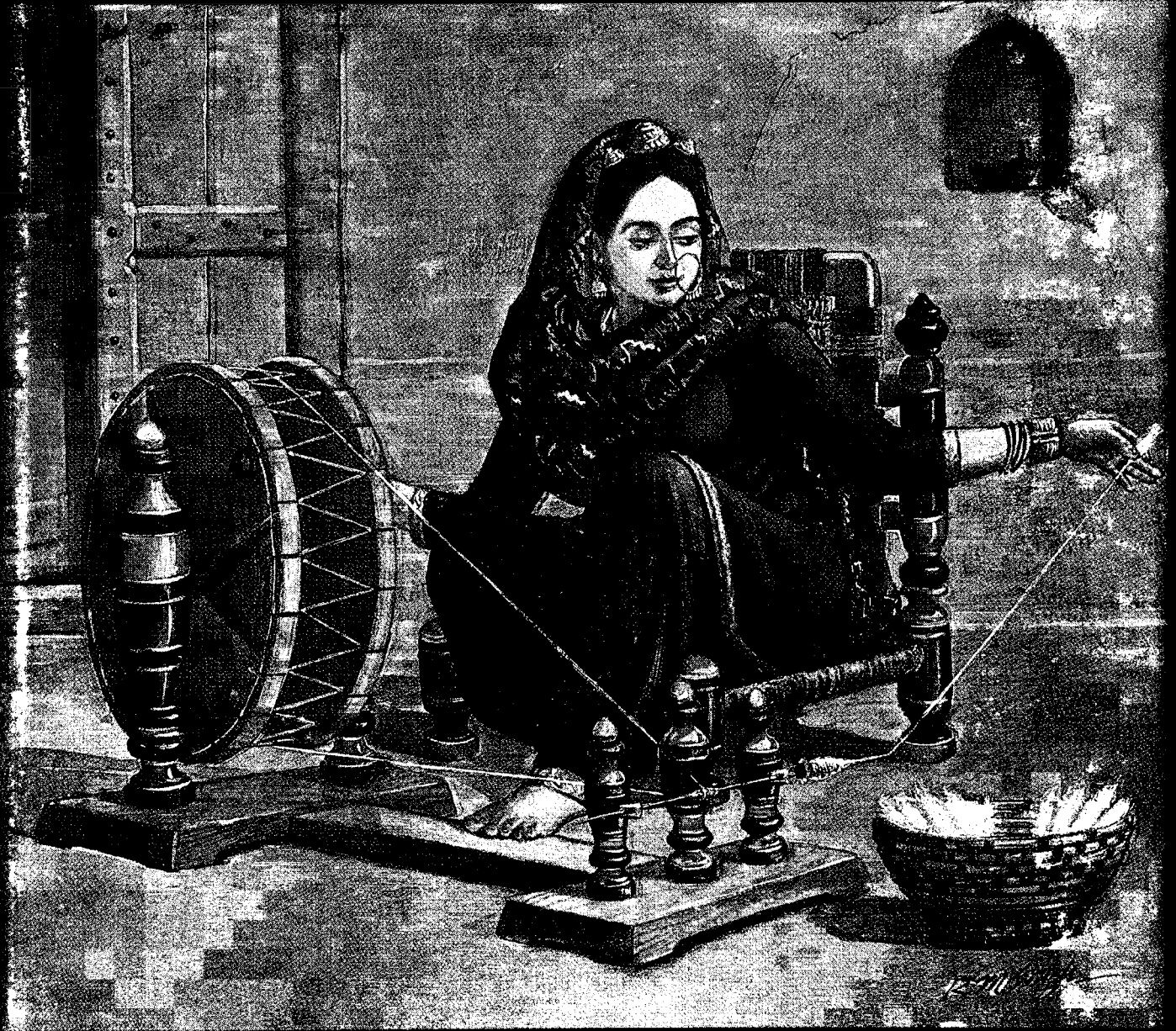
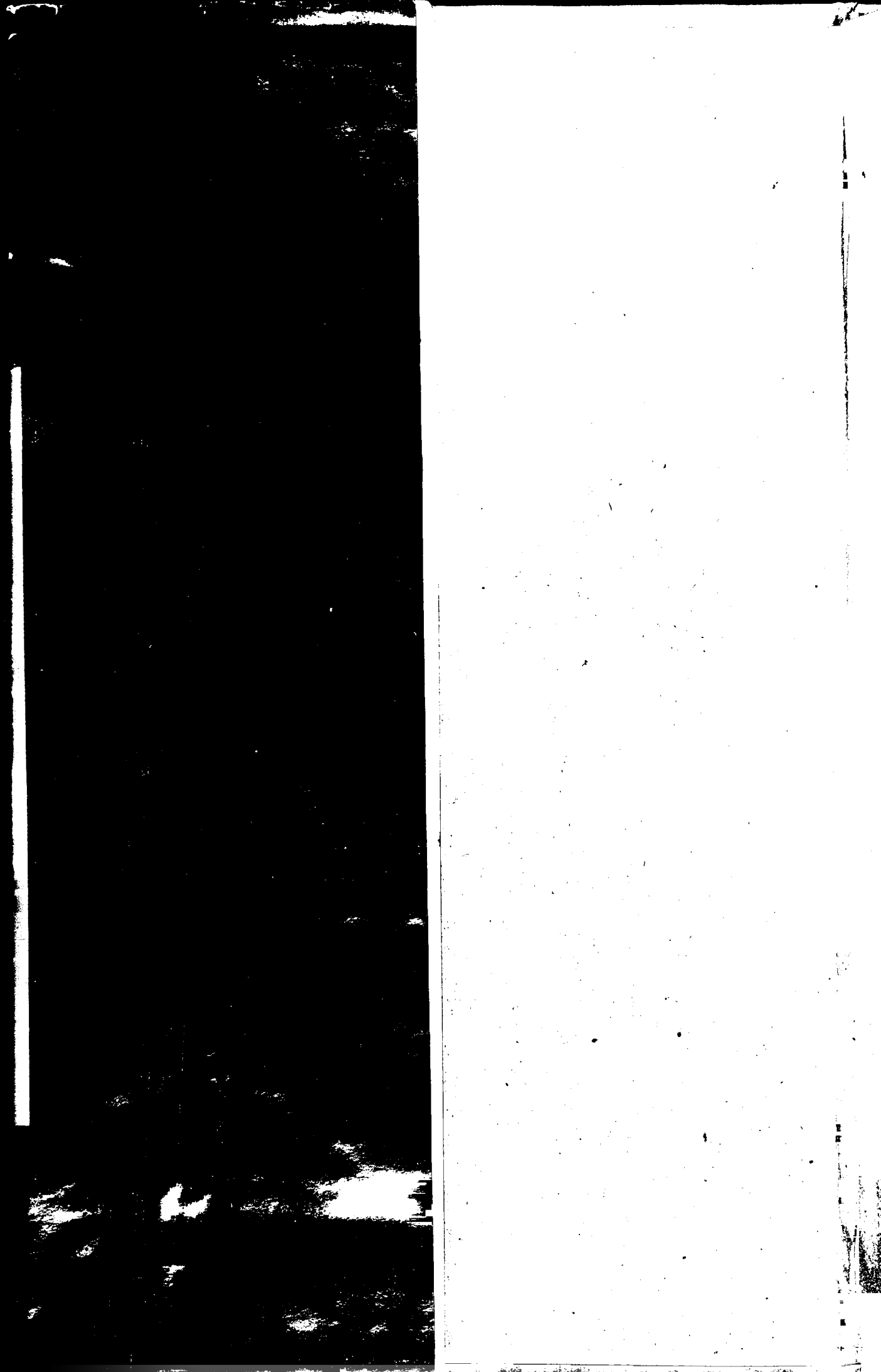

ਮੇਰਾ ਖਿੰਡ

ਗਿਆਨੀ ਗੁਰਦਿੱਤ ਸਿੰਘ

191

ਮੇਰਾ ਖਿੰਡ

ਸੋਧਿਆ ਅਤੇ ਵਧਾਇਆ ਪੰਜਵਾਂ ਐਡੀਸ਼ਨ

ਗਿਆਨੀ ਗੁਰਦਿੱਤ ਸਿੰਘ

ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਕ

ਸਾਹਿੱਤ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ,

56, ਸੈਕਟਰ 4, ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ।

© ਸਭ ਹੱਕ ਲੇਖਕ ਦੇ ਰਾਖਵੇਂ ਹਨ

MEERA PIND

Giani Gurdit Singh

Publisher :- Sahit Parkashan, 56, Sector-4 Chandigarh.

Composing :- Welfare Composing, Delhi.

Printers :- Hamdard Printing Press, Circular Road, Jalandhar.

ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ	੧੮੬੧
ਦੂਜੀ ਵਾਰ	੧੮੬੩
ਤੀਜੀ ਵਾਰ	੧੮੭੪
ਚੌਥੀ ਵਾਰ	੧੮੮੧
ਪੰਜਵੀਂ ਵਾਰ	੧੮੮੫
ਛੇਵੀਂ ਵਾਰ	੧੮੮੮

ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਕ : ਸਹਿਤ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ, 56, ਸੈਕਟਰ-4 ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ।

ਕੰਪੋਜ਼ਿੰਗ : ਵੈਲਫੇਅਰ ਕੰਪੋਜ਼ਿੰਗ - ਦਿੱਲੀ ।

ਛਾਪਕ : ਹਮਦਰਦ ਪ੍ਰਿੰਟਿੰਗ ਪ੍ਰੈਸ, ਸਰਕੁਲਰ ਰੋਡ, ਜਲੰਧਰ ।

ਕੀਮਤ : 150/- ਰੁਪਏ

ਤੁਕਰਾ ਭਾਗ ਪਹਿਲਾ

ਪ੍ਰਵੇਸ਼	ਮਹਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਰੰਧਾਵਾ	੨
ਭੂਮਿਕਾ	ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਕੈਰੋ	੫
ਪੰਜਾਬ ਪ੍ਰਾਂਤ ਦਾ ਵਾਸਤਵਿਕ ਚਿੱਤਰ	ਜੇਧ ਸਿੰਘ (ਪ੍ਰਿੰਸੀਪਲ)	੮
ਪ੍ਰਸੰਸਾ	ਸ. ਗੁਰਬਖ਼ਸ਼ ਸਿੰਘ	੯
ਸੁਆਗਤ	ਪ੍ਰੋ. ਪ੍ਰੀਤਮ ਸਿੰਘ	੧੨
੧. ਮੇਰੇ ਪਿੰਡ ਦਾ ਮੂੰਹ ਮੱਥਾ		੧੫
੨. ਮੇਰੇ ਵੱਡੇ ਵਡੇਰੇ		੨੬
੩. ਡਾਕਖਾਨਾ ਖਾਸ		੨੧
੪. ਮੇਰਾ ਬਚਪਨ		੩੪
੫. ਮੇਰੇ ਪਿੰਡ ਦਾ ਆਂਢ-ਗੁਆਂਢ		੪੭
੬. ਆਹਰ-ਪਾਹਰ—ਕੰਮ-ਧੰਦੇ		੫੮
੭. ਮੇਰੇ ਪਿੰਡ ਦੇ ਇਸ਼ਟ		੭੧
੮. ਸੰਤਾਂ ਸਾਧਾਂ ਲਈ ਸ਼ਰਧਾ		੮੨
੯. ਹਾੜ੍ਹਾਂ ਦੇ ਦੁਪਹਿਰੇ		੧੦੨
੧੦. ਸਿਆਲਾਂ ਦੀਆਂ ਧੂਣੀਆਂ		੧੨੧
੧੧. ਵਹਿਮ ਭਰਮ		੧੩੫
੧੨. ਤਿੱਥ ਤਿਉਹਾਰ		੧੫੨
੧੩. ਤੀਆਂ		੨੦੮
੧੪. ਤੀਆਂ ਦਾ ਗਿੱਧਾ		੨੨੬
੧੫. ਤਿੰਝਣ		੨੪੧

ਭਾਗ ਦੂਜਾ

੧੬. ਜਨਮ ਸਮੇਂ ਦੀਆਂ ਰੀਤਾਂ	੨੫੬
੧੭. ਮੁੰਡੇ ਦੀ ਛਟੀ	੨੬੭
੧੮. ਵਿਆਹ ਸ਼ਾਦੀ ਦੀ ਤਿਆਰੀ	੨੮੪
੧੯. ਭਾਨੀਮਾਰ	੨੯੧
੨੦. ਵਿਚੋਲਾ	੨੯੮

੨੧.	ਵਿਆਹ	੩੧੦
੨੨.	ਗੰਢਾਂ ਦੇਣੀਆਂ	੩੨੬
੨੩.	ਚੱਕੀਆਂ ਲਾਉਣੀਆਂ	੩੨੮
੨੪.	ਬਾਬਲ ਤੇਰਾ ਪੁੰਨ ਹੋਵੇ	੩੩੨
੨੫.	ਢੇਲਕ ਗੀਤ	੩੩੬
੨੬.	ਦਿਉਰ ਭਾਬੀ	੩੪੧
੨੭.	ਸਾਂਤ ਨਾਈ ਧੋਈ ਤੇ ਨਿਉਂਦਾ	੩੪੫
੨੮.	ਜੰਵ ਦੀ ਤਿਆਰੀ	੩੬੧
੨੯.	ਜੰਵ ਦਾ ਢੁਕਾ	੩੬੭
੩੦.	ਮਿਲਣੀ ਤੇ ਕੁਆਰੀ ਰੋਟੀ	੩੬੮
੩੧.	ਲਾਵਾਂ ਤੇ ਫੇਰੇ	੩੭੪
੩੨.	ਜੰਵ ਬੰਨ੍ਹਣੀ ਤੇ ਛੁਡਾਉਣੀ	੩੯੬
੩੩.	ਮੁਕਲਾਵਾ	੪੧੧
੩੪.	ਕੁੜੀ ਦੀ ਵਿਦਾਈ	੪੧੩
੩੫.	ਡੋਲੀ ਦੀ ਪਹੁੰਚ	੪੨੬
੩੬.	ਨਾਨਕ-ਛੱਕ ਦਾ ਗਿੱਧਾ	੪੩੯
੩੭.	ਮਰਨ ਸਮੇਂ ਦੀਆਂ ਰਸਮਾਂ	੪੬੭
੩੮.	ਵੈਣ	੪੭੩
੩੯.	ਫੁੱਲ ਚੁਗਣੇ	੪੮੪
੪੦.	ਸਿਆਪਾ	੪੮੮

— ੦ — ੦ —

੧.	ਵਾਰਤਿਕ ਦੇ ਮੈਦਾਨ ਵਿਚ ਝੰਡਾ	ਈਸ਼ਵਰ ਚਿਤ੍ਰਕਾਰ
੨.	ਲੋਕ ਪਰੰਪਰਾ ਦਾ ਨਵਾਂ ਜਨਮ	ਦੇਵਿੰਦਰ ਸਤਿਯਾਰਥੀ
੩.	ਇਤਿਹਾਸਕ ਮਹੱਤਵ	ਜੈ ਚੰਦਰ ਵਿਦਿਆ ਲੰਕਾਰ
੪.	ਧੜਕਦਾ ਸੋਹਜ, ਮਲੂਕ ਕਲਾ ਦ੍ਰਿਸ਼	ਡਾ. ਹਰਿਭਜਨ ਸਿੰਘ
੫.	ਇਕ ਵਿਅੰਗ ਭਰੀ ਵੰਗਾਰ	ਸੰਤ ਸਿੰਘ ਸੇਖੋਂ
੬.	ਸੰਦਲੀ ਸ਼ਰਬਤ ਦਾ ਗਲਾਸ	ਸ. ਨਾਨਕ ਸਿੰਘ
੭.	ਅਜੋਕੇ ਭਾਰਤੀ ਸਾਹਿਤ ਭੰਡਾਰੇ ਦਾ ਅਦੁੱਤੀ ਸਾਹਕਾਰ ਸ੍ਰੀ ਬਲਰਾਜ ਸਾਹਨੀ	
੮.	Delightful Essay	(Khushwant Singh)
੯.	Punjabi Belles-Letter	Gurbachan Singh Talib
੧੦.	Life as Culture history of Malwa	

ਪੁਸਤਕ ਬਾਰੇ ਕੁਝ ਗੱਲਾਂ

੧੯੫੬ ਵਿੱਚ ਪਟਿਆਲਾ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬ ਦੀਆਂ ਰਿਆਸਤਾਂ ਦੀ ਯੂਨੀਅਨ ਦੇ ਸਾਰੇ ਰਾਜ, ਉਸ ਵੇਲੇ ਦੇ ਪੂਰਬੀ ਪੰਜਾਬ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਹਰਿਆਣਾ ਤੇ ਹਿਮਾਚਲ ਵੀ ਸ਼ਾਮਿਲ ਸਨ, ਇਕ ਸੂਬਾ ਬਣਾਏ ਗਏ। ਜਿਸ ਨੂੰ ਹਿੰਦੀ ਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਰੀਜਨਲ ਕਮੇਟੀਆਂ ਵਿੱਚ ਵੰਡਿਆ ਗਿਆ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਰਾਜਾਂ ਦੇ ਏਕੀਕਰਣ ਵੇਲੇ ੧ ਨਵੰਬਰ ਦੇ ਦਿਨ ਉਤੇ ਅਖਬਾਰਾਂ ਦੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਅੰਕ ਕੱਢੇ ਗਏ। ਮੈਂ ਭੀ ਪਟਿਆਲਾ ਤੋਂ ਆਪਣੇ ਅਖਬਾਰ, 'ਪ੍ਰਕਾਸ਼' ਦਾ ਅੰਕ ਕੱਢਿਆ, ਉਸ ਅੰਕ ਵਿੱਚ 'ਮੇਰਾ ਪਿੰਡ' ਲੇਖ ਛਾਪਿਆ। ਇਹ ਲੇਖ ਹੁਣ 'ਮੇਰੇ ਪਿੰਡ ਦਾ ਮੂੰਹ ਮੱਥਾ' ਦੇ ਨਾਂ ਤੇ ਇਸ ਪੁਸਤਕ ਦਾ ਭਾਗ ਬਣਿਆ, ਜੋ ਇਸ ਪੁਸਤਕ ਦੇ ਆਰੰਭ ਵਿਚ ਹੈ, ਫਿਰ ਕੁਝ ਹੋਰ ਲੇਖ 'ਜਾਗਰਤੀ' ਅਤੇ 'ਪੰਜਾਬੀ ਦੁਨੀਆਂ' ਵਿਚ ਛਪੇ।

'ਮੇਰਾ ਪਿੰਡ' ਪੁਸਤਕ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਭਾਗ ਦੇ (ਟਾਈਪ) ਖਰੜੇ ਨੂੰ ੧੯੫੯ ਦਾ ਪਹਿਲੇ ਦਰਜੇ ਦੀ ਵਾਰਤਕ ਦਾ ਪੰਜਾਬੀ (ਭਾਸ਼ਾ) ਵਿਭਾਗ ਦਾ ਇਨਾਮ ਹਿੱਸੇ ਆਇਆ, ਉਸ ਵੇਲੇ ਪੋਥੀ ਵਿਚ ਇਹ ਲੇਖ ਸ਼ਾਮਿਲ ਨਹੀਂ ਸਨ, 'ਮੇਰਾ ਬਚਪਨ, ਮੇਰੇ ਵੱਡੇ ਵਡੇਰੇ, ਡਾਕਖਾਨਾ ਖਾਸ, ਮੇਰੇ ਪਿੰਡ ਦੇ ਕੰਮ ਧੰਦੇ ਤੇ ਮੇਰੇ ਪਿੰਡ ਦਾ ਪਾਸ-ਪੜੋਸ'।

ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਇਤਿਹਾਸਕਾਰ ਸ਼੍ਰੀ ਜੈ ਚੰਦਰ ਵਿਦਿਆਲੰਕਾਰ ਨੇ ਪੁਸਤਕ ਪੜ੍ਹੀ, ੧੬ ਸਫੇ ਦਾ ਲੰਮਾ ਲੇਖ ਏਸ ਭਾਂਤ ਦੀਆਂ ਪੁਸਤਕਾਂ ਦੇ ਮਹੱਤਵ ਬਾਰੇ ਗੁਰਮੁੱਖੀ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਖੁਦ ਲਿਖਿਆ। ਜਿਸ ਵਿੱਚੋਂ ਟੁਕ ਮਾਤਰ ਅੱਗੇ ਵੱਖਰਾ ਨੋਟ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਉਸ ਵੱਡੇ ਲੇਖ ਵਿਚ ਪੁਸਤਕ ਦੇ ਸਾਹਿਤਕ ਪੱਖਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਢੁਕਵੇਂ ਮੁਹਾਵਰੇ ਤੇ ਵਰਤੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਦੀ ਸਲਾਘਾ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੀਤੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਵਿਚ ਪੁਸਤਕ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਸਥਾਨ ਦੀ ਮਾਲਕ ਇਸ ਲਈ ਮੰਨਣਯੋਗ ਹੈ ਕਿ ਆਪਣੇ ਸਮੇਂ ਦੇ ਸਮਾਜ ਦੀ ਸੱਚੀ ਅੰਦਰੂਨੀ ਤੇ ਬਾਹਰਮੁੱਖੀ ਤਸਵੀਰ ਵੀ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਸ ਨੂੰ ਇਤਿਹਾਸਿਕ ਪਹਿਲੂ ਤੋਂ ਚਿਰੰਜੀਵ ਹੋਣ ਦੀ ਸੁਭ ਭਾਵਨਾ ਪ੍ਰਗਟਾਈ।

ਅਚਾਰੀਆ ਹਜ਼ਾਰੀ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦਿ ਦਿਵੇਦੀ ਨੂੰ ਇਕ ਅਲੋਚਕ ਦੇ ਤੌਰ ਤੇ ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਵੱਲੋਂ ਪੁਸਤਕ ਪੜ੍ਹਨ ਲਈ ਦਿਤੀ ਗਈ। ਹਿੰਦੀ ਦੇ ਤਾਂ ਉਹ ਸਿਰਮੌਰ ਵਿਦਵਾਨ ਹੈ ਹੀ ਸਨ, ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਅਪਭ੍ਰੰਸ਼ ਦੇ ਭੀ ਮੰਨੇ ਹੋਏ ਵਿਦਵਾਨ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਪੁਸਤਕ ਪੜ੍ਹੀ, ਗੱਦ-ਗੱਦ' ਹੋ ਕੇ ਲੇਖਕ ਨੂੰ ਪ੍ਰਸੰਸਾ ਦੇ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦਿ ਨਾਲ ਨਿਵਾਜਿਆ। ਸੁੰਦਰ ਹੌਲੀ ਸ਼ੈਲੀ ਵਿੱਚ ਰਚੇ ਗਏ 'ਸੰਵਾਦਾਂ' ਵਿੱਚ ਰੋਚਕ-ਵਾਰਤਾਲਾਪਾਂ ਨੂੰ ਵਧੇਰੇ ਸਲਾਹਿਆ। ਵਿਸ਼ੇ ਵਸਤੂ ਦੇ ਪੱਖ ਤੋਂ ਸੱਚੀ ਪ੍ਰਸੰਨਤਾ ਪ੍ਰਗਟਾਈ ਕਿ ਇੱਕ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਕ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਪਾਤਰਾਂ ਦੀਆਂ ਸ਼ੁਕਤੀਆਂ ਆਈਆਂ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਇਹ ਭੀ ਕਿਹਾ ਕਿ ਪੁਸਤਕ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਪੰਜਾਬੀ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਅੰਦਰੂਨੀ ਰੂਹ ਨਾਲ ਵੀ ਮੇਲ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਨਾਲ ਹੀ ਇਸ ਪੁਸਤਕ ਕਾਰਨ ਮੈਨੂੰ ਪੰਜਾਬੀ ਪੜ੍ਹਨ ਦਾ ਅਭਿਆਸ ਵੀ ਹੋਇਆ ਹੈ।

ਅਚਾਰੀਆ ਜੀ ਪਹਿਲਾਂ 'ਸ਼ਾਂਤੀ ਨਿਕੇਤਨ' ਹਿੰਦੀ ਵਿਭਾਗ ਦੇ ਮੁਖੀ ਰਹੇ ਸਨ। ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਪੁਰਾਣੇ ਸਾਥੀ ਬਲਰਾਜ ਸਾਹਨੀ ਜੀ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਦੌਰੇ ਤੇ ਆਏ, ਪੁਸਤਕ ਪੜ੍ਹਨ ਦੀ ਪ੍ਰੋ: ਮੋਹਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਸਿਫਾਰਸ਼ ਕੀਤੀ। ਕੁਝ ਦਿਨ ਪੰਜਾਬ ਰਹਿ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਪੁਸਤਕ ਪੜ੍ਹੀ ਤੇ ਬੰਬਈ ਜਾ ਕੇ ਜੋ ਚਿੱਠੀ ਲਿਖੀ, ਉਸ ਵਿਚ ਪਿਆਰ ਤੇ ਡੂੰਘੀ ਪ੍ਰਸੰਸਾ ਦੇ ਭਾਵ ਪ੍ਰਗਟਾਏ। ਚਿੱਠੀ ਪੰਜਾਬੀ (ਗੁਰਮੁਖੀ ਲਿਪੀ) ਵਿਚ ਹੈ। ਥੋੜੀ ਦੇਰ ਬਾਅਦ ਉਹ ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਆਏ, ਅਚਾਰੀਆ ਹਜ਼ਾਰੀ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦ ਨਾਲ ਲੇਖਕ ਦੇ ਘਰ ਦਰਸ਼ਨ ਦੇ ਕੇ ਨਿਵਾਜਿਆ, ਉਸ ਪਿਛੋਂ ਮੈਨੂੰ ਦੋ ਵਾਰੀ ਬੰਬਈ ਸੱਦਿਆ। ਆਪਣੇ ਪਾਸ ਰੱਖਿਆ, ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਫਿਲਮੀ ਮਿੱਤਰਾਂ ਅਤੇ ਆਪਣੀ ਮਾਤਾ ਜੀ ਅਤੇ ਭਰਾਤਾ ਨਾਲ ਮਿਲਾਇਆ। ਬੰਬਈ ਦੀਆਂ ਇਤਿਹਾਸਿਕ ਗੁਫਾਂ ਤੇ ਹੋਰ ਬਹੁਤ ਕੁਝ ਦਿਖਾਇਆ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਖਿਆਲ ਵਿਚ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਲੋਕ-ਜੀਵਨ ਬਾਰੇ ਮੇਰੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਤੇ ਗਿਆਨ ਵਿੱਚ ਹੋਰ ਵਾਧਾ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਜੇ ਮੈਂ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਵਿਚਰਾਂ, ਓਧਰਲੇ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਭੀ ਦੇਖ ਆਵਾਂ। ਇਸ ਮਨੋਰਥ ਲਈ ਸ: ਕੈਰੋ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ, ਤੇ ਇਉਂ ਉਦੋਂ ਮੈਂ ੨੦ ਕੁ ਦਿਨ ਦਾ ਪਾਕਿਸਤਾਨੀ ਪੰਜਾਬ ਦਾ ਦੌਰਾ ਭੀ ਕੀਤਾ। ਇਤਿਹਾਸਕ ਥਾਵਾਂ ਤੇ ਓਧਰਲੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲਿਆ। ਰੜੱਪਾ, ਮੁਲਤਾਨ, ਪਾਕ ਪਟਨ, ਸਿਆਲਕੋਟ ਆਦਿ ਥਾਵਾਂ ਵੀ ਦੇਖੀਆਂ।

ਆਰੰਭ ਵਿੱਚ, ਜਿਵੇਂ ਕਿਸੇ ਅਣਭੋਲ ਬੱਚੇ ਤੋਂ ਮਿੱਟੀ ਦੇ ਖਿਡਾਉਣੇ ਬਣਾਉਂਦਿਆਂ ੨ ਵਿੱਚੋਂ ਕੋਈ

ਚੰਗਾ ਖਿਡਾਉਣਾ ਬਣ ਜਾਵੇ, ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਪਹਿਲਾਂ ਲੇਖ ਲਿਖਿਆ ਸੀ ਉਸ ਲੇਖ ਨੂੰ ਪ੍ਰੋ. ਪ੍ਰੀਤਮ ਸਿੰਘ ਨੇ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਅਜਿਹੇ ਹੋਰ ਲੇਖ ਲਿਖਣ ਦੀ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਕਰਦਿਆਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਇਸ ਕਿਸਮ ਦੇ ਧਰਤੀ ਦੀ ਗੰਧ-ਸੁਗੰਧ ਵਾਲੇ ਲੇਖ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿੱਚ ਮੈਂ, ਹੋਰ ਲਿਖਾਂ। ਮੇਰੇ ਪਿੰਡ ਦੇ ਇਸ਼ਟ, ਸੰਤਾਂ ਸਾਧਾਂ ਲਈ ਸ਼ਰਧਾ, ਹਾਤਾਂ ਦੇ ਦੁਪਹਿਰੇ, ਸਿਆਲਾਂ ਦੀਆਂ ਧੁਣੀਆਂ, ਵਹਿਮ-ਭਰਮ, ਤੀਆਂ, ਤ੍ਰਿਝਣ ਲੇਖ ਉਸ ਸਮੇਂ ਲਿਖੇ। ਪੰਜਾਬੀ ਰਸਾਲਿਆਂ ਵਿੱਚ ਛਪਣ ਤੇ ਸਾਹਿਤ ਰਸੀਆਂ ਵੱਲੋਂ ਕਈ ਸੁਆਦਲੀਆਂ ਤੇ ਪ੍ਰੇਰਕ ਚਿੱਠੀਆਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਈਆਂ।

ਜਿਵੇਂ ਐਮ.ਐਸ. ਰੰਧਾਵਾ ਜੀ ਨੇ ਲਿਖਿਆ ਹੈ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ੧੯੫੮ ਵਿੱਚ ਸ਼ਿਮਲੇ ਮੇਲ ਹੋਇਆ ਤਾਂ ਅੱਧ ਛਪਿਆ ਜਿਹਾ ਆਪਣੇ ਅਖਬਾਰ ਛਾਪਣ ਵਾਲੇ ਪ੍ਰੈਸ ਵਿੱਚ ਛਪਿਆ ਖਰੜਾ ਦੇਖ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਰੀਝ ਜਗਾਈ ਕਿ ਇਹ ਪੁਸਤਕ ਜਿਹੇ ਜਿਹੀ ਸੋਹਣੀ ਲਿਖੀ ਹੈ, ਉਹੋ ਜਿਹੀ ਸੋਹਣੀ ਛਪਾਉਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਸ੍ਰੀ ਈਸ਼ਵਰ ਚਿੱਤਰਕਾਰ ਤੋਂ ਪੁਸਤਕ ਸਚਿਤ੍ਰ ਕਰਾ ਕੇ ਨਵਯੁਗ ਪ੍ਰੈਸ ਵਿਚ ਪ੍ਰੀਤਮ ਸਿੰਘ ਰਾਹੀਂ ਛਾਪੀ। ਇਸ ਤਰਾਂ ਦੀ ਸੁੰਦਰ ਛਪਾਈ ਆਦਿ ਦਾ ਸਾਰਾ ਉਤਸ਼ਾਹ ਸ਼੍ਰੀਮਤੀ ਇੰਦਰਜੀਤ ਕੌਰ ਨੇ ਦਿੱਤਾ।

ਭਾਈ ਜੋਧ ਸਿੰਘ ਜੀ ਉਸ ਸਮੇਂ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਪੰਜਾਬ ਕੌਸਲ ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਸਨ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਵੀ ਪੁਸਤਕ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਆਪਣੇ ਮਨੋਭਾਵ ਲਿਖਣ ਦੀ ਕ੍ਰਿਪਾਲਤਾ ਕੀਤੀ। ਸੁਝਾਉ ਵੀ ਦਿੱਤੇ ਕਿ ਕਈ ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨਾਲ, ਬ੍ਰੈਕਟਾਂ ਵਿਚ, ਸਰਲ ਸ਼ਬਦ ਵੀ ਪਾ ਦਿੱਤੇ ਜਾਣ।

ਸ: ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਕੈਰੋ ਜੀ ਨੂੰ ਜੋ ਉਸ ਵੇਲੇ ਮੁਖ ਮੰਤਰੀ ਸਨ ਤੇ ਪੁਸਤਕ ਖਰੜੇ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਹੀ ਸੀ, ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਪਿੰਡ ਸਕੂਲ ਦਾ ਨੀਂਹ ਪੱਥਰ ਰਖਵਾਉਣ ਲਈ ਲੈ ਜਾਣ ਸਮੇਂ ਕਾਪੀ ਪੜ੍ਹਨ ਨੂੰ ਦਿੱਤੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਰਾਹ ਜਾਂਦਿਆਂ ਪੜ੍ਹੀ ਤੇ ਗੱਡੀ ਦੀ ਸੀਟ ਉੱਤੇ ਖੁਸ਼ੀ ਨਾਲ ਬੜ੍ਹਕਦੇ ਰਹੇ। ਉਹ ਮੁੜ ਮੁੜ ਕਹਿਣ 'ਡਿਕਨਜ਼' ਮਾਤ ਪਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਦੂਜਾ ਭਾਗ ਜੋ ਅਧੂਰਾ ਜਿਹਾ ਸੀ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਤੇ ਉਤਸ਼ਾਹ ਨਾਲ ਤੇੜ ਚੜਿਆ। ਪੁਸਤਕ ਦੀ ਤਕਰੀਬਨ ਸਾਰੀ ਅਡੀਸ਼ਨ ਹੀ ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਵੱਲੋਂ ਖਰੀਦ ਲਈ ਗਈ। ਇਸ ਪੁਸਤਕ ਵਿਚੋਂ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਸਕੂਲਾਂ ਲਈ ਸਪਲੀਮੈਂਟਰੀ ਰੀਡਰਾਂ (ਪੰਜਵੀਂ ਤੋਂ ਅੱਠਵੀਂ ਤੱਕ) ਪੁਸਤਕਾਂ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਸਭਨਾਂ ਸਕੂਲਾਂ ਵਿੱਚ ਪੜ੍ਹੇ ਜਾਣ ਲਈ ਲਗਾਵਾ ਦਿੱਤੀਆਂ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਪਾਠਕਾਂ ਦਾ ਘੇਰਾ ਵਿਸ਼ਾਲ ਹੋਇਆ ਅਤੇ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਬੱਚਿਆਂ ਨੇ ਉਹ ਪੁਸਤਕਾਂ ਪੜ੍ਹੀਆਂ ਅਤੇ ਟੀਚਰਾਂ ਨੇ ਪੜ੍ਹਾਈਆਂ। ਇਹ ਪੁਸਤਕ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀਆਂ ਵਿਚ ਗਿਆਨੀ ਦੇ ਕੋਰਸ ਲਈ ਵੀ ਪੜ੍ਹਾਈ ਜਾਂਦੀ ਰਹੀ ਹੈ। ਹੁਣ ਪੰਜਾਬ ਤੇ ਦਿੱਲੀ ਦੀਆਂ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀਆਂ ਵਿਚ ਐਮ.ਏ. ਦੀਆਂ ਕਲਾਸਾਂ ਵਿੱਚ ਪੜ੍ਹੀ ਤੇ ਪੜ੍ਹਾਈ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ।

ਕੁਝ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਤੇ ਪੁਸਤਕਾਂ ਉਪਰ ਲਿਖਣ-ਪੜ੍ਹਨ ਵਾਲਿਆਂ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਹੈ ਕਿ ਕੁਝ ਪੰਜਾਬੀ ਦੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਇਸ ਪੁਸਤਕ ਉੱਤੇ ਐਮ. ਫਿਲ ਕਰ ਚੁੱਕੇ ਹਨ। ਦੇ-ਤਿੰਨ ਵਧੇ ਵੱਖਰੀਆਂ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀਆਂ ਵਿਚ ਪੀ.ਐਚ.ਡੀ. ਕਰ ਰਹੇ ਵੀ ਦੱਸੇ ਗਏ ਹਨ। ਸੋਸ਼ਿਆਲੋਜੀ ਉਪਰ ਖੋਜ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਨੇ ਵੀ ਇਸ ਕਿਤਾਬ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਪੱਖਾਂ ਤੋਂ ਪੜ੍ਹਿਆ ਤੇ ਵਿਚਾਰਿਆ ਹੈ।

ਉਝ ਤਾਂ ਹਰ ਐਡੀਸ਼ਨ ਛਾਪਣ ਵੇਲੇ ਕੁਝ ਵਧੇ ਤੇ ਸੋਧਾਂ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਰਹੀਆਂ ਹਨ, ਇਸ ਵਾਰੀ ਬੇਸ਼ੱਕ ਨਵਾਂ ਲੇਖ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਪਰ ਸ਼ੁਰੂਤ ਕੁਝ ਨਵਾਂ ਹੈ।

ਪੰਜਾਬੀ ਦੇ ਉਚ ਕੋਟੀ ਦੇ ਸਾਹਿਤਕਾਰਾਂ ਨੇ ਇਸ ਪੁਸਤਕ ਬਾਰੇ ਇਕ ਤੋਂ ਵਧੀਕ ਦੂਜੇ ਨੇ ਸੁੰਦਰ ਲਿਖਿਆ ਹੈ, ਉਸ ਤੋਂ ਮਨ ਵਿਚ ਇਹ ਇੱਛਾ ਕੰਮ ਕਰਦੀ ਰਹੀ ਹੈ, ਕਾਸ਼! ਪ੍ਰਿੰਸੀਪਲ ਤੇਜਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਜੀਉਂਦੇ ਜੀਅ ਪੁਸਤਕ ਛਪ ਸਕਦੀ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਕੁਝ ਲਿਖਿਆ ਵੀ ਸ਼ਾਮਲ ਹੁੰਦਾ।

ਇਹ ਪੰਜਵੀਂ ਸੋਧੀ ਤੇ ਵਧਾਈ ਅਡੀਸ਼ਨ ਅਨੇਕਾਂ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਦੇ ਦੀਖੀਆਕਾਰ, ਪੰਜਾਬੀ ਦੇ ਉਸਰਦੀਏ, ਪ੍ਰਿੰਸੀਪਲ ਤੇਜਾ ਸਿੰਘ ਦੀ ਸੋ ਸਾਲਾ ਯਾਦ ਨੂੰ ਭੇਟਾ ਕਰਨ ਦੀ ਰੀਝ ਪੂਰੀ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹਾਂ।

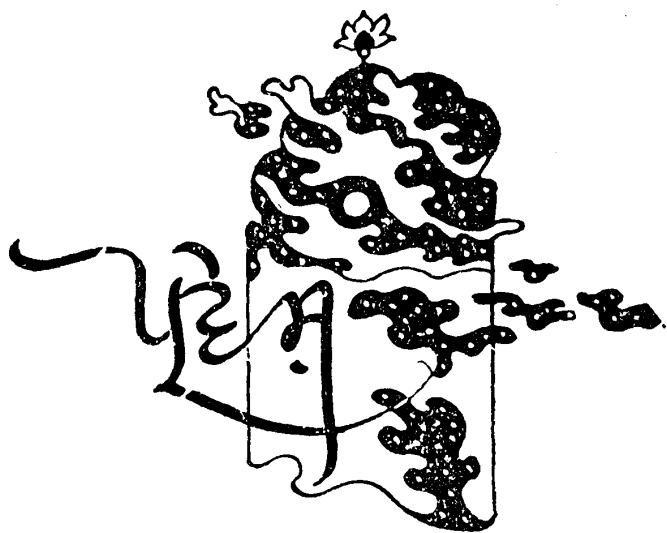
ਸਮਰਪਣ

ਪ੍ਰਿੰਸੀਪਲ ਤੇਜਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ
ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਦੇ ਦੀਖਿਆਕਾਰ, ਸਾਹਿਤ ਰਸੀਏ ਅਦੁੱਤੀ-ਵਿਦਵਾਨ
ਪ੍ਰਿੰਸੀਪਲ ਤੇਜਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਜਨਮ ਸ਼ਤਾਬਦੀ ਦੀ ਯਾਦ ਨੂੰ ਭੇਟ

‘ਮੇਰਾ ਪਿੰਡ’ ਪੜ੍ਹਨ ਪਿਛੋਂ ਸ੍ਰੀ ਬਲਰਾਜ ਸਾਹਨੀ ਅਤੇ ਅਜਾਰਯਾ ਹਜ਼ਾਰੀ ਪ੍ਰਸਾਦ ਦਿਵੇਦੀ ਲੇਖਕ ਦੇ ਘਰ ਪ੍ਰਸੰਨਤਾ ਸਾਂਝੇ ਕਰਨ ਲਈ ਪੁੱਜੇ।
ਖਬਿਓਂ ਪ੍ਰੋ. ਇੰਦਰਜੀਤ ਕੌਰ, ਗਿਆਨੀ ਗੁਰਦਿੱਤ ਸਿੰਘ, ਬਲਰਾਜ ਸਾਹਨੀ ਅਤੇ ਅਜਾਰਯ ਹਜ਼ਾਰੀ ਪ੍ਰਸਾਦ ਦਿਵੇਦੀ (੧੯੬੧)

ਜੂਨ ੧੯੫੮ ਵਿੱਚ ਬਾਗਬਾਨੀ ਦੇ ਮਾਹਰਾਂ ਦੀ ਸ਼ਿਮਲੇ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਕਾਨਫਰੰਸ ਹੋਈ। ਇਸ ਸਿਲਸਿਲੇ ਵਿੱਚ ਰਾਜਾ ਬਜਰੰਗ ਬਹਾਦਰ ਸਿੰਘ ਲੈਫਟੀਨੈਂਟ ਗਵਰਨਰ ਹਿਮਾਚਲ, ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਅਤੇ ਕਾਨਫਰੰਸ ਦੇ ਦੂਜੇ ਡੈਲੀਗੇਟਾਂ ਨੂੰ ਰਾਜ ਭਵਨ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਚਾਰ ਪਾਰਟੀ ਤੇ ਬੁਲਾਇਆ। ਇਸ ਪਾਰਟੀ ਵਿੱਚ ਖੇਤੀ-ਬਾੜੀ ਮਾਹਰਾਂ ਦੇ ਇਲਾਵਾ ਪਹਾੜੀ ਰਾਜੇ, ਹਿਮਾਚਲ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰੀ, ਪੰਜਾਬ ਤੇ ਹਿਮਾਚਲ ਦੇ ਕੁੱਝ ਐਮ. ਐਲ. ਏ. ਤੇ ਐਮ. ਐਲ. ਸੀ. ਵੀ ਸ਼ਾਮਲ ਸਨ। ਮੈਂ ਉਸ ਕਮਰੇ ਵਿੱਚ ਏਧਰ ਓਧਰ ਨਜ਼ਰ ਮਾਰੀ ਤਾਂ ਕਿ ਕਿਸੇ ਚੰਗੇ ਬੰਦੇ ਨਾਲ ਗੱਲ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ। ਬੰਦ ਗਲੇ ਦੇ ਕੋਟਾਂ ਵਾਲੇ ਅਫਸਰਾਂ ਤੇ ਪੁਰਾਣੇ ਰਾਜਿਆਂ ਵਿੱਚ ਨਿੱਘ ਤੇ ਇਲਮ ਤਾਂ ਘੱਟ ਹੀ ਵਿਖਾਈ ਦੇਂਦੇ ਹਨ। ਇੱਕ ਖੁੱਜੇ ਵਿੱਚ ਚਿੱਟੀ ਪਗੜੀ, ਛੋਟੀ-ਛੋਟੀ ਦਾੜ੍ਹੀ ਤੇ ਮੋਟੀਆਂ-ਮੋਟੀਆਂ ਅਖਾਂ ਵਾਲਾ ਇੱਕ ਆਦਮੀ ਵਿਖਾਈ ਦਿੱਤਾ। ਦਿਲ ਵਿੱਚ ਥੋੜੀ ਝੋਪ ਸੀ ਤੇ ਨਾਲ ਹੀ ਇਹ ਵੀ ਚਾਹਨਾ ਸੀ ਕਿ ਇਸ ਆਦਮੀ ਨੂੰ ਮਿਲ ਕੇ ਗੱਲ-ਬਾਤ ਕਰ ਕੇ ਅੰਦਰੋਂ ਫਰੋਲਿਆ ਜਾਵੇ। ਗੱਲਾਂ ਕਰਨ ਤੇ ਪਤਾ ਲੱਗਿਆ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਨਾਂ ਗਿਆਨੀ ਗੁਰਦਿੱਤ ਸਿੰਘ ਹੈ ਤੇ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਲੈਜਿਸਲੇਟਿਵ ਕੌਂਸਲ ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਹਨ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਦੇ ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਅਖਬਾਰ 'ਪ੍ਰਕਾਸ਼' ਦੇ ਐਡੀਟਰ ਵੀ ਹਨ। ਗੱਲ ਬਾਤ ਕਰਨ ਤੇ ਇਹ ਵੀ ਪਤਾ ਲਗਾ ਕਿ ਗਿਆਨੀ ਜੀ 'ਆਦਿ ਗ੍ਰੰਥ' ਦੀ ਖੋਜ ਦਾ ਕੰਮ ਵੀ ਕਈ ਸਾਲਾਂ ਤੋਂ ਕਰਦੇ ਆ ਰਹੇ ਹਨ। ਇਸ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਆਪ ਨੇ ਸਾਰਾ ਉੱਤਰੀ ਭਾਰਤ ਗਾਹਿਆ ਤੇ ਪੁਰਾਤਨ ਲਿਖਤਾਂ ਦੀ ਖੋਜ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਮੈਂ ਗੁਰੂ 'ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ' ਨੂੰ ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਦੀ ਨੀਂਹ ਖਿਆਲ ਕਰਦਾ ਹਾਂ। ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਗੁਰੂਆਂ ਤੇ ਸੂਫੀਆਂ ਦੀ ਉੱਚੀ ਕਵਿਤਾ ਦਾ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਕਰਕੇ ਨਾ ਸਿਰਫ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਤਤਕਾਲੀਆਂ ਹਿਰਦਿਆਂ ਵਿੱਚ ਠੰਢ ਪਾਈ ਬਲਕਿ ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਦੀ ਨੀਂਹ ਵੀ ਰੱਖੀ।

ਗੱਲਾਂ ਕਰਦਿਆਂ ਗਿਆਨੀ ਜੀ ਨੇ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਕਿ ਉਹ ਮਾਲਵੇ ਦੇ ਇੱਕ ਰਿਆਸਤੀ ਪਿੰਡ ਮਿਠੇਵਾਲ ਦੇ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਹਨ। ਆਪ ਪੇਂਡੂ ਹੋਣ ਕਰ ਕੇ ਪੇਂਡੂ ਜੀਵਨ ਵਿੱਚ ਬੜੀ ਦਿਲਚਸਪੀ ਲੈਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਪੇਂਡੂ ਜੀਵਨ ਬਾਰੇ ਇੱਕ ਕਿਤਾਬ ਜਿਸ ਦਾ ਨਾਂ 'ਮੇਰਾ ਪਿੰਡ' ਰਖਿਆ ਹੈ ਅੱਜ ਕੱਲ੍ਹ ਲਿਖੀ ਹੈ। ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਪਿੰਡਾਂ ਤੇ ਪੇਂਡੂਆਂ ਨਾਲ ਮੈਨੂੰ ਬਹੁਤ ਪਿਆਰ ਹੈ। ਇਹ ਗੱਲ ਸੁਣਦਿਆਂ ਹੀ ਮੈਂ ਗਿਆਨੀ ਜੀ ਨੂੰ ਕਿਹਾ

ਕਿ ਮੈਂ ਤੁਹਾਡੀ ਕਿਤਾਬ ਵੇਖਣੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ । ਦੂਸਰੇ ਦਿਨ ਸਵੇਰੇ ਮੈਂ ਸ਼ਿਮਲਾ ਵਾਦੀ ਦੇ ਸੁੰਦਰ ਦਿਉਦਾਰ ਦੇ ਜੰਗਲਾਂ ਦੀ ਖੂਬਸੂਰਤੀ ਮਾਣ ਰਿਹਾ ਸੀ ਤਾਂ ਕਿਸੇ ਨੇ ਦਰਵਾਜ਼ਾ ਖੜਕਾਇਆ । ਦਰਵਾਜ਼ਾ ਖੋਲ੍ਹਿਆ ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਬ.ਤੀ ਖੁਸ਼ੀ ਹੋਈ ਕਿ ਗਿਆਨੀ ਜੀ ਆਪਣੀ ਕਿਤਾਬ ਦਾ ਖਰੜਾ ਅਧਛਪਿਆ ਲੈ ਕੇ ਆ ਗਏ ਹਨ । ਕਿਤਾਬ ਦੇ ਪੰਨੇ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਮੈਨੂੰ ਬੜਾ ਆਨੰਦ ਆਇਆ ਤੇ ਨਾਲ ਹੀ ਆਪਣੇ ਪਿੰਡ ਦੀ ਯਾਦ ਵੀ ਆਈ । ਪਿੰਡ ਦੇ ਪੇਡੂਆਂ ਨੂੰ ਬਾਹਰੋਂ ਤਾਂ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਆਦਮੀ ਵੇਖਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਇਹ ਗੁਰਦਿੱਤ ਸਿੰਘ ਹੀ ਹੈ ਜਿਸ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅੰਦਰੋਂ ਵੀ ਵੇਖਿਆ ਹੈ ।

ਪੰਜਾਬੀ ਦੇ ਵਿਰੋਧੀ ਪੰਜਾਬੀ ਬੋਲੀ ਨੂੰ ਨਿੰਦਦੇ ਹਨ । ਤੇ ਆਖ ਤੌਰ ਤੇ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਹ ਜਟਕੀ ਬੋਲੀ ਹੈ । ਇਸ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਸ਼ੱਕ ਨਹੀਂ ਕਿ ਪੰਜਾਬੀ, ਪੰਜਾਬ ਦੀਆਂ ਫਸਲਾਂ ਤੇ ਜੰਗਲੀ ਦਰਖਤਾਂ ਵਾਂਗੂੰ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਪਰਤੀ ਵਿੱਚੋਂ ਹੀ ਉੱਗੀ ਹੈ । ਇਸ ਦੇ ਨਰੋਏ ਤੇ ਸ਼ਕਤੀਸ਼ਾਲੀ ਪ੍ਰਗਟਾਉ ਦੀ ਸਮਰਥਾ ਦਾ ਵੀ ਇਹੀ ਕਾਰਨ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਬੋਲੀ ਹੈ । ਸੈਂਕੜੇ ਵਰ੍ਹਿਆਂ ਤੋਂ ਬਾਵਜੂਦ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਵਲੋਂ ਕੋਈ ਸਹਾਇਤਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਗਈ, ਆਪਣੇ ਆਪ ਦੇ ਜ਼ੋਰ ਨਾਲ ਵਧ ਫੁੱਲ ਰਹੀ ਹੈ । ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਦੇ ਰਾਜ ਵਿੱਚ ਉਰਦੂ ਦਾ ਰਿਵਾਜ ਰਿਹਾ ਦੇ । ਪੜ੍ਹੇ ਲਿਖੇ ਪੰਜਾਬੀ ਉਰਦੂ ਵਰਤਣਾ ਹੀ ਇੱਕ ਖੂਬੀ ਸਮਝਦੇ ਸਨ, ਭਾਵੇਂ ਗਲਤ ਹੀ ਕਿਉਂ ਨਾ ਹੋਵੇ । ਇਸ ਬੇਧਿਆਨੀ ਨੇ ਪੰਜਾਬੀ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਤੇ ਉੱਨਤੀ ਵਿੱਚ ਰੁਕਾਵਟ ਤਾਂ ਜ਼ਰੂਰ ਪਾਈ, ਪਰ ਫੇਰ ਵੀ ਇਸ ਦਾ ਵਿਕਾਸ ਨਾ ਰੁਕਿਆ । ਭਾਰਤ ਦੇ ਸੁਤੰਤਰ ਹੋਣ ਨਾਲ ਉਰਦੂ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਵਿੱਚੋਂ ਖਤਮ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ ਤੇ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਅਗਲੇ ਦਸਾਂ ਵਰ੍ਹਿਆਂ ਵਿੱਚ ਘੱਟੋ ਘੱਟ ਉਤਰੀ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚੋਂ ਤਾਂ ਖਤਮ ਹੀ ਹੋ ਜਾਵੇ । ਇਸਦੇ ਟਾਕਰੇ ਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਵੱਲ ਤੱਕੇ ਇਸੀ ਵਿਚਾਰੀ ਨੂੰ ਸਿੱਖਾਂ ਅਤੇ ਗਿਣਤੀ ਦੇ ਹਿੰਦੂ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਕਿਸੇ ਨੇ ਨਹੀਂ ਆਪਣਾਇਆ, ਪਰ ਫੇਰ ਵੀ ਇਹ ਕੇਵਲ ਜੀਉਂਦੀ ਹੀ ਨਹੀਂ ਰਹੀ ਸਗੋਂ ਵਧਦੀ ਵੀ ਰਹੀ । ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਤੱਤ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਜੋ ਲੋਕ ਬੋਲੀਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ ਉਹ ਮਾਰਿਆਂ ਵੀ ਨਹੀਂ ਮਰਦੀਆਂ, ਪਰ ਜਿਹੜੀਆਂ ਬਣਾਉਣੀ ਬੋਲੀਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ ਉਹ ਸਾਰਾ ਜ਼ੋਰ ਲਾਉਣ ਤੇ ਵੀ ਸਦੀਵੀ ਨਹੀਂ ਬਣ ਸਕਦੀਆਂ । ਜਦ ਬਾਗਾਂ ਦੇ ਬਿਰਛਾਂ ਵਾਂਗ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਸਿੰਜਾਈ ਤੇ ਦੇਖ ਭਾਲ ਬੰਦ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਸੁੱਕ ਕੇ ਮਰ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ । ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਟਾਕਰੇ ਤੇ ਜੰਗਲ ਦੇ ਰੁਖਾਂ ਵੱਲ ਤੱਕੇ ਕੋਈ ਖਾਦ ਨਹੀਂ, ਪਰ ਫੇਰ ਵੀ ਹਰੇ ਭਰੇ ਵਿਖਾਈ ਦਿੰਦੇ ਹਨ । ਇਹ ਗਲ ਪੰਜਾਬੀ ਬੋਲੀ ਤੇ ਢੁਕਦੀ ਹੈ । 'ਮੇਰਾ ਪਿੰਡ' ਦੀ ਬੋਲੀ ਇਸੇ ਸ਼ਕਤੀਵਰ ਤੇ ਆਪਣੇ ਜ਼ੋਰ ਨਾਲ ਵਧ ਫੁੱਲ ਰਹੀ ਬੋਲੀ ਦੀ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧ ਹੈ । ਕੁਦਰਤੀ ਸ਼ੈਲੀ ਨਿਭਾਉਂਦਿਆਂ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਅਸਲੀ ਪੇਡੂ ਜੀਵਨ ਵਿੱਚ ਆਪਣਾ ਆਪ ਸਮੇਂ ਕੇ ਉਸ ਨੂੰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਾਹਮਣੇ ਲਿਆਂਦਾ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਕੋਈ ਡਬੋਲੀਆ ਖੂਹ ਵਿੱਚੋਂ ਕਈ ਚੀਜ਼ਾਂ ਕੱਢ ਕੱਢ ਲਿਆਉਂਦਾ ਹੈ ਪਰ ਆਪ ਪ੍ਰਗਣ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ।

ਪਿਛਲੇ ਦਸਾਂ ਸਾਲਾਂ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬੀ ਬੋਲੀ ਦੀ ਬੜੀ ਉੱਨਤੀ ਹੋਈ ਹੈ ਤੇ ਬਹੁਤ

ਸਾਰੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਪੜ੍ਹੇ ਨੌਜਵਾਨ ਆਪਣੀ ਬੋਲੀ ਵਿੱਚ ਆਪਣੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਗਟਾਵਾ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ। ਇਹਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਸ਼ਹਿਰੀ ਤੇ ਪੇਂਡੋਹਾਰੀ ਹਨ। ਸ਼ਾਇਦ ਇਸੇ ਕਰਕੇ ਪੰਜਾਬੀ ਬੋਲੀ ਨੇ ਵੀ ਇੱਕ ਰੰਗ ਫੜ ਲਿਆ ਹੈ। ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਸਿੱਧੇ ਪੱਧਰੇ ਪੇਂਡੂਆਂ ਦੀ ਬੋਲੀ ਨੂੰ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਦੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨਾਲ ਲੱਦ ਕੇ ਪੰਡਤਾਣੀ ਬਣਾਇਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਗੁਰਦਿੱਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਕਿਤਾਬ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਪਿੰਡਾਂ ਦੀ ਸੁੱਚੀ ਤੇ ਸਾਦੀ ਪੰਜਾਬੀ ਦਾ ਸੁਆਦ ਆਇਆ ਤੇ ਇਉਂ ਜਾਪਿਆ ਕਿ ਅਖੌਤੀ ਵਿਦਵਤਾ ਦੇ ਇਸ ਜੁਗ ਵਿੱਚ ਛਣਕਦੀ ਹੋਈ ਨਰੋਈ ਪੰਜਾਬੀ ਲਿਖਣ ਵਾਲਾ ਵੀ ਕੋਈ ਲੇਖਕ ਹੈ।

ਗਿਆਨੀ ਜੀ ਨੇ ਨਾ ਸਿਰਫ ਕਲਾਮਈ ਢੰਗ ਨਾਲ ਪਿੰਡਾਂ ਦੀ ਬਾਹਰਲੀ ਸੂਰਤ ਦਾ ਨਕਸ਼ਾ ਹੀ ਖਿੱਚਿਆ ਹੈ ਬਲਕਿ ਪੇਂਡੂ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਦਿਮਾਗਾਂ, ਰੂਹਾਂ ਤੇ ਅੰਦਰੂਨੀ ਜਜ਼ਬਿਆਂ ਦੀ ਝਾਤੀ ਵੀ ਵਿਖਾਈ ਹੈ। ਪੇਂਡੂਆਂ ਦੇ ਇਸ਼ਟ, ਗੁਰੂ, ਪੀਰ, ਦੇਵਤੇ ਤੇ ਸਾਧ ਸੰਤ ਕਈ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਰੂਪਾਂ ਵਿੱਚ ਸਾਡੇ ਸਾਹਮਣੇ ਆਉਂਦੇ ਹਨ। ਫਸਲਾਂ ਦੀ ਵਾਢੀ ਤੋਂ ਪਿੱਛੋਂ ਕਿਰਸਾਣ ਵਿਹਲੇ ਹੋ ਕੇ ਹਾੜ੍ਹਾਂ ਦੇ ਦੁਪਹਿਰਿਆਂ ਸਮੇਂ ਪਿੰਡ ਦੇ ਮਸਲਿਆਂ ਨੂੰ ਕਿਵੇਂ ਸੁਲਝਾਉਂਦੇ ਹਨ, ਇਸ ਬਾਰੇ ਤਾਂ ਗਿਆਨੀ ਜੀ ਨੇ ਕਮਾਲ ਹੀ ਕਰ ਵਿਖਾਇਆ ਹੈ। ਸਿਆਲਾਂ ਦੇ ਪਾਲਿਆਂ ਵਿੱਚ ਧੂਣੀਆਂ ਸੇਕਣ ਦਾ ਕਿੰਨਾ ਸੁਆਦ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਉੱਥੇ ਬੈਠ ਕੇ ਸਮੇਂ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵਾਂ ਨੂੰ ਕਿਵੇਂ ਵਿਚਾਰਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਇਸ ਨਾਲੋਂ ਚੰਗੀ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਤਸਵੀਰ ਹਾਲੀ ਤੱਕ ਕਿਧਰੇ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦੀ। ਪੇਂਡੂ ਜੀਵਨ ਦੀਆਂ ਵੇਹਲਾਂ, ਗਾਲੜੀਆਂ ਦੀਆਂ ਗੱਪਾਂ ਗੱਪੜੀਆਂ ਨਾਲ ਹੀ ਨਹੀਂ ਭਰੀਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਸਗੋਂ ਇਹਨਾਂ ਵਿੱਚ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਵਰ੍ਹਿਆਂ ਦੀ ਅਕਲ ਤੇ ਤਜਰਬਾ ਵੀ ਸ਼ਾਮਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਪਿੰਡਾਂ ਵਾਲਿਆਂ ਦੇ ਵਹਿਮ ਭਰਮ, ਤਿਬ-ਤਿਉਹਾਰ, ਲੋਹੜੀ, ਦੀਵਾਲੀ, ਬਸੰਤ ਅਤੇ ਤੀਆਂ ਦਾ ਵਰਨਣ ਬੜੀ ਨੀਝ, ਖੋਜ ਤੇ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਮਨੋਭਾਵਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਗਟਾਅ ਕੇ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਪਿੰਡ ਦੇ ਲੋਕ ਆਪਣਾ ਵਿਹਲਾ ਸਮਾਂ ਕਿਵੇਂ ਗੁਜ਼ਾਰਦੇ ਹਨ? ਇਸ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਮੈਨੂੰ ਆਪਣੇ ਪਿੰਡ ਦਾ ਥੋੜ੍ਹਾ ਚੇਤੇ ਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜਿਥੇ ਨਾਮੁ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਦੀ ਦੁਕਾਨ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਲੱਕੜੀਆਂ ਦੇ ਮੁੱਢਾਂ ਉੱਤੇ ਸੰਝਾਂ ਵੇਲੇ ਰੋਜ਼ ਪੰਚਾਇਤ ਲਗਦੀ ਸੀ। ਪਿੰਡ ਤੇ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਰਾਜਨੀਤੀ, ਅਮਲੀਆਂ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ, ਤੇ ਗਿਆਨੀਆਂ ਗ੍ਰੰਥੀਆਂ ਬਾਰੇ ਮਖੌਲ ਇੱਕ ਸਮਾਂ ਬੰਨ੍ਹ ਦਿੰਦੇ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿੱਚ ਜਿੱਥੇ ਵਿਦਿਆ ਦਾ ਪ੍ਰਚਾਰ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ ਜਾਂ ਸਿੰਘ ਸਭਾ ਦਾ ਜੋਰ ਹੈ, ਗਿੱਧਾ, ਤਿੰਵਣ, ਆਦਿ ਤਾਂ ਖਤਮ ਹੋ ਚੁੱਕੇ ਹਨ, ਪਰ ਮਾਲਵੇ ਦੇ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿੱਚ ਜਿੱਥੇ ਪੁਰਾਣੀ ਸਭਿਅਤਾ ਹਾਲੀ ਤੱਕ ਮੌਜੂਦ ਹੈ ਪੇਂਡੂ ਕੁੜੀਆਂ ਤੇ ਤੀਵੀਆਂ ਹਾਲੀ ਤੱਕ ਵੀ ਆਪਣਾ ਰਾਤ ਦਾ ਸਮਾਂ ਤਿੰਵਣ ਦੀ ਰੌਣਕ ਵਿੱਚ ਗੁਜ਼ਾਰਦੀਆਂ ਹਨ। ਤਿੰਵਣਾਂ ਦੀ ਰੌਣਕ ਗਿਆਨੀ ਜੀ ਨੇ ਇੰਨ-ਬਿੰਨ ਸਾਡੇ ਸਾਹਮਣੇ ਲੈ ਆਂਦੀ ਹੈ।

ਇਸ ਕਿਤਾਬ ਦੇ ਦੂਜੇ ਭਾਗ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬ ਦੀਆਂ ਜਨਮ ਤੋਂ ਮਰਨ ਸਮੇਂ ਤੱਕ ਦੀਆਂ ਰਸਮਾਂ, ਰੀਤਾਂ ਤੇ ਰਿਵਾਜ ਗਿਆਨੀ ਜੀ ਨੇ ਅਜਿਹੇ ਗੀਤਾਂ, ਅਖਾਣਾਂ ਤੇ ਮੁਹਾਵਰਿਆਂ ਦੀ ਛੁਹ ਦੇ ਕੇ ਪ੍ਰਗਟਾਏ ਹਨ ਜਿਹੜੇ ਹਾਲੀ ਤੱਕ ਅਣਛਪੇ ਪਏ ਸਨ। ਗਿਆਨੀ ਜੀ ਨੇ

ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਜੀਵਨ ਦੀਆਂ ਆਮ ਗੱਲਾਂ ਬਾਤਾਂ ਤੇ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿੱਚ ਸੱਚਮੁੱਚ ਵਾਪਰਦੀਆਂ ਘਟਨਾਵਾਂ ਦੇ ਕੇ ਇਸਨੂੰ ਬਹੁਤ ਹੀ ਸੁਆਦਲਾ ਤੇ ਦਿਲਚਸਪ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ । ਵਿਆਹਾਂ ਦੇ ਵਿਚੋਲੇ ਤੇ ਭਾਨੀਮਾਰ ਅਸੀਂ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿੱਚ ਆਮ ਵੇਖਦੇ ਹਾਂ । ਕਿਤਾਬ ਦਾ ਇਹ ਭਾਗ ਇੱਕ ਤਰਾਂ ਦਾ ਸੰਭਾਲ ਕੇ ਰੱਖਣ ਵਾਲਾ ਕੋਸ਼ ਹੈ । ਨਾਲ ਹੀ ਸੋਹਣੇ ਗਾਣਿਆਂ ਵਾਲੀ ਫਿਲਮ ਵਾਂਗ ਵੀ ਹੈ ਜਿਸਨੂੰ ਮੁੜ-ਮੁੜ ਵੇਖਣ ਨੂੰ ਜੀ ਕਰਦਾ ਹੈ ।

ਗੱਲਾਂ ਬਾਤਾਂ ਵਿੱਚ ਪੁਰਾਣੀਆਂ ਅਖੌਤਾਂ ਤੇ ਅਖਾਣ ਵੀ ਥਾਂ ਥਾਂ ਦਿੱਤੇ ਹਨ, ਜਿਹੜੇ ਇਸ ਕਿਤਾਬ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਦਿਲਚਸਪ ਬਣਾਉਂਦੇ ਹਨ । ਗਿਆਨੀ ਜੀ ਦੀ ਕਿਤਾਬ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਸ਼ਹਿਦ ਵਰਗਾ ਸੁਆਦ ਆਇਆ ਹੈ । ਇਹ ਇਕ ਲਾਜਵਾਬ ਤੇ ਬੇਮਿਸਾਲ ਕਿਤਾਬ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਪੇਂਡੂ ਜੀਵਨ ਬਾਰੇ ਸੂਝ, ਖੋਜ ਤੇ ਪਿਆਰ ਨਾਲ ਲਿਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ । ਮੈਂ ਗਿਆਨੀ ਜੀ ਨੂੰ ਸਲਾਹ ਦਿੱਤੀ ਕਿ ਏਨੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਕਿਤਾਬ ਸੁੰਦਰ ਢੰਗ ਨਾਲ ਛਪਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ । ਮੈਨੂੰ ਬੜੀ ਖੁਸ਼ੀ ਹੈ ਕਿ ਈਸ਼ਵਰ ਚਿੰਤਰਕਾਰ ਨੇ ਇਸ ਪੁਸਤਕ ਦੇ ਪੰਨਿਆਂ ਨੂੰ ਬੜੇ ਸੁੰਦਰ ਤੇ ਜੀਉਂਦੇ ਜਾਗਦੇ ਚਿੱਤਰਾਂ ਨਾਲ ਸਜਾਇਆ ਹੈ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਕ ਨੇ ਬੜੇ ਪਿਆਰ ਤੇ ਮਿਹਨਤ ਨਾਲ ਛਾਪਿਆ ਹੈ ।

ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਵਿੱਚ ਇਸ ਕਿਤਾਬ ਦਾ ਆਪਣਾ ਹੀ ਸਥਾਨ ਹੈ । ਮੈਨੂੰ ਪੂਰਨ ਆਸ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਸੁੰਦਰ ਦਿਲ-ਟੁੰਬਵੀਂ ਕਿਤਾਬ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਪੇਂਡੂ ਖਾਸ ਕਰ ਜੀਵਨ ਦੇ ਆਸ਼ਕ ਬੜੀ ਦਿਲਚਸਪੀ ਨਾਲ ਪੜ੍ਹਨਗੇ ।

੭, ਤੀਨ ਮੂਰਤੀ ਲੇਨ,
ਨਵੀਂ ਦੱਲੀ

ਮਹਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਰੰਧਾਵਾ
੩੦. ੧. ੬੧

ਭੂਮਿਕਾ

ਗਿਆਨੀ ਗੁਰਦਿੱਤ ਸਿੰਘ ਦੀ ਕਿਤਾਬ 'ਮੇਰਾ ਪਿੰਡ' ਉਸ ਦੇ ਆਪਣੇ ਪਿੰਡਾਂ ਦੀਆਂ ਹੱਦਾਂ ਟੱਪ ਕੇ ਹਰ ਪੰਜਾਬ ਵਾਸੀ ਦਾ ਪਿੰਡ ਬਣ ਗਿਆ ਹੈ। ਮੈਂ ਇਸ ਕਿਤਾਬ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਪਿੰਡ 'ਕੈਰੋ' ਦੀ ਉਤਨੀ ਹੀ ਸੋਹਣੀ ਤਸਵੀਰ ਮੰਨਦਾ ਹਾਂ ਜਿੰਨੀ ਇਹ 'ਮਿਠੇਵਾਲ' ਦੀ ਹੈ। ਮੈਨੂੰ ਡੂੰਘੀ ਖੁਸ਼ੀ ਇਸ ਗੱਲ ਦੀ ਹੋਈ ਹੈ ਕਿ ਮੇਰੇ ਆਪਣੇ ਇੱਕ ਪਿਆਰੇ ਨੇ ਆਪਣੇ ਢੰਗ ਨਾਲ ਅਜੇਹੀ ਮੁੱਢਲੀ ਵਾਕਫੀ ਵਾਲੀ ਹੁਨਰ ਭਰੀ ਰਚਨਾ ਰਚੀ ਹੈ। ਜਿਸ ਭਾਂਤ ਦੀ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿੱਚ ਤਾਂ ਕੀ ਹੋਰਨਾਂ ਬੋਲੀਆਂ ਦੇ ਸਾਹਿਤ ਵਿੱਚ ਵੀ ਸ਼ਾਇਦ ਹੀ ਹੋਵੇ। ਕਿਤਾਬ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਮੇਰਾ ਮਨ ਗੱਦ-ਗੱਦ ਹੋ ਉੱਠਿਆ।

ਇਹ ਕਿਤਾਬ ਜਿੱਥੇ ਇਸ ਪੱਖੋਂ ਅਦੁੱਤੀ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਨਵੇਂ ਤੇ ਨਰੋਏ, ਜਾਨ ਵਾਲੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀਆਂ ਰੰਗ ਬਰੰਗੀਆਂ ਜੀਵਨ ਝਲਕੀਆਂ ਹਨ, ਉੱਥੇ ਚੁਲਬੁਲੀ ਲਿਖਣ ਸ਼ੈਲੀ ਤੇ ਨਰੋਈ, ਸਾਦਾ, ਪਰ ਠੁੱਕਦਾਰ ਬੋਲੀ ਨੇ ਉਹ ਰੰਗ ਭਰੇ ਹਨ ਕਿ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿੱਚ ਵਸਦਾ ਅਲੋਪ ਹੋ ਰਿਹਾ ਰਸੀਲਾ ਪੰਜਾਬ ਇਸ ਕਿਤਾਬ ਦੇ ਪੰਨਿਆਂ ਤੇ ਸਦਾ ਲਈ ਸਾਕਾਰ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ।

ਖੂਬੀ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਕਿਤਾਬ ਵਿੱਚ ਨਾ ਹੀ ਕਿਸੇ ਪਿਆਰ-ਕਹਾਣੀ ਦਾ ਲਟਕਾ ਹੈ ਨਾ ਹੀ ਲੜਾਈ ਦਾ ਜੋਸ਼ੀਲਾ ਮਾਰੋਲ, ਤੇ ਨਾ ਹੀ ਕੋਈ ਸਿਆਸੀ ਰੰਗਤ, ਪਰ ਫਿਰ ਵੀ ਜਦੋਂ ਇਹ ਪੜ੍ਹਨੀ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰੋ, ਪੂਰੀ ਪੜ੍ਹੇ ਬਿਨਾਂ ਹੱਥੋਂ ਨਹੀਂ ਛੁੱਟਦੀ, ਤੇ ਮੁੜ ਮੁੜ ਪੜ੍ਹਨ ਨੂੰ ਦਿਲ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਕਿਤਾਬ ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਕਿਸਮ ਦਾ ਪ੍ਰਾਪੇਗੰਡਾ ਨਹੀਂ, ਕੋਈ ਉਪਦੇਸ਼ ਨਹੀਂ, ਇਹ ਨਿਰੋਲ ਸਾਹਿਤ ਸਭਿਆਚਾਰ ਹੈ— ਸ਼ਹਿਦ ਵਰਗਾ ਮਿੱਠਾ ਸਾਹਿਤ। 'ਮੇਰਾ ਪਿੰਡ' ਕਿਤਾਬ ਇੱਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ 'ਕਲਾ, ਕਲਾ ਲਈ' ਅਰਥਾਤ Art for Art's Sake ਦਾ ਸਫਲ ਤਜਰਬਾ ਹੈ। ਇਸ ਦਾ ਇਹ ਮਤਲਬ ਨਹੀਂ ਕਿ ਪਾਠਕ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਕੁੱਝ ਸਿੱਖਦਾ ਨਹੀਂ, ਸਗੋਂ ਮੇਰੀ ਰਾਏ ਵਿੱਚ ਤਾਂ ਪੰਜਾਬ ਦੀਆਂ ਰਸਮਾਂ, ਰੀਤਾਂ, ਰਿਵਾਜਾਂ, ਵਹਿਮਾਂ, ਭਰਮਾਂ ਤੇ ਸਮੁੱਚੀ ਪੰਜਾਬੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਸਮਝਣ ਲਈ ਇਹ ਕਿਤਾਬ ਇੱਕ ਗਾਈਡ ਹੈ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਜਾਣੇ ਬਿਨਾਂ ਪੰਜਾਬ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਵਾਸੀਆਂ ਦੀਆਂ ਮਨੋਭਾਵਨਾਂ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਆਤਮ-ਬਲ ਨੂੰ ਪਛਾਨਣਾ ਐਂਕਾ ਹੈ। ਗਿਆਨੀ ਜੀ ਨੇ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਦੀ ਆਤਮਾ ਵਿੱਚ ਰਚ ਕੇ ਡੂੰਘੀਆਂ ਚੁੱਭੀਆਂ ਮਾਰ ਮਾਰ ਅਣ-ਮੁੱਲੇ ਮੋਤੀ ਵਰੋਲ ਕੱਢੇ ਹਨ।

ਦੇ ਵਰ੍ਹੇ ਹੋਣ ਲੱਗੇ ਹਨ ਮੈਂ ਗਿਆਨੀ ਗੁਰਦਿਤ ਸਿੰਘ ਨਾਲ ਉਸ ਦੇ ਪਿੰਡ ਗਿਆ ਸੀ। ਰਸਤੇ ਵਿੱਚ ਇਸ ਕਿਤਾਬ ਦੇ ਅੱਧ-ਛਪੇ ਜਿਹੇ ਖਰੜੇ ਦੇ ਤਿੰਨ ਚਾਰ ਲੇਖ ਆਪ ਪੜ੍ਹੇ ਤੇ ਕੁੱਝ ਗੁਰਦਿਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਪਾਸੋਂ ਸੁਣੇ। ਪੜ੍ਹ ਸੁਣ ਕੇ ਜੋ ਸੁਆਦ ਆਇਆ ਉਹ ਮੇਰੇ ਮਨ ਵਿੱਚ ਡੂੰਘਾ ਬੈਠ ਗਿਆ। ਮੈਨੂੰ ਯਾਦ ਹੈ ਉਸ ਦਿਨ ਗਿਆਨੀ ਗੁਰਦਿਤ ਸਿੰਘ ਨੇ ਪਬਲਿਕ ਇਕੱਠ ਵਿੱਚ ਆਪਣੀ ਸਪੀਚ ਵੀ ਇਸੇ ਰੰਗ ਵਿੱਚ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਮੈਂ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਕਿ ਇਸ ਗੁਣਵਾਨ ਆਦਮੀ ਦੀ ਇਹ ਕਲਾ ਐਵੇਂ ਹੀ ਨਹੀਂ ਜਾਣ ਦੇਣੀ। ਉਸ ਪਿੱਛੋਂ ਜਦੋਂ ਵੀ ਗੁਰਦਿਤ ਸਿੰਘ ਨਾਲ ਮੇਰਾ ਮੇਲ ਹੁੰਦਾ ਰਿਹਾ ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਇਸ ਦੀ 'ਕਲਾ' ਨੂੰ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਤੇ ਟੁੰਬਣ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਝੱਟ ਯਾਦ ਆਉਂਦੀ ਰਹੀ ਤੇ ਮੈਂ ਮੁੜ ਮੁੜ ਇਸ ਲੇਖਕ ਉੱਪਰ ਜ਼ੋਰ ਪਾਉਂਦਾ ਰਿਹਾ ਕਿ ਇਸ ਅੰਦਰ ਜੋ ਇਸ ਵੇਲੇ ਇਹ ਰਸੀਲੀ ਰੌਸ਼ਨ ਆਈ ਹੋਈ ਹੈ, ਹੋਰਾਂ ਕੰਮਾਂ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਇਸ ਨੂੰ ਸੰਭਾਲੇ ਤੇ ਆਪਣੀ ਕਿਤਾਬ ਨੂੰ ਇਸੇ ਰਸ ਵਿੱਚ ਪੂਰੀ ਕਰ ਕੇ ਮੈਨੂੰ ਛੇਤੀ ਹੀ ਦਿਖਾਵੇ। ਮੇਰੀ ਦਿੱਤੀ ਹੱਲਾ ਸ਼ੇਰੀ ਦਾ ਨਤੀਜਾ 'ਮੇਰਾ ਪਿੰਡ' ਕਿਤਾਬ, ਨੀਝਾਂ ਨਾਲ ਲਿਖੀ ਤੇ ਗੀਝਾਂ ਨਾਲ ਛਾਪੀ, ਹੁਣ ਮੇਰੇ ਹੱਥਾਂ ਵਿੱਚ ਹੈ।

ਕਿਤਾਬ ਦਾ ਦੂਜਾ ਭਾਗ ਕੀ ਹੈ? ਜਨਮ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਮਰਨ ਤੱਕ ਦੀਆਂ ਅੰਤਮ ਰਸਮਾਂ ਦਾ ਐਨਸਾਈਕਲੋਪੀਡੀਆ— ਪਰ ਵਾਕਫੀ ਦੇਣ ਵਾਲੀਆਂ ਕਿਤਾਬਾਂ ਵਾਲੀ ਪੁਸ਼ਤਕ ਤੋਂ ਰਹਿਤ। ਨਾ ਨਾਟਕ ਤੇ ਨਾ ਨਾਵਲ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਇਹ ਪੁਸਤਕ ਨਿਰੰਤਰ ਰੋਚਕਤਾ ਕਾਰਨ ਪਾਠਕ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਵੱਲ ਖਿੱਚੀ ਤੁਰੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਜੋ ਕੁੱਝ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਉਸ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਜਿੱਥੇ ਲੇਖਕ ਦੀ ਵਰ੍ਹਿਆਂ ਦੀ ਖੋਜ ਤੇ ਅਪਾਰ ਵਾਕਫੀ ਹੈ ਉੱਥੇ ਉਸ ਦਾ ਲਿਖਣ ਵੰਗ ਏਨਾ ਸੁਆਦਲਾ ਹੈ ਕਿ ਪਾਠਕ ਦਾ ਗੁਟਕਦਾ ਮਨ ਹਰ ਸਫੇ ਉੱਤੇ ਹੁੰਗਾਰੇ ਭਰਦਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਨਿਰਪੱਖ ਤੌਰ ਤੇ ਦੇਖਿਆਂ ਇਹ ਕਿਤਾਬ ਸੁੰਦਰ ਤੇ ਸੁੱਚੀ ਬੋਲੀ ਦੀ ਸਿਖਰ ਹੈ।

ਇਹ ਕਿਤਾਬ ਇੱਕ ਜਾਣਕਾਰੀ ਹੈ, ਇੱਕ ਚੋਹਲ ਹੈ, ਇੱਕ ਸੁਆਦ ਹੈ। ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਅਲੋਪ ਹੋ ਰਹੇ ਅਸਲ ਜੀਵਨ ਦੀ ਮਨਾਂ ਉੱਤੇ ਉੱਕਰੀ ਜਾਣ ਵਾਲੀ, ਦਿਲਾਂ ਨੂੰ ਖਿੱਚ ਲੈਣ ਵਾਲੀ ਰੰਗੀਲੀ ਤਸਵੀਰ ਹੈ। ਮੇਰੀ ਜ਼ੋਰਦਾਰ ਇੱਛਾ ਹੈ ਹਰ ਪੰਜਾਬੀ ਇਹ ਕਿਤਾਬ ਪੜ੍ਹੇ। ਹਰ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ ਵਿੱਚ ਇਹ ਕਿਤਾਬ ਪੁੱਜੇ। ਸਕੂਲਾਂ ਕਾਲਜਾਂ ਦੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਕਿਸੇ ਨਾ ਕਿਸੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਪੜ੍ਹਨ। ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਮੁਲਾਜ਼ਮਤ ਰਾਹੀਂ ਸੇਵਾ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਉਮੀਦਵਾਰ ਪੜ੍ਹਨ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਚਿਰ ਕੋਈ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਗੀਤਾਂ, ਰਿਵਾਜਾਂ, ਵਹਿਮਾਂ, ਭਰਮਾਂ ਤਿੱਥਾਂ-ਤਿਉਹਾਰਾਂ ਪ੍ਰਤੀ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਧਾਰੋਨਾ ਤੇ ਸਭਿਆਚਾਰ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦਾ, ਉਹ ਪੰਜਾਬ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਸਮਝ ਸਕਦਾ। ਬਹੁਤ ਚੰਗਾ ਹੋਵੇ ਜੇਕਰ ਇਸ ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਖਜ਼ਾਨੇ ਨੂੰ ਹੋਰ ਬੋਲੀਆਂ ਵਿੱਚ ਉਲਥਾਇਆ ਜਾਵੇ।

ਇਸ ਕਿਤਾਬ ਨੂੰ ਮੈਂ ਆਪ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਸੁਆਦ ਮਾਣਿਆ ਹੈ ਤੇ ਕਈਆਂ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਾਈ ਹੈ। ਮੈਨੂੰ ਯਕੀਨ ਹੈ ਜਿਹੜਾ ਕੋਈ ਹੋਰ ਪੜ੍ਹੇਗਾ ਉਹ ਵੀ ਲੱਟੂ ਹੋਏ ਬਿਨਾਂ ਨਹੀਂ

ਰਹੇਗਾ । ਇਸ ਕਿਤਾਬ ਬਾਰੇ ਇਹ ਗੱਲਾਂ ਲਿਖਦਿਆਂ ਮੈਨੂੰ ਦਿਲੀ ਖੁਸ਼ੀ ਹੈ । ਜਿੱਥੇ ਮੈਂ ਗਿਆਨੀ ਗੁਰਦਿੱਤ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਬੇ-ਮਿਸਾਲ ਕਿਤਾਬ ਲਿਖੇ ਜਾਣ ਤੇ ਵਧਾਈ ਦਿੰਦਾ ਹਾਂ, ਇਹ ਆਖਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਸ ਕਿਤਾਬ ਨੇ ਮੇਰੀਆਂ ਡਾਂਡਾਂ ਲਾਹ ਦਿੱਤੀਆਂ ਹਨ, ਉੱਥੇ ਇਸ ਨੇ ਇੱਕ ਭੁੱਖ ਵੀ ਜਗਾਈ ਹੈ । ਇਹ ਠੀਕ ਹੈ ਕਿ, ਗਿਆਨੀ ਗੁਰਦਿੱਤ ਸਿੰਘ ਤੇ ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਬਾਰੇ ਖੋਜਾਂ ਦੀ ਵੀ ਲੋੜ ਹੈ ਤੇ ਮੈਂ ਉਸ ਨੂੰ ਇਹ ਕੰਮ ਜਾਰੀ ਰੱਖਣ ਲਈ ਹਰ ਸੰਭਵ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰਨ ਦਾ ਬਚਨ ਦਿੱਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਪਰ ਇਹ ਕਿਤਾਬ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਜ਼ੋਰਦਾਰ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਦਿੰਦਾ ਹੋਇਆ ਮੈਂ ਗੁਰਦਿੱਤ ਸਿੰਘ ਤੋਂ ਆਸ ਰੱਖਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਉਸਦੀ ਆਪਣੀ ਲੇਖਣੀ ਵਿੱਚ ਉਹ ਸ਼ਕਤੀ ਤੇ ਸੁਆਦ ਹੈ ਜੋ ਵਿਰਲੇ ਲਿਖਾਰੀਆਂ ਵਿੱਚ ਹੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਬੋਲੀ ਉੱਤੇ ਤਾਂ ਜੋ ਗੁਰਦਿੱਤ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਕਮਾਲ ਹਾਸਲ ਹੈ ਉਸ ਨੂੰ ਮੈਂ ਕੁਦਰਤ ਦੀ ਵੱਡ-ਮੁੱਲੀ ਦਾਤ ਹੀ ਮੰਨਦਾ ਹਾਂ ।

ਸਾਰੇ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਤੇ ਪੰਜਾਬ ਨੂੰ ਜਾਨਣ ਵਾਲੇ ਸਮੂਹ ਸਾਹਿੱਤ ਪ੍ਰੇਮੀਆਂ ਨੂੰ ਇਹ ਕਿਤਾਬ ਪੜ੍ਹਨ ਦੀ ਜ਼ੋਰਦਾਰ ਸਿਫਾਰਸ਼ ਕਰਦਾ ਹੋਇਆ ਗੁਰਦਿੱਤ ਸਿੰਘ ਦੀ ਲੇਖਣੀ ਪ੍ਰਤੀ ਆਖਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜੁਗ ਜੁਗ ਜੀਵੇ ਮੇਰਾ ਪੰਜਾਬ, ਜੁਗ-ਜੁਗ ਜੀਵੇ 'ਮੇਰਾ ਪਿੰਡ' ਕਿਤਾਬ ਦਾ ਲਿਖਾਰੀ ਤੇ ਵਗਦੀ ਰਹੇ ਇਸ ਦੀ ਲੇਖਣੀ ਜਿਸ ਨੇ ਦੋਹਾਂ ਨੂੰ ਅਮਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ।

ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ— ੨੪-੨-੬੧

ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਕੈਰੋ

ਪੰਜਾਬ, ਪ੍ਰਾਂਤ ਦਾ ਵਾਸਤਵਿਕ ਚਿੱਤਰ

ਮੈਂ ਗਿਆਨੀ ਗੁਰਦਿੱਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਰਚਿਤ ਮੇਰਾ ਪਿੰਡ ਨਾਮੀ ਪੁਸਤਕ ਪੜ੍ਹੀ ਹੈ । ਵਿਦਵਾਨ ਲੇਖਕ ਨੇ ਇਸ ਪੁਸਤਕ ਵਿੱਚ ਪੇਂਡੂ ਜੀਵਨ ਦਾ ਹੂ-ਬ-ਹੂ ਚਿੱਤਰ ਖਿੱਚਣ ਦਾ ਕਾਮਯਾਬ ਜਤਨ ਕੀਤਾ ਹੈ । ਪਿੰਡਾਂ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਵਹਿਮ, ਭਰਮ, ਚਲਾਕ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਧੋਖੇ, ਮੰਗਤਿਆਂ, ਸਾਧਾਂ ਅਤੇ ਹੋਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕਮਾਈ ਪੁਰ ਨਿਰਭਰ ਰੱਖਣ ਵਾਲਿਆਂ ਦੇ ਹੱਥਕੰਡੇ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵੇਰਵੇ ਨਾਲ ਉਘਾੜ ਕੇ ਦੱਸੇ ਗਏ ਹਨ । ਥੋੜਾ ਲੂਣ ਮਰਚ ਪਾ ਕੇ ਲੇਖਕ ਨੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਸਤਾਂ ਦੇ ਬਿਆਨ ਨੂੰ ਚਟਪਟਾ ਤੇ ਸ਼ਾਦੀ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ । ਗੱਲਾਂ ਬਾਤਾਂ ਵਿੱਚ ਮੁਹਾਵਰਿਆਂ ਤੇ ਅਖਾਣਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਗੱਦ ਨੂੰ ਹੋਰ ਵੀ ਰਸਦਾਇਕ ਬਣਾ ਗਈ ਹੈ । ਵਿਆਹ ਸ਼ਾਦੀਆਂ ਵਿੱਚ ਗਾਏ ਜਾਂਦੇ ਗੀਤਾਂ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਸੰਬਧਤ ਰਸਮਾਂ ਰਿਵਾਜਾਂ ਨੂੰ ਜਿਹੜੇ ਹੁਣ ਪਿੰਡਾਂ ਦੀ ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ ਬਦਲ ਰਹੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਵਿੱਚ ਥੋੜੇ ਦਿਨਾਂ ਦੇ ਹੀ ਪਰਾਹੁਣੇ ਹਨ, ਢੁਕਵੇਂ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨਾਲ ਲਿਖ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸੰਭਾਲੇ ਜਾਣ ਦਾ ਉਪਰਾਲਾ ਕੀਤਾ ਹੈ । ਕਿਤੇ ਕਿਤੇ ਵਿਅੰਗਮਈ ਵਰਨਣ ਹਾਸਰਸ ਉਪਜਾਉਣ ਲਈ ਸਫਲਤਾ ਨਾਲ ਵਰਤਿਆ ਹੈ । ਮੁੱਕਦੀ ਗੱਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਲੇਖਕ ਨੇ ਨਾ ਕੇਵਲ ਲੋਕ-ਸਾਹਿਤ ਨੂੰ ਬੀੜ ਕੇ ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਦੇ ਇੱਕ ਲੋੜੀਂਦੇ ਭਾਗ ਨੂੰ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਕੀਤਾ ਹੈ ਸਗੋਂ ਪੰਜਾਬ ਪ੍ਰਾਂਤ ਦੇ ਪੇਂਡੂ ਜੀਵਨ ਦੀ ਵਾਸਤਵਿਕਤਾ ਨੂੰ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਕੇ ਪੰਜਾਬੀ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤੀ ਦੀਆਂ ਸੋਹਣੀਆਂ ਝਾਕੀਆਂ ਵੀ ਵਿਖਾ ਦਿੱਤੀਆਂ ਹਨ । ਪੁਸਤਕ ਹਰ ਇੱਕ ਸਾਹਿੱਤ ਦੇ ਪਿਆਰ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਦੇ ਪੜ੍ਹਨ ਯੋਗ ਹੈ ਅਤੇ ਮੈਨੂੰ ਪੂਰਨ ਆਸ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਦੀ ਪੂਰੀ ਕਦਰ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇਗੀ ।

੭-੩-੬੧

ਜੋਧ ਸਿੰਘ
(ਪ੍ਰਿੰਸੀਪਲ)

ਪ੍ਰਸੰਸਾ

ਗਿਆਨੀ ਗੁਰਦਿੱਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਨਵੀਂ ਰਚਨਾ “ਮੇਰਾ ਪਿੰਡ” ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਮੈਨੂੰ ਆਪਣਾ ਸੁਭਾਵਕ ਜਨੂੰਨ ਪੂਰਾ ਹੋਇਆ ਜਾਪਿਆ ਹੈ । ਕੋਈ ਬੰਦਾ ਮੈਨੂੰ ਚੰਗਾ ਲੱਗੇ, ਕੋਈ, ਪਿੰਡ ਸ਼ਹਿਰ ਜਾਂ ਮੁਲਕ ਮੁੜ ਵੇਖਣ ਨੂੰ ਮੇਰਾ ਜੀ ਕਰੇ, ਤਾਂ ਮੇਰੇ ਅੰਦਰੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਰੂਹ ਦੇਖਣ ਲਈ ਇੱਕ ਜਨੂੰਨ ਜਾਗ ਉੱਠਦਾ ਹੈ । ਕਿਸੇ ਚੀਜ਼ ਦਾ ਬਾਹਰਲਾ ਢਾਂਚਾ, ਮੈਂ ਜਾਣਦਾ ਹਾਂ, ਉਹਦੀ ਅੰਦਰਲੀ ਰੂਹ ਦਾ ਅਸਲੀਅਤ ਨਾਲੋਂ ਕਿਤੇ ਹਲਕੇ ਰੰਗਾਂ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਗਟਾਇਆ ਅਕਸ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਤੇ ਮੈਂ ਨੱਚਣ ਲੱਗ ਪੈਂਦਾ ਹਾਂ, ਜਦ ਕਿਤੇ ਇਹ ਰੂਹ ਨੈਣ ਨਕਸ਼ ਧਾਰ ਕੇ ਮੇਰੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਸਾਹਵੇਂ ਆ ਖਲੋਵੇ ।

ਜਦੋਂ ਪੰਜਾਬੀ ਬੋਲੀ ਨੇ ਮੇਰਾ ਮਨ ਮੋਹ ਲਿਆ, ਉਦੋਂ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਅਲਬੇਲੀ ਰੂਹ ਦਾ ਮਿੱਠਾ ਜਿਹਾ ਝਾਉਲਾ ਮੇਰੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਵਿੱਚ ਪੈਣ ਲੱਗ ਪਿਆ । ਮੈਂ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਸ਼ਹਿਰ ਦਾ ਹਾਂ, ਸ਼ਹਿਰ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੇ ਵਾਸ-ਘਰ ਨਹੀਂ ਉਹਦੇ ਚਿੜੀਆ-ਘਰ ਤੇ ਅਜੈਬ-ਘਰ ਹੁੰਦੇ ਹਨ । ਹਾਥੀ, ਘੋੜੇ, ਬਾਘ ? ਬਘਿਆੜ, ਮੋਰ ਤੋਤੇ ਤੇ ਕਈ ਭਾਤਾਂ ਦੇ ਦਰਿੰਦ- -ਪਿੰਦ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਇਕੱਠੇ ਕੀਤੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਿੰਜਰਿਆਂ ਉੱਤੇ ਲਿਸ਼ਕ ਤੇ ਖੁੰਬਾਂ ਵਿੱਚ ਰੰਗ ਵੀ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਰੂਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਦੂਰ ਜੰਗਲੀ ਹੀ ਵਸਦੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ— ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਵਿੱਚ ਰੂਹ ਦੇ ਤਾਰੇ ਦੀ ਝਿਲ-ਮਿਲ ਨਹੀਂ ਦਿਸਦੀ । ਜੇ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਰੂਹ ਵੇਖਣ ਦਾ ਇਸ਼ਕ ਚੜ੍ਹ ਜਾਏ ਤਾਂ ‘ਬੌਰੇ’ ? ਵਾਂਗ ਉਹਨੂੰ ਕਿਸੇ ਜੰਗਲ ? ਵਿੱਚ ਆਪਣੀ ਤੁੱਗੀ ਛੱਤਣੀ ਪੈਂਦੀ ਹੈ ।

ਜਦੋਂ ਕਦੇ ਮੈਂ ਕਿਸੇ ਪੇਂਡੂ ਮੁਟਿਆਰ ਦਾ ਮੂੰਹ ਉਹਦੇ ਖੇਤਾਂ ਦੀ ਸਰੋਂ ਦੇ ਫੁੱਲ ਵਾਂਗ ਟਹਿਕਦਾ ਵੇਖਿਆ, ਜਦੋਂ ਕਦੇ ਕਿਸੇ ਪੇਂਡੂ ਗੱਭਰੂ ਦੇ ਨਰੋਏ ਅੰਗ ਉਹਦੀ ਖੁੱਲ੍ਹੀ ਪੁਸ਼ਾਕ ਵਿੱਚੋਂ ਲੁਸ-ਲੁਸ ਕਰਦੇ ਵੇਖੇ, ਮੇਰਾ ਜੀ ਆਪਣੇ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਰੂਹ ਨੂੰ ਅੱਖਾਂ ਭਰ ਕੇ ਵੇਖਣ ਲਈ ਤੜਪਿਆ । ਪਰ ਇਹ ਰੂਹ ਵਸਦੀ ਹੈ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿੱਚ, ਪਿੰਡਾਂ ਦੇ ਖੇਤਾਂ, ਪਿੰਡਾਂ ਦੇ ਖੂਹਾਂ, ਪਿੰਡਾਂ ਦੀਆਂ ਧੂਣੀਆਂ ਤੇ ਦੁਪਹਿਰਾਂ ਦੀਆਂ ਨਿਸ਼ੱਲ ਹੋ ਕੇ, ਆਰਾਮ ਕਰਦੀਆਂ ਮਹਿਫਲਾਂ ਵਿੱਚ । ਕਦੇ ਸਮਾਂ ਕੱਢ ਤੇ ਹੋਸਲਾ ਕਰ ਮੈਂ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿੱਚ ਗਿਆ ਵੀ, ਪਰ ਇਹ ਨਖਰੇਲੇ ਨਿਰੇ ਦਰਸ਼ਕਾਂ ਲਈ ਆਪਣੇ ਫੁਲਕਾਰੇ ਬਾਗ ਦਾ ਪੱਲੂ ਨਹੀਂ ਚੁੱਕਦੀ । ਇਹ ਉਹਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਅੱਖ ਮੇਲ ਕੇ ਮੁਸਕਰਾਂਦੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੇ ਗਿਆਨੀ ਗੁਰਦਿੱਤ ਸਿੰਘ

ਹੋਰਾਂ ਵਾਂਗ ਇਹਦੀਆਂ ਤੀਆਂ ਦੇ ਗਿੱਧੇ, ਇਹਦੇ ਤਿੰਜਣਾ ਦੇ ਗੀਤ, ਇਹਦੇ ਵਿਆਹ, ਮੁਕਲਾਵੇ, ਇਹਦੀਆਂ ਜੰਮਣੀਆਂ ਤੇ ਸਿਆਪੇ ਇਹਦਾ ਹਾਣੀ ਬਣ ਕੇ ਇਹਦੇ ਨਲ ਹੱਸ, ਗਉਂ ਤੇ ਲੜ ਝਗੜ ਕੇ ਮਾਣੇ ਹੋਣ । ਸਿਰਫ ਉਹੀ ਕੋਈ ਗਿਆਨੀ ਜੀ ਹੋਰਾਂ ਵਰਗੀ ਟੁਟਕਦੀ ਬੋਲੀ, ਬੋਲ ਤੇ ਲਿਖ ਸਕਦਾ ਹੈ ।

ਮੈਂ ਗਿਆਨੀ ਜੀ ਦਾ ਬੜਾ ਦੇਣਦਾਰ ਹਾਂ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਰੂਹ ਨਾਲ ਮਿਲਣੀ ਦਾ ਮੇਰਾ ਠਰਕ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸੁਖਾਲਿਆਂ ਹੀ ਪੂਰਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ । ਆਪਣੇ ਪਿੰਡ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਮੇਰੇ ਮਹਿਬੂਬ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਰੂਹ ਮੇਰੇ ਸਾਹਮਣੇ ਲਿਆ ਮਟਕਾਈ ਹੈ । ਰੂਹ-ਮਿਲਣੀ ਦੇ ਆਪਣੇ ਠਰਕ ਬਾਰੇ ਮੇਰੀਆਂ ਚੌਹ-ਸਤਰਾਂ ਤੋਂ ਗਿਆਨੀ ਜੀ, ਮੇਰੀ ਆਸ ਹੈ, ਇਹ ਜਾਣ ਕੇ ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੋਣਗੇ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਪਿਆਰੀ ਰਚਨਾ ਨੇ ਮੇਰੇ ਉੱਤੇ ਕੇਡਾ ਇਹਸਾਨ ਕੀਤਾ ਹੈ ।

ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਚਿਰ ਤਾਂ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਮੇਰੇ ਲਈ ਗਲ-ਗਲ ਪਾਣੀ ਵਿੱਚ ਆਪਣੀ ਛੋਟੀ ਜਿੰਨੀ ਧੌਣ ਉੱਚੀ ਰੱਖ ਸਕਣ ਦਾ ਸੰਗਰਾਮ ਹੀ ਰਹੀ, ਉੱਨਾ ਚਿਰ ਤਾਂ ਕਿਸੇ ਰੂਹ-ਰਾਹ ਨੂੰ ਵੇਖਣ ਦਾ ਫੁਰਨਾ ਭਲਾ ਕੀ ਫੁਰਨਾ ਸੀ, ਪਰ ਜਦੋਂ ਬਾਹਾਂ ਹੰਭਾ ਹਿਲਾ ਕੇ ਗਲ-ਗਲ ਡੋਬੂ ਤੇ ਰੋਹਤੂ ਪਾਣੀਆਂ ਵਿਚ ਵੀ ਸਾਰਾ ਪਿੰਡਾ ਤਰ ਲੈਣ ਦਾ ਵਲ ਮੈਨੂੰ ਆ ਗਿਆ, ਉਦੋਂ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੀ ਰੂਹ ਵੇਖਣ ਦੇ ਸੁਭਾਵਕ ਸਿਰੜ੍ਹ ਨੇ ਦਿਲ ਬੇਕਰਾਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ । ਤਾਂ ਮੈਂ ਪਾਣੀਆਂ ਵਿਚ ਤਰ, ਧਰਤੀ ਉੱਤੇ ਦੌੜ, ਪੌਣਾਂ ਵਿੱਚ ਉੱਡ ਦੁਨੀਆਂ ਦੇ ਅਜੈਬ-ਘਰਾਂ ਵਿੱਚ ਧਰੇ ਏਸ ਰੂਹ ਦੇ ਅਨੇਕਾਂ ਚਿੱਤਰ ਤੇ ਮੂਰਤਾਂ ਵੇਖਣ ਗਿਆ । ਕੀਕਰ ਇਹ ਰੂਹ ਖੁੰਦਰਾ ਦੀਆਂ ਚਟਾਨੀ ਕੰਧਾਂ ਉੱਤੇ ਆਪਣੇ ਨੈਣ ਨਕਸ਼ ਉੱਕਰ ਗਈ, ਕੀਕਰ ਆਪਣੇ ਭਾਂਡਿਆਂ, ਹਥਿਆਰਾਂ, ਗਹਿਣਿਆਂ ਉਤੇ ਆਪਣੀਆਂ ਰੀਝਾਂ ਦੀ ਛਾਪ ਛੱਡ ਗਈ, ਇਹਦੀ ਰਚਨਾ ਦੇ ਦੱਬੇ ਖੰਡਰ ਪੱਟੇ ਹੋਏ ਮੈਂ ਵੇਖੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇਹਦੀਆਂ ਪ੍ਰੀਤ-ਕਹਾਣੀਆਂ ਦੇ ਨਾਟਕ ਮੈਨੂੰ ਦਿੱਸੇ, ਇਹ ਰੂਹ ਮੈਨੂੰ ਉਹੋ ਕੁੱਝ ਦਿੱਸੀ ਜਿਹੜੀ ਅੱਜ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਅੰਦਰ, ਆਪਣੇ ਪੰਜਾਬ ਤੇ ਆਪਣੀ ਸਾਰੀ ਦੁਨੀਆਂ ਅੰਦਰ ਹਰ ਪ੍ਰਗਟਾਵੇ ਲਈ ਜੁੜਦੀ ਪ੍ਰਤੱਖ ਵੇਖ ਰਿਹਾ ਹਾਂ ਤੇ ਜਿਹੜੀ ਅੱਜ ਹੁੰਨਰ ਕਲਾ, ਕਾਵਿ ਤੇ ਸੰਗੀਤ ਨਾਲ ਬ੍ਰਹਿਮੰਡ ਦੀ ਮਲਕਾਂ ਬਣਨ ਦੀਆਂ ਸੰਭਾਵਨਾਵਾਂ ਪੈਦਾ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ । ਇਹ ਉਹੋ ਹੀ ਰੂਹ ਹੈ ਜਿਹੜੀ ਜੰਗਲਾਂ ਗ਼ਰਾਂ ਤੇ ਪਹਾੜਾਂ ਵਿੱਚ ਸੁੰਦਰਤਾ ਤੇ ਸੁਤੰਤਰਤਾ ਦੀਆਂ ਲੋਚਨਾਵਾਂ ਨਾਲ ਭਰੀ ਹੋਈ, ਬੇ-ਚੱਜ ਤੇ ਬੇ-ਹਥਿਆਰ, ਨੰਗੀ ਤੇ ਬੇ-ਜ਼ਬਾਨ ਵਿਚਰਦੀ ਹੁੰਦੀ ਸੀ । ਏਸੇ ਅਜ਼ਲੀ ਰੂਹ ਦਾ ਭਾਗ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਕੇ ਮੇਰਾ ਛੋਟਾ ਜਿਹਾ ਕੱਦ ਵੀ ਗਿੱਠ ਉੱਚਾ ਹੋ ਗਿਆ ਜਾਪਿਆ ।

ਏਸ ਰੂਹ ਨੂੰ ਵੇਖਣ ਲਈ ਮੈਂ ਦੁਨੀਆਂ ਦੇ ਅਜੈਬ-ਘਰ ਫੋਲੇ ਸਨ; ਪਰ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਰੂਹ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਮੈਨੂੰ ਗਿਆਨੀ ਜੀ ਨੇ ਘਰ ਬੈਠਿਆਂ ਹੀ ਕਰਾ ਦਿੱਤੇ ਹਨ । ਕਹਾਣੀ ਭਾਵੇਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਆਪਣੇ ਪਿੰਡ ਦੀ ਹੀ ਲਿਖੀ ਹੈ, ਪਰ ਚਿੱਤਰ ਮੇਰੇ ਪ੍ਰਿਯ ਪੰਜਾਬ ਦਾ ਖਿੱਚ ਧਰਿਆ ਹੈ । ਮੇਰਾ ਛੋਟਾ ਜਿਹਾ ਸਹਿਰੀ ਦਿਲ ਗਿਆਨੀ ਜੀ ਲਈ ਸ਼ਰਧਾ ਤੇ ਪ੍ਰਸੰਸਾ ਨਾਲ

ਉਮਡ ਆਇਆ ਹੈ । ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਇਹ ਰਚਨਾ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਮੈਂ ਹੈਰਾਨ ਰਹਿ ਗਿਆ ਹਾਂ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕਿੰਨਾ ਕੁੱਝ ਵੇਖਿਆ ਹੈ, ਤੇ ਕਿੰਨਾ ਕੁੱਝ ਸੁਣਿਆ ਤੇ ਕਿੰਨਾ ਕੁੱਝ ਸਮਝਿਆ ਹੈ । ਜਿੰਦਗੀ ਦੀਆਂ ਕਿੰਨੀਆਂ ਕੀਮਤੀ ਅਕਲਾਂ ਪਿੰਡਾਂ ਦੇ ਅਖਾਣਾਂ ਵਿੱਚ ਗੁੰਦੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਹਨ ਤੇ ਕੀਕਰ ਗਿਆਨੀ ਜੀ ਨੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਗੁਲਦਸਤੇ ਵਾਂਗ ਜੋੜ ਦਿੱਤਾ ਹੈ । ਖੇਤੀ ਬਾੜੀ, ਗੀਤਾਂ-ਰਵਾਜ਼ਾਂ, ਅੱਖ-ਮਟੱਕਿਆਂ ਤੇ ਟਿਸਕ-ਪੇਚਿਆਂ ਮਜ਼ਾਕਾਂ ਤੇ ਮਸਖਰੀਆਂ ਵਣਜਾਂ ਵਿਹਾਰਾਂ, ਮੇਲ ਮੁਲਾਕਾਤਾਂ, ਰੁੱਤਾਂ ਬਹਾਰਾਂ, ਹਿਰਖਾ ਤੇ ਸੋਗਾਂ— ਸਭ ਪੀਚਵੀਆਂ ਗੰਢਾਂ ਦਾ ਖੋਲ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਬੈਤਾਂ, ਛੰਦਾਂ, ਅਖਾਣਾਂ ਤੇ ਬੁਝਾਰਤਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਮਿਲ ਸਕਦਾ ਹੈ ।

ਗਿਆਨੀ ਜੀ ਉਮਰ ਵਿੱਚ ਮੇਰੇ ਨਾਲੋਂ ਛੋਟੇ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਮਿਲਣ ਲੁਗਿਆਂ ਹੱਥ ਮੇਰੇ ਗੋਡਿਆਂ ਵੱਲ ਨਿਵਾਇਆ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਇਹ ਰਚਨਾ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅਕਲ ਵਿੱਚ ਆਪਣੇ ਨਾਲੋਂ ਕਿੰਨਾ ਹੀ ਵੱਡਾ ਵੇਖ ਕੇ ਮੈਂ ਪ੍ਰਣਾਮ ਕਰਦਾ ਹਾਂ । ਗਿਆਨੀ ਜੀ ਦੇ ਮਿੱਠੇ ਹਾਸ ਰਸ ਨਾਲ ਭਰੀ ਤੇ ਦਰਿਆ ਦੇ ਵਹਿਣ ਵਾਂਗ ਬਲਵਾਨ ਤੇ ਰਵਾਨ ਬੋਲੀ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਮੈਨੂੰ ਨਿਰਾ ਸਵਾਦ ਹੀ ਨਹੀਂ ਆਇਆ, ਮੇਰੀ ਆਪਣੀ ਪੀਲੀ ਜਿਹੀ ਸ਼ਹਿਰੀ ਬੋਲੀ ਨੂੰ ਕੁੱਝ ਬਲ ਵੀ ਮਿਲਿਆ ਹੈ ।

ਗਿਆਨੀ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੀ ਇਹ ਰਚਨਾ ਮੈਨੂੰ ਪੜ੍ਹਨ ਲਈ ਘੱਲ ਕੇ ਤੇ ਇਹਦੇ ਬਾਰੇ ਮੇਰੀ ਰਾਏ ਮੰਗ ਕੇ ਮੇਰੇ ਉੱਤੇ ਬੜਾ ਉਪਕਾਰ ਕੀਤਾ ਹੈ । ਪਿਆਰ, ਪ੍ਰਸੰਸਾ ਤੇ ਸਤਿਕਾਰ ਤਿੰਨੇ ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਵਿੱਚ ਭੇਟਾ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ।

ਪ੍ਰੀਤ ਨਗਰ

੨-੩-੧੯੬੧

ਗੁਰਬਖਸ਼ ਸਿੰਘ

ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਰੂਹ ਦੇ ਪੰਛੀ ਦੀਆਂ ਕੇਲਾਂ

‘ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਰਹਿਣੀ ਬਹਿਣੀ ਦੇ ਖਿੰਡੇ ਹੋਏ ਤੀਲਿਆਂ ਨੂੰ, ਆਪਣੀ ਕਲਮ ਨਾਲ ਚੁਣ ਕੇ, ਗੁਰਦਿਤ ਸਿੰਘ ਨੇ ਮੇਰਾ ਪਿੰਡ ਉਹ ਕਿਤਾਬੀ ਆਲਣਾ ਬਣਾਇਆ ਹੈ, ਜੀਹਦੇ ਵਿੱਚੋਂ ਸਾਨੂੰ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਰੂਹ ਦਾ ਪੰਛੀ ਬੈਠਾ ਤੇ ਕੇਲਾਂ ਕਰਦਾ ਵਿਖਾਈ ਦੇਂਦਾ ਹੈ ।

ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ

੩-੪-੬੧

ਅੰਮ੍ਰਿਤਾ ਪ੍ਰੀਤਮ

ਸੁਆਗਤ

ਗਿਆਨੀ ਗੁਰਦਿੱਤ ਸਿੰਘ ਕ੍ਰਿਤ 'ਮੇਰਾ ਪਿੰਡ' ਸਾਡੇ ਗੱਦ-ਸਾਹਿੱਤ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਸੁਆਗਤ-ਯੋਗ ਵਾਧਾ ਹੈ । ਸੁਯੋਗ ਲੇਖਕ ਨੇ ਇਸ ਕਿਤਾਬ ਰਾਹੀਂ ਆਪਣੇ ਪਿੰਡ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ, ਮਨੋਤਾਂ, ਵਹਿਮਾਂ ਭਰਮਾਂ, ਰੀਤਾਂ ਰਸਮਾਂ, ਆਦਿ ਦਾ ਅਜਿਹਾ ਕਲਪਣਾ-ਭਰਿਆ, ਸਜੀਵ ਤੇ ਸ਼ੋਖ ਵਰਣਨ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਕਿ 'ਪੰਜਾਬੀ ਬਾਤ-ਚੀਤ' ਵਾਲਾ ਸਰਧਾਰਮ ਮਾਤ ਪੈ ਗਿਆ ਹੈ । ਲੇਖਕ ਨੇ ਹਾਮੀ ਤਾਂ ਕੇਵਲ ਆਪਣੇ ਪਿੰਡ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਾਉਣ ਦੀ ਭਰੀ ਹੈ, ਪਰ ਅਸਲ ਵਿੱਚ, ਪੰਜਾਬ ਭਰ ਦੀ ਪੇਂਡੂ ਸਭਿਅਤਾ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਪੇਂਡੂ ਸਭਿਅਤਾ ਦਾ ਇਸ ਤੋਂ ਸ਼੍ਰੇਸ਼ਟ, ਨਿਰਸੰਕੋਚ ਤੇ ਅਤਿਅੰਤ ਰੌਚਕ ਬਿਆਨ ਮੈਂ ਪੰਜਾਬੀ ਦੀ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਸਾਹਿੱਤਕ ਰਚਨਾ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਵੇਖਿਆ । ਇਹ ਕਿਤਾਬ ਕਾਹਦੀ ਹੈ ਇਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਗ੍ਰਾਮ-ਵੇਦ ਹੈ ਜਾਂ ਕਹਿ ਲਓ ਇਕ ਜੱਟ-ਪੁਰਾਣ ਹੈ: ਇਹ ਜੁੱਗੇ ਜੁੱਗੇ ਪੁਰਾਣੇ ਪੇਂਡੂ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਸੁਭਾ ਦੀ ਵਿਸਤ੍ਰਿਤ ਜੀਵਨੀ ਹੈ । ਉਸ ਦੇ ਅੰਦਰਲੇ ਦੀ ਉਂਗਲੀ ਫੜ ਕੇ ਕੀਤੀ ਯਾਤਰਾ ਹੈ : ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਿਤਿਕ ਭੂਗੋਲ ਜਾਂ ਇਤਿਹਾਸ ਤੱਥਾਂ ਦੇ ਖੁਸ਼ਕ ਵੇਰਵੇ ਦੀ ਭਾਲ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਸਾਇਦ ਇਸ ਵਿੱਚੋਂ ਕੁੱਝ ਨਾ ਲੱਭੇ ਪਰ ਪਿੰਡ ਦੇ ਦਿਲ ਦੀ ਸੁਰੀਲੀ ਥਾਪ ਇਸ ਕਿਤਾਬ ਦੇ ਇੱਕ-ਇੱਕ ਵਰਕੇ ਵਿੱਚੋਂ ਸੁਣੀ ਜਾਵੇਗੀ ।

ਸਾਡੇ ਪਿੰਡਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਤੀ ਤੇ ਪੇਂਡੂਆਂ ਦੇ ਮਨੋਵਿਗਿਆਨ ਨੂੰ ਸੜਕਾਂ ਤੇ ਨਹਿਰਾਂ, ਮੋਟਰਾਂ ਤੇ ਬਿਜਲੀ, ਰੇਡੀਓ ਤੇ ਸਕੂਲ ਮੁਰੱਬਾਬੰਦੀ ਅਤੇ ਚੋਣਾਂ ਏਨੀ ਛੇਤੀ ਬਦਲ ਰਹੀਆਂ ਹਨ ਕਿ ਦਸਾਂ ਵਰ੍ਹਿਆਂ ਤੱਕ ਬਹੁਤ ਕੁੱਝ ਨਹੀਂ ਰਹਿਣਾ । ਇਸ ਕਾਇਆ-ਕਲਪ ਨੂੰ ਅਸੀਂ ਜੀ ਆਇਆਂ ਕਹਿੰਦੇ ਹਾਂ ਤੇ ਸਾਨੂੰ ਆਪਣੀ ਤੀਬਰ ਗਤੀ ਉੱਤੇ ਮਾਣ ਵੀ ਹੈ, ਪਰ ਚਰ ਰਸਿਕ ਮਨੁੱਖ ਸਮਾਜ-ਸ਼ਾਸਤ੍ਰੀ, ਭਾਸ਼ਾ-ਵਿਗਿਆਨੀ ਤੇ ਇਤਿਹਾਸਕਾਰ ਜਾਣਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਪਲੇ ਪਲੀ ਲੋਪ ਹੋ ਰਹੇ ਸਮਾਜ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਬੜੀ ਸੁਆਦਲੀ ਤੇ ਉਪਯੋਗੀ ਸਾਮੱਗਰੀ ਨੇ ਵੀ ਨਸ਼ਟ ਹੋ ਜਾਣਾ ਹੈ । ਅਜੇ ਤੱਕ ਸਰਕਾਰੀ ਜਾ ਗੈਰ-ਸਰਕਾਰੀ ਤੌਰ ਉੱਤੇ ਕੋਈ ਬਾਕਾਇਦਾ ਕਦਮ ਇਸ ਸਾਰੀ ਸਾਮੱਗਰੀ ਨੂੰ ਸਾਂਭਣ ਲਈ ਨਹੀਂ ਚੁੱਕਿਆ ਗਿਆ । ਇਸ ਅਵਸਥਾ ਵਿੱਚ 'ਮੇਰਾ ਪਿੰਡ' ਦਾ ਮੁੱਲ ਹੋਰ ਵੀ ਵਧ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਇਸ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਹਸਿਕ ਬਲਕਿ ਸਮਾਜ-ਸ਼ਾਸਤ੍ਰੀ ਦੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਤੋਂ ਵੀ ਅਨੇਕ ਸਾਂਭਣਯੋਗ ਵਸਤਾਂ ਸਾਂਭ ਲਈਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ । ਲੇਖਕ ਦੀ ਇਸ ਸੇਵਾ ਦਾ ਮੰਗਲ ਗਾਉਣਾ ਹੀ

ਪਵੇਗਾ, ਪਰ ਉਸ ਦੀ ਜਿਸ ਸਫਲਤਾ ਉੱਤੇ ਖਾਸ ਵਧਾਈ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ, ਉਹ ਹੈ ਉਪਭਾਵਕਤਾ ਦੀ ਅਣਹੋਂਦ ।

ਪਿੰਡਾਂ ਬਾਰੇ ਗੱਲ ਕਰਦਿਆਂ, ਆਮ ਤੌਰ ਉੱਤੇ, ਸ਼ਹਿਰੀ ਲੇਖਕ, ਪੂਰਨ ਸਿੰਘ ਵਾਂਗ ਰੋਮਾਨੀ ਵੇਗ ਵਿੱਚ ਵਹਿਣ ਲੱਗ ਪੈਂਦੇ ਹਨ ਤੇ ਇਹ ਭੁੱਲ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਪਿੰਡ ਦੀਆਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਰੋਮਾਂਚਕਾਰੀ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਨੂੰ ਜੀਉਂਦਿਆਂ ਰੱਖਣ ਲਈ ਉਹ ਉਤਸੁਕ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਪਿੰਡ ਦੇ ਸਮੁੱਚੇ ਦਲਿੱਦਰ ਨਾਲ ਨੱਥੀ ਹੋਈਆਂ ਹਨ । 'ਮੇਰਾ ਪਿੰਡ' ਦੀ ਖੂਬੀ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਪੇਂਡੂ ਪੁਣੇ ਲਈ ਸੁਹਿਰਦ ਤੇ ਡੂੰਘੇ ਲਗਾਓ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਉਸ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਅਜੇਹਾ ਉਪਭਾਵਕ ਤਰਸੇਵਾਂ ਨਹੀਂ ਦਿੱਸਦਾ, ਜਿਹੜਾ ਗਤੀਰੋਧ ਦੀ ਕਿਸੇ ਗੁੱਝੀ ਭਾਵਨਾ ਦੀ ਉਪਜ ਹੋਵੇ । ਲੇਖਕ ਪੇਂਡੂ ਜੀਵਨ ਦੇ ਭਾਂਤ ਸੁਭਾਂਤੀ ਰੰਗ-ਨਿਖਾਰ ਤੇ ਰਸ-ਆਨੰਦ ਨੂੰ ਪੂਰੇ ਜੋਸ਼ ਨਾਲ ਮਾਣਦਾ ਹੋਇਆ ਵੀ ਅਗਿਆਨ ਤੇ ਭਰਮ ਨੂੰ, ਹਾਸੋ-ਹੀਣੀ ਜਾਂ ਹਾਸੇ-ਭਰੀ ਰੋਸ਼ਨੀ ਵਿੱਚ ਪੇਸ਼ ਕਰਕੇ ਨਵੇਂ ਜੁਗ ਵਿਚ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਕਰਨ ਦੀ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਦੇਂਦਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ।

ਕਿਤਾਬ ਦਾ ਹਾਸ-ਬਿਲਾਸੀ ਗੁਣ ਕਿਸੇ ਪਾਠਕ ਦਾ ਧਿਆਨ ਖਿੱਚੇ ਬਿਨਾਂ ਨਹੀਂ ਰਹਿ ਸਕਦਾ । ਕਪਾਹ-ਚੁਗਦੀਆਂ ਮੁਟਿਆਰਾਂ ਵਾਂਗ ਗਿਆਨੀ ਜੀ ਨੇ ਪਿੰਡ ਦੇ ਸਾਰੇ ਖੇੜੇ ਇੱਕੋ ਥਾਂ ਇਕੱਤਰ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਹਨ । ਕਬਨੀ ਜਾ ਕਰਨੀ ਦਾ ਕੋਈ ਵੀ ਗੁੱਝਾ ਜਾ ਪ੍ਰਗਟ ਲੱਛਣ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਹਾਸ ਜਾਂ ਮੜ੍ਹਾਸ ਮੌਜੂਦ ਸੀ, ਉਸ ਦੀ ਸੂਖਮ ਸੂਝ ਤੋਂ ਬਚ ਨਹੀਂ ਸਕਿਆ । ਖੁਲ੍ਹੇ ਖੁਲਾਸੇ, ਨਿਸੰਗ, ਨਿਝੱਕ, ਅਠਲ੍ਹ ਲੋਕ ਦਰਸਾਉਣ ਲਈ ਜਿਹੇ ਜਿਹੀ ਛਣਕਦੀ, ਚੁਲਬੁਲੀ, ਬੁੜ੍ਹਕਦੀ ਸ਼ੈਲੀ ਦੀ ਲੋੜ ਸੀ, ਉਹੋ ਜਿਹੀ ਹੀ ਇਸ ਕਿਤਾਬ ਵਿੱਚ ਵਰਤੀ ਗਈ ਹੈ । ਜਿਥੇ ਸਾਧਾਂ, ਸੰਤਾਂ ਦੀ ਸ਼ਰਧਾ ਵਾਲੇ ਲੇਖ ਦਾ ਸ਼ੀਰਸ਼ਕ ਹੀ—'ਕੀਹਦੇ-ਕੀਹਦੇ ਪੈਰੀਂ ਹੱਥ ਲਾਈਏ ਸੰਤਾਂ ਦੇ ਵਾਂਗ ਫਿਰਦੈ ਹੋਣ, ਓਸ ਦੇ ਚਟਖਾਰਿਆਂ ਦਾ ਅਨੁਮਾਨ ਸਹਿਜੇ ਹੀ ਲੱਗ ਸਕਦਾ ਹੈ । ਜ਼ਰਾ ਵੇਦੀ ਵਿਆਹ ਤੋਂ ਚਿੜ੍ਹਨ ਵਾਲੇ ਸਿੰਘ ਸਭੀਆ ਦੀ ਦੁਰਗਤ ਦਾ ਅੰਦਾਜ਼ਾ ਲਾਓ ਜਦੋਂ ਐਨ ਵਿਆਹ ਵੇਲੇ ਕੁੜੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਛਕਣ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕਰ ਦੇਂਦੀ ਹੈ, ਅਖੇ 'ਮੈਨੂੰ ਤਾਂ ਬਿਆ ਨੀਂ !' ਇਹ ਟੋਟਕੇ 'ਮੇਰਾ ਪਿੰਡ' ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੋਰ ਕਿੱਥੋਂ ਲੱਭਣਗੇ ? ਕਿਧਰੇ ਆਪਣੀ ਸ਼ੈਲੀ ਨੂੰ ਨਾਟਕੀ ਤੇ ਪ੍ਰਮਾਣਿਕ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਲੇਖਕ ਕਿਸੇ ਦੇ ਮੂੰਹੋਂ ਬੋਲੇ ਠੇਠ ਕਹਾਰੇ ਬੋਲ ਆਪਣੀ ਵਾਰਤਾ ਵਿੱਚ ਨਗੀਨਿਆਂ ਵਾਂਗ ਜੜ ਦੇਂਦਾ ਹੈ । ਕਿਧਰੇ ਉਹ ਆਪਣੇ ਪਾਤਰਾਂ ਦੇ ਅਨੇਕਾਂ ਲਤੀਫੇ ਬਿਨਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਜਾਣਕਾਰੀ ਕਰਾਏ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਆਪਣੇ ਜਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਾਥੀਆਂ ਦੇ ਮੂੰਹਾਂ ਤੋਂ ਸੁਣਵਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਇਹ ਢੰਗ ਇੰਨਾ ਸਫਲ ਹੈ ਕਿ ਇਉਂ ਲਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜਿਵੇਂ ਪਿੰਡ ਆਪ ਹੀ ਬੋਲ ਰਿਹਾ ਹੋਵੇ, ਕਦੀ ਵਾਕਫੀ ਦੇਣ ਲਈ ਕਦੀ ਠੱਠੇ ਕਰਨ ਲਈ ਤੇ ਕਦੀ ਮਜ਼ੇਦਾਰ ਟੋਟਕੇ ਸੁਣਾਉਣ ਲਈ ਇਸ ਲੋਕ-ਸ਼ਾਲਾ ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਰਾਜਸੀ ਸੁਆਗਤ ਜਾਂ ਵਾਕਫੀ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਅਨੇਕਾਂ ਪਾਤਰ ਆਪਣੀਆਂ ਤੇ ਬਿਗਾਨਿਆਂ ਤੇ ਆਪਣਿਆਂ ਦੀਆਂ ਤੁਹਾਡੀਆਂ ਤੇ ਤੁਹਾਡਿਆਂ ਦੀਆਂ ਦੰਦਕਥਾਵਾਂ ਪਟਾਕ-ਪਟਾਕ ਸੁਣਾਉਂਦੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਕਿਤਾਬ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਕੌਣ ਕਹਿ ਸਕੇਗਾ

ਕਿ ਉਹ ਪਿੰਡ ਦੇ ਬੱਬਰ ਗਲਤੀ, ਝਾਬੇ ਕੇ ਨਿਹਾਲ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦਾ ਜਾਂ ਬੱਸੋ ਬੁੜੀ ਨਾਲ ਉਸ ਦੀ ਕਦੀ 'ਸਾਸਰੀ-ਕਾਲ' ਨਹੀਂ ਹੋਈ ? ਜੇ ਬਾਤਾਂ ਦਾ ਕੋਈ ਮੁੱਲ ਪੈਂਦਾ ਹੁੰਦਾ ਤਾਂ 'ਮੇਰਾ ਪਿੰਡ' ਦੀਆਂ ਕਈ ਬਾਤਾਂ ਲੱਖ-ਲੱਖ ਦੀਆਂ ਵਿਕਦੀਆਂ !

ਇੱਕ ਖਿਆਲ ਜਿਸ ਨੇ ਮੇਰੇ ਮਨ ਵਿੱਚ ਕਦੀ ਵਾਰੀ ਸਿਰ ਚੁੱਕਿਆ ਹੈ ਇਸ ਕਿਤਾਬ ਨੇ ਮੁੜ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਗਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ । ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਵੇਲੇ ਫੌਜੀ ਤੇ ਗ਼ੈਰ ਫੌਜੀ ਅਫਸਰਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਤਕ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਲਿਖਣ ਤੇ ਬੋਲਣ ਵਿੱਚ ਮੁਹਾਰਤ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨੀ ਪੈਂਦੀ ਸੀ । ਇਮਤਿਹਾਨ ਪਾਸ ਕਰ ਲੈਣ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਮਾਇਕ ਲਾਭ ਦਾ ਲਾਲਚ ਵੀ ਹੁੰਦਾ ਸੀ । ਪੰਡਤ ਸ਼ਰਧਾ ਰਾਮ ਫਲੌਰੀ ਦੀਆਂ ਪੰਜਾਬੀ ਕਿਤਾਬਾਂ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅਫਸਰਾਂ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਲਈ ਤਿਆਰ ਕਰਵਾਈਆਂ ਗਈਆਂ ਸਨ ਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਰਾਹੀਂ ਹਾਕਮਾਂ ਨੂੰ ਪੰਜਾਬੀ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਸੁਭਾ, ਵਹਿਮਾਂ ਭਰਮਾਂ ਤੇ ਇਤਿਹਾਸ ਆਦਿ ਨਾਲ ਜਾਣਕਾਰੀ ਕਰਵਾਈ ਜਾਂਦੀ ਸੀ । ਭਾਸ਼ਾ-ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਤੇ ਸੁਭਾਅ-ਪਛਾਣ ਦੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਜਤਨਾਂ ਕਰਕੇ ਹੀ ਬੜੇ ਦੇਸੀ ਤੇ ਬਦੇਸੀ ਅਫਸਰ ਭਾਰਤ ਦੇ ਹਰ ਪ੍ਰਾਂਤ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾਈ, ਸਾਹਿਤਕ, ਤੇ ਇਤਿਹਾਸ ਖੋਜ ਵਿੱਚ ਨਿੱਗਰ ਹਿੱਸਾ ਪਾਉਣ ਵਿੱਚ ਸਫਲ ਰਹੇ ।

ਇਸ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਸ਼ੱਕ ਨਹੀਂ ਕਿ ਕੁਝ ਬਦੇਸੀ ਇਹੋ ਜਿਹੇ ਵੀ ਨਿਕਲੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਹ ਖੋਜ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਮਨੋਵਿਗਿਆਨ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਜਾਂ ਵਿਗਿਆਨਕ ਮਸਾਲਾ ਇਕੱਠਾ ਕਰਨ ਦੀ ਥਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਅਗਿਆਨੀ ਅਸਭੱਯ ਸਿੱਧ ਕਰਨ ਲਈ ਕੀਤੀ ਪਰ ਹੁਣ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਡਰ ਕੋਈ ਨਹੀਂ । ਹੁਣ ਸਾਡਾ ਆਪਣਾ ਹੈ । ਜਨਤਾ ਵੀ ਤੇ ਹਾਕਮ ਵੀ ਅਸੀਂ ਆਪ ਹਾਂ, ਇਸ ਲਈ ਸਾਡੇ ਵਿੱਚੋਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਾਸ਼ਕੀ ਸੇਵਾ ਦਾ ਮੌਕਾ ਮਿਲਦਾ ਹੈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਲੋਕ-ਸੁਭਾ, ਭਾਸ਼ਾ, ਸਾਹਿਤ, ਇਤਿਹਾਸ, ਆਦਿ ਦੇ ਅਧਿਐਨ ਦੀ ਰੂਚੀ ਬਦੇਸੀਆਂ ਨਾਲੋਂ ਤਾਂ ਜ਼ਰੂਰ ਵੱਧ ਚਾਹੀਦੀ ਸੀ, ਪਰ ਅਫਸੋਸ ਹੈ ਕਿ ਨਵੇਂ ਪੂਰ ਵਿੱਚੋਂ ਅਜੇ ਤੱਕ, ਇਸ ਸ਼ੌਂਕ ਵਾਲਾ ਕੋਈ ਪਿਆਰਾ ਨਹੀਂ ਨਿੱਤਰਿਆ । ਪੇਰਾ ਸੁਝਾ ਹੈ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਫੌਜੀ ਤੇ ਸ਼ਹਿਰੀ ਅਫਸਰੀ ਦੇ ਉਮੀਦਵਾਰਾਂ ਲਈ 'ਮੇਰਾ ਪਿੰਡ' ਦਾ ਗਿਆਨ ਲਾਜ਼ਮੀ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਤਾਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਰੁਚੀਆਂ ਸ਼ੁਰੂ ਵਿੱਚ ਹੀ ਪੰਜਾਬ-ਸ਼ੁਕਤ ਹੋ ਜਾਣ ।

ਕਿਤਾਬ ਦੀ ਛਪਾਈ ਉੱਤਮ ਅਤੇ ਈਸ਼ਵਰ ਦੇ ਬਲਾਕਾਂ ਨੇ ਸੋਨੇ ਉੱਤੇ ਸੁਹਾਗੇ ਦਾ ਕੰਮ ਕੀਤਾ ਹੈ ।

ਪਟਿਆਲਾ,

੧੨.੩.੬੧

ਪ੍ਰੀਤਮ ਸਿੰਘ

ਮੇਰੇ ਪਿੰਡ ਦਾ ਮੂੰਹ ਮੁੰਡਾ

ਪਿੰਡ ਵਿੱਚ ਰਬ ਵਸਦਾ

ਮੇਰੇ ਪਿੰਡ ਦਾ ਨਾਂ ਮਿਠੇਵਾਲ ਹੈ ! ਕਹਿੰਦੇ, ਇਹ ਨਾਂ ਇਸ ਕਰਕੇ ਪਿਆ ਸੀ ਕਿ ਇਹ ਪਿੰਡ ਅਕਬਰ ਦੇ ਸਮੇਂ ਪ੍ਰਗਣਾ 'ਦੀਨਾ ਕਾਂਗੜ' ਦੇ ਇੱਕ ਮੁਖੀ ਚੌਧਰੀ, ਮਹਿਰ ਮਿੱਠੇ ਨੇ ਬੰਨ੍ਹਿਆ ਸੀ। ਪਹਾੜਾਂ ਜਿਹੇ ਉੱਚੇ ਰੇਤ ਦੇ ਟਿੱਬਿਆਂ ਅਤੇ ਚੀਲਾਂ ਜੇਡੇ ਲੰਮੇ ਲੰਮੇ ਜੋਗੀ ਸ਼ੂਕਰਾਂ ਪਾਏ ਸਰਕੜੇ ਦੇ ਸੰਘਣੇ ਜੰਗਲਾਂ ਵਿਚਾਲੇ, ਪਲ੍ਹੇ ਵਾਲੀ ਕਾਲੀ ਮਿਟੀ ਨਾਲ ਲਿੰਬੇ ਹੋਏ ਕੱਚਿਆਂ ਕੋਠਿਆਂ ਵਾਲਾ ਇੱਕ ਟਾਪੂ ਜਿਹਾ ਹੈ ਮੇਰਾ ਪਿੰਡ, ਜਿਹੜਾ ਆਪਣੇ ਨਾਂ ਨਾਲੋਂ ਵੀ ਵੱਧ ਮਿੱਠੇ ਸੁਆਦ ਆਪਣੀਆਂ ਯਾਦਾਂ ਵਿੱਚ ਸਮੋਈ ਬੈਠਾ ਹੈ।

ਕੱਚਿਆਂ ਕੋਠਿਆਂ ਵਿੱਚ ਪੰਜ ਸੱਤ ਕਲੀ ਕੀਤੇ ਲਿਸ਼ਕਦੇ ਬਨੇਰੇ ਚੰਗਾ ਘਰ ਬਣਾ ਤੇ ਪਹਿਨ ਪੱਢਰ ਕੇ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਲੰਘਾਉਣ ਵਾਲੇ ਤੁਰਦੇ ਭਾਗਵਾਨ ਲਾਟਿਆਂ ਦੀ ਨਿਸ਼ਾਨੀ ਹਨ, ਜੋ ਪਿੰਡ ਦੀ ਅਮੀਰੀ ਦੀ ਚੰਗੀ ਜ਼ਰਵੀ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨੀ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ।

ਪਿੰਡ ਵਿੱਚ ਦੋ ਤਿੰਨ ਘਰ ਚੁਬਾਰਿਆਂ ਵਾਲੇ ਹਨ, ਜੋ ਦੁਹਾਂਸਵੇ ਘਰਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਾਚੀਨਤਾ ਦਾ ਚਿੰਨ੍ਹ ਹਨ । ਕਿਉਂਕਿ ਨਵੇਂ ਚੁਬਾਰਿਆਂ ਵਾਲੇ ਘਰ ਬਨਾਉਣ ਦੀ ਪਿਰਤ ਮਧਮ ਪਈ ਹੋਈ ਹੈ।

ਪਿੰਡ ਦੇ ਆਮ ਪਾਸ ਆਪੇ ਉਗੇ ਬੇਤਰਤੀਬੇ ਕਿੱਕਰਾਂ ਨਿੱਮਾਂ, ਬੇਰੀਆਂ ਦੇ ਰੁੱਖ ਹਨ ਜੰਡ ਫਲਾਹੀ ਕਰੀਰ ਫਰਵਾਂਹ ਦੇ ਰੁੱਖ ਦੇਖਦਿਆਂ ਦੇਖਦਿਆਂ ਅਲੋਪ ਹੋ ਚੁੱਕੇ ਹਨ । ਟਾਹਲੀਆਂ ਨੇ ਆਪਣੀ ਜਾਨਦਾਰ ਹੈਸੀਅਤ ਦੀ ਹੋਂਦ ਕਾਇਮ ਰੱਖੀ ਹੋਈ ਹੈ ।

ਪਿੰਡ ਦੀ ਭੂਮੀ ਦੀ ਚੱਕਬੰਦੀ ਹੋਣ ਨਾਲ ਵੱਡੇ ਛੋਟੇ ਮਰੱਬੇ ਤਾਂ ਬਣ ਗਏ ਹਨ, ਪਰ ਖੂਹਾਂ ਟੋਭਿਆ ਤੇ ਹੋਰ ਥਾਵਾਂ ਤੇ ਉੱਗੇ ਰੁੱਖ ਵੀ ਅਲੋਪ ਹੋ ਗਏ ਹਨ । ਰਾਹਾਂ ਦੀਆਂ ਉੱਚੀਆਂ-ਉੱਚੀਆਂ ਭੜੀਆਂ (ਵੱਡੀਆਂ ਵੱਟਾਂ) ਅਤੇ ਟਿੱਬਿਆਂ ਦਾ ਕੱਕਾ ਰੇਤਾ ਜਾਪਦਾ ਹੈ ਹੁਣ ਇਤਿਹਾਸਕ ਦੰਦ ਕਥਾ ਬਣ ਜਾਵੇਗਾ । ਜਿਵੇਂ ਰੋੜ-ਨੀਲ ਗਾਈਆਂ ਦੇ ਵੱਗ ਤੇ ਹਰਨਾਂ ਦੀਆਂ ਡਾਰਾਂ ਬਾਰੇ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਦੇ ਪਿੰਡ ਦੀਆਂ ਕੰਧਾਂ ਤੱਕ ਆ ਕੇ ਚਰਿਆ ਕਰਦੇ ਸੀ ।

ਮੇਰੇ ਪਿੰਡ ਨੂੰ ਰੇਲਵੇ ਸਟੇਸ਼ਨ ਕਿਉਂਕਿ ੧੦-੧੫ ਕੋਹ ਜਾਂ ੧੫-੨੦ ਮੀਲ ਤੋਂ ਨੇੜੇ ਕੋਈ ਵੀ ਨਹੀਂ ਲਗਦਾ, ਇਸ ਲਈ ਸਮਝਿਆ ਇਹ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਵਈ ਚਾਰ ਚੁਫੇਰੇ ਦੇ ਸਾਰੇ ਹੀ ਸ਼ਹਿਰ ਸਾਡੇ ਪਿੰਡ ਦੇ ਨਜ਼ਦੀਕੀ ਹਨ । ਆਜ਼ਾਦੀ ਆਉਣ ਨਾਲ ਜਿੰਨ੍ਹਾਂ ਪਿੰਡਾਂ ਕੋਲੋਂ ਰੇਲ ਨਹੀਂ ਲੰਘਦੀ ਸੀ, ਹੁਣ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕਈ ਨਵੀਆਂ ਬਣ ਰਹੀਆਂ ਸੜਕਾਂ ਉੱਤੇ ਆ ਗਏ ਹਨ । ਪਰ ਮੇਰਾ ਪਿੰਡ ਇਤਨਾ ਖੁਸ਼ਕਿਸਮਤ ਜਾਂ ਬਦਕਿਸਮਤ ਹੈ ਇਨ੍ਹਾਂ ਉੱਨਤੀ-ਸਕੀਆਂ ਵਿੱਚ ਨਿਕਲਣ ਵਾਲੀਆਂ ਸੜਕਾਂ ਦੇ ਇਸ ਦੇ ਲਾਗਿਉਂ ਲੰਘਣ ਦੀ ਤਾਂ ਗੱਲ ਬਹੁਤ ਵੱਡੀ ਹੈ ਉਹ ਤਾਂ ਮੇਰੇ ਪਿੰਡ ਦੇ ਨਾਲ ਲਗਦੀ ਜੂਹ ਵਾਲੇ ਕਿਸੇ ਪਿੰਡ ਵਿੱਚੋਂ ਵੀ ਨਹੀਂ ਲੰਘਦੀਆਂ । (ਪਤਾ ਲੱਗਿਆ ਹੈ ਹੁਣ ਹਾਲਤ ਬਦਲ ਗਈ ਹੈ ।)

ਚਲੋ ਜੇ ਮੇਰੇ ਪਿੰਡ ਦੀ ਹੁਣ ਕਦਰ ਨਹੀਂ ਹੋ ਰਹੀ ਤਾਂ ਕੇਹੜੀ ਗੱਲ ਹੈ । ਬੋੜੇ ਚਿਰ ਨੂੰ ਜਦੋਂ ਭਾਰਤ ਦੇ ਸਾਰੇ ਪਿੰਡ ਵਧੀਆ ਤੇ ਨਵੀਆਂ ਕਿਸਮਾਂ ਦੇ ਬਣ ਗਏ, ਉਦੋਂ ਬਾਹਰਲੇ ਸੈਲਾਨੀਆਂ ਨੂੰ, ਜਿਵੇਂ ਹੁਣ ਨਵੇਂ ਬਣੇ ਪਿੰਡ ਦਿਖਾਏ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਪੁਰਾਣਾ ਭਾਰਤ ਦਿਖਾਉਣ ਵੇਲੇ ਤਾਂ ਮੇਰਾ ਪਿੰਡ ਪਹਿਲੇ ਨੰਬਰ ਉੱਤੇ ਹੋਵੇਗਾ, ਓਦੋਂ ਤਾਂ ਇਸਦੀ ਜ਼ਰੂਰ ਕਦਰ ਹੋਵੇਗੀ ।

ਮੇਰੇ ਪਿੰਡ ਵਿੱਚੋਂ ਕਿਸੇ ਮੋਟਰ ਦਾ ਅਛੋਹ ਲੰਘ ਜਾਣਾ ਸਾਧਾਰਨ ਤੇ ਸੁਖੱਲੀ ਗੱਲ ਨਹੀਂ । ਜਦੋਂ ਕੋਈ ਮੋਟਰ ਪਿੰਡ ਦੇ ਨੇੜੇ ਆਉਂਦੀ ਦਿਸਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਪਿੰਡ ਦੇ ਸਾਰੇ ਬੁੱਢੇ ਬਾਲ, 'ਔਹ ਆ ਗਈ', 'ਔਹ ਆ ਗਈ' ਕਰਦੇ ਪਿੰਡੋਂ ਬਾਹਰ ਹੀ ਉਸ ਦੇ ਸਵਾਗਤ ਨੂੰ ਜਾ ਪੁੱਜਦੇ ਹਨ । ਕਈ 'ਸਾਊ ਤੇ ਸਿਆਣੇ' ਆਦਮੀ ਤਾਂ ਇਸ ਉਠਾਂ ਤੇ ਬਲਦਾਂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਚਲਦੀ ਸਵਾਰੀ ਨੂੰ ਅਜੂਬੇ ਦੀ ਤਰਾਂ ਦੇਖਣ ਲੱਗ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਪਿੰਡ ਦੇ ਬਹਾਦਰ ਨਿਆਣੇ ਮੌਤ ਦੀ ਪਰਵਾਹ ਨਾ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਜਿੱਥੇ ਕਿੱਥੇ ਵੀ ਮੋਟਰ ਦੇ ਪਿੰਡੇ ਤੇ ਨਹੁੰ ਫਸਦਾ ਹੋਵੇ ਜੋਕਾਂ ਵਾਂਗ ਚਿਮਟ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਜਦੋਂ ਮੋਟਰ ਤੇਜ਼ ਦੌੜਦੀ ਹੈ ਉਦੋਂ ਮੁੱਛ-

ਛੁੱਟ ਗੱਭਰੂ ਵੀ ਪਿਛੇ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦੇ, ਕਈ ਪਲਾਕੀ ਮਾਰ ਕੇ ਪਿੱਛੋਂ ਦੀ ਜਿੱਥੇ ਟੰਗ ਬਾਂਹ
ਫਸੇ ਮੋਟਰ ਨਾਲ ਜਾ ਲਟਕਦੇ ਹਨ । ਅਜਿਹੀ ਚੀਜ਼ ਫਿਰ ਝਾਟੀਆਂ ਤੇ ਹੁਟੇ ਲੈਣ ਲਈ
ਖਬਰੇ ਕਦੋਂ ਲੱਭੇ !

ਕੁਦਰਤ ਦੀ ਸਿਤਮ-ਜ਼ਰੀਫੀ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਰੋਸ਼ਨੀ ਦੇ ਇਸ ਨਵੇਂ ਯੁਗ ਵਿੱਚ ਵੀ
'ਮੇਰੇ ਪਿੰਡ' ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਪਾਸਿਉਂ ਚਾਨਣ ਦੀ ਕੋਈ ਕਿਰਨ ਪੂਰਾ ਜ਼ੋਰ ਲਾ ਕੇ ਵੀ ਪਹੁੰਚ
ਨਹੀਂ ਸਕਦੀ । ਨਹਿਰ ਸਰਹਿੰਦ ਵਿੱਚੋਂ ਪਿੰਡ ਕਲਿਆਣ ਦੀ ਕੋਠੀ ਕੋਲੋਂ ਨਿਕਲਿਆ ਇੱਕ
ਸੂਆ (ਰਜਬਾਹਾ) ਮੇਰੇ ਪਿੰਡ ਕੋਲੋਂ ਜ਼ੀ ਲੰਘਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਉਸ ਦੇ ਪਾਣੀ ਦੀ ਇੱਕ ਤਿੱਪ
ਵੀ ਮੇਰੇ ਪਿੰਡ ਦੀ ਧਰਤੀ ਦੇ ਪਿੰਡੇ ਨਹੀਂ ਨਸੀਬ ਨਹੀਂ । ਆਖਦੇ ਹਨ ਜਦੋਂ ਨਹਿਰ ਨਿਕਲੀ,
ਸਾਡੇ ਪੁਰਾਣੇ ਬਾਦਸ਼ਾਹ-ਮਲੇਰ ਕੋਟਲੇ ਦੇ ਨਵਾਬ-ਨੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਹਿੱਸੇ ਬਿੰਦੇ
ਰੁਪਈਏ ਨਹੀਂ ਸਨ ਦਿੱਤੇ । ਇਸ ਕਰਕੇ ਸਾਡੇ ਕੋਟਲੇ ਦੇ ਰਾਜ ਹੇਠਲੇ ਪਿੰਡਾਂ ਨੂੰ ਪਾਣੀ
ਨਹੀਂ ਸੀ ਮਿਲਿਆ । ਕਈ ਰਾਜ-ਭਗਤ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ 'ਰੁਪਈਏ ਤਾਂ ਸਾਡਾ ਨਵਾਬ
ਦੇਂਦਾ ਸੀ ਪਰ, ਉਹ ਕਹਿੰਦਾ ਸੀ ਵਈ ਮੈਂ ਆਪਣੀ ਟਕਸਾਲ ਤੇ ਬਣਾਏ ਹੋਏ ਈ ਦੇਵਾਂਗਾ
(ਜਿਹੜੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਰੁਪਈਏ ਦੇ ਚਾਰ ਹੁੰਦੇ ਸਨ) ਅੰਗਰੇਜ਼ ਕਹਿੰਦੇ ਸੀ ਸਾਡੇ ਬਣਾਏ ਰੁਪਈਏ
ਦੇਹ । ਇਸ ਕਰਕੇ ਖਟ-ਪਟੀ ਹੋ ਗਈ ? ਕਿਵੇਂ ਵੀ ਹੋਵੇ ਸਾਡੇ-ਮਲੇਰ ਕੋਟਲੇ ਦੇ ਨਵਾਬ
ਕੋਲ ਰੁਪਏ ਘੱਟ ਹੋਣ ਕਾਰਨ, ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੋਰ, ਸਾਂਝ ਨਾ ਪਾਉਣ ਕਰਕੇ ਕਈ
ਹੋਰਨਾ ਪਿੰਡਾਂ ਵਾਂਗ ਸਾਡੇ ਪਿੰਡਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਕੱਸੀ ਦਾ ਪਾਣੀ ਨਹੀਂ ਮਿਲਿਆ ।

ਹੁਣ ਟਿਊਬਵੈੱਲਾਂ ਦੀ ਲਾਈਨ ਟੁਰੀ ਆਉਂਦੀ ਮੇਰੇ ਪਿੰਡ ਦੀ ਸਰਹੰਦ ਉਤੇ ਆ ਕੇ
ਘੁਮਿਆਰ ਦੇ ਅੜੀਅਲ ਖੋਤੇ ਵਾਂਗ ਪੈਰ ਗੱਡ ਕੇ ਖੜ੍ਹੀ ਹੋਈ ਹੈ । ਹਸਪਤਾਲ ਤੇ ਸਕੂਲ
ਮੇਰੇ ਪਿੰਡੋਂ ਉਨੇ ਹੀ ਦੂਰ ਹਨ (ਤੇ ਮੇਰਾ ਅਸ਼ੁਭ ਖਿਆਲ ਹੈ ਕਿ ਉਨੇ ਹੀ ਦੂਰ
ਰਹਿਣਗੇ) ਜਿੰਨੇ ਪਹਿਲਾਂ ਸਨ, ਕਿਉਂਕਿ ਡਾਕ-ਘਰ ਜੁ ਹਾਲ ਤੱਕ ਪਹਿਲਾਂ ਵਾਲੀ ਥਾਂ
ਤੇ ਹੀ ਝੰਡੇ ਬੁੰਗੇ ਗੱਡੀ ਬੈਠਾ ਹੈ । ਮੇਰੇ ਪਿੰਡ ਨੂੰ ਡਾਕਘਰ ਕੰਗਣਵਾਲ ਲਗਦਾ ਹੈ
(ਸੀ) ਜੋ ਉਥੋਂ ਸਿਰਫ ੧੫-੧੬ ਮੀਲ ਦੂਰ ਹੈ, (ਪਿਛੋਂ ਲੋਹਟਵੱਦੀ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ ਜੋ ਪਹਿਲੇ
ਨਾਲੋਂ ਦੋ ਮੀਲ ਨੇੜੇ ਸੀ ।) ਓਥੋਂ ਡਾਕੀਆ ਹਫ਼ਤੇ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਵਾਰ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਜੇ
ਕਿਸੇ ਦਾ ਮਨੀਆਰਡਰ ੨੫ ਰੁਪਏ ਤੱਕ ਦਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਮਿਹਰਬਾਨੀ ਕਰਕੇ ਪਿੰਡਾਂ ਦੇ ਪੈਚਾਂ
ਦੀ ਗਵਾਹੀ ਲੈ ਕੇ ਪਿੰਡ ਦੀ ਸੱਬ ਵਿੱਚ ਹੀ ਵਸੂਲ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਸੱਦ ਕੇ ਦੇ ਆਉਂਦਾ
ਹੈ । ਤਾਂ ਜੁ ਜਿੰਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਹੁਧਾਰ ਸੁਧਾਰ ਲੈਣਾ ਹੋਵੇ ਉਹ ਅਗਲੇ ਤੋਂ ਪੈਸੇ ਘਰ ਲਿਜਾਣ
ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਵਸੂਲ ਲੈਣ । ਜੇ ਕਿਸੇ ਦੇ ਵਰ੍ਹਿਆਂ ਤੋਂ ਮਿਰਕਣ (ਵਿਦੇਸ) ਜਾਂ ਕਿਸੇ
ਟਾਪੂ ਵਿੱਚ ਗਏ ਬੰਦੇ ਦੇ ਇਸ ਨਾਲੋਂ ਵੱਧ ਰੁਪਏ ਆ ਜਾਣ ਤਾਂ ਸਾਰੇ ਮਹੱਲੇ ਨੂੰ ਬਿਪਤਾ
ਪੈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ਡਾਕੀਆ ਘਰੇ ਸੁਨੇਹਾ ਪਹੁੰਚਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ 'ਬੋਡਾ ਮਨੀਆਰਡਰ ਐ,
ਦੋ ਗਵਾਹ ਨਾਲ ਲੈ ਕੇ ਕੰਗਣਵਾਲੋਂ ਛੁਡਾ ਲਿਆਉਣਾ ।' ਮਨੀਆਰਡਰ ਨਾ ਹੋਇਆ
ਕੋਈ ਬੰਦਾ ਜੇਲ੍ਹ ਵਿੱਚੋਂ ਤੋਂ ਛੁਡਾਉਣਾ ਹੋਇਆ ? ਜਿਵੇਂ ਉਸ ਦਾ ਭਲੇ ਬੰਦਿਆਂ ਦੀ
ਜਾਮਨੀ ਬਿਨਾਂ ਛੁੱਟਣਾ ਮੁਸ਼ਕਲ ਹੋ ਗਿਆ ਹੋਵੇ ?

ਇਸ 'ਨਮੂਨੇ' ਦੇ ਪਿੰਡ ਦੇ ਢੇਰ ਹੋਏ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਤੇ ਉੱਚੀਆਂ ਚੌਕੜੀਆਂ ਵਾਲੀ ਧਰਮਸ਼ਾਲਾ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਛੋਟਾ ਜਿਹਾ ਦੁਆਰਾ ਤੇ ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਇੱਕ ਵਾਰਗਲਾ (ਬਾਰ-ਅੰਗਲਾ) ਖੂਹ ਹੈ। ਇਹੋ ਮੇਰੇ ਪਿੰਡ ਦੀ ਸੱਥ ਹੈ ਜਿਥੇ ਪਾਰਲੀਮੈਂਟ ਤੇ ਅਸੈਂਬਲੀ ਨਾਲੋਂ ਵੱਧ ਚੁੰਝਾਂ ਦੇ ਭੇੜ ਹੋ ਕੇ ਹਰ ਇਕ ਬੋਲਦਾ-ਚਾਲਦਾ ਬੰਦਾ ਆਪਣੀ ਗੱਦੇ ਪਰਗਟ ਕਰਕੇ ਸਰਬ-ਸਧਾਰਨ ਨੂੰ ਲਾਭ ਪਹੁੰਚਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਚੌਕੜੀਆਂ, ਖਾਰੇ, ਬਤ੍ਰੇ, ਤੇ ਉੱਭਲ ਖੂਹ ਦੀਆਂ ਮੈਣਾਂ ਤੇ ਕੰਧਾਂ ਨਾਲ ਪਏ ਕਿੱਕਰਾਂ ਅਤੇ ਪਿੱਪਲਾਂ ਦੇ ਪੁਰਾਣੇ ਖੁੰਢਾਂ ਉੱਤੇ, ਸਿਆਲਾਂ ਵਿੱਚ ਸਵੇਰੇ, ਹਾੜਾਂ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮ ਨੂੰ, ਪਿੰਡ ਦੇ ਕੁੱਝ ਨੇਤਰਹੀਣ ਬਜ਼ੁਰਗ, ਅੰਗ-ਭੰਗ ਤੇ ਕੰਮ ਕਾਜ ਨਾ ਕਰ ਸਕਣ ਵਾਲੇ ਲੁੱਟੇ, ਲੰਗੜੇ, ਅੰਨ੍ਹੇ ਯਾਣੇ; ਬੁੱਢੇ ਖੱਢੇ; ਦਮੇ ਦੇ ਖਾਧੇ ਸੱਤ ਅੱਠ 'ਤਜਰਬੇ ਕਾਰ' ਮਹਾਨੁਭਾਵ ਯੁੱਗੇ ਨਖਰੇ ਨਾਲ ਆ ਜੁੜਦੇ ਹਨ। ਇੱਥੇ ਉਹ ਚਲ ਰਹੀ 'ਜ਼ਮਾਨੇ ਦੀ ਹਵਾ' ਦੇ 'ਰੁਖ ਪੜਤਾਲਦੇ' ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਉੱਤੇ ਆਪਣੀਆਂ ਘੋਖਵੀਆਂ ਕੀਮਤੀ ਗਵਾਂ ਦੇਂਦੇ ਹਨ। ਕਦੇ ਕਦੇ ਪਿਸੇ ਵਿਹਲੇ ਦਿਨ ਲਾਗੇ ਦੇ ਖੁੰਢਾਂ ਉੱਤੇ ਪਿੰਡ ਦੇ ਕਈ ਨਿੱਕੇ-ਵੱਡੇ, ਮੁੰਡੇ ਖੁੰਡੇ ਤੇ ਧੱਕੇ ਨਾਲ ਬਣੇ ਖੜਪੋਚ ਵੀ ਆ ਧਮਕਦੇ ਹਨ, -ਸੁਣਾ ਚੰਨਣ ਸਿੰਗਾਂ, ਕੋਈ ਰੱਬ ਦੇ ਘਰ ਦੀ ਨਵੀਂ ਤਾਜ਼ੀ !' ਇਉਂ ਆਖ ਕੇ ਖੱਦਰ ਦਾ ਪਰਨਾ ਹੇਠਾਂ ਸੁੱਟ ਕੇ ਸਿਆਣੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਇਸ 'ਵਿਚਾਰ-ਸਭਾ' ਵਿਚ ਆ ਸ਼ਰੀਕ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਫਿਰ ਆਪਣੀਆਂ ਦਿਮਾਗੀ ਚਤਰਾਈਆਂ ਨਾਲ ਜ਼ਿਮੀਂ ਅਸਮਾਨ ਦੇ ਉਹ ਕੁੰਡੇ ਮੇਲਦੇ ਹਨ ਕਿ ਖਲਪਣਾ ਹੱਥ ਕੇ ਡਿੱਗ ਪੈਂਦੀ ਹੈ।

ਮੇਰੇ ਪਿੰਡ ਨੂੰ ਚਾਰੇ ਪਾਸਿਆਂ ਤੋਂ ਟੋਭਿਆਂ ਨੇ ਘੇਰਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਇੱਕ ਪਾਸੇ ਚਿਲਟ ਵਾਲਾ ਟੋਭਾ ਹੈ ਜਿਥੇ ਗਾਈਆਂ ਮਹੀਆਂ ਦਾ ਵੱਗ ਛਿੜਦਾ ਹੈ, ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਵੱਡਾ ਟੋਭਾ ਹੈ ਜਿਥੇ ਮਝੂਣੇ ਦੇ ਮਹੀਨ ਵੱਡੇ ਬਰੋਟਿਆਂ ਨਾਲ ਕੁੜੀਆਂ ਪੀਘਾਂ ਪਾਉਂਦੀਆਂ ਹਨ ਜਾਂ ਨਵੀਂ ਵੱਢੀ ਮੱਕੀ ਦੇ ਟਾਂਡਿਆਂ ਦੇ ਮੁਹਾਰੇ ਲਾਏ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਤੀਜੇ ਪਾਸੇ ਝਿੜੀ ਵਾਲਾ ਟੋਭਾ ਹੈ ਜਿਥੇ ਮੁਰਦਿਆਂ ਨੂੰ ਦੱਬਿਆ ਫੂਕਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਚੌਥੇ ਪਾਸੇ ਚਮਾਰਾਂ ਦੀ ਛੱਪੜੀ ਹੈ— ਜਿਸ ਦੇ ਇੱਕ ਕੰਢੇ ਲੱਗੀ ਹੋਈ ਖੂਹੀ ਉੱਤੇ ਚਮਾਰਾਂ ਦੀਆਂ ਕੁੰਨਾਂ ਚੜ੍ਹੀਆਂ ਰਹਿੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਬੋੜੀ ਦੂਰ ਪਰੇ ਨਵੇਂ ਪਿੰਡ ਦੀ ਢਾਬ ਹੈ। ਜਿੱਥੋਂ, ਚਿਕਨੀ ਤੇ ਕਾਲੀ ਮਿੱਟੀ ਲਿਆ ਕੇ ਲੋਕੀ ਕੱਚੇ ਘਰਾਂ ਦੀਆਂ ਕੰਧਾਂ ਲਿੱਪਦੇ ਹਨ।

ਚਮਾਰਾਂ ਦੀ ਛੱਪੜੀ ਵਿੱਚ ਨਵੀਂ ਵੱਢੀ ਕਿੱਕਰ ਦਾ ਕਸ ਪਾ, ਕੁੰਨਾਂ ਦੀਆਂ ਖੂਹੀਆਂ ਉੱਤੇ ਬੰਨ੍ਹ ਕੇ ਨਵੇਂ ਮਰੇ ਡੰਗਰਾਂ ਦੀ ਲਾਹੀ ਖੱਲ ਦਾ ਜਦੋਂ ਚਮੜਾ ਪਕਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੋਵੇ; ਦੂਜੇ ਟੋਭਿਆਂ ਦੇ ਟੋਇਆਂ ਵਿੱਚ ਸਣ ਤੇ ਸਨੁਕੜਾ ਦੇ ਗਰੁਨੇ ਦੱਬ ਕੇ ਸਾੜੇ ਜਾ ਰਹੇ ਹੋਣ ਅਤੇ ਕੱਚਾ ਗੋਰਾ ਮੀਂਹ ਪੈਣ ਨਾਲ ਰੂੜੀਆਂ ਤੋਂ ਸਤਿਹਾਂਦ ਛੱਡ ਦੇਵੇ ਤਾਂ ਪਿੰਡ ਦਾ ਸਾਰਾ ਵਾਯੂ ਮੰਡਲ ਕੰਸ਼ਮੀਰ ਦੀਆਂ 'ਕੇਸਰ ਕਿੰਆਰੀਆਂ' ਨਾਲੋਂ ਵੀ ਵੱਧ ਖੁਸ਼ਬੋ ਭਿੰਨੀਆਂ ਹਵਾਵਾਂ ਨਾਲ ਮਹਿਕ ਉੱਠਦਾ ਹੈ !

ਅਜੇਹੀ 'ਬਹਾਰ' ਵਿੱਚ ਇਹ ਟੋਭੇ ਜੋ ਨਜ਼ਾਰਾ ਪੇਸ਼ ਕਰਦੇ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ 'ਸਾਹਮਣੇ ਸ੍ਰੀ ਨਗਰ' ਦੀ 'ਝੱਲ' ਤੇ ਮਾਨ ਸਰੋਵਰ ਦੀ ਝੀਲ ਦੀਆਂ ਮਹਿਕਾਂ ਹੁਲਾਰਦੀਆਂ ਲਹਿਰਾਂ ਨੇ

ਕੀ ਧਰਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ? ਟਿੱਬਿਆਂ ਵਿਚਾਲੇ ਟੋਭਿਆਂ ਨਾਲ ਘਿਰਿਆ ਹੋਇਆ 'ਮੇਠ ਪਿੰਡ' ਦੂਰੋਂ ਇਉਂ ਲਗਦਾ ਹੈ ਜਿਵੇਂ 'ਹੜੱਪਾ ਕਾਲ' ਦੇ ਕਿਸੇ ਪੁਰਾਣੇ ਤੇ ਉੱਚੇ ਥੇਹ ਉੱਤੇ ਬੈਠਿਆ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਜਦੋਂ ਥੋੜੇ ਜਿਹੇ ਮੀਂਹ ਪੈਣ ਨਾਲ ਹੜ੍ਹ ਆਉਣੇ ਸ਼ੁਰੂ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਅੱਧੇ ਪਿੰਡ ਦੀਆਂ ਕਾਛੜਾਂ ਵਿੱਚ ਪਾਣੀ ਆ ਵੜਦਾ ਹੈ ।

ਮੇਰੇ ਪਿੰਡ ਦੀਆਂ 'ਖੂਬਸੂਰਤ' ਗਲੀਆਂ ਦਾ ਪੂਰੇ ਵੇਰਵੇ ਨਾਲ ਵਰਣਨ ਮੈਂ ਇਸ ਕਰਕੇ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ ਕਿ ਕਿਧਰੇ ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਨੂੰ ਸਿਰਜਣ ਵਾਲਾ ਫਰਾਂਸੀਸੀ ਇੰਜੀਨੀਅਰ ਸਾਡੇ ਪਿੰਡ ਨੂੰ ਹੀ ਵਹੀਰਾਂ ਨਾ ਪਾ ਦੇਵੇ । ਮੇਰੇ ਪਿੰਡ ਦੀਆਂ ਗਲੀਆਂ (ਸਟਰੀਟਾਂ) ਦੀ ਖੂਬਸੂਰਤੀ ਦਾ ਤੁਸੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕੁੱਝ ਨਾਵਾਂ ਤੋਂ ਹੀ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅੰਦਾਜ਼ਾ ਲਗਾ ਸਕੋਗੇ: ਭੀੜੀ ਬੀਹੀ, ਨੀਵੀਂ ਬੀਹੀ, ਉੱਚੀ ਬੀਹੀ । ਇਹ ਨਾਂ, ਨਾਮ ਮਾਤਰ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਸਭ ਹਕੀਕਤਾਂ ਆਪਣੀ ਕੁੱਛੜ ਵਿੱਚ ਲੁਕਾਈ ਬੈਠੇ ਹਨ । ਭੀੜੀ ਬੀਹੀ ਦਾ ਨਾਂ ਯਾਦ ਆਉਂਦਿਆਂ ਹੀ ਸੰਤ ਮਸਤੂਆਣੇ ਵਾਲਿਆਂ ਦੀ ਇੱਕ ਧਾਰਨਾ ਆਪ ਮੁਹਾਰੇ ਹੀ ਬੁੱਲ੍ਹਾਂ ਤੇ ਆ ਜਾਂਦੀ ਹੈ—

‘ਅਗੇ ਭੀੜੀਆਂ ਸੁਣੀ ਦੀਆਂ ਗਲੀਆਂ

ਜਿੱਥੇ ਦੀ ਜਮ ਲੈ ਕੇ ਜਾਣਗੇ ।’

ਸੰਤਾਂ ਨੂੰ ਕੌਣ ਦੱਸਦਾ ਕਿ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਗਲੀਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਸਾਡੇ ਪਿੰਡ ਵੀ ਹੈ, ਜਿਸੇ ਆਦਮੀ ਦੋਹਾਂ ਪਾਸਿਆਂ ਦੀਆਂ ਕੰਧਾਂ ਨੂੰ ਘਿਸ਼ਰੇ ਬਿਨਾਂ ਪਾਰ ਨਹੀਂ ਲੰਘ ਸਕਦਾ । ਨੀਵੀਂ ਗਲੀ ਤਾਂ ਜੇ ਕਿਸੇ ਦੇ ਬੂਰੇ ਅਗੇ ਡੋਹਲੇ ਹੋਏ ਪਾਣੀ ਤੋਂ ਪੈਰ ਤਿਲੁਕੇ ਤੇ ਬੰਦਾ ਘਿਸ਼ਰੇ ਤਾਂ ਅਗਲੇ ਸਿਰੇ ਜਾ ਕੇ ਭਾਵੇਂ ਲੱਭੇ । ਉੱਚੀ ਬੀਹੀ ਕੀ ਹੋਈ ! ਬਿਲਕੁਲ ਉਠ ਦੀ ਕੁਹਾਣ ।

ਮੇਰੇ ਪਿੰਡ ਦੀ 'ਅਪਾਰ ਖੁਸ਼ਹਾਲੀ' ਦਾ ਅੰਦਾਜ਼ਾ ਤੁਸੀਂ ਇਸੇ ਗੱਲ ਤੋਂ ਲਗਾ ਸਕਦੇ ਹੋ ਕਿ ਉੱਥੇ ਦੀ ਹਰ ਸਾਂਝੀ ਚੀਜ਼, ਦਰਵਾਜ਼ਾ ਤੇ ਧਰਮਸਾਲਾ ਸਰਹਿੰਦ ਦੇ ਖੰਡਰਾਂ ਨੂੰ ਸ਼ਰਮਾ ਤੇ ਹੇ ਹਨ । ਮੇਰੇ ਪਿੰਡ ਦਾ ਪਟਵਾਰੀ ਜੋ ਇੱਕ ਤਰਾਂ ਪਿੰਡ ਦੀ 'ਰਾਜਧਾਨੀ' (ਪਟਵਾਰਖਾਨੇ) ਦਾ ਰਾਜਾ ਸੀ, ਪਟਵਾਰਖਾਨੇ ਅਰਥਾਤ ਸ਼ਾਹੀ ਮੱਹਲ ਦੀ ਇਮਾਰਤ ਢਹਿ ਜਾਣ ਕਰਕੇ ਪਿੰਡ ਛੱਡ ਕੇ ਲਾਗਲੇ ਪਿੰਡ ਚਲਿਆ ਗਿਆ ਹੈ !

ਇਹ ਸ਼ੁਕਰ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰਦਵਾਰੇ ਦੀ ਇਮਾਰਤ ਕਾਇਮ ਰਹੀ ਹੈ । ਭਾਵੇਂ ਇੱਕ ਗ੍ਰੰਥੀ ਨੇ ਅੱਧੀਆਂ ਕੋਠੜੀਆਂ ਢਾਹ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕਾਠ ਵਿੱਚ ਜੀਉਂਦਿਆਂ ਵੀ ਅਗਨ-ਸਮਾਧੀ ਲੈ ਲਈ ਸੀ । ਇੱਕ ਪਰਾਇਮਰੀ ਸਕੂਲ ਜੋ ਪਿੱਛੇ ਜਿਹੇ ਧੌਂਕੇ ਨਾਲ ਹੀ ਜਾਗੀ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ ਉਸ ਲਈ ਕੋਈ ਥਾਂ ਨਹੀਂ ਸੀ ਲੱਭਦੀ । ਕਦੇ ਗੁਰਦਵਾਰੇ ਦੀਆਂ ਕੋਠੜੀਆਂ ਵਿੱਚ ਤੇ ਕਦੇ ਵਾਹਣਾਂ ਦੇ ਖੁੱਲ੍ਹੇ ਮੈਦਾਨਾਂ ਵਿੱਚ ਟੈਗੋਰ ਦੇ ਸ਼ਾਂਤੀ ਨਿਕੇਤਨ ਵਾਂਗ ਜਮਾਤਾਂ ਲਗਦੀਆਂ ਸਨ ।

ਲੋਕਾਂ ਤੇ ਟੀਚਰਾਂ ਨੇ ਪਿੰਡੋਂ ਦੂਰ ਇੱਕ ਟਿੱਬੀ ਉੱਤੇ ਭੋਰੇ ਵਾਲੀ ਸਾਧ ਦੀ ਕੁਟੀਆ ਨੂੰ ਸਕੂਲ ਲਈ ਚੁਣ ਲਿਆ ਸੀ । ਬਿਨਾਂ ਹਿੰਗ ਫਟਕੜੀ ਲੱਗੇ ਇਉਂ ਸਕੂਲ ਦੀ ਇਮਾਰਤ ਲੱਭ ਲੈਣੀ ਕੀ ਛੋਟੀ ਜਿਹੀ ਸਿਆਣਪ ਹੈ ? ਮੇਰੇ ਪਿੰਡ ਦੇ ਲੋਕ ਬੜੇ ਕਮਾਊ, ਦਿਨ-ਰਾਤ ਇੱਕ ਕਰਕੇ ਜਾਨ ਮਾਰ ਕੇ ਫਸਲਾਂ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਕਾਮੇ ਕਿਸਾਨ ਹਨ । ਉੱਥੇ

ਥਕੇਵਾਂ ਲਾਹੁਣ ਲਈ ਪਿੰਡ ਵਿੱਚ ਦੇਸੀ ਸ਼ਰਾਬ ਦਾ ਠੇਕਾ ਵੀ ਹੈ, ਪਰ ਮਲਵਈ ਚਾਹ ਦਾ ਗੁੜਾਣਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਆਮ ਸ਼ੁਗਲ ਹੈ । ਮੇਰੇ ਪਿੰਡ ਦੇ ਲੋਕ ਚੰਗੇ ਖੁੱਲ੍ਹ-ਦਿਲੇ ਲੰਘਦੇ ਰਹੀ ਪਾਥੀ ਨਾਲ ਫੜੇ-ਫੜੂਹੀ ਦੀ ਸਾਂਝ ਪਾਉਣ ਵਾਲੇ, ਚਾਹ ਪਾਣੀ ਪੀਣ ਪਿਆਉਣ ਤੇ ਖੜਕੇ ਦੜਕੇ ਵਾਲੇ ਬੰਦੇ ਬੰਦੇ ਹਨ । ਨਹਿਰਾਂ ਤੇ ਬੰਬਿਆਂ ਦਾ ਪਾਣੀ ਮੇਰੇ ਪਿੰਡ ਦੀ ਧਰਤੀ ਦੇ ਮੱਥੇ ਦੀ ਰੇਖਾਂ ਵਿੱਚ ਹੈ ਨਹੀਂ ਇਸ ਲਈ ਦਿਨ ਰਾਤ ਵਾਰੋ ਵਾਰੀ ਖੂਹਾਂ ਦੇ ਬੱਲੇ ਕੁੰਲਜਣ ਕੇ ਖਾਲੀ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਮੇਰੇ ਪਿੰਡ ਦੇ ਕਿਰਸਾਨਾਂ ਦੇ ਟਾਕਰੇ ਦੇ ਹੋਰ ਕਿਧਰੇ ਉਂਦਮੀ ਕਿਰਸਾਨ ਸ਼ਾਇਦ ਹੀ ਹੋਣ ।

ਸੋਹਣੀਆਂ ਲਹਿ-ਲਹਾਉਂਦੀਆਂ ਪੈਲੀਆਂ ਮੇਰੇ ਪਿੰਡ ਦਾ ਭਾਗ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਦਿਨ ਰਾਤ ਸਿੰਜਦੇ ਗੋਡਦੇ ਤੇ ਸਵਾਰਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ । ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਬਾਹਰ ਦੀ ਦੁਨੀਆਂ ਨਾਲ ਕੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਇਹ ਖੇਤ ਹੀ ਹਰੇ ਭਰੇ ਰਹਿਣ ।

ਆਜ਼ਾਦੀ ਆਉਣ ਨਾਲ ਜਿੱਥੇ ਭਾਰਤ ਦੀ ਸਰਹੱਦ ਪਸ਼ੌਰ ਤੋਂ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਨੇੜੇ ਵਾਹਗੇ ਆ ਗਈ ਹੈ ਉੱਥੇ ਮੇਰਾ ਪਿੰਡ ਜੇਹੜਾ ਪਹਿਲਾਂ ਮਲੇਰਕੋਟਲੇ ਰਿਆਸਤ ਦਾ ਸਰਹੱਦੀ ਪਿੰਡ ਸੀ ਆਪਣੀ ਖਾਸ ਸਰਹੱਦੀ ਮਹੱਤਤਾ ਇਸ ਕਰਕੇ ਗੁਆ ਬੈਠਾ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਇਸ ਦੀ ਉਹ ਅਹਿਮੀਅਤ ਖ਼ਤਮ ਹੋ ਗਈ ਹੈ ।

ਜਦੋਂ ਮੇਰਾ ਪਿੰਡ ਇਸ ਰਿਆਸਤ ਦਾ ਸਰਹੱਦੀ ਪਿੰਡ ਹੁੰਦਾ ਸੀ ਮਲੇਰਕੋਟਲੇ ਦੀ ਸਸਤੀ ਦੇਸੀ ਸ਼ਰਾਬ ਏਥੋਂ ਨਾਲ ਲਗਦੀਆਂ ਰਿਆਸਤਾਂ ਦੇ ਪਿੰਡਾਂ ਨੂੰ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਗੁਪਤ ਤਰੀਕਿਆਂ ਨਾਲ ਜਾਂਦੀ ਸੀ, ਉਹ ਨਜ਼ਾਰੇ ਜੀਉਂਦੇ ਜੀ ਨਹੀਂ ਭੁੱਲ ਸਕਦੇ ! ਸਾਰਾ ਦਿਨ ਹੀਰੇ ਠੇਕੇਦਾਰ ਦੇ ਘਰੇ ਉਠਾਂ ਤੇ ਗਧਿਆਂ ਦੀਆਂ ਹੇੜਾਂ ਇਕੱਠੀਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਰਹਿਣੀਆਂ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਵੇਹੜੇ, ਅਤੇ ਨੀਰੇ ਵਾਲੀ ਕੋਠੜੀ ਤੇ ਸਥਾਤ ਵਿੱਚ ਪਈਆਂ ਬੋਤਲਾਂ ਇੱਕੋ ਰਾਤ ਵਿੱਚ ਸਿਮਟ ਜਾਣੀਆਂ । ਤੇ ਜਦੋਂ ਠੇਕਾ ਟੁੱਟ ਕੇ ਬੋਤਲ ਅੱਠਾਂ ਦਸਾਂ ਆਨਿਆਂ ਨੂੰ ਹੋ ਜਾਣੀ, ਉਦੋਂ ਤਾਂ ਲਾਗਲਿਆਂ ਪਿੰਡਾਂ ਦੀ ਰਿਆਸਤਾਂ ਦੀ ਖ਼ਲਕਤ ਟੁੱਟ ਕੇ ਪੈ ਜਾਂਦੀ ਸੀ ।

ਮੈਨੂੰ ਯਾਦ ਹੈ ਕਿ ਮੇਰੇ ਪਿੰਡ ਪਹਿਲਾਂ ਪਾਣੀ ਦਾ ਨਲਕਾ ਉਸ ਨੇ ਇਸ ਕਰਕੇ ਲਗਾਇਆ ਸੀ ਕਿ ਬੋਤਲਾਂ ਧੋਣ ਤੇ ਸ਼ਰਾਬ ਵਿੱਚ ਪਾਣੀ ਪਾਉਣ ਦੀ 'ਜਨ-ਸੇਵਾ' ਲਈ ਖਾਰੇ ਖੂਹ ਤੋਂ ਪਾਣੀ ਢੋਣਾ ਨਾ ਪਵੇ, ਜਦੋਂ ਘਰੇ ਨਲਕਾ ਲਾ ਲਿਆ ਫੇਰ ਤਾਂ 'ਰੱਬ ਨੇ ਦਿੱਤੀਆਂ ਗਾਜਰਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਰੰਬਾ ਰੱਖ' ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਬਣ ਗਈ ।

ਮੈਨੂੰ ਮੇਰੇ ਪਿੰਡ ਦੇ ਮੂੰਹ ਮੱਥੇ ਨਾਲੋਂ ਵੱਧ ਏਥੋਂ ਦੇ ਬਜ਼ੁਰਗਾਂ ਦੀਆਂ ਅਚੰਭੇ ਭਰੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਤੇ ਆਪਣੀਆਂ ਜੀਵਨ-ਯਾਦਾਂ, ਵਧੇਰੇ ਪਿਆਰੀਆਂ ਲਗਦੀਆਂ ਹਨ ਜੇਹੜੀਆਂ ਮੇਰੇ ਪਿੰਡ ਦੀ ਯਾਦ ਆਉਣ ਨਾਲ ਅੱਖਾਂ ਅੱਗੋਂ ਦੀ ਕਤਾਰਾਂ ਬੰਨ੍ਹ ਕੇ ਲੰਘ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ ।

ਕੁੱਝ ਚਿਰ ਬਾਅਦ ਇਸ ਕਿਤਾਬ ਦੇ ਨਵੇਂ ਰੂਪ ਵਿੱਚੋਂ ਆਉਂਦਿਆਂ ਆਉਂਦਿਆਂ ਦੋ ਅਹਿਮ ਖ਼ਬਰਾਂ ਮਿਲੀਆਂ ਹਨ ਜੋ ਅੱਗੇ ਦਰਜ ਹਨ :

ਡਾਕਖਾਨਾ ਖਾਸ

ਸਭਨਾਂ ਨੂੰ ਪਤਾ ਹੈ ਜੇ ਕਿਸੇ ਪਿੰਡ ਨੂੰ ਚਿੱਠੀ ਪਾਈਏ ਤਾਂ ਡਾਕਖਾਨੇ ਅਥਵਾ ਪੋਸਟ ਆਫਸ ਦਾ ਪਤਾ ਲਿਖਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਹੁਣ ਮੇਰੇ ਪਿੰਡ ਦਾ ਡਾਕਘਰ 'ਖਾਸ' ਹੈ, ਪਰ ਨਹੀਂ ਵੀ। ਇਸ ਰਹੱਸਮਈ ਕਥਨ ਪਿੱਛੇ ਇੱਕ ਗੱਰਵ ਮਈ ਗਾਥਾ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੈ:-

ਕੁੱਝ ਵਰ੍ਹੇ ਹੋਏ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਪਿੰਡ ਪਿੰਡ ਡਾਕ ਘਰ ਖੋਲ੍ਹਣ ਵਾਲੀ ਸਕੀਮ ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਨਾ ਕਿਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮੇਰੇ ਪਿੰਡ ਦਾ ਵੀ 'ਸ਼ੁਭ' ਨਾਮ ਆ ਗਿਆ। ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਏਸ ਖੁਸ਼ੀ ਵਿੱਚ ਕੁੰਭ-ਕਰਨੀ ਨੀਂਦਰ ਦਾ ਤਿਆਗ ਕਰਕੇ ਪੰਜ-ਸੱਤ ਸੌ ਰੁਪਏ ਇਸ ਨੇਕ ਕੰਮ ਉੱਤੇ ਖਰਚ ਕਰਕੇ— 'ਡਾਕਘਰ ਖਾਸ' ਵਾਲਾ ਖੋਲ੍ਹਿਆ ਜਿਹਾ ਕੱਢ ਲੈਣਾ ਹੀ ਠੀਕ ਸਮਝਿਆ। 'ਜੋ ਖਰਚ ਹੋਵੇ ਸੋ ਹੋਵੇ, ਡਾਕਘਰ ਤਾਂ ਖਾਸ' ਹੋਵੇਗਾ ਹੀ— ਇਸ ਉੱਦਮ ਦੇ ਅਧੀਨ ਸਾਰੇ ਕਾਰਜ ਰਾਸ ਕਰ ਲਏ। ਬੜੇ ਚਾਵਾਂ ਨਾਲ ਬਾਹਰ ਗਏ ਨੌਕਰਾਂ ਤੇ ਰਿਸ਼ਤੇ ਨਾਤਿਆਂ ਵਿੱਚ ਚਿੱਠੀਆਂ ਲਿਖ ਕੇ ਇਹ ਖੁਸ਼ਖਬਰੀ ਸੁਣਾਈ ਗਈ, ਵਈ ਹੁਣ ਆਪਣੇ ਪਿੰਡ ਹੀ ਡਾਕਖਾਨਾ 'ਖਾਸ' ਹੋ ਗਿਆ, ਪਹਿਲਾਂ ਵਾਲਾ ਟੰਟਾ ਪੰਚਾਇਤ ਨੇ ਮੁਕਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ; ਸਿੱਧੀ ਡਾਕ ਪਿੰਡ ਪੁੱਜ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਮੈਨੂੰ ਖੁਸ਼ੀ ਹੋਈ ਵਈ ਚਲੇ ਬਾਰਾਂ ਵਰ੍ਹਿਆਂ ਪਿੱਛੋਂ ਤਾਂ ਰੂੜੀ ਦੀ ਵੀ ਸੁਣੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਚੰਗਾ ਹੋਇਆ ਅਸੀਂ ਵੀ 'ਡਾਕਖਾਨਾ ਖਾਸ' ਵਾਲੇ ਪਿੰਡ ਦੇ ਵਾਸੀ ਬਣ ਗਏ। ਬੜੇ ਚਿਰ ਪਿੱਛੋਂ ਪਤਾ ਲਗਿਆ ਕਿ, ਲੋੜੀਂਦੀਆਂ ਚਿੱਠੀਆਂ ਦਾ ਏਥੇ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਆਉਣ ਜਾਣ ਨ ਹੋਣ ਕਾਰਨ ਡਾਕੀਆ ਹਫ਼ਤੇ ਵਿੱਚ ਪਹਿਲਾਂ ਦੋ ਵਾਰੀ ਆਉਣ ਲੱਗ ਪਿਆ ਸੀ, ਫਿਰ ਇੱਕ ਵਾਰੀ। ਚਿੱਠੀਆਂ ਪਾਉਣ ਲਈ ਲਟਕਾਏ ਗਏ ਲਾਲ ਰੰਗ ਦੇ ਬਾਲਟੇ ਜਿਹੇ (ਲੈਟਰਬਕਸ) ਵਿੱਚੋਂ ਜਦੋਂ ਕਈ ਹਫ਼ਤੇ ਕੁਝ ਵੀ ਨਾ ਨਿਕਲਿਆ ਤਾਂ ਪਿੰਡ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਬੜੀ ਉਦਾਸੀ ਹੋਈ, ਭਈ ਏਨੇ ਪੈਸੇ ਵੀ ਖਰਚੇ ਤੇ ਇਹ 'ਬਾਲਟਾ' ਜਿਹਾ ਕਿਸੇ ਵੀ ਕੰਮ ਨਾ ਆਇਆ। ਇਹ ਡਾਕਖਾਨਾ ਖਾਸ ਤਾਂ ਛਲਾਵਾ ਹੀ ਹੋਇਆ ?

ਇੱਕ ਦਿਨ ਬੈਲਾਂ ਦੀ ਜੋੜੀ ਦੇ ਹਲ ਪੰਜਾਲੀ ਪਾਈ ਜਾ ਰਿਹਾ ਇੱਕ ਅੱਖੜ ਜਿਹੇ ਸਹਿਜੂ ਨਾਮੀ ਜੱਟ ਨੂੰ ਲੈਟਰ ਬਕਸ ਦੇਖ ਕੇ ਇਤਨਾ ਗੁੱਸਾ ਆਇਆ, ਉਸ ਨੇ ਚਾਓ ਦਾ ਫਾਲਾ ਫਸਾ ਕੇ ਕੰਧ ਵਿੱਚੋਂ ਲੱਗੀਆਂ ਉਸ ਦੀਆਂ ਮੇਖਾਂ ਉਖਾੜ ਦਿੱਤੀਆਂ ਤੇ ਲੈਟਰ ਬਕਸ ਭੁੰਝੇ ਸੁੱਟ ਲਿਆ। ਫਿਰ ਉਸ ਹੇਠਾਂ ਪਏ ਗੋਲ ਮੋਲ ਹੈ ਤਰ ਬਕਸ ਵਿੱਚ ਦੱਬ ਕੇ ਠੁੱਡੇ ਮਾਰ ਕੇ ਪੰਜ ਸੱਤ ਪੰਚਾਇਤ ਨੂੰ ਗਾਲ੍ਹਾਂ ਕੱਢ ਕੇ ਉਸ ਨੇ ਕਿਹਾ— ਕਿਉਂ ਬਈ ਪੰਚਾਇਤੇ ਇਹੋ ਈ ਐ ਉਹ ਭੂਤਨਾ (ਭੂਕਨਾ) ਜਿਹਾ ਜੀਹਦੇ ਉੱਤੇ ਹਜ਼ਾਰ ਰੁਪਇਆ ਪਿੰਡ ਦਾ ਪੱਟਿਆ ਸੀ। ਉਹ ਭਲਾ ਪੁਰਖ ਪੰਚਾਇਤ ਨੂੰ ਵੀ ਚੰਗੀਆਂ ਮੰਦੀਆਂ ਸੁਣਾਉਂਦਾ ਜਾਵੇ ਤੇ ਨਾਲੋਂ ਨਾਲ ਪੈਰਾਂ ਦੇ ਠੁੱਡੇ ਮਾਰ ਕੇ ਲੈਟਰ ਬਕਸ ਨੂੰ ਗਲੀ ਵਿੱਚ ਰੇੜ੍ਹਦਾ ਜਾਵੇ,— "ਨਾ 'ਕੁੱਥ' ਇਸ ਵਿੱਚ 'ਕੱਝਣੇ' ਨੂੰ ਨਾ ਪਾਉਣ ਨੂੰ ਕੋਈ ਬੰਦਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਪੁੱਥੇ ਏਥੇ ਤਾਂ ਸਭ ਤੀਵੀਆਂ ਮਾਨੀਆ ਹੀ ਵਛਦੀਆਂ ਨੇ ਕੋਈ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਕੋਈ ਕੁਥ ਪੁਥਦਾ ਗਿਬਦਾ ਈ ਨੀ, ਵਈ ਇਹ ਅਭੜ ਦੀ ਰਕਮ ਪਿੰਡ ਦੇ ਸਿਰ ਕਾਹਤੋਂ ਪਾਈ ਹੈ।" ਉਸ ਦੀ

ਤੋਤਲੀ ਤੇ ਥੱਥੀ ਜ਼ਬਾਨ ਵਿੱਚ ਜਦੋਂ ਮੈਨੂੰ ਇਹ ਗੱਲ ਅਸਲ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਸੁਣਾਈ, ਮੇਰਾ ਅੰਦਰ ਹਾਸੇ ਨਾਲ ਭਰ ਗਿਆ। ਕਹਿੰਦੇ ਜੀ, ਲੈਟਰ ਬਕਸ ਦਾ ਖੜਕਾ ਸੁਣ ਕੇ ਉਦੋਂ ਦੀ ਗਵਾਢੀ ਘਰਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਚਾਰ ਪੰਜ ਨਿਆਏ ਨਿਕਲ ਆਏ। ਨਿਆਏ ਉਸ ਨੂੰ ਡੰਡਿਆਂ ਨਾਲ ਢੋਲ ਵਜਾਉਣ ਲਈ ਕੁੱਟਣ ਲੱਗ ਪਏ। ਇਕ ਕਰੇ ਮੈਂ ਇਸ ਦੇ ਪਹਿਲਾਂ ਡੰਡਾ ਮਾਰਨਾ ਹੈ ਦੂਜਾ ਕਰੇ ਮੈਂ ਪਹਿਲ ਕਰਨੀ ਹੈ। ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਮੁਫਤ ਦੀ ਖੇਡ ਜੋ ਲੱਭ ਪਈ ਸੀ। ਇਹ ਡਾਕਖਾਨਾ 'ਖਾਸ', ਕਿੰਨਾ ਚਿਰ ਹੀ ਗਲੀਆਂ ਵਿੱਚ ਰਿੜ੍ਹਦਾ ਰਿਹਾ।

ਮੇਰੇ ਪਿੰਡ ਦੇ ਗੁਰਦਵਾਰੇ ਨੂੰ ਖਾਲੀ ਸਮਝ ਕੇ ਨਾਲ ਦੇ ਪਿੰਡਾਂ ਦੇ ਕਈ (ਮਸਤਾਨੇ) ਪਾਗਲ-ਰੋਟੀਆਂ ਭੰਨਣ ਲਈ ਸੰਜੋਗ ਨਾਲ ਆਏ ਹੋਏ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਹੱਟਾ ਕੱਟਾ ਮਸਤਾਨਾ ਹੋਲਾ ਸੁਣ ਕੇ ਵਿੱਚੋਂ ਦੀ ਓਥੇ ਆ ਧਮਕਿਆ। ਹਿੰਮਤ ਕਰਕੇ ਬਾਂਦਰਾਂ ਵਿਚਾਲੇ ਪਈ ਭੇਲੀ ਜਿਵੇਂ ਚੁੱਕਟੀ ਹੋਵੇ, ਉਸ ਮਸਤਾਨੇ ਨੇ ਇੱਕ ਹੱਥ ਨਾਲ ਮੋਟਾ ਡੰਡਾ ਚੁੱਕ ਲਿਆ ਦੂਜੇ ਹੱਥ ਨਾਲ ਲੈਟਰ ਬਕਸ। ਨਾਲ ਹੀ ਇੱਕ ਖੇਡ ਰਹੇ 'ਨਿਆਏ ਤੋਂ ਨਰੋਆ ਜਿਹਾ ਹੋਰ ਡੰਡਾ ਖੋਹ ਲਿਆ। ਢੋਲ ਵਜਾਉਣ ਵਾਲਿਆਂ ਵਾਂਗ ਉਹ ਡੰਡੇ ਨਾਲ ਡੁਗਡੁਗੀ ਵਜਾਉਂਦਾ ਮਸਤੀ ਵਿੱਚ ਆ ਕੇ ਖੇਤਾਂ ਵਿੱਚ ਦੀ ਟਿੱਬਿਆਂ ਵੱਲ ਨੂੰ ਦੌੜ ਪਿਆ, ਏਨੇ ਜੋਰ ਨਾਲ ਦੌੜਿਆ ਕੋਈ ਸਿਆਣਾ ਵੀ ਉਸ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾ ਰਲ ਸਕਿਆ। ਉਹ ਪਾਗਲ ਤਾਂ ਕੁੱਝ ਦਿਨ ਪਿੱਛੋਂ ਫਿਰ ਗੁਰਦਵਾਰੇ ਰੋਟੀਆਂ ਭੰਨਣ ਆ ਗਿਆ, ਪਰ ਮੇਰੇ ਪਿੰਡ ਦਾ ਇਹ 'ਡਾਕਖਾਨਾ ਖਾਸ' ਐਸਾ ਗੁਆਚਿਆ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਮੁੜ ਨਹੀਂ ਲੱਭਿਆ।

ਉੱਥੇ ਤਾਂ ਹੁਣ ਮੇਰੇ ਪਿੰਡ ਦੇ ਨਾਂ ਸਰਕਾਰੀ ਕਾਗਜ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਡਾਕਖਾਨਾ 'ਖਾਸ' ਹੀ ਹੈ, ਪਰ ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਕਿਤੇ ਵੀ ਨਹੀਂ। ਮਹੀਨਾ-ਵੀਹ ਦਿਨ ਪਿੱਛੋਂ ਕਿਧਰੋਂ ਨਾ ਕਿਧਰੋਂ ਇਸ ਡਾਕਖਾਨਾ 'ਖਾਸ' ਵਾਲੇ ਪਤੇ ਉੱਤੇ ਜੇ ਭਾਗਾਂ ਨਾਲ ਕੋਈ ਚਿੱਠੀ ਪਹੁੰਚ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਹਰੀ ਇਛਿਆ, ਨਹੀਂ ਫਿਰ ਅਹੋ ਭਾਗ ! ਤਾਂ ਹੈਨ ਈ !

ਜਿਧਰ ਰੱਬ ਰਜਾਇ ਵਹਿਣ ਤਿਥਾਉ ਗਊ ਕਰੇ।

ਪਿੰਡ ਦਾ ਸਕੂਲ

ਦੂਜਾ ਤਾਜਾ ਸਮਾਚਾਰ ਹੈ ਪਿੰਡ ਵਿੱਚ ਸਕੂਲ ਬਨਾਉਣ ਦਾ। ਮੇਰੇ ਪਿੰਡ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਦਸ ਦਸ ਕੋਹ ਕੋਈ ਸਕੂਲ ਜਾਂ ਮਦਰਸਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਸੀ, ਫਿਰ ਚਾਰ ਪੰਜ ਕੋਹਾਂ ਉੱਤੇ ਸਕੂਲ ਖੁਲ੍ਹਣ ਲਗੇ ਤਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਮਨ ਟੁੰਬੇ ਗਏ, ਗੀੜ ਜਾਗ ਪਈ। ਸਕੂਲੋਂ ਸੱਖਣਾ ਪਿੰਡ, ਹੋਣ ਦਾ ਮੈਂ ਖੁਦ ਸੰਤਾਪ ਭੋਗ ਚੁੱਕਿਆ ਸੀ। ਐਡੀਟਰ ਤੇ ਕੌਂਸਲ ਦਾ ਮੈਂਬਰ ਬਣ ਕੇ ਮੇਰੇ ਮਨ ਵਿੱਚ ਇਹ ਭਾਵਨਾ ਮਚਲ ਪਈ ਕਿ ਪਿੰਡ ਵਿੱਚ ਸਕੂਲ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਕੁੱਝ ਬੰਦਿਆਂ ਨਾਲ ਗੱਲ ਕੀਤੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪਸੰਦ ਆਈ। ਦੇਖਾ ਦੇਖੀ ਸੁਣਿਆ ਸੁਣਾਇਆ ਮੇਰੇ ਪਿੰਡ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੇ; ਸਮੇਤ ਮੇਰੇ, ਪਿੰਡ ਵਿੱਚ ਸਕੂਲ ਖੋਲ੍ਹਣ ਦਾ ਹੌਸਲਾ ਕੀ ਕੀਤਾ ਜਾਣੀ ਜੁਗ ਪਲਟਾਉਣਾ ਮਿਥ ਲਿਆ ? ਜਦੋਂ ਅਸੀਂ ਕੰਠੇ ਹੋ ਕੇ ਉਗਰਾਰੀ ਨੂੰ ਟੁਰੇ ਤਾਂ ਪਿੰਡ ਦੀਆਂ ਬੁੜੀਆਂ ਧਰਤੀ ਨਮਸਕਾਰਨ— 'ਰੱਬ ਖੇਰ ਕਰੇ ! ਭਾਗੀ !

ਇਸ ਪਿੰਡ ਦੀ ਟਿੱਕਰੀ ਵਿੱਚ ਆਹ ਦਿਨ ਵੀ ਲਿਖਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ, ਚੰਗਾ ਹੋਇਆ ਜਿਨ
ਫਿਰਨ ਲੱਗੇ ਨੇ । 'ਤਾਬ' ਜੇ ਆਪਣੇ ਨਸੀਬ ਫੁੱਟੇ ਹੋਏ ਸੀ ਉਲਾਟ ਤਾਂ ਪੜ੍ਹੀ ਹੋਵੇਗੀ
ਈ । 'ਦੂਜੀ ਕਰੋ'— ਨੀ ਰਹਿਣ ਦੇ ਚੰਦ ਕੁਰੇ, ਆਪਾਂ ਤਾਂ ਉਦੋਂ ਮੰਨਾਂਗੇ ਜਦੋਂ ਤਿਆਰ
ਸਕੂਲ ਵਿੱਚ ਬੈਠ ਕੇ ਪੜ੍ਹਨ ਲਗ ਪਏ, 'ਏਹੋ ਜਿਹੇ ਏਥੇ ਬਥੇਰੇ ਚੱਜ ਕੁਚੱਜ ਹੁੰਦੇ ਰਹਿੰਦੇ
ਨੇ ।'

ਜੱਕੋ ਤੱਕੀ, ਕਰਦਿਆਂ ਦੋ ਢਾਈ ਹਜ਼ਾਰ ਰੁਪਈਆ ਪਿੰਡ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਉਸੇ ਵੇਲੇ
ਕੱਠਾ ਕਰਕੇ ਸਰਪੰਚ ਨੂੰ ਵਤਾ ਦਿੱਤਾ । ਇੱਕ ਚੰਗੀ ਗੱਲ ਦਾ ਮੇਰੇ ਪਿੰਡ ਨੂੰ ਤਸੀਲੋਂ
ਇਨਾਮ ਮਿਲਣਾ ਸੀ— ਵਈ ਜਿਸ ਪਿੰਡ ਨੇ ਸਰਬ ਸੰਮਤੀ ਨਾਲ ਸਰਪੰਚ ਚੁਣਿਆ ਹੋਵੇ,
ਉਸ ਨੂੰ ਇੱਕ ਸਾਲ ਦਾ ਮਾਲੀਆ ਵਾਪਸ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ? ਦੋ ਹਜ਼ਾਰ ਦੇ ਕਰੀਬ ਦੀ
ਇਹ ਰਕਮ ਵੀ ਪਿੰਡ ਦੇ ਮੁਖੀਏ ਕਵਾ ਲਿਆਏ, ਦੋ ਢਾਈ ਹਜ਼ਾਰ ਦੀ ਰਕਮ ਵਜ਼ੀਰਾਂ
ਦੇ ਸਪੈਸ਼ਲ ਫੰਡਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਤੋਂ ਮੈਂ ਭਿਜਵਾ ਦਿੱਤੀ । ੫-੬ ਹਜ਼ਾਰ ਰੁਪਈਆ ਇੱਕ
ਸਕੂਲ ਲਈ ਓਦੋਂ ਕਾਫੀ ਸੀ, ਪੰਦਰਾਂ ਵਿੱਘੇ ਵਧੀਆ ਜ਼ਮੀਨ ਇੱਕ ਪਾਸੇ ਚੁਣੀ
ਗਈ । ਇੱਠਾਂ ਵੇਈਆ ਗਈਆਂ, ਸੀਮੈਂਟ ਤੇ ਲੋਹਾ ਆ ਗਿਆ । ਸਾਰੀ ਸਮੱਗਰੀ ਇਕੱਠੀ
ਹੋ ਜਾਣ ਤੇ ਫੇਸਲਾ ਕੀਤਾ, ਵਈ ਹੁਣ ਪਿੰਡ ਵਿੱਚ ਏਨਾ ਵੱਡਾ ਤੇ ਸੁੱਭ ਕੰਮ ਕਰਨਾ
ਹੈ ਇਹ ਕੰਮ ਨਿਰਵਿਘਨ ਤੋੜ ਚੜ੍ਹੇ ਨਾਲੇ ਇਸ ਨੇਕ ਕੰਮ ਵਿੱਚ ਸਾਰੇ ਮਹਿਕਮੇ ਸਹਾਈ
ਹੋਣ, ਇਹ ਗੱਲਾਂ ਮੁੱਖ ਰੱਖ ਕੇ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਨੂੰ ਨੀਂਹ ਪੱਥਰ ਧਰਨ ਲਈ
ਸੱਦਿਆ ਗਿਆ । 'ਨੀਂਹ-ਪੱਥਰ' ਪਵਿੱਤਰ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਜੀ ਦੇ ਕਾਰਖਾਨੇ ਤੋਂ ਦੁੱਧ-ਚਿੱਟੇ
ਸੰਗਮਰਮਰ ਉੱਤੇ ਨਾਮ ਤੇ ਤਾਰੀਖ ਖੁਦਾ ਕੇ ਲਿਆਉਣ ਲਈ ਦੋ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਤੇ ਸਿਆਣੇ
ਆਦਮੀ ਭੇਜੇ ਗਏ । ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਨੂੰ ਮੈਂ ਖੁਦ ਨਾਲ ਲੈ ਕੇ ਗਿਆ ਵਈ ਝਿਧਰੇ ਸੱਭ
ਲਗਨ ਦਾ ਸਮਾਂ ਨਾ ਖੁੰਝ ਜਾਵੇ । ਸਾਰੇ ਮਹਿਕਮੇ ਜੋੜੇ ਗਏ ਤੇ ਇਲਾਕੇ ਦੇ ਸਾਰੇ ਮੈਂਬਰ
ਪੁੱਜੇ ਹੋਏ ਸੀ । ਸਵਾਗਤੀ ਤਕਰੀਰ ਦੇ ਬਹਾਨੇ, ਇਲਾਕੇ ਦੀ ਵਿੱਖਿਆ ਮੈਂ ਅਜੇਹੀ ਗੱਡਵੇਂ
ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿੱਚ ਦੱਸੀ, ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ ਦੀਵਾਨਾ ਕਹੇ— 'ਅਜ ਤਾਂ ਅਤਾਉੱਲਾ ਸ਼ਾਹ ਬੁਖਾਰੀ
ਮਾਤ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ।' ਗਲ ਕੀ ਬੜੇ ਜਸ਼ਨ ਤੇ ਧੂਮ ਧੜਕੇ ਵਿੱਚ, ਜੀ ਅਸੀਂ ਆਪਣੇ
ਪਿੰਡ ਉਦਾਲਿਓਂ ਬੇ-ਅਕਲੀ ਦਾ ਗੜ੍ਹ ਤੋੜਣ ਲਈ ਹਮਲਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ । ਪਰ ਕਿਸੇ
ਕੜਮੇ-ਮੱਥੇ ਵਾਲੇ ਦੀ ਅਜਿਹੀ ਨਜ਼ਰ ਲੱਗੀ ਵਈ ਸਕੂਲ ਵਾਲਾ ਤਾਂ ਸਮਝੋ ਝਟਪੁੱਟ
ਈ ਭੱਠਾ ਬੈਠ ਗਿਆ । ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਮੁੜ ਕੇ ਪਿੰਡ ਗਿਆ ਤਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਦੱਸਿਆ, 'ਬੋੜੇ
ਦਿਨਾਂ ਦੀ ਗੱਲ ਐ ਇੱਕ ਅਫਸਰ ਆਇਆ ਸੀ, ਉਸ ਨੇ ਸਰਪੰਚ ਨੂੰ ਸੱਦ ਕੇ ਕਿਹਾ
ਵਈ ਦੱਸੋ ਕਿੰਨੇ ਪੈਸੇ ਪੰਚਾਇਤ ਕੋਲ ਨੇ । ਉਸ ਨੇ ਹਿਸਾਬ ਦੇਖਦਿਆਂ ਈ ਕਿਹਾ 'ਇਹ
ਤਾਂ ਬੋੜੇ ਕੋਲ ਬੜੀ ਮੋਟੀ ਰਕਮ ਹੈ, ਚਲੋ ਅੱਧੀ ਬੱਚਤ ਦੇ ਕੰਮੀ ਫੰਡ ਵਿਚ ਦੇ
ਦੇਵੋ । ਫਿਰ ਜੀ, 'ਸਰਬ ਸੰਮਤੀ, ਨਾਲ ਚੁਣੇ ਹੋਏ ਸਰਪੰਚ ਨੇ ਉਸੇ ਵੇਲੇ ਇਹ ਆਖ
ਕੇ ਅੰਗੂਠਾ ਲਗਾ ਦਿੱਤਾ 'ਜੀ ਏਧਰ ਹੋਇਆ ਕਿ ਓਧਰ ਸਾਰੇ ਪੈਸੇ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਈ

ਨੇ । ' ਤੇ ਹੁਣ ਤਾਂ ਸਰਕਾਰ ਵੀ ਆਪਣੀ ਈ ਹੋਈ । ਜਿੰਨੇ ਲੈਣੇ ਐ ਲੈ ਜਾਵੇ ।'

ਬੋੜੇ ਦਿਨਾਂ ਪਿੱਛੋਂ ਚੀਨ ਨਾਲ ਜੰਗ ਦਾ ਗੋਗਾ ਫੈਲਿਆ, ਤਾਂ ਉਸੇ ਅਫਸਰ ਨੇ ਰਹਿੰਦੀ ਰਕਮ, ਦੇਸ ਨੂੰ ਖਤਰਾ ਦੱਸ ਕੇ 'ਵਾਰ ਫੰਡ' ਲਈ ਹੁੰਝ ਲਈ । ਉਸਨੇ ਕਿਹਾ ਇੱਕ ਰਿਆਸਤ ਦੀ ਰਾਣੀ ਲੜਾਈ ਲਈ ਫੰਡ ਇਕੱਠੇ ਕਰਦੀ ਦੌਰੇ ਆਏਗੀ, ਤੁਸੀਂ ਆਪ ਉਸਨੂੰ ਇਹ ਰਕਮ ਭੇਟਾ ਕਰ ਦੇਣੀ ਨਾਲੇ ਨੇੜੇ ਤੋਂ ਦਰਸਨ ਕਰ ਲੈਣੇ ਵਈ ਰਾਣੀਆਂ ਕਿਹੋ ਜਿਹੀਆਂ ਹੁਦੀਆਂ ਹਨ । ਸਾਡੇ ਨਗਰ ਦੇ ਮੁਖੀ ਨੇ ਓਸੇ ਵੇਲੇ ਹਾਂ ਕਰ ਦਿੱਤੀ । ਅਖੇ ਜੀ ! ਜੇ ਦੇਸ਼ ਨਾ ਰਿਹਾ ਆਪਾਂ ਕਿੱਥੇ ਰਹਾਂਗੇ । ਸਕੂਲ ਤਾਂ ਬਣਦੇ ਹੀ ਰਹਿੰਦੇ ਨੇ, ਇਹ ਸੁਣਕੇ ਪਿੰਡ ਦੇ ਮੁਖੀਏ ਨੇ ਰਹਿੰਦੀ ਰਕਮ ਵੀ ਲੇਖੇ ਲਾ ਦਿੱਤੀ । ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਸਰਪੰਚ ਨੂੰ ਪੁੱਛਿਆ ਵਈ ਤੋਂ ਸਕੂਲ ਦੇ ਰੁਪਏ ਐਵੇਂ ਈ ਕਿਉਂ ਵੰਡ ਚੁੰਡ ਦਿੱਤੇ । ਅੱਗੋਂ ਉਸ ਨੇ ਘੋਟਵਾਂ ਜਵਾਬ ਦਿੰਦਿਆਂ ਕਿਹਾ—ਸਰਕਾਰੀ ਬੰਦਾ ਜਾਣੀ ਸਰਪੰਚ ਹੁੰਦਾ ਹੋਇਆ ਅਫਸਰ ਸਾਮ੍ਹਣੇ ਮੈਂ ਕਿਵੇਂ ਹੁੰਤ ਕਰ ਸਕਦਾ ਸੀ । ਜੇ ਮੈਂ ਆਪ, ਅੰਗੂਠਾ ਨਾ ਲਾਉਂਦਾ ਤਾਂ ਉਸ ਨੇ ਫੜ ਕੇ ਲਗਵਾ ਲੈਣਾ ਸੀ । ਜੋ ਲਿਖਣਾ ਸੀ ਉਹ ਤਾਂ ਉਸ ਨੇ ਆਪ ਪਹਿਲਾਂ ਲਿਖ ਹੀ ਲਿਆ ਸੀ । ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸਕੂਲ ਲਈ ਪੈਸੇ ਦਿੱਤੇ ਸੀ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਖਿਝ ਕੇ ਵਾਪਸ ਮੰਗਣੇ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਪਿੰਡ ਦੀ 'ਸ਼ਾਮਲਾਤ ਦੇਹ' ਦੇ ਦਰਖਤ ਵੇਚ ਕੇ 'ਸੁਘੜ੍ਹ ਸਰਪੰਚ' ਨੇ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਰਕਮ ਵਾਪਸ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ।

ਸਕੂਲ ਲਈ ਲਿਆਂਦੀਆਂ ਇੱਟਾਂ ਡੰਗਰਾਂ ਲਈ ਪਾਣੀ ਪਿਆਉਣ ਵਾਲੀ ਖੂਹੀ ਉੱਤੇ ਲਗਾ ਦਿੱਤੀਆਂ, ਸਕੂਲ ਲਈ ਲਿਆਂਦੇ ਲੋਹੇ ਨਾਲ ਢੱਠੀ ਹੋਈ ਧਰਮਸ਼ਾਲਾ ਛੱਤ ਦਿੱਤੀ, ਸੀਮੈਂਟ ਦਾ ਪਤਾ ਕੀਤੈ ਤਾਂ ਲੋਕ ਕਹਿੰਦੇ ਜੀ, ਉਹ ਤਾਂ ਮੀਹਾਂ ਵਿੱਚ ਪਿਆ ਪਿਆ ਉੱਥੇ ਈ ਪੱਥਰ ਬਣ ਗਿਆ ਹੈ । (ਹੇ ਮੇਰੇ ਪਿੰਡ ਦੀ ਅਹਿੱਲਿਆ ਰੂਪੀ ਕਿਸਮਤ ਤੈਨੂੰ ਰਾਮ ਦੀ ਛੋਹ ਲਗੇ ।) ਉੱਧਰੋਂ ਮਹਿਕਮਾ ਰੈਵਨਿਊ ਮੰਗ ਕਰਨ ਲੱਗਿਆ ਕਿ ਪੈਸਿਆਂ ਦੇ ਖਰਚਣ ਦਾ ਹਿਸਾਬ ਦੱਸੋ । ਵਜ਼ੀਰਾਂ ਦੇ ਸਹਾਇਤਾ ਫੰਡ ਵਾਲੇ ਵੱਖ ਹਿਸਾਬ ਮੰਗਦੇ ਰਹੇ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਚਿੱਠੀਆਂ ਮੈਨੂੰ ਪੁੱਜਣ ਪਤਾ ਕਰਨ ਤੋਂ ਅੱਗੋਂ ਪੰਚਾਇਤ, ਸਰਬ ਸੰਮਤੀ ਨਾਲ ਚੁਣੇ ਹੋਏ ਸਰਪੰਚ ਦੇ ਅੰਗੂਠੇ ਦੇ ਨਿਸ਼ਾਨ ਦਿਖਾ ਦਿੰਦੀ ਰਹੀ । 'ਜੀ ਰੁਪਈਏ ਤਾਂ ਸਰਕਾਰ ਆਪ ਈ ਲੈ ਗਈ ਹੈ । ਸਾਡੇ ਸਰਪੰਚ ਦਾ, ਗੁੰਠਾ ਦੇਖ ਲਉ ।' ਇੱਕ ਅਫਸਰ ਨੇ ਕਿਹਾ, —ਭਲਿਓ ? ਸਰਕਾਰ ਦਾ ਅੰਗੂਠਾ ਕਿੱਥੇ ਲਾਗਿਆ ਵਈ ਉਹ ਰਕਮ ਵਾਪਸ ਲੈ ਗਈ ਹੈ ? ਉਹ ਤਾਂ ਦਿਖਾਵੇ ।'

ਕਾਫੀ ਚੱਕਰ ਚੱਲਣ ਪਿੱਛੋਂ ਮਸਲਾ ਰਫਾ ਦਫਾ ਹੋਇਆ ।

ਖ਼ੈਰ ਜੀ ! ਹੁਣ ਪ੍ਰਾਣੀ ਰਿੜਕਣ ਤੋਂ ਕੀ ਨਿਕਲਣਾ ਹੈ । ਕੁੱਝ ਚਿਰ ਪਿੱਛੋਂ ਜਿੱਥੇ ਸਕੂਲ ਦੀਆਂ ਨੀਂਹਾਂ ਭਰੀਆਂ ਸੀ ਉਹ ਇੱਟਾਂ ਵੀ ਉੱਖੜ ਗਈਆਂ । ਨੀਂਹ-ਪੱਥਰ ਵੀ ਕਿਧਰੇ ਟੁਲਦਾ ਖੁਲਦਾ ਹੋਊ । ਨੀਂਹਾਂ ਵਾਲੀ ਥਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਲਗਦੀ ਜ਼ਮੀਨ ਅੰਨ-ਉਪਜਾਊ ਸਕੀਮ ਹੇਠ ਆ ਗਈ ਹੈ । ਇਹ ਵਿਕਾਸਵਾਦੀ ਗੱਲ ਹੈ ? ਧੰਨ ਉੱਦਮ ਤੇ ਧੰਨ ਸਿਆਣਪ !! ਇਹ ਦੇਖ ਕੇ ਸ਼ਿਵ ਪਾਰਬਤੀ ਦੀ ਕਥਾ ਯਾਦ ਆ ਜਾਂਦੀ ਹੈ:-

‘ਕਹਿੰਦੇ ਸ਼ਿਵ ਤੇ ਪਾਰਬਤੀ ਜੀ ਇੱਕ ਥਾਂ ਦੀ ਲੰਘੇ ਜਾਂਦੇ ਸੀ । ਇਕ ਗਰੀਬ ਜਿਹੇ ਬੰਦੇ ਉਤੇ ਪਾਰਬਤੀ ਦਾ ਮਨ ਪਸੀਜ ਗਿਆ, ਕਿਹਾ ਭੋਲੇ ਨਾਥ ! ‘ਇਸ ਨੂੰ ਵੀ ਕੁੱਝ ਦੌਲਤ ਬਖਸ਼ੋ ? ਵਿਚਾਰਾ ਕਿਵੇਂ ਤੰਗੀ ਦੇ ਦਿਨ ਕੱਟਦਾ ਹੈ ।’ ਮੈਨੂੰ ਤਾਂ ਤਰਸ ਆਉਂਦੈ ।

ਸ਼ਿਵ ਸ਼ੰਭੂ ਬੋਲੇ, ‘ਭਲੀਏ ਲੋਕੇ ਇਸ ਦੀ ਕਿਸਮਤ ਵਿੱਚ ਦੌਲਤ ਹੈ ਈ ਨਹੀਂ ਅਜਮਾ ਕੇ ਦੇਖ ਲੈ, ਅਖੇ ਜੀ ਦੇਵ ਨੇਤ ਨਾਲ ਉਸ ਰਾਹ ਜਾਂਦੇ ਬੰਦੇ ਅੱਗੇ ਮੁਹਰਾਂ ਦੀਆਂ ਬੈਲੀਆਂ ਡਿਗ ਪਈਆਂ । ਓਧਰ ਉਸ ‘ਗਰੀਬ’ ਬੰਦੇ ਦੇ ਮਨ ਵਿੱਚ ਆਈ, ਵਈ ਜੇ ਅੰਨ੍ਹੇ ਹੋ ਜਾਈਏ ਫਿਰ ਕਿਵੇਂ ਟੁਰੀਦਾ ਐ, ਲਓ ਅੱਥੇ ਤੱਕ ਅੱਖਾਂ ਮੀਚ ਕੇ ਟੁਰ ਕੇ ਈ ਦੇਖ ਲੈਂਦੇ ਆਂ । ਉਹ ਅੰਨ੍ਹਾ ਬਣ ਕੇ ਟੁਰਿਆ ਤੇ ਬੈਲੀਆਂ ਉਸ ਅੰਨ੍ਹੇ ਹੋਣ ਦੇ ‘ਤਜਰਬਾ-ਕਾਲ’ ਵਿੱਚ ਓਥੇ ਦੀਆਂ ਓਥੇ ਪਈਆਂ ਰਹਿ ਗਈਆਂ ।

ਪਾਰਬਤੀ ਨੇ ਤਾਂ ਕਿਸਮਤ ਦੀ ਗੱਲ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਿਸ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਮੰਨੀ ਹੋਣੀ ਹੈ, ਪਰ ਮੇਰੇ ਲਈ ਤਾਂ ‘ਜੈ ਭੋਲੇ ਨਾਥ, ਜੈ ਸ਼ਿਵ ਸ਼ੰਭੂ’ ਦੇ ਜੈਕਾਰੇ ਲਾ ਕੇ ਇਸ ਸ਼ਿਵ-ਸਿਧਾਂਤ ਦੇ ਮੰਨ ਲੈਣ ਬਿਨਾਂ ਕੋਈ ਚਾਰਾ ਨਹੀਂ ।

ਮੇਰੇ ਵੱਡੇ ਵਡੇਰੇ

ਮੇਰੇ ਦਾਦੇ ਪੜਦਾਦੇ-
ਵੱਡੇ-ਵਡੇਰੇ, ਕਿਸੇ ਰਾਜੇ,
ਨਵਾਬ ਦੇ ਨੌਕਰ, ਰਈਸ ਜਾਂ
ਬਖਤਵਰ ਬੰਦੇ ਨਹੀਂ
ਸਨ । ਨਾ ਹੀ ਉਹ
ਅਧਿਆਤਮਕ ਖੇਤਰ

ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਦਰਜਾ ਰੱਖਦੇ ਸੀ, ਤੇ ਵਿਦਵਾਨ ਹੋਣਾ ਤਾਂ ਉਹਨਾਂ ਲਈ ਇੱਕ ਦਮ ਹੀ
ਅਜਨਬੀ ਹੋਇਆ । ਉਹ ਕੇਵਲ ਆਪਣੇ ਜਮਾਨੇ ਦੇ ਮਨੁੱਖ ਸਨ । ਮੇਰੇ ਵੱਡੇ ਵਡੇਰੇ
ਜੇ ਕਿਸੇ ਰਾਜੇ ਨਵਾਬ ਦੇ ਮੁਲਾਜ਼ਮ ਹੁੰਦੇ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਵੀ ਕਿਸੇ ਦਫਤਰ ਦੇ ਕਲਰਕ, ਬਹੁਤਾ
ਕਰ ਕੇ ਹੈਡ ਕਲਰਕ ਹੋ ਕੇ, ਨੱਥਿਆਂ ਦੇ ਲੇਖੇ ਵਿੱਚ ਪਿਆ ਹੋਣਾ ਸੀ । ਜਾਂ ਕਿਤੇ
ਨਿੱਕੀ ਮੋਟੀ ਫੋਕੀ ਅਫਸਰੀ ਛਾਂਟਦੇ ਹੁੰਦੇ । ਜੇ ਉਹ ਵਿਸ਼ਵੇਦਾਰ ਜਾਂ ਜੰਗੀਰਦਾਰ ਹੁੰਦੇ ਤਾਂ
ਅਸੀਂ 'ਗਿਆਨੀ' ਹੋਣ ਦੀ ਥਾਂ ਸ਼ਿਕਾਰੀ ਹੁੰਦੇ, ਕੁੱਤਿਆਂ ਤੇ ਬੰਦੂਕਾਂ ਦੇ ਦਲਾਂ ਨਾਲ 'ਦਲ-
ਭੰਜਨੀ' ਸ਼ਸਤ੍ਰ ਤੇ ਸਮਿਆਨ ਲੈ ਕੇ ਰੋਹੀਆਂ ਕੱਢਦੇ ਫਿਰਦੇ । ਜੇ ਉਹ ਅਧਿਆਤਮਕ
ਭਾਵਾਂ ਵਾਲੇ ਪੂਜਨੀਕ ਹੁੰਦੇ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਕਿਸੇ ਡੇਰੇ ਦੀ ਮਹੰਤੀ ਸੰਭਾਲੀ ਹੁੰਦੀ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਡੇਰਿਆਂ
ਦੇ ਮਹੰਤਾਂ ਦਾ ਕੰਮ ਅੱਜ ਕੱਲ੍ਹ ਕਥਾ ਕੀਰਤਨ ਦੀ ਥਾਂ ਸਵੇਰੇ ਸਵੇਰੇ ਆਪਣੇ ਹਾਲੀਆਂ
ਪਾਲੀਆਂ ਨੂੰ ਧੰਦੇ ਲਗਾਉਣਾ, ਟਿਊਬਵੈਲਾਂ ਤੇ ਟਰੈਕਟਰ ਚਲਾਉਣਾ ਰਹਿ ਗਿਆ ਹੈ ।
ਸਾਡੇ ਵੱਡੇ ਵਡੇਰੇ ਜੋ ਵੀ ਸਨ ਠੀਕ ਹੀ ਸਨ, ਆਪਣੇ ਵੱਡੇ ਵਡੇਰਿਆਂ ਦਾ ਵਰਨਣ
ਮੈਂ 'ਪਿਦਰਮ ਸੁਲਤਾਨ ਬੂਟ' ਦਾ ਰੋਹਬ ਜਮਾਉਣ ਲਈ ਨਹੀਂ, ਇਸ ਲਈ ਕਰਨਾ ਜ਼ਰੂਰੀ
ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਮੇਰੇ ਪਿੰਡ ਦੇ ਆਪਣੇ ਵੇਲੇ ਦੇ ਜਾਂ ਇਉਂ ਕਹੋ ਕਿ ਉਹ ਪੁਰਾਣੇ ਪੰਜਾਬ
ਦੇ ਇੱਕ ਨਮੂਨੇ ਦੇ ਪੁਰਖੇ ਸਨ । ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਦਾਦੇ ਬਾਬੇ ਅੱਖੀਂ ਨਹੀਂ ਦੇਖੇ । ਉਹਨਾਂ
ਦੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਹੀ ਕੰਨੀ ਸੁਣੀਆਂ ਨੇ । ਤੇ ਉਹ ਕਥਾਵਾਂ ਹੁਣ ਵੀ ਮੇਰੇ ਪਿੰਡ ਦੇ
ਕਿਸੇ ਪੁਰਾਣੇ ਆਦਮੀ ਤੋਂ ਸੁਣੀਆਂ ਜਾ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ । ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਪਿੰਡ ਰਹਿੰਦਾ ਹੁੰਦਾ,
ਮੇਰੀਆਂ ਪਾਈਆਂ ਕੁ ਹੱਡੀਆਂ ਤੇ ਇਕਹਿਰੇ ਕਾਰੰਗੇ ਵਾਲਾ ਪਤਲਾ ਜੁੱਸਾ ਦੇਖ ਕੇ ਪਿੰਡ
ਦੇ ਪੁਰਾਣੇ ਲੋਕ ਕਿਹਾ ਕਰਦੇ— 'ਵੇਹ ਖਾਂ ਕਾਗਜ਼ੀ ਭਲਵਾਨ ! ਕਿਵੇਂ ਕੁਲ ਨੂੰ ਲੀਕ
ਲਾਉਣ ਵਾਲਾ ਇਹ ਜੋਰਾਵਰ ਬਾਬਿਆਂ ਦੇ ਘਰ ਨਕਵਾਇਆ ਪੁੱਤ ਜੰਮ ਪਿਆ ਏ, ਜੇ

ਅੱਜ ਇਸ ਦੇ ਦਾਦੇ ਬਾਬੇ ਆ ਕੇ ਦੇਖਣ ਵਈ, ਸਾਡੀ ਆਲ ਔਲਾਦ ਵਿੱਚ ਇਹ ਵੀ ਇੱਕ 'ਚੰਨ-ਚਰਾਗ' ਹੈ ਤਾਂ ਦੋਹੱਥੜੀ ਪਏ ਪਿੱਟਣ । ਕਿੱਥੇ ਉਹ ਦਿਉਆਂ ਜੇਡੇ ਵੱਡੇ ਕੱਦ-ਕਾਠ ਵਾਲੇ ਬੰਦੇ ਕਿੱਥੇ ਇਹ 'ਬਲੁੰਗੜਾ' ਜਿਹਾ ਕਾਮਜ਼ੀ ਪਹਿਲਵਾਨ !

ਮੇਰੇ ਵੱਡੇ ਵਡੇਰਿਆਂ ਦੀਆਂ ਕਈ ਮਜ਼ੇਦਾਰ ਕਹਾਣੀਆਂ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪਿੰਡ ਦੇ ਸਿਆਣੇ ਲੋਕ ਤੇ ਗਾਲੜੀ ਚੱਟਖਾਰੇ ਲਾ ਲਾ ਸੁਣਾਇਆ ਕਰਦੇ ਹਨ । ਮੇਰੇ ਦਾਦੇ ਚਾਰ ਸਕੇ ਭਰਾ ਸਨ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਾਂ ਸਨ;— ਦਾਸ, ਪੁੰਨੂੰ, ਰਾਮ ਦਿਤਾ ਤੇ ਸਾਹਿਬ ਸਿੰਘ,— ਉਦੋਂ ਕੱਛ ਪਾਉਣੀ ਬੜੀ ਵਚਿੱਤਰ ਗੱਲ ਮੰਨੀ ਜਾਂਦੀ ਸੀ, ਛੋਟੇ ਬਾਬੇ ਦੇ ਕੱਛ ਦੇਖ ਕੇ ਲੋਕ ਉਸ ਨੂੰ ਖਿੜਾਉਣ ਲਈ 'ਸਿੱਖ' ਜਾਂ 'ਕੱਛਵਾਲਾ' ਵੀ ਆਖਦੇ ਸਨ ।

ਚਾਰੇ ਭਰਾ ਕੱਦ ਵਲੋਂ ਏਨੇ ਨਰੋਏ ਤੇ ਕੱਦਾਵਰ, ਰੱਜ ਕੇ ਖਾਣ ਤੇ ਦੱਬ ਕੇ ਵਾਹੁਣ ਵਾਲੇ ਇਹੋ ਜਿਹੇ ਜੋਰਦਾਰ ਬੰਦੇ ਸੀ ਕਿ, ਆਸ ਪਾਸ ਦੇ ਪਿੰਡਾਂ ਲਈ ਹਊਆ ਬਣੇ ਹੋਏ ਸਨ । ਜਿੱਥੋਂ ਦੀ ਉਹ ਲੰਘ ਜਾਣ ਖੇਤ ਵਿੱਚੋਂ ਦੀ ਡੰਡੀ ਆਪੇ ਪੈ ਜਾਂਦੀ । ਸਾਡੇ ਵੱਡਿਆਂ ਦਾ ਨੇੜੇ ਦੇ ਪਿੰਡ 'ਛਾਪੇ', ਲਹੂ ਦਾ ਰਿਸ਼ਤਾ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਵਰਤ-ਵਰਤਾਰਾ ਸੀ । ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਇੱਕ ਵਿਆਹ ਸਮੇਂ ਮੇਰੇ ਦਾਦਿਆਂ ਨੂੰ ਰੋਟੀ ਉੱਤੇ ਸੱਦਿਆ, ਉਹ ਉਸ ਦਿਨ ਖੇਤਾ ਵਿੱਚ ਹੱਲ ਵਾਹੁੰਦੇ ਸੀ, ਉੱਥੋਂ ਹੀ ਬਲਦ ਪਿੰਡ ਨੂੰ ਤੋਰ ਕੇ ਸਿੱਧੇ ਦੁਪਹਿਰੇ ਦੀ ਰੋਟੀ ਵੇਲੇ ਨੂੰ ਪਿੰਡ 'ਛਾਪੇ' ਜਾ ਪੁੱਜੇ । ਅੱਗੋਂ ਵਿਆਹ ਵਾਲਿਆਂ ਨੇ ਮੇਲ੍ਹ-ਗੇਲ੍ਹ ਲਈ ਇੱਕ ਕੜਾਹਾ ਗੁੜ ਦੇ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦ ਦਾ ਕੱਢਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ । ਅਗਲਿਆਂ ਨੇ ਕਿਹਾ ਪਹਿਲਾਂ ਸਰੀਕੇ ਨੂੰ ਖਵਾ ਲਈਏ; ਤੇ ਸਾਡੇ ਬਾਬੇ ਕੜਾਹ ਖਾਣ ਲਈ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਬੈਠ ਗਏ । ਚਾਰੇ ਭਾਈ ਜਿਉਂ ਨੀਵੀਂ ਪਾ ਕੇ ਖਾਣ ਲੱਗੇ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦ ਦਾ ਸਾਰਾ ਕੜਾਹਾ ਸਮੇਟ ਛੱਡਿਆ । ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਵਰਤਾਵਿਆਂ ਨੇ ਬਖੇਰਾ ਦੇਧਰ ਉੱਧਰ ਦੇਖਿਆ ਵਈ ਕਿਧਰੇ ਇਹ ਕੜਾਹ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਚੀਜ਼ ਵਿੱਚ ਸੁੱਟੀ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਜਾ ਰਹੇ । ਪਰ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਕੱਦ ਕਾਠ ਤੇ ਖੁਰਾਕ ਦੀ ਏਨੀ ਸੀ ਕਿ ਜੇ ਇੱਕ ਕੜਾਹਾ ਹੋਰ ਬਣਿਆ ਹੁੰਦਾ, ਤਾਂ ਅੱਧ ਪਚੱਧ ਉਸ ਵਿੱਚੋਂ ਕੇਹੜਾ ਨਾਂ 'ਚਰ' ਜਾਂਦੇ ?

ਸਾਡੇ ਉਹਨਾਂ ਸੰਬੰਧੀਆਂ ਨੇ ਇਹਨਾਂ ਮਹਾਨ ਪੁਰਖਾਂ ਦੀ ਇਹ 'ਕਰਣੀ ਕਮਾਈ' ਦਾ ਧਿਆਨ ਧਰ ਕੇ ਫੈਸਲਾ ਕਰ ਲਿਆ ਕਿ ਅੱਗੇ ਨੂੰ ਏਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਾਂ ਕਦੇ ਵਿਆਹ-ਸ਼ਾਦੀ ਤੇ ਜਾਣਾ ਹੈ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਮੁੜ ਕੇ ਸੱਦਣਾ ਹੈ । ਜਦੋਂ ਮੇਰੇ ਜਿਹੇ ਛਟਾਕੀਆਂ ਖਾਣ ਵਾਲੇ ਓਸ ਕੁਲ ਵਿੱਚ 'ਚੰਨ-ਚਰਾਗ' ਪ੍ਰਗਟ ਹੋਏ, ਫਿਰ ਜਾ ਕੇ ਦੋ ਪੀੜ੍ਹੀਆਂ ਦੀ ਟੁੱਟੀ ਗੰਢੀ ਗਈ ।

ਖਾਣ ਪੀਣ ਦੇ ਪੱਖ ਨਾਲੋਂ ਵੱਧ ਪ੍ਰਸਿੱਧੀ, ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਜ਼ੋਰਾਵਰੀ ਦੇ ਸਾਕਿਆਂ ਦੀ ਸੀ । ਲੋਕ ਗੱਲਾਂ ਸੁਣਾਉਂਦੇ ਹਨ: ਪੁਰਾਣੇ ਜਮਾਨੇ ਵਿੱਚ ਪਹਿਲਵਾਨ, ਢੋਲ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਨਾਲ ਲੈ ਕੇ ਦਿੱਗ-ਵਿਜੇ ਦਾ ਝੰਡਾ ਫੜ ਕੇ ਚੜ੍ਹਦੇ ਹੁੰਦੇ । ਇਕ ਪਿੰਡ ਫਤਹਿ ਕਰਨਾ ਦੂਜੇ ਪਿੰਡ ਉੱਤੇ ਚੜ੍ਹਾਈ ਕਰ ਦੇਣੀ । ਨਾਲ ਮੁੰਡੀਹਰ, ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਕਈ ਪੰਠ ਮੁਫਤ ਦੀਆਂ ਨਿਹਾਰੀਆ ਖਾ ਖਾ ਕੇ ਚਾਂਡਲੇ ਫਿਰਦੇ, ਜਿਸ ਪਿੰਡ ਉਹ ਪੁੱਜਦੇ, ਪਿੰਡ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਲਈ ਪਹਿਲਵਾਨਾਂ ਦਾ ਸਵਾਗਤ ਕਰਨਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੁੰਦਾ । ਤੇ ਉਹ ਸਵਾਗਤ ਪਿੱਛੋਂ ਸਭਾ

ਵਿੱਚ ਝੰਡਾ ਗੱਡ ਦੇਂਦੇ, ਵਈ 'ਜੇ ਕੋਈ ਬੰਦਾ ਦੇਖੇ ਜੋਰ ਵਾਲਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਸਾਡੇ ਨਾਲ ਘੁਲ ਲਵੇ' ।

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਇੱਕ 'ਜੰਗਲ-ਬਰਨਾਲੇ'-ਵੱਲ ਦਾ ਭੂਸਰਿਆ ਹੋਇਆ ਪਹਿਲਵਾਨ ਆਪਣੀ 'ਬਿਜੈਪਤਾਕਾ' ਲਹਿਰਾਉਂਦਾ ਸਾਡੇ ਪਿੰਡ ਵੀ ਆ ਗੱਜਿਆ । ਪਿੰਡ ਦਾ ਚੌਧਰੀ ਚੜ੍ਹਤ ਸਿੰਘ ਉਸ ਦੇ ਸੁਆਗਤ ਲਾ ਗਿਆ । ਇੱਕ ਸਬਤ (ਬੈਠਕ) ਵਿੱਚ ਉਸਦਾ ਉਤਾਰਾ ਕਰਾਇਆ ਗਿਆ । ਸਾਡਾ ਡੁੱਟਾ ਜਿਹਾ ਪਿੰਡ ਦੇਖ ਕੇ ਪਹਿਲਵਾਨ ਹੋਰ ਹੰਕਾਰ ਗਿਆ । ਉਹ ਬਿੰਦੇ ਝੱਟੇ ਆਖੇ, "ਇੰ ਤੇ ਦਾ ਤਾਂ ਕਦੇ ਕੋਈ ਪਹਿਲਵਾਨ ਸੁਣਿਆ ਈ ਨਹੀਂ ? ਤੁਸੀਂ ਪੱਕੀ ਰਸਤ ਸਾਡੇ ਹਵਾਲੇ ਕਰੋ ਅਸੀਂ ਅਗਲੇ ਪਿੰਡ ਜਾਈਏ ।"

ਪਿੰਡ ਦਾ ਚੌਧਰੀ ਸਿਆਣਾ ਸੀ, ਉਸ ਨੇ ਕਿਹਾ, —"ਰਸਤ ਨੂੰ ਕੇਹੜਾ ਜੀ ਅਸੀਂ ਕੋਈ ਨਾਂਹ ਨੁਕਰ ਕਰਨੀ ਦੇ, ਅਸੀਂ ਕਿਹਾ । ਚੀਜ਼ ਤੋਂ ਨਾਬਰ ਨਹੀਂ, ਚੰਗੇ ਭਾਗਾਂ ਨੂੰ ਪਿੰਡ ਵਿੱਚ ਮਸਾਂ ਮਸਾਂ ਭਲਵਾਨ ਦੇ ਚਰਨ ਪਏ ਨੇ— ਇੱਕ ਰਾਤ ਤਾਂ ਕੱਟੇ, ਹੁਣੇ ਖਾਣ ਪੀਣ ਜੋਗੀ ਰਸਤ ਬਸਤ ਭੇਜ ਦਿੰਦੇ ਹਾਂ, ਦਿਨ ਚੜ੍ਹਦੇ ਨੂੰ ਰਹਿੰਦੀ ਗੱਲ ਨਜਿੱਠ ਲਵਾਂਗੇ ।"

ਉਸ-ਪੁਰਾਣੇ-ਜ਼ਮਾਨੇ ਵਿੱਚ ਪਹਿਲਵਾਨਾਂ ਨੂੰ ਪਿੰਡਾਂ ਦੇ ਲੋਕ ਘਰ ਘਰ ਵਿੱਚੋਂ ਘਿਉ ਇਕੱਠਾ ਕਰਕੇ ਦਿੰਦੇ ਹੁੰਦੇ, ਗੁੜ ਤੇ ਕਪੜਿਆਂ ਦੇ ਥਾਨਾਂ ਦੀਆਂ ਪੰਡਾਂ ਬੰਨ੍ਹ ਦੇਂਦੇ । ਸਰਦੀ ਪੁਜਦੀ ਨਗਦੀ ਵੀ, ਪੀਰਾਂ ਫਕੀਰਾਂ ਵਾਂਗ ਚੜ੍ਹਾਈ ਜਾਂਦੀ ਸੀ । ਇਹ ਪਹਿਲਵਾਨ ਪਿਛਲੇ ਪਿੰਡਾਂ ਤੋਂ ਕਾਫੀ ਸਮੱਗਰੀ, ਘਿਉ ਤੇ ਕਈ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਬਦਾਮ ਆਦਿ ਮੇਵੇ ਤੇ ਹੋਰ ਗੁੜ-ਗੰਡੂ, ਪੂਰੇ ਗੱਡੇ ਦਾ ਲੱਦ ਇਕੱਠਾ ਕਰੀ, ਨਾਲੇ ਨਾਲ ਚੁੱਕੀ ਫਿਰਦਾ ਸੀ । ਉੱਪਰੋਂ ਫਸਲਾਂ ਨੂੰ ਔੜ ਲਗਣ ਕਾਰਨ ਪਾਣੀ ਖੁਣੇ ਅੰਨ ਦਾ ਕਾਲ ਪਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ । ਮੀਰ ਨਾ ਵਰ੍ਹਨ ਕਰਕੇ ਕਹਿਤ ਪੈਣ ਕਾਰਨ ਦੇਧਰ ਖਾਣ ਨੂੰ ਦਲੀਆ ਨਾ ਜੁੜੇ ਪਹਿਲਵਾਨ ਨੇ ਆ ਕੇ ਪੱਕੀ ਰਸਤ ਦੀ ਨਵੀਂ ਚੱਟੀ ਲਗਾ ਦਿੱਤੀ । ਪੱਕੀ ਰਸਤ, ਘੱਟੋ ਘੱਟ, ਧੜੀ ਘਿਉ, ਦੇਨੀ ਹੀ ਬੂਰਾ-ਖੰਡ, ਬਦਾਮ ਤੇ ਹੋਰ ਸੀਧਾ-ਬਾਧਾ, ਤਕੜਾ ਬੰਧੇਜ ਹੁੰਦਾ ਸੀ । ਰਸਤ ਤਾਂ ਦੇਣੀ ਦੇਨੀ ਔਖੀ ਸ਼ਾਇਦ ਕਿਸੇ ਕਾਲ ਵੇਲੇ ਵੀ ਨਾ ਮੰਨੀ ਜਾਂਦੀ, ਪਰ ਪਿੰਡ ਦੀ ਹਲੱਤਣ (ਹੱਤਕ) ਝੱਲਣੀ ਬਹੁਤ ਬੁਰੀ ਲੱਗੀ । ਪਹਿਲਵਾਨਾਂ ਦੇ ਜਥੇ ਨੂੰ ਰਾਤ ਨੂੰ ਰਸਤ ਦੇ ਕੇ ਚੜ੍ਹਤ ਸਿੰਘ ਚੌਧਰੀ, ਬਾਬੇ 'ਪੁੰਨੂੰ' ਕੋਲ ਆਇਆ । ਪਿੰਡ ਦੇ ਚੌਧਰੀ ਨੂੰ ਘਰੇ ਆਇਆ ਦੇਖ ਕੇ ਬੈਠਣ ਲਈ ਪੀਹੜੀ ਦਿੱਤੀ ਤੇ ਪੁੱਛਿਆ 'ਚੌਧਰੀ ਅੱਜ ਕੁਵੇਲੇ ਕਿਵੇਂ ਆਉਣਾ ਹੋਇਆ ? ਚੌਧਰੀ ਨੇ ਸਾਰੀ ਗੱਲ ਸੁਣਾਈ, ਨਾਲ ਈ ਪਿੰਡ ਦੀ ਇਜ਼ਤ ਦਾ ਵਾਸਤਾ ਪਾ ਕੇ ਕਿਹਾ, 'ਬਾਬਾ ! ਇਸ ਵੇਲੇ ਤੂੰ ਹੀ ਪਿੰਡ ਦੀ ਲਾਜ ਰੱਖ ਸਕਦਾ ਹੈਂ । ਬੱਸ ਮੈਨੂੰ ਇੱਕ ਵਾਰੀ 'ਹਾਂ' ਕਰਦੇ ।' ਚੌਧਰੀ ਨੂੰ ਬਾਬੇ ਦੀ ਤਾਕਤ ਦਾ ਪਤਾ ਸੀ ਵਈ ਉਹ ਕਈ ਪਹਿਲਵਾਨਾਂ ਨਾਲੋਂ ਵੱਧ ਤਾਕਤਵਰ ਹੈ । ਇਸ ਲਈ ਉਸ ਨੇ 'ਹਾਂ' ਦੀ ਮੰਗ ਹੀ ਕੀਤੀ ।

ਸੋਚ ਸੋਚ ਕੇ ਪੁੰਨੂੰ ਬਾਬੇ ਨੇ ਕਿਹਾ, ਚੌਧਰੀ ਦਾ ਕਹਿਣਾ ਮੋੜਨਾ ਵੀ ਔਖਾ ਹੈ, ਹੰਮਾ ਕਰ ਕੇ ਆਇਆ ਹੈ, ਪਰ ਉੱਤੋਂ ਲਵੇਰੀਆਂ ਦੇ ਦੁੱਧ ਤਾਂ ਇੱਕ ਪਾਸੇ, ਰੁੱਖ ਵੀ ਸੁੱਕ ਗਏ ਨੇ, ਖਾਣ ਪੀਣ ਨੂੰ ਚੱਜ ਹਾਲ ਦੀ ਰੋਟੀ ਵੀ ਨਹੀਂ ਜੁੜਦੀ, ਦੇਖੀ ਚੌਧਰੀ ਕਿਤੇ

ਸੁਕ-ਹੱਡੀ ਮਰਵਾ ਦੇਵੇ ?' ਬਾਬੇ ਨੇ ਨੀਮ ਰਜ਼ਾਮੰਦੀ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਦਿਆਂ ਨਿਹੋਰੇ ਨਾਲ ਕਿਹਾ ।

ਚੌਧਰੀ ਨੇ ਕਿਹਾ— 'ਬਾਬਾ ਤੂੰ ਫਿਕਰ ਨਾ ਕਰ ਮੈਂ ਇੱਕ ਦੋ ਦਿਨ ਤੈਨੂੰ ਤਿਉੜ ਕਰਕੇ ਮੋਠ-ਬਾਜਰੇ ਦੀ ਰੱਜਵੀਂ ਖਿਚੜੀ ਭੇਜਦਾ ਰਹੂੰਗਾ, ਤੂੰ ਜਰਾ ਆਸ ਬਨਾ, ਆਪਾਂ ਤੇ ਪਿੰਡ ਦੀ ਹੀਣਤਾ ਨਹੀਂ ਝੱਲੀ ਜਾਂਦੀ । ਇਹ ਕਹਿਕੇ ਚੌਧਰੀ ਨੇ ਬਾਬੇ ਦੀ ਬੀਰਤਾ ਨੱਥ ਜਗਾਈ ।

ਤੂੰਜੇ ਦਿਨ ਚੌਧਰੀ ਨੇ ਪਹਿਲਵਾਨ ਨੂੰ ਆਖ ਦਿੱਤਾ, 'ਜੀ ! ਅਸੀਂ ਪੱਕੀ ਰਸਤ ਦੇਣ ਦੀ ਥਾਂ ਜਿੱਦਣ ਕਹੋ ਦੋ ਹੱਥ ਈ ਕਰਕੇ ਦੇਖਾਂਗੇ । ਪਿੰਡ ਦੀ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹਲੱਤਣ-ਲੋਕ ਕਹਿੰਦੇ ਨੇ— ਜੀ, ਸਾਥੋਂ ਝੱਲੀ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦੀ ।' ਦਿਨ ਬੰਨ੍ਹਿਆਂ ਗਿਆ, ਆਸ ਪਾਸ ਦੇ ਪਿੰਡ ਟੁੱਟ ਕੇ ਤਮਾਸ਼ਾ ਵੇਖਣ ਆ ਗਏ, ਬਹੁਤੀ ਹੈਰਾਨੀ ਇਹ, ਵਈ ਟਿੱਡੇ ਜਿੰਡਾ ਪਿੰਡ, ਦੇਖੇ ਨਾਮੀ ਪਹਿਲਵਾਨ ਨਾਲ ਕੇਹੜਾ ਲੋਹਾ ਲੈਣ ਵਾਲਾ ਜੰਮ ਪਿਆ ਹੈ । ਚਲੇ ਦੇਖੀਏ ਤਾਂ ਸਹੀ ?'

ਢੋਲ ਵੱਜਿਆ, ਛਿੰਝ ਮਘ ਗਈ, ਪਹਿਲਵਾਨ ਦਾ ਨਿਹਾਰੀਆਂ ਖਾ ਖਾ ਗੁੰਨਿਆ ਸਹੀਰ ਤੇ ਨਿੱਤ ਦਾ ਕਫ਼ਤਬੀ ਜੁੱਸਾ ਦੇਖ ਕੇ ਸਾਰੇ ਲੋਕ ਹੈਰਾਨ, ਵਈ ਏਸ ਚੁਸਤ ਜੁਆਨ ਨਾਲ ਕੌਣ ਘੁਲੇਗਾ ? ਬਾਬਾ ਪੁੰਨੂੰ ਅਖਾੜੇ ਦੇ ਇਕ ਪਾਸੇ ਖੇਸ ਦੀ ਬੁੱਕਲ ਮਾਰੀ ਬੈਠਾ ਸੀ । ਪਹਿਲਵਾਨ ਅਖਾੜੇ ਵਿੱਚ ਗੇੜੇ ਮਾਰ ਮਾਰ ਕੇ, ਰੋਹਬ ਪਾਉਂਦਾ ਤੇ ਆਪਣੇ ਸਹੀਰ ਦੇ ਸੋਹਣੇ ਅੰਗ ਚਟਕਾਉਂਦਾ ਮਟਕਾਉਂਦਾ ਦਿਖਾਉਂਦਾ ਫਿਰਦਾ ਰਿਹਾ । ਜਦੋਂ ਅਖਾੜਾ ਜਮ ਗਿਆ; ਚੌਧਰੀ ਚੜ੍ਹਤ ਸਿੰਘ, ਬਾਬੇ ਪੁੰਨੂੰ ਕੋਲ ਆਇਆ । ਮੱਥਾ ਟੇਕ ਕੇ ਕਿਹਾ 'ਬਾਬਾ-ਰੱਖ ਪਿੰਡ ਦੀ ਪੱਤ, ਰੱਬ ਤੇਰੇ ਵਿੱਚ ਸਤ ਪਾਵੇ' ਬਾਬੇ ਨੇ ਖੇਸ ਲਾਂਹ ਕੇ ਅਖਾੜੇ ਵਿਚ ਛਾਲ ਮਾਰ ਦਿੱਤੀ । ਕਿੱਥੇ ਨਾਗ ਵਾਂਗ ਲਿਸ਼ਕਦੇ ਜਿਸਮ ਵਾਲਾ ਪਹਿਲਵਾਨ ਦਾ ਜੁੱਸਾ ਕਿੱਥੇ ਬਾਬਾ ਪੁੰਨੂੰ ਦਾ ਖੱਦਰ ਵਰਗਾ ਸਾਦਾ ਖੁਰਦਰਾ ਪਿੰਡਾ, ਜਿਸ ਦੇ ਪਿੰਡੇ ਨੂੰ ਤੇਲ ਦੀ ਤਿੱਪ ਵੀ ਨਹੀਂ ਛੋਹੀ ਹੋਈ ਸੀ । ਪਹਿਲਾਂ ਤਾਂ ਬਾਬੇ ਪੁੰਨੂੰ ਨੂੰ ਦੇਖ ਕੇ ਪਹਿਲਵਾਨ ਖਿੜ ਖਿੜਾ ਕੇ ਹੱਸਿਆ, ਫਿਰ ਰਹਿਮ ਦੇ ਘਰ ਆਕੇ ਬੋਲਿਆ, 'ਕਿਉਂ ਵਿਚਾਰੇ ਕਬੀਲਦਾਰ ਬੰਦੇ ਨੂੰ ਮਰਵਾਉਣ ਲੱਗੇ ਓ, ਕਿਸੇ ਪਹਿਲਵਾਨ ਨੂੰ ਕੱਢੇ ਜੇ ਦੋ ਹੱਥ ਕਰਨੇ ਈ ਹਨ ।'

ਬਾਬੇ ਪੁੰਨੂੰ ਨੇ ਧੀਰਜ ਨਾਲ ਕਿਹਾ; 'ਕੋਈ ਨਾ ਭਾਈ; ਪਹਿਲਵਾਨ ਕਦੇ ਫੇਰ ਕਾਂਢਾਂਗੇ ਪਹਿਲਾਂ ਤੂੰ ਮੇਰੇ ਅੱਖੜ ਜਿਹੇ ਬੰਦੇ ਨਾਲ ਈ ਦੋ ਹੱਥ ਕਰ ਕੇ ਦੇਖ ਲੈ । ਇੱਕ ਦੋ ਅਰੰਭਕ ਹੱਥ ਕਰਨ ਪਿਛੋਂ, ਬਾਬੇ ਪੁੰਨੂੰ ਨੇ ਪਹਿਲਵਾਨ ਦੀ ਠੋਡੀ ਹੇਠਾਂ ਕੂਹਣੀ ਦਾ ਹੋੜਾ ਦੇ ਕੇ, ਮਗਰੋਂ ਗਰਦਨ ਵੱਲੋਂ ਵਲੋਂਵੇ ਨਾਲ ਉਤਾਂਹ ਨੂੰ ਉਗੀਸ ਕੇ ਪਹਿਲਵਾਨ ਨੂੰ ਧਰਤੀ ਤੋਂ ਬਾਹਾਂ ਉੱਤੇ, ਉਪਰ ਵਲ ਨੂੰ ਅਜੇਹਾ ਚੁਕਿਆ, ਕਿ ਉਸ ਦੇ ਪੈਰ ਧਰਤੀ ਉੱਤੇ ਉੱਚੇ ਹੋ ਗਏ । ਸਾਰਾ ਭਾਰ ਠੋਡੀ ਤੇ ਗਰਦਨ ਉੱਤੇ ਆ ਪਿਆ ਬੈੜੇ ਚਿਰ ਪਿੱਛੋਂ ਜਦੋਂ ਉਸ ਦੇ ਅੱਖਾਂ ਦੇ ਆਂਨੇ ਬਾਹਰ ਆਉਣ ਲੱਗੇ, ਸਿਰ ਚਕਰਾਇਆ ਤਾਂ ਲੱਗਾ ਘੋਰਤੂ ਵੱਜਣ । ਪਹਿਲਵਾਨ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਸਾਥੀ ਲੱਗੇ ਤੌਰ ਭੌਰ ਹੋ ਕੇ ਦੇਖਣ । ਮਸਾਂ ਮਸਾਂ

ਇਸ਼ਾਰਿਆਂ ਨਾਲ ਜਾਨ ਬਖਸ਼ਾਉਣ ਦੇ ਵਾਸਤੇ ਪਾ ਕੇ ਪਹਿਲਵਾਨ ਨੇ ਖਹਿੜਾ ਫੁਡਾਇਆ । ਬਾਬੇ ਪੁੰਨੂੰ ਨੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਕਿਹਾ, 'ਦੇਖੋ ਭਾਈ' ਅਸੀਂ ਹਾਲਾਂ ਘੁਲੇ ਨਹੀਂ, ਦੇਸ ਪਹਿਲਵਾਨ ਨੂੰ ਕਹੇ ਜਿੰਨਾ ਚਿਰ ਇੱਕ ਜਣਾ ਧੁਠਾ-ਸਿੱਧਾ ਨਹੀਂ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਉਤਨਾ ਚਿਰ ਕੁਸ਼ਤੀ ਪੂਰੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ । ਲੋਕ ਉਸ ਪਹਿਲਵਾਨ ਨੂੰ ਘੇਰ ਕੇ ਅਖਾੜੇ ਵੱਲ ਖਿੱਚਣ ਤੋਂ ਉਹ ਉਥੇ ਭੱਜਣ ਦੇ ਰਾਹ ਲੱਭੇ । ਆਖਰ ਦਿਨ ਛਿਪਦੇ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਆਪਣਾ ਲੁੰਗ-ਲਾਣਾ ਉੱਥੇ ਈ ਛੱਡ ਕੇ ਪੱਤਰ ਵਾਰ ਗਿਆ । 'ਬਾਬੇ ਪੁੰਨੂੰ ਦੀ ਜੈ' ਦੀ ਧੁਨੀ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਦਿਲਾਂ ਵਿੱਚ ਕਈ ਵਰ੍ਹੇ ਗੂੰਜਦੀ ਰਹੀ ।

ਦੂਜੇ ਬਾਬੇ, 'ਦਾਸ' ਦੀ ਕਹਾਣੀ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੈ: ਸਾਡੇ ਪਿੰਡ ਵਿੱਚ ਇਕ ਮਾਰ ਖੁੰਢੇ ਢੱਠੇ ਦੀ ਬੜੀ ਦਹਿਸ਼ਤ ਹੁੰਦੀ ਸੀ । ਜਦੋਂ ਬੰਦਿਆਂ ਨੂੰ ਦੇਖਦਾ ਭੂਸਰ ਜਾਂਦਾ । ਉਹ ਪਿੰਡ ਦੇ ਲਾਗੇ ਆਉਂਦਾ ਲੋਕ ਕੋਠਿਆਂ ਉੱਤੇ ਚੜ੍ਹ ਜਾਂਦੇ, ਕੋਈ ਕਿਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਲੁਕ ਛੁਪ ਕੇ ਜਾਨ ਬਚਾਉਂਦਾ ਕੋਈ ਕਿਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ, ਹੋਰ ਉਪਾਉ ਕਰਦਾ ਆਦਮੀ ਦੇਖਿਆ ਨਹੀਂ ਤੇ ਉਹ ਸਾਂਝ (ਢੱਠਾ) ਮਗਰ ਪਿਆ ਨਹੀਂ, ਜਿੰਨਾ ਚਿਰ ਆਪਣੇ ਤਿੱਖੇ ਸਿੰਗਾਂ ਨਾਲ ਅਗਲੇ ਦਾ ਘੋਗਾ ਚਿਤ ਨਾ ਕਰ ਦਿੰਦਾ 'ਉਸ ਗਊ ਦੇ ਜਾਏ ਨੂੰ ਸ਼ਾਂਤੀ ਨਾ ਮਿਲਦੀ ।

ਬਾਬਾ 'ਦਾਸ', ਇਕ ਦਿਨ ਖੁੰਢ ਉੱਤੇ ਬੈਠਾ ਸੀ । ਉੱਧਰੋਂ ਉਹ ਮਾਰ ਖਾਂ ਢੱਠਾ ਆ ਬੜ੍ਹਕਿਆ । ਕੋਲ ਬੈਠੇ ਦੂਜੇ ਆਦਮੀ ਨੇ ਕਿਹਾ, 'ਬਾਬਾ' ! ਅੱਜ ਤਾਂ ਜਾਨ ਗਈ ਭੰਗ ਦੇ ਭਾੜੇ । ਬਾਬੇ ਨੇ ਕਿਹਾ, 'ਚੁੱਪ ਕਰਕੇ ਬੈਠਾ ਰਹਿ, ਤੈਨੂੰ ਕੁੱਛ ਨਹੀਂ ਹੋਣ ਲੱਗਾ ।' 'ਉੱਧਰੋਂ ਦੇਵਾ ਬੰਦਿਆਂ ਨੂੰ ਮਾਰਨ ਲਈ ਢੱਠਾ ਦੂਰੋਂ ਝੁੱਟੀ ਨਾਲ ਆਉਂਦਾ ਦੇਖਿਆ ਤਾਂ ਬਾਬੇ ਨੇ ਕੋਲ ਪਏ ਹਲ ਦੇ ਮੁੰਨੇ ਦਾ ਪਤਲਾ ਪਾਸਾ ਹੱਥ ਵਿੱਚ ਫੜਦਿਆਂ ਅਜੇਹਾ ਘੁਮਾ ਕੇ ਢੱਠੇ ਦੇ ਸਿਰ ਵਿੱਚ ਮਾਰਿਆ ਕਿ ਉਸ ਦਾ ਇਕ ਸਿੰਗ ਟੁੱਟ ਕੇ ਉਥੇ ਹੀ ਡਿਗ ਪਿਆ । ਪਾਟੇ ਹੋਏ ਮੱਥੇ ਵਿੱਚੋਂ ਖੂਨ ਵਗਾਉਂਦਾ ਢੱਠਾ ਅਜਿਹਾ ਪਿੱਛਲ-ਪੈਰੀਂ ਨੱਸਿਆ ਕਿ ਮੁੜ ਕੇ ਕਦੀ ਪਿੰਡ ਨਾ ਵੜਿਆ । ਦਿਨ ਪਾ ਕੇ ਉਸ ਦਾ ਸਿਰ ਤਾਂ ਕਹਿੰਦੇ ਰਾਜ਼ੀ ਹੋ ਗਿਆ ਪਰ ਅੰਦਰੋਂ ਅਜਿਹਾ ਡਰਿਆ, ਅਖੇ ! ਜਦੋਂ ਬਾਬੇ 'ਦਾਸ' ਨੇ ਖੰਘੂਰਾ ਮਾਰਨਾ, ਢੱਠੇ ਨੂੰ ਭਾਜੜਾਂ ਪੈ ਜਾਣੀਆਂ ।

ਮੇਰੇ ਬਾਪੂ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਸੀ, —ਇੱਕ ਵਾਰੀ ਉਸ ਦਾ ਬਾਪੂ, (ਮੇਰਾ ਦਾਦਾ)—ਕਨ੍ਹੇਤੇ ਚੁੱਕ ਕੇ ਉਸ ਦੇ ਨਾਨਕੀ-ਵੱਡਿਆਂ ਵਡੇਰਿਆਂ ਦੀ ਮਿੱਟੀ ਕੱਢਣ ਲਈ-ਨਾਲ ਲੈ ਗਿਆ । ਉਹ ਰਾਹ ਤੇ ਤੁਰਨ ਨਾਲੋਂ ਸਿੱਧਾ ਹੀ ਵਾਹਣਾਂ ਵਿੱਚ ਦੀ ਟੁਰਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ, ਅਗੋਂ ਮਿਰਚਾਂ ਦਾ ਖੇਤ ਆ ਗਿਆ । ਰਾਹ ਵਿੱਚ ਖੇਤ ਦੇ ਮਾਲਕ ਨੇ ਟੋਕ ਦਿੱਤਾ, — 'ਅਖੇ ! ਭਲਿਆ ਮਾਣਸਾ ਇਹ ਕੇਹੜਾ ਰਾਹ ਫੜਿਆ ਹੈ ? —ਸਿੱਧਾ ਹੀ ਮੂੰਹ ਚੁੱਕੀ ਟੁਰੀ ਜਾਨੈਂ ।' ਦੇਵਾਂ ਵਿੱਚ ਗੱਲ ਵੱਧ ਗਈ ਪਰ ਉਸ ਵੇਲੇ ਝਗੜਾ ਹੋਣੋਂ ਬਚ ਗਿਆ । ਉਹ ਮਿਰਚਾਂ ਨੂੰ ਪਾਣੀ ਦੇ ਕੇ ਮੁੜ ਗਿਆ ਤੇ ਸਾਡਾ ਬਜ਼ੁਰਗ ਸਵੇਰੇ ਹੀ ਮੂੰਹ ਹਨੇਰੇ ਮੁੜਦਾ ਹੋਇਆ ਉੱਥੇ ਆ ਬੈਠਾ, —ਮੇਰਾ ਬਾਪੂ ਦੱਸਦਾ ਸੀ— ਕਿ, ਉਸ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਮੋਢਿਆਂ ਤੋਂ ਉਤਾਰ ਕੇ, ਮਿਰਚਾਂ ਦੇ ਬੂੜੇ ਪੱਟ ਕੇ 'ਦੋਹਰ ਦੀ ਮਗਰੀ' ਵਿੱਚ ਪਾਉਣੇ ਸ਼ੁਰੂ

ਕਰ ਦਿੱਤੇ । ਖੇਸ ਦੀ ਮਗਰੀ ਜਦੋਂ ਉਸ ਖੇਤ ਵਿੱਚੋਂ, ਬੁਝਿਆਂ ਸਮੇਤ ਭਰ ਗਈ, ਕਿੰਨੇ ਸਾਰੇ ਮਿਰਚਾਂ ਦੇ ਬੂਟੇ ਹੋਰ ਤੁੰਨ ਤੁੰਨ ਪੁੱਟ ਕੇ ਪਾ ਲਏ । ਤੇ ਮੇਰੇ ਬਾਪੂ ਨੇ ਦੱਸਿਆ— ਉੱਤੇ ਮੈਨੂੰ ਬਿਠਾ ਲਿਆ, ਪੰਜ ਛੇ ਕੋਹ ਟੁਰ ਕੇ ਸੂਰਜ ਚੜ੍ਹਦੇ ਨੂੰ ਪਿੰਡ ਆ ਵੜਿਆ । ਮਿਰਚਾਂ ਦੀ ਮਗਰੀ ਖੋਲ੍ਹ ਕੇ ਘਰਦਿਆਂ ਨੇ ਜਦੋਂ ਮਿਰਚਾਂ ਤੋੜਕੇ ਤੋਲੀਆਂ, ਤਾਂ ਪੰਜ ਧੜੀਆਂ ਹੋਈਆਂ । ਪ੍ਰਸਾਦ ਵਾਂਗੂ ਉਹ ਇੱਕ ਇੱਕ ਧੜੀ ਸਾਰੇ ਘਰਾਂ ਵਿੱਚ ਵੰਡ ਦਿੱਤੀਆਂ ਮੇਰੇ ਬਾਪੂ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਉੱਤੇ ਮਣ ਕੁ ਕੱਚੇ ਦਾ ਹਾਲਾਂ ਮੈਂ ਬੈਠਾ ਸੀ, ਬੂਝੇ ਅਤੇ ਮਿਰਚਾਂ ਦਾ ਲਕਾ-ਤੁਕਾ ਹੋਰ ਕਿਤਨਾ ਕੁ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ? ਇਹ ਅੰਦਾਜ਼ਾ ਸੌਖਿਆਂ ਹੀ ਲਗਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ । ਉਹ ਮਿਰਚਾਂ ਨਾਲੋਂ ਦੁੱਗਣੇ ਬੋਝ ਨਾਲੋਂ ਘੱਟ ਕੀ ਹੋਵੇਗਾ ? ਅਤੇ 'ਬਾਬਾ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ' ਇਹ ਸੱਭੇ ਕੁੱਝ ਕਈ ਮੀਲਾਂ ਤੋਂ ਸਹਿਜ ਨਾਲ ਚੁੱਕੀ ਲਿਆਏ ।

ਇੱਕ ਵਾਰ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ, ਮੇਰੇ ਪਿੰਡ ਦੇ ਇੱਕ ਰਾਹ ਵਿੱਚ ਪੁਰਾਣੇ ਸ਼ਹਿਤੂਤ ਦਾ ਦਰੱਖਤ ਹਨੇਰੀ ਨਾਲ ਜੜ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਉੱਖੜ ਕੇ ਡਿੱਗ ਪਿਆ । ਉਸ ਦੀਆਂ ਜੜ੍ਹਾਂ ਧਰਤੀ ਤੋਂ ਉਖੜ ਕੇ ਬਾਹਰ ਆ ਗਈਆਂ, ਧਰਤੀ ਵਿੱਚੋਂ ਅਲਹਿਦਾ ਨਾ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਦਰੱਖਤ ਰਾਹ ਵਿਚ ਅਤਿੱਕਾ ਬਣ ਗਿਆ । ਸਾਡਾ ਇਕ ਬਾਬਾ ਉੱਧਰ ਲੰਘ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਸ਼ਹਿਤੂਤ ਕੋਲ ਖੜ੍ਹੇ ਇੱਕ ਦੋ ਬੰਦੇ ਸੋਚ ਰਹੇ ਸੀ ਵਈ ਇਸ ਦੇ ਬੜਾਂਗ ਨੂੰ ਪਹਿਲਾਂ ਛਾਂਗੀਏ ਜਾਂ ਜੜ੍ਹਾਂ ਦੇ ਤਣੇ ਵੱਢੀਏ, ਤਾਂ ਜੁ ਛੇਤੀ ਰਾਹ ਬਣੇ ਤੇ ਲਾਂਘਾ ਹੋਵੇ, ਕੋਲੋਂ ਦੀ ਲੰਘਿਆ ਜਾਂਦਾ ਬਾਬਾ ਦੇਖ ਕੇ ਪੁੱਛਣ ਲੱਗੇ, 'ਬਾਬਾ' ! ਇਸ ਦੀ ਛਾਂਗ ਛਗਾਂਈ ਦਸ ਕਿਵੇਂ ਕਰੀਏ ?

ਬਾਬੇ ਨੇ ਕਿਹਾ, 'ਖਿੱਚ ਕੇ ਘਰ ਲੈ ਜਾਵੇ ਆਪੇ ਛਾਂਗ ਛਗਾਈ ਹੁੰਦੀ ਰਹੇਗੀ । ਉਹਨਾਂ ਕਿਹਾ, ਲੈ ਵਈ ਬਾਬਾ ! ਰਹੀ ਗੱਲ ਜੇ ਤੂੰ ਖਿੱਚ ਕੇ ਲੈ ਜਾਵੇਂ ਤਾਂ ਸ਼ਹਿਤੂਤ ਤੇਰਾ ਹੋਇਆ ।' ਬੱਸ ਜੀ ਫਿਰ ਕੀ ਸੀ ਬਾਬੇ ਨੇ ਪਹਿਲਾਂ ਬਢਾਂਗ ਵਾਲੇ ਪਾਸਿਉਂ ਸ਼ਹਿਤੂਤ ਨੂੰ ਉਥੱਲ ਪੁਥੱਲ ਕੇ ਜੜ੍ਹਾਂ ਉਖਾੜ ਦਿਤੀਆਂ ਫਿਰ ਜੜ੍ਹਾਂ ਵਲੋਂ ਖਿੱਚ ਖਿੱਚ ਕੇ ਪੂਰਾ ਰੁੱਖ ਅੰਦਰ ਸੁੱਟ ਕੇ ਈ ਦਮ ਲਿਆ । ਤੰਗ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਵਿੱਚ ਅਤਿੱਕਾ ਲੱਗਿਆ ਦੋ ਵਲੋਂ ਝਟਕੇ ਲਾ ਕੇ ਜੜ੍ਹਾਂ ਵਲੋਂ ਟਾਹਣੇ ਟਾਹਣੀਆਂ ਫੜ ਕੇ ਅਜੇਹੇ ਖਿੱਚੇ ਕਿ ਉਹ ਸਭ ਸੁਕੜ ਕੇ ਨਾਲ ਲੱਗ ਗਈਆਂ, ਫਿਰ ਦੋ ਚਾਰ ਹੁਜਕਿਆਂ ਨਾਲ ਸਾਰੇ ਰੁੱਖ ਨੂੰ ਘਸੀਟ ਕੇ ਅੰਦਰ ਸੁੱਟ ਲਿਆ ।

ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਸੱਜਣਾ ਨੂੰ ਇਹਨਾਂ ਗੱਲਾਂ ਉੱਤੇ ਇਤਬਾਰ ਨਾ ਆਵੇ ਉਹ ਸਾਡੇ ਇੱਕ ਘਰ ਵਿੱਚ ਕਿੱਕਰ ਦੀ ਚੜ੍ਹੀ ਹੋਈ ਲਟੈਣ ਦਾ ਪ੍ਰਤੱਖ ਪ੍ਰਮਾਣ ਅੱਖੀਂ ਦੇਖ ਸਕਦੇ ਹਨ । ਜਿਸ ਦੀ ਗੌਰਵ-ਗਾਥਾ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੈ: 'ਕਹਿੰਦੇ ਸਾਡਾ ਵੱਡਾ ਦਾਦਾ 'ਦਾਸ' ਬਾਹਰ ਮੇਰੇ ਵਿੱਚ ਡੰਗਰਾਂ ਨੂੰ ਵੱਗ ਵਿੱਚ ਰਲਾਉਣ ਗਿਆ, ਫਿਰਦੇ ਫਗਾਂਦੇ ਦੀ ਨਿਗਾਹ ਇੱਕ ਕਿੱਕਰ ਦੀ ਗੋਲੀ ਤੇ ਪੈ ਗਈ । ਉਸ ਗੋਲੀ ਨੂੰ 'ਕੁਝ ਬੰਦੇ ਪਹਿਲਾਂ ਕਿਤੋਂ ਉੱਥੇ ਲਿਆ ਕੇ ਸੁੱਟ ਗਏ ਸੀ, ਵਈ ਜਦੋਂ ਦਾਉ ਲੱਗਿਆ ਰਲ ਕੇ ਫੇਰ ਪਿੰਡ ਲੈ ਚੱਲਾਂਗੇ । ਲੱਕੜਾਂ ਦੀ ਅਜਿਹੀ ਮਾਰ ਧਾੜ ਪਹਿਲਾਂ ਆਮ ਹੁੰਦੀ ਸੀ । ਸਾਡੇ ਬਾਬੇ ਨੇ ਲੰਘੇ ਜਾਂਦੇ ਮੁਖੀਏ ਨੂੰ ਕਿਹਾ;

ਚੌਧਰੀ ਇਹ ਟੰਬਾ ਜਿਹਾ ਕਿਸ ਦਾ ਹੈ ? 'ਉਸੇ ਦਾ ਜੇਹੜਾ ਲੈ ਜਾਵੇ ।' ਚੌਧਰੀ ਨੇ ਵਿਅੰਗ ਕੀਤਾ, ਵਈ ਇਹ ਏਡੀ ਲੱਕੜ ਨੂੰ 'ਟੰਬਾ' ਦੀ ਦੱਸਦਾ ਹੈ । 'ਫੇਰ ਚੌਧਰੀ ਬੁਰਾ ਨਾ ਮਨਾਉਣਾ, —ਆਖ ਕੇ ਬਾਬੇ ਨੇ 'ਨਾਂ' ਹਾਂ ਕੀਤੀ ਨਾਂ ਹੂੰ', ਝੱਟ ਮੋਢਾ ਹੇਠਾਂ ਡਾਹ ਦਿੱਤਾ ਤੇ ਕਿੱਕਰ ਦੀ ਗੋਲੀ ਘਰੇ ਲਿਆ ਸੁੱਟੀ । ਉਸ ਦੀ ਲਟੈਣ ਚੜ੍ਹਾਈ ਗਈ, ਅੱਸੀ ਨੱਬੇ ਵਰ੍ਹੇ ਪਿੱਛੋਂ, ਪਿਛਲੇ ਸਾਲੀਂ ਉਹ ਸੁੱਕੀ ਤੇ ਪੱਕੀ ਤੱਛ-ਮੁਛ ਕੇ ਹੌਲੀ ਹੌਲੀ ਲਟੈਣ ਜਦੋਂ ਮੁੜ ਚੜ੍ਹਾਈ ਗਈ ਤਾਂ, ਪਿੰਡ ਦੇ ਚੌਣਵੇਂ ਅੱਠ ਦਸ ਗੱਭਰੂ ਇਕੱਠੇ ਕਰਨੇ ਪਏ, ਉਹ ਰਲ ਕੇ ਲਟੈਣ ਚੜ੍ਹਾਉਣ ਨਾਲੇ ਬਾਬਿਆਂ ਦੇ 'ਗੁਣ ਗਾਉਣ, ਵਈ ਦੇਖੋ ਹੁਣ ਸਾਰੇ ਪਿੰਡ ਦੇ ਚੌਣਵੇਂ ਜੁਆਨ ਲੱਗੇ ਹਨ, ਬਾਬਾ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਾਹਦਾ ਬਣਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ ਜਿਹੜਾ ਇਕੱਲਾ ਹੀ ਇਹ ਗੋਲੀ ਚੁੱਕ ਲਿਆਇਆ ਸੀ ।

ਇਕੱਲੇ ਬਾਬਿਆਂ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਹੀ ਨਹੀਂ ਉਹਨਾਂ ਦੀਆਂ ਭੈਣਾਂ ਵੀ ਅਜਿਹੀਆਂ ਸੀ । ਕਹਿੰਦੇ ਇੱਕ ਵਾਰ ਅਸਾਡੇ ਘਰ ਦੇ ਸਾਰੇ ਜੀਅ ਜਦੋਂ ਬਾਹਰ ਜੁਆਰ ਦੇ ਸਿੱਟੇ ਡੁੰਗਦੇ ਸੀ, ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਛੋਟੀ ਭੈਣ ਰੋਟੀ ਲੈ ਕੇ ਗਈ, ਆਉਂਦੀ ਹੋਈ ਡੁੰਗੇ ਹੋਏ ਸਾਰੇ ਸਿੱਟਿਆਂ ਦੀ ਪੰਡ ਬੰਨ੍ਹ ਲਿਆਈ, ਜਦੋਂ ਉਹ ਸਿੱਟੇ ਕੁੱਟ ਕੇ ਸਾਰੀ ਜੁਆਰ ਜੋਖੀ ਤਾਂ ਪੰਜ ਮਣ ਕੱਚੀ ਹੋਈ । ਬਾਕੀ ਨਿਕ-ਸੁੱਕ ਅਣ-ਜੋਖਿਆ ਦੀ ਪਰੇ ਸੁੱਟ ਦਿੱਤਾ ।

ਇਹ ਭੀ ਕਥਾ ਹੈ ਬਾਬਿਆਂ ਦੀ ਇੱਕ ਭੈਣ ਪਿੰਡ ਚੜ੍ਹੱਕ ਵਿੱਚ ਵਿਆਹੀ ਹੋਈ ਸੀ । ਪਹਿਲਾਂ ਪਹਿਲ ਸਹੁਰੇ ਗਈ ਤਾਂ ਸ਼ਾਮ ਨੂੰ ਬਾਹਰ ਜਾਣ ਵੇਲੇ ਰਾਹ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਪਹਿਲਵਾਨ ਮੁਗਦਰ ਚੁੱਕਦਾ ਦੇਖਿਆ । ਵਾਪਸ ਘਰ ਆਉਣ ਵੇਲੇ ਅਖਾੜਾ ਵਿੱਛੜ ਚੁੱਕਾ ਸੀ, ਬਾਬਿਆਂ ਦੀ ਭੈਣ ਨੇ ਆਪਣੀ ਸੱਸ ਨੂੰ ਪੁੱਛਿਆ, 'ਅੰਮਾ ! ਮੁੰਡੇ ਜਿਹੇ ਏਥੇ ਖੜੇ ਕੀ ਕਰਦੇ ਸੀ ?'

'ਧੀਏ ਇਹ 'ਮੁਗਦਰ ਚੁੱਕਦੇ ਸੀ, ਪਿੰਡ ਦਾ ਇੱਕ ਪਹਿਲਵਾਨ ਬੜਾ ਨਰੋਆ ਹੈ ਉਸ ਬਿਨਾਂ ਹੋਰ ਕੋਈ ਨੇੜੇ ਦੇ ਪਿੰਡ ਵਿੱਚ ਮੁਗਦਰ ਨੂੰ ਚੁੱਕ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ, ਬਾਕੀ ਲੋਕ ਦੂਰੋਂ ਨੇੜਿਓਂ ਉਸ ਨੂੰ ਦੇਖਣ ਆਏ ਹੋਏ ਸੀ । ਸਾਹਮਣੇ ਮੁਗਦਰ ਪਿਆ ਸੀ । 'ਅੰਮਾਂ ਜੀ, ਏਸੇ ਨੂੰ ਮੁਗਦਰ ਆਖਦੇ ਹਨ, —ਆਖ ਕੇ—ਉਸਨੇ ਜਿਉਂ ਚੁੱਕਿਆ ਨਾਲ ਲਗਦੇ ਇੱਕ ਖੋਲ੍ਹੇ ਵਿੱਚ ਵਗਾਹ ਸੁੱਟਿਆ ।'

ਦਿਨ ਚੜ੍ਹਿਆ ਤਾਂ ਲੋਕ ਲੱਗੇ ਮੁਗਦਰ ਦੀ ਭਾਲ ਕਰਨ । ਆਖਰ ਨਾਲ ਦੇ ਖੋਲ੍ਹੇ ਵਿੱਚੋਂ ਪਿਆ ਮਿਲ ਗਿਆ, ਜਿਵੇਂ ਕਿਸੇ ਨੇ ਰਾਹ ਵਿੱਚ ਲਗਦਾ ਅੜਿੱਕਾ ਦੂਰ ਕਰਨ ਲਈ ਇੱਕ ਰੋੜਾ ਪਰੇ ਵਗਾਹ ਸੁੱਟਿਆ ਹੋਵੇ ! ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੋਰ ਥਾਵੇਂ ਮੁਗਦਰ ਪਿਆ ਦੇਖਿਆ ਤਾਂ ਚਾਰ ਪੰਜ ਜਣੇ ਰੋੜ੍ਹ ਕੇ ਮੁੜ ਉੱਥੇ ਲੈ ਆਏ, ਪਹਿਲਵਾਨ ਨੂੰ ਪਤਾ ਲੱਗਿਆ ਉਹ ਭਮੰਤਰ ਗਿਆ ਵਈ ਮੇਰੇ ਬਿਨਾਂ ਏਸ ਮੁਗਦਰ ਨੂੰ ਹਿਲਾਉਣ ਵਾਲਾ ਹੋਰ ਏਥੇ ਕੌਣ ਆ ਗਿਆ ਹੈ ?

ਦੂਜੇ ਦਿਨ ਫੇਰ ਸ਼ਾਮ ਨੂੰ ਜਦ ਤੀਵੀਆਂ ਬਾਹਰ ਗਈਆਂ । ਮੁਗਦਰ ਉੱਥੇ ਪਿਆ ਦੇਖ ਕੇ ਕਿਹਾ, 'ਇਹ ਜਾਏ ਖਾਣਾ ਫੇਰ ਰਾਹ ਵਿੱਚ ਪਿਆ ਹੈ, ਆਖਦਿਆਂ ਆਖਦਿਆਂ

ਘੋਰੀ
ਗਈ
ਲੋਕਾਂ
ਨੂੰ
ਪਤਾ
ਲੱਗ
ਗਿਆ,
ਪਹਿਲਵਾਨ
ਦੀ
ਖਾਨਿਓਂ
ਗਈ।
ਦੂਜੇ
ਦਿਨ
ਥਾਲੀ
ਵਿੱਚ
੧੦੧
ਰੁਪਏ
ਸੁੱਚਾ
ਤਿੱਲੇ
ਵਾਲਾ
ਤਿਓਰ
ਲੈ
ਕੇ
ਪਹਿਲਵਾਨ
ਆਇਆ
ਤੇ
ਬਾਬਿਆਂ
ਦੀ
ਭੈਣ
ਨੂੰ
ਨਜ਼ਰਾਨਾ
ਪੇਸ਼
ਕਰਕੇ
ਕਿਹਾ,
ਚਾਚੀ
ਤੂੰ
ਮੇਰੀ
ਧਰਮ
ਦੀ
ਭੈਣ
ਹੋਈ,
ਧੰਨ
ਤੂੰ
ਧੰਨ
ਤੇਰੇ
ਜਣਦੇ,
ਮੈਂ
ਤਾਂ
ਬੱਸ
ਦਰਸ਼ਨਾਂ
ਲਈ
ਆਇਆ
ਹਾਂ,
ਵਈ
ਅਜੇਹੀ
ਸ਼ਕਤੀ
ਵਾਲੀ
ਦੇਵੀ
ਦੇਖੇ
ਕੌਣ
ਹੈ
? ਮੈਂ
ਅੱਜ
ਤੋਂ
ਪਹਿਲਵਾਨੀ
ਛੱਡੀ।
ਕਹਿੰਦੇ
ਜੀ
ਜਿਤਨਾ
ਚਿਰ
ਪਹਿਲਵਾਨ
ਜਿਉਂਦਾ
ਰਿਹਾ
ਹਰ
ਇੱਕ
ਤਿੱਖ-ਤਿਉਹਾਰ
ਉਤੇ
ਬਾਬਿਆਂ
ਦੀ
ਭੈਣ
ਨੂੰ
ਤਿਓਰ
ਤੇ
ਕਪੜੇ
ਲੀੜੇ
ਚੜ੍ਹਾਉਂਦਾ
ਰਿਹਾ।

ਬਾਬਿਆਂ ਦੀ ਭੈਣ ਨੇ ਏਨੇ ਜ਼ੋਰ ਨਾਲ ਵਗਾਹਿਆ ਕਿ ਅਗਲੇ ਖੋਲੇ ਦੀ ਕੰਧ ਢਹਿ ਗਈ। ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਪਤਾ ਲੱਗ ਗਿਆ, ਪਹਿਲਵਾਨ ਦੀ ਖਾਨਿਓਂ ਗਈ। ਦੂਜੇ ਦਿਨ ਥਾਲੀ ਵਿੱਚ ੧੦੧ ਰੁਪਏ ਸੁੱਚਾ ਤਿੱਲੇ ਵਾਲਾ ਤਿਓਰ ਲੈ ਕੇ ਪਹਿਲਵਾਨ ਆਇਆ ਤੇ ਬਾਬਿਆਂ ਦੀ ਭੈਣ ਨੂੰ ਨਜ਼ਰਾਨਾ ਪੇਸ਼ ਕਰਕੇ ਕਿਹਾ, ਚਾਚੀ ਤੂੰ ਮੇਰੀ ਧਰਮ ਦੀ ਭੈਣ ਹੋਈ, ਧੰਨ ਤੂੰ ਧੰਨ ਤੇਰੇ ਜਣਦੇ, ਮੈਂ ਤਾਂ ਬੱਸ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਲਈ ਆਇਆ ਹਾਂ, ਵਈ ਅਜੇਹੀ ਸ਼ਕਤੀ ਵਾਲੀ ਦੇਵੀ ਦੇਖੇ ਕੌਣ ਹੈ ? ਮੈਂ ਅੱਜ ਤੋਂ ਪਹਿਲਵਾਨੀ ਛੱਡੀ। ਕਹਿੰਦੇ ਜੀ ਜਿਤਨਾ ਚਿਰ ਪਹਿਲਵਾਨ ਜਿਉਂਦਾ ਰਿਹਾ ਹਰ ਇੱਕ ਤਿੱਖ-ਤਿਉਹਾਰ ਉਤੇ ਬਾਬਿਆਂ ਦੀ ਭੈਣ ਨੂੰ ਤਿਓਰ ਤੇ ਕਪੜੇ ਲੀੜੇ ਚੜ੍ਹਾਉਂਦਾ ਰਿਹਾ।

ਬਾਬਿਆਂ ਦੀ ਉਸ ਭੈਣ ਦੇ ਦੋ ਪੁੱਤ ਜਨਮੇ, —‘ਕਹਿੰਦੇ ਦੁੱਧ ਰਿੜਕਣ ਵੇਲੇ ਉਹ ਦੋਹਾਂ ਨੂੰ ਕੋਲੇ ਸੱਦ ਲੈਂਦੀ ਤੇ ਜੋ ਮਖਣੀ ਨਿਕਲਦੀ ਅੱਧੋ-ਅੱਧ ਵੰਡ ਕੇ ਖਵਾਉਂਦੀ, ਫੇਰ ਦੁੜਾਉਂਦੀ ਨਸਾਉਂਦੀ ਤੇ ਜ਼ੋਰ ਕਰਾਉਂਦੀ। ਉਹਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਵੱਡਾ, ਮੰਗਲ ਸਿੰਘ ਨਾਮੀ ਪਹਿਲਵਾਨ ਹੋਇਆ, ਉਹ ਆਪਣੇ ਮਾਮਿਆਂ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਲਈ ਮੇਰੇ ਪਿੰਡ ਆਇਆ। ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਇੱਕ ਮਹੀਨੇ ਲਈ ਘੁਲਣ ਖੇਡਣ ਵਾਸਤੇ ਰੱਖ ਲਿਆ। ਉਹ ਸਵਾ ਸਵਾ ਮਣ ਦੀਆਂ ਮੂੰਗਲੀਆਂ ਫੇਰਿਆ ਕਰਦਾ ਸੀ। ਮਹੀਨਾ ਭਰ ਮੂੰਗਲੀਆਂ ਫੇਰਦਾ ਰਿਹਾ, ਸਾਰਾ ਪਿੰਡ ਦੇਖਣ ਜਾਂਦਾ ਬਾਹਰੋਂ ਵੀ ਲੋਕ ਦੇਖਣ ਆਉਂਦੇ, ਪਰ ਮੇਰੇ ਬਾਬੇ ਹੁਰੀਂ ਨਾ ਗਏ। ਇੱਕ ਦਿਨ ਚੌਧਰੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ‘ਬਾਬਾ ! ਬੋਡਾ ਭਾਣਜਾ ਆਇਐ ਹੋਇਆ, ਕਿਸੇ ਦਿਨ ਉਸ ਦਾ ਕਰਤਬ ਦੇਖ ਕੇ ਹੌਸਲਾ ਅਫਜ਼ਾਈ ਤਾਂ ਕਰ ਆਵੇ।’

ਬਾਬੇ ਨੇ ਕਿਹਾ, ਐਵੇਂ ਕਿਧਰੇ ਨਮੋਸ਼ੀ ਨਾ ਦਿਵਾ ਦੇਵੇ, ਚੰਗਾ ਕਿਸੇ ਦਿਨ ਆ ਜਾਵਾਂਗੇ।’ ਅਗਲੇ ਦਿਨ ਜਦੋਂ ਬਾਬਾ ਗਿਆ ਤਾਂ ਉਸ ਪਹਿਲਵਾਨ ਭਾਣਜੇ ਦੇ ਮੂੰਹ ਤੇ ਲਾਲੀਆਂ ਆ ਗਈਆਂ। ‘ਉਸ ਨੇ ਕਿਹਾ, ੨੦-੨੫ ਸੇਰ ਦੇ ਅੱਜ ਹੋਰ ਦੇ ਸੰਗਲ ਮੂੰਗਲੀਆਂ ਨੂੰ ਬੰਨ੍ਹ ਦੇਵੋ ਮੇਰਾ ਮਾਮਾ ਵੀ ਦੇਖਣ ਆਇਆ ਹੈ।’ ਜਦੋਂ ਉਸ ਨੇ ਸੰਗਲ ਬੰਨ੍ਹ ਕੇ ਮੂੰਗਲੀਆਂ ਫੇਰੀਆਂ ਮਾਮੇ ਨੇ ਆਪਣੇ ਭਾਣਜੇ ਨੂੰ ਭੱਜ ਕੇ ਕੁੱਛੜ ਵਿੱਚ ਲੈ ਲਿਆ, ‘ਪੁੱਤ੍ਰਾ ਤੂੰ ਲਾਜ ਰੱਖੇਂਗਾ ਸਾਡੀ’ —ਆਖ ਕੇ ਇੱਕ ਚਾਂਦੀ ਦਾ ਡਬਲ ਰੁਪਈਆ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਧੜੀ ਘਿਉ, ਦਾ ਤੌਲਾ ਤੇ ਕਿੰਨ੍ਹਾ ਕੁਝ ਹੋਰ। ਪਿੰਡ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਵੀ ਬੜਾ ਕੁੱਝ ਦਿੱਤਾ। ਮੇਰੇ ਪਿੰਡ, ਸਾਧਾਂ ਦੇ ਡੇਰੇ ਪਈਆਂ ਉਹ ਮੂੰਗਲੀਆਂ ਮੈਂ ਅੱਖੀਂ ਦੇਖੀਆਂ ਹਨ। ਇਹ ਕਥਾਵਾਂ ਮੈਂ ਸੁਣੀਆਂ ਹਨ, ਅਖੀਂ ਤੱਕੀਆਂ ਨਹੀਂ। ਆਪਣੇ ਵੱਡੇ-ਵੱਡੇਰਿਆਂ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਸੁਣ ਕੇ ਕਈ ਵਾਰ ਖਿਆਲ ਆਉਂਦਾ, ਕਿਧਰੇ ਸਾਡੇ ਬਾਬੇ ਵੀ ਕੋਈ ਦਿਓ ਦਾਨੋਂ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਸਨ ? ਪੁਰਾਣੇ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਬਲ ਦੀ ਹੰਢਾਈ ਹੋਈ ਏਨੀ ਪ੍ਰਮਾਣਿਕ ਤਸਵੀਰ ਕਿਵੇਂ ਛੁਪਾ ਕੇ ਰੱਖੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਸੀ ? ਇਹ ਜਾਹਰ ਕਰਨੀ ਹੀ ਠੀਕ ਸਮਝੀ ਹੈ ?

ਮੇਰਾ ਬਚਪਨ

ਜਦ ਬਾਪੂ ਬਾਪੂ ਕਹਿੰਦੇ ਸੀ ਬੜੇ ਸੁਖਾਲੇ ਰਹਿੰਦੇ ਸੀ ।
ਜਦ ਬਾਪੂ ਆਖਵਾਇਆ, ਬੜਾ ਦੁਖ ਪਾਇਆ ।

ਮੇਰਾ ਬਚਪਨ, ਮੇਰੇ ਪਿੰਡ ਦੀਆਂ ਜੀਵਨ-ਯਾਦਾਂ ਨਾਲ ਤਾਣੇ ਪੇਟੇ ਵਾਂਗ ਓਤ-ਪੋਤ ਹੈ । ਮੇਰੇ ਪਿੰਡ ਦੇ ਖੂਹ, ਟੋਭੇ, ਟਿੱਬਿਆਂ ਰੂੜੀਆਂ ਤੇ ਗੁਹਾਰੇ, ਪਿੱਪਲ-ਬਰੋਟੇ, ਬੇਰੀਆਂ-ਕਿੱਕਰਾਂ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਖੇਡਦਿਆਂ ਮੱਲ੍ਹਦਿਆਂ, ਝੂਟਦਿਆਂ ਤੇ ਜਿੱਥੋਂ ਦੀਆਂ ਧੂੜਾਂ ਵਿਚ ਲਿਟਦਿਆਂ ਕੁੱਟਦਿਆਂ ਪਿੱਟਦਿਆਂ ਜੀਵਨ ਪੁੰਗਰਿਆ, ਪਿਛੋਕੜ ਵੱਲ ਪਾਈ ਇੱਕੋ ਝਾਤੀ ਵਿੱਚ ਸਭ ਨਜ਼ਾਰੇ ਨਜ਼ਰ ਆ ਪੈਂਦੇ ਹਨ ।

ਮੇਰੇ ਬਚਪਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਮਹਾਨ ਬਣੇ, ਜਾਂ ਬਣ ਰਹੇ ਲਿਖਾਰੀਆਂ ਵਾਂਗ ਮੁੱਢੋਂ ਹੀ ਸ਼ਾਨਦਾਰ ਨਹੀਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੇ ਸੁਨਹਿਰੀ ਕਾਂਡਾਂ ਦਾ ਆਰੰਭ, ਆਦਿ-ਕਾਲ ਤੋਂ ਹੀ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਤੇ ਉਹ 'ਭੋਣਹਾਰ ਬਿਰਵਾ ਕੇ ਚਿਕਨੇ ਪਾਤ' ਸਮਾਂ ਪਾ ਕੇ ਆਪਣੇ ਮੁੱਢਲੇ ਅਸਾਰਾਂ ਦੇ ਕਾਰਨ ਖੁਦ-ਬ-ਖੁਦ ਹੀ ਸਮੇਂ ਦੇ ਮਹਾਨ ਵਿਅਕਤੀ ਹੋ ਨਿੱਬੜਦੇ ਹਨ ।

ਇਹ ਛੋਟੀ ਜਿਹਾ ਲੇਖਕ ਤਾਂ ਜੀ ਇਕ ਬਹੁਤ ਹੀ ਛੋਟੀ ਰਿਆਸਤ ਦੇ ਛੋਟੇ ਜਿਹੇ ਪਿੰਡ ਵਿੱਚ, ਗਿਣਤੀ ਦੇ ਲਿਹਾਜ਼ ਨਾਲ ਇੱਕ ਘੱਟ-ਗਿਣਤੀ ਦੀ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਦੇ ਘਰ-ਸਿਆਲਾ ਦੇ ਮਾਘ ਮਹੀਨੇ ਦੇ ਛੋਟੇ ਦਿਨਾਂ ਵਿੱਚ-ਇੱਕ ਵੱਡੀ ਰਾਤ ਨੂੰ ਜੰਮਿਆ ਸੀ । ਸੁਣਿਆ ਹੈ, ਵਧੀ ਅਸਾਡੇ ਜੰਮਣ ਦੀਆਂ ਬੜੀਆਂ ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਮਨਾਈਆਂ ਗਈਆਂ । ਮਾਪਿਆਂ ਦੇ ਘਰ ਪਹਿਲ-ਪਲੋਠੀ ਦਾ ਪੁੱਤ, ਰੱਬ ਦੀ ਕੋਈ ਛੋਟੀ ਜਿਹੀ ਦਾਤ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ । ਮੇਰੀ ਭੋਲੀ ਭਾਲੀ ਮਾਂ ਤੇ ਹੋਰ ਘਰ ਦਿਆਂ ਨੂੰ ਤਾਂ ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਹੋਣੀਆਂ ਹੀ ਸੀ, ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਖੁਸ਼ ਸੀ ਮੇਰਾ ਬਾਪੂ, ਤਾਏ ਤੇ ਚਾਚੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਨੇ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਦੋਂ ਤੋਂ ਸਾਡੇ ਰਾਹਾਂ ਤੇ ਆਪਣੀਆਂ ਪਲਕਾਂ ਵਿਛਾ ਰੱਖੀਆਂ ਸਨ । ਆਖਰ ਜੀ, ਲੰਮੀ ਉਡੀਕ ਦੇ ਰਸ

ਦਾ ਮਜ਼ਾ ਚਖਾ ਕੇ, ਅਸੀਂ ਏਸ ਦੁਨੀਆਂ ਵਿੱਚ ਆ ਗਏ ।

ਮੇਰਾ ਬਾਪੂ, ਮੈਨੂੰ ਪੁੱਤਰਾਂ ਵਾਂਗ ਨਹੀਂ-ਦੋਸਤਾਂ ਵਾਂਗ-ਵੱਡੇ ਹੋਏ ਨੂੰ ਦੱਸਦਾ ਹੁੰਦਾ ਸੀ, —ਵਈ ਕਿਵੇਂ ਉਸ ਨੂੰ ਉੱਠਦੀ ਜੁਆਨੀ ਵਿੱਚ ਜਮੀਨਾਂ ਵਿੱਚ ਕੁਝ ਪੈਦਾਵਰ ਹੁੰਦੀ ਨਾ ਹੋਣ ਕਾਰਨ ਪਿੰਡ ਛੱਡਣਾ ਪਿਆ, ਬਾਪ— ਦਾਦੇ ਦੇ ਕਰਜ਼ੇ ਲਾਹੁਣ ਦੀ ਇੱਛਾ ਨੇ ਦੁੱਲੇ ਦੀ ਬਾਰ ਦਿਖਾਈ ਤੇ ਉੱਥੇ ਹੀਰ ਰਾਂਝੇ ਦੇ ਮੁਲਕ ਝੰਗ ਬਰਾਂਚ ਵਿੱਚ ਨਹਿਰ ਦੇ ਪੁਲਾਂ ਅਤੇ ਪੱਟੜੀਆਂ ਬਣਾਉਣ ਦੀ ਠੇਕੇਦਾਰੀ ਕਰਦਿਆਂ (ਮੱਝੀਆਂ ਚਾਰਦਿਆਂ ਨਹੀਂ) ਬਾਰਾਂ ਸਾਲ ਲੰਘਾਏ, ਕਮਾਈ ਕੀਤੀ ਕਰਜ਼ੇ ਲਾਹੇ, ਫਿਰ ਪਿੰਡ ਆ ਕੇ ਖੱਟੀ-ਕਮਾਈ ਨਾਲ ਨਵਾਂ ਘਰ ਖਾਇਆ, ਵਿਆਹ ਕਰਾਇਆ ਤੇ ਘਰ ਵਸਾਇਆ । ਤਾਂ ਕਿਧਰੇ ਚੰਗੇ ਭਾਗਾਂ ਨੂੰ, — ਮੈਨੂੰ ਆਖਦਾ ਹੁੰਦਾ-ਕਾਕਾ ! ਤੇਰਾ ਮੂੰਹ ਦੇਖਣਾ ਨਸੀਬ ਹੋਇਆ । ਕਬੀਲਦਾਰੀ ਦੀ ਅਗਲੀ ਲੜੀ ਦੀ ਤੰਦ ਉਹ ਆਪਣੇ ਇੱਕੋ ਇੱਕ ਪੁੱਤਰ, ਜਾਣੀ ਮੇਰੇ ਹੱਥ ਦੇ ਕੇ, ਆਖਦਾ ਹੁੰਦਾ, ਬਸ ! ਹੁਣ ਕਾਕਾ ਤੂੰ ਮੇਰੇ ਕਲੇਜੇ ਠੰਢ ਪਾਈਂ ? ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਭਰ ਸੱਚੀ ਸੁੱਚੀ ਆਭਾ ਹੀ ਖੱਟੀ ਹੈ, ਸਾਹਿਬ ਤੇਨੂੰ ਨੇਕੀ ਦੇਵੇ 'ਮੇਰੇ ਨਾਉਂ ਨੂੰ ਲਾਜ ਨਾ ਲੱਗਣ ਦੇਈਂ ।'

ਕਹਿੰਦੇ ਨੇ, ਸਾਡੇ ਜੰਮਣ ਸਾਰ ਹੀ ਸਾਡਾ ਘਰ ਇੱਕ ਦਮ 'ਵਧਾਈਆਂ ਵਾਲਾ' ਬਣ ਗਿਆ ਸੀ । ਘਰ ਦੇ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਦੇ ਕੋਲਿਆਂ ਅੱਗੇ ਤੇਲ ਚੌੜਿਆ ਗਿਆ, ਸ਼ਰੀਹ ਦੀਆਂ ਟਾਹਣੀਆਂ ਦੀ ਸੁਭ-ਸਗਨੀ ਮਾਲਾ ਪਰੇ ਕੇ ਬੰਨ੍ਹੀ ਗਈ । ਦਾਣਿਆਂ ਦੀਆਂ ਦੋ ਬੋਰੀਆਂ ਦੇ ਮੂੰਹ ਖੋਲ੍ਹ ਦਿਤੇ, 'ਜੋ ਜੀਅ ਆਵੇ ਸੋ ਰਾਜੀ ਜਾਵੇ' ਗੁੜ ਦੀਆਂ ਕਈ ਭੇਲ੍ਹੀਆਂ ਭੰਨ੍ਹ ਕੇ ਘਰ ਅੱਗੋਂ ਦੀ ਹਰ ਲੰਘਦੇ ਕਰਦੇ ਦਾ ਮੂੰਹ ਮਿੱਠਾ ਕਰਾਇਆ ਗਿਆ, ਸ਼ੈਦਾਂ ਦਾਦੀ ਤੇ ਬਿਸਨੇ ਨੈਣ ਨੂੰ ਇੱਕ ਇੱਕ ਚਰਖਾ ਤੇ ਤਿਉਰ ਬਖਸ਼ਿਆ ਗਿਆ । ਪੁਨੇ ਮਿਰਾਸੀ ਨੂੰ ਪਾਲਾ ਵਧੇਰੇ ਹੀ ਸਤਾਉਂਦਾ ਸੀ, ਇੱਕ ਅਧ-ਹੰਢਿਆ ਕੋਟ, —ਜੋ ਉਹ ਮੈਨੂੰ ਵੱਡੇ ਹੋਇਆਂ ਨੂੰ ਦਿਖਾਉਂਦਾ ਹੁੰਦਾ, —ਵਈ ਇਹ ਤੇਰੀ ਵਧਾਈ ਦਾ ਮਾਠਿਆ ਸੀ, —ਦੇ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ । ਬੀਰੀ ਵੇਹੜੇ ਗਲੀ ਮਹੱਲੇ ਦੇ ਸਭਨਾਂ ਜੀਆਂ ਨਾਲ ਖੁਸ਼ੀ ਸਾਂਝੀ ਕੀਤੀ ਗਈ । ਤੇ ਅਸੀਂ, ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਵਾਲਾ ਮਹੱਲ ਰਚਣ ਲਈ ਇਸ ਦੁਨੀਆਂ ਵਿੱਚ ਆ ਆਪਣੀ ਪਹਿਲੀ ਚੀਖ, ਲਗਾਈ ।

ਅਸੀਂ ਜੀ ਦਿਨ ਪਾ ਕੇ ਲੱਗੇ ਮੂੰਹ ਵਿੱਚ ਅੰਗੂਠਾ ਲੈ ਕੇ ਪਚਾਕੇ ਮਾਰਨ । ਆਖਦੇ ਹਨ, 'ਬਾਲ ਪੋਤਤਿਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਹੀ ਸਿਆਣੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਅਸੀਂ ਜੀ ਯਕੀਨ ਨਾਲ ਆਖ ਸਕਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਸਾਡੀ ਹਾਲਾਂ ਤਕ ਵੀ ਕੋਈ ਪਛਾਣ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਿਆ, ਤੇ ਜੇ ਰੱਬ ਸਾਡੀ ਜੀਵਨ-ਯਾਤਰਾ ਨਿਰ-ਵਿਘਨ ਸਮਾਪਤ ਕਰ ਦੇਵੇ, ਅਣ-ਪਛਾਤੇ ਹੀ ਚਲੇ ਜਾਣਾ ਦੀ ਸਾਡੀ ਪ੍ਰਬਲ ਚਾਹ ਹੈ ।

ਦਿਨ ਪਾ ਕੇ, ਦੁੱਧ ਚੁੰਘਦੇ, 'ਲੋਰੀਆਂ ਲੱਕੜੇ' ਦੀ ਹੂੰ-ਹੂੰ-ਦੀ ਧੁਨ ਸੁਣਦੇ ਅਸੀਂ ਜੀ ਜਦੋਂ ਕੁੱਝ ਕੁ ਵੱਡੇ ਹੋਏ ਫਿਰ ਵਿਧੀ-ਵਤ ਸਾਡੀ 'ਛਟੀ' ਦਾ ਕਾਜ ਰਚਾਇਆ ਗਿਆ । ਸਾਕਾਂ ਸੰਬੰਧੀਆਂ ਨਾਨਕਿਆਂ, ਦਾਦਕਿਆਂ ਵਲੋਂ ਖੁਸ਼ੀ ਦੇ ਗੱਚ ਕੱਢਣ ਲਈ ਕੀ ਕੀ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ? ਖਾਣ ਪੀਣ, ਨਹਾਉਣ ਤੇ ਕਪੜੇ ਪਾਉਣ ਦੇ ਸਾਡੇ ਸਰੀਰ

ਉੱਤੇ ਸਾਰੇ 'ਕਾਰ-ਵਿਹਾਰ' ਪੂਰੇ ਕੀਤੇ ਗਏ । ਸਾਨੂੰ ਸਜਾਉਣ ਲਈ ਕਹਿੰਦੇ ਨੇ ਸਭਨਾਂ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰਾਂ ਨੇ ਰੱਜ ਕੇ ਸੱਧਰਾਂ ਲਾਹੀਆਂ । ਸਾਨੂੰ ਜੀ ਵਿਆਹੁਲੀ ਕੁੜੀਆਂ ਵਾਂਗ ਕਈ ਟੁੰਮਾਂ ਵੀ ਆਈਆਂ । ਮੇਰੀ ਇੱਕ ਮਾਸੀ ਨੇ ਸ਼ਿਉਨੇ ਦਾ ਤਿੰਨ ਪਤਾਂ ਵਾਲਾ ਟਿੱਕਾ ਪਾਇਆ । ਨਾਨਕਿਆਂ ਨੇ ਸੱਗੀ ਫੁੱਲ । ਇੱਕ ਭੂਆ ਨੇ ਪੈਰਾਂ ਨੂੰ ਪਉਟੇ ਤੇ ਦੂਜੀ ਨੇ ਹੱਥਾਂ ਨੂੰ ਕੰਗਣ । ਇੱਕ ਇੱਕ ਚਾਂਦੀ ਦਾ ਰੁਪਈਆ ਤਾਂ ਸਭਨਾਂ ਨੇ ਹੀ ਸਾਡੀ ਨਜ਼ਰ ਭੇਟ ਕੀਤਾ । ਭਾਵੇਂ ਉਸ ਵੇਲੇ ਨਾ ਤਾਂ ਸਾਡੇ ਵਾਲ ਈ ਇਤਨੇ ਸਨ ਵਈ ਮੇਢੀਆਂ ਗੁੰਦੀਆਂ ਜਾਣ ਤੇ ਨਾ ਹੀ ਅਸੀਂ ਖੇਡਣ ਜੋਗੇ ਸੀ । ਪਰ ਘਰੇ ਇਕਲੌਤਾ 'ਕਾਕਾ' ਜੰਮਣ ਦੀਆਂ ਰਸਮਾਂ ਪੂਰੀਆਂ ਕਰਨ ਲਈ ਸਭਨਾਂ ਚੋਜਾਂ ਵਾਸਤੇ ਇੱਕ ਖਿਡੌਣਾ ਤਾਂ ਹੈ ਈ ਸਾਂ । ਸਾਡੀ 'ਛਟੀ' ਉੱਤੇ, ਆਖਦੇ ਨੇ ਜੀ, ਉਦੋਂ ਚਾਂਦੀ ਦੇ ਚੇਹਰੇ-ਸਾਹੀ ਸੌ ਡੱਬਲ ਰੁਪਈਏ ਖਰਚ ਹੋ ਗਏ ਸੀ । ਏਨਿਆਂ ਕੁ ਨਾਲ ਉਦੋਂ ਛੋਟਾ ਮੋਟਾ ਵਿਆਹ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਸੀ ।

ਸਾਡੇ ਪਿੰਡ ਦੇ ਆਸ ਪਾਸ ਕੋਈ ਜੋਤਸ਼ੀ ਤੇ ਪਾਂਧਾ ਪੰਡਤ ਨਾ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਸਾਨੂੰ ਇੱਕ ਬੜਾ ਵੱਡਾ ਜੀਵਨ ਭਰ ਲਈ ਘਾਟਾ ਇਹ ਪਿਆ ਕਿ, ਨਾ ਸਾਡੀ ਜਨਮ-ਪੱਤਰੀ ਬਣੀ ਤੇ ਨਾ ਹੀ ਟੇਵਾ । ਜੇ ਸਾਡੇ ਮਾਨ-ਯੋਗ ਪਿਤਾ ਜੀ, ਸਾਡੀ ਛਟੀ ਉੱਤੇ ਕੀਤੇ ਹੋਏ ਖਰਚ ਦਾ ਦਸਵਾਂ ਹਿੱਸਾ ਵੀ ਬਚਾ ਕੇ ਕਿਸੇ ਪਾਂਧੇ ਜੋਤਸ਼ੀ ਨੂੰ ਦੇ ਦਿੰਦੇ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਅੱਜ ਜਨਮ-ਪੱਤਰੀ ਵਾਲੇ 'ਮਹਾਨ-ਪੁਰਖ ਬਣਿਆ ਹੋਣਾ ਸੀ । ਘਟੋ-ਘੱਟ ਅਜੇਹੇ ਬੰਦਿਆਂ ਵਿੱਚ ਤਾਂ ਅੱਜ ਅਸੀਂ ਸ਼ਾਮਲ ਹੁੰਦੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਭਵਿੱਖ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਥਾਂ ਹੋਣ ਦਾ ਧਰਵਾਸਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ਭਾਵੇਂ ਸਾਡਾ ਭਵਿੱਸ਼ ਚੰਗਾ ਹੁੰਦਾ ਜਾਂ ਮੰਦਾ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਜਨਮ-ਪੱਤਰੀ ਬਣੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਉਹਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕਈਆਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਆਪ ਉੱਤੇ, ਅਤੇ ਦੂਜਿਆਂ-ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਘਰਦਿਆਂ ਨੂੰ-ਉਹਨਾਂ ਉੱਤੇ, ਕਈ ਕਿਸਮਾਂ ਦੀਆਂ ਆਸਾਂ ਤਾਂ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ !

ਹੁਣ ਅਸੀਂ ਜਨਮ-ਪੱਤਰੀ 'ਬਾਹਰੇ' ਆਪਣੇ ਭਵਿੱਖ ਦਾ ਨੁਰਾ ਢੰਦੇ ਹੋਏ ਕਈ ਵਾਰੀ ਸੋਚਦੇ ਹਾਂ, ਵਈ ਜੇ ਸਾਡੀ ਜਨਮ-ਪੱਤਰੀ ਬਣੀ ਹੁੰਦੀ ਤਾਂ ਉਸ ਵਿੱਚੋਂ ਜਦੋਂ ਜੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਇਹ ਗੱਲਾਂ ਬਾ-ਖੂਬੀ ਵਾਰ ਸਕਦੇ ਸਾਂ:—

'ਇਹ ਜੀਵ ਅਜੀਬ ਲਗਨ ਵਿੱਚ ਪੈਦਾ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਇਸ ਲਗਨ ਵਿੱਚ ਨਾ ਕਦੇ ਕੋਈ ਅਵਤਾਰ ਜੰਮਿਆ ਹੈ ਨਾ ਗਵਾਰ । ਨਾ ਹੀ ਏਸ ਲਗਨ ਵਿੱਚ ਕਦੇ ਕੋਈ ਗਰੀਬ ਜੰਮਿਆ ਹੈ ਨਾ ਅਮੀਰ, ਤੇ ਨਾ ਕੋਈ ਫਕੀਰ । ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਜੀਵ ਸਭੋਂ ਕੁੱਝ ਹੈ ਤੇ ਕੁੱਝ ਵੀ ਨਹੀਂ । ਅਜਿਹਾ ਜੀਵ ਬੁਧੀ ਵਲੋਂ ਚਤੁਰ, ਪਰ ਦੇਖਣ ਪਾਖਣ ਨੂੰ ਬਿਲਕੁਲ ਖੁਰਦਤਾ ਸੁਸਤ ਤੇ ਉੱਧਾ ਲਗਦਾ ਹੈ । ਸੂਰਜ ਤੇ ਬੁੱਧ, ਜਨਮ-ਲਗਨ ਸਮੇਂ ਇੱਕ ਜਗ੍ਹਾ ਹੋਣੇ ਕਿਸੇ ਗੁਣੀ ਪੁਰਸ਼ ਦੇ ਲੱਖਣਾਂ ਦੇ ਲਖਾਇਕ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਉਦਾਰ ਚਿੱਤ ਤੇ ਚੰਗੇ ਸੁਭਾ ਵਾਲੇ ਬੰਦੇ ਏਸੇ ਲਗਨ ਵਿੱਚ ਜੰਮਦੇ ਹਨ । ਕਿਉਂਕਿ ਸਨੀ ਦਾ ਗ੍ਰਹਿ ਬਦਲਨ ਵਾਲਾ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਅਜੇਹੇ ਪੁਰਸ਼ ਹਕੂਮਤ ਵਿੱਚ ਦਰਜਾ ਪਾਉਣ ਵਾਲੇ ਵੀ ਹੁੰਦੇ ਹਨ । ਦਰਜਾ ਨਾ ਪਾ ਸਕਣ ਤਾਂ ਸਰਕਾਰ ਵਲੋਂ ਕਿਸੇ ਨਾ ਕਿਸੇ ਵੇਲੇ ਮਾਣ ਇੱਜ਼ਤ ਜ਼ਰੂਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਇਸ ਜੀਵ ਦੇ ਤਾਂ ਭਾਗਾਂ ਵਿੱਚ ਰਾਜ ਯੋਗ ਇੱਕੋ ਸਮੇਂ ਚਲਦਾ,

ਖੜ੍ਹਦਾ, ਬੈਠਦਾ, ਟੁਰਦਾ, ਫਿਰਦਾ ਰਹੇਗਾ । ਇਸ ਜੀਵ ਦੇ ਮੰਦੇ ਭਾਗਾਂ ਨੂੰ ਏਸ ਦੇ ਜਨਮ, ਲਗਨ ਸਮੇਂ ਰਾਹੂ, ਕੇਤੂ, ਜਨਮ ਕੁੰਡਲੀ ਵਿੱਚੋਂ ਹਾਲਾਂ ਦਿਸ਼ਟੀ ਬਾਹਰ ਹੀ ਕੱਢ ਰਹੇ ਸਨ, ਇਸ ਲਈ ਇਹ ਜੀਵ ਰਾਹੂ, ਕੇਤੂ ਦੀ ਸਾਤ੍ਰਸਤੀ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਨਹੀਂ ਨਿਕਲ ਸਕੇਗਾ, ਕਿਉਂਕਿ ਇਸ ਜੀਵ ਨੇ ਮਨ-ਮਤੀਆਂ ਜਾਂ ਗੁਰਮਤੀਆਂ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਵਿਧੀ-ਵਧ ਉਪਾਓਂ ਕੋਈ ਕਰਾਉਣਾ ਨਹੀਂ, ਇਸ ਲਈ ਦੋਵੇਂ ਗ੍ਰਹਿ ਕਿਸੇ ਨਾ ਕਿਸੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਇਸ ਜੀਵ ਵੱਲ ਕੋਰੀ ਅੱਖ ਨਾਲ ਦੇਖਦੇ ਇਸ ਉਦਾਲੇ ਜੀਵਨ ਪ੍ਰਯੰਤ ਘੁੰਮਦੇ ਰਹਿਣਗੇ । ਇਹ ਜੀਵ ਹੱਥ ਤਾਂ ਬਹੁਤੇ ਕੰਮਾਂ ਨੂੰ ਪਾਵੇਗਾ ਪਰ ਕਰੇਗਾ ਬੋੜੇ । ਹਰ ਕਿਸਮ ਦੀਆਂ ਇੱਛਾਂ ਦਾ ਖਿੰਡਾਰ ਏਸ ਦੇ ਏਧਰ ਓਧਰ ਖਿੱਲਰਿਆ ਰਹੇਗਾ । ਇਸ ਜੀਵ ਵਿਚ ਹੱਥੀ ਕੰਮ ਕਰਨ ਦੀ ਸੁੱਚੀ ਰੇਖਾ ਇਸ ਦੀ ਉੱਮਰ ਜਿਤਨੀ ਚੀਰਘ ਹੈ, ਜਾਣੀ ਇਹ ਜੀਵ ਉੱਮਰ ਭਰ ਕਈ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹੱਥੀ-ਕੰਮ ਕਰੇਗਾ, ਲਿਖੇਗਾ ਪੜ੍ਹੇਗਾ । ਕੰਮਾਂ ਵਿੱਚ ਲਾਭ ਤੇ ਨੁਕਸਾਨ ਦੋਵੇਂ ਉਠਾਏਗਾ । ਪਰੰਤੂ ਆਪਣੇ ਧੰਦੇ ਛੇਤੀ ਬਦਲਦਾ ਨਹੀਂ ਰਹੇਗਾ । ਧੰਦਿਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕਿਸੇ ਵਿੱਚ ਲਾਭ ਤੇ ਬਹੁਤਿਆਂ ਵਿਚ ਨੁਕਸਾਨ ਦਾ ਯੋਗ ਹੈ: ਜੋ ਸ਼ਨੀ ਦੀ ਪੂਜਾ ਕਰਨ ਨਾਲ ਘਟ ਸਕਦਾ ਹੈ । ਸ਼ਨੀ ਦੀ ਪੂਜਾ ਕਰਾਉਣ ਦੀ ਰੁਚੀ ਏਸ ਪ੍ਰਾਣੀ ਦੀ ਹੋਵੇਗੀ ਨਹੀਂ । ਇਸ ਲਈ ਬਿਨਾਂ ਕਲਮ ਦੇ, ਹੱਥਾਂ ਨਾਲ ਨਿਭਣ ਵਾਲੇ ਹੱਥ-ਧੰਦੇ ਦੇ, ਬਾਕੀਆਂ ਵਿੱਚ ਅਦਲਾ ਬਦਲੀ ਜਾਰੀ ਰਹਿਣ ਦਾ ਗ੍ਰਹਿ ਕਾਟਿਮ ਹੈ । ਕਲਮ ਘਸਾਈ ਦਾ ਕਿੱਤਾ ਨਾ ਇਹ ਛੱਡ ਸਕੇਗਾ ਨਾ ਹੀ ਇਸ ਨੂੰ ਇਹ ਕਿੱਤਾ ਛੱਡੇਗਾ । ਭਾਵੇਂ ਕੋਈ ਇਸ ਨੂੰ ਲਿਖਾਰੀ ਮੰਨੇ ਜਾਂ ਕੁੱਝ ਹੋਰ ।

ਇਹ ਜੀਵ ਜਿਸ ਕੰਮ ਨੂੰ ਹੱਥ ਪਏਗਾ ਜਸ ਖੱਟੇਗਾ ਅਪ-ਜੱਸ ਕਰਾਏਗਾ । ਏਸ ਜੀਵ ਦਾ ਵੱਡੇ ਵੱਡੇ ਵਜ਼ੀਰਾਂ ਕਬੀਰਾਂ ਹਾਕਮਾਂ ਨਾਲ ਗੂੜ੍ਹਾ ਮੇਲ ਰਹਿਣ ਦਾ ਯੋਗ ਅਵੱਸ਼ ਹੈ, ਕਈ ਵਾਰੀ ਉਹ ਮੇਲ ਬਹੁਤੀ ਦੇਰ ਬਣਿਆ ਵੀ ਨਹੀਂ ਰਿਹਾ ਕਰੇਗਾ । ਜਿੱਥੇ ਬਹੁਤ ਦੇਰ ਰਹੇਗਾ ਤਾਂ ਉਸ ਦਾ ਮਨ ਚਾਹਿਆ ਲਾਭ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ । ਇਹ ਜੀਵ ਜਿਸ ਵੱਡੇ ਮੁਰਾਤਬੇ ਵਾਲੇ ਪ੍ਰਾਣੀ ਦੇ ਕੋਲ ਜਾਏਗਾ ਜਿਸ ਨੂੰ ਮਿਲੇਗਾ ਉਸੇ ਦਾ ਹੋ ਜਾਏਗਾ । ਉਹ ਵਿਅਕਤੀ ਇਸ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਨਾਲੋਂ ਵੱਧ ਆਪਣੇ ਹਿੱਤਾਂ ਤੇ ਮਨੋਰਥਾਂ ਦਾ ਹਿਮਾਇਤੀ ਪਾਏਗਾ । ਉੱਘੇ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਨਾਲ ਸੰਘਣਾ ਮੇਲ ਕਈ ਵਾਰ ਇਸ ਨੂੰ ਉਸ ਦੇ ਨਿਕਟ-ਵਰਤੀਆਂ ਤੋਂ ਵਿਰੋਧੀ ਫਲ ਵੀ ਦਿਵਾਏਗਾ । ਯਾਨੀ ਵੱਡੇ ਆਦਮੀਆਂ ਦੇ ਨਿਕਟ-ਵਰਤੀ ਕਈ ਦੁਸ਼ਟ ਲੋਕ ਇਸ ਉੱਤੇ 'ਰਾਹੂ ਕੇਤੂ' ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਕਾਰਨ ਐਵੇਂ ਵੀ ਦੇਖੀ ਬਣ ਜਾਇਆ ਕਰਨਗੇ ।

ਇਸ ਪ੍ਰਾਣੀ ਦੀ ਰੇਖਾ ਵਿੱਚ ਧਨ ਕਮਾਉਣ ਦਾ ਯੋਗ ਹੈ, ਪਰ ਰਹੇਗਾ ਨੰਗ-ਮਲੰਗ, ਕਿਉਂਕਿ ਇਸ ਦੀ ਹਸਤ-ਰੇਖਾ ਵਿੱਚ ਧਨ ਵਾਲੀ ਕੋਠੜੀ ਦੇ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਚੌਂ-ਪੱਟ ਖੁਲ੍ਹੇ ਹਨ । ਇਸ ਲਈ ਜੇਬਾਂ ਖਾਲੀ ਹੀ ਰਹਿਣਗੀਆਂ, ਆਈ ਚਲਾਈ ਔਖਿਆਂ ਸੌਖਿਆ ਚਲਦੀ ਰਹੇਗੀ । ਕੋਈ ਫਾਰਜ ਰੁਕੇਗਾ ਨਹੀਂ । ਧਨ ਜੁੜੇਗਾ ਨਹੀਂ । ਨਾ ਬੁੜੇਗਾ ।

ਉਮਰ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਚੌਥੇ ਕਸ਼ਟਾਂ ਭਰੇ ਭਾਗ ਦੇ ਮੁਕਟ ਪਿੱਛੋਂ ਇਸ ਦੇ ਭਾਗ-ਉਦਯੋਗ ਦਾ ਯੋਗ ਬਣਦਾ ਹੈ, ਜਦੋਂ ਭਾਗਯ-ਸਥਾਨ ਦਾ ਪਤੀ ਸੁਕਰ, ਜਿਸ ਘਰ ਵਿੱਚ ਚੰਦਰਮਾ

ਹੈ ਉਸੇ ਘਰ ਆ ਮਿਲਦਾ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਦੋਵਾਂ ਦੀ ਬਲਵਾਨ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਹੈ ਇਸ ਲਈ ਇਹ ਜੀਵ ਨੇਕ ਨਾਮ, ਬੁਲੰਦਿ-ਮਰਤਬਾ, ਹਰ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀ ਸਵਾਰੀ ਦੇ ਸੁੱਖ ਪਾਵੇਗਾ, ਰੇਲ ਗੱਡੀ, ਹਵਾਈ ਜਹਾਜ਼, ਜਾਣੀ ਸਮੇਤ ਖੋਤੇ ਦੇ, ਰੱਬ ਗੱਡੇ ਉਠ ਘੋਤੇ ਦੇ— ਸਭਨਾਂ ਸਵਾਰੀਆਂ ਉੱਤੇ ਚੜ੍ਹੇਗਾ । ਘੁੰਮੇਗਾ ਫਿਰੇਗਾ । ਆਵੇਗਾ ਜਾਵੇਗਾ ।

ਇਹ ਜੀਵ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦਾ ਸਭਾ ਦਾ ਮੈਂਬਰ ਬਣੇਗਾ ਮੈਂਬਰੀ ਦੀ ਅਵਧੀ ਪੂਰੀ ਹੋਣ ਤੇ ਹਟੇਗਾ ਵੀ । ਇਸ ਜੀਵ ਦੇ ਹਰ ਕੰਮ ਵਿੱਚ ਅਰੰਭਕ ਵਿਘਨ ਪੈਣ ਦਾ ਅਸਾਗਨ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਸ਼ਨੀ ਵੇਰੀ ਦੇ ਘਰ ਬੈਠਾ ਹੈ, ਨਾਲ ਹੀ ਬ੍ਰਿਹਸਪਤ ਫਲ-ਉਪਯੋਗੀ ਹੈ, ਇਸ ਕਰਕੇ ਇਹ ਜੀਵ ਆਪਣੇ ਰਾਹ ਦੀ ਹਰ ਅੱਕੜ ਨੂੰ ਚੀਰ ਕੇ ਅੱਗੇ ਲੰਘ ਜਾਣ ਵਾਲਾ ਹੋਵੇਗਾ । ਕਈ ਸਮਿਆਂ ਤੇ ਇਸ ਜੀਵ ਦਾ ਸੁਭਾਵ ਅੱਡੀਆਂ ਚੁੱਕ ਕੇ ਫਾਹਾ ਲੈਣ ਵਾਲਾ ਹੋਵੇਗਾ ਕਈ ਕੰਮਾਂ ਵਿੱਚ ਚਾਦਰ ਨਾਲੋਂ ਵੱਧ ਪੈਰ ਪਸਾਰਨ ਦਾ ਪੱਕਾ ਯੋਗ ਹੈ, ਬ੍ਰਿਹਸਪਤ ਸਦਾ ਸੁਖ ਦੇ ਘਰ ਝਾਕਦਾ ਹੈ ਇਸ ਲਈ ਕਈ ਵਾਰੀ ਇਸ ਦੀਆਂ ਕੀਤੀਆਂ ਕਵੱਲੀਆਂ ਵੀ ਸਵੱਲੀਆਂ ਹੋ ਜਾਇਆ ਕਰਨਗੀਆਂ ।

ਇਹ ਜੀਵ ਸੁਭਾਉ ਦਾ ਨਰਮ ਤੇ ਹੱਥ ਦਾ ਗਰਮ ਰਹੇਗਾ । ਜਾਣੀ ਹਥੀ ਕਿਰਤ ਕਮਾਈ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੋਵੇਗਾ । ਇਹ ਜੀਵ ਕਦੇ ਵੇਹਲਾ ਨਹੀਂ ਬੈਠ ਸਕੇਗਾ । ਆਪਣੇ ਕੰਮਾਂ ਦੇ ਸੁੱਤਿਆਂ ਵੀ ਸੁਪਨੇ ਲੈਂਦਾ ਰਿਹਾ ਕਰੇਗਾ । ਸਹਿਣਸ਼ੀਲਤਾ ਤੇ ਠੰਢਾ ਮਿਜ਼ਾਜ ਇਸ ਪ੍ਰਾਣੀ ਦੇ ਹਰ ਵੇਲੇ ਸਾਥੀ ਰਹਿਣਗੇ ।

ਅੱਧੀ ਉਮਰ ਵਿੱਚ ਜਾ ਕੇ ਇਸ ਦੇ ਕਈ ਭਾਤ ਦੇ ਕੰਮ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਨ ਅਤੇ ਛੱਡਣ ਦਾ ਯੋਗ ਬਣਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਬਹੁਤਿਆਂ ਦਾ ਵਿਚਾਲੇ ਰਹਿਣ ਦਾ ਗ੍ਰਹਿ ਵੀ ਹੈ । ਇਹ ਪ੍ਰਾਣੀ ਇੱਕ ਛਾਪਾਖਾਨਾ ਲਾਏਗਾ, ਜੋ ਇਸ ਦੀ ਜਾਨ ਲਈ ਸਿਆਪਾ-ਖਾਨਾ ਬਣਿਆ ਰਹੇਗਾ । ਇਸ ਜੀਵ ਦੀ ਸਭ ਤੋਂ ਪ੍ਰਬਲ ਇੱਛਾ ਆਪਣੀ ਮਾਤ ਭਾਸ਼ਾ ਦਾ ਵੱਡਾ ਅਖਬਾਰ ਕੱਢਣ ਦੀ ਹੋਵੇਗੀ ਜੋ ਕਦੀ ਤੇ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵੀ ਪੂਰੀ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗੀ ਪਰ ਨਾਂ ਹੀ ਮਿਟੇਗੀ । ਇਸ ਕੰਮ ਵਿੱਚ ਇਹ ਦਿਮਾਗੀ ਤੌਰ ਤੇ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਦੁਖਤ ਤੇ ਜੀਵਨ ਭਰ ਚਿੰਤਾਤੁਰ ਅਤੇ ਦੁਬਿਧਾ ਵਿੱਚ ਰਹਿ ਕੇ ਧੰਦਾ ਪਿੱਟੇਗਾ । ਸ਼ਨੀ ਕਿਉਂਕਿ ਏਥੇ ਵੀ ਅਸੁਭ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਅਤੇ ਮੱਥੇ ਉੱਤੇ ਤਿਉੜੀਆਂ ਜਾਣੀ ਖਿਚਾਉ ਰੱਖਦਾ ਹੈ, ਇਸ ਯਤਨ ਵਿੱਚ ਇਹ ਪ੍ਰਾਣੀ ਬੁਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮਾਤ ਖਾਂਦਾ ਰਹੇਗਾ । ਪਰ ਆਪਣੀ ਜ਼ਿੰਦ ਤੋਂ ਹਟੇਗਾ ਨਹੀਂ । ਏਸ ਪ੍ਰਾਣੀ ਦੇ ਭਾਗ ਉੱਤੇ ਬਾਹਾਂ ਵਰ੍ਹੇ ਸ਼ਨੀ ਦਾ ਯੋਗ ਹੈ, ਹਰ ਸ਼ਨੀਵਾਰ ਜੇ ਇਹ ਜੀਵ ਕੀਤੀਆਂ ਦੇ ਭੈਣ ਉੱਤੇ ਤਿਲ-ਚੌਲੀ ਤੇ ਮਾਂਹ ਅਤੇ ਤਾਂਬੇ ਦੇ ਸਿੱਕੇ ਪੁੰਨ ਕਰਨ ਦਾ ਉਪਾਓ ਕਰੇਗਾ ਤਾਂ ਇਸ ਦੇ ਸਿਰ ਉੱਤੇ ਆਈ ਔਲੀ ਟਲ ਸਕਦੀ ਹੈ ਸਾਹੜ-ਸਤੀ ਦਾ ਉਪਾਉ ਕਰੇ ਬਿਨਾਂ ਕਾਰਜ ਸਿੱਧ ਨਹੀਂ ਹਵੇਗਾ ਪਰ ਉਪਾਉ ਏਸ ਜੀਵ ਨੇ ਕਰਨਾ ਨਹੀਂ ਤੇ ਏਹ ਕੁੱਝ ਹੋਣਾ ਨਹੀਂ । ਇਹ ਜੀਵ ਛੋਟੇ ਬੜੇ ਲੰਮੇ ਸਫਰ ਕਰੇਗਾ, ਜਿਥੇ ਜਾਏਗਾ ਜੱਸ ਪਾਏਗਾ । ਸੁਖ ਭੋਗੇਗਾ, ਦੁਖ ਮਾਏਗਾ, ਸਮੁੰਦਰ ਪਾਰ ਦੇ ਸਫਰ ਦਾ ਵੀ ਏਸ ਜੀਵ ਦਾ

ਯੋਗ ਬਣਦਾ ਹੈ । ਜਾਏਗਾ ਤਾਂ ਸੈਰ ਕਰੇਗਾ । ਆਦਰ ਪਾਏਗਾ । ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲੇਗਾ ਨਜ਼ਾਰੇ ਦੇਖੇਗਾ ।

‘ਬਾਕਾਇਦਾ ਵਿੱਦਿਆ ਦਾ ਯੋਗ ਇਸ ਜੀਵ ਦੇ ਭਾਗ ਵਿੱਚ ਹੈ ਨਹੀਂ ਬੇਕਾਇਦਾ ਵਿੱਦਿਆ ਦਾ ਯੋਗ ਆਯੂ ਪ੍ਰਯੰਤ ਦਿਨ ਰਾਤ ਦਾ ਅੰਤਮ ਸਾਸਾਂ ਤੱਕ ਅਖੰਡ ਲਗਨ ਹੈ । ਬਹੁਤਾ ਪੜ੍ਹੇਗਾ ਬੋੜਾ ਲਿਖੇਗਾ । ਕੁੱਝ ਵੀ ਹੋਵੇ ਇਸ ਜੀਵ ਦਾ ਕਈ ਵਾਰੀ ਤੇ ਕਈ ਪੱਖਾਂ ਤੋਂ ਵਿਦਵਾਨ ਮੰਨੇ ਜਾਣ ਦਾ ਯੋਗ ਅਮਿੱਟ ਹੈ । ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਵਿਸ਼ਵ ਵਿਦਿਆਲੇ ਪੜ੍ਹਿਆਂ ਇਹ ਪ੍ਰਾਣੀ ਚੌਦਾਂ ਭਾਰਤੀ ਵਿੱਦਿਆਵਾਂ, —ਜੇ ਹੋਰ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਘੱਟੋ ਘੱਟ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਾਵਾਂ ਦਾ, ਜ਼ਰੂਰ ਜਾਣੂ ਹੋਵੇਗਾ । ਆਪਣੀਆਂ ਲਿਖਤਾਂ ਤੇ ਵਿੱਦਿਆ ਦੇ ਬਲ ਕਾਰਨ ਸਰਕਾਰੋਂ ਦਰਬਾਰੋਂ ਤੇ ਵਿਸ਼ਵ ਵਿਦਿਆਲੇ ਵਲੋਂ ਵੀ ਕਈ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਇਨਾਮ ਸਨਮਾਨ ਤੇ ਮਾਣ ਪਾਏਗਾ । ਆਮ ਲੋਕਾਂ ਵਿੱਚ ਵੀ ਸ਼ੋਭਾ ਖੱਟੇਗਾ । ਸ਼ਨੀ ਦਾ ਉਪਾਊ ਇਸ ਜੀਵ ਨੇ ਜੇ ਨਾ ਕੀਤਾ ਤਾਂ ਉਸ ਆਪਣੇ ਇਸ਼ਟਦੇਵ ਗ੍ਰੰਥ ਦੀ ਲੇਖਣੀ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤੀ ਸੇਵਾ ਨਾਲ ਸਾਰੇ ਵਿਘਨ ਹਰ ਕੇ ਸਹਿਜ ਵਿੱਚ ਰਹੇਗਾ । ਏਸੇ ਕਾਰਨ ਸੁਭਾਵ ਦਾ ਪਰ-ਉਪਕਾਰੀ ਤੇ ਹਿਤਕਾਰੀ ਹੋਵੇਗਾ । ਇਹ ਜੀਵ ਪਰਾਇਆ ਦੇ ਕੰਮ ਸਵਾਰੇਗਾ ਘਰ ਦੇ ਵਿਗਾੜੇਗਾ, ਪਰਉਪਕਾਰਾਂ ਦੀ ਇਸ ਦੀ ਸੇਵਾ ਦਾ ਫਲ ਕਈ ਵਾਰ ਇਸ ਨੂੰ ਵਿਪ੍ਰੀਤ ਵੀ ਮਿਲੇਗਾ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਕੰਮ ਸਵਾਰੇਗਾ ਕਈ ਵਾਰੀ ਉਹੋ ਹੀ ਇਸ ਦੇ ਕੰਮ ਵਿਗਾੜਨਗੇ ਤੇ ਦੋਖੀ ਬਣਨਗੇ । ਕਿਉਂਕਿ ਏਥੇ ਵੀ ਸ਼ਨੀ ਸੁਖਕਾਰੀ ਹੈ ਇਸ ਲਈ ਅਕ੍ਰਿਤਘਣ ਲੋਕ ਕੁੱਝ ਵਿਗਾੜ ਨਹੀਂ ਸਕਣਗੇ । ਇਹ ਜੀਵ ਮਸਤੀ ਤੇ ਸਹਿਜ ਵਿੱਚ ਆਪਣੇ ਨਿਸਚੇ ਪੂਰਾ ਕਰਦਾ ਜਾਵੇਗਾ ।

‘ਇਹ ਜੀਵ ਲਗਣ ਵਲੋਂ ਮੰਗਲੀਕ ਹੋਵੇਗਾ, ਜਿਸ ਦਾ ਜੀਵਨ ਸਾਥੀ ਉੱਤੇ ਚੰਗਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ । ਪਰ ਇਸਤ੍ਰੀ ਦੀ ਕੁੰਡਲੀ ਵਿੱਚ ਦੀਰਘਆਯੂ ਹੈ । ਉਮਰ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਭਾਗ ਵਿੱਚ ਇਸ ਨੂੰ ਜੀਵਨ-ਸਾਥੀ ਦਾ ਸੁਖ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ ਫਿਰ ਪੂਰਣ ਯੋਗ ਹੈ । ਘਰਬਾਰੀ ਹੁੰਦਿਆਂ ਇਹ ਪ੍ਰਾਣੀ ਵਿਰੱਕਤ ਰਹੇਗਾ ਤੇ ਵਿਰੱਕਤ ਹੁੰਦਿਆਂ ਘਰ ਬਾਰੀ । ਅੰਤਲੀ ਉਮਰ ਵਿੱਚ ਗ੍ਰਹਿ ਤਿਆਗ ਕਰਕੇ ਧਰਮ ਸੇਵਾ ਦਾ ਯੋਗ ਵੀ ਹੈ । ਜੇ ਘਰ ਬਾਰੀ ਹੁੰਦਿਆਂ ਧਰਮ ਸੇਵਾ ਨਾਂ ਕਰ ਸਕਿਆ, ਤਾਂ ਅਵੱਸ਼ ਗ੍ਰਹਿਸਥੀ ਜੀਵਨ ਜਾਣੀ ਘਰ ਦਾ ਤਿਆਗ ਕਰੇਗਾ । ਇਹ ਪ੍ਰਾਣੀ ਇੱਕ ਦੋ ਵੱਡੇ ਘਰ ਵੀ ਬਣਾਏਗਾ, ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤਾ ਚਿਰ ਨਹੀਂ ਰਹਿ ਸਕੇਗਾ । ਕਿਉਂਕਿ ਇਸ ਪ੍ਰਾਣੀ ਦੇ ਪੈਰ ਚੱਕਰ ਹੈ । ਪਰ ਜੀਵਨ-ਸਾਥੀ ਦੇ ਭਾਗ ਦਾ ਯੋਗ ਗ੍ਰਹਿ-ਨਿਵਾਸ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਪ੍ਰਾਣੀ ਆਪਣੇ ਜੀਵਨ ਸਾਥੀ ਦੇ ਫਲ-ਯੋਗ ਕਾਰਨ ਆਪਣੇ ਘਰ ਵਿੱਚ ਰਹਿ ਵੀ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਅੰਤ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਬਣਾਏ ਕਿਸੇ ਆਸ਼ਰਮ ਵਿੱਚ ਰਹੇਗਾ । ਜਾਂ ਘਰ ਨੂੰ ਆਸ਼ਰਮ ਬਣਾਏਗਾ ।

ਇਹ ਜੀਵ ਦਾ ਖਾਸ ਕਰਮ-ਫਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ, ਇਸ ਦਾ ਵੱਡੇ ਵੱਡੇ ਬੁੱਧੀਵਾਨਾਂ ਤੇ ਰਾਜਨੀਤੀਗਾਂ ਨਾਲ ਗੂੜ੍ਹਾ ਮੇਲ ਰਹੇਗਾ । ਉਸ ਮੇਲ ਵਿੱਚੋਂ ਇਸ ਨੂੰ ਸੁਖ ਵੀ ਮਿਲੇਗਾ ਦੁਖ ਵੀ । ਪਦਵੀਆਂ ਵੀ ਮਿਲਣਗੀਆਂ ਤੇ ਵਿਰੋਧ ਵੀ ਹੋਵੇਗਾ, ਇਸ ਕਿਰਿਆ ਵਿੱਚ

ਇਸ ਨੂੰ ਲਾਭ ਵੀ ਮਿਲੇਗਾ ਅਤੇ ਬਿਨਾਂ ਵਜ੍ਹਾ ਹਾਠ ਵੀ । ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਜੀਵ ਦੁਖ ਸੁਖ ਦੋਨੋਂ ਹੀ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮਾਣ ਸਕੇਗਾ, ਭਾਗ ਦਾ ਦੇਵਤਾ ਸੁਖ ਦੇ ਘਰ ਝਾਕ ਰਿਹਾ ਹੈ ਇਸ ਲਈ ਇਸ ਦੇ ਵੈਰੀ ਬਣਨ ਵਾਲੇ ਵੀ ਇਸ ਦੇ ਜਾਨ-ਪ੍ਰਾਨ ਦੀ ਹਾਨੀ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਣਗੇ । ਤੇ ਕਈ ਵਾਰ ਮੁੜ ਮਿੱਤਰ ਵੀ ਬਣ ਜਾਇਆ ਕਰਨਗੇ । ਉੱਤੇ ਉੱਤੇ ਇਹ ਜੀਵ ਸੰਤਾਂ ਸਾਧਾਂ ਦਾ ਸੇਵਕ ਤੇ ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਹੋਵੇਗਾ, ਪਰ ਅੰਦਰੋਂ ਪਖੰਡ ਵਿਰੋਧੀ ਤੇ ਨੁਕਤਾਚੀਨ ਰਹੇਗਾ । ਹਾਂ ਤੱਤ-ਗਿਆਨ ਦਾ ਵਿਸਥਾਰ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਤੇ ਨਿਸਕਾਮ ਸੇਵਕਾ ਦਾ ਦਿਲੀ ਸੇਵਕ ਹੋਵੇਗਾ । ਇਹ ਜੀਵ ਮਾਣ ਚਾਹੇਗਾ ਨਹੀਂ ਅਪਮਾਨ ਦੀ ਇਸ ਨੂੰ ਪ੍ਰਵਾਹ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗੀ । ਇਹ ਪ੍ਰਾਣੀ ਆਪਣੇ ਧਰਮ ਦੀ ਆਪਣੇ ਇਸ਼ਟਦੇਵ ਗ੍ਰੰਥ, ਆਪਣੇ ਵਤਨ, ਆਪਣੇ ਪਿੰਡ ਦੀ ਆਪਣੀ ਲੇਖਣੀ ਤੇ ਬੁੱਧੀ ਦੁਆਰਾ ਵਿੱਤੋਂ ਵੱਧ ਕੇ ਸੇਵਾ ਕਰੇਗਾ । ਏਥੋਂ ਤਕ ਕਿ, ਲੋੜ ਪੈਣ ਤੇ ਆਪਣੀ ਜਨਮ-ਪੱਤਰੀ ਵੀ ਆਪ ਹੀ ਲਿਖੇਗਾ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ ਸੰਕੇਤਕ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਸੰਖੇਪ ਜੀਵਨ ਗਾਥਾ ਵੀ ।

ਗੱਲ ਕੀ, ਜੀਵ ਆਪਣੀ ਕਿਸਮ ਦਾ ਆਪ ਹੀ ਹੋਵੇਗਾ, ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਸੰਪਰਕ ਵਿੱਚ ਆਉਣ ਵਾਲੀ ਹਰ ਚੀਜ਼ ਨੂੰ ਇਹ ਜੀਵ ਸਭ ਪਹਿਲੂਆਂ ਤੋਂ ਦੇਖੇ ਪਾਖੇ ਤੇ ਨਿਰਖੇਗਾ, ਇਸ ਲਈ ਇਸ ਜੀਵ ਦੇ ਸੰਪਰਕ ਵਿੱਚ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਬੰਦਿਆਂ ਤੇ ਬੰਦੀਆਂ ਨੂੰ ਚੇਤੰਨਤਾ ਨਾਲ ਵਰਤਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ । ਇਹ ਜੀਵ ਕਿਸੇ ਦੀ ਨੇਕੀ ਭੁਲਾ ਦੇਵੇ ਤਾਂ ਭੁਲਾ ਦੇਵੇ, —ਜਿਵੇਂ ਹਰ ਕੋਈ ਭੁਲਾ ਦਿੰਦਾ ਹੈ-- ਪਰ ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਕੀਤੀ ਬਦੀ ਨਹੀਂ ਭੁਲਾਏਗਾ । ਭਾਵੇਂ ਬਦਲਾ ਲੈਣ ਦੀ ਰੁਚੀ ਏਸ ਵਿੱਚ ਹੋਵੇਗੀ ਨਹੀਂ । ਇਹ ਜੀਵ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਉਪਜੀਵਕਾ ਦਾ ਸਾਧਨ ਬਣੇਗਾ । ਇਸ ਰਾਹੀਂ ਕਦੀ ਬੰਦੇ ਉੱਚੇ ਅਹੁਦਿਆਂ ਉਤੇ ਲੱਗਣਗੇ ਜਿੰਨਾਂ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਲੱਗਣ ਸਾਰ ਏਸ ਦੇ ਅਹਿਸਾਨ ਭੁੱਲ ਜਾਇਆ ਕਰਨਗੇ ਤੇ ਸਮਝਣਗੇ ਕਿ ਅਸਾਡੀ ਹੈਸੀਅਤ ਹੈਸੀ ਤਾਂ ਹੀ ਤਾਂ ਇਹ ਅਹੁਦੇ ਮਿਲੇ । ਕੋਈ ਸਮਝਣਗੇ ਬੰਦਾ ਕੋਈ ਸਬੱਬ ਬਣਾ ਕੇ ਹੀ ਪਦਵੀ ਉਤੇ ਬੈਠਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ।

ਅੱਗੇ ਜੋ ਈਸ਼ਵਰ ਨੂੰ ਮਨਜ਼ੂਰ ਹੈ ਸੋ ਹੋ ਕੇ ਰਹੇਗਾ । ਜੋ ਜੀਵ ਦੀ ਪਰਾਲੰਭਤ ਹੈ ਉਹ ਅਵੱਸ਼ ਭੋਗੇਗਾ । ਸਭ ਕੁੱਝ ਤਕਦੀਰ ਦੇ ਹੱਥਾਂ ਵਿੱਚ ਹੈ । ਇਹ ਜੋਤਸ਼ ਤਾਂ ਇਕ ਵਿੱਦਿਆ ਹੈ ਜੀ ਸੱਚ ਝੂਠ ਈਸ਼ਵਰ ਜਾਣੇ ।

ਇਸ ਜੀਵ ਤੇ ਏਸ ਸਹਾਰੇ—ਉੱਚੇ ਉਠਣ ਵਾਲਿਆਂ ਤੋਂ ਸਿਵਾਏ ਇਸ ਦੇ ਜੀਵਨ ਸਾਥੀ ਦੇ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੁਖਦਾਈ ਨਹੀਂ ਬਣਨੇ । ਸਗੋਂ ਕਈ ਦੁਖਦਾਈ ਰਹਿਣਗੇ । ਗੁਰਵਾਕ ਹੈ: “ਕੇਤੇ ਪੰਡਿਤ ਜੋਤਕੀ ਬੇਦਾ ਕਰਹਿ ਵੇਚਾਰ ।” ਜਨਮ ਪੱਤਰੀ ਸੰਪੂਰਨ ਹੋਈ ।

x x x

ਜੇ ਮੇਰਾ ਬਾਪੂ ਓਦੋਂ ਕਿਸੇ ਪਾਧੇ ਤੋਂ ਜਨਮ-ਪੱਤਰੀ ਬਣਵਾ ਦਿੰਦਾ ਤਾਂ ਇਹ ਵਹੀ ਸਾਨੂੰ ਦਿਮਾਗੋਂ ਹੀ ਉਤਾਰਨੀ ਤਾਂ ਨਾ ਪੈਂਦੀ । ਕਈ ਵਾਰ ਮੈਨੂੰ ਆਪਣੇ ਬਾਪੂ ਤੇ ਹਲਕਾ ਜਿਹਾ ਗੁੱਸਾ ਵੀ ਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਜਦੋਂ ਕਦੀ ਮੇਰੇ ਦੋਸਤ ਮਿੱਤਰ ਆਪਣੀਆਂ ਜਨਮ-ਪੱਤਰੀਆਂ ਕਢਵਾ ਕਢਵਾ ਕੇ ਜੋਤਸ਼ੀਆਂ ਨੂੰ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ “ਦਸੋ ਜੀ ਮੇਰੇ ਚੰਗੇ ਦਿਨ ਕਦੋਂ

ਆਉਣਗੇ ?” ਤੇ ਹੋਰ ਪੁੱਛਾਂ ਪੁੱਛਦੇ ਹਨ ! ਜੇ ਮੇਰੀ ਵੀ ਜਨਮ-ਪੱਤਰੀ ਬਣੀ ਹੁੰਦੀ ਤਾਂ ਮੈਂ ਵੀ ਆਪਣੀ ਕਿਸਮਤ ਦੀ ‘ਰੇਖ ਵਿੱਚ ਮੇਖ’ ਲਗਦੀ ਦੇਖ ਲਿਆ ਕਰਦਾ, ਕਿਸੇ ਪਾਧੇ ਜੋਤਸ਼ੀ ਤੋਂ ਪੁੱਛ ਲਿਆ ਕਰਦਾ, ਦੇਖੋ ਜੀ ! ਮੇਰੇ ਵੀ ਕਦੇ ਚੰਗੇ ਦਿਨ ਆਉਣਗੇ ਕਿ ਕੰਮ-ਏਸ ਤਰ੍ਹਾਂ, ਬੁੱਧ ਜੀ ਦੇ ਦੱਸੇ ਸਹਿਜ ਮਾਰਗੀ ਜਾਂ ਰਾਸ਼ੀਆਂ ਦੇ ਭੇੜ ਵਾਲਾ ਢੀਚੁੰ ਢੀਚੁੰ ਕਰਦਾ ਈ ਕੰਮ ਚਲਦਾ ਰਹੇਗਾ । ਹੁਣ ਤਾਂ ਏਹੋ ਯਕੀਨ ਕਰਨਾ ਠੀਕ ਹੈ ਵਈ ਜੋ ਜੀਵਨ ਦੇ ਦਿਨ ਲੰਘ ਗਏ ਹਨ ਉਹਨਾਂ ਵਿੱਚ ਮਾੜੇ ਤਾਂ ਸਭ ਲੰਘ ਚੁੱਕੇ ਸਮਝ ਲਏ ਜਾਣ, ਤੇ ਜੋ ਆਉਣੇ ਹਨ ਉਹਨਾਂ ਬਾਰੇ ਇਉਂ ਕਲਪਨਾ ਕਰਨੀ ਠੀਕ ਹੈ ਕਿ, ਉਹ ਸਭ ਚੰਗੇ ਈ ਹੋਣਗੇ । ‘ਬੁਰਾ ਨਹੀਂ ਸਭ ਭਲਾ ਹੀ ਹੈ ਰੇ; ਹਾਰ ਨਹੀਂ ਸਭ ਜੇਤੈ॥’

ਬੰਦਾ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਨੂੰ ਐਵੇਂ ਸੋਚ ਸੋਚ ਕੇ ਹੀ ਰੂਹ ਕਿਉਂ ਕੰਡਿਆਂ ਉੱਤੋਂ ਦੀ ਘਸੀਟੀ ਫਿਰੇ । ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਆਪਣੀ ਆਪੇ ਲਿਖੀ ਜਨਮ-ਪੱਤਰੀ ਸਮੇਂ ਹੁਰੋਂ ਉੱਤਰੀ ‘ਬ੍ਰਹਮ ਵਿਦਿਆ’ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਗ ਕਰਦਾ ਹੋਇਆ ਸਭ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਏਹੋ ਸਲਾਹ ਦਿੰਦਾ ਹਾਂ, — ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਉਹਨਾਂ ਚੰਗੀਆਂ ਘੜੀਆਂ ਬਾਰੇ ਉਡੀਕ ਕਰਨ ਲਈ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਇਹ ਜ਼ਰੂਰ ਛੇਤੀ ਹੀ ਆਉਣਗੀਆਂ ਤੇ ਮਾੜੇ ਦਿਨ ਜੇ ਆਏ ਵੀ ਹੋਣ, ਜਿਵੇਂ ਆਉਂਦੇ ਹਨ ਆਪੇ ਈ ਚਲੇ ਜਾਣਗੇ । ਇਹ ਸਮਝ ਕੇ ਚੱਲਣਾ ਠੀਕ ਹੈ । ਇਹ ਵੀ ਧਿਆਨ ਰੱਖਣਾ ਜੋ ਮਾੜੇ ਦਿਨ ਆਉਣੇ ਲਿਖੇ ਹਨ, ਕਿਧਰੇ ਇਹ ਪਾਧਿਆਂ ਨੇ ਭਾਈਚਾਰੇ ਦਾ ਰੁਜ਼ਗਾਰ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਹੀ ਨਾ ਲਿਖ ਦਿਤੇ ਹੋਣ । ਤਾਂ ਜੁ ਲੋਕ ਪੰਡਤਾਂ ਤੋਂ ਪੂਜਾ ਪਾਠ ਕਰਾਉਂਦੇ ਰਹਿਣ । ਸਾਡੇ ਤਾਂ ਜੋ ਮਾੜੇ ਦਿਨ ਸਨ ਸਮਝੋ ਲੰਘ ਗਏ ਹਨ, ਤੇ ਹੁਣ ਚੰਗੇ ਦਿਨ ਹੀ ਆਉਣਗੇ ਜਾਂ ਫਿਰ ਉੱਦਮ ਕਰਕੇ ਲਿਆਵਾਂਗੇ । ਜੇ ਪ੍ਰਾਣੀ ਇਉਂ ਸੋਚੇਗਾ ਅਵੱਸ ਸੁਖ ਭੋਗੇਗਾ ।

ਪਿਛਲੀ ਉਮਰ ਗੁਨਾਹੀ ਬੀਤੀ ।

ਭਾਗ ਅਸਾਡੇ ਲਿਖੀ ਫਕੀਰੀ ਸੋ ਮਸਤਕ ਧਰ ਲੀਤੀ ।

ਅਗੇ ਸਮਝ ਚਲੇ ਨੰਦ ਲਾਲਾ, ਜੋ ਬੀਤੀ ਸੋ ਬੀਤੀ ।

ਪਰ ਇਹ ਗੱਲਾਂ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਹੁਣ ‘ਗਿਆਨੀ’ ਬਣ ਕੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਸਮਝਾਉਣ ਲਈ ਕਰ ਰਹੇ ਹਾਂ, ਜਦੋਂ ਜੀ ਸਾਡੀ ਰੋਣੀ ਭੋਣੀ ਉਮਰ ਸੀ ਉਦੋਂ ਤਾਂ ਸਾਡੇ ਜੀਵਨ ਦੇ ਸਭਨਾਂ ਨੂੰ ਈ ਚੰਗੇ ਦਿਨ ਆਉਣ ਦੀਆਂ ਆਸਾਂ ਸੀ । ਖੈਰ ਜੀ ਸਾਡੀ ਜਨਮ-ਪੱਤਰੀ ਨਾ ਬਣਨ ਕਰ ਕੇ ਸਾਨੂੰ ਕਈ ਵਾਰ ਬੜੇ ਕਸ਼ਟ ਝਾਗਣੇ ਪਏ ਹਨ, ਭਾਵੇਂ ਉਸਦਾ ਕਾਰਨ ਸਾਡੇ ਪਿੰਡ ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਪੜ੍ਹੇ ਲਿਖੇ ਪਾਧੇ ਦੀ ਅਣ-ਹੋਂਦ ਸੀ । ਆਸ ਪਾਸ ਕਿਸੇ ਪੜ੍ਹੇ ਲਿਖੇ ਪਾਧੇ ਜਾਂ ਵਿਦਵਾਨ ਦੀ ਥਾਂ ਵਿਦਿਆ ‘ਮਾਰਡੰਡ’ ਬ੍ਰਹਮਣਾਂ ਦਾ ਹੀ ਦੌਰ-ਦੌਰਾ ਸੀ, ਪਰ ਮੈਨੂੰ ਪੱਕਾ ਯਕੀਨ ਹੈ ਜੇ ਕਿਧਰੋਂ ਉਸ ਵੇਲੇ ਕੋਈ ਬ੍ਰਹਮਣ ਪੰਜ ਸਤ ਕੋਹ ਦੂਰ ਤੇ ਵੀ ਹੁੰਦਾ, ਭਾਵੇਂ ਉਸ ਨੂੰ ਕਨ੍ਹੇੜੇ ਚੁੱਕ ਕੇ ਨਾ ਲਿਆਉਣਾ ਪੈਂਦਾ, ਸਾਡੀ ਜਨਮ-ਪੱਤਰੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਲਿਖੀ ਜਾਂਦੀ । ਚਲੋ ਜੀ ਇਹ ਕੋਈ ਬਹੁਤੀ ਮਾਖੜੇ ਦੀ ਗੱਲ ਵੀ ਨਹੀਂ । ਜੇ ਭਲਾ ਜਨਮ-ਪੱਤਰੀ ਲਿਖੀ ਜਾਂਦੀ ਫੇਰ ਕੇਹੜਾ ਅਸੀਂ ਅਵਤਾਰ ਜਾਂ ਰਾਜੇ ਬਣ ਜਾਣਾ

ਸੀ । ਅਵਤਾਰ ਤਾਂ ਕਹਿੰਦੇ ਇੱਕ ਨਿਹਕੰਲਕ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਬਾਕੀ ਸਭ ਪਹਿਲਾਂ ਦੀ ਹੋ ਚੁੱਕੇ ਹਨ, ਤੇ ਛੋਟੇ ਮੋਟੇ ਉਪ-ਅਵਤਾਰ ਸਾਨੂੰ ਉਂਝ ਬਣਨਾ ਪਸੰਦ ਨਹੀਂ ਸੀ ਆਉਣਾ । ਰਾਜਿਆਂ ਦਾ ਅਖੇ ! ਜੁਗ ਈ ਬੀਤ ਗਿਆ ਹੈ । ਜੇ, ਜੇ ਕੁੱਝ ਹਾਂ ਜੇ ਦੇਹੋ ਕੁੱਝ ਰਹਿਣਾ ਸੀ ਫਿਰ ਜਨਮ-ਪੱਤਰੀ ਦੀ ਲੋੜ ਵੀ ਕੀ ਸੀ ? ਸਗੋਂ ਇੱਕ ਗੱਲ ਖੁਸ਼ੀ ਦੀ ਹੈ ਕਿ, ਵਾਧੂ ਦੇ ਰਾਹੂ ਕੇਤੂ, ਮੀਨ-ਮਿਥੁਨ ਤਾਂ ਮਗਜ਼ ਉੱਤੇ ਨਹੀਂ ਚੱਕੀ ਫਿਰਦੇ । ਨਾਲੇ ਹੁਣ ਅਸੀਂ ਆਪਣੀ ਮਰਜ਼ੀ ਦੀ ਜਨਮ-ਪੱਤਰੀ ਵੀ ਤਾਂ ਲਿਖ ਲਈ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਲੋੜ ਪੈਣ ਤੇ ਵਾਧਾ ਘਾਟਾ ਕਰਨ ਦੇ ਹੱਕ ਵੀ ਸਾਡੇ ਆਪਣੇ ਕੋਲ ਰਾਖਵੇਂ ਹਨ ।

ਡਾਢਾ ਅਫਸੋਸ ਏਸ ਗੱਲ ਦਾ ਹੈ ਬਈ ਸਾਡੇ ਬਚਪਨ ਦੀ ਕੋਈ ਤਸਵੀਰ ਨਹੀਂ । ਮੇਰੀ ਛਟੀ ਉੱਤੇ ਜਿੱਥੇ ਇਤਨਾ ਖਰਚ ਹੋਇਆ ਸੀ ਪੰਜ ਸੱਤ ਦਮੜੇ ਜੇ ਤਸਵੀਰ ਖਿੱਚਣ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਦੇ ਦਿੰਦੇ ਤਾਂ ਅੱਜ ਕੱਲ੍ਹ ਜਦੋਂ ਅਸੀਂ 'ਖੋਜੀ' ਬਣੇ ਫਿਰਦੇ ਹਾਂ, ਆਪਣੀ ਆਦਿ-ਕਾਲੀ ਚਿੱਤਰਾਵਲੀ ਜਾਂ ਚਿੱਤਰ ਦੇਖ ਕੇ ਉਸ ਉੱਤੇ ਕੁਝ ਪੜਚੋਲ ਵੀ ਕਰ ਲੈਂਦੇ ਵਈ ਉਸ ਵੇਲੇ ਸਾਡੇ ਸਰੀਰ ਦੀ ਗੱਲੂਟ ਕਿਹੋ ਜਿਹੀ ਸੀ, ਨੱਕ, ਫੁੱਲੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਗੱਲਾਂ ਕਾਰਨ ਵਿੱਚੋਂ ਕੁੱਝ ਦਿਸਦਾ ਵੀ ਸੀ ਕਿ ਚੀਨੀਆਂ ਵਾਂਗ ਫਿੰਨ੍ਹਾਂ-ਮਿੰਨ੍ਹਾਂ ਸੀ ? ਜਿਸ ਨੂੰ ਪਿਛੋਂ ਦਾਈਆਂ ਮਾਈਆਂ ਨੇ ਖਿੱਚ ਖਿੱਚ ਕੇ ਵਧਾਇਆ । ਆਪਣੇ ਕੰਨਾਂ ਦੀ ਬਣਤਰ ਬੁੱਧ ਜੀ ਦੇ ਬੁੱਤਾਂ ਨਾਲ ਮਿਲਦੀ ਦੇਖ ਕੇ ਕਈ ਖਿਆਲ ਉਪਜਦੇ ਹਨ, ਜੇ ਸੱਚ ਮੁੱਚ ਏਹ ਇਤਨੇ ਹੀ ਵੱਡੇ ਸੀ, ਤਾਂ ਉਦੋਂ ਤਾਂ ਜਦੋਂ ਸਿਰ ਹਿਲਾਉਂਦੇ ਹੋਵਾਂਗੇ, ਚੇਖੇ ਮੋਟੇ ਪੱਖੇ ਜਿੰਨੀ ਜਿੰਨੀ ਹਵਾ ਝੁੱਲ ਪੈਂਦੀ ਹੋਵੇਗੀ !

ਗੱਲਾਂ ਵਿੱਚ ਪੈਂਦੇ ਟੋਏ, ਜੋ ਦਾਹੜੀ ਹੇਠ ਆ ਗਏ ਹਨ ਝੱਟ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਪਿਆਰੇ, ਦੁਪਿਆਰੇ ਹੋਣ ਦੇ ਸ਼ਗਨ ਅਪਸ਼ਗਨ ਸਮਝਾ ਦਿੰਦੇ ਹੋਣਗੇ । ਲੰਮੀਆਂ ਬਾਹਵਾਂ ਨੇ ਤਾਂ ਘਰ ਦਿਆਂ ਨੂੰ ਕਈ ਵਾਰੀ ਆਪਣੇ ਪੁੱਤ ਨੂੰ ਅਵਤਾਰੀ ਕਿਸਮ ਵਿੱਚੋਂ ਜਣਾ ਹੀ ਦਿੱਤਾ ਹੋਵੇਗਾ । ਮੇਰੀ ਮਾਂ ਨੇ ਏਸ ਲਈ ਕਹਿੰਦੇ ਨੇ ਮੇਰੇ ਮਾਤਾ (ਚੀਚਕ) ਦਾ ਸੂਆ (ਟੀਕਾ) ਨਹੀਂ ਲਗਵਾਇਆ ਸੀ, 'ਅਖੇ' ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਨੂੰ ਜੋਤਸ਼ੀਆਂ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਹੈ ਵਈ, ਜਿਸਨੇ ਬੋਤੇ ਰਾਜ ਖੋਹਣਾ ਹੈ, ਉਸ ਅਵਤਾਰ ਦੇ ਪਿੰਡੇ ਵਿੱਚ ਖੂਨ ਦੀ ਥਾਂ ਦੁੱਧ ਹੋਵੇਗਾ, — 'ਤਾਂ ਹੀ ਤਾਂ ਜਾਏ ਖਾਣੇ ਹਰੇਕ ਛੋਟੇ ਬੱਚੇ ਦੇ ਸੂਏ ਲਾ ਲਾ ਕੇ ਦੇਖਦੇ ਹਨ ? ਮੈਂ ਨੀ ਆਪਣੇ ਪੁੱਤ ਦਾ ਪਤਾ ਲੱਗਣ ਦੇਣਾ', ਇਹ ਆਖ ਕੇ ਮੇਰੀ ਮਾਂ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਅਜੇਹਾ ਲੁਕੋਣਾ ਜਿਵੇਂ ਮੈਂ ਹੀ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਤੋਂ ਰਾਜ ਭਾਗ ਖੋਹਣਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ਗੱਲ ਸੱਚ ਵੀ ਹੈ । ਅਸੀਂ ਦੁਨੀਆਂ ਵਿੱਚ ਆਏ ਤਾਂ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਦੇ ਬਿਸਤਰੇ ਗੋਲ ਹੋਣੇ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਏ । ਜੇ ਅਸੀਂ ਨਾ ਆਉਂਦੇ, ਖਬਰੈਂ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਨਾ ਹੀ ਨਿਕਲਦੇ ?

ਸਾਡੇ 'ਛਟੀ' ਵਾਲੇ ਕਾਰਜ ਪਿਛੋਂ ਅਸੀਂ ਜੋ ਨਵਾਂ ਰੂਪ ਉਘਾੜਿਆ । ਪ੍ਰਾਚੀਨ ਖੋਜ ਪੜਤਾਲ ਤੋਂ ਪਤਾ ਲੱਗਿਆ ਹੈ, ਬੱਸ ਜੀ ! ਉਸ ਦਿਨ ਦੀ ਸਾਡੀ ਨਵੀਂ ਨੁਹਾਰ ਨੇ ਤਾਂ ਸਾਰੇ ਪਾਸੀਂ ਬੱਲੇ ਬੱਲੇ ਕਰਾ ਦਿਤੀ ਸੀ । ਦੁੱਧ ਚੁੰਘਦੇ ਅਸੀਂ ਜੀ ਫੁੱਲ ਕੇ ਕੁੱਪਾ ਹੋ ਗਏ, ਗੋਰੇ ਚਿਟੇ ਬਘੋਲੇ ਜਿਹੇ, ਅਖੇ ! ਏਨੇ ਪਿਆਰੇ ਲਗਦੇ ਹੁੰਦੇ, ਕਹਿੰਦੇ ! ਹਰੇਕ

ਜਣਾ ਸਾਨੂੰ ਗੋਦੀ ਚੁੱਕਣ ਲਈ ਤਰਸਦਾ ਰਹਿੰਦਾ । ਜਦੋਂ ਜੀ ਸਾਡੇ ਸਿਰ ਦੇ ਵਾਲਾਂ ਨੂੰ ਜ਼ਰਾ ਕੁ ਵੱਡੇ ਹੋਣ ਤੇ ਗੁੰਦਿਆ ਜਾਣ ਲੱਗਿਆ ਤੇ ਸਾਡੇ ਸਿਰ ਉੱਤੇ ਨਵੀਂ ਵਿਆਹੁਲੀ ਵਾਂਗ ਛੋਟੇ ਛੋਟੇ ਸੱਗੀ ਫੁੱਲ ਗੁੰਦੇ ਗਏ, ਮੱਥੇ ਉੱਤੇ ਤਿੰਨ ਪੱਤਾਂ ਵਾਲਾ ਟਿੱਕਾ, ਪੈਰੀਂ ਚਾਦੀ ਦੇ ਘੁੰਗਰੂਆਂ ਵਾਲੇ ਸਗਲੇ ਤੇ ਗਿਟਕੜੇ ਨਾਲ ਹੀ, ਘੁੰਗਰੂਆਂ ਵਾਲੇ ਕੰਗਣਾਂ ਦਾ ਛਣਕਾਟਾ ਪਾਉਂਦੇ ਜਦੋਂ ਰੁੜ੍ਹਦੇ ਫਿਰਦੇ ਵੇਹੜੇ ਤੇ ਗਲੀ ਵਿੱਚ ਘੁੰਮਦੇ ਹੁੰਦੇ, ਉਦੋਂ ਨਾ ਸਾਨੂੰ ਕੋਈ ਮੁੰਡਾ ਸਮਝ ਸਕਦਾ ਸੀ ਨਾ ਕੁੜੀ । ਗਹਿਣਿਆ ਵਲੋਂ ਅਸੀਂ ਜੀ ਕੁੜੀਆਂ ਨੂੰ ਵੀ ਸ਼ਰਮਾਉਂਦੇ ਹੁੰਦੇ । ਪਰ ਉਦੋਂ ਕੁੜੀਆਂ ਨੂੰ ਅਜਿਹੇ ਗਹਿਣੇ ਵੀ ਕੌਣ ਪਾਉਂਦਾ ਸੀ ? ਇੱਕ ਗੱਲ ਸਮਝ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੀ ਕਿ ਮੁੰਡਿਆਂ ਨੂੰ ਕੁੜੀਆਂ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਉਸ ਜਮਾਨੇ ਇਸ ਕਿਸਮ ਦੇ ਗਹਿਣੇ ਗੱਟੇ ਕਿਉਂ ਪਾਏ ਜਾਂਦੇ ਸੀ ? ਚਲੋ ਜੀ ਹੁਣ ਇਸ ਗੱਲ ਉੱਤੇ ਬਹੁਤੀ ਬਹਿਸ ਕੀ ਕਰਨੀ ਹੈ, ਹੁਣ ਕੇਹੜਾ ਬਾਲ ਵਰੇਸ ਮੁੜ ਕੇ ਆਉਣ ਲੱਗੀ ਹੈ ? ਜੋ ਲੰਘ ਗਈ ਸੋ ਲੰਘ ਗਈ ।

ਜਦੋਂ ਜੀ ਸਾਡੇ ਸਿਰ ਦੇ ਕੋਮਲ ਵਾਲਾਂ ਦੀਆਂ ਮੀਢੀਆਂ ਗੁੰਦੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਤੇ ਸੱਗੀ ਫੁੱਲ ਅਤੇ ਪਰਾਂਦੀ ਤੇ ਕਾਲੀ ਡੋਰੀ ਨਾਲ ਬਾਲਪਣ ਦੇ ਸਾਰੇ ਸਿੰਗਾਰ, ਕੱਸੇ ਜਾਣੇ ਅਸੀਂ ਜੀ ਕਈ ਕਈ ਦਿਨ ਰੋਂਦੇ ਧੌਂਦੇ ਰਹਿੰਦੇ । ਕਹਿੰਦੇ ਜੀ ਬਿਸ਼ਨੋ ਨੈਣ ਦੀਆਂ ਕੱਸ ਕੇ ਕੀਤੀਆਂ ਮੀਢੀਆਂ ਤੇ ਘੁੱਟ ਕੇ ਗੁੰਦੇ ਸਿਰ ਕਾਰਨ ਅਸੀਂ ਖੂਬ ਵਿਰਲਾਪ ਕਰਨਾ । ਇਕ ਵਾਰੀ ਸਾਰਾ ਈ ਸਿਰ ਉੱਠ ਖੜਿਆ ਸੀ । ਪਰ ਸਾਡੇ ਮਾਪਿਆਂ ਨੂੰ ਲੂਲ੍ਹਾਂ ਲਟਕਾਉਣ ਤੇ ਸੱਗੀ ਫੁੱਲ ਗੁੰਦਣ ਦਾ ਇਤਨਾ ਸ਼ੌਂਕ ਸੀ, ਵਈ ਸਾਨੂੰ ਗੋਦਿਆਂ ਕੁਰਲਾਉਂਦਿਆਂ ਨੂੰ ਦੇਖਕੇ ਆਖ ਛੱਡਦੇ, 'ਕੋਈ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਸਿਰ ਗੁੰਦਣ ਤੋਂ ਦੁਖ ਲਗਦਾ ਈ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਫਿਰ ਆਪੇ ਸਿਰ ਪੱਕਾ ਹੋ ਜਾਊ ।' ਜਿਵੇਂ ਜੀ ਫੇਰ ਅਸੀਂ ਸਾਰੀ ਉੱਮਰ ਵਾਲ ਹੀ ਗੁੰਦਾਉਂਦੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ।

ਜਦੋਂ ਅਸੀਂ ਨਾਨਕੀ, ਜਾਂ ਮਾਸੀਆਂ ਭੂਆ ਦੇ ਪਿੰਡ ਜੰਗਲ ਦੇਸ਼ ਵੱਲ ਜਾਣਾ ਫਿਰ ਤਾਂ ਬਿਸ਼ਨੋ ਨੈਣ ਨੇ ਏਨੇ ਕੱਸ ਕੇ ਵਾਲ ਗੁੰਦਣੇ ਵਈ 'ਮੁੰਡਾ ਮਰ ਜਾਏ ਤੜਾਗੀ ਨਾ ਟੁੱਟੇ' ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਹੋ ਜਾਣੀ । ਮੇਰੀ ਮਾਂ ਤੋਂ ਵੱਡੀ ਉਮਰ ਦੀ ਬਿਸ਼ਨੋ ਨੈਣ ਨੇ ਪ੍ਰੇਮ ਨਾਲ ਸਿਰ ਗੁੰਦ ਕੇ ਆਖਣਾ 'ਲੈ ਅੰਮਾ' ਇੱਕ ਵਾਰੀ ਤਾਂ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਲਉਢੇ ਦਿਉਰ ਦਾ ਇਹੋ ਜਿਹਾ ਸਿਰ ਕੀਤੈ ! ਵਈ ਭਾਵੇਂ ਸਾਰੇ ਰਿਸ਼ਤੇ ਨਾਤਿਆਂ ਵਿੱਚ ਜਾ ਆਵੇ ਮਜ਼ਾਲ ਐ ਮੀਢੀਆਂ ਖੁਲ੍ਹਣ ।' ਸਿਰ ਦੀ ਚਮੜੀ ਬੇਸ਼ੱਕ ਉੱਧੜ ਜਾਵੇ, ਪਰ ਮੀਢੀਆਂ ਦਾ ਇਕ ਵਾਲ ਕੇਹੜਾ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲ ਸਕਦਾ ਹੈ । ਹੋਰ ਜੁਆਕਾ ਵਾਂਗ ਮੂੰਹ ਵਿੱਚ ਵਾਲ ਨਹੀਂ ਪੈਣਗੇ । ਸਿਰ ਉੱਤੇ ਜਦੋਂ ਜੀ, ਉਸਨੇ ਕੱਸਵਾਂ ਟੋਲਾ ਮਾਰਨਾ ਜੋ ਉਸ ਦਾ ਆਪਣੇ ਲਉਢੇ ਦਿਉਰ ਨਾਲ, ਵੱਡੀ, ਨਾ ਸੱਚ ਮਹਾਂ ਵੱਡੀ, ਭਾਈ ਦੀ ਮੁਹੱਬਤ ਦਾ ਕਲੋਲ ਹੁੰਦਾ ਸੀ, ਤਣਾਵਾਂ ਨਾਲ ਕੱਸੇ ਹੋਏ ਢੋਲ ਵਾਂਗ, ਸਾਡਾ ਸਿਰ ਉੱਪਰ ਨਾਲੋਂ ਵੱਧ ਅੰਦਰੋਂ ਅਜੇਹਾ ਗੂੰਜਣਾ ਕਿ ਅਸੀਂ ਉਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਸਮੇਂ ਦਾ ਰਾਗ ਅਲਾਪ ਦੇਣਾ । ਇਸ ਢੇ-ਤਾਲੇ ਰਾਗ ਦਾ ਅਲਾਪ, ਜੋ ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਵਿਰਲਾਪ ਹੁੰਦਾ ਸੀ, ਉਤਨਾ ਚਿਰ ਇਹ ਭੈਰੋਂ ਰਾਗ ਫਿਰ

ਬੰਦ ਕਿਵੇਂ ਹੁੰਦਾ ਜਿੰਨ੍ਹਾਂ ਚਿਰ ਸਿਰ ਵਿੱਚ ਸੁਰਾਂ ਟੁਣਕਦੀਆਂ ਰਹਿਣ ? ਸਾਡੀਆਂ ਕੱਸੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਮੀਢੀਆਂ ਤੋਂ ਪੀੜਾ ਉੱਠਦੀਆਂ ਰਹਿਣੀਆਂ ਤੇ ਅਸੀਂ ਜੀ ਰੋਂਦੇ ਰਹਿਣਾ । ਕਦੇ ਕਦੇ ਵਾਲਾਂ ਦੀਆਂ ਮੀਢੀਆਂ ਦਾ ਖਿੱਚਾਅ ਗੂੜ੍ਹੀ ਨੀਂਦ ਖੁਮਾਰੀ ਵੇਲੇ ਵੀ—ਜੇ ਕਹਿੰਦੇ ਸੂਲੀ ਉੱਤੇ ਵੀ ਆ ਜਾਂਦੀ ਹੈ— ਝੁੰਮਦੇ ਸਿਰ ਤੇ ਲਟਕਦੇ ਜੁੱਸੇ ਨੂੰ ਏਸੇ ਅਭਿਆਸ (ਰਿਆਜ) ਵਿੱਚ ਲਾਈ ਰੱਖਦਾ । ਵਾਂਹਡੇ ਜਾਂ, ਸਾਕ ਸਕੀਰੀ ਵਿੱਚ ਜਾਣ ਲਈ, ਜਦੋਂ ਸਾਨੂੰ ਨਵੀਂ ਦੁਲਹਨ ਵਾਂਗ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਜਾਇਆ ਜਾਂਦਾ, ਫਿਰ ਘਰਦਿਆਂ ਨੂੰ ਨਜ਼ਰ ਲੱਗਣ ਦਾ ਡਰ ਭੂਤਾਂ ਵਾਂਗ ਆ ਚਿੰਬੜਦਾ । ਸਾਡੀ ਸੁੰਦਰਤਾ ਬਣਾਉਣੀ ਗੁੱਡੀਆਂ ਨੂੰ ਮਾਤ ਪਾਉਣ ਵਾਲੀ ਦੇਖਕੇ, ਜੇ ਕੋਈ ਪਾਰਖੂ ਹੁੰਦਾ ਤਾਂ ਜ਼ਰੂਰ ਸਾਡੇ ਘਰਦਿਆਂ ਨੂੰ ਪੁੱਛਦਾ, 'ਵਈ ਇਹ ਲੀਰਾਂ ਦਾ ਬੁਧੂ ਤਾਂ ਹੈ ਨਹੀਂ, ਨਾਂ ਹੀ ਰਬੜ ਦਾ ਬਾਵਾ ਹੈ', ਤੁਸੀਂ ਹੁਣ ਇਸਨੂੰ 'ਕਾਕਾ' ਵੀ ਨਹੀਂ ਰਹਿਣ ਦਿੱਤਾ, ਇਸ ਮੁੰਡੇ ਦਾ ਹੁਲੀਆ ਦੱਸੋ ਕੀ ਬਣਾਇਆ ਹੈ ? ਘਰ ਦੇ ਬ-ਖੂਬੀ ਏਹੋ ਜਵਾਬ ਦਿੰਦੇ ਕਿ 'ਅਸੀਂ ਤਾਂ ਜੀ ਇਸਨੂੰ ਪਿੰਡ ਦੇ ਜੁਆਕਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਵਾਰੀ ਸਿਰ ਕੱਢਵਾਂ ਜਾ ਵਿੱਲਖਣ ਬਣਾ ਦਿਤਾ ਹੈ, ਭਾਵੇਂ ਕੋਈ ਕੁੱਝ ਕਰੇ ।'

ਦੇਹਲੀਓ ਪੈਰ ਬਾਹਰ ਕੱਢਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਜੀ ਸਾਡੀ ਸੁੰਦਰਤਾ ਨੂੰ ਕਰੂਪਤਾ ਵਿੱਚ ਬਦਲਣ ਦੇ ਉਪਾਉ ਹੋ ਜਾਣੇ । ਜਦੋਂ ਅਸੀਂ ਥੋੜੇ ਸਜੇ ਹੋਣੇ ਤਾਂ ਹੁਸੀਨਾਂ ਦੇ ਮੁੱਖੜੇ ਦੇ ਤਿਲ ਨਾਲੋਂ ਵੱਡਾ ਚਟਾਕ, ਸਾਡੀ ਠੋਡੀ ਜਾਂ ਮੱਥੇ ਉੱਤੇ ਪੁੱਠੇ ਤਵੇ ਦੀ ਕਾਲਖ ਦਾ ਦਾਗ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ । ਜਦੋਂ ਕਦੇ ਅਸੀਂ ਬਣੇ ਠਣੇ ਹੋਏ ਘਰਦਿਆਂ ਨੂੰ ਬਹੁਤੇ ਹੀ ਸੋਹਣੇ ਲਗਣੇ, ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਹੋਰ ਕਾਲਖ ਥੱਪ ਦੋਣੀ, ਵਈ ਸਾਡਾ ਮੁੰਡਾ ਕਿਸੇ ਬੰਦੇ ਨੂੰ ਸੋਹਣਾ ਨਾ ਲਗ ਜਾਵੇ ।

ਇਕ ਵਾਰੀ ਕਹਿੰਦੇ ! ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ 'ਉਪਾਉ' ਕੀਤੇ ਬਿਨਾਂ ਮੇਰਾ ਚਾਚਾ ਨਿਧਾਨ ਸਿੰਘ ਕਹਿੰਦੇ ਮੈਨੂੰ ਬਾਹਰਲੇ ਘਰ ਗੋਦੀ ਚੁੱਕ ਕੇ ਖਿਡਾ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਉੱਧਰੋਂ ਭੋਲਾ ਸਿੰਘ ਬੁੜ੍ਹਾ ਆ ਗਿਆ, ਉਸ ਦੀ ਜਿਉਂ ਹੀ ਅਸਾਡੇ 'ਸੁੰਦਰ-ਸਰੂਪ' ਤੇ ਨਿਗਾਹ ਪਈ ਉਥੇ ਹੀ ਪੈਰ ਗੱਡ ਕੇ ਖੜ੍ਹ ਗਿਆ । ਸਾਡੀਆਂ ਅਲੋਕਾਰੀਆਂ ਗਲਾਂ ਤੇ ਅਦਾਵਾਂ ਦੇਖ ਕੇ ਉਸ ਨੇ ਕਿਹਾ: ਨਿਧਾਨ ਸਿੰਘਾ ਮੁੰਡਾ ਤਾਂ ਪੱਟੂ ਬੜਾ ਤਿੱਖਾਂ ਲਗਦੈ, ਅੱਖ ਦੇਖ ਹਰਨ ਵਰਗੀ ਕਿੰਨੀ ਸੋਹਣੀ ਹੈ, ਕਿਵੇਂ ਭੁੱਟ ਭੁੱਟ ਝਾਕਦੇ, ਰੱਬ ਉਮਰ ਲਾਵੇ ।'

ਉਸ ਦੀ 'ਅਸੀਸ' ਸੀ ਕਿ 'ਦੁਰਾਸੀਸ', ਬਸ ਜੀ ਉਹੋ ਦਿਨ ਹੱਦ, ਸਾਡੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਨੂੰ ਨਾ ਆਈਆਂ, ਵਈ ਆ ਕੇ ਜਾਣ ਦਾ ਨਾਉਂ ਈ ਨਾ ਲੈਣ । ਗੰਨੀਆਂ ਸੁੱਜ ਕੇ ਗੁਲਗੁੱਲੇ ਹੋ ਗਈਆਂ । ਅੱਖਾਂ ਗਿੱਡ ਨਾਲ ਭਰ ਭਰ ਜਾਣ । ਘਰਦਿਆਂ ਨੇ ਬਬੇਰੇ ਟੂਟੇ-ਟਾਮਣ ਤੇ ਹਬੋਲੇ (ਹਬਾਉਲੇ) ਕਰਾਏ ਦੂਰੋਂ ਨੇੜਿਓਂ ਸਿਆਣਿਆਂ ਤੋਂ ਪਾਣੀ ਕਰਾ ਕਰਾ ਕੇ ਛਿੱਟੇ ਮਾਰੇ, ਦੋ ਮਹੀਨੇ ਫਿਰ ਜੀ ਅਸੀਂ ਉਹ ਕਸ਼ਟ ਭੋਗਿਆ, ਵਈ ਅੱਖਾਂ ਨੇ ਤਾਂ ਕੀ ਹਟਣਾ ਸੀ ਪੁੜ ਪੁੜੀਆਂ ਵੀ ਆ ਗਈਆਂ, ਜਾਣੀ ਉੱਠ ਖੜ੍ਹੀਆਂ । ਕਿਸੇ ਸਿਆਣੇ ਦੇ ਕਹੇ ਤੇ ਉੱਧਰ ਤਾਂ ਜੀ ਸਾਡੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਵਿਚ ਜਿੰਕਲੋਸ਼ਨ ਪਾਉਣ ਲੱਗੇ, ਨਾਲੋਂ ਨਾਲ ਗਤਾਂ ਨੂੰ ਬੱਕਰੀ ਦੇ ਦੁੱਧ ਦੇ ਫਰੇ ਬੰਨ੍ਹਣੇ, ਨਾਲ ਈ ਸਾਡੀ ਸੁੰਦਰਤਾ ਬਾਰੇ ਨਜ਼ਰ ਦਾ

ਉਪਾਉ ਕਰਨ ਲਈ, ਭੋਲੇ ਬੁਝੇ ਦੇ ਪੈਰਾਂ ਦੀ ਮਿੱਟੀ ਚੁੱਕ ਕੇ ਚੁਲ੍ਹੇ ਵਿੱਚ ਫੂਕੀ ਗਈ। ਸਾਡੇ ਸਿਰ ਉੱਤੇ ਦੀ ਵਾਰ ਕੇ ਲਾਲ ਮਿਰਚਾਂ ਅੰਗ ਵਿਚ ਸੁੱਟੀਆਂ ਗਈਆਂ, ਸਾਰਿਆਂ ਉਪਾਵਾਂ ਤੇ ਦੁਆਈਆਂ ਦੇ ਬਲ ਨਾਲ ਅਸੀਂ ਮਸਾਂ ਮਸਾਂ ਮੁੜ ਕੇ ਜੰਗ ਦੀ ਰੋਸ਼ਨੀ ਦੇਖਣ ਜੋਗੇ ਹੋਏ। ਜੇ ਇਹ ਉਪਾਉ ਨਾ ਹੁੰਦੇ, ਨਾ ਜਾਣੀਏ 'ਪ੍ਰਚਖਸੂ' ਬਣ ਕੇ ਦੌਧਰ ਦੇ ਅੰਨਿਆ ਸਾਧਾਂ ਵਾਲੇ ਡੇਰੇ ਦੇ ਰਾਗੀਆਂ ਤੋਂ ਚਾਰ ਸਰਗਮਾਂ ਸਿੱਖ ਕੇ ਜੂਨ ਗੁਜ਼ਾਰਾ ਕਰਨਾ ਪੈਂਦਾ। ਜਾਂ ਫਿਰ ਕਿਸੇ ਡੇਰੇ ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਤੇ ਮੰਦਰ ਵਿੱਚ ਕਥਾ ਵਾਚਕ' ਹੁੰਦੇ।

ਉਸ ਤੋਂ ਪਿੱਛੋਂ, ਫਿਰ ਜਦੋਂ ਜੀ ਸਾਨੂੰ ਘਰਦਿਆਂ ਬਾਹਰ ਲੈ ਕੇ ਜਾਣਾ ਸੌ ਓਹੜ ਪੋਹੜ ਕਰਨੇ। ਫੇਰ ਭੋਲਾ ਸਿੰਘ ਬੁੜ੍ਹਾ ਤਾਂ ਜਿੱਥੇ ਦਿਸਣਾ ਸਾਨੂੰ ਝੱਟ ਲੁਕੋ ਲੈਣਾ ਜਿਵੇਂ ਉਹ ਬੱਚੇ ਚੁੱਕਣ ਵਾਲੇ ਗਿਰੋਹ ਦਾ ਮੈਂਬਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਸਾਨੂੰ ਨਜ਼ਰ ਫਜ਼ਰ ਤੋਂ ਬਚਾਉਣ ਦੇ ਫਿਰ ਪੱਕੇ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕੀਤੇ ਗਏ। ਇੱਕ ਪਾਣੀ ਦੀ ਬੋਤਲ ਘਰੇ ਵੱਡੇ ਆਲੇ ਵਿਚ ਕਰਾ ਕੇ ਰੱਖੀ ਗਈ। ਘਰੇ ਵੜਨ ਵੇਲੇ ਉਸ ਦੇ ਛਿੱਟੇ ਦਿੱਤੇ ਜਾਂਦੇ, ਵਈ ਜੇ ਕੋਈ ਇਲ ਬਲਾ, ਮੰਦਭਾਵਨਾ ਨਾਲ ਗੁਪਤੋ-ਗੁਪਤੀ ਪਿੱਛਾ ਕਰਦੀ ਸਾਡੇ ਨਾਲ ਆ ਰਹੀ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਇਸ ਮੰਤਰ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਤਿਆਰ ਕੀਤੇ ਵਿਘਨ-ਹਰਨ ਪਾਣੀ ਦੇ ਛਿੱਟੇ ਪੈਂਦਿਆਂ ਹੀ ਝੜ ਜਾਵੇ ਜਾਂ ਨੱਸ ਜਾਵੇ, ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਾਡੇ ਤੋਂ ਮੰਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਦੂਰ ਕਰਨ ਲਈ ਹਰ ਹੀਲਾ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਰਿਹਾ। ਇੱਕ ਪੱਕੇ ਤੌਰ ਤੇ ਸਦਾ ਅੰਗ ਸੰਗ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਹੋਰ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕੀਤਾ ਗਿਆ, ਇਲਾਕੇ ਦੇ ਮੰਤ੍ਰਾਂ ਤੰਤ੍ਰਾਂ ਵਾਲੇ ਸਿਆਣੇ ਤੋਂ ਜੰਤ੍ਰ ਲਿਖਾ ਕੇ ਚਾਂਦੀ ਦੇ ਚਿੱਟੇ ਤਵੀਤ ਵਿੱਚ ਮੜ੍ਹਾ ਕੇ, ਕਾਲੀ ਲੋਗੜੀ ਵਿੱਚ ਪਰੇ ਕੇ ਸਾਡੇ ਗੱਲ ਵਿੱਚ ਲਟਕਾ ਦਿੱਤਾ। ਬਸ ਜੀ ਫੇਰ ਕੀ ਸੀ 'ਨੰਗਾ ਪੁੱਤ ਚੋਰਾਂ ਨਾਲ ਖੇਡੇ।' ਅਸੀਂ ਨੰਗੇ ਤਾਂ ਨਾ ਹੋਏ ਪਰ ਏਨੇ ਉਪਾਵਾਂ ਦੇ ਕਰਨ ਪਿੱਛੋਂ ਨਿਸੰਗ ਜ਼ਰੂਰ ਹੋ ਗਏ ਸੀ। ਫਿਰ ਜੀ ਸਾਨੂੰ ਉੱਡਾਰ ਹੋਇਆ ਦੇਖ ਕੇ ਘਰਦਿਆਂ ਨੇ ਨੇੜੇ ਤੇੜੇ ਵੱਖਰੇ ਆਉਣ ਜਾਣ ਦੀ ਖੁਲ੍ਹ ਦੇ ਦਿੱਤੀ— ਹਰ ਦਮ ਰੱਖਿਆ ਲਈ ਗਲ ਵਿੱਚ ਕਰਾ ਕੇ ਪਾਇਆ ਤਵੀਤ ਜੋ ਅੰਗ ਸੰਗ ਹਾਜ਼ਰ ਹੁੰਦਾ ਸੀ— ਜਿਸ ਦੇ ਇਕ ਪਾਸੇ ਕਹਿੰਦੇ, 'ਤਾਤੀ ਵਾਉ ਨਾ ਲਾਗਈ'। ਵਾਲਾ ਸਬਦ ਵੀ ਲਿਖਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ।

ਹੱਡ ਗੋਡੇ ਭੰਨਾ ਕੇ ਅਸੀਂ ਜੀ ਤੁਰਨ ਫਿਰਨ ਕੀ ਲਗੇ, ਘਰਦਿਆਂ ਲਈ ਖਿਪਤਾ ਬਣ ਗਏ। ਘਰ ਦੇ ਕਹਿਣ ਵਈ ਐਸੇ ਮੰਦੇ ਸਮੇਂ ਮੁੰਡੇ ਦਾ ਘਰੋਂ ਪੈਰ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲਿਆ ਹੈ, ਬਸ ਮੁੜ ਕੇ ਫਿਰਦਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਦਿਸਦਾ। ਜਦੋਂ ਅਸੀਂ ਰਤਾ ਕੁ ਨੱਸਣਾ ਭੱਜਣਾ, ਪੈਰਾਂ ਵਿੱਚ ਪਾਏ ਚਾਂਦੀ ਦੇ ਸਗਲਿਆਂ, ਨਜ਼ਰ ਬੱਟੂ, ਸ਼ੇਰਾਂ ਦੀਆਂ-ਚਾਂਦੀ ਮੜ੍ਹੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਨਹੁੰਦਰਾਂ ਵੱਖ ਛਣਕਣੀਆਂ। ਪੈਰਾਂ ਦੇ ਪਾਉਂਟੇ, ਹੱਥਾਂ ਦੇ ਕੰਗਣ ਅਤੇ ਤੜਾਗੀ ਨਾਲ ਲਗੇ ਚਾਂਦੀ ਦੇ ਘੁੰਗਰੂਆਂ ਨੇ ਇਹਨਾਂ ਸਾਜਾਂ ਨਾਲ ਜਦੋਂ ਆਪਣੀ ਸੁਰ ਮੇਲਣੀ ਤਾਂ ਕਈ ਜਲ-ਤਰੰਗ ਮਾਤ ਪੈ ਜਾਣੇ। ਅਸੀਂ ਜੀ ਜਿੱਧਰ ਜਾਣਾ ਛਣਕਾਟੇ-ਈ ਪੈਂਦੇ ਫਿਰਨੇ।

ਉਦੋਂ ਅਸੀਂ ਜੀ, ਨਾ ਐਡੀਟਰ ਸੀ ਤੇ ਨਾ ਲਿਖਾਰੀ, ਤੇ ਨਾ ਹੀ ਕਿਸੇ ਸਭਾ ਸੁਸਾਇਟੀ ਤੇ ਕਮੇਟੀ ਦੇ ਮੈਂਬਰ, ਬੱਸ ਨਿਰੇ ਖਿਡੌਣੇ ਹੁੰਦੇ ਸਾਂ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਹਰ ਵੱਡਾ ਛੋਟਾ ਆਉਂਦਾ

ਜਾਂਦਾ ਜੀਅ ਪਰਚਾਉਂਦਾ ਤੇ ਮਨ ਖੁਸ਼ ਕਰਕੇ ਲੰਘ ਜਾਂਦਾ ਸੀ ।

ਭਾਵੇਂ ਉਮਰ ਦੇ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਪਤਾ ਲਗ ਈ ਗਿਆ ਹੈ ਵਈ ਨਰਮ ਹੀ ਸਾਂ, ਬਸ ਚਾਰ ਪੰਚ ਵਰ੍ਹਿਆਂ ਦੇ ਤੋਤਲੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਹੋਏ ਭੋਏ, ਪਰ ਤੁਹਾਨੂੰ ਹੈਰਾਨੀ ਹੋਵੇਗੀ ਜਦੋਂ ਅਸੀਂ ਉਸ ਵੇਲੇ ਆਪਣੇ ਮੁਖਾਰ-ਬਿੰਦ ਤੋਂ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ 'ਬਾਬਾ' ਲਫਜ਼ ਵੀ ਆਖ ਨਹੀਂ ਸੀ ਸਕਦੇ, ਹਾਂ ਜੀ ! ਉੱਚੇ ਥਾਂ ਲਗਦੇ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਪਿੰਡ ਦੀਆਂ ਕਈ ਵਡ-ਉਮਰੀਆਂ ਬਹੁਆਂ ਤੇ ਮਨੁੱਖਾਂ ਦੇ 'ਬਾਬੇ' ਲਗਦੇ ਹੁੰਦੇ ਸਾਂ । ਇਉਂ ਸਮਝੋ ਅਸੀਂ ਜਮਾਂਦਰੂ 'ਬਾਬੇ' ਈ ਹੋਏ । ਤੇ ਚਾਚੇ ਤਾਂ ਅੱਧੇ ਪਿੰਡ ਦੇ ਅਸੀਂ ਪਿੰਡ ਦੀ ਗੀਤੀ ਮੁਤਾਬਕ ਜੰਮਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਸਾਂ ।

ਮੇਰੇ ਬਾਪੂ ਦਾ ਹਾਠੀ, ਮੰਤੂ ਨਾਈ, ਜਿਸ ਦਾ ਮੈਂ ਪਿੰਡ ਦੇ ਮੰਨੇ ਹੋਏ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਮੈਂ 'ਚਾਚਾ' ਲਗਦਾ ਸੀ, ਮੈਨੂੰ ਮਾਣ ਨਾਲ 'ਤਾਇਆ' ਆਖਿਆ ਕਰਦਾ, ਜਿਵੇਂ ਮੈਂ ਉਸ ਦੇ ਬਾਪ ਤੋਂ ਵੀ ਵੱਡਾ ਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ।

ਪਿੰਡ ਵਿੱਚ ਘਰ ਦਾ ਕੰਨ੍ਹਾ ਵੱਡੇ ਥਾਂ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਅਸੀਂ ਉਦੋਂ ਕਈਆਂ ਬਹੁਆਂ ਤੇ ਸਵਾਣੀਆਂ ਦੇ ਸੌਂਹਰਿਆਂ ਦੇ ਥਾਂ ਤਾਂ ਹੋਣਾ ਹੀ ਸੀ । ਕਈ ਵੱਡ-ਉਮਰੀਆਂ ਭਰਜਾਈਆਂ ਨੇ, 'ਇਹ ਤਾਂ ਮੇਰੇ ਲੌਢਾ ਦਿਓਰ ਕੱਚਾ ਈ ਖਾਣ ਵਾਲੇ, ਆਖ ਕੇ' ਸਾਨੂੰ ਜੀ ਦੰਦੀਏ ਖਾ ਜਾਣਾ ਤੇ ਚੁੰਡੀਆਂ ਨਾਲ ਵਿੰਨ੍ਹ ਛੱਡਣਾ । ਸਾਡੀਆਂ ਸ਼ਰਮ ਦੀਆਂ ਮਾਰੀਆਂ ਕਈ ਮਾਂ ਦੇ ਹਾਠ ਦੀਆਂ 'ਨੂੰਹਾਂ' ਨੇ ਬੀਚ-ਬਚਾਓ ਕਰਾਉਣਾ, - 'ਨਾ ਨੀ ਅੰਮਾਂ', ਸਾਡੇ ਛੋਟੇ ਜਿਹੇ ਬਾਬੇ (ਵਾਢੇ ਨੂੰ ਨਹੀਂ) ਐਵੇਂ ਈ ਨਾ ਛੇੜੀ ਜਾਵੇ, ਵਿਚਾਰਾ ਹੋ ਪਉਗਾ ।' 'ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਜ਼ੋਰ ਨਾਲ ਜਦੋਂ ਅਜਿਹੇ 'ਰਖਸ਼ਾ' ਦੇ ਯਤਨ ਕਰਨੇ ਤਾਂ ਕਿਧਰੇ ਸਾਡੀ ਜਾਨ ਖਲਾਸੀ ਹੋਣੀ । ਮੇਰੇ ਬਾਪੂ ਦੇ ਕਈ ਹਾਠੀਆਂ ਨੇ ਜਦੋਂ ਮੈਨੂੰ 'ਬਾਬਾ' ਜਾਂ 'ਚਾਚਾ' ਆਖਣਾ ਜਿਵੇਂ ਪਹਿਲੇ ਜਨਮ ਵਿੱਚ ਵੀ ਮੈਂ ਕਈਆਂ ਦੀਆਂ ਮਾਵਾਂ ਦਾ ਸੌਂਹਰਾ ਜਾਂ ਦਿਓਰ ਜੇਠ ਹੁੰਦਾ ਹਾਂ, ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਗੁੱਸਾ ਚੜ੍ਹ ਜਾਣਾ, ਪਰ ਗੁੱਸੇ ਹੋ ਕੇ ਕੀ ਕਰ ਸਕਦੇ ਸਾਂ, -ਕਾਠ ਦੀ ਹਾਂਡੀ ਉਬਲੇਗੀ ਤਾਂ ਆਪਣੇ ਈ ਕੰਢੇ ਸਾੜੇਗੀ । ਮੈਂ ਗੁੱਸੇ ਹੋਣਾ, ਤਾਂ ਉਹਨਾਂ ਲਈ ਹੋਰ ਤਮਾਸ਼ਾ ਬਣ ਜਾਣਾ । ਮਦ-ਹੋਸ਼ੀ ਜਿਹੀ ਵਿੱਚ ਲੰਘਾਇਆ ਇਹ ਬਚਪਨ ਕਿੰਨਾ ਖੱਟ-ਮਿੱਠਾ ਤੇ ਸੁਆਦਲਾ ਸੀ । ਹੁਣ ਜਦੋਂ ਯਾਦ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਮਨ ਸੁਆਦਲੀਆਂ ਯਾਦਾਂ ਨਾਲ ਭਰ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ।

ਮੇਰੇ ਪਿੰਡ ਦਾ ਆਂਢ ਗੁਆਂਢ

ਚੰਦਰਾ ਗੁਆਂਢ ਨ ਹੋਵੇ, ਲਾਈ ਲਗ ਨਾ ਹੋਵੇ ਘਰ ਵਾਲਾ

ਜਿਵੇਂ, 'ਮੇਰਾ ਪਿੰਡ' ਦੇ ਮੂੰਹ-ਮੱਥੇ ਦੀ ਵਿੱਥਿਆ ਵਿਚ 'ਗਿਆਨ-ਚਰਚਾ' ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ, ਮੇਰਾ ਪਿੰਡ ਬੰਨ੍ਹਣ ਵਾਲੇ ਆਦੀ ਲੋਕ, ਧਾਲੀਵਾਲ ਚੌਧਰੀ ਕਾਂਗੜ (ਕੰਗ-ਗੜ) ਦੇ ਮਹਿਰ-ਮਿਠੇ ਦੀ ਵੰਸ਼ ਵਿੱਚੋਂ ਧਾਲੀਵਾਲ ਹਨ, ਇਸ ਮਹੱਤਵ ਪੂਰਨ ਵੰਸ਼ ਦੀ 'ਗੋਰਵ-ਗਾਥਾ' ਦਾ ਠੀਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਰਨਣ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਇਕ ਗ੍ਰੰਥ ਲਿਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ । ਪਰ ਏਥੇ ਅਸੀਂ ਗੱਲ ਆਖਣੇ ਪਿੰਡ ਦੇ ਚੌਗਿਰਦ ਹੀ ਰੱਖਣੀ ਹੈ ; ਜਿਸ ਲਈ ਸੰਬੰਧਤ ਕਥਾ-ਵਾਰਤਾ ਵਧਾਉਣੀ ਠੀਕ ਨਹੀਂ, 'ਕਥਾ ਵਧਣ ਤੋਂ ਅਧਕ ਡਰਉ' । ਕਾਂਗੜ, -ਜਿਸ ਬਾਰੇ ਕਹਿੰਦੇ ਨੇ ਕੰਗ ਰਾਜੇ ਦੇ ਵਸਾਉਣ ਕਰਕੇ ਇਹ ਨਾਮ ਕੰਗ-ਗੜ ਤੋਂ ਬਣਿਆ ਹੈ, ਅਕਬਰ ਦੇ ਰਾਜ ਕਾਲ ਵੇਲੇ, ਇਹ ਧਾਲੀਵਾਲਾਂ ਦਾ ਕੇਂਦਰੀ ਮਹਾਂ-ਨਗਰ ਜਾਂ ਰਾਜਧਾਨੀ ਸੀ । ਲੋਕ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਰਾਜਾ ਕੰਗ ਦੇ ਸਮੇਂ ਇਹ ਬਹੁਤ ਵੱਡਾ ਨਗਰ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ । ਏਨਾ ਵੱਡਾ ਕਿ, ਰਾਤ ਨੂੰ ਦਰਵਾਜ਼ਿਆਂ ਉੱਤੇ ਜਗਾਏ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਚਰਾਗਾਂ (ਦੀਵਿਆਂ) ਲਈ ਤੇਲ ਮੰਗਣ ਵਾਲਾ, ਜੋ ਇੱਕ ਇੱਕ ਘਰ ਤੇਲ ਦੀ ਪਲੀ ਪਲੀ ਇਕੱਠੀ ਕਰਦਾ ਤਾਂ ਉਸ ਵੇਲੇ ਦੇ ਮਠਾਂ ਦੇ ਹਿਸਾਬ, ਸਵਾ ਮਣ ਤੇਲ ਇਕੱਠਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਸੀ । ਖੰਡਰ ਗਵਾਹੀ ਦੇਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਅਕਬਰ ਦੇ ਰਾਜ ਵੇਲੇ ਵੀ ਇਹ ਕੋਈ ਛੋਟਾ ਜਿਹਾ ਨਗਰ ਨਹੀਂ ਸੀ ।

ਇਸ ਵੇਲੇ ਕਾਂਗੜ ਦੇ ਪੁਰਾਣੇ ਖੰਡਰਾਂ ਉੱਤੇ ਮਹਿਰ-ਮਿਠੇ ਦੀ ਸਮਾਧ ਹੈ, ਜਿਸ ਦੀਆਂ ਹੁਣ ਵੀ ਮੰਨਤਾਂ ਮੰਨੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ, ਉਸ ਸਮੇਂ ਆਸ ਪਾਸ ਦੇ ਪਿੰਡਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲਾਕੇ ਇਹ ਧਾਲੀਵਾਲਾਂ ਦਾ 'ਤੱਪਾ' ਜਾਂ ਤਅੱਲਕਾ ਸਦਾਉਂਦਾ ਸੀ । ਏਥੋਂ ਦੇ ਵਾਸੀਆਂ ਨੂੰ ਤਪਤੀਏ' ਵੀ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਤਪਾ-ਧੌਲਾ ਨਾਂ ਤੇ ਏਸੇ ਗੋਤ ਦੇ ਹੁਣ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਕਸਬੇ ਨਗਰ, ਮੂਲ ਰੂਪ ਵਿਚ ਧਾਲੀਵਾਲਾਂ ਦੇ ਓਸੇ ਪੁਰਾਣੇ 'ਤੱਪੇ' ਦੇ ਹੀ ਸੂਚਕ ਸਨ । ਤੱਪਾ 'ਜਨ-ਪਦ' ਜਿਹਾ ਪੰਜਾਬੀ ਸ਼ਬਦ ਹੈ, ਜੋ ਪੁਰਾਣੇ ਸਮੇਂ ਵਿੱਚ ਛੋਟੇ ਰਾਜਾਂ ਜਾਂ ਇਲਾਕਾਈ ਖੇਤਰਾਂ ਲਈ ਵਰਤਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ । ਪਿੱਛੋਂ ਵਿਚਕਾਰ ਤੇ ਬੇ-ਅਬਾਦ ਪਏ ਜੰਗਲਾਂ ਵਿੱਚ ਹੋਰ ਜਾਤੀਆਂ ਤੇ ਗੋਤਾਂ ਦੇ ਪਿੰਡ ਵਸਦੇ ਗਏ । ਪਹਿਲਾਂ ਇਥੇ ੧੨੦ ਪਿੰਡਾਂ ਦੇ ਤਅੱਲਕੇ ਉੱਤੇ ਮਹਿਰ-ਮਿਠੇ ਧਾਲੀਵਾਲ ਦੀ ਚੌਧਰ ਹੁੰਦੀ ਸੀ !

ਅਕਬਰ ਨੇ ਡੂੰਘੀ ਰਾਜਨੀਤੀ ਦੇ ਨੁਕਤੇ ਤੋਂ, ਜਾਂ ਰਾਜਪੂਤਾਂ ਵਾਂਗ ਏਸ ਇਲਾਕੇ ਦੇ ਕਹਿੰਦੇ ਕਹਾਉਂਦੇ ਜ਼ਿਮੀਂਦਾਰ ਚੌਧਰੀ ਨੂੰ ਨੱਥਣ ਲਈ, ਜਾਂ ਲੜਕੀ ਦੀ ਸੇਹਤ ਤੇ ਸੁੰਦਰਤਾ

ਕਾਰਨ; ਇੱਕ ਵਿਆਹ ਇਸ 'ਕਾਂਗੜ' ਦੇ ਚੌਧਰੀਆਂ ਦੇ ਘਰ ਵੀ ਕਰਾਇਆ ਸੀ। ਇਹ ਪ੍ਰਸੰਗ ਵੀ ਸੁਣਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ: 'ਅਖੇ ! ਇਕ ਵਾਰੀ 'ਅਕਬਰ' ਦੇਧਰ ਦੌਰੇ ਤੇ ਆਇਆ ਅਤੇ ਸ਼ਿਕਾਰ ਖੇਡਦਾ ਕਾਂਗੜ ਵੱਲ ਦੀ ਲੰਘਿਆ, ਅੱਗੇ ਇੱਕ ਨਰੋਈ ਝੋਟੀ ਨੱਸੀ ਜਾ ਰਹੀ ਸੀ, ਓਧਰ ਚੌਧਰੀ ਦੀ ਪੋਤੀ 'ਸੰਮੀ' ਸਿਰ ਉੱਤੇ ਦੁੱਧ ਦਾ ਦੋਹਣਾ ਚੋ ਕੇ ਲਈ ਜਾਂਦੀ ਸੀ। ਕੋਲੋਂ ਦੀ ਉਹ ਝੋਟੀ ਲੰਘਣ ਲੱਗੀ, ਉਸ ਦਾ ਰੱਸਾ ਧਰਤੀ ਉੱਤੇ ਲਮਕਦਾ ਤੇ ਘਿਸਰਦਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਪਿੱਛੋਂ, 'ਫੜਨਾ ਵਈ ਓਏ' ਲਲਕਾਰੇ ਸੁਣਕੇ ਕੁੜੀ ਨੇ ਹੋਰ ਕੋਈ ਬੰਦਾ ਕੋਲੋਂ ਨਾ ਦੇਖਕੇ ਦੁੱਧ ਦਾ ਦੋਹਣਾ ਸਿਰ ਉੱਤੇ, ਓਵੇਂ ਜਿਵੇਂ ਅਡੋਲ ਰੱਖਿਆ ਤੇ ਇੱਕ ਪੈਰ ਨਾਲ ਨਵੀਂ ਨਰੋਈ ਝੋਟੀ ਦਾ ਰੱਸਾ ਦਬਾ ਲਿਆ। ਉਸ ਭੱਜੀ ਜਾ ਰਹੀ ਝੋਟੀ ਨੂੰ ਕਿਵੇਂ ਵੀ ਬੰਮਣਾ ਔਖਾ ਸੀ, ਪਰ ਰਸਾ ਦਬਾ ਲੈਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲੇ ਝਟਕੇ ਨਾਲ ਹੀ ਉਹ ਬਿੜਕਕੇ ਖੜ੍ਹ ਗਈ। ਝੋਟੀ ਨੇ ਬੜਾ ਜ਼ੋਰ ਲਾਇਆ, ਕਈ ਧੁਰਲੀਆਂ ਤੇ ਝੁੱਟੀਆਂ ਵੀ ਮਾਰੀਆਂ ਪਰ ਕੁੜੀ ਨੇ ਆਪਣੀ ਤਾਕਤ ਦੇ ਜ਼ੋਰ ਨਾਲ ਰੱਸਾ ਪੈਰ ਹੇਠ ਦੱਬੀ ਰੱਖਿਆ, ਝੋਟੀ ਜ਼ੋਰ ਲਾਉਣ ਤੇ ਵੀ ਅੱਗੇ ਨਾ ਜਾ ਸਕੀ।'

ਕੁੱਝ ਲੋਕ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਇਹ ਵਾਕਾ ਅਕਬਰ ਨੇ ਖੁਦ ਦੇਖਿਆ ਸੀ, ਕਈ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਉਸ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਸਰਦਾਰ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਸੀ, ਕੁਝ ਵੀ ਹੋਵੇ, ਇਸ 'ਸ਼ਕਤੀ-ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨ' ਦੀ ਵਾਰਤਾ ਨੇ, ਅਖੇ ! ਅਕਬਰ ਨੂੰ ਮਜ਼ਬੂਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ, ਕਿ ਉਹ, ਇਸ ਕੁੜੀ ਦਾ ਰਿਸ਼ਤਾ ਜਿਵੇਂ ਵੀ ਹੋਵੇ ਹਾਸਲ ਕਰਕੇ ਆਪਣੇ ਰਣਵਾਸ ਦਾ ਸਿੰਗਾਰ ਬਣਾਵੇ।

ਅਕਬਰ ਨੇ ਮਹਿਰ-ਮਿਠੇ ਨੂੰ ਸਨਮਾਨ ਨਾਲ ਦਿੱਲੀ ਦਰਬਾਰ ਵਿੱਚ ਸੱਦਿਆ, ਇਲਾਕੇ ਦੀ ਚੌਧਰ ਦਿੱਤੀ। ਚੌਧਰ ਦੇ ਅਰਬ ਸਨ ਏਸ ਇਲਾਕੇ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਸੰਭਾਲਣ ਦੇ ਅਖਤਿਆਰ, ਜਾਣੀ ਛੋਟੀ ਸੂਬੇਦਾਰੀ। ਇਲਾਕੇ ਦੇ ਮਾਲੀਆ ਉਗਰਾਹੁਣ ਵਾਲੇ ਅਧੀਨ ਥਾਣੇਦਾਰ ਜੋ ਉਦੋਂ ਫੌਜਦਾਰ ਭੀ ਹੁੰਦੇ ਸਨ-ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਚੌਧਰੀ ਬਣਨ ਤੋਂ ਇਹ ਅਧਿਕਾਰ ਤੇ ਮਾਨਤਾ ਬਹੁਤ ਵੱਡੀ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਸੀ।

ਇੱਕ ਕਥਾ ਇਹ ਵੀ ਹੈ, ਕਿ ਮਹਿਰ ਮਿਠੇ ਦੇ ਪੁੱਤਾਂ ਵਿੱਚ ਦੋ ਰਾਵਾਂ ਹੋ ਗਈਆਂ ਸਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਗਏ ਸ਼ਾਦੀ ਕਰਨ ਦੇ ਹੱਕ ਵਿੱਚ ਸੀ ਉਹ 'ਮੀਟੋਕੇ' ਜਾਂ ਮੀਆਣੇ ਕਹੇ ਗਏ, ਦੂਜੇ 'ਰੁਮਾਣੇ' ਧਾਲੀਵਾਲ ਮੰਨੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

ਮਾਲਵੇ ਦਾ ਇਹ ਜੰਗਲੀ ਇਲਾਕਾ ਉਸ ਵੇਲੇ ਤਿੰਨ ਚੌਧਰਾਂ ਵਿੱਚ ਵੰਡਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ, ਤਿੰਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸੂਬੇਦਾਰ ਇੱਕ ਹੁੰਦਾ ਸੀ। 'ਚੌਧਰੀ' ਸੂਬੇਦਾਰ ਨੂੰ ਕਰ ਉਗ੍ਰਾਹ ਕੇ ਦਿੰਦੇ ਸਨ। ਇਲਾਕੇ ਵਿੱਚ ਅਮਨ ਅਮਾਨ ਦੇ ਜ਼ਾਮਨ ਤੇ ਸਰਕਾਰ ਵਿਰੋਧੀ ਸਾਜ਼ਸ਼ਾਂ ਤੋਂ ਬਚਾਓ ਕਰਨ ਦਾ ਕੰਮ ਵੀ ਚੌਧਰੀ ਹੀ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਇਸ ਲਈ ਚੌਧਰੀ ਉਹੋ ਹੀ ਬਣਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ, ਜਿਸ ਦੀ ਸਿਆਣਪ ਦੇ ਨਾਲੋਂ ਵੱਧ ਬਾਹੂ ਬਲ ਦੀ ਧਾਕ ਭੀ ਹੋਵੇ।

'ਲੱਖੀ ਜੰਗਲ' ਦੇ ਇਲਾਕੇ ਦੀ ਚੌਧਰ ਬਰਾੜਾਂ ਦੇ ਇੱਕ ਵੱਡੇ ਵਡੇਰੇ, ਚੌਧਰੀ 'ਭੱਲਣ' ਨੇ ਆਪਣੇ ਬਾਹੂ ਬਲ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਦਾ ਅਕਬਰ ਦੇ ਦਰਬਾਰ ਵਿੱਚ ਬੀਰਤਾ ਅਤੇ ਧੱਕੜ ਹੋਣ ਦਾ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨ ਕਰਕੇ ਲਈ ਸੀ। ਸਰਸੇ ਦੇ ਚੌਧਰੀ ਨਵਾਬ ਮਨਸੂਰ ਖਾਂ ਭੱਟੀ ਨੇ

ਭੱਲਣ ਦੇ ਇਲਾਕੇ ਵਿਚ ਗਤਬਤ ਕਰਨੀ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੀ ਤਾਂ ਚੌਧਰੀ ਭੱਲਣ' ਨੇ ਇੱਟ ਦਾ ਜਵਾਬ ਪੱਥਰ ਵਿੱਚ ਦਿੱਤਾ। ਮਨਸੂਰ ਖਾਂ ਘਬਰਾ ਗਿਆ। ਇਸ ਨਵਾਬ ਨੇ ਅਕਬਰ ਨੂੰ ਧੀ ਦਾ ਡੋਲਾ ਦੇ ਕੇ ਰਿਸ਼ਤਾ ਗੰਢਿਆ ਤੇ ਚੌਧਰ ਪੱਕੀ ਕੀਤੀ। 'ਭੱਲਣ' ਨੂੰ ਸਾਰੀ ਗੱਲ ਦਾ ਪਤਾ ਲੱਗ ਗਿਆ। 'ਮਨਸੂਰ ਖਾਂ', ਜਿਸ ਦਿਨ ਚੌਧਰ ਦੀ ਪੱਗ ਅਕਬਰ ਦੇ ਦਰਬਾਰ ਵਿੱਚ ਸਿਰ ਉੱਤੇ ਬੰਨ੍ਹ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਚੌਧਰੀ 'ਭੱਲਣ' ਵੀ ਜਾ ਪੁੱਜਿਆ ਤੇ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਦੇ ਦਰਬਾਰ ਵਿੱਚ ਹੀ ਭੱਲਣ' ਨੇ ਮਨਸੂਰ ਖਾਂ ਉਤੇ ਹੱਲਾ ਬੋਲ ਦਿੱਤਾ ਤੇ ਅੱਧੀ ਪਗੜੀ ਪਾੜ ਕੇ ਧੱਕੇ ਨਾਲ ਹੀ ਆਪਣੇ ਸਿਰ ਉਤੇ ਬੰਨ੍ਹ ਲਈ, ਜਿਸ ਤੋਂ ਅਕਬਰ ਨੇ 'ਭੱਲਣ' ਦਾ ਹੌਸਲਾ ਤੇ ਜੁਝਾਰੂ ਦੇਖ ਕੇ ਗੱਲ ਇੰਝ ਮੁਕਾਈ ਕਿ, ਲੱਖੀ ਜੰਗਲ ਦੇ ਇਲਾਕੇ ਦੀ ਚੌਧਰ ਤੁਹਾਡੀ ਦੋਵਾਂ ਦੀ ਅਧੋ-ਅੱਧੀ ਹੋਵੇਗੀ ਲੱਖੀ ਜੰਗਲ, ਜੋ ਉਸ ਵੇਲੇ ਦੋ ਚੌਧਰਾਂ ਹੇਠਾਂ ਸੀ, ਤੀਜਾ ਇਲਾਕਾਈ ਚੌਧਰੀ ਮਹਿਰ ਮਿਠਾ ਥਾਪਿਆ ਗਿਆ। 'ਸਿਧੂ ਬਰਾੜਾਂ' ਦੇ ਇਤਿਹਾਸ ਵਿੱਚ ਇਸ ਘਟਨਾ ਨੂੰ ਪ੍ਰਮਾਣਿਕ ਦਰਸਾਉਣ ਲਈ ਇਹ ਲੋਕ ਵਾਕ ਬੜੇ ਮਾਣ ਨਾਲ ਵਰਤਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ:—

‘ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਅਮੀਰ ਵਜ਼ੀਰ, ਰਹੇ ਹੈਰਾਨ ਨਿਹਾਰ।

ਭੱਲਣ ਚੀਰਾ ਫਾੜਿਆ ਅਕਬਰ ਦੇ ਦਰਬਾਰ।’

* *

ਮਹਿਰ-ਮਿਠੇ ਦੀ ਧੀ (ਕੁੱਝ ਦੇ ਕਹਿਣ ਮੁਤਾਬਿਕ ਉਸ ਦੀ ਪੋਤਰੀ) ‘ਸੰਮੀ’ ਦੇ ਰਿਸ਼ਤੇ ਦੀ ਗੱਲ ਚੱਲੀ ਤਾਂ ਮਹਿਰ-ਮਿਠੇ ਨੇ ਇੱਕ ਮਜ਼ਬੂਰੀ ਜਾਹਰ ਕੀਤੀ ਕਿ ਫਿਰ ਮੇਰੀ ਦੂਜੀ ਲੜਕੀ ਕਿਸੇ ਹਿੰਦੂ ਚੌਧਰੀ ਨੇ ਨਹੀਂ ਲੈਣੀ। ਭਾਈਚਾਰਾ ਮੈਨੂੰ ਬਰਾਦਰੀ ਵਿੱਚੋਂ ਛੇਕ ਦੇਵੇਗਾ, ਇਸ ਐਕੜ ਦਾ ਹੱਲ ਅਕਬਰ ਨੇ ਓਸੇ ਵੇਲੇ ਕੱਢ ਦਿਖਾਇਆ, ਧਮੋਟ ਦਾ ‘ਗਿੱਲ’ ਚੌਧਰੀ ਅਕਬਰ ਨੇ ਸਾਂਝੂ ਬਣਾ ਲਿਆ। ਇਉਂ ਅਕਬਰ ਧਾਲੀਵਾਲਾਂ ਦੇ ਵਿਆਹਿਆ ਗਿਆ।

ਮਹਿਰ-ਮਿਠੇ ਨੇ ਆਪਣੀਆਂ ਦੋਵਾਂ ਧੀਆਂ ਨੂੰ ਦਾਜ ਵਿੱਚ ਚੋਖੀ ਜ਼ਮੀਨ ਦਿਤੀ। ਇਹ ਅਨੋਖੀ ਵਾਰਤਾ ਇੱਕ ਇਤਿਹਾਸਕ ਤੱਥ ਹੈ ਕਿ, ਉਸ ਜ਼ਮੀਨ ਦਾ ਇੱਕ ਟੁਕੜਾ ਕਾਂਗੜ ਪਿੰਡ ਉੱਤੇ ਟੁਰਦਾ ਟੁਰਦਾ ਧਮੋਟ ਪਿੰਡ ਪੁੱਜਿਆ ਸੀ, ਜਿੱਥੇ ਉਸ ਜ਼ਮੀਨ ਨੂੰ ‘ਮੀਏ ਕੀ ਪੱਤੀ ਜਾਂ ਗੌਰੀ ਵਾਲਾ ਖੇਤ’ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਦੂਜਾ ਟੁਕੜਾ ਦਿੱਲੀ ਪੁੱਜਿਆ ਸੀ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਹੀ ਕਬਰਾਂ ਬਣਾਈਆਂ ਹੋਈਆਂ ਸਨ। ਜ਼ਮੀਨ ਕਿਵੇਂ ਟੁਰੀ? ਇਹ ਕਹਾਣੀ ਬੜੀ ਦਿਲਚਸਪ ਹੈ, ਪਹਿਲਾਂ, ਪਟਵਾਰੀਆਂ ਨੇ ਕਾਂਗੜ ਪਿੰਡ ਦੀ ਜ਼ਮੀਨ; ਨਾਲ ਦੇ ਦੀਨੇ ਪਿੰਡ ਦੇ ਨਾਂ ਲਗਾਈ ਫਿਰ ਉਸ ਪਿੰਡ ਨੇ ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਦੇ ਦੂਜੇ ਪਿੰਡ ਦੇ ਨਾਂ ਕਰਾਈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਿੰਡੋਂ ਪਿੰਡ ਇਹ ਜ਼ਮੀਨ-ਕਾਂਗੜਾਂ ਵਿੱਚ ਟੁਰਦੀ ਹਲਵਾਰੇ ਪਿੰਡ ਪੁੱਜੀ ਤਾਂ ਏਥੋਂ ਦਾ ਮੁਖੀਆ ਅੜ ਗਿਆ ਕਿ, ਅਸੀਂ, ਜ਼ਮੀਨ ਅੱਗੇ ਨਹੀਂ ਟੁਰਨ ਦੇਣੀ ਪਰ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਦੀ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰੀ ਦੇ ਤਪ ਤੇਜ਼ ਅੱਗੇ ਕੌਣ ਠਹਿਰ ਸਕਦਾ ਸੀ, ਜ਼ਮੀਨ ਅੱਗੇ ਟੁਰੀ ਤੇ ਟੁਰਦੀ ਟੁਰਦੀ ਇਸ ‘ਧਰਤੀ ਮਾਤਾ’ ਨੇ ਪਿੰਡ ਧਮੋਟ ਪੁੱਜ ਕੇ ਹੀ ਵਿਸ਼ਰਾਮ ਕੀਤਾ।

ਜੇ ਇਹਨਾਂ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਟੁਕੜੀ ਵੀ ਬਰਾਸਤਾ 'ਮੇਰਾ ਪਿੰਡ' ਵਲੋਂ ਗੁਜ਼ਰਦੀ ਤਾਂ ਗੱਲ ਸਮਝ ਵਿੱਚ ਆ ਸਕਦੀ ਸੀ ਕਿ, ਕੁੱਝ ਕੁ 'ਧਰਤੀ ਮਾਤਾ' ਦਾ ਭਾਗ ਏਥੇ ਵੀ ਵਿਸਰਾਮ ਲਈ ਟਿਕ ਗਿਆ ਹੋਵੇਗਾ ? ਜੋ ਪਿਛੋਂ ਨਾਲੋਂ ਨਾਲ ਆਉਂਦੇ ਉਹਨਾਂ ਚੌਧਰੀਆਂ ਦੇ ਸਾਥੀ ਬੰਦਿਆਂ ਨੇ ਸੰਭਾਲ ਲਿਆ, ਪਰ ਦੁੱਖ ਇਹ ਹੈ ਇਸ ਕਲਪਨਾ ਨੂੰ ਖੜ੍ਹੀ ਕਰਨ ਜੋਗੀ ਭੂਮੀ ਵੀ ਇਸ ਦੇ ਪੈਰਾਂ ਬੱਲੇ ਨਹੀਂ ।

* *

ਮੇਰੇ ਪਿੰਡ, ਤੇ ਸਭ ਤੋਂ ਨੇੜੇ ਦੇ ਪਿੰਡ ਦੇ 'ਛਾਪੇ' ਵਿਚਕਾਰ ਫਾਸਲਾ ਇੱਕ ਕੱਚੀ ਕੋਹ ਜਾਂ ਪੱਕੀ ਮੀਲ ਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਦੇ ਨਾਲ ਅੱਗੇ, 'ਕੁਤਬਾ-ਬਾਹਮਣੀਆਂ', ਵੱਡੇ ਘੱਲੂਘਾਰੇ ਵਾਲੀ ਰਣ-ਭੂਮੀ ਹੈ, ਅਗਲੇ ਦੋਹਾਂ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚਕਾਰ ਇਤਿਹਾਸਕ ਢਾਬ ਹੈ । ਏਥੇ ੩੫-੪੦ ਹਜ਼ਾਰ ਸਿਖਾਂ ਦਾ ਖੂਨ ਇੱਕੋ ਦਿਨ ਡੁੱਲਿਆ ਸੀ । ਪਿੰਡ 'ਛਾਪਾ' ਸ਼ਾਇਦ 'ਛਾਪਾ ਰਾਏ' ਦੇ ਨਾਂ ਉੱਤੇ ਵਸਾਇਆ ਗਿਆ ਹੋਵੇ, ਜੋ ਜਗਦੇਉ ਪਰਮਾਰ ਦਾ ਪੋਤਰਾ ਸੀ, ਇਸ ਦੇ ਨਾਂ ਉੱਤੇ ੧੦ ਕੁ ਕੋਹਾਂ ਉੱਤੇ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਪਿੰਡ 'ਛਪਾਰ' ਹੈ । ਪਿੰਡ 'ਛਾਪੇ' ਦੀ ਭੂਮੀ ਪਹਿਲੋਂ ਕਿੱਥੋਂ ਤੱਕ ਸੀ ? ਇਸ ਦਾ ਪ੍ਰਮਾਣ ਪਿੰਡ 'ਕੁਰਤ' ਤੇ 'ਮਾਗੇਵਾਲ' ਦੀ ਹੱਦ ਉੱਤੇ ਉੱਥੋਂ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਵਡਿਆਂ ਵਡੇਰਿਆਂ ਦੀ ਮੰਨਤ ਲਈ ਬਣਾਈ ਇੱਕ ਮਟੀਲੀ ਪੇਸ਼ ਕਰਦੀ ਹੈ, ਜਿੱਥੇ 'ਇਸ' ਗੋਤ ਦੇ ਲੋਕ ਵਰ੍ਹੇ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਦਿਨ ਵੱਡੇ ਵਡੇਰਿਆਂ ਦੀ ਮਿੱਟੀ ਕੱਢਣ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਹਰ ਸਾਲ ਕੱਚੀ ਮਿੱਟੀ ਦਾ ਟਿੱਲਾ ਸਿਰਜਣ, ਜਾਂ ਇਉਂ ਕਹੋ 'ਮਿੱਟੀ ਕੱਢਣ' ਕਰਦੇ ਹਨ । ਵਿਆਹ ਸ਼ਾਦੀ ਵੇਲੇ ਲੋਕ ਵਡਿਆਂ ਦੀ ਮੰਨ-ਮਨਾਈ ਕਰਨ ਅਤੇ ਵਿਆਹ ਪਿਛੋਂ ਲਾੜਾ ਲਾੜੀ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ ਛਟੀਆਂ ਖੇਲ੍ਹਣ ਵੀ ਇਸ ਲੋਕ-ਧਾਮ ਉੱਤੇ ਪੁੱਜਦੇ ਮੈਂ ਦੇਖੇ ਹਨ । 'ਛਾਪੇ' ਅਤੇ ਮੇਰੇ ਪਿੰਡ ਦੀਆਂ ਸਰਹੱਦਾਂ ਨੂੰ ਖਹਿ ਕੇ ਲੰਘਦੀਆਂ ਨਵੇਂ ਪਿੰਡ ਦੀਆਂ ਭੂਮੀ-ਹੱਦਾਂ; ਜਿਵੇਂ ਸਾਡੇ ਦੋਵੇਂ ਪਿੰਡਾਂ ਦੀ ਕਮਜ਼ੋਰੀ ਦੀਆਂ ਸੂਚਕ ਹਨ ਓਥੇ ਨਵੇਂ ਵਸੇ ਪਿੰਡ 'ਦਸੋਧਾ ਸਿੰਘ ਵਾਲੇ' ਸਰਦਾਰਾਂ ਦੇ ਕਿਸੇ ਵੇਲੇ ਜਾਬਰ ਜਾਂ ਕਾਬਜ਼ ਹੋਣ ਦਾ ਪ੍ਰਮਾਣ ਵੀ ਪੇਸ਼ ਕਰ ਰਹੀਆਂ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਬਾਰੇ ਆਖਦੇ ਹਨ ਪਟਿਆਲੇ ਵਾਲੇ ਰਾਜੇ ਦੀ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰੀ ਦੇ ਜ਼ੋਰ ਨਾਲ ਏਹਨਾਂ ਦੋਵਾਂ ਪਿੰਡਾਂ ਦੇ ਘਰੇ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲਣ ਜੋਗੀ ਥਾਂ ਛੱਡ ਕੇ-ਦੋਵੇਂ ਪਿੰਡਾਂ ਦੀਆਂ ਕੰਧਾਂ ਤੱਕ-ਆਪਣਾ ਘੋੜਾ ਫੇਰ ਕੇ ਕਬਜ਼ਾ ਜਮਾ ਲਿਆ ਸੀ ।

ਇਉਂ ਸਾਰੀ ਜ਼ਮੀਨ ਤੇ ਕਬਜ਼ਾ ਕਰਕੇ ਧੁਰ 'ਕੁਰਤ' ਪਿੰਡ ਦੀ ਹੱਦ ਤੱਕ-ਤਿੰਨ ਮੀਲ ਲੰਮੀ ਜ਼ਮੀਨ ਉੱਤੇ ਇਹ ਸਰਦਾਰ ਕਾਬਜ਼ ਹੋ ਗਏ ਅਤੇ ਹੁਣ ਤੱਕ ਕਾਬਜ਼ ਰਹੇ ਹਨ । ਮੇਰੇ ਪਿੰਡ ਦੀਆਂ ਕੰਧਾਂ ਨਾਲ ਲਗਦੀਆਂ ਏਸ 'ਨਵੇਂ ਪਿੰਡ' ਦੀਆਂ ਸਰਹੱਦਾਂ, ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਸਰਦਾਰਾਂ ਦਾ ਤਪ ਤੇਜ਼ ਘਟ ਨਹੀਂ ਗਿਆ, ਕਾਇਮ ਰਹੀਆਂ ਹਨ ਹੁਣ ਇਹ ਜ਼ਮੀਨ ਮੇਰੇ ਪਿੰਡ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਹੌਲੀ ਹੌਲੀ ਮੁੱਲ ਖਰੀਦ ਕੇ ਮੁੜ ਹੱਦਾਂ ਵਧਾ ਲਈਆਂ ਹਨ, ਪਰ ਪਹਿਲਾਂ ਏਹ ਭੂਮੀ ਮੇਰੇ ਸਰਹੱਦੀ ਪਿੰਡ ਲਈ ਕਲੇਸ਼ ਦਾ ਕਾਰਨ ਵੀ ਬਣਦੀ ਰਹੀ ਹੈ । ਕਈ ਵਾਰ ਖੇਤਾਂ ਵਿੱਚੋਂ 'ਸਾਗ' ਤੋੜਨ ਕਰਕੇ ਹੀ ਲੜਾਈਆਂ ਹੋਈਆਂ, ਕਈ ਵਾਰ

ਘਾਹ ਬੋਤਦਿਆਂ ਦੇ ਰੰਬੇ ਤੇ 'ਤੰਗੜ' ਨਾਲ ਦੇ ਸਰਦਾਰਾਂ ਦੇ ਪਿੰਡ ਦੇ ਬੰਦੇ ਖੋਹ ਕੇ ਲੈ ਜਾਂਦੇ ਤਾਂ ਇਹ ਵਾਧਾ ਮੇਰੇ ਪਿੰਡ ਦੇ 'ਸੂਰਮਿਆਂ' ਦੀ ਅਣਖ ਦਾ ਸਵਾਲ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਲੜਾਈ ਦੇ ਬੱਦਲ ਬਿਨਾਂ ਕਾਰਨ ਹੀ ਅਸਮਾਨਾਂ ਤੇ ਚੜ੍ਹ ਆਇਆ ਕਰਦੇ । ਕਿਸੇ ਚੰਗੇ ਡਾਂਡੇ ਖਾਂਡੇ (ਵੱਡੇ ਘਰਾਣੇ) ਵਾਲੇ ਦੇ ਮਰਨ ਤੋਂ ਜਦੋਂ ਪਟੜੀ-ਫੇਰ, (ਚੌਗਿਰਦੇ ਦੇ ਪਿੰਡਾਂ) ਵਿੱਚ ਭਾਈਚਾਰਕ ਸਾਂਝ ਜਾਗਦੀ ਰੱਖਣ ਲਈ 'ਗਦੌੜ' (ਵੱਡੇ ਵੱਡੇ ਲੱਭੂ ਜਾਂ ਪਿੰਨੀਆਂ) ਫੇਰਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ, ਉਸ ਵੇਲੇ ਜਿਸ ਪਿੰਡ ਨਾਲ ਲੜਾਈ ਹੋਈ ਹੋਵੇ ਉਸ ਦੀ ਪੰਚਾਇਤ ਨਾਲ ਦੂਜੇ ਪਿੰਡ ਦੀ ਪੰਚਾਇਤ ਨਾ-ਮਿਲਵਰਤਣ ਰੱਖਦੀ ਸੀ । ਮੇਰੇ ਪਿੰਡ ਤੇ ਦਸੋਧਾ ਸਿੰਘ ਵਾਲੇ (ਨਵੇਂ ਪਿੰਡ) ਵਿਚਕਾਰ ਅੱਧੀ ਸਦੀ ਇਹਨਾਂ ਝਗੜਿਆਂ ਕਰਕੇ ਇਹ ਸਾਂਝ, ਜਗਦੀ ਬੁਝਦੀ ਜਿਹੀ ਰਹੀ ਹੈ ।

ਦੋਵਾਂ ਪਿੰਡਾਂ ਦੀਆਂ ਕਈ ਵਾਰੀ ਡਾਗਾਂ ਤੇ ਛਵੀਆਂ ਨਾਲ ਬੜੀਆਂ ਗਹਿ-ਗੱਡਵੀਆਂ ਲੜਾਈਆਂ ਹੋਈਆਂ । ਦੱਸਦੇ ਹਨ, ਮੇਰੇ ਪਿੰਡ ਦੇ 'ਗਹਿਣੀ' ਬੁੜ੍ਹੇ ਤੇ ਸਾਡੇ ਘਰਾਂ ਦੇ ਹੀ ਬਾਬੇ ਪੁੰਨੂੰ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਪੁੱਤਰ 'ਸੌਣ' ਦੀ ਜੋਗਵਰੀ ਉਸ ਵੇਲੇ ਖੂਬ ਕੰਮ ਆਈ ਸੀ । ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਡਾਂਗ ਤੇ ਗੰਡਾਸੀ ਵਾਹੁਣ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਤੇ ਇਹਨਾਂ ਹੀ ਸ਼ਸਤਰਾਂ ਦੇ ਕਈ ਫੱਟ ਲਗਣ ਤੇ ਆਪੇ ਹੀ ਘਾਉ ਮਿਲਣ ਦੀਆਂ ਕਥਾਵਾਂ, ਪੁਰਾਣੇ ਲੋਕ ਬੜੇ ਰੋਚਕ ਢੰਗ ਨਾਲ ਸੁਣਾਉਂਦੇ ਹਨ । ਇਹੋ ਜਿਹੀਆਂ ਲੜਾਈਆਂ ਪੌਣੀ ਕੁ ਸਦੀ ਪਹਿਲਾਂ ਕਿਸੇ ਨਾ ਕਿਸੇ ਬਹਾਨੇ ਇੱਕ ਦੂਜੇ ਪਿੰਡ ਨਾਲ ਫੌਕੀ ਅਣਖ ਦੇ ਦਿਖਾਵੇ ਲਈ ਆਮ ਹੁੰਦੀਆਂ ਰਹਿੰਦੀਆਂ ਸੀ ਤਾਂ ਜੁ ਇੱਕ ਪਿੰਡ ਦੇ ਲੋਕ ਆਪਣਾ ਬਾਹੂ ਬਲ ਦਿਖਾਕੇ ਦੂਜੇ ਪਿੰਡ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਤੜੀ (ਈਨ) ਹੇਠਾਂ ਰੱਖ ਸਕਣ ।

* *

ਦਸੋਧਾ ਸਿੰਘ ਵਾਲੇ (ਨਵੇਂ ਪਿੰਡ) ਦੀ ਜੂਹ ਵਿੱਚ ਮੇਰੇ ਪਿੰਡ ਦੇ ਨੇੜੇ ਲਗਦਾ ਇੱਕ ਪੁਰਾਣਾ ਬੋਹ ਹੈ । ਕਈ ਲੋਕ ਆਖਦੇ ਹਨ ਰਾਜੇ ਭੋਜ ਦੇ ਜਮਾਨੇ ਏਥੇ ਇੱਕ ਵੱਡਾ ਨੱਗਰ ਵਸਦਾ ਹੁੰਦਾ ਸੀ । ਏਸ ਬੋਹ ਵਿੱਚ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਸੱਤਾਂ ਪੀੜ੍ਹੀਆਂ ਦਾ ਖਜ਼ਾਨਾ ਹੈ, ਉਸ ਖਜ਼ਾਨੇ ਉੱਤੇ ਸੁਣਿਆ ਹੈ ਇਕ ਮਣੀ ਵਾਲਾ ਇੱਛਾ ਧਾਰੀ ਸੱਪ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਜੇਹੜਾ ਕਦੇ ਕਦੇ ਮੌਜ ਵਿੱਚ ਆਕੇ ਅੱਧੀ ਰਾਤੀ ਨਿਕਲਦਾ ਹੈ ਤੇ ਮਣੀ ਬਾਹਰ ਕੱਢ ਕੇ ਉਸ ਦੇ ਚਾਨਣੇ ਵਿਚ ਮਸਤੀ ਨਾਲ ਮੇਲ੍ਹਦਾ ਤੇ ਖੇਲ੍ਹਦਾ ਹੈ । ਉਹ ਇੱਛਾ ਧਾਰੀ ਸੱਪ, ਕਹਿੰਦੇ ਜੇ ਚਾਹੇ ਤਾਂ ਨਿੱਕਾ ਜਿਹਾ ਟਿੱਡਾ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਕਦੇ ਵੱਡਾ ਸਾਰਾ ਝੋਟਾ ਤੇ ਢੱਠਾ ਬਣ ਕੇ ਬੋਹ ਦੇ ਦੁਆਲੇ ਫਿਰਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ । ਲੋਕ ਆਖਦੇ ਹਨ ਉਹ ਇੰਝ ਤੁਰਿਆ ਜਾਂਦਾ ਈ ਜਦੋਂ ਚਾਹੇ ਅੱਖ ਦੇ ਫੇਰੇ ਵਿੱਚ ਜੂਨ ਬਦਲ ਲੈਂਦਾ ਹੈ, ਇਛਾਧਾਰੀ ਸੱਪ ਜੋ ਹੋਇਆ, ਧੰਨ ਲੋਕ-ਵਿਸ਼ਵਾਸ !

ਕੁੱਝ ਲੋਕ ਇਹ ਵੀ ਕਹਿੰਦੇ ਸੁਣੇ ਹਨ ਕਿ, ਨੱਬੇ (ਬਿਕ੍ਰਮੀ ਸੰਮਤ ੧੯੯੦) ਦੇ ਗੋਅ (ਪਾਣੀ ਦੇ ਹੜ੍ਹਾਂ) ਦੇ ਆਉਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਏਥੋਂ ਦੁਪਹਿਰ ਨੂੰ 'ਪਾਣੀ' 'ਪਾਣੀ', ਦੀਆਂ ਆਵਾਜ਼ਾਂ ਦਾ 'ਹਾੜ' ਬੋਲਿਆ ਕਰਦਾ ਸੀ । ਇਹ ਹਾੜ ਬੋਲਣ ਦੀ ਗੱਲ, ਕਈ ਪਿੰਡਾਂ ਦੀ ਜੂਹ ਦੇ ਕਿਸੇ ਨਾ ਕਿਸੇ ਪਾਸਿਓਂ-ਦੁਪਹਿਰਾ ਨੂੰ ਗੈਬੀ ਆਵਾਜ਼ਾਂ-ਸੁਣਨ ਦੀ ਕਹਾਣੀ ਦੇ ਰੂਪ

ਵਿੱਚ ਤੁਹਾਨੂੰ ਜ਼ਰੂਰ ਮਿਲ ਜਾਵੇਗੀ । ਅਖੇ ! ਇਹ ਉਹਨਾਂ ਰੂਹਾਂ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਹੈ ਜੋ ਕਿਸੇ ਯੁੱਧ ਵਿੱਚ ਬਿਨਾਂ ਪਾਣੀ ਤੋਂ ਪਿਆਸੀਆਂ ਮਰ ਗਈਆਂ ਸੀ । ਮੇਰੇ ਪਿੰਡ ਨਾਲ ਲਗਦੇ ਏਸ ਬੇਹ ਉੱਤੇ 'ਹਾੜ' ਬੋਲਣ ਬਾਰੇ ਕਈ ਰਾਵਾਂ ਹਨ । ਕੁੱਝ ਲੋਕ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਵੱਡੇ ਘੱਲੂਘਾਰੇ ਸਮੇਂ ਦੇਥੋਂ ਦੀ ਲੰਘੇ ਤੇ ਲੜੇ ਭੁੱਖੇ ਪਿਆਸੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਰੂਹ ਦਾ ਹਾੜ ਬੋਲਦਾ ਹੈ, ਕੁੱਝ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਲੜਾਈ ਦਾ ਹੋਵੇਗਾ, ਜੋ ਓਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੋਈ ਹੋਵੇਗੀ । ਮੇਰਾ ਪਿੰਡ ਘੱਲੂਘਾਰੇ ਦੀ ਰਣਭੂਮੀ ਦੇ ਖੇਤਰ ਵਿਚਕਾਰ ਹੈ, ਕੁਠਾਲੇ ਤੋਂ ਕੁਤਬੇ ਬਾਹਮਣੀਆਂ ਦੀ ਢਾਬ ਦੇ ਅੱਧ ਵਿਚਕਾਰ ਹੈ । 'ਜਸਾ ਸਿੰਘ ਬਿਨੋਦ' (ਕਪੂਰਥਲਾ ਦੇ) ਪ੍ਰਾਚੀਨ ਗ੍ਰੰਥ ਦੇ ਲੇਖਕ ਨੇ ਘੱਲੂਘਾਰੇ ਦੇ ਪ੍ਰਸੰਗ ਵਿਚ 'ਕੁਰਤ, ਛਾਪੇ' ਦਾ ਨਾਂ ਸਪਸ਼ਟ ਲਿਖਿਆ ਹੈ । ਜਿਥੇ ਜਸਾ ਸਿੰਘ ਆਹਲੂਵਾਲੀਏ; ਜਸਾ ਸਿੰਘ ਰਾਮਗੜੀਏ ਅਤੇ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਦੇ ਦਾਦੇ ਚੜ੍ਹਤ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਲੱਗੇ ਅਣਗਿਣਤ ਫੱਟਾਂ ਦਾ ਖੂਨ ਸਾਂਝਾ ਹੋ ਕੇ ਧਰਤੀ ਤੇ ਡੁੱਲਿਆ ਸੀ । ਮੇਰੇ ਪਿੰਡ ਦਾ ਨਾਮ ਉਸ ਗ੍ਰੰਥ ਵਿੱਚ ਵੀ ਨਾ ਆਉਣਾ ਇਸ ਪਿੰਡ ਦੇ ਨਿਤਾਣਾ ਤੇ ਛੋਟਾ ਹੋਣ ਦਾ ਹੀ ਕਾਰਨ ਹੈ । ਖੈਰ ! ਇਹ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਹੁਣ ਮੇਰੇ ਪਿੰਡ ਬਾਰੇ ਨਹੀਂ ਰਹੇਗੀ, ਮੈਂ ਜੁ ਇਸ ਬਾਰੇ ਇੱਕ ਜੱਟ ਪੁਰਾਣ ਗ੍ਰੰਥ ਲਿਖ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ।

ਭਾਵੇਂ ! ਇਤਿਹਾਸਕ ਗ੍ਰੰਥਾਂ ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਨਾਲ ਲਗਦੇ ਪਿੰਡ ਦਾ ਨਾਂ ਆ ਜਾਣਾ ਵੀ ਮੇਰੇ ਪਿੰਡ ਲਈ ਘੱਟ ਮਹੱਤਤਾ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਨਹੀਂ । ਕੁਰਤ ਛਾਪੇ ਦਾ ਨਾਂ ਬਰਿਆਤਕੀ (ਬਰਾੜਾਂ) ਦੇ ਇਲਾਕੇ ਦੀ ਇੱਕ ਯੁੱਧ ਦੀ 'ਵਾਰ' ਵਿੱਚ ਚੰਗਾ ਜਰਵਾਂ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਜਿੱਥੇ ਮਹਾਰਾਜਾ ਸਾਹਿਬ ਸਿੰਘ ਪਟਿਆਲੇ ਵਾਲੇ ਦੀਆਂ ਫੌਜਾਂ ਨੇ 'ਜਲਾਲਕਿਆਂ' ਉੱਤੇ ਚੜ੍ਹਾਈ ਸਮੇਂ ਰਾਤ ਕੱਟੀ ਸੀ । ਇਹ ਫੌਜ, ਜਲਾਲਕਿਆਂ ਵਲੋਂ, ਭਦੌੜ ਦੇ ਚੂਹੜ ਸਿੰਘ ਦਲ ਸਿੰਘ ਦੇ ਸਰਦਾਰਾਂ ਨੂੰ ਧੋਖੇ ਨਾਲ ਜੀਉਂਦੇ ਸਾੜਨ ਦੀ ਘਟਨਾ ਦਾ ਬਦਲਾ ਲੈਣ ਲਈ ਪਟਿਆਲੇ ਤੋਂ ਚੜ੍ਹੀ ਸੀ; ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਸੰਬੰਧੀ 'ਵਾਰ' ਦੇ ਇਹ ਟੱਪੇ ਆਮ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਮੂੰਹ ਉੱਤੇ ਖੇਲ੍ਹਦੇ ਮੈਂ ਗਾਉਣ ਵਾਲਿਆਂ ਤੋਂ ਸੁਣੇ ਹਨ:-

‘ਦਲ ਸਿੰਘ ਚੂਹੜ ਸਿੰਘ ਦੋਵੇਂ ਸੂਰਮੇਂ ਭਾਈ,
ਮਰਦਾ ਹੋਇਆ ਬੋਲਿਆ ਚੂਹੜਸਿੰਘ, ‘ਦਲ, ਸਿੰਘਾ !’
ਜੰਮੇ ਬਾਡੇ ਬਾਗੀ ਪੁਰ ਮੌਤ ਕੱਠਿਆਂ ਨੂੰ ਆਈ ।’

ਇਸ ਵਾਰ ਦੀ ਸੰਬੰਧਤ ਪਉੜੀ ਦੀ ਤੁਕ ਇਹ ਹੈ:-

ਪਹਿਲਾ ਡੇਰਾ ਕੁਰਤ ‘ਛਾਪੇ’,
ਦੂਜਾ ਡੇਰਾ ਭਾਈ ਕੇ ਦਿਆਲ ਪੁਰੇ,
ਜਿਥੋਂ ਦੇਗਾਂ ਕੁਣਕੇ ਦੀਆਂ ਵਰਤਾਈਆਂ* ।’

* *

* ਇਹ ਵਾਰ ਸ: ਅਤਰ ਸਿੰਘ ਭਦੌੜ ਨੇ ਸਰ ਰਿਚਰਡ ਟੈਪਲ ਨੂੰ ਭੇਜੀ ਸੀ ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਆਪਣੀ ਕਿਤਾਬ (੧੮੮੪) ‘ਲੀਜੈਂਡਸ ਪੰਜਾਬ’ ਦੇ ਦੂਜੇ ਭਾਗ ਵਿੱਚ ਛਾਪ ਦਿੱਤੀ ਹੈ । ਪੰਜਾਬੀ ਉਲਥਾ ਤੇ ਅਸਲ, ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਭਾਗ ਨੇ ਛਾਪ ਦਿੱਤਾ ਹੈ । [ਦੇਖੋ ਭਾਗ ੨ ਸਫਾ ੭੦]

ਮੇਰੇ ਪਿੰਡ ਤੋਂ ਛੇ ਕੋਹ ਦੂਰ ਪਿੰਡ ਸਹਿਜੜਿਆਂ ਵਿੱਚ ਇੱਕ 'ਕਾਲਾ ਮਹਿਲ' ਨਾਂ ਦਾ ਬੁਰਜ ਹੈ। ਇਸ ਬਾਰੇ ਕਥਾ ਹੈ ਕਿ, ਕਾਲਾ ਮਹਿਲ ਸੰਧੂ ਜੱਟਾਂ ਦਾ ਕੁਝ ਧਾਲੀਵਾਲਾਂ ਦਾ ਵੱਡਾ ਵੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ— ਵਡਾ ਸੂਰਬੀਰ ਤੇ ਬਲਵਾਨ ਸਿੱਧ ਪੁਰਖ ਸੀ। ਇਸ ਕੋਲ ਉਸ ਸਮੇਂ ਦਾ 'ਪਸ਼ੂ-ਧਨ' ਬਹੁਤ ਹੁੰਦਾ ਸੀ, ਇਸ ਦੇ ਵਿਰੋਧੀ ਕਈ ਵਾਰੀ ਚੜ੍ਹ ਕੇ ਆਏ ਪਰ ਜਦੋਂ ਰਾਤ ਨੂੰ ਆਉਂਦੇ ਰਹੇ ਤਾਂ ਉਸ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਜਾਗਦੇ ਪੁਰਖਾਂ ਵਾਂਗ ਚਮਕਦੀਆਂ ਦੇਖ ਕੇ ਮੁੜ ਜਾਂਦੇ ਰਹੇ। ਇਸ 'ਕਾਲੇ ਮਹਿਲ' ਦਾ ਨਿਜੀ ਸੇਵਕ, ਇਕ ਮਿਰਾਸੀ ਤੇ ਦੂਜਾ ਬਰਾਹਮਣ ਸੀ, ਬਰਾਹਮਣ ਨੇ ਭੇਦ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਵਿਰੋਧੀਆਂ ਨੂੰ ਦੱਸ ਦਿੱਤੀ, ਤੇ ਮਿਰਾਸੀ ਪੱਕਾ ਵਫ਼ਾਦਾਰ ਨਿਕਲਿਆ। ਜਦੋਂ ਵਿਰੋਧੀਆਂ ਨੇ ਹਮਲਾ ਕੀਤਾ ਤਾਂ ਮਿਰਾਸੀ ਨੇ 'ਕਾਲੇ ਮਹਿਲ' ਨੂੰ ਜਗਾ ਦਿੱਤਾ। ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਸੰਧੂ ਗੋਤ ਦੇ ਜੱਟ ਹੁਣ ਤੱਕ ਆਪਣੇ ਲਵੇਰੇ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਬੇਈ ਮਿਰਾਸੀ ਨੂੰ ਪ੍ਰੋਹਤਾਂ ਵਾਂਗ ਅਦਬ ਤੇ ਪਿਆਰ ਨਾਲ ਖਵਾਉਂਦੇ ਹਨ ਜਦੋਂ ਕਿ 'ਖੀਰ ਖਾਣੇ' ਬਰਾਹਮਣਾਂ ਦੇ ਸਖਤ ਵਿਰੋਧੀ ਹਨ।

ਦੇਸ਼-ਵੰਡ ਪਿਛੋਂ ਮਿਰਾਸੀਆਂ ਦਾ ਭਾਵੇਂ ਖਾਸਾ ਕਾਲ ਪੈ ਗਿਆ ਹੈ, ਪਰ ਸ਼ਰਧਾਲੂਆਂ ਦੀ ਇਸ ਸ਼ਰਧਾ ਪੂਰਤੀ ਲਈ 'ਕੋਈ ਹਰਿਆ ਬੂਟ' ਕਿਤੋਂ ਨਾਂ ਕਿਤੋਂ ਹੁਣ ਵੀ ਲੱਭ ਹੀ ਪੈਂਦਾ ਹੈ, ਮਿਰਾਸੀ ਕੁਲ ਦੇ ਰਤਨ ਭਾਈ ਮਰਦਾਨਾ ਜੀ ਅਤੇ ਬਾਲੇ ਸੰਧੂ ਦੀ ਪ੍ਰੀਤ ਵੀ ਏਹੋ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਦੀ ਹੈ, ਜੋ ਜੀਵਨ ਭਰ ਸਹਿਮੇਲੀ ਹੋ ਕੇ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਨਾਲ ਦੇਸ਼ ਦੇਸ਼ਾਂਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਵਿਚਰਦੇ ਰਹੇ। ਏਨਾ ਦੇ ਪਿਆਰ ਪਿਛੇ ਅਜੇਹੀ ਰਵਾਇਤ ਹੋਵੇਗੀ।

x x

ਮੇਰੇ ਪਿੰਡ ਦੇ ਆਸ ਪਾਸ 'ਕੁੜੀ ਕੁਰਤ ਦੀ ਮੁੰਡਾ ਮਾਂਗੇਵਾਲ ਦਾ' ਇੱਕ ਅਰਧ-ਰੋਮਾਂਚਕ ਕਹਾਣੀ ਵਾਲਾ ਲੋਕ-ਅਖਾਣ ਪ੍ਰਚਲਤ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਪਰ ਆਖਦੇ ਹਨ ਕੁੜੀ ਅਜੇਹੀ ਚਤਰ ਨਿਕਲੀ ਕਿ, ਉਹ ਮਨੁੱਖ ਉੱਤੇ ਬੈਠੀ 'ਮਾਂਗੇਵਾਲੀਏ' ਮੁੰਡੇ ਤੋਂ ਕਈ ਮਹੀਨੇ ਬਾਜ਼ਰੇ ਤੇ ਜੁਆਰ ਦੇ ਸਿੱਟਿਆਂ ਤੋਂ ਜਾਨਵਰ ਤਾਂ ਉਡਾਉਂਦੀ ਰਹੀ ਪਰ ਉਸ ਦੇ ਕਾਬੂ ਨਾ ਆਈ। ਇਹੋ ਜਿਹੀ ਸੁੰਦਰ ਚਤੁਰਾਈ ਦੀ ਕਦੋਂ ਤੇ ਕਿੱਥੇ ਲੋੜ ਨਹੀਂ?

ਹਾੜਾਂ ਦੀਆਂ ਰਾਤਾਂ ਨੂੰ ਕੋਠੇ ਉੱਤੇ ਪਿਆ ਹੋਇਆ ਪਿੰਡ 'ਮਨਾਲ' ਦੇ ਟੇਵੇ ਰਾਹ ਤੇ ਇੱਕ ਅੱਗ ਦੀ ਲਾਟ ਦੀ ਜੋਤ ਜਿਹੀ ਜਦੋਂ ਮੱਚਦੀ ਦਿੱਸਦੀ ਹੁੰਦੀ ਤਾਂ ਸਾਰੇ ਪਿੰਡ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਉੱਤੇ ਸਹਿਮ ਛਾ ਜਾਂਦਾ ਕਿ ਇਹ ਕੋਈ 'ਗੈਬੀ ਲਾਟ' ਹੈ-ਜੇਹੜੀ ਇੱਧਰੋਂ ਤੁਰ ਕੇ ਓਧਰ ਨੂੰ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਫੇਰ ਅੱਧੀ ਰਾਤ ਨੂੰ ਹੀ ਓਧਰੋਂ ਏਧਰ ਨੂੰ ਮੁੜ ਆਉਂਦੀ ਹੈ। ਸਿਆਣਿਆਂ ਅੰਦਾਜ਼ੇ ਲਗਾਉਣੇ, 'ਵਈ ਅੱਜ ਕੋਈ ਟੇਵੇ ਰਾਹ ਦੀ ਚੌਰਸਤੇ ਵਾਲੀ ਥਾਂ ਉੱਤੇ ਜ਼ਰੂਰ ਟੂਣਾ ਕਰਕੇ ਗਿਆ ਹੋਵੇਗਾ। ਮਾਂਗੇ ਵਾਲੀਆਂ ਝਿਉਰ 'ਸਿਆਣਾ' ਹੈ ਉਸ ਨੇ ਕਿਸੇ ਦਾ 'ਉਪਾਉ' ਕੀਤਾ ਹੋਵੇਗਾ ਜਾਂ ਫਿਰ ਕੁੱਝ ਹੋਰ ਕਾਰਾ ਹੋਇਆ ਹੋਵੇਗਾ। ਕਿਸੇ ਨੇ ਕਹਿਣਾ, ਨਾ ਭਾਈ! 'ਇਹ ਤਾਂ ਕਿਸੇ ਦਾ ਜਗਾਇਆ ਹੋਇਆ ਸਿਵਾ ਓਧਰ ਨੂੰ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ।' ਟੇਵੇ ਰਾਹ ਦੇ ਚੌਰਸਤੇ ਉੱਤੇ ਕਈ ਵਾਰੀ ਕਿਸੇ ਤੀਵੀਂ ਦੇ ਨਾ ਕੇ ਸੁੱਟੇ ਤੇੜ ਸਿਰ ਦੇ ਕੱਪੜੇ, ਸਿਰ ਦੀ ਗੁਤਨੀ ਦੀ ਪਰਾਂਦੀ, ਮਿੱਟੀ ਦੇ ਭੰਨੇ ਹੋਏ

ਭਾਂਡੇ, ਘੜੇ ਟੂਟੇ ਦੇ ਹੋਰ ਨਿਸ਼ਾਨ ਜਦੋਂ ਕਦੀ ਦੇਖੇ ਜਾਂਦੇ ਸੀ ਲੋਕ ਦੁਪਹਿਰੀ ਓਧਰ ਦੀ ਲੰਘਣੇ ਹਟ ਜਾਂਦੇ ਸੀ । ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਕਹਿਣਾ, 'ਕਿਸੇ ਨੇ, ਇੱਲ ਬਲਾ ਆਪਣੇ ਗਲੋਂ ਲਾਹਕੇ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਦੇ ਗਲ ਪਾਉਣ ਲਈ ਇਹ ਕਾਰਾ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਭਾਈ ਬਚ ਕੇ ਰਹਿਣਾ ।' 'ਤੀਵੀਆਂ ਨੇ ਕਹਿਣਾ 'ਕਿਸੇ ਪੁੱਤ ਪਿੱਟੀ ਨੇ ਆਪਣੀ ਕੁੱਖ ਹਰੀ ਕਰਨ ਲਈ ਕਿਸੇ ਵਸਦੀ ਰਸਦੀ ਹਰੀ ਭਰੀ ਕੁੱਖ ਵਾਲੀ ਦੇ ਸਿਰ ਉੱਤੇ ਆਪਣੀ 'ਸਿੱਟ' ਸੁਟਾਈ ਹੋਈ ਹੈ । ਜਿੰਨੇ ਮੂੰਹ ਉਂਠੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ।

ਮੇਰੇ ਪਿੰਡ ਦੇ ਨਾਲ ਲਗਦੇ ਪਿੰਡ 'ਬਾਪੇਲੇ' ਦੇ 'ਕਾਨ੍ਹੇ' ਪਹਿਲਵਾਨ ਦੀ ਤਾਕਤ ਦਾ, 'ਗਾਉਣਾਂ' ਤੇ ਲੋਕ-ਗੀਤਾਂ ਵਿੱਚ ਬੜਾ ਸ਼ਾਨਦਾਰ ਜ਼ਿਕਰ ਆਉਂਦਾ ਰਿਹਾ ਹੈ । ਸੌਚੀ ਦੀ ਖੇਡ ਵਿੱਚ ਉਸ ਦੀ ਟੱਕਰ ਦਾ ਕੋਈ ਜੁਆਨ ਪਚੱਘ, ਜਾਣੀ ਤਅੱਲਕੇ ਵਿੱਚ ਉਸ ਜਮਾਨੇ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਸੀ । ਕਹਿੰਦੇ ਨੇ ਉਸ ਵੇਲੇ ਉਸ ਦੀ ਤਲੀ ਦਾ ਬੱਪੜ ਝੱਲਣ ਜੋਗਾ ਕੋਈ ਵਿਰਲਾ ਬੰਦਾ ਹੀ ਮੈਦਾਨ ਵਿੱਚ ਨਿੱਤਰਦਾ ਸੀ । 'ਤਲੀ' ਮਾਰਨ ਦੀ ਉਸ ਨੂੰ ਏਨੀ ਉਸਤਾਦੀ ਸੀ ਕਹਿੰਦੇ ਕਹਾਉਂਦੇ ਪਹਿਲਵਾਨ ਚੌਫਾਲ ਜਾ ਪੈਂਦੇ ।

'ਪੰਜ ਗਰਾਈ', ਉਂਵ ਤਾਂ 'ਪੰਜਾਂ ਗਰਾਵਾਂ ਦਾ ਇੱਕ ਗਰਾਂ' ਬਣਨ ਦੇ ਅਰਥ ਆਪਣੇ ਨਾਂ ਵਿੱਚ ਸਮੋਈ ਬੈਠਾ ਹੈ, ਪਰ ਇਸਦਾ ਸਰਕਾਰੀ ਨਾਂ 'ਫਤਿਹਗੜ੍ਹ' ਰੱਖਕੇ ਮਲੇਰ ਕੋਟਲੇ ਦੇ ਨਵਾਬਾਂ ਨੇ ਖੂਬ ਸ਼ੌਕੀਨੀ ਛਾਂਟੀ ਹੋਈ ਹੈ । ਇਸ ਪਿੰਡ ਦੀ ਬਹੁਤੀ ਮਸ਼ਹੂਰੀ ਮਲੇਰ ਕੋਟਲੇ ਦੀ ਰਿਆਸਤ ਵੇਲੇ ਇਸ ਦੇ ਸਬ-ਤਹਿਸੀਲ ਤੇ ਠਾਣਾ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਸੀ, ਜਿੱਥੋਂ ਉੱਚੇ ਕੁੱਲਿਆਂ ਤੇ ਵੱਡੇ ਸ਼ਾਮਲਿਆਂ ਵਾਲੇ ਸਿਪਾਹੀ ਗਿਲਾਜ਼ਾਂ ਵਰਗੀਆਂ ਧੌਣਾਂ ਕੱਢ ਕੇ ਜਦੋਂ 'ਮੇਰੇ ਪਿੰਡ' ਵੱਲ ਆਉਂਦੇ ਤਾਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਸਿਆਣਿਆਂ ਦਾ ਮੱਥਾ ਠਣਕਣ ਲੱਗ ਜਾਂਦਾ ਸੀ ਕਿ, ਅੱਜ ਪਿੰਡ ਦੀ ਖੈਰ ਨਹੀਂ ! ਜਮਦੂਤ ਚੜ੍ਹੇ ਆ ਰਹੇ ਹਨ । ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਚਾਰ ਛਿੱਲੜਾਂ ਪਿੱਛੇ ਇਹ ਪੁਲਸੀਏ ਕਿਸ ਦੇ ਹੱਡੀਂ ਰਾਧ ਪਾਉਣਗੇ । ਪੰਜ ਗਰਾਈਆਂ ਤੇ ਮੇਰੇ ਪਿੰਡ ਵਿਚਕਾਰ ਦੀਆਂ ਸਰਹੱਦਾਂ ਵਿਚਕਾਰਲੇ ਟਿੱਬਿਆਂ ਉੱਤੇ ਹੋਰ ਫਸਲਾਂ ਤਾਂ ਘੱਟ ਹੀ ਹੁੰਦੀਆਂ ਸਨ ਪਰ ਪੰਜਾਂ ਦਸਾਂ ਸਾਲਾਂ ਪਿੱਛੋਂ ਇੱਕ ਅੱਧਾ, ਸੰਤ ਜ਼ਰੂਰ ਪ੍ਰਗਟ ਹੁੰਦਾ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਜਲੇਬੀਆਂ ਗੁਲਗੁਲਿਆਂ ਦੇ ਭੰਡਾਰੇ ਵਾਲੇ ਸੰਤ ਇਨ੍ਹਾਂ ਟਿੱਬਿਆਂ ਦੀ ਹੀ ਦੇਣ ਹਨ, ਅੱਜ ਕਲ ਸੁਣਿਆ ਹੈ ਇੱਕ ਹੋਰ ਸੰਤ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋ ਗਏ ਹਨ ਜੋ ਮੱਸਿਆ ਲਾਉਂਦੇ, ਕਥਾ ਸੁਣਾਉਂਦੇ ਤੇ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਦੁਖਾਂ ਤੇ ਰੋਗਾਂ 'ਛੂ ਮੰਤ੍ਰ' ਨਾਲ ਹੀ ਹਟਾ ਦਿੰਦੇ ਹਨ । ਕਹਿੰਦੇ ਏਹਨਾਂ ਸੰਤਾਂ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਵੀ 'ਕਰੜੇ' ਥਾਂ ਲੈ ਜਾਵੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਦੇਖਕੇ ਹੀ ਸਭ ਭੂਤ ਪ੍ਰੇਤ ਨੱਸ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ।

x x

'ਮੇਰੇ ਪਿੰਡ' ਦੇ ਪਿੰਡ, ਟਿੱਬੇ ਅਤੇ ਗੰਡਾ ਸ਼ਿੰਘ ਵਾਲੇ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਇੱਕ ਸੁੱਕੀ ਹੋਈ ਨਦੀ 'ਭੱਡਲੀ' ਦਾ ਵਹਿਣ ਹੈ, ਇਹ 'ਭੱਡਲੀ' ਨਦੀ ਪੁਰਾਣੇ ਜਮਾਨੇ ਵਿੱਚ ਬਠਿੰਡੇ ਕੋਲ ਦੀ ਲੰਘਦੀ ਹੋਈ ਸਤਲੁਜ ਦਰਿਆ ਵਿੱਚ ਮਿਲਿਆ ਕਰਦੀ ਸੀ, ਕਿਸੇ ਵੇਲੇ ਜਿਸ ਦੇ ਕੰ ਬਠਿੰਡੇ ਦਾ ਕਿਲਾ ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ । ਹੁਣ ਜਦੋਂ ਮੀਹਾਂ ਦੇ ਹੜ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸੂਟੇ ਕੰ ਆਂ ਤੇ ਰਾਹ ਵਿੱਚ ਆਉਂਦੀਆਂ ਕੱਚੀਆਂ ਪੱਕੀਆਂ ਸੜਕਾਂ ਤੋੜ ਕੇ ਆਪਣਾ ਪੁਰਾਣਾ

ਵਹਿਣ ਸਾਕਾਰ ਕੀਤਾ ਤਾਂ ਓਦੋਂ ਇਹ ਨਦੀ ਵੀ ਸਦੀਆਂ ਪਿੱਛੋਂ ਲਹਿਰੇ ਮਾਰਨ ਲੱਗ ਪਈ ਸੀ, ਇੰਝ ਲੱਗਿਆ ਜਿਵੇਂ 'ਭੱਟ ਕਰੇ ਸੁਣ ਭੱਡਲੀ, ਸੁੱਕੀਆਂ ਨਦੀਆਂ ਮੁੜ ਵਗੀਨ 'ਭੱਡਲੀ ਮੇਘ ਮਾਲਾ' ਗ੍ਰੰਥ ਦੇ ਭਵਿੱਖ ਬਚਨ ਏਨਾਂ ਰੇਤੇ ਦੇ ਟਿੱਬਿਆਂ ਵਿੱਚ ਮੁੜ ਸੱਚੇ ਹੋਣ ਦੇ ਪ੍ਰਮਾਣ ਪੇਸ਼ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ। ਕੀ 'ਭੱਡਲੀ ਮੇਘ ਮਾਲਾ' ਗ੍ਰੰਥ ਵੀ ਏਸ ਜਰਖੇਜ਼ ਭੂਮੀ ਦੀ ਦੇਣ ਹੈ ? ਇਹ ਮਸਲਾ ਹਾਲਾਂ ਖੋਜ ਤਲਬ ਹੈ।

ਭਾਵੇਂ ਮੇਰੇ ਪਿੰਡ ਦੇ ਆਸ ਪਾਸ ਦੇ ਕਿਸੇ ਪਿੰਡ ਦੀ ਧਰਤੀ ਗੁਰੂ ਕੇ ਚਰਨਾਂ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਘੋੜੇ ਦੀਆਂ ਟਾਪਾਂ ਨਾਲ ਪਾਵਨ ਨਹੀਂ ਹੋਈ, ਪਰ ਗੁਰੂ ਕੇ ਵਾਕਾਂ ਨੂੰ ਪਾਲਣ ਦੀ ਇੱਕ 'ਲੋਕ ਭਾਵਨਾ' ਨੇ ਓਦੋਂ ਸਿਖਰ ਛੋਹੀ ਜਦੋਂ ੧੯੪੭ ਵੇਲੇ ਹਰ ਮਨੁੱਖ ਪਾਗਲ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ। ਉਸ ਵੇਲੇ ਪਨਾਹ ਲੈਣ ਲਈ ਆਂਢ ਗੁਆਂਢ ਦੇ ਮੁਸਲਮਾਨ ਜਦੋਂ ਮੇਰੇ ਪਿੰਡ ਦੀ ਹੱਦ ਵਿੱਚ ਆ ਵੜਦੇ ਸੀ, ਜ਼ਾਲਮ ਤੋਂ ਜ਼ਾਲਮ ਲੋਕਾਂ ਦੀਆਂ ਭੁੱਖੀਆਂ ਪਿਆਸੀਆਂ ਤਲਵਾਰਾਂ ਤੇ ਲਹੂ ਵੀਟਦੇ ਟਕੂਆਂ ਦੀਆਂ ਜੀਭਾਂ ਥੱਲੇ ਡਿਗ ਪੈਂਦੀਆਂ ਸਨ। ਜਿਵੇਂ ਆ ਰਹੀ ਹਵਾ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਕੰਨਾਂ ਵਿੱਚ ਸੁਨੇਹਾ ਦੇ ਗਈ ਹੋਵੇ ਕਿ, 'ਇਹ ਮਲੇਰ ਕੋਟਲੇ ਦਾ ਇਲਾਕਾ ਹੈ। ਏਹਨਾਂ ਨਵਾਬਾਂ ਦੇ ਵੱਡੇ ਨੇ ਛੋਟੇ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦਿਆਂ ਦੀ ਸ਼ਹੀਦੀ ਵੇਲੇ 'ਹਾਅ ! ਦਾ ਨਾਹਰਾ' ਮਾਰਿਆ ਸੀ ਤੇ ਉਸ ਕਰਕੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਮਲੇਰੀਏ ਖਾਨਾਂ ਬਾਰੇ ਬਚਨ ਕੀਤਾ ਸੀ ਜਦੋਂ 'ਮੇਰੇ ਸਿੱਖਾਂ' ਦਾ ਤਖ਼ਤ ਤੇਜ਼ ਹੋਇਆ ਤਾਂ ਕੋਟਲੇ ਦੇ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਨੂੰ ਕੁੱਝ ਨਹੀਂ ਕਹਿਣਗੇ।' ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਤਲਵਾਰਾਂ ਮਿਆਨ ਵਿੱਚ ਪਾਉਂਦਿਆਂ ਆਖਣਾ, 'ਵਈ ਗੁਰੂ ਕਿਆਂ ਦਾ ਇਹ ਬਚਨ ਆਪਾਂ ਨਹੀਂ ਤੋੜਨਾ, ਭਾਵੇਂ ਇਹ ਮੁਸਲੇ ਵੱਢਣ ਜੋਗੇ ਹੀ ਸੀ, ਪਰ ਹੁਣ ਗੁਰੂ ਦੇ ਬਖਸ਼ੇ ਹੋਏ ਇਲਾਕੇ ਵਿੱਚ ਆ ਗਏ ਹਨ ਏਥੇ ਕੁੱਝ ਨਹੀਂ ਕਹਿਣਾ।' ਇਸ ਮਾਨਵੀ ਹਿਤਕਾਰੀ-ਨੂਰੀ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਦਾ ਚਮਤਕਾਰ ਮੈਂ ਦੇਖਿਆ ਜੋ ਭੜਕੇ ਹੋਏ ਜਮਾਨੇ ਵਿੱਚ ਵੀ ਖੂਨ-ਭੁੱਖੀਆਂ ਤਲਵਾਰਾਂ ਮਿਆਨ ਵਿੱਚ ਕਰਨ ਦੀ ਸਮਰੱਥਾ ਰਖਦੀਆਂ ਹਨ।

ਉਂਵ 'ਮਹਿਲ ਕਲਾਂ' ਪਿੰਡ ਵਿੱਚ ਛੇਵੇਂ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਦਾ ਧਾਮ ਹੈ, ਜਿੱਥੇ ਰਾਇਕੋਟ ਵਾਲੇ ਰਾਇਕਿਆਂ ਦੇ 'ਮਹਿਲ' ਜਾਂ ਰਣਵਾਸ ਹੁੰਦਾ ਸੀ ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਪਿੰਡ ਦਾ ਨਾਂ ਵੀ 'ਮਹਿਲ' ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਹੋਇਆ। ਏਥੇ ਪੁਰਾਣੇ ਕਿਲੇ ਦੇ ਖੰਡਰ ਵੀ ਹਨ। 'ਮਹਿਲਾਂ' ਦੀ ਵਸਤੀ ਵਿਚੋਂ ਇੱਕ ਪਿੰਡ ਹੋਰ ਵਸਿਆ ਤਾਂ ਵੱਡੇ ਛੋਟੇ 'ਮਹਿਲ' ਦੇ ਪਿੰਡ ਬਣ ਗਏ। ਜੋ ਇਸ ਵੇਲੇ ਇਲਾਕੇ ਦੇ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਕਸਬੇ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਉਭਰ ਰਹੇ ਹਨ।

ਮੇਰੇ ਪਿੰਡ ਨਾਲ ਲਗਦੇ ਇਕ ਮਾਣਕੀ ਪਿੰਡ ਦੀ ਤਾਜ਼ੀ ਕਹਾਣੀ ਹੈ, 'ਅਖੇ ! ਕਿਸੇ 'ਕਰਨੀ-ਵਾਲੇ' ਸੰਤਾਂ ਦੀ ਲੰਘੀ ਜਾਂਦੀ ਮੋਟਰ ਇੱਕ ਥਾਂ ਰੁਕ ਗਈ, ਡਰਾਈਵਰ ਨੇ ਬਥੇਰਾ ਜ਼ੋਰ ਲਾਇਆ ਮੋਟਰ ਅੱਗੇ ਹੀ ਨਾ ਟੁਰੇ ਸੰਤਾਂ ਨੇ ਉਤਰ ਕੇ ਕਿਹਾ ! ਭਾਈ ਇਹ ਸੱਤਿਆ ਵਾਲੀ ਥਾਂ ਹੈ। ਉਸੇ ਵੇਲੇ ਸੰਤਾਂ ਨੇ ਨਗਰ ਖੇੜੇ ਨੂੰ ਇਕੱਠਿਆਂ ਕਰਕੇ ਗੱਲ ਸਮਝਾਈ ਤਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਮਗਜ਼ ਵਿੱਚ ਝੱਟ ਕਰਮਾਤੀ ਗੱਲ ਲਹਿ ਗਈ। ਹੁਣ ਏਥੇ, ਇੱਕ ਸਰੋਵਰ ਬਣ ਚੁੱਕਿਆ ਹੈ ਨਾਲ ਹੀ ਨਵਾਂ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਵੀ, ਜਿੱਥੇ ਮੱਸਿਆ ਲਗਦੀ ਹੈ। ਸੰਤ ਜੀ ਨੇ ਭੇਦ ਖੋਹਲਿਆ ਹੈ ਕਿ, ਏਥੇ ਛੇਵੇਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਚਰਨ ਪਾਏ ਸੀ। ਚੰਗਾ ਹੋਇਆ

ਇਸ ਇਲਾਕੇ ਧਰਤੀ ਨੂੰ ਕੋਈ 'ਇਤਿਹਾਸਕ' ਅਧਾਰ ਤਾਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਗਿਆ ?

ਮੇਰੇ ਪਿੰਡ ਲਈ ਸਭ ਤੋਂ ਨੇੜੇ ਦਾ ਸ਼ਹਿਰ 'ਰਾਇਕੋਟ' ੬ ਕੋਹ ਦੂਰ ਹੈ ਜਿੱਥੇ ਦਸਮੇਸ਼ ਜੀ ਨੇ ਮੁਗਲ ਰਾਜ ਦੀ ਜੜ੍ਹ ਪੁੱਟੀ ਸੀ। ਏਥੋਂ ਦੇ ਰਾਇਕਿਆਂ ਨੂੰ ਜੋ ਚੀਜ਼ਾਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਬਖਸ਼ੀਆਂ ਸਨ, ਉਹਨਾਂ ਵਿੱਚ ਓਸ ਅਜ਼ਮਤੀ 'ਗੰਗਾ-ਸਾਗਰ' ਦੇ ਮੈਂ ਕਈ ਵਾਰ ਅੱਖੀਂ ਦਰਸ਼ਨ ਕੀਤੇ ਹਨ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਸੈਂਕੜੇ ਮੋਰੀਆਂ ਸਨ, ਰੇਤ ਪਾਓ ਤਾਂ ਚੋਂ ਜਾਂਦੀ ਸੀ, ਦੁੱਧ ਜਾਂ ਪਾਣੀ ਪਾਓ ਤਾਂ ਇੱਕ ਤੁਪਕਾ ਵੀ ਨਹੀਂ ਵਗਦਾ ਸੀ। ਇਹ ਗੰਗਾ ਸਾਗਰ ਹੁਣ 'ਕਮਾਲੀਏ' ਜਾਂ ਕੇ ਵੱਸੇ ਰਾਇਕਿਆਂ ਦੇ ਕੋਲ ਹੈ ਜਿਸ ਦੀ ਪੜਤਾਲ ਮੈਂ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਜਾ ਕੇ ਕਰ ਆਇਆ ਹਾਂ।

ਬਿਕ੍ਰਮੀ ੧੯੬੦ ਦੇ ਹੜ੍ਹਾਂ ਦੀ ਧੌਤੀ ਧਰਤੀ ਨੂੰ, ਜਿੱਥੋਂ ਢੇਰ ਚਿਰ ਪਾਣੀ ਦੇ ਵਹਿਣ ਵਹਿੰਦੇ ਰਹੇ, ਕੀ ਪਤਾ ਸੀ ਕਿ, ਇਸ ਪਾਣੀ ਦੀ ਮਾਰੀ ਤੇ ਦੂਰ ਦੁਰਾਡੇ ਸ਼ਹਿਰੋਂ ਵਸਦੇ ਪਿੰਡ ਦੀ ਗੌਰਵ ਗਾਥਾ ਦਾ ਸਾਹਿੱਤ ਤੇ ਸਮਾਜਕ ਇਤਿਹਾਸ ਦਾ ਕਿਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਤਾ ਪਤਾ ਵੀ ਕਦੇ ਲਿਖਿਆ ਜਾਵੇਗਾ, ਅਤੇ ਇਸ ਧਰਤੀ ਦੇ ਪੈਦਾ ਕੀਤੇ, ਬਰੇਤੀ ਉੱਤੇ ਚੱਪੂ ਮਾਰਨ ਵਾਲੇ ਮੇਰੇ ਜਿਹੇ ਪੇਂਡੂ ਲੇਖਕ ਹੋਣਗੇ, ਜੋ ਨਿਹੰਗੀ ਬੋਲਿਆਂ ਵਾਲੇ ਵਾਕਾਂ ਵਿੱਚ ਜਿਸਨੂੰ ਨਵੀਂ ਕਿਸਮ ਦਾ ਫੋਕੜ ਸਾਹਿੱਤ ਲਿਖਣਗੇ ਉਹ ਨਵਾਂ ਸਾਹਿੱਤ ਬਣ ਜਾਵੇਗਾ ?

x x

ਮੇਰੇ ਪਿੰਡ ਤੇ ਆਂਢ ਗੁਆਂਢ ਦੇ ਪਿੰਡਾਂ ਦੇ 'ਲੋਕ-ਜੀਵਨ' ਦੇ ਰੰਗ ਢੰਗ ਵਿੱਚ ਵਧੇਰੇ ਫਰਕ ਨਹੀਂ। ਮੋਟਾ ਸੋਟਾ ਅੰਨ ਖਾਣਾ, ਦੁੱਧ ਲੱਸੀ ਪੀਣੀ, ਬੇਸ਼ੱਕ ਹੁਣ ਚਾਹ ਦਾ, ਬੋਲ ਬਾਲਾ ਵਧੇਰੇ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ, ਪਰ ਫਿਰ ਵੀ ਸਰ੍ਹੋਂ ਦਾ ਸਾਗ ਮੱਕੀ ਦੀ ਰੋਟੀ ਰਵਾਇਤੀ 'ਪੰਜਾਬੀ-ਭੋਜਨ' ਦੀ ਪ੍ਰਥਾ ਕਾਇਮ ਹੈ। ਹੁਣ ਸ਼ਹਿਰੀ ਢੰਗ ਹਰ ਘਰ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ। ਪਹਿਲਾਂ ਸਭ ਟੱਬਰ ਦੇ ਜੀਅ ਚੁਲ੍ਹੇ ਚੌਂਕੇ ਕੋਲ ਬੈਠ ਕੇ ਰੋਟੀ-ਟੁੱਕ ਖਾ ਲੈਂਦੇ ਸੀ ਹੁਣ ਪ੍ਰਾਹੁਣਿਆਂ ਧਰਾਹੁਣਿਆਂ ਲਈ ਮੇਜ਼ ਕੁਰਸੀ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਵੀ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਖਾਣ ਪੀਣ ਲਈ ਸਬਜ਼ੀ ਭਾਜੀ ਵੀ ਬਣਾਈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਜਦੋਂ ਕਿ ਮਾਸ ਰਿੰਨੂਣਾ ਤੇ ਖਾਣਾ ਆਮ ਤੌਰ ਤੇ ਕੁਕਰਮ ਜਾਂ ਪਾਪ ਸਮਝਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਸ਼ਰਾਬ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਮਾਸ ਨਾਲੋਂ ਘੱਟ ਮਾੜੀ ਮੰਨੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਅਖੇ ਇਹ 'ਦਾਰੂ' ਹੈ !

ਰੋਪੜ ਤੋਂ ਬਠਿੰਡੇ ਤੱਕ ਦੇ ਇਲਾਕੇ ਵਿੱਚ ਜਿਸ ਦੇ ਗੱਭੇ ਮੇਰਾ ਪਿੰਡ ਹੈ, ਭਾਵੇਂ ਕਈ ਸਥਾਨਕ ਨਾਵਾਂ ਵਾਲੇ ਖੇਤਰ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਹਨ, ਜਿਵੇਂ ਦਰਿਆ ਸਤਲੁਜ ਦੇ ਨਾਲ ਲਗਦਾ ਇਲਾਕਾ 'ਢਾਹਾ' ਜਾਂ ਬੇਟ, ਰੋਪੜ ਤੋਂ ਖੰਨੇ ਤੱਕ ਦਾ, 'ਮੈਣ-ਦੁਆਬ', ਜਰਗ-ਪੈਲ ਦੁਰਾਹਾ ਤੇ ਮਲੌਦ ਨੂੰ ਪੁਆਧ, ਸੁਨਾਮ ਤੋਂ ਉਪਰਲੇ ਇਲਾਕੇ ਨੂੰ ਨਾਲੀ ਤੇ ਬਾਂਗਰ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਬਰਨਾਲਾ, ਮੋਗਾ ਤੇ ਬਠਿੰਡੇ ਫਿਰੋਜ਼ਪੁਰ ਨੂੰ ਜੰਗਲ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਇੰਝ ਸਥਾਨਕ ਨਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਗੋਤਾਂ ਦੇ ਵਧੇਰੇ ਪਿੰਡ ਹਨ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਆਪਣੇ ਉਪ ਨਾਮ ਹਨ ਜਿਵੇਂ ਚਾਹਿਲਾਂ ਦੇ ਪਿੰਡਾਂ ਦਾ 'ਚਲੀਹਾ' ਤੇ ਸਿਧੂਆਂ ਦਾ 'ਬਾਰੀਆ' ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਹੈ।

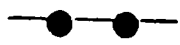
'ਮੇਰਾ ਪਿੰਡ' ਸ਼ਾਇਦ ਏਹਨਾਂ ਸਾਰੇ ਖੇਤਰਾਂ ਤੋਂ ਵੱਖਰਾ ਹੈ ਪਰ ਮੈਂ ਸਾਰੇ ਖੇਤਰਾਂ ਦਾ ਵਾਸੀ ਹਾਂ। ਜਦੋਂ ਬਰਨਾਲੇ ਵੱਲ ਛੋਟਾ ਹੁੰਦਾ ਰਿਸ਼ਤੇ-ਨਾਤੇਦਾਰਾਂ ਦੇ ਜਾਂਦਾ ਸੀ, ਓਦੋਂ ਉਹ

ਕਹਿੰਦੇ ਸਨ 'ਪੁਆਧੜਾ' ਆ ਗਿਆ ਓਏ, ਜਦੋਂ ਮਲੋਂਦ ਵਲ ਜਾਣਾ ਤਾਂ ਉਹਨਾਂ ਕਹਿਣਾ ਇਹ 'ਜਾਂਗਲੀ' ਹੈ । ਫਿਰ ਪਟਿਆਲੇ ਦਾ ਵਾਸੀ ਬਣ ਕੇ ਮਥਰਾ 'ਤੀਨ ਲੋਕ ਤੋਂ ਨਿਆਰੀ' ਦੇ ਅਸੀਂ ਵਾਸੀ ਬਣ ਕੇ ਸ਼ਹਿਰੀਏ ਹੋ ਗਏ । ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਬਣਿਆ ਤਾਂ ਓਥੋਂ ਦੇ ਆਦਿਵਾਸੀਆਂ ਵਿਚ ਨਾਂ ਲਿਖਵਾ ਲਿਆ । ਅਨੰਦਪੁਰ ਹਰ ਸਿੱਖ ਦੀ ਜਨਮ ਭੂਮੀ ਉੱਥੇ ਹੀ ਹੋਇਆ, ਦਮਦਮੇ ਦੇ ਇਲਾਕੇ ਓਥੋਂ ਦੀ ਅਸਲੀ ਟਕਸਾਲ ਦੇ ਗਿਆਨੀਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਅਤੇ ਉਸ ਤਖਤ ਦੀਆਂ ਖੋਜਾਂ ਕਰਨ ਕਰਕੇ ਦਾਸ ਨੂੰ ਕਈ ਸੱਜਣ ਦਮਦਮੀਆ ਹੀ ਸਮਝ ਲੈਂਦੇ ਹਨ । ਦਾਸ ਲਹੌਰ ਦਾ ਵਸਨੀਕ ਵੀ ਰਿਹਾ ਹੈ ਪਰ ਵਧੇਰੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਤੇ ਦਿੱਲੀ ਦਾ ਵਾਸੀ ਵੀ । ਪੋਠੋਹਾਰੀ ਤੇ ਝਾਂਗੀ ਇਲਾਕੇ ਵੀ ਦੇਖੇ ਹਨ ਪਰ ਓਥੇ ਦਾ ਵਾਸੀ ਕਹਾਉਣਾ ਅੱਖਾ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਲੋਕ ਵਧੇਰੇ ਸਿਆਣੇ ਤੇ ਚਤਰ ਹਨ, ਸਚ ਇਹ ਹੈ ਅਸੀਂ ਜੀ ਸਰੀਰ ਕਰਕੇ ਆਪਣੇ ਪਿੰਡ ਦੀ ਹਵਾ ਤੇ ਮਿੱਟੀ ਦੇ ਹੀ ਪੁਤਲੇ ਹਾਂ । ਮਾਝਾ ਤੇ ਮਾਲਵਾ, ਪੋਠੋਹਾਰ ਦੁਆਬਾ ਸਾਡੇ ਸਰੀਰ ਤੇ ਗਿਆਨ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਦੀ ਭੂਮੀ ਹੈ ।

ਮੇਰੇ ਪਿੰਡ ਦੇ ਆਂਢ ਗੁਆਂਢ ਦੇ ਪਿੰਡਾਂ ਦੀ ਘਰਾਂ ਦੇ ਕੰਧਾਂ ਕੌਲਿਆਂ ਦੀ ਬਣਤਰ ਪਹਿਲਾਂ ਟੋਭੇ ਵਿੱਚੋਂ ਕੱਢੇ ਗੋਲ ਮੋਲ ਰੋੜਿਆਂ ਦੀਆਂ ਬਿੰਗੀਆਂ ਤੜਿੰਗੀਆਂ ਕੰਧਾਂ ਦੀ ਉਸਾਰੀ ਤੇ ਨਿਰਭਰ ਸੀ, ਫੇਰ ਮਿੱਟੀ ਗੁੰਨੂ ਕੇ ਧਰਤੀ ਉੱਤੇ ਲੰਮੀਆਂ ਪਾਲਾਂ ਬਣਾ ਬਣਾ, ਦਾਤੀਆਂ ਨਾਲ ਮਿੱਟੀ ਚੀਰ ਕੇ ਇੱਟਾਂ ਬਨਾਉਣੀਆਂ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਈਆਂ, ਅੱਗੇ ਜਾ ਕੇ ਸੈਂਚੇ ਦੀਆਂ ਕੱਚੀਆਂ ਇੱਟਾਂ ਦੀ ਮਹੱਤਤਾ ਮੰਨੀ ਗਈ । ਜਦੋਂ ਕਿ ਹੁਣ ਪੱਕੀਆਂ ਇੱਟਾਂ ਦੇ ਲੈਂਟਰਾਂ ਵਾਲੇ ਘਰ ਵੀ ਬਣਨੇ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਏ ਹਨ । ਭਾਵੇਂ ਕੜੀਆਂ ਦੀ ਥਾਂ ਬਾਲੇ ਤੇ ਸਤੀਰੀਆਂ ਉਪਰ ਪੱਕੀਆਂ ਇੱਟਾਂ ਛੱਤ ਉੱਤੇ ਪਾਉਣ ਦੀ ਪ੍ਰਾਚੀਨ ਰੀਤ ਹਾਲਾਂ ਵੀ ਕਈ ਘਰਾਂ ਵਿੱਚ ਵਧੇਰੇ ਵਰਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ।

ਘਰ ਦੀ ਅੰਦਰਲੀ ਵਿਉਂਤ-ਵੰਡ ਲੋੜਾਂ ਮੁਤਾਬਕ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ਹਰੇਕ ਘਰ ਦੇ ਤਿੰਨ ਚਾਰ ਭਾਗ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਨੀਰੇ ਵਾਲਾ; ਡੰਗਰਾਂ ਵਾਲਾ, ਰਸੋਈ, ਦਲਾਨ । ਸਰਦੇ ਪੁਜਦੇ ਘਰੀਂ ਹੁਣ ਇੱਕ ਇੱਕ ਬੈਠਕ ਵੀ ਬਣਾਈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ਗੁਸਲਖਾਨੇ ਹਾਲਾਂ ਵੀ ਕਿਸੇ ਕਿਸੇ ਘਰ ਹੀ ਬਣੇ ਹਨ । ਜਦੋਂ ਕਿ ਹੜੱਪਾ ਕਾਲ ਦੇ ਵੱਡੇ ਨਗਰਾਂ, ਮੋਹੰਜੋਦਾੜੋ ਤੇ ਹੋਪੜ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਸੱਭਿਅਤਾ ਦੀ ਇਹ ਸ਼ਾਨ ਕਹੇ ਜਾਂਦੇ ਸੀ ! ਸ਼ਾਇਦ ਉਹ ਵੱਡੇ ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਾਚੀਨ ਸੱਭਿਅਤਾ ਦੀ ਗੱਲ ਸੀ ਮੇਰੇ ਪਿੰਡ ਜਿਹੇ ਮਧਕਾਲੀ ਪਿੰਡਾਂ ਦੀ ਨਹੀਂ । ਹੁਣ ਪਾਣੀ ਘਰ ਘਰ ਜ਼ਰੂਰ ਪਹੁੰਚ ਗਿਆ ਹੈ, ਜੇ ਪਹਿਲਾਂ ਝਿਊਰ ਮਸ਼ਕਾਂ ਭਰ ਕੇ ਜਾਂ ਘੜਿਆਂ ਨੂੰ ਬਹਿੰਗਿਆਂ ਉੱਤੇ ਚੁੱਕ ਕੇ ਲਿਆਉਂਦੇ ਸਨ ।

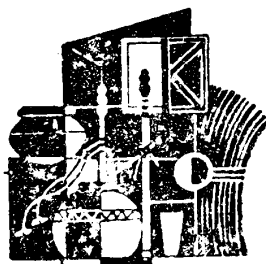
ਮੁਰਬਾਬੰਦੀ ਦੀ ਸਕੀਮ ਨੇ ਹੁਣ ਪਿੰਡਾਂ ਦੇ ਚੌਗਿਰਦੇ ਵੱਡੀਆਂ ਫਿਰਨੀਆਂ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਉਦਾਲੇ ਘਰ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਰੱਖੇ ਗਏ ਪਲਾਟਾਂ ਨੇ ਪਿੰਡਾਂ ਦੀ ਰੂਪ ਰੇਖਾ ਪਲਟ ਦਿੱਤੀ ਹੈ । ਫਿਰਨੀ ਉੱਤੇ ਬਣਾਏ ਗਏ ਬਾਹਰਲੇ ਘਰਾਂ ਦੀ ਉਸਾਰੀ ਨੇ ਖੁਲ੍ਹੀ ਹਵਾ ਤੇ ਬਾਹਰਲੀ ਦੁਨੀਆ ਤੇ ਕੁਦਰਤ ਨਾਲ ਰਿਸ਼ਤਾ ਜੋੜ ਦਿੱਤਾ ਹੈ । ਭਾਵੇਂ ਵਿਚਕਾਰੋਂ ਪਿੰਡਾਂ ਦੇ ਗੰਜ ਨਿਕਲਦਾ ਆ ਰਿਹਾ ਹੈ । ਰੱਬ ਕਰੇ ਇਹ ਵਿਕਾਸ ਦੀ ਰੀਤੀ ਕੌੜੀ ਵੇਲ ਵਾਂਗ ਵਧੇ ਫੁੱਲੇ ਤੇ ਮੇਰੇ ਪਿੰਡ ਅਤੇ ਆਂਢ ਗੁਆਂਢ ਦੇ ਲੋਕ ਸਾਰੇ ਨਵੀਨ ਸੁਖਾਂ ਦੇ ਰੱਜ ਕੇ ਲਹਿਰੇ ਮਾਣ ਕਹਿਣ ।

ਆਹਰ ਪਾਹਰ ਕੰਮ-ਧੰਦੇ

ਸਾ ਜਾਤਿ ਸਾ ਪਤਿ ਹੈ ਜਿਵੇਹੇ ਕਰਮ ਕਰਾਇ ॥

ਮੇਰੇ ਪਿੰਡ ਦੇ ਕੰਮ ਧੰਦੇ ਜਾਂ ਆਹਰ-ਪਾਹਰਾਂ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਵੰਡ ਤਾਂ ਇਸਤ੍ਰੀ-ਪੁਰਖਾਂ ਵਿੱਚ ਹੈ, ਫਿਰ ਵੱਖੋ ਵੱਖਰੀਆਂ ਜਾਤੀਆਂ ਵਿੱਚ ! ਇਸਤ੍ਰੀਆਂ, ਘਰ ਦਾ ਚੁਲ੍ਹਾ-ਚੌਂਕਾ ਰੋਟੀ-ਟੁੱਕ, ਗੋਹਾ-ਕੂੜਾ, ਘਰ ਸਾਫ਼ ਕਰਨ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ, ਪਸ਼ੂਆਂ ਦੀ ਸੰਭਾਲ ਤੇ ਦੁੱਧ-ਬਾਧ ਦੇ ਆਹਰ-ਪਾਹਰ ਵਿੱਚ ਲੱਗੀਆਂ ਰਹਿੰਦੀਆਂ ਹਨ । ਮਨੁੱਖ ਖੇਤੀਵਾੜੀ ਤੇ ਹੋਰ ਕੰਮ, ਦਿਹਾੜੀ ਮੇਹਨਤ ਮਜ਼ੂਰੀ ਵਾਲੇ ਧੰਦੇ ਕਰਕੇ ਖੱਟੀ-ਕਮਾਈ ਕਰਕੇ ਘਰ ਲਿਆਉਂਦੇ ਹਨ । ਸਵਾਣੀਆਂ ਘਰ ਚਲਾਉਂਦੀਆਂ ਹਨ ।

ਕੁੱਝ ਵਾਧੂ ਤੇ ਵੇਹਲੇ ਬੰਦਿਆਂ ਲਈ ਖਾਸ ਤੌਰ ਤੇ ਸਹਾਇਕ ਧੰਦੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਭੇਡਾ ਬੱਕਰੀਆਂ ਚਾਰਨਾ ਏਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਕੰਮ ਹੈ । ਭੇਡਾਂ ਪਾਲਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਉੱਨ ਵੇਚਣੀ ਇੱਕ ਕਮਾਉ ਧੰਦਾ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਰਿਹਾ ਹੈ । ਬੱਕਰੀਆਂ ਦਾ ਦੁੱਧ ਘਰੋਂ ਘਰੀ ਜਿਣਸਾਂ ਤੇ ਪੈਸਿਆਂ ਬਦਲੇ ਵੇਚਣ ਦੀ ਰੀਤ ਰਹੀ ਹੈ । ਕਈ ਆਜ਼ਾਦੀਆਂ ਨੂੰ ਆਪਣੀਆਂ ਭੇਡਾਂ ਦੀਆਂ ਅਵਾਜ਼ਾਂ ਦੀ ਵੱਡੀ ਪਛਾਣ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਦੋ ਤਿੰਨ ਪੀੜੀਆਂ ਪਿਛੋਂ ਭੀ ਲੋਲ੍ਹਿਆਂ ਦੇ ਬੋਲਾ ਨੂੰ ਪਛਾਣ ਲੈਂਦੇ ਹਨ । ਸਿੰਗਾਰੇ ਆਜ਼ਾਦੀ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਸੀ ਕਿ ਇੱਕ ਭੇਡ ਦਾ ਬੱਚਾ ਦੂਜੇ ਇਜੜ ਵਾਲੇ ਚੁੱਕ ਕੇ ਲੈ ਗਏ ।

ਉਸ ਦੀ ਮਾਂ ਮਰ ਗਈ ਤੇ ਬੱਚਾ ਵੱਡਾ ਹੋਇਆ । ਅਲਾਦਿੱਤੇ ਆਜ਼ਾਦੀ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਗੁਆਚੇ ਬੱਚੇ ਨਾਲ ਮੋਹ ਸੀ । ਉਸ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਭੀ ਜਾਂਦੀਆਂ ਰਹੀਆਂ । ਪਰ ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾ ਨਾ ਗਈ ॥

ਇੱਕ ਦਿਨ ਗੁਆਚੀ ਭੇਡ ਦਾ ਲੇਲਾ, ਬੋਲਦਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ ਬੁੱਢੇ ਨੇ ਕਿਹਾ— ਔਹ ਲੇਲਾ ਫੜਕੇ ਲਿਆਵੇ । ਇਹ ਸਾਡੀ ਉਸ ਭੇਡ ਦਾ ਬੱਚਾ ਹੈ ਜੋ ਕਈ ਸਾਲ ਪਹਿਲਾਂ ਇੱਜੜ ਨਾਲੋਂ ਵਿਛੜ ਗਈ ਸੀ ।

ਪਤਾ ਕੀਤਾ ਤਾਂ ਉਸ ਦੀ ਗੱਲ ਠੀਕ ਨਿਕਲੀ ਸਭਨਾਂ ਕੰਮ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਆਪੋ ਆਪਣੇ ਹੁਨਰਾਂ ਦੀ ਬੁੜੀ ਡੂੰਘੀ ਸੋਝੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ।

ਮੇਰੇ ਪਿੰਡ ਦੀ ਅਰਥ-ਵਿਵਸਥਾ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਹੱਥੀਂ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਕੰਮ-ਧੰਦਿਆਂ ਉੱਤੇ ਨਿਰਭਰ ਹੈ ਤੇ ਕੰਮ ਧੰਦੇ ਉੱਥੋਂ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀਆਂ ਜਨਮ-ਜਾਤਾਂ ਨਾਲ ਓਤ-ਪੋਤ ਹਨ । ਇਸ ਲਈ ਕੰਮਾਂ ਧੰਦਿਆਂ ਦੀ ਵੰਡ ਮੇਰੇ ਪਿੰਡ ਦੇ ਜਾਤੀ ਜਮਾਤੀ ਕਿੱਤਿਆਂ ਵਿੱਚ ਪਹੁੰਚੀ ਹੋਈ ਹੈ । ਰਵਾਇਤੀ ਤੌਰ ਤੇ ਜਿਸ ਕਿੱਤੇ ਦੇ ਲੋਕ ਸੋ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਹਨ ਉਸ ਜਾਤੀ ਦਾ ਪੁਸ਼ਤਾਂ ਤੋਂ ਉਹੀ ਕੰਮ ਚਲਿਆ ਆ ਰਿਹਾ ਹੈ :—

ਜਿਸ ਕਾ ਕਾਮ ਉਸੀ ਕੋ ਸਾਜੈ

ਅਉਰ ਕਰੇ ਤਾਂ ਠੋਗਾ ਬਾਜੈ ।

ਹਰ ਜਾਤੀ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਕਿੱਤਾ ਇਸ਼ਟ ਦੇਵ ਵਾਂਗ ਪਵਿੱਤਰ, ਗੌਰਵ ਮਈ ਹੋਣ ਦਾ ਮਾਣ ਹੈ ਤੇ ਜਿਸਤੇ ਸਭਨਾਂ ਨੂੰ ਆਪੋ ਆਪਣੇ ਕੰਮ ਦੇ ਖਾਨਦਾਨੀ 'ਗਿਆਨ' ਦਾ ਅਭਿਮਾਨ ਹੈ । ਹਰ ਜਾਤੀ ਦੇ ਲੋਕ ਆਪਣੇ ਕੰਮ ਦੇ ਹੁਨਰ ਤੇ ਉਸ ਦੀ ਨਿਪੁੰਨਤਾ ਦੇ ਗੁੱਝੇ ਭੇਦਾਂ ਤੇ ਪੇਚਦਾਰ ਰਹੱਸਾਂ ਉੱਤੇ ਇਤਨਾ ਗਰਵ ਰੱਖਦੇ ਹਨ ਜਿਵੇਂ ਉਹਨਾਂ ਅੰਦਰ ਛੁਪੇ ਨਾਗ-ਮਣੀਆਂ ਦੇ ਭੰਡਾਰੇ ਹੋਣ ।

ਲੁਹਾਰ ਨੂੰ ਤਾਅ ਲਾਉਣ ਦੀ ਕਲਾ ਤੇ ਮਾਣ ਹੈ ਤਾਂ ਤਰਖਾਣ ਨੂੰ ਆਪਣੀਆਂ ਚੂਲਾਂ ਲਾਉਣ ਉੱਤੇ, ਮਜਾਲ ਐ ਮੇਰੇ ਠੋਕੇ ਹੋਏ ਮੰਜੇ ਜਾਂ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਦੇ ਪੱਲੇ ਵਿੱਚੋਂ ਕਾਣ ਨਿਕਲੇ, ਚੂਲ ਇਹੋ ਜਿਹੀ ਲਾਈ ਐ ਵਈ ਛਟਾਂਕੀ ਦੀ ਠੋਕਰ ਨਾਲ ਨਿਕਲ ਸਕਦੀ ਐ, ਉਂ ਭਾਵੇਂ ਦੋ ਬੰਦੇ ਖਿੱਚਣ, ਸੱਲ ਵਿੱਚੋਂ ਨਹੀਂ ਨਿਕਲੇਗੀ । ਲੁਹਾਰ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਤਲਪੇ (ਸੋਧੇ) ਖੁਰਪੇ ਅਤੇ ਕਹੀ ਦੇ ਫਲ ਬਾਰੇ ਦਾਹਵਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, —ਅਸਾਂ ਭਾਈ ਹਥੌੜੇ ਦੀ ਇੱਕ ਸਾਰ ਤੇ ਚਿਕਨਾਹਟ ਦੇਣ ਵਾਲੀ ਉਹ ਤਰਪਾਈ ਕੀਤੀ ਹੈ, ਭਾਵੇਂ ਘਾਣੀ ਵੱਢੀ ਜਾਵੇ ਮਜਾਲ ਐ ਮਿੱਟੀ ਦਾ ਭੋਰਾ ਕਹੀ ਨਾਲ ਲੱਗ ਜਾਵੇ, ਲੋਹਾ ਤਲਪਣ ਵਿੱਚ ਵੀ ਤਾਂ ਕੋਈ ਹੁਨਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ?

ਘੁਮਿਆਰ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਭਾਂਡੇ ਦੀ ਮਿੱਟੀ ਕਮਾਉਣ ਗੁੰਨ੍ਹਣ ਤੇ ਫਿਰ ਚੱਕ ਉੱਤੇ ਚੜ੍ਹਾਉਣ ਪਿੱਛੋਂ, ਘੜਿਆਂ ਨੂੰ ਬਾਪੀਆਂ ਨਾਲ ਤਲਪ ਤਲਪ ਕੇ ਇੱਕ-ਸਾਰ ਪੱਕਾ ਕਰਨ ਦਾ ਵੀ ਘੱਟ ਅਭਿਮਾਨ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ, ਏਨੀ ਪਤਲੀ ਤੇ ਗਿੱਲੀ ਮਿੱਟੀ ਦਾ ਕੁੱਟ ਕੱਟ ਕੇ ਵਧਾ ਵਧਾ ਕੇ ਘੜੇ ਦਾ ਪੇਟ ਉਭਾਰਨਾ ਛੋਟੀ ਜਿਹੀ ਕਾਰਗਰੀ ਨਹੀਂ । ਮਜਾਲ ਐ ਭਾਂਡੇ ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਕਿਸਮ ਦਾ ਟਾਕੀ-ਟੱਲਾ ਲੱਗਿਆ ਹੋਵੇ । ਹਾੜ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਹੀਨੇ ਪਾਣੀ ਠੰਢਾ ਰਖਣ ਵਾਲੇ ਘੜੇ ਤੇ ਝੱਜਰੀ ਦੀ ਕੱਚੀ ਮਿੱਟੀ ਵਿੱਚ ਕੇਹੜੀਆਂ ਕੇਹੜੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਪਾਈਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਅਤੇ ਫਿਰ ਆਵੀ ਚਾੜ੍ਹਣ ਵੇਲੇ ਕਿਵੇਂ ਠੀਕ ਠੀਕ ਬਾਲਣ ਪਾ ਕੇ ਹਿਸਾਬ-ਸਿਰ ਦੀ

ਅੱਗ ਦਿਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਘੁਮਿਆਰ ਦੀ ਇਸ 'ਪ੍ਰਜਾ-ਪਤੀ' ਪ੍ਰਤਿਭਾ ਦੀ ਕਿਸੇ ਨੇ ਕੀ ਰੀਸ ਕਰਨੀ ਹੋਈ ?

ਝਿਉਰੀ ਦਾ ਇੱਕੋ ਵੇਲੇ ਦੋ ਦੋ ਤਿਨ ਘੜੇ ਪਾਣੀ ਦੇ ਸਿਰ ਉੱਤੇ ਧਰ ਕੇ ਅਡੋਲ ਟੁਰਨਾ, ਨਾਲ ਹੀ ਇੱਕ ਦੋ ਮੱਘੀਆ ਢਾਕਾਂ ਵਿੱਚ ਫਸਾ ਕੇ, ਇੱਕ ਘਰ ਦਾ ਇੱਕੋ ਵਾਰੀ ਕੰਮ ਨਿਪਟਾ ਦੇਣ ਦੀ ਜੁਗਤੀ ਜਾਂਚ ਕੇ ਹੀ ਤਾਂ ਦੱਤਾ ਤੇਜ਼ ਨੇ-ਘੜਾ ਲਈ ਅਡੋਲ ਜਾਂਦੀ ਇੱਕ ਮੁਟਿਆਰ ਨੂੰ ਦੇਖਕੇ-ਗੁਰੂ ਧਾਰਨ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਜਗਾਈ ਸੀ । ਝੀਵਰ (ਝਿਉਰ) ਦਾ ਵਹਿੰਗੀਆਂ ਦੇ ਪਲੜਿਆਂ ਵਿੱਚ ਛੇ-ਛੇ ਸੱਤ-ਸੱਤ ਤੌੜੇ ਇੱਕ ਦੂਜੇ ਦੇ ਉੱਤੇ ਰੱਖ ਕੇ, ਘਰੇ ਘਰ 'ਜਲ ਮਿਲਿਆ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਮਿਲਿਆ' ਦੀਆਂ ਸੁਰਾਂ ਗੂੰਜਾ ਦੇਣੀਆਂ, ਇੱਕ ਤਰਾਂ ਦਾ ਨਿੱਤਾ ਪ੍ਰਤੀ ਕਰਮ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਹੁਣ ਘਰਾਂ ਵਿਚ ਲਗੇ ਨਲਕਿਆਂ ਨੇ ਸ਼ਾਦੀ ਗਮੀ ਦੇ ਸਮੇਂ ਤੱਕ ਚਿੰਨ੍ਹ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਲਿਆ ਦਿੱਤਾ ਹੈ । ਝੀਉਰ ਦਾ ਡੁਬੋਲੀਏ ਵਾਲਾ ਖਾਸ ਕੰਮ ਸਭ ਤੋਂ ਕਰੜਾ ਸੀ, ਖੂਹ ਵਿੱਚ ਡਿਗੇ ਬੋਕੇ ਜਾਂ ਡੋਲ ਬਾਲਟੀ ਤੇ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਚੀਜ਼ ਨੂੰ ਚੁੱਭੀ ਲਾ ਕੇ ਕੱਢ ਲਿਆਉਣਾ, ਉਸ ਦੀ ਪ੍ਰਤਿੱਗਿਆ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਕਿ, ਉਨਾਂ ਚਿਰ ਖੂਹ ਵਿੱਚੋਂ ਬਾਹਰ ਨਹੀਂ ਆਉਣਾ ਜਿੰਨਾ ਚਿਰ ਕੁੱਝ ਲੈ ਕੇ ਨਾ ਆਵਾਂ ? ਇਹ ਕਿਸੇ ਛੋਟੀ ਜਿਹੀ ਸਾਧਨਾ ਤੇ ਛੋਟੇ ਦਮ ਵਾਲੇ ਬੰਦੇ ਦਾ ਕਰਮ ਨਹੀਂ ?

ਚਮਿਆਰ ਦੇ ਜੁੱਤੇ ਬਨਾਉਣ ਤੇ ਗੱਠਣ ਵਿੱਚ ਵਰਤਿਆ ਹੁੰਨਰ, ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਵਿਆਹ-ਸ਼ਾਦੀ ਨੂੰ ਕੱਢਵੀਂ ਤਿੱਲੇਦਾਰ ਜੁੱਤੀ ਤਿਆਰ ਕਰਨੀ,—ਕਿਸੇ ਸਚਿਆਰ ਦਾ ਹੀ ਕਰਮ ਹੈ । 'ਨਾਲੇ ਚਾਰਾ ਜੀ ! ਅੱਜ ਕੱਲ ਜੁੱਤੀ ਤਾਂ ਹਰੇਕ ਕੱਢ ਲੈਂਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਪੈਰਾਂ ਦੇ ਥਾਂ ਕੁ ਥਾਂ ਤੋਂ ਮੋਟੇ ਪਤਲੇ ਹੋਣ ਦਾ ਬਹੁ ਕਿਸੇ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਲੈ ਨਵੀਂ ਜੁੱਤੀ ਪਾ ਕੇ ਭਮਾਂ ਵੀਹ ਕੋਹ ਦੀ ਵਾਟ ਟੁਰ ਪਈ, ਓਥੇ ਜਾ ਕੇ ਪੈਰ ਕੱਢੀ ਜੇ ਭੁਲੇਖਾ ਨਾ ਪਵੇ ਇਹ ਪੈਰ ਜੁੱਤੀ ਵਿੱਚੋਂ ਕੱਢੇ ਨੇ ਕਿ ਹੁਮਾਲਾਂ ਵਿੱਚੋਂ, ਜੇ ਜੋੜੇ ਪੈਰਾਂ ਨੂੰ ਇਉਂ ਨਾ ਲੱਗਣ, ਫੇਰ ਕਿਸ ਲਈ ਸਿਉਣੇ ਹੋਏ ?' ਹੁਨਰੀ ਚਮਿਆਰਾਂ ਦਾ ਆਪਣਿਆਂ ਜਜਮਾਨਾਂ ਦੇ ਖਾਨਦਾਨੀ ਤੌਰ ਤੇ ਪੈਰਾਂ ਦੀ ਬਣਤਰ ਦਾ ਖਿਆਲ ਰੱਖ ਕੇ ਬਣਾਈਆਂ ਜੁੱਤੀਆਂ ਉੱਤੇ ਇਹ ਮਾਣ ਬੜਾ ਜਾਇਜ਼ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ।

ਪਿੰਡ ਦੇ ਬਾਣੀਏ ਦਾ ਤੱਕੜੀ ਤੋਲਣ ਵਿੱਚ ਸਭ ਕੁੱਝ ਝੁਕਦੇ ਪਲੜੇ ਦੇਣਾ, ਪਰ ਮਾਲ ਹੁਕਦੇ ਨਾਲੋਂ ਵੀ ਘੱਟ ਰੱਖਣ ਦੀ ਚਤਰਾਈ ਅਜੇ ਤੱਕ ਅੱਧੀ ਦੁਨੀਆਂ ਨੂੰ ਸਮਝ ਨਹੀਂ ਆਈ । ਅਖੇ ! ਰੀਸੋ ਰੀਸੀ ਇੱਕ ਜੱਟ ਨੇ ਹੱਟੀ ਕਰ ਲਈ, ਤੱਕੜੀ ਦੇ ਪਲੜੇ 'ਚ ਪਹਿਲਾਂ ਈ ਅੱਧ ਪਾ ਦਾ ਪਾਸਕੂ ਰੱਖ ਲਿਆ । ਇੱਕ ਬੁੜੀ ਪਾਈਆ ਕਪਾਹ ਲੈ ਕੇ ਆਈ ਤੱਕੜੀ ਦੇ ਪੱਲੜੇ ਵਿਚ ਪਾ ਕੇ ਪੁੱਛਿਆ, 'ਵੇ ਭਾਈ ! ਤੋਲ ਕੇ ਦੱਸੀਂ ਇਹ ਕਿੰਨੇ ਦੀ ਬਣੀ ?' ਅੱਗੋਂ ਨਵੇਂ, ਬਣੇ ਹਟਵਾਣੀਏ 'ਜੱਟ' ਨੇ ਆਪਣੀ ਸਚਾਈ ਦੀ ਧਾਕ ਜਮਾਉਣ ਲਈ ਕਿਹਾ, 'ਮਾਈ, ਜੇ ਏਨੀ ਹੋਰ ਲਿਆਵੇਂ ਏਥੇ ਤਾਂ ਕੁੱਝ ਬਣੂੰ, ਇਸ ਨਾਲ ਤਾਂ ਪਾਸਕੂ ਈ ਪੂਰਾ ਹੋਇਆ ਹੈ ।' 'ਹਾਏ ਵੇ ਜਾਏ ਖਾਣਿਆ ! ਇਹ ਕੀ ਲੋਹੜਾ ਮਾਰਿਆ, ਜੇ ਤੈਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਲੁੱਟਣਾ ਈ ਸੀ ਤਾਂ ਹੱਟੀ ਕਾਸ ਨੂੰ ਪਾਉਣੀ ਸੀ, ਉਈਂ ਕਿਤੇ ਰਾਹ-ਖਹਿੜੇ ਉੱਤੇ ਖੜ੍ਹ ਕੇ ਜਾਏ ਰਾਹੀਆਂ ਦੇ ਕੱਪੜੇ ਲਾਹੁਣ ਲੱਗ ਜਾਂਦਾ ।' ਮਾਈ ਅਜੇਹੇ

ਸਲੋਕ ਨਾ ਸੁਣਾਉਂਦੀ ਤਾਂ ਹੋਰ ਕੀ ਕਰਦੀ !

ਜੱਟ ਦਾ ਖੇਤ ਦੇ ਸਿਰੇ ਖੜ੍ਹ ਕੇ ਸਿੱਧੇ ਸਿਆੜ ਦੀ ਸੂਤ-ਮਾਰਵੀ ਕੋਰ ਦੇਖਣੀ ਤੇ ਖੂੰਜਿਆਂ ਉੱਤੇ ਨਾਲੋਂ ਨਾਲ ਹੱਲ ਵਾਹੁਣ ਵੇਲੇ ਰਹੇ ਹੋਏ ਪਾੜੇ ਮਾਰ ਦੇਣ ਦੀ ਕਾਰੀਗਰੀ ਦਾ ਮੁੱਲ ਕੋਈ ਕਦਰਦਾਨ ਅੱਖਾਂ ਹੀ ਪਾ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ ! 'ਸੰਤਿਆ ! ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਬੋਡਾ ਮੁੰਡਾ 'ਨਿੱਕੂ' ਤਾਂ ਬੜਾ ਸੋਹਣਾ ਹਾਲੀ ਨਿਕਲਿਆ, ਵਈ ਮੈਂ ਜਦ ਅੱਜ ਓਧਰ ਦੀ ਲੰਘਦੇ ਜਾਂਦੇ ਦੇਖਿਆ ਜ਼ਮੀਨ ਦੇ ਸਿਆੜ ਹਸੂੰ ਹਸੂੰ ਕਰਦੇ ਦੇਖੇ, ਮੈਨੂੰ ਤਾਂ ਉਸ ਦੇ ਕੱਢੇ ਹੋਏ 'ਓਰੇ' ਬੜੇ ਸੋਹਣੇ ਲੱਗੇ ।

—'ਹਾਲੇ ਤਾਂ ਤਾਇਆ ਸਾਵਾਂ ਬਹਿੜਕਾ ਅੱਲ੍ਹੜ ਐ, ਵਿੱਚੋਂ ਦੀ ਧੁਰਲੀ ਮਾਰ ਜਾਂਦੈ, —ਨਹੀਂ ਹਲ ਵਾਹੁਣ ਵਿੱਚ ਆਪਣਾ ਨਿੱਕੂ ਮੇਲੇ ਵਿੱਚੋਂ ਇਨਾਮ ਕੇਹੜਾ ਨਾ ਜਿਤ, ਲਿਆਵੇ, ਕਹਿੰਦਾ ਸੀ ਐਤਕੀ ਦੇ ਮੇਲੇ ਉੱਤੇ ਜਾ ਕੇ ਦਿਖਾਉਂ ਹੱਥ ?

ਨਾਈ ਦੇ ਹੱਥਾਂ ਪੈਰਾਂ ਦੇ ਨਹੂੰ ਲਾਹੁਣ ਵਿੱਚ ਵੀ ਕੋਈ ਘੱਟ ਕਾਰਾਗਰੀ ਨਹੀਂ । ਕਈਆਂ ਦੇ ਢਿਲੇ ਹੱਥਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਨਹੇਰਨਾ, ਉਦੋਂ ਈ ਪਤਾ ਲੱਗਦੈ ਜਦੋਂ ਅਧ-ਕੱਚਾ ਨਹੂੰ ਵੱਢ ਕੇ ਲਹੂ ਦੀਆਂ ਘਰਾਲਾਂ ਵਗਾ ਛੱਡਦੈ । ਪਰ ਉਸ ਦੀ ਅਸਲ ਕਾਰਾਗਰੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਹਜ਼ਾਮਤ ਕਰਨੀ । ਕਈ ਉਸਤਾਦ ਨਾਈ ਤਾਂ 'ਹਾਤੂ ਸੁਕੀਨਾ' ਦੇ ਮੂੰਹ ਅਜੇਹੇ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਮੁੰਨਦੇ ਹਨ ਜਿਵੇਂ ਕਲਕੱਤੇ ਦਾ ਘਾਹ, —ਸ਼ਹਿਰੀ ਕੋਠੀਆਂ ਵਿੱਚ ਮਸ਼ੀਨਾਂ ਨੇ ਇੱਕ-ਸਾਰ ਕੁਤਰਿਆ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਕਈਆਂ ਅਧ-ਖੜ ਸੌਕੀਨਾਂ ਦੀ ਅਧ-ਮੁੰਨੀ ਦਾਹੜੀ ਦਾ ਅੱਧਾ ਕੁ ਹਿੱਸਾ ਮੁੰਨ ਕੇ ਤੇ ਅੱਧਾ ਰੱਖ ਕੇ ਇਓ ਹੱਥ ਸਾਧ ਕੇ ਸਵਾਰਿਆ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਮਾਲੀ ਨੇ ਦਾਗ ਬੇਲ ਕੱਟ ਕੇ ਸਾਫ਼ ਕੀਤੀ ਹੋਵੇ । ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦੇ ਖੜ ਕੱਢਣ ਤੇ ਜੁਆਨਾਂ ਦੀਆਂ ਸੇਲੀਆਂ ਤਿੱਖੀਆਂ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਨਾਈ ਆਪਣੀ ਬੀਕ-ਬੀਨੀ ਦਾ ਜੌਹਰ ਬੜਾ ਵੱਧ ਚੜ ਕੇ ਦਿਖਾਉਂਦੇ ਹਨ ।

ਡੰਗਰਾਂ ਦੇ ਪਾਲੀ ਨੂੰ ਐਵੇਂ ਵਾਧੂ ਜਿਹਾ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਪਰ ਜੇ ਉਹ ਸਮੇਂ ਸਿਰ ਨਾ ਦੱਸੇ ਵਈ ਬੋਡੀ ਗਊ ਜਾਂ ਮਹਿੰ 'ਨਵੇਂ ਦੁੱਧ' ਹੋਣ ਵਾਲੀ ਹੈ, ਛੋਲਿਆਂ ਦੀਆਂ ਬੱਕਲੀਆਂ ਪਾਓ ਜਾਂ ਕੁੱਝ ਹੋਰ ਓਹੜ-ਪੋਹੜ ਕਰ ਲਓ' —ਤਾਂ ਪਿੰਡ ਵਿੱਚ ਦੁੱਧ ਲੱਸੀ ਦਾ ਕਾਲ ਪਿਆ ਰਹੇ । ਪਾਲੀਆਂ ਨੂੰ ਸਾਰੇ ਪਿੰਡ ਦੀਆਂ ਲਵੇਰੀਆਂ ਦੀਆਂ ਆਦਤਾਂ ਦਾ ਗਿਆਨ ਮੂੰਹ-ਜ਼ਬਾਨੀ ਯਾਦ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ।

ਮਿਰਾਸੀਆਂ ਤੇ ਪੰਡਤਾਂ ਪਾਧਿਆਂ ਦੇ ਆਪਣੇ ਖ਼ਾਨਦਾਨੀ ਹੁਨਰ ਵਧੇਰੇ ਡੂੰਘੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਕਿਸ ਟੱਬਰ ਦਾ ਕੇਹੜਾ ਜੀ, ਕਿਹੋ ਜਿਹੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਉਤੇ ਗੀਝਦੈ, ਰਿਸ਼ਤੇ ਨਾਤੇ ਵਿਚੋਂ ਆਉਣ ਜਾਣ ਵਾਲਿਆਂ ਨਾਲ ਕਿਹੋ ਜਿਹੀ ਗੱਲ ਕਰਕੇ ਆਪਣੇ ਜਜ਼ਮਾਨਾਂ ਦੀ ਪੈਂਠ ਬਿਠਾਉਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ? ਇਹਨਾਂ ਸਭਨਾਂ ਗੱਲਾਂ ਬਾਰੇ ਇੱਕ ਤਰਾਂ ਪਿੰਡ ਦੇ ਲੋਕ-ਸੰਪਰਕ ਮਹਿਕਮੇ ਦੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਹੀ ਮੁਖੀ ਸਮਝ ਲਵੇ । ਮਿਰਾਸੀ, ਜਾਂਦਿਆਂ ਆਉਂਦਿਆਂ ਪਿੰਡ ਦੀਆਂ ਸੱਥਾਂ ਵਿੱਚ ਟਿੱਚਰਾ ਕਰਨਾ, ਨਕਲਾਂ ਤੇ ਹਸਾਉਣੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਨਾਲ ਮਨ ਪ੍ਰਚਾਵੇਂ ਦਾ ਇੱਕ ਵੱਡਾ ਸਾਧਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । 'ਚੌਧਰੀ ਅੱਗੇ ਤੁਸੀਂ ਮਾਲਕ ਹੋ ਪਰ ਇਹ ਜੇਹੜੀ ਜਾਦੀ (ਅਜਾਦੀ) ਲੈਣ ਦਾ ਤੌਲਾ ਪਾਓਦੇ ਹੋ ਪਹਿਲਾਂ ਇਹ ਦੱਸੋ ਇਸਨੂੰ ਸੰਭਾਲੋਗੇ ਕਿਵੇਂ ? ਸਭਨਾਂ ਨੂੰ

ਸਭ ਤਰਾਂ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਮਿਲ ਗਈ ਟਾਂਗੇ ਵਾਲਿਆਂ ਦੇ ਘੋੜੇ ਭਿੜਣੇ ਕੌਣ ਹਟਾਉ। ਕਿਤੇ ਫਾਇਦੇ ਦੀ ਥਾਂ ਨੁਕਸਾਨ ਨਾ ਕਰ ਬੈਠਿਓ। ਕਹਿੰਦੇ ਨੇ ਅਜ਼ਾਦੀ ਸੰਭਾਲਣੀ ਬੜੀ ਔਖੀ ਹੈ। ਪਹਿਲਾਂ ਆਜ਼ਾਦੀ ਸੰਭਾਲਣੀ ਕਿਵੇਂ ਹੈ? ਇਸ ਦਾ ਗਿਆਨ ਕਰ ਲਉ। ਉਹ ਗੱਲ ਨਾ ਹੋਵੇ ਜਿਵੇਂ ਆਪਣੇ ਕਈ ਬੰਦੇ ਵਲੋਂ ਤੋ ਮੇਰਾ ਤਾਂ ਲੈ ਆਉਂਦੇ ਨੇ ਸੰਭਾਲਣ ਵਲੋਂ ਬੋੜੇ ਦਿਨਾਂ ਪਿੱਛੋਂ ਸਲਾਮ ਕਰ ਕੇ ਰਾਹ ਪੈਦੀਆਂ ਨੇ।

ਸਦੀਆਂ ਬਦਲ ਗਈਆਂ, ਜ਼ਮਾਨੇ ਉਲਟ ਗਏ, ਪਰ ਮੇਰੇ ਪਿੰਡ ਦੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਜਾਤਾਂ ਦੇ ਜਨਮ-ਧੰਦੇ, ਜਿਉਂ ਦੇ ਤਿਉਂ ਅਹਿੱਲ ਹਨ। ਕਿਤੇ ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਦੀ ਦੁਨੀਆਂ, ਸ਼ਾਮ ਨੂੰ ਜੁੱਤੀਆਂ ਗੰਢਣ ਵਾਲੇ ਚਮਾਰਾਂ ਤੋਂ ਮਾਸਟਰ, ਕਿਤਾਬਾਂ ਛਾਪਣ ਵਾਲਾ ਪੁਸਤਕ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਕ, ਤਰਖਾਣ ਠੇਕੇਦਾਰ, ਲੁਹਾਰ ਕੋਲੇ ਦੇ ਡਿਘੂ ਵਾਲਾ, ਨਾਈ ਹੋਟਲ ਵਾਲਾ, ਘੁਮਿਆਰ ਨੂੰ ਜੋ ਵੀ ਕਿੱਤਾ ਸੂਤ ਬੈਠੇ ਉਹੋ ਈ ਰਾਸ। ਜੱਟ ਚੌਧਰੀ ਬੂਟਾਂ ਦੀ ਹੱਟੀ, ਪਾ ਲਵੇ ਤਾਂ ਵੀ ਠੀਕ, ਹੋਟਲ ਕਰ ਲਵੇ ਤਾਂ ਵੀ ਭਲਾ, ਹਾਲਾਂ ਕਿ ਇਹ ਝਿਉਰਾਂ ਦਾ ਕੰਮ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ ਬਾਕੀਆਂ ਦੀ ਕਥਾ ਵੀ ਏਵੇ ਚਲਦੀ ਹੈ। ਹਫ਼ਤੇ ਦੇ ਹਫ਼ਤੇ ਪਿੱਛੋਂ ਕੰਮਾਂ ਦੀ ਅਦਲਾ ਬਦਲੀ, ਹੁੰਦੀ ਹੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ। ਇਕੱਠੇ ਪੈਸੇ ਆ ਗਏ, ਕੋਈ ਸਿਨੇਮੇ ਵਾਲਾ, ਕੋਈ ਟਰਾਂਸਪੋਰਟ, ਕੋਈ ਪੁਰਜਿਆਂ ਦਾ ਕਾਰਖਾਨੇਦਾਰ ਤੇ ਕੋਈ ਕਿਸੇ ਵੱਡੇ ਮਹਿਕਮੇ ਜਾਂ ਕੰਪਨੀ ਦਾ ਡਾਇਰੈਕਟਰ ਮੈਨੇਜਰ ਸਾਹਿਬ ਬਣ ਬੈਠਦਾ ਹੈ। ਨਹੀਂ ਫਿਰ ਵੈਦ ਹਕੀਮ, ਡਾਕਟਰ, ਕਲਾਕਾਰ, ਮਾਸਟਰ ਤੇ ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਆਦਿ ਧੰਦੇ ਤਾਂ ਬਿਨਾਂ ਜਾਤ ਪਾਤ ਦੇਖੇ ਸਭਨਾਂ ਲਈ ਖੁੱਲ੍ਹੇ ਹੀ ਹਨ। ਜਾਪਦਾ ਹੈ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਦਾ— 'ਸਾ' ਜਾਤਿ ਸਾ ਪਤਿ ਹੈ ਜਿਵੇਹੇ ਕਰਮ ਕਮਾਏ', ਵਾਲਾ ਵਾਕ ਜਿਵੇਂ ਸ਼ਹਿਰੀਆਂ ਉੱਪਰ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਢੁੱਕਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ।

ਮੇਰੇ ਪਿੰਡ ਦਾ ਪਾਧਾ ਅਰਬ ਖੋਲ੍ਹ ਖੋਲ੍ਹ ਕੇ ਜਦੋਂ ਮਨੂੰ ਜੀ ਦਾ ਇੱਕ ਸਲੋਕ ਸਮਝਾਉਂਦਾ ਹੁੰਦਾ ਸੀ, ਵਈ, ਬ੍ਰਹਮਣ ਰੱਬ ਦੇ ਮੂੰਹ ਵਿੱਚੋਂ, ਖੱਤਰੀ ਭੁਜਾ ਵਿੱਚੋਂ, ਵੈਸ ਹਿਰਦੇ ਵਿੱਚੋਂ, ਤੇ ਸੂਦਰ ਪੈਰਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਜੰਮੇ ਸੀ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਘੱਟੋ ਘੱਟ ਬਿਨਾਂ ਬ੍ਰਹਮਣਾ ਦੇ, ਸਾਰੀਆਂ ਜਾਤੀਆਂ ਰੱਬ ਦੇ ਲੱਤਾਂ ਪੈਰਾਂ ਦੀਆਂ ਉਂਗਲੀਆਂ ਵਗੈਰਾ ਦੀ ਜਿਵੇਂ ਮੈਲ ਖੇਲ ਹੀ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਤਾਂ ਮਨੂੰ ਜੀ ਦੇ ਬਚਨਾਂ ਅੱਗੇ ਇੱਕ ਮਨ ਤੇ ਇੱਕ ਚਿਤ ਹੋ ਕੇ ਸਭ ਜਾਤੀਆਂ ਸਿਰ ਨਿਵਾ ਦਿੰਦੀਆਂ ਸੀ। ਪਰ ਇਕ ਗੱਲ ਦੀ ਤਸੱਲੀ ਹੁੰਦੀ 'ਚਲੋ ਜੀ ਰੱਬ ਦੇ ਕਿਸੇ ਅੰਗ ਤੋਂ ਤਾਂ ਪੈਦਾ ਹੋਏ ਈ ਆਂ, ਜੇ ਇਹ ਬ੍ਰਹਮਣ, ਉੱਚੀ ਸਿਧੇ ਈ ਅੱਧ-ਅਸਮਾਨੇ ਡਿਗੇ ਕਹਿ ਦਿੰਦੇ ਫੇਰ ਤਾਂ ਇਹ ਦਾਹਵਾ ਕਰਨ ਜੋਗਾ ਵੀ ਕਿਸੇ ਜਾਤਾਂ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਸੀ ਹੋਣਾ, ਕਿ ਅਸੀਂ ਵੀ ਰੱਬ ਦੇ ਬੰਦੇ ਹਾਂ। ਹੁਣ ਜਿਵੇਂ ਕਹਿੰਦੇ ਨੇ, ਮਸ਼ੀਨਾਂ ਤੇ ਟਿਊਬਾਂ ਅੰਦਰੋਂ, ਤੇ ਅੰਡਿਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਚੂੜੇ ਕੱਢਣ ਵਾਂਗ-ਬੰਦੇ ਵੀ ਸ਼ੀਸ਼ੀਆਂ ਵਿੱਚ ਬਣਾਏ ਜਾਇਆ ਕਰਨਗੇ, ਫਿਰ ਲਾ ਲਵੇ ਕੋਈ ਪਾਧਾ ਪੰਡਤ ਪਤਾ, ਵਈ ਇਹ ਬੰਦਾ ਰੱਬ ਦੇ ਸਿਰ ਵਿੱਚੋਂ ਨਿਕਲਿਆ ਕਿ ਭੁਜਾ ਵਿੱਚੋਂ ਅਤੇ ਕਿਹੜੀ ਜਾਤੀ ਜਾਂ ਕਿਸ ਕੰਮ ਵਿੱਚੋਂ ਹੈ?

ਕਈ ਵਾਰੀ ਇਹ ਝਮੇਲਾ ਹੁਣ ਵੀ ਤਾਂ ਖੜ੍ਹਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਕਹਿੰਦੇ, ਇੱਕ 'ਭਲੀ' ਸੁਆਣੀ ਨੇ ਵੱਖੇ ਵੱਖਰੀਆਂ ਜਾਤਾਂ ਦੇ ਇੱਕ ਤੋਂ ਪਿੱਛੋਂ ਦੋ ਤਿੰਨ ਖਸਮ ਕੀਤੇ, ਉਸ ਦੇ

ਪਹਿਲ-ਪਲੇਠੀ ਦੇ ਮੁੰਡੇ ਦੀ ਕਿਸੇ ਨੇ ਜਾਤ ਪੁੱਛੀ ਤਾਂ ਉਸਨੇ ਅੱਗੋਂ ਘੜਿਆ ਘੜਾਇਆ ਇੱਕ 'ਸਲੋਕ' ਸੁਣਾ ਛੱਡਿਆ:—

‘ਪਹਿਲੇ ਥੇ ਹਮ ਨੀਮ ਜੁਲਾਹੇ ਫੇਰ ਭਏ ਹਮ ਦਰਜੀ ।

ਅਬ ਤਉ ਸਯਦ ਕਹੇ ਜਾ ਰਹੇ, ਆਗੇ ਮਾਂ ਕੀ ਮਰਜੀ ।’

ਮੇਰੇ ਪਿੰਡ ਦੀਆਂ ਸਭ ਜਾਤਾਂ ਦੇ ਲੋਕ ਆਪੋ ਆਪਣੇ ਕਿੱਤੇ ਦੀ ਆਪਣੇ ਜਾਤੀ ਦੇ ਧੰਦਿਆਂ ਬਾਰੇ ਖੂਬ ਚਰਚਾ ਕਰਦੇ ਹਨ:—‘ਪਾਉਗਾ ਪੂਰੀਆਂ ਹੱਟੀ ਖੋਲ੍ਹ ਕੇ, ਸੁਣਿਆ ਮੰਨੇ ਕੇ ਧੰਨੇ ਨੇ ਵੀ ਲੂਣ ਤੇਲ ਵੇਚਣ ਦਾ ਕੁੱਤਾ ਕੰਮ ਫੜ ਲਿਆ ਹੈ’ —ਜੇ ਕੋਈ ਜੱਟ-ਹੱਟੀ ਪਾ ਲਵੇ ਤਾਂ ਉਹ ਬਾਣੀਆਂ ਦੀ ਨਿਗਾਹ ਵਿੱਚ ਨਵਾਂ ਸ਼ਰੀਕ ਖੜਾ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਨਹੀਂ, ਸਗੋਂ ਆਪਣੇ ਸ਼ਰੀਕਾਂ, ਜੱਟਾਂ ਦੀ ਹੀ ਨਿਗਾਹ ਵਿੱਚ ਨੀਵਾਂ ਡਿੱਗ ਪੈਂਦਾ ਹੈ । ‘ਕੀ ਬਾਣੀਏ-ਬਕਾਲਾਂ ਵਾਲੇ ਕੰਮ ਫੜੇ ਨੇ, ਕੋਈ ਲੁੰਜਾ ਲੰਡਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਵੀ ਬੰਦਾ ਹੱਟੀ-ਭੱਠੀ ਕਰਨ ਦਾ ਹੂਲਾ ਫੌਕ ਲਵੇ, ਜਦੋਂ ਨੈਣ-ਪਠਾਣ ਨਰੋਏ ਹੋਣ ਫਿਰ ਵੀ ਜੱਟ, ਕਿਰਾੜਾਂ-ਕੰਦੂਆਂ ਵਾਲਾ ਕੰਮ ਕਰੇ ? ਹਰ-ਦੂ ਲਾਹਣਤ, ਏਦੂੰ ਤਾਂ ਅਗਲਾ ਚੱਪਣੀ ਵਿੱਚ ਨੱਕ ਡਬੋ ਕੇ ਮਰ ਜਾਵੇ ।’

ਜੇ ਕੋਈ ਬਾਣੀਆਂ ਖੇਤੀ ਕਰਨ ਲੱਗ ਜਾਵੇ, —ਕਿਉਂਕਿ ਜ਼ਮੀਨ ਤਾਂ ਉਸ ਨੇ ਕਰਜ਼ਿਆ ਮੂੰਹ ਪਹਿਲਾਂ ਈ ਬਬੇਰੀ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਆਪਣੇ ਪੋਟੇ ਪਾਈ ਹੁੰਦੀ ਹੈ —ਤਾਂ ਉਸ ਦੇ ਭਾਈ-ਚਾਰੇ ਵਾਲੇ ਵੀ ਮਖੌਲ ਉਡਾਉਣ ਲੱਗ ਜਾਂਦੇ ਨੇ:—

“ਕਿਥੇ ਸ਼ਾਹੀ ਬਣੌਤੀ ਦਾ ਕੰਮ, ਘਰੇ ਰਾਜ ਗੱਦੀ ਤੇ ਬੈਠਿਆਂ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀ ਕਰਨੀ, ਦੋ ਦੁਣੀ ਚਾਰ, ਚਾਰ ਦੁਣੀ ਅੱਠ, ਜਾਪ ਕਰਦਿਆ ਦੁਗਣੇ ਤੋਂ ਤਿਗਣੇ ਬਣਾਉਂਦੇ ਰਹਿਣਾ । ਕਿਥੇ ਡੰਗਰਾਂ ਨਾਲ ਡੰਗਰ ਤੇ ਮਿੱਟੀ ਨਾਲ ਮਿੱਟੀ ਹੋਣਾ, ਬਸ ਡਲੇ ਭੰਨਣੇ ਈ ਰਹਿੰਦੇ ਸੀ, ਆਪਣੇ ਵਣਜ-ਵਿਹਾਰ ਵਿੱਚ ਤਾਂ ਬਬੇਰੀਆਂ ਪੂਰੀਆਂ ਪਾ ਲਈਆਂ, ਜੇਹੜਾ ਸੱਤ ਪੁਸ਼ਤਾਂ ਤੋਂ ਚਲਿਆ ਆਉਂਦੈ: ਖੁੱਚੀ ਘੱਟਾ ਪੁਆਉਣ ਦੀ ਕਸਰ ਸੀ, ਚਲੇ ਚੰਗਾ ਹੋਇਆ ਇਹ ਵੀ ਚਾਅ ਪੂਰਾ ਹੋਇਆ, ਸਾਲ ਛੇ ਮਹੀਨੇ ਖੇਹ-ਖਰਾਬੀ ਉਠਾਉਣ ਪਿੱਛੋਂ ਆਪੇ ਅਕਲ ਆ ਜਾਊਗੀ, ਨਾਲੇ ਹੋਰ ਬਾਣੀਆਂ ਨੂੰ ਵੀ ਖੇਤੀ ਕਰਨ ਦੇ ਮੁਨਾਫੇ ਦਾ ਪਤਾ ਲੱਗ ਜਾਊ । ਬਾਣੀਏ ਤੇ ਜੱਟ ਦੀ ਤਾਂ ਖੁੱਚਾਂ ਦੀ ਪਿੰਨੀ ਹੀ ਨਹੀਂ ਰਲਦੀ, ਖੇਤਾ ਵਿੱਚ ਨੰਗੇ ਪੈਰੀ ਫਿਰਦੇ ਕਿਰਸਾਣ ਦੀਆਂ ਖੁੱਚਾ ਭਾਰੀ ਹੋ ਜਾਂਦੀਆਂ ਨੇ ਕਹਿੰਦੇ ਅਡੀ ਵਿੱਚੋਂ ਦੀ ਮਿੱਟੀ ਉਤਾਰ ਜਾ ਕੇ ‘ਭਲੂ’ ਪੈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ਬਾਣੀਏ ਨੇ ਸ਼ਾਹੀ ਬਣੌਤੀ ਲਈ ਗੱਦੀ ਤੇ ਬੈਠ ਕੇ ਖੁੱਚਾਂ ਦਾ ਮਾਸ ਸੁਕਾਇਆ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ਜਿਸ ਦੀਆਂ ਲੱਤਾਂ ਨੂੰ ਖੁੱਲ੍ਹਾ ਫਿਰਨ ਦੀ ਆਦਤ ਪੈ ਜਾਵੇ, ਉਸ ਤੋਂ ਫਿਰ ਚੱਕੜੀ ਮਾਰ ਕੇ ਬੈਠੇ ਭੀ ਨਹੀਂ ਹੋਣਾ । ਫਿਰ ਵੀ ਹੱਟੀ ਕਰਨੀ ਸੌਖਾ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ।’ ਉ ਤਾਂ ਅੱਗੇ ਨੂੰ ਚੰਗਾ ਹੋਇਆ, ਸਭਨਾਂ ਨੂੰ ਕੰਨ ਹੋ ਜਾਣਗੇ, ਵਈ ਆਪਣੇ ਕਿੱਤੇ ਬਿਨਾਂ ਦੂਜਾ ਕੰਮ ਹਰ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਰਾਹ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦਾ ਹੁੰਦਾ ।’ ਹੱਟੀ ਤੇ ਬੈਠੇ ਬਾਣੀਏ ਇਉਂ ਆਪਣੇ ‘ਕੰਮ-ਬਦਲੂ’ ਤਬਾ ਦਲ-ਬਦਲੂ ਭਾਈਚਾਰੇ ਨੂੰ ਛੱਡਦੇ ਤੇ ਭੰਡਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ । ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਿੱਤ ਦੀ ਚਰਚਾ ਤੇ ਤਨਜ਼ਾ ਮਾਰ ਮਾਰ

ਕੇ ਅੱਧਾ ਬੇ-ਦਿਲ ਤਾਂ ਬੰਦੇ ਨੂੰ ਪਹਿਲਾਂ ਦੀ ਕਰ ਛੱਡਦੇ ਹਨ, ਅਗਲਾ ਕਰੇ ਭੀ ਤਾਂ ਕੀ ਕਰੇ । ਬਾਕੀ ਲੋਕ ਕਿਸੇ ਦੇ ਜ਼ੋਰ ਨਾਲ ਕੰਮ ਕਰਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਉੱਤੇ ਗੁੱਝੇ ਮਖੌਲ ਉਡਾਉਂਦੇ ਨੇ— ‘ਜੀ ਕੰਮ ਕਰਨਾ ਤਾਂ ਉਸ ਲਈ ਇਸ਼ਟ ਦੀ ਪੂਜਾ ਸਮਾਨ ਐ । ਦੇਖੋ ਕਿਵੇਂ ਦਿਨ ਰਾਤ ਮੱਖੀਏ-ਮਹੂ (ਮਧੂ) ਹੋਇਆ ਰਹਿੰਦੈ ?’ ਜੇ ਕਿਸੇ ਦੇ ਕੰਮ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਵਿਘਨ ਪੈ ਜਾਵੇ, ਕਿਧਰੇ ਕਿਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹਾਨੀ ਦਾ ਡਰ ਹੋ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਝੱਟ ‘ਲੋਕ-ਪੁਰਾਣ’ ਦੇ ਇਸ ਸਲੋਕ ਦਾ ਮੰਤਰ-ਪਾਠ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ: ‘ਜੀ ਸਿਆਣੇ ਐਵੇਂ ਨਹੀਂ ਕਹਿ ਗਏ’:-

ਜਿਸ ਕਾ ਕਾਮ ਉਸੀ ਕੋ ਸਾਜੈ ।

ਅਉਰ ਕਰੇ ਤਾਂ ਠੱਗਾ ਬਾਜੈ ।

ਖੇਤੀ ਦਾ ਕੰਮ ਅਖੇ ! ਸਭਨਾਂ ਧੰਦਿਆਂ ਨਾਲੋਂ ਸੌਖਾ ਹੈ, ਇੱਕ ਤਾਂ ਇਹ ਧੰਦਾ ਹੁਣ ਤੱਕ ਸਾਦੇ ਜਿਹੇ ਢੰਗ ਦਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਇਸ ਲਈ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਜੱਟ ਦੇ ਸਿੱਧੜ ਹੋਣ ਦੇ ਲੜੀਫੇ ਬਣਾਏ ਹੋਏ ਹਨ । ਹੁਣ ਤੱਕ ਖੇਤੀ ਲਈ ਗੁੰਝਲਦਾਰ ਢੰਗਾਂ ਦੀ ਲੋੜ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸੀ । ਇੱਕ ਵਾਰੀ ਇੱਕ ਜੱਟ ਪ੍ਰਚਾਰਕ ਤਖਤੂਪੁਰੇ ਦੇ ਭਰੇ ਹੋਏ ਦੀਵਾਨ ਵਿਚ ਜੱਟਾਂ ਨੂੰ ਤੁੱਖਣਾ ਦੇ ਕੇ ਜਾਗਣ ਤੇ ਸੁਚੇਤ ਕਰਨ ਲਈ ਆਖ ਰਿਹਾ ਸੀ:-

‘ਓ ਭਰਾਵੇ ਜ਼ਿਮੀਂਦਾਰੋ, ਸਾਰੀ ਦੁਨੀਆਂ ਜਾਗ ਪਈ, ਹੁਣ ਤਾਂ ਅੱਖਾਂ ਤੋਂ ਪੱਟੀਆਂ ਖੋਲ੍ਹੋ, ਬੋਨੂੰ ਪਤਾ ਵੀ ਨਹੀਂ ਹੋਣਾ, ਇਹ ਨਿੱਕੀਆਂ ਸੁੱਕੀਆਂ ਜਾਤਾਂ ‘ਜੱਟ’ ਨੂੰ ਕੀ ਸਮਝਦੀਆਂ ਹਨ, ਨਿਰਾ ਬੂਝੜ ਤੇ ਜੱਟ, ਬੂਟ । ਤਖਾਣਾਂ ਦੇ ਮੁੰਡੇ ਨੂੰ ‘ਗੁੱਲੀ ਘੜਨੀ ਨਾਂ ਆਵੇ, ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਘਰ ਦੇ ਆਖਦੇ ਨੇ— ‘ਮੁੰਡਿਆਂ ਜੇ ਕੰਮ ਨਾ ਸਿੱਖਿਆ ਤਾਂ ਜੱਟਾਂ-ਬੂਟਾਂ ਨਾਲ ਖਾਈਂ ਧੱਕੇ ।’ ਨਾਈਆਂ ਦੇ ਮੁੰਡੇ ਨੂੰ ਉਸਤਰਾ ਨਾ ਫੜਨਾ ਆਵੇ ਨਹੇਰਨੇ ਨਾਲ ਨਹੂੰ-ਕੰਡਾ ਨਾ ਲਾਹ ਸਕੇ, ਆਖਦੇ ਹਨ ‘ਸ਼ਾਡਾ ਮੁੰਡਾ ਤਾਂ ਰਹਿ ਗਿਆ ਜੱਟ ।’ ਚੂੜੀਆਂ ਦੇ ਮੁੰਡੇ ਨੂੰ ਛੱਜ ਬਨਾਉਣਾ ਨਾ ਆਵੇ, ਚਮਾਰ-ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਜੁੱਤੀ ਗੰਢਣੀ ਨਾ ਆਵੇ, ਘੁਮਾਰਾਂ ਦੇ ਮੁੰਡੇ ਨੂੰ ਚੱਕ ਚਲਾਉਣਾ ਨਾ ਆਵੇ, ਉਸਦੇ ਘਰ ਦੇ ਕਹਿਣਗੇ, ‘ਬੱਸ ਤੂੰ ਤਾਂ ਜੱਟ-ਬੂਟ ਦੀ ਰਹਿ ਗਿਆਂ ਓਏ, ‘ਉਤ ਦਾ ਉਤ’ । ਦੇਖੋ ਭਰਾਵੇ, ਇਹ ਕਮੀਨ-ਕੰਦੂ ਵੀ ਜੱਟ ਦੀ ਜੂਨ ਕਿੰਨੀ ਮਾੜੀ ਸਮਝਦੇ ਹਨ ।’ ਜਿਵੇਂ ਆਪ ਸਾਰੇ ਇੰਜਨੀਅਰ ਹੋਣ । ਪ੍ਰਚਾਰਕ ਨੇ ਅੱਗੇ ਚਲ ਕੇ ਕਿਹਾ— ‘ਹੋਰ ਤਾਂ ਹੋਰ ਭਰਾਵੇ ਨਕਲੀਏ ਨਕਲ ਕਰਦੇ ਆਖਦੇ ਨੇ ! ਵਈ ਜੇ ਜੱਟ ਨਾ ਹੁੰਦੇ ਤਾਂ ਖੇਤੀ ਕਰਕੇ ਦੁਨੀਆਂ ਨੂੰ ਕੌਣ ਰੋਟੀ ਖੁਆਂਦਾ ? ਦੂਜੇ ਨੇ ਭਰਾਵੇ, ਪਤਾ ਅਗਿਓਂ ਕੀ ਜਵਾਬ ਦਿਤਾ ? —ਉਹ ਕਹਿੰਦਾ, ਫਿਰ ਬੰਦਿਆਂ ਨੂੰ ਖੇਤੀ ਕਰਨੀ ਪੈਂਦੀ ।’ ਜਿਵੇਂ ਜੱਟ ਇਹਨਾਂ ਮਰਾਸੀਆਂ ਦੇ ਭਾਣੇ ਬੰਦੇ ਦੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ । ਜੱਟ ਭਰਾਵੇ ! ਉਠੋ ਕਿਉਂ ਹਰੇਕ ਤੋਂ ਤੋਇ ਤੋਇ ਕਰਾਉਂਦੇ ਹੋ, ਛੱਡੋ ਸ਼ਰਾਬਾਂ ਤੇ ਫੜੋ ਕਿਤਾਬਾਂ ! ਨਹੀਂ ਫਿਰ ਜੱਟ ਦੀ ਜੂਨ ਤਾਂ ਖਰਾਬ ਸਾਰੇ ਦੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ।’

ਕਈ ਦਿਨ ਇਸ ਪ੍ਰਚਾਰ ਦੀ ਲਾਈ ਚਿੰਗਿਆੜੀ ਭੜਕਦੀ ਰਹੀ । ‘ਹਲੂ ਛੱਡ ਕੇ ਰਹੀ ਨੂੰ ਜਾਣਾ ਜੱਟਾ ਤੇਰੀ ਜੂਨ ਬੁਰੀ ।’ ਮੇਰੇ ਪਿੰਡ ਦੇ ਮੇਲੇ ਗਏ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿੱਚ ਵੀ ਉਨਤੀ ਦੀ ਅੱਗ ਧੁਖਦੀ ਰਹੀ ਲੋਕ ਚਰਚਾ ਕਰਦੇ ਰਹੇ, ਵਈ ! ਗੱਲਾਂ ਤਾਂ

ਬਚਨ ਸਿਹੂੰ ਮਾਂਗੋਵਾਲੀਆਂ ਠੀਕ ਕਹਿੰਦਾ ਸੀ । ਜੱਟ ਸਾਰੀ ਦੁਨੀਆਂ ਨੂੰ ਕਮਾ ਕੇ ਖੁਆਵੇ, ਗਤ ਬਗਤੇ ਪਾਣੀ ਲਾਵੇ, ਹਲ ਵਾਹੇ, ਵਾਢੀਆਂ ਕਰੇ, ਮਿੱਟੀ ਨਾਲ ਮਿੱਟੀ ਹੋਵੇ ਜੱਟ; ਭਾਦੋਂ ਦੇ ਮਹੀਨੇ ਦੀ ਕਰਤੀ ਧੁੱਪ ਝੱਲ ਕੇ ਗੋਡੀਆਂ ਕਰੇ ਤਾਂ ਜੱਟ, ਜੇ ਗਰਮੀਆਂ ਵਿੱਚ ਵਾਢੀਆਂ ਕਰੇ ਤਾਂ ਜੱਟ, ਤੇ ਖਾਣ ਵੇਹਲੇ ਬੈਠੇ ਹੱਟਾਂ ਉਤੇ ਗੱਦੀਆਂ ਲਾ ਕੇ ਪੱਖਿਆਂ ਹੇਠਾਂ ਮੰਜਾਂ ਮਾਣਨ ਵਾਲੇ ਬਾਣੀਏ-ਬਕਾਲ ? ਵੇਹਲੜ ਸੈਤਾਨ ਨਾ ਹੋਣ ਕਿਸੇ ਥਾਉਂ ਦੇ । 'ਕਿਵੇਂ ਸਾਡੇ ਕੰਨਿਆਂ ਤੇ ਚਲਾਕ ਲੋਕ ਪਲਦੇ ਨੇ ਓਏ ।' ਇੰਨ੍ਹਾਂ ਗੱਲਾਂ ਦਾ ਪੈਦਾ ਕੀਤਾ ਜੋਸ਼ ਕਈ ਮਹੀਨੇ ਲੋਕ ਮਨਾ ਵਿੱਚ ਉਭਰਦਾ ਰਿਹਾ ।

ਉਂਵ ਤਾਂ ਸਾਰੀਆਂ ਜਾਤਾਂ ਦਾ ਪਿੰਡ ਦੇ ਜੀਵਨ-ਸੰਚਾਰ ਵਿਚ ਸਹਿਕਾਰੀ ਮਹਿਕਮੇ ਵਾਂਗ ਬਰਾਬਰ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਹੈ ਪਰ ਜੱਟ ਤਾਂ ਮੇਰੇ ਪਿੰਡ ਦੀ ਗੀੜ੍ਹ ਦੀ ਹੱਡੀ ਹਨ । ਕਿਉਂਕਿ ਜੱਦੀ ਜ਼ਮੀਨ ਕੇਵਲ ਜੱਟਾਂ ਪਾਸ ਹੀ ਚਲੀ ਆਉਂਦੀ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਜੱਟ ਪਿੰਡ ਦੇ ਮਾਲਕ-ਰਾਜਿਆਂ-ਵਾਂਗ ਹਨ । ਜਦੋਂ ਕਿ ਨਾਲ ਦੇ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿੱਚ ਸਭ ਜਾਤੀਆਂ ਦਾ ਦਰਜਾ ਬਰਾਬਰ ਤੋਂ ਘੱਟ ਨਹੀਂ । ਸਭਨਾ ਕੋਲ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਮੁੱਢ ਤੋਂ ਹੀ ਹਨ ।

ਪੁਰਾਣੇ ਜ਼ਮਾਨੇ ਵਿੱਚ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਇਸ ਪਿੰਡ ਦੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਜਾਤੀਆਂ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਪਾਸ ਜ਼ਮੀਨ ਸੀ । ਜਿਵੇਂ ਕਈ ਨਾਲ ਦੇ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿੱਚ ਹੁਣ ਵੀ ਭੂਮੀ ਹੈ । ਵੇਹਲੇ ਵੇਲੇ ਵੱਖੋਂ ਵੱਖਰੀਆਂ ਜਾਤੀਆਂ ਦੇ ਲੋਕ ਆਪੋ ਆਪਣੇ ਕੰਮ ਕਰਦੇ । ਫਸਲਾਂ ਦੀ ਰੁਤੇ ਵਾਹ ਵਹਾਈ, ਬੀਜ ਬਜਾਈ, ਗੁੱਡ-ਗਡਾਈ ਤੇ ਗਾਹ-ਗੁਹਾਈ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਸੀ । ਇਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਜ਼ਮਾਨਿਆਂ ਦੀ ਗੱਲ ਐ ਜਦੋਂ ਰੁਪਈਏ ਦੀ ਪੰਸੇਰੀ ਘਿਉ ਦੀ ਤੇ ਤਿੰਨ ਕੁ ਮਣ ਕਣਕ ਆ ਜਾਂਦੀ ਸੀ । ਫੌਜੀਆਂ ਦੀ ਨੌਕਰੀ ਓਦੋਂ ਪੰਜ ਜਾਂ ਸੱਤ ਰੁਪਏ ਤੇ ਅਹੁਦੇਦਾਰਾਂ ਨੂੰ ਦਸ ਤੇ ਵਧ ਤੋਂ ਵਧ ਗਿਆਰਾਂ ਬਾਰਾਂ ਰੁਪਈਏ ਹੁੰਦੀ (ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਦੇ ਕਈ ਸਿਪਾਹੀਆਂ ਤੇ ਅਹੁਦੇਦਾਰਾਂ ਦੀਆਂ ਤਲਬਾਂ ਦਾ ਏਹੋ ਹੀ ਵੇਰਵਾ ਹੈ) ਆਬਾਦੀ ਘੱਟ ਸੀ, ਖਾਣ ਵਾਲੇ ਥੋੜੇ । ਕਹਿੰਦੇ ਇੱਕ ਸਮਾਂ ਐਸਾ ਆਇਆ 'ਉੱਤਮ ਖੇਤੀ' ਰੁਤਬਾ ਸਭ ਤੋਂ ਨਖਿੱਧ ਬਣਕੇ ਰਹਿ ਗਿਆ । ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਜਾਤੀਆਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਹੀ ਹੱਥ-ਧੰਦੇ ਆਉਂਦੇ ਸੀ ਉਹ ਏਨੀ ਦਿਨੀਂ ਖੇਤੀ ਛੱਡ ਕੇ ਆਪਣੀ ਖੱਟੀ ਕਮਾਈ ਤੇ ਗੁਜ਼ਾਰਾ ਕਰਨ ਲੱਗ ਪਏ, ਜੋ ਜ਼ਿਮੀਂਦਾਰੇ ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਦੇ ਕੰਮ ਨਾਲੋਂ ਘੱਟੋ-ਘੱਟ ਸੁਖਾਲਾ ਤੇ ਲਾਭਵੰਦਾ ਸੀ । ਆਪਣੇ ਛੱਪਰ ਜਾਂ ਕੁੱਲੀ ਵਿੱਚ ਬੈਠ ਕੇ, ਗਰਮੀ ਵਿੱਚ ਧੁੱਪੇ ਜਾ ਕੇ, ਵਾਹੀ ਕਰਨ ਅਤੇ ਟਿੱਬਿਆਂ ਤੇ ਮਲ੍ਹੇ ਮਾਰਨ ਨਾਲੋਂ ਤਾਂ -ਬਾਕੀ ਕੰਮ ਸੌਖੇ ਹੀ ਸਨ । ਕਰਮ ਸਿੰਘ ਹਿਸਟੋਰੀਅਨ ਲਿਖਦਾ ਹੈ, ਪਿੰਡ ਮਰਾੜ ਤੋਂ ਉਠੇ ਸਿੱਧੂਆਂ ਦੇ ਘਰ, ਲਾਹੌਰ-ਕੋਲ ਇੱਕ ਪਿੰਡ ਵਿੱਚ ਹੁਣ ਤੱਕ ਘੁਮਿਆਰਾਂ ਦਾ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਇੱਕ ਮੂੰਹੀ ਦੇ ਲੋਕ ਫੂਲਕੀਆਂ ਰਿਆਸਤਾਂ ਦੇ ਰਾਜੇ ਬਣੇ ਹੋਏ ਹਨ । ਇਸ ਲਈ ਠੀਕ ਹੀ ਹੈ, ਜਾਤਾਂ ਜਨਮ ਤੋਂ ਨਹੀਂ ਕਰਮ ਤੋਂ ਬਣਦੀਆਂ ਹਨ ।

ਕੁੱਝ ਜਾਤੀਆਂ ਦੇ ਲੋਕ ਖੇਤੀ ਦੇ ਸਖਤ ਕੰਮ ਕਰਕੇ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਤੋਂ ਮੁੱਖ ਮੋਤ ਗਏ । ਕੁਝ ਏਸ ਕਰਕੇ ਕਿ ਇਹ ਖੇਤੀ ਬਾੜੀ ਦਾ ਕੰਮ ਤਕੜੇ ਲਾਏ; ਜਾਣੀ ਬੰਦਿਆਂ

ਵਾਲਿਆਂ ਦਾ ਹੁੰਦਾ ਸੀ । ਤਦੋਂ ਖੇਤੀ ਸਿੰਜਣੀ ਬਹੁਤ ਔਖੀ ਹੁੰਦੀ ਸੀ, ਓਦੋਂ ਖੂਹਾਂ ਵਿੱਚ ਹਲਟਾਂ ਦੀ ਥਾਂ ਵੱਡੇ ਵੱਡੇ ਬੋਕੇ -ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ 'ਕੋਕ' ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਸੀ, ਚਲਦੇ ਹੁੰਦੇ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕੋਈ ਮਾਂ ਦਾ ਲਾਲ ਈ ਫੜਕੇ ਮਿਧਾਉਂਦਾ ਹੁੰਦਾ । ਓਦੋਂ ਜ਼ਮੀਨ ਦੀ ਅੱਜ ਕੱਲ੍ਹ ਵਾਂਗ ਨਾ ਕਦਰ ਸੀ ਤੇ ਨਾ ਹੀ ਏਨਾਂ ਮਾਣ । ਜੇਹੜੀ ਜ਼ਮੀਨ ਚੰਗੀ ਲੱਗੀ ਓਹ ਅਗਲੇ ਨੇ ਵਾਹ ਲਈ, ਬਾਕੀ ਬੰਜਰ ਛੱਡ ਰਹੀ । ਹਰ ਪਿੰਡ ਦੇ ਨਾਲ ਲਗਦੇ ਮੇਰੇ ਵਾਲੇ ਖੇਤ ਏਸ ਗੱਲ ਦਾ ਸਬੂਤ ਹਨ ਕਿ, ਓਥੇ ਅੱਕ-ਢੱਕਾ ਮੇਰੇ ਹੁੰਦੇ ਸੀ । ਰੋਹੀਆਂ ਵਿੱਚ ਮੀਂਹ ਵੇਲੇ ਸਿਰ ਪਿਆ ਤਾਂ ਛੋਲੇ ਜੋ ਰਲਾ ਕੇ ਬੇਰੜਾ ਜਾਂ ਕਣਕ-ਛੋਲੇ ਸਾਂਝੇ ਮਿਲਾ ਕੇ 'ਗੋਜੀ' ਬੀਜ ਦਿਤੀ, ਓਦੋਂ ਖੇਤੀ ਮੀਂਹਾਂ ਨਾਲ ਹੀ ਹੁੰਦੀ ਸੀ । ਕਣਕ, ਮੱਕੀ ਕਮਾਦ ਦੀ ਫਸਲ ਬਹੁਤ ਹੀ ਥੋੜੇ ਸੋਜੀ ਵਾਲੇ ਨਿਆਈਂ ਦੇ ਖੇਤਾਂ ਵਿੱਚ ਹੁੰਦੀ ਸੀ । ਇਸ ਕਰਕੇ ਮਰੱਬਾਬੰਦੀ ਜੋ ਅਜਾਦੀ ਪਿੱਛੋਂ ਹੋਈ, ਪਿੰਡ ਦੇ ਹਰੇਕ ਕਿਰਸਾਨ ਦੇ ਇੱਕ ਦੋ ਖੇਤ ਨਿਆਈਆਂ ਵਿੱਚ, ਬਾਕੀ ਜ਼ਮੀਨ ਮੈਰਿਆਂ ਤੇ ਰੋਹੀਆਂ ਵਿੱਚ ਹੁੰਦੀ ਸੀ ।

ਆਮ ਤੌਰ ਤੇ ਪਿੰਡ ਵਸਾਉਣ ਵਾਲੇ ਚੌਧਰੀ ਜਾਂ ਬਿਸਵੇਦਾਰ, ਪਿੰਡ ਦੇ ਮਾਲਕ ਮੁਖੀਏ, ਛੋਟੇ ਰਾਜੇ-ਹੁੰਦੇ ਸੀ । ਮੇਰੇ ਪਿੰਡ ਦੇ ਚੌਧਰੀਆਂ ਨੇ ਤਾਂ ਆਪਣੀ ਚੰਗੀ ਜ਼ਮੀਨ ਦਾ ਇਕ ਵੱਡਾ ਟੱਕ ਤੇ ਇਕ 'ਇਨਾਮ ਵਾਲਾ' ਖੂਹ, ਆਪਣੇ ਲਈ ਰੱਖੇ ਹੋਏ ਸਨ, ਬਾਕੀ ਹਿੱਸੇ -ਬਹਿੰਦੀ ਮਾਲਕੀ ਹੋਰਨਾਂ ਲਾਇਆਂ ਵਿੱਚ ਵੰਡੀ ਹੋਈ ਸੀ । ਜਿਣਸ ਦੀ ਥਾਂ ਨਗਦ ਮਾਲੀਆ ਲਾਂਭ ਵੇਲੇ ਇਕੱਲੇ ਚੌਧਰੀਆਂ ਦੀ ਭੋਇੰ ਮੁਆਫੀ ਸਮਝੀ ਗਈ ਸੀ । ਜਦੋਂ ਕਿ ਮੇਰੇ ਪਿੰਡ ਦੇ ਨਾਲ ਲਗਵੇਂ ਪਿੰਡਾਂ, ਮਨਾਲ ਤੇ ਦਸੋਧਾ ਸਿੰਘ ਵਾਲੇ ਦੇ ਸਰਦਾਰ ਸਾਰੀ ਜ਼ਮੀਨ ਦੇ ਵਾਹਦ ਮਾਲਕ ਰਹੇ ਹਨ ਤੇ ਖੇਤਾਂ ਵਿੱਚ ਕੰਮ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਮੁਜ਼ਾਰੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਕਹਿੰਦੇ । ਮੁਜ਼ਾਰੇ ਸਾਰੀਆਂ ਜਾਤਾਂ ਦੇ ਲੋਕ ਹੁੰਦੇ ਸੀ । ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਬਹੁਤੇ ਜੱਟ-ਜਿੰਮੀਦਾਰ ਸਨ । ਹੁਣ ਜਦੋਂ ਤੋਂ ਭੂਮੀ ਸੁਧਾਰ ਹੋਏ ਤਾਂ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਅਲਪ ਜਾਤਾਂ ਦੀ ਜੂਨ ਦਾ ਵੀ ਸੁਧਾਰ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ ।

ਸਰਦਾਰਾਂ ਦੇ ਪਿੰਡ ਦੀ ਸਾਰੀ ਜ਼ਮੀਨ ਦਾ—ਨਾਮ ਮਾਤਰ—ਮਾਲੀਆਂ ਸਰਦਾਰ ਦਿੰਦੇ ਹੁੰਦੇ, ਮੁਜ਼ਾਰਿਆਂ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਤੀਜੇ ਹਿੱਸੇ ਦੀ ਵਟਾਈ ਉਗਰਾਹ ਲੈਂਦੇ ਸੀ । ਮੈਂ ਦੇਖਿਆ ਹੈ ਕਿਰਸਾਨ ਪਸ਼ੂਆਂ ਲਈ ਪੱਠੇ—ਗੁਆਰਾ ਝਰੀ—ਵੀ ਸਰਦਾਰਾਂ ਦੇ ਡਰ ਤੋਂ ਘੱਟ ਹੀ ਬੀਜਦੇ ਸੀ, ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਫਸਲਾਂ ਖੜੀਆਂ ਹੀ ਚਾਰੀਆਂ ਜਾਣ ਕਰਕੇ ਇਸ ਵਿੱਚੋਂ ਸਰਦਾਰਾਂ ਦੀ ਵਟਾਈ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਮਾਰਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ । ਕਟਾਈ ਵੇਲੇ ਤੱਕ ਜਿਣਸਾਂ ਵਿੱਚ ਹੋਰ ਫੇਰ ਹੋਣ ਦੇ ਡਰ ਤੋਂ— ਇੱਕ ਹੋਰ ਢੰਗ ਕੱਢਿਆ ਗਿਆ, ਪਟਵਾਰੀ ਨੂੰ ਨਾਲ ਲੈ ਕੇ ਤੇ ਖੇਤਾਂ ਵਿੱਚ ਜਾਣਾ ਤੇ ਖੜੀ ਫਸਲ 'ਕੁਠਕੂਤ' ਲੈਣੀ । 'ਕੁਠਕੂਤ' ਦਾ ਮਤਲਬ ਸੀ ਕੀਮਤ ਦਾ ਅੰਦਾਜ਼ਾ ਲਗਾ ਲੈਣਾ ਕਿ, ਇਸ ਖੇਤ ਵਿੱਚੋਂ ਕਿਤਨੇ ਦਾਣੇ ਨਿਕਲਣਗੇ ? ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਮੂਲ-ਮਾਲਕ ਦੇ ਕਿਤਨੇ ਦਾਣੇ ਬਣੇ ! ਭਾਵੇਂ ਫਸਲ ਨੂੰ ਫੇਰ ਕੋਈ ਨੁਕਸਾਨ ਹੋਵੇ, ਗੜੇ-ਮਾਰ ਹੀ ਕਿਉਂ ਨਾ ਹੋ ਜਾਵੇ, ਵਿਹੁ ਮਾਤਾ ਦੇ ਲਿਖੇ ਅੱਖਰ ਤਾਂ ਬੇਸ਼ੱਕ ਮਿਟ ਜਾਣ, ਪਰ 'ਕੁਠਕੂਤ' ਵਾਲੇ ਪਟਵਾਰੀ ਦੇ ਅੱਖਰ ਕਿਵੇਂ ਵੀ ਨਹੀਂ ਮਿਟ ਸਕਦੇ ਸੀ । ਇਉਂ ਕਿਰਸਾਨ

ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਦਾ ਲਗਾਨ ਦਾਇਆਂ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਦੇ ਦਿੰਦਾ ਤੇ ਕਈ ਵਾਰੀ ਮੰਦਵਾੜਾ ਆ ਪੈਣ ਨਾਲ ਜਿਣਸ ਦੇਣ ਦੀ ਪਰੋਖੋਂ ਨਾ ਹੋਣ ਕਰ ਕੇ ਪਿੰਡ ਛੱਡ ਕੇ ਹੀ ਨੱਸ ਜਾਂਦੇ ।

ਪੰਜ ਦੂ-ਵੰਜੀ ਦੀ ਵਟਾਈ ਚੱਲੀ ਤਾਂ ਤਿੰਨ ਹਿੱਸੇ ਕਿਰਸਾਨ ਦੇ, ਦੋ ਹਿੱਸੇ ਭੋ ਮਾਲਕ-ਸਰਦਾਰਾਂ ਦੇ ਮੰਨੇ ਗਏ, ਫਿਰ ਅਧੋ-ਅਧ ਦੀ ਵਟਾਈ ਤੇ ਗੱਲ ਆ ਗਈ । ਹੁਣ ਭੂਮੀ ਸੁਧਾਰਾਂ ਨਾਲ, ਹਰ ਨਾਗਰਿਕ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਹੋ ਗਏ, ਜੋ ਕਿਸੇ ਜ਼ਮੀਨ ਦਾ ਵਾਹਕ ਸੀ ਉਸੇ ਦਾ ਮਾਲਕ ਮੰਨ ਲਿਆ ਹੈ ਤੇ ਮੁਜ਼ਾਰੇ ਭੂਮੀ ਦੇ ਮਾਲਕ ਬਣ ਗਏ ਹਨ । ਬਲਕਿ ਕਈਆਂ ਮੁਜ਼ਾਰਿਆਂ ਕੋਲ ੩੦ ਸਟੈਂਡਰਡ ਏਕੜ ਤੋਂ ਵੱਧ ਭੂਮਿ ਹੋਣ ਕਾਰਨ ਜ਼ਮੀਨ ਹਿਸਾਬ ਸਿਰ ਦੂਜੇ ਲੋਕਾਂ ਵਿੱਚ ਵੰਡਣੀ ਪਈ ਹੈ । ਇਹ ਮੇਰੇ ਪਿੰਡ ਦੇ ਨਾਲ ਦੇ ਸਰਦਾਰਾਂ ਦੇ ਪਿੰਡਾਂ ਦੀ ਭੂਮੀ-ਗਾਥਾ ਹੈ, ਜਿਥੇ ਕਈ ਘਰ ਮੇਰੇ ਪਿੰਡ ਤੋਂ ਵੀ ਜਾ ਕੇ ਵਸੇ ਹੋਏ ਹਨ । ਜੇ ਮੇਰੇ ਦਾਦੇ 'ਮਨਾਲ' ਪਿੰਡ ਦੀ ਜ਼ਮੀਨ ਛੱਡ ਕੇ ਭਗੌੜੇ ਨਾ ਹੋਏ ਹੁੰਦੇ ਤਾਂ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਵੀ ਉਸ ਪਿੰਡ ਦਾ ਬਸ਼ਿੰਦਾ ਹੋਣ ਦੇ ਨਾਤੇ, ਜਿੰਨ੍ਹਾਂ ਘਾਟੀਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਦੀ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਗੁਜ਼ਰਨ ਦੀ ਗੱਲ ਕੀਤੀ ਹੈ ਇਨ੍ਹਾਂ ਗੱਲਾਂ ਦਾ ਵਾਹ ਪੈਂਦਾ—ਇਹ ਖਿਆਲ ਮੈਨੂੰ ਕਈ ਵਾਰ ਸਤਾਉਂਦਾ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਸ਼ਾਇਦ ਏਸੇ ਕਰਕੇ ਨਾਲ ਦੇ ਪਿੰਡਾਂ ਦੀ ਗਾਥਾ ਵੀ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਮੇਰੇ ਪਿੰਡ ਦੀ ਹੀ ਸਮਝਕੇ ਕੀਤੀ ਹੈ ।

ਮੇਰੇ ਛੋਟੇ ਜਿਹੇ ਪਿੰਡ ਦੀ ਜ਼ਮੀਨ ਦਾ ਚੱਕ ੧੮ ਹਲਾਂ ਦਾ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਇਕ ਹਲ ਨੂੰ ੨੦੦ ਵਿਘੇ ਤੋਂ ਢਾਈ ਸੌ ਵਿਘੇ ਤਕ ਜ਼ਮੀਨ ਆਉਂਦੀ ਹੈ । ਇਸ ਦੇ ਅਰਥ ਇਹ ਵੀ ਹਨ ਕਿ ਪਿੰਡ ਬੱਝਣ ਵੇਲੇ ੧੮ ਪ੍ਰਵਾਰ ਹੋਣਗੇ, ਉਹਨਾਂ ਪ੍ਰਵਾਰਾਂ ਦੇ ਵਧਣ ਨਾਲ 'ਠੁਲ੍ਹੇ' ਬਣ ਗਏ, ਫਿਰ ਪੱਤੀਆਂ । ਉਹਨਾਂ ਪੱਤੀਆਂ ਤੇ ਠੁਲ੍ਹਿਆਂ ਦੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਵੱਡਿਆਂ ਖੂਹਾਂ ਦੇ ਨਾਮ ਨਾਲ ਮਸ਼ਹੂਰ ਹਨ, ਖਾਨੇ ਕਾ ਖੂਹ, ਲਿੱਦੜਾਂ ਦਾ ਖੂਹ, ਚੌਧਰੀਆਂ ਦਾ ਖੂਹ, ਚੱਠਿਆਂ ਵਾਲਾ ਖੂਹ, ਖੂਹਾਂ ਨਾਲ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਖੇਤਾਂ ਦੇ ਨਾਉਂ ਪਿੰਡ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਬਜ਼ੁਰਗਾਂ ਦੀ ਸਿਮ੍ਰਤੀ ਵੀ ਸੰਭਾਲੀ ਬੈਠੇ ਹਨ ਤੇ ਪਿੰਡ ਦੇ ਨਿਕਾਸ ਵਿਕਾਸ ਦੀ ਗਾਥਾ ਵੀ ਦਸਦੇ ਹਨ।

ਮੇਰੇ ਪਿੰਡ ਦਾ ਇਲਾਕਾ ਅਰਧ-ਜੰਗਲ ਹੈ, ਪੁਆਧ ਵਾਲੇ ਇਸ ਨੂੰ ਜੰਗਲ ਆਖਦੇ ਹਨ, ਜੰਗਲ ਵਾਲੇ ਪੁਆਧ । ਜੰਗਲ ਵਿੱਚ-ਬਰਨਾਲਾ ਲੰਘ ਕੇ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਘੁਮਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਗਿਣੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ, ਪੁਆਧ ਵਿੱਚ ਵਿੱਘਿਆਂ ਰਾਹੀਂ । ਮੇਰੇ ਪਿੰਡ ਦਾ ਵਿੱਘਾ, ੨੦ ਕਦਮ ਏਧਰ ਨੂੰ ਤੇ ੨੦ ਕਦਮਾਂ ਓਧਰ ਨੂੰ ਪਾ ਕੇ ਇਉਂ ਵੀਹ ਵਿਸਵੇ ਦਾ ਇਕ ਵਿੱਘਾ ਗਿਣਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਅਖੇ । ਇਹ ਕੱਚਾ ਵਿੱਘਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਜਦੋਂ ਜ਼ਮੀਨ ਦੀ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਵੰਡ ਹੋਈ, ਪੁਰਾਣੇ ਲੋਕ ਦੱਸਦੇ ਹਨ, ਮੇਰਾ ਦਾਦਾ, ਰਾਮਦਿਤਾ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਿੱਘਿਆ ਤੇ ਵਿਸਵਿਆਂ ਵਿੱਚ ਜ਼ਮੀਨ ਮਿਣ ਕੇ ਵੰਡਣ ਦੀ, ਪਟੜੀ ਫੇਰ ਵਿੱਚ ਸਭ ਤੋਂ ਵਧ ਸ਼ੋਹਰਤ ਰਖਦਾ ਸੀ, ਲੋਕੀ ਆਖਦੇ ਹੁੰਦੇ ਬਾਬੇ 'ਰਾਮ ਦਿਤੇ ਦੀ ਜ਼ਮੀਨ ਮਿਣੀ ਹੋਈ ਹੈ ਮਜ਼ਾਲ ਐ ਘਟੇ-ਵਧੇ, ਕੇਹੜਾ ਪਟਵਾਰੀਆਂ ਦੀ ਮਿਣੀ ਹੋਈ ਹੈ, ਵਈ ਕਿਸੇ ਨੇ ਪੈਸੇ ਦੇ ਦਿਵਾ ਕੇ ਵੱਧ ਘੱਟ ਮਿਣਵਾ ਲਈ ਹੋਵੇਗੀ ।' ਇਉਂ ਪਟਵਾਰੀਆਂ ਨਾਲੋਂ ਵੱਧ ਬਾਬੇ

ਗਮਦਿਤੇ ਦੀ ਮਿਣਤੀ ਪ੍ਰਮਾਣੀਕ ਮੰਨੀ ਜਾਂਦੀ ਸੀ ।

ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਵਾਰਾਂ ਵਿੱਚ ਅੱਗੇ ਵਧੇਰੇ ਵਾਧਾ ਹੁੰਦਾ ਗਿਆ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਜ਼ਮੀਨ ਭਰਾਵਾਂ ਵਿਚ ਵੰਡੀਦੀ ਜਾਣ ਕਰਕੇ ਘਟਦੀ ਗਈ, ਇਹਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕਈ ਟੱਬਰਾਂ ਕੋਲ ਅੱਧੇ ਹਲ ਦੀ, ੧੦੦ ਵਿੱਘੇ ਚੌਥੇ ਹਿੱਸੇ ਦੀ, ਏਥੋਂ ਤਕ ਕਿ ਕਈਆਂ ਕੋਲ ੧੦ ਵਿੱਘੇ ਜੱਦੀ ਜ਼ਮੀਨ ਰਹਿ ਗਈ ਹੈ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਵਾਰਾਂ ਵਿਚ ਸੰਤਾਨ ਸੰਜਮ ਰਿਹਾ, —ਜਾਣ ਬੁਝ ਕੇ ਨਹੀਂ ਰੱਬ-ਸਬੱਬੀ, ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਟੱਬਰਾਂ ਵਿੱਚ ਜ਼ਮੀਨ ਦੀ ਢੇਰੀ ਪੂਰੀ ਚਲੀ ਆ ਰਹੀ ਹੈ । ਇੱਕ ਦੇ ਘਰਾਂ ਦੇ ਵੱਡੇ-ਵੱਡੇ ਸਾਧ ਹੋ ਗਏ ਸੀ, ਉਸ ਦਾ ਲਾਭ ਬਾਕੀ ਰਹੇ ਘਰ ਦਿਆਂ ਨੂੰ ਖੂਬ ਪੁੱਜਿਆ । ਕੁਝ ਟੱਬਰਾਂ ਦੇ ਬੇ-ਉਲਾਦੇ ਮਰ ਜਾਣ ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਅਉਤਾਂ ਦੀ ਭੁਇੰ ਸਰੀਕੇ ਵਿੱਚ ਵੰਡੀ-ਚੁੰਡੀ ਜਾ ਚੁੱਕੀ ਹੈ । ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਠੁਲ੍ਹੇ ਜਾਂ ਲਾਣੇ ਦਾ ਸਰਬ-ਨਾਸ਼ ਹੋ ਜਾਵੇ ਉਹ ਜ਼ਮੀਨ ਨਜ਼ੂਲ ਖਾਤੇ ਪਾ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਸੀ । ਜਿਸ ਦਾ ਮਾਲਕ ਰਿਆਸਤ ਦਾ ਰਾਜਾ ਜਾਂ ਸਾਡਾ, ਨਵਾਬ ਮਲੇਰਕੋਟਲਾ ਹੁੰਦਾ ਸੀ, ਉਹ ਚਾਹੇ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਅੱਧੀ ਢੇਰੀ ਤੇ ਪੂਰੀ, ਇੱਕ ਹਲ ਦੀ ਜਾਂ ਇੱਕ ਬਲਦ ਦੀ ਜ਼ਮੀਨ ਬਖਸ਼ ਦੇਵੇ । ਜਾਂ ਸ਼ਕਾਰੀ ਤੌਰ ਤੇ ਹਰ ਸਾਲ ਨਿਲਾਮੀ ਕਰ ਕੇ ਠੇਕੇ ਤੇ ਦਿੰਦਾ ਰਹੇ । ਪਹਿਲਾਂ ਏਹੋ ਅਖਤਿਆਰ ਨਵਾਬ ਤੇ ਰਿਆਸਤਾਂ ਦੇ ਰਾਜਿਆਂ ਨੂੰ ਹੁੰਦੇ ਸਨ ।

ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਘਰਾਂ ਨੇ ਦੋ ਦੋ ਹਲਾਂ ਦੀਆਂ ਢੇਰੀਆਂ ਸਾਂਭੀਆਂ ਸੀ, ਉਹਨਾਂ ਪਾਸ ਜ਼ਮੀਨ ਵਧੇਰੇ ਹੈ । ਕਈ ਚੰਗੇ ਘਰਾਂ ਦੀ ਜ਼ਮੀਨ, ਉਸ ਦੇ ਮਾਲਕਾਂ ਦੇ ਅਮਲੀ ਠਮਲੀ ਜਾਂ ਵੈਲੀ ਹੋ ਜਾਣ ਤੋਂ ਭੁਇੰ ਗਹਿਣੇ ਜਾਂ ਵੇਚਣ ਕਰਕੇ ਦੂਜੇ ਉੱਦਮੀ ਤੇ ਸੰਜਮੀਆਂ ਦੇ ਘਰਾਂ ਕੋਲ ਚਲੀ ਗਈ ਹੈ । ਪਰ ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਸਾਕ-ਨਾਤਾ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਆਉਂਦੇ ਹਨ ਉਹ ਮੁੱਲ ਲਈ ਜ਼ਮੀਨ ਨੂੰ ਐਵੇਂ ਵਾਧੂ ਦੀ (ਸਪਲੀਮੈਂਟ) ਹੀ ਸਮਝਦੇ ਹਨ । ਅਖੇ ! ਅਸਲੀ ਜ਼ਮੀਨ ਤਾਂ ਜੱਦੀ ਢੇਰੀ ਦੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ । ਰਿਸ਼ਤਾ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਪਹਿਲਾਂ ਜੱਦੀ ਜ਼ਮੀਨ ਪੁੱਛਦੇ ਹਨ । ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਘਰਾਂ ਵਿੱਚ ਵਧੇਰੇ ਈ ਵਾਧਾ ਵਧ ਜਾਣ ਨਾਲ ਆਰ-ਪਰਵਾਰ ਵੱਡਾ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ, ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਚੰਗੇ ਘਰਾਣੇ ਦੇ ਲੋਕ ਰਿਸ਼ਤੇ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ ਸੀ । ਕਿਉਂਕਿ ਉਨਾਂ ਦੀ ਜੱਦੀ ਜ਼ਮੀਨ ਘੱਟ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ।

ਕਈਆਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਢੇਰੀ ਔਤ ਜਾਂਦੀ ਦੇਖ ਕੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕੋਈ ਸਿੱਧਰੇ ਜਾਂ ਬੇ-ਮਤਲਬ ਸਮਝ ਕੇ ਰਿਸ਼ਤਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਰਦਾ, 'ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਮੁੱਲ ਦੀਆਂ ਤੀਵੀਆਂ ਲਿਆ ਕੇ ਘਰ ਵਸਾ ਲਏ ਕਈਆਂ ਨੇ ਅਰਧ-ਮੁੱਲ ਦੀਆਂ ਤੀਵੀਆਂ ਲਿਆਕੇ ਵੀ ਵਾਧਾ ਵਧਾਇਆ ਹੈ । ਅਰਧ-ਮੁੱਲ ਦੀ ਤੀਵੀਂ ਦਾ ਅਰਥ ਭਾਵ ਹੈ, ਪੈਸੇ ਭਾਵੇਂ ਵੱਧ ਲਗ ਜਾਣ ਪਰ ਕੁੜੀ ਦੇ ਮਾਪੇ 'ਫੇਰੇ' ਦੇ ਕੇ ਟੋਰਨ, ਤੇ ਅਗਲਾ ਲਾੜਾ ਬਣ ਕੇ ਸੇਹਰੇ ਬੰਨ੍ਹ ਕੇ ਸਹੁਰੀ ਜ਼ਰੂਰ ਢੁੱਕੇ । ਭਾਵੇਂ ਚਾਲੀ ਵਰ੍ਹੇ ਦੇ ਬੰਦੇ ਲਈ ਕੁੜੀ ਅੱਠਾਂ ਦਸਾਂ ਸਾਲਾਂ ਦੀ ਹੀ ਹੋਵੇ । ਮੁੱਲ ਦੀ ਤੀਵੀਂ ਸਸਤੀ ਤੇ ਕਿੰਨੀ ਚੰਗੀ ਕਿਉਂ ਨਾ ਮਿਲ ਜਾਏ, ਅਖੇ ! ਅਗਲੇ ਦੀ ਕੁਲ ਨੂੰ ਕਲੰਕ ਤਾਂ ਲੱਗ ਈ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ।' ਲੋਕ ਚਰਚਾ ਕਰਦੇ ਹਨ—
“ਉਂ ਅਗਲੇ ਗੱਲਾਂ ਕਰਨ ਨੂੰ ਮਰਦੇ ਨੇ ਜਿਵੇਂ ਬੋਡਾ ਬੁੜਾ ਸੇਹਰੇ ਬੰਨ੍ਹ ਕੇ ਫੇਰੇ ਲਿਆਇਆ

ਹੋਣਾ ਹੈ ? ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਲਾਜ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਕਿ, ਕਲ੍ਹ ਨੂੰ ਸਾਡੀ ਔਲਾਦ ਨੂੰ ਕੋਈ ਇਉਂ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਕਰੇਗਾ । ਭਵਿੱਖ ਦੇ ਏਸ ਪਾਲੇ ਦੇ ਡਰੋ, ਸਾਰੀ ਉਮਰ ਦੀ ਕਮਾਈ, ਬਲਕਿ ਆਪਣੀ ਜੱਦੀ ਜ਼ਮੀਨ ਵੇਚ ਕੇ ਵੀ ਕਈ ਘਰਾਣੇ, ਵਿਆਹ ਉਤੇ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਖਰਚ ਕੇ, ਜਦੋਂ ਮੁੱਲ ਦੀ ਤੀਵੀਂ ਪੂਰਬਣ ਬੰਗਾਲ ਜਾਂ ਉੜੀਸਾ ਦੀ ਜਾਂ ਬਾਂਗਰੂ ਪੰਜ ਕੁ ਸੌ ਨੂੰ ਆ ਜਾਂਦੀ ਸੀ, ਖਾਨਦਾਨ ਤੇ ਕੁਲ ਨੂੰ ਨਿਹ-ਕਲੰਕ ਰਖਣ ਵਾਸਤੇ ਬੜੀ ਘਾਲਣਾ ਨਾਲ ਵਿਆਹ ਰਚਾਉਂਦੇ ਰਹੇ ਹਨ । ਪਰ ਹੁਣ ਇਹ ਪਿਰਤ ਨਹੀਂ ਰਹੀ ।

ਕੁੱਝ ਵਰ੍ਹੇ ਪਹਿਲਾਂ ਦੁੱਧ ਪੁੱਤ ਤੇ ਧਰਤੀ ਮਾਤਾ ਵੇਚਣੇ ਪਾਪ ਮੰਨੇ ਜਾਂਦੇ ਸੀ, ਜਿਉਂ ਜਿਉਂ ਜ਼ਮੀਨ ਦਾ ਮੁੱਲ ਵਧਦਾ ਗਿਆ; ਤੇ ਨਵੀਂ ਕਿਸਮ ਦੇ ਅਮਲ-ਠਮਲ ਤੇ ਨਸ਼ੇ ਵਿਸ਼ੇ ਚਲਦੇ ਗਏ, ਲੋਕ ਧਰਤੀ ਮਾਤਾ ਵੱਲੋਂ ਬੇ-ਮੁਖ ਹੋ ਕੇ ਏਸ ਮਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਵੇਚਣ ਲੱਗ ਪਏ । ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਵਿੱਚ ਆਬਾਦੀ ਵਧੀ ਤਾਂ ਦੁੱਧ ਤਾਂ ਜਿਵੇਂ ਸਭਨਾਂ ਪਿੰਡਾਂ ਦਾ ਇੱਕੋ ਸੜਾਕੇ ਨਾਲ ਈ ਖਿੱਚ ਲਿਆ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਰਹੀ ਪੁੱਤਾਂ ਦੇ ਵੇਚਣ ਦੀ ਗੱਲ, ਘਰ ਵਿਚ ਦੌਲਤ ਆਈ ਪਹਿਲਾਂ ਕਾਰਮ ਕੇ ਪੈਸੇ ਲੈਣ ਲੱਗ ਪਏ, ਅਖੇ ! ਜੇ ਏਨਾ ਕੁਝ ਦਿਉਗੇ ਤਾਂ ਪੁੱਤ ਬੋਢੇ ਵਿਆਹਾਂਗੇ, ਨਹੀਂ ਸਾਕ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਥਾਉਂ ਦਾ ਲੈ ਲੈਂਦੇ ਹਾਂ, 'ਬਥੇਰਾ ਕੁਝ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਨਿੱਤ ਆਉਂਦੇ ਨੇ ।' ਇਸ ਲਈ ਪੁਰਾਣੇ ਲੋਕ ਆਖਦੇ ਹਨ ਇਉਂ ਮੂੰਹੋਂ ਮੰਗ ਕੇ ਦਾਜ ਲੈਣਾ ਪੁੱਤ ਵੇਚਣਾ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਹੋਰ ਦਸੋ ਕੀ ਹੈ ?

ਮੇਰੇ ਦੇਖਦਿਆਂ ਲੋਕਾਂ ਦੀਆਂ ਸਾਧਾਰਨ ਲੋੜਾਂ ਇੱਕ ਦਮ ਇਤਨੀਆਂ ਜਟਿਲ ਤੇ ਨਾ ਪੂਰੀਆਂ ਹੋਣ ਵਾਲੀਆਂ ਹੋ ਗਈਆਂ ਹਨ ਕਿ ਕਿਸੇ ਵੀ ਚੀਜ਼ ਦਾ ਬੰਨ੍ਹ-ਸੁੱਬ ਨਹੀਂ ਰਿਹਾ । ਪਹਿਲਾਂ ਆਪਣੇ ਖੇਤਾਂ ਦੀ ਕਪਾਹ, ਜੇ ਵਧੇਰੇ ਸ਼ੈਕੀਨੀ ਲਾਉਣੀ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਕੁੱਝ ਖਾਕੀ ਤੇ ਕੁੱਝ ਨਰਮਾ ਬੀਜ ਕੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਸੂਤ ਨਾਲ ਬਣਾਏ ਲੀੜੇ-ਕਪੜੇ ਪਾਉਣੇ, ਡੱਬ ਖੜੱਬੇ ਖੇਸ-ਚਾਦਰੇ ਬਨਾਉਣੇ, ਸੋਝੀ ਵਾਲੇ ਘਰਾਂ ਦਾ ਕਰੀਨਾ ਮੰਨਿਆਂ ਜਾਂਦਾ ਸੀ ।

ਕਪਾਹ ਚੁਗਾਈ ਦੀ ਇੱਕ ਸੇਰ ਕਪਾਹ ਚੋਟੀ ਨੂੰ ਦੇਣੀ, ਗਤਾਂ ਨੂੰ ਆਪ ਵੇਲਣਿਆਂ ਤੇ ਵੇਲ ਕੇ, ਹਿਸਾਬ-ਸਿਰ ਦੇ, ਦਾਣੇ ਕਦੇ ਹੂੰ ਦੇ ਬਰਾਬਰ, ਕਦੇ ਦੁਗਣੇ ਦੇਕੇ ਪੈਂਜੇ ਤੋਂ ਹੂੰ ਪਿੰਜਾਈ ਜਾਂਦੀ । ਫਿਰ ਤਿੰਝਣਾ ਵਿੱਚ ਕੱਤ-ਅਟੈਰ ਕੇ, ਜੁਲਾਹੇ ਤੋਂ ਤਾਣੀਆਂ ਬਣਾਈਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ । ਇੱਕ ਤਾਣੀ ਦੇ ੧੦ ਸੇਰ, ਜਾਣੀ ਧੜੀ ਦਾਣਿਆਂ ਦੀ ਜੁਲਾਹੇ ਨੂੰ ਬੁਣਾਈ ਦੀ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਸੀ । ਇਹ ਕਪੜੇ ਵਿਆਹ ਸ਼ਾਦੀਆਂ ਵਿੱਚ ਦੇਣ ਲੈਣ ਲਈ ਵੀ ਬੁਣਾਏ ਜਾਂਦੇ ਤੇ ਘਰੇ ਪਾਉਣ ਲਈ ਵੀ । ਇੱਕ ਸੂਟ ਗੋਟੇ ਵਾਲਾ, ਇੱਕ ਲਹਿੰਗਾ, ਕਈ ਪੁਸ਼ਤਾਂ ਤੱਕ ਬਰਾ-ਸੂਹੀਆਂ ਦਾ, -'ਇਹ ਤਿਉਰ ਮੇਰੇ ਪੇਕਿਆਂ ਤੋਂ ਆਇਆ ਸੀ ਲਉ ਹੁਣ ਤਿਉਰਾਂ ਵਿਚ ਜੋੜ ਲਵੋ,-ਕਿੱਥੋਂ ਮੁੱਲ ਦਾ ਲਿਆਉਂਦੇ ਫਿਰੋਗੇ, ਮੇਰੀ ਨਾਨੀ ਦੇ ਹੱਥਾਂ ਦਾ ਗੋਟਾ ਲੱਗਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ', -ਬੁੜੀਆਂ ਆਪਣੇ ਖਾਨਦਾਨੀ ਮੋਹ ਦੇ ਜੰਜਾਲਾਂ ਨੂੰ ਇਉਂ ਜੋੜਦੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਘਰ ਦਾ ਸਰਫਾ ਕਰਦੀਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ।

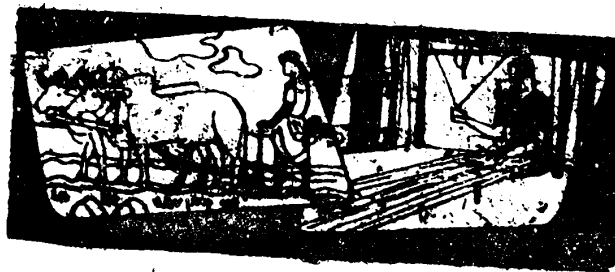
ਕੋਈ ਘਰ, ਕਦੇ ਕਦਾਈਂ ਹੀ ਵਿਆਹ ਵੇਲੇ, ਇੱਕ ਅੱਧ ਮੁੱਲ ਦਾ ਕਪੜਾ ਲੈਂਦਾ ਸੀ ਜਾਂ ਕੋਈ ਨੌਕਰ ਚਾਕਰ, ਜੋ ਬਾਹਰੋਂ ਆਵੇ ਉਹ ਮੁੱਲ ਦੇ ਕਪੜੇ ਲੈ ਕੇ ਪਿੰਡ ਵਿੱਚ

ਆਉਂਦਾ ਹੁੰਦਾ । ਜਦੋਂ ਕਿ ਹੁਣ ਬਹੁਤਿਆਂ ਦੇ ਘਰੀਂ ਇੱਕ ਵੀ ਦੇਸੀ ਕਪੜਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ । ਸਾਬਣ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਬੜੀ ਵੱਡੀ ਸ਼ਕੀਨੀ ਵਾਲਿਆਂ ਦੀ ਨਿਸ਼ਾਨੀ ਮੰਨੀ ਜਾਂਦੀ ਸੀ । ਜਦੋਂ ਕਿ ਹੁਣ ਆਮ ਵਰਤੋਂ ਹੈ ।

ਇੱਕ ਨੌਕਰ ਨੇ ਕੱਪੜੇ ਧੋਣ ਲਈ ਪਹਿਲਾਂ ਪਹਿਲ ਸਨਲਾਈਟ ਸਾਬਣ ਦੀਆਂ ਤਿੰਨ ਚਾਰ ਟਿੱਕੀਆਂ ਆਪਣੀ ਭਰਜਾਈ ਨੂੰ ਦੇ ਦਿਤੀਆਂ, ਅਖੇ ! 'ਲੈ ਭਾਬੀ ਕਦੇ ਨਾ ਧੋ ਲਿਆ ਕਰੀ, ਇਹ ਸਾਬਣ ਕਪੜੇ ਧੋਣ ਦੇ ਕੰਮ ਵੀ ਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ।' ਉਸ ਨੇ ਇੱਕ ਦਿਨ ਘਰ ਦੇ ਖੇਸ ਤੇ ਦੋੜੇ ਭਿਉਂ ਲਏ, ਇਹ ਦੇਖਣ ਲਈ ਵੀ ਇਹ ਸਾਬਣ ਦੀ ਇੱਟ ਜਿਹੀ ਪੱਕੀ, ਕਿੰਨੀ ਕੁ ਚਲਦੀ ਤੇ ਕੇਸੇ ਵਧੀਆ ਲੀੜੇ ਨਿਖਾਰਦੀ ਹੈ, ਖੁਲ੍ਹੇ ਜਿਹੇ ਹੱਥ ਨਾਲ ਜਦੋਂ ਦੋ ਚਾਰ ਰਗੜੇ ਖੁਰਦਰੇ ਜਿਹੇ ਖੇਸਾਂ ਤੇ ਲਾਏ ਤਾਂ ਉਹ ਟਿੱਕੀ ਪੀਝੂੰ ਜਿਹੀ ਪਿਚਕ ਕੇ ਹੱਥਾਂ ਵਿੱਚ ਰਹਿ ਗਈ । "ਲੈ ਵੇ ਨੌਕਰਾ, ਆਵਦਾ ਸਾਬਣ, ਇਸ ਜਾਏ ਖਾਣੇ ਨੇ ਤਾਂ ਇਕ ਰਗੜਾ ਵੀ ਨਹੀਂ ਝੱਲਿਆ, ਦੇਖੇ ਜੇ ਕੁੱਝ ਲਿਆਉਣਾ ਹੁੰਦਾ ਐ ਐਵੇਂ ਹੱਥ ਲਾਇਆਂ ਦੀ ਫਿੱਸਣ ਵਾਲਾ ਨਾਂ ਲਿਆਇਆ ਕਰ, ਏਦੂੰ ਤਾਂ ਏਰਨੇ ਗੋਹਿਆਂ ਦੀ ਸੁਆਹ ਦੀ ਚੰਗੀ ਐ ।" 'ਜੇ ਬਹੁਤਾ ਕਰੇ ਤਾਂ ਬੰਦਾ ਤੱਤੇ ਪਾਣੀ ਵਿੱਚ ਮਸਾਲਾ ਪਾ ਕੇ ਲੀੜਿਆਂ ਨੂੰ ਉਬਾਲ ਲਵੇ ।' 'ਮੇਰੇ ਪਿੰਡ ਸੋਡੇ (ਜੋ ਸਫੈਦ ਚੁਨੇ ਜਿਹਾ ਹੁੰਦਾ) ਨੂੰ 'ਮਸਾਲਾ' ਕਹਿੰਦੇ ਸੀ ਤੇ ਇਸ ਵਿੱਚ ਉਬਾਲ ਕੇ ਧੋਤੇ ਕਪੜਿਆਂ ਬਾਰੇ ਇਹ ਪ੍ਰਥਾ ਪ੍ਰਚਲਤ ਰਹੀ ਹੈ ।'

'ਇੱਕ ਵਾਰੀ ਸੋਡਾ ਪਾਇਆ ਨਹੀਂ ਤੇ ਲੀੜੇ ਕਪੜੇ, ਬੋਦੇ ਹੋ ਕੇ ਫਟੇ ਨਹੀਂ ।' ਇਸ ਲਈ ਬਹੁਤੇ ਲੋਕ ਏਸ ਡਰ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਮਸਾਲੇ ਦੇ ਵੀ ਕੰਮ ਸਾਰਦੇ ਆ ਰਹੇ ਹਨ ।

ਲੋਕ, ਸਾਬਣ ਨੂੰ ਘੱਟੋ ਘੱਟ ਹੁਣ ਤੱਕ ਵੀ ਸ਼ਾਇਦ ਇਹ ਸੋਚ ਕੇ ਹੀ ਵਰਤਦੇ ਹੋਣ, ਵਈ ਜਿੰਨੇ ਦਾ ਸਾਬਣ ਘਸਦਾ ਹੈ ਏਨੇ ਦਾ ਕਪੜਾ ਵੀ ਹੈ ? ਵਿਆਹ ਸ਼ਾਦੀ ਸਮੇਂ ਕੁੜੀਆਂ ਆਪਣੀ ਹਾਨਣਾਂ ਨੂੰ ਸਾਬਣ ਦੇ ਤੋਹਫੇ ਦਿੰਦੀਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਨਿੰਮ ਦਾ ਸਾਬਣ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਦਰਜਾ ਰੱਖਦਾ ਸੀ । ਹੁਣ ਤਾਂ ਨਾਉਣ ਵਾਲੇ ਵਖਰੇ, ਤੇ ਕਪੜੇ ਧੋਣ ਵਾਲੇ ਵਖਰੇ ਸਾਬਣਾ ਦਾ ਸਭ ਨੂੰ ਗਿਆਨ ਹੈ । ਗੱਲ ਏਦੂੰ ਵੀ ਲੰਘ ਗਈ ਹੈ । ਨਿਤ ਨਵੀਂ ਕਿਸਮ ਦੀਆਂ ਕਾਢਾਂ ਕੱਢੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਜਿਵੇਂ ਜਨਮ ਜਨਮ ਦੀ ਮੈਲ ਹੁਣ ਕੱਟ ਕੇ ਹੀ ਸਾਹ ਲੈਣਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ।

ਮੇਰੇ ਪਿੰਡ ਦੇ ਇਸ਼ਟ

ਕੁੱਝ ਅੰਨ ਦੇ ਕੁੱਝ ਧਨ ਦੇ ਕੁੱਝ ਪਹਾੜਾਂ ਵਾਲੀ ਰੰਨ ਦੇ ।
ਢੋਲ ਢਮੱਕਾ ਮਰਵਰ ਦਾ, ਕੁੱਝ ਹਿਤਵਸ ਬਾਬੇ ਨਾਨਕ ਦੀ ।

ਮੇਰੇ ਪਿੰਡ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਕਈ ਛੋਟੇ ਵੱਡੇ ਇਸ਼ਟ ਹਨ । ਸਾਰੇ ਪਿੰਡ ਦਾ, ਸਮੇਤ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦੇ, ਵੱਡਾ ਪੂਜਨੀਕ ਸਥਾਨ ਗੁਰੂ ਗਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਗੁਰਦਵਾਰਾ ਹੈ । ਹਰ ਗੋਤ ਦੇ ਘਰਾਂ 'ਚ, ਆਪੋ ਆਪਣੇ ਵੱਡੇ ਵਡੇਰਿਆਂ ਦੀਆਂ ਵੱਖੋ ਵੱਖਰੀਆਂ ਸਮਾਧਾਂ, ਤੇ ਮੱਝੀਆਂ ਹਨ । ਹਰ ਗਲੀ ਸਾਹਮਣੇ ਲਗਿਆ ਖੂਹ, ਖਵਾਜਾ ਪੀਰ ਤੇ ਹਰ ਮਹੱਲੇ ਖੜ੍ਹਾ ਪਿੱਪਲ, ਬ੍ਰਹਮਾ ਦਾ ਅਵਤਾਰ ਤੇ ਹਰ ਘਰ ਵਿਚ ਗਊ, ਇੱਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ 'ਘਰੇਲੀ ਇਸ਼ਟ' ਹੈ । ਗੱਲ ਕੀ, ਖੂਹ, ਪਿੱਪਲ, ਗਊਆਂ, ਟੋਟੇ, ਟਿੱਬੇ, ਛੱਪੜੀਆਂ ਸਭੇ ਚੀਜ਼ਾਂ ਪੂਜਨੀਕ ਹਨ ।

ਕੁੱਝ ਘਰ ਚਿਲਟ ਵਾਲੇ ਟੋਭੇ ਉੱਤੇ ਬਣੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਮਾਤਾ ਰਾਣੀ ਦੀਆਂ ਮੱਝੀਆਂ ਦੀ ਹਰ ਚੜ੍ਹਦੇ ਮੰਗਲਵਾਰ ਪੂਜਾ ਕਰਦੇ ਹਨ । ਮਹਿੰ ਤੇ ਗਾਂ ਦਾ ਦੁੱਧ, ਜਿਤਨਾ ਚਿਰ

ਮਾਤਾ ਰਾਣੀ ਦੀ ਮੱਟੀ ਦੀ ਮੰਮਟੀ (ਗੁੰਬਦੀ) ਦੇ ਇਸ਼ਨਾਨ ਨਾ ਕਰਾ ਲੈਣ, ਪਹਿਲਾਂ ਰਿੜਕਣ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਪਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ।

ਪਿੰਡ ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਜੀਅ ਦੇ ਖੂਨ ਦੀ ਖਰਾਬੀ ਨਾਲ ਕਿਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਫੌੜੇ ਫਿਣਸੀਆਂ ਜਾਂ ਛਾਲੇ ਤੇ ਪਿਲਕਰੇ ਨਿਕਲ ਆਉਣ, ਉਸ ਨੂੰ ਧੱਕੇ ਨਾਲ ਹੀ 'ਮਾਤਾ ਰਾਣੀ' ਦੀ ਆਮਦ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ।

ਫਿਰ ਪਿੰਡ ਦੀਆਂ ਸੱਤਰੀਆਂ ਬਹੱਤਰੀਆਂ ਬੁੜੀਆਂ ਆਪਣੇ ਬੋੜੇ ਮੂੰਹਾਂ ਅਤੇ ਚੁੰਨੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਨਾਲ ਮਾਤਾ ਦੀਆਂ ਕਿਸਮਾਂ ਲੁੱਭਣ ਲਈ ਪੂਰੇ ਜੌਹਰ ਦਿਖਾਲਦੀਆਂ ਹਨ । ਹੱਥ ਉੱਤੇ ਹੱਥ ਮਾਰ ਕੇ ਠੋਸਾ ਦਿਖਾ ਦਿਖਾ; ਇਕ ਦੂਜੀ ਉੱਤੇ ਆਪਣੀ ਅਕਲ ਦਾ ਰੋਹਬ ਜਮਾਉਂਦੀਆਂ ਖੂਬ 'ਸਿਆਣਪਾਂ' ਘੋਟਦੀਆਂ ।

ਇਕ 'ਸਿਆਣੀ' ਆਖ ਰਹੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, "ਇਹ ਵਿਹੁ ਮਾਤਾ ਹੈ, ਦੂਜੀ ਕਹੇਗੀ, ਨੀ ਨਹੀਂ, ਕੁਆਰੀ ਮਾਤਾ ਹੈ:" 'ਨਹੀਂ ਨੀ ਨਹੀਂ !' ਇਹ ਤਾਂ ਦਾਣੇਦਾਰ ਮਾਤਾ ਹੈ ।' ਨਾ ਭਾਈ ! ਇਹ ਤਾਂ, ਵਿਚਾਰੀ ਜਲ ਮਾਤਾ ਹੈ !' ਫੁੱਲ ਮਾਤਾ, ਵੱਡੀ ਮਾਤਾ, ਛੋਟੀ ਮਾਤਾ, ਅੰਨ੍ਹੀ ਮਾਤਾ, ਪਾਣੀ ਝਰਾ, ਖਸਰਾ, ਵਗੈਰਾ ਦੀਆਂ ਕਈ ਹੋਰ ਕਿਸਮਾਂ ਦੀਆਂ ਬਰੀਕੀਆਂ ਸਮਝਾ ਕੇ ਘਰ ਦੇ ਇੱਕ ਦੋ ਜੀਆਂ ਨੂੰ ਯਕੀਨ ਕਰਾ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਕਿ ਘਰੇ ਮਾਤਾ ਰਾਣੀ ਦੀ ਆਮਦ ਹੈ, ਫਿਰ ਉਸ ਦੇ ਸੁਆਗਤ ਲਈ ਯਤਨ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ।

ਮਰੀਜ਼ ਨੂੰ ਅੰਦਰਲੇ ਨੀਰੇ ਵਾਲੇ ਕੋਠੇ ਵਿਚ ਡੱਕ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਘਰ ਦੇ ਸਰਕੜੇ ਦੇ ਤੀਲੇ ਪਾ ਪਾ ਬਣਾਏ ਗੋਲ ਰੋਸ਼ਨਦਾਨਾਂ ਅਤੇ ਮੋਰੀਆਂ ਵਿੱਚ ਲੀਰਾਂ ਤੁੰਨ ਦਿੱਤੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ । ਵਿਰਲਾਂ ਵਾਲੇ ਤਖ਼ਤਿਆਂ ਵਿੱਚ ਗਿੱਲਾ ਗੋਹਾ ਭਰ ਕੇ ਰੋਸ਼ਨੀ ਤੇ ਹਵਾ ਬੰਦ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ਅਖੇ, ਜੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾ ਕੀਤਾ ਤਾਂ ਮਾਤਾ ਰਾਣੀ ਨੂੰ 'ਚਲਕੋਰ' ਲੱਗ ਜਾਵੇਗੀ ।

ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਿਨਾਂ ਵਿੱਚ ਜੇ ਕਿਧਰੇ ਮੀਂਹ ਪੈਣ ਲੱਗ ਜਾਵੇ, ਬਿਜਲੀ ਗੜ੍ਹਕਦੀ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਸਾਰਾ ਟੱਬਰ ਆਹਣ ਉਡਾਣ ਵਾਲਿਆਂ ਵਾਂਗ ਜੰਗੀ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਡੱਟ ਕੇ ਹੱਲਾ ਬੋਲ ਦਿੰਦਾ ਹੈ, ਬੁੜੀਆਂ ਝੱਟ ਚੱਕੀ ਝੋ ਲੈਂਦੀਆਂ, ਆਦਮੀ ਤੇ ਬੱਚੇ, ਬੁੱਢੇ, ਕੋਈ ਡੱਬਾ, ਕੋਈ ਪੀਪਾ ਤੇ ਕੋਈ ਘਰ ਦੇ ਭਾਂਡੇ, ਬਾਟੀਆਂ ਤੇ ਕਾਂਸੀ ਦੀਆਂ ਬਾਲੀਆਂ ਨੂੰ ਵੱਟਿਆਂ ਤੇ ਲੋਹੇ ਦੀਆਂ ਸਰੀਆਂ, ਜੇ ਹੋਰ ਕੁਝ ਨਾ ਮਿਲੇ ਤਾਂ ਖੁਰਚਣਿਆਂ ਚਿਮਟਿਆਂ ਨਾਲ ਹੀ ਖੜਕਾ ਕਰਨ ਲੱਗ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ।

ਇਹ ਸਾਰਾ ਪਸਾਰਾ ਤੇ ਸ਼ੋਰ-ਸ਼ਰਾਬਾ ਇਸ ਲਈ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਬਿਜਲੀ ਦੀ ਕੜਕ ਤੇ ਬੱਦਲ ਦੀ ਘਰਜ਼; ਜੇ ਕਿਧਰੇ ਮਾਤਾ ਰਾਣੀ ਨੂੰ ਸੁਣ ਗਈ ਤਾਂ ਬੀਮਾਰ ਦੇ ਛਲ੍ਹ ਪੈ ਜਾਵੇਗਾ ਤੇ ਨਾਲੇ ਮਾਤਾ ਰਾਣੀ ਬ੍ਰਿਚਰ (ਵਿਗੜ) ਜਾਵੇਗੀ । ਫਿਰ ਮਾਤਾ ਰਾਣੀ ਨੇ, ਟੱਬਰ ਦੇ ਕਿਸੇ ਜੀਅ ਦੇ ਨਿਕਲੀ ਹੈ, ਉਸ ਦਾ ਇਕ ਅੱਧਾ ਅੰਗ ਭੰਗ ਕਰੇ ਬਿਨਾਂ ਤਾਂ ਬਿਲਕੁਲ ਹੀ ਨਹੀਂ ਜਾਣਾ । ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਚੀਜ਼ ਨੂੰ ਘਰੋਂ ਕੱਢਣਾ ਹੋਵੇ, ਤਾਂ ਆਨਿਆਂ ਬਹਾਨਿਆਂ ਨਾਲ ਤੰਗ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਇਹ 'ਮਾਤਾ ਰਾਣੀ' ਇੱਕ ਉਹ ਦੇਵੀ ਹੈ,

ਜਿਸ ਨੂੰ ਘਰੋਂ ਭੇਜਣ ਲਈ ਖੁਸ਼ ਰੱਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਹੈ ਨਾ ਭਾਣਾ ਮਿੱਠਾ ਮੰਨਣ ਦਾ ਕਮਾਲ !

ਜੇ ਮਰੀਜ਼ ਬਿਨਾਂ ਹੀਮ ਕੀਮ ਤੋਂ ਨੌਂ ਬਰ ਨੌਂ ਹੋ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਜਿਸ ਬੁੜ੍ਹੀ ਨੇ ਮਾਤਾ ਦੀ ਕਿਸਮ ਦੱਸੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਉਸ ਦਾ ਹਰ ਗਲੀ ਤੇ ਮਹੱਲੇ ਵਿਚ ਥਾਂ ਥਾਂ ਅਦਬ ਅਦਾਬ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ।

ਜੇ ਮਰੀਜ਼ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਕਜ਼ ਪੈ ਜਾਵੇ ਅੰਗ ਭੰਗ ਹੋ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਦੂਜੀਆਂ ਬੁੜ੍ਹੀਆਂ ਆਖਣ ਲਗ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ—

‘ਮੈਂ ਤਾਂ ਪਹਿਲਾਂ ਕਹਿੰਦੀ ਸੀ ਵਈ ਇਹ ਵਿਹੁ ਮਾਤਾ ਹੈ । ਐਵੇਂ ਸੋਭੀ ਦੇ ਆਖੇ ਲੱਗ ਕੇ ਫੁੱਲ ਮਾਤਾ ਦਾ ਉਪਾਓ ਕਰਾਉਂਦੇ ਰਹੇ । ਵਿਚਾਰੀ ਕੁਆਰੀ ਮਾਤਾ (ਵਿਹੁ ਮਾਤਾ ਨੂੰ ਅਣ-ਵਿਆਹੀ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ) ਨੂੰ ਐਵੇਂ ਛੇੜ ਬੈਠੇ, ਜੇ ਉਹ ਖਿਝ ਕੇ ਗੁੱਸਾ ਨਾ ਕਰਦੀ ਤਾਂ ਹੋਰ ਵਿਚਾਰੀ ਕੀ ਕਰਦੀ ! ਅੱਜ ਕੱਲ੍ਹ ਤਾਂ ਹਰੇਕ ਬੁੜ੍ਹੀ ਸਿਆਣੀ ਬਣੀ ਫਿਰਦੀ ਹੈ ।’ ਮਾਤਾ ਨਿਕਲੀ ਵਾਲੇ ਮਰੀਜ਼ ਬਾਰੇ ਦਵਾਈ ਬੂਟੀ ਦੀ ਗੱਲ ਕਰਨੀ ਵੀ ਪਾਪ ਸਮਝਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਜੇ ਕਿਸੇ ਦੇ ਮਾਤਾ ਨਿਕਲਣ ਦਾ ਸ਼ੱਕ ਵੀ ਪੈ ਜਾਵੇ-ਭਾਵੇਂ ਤਾਪ ਹੀ ਚੜ੍ਹ ਰਿਹਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਅਜਿਹੇ ਮਰੀਜ਼ ਨੂੰ ਡਾਕਟਰ ਜਾਂ ਵੈਦ ਨੂੰ ਦਿਖਾਉਣਾ ‘ਬੁਰਾ’ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਅਖੇ, ਫਿਰ ਮਾਤਾ ਰਾਣੀ ਦੇ ਉਸਦੀਆਂ ਸਾਬਣਾਂ ਦੁਖੀ ਹੋ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ ।

‘ਇਹ ਤਾਂ ਅੱਜ ਭਲਕ ਮਾਤਾ ਰਾਣੀ ਦਾ ‘ਖੋਤੜਾ’ ਬਣਨ ਵਾਲਾ ਹੈ, ਐਵੇਂ ਡਾਕਟਰਾਂ ਹਕੀਮਾਂ ਦੇ ਕਾਹਨੂੰ ਘਸੀਟੀ ਫਿਰੀਏ ।’ ਅਖੇ ! ਨਾਲੇ ਮਾਤਾ ਨਿਕਲਣ ਵੇਲੇ ਕੋਈ ਦਵਾ ਦਾਰੂ ਕਰਨਾ ਉਂ ਮਾਤਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ਤਾਪ ਲੰਮਾ ਹੁੰਦਾ ਜਾਵੇ, ਮਰੀਜ਼ ਮਰ ਜਾਵੇ, ਕੋਈ ਪ੍ਰਵਾਹ ਨਹੀਂ, ਪਰ ਮਾਤਾ ਰਾਣੀ ਨੂੰ ਗੁੱਸੇ ਨਹੀਂ ਹੋਣ ਦਿਤਾ ਜਾਂਦਾ ।

ਜਿਸ ਜੀਅ ਦੇ ਮਾਤਾ ਨਿਕਲੀ ਹੋਵੇ, ਬੁੱਢਾ ਹੋਵੇ ਜਾਂ ਇਆਣਾ, ਮਰਦ ਹੋਵੇ ਜਾਂ ਜਨਾਨੀ ਉਸ ਨੂੰ ਮਾਤਾ ਰਾਣੀ ਦੇ ਖੋਤੜੇ; ਦੀ ‘ਭਾਰਤ-ਭੂਸ਼ਨ ਦੀ’ ਉਪਾਧੀ ਨਾਲ ਭੂਸ਼ਤ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ । ਅਖੇ ! ਮਾਤਾ ਰਾਣੀ ਖੋਤੇ ਦੀ ਸਵਾਰੀ ਕਰਦੀ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਉਸ ਨੂੰ ਇਹੋ ਨਾਮ ਪਿਆਰਾ ਲੱਗਦਾ ਹੈ । ਜਿਸ ਜੀਅ ਦੇ ਨਿਕਲੀ ਹੋਵੇ ਜੇ ਉਸ ਨੂੰ ਮਾਤਾ ਰਾਣੀ ਦਾ ਖੋਤਾ (ਹੋਰ ਲਾਡ ਨਾਲ ਖੋਤੜਾ) ਕਿਹਾ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਉਹ ਛੇਤੀ ਹੀ ਖੁਸ਼ ਹੋ ਕੇ ਉਸਦੇ ਹੱਡ ਛੱਡ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ।

ਜੇ ਉਸ ਵੇਲੇ ਕੋਈ ਟੱਬਰ ਦੇ ਜੀਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਮਰੀਜ਼ ਦਾ ਹਾਲ ਚਾਲ ਪੁੱਛੇ, ਤਾਂ ਜਿਵੇਂ ਕਈ ਬਹੂਆਂ ਜੇਠ ਦਾ ਨਾਂ ਨਹੀਂ ਲੈਂਦੀਆਂ, ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮਾਤਾ ਦਾ ਨਾਉਂ ਲੈ ਕੇ ਜ਼ਿਕਰ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ । “ਬਸ ਵਿਚਾਰੀ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਹੈ, ਹੁਣ ਤਾਂ ਘੁੰਗਰੂਆਂ ਵਾਂਗ ਭਰੀ ਪਈ ਹੈ ।’ ਭਾਵੇਂ ਮਰੀਜ਼ ਲੋਹਾਂ ਮਾਰਦਾ ਹੋਵੇ, ਘਰ ਦੇ ਮਾਤਾ ਰਾਣੀ ਦੇ ਗੁੱਸੇ ਤੋਂ ਡਰਦੇ ਏਹੀ ਕਹਿਣਗੇ—‘ਵਿਚਾਰੀ ਨੇ ਪੰਗ ਦੀ ਨੀ ਲਾਈ; ਹੱਸਦੀ ਖੇਡੀ ਆਈ ਐ, ਹੱਸਦੀ ਖੇਡਦੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ ।’ ਮਾਤਾ ਦੇ ਮੁੜ ਜਾਣ ਤੋਂ ਜਦੋਂ ਛਾਲੇ ਤੇ ਪਿਲਕਾਰੇ ਜਿਹੇ ਫਿੱਸ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਮਾਤਾ ਰਾਣੀ ਦਾ ‘ਬਾਨ’ ਅਰਬਾਤ ਚੜ੍ਹਾਵਾ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ । ਸਰ੍ਹੋਂ ਦੇ ਤੇਲ ਵਿੱਚ

ਗੁੜ ਦੇ ਮਿਠੇ ਗੁਲਗੁਲੇ ਪਕਾਏ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਤੇਲ ਪੂਰਨ ਵੇਲੇ ਖਾਸ ਖਿਆਲ ਰੱਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕਿਧਰੇ ਪਹਿਲ ਪਲੇਠੀ ਦਾ ਕੋਈ ਜੀਅ ਇਸ ਵੇਲੇ ਨਾ ਆ ਜਾਵੇ, ਘਰ ਦੇ ਜੇਠੇ ਪੁੱਤ ਧੀ ਘਰੋਂ ਕੱਢ ਦਿੱਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਟੱਬਰ ਜਾਂ ਆਢ ਗੁਆਢ ਤੋਂ ਕਿਸੇ 'ਭਾਗ ਵਾਲੇ' ਜੀਅ ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਛੋਟੇ ਤੇ ਅਣ-ਭੋਲ ਬਚਿਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਨੂੰ ਖੜ੍ਹਾ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ, ਬਾਕੀ ਸਾਰੇ ਹੁਕਮਨ ਬਿਠਾ ਦਿਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਜੋ 'ਪੈੜ' ਚੰਗਾ ਆ ਜਾਵੇ । ਜਿੰਨਾ ਚਿਰ ਮਾਤਾ ਨਿਕਲਣ ਵਾਲੇ ਜੀਅ ਨੂੰ ਨਾਲ ਲੈ ਕੇ ਮਾਤਾ ਰਾਣੀ ਦੀ ਮੱਟੀਲੀ ਉੱਤੇ ਗੁਲਗੁਲੇ ਚੜ੍ਹਾ ਕੇ ਗਏ ਨੂੰ ਭੋਗ ਨਹੀਂ ਲਵਾਇਆ ਜਾਂਦਾ, ਉਤਨਾ ਚਿਰ ਟੱਬਰ ਦਾ ਕੋਈ ਜੀਅ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਜੁਠੇ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ । ਮਾਤਾ ਰਾਣੀ ਦਾ ਡਰ ਕਿਤੇ ਮਾੜੀ ਮੋਟੀ ਚੀਜ਼ ਹੈ ! ਵਿਚਾਰੀ ਭਲੀ ਹੀ ਕਰੇ, ਆਖ ਕੇ ਭੋਗ ਲਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ।

ਪਾਣੀ ਝਾਰੇ ਤੇ ਖਸਰਾ ਹਟਾਉਣ ਲਈ ਹਥੋਲੇ ਕਰਾਏ ਜਾਂਦੇ । ਇਹ ਚਾਲੀ ਰੋਜ਼ਾ ਹੈ, ਇਹ ਪੰਜਾਹ ਰੋਜ਼ਾ ਹੈ, ਦੱਸ ਕੇ ਜੰਤਰ-ਮੰਤਰ ਕਰਨ ਵਾਲਾ 'ਸਿਆਣਾ ਗਾਰੜੂ' ਘਰਦਿਆਂ ਨੂੰ ਪਰਚਾਈ ਰੱਖਦਾ ਹੈ । ਪਿੰਡ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਜੀਅ ਡੱਰ ਭੋਗ ਜਿਹਾ ਹੋ ਜਾਵੇ, ਕੋਈ ਡੇਰਿਓਂ ਜਾਂ ਗੁਰਦੁਆਰਿਓਂ ਵੱਧ ਸੁੱਖਾ ਪੀ ਕੇ ਅਟਕਲ ਪੱਚੂ ਗੱਲਾਂ ਕਰ ਬੈਠੇ, ਵਧੇਰੇ ਗਰਮੀ ਖੁਸ਼ਕੀ ਜਾਂ ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਬੀਮਾਰੀ ਤੇ ਤਾਪ ਚੜ੍ਹਣ ਨਾਲ ਕੋਈ ਬਰੜਾਉਣ ਲੱਗ ਜਾਵੇ, ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਰੇਖ ਦੇਖ ਦੇ ਹੀ ਸਾਰੇ ਪਿੰਡ ਵਿੱਚ ਹੁੰਮ ਜਾਂਦੀ, 'ਉਸ ਨੂੰ ਤਾਂ ਭਾਈ 'ਛਾਇਆ' ਹੋ ਗਈ ਹੈ ।' 'ਜੇਹੜੀ ਝਿੜੀ ਵਾਲੇ ਟੋਭੇ ਦੇ ਪਿੱਪਲ ਉੱਤੇ ਭੂਤ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ ਨਾ; ਇਸ ਵਿੱਚ ਤਾਂ ਉਹ ਵੜ ਗਈ ਹੈ । ਜ਼ਰੂਰ ਕੋਈ ਤਕੜੀ ਪੌਣ ਆਈ ਹੈ, ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਇਹ ਮਾੜੀ ਮੋਟੀ ਕਿਸੇ ਚੀਜ਼ ਨੂੰ ਉਈਂ ਬਿੱਦਣ ਵਾਲਾ ਨਹੀਂ ।'

ਕੋਈ ਆਖਦੀ ਹੈ—'ਓਹ ਜੋ ਤਕੀਏ ਵਾਲਾ ਕਰੜਾ ਥਾਉਂ ਹੈ, ਇਥੋਂ ਦੀ ਬੇ-ਪਨੀਤ ਲੰਘ ਗਿਆ ਹੋਣੇ, ਜ਼ਰੂਰ ਓਥੋਂ ਹੀ ਕੁੱਝ ਭੈ ਲਗਿਆ ਹੋਵੇਗਾ ।'

'ਨਹੀਂ ਭਾਈ ! ਇਹ ਬਲਾਂ ਤਾਂ ਸਾਧਾਂ ਵਾਲੇ ਖੂਹ ਤੋਂ ਰਿੰਬੜੀ ਹੋਣੀ ਹੈ ।' ਜਨਾਨੀਆ ਦੀ ਖਿਆਲ ਉਡਾਰੀ ਇਸ ਤੋਂ ਵੱਖਰੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ—

ਇਕ ਕਹਿੰਦੀ—'ਉਹ ਜਿਹੜੀ ਸੀ ਨਾ ਗਿੱਲਾਂ ਦੀ ਬਹੂ, ਉਹ ਸ਼ਿਲੇ ਵਿੱਚ ਕੁਚੀਲ ਮਰ ਗਈ ਸੀ, ਮੈਂ ਕਹਿੰਦੀ ਹਾਂ, ਇਸ ਵਿੱਚ ਓਹੋ ਆਈ ਹੋਵੇਗੀ ।'

ਦੂਜੀ ਆਖਦੀ—'ਨੀ ਨਹੀਂ, ਤੈਨੂੰ ਨੀ ਪਤਾ, ਇਸ ਵਿੱਚ ਤਾਂ ਇਹਦੀ ਲੱਗੋਵਾਲ ਵਾਲੀ ਪਤੀਹਸ ਆਈ ਹੋਣੀ ਐਂ ।' ਉਹ ਇਸ ਨਾਲ ਬੜਾ ਮੋਹ ਰਖਦੀ ਸੀ । ਬਾਲੂ ਮੋਹ ਵੀ, ਐਵੇਂ ਜਾਨ ਦਾ ਖੌਂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਭੈਣੇ ।

'ਭਾਈ ਵੱਡੇ ਵਡੇਰਿਆਂ ਨੇ ਵੀ ਤਾਂ ਆਪਣੀ ਮੰਨਤ ਕਰਾਉਣੀ ਹੋਈ, ਇਹ ਵੀ ਮੰਨਦੇ ਨਹੀਂ ਸੀ । ਹੁਣ ਨਾ ਮੰਨਣ ਤਾਂ, ਦੇਖੋ ਕਿਵੇਂ ਸਾਰਾ ਟੱਬਰ 'ਸਿਆਣਿਆਂ' ਮਗਰ ਭੱਜਿਆ ਫਿਰਦਾ ਹੈ ।' ਆਦਿਕ ਅਵਾਜ਼ੇ ਕਸੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ।

'ਨਹੀਂ ਨੀ !' ਇਹ ਤਾਂ ਇਸ ਦੇ ਸਹੁਰਿਆਂ ਨੇ ਜਿਹੜੀ 'ਸਿੱਟ' ਸੁੱਟੀ ਹੈ, ਪਰਸੋ ਰਾਤ ਨੂੰ ਮੈਂ ਕੋਠੇ ਤੇ ਚੜ੍ਹੀ ਤਾਂ ਉਤੋਂ ਦੀ ਸਾਂ ਸਾਂ ਕਰਦੀ ਜਾਂਦੀ ਵੇਖੀ ਸੀ ।'

ਬੀਮਾਰ ਨੂੰ ਦਵਾ ਦਾਰੂ ਦੇਣ ਦੀ ਥਾਂ 'ਝਾੜਾ' ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਸਾਈਂ, ਝਿਓਰ ਜਾਂ ਭਰਾਈ ਆਦਿ 'ਸਿਆਣੇ' ਲਿਆ ਲਿਆ ਕੇ ਗੁੱਗਲ ਤੇ ਗੰਦ ਦੀਆਂ ਧੂਣੀਆਂ ਦੀਆਂ ਮਹਿਕਾਂ ਨਾਲ ਵਾਯੂ ਮੰਡਲ 'ਸੁਗੰਧਤ' ਜਾਂ ਦੂਰਗੰਧਤ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ।

ਚਿਮਟਾ, ਖੁਰਚਣਾ, ਪੁੱਠਾ ਰੜਕਾ ਜਾਂ ਸੂਹਣ ਫੜ ਕੇ 'ਸਿਆਣੇ ਭਗਤ' ਫਰਰ ਫਰਰ ਬੁਲ੍ਹ ਹਿਲਾਉਂਦੇ, ਮੰਤਰਾਂ ਦੇ ਜਾਪ ਕਰ ਕੇ ਲੰਮੀਆਂ ਲੰਮੀਆਂ ਫੂਕਾਂ ਮਾਰ ਕੇ ਮਰੀਜ਼ ਤੋਂ 'ਛਾਇਆ' ਦੂਰ ਕਰਦੇ ਹਨ ।

ਕਾਲਾ ਬੱਕਰਾ ਜਾਂ ਕੁੱਕੜ, ਵੱਢ ਕੇ ਇਸ 'ਬਲਾ' ਨੂੰ ਚੜ੍ਹਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਲਾਲ ਮੰਮਟੀਆਂ ਬੰਨ੍ਹ ਕੇ ਕੋਰਾ ਤਪਲਾ ਸਤਨਾਜੇ ਨਾਲ ਭਰ ਕੇ ਪਿੰਡ ਦੇ ਚੁਰਸਤੇ ਵਿੱਚ ਭੰਨਣਾ—ਜੇ ਜਨਾਨੀ ਵਿਚ ਭੂਤ ਆਇਆ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਤਨ ਦੇ ਸਾਰੇ ਕਪੜੇ ਉੱਥੇ ਨਹਾ ਕੇ ਸੁੱਟ ਆਉਣੇ—ਵੱਡੇ ਉਪਾਓ ਸਮਝੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ।

'ਜੀਅ ਗੁੱਧਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਉਪਾਓ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ, ਇਕ ਦੋ ਦਿਨਾਂ ਵਿੱਚ ਠੀਕ ਹੋ ਜਾਏਗਾ, ਵਡੇ ਵਡੇਰਿਆਂ ਨੇ ਕਿਸੇ ਬਹਾਨੇ ਆਪਣੀ ਮੰਨਤ ਕਰਾਉਣੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਭੁੱਲਣਾ ਨਹੀਂ ਚਾਹੀਦਾ ।' ਹਰ 'ਸਿਆਣਾ' ਜਾਂਦਾ ਹੋਇਆ ਟੱਬਰ ਦੇ ਇੱਕ ਦੋ ਮੋਹਰੀ ਬੰਦਿਆਂ ਨੂੰ ਸੱਦ ਕੇ ਸਮਝੌਤੀਆਂ ਦੇ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ।

'ਜੀ ਅਸੀਂ ਕਿਹੜਾ ਕਿਸੇ ਗਲੇਂ ਨਾਬਰ ਆਂ । ਹਰ ਦਸਮੀਂ ਨੂੰ ਨਿਉਂਦਾ ਖੁਆਂਦੇ ਹਾਂ । ਬੋਹਲ ਵਿਚੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹਿੱਸਾ ਵੱਡੇ ਵਡੇਰਿਆਂ ਦਾ ਕੱਢਦੇ ਹਾਂ, ਦੀਵਾਲੀ ਨੂੰ ਸਿਵਿਆਂ ਤੇ ਚਰਾਗ ਜਗਾ ਕੇ ਆਉਂਦੇ ਹਾਂ, ਵੀਰਵਾਰ ਨੂੰ ਤਕੀਏ ਚੂਰਮਾ ਚੜ੍ਹਾਉਂਦੇ ਹਾਂ, ਖਬਰੇ ਸਾਡੇ ਉੱਤੇ 'ਵਿਚਾਰੇ' ਕਿਉਂ ਕਰੋਪ ਹੋ ਗਏ ਨੇ' 'ਕੀ ਪਤੈ ਸਾਡੇ ਕਿਹੜੇ ਜੀਅ ਤੋਂ ਭੁੱਲ ਹੋ ਗਈ ਐ, ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਇਹ ਵਡੇਰੇ ਅੱਗੇ ਕਿਉਂ ਨਾ ਕਰੋਪੀ ਦੇ ਘਰ ਆ ਗਏ । ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਕਿਹੜਾ ਆਪਣੇ ਟੱਬਰ ਦੇ ਜੀਆਂ ਨੂੰ ਦੁਖ ਦੇਣ ਨੂੰ ਜੀਅ ਕਰਦੈ ?' ਘਰ ਦੇ ਅੱਗੋਂ ਸਾਰੇ ਹਾਲਾਤ ਉੱਤੇ ਨਜ਼ਰਸਾਨੀ ਕਰ ਕੇ ਬਿਨਾਂ ਆਪਣੇ, ਸਭ ਨੂੰ ਨਿਰਦੋਸ਼ ਕਰਾਰ ਦਿੰਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ।

ਕਈ ਵਾਰ ਮਰੀਜ਼ ਨੂੰ ਲੋਹੇ ਦੀਆਂ ਛੜੀਆਂ ਨਾਲ ਝੰਬਿਆ ਤੇ ਲੱਪੜਾਂ ਨਾਲ ਕੁੱਟਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਅਖੇ ! ਭੂਤ ਕਰੜਾ ਹੈ, ਜਿਤਨਾ ਚਿਰ ਇਉਂ ਨਾ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ਇਸ ਨੇ ਜੀਅ ਦਾ ਖਹਿੜਾ ਨਹੀਂ ਛੱਡਣਾ ।

ਮੇਰੇ ਪਿੰਡ ਦੇ ਚੜ੍ਹਦੇ ਪਾਸੇ ਇਕ ਸੰਘਣੇ ਬਰੋਟਿਆਂ ਵਾਲਾ ਤਕੀਆ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਇਕ ਛੋਟੀ ਜਿਹੀ ਖਾਨਗਾਹ ਹੈ । ਏਥੇ ਜੁੰਮੇ-ਰਾਤ ਨੂੰ ਮੁਸਲਮਾਨ ਨਿਮਾਜ਼ਾਂ ਪੜ੍ਹਦੇ ਤੇ ਬਾਂਗਾਂ ਦਿੰਦੇ ਹਨ । (ਮੇਰਾ ਪਿੰਡ ਮਲੇਰ ਕੋਟਲੇ ਰਿਆਸਤ ਵਿਚ ਹੋਣ ਕਰ ਕੇ ਓਥੇ ਮੁਸਲਮਾਨ ਪਹਿਲਾਂ ਦੀ ਤਰਾਂ ਵਸਦੇ ਹਨ ।) ੧੯੪੭ ਦੇ ਘਲੂ-ਘਾਰਿਆਂ ਸਮੇਂ ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਨੇ ਇਸ ਲਈ ਕੁੱਝ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਿਹਾ, ਅਖੇ ! ਕੋਟਲੇ ਦੇ ਨਵਾਬ ਦੇ ਵੱਡੇ ਵਡੇਰਿਆਂ ਨੇ ਛੋਟੇ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦਿਆਂ ਨੂੰ ਸਰਹਿੰਦ ਵਿੱਚ ਸ਼ਹੀਦ ਕਰਨ ਵੇਲੇ ਹਾਅ ਦਾ ਨਾਅਰਾ ਮਾਰਿਆ ਸੀ) ਪਿੰਡ ਦੇ ਕਈ ਹਿੰਦੂ ਘਰ ਵੀ ਵੀਰਵਾਰ ਵਾਲੇ ਦਿਨ ਤਕੀਏ ਚੂਰਮਾ ਚੜ੍ਹਾਉਂਦੇ ਹਨ ।

ਹਰ ਚੜ੍ਹਦੇ ਵਾਰ ਨੂੰ ਪਿੰਡ ਦਾ ਭਰਾਈ, ਕੋਟਲੇ ਵਾਲੇ ਪੀਰ ਹੈਦਰ ਸ਼ੇਖ ਦਾ ਰੋਟ ਪਕਾਉਂਦਾ । ਰੋਟ ਲਈ ਸਵਾ ਮਣ ਆਟਾ ਤੇ ਸਵਾ ਮਣ ਗੁੜ ਦੀ 'ਦਰਗਾਹੀ ਰਸਦ' ਤਿਆਰ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ਕਈ ਵਾਰ ਇਹ ਰਸਦ ਕਈ ਘਰ ਮਿਲ ਕੇ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਤੇ ਕਈ ਵਾਰ ਇਕੱਲਾ ਘਰ ਹੀ । ਰਸਦ ਤਿਆਰ ਕਰਨ ਪਿਛੋਂ ਪਾਬੀਆਂ ਦਾ ਇੱਕ ਖਾਸਾ ਵੱਡਾ ਗੁਹਾਰਾ ਧਰਤੀ ਦਾ ਥੱਲਾ ਪੱਧਰਾ ਕਰ ਕੇ ਚੂਨਾਂ ਬਣਾਉਣ ਵਾਲੀ ਭੱਠੀ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ —ਮਘਾ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਜਦੋਂ ਧਰਤੀ ਦਾ ਥੱਲਾ ਲੁਹਾਰ ਦੇ ਭੱਖਦੇ ਲੋਹੇ ਜਿਹਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਸਬਰ-ਗੱਤੇ ਤੇ ਕਹੀਆਂ ਨਾਲ ਘਾਟੀ ਵਾਂਗ ਮਿੱਧ ਮਿੱਧ ਕੇ ਗੁੰਨੇ ਆਟੇ ਦਾ ਚਾਰ ਉਂਗਲ ਮੋਟਾ ਥਰ ਜਮਾ ਕੇ ਇੱਕ ਪਾਬੀਆਂ ਦਾ ਗੁਹਾਰਾ ਉਸ ਉੱਤੇ ਮਘਾ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇੱਕ ਦਿਨ ਤੇ ਇੱਕ ਰਾਤ ਵਿੱਚ 'ਰਬ' ਦੇ ਪਹਿਏ ਜੇਡਾ ਲੰਮਾ, ਚੌੜਾ ਤੇ ਚਾਰ ਉਂਗਲਾਂ ਮੋਟਾ ਰੋਟ, ਚਿਮਟਿਆਂ ਤੇ ਛੱਲਿਆਂ ਵਾਲੀਆਂ ਲੋਹੇ ਦੀਆਂ ਕੁੰਡੀਆਂ ਦੀ ਛਣਕਾਰ ਹੇਠਾਂ, 'ਜੈ ਅਲੀ' ਤੇ 'ਜੈ ਪੀਰ ਹੈਦਰ ਸ਼ੇਖ ਦੀ' ਦੇ ਨਾਹਰਿਆਂ ਦੀ ਗੂੰਜਾਰ ਵਿੱਚ ਪੂਰ ਚੜ੍ਹਦਾ ਹੈ । ਹਾੜੀ ਵੱਢਣ ਵਾਲੀ ਦਾਤੀ ਅਤੇ ਘੁਲਾੜੀ ਦੇ ਗੰਡੇ ਵਿੱਚ ਗੁੜ ਉੱਲਦਣ ਵਾਲੇ ਖੋਚੇ ਤੇ ਕਈ ਵਾਰ ਕਹੀਆਂ ਨਾਲ ਪੱਕੇ ਹੋਏ ਰੋਟ ਦੇ ਟੁਕੜੇ ਕਰ ਕੇ ਪਿੰਡ ਦੇ ਹਰ ਘਰ ਬੁਰਕੀ ਬੁਰਕੀ ਭੇਜੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ਨਿਆਣਿਆਂ ਵਿੱਚ ਵੰਡਣ ਪਿਛੋਂ ਰਹਿੰਦਾ ਹਿੱਸਾ ਹੈਦਰ ਸ਼ੇਖ ਦੇ ਭਗਤਾਂ ਤੇ ਭਰਾਈ ਦੇ ਤਾਣੇ ਪੇਟੇ ਪੈ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ।

ਜੇ ਇਸ ਰੋਟ ਲਈ ਅੰਨ ਤੇ ਗੁੜ ਖਰਾਬ ਕਰਨ ਦਾ ਕਿਸੇ ਇਕ ਹੀ ਘਰ ਨੇ ਹੌਸਲਾ ਕੀਤਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਉਸ ਘਰ, ਸ਼ਰੀਕੇ ਕਬੀਲੇ ਦੇ ਲੋਕ, ਬਾਟੀ ਬਾਟੀ ਦਾਣੇ ਭਰਾਈ ਨੂੰ ਚੜ੍ਹਾਵਾ ਚੜ੍ਹਾ ਕੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ।

ਆਮ ਤੌਰ ਤੇ ਕੋਟਲੇ ਵਾਲੇ ਹੈਦਰ ਸ਼ੇਖ ਜੀ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਪੁੱਤ ਹੀ ਦਿੰਦੇ ਹਨ । ਜੇ ਕਿਸੇ ਦੀ ਧੀ ਜੰਮ ਪਵੇ ਤਾਂ ਸਮਝਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਰੱਖ ਨਾ ਰਖੇ ਜਾਣ ਕਰ ਕੇ ਦਾਤਾ ਖੁਸ਼ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ । ਜਿਸ ਦੀ ਸੁੱਖ ਪੂਰੀ ਹੋ ਜਾਵੇ— ਜਾਣੀ ਜਦੋਂ ਕਿਸੇ ਘਰ ਪੁੱਤ ਜੰਮ ਪਏ, ਤਾਂ ਸਾਰਾ ਟੱਬਰ ਹੈਦਰ ਸ਼ੇਖ ਦੀ ਕਬਰ ਤੇ ਰਾਤ ਕੱਟਣੀ ਚੌਕ ਭਰਨ ਲਈ ਭੁੰਜੇ ਪੈਂਦੇ ਹਨ । ਉਂਵ ਤਾਂ ਹਰ ਚਾਨਣੀ ਇਕਾਦਸ਼ੀ ਨੂੰ ਹੀ, ਪਰ ਨਿਮਾਣੀ ਇਕਾਦਸ਼ੀ ਨੂੰ ਖਾਸ ਤੌਰ ਤੇ ਹੈਦਰ ਸ਼ੇਖ ਦੀ ਕਬਰ ਉੱਤੇ ਕੋਟਲੇ ਭਾਰੀ ਮੇਲਾ ਲੱਗਦਾ ਹੈ । ਇਹ ਨਜ਼ਾਰਾ ਦੇਖਣ ਨਾਲ ਹੀ ਸੰਬੰਧ ਰਖਦਾ ਹੈ, ਕਿ ਕਿਵੇਂ ਹੈਦਰ ਸ਼ੇਖ ਦੇ ਭਗਤ ਨੰਗੇ ਪੈਰੀਂ ਮੈਂ ਮੈਂ ਕਰਦੇ ਕੁਰਬਾਨੀ ਦੇ ਕਾਲੇ ਬਕਰਿਆਂ ਨੂੰ 'ਬਲੀ' ਚੜ੍ਹਾਉਣ ਲਈ ਇੱਕ ਦੂਜੇ ਤੋਂ ਅੱਗੇ ਹੋ ਕੇ ਭੇਟ ਕਰਨ ਲਈ ਧੂਹੀ ਫਿਰਦੇ ਚੜ੍ਹਾਵੇ ਚੜ੍ਹਾ ਕੇ ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੋ ਰਹੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ।

ਮੇਰੇ ਪਿੰਡ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਖਾਸਾ ਵੱਡਾ ਜਥਾ ਹਰ ਦਿਵਾਲੀ ਨੂੰ, ਮਰਿਆਂ ਜੀਆਂ ਦੀ ਗਤੀ ਲਈ ਪਹੋਏ ਵੀ ਨਹਾਉਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਸਾਉਣ ਦੇ ਮਹੀਨੇ 'ਉਚੇ ਭੈਣ ਦੇਵੀਏ ਤੇਰੇ ਦਿਸਦੇ ਅਨੰਦਪੁਰ ਤੋਂ ।' ਗਾਉਂਦੇ ਨੈਣਾਂ ਦੇਵੀ ਦੇ ਭੈਣ (ਮੰਦਰਾਂ) ਦੇ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਕਈ ਭਗਤ ਜਨ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ।

ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਲਾਗੇ ਚੰਡੀ ਦੇ ਮੰਦਰ ਉੱਤੇ ਮਨਸਾ ਦੇਵੀ ਦਾ ਨੁਉਣ ਕਰਨ ਵੀ ਪਿੰਡ ਦੇ ਖਾਸੇ ਬੁੱਢੇ ਠੇਰੇ ਮਿੱਠੀਆਂ ਰੋਟੀਆਂ ਤੇ ਸਫਰ ਜੋਗੀ ਚੂਰੀ ਤੇ ਪੰਜੀਰੀ ਲੈ ਕੇ ਟੁਰਦੇ ਹਨ । 'ਨਾਲੇ ਮੁੰਜ ਬਗੜ ਦਾ ਸੌਦਾ, ਨਾਲੇ ਮਨਸਾ ਦੇਵੀ ਦਾ ਨੁਉਣ ।' ਵਾਲਾ ਮੁਹਾਵਰਾ, ਮੇਰੇ ਪਿੰਡ ਦੇ ਲੋਕ ਗੱਲਾਂ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਤਾਂ ਵਰਤਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਸੌਦਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੀ ਕਰਨਾ ਹੋਇਆ ? ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਨੁਉਣ ਹੀ ਹੋ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਬੜਾ ਹੈ ? ਮੇਰੇ ਪਿੰਡ ਵਿੱਚ ਪਹਿਲਾਂ ਮੁਲਤਾਨੀਆਂ ਦੇ ਪੀਰ ਦੇ ਚੇਲਿਆਂ ਦੇ ਵੀ ਕਾਫੀ ਘਰ ਸਨ, ਜਿਹੜੇ ਜਥੇ ਬਣਾ ਕੇ ਭਰਾਈ ਦੀ ਜਥੇਦਾਰੀ ਹੇਠਾਂ ਮੁਲਤਾਨ ਨੇੜੇ ਧੌਂਕਲ ਵਾਲੇ ਪੀਰ ਦਾ ਸੰਗ ਕਰਨ ਜਾਂਦੇ ਸਨ । ਹੁਣ ਉਸਦੀ ਥਾਂ ਇੱਕ ਜਗਰਾਉਂ ਵਾਲਾ ਹੋਰ ਪੀਰ ਲੱਭ ਲਿਆ ਹੈ । ਸੈਕੂਲਰ ਹੋਣ ਲਈ ਇੱਕ ਮੁਸਲਮਾਨ ਪੀਰ ਹੀ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ ਚਲੋ ਕੋਈ ਹੋਇਆ ! ਰੋਸ਼ਨੀ ਦੇ ਮੇਲੇ ਤੋਂ ਦੋ ਦਿਨ ਪਹਿਲਾਂ ਹੁਣ ਜਗਰਾਉਂ ਨੂੰ ਵੀ ਏਥੋਂ ਕਾਫੀ ਸੰਗ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ।

ਚਮਾਰਾਂ ਦੇ ਘਰਾਂ ਵਿੱਚ ਜਗਰਾਵਾਂ ਵਾਲੇ ਮੁਹਕਮਦੀਨ ਪੀਰ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਚੇਲੇ, ਪੋਨਿਆਂ ਵਾਲੇ ਪੀਰ ਦੀ ਮਿੱਟੀ ਲਿਆ ਕੇ ਬਣਾਈ ਇੱਕ ਨਿੰਮ ਹੇਠਾਂ ਸਮਾਧ ਹੈ, ਜਿੱਥੇ ਸਾਲ ਪਿਛੋਂ ਦਿਵਾਲੀ ਦੇ ਦਿਨ ਵੀਹ ਵੀਹ ਕੋਹ ਤੋਂ ਲੋਕ ਆਉਂਦੇ ਤੇ ਸਾਰੀ ਸਾਰੀ ਰਾਤ ਗੀਤ ਤੇ ਭੇਟ ਗਾਉਂਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ । ਉਸ ਪੀਰ ਦੀ ਸਾਡੇ ਪਿੰਡ ਵਾਲੀ ਗੱਦੀ ਦਾ ਮੁਖੀਆ ਰਾਤ ਨੂੰ ਸਿਰ ਮਾਰ ਮਾਰ ਕੇ ਖੇਡਦਾ ਹੈ । ਕਹਿੰਦੇ ਨੇ, ਉਦੋਂ ਮਨ ਵਿਚ ਕੋਈ ਖੋਟੀ ਨੀਅਤ ਰੱਖ ਕੇ ਨਹੀਂ ਬੈਠਣਾ ਚਾਹੀਦਾ, ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਪੀਰ ਮਨ ਦੀਆਂ ਬੁੱਝ ਲੈਂਦਾ ਹੈ ।

ਪਿੰਡ ਦੇ ਚੜ੍ਹਦੇ ਪਾਸੇ ਇੱਕ ਸਿੱਧ ਬਾਬੇ ਦੀ ਸਮਾਧ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਗਿੱਲ ਗੋਤ ਦੇ ਘਰ ਆਪਣਾ ਵੱਡਾ ਵਡੇਰਾ ਮੰਨਦੇ ਹਨ । ਹਰ ਤਿੱਥ ਤਿਉਹਾਰ ਨੂੰ ਇਸ ਸਮਾਧ ਦੀ ਮੰਨਤ ਹੁੰਦੀ ਤੇ ਚੜ੍ਹਾਵੇ ਚੜ੍ਹਦੇ ਹਨ । ਇਸ ਗੋਤ ਦੇ ਘਰਾਂ ਵਿੱਚ ਜਦੋਂ ਕਿਸੇ ਮੁੰਡੇ ਦਾ ਵਿਆਹ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਇਹ ਸਮਾਧ ਖਾਸ ਰੌਣਕ ਮੇਲੇ ਦਾ ਕੇਂਦਰ ਬਣ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ਨਵੀਂ ਵਿਆਹੁਲੀ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ ਲਾੜਾ, ਨਾਨਕੇ ਦਾਦਕੇ ਮੇਲ ਅਤੇ ਪਿੰਡ ਦੇ ਬਹੁ ਦੇਖਣ ਦੇ ਚਾਅ ਵਾਲੇ ਮੁੰਡਿਆਂ ਕੁੜੀਆਂ ਦੇ ਅਲਬੇਲੇ ਜਲੂਸ ਨਾਲ ਏਥੇ ਛਟੀਆਂ ਖੇਲਣ ਲਈ ਪੁੱਜਦਾ ਹੈ ।

ਤੂਤ ਦੀਆਂ ਛਮਕਾਂ ਲੈ ਕੇ ਬਹੁ ਲਾੜੇ ਨੂੰ ਝੰਬਦੀ ਹੈ, ਲਾੜਾ ਬਹੁ ਨੂੰ । ਵਹੁਟੀ ਨੇ ਤਾਂ ਆਪਣੇ 'ਸਿਰ ਦੇ ਸਾਈਂ' ਨੂੰ ਕੀ ਦੁਖ ਦੇਣਾ ਹੋਇਆ, ਅਗੋਂ ਲਾੜਾ ਵੀ ਦਿਖਾਵੇ ਲਈ ਘੱਗਰੇ ਉਤੇ ਦੱਬ ਕੇ, ਉਂ ਪੋਲੀਆਂ ਜਿਹੀਆਂ, ਪਰ ਖੜਾਕ ਖਾਸਾ ਕਰਨ ਵਾਲੀਆਂ ਛਮਕਾਂ ਮਾਰ ਛੱਡਦਾ ਹੈ ।

ਲਾੜੇ ਨੂੰ ਮੁੰਡੇ ਤੇ ਵਹੁਟੀ ਨੂੰ ਲਾੜੇ ਦੀਆਂ ਭਰਜਾਈਆਂ ਇੱਕ ਦੂਜੀ ਤੋਂ ਵੱਧ, ਚੜ੍ਹ ਚੜ੍ਹ ਕੇ ਤਾਹਨੇ ਮਾਰਦੀਆਂ ਹਨ: 'ਇਕ ਰਾਤ ਵਿੱਚ ਹੀ ਮੋਹ ਜਾਗ ਪਿਆ ਕੁੜੇ, ਲੈ ਵੇਖ ਕਿਵੇਂ ਪੋਲੇ ਹੱਥੀਂ ਮਾਰਦੀ ਐ ।' ਦੂਜੀ ਆਖਦੀ ਹੈ— 'ਅੱਜ ਦਾ ਦਿਨ ਈ ਐ, ਮਾਰ ਲੈ ਜਿਹੜੀਆਂ ਮਾਰਨੀਆਂ ਨੇ, ਫੇਰ ਤਾਂ ਤੈਨੂੰ ਈ ਸਾਰੀ ਉਮਰ ਖਾਟੀਆਂ ਪੈਣਗੀਆਂ ।'

‘ਦੇਖੋ ਉਏ ! ਇਹ ਓਹੀ ‘ਪੀਤਾ ਐ’ ਜਿਹੜਾ ਕੁੰਢੀ ਮਹਿੰ ਦੇ ਸੋਟੀ ਮਾਰਕੇ ਗੋਡੀ ਲਵਾ ਦਿੰਦਾ ਸੀ, ਹੁਣ ਬਹੁ ਦੇ ਪੰਗ ਦੀ ਨੀ ਲਗਣ ਦਿੰਦਾ । ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਸਾਲੀ ਨੇ ਰਾਤੋ ਰਾਤ ਕੀ ਤਵੀਤ ਘੋਲ ਕੇ ਪਿਆ ਦਿੱਤੇ ।’ ਮੁੰਡੇ ਇਉਂ ਮਖੌਲ ਉਡਾਉਂਦੇ ਹਨ ।

ਕਈ ਭਰਜਾਦੀਆਂ ਇਸ ਵੇਲੇ ਚਾਅ ਕਾਬੂ ਵਿਚ ਨਾ ਰੱਖਦੀਆਂ, ਵਹੁਟੀ ਹੱਥੋਂ ਛਟੀ ਖੋਹ ਕੇ— ‘ਇਹ ਤੈਥੋਂ ਸੂਤ ਆਉਣ ਵਾਲਾ ਨੀ ਮੈਨੂੰ ਦੇਹ’ ਕਹਿਕਹਾ ਮਾਰ ਕੇ ਲਾੜੇ ਨੂੰ ਧੁੱਪੇ ਪਾਈ ਕਪਾਹ ਵਾਂਗ ਝੰਬ ਸੁਟਦੀਆਂ ਹਨ । ‘ਵੱਡੇ ਛੋਟੇ ਦੀ ਪਰ੍ਹੇ ਹੈ ਅੱਜ ਭਾਵੇਂ ਕੁੱਝ ਕਰ ਲਵੇ, ਤਣੀ ਛੋਹੀ ਤੇ ਕੋਈ ਡਰ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ।’ ਇਹ ਅਖਾਣ ਉਹਨਾਂ ਦੀਆਂ ਮਨ ਆਈਆਂ ਕਰਨ ਦੇ ਬਚਾਉ ਲਈ ਢਾਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ।

ਇਸ ਸਿੱਧ ਬਾਬੇ ਦੀ ਸਮਾਧ ਉੱਤੇ ਕਈ ਸੁੱਖਣਾ ਵੀ ਸੁੱਖੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ । ਆਖਦੇ ਹਨ, ਇੱਕ ਬੁੱਢੀ ਦੇ ਪੁੱਤਰ ਦਾ ਵਿਆਹ ਨਹੀਂ ਸੀ ਹੁੰਦਾ, ਉਹ ਰੋਜ਼ ਸਿੱਧ ਬਾਬੇ ਦੀ ਸਮਾਧ ਉੱਤੇ, ਮੂੰਹ ਹਨੇਰੇ ਨੰਗੇ ਪੈਰੀਂ ਜਾਂਦੀ ਤੇ ਮੰਗ ਮੰਗਦੀ—

‘ਹੇ ਸਿੱਧ ਬਾਬਾ ! ਜੇ ਮੇਰਾ ਪੁੱਤ ਕਿਤੇ ਫਸ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਤੇਰਾ ਢਾਈ ਰੁਪਏ ਦਾ ਕੜਾਹ ਚੜ੍ਹਾਵਾਂ ।’

ਇੱਕ ਦਿਨ ਕਿਸੇ ਵਕੂਏ ਦੇ ਸਿਲਸਿਲੇ ਵਿੱਚ ਉਸ ਦੇ ਪੁੱਤ ਨੂੰ ਪੁਲਸ ਫੜ ਕੇ ਲੈ ਗਈ । ਬੁੜੀ ਨੇ ਸਮਝਿਆ ਸਿੱਧ ਬਾਬੇ ਨੇ ਮੇਰੀ ਸੁਣ ਤਾਂ ਲਈ ਹੈ, ਪਰ ਮਤਲਬ ਉਲਟ ਸਮਝਿਆ ਹੈ । ਉਹ ਦੂਜੇ ਦਿਨ ਸਮਾਧ ਉੱਤੇ ਫੇਰ ਗਈ । ਸਮਾਧ ਮੂਹਰੇ ਘਿਗਿਆ ਕੇ ਨੱਕ ਘਸਾ ਘਸਾ ਕੇ ਕਿੰਨਾ ਚਿਰ ਹੀ ਕੂਕਦੀ ਰਹੀ—

‘ਹੇ ! ਉਲਟੀਆਂ ਸਮਝਣ ਵਾਲਿਆਂ ਸਿੱਧ ਬਾਬਿਆ ! ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਪੁੱਤ ਨੂੰ ਜੇਲ੍ਹ ਫਸਾਉਣ ਦੀ ਮੰਗ ਕਾਹਨੂੰ ਮੰਗੀ ਸੀ, ਮੈਂ ਤਾਂ ਪੁੱਤ ਲਈ ਬਹੁ ਮੰਗਦੀ ਸੀ ।’ ਕਹਿੰਦੇ ਕਈ ਸਾਲਾਂ ਪਿਛੋਂ ਸਿੱਧ ਬਾਬੇ ਨੇ ਉਸ ਬੁੜੀ ਦੀ ਮਨਸ਼ਾ ਪੂਰੀ ਕੀਤੀ ।

ਪਿੰਡ ਦੇ ਕਿਸੇ ਘਰ ਦਾ ਨਿੱਕਾ ਮੋਟਾ ਨੁਕਸਾਨ ਹੋ ਜਾਵੇ, ਪਸ਼ੂ ਗੁੱਧ ਜਾਏ, ਕੋਈ ਜੀਅ ਚੀਜ਼ ਧਰ ਕੇ ਭੁੱਲ ਜਾਵੇ, ‘ਰੇਖੁ ਵਿਚ ਮੇਖ’ ਲੱਗ ਰਹੀ ਦੇਖਣ ਦਾ ਇਹ ਨਜ਼ਾਰਾ ਵੀ ਆਪਣੀ ਮਿਸਾਲ ਆਪ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ਜਦੋਂ ਪਾਂਡਾ ਹੱਥ ਦੀਆਂ ਉਂਗਲੀਆਂ ਮਟਕਾਉਂਦਾ ਹੋਇਆ; ਮੇਖ, ਮਿਥਨ, ਕੁੰਭ, ਬਿਸਚਕ, ਅੱਖਾਂ ਜਿਹੀਆਂ ਮੀਚ ਕੇ, ਰਾਸ਼ੀਆਂ ਗਿਣਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਪਰ੍ਹੇ ਵਿੱਚ ਸਿਆਣੀ ਕਹਾਉਣ ਵਾਲੀ ਬੁੜੀ ਹੱਥ ਦੇ ਇਸ਼ਾਰੇ ਤੇ ਅੱਖਾਂ ਦੀ ਘੂਰ ਨਾਲ ਸਾਰੇ ਸ਼ਾਂਤੀ ਵਰਤਾ ਛੱਡਦੀ ਹੈ ।

“ਬਸ ਔਲੀ ਟਲਣ ਵਾਲੀ ਐ ਵੈਰੀ ਮੰਗਲ ਕਰੋਪੀ ਦੇ ਘਰ ਐ । ਬਿਸਪਤ ਸੁੱਤਾ ਪਿਆ ਹੈ, ਸ਼ਨੀ ਚੜ੍ਹਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਗ੍ਰਹਿ ਦਿਸ਼ਾ ਚੰਗੀ ਨਹੀਂ ।” ਪਾਂਡਾ ਜਦੋਂ ਗ੍ਰਹਿ ਦਿਸ਼ਾ ਦਾ ਭਿਆਨਕ ਰੰਗ ਬੰਨ੍ਹਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਸਹਿਮ ਨਾਲ ਕੁੰਗੜੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਬੁੜੀਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਹੀ ਕਈ ਬੋਲ ਪੈਂਦੀਆਂ ਹਨ: ‘ਵੇ ਭਾਈ ! ਕੋਈ ਉਪਾਓ ਵੀ ਹੋਊ, ਤੂੰ ਉਹ ਦੱਸ ਛੇਤੀ ਕਰੀਏ ।’

ਤਨ ਦੇ ਕਪੜੇ, ੧੦ ਸੇਰ ਕਣਕ— ਜਿਹੋ ਜਿਹੀ ਸਾਮੀ ਹੋਵੇ— ਪੰਡਤ ਜੀ ਗ੍ਰਹਿ ਲਾਹੁਣ ਦਾ ਯਕੀਨ ਦਿਵਾਉਂਦੇ ਪੂਜਾ ਦਾ ਧਾਨ ਲੈ ਕੇ ਤਿੱਤਰ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ।

ਇੱਕ ਵਾਰੀ ਇੱਕ ਪਾਂਡੇ ਨੇ ਕਿ ਗਰਭ-ਵਤੀ ਇਸਤ੍ਰੀ ਨੂੰ ਖੂਬ ਫਸਾਇਆ— ਘਰੇ ਭਾਗ ਵਾਲਾ ਜੀਅ ਔਣ ਵਾਲਾ ਹੈ । ਪਰ ਕੱਤੇ ਦੇ ਮਹੀਨੇ ਜੰਮੇ ਬਾਲ ਦਾ ਜੇ ਉਪਾਉ ਨਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਘਰ ਦੇ ਮੋਹਰੀ, ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਪਿਉ ਨੂੰ ਜੀਉਂਦਾ ਨਹੀਂ ਰਹਿਣ ਦਿੰਦਾ । ਇਸ ਮਹੀਨੇ ਜੰਮਿਆ ਪੁੱਤ, ਸਿਰ ਦਾ ਸਿਰ ਲੈਂਦਾ ਹੈ, ਸੱਤ ਅੱਠ ਦਿਨ ਉਸ ਜਨਾਨੀ ਨੇ ਪਾਂਡੇ ਨੂੰ ਰੱਖ ਕੇ ਟਹਿਲ ਸੇਵਾ ਕੀਤੀ ਤੇ ਜਾਪ ਕਰਾਇਆ । ਜਾਣ ਵੇਲੇ ਸਾਰੇ ਟੱਬਰ ਜੋਗੇ ਲੀੜੇ ਤੇ ਇੱਕ ਖੋਤੇ ਦਾ ਲੱਦ ਦਾਲ ਦਾਣੇ ਦਾ ਦਿੱਤਾ । ਜਾਂਦੇ ਹੋਏ ਪੰਡਤ ਜੀ ਗਵਾਂਢਣ ਨੂੰ ਆਖ ਗਏ ਕਿ ਇਸ ਦੇ ਜੰਮਣੀ ਕੁੜੀ ਹੈ, ਪਰ—

‘ਝੂਠ ਕਹਾਂ ਤਾਂ ਜੱਚਦਾ ਦੇ,

ਸੱਚ ਆਖਿਆਂ ਭਾਂਬੜ ਮਚਦਾ ਦੇ ।’

ਇਸ ਲਈ ਇਸ ਨੂੰ ਅਸੀਂ ਮੁੰਡਾ ਹੋਣਾ ਹੀ ਦਸਿਆ ਹੈ । ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਪੰਡਤ ਜੀ ਦੀ ਚਾਲ ਇਹ ਸੀ, ਕਿ ਜੇ ਕੁੜੀ ਜੰਮੀ ਤਾਂ ਫਿਰ ਗਵਾਂਢਣ ਆਖਣ ਲੱਗ ਜਾਵੇਗੀ ‘ਮੈਨੂੰ ਤਾਂ ਉਸੇ ਦਿਨ ਪੰਡਤ ਜੀ ਸੱਚੀ ਗੱਲ ਦਸ ਗਏ ਸੀ ।’ ਜੇ ਮੁੰਡਾ ਹੋਇਆ ਤਾਂ ਪੈ ਬਾਰਾਂ ਹੋਣ ਦੀ ।

x x

ਨਵੀਆਂ ਬਹੂਆਂ ਨੂੰ ਦਿਲ-ਬਲਾ ਤੇ ਕੁਚੀਲਾਂ ਤੋਂ ਬਚਾਉਣ ਲਈ ਚਿੱਟੇ ਤੇ ਲਾਲ ਤਾਂਬੇ ਦੇ— ਕਦੇ ਕਦੇ ਚਾਂਦੀ ਸੋਨੇ ਦੇ— ਤਵੀਤ ਮੜਾਏ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਕਈਆਂ ਦੇ ਸ਼ੇਰ ਦੀਆਂ ਨਹੁੰਦਰਾਂ ਮੜ੍ਹਵਾ ਕੇ ਗਲਾਂ ਵਿੱਚ ਪਾਈਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ ।

ਇਸ ਕੰਮ ਲਈ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਕੋਈ ਨਾ ਕੋਈ ਸਿਆਣਾ ਮੁਕੱਰਰ ਕੀਤਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ਜੇ ਕੋਈ ਬੱਚਾ ਅਠਵੇਂ ਦਿਨ, ਮਹੀਨੇ ਤੇ ਅੱਠਵੇਂ ਵਰ੍ਹੇ ਰੱਬ-ਸਬੱਬੀ ਮਰ ਜਾਵੇ, ਤਾਂ ਝਟ ‘ਅਠਰਾਹ’ ਹੋ ਗਿਆ ਦਾ ਗੋਗਾ ਫੈਲ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਉਸ ਵੇਲੇ ਦੂਰ ਨੇੜੇ ਤੋਂ ਭੂਤ-ਪਰੇਤ ਧਾਗੇ ਤਵੀਤ ਵਾਲੇ ਸਿਆਣੇ ਢੋਅ ਦਿੱਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ।

ਪਿੰਡ ਵਿੱਚ ਡੰਗਰਾਂ ਨੂੰ ਕੋਈ ਬੀਮਾਰੀ ਪੈ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਇੱਕ ਆਦਮੀ ਨੰਗੇ ਪੈਰੀਂ ਮਲੇਰਕੋਟਲੇ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਉਥੋਂ ਤਵੀਤ ਕਰਾ ਕੇ ਨਿਰਣੇ ਕਾਲਜੇ ਹੀ ਵਾਪਸ ਆਉਂਦਾ ਹੈ । ਉਸ ਤਵੀਤ ਦੀ ਇਕ ਪਰਚੀ ਕੋਰੀ ਠੂਠੀ ਵਿੱਚ ਗੂੰਦ ਨਾਲ ਚਿਪਕਾ ਕੇ ਮੁੰਜ ਦੀ ਰੱਸੀ ਨਾਲ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਮੂਹਰੇ ਬੰਨ੍ਹ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ਦੂਜੀ ਪੁੜੀ ਇੱਕ ਕੜਾਹੇ ਦੇ ਪਾਣੀ ਵਿੱਚ ਘੋਲ ਕੇ ਟੂਣੇ ਦਾ ਪਾਣੀ ਤਿਆਰ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਸਵੇਰੇ ਹੀ ਸਾਰੇ ਪਿੰਡ ਦੇ ਪਸ਼ੂ, ਪਾਣੀ ਦੇ ਕੜਾਹਿਆਂ ਕੋਲ ਦੀ ਉਸ ਠੂਠੀ ਹੇਠਾਂ ਦੀ ਲੰਘਾ ਕੇ ਪਾਣੀ ਦੇ ਛਿੱਟਿਆਂ ਨਾਲ ‘ਪਵਿੱਤਰ’ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਇਸ ਦਿਨ ਪਿੰਡ ਦੇ ਕਿਸੇ ਘਰ ਚੁੱਲ੍ਹੇ, ਅੱਗ ਨਹੀਂ ਬਾਲੀ ਜਾਂਦੀ ਤੇ ਪਸ਼ੂਆਂ ਦਾ ਗੋਗਾ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਮੂਹਰੇ ਸੁੱਟਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਰੁਪਈਆ ਰੁਪਈਆ ਘਰ ਪ੍ਰਤੀ ਉਗਰਾਹ ਕੇ ਗੁੜ ਦੇ ਚੌਲਾਂ ਦਾ ਯੰਗ ਬਣਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਸਭ ਲੋਕ ਪੰਗਤਾਂ ਲਾ ਕੇ ਖਾਂਦੇ ਹਨ ।

ਬੁੱਧਵਾਰ ਦੇ ਦਿਨ ਪਿੱਪਲ ਨੂੰ ਪਾਣੀ ਦੇ ਕੇ ਗਾਂ ਨੂੰ ਪਿੰਨੀਆਂ ਚਾਰਨੀਆਂ, ਵੱਗ ਖੜੋਣ ਵਾਲੀ ਥਾਂ ਪਸ਼ੂਆਂ ਦੇ ਚੱਟਣ ਲਈ ਲੂਣ ਦਾ ਵੱਡਾ ਸਾਰਾ ਡਲਾ ਰੱਖਣਾ ਮਹਾਨ ਪੁੰਨ ਸਮਝੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਅਜ ਕੱਲ੍ਹ ਖਿਉੜੇ ਦੀ ਕਾਨ ਦਾ ਲੂਣ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਵਿੱਚੋਂ ਲਿਆਉਣ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਨਾ ਚੋਣ ਕਾਰਨ, ਹਿੰਦੂਆਂ ਦੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਧਾਰਮਿਕ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਦਾ ਸਤਿਕਾਰ ਕਰਨ ਦੀ ਦਾਹਵੇਦਾਰ ਸਰਕਾਰ ਹਿੰਦ ਅਤੇ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਦੀ ਮਜ਼ਹਬੀ ਆਧਾਰ ਤੇ ਬਣੀ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਕੌਣ ਦੱਸੇ ਕਿ ਮੇਰੇ ਪਿੰਡ ਦੇ ਗਊਆਂ ਦੇ ਵੱਗ ਨੂੰ ਲੂਣ ਦਾ ਡਲਾ ਰੱਖਣ ਵਾਲੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀਆਂ ਧਾਰਮਿਕ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਹੁਣ ਕਿਸੇ ਗੋਲਮੇਜ਼ ਕਾਨਫਰੰਸ ਬਿਨਾਂ ਸੰਭਵ ਨਹੀਂ ।

ਮੀਂਹ ਨਾ ਪੈਂਦਾ ਹੋਵੇ, ਔੜ ਲੱਗ ਗਈ ਹੋਵੇ, ਤਾਂ ਜੀ ਪ੍ਰਤੀ ਉਗਰਾਹੀ ਕਰਕੇ ਪੁੰਨ-ਦਾਨ, ਪਾਠ ਤੇ ਯੱਗ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਨਿੱਕੇ ਨਿੱਕੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਚੌਲ ਖੁਆ ਕੇ ਲੋਕ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਰੱਬ ਕੋਲੋਂ ਮੀਂਹ ਮੰਗੋ ? ਜਦੋਂ ਨਿੱਕੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀਆਂ ਟੋਲੀਆਂ—

ਕਾਲੇ ਰੋੜ ਪੀਲੇ ਰੋੜ, ਹਾੜੇ ਰੱਬਾ ਵੱਟਾਂ ਤੋੜ !

ਰੱਬਾ ਰੱਬਾ ਮੀਂਹ ਵਰ੍ਹਾ, ਸਾਡੀ ਕੋਠੀ ਦਾਣੇ ਪਾ ।

ਬਾਲ ਟੋਲੀਆਂ ਟੱਪੇ ਗਾਉਂਦੀਆਂ ਹਨ, ਚੌਲਾਂ ਨਾਲ ਰੱਜੇ ਹੋਏ ਕੁੱਤੇ, ਅਸਮਾਨ ਵਲ ਨੂੰ ਮੂੰਹ ਕਰਕੇ ਚਿੰਘਾਰਦੇ ਤੇ ਕਿਲਕਾਰਦੇ ਹਨ, ਉਦੋਂ ਸਮਝਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹਨਾਂ ਮਸ਼ੂਮਾਂ ਦੀ (ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਕੁੱਤੇ ਦੀ) ਅਵਾਜ਼ ਸੱਤ ਅਸਮਾਨ ਚੀਰ ਕੇ ਉਪਰ ਬੈਠੇ ਰੱਬ ਕੋਲ ਪਹੁੰਚ ਗਈ ਹੈ, ਅਖੇ ! ਹੁਣ ਜ਼ਰੂਰ ਛੇਤੀ ਹੀ ਮੀਂਹ ਵਰ੍ਹੇਗਾ ।

ਆਪਣੇ ਸਿਰ ਉੱਤੇ ਡਿਗੇ ਕਿਸੇ ਆਤਮਾਂ ਦੇ ਭਾਰ ਨੂੰ ਲਾਹੁਣ ਲਈ ਚੰਗੇ ਕਾਜ ਨੂੰ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਨ ਤੋਂ ਨਿਰਵਿਘਨ ਤੋੜ ਚੜ੍ਹਨ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਪੂਰੀ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਕੰਜਕਾਂ ਖੁਆਈਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ । ਨਿੱਕੀਆਂ ਨਿੱਕੀਆਂ ਕੁਆਰੀਆਂ ਕੁੜੀਆਂ ਨੂੰ ਬੀਰੀ ਵੇਹੜੇ ਤੋਂ ਇਕੱਠੀਆਂ ਕਰਕੇ ਗੁਲਗੁਲੇ, ਮਾਲੂ ਪੂੜੇ, ਖੀਰ ਖੁਆ ਕੇ ਸਮਝਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਹੁਣ ਗੱਲ ਸੁਭ ਸਰੂਪ ਧਾਰਨ ਕਰੇਗੀ ।

ਜਿਸ ਬਹੁ ਦੇ ਬੱਚਾ ਨਾ ਹੁੰਦਾ ਹੋਵੇ, ਸਵੇਰੇ ਸਵੇਰੇ ਸੱਸ ਉਸ ਨੂੰ ਨਾਲ ਲੈ ਕੇ ਪਿੱਪਲ-ਪੂਜਾ ਕਰਾਉਂਦੀ ਹੈ । ਸੂਰਜ ਚੜ੍ਹਦੇ ਦੇ ਨਾਲ ਪਿੱਪਲ ਦੀਆਂ ਪ੍ਰਕਰਮਾ ਕਰਕੇ ਗੜਵੀ ਜਲ ਦੀ, ਸੂਰਜ ਵਲ ਮੂੰਹ ਕਰਕੇ ਪਿੱਪਲ ਦੀਆਂ ਜੜ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਪਾ ਦਿੰਦੀਆਂ ਹਨ । ਕਈ ਭੈਣਾਂ ਆਪਣੇ ਬੇ-ਔਲਾਦੇ ਭਾਈਆਂ ਲਈ ਇਹ ਸਾਧਨਾ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ, ਜਿਵੇਂ ਇਕ ਗੀਤ ਦਾ ਟੱਪਾ ਹੈ:

ਨਿੱਤ ਬਰੁਮੇ ਜਲ ਪਾਵਾਂ, ਵੇ ! ਵੀਰਾ ਤੇਰੀ ਜੜ੍ਹ ਲਗ ਜਾਏ ।

ਪਿੱਪਲ ਨੂੰ ਬਰੁਮੇ ਦਾ ਸਰੂਪ ਸਮਝਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਦੇਵਤਿਆਂ ਵਿੱਚ ਬਰੁਮਾ ਬਾਰੇ ਧਾਰਨਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹੋ ਸ਼ਿਸ਼ਟੀ ਦਾ ਕਰਤਾ ਹੈ । ਜੋ ਸਾਰੀ ਸ਼ਿਸ਼ਟੀ ਬਣਾਉਂਦਾ ਹੈ । ਜੇ ਕਿਸੇ ਦਿਨ ਖੁਸ਼ ਹੋ ਕੇ ਕਿਧਰੋਂ ਬਚੀ-ਖੁਚੀ ਮਿੱਟੀ ਦਾ ਕਿ ਛੋਟਾ ਜਿਹਾ ਪੁੱਤ ਆਪਣੇ

ਭਗਤਾਂ ਲਈ ਬਣਾ ਦੇਵੇ ਤਾਂ ਉਸ ਦੇ ਘਰ ਕੀ-ਤੋਟਾ ਵਾਪਰ ਜਾਣਾ ਹੈ ? ਉਹ ਜ਼ਰੂਰ ਸਭ ਦੀਆਂ ਭਾਉਣੀਆਂ ਪੂਰੀਆਂ ਕਰਦਾ ਹੈ ? ਇਹ ਬਹੁਮਾ ਦੇ ਵੈਰਾਟ ਸਰੂਪ, ਪਿੱਪਲ ਬਾਰੇ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਪੱਕਾ ਨਿਸ਼ਚਾ ਹੈ ।

ਚੰਦ ਸੂਰਜ ਦੇ ਗ੍ਰਹਿਣ ਵੇਲੇ, ਫਟੇ ਪੁਰਾਣੇ ਕਪੜੇ ਸਾਂਹਸੀਆਂ, ਗੰਧੀਲਿਆਂ ਨੂੰ ਦੇਣੇ, ਮੇਰੇ ਜੀਅ ਨਮਿੱਤ ਸਾਰੇ ਕਪੜੇ ਗਰੀਬ ਗੁਰਬੇ ਨੂੰ ਵੰਡਣੇ, ਸ਼ਰਾਬਾਂ ਵਿੱਚ ਪਿੰਡਤ ਨੂੰ ਤੇ ਦਸਮੀਂ ਨੂੰ ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਦੇ ਭਾਈ ਨੂੰ, ਜੁਮੇਂ ਰਾਤ ਸਾਈ ਨੂੰ ਖੀਰ ਖੁਆਉਣੀ ਵੱਡੇ ਕਰਮ ਧਰਮ ਮੰਨੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ।

ਏਨੇ ਪੀਰਾਂ ਫਕੀਰਾਂ ਦੀ ਮੰਨ ਮੰਨਾਉਤ ਕਰਦਿਆਂ ਵੀ ਜੇ ਚੰਗੇ ਦਿਨ ਨਾ ਆਉਣ ਤਾਂ ਫੇਰ 'ਮੱਥੇ ਦੀ ਰੇਖਾ ਕੱਟ ਧੋ ਸਕਦੈ ?' ਇਹ ਮੇਰੇ ਪਿੰਡ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਵੱਡਾ ਯਕੀਨ ਤੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਹੈ ।

ਸੰਤਾਂ ਸਾਧਾਂ ਲਈ ਸੁਧਾ

ਕੀਹਦੇ ਕੀਹਦੇ ਪੈਰੀਂ ਹੱਥ ਲਾਈਏ, ਸੰਤਾਂ ਦੇ ਵੱਗ ਫਿਰਦੇ ।

ਮੇਰੇ ਪਿੰਡ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਵਿੱਚ, ਸੰਤਾਂ ਸਾਧੂਆਂ ਲਈ ਅਪਾਰ ਸ਼ਰਧਾ ਹੈ । ਕੀ ਭਗਵੇ ਕਪੜਿਆਂ ਵਾਲੇ ਉਦਾਸੀ, ਘੋਨ ਮੋਨ ਪਰਮ ਹੰਸ, ਜਟਾਂ ਵਾਲੇ ਨਾਂਗੇ, ਕੰਠੀ ਵਾਲੇ ਬੈਰਾਗੀ, ਕੰਨ-ਪਾਟੇ ਜੋਗੀ ਤੇ ਚਿੱਟ-ਚਾਦਰੀਏ, ਤਿਆਗੀ, ਮੇਰੇ ਪਿੰਡ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਲਈ ਸਭ ਈਸ਼ਵਰ ਦੇ ਅਵਤਾਰ ਹਨ । ਇਹਨਾਂ ਕਿਸਮਾਂ ਦੇ ਸੰਤ ਤਾਂ ਟਕਸਾਲੀ (ਸੰਪਰਦਾਈ) ਮੰਨੇ ਦੰਨੇ ਹੁੰਦੇ ਹੀ ਹਨ, ਇਹਨਾਂ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਨਵੇਂ ਨਵੇਂ ਤਰੀਕਿਆਂ ਦੇ ਅਨੇਕ ਭਾਂਤ ਦੇ ਸੰਤਾਂ ਲਈ ਭੀ ਮੇਰੇ ਪਿੰਡ ਵਿੱਚ ਬੜੀ ਸ਼ਰਧਾ ਹੈ । ਸੰਤਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਮੌਜੂਦ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ।

ਇੱਕ ਦਿਨ ਪ੍ਰਭਾਤੇ ਜਦੋਂ ਡੁਬੂੰ ਡੁਬੂੰ ਕਰਦੇ ਤਾਰਿਆਂ ਦੀ ਮੱਧਮ ਪੈ ਰਹੀ ਲੋਅ ਵਿੱਚ ਚੜ੍ਹਦੇ ਵੱਲ ਪਹੁ-ਫੁਟਾਲੇ ਦੀ ਚਿੱਟ-ਚਾਨਣੀ ਅੰਦਰ, ਲਾਲੀ ਆਪਣੀ ਸੰਧੂਰੀ ਭਾਹ ਘੋਲ ਰਹੀ ਸੀ, ਚੱਕੀਆਂ ਦੀ ਘੂਕਰ ਅਧ-ਸੁੱਤਿਆਂ ਦੀ ਨੀਂਦ ਗਾਹੜੀ ਕਰ ਰਹੀ ਸੀ, ਪੰਖੀ ਆਲ੍ਹਣਿਆਂ ਵਿੱਚ ਚੀ ਚੀ ਕਰਨ ਲਗੇ ਸੀ, ਕਿੱਲਿਆਂ ਉਤੇ ਖੜੇ ਕੱਟੇ ਵੱਡੇ ਦੁਧ ਚੁੰਘਣ ਲਈ ਰੰਭਣੇ ਸ਼ੁਰੂ ਹੀ ਹੋਏ ਸਨ, ਹਲਾਟ ਦੀ ਘੀ ਘੀ ਤੇ ਹਾਲੀਆਂ ਦੀਆਂ ਹੇਕਾਂ ਨੂੰ ਚੀਰਦੀ ਇੱਕ ਅਵਾਜ਼ ਮੇਰੇ ਪਿੰਡ ਦੇ ਕੁਝ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਭੋਲੇ ਭਾਲੇ ਕੰਨਾਂ ਨੇ ਇੰਝ ਸੁਣੀ—

‘ਕੋਠੇ ਮਨ ਦੇ ਨੂੰ ਜਿੰਦਗਾ ਭਾਰੀ, ਕੁੰਜੀ ਹੱਥ ਸੰਤਾਂ ਦੇ ।

ਸੂਰਜ ਦੀ ਟਿੱਕੀ ਚੜ੍ਹਦੀ ਤੱਕ ਸਾਰੇ ਪਿੰਡ ਵਿੱਚ ਚਰਚਾ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਈ । ਗੋਹਾ ਕੂੜਾ ਕਰਦੀਆਂ ਜਨਾਨੀਆਂ, ਖੇਤਾਂ ਨੂੰ ਜਾਂਦੇ ਕਿਰਸਾਨਾਂ ਦਾ ਜਿੱਥੇ ਵੀ ਇੱਕ ਦੂਜੇ ਨਾਲ ਮੇਲ ਹੋਇਆ ਓਥੇ ਹੀ ਪਰਾ ਸਜਾ ਕੇ ਖੜ੍ਹੇ ਹੋ ਗਏ—

‘ਮਖਿਆ ਨੀ ! ਅੱਜ ਸਵੇਰੇ ਸ਼ਬਦ ਨੀ ਸੁਣਿਆ ?’

‘ਨੀ ਮੇਰੇ ਡੁੱਬ ਜਾਣੇ ਕੰਨਾਂ ਵਿੱਚ ਕਾਹਨੂੰ ਵਲੇਲ ਪੈਦੀ ਐ । ਤੂੰ ਹੀ ਦੱਸ ਸ਼ਬਦ ਵਾਲੀ ਕੀ ਗੱਲ ਐ ?’ ਹੋਰ ਤੀਵੀਆਂ ਵੀ ਗੱਲਾਂ ਕਰਦੀਆਂ ਸੁਣਦੀਆਂ ਨੇ ।

‘ਕਹਿੰਦੇ, ਮਾਂਹਦਪੁਰ ਵਾਲੇ ਸੰਤ ਅੱਜ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋ ਗਏ ਨੇ ।’

‘ਹੈਂ ? ਸੱਚੀ, ਭਾਈ ! ਸੁਣਿਆ ਸੀ ਬਈ ਟਿੱਬੇ ਵਾਲੀ ਖੂਹੀ ਕੋਲ ਛੀ ਮਹੀਨਿਆਂ

ਤੋਂ ਇੱਕ ਸੰਤ ਤਪ ਸਾਧ ਰਿਹੈ । ਜ਼ਰੂਰ ਹੱਥ ਦੇ ਘਰੋਂ ਕੋਈ ਚੀਜ਼ ਮਿਲੀ ਹੈ । ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਆਪਣੇ ਪਿੰਡ ਦੇ ਲੋਕ ਬੜੇ ਭੈੜੇ ਨੇ, ਇਹ ਐਵੇਂ ਤਾਂ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਸਿਆਣਦੇ ਵੀ ਨਹੀਂ ।' ਹੁਣ ਓਦਣ ਦੇ ਸੰਤਾਂ ਦੀ ਸ਼ੋਭਾ ਕਰਦੇ ਨਹੀਂ ਬੱਕਦੇ ।

ਤੇ ਆਦਮੀ ਪਰਿਆਂ ਵਿੱਚ ਬੈਠ ਕੇ ਗੱਲਾਂ ਕਰਨ :—

‘ਸੋਣਾ । ਸੰਤਾਂ ਦੀ ਕਿਵੇਂ ਗੱਲ ਐ ? ਸੁਣਿਆ, ਬੋਡੇ ਬਾਰ ਅੱਗੋਂ ਲੰਘੇ ਨੇ ।’

‘ਮੈਂ ਤਾਇਆ । ਓਦੋਂ ਡੰਗਰਾਂ ਨੂੰ ਪੱਠੇ ਪਾਉਣ ਉੱਠਿਆ ਸੀ । ਨਿੱਕੀ ਕੇ ਖਾਰ ਖੂਹ ਜੋੜਨ ਆਏ ਸੀ, ਭਜਨਾ ਹਲ੍ਹ ਦੀ ਹਨਾੜੀ ਪਾ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਕੀ ਪੁੱਛਦੈ, ਸੰਤਾਂ ਨੇ ਜਦੋਂ ਸ਼ਬਦ ਲਾਇਆ ਬੱਸ ਕਬਾੜ, (ਕਪਾਟ) ਦੀ ਖੋਲ੍ਹ ਦਿੱਤੇ । ਬਿਨਾਂ ਕਰਨੀ ਵਾਲੀ ਜ਼ਬਾਨ ਤੋਂ, ਪਹਿਲਾਂ ਇਹੋ ਜਿਹਾ ਰਸ ਉਈਂ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ ।’

ਓਦੇ ‘ਇਹ ਈ ਸੰਤ ਨੇ ਨਾ, ਜਿਹੜੇ ਆਪਣੇ ਨਿੱਮ ਵਾਲੇ ਖੇਤਾਂ ਦੀਆਂ ਦੈੜਾਂ (ਟਿੱਬਿਆਂ) ਵਿੱਚ ਆਪਾਂ ਇਕੱਠੇ ਦਿਨ ਬੈਠੇ ਦੇਖੇ ਸੀ ।’

ਲੋਕ ਕਹਿੰਦੇ ਸੀ, ‘ਪਖੰਡ ਕਰਦੈ ਸਾਧ !’ ਹੁਣ ਪਤਾ ਲੱਗੂ, ਜਦੋਂ ਪਤੰਦਰ ਪਰਗਟ ਹੋ ਗਿਐ, ਤਪੱਸਿਆ ਕਿਤੇ ਗੁੱਝੀ ਰਹਿੰਦੀ ਐ, ਅੱਜ ਈ ਸਾਰੇ ਪਿੰਡ ਵਿੱਚ ਜੱਸ ਫੈਲ ਗਿਐ ।’ ਲਉ ਕਰ ਲਉ ਬੰਦ, ਜੀਹਨੇ ਕਿਸੇ ਦੀ ਜ਼ਬਾਨ ਬੰਦ ਕਰਨੀ ਹੈ, ਮਰਾ ਲਏ ਅਹੀ ਤਹੀ । ਸੰਤ ਹੁਣ ਗੁੱਝੇ ਨਹੀਂ ਰਹਿਣ ਲਗੇ ।

‘ਔਹ ਗਏ ਸਾਜਨ ਔਹ ਗਏ’ ਵਾਂਗੂ, ਮੂਹਰੇ ਮੂਹਰੇ ਸੰਤ ਤੇ ਮਗਰ ਸ਼ਿਕਾਰੀ ਕੁੱਤੇ ਵਾਂਗ ਸਿਰ ਤਲਵਾਏ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਸਰਧਾਲੂ, ਆਖਰ ਸੰਤਾਂ ਨੂੰ ਸਰਕੜੇ ਦੇ ਬੂਝਿਆਂ ਵਿੱਚ ਦੱਬਿਆ ਨਹੀਂ, ਜਾ ਲੱਭਿਆ : ਸੰਤ ਪਰਗਟ ਤਾਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਹੋ ਚੁੱਕੇ ਸਨ, ਹੁਣ ਤਾਂ ‘ਗੁਰੂ ਲਾਧੋ ਰੇ’ ਵਾਂਗ ਦੂਰ ਦੂਰ ਦੋਹੀ ਫਿਰ ਗਈ । ਸਾਰੇ ਦਿਲਾਕੇ ਵਿੱਚ ਦਿਨਾਂ ਅੰਦਰ ਹੀ ਸੰਤਾਂ ਦੀਆਂ ਕਈ ਅਦਭੁਤ ਕਰਾਮਾਤਾਂ ਦੀ ਚਰਚਾ ਆਰੰਭ ਹੋ ਗਈ ।

ਲੋਕਾਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਸੁਣਾਉਣੀਆਂ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤੀਆਂ, ‘ਅਮਕੇ ਪਿੰਡ ਵਾਲੇ ਸੂਬੇਦਾਰ ਨੇ ਦੋ ਵਿਆਹ ਕਰਾਏ, ਪਰ ਮੁੰਡਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਹੁੰਦਾ । ਉਸ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਬਹੂ ਦਾ ਸੁੱਖ ਨਾਲ ਪੈਰ ਭਾਂਗਾ ਸੀ । ਸੰਤਾਂ ਨੇ ਬਚਨ ਕੀਤਾ ‘ਜੇ ਮੁੰਡਾ ਹੋਇਆ ਭਗਤਾ ? ਗਰੀਬ ਗੁਰਬੇ ਨੂੰ ਜੱਗ ਕਰੀਂ ।’ ਦੇਖ ਲਉ ਗੱਲ ਪੱਕੀ ਨਿਕਲੀ, ਰੜੀ ਹੋਈ ਇੱਟ ਵਰਗਾ ਮੁੰਡਾ ਵੇਹੜੇ ਵਿੱਚ ਖੇਲ੍ਹਦਾ ਫਿਰਦੈ ।’

‘ਲੈ ਇਹ ਤਾਂ ਸਭ ਨੂੰ ਦੀਹਦੈ ਵਈ ਸੰਤ ਕਲਾ ਵਾਲੇ ਨੇ । ਸਿੱਖਾਂ ਦਾ ਮੁੰਡਾ ਕਮਲਾ ਹੋਇਆ ਫਿਰਦਾ ਸੀ, ਜੇ ਬੰਮੂ ਨੂੰ ਸੰਗਲ ਲਾਵੇ ਤਾਂ ਸੰਗਲ ਤੋੜ ਦਿੰਦਾ ਸੀ । ਇੱਟਾਂ, ਵੱਟੇ, ਚੱਕੀ ਦੇ ਪੁੜ, ਜੋ ਚੀਜ਼ ਹੱਥ ਆ ਜਾਵੇ, ਸੰਤ ਘਰ ਟਪਾ ਛੱਡਦਾ ਸੀ । ਇੱਕ ਦਿਨ ਉਹਦੀ ਮਾਂ ਰਾਤ ਨੂੰ ਘਰ ਦਿਆਂ ਤੋਂ ਚੋਰੀ ਜਾ ਕੇ ਸੰਤਾਂ ਤੋਂ ਸਿਰ ਤੇ ਹੱਥ ਫਿਰਵਾ ਲਿਆਈ, ਬੱਸ ਓਦਣ ਦਾ ਚੰਗਾ ਭਲਾ ਹੈ ।’

ਸੰਤਾਂ ਦੇ ਵਰ ਸਰਾਪ, ਕਰਾਮਾਤ ਤੇ ਕਰੋਪੀਆਂ ਦੀਆਂ ਬਿਨਾਂ ਖੰਭਾਂ ਤੋਂ ਅਜਿਹੀਆਂ

ਡਾਰਾਂ ਬਣ ਬਣ ਕੇ ਉਡਣੀਆਂ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਈਆਂ ਕਿ ਅਲਫ ਲੈਲਾ ਦੇ ਕਿੱਸੇ ਮਾਤ ਪੈ ਗਏ ।

ਇਕ ਗੱਲੋਂ ਸੰਤ ਬੜੇ 'ਅਗਾਂਹ-ਵਧੂ' ਨਿਕਲੇ । ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਸ਼ਬਦ ਕੀਰਤਨ ਦੇ ਸਾਰੇ ਤਰੀਕਿਆਂ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਮੁੰਡਿਆਂ ਦਾ ਗਿੱਧੇ ਦੀਆਂ ਬੋਲੀਆਂ ਵਾਲਾ 'ਸ਼ਬਦੀ ਜਥਾ' ਤਿਆਰ ਕਰ ਲਿਆ । ਡੰਗਰ ਚਾਰਦੇ ਗੱਭਰੂਆਂ ਨੂੰ ਟਿੱਬਿਆਂ ਉੱਤੇ ਇਕੱਠੇ ਕਰਕੇ, ਕਿਸੇ ਦੇ ਹੱਥ ਤੁੰਬਾ, ਕਿਸੇ ਦੇ ਕਾਟੋ ਤੇ ਕਿਸੇ ਦੇ ਘੁੰਗਰਾਲਾ, ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਲੱਕੜ ਦੇ ਸੱਪ ਤੇ ਚਿਮਟੇ ਫੜਾ ਕੇ ਹਫਤੇ ਕੁ ਦੀ ਗੀਰਸਲ ਪਿਛੋਂ ਇਕ ਚੰਗੀ 'ਧਾਰਮਕ ਭੰਗੜਾ ਪਾਰਟੀ' ਤਿਆਰ ਕਰ ਲਈ ।

ਇਹਨਾਂ 'ਕੀਰਤਨ ਰਸੀਆਂ' ਨੂੰ ਇੱਕ ਪਰੇਮੀ ਨੇ ਕੁੱਝ ਪੈਸੇ ਲਿਆ ਕੇ ਸਲੇਟੀ ਭੋਥੇ, ਲਾਲ ਢਾਠੀਆਂ, ਟੌਰੇ ਵਾਲੇ ਸਾਢੇ, ਇੱਕੋ ਰੰਗੇ ਝੰਗੇ ਸਵਾ ਕੇ ਜੱਬੇ ਦਾ ਠਾਠ ਬੰਨ੍ਹ ਦਿੱਤਾ । ਪਹਿਲਾਂ ਪਹਿਲ ਇਹ 'ਕੀਰਤਨੀ ਜੱਬਾ' ਟਿੱਬਿਆਂ ਉੱਤੇ ਪਿੰਡੋਂ ਬਾਹਰ ਹੀ ਆਪਣੀਆਂ 'ਸੰਗੀਤਕ ਧੁਨਾਂ' ਅਲਾਪਦਾ ਰਿਹਾ । ਥੋੜੇ ਦਿਨਾਂ ਵਿੱਚ ਜਦੋਂ ਆਸ ਪਾਸ ਦੇ ਪਿੰਡਾਂ ਤੋਂ ਖਾਸੇ ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਅੱਪੜਨ ਲਗ ਪਏ ਤਾਂ ਇਹ ਜੱਬਾ ਪਿੰਡਾਂ ਦੇ ਪਿੜਾਂ ਵਿੱਚ ਆ ਜਾ ਕੇ ਆਪਣੇ ਅਖਾੜੇ ਜਮਾਉਣ ਲੱਗ ਪਿਆ ।

ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਥਾਂ ਇਹਨਾਂ ਕੁੱਝ-ਕੱਚੇ ਭੁੰਨੇ ਧਾਰਮਿਕ ਭਾਵਾਂ ਵਾਲੀਆਂ ਬੋਲੀਆਂ ਦੇ ਟੋਟਕਿਆਂ ਦੇ ਮੋਤੀ ਬਿਖੇਰਨੇ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤੇ :

ਇਕ ਵੀਰ ਦੇਈਂ ਵੇ ਰੱਬਾ ! ਦੇਈਂ ਵੇ ਰੱਬਾ,

ਸਹੁੰ ਖਾਣ ਨੂੰ ਬੜਾ ਚਿੱਤ ਕਰਦੈ ।

ਨਿੱਤ ਨਿੱਤ ਨੀ ਜਗਤ ਤੇ ਆਉਣਾ,

ਓ ! ਜਗਤ ਤੇ ਆਉਣਾ

ਜਬਾਨ ਵਿੱਚ ਪਾ ਲੈ ਮਿਸਰੀ ।

ਇਹੋ ਜਿਹੇ ਸਦਾਚਾਰਕ ਗੀਤਾਂ ਦਾ 'ਕਲਚਰਲ ਸ਼ੋਅ' ਦੇਖਣ ਲਈ ਕੌਣ ਨਾ ਆਉਂਦਾ ? ਜੰਗਲਾਂ ਵਿੱਚ ਮੰਗਲ ਲੱਗਣ ਲੱਗ ਪਏ । ਜਦੋਂ ਪਿੰਡਾਂ ਦੇ ਗੱਭਰੂ ਤੇ ਸਿਆਣੇ ਸਿਆਣੇ ਲੋਕ ਖਾਸੀ ਗਿਣਤੀ ਵਿੱਚ ਸਰੋਤਿਆਂ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋ ਗਏ ਤਾਂ ਸੰਤਾਂ ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਸਾਥੀਆਂ ਨੇ ਪਿੰਡ ਠੁੱਲ੍ਹੀਵਾਲ, ਮਾਂਗੇਵਾਲ, ਕੁਰਤ, ਮਨਾਲ ਤੇ ਮੇਰੇ ਪਿੰਡ ਮਿਠੇਵਾਲ ਦੇ ਵਿਚਾਲੇ ਰਾਹੀਆਂ ਪਾਧੀਆਂ ਵਾਸਤੇ ਪਾਣੀ ਪੀਣ ਲਈ ਲਗਾਈ ਹੋਈ ਇੱਕ ਖੂਹੀ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਕੇਂਦਰ ਥਾਪ ਦਿੱਤਾ । ਉਸ ਦਾ ਨਾਮ ਰੱਖਿਆ ਜੋਤਪੁਰੀ । ਦਰਸ਼ਕਾਂ ਵਿੱਚ ਫਿਰ ਸਿਤੀਆਂ ਵੀ ਆਉਣ ਲੱਗ ਪਈਆਂ । ਸੰਤਾਂ ਨੇ ਸ਼ਰਧਾਲੂਆਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਵਧਦੀ ਦੇਖ ਕੇ ਕੁੱਝ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀਆਂ 'ਤੁੱਕਾਂ' ਨੂੰ ਭੰਨ ਤੋੜ ਕੇ ਬੋਲੀਆਂ ਦੀ ਸ਼ਕਲ ਦੇਣੀ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤੀ : —

* ਨਾਮ ਛੀਬਾ ਕਾਣੀ ਕੌਂਡੀ ਦਾ, ਓਦੇ ਕਾਣੀ ਕੌਂਡੀ ਦਾ,

* ਨਾਮ ਜਪ ਕੇ ਲੱਖਾਂ ਦਾ ਹੋ ਗਿਆ ।

* ਨਾਮ ਦੇਵ ਤੋਂ ਗੁਆਂਢਣ ਪੁੱਛਦੀ ਕੀਹਤੋਂ ਤੋਂ ਬਣਾਈ ਛੱਪਰੀ ।

- * ਨਾਮੇ ਛੀਬੇ ਦੀ ਬਣਾਈ ਤੈਂ ਤਾਂ ਛੱਪਰੀ, ਧੰਨੇ ਦੀਆਂ ਗਊਆਂ ਚਾਰੀਆਂ
- * ਕੱਬੇ ਲੱਗਿਆ ਪ੍ਰੇਮ ਛੋਟੀ ਉਮਰੇ ਪੁੱਛਦੇ ਨਾਰਦ ਖੜ੍ਹੇ,
- * ਤੈਥੋਂ ਤਪ ਨਹੀਂ ਬਾਲਕਿਆ ਹੋਣਾ ਜੰਗਲਾਂ 'ਚ ਸ਼ੇਰ ਬੁੱਕਦੇ ।
- * ਬੁਰੀਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ—ਉਏ ! ਬੁਰੀਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਮਤੇਦੀਆਂ ਮਾਵਾਂ,
ਪੁੱਤਰਾਂ ਨੂੰ ਝਿੜਕਦੀਆਂ ।
- * ਪਾ ਲੈ ਤੰਤਿਆਂ ਬੰਮਾਂ ਨੂੰ ਜੱਫੀਆਂ, ਬੰਮਾਂ ਨੂੰ ਓਏ ਜੱਫੀਆਂ,
- * ਦੇਖੂ ਤੇਰਾ ਰਾਮ ਰੱਖ ਲੂ ।
- * ਸਾਥੋਂ ਭੁੱਖਿਆਂ ਤੋਂ, ਸਾਥੋਂ ਭੁੱਖਿਆਂ ਤੋਂ,
ਭਗਤੀ ਨਾ ਹੋਵੇ, ਆਹ ਲੈ ਫੜ੍ਹ ਮਾਲਾ ਆਪਣੀ ।
- * ਤੱਕੜੀ ਰੇਤ ਨੂੰ ਲਾਈ, ਰੇਤੇ ਦੀ ਖੰਡ ਬਣ ਗਈ ।
- * ਮੋਰ ਘੁੱਗੀਆਂ ਕਬੂਤਰ ਤੋਤੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਤੇਰਾ ਨਾਮ ਜਪਦੇ ।
ਤੈਂ ਤਾਂ ਕੰਡੇ ਜਿਹੇ ਪਾਪੀ ਬਾਬਾ ! ਤਾਰ ਤੇ,
- * ਓਏ ਸਾਡੀ ਵਾਰੀ ਕਦੋਂ ਆਏਗੀ ।
- * 'ਕੋਈ ਲੈ ਗਿਆ ਭਗਤ ਚੁਰਾ ਕੇ ਬ੍ਰਹਮੇ ਦੇ ਵੇਦਾਂ ਨੂੰ ।'

ਪ੍ਰਭੂ ਹਰੀ ਨੇ 'ਸੂਰ' ਦਾ ਅਵਤਾਰ ਧਾਰ ਕੇ ਕਿਵੇਂ ਬ੍ਰਹਮੇ ਦੇ ਬੇਦਾਂ ਨੂੰ ਚੁੱਕ ਕੇ ਪਤਾਲ ਵਿੱਚ ਚੁਭੀ ਮਾਰੀ, ਤੇ ਤਿੰਨਾਂ ਕਾਲਾਂ ਦਾ ਜਾਣੂ ਬ੍ਰਹਮਾ ਵੇਦਾਂ ਬਿਨਾ ਪਿਆ ਤੜਫੇ, ਜਿਵੇਂ ਮੱਛੀ ਪਾਣੀ ਬਿਨਾਂ ਤੜਫਦੀ ਹੈ । ਵੇਦਾਂ ਦਾ ਕੋਈ ਪਤਾ ਨਾ ਲਗੇ, ਫਿਰ ਮੱਛ ਦਾ ਅਵਤਾਰ ਧਰ ਕੇ 'ਹਰੀ' ਨੇ ਕਿਵੇਂ ਵੇਦ ਲਿਆ ਕੇ ਬ੍ਰਹਮੇ ਦਾ ਹੰਕਾਰ ਦੂਰ ਕੀਤਾ, ਅਵਤਾਰਾਂ ਤੇ ਭਗਤਾਂ ਆਦਿ ਦੀਆਂ ਕੁੱਝ ਇਧਰੋਂ ਉਧਰੋਂ ਸੁਣੀਆਂ— 'ਸਾਖੀ-ਪ੍ਰਮਾਣ' ਵਾਲੇ ਉਪਦੇਸ਼ਕਾਂ ਵਾਲੀਆਂ ਕਥਾ ਕਹਾਣੀਆਂ ਸੁਣਾ ਕੇ ਪਿਛੋਂ ਉਪਰ ਦੱਸੀਆਂ ਹੱਲੇ ਦੀਆਂ ਧਾਰਨਾਂ ਵਿੱਚ ਜਦੋਂ ਸੰਤਾਂ ਨੇ ਇਹੋ ਜਿਹੇ ਹੋਰ ਟੋਟਕੇ ਸੁਣਾਉਣੇ ਤਾਂ ਸ਼ਰਧਾਲੂਆਂ ਨੂੰ ਤਰੇਲੀਆਂ ਲਿਆ ਦੇਣੀਆਂ ।

ਲੋਕਾਂ ਦੀਆਂ ਮੰਡਲੀਆਂ, ਬਹੁਤੀਆਂ ਬੀਬੀਆਂ ਪ੍ਰੇਮ ਰਸ ਵਿੱਚ ਗੁੱਧੀਆਂ ਮੂੰਹ ਹਨੇਰੇ ਪਿੰਡਾਂ ਤੋਂ ਜਥੇ ਲੈ ਜਾ ਕੇ ਖੂਹੀ ਤੇ ਪੁੱਜਣੀਆਂ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਈਆਂ ਇਥੇ ਨਿੱਤ ਦਾ ਜੋੜ ਮੇਲਾ ਬਣ ਗਿਆ ।

ਆਸ ਪਾਸ ਦੇ ਸੰਤਾਂ ਅਤੇ ਸ਼ਬਦੀ ਜਥਿਆਂ ਨੂੰ, ਆਪਣੀ ਪੜ੍ਹਤ ਤੇ ਮਾਣ ਮਰਿਆਦਾ ਜਾਂਦੀ ਵੇਖ ਕੇ ਹੱਥਾਂ ਪੈਰਾਂ ਦੀ ਪੈ ਗਈ । ਕੁੱਝ ਕੱਟੜ ਖਿਆਲਾਂ ਦੇ ਹਮਾਤੜ ਬੰਦਿਆਂ ਨੇ ਸੰਤਾਂ ਵਿਰੁੱਧ ਪ੍ਰਚਾਰ ਮੁਹਿੰਮ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤੀ :

'ਨਾ ਰਹਿਤ ਨਾ ਬਹਿਤ, ਬੋਲੀਆਂ ਪਾਈ ਜਾਂਦੈ, ਇਹ ਸੰਤ ਕਿੱਧਰੋਂ ਹੈ ?'

ਜਦੋਂ ਸੰਤਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਪਤਾ ਲੱਗਿਆ ਤਾਂ ਉਹਨਾਂ ਇੱਕੋ ਹੀ 'ਅਮੋਘਬਾਣ' ਚਲਾ ਕੇ ਵਿਰੋਧੀ ਪ੍ਰਚਾਰ ਦਾ ਸਾਰਾ ਅਸਰ ਹੰਝੂ ਛੱਡਿਆ । ਸੰਤਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ 'ਕੀਰਤਨ ਦਰਬਾਰ' ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਹੋਰ ਟੋਟਕਾ ਗਾਉਣਾ ਆਰੰਭ ਦਿੱਤਾ :—

ਰੱਬ ਫਿਰਦਾ ਸੀ, ਓਏ ! ਰੱਬ ਫਿਰਦਾ ਸੀ,

ਫਿਰਦਾ ਸੀ ਧੰਨੇ ਦੇ ਖੁਰ ਵੱਢਦਾ,
ਓਹਨੇ ਕੇਹੜਾ ਕੱਛ ਪਾਈ ਸੀ ।

ਪਿੰਡਾਂ ਦੇ ਸ਼ਬਦੀ ਜਥਿਆਂ ਵਿੱਚ ਵਧੇਰੇ ਗੈਰ ਜੱਟ ਜਾਤੀਆਂ ਦੇ ਲੋਕ ਹੁੰਦੇ ਹਨ । ਸੰਤ ਕਿਉਂਕਿ ਜੱਟ ਸਨ, ਇਸ ਲਈ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਵਿਰੋਧੀਆਂ ਨੂੰ ਪਛਾਤਨ ਤੇ ਆਪਣੀ ਧਿਰ ਪੱਕੀ ਕਰਨ ਲਈ ਮਨੋ-ਵਿਗਿਆਨਕ ਟੁੰਬ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਇਕ ਹੋਰ ਟੋਟਕਾ ਈਜਾਦ ਕਰਕੇ ਸੁਪ੍ਰਤਨਿਕ ਰਾਕਟ ਵਾਂਗ ਚਲਾਉਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿਤਾ :—

ਜਾਗੋ ਜਾਗੋ, ਓਏ !

ਜਾਗੋ ਓਏ, ਭਰਾਵੇ ਜ਼ਿਮੀਂਦਾਰੋ ।

ਲਾਗੀਆਂ ਨੇ ਰੱਬ ਲੁੱਟ ਲਿਆ ।

ਧੰਨੇ ਭਗਤ ਦਾ 'ਗੋਬਿੰਦ ਗੋਬਿੰਦ ਸੰਗ' ਵਾਲਾ ਸ਼ਬਦ ਪੜ੍ਹਾ ਕੇ, ਜਦੋਂ ਉਸ ਨੇ 'ਇਹ ਬਿਧਿ ਸੁਣ ਕੇ ਜਾਟਰੋ ਉਠ ਭਗਤੀ ਲਾਗਾ' ਤੁਕ ਤੇ ਅੱਪੜਨਾ ਤੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਸਾਖੀ ਸੁਣਾ ਕੇ ਅਰਬ ਸਮਝਾਉਣੇ, ਬੱਸ ਕੁਝਲ ਹੀ ਕੱਢ ਦੇਣੇ । ਜਿਵੇਂ ਜੱਟਾਂ ਤੋਂ ਲੁੱਟੇ ਜਾਂਦੇ ਰੱਬ ਨੂੰ ਛੇਤੀ ਲੁੱਟਣ ਲਈ ਹੁਣੇ ਹੱਲਾ ਬੁਲਾਉਣਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ਉਸ ਨੇ ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਅਰਥ ਕਰਨੇ—'ਇਹ ਗੱਲਾਂ ਸੁਣ ਕੇ ਧੰਨੇ ਜੱਟ ਨੂੰ ਰੋਹ, ਜਾਣੀ ਗੁੱਸਾ ਚੜ੍ਹ ਗਿਆ—ਇਹ ਗੱਲਾਂ ਸੁਣ ਕੇ ਧੰਨਾ ਜੱਟ ਭਰਾਵੇ ! ਫਿਰ ਰੋ ਉਠਿਆ, ਵਈ ਇਹ ਤਾਂ ਕਮੀਨ-ਕੰਦੂ ਹੀ ਰੱਬ ਨੂੰ ਲੁੱਟ ਕੇ ਲੈ ਚਲੇ । ਬੱਸ ਜਦੋਂ ਭਗਤੀ ਨੂੰ ਮੜਾਸਾ ਮਾਰ ਕੇ ਲੱਗ ਗਿਆ, ਜਿਵੇਂ ਜੱਟ ਕਿਸੇ ਖੇਤ ਵਿੱਚੋਂ ਕਾਹੀ ਮਾਰਨ ਲੱਗ ਜਾਂਦੇ ਨੇ, ਬ੍ਰਹਮਣ ਨੇ ਬਖੇਰੀ ਚਲਾਕੀ ਕੀਤੀ, ਉਹ ਵੀ ਅੱਗੋਂ ਪਤੰਦਰ ਟੱਕਰਿਆ, ਉਸ ਨੇ ਰੱਬ ਪੱਥਰ ਵਿਚੋਂ ਹੀ ਕੱਢ ਦਿਖਾਇਆ !'

ਇਹੋ ਜਿਹੀਆਂ ਅਜਬ ਕਹਾਣੀਆਂ ਸੁਣ ਕੇ ਗੁਰਮਤੀ ਖਿਆਲਾਂ ਦੇ ਸਿੱਖ ਇਹਨਾਂ ਸੰਤਾਂ ਦੇ ਘੋਰ ਵਿਰੋਧੀ ਬਣ ਗਏ ਤੇ ਆਮ ਲੋਕ ਵਧੇਰੇ ਸ਼ਰਧਾਲੂ । ਸੰਤਾਂ ਨੇ ਲਗਦੇ ਹੱਥ ਦੀ ਆਪਣੇ ਇਹ 'ਤੰਤੀ ਸਾਜ਼' ਨੂੰ ਮਾਤ ਪਾਉਣ ਵਾਲੇ, 'ਰਾਏ ਗੰਧਰਵਾਂ' ਦੇ ਜਥੇ ਸਮੇਤ ਪਿੰਡਾਂ ਦੇ ਦੌਰੇ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤੇ । ਇੱਕ ਦਿਨ ਮੇਰੇ ਪਿੰਡ ਦੇ ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਵੀ ਸੰਤਾਂ ਨੂੰ ਚਰਨ ਪਾਉਣ ਦਾ ਸੱਦਾ ਦੇ ਆਏ ।

ਸਾਡੇ ਪਿੰਡ ਦੇ ਕੱਟੜ ਖਿਆਲਾਂ ਦੇ ਸ਼ਬਦੀ ਜਥੇ ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਸੰਤਾਂ ਦੇ ਵਿਰੋਧ ਵਿੱਚ ਡੱਟ ਗਏ । ਅਖੇ ਏਸ ਸੰਤ ਦੀ ਤਾਂ ਕੋਈ ਰਹਿਤ ਬਹਿਤ ਨਹੀਂ, ਆਖਰ ਫੈਸਲਾ ਇਹ ਹੋਇਆ ਕਿ ਜਿਸ ਦਿਨ ਸੰਤ ਸਾਡੇ ਪਿੰਡ ਆਉਣਗੇ, ਪਰਨੇ ਦੀ ਥਾਂ ਤੇੜ ਕਛਹਿਰਾ ਪਾਉਣਗੇ ਤੇ ਗੁਰਬਾਣੀ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ 'ਬਾਂਹੋਰਲੀਆਂ ਮਨ-ਘੜ੍ਹਤੋਂ ਬੋਲੀਆਂ' ਨਹੀਂ ਲਾਉਣਗੇ । ਸੰਤਾਂ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਤੁਕ ਤਾਂ ਵੱਖ ਰਹੀ, ਲਗ ਕੰਨਾ ਵੀ ਬਾਹਰੋਂ ਨਹੀਂ ਲੱਗਣ ਦਿਆਂਗੇ, ਤੇ ਕੱਛ ਅਤੇ ਪਰਨੇ ਵਿੱਚ ਮੈਨੂੰ ਕੀ ਫਰਕ ਐ, ਓਦਣ ਕੱਛ ਪਾ ਲੂੰਗੇ ।'

ਸੰਤਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਘੁੰਗਰੂਆਂ, ਸੱਪਾਂ, ਕਾਟੋਆਂ, ਤੂੰਬਿਆਂ ਵਾਲੇ ਨੌਜਵਾਨਾਂ ਦੇ ਜਥੇ ਦੀ ਘਨਘੋਰ ਆਵਾਜ ਵਿੱਚ ਮੰਗਲਾਚਰਨ ਦਾ ਸ਼ਬਦ ਅਲਾਪਿਆ :—

ਏਕੰ ਏਕੰ ਏਕੰਕਾਰ

ਓਏ ! ਏਕੰਕਾਰ ਸਤਿਨਾਮ;

ਏਕੰ ਏਕੰ ਏਕੰਕਾਰ ।

ਸਰੋਤਾਗਣ ਤੇ ਦੀਵਾਨ ਲਗਾਉਣ ਵਾਲੀ ਪਾਰਟੀ ਇਹ ਸੁਣ ਕੇ ਸੋਚ ਹੀ ਰਹੇ ਸੀ ਕਿ ਇਹ ਸ਼ਬਦ ਹੈ ਜਾਂ ਕੁੱਝ ਹੋਰ ਹੈ ? ਸੰਤਾਂ ਨੇ ਇੱਕ ਹੋਰ ਨਹਿਲੇ ਉੱਤੇ ਦਹਿਲਾ ਕੱਢ ਮਾਰਿਆ :

ਓਏ ! ਬਾਣੀ ਤੇਰੀ ਕੱਟੇ, ਵਈ ਕੱਟੇ, ਕੱਟੇ,

ਕੱਟੇ, ਹਉਮੈ ਦੇ ਰੋਗ ।

ਇਸ ਕੱਟੇ ਕੱਟੇ ਦੀ ਮੁੜ ਮੁੜ ਅਨੁਪਾਸਕ ਛਣਕਾਰ ਵਾਲੀ ਤੁਕ 'ਸੁਣ' ਕੇ ਅੱਧੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਸਾਹਮਣੇ ਆਪਣੇ ਘਰ ਦੇ ਕੱਟੇ ਵੱਡੇ ਘੁੰਮਣ ਲੱਗ ਪਏ । ਬਾਣੀ ਦੀ ਇਸ ਕੁ-ਵਰਤੋਂ ਤੋਂ ਸਾਡੇ ਪਿੰਡ ਦੇ ਸ਼ਬਦੀ ਜਥੇ ਦੇ ਸਿਆਣੇ ਮੈਂਬਰ ਕੁੱਝ ਕਹਿਣ ਲਈ ਉਸਲ-ਵੱਟੇ ਭੰਨ ਹੀ ਰਹੇ ਸਨ, ਕਿ ਸੰਤਾਂ ਨੇ ਇੱਕ ਹੋਰ ਮੂੰਹ-ਫਟ ਧਾਰਨਾਂ ਦਾ ਅਲਾਪ ਆਰੰਭ ਦਿੱਤਾ—ਦਰੋਪਤੀ ਦੀ ਕਥਾ ਸੁਣਾ ਕੇ ਟੋਟਕਾ ਗਾਇਆ :

‘ਨੰਗੀ ਕਰੋ ਪੰਚਾਲੀ ਬਾਦੀ,

ਹੁਣ ਤੁਸੀਂ ਨੰਗੀ ਕਰੋ ।’

ਨਾਲ ਹੀ ਸੰਤਾਂ ਨੇ ਦਰੋਪਤੀ ਦੇ ਚੀਰ-ਹਰਨ ਵਾਲੀ ਕਥਾ ਸੁਣਾਉਣੀ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਤੇ ਅੰਤ ਵਿੱਚ ਫਿਰ ਏਹੋ ਧਾਰਨਾ ਲਾ ਕੇ ਗੂੰਜਾਂ ਪਾ ਦਿੱਤੀਆਂ ।

ਇਹ ਸੁਣਦਿਆਂ ਹੀ ਜਦੋਂ ਸ਼ਬਦੀ ਜਥੇ ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਦੀਵਾਨ ਵਿੱਚੋਂ ਉੱਠ ਕੇ ਜਾਣ ਲੱਗੇ ਤਾਂ ਪਿੰਡ ਦੇ ਪੰਜ ਸੱਤ ਬੁੜਿਆਂ ਨੇ ਕਿਹਾ—‘ਚਲੋ ਚੰਗਾ ਹੋਇਆ ਕਲੇਸ਼ ਨਿੱਬੜਿਆ, ਹੁਣ ਸੰਤ ਸ਼ਬਦ ਤਾਂ ਖੁੱਲ੍ਹ ਕੇ ਲਾਉਣਗੇ ।’ (ਜਿਵੇਂ ਪਹਿਲਾਂ ਸੰਤਾਂ ਨੇ ਕੋਈ ਕਸਰ ਛੱਡੀ ਹੋਈ ਸੀ।) ਬੋੜੇ ਦਿਨਾਂ ਪਿੱਛੋਂ ਸੰਤਾਂ ਨੇ ਆਪਣੀ ਪ੍ਰਗਟਾਈ ਖੂਹੀ ਉੱਤੇ ਮੱਸਿਆਂ ਦਾ ਮੇਲਾ ਲਾਉਣ ਦਾ ਐਲਾਨ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ।

‘ਜਿਹੜਾ ਬਾਰਾਂ ਮੱਸਿਆਂ ਨਾਵੇਗਾ, ਉਹ ਮਨ-ਇੱਛਤ ਫਲ ਪਾਵੇਗਾ ।’ ਇਹ ਵਾਕ ਸੁਣਦਿਆਂ ਹੀ ਮਨ-ਇੱਛਤ ਫਲ ਪਾਉਣ ਵਾਲੇ ‘ਗੰਢ ਦੇ ਪੂਰਿਆਂ ਤੇ ਅਕਲ ਦੇ ਊਰਿਆਂ’, ਦੀਆਂ ਵਹੀਰਾਂ ਪੈ ਗਈਆਂ । ਮੱਸਿਆਂ ਦੀ ਮਹੀਨਾ ਭਰ ਕੌਣ ਉਡੀਕ ਕਰਦਾ ? ਮਨ ਦੀਆਂ ਭਾਵਨਾਂ ਪੂਰੀਆਂ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਨੇ ਖੂਹੀ ਦੀ ਭੋਂਟੀ ਭੁਆ ਭੁਆ ਕੇ ਉਸ ਦੀਆਂ ਚੀਕਾਂ ਕਢਾ ਦਿੱਤੀਆਂ । ਰੋਜਾਨਾ ਹੀ ਮੱਸਿਆਂ ਲੱਗਣ ਲੱਗ ਪਈ । ਖੂਹੀ ਦਾ ਬੱਲਾ ਕੁਲੰਜੇ ਜਾਣ ਤੋਂ ਜਦੋਂ ਪਾਣੀ ਗੰਧਲਾ ਨਿਕਲਣ ਲੱਗ ਪਿਆ ਤਾਂ ਸੰਤਾਂ ਦੇ ਸ਼ਰਧਾਲੂਆਂ ਨੇ ਅਮਰੀਕਾ ਦੇ ਚੰਨ ਤੇ ਪੁੱਛਣ ਵਾਗ ਇੱਕ ਹੋਰ ਧਾਰਨਾ ਦੀ ਕਾਢ ਕੱਢ ਲਈ :—

ਸ਼ਰਬਤ ਵਰਗਾ ਪਾਣੀ ਸੰਤਾਂ ਦੀ ਖੂਹੀ ਦਾ ।

ਖੂਹੀ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਇੱਕ ਪਿੱਪਲੀ ਸੀ । ਸੰਤਾਂ ਦੇ ਸ਼ਰਧਾਲੂਆਂ ਨੇ ਇੱਕ ਟੋਟਕੇ ਵਿੱਚ ਇਸ ਪਿੱਪਲੀ ਦਾ ਮਣਕਾ ਵੀ ਪਰੋ ਛੱਡਿਆ :—

ਗਿੱਠ ਗਿੱਠ ਲੱਗਣ ਪਤਾਸੇ, ਸੰਤਾਂ ਦੀ ਪਿੱਪਲੀ ਨੂੰ ।
ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਇੱਕ ਹੋਰ ਬੋਲੀ ਤਾਂ ਸੁਣੀ ਸੀ :—

ਕੌੜੀ ਨਿੱਮ ਨੂੰ ਲੱਗਣ ਪਤਾਸੇ, ਵਿਹੜੇ ਛੱਡਿਆਂ ਦੇ ।

ਪਰ ਇਹ ਗਿੱਠ ਗਿੱਠ ਲੰਮੇ ਪਤਾਸਿਆਂ ਦੇ ਕਰਮਾਤੀ ਵਾਕ ਨੇ ਤਾਂ ਸਭ ਨੂੰ ਚਕਾਚੁੰਧ
ਹੀ ਕਰ ਛੱਡਿਆ ।

ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਖੂਹੀ, ਉੱਤੇ ਕਿਓਟਿਆ ਨਾ ਜਾਣ ਤੇ ਸੰਤਾਂ ਨੇ ਇੱਕ ਵੱਡੇ ਟਿੱਬੇ ਉੱਤੇ
ਤਾਲ ਬਣਾਉਣ ਦੀ 'ਇੱਛਾ' ਜਾਹਰ ਕਰ ਦਿੱਤੀ । ਪਿੰਡਾਂ ਦੇ ਲੋਕ, ਤੇ ਵਧੇਰੇ ਮੇਰੇ ਪਿੰਡ
ਦੇ, ਕਹੀਆਂ ਟੋਕਰੀਆਂ ਲੈ ਕੇ ਇਸ ਸੇਵਾ ਦੇ ਅਖੰਡ-ਜੱਗ, ਤੋਂ ਉਦੋਂ ਮੁੜੇ, ਜਦੋਂ ਤਲਾ
ਦੇ ਥੱਲੇ ਵਿੱਚੋਂ ਪਾਣੀ ਸਿੰਮਣ ਲੱਗ ਪਿਆ । ਫੇਰ ਮੁਸਕਲ ਇੱਟਾਂ ਦੀ ਬਣੀ । ਨੇੜੇ ਤੇੜੇ
ਕੋਈ ਭੱਠਾ ਨਹੀਂ ਸੀ । ਦੂਰੋਂ ਗੱਡਿਆਂ ਉੱਤੇ ਸੰਤਾਂ ਨੇ ਗਊ ਦੇ ਜਾਇਆਂ ਦੇ ਕੰਨ੍ਹੀ ਇੱਟਾਂ
ਢੁਆਉਣੀਆਂ ਉਂਠੀਆਂ ਨਾ ਮੰਨੀਆਂ । ਗਏ ਇਸ 'ਪਵਿੱਤਰ ਕਾਜ' ਲਈ ਮੁੱਢੋਂ ਮਾੜੇ
'ਸਮਝੇ ਗਏ' । ਸੰਤਾਂ ਨੇ ਇੱਟਾਂ ਕੇਵਲ ਵਹਿੰਗੀਆਂ ਵਿੱਚ ਆਈਆਂ ਲਾਉਣ ਦਾ ਐਲਾਨ
ਕਰ ਦਿੱਤਾ । ਧੰਨ, ਸੰਤ ਤੇ ਧੰਨ ਸੰਤਾਂ ਦੇ ਸ਼ਰਧਾਲੂ, ਬਰਨਾਲੇ, ਮਹਿਲਾਂ ਤੇ ਹੋਰ ਦੱਸ-
ਦੱਸ ਕੋਹ ਦੇ ਭੱਠਿਆਂ ਤੋਂ, ਝੀਉਰਾਂ ਦੇ ਪਾਣੀ ਭਰਨ ਵਾਂਗ ਵਹਿੰਗੀਆਂ ਵਿੱਚ ਇੱਟਾਂ ਆਉਣੀਆਂ
ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਈਆਂ । ਪਿੰਡਾਂ ਦੇ ਰਾਜ, ਸੇਵਾ ਲਈ ਪੁੱਜ ਗਏ । ਆਖਦੇ ਹਨ ਭਾਈ ਭਗਤੇ
ਦਾ ਖੂਹ ਭੂਤਾਂ ਨੇ ਰਾਤੋ ਰਾਤ ਲਗਾ ਦਿੱਤਾ ਸੀ । ਉਹ ਤਾਂ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਸੱਚ ਹੈ ਜਾਂ
ਝੂਠ, ਪਰ ਮੇਰੇ ਪਿੰਡ ਦੇ ਲਾਗੇ ਬਣੇ ਇਸ 'ਲੋਕ-ਤੀਰਥ' ਨੂੰ ਅੱਖੀਂ ਦੇਖ ਸਕਦੇ ਹੋ ਕਿ
ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਵਹਿੰਗੀਆਂ ਤੇ ਇੱਟਾਂ ਢੋਅ ਕੇ ਕਿਵੇਂ ਪਹਿਲੇ ਤਾਅ ਤਿਆਰ ਕਰ ਕੇ ਛੱਡਿਆ
ਹੈ ?

ਤਲਾ ਬਣਾ ਕੇ ਬੋੜੇ ਦਿਨਾਂ ਪਿੱਛੋਂ, ਪੰਜ ਗੱਡੇ ਗੁਲਗੁਲਿਆਂ ਦੇ ਪਕਵਾ ਕੇ ਲੋਕਾਂ
ਨੂੰ ਖਵਾਏ । ਇੱਕ ਵਾਰੀ ਲੱਭੂਆਂ ਦਾ, ਦੋ ਵਾਰੀ ਕੜਾਹ ਪੂਰੀ ਦਾ ਯੱਗ ਕੀਤਾ । ਇੱਕ
ਵਾਰੀ ਜਲੇਬੀਆਂ ਦੇ ੭ ਗੱਡੇ ਵੰਡੇ ਗਏ । 'ਜੋ ਜੀਅ ਆਵੇ ਤੇ ਜਿਤਨੀਆਂ ਜੀ ਕਰਦੈ
ਖਾਵੈ ।' ਕਹਿੰਦੇ ਨੇ ਸੰਤਾਂ ਨੇ ਲੱਭੂ ਜਲੇਬੀਆਂ ਦੇ ਇਹ ਗੱਡੇ ਧੂਰੀ, ਸ਼ੇਰਪੁਰ, ਬਰਨਾਲਾ
ਤੇ ਤਪਾ ਮੰਡੀ ਦੇ ਕੁੱਝ ਸਾਹੂਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਸਰਾਪ ਦੇਣ ਦੀ ਇੱਕੋ ਘੂਰੀ ਨਾਲ ਅਟੇਰ ਲਏ
ਸਨ ।

ਕਈਆਂ ਸ਼ਰਧਾਲੂਆਂ ਨੇ ਸੰਤਾਂ ਨੂੰ ਲੜਕੀਆਂ ਚੜ੍ਹਾਉਣੀਆਂ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤੀਆਂ ।
ਇਹਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ, ਆਖਦੇ ਹਨ ਕਈ 'ਲੰਗਰ' ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ । ਚਾੜ੍ਹਨ ਵਾਲਿਆਂ
ਨੂੰ ਸੰਤ ਫੁਰਮਾ ਦਿੰਦੇ ਹਨ— 'ਏਥੇ ਛੱਡ ਜਾਹ ਭਾਈ ! ਆਪੇ 'ਲੰਗਰ' ਵਿਚ ਸਾਧ ਸੰਗਤ
ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਕੇ ਗੁਜ਼ਾਰਾ ਕਰਦੀ ਰਹੂ ।' (ਲੜਕੀ ਨਾ ਹੋਈ ਕੋਈ ਗਾਂ ਮਹਿੰ ਵਗ ਵਿੱਚ
ਰਲਾਉਣੀ ਹੋਈ ?) ਫਿਰ ਇਹ ਸੰਤ ਆਪਣੇ ਇਸ 'ਅਵਾਮੀ-ਤੀਰਥ' ਉੱਤੇ ਇੱਕ ਇੱਕ
ਮਹੀਨੇ ਕਈ ਕਈ ਦਰਜਨਾਂ ਵਿਆਹ ਕਰਾਉਣ ਲੱਗ ਪਏ । ਓਧਰੋਂ ਮੁੰਡੇ ਵਾਲਾ ਭਗਤ
ਆਇਆ, ਏਧਰੋਂ ਲੜਕੀ ਵਾਲਾ । ਲੜਕੀ ਦਾ ਪੱਲਾ ਲੜਕੇ ਦੇ ਹੱਥ ਫੜਾਇਆ ਤੇ

‘ਮਹਾਂਗ੍ਰੰਥਵ’ ਵਿਆਹ ਹੋ ਗਿਆ । ਇਹ ਵਿਆਹ ਆਮ ਤੌਰ ਤੇ ਛੋਟੇ ਛੋਟੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਕਹਿੰਦੇ ! ਵੱਡੇ ਹੋ ਕੇ ਆਪੇ ਆਉਣ ਜਾਣ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ, ਬਬੇਰਾ ਵਸਣ ਰਸਣਗੇ । ਕੀ ਸੰਤਾਂ ਦੇ ਏਨਾ ਭਵਿੱਖ ਵਾਕ ਪੂਰੇ ਹੋਣ ਵਿਚ ਕੋਈ ਸੰਕਾ ਹੈ ?

ਸੰਤਾਂ ਨੇ ਆਪ ਭੀ ਦੋ ਤਿੰਨ ਵਿਆਹ ਕਰਾਏ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਪਤਨੀਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸਤਕਾਰ ਲੋਕ, ਮਾਤਾ ਜੀ ਕਰਕੇ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿਸੇ ਪੁੱਤ ਧੀ ਦੀਆਂ ਮਾਤਾਵਾਂ ਨਹੀਂ ਬਣੀਆਂ । ਸੰਤਾਂ ਦੇ ਸ਼ਰਧਾਲੂਆਂ ਦੀਆਂ ਜ਼ਰੂਰ ਮਾਤਾਵਾਂ ਹਨ । ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਬਾਰੇ ਸ਼ਰਧਾ ਸਤਕਾਰ ਸੰਤਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰੇਮੀਆਂ ਵਿੱਚ ਸੰਪੂਰਨ ਹੈ । ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਹੁਣ ਮਾਤਾ ਜੀ ਦੀ ਅਸ਼ੀਰਵਾਦ ਨਾਲ ਸਭਨਾਂ ਪ੍ਰੇਮੀਆਂ ਦੇ ਸਾਰੇ ਕਾਰਜ ਆਪਣੇ ਆਪ ਹੀ ਰਾਸ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ।

x x

ਇੱਕ ਸਾਲ, ਪਿੰਡ ਦੇ ਲੋਕ ਪਿਤਾ ਚੁੱਕ ਕੇ ਦਾਣੇ ਘਰਾਂ ਵਿੱਚ ਲਿਆਕੇ ਵਿਹਲੇ ਹੋਏ ਹੀ ਸਨ ਇੱਕ ਚਿੱਟ-ਚਾਦਰੀਏ ਸੰਤਾਂ ਦੇ ਜਥੇ ਨੇ ਸਾਡੇ ਪਿੰਡ ਨੂੰ ਆ ਨਿਵਾਜਿਆ । ਸੰਤਾਂ ਦਾ ਮਧਰਾ ਦੋਹਰੇਬੰਦ ਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਜੁੱਸਾ, ਮੋਟੀਆਂ ਭਰਵੀਆਂ ਪਿੰਜਣੀਆਂ ‘ਤੇ ਗੋਡੇ ਦੀ ਚੱਪਣੀ ਤਕ ਲੰਮੀ ਮੂਹਰੀ ਵਾਲਾ ਨੀਲ-ਵੜੀ ਰੰਗਿਆ ਚਿੱਟੇ ਪਤਲੇ ਲੱਠੇ ਦਾ ਕਛਹਿਰਾ, ਇੱਕ ਚਿੱਟੀ ਚਾਦਰ ਦੀ ਗਿਲਤੀ ਦੀ ਲਪੇਟ ਵਿੱਚ ਆਪਣਾ ਲੁੱਸ ਲੁੱਸ ਕਰਦਾ ਸਰੀਰ ਕੱਜਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ । ਗੋਲ ਮੋਲ ਚਿੱਟੀ ਮਲਮਲ ਦੀ ਲਪੇਟਵੀਂ ਪਗੜੀ ਹੱਥ ਵਿੱਚ ਮਾਲਾ, ਅੱਧ-ਮੀਟੇ ਨੈਣ, ਫਰ-ਫਰਾਂਦੇ ਬੁੱਲ੍ਹ, ਦੂਰੋਂ ਹੀ ਸ਼ਰਧਾਲੂਆਂ ਉੱਤੇ ਸੰਤਾਂ ਦੀ ਅਦਭੁਤ ਸ਼ਖਸੀਅਤ ਹੋਣ ਦਾ ਰਹੱਸ ਬਿਠਾ ਰਹੇ ਸਨ ।

ਪਿੰਡ ਵਿੱਚ ਘਤਿਆਲ ਫੇਰਿਆ ਗਿਆ । ‘ਸ਼ਾਮ ਨੂੰ ਸੰਤ ਅਰਜਨ ਸਿੰਘ ‘ਬੜਕੂ’ ਦਾ ਜੱਥਾ ਦੀਵਾਨ ਲਾਏਗਾ ।’ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਇੱਕ ‘ਢੱਠੇ’ ਦਾ ਨਾਂ ਤਾਂ ਬੜਕੂ ਸੁਣਿਆ ਸੀ ਇਹ ਸੰਤ ਕਿਹੋ ਜਿਹੇ ‘ਬੜਕੂ’ ਹੋਏ ? ਖਾਉ ਪੀਉ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੀ ਲੋਕ ਸੰਤਾਂ ਦੇ ਜੌਹਰ ਦੇਖਣ ਲਈ ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਪੁੱਜਣੇ ਅਰੰਭ ਹੋ ਗਏ । ਸੰਤਾਂ ਨੇ ਖੜੇ ਹੋ ਕੇ ਇੱਕ ਮੇਜ਼ ਉੱਤੇ ਵਾਜਾ ਰੱਖ ਲਿਆ । ਜਦੋਂ ਵਾਜੇ ਦੀ ਇੱਕ ਸੁਰ ਇੱਕ ਉਂਗਲੀ ਨਾਲ ਦੱਬ ਕੇ ਅਤੇ ਨਾਲ ਦੀ ਸੁਰ ਉੱਤੇ ਠੇਲਾ ਮਾਰ ਮਾਰ ਕੇ ਬੀਨ ਵਜਾ ਕੇ ਲਹਿਰੀਆ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤਾ ਤਾਂ ਦੂਜੇ ਸਾਜ਼ਾਂ ਵਾਲਿਆਂ ਨੇ ਵੀ ਆਪਣੇ ਕਮਾਲ ਵਿਖਾਉਣੇ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤੇ !

ਸਾਡੇ ਪਿੰਡ ਦੇ ਕੀਰਤਨੀਆਂ ਤੇ ਦੂਜੇ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰੀ ਦੇਖਿਆ ਕਿ ਵੋਲਕ ਵਰਗੀ ਇੱਕ ਲੰਮੀ ਮਰਦੰਗ ਵੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਦਾ ਧਾਮੇ ਵਾਲਾ ਪਾਸਾ ਚੌੜਾ ਅਤੇ ਦੂਜਾ ਤੰਗ ਤੇ ਲੰਮਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ਮਰਦੰਗ ਵਜਾਉਣ ਵਾਲਾ ਪਹਿਲਾਂ ਹੌਲੀ ਹੌਲੀ, ਫਿਰ ਜਿਉਂ ਜਿਉਂ ਸੰਤ ਪੈਰ ਦਾ ਇਸ਼ਾਰਾ ਦੇਂਦੇ ਗਏ, ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ ਮਰਦੰਗ ਦੀਆਂ ਗਤਾਂ ਬਦਲਦਾ ਰਿਹਾ । ਤਿੰਨ ਤਾਲ ਤੋਂ ਤਲਵਾੜਾ ਤੇ ਫਿਰ ਦੁੱਗਨ ਤੇ ਪਲੱਟੇਦਾਰ ਤੋੜਿਆਂ ਨਾਲ ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਦੇ ਆਸ ਪਾਸ ਦਾ ਵਾਯੂ-ਮੰਡਲ ਗੂੰਜਾ ਦਿੱਤਾ । ਲੋਕ ਕੋਠਿਆਂ ਤੋਂ ਦਲਾਣਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਸੁੱਤੇ ਪਏ ਉਠ ਕੇ ਦੀਵਾਨ ਵਿਚ ਆ ਗਏ । ਉੱਧਰ ਚਿਮਟੇ ਵਾਲੇ ਨੇ ਕਦੇ ਚਿਮਟਾ ਸਿਰ ਉੱਤੋਂ ਦੀ ਫੇਰ ਕੇ ਕਦੇ ਅੱਗੇ ਦੀ ਤੇ ਕਦੇ ਪਿੱਛੋਂ ਦੀ, ਕਦੇ ਵਖੀਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਦੀ ਘੁਮਾਕੇ

ਤੇ ਕਦੇ ਛੈਣਿਆਂ ਤੇ ਹੱਥ ਫੇਰ ਕੇ ਉਹ ਛਣਕਾਟਾਂ ਕੱਢੀਆਂ ਕਿ ਦੀਵਾਨ ਸੁਣਨ ਆਏ
ਲੋਕ, ਕੀਲੇ ਹੋਏ ਨਾਗ ਵਾਂਗ ਝੁੰਮਣ ਲੱਗ ਪਏ । ਸੰਤਾਂ ਨੇ 'ਡੰਡਉਤ ਬੰਦਨਾ', ਲੰਮੀ
ਹੇਕ ਨਾਲ ਅੱਖਾਂ ਮੀਟ ਕੇ ਪੜ੍ਹਨ ਪਿੱਛੋਂ ਪਹਿਲੀ ਧਾਰਨਾ ਦਾ ਅਲਾਪ ਕੀਤਾ—

ਜੇ ਮਨ ਡੋਲਦਾ ਦਿਸੇ, ਦੇ ਦੇਈਏ ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਹੋੜਾ ।

ਤਿੰਨਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਪਤੀ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ,

ਮੇਰੀ ਐ ਡੰਡਉਤ ਬੰਦਨਾ ।

ਇਸ ਨੂੰ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੇ ਭਾਵਾਂ ਨਾਲ ਮੇਲਣ ਲਈ ਸਲੋਕ ਪੜ੍ਹਿਆ—

ਡੰਡਉਤ ਬੰਦਨਾ ਅਨਿਕ ਬਾਰ ਸਰਬ ਕਲਾ ਸਮਰਥ ।

ਡੋਲਣ ਤੇ ਰਾਖਹੁ ਪ੍ਰਭੂ ਨਾਨਕ ਦੇ ਕਰ ਹਥ ॥

ਇਸ ਪਿੱਛੋਂ ਸੰਤਾਂ ਨੇ ਪਹਿਲਾ ਮਜ਼ਮੂਨ ਦਾਨ ਦੀ ਮਹੱਤਤਾ ਦਾ ਛੋਹਿਆ—

* 'ਸੇਵਾ ਨੂੰ ਲਗਦੇ ਮੇਵੇ,

ਸੇਵਾ ਨੂੰ ਲੱਗਦੇ ਮੇਵੇ, ਕਰ ਕੇ ਤੇ ਦੇਖ ਲੈ,

ਓਏ ! ਸੇਵਾ ਨੂੰ ਲਗਦੇ ਮੇਵੇ ।

* ਲੱਖ ਛੱਲੇ ਛਾਪਾਂ ਪਾ ਲੈ,

ਹੱਥ ਸੋਹਦੇ ਨੀ ਕੀਤੇ ਦਾਨ ਬਿਨਾਂ ।'

ਫਿਰ ਕੁੱਝ ਸੰਤਾਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਨ ਦੀ ਮਹਿਮਾ ਦੀਆਂ ਧਾਰਨਾਂ ਗਾਈਆਂ—

ਹਰ ਮਿਲਣੇ ਦੀ ਜੁਗਤੀ ਸੰਤ ਬਤਾ ਦੇਣਗੇ ।

ਜੇਹੜੀ ਸੰਤਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਵਿਹਾਵੇ, ਸੋਈ ਹੈ ਸੁਲੱਖਣੀ ਘੜੀ ।

ਸੰਤਾਂ ਨੇ ਸੰਗਤ ਨੂੰ ਅਪੀਲ ਕੀਤੀ:—

ਇੱਕ ਪਾਸੇ ਦਾਸ, ਇੱਕ ਪਾਸੇ ਭਾਈ ਤੇ ਇੱਕ ਪਾਸੇ ਮਾਈਆਂ, ਸਾਰੇ ਜਣੇ ਗੱਜ ਕੇ ਬੋਲਿਆ
ਕਰੋ, ਦੀਵਾਨ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਜੀਭ ਪਵਿੱਤਰ ਹੋਣੋਂ ਨਾ ਰਹਿ ਜਾਵੇ !'

ਸੰਤਾਂ ਨੇ ਇਹ ਕਹਿ ਕੇ ਕੁੱਝ ਚੋਣਵੇਂ ਕਰੁਣਾ-ਮਈ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀਆਂ ਧਾਰਨਾਂ ਦੀ ਘਨਘੋਰ
ਪਾਉਣੀ ਸੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤੀ:—

* ਮੇਰੇ ਵਿੱਚ ਨਾ ਗੁਰੂ ਜੀ ਗੁਣ ਕੋਈ, ਅੰਗੁਣਾਂ ਦਾ ਮੈ ਭਰਿਆਂ ।

* ਮੇਰੇ ਦਿਲ ਦੀ ਮੈਲ ਨਾ ਜਾਵੇ, ਨ੍ਹਾਉਂਦਾ ਫਿਰਾਂ ਤੀਰਥਾਂ ਉੱਤੇ ।

ਇਸ ਪਿੱਛੋਂ ਸੰਤਾਂ ਨੇ ਸੁਭ ਕਰਮਾਂ ਦੀ ਪੇਰਨਾ ਵਾਲੀਆਂ ਧਾਰਨਾਂ ਦੀਆਂ ਤੁਕਾਂ ਛੋਹ ਲਈਆਂ:—

* ਕਿਥੋਂ ਭਾਲਦੈਂ ਦਾਖ ਬਿਜਓਰੀਆਂ, ਕਿੱਕਰਾਂ ਦੇ ਬੀ ਬੀਜ ਕੇ ।

* ਮਾਣਸ ਦੇਹੀ ਤੈਂ ਸਬੱਬ ਨਾਲ ਪਾ-ਲੀ-ਐ, ਐਵੇਂ ਨਾ ਗੁਆ ਲੀਂ ਮਿੱਤਰਾਂ।

* ਹੀਰਾ ਜਨਮ ਅਮੋਲਕ ਬਿਆਇਆ, ਭੰਗ ਭਾੜੇ ਖੋ ਨਾ ਦਈਂ ।

* ਉਡ ਕੇ ਗੁਰਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲੀਏ, ਜੇ ਖੰਭ ਵਿਕਦੇ ਹੋਣ ਬਾਜ਼ਾਰੀਂ ।

* ਤੇਰੇ ਨਾਮ ਦੀ ਵੈਰਾਗਣ ਹੋਈ, ਬਨ ਬਨ ਫਿਰਾਂ ਢੁੰਡਦੀ ।

* ਛੁਪ ਜਾਊ ਕੁੱਲ ਦੁਨੀਆਂ, ਏਥੇ ਨਾਮ ਸਾਈਂ ਦਾ ਰਹਿਣਾ ।

* ਗਿਰਝਾਂ ਮਾਸ ਨਹੀਂ ਖਾਣਾ, ਪਾਪੀ ਬੰਦਿਆਂ ਦਾ ।

- * ਜਦੋਂ ਕੱਢ ਕੇ ਵਹੀ ਲੇਖਾ ਮੰਗਿਆ, ਫੇਰ ਕੀ ਜਵਾਬ ਦੇਵੇਗਾ ।
- * ਜਿਵੇਂ ਫੁੱਟੜ ਘੜੇ ਦਾ ਪਾਣੀ, ਅਉਧ ਤੇਰੀ ਜਾਵੇ ਬੀਤਦੀ ।
- * ਕੀ ਬੁਨਿਆਦਾਂ ਤੇਰੀਆਂ, ਪਾਣੀ ਦਿਆ ਬੁਲਬੁਲਿਆ ।
- * ਤੇਰਾ ਚੰਮ ਨੀ ਕਿਸੇ ਦੇ ਕੰਮ ਔਣਾ, ਪਸ਼ੂਆਂ ਦੇ ਹੱਡ ਵਿਕਦੇ ।
- * ਜੀਹਨੇ ਕਾਲ ਪਾਵੇ ਨਾਲ ਬੰਨ੍ਹਿਆ, ਦੁਨੀਆਂ, 'ਚ ਉਹ ਵੀ ਨਾ ਰਿਹਾ।
- * ਕਾਹਨੂੰ ਬੰਨ੍ਹਦੀ ਛਪੜੀਏ ਦਾਵੇ, ਨਾਲ ਦਰਿਆਵਾਂ ਦੇ ।

ਇਹਨਾਂ ਧਾਰਨਾਂ ਨਾਲ ਕੁੱਝ ਸਾਖੀਆਂ ਦੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤ ਤੇ ਕੁੱਝ ਟੋਟਕੇ ਸੁਣਾ ਕੇ ਜਦੋਂ ਸੰਤਾਂ ਨੇ ਇਹ ਅਖੀਰਲੀ ਧਾਰਨਾ ਗਾਈ—

ਹੁਣ ਹੋਣਗੇ ਸੰਜੋਗਾਂ ਨਾਲ ਮੇਲੇ, ਨਦੀਆਂ ਦੇ ਨੀਰ ਵਿੱਛੜੇ ।

ਤਾਂ ਸਾਰੇ ਸਰੋਤੇ ਅਧੀਨਗੀ ਦਾ ਰੂਪ ਬਣ ਕੇ ਸੰਤਾਂ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਉੱਤੇ ਜਾ ਢਹੇ ।
'ਮਹਾਰਾਜ ! ਤੁਸੀਂ ਇੱਕ ਮਹੀਨਾ ਜ਼ਰੂਰ ਰਹੋ । ਅਸੀਂ ਤਾਂ ਕਦੇ ਇਹੋ ਜਿਹਾ ਸੁਆਦਲਾ ਦੀਵਾਨ ਈ ਨਹੀਂ ਸੀ ਸੁਣਿਆ ।' ਸੰਤਾਂ ਨੇ ਸ਼ਰਧਾਲੂਆਂ ਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਉਹ ਤਾਂ ਮਸਤੂਆਵੇ ਦੇ ਲੰਗਰ ਲਈ ਰਸਦਾਂ ਇਕੱਠੀਆਂ ਕਰਨ ਆਏ ਹਨ । ਕੁਲ ਇੱਕ ਮਹੀਨਾ ਸੇਵਾ ਲਈ ਦਿੱਤਾ ਹੈ । ਫੇਰ ਆਪਣੇ ਟਿਕਾਣੇ ਚਲੇ ਜਾਣਗੇ । ਜੇ ਪਿੰਡ ਦੀਆਂ ਸੰਗਤਾਂ ਕਲ੍ਹ ਨੂੰ ਰਸਦਾਂ ਇਕੱਠੀਆਂ ਕਰਨ, ਤਾਂ ਇੱਕ ਦਿਨ ਹੋਰ ਰਹਿ ਪੈਣਗੇ ।

ਦੂਜੇ ਦਿਨ ਦੇ ਦੀਵਾਨ ਦਾ ਓਦੋਂ ਹੀ ਮਤਾ ਪਾਸ ਹੋ ਗਿਆ । ਦੀਵਾਨ ਲਈ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਮੁਹਰੇ ਖੁਲ੍ਹੇ ਥਾਂ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕੀਤਾ ਗਿਆ । ਜਦੋਂ ਚਮਾਰਾਂ ਦੇ ਵੇਹੜੇ ਪਤਾ ਲੱਗਿਆ ਕਿ ਸੰਤਾਂ ਦਾ ਜਾਮਾ ਚਮਾਰਾਂ ਦੇ ਘਰ ਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਸਾਰਾ ਵੇਹੜਾ ਦੀਵਾਨ ਵਿੱਚ ਆ ਪੁੱਜਿਆ । ਪਿੰਡ ਦੇ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਨੂੰ ਹੈਰਾਨੀ ਹੋਈ । ਜਿੰਨ੍ਹਾਂ ਚਮਿਆਰਾਂ ਨਾਲ ਲੱਗ ਕੇ ਇਹ ਲੋਕ ਭਿੱਟੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਅਜੇਹਾ 'ਚਮਾਰ' ਕੇਹੜਾ ਹੈ ਜਿਸ ਨੂੰ ਸਾਰੇ ਪੂਜਦੇ ਹਨ ? ਮੁਸਲਮਾਨ ਵੀ ਦੀਵਾਨ ਵਿੱਚ ਹੁੰਮ ਹੁੰਮਾ ਕੇ ਆਏ । ਦਿਨ ਚੜ੍ਹਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਦੀਵਾਨ ਅਰੰਭ ਹੋ ਗਿਆ । ਸੰਤਾਂ ਨੇ ਤਾੜ ਲਿਆ ਕਿ ਅੱਜ ਦਾ ਦੀਵਾਨ ਸਧਾਰਨ ਨਹੀਂ । ਸੰਤਾਂ ਨੇ ਮਨ-ਮੋਹਣੀ ਬੀਨ ਦਾ ਲਹਿਰਿਆ ਵਜਾ ਕੇ ਮੰਗਲਾ-ਚਰਨ ਗਾਉਣ ਪਿੱਛੋਂ ਪਹਿਲੀ ਧਾਰਨਾ ਲਾਈ—

- * ਓ ! ਰੱਬ ਮਿਲਦਾ ਗਰੀਬੀ ਦਾਵੇ, ਦੁਨੀਆ ਮਾਣ ਯਤਦੀ ਐ ।
- * ਓਥੇ ਕਰਮਾਂ ਤੇ ਹੋਣਗੇ ਨਬੇੜੇ, ਜਾਤ ਕੋਈ ਪੁੱਛਦਾ ਨਹੀਂ ।
- * ਲੱਗ ਨਾ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਜਾਵੇ, ਹਉਮੈ ਵਾਲਾ ਰੋਗ ਬੁਰਾ ।
- * ਸਿੰਬਲ ਰੁੱਖੜਾ ਹੁਲਾਰੇ ਖਾਵੇ, ਖਾਲੀ ਜਾਵੇ ਨਾਮ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ?
- * ਫਲ ਨੀਵਿਆਂ ਰੁੱਖਾਂ ਨੂੰ ਲਗਾਏ, ਸਿੰਬਲਾ ਤੂੰ ਮਾਣ ਨਾ ਕਰੀਂ ।
- * ਆਪਣਿਆਂ ਭਗਤਾਂ ਦੇ, ਰੱਬ ਆ ਕੇ ਕਾਜ ਸੁਆਰੇ ।
- * ਨਾਮਦੇਵ ਨੂੰ ਗੁਆਂਢਣ ਪੁੱਛਦੀ, ਕੀਹਤੋਂ ਤੈਂ ਬਣਾਈ ਛੱਪਰੀ ।
- * ਨਾਮਦੇਵ ਦੀ ਬਣਾਈ ਛੱਪਰੀ, ਧੰਨੇ ਦੀਆਂ ਗਊਆਂ ਚਾਰੀਆਂ ।

- * ਤੇ ਤਾਂ ਸਧਨੇ ਕਸਾਈ ਜਿਹੇ ਤਾਰ ਤੇ,
- * ਓਏ ! ਮੇਰੀ ਵਾਰੀ ਕਦੋਂ ਆਉਂਗੀ ।
- * ਹੇਠ ਬਰੋਟੇ ਦੇ ਮੈਨੂੰ ਰੱਬ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਹੋਏ ।

ਮਹਾਤਮਾ ਬੁੱਧ ਨੂੰ ਗਿਆਨ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦਾ ਹੂ-ਬਹੂ ਨਜ਼ਾਰਾ ਬੰਨ੍ਹ ਬਿਠਾਇਆ । ਫਰਕ ਪਿੱਪਲ ਤੇ ਬੋਹੜ ਦਾ ਸੀ, ਉਂ ਸੰਤਾਂ ਨੂੰ ਗਿਆਨ ਤਾਂ ਉਹੋ ਜਿਹਾ ਹੀ ਹੋਇਆ ਹੋਇਆ ਸੀ ? ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇੱਕ ਇੱਕ ਧਾਰਨਾ ਨਾਲ ਜੁੜਦੇ ਜਿਹੇ ਭਾਵਾਂ ਵਾਲੇ ਸ਼ਬਦ ਲਾ ਕੇ ਸੰਤਾਂ ਨੇ ਜਦੋਂ ਮਾਇਆ ਲਈ ਅਪੀਲ ਕੀਤੀ ਤਾਂ ਪਹਿਲਾਂ ਬਰਕਤ ਰੰਘੜ ਨੇ ਇੱਕ ਰੁਪਈਆ ਭੇਟਾ ਕੀਤਾ ।

ਸੰਤਾਂ ਨੇ ਇਸ ਪਿੱਛੋਂ ਭਰਵੀਂ ਆਵਾਜ਼ ਵਿੱਚ ਧਾਰਨਾ ਗਾਈ, ਜਿਸ ਨੇ ਸਾਰੇ ਦੀਵਾਨ ਨੂੰ ਹਲੁਣਾ ਦੇ ਦਿਤਾ—

- * ਅੱਲਾ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਖੁਦਾ ਦਾ ਨਾਮ ਇੱਕ ਹੈ ਭਰਮਾਂ 'ਚ ਪਈ ਦੁਨੀਆਂ ।
- * ਅੱਵਲ ਅੱਲਾ ਨੇ ਨੂਰ ਉਪਾਇਆ, ਬੰਦੇ ਸਭ ਕੁਦਰਤ ਦੇ ।

ਇਸ ਪਿੱਛੋਂ ਸੰਤਾਂ ਨੇ ਬਹੁਤ ਹੀ ਵੈਰਾਗ-ਮਈ ਢੰਗ ਨਾਲ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਵਡੇ ਸੰਤ ਮਹਾਰਾਜ, ਮਸਤੂਆਣੇ ਵਾਲੇ, ਗੁਰਮੁਖੇ ! ਇਕ ਧਾਰਨਾ ਪੜ੍ਹਦੇ ਹੁੰਦੇ ਸੀ । ਹੁਣ ਮੈਂ ਉਹ ਪੜ੍ਹਾਂਗਾ, ਪਿੱਛੋਂ ਤੁਸੀਂ ਵੀ ਵਾਰੋ ਵਾਰੀ ਪੜ੍ਹਨੀ.....

- * ਰਾਮ ਬੋਲੇ ਰਾਮ ਬੋਲੇ ਰਾਮ ਬੋਲਦਾ ।
- ਸਭਨਾਂ ਘਟਾਂ ਦੇ ਵਿੱਚ ਰਾਮ ਬੋਲਦਾ ।
- * ਮਿੱਠਾ ਬੋਲਦੇ ਤੇ ਨੀਵਾਂ ਹੋਕੇ ਚਲ ਦੇ
- ਇਹ ਚਾਲ ਗੁਰਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ।

ਇਸ ਪਿੱਛੋਂ ਸੰਤਾਂ ਨੇ ਜੁਆਨੀਆਂ ਨੂੰ ਵੰਗਾਰਣ ਵਾਲੀਆਂ ਕੁੱਝ ਧਾਰਨਾਂ ਪੜ੍ਹੀਆਂ—

ਧਨ ਜੋਬਨ ਫੁੱਲਾਂ ਦੀਆਂ ਵਾੜੀਆਂ, ਸਦਾ ਨੀ ਅਬਾਦ ਰਹਿਣੀਆਂ ।

- * ਤੈਨੂੰ ਰੋਗ ਦਾ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕੋਈ, ਵੈਦਾ ਮੇਰੀ ਬਾਂਹ ਛੱਡ ਦੇ ।
- * ਸੋਹਣੀ ਜਿੰਦੜੀ ਨੇ, ਰਾਹ ਮੌਤਾਂ ਦੇ ਪੈਣਾ ।
- * ਜੇ ਮੈਂ ਜਾਣਦੀ ਤਿਲਾਂ ਨੇ ਭੁੱਲ੍ਹ ਜਾਣਾ, ਸੰਭਲ ਕੇ ਬੁੱਕ ਭਰਦੀ ।
- * ਪੁੰਨ ਪਾਪ ਨੀ ਜਿੰਦੜੀਏ ਤੇਰੇ, ਅੱਗੇ ਜਾ ਕੇ ਤੋਲੇ ਜਾਣਗੇ ।
- * ਤੇਰੀ ਅਉਧ ਬੀਤਦੀ ਜਾਵੇ, ਭਜਨ ਕਰ ਗੋਬਿੰਦ ਦਾ ।
- * ਤੇਰੇ ਘਰ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਆਇਆ, ਸੁੱਤਿਆ ਤੂੰ ਜਾਗ ਬੰਦਿਆ ।
- * ਬਿਨਾਂ ਭਜਨ ਨਹੀਂ ਛੁਟਕਾਰਾ, ਦੇਖ ਲੈ ਵਿਚਾਰ ਕਰਕੇ ।
- * ਰੱਬਾ ! ਕੇਹੜਿਆਂ ਰੰਗਾਂ ਵਿੱਚ ਖੇਡੇ, ਮੈਂ ਕੀ ਜਾਣਾਂ ਤੇਰੀ ਸਾਰ ਨੂੰ ।
- * ਹੱਟ ਖੁਲ੍ਹੀ ਬਾਬੇ ਨਾਨਕ ਦੀ, ਸੌਂਦਾ ਲੈਣਗੇ ਨਸੀਬਾਂ ਵਾਲੇ ।
- * ਬਾਣੀ ਧੁਰ ਦਰਗਾਹੋਂ ਆਈ ਪਾਪੀਆਂ ਦੇ ਤਾਰਨੇ ਨੂੰ ।
- * ਤੇਰੇ ਨਾਮ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਹੈ ਨੀ, ਖੰਡ ਮਖਿਆਲ ਮਿਸ਼ਰੀ ।
- * ਲੱਗ ਕੇ ਗੁਰਾਂ ਦੇ ਚਰਨੀ, ਸੋਨਾ ਹੋ ਜਾ ਬਾਰਾਂ ਬੰਨੀ ਦਾ ।

ਸੰਤਾਂ ਨੇ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਤੇ ਜੋਸ਼ ਭਰੀਆਂ ਧਾਰਨਾਂ ਪਿੱਛੋਂ ਵੱਡੇ ਸੰਤਾਂ ਦੀ ਯਾਦ ਕਰਾ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਇੱਕ ਧਾਰਨਾ ਫਿਰ ਸਾਰੇ ਦੀਵਾਨ ਤੋਂ ਗਵਾਈ—

* ਸਾਡੇ ਗੁਰਾਂ ਨੇ ਜਹਾਜ਼ ਬਣਾਇਆ, ਜੇਹੜਾ ਚਲਦਾ ਹੈ ਬਿਨ ਬੰਬੇ ।

* ਨਸੀਬਾਂ ਵਾਲੇ ਚੜ੍ਹ ਜਾਣਗੇ, ਰਹਿ ਜਾਣਗੇ ਨਿਕਰਮਣ ਬੰਦੇ ।

ਏਨੇ ਚਿਰ ਵਿੱਚ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਦੀਆਂ ਚੌਕੜੀਆਂ ਅੱਗੇ ਦਾਣਿਆਂ ਦੇ ਢੇਰ ਲੱਗ ਗਏ, ਕਿਸੇ ਨੇ ਪਰਾਤ ਕਿਸੇ ਨੇ ਤਸਲਾ ਕਿਸੇ ਨੇ ਬਾਟੀ, ਤੇ ਛੰਨਾ ਭਰ ਕੇ ਇਸ ਯੱਗ ਵਿੱਚ ਹਿੱਸਾ ਪਾਇਆ । ਇੱਕ ਭਾਈ ਨੂੰ ਵੱਡੀ ਸਹਾਇਤਾ ਦੇਣ ਵਾਲਿਆਂ ਦੇ ਅਰਦਾਸ ਵਿੱਚ ਨਾਉਂ ਲੈਣ ਦੀ ਲਿਸਟ ਬਣਾ ਰਿਹਾ ਦੇਖ ਕੇ, ਸੰਤਾਂ ਨੇ ਛੋਟੇ ਵੱਡੇ ਸਭਨਾ ਦਾਨੀਆਂ ਦੇ ਮਨਾਂ ਨੂੰ ਭਰਵੀਂ ਤਸੱਲੀ ਦੇਣ ਵਾਲੀ ਧਾਰਨਾ ਗਾਉਣੀ ਆਰੰਭ ਦਿੱਤੀ:—

ਹੋਵੇ ਮਨਜ਼ੂਰ ਏਹਨਾਂ ਸੇਵਕਾਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ।

ਅਖੀਰ ਵਿੱਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਪਿਘਲੇ ਮਨਾ ਉੱਤੇ ਸੁਹਾਗਾ ਛਿੜਕਣ ਵਾਲੀ ਇਹ ਕਰਮਾਤ ਧਾਰਨਾ ਗਾ ਕੇ ਕੀਤੀ:—

ਮਨ ਹੋ ਕੇ ਵੈਰਾਗੀ ਚੱਲਿਆ ਰੰਗਲੀ ਦੁਨੀਆਂ ਤੋਂ ।

ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਧਾਰਨਾ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਸੰਤਾਂ ਨੇ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਕਿ ਏਨ੍ਹਾਂ ਰਸਦਾਂ ਨੂੰ ਅਸੀਂ ਭਾਈ ਹੱਥ ਨਹੀਂ ਲਾਉਣਾ, ਸਭ ਰਸਦਾਂ ਸੰਗਤਾਂ ਗੱਡੇ ਜੋੜ ਕੇ ਲੰਗਰ ਵਿੱਚ ਆਪ ਛੱਡ ਕੇ ਆਉਣ ਤੇ ਅਸੀਂ ਹੁਣੇ ਏਥੇ ਹੀ ਅਗਲੇ ਪੜਾ ਉੱਤੇ ਦੂਜੇ ਪਿੰਡ ਨੂੰ ਚਲੇ ਜਾਣਾ ਹੈ ।

ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਬਥੇਰਾ ਜ਼ੋਰ ਲਾਇਆ ਕਿ ਸੰਤ ਜੀ ਇੱਕ ਦੀਵਾਨ ਹੋਰ ਲਾਉਣ, ਪਰ 'ਜੋਗੀ ਗਏ ਨਾ ਬਹੁੜਦੇ ਸੁੰਦਰਾਂ ਨੂੰ', —ਸਾਧੂ ਕਿਸ ਦੇ ਮਿੱਤ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਉਹ ਚਲੇ ਗਏ ।

'ਸੰਤਾਂ ਦੀ ਜ਼ਬਾਨ ਵਿੱਚ ਬੜਾ ਰਸ ਸੀ । ਕਿਵੇਂ ਘੁੰਡੀਆਂ ਖੋਲ੍ਹ ਖੋਲ੍ਹ ਕੇ ਸਮਝਾਉਂਦੇ ਸੀ ਕਈ ਦਿਨ ਚਰਚਾ ਚਲਦੀ ਅਤੇ ਸੰਤਾਂ ਦੀਆਂ ਸੁਣਾਈਆਂ ਸਾਖੀਆਂ ਤੇ ਸਾਜ਼ਾਂ ਦੀ ਛਣਕਾਰ ਕੰਨਾਂ ਵਿੱਚ ਗੂੰਜਦੀ ਰਹੀ ।

* * * * *

ਸਾਡੇ ਪਿੰਡ ਨੂੰ ਇੱਕ ਵਾਰੀ ਇੱਕ ਹੋਰ ਸੰਤ ਜੀ ਨੇ ਪਵਿੱਤਰ ਕੀਤਾ । ਸੰਤ ਜੀ ਦੀ ਆਮਦ ਤੋਂ ਹਫ਼ਤਾ ਭਰ ਪਹਿਲਾਂ ਪਿੰਡ ਦੀਆਂ ਉਹਨਾਂ ਗਲੀਆਂ ਦਾ, ਜਿੱਥੋਂ ਦੀ ਸੰਤਾਂ ਨੇ ਲੰਘਣਾ ਸੀ, ਕੂੜਾ ਕਰਕਟ ਹੁੰਝੀਦਾ ਰਿਹਾ । ਸੰਤਾਂ ਦੇ ਠਹਿਰਨ ਵਾਲੀ ਬੈਠਕ ਦੇ ਤਾਂ ਜਿਵੇਂ ਭਾਗ ਜਾਗ ਪਏ । ਆਸ ਪਾਸ ਦੀ ਸਫਾਈ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਸਫੈਦੀ ਕਰ ਕੇ ਫਰਸ਼ ਉੱਤੇ ਗੋਕੇ ਗੋਰੇ ਦੀ ਤਲੀ ਦਿਵਾ ਕੇ ਚਾਦਰਾਂ ਵਿਛਾਈਆਂ ਗਈਆਂ ।

ਸੰਤਾਂ ਦੇ 'ਸੁਖ ਆਸਨ' ਹੋਣ ਲਈ ਅਣ-ਲੱਗ ਨਵਾਰੀ ਪਲੰਘ ਅਤੇ ਸੱਤ ਬਿਸਤਰੇ ਅਲੱਗ ਰੱਖੇ ਗਏ, ਜਿਹੜੇ ਜਦੋਂ ਸੰਤ ਜੀ ਬਾਹਰ ਅੰਦਰ ਉੱਠ ਕੇ ਜਾਂਦੇ, ਬਦਲ ਦਿੱਤੇ ਜਾਂਦੇ ਸਨ । (ਇਹ ਬਿਸਤਰੇ ਸੰਤਾਂ ਦੇ ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਤੇ ਨਾਲ ਆਏ ਸੇਵਕ ਹੀ ਲੈ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਅਖੇ ਇਹ ਗੀਤ ਹੈ) । ਮੰਜੇ ਦੇ ਪਾਵਿਆਂ ਨਾਲ ਮੋਤੀਏ, ਗੁਲਾਬ, ਚੰਬੇਲੀ ਦੇ ਫੁੱਲਾਂ ਦੇ ਹਾਰ ਸ਼ਰਧਾਲੂਆਂ ਵੱਲੋਂ ਲਪੇਟੇ ਗਏ, ਜਿੱਥੋਂ ਵੀ ਅੰਦਰ ਹਵਾ ਆਉਂਦੀ ਸੀ ਉਸ

ਹਰ ਬੂਰੇ ਬਾਰੀ ਤੇ ਝੀਬਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕੁੱਝ ਉਚੇਰੇ ਫੁੱਲਾਂ ਦੇ ਗੁਲਦਸਤੇ ਲਿਆ ਕੇ ਅਤੇ ਬਚਦੇ ਫੁਲ-ਪੱਤੇ ਗਲਾਸਾਂ ਤੇ ਗੜਵੀਆਂ ਵਿਚ ਪਾ ਕੇ ਰੱਖੇ ਗਏ ।

ਪ੍ਰਾਂ ਕਰਦੀ ਸੰਤਾਂ ਦੀ 'ਬਿਊਕ-ਕਾਰ' ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਸੂਟੇ ਦੀ ਪਟੜੀ ਉੱਤੇ ਛੱਡ ਗਈ । ਸੰਤ ਮਹਾਰਾਜ ਓਥੋਂ ਦੂਜੀ ਜੀਪ ਕਾਰ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਫਰਲਾਂਗ ਦਾ ਪੈਂਡਾ ਕਰਕੇ ਸਾਡੇ ਪਿੰਡ ਦੀ ਧਰਤੀ ਪਵਿੱਤਰ ਕਰਨ ਲਈ ਆਏ ।

ਜਦੋਂ ਸੰਤ ਜੀ ਕਾਰ ਵਿੱਚੋਂ ਉਤਰੇ, ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਕੋਮਲ ਚਰਨਾਂ ਲਈ ਇੱਕ ਨਵੀਂ ਜੁੱਤੀ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੀ ਗਈ । ਜਦੋਂ ਸੰਤ ਜੀ ਬੈਠਕ ਦੇ ਬੂਰੇ ਤੱਕ ਦਸ ਕਦਮਾਂ ਦੀ ਮੰਜਲ ਮਾਰ ਕੇ ਦਰਵਾਜ਼ਾ ਵੜਨ ਲੱਗੇ ਤਾਂ ਸੇਵਾਦਾਰ ਨੇ ਦੂਜੀ ਜੁੱਤੀ ਲੁਹਾ ਕੇ ਤੀਜੀ ਜੁੱਤੀ ਪਹਿਨਾ ਦਿੱਤੀ । ਜਦੋਂ ਸੰਤ ਜੀ ਮੰਜੇ ਉੱਤੇ ਬਿਰਾਜਮਾਨ ਹੋਏ ਤਾਂ ਤੀਜੀ ਜੁੱਤੀ ਇੱਕ ਪਾਸੇ ਰੱਖ ਕੇ ਇੱਕ ਵਧੀਆ ਵਲੈਤੀ ਸਲੀਪਰ ਰੱਖ ਦਿਤੇ । ਸੰਤਾਂ ਨੇ ਜਦੋਂ ਰੇਸ਼ਮੀ ਜਰਾਬਾਂ ਵਾਲੇ ਚਰਨ ਉਤਾਰੇ, ਮੰਜੇ ਵੱਲ ਨੂੰ ਚੁੱਕੇ ਤਾਂ ਸ਼ਰਧਾਲੂਆਂ ਨੇ ਮਸਾਂ ਮਸਾਂ ਚਰਨਾਂ ਨੂੰ ਮੱਥੇ ਛੁਹਾ ਛੁਹਾ ਕੇ 'ਚਰਨ ਛੋਹ' ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੀ ।

ਸੰਤਾਂ ਦੀ ਚਰਨ-ਧੂੜ ਮੱਥੇ ਨੂੰ ਲਾਉਣ ਦੀ ਰੀਝ ਏਹੋ ਜਹੇ ਨਵੇਂ ਜਮਾਨੇ ਦੇ ਸੰਤਾਂ ਨੂੰ ਦੇਖ ਕੇ ਹੁਣ ਠੀਕ ਨਹੀਂ ਜਚਦੀ ! ਕਿਤਨਾ ਚਿਰ ਮੈਂ ਇਹ ਗੱਲਾਂ ਸੁਣ ਕੇ ਸੋਚਦਾ ਰਿਹਾ ਕਿ, ਜੇ ਇਹਨਾਂ ਸੰਤਾਂ ਦੀ ਚਰਨ-ਧੂੜ ਦਾ ਕੋਈ ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਨਿਰਾਸ਼ਤਾ ਦਾ ਬੁਰਾ ਮੂੰਹ ਹੀ ਦੇਖਣਾ ਪਵੇ । ਚਰਨ-ਧੂੜ ਤਾਂ ਵੱਖ ਰਹੀ, ਸੰਤਾਂ ਦੀ ਤਾਂ ਕਿਸੇ ਜੁੱਤੀ ਜਾਂ ਵਲਾਇਤੀ ਸਲੀਪਰਾਂ ਦੇ ਤਲੇ ਚੱਟ ਕੇ ਵੀ ਮਿੱਟੀ ਦਾ ਕਿਟਕਾ ਨਹੀਂ ਲੱਭਦਾ । ਚਰਨ-ਧੂੜ ਦੇ ਪਰੇਮੀ ਹੁਣ ਸੰਤਾਂ ਦੀਆਂ ਮੋਟਰਾਂ ਦੇ ਟਾਇਰਾਂ ਦੀ ਮਿੱਟੀ ਲਾਹ ਲਿਆ ਕਰਨ ਤਾਂ ਚਰਨ ਧੂੜ ਦੀ ਥਾਂ ਠੀਕ ਜਚੇਗੀ ।

ਸਾਡੇ ਪਿੰਡ ਸ਼ਾਇਦ ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਘੱਟ ਸਨ, ਆਖਦੇ ਹਨ, ਹੋਰ ਪਿੰਡਾਂ ਦੀ ਗੀਤ ਹੈ, ਕਿ ਇਹ ਸੰਤ ਜੀ ਜਦੋਂ ਪਿੰਡ ਦੀਆਂ ਗਲੀਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਦੀ ਲੰਘਦੇ ਹਨ, ਜ਼ਨਾਨੀਆਂ ਦੁੱਧ ਦੇ ਗਲਾਸ ਲੈ ਕੇ ਖੜ੍ਹ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ । ਸੰਤ ਜੀ ਇੱਕ ਘੁੱਟ ਭਰ ਕੇ ਦੁੱਧ ਜੁਠਾ ਜਾਂ 'ਸੁੱਚਾ' ਕਰਦੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਤੇ ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਉਹ 'ਸ਼ੀਤ ਪ੍ਰਸਾਦ' ਸਾਰੇ ਟੱਬਰ ਨੂੰ ਵਰਤਾਉਂਦੇ ਹਨ । ਕਿਸੇ ਦਾ ਮਨ ਤਾਂ ਸੀਤਲ ਹੁੰਦਾ ਹੀ ਹੋਵੇਗਾ ।

ਸੰਤਾਂ ਨੇ ਆਪਣਾ ਤਖਤ ਪੇਸ਼ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਲਗਵਾਇਆ, ਜਦੋਂ ਉਹ ਵਲੈਤੀ ਸੈਟਾਂ ਨਾਲ ਮਹਿਕਦੀ ਰੇਸ਼ਮੀ ਖਫ਼ਨੀ ਨੂੰ ਛੰਡਦੇ ਐਨਕਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਨਾਮ ਖੁਮਾਰੀ ਨਾਲ ਮਖਮੂਰ ਅੱਧ-ਖੁਲੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਝਮਕਦੇ ਦੀਵਾਨ ਵਿੱਚ ਪੁੱਜੇ ਤਾਂ ਸਾਰੇ ਵਾਯੂ-ਮੰਡਲ ਵਿੱਚ ਇਕ ਸੁਗੰਧੀ ਭਰਿਆ ਸਨਾਟਾ ਛਾ ਗਿਆ ।

ਸੰਤਾਂ ਨੇ ਦੀਵਾਨ ਵਿੱਚ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਇੱਕ ਸ਼ਾਹੂਕਾਰ ਦੇ ਬੇਟੇ ਤੋਂ ਇਸ ਲਈ ਪਾਣੀ ਪੀਣ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕਰ ਦੇਣ ਦੀ ਸਾਖੀ ਸੁਣਾਈ ਕਿ ਉਸ ਦੇ ਹੱਥ ਕੋਮਲ ਸਨ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਸ ਜੁਆਨ ਨੇ ਪਹਿਲਾਂ ਉਹਨਾਂ ਹੱਥਾਂ ਨਾਲ ਕਦੇ ਕੋਈ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕੀਤਾ । ਸਾਖੀ ਖੂਬ ਰਸੀਲੇ ਢੰਗ ਨਾਲ ਸੁਣਾਈ ਤੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਹੱਥੀਂ ਕੰਮ ਤੇ

ਸੇਵਾ ਕਰਨ ਦੀ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਦਿਤੀ । ਕਾਸ਼ ! ਉਹ ਸਾਖੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਉਤੇ ਵੀ ਅਮਲੀ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪਾਉਣ ਦਾ ਕੰਮ ਕਰਦੀ । ਜਦੋਂ ਕਿ ਏਸੇ ਡੇਰੇ ਦੇ ਵੱਡੇ ਗੁਰਮੁਖ ਸੰਤ ਜੀ ਹੱਥੀ ਗੋਡੀ ਤੇ ਵਾਢੀ ਕਰਕੇ ਲੰਗਰ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਦੇ ਰਹੇ । ਜਿੰਨਾ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਨੇ ਇਲਾਕੇ ਨੂੰ ਸੇਵਾ ਦੇ ਰੰਗ ਵਿੱਚ ਰੰਗਿਆ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਜੀਵਨ ਨਾਲ ਸੇਵਾ ਦੀ ਰੀਤ ਜੋੜੀ ਹੋਈ ਸੀ ।

ਜਿਸ ਬੈਠਕ ਵਿੱਚ ਸੰਤ ਠਹਿਰੇ ਸਨ, ਉਸ ਦੇ ਆਸ ਪਾਸ ਮਹੀਨਾ ਭਰ ਪਿੱਛੋਂ ਸੰਤਾਂ ਦੇ ਬੋਝੇ ਸਮੇਂ ਵਿੱਚ ਵਰਤੇ ਸਾਬਣ ਤੇ ਅਤਰ ਦੀਆਂ ਮਹਿਕਾਂ ਉਠਦੀਆਂ ਰਹੀਆਂ । ਕੀ ਕਿਸੇ ਧਰਤੀ ਦੇ ਇਸ ਤੋਂ ਹੋਰ ਚੰਗੇ ਭਾਗ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ ?

ਏਸੇ ਪਿੰਡ ਦੇ ਇੱਕ ਸ਼ਾਨਦਾਰ ਸ਼ੌਂਕ ਰੱਖਣ ਵਾਲੇ ਸਰਦਾਰ ਨੂੰ ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਉਸ ਤੋਂ ਬੋਝਾ ਚਿਰ ਪਿੱਛੋਂ ਇਸੇ ਬੈਠਕ ਵਿੱਚ ਦੇਖ ਕੇ ਅੰਦਾਜ਼ਾ ਲਾਇਆ ਕਿ ਸ੍ਰੀ ਮਾਨ ਸਰਦਾਰ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ, ਜਿਹੜੇ ਕਦੇ ਰਿਆਸਤੀ ਅਹਿਲਕਾਰ ਤੇ ਵੱਡੇ ਵਜ਼ੀਰ ਵੀ ਰਹੇ ਹਨ, ਵਧੀਆ ਪਹਿਨਣ ਪੱਚਰਨ ਦੇ ਨੰਬਰ ਵੱਧ ਦਿੱਤੇ ਜਾਣ ਕਿ ਸੰਤ ਜੀ ਨੂੰ ? ਤਾਂ ਮੇਰਾ ਮਨ ਦੁਬਿਧਾ ਵਿੱਚ ਪੈ ਗਿਆ ? ਇਸ ਦੁਬਿਧਾ ਵਿੱਚ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਿਤਨਾ ਚਿਰ ਹੋਰ ਫਸਿਆ ਰਹਿੰਦਾ, ਜੇ ਉਹ ਆਲੀਸ਼ਾਨ ਸ਼ਾਨਾਂ ਵਾਲਾ ਸੋਹਣਾ ਸਰਦਾਰ ਜ਼ਮਾਨੇ ਦੀ ਹਵਾ ਮੁਤਾਬਕ ਖੱਦਰ-ਧਾਰੀ ਨਾ ਹੋ ਗਿਆ ਹੁੰਦਾ ਤੇ ਓਧਰ ਸੰਤ ਜੀ ੧੬ ਸ਼ਿੰਗਾਰਾਂ ਦੀ ਥਾਂ ੩੨ ਸ਼ਿੰਗਾਰਾਂ ਦੇ ਧਾਰਨੀ ਨਾ ਬਣ ਗਏ ਹੁੰਦੇ । ਪੁਰਾਣੇ 'ਕਾਵਿ ਦਰਸਨ' ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਕੀ ਪਤਾ ਸੀ ਕਿ 'ਸੌਂਚ ਸ਼ਨਾਨ ਸੁ ਅੰਜਨ ਮੰਜਨ' ਵਾਲੇ ੧੬ ਸ਼ਿੰਗਾਰਾਂ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਸਿਤਾਰਿਆਂ ਤੋਂ ਪਰੇ ਸ਼ਿੰਗਾਰਾਂ ਦੀ ਦੁਨੀਆਂ ਹੋਰ ਵੀ ਹੈ ।

x x

ਮੇਰੇ ਪਿੰਡ ਤੋਂ ਕੁੱਝ ਵਿੱਥ ਤੇ ਹੀ ਰੋੜੇ ਵਾਲੀ ਖੂਹੀ ਤੇ ਇੱਕ ਵਾਰੀ ਚਾਲੀਹਾ ਕੱਟਣ ਵਾਲੇ ਸੰਤ ਆ ਧਮਕੇ । ਸੰਤਾਂ ਦਾ ਇੱਕ ਸੇਵਕ ਹੋਰ ਪਿੰਡਾਂ ਵਾਂਗ ਸਾਡੇ ਪਿੰਡ ਵੀ ਗਜ਼ੇ ਨੂੰ ਆਉਂਦਾ । ਉਸ ਹੱਟੇ ਕੱਟੇ ਦੇ ਮੂੰਹ ਉੱਤੇ ਅੱਖਾਂ ਤਕ ਪਰਨਾ ਤੇ ਬੁਲ੍ਹਾਂ ਤਕ ਗੇਰੂ ਰੰਗੀ ਢਾਠੀ ਬੰਨ੍ਹੀ ਹੁੰਦੀ, ਉਸ ਨੇ ਪਿੱਤਲ ਦੀ ਟੂਟੀ ਵਾਲੀ ਲਿਸ਼ਕਦੀ ਚਿੱਪੀ 'ਮੱਖਣ ਰਾਮ' ਦੇ ਅਵਾਜ਼ਿਆਂ ਨਾਲ ਜਦੋਂ ਲਵੇਰਿਆਂ ਵਾਲੇ ਘਰਾਂ ਤੋਂ ਭਰ ਲੈਣੀ, ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਬਖਸ਼ੇ ਇਸ 'ਤਿਲ ਫੁੱਲ' ਨੂੰ ਵੱਡੇ ਸੰਤਾਂ ਤੱਕ ਪੁਚਾਉਣ ਲਈ ਸਾਰੇ ਰਾਹ, ਖਹਿੜੇ ਤੇ ਪਗਡੰਡੀਆਂ ਛੱਡ ਕੇ ਦੋੜਾਂ (ਟਿਬਿਆਂ) ਵਾਲੇ ਖੇਤਾਂ ਵਿੱਚ ਦੀ ਸਿੱਧੀ ਹੀ ਦੌੜ ਲਾ ਦੇਣੀ ।

ਜਦੋਂ ਕਿਸੇ ਨੇ ਸੰਤਾਂ ਦੀ 'ਕਰਨੀ' ਦੀ ਗੱਲ ਪੁੱਛਣੀ ਫਿਰ ਤਾਂ ਜਿਵੇਂ ਬਿੱਲੀ ਦੇ ਭਾਗੀ ਛਿੱਕਾ ਹੀ ਟੁੱਟ ਪਿਆ ਹੋਵੇ । ਸੰਤਾਂ ਦੀ ਤਾਰੀਫ਼ ਦੇ ਉਸ ਨੇ ਦਫਤਰ ਖੋਲ੍ਹ ਛੱਡਣੇ; —“ਸੰਤਾਂ ਨੇ ਦੀਵਾਲੀ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਰੋਹੀ ਵਾਲੇ ਖੂਹ ਉੱਤੇ ਖੁਆਜੇ ਦੀ ਅਰਾਧਨਾ ਅਰੰਭ ਕੀਤੀ, ਚਾਲੀਵੇਂ ਦਿਨ ਖਵਾਜ਼ਾ ਅਰੜਾ ਕੇ ਉਪਰ ਨੂੰ ਉੱਠਿਆ । ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਦੇ ਕਈ ਚਿੱਲਾਂ (ਚਾਲੀਹਾ) ਕੱਢਣ ਵਾਲੇ ਖੁਆਜੇ ਦੀ ਤਾਬ ਨਾਂ ਵੱਲ ਸਕੇ । ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਦਿਮਾਗ ਹਿੱਲ ਗਏ । ਸੰਤਾਂ ਵਿੱਚ ਕਲਾ ਪੂਰੀ ਸੀ, ਇਹਨਾਂ ਨੇ ਫੱਟ ਖੁਆਜੇ ਨੂੰ ਨੱਥ ਲਿਆ । ਹੁਣ ਜੋ ਖੁਆਜੇ ਨੂੰ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਉਹ ਫੱਟ ਕਰ ਦਿਖਾਉਂਦਾ ਹੈ ।

ਸੰਤਾਂ ਦੀ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ 'ਅਗਾਧ ਬੋਧ ਸ਼ਕਤੀ' ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਸੁਣ ਕੇ ਰੋੜੇ ਵਾਲੀ ਖੂਹੀ ਤੇ ਜਮ-ਘਟੇ ਲੱਗਣੇ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਏ । ਉੱਥੇ ਸੰਤਾਂ ਨੇ ਇੱਕ ਕੱਚਾ ਭੋਰਾ ਪੁੱਟ ਲਿਆ । ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਬਾਂਝ ਔਰਤਾਂ ਨੂੰ ਬੱਚੇ ਨਾ ਹੁੰਦੇ ਹੋਣ, ਸੰਤਾਂ ਨੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਸ਼ਰਤੀਆਂ ਇਲਾਜ ਦਾ ਐਲਾਨ ਕਰ ਦਿੱਤਾ । ਇਕ ਵਾਰੀ ਇਕ ਭਲੀ-ਮਾਣਸ, ਪਰ ਦਿਲ-ਗੁਰਦੇ ਵਾਲੀ ਤੀਵੀਂ ਨੇ ਪਰਦਾ ਚਾਕ ਕਰਦਿਆਂ ਕਿਹਾ ਕਿ, ਇਹ ਜਾਏ ਖਾਣਾ ! ਸਾਧ ਕੀਹਨੇ ਬਣਾਇਐ ਇਹ ਤਾਂ 'ਸਾਨ੍ਹ' ਹੈ, ਇੱਕ ਕਿੱਲੀ ਨੂੰ ਨਾਲਾ ਬੰਨ੍ਹਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ? ਜੇਹੜੀ ਤਾਂ ਅਣਭੋਲ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਉਹ ਤਾਂ ਸਾਧ ਦੇ ਜਾਲ ਵਿੱਚ ਫਸ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਜੇਹੜੀ ਅੱਗੋਂ ਟੱਕਰ ਪਵੇ, ਉਸ ਨੂੰ ਆਖ ਦਿੰਦਾ ਹੈ, ਕੁੜੇ ! ਗੁੱਸਾ ਕਾਹਨੂੰ ਕਰਦੀ ਹੈਂ ? ਮੈਂ ਤਾਂ ਔਹ ਕਿੱਲੀ ਨਾਲ ਬੰਨ੍ਹਿਆ ਹੋਇਆ.....ਖੋਲ੍ਹਣ ਲਈ ਕਿਹਾ ਸੀ ।

ਬੋੜੇ ਦਿਨਾਂ ਪਿੱਛੋਂ ਪਤਾ ਲੱਗਿਆ ਕਿ ਸੰਤ ਖੂਹੀ ਵਾਲੇ ਭੋਰੇ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਰਾਤੋਂ ਰਾਤ ਕਿਧਰੇ ਅਲੋਪ ਹੋ ਗਏ ਹਨ । ਨਾਲ ਹੀ ਇਹ ਵੀ ਕੰਨਾਂ-ਸ਼ੋਰੀ ਗੱਲ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਈ ਕਿ ਸੰਤਾਂ ਨਾਲ ਲਾਗਲੇ ਪਿੰਡ ਦੀ ਇੱਕ ਮੁਟਿਆਰ ਵੀ 'ਨਿਕਲ ਗਈ' ਹੈ । ਸੰਤ ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ ਫਿਰ ਵੀ ਨਿਰਦੋਸ਼ ਸਨ, ਕੁੜੀ ਸੰਤਾਂ ਨੇ ਬੋੜਾ ਕੱਢੀ ਸੀ, ਉਹ ਤਾਂ ਸੰਤਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਆਪ ਨਿੱਕਲੀ ਸੀ ? 'ਕਿਉਂ' ਨਾ ਬਲਿਹਾਰ ਜਾਈਏ ਸੰਤਾਂ ਦੀ ਇਸ ਅਪਾਰ ਲੀਲਾ ਤੋਂ ?'

x x

ਇੱਕ ਵਾਰੀ ਭਾਰੀ ਮੀਂਹ ਪੈਣ ਪਿੱਛੋਂ ਹੜ੍ਹ ਕੀ ਆਏ, ਸਾਰੀਆਂ ਫਸਲਾਂ ਫਨਾਹ ਹੋ ਗਈਆਂ । ਲੋਕ ਓਦਰੇ ਹੋਏ ਮਨਾਂ ਨਾਲ ਉਬਾਸੀਆਂ ਭੰਨ ਰਹੇ ਸੀ ਇੱਕ ਚੰਗੀ ਖਬਰ ਆ ਪੁੱਜੀ ਵਈ ਨਾਲ ਲਗਵੇਂ ਪਿੰਡ, 'ਛਾਪੇ', ਇੱਕ ਕੂਕੇ ਸੰਤਾਂ ਦਾ ਜੱਥਾ ਆਇਐ, ਵਈ ਸ਼ਬਦ ਲਾਉਂਦੇ ਨੇ, ਬੱਸ ਧਮਚੀ ਈ ਚੁੱਕ ਦਿੰਦੇ ਨੇ । ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਕੂਕਿਆਂ ਬਾਰੇ ਕਈ ਬੋਲੀਆਂ ਤੇ ਟੱਪੇ ਜੋੜ ਰੱਖੇ ਸੀ:.....

'ਕੂਕੇ ਬੜੇ ਕਸੂਤੇ ਪਾਣੀ ਨਾ ਪੀਂਦੇ ਬੋਕੇ ਦਾ ।'

'ਕੂਕੇ ਬੜੇ ਕਸੂਤੇ ਗੜਵੀ ਨਾ ਦਿੰਦੇ ਨੁਉਣ ਨੂੰ ।'

'ਕੂਕੇ ਗਾਉਣ ਲੱਗਣ ਨਾ ਦੱਦੇ ਮੇਲੇ ਮੁਖਸਰ ਦੇ ।'

ਕਦੇ ਕਦੇ ਮੇਰੇ ਪਿੰਡ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੇ, ਇੱਕੋ ਦੁੱਕੇ ਲੰਘਦੇ ਕਰਦੇ ਡੋਰੀ ਗੜਵਾ ਹੱਥਾਂ ਵਿੱਚ ਫੜੀ, ਚੁਸਤ ਪਜਾਮਿਆਂ ਤੇ ਕਲੀਆਂ ਵਾਲੇ ਕੁੜਤਿਆਂ ਵਾਲੇ 'ਕੂਕੇ' ਦੇਖੇ ਤਾਂ ਸੀ ਪਰ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਦੀਵਾਨ ਲੱਗਿਆ ਨਹੀਂ ਸੀ ਸੁਣਿਆ, ਤੇ ਜਦੋਂ ਇਹ ਸੁਣਿਆ, ਵਈ, ਇਸ ਦੀਵਾਨ ਦਾ ਮਰੂਲੀ ਕੂਕਾ ਸੰਤ ਨੱਚਦਾ ਵੀ ਹੈ, ਫਿਰ ਤਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਸਭ ਗਮ ਦੂਰ ਹੋ ਗਏ ।

'ਕਹਿੰਦੇ ਕੂਕਿਆਂ ਨੂੰ ਤਾਂ ਭਾਈ ! ਏਨਾ ਹਾਲ ਪੈਂਦੈ, ਜਦੋਂ ਨੱਚਣ ਵਾਲਾ ਸੰਤ ਮਸਤਾਨਾ ਹੋ ਜਾਵੈ, ਸ਼ਬਦ ਗਾਉਂਦਾ ਗਾਉਂਦਾ, ਛਾਲ ਮਾਰ ਕੇ ਦਰੱਖਤ ਉਤੇ ਜਾਂ ਚੜ੍ਹਦੈ ।'

'ਚਲੇ ਓਦੇ ਨਾਲੇ ਤਮਾਸ਼ਾ ਦੇਖਾਂਗੇ, ਨਾਲੇ ਚਾਰ ਰੱਬ ਦੇ ਘਰ ਦੀਆਂ ਵੀ

ਸੁਣਾਂਗੇ ।' ਇਉਂ ਗੱਲਾਂ ਬਾਤਾਂ ਕਰਦੇ ਲੋਕੀ, ਇੱਕ ਦੂਜੇ ਨੂੰ ਨਾਲ ਲੈਂਦੇ ਢਾਣੀਆਂ ਬਣਾ ਕੇ ਦੀਵਾਨ ਵਿੱਚ ਪੁੱਜ ਗਏ ।

ਢੋਲਕੀ ਦੀ ਚਟਕ ਚਾਲ ਦੀ ਤਿੱਖੀ ਆਵਾਜ਼ ਨੇ ਦੂਰੋਂ ਹੀ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਦੱਸ ਦਿੱਤਾ ਵਈ ਦੀਵਾਨ ਕਿੱਥੇ ਲੱਗਾ ਹੋਇਆ ਹੈ ? ਇੱਕ ਖੁਲ੍ਹੇ ਚੁਗਾਨ ਵਿੱਚ ਚਿੱਟੇ ਕਪੜਿਆਂ ਤੇ ਗੋਲ ਪਗੜੀਆਂ ਵਾਲੇ ਕੂਕਿਆਂ ਦਾ ਜੱਥਾ ਹੱਥਾਂ ਵਿੱਚ ਛੈਣੇ ਫੜੀ ਖੂਬ ਸਿਰ ਮਾਰ ਮਾਰ ਕੇ ਸ਼ਬਦ ਗਾ ਰਿਹਾ ਸੀ । ਅਚਾਨਕ ਹੀ ਭੀੜ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਕੂਕਾ ਸਪਰਿੰਗ ਵਾਂਗ ਵਲ ਖਾ ਕੇ ਉਠਿਆ, ਤੇ ਛਲਾਂਗ ਮਾਰਦਿਆਂ ਹੀ ਕੰਨ ਵਿੱਚ ਉਂਗਲੀ ਪਾ ਕੇ ਉੱਚੀ ਆਵਾਜ਼ ਕੱਢੀ—

‘ਕੱਛੇ ਡੋਲ ਤੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਬੋਲੀ, ਬਣ ਜਾਈਂ ਨਾਮਧਾਰੀਆ ।’

ਉਸਦੇ ਮੂੰਹੋਂ ਧਾਰਨਾ ਨਿਕਲਣ ਦੀ ਦੇਰ ਸੀ ਕਿ, ਸ਼ਬਦੀ ਜੱਥਾ ਮੁੜ ਮੁੜ ਏਹੋ ਤੁਕ ਪੜ੍ਹਦਾ ਲੋਟ ਪੋਟਣੀਏ ਹੋ ਗਿਆ । ਬਸ ਫੇਰ ਕੀ ਸੀ, ਇੱਕ ਤੋਂ ਬਾਦ ਦੂਜੀ ਧਾਰਨਾ ਦਾ ਤੀਰ, ਕਮਾਣ ਦੇ ਕੁੰਦੇ ਵਿੱਚੋਂ ਛੁੱਟਦਾ ਤੇ ਸਰੋਤਿਆਂ ਨੂੰ ਵਿੰਨ੍ਹਦਾ ਗਿਆ—

* ‘ਓਏ ! ਉਹ ਘਰ ਕੂਕਿਆਂ ਦਾ, ਜਿੱਥੇ ਛੈਣੇ ਢੋਲਕੀ ਖੜ੍ਹਕੇ ।’

* ‘ਥਾਲੀ ਭੰਨ ਕੇ ਬਣਾ ਲਏ ਛੈਣੇ, ਵਈ, ਬੱਲੇ ਏਨ੍ਹਾਂ ਕੂਕਿਆਂ ਨੇ ।’

* ‘ਮੇਰੇ ਛੈਣਿਆਂ ‘ਚੋਂ ਹਰਿ ਹਰਿ ਬੋਲੇ, ਢੋਲਕੀ ‘ਚੋਂ ਰਾਮ ਬੋਲਦਾ ।’

ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਿਨਾਂ ਵਿੱਚ ਕੂਕਿਆਂ ਨੇ ਦੋ ਲਹਿਰਾਂ ਚਲਾਈਆਂ ਹੋਇਆਂ ਸਨ, ਇੱਕ, ਇਹ ਕਿ, ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਰੂਸ ਆਉਣ ਵਾਲਾ ਹੈ, ਉਹ ਸੌ ਸਾਖੀ ਵਿੱਚੋਂ ਤੁਕਾਂ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਟਾਇਆ ਕਰਦੇ ਸਨ—

‘ਜਦ ਰੂਸ ਪੰਜਾਬੇ ਆਵੇ,

ਟਕੇ ਸੇਰ ਅੰਨ ਵਿਕਾਵੇ ।

ਮੇਰਾ ਸਿੱਖ ਭੁੱਖਾ ਨਾ ਜਾਵੇ ।’

ਤੇ ਨਾਲ ਹੀ ਆਖਦੇ ਸਨ— ਇਸ ਖਲਬਲੀ ਤੋਂ ਬਚਣ ਲਈ ਲੋਕ ਭੱਜ ਕੇ ਰਵਾਲਸਰ ਪਹਾੜਾਂ ਉੱਤੇ ਜਾ ਸਕੇਤ ਮੰਡੀ ਦੇ ਇਲਾਕੇ ਵਿੱਚ ਜਾ ਵੱਸਣਗੇ ਤਾਂ ਹੀ ਬਚਣਗੇ । ਦੂਜੀ ਲਹਿਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਅੰਗ੍ਰੇਜ਼ਾਂ ਦੇ ਵਿਰੋਧ ਵਿੱਚ ਸੀ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਗੁੱਸਾ ਵਧੇਰੇ ਸੀ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੂਕਿਆਂ ਦੇ ਗੁਰੂ, ਬਾਬਾ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਫਰੰਗੀ ਨੇ ਫੜ ਕੇ ਕਿਉਂ ਵਿਛੋੜਿਆ ? ਕਿਸੇ ਨਾ ਕਿਸੇ ਢੰਗ ਨਾਲ ਉਹ ਆਪਣੇ ਪ੍ਰਚਾਰ ਦੀ ਤਾਣ ਏਨ੍ਹਾਂ ਗੱਲਾਂ ਤੇ ਹੀ ਲਿਆ ਕੇ ਤੋੜਦੇ ਸਨ ।

ਇੱਕ ਕੂਕੇ ਨੂੰ ਅਜੇਹਾ ਜੋਸ਼ ਚੜ੍ਹਿਆ ਕਿ ਉਸ ਨੇ ਨਾਲ ਲਗਦੇ ਦਰਖਤ ਦੀਆਂ ਪਲੁੰਝੜਾਂ ਨਾਲ ਲਟਕ ਲਟਕ ਕੇ ਸਿਰ ਮਾਰਨਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਤੇ ਜਦੋਂ ਮੁਖੀਏ ਸੰਤ ਨੇ ਬੈਠਿਆਂ ਲੋਕਾਂ ਦੀਆਂ ਚਾਰ ਪੰਜ ਪਗੜੀਆਂ ਉਤਾਰਨ ਨੂੰ ਵਗਾਹ ਵਗਾਹ ਕੇ ਸੁੱਟੀਆਂ ਨਾਲ ਹੀ ਧਾਰਨਾ ਲਾਈ—

‘ਦਿਨ ਤਾਂ ਰਹਿ ਗਏ ਬੋੜੇ ਹੁਣ ਕੀ ਦੇਖਦੈਂ ।

ਓਏ ਭੱਜੇ ਜਾਂਦੇ ਗੋਰੇ ਹੁਣ ਕੀ ਦੇਖਦੈਂ ।’

ਆਜ਼ਾਦੀ ਲਿਆਉਣ ਦੀ ਕਾਹਲੀ ਪਈ, ਲਾਲਸਾ ਤੇ ਇਸ ਖਿਆਲ ਤੋਂ ਕਿ ਬਾਬਾ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਦੇ ਜਾਣ ਪਿੱਛੋਂ ਸਾਇਦ ਛੇਤੀ ਆ ਜਾਣਗੇ, ਤੇ ਨਾਲ ਹੀ ਇਸ ਹੱਲੇ ਦੀ ਜੋਸ਼ੀਲੀ ਧਾਰਨਾ ਨੇ ਉਹ ਠਾਠੇ ਬੰਨ੍ਹਿਆ ਕਿ ਕਿਤਨੇ ਹੀ ਕੂਕੇ ਸਿਰ ਮਾਰ ਮਾਰ ਕੇ 'ਦੀਵਾਨੇ' ਬਣ ਗਏ । ਖੁਲੀਆਂ ਬਾਵਰੀਆਂ ਨਾਲ ਸਿਰ ਹਿਲਾ-ਹਿਲਾ ਕੇ ਜਦੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਮੁੜ ਮੁੜ ਇਹ ਧਾਰਨਾ ਚੁੱਕੀ—

‘ਭੱਜੇ ਜਾਂਦੇ ਗੋਰੇ ਹੁਣ ਕੀ ਦੇਖਦੈ ।’

ਦਿਨ ਤਾ ਰਹਿ ਗਏ ਬੋੜੇ ਹੁਣ ਕੀ ਦੇਖਦੈ ।

ਤੇ ਤੁਕ ਗਾਉਣੀ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੀ ਤਾਂ ਕਈ ਟੋਡੀਆਂ ਦੇ ਮਨ ਵੀ ਮੰਨ ਗਏ ਕਿ ਹੁਣ ਗੋਰੇ ਨਹੀਂ ਰਹਿਣੇ । ਭਾਵੀ ਵਰਤਕੇ ਹੀ ਰਹੇਗੀ ।

ਫਿਰ ਇੱਕ ਦਮ ਵੱਡੇ ਸੰਤ ਨੇ ਹੱਥ ਖੜ੍ਹਾ ਕਰਕੇ ਸਾਰੇ ਚੁੱਪ ਵਰਤਾ ਦਿੱਤੀ ਤੇ ਫੇਰ ਉਸ ਨੇ ਝੱਟ ਕੰਨ ਵਿੱਚ ਉਂਗਲ ਦੇ ਕੇ ਕੂਕਾ-ਬਾਣੀ ਦੀ ਧੁਨੀ ਅਲਾਪ ਦਿੱਤੀ —

‘ਉਏ ਅਸਾਂ ਹਿੰਦ ਵਿਚ ਗਦਰ ਮਚੋਣਾ, ਕੱਢਣਾ ਫਰੰਗੀਏ ਨੂੰ ।

ਏਥੋਂ ਚੁੱਕ ਲੈ ਫਰੰਗੀਆਂ ਡੇਰਾ, ਖਾਲਸੇ ਨੇ ਰਾਜ ਕਰਨਾ ।

ਛਾਉਣੀ ਕਰ ਦੇ ਫਰੰਗੀਆ ਖਾਲੀ, ਖਾਲਸੇ ਨੇ ਭੰਗ ਬੀਜਣੀ ।’

ਇੱਕ ਇੱਕ ਧਾਰਨਾ ਉਤੇ ਛਾਲਾਂ ਮਾਰ ਮਾਰ ਕੇ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਧੌਮ-ਚੌਕੜੀ ਚੁੱਕੀ, ਜਿਵੇਂ ਫਰੰਗੀ ਨੂੰ ਕੱਢ ਕੇ ਹੀ ਰਾਤ ਨੂੰ ਸੌਣਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਵਿੱਚੋਂ ਦੀ ਹੀ ਜੱਥੇ ਨੇ, ਆਪਣੇ ਮਨੋ-ਭਾਵ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਨੇ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤੇ:—

‘ਓਏ ਨਹੀਂ ਖੱਦਰ ਬਿਨਾਂ ਹੱਥ ਲਾਉਣਾ,

ਅਤਲਸਾਂ ਪਾਤ ਦੇਣੀਆਂ,

ਰਾਜ ਅੰਗ੍ਰੇਜ਼ਾਂ ਦਾ, ਓ, ਵਈ ਚੰਦ ਰੋਜ਼ ਦਾ ਚਾਲਾ-।’

ਕੂਕਿਆਂ ਦਾ ਦੀਵਾਨ ਸੀ ਕਿ, ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਜਲਸਾ ? ਇਸ ਦਾ ਨਿਰਣਾ ਕਰਨਾ ਸਚਮੁੱਚ ਹੀ ਔਖਾ ਸੀ । ਜੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹੋਰ ਭਵਿੱਖ ਵਾਕ ਸੱਚੇ ਨਹੀਂ ਹੋਏ ਤੇ ਅੰਗ੍ਰੇਜ਼ਾਂ ਦੇ ਜਾਣ ਵਾਲਾ ਤਾਂ ਪੂਰਾ ਹੋ ਗਿਆ ? ਏਹੋ ਹੀ ਕਾਫੀ ਹੈ ।

ਇਸ ਮਜ਼ਮੂਨ ਪਿੱਛੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਬਾਫੀ ਵਿੱਚੋਂ ਕਈ ਵਿਸ਼ੇ ਛੋਹੇ । ‘ਨਾਨਕ ਵਿਚਾਰਾ ਭਇਆ ਦੀਵਾਨਾ ਤਉ ਦਰਸਨ ਕੈ ਤਾਈ ।’ ਸ਼ਬਦ ਰਾਹੀਂ ਕੂਕਿਆਂ ਦੇ ਆਪਣੇ ਦੀਵਾਨੇ ਹੋਣ ਦੀ ਗੱਲ ਨੂੰ ਠੀਕ ਦਰਸਾਇਆ । ਫਿਰ ਇੱਕ ਨੇ ਵਿੱਚੋਂ-ਤੁਕ ਚੁੱਕੀ—

‘ਓਏ ਨੇਹੂੰ ਲਾਇਆ ਸੀ ਮੈਂ ਕਾਰੀਗਰ ਜਾਣ ਕੇ,

ਕਾਰੀਗਰ ਜਾਣ ਕੇ ਤੇ ਸੁੰਦਰ ਪਛਾਣ ਕੇ !’

ਧਾਰਨਾ ਦਾ ਇਸ਼ਾਰਾ ਬੋਝਾਂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਵੱਲ ਸੀ । ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਕਾਰੀਗਰਾਂ, ਜਾਣੀ ਤਰਖਾਣਾਂ ਦੇ ਘਰ ਜਨਮੇ ਸਨ । ਦੀਵਾਨ ਦੀ ਸਮਾਪਤੀ ਪਿੱਛੋਂ ਕੂਕੇ ਤਾਂ ਠੰਡ ਵਿੱਚ ਈ ਘੋਟੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਸ਼ਰਦਾਈਆਂ ਛਕਣ ਲੱਗ ਪਏ, ਲੋਕ ਲੰਗਰ ਵਿੱਚੋਂ ਚੋਪੜੇ ਦਾਲ ਪ੍ਰਸਾਦੇ ਛੱਕ ਕੇ ਘਰਾਂ ਨੂੰ ਰਵਾਨਾ ਹੋ ਗਏ । “ਕੂਕੇ ਕਾਹਦੇ ਨੇ ਵਈ ਅੱਗ ਦੀ

ਨਾਲ ਦੀ ਨੇ, ਮਜ਼ਾਲ ਐ ਕਿਸੇ ਤੋਂ ਡਰਨ, ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਬੜੀ ਮਿੱਟੀ ਪੱਟਦੇ ਨੇ ।' ਦੀਵਾਨ
ਤੇ ਵਾਪਸ ਆਉਂਦੇ ਕਈ ਨੁਕਤਚੀਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਨਿਡਰਤਾ ਤੇ ਸਰਕਾਰ-ਵਿਰੋਧੀ ਜੋਸ਼ ਦੀ
ਸਵਾਦ ਲਾ ਲਾ ਕੇ ਪ੍ਰਸੰਸਾ ਕਰਨ ਲੱਗੇ ।

‘ਲਉ ਜੀ ਕੂਕਿਆਂ ਦਾ ਦੀਵਾਨ ਵੀ ਦੇਖ ਲਿਆ, ਕਹਿੰਦੇ ਹੁੰਦੇ ਸੀ ਕੂਕੇ ਕੁੱਛ ਨੀ
ਹੁੰਦੇ, ਦੇਹ ਕੇਹੜਾ ਦੀਵਾਨ ਘਟੀਆ ਲਾਉਂਦੇ ਨੇ । ਇੱਕ ਵਾਰੀ ਤਾਂ ਧਰਤੀ ਹਿਲਾ ਦਿੰਦੇ
ਨੇ ।’ ਗਿੱਧਾ ਪਾਉਣ ਵਾਲੇ ਮੁੰਡਿਆਂ ਨੇ ਆਪਣੀਆਂ ਬੋਲੀਆਂ ਦੇ ਲੋਕ-ਕਾਵਿ ਵਿੱਚ ਕੂਕਿਆਂ
ਦੀ ਬੋਲੀ ਵੀ ਜੋੜ ਕੇ ਸ਼ਾਮਲ ਕਰ ਲਈ—

‘ਪੰਥ ਤਾਂ ਜੱਗ ਤੇ ਬਹੁਤ ਚੱਲੇ ਨੇ, ਕੂਕਿਆਂ ਦਾ ਪੰਥ ਨਿਰਾਲਾ ।

ਹੱਥਾਂ ਦੇ ਵਿੱਚ ਗੜਵੇ ਰੱਖਦੇ, ਗਲ ਵਿੱਚ ਉੱਠ ਦੀ ਮਾਲਾ ।

ਕੱਛੇ ਡੋਲ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਬੋਲਣ, ਟੁੱਭਾ ਲਾਉਣ ਨਿਰਾਲਾ ।

ਸਣ ਕੇਸੀ ਇਸ਼ਨਾਨ ਨੇ ਕਰਦੇ, ਗੁੜ ਦਾ ਪੀਣ ਪਿਆਲਾ ।

ਰਾਜ ਅੰਗ੍ਰੇਜ਼ਾਂ ਦਾ ਚੰਦ ਰੋਜ ਦਾ ਚਾਲਾ ।’

ਲੋਕਾਂ ਵਿੱਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਦੀਵਾਨ ਦੀਆਂ, ਹਾਲ ਪੈਣ ਤੇ ਛਾਲਾਂ ਮਾਰ ਕੇ ਦਰੱਖਤਾਂ
ਉੱਤੇ ਚੜ੍ਹਨ ਦੀਆਂ ਕਲਾਬਾਜ਼ੀਆਂ ਦੀ ਕਿਤਨੇ ਹੀ ਦਿਨ ਸ਼ੋਭਾ ਹੁੰਦੀ ਰਹੀ ।

x x

ਮੇਰੇ ਪਿੰਡ ਦੇ ਵੱਡੇ ਟੋਭੇ ਵਾਲੇ ਬਰੋਟਿਆਂ ਹੇਠਾਂ ਇੱਕ ਵਾਰੀ ਨਾਂਗੇ ਸਾਧੂਆਂ ਦੀ ਮੰਡਲੀ
ਉੱਤਰ ਪਈ । ਸ਼ਾਮ ਨੂੰ ਰਣਸਿੰਗੇ, ਸੰਖ, ਘੜਿਆਲ ਜਦੋਂ ਇੱਕੋ ਸਾਰੇ ਵੱਜੇ, ਇਹ ਅਜੀਬ
ਕਿਸਮ ਦੀਆਂ ਆਵਾਜ਼ਾਂ ਸੁਣ ਕੇ ਪਿੰਡ ਦੇ ਬੁੱਢੇ ਬਾਲ ਵਾਹੋ-ਦਾਹੀ, ਘੁਮਿਆਰਾਂ ਦੀ ਭਾਂਡੇ
ਪਕਾਉਣ ਵਾਲੀ ਭੱਖਦੀ ਆਵੀ ਦੇ ਉੱਤੋਂ ਦੀ ਸੰਤ ਮੰਡਲੀ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਨੂੰ ਭੱਜ
ਪਏ । ਅੱਗੋਂ ਸੰਤ ਜੀ ਇੱਕ ਬਾਲ ਵਿੱਚ ਦੀਵੇ ਰੱਖ ਕੇ ਘੁਮਾਈ ਜਾ ਰਹੇ ਸਨ । ‘ਚੁੱਪ
ਕਰੋ ਓਏ । ਹੱਥ ਜੋੜ ਕੇ ਖੜ੍ਹੇ ਹੋ ਜਾਵੋ । ਸੰਤ ਆਰਤੀ ਉਤਾਰ ਰਹੇ ਹਨ ।’ ਇੱਕ
ਧਾਰਮਕ ਵਾਕਫ਼ਕਾਰ ਨੇ ਦੂਜਿਆਂ ਅਣਜਾਣਾ ਨੂੰ ਹਟਕ ਕੇ ਕਿਹਾ ।

‘ਆਰਤੀ ਕਿਹੜੇ ਬਰੋਟ ਉੱਤੇ ਚੜ੍ਹੀ ਹੋਈ ਐ ?’ ਇੱਕ ਅਣ-ਭੋਲ ਜਿਹੇ ਜੱਟ ਨੇ
ਅੱਗੋਂ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਕੀਤਾ ।

‘ਲੈ ਸੁਣ ਲੈ ਬਈ ਦੇਹਦੀ । ਆਰਤੀ ਕਿਤੇ ਕੋਈ ਕਾਟੇ ਐ ? ਇਹ ਤਾਂ ਰਹੁਰਾਸ
ਦੇ ਪਾਠ ਪਿੱਛੋਂ ਸੰਤਾਂ ਦੀ ਭਜਨ ਕਰਨ ਦੀ ਇੱਕ ਰੀਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ।’

ਦੂਜੇ ਦਿਨ ਸਾਰੇ ਪਿੰਡ ਵਿੱਚ ਧੁੰਮ ਪੈ ਗਈ ਕਿ ‘ਸੰਤਾਂ ਦੀ ਮੰਡਲੀ ਕੱਲ੍ਹ ਦੀ ਆਈ
ਹੋਈ ਐ ।’ ਏਨਾ ਨਿੱਘਰਿਆ ਹੋਇਆ ਪਿੰਡ ਐ, ਕਿਸੇ ਨੇ ਭੰਡਾਰ ਵੀ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ।
ਬੁੱਢੀਆਂ ਸਵੇਰੇ ਦੇ ਅਣ-ਘਾਲੇ ਦੁਧ ਦੀਆਂ ਦੋਹਣੀਆਂ ਤੇ ਦੋਹਣੇ ਬਲਟੋਹੀਆਂ ਭਰ ਕੇ
ਸਮੇਤ ਭਾਂਡਿਆਂ ਦੇ ਨਾਂਗੇ ਸੰਤਾਂ ਦੀ ਮੰਡਲੀ ਨੂੰ ਚੜ੍ਹਾ ਆਈਆਂ । ਵਈ ਭਾਂਡੇ ਤਾਂ ਸੰਤਾਂ
ਨੇ ਏਥੇ ਹੀ ਛੱਡ ਜਾਣੇ ਨੇ ਪਿੱਛੋਂ ਆਪੋ ਆਪਣੇ ਲੈ ਆਵਾਗੀਆਂ ਸਾਧਾਂ ਨੂੰ ਸ਼੍ਰਾਦਾਂ ਨਾਲ
ਕੀ ? ਉਨ੍ਹਾਂ ਤਾਂ ਤਨ ਦੇ ਕਪੜੇ ਵੀ ਤਿਆਗ ਛੱਡੇ ਨੇ ।’

ਦੁਪਹਿਰਾਂ ਨੂੰ ਇੱਕ ਘਰ ਤੋਂ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਇੱਕ ਵੱਡਾ 'ਸਾਧ' ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ, ਤੁੱਖਣਾ ਦੇਣ ਵਾਲਿਆਂ ਧੱਕੇ ਨਾਲ ਹੀ ਭੰਡਾਰਾ ਕਰਵਾ ਦਿੱਤਾ। 'ਜੇ ਅੱਜ ਹਰੀਏ ਬੁੜ੍ਹੇ ਦੀ ਔਲਾਦ ਹੁੰਦੀ ਤਾਂ ਅੱਧਾ ਘਰ ਤੇ ਜ਼ਮੀਨ ਵੰਡਾ ਕੇ ਬੈਠੀ ਹੁੰਦੀ, ਫੇਰ ਪਤਾ ਲਗਦਾ। ਹੁਣ ਇੱਕ ਭੰਡਾਰਾ ਦਿੰਦਿਆਂ ਜਾਨ ਨਹੀਂ ਨਿਕਲਣ ਲੱਗੀ, ਇਹ ਬੋਝਾ ਦੇਣਾ ਬਣਦਾ ਐ।' ਇਸ ਮੰਤਕ ਸਾਹਮਣੇ ਕੌਣ ਮੁਨਕਰ ਹੁੰਦਾ? ਰਣਸਿੰਗਿਆਂ ਸੰਖਾਂ ਦੀ ਗੁੰਜਾਰ ਵਿੱਚ ਸੰਤਾਂ ਦੀ ਮੰਡਲੀ ਆਈ ਤੇ ਖੀਰ ਕੜਾਹ ਮਾਲੂ ਪੂਤਿਆਂ ਦਾ ਭੰਡਾਰਾ ਛੱਕ ਕੇ ਨਗਰ ਤੇ ਉਸ ਘਰ ਨੂੰ ਪਵਿੱਤਰ ਕਰ ਗਈ। ਪਿੰਡ ਦੇ ਸਾਰੇ ਖੁੰਢਾ ਦੇ ਮੁੱਢ ਤੇ ਪਾਥੀਆਂ ਦੇ ਗੁਹਾਰੇ ਰਾਤੋ ਰਾਤ ਸੰਤਾਂ ਦੀਆਂ ਧੂਣੀਆਂ ਤੇ ਸੜ ਕੇ ਸੁਆਹ ਹੋ ਗਏ।

ਪਿੰਡ ਦੇ ਚੌਧਰੀਆਂ ਤੇ ਭਗਤਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ, ਜੇਹੜੇ ਮੁਖੀਆ ਨਾਲ ਫਿਰ ਕੇ ਖੁੰਡ ਚੁਕਵਾ ਕੇ ਧੂਣੀਆਂ ਉੱਤੇ ਸਟਵਾ ਰਹੇ ਸਨ, ਇੱਕ ਅਖੰਡ ਜੱਟ ਕਹਿ ਬੈਠਾ, 'ਸਾਡੇ ਨੀਰੇ ਵਾਲੇ ਕੋਠੇ ਦਾ ਸਤੀਰ ਟੁੱਟਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਇਹ ਗੇਲੀ ਉੱਥੇ ਚਾੜਨੀ ਐ।' ਅੱਗੋਂ ਪਿੰਡ ਦੇ ਚੌਧਰੀ ਨੇ ਉਹ ਝੰਢ ਕੀਤੀ ਵਈ ਜੱਟ ਨੂੰ ਪਾਣੀ ਪਾਣੀ ਕਰ ਦਿੱਤਾ—

'ਇਹ ਕਲਜੁਗੀ ਜ਼ਮਾਨੇ ਵੀ ਸਾਡੀਆਂ ਫੁੱਟ ਜਾਣੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਨੇ ਵੇਖਣੇ ਸੀ। ਪਹਿਲਾਂ ਜਦੋਂ ਮੰਡਲੀ ਆਉਂਦੀ ਸੀ, ਨਾਗੇ ਸਾਧੂ ਘਰਾਂ ਵਿੱਚ ਜਾ ਕੇ ਆਪ ਦੁੱਧ ਦੀਆਂ ਕਾੜੁਣੀਆਂ ਲਾਹ ਲਿਆਉਂਦੇ ਸੀ, ਘਰ ਦੇ ਸਾਰੇ ਜੀਅ, ਘਰ ਨੂੰ ਪਵਿੱਤਰ ਹੋਇਆ ਤੇ ਟੱਬਰ ਨੂੰ ਚੰਗੇ ਭਾਗਾਂ ਵਾਲਾ ਮੰਨਦੇ ਹੁੰਦੇ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਤਜੁਗੀ ਜ਼ਮਾਨਿਆਂ ਨੂੰ ਸਿਆਣੇ ਐਵੇਂ ਰੋਂਦੇ ਨੇ, ਹੁਣ ਇਹ ਕਿੱਕਰ ਦੇ ਟੰਬੇ ਪਿਛੋਂ ਅੱਤੜਾਂ ਪੜ੍ਹਨ ਲਗਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ।'

ਕਈ ਮਹੀਨੇ ਜਿੱਥੇ ਨਾਗੇ ਸਾਧੂ ਬੈਠੇ ਸੀ; ਓਥੇ ਸੰਤਾਂ ਦੀਆਂ ਧੂਣੀਆਂ ਦੀ ਸੁਆਹ, ਪਿੰਡ ਦੇ ਲੋਕ ਮੱਥੇ ਨੂੰ ਜਾ ਕੇ ਲਾਉਂਦੇ ਰਹੇ। ਹਰ, ਹੀਮ ਕੀਮ ਹੋਣ ਵਾਲੇ ਡੰਗਰ ਪਸ਼ੂ ਤੇ ਬੰਦਿਆਂ ਉੱਤੇ ਸੱਤ ਗੇੜੇ ਦੇ ਕੇ ਸੁੱਟਦੇ ਰਹੇ। ਇਹ ਕਰਾਮਾਤੀ ਸੁਆਹ ਉਦੋਂ ਖਤਮ ਹੋਈ, ਜਦੋਂ ਇਸ ਦਾ ਇੱਕੋ ਇੱਕ ਕਿਣਕਾ ਅੱਗੇ ਲੋੜ ਪੈਣ ਤੇ ਕੰਮ ਆਉਣ ਲਈ ਰਿਸ਼ਤੇ ਨਾਤੇਦਾਰਾਂ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ।

x x

ਮੇਰੇ ਪਿੰਡ ਜੇ ਇੱਕੋ ਵੇਲੇ ਇੱਕ ਸੰਤ ਆਏ ਹੋਣ ਤਾਂ ਕੁੱਝ ਗਿਣਤੀ ਦੇ ਕੱਟੜ ਆਦਮੀਆਂ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਸਾਰੇ ਲੋਕ ਆਦਰ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਜੇ ਸੰਤ ਇੱਕ ਤੋਂ ਵੱਧ ਆ ਜਾਣ ਤਾਂ ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਧੜਿਆਂ ਵਿੱਚ ਵੰਡੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਤੇ ਸੰਤਾਂ ਦੇ ਕੁੱਤਕਾਂ ਤੇ ਸਿੱਧੀਆਂ ਦੇ ਟਾਕਰੇ ਹੋਣੇ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ—

'ਇਹ ਸੰਤ ਬਾਰਾਂ ਸਾਲ ਦੁਧਾ ਧਾਰੀ ਰਹੇ ਨੇ।'

'ਨਹੀਂ ਓਏ, ਜਿਹੜੇ ਸੰਤ ਸਾਡੇ ਪਾਸੇ ਉੱਤਰੇ ਨੇ, ਪੂਰੇ ੨੦ ਸਾਲ ਜਲਧਾਰਾ ਕਰਦੇ ਰਹੇ ਹਨ। ਇਕੋਤਰ ਸੌ ਘੜਾ ਪਾਣੀ ਦਾ ਸਿਰ ਉੱਤੇ ਪੌਰ ਮਾਘ ਵਿੱਚ ਇੱਕੋ ਵਾਰ ਮਿਧਿਆ ਲੈਂਦੇ ਸੀ। ਕਲਾ ਕਿਤੇ ਐਵੇਂ ਆ ਜਾਂਦੀ ਐ?' ਏਸ ਲਈ ਵੀ ਬਥੇਰੇ ਪਿੱਟਣੇ ਕਰਨੇ ਪੈਂਦੇ ਨੇ।

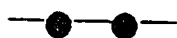
‘ਸੰਤ ਤਾਂ ਵਈ ਰਾਊ ਦੀ ਸਹੁੰ ਕਮਲੀ ਵਾਲੇ ਨੇ । ਸਾਧ ਕਿਤੇ ਐਵੇਂ ਬਣ ਜਾਈਏ, ਬਖੇਰੇ ਕਸਬ ਕਰਨੇ ਪੈਂਦੇ ਨੇ ਏਸ ਕੰਮ ਵਿੱਚ ਵੀ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਭਾਈ ਆਪਣੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਵਿੱਚ ਬੜੇ ਕਸ਼ਟ ਉਠਾਏ ਨੇ ।

ਇਕ ਸੰਤ ਜੀ ਦਾ ਪਤਾ ਲੱਗਿਆ ਕਿ ਤਲਵੰਡੀ ਸਾਬੋ ਦਮਦਮਾ ਸਾਹਿਬ ਕੋਲ ਲਲੂਆਣੇ ਚਲੀਆ ਕੱਟ ਰਿਹਾ ਹੈ । ਬੜੇ ਦਿਨਾਂ ਪਿੱਛੋਂ ਗਲ ਉਡਦੀ ਉਡਦੀ ਆਈ ਸੰਤਾਂ ਨੇ ਪੂਰਾ ਤਪ ਸਾਧ ਲਿਆ ਹੈ । ਹੁਣ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋਣ ਦੇ ਆਹਰ ਵਿੱਚ ਹਨ । ਪ੍ਰਗਟ ਹੋਣ ਦਾ ਢੰਗ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਮਹਾਨ ਧਾਰਮਕ ਕੱਢਿਆ ! ਭਾਈ, ਸਾਰੇ ਪ੍ਰੇਮੀ ਰਲ ਕੇ ‘ਇਕੋਤ੍ਰੀ’ ਕਰਨ । —‘ਪਹਿਲਾਂ ਇੱਕ ਸੌ ਇੱਕ ਅਸਵਾਰਾ ਸਾਹਿਬ ਇਕੱਠੇ ਕਰੋ ਫੇਰ ਸਾਰੇ ਮਹਾਰਾਜ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਕਰ ਕੇ ਇੱਕੋ ਦਿਨ ਭੋਗ ਪਾਵੇ । ਯੱਗ ਕਰੋ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਸਾਡਾ ਸਰੀਰ ਵੀ ਸਾਮਲ ਹੋਵੇਗਾ ।’ ਜਿਵੇਂ ਸੰਤਾਂ ਨੇ ਕਿਹਾ ਪ੍ਰੇਮੀਆਂ ਨੇ ਓਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਿਤਾਬੀ ਨਾਲ ਕੀਤਾ । ਮਹਾਰਾਜ ਪਾਲੋ-ਪਲ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਕਰ ਲਏ ਪਰ ਤਾਬੇ ਬੈਠਣ ਜੋਗੇ ਇਕ ਸੌ ਇਕ ਪਾਠੀ ਕਿੱਥੇ ਮਿਲਣ ? ਸੰਤਾਂ ਨੇ ਵਚਨ ਕੀਤਾ ਜਿੰਨ੍ਹਾਂ ਪੰਜਾ ਦਸਾਂ ਨੂੰ ਪਾਠ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਉਹੋ ਹੀ ਨਿੰਤਰੇ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਪਾਠੀਆਂ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਦੇਖੋ ਭਾਈ ਤੁਸੀਂ ਪਾਠ ਕਰੀ ਜਾਣਾ ਹੈ ਦੂਜਿਆਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਕਿਹਾ, ਨਾ ਹੋਕੇ ਇੱਕ ਇੱਕ ਪ੍ਰੇਮੀ ਮਹਾਰਾਜ ਦੀ ਤਾਬਿਆਂ ਬੈਠਦਾ ਜਾਵੇ । ਵਾਹਗੁਰੂ ਵਾਹਗੁਰੂ ਕਰਦਾ ਰਹੇ, ਜਦੋਂ ਪਾਠ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਪੱਤਰਾਂ ਬੱਲਣ, ਨਾਲ ਹੀ ਓਹ ਭੀ ਪੱਤਰ ਪਲਟ ਦੇਵੇ ਇਸਤ੍ਰਾਂ ਤਿੰਨ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਇਕੋਤ੍ਰੀ (ਇਕੋਤ੍ਰ ਸੌ) ਪਾਠ ਦਾ ਸ਼੍ਰਾਂਗ ਪੂਰਾ ਕਰਕੇ ਜਦੋਂ ਸੰਤ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋਇਆ ਨੇੜੇ ਦੇ ਪਿੰਡਾਂ ਤੋਂ ਪੁੱਜਿਆਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਪਤਾ ਲੱਗਿਆ ਤਾਂ ਸਮਝਦਾਰ ਲੋਕ ਕਹਿਣ ਇਹ ਪੁੰਨ ਹੈ ਕਿ ਪਾਪ ? ਜਦੋਂ ਸੰਤਾਂ ਨੂੰ ਪਤਾ ਲੱਗਿਆ ਚਲੀਆ ਪੁੱਠਾ ਪੈ ਚੱਲਿਆ ਹੈ, ਲੋਕ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸੋਧਾਈ ਕਰਨ ਲਈ ਤਿਆਰ ਬੈਠੇ ਨੇ ਰਾਤ ਨੂੰ ਹੀ ਡੇਰਾ ਡੰਡਾ ਓਥੇ ਹੀ ਛੱਡ ਕੇ ਪੱਤਰਾਂ ਵਾਂਚ ਗਏ ।

ਸੰਤ ਦੇ ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਕਹਿਣ, ਕੀ ਮਾੜੀ ਗਲ ਕੀਤੀ ਹੈ ਸੰਤਾਂ ਨੇ ? ਮਹਾਰਾਜ ਸਾਰੇ ਇੱਕੋ ਰੂਪ ਤਾਂ ਕਹਿੰਦੇ ਨੇ ਤੇ ਵਿੱਚ ਰਾਮ ਦਾ ਨਾਮ ਜਾਂ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦਾ ਜਾਪ ਦੀ ਤਾਂ ਦੱਸਿਆ ਹੈ । ਸੁਧਾਰਕ ਪ੍ਰੇਮੀਆਂ ਨੇ ਸਮਝਾਇਆ, ਮਹਾਰਾਜ ਤਾਂ ਇਕ ਹੈ ਫਿਰ ਏਨੀਆਂ ਬੀੜਾਂ ਇੱਕਠੀਆਂ ਕਰਨ ਦੀ ਕੀ ਲੋੜ ਸੀ ? ਮਸਾਂ ਮਸਾਂ ਫਸਾਦ ਹੁੰਦਾ ਬਚਿਆ ।

ਇਉਂ ਸੰਤਾਂ ਦੇ ਕੌਤਕਾਂ ਤੇ ਬਹਿਸਾਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਰਹਿੰਦੀਆਂ, ਵਿਚੋਂ ਕੋਈ ਇਹ ਆਖ ਕੇ ਗੱਲ ਖੜਕ ਕਰ ਦਿੰਦਾ— ‘ਚਲੋ ਸਾਰੇ ਸੰਤ ਚੰਗੇ ਦੀ ਹੁੰਦੇ ਨੇ, ਆਪਾਂ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਨਿੰਦਾ ਕਰ ਕੇ ਕਿਉਂ ਪਾਪਾਂ ਦੇ ਭਾਗੀ ਬਣੀਏ ?’

ਸੰਤਾਂ ਦੇ ਉੱਪਰ ਲਿਖੇ ਕੌਤਕਾਂ ਦਾ ਵਰਨਣ ਕਰਕੇ ਕਿਧਰੇ ਇਹੋ ਪਾਪ ਮੈਂ ਵੀ ਨਾ ਕਰ ਬੈਠਾ ਹੋਵਾਂ, ਇਸਲਈ ਇਹ ਗੱਲਾਂ ਏਥੇ ਹੀ ਖਤਮ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ।

ਹਾੜਾਂ ਦੇ ਦੁਪਹਿਰੇ

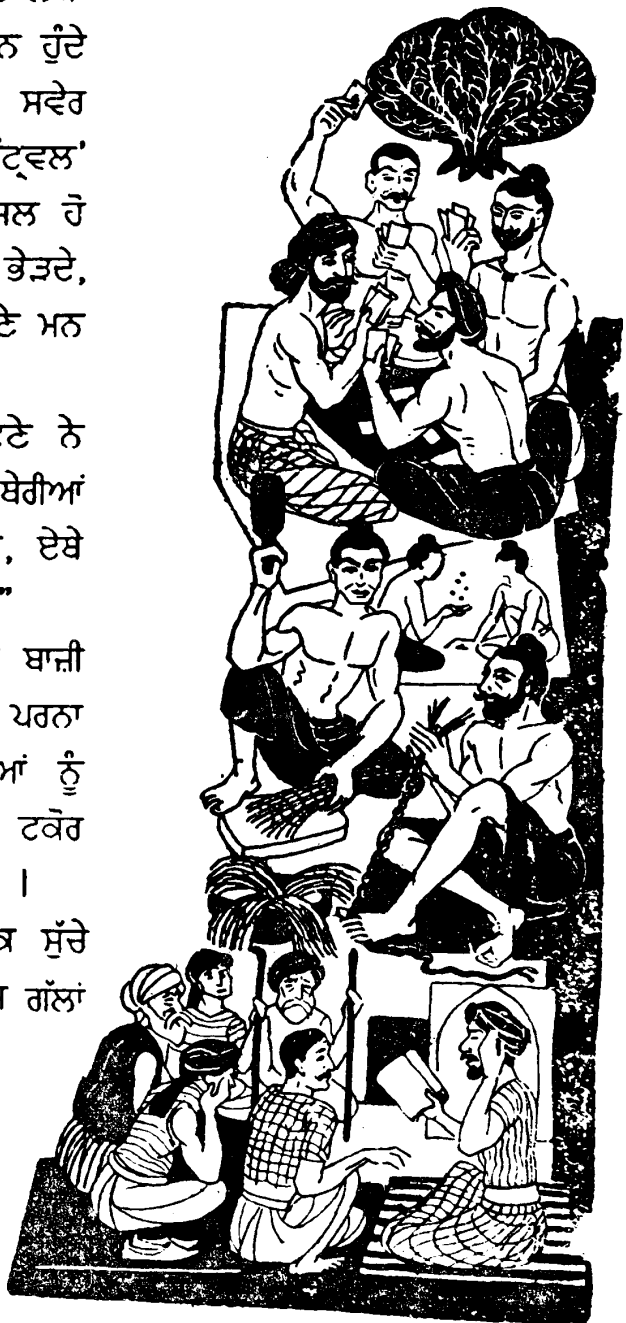
ਤਾਨਸੈਨ ਕੀ ਤਾਨ ਮੈਂ ਸਭੀ ਤਾਨ ਗਲਤਾਨ ।
ਆਪਣੀ ਆਪਣੀ ਤਾਨ ਮੈਂ ਗੁਣ ਗ੍ਰਾਹਕ ਮਸਤਾਨ ।

ਜੇਠ ਹਾੜ ਦੇ ਦੁਪਹਿਰੇ, ਮੇਰੇ ਪਿੰਡ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਲਈ ਪਿਕਨਿਕ ਜਿਹੇ ਮੌਜ-ਮੇਲੇ ਦੇ ਦਿਨ ਹੁੰਦੇ ਹਨ । ਏਹੋ ਵੇਲਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜਦੋਂ ਉਹ ਸਵੇਰ ਦੇ ਥਕੇ ਮਾਂਦੇ ਵਿਸਰਾਮ ਕਰਦੇ ਹਨ 'ਇੰਟ੍ਰਵਲ' ਵਿੱਚ ਕੰਮਾਂ ਧੰਧਿਆਂ ਤੋਂ ਰੁੱਝੇ ਹੋਏ ਨਿੱਸਲ ਹੋ ਕੇ, ਮੌਜ-ਮੇਲੇ ਕਰਦੇ, ਖੇਡਾਂ ਖੇਡਦੇ, ਗੱਪਾਂ ਭੇੜਦੇ, ਹੱਸਦੇ-ਗਾਉਣ ਤੇ ਕਿੱਸੇ ਸੁਣ ਕੇ, ਆਪਣੇ ਮਨ ਪਰਚਾਉਂਦੇ ਰੂਹ ਖੁਸ਼ ਕਰਦੇ ਹਨ ।

—“ਜਿਹੜੇ ਚਾਰ ਦਿਨ ਬੁੱਲੇ ਲੁੱਟਣੇ ਨੇ ਆਪਣੇ ਲਈ ਤਾਂ ਓਹੋ ਹੀ ਲਾਹੇ ਦੇ ਨੇ, ਬਬੇਰੀਆਂ ਕਮਾਈਆਂ ਕਰ ਕਰ ਦੇਖ ਲਈਆਂ ਨੇ, ਦੇਬੇ ਕਿਹੜਾ ਜੁਆਲੇ ਨੇ ਸ਼ਾਹ ਹੋ ਜਾਣੇ ।”

ਪਿੰਡ ਦਾ ਚਤਰ ਗੱਭਰੂ ਤਾਸ਼ ਦੀ ਬਾਜ਼ੀ ਲਾਉਣ ਲਈ ਤੇੜ ਪਾਇਆ ਖੱਦਰ ਦਾ ਪਰਨਾ ਹੇਠਾਂ ਵਿਛਾਉਂਦਾ ਹੋਇਆ ਨਾਲ ਦਿਆਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਦੇਣ ਲਈ, ਮਨੋ-ਵਿਗਿਆਨਕ ਟਕੋਰ ਮਾਰ ਕੇ ਢਾਣੀ ਵਿੱਚ ਆ ਬੈਠਦਾ ਹੈ ।

‘ਇੱਕ ਜੁਆਲੇ ਨੇ ਸ਼ਾਹ, ਤੇ ਇੱਕ ਸੁੱਚੇ ਕਾਣੇ ਨੇ ਨੰਬਰਦਾਰ ਨਹੀਂ ਬਣਨਾ, ਬੱਸ ਗੱਲਾਂ ਦੇਵੇਂ ਪੱਥਰ ਤੇ ਲੀਕ ਸਮਝ ਛੱਡੋ ।’

ਦੂਜਾ ਗੱਲੂ ਕੋਲ ਬੈਠੇ ਨੰਬਰਦਾਰੀ ਦੇ ਹੱਕਦਾਰ 'ਸੁੱਚੇ' ਨਾਲ ਛੇੜਖਾਨੀ ਕਰਨ ਲਈ ਟਕੋਰ ਮਾਰਦਾ ਹੈ ਉਥੋਂ ਉਠ ਕੇ ਤਾਸ ਖੇਡਣ ਵਾਲਿਆਂ ਵਿੱਚ ਜਾ ਸ਼ਾਮਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ।

'ਲੰਬੜਦਾਰੀ ਮੇਰਾ ਹੱਕ ਹੈ । ਮੈਂ ਮੁਕੱਦਮਾ ਦਿੱਲੀ ਤੱਕ ਨਾ ਲੜਿਆ ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਸੁੱਚਾ ਸਿਉਂ ਨਾ ਆਖਣਾ ।' ਸੁੱਚੇ ਦਾ ਅਣਖੀਲਾ ਜਵਾਬ ਇੱਕ ਵਾਰ ਤਾਂ ਸਭਾ ਵਿੱਚ ਚੁੱਪ ਵਰਤਾ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ।

'ਪਾਲਾ ਸਿੰਘ ! ਅਖੇ ਸੁੱਚਾ-ਸਿੰਘ ਵਰਗਾ ਇੱਕ ਚਾਖਤੂ ਆਪਣੀ ਮਾਂ ਨੂੰ ਕਹਿਣ ਲੱਗਿਆ, ਮਾਂ ਜੇ ਗੁਰਨਾਮਾ ਨੰਬਰਦਾਰ ਮਰ ਜਾਵੇ ਫਿਰ ਓਦੂੰ ਪਿੱਛੇ ਲੰਬੜਦਾਰ ਕਿਹੜਾ ਬਣੇ ? ਉਸ ਦੀ ਮਾਂ ਨੇ ਕਿਹਾ, ਉਸ ਦਾ ਛੋਟਾ ਭਾਈ 'ਹਰਨਾਮ' ਬਣ ਜੂ ।'

'ਉਸ ਨੇ ਕਿਹਾ ਮਾਂ ਜੇ ਉਹ ਵੀ ਮਰ ਜਾਵੇ ?'

'ਫਿਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਘਰਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕੋਈ ਹੋਰ ਬੰਦਾ ਬਣ ਜਾਊ ।' ਮਾਂ ਜੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਘਰਾਂ ਦੇ ਵੀ ਸਾਰੇ ਲੋਕ ਮਰ ਜਾਣ, ਫੇਰ !

'ਫੇਰ, ਪੁੱਤ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਪੱਤੀ ਵਿੱਚੋਂ ਕੋਈ ਬੰਦਾ ਬਣ ਜਾਊ ।'

ਸੁੱਚੇ ਦੇ ਮੁਕੱਦਮਾ ਲੜਨ ਵਾਂਗੂੰ ਉਹ ਵੀ ਢੀਠ ਸੀ ਪੁੱਛਣੇ ਹਟਿਆ ਈ ਨਾ, ਫਿਰ ਕਹਿੰਦਾ— 'ਮਾਂ ਜੇ ਉਸ ਦੀ ਸਾਰੀ ਪੱਤੀ ਦੇ ਲੋਕ ਮਰ ਜਾਣ ।

ਕਹਿੰਦੇ, ਜਦੋਂ ਉਸ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਗੱਲੋਂ ਖਹਿੜਾ ਛੱਡਦਾ ਈ ਨਾ ਦੇਖਿਆ, ਬੁੜੀ ਮਾਂ ਨੇ ਖਿੜ ਕੇ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ— 'ਪੁੱਤਰਾ ! ਭਾਵੇਂ ਸਾਰਾ ਪਿੰਡ ਮਰ ਜਾਏ, ਤੈਨੂੰ ਲੰਬੜਦਾਰੀ ਕਿਸੇ ਨੇ ਨਹੀਂ ਦੇਣੀ ।' 'ਸੁੱਚੇ ਨੂੰ ਪੇਸ਼ੀਏ ਜਾਣ ਦਾ ਸ਼ੌਂਕ ਐ, ਲੈ ਸਾਡੀ ਵੀ ਗੱਲ ਦੇਖ ਲੀ, ਲੰਬੜਦਾਰੀ ਇਸ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਮਿਲਣੀ ।' ਇੱਕ ਕੋਲ ਬੈਠਾ ਨਿਘੋਚੀ ਆਪਣੀ ਸਿਆਣਪ ਦਾ ਰੋਹਬ ਜਮਾਊ ਢੰਗ ਵਰਤ ਛੱਡਦਾ ਹੈ ।

'ਚੁੱਪ ਕਰ ਓਏ ! ਸ਼ਰਨ ਸਿਆਂ ! ਤੈਨੂੰ ਸਾਰਾ ਦਿਨ ਚੱਖਾਂ-ਮੱਖੀ ਦੀ ਈ ਲੱਗੀ ਰਹਿੰਦੀ ਐ, ਸੁੱਚਾ ਤੇਰੇ ਪਿਉਆਂ ਵਰਗੇ ।' ਇਕ ਸਿਆਣਾ ਆਦਮੀ ਵਿੱਚੋਂ ਗੱਲ ਟੁੱਕ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਜੁ ਤਲਖੀ ਨਾ ਵਧੇ । ਮੈਂ ਐਵੇਂ ਤਾਂ 'ਚਾਚਾ ਜੀ' 'ਚਾਚੀ ਜੀ' ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ ਮੈਨੂੰ ਪਤਾ ਐ ਹੱਕ ਏਸੇ ਦਾ ਐ । ਇਹ ਤਾਂ ਐਵੇਂ ਗੱਲ ਚੱਲ ਪਈ ਸੀ । ਸ਼ਰਨ ਸਿੰਘ ਨੇ ਸਾਊਆ ਵਾਂਗ ਕਿਹਾ ।

'ਹੱਛਾ, ਸੁਚਾ ਸਿਆਂ ਗੱਲ ਸੁਣਾ ! ਤੂੰ ਸ਼ਹਿਰ ਗਿਆ ਸੀ, ਸੁਣਿਐ, ਅਖੇ! ਸ਼ਹਿਰਾਂ 'ਚ ਆਜ਼ਾਦੀ ਬੜੀ ਆਈ ਫਿਰਦੀ ਐ ।' ਇੱਕ ਕੁਹਣੀ ਮਾਰ ਨੇ ਨਵੀਂ ਗੱਲ ਛੇੜੀ ।

'ਆਜ਼ਾਦੀ ਕਾਹਦੀ ਆਈ ਐ ਨੈਣਿਆ, ਆਪਣੇ ਜ਼ਮਾਨੇ ਦੀ ਤਾਂ ਬੱਸ ਪੱਟੀ-ਮੇਸ ਈ ਹੋ ਚੱਲੀ ਹੈ । ਆਪਣੇ ਪਿੰਡ ਤਾਂ ਕੋਈ ਬਹੂ ਘੱਗਰਾ ਨ ਪਾਵੇ, ਘੁੰਡ ਨਾ ਕੱਢੇ ਸੌ ਵਿਚਾਰਾਂ ਹੋਣ ਲੱਗ ਜਾਂਦੀਆਂ ਨੇ । ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਵਿੱਚ ਤਾਂ ਵਈ, ਇਉਂ ਲਗਦੇ, ਜਿਵੇਂ ਕੋਈ 'ਵਿਚਾਰ ਵਾਲਾ' ਬੰਦਾ ਈ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ।'

ਜਦੋਂ ਵੱਡਾ ਚੌਧਰੀ ਜਿਉਂਦਾ ਹੁੰਦਾ ਸੀ, ਕਿਸੇ ਬਹੂ ਦੀ ਕੀ ਮਜਾਲ ਸੀ ਵਈ ਬਿਨਾਂ ਘੱਗਰਾ ਪਾਏ ਖੇਤ ਰੋਟੀ ਲੈ ਕੇ ਜਾਂ ਪਾਣੀ ਦੇ ਘੜੇ ਨੂੰ ਵੀ ਘਰੋਂ ਬਾਹਰ ਨਿੱਕਲੇ ।

ਕਹਿੰਦੇ ਇੱਕ ਵਾਰੀ ਕਿਸੇ ਦੀ ਬਹੁ ਬਿਨਾਂ ਲਹਿੰਗੇ ਦੇ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਵਿੱਚ ਦੀ ਲੰਘ ਗਈ, ਚੌਧਰੀ ਨੇ ਸਾਰਾ ਟੱਬਰ ਸੱਦ ਬਹਾਇਆ ਕਿ, 'ਤੁਸੀਂ ਇਹ ਦੱਸੋ ਇਹ ਬੋਡੀ ਧੀ ਐ ਕਿ ਬਹੁ ?' ਹੁਣ ਸ਼ਹਿਰਾਂ 'ਚ ਤਾਂ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕੀ ਭਾਵੀ ਵਰਤ ਗਈ ਹੈ ? ਇਉਂ ਲੱਗਦੇ ਜਿਵੇਂ ਬੱਸ ਸਾਰੇ ਤੀਵੀਆਂ ਦੀ ਹੀ ਚਲਦੀ ਐ । ਸਾਡੇ ਇਕ ਦਿਨ ਸੰਬੰਧੀ ਆਏ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਦੇ ਨੇੜੇ ਦੇ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਅਜ਼ਾਦੀ ਨੇ ਬੜੇ ਕਾਰੇ ਕੀਤੇ ਨੇ ਕੁੜੀਆਂ ਦੇ ਤਾਂ ਮੂੰਹ ਪਾੜ ਛੱਡੇ ਨੇ । ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮੂੰਹਾਂ ਵਿੱਚ ਬੋਲ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਵੱਡਿਆ ਵੱਡਿਆਂ ਨੂੰ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਕਰਨ ਦਿੰਦੀਆਂ । ਕਪੜੇ ਲੀੜੇ ਇਹੋ ਜਿਹੇ ਪਾਉਂਦੀਆਂ ਨੇ ਸਿਆਣ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੀ ਕਿ ਪਿੰਡ ਦੀ ਧੀ ਐ ਕਿ ਨੂੰਹ । ਇੱਕ ਕੁੜੀ ਸ਼ਹਿਰ ਵੱਡੇ ਸਕੂਲ ਵਿੱਚ ਪੜ੍ਹਦੀ ਪਿੰਡ ਆਈ । ਉਸਦੀ ਅੜਕ ਮੜਕ ਹੀ ਨਾ ਝੱਲੀ ਜਾਵੇ, ਦਰਬਾਜ਼ੇ ਵਿੱਚੋਂ ਦੀ ਲੰਘੀ ਜਾਂਦੀ ਕੁੜੀ ਨੂੰ ਪੁੱਛਿਆ ਬੀਬੀ ਤੂੰ ਇਸ ਪਿੰਡ ਦੀ ਨੂੰਹ ਐਂ ਕਿ ਧੀ ? 'ਕੁੜੀ ਨੇ ਝੱਟ ਮੋੜਵੇਂ ਬੋਲਾਂ ਵਿੱਚ ਕਿਹਾ, ਹਾਂ ਤਾਂ ਧੀ ਪਰ ਰਹਿੰਦੀ ਨੂੰਹਾਂ ਨਾਲੋਂ ਵੱਧ ਹਾਂ ।' ਨੈਣਾ ਦਿੱਲਾ ਹੋ ਕੇ ਬਹਿ ਗਿਆ । ਇਉਂ ਲਗਦਾ ਐ, ਹੁਣ ਤਾਂ ਸਭ ਬੰਦੇ ਰੰਨਾਂ ਦੇ ਗੁਲਾਮ ਹੋ ਗਏ ਹਨ । ਨਿਰੇ ਜੇਰੂ-ਮਰੀਦ ।

'ਏਹ ਅਜ਼ਾਦੀ ਕਾਹਦੀ ਆਈ ਐ, ਚਾਚਾ ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਵਿੱਚ ਤਾਂ ਉਦੀਂ ਪਟਮੇਲੀ ਈ ਪੈ ਗਈ ਐ, ਮਜਾਲ ਐ ਕੋਈ ਕੁੜੀ ਸਿਰ ਉੱਤੇ ਲੀੜਾ ਲਵੇ । ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਹਵਾ ਦਾ ਕੀ ਉਲਟਾ ਫੇਰ ਚਲਿਐ ? ਪੁਰਾਣੇ ਜ਼ਮਾਨਿਆਂ ਵਿੱਚ ਜੇਹੜੀ ਰੰਡੀ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਸੀ ਉਹਨੂੰ ਸਿਰੋਂ ਨੰਗੀ ਹੋਈ ਕਹਿੰਦੇ ਹੁੰਦੇ, ਹੁਣ ਤਾਂ ਸਾਰੀਆਂ ਹੀ ਸਿਰੋਂ ਨੰਗੀਆਂ ਫਿਰਦੀਆਂ ਨੇ, ਲੈ ਦੱਸ ਬੰਦਾ ਕੀ ਕਰੇ ?

'ਸੁੱਚਿਆ ! ਸੁਣਿਐ ! ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਤਾਂ ਮੋਟਰਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਤੀਵੀਆਂ ਕੱਲੀਆਂ ਦੁਕਲੀਆਂ ਈ ਦਬੱਲੀ ਫਿਰਦੀਆਂ ਨੇ ।'

'ਓਏ ! ਉੱਥੇ ਤਾਂ ਕਈ ਤੀਵੀਆਂ ਕਪੜੇ ਵੀ ਐਵੇਂ ਮਾੜਾ ਜਿਹਾ ਨੰਗ ਵਕਣ ਜੋਗੇ ਈ ਪਾਉਂਦੀਆਂ ਨੇ ਕਹਿੰਦੇ ਦਿੱਲੀ ਕਲਕੱਤੇ ਇਹ ਕੰਮ ਏਦੂੰ ਵੀ ਅੱਗੇ ਲੰਘ ਗਿਐ ।'

ਬੰਬਈ ਸਭਨਾਂ ਤੋਂ ਗਾਹਾਂ ਐ, ਜਿੱਥੋਂ ਆਹ ਫਿਲਮਾਂ ਬਣ ਕੇ ਆਉਂਦੀਆਂ ਨੇ ਜਿੰਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਜੋ ਕੰਜਰਖਾਨਾ ਹੁੰਦੇ ਦੇਖਿਆ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦਾ । ਬੇ ਸਰਮ ਸ਼ਹਿਰੀਏ ਸਾਰਾ ਟੱਬਰ ਰਲ ਕੇ ਦਖਦੇ ਨੇ ਨਾਲ ਧੀਆਂ ਨਾਲੋਂ ਨੂੰਹਾਂ ਨਾਲੇ ਬੁੱਢੇ ਤੇ ਬੁੜੀਆ । ਹੁਣ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਵੀ ਇਹ ਰੋਗ ਗੇੜੇ ਮਾਰਨ ਲੱਗ ਪਿਐ ਕਹਿੰਦੇ ਇਹ ਕੰਜਰਲ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ਕੰਜਰਲ ਨਹੀਂ ਕਲਚਰਲ ਕਹਿ ਓਇ ।' ਹੋਰੇ ਭਈ ਤੇਰੇ ਵਰਗਿਆਂ ਨੂੰ ਸਾਨੂੰ ਤਾਂ ਕੰਜਰਖਾਨਿਆਂ ਤੋਂ ਵੀ ਅਗਾਹਾਂ ਲੰਘਿਆ ਦਿਸਦਾ ਹੈ ।

ਸਿਰਾਂ ਤੇ ਖੁਲ੍ਹਾ ਲਟੂਰੀਆਂ, ਢਿੱਡ ਨੰਗੇ, ਬਾਹਾਂ ਨੰਗੀਆਂ, ਪੱਟਾਂ ਤੱਕ ਲੱਤਾਂ ਨੰਗੀਆਂ, ਜਿਧਰ ਨੂੰ ਜੀ ਕਰਦੇ ਹਰਿਆਉ ਢਾਂਡੀ ਵਾਂਗੂੰ ਕੰਨ ਪਾਟਿਆ ਜਿਹਿਆ ਨਾਲ ਖੁੱਲ੍ਹੇ ਮੂੰਹ ਟਪੂਸੀਆਂ ਮਾਰਦੀਆਂ ਫਿਰੀ ਜਾਂਦੀਆਂ ਨੇ, ਜਿਵੇਂ ਕੋਈ ਪੁੱਛ-ਗਿੱਛ ਵਾਲਾ ਹੁੰਦਾ ਈ ਨਹੀਂ । ਸਿਆਣੇ ਐਵੇਂ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹੁੰਦੇ ਕਿ ਵਈ ਕਲਜੁੱਗ ਵਿੱਚ ਤੀਵੀਆਂ

ਦਾ ਰਾਜ ਹੋਵੇਗਾ । ਬੰਦੇ ਜੋਰੂ ਦੇ ਗੁਲਾਮ ਹੋਣਗੇ ਵੱਡੇ ਵੱਡੇ ਟੋਪਾ ਵਾਲੇ ਸ਼ਿਵ ਜੀ ਦੇ
ਜੰਗਮ ਗਾਉਂਦੇ ਤੇ ਮੰਗਦੇ ਫਿਰਦੇ ਸਾਧੂ ਹੁਣ ਤੱਕ ਕਹਿੰਦੇ ਆ ਰਹੇ ਨੇ :—

ਮਾਵਾਂ ਦੀ ਬਾਂ ਬਾਪੂ ਦੁੱਧ ਪਿਆਉਣਗੇ ।
ਕੁੱਛੜ ਬੱਚੇ ਚੁੱਕ ਕੇ ਗਾਏ ਗਾਉਣਗੇ ।
ਬੰਦਿਆਂ ਦੇ ਲੱਤ ਮਾਰ ਕੇ ਤੀਵੀਂ ਪੁੱਠਾ ਸਿਟੇਗੀ ।
ਬਹੁਤਾ ਔਖਾ ਹੋਇਆ ਫੜ ਗਲ ਘੁੱਟੇਗੀ ।
ਪਾਰਬਤੀ ਸੁਣ ਸੁਣ ਕੇ ਬੈਠੀ ਪਿੱਟੇਗੀ ।
ਸ਼ਿਵ ਸੰਭੂ ਜੀ ਭਲੀ ਕਰੇਗੇ ।
ਸਭਿ ਦੁਨੀਆਂ ਕੇ ਪਾਪ ਹਰੇਗੇ ।

ਜਿਹੜੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਸੁਣਦੇ ਹੁੰਦੇ ਸਾਂ, ਲੈ ! ਜਿਉਂਦੇ ਜੀ ਅੱਖੀਂ ਦੇਖ ਲਈਆਂ ਨੇ ।
ਹੁਣ ਭਲਾ ਕੋਈ ਕਸਰ ਰਹਿ ਗਈ ਐ, ਜੇ ਬੰਦਿਆਂ ਵਿੱਚ ਜਿੰਦ ਜਾਨ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਤੀਵੀਆਂ
ਇਉਂ ਭੂਤਰੀਆਂ ਫਿਰਨ ? ਕੀ ਹਾਲ ਕਰਨ ਲੱਗੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਨੇ ਓਏ ਦੇਖਾ ?

‘ਭਾਈ ! ਆਜ਼ਾਦੀ ਤਾਂ ਤੀਵੀਆਂ ਲਈ ਈ ਸਮਝੋ ਆਈ ਐ, ਦਿਨਾਂ ਵਿੱਚ ਈ ਤੌਰ
ਭੈਰ ਬਦਲ ਗਏ ਹਨ । ਆਜ਼ਾਦੀ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਤੀਵੀਆਂ ਨੂੰ ਕੌਣ ਪੁੱਛਦਾ ਸੀ । ਹੁਣ
ਤਾਂ ਬਰਾਬਰ ਦਾ ਖਹਿ ਕੇ ਖਾਂਦੀਆਂ ਨੇ । ਪਹਿਲਾ ਮਾਂਪਿਆਂ ਦੇ ਘਰੀਂ ਧੀ ਧਿਆਣੀਆਂ
ਜੂਠ ਕੂਠ ਖਾਕੇ ਪਲਦੀਆਂ ਰਹਿੰਦੀਆਂ ਸੀ । ਦਿਨ ਰਾਤ ਕੰਮ ਧੰਦਾ ਕਰਦੀਆਂ ਰਹਿੰਦੀਆਂ
ਵਿਆਹੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਓਹੋ ਕੁੱਝ ਸਹੁਰਿਆ ਦਾ ਕੰਮ ਗਲ ਪੈ ਜਾਂਦਾ । ਡੰਗਰ ਸਾਂਭਣੇ,
ਘਰ ਘਰ ਦੇ ਕੰਮ ਧੰਦੇ ਪਹੁ ਫੁਟੀ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਦੁਧ ਰਿੜਕਣੇ, ਚੱਕੀ ਪੀਹਣੀ, ਕਪਾਹ
ਬੇਲਣੀ ਗੋਹਾ ਕੂੜਾ ਇਕੱਠਾ ਕਰਦੀਆਂ ਦੀ ਉਮਰ ਲੰਘ ਜਾਂਦੀ ਸੀ ।’

‘ਛੱਡ ਓਏ ਨੈਣਿਆਂ ਪੁਰਾਣੀਆਂ ਗੱਲਾਂ, ਉਦੋਂ ਫੌਨੇ ਖਾਂ ਬਾਂਗਰੋਂ ਉਂ ਵੀ ਪੰਜ ਸੌ ਨੂੰ
ਆ ਜਾਂਦੀ ਸੀ, ਹੁਣ ਤਾਂ ਤੇਰੀਆਂ ਪਤੰਦਰਨੀਆਂ ਕਈ ਆਪ ਈ ਢਾਈ-ਤਿੰਨ ਹਜ਼ਾਰ ਤਨਖਾਹ
ਦਾ ਲੈਂਦੀਆਂ ਨੇ । ਉਪਰਲੀ ਕਮਾਈ ਤੇ ਸੁਖ ਵੱਖਰੇ । ਸਿਆਣੇ ਐਵੇਂ ਨਹੀਂ ਕਹਿ ਗਏ
ਵਈ ਬਾਗਾਂ ਵਰ੍ਹਿਆਂ ਪਿੱਛੋਂ ਤਾਂ ਰੂੜੀ ਦੀ ਵੀ ਸੁਣੀ ਜਾਂਦੀ ਐ, ਤੀਵੀਂ ਤਾਂ ਭਾਈ ਫੇਰ
ਮਰਦ ਦਾ ਅੱਧ ਹੋਈ ।’ ਚੰਗਾ ਹੋਇਆ ਬੰਦਿਆ ਨੂੰ ਵੀ ਇੱਕ ਝੱਟਕਾ ਲੱਗਿਐ ।

ਜਮਾਂਦਾਰ ਕਰਮ ਸਿੰਘ ਨੇ ਗੱਲ ਵਿੱਚ ਖੱਲਲ ਪਾ ਕੇ ਹਵਾ ਦਾ ਰੁੱਖ ਤੀਵੀਆਂ ਦੇ
ਪੱਖ ਵਿੱਚ ਮੋੜਿਆ ।

‘ਹੱਛਾ ! ਜਮਾਂਦਾਰ ! ਫੌਜਾਂ ਵਿੱਚ ਵੀ ਸੂਬੇਦਾਰਨੀਆਂ ਬਣ ਗਈਆਂ ਨੇ ? ਨੈਣੇ
ਨੇ ਟੋਕ ਕੀਤੀ ?

‘ਜੇ ਨਹੀਂ ਬਣੀਆਂ ਤਾਂ ਬਣ ਜਾਣਗੀਆਂ, ਪੁਲਸ ਤਾਂ ਜਨਾਨੀਆਂ ਦੀ ਬਰਾਬਰ ਖੜੀ
ਹੋ ਗਈ ਹੈ ।’ ਫੌਜਾਂ ਵਿੱਚ ਡਾਕਟਰਨੀਆਂ ਨਰਸਾਂ ਸਭ ਤੀਵੀਆਂ ਹੀ ਹੋ ਗਈਆਂ
ਹਨ । ਮੋਟਰਾਂ ਚਲਾਉਂਦੀਆਂ ਜਹਾਜ਼ਾਂ ‘ਚ ਪਾਟੀਆਂ ਬਣ ਕੇ ਬਹਿੰਦੀਆਂ ਹਨ ।

‘ਜਮਾਂਦਾਰ ! ਸੁਣਿਐ ਕਈ ਵੱਡੀਆਂ ਕਚਹਿਰੀਆਂ ਵਿੱਚ ਵੀ ਤੀਵੀਆਂ ‘ਜੱਜਣੀਆਂ
ਲੱਗੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਨੇ ?’ ਨੈਣੇ ਨੇ ਮੂੰਹ ‘ਚੋਂ ਲਾਲ੍ਹਾਂ ਵਗਾਂਦਿਆਂ, ਗੱਲ ਪੱਕੀ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀ,

ਵਈ ਚਲੋ ਕਿਸੇ ਮੁਕੱਦਮੇ ਵੇਲੇ ਤਾਂ ਕਿਸੇ ਸਜੀ ਧਜੀ ਤੀਵੀ ਦੇ 'ਦਰਸ਼ਨ ਮੇਲੇ' ਤਾਂ ਕਰ ਈ ਲਵਾਂਗੇ । ਕਹਿੰਦੇ ਨੇ ਕੁਰਸੀ ਉੱਤੇ ਬੈਠੀ ਤੀਵੀ ਦਾ ਬੜਾ ਰੋਹਬ ਹੁੰਦੈ ।

ਉਦੇ, 'ਜੱਜਣੀਆਂ ਨਹੀਂ ਜੱਜ ਲੱਗੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਨੇ !' ਉਦੇ ਜੱਜਣੀਆਂ ਤਾਂ ਜੱਜਾਂ ਦੇ ਘਰ ਵਾਲੀਆਂ ਨੂੰ ਕਹਿੰਦੇ ਨੇ । ਜੱਜ ਤਾਂ ਬੰਦਿਆਂ ਨੂੰ ਕੈਦਾਂ ਕਰਦੀਆਂ ਤੇ, ਫਾਂਸੀ ਦਿੰਦੀਆਂ ਨੇ । ਘਰੇ ਬੈਠੀਆਂ ਈ ਅਹੁਦੇਦਾਰ ਨਹੀਂ ਬਣ ਬੈਠੀਆਂ ਕਿ ਅਗਲਾ ਹਮਾਤਤ ਫੌਜ ਵਿੱਚ ਜਾਨ ਮਾਰ ਕੇ ਕਰਨੈਲ ਬਣਦਾ ਹੈ, ਤੀਵੀ ਘਰੇ ਬੈਠੀ ਕਰਨੈਲਣੀ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਇਉਂ ਆਪੇ ਈ ਨਹੀਂ ਬਣ ਜਾਂਦੀਆਂ, ਉਹ ਤਾਂ ਸਾਰੇ ਇਮਤਿਹਾਨ ਪਾਸ ਕਰਕੇ ਪੜ੍ਹਾਈ ਦੇ ਨੰਬਰ ਵੱਧ ਲੈ ਕੇ ਜੱਜ ਲੱਗਦੀਆਂ ਨੇ ।

ਲੈ ਤੀਵੀਆਂ ਨੂੰ ਨੰਬਰਾਂ ਦਾ ਕੀ ਘਾਟਾ ਇਹ ਤਾਂ ਜਾਤ ਈ ਐਸੀ ਹੈ: —

ਤੀਵੀ ਮੰਗੇ ਪੇੜੇ ਉਹਨੂੰ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਬਥੇਰੇ ।

ਮਰਦ ਮੰਗੇ ਆਟਾ ਉਹਨੂੰ ਆਟਿਓ ਵੀ ਘਾਟਾ ।

'ਸੱਚ-ਝੂਠ ਦਾ ਤਾਂ ਜਮਾਂਦਾਰ ਤੈਨੂੰ ਪਤਾ ਹੋਊ । ਇੱਕ ਗੱਲ ਸੁਣੀ ਐ । ਕਹਿੰਦੇ ਦਿੱਲੀ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਮੁਸਟੰਡੇ ਨੂੰ ਜਦੋਂ ਜੱਜਣੀ' ਨੇ ਤਿੰਨ ਸਾਲ ਦੀ ਕੈਦ ਦਾ ਹੁਕਮ ਦਿੱਤਾ, ਅਖੇ ਉਹ ਵੈਲੀ ਉੱਚੀ ਉੱਚੀ ਬਾਉਲਿਆਂ ਵਾਂਗ ਹੱਸ ਪਿਆ !

ਜੱਜਣੀ ਨੇ ਪੁੱਛਿਆ, ਹੱਸਦਾ ਕਿਉਂ ਹੈਂ ?

ਕਹਿੰਦੇ, ਬਦਮਾਸ਼ ਨੇ ਕਿਹਾ, 'ਇਹ ਤਾਂ ਤੂੰ ਮੈਨੂੰ ਕੈਦ ਈ ਕੀਤਾ ਐ । ਮੇਰੇ ਤਾਂ ਬੜੇ ਈ ਚੰਗੇ ਭਾਗ ਹੁੰਦੇ ਜੇ ਮੈਂ ਤੇਰੇ ਸੋਹਣੇ ਹੱਥ ਵਿੱਚ ਚਲਦੀ ਸੋਨੇ ਦੀ ਕਲਮ ਤੋਂ ਫਾਂਸੀ ਲੱਗ ਜਾਂਦਾ ।'

'ਕਹਿੰਦੇ ਜੱਜਣੀ ਮੁਸਕੜੀਏ ਹੱਸੇ ।' ਨੈਣੇ ਨੇ ਆਪਣੇ ਵਿਅੰਗ ਦਾ ਤੋੜਾ ਛਾੜਦਿਆਂ ਕਿਹਾ ।

'ਨੈਣਾਂ ਸਿੰਹਾਂ ! ਪੁਰਾਣੇ ਜ਼ਮਾਨੇ ਹੁਣ ਲੱਦ ਗਏ ਨੇ । ਜੇ ਤੇਰੇ ਜਿਹੇ ਹਾੜੂ ਸ਼ੁਕੀਨ ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਵਿੱਚ ਹੋਣ ਤਾਂ ਕਹਿਣ ਜਿੱਥੇ ਤੀਖੀ ਮੋਟਰ ਚਲਾਉਂਦੀ ਐ ਸਾਡਾ ਤਾਂ ਉੱਥੇ ਹੋਠਾਂ ਹੀ ਆ ਕੇ ਮਰਨ ਨੂੰ ਜੀ ਕਰਦੈ, ਇਉਂ ਤਾਂ ਵੱਡੇ ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਦੀਆਂ ਸੜਕਾਂ ਤੇ ਇੱਕ ਦਿਨ ਬੰਦਿਆਂ ਦੀਆਂ ਲੋਥਾਂ ਹੀ ਲੋਥਾਂ ਹੋ ਜਾਣ । ਹੁਣ ਤੀਵੀ ਪਹਿਲਾਂ ਵਾਂਗ ਮੱਕੀ ਦਾ ਟੁੱਕ ਨਹੀਂ ਰਹੀ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਅੰਦਰ ਰੱਖੀ ਨੂੰ ਚੂਹੇ ਤੇ ਬਾਹਰ ਕੱਢੀ ਨੂੰ ਕਾਂ ਪੈ ਜਾਂਦੇ ਸਨ । ਹੁਣ ਤਾਂ ਸਾਰੀ ਦੁਨੀਆਂ ਵਿੱਚ ਤੀਵੀਆਂ ਮਰਦਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਮੋਢੇ ਨਾਲ ਮੋਢਾ ਡਾਹ ਕੇ ਸਾਰੇ ਕੰਮ ਬਰਾਬਰ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ ।'

'ਬੱਸ ਆਹ ਮੋਢੇ ਨਾਲ ਮੋਢਾ ਡਾਹੁਣ ਨੇ ਪੱਟੀ ਦੁਨੀਆਂ । ਚੰਗਾ ਭਾਈ ਲੁੱਟੇ ਮੌਜਾਂ ਤੁਸੀਂ, ਅਸਾਂ ਤੋਂ ਤਾਂ ਇਹ ਕਜੀਏ ਦੇਖੇ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦੇ ।' 'ਆਪਾਂ ਤਾਂ ਮਾਵਾ ਪਾਣੀ ਛਕ ਕੇ ਚਾਰ ਢਾਈਆਂ ਬਾਣ ਦੀਆਂ ਪਾ ਲਈਆਂ । ਪੰਜ ਸੱਤ ਸਣ ਦੇ ਗਰੁਨੇ ਮਿਲੇ ਉਹ ਕੱਢ ਛੱਡੇ । ਮੁੰਜ ਕੁੱਟਣੀ ਹੋਈ ਦੋ ਜੂੜੀਆਂ ਉਸ ਦੀਆਂ ਭੰਨ ਛੱਭੀਆਂ । ਬੱਸ ਆਪਣਾ ਤਾਂ ਇਹੋ ਹੀ ਜੀਅ ਪਰਚਾਵਾ ਐ । ਏਹੀ ਸਹਿਰ ਦੀ ਸੌਰ ਹੈ

‘ਘੁੱਗੀ ਕੀ ਜਾਣੇ ਸਤਿਗੁਰ ਦੀਆਂ ਬਾਤਾਂ ।’

‘ਆਪਾਂ ਪਾਲਾਂ ਸਿੰਹਾਂ ਕੀ ਲੈਣਾ ਐ ਇਹੋ ਜਹੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਤੋਂ, ਦੁਨੀਆਂ ਕੱਲ੍ਹ ਨੂੰ ਨਿੱਘਰਦੀ ਆਪਣੇ ਵੱਲੋਂ ਤਾਂ ਭਾਵੇਂ ਹੁਣੇ ਨਿੱਘਰ ਜਾਵੇ । ਆਪਣੇ ਕਿਹੜਾ ਹਰਨਾਮ ਕੌਰ ਨੇ ਕੀਰਨੇ ਪਾਉਣੇ ਨੇ ।’ ਨੈਣੇ ਨੇ ਪਾਲੇ ਅਮਲੀ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਪਾਰਟੀ ਵਿੱਚ ਰਲਾਉਣ ਲਈ ਦੋਹਾਂ ਦੇ ਛੱਡੇ ਹੋਣ ਦੀ ਸਾਂਝਾਂ ਜਗਾਉ ਵੰਗਾਰ ਪਾਈ ।

‘ਮੈਂ ਦੱਸਾਂ ਤੈਨੂੰ ਨੈਣਾਂ ਸਿੰਹਾਂ । ਦੁਨੀਆਂ ਵਿੱਚ ਜਿਹੜਾ ਸੁਰਗ ਦਾ ਝੂਟਾ ਇਸ ਕਾਲੀ ਕਾਮਣੀ ਦੀ ਸਵਾਰੀ ਕੀਤਿਆਂ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਉਸਤੋਂ ਹੋਰ ਗੱਲਾਂ ਸਭ ਹੋਣ ਨੇ । ਇੱਕ ਵਾਰ ਤਾਂ ਜਦੋਂ ਸਰੀਰ ਕੰਡੇ ਤੇ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਬੱਸ ਦਿਨੇ ਹੀ ਤਾਰੇ ਵਿਖਾ ਛੱਡਦੀ ਐ । ਸਿਆਣਿਆਂ ਨੇ ਸੱਚ ਕਿਹਾ ਹੈ—

ਭੰਗ ਕਰੇ ਮੈਂ ਰੰਗ ਬਰੰਗੀ, ਪੋਸਤ ਕਰੇ ਮੈਂ ਸ਼ਾਹ ਜਹਾਂ ।

ਅਫੀਮ ਕਰੇ ਮੈਂ ਚਿਮਨੀ ਬੇਗਮ, ਮੈਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਜਾਉ ਕਹਾਂ ।

ਇਸ ਚਿਮਨੀ ਬੇਗਮ ਫੀਮ ਨਾਲ ਜੀਹਦੀ ਪ੍ਰੀਤੀ ਪੈ ਗਈ, ਹੱਡਾਂ ਨਾਲ ਦੀ ਨਿਭਦੀ ਐ । ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦਾ ਸਹਾਰਾ ਜੋ ਬਣ ਜਾਂਦੀ ਹੋਈ ।

‘ਸਿਆਣੇ ਕਹਿੰਦੇ ਹੁੰਦੇ ਨੇ ਅਮਲੀ ਤਾਂ ਰੱਬ ਦੇ ਲਾਡਲੇ ਪੁੱਤ ਹੁੰਦੇ ਨੇ । ਜਿੰਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਅਮਲ ਨਹੀਂ ਖਾਧਾ । ਉਹ ਕੀ ਜਾਣਨ ਅਮਲਾਂ ਦੇ ਹੁਲਾਰੇ !

‘ਅਮਲੀਆਂ ਦੀਆਂ ਕਿਤੇ ਕੋਈ ਗੀਸਾਂ ਨੇ, ਇੱਕ ਵਾਰੀ ਦੀ ਗੱਲ ਐ, ਕਹਿੰਦੇ ਅਮਲੀਆਂ ਨੇ ਖੂਹ ਖਿੱਚ ਕੇ ਛਾਵੇਂ ਕਰ ਲਿਆ ਸੀ ।’

‘ਨੈਣਾਂ ਸਿੰਹਾਂ ਵਈ ਇਹ ਗੱਲ ਦੱਸ ਕਿਵੇਂ ਐ ?’

‘ਗੱਲ ਇਉਂ ਐ ਕਹਿੰਦੇ ਇੱਕ ਵਾਰੀ ਅਮਲੀਆਂ ਦੀ ਢਾਣੀ ਨੁਕਲ ਪਾਣੀ ਛਕ ਰਹੀ ਸੀ । ਜਿਸ ਖੂਹ ਦੀ ਮੱਠ ਤੇ ਬੈਠੇ ਸੀ ਸੂਰਜ ਉਤਾਰ ਚੜ੍ਹ ਆਉਣ ਤੇ ਉੱਥੇ ਧੁੱਪ ਆ ਗਈ । ਅਮਲੀਆਂ ਨੇ ਮਤਾ ਪਕਾਇਆ ਬਈ ਹੋਵੇ ਨਾ ਤਾਂ ਕਿਉਂ ਨਾ ਖੂਹ ਨੂੰ ਖਿੱਚ ਕੇ ਛਾਵੇਂ ਕਰ ਲਈਏ । ਸਾਰੇ ਪਿੰਡ ਦੇ ਰੱਸੇ ਪੈੜੇ ਲੈ ਕੇ ਲਾਸਾਂ ਪਾ ਕੇ ਜਿਉਂ ਖੂਹ ਨੂੰ ਖਿੱਚਣ ਲੱਗੇ ਕਹਿੰਦੇ ਛਾਵੇਂ ਕਰਕੇ ਈ ਛੱਡਿਆ ।’

‘ਛਾਵੇਂ ਕੀ ਕਰਨਾ ਸੀ, ਉਹ ਜਿਉਂ ਜਿਉਂ ਲਾਸਾਂ ਖਿੱਚਣ, ਓਧਰ ਖੜ੍ਹੇ ਇੱਕ ਦਰੱਖਤ ਦਾ ਪਰਛਾਵਾਂ ਹੌਲੀ ਹੌਲੀ ਖੂਹ ਵੱਲ ਨੂੰ ਢਲਦਾ ਜਾਵੇ । ਅਮਲੀ ਛਾਉਂ ਮਿਣ ਮਿਣ ਕੇ, ਵਈ ਛਾਉਂ ਅਤੇ ਖੂਹ ਦੀ ਵਿੱਥ ਘਟਦੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਹੋਰ ਹੰਭਲੇ ਨਾਲ ਲੱਗ ਪੈਣ । ਅਮਲੀ ਕਹਿਣ ‘ਬੱਸ ਲੈ ਲਿਆ ਕੰਮ । ਦਰੱਖਤ ਦੀ ਛਾਂ ਨੇੜੇ ਆਉਂਦੀ ਦੇਖ ਦੇਖ ਸਮਝੀ ਜਾਣ ਕਿ ਅਸੀਂ ਖੂਹ ਨੂੰ ਖਿੱਚ ਕੇ ਛਾਵੇਂ ਕਰੀ ਜਾ ਰਹੇ ਹਾਂ, ਜਦੋਂ ਸੂਰਜ ਛਿਪਣ ਲੱਗਿਆ ਤਾਂ ਖੂਹ ਆਪੇ ਹੀ ਛਾਵੇਂ ਆਉਣਾ ਸੀ । ਕਹਿਣ ਅੱਜ ਤਾਂ ਬਈ ਸੂਰਜ ਛਿਪਦੇ ਨੂੰ ਬੜਾ ਕੰਮ ਪਿੱਛੇ ਪਾ ਲਿਆ, ਹੁਣ ਤਾਂ ਭਵਾਂ ਪਹਾੜ ਖਿੱਚ ਲਈਏ ।’

‘ਪਾਲਾ ਸਿਆਂ ਕਹਿੰਦੇ ਅਮਲੀ ਦੀ ਪੀਨਕ ਲੱਗੀ ਵੀ ਬੁਰੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਆਪਣੇ ਗੋਧੂ ਬੁੜਾ ਫੀਮ ਖਾਂਦਾ ਸੀ, ਰਾਤ ਨੂੰ ਡੰਗਰਾਂ ਨੂੰ ਪੱਠੇ ਪਾਉਣ ਲੱਗੇ ਦੀ ਪੀਨਕ ਲੱਗ ਗਈ, ਹੱਥ ਵਿੱਚ ਟੋਕਰਾ ਫੜਿਆ ਹੋਇਆ ਤੇ ਨਾਸਾਂ ਕੁਤਰੇ ਦੇ ਢੇਰ ਵਿੱਚ ਪਸੀਆਂ

ਪਈਆਂ । ਜਦੋਂ ਸਵੇਰੇ ਉੱਠ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮੁੰਡੇ ਨੇ ਦੇਖਿਆ ਕਿ ਡੰਗਰਾਂ ਦੀਆਂ ਖੁਰਲੀਆਂ ਖਾਲੀ ਈ ਪਈਆਂ ਨੇ, ਚਲੇ ਪਠੇ ਈ ਪਾ ਛੱਡਾ, ਤਾਂ ਅੱਗੇ ਗੋਧੂ ਹੋਰੀ ਖੁਰਲੀ ਉੱਤੇ ਮੂਧੇ ਮੂੰਹ ਪਏ ਹੋਏ ਦੇਖੇ । ਜਿਵੇਂ ਡੰਗਰਾਂ ਨਾਲ ਉਹ ਵੀ ਸੰਨ੍ਹੀ ਖਾ ਰਹੇ ਹੋਣ ।

ਉਸਨੇ ਹਾਕ ਮਾਰੀ, 'ਤਾਇਆ ਤੈਨੂੰ ਕੀ ਹੋ ਗਿਆ ?'

'ਉਹ ਬੌਂਡੀ ! ਇਹ ਕੀ ਹੋ ਗਿਆ ? ਮੈਂ ਡੰਗਰਾਂ ਨੂੰ ਪਠੇ ਪਾਉਣ ਲੱਗਾ ਸੀ ਮਖਿਆ ਸਵੇਰੇ ਪਹਿਰ ਦੇ ਤੜਕੇ ਖੂਹ ਜੋੜਨੇ, ਕਿਤੇ ਬਲਦ ਭੁੱਖੇ ਨਾ ਰਹਿਣ ।' ਗੋਧੂ ਨੇ ਪੀਨਕ ਖੁੱਲ੍ਹਣ ਤੇ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ ।

ਤਾਇਆ ਦੇਖ ਤਾਂ ਸਹੀ ਉੱਤੋਂ ਪਹੁ ਫਟਣ ਲੱਗੀ ਐ, ਓਤੋਂ ਸੂਰਜ ਚੜ੍ਹਨ ਵਾਲੇ, ਤੂੰ ਕਹਿੰਦੈ ਸੀ ਪਹਿਰ ਦੇ ਤੜਕੇ ਖੂਹ ਜੋੜਨਾ ਹੈ ।

'ਤਾਂ ਬਈ ! ਮੇਰੀ ਫੇਰ ਪੀਨਕ ਲਗ ਗਈ ਹੋਈ ਐ, ਬੁੜ੍ਹੇ ਨੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਭਾਉਕੀ ਜਿਹੇ ਕਿਹਾ । ਜਿਵੇਂ ਕੋਈ ਗੱਲ ਹੀ ਨਹੀਂ ਹੋਈ ਹੁੰਦੀ ।

'ਏਰੀ ਤਾਂ ਅਮਲੀਆਂ ਦੀਆਂ ਮਾੜੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਨੇ' ਕੋਲ ਬੈਠੇ ਨੈਣੇ ਨੇ ਕਿਹਾ, 'ਫੀਮ ਦਾ ਵੀ ਕੋਈ ਅਮਲ ਐ । ਚੰਗੇ ਭਲੇ ਬੰਦੇ ਨੂੰ ਘੋਰੀ ਬਣਾ ਛੱਡਦੀ ਐ ।' ਸਿਆਣਿਆਂ ਨੇ ਐਵੇਂ ਨਹੀਂ ਕਿਹਾ—

‘ਰੱਤੀ ਖਾਏ ਰੱਤ ਨੂੰ ਮਾਸਾ ਖਾਏ ਮਾਸ,

ਤੋਲਾ ਖਾਏ ਹੱਡੀਆਂ ਦਮ ਦਾ ਕੀ ਭਰਵਾਸ ।

ਕੋਲ ਬੈਠੇ ਤਾਰੂ ਨੇ ਫੀਮੀਆਂ ਉੱਤੇ ਨੁਕਤਾਚੀਨੀ ਕੀਤੀ ।

ਪਰ ਸਭਾ ਵਿੱਚ ਭਾਨਾ ਕਿਵੇਂ ਸਹਿੰਦਾ:—

‘ਫੀਮ ਵਰਗਾ ਕਿਹੜਾ ਨਸ਼ਾ ਐ ? ਬੰਦਾ ਇਕ ਮਾਵਾ ਖਾ ਲਏ ਅਸਮਾਨ ਕੁੱਤੀਆਂ ਭੌਂਕਣ ਲੱਗ ਜਾਂਦੀਆਂ ਨੇ । ਕਿਸੇ ਕੰਮ ਨੂੰ ਲੱਗ ਜਾਵੇ ਮਜ਼ਾਲ ਐ ਜੀਅ ਉਕਤਾਵੇ । ਬੰਦੇ ਨੂੰ ਜੇਹੜਾ ਕਰੀਨਾ ਫੀਮ ਖਾਣ ਨਾਲ ਆਉਂਦੇ ਉਹ ਤੇਰੇ ਵਰਗੇ ਬੁਝਤ ਕੀ ਜਾਨਣ ?

‘ਜਿੱਥੇ ਭੰਗ ਨਹੀਂ ਉਥੇ ਰੰਗ ਨਹੀਂ,

ਜਿੱਥੇ ਚਰਸ ਨਹੀਂ ਉਥੇ ਤਰਸ ਨਹੀਂ ।

ਜਿੱਥੇ ਫੀਮ ਨਹੀਂ ਓਥੇ ਤਾਜ਼ੀਮ ਨਹੀਂ ।

‘ਇਹ ਗੱਲਾਂ ਸਿਆਣੇ ਐਵੇਂ ਨੀ ਕਹਿ ਗਏ ।’ ਚੰਨਣ ਚੌਧਰੀ ਨੇ ਭਰਵੀਂ ਅਵਾਜ਼ ਨਾਲ ਅਫੀਮ ਦੀ ਵਕਾਲਤ ਕਰਦਿਆਂ ਕਿਹਾ ।

‘ਕੀ ਗੱਲ ਐ ਸਾਡੇ ਪਾਲਾ ਸਿਉਂ ਨੂੰ ਦਬਾਈ ਜਾਂਦੇ ਓ’, ਟੱਲੀ ਵਾਂਗ ਟੁਣਕਦੀ ਰਾਮ ਜੋੜੇ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਸੁਣ ਕੇ ਪਾਲਾ ਸਿਉਂ ਦੇ ਕੰਨ ਖੜ੍ਹੇ ਹੋ ਗਏ ।

ਆ ਜਾ ਰਾਮ ਚੰਦਾ ! ਇਹ ਫੀਮ ਦੀ ਵਿਗੋਈ ਕਰਨ ਲੱਗੇ ਨੇ ।’ ਕਹਿੰਦੇ ‘ਬੰਦੇ ਨੂੰ ਕੰਮ ਦਾ ਨੀ ਛੱਡਦੀ । ਜਿਵੇਂ ਅਸੀਂ ਏਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਘਰੋਂ ਖਾਏ ਹੁੰਦੇ ਹਾਂ ।’

ਪਾਲਾ ਸਿਉਂ ਨੇ ਕਨ੍ਹੱਖੇ ਜਿਹੇ ਢੰਗ ਨਾਲ ਰਾਮ ਜੋੜੇ ਨੂੰ ਗੱਲਾਂ ਦੀ ਲੜੀ ਵਿੱਚ

ਹੱਥ ਵਿਚਲੀ ਸਟ ਦੀ ਢਾਈ ਵਾਂਗ ਜੋੜ ਕੇ ਕਿਹਾ ।

‘ਨਾਲੇ ਅਮਲੀ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਫੀਮ ਨੂੰ ਮਾੜੀ ਕਹਿ ਦੇਵੋ, ਖਾਣ ਲੱਗੇ ਕੋਲ ਉਬਾਸੀ ਲੈ ਲਵੋ, ਏਦੂੰ ਤਾਂ ਅਮਲੀ ਨੂੰ ਵਿਹੁ ਦੇਣੀ ਚੰਗੀ । ਨਸ਼ਾ ਜਿਹੜਾ ਜਿਹੜਾ ਵੀ ਕੋਈ ਖਾਂਦੈ, ਉਹ ਸਭ ਨੂੰ ਚੰਗਾ ਈ ਲਗਦੈ, ਨਹੀਂ ਐਵੇਂ ਘਰ ਫੂਕ ਤਮਾਸ਼ਾ ਕੱਠ ਦੇਖਦੈ ?’ ਰਾਮ ਚੰਦ ਨੇ ਨਸ਼ਿਆਂ ਦੇ ਹੱਕ ਵਿੱਚ ਫਿਲਾਸਫੀ, ਘੜਦਿਆਂ ਕਿਹਾ ।

‘ਗੱਲ ਇਹ ਨੀ ਰਾਮ ਜੀ, ਗੱਲ ਤਾਂ ਇਹ ਐ ਬਈ ਅਫੀਮੀ ਨੂੰ ਇਹ ਪਤਾ ਨੀ ਕੀ ਦਰਗਾਹੀ ਮਾਰ ਐ, ਅਮਲੀ ਭਾਵੇਂ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਹੋਵੇ, ਦਿਨਾਂ ਵਿੱਚ ਉਹਦੇ ਹੱਥਾਂ ਵਿੱਚ ਠੂਠੇ ਫੜਾ ਦਿੰਦੀ ਐ । ਚਿਹਰੇ ਦਾ ਰੰਗ ਪੀਲਾ ਜ਼ਰਦ, ਕਪੜੇ ਮੈਲੇ ਕੁਚੈਲੇ, ਇਹ ਵੀ ਕੋਈ ਅਮਲ ਐ । ਜੇ ਬੰਦੇ ਨੇ ਚਾਰ ਪੈਸੇ ਖਰਾਬ ਕਰਨੇ ਵੀ ਹੋਣ ਤਾਂ ਔਖਿਆ ਸੌਖਿਆ ਦੋ ਘੁੱਟਾਂ ਦਾਰੂ ਦੀਆਂ ਪੀ ਲਵੇ ਸਭ ਚਿੰਤਾ ਲੱਥ ਜਾਂਦੀ ਐ । ਨਾਲੇ ਬੰਦਾ ਰੱਜ ਕੇ ਰੋਟੀ ਟੁੱਕ ਖਾ ਲੈਂਦੇ, ਨਾਲੇ ਘਰ ਦੇ ਜੀਅ ਚੰਗੇ ਲੱਗਣ ਲੱਗ ਜਾਂਦੇ ਨੇ, ਪਰ ਪੀਣੀ ਅੰਦਰ ਬਹਿ ਕੇ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ । ਬਾਹਰ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਪਰਨਾਲੇ ਨਾ ਭੰਨਦਾ ਫਿਰੇ ।’ ਕੋਲ ਬੈਠੇ ਇੱਕ ਸ਼ੌਕੀਨ ਨੇ ਸ਼ਰਾਬ ਦੀ ਵਡਿਆਈ ਕਰਦਿਆਂ ਕਿਹਾ ।

‘ਲੈ ਸ਼ਰਾਬ ਕੇਹੜੀ ਵਡਿਆਈ ਵਾਲਾ ਨਸ਼ੈ, ਘੁੱਟ ਮੂੰਹ ਨੂੰ ਲੱਗ ਜਾਏ ਬੰਦੇ ਨੂੰ ਹਾਥੀ ਵੀ ਕੱਟਾ ਲੱਗਣ ਲੱਗ ਜਾਂਦੈ ! ਕਹਿੰਦੇ, ਰਾਜੇ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਹਾਥੀ ਤੇ ਚੜ੍ਹਿਆ ਵੇਖ ਕੇ ਇੱਕ ਸ਼ਰਾਬੀ ਨੇ ਕਿਹਾ, ‘ਕਾਣਿਆ ਕੀ ਲੈਣਾ ਈ ਇਸ ਕੱਟੇ ਦਾ ।’ ਅਹਿਲਕਾਰਾਂ ਨੇ ਉਸਨੂੰ ਫੜ ਲਿਆ, ਜਦੋਂ ਦੂਜੇ ਦਿਨ ਮਹਾਰਾਜੇ ਦੇ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਤਾਂ ਮਹਾਰਾਜੇ ਨੇ ਕਿਹਾ, ‘ਵਈ ਕੀ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਕੱਟੇ ਦਾ !’ ਕਰ ਲੈ ਸੌਦਾ ਫੇਰ ? ਸ਼ਰਾਬੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਮਹਾਰਾਜ ਰਾਤ ਵਾਲੇ ਉਹ ਵਪਾਰੀ ਲੱਦ ਗਏ ਹਨ ।’ ਰਾਜੇ ਨੇ ਖੁਸ਼ ਹੋ ਕੇ ਉਸ ਨੂੰ ਛੱਡ ਦਿਤਾ, ਵਈ ਇਹ ਤਾਂ ਸ਼ਰਾਬੀ ਸੀ । ਸ਼ਰਾਬ ਬਹੁਤ ਮਾੜਾ ਨਸ਼ਾ ਹੈ ਘੁੱਟ ਪੀਤੀ ਨਹੀਂ ਤੇ ਕਿਸੇ ਅਗਲੇ ਦੇ ਸਿਰ ‘ਚ ਮਘੋਰਾ ਕਰਿਆ ਨਹੀਂ, ਤੇ ਬੰਦਾ ਚਹੁੰ ਜਣਿਆਂ ਦੇ ਕੰਨ੍ਹੀ ਚੜ੍ਹਿਆ ਨਹੀਂ । ਨਸ਼ੇ ਪਾਣੀ ਦਾ ਮਤਲਬ ਹੁੰਦਾ ਐ ਤਬੀਅਤ ਨੂੰ ਹੁਲਾਰਾ ਮਿਲੇ ਪਰ ਖਰਚ ਵਰਚ ਭਾਰਾ ਨਾ ਹੋਵੇ । ਨਸ਼ਾ ਤਾਂ ਵਈ ਇੱਕੋ ਭੰਗ ਐ ਜਿਸ ਨੂੰ ਸ਼ਿਵ ਜੀ ਵੀ ਖੁਸ਼ ਹੋ ਕੇ ਨਿੱਤ ਪੀਂਦੇ ਨੇ । ਨਾਲੇ ਭੰਗ ਤਾਂ ਗੰਗਾ ਜੀ ਦੀ ਸੱਕੀ ਭੈਣ ਹੋਈ—

‘ਗੰਗ ਭੰਗ ਦੇ ਭੈਣ ਹੈ, ਰਹਿਣ ਸ਼ਿਵਾਂ ਦੇ ਸੰਗ ।

ਹੱਭੂ ਖਾਣੀ ਗੰਗ ਹੈ, ਤੇ ਲੱਭੂ ਖਾਣੀ ਭੰਗ ।

ਗੰਗ ਭੰਗ ਦੋਵੇਂ ਭੈਣਾਂ, ਵਿੱਚ ਪਰਬਤਾਂ ਰਹਿਣ ।

ਉਸ ਨੁਾਤਿਆਂ ਪਾਪ ਲਹੇ, ਇਸ ਪੀਤਿਆਂ ਮਲ ਲਹਿਣ ।’

ਜੇ ਬੰਦਾ ਇੱਕ ਬਾਟਾ ਪੀ ਕੇ ਕਿੱਕਰਾਂ ਦੇ ਸੁਕੇ ਟਾਹਣਾਂ ਨੂੰ ਨਾ ਚੱਬਦਾ ਫਿਰੇ ? ਨਾਲੇ ‘ਕਮ-ਖਰਚ ਬਾਲਾ ਨਸ਼ੀਨ’ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਪੂਰੀ—

‘ਪੋਸਤ ਮੰਗੇ ਰਿਉੜੀਆਂ ਅਫੀਮ ਮੰਗੇ ਗੰਨੇ ।

ਭੰਗ ਨਿਮਾਣੀ ਆਲੀ ਭੋਲੀ ਜੋ ਆਵੇ ਸੋ ਬੰਨੇ ।

ਭੰਗ ਨਹੀਂ ਇਹ ਸਾਵਾ ਸਾਵਾ ਘਾਹ ਈ ।

ਆਸ਼ਕ ਨੂੰ ਸਵਾਬ ਈ, ਮੁਜੀ ਨੂੰ ਗੁਨਾਹ ਈ ।

ਦੋ ਚਾਰ ਮੁੱਲਾਂ ਬ੍ਰਹਮਣ ਮਰੇ ਤਾਂ ਕੀ ਹੋਇਆ,

ਇਕ ਭੰਗੀ ਮਰ ਗਿਆ ਸਾਰਾ ਮੁਲਕ ਫਨਾਹ ਈ ।’

‘ਭੰਗ ਦੀਆਂ ਕੀ ਗੱਲਾਂ ਨੇ ਜੋਹੜਾ ‘ਸੁਖ ਨਿਧਾਨ’ ਦੀਆਂ ਮੌਜਾਂ ਮਾਣੇ ਓਹੋ ਈ ਇਸਦੇ
ਹੁਲਾਰੇ ਜਾਣੇ ਤੇ ਇਸ ਦੀ ਮਸਤੀ ਮਾਣੇ ।’

‘ਬੱਲੇ ਵਈ ਭੰਗੀਓ, ਨਸ਼ਾ ਕਢਿਐ ਭੰਗ ! ਬੰਦਾ ਇੱਕ ਵਾਰੀ ਪੀ ਕੇ ਸਾਰਾ ਦਿਨ
ਕਮਲਾ ਹੋਇਆ ਫਿਰੇ ਤੇ ਘੁੱਟ ਵੱਧ ਪੀਤੀ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਭੰਗੀਆਂ ਦੀ ਤੋਪ ਵਾਂਗ ਜਿਥੇ
ਜੀ ਕੀਤਾ ਮੂੰਹ ਅੱਡੀ ਖੜ੍ਹਾ ਰਹੇ, ਤਾਹੀਂ ਤਾਂ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ—

‘ਪੀਉ ਭੰਗਾਂ ਤੇ ਸੌਵੋ ਬਾਗੀ ।

ਪਿਛਲੇ ਜਿਉਣ ਆਪਣੇ ਭਾਗੀ ।’

“ਬੱਸ ! ਭੰਗੀ ਵਾਸਤੇ ਤਾਂ ਸੁਖ ਨਿਧਾਨ ਦੀ ਮੌਜ ਲਈ ਇੱਕ ਕੁੰਡਾ ਸੋਟਾ ਖੜਕਦਾ
ਰਹੇ ਬਾਕੀ ਜੰਗ ਜਹਾਨ ਭਾਵੇਂ ਵਸੇ ਭਾਵੇਂ ਉੱਜੜੇ—

‘ਡੰਡਾ ਕੁੰਡਾ ਬਗਲ ਵਿੱਚ ਚਾਰੇ ਕੁੰਟ ਜਗੀਰ ।’

‘ਜੇ ਬੰਦੇ ਨੇ ਨੁਕਲ ਪਾਣੀ ਕਰਨਾ ਹੋਵੇ ਉਹ ਸਿੱਧਾ ਹੋ ਕੇ ਪੋਸਤ ਨਾਲ ਲਾਵੇ
ਦੋਸਤੀ, ਜੀਹਦਾ ਇੱਕੋ ਡੰਡਾ ਬੰਦੇ ਨੂੰ ਕੋਡਾ ਕਰ ਛਡਦੈ ।’ ਇੱਕ ਪੋਸਤ ਦੇ ਪਿਆਕਲ
ਨੇ ਬਹਿਸ ਅੱਗੇ ਟੋਰਨ ਦਾ ਹੀਆ ਕੀਤਾ ।

‘ਵਾਹ, ਵਈ ਵਾਹ !’ ਪੋਸਤੀਆਂ ਦੀਆਂ ਕਦੇ ਗੱਲਾਂ ਨੀ ਸੁਣੀਆਂ ਵੱਡੇ ਬਹਾਦਰਾਂ
ਤੋਂ ਮੱਖੀ ਤਾਂ ਮਾਰੀ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦੀ, ਇਕ ਕਹਾਣੀ ਐ; ਕਹਿੰਦੇ ਪੋਸਤੀਆਂ ਰਲ ਕੇ ਇੱਕ
ਦਿਨ ਮੱਖੀ ਮਾਰ ਲਈ ਤੇ ਇਸ ਕਾਰਨਾਮੇ ਤੇ ਫੁੱਲੇ ਨਾ ਸਮਾਉਣ ਤੇ ਲਗੇ ਗਾਉਣ:

‘ਵੀਰ ਪੋਸਤੀ ਚੜੇ ਸ਼ਿਕਾਰ ।

ਮੱਖੀ ਘੇਰੀ ਵਿੱਚ ਬਜ਼ਾਰ ।

ਮਾਰੀ ਨਹੀਂ ਪਰ ਲੰਗੜੀ ਕੀਨੀ ।

ਆਖਣ ਫਤੇ ਖੁਦਾ ਨੇ ਦੀਨੀ ।’

‘ਜਿੰਨਾ ਭੈੜਾ ਨਸ਼ਾ ਪੋਸਤ ਐ, ਕਹਿੰਦੇ ਨੇ ਦੁਨੀਆਂ ਵਿੱਚ ਹੋਰ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਇਸ
ਨੇ ਤਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦੀਆਂ ਖੂਹਣੀਆਂ ਦੀਆਂ ਖੂਹਣੀਆਂ ਗਾਲ ਛੱਡੀਆਂ ਨੇ.....

‘ਪੋਸਤਾ ਦਿਲ ਦੋਸਤਾ ਤੇਰਾ ਮੁੱਢੋ ਪੁਟਾਵਾਂ ਬੂਟਾ ।

ਵਸਦੇ ਘਰ ਉਜਾੜ ਕੇ ਹੱਥ ਫੜਾਏਂ ਨੂਠਾ ।’

‘ਦੇਖੋ ਭਾਈ ! ਇੱਕ ਸਿਆਣਾ ਬੋਲਿਆ, ‘ਕਿਸੇ ਚੀਜ਼ ਨੂੰ ਵਗੋਈ ਦਾ ਨਹੀਂ, ਕੀ
ਪਤਾ ਬੰਦੇ ਨੂੰ ਕੋਈ ਨਸ਼ਾ ਆਪ ਈ ਲਾਉਣਾ ਪੈ ਜਾਵੇ; ਹਰ ਚੀਜ਼ ਦਾ ਸਿੱਧ-ਪੁੱਠ
ਹੁੰਦੈ । ਲੈ ਤੂੰ ਪੋਸਤ ਦੀ ਨਿੰਦਿਆ ਕਰਨ ਲੱਗਿਆਂ ਪਹਿਲਾਂ ਏਸੇ (ਕਹਾਣ) ਅਖਾਣ ਦਾ
ਜਵਾਬ ਸੁਣ—

‘ਪੋਸਤਾ ਦਿਲ ਦੇਸਤਾ ਤੇਰਾ ਸੋਨੇ ਨਾਲ ਮੜ੍ਹਵਾਂ ਬੂਟਾ ।

ਲੱਖ ਰੁਪਏ ਦੀ ਪੀਨਕ ਦਿੰਦੈ ਕਰੋੜ ਰੁਪਏ ਦਾ ਝੂਟਾ ।’

‘ਛੱਡ ਓਦੇ ਵੱਡਿਆ ਵਕੀਲਾ ! ਪੋਸਤ ਨਾਲੋਂ ਤਾਂ ਬੰਦਾ ਜ਼ਹਿਰ ਖਾ ਲਵੇ ਤਾਂ ਉਹ ਚੰਗੀ, ਕਿਸੇ ਪਾਸੇ ਤਾਂ ਜਾ ਲਗਦੈ । ਪੋਸਤ ਵੀ ਕੋਈ ਨਸ਼ੈ, ਨਾ ਬੰਦੈ ਜ਼ਿਉਂਦਿਆਂ ਵਿੱਚ ਨਾ ਮਰਿਆਂ ਵਿੱਚ ।’

ਗੱਲ ਸੁਣੇ ਬਈ ! ਆਹ ਜੇਹੜੀ ਨਵੀਂ ਚੀਜ਼ ਅੰਗ੍ਰੇਜ਼ਾਂ ਨੇ ਚਲਾਈ ਐ ਨਾ, ‘ਚਾਹ’ ਇਹ ਸਭਨਾ ਤੋਂ ਈ ਸਿਰੇ ਦੀ ਚੀਜ਼ ਐ । ਸਿਰ ਦੁਖਦਾ ਹੋਵੇ ਗੁੜਾਣਾ ਕਰਕੇ, ਭਾਵਾ ਬਿਨਾ ਦੁੱਧ ਤੋਂ ਈ ਕੋਲੀ ਅੰਦਰ ਸੁੱਟ ਲਵੇ, ਸਰੀਰ ਕੰਡੇ ਤੇ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਕਈ ਕਹਿੰਦੇ ਨੇ ਇਹ ਫੀਮ ਦੀ ਧੀ, ਚੀਨ ਬੰਨੀਓ ਆਈ ਹੈ ।’ ਅਖੀਂ ਦੇਖਿਆ ਹੈ ਕਈ ਵਰ੍ਹੇ ਹੋਏ ਮੇਲੇ ਉੱਤੇ ਖੂਹੀ ਕੋਲੇ ਵੱਡਾ ਸਾਰਾ ਤਖਤ ਪੋਸ ਲਾਕੇ ਉਤੇ ਖੜ੍ਹੇ ਬਾਬੂ ਸਿਰੇ ਵਾਜਾ ਮਾਰਨ, ‘ਆਓ ਮੁਫਤ ਚਾਹ ਪੀਓ ।’ ਅੰਗ੍ਰੇਜ਼ਾਂ ਵਾਲੀ ‘ਟੀ’ ਬੰਦੇ ਦੇ ਸੌ ਰੰਗਾਂ ਦਾ ਦਾਰੂ । ਚੁਟਕੀ ਨਾਲ ਸਾਰੇ ਦਿਨ ਦੀ ਚੁਸਤੀ । ਇਕ ਵਾਰ ਪੀਓ, ਗਲਾਸ ਵਿੱਚ ਪੀਓ, ਕੱਪ ਵਿੱਚ ਪੀਓ, ਬਾਟੀ ਭਰ ਕੇ ਪੀਓ ।’ ਕਈ ਮੁਫਤ ਦੀਆਂ ਬਾਟੀਆਂ ਛੱਕ ਗਏ, ਕਈ ਪਿਆਲਿਆਂ ਵਿੱਚ ਪਹਿਲਾ ਉਂਗਲੀਆਂ ਫਸਾ ਬੈਠੇ, ਖਾਲੀ ਪਿਆਲਿਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਖਿੱਚ ਖਿੱਚ ਅੰਗੂਠੇ ਕੱਢਣ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਪੀਤੀ, ਪਿਛੋਂ ਕੁੜੀ ਦੱਬ ਕੇ ਆਇਆ ਵਾਂਗ ਲੱਗੇ ਸਿਰ ਫੜ ਕੇ ਘੇਰਨੀਆਂ ਖਾਣ ।

ਦੂਜੇ ਕਹਿਣ ਸਿਆਣਿਆ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕੀ ਸੀ ਵਈ ਪਹਿਲਾ ਈ ਬਥੇਰੇ ਅਮਲਾਂ ਨੇ ਦੁਨੀਆਂ ਨੂੰ ਪੱਟ ਛੱਡਿਆ ਇਹ ਨਵੀਂ ਜਹਿਮਤ ਨਾ ਸਹੇੜੇ ! ਪਰ ਜਿੰਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਘਰ-ਫੂਕ ਤਮਾਸ਼ਾ ਦੇਖਣਾ ਹੋਵੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਦੋਂ ਚੈਨ੍ਹ ? ਹੁਣ ਮੂੰਹ ਨੂੰ ਨਵਾਂ ਨਸ਼ਾ ਲਾ ਬੈਠੇ ਨੇ । ਜੇ ਪਿੰਡਾਂ ਪਿੰਡ ਨਾ ਫੈਲਿਆ ਤਾਂ ਮੇਰਾ ਨਾਓਂ ਬਦਲ ਦੇਣਾ । ਇਹ ਅੰਗ੍ਰੇਜ਼ ਬੜੀ ਚਲਾਕ ਕੰਮ ਐ, ਏਹ ਸਮਝਦੇ ਨੇ ਵਈ ਅਜਾਦੀ ਤਾਂ ਏਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦੇਣੀ ਈ ਐ, ਕੋਈ ਜਾਂਦੇ ਹੋਇਆ ਅਜੇਹੀ ਮਿੱਠੀ ਜਹਿਮਤ ਚਮੇੜ ਜਾਓ ਜੇਹੜੀ ਲੋਕਾਂ ਵਿੱਚ ਜਾਨ ਹੀ ਨਾ ਛੱਡੇ । ਜਾਂਦੇ ਜਾਂਦੇ ਇਹ ‘ਚਾਹ’ ਦੀਆਂ ਚੁਟਕੀਆਂ ਨਾਲ ਜਾਦੂ ਧੂੜ ਗਏ ਨੇ ।’

ਗੱਲਾਂ ਤਾਂ ਤੇਰੀਆਂ ਠੀਕ ਨੇ, ਜਦੋਂ ਦੀ ਚਾਹ ਆਈ ਐ ਕਈ ਥਾਈਂ ਮੈਤੋਂ ਤਾਂ ਲੱਸੀ ਦੀ ਜੇਹੜੀ ਹੱਤਕ ਹੋਈ ਹੈ ਜਰੀ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦੀ । ਅੱਗੇ ਸ਼ਾਮ ਨੂੰ ਪਰਾਹੁਣਾ ਆਉਂਦਾ ਹੁੰਦਾ ਛੰਨਾ ਦੁਧ ਦਾ ਕਾੜਣੀ ਵਿੱਚੋਂ ਕੱਢ ਕੇ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਤੇ ਕਹਿੰਦੇ ਲਓ ਜੀ ‘ਲੱਸੀ’ ਦੇ ਚਾਰ ਘੁੱਟ ਪੀ ਲਵੋ ਤੇ ਬਕੇਵਾ ਲਹਿ ਜਾਵੇਗਾ ।’ ਹੁਣ ਅਗਲੇ ਕਹਿੰਦੇ ਨੇ ਧਰ ਲਉ ਚਾਹ, ਸਿਰ ਦੁਖਦੈ ਧਰ ਲਉ ਚਾਹ । ਤਾਪ ਚੜਨ ਲੱਗਿਆ ਤਾਂ ਧਰ ਲਉ ਚਾਹ । ਮੈਨੂੰ ਤਾਂ ਓਸ ਕਵੀਸਰ ਦੇ ਛੰਦ ਬੜੇ ਚੰਗੇ ਲੱਗੇ ਜੀਹਨੇ ਮੁਫਤ ਦੀ ਚਾਹ ਪਿਆਉਣ ਵਾਲਿਆਂ ਦੇ ਮੰਡਲੀ ਸਾਹਮਣੇ ਬੇ-ਧੜਕਾਂ ਅਖਾੜੇ ਲਾ ਕੇ ਚਾਹ ਦੀ ਮਿੱਟੀ ਕੁੱਟੀ ਤੇ ਲੱਸੀ ਦੇ ਗੁਣ ਗਾਏ ਸੀ ਓਹ ਕਹਿੰਦਾ ਸੀ ਲਉ ਭਈ ਚਾਹ ਤੇ ਲੱਸੀ ਦਾ ਝਗੜਾ ਸੁਣੇ ਤੇ ਆਪ ਫੈਸਲਾ ਕਰੋ ਕੇਹੜੀ ਚੀਜ਼ ਚੰਗੀ ਤੇ ਕੇਹੜੀ ਮਾੜੀ ?

ਲਸੀ ਨੇ ਤਾਂ ਮਾਰੀਆ ਖਿੱਚ ਕੇ ਲਫੇੜਾ ਜੀ,
 ਡਿੱਗ ਪਈ ਧੜੱਕ ਚਾਹ ਖਾ ਕੇ ਗੇੜਾ ਜੀ,
 ਚਾਹ ਨੇ ਫਿਰ ਉੱਚੀ ਉੱਚੀ ਢਾਂਹ ਮਾਰੀਆਂ
 ਅਮਲੀਆਂ ਦੇ ਹਥੀ ਛਵੀਆ ਸਿੰਗਾਰੀਆਂ
 ਕਾੜੁ ਕਾੜੁ ਡਾਂਗਾਂ ਲੱਗੀਆ ਚੱਲਣ ਜੀ
 ਸੂਰਮੇ ਮੈਦਾਨ, ਚੋਂ ਪਿਛਾ ਨਾ ਹੱਲਣ ਜੀ
 ਜਿੰਨਾ ਚਿਰ ਚਾਹ ਦੇ ਅਮਲ ਚੜ੍ਹੇ ਸੀ ।
 ਉਨ੍ਹਾਂ ਚਿਰ ਅਮਲੀ ਬਹੁਤ ਲੜੇ ਸੀ ।

* * * *

ਸੱਚੀ ਗੱਲ ਆਖੇ ਸਿੰਘ ਗੁਰਦਿੱਤ ਜੀ
 ਲੱਸੀ ਵਾਲੇ ਵੀਰ ਤਾਂ ਗਏ ਨੇ ਜਿੱਤ ਜੀ ।
 —ਚਾਹ ਚਰੋਟੀ ਆਪਣੇ ਹੱਕ ਵਿਚ ਦਲੀਲਾ ਦੇਣ ਤੋਂ ਫਿਰ ਭੀ ਨਾ ਹਟੀ,
 ਮੈਨੂੰ ਪੀਂਦੇ ਲਾਟ ਲਾਟਣੀਆਂ ਨਿੱਤ ਜੀ
 ਮੈਨੂੰ ਪੀਕੇ ਕਰਦੇ ਨੇ ਗਿਟ ਮਿਟ ਜੀ
 ਮੈਨੂੰ ਪੀਂਦੇ ਅਫਸਰ ਲਫਟੈਣ ਜੀ
 ਪੀਣ ਸਾਰ ਕਰ ਦੇਵਾ ਮੈ ਚਨੈਣ ਜੀ ।
 ਚਾਹ ਨੇ ਇਹੋ ਜਿਹੀਆ ਦਲੀਲਾ ਦਿੱਤੀਆਂ ਲੋਕ ਇੱਕ ਇੱਕ ਪੁੜੀ ਘਰਾਂ ਨੂੰ ਲੈਕੇ ਹੀ
 ਟੁਰੇ । ਜਿੰਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਘਰਾਂ ਵਿੱਚ ਇਹ 'ਕੁਤਰਾ' ਜਿਹਾ ਬੜ੍ਹ ਗਿਆ ਸਮਝੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਬੇੜਾ
 ਈ ਹੜ੍ਹ ਗਿਆ, ਅਖੇ ਚਾਹ ਕਹਿਣ ਲੱਗੀ:

ਅਮਲੀ ਮਨਾਉਂਦੇ ਨਿੱਤ ਮੇਰੀ ਸੁੱਖ ਜੀ
 ਚੱਕ ਦੇਵਾਂ ਦੇਹੀ ਦੇ ਤਮਾਮ ਦੁੱਖ ਜੀ ।
 ਹੋਰ ਤਾਂ ਹੋਰ ਨਿੱਕੇ ਨਿੱਕੇ ਜੁਆਕਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਬਿਨਾ ਡੋਰ ਤੋਂ ਧੂਹੀ ਫਿਰਦੀ ਹੈ:
 ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਚੁੱਲੇ ਤੇ ਪਤੀਲਾ ਚਮਕੇ
 ਗੋਦੀ ਵਾਲਾ ਬਾਲ ਓਧਰ ਨੂੰ ਲਮਕੇ ।'

ਭਾਵੇਂ ਆਪਣੇ ਦੇਸੀ ਬੰਦਿਆਂ ਨੇ ਬੜਾ ਜੋਰ ਲਾਇਆ । ਪਰ ਇਹ ਬਹਿਬਤ ਦਿਨਾਂ ਵਿੱਚ
 ਘਰ ਘਰ ਫੈਲ ਗਈ । ਧਾਰਮਕ ਬੰਦੇ ਵੀ ਏਸ ਦੀ ਮਾਰ ਤੋਂ ਨਾ ਬਚ ਸਕੇ । ਇੱਕ
 ਦਿਨ ਇੱਕ ਸਿੰਘ ਪ੍ਰਚਾਰਕ ਚਾਹ ਦੀਆਂ ਪਉੜੀਆਂ ਗਾਵੇ ਤੇ ਨਾਲੇ ਦੱਸੇ, ਖਾਲਸਾ
 ਜੀ ! ਅਸੀਂ ਆਪਣੀ ਕਰਨੀ ਤੋਂ ਕਿੰਨ੍ਹਾ ਬੱਲੇ ਡਿਗੇ ਹਾਂ ਅੱਗੇ ਸਵੇਰੇ ਗੁਰਸਿੱਖ ਇਸਨਾਨ
 ਕਰਕੇ ਬਾਣੀ ਪੜ੍ਹਦੇ ਹੁੰਦੇ ਹੁਣ ਦੇ ਸਿਖ ਚੁੱਲੇ ਦੁਆਲੇ ਚਾਹ ਦੀ ਪ੍ਰਕਰਮਾ ਕਰਦੇ ਹਨ:
 ਨਾਲੇ ਨਾਲ ਇਹ ਕਰਤੂਤਾਂ ਕਰਦੇ ਹਨ :

ਅਜ ਕੱਲ ਦਾ ਗੁਰਸਿੱਖ ਜੇ ਦੇਖੋ ਕੀ ਕਰਤੂਤ ਕਰੰਦਾ,
 ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲੇ ਉਠਕੇ ਚੁੱਲੇ ਦੁਆਲੇ ਹੋਏ ਬਹਿੰਦਾ ।

ਦੇ ਸੇਰ ਪਾਣੀ ਪਾਇ ਕੇ ਮਨਮੁਖ ਕਾੜਾ ਕਾੜਾ ਕੜੰਦਾ ।
ਤੱਤੇ ਪਾਣੀ ਨਾਲ ਪੇਟ ਭਰਕੇ ਕੂਨੇ ਵਾਂਗ ਛਲਕੰਦਾ
ਮਨਮੁਖ ਅਤਿ ਮੰਦੀ ਹੂੰ ਮੰਦਾ ।

‘ਨਸ਼ੇ ਤਾਂ ਭਾਈ ਸਾਰੇ ਦੀ ਮਾੜੇ ਨੇ । ਸਿਆਣੇ ਆਖ ਗਏ ਹਨ ਕਿ ਨਸ਼ਾ ਤਾਂ
ਰੋਟੀ ਦਾ ਵੀ ਮਾਣ ਨਹੀਂ । ਪਰ ਕਈ ਨਸ਼ੇ ਭੈੜਿਆਂ ਬਹਿਬਤਾਂ ਨਾਲ ਵੀ ਲੱਗ ਜਾਂਦੇ
ਨੇ । ਸਿਆਣੇ ਆਖਦੇ ਨੇ ‘ਜਿਹੇ ਜਿਹੀ ਬੈਠਕ ਉਹੋ ਜਿਹੀ ਸੋਹਬਤ ।’ ਵਾਹ ਲਗਦੇ
ਬੰਦਾ ਭੈੜੇ ਆਦਮੀਆਂ ਦੇ ਸੰਗ ਤੋਂ ਦੀ ਬਚ ਕੇ ਰਹੇ । ਰਾਮ ਚੰਦ ਨੇ ਨਸ਼ਿਆਂ ਬਾਰੇ
ਚਲ ਰਹੀ ‘ਬਹਿਸ ਦੀ ਸਮਾਪਤੀ’ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਫਰਮਾਉਂਦਿਆਂ ਕਿਹਾ ।

x x

ਮੇਰੇ ਪਿੰਡ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਲਈ ਹਾੜਾਂ ਦੇ ਦੁਪਹਿਰੇ ਕਾਹਦੇ ਆਉਂਦੇ ਹਨ ਬੱਸ ਯੋਜਨਾ-
ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੀਆਂ ਬੈਠਕਾਂ ਹੀ ਸਮਝੋ । ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਿਨਾਂ ਵਿੱਚ ਪਿਛਲੇ ਸਾਲ ਦੀਆਂ ਘਰ
ਆਈਆਂ ਕਮਾਈਆਂ ਹਾੜ ਕੇ, ਆਉਂਦੇ ਸਾਲ ਲਈ ਸਕੀਮਾਂ ਬਣਾਈਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ
ਹਨ । ਖੇਤੀ ਬਾੜੀ ਦੀਆਂ ਸਲਾਹਾਂ ਤੇ ਪਿੰਡ ਦੇ ਹੋਰ ਸਾਂਝੇ ਮਸਲੇ ਖੋਲ੍ਹ ਖੋਲ੍ਹ ਕੇ ਘੋਖੇ
ਜਾਂਦੇ ਹਨ ।

—‘ਤੁਸੀਂ ਐਤਕੀਂ ਲੇਹੀ ਵਾਲੇ ਖੇਤ ਵਿੱਚ ਕੀ ਬੀਜਣ ਦੀ ਸਲਾਹ ਕੀਤੀ ਐ ?’
ਨਾਲ ਲਗਦੇ ਖੇਤ ਵਾਲਾ ਓਥੇ ਦੀ ਪੁੱਛ ਲੈਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਜੋ ਉਹ ਵੀ ਆਪਣੇ ਖੇਤ ਵਿੱਚ
ਉਹੋ ਜਿਹੀ ਫਸਲ ਬੀਜਣ ਦੀ ਤਿਆਰੀ ਕਰੇ !

‘ਬਾਪੂ ਤਾਂ ਕਹਿੰਦਾ ਸੀ ਮੱਕੀ ਬੀਜੋ, ਝੋਟੇ ਦੇ ਸਿਰ ਵਰਗਾ ਖੇਤ ਐ, ਪੂਰੇ ਵੀਹ ਮਣ
ਵਿੱਘੇ ਦੀ ਨਿਕਲੂ ! ਪਰ ਤਾਇਆ ਮੰਨਦਾ ਨਹੀਂ, ਕਹਿੰਦਾ ਪਹਿਲਾਂ ਤਾਂ ਹਾੜ ਚੜ੍ਹੀ ਬੀਜ
ਲਵੋ ਫਿਰ ਵਾਹ ਕੇ ਰੇਹੂ (ਰੁੜੀ) ਪਾ ਕੇ ਕਣਕ ਬੀਜਾਂਗੇ ।’

‘ਬੁੜ੍ਹਾ ਸਾਡਾ ਵੀ ਐਤਕੀ ਮੁੜ ਮੁੜ ਮੱਕੀ ਦੀ ਮੁਹਾਰਨੀ ਬੋਲ ਰਿਹੈ ।’

‘ਜੇ ਮੱਕੀ ਬੀਜਣੀ ਐ ਤਾਂ ਹੁਣੇ ਦੱਸੋ, ਚਾਰ ਗੱਡੇ ਰੇਹੂ ਦੇ ਸੁੱਟ ਛੱਡੀਏ ?’ (ਏਨ੍ਹਾਂ
ਫਸਲਾਂ ਦੀ ਥਾਂ ਅੱਜ ਕੱਲ ਚੌਲੀ-ਧਾਨਾਂ-ਦੀ ਪ੍ਰਧਾਨਤਾ ਹੋ ਗਈ ਹੈ ।)

ਇਸ ਪਿੱਛੋਂ ਪਿੰਡ ਦੇ ਲਾਠਿਆਂ ਦੇ ਹਾਰੇ ਹੋਏ ਬੁੱਢੇ ਬਲਦਾਂ ਉੱਤੇ ਰਹਿਮ ਦੀ ਨਿਗਾਹ
ਆ ਟਿਕਦੀ ਹੈ ।

‘ਗੱਲ ਸੁਣ ਓਏ ਮੁੰਡਿਆ ! ਤੁਸੀਂ ਨਾਰੇ ਬਲਦ ਦੇ ਹੋਰ ਦੱਸ ਕੀ ਸੀਰਮੇ ਪੀਣੇ
ਨੇ । ਉਸ ਨੇ ਸਾਰੀ ਉਮਰ ਬਬੇਰਾ ਕਮਾਇਆ, ਹੁਣ ਬੋਡੇ ਤੋਂ ਇੱਕ ਬਲਦ ਨੀ ਲੈ
ਹੁੰਦਾ । ਮਿਲਣ ਦੇ ਕਿਤੇ ਤੇਰੇ ਬਾਪੂ ਨੂੰ । ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਖੇਤ ਗਹਿਣੇ ਲੈਣ ਨੂੰ ਪੈਸੇ ਨਿਕਲ
ਆਉਂਦੇ ਨੇ, ਪਰ ਬਲਦ ਉੱਤੇ ਪੈਸੇ ਖਰਚਦੇ ਦੀ ਜਾਨ ਵੱਢੀਦੀ ਐ ।’

ਜਿਸ ਕਿਸੇ ਦਾ ਬੁੱਢਾ ਬਲਦ ਹੋਵੇ ਉਸ ਨੂੰ ਇੱਕ ਅੱਧ-ਸਿਆਣਾ ‘ਯੋਜਨਾ ਕਮਿਸ਼ਨ
ਦੇ ਪਰਧਾਨ ਵਾਂਗ ਆਪਣੀ ਆਖਰੀ ਗਾਇ ਫੁਰਮਾ ਛੱਡਦਾ ਹੈ ।

“ਬਲਦ ਤੇ ਰੁਪਏ ਨੀ ਖਰਚਦੇ ! ਐਤਕੀਂ ਤਾਂ ਸੁਣਿਐ ਏਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਹ ਵੀ ਫੈਸਲਾ
ਕੀਤਾ ਬਈ ਬਿਨਾਂ ਲੰਗੋਟੀ, ਬਾਕੀ ਕਪੜੇ ਪਾਉਣੇ ਵੀ ਛੱਡ ਦੇਣੇ ਨੇ, ਜੇਹੜੇ ਰੁਪਏ ਜੁੜਦੇ

ਨੇ ਜੋੜ ਲਵੋ, ਜ਼ਮੀਨ ਗਹਿਣੇ ਲਈ ਚੱਲੇ !' ਬੱਸ ਏਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਤਾਂ ਜੋੜਨ ਦੀ ਈ ਲੱਗੀ ਐ ।' ਇੱਕ ਕੋਲ ਬੈਠਾ ਖੜਪੋਚ ਆਪਣੀ ਸੁਣਾ ਛੱਡਦੇ ।

'ਕੁੱਝ ਪੁੰਨ ਦਾਨ ਵੀ ਕਰਿਆ ਕਰੋ ਓਏ ! ਧੱਜਾਂ ਜੋੜਨ ਲੱਗੇ ਓ । ਇਹ ਮਾਇਆ ਤਾਂ ਕਾਹੂੰ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਦੇ ਨਾਲ ਵੀ ਨਹੀਂ ਗਈ, ਜੀਹਨੇ ਚਾਲੀ ਗੰਜ ਜੋੜੇ ਸੀ !' ਵਿਚੋਂ ਕੋਈ ਬੁੱਢਾ ਗੁਜ਼ਾਰੇ ਵਾਲੇ ਲਾਣਿਆਂ ਨੂੰ ਨਿਹੇਰਾ ਦੇ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ।

'ਬਾਬਾ ! ਐਵੇਂ ਭਰਮ ਈ ਹੁੰਦੇ । 'ਆਪਣੀ ਅਕਲ ਬਿਗਾਨੀ ਮਾਇਆ' ਸਭ ਨੂੰ ਜ਼ਿਆਦਾ ਹੀ ਲਗਦੀ ਹੈ । ਸਹੁੰ ਗਊ ਦੀ ਐਤਕੀਂ ਤਾਂ ਕੰਮ ਫਾਕੇ ਈ ਐ, ਛੋਲਿਆਂ ਨੂੰ ਹਵਾ ਮਾਰ ਗਈ, ਕਣਕ 'ਚ ਕੌਗਿਆਰੀ ਪੈ ਗਈ, ਗਊ ਦੀ ਸਹੁੰ ਖੇਤੀ ਬਿਨਾਂ ਸਰਦਾ ਨਹੀਂ, ਐਤਕੀਂ ਤਾਂ ਦਿਲ ਬਾਹਲਾ ਈ ਖੱਟਾ ਪੈ ਗਿਆ, ਪਰ ਨਗਰ ਖੇੜੇ ਦੀ ਗੱਲ ਕੇਹੜਾ ਮੋੜਨੀ ਸੌਖੀ ਜਿਹੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ! ਇੱਕ ਦੋ ਦਿਨਾਂ ਵਿੱਚ ਜ਼ਰੂਰ ਕਿਧਰੋਂ ਕਿਸੇ ਢਾਂਡੇ ਦਾ ਬੰਦੋਬਸਤ ਕਰਨਾ ਪੈਣਾ ਈ ਐ; ਚਾਰ ਦਿਨ ਅੱਗੋਂ ਪਿੱਛੋਂ । ਜੇਹੜੀ ਗੱਲ ਦਾ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਕਚੀਹਰਾ ਹੋਣ ਲੱਗ ਜਾਏ ਉਸ ਦੇ ਅਮਲੀ ਰੂਪ ਧਾਰਨ ਨੂੰ ਬਾਹਲੀ ਦੇਰ ਨੀ ਲੱਗਦੀ ।' ਕੋਈ ਝੁੰਗਾ, ਮੀਣਾ ਮੁੱਠੀ ਸਿੰਗਾ ਬਲਦ ਕੀਲੇ ਤੇ ਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ।

ਇਤਨੇ ਨੂੰ ਦੂਜੇ ਮੁਖੀਏ ਮੈਂਬਰ ਪਿੰਡ ਦੇ ਹੋਰ ਮਸਲੇ ਵਿਚਾਰ ਗੋਚਰੇ ਲੈ ਆਉਂਦੇ ਹਨ: 'ਭੋਲੇ ਕਿਆਂ ਦੀ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਿ ਮੱਤ ਮਾਰੀ ਗਈ ਐ, ਕੋਠੇ ਜਿੱਡੀ ਕੁੜੀ ਹੋ ਗਈ ਹੈ, ਹਾਲੇ ਕਿਤੇ ਨਾਂ ਥਾਂ ਵੀ ਨਹੀਂ ਧਰਿਆ ।'

'ਧੀਆਂ ਘਰੋਂ ਟੋਰਨੀਆਂ ਕਿਹੜਾ ਚੰਨਣ ਸਿੱਖਾਂ ਸੌਖੀਆਂ ਨੇ ! ਚੁੱਲੇ ਦਾ ਮੂੰਹ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਹੋ ਜਾਂਦੇ । ਆਪੋ ਆਪਣੀ ਕਬੀਲਦਾਰੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਸਾਲ ਛੇ ਮਹੀਨੇ ਵਿੱਚ ਕਿਧਰੇ ਚੰਗਾ ਮੁੰਡਾ ਦੇਖ ਕੇ ਚਾਰ ਭਮਾਲੀਆਂ ਦੇ ਕੇ ਆਪੋ ਪੈਰ ਫੇਰ ਦੇਵਾਂਗੇ ।'

'ਰਾਮ ਜੀ ! ਗੱਲ ਇਉਂ ਐ ਬਈ, ਨਗਰ ਖੇੜੇ ਦੀਆਂ ਧੀਆਂ ਭੈਣਾਂ ਦੀ ਇੱਜ਼ਤ ਸਾਂਝੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਉੱਤੋਂ ਸਹੁਰਾ ਜ਼ਮਾਨਾ ਕਸੂਤਾ ਆ ਗਿਆ ਹੈ, ਧੀ ਧਿਆਣੀ ਤਾਂ ਆਪਣੇ ਘਰੇ ਈ ਸੌਹਦੀ ਐ ।' ਕੋਲੋਂ ਇੱਕ ਸਿਆਣਪ ਭਰਿਆ ਜਵਾਬ ਫੁਰਮਾ ਛੱਡਦਾ ਹੈ ।

'ਜਦੋਂ ਲੋਕ ਚੌਕੜੀਆਂ ਤੇ ਗੱਲਾਂ ਕਰਨ ਲੱਗ ਜਾਣ ਉਦੋਂ ਕਿਸੇ ਕੰਮ ਵਿੱਚ ਦੇਰ ਨੀ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ । ਹੁਣ ਜਿੰਦਣ ਕਿਤੇ-ਮੇਵਾ ਸਿਹੁੰ ਮਿਲਿਆ, ਗੱਲ ਕਰਾਂਗੇ, ਬਈ ਬਾਹਲੀ ਚਰਚਾ ਨੀ ਕਰਾਈ ਦੀ ਹੁੰਦੀ, ਇਹ ਸੌਹਰੀ ਦੰਦ-ਕਥਾ ਬੁਰੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ । ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇੱਕ ਆਦਮੀ ਸਭਾ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਉਸ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚਾਉਣ ਦੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਓਟ ਲੈਂਦਾ ਹੈ । ਇਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦੀਆਂ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀਆਂ ਵਕਤ ਸਿਰ ਨਿਭਾਉਣ ਦੀ ਠੱਪ-ਚੰਦ ਵੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਭਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਹੀ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ।

'ਨੈਣਾ ਸਿਆਂ, ਕੱਲ੍ਹ ਮੈਂ ਓਧਰ ਨੀਵੀਂ ਬੀਹੀਂ ਲੰਘਿਆ ਸੀ, ਮੈਨੂੰ ਅੱਗੇ ਪਾਬੀਆਂ ਦਾ ਟੋਕਰਾ ਲਈ ਆਉਂਦੀ ਸੰਤੀ ਕਿਉਂ ਨਾ ਟੱਕਰ ਪਈ । ਮੈਂ ਕਿਹਾ 'ਸੰਤੀਏ, ਸੁੱਖ ਨਾਲ ਗੁਹਾਰੇ ਜਿੱਡੀ ਨੂੰਹ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਵੀ ਤੇਰਾ ਇਹ ਹਾਲ !' ਬਸ ਗੱਲ ਕਰਨ ਦੀ ਡੇਰ ਸੀ,

ਮੇਰੇ ਹੋਏ ਛਾਲੇ ਵਾਂਗੂ ਫਿੱਸ ਪਈ: ਕਹਿੰਦੀ, 'ਨੂੰਹ ਰਾਣੀ ਨੂੰ ਤਾਂ ਅੱਠ ਮਹੀਨੇ ਹੋ ਗਏ ਪੇਕੀ ਗਈ ਨੂੰ, ਓਥੇ ਬਿੱਟਰੀ ਬੈਠੀ ਹੈ, ਜਾਏ ਖਾਏ ਕੁਪੱਤਿਆਂ ਨਾਲ ਵਾਹ ਪੈ ਗਿਆ ਐ, ਨਾ ਟੋਰਦੇ ਨੇ ਨਾ ਜਵਾਬ ਦਿੰਦੇ ਨੇ ।'

ਮੈਂ ਕਿਹਾ, 'ਹੈ ਸਹੂਰੀ ਕਮਲੀ ! ਜਵਾਬ ਦੇਣ ਦੀ ਕੀ ਗੱਲ ਕਹੀ, ਪਿੰਡ ਕਿਤੇ ਜੀਉਂਦਾ ਈ ਮਰ ਗਿਆ, ਜਦੋਂ ਚਾਰ ਭਾਈ ਇਕੱਠੇ ਹੋਏ, ਕਰਾਂਗੇ ਤੇਰੀ ਨੂੰਹ ਲਿਆਉਣ ਵਾਲੀ ਵੀ ਗੱਲ । ਜੇ ਪੰਦਰਾਂ ਦਿਨਾਂ ਦੇ ਅੰਦਰ ਅੰਦਰ ਆਪ ਗੱਡੀ ਜੋੜ ਕੇ ਦਾ ਛੱਡ ਗਏ ਤਾਂ ਪਿੰਡ ਦੀ ਪੰਚਾਇਤ ਨਾ ਸਮਝੀ ।' ਬਾਈ ਹਰਨਾਮ ਸਿਆਂ ਉਸ ਦਾ ਕੁੱਝ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦੈ, ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਸਾਰੇ ਨਗਰ-ਖੇੜੇ ਦਾ ਨੱਕ ਵੱਢਿਆ ਜਾਊ ।'

ਇਉਂ ਮਤਾ ਪਕਾ ਕੇ ਕਿਸੇ ਆਉਂਦੇ ਜਾਂਦੇ ਦੇ ਹੱਥ ਸੁਨੇਹਾ ਭੇਜ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ 'ਮੁੰਡੇ ਦੇ ਸਹੂਰਿਆਂ ਨੂੰ ਕਹਿ ਦਿਉ ਭਲੀ ਪੱਤ ਨਾਲ ਬਹੁ ਨੂੰ ਛੱਡ ਜਾਣ, ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਫਿਰ ਜੋ ਸਰੀ ਬਣੀ ਸਾਡਾ ਪਿੰਡ ਕਰ ਲਵੇਗਾ ।'

ਅਜੇਹੇ ਸੁਨੇਹੇ ਦੀ ਦੇਰ ਹੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਪਿੰਡ ਦੇ ਏਕੇ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਦੀ ਤਾਬ ਨਾ ਝੱਲਦਿਆਂ ਹੋਇਆ ਦੂਜੇ ਆਬਣ (ਸ਼ਾਮੀ) ਹੀ ਸੁਨੇਹਾ ਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ: 'ਸਾਡੇ ਪਰਾਹੁਣੇ ਨੂੰ ਭੇਜ ਦਿਉ ਨਾਲ ਮਿਲ ਜਾਊ, ਨਾਲ ਭਜਨੇ ਨੂੰ ਲੈ ਜਾਊ ।'

ਪਿੰਡ ਦੇ ਆਰਥਕ ਲੇਖੇ ਪੱਤੇ ਵੀ ਏਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਦੁਪਹਿਰਾਂ ਦੀਆਂ ਬੈਠਕਾਂ ਵਿੱਚ ਨਬੇੜੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ।

'ਗੱਲ ਸੁਣ ਓਏ ਸੰਤੂ ! ਸੁਣਿਐ ਤੂੰ ਕਹਿੰਦੇ, ਅਖੇ ! ਨਾਵੇਂ ਦੀ ਮਿਆਦ ਲੰਘ ਗਈ ਹੈ, ਭਲਾ ਇਹ ਦਸ ਤੂੰ ਮਰ ਗਿਆ ਐ ਕਿ ਅਸੀਂ ਮਰ ਗਏ ਹਾਂ । ਜੇ ਲੋੜ ਵੇਲੇ ਲਏ ਸੀ ਤਾਂ ਹੁਣ ਹੱਥ ਬੰਨ੍ਹ ਕੇ ਦੇਹ । ਮਿਆਦਾਂ ਤਾਂ ਜੀਉਂਦੇ ਜੀਅ ਦੀਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਨੇ ਕੀ ਤੂੰ ਜੀਉਂਦਾ ਈ ਮਰ ਗਿਆ ਐ ?' ਅਖੇ ਮਿਆਦ ਪੁੱਗ ਗਈ ?

'ਚਾਚਾ ਮੈਂ ਕਿਹੜਾ ਨਗਰ ਖੇੜੇ ਤੋਂ ਨਾਬਰ ਆਂ । ਪਰ ਇਹ ਤਾਂ ਦੇਖੋ ਬਿਆਜ ਕਿੰਨਾ ਹੋਇਆ ਪਿਆ ਹੈ ?'

'ਛੱਡ ਓਏ ਭਜਨਿਆ ਬਿਆਜ, ਐਵੇਂ ਗਰੀਬਾਂ ਦੀ ਰੱਤ ਨੀ ਚੂਸੀ ਦੀ ।' ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇੱਕ ਦੋ ਸ਼ਕਤੀਵਰ ਬੰਦੇ ਦੋਹੀਂ ਪਾਸੇ ਸਮਝਾਉਤੀਆਂ ਦੇ ਕੇ, ਇੱਕ ਪਾਸੇ ਮਰੇ ਹੋਏ 'ਨਾਮੋਂ' ਹਰੇ ਕਰਾ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਤੇ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਦੇਣ ਵੇਲੇ ਨੂੰ ਬਿਆਜ ਮਾਫ ਕਰਾ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ।

'ਤਾਇਆ ਮੈਂਨੂੰ ਰੁਪਈਆਂ ਦੀ ਲੋੜ ਐ ਤੈਨੂੰ ਪਤੈ ਬਈ ਐਤਕੀ ਕੁੜੀ ਦਾ ਵਿਆਹ ਕਰਕੇ ਹਟੇ ਹੀ ਸੀ, ਕਿ ਉਤੋਂ ਬੁੜਾ ਮਰ ਗਿਆ, ਉਸ ਦੇ ਮਹੇਸੇ ਉੱਤੇ ਛੇ ਸੱਤ ਸੌ ਸੋਬਤੀ (ਸੁਭਾਵਕੀ) ਹੀ ਲੱਗ ਗਿਆ, ਹੁਣ ਇੱਕ ਬਲਦ ਹਾਰ ਗਿਐ, ਕਿਵੇਂ ਵਰ੍ਹਾ ਵੀ ਤਾਂ ਲੰਘਾਉਣੈ, ਚੰਨਣ ਨੂੰ ਬਬੇਰਾ ਕਿਹਾ, ਪਰ ਇਹ ਪੈਰਾਂ ਤੇ ਪਾਣੀ ਹੀ ਨਹੀਂ ਪੈਣ ਦਿੰਦਾ ਕਹਿੰਦੇ ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਕਿੱਥੇ ਨੇ ਰੁਪਈਏ ?

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇੱਕ ਲੋੜਵੰਦ ਆਪਣੀ ਮੁਸ਼ਕਲ ਇਸ ਯੋਜਨਾ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੇ ਆਪੇ ਬਣੇ

ਮੈਂਬਰਾਂ ਸਾਹਮਣੇ ਆਪਣਾ ਮਸਲਾ ਰੱਖ ਦੇਂਦਾ ਹੈ, ਇਹ ਫਿਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਕੰਮ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਉਸ ਨੂੰ ਉਸੇ ਸ਼ਾਂਤੀ ਤੋਂ ਰੁਪਈਏ ਲੈ ਕੇ ਦੇਣ ।

‘ਜੇ ਤੇਨੂੰ ‘ਤਾਰੇ’ ਤੇ ਇਤਬਾਰ ਨਹੀਂ, ਲਿਆ ਲਵਾ ਮੇਰਾ ਗੂਠਾ, ਅਸੀਂ ਸਾਰੇ ਜਾਮਨੀ ਦੇਣ ਨੂੰ ਤਿਆਰ ਬੈਠੇ ਆਂ । ਜਦੋਂ ਤੇਰੇ ਕੋਲ ਹੈਗੇ ਤੂੰ ਇਹ ਦੱਸ ਬਈ ਫਿਰ ਦਿੰਦਾ ਕਾਹਤੋਂ ਨਹੀਂ ?’

‘ਉਸ ਜੱਟ ਸਾਹ ਉੱਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਧੌਸ ਜਮਾਈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਰੁਪਈਏ ਲੈਣ ਵਾਲੇ ਤੇ ਕਰਜ਼ਾ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਦਿੱਤੇ ਹੋਏ ਰੁਪਏ ਵਸੂਲਣੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ।

‘ਤੁਸੀਂ ਮੇਰੀ ਉਈਂ ਚਮੜੀ ਲਾਹ ਲਵੋ । ਜੇ ਹੁੰਦੇ ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਕਿਸੇ ਤੋਂ ਕਹਾਉਣ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਸੀ । ਅੱਗੇ ਦੱਸੋ ਕਦੇ ਕਿਸੇ ਤੋਂ ਕਹਾਇਐ ?’

ਪਿੰਡ ਦਾ ਅੱਖੜ ਜੱਟ-ਸ਼ਾਹ, ਆਪਣੀ ਪਹਿਲਾਂ ਕੀਤੀ ਨਾਂਹ ਹੋਰ ਪੱਕੀ ਕਰਨ ਦਾ ਯਤਨ ਕਰਦਾ ਹੈ ।

‘ਪਹਿਲਾਂ ਇਹ ਦੱਸ ਵਈ ਸਿੰਡੀ ਕਦੇ ਓਥੇ ਵੀ ਲਗਦੀ ਐ ਜਿਥੇ ਖੂਨ ਨਾ ਹੋਵੇ । ਜੇ ਤੇਰੇ ਕੋਲ ਹੈਗੇ ਸੀ ਤਾਂ ਅਗਲੇ ਨੇ ਮੰਗੇ । ਰੱਬ ਭਾਈ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਗਰਜ਼ ਨਾ ਪਾਵੇ । ਚਾਹੇ ਕਿਤੋਂ ਫੜ ਕੇ ਲਿਆ ਕੇ ਦੇਹ ਇਹ ਕੰਮ ਤਾਂ ਭਾਈ ਤੇਰੇ ਈ ਸਾਰੇ ਸਰੇਗਾ ।’ ਅਜੇਹੀ ਮਨੋਵਿਗਿਆਨਕ ਟੁੰਬ ਨਾਲ ‘ਜੱਟ-ਸ਼ਾਹ’ ਦੇ ਮਨ ਨੂੰ ਪਿਘਲਾ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ।

‘ਚੰਗਾ ਫਿਰ ਹਫਤਾ ਦਸ ਦਿਨ ਠਹਿਰੋ, ਕਿਧਰੋਂ ਸਾਕ ਨਾਤੇ ਤੋਂ ਮੰਗ ਤੰਗ ਕੇ ਤੇਰਾ ਬੁੱਤਾ ਸਾਰਾਂਗੇ । ਪਿੰਡ ਦਾ ਆਖਿਆ ਕਿਹੜਾ ਮੋੜਨਾ ਸੌਖੀ ਜਿਹੀ ਗੱਲ ਹੈ ।’

ਇਉਂ ਕਹਿ ਕੇ ਹੀ ਨਹੀਂ, ਸਗੋਂ ਕਹੇ ਹੋਏ ਨੂੰ ਅਮਲ ਵਿੱਚ ਲਿਆ ਕੇ ਹੀ ਬੰਦਾ ਪਿੰਡ ਦੀ ਸੱਬ ਵਿੱਚ ਮੁੜ ਕੇ ਖੜ੍ਹਨ ਬੈਠਣ ਜੋਗਾ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ।

x x

ਮਰਨ ਵਾਲੇ ਬੁੱਢੇ ਬੁਢੀਆਂ ਬਾਰੇ ਦੁਪਹਿਰਾਂ ਦੀਆਂ ਵੇਹਲਾਂ ਵਿੱਚ ਪਹਿਲਾਂ ਤੋਂ ਹੀ ਵਿਉਂਤਾਂ ਪਾ ਲਈਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ । ‘ਹੁਣ ਆਪਣੇ ਪਿੰਡ ਵਿੱਚ ਬੱਸੋਂ ਬੁੜੀ ਦੀ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡੀ ਉਮਰ ਹੈ, ਸੁੱਖ ਨਾਲ ਆਪਣੇ ਹੱਥੀ ਪੋਤੇ-ਪੜੋਤੇ ਖਿਡਾ ਲਏ ਹਨ । ਹੋਰ ਕੀ ਹੁਣ ਵਣ ਵਧਣੇ ਨੇ ?’

‘ਕਿਵੇਂ ਔਖੀ ਸੌਖੀ ਜੋ ਦਸ ਪੰਦਰਾਂ ਸਾਲ ਹੋਰ ਕਟਾ ਦੇਵੇ ਤਾਂ ਹੰਗਾਮਾ ਤਾਂ ਚੰਗਾ ਦੇਖੀਏ ? ਕਿਧਰੇ ਕੋੜ੍ਹਨ ਐਵੇਂ ਈ ਦਮ ਨਾ ਤੋੜ ਜਾਵੇ ! ਘਰ ਦੇ ਤਾਂ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹੋਣਗੇ ਪਰੇ ਮਰੇ ਖਪੇ, ਪਰ ਪਿੰਡ ਨੂੰ ਜ਼ਰੂਰ ਕੋਈ ਤਦਬੀਰ ਸੋਚਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ, ਕਿਸੇ ਗੱਲੋਂ ਤਾਂ ਪਿੰਡ ਦਾ ਨਾਉਂ ਇਲਾਕੇ ਵਿੱਚ ਨਿਕਲਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ । ਆਪਣੇ ਪਿੰਡ ਕੋਈ ਬੁੜੀ ਸਿਉਨਾ ਦੀ ਪੌੜੀ ਨਹੀਂ ਚੜ੍ਹੀ । ਆਖਦੇ ਨੇ ਵੱਡੀ ਮਹੱਲੀ ਇੱਕ ਬੁੜਾ ਨੌਤਿਆਂ ਵਾਲਾ ਹੋ ਕੇ ਮਰਿਆ ਸੀ, ਅਖੇ ! ਉਸ ਨੂੰ ਸੋਨੇ ਦੀ ਪੌੜੀ ਚੜ੍ਹਾਇਆ ਸੀ ।’

‘ਬੁੜੀ ਜੇ ਹੁਣ ਮਰ ਜਾਏ ਪਟੜੀ ਫੇਰ ਗਦੌੜਾ ਤਾਂ ਨੌਧੇ ਕਿਆਂ ਨੂੰ ਫੇਰ ਵੀ ਫੇਰਨਾ

ਈ ਪੈਣਾ ਐ । ਬੁੜੀ ਮਰੀ ਨੂੰ ਅੰਦਰ ਥੋੜੇ ਲੁਕੋਇਆ ਜਾਣਾ ਹੈ । ਨਕੌੜਾ ਕੱਢ ਕੇ ਫਿਰਨ ਜੋਗੇ ਫਿਰ ਉਹ ਵੀ ਨਹੀਂ ਰਹਿਣੇ ।’

ਸਭਾ ਵਿੱਚ ਬੈਠਾ ਇੱਕ ਅਤਬੰਗ ਬੁੜਾ ਅਗਾਊਂ ਈ ਮੋਹਣਾ ਮਾਰ ਛੱਡਦਾ ਹੈ ।

‘ਤਾਇਆ ਇਹ ਐਵੇਂ ਗੱਲਾਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਨੇ । ਨੰਬਰਦਾਰਾਂ ਦਾ ਚੇਤੂ ਬੁੜਾ ਮਰ ਗਿਆ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਹੰਗਾਮਾਂ ਤਾਂ ਕੀ ਕਰਨਾ ਸੀ ਜੁਆਕ ਵੀ ਨੀ ਖੁਆਏ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਦੱਸ ਪਿੰਡ ਨੇ ਕੀ ਕਰ ਲਿਆ ?’

‘ਪਿੰਡ ਨੇ ਕਰਨਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਬਬੇਰਾ ਕੁੱਛ ਕਰ ਲੈਂਦੇ । ਜਿਹੜਾ ਕਚੀਹਰਾ (ਕੁਚਰਰਾ) ਹੋ ਜਾਵੇ ਇਹ ਕਿਤੇ ਛੋਟੀ ਜਿਹੀ ਗੱਲ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ? ਮਰਨ ਵਾਲੇ ਬੁੱਢੇ ਬੁਢੀਆਂ ਨੂੰ ਅੰਦਰ ਨਹੀਂ ਲਕੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ, ਜਿਹੋ ਜਿਹਾ ਸਰਦਾ ਬਣਦਾ ਹੋਵੇ ਅਗਲਾ ਸਿਰ ਤੋਂ ਭਾਰ ਲਾਹ ਦੇਵੇ ।’

ਬੁੱਢੇ ਆਪਣੇ ਮਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਕੁੱਝ ਪੁੰਨ ਦਾਨ ਕਰਨ ਦੀਆਂ ਪ੍ਰੇਰਨਾਤਮਕ ਗੱਲਾਂ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਈ ਤਾਣਾ ਬਾਣਾ ਛੋਹ ਛੱਡਦੇ ਨੇ । ਇੰਜ ਪਿੰਡ ਦੇ ਜੰਮਣ ਮਰਨ, ਵਿਆਹ ਸ਼ਾਦੀਆਂ ਤੇ ਮਰਨੇ ਪਰਨੇ ਬਾਰੇ ਖਿਆਲ ਦੁਪਹਿਰਾਂ ਦੀ ਵਿਹਲ ਵਿਚ ਜੰਮਦੇ ਪਲਦੇ ਤੇ ਮਮਲਾਂ ਵਿੱਚ ਢਲਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ।

ਵੱਡੇ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਦੀਆਂ ਚੌਕੜੀਆਂ ਉੱਤੇ ਇੱਕ ਪਾਸੇ ਤਾਸ਼ ਦੀਆਂ—ਗੋਲਾ ਕੁੱਟ, ਦਿਉਰ ਭਾਬੀ, ਸਰਾਂ ਮੰਗਣ ਦੀਆਂ— ਬਾਜ਼ੀਆਂ ਲੱਗ ਰਹੀਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ, ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਦੂਜੀਆਂ ਢਾਣੀਆਂ ਖੁੱਤੀਆਂ ਵਿਚ ਗੀਠੇ, ਕੌਡੀਆਂ ਤੇ ਪੈਸੇ ਪਾ ਪਾ ਨਿਸ਼ਾਨਾ—ਬਾਜ਼ੀ ਦੇ ਜੌਹਰ ਅਜਮਾ ਰਹੀਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ ।

ਇੱਕ ਖੂੰਜੇ ਬੁੱਢੇ ਤੇ ਅਧਖੜ ਆਦਮੀ ਮੁੰਜ ਦੀਆਂ ਢਾਈਆਂ ਪਾ ਰਹੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਤੇ ਵਿੱਚ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਵਾਣ ਵੱਟ ਰਿਹਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਕੋਈ ਡੰਗਰਾਂ ਦੇ ਰੱਸੇ । ਇਹ ਸਾਰੇ ਜਣੇ ਜਦੋਂ ਆਪੋ ਆਪਣੇ ਕੰਮਾਂ ਤੋਂ ਉਕਤਾ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਬਾਰਾ ਸਿੰਘ, ਜਿਹੜਾ ਸਾਰੇ ਆਸ਼ਕਾਂ ਦੇ ਕਿੱਸਿਆਂ ਦੀ ਕਿਤਾਬ ਇੱਕ ਜਿਲਦ ਵਿੱਚ ਕਰਾ ਕੇ ਨਾਲ ਲਿਆਇਆ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਉਦੋਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਉਹ ਦਿਲਚਸਪੀ ਦਾ ਕੇਂਦਰ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ‘ਬਈ ਬਾਰਾ ਸਿੰਘ, ਸੁਣਾ ਫਿਰ ਕੋਈ ਚੋਂਦੀ ਚੋਂਦੀ ਆਪਣੇ ਕੱਛ ਵਿਚਲੇ ਗ੍ਰੰਥ ਵਿੱਚੋਂ ।’

ਬਾਰਾ, ਜਿਵੇਂ ਕਿਸੇ ਧਰਮ ਪੁਸਤਕ ਵਿੱਚੋਂ ਵਾਕ ਲੈਣਾ ਹੋਵੇ ਚੰਗੇ ਪਾਠੀ ਵਾਂਗ ਆਸ਼ਕਾਂ ਮਸ਼ੂਕਾਂ ਦੇ ਕਿੱਸਿਆਂ ਦੇ ਗ੍ਰੰਥ ਨੂੰ ਖੋਲ੍ਹ ਕੇ ਪੱਤਰੇ ਉਲੱਦਕੇ ਪੂਰੇ ਰਹਾਊ ਨਾਲ ਜਦੋਂ ਕਬਿੱਤ ਪੜ੍ਹਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਸਾਰੇ ਚੁੱਪ ਵਰਤ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਖੇਡ ਰਹੇ ਛੋਟੇ ਮੁੰਡਿਆਂ ਨੂੰ ਚੁੱਪ ਕਰਾਉਣ ਲਈ ਬੁੜ੍ਹੇ ਤੇ ਸਿਆਣੇ ਬੰਦੇ ਰੋਅਬ ਨਾਲ ਝਿੜਕ ਕੇ—‘ਚੁੱਪ ਕਰ ਓਏ ! ਪਾਈ ਐ ਕਾਵਾਂ ਰੋਲੀ, ਕਿੱਥੇ ਅਗਲੀਆਂ ਪੱਥ ਕੇ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਸੁੱਟ ਗਈਆਂ ਨੇ, ਥੋੜੇ ਟਿਕ ਕੇ ਨੀ ਬੈਠ ਹੁੰਦਾ । ਪੈ ਲੈਣ ਦਿਉ, ਕੰਨਾਂ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਰੱਬ ਦੇ ਘਰ ਦੀ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਕਰੜੇ ਵਾਕਾਂ ਨਾਲ ਸਾਰੇ ਚੁੱਪ ਵਰਤਾ ਛੱਡਦੇ ਹਨ ।

‘ਲੈ ਵਈ ਬਾਰਾ ਸਿੰਘਾਂ ਕਬਿੱਤ—ਪੜ੍ਹੀ ਬਸ ਜਿਵੇਂ ਮਸਤ ਊਠ ਸਿਆਲ ਦੇ ਮਹੀਨੇ

ਮੱਕੜਾ ਮਾਰਦਾ ਮੇਲੇ ਜਾਂਦਾ ਹੁੰਦੈ, ਜਬਾਨ ਪਟਾਕ ਪਟਾਕ ਕੜਕੇ, ਰਹਾਓ ਨਾਲ ਪੜੀ ।

‘ਲਉ, ਵਈ ਸੁਣੇ, ਜਦੋਂ ਕਾਕਾ ਕਿਰਪਾਲ ਲੋਪੋ ਦੀਆਂ ਤੀਆਂ ਕੋਲ ਦੀ ਲੰਘਿਆ
ਪ੍ਰਤਾਪੀ ਸੁਨਿਆਰੀ ਨਾਲ ਅੱਖ ਲੜ ਗਈ, ਫੇਰ ਦੇਖੋ ਅੱਗੋਂ ਕੀ ਕਾਰੇ ਹੋਏ—

‘ਕੋਈ ਆਖੇ ਨੱਢੀ, ਨੀ ਮੇਰੇ ਵੱਲ ਵੇਖਦਾ ਸੀ,
ਕੋਈ ਆਖੇ ਭੈਣੇ, ਮੈਨੂੰ ਅੱਖਾਂ ਮਟਕਾ ਗਿਆ ।
ਕੋਈ ਆਖੇ ਮੈਨੂੰ ਨੀ ਬੁਲਾਵੇ ਨਾਲ ਸੈਨਤਾਂ ਦੇ,
ਵੱਟੀ ਜਾਂ ਮੈਂ ਘੂਰ ਤਾਂ ਤੜੱਕ ਨੀਵੀਂ ਪਾ ਗਿਆ ।
ਕੋਈ ਆਖੇ ਟੇਢੀ ਨਿਗਾਹ ਵੇਖਦਾ ਸੀ ਮੇਰੇ ਵੱਲ,
ਸਾਹਮਣੇ ਮੈਂ ਝਾਕੀ ਤਦੋਂ ਅੱਖ ਨੀ ਚੁਰਾ ਗਿਆ ।’

ਤੇ ਜਿਹੜਾ ਪ੍ਰਤਾਪੀ ਦਾ ਹਾਲ ਹੋਇਆ ਉਹ ਮੈਂ ਗੋਕਲ ਚੰਦ ਦੇ ਕਿੱਸੇ ਵਿੱਚੋਂ ਸੁਣਾਉਣੇ,
ਬੱਸ ਉਦੀਂ ਚਾਂਗਰਾਂ ਦੀ ਪੁਆ ਦਿੱਤੀਆਂ ਨੇ—

ਦੇਖ ਕਾਕੇ ਨੂੰ ਸੁਨਿਆਰੀ, ਮੌਮ ਹੋ ਗਈ ਵਿਚਾਰੀ,
ਜਿੰਦ ਜਾਨ ਗਈ ਵਾਰੀ, ਅੱਖਾਂ ਰਹਿ ਗਈਆਂ ਗੱਡੀਆਂ ।
ਸੱਦ ਕੇ ਅਲੱਗ ਕਿਹਾ ਨਾਲ ਮੇਰੇ ਲੱਗ,
ਮੈਨੂੰ ਚੱਲਿਆ ਤੂੰ ਠੱਗ, ਜੱਗ ਜਿਉਂਦੀ ਨਾ ਛੱਡੀਆਂ ।
ਮੈਨੂੰ ਰੱਖ ਲੈ ਮਸ਼ੂਕ, ਦਿੱਤਾ ਚੰਦਰੀ ਨੂੰ ਫੂਕ,
ਸੀਨੇ ਮਾਰ ਕੇ ਬੰਦੂਕ, ਸਾਂਗਾਂ ਨੇਤਰਾਂ ਨੇ ਗੱਡੀਆਂ ।

ਬੱਲੇ ਓਏ ਗੋਕਲ ਚੰਦਾ, ਤਾਇਆ ਸੁਣਿਐ, ਆਪਣਾ ਹੀਰਾ ਬੁੜਾ ਕਾਕੇ ਕ੍ਰਿਪਾਲ
ਨੂੰ ਨਾਭੇ ਫੌਜ ਵਿੱਚ ਮਿਲਕੇ ਆਇਆ ਸੀ ?’ ਇਸ ਨੇੜੇ ਦੇ ਇਲਾਕੇ ਵਿੱਚ ਵਰਤੀ
ਘਟਨਾ ਦਾ ਸੁਆਦ ਲੈਣ ਲਈ ਪੇਂਡੂ ਸ਼ੌਂਕੀਨ ਨਵਾਂ ਸੁਆਲ ਖੜਾ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ !

‘ਇੱਕ ਵਾਰੀ ਤਾਂ ਛਪਾਰ ਦੇ ਮੇਲੇ ਤੇ ਮੈਂ ਭੀ ਦੇਖਿਆ ਸੀ । ਮੁੰਡਿਆਂ ਦੀ ਇੱਕ
ਢਾਣੀ ਨਾਲ ਕਿੱਕਰ ਦੀ ਗੋਲੀ ਜਿੱਡਾਂ ਜੁਆਨ ਜਾਵੇ । ਕਹਿੰਦੇ ਇਹ ਹੈ ਕਾਕਾ ਕ੍ਰਿਪਾਲ
ਜੀਹਦੇ ਪ੍ਰਤਾਪੀ ਸੁਨਿਆਰੀ ਨਾਲ ਦੋਸਤੀ ਦੇ ਚਿੱਠੇ ਛਪੇ ਹੋਏ ਨੇ ।’

ਕਾਕੇ ਦਾ ਮੂੰਹ ਉਦੋਂ ਪੀਲਾ ਭੂਕ ਹੋਇਆ ਪਿਆ ਸੀ ! ਕਹਿੰਦੇ ਪ੍ਰਤਾਪੀ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ
ਦੇ ਘਰ ਦਿਆਂ ਏਸੇ ਸਾਲ ਮਰਵਾ ਦਿੱਤਾ ਸੀ, ਪਰ ਅਸ਼ਕੇ ਜਾਹੀਏ ਲੁਧਿਆਣੇ ਵਾਲੇ ਅੰਗਰੇਜ਼
ਪੁਲਸ ਕਪਤਾਨ ਵਟਨ ਸਾਹਿਬ ਦੇ, ਉਸ ਨੇ ਵੀ ਛੀ ਮਹੀਨੇ ਪਿਛੋਂ ਟਿੱਬਿਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਹੱਥ
ਕਢਵਾ ਲਏ । ਤਾਹੀਂ ਤਾਂ ਮੁੰਡੇ ਬੋਲੀ ਪਾਉਂਦੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ:—

ਹੱਡ ਪ੍ਰਤਾਪੀ ਦੇ ਬਟਨ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਟੋਲੇ !

‘ਚਾਚਾ ਪ੍ਰਤਾਪੀ ਨੇ ਉਂ ਤਾਂ ਇਲਾਕੇ ਦਾ ਨਾਉਂ ਕੱਢ ਦਿਤਾ, ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਪਹਿਲਾਂ ਆਖਦੇ
ਸੀ, ਜਿੰਨੇ ਆਸ਼ਕ ਮਸ਼ੂਕ ਤੇ ਪ੍ਰੇਮੀ ਬੰਦੇ ਹੋਏ ਨੇ, ਸਭ ਝਨਾ ਦੇ ਕੱਢੇ ਈ ਹੁੰਦੇ ਰਹੇ
ਨੇ । ਏਧਰ ਆਪਣੇ ਬੰਨੀ ਤਾ ਸੂਧੇ ਸਾਦੇ ਸਾਧਾ ਸੰਤਾਂ ਦੀ, ਬੰਦਿਆ ਦੀ ਈ ਗੱਲ ਚਲਦੀ
ਸੀ ਕੁਝ ਵੀ ਹੋਵੇ ਜੀਅ ਕਰਾਰਾ ਕਰਨ ਲਈ ਇਹੋ ਜਿਹੇ ਬੰਦੇ ਵੀ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ ।

—‘ਓਏ, ਇਹ ਪ੍ਰੇਮੀ ਕਾਹਦੇ ਸੀ, ਐਵੇਂ ਖੁੱਚੀਂ ਘਟਾ ਪਵਾਉਂਦੇ ਮਰ ਗਏ, ਸਚੇ ਪ੍ਰੇਮੀ ਤਾਂ ਰੱਬ ਦੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ । ਚੰਗਾ ਹੋਇਆ ਆਪਣੇ ਵੱਲ ਇਹ ਪਿਰਤ ਨਹੀਂ ਪਈ । ਏਧਰ ਸੰਤ ਸਾਧ, ਸਾਈਂ ਲੋਕ, ਰੱਬ ਨੂੰ ਪਹੁੰਚਣ ਵਾਲੇ ਬਖ਼ੇਰੇ ਹੋ ਚੁੱਕੇ ਨੇ, ਸੂਰਮੇ ਵੀ ਘੱਟ ਨਹੀਂ ਹੋਏ, ਜਿਉਣੇ ਮੌਤ ਦਾ ਕੀਰਨੇ ਟਾਕਰਾ ਕਰਨਾ ਹੋਇਆ । ਧਨੀਆਂ ਨੂੰ ਲੁੱਟਦਾ ਸੀ, ਗਰੀਬਾਂ ਨੂੰ ਰੁਪਈਏ ਵੰਡ ਜਾਂਦਾ ਸੀ । ਕਹਿੰਦੇ ‘ਸੰਗਰੂਰ ਕੋਲ ਇਕ ਪਿੰਡ, ਇੱਕ ਗਰੀਬ ਜੱਟ ਦੀ ਜੁਆਨ ਧੀ ਰੋਟੀ ਲੈ ਕੇ ਆਈ । ਓਧਰੋਂ ਫਿਰਦਾ ਫਿਰਾਉਂਦਾ ਜਿਉਣਾ ਮੌਤ ਆ ਗਿਆ । ਜਿਉਣੇ ਨੇ ਪੁੱਛਿਆ ਕਿਉਂ ਵਈ ਸਰਦਾਰਾ, ਧੀ ਕਿਤੇ ਮੰਗੀ ਵਿਆਹੀ ਹੋਈ ਐ ? ਜੱਟ ਨੇ ਕਿਹਾ ‘ਜਿਉਣ ਮਿੰਹਾਂ ਮਸਾਂ ਚਾਰ ਸਿਆੜ ਪਾੜ ਕੇ ਗੁਜ਼ਾਰਾ ਕਰੀਦਾ ਹੈ, ਧੀ ਵਿਆਹੁਣ ਜੋਗੀ ਤਾਕਤ ਕਿਥੇ ? ਜਿਉਣੇ ਨੇ ਉਸੇ ਵੇਲੇ ਲੱਕ ਨਾਲੋਂ ਖੋਲ੍ਹ ਕੇ ਸੌ ਸੌ ਦੀਆਂ ਤਿੰਨ ਵਾਸਣੀਆਂ ਜੱਟ ਦੇ ਪੈਰਾਂ ‘ਚ ਵਗਾਹ ਮਾਰੀਆਂ । ਕਿਹਾ ‘ਲੈ ਜਾਹ, ਕਰ ਧੀ ਦਾ ਪੁੰਨ ਦਾ ਨਾਤਾ । ਪਰ ਜੇ ਵਿੱਚੋਂ ਮੈਲ ਖੈਲ ਮਲੂਮ ਹੋ ਗਈ ਫੇਰ ਤੂੰ ਆਪਣਾ ਪੜ੍ਹਿਆ ਵਿਚਾਰੀ ।’ ‘ਅੱਜ ਕਲ ਦੇ ਵੀ ਮੁਸਟੰਡੇ ਸੂਰਮੇ ਬਣੇ ਫਿਰਦੇ ਨੇ । ਨਾ ਗਰੀਬ ਗੁਰਬੇ ਦੀ ਮੁਹੱਬਤ ਤੇ ਨਾ ਨੂੰਹ ਧੀ ਦੀ ਸਾਂਝ । ਉਂ ਕਹਿੰਦੇ ਨੇ ਸਾਨੂੰ ਵੀ ਸੂਰਮੇ ਮੰਨੋ ?

‘ਪੁਰਾਣੇ ਜਮਾਨੇ ਲੱਦ ਗਏ ਬਸਾਖਾ ਸਿੰਘਾ, ਅੱਜ ਕਲ ਤਾਂ ਰੱਛ-ਪਰਾਲੀ ਹੋਰ ਈ ਹੋਇਆ ਫਿਰਦੈ । ਲੈ ਬਈ ਬਾਰਾ ਸਿੰਘਾ ! ਦੋ ਕਬਿੱਤ ਮਰਾਝ ਵਾਲੇ ਭਗਵਾਨ ਸਿੰਘ ਦੀ ਹੀਰ ਵਿੱਚੋਂ ਵੀ ਸੁਣਾ । ਹੀਰਾਂ ਤਾਂ ਹੋਰ ਕਵੀਆਂ ਨੇ ਵੀ ਲਿਖੀਆਂ ਹਨ, ਪਰ ਰੇਵੀਏ ਜਾਂਦੀ ਘੋੜੀ ਵਾਂਗੂੰ ਜਿਵੇਂ ਭਗਵਾਨ ਸਿੰਘ ਦੀ ਹੀਰ ਮੜਕ ਨਾਲ ਤੁਰਦੀ ਹੈ ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਦੇ ਕਬਿੱਤਾਂ ਵਿੱਚ ਏਨੀ ਚਟਕ ਨਹੀਂ ।’

ਬਾਰਾ ਸਿੰਘ ਕਿੱਸਾ ਖਲ੍ਹ ਕੇ— ‘ਲੈ ਤੈਨੂੰ ਮੈਂ ਓਥੋਂ ਸੁਣਾਂਦਾ ਜਿਥੋਂ ਸਹਿਤੀ ਹੀਰ ਨੂੰ ਰਾਂਝੇ ਦੀ ਖਬਰ ਸੁਣਾਂਦੀ ਹੈ ਤੇ ਹੀਰ ਫੇਰ ਰਾਂਝੇ ਦਾ ਪਤਾ ਕਰਨ ਜਾਂਦੀ ਹੈ—

ਭਾਬੀ ਸੁੰਦਰ ਸਰੂਪ ਨੀ ਅਨੂਪ ਰੂਪ ਰਾਂਝੇ ਦਾ,

ਪਤਲਾ ਪਤੰਗ ਜਿਵੇਂ ਦੇਖਦੇ ਹੀ ਰਹੀਏ ਨੀ ।

ਕੰਨੀ ਬਾਲੇ ਬੁੰਦੇ ਨੀ, ਫੁਲੇਲ ਭਿੰਨੇ ਜੁੰਡੇ ਉਸ,

ਸੋਹਣੇ ਜੇਹੇ ਮੁੰਡੇ ਦੀ ਸਿਫਤ ਕਿੰਕੂ ਕਹੀਏ ਨੀ ।

ਛੱਡੀਏ ਨਾ ਬਾਂਹ ਜੇ ਪਨਾਹ ਹੋਵੇ ਦੋਸਤੀ ਦੀ,

ਏਹੋ ਜੇਹੇ ਯਾਰਾਂ ਦੇ ਹਜ਼ਾਰ ਦੁਖ ਸਹੀਏ ਨੀ ।

ਖੋਫ ਮੈਨੂੰ ਮਾਪਿਆਂ ਦਾ ਮਾਰੇ ਭਗਵਾਨ ਸਿੰਘਾ,

ਨਹੀਂ ਲਾ ਬਿਭੂਤ ਵਾਂ ਕੇ ਦੁਆਰੇ ਡਿੱਗੇ ਰਹੀਏ ਨੀ ।

ਜਾਏ ਕੇ ਜਟੇਟੀ ਡੇਰਾ ਪੁੱਛਦੀ ਰੰਝੇਟੜੇ ਦਾ,

ਦੱਸੋ ਨੀ ਗੁਆਂਢਣੇ ਰੰਝੇਟਾਂ ਕਿੱਥੇ ਹੁੰਦੜਾ !

ਤਖਤ ਹਜ਼ਾਰੇ ਵਾਲਾ ਮਾਹੀ ਜਿਹੜਾ ਚੁਚਕੇ ਦਾ,
 ਸੁੰਦਰ ਸਰੂਪ ਸੋਹਣਾ ਸਾਂਵਲਾ ਜੇ ਮੁੰਦੜਾ ।
 ਵੰਝਲੀ ਵਜਾਏ ਨਾਲੇ ਚਾਰਦਾ ਸੀ ਮੱਝੀਆਂ ਨੂੰ,
 ਕੰਨ ਵਿੱਚ ਰੱਖਦਾ ਸੁਨਹਿਰੀ ਜਿਹੜਾ ਬੁੰਦੜਾ ।
 ਚਾਕ ਦੀ ਨਿਸ਼ਾਨੀ ਤੈਨੂੰ ਦੱਸਾਂ ਭਗਵਾਨ ਸਿੰਘਾਂ,
 ਤੇੜ ਸੂਹੀ ਲੁੰਗੀ ਤੇ ਫਲੇਲ ਭਿੰਨਾ ਜੁੰਡੜਾ ।

'ਵਾਹ ਓਏ ਭਗਵਾਨ ਸਿੰਘਾਂ ਨਹੀਂ ਗੀਸਾਂ ਮਾਂ ਦੇ ਪੁੱਤ ਦੀਆਂ । ਉਂ 'ਸੋਹਣੀ' ਸਦਾ
 ਰਾਮ ਤੇ ਫਜ਼ਲ ਸਾਹ ਦੀ ਵੀ ਕਹਿੰਦੇ ਨੇ ਚੰਗੀ ਐ । ਜਾਨੀ ਚੋਰ, ਕਿਸ਼ੋਰ ਚੰਦ ਨੇ ਵੀ
 ਵਧੀਆ ਲਿਖਿਆ ਹੈ, ਪਰ ਭਗਵਾਨ ਸਿੰਘ ਨਾਲ ਦਾ ਕਬਿੱਤ ਨੀ ਕਿਸੇ ਨੇ
 ਲਿਖਣਾ । ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ, ਇਹ ਸਮੀਖਿਆ-ਕਾਰਾਂ ਦੀ ਸਭਾ ਆਪਣੀ ਪੜਚੋਲ ਦੇ ਸਿੱਟੇ ਕੱਢ
 ਕੇ ਹੀ ਵਿਛੜਦੀ ਹੈ ।

ਗੱਲਾਂ ਕਰਦਿਆਂ ਖੇਡਾਂ ਖੇਡਦਿਆਂ, ਪਿੰਡ ਦੇ ਹਾਣ ਲਾਭ ਵਿਚਾਰਦਿਆਂ ਆਪਣੀ ਵਡੱਤਣ
 ਦੇ ਅਗਲੀ ਪੀੜ੍ਹੀ ਉੱਤੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਜਮਾਉਂਦਿਆਂ, ਆਸ਼ਕਾਂ-ਮਾਸ਼ੂਕਾਂ, ਡਾਕੂਆਂ ਦੀਆਂ ਵਾਰਤਾ
 ਸੁਣਦਿਆਂ ਸੁਣਾਉਂਦਿਆਂ ਨੂੰ ਦੁਪਹਿਰੇ ਢਲ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਤੇ ਦੁਪਹਿਰਾਂ ਦੀਆਂ ਗਰਮੀਆਂ ਕੱਟਣ
 ਲਈ ਮਿਲ-ਬੈਠੀਆਂ ਇਹ ਮੀਟਿੰਗਾਂ 'ਅੱਜ ਦਾ ਏਜੰਡਾ' ਮੁਕਾ ਕੇ ਅਣਮਿਥੇ ਸਮੇਂ ਲਈ
 ਉੱਠ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ ।

ਅੱਸੂ ਸਿਆਲਾ ਜੰਮਿਆ, ਕੱਤੇ ਵੱਡਾ ਹੋ ।
 ਮੱਘਰ ਫੌਜਾਂ ਚਾੜੀਆਂ, ਪੋਹ ਲੜਾਈ ਹੋ ।
 ਮਾਘ ਪਾਲਾ ਮਾਰਿਆ, ਫੱਗਣ ਕੀਤਾ ਸੋ ।
 ਚੇਤਰ ਪਿੰਡ ਪੜ੍ਹਾਇਆ, ਵੈਸਾਖ ਵਿਦਿਆ ਹੋ ।

ਸਿਆਲਾਂ ਦੀਆਂ ਧੁਣੀਆਂ

ਪਿੰਡ ਦੀ ਸੱਥ, ਚੌਰਸਤੇ ਜਾਂ ਖੁਲ੍ਹੇ ਮੌਕਲੇ ਰਾਹਾਂ ਵਿਚਾਲੇ, ਸਿਆਲ ਨੂੰ ਧੁਣੀਆਂ ਸੇਕਣਾ ਮੇਰੇ ਪਿੰਡ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਇਕ ਸੱਖਾ ਜਿਹਾ ਮਨ ਪਰਚਾਵਾ ਹੈ ।

ਡੰਗਰਾਂ ਮੂਹਰਿਉਂ ਚੁੱਕੇ ਖੋਰ, ਮੱਕੀ ਦੇ ਟਾਂਡਿਆਂ ਦੇ ਟੀਵਲ ਤੇ ਏਧਰ ਓਧਰ ਤੋਂ ਹੋਰ ਕੂੜਾ ਕਰਕਟ ਇਕੱਠਾ ਕਰਕੇ, ਇਸ ਧੁਣੀ ਲਈ ਸਮੱਗਰੀ ਤਿਆਰ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ਇਹ ਸਮੱਗਰੀ ਧੁਣੀ ਸੇਕਣ ਵਾਲੇ ਸਹਿਕਾਰੀ ਢੰਗ ਨਾਲ, ਆਪੇ ਈ ਜਮਾਂ ਕਰ ਲੈਣੀ

ਆਪਣਾ ਫਰਜ਼ ਸਮਝਦੇ ਹਨ ! ਜਿਸ ਥਾਂ ਉੱਤੇ ਧੂਣੀ ਲਗਦੀ ਹੈ, ਪੰਜਾਂ ਸੱਤਾਂ ਦਿਨਾਂ ਪਿੱਛੋਂ ਧਰਤੀ ਦਾ ਉਨਾਂ ਹਿੱਸਾਂ ਕਾਲਾਂ ਤੇ ਨੀਵਾਂ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਆਮ ਤੌਰ ਤੇ ਇਸ ਅਵਾਮੀ ਹਵਨ-ਕੁੰਡ ਨੂੰ ਗਿੱਠ ਕੁ ਟੋਆ ਪੁੱਟ ਕੇ ਨੀਵਾਂ ਵੀ ਕਰ ਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਧੂਣੀ ਵਿਛੜਨ ਵੇਲੇ ਦੋ ਏਰਨੇ ਗੋਰੇ ਸੁਆਹ ਹੇਠ ਦੱਬ ਦਿਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਤਾਂ ਜੁ ਦੂਜੇ ਦਿਨ ਨਵੀਂ ਅੱਗ ਲਿਆਉਣ ਦੀ ਥਾਂ ਪਹਿਲੀ ਅੱਗ ਹੀ ਸੁਲਘਾਈ ਜਾ ਸਕੇ ।

ਸਿਆਲਾਂ ਦੀਆਂ ਲੰਮੀਆਂ, ਸੁੰਦੀਆਂ ਤੇ ਠੰਡੀਆਂ ਰਾਤਾਂ ਨੂੰ ਸੁਹਾਉਣੀਆਂ ਬਣਾਉਣਾ ਇਸ ਧੂਣੀ ਦਾ ਪਰਮ-ਮਨੋਰਥ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ਧੂਣੀ ਵਿੱਚ ਅੱਗ ਬੋੜੀ ਹੋਵੇ ਜਾਂ ਵੱਧ, ਧੂਣੀ ਮਘਣ ਦਾ ਅੰਦਾਜ਼ਾ ਉਸ ਦੇ ਸੇਕ ਤੋਂ ਨਹੀਂ ਲਗਾਇਆ ਜਾਂਦਾ, ਸਗੋਂ ਚੰਗੀ ਮਘੀ ਧੂਣੀ ਤਾਂ ਉਸ ਦਿਨ ਸਮਝੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਦਿਨ ਗੱਲਾਂ ਦੇ ਗਲੁਕੜੀਆਂ ਵਲੋਂ ਗੱਪਾਂ ਦੀ ਚੰਗੀ ਆਹੂਤੀ ਪਾਈ ਗਈ ਹੋਵੇ, ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਵੱਡੇ ਗਾਲੜੀ ਨੇ ਨਵੀਆਂ ਪੁਰਾਣੀਆਂ ਗੱਪਾਂ ਨਾਲ, ਧੂਣੀ ਸੇਕਣ ਵਾਲਿਆਂ ਦਾ ਵਧੇਰੇ ਜੀਅ ਖੁਸ਼ ਕੀਤਾ ਹੋਵੇ । ਇਹ ਚੁਗਲੀ-ਨਿੰਦਿਆ, ਜਸ ਅਪਜਸ ਦੇ ਹਵਨ-ਕੁੰਡ ਦੇ ਉਦਾਲੇ ਜਦੋਂ ਪਰਨੇ ਵਿਛਾ ਕੇ, ਜਾਂ ਕੋਲ ਪਏ ਇੱਟ-ਰੋੜ ਦੇ ਸਹਾਰੇ ਗੋਡਿਆਂ ਭਾਰ ਹੋ ਕੇ, ਡੱਕੇ ਨਾਲ ਧੂਣੀ ਫੋਲਦਾ ਹੋਇਆ ਕੋਈ ਗਾਲੁੜੀ ਆਪਣੀ ਗੱਲ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਇੱਕ ਸਿਆਣੇ ਹੁੰਗਾਰਾ ਭਰਨ ਵਾਲੇ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ, ਬਾਕੀ ਸਭ 'ਸਰੋਤਾ-ਗਣ' ਬਣ ਕੇ ਬੈਠ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ।

ਗੱਲ ਸ਼ੁਰੂ ਕਿਸੇ 'ਲੋਕ-ਪੁਰਾਣ' ਦੇ ਮਹਾਂ ਵਾਕ ਨਾਲ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ—

‘ਕੜਕ ਨਾ ਜਾਂਦੀ ਕੁੱਪਿਓਂ ਰਹਿੰਦੇ ਤੇਲ ਭਰੇ ।

ਕਿੱਕਰ ਜੰਡ ਕਰੀਰ ਨੂੰ ਪੇਉਂਦ ਕਉਣ ਕਰੇ ?’

‘ਸਿਆਣੇ ਦਾ ਬੋਲਿਆ, ਔਲੇ ਦਾ ਖਾਧਾ, ਮਗਰੋਂ ਸੁਆਦ ਆਉਂਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ।’

‘ਲਉ ਸੁਣੇ ਸਿਆਣਿਆਂ ਦੀਆਂ ਦੋ ਚਾਰ’ : ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਆਪਣੇ ਵੱਲ ਧਿਆਨ ਖਿੱਚਣ ਪਿੱਛੋਂ ਮੁਖੀ ਗਾਲੜੀ ਆਪਣੀ ਵਾਰਟਾਲਾਪ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ—

‘ਇੱਕ ਵਾਰੀ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ । ਇਕ ਪਿੰਡ ਜੰਵ ਜਾਣੀ ਸੀ । ਧੀ ਵਾਲਿਆਂ ਦੀ ਪੁੱਤ ਵਾਲਿਆਂ ਨਾਲ ਖੜਕ ਪਈ । ਧੀ ਵਾਲਿਆਂ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਸਾਡੇ ਜੇਹੜੀ ਜੰਝ ਆਉਣੀ ਹੈ, ਉਸ ਵਿੱਚ ੩੦ ਸਾਲ ਤੋਂ ਵੱਡੀ ਉਮਰ ਦਾ ਕੋਈ ਆਦਮੀ ਨਾ ਆਵੇ ਜੇ ਕੋਈ ਬੁੜ੍ਹਾ ਆਇਆ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਸਾਰੀ ਜੰਵ ਓਸੇ ਵੇਲੇ ਪੁੱਠੀ ਪੈਰੀ ਮੋੜ ਦੇਵਾਂਗੇ ਜਦੋਂ ਜੰਵ ਚੜ੍ਹਨ ਲੱਗੀ ਤਾਂ ਇੱਕ ਬੁੜ੍ਹੇ ਨੇ ਸੋਚਿਆ, ਨਾ ਜਾਣੀਏ ਇਸ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਭੇਦ ਦੀ ਗੱਲ ਹੋਵੇ । ਉਸ ਨੇ ਮੁੰਡਿਆਂ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਤੁਸੀਂ ਮੁੰਡੇ-ਖੁੰਡੇ ਚੱਲੋ ਤਾਂ ਹੋ, ਪਰ ਮੇਰੀ ਗੱਲ ਸੁਣ ਲਵੋ, ਕਿਵੇਂ ਨਾ ਕਿਵੇਂ ਸੰਦੂਕ ਵਿੱਚ ਮੈਨੂੰ ਵੀ ਲੁਕੋ ਕੇ ਲੈ ਚੱਲੋ, ਕੀ ਪਤਾ ਕਿਧਰੇ ਕੰਮ ਈ ਆ ਜਾਵਾਂ ?

ਜਾਣੀਆਂ ਨੇ ਕਿਹਾ ‘ਵਈ ਬੁੜ੍ਹੇ ਦੀ ਗੱਲ ਸੁੱਟਣ ਵਾਲੀ ਨਹੀਂ, ਉਹ ਉਸ ਨੂੰ ਸੰਦੂਕ ਵਿੱਚ ਬੰਦ ਕਰਕੇ ਨਾਲ ਲੈ ਗਏ ।

ਅੱਗੋਂ ਪਹਿਲੀ ਰੋਟੀ ਉਤ ਈ ਜਦੋਂ, ਨਾਈ ਰੋਟੀ ਦਾ ਸੱਦਾ ਦੇਣ ਆਇਆ ਤਾਂ ਉਸ ਨੇ ਕਿਹਾ, 'ਜਜਮਾਨੋ' ਮੇਰੇ ਜਜਮਾਨਾਂ ਦਾ ਖਾਨਦਾਨੀ ਰਵੀਰਾ ਹੈ, ਪਹਿਲੇ ਦਿਨ ਜਿੰਨੇ ਬੰਦੇ ਜੰਝ ਦੇ ਹੋਣ ਉਤਨੇ ਬੱਕਰੇ ਵੱਢੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਜੇ ਇੱਕ ਇੱਕ ਆਦਮੀ ਸਾਬਤ ਬੱਕਰਾ ਖਾ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਧੀ ਦੇ ਫੇਰੇ ਦੇ ਦਿੱਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਜੰਝ ਵਾਪਸ ਮੋੜ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਤੁਸੀਂ ਆਪਣੀ ਸਲਾਹ ਮੈਨੂੰ ਦੱਸ ਦੇਵੋ ?

ਨਾਈ ਦੀ ਇਹ ਗੱਲ ਸੁਣ ਕੇ ਜਾਂਵੀ ਲੱਗੇ ਡਿੱਬਰੇ ਮੂੰਹਾਂ ਨਾਲ ਇੱਕ ਦੂਜੇ ਵੱਲ ਦੇਖਣ ! ਵਈ ਸਾਬਤ ਬੱਕਰਾ ਕੌਣ ਖਾ ਸਕਦਾ ਹੈ । ਆਖਰ ਇੱਕ ਨੂੰ ਜਿਉਂ ਸੁੱਝੀ ਉਹ ਕੋਠੜੀ ਵਿੱਚ ਰੱਖੇ ਹੋਏ ਸੰਦੂਕ ਵਿੱਚ ਬੁੜ੍ਹੇ ਕੋਲ ਜਾ ਠਹਿਕਿਆ ।

'ਤਾਇਆ ਬੜੇ ਕਸੂਤੇ ਫਸੇ ਆਂ, ਕੋਈ ਤੂੰ ਹੀ ਜੁਗਤੀ ਦੱਸ ।' ਬੁੜ੍ਹੇ ਨੇ ਸਾਰੀ ਗੱਲ ਸੁਣ ਕੇ ਸਿਰ ਹਲੁਣਦਿਆਂ ਕਿਹਾ: 'ਹੂੰ ਮੇਰੇ ਮਨ ਨੂੰ ਤਾਂ ਪਹਿਲਾਂ ਈ ਖੁੜ੍ਹਕਦੀ ਸੀ, ਹੱਛਾ ਕਹਿ ਦੇਵੋ ਪਈ ਧੀ ਵਾਲਿਆਂ ਦੀ ਸ਼ਰਤ ਪੂਰੀ ਕਰਾਂਗੇ, ਫਿਕਰ ਨਾ ਕਰੋ ਜੁਗਤੀ ਮੈਂ ਦੱਸ ਦਿੰਦਾ ਹਾਂ ।

ਧੀ ਵਾਲਿਆਂ ਨੇ ਕਿਹਾ, 'ਬੱਕਰੇ ਨਾ ਖਾਧੇ ਗਏ, ਤਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਹਰਜਾਨਾ ਵੀ ਲਵਾਂਗੇ ।' ਪੁੱਤ ਵਾਲਿਆਂ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ 'ਅਸੀਂ ਆਪਣਾ ਸਾਰਾ ਲੱਕਾ-ਤੁਕਾ, ਤਨ ਦੇ ਕੱਪੜੇ ਲਾਹ ਕੇ ਵੀ ਤੁਹਾਨੂੰ ਦੇ ਜਾਵਾਂਗੇ, ਸੰਦੂਕ ਵਿੱਚ ਬੰਦ ਕੀਤੇ ਬੁੜ੍ਹੇ ਦੀ ਦੱਸੀ ਜੁਗਤ ਨੇ ਜਾਂਵੀਆਂ ਦੇ ਮਨਾਂ ਦਾ ਪਾਲਾ ਜੁ ਲਾਹ ਦਿੱਤਾ ਸੀ । ਧੀ ਵਾਲਿਆਂ ਨੇ ਜੰਵ ਦੇ ਇਕਵੰਜਾ ਆਦਮੀਆਂ ਜਿੰਨੇ ਇਕਵੰਜਾ ਬੱਕਰੇ ਮੰਗਵਾ ਲਏ ।

ਉਧਰ ਜੰਵ ਰੋਟੀ ਖਾਣ ਬੈਠ ਗਈ ! ਜਿਵੇਂ ਬੁੜ੍ਹੇ ਨੇ ਦਸਿਆ ਸੀ ਕਿ ਅਸੀਂ ਪਹਿਲਾਂ ਬੱਕਰੇ ਆਪ ਗਿਣਾਂਗੇ ਤਾਂ ਜੋ ਉਹ ਪਹਿਲਾਂ ਈ ਵੱਢ ਕੇ ਨਾ ਰੱਖ ਲੈਣ, ਇੱਕ ਨੇ ਕਿਹਾ ਸਾਡੇ ਬੰਦੇ ਸਾਹਮਣੇ 'ਇੱਕ ਇੱਕ ਬੱਕਰਾ ਵੱਢੀ ਜਾਵੇ ਤੇ ਬਣਾ ਬਣਾ ਕੇ ਲਈ ਆਵੇ ।'

ਉਹ ਇੱਕ ਇੱਕ ਬੱਕਰਾ ਵੱਢ ਕੇ ਬਣਾਈ ਆਉਣ, ਉਧਰ ਇਕਵੰਜਾ ਆਦਮੀ ਬੁਰਕੀ ਬੁਰਕੀ ਕਰਕੇ ਦੂਜੇ ਬਣਦੇ ਤੱਕ ਡਕਾਰ ਮਾਰ ਮਾਰ ਕੇ ਹਜ਼ਮ ਕਰੀ ਜਾਣ । ਜਦੋਂ ਜਾੜੀ ਸਾਰੇ ਬੱਕਰੇ ਖਾ ਗਏ ਤਾਂ ਧੀ ਵਾਲੇ ਬੜੇ ਪਰੇਸ਼ਾਨ ਹੋਏ ਇਹ ਤਾਂ ਮੋਟੀ ਰਕਮ ਨੂੰ ਬੁੱਕ ਲਾ ਚਲੇ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕਿਹਾ ਜੰਵ ਦੀ ਤਲਾਸ਼ੀ ਲਵੋ, ਜ਼ਰੂਰ ਕੋਈ ਬੁੱਢਾ ਆਦਮੀ ਵਿੱਚ ਲਿਆਂਦਾ ਹੋਵੇਗਾ । ਜਦੋਂ ਸੰਦੂਕ ਖੋਲ੍ਹਿਆਂ ਤਾਂ ਮੁੱਛਾਂ ਤੇ ਹੱਥ ਫੇਰਦਾ ਵਿੱਚੋਂ ਬੁੜ੍ਹਾ ਨਿਕਲ ਆਇਆ । ਕਹਿੰਦਾ 'ਮੈਂ ਤਾਂ ਹਾਲੇ ਬੁਰਕੀ ਵੀ ਨਹੀਂ ਖਾਈ, ਮੈਨੂੰ ਭੁੱਖੇ ਨੂੰ ਵੀ ਦਿਓ ਕੁੱਝ ਲਿਆਕੇ !' ਧੀ ਵਾਲੇ ਲੱਗੇ ਜੱਕੋ-ਤੱਕਾ ਕਰਨ । ਪੁੱਤ ਵਾਲੇ ਕਹਿਣ ਬੁੜ੍ਹੇ ਨੇ ਤਾਂ ਬੁਰਕੀ ਨੀ ਖਾਧੀ ਨਾ ਜੰਵ ਵਿੱਚ ਗਿਐ । ਐਵੇਂ ਜਿੰਦ ਕਰ ਕੇ ਪਿੱਛੇ ਆ ਗਲਿਐ ।'

ਬੁੜ੍ਹੇ ਨੇ ਕਿਹਾ, ਤੁਹਾਡੀ ਸ਼ਰਤ ਪੂਰੀ ਹੋ ਗਈ ਹੈ, ਹੁਣ ਸਿੱਧੇ ਹੋ ਕੇ ਡੋਲਾ ਹਵਾਲੇ ਕਰੋ ।' ਧੀ ਵਾਲੇ ਫਿਰ ਕੀ ਕਰ ਸਕਦੇ ਸੀ ? ਗੱਲ ਮੰਨਣੀ ਪਈ । ਇਉਂ ਸਿਆਣੇ

ਆਦਮੀ ਵੇਲੇ ਕੁਵੇਲੇ ਕੰਮ ਆਉਂਦੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕਦਰ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ।

x x

‘ਤਾਇਆ ! ਪਰ ਕਈ ਆਪਣੀ ਬੱਸੋ ਬੁੜੀ ਵਰਗੀਆਂ ਐਵੇਂ ਫੋਕੀਆਂ ਸਿਆਣਪਾਂ ਵੀ ਘੋਟਦੀਆਂ ਰਹਿੰਦੀਆਂ ਹਨ ।’ ਢਾਣੀ ਵਿੱਚੋਂ ਅੱਧ-ਖੜ੍ਹ ਜਿਹੇ ਬੰਦੇ ਨੇ ਨਵੀਂ ਗੱਲ ਸੁਣਨ ਲਈ ਸੁਰ ਟੁਟਕਾਈ ।

‘ਬੱਸੋ ਬੁੜੀ ਬੜਬੋਲੀ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਬੋੜੇ ਮਾਰਨੀ ਐ ? ਗੱਲ ਉਸ ਦੀ ਵਿੱਚ ਵੀ ਸਿਆਣਪ ਸੀ । ਲਓ ਪੂਰੀ ਗੱਲ ਸੁਣੋ, ਕਿੰਨੇ ਪਤੇ ਟਿਕਾਣੇ ਦੀ ਹੈ:-

‘ਬੱਸੋ ਬੁੜੀ ਦੇ ਪੋਤੇ ਦਾ ਵਿਆਹ ਸੀ । ਬੁੜੀ ਦੀ ਜ਼ਬਾਨ ਜਰਾ ਬੜਬੋਲੀ ਤੇ ਕੱਬੀ ਸੀ ! ਜੰਵ ਚੜ੍ਹਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਟੱਬਰ ਨੇ ਸੋਚਿਆ, ਇਹ ਭਰਤ-ਭਾਂਡਾ ਕਿਧਰੇ ਕੋਈ ਕਸੂਤਾ ਵਾਕ ਹੀ ਉਚਾਰ ਛੱਡੇ, ਬੱਸੋ ਨੂੰ ਕੋਠੜੀ ਵਿੱਚ ਬੰਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ।

ਜਦੋਂ ਜੰਵ ਚੜ੍ਹਨ ਲਗੀ, ਮੁੰਡੇ ਦੇ ਸੋਹਰੇ ਬੰਨਣੇ ਭੁੱਲ ਗਏ । ਬੱਸੋ ਬੁੜੀ ਨੇ ਝੀਤਾਂ ਵਿੱਚ ਦੀ ਦੇਖ ਕੇ ਕਿਹਾ—

‘ਉਂ ਮੇਰੀ ਜ਼ਬਾਨ ਤਾਂ ਰਹਿੰਦੀ ਨਹੀਂ, ਆਖੋਗੇ ਕੀ ਆਖਦੀ ਹੈ, ਮੁੰਡੇ ਨੂੰ ਜੰਵ ਚੜ੍ਹਾਉਣ ਲਗੇ ਓ, ਪਹਿਲਾਂ ਇਹਦੇ ਸੋਹਰੇ ਤਾਂ ਫੂਕ ਲਵੋ ।’

‘ਤਾਇਆ !’ ‘ਬੰਨ੍ਹ ਲਓ’ ਕਿਉਂ ਨਾ ਕਿਹਾ ।

‘ਬੱਸ ਏਹੀ ਤਾਂ ਉਸ ਦੀ ਜ਼ਬਾਨ ਦਾ ਰਸ ਸੀ, ਨਹੀਂ ਗੱਲ ਤਾਂ ਸਿਆਣੀ ਕਹੀ ਸੀ । ਪੁਰਾਣੇ ਜ਼ਮਾਨੇ ਦੇ ਵਿਚਾਰੇ ਲੋਕ ਸਾਧਾਰਨ ਹੁੰਦੇ ਸਨ, ਜਿਹੇ ਜਿਹੀ ਗੱਲ ਮਨ ਵਿਚ ਆਈ, ਮੂੰਹ ਵਿੱਚ ਦੀ ਕੱਢ ਦਿਤੀ, ਅੱਜ ਕਲ੍ਹ ਵਾਂਗ ਚਿੱਥ ਚਿੱਥ ਕੇ ਗੱਲਾਂ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ ਹੁੰਦੇ ਸੀ ।’

ਤਾਇਆ ਗੱਲ ਭਾਵੇਂ ਕਿਹੋ ਜਿਹੀ ਹੋਵੇ ਲਫਜ਼ ਜਰੂਰ ਚੰਗੇ ਵਰਤੇ ਜਾਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ :

ਕਈ ਸ਼ੈਤਾਨ ਜਾਣ ਬੁੱਝ ਕੇ ਵੀ ਭਲੀਆਂ-ਮਾਣਸ-ਮਾਈਆਂ ਨੂੰ ਛੇੜਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ । ਕਹਿੰਦੇ ਇੱਕ ਮਾਈ ਨੇ ਆਪਣੇ ਘਰ ਦੇ ਬਾਹਰ ਪਉ (ਪਿਆਉ) ਲਾਇਆ ਹੋਇਆ ਸੀ । ਤਾਂ ਜੁ ਗਰਮੀਆਂ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਪਿਆਸਾ ਨਾ ਜਾਵੇ । ਤਿੰਨ ਰਾਹੀ ਉੱਥੇ ਆ ਉਤਰੇ । ਤਿੰਨੋਂ ਵੱਖੋਂ ਵੱਖਰੀ ਕਿਸਮ ਦੇ, ਦੋ ਮੁਸਟੰਡੇ, ਇਕ ਭਲਾ ਮਾਣਸ । ਪਹਿਲਾ ਇੱਕ ਪਾਣੀ ਪੀਣ ਲਈ ਮਾਈ ਕੋਲ ਗਿਆ । ਉਸਨੇ ਜਾਕੇ ਕਿਹਾ ਮਾਈ ਪਾਣੀ ਦੀ ਘੁੱਟ ਪਿਆਈ । ਮਾਈ ਨੇ ਉਸ ਦੇ ਕਸੂਤਾ ਜਿਹਾ ਮੂੰਹ ਦੇਖਕੇ ਕਿਹਾ ਪੀ ਲੈ ਭਾਈ ਆਹ ਭੰਮਕਾ ਪਿਆ ਔਹ ਪਾਣੀ ਵਾਲਾ ਘੜਾ ਹੈ । ਉਸ ਨੇ ਆਕੇ ਦੂਜਿਆ ਨੂੰ ਸਾਰੀ ਗੱਲ ਦੱਸੀ । ਫਿਰ ਭਲੇ ਮਾਣਸ ਨੇ ਜਾਕੇ ਮਾਤਾ ਜੀ ਕੋਲ ਜਾ ਅਲਖ ਜਗਾਈ ।

‘ਮਾਤਾ ਜੀ ਜਲ ਛਕਾ ਦਿਓ !’ ਬੁੱਢੀ ਨੇ ਸੋਹਣਾ ਬੋਲ ਸੁਣਕੇ ਕਿਹਾ, ਆ ਜਾ ਪੁੱਤ ਬਹਿ ਜਾ, ਪਹਿਲਾ ਛੋਲਿਆਂ ਦੀ ਪੱਨ ਵੀ ਚੱਥ ਲੈ ! ਮਾਤਾ ਜੀ ਨੇ ਪ੍ਰੇਮ ਨਾਲ ਪਾਣੀ ਪਿਆਇਆ ।’

ਤੀਜਾ ਅਤਬੰਗ ਸਿੰਘ, ਭਲੇ ਆਦਮੀ ਦੇ ਲਿਆਂਦੇ ਛੋਲੇ ਚੱਬਦਾ ਪਿਆਉ ਤੇ ਜਾ ਕੇ ਬੋਲਿਆ—ਮੇਰੇ ਪਿਉ ਦੀਏ ਰੰਨੇ ਪਾਣੀ ਪਿਆਈਂ ।' ਬੁੱਢੀ ਨੇ ਨ ਆਉ ਦੇਖਿਆ ਨਾ ਤਾਉ ਭਮਕਾ ਮੂੰਹ ਉੱਤੇ ਮਾਰਿਆ ਚਾਰ ਗਰਮਾ ਗਰਮ ਗਾਲਾਂ ਸੁਣਾ ਕੇ ਕਿਹਾ ਹਰਮਜਾਦਿਆ ਤੈਨੂੰ ਛਕਾਉਨੀਆਂ ਨਸ਼ੋਤਰ ਪਾਣੀ ।' ਅੱਗੇ ਉਸਨੇ ਕਿਹਾ ਮਾਈ ਮੈਂ ਗੱਲ ਤਾਂ ਉਹੋ ਕਹੀ ਐ ਜੇਹੜੀ ਦੂਜੇ ਕਹਿੰਦੇ ਸੀ । ਮਾ ਤੇ ਮਾਤਾ ਜੀ, ਮੇਰੇ ਪਿਉ ਪੀਉ ਦੀਏ ਰੰਨੇ ਦਾ ਮਤਲਬ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਫਰਕ ਨਹੀਂ । ਮਾਈ ਨੇ ਗੱਲ ਕੇ ਕਿਹਾ ਆ ਤੈਨੂੰ ਮਤਲਬ ਸਮਝਾਵਾਂ ਕਿਸੇ ਥਾਂ ਦਾ ਚੌਰ ਉਚੱਕਾ ਗੁੰਡਾ ਨਾ ਹੋਵੇ । ਉਹ 'ਭਲਾਮਾਣਸ ਪਿਆਸਾ' ਹੀ ਬੁਲ ਫਸਲਾਉਂਦਾ ਮੁੜ ਆਇਆ । ਸਾਰੀ ਗਲ ਸੁਣ ਕੇ ਵਿਚਕਾਰਲੇ ਨੇ ਰਮਜ ਸਮਝਾਈ, ਇਸ ਵਿੱਚ ਮਾਈ ਦਾ ਕੋਈ ਕਸੂਰ ਨਹੀਂ ਜਿਹੋ ਜਿਹਾ ਮੂੰਹ ਉਹੋ ਜਿਹੀ ਚਪੇੜ, ਜੇ ਖਾਧੀ ਹੈ, ਇਹ ਆਪਣੀ ਜਬਾਨ ਦਾ ਹੀ ਰਸ ਹੈ ।'

ਇਕ ਹੋਰ ਨੇ ਗੱਲਾਂ ਦਾ ਤੰਦ ਜਾਰੀ ਰੱਖਣ ਲਈ ਆਪਣੀ ਨਵੀਂ ਪੁਟੀ ਹੱਥ ਵਿੱਚ ਫੜਾਉਂਦਿਆਂ ਕਿਹਾ—

'ਸੋਧੋ ਕੇ ਅਖੰਡ ਪਾਠ ਦੀ ਕੀ ਗਲ ਸੀ ? ਜੋ ਬਿਗੜਦੀ ਬਿਗੜਦੀ ਮਸਾ ਸੁਲਤੀ । ਮੈਂ ਸਾਰੀ ਕਹਾਣੀ ਸੁਣਾਉਂਦਾ ਹਾਂ— ਪਿੰਡ ਵਿੱਚ ਪਹਿਲਾਂ ਪਹਿਲ ਅਖੰਡ ਪਾਠ ਸੀ, ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਕੀ ਪਤਾ ਸੀ ਇਹ ਕੇਹੜੀਆਂ ਗੀਤਾਂ ਨਾਲ ਕਰੀਦਾ ਹੈ । ਪਹਿਲਾਂ ਤਾਂ ਪੰਜ ਪਾਠੀ ਲੱਭਣੇ ਹੀ ਅੱਖੇ ਹੋ ਗਏ । ਪਟੜੀ ਫੇਰ ਤੋਂ ਜਦੋਂ ਪਾਠੀ (ਸਾਧੂ) ਨਾ ਮਿਲੇ ਤਾਂ ਦੂਰੋਂ ਦੂਰੋਂ ਸਾਧਾਂ ਦੇ ਡੇਰਿਆਂ ਤੋਂ ਇੱਕ ਇੱਕ ਸੰਤ ਲਿਆ ਕੇ, ਮਸਾਂ ਢੋਅ-ਮੇਲ ਜੋੜਿਆ ।

ਪਾਠ ਕਰਦਿਆਂ ਤੋਂ ਰਾਤ ਨੂੰ ਸਹੁਰੀ ਲਾਲਟੈਨ ਭੜਕਣ ਲੱਗ ਪਈ । ਪਾਠੀ ਨੇ ਬਥੇਰੇ ਹੱਥ ਪੈਰ ਮਾਰੇ, ਪਰ ਕਿਸੇ ਨੇ ਗੱਲ ਨਾ ਗੱਲੀ ਤੇ ਲਾਲਟੈਨ ਬੁਝ ਗਈ । ਦੂਜੀ ਲਾਲਟੈਨ ਪਿੰਡ ਵਿੱਚੋਂ ਨਾ ਮਿਲੀ, ਹਾਰ ਕੇ ਸਰ੍ਹੋਂ ਦਾ ਤੇਲ ਪਾਕੇ ਚੂੰਗੜੇ ਦਾ ਦੀਵਾ ਬਣਾਕੇ ਕੰਮ ਸਾਰਿਆ । ਆਫਰੀਨ ਐ ਕੰਗਣ ਵਾਲ ਵਾਲੇ ਸੰਤਾਂ ਦੇ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਤੁਕ ਨਾ ਟੁੱਟਣ ਦਿਤੀ ਉਹ ਓਵੇਂ ਜਿਵੇਂ ਮੂੰਹ ਜਬਾਨੀ ਪਾਠ ਕਰਦੇ ਰਹੇ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਤਾਂ ਭਾਈ ਜਿਵੇਂ ਸੁਰਾ ਗੰਥ ਸਾਹਿਬ ਈ ਮੂੰਹ ਜਬਾਨੀ ਕੰਠ ਹੁੰਦਾ ਐ ।

ਜਦੋਂ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਪਤਾ ਸੋਧੀ ਬੁੜ੍ਹੇ ਨੂੰ ਲੱਗਾ ਤਾਂ ਉਹ ਗੁੱਸੇ ਵਿੱਚ ਆ ਕੇ ਆਖ ਬੈਠਾ— 'ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਪਹਿਲਾਂ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਿਹਾ, ਵਈ ਅਖੰਡ ਪਾਠ ਦਾ ਬੜਾ ਕੁਬੱਥਾ ਕੰਮ ਹੁੰਦੈ, ਪਹਿਲਾਂ ਸਾਰੇ ਬੰਦੋਬਸਤ ਕਰ ਲਵੋ !'

ਉਹਦੀ ਗੱਲ ਸੰਤਾਂ ਨੂੰ ਸੁਣ ਗਈ ! ਸੰਤ ਵਿੱਟਰ ਬੈਠੇ । ਸੰਤ ਸੱਚੇ ਸੀ । ਉਹ ਕਹਿਣ, ਇਹ ਬੁੜ੍ਹਾ ਅਖੰਡ ਪਾਠ ਜਿਹੇ ਪਵਿੱਤਰ ਤੇ ਸੁੱਭ ਕਰਮ ਨੂੰ ਕੁਬੱਥਾ ਤੇ ਕੱਥਾ ਕੰਮ ਕਿਉਂ ਆਖਦੈ । ਹਾਰ ਕੇ ਬੁੜ੍ਹੇ ਨੇ ਚਰਨਾਂ ਤੇ ਡਿੱਗ ਕੇ ਮਾਫੀ ਮੰਗੀ । ਮਹਾਰਾਜ ਮੇਰੀ ਕੀੜੇ ਪੈਣੀ ਚੰਦਰੀ ਜਬਾਨ ਵਿੱਚੋਂ ਇਹੋ ਜਿਹੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਸੁਭਾਵਕ ਹੀ ਨਿਕਲ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ । ਸਾਰੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਦੀ ਹੁਣੇ ਹੀ ਮਾਫੀਆਂ ਦੇ ਦੇਵੋ ।

ਜਦੋਂ ਸੰਤਾਂ ਨੂੰ ਪੱਕਾ ਯਕੀਨ ਹੋ ਗਿਆ, ਕਿ ਇਸ ਦਾ ਮਨ ਮੈਲਾ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਜੀਭ ਦੀ ਮੈਲੀ ਸੀ, ਤਾਂ ਕਿਤੇ ਜਾ ਕੇ ਮੁਆਫੀ ਦਿੱਤੀ ।

‘ਇਹੀਆਂ ਜ਼ਿਹੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਤਾਂ ਤਾਇਆ, ਪਹਿਲਾਂ, ਪਹਿਲਾਂ ਆਮ ਈ ਹੋ ਜਾਂਦੀਆਂ ਸੀ । ਤੈਨੂੰ ਇੱਕ ਮੈਂ ਸੁਣਾਉਂਦਾ ਹਾਂ ! ਜੰਗਲ ਵਲ ਦੀ ਗੱਲ ਐ, ਇਕ ਘਰ ਭੋਗ ਪੈਣਾ ਸੀ, ਰਾਗੀ ਆਸਾ ਦੀ ਵਾਰ, ਰਾਗ ਵਿੱਚ ਗਾਉਣ ਲੱਗ ਪਏ । ਉਹ ਜਦੋਂ ਖਾਸਾ ਚਿਰ ਆ....ਹਾ.....ਹਾ.....ਹਾ....ਕਰਦੇ ਰਹੇ, ਤਾਂ ਕਹਿੰਦੇ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਬੁੜੀ ਹੱਥ ਜੋੜ ਕੇ ਰਾਗੀਆਂ ਸਾਹਮਣੇ ਖੜੀ ਹੋ ਗਈ ।

ਰਾਗੀਆਂ ਨੂੰ ਕਹਿੰਦੀ, ‘ਵੇ ਭਾਈ ਜਾਣ ਦਿਓ, ਕਾਹਨੂੰ ਔਖੇ ਹੋਣ ਲੱਗੇ ਓ, ਤੁਹਾਡਾ ਜਿਹੜਾ ਬਣਦਾ ਐ, ਉਹ ਸਾਥੋਂ ਉਈਂ ਸੀਧਾ-ਵਾਧਾ ਲੈ ਲਵੋ, ਜਿਵੇਂ ਤੁਸੀਂ ਕਰਨ ਲੱਗੇ ਓ, ਇਉਂ ਤਿੰਨ ਚਾਰ ਦਿਨ ਹੋਏ, ਸਾਡਾ ਕੱਟਾ ਕਰਦਾ ਸੀ, ਬਸ ਵੇਹਦਿਆਂ ਵੇਹਦਿਆਂ ਦੂਜੇ ਦਿਨ ਹੀ ਮਰ ਗਿਆ । ਇਹ ਸੰਘ ਦਾ ਰੋਗ ਬੁਰਾ ਹੁੰਦੈ ।’

ਜੰਗਲ ਵੰਨੀ ਹਾਲਾਂ ਵੀ ਲੋਕ ਸਿੱਧੀ ਮੱਤ ਵਾਲੇ ਈ ਨੇ । ਦਾਖਿਆਂ ਵਾਲੇ ਪੰਡਤ ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਸੁਣਾਉਂਦੇ ਸੀ ਕਿ, ਦਮਦਮੇ ਸਾਹਿਬ ਲਾਗੇ ਇੱਕ ਪਿੰਡ ਅਸੀਂ ਅਨੰਦ ਪੜ੍ਹਾਉਣ ਗਏ, ਉਸ ਘਰ ਵਿੱਚ ਅਗੇ ਟੰਟਾ ਪਿਆ ਹੋਇਆ । ਘਰ ਵਾਲੀ ਕਹੇ ‘ਮੈਂ ਕੁੜੀ ਦੇ ਅਨੰਦ ਨੀ ਹੋਣ ਦੇਣੇ ।’ ਘਰ ਵਾਲਾ ਕਹੇ ‘ਮੈਂ ਫੇਰੇ ਘੇਰੇ ਨਹੀਂ ਕਰਨ ਦੇਣੇ ।’ ਆਖਰ ਘਰ ਵਾਲੇ ਨੇ ਆਪਣੀ ਜਨਾਨੀ ਨੀਰੇ ਵਾਲੇ ਕੋਠੇ ਵਿੱਚ ਬੰਦ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਤੇ ਸਾਨੂੰ ਕਿਹਾ ਪਹਿਲਾਂ ਕੁੜੀ ਨੂੰ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਛਕਾ ਲਓ ।

ਅਸੀਂ ਪੰਜ ਪਿਆਰੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਤਿਆਰ ਕਰਨ ਲੱਗੇ ਜਦੋਂ ਕੁੜੀ ਨੂੰ ਉਸ ਦਾ ਪਿਓ ਸਾਡੇ ਕੋਲ ਬੈਠਾ ਕੇ ਮੁੜਿਆ, ਮਾਂ ਦੀ ਸਿਖਾਈ ਹੋਈ ਝੱਟ ਬੋਲ ਉਠੀ—

‘ਪਤਾਸੇ ਜਿਹੇ ਨਿਸੰਗ ਘੋਲੇ ਮੈਂ ਤੁਹਾਡਾ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਸੰਮਰਤ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਛੱਕਣਾ ।’ ਅਸੀਂ ਕਿਹਾ ਕੁੜੀ ਨਿਆਣੀ ਹੈ ਆਪੇ ਛਕ ਲਵੇਗੀ ।

ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਬਣਾ ਕੇ ਜਦੋਂ ਉਸ ਕੁੜੀ ਨੂੰ ਕਿਹਾ, ‘ਲੈ ਭਾਈ ! ਬੀਬੀ ਛਕ ਅੰਮ੍ਰਿਤ, ਉਹ ਅਗੋਂ ਕਹਿੰਦੀ— ‘ਮੈਨੂੰ ਤਾਂ ਥਿਹਾ (ਤੇਹ) ਨਹੀਂ ।’

ਅਸੀਂ ਕਿਹਾ, ‘ਹੈ ਕਮਲੀ ! ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਕਿਤੇ ਤੇਹ ਬੁਝਾਉਣ ਨੂੰ ਛਕੀਦੈ । ਜੇ ‘ਤੇਹ’ (ਪਿਆਸ) ਨਾ ਵੀ ਹੋਵੇ, ਇਹ ਤਾਂ ਫੇਰ ਵੀ ਛਕ ਲਈਦਾ ਹੈ, ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਛਕਣ ਨਾਲ ਦੇਹ ਪਵਿੱਤਰ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ।’ ਨਾਲੇ ਤੇਰਾ ਵਿਆਹ ਵੀ ਤਾਂ ਕਰਨਾ ਹੈ ।

ਸਾਡੇ ਇਹ ਕਹਿਣ ਦੀ ਦੇਰ ਸੀ ਕਿ ਕੁੜੀ ਨੇ ਕਾਵਾਂ ਰੌਲੀ ਪਾ ਕੇ ਕੋਠਾ ਸਿਰ ਉਤੇ ਚੁੱਕ ਲਿਆ । ਅਖੇ ! ‘ਦਾਦੇ ਮੰਗਾਉਣੇ ਨਾ ਹੋਣ, ਉਲਟਾ ਸਗੋਂ ਗਾਲ੍ਹਾਂ ਕੱਢਦੇ ਨੇ ਕੁੜੇ ! ਜਦੋਂ ਅਗਲੇ ਨੂੰ ਥਿਹਾ ਨਹੀਂ, ਤਾਂ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਗੱਲੇ ਚੁਕਣੈ ! ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਦੀ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬੇਅਦਬੀ ਹੁੰਦੀ ਦੇਖ ਕੇ ਆਖਰ ਅਸੀਂ ਪੰਜਾਂ ਪਿਆਰਿਆਂ ਨੇ ਹੀ ਸਾਰਾ ਛਕ ਲਿਆ । ਉਸ ਕੁੜੀ ਨੂੰ ਸਮਝਾਉਣ ਦੀ ਬੜੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਪਰ ਉਸਨੇ ਇੱਕ ਨਾ ਮੰਨੀ !

ਉਹ ਅਗੋਂ ਬੋਲੀ— 'ਵਿਆਹ ਕਿਤੇ ਤੁਸੀਂ ਫੇਰ ਮੇਰੇ ਪ੍ਰਾਹੁਣੇ ਨਾਲ ਕਰਨਾ ਹੈ ? ਤੁਸੀਂ ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਮਹਾਰਾਜ ਨਾਲ ਵਿਆਹ ਦਿਉਗੇ । ਜਾਓ ! ਮੈਂ ਨਹੀਂ ਵਿਆਹ ਕਰਾਉਂਦੀ ਮਹਾਰਾਜ ਨਾਲ ।'

ਇਨ੍ਹਾਂ ਬ੍ਰਾਹਮਣਾਂ ਨੇ ਵੀ ਪਹਿਲਾਂ ਪਹਿਲ ਬੜੇ ਪ੍ਰਆੜੇ ਪਾਏ ਹੋਏ ਸੀ, ਆਪਣਾ ਲਾਗ ਮਰਦਾ ਦੇਖ ਕੇ, ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਬੜਾ ਜਿੱਚ ਕਰਿਆ ਕਰਦੇ ਹੁੰਦੇ । ਆਖਦੇ ਸਨ ਕਿ 'ਅਨੰਦ' ਤਾਂ ਕੋਈ ਵਿਆਹ ਈ ਨਹੀਂ । ਇਹ ਤਾਂ ਸਿੱਖ, ਕੁੜੀ ਦੇ ਮਹਾਰਾਜ ਨਾਲ ਈ ਫੇਰੇ ਦੇ ਦਿੰਦੇ ਨੇ । ਸਿੰਘ ਸਭੀਆਂ ਤੇ ਬ੍ਰਾਹਮਣਾਂ ਦੀਆਂ ਓਦੋਂ ਖੂਬ ਨੋਕਾਂ ਝੋਕਾਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਸਨ, ਇਕ ਦੂਜੇ ਉੱਤੇ ਕਰਾਰੀਆਂ ਚੋਟਾਂ ਕਰਿਆ ਕਰਦੇ ਸੀ ।

ਕਈ ਸਾਲ ਹੋਏ ਪਿੰਡ ਟਿੱਬੇ ਇੱਕ ਸਭਾ ਲੱਗੀ ! ਉਸ ਵਿੱਚ ਸੰਤ ਗੁਰਬਖਸ਼ ਸਿੰਘ ਪਟਿਆਲੇ ਵਾਲੇ ਆਏ ਹੋਏ ਸੀ, ਓਧਰ ਭਦੌੜ ਵਾਲੇ ਗੁਰੂ-ਨਿੰਦਕ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਵੀ ਪੂਰੇ ਲੰਗਰ ਲੰਗੋਟ ਕੱਸ ਕੇ ਆਏ, ਵਧੀ ਬਹਿਸ ਕਰਾਂਗੇ । ਸੰਤ ਜੀ ਵੀ ਪੂਰੇ ਖੋਚਰੀ ਨਿਕਲੇ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕਥਾ ਕਰਦਿਆਂ ਕਿਹਾ—

—'ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਜੀ ! ਬੋੜੇ ਦਿਨ ਹੋਏ ਮੈਂ ਇੱਕ ਪਿੰਡ ਲੰਘਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ, ਅੱਗੇ ਬੈਠੇ ਇੱਕ ਪੰਡਤ ਜੀ ਮੋਚਨੇ ਨਾਲ ਨੱਕ ਵਿੱਚੋਂ ਵਾਲ ਕੱਢ ਰਹੇ ਸੀ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਉਤਾਰਾਂ ਨੂੰ ਸੁੜ੍ਹਾਕਾ ਮਾਰਿਆ ਤਾਂ ਮੋਚਨਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅੰਦਰ ਲੰਘ ਗਿਆ ।'

'ਯਹ ਝੂਠ ਹੈ—ਐਸਾ ਕਭੀ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਤਾ ।'

ਪੰਡਤਾਂ ਨੇ ਸਭਾ ਵਿੱਚ ਖੜ੍ਹੇ ਹੋ ਕੇ ਰੋਲਾ ਪਾ ਦਿੱਤਾ ।

ਸੰਤਾਂ ਨੇ ਬੜੀ ਧੀਰਜ ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਬਿਠਾਇਆਂ ਤੇ ਆਪਣੀ ਗੱਲ ਜਾਰੀ ਰਖਦੇ ਹੋਏ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ:

'ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਜੀ ! ਪੰਡਤ ਜੀ ਤੋਂ ਤੁਸੀਂ ਸੁਣ ਲਿਆ ਹੈ ਕਿ ਮਨੁੱਖ ਦੀਆਂ ਨਾਸਾਂ ਵਿੱਚ ਦੀ ਮੋਚਨਾ ਅੰਦਰ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦਾ । ਪਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਗੰਥਾਂ ਵਿੱਚ ਲਿਖਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ਕਿ ਨਾਸਕੇਤ ਰਿਖੀ ਜੀ ਇੱਕ ਰਿਖੀ ਦੀਆਂ ਨਾਸਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਦੀ ਜੰਮੇ ਸੀ ਤੇ ਕੰਨ ਰਿਖੀ ਜੀ, ਕੰਨ ਵਿੱਚੋਂ ਦੀ । ਹੁਣ ਤੁਸੀਂ ਆਪ ਹੀ ਸੋਚ ਲਵੋ ਕਿ ਇਹ ਕਿਤਨੀਆਂ ਵੱਡੀਆਂ ਗੱਪਾਂ ਤੇ ਝੂਠ ਹਨ ?' ਇਹ ਸੁਣਕੇ ਪੰਡਤ ਭਿੱਜੀ ਬਿੱਲੀ ਵਾਂਗ ਨਿਸੱਲ ਹੋ ਕੇ ਬੈਠ ਗਏ ।

ਸਿੰਘ ਸਭੀਆਂ ਤੇ ਬ੍ਰਾਹਮਣਾਂ ਦੇ ਓਦੋਂ ਬਖੇਰੇ ਕੁੰਢ ਫਸਦੇ ਹੁੰਦੇ ਸੀ । ਕਹਿੰਦੇ ਬ੍ਰਾਹਮਣਾਂ ਨੇ ਵੀ ਆਪਣੇ ਲਾਗ ਵਧਾਉਣ ਲਈ ਉਹ ਨਾਦਰਸ਼ਾਰੀ ਵਰਤਾਈ ਹੋਈ ਸੀ ਕਿ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਲੁੱਟ ਦੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਬਣਾ ਲਈਆਂ ਸੀ ।

ਅਖੇ ! ਇਕ ਵਾਰੀ ਬ੍ਰਾਹਮਣਾਂ ਦੇ ਘਰ ਪਾਥੀਆਂ ਮੁੱਕ ਗਈਆਂ । ਬ੍ਰਾਹਮਣੀ ਕਹਿੰਦੀ, 'ਤਾਂ ਜਾਣਾ ਜੇ ਕਿਧਰੇ ਅੱਜ ਸੁੱਕੀਆਂ ਪਾਥੀਆਂ ਲਿਆਵੇਂ ।' ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਨੇ ਪਿੰਡ ਦੇ ਗੁਹਾਰਿਆਂ ਦਾ ਗੇੜਾ ਦੇ ਕੇ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਵੱਡਾ ਗੁਹਾਰਾ ਸੀ, ਪੱਤਰੀ ਕੱਢ ਮਾਰ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਬੂਹਾ ਜਾ ਮੱਲਿਆ । ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਨੇ ਕਿਹਾ, 'ਜਜਮਾਨਣੀ ਮੈਨੂੰ ਵੇਹਲਾ ਤਾਂ ਹੈ ਨੀ ਸੀ, ਬੈਠੇ ਬੈਠੇ

ਤੁਹਾਡੇ ਨਾਉਂ ਦੀ ਪੱਤਰੀ ਵਾਰ ਬੈਠਾ । ਪਤਾ ਉਦੋਂ ਲਗਿਆ ਜਦੋਂ ਤੁਹਾਡੇ ਟੱਬਰ ਉਤੇ
ਢੱਈਆ ਚੜ੍ਹਿਆ ਦੇਖਿਆ ।

‘ਹਾਏ ! ਮੈਂ ਮਰ ਗਈ । ਸਾਡੇ ਪਾਧੇ ਬਿਨਾਂ ਸਾਡਾਂ ਕੰਣ ਦਰਦੀ ! ਪਾਧਾ ਜੀ ਢੱਈਆ
ਲਾਹੁਣ ਦਾ ਕੋਈ ਉਪਾਉ ਵੀ ਹੋਵੇਗਾ ।

‘ਉਪਾਉ ਤਾਂ ਜਜ਼ਮਾਨਣੀ ਸਿਆਣਿਆਂ ਨੇ ਹਰ ਅਹੁਰ ਦੇ ਪਹਿਲਾਂ ਈ ਕੱਢੇ ਹੋਏ
ਨੇ । ਪਰ ਇਹ ਢੱਈਆ ਕਰਤਾ ਹੈ, ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕੈਸੀ ਨਾਲ ਸਾਡੁਸਤੀ ਚੜ੍ਹੀ ਹੋਈ
ਹੈ । ਇਹਦਾ ਉਪਾਉ ਤਾਂ ਇਸਦੇ ਚੜ੍ਹਨ ਦੀ ਖਬਰ ਪਿਛੋਂ ਢਾਈ ਘੰਟਿਆਂ ਦੇ ਅੰਦਰ
ਹਾਥੀ ਦਾਨ ਕਰਕੇ ਹੀ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ।’

‘ਪਾਧਾ ਜੀ ! ਹਾਥੀ ਕਿੱਥੋਂ ਲਭਣੇ, ਕੋਈ ਹੋਰ ਜੁਗਤੀ ਦੱਸੋ ! ਕਿਵੇਂ ਇਹ ਕਰਤਾਈ
ਦੇ ਦਿਨ ਸਾਡੇ ਉੱਤੇ ਦੀ ਲੰਘਣ ।

‘ਦੂਜਾ ਉਪਾਉ ਜਜ਼ਮਾਨਣੀ ਇਹ ਹੈ ਵਈ ਹਾਥੀ ਜਿੱਡਾ ਪਾਥੀਆਂ ਦਾ ਗੁਹਾਰਾ ਹੋਵੇ,
ਉੱਤੇ ਤੂੰ ਕੰਬਲ ਪਾ ਦੇਹ, ਮੈਂ ਉਸਨੂੰ ਹਾਥੀ ਮੰਨ ਕੇ ਮੰਤਰ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਢੱਈਆ ਉਤਾਰ
ਦਿੰਦਾ ਹਾਂ !’

ਕਹਿੰਦੇ ਜਿੰਨਾਂ ਚਿਰ, ਪਾਥੀਆਂ ਦਾ ਗੁਹਾਰਾ ਢੱਈ ਦਾ ਰਿਹਾ, ਪੰਡਤ ਜੀ ਵਾਰ ਵਾਰ
ਦੋ ਪਾਥੀਆਂ ਉੱਤੇ ਧੂਫ ਪਾ ਪਾ ਕੇ ਇਸ ਮੰਤਰ ਦਾ ਪਾਠ ਕਰਦੇ ਰਹੇ :—

ਦੀਰਘੰ ਗੁਹਾਰੇ ਕੰਬਲੰ ਢਕੰਤੰ

ਹਸਤੰ ਬਨੰਤੰ ਸ੍ਵਾਹੰ.....।

ਏਵੇਂ ਜਿਵੇਂ ਅਖੇ ! ਦੋ ਬ੍ਰਾਹਮਣਾਂ ਦੇ ਦੋ ਮੁੰਡੇ, ਅੱਡ ਹੋਏ ! ਘਰ ਦੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ
ਪੂਰੀਆਂ ਹੋਣ ਵਿੱਚ ਨਾ ਆਉਣ । ਆਖਰ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਸੋਚਿਆ ਕਿ ਪਹਿਲਾਂ ਦਾਣੇ
ਪੀਰਣ ਵਾਲੀਆਂ ਚੱਕੀਆਂ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕਰੀਏ । ਇੱਕ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਜਜ਼ਮਾਨ ਦੇ ਘਰ ਗਿਆ
ਤੇ ਸਾਹਮਣੇ ਚੱਕੀ ਪਈ ਦੇਖ ਕੇ ਮੰਤਰ ਦਾ ਪਾਠ ਕਰਨ ਲਗ ਪਿਆ—

‘ਪੁੰਨੂੰ, ਪੁੰਨ ਮਹਾ ਪੁੰਨੰ

ਚਕੀ ਸਣੇ ਗੰਡੰ,

ਦੂਜੇ ਭਾਈ ਨੇ ਦੂਜੇ ਘਰ ਜਾ ਕੇ ਉਚੇ ਗੰਡ ਵਾਲੀ ਚੱਕੀ ਤੇ ਜਾ ਨਿਗਾਹ ਟਿਕਾਈ
ਤੇ ਆਪਣੇ ਮੰਤਰ ਦਾ ਜਾਪ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿਤਾ—

‘ਚੱਕੀ, ਚਕਮ ਚੱਕੀ,

ਹਥੜਾ ਕੀਲੀ ਸਣੇ ਮਾਨਵੀ ।

‘ਤੇਰੇ ਪਿੱਤਰ ਸੁਰਗਾਂ ਨੂੰ ਜਾਣ,

ਹਿਲ ਹਿਲ ਪੀਰੇ ਬ੍ਰਾਹਮਣੀ ।’

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੋ ਜਜ਼ਮਾਨਾਂ ਨੂੰ ਸੁਰਗ ਅਤੇ ਦਾਨ ਦੇ ਸਹੰਸਰ ਗੁਣਾ ਹੋਣ ਦੇ ਲਾਭੇ
ਲਾ ਕੇ ਦੋਨੋਂ ਭਰਾ ਚੱਕੀਆਂ ਲੈ ਗਏ ।

ਸਿੰਘ ਸਭਾ ਵਾਲਿਆਂ ਨੇ ਪੰਡਤਾਂ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਠੱਗਣ ਦੇ ਚੁਟਕਲੇ ਘੜ ਕੇ ਵਿਚਾਰਿਆਂ

ਦੀ ਖੂਬ ਮਿੱਟੀ ਪਲੀਤ ਕੀਤੀ ਹੋਈ ਸੀ। ਉਦੋਂ ਪੰਡਤਾਂ, ਸਾਧਾਂ, ਸੰਤਾਂ, ਪਰਮ ਹੰਸਾਂ, ਘੋਨਿਆਂ ਮੋਨਿਆਂ ਨੂੰ ਚਰਚਾ ਕਰਕੇ ਲੋਕਾਂ ਵਿੱਚ ਆਪਣੀ ਵਿਦਵਤਾ ਦਾ ਰੋਹਬ ਜਮਾਉਣ ਦਾ ਸੌਕ ਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਰਣਧੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨਾਰੰਗਵਾਲ ਵਾਲਿਆਂ ਨੇ ਇਕ ਗੱਲ ਦੱਸੀ ਉਹ ਲਾਹੌਰ ਬੀ. ਏ. ਵਿੱਚ ਪੜ੍ਹਦੇ ਗਰਮੀਆਂ ਦੀਆਂ ਛੁੱਟੀਆਂ ਸਮੇਂ ਪਿੰਡ ਆਏ, ਅੱਗੋਂ ਛਪਾਰ ਦਾ ਮੇਲਾ ਲੱਗਣਾ ਸੀ। ਛਪਾਰ ਦੇ ਮੇਲੇ ਉੱਤੇ ਇੱਕ ਪਰਮਹੰਸ ਸਾਧ ਹਰ ਸਾਲ ਸਭਾ ਲਾਉਂਦਾ ਹੁੰਦਾ। ਉਸ ਨੇ ਸਾਰੀ ਖਲਕਤ ਸਾਹਮਣੇ ਢੰਡੇਰਾ ਪਿਟਾਉਣਾ, ਵਈ ਜਿਸਦਾ ਜੀਅ ਕਰਦਾ ਹੋਵੇ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਬਹਿਸ ਕਰ ਲਵੇ। ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਹੁਰੀਂ ਕਹਿੰਦੇ, ਮੈਨੂੰ ਪਿੰਡ ਦੇ ਲੋਕ ਸਿੰਗਾਰ ਕੇ ਲੈ ਗਏ ਕਿ ਚੱਲੋ ਤੁਸੀਂ ਪੜ੍ਹੇ ਲਿਖੇ ਹੋ, ਸਾਧ ਨਾਲ ਬਹਿਸ ਕਰਾਉਣੀ ਹੈ, ਸਾਡੇ ਨਾਲ ਐਤਕੀ ਮੇਲੇ ਜ਼ਰੂਰ ਚਲੇ।

ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਉਸ ਸਾਧ ਦੇ ਅੱਡੇ ਤੇ ਆਪਣੇ ਸਾਥੀਆਂ ਨਾਲ ਪੁੱਜਿਆ, ਤਾਂ ਅੱਧਾ ਮੇਲਾ ਓਥੇ ਇਕੱਠਾ ਹੋਇਆ ਵੇਖਿਆ।

ਸਾਧ ਨੇ ਚਾਦਰ ਵਿਛਾ, ਉਸ ਉੱਤੇ ਇੱਕ ਚੌਂਕੀ ਰੱਖ ਕੇ, ਤੇਲ ਨਾਲ ਚੌਪੜੀ ਇੱਕ ਦੁਖੱਲੀ ਜੁੱਤੀ ਰੱਖੀ ਹੋਈ ਸੀ।

ਉਹ ਉੱਚੀ ਉੱਚੀ ਆਖ ਰਿਹਾ ਸੀ—

‘ਸਭ ਮੇਂ ਬਰੁਮ ਹੈ।’ ‘ਹਮ ਮੇਂ, ਔਰ ਤੁਮ ਮੇਂ, ਇਸ ਜੁੱਤੀ ਮੇਂ ਏਕ ਸਮਾਨ ਬਰੁਮ ਹੈ।’ ‘ਕੁੱਝ ਭੁੱਲਤ ਭਰਾ ਬਤਾਤੇ ਹੈਂ, ਕਿ ਰੱਬ ਮੱਕੇ ਮੇਂ ਹੀ ਹੈ, ਕੁਰਾਨ ਸ਼ਰੀਫ ਕੋ ਪਵਿੱਤਰ ਮਾਨਤੇ ਹੈ ! ਕਈ ਵੇਦੋਂ ਕੋ ਈਸ਼ਵਰ ਕਾ ਸਰੂਪ ਸਮਝਤੇ ਹੈਂ। ਵੇਹ ਸਭ ਗਲਤ ਚੀਜ਼ੋਂ ਕੀ ਪੂਜਾ ਕਰਤੇ ਹੈਂ, ਔਰ ਉਨਕੋ ਈਸ਼ਵਰ ਮਾਨਤੇ ਹੈਂ। ਮੈਂ ਇਨ ਭੂਲੇ ਭਟਕੇ ਲੋਗੋਂ ਕੋ ਬਤਾਤਾ ਹੂੰ ਕਿ ਭਾਈ ਜੋ ਬਰੁਮ ਉਨ ਚੀਜ਼ੋਂ ਮੇਂ ਹੈ, ਵੇਹ ਬਰੁਮ ਇਸ ਜੁੱਤੀ ਮੇਂ ਭੀ ਹੈ, ਤੋ ਆਪ ਇਸ ਕੋ ਭੀ ਮੱਥਾ ਟੇਕਿਆ ਕਰੋ ਔਰ ਈਸ਼ਵਰ ਕਾ ਰੂਪ ਸਮਝੋ ! ਅਗਰ ਇਸ ਜੁੱਤੀ ਮੇਂ ਬਰੁਮ ਨਹੀਂ ਤੋ ਹਮਾਰੇ ਸਾਥ ਬਹਿਸ ਕਰ ਲੋਂ।

ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ, —‘ਪਹਿਲਾਂ ਤਾਂ ਮੈਂ ਦੇਖਿਆ ਕਿ ਕੋਈ ਹਿੰਦੂ ਮੁਸਲਮਾਨ ਇਸ ਦਾ ਜਵਾਬ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ! ਜਦੋਂ ਸਭ ਲੋਕ ਉਸ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਬਿੱਲੀ ਅੱਗੇ ਕਬੂਤਰ ਵਾਂਗ ਅੱਖਾਂ ਮੀਚੀ ਖੜ੍ਹੇ ਦੇਖੇ, ਤਾਂ ਹਜ਼ੂਮ ਵਿੱਚੋਂ ਅੱਗੇ ਵਧ ਕੇ ਮੈਂ ਸੰਤਾਂ ਦੀ ਚੌਂਕੀ ਤੇ ਜੁੱਤੀ ਚੁੱਕ ਲਈ। ਦੋਵੇਂ ਜੁੱਤੀਆਂ ਖੜ੍ਹੇ ਦੰਦ ਕਰਕੇ ਸਾਧ ਦੇ ਘੋਨੇ ਸਿਰ ਉੱਤੇ, ਜਿਵੇਂ ਦਮਾਮਾ ਵਜਾਈਦਾ ਹੈ, ਜਦੋਂ ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ ਖੜਕਾਉਣੀਆਂ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੀਆਂ ਤਾਂ ਸੰਤ ਜੀ ਪੁਕਾਰ ਉੱਠੇ— ‘ਅਰੇ ਭਾਈ ਮੁਝੇ ਕਿਉਂ ਪੀਟਤੇ ਹੋ, ਮੁਖ ਸੇ ਬਤ ਕਰੋ।’

‘ਸੰਤ ਜੀ ! ਹਮ ਭੀ ਬਰੁਮ ਹੈ, ਤੁਮ ਭੀ ਬਰੁਮ ਹੈ, ਯੇਹ ਜੁੱਤੀ ਭੀ ਬਰੁਮ ਹੈ, ਕੋਨ ਕਿਸ ਕੋ ਕੂਟਤਾ ਹੈ ਮਤ ਬੋਲੋ।’ ਇਹ ਕਹਿਕੇ ਮੈਂ ਜੁੱਤੀਆਂ ਦੀ ਟੁਣਕਾਰ ਫਿਰ ਤੇਜ਼ ਕਰ ਦਿੱਤੀ, ਸਾਧ ਦੇ ਕੰਨਾਂ ‘ਚੋਂ ਖੂਨ ਵਗੇ ਤੇ ਬਬੇਰੀ ਹਾਲ ਦੁਹਾਈ ਪਾਏ, ਪਰ ਉਸਨੂੰ ਕੋਈ ਛੁਡਾਉਣ ਲਈ ਅੱਗੇ ਨਾ ਵਧਿਆ। ਹਰ ਖਾਕੇ ਉਥੋਂ ਨੱਸ ਗਿਆ। ਲੋਕ ‘ਸਭ ਮੇਂ ਬਰੁਮ ਹੈ, ਦੀ ਸਾਰੀ ਖੇਲ੍ਹ ਮੌਜ ਨਾਲ ਦੇਖਦੇ ਰਹੇ। ਉਸ ਪਿੱਛੋਂ ਮੁੜ ਉਹ ਸੰਤ, ਫੇਰ ਕਦੇ ਛਪਾਰ ਦੇ ਮੇਲੇ ਉੱਤੇ ਆਏ ਨਹੀਂ ਸੁਣੇ।’

ਕਿਸੇ ਕਿਸੇ ਦਿਨ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਵਾਕਫੀ ਭਰੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਦੇ ਸੁਆਦ ਵਿੱਚ ਧੂ-
ਦਾ ਇਜ਼ਲਾਸ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਸਮਾਪਤੀ ਦੀ ਸੂਚਨਾ ਦਿੱਤੇ ਦੇ ਅਗਲੇ ਦਿਨ ਲਈ ਆਪ
ਆਪ ਹੀ ਉੱਠ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ।

x x

ਧੂਣੀਆਂ ਮਘਾਉਣ ਲਈ ਹੱਢੇ-ਵਰਤੇ ਗਾਲੜੀਆਂ ਦੀ ਮੌਜੂਦਗੀ ਬੜੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਸਮਝੀ
ਜਾਂਦੀ ਹੈ ।

ਝਾਬੇ ਕਾ ਨਿਹਾਲ ਸਿੰਘ ਮੇਰੇ ਪਿੰਡ ਦੀਆਂ ਧੂਣੀਆਂ ਦਾ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ
ਸੀ । ਉਸ ਨੇ ਜਿਸ ਮਹੱਲੇ ਦੀ ਧੂਣੀ ਉੱਤੇ ਆਪਣੀਆਂ ਇੱਕ ਦਿਨ ਕਥਾ-ਕਹਾਣੀਆਂ
ਤੇ ਵਾਰਤਾ ਸੁਣਾਉਣੀਆਂ, ਦੂਜੇ ਦਿਨ ਉਸ ਧੂਣੀ ਉੱਤੇ ਬੈਠਣ ਨੂੰ ਥਾਂ ਮਿਲਣੀ ਮੁਸ਼ਕਲ
ਹੋ ਜਾਣੀ ।

ਤੋਤਾ ਮੈਨਾ ਦੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ, ਅਲਫ਼ ਲੇਲਾ ਵਾਲੇ ਅਲਾ ਦੀਨ ਦੇ ਚਰਾਗ਼ ਦੀਆਂ
ਕਰਾਮਾਤਾਂ, ਰਿਸ਼ੀਆਂ ਮੁਨੀਆਂ ਦੇ ਰਾਤ ਨੂੰ ਅੰਗ ਅੰਗ ਵੱਖ ਕਰਕੇ ਸੌਣ ਦੇ ਕਿੱਸੇ, ਇੰਦਰ
ਦੇ ਅਖਾੜੇ ਵਿੱਚ ਅਪੱਛਰਾਂ ਦੇ ਨਾਚ, ਪਰੀਆਂ ਦਾ ਸੋਲਾਂ ਸ਼ਿੰਗਾਰ ਲਾ ਕੇ ਰਿਸ਼ੀਆਂ ਮੁਨੀਆਂ
ਦੇ ਤਪ ਭੰਗ ਕਰਨ ਦੀਆਂ ਪੌਰਾਣਕ ਕਥਾਵਾਂ, ਉਸ ਨੇ ਕਈ ਕਈ ਦਿਨ, 'ਬਾਕੀ ਕਲ੍ਹ'
ਦੀ ਸੂਚਨਾ ਦਿੱਤੇ ਬਿਨਾਂ ਈ ਚਲਾਈ ਰੱਖਣੀਆਂ । ਕਈ ਰਿਸ਼ੀਆਂ ਤੇ ਜਪੀਆਂ ਤਪੀਆਂ
ਦੇ ਨਾਵਾਂ ਦੇ ਪਿਛਲਾ ਮਿਥਿਹਾਸ ਦੱਸਣ ਵੇਲੇ ਉਹ ਅਠਾਰਾਂ ਪੁਰਾਣਾ ਦਾ ਵਕਤਾ ਬਣ
ਬੈਠਦਾ ਸੀ । ਮਛੰਦਰ ਨਾਥ ਕਿਵੇਂ ਮੱਛੀ ਤੋਂ ਜੰਮਿਆ, ਕਿਸੇ ਰਿਸ਼ੀ ਦਾ ਦਰਿਆ
ਨੁਹਿੰਦਿਆਂ ਬੀਰਜ ਗਿਰਿਆ ਅੱਗੇ ਪੱਤੇ ਉੱਤੇ ਜਾਂਦੇ ਨੂੰ ਮੱਛੀ ਨੇ ਨਿਗਲਿਆ ਜਿਸ ਤੋਂ
ਮੱਛੀ ਦਾ ਪੁੱਤ ਮਛੰਦਰ ਨਾਥ ਹੋਇਆ, ਰਿਸ਼ੀਆਂ ਦੇ ਤੀਵੀਆਂ ਤੋਂ ਦੂਰ ਭੱਜਣ ਦੇ ਕਿੱਸੇ,
ਕਹਾਣ ਨਾਲ ਮੇਲ ਕੇ ਸੁਣਾਉਂਦਾ, ਫਿਰ ਸਿੰਝੀ ਰਿਖੀ ਦਾ ਅਪੱਸਰਾਂ ਦੇ ਨਾਚ ਤੋਂ ਬਿਹਬਲ
ਹੋਕੇ, ਡੋਲ ਜਾਣ ਦੀਆਂ ਕਥਾ ਸੁਣਾਕੇ ਨਿਹਾਲ ਸਿੰਘ ਧਰਤੀ ਅਸਮਾਨ ਇੱਕ ਕਰ ਦੇਂਦਾ
ਸੀ ।

ਵਧੇਰੇ ਸ਼ਰਧਾ ਨਾਲ ਉਹ ਅਵਤਾਰਾਂ ਦੀਆਂ ਕਥਾ ਸੁਣਾਉਂਦਾ ਹੁੰਦਾ ! ਰਾਵਣ ਦੇ
ਕਾਲਜੇ ਵਿੱਚ, ਜਿੱਥੇ ਕਹਿੰਦੇ ਅਮੀ ਜਲ ਦਾ ਸੋਮਾਂ ਸੀ, ਪਹਿਲਾਂ ਇੱਕ ਤੀਰ ਨਾਲ
ਅਖੇ ? ਰਾਮ ਚੰਦਰ ਜੀ ਤੋਂ ਉਹ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਸੁਕਾਇਆ, ਫਿਰ ਦੂਜੇ ਨਾਲ ਰਾਵਣ-ਬੱਧ
ਕੀਤਾ । ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਾਰਤਾ ਨੂੰ ਉਸ ਨੇ ਖੂਬ ਜੋਸ਼ ਵੇਰਵੇ ਨਾਲ ਸੁਣਾਉਂਦਾ ?

ਹਨੂੰਮਾਨ ਜੀ ਦਾ ਸੰਜੀਵਨੀ ਬੂਟੀ ਲੱਭਣ ਗਿਆ ਪਹਾੜ ਹੀ ਚੁੱਕ ਲਿਆਉਣਾ ਪੂਛ
ਭੱਜੀ ਕਰਕੇ ਪਹਿਲਾਂ ਹੂੰ ਬੰਨ੍ਹਵਾਈ ਜਾਣੀ ਤੇ ਪੂਛ ਨੂੰ ਅੱਗ ਲੱਗਣ ਤੇ ਇੱਕ ਪੜਛਾਟੇ
ਨਾਲ ਸੋਨੇ ਦੀ ਲੰਕਾ ਨੂੰ ਅੱਗ ਲਾ ਕੇ ਫੂਕ-ਦੇਣਾ, ਨਿਹਾਲ ਸਿੰਘ ਦੀ ਰਾਮਾਇਣ ਦੇ
ਸ਼ਾਸ ਦਿਲਚਸਪ ਕਾਛ ਸਨ ।

ਸ੍ਰੀ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਨੂੰ ਕਿਵੇਂ ਰਾਤੋ ਰਾਤ ਜੰਮਦਿਆਂ ਹੀ ਓਥੇ ਕੱਢਿਆ ਗਿਆ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ
ਨੂੰ ਕਿਵੇਂ ਚੀਚੀ ਤੇ ਪਹਾੜ ਚੁੱਕਿਆ, ਕੁਰੁਛੇਤਰ ਦੀ ਯੁੱਧ ਭੂਮੀ ਦੇ ਗੀਤਾ ਗਿਆਨ ਤੱਕ,

ਉਸ ਨੇ ਸਭ ਗੱਲਾਂ ਆਪਣੇ ਰੰਗ ਵਿੱਚ ਬੰਨ੍ਹ ਕੇ ਅਜੇਹੀਆਂ ਕਹਿਣੀਆਂ ਵਧੀ ਸੁਣਨ ਵਾਲੇ ਬੁੱਤ ਬਣਕੇ ਬੈਠੇ ਰਹਿਣੇ । ਗੋਪੀਆਂ ਦੀ ਰਾਸ ਲੀਲਾ ਉਸ ਨੇ ਬੜੇ ਹੀ ਅਦਬੀ ਭਾਵ ਨਾਲ ਸੁਣਾਉਣੀ ਜਿਵੇਂ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਗੋਪੀਆਂ ਨਾਲ ਰਾਸ ਰਚਾਉਣ ਵੇਲੇ ਵੀ ਕੋਈ ਤਪ ਸਾਧ ਰਹੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ।

ਅਖੇ ! ਇੱਕ ਵਾਰ ਗੋਪੀਆਂ ਦੁਰਬਾਸਾ ਰਿਖੀ ਨੂੰ ਭੇਟਾ ਲੈ ਕੇ ਜਾ ਰਹੀਆਂ ਸਨ, ਅੱਗੋਂ ਜਮਨਾ ਜੀ ਵਿੱਚ ਹੜ੍ਹ ਆ ਗਿਆ, ਗੋਪੀਆਂ ਨੇ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਭਗਵਾਨ ਨੂੰ ਕਿਹਾ: ਅਸਾਡੀ ਪ੍ਰਤੱਗਿਆ ਹੁਣ ਕਿਵੇਂ ਪੂਰੀ ਹੋਵੇ ? ਕਹਿੰਦੇ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ:— 'ਜਮਨਾ ਨੂੰ ਕਹਿ ਦੇਣਾ, ਵਧੀ ਜੇ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਬ੍ਰਹਿਮ ਜਤੀ ਹਨ ਤਾਂ ਬੱਲੇ ਲਹਿ ਜਾਹ !' ਅਖੇ ਜਦੋਂ ਗੋਪੀਆਂ ਨੇ ਇਹ ਕਿਹਾ, ਜਮਨਾ ਗਿੱਟੇ ਗਿੱਟੇ ਵਗਣ ਲੱਗ ਪਈ । ਗੋਪੀਆਂ ਹੈਰਾਨ ਕਿ, ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਚੰਗੇ ਜਤੀ ਹਨ, ਸਾਨੂੰ ਤਿੰਨ ਸੌ ਛਹੱਤਰਾਂ ਨੂੰ ਸਭ ਖੇਡਾਂ ਵੀ ਖਿਡਾਉਂਦੇ ਨੇ ਤੇ ਫਿਰ ਜਤੀ ਦੇ ਜਤੀ ? ਓਧਰ ਕਹਿੰਦੇ ਮੁੜਨ ਵੇਲੇ ਰਿਸ਼ੀ ਜੀ ਨੂੰ ਸਾਰੇ ਫਲ-ਫਰੂਟ ਖੁਆ ਕੇ ਜਦੋਂ ਵਾਪਸੀ ਦੀ ਆਗਿਆ ਮੰਗੀ ਤਾਂ ਗੋਪੀਆਂ ਨੇ ਕਿਹਾ 'ਮਹਾਰਾਜ ! ਕਿਧਰੇ ਜਮਨਾ ਚੜ੍ਹ ਨਾ ਜਾਵੇ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਪੁੱਛਿਆ ਆਉਣ ਵੇਲੇ ਕੀ ਕੀਤਾ ਸੀ ? ਗੋਪੀਆਂ ਨੇ ਸਾਰੀ ਗਲ ਦੱਸ ਦਿੱਤੀ । ਕਹਿੰਦੇ ਰਿਸ਼ੀ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ, ਹੁਣ ਤੁਸੀਂ ਆਖ ਦੇਣਾ, ਜੇ ਦੁਰਬਾਸਾ ਨਿਰਾਹਾਰੀ ਹੈ ਤਾਂ ਜਮਨਾ ਬੱਲੇ ਲਹਿ ਜਾਹ ! ਕਹਿੰਦੇ ਏਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਈ ਗੱਲ ਹੋਈ, ਜਮਨਾ ਝੱਟ ਬੱਲੇ ਲਹਿ ਗਈ । ਗੋਪੀਆਂ ਫੇਰ ਹੈਰਾਨ, ਵਧੀ ਰਿਸ਼ੀ ਜੀ ਸਾਡੀ ਭੇਟਾ ਤਾਂ ਬਿਨਾ ਡਕਾਰ ਮਾਰੇ ਦੇ ਈ ਹਜ਼ਮ ਕਰ ਗਏ, ਫਿਰ ਨਿਰਾਹਾਰੀ ਕਿਵੇਂ ਹੋਏ ? ਇਹ ਕੀ ਲੀਲਾ ਹੋਈ ? ਇਉਂ ਭਾਈ ਰਿਸ਼ੀਆ ਤੇ ਅਵਤਾਰਾਂ ਦੀ ਸਕਤੀ ਦਾ ਕੋਈ ਪਾਰਾਵਾਰ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ? ਇਹ ਹਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਿਰਕਲੰਕ ਹੀ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ।

ਦੱਤਾ ਤ੍ਰੇਅ ਨੇ ਕਿਵੇਂ ੨੪ ਗੁਰੂ ਧਾਰੇ, ਬਗਲੇ ਦੀ ਸਮਾਧੀ ਦੇਖੀ, ਕਿਹਾ ਇਹ ਮੇਰਾ ਗੁਰੂ । ਕੁੜੀ ਹੱਥ ਛੱਡ ਕੇ ਸਿਰ ਤੇ ਘੜਾ ਲਈ ਜਾਂਦੀ ਦੇਖੀ ਤਾਂ ਕਹਿੰਦਾ ਦੂਜਾ ਗੁਰੂ ਇਹ ਬੀਬੀ । ਉਸ ਨੇ ਸਭਨਾਂ ਨੂੰ ਇਉਂ ਆਪੋ ਆਪਣੇ ਕੰਮਾਂ ਵਿੱਚ ਕਮਾਲ ਤੇ ਪੁੱਜੇ ਦੇਖ ਕੇ ਸਮਾਧੀ ਲਾਉਣ ਦੇ 'ਗੁਰੂ' ਸਿੱਖੇ । ਜਦੋਂ ਨਿਹਾਲ ਸਿੰਘ ਨੇ ਹੋਣ ਵਾਲੇ ਨਿਰਕਲੰਕ ਅਵਤਾਰ ਦੀ ਕਥਾ ਸੁਣਾਉਣੀ ਤਾਂ ਸੁਣਨ ਵਾਲਿਆਂ ਨੇ ਇਹ ਸਮਝਣ ਲਈ ਮਜਬੂਰ ਹੋ ਜਾਣਾ ਕਿ ਕਿਧਰੇ ਨਿਹਾਲ ਸਿਉਂ ਨਿਰਕਲੰਕ ਦੇ ਨਾਲ ਦਾ ਬੰਦਾ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ? ਜੇਹੜਾ ਸਾਡੇ ਪਿੰਡ ਵਿਚ ਗੁਪਤ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਜੇ ਇਉਂ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਫਿਰ ਏਨੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਦਾ ਏਹਨੂੰ ਹੋਰ ਕਿਵੇਂ ਪਤਾ ਲੱਗ ਸਕਦਾ ਹੈ ?

'ਸਰਵਣ ਬੀਰ ਬਿਨਾਂ ਮੇਰੀ ਗਠੜੀ ਬਣਾਂ ਵਿੱਚ ਰੁਲਦੀ ।' ਸਰਵਣ ਦੀ ਮਾਤਾ ਪਿਤਾ ਦੀ ਸੇਵਾ ਦੀ ਘਾਲਣਾ, ਦਾ ਪ੍ਰਸੰਗ ਉਸ ਦੀ ਇੱਕ ਹੋਰ ਮਨਾਂ ਨੂੰ ਹਲੂਣਨ ਵਾਲੀ ਕਥਾ ਸੀ । ਜਦੋਂ ਸਰਵਣ ਇਕ ਥਾਂ ਬਹਿੰਗੀ ਰੱਖ ਕੇ, ਜਿਸ ਦੇ ਦੋਵੇਂ ਪੱਲਿਆਂ ਵਿੱਚ ਮਾਂ ਪਿਉ ਚੁੱਕੇ ਹੋਏ ਸੀ, ਮੁੜ ਚੁੱਕਣ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕੀਤਾ । ਸਰਵਣ ਨੇ ਹੋਰ ਲੋਹੜਾ ਮਾਰਿਆ ਜਦੋਂ ਕਿਹਾ, ਮੈਂ ਏਨਾਂ ਚਿਰ ਤੁਹਾਨੂੰ ਅੰਨਿਆ ਨੂੰ ਚੁਕੀ ਫਿਰਦਾ ਰਿਹਾ ਹਾਂ ਮੈਨੂੰ ਕੀ

ਮਿਲਿਆ । ਸਰਵਣ ਦੀ ਮਾਂ ਤੇ ਪਿਉ ਬੜੇ ਪਰੇਸ਼ਾਨ ਹੋਏ ? ਉਨ੍ਹਾਂ ਸੋਚ ਸੋਚ ਕਿ ਕਿਹਾ ਕੋਈ ਭਾਵੀ ਵਰਤੀ ਹੈ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ, ਪੁੱਤ ਸਰਵਣ ਆਪਾਂ ਕਿਸ ਧਰਤੀ ਉੱਤੇ ਆ ਗਏ ਹਾਂ । ਸਰਵਣ ਨੇ ਕਿਹਾ ਇਹ ਦਿੱਲੀ ਹੈ । ਮਾਂ, ਪਿਉ ਨੇ ਕਿਹਾ, ਦੇਖੋ ਬੜੀ ਦੂਰ ਇਹ ਧਰਤੀ ਛੱਡ ਕੁਰਛੇਤ੍ਰ ਵਲ ਨੂੰ ਚਲ ਓਥੇ ਰਾਹ ਵਿੱਚ ਖਜਾਨਾ ਆਵੇਗਾ । ਜਿੰਨੀ ਮਰਜ਼ੀ ਹੈ ਮਾਇਆ ਸਾਂਭ ਲਈ । ਬੁੜ ਬੁੜ ਕਰਦੇ ਨੇ ਜੀ ਓਥੋਂ ਬਹਿੰਗੀ ਚੁੱਕੀ ਬੜੀ ਦੂਰ ਗਿਆ ਤਾਂ ਜਾਰੋ ਜਾਰ ਹੋਣ ਲੱਗ ਪਿਆ । ਮਾਂ ਤੇ ਪਿਉ ਨੇ ਕਿਹਾ ਪੁੱਤ ਸਰਵਣ ਤੈਨੂੰ ਕੀ ਹੋ ਗਿਆਂ ਰੋਈ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ? ਸਰਵਣ ਨੇ ਧਾਹ ਮਾਰ ਕੇ ਕਿਹਾ ਮੇਰੇ ਮਾਪਿਓਂ ਮੈਨੂੰ ਬਖਸ਼ ਦੇਵੋ । ਮੈਂ ਤੋਂ ਗਲਤੀ ਹੋ ਗਈ ਮੇਰੇ ਤਪ ਵਿੱਚ ਭੰਗਣਾ ਪੈ ਗਈ । ਮੈਂ ਬੋਡੇ ਪਾਸੋਂ ਪੈਸੇ ਮੰਗਣ ਲੱਗ ਪਿਆ ਸੀ ਮੇਰੀ ਜਬਾਨ ਵਿੱਚ ਕੀਤੇ ਪੈਣ ਇਹੋ ਜਿਹੀ ਗੱਲ ਕਿਵੇਂ ਹੋ ਗਈ ਹੈ, ਮਾਫ਼ੀ ਮੰਗਦਿਆਂ ਵੀ ਸ਼ਰਮ ਆਉਂਦੀ ਹੈ । ਸਰਵਣ ਦੀ ਮਾਂ ਨੇ ਕਿਹਾ ਨਹੀਂ ਤੇਰਾ ਕੋਈ ਕਸੂਰ ਨਹੀਂ ਇਹ ਤਾਂ ਧਰਤੀ ਦਾ ਈ ਪਰਸੇਕ ਸੀ । ਦਿੱਲੀ ਦੀ ਧਰਤੀ ਉੱਤੇ ਮਾਂ ਪਿਉ ਨੂੰ ਕੋਈ ਨੀ ਪੁੱਛਦਾ ਏਥੇ ਮਾਇਆ ਦੀ ਈ ਭੁੱਖ ਲੱਗੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ । ਪੁੱਤ ਸਰਵਣ ਤੇਰੀਆਂ ਤਾਂ ਲੋਕ ਸਾਖੀਆਂ ਸੁਣਾਇਆ ਕਰਨਗੇ । ਕਥਾ ਦੇ ਅੰਤ ਵਿੱਚ ਕਿਵੇਂ ਪਾਣੀ ਨੂੰ ਗਏ ਸਰਵਣ ਦੇ ਤੀਰ ਲੱਗਿਆ ਉਸ ਦੇ ਮਰਨ ਦਾ ਉਹਦੇ ਬੇ-ਸਹਾਰਾ ਅੰਨੇ ਮਾਂ ਪਿਤਾ ਨੂੰ ਦੁੱਖ ਹੋਇਆ । ਜਦੋਂ ਉਸ ਨੇ ਖਾਸ 'ਅੰਦਾਜ਼ੇ-ਬਿਆ' ਨਾਲ ਪੇਸ਼ ਕਰਨਾ, ਤਾਂ ਸੁਣਨ ਵਾਲਿਆਂ ਦੇ ਰੋਗਟੇ ਖੜੇ ਹੋ ਜਾਣੇ । ਕਈਆਂ ਦੇ ਅੱਥਰੂ ਵਗ ਟੁਰਦੇ ।

ਰਾਜਾ ਹਰੀ ਚੰਦ ਤੇ ਸਲੋਚਨਾ ਰਾਣੀ ਦੇ ਦੁੱਖੜੇ, ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੁਣਾਉਂਦਾ । ਆਪਣਾ ਪੁੱਤਰ ਮਰੇ ਤੋਂ ਵੀ ਹਰੀ ਚੰਦ ਦਾ ਹਾਕਮ ਦੇ ਹੁਕਮ ਮੁਤਾਬਕ ਸਿਵਿਆਂ ਵਿੱਚ ਫੁੱਕਣ ਦਾ ਟੈਕਸ ਪੈਣਾ, ਕਬੀਰ ਅਤੇ ਲੋਈ ਦੀ ਕਹਾਣੀ, ਕਿ ਕਿਵੇਂ ਸੰਤਾਂ ਦੇ ਭੰਡਾਰੇ ਲਈ ਕਬੀਰ ਨੇ ਸੰਗੇ ਖਾਤਰ ਲੋਈ ਇੱਕ ਸ਼ਾਹੂਕਾਰ ਨੂੰ ਵੇਚ ਦਿੱਤੀ ਸੀ, ਉਸ ਦੀਆਂ ਖਾਸ ਅਸਰਦਾਰੀਕ ਕਥਾਵਾਂ ਮੰਨੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਸਨ । ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮੁੜ ਮੁੜ ਸੁਣਕੇ ਹਸ ਆਉਂਦਾ ਤੇ ਲੋਕ ਸੁਣਦੇ ਰਹਿੰਦੇ, ਰੋਂਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ।

ਰਾਜੇ ਰਸਾਲੂ ਦੀ ਤਾਕਤ ਦੇ ਜਾਦੂ ਤੇ ਉਹਦਾ ਦਿਉਆਂ ਨਾਲ ਲੜ ਕੇ ਜਿੱਤਣਾ, ਰਾਣੀ ਕੋਕਲਾ ਦੇ ਪ੍ਰੇਮ-ਪ੍ਰਸੰਗ ਅਦਬ ਨਾਲ ਸੁਣਾਉਂਦਾ ਰਹਿੰਦਾ । ਨਲ-ਦਮਿਅੰਤੀ ਦੀ ਕਥਾ, ਬੀਬੀ ਰਜਨੀ ਦੀ ਪਿੰਗਲੇ ਦੀ ਸੇਵਾ, ਧਰੂ-ਭਗਤ ਨੂੰ ਮਤੇਈ ਮਾਂ ਦੀਆਂ ਝਿੜਕਾਂ, ਪ੍ਰਹਿਲਾਦ ਉੱਤੇ ਉਸ ਦੇ ਪਿਉ ਹਰਨਾਕਸ਼ ਵਲੋਂ ਕੀਤੇ ਜੁਲਮ, ਉਸ ਨੂੰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਯਾਦ ਸਨ, ਜਿਵੇਂ ਉਹ ਸਭਨਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਰਹਿ ਰਹਿ ਕੇ ਰੋਜਨਾਮਚੇ ਤਿਆਰ ਕਰਦਾ ਰਿਹਾ ਹੋਵੇ ।

ਧੰਨੇ ਭਗਤ ਦਾ ਪੱਥਰ ਵਿੱਚੋਂ ਰੱਬ ਕੱਢ ਕੇ ਡੰਗਰ ਚਰਾਉਣੇ ਤੇ ਨੱਕੇ ਛੁਡਾਉਣਾ, ਜਦੋਂ ਭਰਵੇਂ ਜੋਸ਼ ਨਾਲ ਸੁਣਾਉਣੇ, ਤਾਂ ਕਈ ਕਿਸਾਨਾਂ ਦੇ ਮਨ ਭਗਤੀ ਕਰਨ ਦੇ ਭਾਵਾਂ ਵੱਲ ਬਦੋ-ਬਦੀ ਖਿੱਚੇ ਜਾਣੇ ਕਿ, ਚਲੋ ਜੇ ਹੋਰ ਕੁੱਝ ਨਹੀਂ, ਰੱਬ ਤੋਂ ਡੰਗਰ ਤਾਂ ਚਰਾਇਆ ਕਰਾਂਗੇ !

ਰੂਪ ਬਸੰਤ ਦੇਵੇਂ ਭਰਾ ਕਿਵੇਂ ਛੋਟੇ ਹੁੰਦੇ ਘਰੋਂ ਕੱਢੇ ਗਏ ? ਕਿਵੇਂ ਮਤਰੇਈ ਦੇ ਮਹਿਲੀ ਗੋਦ ਡਿੱਗੀ ਤੇ ਉਹ ਲੈਣ ਗਏ ? ਮਤਰੇਈ ਨੇ ਸੋਹਣਾ ਰੂਪ ਦੇਖ ਕੇ ਮੋਹਤ ਹੋਣਾ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਬੁਰੇ ਕੰਮ ਲਈ ਨਾ ਮੰਨਣ ਫਿਰ ਆਪੇ ਹੀ ਆਪਣੇ ਕਪੜੇ ਪਾੜ ਕੇ ਰਾਜੇ ਕੋਲ ਉਜਾ ਲਾ ਕੇ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਬਟੋਵਾਸ ਦਿਵਾਉਣਾ, ਕਿਵੇਂ ਸਮੁੰਦਰ ਵਿੱਚੋਂ ਉਹ ਬੱਚ ਕੇ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਰਾਜੇ ਦੀ ਨਗਰੀ ਗਏ ? ਇਹ ਸਾਰੀ ਕਹਾਣੀ ਅਜੇਹੀ ਦਰਦਨਾਕ ਤੇ ਰਸੀਲੀ ਬਣਾ ਕੇ ਸੁਣਾਉਣੀ, ਕਿ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਧੂਣੀ ਸੇਕਣ ਦਾ ਖਿਆਲ ਹੀ ਭੁਲਾ ਛੱਡਣਾ ।

ਇੱਕ ਦਿਨ ਉਹ ਕਹਾਣੀਆਂ ਸੁਣਾਉਂਦਾ ਰਿਹਾ ਤੇ ਲੋਕ ਸੁਣਦੇ ਰਹੇ । ਸਾਰੀ ਰਾਤ ਲੰਘ ਗਈ, ਪਹਿਰ ਦੇ ਤੜਕੇ ਦਾ ਤਾਰਾ ਚੜ੍ਹਨ ਤੋਂ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਖੂਹ-ਖਾਡੇ ਜੋੜਨੇ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੇ । ਖੂਹ ਚਲਾਉਣ ਜਾਂਦੇ ਕਿਸਾਨ ਨੇ ਧੂਣੀ ਲੱਗੀ ਦੇਖ ਕੇ ਕਿਹਾ— ‘ਮੈਨੂੰ ਜ਼ਰਾ ਅੱਗ ਦਾ ਕਿਣਕਾ ਈ ਦੇ ਦੇਵੋ, ਖੂਹ ਉੱਤੇ ਧੂਣੀ ਲਾ ਕੇ ਪੈਰ ਨਿੱਘੇ ਕਰ ਲਵਾਂਗੇ ।

ਅੱਗ ਦੀ ਭਾਲ ਵਿੱਚ ਜਦੋਂ ਉਸਨੇ ਆਪਣੀ ਬਲਦ ਹਿੱਕਣ ਵਾਲੀ ਪਗਾਣੀ ਅੱਗ ਭਾਲਣ ਲਈ ਧੂਣੀ ਵਿੱਚ ਫੇਰੀ, ਤਾਂ ਅਗੋਂ ਇਕ ਕਾਲੀ ਕਤੂਰੀ— ਜੇਹੜੀ ਓਥੇ ਸ਼ਾਮਾਂ ਤੇ ਗੋਲ ਗਲੁੰਡੀ ਮਾਰੀ ਬੈਠੀ ਸੀ, —ਚੁੰ ਚੁੰ ਕਰਦੀ ਉੱਠ ਕੇ ਭੱਜੀ ਟੁਰੀ !

ਧੂਣੀ ਉੱਤੇ ਬੈਠੇ ਸਾਰੇ ਲੋਕ, ਜੇਹੜੇ ਬੀਤੀ ਰਾਤ ਤੋਂ ਹੱਥ ਫੈਲਾ ਫੈਲਾ ਕੇ ਆਪਣੇ ਭਾਂਢੇ ਅੱਗ ਸੇਕ ਰਹੇ ਸੀ, ਜਿੱਚ ਹੋਏ ਇੱਕ ਦੂਜੇ ਵੱਲ ਲੱਗੇ ਵੇਖਣ । ਧੂਣੀ ਤਾਂ ਇੱਕ ਮਿਲ ਬੈਠਣ ਦਾ ਬਹਾਨਾ ਸੀ ਨਿੱਘ ਤਾਂ ਲੋਕ ਗੱਲਾਂ ਦਾ ਤੇ ਇੱਕ ਦੂਜੇ ਨਾਲ ਲੱਗ ਕੇ ਬੈਠਣ ਦਾ ਹੀ ਮਾਣਦੇ ਸਨ ਤੇ ਉਹ ਅੱਗ ਨਾਲੋਂ ਵੀ ਵੱਧ ਮਿਲ ਰਿਹਾ ਸੀ ।

ਇੱਕ ਦਿਨ ਨਿਹਾਲ ਸਿੰਘ ਪੂਰਨ ਭਗਤ ਦੀ ਕਹਾਣੀ ਸੁਣਾ ਰਿਹਾ ਸੀ;

‘ਪਾਪਣ ਲੂਣਾ, ਪੂਰਨ ਦੀ ਚੜ੍ਹਦੀ ਜਵਾਨੀ ਦੇਖ ਕੇ ਮੋਹਤ ਹੋ ਗਈ । ਉਸ ਦਾ ਧਰਮ ਤੋੜਨ ਲਈ ਲੱਗੀ ਸੁਆਲ ਜੁਆਬ ਕਰਨ । ਉਸ ਨੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਉੱਤਰ ਬੜੇ ਵਧਾ ਚੜ੍ਹਾ ਕੇ ਸੁਣਾਏ ।

ਧੂਣੀ ਸੇਕਣ ਵਾਲਿਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਖੁਲ੍ਹ-ਖੁਲ੍ਹਾਸੇ ਜਿਹੇ ਬੰਦੇ ਦੇ ਮੂੰਹੋਂ ਨਿਕਲ ਗਿਆ । ‘ਮੈਂ ਤਾਂ ਕਹਿਨਾ; ਤਾਇਆ, ਪੂਰਨ ਕਮਲਾ ਦੀ ਸੀ, ਜਦੋਂ ਉਸਨੂੰ ਪਤਾ ਸੀ ਕਿ ਇਸ ਨੇ ਉਂ ਕੰਘਾ ਕਰਵਾ ਛਡਣੈ, ਜੇ ਮੈਂ ਹੁੰਦਾ, ਤਾਂ ਗਊ ਦੀ ਸਹੁੰ ਮੈਂ ਤਾਂ ਲੂਣਾਂ ਦੀ ਗੱਲ ਝੱਟ ਮੰਨ ਲੈਂਦਾ ।’

‘ਹੱਤ ਤੇਰੀ ਲੁੱਚੇ ਬਦਮਾਸ਼ ਦੀ, ਪਹਿਲਾਂ ਤੁਸੀਂ ਲੋਕ ਇਹੋ ਜਿਹੀਆਂ ਕਥਾ ਸੁਣਨ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰੀ ਹੀ ਨਹੀਂ । ਅੱਜ ਤੋਂ ਮੈਂ ਵੀ ਬੰਦੇ ਦਾ ਪੁੱਤ ਨਹੀਂ ਜੇ ਤੁਹਾਨੂੰ ਕਦੀ ਭਗਤਾਂ ਦੀ ਗੱਲ ਸੁਣਾਵਾਂ ।

ਇਹ ਕਹਿ ਕੇ ਰੋਸੇ ਨਾਲ ਭਰਿਆ ਹੋਇਆ ਉਹ ਅਜੇਹਾ ਗਿਆ ਕਿ ਮੁੜ ਕੇ ਪਿੰਡ ਦੀ ਕਿਸੇ ਧੂਣੀ ਉੱਤੇ ਨਾ ਆਇਆ । ਸਾਰੇ ਸਿਆਣੇ ਲੋਕ ਉਸ ਦੀਆਂ ਮਿੰਨਤਾਂ ਕਰ ਬੱਕੇ ਉਸ ਦਾ ਇੱਕੋ ਜਵਾਬ ਸੀ, ਵਈ ਇਹਨਾਂ ਕਲਜੁਗੀ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਤਮੀਜ਼ ਨਹੀਂ ਮੈਂ ਕਿਸੇ ਭਗਤ ਦੀ ਇਉਂ ਬੇ-ਅਦਬੀ ਮੈਂ ਨਹੀਂ ਹੋਣ ਦੇਣੀ । ਧੂਣੀਆਂ ਉੱਤੇ ਜਦੋਂ ਇਹੋ ਜਿਹੀਆਂ ‘ਗੱਲਾਂ’ ਹੋਣ ਲੱਗ ਜਾਣ ਫਿਰ ਧੂਣੀ, ਧੂਣੀ ਨਹੀਂ ਰਹਿ ਜਾਂਦੀ । ਧੂਣੀਆਂ ਤਾਂ

ਗਿਆਨ ਤੇ ਧਰਮ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਲਈ ਸਿਆਣੇ ਲਾਉਂਦੇ ਸਨ । ਮੈਂ ਜਿੰਨਾ ਚਿਰ ਜੀਉਂਦਾ
ਹਾਂ ਹੁਣ ਮੁੜ ਧੂਣੀ ਉੱਤੇ ਨਹੀਂ ਆਵਾਂਗਾ !

‘ਠੀਗਾ ਠਾਗੀ ਜਬ ਹੋਵਤ ਦੇਖੀ ।

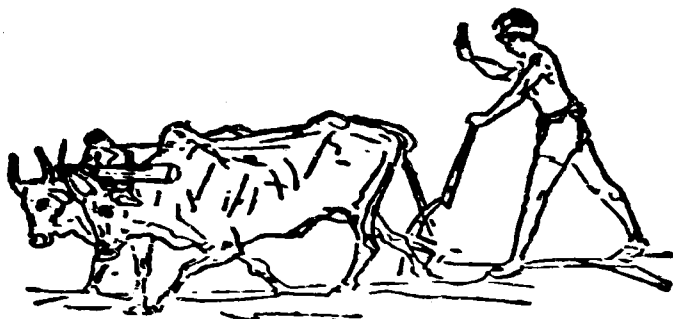
ਤਬ ਉਠ ਗਏ ਕਬੀਰ ਬਿਬੇਕੀ ।’

ਉਹ ਮਰਨੀ ਮਰ ਗਿਆ, ਪਰ ਆਪਣੇ ਪੁੱਤ ਤੋਂ ਨਾ ਫਿਰਿਆ । ਧੂਣੀਆਂ ਤਾਂ ਮੇਰੇ
ਪਿੰਡ ਹੁਣ ਵੀ ਲਗਦੀਆਂ ਹਨ, ਪਰ ਧੂਣੀਆਂ ਦੀ ਮੁੱਢ ਕਦੀਆਂ ਤੋਂ ਚਲੀ ਆ ਰਹੀ,
ਨਾ ਉਹ ਪਰੰਪਰਾ ਹੀ ਰਹੀ ਹੈ ਅਤੇ ਨਾ ਉਹ ਪਵਿੱਤਰਤਾ, ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਉਹ ਅਧਿਆਤਮਕ
ਰੰਗ । ਸਚੀ ਗੱਲ ਇਹ ਕਿ ਹੁਣ ਧੂਣੀਆਂ ਵੀ ਨਾ ਰਹੀਆਂ ।

ਬੰਦਾ ਮਰ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਉਸ ਦੀ ਨੇਕੀ ਨਹੀਂ ਮਰਦੀ । ਨਿਹਾਲ ਸਿੰਘ ਭਾਵੇਂ ਮਰ
ਚੁੱਕਿਆ ਹੈ ਪਰ ਉਸ ਦੇ ਧੂਣੀਆਂ ਦੀ ਪਵਿੱਤਰਤਾ ਲਈ ਪਾਏ ਪੂਰਨੇ ਅਤੇ ਲੋਕਾਂ ਦੇ
ਮਨਾਂ ਉੱਤੇ ਇਸ ਕਿਸਮ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ, ਕਿ, ਧੂਣੀਆਂ ਉੱਤੇ ਕਿਹੋ ਜਿਹੀਆਂ ਧਾਰਮਕ ਸਲੀਕੇ
ਵਾਲੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਕਰੀਦੀਆਂ ਹਨ, ਹਾਲਾਂ ਵੀ ਸਿਖਿਆ ਦਾਇਕ ਹਨ ।

ਮੇਰੇ ਪਿੰਡ ਵਿੱਚ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਚਿਰ ਧੂਣੀਆਂ ਦਾ ਧੁੰਆਂ ਧੁਖਦਾ ਰਹੇਗਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਚਿਰ ਧੂਣੀਆਂ
ਦੇ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਝਾਬੇ ਕੇ ਨਿਹਾਲ ਸਿੰਘ ਦੇ ਗੱਲੀ-ਬਾਤੀ, ਗਿਆਨ ਤੇ ਕਥਾਵਾਂ ਦੇ ਹੁੰਨਰਾਂ
ਦੀ ਚਰਚਾ ਵੀ ਉੱਠਦੀ ਰਹੇਗੀ ।

ਉਹ ਮੇਰੇ ਪਿੰਡ ਦਾ ਇੱਕ ਵੱਡਾ ਗਹਿਣਾ ਸੀ !

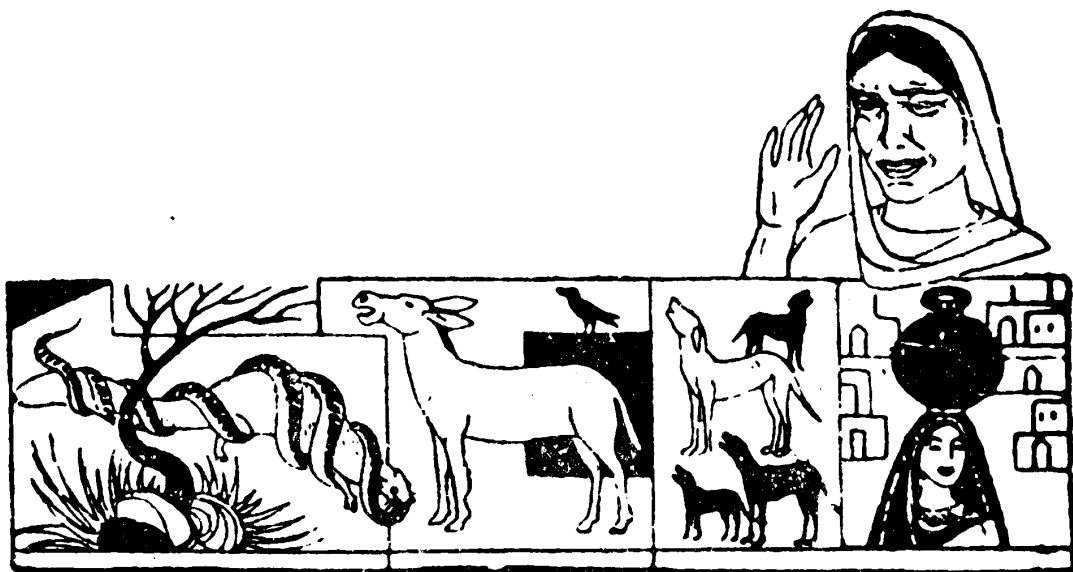
ਵਹਿਮ ਭਰਮ

ਦਿਨੇ ਗਿੱਦੜ ਬੋਲਣ; ਰਾਤੀਂ ਬੋਲਣ ਕਾਂ,
ਮਰੇ ਬਸਤੀ ਦਾ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਜਾਂ ਉਜੜੇ ਗਰਾਂ ।

ਵਹਿਮਾਂ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸਾਂ ਦੀ ਮਾਨਤਾ ਮਨੁੱਖਾਂ ਅੰਦਰ ਪੁਰਾਣੇ ਸਮਿਆਂ ਤੋਂ ਚਲਦੀ ਰਹੀ ਹੈ । ਕਾਰਨ ਇਸ ਦਾ ਅਗਿਆਨਤਾ ਹੈ, ਪਰ ਵਿਸ਼ਵਾਸਾਂ ਦੀ ਉਪਜ ਵੀ ਇੱਕ ਸਮੇਂ ਦਾ ਗਿਆਨ, ਬਲਕਿ ਵਿਗਿਆਨ ਹੈ, ਨਾਲ ਹੀ ਪਰਾ ਸਰੀਰਕ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਤੇ ਰੂਹ ਦੀ ਦੁਨੀਆਂ ਬਾਰੇ ਅਟਕਲਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕਰਮ ਪ੍ਰਤੀਕਰਮ ਦੱਸਣ ਦੇ ਲਖਣ ਲਾਉਣ ਦੀ ਆਪਣੀ ਕਿਸਮ ਦੀ ਸੂਝ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਹੈ । ਆਮ ਲੋਕੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਵੀ ਕੁਝ ਕੁ ਸੂਝਵਾਨ ਵਹਿਮਾਂ ਭਰਮਾਂ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸਾਂ ਵਿੱਚ ਭਾਰੀ ਯਕੀਨ ਰਖਦੇ ਹਨ । ਵਹਿਮਾਂ ਭਰਮਾਂ ਦੇ ਕਈ ਪੱਖ ਹਨ, ਸ਼ਗਨ ਅਪ-ਸ਼ਗਨ ਲੋਕ ਵਿਸ਼ਵਾਸਾਂ ਵਧੇਰੇ ਪ੍ਰਬਲ ਹਨ । ਪਸ਼ੂਆਂ ਪੰਖੀਆਂ ਦੀਆਂ ਹਰਕਤਾਂ ਵਹਿਮਾਂ ਭਰਮਾਂ ਨਾਲ ਜੋੜੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ ।

ਦਿਨੇ ਗਿੱਦੜ ਬੋਲਣ; ਰਾਤੀਂ ਬੋਲਣ ਕਾਂ,
ਮਰੇ ਵਸਤੀ ਦਾ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਜਾਂ ਉਜੜੇ ਗਰਾਂ ।

ਹਰ ਕੰਮ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਸ਼ਗਨਾਂ, ਅਪ-ਸ਼ਗਨਾਂ ਬਾਰੇ ਵਿਚਾਰ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਕੰਮ ਕਿਹੜੇ ਭਲੇ ਵੇਲੇ ਚੰਗੇ ਸ਼ਗਨ ਵਿੱਚ ਕੀਤੀਆਂ ਸਿੱਧ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਜੇ ਕੰਮ ਹੋ ਜਾਵੇ ਸਭੇ ਗੱਲਾਂ ਅਚੇਤ ਮਨ ਵਿੱਚ ਜਾ ਪੈਂਦੀਆਂ ਹਨ । ਕੰਮ ਨਾ ਹੋਣ ਤੇ ਕੋਈ ਅਹੁਦਾ

ਪੈ ਜਾਵੇ, ਉਸ ਦੇ ਕਾਰਨਾਂ ਦੀ ਪੜਤਾਲ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ਵਕਤ ਖੁੰਝ ਜਾਣ ਵਾਲੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਤੇ ਗਲਤੀਆਂ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਵਿੱਚ ਲਿਆਉਣ ਦੀ ਥਾਵੇ, ਇਹ ਖੋਜ ਵਿਚਾਰ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਕੰਮ ਦੇ ਅਰੰਭ ਸਮੇਂ ਕੋਈ ਕੁਸ਼ਗਨ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ ਸੀ ? ਇਸ ਖੋਜ ਲਈ ਅਵੱਲ ਤਾਂ ਹਰ ਘਰ ਵਿੱਚ ਹੀ ਛੋਟਾ ਮੋਟਾ ਕੋਈ ਬਜ਼ੁਰਗ 'ਰੀਸਰਚ ਸਕਾਲਰ' ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਜੋ ਪਾਰੋਂ ਕੰਮ ਨਾ ਬਣੇ ਤਾਂ ਗਲੀ ਮੁੱਹਲੇ ਦੇ ਵਿਚਾਰਵਾਨ ਖੋਜੀਆਂ ਵਿਚੋਂ ਬਿਨ੍ਹਾਂ ਹਿੰਗ ਫਟਕੜੀ ਲੱਗਿਆਂ ਹੀ ਕਿਸੇ 'ਸਿਆਣੇ' ਜਾਂ 'ਸਿਆਣੀ' ਚਿੰਤਕ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ।

ਘਰ ਵਾਲੀ ਸੁਆਣੀ ਵੀ ਇਸ ਭਾਂਤ ਦੇ ਗਿਆਨ ਤੋਂ ਕੋਰੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ । ਜਦੋਂ ਆਪਾਂ ਸਲਾਹ ਕਰਦੇ ਸੀ ਜਾਏ ਖਾਣ ਕੁੱਤੇ ਨੇ ਉਦੋਂ ਹੀ ਕੰਨ ਮਾਰੇ । ਮੇਰਾ ਤਾਂ ਉਸੇ ਵੇਲੇ ਮੱਥਾ ਠਣਕ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਹੁਣ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਹੋਣਾ । ਇਹ ਕੁਤੀਹੜ ਵੀ ਸਾਰਾ ਦਿਨ ਖਹਿੜਾ ਨਹੀਂ ਛੱਡਦੀ, ਇੱਕ ਦਿਨ ਟੁੱਕ ਦੀ ਬੁਰਕੀ ਕਾਹਦੀ ਸੁੱਟੀ ਗਈ ਜਹਿਮਤ ਹੀ ਸਹੇੜ ਲਈ । ਘਰ ਵਾਲੀ ਭਾਗਵਾਨ, ਆਪਣੀ 'ਸਿਆਣਪ' ਨਾਲ ਸਿਰ ਦੇ ਸਾਈਂ ਦੀ ਅਸਫਲਤਾ ਦੀ ਚਿੰਤਾ ਦਾ ਬੋਝ ਹੌਲਾ ਕਰਨ ਦਾ ਯਤਨ ਕਰਦੀ ਹੈ । ਇੱਕ ਗੱਲ ਬੋਝੇ ਐ, ਮੈਂ ਅਜੇ ਦਿਹਲੀਆਂ ਈ ਟੱਪਿਆ ਸੀ, ਰੰਘੜਾਂ ਦੀ ਕੁੜੀ ਨੇ ਠਾਹ ਛਿੱਕ ਮਾਰੀ । ਮੈਂ ਉਥੇ ਈ ਖੜ੍ਹੇ ਪੈਰ ਮੁੜ ਆਇਆ, ਜਦੋਂ ਖਾਸਾ ਚਿਰ ਪੈਰ ਮਲ ਕੇ ਫਿਰ ਘਰੋਂ ਨਿਕਲ ਕੇ ਅਗਾਂਹ ਗਿਆ ਤਾਂ ਸੌਧੇ ਦੀ ਕੁੜੀ ਅਗੋਂ ਖਾਲੀ ਟੋਕਰਾ ਲਈ, ਟੋਕਰਾ ਪਈ, ਮੇਰੇ ਮਨ ਵਿੱਚ ਤਾਂ ਗੱਲ ਉਦੋਂ ਵੀ ਖੁੜਕ ਗਈ ਸੀ ਕਿ ਮਕੱਦਮਾ ਹੱਕ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਹੋਣਾ । ਘਰ ਵਾਲਾ ਖਾਵੰਦ, ਆਪਣੀ ਰੂਹ ਹੌਲੀ ਤੇ ਨਿਰਾਸ਼ਤਾ ਸਾਂਝੀ ਕਰਨ ਲਈ ਅਗੋਂ ਇਉਂ ਜਵਾਬ ਦੇ ਕੇ ਮਨ ਹਲਕਾ ਕਰ ਲੈਂਦਾ ਹੈ ।

'ਭੱਜੂ ਦੇ ਬਾਪੂ', ਜਦੋਂ ਲੇਖ ਪੁੱਠੇ ਹੋਣ ਉਦੋਂ ਸਾਰੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਉੱਦੀ ਉਲਟੀਆਂ ਹੋ ਟੱਕਰਦੀਆਂ ਹਨ । ਤੈਥੋਂ ਕਾਹਲੀ ਵਿੱਚ ਕਾਗਜ਼ ਘਰੇ ਮੰਜੇ ਤੇ ਈ ਪਏ ਰਹਿ ਗਏ, ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਦੇਖੇ ਉਸੇ ਵੇਲੇ ਭੱਜੂ ਨੂੰ ਸੱਦ ਕੇ ਕਿਹਾ, 'ਜਾਹ ਮਗਰੇ ਮਗਰ ਨੱਸ, ਪਰ ਮਗਰੋਂ ਹਾਕ ਨਾ ਮਾਰੀ, ਕਾਗਜ਼ ਆਪਣੇ ਬਾਪੂ ਦੇ ਮੂਹਰੇ ਲੰਘ ਕੇ ਹੱਥ ਵਿੱਚ ਫੜਾ ਕੇ ਆਈ । ਇਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲ੍ਹ ਦਿਆਂ ਜੁਆਂਕਾਂ ਨੂੰ ਚੰਗੇ ਮੰਦੇ ਸ਼ਗਨਾਂ ਦਾ ਕੀ ਪਤਾ, ਕਹਿੰਦਾ, 'ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਬਾਪੂ ਦੇ ਕੋਲ ਗਿਆ । ਮੈਥੋਂ ਮਗਰੋਂ ਈ ਹਾਕ ਮਾਰੀ ਗਈ । ਇਨ੍ਹਾਂ ਨਿਆਣਿਆਂ ਤੋਂ ਕੀ ਭੱਦਰਕਾਰ ਹੋਣਾ ਸੀ ।

'ਬਿਸ਼ਨੀਏ', ਕੀ ਦੱਸਾਂ ਓਦਣ ਢੋਅ-ਮੇਲ ਈ ਕਲਹਿਣੇ ਦੁੜੇ, ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਪਿੰਡ ਦੀ ਜੂਹ ਟੱਪਿਆ ਈ, ਸੀ ਕਿ, ਇਕ-ਕਾਲਾ ਹਿਰਨ ਮੂਹਰਿਉਂ ਦੀ ਸੱਜੇ ਨੂੰ ਲੰਘ ਗਿਆ । ਸਿਆਣੇ ਆਖਦੇ ਹਨ, ਜੇ ਹਿਰਨ ਖੱਬੇ ਨੂੰ ਲੰਘੇ ਤਾਂ ਬੁੱਕਲ ਖੋਲ੍ਹ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਸੱਜੇ ਨੂੰ ਜਾਣੇ ਬੁੱਕਲ ਮਾਰ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜਾਣੀ ਕੰਮ ਉਥੇ ਹੀ ਵਲੇਟ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਜਦੋਂ ਸਾਰੇ ਪਾਸਿਉਂ ਹੀ ਬੰਦੇ ਨੂੰ ਬਿਪਤਾ ਘੇਰ ਲਵੇ ਫੇਰ ਕੋਈ ਕਰ ਵੀ ਨੀ ਸਕਦਾ ਹੈ ? ਹੋਣੀ ਵਰਤਣੀ ਸੀ ਵਰਤ ਗਈ ।

ਮੈਂ ਤਾਂ ਕਹਿਨੀ ਆਂ, ਅਸੀਂ ਤਾਂ ਘਰ ਦੇ ਕਲੇਸ਼ ਦੇ ਮਾਰੇ ਫਿਰਦੇ ਹਾਂ । ਇਹ ਵੱਡਾ

ਮੁੰਡਾ ਜਿਹੜਾ ਨਿੱਤ ਕਿਸੇ ਨਾ ਕਿਸੇ ਗੱਲੋਂ ਪਿੱਟ-ਪਟਊਆ ਪਾ ਕੇ ਬਹਿ ਜਾਂਦਾ ਏ, ਇਹ ਦੇ ਨਿੱਤ ਦੇ ਕਚੀਰੇ ਨੇ ਇਸ ਪਾਤ ਦੀ ਆਭਾ ਉਤੇ ਕਦੇ ਬਰ ਨੀ ਔਣ ਦਿੱਤਾ । ਪਤਾ ਨੀ ਕਿਹੜਾ ਜਾਏ ਖਾਣਾ ਸਾਡੇ ਘਰ ਸੇਹ ਦਾ ਤੱਕਲਾ ਗੱਡ ਗਿਐ, ਚੱਤੋ ਪਹਿਰ ਕਲੇਸ਼ । ਏਸ ਘਰ ਦਾ ਤਾਂ ਆਪੇ ਈ ਅੰਤ ਆਉਣਾ ਹੋਇਆ, ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਿਹੜੇ ਭੈੜੇ ਵੇਲੇ ਇਸ ਕਾਲੇ ਮੱਥੇ ਵਾਲੀ ਕਲਹਿਣੀ ਨੂੰਹ ਰਾਣੀ ਦੇ ਘਰੇ ਪੈਰ ਪੈ ਗਏ । ਸਾਡੇ ਭੋਲੂ ਨੂੰ ਰੋਜ਼ ਚੁੱਕ ਚੁਕਾ ਕੇ ਲੜਾਈ ਪਾਈ ਰਖਦੀ ਐ । ਨਿੱਤ ਦੇ ਕਲੇਸ਼ ਨੇ ਤਾਂ ਰਾਜਿਆਂ ਦੇ ਰਾਜ ਨਹੀਂ ਛੱਡੇ, ਆਪਾਂ ਤਾਂ ਕੀਹਦੇ ਵਿਚਾਰੇ ਹੋਏ ।

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਡੂੰਘੀਆਂ ਵਿਚਾਰਾਂ ਕਰਦਿਆਂ, ਕਾਰਜ ਨਾ ਹੋਣ ਦੇ ਕਾਰਨ ਲੱਭ ਲੱਭ ਕੇ ਆਪਣੇ ਮਨ ਉੱਤੇ ਨਿਰਾਸ਼ਤਾ ਦੇ ਅਸਰ ਹੋਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼, ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ਜੇ ਕੋਈ ਕੰਮ ਸੁਧ (ਠੀਕ) ਹੋ ਜਾਵੇ, ਫਿਰ ਉਸ ਪੱਖ ਦੇ ਪ੍ਰਮਾਣ ਇਕੱਠੇ ਕਰ ਲਏ ਜਾਂਦੇ ਹਨ:

‘ਕੰਮ ਸੁਧੁ ਜੋ ਬੁੱਧਵਾਰ ਨੂੰ ਕੀਤਾ ਸੀ ਕਿਉਂ ਨਾ ਠੀਕ ਹੁੰਦਾ, ‘ਬੁੱਧ ਕੰਮ ਸੁੱਧ ।’ ਸਿਆਣਿਆਂ ਨੇ ਕਿਤੇ ਐਵੇਂ ਬੋਲੇ ਆਖਿਆ ਹੈ ।’

‘ਜਿੰਦਣ ਆਪਾਂ ਸਲਾਹ ਕਰਦੇ ਸੀ ਤਾਏ ਨੇ ਕਿਹਾ, ਰਾਤ ਨੂੰ ਸਲਾਹ ਨਹੀਂ ਕਰੀਦੀ, ਮਾੜੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ । ਮੈਂ ਗੱਲ ਉਥੇ ਹੀ ਛੱਡ ਦਿੱਤੀ । ਸਵੇਰੇ ਉਠ ਕੇ ਤਾਏ ਕੋਲ ਬਾਹਰਲੇ ਘਰ ਗਿਆ, ਉਥੇ ਈ ਬਾਹਰੋਂ ਬਾਪੂ ਆ ਗਿਆ । ਗੱਲ ਇਹੋ ਜਿਹੀ ਹੋਈ । ਬਈ ਪੌ ਬਾਰਾਂ ਈ ਪੈਂਦੇ ਗਏ । ਕਿਸੇ ਚੰਗੀ ਸ਼ੈਤ ਦੀ ਗੱਲ ਸੀ, ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਿਧਰੋਂ ਅਚਨਚੇਤੀ ਢੇਅ ਮੇਲ ਜੁੜਿਆ, ਪੂਰੇ ਦੀ ਠੰਢੀ ਹਵਾ ਵਗਦੀ ਸੀ, ਇੱਕ ਸੱਪ ਤੇ ਨਿਉਲਾ ਲੜਨ ਤਾਂ ਮੈਂ ਸਮਝਿਆ ਇਹ ਸਗਨ ਸਭ ਤੋਂ ਚੰਗਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ।’

‘ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਘਰ ਨੂੰ ਆਉਣ ਲੱਗਿਆ ਤਾਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹਰਨਾਮ ਚੂਹੜਾ ਮਿਲਿਆ । ਅਗੇ ‘ਖਾਰੇ’ ਖੂਹ ਕੋਲ ਆਇਆ ਤਾਂ ਜੀਵੇ ਕੀ ਕੁੜੀ ਪਾਣੀ ਦਾ ਭਰਿਆ ਘੜਾ ਲਈ ਆਉਂਦੀ ਮਿਲੀ । ਬੀਰੀ ਦਾ ਮੋੜ ਮੁੜਿਆ ਤਾਂ ਘੁਮਾਰਾਂ ਦਾ ਗਧਾ ਖੱਬੇ ਪਾਸ ਖੜਾ ਉੱਚੀ ਉੱਚੀ ਹੀਂਗੇ, ਮੇਰਾ ਦਿਲ ਵਧ ਕੇ ਸੇਰ ਪੱਕੇ ਦਾ ਹੋ ਗਿਆ । ਪਿੰਡ ਦੀ ਜੂਹ ਲੰਘਦਿਆਂ ਹੀ ਕੀ ਦੇਖਾਂ, ਸੱਜੇ ਹੱਥ ਤਿੱਤਰ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਪਟਾਕ ਰਿਹੈ ? ਮੈਂ ਤਾਂ ਦਿਲ ਵਿੱਚ ਉਦੋਂ ਈ ਠਾਣ ਲਈ ਕਿ ਜਦੋਂ ਸਾਰੇ ਸਗਨ ਪੂਰੇ ਹੋ ਰਹੇ ਨੇ ਹੁਣ ਕੰਮ ਕਿਵੇਂ ਨੀ ਹੋਊ ।’

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਚੰਗੇ ਮੰਦੇ ਕੰਮਾਂ ਦੇ ਹੋਣ ਦੇ ਸਗਨਾਂ ਨਾਲ ਨੱਥੀ ਕਰਕੇ ਸਿੱਟੇ ਕੱਢੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਪਿੰਡ ਦਾ ਚੌਧਰੀ ਜਾਂ ਨੰਬਰਦਾਰ ਮੁਖੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਜੋ ਕਿਸੇ ਸੁਭ ਕੰਮ ਕਰਨ ਜਾਂਦੇ ਦੇ ਪਹਿਲਾਂ ਉਹ ਮੱਥੇ ਲੱਗ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਮਾੜਾ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਚੂੜਾ ਜਿਹੜਾ ਪਿੰਡ ਦਾ ਸਭ ਤੋਂ ਛੋਟੀ (ਅਛੂਤ) ਜਾਤੀ ਦਾ ਮਨੁੱਖ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਜੋ ਘਰੇ ਜਾਂਦਿਆਂ ਨੂੰ ਮਿਲੇ ਤਾਂ ਚੰਗਾ ਸਮਝਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਚਮਾਰ ਉਤੇ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਿਸ ਭੈੜੇ ਸਿਤਾਰੇ ਦਾ ਅਸਰ ਮੰਨਿਆ ਗਿਆ ਹੈ, ਇਸ ਵਿਚਾਰੇ ਦਾ ਮਿਲਣਾ ਅਖੇ ਅਪਸ਼ਗਨ ਹੈ । ਰਸਤੇ ਵਿੱਚ, ਖਾਲੀ ਟੋਕਰਾ ਜਾਂ ਸੱਖਣਾ ਭਾਂਡਾ ਲਈ ਆਉਂਦਾ ਕੋਈ ਮਿਲ ਜਾਵੇ, ਕਿਸੇ ਗਰਾਂ (ਵਾਂਢੇ) ਜਾਣ ਵਾਲਾ ਝੱਟ ਵਾਪਸ ਪਰਤ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਕੁ-ਸ਼ਗਣ ਕਰਕੇ ਹੁਣ ਕੰਮ ਰਾਸ ਨਹੀਂ ਆਉਣਾ ।

ਭੂਤਾਂ ਪ੍ਰੇਤਾਂ ਬਾਰੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸ

ਭੂਤਾਂ ਪ੍ਰੇਤਾਂ ਬਾਰੇ ਵਹਿਮ ਭਰਮ ਬੜੀ ਕੋਮਲ ਸੂਝ ਨਾਲ ਸਮਝੇ ਸਮਝਾਏ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਪਹਿਲੀ ਗੱਲ ਤਾਂ ਇਹ ਵਿਚਾਰੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਬੰਦਾ ਮਰ ਕੇ ਭੂਤ ਕਿਵੇਂ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ? ਜਿਸ ਬੰਦੇ ਦੀ ਮਰਨ ਵੇਲੇ 'ਅਖੇ' ਕਿਸੇ ਚੀਜ਼ 'ਚ' (ਸੁਤਾ) ਸੁਰਤ ਚਲੀ ਜਾਵੇ ਉਹ ਆਪਣੀ ਭੁਖ ਪੂਰੀ ਕਰਨ ਲਈ ਭੂਤ ਪ੍ਰੇਤ ਬਣਦਾ ਹੈ । ਜਿਹੜੇ ਬੇਰਾਂ ਉਤੇ ਸੱਪ ਪਏ ਫਿਰਦੇ ਹਨ, ਕਹਿੰਦੇ ਨੇ ਪਹਿਲੇ ਜਨਮ ਵਿੱਚ ਇਹ ਸ਼ਾਹੂਕਾਰ ਜਾਂ ਰਾਜੇ ਹੁੰਦੇ ਸੀ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਬੰਦਿਆਂ ਦੀ ਸੁਰਤ ਮਾਇਆ ਵਿੱਚ ਫਸੀ ਰਹੀ, ਤੇ ਮਾਇਆ ਦੇ ਖਜ਼ਾਨੇ ਧਰਤੀ ਵਿੱਚ ਦੱਬੇ ਰਹੇ, ਉਹ ਮਾਇਆਧਾਰੀ ਲੋਕ ਹੁਣ ਸੱਪ ਦੀ ਜੂਨ ਭੋਗਦੇ ਦੱਬੇ ਹੋਏ ਖਜ਼ਾਨਿਆਂ ਉਦਾਲੇ ਮੇਲਦੇ ਫਿਰਦੇ ਹਨ ।

ਕੁਮੱਤ ਮਰੇ ਬੰਦੇ ਦੀ ਜਿੰਨਾ ਚਿਰ 'ਪਹੋਏ' ਦੇ ਤੀਰਥ ਜਾਕੇ ਗਤੀ ਨਾ ਕਰਾਈ ਜਾਵੇ, ਕਹਿੰਦੇ ਨੇ ਉਹ ਪ੍ਰੇਤ ਦੀ ਜੂਨ ਵਿੱਚ ਹੀ ਫਿਰੀ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਜਿਹੜੀ ਜਨਾਨੀ ਸ਼ਿਲੇ ਵਿੱਚ ਕੁਚੀਲ ਮਰ ਜਾਏ, ਉਹ ਚੁੜੇਲ ਬਣਦੀ ਹੈ । ਸ਼ਿਲੇ-ਚਲੀਹੇ ਦੇ ਦਿਨਾਂ ਵਿੱਚ ਜਿਸ ਜਨਾਨੀ ਦਾ ਪ੍ਰਛਾਵਾਂ ਦੂਜੀਆਂ ਗਰਭਵਤੀਆਂ ਅਤੇ ਛੋਟੀ ਉਮਰ ਦੇ ਬੱਚਿਆਂ ਉੱਤੇ ਪੈਣ ਤੋਂ ਬੜਾ ਬਚਾਉ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਘੱਟੋ ਘੱਟ ਵਰ੍ਹਾ ਭਰ ਤਾਂ ਆਂਡੀ ਗੁਆਂਢੀ ਪੂਰਾ ਪੱਥ ਪਰਹੇਜ਼ ਰਖਦੇ ਹਨ ।

ਸ਼ਿਲੇ ਵਿੱਚ ਮਰੀ ਜਨਾਨੀ ਤੇ ਚਲੀਹੇ ਦੇ ਦਿਨਾਂ ਵਿੱਚ ਮਰੇ ਬੱਚੇ ਦੇ ਪਿਛੇ ਵੀ ਭੈੜੇ ਅਸਰ ਪੈਂਦੇ ਹਨ, ਇਸ ਲਈ ਬੱਚੇ ਦੇ ਜੰਮਣ ਵੇਲੇ ਮੰਜੇ ਹੇਠਾਂ ਦੰਦਲ ਦਾਤੀ, ਲੋਹੇ ਦਾ ਜਿੰਦਾ, ਮੰਤਰ ਪੜ੍ਹਾ ਕੇ ਪਾਣੀ ਦਾ ਕੁੱਜਾ ਰੱਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਨਾਲ ਹੀ ਬੋੜੇ ਠੀਕਰੇ ਵਿੱਚ ਧੁਖਦੇ ਗੋਹਿਆਂ ਵਾਲੀ ਗੁਗਲ ਦੀ ਧੂਣੀ ਲਈ ਅੱਗ ਮਘਾ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਜੋ ਕਈ ਦਿਨ ਧੁਖਦੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ । ਕਹਿੰਦੇ ਇਸ ਧੂਫ ਦੀ ਵਾਸ਼ਨਾ ਨਾਲ ਕੋਈ ਮਾੜੀ ਚੀਜ਼ ਜਨਮੀ ਤੇ ਬੱਚੇ ਦੇ ਨੇੜੇ ਨਹੀਂ ਫਟਕਣੀ ।

ਜੇ ਪੁੱਤਰ (ਬੱਚੇ) ਬਚਦੇ ਨਾ ਹੋਣ ਤਾਂ ਕਈ ਵਾਰੀ ਨਵ-ਜੰਮਿਆਂ ਪੁੱਤ ਡੇਰੇ ਦੇ ਸਾਧਾਂ ਨੂੰ ਚੜ੍ਹਾ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਵਈ; 'ਜੇ ਸਾਡੇ ਭਾਗ ਮਾੜੇ ਹੋਏ ਤਾਂ ਸਾਧਾਂ ਦੇ ਡੇਰੇ ਲਈ ਤਾਂ ਇਹ ਬਚ ਹੀ ਜਾਵੇਗਾ ।' ਕਈ ਬੱਚਾ ਜੰਮਣ ਵੇਲੇ ਨੱਕ ਵਿੰਨ੍ਹ ਕੇ ਨੱਥੂ ਜਾਂ ਨੱਥਾ ਸਿੰਘ ਨਾਉਂ ਰਖ ਦਿੰਦੇ ਹਨ । ਕਹਿੰਦੇ ਵਿੱਧੇ ਹੋਏ ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਮੌਤ ਨਹੀਂ ਭਿਟਦੀ । ਤਿੰਨਾਂ ਕੁੜੀਆਂ ਤੋਂ ਪਿਛੋਂ ਜੰਮਣ ਵਾਲੇ ਮੁੰਡੇ ਨੂੰ 'ਤੇਲੜ' ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ । ਤੇਲੜ ਪੁੱਤ ਜੰਮਣਾ ਘਰਦਿਆਂ ਲਈ ਨੁਕਸਾਨਦੇਹ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਦੇ ਜੰਮਣ ਪਿਛੋਂ ਘਰ ਵਿੱਚ ਹੋਣੀ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਵੱਡੇ ਦੀ ਮੌਤ ਜ਼ਰੂਰ ਹੋ ਕੇ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ, (ਕੀ ਪਹਿਲਾਂ ਸਾਰਾ ਟੱਬਰ ਅਮਰ ਹੀ ਹੁੰਦੇ ਹੋ) ਜੇ ਹੋਰ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਕਿਸੇ ਘਰ ਦੀ ਚੀਜ਼ ਦਾ ਨੁਕਸਾਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਕਿਧਰੇ ਅੱਗ ਤਾਂ ਜ਼ਰੂਰ ਹੀ ਲਗਦੀ ਹੈ । ਲੀਰ ਜਾਂ ਫੂਸ ਤੇ ਪੂਲੇ ਨੂੰ ਅੱਗ ਲੱਗ ਕੇ ਬੁਝ ਜਾਵੇ ਤਾਂ 'ਸੂਲੀ ਦੀ ਸੂਲ ਬਣ ਗਈ' ਆਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ 'ਚਲੋ ਬਲਾ ਟਲ ਗਈ' ਗ੍ਰਹਿ ਤਾਂ ਕਰਤਾ ਸੀ ।' ਤੇਲੜ ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਬਾਲੀ ਦਾ ਬੱਲਾ ਕੱਢ ਕੇ ਉਸ ਵਿਚੋਂ ਦੀ ਜਾਂ ਦਿਹਲੀਆਂ

ਪੱਟ ਕੇ ਹੇਠਾਂ ਦੀ ਟੋਆ ਪੁੱਟ ਕੇ ਲੰਘਾ ਕੇ ਸੁੱਧ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਇਉਂ ਕਰਨ ਨਾਲ ਫਿਰ ਤੇਲੜ ਦੇ ਸਾਰੇ ਮਾੜੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਹਟ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ।

ਅਠਵੇਂ ਮਹੀਨੇ ਜੰਮੇ ਬੱਚੇ ਨੂੰ 'ਅਠਰਾਹ' ਹੋਣ ਦੀ ਉਪਾਧੀ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ । ਅੱਵਲ ਤਾਂ ਕਹਿੰਦੇ ਅਠਰਾਹ ਬੱਚਾ ਬਚਦਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਜੇ ਬਚ ਰਹੇ ਤਾਂ ਮਾਪਿਆਂ ਵਿਚੋਂ ਜ਼ਰੂਰ ਇੱਕ ਅੱਧੇ ਜੀਅ ਦੀ ਭੇਟਾ ਲੈਂਦਾ ਹੈ । ਅਠਵੇਂ ਤੇ ਅਠਰਵੇਂ ਦਿਨ, ਤੇ ਇਉਂ ਅਠਰਾਂ ਵਰ੍ਹਿਆਂ ਤੱਕ ਉਸ ਦੀ ਇਹਤਿਆਜ਼ ਰੱਖੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ਕੁੱਤੇ ਦੇ ਮਹੀਨੇ ਪੁੱਤ ਦਾ ਜੰਮਣਾ ਬਹੁਤ ਮਾੜਾ ਖਿਆਲ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਜ਼ਰੂਰ ਕਿਸੇ ਦਾ ਸਿਰ ਲਏਗਾ ਜਾਂ ਫਿਰ ਆਪ ਮੌਤ ਦੇ ਮੂੰਹ ਚਲਿਆ ਜਾਵੇ । ਇਨ੍ਹਾਂ ਗੱਲਾਂ ਕਾਰਨ ਇਨ੍ਹਾਂ ਮਹੀਨਿਆਂ ਵਿੱਚ ਜੰਮੇ ਬਾਲਾਂ ਦੀ ਸੰਭਾਲ ਲਈ ਬੜੇ ਉਪਾਊ, ਤਵੀਤ ਤੇ ਯੰਤਰ ਮੰਤਰ ਕਰਾਏ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ।

ਬੱਚਾ ਜੰਮਣ ਅਤੇ ਸ਼ਿਲੇ ਦੇ ਦਿਨੀਂ, ਬਾਹਰ ਵਧਣ ਵਾਲੇ ਦਿਨ ਤੱਕ, ਹਰ ਜਨਾਨੀ ਬਾਰੇ ਖਾਸ ਇਹਤਿਆਜ਼ ਰੱਖੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ । ਕੁੱਤੇ ਬਿੱਲੇ ਦੀ ਰਾਖੀ, ਬਾਹਰੋਂ ਐਰ ਗੈਰ ਦਾ ਆਉਣ ਜਾਣਾ ਤੇ ਹੱਥ ਪੈਰ ਧੋਤੇ ਬਿਨਾਂ ਅੰਦਰ ਲੰਘਣਾ ਵਿਵਰਜਿਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ਜਣੇਪੇ ਘਰ ਦੀਆਂ ਨਿਸ਼ਾਨੀਆਂ ਦੱਸਣ ਲਈ ਸ਼ਰੀਰ ਦੇ ਹਰੇ ਪੱਤੇ, ਜੇ ਸ਼ਰੀਰ ਨਾ ਮਿਲੇ ਤਾਂ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਸੁਭਦਰੱਖਤ ਦੇ, ਰੱਸੀ ਵਿੱਚ ਪਰੇ ਕੇ ਬੂਹੇ ਅੱਗੇ ਲਟਕਾ ਦਿੰਦੇ ਹਨ । ਜੇ ਜਣੇਪਾ ਔਖਾ ਹੋ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਘਰ ਦੇ ਸਾਰੇ ਜਿੰਦੇ ਤੇ ਜਣਨੀ ਦੀ ਸਿਰ ਦੀ ਮੀਛੀ ਖੋਲ੍ਹ ਕੇ ਸਮਝਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਵਈ ਹੁਣ ਬੱਚਾ ਜ਼ਰੂਰ ਬਿਨ੍ਹਾਂ ਕਿਸੇ ਦਿੱਕਤ ਦੇ ਹੀ ਜੰਮ ਪਏਗਾ ।

ਛੋਟੇ ਛੋਟੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀਆਂ ਦੁੱਧ-ਦੰਦੀਆਂ ਜਦੋਂ ਉਗਣੀਆਂ ਸ਼ੁਰੂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ, ਜੇ ਰਾਤ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਚੰਦ ਵਲ ਜੇ ਦਿਨ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਸੂਰਜ ਵਲ ਮੂੰਹ ਕਰਾ ਕੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਮੂੰਹਾਂ ਤੋਂ ਅਖਵਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ :

'ਸੂਰਜਾ ਸੂਰਜਾ ! ਪੁਰਣਾ ਦੰਦ ਲੈ ਜਾਹ, ਨਵਾਂ ਦੰਦ ਦੇਹ ਜਾ ।'

ਅਖੇ! ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਨਾਲ ਨਵੇਂ ਦੰਦ ਛੇਤੀ ਆ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ।

ਵਿਆਹ ਸ਼ਾਦੀਆਂ ਵੇਲੇ ਬੜੇ ਧਿਆਨ ਨਾਲ ਸਾਹਾ ਸੁਧਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਗ੍ਰਹਿਆਂ ਦੀ ਰੇਖ ਦੇਖ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ਕੇਹੜੇ ਦਿਨ ਦਾ ਯੋਗ ਜੁੜਦਾ ਹੈ ? ਕਿਸ ਦਿਨ ਧਰਤੀ ਅਸਮਾਨ ਦਾ ਸੰਜੋਗ ਹੋ ਆਦਿ ਖਾਸ ਖਿਆਲ ਰੱਖਣ ਵਾਲੇ ਸੰਕੇਤ ਲੱਭੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਕਿਧਰੇ ਲਾੜਾ ਮੰਗਲੀਕ ਤਾਂ ਨਹੀਂ, ਕਿਸ ਸਿਤਾਰੇ ਦਾ ਕੇਹੜੇ ਵੇਲੇ ਮੰਦਾ ਚੰਗਾ ਅਸਰ ਪੈਂਦਾ ਹੈ । ਪਾਂਧਾ ਪੱਤਰੀ ਦੇਖ ਕੇ ਖਾਸ ਸਮਾਂ ਮੁਕੱਰਰ ਕਰਦਾ ਹੈ । ਭਾਵੇਂ ਸਿੰਘ ਸਭੀਆਂ ਦੇ ਜੋਰ ਪੈਣ ਕਾਰਨ ਇਹ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਤੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਘਟ ਗਈਆਂ ਹਨ, ਨਾਲੇ ਬਾਬਾ ਜੱਲੂਣ ਵੀ ਤਾਂ ਰਾਹ ਸਾਫ਼ ਕਰ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ, ਜੇ ਸਾਹਾ ਸੋਧਿਆ ਵੀ ਪਾਧਿਆਂ ਦੀਆਂ ਕੁੜੀਆਂ ਰੰਡੀਆਂ ਹੋ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ ਤਾਂ ਉਸ ਦੇ ਜੱਟ ਵੱਗੇ ਮੁਤਾਬਿਕ, ਇਹ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਅਤੇ ਜੋਤਸ਼ੀ ਹੋਰ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਕੀ ਸੁਆਰਨਗੇ—

ਵੇਦਾਂ ਦੇ ਘਰ ਪਿੱਟਣਾ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਦੇ ਘਰ ਰੰਡ ।

ਚਲ ਜੱਲੂਣਾ ਘਰ ਆਪਣੇ ਸਾਹਾ ਸੋਧ ਨਿਸੰਗ ।

ਮੌਤੋਂ ਕੁਮੌਤੋਂ ਮਰੇ ਬੰਦੇ ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਜਨਾਨੀ ਦੀ ਜੇ ਛੇਤੀ ਗਤੀ ਨਾ ਕਰਾਈ ਜਾਵੇ, 13 ਦਿਨਾਂ ਪਿਛੋਂ ਜਵਾਂ ਦੇ ਪਿੰਡ ਭਰਾ ਕੇ ਬਾਹਰਾ ਨਾ ਡੋਲਿਆ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਉਹ ਪ੍ਰੇਤ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਜਿਹੜਾ ਸੱਤ ਪੀਹੜੀਆਂ ਤੱਕ ਖਹਿੜਾ ਨਹੀਂ ਛੱਡਦਾ । ਮਰ ਕੇ ਬੰਦਾ ਪ੍ਰੇਤ ਦੀ ਜੂਨ ਨਾ ਪਵੇ, ਇਸ ਲਈ ਵੱਡੇ ਵੱਡੇ ਉਪਾਉ ਗਰੜ ਪੁਰਾਣ ਦੇ ਪਾਠ, ਘਰ ਦੇ ਚੌਹਾਂ ਖੂੰਜਿਆਂ ਵਿੱਚ 'ਕੁਝ', ਖਾਸ ਕਰ ਸਤਨਾਜ਼ਾ ਦੱਬ ਕੇ ਪੰਡਤਾਂ ਪਾਧਿਆਂ ਤੇ ਜਾਪ ਕਰਾਉਂਦੇ ਹਨ ।

ਇੱਕ ਗੱਲ ਮੇਰੇ ਪਿੰਡ ਦੀ ਸੁਣਨ ਵਾਲੀ ਹੈ; ਪਹਿਲਾਂ ਕੋਈ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਗਰੜ ਪੁਰਾਣ ਦਾ ਪਾਠ ਕਰਨ ਨਹੀਂ ਸੀ ਜਾਣਦਾ । ਬ੍ਰਾਹਮਣਾਂ ਨੇ ਸਾਰਾ ਜ਼ੋਰ ਲਾ ਕੇ ਇੱਕ ਮੁੰਡੇ ਨੂੰ ਗਰੜ ਪੜ੍ਹਾਇਆ । ਜਦੋਂ ਮੁੰਡਾ ਖਾਸਾ ਚਿਰ ਕਿਤੋਂ ਦੂਰੋਂ ਗਰੜ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਆਇਆ ਤਾਂ ਬ੍ਰਾਹਮਣਾਂ ਤੋਂ ਚਾਉ ਨਾ ਚੁੱਕਿਆ ਜਾਵੇ, ਖਿਆਲ ਇਹ ਸੀ ਹੁਣ ਜੇ ਹੋਰ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਮੇਰੇ ਠਰੇ ਬੰਦਿਆਂ ਤੋਂ ਪਿੰਡ ਦੀ ਆਮਦਨੀ ਤਾਂ ਪਿੰਡ ਵਿਚ ਰਹੇਗੀ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਵੱਡਾ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਪਿੰਡ ਵਿੱਚ ਇਸ਼ਤਿਹਾਰਬਾਜ਼ੀ ਕਰਦਾ ਫਿਰੇ, ਚੌਧਰੀ ! ਮੁੰਡਾ ਗਰੜ ਦਾ ਪਾਠ ਬੜਾ ਸੁਧ ਕਰਦੈ । ਮਜ਼ਾਲ ਐ ਅੱਖਰ ਉਕੇ ਸਾਰਾ ਗਰੜ ਮੂੰਹ ਜਬਾਨੀ ਕੰਠ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਬੈਠਾ ਭੁੱਟ ਭੁੱਟ ਪੜ੍ਹੀ ਜਾਂਦੈ । ਜੱਟਾਂ ਤੇ ਹੋਰ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਤਾਂ ਇਉਂ ਕਹਿੰਦਾ ਬੁਰਾ ਨਾ ਲੱਗਿਆ, ਸਗੋਂ ਕਹਿਣ, 'ਚੰਗਾ ਹੋਇਆ ਵੇਲੇ ਕੁਵੇਲੇ ਪਿੰਡੋਂ ਈ ਕੰਮ ਸਰ ਜਾਇਆ ਕਰੇਗਾ ।' ਪਰ ਇਹੋ ਗੱਲ ਉਹ ਸਹਿਜ ਸੁਭਾਉ ਬਾਣੀਆਂ ਦੇ ਘਰ ਆਖ ਬੈਠਾ । ਅਗੋਂ ਬਾਣੀਏ ਉਸਨੂੰ ਅਜੇਹੇ ਟੱਕਰੇ ਕਿ ਗੱਲ ਘਸੁੰਨ-ਮੁੱਕੀ ਤੱਕ ਜਾ ਪੁੱਜੀ ।

ਬਾਣੀਏ ਕਹਿਣ—'ਜੇ ਤੇਰਾ ਮੁੰਡਾ ਗਰੜ ਦਾ ਪਾਠ ਚੰਗਾ ਕਰ ਲੈਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਪਹਿਲਾਂ ਆਪਣੇ ਘਰ ਕਰਾ ਲਓ । ਸੁੱਖੀ ਸਾਂਦੀ ਸਾਡੇ ਘਰ ਤਾਂ ਸਾਰੇ ਹੀ ਰਾਜ਼ੀ ਬਾਜ਼ੀ ਨੇ । ਵਿਗੜਿਆਂ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਮੁੰਡੇ ਦੇ ਪਾਠ ਕਰਾਉਣ ਲਈ ਘਰ ਘਰ ਮੌਤਾਂ ਭਾਲਦਾ ਫਿਰਦੈ ?

ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਕਹੇ, 'ਦੇਖਾਂਗੇ ਜਦੋਂ ਬੋਡਾ ਕੋਈ ਨਾ ਮਰਿਆ, ਇਹ ਕਾਲ ਬੋਲੀ ਤਾਂ ਸਭ ਦੇ ਸਿਰਾਂ ਤੇ ਭਉਂਦਾ ਫਿਰਦੈ ।' ਆਂਢੀਆਂ ਗੁਆਂਢੀਆਂ ਨੇ ਵਿੱਚ ਪੈ ਕੇ ਲੜਨ ਹਟਾਏ । ਹਾਲਾਂ ਕੋਈ ਮਰਿਆ ਨਹੀਂ ਤੁਸੀਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਮਾੜੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਕਿਉਂ ਕਰਨ ਲੱਗੇ ਹੋ ? ਦੇਖੀ ਜਾਊ ਜਦੋਂ ਵੇਲਾ ਆਵੇਗਾ ।

ਨਰਕ ਤੱਕ ਵੀ ਬੰਦੇ ਨੂੰ ਕਿਤੇ ਸੌਖਾ ਜਿਹਾ ਬੋਡੇ ਅਪੜਨ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜੀਉਂਦੇ ਜੀਅ ਲਈ ਹਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਹੀਮ ਕੀਮ ਤੋਂ ਬਚਣ ਵਾਸਤੇ ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਦੇ ਭਾਈ ਤੋਂ ਸ਼ਬਦ ਲਿਖਾ ਕੇ ਤਾਂਬੇ ਅਤੇ ਚਾਂਦੀ ਦੇ ਤਵੀਤ ਮੜ੍ਹਾ ਕੇ ਗਲ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਪਾਏ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਜੇ ਕਿਸੇ ਟੱਬਰ ਦੇ ਜੀਅ ਦਾ ਸਿਰ ਦੁਖੇ, ਕਿਸੇ ਦੀ ਹੋਰ ਬਦ-ਪ੍ਰੇਰਨੀ ਕਾਰਨ ਤਬੀਅਤ ਨਾਸਾਜ਼ ਹੋ ਜਾਵੇ, ਤਕੀਏ ਵਾਲੇ ਸਾਈਂ ਤੋਂ ਗੁੱਗਲ ਕਰਾ ਕੇ ਉਸ ਨੂੰ ਕੋਰੇ ਚੱਪਣ ਵਿੱਚ ਪਾ ਕੇ ਪਹਿਲਾਂ ਧੂਣੀ ਢਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ਫਿਰ ਪਾਣੀ ਉਤੇ ਮੰਤਰ ਪੜ੍ਹਾ ਕੇ ਦੁਖ-ਹਰਨ ਪਾਣੀ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ । ਅੱਧਾ ਸਿਰ ਦੁਖੇ ਤਾਂ ਪੁੜ-ਪੁੜੀਆਂ ਨੂੰ ਠੀਕਰੀਆਂ ਨਾਲ ਘੁੱਟ ਕੇ ਮੰਤਰ ਪਾਠ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਇਹ ਮੰਤਰ ਕਿਹੋ ਜਿਹਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ? ਇਸ ਦੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਸਮਝੀ ਜਾਂਦੀ । ਜਿਸ ਨੇ ਮੰਤਰ ਪੜ੍ਹਨਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਉਸ ਦੇ 'ਹੱਥ ਜਸ' ਨੂੰ

ਪਹਿਲ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ ਭਾਈ ਅਮਕੇ ਬੰਦੇ ਦੇ ਤਾਂ ਬੱਸ ਫੂਕ ਮਾਰਨ ਦੀ ਘੋਲ ਹੈ, ਝੱਟ ਸਿਰ ਪੀੜ ਹੱਟ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ਇਹ ਸੇਵਾ ਗੁਰਸਿੱਖ ਗ੍ਰੰਥੀਆਂ ਤੇ ਚੰਗੇ ਆਚਰਣ ਵਾਲੇ ਸਿਦਕੀਆਂ ਤੋਂ ਵੀ ਲਈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ।

ਜਦੋਂ ਜਥੇਦਾਰ, ਸੰਤੋਖ ਸਿੰਘ ਨੇ ਸਿਰ, ਉਂਗਲਾਂ ਵਿਚ ਫੜ ਕੇ, 'ਸਿਰ ਮਸਤਕ ਰਖਿਆ ਪਾਰਬ੍ਰਹਿਮ ਪੜ੍ਹਨਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤਾ, ਮੈਨੂੰ ਤਾਂ ਬੱਸ ਉਦੋਂ ਸ਼ਾਂਤੀ ਮਿਲ ਗਈ, ਨ ਭਾਈ । ਆਪੇ ਆਪਣੇ ਨਿਹਚੇ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ ।' ਆਖ ਕੇ ਆਪਣੇ ਆਪੇ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਨਾਲ ਅਚੇਤ ਤੌਰ ਤੇ ਅਰੋਗ ਹੋਣ ਵਾਲੇ ਮੇਰੇ ਪਿੰਡ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਇਦ ਸਭ ਤੋਂ ਹੀ ਵਧੇਰੇ ਹਨ ।

ਲਵੇਰੀ ਮਹਿੰ ਤੇ ਗਾਂ ਵਕਤ ਸਿਰ ਦੁੱਧ ਨਾ ਦੇਵੇ ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਦੀ 'ਨਜ਼ਰ' ਲੱਗੀ ਹੋਈ ਮੰਨੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ਕਿਸੇ ਬੰਦੇ ਬਾਰੇ ਘਰ ਆਉਣ ਜਾਂ ਡੰਗਰ, ਬੱਛੇ ਦੇ ਸਲਾਹੁਣ ਦਾ ਸ਼ੱਕ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਉਸ ਦੇ ਪੈਰਾਂ ਦੀ ਮਿੱਟੀ ਚੁੱਕ ਕੇ ਸੱਤ ਵਾਰੀ ਉਸ ਡੰਗਰ ਦੇ ਉਤੋਂ ਦੀ ਘੁਮਾ ਕੇ ਚੁਲ੍ਹੇ ਵਿੱਚ ਸਾੜ ਦਿੰਦੇ ਹਨ । ਜੇ ਕਿਸੇ ਨਜ਼ਰ ਲਾਉਣ ਵਾਲੇ ਦਾ ਖੁਰਾ ਖੋਜ ਨਾ ਮਿਲੇ ਤਾਂ ਚੁਰਸਤੇ ਵਿਚੋਂ, ਕਿ ਏਥੋਂ ਦੀ ਤਾਂ ਉਹ ਲੰਘਿਆ ਹੀ ਹੋਵੇਗਾ-ਲੱਪ ਮਿੱਟੀ ਦੀ ਲਿਆ ਕੇ ਡੰਗਰ ਉਤੋਂ ਦੀ ਵਾਰ ਕੇ ਚੁਲ੍ਹੇ ਵਿੱਚ ਸਾੜ ਦਿੰਦੇ ਹਨ । ਹੋਰ ਕੁਝ ਨਾ ਬਣੇ ਤਾਂ ਲਾਲ ਮਿਰਚਾਂ, ਡੰਗਰਾਂ ਉਤੋਂ ਦੀ ਸੱਤ ਵਾਰ ਘੁਮਾ ਕੇ ਹੀ ਫੂਕ ਛੱਡਦੇ ਹਨ । ਨਜ਼ਰ ਦੇ ਮੰਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਦੂਰ ਕਰਨ ਲਈ ਕੋਈ ਉਪਾਊ ਜੁ ਕਰਨਾ ਹੋਇਆ ?

ਨਵਾਂ ਘਰ ਬਣਨ ਸਾਰ ਝੱਟ ਕਾਲਾ ਤਬਲਾ ਅਤੇ ਟੁੱਟਿਆ ਛਿੱਤਰ ਬਨੇਰੇ ਉੱਤੇ ਟੰਗ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਜੋ ਮਕਾਨ ਸੁਹਣਾ ਲੱਗਣ ਤੇ ਕਿਸੇ ਦੀ ਭੈੜੀ 'ਨਜ਼ਰ' ਨਾ ਲੱਗ ਜਾਵੇ ।

'ਨਜ਼ਰ' ਦੇ ਡਰ ਤੋਂ ਛੋਟੇ ਛੋਟੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਵਾਲ ਵਾਹ ਕੇ ਸੁਰਮਾ ਪਾ ਤਵੇ ਦੀ ਕਾਲਖ ਜਾਂ ਹਾਰੇ ਦੀ ਸੁਆਹ ਦਾ, ਮੱਥੇ ਨੂੰ ਟਿੱਕਾ ਲਾ ਦਿੰਦੇ ਹਨ । ਛੋਟੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਨਜ਼ਰ ਤੋਂ ਬਚਾਉਣ ਲਈ ਇੱਕ ਮੋਟਾ ਤੇ ਭੱਦਾ ਜਿਹਾ ਕਾਲਾ ਪੱਥਰ ਜਿਸ ਨੂੰ 'ਨਜ਼ਰ ਬਟੂ' ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਮੜ੍ਹ ਕੇ ਗਲ ਵਿਚ ਪਾ ਦਿੰਦੇ ਹਨ । ਕਈ ਵਾਰ ਇਸ ਕਰਾਏ ਹੋਏ ਧਾਗੇ ਨਾਲ ਚਾਂਦੀ ਦੀ ਤਲਵਾਰ ਦਾ ਚਿੰਨ੍ਹ ਤੇ ਸ਼ੇਰ ਦੀ ਜਾੜ੍ਹ ਵੀ ਮੜ੍ਹ ਕੇ ਅੜੰਗ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ਛੋਟੇ ਬੱਚਿਆਂ ਲਈ ਚਿਮਟਾ ਖੁਰਚਣਾ, ਪਰਾਂਤ ਵਿੱਚ ਧੋ ਕੇ ਪਾਣੀ ਪਿਆਉਣ ਤੇ ਪਿੰਡੇ ਉੱਤੇ ਛਿੱਤਕਣ ਨਾਲ ਵੀ ਕਹਿੰਦੇ ਨਜ਼ਰ ਦਾ ਅਸਰ ਦੂਰ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । —'ਅਖੇ! ਸੱਪ ਦਾ ਡੰਗਿਆ ਬੰਦਾ ਬਚ ਰਹਿੰਦੈ, ਪਰ ਨਜ਼ਰ ਦਾ ਡੰਗਿਆ ਨਹੀਂ ਬਚਦਾ । ਨਜ਼ਰ ਤਾਂ ਪੱਥਰਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਪਾੜ ਦਿੰਦੀ ਹੈ ।

ਨਜ਼ਰ ਲੱਗਣ ਦੀ ਅਹਿਮੀਅਤ ਦੱਸਣ ਵਾਲੇ ਇਸ ਦੇ ਬੜੇ ਕਰੜੇ ਔਗੁਣ ਦਸਦੇ ਹਨ । ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਗਲ ਵਿਚ ਨਜ਼ਰ ਬੱਟੂ-ਵਾਂਗ ਕਈ ਵਾਰੀ ਪਸ਼ੂਆਂ-ਲਵੇਰੀਆਂ ਤੇ ਚੰਗੇ ਬਲਦਾਂ ਦੇ ਗਲ ਵਿਚ ਘੋਰਿਆਂ ਦੀ ਮਾਲਾ ਅੰਦਰ ਪ੍ਰੋਕੇ ਗਲ ਵਿੱਚ ਹਾਰਾਂ ਨੂੰ ਪਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਜੋ 'ਗੁਰੂ ਦੇ ਜਾਇਆਂ' ਨੂੰ ਕੋਈ ਮੰਦੀ ਨਜ਼ਰ ਨਾ ਲੱਗੇ । ਮੰਦੀਆਂ ਰੂਹਾਂ ਦੇ ਪਰਛਾਵੇ ਨਾ ਸਤਾਉਣ । ਨਜ਼ਰ ਬੱਟੂ ਦੇ ਗੁਣ ਹੋਰ ਵੀ ਅਨਕਰੇ ਅਨੇਕ ਹਨ । ਨਜ਼ਰ ਲਈ ਹਬੋਲਾ, ਦੰਦਲਦਾੜੀ, ਸਰੀਹ ਜਾਂ ਨਿੰਮ ਤੇ ਪੱਤੇ ਲੈ ਕੇ ਸਿਆਣੇ ਮੰਤਰ ਪੜ੍ਹਦੇ

‘ਆਪਣੀ ਨਜ਼ਰ ਪਰਾਈ ਨਜ਼ਰ
ਭੈਣ ਅਤੇ ਭਾਈ ਦੀ ਨਜ਼ਰ
ਆਂਢੀ ਗੁਆਂਢੀ ਦੀ ਨਜ਼ਰ
ਸੱਜਣ ਮਿਤ ਦੀ ਨਜ਼ਰ
ਦੂਤੀ ਦੁਸ਼ਮਣ ਦੀ ਨਜ਼ਰ

ਜਿਸ ਕਿਸੇ ਦੀ ਨਜ਼ਰ ਹੈ ਚੁਲ੍ਹੇ ਵਿੱਚ ਸੜ ਮਰ ।’

ਨਜ਼ਰ ਕਹਿੰਦੇ ਨੇ ਕਈ ਵਾਰ ਆਪਣੀ ਵੀ ਲੱਗ ਜਾਂਦੀ ਹੈ,—ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਵਾਲੇ ਗੱਲ ਗੱਲ ‘ਟੱਚ ਵੁੱਡ, ਏਸੇ ਲਈ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਲਕੜੀ ਨੂੰ ਛੋਹਣ ਦਾ ਨਾਂ ਲੈ ਕੇ ਕਿਸੇ ਚੀਜ਼ ਨੂੰ ਚੰਗਾ ਕਹਿਣ ਨਾਲ ਉਹ ਚੀਜ਼ ਨਜ਼ਰ ਪਰੂਫ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ।

ਹਫ਼ਤੇ ਦੇ ਸੱਤ ਦਿਨ, ਆਪਣੇ ਚੰਗੇ ਮੰਦੇ ਫਲਾਂ ਕਾਰਨ ਵਖਰੇ ਵੱਖਰੀ ਮਹੱਤਤਾ ਦੇ ਲਖਾਇਕ ਮੰਨੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਮੰਗਲਵਾਰ ਜਾਂ ਐਤਵਾਰ ਨੂੰ ਸਿਰ ਨਹਾਉਣ ਪਿਛੋਂ ਕਿਸੇ ਬਾਲ ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਪੁੱਠੇ ਤਵੇ ਦੀ ਸੁਆਹ ਬੁਲ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮਲ੍ਹੇ ਬਿਨਾਂ, ਬਾਹਰ ਨਹੀਂ ਨਿਕਲਣ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ । ਖਿਆਲ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਦਿਨ ਇੱਲ-ਬੁਲਾ ਦੂਰੋਂ ਭੱਜ ਕੇ ਚਿਮੜਦੀ ਹੈ, ਪਰ ਇਹ ਕਾਲਾ ਧੱਬਾ ਦੇਖ ਕੇ ਨੇੜੇ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੀ । ਜੇ ਭੂਤ ਦਾ ਡਰ ਹੋਵੇ, ਸ਼ਿਵਿਆਂ ਵਿੱਚ ਦੀ ਲੰਘਣਾ ਹੀ ਪਵੇ ਤਾਂ ਬੱਚੇ ਹੱਥਾਂ ਵਿੱਚ ਲੋਹੇ ਦੇ ਕਿੱਲ ਫੜ ਲੈਂਦੇ ਹਨ । ਕਹਿੰਦੇ ਲੋਹੇ ਦੇ ਨੇੜੇ ਚੁੜੇਲਾਂ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੀਆਂ । ਕੀ ਜਾਣੀਏ ਲੋਹੇ ਦਾ ਕੜਾ ਪਹਿਨਣ ਦੀ ਫਿਲਾਸਫੀ ਦਾ ਪਿਛੋਕੜ ਵੀ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਗੁਣਾਂ ਤੇ ਨਿਰਭਰ ਹੋਵੇ । ਸ਼ਿਵਿਆਂ ਵਿੱਚ ਟੱਟੀ ਵਾਲੇ ਹੱਥ ਧੋਤੇ ਬਿਨਾਂ ਬੇ ਪਲੀਤੇ ਲੰਘਣਾ, ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਚੜ੍ਹਦੇ ਵਾਰ ਐਤਵਾਰ ਨੂੰ ਇੱਲ ਬਲਾ ਨੂੰ ਇੱਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸੱਦਾ ਦੇਣਾ ਹੀ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਆਖਦੇ ਹਨ, ਦੁਪਹਿਰੇ ਭੂਤ ਪ੍ਰੇਤ ਰੋਟੀ ਪਾਣੀ ਲਈ ਸ਼ਿਵਿਆਂ ਵਿੱਚ ਆਏ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਇਸ ਵੇਲੇ ਬੰਦੇ ਨੂੰ ਦੇਖ ਕੇ ਕੱਚੇ ਸਿਵੇ ਜਾਗ ਪੈਂਦੇ ਹਨ ।

ਦਿਨਾਂ ਬਾਰੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸ

ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਕਾਨੂੰਨ ਨੇ ਤਾਂ ਐਤਵਾਰ ਨੂੰ ਛੁੱਟੀ ਦਾ ਦਿਨ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ, ਪਰ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਬਾਣੀਏ ਇਸ ਦਿਨ ਹੱਟੀਆਂ ਦੀਆਂ ਚੌਕੜੀਆਂ ਉੱਤੇ ਇਸ ਲਈ ਪੋਚਾ ਫੇਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਉਂ ਹਫ਼ਤਾ ਭਰ ਗਾਹਕੀ ਚੰਗੀ ਪੈਂਦੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ । ਗੁਰੂਵਾਰ ਜੋ ਹੋਇਆ—ਇਸ ਬਾਰੇ ਮਸ਼ਹੂਰ ਹੈ:

‘ਐਤਵਾਰ ਜਾਣੀਏ, ਹੱਟਾ ਲਿੱਪਣ ਬਾਣੀਏ ।’

ਸੋਮਵਾਰ ਚੰਗਾ ਸੁਭ ਦਿਨ ਮੰਨਿਆ ਗਿਆ ਹੈ । ਸੋਮਵਾਰੀ ਮੱਸਿਆ ਤੇ ਜੇ ਕਿਧਰੇ ਉਹ ਵੀ ਚੇਤ ਜਾਂ ਭਾਦਰੋ ਦੀ ਆ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਦੂਰ ਨੇੜੇ ਦੇ ਤੀਰਥਾਂ ਉੱਤੇ ਮਨ ਦੀਆਂ ਮੁਰਾਦਾਂ ਪੂਰੀਆਂ ਕਰਨ ਲਈ ਬੁੱਢੀਆਂ ਦੇ ਜੱਬਿਆਂ ਦੇ ਜਥੇ ਨੇੜੇ ਦੇ ਤੀਰਥ ਤਲਾਉ ਦਰਿਆਉ ਵੱਲ ਵਹੀਰਾਂ ਪਾ ਦਿੰਦੇ ਹਨ । ਸੋਮਵਾਰ ਨੂੰ ਮੰਜੀ ਬੁਣਨ ਦਾ ਉਦਘਾਟਨ ਕਰ ਲੈਣ ਹੀ ਬੜਾ ਲਾਹੇਵੰਦ ਹੈ:

‘ਜੇ ਸੁਖ ਸੁੱਤਾ ਲੋੜਦੈ, ਮੰਜੀ ਉਠੀ ਸੁਆਰ ।’

ਮੰਗਲਵਾਰ ਕੁਛ ਮਾੜਾ ਦਿਨ ਹੈ । ਜੇ ਕਿਸੇ ਦਾ ਸਿਰ ਦੁੱਖਦਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਝੱਟ ਲਖਣ ਲਾ ਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਮੰਗਲਵਾਰ ਨੂੰ ਕੇਸੀ ਨਹਾਉਣ ਕਰਕੇ ਦੁੱਖਦਾ ਹੋਵੇਗਾ । ਮੰਗਲਵਾਰ ਨੂੰ ਹਨੂਮਾਨ ਦਾ ਦਿਨ ਸਮਝ ਕੇ ਮਾਸ ਪਕਾਉਣਾ ਤੇ ਖਾਣਾ ਮੰਦਾ ਸਮਝਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਮੰਗਲਵਾਰ ਨੂੰ ਤਾਂ ਭਾਈ ! ਟੋਭੇ ਵਿੱਚ ਮਹਿੰ ਵੀ ਸਿਰ ਨਹੀਂ ਭਿਉਂਦੀ । ਨਾਲ ਹੀ ਮੰਗਲਵਾਰ ਨੂੰ ਮਰਦ ਦਿਨ ਵੀ ਮੰਨਿਆ ਗਿਆ ਹੈ । ਨਵੇਂ ਘਰ ਦੀ ਇਸ ਦਿਨ ਨੀਂਹ ਧਰਨੀ ਚੰਗੀ ਸਮਝੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ਇੱਟਾਂ ਦੇ ਆਵੇ ਜਾਂ ਭੱਠੇ ਨੂੰ ਅੱਗ ਦੇਣ ਲਈ ਇਸ ਦਿਨ ਦਾ ਵਿਚਾਰ ਸੁਭ ਹੈ, ਪਰ ਮੰਗਲਵਾਰ ਤੇ ਬੁੱਧਵਾਰ ਨੂੰ ਪਹਾੜ ਵੱਲ ਜਾਣਾ ਕੁ-ਸ਼ਗਨਾਂ ਮੰਨਿਆ ਗਿਆ ਹੈ:—

ਮੰਗਲ ਬੁੱਧ ਨਾ ਜਾਈਏ ਪਹਾੜ,

ਜਿੱਤੀ ਬਾਜ਼ੀ ਆਈਏ ਹਾਰ ।

ਬੁੱਧਵਾਰ ਨੂੰ ਲੰਮੀਆਂ ਵਾਟਾਂ ਵਾਲੇ ਪੈਂਡੇ ਟੁਰਨਾਂ, ਮਾੜਾ ਖਿਆਲ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ :

ਬੁੱਧਵਾਰ ਉਭੇ ਨਾ ਜਾਈਏ,

ਜੇ ਜਾਈਏ ਤਾਂ ਬੜਾ ਦੁਖ ਪਾਈਏ ।’

ਉਂਵ ‘ਬੁੱਧ ਕੰਮ ਸੁਧ’ ਦੇ ‘ਪ੍ਰਵਚਨ’ ਮੁਤਾਬਕ ਜਿਹੜਾ ਕੰਮ ਬੁੱਧ ਨੂੰ ਅਰੰਭਿਆ ਜਾਵੇ, ਕਹਿੰਦੇ—ਬੜੀ ਸ਼ਾਨ ਨਾਲ ਪੂਰਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਬੁੱਧਵਾਰ ਨੂੰ ਨਵੇਂ ਕਪੜੇ ਪਾਉਣ ਜਿਹਾ ਤਾਂ ਹੋਰ ਚੰਗਾ ਸ਼ਗਨ ਹੀ ਨਹੀਂ :

ਬੁੱਧ ਸ਼ਨਿਚਰ ਕਪੜੇ, ਗਹਿਣੇ ਐਤਵਾਰ ।

ਦਿਨਾਂ ਦੇ ਚੰਗੇ ਮੰਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਫਸਲਾਂ ਦੇ ਕੰਮ ਕਾਜ ਅਰੰਭਵ ਵੇਲੇ ਵੀ ਸੁਭ-ਅਸੁਭ ਮੰਨੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਜਿਵੇਂ ਵਾਢੀ ਤੇ ਬੀਜਾਈ ਲਈ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਹੈ :—

ਮੰਗਲ ਦਾਤੀ ਬੁਧ ਬਿਆਈ ।

ਬੁੱਧ ਪਿਛੋਂ ਵੀਰਵਾਰ ਫਿਰ ਮਾੜਾ ਦਿਨ ਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਇਸ ਦਿਨ ਕੁੜੀਆਂ ਆਪਣੇ ਵੀਰਾਂ ਨੂੰ ਘਰੋਂ ਨਹੀਂ ਟੋਰਦੀਆਂ । ਕਹਿੰਦੀਆਂ ਵੀਰਵਾਰ ਦੇ ਵਿਛੜੀਆਂ ਵੀਰਾਂ ਦੇ ਫਿਰ ਛੇਤੀ ਮੇਲ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ । ਵੀਰਵਾਰ ਨੂੰ ਗਿਰਾਂ, ਜਾਣੀ ਰਿਸ਼ਤੇ ਨਾਤੇ ਵਿੱਚ ਜਾਣਾ ਵੀ ਚੰਗਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ, ਦੂਰ ਦਾ ਪੈਂਡਾ ਤਾਂ ਹੋਰ ਵੀ ਮਾੜਾ ਹੈ :

ਵੀਰਵਾਰ ਨਾ ਜਾਣੀਏ ਲੰਮੇ,

ਚਾਹੇ ਘਰ ਬਹੀਏ ਨਿਕੰਮੇ ।’

ਮੰਗਲਵਾਰ ਤੇ ਸ਼ਨਿਚਰ ਨੂੰ ਦਹੀਂ ਖਾ ਕੇ ਘਰੋਂ ਗਿਰਾਂ ਜਾਣਾ ਚੰਗਾ ਸ਼ਗਨ ਹੈ ।

ਜੁੰਮਾ (ਸ਼ੁਕਰਵਾਰ) ਦਿਨ ਤਾਂ ਚੰਗਾ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਖਾਸ ਕਰ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦੀ ਜੁੰਮੇ ਰਾਂਤ ਬੜੀ ਮਾਨਤਾ ਵਾਲੀ ਕਹੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ਪਰ ਕਿਸੇ ਦੇ ਘਰ ਤਾਬੇ ਦੇ ਪੈਸੇ ਮੰਗਣ ਆਏ ਮੰਗਤੇ ਡਕਾਉਤ ਦੀ ਤੇਲ ਵਾਲੀ ਬਾਟੀ ਵਿੱਚ ਪਾ ਕੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਹੁਣ ਸ਼ਨਿਚਰ ਲਹਿ ਗਿਆ ਹੈ । ਨਾ ਮੰਨੀਏ ਤਾਂ ਇਹ ਕਰੋਪੀ ਦੇ ਘਰ ਆਇਆ ਬਹੁਤ ਕਰੜਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ।

ਸ਼ਨਿਚਰ ਦੇ ਦਿਨ ਨੂੰ ਆਮ ਲੋਕੀ 'ਵਾਰ' ਹੀ ਆਖਦੇ ਹਨ, ਮਾਨਤਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਦਿਨ ਪ੍ਰਭਾਵ ਬਹੁਤ ਕਰਤਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ।

ਕਹਿੰਦੇ ਵਾਰੀ, ਐਤਵਾਰੀ ਕਿਸੇ ਦੇ ਕਾਣ ਮਕਾਣ ਜਾਣਾ ਚੰਗਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ । ਅਗਲੇ ਦੇ ਬੂਰੇ (ਬਾਰ) ਅਗੇ ਮਕਾਣਾ ਬੋੜੇ ਬਿਠਾਈ ਰਖਣੀਆਂ ਨੇ । ਐਤਵਾਰ ਨੂੰ ਦਰਿਆ ਪਾਰ ਲੰਘ ਕੇ ਕੰਮ ਕਰਨ ਜਾਣਾ ਵੀ ਮੰਦਾ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਜਿਥੇ ਦਰਿਆ ਨੇੜੇ ਨਹੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਪਿੰਡਾਂ ਦੇ ਲੋਕ ਇਸ ਅਸੂਲ ਨੂੰ ਕਈ ਵਾਰ ਇਥੋਂ ਤੱਕ ਵੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਨਾਲ ਲਗਦੇ ਸੂਏ (ਰਜਵਾਰੇ) ਦੇ ਪਾਰਲੇ ਪਿੰਡ ਵੀ ਨਹੀਂ ਜਾਣਾ, ਕਹਿੰਦੇ ਗੱਲ ਤਾਂ ਓਹੋ ਹੈ, ਇਹ ਸੁਆ ਵੀ ਤਾਂ ਦਰਿਆ ਵਿੱਚੋਂ ਨਿਕਲਿਆ ਹੈ, ਛੋਟਾ ਦਰਿਆ :

ਐਤਵਾਰ ਨਾ ਲੰਘੇ ਪਾਰ,

ਮਤੇ ਜਿੱਤੀ ਬਾਜ਼ੀ ਆਵੇ ਹਾਰ ।

ਦਿਨਾਂ ਦੇ ਚੰਗੇ ਮੰਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਡੰਗਰਾਂ ਦੀ ਖਰੀਦ ਫਰੋਖਤ ਕੇ ਸੌਦਿਆਂ ਉੱਤੇ ਪ੍ਰਭਾਵੀ ਹੁੰਦੇ ਅਨੁਭਵ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ :

ਮੰਗਲ ਧੋਰੀ ਵਰਜੀਏ, ਬੁਧ ਵਰਜੀਏ ਗਾਏ ।

ਸ਼ੁਕਰ ਘੋੜੀ ਵਰਜੀਏ, ਭੈਸ ਸ਼ਨੀਚਰ ਵਾਰ ।

ਸੱਤਾਂ ਦਿਨਾਂ ਤੋਂ ਦਿਲਾਵਾ ਕੁਝ ਦਿਨ ਹੋਰ ਵੀ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮਹੱਤਤਾ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਬਾਰੇ ਵਹਿਮ ਭਰਮ ਵਿਲੱਖਣ ਹਨ:

ਜਿਵੇਂ ਲੋਹੜੀ ਤੋਂ ਦੂਜਾ ਦਿਨ 'ਬਾਰੀ' ਤੇ ਤੀਜਾ ਦਿਨ 'ਤੇਰੀ' ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਇੰਨਾ ਬਾਰੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਹੈ, ਅਖੇ ! ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰ ਦੇ ਘਰ ਨਹੀਂ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ । ਜੇ ਇਸ ਦਿਨ ਅਗਲੇ ਦੇ ਮੰਜੇ ਦੀ ਬਾਰੀ ਦੱਬੀ ਜਾਵੇ (ਮੰਜੇ ਉੱਤੇ ਬੈਠ ਜਾਵੇ) ਤਾਂ ਉਸ ਦੇ ਘਰ ਫਿਰ ਸਾਰਾ ਸਾਲ ਪ੍ਰਹੁਣੇ ਆਉਂਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ।

ਇਉਂ ਵੱਡੇ ਵੱਡੇ ਤਿਉਹਾਰਾਂ ਵਾਲੇ ਦਿਨਾਂ ਦੇ ਵੀ ਖਾਸ ਵਿਚਾਰ ਹਨ । ਹੌਲੀ ਲੋਹੜੀ, ਦੀਵਾਲੀ ਜੇ ਕਿਧਰੇ ਮੰਗਲਵਾਰੀ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਪਿੰਡ ਦੀਆਂ 'ਸਿਆਣੀਆਂ' ਬੁਢੀਆਂ ਜਦੋਂ ਪਤਾ ਲੱਗੇ ਉਦੋਂ ਹੀ ਕੁੜੀ ਦੱਬ ਕੇ ਆਇਆਂ ਵਾਂਗ ਅਫਸੋਸੇ ਜਿਹੇ ਮੂੰਹ ਬਣਾ ਬਣਾ ਗੱਲਾਂ ਕਰਨ ਲਗ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ ਕਿ ਐਤਕੀ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਪ੍ਰਿਥਵੀ ਉਤੇ ਕੀ ਭਾਰ ਪੈਣਾ ਹੈ । ਸਾਰੇ ਤਿੱਥ ਤਿਉਹਾਰ ਮੰਗਲ ਵਾਰੇ ਹੀ ਆ ਰਹੇ ਹਨ :—

ਹੌਲੀ ਲੋਹੜੀ ਅਤੇ ਦੀਵਾਲੀ, ਮੰਗਲਵਾਰੀ ਹੋਏ ।

ਚਰਖ ਚੜ੍ਹੇਗੀ ਪ੍ਰਿਥਵੀ ਵਿਰਲਾ ਜਾਵੇ ਕੋਏ ।

ਜੇਠ ਦੀ ਦਸਵੀਂ ਜੇ ਸ਼ਨਿਚਰਵਾਰੀ ਆ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਵੀ ਖੈਰ ਨਹੀਂ ਸਮਝੀ ਜਾਂਦੀ, ਕਹਿੰਦੇ ਉਸ ਵਰ੍ਹੇ ਜ਼ਰੂਰ ਕਾਲ ਪੈਂਦਾ ਹੈ :

ਜੇਠ ਵਿਧੀ ਦਸਵੀਂ ਜੇ ਸ਼ਨਿਚਰ ਹੋਏ ।

ਪਾਣੀ ਹੋਏ ਨਾ ਧਰਤ ਪਰ ਵਿਰਲਾ ਜੀਵੇ ਕੋਏ ।

ਜੇ ਗੱਲ ਕੁਝ ਹੋਰਵੇਂ ਹੋਏ, ਜਿਵੇਂ ਆਖਦੇ ਹਨ :—

ਸੁੱਕਰ ਉਠੇ ਬੱਦਲੀ, ਕਰੇ ਮਨਿਚਰ ਛਾਂ ।

ਭੱਟ ਕਰੇ ਸੁਣ ਭਠਣੀ, ਬਰਸੇ ਬਾਝ ਨਾ ਜਾਂ ।

ਫਿਰ ਤਾਂ ਵਰ੍ਹਿਆਂ ਦੇ ਕਾਲ ਦੂਰ ਕਰ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ਅੰਨ ਧੰਨ ਬਹੁਤ ਉਪਜਦੇ ਹਨ ।

ਡੰਗਰਾਂ ਬਾਰੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸ

ਡੰਗਰਾਂ ਬਾਰੇ ਵਹਿਮੀਆਂ ਭਰਮੀਆਂ ਦੀਆਂ ਸਹਿਸ ਸਿਆਣਪਾਂ ਦਾ ਚੱਕਰ ਵੱਖਰਾ ਚਲਦਾ ਹੈ । ਕਹਿੰਦੇ ਕਾਲੇ ਰੰਗ ਦੀ ਕਪਲਾ ਗਊ, ਇਕ ਦਿਨ ਵੀ ਭਲੇ ਘਰ ਰੱਖਣੀ ਚੰਗੀ ਨਹੀਂ, ਛੇਤੀ ਬ੍ਰਾਹਮਣਾਂ ਨੂੰ ਪੁੰਨ ਕਰ ਦੇਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ । ਜੇ ਬਣ ਤੇ ਲਿਉਟੀ ਕਾਲੀ ਨਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਫਿਰ ਉਤਨੀ ਕਸਰਵੰਦੀ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦੀ । ਭਾਦੋ ਦੇ ਮਹੀਨੇ ਸੂਦੀ ਗਾਂ, ਹਾਨੀਕਾਰਕ ਮੰਨੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ਕੀ ਪਤਾ ਇਸ ਦਾ 'ਗ੍ਰਹ' ਕਿਸ ਜੀਅ ਉੱਤੇ ਪੈ ਜਾਵੇ । ਪਰ ਜੇ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਨੂੰ ਪੁੰਨ ਕਰ ਦੇਵੇ! ਫਿਰ ਅੱਧ ਟਲ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਨਾ ਹੋਇਆ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਕੁ ਸ਼ਗਨਾਂ ਦੇ ਕਾਲੇ ਸਿਆਹ ਲੇਖਾਂ ਲਈ ਸਿਆਈ ਚੱਟ ਹੋਇਆ ?

ਪੰਜ ਕਲਿਆਣੀ ਮਹਿੰ, ਜਿਸ ਦੇ ਚਾਰੇ ਖੁਰ ਚਿੱਟੇ, ਤੇ ਮੱਥੇ ਉੱਤੇ ਚਟਾਕ ਹੋਵੇ, ਭਾਗਾਂ ਵਾਲੀ ਸਲੱਖਣੀ ਮੰਨੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ਜੇ ਕਾਲੇ ਰੰਗ ਦੀ ਮਹਿੰ ਦੀ ਪੂਛ ਦਾ ਚੌਰ ਵੀ ਕਾਲਾ ਹੋਵੇ ਅਕੇ ਉਸ ਘਰ ਵਾਧਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ, ਘਾਤੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ । ਜੇ ਘੋੜੀ ਦੇ ਮੱਥੇ ਉੱਤੇ ਚਿੱਟਾ ਚਟਾਕ ਹੋਵੇ ਤਾਂ 'ਤਾਰੇ ਵਾਲਾ ਘੋੜਾ' ਲੈ ਡੁਬੇਗਾ ਬੋਤਾ । ਸਾਰੀ ਕੁੱਲ ਲਈ ਨੁਕਸਾਨ ਵੰਦਾ ਸਮਝਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ।

ਪਸ਼ੂ ਖਰੀਦਣ ਵੇਲੇ ਚਲ ਰਹੇ ਸੌਂਦੇ ਦੀ ਚਰਚਾ ਸਮੇਂ ਗੋਰਾ ਕਰੇ ਤਾਂ ਚੰਗਾ, ਮੂਤ ਦੇਵੇ ਤਾਂ ਮਾੜਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ਲਵੇਗਾ ਖਰੀਦਣ ਵੇਲੇ ਭਰੇ ਬਣੀਂ ਘਰੇ ਲਿਆਉਣਾ, ਲਾਭਕਾਰੀ ਸਮਝਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਨਵੇਂ ਖਰੀਦੇ ਪਸ਼ੂ ਨੂੰ ਘਰ ਲਿਆ ਕੇ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਕਾਂਸ਼ੀ ਦੇ ਭਾਂਡੇ-ਛੋਨੇ ਜਾਂ ਥਾਲੀ ਵਿੱਚ-ਚਾਂਦੀ ਦਾ ਕੋਈ ਗਹਿਣਾ ਪਾ ਕੇ ਸੁੰਘਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਨਾਲ ਹੀ ਪਸ਼ੂ ਦੇ ਮੂਹਰੇ ਛੋਲੇ ਰੱਖ ਦਿੱਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਤਾਂ ਜੋ ਪਸ਼ੂ ਛੋਲਿਆਂ ਦੇ ਲਾਲਚ ਹੀ ਚਾਂਦੀ ਨੂੰ ਮੂੰਹ ਮਾਰ ਲਵੇ, ਪਹਿਲਾਂ ਛੋਲੇ ਪਾਉਣੇ ਅਖੇ ਉਂ ਵੀ 'ਚੰਗੇ' ਹੁੰਦੇ ਹਨ ।

ਇਉਂ ਸਾਉਣ ਦੇ ਮਹੀਨੇ ਘੋੜੀ, ਮਾਂਘ ਵਿੱਚ ਮਹਿੰ, ਭਾਦੋ ਵਿੱਚ ਸੂਦੀ ਗਾਂ, ਘਰ ਵਿੱਚ ਰੱਖਣੀ ਕਿਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵੀ ਚੰਗੀ ਨਹੀਂ । ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵੇਚ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਜੇ ਪਤਾ ਨਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਕੋਈ ਡਰ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ, ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਜਾ ਕੇ ਵੀ ਇਹ ਕਿਸੇ ਜੀਅ ਦਾ ਸਿਰ ਦਾ ਸਿਰ ਲੈਂਦੀਆਂ ਹਨ ।

ਊਠ, ਮਹਿੰ, ਗਾਂ, ਬਲਦ, ਕਿੱਲੇ ਤੇ ਬੰਨ੍ਹਿਆ ਝੂਲਦਾ (ਹਿਲਦਾ) ਰਹੇ, ਜਾਂ ਸਿੰਝਾਂ ਨਾਲ ਕਿੱਲਾ ਠਕੋਰੇ (ਕਿੱਲੇ ਨਾਲ ਸਿਰ ਮਾਰੇ) ਤਾਂ ਸਿਆਣੇ ਝੱਟ ਵੇਚ ਦਿੰਦੇ ਹਨ । ਕਹਿੰਦੇ ਅਜਿਹੇ ਡੰਗਰ ਦਾ ਕਿੱਲੇ ਨਾਲ ਵੈਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਖਬਰੇ ਕਦੇ ਕਿੱਲਾ ਸੁੰਨਾ ਕਰ ਜਾਵੇ । ਪਰ ਜੇ ਕਿੱਲਾ ਚੱਟਦਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਚੰਗਾ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਵਈ ਕਿੱਲੇ ਨੂੰ ਪਿਆਰ ਕਰਦਾ ਹੈ ।

ਸੇਹ ਦਾ ਤਕਲਾ ਕਿਸੇ ਦੇ ਘਰ ਕੋਈ ਸੁੱਟ ਜਾਵੇ, ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਸਿਰ ਦੇ ਵਾਲਾਂ ਜਾਂ ਉਠ ਦੇ ਪੈਰ ਦੀ ਹੱਡੀ ਕਿਸੇ ਦੀ ਸਥਾ. ੩ ਜਾਂ ਵੇਹੜੇ ਵਿੱਚ ਦੱਬ ਜਾਵੇ, ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਉਸ ਘਰੋਂ ਲੜਾਈ ਕਦੇ ਵੀ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦੀ ।

ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਸੱਪ ਲੜ ਜਾਏ ਤਾਂ ਉਸ ਦੇ 'ਸੱਪ ਲੜਿਆ' ਨਹੀਂ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ, ਸਗੋਂ ਉਸ ਨੂੰ 'ਮੇਹਰ ਹੋਈ' ਜਾਂ ਕੀਤਾ ਡੱਸਿਆ ਆਖਦੇ ਹਨ । ਅਖੋ ! 'ਸੱਪ ਲੜਿਆ' ਕਹਿਣ ਨਾਲ ਵਿਹੁ ਵਧੇਰੇ ਚੜ੍ਹਦੀ ਹੈ ਤੇ ਗੁੱਗਾ ਪੀਰ ਗੁੱਸੇ ਹੋ ਕੇ ਫਿਰ ਜਾਨੋਂ ਦੀ ਕੱਢ ਦਿੰਦਾ ਹੈ । ਗੁੱਗੇ ਦੀ ਚੌਕੀ ਭਰਨੀ, ਗੁੱਗਾ ਨੌਮੀ ਤੇ ਅਨੰਤ-ਚੰਦਾ ਨੂੰ ਗੁੱਗੇ ਦੀ ਮਾੜੀ ਤੇ ਜਾ ਕੇ ਮਿੱਟੀ ਕੱਢਣੀ, ਗੁੱਗੇ ਨੂੰ ਖੁਸ਼ ਰੱਖਣ ਲਈ ਇੰਨੀ ਕੁ ਸਾਧਨਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ । ਜੇ ਗੁੱਗੇ ਦੀ ਮਾੜੀ ਦੂਰ ਹੋਣ ਕਾਰਨ ਉਥੇ ਨਾ ਜਾਇਆ ਜਾ ਸਕੇ ਤਾਂ ਪਿੰਡੇ ਨੇੜੇ ਲੱਗਦੀ ਕਿਸੇ ਉਚੀ ਦੈੜ (ਵੱਡੇ ਟਿੱਬੇ) ਉਤੇ ਹੀ ਮੂੰਹ ਹਨੇਰੇ ਮਿੱਟੀ ਕੱਢ ਕੇ ਮਨ ਦਾ ਬੋਝ ਲਾਹ ਆਉਂਦੇ ਹਨ । ਜਿਸ ਡੰਗਰ ਜਾਂ ਬੰਦੇ ਦਾ ਇਸ ਵਰ੍ਹੇ ਸੱਪ ਲੜਿਆ ਹੋਵੇ ਉਸ ਨੂੰ ਗੁੱਗੇ ਦੀ ਮਾੜੀ ਉੱਤੇ ਲਿਜਾ ਕੇ ਚੌਕੀ ਭਰਵਾਈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ਕਈ ਗੁੱਗਾ ਭਗਤ, ਕਿ, ਆਉਂਦੇ ਵਰ੍ਹੇ ਗੁੱਗਾ ਪੀਰ ਸੁੱਖ ਰਖੇਗਾ, ਪੇਸ਼ਗੀ ਹੀ ਚੌਕੀ ਭਰ ਆਉਂਦੇ ਹਨ । ਜੇ ਸੱਪ-ਸਲੂੰਡੀ ਤੋਂ ਵਰ੍ਹਾ ਚੰਗਾ ਨਿਕਲ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਇਸ ਚੌਕੀ ਭਰੀ ਦਾ ਫਲ ਸਮਝ ਕੇ ਹਿਸਾਬ ਜਮ੍ਹਾ ਖਰਚ ਕਰਕੇ ਬਰਾਬਰ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਕਹਿੰਦੇ ਧਰਤੀ ਵਿਚ ਭੈੜਿਆ ਜੀਵਾਂ ਦੀ ਕੀ ਟੋਟ ਐ ਜੇ ਗੁੱਗੇ ਦੀ ਚੌਕੀ ਭਰੀ ਸੀ ਤਾਂ ਹੀ ਸਾਲ ਦਾ ਲੰਘਿਆ ਹੈ ?

ਕੁਦਰਤੀ ਆਫ਼ਤਾਂ ਬਾਰੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸ

ਅਸਮਾਨ ਉੱਤੇ ਬਿਜਲੀ ਕੜਕਦੀ ਹੋਵੇ, ਸਿਆਣੀਆਂ ਬੁੜੀਆਂ ਮਾਮੇ-ਭਾਣਜੇ ਨੂੰ ਝੱਟ ਵੱਖ ਵੱਖ ਕਰ ਦਿੰਦੀਆਂ ਹਨ । ਖਿਆਲ ਹੈ ਕਿ, ਮਾਮੇ ਭਾਣਜੇ ਉੱਤੇ ਬਿਜਲੀ ਮੱਲੇ ਜ਼ੋਰੀ ਹੀ ਆ ਡਿੱਗਦੀ ਹੈ । ਹਾਲਾਂ ਕਿ ਇਹ ਘਟਨਾ ਕਿਸੇ ਨੇ ਕਦੇ ਕਿਧਰੇ ਵਰਤੀ, ਸੁਣੀ ਘੱਟ ਹੀ ਦੇਖੀ ਹੋਵੇਗੀ ।

ਬਿਜਲੀ ਦੇ ਡਿੱਗਣ ਤੇ ਬਣਨ ਬਾਰੇ ਪੌਰਾਣਿਕ ਕਹਾਣੀ ਇਉਂ ਦੱਸੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਬਿਜਲੀ ਇੱਕ ਕੁੜੀ ਹੈ ਜੋ ਅਸਮਾਨ ਉੱਤੇ ਭੱਜੀ ਫਿਰਦੀ ਹੈ । ਕਹਿੰਦੇ ਕਿਸ਼ਨ ਜੀ ਦੇ ਮਾਮੇ ਕੰਸ ਨੂੰ, ਜੋਤਸ਼ੀਆਂ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ ਕਿ ਤੇਰਾ ਰਾਜ ਖੋਹਣ ਵਾਲਾ, ਤੇਰੀ ਭੈਣ ਦੀ ਕੁੱਖੋਂ ਪੈਦਾ ਹੋਵੇਗਾ । ਇਸ ਲਈ ਕੰਸ ਆਪਣੀ ਭੈਣ ਦੇ ਜੰਮਦੇ ਬੱਚੇ ਹੀ ਮਰਵਾ ਦਿੰਦਾ ਸੀ । ਜਦੋਂ ਕਿਸ਼ਨ ਜੀ ਜੰਮੇ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਥਾਂ ਪਘੁੰਤੇ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਕੁੜੀ ਵੱਟਾ ਕੇ ਰੱਖ ਦਿੱਤੀ, ਤੇ ਕਿਸ਼ਨ ਜੀ ਨੂੰ ਲੁਕੋ ਕੇ ਕਿਧਰੇ ਹੋਰ ਲਿਜਾਇਆ ਗਿਆ । ਪਰ ਕੰਸ, ਕਿਸ਼ਨ ਜੀ ਨਾਲੋਂ ਵੱਡਾਈ ਹੋਈ ਕੁੜੀ ਦਾ ਜੀਉਂਦਾ ਰਹਿਣਾ ਵੀ ਨਹੀਂ ਝੱਲ ਸਕਦਾ ਸੀ । ਉਸ ਨੇ ਜਲਾਦਾਂ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਇਸ ਕੁੜੀ ਨੂੰ ਪਟਕਾ ਕੇ ਮਾਰ ਦਿਓ । ਜਦੋਂ ਜਲਾਦਾਂ ਨੇ ਕੁੜੀ ਦੇ ਪੈਰ ਫੜ ਕੇ ਇਸ ਨੂੰ ਪਟਕਾਉਣ ਲਈ ਸਿਰ ਉਤੋਂ ਦੀ ਘੁਮਾਇਆ ਤਾਂ ਉਹ ਹੱਥਾਂ ਵਿਚੋਂ ਛੁੱਟ ਕੇ ਕਰੜ ਕਰੜ ਕਰਦੀ ਅਸਮਾਨ ਉੱਤੇ ਜਾ ਚੜ੍ਹੀ । ਹੁਣ ਜਦੋਂ ਬੰਦਲ ਗੱਜਦੇ ਹਨ, ਤਾਂ ਅਸਮਾਨ ਉੱਤੇ ਉਹੋ ਭੱਜੀ ਫਿਰਦੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ । ਕਿਸ਼ਨ ਦਾ ਰੰਗ

ਕਿਉਂਕਿ ਸਾਂਵਲਾ ਸੀ, ਇਸ ਲਈ ਇੱਕ ਤਾਂ ਇਸ ਕਰਕੇ ਕਾਲੇ ਰੰਗ ਤੇ ਵਧੇਰੇ ਪੈਂਦੀ ਹੈ । ਦੂਜਾ, ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਅਤੇ ਕੰਸ ਮਾਮਾ ਭਾਣਜਾ ਸਨ, ਜਿਥੇ ਵੀ ਭਾਣਜੇ ਕੋਲ ਮਾਮਾ ਖੜ੍ਹਾ ਦੇਖਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸ ਵੇਲੇ ਕੰਸ ਪ੍ਰਤਿ ਵੈਰ ਜਾਗ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਉਸ ਉੱਤੇ ਆ ਕੜਕਦੀ ਹੈ । ਖੂਬ ਕਥਾ ਰਚੀ ਹੋਈ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਬਿਜਲੀ ਕੜਕਦੀ ਹੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ ਸੀ ।

ਦੁਸਹਿਰੇ ਵਾਲੇ ਦਿਨ 'ਗਰਤ' ਦਾ ਦਿੱਸਣਾ ਵਰ੍ਹਾ ਚੰਗਾ ਚੜ੍ਹਨ ਦਾ ਸੁਭ-ਸ਼ਗਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ਕਹਿੰਦੇ ਗਰਤ ਉੱਤੇ ਆਪ ਭਗਵਾਨ ਸਵਾਰੀ ਕਰਦੇ ਹਨ ਜਿਸ ਦੇ ਚੰਗੇ ਭਾਗ ਹੋਣ, ਦਰਗਾਹ ਵਿੱਚ ਸੁਣੀ ਜਾਵੇ, ਉਸ ਕੋਲ ਹੀ ਭਗਵਾਨ ਇਸ ਦਿਹਾੜੇ ਗਰਤ ਭੇਜਦੇ ਹਨ ਜਿਸ ਤੇ ਮੇਹਰਵਾਨ ਹੋਣ । ਪਿਛਲੇ ਵਰ੍ਹੇ ਮੈਨੂੰ ਵੀ ਦੁਸਹਿਰੇ ਵਾਲੇ ਦਿਨ ਦਰਸਨ ਹੋਏ ਸਨ । ਕੀ ਇਸ ਵਰ੍ਹੇ ਇਹ ਰਚਨਾ ਦਾ ਲਿਖਿਆ ਜਾਣਾ ਚੰਗੀ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ।

ਵੈਸਾਖੀ ਵਾਲਾ ਦਿਨ ਤਪ ਕੇ ਲੱਗੇ ਤਾਂ ਵਰ੍ਹਾ ਚੰਗੇ ਲੱਗਣ ਦੀ ਨਿਸ਼ਾਨੀ ਸਮਝਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜੇ ਬੱਦਲ ਵਾਈ ਰਹੇ ਤਾਂ ਢਿੱਲਾ । ਕਿਣ-ਮਿਣ ਕਾਣੀ ਹੋ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਬੇੜਾ ਈ ਗਰਕ ।

ਮੀਂਹ ਪੈਣ ਵੇਲੇ ਕਾਕੜੇ (ਗੜੇ) ਪੈਣ ਤਾਂ ਉਹ ਮੰਤਰਾਂ ਨਾਲ ਠਾਕੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਪਿੰਡਾਂ ਵਿੱਚ ਕਈ ਸਾਧੂਆਂ ਸੰਤਾਂ ਬਾਰੇ ਬੜੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਬੱਝੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਇਹ ਬੜੇ ਕਲਾਕਾਰੀ ਹੁੰਦੇ ਹਨ । ਜਦੋਂ ਪਹਿਲਾ 'ਕਾਕੜਾ' ਪੈਣਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਹਰੇ ! ਹਰੇ ! ਕਰਕੇ ਕੁਟੀਆ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲਣਾ ਤੇ ਇਕ ਕਾਕੜੇ (ਔਲੇ) ਨੂੰ ਉਠਾ ਕੇ ਧਾਗੇ ਨਾਲ ਬੰਨ੍ਹ ਕੇ ਅਸਮਾਨ ਵੱਲ ਨੂੰ ਸੁੱਟ ਦੇਣਾ ਬਸ ਓਦੋਂ ਈ ਕਾਕੜੇ ਵਰ੍ਹਨਾ ਬੰਦ ਹੋ ਜਾਣੇ ! ਸਾਧ ਦੀ ਇਸ ਕਰਮਾਤ ਦੀ ਚਰਚਾ ਕਾਰਨ ਵਰ੍ਹਾ-ਵਰ੍ਹਾ ਭਰ ਚੰਗੀ ਟਹਿਲ ਸੇਵਾ ਹੁੰਦੀ ਰਹਿੰਦੀ । ਵਈ, ਕੀ ਪਤਾ ਕਦੋਂ ਕਾਕੜੇ ਆ ਵਰ੍ਹਨ ! ਤੇ ਸਾਧੂ ਦੀ ਗੰਜਰਵ ਸ਼ਕਤੀ ਦੀ ਕਦ ਲੋੜ ਪੈ ਜਾਵੇ । ਆਹਣ ਦੇ ਦਲਾਂ ਲਈ ਵੀ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਹੈ ਸੰਤ ਜੀ ਅਜੇਹਾ ਮੰਤਰ ਪੜ੍ਹਦੇ ਹਨ ਕਿ ਪਿੰਜ ਦੀ ਜੂਹੋਂ ਭਜਾ ਦਿੰਦੇ ਸਨ । ਅਖੇ ! ਇਕ ਕਰਣੀ ਵਾਲਾ ਸਾਧ ਤਾਂ ਪਿੰਡ ਵਿੱਚ ਹੈ, ਜਿਹੜਾ ਆਪਣੇ ਮੰਤਰ ਨਾਲ 'ਠਾਕ' ਪਾ ਦੇਵੇਗਾ ! ਇਹੋ ਜਿਹੇ ਸਾਧੂਆਂ ਵਿੱਚ ਖਬਰੇ ਕਿੰਨੀਆਂ ਕੁ ਕਰਮਾਤਾਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ, ਭਾਈ ! ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਟਹਿਲ ਸੇਵਾ ਈ ਕਰਨੀ ਠੀਕ ਹੈ । ਇਹ ਯਕੀਨ ਦੁਹਰਾਉਂਦੇ ਰਹਿਣਾ ਭਲਾ ਹੈ ਟਿੱਡੀ ਦਲਾਂ ਨੂੰ ਠੱਲਣ ਵਾਲੇ ਤਰੀਕੇ ਘੁਮਿਆਰ ਦੁਆਰਾ ਲੜਾਉਣ ਵਾਲੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਆਸ਼ਕਾਂ ਤੇ ਮਸ਼ੂਕਾਂ ਦੇ ਦਿਲ ਵੱਸ ਕਰਨ ਦੇ ਨੁਸਖੇ ਵੀ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਬਣਾਏ ਹੋਏ ਹਨ । ਕਈ ਚਤੁਰ ਲੋਕ ਜੁਆਨ ਮੁੰਡਿਆਂ ਦੇ ਸਿਰ ਚੜ੍ਹੇ ਇਸ਼ਕ ਦੇ ਭੂਤ ਤੋਂ ਚੰਗੇ ਲਾਭ ਉਠਾਉਂਦੇ ਹਨ । ਅਖੇ ! ਉੱਲੂ ਦਾ ਮਾਸ ਮਸ਼ੂਕ ਨੂੰ ਖੁਆਵੋ, ਫਿਰ ਆਸ਼ਕ ਉਸ ਦੇ ਮਨ ਵਿੱਚ ਮੱਲੋ-ਜੋਰੀ ਵੱਸ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਉੱਲੂ ਨੂੰ ਮਾਰ ਕੇ ਉਸ ਦੀ ਸੱਜੀ ਅੱਖ ਦੀ ਰਾਖ ਸਾੜ ਕੇ ਜਿਸ ਇਸਤਰੀ ਤੇ ਮਰਜ਼ੀ ਸੁੱਟੋ, ਭਾਵੇਂ ਉਡਣ-ਪਰੀ ਕਿਉਂ ਨਾ ਹੋਵੇ, ਜੇ ਉਹ ਤੁਹਾਡੇ ਮਗਰ ਭੱਜੀ ਨਾ ਫਿਰੇ ? ਮੰਤਰ ਯੰਤਰ ਕਿਤੇ ਐਵੇਂ ਹੁੰਦੇ ਨੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸਾਧਨਾ ਨਾਲ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਬਖ਼ਸ਼ੇ ਵੱਡੇ ਦਿਓ ਵਸ ਕੀਤੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ । ਵਿਸ਼ਵਾਸੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਅੰਪਵਿਸ਼ਵਾਸੀ ਮੰਨਦੇ ਹਨ ।

ਇਸਤਰੀਆਂ, ਖਸਮਾਂ ਨੂੰ ਵਸੀ ਕਰਨ ਲਈ ਧਾਗੇ, ਤਵੀਤ ਅਤੇ ਮੰਤਰ ਕਰਾ ਕੇ ਪਾਣੀ ਵਿੱਚ ਘੋਲ ਘੋਲ ਕੇ ਪਿਲਾਉਂਦੀਆਂ ਰਹਿੰਦੀਆਂ ਹਨ, ਤਾਂ ਜੁ ਪਤੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵੱਸ ਵਿੱਚ ਰਹੇ । ਕਈ ਵਾਰ ਕੋਈ ਅਜੇਹੀ ਕੱਚੀ-ਭੁੰਨੀ ਚੀਜ਼ ਵੀ ਖੁਆ ਬੈਠਦੀਆਂ ਹਨ ਕਿ ਪਤੀ ਨੂੰ ਵਸ ਕਰਦੀਆਂ ਕਰਦੀਆਂ ਰੱਡੀਆਂ ਈ ਹੋ ਬਹਿੰਦੀਆਂ ਹਨ । ਕਈ ਮਨ-ਚਲੀਆਂ ਘਰ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਜਾਣ ਬੁਝ ਕੇ ਵੀ ਪਾਰ ਬੁਲਾਉਂਦੀਆਂ ਹਨ ਤਾਂ ਜੁ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਐਸ਼ ਇਸ਼ਰਤ ਦੇ ਰਾਹ ਵਿੱਚੋਂ ਅਤਿਕਾ ਸਾਫ਼ ਹੋ ਜਾਵੇ ।

ਉੱਲੂ ਦਿਨੇ ਦਿੱਖੇ ਤਾਂ ਮਾੜਾ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਗਤ ਨੂੰ ਦਿੱਸੇ ਤਾਂ ਚੰਗਾ । ਕਹਿੰਦੇ ਇਸ ਦੇ ਆਪਣੇ ਖੰਭ ਨਹੀਂ, ਪੰਛੀਆਂ ਤੋਂ ਮਾਂਗਵੇਂ ਖੰਭ ਲਏ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਇਸ ਲਈ ਦਿਨੇ ਇਸ ਨੂੰ ਖੰਭਾ ਵਾਲੇ ਪੰਛੀ ਦੇਣ ਦੀ ਸੁਖਾਦੇ । ਇਸ ਕਰਕੇ ਦਿਨੇ ਇਹਦੇ ਖੰਭ ਖੋਹਣ ਲੱਗ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਇਸ ਲਈ ਇਹ ਗਤ ਨੂੰ ਹੀ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲਦਾ ਹੈ ।

ਦੁਤਾਂ ਨੂੰ ਬਿੱਲੀ ਦਾ ਬੋਲਣਾ ਮਾੜਾ ਧਮਝਦੇ ਹਨ । ਇਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦੇ 'ਵਿਚਾਰ-ਸਾਸ਼ਤਰ' ਅਨੁਸਾਰ ਬਿੱਲੀ ਮਾਰਨੀ ਮਹਾਂ ਪਾਪ ਹੈ, ਵਿਚਾਰ ਹੈ ਕਿ ਬਿੱਲੀ ਮਾਰੀ ਦਾ ਪਾਪ ਸੱਤ ਵਾਰੀ ਗੰਗਾ ਨੂਏ ਤੋਂ ਵੀ ਨਹੀਂ ਲਹਿੰਦਾ । ਇਸ ਲਈ ਜਦੋਂ ਕਿਸੇ ਤੋਂ ਕੋਈ ਅਣ-ਹੋਣੀ ਗੱਲ ਮਨਾਈ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਆਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ 'ਮੈਥੋਂ ਕੀ ਬਿੱਲੀ ਮਰ ਗਈ ਹੈ ?' ਬਿੱਲੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਇਹ ਆਪਣੇ ਬਲੁੰਗੜੇ ਸੱਤ ਦੇਹਲੀਆਂ ਟਪਾ ਕੇ ਫਿਰ ਹੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸਾਬ ਛੱਡਦੀ ਹੈ । ਇਤਨੇ ਚਿਰ ਵਿੱਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਦੜੰਗੇ ਮਾਰਨ ਦੀ ਪ੍ਰੇਕਟਿਸ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ।

ਗਧੀ ਨੂੰ ਹੱਥ ਲਾਉਣਾ ਬਹੁਤ ਮਾੜਾ ਸਮਝਿਆ ਜਾਂਦਾ (ਗੰਦ ਜੋ ਖਾਂਦੀ ਹੈ) ਹੈ । ਅਖਾਣ ਹੈ, 'ਮੈਂ ਇਹ ਗੱਲ ਕਿਉਂ ਕਰਾਂ ? ਮੈਥੋਂ ਕਿਹੜਾ ਗਧੀ ਨੂੰ ਹੱਥ ਲੱਗ ਗਿਆ ਹੈ ।' ਅੱਖ ਕੱਲ੍ਹ ਤਾਂ ਇਹ ਵਹਿਮ ਹਟ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਆਜ਼ਾਦੀ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਚੂਹੜੇ ਚਮਾਰ ਦੇ ਨਾਲ ਲੱਗ ਜਾਣ ਜਾਂ ਭਿੱਟ ਜਾਣ ਤੋਂ ਗੰਗਾ-ਜਲੀ ਛਿੜਕੇ ਬਿਨਾਂ ਬੰਦਾ ਪਵਿੱਤਰ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਸੀ । ਕਹਿੰਦੇ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੀਚ ਜਾਤ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨਾਲ ਲੱਗ ਕੇ ਬੰਦਾ ਸਵੱਛ ਹੋਇਆ ਨਹੀਂ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ । ਇਥੋਂ ਤੱਕ ਕਿ ਲੰਘਦਿਆਂ ਦੀ ਛਾਉਂ ਦਾ ਪਰਛਾਵਾਂ ਵੀ ਆਪਣੇ ਉੱਤੇ ਨਹੀਂ ਸੀ ਪੈਣ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ । ਚੂਹੜੇ ਚਮਾਰ ਵੀ—'ਦੇਖੀ' ਸ਼ਿਰਦਾਰ । ਮੈਂ ਏਧਰੋਂ ਲੰਘਣਾ ਹੈ ।' ਆਖ ਕੇ ਹੀ ਕੋਲੋਂ ਦੀ ਲੰਘਦੇ ਸਨ । ਪਰ ਹੁਣ ਇਹ ਗੱਲਾਂ ਨਹੀਂ ਰਹੀਆਂ । ਸਮਾਨਤਾ ਵਰਤ ਰਹੀ ਹੈ ।

ਗਤਾਂ ਨੂੰ ਕੁੱਤਿਆਂ ਦਾ ਚਾਂਗਰਾਂ ਮਾਰਨਾ, ਪਿੰਡ ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਜੀਅ ਦੇ ਨੁਕਸਾਨ ਹੋਣ ਦਾ ਸੰਕੇਤ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਪਿੰਡ ਵਿੱਚੋਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਜੀਆਂ ਨੂੰ ਲਿਜਾਣਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅਜ਼ਰਾਈਲ (ਮੌਤ ਦੇ ਫਰਿਸ਼ਤੇ) ਲੱਭਦੇ ਫਿਰਦੇ ਕੁੱਤਿਆਂ ਨੂੰ ਦੂਰ ਹੀ ਦਿੱਸ ਪੈਂਦੇ ਹਨ ।

ਲੱਕੜੀ ਦਾ ਗਤ ਨੂੰ ਕੁੜਕਣਾ, ਕਾਵਾਂ ਦਾ ਕੁਰਲੀਆਂ ਕਰਨਾ, ਭਿਆਨਕ ਹਾਲਾਤ ਵਾਪਰਨ ਦੇ ਸੂਚਕ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ।

ਗਤੀ ਦੀਵਾ ਬੁਝਾਉਣ ਵੇਲੇ ਵਿਚਾਰ ਹੈ ਦੀਵਾ ਫੂਕ ਮਾਰ ਕੇ ਬੁਝਾਉਣਾ ਮਾੜਾ ਹੁੰਦਾ

ਹੈ, ਦੀਵੇ ਦੀ ਬੱਤੀ ਬੱਲੇ ਨੂੰ ਖਿੱਚ ਦੇਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ । ਜਿਸ ਨੂੰ ਦੀਵਾ ਵੱਡਾ ਕਰਨਾ ਜਾਂ ਵਧਾਉਣਾ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ । ਕਈ ਸਿਆਣੀਆਂ ਬੁਝੀਆਂ ਦੀਵਾ ਬੁਝਾਉਣ ਵੇਲੇ ਇਹ ਟੱਪੇ ਵੀ ਆਖਦੀਆਂ ਹਨ ਤਾਂ ਜੁ ਆਉਣ ਵਾਲੀ ਰਾਤ ਸੁਭ ਸ਼ਗਨਾਂ ਵਾਲੀ ਆਵੇ--

ਜਾਹ ਦੀਵਿਆ ਘਰ ਆਪਣੇ ਤੇਰੀ ਮਾਂ ਉਡੀਕੇ ਰਾਹ ।

ਆਈ ਸਵੇਰੇ ਜਾਈ ਅਵੇਰੇ ਸੱਤੇ ਸ਼ਗਨ ਵਿਚਾਰ ।

ਜਾਹ ਦੀਵਿਆ ਘਰ ਆਪਣੇ ਸੁਖ ਵਸਾਈ ਰਾਤ ।

ਰਿਜ਼ਕ ਲਿਆਈ ਭਾਲ ਕੇ ਤੇਲ ਲਿਆਈ ਨਾਲ ।

ਸੁਪਨੇ

ਰਾਤ ਨੂੰ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਸੁਪਨਿਆਂ ਬਾਰੇ ਕਈ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਤੱਤ ਕੱਢੇ ਹੋਏ ਹਨ । ਜੇ ਕੋਈ ਸੁਪਨਾ ਮਾੜਾ ਆਵੇ, ਕਿਸੇ ਚੀਜ਼ ਨੇ ਬੰਦਿਆਂ ਨੂੰ ਡਰਾਇਆ ਹੋਵੇ, ਸ਼ੇਰ ਬਖਿਆਤ ਜਾਂ ਸੱਪ ਦਿੱਸਿਆ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਉਹ ਚੰਗਾ ਸਮਝਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਸੁਪਨੇ ਵਿੱਚ ਜੇ ਵੱਡੇ ਵਡੇਰਿਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕਿਸੇ ਨਾਲ ਮੇਲ ਹੋ ਜਾਏ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਪੁੰਨ ਪਾਠ ਕਰਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਕਿ ਕਿਵੇਂ ਰੂਹਾਂ ਭਟਕਦੀਆਂ ਫਿਰਦੀਆਂ ਦੀ ਗਤੀ ਹੋਵੇ ।

ਕੋਈ ਚੀਜ਼ ਖਾਣ ਵੇਲੇ ਹੱਥ ਡਿੱਗ ਪਵੇ, ਜਾਂ ਹੱਥ ਪੈਰ ਲੱਗਣ ਨਾਲ ਡੁੱਲ੍ਹ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਵੱਡੇ ਵਡੇਰੇ ਭੁੱਖੇ ਹੋਣਗੇ ਕਹਿ ਕੇ 'ਗੁੜ੍ਹਿਆ ਖਰਬੂਜਾ ਪਿੱਤਰਾਂ ਦੇ ਹਵਾਲੇ' ਦੇ ਅਖਾਣ ਅਨੁਸਾਰ ਵੱਡੇ ਵਡੇਰਿਆਂ ਦੇ ਲੇਖੇ ਲਾ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ।

ਆਟਾ ਗੁੰਨ੍ਹਦਿਆਂ ਪਰਾਤ ਵਿੱਚੋਂ ਕੁੱਝ ਆਟਾ ਬਿੜਕ ਕੇ ਬਾਹਰ ਆ ਡਿੱਗੇ, ਬਨੇਰੇ ਉੱਤੇ ਕਾਂ ਕੁਰਲਾਉਂਦਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ, 'ਅੱਜ ਕੋਈ ਪਰਾਹੁਣਾ ਆਵੇਗਾ' ਦੀ ਪੱਕੀ ਨਿਸ਼ਾਨੀ ਮੰਨ ਲਈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ਕਾਲੇ ਕਾਵਾਂ ਨੂੰ ਚੂਰੀਆਂ ਪਾਉਣ ਦੇ ਲਾਰੇ ਲਾਏ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ।

ਉਡ ਉਡ ਕਾਵਾਂ ਤੈਨੂੰ ਚੂਰੀ ਪਾਵਾਂ ਜੇ ਮੇਰਾ ਮਾਮਾ ਆਉਂਦਾ ਹੋਵੇ ।

ਰੋਟੀਆਂ ਪਕਾਉਣ ਪਿੱਛੋਂ ਤਵੇ ਪੁਠੇ ਪਾਸੇ ਲੱਗੀ ਸੁਆਹ ਚਿਣਗਾਂ ਛੱਡੇ ਤਾਂ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ 'ਕੋਈ ਦੇਖੀ ਚੁਗਲੀਆਂ ਕਰਦਾ ਹੈ ।' ਬੈਠਿਆਂ ਬੈਠਿਆਂ ਛਿੱਕ ਆ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਕਿਸੇ ਦੂਰ ਬੈਠੇ ਪਿਆਰੇ ਵੱਲੋਂ ਯਾਦ ਕੀਤਾ ਖਿਆਲ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਇਕ ਬੀਬੀ ਨੂੰ ਬੱਸ ਵਿੱਚ ਛਿੱਕ ਆਈ ਉਸ ਨੇ ਕਿਹਾ ਮੇਰੀ ਮਾਂ ਯਾਦ ਕਰਦੀ ਹੈ । ਦੂਜੀ ਛਿੱਕ ਆਈ ਬਾਪ ਦਾ ਨਾਮ ਲਿਆ ਤੀਜੀ ਛਿੱਕ ਆਉਣ ਤੇ ਭਾਈ ਭਰਾਵਾਂ ਦੇ ਬੇਟੇ ਬੇਟੀਆਂ ਦਾ । ਜਦੋਂ ਛਿੱਕਾ ਆਉਣੋਂ ਨਾ ਹਟੀਆਂ ਤਾਂ ਕੋਲ ਬੈਠੇ ਮਿਰਾਸੀ ਨੇ ਕਿਹਾ, 'ਤੈਨੂੰ ਤਾਂ ਬੀਬੀ ਇਉਂ ਲੱਗਦੇ ਜਿਵੇਂ ਸਾਰਾ ਪਿੰਡ ਈ ਯਾਦ ਕਰਦੇ ।

ਚੰਦ ਵੇਖਣ ਵੇਲੇ ਕਈ ਬੁੱਢੀਆਂ ਚੰਦ ਦਾ ਨਾਂ ਨਹੀਂ ਲੈਂਦੀਆਂ ਆਖਦੀਆਂ ਹਨ, ਉਪਰਲਾ ਚੜ੍ਹਿਆ ਹੈ ? ਚੰਦ ਚੜ੍ਹਨ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਲੋਕ-ਆਰਤੀ ਇਉਂ ਉਤਾਰੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ :—

ਭਾਗੀ ਭਾਇਆ ਸੁੱਖ ਦਾ ਚੜ੍ਹੀ !

ਖੈਰ ਦਾ ਚੜ੍ਹੀ, ਸਭ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਭਲਾ ਕਰੀ ।

ਚੱਕੀ ਉੱਤੇ ਛੋਟੇ ਜੁਆਕ ਜੇ ਖੇਡ ਖੇਡਣ ਜਾਂ ਬੈਠਣ ਤਾਂ ਸਵਾਣੀਆਂ ਝੱਟ ਰੱਲਾ ਪਾ ਦਿੰਦੀਆਂ ਹਨ—‘ਵੇ ਜਾਣੇ ਖਾਣਿਆਂ, ਨਾ ਮੇਰਾ ਪੁੱਤ, ਨਾ ਮੇਰੀ ਧੀ ਉਠ ਛੇਤੀ ਛੋੜੇ ਨਿਕਲ ਆਉਣਗੇ, ਬੱਚੇ ਉਸ ਉਮਰੇ ਫੌੜਿਆਂ ਫਿਨਸੀਆਂ ਦੇ ਦੁੱਖ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਪੀੜਾ ਦੀ ਗੱਲ ਸਮਝਦੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ।’ ਕਾਰਨ ਇਹ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਬੱਚੇ ਨੇ ਖੇਡਦਿਆਂ ਖੈਰ ਤਾਂ ਕਰਨੀ ਨਹੀਂ, ਕਿਧਰੇ ਪਿਸ਼ਾਬ ਟੱਟੀ ਕਰਕੇ ਚੱਕੀ ਹੀ ਗੰਦੀ ਨਾ ਕਰ ਛੱਡੇ, ਇਸ ਛੋੜੇ ਫਿਨਸੀਆਂ ਦਾ ਡਰਾਵਾ ਦੇ ਕੇ ਉਸ ਨੂੰ ਪਰੇ ਹਟਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ।

ਆਪਣੇ ਘਰ ਵਾਲੇ ਦਾ, ਕਈ ਜਨਾਨੀਆਂ ਸਿੱਧਾ ਨਾਮ ਹੀ ਨਹੀਂ ਲੈਂਦੀਆਂ । ਪਹਿਲਾਂ ਪਹਿਲ ਸ਼ਾਇਦ ਸ਼ਰਮ ਆਉਂਦੀ ਹੋਵੇਗੀ, ਕਈਆਂ ਨੂੰ ਇਹ ਭਰਮ ਲੱਗਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਘਰ ਵਾਲੇ ਦਾ ਨਾਉਂ ਲੈਣ ਨਾਲ ਉਮਰ ਘਟ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ਪਰ ਅੱਜ ਕੱਲ੍ਹ ਜੇ ਇਹ ਭਰਮ ਵਹਿਮ ਕਾਟ ਕਰਦਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਸਾਰੀਆਂ ਹੀ ਸਿਰੋਂ ਨੰਗੀਆਂ ਹੋ ਜਾਣ । ਹੁਣ ਤਾਂ ਸਭ ਆਪਣੇ ਜੀਵਨ ਸਾਥੀ ਨੂੰ ਵੀ ਨਾਉਂ ਲੈ ਕੇ ਬੁਲਾਉਂਦੀਆਂ ਹਨ ।

ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਸੱਚੇ ਸਾਬਤ ਕਰਨ ਲਈ ‘ਗਊ ਦੀ ਸੌਹ’ ਢਾਡੀ ਵਾਲੀ ਆਣ, ਮਾਂ, ਬਾਪ, ਗੁਰੂਆਂ ਤੇ ਪੁੱਤਾਂ ਦੀਆਂ ਸੌਹਾਂ ਖਾਧੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ । ਜੇ ਸੌਹ ਝੂਠੀ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਤੈਨੂੰ ‘ਗਿਜਕ ਦੀ ਮਾਰ ਪਵੇ’ ਕਹਿ ਕੇ ਉਸ ਦੀ ਗੱਲ ਨੂੰ ਸੱਚੀ ਮੰਨ ਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਅਖੇ ਝੂਠੀਆਂ ਸੌਹਾਂ ਖਾਣ ਵਾਲਿਆਂ ਦਾ ਗਊ, ਮਾਤਾ ਜਾਂ ਗੁਰੂ ਪੀਰ ਆਪੇ ਬੇੜਾ ਗਰਕ ਕਰ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ।

ਦਾਣਿਆਂ ਤੇ ਬੋਹਲ ਦੀ ਤਿਆਗੀ ਵੇਲੇ ਖਾਸ ਤੌਰ ਤੇ ਰਾਖੀ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ਸਾਲ ਭਰ ਦੀ ਕਮਾਈ ਦੇ ਪ੍ਰਵਾਨ ਚੜ੍ਹਨ ਵੇਲੇ ਭੂਤਾਂ ਤੇ ਚੜੇਲਾਂ, ਭੈਤਾ-ਸੱਤਿਆ-ਕੱਢ ਕੇ ਲੈ ਗਏ ਫਿਰ ਕਾਹਦੀ ਰਾਖੀ ਕੀਤੀ ? ਬੋਹਲ ਦੀ ਤਿਆਗੀ ਵੇਲੇ ਵਾ-ਵਰੋਲੇ ਤੋਂ ਖਾਸ ਤੌਰ ਤੇ ਡਰਦੇ ਹਨ । ਕਹਿੰਦੇ ਵਰੋਲਿਆਂ ਵਿੱਚ ਭੂਤ ਭਟਕ ਰਿਹਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਜਿੱਥੇ ਕਿਤੇ ਬੋਹਲ ਉੱਤੋਂ ਦੀ ਲੰਘਦਾ ਦਾਣਿਆਂ ਦੀ ਭੈਤਾ (ਸੱਤਾ) ਕੱਢ ਕੇ ਲੈ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਇਸ ਦੀ ਰੋਕ ਬਾਮ ਲਈ ਅਖੰਡ ਪਾਠਾਂ ਦੇ ਕੁੰਭ, ਜਾਂ ਗੰਗਾ ਜਲ ਦਾ ਪਾਣੀ ਲੈ ਕੇ, ਪਾਣੀ ਬੋੜਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਚੂਲੀ ਕੁ ਦੂਜੇ ਪਾਣੀ ਵਿੱਚ ਮਿਲਾ ਕੇ ਛਿੱਟੇ ਦਿੱਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਗੱਲ ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਇਉਂ ਲੱਗਦੀ ਹੈ । ਵਰੋਲੇ ਨਾਲ ਦਾਣੇ ਫੱਕੇ ਦੇ ਉੱਡਣ ਦਾ ਡਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਇਸ ਲਈ ਉਪਾਉ ਕਰਨੇ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੁੰਦੇ ਹਨ । ਬੋਹਲ ਤੋਲਣ ਸਮੇਂ ਪੂਰੀਆਂ ਇਹਤਿਆਤਾਂ ਰੱਖੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ ਬਈ ਕਿਸੇ ਦੀ ਭੈੜੀ ‘ਨਜ਼ਰ’ ਅਸਰ ਨਾ ਕਰ ਜਾਵੇ । ਛਜਲੀ ਖੜ੍ਹੀ ਕਰਕੇ ਬੋਹਲ ਦੇ ਆਸ ਪਾਸ ਉਸ ਨੂੰ ਖੜ੍ਹੇ ਦੰਦੇ ਫੇਰਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਇਸ ਉਪਾਉ ਦੇ ਕਰਨ ਨਾਲ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਹੈ ‘ਨਜ਼ਰ’ ਅਸਰ ਨਹੀਂ ਕਰਦੀ । ਬੋਹਲ ਵਿੱਚੋਂ ਦਾਣੇ ਚੁੱਕਣ ਸਮੇਂ :—

ਕੁਝ ਹਾਲੀ ਦਾ ਕੁਝ ਪਾਲੀ ਦਾ ।

ਕੁਝ ਚਿੜੀ ਜਨੌਰ ਦੀ ਭਿਆਲੀ ਦਾ ।

ਕਹਿੰਦਿਆਂ ਇਕ ਛਜਲੀ ਦਾਣਿਆਂ ਦੀ ਭਰ ਕੇ ਦਾਣਿਆਂ ਦੇ ਬੋਹਲ ਦੇ ਇਕ ਪਾਸੇ

ਰੱਖ ਲਈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ਇਹ ਦਾਣੇ ਬੋਹਲ ਦਾ ਭਲਾ ਮੰਗਣ ਆਏ ਲਾਗੀਆਂ ਜੋਗੀਆਂ ਨੂੰ ਵੰਡ ਦਿੱਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਜਾਂ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਗੁੜ-ਗੰਡੂ ਨਾਲ ਹੀ ਰਿਓਤੀਆਂ ਲੈ ਕੇ ਬਲਦਾਂ ਤੇ ਕੁਝ ਕਾਮਿਆਂ ਵਿੱਚ ਵੰਡ ਦਿੱਤੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ । ਬੋਹਲ ਦੀ ਤੁਲਾਈ ਵੇਲੇ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਨੰਗੇ ਸਿਰ ਕੋਲ ਨਹੀਂ ਆਉਣ ਦਿੰਦੇ ਤੇ ਨਾ ਕੋਈ ਅੱਖਾਂ ਪਾੜਕੇ ਇਸ ਪਾਸੇ ਝਾਕੇ, ਇਉਂ ਕਰਨਾ ਮਾੜਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ਜੇ ਮਿਥੇ ਹੋਏ ਅੰਦਾਜ਼ੇ ਨਾਲੋਂ—ਜਿਹੜਾ ਬੋਹਲ ਦੇਖ ਕੇ ਲਾਇਆ ਹੁੰਦਾ ਹੈ—ਦਾਣੇ ਘੱਟ ਉਤਰਨ ਤਾਂ ਸਮਝਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜਾਂ ਤਾਂ ਕੋਈ ਭੈੜੀ ਨਜ਼ਰ ਲਗ ਗਈ ਹੈ ਜਾਂ ਭੂਤ ਪ੍ਰੇਤ ਵਿੱਚੋਂ ਭੈੜਾ (ਕਣ) ਕੱਢ ਕੇ ਲੈ ਗਏ । ਕਿਸਾਨ ਦੇ ਲਗਾਏ ਅੰਦਾਜ਼ੇ ਤੋਂ ਦਾਣੇ ਕਿਵੇਂ ਘੱਟ ਸਕਦੇ ਹਨ ?

ਫਸਲ ਬੀਜਣ ਸਮੇਂ ਜਦੋਂ ਕਿਸਾਨ ਹਲ ਨਾਲ ਪੌਰ ਬੰਨ੍ਹ ਕੇ ਪਹਿਲੀ ਮੁੱਠੀ ਦਾਣਿਆਂ ਦੀ ਕੇਰਨੀ ਅਰੰਭ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਵੇਲੇ ਧਰਤੀ ਤੋਂ ਇਕ ਲੰਮੀ ਲੋਕ ਪ੍ਰਾਥਨਾ ਨਾਲ ਅੰਨ ਧਨ ਮੰਗਦਾ ਹੋਇਆ ਸੋਹਣੀਆਂ ਤੇ ਸੰਭਾਵਨਾ ਭਰੇ ਮੰਗਲ ਮਈ ਲੋਕ-ਵਾਕ ਕਹਿੰਦਾ ਹੋਇਆ ਬੀਜਦਾ ਹੈ :-

ਚਿੜੀ ਜਨੌਰ ਦੇ ਭਾਗੀ ।

ਹਾਲੀ ਪਾਲੀ ਦੇ ਭਾਗੀ ।

ਰਾਹੀ ਪਾਂਧੀ ਦੇ ਭਾਗੀ ।

ਖਾਧੇ ਪੀਤੇ ਦੇ ਭਾਗੀ ।

ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੋਰ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਕਰ ਕੇ, ਜਿਹੜੀ ਪਹਿਲੇ ਓਰੇ ਤੇ ਪੂਰੇ ਹੋਣ ਤੀਕ ਜਾਰੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ—ਫਸਲ ਬੀਜਣੀ ਅਰੰਭ ਕਰਦਾ ਹੈ । ਤਾਂ ਕਿ, ਜੇ ਧਰਤੀ ਮਾਤਾ ਉਸ ਦੇ ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਟੱਬਰ ਦੇ ਮੰਦੇ ਭਾਗਾਂ ਨੂੰ ਅਨਾਜ ਜੰਮਣ ਦੀ ਬੇ-ਸਲਾਹ ਕਰੀ ਬੈਠੀ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਇਹਨਾਂ ਗਰੀਬ ਗੁਰਬਿਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕਿਸੇ ਦੇ ਕਰਮਾਂ ਉੱਤੇ ਤਾਂ ਪਸੀਜੇ ਤੇ ਰੀਝੇਗੀ ਹੀ ।

ਫਸਲ ਬੀਜਣ ਵੇਲੇ ਦਾ ਇਹ ਬਚਨ ਫਸਲ ਕੱਟਣ ਵੇਲੇ ਅੰਨ ਲੈ ਦਿਨ ਇਕ ਕਿਆਰ ਜਾਂ ਫਾਂਟ ਦਾ ਅੱਧਾ ਕੁ ਹਿੱਸਾ, ਛੱਡ ਕੇ ਪੂਰਾ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ।, ਇਸ ਨੂੰ 'ਛੀਉਡੰਬਾ' ਜਾਂ ਪੈਲੀ ਦਾ 'ਬੋਦਾ' ਛੱਡਣਾ ਆਖਦੇ ਹਨ, ਜੋ ਸਿਲੇਹਾਰਾਂ ਤੇ ਪਸ਼ੂ ਪੰਛੀਆਂ ਲਈ, ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਦੇ ਸਿਰ ਦੀ ਬੋਦੀ ਵਾਂਗ ਛੱਡ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਆਖੇ ! ਸਿਆਣੇ ਆਖਦੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਉਂ ਕਰਨਾ ਚੰਗਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਜੁ ਕੋਈ ਦਾਣਾ ਗਰੀਬ ਗੁਰਬੇ ਤੇ ਕਿਸੇ ਪਸ਼ੂ ਪੰਛੀ ਦੇ ਮੂੰਹ ਪੈ ਜਾਵੇ, ਖਬਰੇ ਕਿਸੇ ਦੇ ਭਾਗੀ ਇਹ ਪੱਕੀ ਫਸਲ ਸਾਡੇ ਦੇਖਣੀ ਨਸੀਬ ਹੋਈ ਹੈ ।

ਇੰਨੀਆਂ ਸਿਆਣਪਾਂ ਤੇ 'ਵਿਚਾਰਾਂ' ਵਾਲਾ ਨਗਰ ਖੇੜਾ ਿਉਂ ਨਾ ਘੁਗ ਵੱਸੇ ?

ਤਿੱਬ-ਤਿਉਹਾਰ

ਪੰਜਾਬ ਦੇ, ਖਾਸ ਕਰਕੇ-ਮੇਰੇ ਪਿੰਡ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਮਨਾਂ ਵਿੱਚ ਤਿੱਬਾਂ-ਤਿਉਹਾਰਾਂ ਸਮੇਂ ਕਈ ਨਵੇਂ ਉਤਸ਼ਾਹ ਜਾਗਦੇ ਤੇ ਸੁੱਤੀਆਂ ਉਮੰਗਾਂ ਅੰਗਤਾਈਆਂ ਲੈਂਦੀਆਂ ਹਨ । ਅਜੇਹੇ ਉਤਸਵਾਂ ਸਮੇਂ ਚੰਗਾ ਪਹਿਨਣਾ ਖਾਣਾ ਮੁੱਢਲਾ ਸ਼ੌਕ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ਪਰ ਵੱਡੀ ਖਿੱਚ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਜੀਅ ਕਰਾਰਾ ਕਰਨ ਦੀ । ਮੇਲ ਜੋਲ ਨਾਲੋਂ ਹੋਰਨਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦੀਆਂ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਨਾਲ ਤਾਣੇ ਪੇਟੇ ਜਿਹੀਆਂ ਸਾਂਝਾ ਜੋੜਨ ਦੀ । ਪਿੰਡਾਂ ਦੇ ਖਾਣ ਪਹਿਨਣ ਦੇ ਬਹੁਤੇ ਸ਼ੌਕ ਸੁਹਾਵਣੇ ਤਿੱਬਾਂ ਤਿਉਹਾਰਾਂ ਨਾਲ ਮਿਲ-ਵਰਤਾਈਏ ਹੋਕੇ ਚਲਦੇ ਹਨ । ਬੱਚਿਆਂ ਤੇ ਜੁਆਨਾਂ ਲਈ ਸੁਹਾਵਣੇ ਸਮਿਆਂ ਲਈ ਨਵੇਂ ਕਪੜੇ, ਇਸਤਰੀਆਂ ਲਈ ਸੋਹਣੇ ਗਹਿਣੇ, ਬਨਾਉਣ ਲਈ ਤਿੱਬ ਤਿਉਹਾਰ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੇ ਸਫਰ ਤੇ ਪੜਾਵਾਂ ਦਾ ਕੰਮ ਦਿੰਦੇ ਹਨ, ਜਿੰਨ੍ਹਾਂ ਦਿਨਾਂ ਉੱਤੇ ਅਪੜ ਕੇ, ਕੰਮਾਂ ਧੰਦਿਆਂ ਵਿੱਚ ਰੁੱਝੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਯਾਦ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕਪੜੇ ਸਿਲਾਇਆਂ ਨੂੰ ਛੇ ਮਹੀਨੇ ਲੰਘ ਗਏ ਹਨ । ਕੁੜੀ ਨੂੰ ਸੰਧਾਰਾ ਤੇ ਜੁੱਤੀ ਭੇਜੀ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਸਾਲ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ । ਉਸ ਨੇ ਸਹੁਰੇ ਘਰ ਦੀ ਜੁੱਤੀ ਵੀ ਨਹੀਂ ਪਾਉਣੀ, ਵਿਚਾਰੀ ਨੰਗੇ ਪੈਰੀਂ ਫਿਰਦੀ ਹੋਵੇਗੀ, ਉਸ ਵਿਚਾਰੀ ਦਾ ਵੀ ਤਾਂ ਏਹੋ ਹੱਸਾ ਹੈ । ਜਦੋਂ ਪੇਕਿਆਂ ਤੋਂ ਜੁੱਤੀ ਆਵੇਗੀ । ਮੈਂ ਉਹ ਹੀ ਪਾਵਾਂਗੀ । ਉਸ ਨਾਲ ਨਿੱਕ-ਸੁੱਕ ਹੋਰ ਵੀ ਤਾਂ ਰਲਾ-ਕੇ ਭੇਜਣਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ।

ਛਿੱਕ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਪਿਆਨਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ-ਇਸ ਵਾਰੀ ਘਰ ਵਾਲੀ ਭਾਗਵਾਨ-ਨੂੰ ਸਿੰਘ ਤਵੀਤ ਕਰਾ ਕੇ ਦੇਣ ਦਾ ਵੀ ਇਕਰਾਰ ਹੈ, ਗਰਜ ਵੇਲੇ ਵੇਚ ਬੈਠੇ ਸੀ ਹੁਣ ਨਵੇਂ ਬਣਨ ਵਿੱਚ ਈ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੇ, ਜੇ ਐਤਕੀ ਇਕਰਾਰ ਉਤੇ ਨਾ ਬਣੇ ਤਾਂ ਕਹਿੰਦੀ ਸੀ, ਨੱਕ ਕੰਨ ਵਲੋਂ ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਬੁੱਚੀ ਕੀਤਾ ਮ, ਹੁਣ ਗਲੇ ਨੂੰ ਭੀ ਹੱਥ ਪਾ ਲਿਆ ਹੈ । ਉਂ.. ਉਂ.. ਮੇ ਨੀ ਤੇਰੇ ਨਾਲ ਬੋਲਣਾ-ਖਣਪੱਟੀ ਲੈ ਕੇ ਪੈ ਜਾਊ ? ਕਬੀਲਦਾਰੀ ਦੇ ਤਾਂ ਕਜੀਏ ਜਿੰਨਾ ਚਿੰਨ੍ਹ ਜੀਉਂਦੇ ਆਂ ਮੁਕਣੇ ਈ ਨਹੀਂ । ਜੇ ਉਦੋਂ ਸੰਦੂਕ ਚੋ ਕੱਢ ਕੇ ਚਾਂਦੀ ਦੇ ਡੱਬਰ (ਡਬਲ) ਰੁਪਈਏ ਨ ਫੜਾਉਂਦੀ ਫੇਰ ਵੀ ਤਾਂ ਕਿਵੇਂ ਸਰਦਾ ਈ ? ਕਿਸੇ ਵੇਲੇ ਕਹੇ ਲਫਜ਼ ਅੱਖਾਂ ਅਗੋਂ ਦੀ ਤਸਵੀਰ ਬਣਕੇ ਲੰਘਦੇ ਮਨ ਨੂੰ ਟੁੰਬਕੇ ਆਂਦਰਾਂ 'ਚ ਕੁਰਲਾਹਟ ਪਾ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ।

ਪੁਰਾਣੀ ਉਮਰ ਦੇ ਬੁੱਢੇ ਦਿਨਾਂ ਤਿੱਬਾਂ ਤਿਉਹਾਰਾਂ ਨੂੰ ਜੀਭ ਦੇ ਨਵੇਂ ਸਵਾਦਾਂ ਲਈ ਦਿਨ ਗਿਣ ਗਿਣ ਕੇ ਉਡੀਕਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਆ ਰਹੇ ਦਿਨ ਬਾਰੇ ਯਕੀਨ ੧੫੨

ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਖੀਰ, ਕੜਾਹ, ਗੁਲਗੁਲੇ, ਪੂੜੇ ਜੇ ਹੋਰ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਬਾਜਰੇ ਜਾਂ ਜੁਆਰ ਦੀਆਂ ਬੱਕਲੀਆਂ ਤਾਂ ਬਣਨਗੀਆਂ ਮੇਠ ਬਾਜਰੇ ਦੀ ਖਿਚੜੀ, ਕਣਕ ਦਾ ਮਿੱਠਾ ਦਲੀਆ ਤਾਂ ਘਰ ਦੇ ਗਿੰਨੁਣਗੇ ਹੀ, ਚਲੋ ! ਕਿਸੇ ਚੀਜ਼ ਦਾ ਤਾਂ ਓਦਣ ਨਵਾਂ ਸਵਾਦ ਦੇਖਾਂਗੇ ।

ਸਾਕ ਨਾਤੇ ਵਿੱਚ ਜੇ ਮਰਗ-ਠਰਗ ਜਾਂ ਆਢ ਗਵਾਢ, ਹੀਮ-ਕੀਮ ਹੋਣ ਨਾਲ ਕੋਈ ਤਿਉਹਾਰ ਬਿਨਾਂ ਮਨਾਏ-ਸੋਗ ਅਵਸਥਾ ਵਿੱਚ-ਲੰਘ ਜਾਏ ਤਾਂ ਇਹ ਬੁੱਢੇ ਵਿਦਰੋਹੀ ਬਣ ਕੇ ਆਪਣੀ ਦੰਦ ਕਥਾ ਪੂਰੇ ਜ਼ੋਰ ਨਾਲ ਚਲਾ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ।—‘ਐਤਕੀਂ ਨਵਾਂ ਵਰ੍ਹਾ ਹੜ੍ਹਨ ਵਾਲੇ ਦਿਨ ਕਿਸੇ ਨਾ ਕਿਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅੰਨ ਨਵਾਂ ਤਾਂ ਕਰਾਂਗੇ ਹੀ । ਜੇ ਇਹ ਆਸਾਂ ਪੂਰੀਆਂ ਨਾ ਹੋਣ ਤਾਂ ਉਲਟੀ ਚੱਕੀ ਫੇਰਨ ਲੱਗ ਜਾਂਦੇ ਹਨ—“ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਇਸ ਵਾਰੀ ਕਿਹੜੀ ਚੰਦਰੀ ਸੈਤ (ਮਾੜੀ ਘੜੀ) ਦਾ ਵਰ੍ਹਾ ਚੜ੍ਹਾਏ । ਅੰਨ ਵੀ ਨਵਾਂ ਕਰਨ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਮਿਲਿਆ । ਸਾਡੇ ਕੀ ਮੰਦੇ ਭਾਗ ਨੇ । ਕੋਈ ਤਿੱਬ ਤਿਉਹਾਰ ਈ ਮਨਾਉਣਾ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦਾ । ਮਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਦਾ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਸਾਡੇ ਬੁੱਢੇ ਹੱਡਾਂ ਨਾਲ ਕੀ ਵੈਰ ਹੈ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਵੀ ਐਨ ਮੌਕੇ ਤੇ ਈ ਜਾਨ ਨਿਕਲਦੀ ਹੈ । ਉਤੋਂ ਖਬਰਾਂ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਵੀ ਬਿੱਜ ਵਾਂਗੂੰ ਆ ਡਿਗਦੇ ਨੇ । ਮਸਾਂ ਮਸਾਂ ਕੜਾਹੀ ਚਾੜ੍ਹ ਕੇ ਤੇਲ ਪੂਰਿਆ ਸੀ ਝੱਟ ਸੁੰਦਰ ਭਰਾਈ ਨੇ ਆ ਸੁਨੇਹਾ ਦਿੱਤਾ, ‘ਜੀ ਬੋੜੇ ਗਿਸ਼ਤੇਦਾਰ ਭਦੌੜ ਮਿਲੇ ਸੀ, ਕਹਿੰਦੇ ਸੁਨੇਹਾ ਦੇ ਦੇਣਾ ਸਾਡਾ ਬੁੜ੍ਹਾ ਮਰ ਗਿਆ ਹੈ ।’ ਬੱਸ ਸੁਨੇਹਾ ਆਇਆ ਨਹੀਂ ਤੇ ਕੜਾਹੀ ਠੰਡੀ ਹੋਈ ਨਹੀਂ । ਬੂੜੇ ਦੇ ਦਸੇ ਹੋਰ ਕੀ ਬਣ ਵਧਣੇ ਸੀ, ਉਨੇ ਮਰਨਾ ਹੀ ਸੀ । ਕਲੁਕਾਇਆ ਹੋਇਆ ਤੇਲ ਡੰਗਰਾਂ ਨੂੰ ਪਿੰਨੀਆਂ ਵੱਟ ਵੱਟ ਕੇ ਚਾਰਨਾ ਪਿਆ । ਸਾਡੇ ਨਾਲੋਂ ਤਾਂ ਡੰਗਰਾਂ ਦੇ ਭਾਗ ਈ ਚੰਗੇ ਹਨ ।

ਇਵੇਂ ਜਿਵੇਂ ਹੀ ਜੇ ਹੱਥ ਦੀ ਤੰਗੀ ਤੇ ਕੰਜੂਸੀ ਕਰਕੇ ਕੋਈ ਤਿੱਬ-ਤਿਉਹਾਰ ਲੰਘ ਜਾਵੇ ਕੰਮ ਕਾਰ ਦੇ ਰੁਝੇਵੇ ਵਿੱਚ ਕਿਧਰੇ ਭੁੱਲ-ਭਲਾਈ ਹੋ ਜਾਏ ਤਾਂ ਇਹ ‘ਵੱਡੇ-ਵੱਡੇ’ ਨਵੀਂ ਆਈ ਬਹੁ ਦਾ ਗੁੱਡਾ ਬੰਨ ਲੈਂਦੇ ਹਨ :

—‘ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਿਹੜੇ ਚੰਦਰੇ ਘਰ ਦੀ ਆਏ ਐ ।’ ਜਦੋਂ ਦੀ ਇਸ ਖੋਟੀ ਨੀਤ ਵਾਲੀ ਨੇ ਦੇਹਲੀ ਪੈਰ ਪਾਏ ਨੇ ਸਾਡੇ ਤਾਂ ਤਿੱਬ ਤਿਉਹਾਰ ਹੀ ਭੁੱਲ ਗਏ । ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਏਨਾ ਵੀ ਪਤਾ ਨੀ ਵਈ ਬੂੜੇ ਆਦਮੀ ਦਾ ਜੁਆਕਾਂ (ਬੱਚਿਆਂ) ਵਰਗਾ ਜੀਅ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਆਪ ਅੰਦਰ ਬਹਿ ਕੇ ਜੋ ਜੀ ‘ਚ ਆਉਂਦੇ ਬਣਾ ਕੇ ਝੁਲਸ ਲੈਂਦੇ ਨੇ । ਇੰਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦੂਜਿਆਂ ਲਈ ਤਿੱਬ ਤਿਉਹਾਰ ਕਿਉਂ ਯਾਦ ਰਹਿਣ ?’ ਕੱਠ ਤਾਂ ਸਾਰਾ ਬੂੜੇ ਦੀ ਭੂਰੀ ਉਤੇ ਐ, ਵਈ ਕਿਧਰੇ ਬੁੱਢੇ ਕੰਜਰ ਦਾ ਮੂੰਹ ਮਿੱਠਾ ਨਾ ਹੋ ਜਾਏ ।’

ਜੇ ਕਿਧਰੋਂ ਕੋਈ ਪ੍ਰਾਹੁਣਾ ਆ ਜਾਵੇ ਫਿਰ ਤਾਂ ਇਹ ‘ਬਾਬੇ’ ਫਣ-ਚਿੱਥੇ ਸੱਪ ਵਾਂਗ ਵਿਹੂ ਘੋਲਣ ਲੱਗ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ।—‘ਸਹੁਰੇ ਪ੍ਰਾਹੁਣੇ ਵੀ ਸਾਡੇ ਉੱਤੇ ਜਮਦੂਤਾਂ ਵਾਂਗ ਆ ਪੈਂਦੇ ਨੇ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਿਸ ਕਰਕੇ ਕਾਹਲ ਪੈ ਗਈ ਸੀ, ਜੇ ਦੋ ਦਿਨ ਕਿਧਰੇ ਪਛੜ ਜਾਣ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕੀ ਕਸਰਾ ਪੈਂਦਾ ਸੀ ।’ ਜਦੋਂ ਕੁਝ ਘਰੇ ਬਣਦਾ ਹੈ ਇਹ ਬਾਬੇ ਉਖਲੀ ਕੋਲ ਬੈਠੇ ਹੱਲੇ ਨਾਲ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ, ‘ਲਿਆਓ ਭਈ ਪਹਿਲਾਂ ਮੈਨੂੰ ਦਿਉ, ਦੇ

ਬੁਰਕੀਆਂ ਖਾ ਕੇ ਜਾਵਾਂ ਜਾਕੇ ਡੰਗਰ ਬੱਛਾ ਵੀ ਸੰਭਾਲਣਾ ਹੈ । ਪਿਛੋਂ ਹੌਲੀ ਹੌਲੀ ਟੱਬਰ ਨੇ ਖਾਂਦੇ ਪਕਾਉਂਦੇ ਰਹਿਣਾ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਜੁਗਤ ਵਰ ਆਉਂਦੀ ਹੈ । ਜਿੰਨਾ ਹੋ ਸਕੇ ਰੱਜ ਪੁੱਜ ਕੇ ਖਾਣ ਪਿਛੋਂ ਆਪਣੇ ਆਸਣਾਂ ਤੇ ਆ ਸਜਦੇ ਹਨ ।

ਮੁੰਡੇ ਕੁੜੀਆਂ, ਤਿੱਥਾਂ ਤਿਉਹਾਰਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਕਿਸਮ ਦੇ ਭੋਲੇ ਭਾਲੇ ਚਾਵਾਂ ਤੇ ਉਤਸ਼ਾਹ ਨਾਲ ਉਡੀਕਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ :

—“ਮਾਨੀਏ ਨੀ ਮਾਨੀਏ ਏਸ ਮਹੀਨੇ ਕੇਹੜੇ ਕੇਹੜੇ ਤਿਉਹਾਰ ਆਉਣਗੇ ।” ਘਰ ਦਾ ਮੁੰਡਾ ਜਾਂ ਕੁੜੀ ਮਾਂ ਨੂੰ ਚੜ੍ਹਦੇ ਮਹੀਨੇ-ਸੰਗਰਾਂਦ ਵਾਲੇ ਦਿਨ, ਈ-ਪੁੱਛ ਲੈਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਅਗਲਾ ਮਹੀਨਾ ਕਿਹੋ ਜਿਹਾ ਹੈ ?

ਇਸ ਮਹੀਨੇ ਮਸਿਆ ਨਾਲੇ ਪੁੰਨਿਆਂ ਵੀ ਆਉਣੀ ਹੈ, ਇਕ ਅੱਧਾ ਛੋਟਾ ਮੋਟਾ ਵਿੱਚੋਂ ਕੋਈ ਹੋਰ-ਜਾਏ ਖਾਣੇ ਦਾ-ਤਿਉਹਾਰ ਵੀ ਆ ਜਾਉ, ਤਿੱਥਾਂ ਤਿਉਹਾਰਾਂ ਦੀ ਕੇਹੜੀ ਘਾਟ ਹੈ ਇਹ ਤਾਂ ਖੂਹ ਦੀਆਂ ਟਿੰਡਾਂ ਵਾਂਗ ਆਉਂਦੇ ਜਾਂਦੇ ਈ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ । ਘਰ ਦੀ ਸਵਾਣੀ ਬੇਪ੍ਰਵਾਹੀ ਨਾਲ ਟਕਰਾਉ ਜਿਹਾ ਜਵਾਬ ਦੇ ਦਿੰਦੀ ਹੈ ।

“ਮਾਂ ਲੀੜੇ ਸਮਾਉਣ ਵਾਲਾ ਕੇਹੜਾ ਤਿਉਹਾਰ ਆਉ, ਕੋਲ ਬੈਠਾ ਮੁੰਡਾ ਆਪਣੇ ਮਤਲਬ ਦੀ ਗੱਲ ਛੇੜ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ? ਕੋਈ ਮੇਲਾ ਵੀ ਆਉ ਕਿ ਐਵੇਂ ਮੜੀਆਂ ਮਸਾਣਾ ਦੇ ਈ ਦਿਨ ਦਿਹਾਰ ਆਉਣੇ ਨੇ ? ਉਠ ਰਿਹਾ ਗੱਭਰੂ ਸ਼ੌਂਕ ਤੇ ਜ਼ੋਰ ਨਾਲ ਪੁੱਛਦਾ ਹੈ ।

‘ਪੁੱਤ ਮੇਲਾ ਵੀ ਆਉ, ਗੁੱਗਾ ਨੌਮੀ ਦਾ, ਲੀੜੇ ਸਮਾਉਣ ਦਾ ਤਿਹਾਰ ਵੀ ਇਸੇ ਮਹੀਨੇ ਆਉਂਦਾ ਹੈ, ਬੇਈ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਦਸਵੀ ਵੀ ਆਉ, ਜਿਸ ਦਿਨ ਸਿੱਖ ਖਵਾਏ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ।’

—ਤਾਂ ਤਾਂ ਵਈ ਮੌਜ ਹੋ ਗਈ, ਨਾਲੇ ਖਾਵਾਂ ਪੀਵਾਂਗੇ ਨਾਲੇ ਮੇਲਾ ਦੇਖਾਂਗੇ, ਇਕ ਵਾਰੀ ਤਾਂ ਮੁੰਡਾ ਕਈ ਤਿਉਹਾਰਾਂ ਦੀ ਆਮਦ ਤੋਂ ਖੁਸ਼ ਹੋ ਕੇ ਪੁੱਠੀ ਛਾਲ ਲਾਉਣ ਤੱਕ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ।

‘ਮਾਨੀਏ ! ਮਖਿਆ ਨੀ ਮਾਨੀਏ ! ਕੁੜੀਆਂ ਦਾ ਦਿਨ ਦੱਸੀ ਏਸ ਮਹੀਨੇ ਕੇਹੜਾ ਹੈ ? ਕੋਲ ਬੈਠੀ ਧੀ ਆਪਣੀ ਗੱਲ ਛੇੜ ਲੈਂਦੀ ਹੈ ।

ਕੁੜੀਆਂ ਦਾ ਦਿਨ ਇਸ ਮਹੀਨੇ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ, ਹਾਲਾਂ ਕੱਲ ਤਾਂ ਤੀਆਂ ਲੰਘੀਆਂ ਨੇ, ਅਗਲੇ ਮਹੀਨੇ ਕਰੂਏ ਦਾ ਵਰਤ ਤੇ ‘ਸਾਂਝੀ’ ਆ ਜਾਉ, ਨਾਲ ਨੌਰਾਤੇ ਵੀ ਲੰਘਣੇ ਨੇ, ਦਿਨ ਤਾਂ ਆਉਂਦੇ ਈ ਰਹਿੰਦੇ ਨੇ, ਜੇ ਇੱਕ ਮਹੀਨੇ ਕੋਈ ਨਾ ਆਇਆ ਤਾਂ ਕਿਹੜੀ ਪਰਲੋ ਆ ਜਾਣੀ ਹੈ ।’ ਮਾਂ ਦਾ ਕੁਰੱਖਤ ਜਵਾਬ ਸੁਣ ਕੇ ਧੀ ਉਦਾਸ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ।

“ਮੈਥੋਂ ਨਹੀਂ ਇਉਂ ਕੰਮ ਹੁੰਦਾ, ਸਾਰਾ ਦਿਨ ਗੋਰਾ ਕੂੜਾ ਕਰਦੀ ਦਾ ਲੰਘ ਜਾਂਦੈ । ਘਰ ਦੇ ਸਾਰੇ ਸਿਆਪੇ (ਧੰਦੇ) ਮੈਂ ਪਿੱਟਾਂ । ਜਦੋਂ ਕੁਝ ਬਨਾਉਣ ਨੂੰ ਕਹਿੰਦੀ ਆਂ ਮਟੂਨ ਹੋ ਕੇ ਬੈਠ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ਉ ਕਹਿੰਦੀ ਸੀ ਆਉਂਦੇ ਤਿਉਹਾਰ ਨੂੰ ਤੈਨੂੰ ਕੁਛ ਨੱਕ ਕੰਨ

ਨੂੰ ਜ਼ਰੂਰ ਕਰਾ ਕੇ ਦੇਉਗੀ, ਹੁਣ ਕਹਿੰਦੀ ਐ ਇਸ ਮਹੀਨੇ ਕੋਈ ਤਿਉਹਾਰ ਦੀ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ ।

“ਲੈ ਜਦੋਂ ਤੈਨੂੰ ਆਖ ਦਿੱਤਾ, ਮੈਂ ਕਿਤੇ ਮੁਕਰਨ ਲੱਗੀ ਹਾਂ, ਸਾਊਂ ਬਣ ਕੇ ਕਰ ਕੰਮ ਮੇਰੀ ਧੀ, ਤਕੜੀ ਹੋਕੇ, ਉਠ, ਰੋਟੀ ਟੁਕ ਦਾ ਆਹਰ ਕਰ, ਤੇਰਾ ਆਉਂਦੇ ਮਹੀਨੇ ਜ਼ਰੂਰ ਕੁਛ ਬਣਾਉਂਗੀ ।

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤਿੱਥ ਤਿਉਹਾਰਾਂ ਦੀ ਚੜ੍ਹਦੇ ਮਹੀਨੇ ਹੀ ਟੋਹਾ ਟਾਹੀ ਕਰ ਲਈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਵਈ ਆਉਂਦੇ ਦਿਨਾਂ ਵਿੱਚ ਕੇਹੜਾ ਕੇਹੜਾ ਤਿਉਹਾਰ ਆਉਣ ਵਾਲਾ ਹੈ ।

ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਰੋਸੇ ਦਿਖਾਉਣ ਦੇ ਵੀ ਤਾਂ ਏਹੋ ਦਿਨ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, “ਜੇ ਦੁਸਹਿਰੇ ਨੂੰ ਮੁੱਲ ਦਾ ਝੱਗਾ ਨਹੀਂ ਸਿਲਾਉਣਾ ਤਾਂ ਮੈਂ ਵੀ ਅੱਜ ਤੋਂ ਡੰਗਰ ਨੀ ਚਾਰਣ ਜਾਣਾ, ਮੈਨੂੰ ਖੱਦਰ ਦੇ ਖੁਰਦੜੇ ਲੀੜੇ ਸਮਾ ਦਿੰਦੇ ਨੇ, ਆਪ ਕੂਲੇ ਕੂਲੇ ਸ਼ਹਿਰੀਆਂ ਵਰਗੇ ਚੋਰੀ ਚੋਰੀ ਲੈ ਆਉਂਦੇ ਹਨ । ਹੋਰ ਤਾਂ ਸਾਰੇ ਟੱਬਰ ਦੇ ਜੀਅ ਇਕ ਇਕ ਝੱਗਾ ਬਣਾ ਸੁਆ ਕੇ ਸੰਦੂਕ ਵਿੱਚ ਰੱਖੀ ਰਖਦੇ ਨੇ, ਜਿਵੇਂ ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਦਾ ਜੀਅ ਵੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ—ਡੰਗਰ ਚਾਰਦਾ ਛੋਟਾ ਗੱਡਾ ਆਪਣੀਆਂ ਮਹੀਆਂ ਹਿੱਕਣ ਵਾਲੀ ਸੋਟੀ ਪਰੇ ਵਗਾਹ ਮਾਰਦਾ ਹੈ ।

‘ਆ ਏਧਰ, ਤੇਰੇ ਦਾਦੇ ਮੰਗਾਉਣੇ ਦੇ, ਲੱਗਿਆ ਹੁਣੇ ਤੋਂ ਸ਼ੁਕੀਨੀਆਂ ਲਾਉਣ । ਇਹ ਆਕੜਾਂ ਰੋਸੇ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਨੂੰ ਦਿਖਾਈਂ, ਜੇ ਛਿੱਤਰਾਂ ਨਾਲ ਮੂੰਹ ਨਾ ਭੰਨ ਦਿਆਂ, ਕੀ ਜਾਏ ਖਾਣਿਆਂ ਦਾ ਦਾਦਕਿਆਂ ਦੇ ‘ਖੋਮ’ ਤੇ ਗਿਐ ਕੁੜੇ; ਕਿਵੇਂ ਹੁਣੇ ਤੋਂ ਵੀ ਹੱਥਾਂ ‘ਚੋਂ ਨਿਕਲਣ ਲੱਗਿਐ ।’ ਇਕ ਵਾਰੀ ਤਾਂ ਇਉਂ ਮੁੰਡੇ ਦੀ ਮਾਂ ਚੰਗੀ ਜ਼ੋਰਦਾਰ ਤੜੀ ਮਾਰ ਕੇ ਰੋਹਬ ਬਿਠਾਉਂਦੀ ਹੈ ।

‘ਲੈ ਮੈਂ ਵੀ ਅੱਜ ਕੀਲੀਓਂ ਖੋਲ੍ਹ ਕੇ ਡੰਗਰ ਬਾਹਰ ਕੰਢਾਂ ਆਪਣੇ ਪਿਉ ਦਾ ਪੁੱਤ ਨਹੀਂ, ਕਿਸੇ ਸਾਹਸੀ ਗੰਧੀਲੇ ਦਾ ਹੋਵਾਂ ?

ਤੋਬਾ ! ਕਿੰਨਾ ਸਖਤ ਸਤਿਆਗ੍ਰਹਿ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਇਹ ।

—ਹੈ ਵੇ ਟੁੱਟ ਜਾਣਿਆ ! ਤੈਨੂੰ ਕੀਹਨੇ ਸਿਖਾ ਦਿੱਤੀਆਂ ਇਹੋ ਜਿਹੀਆਂ ਗੱਲਾਂ, ਨਾ ਮੇਰਾ ਪੁੱਤ । ਅੱਛਾ ! ਗੱਲ ਸੁਣ, ਐਤਕੀ ਪੁੰਨਿਆ ਦੇ ਮੇਲੇ ਨੂੰ ਤੈਨੂੰ ਛੱਬੀ ਦੀ ਮਲ ਮਲ ਦਾ ਅੰਬ-ਰਸੀਆ ਸਾਫਾ ਲੈ ਕੇ ਦੇਵਾਂਗੀ ਨੀਲੀ ਜ਼ਫਰ ਦਾ ਝੱਗਾ ਤੇ ਚਾਂਦੀ ਦਾ ਡਬਲ ਗੁਪਈਆ ਖਰਚਣ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ ਦੇਉਂ, ਭਾਵੇਂ ਤੇਰੇ ਬਾਪੂ ਨਾਲ ਲੜਨਾ ਵੀ ਕਿਉਂ ਨਾ ਪਵੇ । ਐਵੇਂ ਚੁਆਨੀਆਂ ਅਠਿਆਨੀਆਂ ਦੇ ਕੇ ਮੇਰੇ ਲਾਡਲੇ ਨੂੰ ਟਾਲ ਦਿੰਦੇ ਹਨ । ਐਤਕੀ ਸਾਰੇ ਭਾਂਗੇ ਕੱਢ ਦੇਂਦੇ ਉ ।

ਆਖਰ-ਸਤਿਆਗ੍ਰਹਿ ਸਾਮੁਣੇ ਵੱਡੀਆਂ ਤੋਂ ਵੱਡੀਆਂ ਸਰਕਾਰਾਂ ਵੀ ਤਾਂ ਹਥਿਆਰ ਸੁੱਟਦੀਆਂ ਆਈਆਂ ਹਨ, ਏਥੇ ਵੀ ਏਹੋ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ।

ਦੇ ਘੋੜੇ ਦੀ ਬੋਸਕੀ ਦਾ ਝੱਗਾ ਕਦੋਂ ਸਮਾਏਂਗੀ ? ਕਾਕਾ ਜੀ ! ਇੱਕ ਹੋਰ ਸਰਤ ਤੱਖ ਦਿੰਦੇ ਨੇ । ਉਹ ਵੀ ਤੈਨੂੰ ਲੈ ਕੇ ਦੇਉਂ । ਐਤਕੀ ਜਦੋਂ ਕਪਾਹ ਵੇਚਣ ਗਏ ਭਾਮਾ ਮੈਨੂੰ ਨਾਲ ਕਿਉਂ ਨਾ ਜਾਣਾ ਪਵੇ ।

ਚੰਗਾ, ਡੰਗਰ ਤਾਂ ਖੋਲ੍ਹ ਲੈਂਦਾ ਆਂ, ਪਹਿਲਾਂ ਇਹ ਵੀ ਤਾਂ ਦੱਸ ਕਿ ਐਤਕੀ ਵਰਤਾਂ ਨੂੰ ਮਿੰਦਰੋ ਨੂੰ ਕੌਣ ਲੈਣ ਜਾਉ ।' ਮੁੰਡਾ ਆਪਣੀ ਜਿੱਤ ਦੀ ਖੁਸ਼ੀ ਵਿੱਚ ਇਹ ਹੋਰ ਰਮਜ਼ ਸੁੱਟ ਛੱਡਦਾ ਹੈ ।

‘ਸੁੱਖ ਨਾਲ ਮੇਰਾ ‘ਪੀਤਾ’ ਜਾਵੇਗਾ, ਮਜ਼ਾਲ ਐ ਐਤਕੀ ਹੋਰ ਕੋਈ ਜਾਵੇ । ਚਾਰ ਦਿਨ ਖੰਡ ਘਿਉ ਖਾਣ ਦੇ ਸਾਰੇ ਮੂੰਹ ਚੱਕ ਕੇ ਕੁੜੀ ਦੇ ਸਹੁਰਿਆਂ ਨੂੰ ਟੁਰ ਪੈਂਦੇ ਨੇ । ਐਤਕੀ ਮੈਂ ਵੱਡਿਆਂ ਵਿਚੋਂ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਜਾਣ ਦੇਣਾ ।’ ਅਖੇ ! ਬੇਬੇ, ਬੀਬੀ ਨੂੰ ਮੈਂ ਲੈ ਕੇ ਆਉਣਾ ਹੈ । ਮਤਲਬ ਹੁੰਦਾ ਐ ਕੰਮ ਧੰਦੇ ਤੋਂ ਬਚ ਕੇ ਚਾਰ ਦਿਨ ਖਰ-ਮਸਤੀਆਂ ਕਰਨ ਦਾ ।

ਤੈਨੂੰ ਫੇਰ ਢਾਂਡੀ ਦੀ ਸੁਹੰ ਲਗੇ । ਚੰਗਾ ਮੈਂ ਚਲਿਆਂ ਆਂ, ਮੇਰੀ ਹਲ੍ਹਾਂ ਵਾਲਿਆਂ ਕੋਲ ਈ ਹੋਟੀ ਭੇਜ ਦੇਈਂ । ਆਪੇ ਡੰਗਰਾਂ ਨੂੰ ਮੋੜੇ ਲਾਉਂਦਾ ਓਧਰ ਆ ਕੇ ਵਿਚੋਂ ਦੀ ਖਾ ਜਾਉਂ । ਜੁੱਤੀਆਂ ਡਾਂਗ ਉੱਤੇ ਟੰਗ ਕੇ ਕੁੰਢੀਆਂ ਨੂੰ ਕਿਲਿਓਂ ਖੋਲ੍ਹਕੇ, ਛੋਟੇ ‘ਮਹੀਵਾਲ ਸਾਹਿਬ’ ਬੇਲਿਆਂ ਨੂੰ ਟੁਰ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ।

—ਧੀਆਂ ਧਿਆਣੀਆਂ ਦਾ ਕਿਸੇ ਉਤੇ ਕੀ ਜ਼ੋਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਹੁਲ੍ਹਦੀਆਂ ਖੁਲ੍ਹਦੀਆਂ ਪਲ੍ਹਦੀਆਂ ਰਹਿੰਦੀਆਂ ਹਨ, ਵੱਡੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਨੂੰ ਜਿਸ ਨਾਲ ਜੀ ਚਾਹਿਆ ਅਗਲੇ ਚਾਰ ਭਮਾਲੀਆਂ ਦੇ ਕੇ ਟੋਰ ਦੇਣ । ‘ਧੀਆਂ ਅਤੇ ਗਊਆਂ ਦਾ ਹੈ ਜ਼ੋਰ ਕੀ ਸਦਾ ਰਾਮਾ ।’ ਭਾਵੇਂ ਇਹ ਲੋਕ-ਵਾਕ ਸਦੀਆਂ ਤੋਂ ਹੀ ਕੁੜੀਆਂ ਨੂੰ ਨਿਮਾਣੀਆਂ ਜਿਹੀਆਂ ਬਣਾਈ ਰਖਦਾ ਹੈ ਪਰ ਫੇਰ ਵੀ ਉਹ ਤਿੱਥਾਂ ਤਿਉਹਾਰਾਂ ਦੇ ਦਿਨੀਂ, ਕੁੜੀਆਂ ਆਪਣੀਆਂ ਮਨ ਖੋਲ੍ਹ ਹੀ ਲੈਂਦੀਆਂ ਹਨ । ਮਾਵਾਂ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਲੋੜਾਂ ਤੇ ਬੁੜਾਂ ਪੂਰੀਆਂ ਕਰਨ ਦੇ ਖਿਆਲ ਆ ਚੁੰਢੀਆਂ ਭਰਦੇ ਹਨ ।

—“ਲੈ ਨੀ ਤਾਰੋ ਆਹ ਚਾਹ ਗੁਲਗੁਲੇ । ਮੇਰੀ ਮਾਂ ਕਹਿੰਦੀ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਐਤਕੀ ਮਾਸੀ ਦੇ ਪੁੱਤ ਦੀ ਬਹੁ ਦੀ ਭੈੜੀ ਖ਼ਬਰ ਕਰਕੇ ਪਕਾਏ ਨੀ ਹੋਏ, ਜਾਹ ਤੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਦੇ ਆ,—‘ਜੁਆਕ ਮੂੰਹ ਮਿੱਠਾ ਕਰ ਲੈਣਗੇ ।’ ਜਿਸ ਘਰ ਕੋਈ ਚੀਜ਼ ਰਿੱਧੀ ਪੱਕੀ ਹੋਵੇ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਕੁੜੀ ਬਾਟੀ ਜਾਂ ਛੋਟੇ ਵਿੱਚ ਪਾਕੇ, ਜਿੰਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਘਰ ਕੁਝ ਨਾ ਪੱਕਿਆ ਹੋਵੇ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਘਰ ਨਵੀਂ ਚੀਜ਼ ਕੀ ਦੇ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਤੇ ਸੁਤੀਆਂ ਕਲਾਂ ਈ ਜਗ੍ਹਾ ਆਉਂਦੀ ਹੈ ।’

—‘ਮਾਂ ਆਪਾਂ ਕਿਉਂ ਨੀ ਕਦੇ ਗੁਲਗੁਲੇ ਪਕਾਏ ! ਤੂੰ ਕਹਿੰਦੀ ਸੀ ਐਤਕੀ ਮਾਲੂਪੂਤੇ ਲਾਹਾਂਗੇ, ਨਾਲੇ ਲੂਣ ਵਾਲੇ ਭੱਲੇ ਪਤਾਉਣ ਬਣਾ ਕੇ ਖਵਾਉਂਗੀ । ਤੂੰ ਤਾਂ ਜੱਕੋ ਤੱਕੇ ਵਿੱਚ ਈ ਤਿਉਹਾਰ ਦੇ ਦਿਨ ਲੰਘਾਈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ।

“ਪਕਾਵਾਂਗੇ ਮੇਰੀ ਧੀ । ਐਤਕੀ ਜ਼ਰੂਰ ਪਕਾਵਾਂਗੇ । ਖਸਮਾਂ ਨੂੰ ਖਾਣੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਵੀ ਤਾਂ ਕਿਧਰੋਂ ਜੁੜਨ । ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਇਹ ਪਿੱਛਾ ਕਰ ਰਿਹਾ ਕੜਾਪਾ ਕਦੋਂ ਮੁੱਕੇਗਾ, ਐਤਕੀ ਨਾ ਤੇਲ ਸੀ ਨਾ ਗੁੜ । ਲੋਹੜੀ ਆ ਲੈਣ ਦੇ ਰੱਜਵਾਂ ਕੜਾਹ ਕਰਕੇ ਦੇਉਂ । ਹੋਰ ਕੌੜਾ-ਕਸੈਲਾ ਜੋ ਜੀਅ ਕੀਤਾ ਬਣਾ ਕੇ ਖਾ ਲਈ ।

‘ਤੂੰ ਤਾ ਏਵੈ ਜਿਵੇਂ ਈ ਸਾਰੇ ਤਿਉਹਾਰ ਲੰਘਾ ਦਿੰਤੀ ਹੈ, ਕਦੇ ਕੁੱਝ ਸਲੂਣਾ ਵੀ ਨਹੀਂ ਬਣਾਇਆ । ਚੰਗਾ ਮੈਂ ਵੀ ਹੁਣ ਨਾ ਛੋਪ ਕੱਤਣਾ ਹੈ ਨਾ ਕਪਾਹ ਚੁਗਣੀ ਹੈ । ਗੋਹੇ ਦੇ ‘ਸਨੇਰ’ ਦੀਆਂ ਪਥਾ ਲਈ ਪਾਥੀਆਂ ਜੀਹਤੋਂ ਪਥਾਉਣੀਆਂ ਹੋਈਆਂ, ਐਤਕੀ ਮੈਂ ਗੁਹਾਰੇ ਵੀ ਨਹੀਂ ਖੜ੍ਹੇ ਕਰਨੇ । ਇਹ ਆਖ ਕੇ ਹੰਝੂਆਂ ਭਰੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਮਲਦੀ ਕੁੜੀ ਕੋਲੇ ਦੇ ਖੁੰਜੇ ਲੱਗ ਕੇ ਰੋਣ ਲੱਗ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ।

‘ਛੱਡ ਨੀ ਪਰੇ ! ਪਤਾ ਨੀ ਮੇਰਾ ਇੰਨ੍ਹਾ ਧੀਆਂ ਬਿਨਾਂ ਕੀ ਕੰਮ ਬੁੜਿਆ ਪਿਆ ਸੀ । ਜਾਏ ਖਾਣੇ ਰੱਬ ਨੇ ਵੀ ਮੇਰੇ ਪੱਲੇ ਇਹ ਪੱਖਰ-ਪੇੜੇ ਪਾ ਕੇ ਗਿਣ ਗਿਣ ਕੇ ਕਿਉਂ ਬਦਲੇ ਲਏ ਨੇ ? ਪਹਿਲਾਂ ਅਗਲੀਆਂ ਚਾਰ ਪਾਲ ਪੋਸ ਕੇ ਕੰਮ ਕਰਨ ਵੇਲੇ ਬੇਗਾਨੇ ਘਰੀਂ ਭੇਜ ਦਿੱਤੀਆਂ ਨੇ ਹੁਣ ਇਹ ਪੰਜਵੀਂ ਉਤੇ ਫੇਰ ਨਿੱਤ ਵਾਰ ਆਉਂਦੇ । ਖੁਲਾਉ ਨੀ ਏਹਨੂੰ ਗੁਲਗਲੇ ਪਕਾ ਪਕਾ ਕੇ, ਸਾਡਾ ਕੀ ਤੂੰ ਹਲ ਵਾਹੁਨੇ । ‘ਅਗੋਂ ਮਾਂ ਅਧਕੱਜੀਆਂ ਗਾਲ੍ਹਾਂ ਕੱਢਕੇ ਪਹਿਲੀ ਝਈ ਨਾਲ ਇਕ ਵਾਰ ਤਾਂ ਕੁੜੀ ਨੂੰ ਹੋਲਾ ਪਾਉਣ ਦੀਆਂ ਕਸਰਾਂ ਮਿਟੀ ਦਿੰਦੀ ਹੈ ।

‘ਤੂੰ ਵੀ ਤਾਂ ਮਾਂ ਕਿਸੇ ਦੀ ਧੀ ਈ ਸੀ ।’

‘ਕੁੜੀ ਦੇ ਹਟਕੋਰੇ ਨਾਲ ਕਰੇ ਇਕੋ ਵਾਕ ਰਾਹੀਂ ਆਪਣਾ ਸਾਰਾ ਗੁੱਸਾ ਕੱਢ ਕੇ ਮਾਂ ਨੂੰ ਪਾਣੀ ਤੋਂ ਪਤਲਾ ਕਰ ਦਿੰਦੀ ਹੈ ।

—‘ਉਹੋਂ ਕੁੜੀਆਂ ਦੇ ਕੋਈ ਨਖਰੇ ਨਹੀਂ ਸੀ ਝੱਲਦਾ । ਅੱਧੀਆਂ ਦੇ ਤਾਂ ਜੰਮਦੀਆਂ ਦੇ ਈ ਗਲ ਗੂਠਾ ਦੇ ਦੰਦੇ ਸੀ ਜਾਂ ਘੜੇ ‘ਚ ਪਾ ਕੇ ਟਿੱਬਿਆਂ ਵਿੱਚ ਦੱਬ ਆਉਂਦੇ ਹੁੰਦੇ । ਜੇ ਕੋਈ ਰੱਬ ਸਬੱਬੀ ਬਚ ਰਹਿੰਦੀ ਤਾਂ ਸਿੱਟ-ਪਰਸਿੱਟ ਜੂਠੇ ਟੁਕੜੇ ਖਾ ਖਾ ਕੇ ਪਾਟਿਆਂ ਪੁਰਾਣਿਆਂ ਵਿੱਚ ਪਲਦੀ ਰਹਿੰਦੀ ਸੀ । ਅੱਜ ਕੱਲ ਵਾਂਗੂ ਕੁੜੀਆਂ ਮੁੰਡਿਆਂ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ‘ਦਹੀਂ’ ਤੇ ‘ਮੱਖਣੀ’ ਨਹੀਂ ਸੀ ਮੰਗਦੀਆਂ । ਇਹ ਰੋਸੇ ਤਾਂ ਆਹ ਨਵੇਂ ਜ਼ਮਾਨੇ ਦੀ ਹਵਾ ਨੇ ਸਿਖਾਏ ਨੇ । ਹੋਰ ਪਤਾ ਨੀ ਇਸ ਜ਼ਮਾਨੇ ਨੇ ਹਾਲਾਂ ਕੀ ਕਾਰੇ ਕਰਨੇ ਨੇ । ਕਹਿੰਦੇ ਸੀ ਅਜ਼ਾਦੀ ਲਿਆਉਣੀ ਐ । ਇਹ ਅਜ਼ਾਦੀ ਆਈ ਕਿ ਬਰਬਾਦੀ । ਇਸਦਾ ਹਾਲੇ ਤਾਂ ਹੋਰ ਪਤਾ ਲਗਣਾ ਹੈ ।

‘ਲੈ ਮੇਰਾ ਵੀ ਘੁੱਟ ਦੋਂ ਗਲ, ਮੈਂ ਕੀ ਜੀਉਂ ਕੇ ਲੈਣਾ ਐ’ । ‘ਬਬੇਰਾ ਘੁੱਟਾ ਦਿੰਦੀ, ਲੋਕ ਲੱਜਿਆ ਮਾਰਦੀ ਐ । ਤੇਰਾ ਕੱਲੀ ਦਾ ਕਿਉਂ ਜਿਹੜੀਆਂ ਅੱਗ ਲੱਗਣੀਆਂ ਪਹਿਲਾਂ ਕਿਉਂਟੀਆਂ ਨੇ, ਘਰ ਨੂੰ ਹੂੰਝਾ ਫੇਰ ਕੇ ਲੈ ਗਈਆਂ ਨੇ ਪਹਿਲਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਗਲ ਦੰਦਲ ਦਾੜੀ ਫੇਰਦੀ । ਜਿਥੇ ਪਹਿਲੀਆਂ ਦਾ ਫਾਹਾ ਵੱਢਿਐ ਉਥੇ ਤੇਨੂੰ ਵੀ ਹੁਣ ਕਿਉਂਟਣਾ ਈ ਪੈਂਦੇ, ਸਾਲ ਛੀ ਮਹੀਨੇ ਦੀ ਗੱਲ ਐ, ਕੋਈ ਸਬੱਬ ਬਣਿਆ ਤੇਰਾ ਵੀ ਰੱਸਾ ਢੈਲਾ ਕਰ ਛੱਡੂੰ । ਮੇਰੀ ਤਾਂ ਜਾਨ ਓਦਣ ਸੌਖੀ ਹੋਊ ਜਦੋਂ ਤੇਰਾ ਬਬਾਨ ਤੋਰ ਦੂੰ ।’

‘ਤੂੰ ਹੁਣੇ ਤੋਰ ਦੇ ਮੇਰਾ ਬਬਾਨ । ਨਾ ਝੰਗਾ ਨਾ ਚੁੰਨੀ, ਨਾ ਕਿਸੇ ਤਿੱਬ ਤਿਉਹਾਰ ਨੂੰ ਕੋਈ ਖਾਣ ਪਹਿਨਣ ਵਾਲੀ ਚੀਜ਼ ਏਦੂੰ ਤਾਂ ਬੰਦੇ ਨੂੰ ਰੱਬ ਚੁੱਕ ਈ ਲਵੇ । ਜਾ ਅਗਲਾ ਖੂੰਹ ਟੋਭੇ ਪੈ ਕੇ ਮਰ ਜਾਏ ।’ ਜਦੋਂ ਕੁੜੀ ਰੋ-ਰੋ ਕੇ ਆਪਣੀਆਂ ਮੰਗਾਂ ਪੇਸ਼ ਕਰਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਮਾਂ ਦੇ ਅੰਦਰ ਛੁਪੀ ਮਮਤਾ ਵੀ ਛਲਕ ਆਉਂਦੀ ਹੈ ।

‘ਠਾ ਰੋਅ ਨਾ, ਮੇਰੀ ਧੀ, ਤੂੰ ਕਿਹੜਾ ਦੁ-ਪਿਆਰੀ ਹੈ । ਜਦੋਂ ਵੰਡੀਆਂ ਨੂੰ ਸੰਧਾਰੇ ਭੇਜੇ ਤੈਨੂੰ ਬਰਾਬਰ ਦੇ ਸੋਹਣੇ ਲੀੜੇ ਲੈ ਕੇ ਦੇਉਂ, ਨਾਲੇ ਤੇਰਾ ਕਿਹੜਾ ਹੁਣ ਕਿਸੇ ਨੇ ਹੋਰ ਹਿੱਸਾ ਵੰਡਾਉਣੇ, ਹੁਣ ਤਾਂ ਸਭਨਾ ਦਾ ਵੀ ਛੋਟੀ ਭੇਟ ਨੂੰ ਦੇਣਾ ਈ ਬਣਦੇ ।’ ਇਉਂ ਕਹਿ ਸੁਣ ਕੇ ਓੜਕ ਕੁੜੀ ਨੂੰ ਵਿਰਾ (ਚੁਪ ਕਰਾ) ਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ।

ਇਉਂ ਕੁੜੀਆਂ-ਬੁੜੀਆਂ, ਬੱਚਿਆਂ, ਧੀਆਂ, ਪੁੱਤਾਂ, ਦਾਦਿਆਂ, ਬਾਬਿਆਂ ਸਭ ਦੀਆਂ ਨਿਗਾਹਾਂ ਤਿਉਹਾਰਾਂ ਵੱਲ ਲੱਗੀਆਂ ਰਹਿੰਦੀਆਂ ਹਨ ਤੇ ਅਜੇਰੇ ਵੀ ਕੁਝ ਨਾ ਕੁਝ ਨਵਾਂ ਰੰਗ ਖਿੜਾਉਂਦੇ ਹੀ ਹਨ ।

ਉਝ ਤਾਂ ਮੇਰੇ ਜਿਹੇ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿੱਚ ਪੰਚਮੀ, ਦਸਮੀ, ਇਕਾਦਸੀ, ਪੁੰਨਿਆ, ਮੱਸਿਆ ਹਰ ਮਹੀਨੇ ਹੀ ਕੋਈ ਨ ਕੋਈ ਤਿਉਹਾਰ ਆਉਂਦੇ ਤੇ ਲੰਘਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਕਈ ਵੱਡੇ ਤਿਉਹਾਰ ਅਜਿਹੇ ਹਨ ਜਿੰਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੁੱਕੇ ਨਹੀਂ ਲੰਘਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ।

ਪਿੰਡਾਂ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਦੇਸੀ ਹਿਸਾਬ ਵਾਲਾ ਪੁਰਾਤਨ ਵਰ੍ਹਾ ਚੇਤ ਦੀ ਏਕਸ ਤੋਂ ਆਰੰਭ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਦਿਨ ਪਹਿਲਾਂ ਤਿਉਹਾਰ—‘ਨਵਾਂ ਸੰਮਤ’ ਮਨਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਇਹ ਦਿਨ ਹਾੜੀ ਦੀਆਂ ਫਸਲਾਂ ਵਿੱਚ ਦਾਣੇ ਪੈਣ ਤੇ ਪੱਕਣ ਦੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ । ਕੁਝ ਚੀਜ਼ਾਂ ਦੇ ਭੁੰਨੇ ਹੋਏ ਦਾਣੇ ਕੱਦੇ-ਭੰਨੇ ਛੱਕ ਲੈਂਦੇ ਹਨ, ਕੁਝ ਦਾਲ ਦਲੀਆ ਨਵੇਂ ਅੰਨ ਦਾ ਰਿੰਨੁ ਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ।

ਬਾਹਰੇ ਛੋਲਿਆਂ ਦੀਆਂ ਟਾਂਟਾ ਦਾ ਛੋਲੂਆ, ਕਣਕ ਦੀਆਂ ਬੱਲੀਆਂ ਤੇ ਛੋਲਿਆਂ ਦੇ ਬੂਟੇ ਪੁੱਟਕੇ ਹੋਲਾ ਭੁੰਨ ਕੇ ਚੜਦੇ ਵਰ੍ਹੇ ਦਾ ‘ਅੰਨ ਨਵਾਂ’ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਇਸ ਦਿਨ ਭੁੰਨੀ ਹੋਈ ਕਣਕ ਦਾ ਮਿੱਠਾ ਦਲੀਆ ਦੁੱਧ ਵਿੱਚ ਪਾ ਕੇ ਖਾਂਦੇ ਹਨ । ਸਰਦੇ ਪੁਜਦੇ ਘਰੀਂ ਖੀਰ, ਕੜਾਹ ਵੀ ਕਰ ਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਨਵਾਂ ਸਾਲ ਜੋ ਮਨਾਉਣਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ? ਕੁਝ ਤਾਂ ਨਵੀਂ ਚੀਜ਼ ਖਾਣ ਵਾਲੀ ਹੋਵੇ ? ਬੇਰੀਆਂ ਦੇ ਬੇਰ ਵੀ ਇਸੇ ਮੌਸਮ ਵਿੱਚ ਪੱਕਦੇ ਹਨ, ਜਿੰਨ੍ਹਾਂ ਬੇਰਾਂ ਦੀ ਉਪਮਾ ਤੇ ਪ੍ਰਮਾਣ ਕਈ ਗੁੱਝੀਆਂ ਰਮਜ਼ਾਂ ਤੇ ਸੁੰਦਰਤਾ ਦੇ ਰੂਪਕ ਗਾਏ ਜਾਂਦੇ ਹਨ—‘ਤੈਨੂੰ ਕੁਝ ਨਾ ਲਗੇ ਮੁਟਿਆਰੇ ਬੇਰੀਆਂ ਨੂੰ ਬੇਰ ਲੱਗ ਗਏ’—ਜਾ, ਅਸੀਂ ਬੇਰੀਆਂ ਚੋਂ ਬੇਰ ਲਿਆਂਦਾ ਭਾਬੀ.....। ਮੇਲੇ ਦੇ ਸ਼ੁਕੀਨ ਆਪਣੇ ਚਾਰ ਦਿਨ ਨੇੜੇ ਦੇ ਮੇਲਿਆਂ ਤੇ ਕਿਸੇ ਲੋਕ-ਤੀਰਥ ਉਤੇ ਘੁੰਮ ਫਿਰ ਆਉਂਦੇ ਹਨ । ਕੁਝ ਹਿੰਮਤੀ ਬੰਦੇ ਦਸ ਵੀਹ ਕੋਹ ਤੱਕ ਦੇ ਲੋਕ-ਤੀਰਥਾਂ ਉਤੇ ਸ਼ੁਕੀਨੀ ਛਾਟਣ ਆਉਂਦੇ ਹਨ । ਵੱਡੇ ਮੇਲੇ, ਦਮਦਮੇ, ਅਨੰਦਪੁਰ, ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਆਦਿ ਥਾਵਾਂ ਉੱਤੇ ਲੱਗਦੇ ਹਨ । ਜਿਥੇ ਬੰਦੇ ਬੰਦਿਆਂ ਨਾਲ ਖਹਿੰਦੇ ਹਨ । ਹਿੱਕਾਂ ਭਿੜਦੀਆਂ ਮੋਢਿਆਂ ਨਾਲ ਮੋਢੇ ਘਿਸਰਦੇ ਹਨ । ਜਿਹੜੇ ਬੰਦੇ ਘਰੀਂ ਰਹਿ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਉਹ ਇਸ ਦਿਨ ਤਿਹਾਉਲੇ ਦਾ ਕੜਾਹ, ਭਾਵੇਂ ਗੁੜ ਦਾ ਹੀ ਹੋਵੇ ਮਿੱਠੇ ਚੌਲ ਖਾਣ ਦੇ ਹੱਕਦਾਰ ਹੁੰਦੇ ਹਨ । ਇਸ ਦਿਨ ਹਰ ਘਰ ਕੁਝ ਨਾ ਕੁਝ ਖਾਣ ਵਾਲੀ ਮਿੱਠੀ ਤੇ ਸਵਾਦੀ ਚੀਜ਼ ਜ਼ਰੂਰ ਬਣਾਈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਤਾਕਿ ਨਵੇਂ ਵਰ੍ਹੇ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਦਿਨ ਤਿਉਹਾਰ ਸੁਹਾਵਣੇ ਗੁਜ਼ਰਨ ।

ਮੁੰਡੇ ਜੇ ਨੇੜੇ ਮੇਲਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਘੋੜੇ ਜਾਂ ਫਿਰ ਰਾਤ ਨੂੰ ਪਿੰਡੋਂ ਬਾਹਰ ਜਾ ਕੇ ਭੰਗੜਾ

ਤੇ ਗਿੱਧਾ ਪਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਕੁੜੀਆਂ ਪਿੰਡ ਦੀ ਜੂਹ ਵਿਚੋਂ ਦੀ ਲੰਘਦੇ ਸੂਏ ਦੇ ਕੱਸੀ ਦੇ ਖਾਲੂ ਉਤੇ ਜੇ ਨਾਉਣ ਨਾ ਕਰ ਸਕਣ ਤਾਂ ਹੱਥ ਮੂੰਹ ਹੀ ਧੋ ਆਉਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਆਉਣ ਜਾਣ ਵੇਲੇ ਗੀਤਾਂ ਦੀਆਂ ਸੁਰਾਂ ਤੇ ਅੱਡੀ ਟੱਪੇ ਰਾਹੀਂ ਆਪਣੇ ਗੱਚ ਕੱਢ ਆਉਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਵੈਸਾਖੀ ਬਸੰਤ ਰੁੱਤ ਦੀ ਸ਼ਿਖਰ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਹਰ ਸ਼ਾਖ ਨਵਾਂ ਵੇਸ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਸੁੱਕੀਆਂ ਝਾੜੀਆਂ ਮੁੜ ਲੱਗਰਾਂ ਛੱਡਦੀਆਂ ਹਨ। ਨਵੇਂ-ਨਵੇਂ ਕੂਲੇ ਪੱਤੇ, ਸ਼ੇਸ਼ ਨਾਗ ਦੀਆਂ ਜੀਭਾਂ ਵਾਂਗ, ਕਾਦਰ ਦੀ ਕੁਦਰਤ ਦੇ ਗੁਣ ਗਾਉਣ ਲਈ ਰੁੰਡ ਮੁੰਡ ਮੁੱਢਾਂ ਤੇ ਭੀ ਨਿੱਤ ਨਵੇਂ ਰੂਪ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਕੁਦਰਤੀ ਖੇਡਾਂ ਦੇ ਮਨਮੋਹਣੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਏਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਵਿੱਚ ਹੀ ਦੇਖੇ ਤੇ ਮਾਣੇ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ।

ਵੈਸਾਖੀ ਪਿਛੇ (ਨਿਰਜਲਾ ਇਕਾਦਸ਼ੀ) ਦਾ ਇਕ ਹੋਰ ਵੱਡਾ ਤਿਉਹਾਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਦਿਨ ਰੱਜਵੇਂ ਖਰਬੂਜੇ ਖਾਏ ਜਾਂਦੇ ਤੇ ਸ਼ਰਬਤ ਪੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਬਹੁਤਾ ਜ਼ੋਰ ਰਾਹ ਜਾਂਦੇ ਬੰਦਿਆਂ ਨੂੰ 'ਜਲ' ਛਕਾਉਣ ਦਾ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤਾਕਿ ਕੋਈ 'ਨਿਰਜਲ' ਜਾਂ ਪਿਆਸਾ ਰਹਿ ਜਾਵੇ। ਚੌਕਾਂ ਉਤੇ ਮੋੜਾਂ ਉਤੇ ਥਾਂ ਥਾਂ ਮਿਠੇ ਜਲ (ਸ਼ਰਬਤ) ਦੇ 'ਪਿਆਉ', ਦੁੱਧ ਦੀਆਂ ਲੱਸੀਆਂ ਪਿਆਈਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਗਰਮੀ ਰੁੱਤ ਤੇ ਦਿਨ ਵੱਡੇ ਹੋਣ ਦਾ ਇਹ ਸਿਖਰਲਾ ਦਿਹਾੜਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ ਲੋਹੜੀ ਦੀ ਰਾਤ ਸਿਆਲਾਂ ਵਿੱਚ ਵੱਡੀ ਤੇ ਦਿਨ ਛੋਟਾ ਹੋਣ ਕਾਰਨ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਤਿੱਬ ਮੰਨੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਨਿਮਾਣੀ ਇਕਾਦਸ਼ੀ ਗਰਮੀ ਦੇ ਮੌਸਮ ਦਾ ਮੁੱਖ ਦਿਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਲੋਹੜੀ ਨਿਮਾਣੀ ਨੂੰ ਲੋਕ ਜਮੀਨਾ ਗਹਿਣੇ ਧਰਦੇ ਮੁੱਲ ਖਰੀਦ ਕੇ ਕਬਜ਼ੇ ਲੈਂਦੇ ਤੇ ਦਿੰਦੇ ਹਨ, ਨਾਮੇ-ਲੈਣ ਦੇਣ ਦੇ ਵਰੀ ਖਾਤੇ ਦੇ ਮੁੜ ਹਰੇ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। —ਸਾਉਣ ਮਹੀਨੇ ਤੀਆਂ ਦੇ ਦਿਨ ਕੀ ਆਉਂਦੇ ਹਨ, ਮੇਰੇ ਪਿੰਡ ਦੇ ਕੁੜੀਆਂ ਮੁੰਡਿਆਂ ਲਈ ਜਿਵੇਂ ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਦੇ ਕੜ ਪਾਟ ਗਏ ਹੋਣ।

ਅੱਜ ਮਹਿੰਦੀ, ਕੱਲ ਤੀਆਂ, ਪਰਸੋ ਕੋਈ ਪ੍ਰਹੁਣੇ ਧਰਾਹੁਣੇ ਦੀ ਆਮਦ, ਤੀਆਂ ਦੀ ਵਿਦਾਈ ਤੱਕ ਦੂਜੇ ਤੀਜੇ ਦਿਨ ਹਰ ਘਰ ਕੜਾਹੀ ਚੜ੍ਹੀ ਹੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ, ਕਦੇ ਮਾਲੂ ਪੂੜੇ ਤੇ ਕਦੇ ਗੁਲਗੁਲੇ ਤੇ ਮੱਠੀਆਂ, ਸੇਵੀਆਂ, ਮਿੱਠਾ ਦਲੀਆ, ਖੀਰ ਕੜਾਹ, ਵਾਰੇ ਵਾਰੀ ਖਾਣ ਪੀਣ ਦੇ ਸਾਰੇ ਸੁਆਦ ਪੂਰੇ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਖੀਰ ਖਾਣੀ ਸਾਉਣ ਮਹੀਨੇ ਦੀ ਖਾਸ ਨੇਹਮਤ ਸਮਝੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਲੋਕ ਰਵਾਇਤਾਂ ਵਿੱਚ ਭੀ ਸੁਭ ਮੰਨੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

'ਸਾਵਣ ਖੀਰ ਨਾ ਖਾਧੀਆਂ, ਕਿਉਂ ਜੰਮਿਆ ਅਪਰਾਧੀਆ।'

ਤੀਆਂ ਨੂੰ ਪੇਕੀਂ ਨਾ ਪੁੱਜਣ ਵਾਲੀਆਂ ਕੁੜੀਆਂ ਲਈ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਤੌਰ ਤੇ ਬਣਾਈਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ, ਤਲੀਆਂ ਮੱਠੀਆਂ ਤੇੜ ਸਿਰ ਦੇ ਕਪੜੇ ਹੋਰ ਚੀਜ਼ਾਂ ਦਾ ਸੰਧਾਰਾ ਬੋਹੀਏ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਭੇਜੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ।

ਜਨਮ ਅਸ਼ਟਮੀ ਦਾ ਦਿਨ, ਪਿੰਡਾਂ ਵਿੱਚ ਖਾਸ ਸੱਜ ਧੱਜ ਨਾਲ ਸ਼ਾਇਦ ਇਸ ਲਈ ਨਹੀਂ ਮਨਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਕਿ ਪਿੰਡਾਂ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਬਾਰੇ ਪੂਰਾ ਪਤਾ ਨਹੀਂ (ਹੁਣ ਰੇਡੀਓ ਤੇ ਟੈਲੀ ਵੀਜ਼ਨ ਨੇ ਇਹ ਘਾਟ ਪੂਰੀ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਹੈ)। ਫਿਰ ਵੀ ਬ੍ਰਾਹਮਣਾਂ ਬਾਣੀਆਂ ਦੇ ਜਿੰਨੇ ਕੁ ਪਿੰਡ ਵਿੱਚ ਘਰ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਲੋਂ ਇਹ ਦਿਨ ਖਾਸ ਉਤਸਵਾਂ ਨਾਲ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ

ਜੀ ਦਾ ਜਨਮ ਦਿਨ ਮਨਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ।

ਜਿਵੇਂ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਦਾ ਜਨਮ ਹੋਇਆ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਜੰਮਦਿਆਂ ਹੀ ਜੁਗਤ ਨਾਲ ਮਾਮੇ ਕੰਸ ਦੇ ਕਹਿਰ ਤੋਂ ਲੁਕੋ ਕੇ ਬਚਾਇਆ ਗਿਆ—ਮੇਰੇ ਪਿੰਡ ਦਾ ਕੁੰਦਨ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਇਸ ਦਿਨ ਚੌਕੜੀਆਂ ਤੇ ਬਹਿ ਕੇ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਦੀ ਸਾਰੀ ਜਨਮ ਕਥਾ ਸੁਣਾਉਂਦਾ ਹੁੰਦਾ । ‘ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਬੋੜੇ ਵੱਡੇ ਹੋਏ ਤਾਂ ਉਹ ਤੀਵੀਆਂ ਦੇ ਘੜੇ ਭੰਨਣ ਲੱਗੇ ਕਿਸੇ ਦੇ ਘੜੇ ਵਿੱਚ ਗਲੀਆਂ, ਕਿਸੇ ਦੇ ਘੜੇ ਭੰਨਕੇ ਠੀਕਰੀਆਂ ਬਣਾ ਦੇਣੀਆਂ । ਪਾਣੀ ਲੈਣ ਵਾਲੀਆਂ ਵਿਚਾਰੀਆਂ ਸਵਾਣੀਆਂ ਲਈ ਬਿਪਤਾ ਖੜੀ ਕਰਨ ਦੀਆਂ ਸਾਖੀਆਂ ਸੁਣਾ ਕੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਰਿਝਾਈ ਰੱਖਣਾ । ਖਾਸ ਕਰ ਮੱਖਣ ਖਾਣ ਦੇ ਕਿੱਸੇ ਖੂਬ ਹੰਗ ਭਰਕੇ ਸੁਣਾਉਣੇ । ਉਦੋਂ ਛੋਟੇ ਛੋਟੇ ਬੱਚੇ ਭੀ ਸਭਾ ਵਿੱਚ ਆ ਜੁੜਨੇ, ਜਿਵੇਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਵੀ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਦੀ ਗੀਸ ਕਰਕੇ ਮੱਖਣ-ਚੋਰ ਬਣਨਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ।

ਇਕ ਦਿਨ ਉਹ ਕੁੰਜ ਗਲੀਆਂ ਵਿੱਚ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਦੇ ਗੋਪੀਆਂ ਨਾਲ ਕਲੋਲਾਂ ਦੀਆਂ ਕਥਾ ਸੁਣਾ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਵਈ ਇਉਂ ਜੁਆਨ ਹੋ ਰਹੇ ਭਗਵਾਨ ਕਿਵੇਂ ਰਾਸ ਲੀਲਾ ਖੇਡਦੇ ਸਨ । ਕਿਸੇ ਗੋਪੀ ਨਾਲ ਕਿਹੋ ਜਿਹੀ ਛੇੜਖਾਨੀ ਕਰਦੇ, ਕਿਸੇ ਨਾਲ ਕਿਹੋ ਜਿਹੀ । ਇਕ ਦਿਨ ਤਲਾਉਤੇ ਨਾਉਂਦੀਆਂ ਤੀਵੀਆਂ ਦੇ ਕਪੜੇ ਦੁੱਕ ਕੇ ਰੁੱਖ ਤੇ ਜਾ ਬੈਠੇ, ਲਗੇ ਅਜੀਬ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮੁੜਾਈ (ਫਿਰਾਉਤੀ) ਮੰਗਣ । ਬੇਬਾਕ ਜਿਹੇ ਇਕ ਜੱਟ ਨੇ ਵਿਗੜ ਕੇ ਕਿਹਾ ‘ਮੈਂ ਤਾਂ ਕਹਿਨਾ ਕਿ ਇਹੋ ਜਿਹੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਨੇ ਕਦੇ ਵੀ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀਆਂ ਹੋਣੀਆਂ, ਉਹ ਤਾਂ ਰੱਬ ਦਾ ਅਵਤਾਰ ਸੀ, ਉਸ ਨੇ ਤੀਵੀਆਂ ਨਾਲ ਛੇੜਖਾਨੀ ਭਲਾ ਕਿਉਂ ਕਰਨੀ ਸੀ ? ‘ਇਹ ਤਾਂ ਪਿਛੋਂ ਤੇਰੇ ਜਿਹੇ ਪਾਪਿਆਂ ਨੇ ਗੋਪੀਆਂ ਨਾਲ ਰਾਸ ਲੀਲਾ ਦੇ ਬਹਾਨੇ ਆਪਣੇ ਠਰਕ ਝਾੜਨ ਲਈ ਗੱਪ ਘੜੇ ਲਗਦੇ ਹਨ ।

ਰੱਖੜੀ—

ਸਾਉਣੀ ਦੀ ਪੂਰਨਮਾਸੀ ਨੂੰ ਮੁੰਡਿਆਂ ਦੇ ਗੁੱਟਾਂ ਉੱਤੇ ਗਾਨੇ ਜਾਂ ਪਹੁੰਚੀਆਂ-ਰੱਖੜੀਆਂ ਬੰਨ੍ਹੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ । ਮੇਰੇ ਪਿੰਡ ਦੇ ਕੁੜੀਆਂ ਮੁੰਡੇ ਤਾਂ ਇਸ ਤਿਉਹਾਰ ਬਾਰੇ ਦਿਨਾ ਕੁ ਈ ਜਾਣਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਸ ਦਿਨ ਭੈਣਾਂ ਵਲੋਂ ਵੀਰਾਂ ਦੇ ਖੰਭਣੀ ਦੀ ਪਹੁੰਚੀ ਬੰਨਣੀ ਚੰਗੇ ਸ਼ਗਨਾਂ ਵਾਲਾ ਤਿਉਹਾਰ ਹੈ, ਇਹ ਭੀ, ਕਿ ਇਸ ਦਿਨ ਭਰਾਵਾਂ ਦਾ ਭੈਣਾਂ ਨੂੰ ਕੁਝ ਦੇਣਾ ਬਣਦਾ ਹੈ, ਭਰਾ ਭੈਣਾਂ ਨੂੰ ਇੱਕ ਇੱਕ (ਚਾਂਦੀ ਦਾ) ਰੁਪਈਆ ਦਿੰਦੇ ਹਨ । ਪੁਰਾਣੇ ਤੇ ਸਿਆਣੇ ਲੋਕ ਆਖਦੇ ਹਨ ਕਿ, ਜਦੋਂ ਗੱਲ ਗੱਲ ਉੱਤੇ ਲੜਾਈਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ, ਹਮਲਾਵਰਾਂ ਨੂੰ ਠੱਲਣ ਲਈ ਭੈਣਾਂ, ਭਰਾਵਾਂ ਦੇ ਹੱਥਾਂ ਨੂੰ ਗਾਨੇ ਬੰਨ੍ਹ ਦਿੰਦੀਆਂ ਸੀ ਕਿ ‘ਜਾਓ ਤੇ ਰਣ ਮੈਦਾਨ ਵਿੱਚ ਬੀਰਤਾ ਨਾਲ ਲੜੋ, ਸਾਡੀ ਤੇ ਆਪਣੀ ਜਾਤੀ ਦੀ ਪਤ ਦੀ ਰਖਿਆ ਕਰੋ ।

ਇਸ ਦਿਨ ਸਿਆਣੇ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਦੇਵਤਾ ਜੀ ਆਪਣੇ ਜਜਮਾਨਾਂ ਤੋਂ ਲਾਗ, ਜਾਣੀ ਕਿ ਲਗਾਨ ਉਗਰਾਹੁਣ ਲਈ ਆ ਹਾਜ਼ਰ ਹੁੰਦੇ ਹਨ । ਬ੍ਰਾਹਮਣਾਂ ਦੇ ਦੱਸਣ ਮੁਤਾਬਕ ਇਹ ਤਿਉਹਾਰ ਪੁਰਾਣੇ ਸਮ ਤੋਂ ਚਲਿਆ ਆਉਂਦਾ ਹੈ; ਆਖਦੇ ਹਨ—‘ਜਦੋਂ ਮਨੂੰ ਜੀ ਵਲੋਂ ਬ੍ਰਾਹਮਣ

ਅਤੇ ਛੱਤਰੀ ਹੋਰ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਵੱਖੋ ਵੱਖ ਸ਼੍ਰੇਣੀਆਂ ਵਿੱਚ ਵੰਡ ਦਿੱਤੇ ਗਏ, ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਕੰਮ ਯੱਗ ਤੇ ਪੂਜਾ ਪਾਠ ਕਰਨਾ ਹੁੰਦਾ ਸੀ, ਛੱਤਰੀਆਂ ਦਾ ਬ੍ਰਹਿਮਣਾਂ ਤੇ ਵੈਸ਼ਾਂ ਦਾ ਵਣਜ ਵਿਹਾਰ ਸੂਦਰਾਂ ਵਲੋਂ ਹੱਥ ਧੰਦੇ ਕਰਨਾ । ਅਛੂਤਾਂ ਲਈ ਸਭਨਾ ਦੀ ਸਭ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਨੀ । ਬ੍ਰਾਹਮਣਾਂ ਵਲੋਂ ਕੀਤੇ ਜਾ ਰਹੇ ਯੱਗ ਦੀ ਰਖਸ਼ਾ, ਕਹੇ ਜਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਰਖਿਆ ਲਈ ਤੇ ਪ੍ਰੋਹਤ ਛੱਤਰੀਆਂ ਦੇ ਇਹ ਗਾਨਾ ਬੰਨ੍ਹ ਦਿੰਦੇ ਸਨ, ਵਈ ਛੱਤਰੀ ਰਣ ਮੈਦਾਨ ਵਿੱਚ ਜਾਣ ਲੜ ਮਰਨ, ਸਾਡੀ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਪ੍ਰਵਾਰਾਂ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਕਰਨ । ਜਾਪਦਾ ਹੈ ਏਸੇ ਕਰਕੇ ਹੀ ਇਸ ਨੂੰ 'ਰਖਸ਼ਾ ਬੰਧਨ' ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ।

ਰੱਖੜੀ ਰਖਸ਼ਾ ਬੰਧਨ ਬਾਰੇ ਕੁਝ ਇਤਿਹਾਸਕ ਮਹੱਤਤਾ ਵਾਲੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਵੀ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਹਨ—ਇੱਕ ਰਾਜਪੂਤਾਨੇ ਦੀ ਰਾਣੀ ਦੀ, ਦੂਜੀ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਪੁਰਾਣੇ ਇਤਿਹਾਸਕ ਪਿੰਡ ਰਾਹੋ ਦੇ, ਰਾਜਪੂਤਾਂ ਦੀ । ਜਿਥੇ ਰਾਜਪੂਤਾਂ ਦੀ ਵਧੇਰੇ ਹੀ ਵਧੀ ਹੋਈ ਮਾਣ ਮਰਿਆਦਾ ਵਿੱਚ ਦ੍ਰਿੜਤਾ ਦੀ ਕੁਵਰਤੋਂ ਹੋਈ । ਰਾਜਪੂਤਾਣੀ ਰਾਣੀ ਨੇ ਹਮਾਯੂੰ ਨੂੰ ਇਕ ਸਮੇਂ 'ਰਾਖੀ' ਭੇਜੀ, ਹਮਾਯੂੰ ਨੇ ਇਸ ਰਾਖੀ ਦਾ ਕਾਰਨ ਪੁਛਕੇ ਰਾਣੀ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨਾਵਤੀ ਨੂੰ ਭੈਣ ਮੰਨ ਕੇ ਭਾਈ ਵਾਲੇ ਸਾਰੇ ਫਰਜ਼ ਨਿਭਾਏ । ਭਾਰਤੀ ਸਭਿਆਚਾਰ ਦੇ ਵਰਤਾਰੇ ਅਤੇ ਮਰਿਆਦਾ ਨੂੰ ਜਾਨ ਜੋਖੇ ਵਿੱਚ ਪਾ ਕੇ ਵੀ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨਾਵਤੀ ਦਾ ਅੰਗ ਪਾਲਿਆ । ਏਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ 'ਰਾਖੀ' ਦੇ ਧਾਰੀ ਵਿੱਚ ਬੱਧੀ ਭਾਵਨਾ ਦੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਕਾਰਨ ਰੂਪਨਗਰ ਦੇ ਰਾਜੇ ਨੇ ਔਰੰਗਜ਼ੇਬ ਨਾਲ ਯੁੱਧ ਲੜ ਕੇ ਰਾਜ ਕੁਮਾਰੀ ਦੇ ਬਚਾਉ ਕਰਨਾ ਕੀਤਾ ਸੀ ।

ਰਾਹੋ ਦੀ ਕਥਾ ਵੱਖਰੀ ਕਿਸਮ ਦੀ ਹੈ :-

ਰਾਜਪੂਤਾਂ ਨੇ ਇੱਕ ਕੱਟਰਵਾਦੀ ਰੀਤ ਬਣਾ ਰੱਖੀ ਸੀ । ਰਖਸ਼ਾ ਬੰਧਨ ਵੇਲੇ (ਸਾਵਣ ਦੀ ਪੂਰਨਮਾਸ਼ੀ) ਦੇ ਦਿਨ ਹਥਿਆਰ ਰਹਿਤ ਹੋ ਕੇ ਸੂਰਜ ਕੁੰਭ ਉੱਤੇ ਹਵਨ ਕਰਨਾ । ਮੁਗਲਾਂ ਨੇ ਦੇਖਿਆ 'ਰਾਹੋ' ਦੇ ਰਾਜਪੂਤਾਂ ਦੀ ਛੋਟੀ ਜਿਹੀ ਰਿਆਸਤ ਵੱਡੀ ਸ਼ਕਤੀਸ਼ਾਲੀ ਹੈ, ਇਸ ਨੂੰ ਖਤਮ ਕਰਨ ਲਈ ਮੁਗਲਾਂ ਨੇ ਕਈ ਵਾਰ ਯਤਨ ਕੀਤੇ ਤੇ ਮੂੰਹ ਦੀ ਖਾਧੀ । ਮੁਗਲਾਂ ਨੇ ਰਾਜਪੂਤਾਂ ਦੇ ਕੁਝ ਬ੍ਰਹਿਮਣ ਨੂੰ ਚੋਖਾ ਧਨ ਦੇ ਕੇ ਗੰਢ ਲਿਆ ਬ੍ਰਹਿਮਣ ਪਾਸੋਂ ਪੁੱਛਿਆ, ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਰਾਜਪੂਤਾਂ ਨੂੰ ਮੁਕਾਇਆ ਜਾਵੇ, ਬ੍ਰਹਿਮਣ 'ਦੇਵਤਾ' ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਇਹ ਇਕ ਦਿਨ ਹੀ ਸ਼ਾਸਤਰ ਹੀਣ ਹੁੰਦੇ, ਜਦੋਂ ਰੱਖੜੀ ਵਾਲੇ ਦਿਨ ਸੂਰਜ ਕੁੰਡੇ ਉੱਤੇ ਹਵਨ ਕਰਦੇ ਹਨ । ਇਉਂ ਮੁਗਲਾਂ ਨੇ ਬ੍ਰਹਿਮਣ ਨਾਲ ਅੰਦਰ ਖਾਤੇ ਮਿਥੀ ਸਾਜਿਸ਼ ਅਨੁਸਾਰ ਫੌਜ ਦੇ ਸਿਪਾਹੀਆਂ ਨੂੰ ਜਨਾਨੇ ਕਪੜੇ ਪਾ ਕੇ ਹਵਨ ਵਿੱਚ ਭੇਜ ਦਿੱਤਾ । ਬ੍ਰਹਿਮਣ ਆਪਣੀ ਪੂਜਾ ਇਸ ਦਿਨ ਲੰਮਾਂ ਸਮਾਂ ਚਲਾਉਣ ਤੇ ਵਧ ਸਮਾਂ ਰਾਜਪੂਤ ਆਪਣੇ ਹਵਨ ਵਿੱਚ ਰੁੱਝੇ ਰਹਿਣ । ਜਦੋਂ ਰਾਜਪੂਤਾਣੀਆਂ ਦੇ ਡੋਲੇ ਆਉਣ ਲੱਗੇ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਜਿਹੇ ਡੋਲਿਆਂ ਵਿੱਚ ਮੁਗਲ ਫੌਜਾਂ ਦੇ ਸਿਪਾਹੀ ਹਥਿਆਰਬੰਦ ਹੋ ਕੇ ਭਾਰੀ ਗਿਣਤੀ ਵਿੱਚ ਪੁੱਜ ਗਏ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਹਥਿਆਰਬੰਦ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਹਵਨ ਕਰ ਰਹੇ ਨਿਹੱਥੇ ਰਾਜਪੂਤਾਂ ਉੱਤੇ ਧਾਵਾ ਬੋਲ ਦਿੱਤਾ । ਸਾਰੇ ਰਾਜਪੂਤ ਮਾਰ ਮੁਕਾਏ । ਰਾਜਪੂਤਾਣੀਆਂ ਦੀ ਵਾਰੀ ਆਈ, ਜੋ ਜੁਆਨ ਅਤੇ ਕੰਮ ਦੀਆਂ ਸਮਝੀਆਂ ਉਹ ਸੰਭਾਲ ਲਈਆਂ । ਬਾਕੀਆਂ ਨੂੰ ਕਤਲ ਕਰ

ਦਿੱਤਾ । ਇਕ ਗਰਭਵਤੀ ਰਾਜਪੂਤਨੀ ਕਿਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਝਾੜੀਆਂ ਵਿੱਚ ਛੁਪ ਕੇ ਬਚ ਗਈ । ਪਿਛੋਂ ਉਸ ਨੇ ਇਕ ਪੁੱਤਰ ਜਨਮਿਆ ! ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਹੁਣ ਮਿਲਦੇ 'ਮਹਤੋ' ਰਾਜਪੂਤ ਉਸ ਦੀ ਸੰਤਾਨ ਹਨ ।

ਕੁਝ ਸਨਾਤਨੀ ਲੋਕ ਰਖਸ਼ਾ ਬੰਧਨ ਦਾ ਮੁੱਢ ਇੰਦਰ ਦੇਵਤੇ ਤੋਂ ਹੋਇਆ ਸੁਣਾ ਕੇ ਆਪਣੇ ਜਜਮਾਨਾ ਵਿਚ ਸੁੱਤੀ ਬੀਰਤਾ ਜਗਾਉਂਦੇ ਹਨ—

—ਇੰਦਰ ਦੇਵਤਾ ਰਾਖਸ਼ਾਂ ਨਾਲ ਲੜਦਾ ਹਾਰ ਗਿਆ । ਦੂਜੇ ਦਿਹਾੜੇ—ਜੇ ਇਹੋ ਰਖਸ਼ਾ ਬੰਧਨ ਦਾ ਦਿਨ ਸੀ—ਇੰਦਰ ਦੀ ਗਈ ਇੰਦਰਾਣੀ ਨੇ ਬ੍ਰਾਹਮਣਾਂ ਕੋਲੋਂ 'ਜਾਪ' ਕਰਾ ਕੇ ਇੰਦਰ ਦੇ ਰਖਸ਼ਾ ਬੰਧਨ ਦੀ ਰਸਮ ਕਰਕੇ ਫਿਰ ਲੜਨ ਲਈ ਭੇਜਿਆ ਤਾਂ ਇੰਦਰ ਨੇ ਇਸ ਗਾਠੇ ਦੇ ਬਲ ਨਾਲ ਲੜ ਕੇ, ਹਾਰ ਨੂੰ ਜਿੱਤ ਵਿੱਚ ਬਦਲ ਦਿੱਤਾ । ਇਸ ਲਈ ਰੱਖੜੀ ਬੰਨਣਾ, ਮੰਤਰ ਪਾਠ ਕਰਨੇ, ਬ੍ਰਾਹਮਣਾਂ ਦਾ ਮਹੱਤਵ ਉਦੋਂ ਤੋਂ ਆਰੰਭ ਹੋਏ ਹਨ ।

ਕਥਾ ਜੋ ਵੀ ਹਵੇ, ਇਹ ਇੱਕ ਸੁਆਦਲਾ ਤਿਉਹਾਰ ਜ਼ਰੂਰ ਹੈ । ਕਿਸੇ ਵੇਲੇ ਬੀਰਤਾ ਦੀ ਵੰਗਾਰ ਤੇ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਦੇਣ ਵਾਲਾ, ਭਾਵੇਂ ਕਿੰਨਾ ਹੀ ਜੋਸ਼ੀਲਾ ਹੁੰਦਾ ਹੋਵੇ । ਪਰ ਅੱਜ ਕੱਲ੍ਹ ਤਾਂ ਇਹ ਸਿਲਮੇ ਸਿਤਾਰੇ ਜੜੀਆਂ ਰੰਗ ਬਰੰਗੀਆਂ ਪਹੁੰਚੀਆਂ ਵਾਲੇ ਸ਼ਿੰਗਾਰ ਦੇ ਇਕ ਸੋਹਣੇ ਖਿਡਾਉਣੇ ਜਾਂ ਗਹਿਣੇ ਤੋਂ ਵੱਧ ਹੋਰ ਜਿਵੇਂ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ।

ਗੁੱਗਾ ਨੋਮੀ :-

ਗੁੱਗਾ ਨੋਮੀ 'ਗੁੱਗੇ ਪੀਰ' ਦਾ ਵੱਡਾ ਤਿਉਹਾਰ ਹੈ । ਗੁੱਗਾ ਰਾਜਿਸਥਾਨ ਦਾ ਚੌਹਾਣ ਯੋਧਾ ਸੀ । ਉਸ ਨਾਲ ਅਨੇਕਾਂ ਗਾਥਾਂ ਜੁੜੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਹਨ । ਗੁੱਗੇ ਨੇ ਲੜਾਈ ਵਿੱਚ ਆਪਣੀ ਮਾਸੀ ਦੇ ਪੁੱਤਰ ਮਾਰ ਦਿੱਤੇ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਗੁੱਗੇ ਦੀ ਮੰਗ ਨੂੰ ਜਬਰੀ ਵਿਆਹ ਲਿਆ ਸੀ । ਗੁੱਗੇ ਵਲੋਂ ਮਾਸੀ ਦੇ ਪੁੱਤ ਮਾਰ ਤੇ ਉਸਦੀ ਮਾਂ ਆਪਣੀ ਭੈਣ ਦੇ ਪੁੱਤਰਾਂ ਦੇ ਮਾਰੇ ਜਾਣ ਤੇ ਗੁੱਸੇ ਹੋ ਗਈ । ਅਗੋਂ ਗੁੱਗੇ ਨੇ ਗੁੱਸੇ ਵਿੱਚ ਆ ਕੇ ਧਰਤੀ ਵਿੱਚ ਸਮਾਧੀ ਲੈ ਲਈ । ਇਸ ਲਈ ਗੁੱਗੇ ਨੂੰ ਧਰਤੀ ਅੰਦਰ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਜੀਵਾਂ ਦਾ ਰਾਜਾ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ।

ਗੁੱਗਾ ਨੋਮੀ ਵਾਲੇ ਦਿਨ ਸੇਵੀਆਂ ਜ਼ਰੂਰ ਰਿੰਨੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ । ਇਹ ਸੇਵੀਆਂ ਕਈ ਘਰਾਂ ਵਿੱਚ ਪਹਿਲਾਂ ਹੱਥਾਂ ਨਾਲ ਤੇ ਹੁਣ ਮਸ਼ੀਨਾਂ ਨਾਲ ਵੀ ਇਕ ਟਹੁਏ ਜਿਹੇ ਨਾਲ ਪੇਚ ਦਾ ਦਬਾ ਪਾ ਕੇ ਗੁੰਨਿਆ ਆਟਾ ਹੇਠਾਂ ਗਲੀਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਤਾਰਾਂ ਬਣਾਕੇ ਕਢਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਉਸ ਲਟਕਦੇ ਗੁੱਛੇ ਨੂੰ ਜੁਗਤੀ ਨਾਲ ਤੌੜ ਤੇ ਢੀਗਰੀਆਂ (ਕਰੀਰ ਦੀਆਂ ਮੋੜੀਆਂ) ਉੱਤੇ ਪੁੱਠੇ ਹੱਥ ਨਾਲ ਖਿਡਾਉਣ ਵਾਲੀ ਜੁਗਤ ਨਾਲ ਸੁੱਟ ਦਿੰਦੀਆਂ ਉਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਸੇਵੀਆਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੱਥਾਂ ਨਾਲ ਖਾਸ ਮੇਹਨਤ ਕਰਕੇ ਧੌੜੀ ਕਣਕ ਦੇ ਮਹੀਨ ਪੀਰੇ ਆਟੇ ਨੂੰ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਢੰਗ ਨਾਲ ਗੁੰਨ ਕੇ ਸਵਾਣੀਆਂ, ਦੁੱਧ ਰਿੜਕਣ ਵਾਲੀ ਬੰਦੀ ਚਾਟੀ ਜਾਂ, ਬੰਦੇ-ਹੋਏ 'ਤੌਲੇ' ਮੂਧੇ ਮਾਰ ਕੇ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਉੱਤੇ ਹਥੇਲੀਆਂ ਦੇ ਜ਼ੋਰ ਨਾਲ ਵੱਟਿਆ ਕਰਦੀਆਂ । ਉਹੋ ਸੇਵੀਆਂ ਕਰੀਰ ਦੀ ਢੀਗਰੀ ਉੱਤੇ ਸੁਕਾਈਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ । ਕਰੀਰ ਦੀ

ਮੋੜੀ ਦੀ ਮਾਨਤਾ ਇਸ ਲਈ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਤਿੱਖੀਆਂ ਸੂਲਾਂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੁੰਦੀ ਸੀ । ਸੂਲਾ ਦਾ ਟੁੱਟ ਕੇ ਸੇਵੀਆਂ ਵਿੱਚ ਰਲ ਜਾਣ ਦਾ ਉਬਲ ਪੁੱਬਲ ਕਰਨ ਸਮੇਂ ਸਵਾਟੀਆਂ ਦੇ ਹੱਥਾਂ ਵਿਚ ਲੱਗਣ ਦੇ ਬਚਾਓ ਵੀ ਹੁੰਦਾ ਸੀ । ਸੇਵੀਆਂ ਵਿਚ ਰਲ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਕੰਡਿਆਂ ਤੋਂ ਬਚਾਉ ਭੀ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਸੀ । ਹੱਥੀ ਵੱਟੀਆਂ ਸੇਵੀਆਂ ਦੇ ਮੋਟੇ ਮੋਟੇ ਗੰਡ ਗੰਡੋਏ ਜਿਹੇ ਸੱਪਾ ਦੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਸ਼ਕਲ ਵਾਲੀਆਂ ਹੋਣ ਤੇ ਸਾਇਦ ਗੁੱਗਾ ਪੀਰ ਆਪਣੀ ਉਮਤ ਵਧੀ ਦੇਖ ਕੇ ਖੁਸ਼ ਹੁੰਦਾ ਹੋਵੇਗਾ ?

ਗੁੱਗੇ ਦੀ ਆਰਾਧਨਾ, ਸੇਵੀਆਂ ਰਿੰਨੂਣੀਆਂ ਅਤੇ ਚੂਹਿਆਂ ਦੀਆਂ ਖੱਡਾਂ ਤੋਂ ਕੱਚੀ ਲੱਸੀ ਪਾਉਣੀ (ਕਿ ਚਲੇ ਕਿਸੇ ਖੱਡ ਵਿੱਚ ਤਾਂ ਨਾਗ ਦੇਵਤਾ ਹੋਵੇਗੀ ਹੀ) ਏਸ ਦਿਨ ਪੂਜਾ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ਗੁੱਗੇ ਦੀਆਂ ਕਈ ਮਟੀਆਂ ਜਾਂ ਮਾੜੀਆਂ ਹਨ, ਪਹਿਲੀ ਤੇ 'ਵੱਡੀ' ਮਾੜੀ ਬੀਕਾਨੇਰ ਇਲਾਕੇ ਵਿੱਚ ਹੈ ਉਥੋਂ ਮਿੱਟੀ ਲਿਆਕੇ ਕਈ ਗੁੱਗਾ ਭਗਤਾਂ ਨੇ ਹੋਰ ਥਾਂ ਭੀ ਮਾੜੀਆਂ ਬਣਾ ਲਈਆਂ ਹਨ । ਜਿੰਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਛਪਾਰ ਪਿੰਡ ਦੀ ਮਾੜੀ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਹੈ । ਜਿਹੜੇ ਲੋਕ 'ਛਪਾਰ ਦੇ ਮੇਲੇ' ਸਮੇਂ ਗੁੱਗੇ ਦੀ ਮਾੜੀ ਤੇ ਮਿੱਟੀ ਕੱਢਣ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦੇ, ਉਹ 'ਭਗਤ' ਅਤੇ ਪਿੰਡਾਂ ਦੀਆਂ ਜਨਾਨੀਆਂ ਮੇਲੇ ਦੇ ਰਾਹ ਵਿਚਲੀ ਪੱਕੀ ਜਾਂ ਕੱਚੀ ਟਿੱਬੀ ਜਾਂ ਰਾਹਾਂ ਉਤੇ ਮੂੰਹ ਹਨੇਰੇ ਹੀ ਮਿੱਟੀ ਦੀਆਂ ਢੇਰੀਆਂ ਕਰ ਆਉਂਦੇ ਹਨ । ਇੰਝ ਹੀ ਦੂਰੋਂ ਹੀ ਗੁੱਗੇ ਦੀ ਮੰਨ ਮਨਾਈ ਤੇ ਚੌਂਕੀ ਭੀ ਭਰੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ਕਿਰਿਆ ਚਾਹੇ ਕਿਸੇ ਥਾਂ ਕਰ ਲਈ ਜਾਵੇ ਹੈ ਤਾਂ ਗੁੱਗੇ ਦੀ ਭਗਤੀ । ਇਸ ਨੂੰ ਗੁੱਗੇ ਦੀ ਮਿੱਟੀ ਕੱਢਣਾ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਜਿਸ ਤੋਂ ਗੁੱਗਾ ਖੁਸ਼ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ਜਨਾਨੀਆਂ ਮਿੱਟੀ ਕੱਢਣ ਜਾਂਦੀਆਂ ਤੇ ਆਉਂਦੀਆਂ ਗੁੱਗੇ ਦੀ ਉਸਤਤੀ ਦੇ ਗੀਤ ਗਾ ਰਹੀਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ:—

1. ਪੱਲੇ ਮੇਰੇ ਜੱਲੀਆਂ ਮੈਂ ਗੁੱਗਾ ਮਨਾਵਣ ਚੱਲੀਆਂ ।
ਜੀ ਮੈਂ ਬਾਰੀ ਗੁੱਗਾ ਜੀ ।
ਪੱਲੇ ਮੇਰੇ ਮੱਠੀਆਂ, ਮੈਂ ਗੁੱਗਾ ਮਨਾਵਣ ਬੈਠੀਆਂ ।
ਜੀ ਮੈਂ ਬਾਰੀ ਗੁੱਗਾ ਜੀ ।
ਰੋਹੀ ਵਾਲਿਆਂ ਗੁੱਗਿਆ ਤੇਰਾ ਭਰਿਆ ਕਟੋਰਾ ਦੁੱਧ ਦਾ ।
ਮੇਰਾ ਗੁੱਗਾ ਮਾੜੀ ਵਿੱਚ ਕੁੱਦਦਾ ।
ਜੀ ਮੈਂ ਬਾਰੀ ਗੁੱਗਾ ਜੀ ।
ਛੰਨਾ ਭਰਿਆ ਮਾਹਾਂ ਦਾ, ਗੁੱਗਾ ਮਹਿਰਮ ਸਭਨਾਂ ਥਾਂ ਦਾ,
ਨੀ ਮੈਂ ਬਾਰੀ ਗੁੱਗਾ ਜੀ ! ਨੀ ਹੋ !!
2. ਗੁੱਗੇ ਰਾਜੇ ਨੂੰ ਪਰਸਣ ਮੈਂ ਚਲੀ, ਜੀ ਚਲੀਆਂ ਕੁੰਟਾਂ ਚਾਰੇ
ਜੀ ! ਜੱਗ ਚਲਿਆ ਸਾਰਾ ।
ਸੰਤਾਂ ਦੀਆਂ ਸੰਤਣੀਆਂ ਚਲੀਆਂ,
ਜੀ ਬਾਂਹੀ ਚੁੜੇ ਛਣਕਣ

ਗੁੱਗੇ ਹਾਜ਼ੇ ਨੂੰ ਪਰਸਣ ਮੈਂ ਚਲੀ ਜੀ, ਜਗ ਚਲਿਆ ਸਾਰਾ
ਲੁਕੀਆਂ ਹਰੀਆਂ ਟਾਹਲੀਆਂ ਜੀ,
ਕੁੰਟਾਂ ਝਕੀਆਂ ਚਾਰੇ ।

ਗੁੱਗਾ ਹਿੰਦੂਆਂ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦਾ ਸਾਂਝਾ ਪੀਰ ਹੈ, ਪਰ ਮੰਨਣ ਵਾਲੇ ਬਹੁਤੇ ਫਿਲਤ
ਈਮਾਨ ਦੇ ਪੇਂਡੂ ਹਿੰਦੂ ਤੇ ਹੋਰ ਸਧਾਰਨ ਹੁੰਦੇ ਹਨ । ਮੰਨ ਮਨਾਈ ਨਾਲੋਂ ਬਹੁਤੇ ਲੋਕ
ਏਸ ਦਿਨ ਤਮਾਸ਼ੇ ਦੇਖਣ ਜਾਂ ਤਮਾਸ਼ੇ ਕਰਨ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਕਈ ਖਰਮਸਤ ਲੋਕਾਂ ਦੀਆਂ
ਭੀੜਾਂ ਮੇਢੇ ਮਾਰਕੇ ਜ਼ੋਰ ਦਿਖਾਉਣ ਲਈ ਆਪਣੀ ਟੋਲੀ ਦਾ ਰੋਹਬ ਜਮਾਉਣ ਲਈ ਹੀ
ਮੇਲੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਮੇਲੇ ਮੁਸਾਹਬਿਆਂ ਉਤੇ ਸਲੂਟਾ ਅਲੂਟਾ ਖਾਣਾ, ਮੰਦਾ-ਚੰਗਾ ਬੋਲਣ
ਦੀਆਂ ਖੁਲ੍ਹਾਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ । ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਗਿੱਧਾ ਪਾਰਟੀਆਂ ਆਪਣੇ ਮਨ ਦੇ ਭਾਵਾਂ ਨੂੰ
ਮੂੰਹ ਆਏ ਕੋਹਝੇ ਬੋਲਾਂ ਵਿੱਚ, ਜਿਹੜੇ 'ਗੰਦ' ਨਾਲੋਂ ਘੱਟ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ, ਟੱਪੇ ਤੇ ਬੋਲੀਆਂ
ਗਾ ਗਾ ਕੇ ਗਿੱਧੇ ਪਾਉਂਦੇ ਨੱਚਦੇ ਟੱਪਦੇ ਹਨ । ਜਿਸ ਦੀ ਵਰ੍ਹਾ ਭਰ ਉਡੀਕ ਬਣੀ ਰਹਿੰਦੀ
ਹੈ ।

ਨੌ ਨਰਾਤੇ ਦਸਵਾਂ ਦੁਸਹਿਰਾ :-

ਦੁਸਹਿਰੇ ਦਾ ਤਿਉਹਾਰ ਨੌ ਨਰਾਤਿਆਂ ਪਿਛੋਂ ਅੱਸੂ ਮਹੀਨੇ ਦੇ ਦੂਜੇ ਪੱਖਵਾੜੇ ਮਨਾਇਆ
ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਮੌਸਮ ਵਿੱਚੋਂ ਗਰਮੀ ਘੱਟ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ਠੰਡੀ ਹਵਾ ਦੇ ਝੋਕੇ ਆਉਣ ਲੱਗ
ਪੈਂਦੇ ਹਨ । ਆਪਣੀ ਸਰਧਾ ਮੁਤਾਬਕ ਮੋਢੇ ਪਿੱਤਰਾਂ ਨਮਿੱਤ ਸਰਾਧਾਂ ਦੇ ਦਿਨਾਂ ਵਿੱਚ ਸਰਾਧ
ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਏਨਾਂ ਦਿਨਾਂ ਵਿੱਚ ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਦੇ ਸਾਰੇ ਜਸ਼ਨ ਵਿਵਰਜਤ ਮੰਨੇ ਜਾਂਦੇ
ਹਨ । ਨੌਰਾਤਿਆਂ ਦੇ ਸ਼ੁਰੂ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੀ ਮੌਸਮ ਸੁਹਾਵਣਾ ਹੋਣ ਕਾਰਨ, ਪਕਾਏ ਹੋਏ ਪਕਵਾਨ
ਤੇ ਭੋਜਨ ਛੇਤੀ ਖਰਾਬ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ । ਰੁੱਤ ਦੇ ਇਸ ਚੰਗੇ ਪ੍ਰਭਾਵਾਂ ਨੂੰ ਲੋਕ ਗੀਤਾਂ ਵਿੱਚ
ਗਾ ਗਾ ਕੇ ਦੁਹਰਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ :-

ਬਾਬਲਾ ਅੱਸੂ ਦਾ ਕਾਜ ਰਚਾਈ, ਤੇਰਾ ਅੰਨ ਨਹੀਂ ਬਸੇਗਾ ।

ਕਬੀਲਾ ਨਹੀਂ ਰੁੱਸੇਗਾ ।

ਨਾਲ ਹੀ ਰਮਾਇਣ ਦੀ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਲੋਕ ਗਾਥਾ ਨੌਰਾਤਿਆਂ ਨਾਲ ਜੋੜ ਜੋੜ ਕੇ ਚਲਾਈ
ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ਸ੍ਰੀ ਰਾਮ ਜੀ ਦੇ ਬਨਵਾਸ ਅਤੇ ਰਾਵਣ ਦੇ ਸੀਤਾ ਹਰਨ ਦੀ ਕਹਾਣੀ ਨੂੰ
ਨੌਰਾਤਿਆਂ ਸਮੇਂ ਰਾਮ ਲੀਲਾ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਥਾਂ ਥਾਂ ਵੱਡੇ ਪੰਡਾਲ ਬਣਾ ਕੇ ਦਿਖਾਇਆ
ਤੇ ਗਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਸ੍ਰਾਂਗਧਾਰੀ ਕੁੜੀਆਂ ਮੁੰਡਿਆਂ ਰਾਹੀਂ ਸੀਤਾ ਜੀ ਤੇ ਰਾਮ ਜੀ ਦੇ
ਜੀਵਨ ਨੂੰ ਦ੍ਰਿਸ਼ਮਾਨ ਕਰਕੇ ਦਿਖਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਪਹਿਲਾਂ ਕੁੜੀਆਂ ਦੇ ਸ੍ਰਾਂਗ ਭੀ ਮੁੰਡੇ
ਕਰਦੇ ਸਨ, ਹੁਣ ਮੁੰਡਿਆਂ ਦੇ ਸ੍ਰਾਂਗ ਭੀ ਕੁੜੀਆਂ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ । ਜਿਥੇ ਕੁੜੀ ਮੁੰਡਾ
ਸੀਤਾ ਜੀ ਨਾਲ ਰਾਮ ਦੇ ਰੂਪ ਪਾਰਟ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਕਈ ਵਾਰੀ ਬੋੜੇ ਚਿਰ ਪਿਛੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ
ਦੀ ਸ਼ਾਦੀ ਦੀਆਂ ਖਬਰਾਂ ਅਖਬਾਰਾਂ ਵਿੱਚ ਛਪੀਆਂ ਪੜ੍ਹੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ ।

ਨੌਰਾਤਿਆਂ ਵਿੱਚ ਚਲਦੀ ਇਸ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਦਾ ਲੰਮਾ ਪ੍ਰਸੰਗ ਹੈ । ਰਾਮ ਜੀ ਤੇ ਲਛਮਣ
ਜੀ ਸੀਤਾ ਜੀ ਦਾ ਬਨਵਾਸ ਵਧੇਰੇ ਦਿਲ ਖਿਚਵਾਂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ਸੀਤਾ ਜੀ ਦੇ 'ਰਾਮ ਕਾਰ'

ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਪੈਰ ਕਢਵਾਕੇ ਧੌਖੇ ਨਾਲ ਰਾਵਣ ਦਾ ਸੀਤਾ ਨੂੰ ਚੁੱਕ ਕੇ ਲੰਕਾ ਲੈ ਜਾਣਾ ਦਿਖਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਹਨੂੰਮਾਨ ਦੀਆਂ ਛਲਾਂਗਾਂ ਤੇ ਕਈ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕ੍ਰਿਸ਼ਮੇ ਦਿਖਾਏ ਤੇ ਸੁਣਾਏ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਮੁੱਖ ਉਤਸਵ ਦੁਸਹਿਰੇ ਵਾਲੇ ਦਿਨ ਪਰਦਿਸ਼ਤ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਜਦੋਂ ਲੰਕਾ ਪਤੀ ਰਾਵਣ ਦੇ ਸਾੜਨ ਦੀਆਂ ਝਾਕੀਆਂ ਦਿਖਾਈਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ । ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਤੇ ਨਗਰਾਂ ਦੇ ਖੁਲ੍ਹੇ ਮੈਦਾਨ ਵਿੱਚ ਵੱਡਾ ਸਾਰਾ ਕਾਗਜ਼ਾਂ ਦਾ ਰਾਵਣ ਰਚਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਕੱਖਾਂ ਕਾਨਿਆਂ ਦਾ ਕਾਗਜ਼ਾਂ ਨਾਲ ਮੜਿਆ ਪੁਤਲਾ ਲਕੜਾਂ ਸਹਾਰੇ ਜੋੜ ਕੇ ਖੜ੍ਹਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਰਾਵਣ ਦੇ ਪੁਤਲਾ ਸਾੜਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ, ਇਕ ਨਕਲੀ ਲੜਾਈ ਦਾ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਸਾਹਮਣੇ ਲਿਆਉਂਦੇ ਹਨ । ਮੇਘ ਨਾਥ—(ਰਾਵਣ ਦੇ ਪੁੱਤਰ) ਦਾ ਪੁਤਲਾ ਬਣਾ ਕੇ ਉਸ ਦੀ ਦੁਰਗਤ ਵੀ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ਇਹ 'ਕਾਗਜ਼ੀ ਤਮਾਸ਼ਾ' ਵੇਖਣ ਲਈ ਦੂਰ ਨੇੜਿਓਂ ਵਹੀਰਾਂ ਪਾ ਕੇ ਦਰਸ਼ਕ ਪੁੱਜਦੇ ਹਨ । ਦੁਸਹਰੇ ਦੇ ਮੇਲੇ ਵਾਲੀ ਥਾਂ ਭੀੜਾਂ ਲੱਗ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ । ਜਿਥੇ ਲੋਕ ਜੁੜਨ, ਬਜਾਰ ਲਗਾਉਣ ਵਾਲੇ ਆਪੇ ਹੀ ਆ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਬੱਚਿਆਂ ਤੇ ਪੇਂਡੂ ਲੋਕਾਂ ਲਈ ਇਹ ਆਕਰਸ਼ਿਤ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਰੰਗ ਬਰੰਗੀ ਦੁਨੀਆਂ ਦੇਖਣ ਦਾ ਇਕ ਰੋਜ਼ਾ ਮੇਲਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ਖਾਣ ਪੀਣ ਵਾਲੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਨਾਲ ਮੂੰਹ ਖੱਟਾ-ਮਿੱਠਾ ਕਰਨ ਵਾਲੀਆਂ ਸੁਆਦਲੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਪਕਾਉਤਿਆਂ ਦੀ ਚਾਟ, ਭੱਲੇ ਪਤੇੜ ਗੋਲ-ਗੱਧੇ ਖੂਬ ਵਿਕਦੇ ਹਨ । ਕੁਝ ਪੈਸੇ ਹੋਣ ਖਰਚ ਕੇ ਖਿਡਾਉਣੇ ਬੱਚੇ ਜਾਂ ਬੱਚਿਆਂ ਲਈ ਲਏ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਹਰ ਸਾਲ ਉਡੀਕਾਂ ਕਰਦਿਆਂ ਨੂੰ ਨਵੀਆਂ ਖਿੱਚਾਂ ਪਾਉਣ ਤੇ ਸਾਂਝਾ ਜਗਾਉਣ ਵਾਲਾ ਇਹ ਜੋੜ-ਮੇਲਾ ਆਉਂਦਾ ਤੇ ਆਪਣਾ ਕੰਮ ਹਰ ਸਾਲ ਕਰ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ।

ਕੁੜੀਆਂ ਆਦਮੀਆਂ ਦੇ ਸਿਰਾਂ ਤੇ ਜੌਅ ਟੰਗਣ ਦੀ ਖਾਸ ਰਸਮ ਦੁਸਹਿਰੇ ਵਾਲੇ ਦਿਨ ਪੂਰੀ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ । ਘੜਿਆਂ ਦੀਆਂ ਘੜੋਲੀਆਂ ਹੇਠ ਪਹਿਲੇ ਨਰਾਤੇ ਕੱਕਾ ਰੇਤਾ ਵਿਛਾ ਕੇ ਤੇ ਥੋੜਾ ਥੋੜਾ ਠੂਠੀਆਂ ਤੇ ਕੁੱਜੀਆਂ ਬੱਠਲੀਆਂ ਵਿੱਚ ਜੌਅ ਪਾ ਕੇ ਬੀਜੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਇਹ ਜੌਅ ਨਿੱਤ ਪਾਣੀ ਪਾ ਕੇ ਧਿਆਨ ਨਾਲ ਪਾਲੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ।

ਹਰ ਰੋਜ਼ ਸਵੇਰੇ ਜੋਆਂ ਨੂੰ ਮੱਥਾ ਟੇਕ ਕੇ ਕੁੜੀਆਂ ਪਾਣੀ ਪਾਉਂਦੀਆਂ ਗੀਤ ਗੁਣ-ਗੁਣਾਉਂਦੀਆਂ ਹਨ । ਜੌਅ ਦੁਸਹਿਰੇ ਦੇ ਦਿਨ ਤੱਕ ਇਕ ਗਿੱਠ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਦੋ ਚੱਪੇ ਜ਼ਰੂਰ ਲੰਮੇ ਨਿਸਾਰ ਕੱਢ ਲੈਂਦੇ ਹਨ ।

ਦੁਸਹਿਰੇ ਵਾਲੇ ਦਿਨ ਕੁਆਰੀਆਂ ਤੇ ਵਿਆਹੀਆਂ ਕੁੜੀਆਂ ਆਪਣੇ ਬਜ਼ੁਰਗਾਂ; ਪਿਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਭਰਾਵਾਂ, ਚਾਚਿਆਂ, ਤਾਇਆਂ ਆਪਣੇ ਭਰਾਵਾਂ ਦੇ ਸਿਰ ਉਤੇ ਬੰਨ੍ਹੀਆਂ ਪੱਗਾਂ ਵਿੱਚ ਜੌਅ ਟੰਗਦੀਆਂ ਹਨ । ਘੋਨੇ ਸਿਰ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਪੱਗ ਬਨ੍ਹ ਕੇ ਇਹ ਰਸਮ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ਕਈ ਟੋਪੀਆਂ ਵਾਲੇ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅੱਧ ਕੱਚੀ ਜਿਹੀ ਰਸਮ ਪਾਲ ਲੈਂਦੇ ਹਨ । ਅਗੋਂ, ਇੱਕ ਇੱਕ ਚਾਂਦੀ ਦਾ ਰੁਪਈਆ ਦੇਣ ਦਾ ਅਣ ਲਿਖਿਆ ਪ੍ਰਾਚੀਨ ਬੰਧਾਨ ਦੂਜੇ ਪੱਖ ਵੱਲੋਂ ਪੂਰਾ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ।

ਪੇਂਡੂ ਕੁੜੀਆਂ ਲਈ ਇਹ ਤਿੱਥ ਤਿਉਹਾਰ ਦੀ 'ਪੂੰਜੀ' ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਫੁਟਕਲ ਤੇ ਨਿੱਤ ਦੀਆਂ ਲੋੜਾਂ ਲਈ ਇਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਜੇਬ ਖਰਚ ਸਮਝਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਬੱਚਿਆਂ ਤੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ

ਦੀਆਂ ਮਾਵਾਂ ਕਿਸੇ ਨਾ ਕਿਸੇ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਇਹ ਪੁੰਜੀ ਉਸੇ ਵੇਲੇ ਲੈ ਲੈਂਦੀਆਂ ਨੇ—
ਅਖੇ ! 'ਜਦੋਂ ਲੋੜ ਪਈ ਮੈਂ ਤੋਂ ਲੈ ਲਈ ਤੈਥੋਂ ਪੈਸੇ ਗੁਆਚ ਜਾਣਗੇ ।' ਨੋਟ ਚਲੇ ਤਾਂ
ਵਧੀਆ ਬਹਾਨਾ ਬਣਾ ਲਿਆ। ਅਖੇ, ਨੋਟਾਂ ਨੂੰ ਤਾਂ ਖਸਮਾਂ ਖਾਣੇ ਚੂਹੇ ਟੁੱਕ ਜਾਂਦੇ
ਹਨ । ਮਾਵਾਂ ਨਾਲੋਂ ਧੀਆਂ ਦੀ ਪੁੰਜੀ ਦੀ ਹੋਰ ਕੋਠ ਸੰਭਾਲ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ ।

ਸਰਾਧ

ਅਸਾਡੇ ਹਿੰਦੂ ਸੰਮਾਜ ਵਿੱਚ ਅੱਸੂ ਦੇ ਹਨੇਰੇ ਪੱਖ ਦੇ ਪੰਦਰਾਂ ਦਿਨ ਪਿੱਤਰ ਪੂਜਾ ਨਮਿੱਤ
ਕੀਤੇ ਹੋਏ ਹਨ, ਜਿਸ ਤਿੱਥ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਣੀ ਦੀ ਮੌਤ ਹੋਈ ਹੋਵੇ ਉਸ ਤਿੱਥ ਨੂੰ ਸਰਾਧ ਕਰਨਾ,
ਬ੍ਰਹਿਮਣ ਖੁਆਉਣੇ ਦਾ ਮਹਾਤਮ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਵੱਡੇ ਵਡੇਰਿਆਂ ਪ੍ਰਤੀ ਭੋਜਨ ਖੁਆਏ
ਜਾਂਦੇ ਤੇ ਸੋਹਣੇ ਕਪੜੇ ਪਹਿਨਾਏ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਨਾਲ ਨਿਆਣਿਆਂ-ਸਿਆਣਿਆਂ ਤੇ ਹੋਰ
ਗਰੀਬ ਗੁਰਬੇ ਦਾ ਵੀ ਦਾ ਲੱਗ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਅੱਜ ਕੱਲ ਕੁਝ ਅੱਧੇ ਸਿੱਖ ਤੇ ਅੱਧੇ ਹਿੰਦੂਆਂ
ਨੇ ਸੰਧੀ ਵਾਲੀ ਰੀਤ ਭੀ ਪਾਲਣੀ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੀ ਹੈ, ਸਿੱਖੀ ਪ੍ਰਭਾਵੀ ਲੋਕ ਬ੍ਰਹਮਣਾਂ ਦੀ
ਥਾਂ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਭੋਜਨ ਖੁਆ ਦਿੰਦੇ ਹਨ । ਗੁਰਦੁਆਰਿਆਂ ਦੇ ਗ੍ਰੰਥੀ ਭੀ ਇਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ
ਬ੍ਰਹਮਣ ਹੀ ਸਮਝੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਸਰਦੇ ਪੁਜਦੇ ਖਾਸ ਕਰ ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਕਸਬਿਆਂ ਵਿੱਚ ਮਾਲੂ
ਪੂੜੇ ਖੀਰ ਆਦਿਕ ਪਦਾਰਥਾਂ ਨੂੰ ਜਿਵੇਂ ਖੂਬ ਖਲਾਇਆ ਪਿਆਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਪਤਲੇ
ਉਤੇ ਖਾਣ ਵਾਲਿਆਂ ਦੀ ਜੂਠ ਕਉਏ, ਕੂਕਰਾਂ ਨੂੰ ਚੰਗੀ ਰੱਜਵੀਂ ਖੁਰਾਕ ਖਵਾਈ ਜਾਂਦੀ
ਹੈ, ਗੁਰਵਾਕ ਹੈ—

ਜੀਵਤ ਪਿਤਰ ਨ ਮਾਨੈ ਕੋਊ ਮੂਏ ਸਰਾਧ ਕਰਾਹੀ ।

ਪਿਤੁ ਭੀ ਬਪੁਰੇ ਕਹੁ ਕਿਹ ਖਾਵੇ ਕਉਏ ਕੂਕਰ ਖਾਹੀ ।

ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਤਿੱਥ ਨੂੰ ਘਰ ਦਾ ਜੀਅ ਮਰਿਆ ਹੋਵੇ, ਉਸੇ ਤਿੱਥ ਨੂੰ ਖਵਾਈਆਂ
ਚੀਜ਼ਾਂ ਪੰਡਿਤ ਜੀ ਦੇ ਮੂੰਹ ਰਾਹੀਂ, ਪੁਲੋਕ ਵਿੱਚ ਸਿੱਧੀਆਂ ਵੱਡੇ ਵਡੇਰਿਆਂ ਦੇ ਢਿੱਡ ਅੰਦਰ
ਜਾ ਪੁਜਦੀਆਂ ਹਨ ਤੇ ਉਹ ਸਾਲ ਭਰ ਲਈ ਤ੍ਰਿਪਤ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਇਸ ਲੋਕ ਵਿੱਚ
ਵਸਦੇ ਬ੍ਰਹਿਮਣ ਆਪ ਭੋਜਨ ਕਰਕੇ ਪੁਲੋਕ ਵਿੱਚ ਕਿਵੇਂ ਭੋਜਦੇ ਹਨ ? ਇਹੋ ਜਿਹੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨ
ਕਰਨੇ ਮਨੁੱਖ ਹਨ । ਇਉਂ ਕਰਕੇ ਸਰਾਧਾਂ ਦੀ ਸ਼ਰਧਾ ਤੋੜਨਾ ਪਾਪ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ
ਹੈ । ਕੋਹੜਾ ਪਣ ਵੀ । ਜੇ ਸ਼ਰਧਾ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਸਰਾਧ ਨਾ ਕਰਾਉ ? ਭੋਜਨ ਦੇ ਸੁਆਦ
ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਪਰਲੋਕ ਵਿੱਚ ਵਸਦੇ ਪਿੱਤਰਾਂ ਨੂੰ ਪਹੁੰਚਦੀ ਹੈ ? ਇਹ ਬ੍ਰਹਿਮਣ
ਹੀ ਜਾਣਦੇ ਹਨ, ਕਿਉਂਕਿ ਬ੍ਰਹਮਣ ਆਪਣੇ ਦੰਦਾਂ ਨਾਲ ਚਿੱਥ ਕੇ ਆਪਣੇ ਪੇਟ ਵਿੱਚ
ਰਸ ਬਣਾ ਕੇ, ਪੁਲੋਕ ਵਿੱਚ ਪਿਤਰਾਂ ਨੂੰ ਖੁਰਾਕ ਪਹੁੰਚਾਉਂਦੇ ਹਨ । ਇਸ ਪ੍ਰਤੀ ਇਹਤਿਆਤ
ਇਤਨੀ ਰੱਖੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਦੰਦ ਘਸਾਈ ਭੀ ਬ੍ਰਹਿਮਣਾਂ ਨੂੰ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇ । ਇਹ ਦੰਦ
ਘਸਾਈ ਜਾਂ 'ਦਖਸ਼ਣਾ' ਇੱਕ ਪੱਕੀ ਧਾਰਮਿਕ ਰੀਤ ਬਣ ਚੁੱਕੀ ਹੈ । ਜਿਸ ਬਿਨ੍ਹਾਂ ਭੋਜਨ
ਛਕਾਉਣ ਦਾ ਫਲ ਅਧੂਰਾ ਰਹਿ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ।

ਬ੍ਰਹਿਮਣਾਂ ਨੇ ਸਰਾਧਾਂ ਦੀ ਰੀਤ ਨੂੰ ਪੌਰਾਣਕ ਅਧਾਰ ਦੇਣ ਲਈ ਕਈ ਕਥਾ ਕਹਾਣੀ

ਘੜੂ ਕੇ ਸਰਾਧਾਂ ਦਾ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਮਹੱਤਵ ਬਣਾ ਕੇ ਪ੍ਰਚਾਰਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ । ਜਿੰਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਇਕ ਕਥਾ ਸਰਾਧਾਂ ਦੇ ਆਰੰਭ ਹੋਣ ਦੀ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬਣਾਈ ਹੈ ਕਿ ਸਭਨਾਂ ਕਿਸਮਾਂ ਦੇ ਪੁੰਨ ਦਾਨ ਤੋਂ ਵੱਧ ਮਹੱਤਤਾ, 'ਭੋਜਨ' ਖੁਆਉਣ ਦੀ ਹੈ । ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ—ਸੋਨਾ ਚਾਂਦੀ ਹੋਰ ਪਦਾਰਥ ਤੇ 'ਰਤਨ' ਭੀ ਬੇਸ਼ੱਕ ਆਪਣੀ ਥਾਂ ਚੰਗੇ ਪੁੰਨਦਾਨ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਜਿੰਨ੍ਹਾਂ ਚੰਗਾ ਦਾਨ ਪੁੰਨ ਸਰਾਧਾਂ ਦੇ ਦਿਨੀਂ ਬ੍ਰਾਹਮਣਾਂ ਨੂੰ ਭੋਜਨ ਛਕਾਉਣ ਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਨਾਲੋਂ ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਦਾਨ ਪੁੰਨ ਟਾਕਰਾ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ । ਇਹੋ ਜਿਹੀਆਂ ਕਥਾਵਾਂ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿੱਚ ਸਧਾਰਨ ਬ੍ਰਾਹਮਣੀਆਂ ਸੁਣਾਉਂਦੀਆਂ ਰਹਿੰਦੀਆਂ ਹਨ । ਤਾਂ ਜੋ ਲੋਕ-ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਬਣੀ ਰਹੇ, ਜਜਮਾਨ ਪੁੰਨਦਾਨ ਕਰਦੇ ਰਹਿਣ । ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਦੇਵਤਾ ਪਦਾਰਥ ਭੋਗਦੇ ਭੁੰਦੇ ਰਹਿਣ ।

ਮੇਰੇ ਪਿੰਡ ਦੀ ਸਰਧੀ ਬ੍ਰਾਹਮਣੀ ਜੋ ਚਾਰ ਪੁੱਤਰਾਂ ਤੇ ਇਕ ਧੀ ਸੀ, ਆਪਣੀ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਪੁੱਤਰਾਂ ਦੇ ਚੰਗੇ ਖਾਣ ਪੀਣ ਦੇ ਦਿਨਾਂ ਦਾ ਧਿਆਨ ਧਰਕੇ ਪਿੰਡ ਦੇ ਅਬੋਧ ਜਿਹੇ ਲੋਕਾਂ ਅੰਦਰ ਸਰਾਧਾਂ ਦੀ ਇਕ ਪੀੜੀ ਦਰ ਪੀੜੀ ਚਲੀ ਆਉਂਦੀ ਕਹਾਣੀ ਸੁਣਾਇਆ ਕਰਦੀ ਸੀ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਸੁਣਨ ਲਈ ਸਵਾਣੀਆਂ ਦੇ ਇਕੱਠ ਜੁੜ ਜਾਂਦੇ । ਕੁਝ ਵੀ ਹੋਵੇ ਚੁਗਲੀ ਨਿੰਦਿਆ ਦੇ ਦਰਬਾਰ ਨਾਲੋਂ ਤਾਂ ਇਹ ਸਭਾ ਉਤਮ ਹੁੰਦੀ ਹੀ ਸੀ, ਧਾਰਮਿਕ ਸੰਗਤ ਜੋ ਹੋਈ । ਬਲਕਿ ਸੁਆਣੀਆਂ ਆਪ ਹੀ ਮੰਗ ਕਰਦੀਆਂ, 'ਦਾਦੀ' ਕੋਈ ਸਰਾਧਾਂ ਦੀ ਕਹਾਣੀ ਸੁਣਾ । ਮੰਗ ਹੋਣ ਤੇ ਉਸ ਨੇ ਕਥਾ ਆਰੰਭ ਕਰਨੀ :

'ਭਲੇ ਵੇਲਿਆਂ ਦੀ ਪੁਰਾਣੀ ਗੱਲ ਹੈ, ਜਦੋਂ ਲੋਕ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਪੁੰਨ ਦਾਨ ਕਰਾਉਣ ਲਈ ਘਰਵਾਲੀਆਂ ਤੀਵੀਆਂ ਤੱਕ ਦਾਨ ਕਰ ਦਿੰਦੇ ਸੀ । ਘਰ ਦੇ ਡੰਗਰ ਪਸ਼ੂ ਭੀ ਬ੍ਰਾਹਮਣਾਂ ਦੇ ਕੀਲਿਆਂ ਉਤੇ ਬੰਨ੍ਹ ਆਉਂਦੇ ਹੁੰਦੇ, ਹੁਣ ਤਾਂ ਭਾਈ ਗੱਲ ਕਰੀਏ ਤਾਂ ਲੋਕ ਮਖੌਲ ਉਡਾਉਣ ਲੱਗ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਅਖੇ ! ਖਾਣ ਸੂਰੇ ਬ੍ਰਾਹਮਣਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਮੌਜ ਮੇਲੇ ਲਈ ਸਭ ਗੱਪਾਂ ਜੋੜ ਰੱਖੀਆਂ ਨੇ । ਇਹੋ ਜਿਹਿਆਂ ਨੂੰ ਕਥਾ ਸੁਣਾਉਣ ਦਾ ਕੀ ਫਾਇਦਾ ? ਲਉ ਤੁਸੀਂ ਸਰਧਾ ਨਾਲ ਸੁਣੋ :-

'ਇਕ ਸੀ ਰਾਜਾ ਕਰਣ, ਉਹ ਸਵਾ ਮਣ ਸੋਨਾ ਨਿੱਤ ਦਾਨ ਕਰਕੇ ਫਿਰ ਭੋਜਨ ਕਰਦਾ ਹੁੰਦਾ ਸੀ । ਲੋਕ ਉਸ ਦੇ ਬੜੇ ਗੁਣ ਗਾਉਂਦੇ । 'ਧੰਨ ਰਾਜਾ ਕਰਣ', ਧੰਨ ਮਹਾਂਦਾਨੀ ਕਰਣ' ! ਦੀ ਧੁਨੀ ਗੂੰਜਦੀ ਰਹਿੰਦੀ !

ਇਕ ਦਿਨ ਉਸ ਰਾਜੇ ਦੀ ਨਗਰੀ ਉੱਤੇ ਹੰਸਾਂ ਦੀ ਡਾਰ ਲੰਘੀ, ਹੰਸ ਕਹਿੰਦੇ ਜਾਣ 'ਧੰਨ ਰਾਜਾ ਬਿਕਰਮਾਜੀਤ' ਮਹਾਂਦਾਨੀ ਬਿਕਰਮਾਜੀਤ !

ਰਾਜੇ ਕਰਣ ਦੇ ਕੰਨਾਂ ਵਿੱਚ ਇਹ ਧੁਨੀ ਪਈ ਤਾਂ ਉਸ ਨੇ ਹੁਕਮ ਦਿੱਤਾ, 'ਇੰਨ੍ਹਾਂ ਪੰਛੀਆਂ ਨੂੰ ਜਾਲ ਪਾ ਕੇ ਫੜ ਲਿਆਵੋ । ਰਾਜੇ ਦੇ ਹੁਕਮ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਹੋਈ । ਹੰਸਾਂ ਨੂੰ ਜਾਲ ਪਾ ਕੇ ਫੜ ਲਿਆ । ਰਾਜੇ ਨੇ ਹੰਸਾਂ ਤੋਂ ਪੁੱਛਿਆ, ਤੁਸੀਂ ਬਿਕਰਮਾਜੀਤ ਦੇ ਦੇਨੇ ਸੋਹਲੇ ਕਿਉਂ ਗਾਉਂਦੇ ਹੋ ? ਕੀ ਤੁਹਾਨੂੰ ਪਤਾ ਨਹੀਂ 'ਰਾਜਾ ਕਰਣ' ਨਿੱਤ ਸਵਾ ਮਣ ਸੋਨਾ ਦਾਨ ਕਰਦਾ ਹੈ । ਹੰਸਾਂ ਨੇ ਕਿਹਾ ਮਹਾਰਾਜ ਆਪ ਭੀ ਧੰਨ ਹੋ ਪਰ ਸਾਡਾ ਅਹਾਰ ਤਾਂ ਸੁੱਚੇ ਮੋਤੀ ਹੈ, ਰਾਜਾ ਬਿਕਰਮਾਜੀਤ ਸਾਨੂੰ ਉਹ ਖੁਰਾਕ ਨਿੱਕ ਬਖਸ਼ਦ

ਹੈ । 'ਕਰਣ' ਨੇ ਸਾਰੇ ਹੰਸ ਕੈਦ ਕਰ ਲਏ ।

ਇਕ ਦਿਨ 'ਕਰਣ' ਉਧਰ ਦੀ ਲੰਘਿਆ ਜਿਥੇ ਹੰਸ ਤਾੜੇ ਹੋਏ ਸੀ, ਉਸਨੇ ਹੰਸਾਂ ਤੋਂ ਪੁੱਛਿਆ, 'ਪੰਛੀਓਂ ਤੁਹਾਡਾ ਕੀ ਹਾਲ ਹੈ ।' ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ ਜਿਹੇ ਜਿਹਾ ਹਾਲ ਹੈ ਆਪ ਨੂੰ ਪਤਾ ਹੀ ਹੈ ਮਹਾਰਾਜ! ਜੇ ਆਪ ਦੇ ਮਨ ਵਿੱਚ ਮੇਰੇ ਪੈਂਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਕੁਝ ਚਿਰ ਲਈ ਇਕ ਹੰਸ ਨੂੰ ਕੈਦ ਵਿੱਚੋਂ ਛੱਡ ਦੇਵੋ । ਇਹ ਸਾਰੀ ਗੱਲ ਪਿੱਛੇ ਜਾ ਕੇ ਦੱਸ ਆਵੇਗਾ । ਕਰਣ ਨੇ ਇਕ ਹੰਸ ਛੱਡ ਦਿੱਤਾ । ਹੰਸ ਉਡਦਾ ਉਡਦਾ ਬਿਕਰਮਾਜੀਤ ਦੇ ਮਹਿਲਾਂ ਵਿੱਚ ਗਿਆ ਉਥੇ ਜਾ ਕੇ ਸ਼ਾਹੀ ਗੱਲ ਦੱਸੀ । ਰਾਜੇ ਬਿਕਰਮਾਜੀਤ ਨੇ ਕਿਹਾ ਤੂੰ ਹੁਣ ਜਿਥੇ ਵਾਹਦਾ ਕਰ ਕੇ ਆਇਆ ਹੈ ਉਥੇ ਹੀ ਜਾਹ ਮੈਂ ਕੋਈ ਤੁਹਾਡੇ ਛੁੜਾਉਣ ਦਾ ਉਪਾਉ ਕਰਾਂਗਾ ।

ਬਿਕਰਮਾਜੀਤ ਨੂੰ ਹੈਰਾਨੀ ਹੋਈ ? 'ਕਰਣ' ਸਵਾ ਮਣ ਸੋਨਾ ਨਿੱਤ ਕਿਥੋਂ ਲਿਆਉਂਦਾ ਹੈ ? ਪਹਿਲਾਂ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਪਤਾ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ । ਉਸ ਨੂੰ ਪਤਾ ਲੱਗਿਆ, 'ਰਾਜਾ ਕਰਣ' ਰਾਤ ਨੂੰ ਇਕ ਦੇਉ ਦੇ ਦੁਆਰੇ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਉਥੇ ਆਪਣਾ ਸਰੀਰ ਦੇਉ ਨੂੰ ਭੇਟ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ । ਦਿਉ ਉਸ ਨੂੰ ਪਹਿਲਾਂ ਭੁੰਨ ਕੇ ਖਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਫਿਰ ਜੀਵਾਲਕੇ ਇਕ ਬੈਲੀ ਵਿੱਚੋਂ ਸਵਾ ਮਣ ਸੋਨਾ ਦੇ ਦਿੰਦਾ ਹੈ । ਕਰਣ, ਉਹੀ ਸੋਨਾ ਅਗੇ ਦਾਨ ਕਰਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ।

ਦੂਜੇ ਦਿਨ ਰਾਜਾ ਬਿਕਰਮਾਜੀਤ ਕਰਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਦੇਉ ਦੇ ਦੁਆਰੇ ਜਾ ਪੁੱਜਾ । ਆਪਣੇ ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਲੂਣ ਤੇ ਚੰਗੇ ਖੱਟੇ ਮਿੱਠੇ ਮਸਾਲੇ ਲਾਏ ਹੋਏ ਸੀ । ਦਿਉ ਉਸ ਦੇ ਮਾਸ ਵਿੱਚੋਂ ਦਿਉ ਨੂੰ ਨਵੇਂ ਤੇ ਵਧੀਆ ਸੁਆਦ ਆਏ ।

ਦਿਉ ਨੇ ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੋ ਕੇ ਬਿਕਰਮਾਜੀਤ ਨੂੰ ਜਿਉਂਦਾ ਕਰਕੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਤੂੰ ਕੌਣ ਹੈ ? ਕੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਮੈਂ ਅੱਜ ਬਹੁਤ ਖੁਸ਼ ਹਾਂ । ਮੰਗ ਜੋ ਮੰਗਦਾ ਹੈ । ਬਿਕਰਮਾਜੀਤ ਨੇ ਕਿਹਾ ਜੇ ਅੱਜ ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੋ ਮੈਂ ਰੋਜ਼ ਹੀ ਰਾਜ਼ਰ ਹੋ ਜਾਇਆ ਕਰਾਂਗਾ ਤੁਸੀਂ ਮੈਨੂੰ ਖਾ ਲਿਆ ਕਰੋ । 'ਦੇਉ ਨੇ ਕਿਹਾ ਇਸ ਵੇਲੇ ਮੈਂ ਬਹੁਤ ਖੁਸ਼ ਹਾਂ ਤੈਨੂੰ ਮੂੰਹੋਂ ਮੰਗੀ ਚੀਜ਼ ਮਿਲੇਗੀ ਅੱਜ ਹੀ ਮੰਗ ਲੈ ।' ਬਿਕਰਮਾਜੀਤ ਨੇ ਗੱਲ ਪੱਕੀ ਕਰਕੇ ਕਿਹਾ, ਜੇ ਆਪ ਜੀ ਇਤਨੇ ਖੁਸ਼ ਹੋ ਮੈਨੂੰ ਉਹ ਬੈਲੀ ਦੇ ਦੇਵੋ ਜਿਸ ਵਿੱਚੋਂ ਰੋਜ਼ ਸਵਾ ਮਣ ਸੋਨਾ ਕੱਢਕੇ ਕਰਣ ਨੂੰ ਦਿੰਦੇ ਹੋ । ਦੇਉ ਨੇ ਕਿਹਾ ਮੈਂ ਬਚਨ ਦੇ ਚੁੱਕਾ ਹਾਂ, ਹੁਣ ਮੈਨੂੰ ਬੈਲੀ ਦੇਣੀ ਹੀ ਪਵੇਗੀ । ਉਸ ਪਿੱਛੋਂ ਕਰਣ ਦੇਉ ਕੋਲ ਪੁੱਜਿਆ, ਦੇਉ ਨੇ ਕਿਹਾ, ਕਰਣ ! ਅੱਜ ਮੈਂ ਤੈਨੂੰ ਤਲ੍ਹ ਕੇ ਨਹੀਂ ਖਾਣਾ ਨਾ ਤੈਨੂੰ ਸੋਨਾ ਦੇ ਸਕਦਾ ਹਾਂ । ਹੁਣ ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਸੋਨਾ ਦੇਣ ਵਾਲੀ ਬੈਲੀ ਨਹੀਂ ਰਹੀ ।

ਕਰਣ ਨਿਰਾਸ਼ ਹੋ ਕੇ ਘਰੇ ਆ ਗਿਆ । ਪਰ ਉਸ ਨੇ ਦਾਨ ਵਿੱਚ ਰੋਕ ਨਾ ਪੈਣ ਦਿੱਤੀ ਅਤੇ ਘਰ ਦਾ ਸਾਰਾ ਮਾਲ ਮੱਤਾ ਨਿੱਤ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਦਾਨ ਕਰਦਾ ਰਿਹਾ ਅੰਤ ਨੂੰ ਸਭੋਂ ਕੁਝ ਮੁਕਾ ਦਿੱਤਾ । ਅਗੇ ਸਤਜੁਗੀ ਰਾਜੇ ਇਹੋ ਜਿਹੇ ਸੁੱਚੇ ਸੱਚੇ ਦਾਨੀ ਹੁੰਦੇ ਸੀ ।

ਇੱਕ ਦਿਨ ਬਿਕਰਮਾਜੀਤ ਭੇਸ ਬਦਲ ਕੇ ਆਇਆ, ਗੱਲਾਂ ਬਾਤਾਂ ਕਰਦਿਆਂ ਉਸ ਨੇ ਕਰਣ ਦੇ ਮੂਹਰੇ ਸਵਾ ਮਣ ਸੋਨਾ ਨਿੱਤ ਦੇਣ ਵਾਲੀ ਬੈਲੀ ਰੱਖ ਦਿੱਤੀ ਤੇ ਕਿਹਾ, ਇਹ ਹੈ ਉਹ ਬੈਲੀ ਜਿਸ ਵਿੱਚੋਂ ਤੈਨੂੰ ਦੇਉ ਨਿਤ ਸਵਾ ਮਣ ਸੋਨਾ ਦਿੰਦਾ ਸੀ।

ਰਾਜਾ ਕਰਣ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਕਰਤੱਵ ਤੇ ਅਫਸੋਸ ਹੋਇਆ। ਰਾਜੇ ਬਿਕਰਮਾਜੀਤ ਨੂੰ ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ, ਦਸੋ ਮੈਂ ਤੁਹਾਡੀ ਕੀ ਸੇਵਾ ਕਰਾਂ।

ਬਿਕਰਮਾਜੀਤ ਨੇ ਕਿਹਾ—ਏਨਾ ਗਰੀਬ ਪੰਛੀਆਂ-ਹੰਸਾਂ-ਨੂੰ ਛੱਡ ਦੇਹ। ਕਰਣ ਨੇ ਸਾਰੇ ਹੰਸ ਮੁਕਤ ਕਰ ਦਿੱਤੇ। ਹੰਸ ਪਹਿਲਾਂ ਵਾਂਗ ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਵਿੱਚ ਉਡਦੇ ਧੰਨ ਰਾਜਾ ਬਿਕਰਮਾਜੀਤ ਕਰਦੇ ਉਡਾਰੀਆਂ ਮਾਰ ਕੇ ਆਪਣੇ ਵਤਨ ਆ ਗਏ।

ਰਾਜਾ ਕਰਣ ਫਿਰ ਪਹਿਲਾਂ ਵਾਂਗ ਸੋਨਾ ਦਾਨ ਕਰਨ ਲੱਗਿਆ। ਆਖਰ ਭਾਈ ਸਭਨਾਂ ਦਾ ਅੰਤ ਔਣਾ ਹੈ। ਸਭਨਾਂ ਨੇ ਏਸ ਦੁਨੀਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਜਾਣਾ ਹੈ। ਕਰਣ ਨੂੰ ਵੀ ਸਰੀਰ ਤਿਆਗਣਾ ਪਿਆ। ਜਦੋਂ ਰਾਜਾ ਕਰਣ ਸੁਰਗ ਵਿੱਚ ਗਿਆ, ਉਸ ਨੂੰ ਧਰਮ ਰਾਜ ਨੇ ਸੋਨੇ ਦੇ ਮਹਿਲਾਂ ਵਿੱਚ ਭੇਜ ਦਿੱਤਾ। ਕਰਣ ਕੀ ਦੇਖਦਾ ਹੈ ਉਸਦੇ ਅੱਗੇ ਪਿਛੇ ਸੋਨਾ ਹੀ ਸੋਨਾ। ਰਾਜੇ ਨੇ ਧਰਮ ਰਾਜ ਨੂੰ ਕਿਹਾ—ਸੋਨੇ ਨੂੰ ਮੈਂ ਕੀ ਕਰਾਂ, ਮੈਨੂੰ ਤਾਂ ਭੋਜਨ ਖਾਣ ਨੂੰ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਧਰਮ ਰਾਜ ਨੇ ਕਿਹਾ—‘ਤੂੰ ਪੁੰਨ ਹੀ ਸੋਨਾ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਭੋਜਨ ਦਾ ਪੁੰਨਦਾਨ ਕਰਦਾ ਤੈਨੂੰ ਭੋਜਨ ਮਿਲਦਾ। ਇਥੇ ਤਾਂ ਏਹੋ ਇਨਸਾਫ਼ ਹੈ। ਜੇ ਕੁਝ ਕੋਈ ਦਾਨ ਪੁੰਨ ਕਰਦਾ ਹੈ ਉਸ ਦਾ ਫਲ ਉਸੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਮਿਲਦਾ ਹੈ। ‘ਕਰਣ’ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕੁਝ ਦਿਨ ਮੈਨੂੰ ਮਾਤ ਲੋਕ ਵਿੱਚ ਭੇਜ ਦੇਵੋ। ਧਰਮ ਰਾਜ ਤੋਂ ਉਸ ਨੂੰ ਪੰਦਰਾਂ ਦਿਨ ਮੰਗੇ। ਮਾਤ ਲੋਕ ਵਿੱਚ ਆ ਕੇ ਭੰਡਾਰੇ ਲਾ ਕੇ ਭੋਜਨ ਦੇ ਥਾਂ ਥਾਂ ਬ੍ਰਾਹਮਣਾਂ ਲਈ ਸਦਾ ਵਰਤ ਲਾ ਦਿੱਤੇ। ਗਰੀਬ ਗੁਰਬੇ ਨੂੰ ਮੌਜਾਂ ਬਣਾ ਦਿੱਤੀਆਂ। ਮੁੜਕੇ ਸੁਰਗ ਲੋਕ ਗਿਆ ਤਾਂ ਕਰਣ ਨੂੰ ਜਿਹੇ ਜਿਹੇ ਉਸ ਨੇ ਭੋਜਨ ਖੁਆਏ ਸਨ। ਸਵਾਦਲੇ ਭੋਜਨ ਮਿਲਣ ਲੱਗ ਪਏ।

ਜਿੰਨਾਂ ਦਿਨਾਂ ਵਿੱਚ ਕਰਣ ਨੇ ਸ਼ਰਧਾ ਵਿੱਚ ਭੋਜਨ ਦਾਨ ਕੀਤਾ ਸੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਿਨਾਂ ਦਾ ਨਾਉਂ ‘ਸ਼ਰਧਾ’ ਪੈ ਗਿਆ। ਲੋਕ ਉਸ ਵੇਲੇ ਤੋਂ ਆਪਣੇ ਪਿਤਰਾਂ ਨੂੰ ਭੋਜਨ ਲਈ ਸ਼ਰਧਾ ਮੁਤਾਬਿਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਕਵਾਨ ਖੁਆ ਕੇ ਸ਼ਰਧਾ ਪੂਰੀ ਕਰਦੇ ਹਨ।

x x

ਸ਼ਰਧਾ ਹਰ ਕੋਈ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਹਰ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਆਪੋ ਆਪਣੀ ਸ਼ਰਧਾ ਪੂਰੀ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਪ੍ਰਚਾਰ ਸੁਣਕੇ ਇੱਕ ਗਰੀਬ, ਪਰ ਚਤਰ ਬੁੱਢੀ ਨੇ ਪੰਡਤ ਜੀ ਨੂੰ ਸ਼ਰਧਾ ਦਾ ਨਿਉਂਦਾ ਦੇ ਦਿੱਤਾ। ਉਸ ਕੋਲ ਨਾ ਖੀਰ ਦੇ ਸਾਧਨ ਸਨ ਤੇ ਨਾ ਕੜਾਹ ਦੇ। ਮਿੱਸੀ-ਪਿੱਸੀ ਸਧਾਰਨ ਦਾਲ ਰੋਟੀ ਪੰਡਤ ਜੀ ਨੂੰ ਪਰੋਸ ਦਿੱਤੀ, ਉਪਰ ਇੱਕ ਇੱਕ ਗੰਢਾ ਇਕ ਅੰਬ ਦੇ ਅਚਾਰ ਦੀ ਫਾੜੀ ਰੱਖ ਦਿੱਤੀ ਕਿ ਚਲੋ ਸਾਡੇ ਵੱਡੇ ਵਡੇਰੇ ਭੁੱਖੇ ਰਹਿਣ ਨਾਲੋਂ ਚੰਗਾ ਹੈ ਇਹੋ ਜਿਹੀ ਰੁੱਖੀ ਸੁੱਖੀ ਹੀ ਖਾ ਲੈਣਗੇ। ਰੋਟੀ ਖਾਣ ਪਿਛੋਂ ਬੁੱਢੀ ਪੰਡਤ ਜੀ ਦੇ ਕੋਲ ਚੌਕੜੀ ਮਾਰ ਕੇ ਬੈਠ ਗਈ ਤਾਂ ਜੋ ਇਹ ਜਾਣ ਸਕੇ ਕਿ ਉਹਦੇ ਵੱਡਿਆਂ ਵਡੇਰਿਆਂ ਕੋਲ ਭੋਜਨ ਪਹੁੰਚਾਉਣ ਲਈ ਪੰਡਤ ਜੀ ਕੀ ਕਰਦੇ

ਹਨ । ਪੰਡਿਤ ਸੁੱਕੀ ਰੋਟੀ ਦੇਖਕੇ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਖਿੜਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ । ਉਸਨੇ ਮਾਈ ਦੇ ਅਲੂਣੇ 'ਭੋਜਨ' ਤੋਂ ਖਹਿੜਾ ਛੁਡਾਕੇ ਟੁਰਨ ਦੀ ਤਿਆਰੀ ਕੀਤੀ ਤਾਂ ਮਾਈ ਨੇ ਅੱਗੇ ਖੜਕੇ ਰੋਕ ਲਿਆ— :

ਸ਼ਬਦ ਨਾ ਸਲੋਕ, ਪੰਡਤ ਜੀ ਢਾਈ ਲਈਆਂ ਠੋਕ ।

ਅਗੋਂ ਪੰਡਤ ਜੀ ਵੀ ਹੰਢੇ ਵਰਤੇ ਸਾਸਤ੍ਰ ਵੇਤਾ ਸਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ—

ਖੀਰ ਨਾ ਕੜਾਹ, ਸ਼ਬਦ ਸਲੋਕ ਦਾ ਕੀ ਰਾਹ ।

ਮਾਈ ਆਪਣੀ ਥਾਂ ਹੈਰਾਨ ਪੰਡਿਤ ਜੀ ਆਪਣੀ ਥਾਂ ਪ੍ਰੇਸ਼ਾਨ ਆਖਰ ਬੁੱਢੀ ਨੇ ਖੂਬ ਭੁਗਤ ਸਵਾਰੀ । ਤੁਸੀਂ ਤਾਂ ਚੰਗਾ ਖਾਣ ਲਈ ਪਖੰਡ ਰਚਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ । ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਸ਼ਰਧਾ ਵੱਲ ਨਹੀਂ ਵੇਖਦੇ ਆਪਣਾ ਸਵਾਦ ਹੀ ਮਾਣਦੇ ਹੋ । ਅਜਿਹੀ ਘਟਨਾ ਤਾਂ ਕਿਧਰੇ ਇਕ ਅੱਧ ਹੀ ਵਰਤੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਇਕ ਇਕ ਦਿਨ ਵਿੱਚ ਪੰਡਿਤ ਜੀ ਨੂੰ ਦਸ ਬਾਗਾਂ ਘਰਾਂ ਵਿੱਚ ਨਿਉਂਦੇ ਖਾਣ ਦਾ ਕਸ਼ਟ ਉਠਾਉਣਾ ਹੀ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ।

x x

ਇਕ ਲਘੂ ਕਥਾ ਵਧੇਰੇ ਖਾਣ ਬਾਰੇ ਵੱਖਰੀ ਕਿਸਮ ਦਾ ਗਿਆਨ ਦਿੰਦੀ ਹੈ :—

'ਬ੍ਰਾਹਮਣ' ਦੇ ਘਰ ਇੱਕ ਨਵੀਂ ਨਵੇਲੀ ਬਹੂ ਆਈ । ਸੱਸ ਨੇ ਸਮਝੋਤੀ ਦਿੰਦਿਆ ਕਿਹਾ, "ਬਹੂ ਰਾਣੀ ! ਇਕ ਤਕੜੇ ਜਿਹੇ ਮੰਜੇ ਤੇ ਗੁਦਗੁਦਾ ਜਿਹਾ ਬਿਸਤਰਾ ਵਿਛਾ ਛੱਡ ਤੇਰੇ ਬਾਬਾ ਜੀ ਸ਼ਰਾਧ ਖਾਣ ਗਏ ਨੇ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆ ਕੇ ਲੇਟਣਾ ਹੋਣਾ ਹੈ ।

ਅਗੋਂ ਬਹੂ ਨੇ ਕਿਹਾ, ਹਲਾ ! ਅੰਮਾ ਜੀ ! ਪਰ ਸਾਡੇ ਤਾਂ ਜਿੱਦਣ ਸ਼ਰਾਧ ਖਾਣ ਜਾਂਦੇ ਨੇ ਅਗਲਿਆਂ ਦੇ ਘਰੋਂ ਈ ਮੰਜੇ ਤੇ ਪਾਕੇ ਲਿਆਉਂਦੇ ਹਾਂ । ਸੱਸ ਨੂੰ ਯਕੀਨ ਹੋ ਗਿਆ ਨੂੰਹ ਉਸ ਤੋਂ ਘੱਟ ਨਹੀਂ ਦੇ ਪੱਟ ਉਤੋਂ ਦੀ ਹੈ । ਲੋਕ ਆਖਦੇ ਹਨ ਪੰਡਤ ਦੀ ਸ਼ਰਾਧਾਂ ਪਿਛੋਂ ਗੋਗੜ ਡਿਊਡੀ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ਹੋਵੇ ਵੀ ਕਿਉਂ ਨਾ ਉਸ ਵਿੱਚ ਸੈਂਕੜੇ ਪਿਤਰਾਂ ਲਈ ਸਾਲ ਭਰ ਗੁਜਾਰਾ ਕਰਨ ਦੀ ਸਮੱਗਰੀ ਜੋ ਸੰਭਾਲ ਰਖੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ।

ਸਰਾਧਾਂ ਦੇ ਦਿਨਾਂ ਵਿੱਚ ਪੰਡਿਤਾਂ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਖਾਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ । ਪ੍ਰੇਰਤ ਹਰ ਕਿਸਮ ਦੇ ਭੋਜਨ ਭੁੰਚਣ ਦਾ ਉਪਾਉ ਕਰਦਾ ਹੈ । ਤਾਂ ਜੁ ਅਗੋਂ ਨੂੰ ਉਸ ਦਾ ਨਾਮ ਲਿਸਟ ਵਿੱਚੋਂ ਨਾ ਕੱਟਿਆ ਜਾਵੇ । ਇਸ ਲਈ ਹਜ਼ਮਾ ਤੇਜ਼ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਜੋ ਸਭ ਕੁਝ 'ਲੱਕੜ ਵੀ ਹਜ਼ਮ ਪੱਥਰ ਵੀ ਹਜ਼ਮ' ਵਾਲਾ ਵਰਤਾਰਾ ਵਰਤੇ । ਦਿੰਨੀ ਦਿਨੀ ਪੰਡਿਤ ਖੂਬ ਨੱਸ ਭੱਜ ਕਰਦਾ ਹੈ । ਉਹ ਸਾਰੇ ਥਾਵਾਂ ਤੇ ਜੇ ਨਾ ਜਾ ਸਕੇ ਤਾਂ ਇਸ ਦਾ ਡੂੰਘਾ ਮਦਮਾ ਲਗਦਾ ਹੈ । ਰੂਹ ਨੂੰ ਉਦਾਸੀ ਆ ਪੈਰਦੀ ਹੈ ।

ਇਕ ਦਿਨ ਪੰਡਿਤ ਜੀ ਪਹਿਲੇ ਘਰ, ਨਿਉਂਦੇ ਦੀਆਂ ਵਸਤਾਂ ਛਕਦੇ ਕੁਝ ਲੇਟ ਹੋ ਗਏ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਝੱਟ ਪੱਟ ਅਗਲੇ ਘਰ ਨੂੰ ਦੌੜ ਲਾ ਦਿੱਤੀ । ਪਰ ਪੇਟ ਭਾਰੀ ਹੋਇਆ ਹੋਣ ਕਾਰਨ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੌੜ ਨਾ ਸਕਣ । ਨਾਲ ਹੀ ਇਹ ਖਿਆਲ ਭੀ ਸਤਾ ਰਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਦੂਜੇ ਬ੍ਰਾਹਮਣ; ਜਜ਼ਮਾਨਾਂ ਦੇ ਘਰ ਪਹੁੰਚ ਗਏ ਹੋਣੇ ਹਨ, ਫਿਰ ਖਿਆਲ ਆਇਆ ਉਹ ਹੁਣ ਨਿਉਂਦਾ ਖਾਣ ਬੇਠ ਗਏ ਹੋਣਗੇ । ਮੈਂ ਹੀ ਪਿਛੇ ਰਹਿ ਗਿਆ ਹਾਂ ।

ਤੇਜ਼ ਦੌੜੇ ਤਾਂ ਪੈਰ ਔਖੜ ਗਿਆ । ਪੰਡਿਤ ਜੀ ਇਕ ਬਿਨਾਂ ਮੈਣ ਤੋਂ ਖੂਹ ਵਿੱਚ

ਜਾ ਡਿੱਗੇ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਭਾਰਾ ਸਰੀਰ ਬੱਲੇ ਵਲ ਨੂੰ ਖਿੱਚੇ, ਆਤਮਾ ਉਤਾਹਾਂ ਨੂੰ, ਲਗੇ ਖੂਹ ਵਿੱਚ ਡੁਬਕੀਆਂ ਲਗਾਉਣ । ਇਕ ਦਮ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਨ ਵਿੱਚ ਆਇਆ ਕਿ ਹੁਣ ਤਾਂ ਸਾਰਿਆਂ ਸਾਹਮਣੇ ਭੋਜਨ ਪ੍ਰੇਸ਼ਿਆ ਜਾ ਚੁੱਕਾ ਹੋਵੇਗਾ ? ਹਾਏ ਭਗਵਾਨ ! ਮੈਂ ਤਾਂ ਫਾਡੀ ਰਹਿ ਗਿਆ ?

ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਆਤਮਾ ਨੇ ਅਜੇਹਾ ਬਲ ਧਾਰਿਆ ਕਿ ਖੂਹ ਵਿੱਚੋਂ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲਣ ਲਈ ਉਡਾਰੀ ਲਗਾ ਦਿੱਤੀ । ਦੇਹ ਦੇ ਸਾਵੀਂ ਨਾ ਰਹਿਣ ਕਾਰਨ ਮੁੜ ਖੂਹ ਵਿੱਚ ਗਿਰ ਗਿਆ । ਥੋੜ੍ਹੀ ਦੇਰ ਬਾਅਦ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਜ਼ੋਰਦਾਰ ਖਿਆਲ ਆਇਆ ਕਿ ਹੁਣ ਤਾਂ ਭੋਜਨ ਪ੍ਰੇਸ਼ਿਆ ਜਾ ਚੁੱਕਾ ਹੋਵੇਗਾ, ਫਿਰ ਪਹਿਲਾਂ ਵਾਂਗ ਹੰਭਲਾ ਮਾਰਿਆ, ਕੁਝ ਸਫਲ ਰਿਹਾ । ਇਤਨੇ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਨ ਵਿੱਚ ਸਿਖਰਾਂ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਦਾ ਖਿਆਲ ਉਪਜਿਆ ਕਿ ਹੁਣ ਤਾਂ ਸਾਰੇ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਭੋਜਨ ਖਾਣ ਭੀ ਲੱਗ ਗਏ ਹੋਣਗੇ, ਮੈਂ ਹੀ ਪਛੜ ਗਿਆ ਹਾਂ ।

ਇਸ ਵਾਰੀ ਜ਼ੋਰ ਭਰਕੇ ਉਛਾਲਾ ਮਾਰਿਆ ਕਿ ਪੰਡਿਤ ਜੀ ਖੂਹ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਆ ਖੜੇ । ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ ਭਿੱਜੇ ਕਪੜੀਂ ਜਜ਼ਮਾਨਾਂ ਦੇ ਘਰ ਪੁੱਜ ਗਏ ਤੇ ਭੋਜਨ ਵੀ ਜਾ ਕੀਤਾ । ਦਖਸ਼ਣਾ ਵੀ ਜਾ ਲਈ ।

x x

ਇਕ ਹੋਰ ਕਥਾ ਹੈ; ਇਕ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਨੇ ਜਜ਼ਮਾਨ ਨੂੰ ਕਈ ਮਨ ਪਸੰਦ ਚੀਜ਼ਾਂ ਦੀ ਲੰਬੀ ਲਿਸਟ ਬਣਾ ਕੇ ਦਿੱਤੀ, ਨਾਲ ਹੀ ਜ਼ੋਰ ਨਾਲ ਕਿਹਾ ਰਾਤੀਂ ਥੋੜੇ ਵੱਡੇ ਵੱਡੇ ਸੁਪਨੇ ਵਿੱਚ ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਆਏ ਸੀ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕਿਹਾ ਸੀ ਐਤਕੀ ਸ਼ਰਾਧਾਂ ਵਿੱਚ ਇਹ ਚੀਜ਼ਾਂ ਤੇ ਇਸੇ ਵਾਰੀ ਜ਼ਰੂਰ ਖਾਣੀਆਂ ਹਨ । ਸਾਡੀ ਰੂਹ ਏਨ੍ਹਾਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਦੇ ਸੁਆਦ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਤਰਸਦੀ ਹੈ । ਬੇਸ਼ੱਕ ਤੂੰ ਜਾ ਕੇ ਪਹਿਲਾਂ ਆਖ ਆਵੀਂ । ਸਾਡੇ ਘਰ ਦੇ ਤੇਰਾ ਆਖਾ ਨਹੀਂ ਮੋੜਨਗੇ ।

ਅਗੋਂ ਜਜ਼ਮਾਨ ਭੀ ਚਤਰ ਟੱਕਰਿਆ । ਉਸ ਨੇ ਹਿੰਮਤ ਕਰਕੇ ਕੁਝ ਕੋੜ-ਤੁੰਮਿਆਂ ਦਾ ਅਚਾ, ਕੁਝ ਕਮਾਰ ਗੰਦਲ ਦੀ ਸਬਜ਼ੀ ਕੁਝ ਡੋਲੇ ਤੇ ਤੁੱਕੇ, ਹੋਰ ਕੋੜੀਆਂ ਕੁਸੈਲੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ, ਛਣਕ ਨਮੋਲੀਆਂ ਤੱਕ ਦਾ ਛਿਲਕਾ ਲਾਹ ਕੇ ਬਣਾਈਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਬਾਲ ਵਿੱਚ ਪਰੋਸ ਦਿੱਤੀਆਂ । ਜਦੋਂ ਪੰਡਿਤ ਜੀ ਨੇ ਇਹੋ ਸੁੱਧ ਸੁਦੇਸੀ ਮਾਲ ਬਾਲ ਵਿੱਚ ਪਰੋਸਿਆ ਦੇਖਿਆ ਤਾਂ ਏਧਰ ਓਧਰ ਝਾਕ ਕੇ ਲੱਗਾ ਖਹਿੜਾ ਛੁਡਾਉਣ ਦੀਆਂ ਤਰਕੀਬਾਂ ਸੋਚਣ । 'ਜਜ਼ਮਾਨ ਤੁਸੀਂ ਇਹ ਕੀ ਕੀਤਾ ? ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਬਜ਼ੁਰਗਾਂ ਦੇ ਪਸੰਦ ਦੀਆਂ ਚੀਜ਼ ਦੱਸੀਆਂ ਸੀ — ਤੁਸੀਂ ਕੁਝ ਹੋਰ ਹੀ ਬਣਾ ਧਰਿਐ ।' ਜਜ਼ਮਾਨ ਨੇ ਕਿਹਾ—ਪੰਡਿਤ ਜੀ ਸਵੇਰੇ ਸਾਡੇ ਬਜ਼ੁਰਗਾਂ ਨੇ ਅੱਜ ਸੁਪਨੇ ਵਿੱਚ ਸਾਨੂੰ ਵੀ ਦਰਸ਼ਨ ਦਿੱਤੇ, ਅਸੀਂ ਪੁੱਛਿਆ, ਤੁਸੀਂ ਦੱਸੋ, ਐਤਕੀ ਪੰਡਿਤ ਜੀ ਨੂੰ ਕੀ ਪ੍ਰੇਸ਼ਣਾ ਹੈ । ਅਸੀਂ ਤੁਹਾਡੀਆਂ ਦੱਸੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਦਾ ਭੋਜਨ ਬਣਾਕੇ ਕਰਾਈਏ । ਸਾਡੇ ਬਜ਼ੁਰਗਾਂ ਨੇ ਕਿਹਾ, 'ਸਾਨੂੰ ਤਾਂ ਕਈ ਵਰ੍ਹਿਆਂ ਤੋਂ ਚੰਗੀਆਂ ਚੌਖੀਆਂ ਤਲੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ, ਪੂਰੀਆਂ ਕੜਾਹ ਖਾ ਕੇ ਬਦਰਜ਼ਮੀ ਹੋਈ ਹੋਈ ਹੈ, ਤੁਸੀਂ ਹਾਜ਼ਮਾ ਤੇ ਸੇਹਤ ਠੀਕ ਕਰਨ ਵਾਲੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਹੀ ਪ੍ਰੇਸ਼ਣੀਆਂ ਨਾਲ ਹੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਦੇ ਨਾਮ ਭੀ ਦੱਸ ਦਿੱਤੇ । ਅਸੀਂ ਸਵੇਰ ਦੇ ਇੱਕਠੀਆਂ ਕਰਦੇ ਬੱਕ ਗਏ ਹਾਂ । ਪੰਡਿਤ ਜੀ ਹੁਣ ਕਰੋ

‘ਹਰੀ ਹਰ’ ਪਹੁੰਚਾਉ ਸਾਡੇ ਬਜ਼ੁਰਗਾਂ ਪਾਸ, ਖੁਰਾਕਾਂ ਸਾਡੇ ਵਡਾਰੂਆਂ ਦੀ ਸੇਹਤ ਠੀਕ ਹੋਵੇ । ਪੰਡਿਤ ਜੀ ਲਗੇ ਅਤੜਾਂ ਪੜਨ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ ਸਾਡੇ ਵਡਾਰੂਆਂ ਨੇ ਕਿਹਾ ਸੀ ਜੇ ਬ੍ਰਹਮਣ ਨਾਂਹ ਨੁਕਰ ਕਰਨ ਤੁਸੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਜਿਵੇਂ ਅਤੀਅਲ ਪਸ਼ੂ ਦੇ ਮੂੰਹ ਵਿੱਚ ‘ਨਾਲ’ ਲੈ ਕੇ ਗਲ੍ਹਾ ਖੋਲ ਕੇ, ਇਹ ਚੀਜ਼ਾਂ ਜ਼ਰੂਰ ਅੰਦਰ ਲੰਘਾ ਦੇਣੀਆਂ, ਇਕ ਵਾਰ ਪੰਡਿਤ ਜੀ ਦੇ ਮੂੰਹ ਵਿੱਚ ਚੀਜ਼ਾਂ ਪਾ ਦੇਣੀਆਂ, ਫਿਰ ਸਾਡੇ ਤੱਕ ਆਪੇ ਪੁੱਜ ਜਾਣਗੀਆਂ, ਸਾਡੇ ਢਿੱਡ ਕਈ ਵਰ੍ਹਿਆਂ ਤੋਂ ਆਫਰੇ ਪਏ ਹਨ । ਪੰਡਿਤ ਜੀ ਨੂੰ ਇੱਕ ਵੀ ਚੀਜ਼ ਖੁਆਏ ਬਿਨਾਂ ਨਾ ਜਾਣ ਦੇਣਾ । ਇਸ ਵਾਰੀ ਤੁਸੀਂ ਸਾਡੇ ਸੇਹਤ ਦਾ ਜ਼ਰੂਰ ਖਿਆਲ ਰੱਖਣਾ ।

ਪੰਡਿਤ ਜੀ ਖੂਬ ਫਸੇ, ਝਿਝਕਦੇ ਹੋਏ ਸੱਚੇ ਸੱਚ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ, ਜਜਮਾਨ ਤੁਸੀਂ ਤਾਂ ਮੇਰੀ ਗੱਲ ਨੂੰ ਸੱਚ ਹੀ ਸਮਝ ਲਿਆ ਹੈ । ਇਹੋ ਤਾਂ ਸਾਡੇ ਚੰਗਾ ਖਾਣ ਪੀਣ ਦੇ ਦਿਨ ਹੁੰਦੇ ਹਨ । ਉਧਰ ‘ਜੱਟ-ਜਜਮਾਨ’ ਕਹਿਣ, ਸਾਡੇ ਵੱਡੇ ਵਡੇਰਿਆਂ ਦੇ ਢਿੱਡ ਆਫਰੇ ਪਈਆਂ ਪੀੜਾਂ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪੇਟ ਸੋਧਣ ਦੇ ਵੀ ਇਹੋ ਦਿਨ ਹੁੰਦੇ ਹਨ । ਪੰਡਿਤ ਜੀ ਹੋਰ ਗੱਲਾਂ ਬਠਾਉਣ ਤੇ ਖਹਿੜਾ ਛੁਡਾਉਣ ਲੱਗਿਆ, ਜਜਮਾਨ ਤੁਸੀਂ ਠੀਕ ਮੈਂ ਗਲਤ, ਇਹ ਕਹਿ ਕੇ ਪੰਡਿਤ ਜੀ ਮਲਕੜੇ ਜਿਹੇ ਉਥੇ ਖਿਸਕਣ ਲੱਗਿਆ, ਜਜਮਾਨ ਉਸ ਨੂੰ ਫੜ ਕੇ ਬਠਾਉਣ ਲੱਗੇ ਕਿ ਭੋਜਨ ਕੀਤੇ ਬਿਨ੍ਹਾਂ ਅਸੀਂ ਨਹੀਂ ਜਾਣ ਦੇਣਾ । ਸਾਡੀ ਵੀ ਤਾਂ ਸ਼ਰਾਧਾਂ ਉਤੇ ਕੋਈ ਸ਼ਰਧਾ ਹੈ । ਸਾਡੇ ਵੱਡੇ ਵਡੇਰੇ ਢਿੱਡ ਅਫਰਾਈ ਫਿਰਨ ਅਸੀਂ ਦਵਾ ਦਾਰੂ ਵਾਲੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਵੀ ਨਾ ਖੁਆ ਸਕੀਏ ਲਾਹਨਤ ਹੈ ਸਾਡੇ ਜਿਉਣ ਦੇ । ਪਾਧਾਂ ਜੀ ਤੁਸੀਂ ਮੇਹਰ ਹੀ ਕਰੋ ।’ ਸਮਝੌਤਾ ਇਹ ਹੋਇਆ ਕਿ ਇੱਕ-ਇੱਕ ਬੁਰਕੀ ਦੇਖੇ ਖਾਣਗੇ ਬਾਕੀ ਸਾਰਾ ਭੋਜਨ ਘਰੇ ਜਾ ਕੇ ਖਾਣਗੇ । ਇਉਂ ਕੀਤੀਆਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਖਾਧਾ ਪੀਤਾ ਭੀ ਹਜ਼ਮ ਹੁੰਦਾ ਰਹੇਗਾ । ਪੰਡਿਤ ਜੀ ਨੂੰ ਵੀ ਸਵਰਗ ਵਿੱਚ ਸੇਹਤ ਦਾ ਸੁੱਖ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਵੇਗਾ । ਕੁੱਝੇ ਨੂੰ ਲੱਤ ਰਾਸ ਆਈ । ਪੰਡਿਤ ਜੀ ਨੂੰ ਹਾਜ਼ਮੇ ਦਾ ਚੂਰਨ ਮਿਲ ਗਿਆ ।

ਸਾਂਝੀ ਮਾਈ ਦੀ ਆਰਤੀ

ਨੌਗਤਿਆਂ ਵਿੱਚ ਇਕ ਸਾਂਝੀ ਦਾ ਤਿਉਹਾਰ ਵੀ ਮਨਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਪਹਿਲੇ ਨੌਗਤੇ ਵਿੱਚ ਇਕ ਕੰਧ ਉੱਤੇ ਗੋਹਾ-ਮਿੱਟੀ ਥੱਪ ਕੇ ‘ਸਾਂਝੀ ਮਾਈ’ ਦੀ ਮੂਰਤੀ ਬਣਾਈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ‘ਗੋਹੇ ਮਿੱਟੀ ਦੀ ਇਸ ਸ਼ਿਲਪ-ਕਲਾ ਵਿੱਚ ਕੁੜੀਆਂ ਆਪਣੀ ਪ੍ਰਬੀਨਤਾ ਦੇ ਕਿਹੜੇ-ਚਮਤਕਾਰ ਰਹਿ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਸੋ ਨਹੀਂ ਦਿਖਾਉਂਦੀਆਂ ? ਸਾਂਝੀ ਦਾ ਕੁਸੁਥਰਾ ਮੂੰਹ ਉਸ ਦਾ ਕਲਪਤ ਗਹਿਣਿਆਂ ਨਾਲ ਭੇਰਿਆ ਮੱਥਾ, ਇਕ ਪਾਸਿਉਂ ਚੜ੍ਹਦਾ ਚੰਦ ਤੇ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਛਿਪਦਾ ਸੂਰਜ ਬਣਾ ਕੇ ਇਕ ਵਾਰੀ ਤਾਂ ਲੋਕ-ਕਲਾ ਦੀ ਸ਼ਾਮ ਸਵੇਰ ਦੀ ਸਾਰੀ ਪ੍ਰਤਿਭਾ ਦਾ ਜਲੌਂ ਵਿਖਾ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਕੁੜੀਆਂ, ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਅਣ-ਵਿਆਹੀਆਂ ਕੁੜੀਆਂ ਇਸ ਸਾਂਝੀ ਮਾਈ ਦੀ ਮੂਰਤੀ ਪੂਜਾ ਲਈ ਹਰ ਰੋਜ਼ ਸ਼ਾਮ ਨੂੰ ਇੱਕਠੀਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ । ਵਿਆਹ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਕਿਸੇ ਮਾਈਏ ਪਈ ਕੁੜੀ ਮੁੰਡੇ ਵਾਂਗ ਇਹ ਪੂਜਾ ਖਾਸਾ ਸੁਗਲ ਮੇਲਾ ਬਣ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ਸਾਂਝੀ ਪੂਜਾ ਦਾ ਇਹ ਤਿਉਹਾਰ ਕੁੜੀਆਂ ਆਪਣੇ ਬਣਾਏ,

ਜਾਂ ਬੁੱਢੀਆਂ ਠੇਰੀਆਂ ਤੋਂ ਸਿੱਖੇ ਸਿਖਾਏ ਇਹੋ ਜਿਹੇ ਗੀਤਾਂ ਨਾਲ ਬੜੀ ਰੰਗੀਨੀ ਤੇ ਸੌਂਕ ਨਾਲ ਮਨਾਉਂਦੀਆਂ ਹਨ :

‘ਉਠ ਮਰੀ ਸਾਂਝੀ ਖੋਲ੍ਹ ਪਟੜੇ, ਕੁੜੀਆਂ ਆਈਆਂ ਪੂਜਣ ਨੂੰ ।’

ਇਹ ਪਹਿਲੀ ‘ਮੰਗਲਾਚਰਨੀ ਧੁਨੀ’ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਹੱਲੇ ਦੀ ਧਾਰਨਾ ਵਾਂਗ ਫਿਰ ਲੰਮਾਂ ਗੀਤ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ :-

ਨੀ ਤੂੰ ਜਾਗ ਸਾਂਝੀ ਜਾਗ, ਮੱਥੇ ਤੇਰੇ ਭਾਗ,

ਤੇਰੇ ਪੱਟੀਆਂ ਸਿਰ ਸੁਹਾਗ,

ਮੱਥਾ ਤੇਰਾ ਹਰਿਆ, ਤਿਲ ਚੌਲੀ ਸ਼ੱਕਰ ਭਰਿਆ ।

ਮੇਰੀ ਸਾਂਝੀ ਦੇ ਆਲੇ ਦੁਆਲੇ ਹਰੀ ਹੈ ਚਲਾਈ ।

ਮੈਂ ਪੁੱਛਾਂ ਤੈਨੂੰ ਸਾਂਝੀ ਕੇ ਕੁ ਤੇਰੇ ਭਾਈ ।

ਅੱਠ ਸੱਤ ਭਤੀਜੇ ਭੈਣੇ ਮੇਰੇ, ਸੈਲਾਂ ਮੇਰੇ ਭਾਈ ।

ਮੇਰੀ ਸਾਂਝੀ ਦੇ ਆਲੇ ਦੁਆਲੇ ਹਰੀ ਹਰੀ ਚਲਾਈ ।

ਚਿੰਨ੍ਹ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਸਾਂਝੀ, ਜੀਵਨ ਦੇ ਈਚ-ਘਚੋਲਿਆਂ ਵਾਂਗ ਸਮਝ ਸੂਝ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਕਾਲ ਦੀਆਂ ਜੀਵਨ ਸਾਂਝਾ ਦੇ ਤਦ-ਤਾਣੇ ਤਣਨ ਦੀ ਇਕ ਕਿਰਿਆ ਹੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ । ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਰਿਸ਼ਤੇ ਸਾਂਝੀ ਦੇ ਆਪੇ ਰਚੇ ਚਿਤ੍ਰ, ਖਿਆਲੀ ਪ੍ਰਗਟਾਏ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਲਟਕਾਏ ਜਾਂਦੇ ਹਨ :-

ਸਾਂਝੀ ਭੈਣੇ ਤੇਰੇ ਕਾਹਦੀ ਡੋਰ ।

ਅੰਮਾਂ ਜਾਏ ਦੀ ਡੋਰ, ਪੀੜੀ ਜਾਏ ਦੀ ਡੋਰ ।

ਗੋਦ ਖਿਡਾਏ ਦੀ ਡੋਰ ।

ਇਕ ਹੋਰ ਟੱਪਾ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਸਾਂਝੀ ਭੈਣ ਦੀ ਭੇਟ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ :-

ਡੋਲਾ ਡੋਲੜੀਆ ਵੇ, ਡੋਲਾ ਭਰਿਆ ਸੰਧੂਰ

ਮੇਰੀ ਸਾਂਝੀ ਦੇ ਮੂੰਹ ਨੂਰ

ਮੇਰੀ ਸਾਂਝੀ ਦੇ ਮਨ ਧੀਰ ।

ਜੀਵਨ ਸਾਂਝੀ ਦੇ ਵੀਰ ।

ਸਾਂਝੀ ਨੂੰ ਭੈਣ ਵੀ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਨਾਲ ਸਾਂਝਾ ਜੋੜਨ ਵਾਲੀ ਡੋਰ ਨਾਲ ਬੱਝੇ ਹੋਰ ਸਾਕਾ ਸਬੰਧੀਆਂ, ਸਭ ਸਮਿਆਂ ਦੀਆਂ ਰਸਮਾਂ, ਸੁੰਦਰਤਾ ਦੇ ਝਲਕੇ ਅਤੇ ਧੀਰਜ ਜਿਹੇ ਗੁਣਾਂ ਦੇ ਵੇਰਵੇ ਦੁਹਰਾਉਣ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ । ਇਸ ਪਿਛੋਂ ਸਾਂਝੀ ਦੀਆਂ ਮੰਗਾਂ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਸੱਭਿਅਤਾ ਦੇ ਅਰੰਭ ਕਾਲ ਵਿੱਚ ਕੰਮ ਆਉਣ ਵਾਲੇ, ਘਿਉ ਦਾ ਦੀਵਾ, ਗਊਆਂ ਦੇ ਪਾਲੀ ਵੀਰ, ਗਊਆਂ ਦੇ ਹਰੇ ਹਰੇ ਗੋਬਰ ਦੀ ਚਰਚਾ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ਗਊਆਂ ਦਾ ਗੋਬਰ ਜਿਥੇ ਚੌਕਾ-ਚੁੱਲ੍ਹਾ ਲਿਪਣ ਦੇ ਕੰਮ ਆਉਂਦਾ ਹੈ । ਉਥੇ ਇਸ ਚੀਜ਼ ਵਲ ਖਾਸ ਸੰਕੇਤ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿ, ਗਊਆਂ ਹਰੇ ਘਾਹ ਜਾਂ ਹਰਿਆਲੀ ਵਾਲੀ ਖੁਰਾਕ, ਚਾਰਾ ਚਰ੍ਹੀ ਬਾਜ਼ਰਾ ਮੱਕੀ ਦੇ ਟਾਂਡੇ ਖਾਂਦੀਆਂ ਹਨ । ਜੋ ‘ਸਮਾ’ ਚੰਗਾ ਲੱਗਣ ਤੋਂ ਮੀਂਹ

ਪਾਣੀ ਅੱਛਾ ਹੋਣ ਦੇ ਸੰਕੇਤ ਭੀ ਦਿੰਦੀਆਂ ਹਨ । ਏਨ੍ਹਾਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਦਾ ਵੇਰਵਾ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ :-

ਸਾਂਝੀ ਤਾਂ ਮੰਗਦੀ ਘਿਉ ਪਰ ਦੀਵਾ,

ਕਿਥੋਂ ਨੀ ਸਾਂਝੀ ਘਿਉ ਪਰ ਦੀਵਾ ।

ਵੀਰਨ ਮੇਰਾ ਗਊਆਂ ਦਾ ਪਾਲੀ ।

ਉਥੋਂ ਨੀ ਸਾਂਝੀ ਘਿਉ ਪਰ ਦੀਵਾ ।

—ਇਥੇ ਸਾਂਝੀ ਨੂੰ 'ਵਰ' ਦੇ ਘਿਉ ਰੂਪੀ ਦੀਵੇ ਦੀ ਦੱਸ ਇਉਂ ਪਾਈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ ਸਾਂਝੀ ਭਰਜਾਈ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਭਰਾ ਦੇ ਨਾਲ ਮਿਲਣ ਦੀ ਟੋਹ ਦਿੱਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੋਵੇ—

ਸਾਂਝੀ ਤਾਂ ਮੰਗਦੀ ਹਰਾ ਹਰਾ ਗੋਬਰ ।

ਜੀਵੇ ਤਾਂ ਮੇਰਾ ਗਊਆਂ ਦਾ ਪਾਲੀ,

ਉਥੇ ਮੈਂ ਲਿਆਉਂ ਸਾਂਝੀ ਹਰਾ ਹਰਾ ਗੋਬਰ ।

ਸਾਂਝੀ ਤਾਂ ਮੰਗਦੀ ਚਿੱਟੇ ਚਿੱਟੇ ਚਾਵਲ

ਵੀਰ ਤਾਂ ਮੇਰਾ ਧਾਨਾਂ ਦਾ ਰਖਾ ।

ਉਥੋਂ ਮੈਂ ਲਿਆਉਂ ਚਿੱਟੇ ਚਿੱਟੇ ਚਾਵਲ,

ਤੂੰ ਲੈ ਮੇਰੀ ਸਾਂਝੀ ਚਿੱਟੇ ਚਿੱਟੇ ਚਾਵਲ ।

ਸਾਂਝੀ ਤਾਂ ਮੰਗਦੀ ਸੂਹੀਆਂ ਚੁੰਨੀਆਂ ।

ਮੈਂ ਕਿਥੋਂ ਨੀ ਲਿਆਵਾਂ ਸੂਹੀਆਂ ਚੁੰਨੀਆਂ ।

ਸਾਂਝੀ ਤਾਂ ਮੰਗਦੀ ਮੱਥੇ ਨੂੰ ਕੋਡਾ ।

ਕਿਥੋਂ ਨੀ ਸਾਂਝੀ ਦੇਵਾ ਮੱਥੇ ਨੂੰ ਕੋਡਾ

ਵੀਰਨ ਮੇਰਾ ਸੁਨਿਆਰੇ ਦੇ ਬੈਠਾ

ਉਥੇ ਨੀ ਸਾਂਝੀ ਮੱਥੇ ਨੂੰ ਕੋਡਾ

ਸਾਂਝੀ ਤਾਂ ਮੰਗਦੀ ਮੱਥੇ ਨੂੰ ਬਿੰਦੀ

ਸਾਂਝੀ ਤਾਂ ਮੰਗਦੀ ਗਲੇ ਨੂੰ ਹਾਰ

ਸਾਂਝੀ ਤਾਂ ਮੰਗਦੀ ਪੈਰਾਂ ਨੂੰ ਬਾਂਕਾ

ਲਿਆਉਂ ਮੇਰਾ ਵੀਰ ਮਾਰਾਂ ਨੀ ਹਾਕਾਂ

ਇਉਂ ਸਾਂਝੀ ਦੀਆਂ ਲੋੜਾਂ, ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਗਹਿਣਿਆਂ ਦੀ ਮੰਗ ਪੂਰੀ ਕਰਾਉਣ ਦੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਦਿਵਾ ਕੇ ਸਾਂਝੀ ਮਾਈ ਨੂੰ ਇਕ ਦੇਵੀ ਬਣਾ ਕੇ ਉਸ ਦੀ ਆਰਤੀ ਉਤਾਰੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ :-

ਸਾਂਝੀ ਮਾਈ ਆਰਤੀ

ਸਾਂਝੀ ਮਾਈ ਆਰਤੀ

ਆਰਸੀ ਦਾ ਫੁੱਲ, ਚੰਗਿਆਣ ਸੈ ਡੰਡੀ,

ਸੁਣੇ ਨੀ ਬਹੁਓ ।

ਕੰਤ ਤੁਮਾਰੇ, ਵੀਰ ਹਮਾਰੇ ।

ਭੈਣਾਂ ਕੁਆਰੀਆਂ, ਪੱਕਣ ਖੋਲੀਆਂ, ਰੱਜੇ ਫਕੀਰ, /

ਅੱਚੜਿਓ ਬਚੜਿਓ, ਚੁੱਪ ਕਰੋ ਭਾਈ,

ਲੇਫ ਤੁਲਾਈ 'ਚ ਬੈਠੀ ਸਾਂਝੀ ਮਾਈ ।

ਆਰਤੀ ਦਾ ਦੂਜਾ 'ਪਦ' ਫਿਰ ਪ੍ਰੇਮ ਭਾਵਨਾ ਨਾਲ ਗਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ :-

ਪਹਿਲੀ ਆਰਤੀ ਕਰਾਂ ਕਰਾਵਾਂ ।

ਜੀਵੇ ਮੇਰਾ ਵੀਰ ਪ੍ਰਾਹੁਣਾ ਅਤੀਓ ।

ਨੀ ਸਿਵ ਦੁਆਲੇ ਖੜੀਓ ।

ਮੇ ਤਾਂ ਹਰ ਕਾ ਦਰਸ਼ਨ ਪਾਇਆ

ਮੇਰਾ ਵੀਰ ਪ੍ਰਾਹੁਣਾ ਆਇਆ ।

ਆਰਤੀ ਦਾ ਦੂਜਾ 'ਪਦ' ਇਸ ਭਜਨ ਮੰਡਲੀ ਦਾ ਇਹ ਗੀਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ :-

ਪਹਿਲਾਂ ਆਰਤੀ ਕਰੇ ਕਸਾਰ ।

ਰਾਜ ਕਰੇ ਮੇਰਾ ਮਾਂ ਪਿਉ ।

ਦੋ ਅਤੀਆਂ ਦੋ ਲੜੀਆਂ ।

ਦੋਧੀ ਦੇ ਦੁਆਲੇ ਖੜੀਆਂ ।

ਤੂੰ ਖੋਲ ਨਗਇਣ ਹੱਟੜੀ ।

ਮੈਂ ਪੂਜਾਂ ਤੇਰੀ ਪਟੜੀ ।

ਮੈਂ ਪੂਜਾਂ ਹਰਿ ਕੇ ਪੈਰ ।

ਨਗਇਣ ਸਾਡੇ ਆਇਆ ।

ਸਤੱਪੀ ਆਉਂਦੀ ਮਾਇਆ ।

ਮੈਂ ਖੋਲ ਮੇਲ ਕੇ ਆਇਆ ।

ਮੈਂ ਹਰਿ ਕਾ ਦਰਸ਼ਨ ਪਾਇਆ ।

ਕੀਤੀਓ ਮਕੀਤੀਓ ।

ਅੰਨ ਦਿਓ ਭਤੀਜਾ ਦਿਓ,

ਰਹਿੰਦਾ ਖੁੰਹਦਾ ਜੀਜਾ ਦਿਓ,

ਕੱਢਣ ਨੂੰ ਕਸੀਦਾ ਦਿਓ,

ਹੋਰ ਨਾ ਕੁਝ ਲੋੜੀਏ ।

ਵਾਪਸ ਆਉਂਦੀਆਂ ਟੋਲੀਆਂ ਵਿੱਚ ਗਾ ਰਹੀਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ, ਇਕ ਇਹ ਨੀਮ ਧਾਰਮਿਕ ਗੀਤ :-

ਕਿਥੇ ਜੰਮੀ ਤੁਲਸਾਂ ਜੀ ਕਿਥੇ ਜੰਮਿਆ ਰਾਮ ।

ਕਿਥੇ ਜੰਮਿਆ ਨੀ ਸਖੀਓ ਮੇਰਾ ਮੋਦਨ ਰਾਮ ।

ਗੰਗਾ ਜੰਮੀ ਤੁਲਸੀ ਪਹੋਏ ਜੰਮਿਆ ਨੀ ਰਾਮ ।

ਗੀਤ ਗਾਉਂਦੀਆਂ ਹਰੇ ਜੋਅ ਲੈ ਕੇ ਘਰੋ ਘਰੀਂ ਟੁਰ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ ।

ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਗੋਰਜਾਂ ਦੇ ਬਾਗ ਜੋਆਂ ਦੇ ਚੰਗੇ ਭਰੇ ਠੂਠੇ ਟੋਭੇ ਵਿੱਚ ਤਾਰੇ ਜਾਣ ਤਾਂ ਮੀਂਹ ਦੀ ਕੋਈ ਟੋਟ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦੀ । ਦੁਸਹਿਰੇ ਵਾਲੇ ਦਿਨ ਜੇ ਰਾਵਣ ਦਾ ਪੁਤਲਾ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੜ ਜਾਵੇ ਫਿਰ ਵੀ ਸਮਝਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਵਰ੍ਹਾ ਚੰਗਾ ਲੱਗੇਗਾ । ਪੁੰਨ ਧਰਮ ਫੈਲਦੇ ਹਨ । ਜੇ ਰਾਵਣ ਦਾ ਪੁਤਲਾ ਸੜਨ ਵਿੱਚ ਵਿਘਨ ਪੈ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਵਰ੍ਹਾ ਭਰ ਤੁੱਖਲੇ ਲੱਗੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਖਬਰੇ ਇਸ ਵਰ੍ਹੇ ਕੀ ਦਸੋਟੇ ਕੱਟਣੇ ਪੈਣੇ ਹਨ ।

ਸਾਂਝੀ ਮਾਈ ਦੇ ਗੀਤ ਅਤੇ ਆਰਤੀ ਉਤਾਰਨ ਪਿਛੋਂ ਅੱਠਵੇਂ ਦਿਨ ਵਰਤ ਰਖਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਨੌਵੇਂ-ਦੁਸਹਿਰੇ ਵਾਲੇ ਦਿਨ ਘਰੋ ਚੁੱਕ ਕੇ, ਬੋੜੇ ਜਾਂ ਵਗਦੇ ਪ੍ਰਵਾਹ ਵਿੱਚ ਵਰਾ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ :-ਜਿਥੇ ਨੇੜੇ ਵਗਦਾ ਪਾਣੀ ਨਾ ਵੀ ਹੋਵੇ ਕੁੜੀਆਂ-ਚਿੜੀਆਂ ਦਾ ਇਹ ਜਲੂਸ ਭਰਵੇਂ ਜੋਸ਼ ਨਾਲ ਗੀਤ ਗਾਉਂਦੀਆਂ ਟੋਭੇ ਜਾਂ ਨੇੜੇ ਦੀ ਢਾਬ ਵਿੱਚ ਇਹ ਰਸਮ ਨਿਭਾ ਲੈਂਦੀਆਂ ਹਨ । ਇਉਂ ਲੋਕ-ਧਰਮ ਦੀ ਇਸ ਕਲਾਮਈ ਦੇਵੀ ਦੀ ਖੁਸ਼ਹਾਲੀ ਤੇ ਸ਼ਾਂਤੀ ਦੀਆਂ ਮੁਰਾਦਾਂ ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਦੇ ਭਾਵ ਮਨਾਂ ਵਿੱਚ ਰਖਕੇ ਸਾਂਝੀ ਦੇ ਚਿਤ੍ਰਤ ਪ੍ਰਸੰਗ ਦੀ ਪੂਜਾ ਦੀ ਕਿਰਿਆ ਸਮਾਪਤ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ।

ਦੀਵਾਲੀ

ਲਟ ਲਟ ਜਗਦਿਆਂ ਦੀਵਿਆਂ ਦੀਆਂ ਜੋਤਾਂ ਦੀ ਟਿਮ-ਟਿਮਾਂਦੀ ਇਹ ਦੀਵਾਲੀ ਦੀ ਰਾਤ ਕੀ ਆਉਂਦੀ ਹੈ, ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਦਿਲਾਂ ਦੀਆਂ ਹਨੇਰੀਆਂ ਗੁੱਠਾਂ ਰੋਸ਼ਨਾ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ਪਰ ਨਾਲ ਹੀ ਕਈ ਸਾਕੇ ਵੀ ਵਰਤਾਕੇ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ।

ਦੀਵਾਲੀ ਆਉਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਮੇਰੇ ਪਿੰਡ ਦਾ ਹਰ ਘਰ ਲਿੰਬਿਆ-ਪੋਚਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਕਾਲੀ ਮਿੱਟੀ ਦਾ ਪਰੋਲਾ, ਪਾਂਡੂ ਵਾਲੀ ਮਿੱਟੀ ਦਾ ਪੋਚਾ, ਗੋਕੇ ਗੋਰੇ ਦੀ ਤਲੀ ਫੇਰ ਕੇ ਕੰਧਾ ਕੌਲੇ ਤੇ ਚੌਕੇ-ਚੁਲ੍ਹੇ ਦੀ ਸਾਰੀ ਟੁੱਟ-ਫੁੱਟ ਦੂਰ ਕਰ ਲਈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ਇਹ ਜਨਾਨੀਆਂ ਦੇ ਬੋੜੇ ਰੁਝੇਵੇਂ ਦੇ ਦਿਨ ਹੁੰਦੇ ਹਨ । ਕੁਝ ਚਖਾ ਮਖੀ ਨਾਲ ਏਨ੍ਹਾਂ ਦਿਨਾਂ ਅੰਦਰ ਵੀ ਖੱਟੇ ਮਿਠੇ ਸੁਆਦ ਚਖਾਏ ਜਾਂਦੇ ਹਨ :-

“ਲੈ ਭੈਣੇ ਐਤਕੀ ਤਾ ਬੋੜੀ ਸਲਾਹ ਐ ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਦੇ ਘਰ ਲੱਛਮੀ ਦੇ ਪੈਰ ਵੀ ਪੈਣ ਨਹੀਂ ਦੇਣੇ ।” ਇੱਕ ਨਿਘੋਚਣ ਗੁਆਂਢਣ, ਦੂਜੇ ਘਰ ਜਾਕੇ ਲਿੰਬਣ ਪੋਚਣ ਦੇ ਕੰਮ ਨੂੰ ਸਲਾਹੁੰਦੀ ਵੀ ਹੈ ਤੇ ਆਪਣੀ ਸ਼ਰੀਕੇ ਵਾਲੀ ਗੁੱਝੀ ਈਰਖਾਲੂ ਰਮਜ਼ ਵੀ ਮਾਰ ਛੱਡਦੀ ਹੈ ।

“ਛੱਡ ਨੀ ਪਰੇ ਸਾਡੇ ਕੀਹਨੇ ਲੱਛਮੀ ਦੇ ਪੈਰ ਪੈਣ ਦੇਣੇ ਨੇ, ਜਦੋਂ ਤੇਰੇ ਵਰਗੀਆਂ ‘ਦਾਨੀਆਂ ਮਾਨੀਆਂ ਤੀਵੀਆਂ ਬੂਰੇ ਬੜਦੀ ਨੂੰ ਘਰੁੰਟੀ ਲੈਣ ਵਾਲੀਆਂ ਅਗੇ ਖੜੀਆਂ ਹੋਣੀਆਂ ਨੇ । ਆ ਭੈਣੇ ਬਹਿ ਜਾ । ਬਹਾਨੇ ਸਿਰ ਘਰ ਦੇ ਕੰਧਾਂ ਕੌਲੇ ਲਿੱਪੇ ਪੋਚੇ ਜਾਂਦੇ ਨੇ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਘੋਲ ਵਿੱਚ ਸਾਲ ਈ ਲੰਘ ਜਾਂਦੇ । ਸ਼ਰੀਕਣੀ ਨੂੰ ਪਹਿਲਾਂ ਇੱਕ ਕਰਾਰੀ ਸੁਣਾ ਕੇ ਫਿਰ ਧੀਮੀ ਅਵਾਜ਼ ਨਾਲ ਸਲਾਹੁਣੀ ਗੱਲ ਸੁਰੂ ਕਰ ਦਿੰਦੀ ਹੈ ।

‘ਨੀ ਆਹ ਪਰੇਲੇ ਵਾਲੀ ਕਾਲੀ ਮਿੱਟੀ ਕਿਥੋਂ ਲਿਆਂਦੀ ਐ । ਸਾਡੀ ਤਾਂ ਤੇਜੇ ਪਤਾ ਨੀ ਜਾਣ ਦੀ ਮਾਰੀ, ਕਹਿੰਦੀ ਕਿਧਰੇ ਮਿੱਟੀ ਈ ਨਹੀਂ ਰਹੀ ।’

ਮਿੱਟੀ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ‘ਰਹੀ ਨੀ ਹੁਣ ਦੇਬੋਂ ਦੀ ਨੀਵੀਂ ਵੀਹੀ ਦੀਆਂ ਕੁੜੀਆਂ ਤਸਲੇ ਸਿਰ ਤੇ ਚੁਕੀ ਲੰਘੀਆਂ ਨੇ । ਮਿੱਟੀ ਕਿਤੇ ਸੋਨਾ ਐ । ਜੇ ਇਕ ਟੋਏ ਵਿੱਚ ਨਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਦੂਜੇ ਵਿੱਚੋਂ ਬਿਆ ਜਾਵੇਗੀ, ਪਰ ਭਾਈ ਬਹਾਨੇ ਹੱਥੀਆਂ ਨੂੰ ਕਿਥੋਂ ਮਿਲਦੀ ਹੋਈ ?

ਇਉਂ ਪੁੱਛ ਗਿੱਛ ਕੇ ਬਦਲਵੇਂ ਬੋਲਾਂ ਵਿੱਚ ਇਕ ਦੂਜੀ ਨੂੰ ਦੇਖ ਕੇ ਘਰ ਦਾ ਲਿੰਬਣਾ ਪੋਚਣਾ ਕਰਕੇ ਵਰ੍ਹੇ ਦਿਨਾਂ ਦਾ ਖੋਟੂਆਂ ਕੱਢ ਲੈਂਦੀਆਂ ਹਨ ।

ਇਕ ਖਿਆਲ (ਵਿਚਾਰ) ਹੈ ਦੀਵਾਲੀ ਵਾਲੇ ਦਿਨ ਲੱਛਮੀ ਹਰੇਕ ਘਰ ਮੂਹਰਿਓਂ ਦੀ ਲੰਘਦੀ ਹੈ । ਜਿਹੜਾ ਘਰ ਸੋਹਣਾ ਲਗਦਾ ਹੈ, ਅਗੋਂ ਨੂੰ ਉਸ ਦਾ ਓਥੇ ਆਉਣ ਜਾਣ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਇਸ ਲਈ ਸਭ ਲੋਕ ਆਪਣੇ ਘਰਾਂ ਨੂੰ ਸਜਾ ਫਸਾ ਲੈਂਦੇ ਹਨ । (ਕਿੰਨੀ ਸੋਹਣੀ ਕਲਪਨਾ ਹੈ ਘਰਾਂ ਨੂੰ ਸਜਾਉਣ ਦੀ) ਜਿੰਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਚਾਰ ਪੱਕੀਆਂ ਇੱਠਾਂ ਲੱਗੀਆਂ ਹੋਣ ਇਸ ਦਿਨ ਉਹ ਵੀ ਬਨੇਰੇ ਚਿੱਟੇ ਕਰਨ ਲਈ ਕਲੀ ਦਾ ਪੋਚਾ ਫੇਰ ਦਿੰਦੇ ਹਨ । ਇਹ ਕੰਮ ਭਾਵੇਂ ਜਨਾਨੀਆਂ ਨੂੰ ਆਪ ਹੀ ਕਿਉਂ ਨਾ ਕਰਨਾ ਪਵੇ । ਲੱਛਮੀ ਨੂੰ ਲੁਭਾਉਣ ਲਈ ਕਿਸ ਦਾ ਜੀ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ ?

—ਭੈਣੇ ਐਤਕੀਂ ਦੀਵਾਲੀ ਸੁੱਖ ਦੀ ਨੀ ਲੰਘਦੀ ਦਿਸਦੀ, ਮੁੰਡੇ ਹੁਣੇ ਤੋਂ ਈ ਢਾਣੀਆਂ ਬੰਨ ਬੰਨ੍ਹ ਕੇ ਬੈਠਦੇ ਨੇ ।

ਲੋਕ ਐਵੇਂ ਨੀ ਘੁਸਰ, ਮੁਸਰ ਕਰਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਇਕ ਅੱਧ ਬੰਦੇ ਦਾ ਵੱਡੇ ਤਿਉਹਾਰ ਨੂੰ ਖੂਨ ਨਾ ਡੁੱਲਿਆ ? ਕਾਹਦਾ ਤਿਉਹਾਰ ਮਨਾਇਆ ਗਿਆ ? ਐਤਕੀਂ ਦੀਵਾਲੀ ਪਹਿਲੇ ਤਿਉਹਾਰਾਂ ਵਾਂਗ ਸੁੱਕੀ ਨੀ ਲੰਘਣ ਲਗੀ ।

ਪਿੰਡ ਦੀਆਂ ਗੁਪਤ ਖਬਰਾਂ ਰੱਖਣ ਵਾਲੀ ਖਾਸ ਜਨਾਨੀ ਸਾਰੇ ਘਰੀਂ ‘ਉਡਦੀ’ ਖਬਰ ਪਹੁੰਚਾ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ‘ਨੀ ਕਹਿੰਦੇ ਨੇ, ਰਾਤੀਂ ਗੋਧੇ ਕਿਆਂ ਦੇ ਘਰ ਸਾਰੀ ਰਾਤ ਘਰ ਦੀ ਕੱਢੀ ਦਾਰੂ ਦੇ ਘੜੇ ਮੁਧਦੇ ਰਹੇ ਨੇ, ਨਾਲੇ ਬੋਕ (ਬੱਕਰਾ) ਵੱਡਿਆ ਸੀ, ਹੁਣ ਤਾਂ ਬੱਸ ਅੱਜ ਭਲਕ ਵਿੱਚ ਪਿੰਡ ਵਿੱਚ ਕੁਝ ਨਾ ਕੁਝ ਹੋਕੇ ਹੀ ਰਹੂ । ਪਤਾ ਨੀ ਕੀਹਦੇ ਸਿਰ ਕਾਲ ਗੁੰਜਦਾ ਫਿਰਦਾ ਹੈ ।

ਦੂਜੀ ਕਹਿੰਦੀ ਹੈ—‘ਰਾਤ ਨੂੰ ਸਿਵਿਆਂ ਵਿੱਚ ਗਿਦੜੀ ਬੋਲਦੀ ਸੀ, ਜਾਏ ਖਾਣੇ ਕੁੱਤੇ ਸਾਰੀ ਰਾਤ ਉਚੇ ਮੂੰਹ ਕਰਕੇ ਕੂਕਦੇ ਰਹੇ । ਅੱਧੀ ਰਾਤੀਂ ਸਾਡੇ ਘਰ ਕੋਲ ਦੇ ਪਿੱਪਲ ਉਤੇ, ਜਾਏ ਵੱਢੇ ਦੇ ਕਾਉਂ ਰਾਤ ਨੂੰ ਕੁਰਲੀਆਂ ਕਰਦੇ ਰਹੇ । ਖਬਰੇ ਭਾਈ ਮੌਤ ਦੇ ਪ੍ਰੇਸ਼ਤਿਆਂ ਦੀ ਕੀਹਦੇ ਉਤੇ ਨਿਗਾਹ ਹੈ ।’

ਅਗੋਂ ਇਕ ਅੱਧ ਬਾਖਬਰ ਤੇ ਵਿਚਾਰਵਾਨ ਸਵਾਣੀ ਪਹਿਲੀ ਵਾਕਫੀ ਵਿੱਚ ਹੋਰ ਵਾਧਾ ਕਰ ਦਿੰਦੀ ਹੈ ।

ਦੀਵਾਲੀ ਤਾਂ ਭੈਣੇ, ਕੁਛ ਨਾ ਪੁਛ ਰੰਗ ਦਿਖਾਕੇ ਈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ਦੇਖੀਏ ਐਤਕੀ ਸਾਕੇ ਵਰਤਣੇ ਹਨ ?

ਬੁੱਢੇ ਸਿਆਣੇ ਆਖਦੇ ਹਨ—ਦੀਵਾਲੀ ਕੀ ਆਉਂਦੀ ਹੈ, ਕਈਆਂ ਦੀ ਸ਼ਾਮਤ ਆ ਜਾਂਦੀ ਹੈ : ਆਪਣਾ ਗੁੱਭ-ਗੁਭਾਟ ਕੱਢਣ ਲਈ ਮੁੰਡਿਆਂ ਦੇ ਹੋਰ ਕਈ ਖੇਡਣ ਮੱਲਣ ਦੇ ਰਵੀਰੇ ਨੇ-ਜੇ ਆਪਣਾ ਜ਼ੋਰ ਹੀ ਵਿਖਾਉਣਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਮੂੰਗਲੀਆਂ ਫੇਰ ਲਵੋ, ਕੋਡੀ ਬਾਡੀ ਖੋਲ ਲਵੋ, ਬੋਰੀ ਚੁੱਕ ਕੇ ਖਾਲੇ ਕੱਢਦੇ ਆਪਣੀਆਂ ਬਾਹਾਂ ਦਾ ਜ਼ੋਰ ਦਿਖਾ ਲਵੋ । ਕੁਸਤੀ ਵਿੱਚ ਇਕ ਦੂਜੇ ਨੂੰ ਲੋਟਣੀਆਂ ਖੁਆ ਦੇਵੋ, ਡਾਗਾਂ ਨਾਲ ਇਕ ਦੂਜੇ ਦੀਆਂ ਲੱਤਾਂ ਬਾਹਾਂ ਤੋੜਨੀਆਂ ਕਿਥੋਂ ਦੀ ਸੂਰਮਗਤੀ ਹੈ ? ਕੀ ਖਰਮਸਤੀ ਚੜ੍ਹਦੀ ਹੈ ਮੁੰਡੀਹਰ ਨੂੰ । ਚੰਗੇ ਭਲੇ ਹਸਦੇ ਖੇਡਦੇ ਬੈਠਦੇ ਉਠਦੇ ਭੋਰਾ ਕੁ ਗੱਲ ਉਤੇ ਵਿਗੜਕੇ ਤੜਿੰਗ ਹੋਏ ਫਿਰਦੇ ਨੇ । ਇਕ ਦੂਜੇ ਨਾਲ ਹੱਥੋਪਾਈ ਕਰਦੇ ਇਉਂ ਡਾਗਾਂ ਚੁੱਕ ਲੈਂਦੇ ਹਨ, ਜਿਵੇਂ ਜ਼ਮੀਨ ਵੰਡਣੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ।

ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਏਨ੍ਹਾਂ ਮੁੰਡਿਆਂ ਦੇ ਮੂੰਹ ਤੇ ਮੁੱਛਾ ਆਉਂਦਿਆਂ ਹੀ ਅੰਦਰ ਕੀ ਉਧਮੂਲ ਉਠ ਖੜ੍ਹਦਾ ਹੈ । ਐਵੇਂ ਮਾੜੀ ਜਿਹੀ ਬਾਖੋਚੋੜ ਤੋਂ ਗੱਲ ਬਿਗੜੀ, ਡਾਗਾਂ ਕੱਢ ਲਈਆਂ ਪਤਾ ਨੀ ਏਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕਸੂਤੇ ਪੰਗੇ ਲੈਣ ਦੀਆਂ ਇਹ ਮਾੜੀਆਂ ਆਦਤਾਂ ਕਿਵੇਂ ਸੁਧਰਣਗੀਆਂ ?

ਸਿਆਣੇ ਚਰਚਾ ਕਰਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਜੁਆਨੀਆਂ ਐਵੇਂ ਵੀ ਐਧਰ ਓਧਰ ਆਕੜਾਂ ਭੰਨਦੀਆਂ ਰਹਿੰਦੀਆਂ ?

ਦੀਵਾਲੀ ਤੋਂ ਪਹਿਲੀ ਰਾਤ ਨੂੰ ਈ ਬੋਤਲਾਂ ਦੇ ਡੱਟ ਖੁਲ੍ਹ ਜਾਂਦੇ ਅਤੇ ਡਾਗਾਂ ਤੇ ਛਵੀਆਂ ਸ਼ਿੰਗਾਰ ਲਈਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ, ਹਵਾ ਵਿੱਚ 'ਹਤ ਤੇਰੀ ਦੇ' ਲਲਕਾਰੇ ਗੂੰਜਣ ਲੱਗ ਪੈਂਦੇ ਹਨ ।

'ਮੇਰੇ ਹੁੰਦੇ ਪਹਿਲਾਂ ਹੋਰ ਹੈ ਕੌਣ ਜਿਹੜਾ ਸਾਡੀ ਗਲੀ ਵਿੱਚੋਂ ਦੀ ਖੰਘ ਕੇ ਲੰਘ ਜਾਵੇ ।'

'ਮਿਸਟਰ ਪੰਜਾਬ' ਵਾਂਗ ਪਿੰਡ ਦਾ ਇਸ ਵਰ੍ਹੇ ਦਾ ਉਠ ਰਿਹਾ ਗੱਭਰੂ ਸੱਥ ਵਿੱਚ ਲੰਘਦਾ ਕਰਦਾ ਲਲਕਾਰਾ ਮਾਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ । ਇਹ ਦੱਸਣ ਲਈ ਕਿ ਪਿੰਡ ਵਿੱਚ ਹੁਣ ਉਸੇ ਦਾ ਤੇਜ਼ ਪ੍ਰਤਾਪ ਹੈ ।

"ਜੀਹਨੇ ਧੌਸ ਜਮਾਉਣੀ ਐ ਆਪਣੇ ਘਰਦਿਆਂ ਉਤੇ ਜਮਾਵੇ । ਬਿਗਾਨੇ ਪੁੱਤ ਕਿਸੇ ਦੀਆਂ ਤੜੀਆਂ ਨਹੀਂ ਝਲਦੇ ਹੁੰਦੇ । ਸਮੇਰਿਆਂ, ਪੀਤੇ ਨੂੰ ਕਹਿ ਦਈ ਸਾਡੀ ਗਲੀ ਵਿੱਚੋਂ ਨਾ ਲੰਘੇ, ਖੰਘੂਰੇ ਮਾਰਦਾ ਫਿਰਦੇ, ਐਵੇਂ ਚੌੜ ਚੌੜ ਤੋਂ ਗੱਲ ਵਧ ਜਾਉ । ਫੇਰ ਕਹੋਗੇ ਦਸਿਆ ਨਹੀਂ ਸੀ ?

ਪਿਛਲੇ ਸਾਲਾਂ ਦਿਆਂ, ਗਭਰੂਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਵੀ ਕਈ ਆਪਣਾ ਨਾਂ ਖੜ੍ਹਦੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕੋਈ ਨਵਾਂ ਉਠੇ ਮੁੰਡੇ ਦੀ ਵੰਗਾਰ ਕਬੂਲ ਕਰਕੇ ਉਸ ਨੂੰ ਮੌੜਵਾਂ ਦਬਕਾਉ ਸੁਨੇਹਾ ਭਿਜਵਾ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ।

—'ਅੱਜ ਜਿਹੜੀ ਹੁੰਦੀ ਐ ਦੇਖ ਲੈਣ ਦਿਉ ਕਰਕੇ ਦੋ ਹੱਥ, ਚਾਰ ਦਿਨ ਤਾਂ ਕਹਿੰਦੇ ਭੇਡ ਦੇ ਬੱਚੇ ਉਤੇ ਵੀ ਜਵਾਨੀ ਆਉਂਦੀ ਐ । ਇਸ ਨਵੇਂ 'ਜੁਆਨ' ਨੂੰ ਆ

ਲੈਣ ਦਿਉ ਐਧਰ ਇਕ ਵਾਰ ਸਾਡੀ ਬੀਰੀ । ਅੱਗੇ ਕਿਹੜਾ ਅਗਲੇ ਚੁੜੀਆਂ ਪਾਈ
ਬੈਠੇ ਹਨ ।

ਇਕ ਦੋ ਘੜੀਆਂ ਵਿੱਚ ਵੀ ਵੀਹੀਆਂ ਦੇ ਮੌੜਾਂ ਉਤੇ ਜਮਘਟੇ ਲੱਗ ਜਾਂਦੇ
ਹਨ । ਕਈ ਵਾਰ ਤਾਂ ਇਹੋ ਜਿਹੇ ਮੌਕੇ ਤੇ ਲੋਕ ਵਿੱਚ-ਵਿਚਾਲੇ ਪੈ ਕੇ ਗੱਲ ਆਈ
ਗਈ ਕਰ ਦਿੰਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਕਈ ਵਾਰ ਤਮਾਸ਼ਬੀਨ ਹੱਲਾ ਸ਼ੇਰੀ ਦੇ ਕੇ ਦੋਹਾਂ ਧਿਰਾਂ ਦੇ
ਭੇੜ ਕਰਾ ਦਿੰਦੇ ਹਨ, ਕਈ ਵਾਰੀ ਇਸ ਮੌਕਿਆਂ ਉਤੇ ਗਰਮ ਹੋਏ ਖੂਨ ਐਵੇਂ ਈ
ਬੇਕਾਬੂ ਹੋਕੇ ਡਲੁਣ ਲਈ ਛਲਕਦੇ ਮਨੁੱਖਾਂ ਦੇ ਭੇੜ ਰਚ ਲੈਂਦੇ ਹਨ ।

—‘ਪੀੜੇ ਤੇ ਬਚਨੇ ਦੀ ਲੜਾਈ ਹੋ ਗਈ ਓਏ’ ਇਹ ਖਬਰ ਇਕ ਦਮ ਸਾਰੇ
ਪਿੰਡ ਵਿੱਚ ਧੁੱਮ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਤੇ ਲੋਕ ਤਮਾਸ਼ਾ ਦੇਖਣ ਲਈ ਹੋ ਰਹੀ ਲੜਾਈ ਵਾਲੇ ਪਾਸੇ
ਨੂੰ ਨੱਸ ਟੁਰਦੇ ਹਨ । ਪਿੰਡ ਵਿੱਚ ਘਬਰਾਹਟ ਫੈਲ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ‘ਕੁੰਡੇ ਲਾ ਲਓ ਭਾਈ
ਇਸ ਪਿੰਡ ਉਤੇ ਕੋਈ ਮਾੜੀ ਔਲੀ ਆਈ ਹੋਈ ਐ’ । ਬੁੜੀਆਂ ਆਪਣੇ ਨਿਆਇਆਂ
ਨੂੰ ਅੰਦਰ ਵਾੜ ਕੇ, ਸਹਿਮੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਆਪ ਕੋਠਿਆਂ ਉਤੇ ਚੜ੍ਹਕੇ ਰੋਲਾ ਪਾ ਦਿੰਦੀਆਂ
ਹਨ, ਬਹੁਤ ਵੇ ਲੋਕੇ, ਕਿਉ ਐਵੇਂ ਖੂਨ ਕਰਾਉਣ ਲਗੇ ਓ— ਕੁਝ ਬਚਾਉ ਦਾ ਵੀ
ਉਪਾਈ ਕਰੋ ।’ ਇਸ ਕਿਸਮ ਦੇ ਬੋਲ ਬੋਲਕੇ ਬੁਢੀਆਂ ਠੇਰੀਆਂ ਉੱਚੀ ਉੱਚੀ ਰੋਲਾ ਪਾਉਣ
ਲੱਗ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ ।

—ਐਤਕੀ ਤਾਂ ‘ਆਹ’ ਡਾਂਗ ਵਈ ਵੜੀ ਖੜਕਦੀ ਹੈ ਬਈ, ਜਿਵੇਂ ਪਿੜਾਂ ਵਿੱਚ
ਮੱਕੀ ਕੁੱਟੀ ਦੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ । ਮੈਂ ਕਹਿਨਾ ਪੀੜਾ ਡਾਂਗ ਦੀ ਮਾਰ ਨੀ ਖਾਣ ਵਾਲਾ ਗਤਕੇ
ਬਾਜ਼ੀ ਦੇ ਸਾਰੇ ਪੇਚ ਜਾਣਦੇ ? ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਹਮਦਰਦੀ ਦੋਹਾਂ ਪਾਸੇ
ਵੰਡੀਜ ਕੇ ਉਧਰ ਪੈਂਦੀ ਹੈ ।

—ਬਚਨਾ ਕੇਹੜਾ ਅਗਿਓਂ ਘੱਟ ਐ । ਐਤਕੀ ਮੁਗਦਰ ਸਭ ਤੋਂ ਭਾਰਾ ਚੁੱਕਿਆ
ਸੀ ।’ ਉਸ ਨੂੰ ਮਲਟੀ ਵੀ ਫੇਰਨੀ ਆਉਂਦੀ ਹੈ । ਉਸ ਦੇ ਹਮਦਰਦ ਆਪਣੇ ‘ਹੀਰੋ’
ਦੇ ਤਕੜੇ ਹੋਣ ਦੀ ਮਨਾਂ ਨੂੰ ਤਸੱਲੀ ਦਿੰਦੇ ਮੋੜਵਾਂ ਜਵਾਬ ਦੇ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ।

—‘ਮੁਗਦਰ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਹੋਰ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ, ਡਾਂਗਾਂ ਦੇ ਹੱਥ ਹੋਰ ਹੁੰਦੇ ਨੇ,—ਜਵਾਬ
ਵਿੱਚ ਦੂਜੇ ਜੁਆਨ ਦੇ ਹਮਾਇਤੀ ਆਪਣੀ ਦਲੀਲ ਭੇੜ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ।

—‘ਲੋਹੜਾ ਆ ਗਿਆ ਨੀ ਦੇਖੋ ਕਿਵੇਂ ਪਿੰਡ ਕੋਠਿਆਂ ਉਤੇ ਚੜ੍ਹ ਕੇ ਦੇਖਣ
ਲੱਗਿਆ । ਜਿਵੇਂ ਕੋਈ ਤਮਾਸ਼ਾ ਹੁੰਦੇ । ਵੇ ਬੋਤੋ ਅਗੇ ਜਾਕੇ ਲੜਦੇ ਮੁੰਡੇ ਹਟਾਏ ਨੀ
ਜਾਂਦੇ । ਕੋਈ ਖੂਨ ਹੋ ਗਿਆ ਕੱਲ ਨੂੰ ਸਾਰਾ ਪਿੰਡ ਠਾਠੇ ਬੰਨਿਆਂ ਫਿਰੂ । ਕੀ ਪਿੰਡ
ਨੂੰ ਉਦੋਂ ਜਾਗ ਆਊ ? ਵਿਚੋਂ ਇਕ ਅੱਧੀ ਸਿਆਣੀ ਬੁੜੀ ਜੋਰ ਨਾਲ ਪੁਕਾਰਦੀ ਰਹਿੰਦੀ
ਹੈ, ਪਰ ਮੇਲੇ ਵਿੱਚ ਚੱਕੀ ਰਾਹੇ ਦੀ ਕੌਣ ਸੁਣੇ ?

‘ਨੀ ਕਹਿੰਦੇ ਨੇ ਪੀੜਾ ਤਾਂ ਭਾਲਾ ਚੁੱਕੀ ਫਿਰਦੇ ।’ ਤਾਂ ਨੀ ਭੈਣੇ ! ਅੱਜ ਖੈਰ
ਰਹਿਣੀ । ਕਹਿੰਦੇ ਨੇ ਬਚਨਾ ਵੀ ਘਰੋਂ ਕੁੱਢੇ ਦੰਦਿਆਂ ਵਾਲਾ ਸੇਲਾ ਚੁੱਕ ਲਿਆਇਆ
ਹੈ । ਜੇਹੜਾ ਫਿੱਡ ਦੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਅੰਦਰਾਂ ਨਾਲ ਈ ਖਿੱਚ ਲੈਂਦੇ । ਅਜ ਤਾਂ ਕਿਸੇ
ਦੀ ਜਾਨ ਦਾ ਖੌਅ ਹੋਣਾ ਹੀ ਹੈ ।’

ਬਾਹਰ ਟੋਲੀ ਬਣਾਕੇ ਬੈਠੇ ਖੜਪੋਚ ਆਪਣੀ ਮਗਜ਼ ਖਪਾਈ ਕਰਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ :- 'ਛੱਡੋ ਓਏ ਪਰ੍ਹੇ, ਇਹ ਕਿਤੇ ਲੜਾਈ ਦੇ ਹਥਿਆਰ ਨੇ । ਜੇ ਲੜਨਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਬੰਦਾਂ ਡਾਗਾਂ ਨਾਲ ਦੋ ਹੱਥ ਕਰੇ, ਪਤਾ ਵੀ ਲੱਗੇ ਕੀਹਦੇ ਵਿੱਚ ਕਿੰਨੀਆਂ ਮਾਰਨ ਦਾ ਜ਼ੋਰ ਤੇ ਕਿੰਨੀਆਂ ਝੱਲਣ ਦਾ । ਭਾਲੇ ਨਾਲ ਤਾਂ ਭਮਾਂ ਜੁਆਕ ਝੱਟੇ ਨੂੰ ਮਾਰ ਦੇਵੇ ।' ਇਹ ਕਹਿ ਕੇ ਕਈ ਵਾਰ ਪਿੰਡ ਦੇ ਖੜਪੋਚ ਦੋਹਾਂ ਧਿਰਾਂ ਦੇ ਭਾਲੇ ਖੋਹ ਕੇ ਠੰਢ ਵਰਤਾ ਦਿੰਦੇ ਹਨ । ਕਈ ਵਾਰੀ ਇਕ ਅੱਧਾ ਜੁਆਨ ਦੀਵਾਲੀ ਦੀ ਭੇਟ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਲੱਤਾ ਬਾਹਾਂ ਤਾਂ ਜ਼ਰੂਰ ਹੀ ਕਿਸੇ ਦੀਆਂ ਟੁਟਦੀਆਂ ਹਨ ।

ਛੋਟੇ ਮੁੰਡੇ ਇਸ ਦਿਨ ਮਿਸਾਲਾਂ ਬਾਲ ਕੇ ਗਲੀਆਂ ਮੁਹੱਲਿਆਂ ਵਿਚ ਫੇਰੀ ਪਾਉਂਦੇ ਹਨ । ਇਕ ਚੰਗੀ ਲੰਮੀ ਸੋਟੀ ਲੈਕੇ, ਘੁਮਾਰਾਂ ਦੇ ਘਰੋਂ ਆਵੀਂ ਵਿੱਚ ਪਕਾਈ ਚੌਂ ਨੁੱਕਰੀ ਜਾ ਗੋਲ ਮਿੱਟੀ ਦੀ 'ਮਿਸਾਲ', ਵਿੱਚ ਸੋਟੀ ਠੋਕ ਲਈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ਮਿਸਾਲ ਦੇ ਢਿੱਡ ਵਿੱਚ ਵੜੇਵੇਂ ਪਾਕੇ, ਸਰੋਂ ਦੇ ਤੇਲ ਵਿੱਚ ਭਿਉਂ ਕੇ ਤਰ ਕੀਤੀਆਂ ਗਿੱਦੜ ਪੀੜੀਆਂ ਦੀਆਂ ਮਿਸਾਲਾਂ ਮਚਾ ਕੇ ਉਭਰ ਰਹੇ ਮੁੰਡੇ ਪਿੰਡ ਦੇ ਗਲੀ ਮਹਲੇ ਘੁੰਮਦੇ ਹਨ । ਜਿੰਨ੍ਹਾਂ ਘਰਾਂ ਵਿੱਚ ਪਹਿਲੇ ਸਬੰਧਾਂ ਕਰਕੇ ਆਸ ਹੋਵੇ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਘਰਾਂ ਵਿੱਚ ਘੁੰਮਦੇ ਤੇ ਹਰ ਘਰ ਤੋਂ ਪਲੀ ਪਲੀ ਤੇਲ ਦੀ ਮਿਸਲ ਵਿੱਚ ਪੁਆਉਂਦੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਕ ਦੂਜੇ ਤੋਂ ਅਗੇ ਹੋਕੇ ਆਪਣੀਆਂ ਮਿਸਾਲਾਂ ਵਿੱਚ ਤੇਲ ਪੁਆਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਅੱਧੀ ਰਾਤ ਤੱਕ ਇਹ ਮਿਸਾਲ ਲੱਛਮੀ ਨੂੰ ਚਾਨਣਾ ਦਿਖਾਉਣ ਲਈ ਗਲੀਆਂ ਮੁਹੱਲਿਆਂ ਵਿੱਚ ਲੈਕੇ ਘੁੰਮਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ।

ਕੁੜੀਆਂ ਇਸ ਦਿਨ ਆਪਣਾ ਨਿੱਕਾ ਜਿਹਾ ਕਿੰਗਰਿਆਂ ਵਾਲਾ ਘਰ ਬਣਾਕੇ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਹਟੜੀ ਕਹਿੰਦੀਆਂ ਹਨ-ਉਸ ਵਿੱਚ ਮਿਠਾਈਆਂ ਤੇ ਘਰੇ ਬਣੀਆਂ ਖਾਣ ਪੀਣ ਵਾਲੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ, ਮੱਠੀਆਂ, ਗੁਲਗੁਲੇ, ਖੀਰ ਕੜਾਹ, ਜਲੇਬੀਆਂ, ਮਠਿਆਈਆਂ, ਲਭੂ ਤੇ ਸ਼ੱਕਰਪਾਏ, ਰਸਗੁੱਲੇ, ਹੋਰ ਜਿੰਨੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਸਰਨ ਪੁੱਜਣ ਉਸ ਵਿੱਚ ਧਰ ਕੇ ਹਟੜੀ ਦੇ ਕੋਨਿਆਂ ਉਤੇ ਦੀਵੇ ਮਚਾਉਂਦੀਆਂ ਹਨ । ਸਮਝੋ ਇਹ ਭੀ ਛੋਟੀ ਜਿਹੀ ਲੱਛਮੀ ਪੂਜਾ ਹੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ।

ਧਾਰਮਿਕ ਲੋਕ ਆਖਦੇ ਹਨ ਦੀਵਾਲੀ ਤਾਂ ਬਣੀ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਦਿਨ ਰਾਮ ਚੰਦਰ ਜੀ ਸੀਤਾ ਨੂੰ ਵਾਪਸ ਲੈਕੇ ਅਯੁਧਿਆ ਗਏ ਤੇ ਸਾਰੇ ਅਯੁਧਿਆ ਵਾਸੀ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਉਸ ਦਿਨ ਖੁਸ਼ੀ ਵਿੱਚ ਦੀਵੇ ਜਗਾਏ । ਉਦੋਂ ਤੋਂ ਹੀ ਇਹ ਤਿਉਹਾਰ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਇਆ ਹੈ ।

ਪਿੰਡਾਂ ਦੇ ਬਜ਼ੁਰਗ ਸਿੱਖ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ 'ਜਿਸ ਦਿਨ ਗੁਰੂ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਜੀ ਗੁਆਲੀਅਰ ਦੇ ਕਿਲੇ ਵਿੱਚੋਂ ਬਵੰਜਾ ਰਾਜਿਆਂ ਨੂੰ ਛੁਡਾ ਕੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਪੁੱਜੇ ਸੀ, ਉਸ ਦਿਨ ਤੋਂ ਹਰਿਮੰਦਰ ਸਾਹਿਬ ਵਿੱਚ ਇਹ ਰਸਮ ਆਰੰਭ ਹੋਈ ।' ਦੀਵਾਲੀ ਕਦੋਂ ਤੇ ਕਿਵੇਂ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਈ ? ਮੇਰੇ ਪਿੰਡ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਇਨ੍ਹਾਂ ਗੱਲਾਂ ਨਾਲ ਕੋਈ ਵਾਸਤਾ ਨਹੀਂ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਜਿਹੜੇ ਖਾਣ ਪੀਣ ਅਤੇ ਭੇੜ-ਭੜਾਈ ਦੇ ਸੰਸਕਾਰ ਪੈਦਾ ਕੀਤੇ ਹੋਏ ਹਨ, ਉਹ ਵਰ੍ਹੇ ਦਿਨਾਂ ਪਿਛੋਂ ਮੁੜ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਾਕਿਆਂ ਦੀ ਯਾਦ ਤਾਜ਼ਾ ਕਰਾ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਲੋਕ ਪੁਰਾਣੀਆਂ

ਗੱਲਾਂ ਦੀ ਜੁਗਾਲੀ ਕਰਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ । ਇਉਂ ਦੀਵਾਲੀ ਆਉਂਦੀ ਤੇ ਲੰਘ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ।

ਦੀਵਾਲੀ ਤੋਂ ਦੂਜੇ ਦਿਨ ਬਾਬਾ ਵਿਸ਼ਵਕਰਮਾ ਦਾ ਦਿਨ ਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਅਖੇ ਇਹ ਕਿਰਤੀਆਂ ਦਾ ਦਿਨ ਹੈ । ਇਹ ਭੀ ਕਹਿੰਦੇ ਨੇ ਕਿ ਇਹ ਕਿਰਤ ਦੇ ਦੇਵਤੇ (ਵਿਸ਼ਵਕਰਮਾ) ਦਾ ਦਿਨ ਹੈ । ਕਿਹੜਾ ਦਿਨ ਹੈ ? ਜਨਮ ਮਰਨ ਵਿੱਚ ਤਾਂ ਇਹ ਦੇਵਤੇ ਆਉਂਦੇ ਨਹੀਂ । ਉਸਦਾ ਕੰਮ ਕਾਜ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਨ ਦੇ ਦਿਨ ਹੀ ਹੋਵੇਗਾ ? ਇਹ ਦੇਵਤਾ ਅਖੇ ! ਹੰਸ ਦੀ ਸਵਾਰੀ ਕਰਦਾ ਹੈ । ਅਧਭੂਤ ਸ਼ਿਲਪਕਾਰ ਭਵਨ ਨਿਰਮਾਤਾ ਅਨੇਕਾਂ ਕਲਾਂ ਦਾ ਮਾਹਿਰ ਪਿਤਾਮਾ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ।

ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਜਦੋਂ ਸ਼ਿਵ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੀ ਨਗਰੀ ਵਸਾਉਣ ਲਈ ਵਿਸ਼ਵਕਰਮਾ ਤੋਂ ਮੱਦਦ ਮੰਗੀ ਤਾਂ ਉਹ ਟਾਲਦੇ ਰਹੇ ਜਾਂ ਘੋਲ ਕਰਦੇ ਰਹੇ । ਕਾਫੀ ਸਮੇਂ ਬਾਅਦ ਇਕ ਦਿਨ ਖਿਆਲ ਆਇਆ ਤਾਂ ਫੌਰਨ ਸ਼ਿਵ ਪੁਰੀ ਬਣਾ ਦਿਤੀ । ਸ਼ਿਵ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਜੇ ਏਨੀ ਕੁ ਹੀ ਗੱਲ ਸੀ, ਤਾਂ ਏਨਾ ਚਿਰ ਕਿਉਂ ਖਰਾਬ ਕੀਤਾ, ਨਾਲ ਹੀ ਸਰਾਪ ਦੇ ਦਿੱਤਾ ਤੇਰੀ ਔਲਾਦ ਕਿੰਨਾ ਹੀ ਕੰਮ ਕਰੇ, ਉਸ ਦਾ ਘੋਰ-ਸੁਸਤੀ ਨੇ ਖਹਿੜਾ ਨਹੀਂ ਛੱਡਣਾ । ਵਿਸ਼ਵਕਰਮਾ ਨੇ ਉਤਰ ਵਿੱਚ ਕਿਹਾ ਮੇਰੀ ਔਲਾਦ ਤਾਂ ਹੱਥੀ-ਕਿਰਤ ਕਰਕੇ, ਕਮਾਕੇ ਮਨ ਭਾਉਂਦਾ ਖਾਏ ਹੰਢਾਏਗੀ, ਤੇਰੀ ਔਲਾਦ ਟੱਲੀਆਂ ਬਜਾ ਕੇ ਦਰ ਦਰ ਮੰਗ ਤੰਗ ਕੇ ਗੁਜ਼ਾਰਾ ਕਰੇਗੀ । ਗਲੀਆਂ ਵਿੱਚ 'ਸ਼ਿਵ ਸੰਭੂ ਜੀ ਭਲਾ ਕਰੇਗੇ' ਗਾਉਣ ਵਾਲੇ ਸ਼ਿਵ ਭਗਤ ਕਹਿੰਦੇ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਪ੍ਰਤੱਖ ਸਬੂਤ ਹਨ ।

ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਹਜ਼ਰਤ ਨੂੰਹ ਦੀ ਕਿਸਤੀ ਵੀ ਵਿਸ਼ਵਕਰਮਾ ਜੀ ਨੇ ਬਣਾਈ ਸੀ । ਏਸੇ ਦੀ ਔਲਾਦ, 'ਨਲ' ਤੇ 'ਨੀਲ' ਨੇ ਰਾਮ ਚੰਦਰ ਜੀ ਦੇ ਲੰਕਾ ਵਿੱਚ ਪੁੱਜਣ ਲਈ ਸਮੁੰਦਰ ਤੇ ਪੁਲ ਬਣਾਇਆ ਸੀ । ਏਸੇ ਕਰਕੇ ਉਸਦੀ ਪੂਜਾ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ।

ਦੀਵਾਲੀ ਤੋਂ ਅਗਲੇ ਦਿਨ, ਸਾਰੇ ਸੰਦ ਬੇਤ ਜਾਂ ਐਜਾਰ ਪੂਜੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਇਸ ਦਿਨ ਦੁਨੀਆ ਬਣਾਕੇ ਸਾਰੇ ਸੰਦ ਰਾਜ ਗੱਦੀ ਉਤੇ ਬੈਠਾਏ ਸਨ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਯਾਦ ਅਖੇ ਇਸ ਲਈ ਮਨਾਈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ।

ਟਿੱਕਾ ਭਈਆ ਦੂਜ

ਦੀਵਾਲੀ ਤੋਂ ਇਕ ਦਿਨ ਪਿਛੋਂ, 'ਟਿੱਕਾ ਭਈਆ ਦੂਜ' ਆਉਂਦਾ ਹੈ । ਇਹ ਤਿਉਹਾਰ ਸ਼ਹਿਰੀ ਜਿਹਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਦਿਨ ਭੈਣਾ ਆਪਣੇ ਭਾਈ ਲਈ ਸੁਭ ਕਾਮਨਾ ਕਰਦੀਆਂ ਉਸ ਦੇ ਟਿੱਕਾ ਲਗਾਉਂਦੀਆਂ ਹਨ । ਭਾਈ, ਭੈਣ ਨੂੰ ਸਰਦੀ ਪੁਜਦੀ ਪੂਜਾ ਭੇਂਟ ਚੜਾਉਂਦੇ ਹਨ ।

ਲੋਹੜੀ

ਲੋਹੜੀ ਮੇਰੇ ਪਿੰਡਦੇ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਵੱਡਾ ਛਿਮਾਹੀ ਤਿਉਹਾਰ ਹੈ । ਇਹ ਤਿਉਹਾਰ ਪੋਹ ਦੇ ਅਖੀਰਲੇ ਦਿਨਾਂ ਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ਓਦੋਂ ਠੰਡ ਪੂਰੇ ਸ਼ਿਖਰ ਉਤੇ ਹੁੰਦੀ ਹੈ । ਤਿਲਾਂ

ਦੇ ਦਾਣੇ ਤੇ ਗੁੜ ਮਿਲਾ ਕੇ ਖਾਏ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਪੁਰਾਣੇ ਲੋਕ ਕਹਿੰਦੇ ਇਹ ਵੀ ਇਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਪੂਜਾ ਹੈ, ਲੋਕੀ ਗੁੜ ਦੀਆਂ ਰਿਉੜੀਆਂ ਖਾਕੇ ਇਹ ਦਿਨ ਮਨਾਉਂਦੇ ਧੂਣੀਆਂ ਸੇਕਦੇ ਹਨ ।

ਪੁਰਾਣੇ ਜਮਾਨੇ ਵਿੱਚ ਮਨੋਰੰਜਨਾਂ ਦਾ ਸਾਧਨ ਬੋੜੇ ਜਿਹੇ ਮੋਸਮੀ ਤਿਉਹਾਰ ਨਾਲ ਜੁੜੇ ਹੁੰਦੇ ਸਨ । ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਖੁਸ਼ੀ ਕਿਸੇ ਵੰਸ਼ ਨੂੰ ਅਗੇ ਵਧਾਉਣ ਵਾਲੇ ਨਵੇਂ ਬੱਚੇ (ਮੁੰਡੇ ਦੇ ਜੰਮਣ) ਦੀ ਹੁੰਦੀ ਸੀ । ਵਰ੍ਹਾ ਭਰ ਪਿੰਡ ਵਿੱਚ ਜੰਮੇ ਮੁੰਡਿਆਂ ਦੀ ਖੁਸ਼ੀ ਸਾਂਝੀ ਕਰਕੇ ਮਨੋਰੰਜਨ ਦੇ ਸਰਲ ਜਿਹੇ ਤਰੀਕੇ ਦਾ ਸੌਖੇ ਜਿਹਾ ਮਨ ਪਰਚਾਵੇ ਦਾ ਸਾਧਨ ਲੋਹੜੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ਨਵੇਂ ਵਿਆਹੇ ਮੁੰਡੇ ਕੁੜੀਆਂ ਨੂੰ ਵੀ ਲੋਹੜੀ ਦੇ ਦਿਨ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਕਰਕੇ, ਕੁਝ ਚੀਜ਼ਾਂ ਵਸਤਾਂ ਭੇਜੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ, ਸਭ ਤੋਂ ਮੁੱਖ ਗੱਲ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਪੁੱਤਰ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦੀ ਅਭਿਲਾਸ਼ਾ ਦਾ ਪੂਰਾ ਹੋਣਾ । ਇਹ ਦਾਤ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਜਾਣ ਤੋਂ ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਵਧੇਰੇ ਸਾਂਝੀਆਂ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ । ਸੱਤ-ਪੁੱਤੀ ਹੋਣ ਦੀਆਂ ਅਸੀਸਾਂ ਤੇ ਵਰ, ਸੁੱਖੀ ਵਸਣ, ਵੱਧਣ ਫੁੱਲਣ ਦੀਆਂ ਭਾਵਨਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨੀ ਲੋਕ ਜੀਵਨ ਦੀ ਪ੍ਰਧਾਨ ਇੱਛਾ ਰਹੀ ਹੈ ।

ਲੋਹੜੀ ਮਾਘ ਦੀ ਸੰਗਰਾਂਦ ਤੋਂ ਪਹਿਲੀ ਰਾਤ ਨੂੰ ਮਨਾਈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ਇਸ ਰਾਤ ਸ਼ਾਮ ਨੂੰ ਪਿੰਡ ਦੇ ਲੋਕ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਦੇ ਚੰਗਾਨ ਵਿੱਚ ਖਾਸ ਤੌਰ ਤੇ ਜੁੜਦੇ ਹਨ, ਜਿਸ ਘਰ ਇਸ ਵਰ੍ਹੇ ਮੁੰਡਾ ਜੰਮਿਆ ਹੋਵੇ, ਉਸ ਘਰੋਂ ਗੁੜ ਦੀਆਂ ਭੇਲੀਆਂ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਪੁੱਜਦੀਆਂ ਹਨ । ਵਧਾਈਆਂ ਵਾਲੇ ਘਰਾਂ ਤੋਂ ਕਿਸੇ ਘਰੋਂ ਇਕ ਇਕ ਕਰਕੇ ਗੁੜ ਦੀਆਂ ਭੇਲੀਆਂ ਇਕੱਠੀਆਂ ਹੋ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ । ਇਕ ਭੇਲੀ ਅੱਠ ਸੇਰ ਕੱਚੇ ਗੁੜ ਦੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ । ਪਿੰਡ ਦੇ ਵਰਤਾਵਿਆਂ ਦੀ ਡਿਊਟੀ ਲਾ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ਵਰਤਾਵੇ ਇੰਨ੍ਹਾਂ ਭੇਲੀਆਂ ਨੂੰ ਗੁੜ ਭੰਨਣੇ ਸੂਏ ਜਾ ਖੁਰਚਣੇ ਨਾਲ ਨਿੱਕੀਆਂ ਨਿੱਕੀਆਂ ਰੋੜੀਆਂ ਬਣਾ ਲੈਂਦੇ ਹਨ ਤੇ ਆਪਣੇ ਮੋਢਿਆਂ ਉਤੇ ਲਟਕਦੇ ਖੱਦਰ ਦਿਆਂ ਪਰਨਿਆਂ ਵਿੱਚ ਪਾਕੇ ਸੱਥ ਵਿੱਚ ਬੰਨੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਪਿੰਡ ਦੀਆਂ 'ਸਾਂਝੀਆਂ ਵਧਾਈਆਂ' ਦਾ 'ਗੁੜ' ਵੰਡ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ।

ਜੇ ਅੱਗੇ ਵੰਸ਼ ਨਾ ਵਧਣ ਪਿੰਡ ਕਿਵੇਂ ਵਸਣ ? ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਮੂਹਰੇ ਤੇ ਹੋਰ ਆਸ ਪਾਸ ਦੇ ਗਲੀਆਂ ਦੇ ਮੋੜਾਂ ਉਤੇ ਇਸ ਦਿਨ ਪਾਥੀਆਂ ਇਕੱਠੀਆਂ ਕਰਕੇ ਧੂਣੀਆਂ ਲਾਈਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ, ਜਿੰਨ੍ਹਾਂ ਉਤੇ ਅੱਧੀ ਰਾਤ ਤੱਕ ਕੁੜੀਆਂ ਮੁੰਡੇ ਧਮਾਲਾਂ ਪਾ ਕੇ ਨੱਚਦੇ ਟੱਪਦੇ ਤੇ ਰੰਗੀਨ ਟੱਪੇ ਗਾਉਂਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ । ਸ਼ਾਮ ਨੂੰ ਨਿੱਕੇ ਨਿੱਕੇ ਮੁੰਡੇ ਕੁੜੀਆਂ ਟੋਲੀਆਂ ਬਣਾ ਕੇ ਜਿਸ ਜਿਸ ਘਰ ਇਸ ਸਾਲ ਮੁੰਡੇ ਜੰਮਿਆ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਗੁੜ ਮੰਗਣ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਤੇ ਆਪਣੇ ਅੱਡੀ ਟੱਪੇ ਨਾਲ ਗੀਤਾਂ ਦੀ ਚਤੁਰਾਈ ਤੇ ਚਟਕ ਸੁਰ ਨਾਲ ਨੱਚਦੇ ਟੱਪਦੇ ਹਨ । ਇਸ ਦਿਨ ਲੋਹੜੀ ਮੰਗ ਕੇ ਕਈ ਕਈ ਤਾਂ ਖਾਸੇ ਡੰਗ ਗੁਜ਼ਾਰੇ ਜੋਗੀ ਝੋਲੀ ਭਰ ਲਿਆਉਂਦੇ ਹਨ । ਰਾਤ ਨੂੰ ਮੱਘਦੀਆਂ ਧੂਣੀਆਂ, ਉਤੇ ਤਿਲ ਸੁਟਣੇ, ਇਕ ਸਹਾਤਨ ਮਰਿਯਾਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਰਸਮ ਦੇ ਨਾਲੋਂ ਨਾਲ ਖਾਸ ਲੋਕ ਵਾਕ, ਗਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ।

ਜਿਤਨੇ ਜਠਾਣੀ ਤਿਲ ਸੁਟੇਗੀ । ਉਤਨੇ ਦਰਾਣੀ ਪੁੱਤ ਜੰਮੇਗੀ ।

ਨਾਲ ਹੀ ਪੁਰਾਤਨ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਕਾਮਨਾ ਭਰੇ ਵਾਕ ਗਾਉਂਦੇ ਹੋਏ, ਟੂਟੇ ਵਰਗੇ ਲਫਜ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਮੰਤਰ ਪਾਠ ਕਰਦਿਆਂ ਮਤਨਾਜ਼ਾ ਜਾਂ ਕੁਝ ਹੋਰ ਚੀਜ਼ਾਂ ਧੁਣੀ ਦੀ ਭੇਂਟ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਤੇ ਵਰ ਮੰਗੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ :-

ਦੀਸਰ ਆਏ ਦਲਿਦਰ ਜਾਏ । ਦਲਿਦਰ ਦੀ ਜੜ ਚੂਲੇ ਪਾਏ ।
ਬਾਲਾਂ ਦੀਆਂ ਟੋਲੀਆਂ, ਨਿੱਕੀਆਂ ਨਿੱਕੀਆਂ ਤੋਤਲੀਆਂ ਜਬਾਨਾਂ ਨਾਲ ਗੁੜ ਮੰਗਦੀਆਂ
ਬੜੀਆਂ ਪਿਆਰੀਆਂ ਅਤੇ ਚੰਗੀਆਂ ਲਗਦੀਆਂ ਹਨ । ਚੰਗੇ ਫਲ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦਾ ਉਦਮ
ਭੀ ਚੰਗਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ :-

ਤਿਲ ਛੰਡੇ ਛੰਡ ਕਲਾਏ ।
ਗੁੜ ਦੇਹ ਮੁੰਡੇ ਦੀਏ ਆਏ ।
ਅਸੀਂ ਗੁੜ ਨਹੀਂ ਲੈਣਾ ਬੋੜਾ ।
ਅਸੀਂ ਲੈਣਾ ਗੁੜ ਦਾ ਰੋੜਾ ।
ਪੁੰਨੂੰ ਨੂੰ ਸਾਡੀ ਰਾਮ ਰਾਮ ।
ਸੀਤਾ ਨੂੰ ਸਾਡੀ ਜੈ ਜੈ ਰਾਮ ।

ਕਿਥੇ ਪੁੰਨੂੰ ਤੇ ਕਿਥੇ ਸੀਤਾ ? ਲੋਕ ਰਚਨਾ ਦੇ ਇਸ ਕਮਾਲ ਦੇ ਕੋਈ ਕੀ
ਭਾਵ ਅਰਥ ਸਮਝੇ ?

ਵਧਾਈਆਂ ਵਾਲੇ ਘਰਾਂ ਅਗੇ ਖੜ੍ਹ ਕੇ ਬਾਲ ਬਾਲੜੀਆਂ ਦੇ ਜਥੇ ਗਾਉਂਦੇ ਹਨ :-

ਕੋਠੀ ਹੇਠ ਚਾਕੂ,
ਗੁੜ ਦੇਉ ਮੁੰਡੇ ਦਾ ਬਾਪੂ ।
ਕੋੜੀ ਉਤੇ ਕਾਂ
ਗੁੜ ਦੇਏ ਮੁੰਡੇ ਦੀ ਮਾਂ ।

ਕਈ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿੱਚ ਲੋਹੜੀ ਪਹਿਲੇ ਵਿਆਹ ਵਾਲੀਆਂ ਬਹੁਰਾਣੀਆਂ ਨੂੰ ਸੁਭ ਕਾਮਨਾ
ਦੇਣ ਲਈ ਭੀ ਸ਼ਗਨਾਂ ਨਾਲ ਮਨਾਈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ਕੁੜੀਆਂ ਅਜੇਹੇ ਵੇਲੇ ਹੋਰ ਕਿਸਮ
ਦੀ ਗਾਉਂਦੀਆਂ ਹਨ :-

ਭਾਬੀ ਮੇਰੀ ਪੁੱਤ ਜਣੇ ।
ਹੀਰੇ ਮੋਤੀ ਲਾਲ ਜਣੇ ।
ਭੰਨ ਘਰੋੜੀ ਅੰਦਰ ਵਾਰ ।
ਅੰਦਰ ਲਿਪਾਂ ਬਾਹਰ ਲਿਪਾਂ ।
ਲਿੱਪਾਂ ਘਰ ਦੀ ਆਲ ਦੁਆਲ ।
ਵੀਰ ਮੇਰਾ ਵਿਆਹ ਕੇ ਲਿਆਇਆ ।
ਵਹੁੱਟੀ ਰੱਤੇ ਚੂੜੇ ਵਾਲੀ ।

ਜਿਸ ਘਰ ਦੇ ਬਜ਼ੁਰਗ ਚਾਚਾ, ਤਾਇਆ, ਦਾਦੀ ਜੀਉਂਦੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ (ਜੇ ਨਾ ਜੀਉਂਦੇ
ਹੋਣ ਤਾਂ ਵੀ) ਇੰਨ੍ਹਾਂ ਨਾਵਾਂ ਨਾਲ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮਸ਼ਕੂਲੇ ਕਰਨੇ ਯੋਗ ਰਿਸ਼ਤੇ ਵਿੱਚੋਂ ਟੱਪੇ

ਜੇਤ ਕੇ ਗੁਤ ਦੀ ਉਗਰਾਹੀ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ਮੁੰਡਿਆਂ ਕੁੜੀਆਂ ਅਤੇ ਦੂਰ ਨੇੜੇ ਤੋਂ ਲਗਦੀਆਂ ਭਰਜਾਈਆਂ, ਇਸ ਦਿਨ ਨਵੇਂ ਜੰਮੇ ਮੁੰਡਿਆਂ ਦੇ ਚਾਚਿਆਂ ਤਾਇਆਂ ਨਾਲ ਛੇਤ ਛਾਤ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ, ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਿਆਹ ਨਾ ਹੋਏ ਹੋਣ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ 'ਛੇਤੇ' ਰਹਿਣ ਵਾਲਿਆਂ ਨਾਲ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਵੇਹਲੀ ਜਿੰਦਗੀ ਗੁਜ਼ਾਰਨ ਵਾਲੇ ਹੱਟੀਆਂ ਭੱਟੀਆਂ ਮੁੰਢਾਂ ਜਾਂ ਡੰਗਰ ਚਾਰਦਿਆਂ ਦੀ ਉਮਰ ਬਤੀਤ ਹੋਈ ਹੋਵੇ, ਉਹ ਵੀ ਕੁਝ ਮਸਤੀ ਦੇ ਪਲ ਮਾਣ ਲੈਂਦੇ ਹਨ ।

—ਚੰਗਾ ਹੋਇਆ ਭੈਣੇ ਚੰਗਾ ਹੋਇਆ, ਇਸ ਵੇਹਲੇ ਦੇ ਗਲ ਵਿੱਚ ਵੀ ਰੱਸਾ ਪੈ ਗਿਆ । ਨਿੱਤ ਕਹਿੰਦਾ ਸੀ ਮੇਰੀ ਜ਼ਮੀਨ ਵੰਡ ਦੇਵੋ, ਹੁਣ 'ਲਗਦੇ' ਨੂੰ ਆਪੇ ਦੇਣੀ ਪਊਗੀ । ਚੰਗਾ ਹੋਇਆ ਇਸ ਦੇ ਗਲ ਵਿੱਚ ਵੀ ਹੁਣ ਕਬੀਲਦਾਰੀ ਦਾ ਕਲੀਫਲ ਪੈ ਗਿਆ । ਪਹਿਲਾਂ ਐਵੇਂ ਏਧਰ ਓਧਰ ਛਤਾਂ ਮਾਰਦਾ ਫਿਰਦਾ ਹੁੰਦਾ ।' ਗੁੱਤੀਆਂ ਮਸਖਰੀਆਂ ਕਰਕੇ ਭਰਜਾਈਆਂ ਦੇ ਥਾਂ ਲਗਦੀਆਂ ਮਨ ਆਈਆਂ ਟਿੱਚਰਾਂ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ ।

ਇਕ ਘਰੇ ਗੁਤ ਲੈ ਕੇ ਦੂਜੇ ਘਰ ਤੱਕ ਲੋਹੜੀ ਦੇ ਲੰਮੇ ਗੀਤ ਗਾਏ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਇਕ ਟੋਲੀ ਮੂਹਰੇ, ਦੂਜੀ ਟੋਲੀ ਪਿਛੇ ਪਿਛੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਗਾਉਂਦੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ।

ਉਖਲੀ 'ਚ ਛੱਕੇ ,ਤੇਰਾ ਪੁੱਤ ਚੜ੍ਹੇ ਯੱਕੇ ।

ਸਾਡੀ ਲੋਹੜੀ ਮਨਾ ਦੇ ।

ਉਖਲੀ 'ਚ ਪਾਥੀ, ਤੇਰਾ ਪੁੱਤ ਚੜ੍ਹੇ ਹਾਥੀ,

ਸਾਡੀ ਲੋਹੜੀ ਮਨਾ ਦੇ ।

ਉਖਲੀ 'ਚ ਪਰਾਲੀ ਤੇਰੇ ਆਉਣ ਬਹੁਆਂ ਚਾਲੀ,

ਸਾਡੀ ਲੋਹੜੀ ਮਨਾ ਦੇ ।

(ਜੇ ਇਹ ਲੋਹੜੀ ਕੋਈ ਹੁਣ ਗਾਵੇ ਤਾਂ ਯੱਕਿਆਂ ਦੀ ਥਾਂ ਮੋਟਰ ਸਾਈਕਲ ਤੇ ਕਾਰਾਂ ਦੇ ਨਾਮ ਦੱਸ ਸਕਦਾ ਹੈ ?) ਇਤਨੇ ਨੂੰ ਇਕ ਮੁੰਡਾ ਬਾਂਹ ਖੜੀ ਕਰਕੇ ਨਵੀਂ ਧਾਰਨਾ ਅਰੰਭ ਕਰ ਦੇਂਦਾ ਹੈ । ਜੋ ਇਕ ਪ੍ਰਸੰਗਕ ਗੀਤ ਰਾਹੀਂ ਗਾਈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ਦੁੱਲੇ ਭੱਟੀ ਦੀ ਬੰਹਾਦਰੀ ਅਤੇ ਜਿੰਮੇਵਾਰੀ ਨਿਭਾਉਣ ਦੀ ਇਕ ਚੰਗੀ ਰੋਚਕ ਕਥਾ ਹੈ । ਕਹਿੰਦੇ ਨੇ ਇਕ ਬ੍ਰਹਿਮਣ, ਕਈ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿਸੇ ਇਕ ਗਰੀਬ ਦੀ ਧੀ ਨੂੰ ਉਸਨੇ ਅਜਿਹੀ ਸਹਾਇਤਾ ਦਿੱਤੀ ਤੇ ਫਿਰ ਉਸ ਦੇ ਵਿਆਹ ਦੇ ਕਾਰਜ ਵਿੱਚ ਸਾਰੇ ਫਰਜ਼ ਨਿਭਾਏ । ਜਿਸ ਕਾਰਨ ਦੁੱਲੇ ਦਾ ਹੁਣ ਤੱਕ ਸਤੋਤ੍ਰ ਗਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ :-

ਸੁੰਦਰ 'ਮੁੰਦਰੀਏ' ਹੋ,

ਤੇਰਾ ਕੋਠ ਵਚਾਰਾ ਹੋ ।

ਦੁੱਲਾ ਭੱਟੀ ਵਾਲਾ ਹੋ ।

ਦੁੱਲੇ ਧੀ ਵਿਆਹੀ ਹੋ ।

ਮੇਰ ਸੱਕਰ ਪਾਈ ਹੋ ।

ਕੁੜੀ ਦੇ ਬੋਝੇ ਪਾਈ ਹੋ ।
 ਕੁਝੀ ਦਾ ਲਾਲ ਪਟਾਕਾ ਹੋ ।
 ਕੁੜੀ ਦਾ ਸਾਲੂ ਪਾਟਾ ਹੋ ।
 ਸਾਲੂ ਕੋਟ ਸਮੇਟੇ ਹੋ ।
 ਚਾਚਾ ਗਾਲੀ ਦੇਸੇ ਹੋ ।
 ਚਾਚੇ ਚੂਰੀ ਕੁੱਟੀ ਹੋ ।
 ਜੋਗਵਰਾਂ ਨੇ ਲੁੱਟੀ ਹੋ ।
 ਜ਼ਿੰਮੀਦਾਰ ਸਦਾਓ ਹੋ ।
 ਗਿਣ ਗਿਣ ਪੌਲੇ ਲਾਓ ਹੋ ।
 ਇਕ ਪੌਲਾ ਘੁਸ ਗਿਆ ਹੋ ।
 ਜ਼ਿੰਮੀਦਾਰ ਵਹੁਟੀ ਲੈ ਕੇ ਨੱਸ ਗਿਆ ਹੋ ।
 ਹੋ-ਹੋ- ਹੋ-ਹੋ- ਹੋ-ਹੋ- ਹੋ ਹੋ ।

ਬੁੱਢੇ ਬੁੱਢੀਆਂ ਇਸ ਗੀਤ ਦੇ ਅਰਥ ਕਰਕੇ ਦਸਦੀਆਂ ਹਨ । 'ਬਾਰ' ਇਲਾਕੇ ਦੇ
 ਯੇਥੇ ਦੁੱਲੇ ਭੱਟੀ (ਡਾਕੂ) ਨੇ ਇਕ ਗਰੀਬ ਕੁੜੀ ਦੇ ਵਿਆਹ ਵਿੱਚ ਹੌਸਲਾ ਤੇ ਭਲਮਾਣਸੀ
 ਵਰਤਕੇ, ਉਸ ਦਾ ਕਾਰਜ ਕੀਤਾ ਸੀ ।

ਇੰਨ੍ਹਾਂ ਟੋਲੀਆਂ ਨੇ ਗੁੜ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ ਧੂਣੀਆਂ ਲਈ ਲਕੜੀਆਂ ਤੇ ਪਾਥੀਆਂ
 ਵੀ ਤਾਂ ਉਦਮ ਕਰਕੇ ਇਕੱਠੀਆਂ ਕਰਨ ਦੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਚੁੱਕੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ । ਇਸ ਲਈ
 ਰਾਹੇ ਰਾਹੇ ਜਾਂਦਿਆਂ ਹਰ ਘਰ ਅਗੇ ਇਹ ਸੱਦ ਵੀ ਲਾਈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ :-

ਕੁੱਪੀਏ ਨੀ ਕੁੱਪੀਏ
 ਅਸਮਾਨ ਤੇ ਲੁਟੀਏ
 ਅਸਮਾਨ ਪੁਰਾਣਾ
 ਛਿੱਕ ਬੰਨ੍ਹ ਤਾਣਾ ।
 ਲੰਗਰੀ 'ਚ ਦਾਲ ।
 ਮਾਰ ਮੱਥੇ ਨਾਲ
 ਮੱਥਾ ਤੇਰਾ ਵੱਡਾ
 ਲਿਆ ਲੱਕੜੀਆਂ ਦਾ ਗੱਡਾ ।

ਇਸੇ ਮੰਗ ਨੂੰ ਫਿਰ ਇਕ ਹੋਰ ਹੇਕ ਦੀ ਚਟਕ ਧਾਰਨਾਂ ਨਾਲ ਦੁਹਰਾਇਆ ਜਾਂਦਾ:-
 ਆਖੋ ਮੁੰਡਿਓ ਫੇਰਨੀ ।
 ਇੱਕ ਤੀਰ ਮੇਰਾ ਭਾਈ ਮੰਗੇ
 ਵੱਡਾ ਭਾਈ ਮਾਰੇਗਾ ।
 ਨਵਾਂ ਕੋਟ ਸਮਾਰੇਗਾ ।
 ਕੋਟ ਨੂੰ ਦੋ ਪੋਰੀਆਂ ।

ਜੀਉਣ ਬੋਝੀਆਂ ਘੋੜੀਆਂ
ਘੋੜੀਆਂ ਨੇ ਮਾਰਿਆ ਪੱਦ ।
ਦੇਉ ਲੱਕੜੀਆਂ ਦਾ ਛੱਜ ।

ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਦੂਜੀ ਪਾਰਟੀ ਖਿੰਡੇ ਖੱਪਰੇ ਭਾਵਾਂ ਵਾਲੀ ਮਿਲਦੀ ਜੁਲਦੀ ਤੁਕ ਬੰਦੀ
ਦੇ ਇਕ ਹੋਰ ਗੀਤ ਨੂੰ ਆਰੰਭ ਲੈਂਦੀ ਹੈ :-

ਢੇਰਨੀ ਵਈ ਢੇਰਨੀ
ਓਹਨਾਂ ਮਗਰ ਢੇਰਨੀ
ਢੇਰਨੀ ਦੀਆਂ ਤਿੰਨ ਤਣਾਵਾਂ
ਬਾਰਾਂ ਤੇਰਾ ਤੰਬੂ ਪਾਵਾਂ
ਚੂਹੜਿਆਂ ਘਰ ਛੱਜ ਪੁਰਾਣਾ
ਚੂਹੜਿਆਂ ਘਰ ਬਿੱਲੀ ਸੂਈ
ਬਿੱਲੋ ਬਿਲ ਪੁਕਾਰਿਆ
ਨਿਕਲ ਭਾਰੀ ਭਾਰਿਆ
ਭਾਰੇ ਪਾਏ ਨੇ ਖੋਲੀ ਪੱਤਰੀ
ਵਿੱਚੋਂ ਨਿਕਲਿਆ ਦੌਲਾ ਖੱਤਰੀ
ਦੌਲੀ ਖੱਤਰੀ ਪਾਈ ਹੱਟੀ
ਵਿੱਚੋਂ ਨਿਕਲੀ ਟਕੇ ਦੀ ਮੰਟੀ ।
ਟਕੇ ਦੀ ਪੱਟੀ ਦੀ ਹੋਈ ਧੋਲੀ
ਵਿੱਚੋਂ ਨਿਕਲਿਆ ਤਾਂਬਾ ਤੇਲੀ ।
ਤਾਂਬੇ ਤੇਲੀ ਨਾ ਪਾਇਆ ਘਾਣ ।
ਵਿੱਚੋਂ ਨਿਕਲਿਆ ਅਰਲ ਤਰਖਾਣ
ਅਰਲ ਤਰਖਾਣ ਨੇ ਠੋਕੀ ਮੰਜੀ ।
ਵਿੱਚੋਂ ਨਿਕਲੀ ਪੋਪੋ ਗੰਜੀ ।
ਪੋਪੋ ਗੰਜੀ ਨੇ ਮਾਰਿਆ ਪੱਦ ।
ਲਿਆਉ ਗੋਹਿਆਂ ਦਾ ਛੱਜ ।

x x

ਲੋਹੜੀ ਬਈ ਲੋਹੜੀ ।
ਦੇਉ ਗੁੜ ਦੀ ਰੋੜੀ ਵਈ ਰੋੜੀ ।
ਕਲਮ ਦਾਨ ਵਿੱਚ ਘਿਉ ।
ਜੀਵੈ ਮੁੰਡੇ ਦਾ ਪਿਉ ।
ਕਲਮ ਦਾਨ ਵਿੱਚ ਕਾਂ,
ਜੀਵੈ ਮੁੰਡੇ ਦੀ ਮਾਂ ।

ਕਲਮ ਦਾਨ ਵਿੱਚ ਕਾਨਾ
ਜੀਵੇ ਮੁੰਡੇ ਦਾ ਨਾਨਾ
ਕਲਮ ਦਾਨ ਵਿੱਚ ਕਾਨੀ
ਜੀਵੇ ਮੁੰਡੇ ਦੀ ਨਾਨੀ ।

ਏਨਾਂ ਰੋਡੂ ਭੋਡੂਆਂ ਦੀਆਂ ਇਹੋ ਜਿਹੀਆਂ ਤੋਤਲੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਸੁਣਨ ਨੂੰ ਕਿਸ ਦਾ ਜੀ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ ? ਘਰਾਂ ਅੱਗੇ ਭੀੜ ਲੱਗ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ਇਸ ਜਥੇ ਨੂੰ ਹਾਲਾਂ ਹੋਰ ਭੀ ਕੁਈ 'ਮੋਰਚੇ' ਫਤਹਿ ਕਰਨੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਇਸ ਲਈ ਟਪਿਆਂ ਵਿੱਚ ਅਗੇ ਛੇਤੀ 'ਟੋਰਨ' ਦੀ ਰਮਜ਼ ਵੀ ਸੁੱਟ ਦਿੱਤੀ ਹੈ :

ਜੁਗ ਜੁਗ ਚੰਬਾ ਲੋੜੀਦਾ,
ਭਾਬੇ ਮੇਰੀ ਮੁਤ ਜਣੇ ।
ਹੀਰੇ ਮੋਤੀ ਲਾਲ ਜਣੇ,
ਕੱਢ ਘਰੋੜੀ ਅੰਦਰ ਵਾਰ
ਅੰਦਰ ਲਿਖਾਂ ਬਾਹਰ ਲਿਖਾਂ,
ਲਿੱਖਾਂ ਘਰ ਦਾ ਆਲਿ ਦੁਆਲਿ

* * *

ਸਾਡੇ ਪੈਰਾਂ ਹੇਠ ਸਲਾਈਆਂ
ਅਸੀਂ ਕਿਹੜੇ ਵੇਲੇ ਦੀਆਂ ਆਈਆਂ
ਸਾਡੇ ਪੈਰਾਂ ਹੇਠ ਰੋੜ
ਸਾਨੂੰ ਛੇਤੀ ਛੇਤੀ ਟੋਰ
ਦੇਹ ਗੋਹਾ ਖਾ ਖੋਆ ।
ਸੁਟ ਲੱਕੜ ਖਾਹ ਸੱਕਰ ।
ਲੋਹੜੀ ਵਈ ਲੋਹੜੀ,
ਕਾਕਾ ਚੜ੍ਹਿਆ ਘੋੜੀ ।

ਭੂਆ ਭਤੀਜਿਆਂ ਨਣਦਾਂ ਤੇ ਮਾਸੀਆਂ, ਗੀਗੇ (ਛੋਟੇ ਬੱਚੇ) ਬਾਰੇ ਸਾਰੇ ਕਿਸਮਾਂ ਦੇ ਚਾਉ ਮਲੂਰ ਤੇ ਹੁਲਾਸ ਉਸ ਨਿਕੇ ਜਿਹੇ ਬੱਚੇ ਨਾਲ ਜੋੜ ਕੇ ਆਪਣੇ ਦਿਲੀ ਸ਼ੌਕ ਜਗਾਉਂਦੀਆਂ ਤੇ ਗਾਉਂਦੀਆਂ ਹਨ :-

ਤਿਲ ਚੌਲੀਏ ਨੀ ਗੰਗਾ ਮੌਲੀਏ ਨੀ ।

ਗੰਗਾ ਜੰਮਿਆਂ ਨੀ ਗੁੜ ਵੰਡਿਆ ਨੀ ।

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਗੋਰੇ ਤੇ ਲਕੜਾਂ ਮੰਗਣੀਆਂ ਨੂੰ ਦੂਜਾ ਵਧਾਈ ਵਾਲਾ ਘਰ ਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਘਰ ਦੇ ਮੁੰਡੇ ਦਾ ਨਾਂ ਪਾ ਕੇ ਫਿਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ 'ਮਿੱਤ੍ਰ' ਚਿੱਤ੍ਰ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਮਾਪਿਆਂ ਦੀਆਂ ਖੈਰ ਮੰਗਣੀਆਂ ਆਰੰਭ ਹੋ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ । ਵਾਰਸ ਸਾਹ ਮੀਏ ਵਲੋਂ ਮਹੀਆਂ ਦੀਆਂ ਕਿਸਮਾਂ ਗਿਣਨ ਵਾਂਗ, ਇਸ ਗੀਤ ਵਿੱਚ ਡੰਗਰਾਂ ਦੀ ਚੌਖੀ ਗਿਣਤੀ ਵੇਰਵੇ ਨਾਲ ਦੱਸੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ :-

ਚਲ ਉਏ ਮਿੱਤ੍ਰ ਗਾਹੇ ਨੂੰ
 ਬਾਬੇ ਵਾਲੇ ਗਾਹੇ ਨੂੰ
 ਜਿਥੇ ਬਾਬਾ ਮਾਰਿਆ
 ਦਿੱਲੀ ਕੋਟ ਸਵਾਰਿਆ
 ਦਿੱਲੀ ਕੋਟ ਦੀਆਂ ਰੋਟੀਆਂ
 ਜਿਉਣ ਸਾਧੂ ਦੀਆਂ ਝੋਟੀਆਂ
 ਝੋਟੀਆਂ ਗਲ ਪੰਜਾਲੀ
 ਜੀਉਣ ਸਾਧੂ ਦੇ ਹਾਲੀ
 ਹਾਲੀਆਂ ਪੈਰੀ ਜੁੱਤੀ
 ਜੀਵੇ ਸਾਧੂ ਕੀ ਕੁੱਤੀ ।
 ਕੁੱਤੀ ਚਿੱਤੜ ਫੋੜਾ ।
 ਜੀਵੇ ਸਾਧੂ ਦਾ ਘੋੜਾ ।
 ਘੋੜੇ ਉਤੇ ਕਾਠੀ ।
 ਜੀਵੇ ਸਾਧੂ ਦਾ ਹਾਥੀ ।
 ਹਾਥੀ ਉਤੇ ਛਾਪੇ
 ਜਿਉਣ ਸਾਧੂ ਦੇ ਮਾਪੇ ।
 ਲੋਹੜੀ ਵਈ ਲੋਹੜੀ ॥
 ਦਿਉ ਗੁੜ ਦੀ ਰੋੜੀ ।

ਮਾਤ ਬੋਲੀ ਦੇ ਟੱਪਿਆ ਅਤੇ ਗੀਤਾਂ ਦੀ ਇਹ ਛਣਕਾਰ, ਨਿੱਕੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਪੈਰੀ
 ਪਾਏ ਪਉਟਿਆਂ ਵਾਂਗ ਆਪਣੀਆਂ ਮਟਕਾਂ ਲਟਕਾਂ ਵਿੱਚ ਟੁਰਦਿਆਂ ਫਿਰਦਿਆਂ ਪੈਰਾਂ ਦੀਆਂ
 ਛੋਰਲੀਆਂ ਉਲਾਂਘਾ ਤੇ ਛਣਕਦੀ ਚਾਲ, ਟਪੂਸੀਆਂ ਮਾਰਦੀ ਹੋਰ ਅਗੇ ਲੰਘ ਜਾਂਦੀ
 ਹੈ :-

ਗੁੜ ਦੀਆਂ ਰੋੜੀਆਂ, ਭਰਾਵਾਂ ਦੀ ਜੋੜੀਆਂ ।
 'ਗੀਗਾ' ਆਪ ਜੀਵੇਗਾ, ਮਾਈ ਬਾਪ ਬੀਵੇਗਾ ।
 ਸਹੁਰਾ ਸਾਕ, ਪੀਵੇਗਾ, ਜੀਵੇਗਾ ਵਈ ਜੀਵੇਗਾ ।
 ਜੀਵੇਗਾ ਵਈ ਜੀਵੇਗਾ ।

ਇਉਂ ਟੋਟਕੇ ਆਖਦੇ ਹੋਏ ਦੁੜੰਗੇ ਲਾਉਂਦੇ ਬਾਲ, ਲੰਗੂਰਾਂ ਵਾਂਗ ਛਲਾਗਾ ਮਾਰਦੇ ਨੱਸਦੇ
 ਛੱਡੇ ਤੇ ਛਾਲਾਂ ਲਾਉਂਦੇ ਟੱਪੇ ਗਾਉਂਦੇ ਆਪਣੇ ਬਾਲ ਵਰੇਸ਼ੀ ਦੇ ਮੈਦਾਨ ਵਿੱਚ ਫਿਰ
 ਭੱਜ ਕੇ ਉਤਰ ਪੈਂਦੇ ਹਨ :-

ਹੁੱਲੇ ਨੀ ਮਾਏ ਹੁੱਲੇ, ਦੋ ਬੇਰੀ ਪੱਤਰ ਝੁੱਲੇ ।
 ਦੋ ਹੁੱਲ ਪਈਆਂ ਖਜੂਰਾਂ, ਕਾਕਾ ਵਿਆਹੂ ਹੂਰਾਂ ।
 ਇਸ ਮੁੰਡੇ ਦਾ ਕਰੋ ਮੰਗੇਵਾ, ਇਹਦਾ ਲਹਿ ਜਾਏ ਸੰਗੇਵਾ ।

ਮੁੰਡੇ ਦੀ ਵਹੁਟੀ ਨਿੱਕੜੀ, ਘਿਉ ਖਾਂਦੀ ਚੂਰੀ ਕੁਟਦੀ ।
ਵਹੁਟੀ ਬਹੇ ਨਨਾਣਾਂ ਨਾਲ, ਸਿਰ ਗੁੰਦਾਵੇ ਚੰਬੇ ਨਾਲ ।
ਲੋਹੜੀ ਵਈ ਲੋਹੜੀ ।

ਜਿੰਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਪੁੰਨਦਾਨ ਕਰਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਤਿ ਇਸ ਦਿਨ ਮਿਲਣ ਦੀ ਵੀ
ਤਾਂ ਗਲ ਕਰਨੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ :-

ਸੁੱਟ ਗੋਹਿਆ, ਖਾਹ ਖੋਇਆ,
ਸੁੱਟ ਲੱਕੜ, ਖਾਹ ਸ਼ੱਕਰ ।

ਇਸ ਪ੍ਰਸੰਗ ਵਿੱਚ ਕੁਝ ਵੱਡੀ ਉਮਰ ਦੇ ਮਨੁੱਖਾਂ ਲਈ ਭੀ ਤਾਂ ਕਹਿਣਾ ਬਣਦਾ
ਹੈ :-

ਬਾਬਾ ਲੋਹੜੀ ਦੇ ਕੇ ਜਾਹ ।
ਸਾਡੀ ਝੋਲੀ ਕੁਝ ਪਵਾਕੇ ਜਾਹ ।
ਦਾਹੜੀ ਤੇਰੀ ਹਰੀ ਭਰੀ ।
ਫੁੱਲਾਂ ਨਾਲ ਜੜੀ ਪੜੀ ।

ਕਈ ਥਾਂ ਗੁਝੀਆਂ ਅਸੀਸਾਂ ਦੇ ਕੇ ਘਰ ਦਿਆਂ ਨੂੰ ਪਿਘਲਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਵਈ
ਜੇ ਕਿਸੇ ਦੇ ਨਾਂ ਤੇ ਨਾ ਪਸੀਜਣ ਤਾਂ ਆਪਣੇ ਸੁੱਖ ਲਈ ਤਾਂ ਗੁੜ ਦੀ ਰੋੜੀ ਦੇਣਗੇ
ਹੀ- ਵੱਡੀ ਉਮਰ ਤੱਕ ਜੀਉਣ ਦੇ ਲਾਭੇ ਸਭ ਨੂੰ ਪਿਆਰੇ ਲਗਦੇ ਹਨ । ਭਾਵੇਂ ਖੁਫੇਧੇ
ਵਿੱਚ ਹੱਡ ਪੈਰ ਸੰਭਾਲਣੇ ਹੀ ਅੱਖੇ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ :-

ਕੌਲੀ ਵਿੱਚ ਘਿਉ, ਜੀਵੇ ਮੁੰਡੇ ਦਾ ਪਿਉ ।

ਕੋਠੇ ਹੇਠ ਗਾਂ, ਜੀਵੇ ਮੁੰਡੇ ਦੀ ਮਾਂ ।

ਕਲਮ ਦਾਨ ਵਿੱਚ ਕਾਨੀ, ਜੀਵੇ ਮੁੰਡੇ ਦੀ ਨਾਨੀ ।

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਧੜਕਦੀ ਨਾੜ ਉਤੇ ਰਖਿਆ ਹੱਥ ਕਿਵੇਂ ਅਕਾਰਥ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ,
ਵਰ ਘਰ ਵਾਲਿਆਂ ਵਲੋਂ ਅਸੀਸ ਝੱਟ ਵਰੁ ਲਿਆਉਂਦੀ ਹੈ । ਗੁੜ ਨਾਲ ਭਰ ਰਹੀਆਂ
ਝੋਲੀਆਂ ਦੇ ਭਾਰ ਨਾਲ ਨੱਚੂ ਟੱਪੂ ਕਰਦੇ ਬਾਲ ਅਗਲੇ ਬੂਹੇ ਜਾਕੇ ਫੇਰ ਕੋਈ ਨਵੀਂ
ਹੇਕ ਛੇੜ ਲੈਂਦੇ ਹਨ :-

ਕੜੀਓ ਕੰਡਾ ਨੀ ।

ਇਸ ਕੰਢੇ ਨਾਲ ਕਲੀਰਾ ਨੀ ।

ਜੁਗ ਜੀਵੇ ਭੈਣ ਦਾ ਵੀਰਾ ਨੀ ।

ਵੀਰੇ ਪਾਈ ਹੱਟੀ ਨੀ

ਰੱਤੜੇ ਪਲੰਘ ਰੰਗੀਲੇ ਪਾਵੇ,

ਲੈ ਵਹੁਟੀ ਮੁੰਡਾ ਘਰ ਆਵੇ ।

ਨਵੀਂ ਵਹੁਟੀ ਦੇ ਲੰਮੇ ਵਾਲ ।

ਲੋਹੜੀ ਵਈ ਲੋਹੜੀ ।

ਜਿਹਨਾਂ ਘਰਾਂ ਦੀਆਂ ਸਵਾਣੀਆਂ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਦੀ ਨਾ ਖੋਲ੍ਹਣ ਉਥੇ ਇਹ 'ਫੌਜਾਂ' ਹੋਰ
ਤਰ੍ਹਾਂ ਪੇਸ਼ ਆਉਂਦੀਆਂ ਹਨ :-

ਅੰਦਰੋਂ ਭਾਂਡੇ ਨਾ ਖੜਕਾ ।

ਲੋਹੜੀ ਸਾਡੇ ਹੱਥ ਫੜਾ ।

ਜੇ ਫੇਰ ਵੀ ਕੋਈ ਬੁਰਾ ਨਾ ਖੋਲ੍ਹੇ ਤਾਂ ਸੁਥਰਿਆਂ ਵਾਂਗ ਧਰਨਾ ਮਾਰ ਕੇ ਬੈਠ ਜਾਂਦੇ
ਹਨ ਕੇ ਨਾਲੋਂ ਨਾਲ ਆਪਣੀ ਇਛਾ ਬਾਰੇ ਦੱਸਿਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ :-

ਤਾਣਾ ਵਈ ਤਾਣਾ, ਗੁੜ ਲੈਕੇ ਜਾਣਾ ।

ਜੇ ਫਿਰ ਵੀ ਅਗਲੀ ਢੀਠ ਬਣੀ ਰਹੇ ਤਾਂ ਇਹ ਬਾਲ-ਗਮੰਤਰੀ ਅਗਲਾ ਟੱਪਾ
ਜੋੜ ਲੈਂਦੇ ਹਨ :-

ਸਾਡੇ ਪੈਰਾਂ ਹੇਠ ਸਲਾਈਆਂ

ਅਸੀਂ ਕੋਹੜੇ ਵੇਲੇ ਦੀਆਂ ਆਈਆਂ ।

ਕਈ ਸੂਮ ਗੀਤ ਸੁਣਕੇ ਵੀ ਲੋਹੜੀ ਵਾਲੇ ਦਿਨ ਜਦੋਂ ਹਾਸੇ ਹੀਣਾ ਦਾਨ ਕਰਦੇ
ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਈਂ ਨਵੀਂ ਧੁਨੀ ਅਲਾਪਣੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ :-

ਭੁੱਖੇ ਲੰਬੜਾਂ ਨੇ ਦਿੱਤੀ ਇਕ ਪਾਥੀ ।

ਗੀਤ ਸਾਡੇ ਸਭ ਸੁਣ ਲਏ ।

ਮੁੰਡੇ ਆਖਦੇ ਹਨ :-

ਸਾਡੇ ਪੈਰਾਂ ਹੇਠ ਰੋੜ, ਸਾਨੂੰ ਛੇਤੀ ਛੇਤੀ ਤੋਰ ।

ਜਿਥੇ ਜੋ ਹਥਿਆਰ ਚੱਲੇ ਤੇ ਜਿਵੇਂ ਕਿਸੇ ਉਤੇ ਫਹੁ ਪਏ ਇਹ 'ਤਰਣਾ ਦਲ'
ਦੀਆਂ ਫੌਜਾਂ ਮੈਦਾਨ ਮਾਰਦੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ । ਜਦੋਂ ਮੁੰਡੇ ਕੁੜੀਆਂ ਨੱਚਦੇ ਟੱਪਦੇ ਰਾਤ
ਦੇ ਘੁਮਸੂਮੇ ਤੱਕ ਅੱਕ ਥੱਕ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਵਧਾਈਆਂ ਵਾਲੇ ਘਰਾਂ ਦੀਆਂ ਧੁਣੀਆਂ
ਉਤੇ ਸਿਆਣੀਆਂ ਜਨਾਨੀਆਂ ਲੰਮੀਆਂ ਹੇਕਾਂ ਵਾਲੇ ਗੀਤ ਛੋਹ ਲੈਂਦੀਆਂ ਹਨ :-

ਪੋਹ ਦੇ ਮਹੀਨੇ ਲਾਲ ਵੇ,

ਲੋਹੜੀ ਸ਼ਗਨਾਂ ਦੀ ਆਈ ।

ਵੇਂ ਲਾਲ ਜਿੰਨ੍ਹਾਂ ਘਰ ਮਾਹੀ ।

ਉਨ੍ਹਾਂ ਮਿਲੇ ਵਧਾਈ ।

ਇਸ ਪਿਛੋਂ ਲੰਮੀ ਹੇਕ ਦਾ ਸਮੂਹਕ ਤੇ ਸੁਭਾਵਕ ਪ੍ਰਭਾਵੀ ਰਵਾਇਤੀ ਗੀਤ ਦੀ
ਧੁਨੀ ਉਠ ਖੜਦੀ ਹੈ :-

ਹਰਿਆ ਨੀ ਮਾਏ, ਹਰਿਆ ਨੀ ਭੈਣੇ

ਹਰਿਆ ਤੇ ਭਾਗੀਂ ਭਰਿਆ ।

ਜਿਤ ਦਿਹਾੜੇ ਨੀ ਜੰਮਿਆਂ ਭਾਗੀਂ ਭਰਿਆ ।

ਹਰਿਆ ਪੱਟ ਨੀ ਵਲ੍ਹੇਟਿਆ ।

ਕੁੱਛੜ ਦੇਉ ਇਨ੍ਹਾਂ ਮਾਈਆਂ ।

ਮਾਈਆਂ ਤੇ ਦਾਈਆਂ ਹਰਿਆ ਨੀ ਚੁੰਮਿਆ,

ਨਾਲੇ ਸਕੀਆਂ ਭਰਜਾਈਆਂ ।
 ਆਂਢਣਾਂ ਗੁਆਢਣਾਂ ਹਰਿਆ ਨੀ ਚੁੰਮਿਆ,
 ਹੋਰ ਚਾਚੇ ਤਾਏ ਜਾਈਆਂ ।
 ਕੀ ਕੁਛ ਦੇਵਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾਈਆਂ ਤੇ ਮਾਈਆਂ
 ਕੀ ਦਿਆਂ ਸਕੀਆਂ ਭਰਜਾਈਆਂ ।
 ਪੰਜ ਰੁਪਏ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾਈਆਂ ਤੇ ਮਾਈਆਂ .
 ਨਾਲੇ ਸਕੀਆਂ ਭਰਜਾਈਆਂ
 ਹੋ.....ਹੋ..... ।

ਇਉਂ ਗੀਤਾਂ ਦੀਆਂ ਧੁਨਾਂ ਗੁਹੜੇ ਹੋ ਰਹੇ ਰਾਤ ਦੇ ਹਨ੍ਹੇਰੇ ਵਿੱਚ ਮੱਧਮ ਹੁੰਦੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ ਤੇ ਰਾਤ ਦੀ ਨੀਂਦ ਵਿੱਚ ਅਜੇਹਾ ਮਿਠਾਸ ਘੋਲਦੀਆਂ ਹਨ ਕਿ ਕਈਆਂ ਦੇ ਗੋਦੀਆਂ ਵਿੱਚ ਹੀ ਬੱਚੇ ਸੌ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਬੁੱਢੀਆਂ ਤੇ ਬਾਲ, ਮਚਦੀਆਂ ਲੱਕੜਾਂ ਦੇ ਚਿਣੇ ਚੱਠਿਆਂ ਦੇ ਉਦਾਲੇ ਬੈਠ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਠੰਢ ਵਿੱਚ ਮਿੱਠੀ ਮਿੱਠੀ ਮੱਘਦੀ ਅੱਗ ਦੁਆਲੇ ਲੰਮੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਤੇ ਬਾਤਾਂ ਛੇੜ ਲੈਂਦੇ ਹਨ । ਵਿੱਚ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਸਿਆਣੀ ਉਸ ਧੁੰਦੀ ਉਤੇ ਤਿਲ ਸੁਟਦੀ ਹੈ, ਉਦੋਂ ਸਭ ਅਜਾਨੀ ਨੂੰ ਮੱਥਾ ਟੇਕਦੀਆਂ ਹਨ । ਅੱਗ ਉੱਤੇ ਡਿੱਗੇ ਤਿਲ ਪਟਾਕਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਚੰਗੀ ਤਿੜ ਤਿੜ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਧੁੰਦੀ ਉਤੇ ਬੈਠੇ ਲੋਕਾਂ ਵਿੱਚ ਤਿਲਾਂ ਤੇ 'ਤਲੂਏ' ਵੰਡੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਅੱਗ ਦੇ ਕੋਲਿਆਂ ਵਾਂਗ ਦਗ ਦਗ ਕਰਦੇ ਖਿੜੇ ਚਿਹਰੇ ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਦਾ ਨਿੱਘ ਵਿੱਚ ਬਿਨ ਪੀਤੇ ਨਸ਼ਦੀ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਕਈ ਨਸ਼ਦੀ ਪੀ ਪੀ ਕੇ ਮਦ ਹੋਸ਼ ਹੋ ਡਿਗਦੇ ਹਨ । ਜਿਉਂ ਜਿਉਂ ਅੱਗ ਮੱਧਮ ਹੁੰਦੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਤੇ ਲੋਹੜੀ ਦੀ ਠੰਢੀ ਰਾਤ ਦੀਆਂ ਘੂਕ ਨੀਂਦਾਂ ਸਾਰੇ ਜੱਗ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਕੁੱਛੜ ਵਿਚ ਸੁਲਾ ਲੈਂਦੀਆਂ ਹਨ । ਸਵੇਰ ਹੋਣ ਤੱਕ ਉਸ ਧੁੰਦੀ ਦੀ 'ਪਾਵਨ ਸੁਆਹ' ਵੀ ਨਹੀਂ ਲੱਭਦੀ । ਉਸ ਪਵਿੱਤਰ ਸੁਆਹ ਨੂੰ ਲੋਕੀ ਮੂੰਹ ਹਨੇਰੇ ਹੀ ਚੁੱਕ ਚੁੱਕ ਲੈ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਦੇਸੀ ਵਰ੍ਹੇ ਦੇ ਹਿਸਾਬ ਨਾਲ ਕਹਿੰਦੇ ਲੋਹੜੀ ਤੋਂ, ਦਿਨ ਹੌਲੀ ਹੌਲੀ ਵੱਡੇ ਹੋਣ ਲੱਗ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਤੇ ਰਾਤਾਂ ਛੋਟੀਆਂ । ਏਸੇ ਕਰਕੇ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ :-

ਤਿਲ ਤਿੜਕਣ ਤੇ ਦਿਨ ਸਰਕਣ ।

ਜੋਤਸ਼ੀਆਂ ਅਨੁਸਾਰ ਪੋਹ ਮਾਘ ਦੀ ਰਾਤ ਨੂੰ ਸੂਰਜ ਉਤਰਾਇਣ ਵਿੱਚ ਚਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਅਗਲੇ ਸੁਤ ਸਮੇਂ, ਬਸੰਤ ਦਾ ਸਵਾਗਤ ਜੋ ਕਰਨਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ।

ਇਹ ਵੀ ਖਿਆਲ ਹੈ ਪੁਰਾਣੇ ਲੋਕ ਕਿਉਂਕਿ ਅਗਨੀ ਪੂਜਦੇ ਸਨ, ਇਹ ਲੋਹੜੀ ਵਾਲੇ ਦਿਨ ਸਰਦੀ ਦਾ ਸਭ ਤੋਂ ਠੰਡਾ ਹੋਣ ਕਾਰਣ ਇਸ ਦਿਨ ਅਗਨੀ ਦੀ ਸਮੂਹਕ ਪੂਜਾ ਭੀ ਕਰਦੇ ਸੀ, ਠੰਢ ਦੂਰ ਕਰਨ, ਤੇ ਨਿੱਘ ਹਾਸਲ ਕਰਨ ਲਈ ਸੇਕਣ ਲਈ ਧੁੰਦੀਆਂ ਰਚਦੇ ਸਨ, ਜਿਸ ਸਮੇਂ ਗੁੜ ਆਦਿਕ ਚੀਜ਼ਾਂ ਵੰਡੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ, ਗੰਨੇ ਦੇ ਰਸ ਦੀ ਖੀਰ ਬਣਾ ਕੇ ਖਾਣੀ ਚੰਗੀ ਸਮਝੀ ਜਾਂਦੀ ਸੀ । ਨਵ ਵਿਆਹੀਆਂ ਨੂੰਹਾਂ ਦੇ ਬੱਚੇ ਦੀ ਆਮਦ ਦੀ ਕਾਮਨਾ ਕਰਦਿਆਂ, ਧੁੰਦੀ ਉਤੇ ਅਨਾਜ ਜਾਂ ਤਿਲ ਆਦਿ ਵਾਰਨੇ ਕੀਤੇ

ਜਾਂਦੇ ਸਨ । ਨਵ ਜੰਮੇ ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਚੁੱਕ ਕੇ ਅੱਗ ਦੁਆਲੇ ਪਰਕਰਮਾ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ । ਧੂਈ ਦੀ ਅੱਗ ਆਪੋ ਆਪਣੇ ਘਰਾਂ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ ਜਾਣੀ ਇਕ ਗੀਤ ਸੀ । ਹਰ ਰਾਤ ਨੂੰ ਸਵੇਰ ਲਈ ਚੁੱਲਿਆਂ ਦੀ ਸੁਆਹ ਵਿੱਚ ਅੱਗ ਦੱਬ ਕੇ ਰੱਖਣ ਦਾ ਰਿਵਾਜ ਤੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਸੀ, ਕਿ ਵਰ੍ਹਾ ਭਰ ਚੁੱਲੇ ਦੀ ਅੱਗ ਨਾ ਬੁਝੇ । ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਿੰਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਘਰ ਸੁਭਾਗਵਤੀ ਲੋਹੜੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਵਰ੍ਹਾ ਵਰ੍ਹਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਧੂੰਈ ਅਖੰਡ ਮੱਘਦੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ । ਅਖੇ ! ਅਗ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹੀ ਮਰਦੀ ਹੈ ਜਿੰਨਾਂ ਦੇ ਘਰ ਕੁਝ ਨਾ ਕੁਝ ਰਿਝਦਾ ਪਕਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਰਹੇ । ‘ਚੁਲੇ ਅਗ ਭਖਦੀ ਰਹੇ’-ਇਹ ਅਸੀਸ ਭੀ ਦਿਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ।

ਮਾਘੀ

ਲੋਹੜੀ ਤੋਂ ਦੂਜੇ ਦਿਨ ਮਾਘੀ ਵੀ ਇਕ ਨਾਲ ਲੱਗਵਾਂ ਤਿਉਹਾਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਮੇਰੇ ਪਿੰਡ ਦੇ ਲੋਕ ਪੋਹ ਦੇ ਮਹੀਨੇ ਕੋਈ ਵਿਆਹ ਸ਼ਾਦੀ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ, ਅਖੇ ! ਇਹ ਠੰਢਾ ਮਹੀਨਾ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਮਹੀਨੇ ਭਰ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਇਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਾਲ ਭਰ ਰੁਕੇ ਵਿਆਹਾਂ ਦਾ ਭਾਂਗਾ ਮਾਘ ਵਿੱਚ ਕੱਢਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਪੋਹ ਮਹੀਨੇ ਦੇ ਦਿਨ ਛੋਟੇ, ਰਾਤਾਂ ਵੱਡੀਆਂ ਹੋਣ ਕਾਰਨ, ਘਰਾਂ ਵਿੱਚ ਤੇ ਲੋਕਾਂ ਵਿੱਚ ਕੁਝ ਦਰਿੰਦਰ ਛਾਇਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ । ਮਾਘ ਵਿੱਚ ਦਿਨ ਵੱਡੇ ਹੋਣ ਲਗਦੇ ਹਨ, ਸੁਸਤੀ ਘਟਦੀ ਹੈ, ਬਸੰਤ ਦੇ ਆਗਮਨ ਨਾਲ ਧਰਤੀ ਦੇ ਖਮੀਰਨ ਦੇ ਲੱਛਣ ਉਭਰਦੇ ਹਨ । ਅਗੋਂ ਆਉਂਦੀ ਬਹਾਰ ਦੀ ਨੇੜਤਾ ਅਨੁਭਵ ਕਰਕੇ ਜੀਅਤਾ ਹੁਲਸਾਉਂਦਾ ਹੈ । ਵਿਆਹ ਸ਼ਾਦੀਆਂ ਦੇ ਸਮਾਗਮ ਆਰੰਭ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਲੋਕ-ਜੀਵਨ ਉਤੇ ਭੀ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬਹਾਰ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵੀ ਲੱਛਣ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋਣ ਲੱਗ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਕਈ ਸੁੰਦਰ ਮਨਾਉਤਾਂ ਇਸ ਮਹੀਨੇ ਦੇ ਨਾਲ ਜੁੜੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਹਨ-ਉਦਮ ਅਤੇ ਉਤਸ਼ਾਹ ਕਈ ਮਨੋਵਿਗਿਆਨਕ ਟੁੰਬਾਂ ਦਾ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਹਨ । ਮਾਘ ਦੇ ਮਹੀਨੇ ਪੁੰਨ ਦਾਨ ਕਰਨ ਨਾਲ, ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਹੈ ਪੁੰਨ ਕਰਨ ਦਾ ਫਲ ਬਹੁਤਾ ਮਿਲਦਾ ਹੈ । ਇਹ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਭੀ ਹੈ ਕਿ ਕੰਨਿਆਂ ਦਾਨ ਨਾਲੋਂ ਹੋਰ ਵੱਡਾ ‘ਦਾਨ’ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ ? ਇਸ ਲਈ ਬਹੁਤੇ ਵਿਆਹ, ਮੁਕਲਾਵੇ ਤੇ ਮੰਗਣੇ, ਇਸ ਮਹੀਨੇ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਆਰੰਭ ਮਾਘੀ ਵਾਲੇ ਦਿਨ ਤੋਂ ਹੀ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਮਾਘੀ ਨੂੰ ਸਵੇਰੇ ਤੀਰਥ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰਨਾ ਮਹਾਨ ਪੁੰਨ ਹੈ । ਜੇ ਕਿਸੇ ਵੱਡੇ ਤੀਰਥ ਉਤੇ ਕੁੰਭ ਦਾ ਮੇਲਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਲੋਕ ਓਧਰ ਨੂੰ ਵਹੀਰਾਂ ਪਾ ਦੇਂਦੇ ਹਨ, ਜਾਂ ਫਿਰ ਆਸ ਪਾਸ ਦੇ ਕਿਸੇ ਥਾਮ ਉਤੇ ਜਨ-‘ਕੁੰਭ’ ਦੀ ਰਚਨਾ ਕਿਸੇ ਢੁਕਵੀਂ ਥਾਂ ਲੋਕ ਆਪ ਕਰ ਲੈਂਦੇ ਹਨ । ਮੁੱਖ ਗੱਲ ਤਾਂ ਮੇਲਾ ਲਾਉਣ ਤੇ ਨਾਉਣ ਦੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ।

ਮੇਰੇ ਪਿੰਡ ਦੇ ਨੇੜੇ ਕੋਈ ਤੀਰਥ ਨਹੀਂ, ਥਾਮ ਨਹੀਂ, ਇਸ ਲਈ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਪੁੰਨੀ-ਧਰਮੀ ਪਹਿਰ ਦੇ ਤੜਕੇ ਪਿੰਡ ਦੇ ਟੋਭਿਆਂ ਵਿੱਚ ਈ ਟੁੱਭੀਆਂ ਲਾ ਆਉਂਦੇ ਹਨ । ਕਈ ਹਿੰਮਤੀ ਬੰਦੇ ਇਕ ਮੀਲ ਦੂਰ ਵਗਦੇ ਸੁਏ ਉਤੇ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰਕੇ “ਜਲ ਮਿਲਿਆ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਮਿਲਿਆ ਤਨ ਕੀ ਗਈ ਬਲਾਇ”—ਲੋਕ ਮੰਤਰ ਦਾ ਜਾਪ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਕਈ ਗੁਰਸਿਖਾਂ ਨੂੰ ਜੇ ਜਪੁਜੀ ਸਾਹਿਬ ਸਾਰਾ ਯਾਦ ਨਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਪਹਿਲੀ ਪਉੜੀ ਪੜੀ ਜਾਂਦੇ

ਹਨ। ਉਹ ਵੀ ਨਾ ਆਉਂਦੀ ਹੋਵੇ, ਸਤਿਨਾਮ ਵਾਹਿਗੁਰੂ, ਹਰੇ ਰਾਮ ਦੀਆਂ ਧੁਨਾਂ ਲਾਉਂਦੇ ਰਜਾਈਆਂ ਵਿੱਚ ਆ ਵੜਦੇ ਹਨ। ਮਾਘੀ ਵਾਲੇ ਦਿਨ ਮੁੰਡੇ ਕੁੜੀਆਂ ਨੂੰ ਨਹਾਉਣ ਦੀ ਪਿਰਤ ਪਾਉਣ ਲਈ ਕਈ ਕਿਸਮ ਦੇ ਲਾਲਚਾਂ ਦੇ ਚੋਗੇ ਖਿਲਾਰੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਅਖੇ ! ਜੇਹੜਾ ਕੁੜੀ ਮੁੰਡਾ ਪਹਿਰ ਦੇ ਤੜਕੇ ਨਾਵੇਗਾ ਉਸ ਦੇ ਵਾਲ ਸੋਨੇ ਦੇ ਹੋ ਜਾਣਗੇ। ਜਿਹੜਾ ਪਹੁ ਫੁਟਦੀ ਨਾਲ ਨਾਵੇਗਾ ਉਸ ਦੇ ਚਾਂਦੀ ਦੇ ਵਾਲ ਬਣ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

ਸਵੇਰ ਵੇਲੇ ਮੋਠ ਬਾਸ਼ਰੇ ਦੀ ਖਿਚੜੀ ਅਤੇ ਮੂਲੀਆਂ ਖਾਣੀਆਂ ਇਸ ਦਿਨ ਚੰਗੀਆਂ ਸਮਝੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਗੰਨਿਆਂ ਦੇ ਰਸ ਵਿੱਚ ਖੀਰ ਰਿੰਨੂ ਕੇ ਵੀ ਲਾਧੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। 'ਪੋਹ ਰਿੱਧੀ ਮਾਘ ਖਾਧੀ' ਦਾ ਸੂਤਰ ਸੁਣਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਨੌਜਵਾਨਾਂ ਤੇ ਪਹਿਲਵਾਨਾਂ ਲਈ ਇਹ ਦਿਨ ਖੁਰਾਕਾਂ ਖਾਣ ਦੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਇਸ ਲਈ ਨਾਲ ਦੇ ਪਿੰਡਾਂ ਦੇ ਮੇਲਿਆਂ ਉਤੇ ਗੱਭਰੂ ਘੋਲ ਤੇ ਕੋਡੀ, ਅਤੇ ਸੋਚੀ ਪੱਕੀ ਦੀਆਂ ਖੇਡਾਂ ਖੇਡ ਕੇ ਦੌੜਾਂ ਲਾ-ਲਾ ਕੇ ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਨਰੋਇਆ ਰੱਖਣ ਹਿਤ ਨਾਲ ਹੀ ਆਪਣੇ ਪਿੰਡਾਂ ਦਾ ਨਾਉਂ ਉਘਾ ਕਰਨ ਲਈ ਕੋਈ ਕਸਰ ਨਹੀਂ ਛੱਡਦੇ। ਕਹਿੰਦੇ ਇਸ ਮਹੀਨੇ ਖਾਧੀ ਖੁਰਾਕ ਸਾਰਾ ਸਾਲ ਕੰਮ ਆਉਂਦੀ ਹੈ। ਯਕੀਨ ਬੱਝਦਾ ਹੈ ਇਹ ਠੀਕ ਹੀ ਹੋਵੇਗਾ।

ਬਸੰਤ ਪੰਚਮੀ

'ਆਈ ਬਸੰਤ ਪਾਲਾ ਉਡੰਤ'

ਬਸੰਤ ਰੁੱਤ ਨੂੰ ਰੁੱਤਾਂ ਦੀ ਰਾਣੀ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਧਰਤੀ ਆਸਮਾਨ ਤੇ ਹਵਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਕੁਝ ਐਸੀਆਂ ਖੁਸ਼ਬੂਆਂ ਘੁਲ੍ਹ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ ਕਿ ਵਾਯੂਮੰਡਲ ਨਸ਼ਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਸੁੱਕੀਆਂ ਝਾੜੀਆਂ ਵੀ ਕਰੂੰਬਲਾਂ ਕੱਢ ਆਉਂਦੀਆਂ ਹਨ।

ਬਸੰਤ ਪੰਚਮੀ ਨੂੰ ਪਿੰਡ ਦੇ ਮੁੰਡੇ ਕੁੜੀਆਂ ਝੱਗੇ, ਚੁੰਨੀਆਂ (ਕੁੜੀਆਂ ਚੁੰਨੀਆਂ ਮੁੰਡੇ ਪਗੜੀਆਂ) ਬਸੰਤੀ ਰੰਗਾਂ ਕੇ ਜਿਵੇਂ ਖੇਤਾਂ ਵਿੱਚ ਸਰਵਾਂ ਦੇ ਫੁੱਲਾਂ ਨੇ ਰੋਣਕ ਲਾਈ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਉਹੋ ਜਿਹੇ ਪਹਿਰਾਵੇ ਪਾਕੇ ਇੱਕ ਵਾਰੀ ਤਾਂ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿੱਚ ਬਸੰਤੀ ਰੰਗ ਦੇ ਝਲਕਾਰੇ ਪੁਆ ਛੱਡਦੇ ਹਨ। ਮਾਘੀ ਦਾ ਦਿਨ ਵੀ ਚੰਗਾ ਸਵਾਦਲੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਖਾਣ ਲਈ ਵਾਹਵਾ ਢੋਅ ਮੇਲ ਬਣਾ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਬਸੰਤ ਸਭ ਤੋਂ ਉਤੋਂ ਦੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਬਸੰਤ ਪੰਚਮੀ ਨੂੰ ਨੇੜੇ ਤੇ ਦੂਰ ਦਿਆਂ ਧਾਰਮਿਕ ਮੇਲਿਆਂ ਉਤੇ ਤੀਵੀਆਂ ਤੇ ਆਦਮੀ ਦੋਵੇਂ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਮੇਲਾ ਭਾਵੇਂ ਮੌਸਮੀ ਹੈ ਪਰ ਮੌਸਮ ਭੀ ਤਾਂ ਖੇੜੇ ਭਰਿਆ, ਸੁਗੰਧੀਆਂ ਲੁਟਾਉਂਦਾ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਰੂਹਾਂ ਨੂੰ ਝੁਮਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਉਸ ਰੁੱਤਾਂ ਦੀ ਰਾਣੀ ਬਸੰਤ ਦੀ ਜਿਸ ਦਾ ਹਰ ਪਲ ਪ੍ਰਫੁੱਲਤਾ ਤੇ ਮੌਲਕਿਤਾ ਦੇ ਝੋਕਿਆਂ ਨਾਲ ਰੁੱਖਾਂ ਬਿਰਖਾਂ ਨੂੰ ਹੁਲਸਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਬੰਜਰ ਧਰਤੀ ਦੇ ਟੁਕੜੇ ਵੀ ਆਪਣੇ ਹਿਰਦੇ ਦੇ ਉਲਾਸ ਪ੍ਰਕਿਰਤੀ ਰਾਹੀਂ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਬਹਾਰ ਦੀ ਰੁੱਤ ਪ੍ਰਾਣੀਆਂ ਨੂੰ ਰੰਗ-ਬਰੰਗੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ਾਂ ਦੇ ਨਜ਼ਾਰਿਆਂ ਨਾਲ ਅਨੰਦਤ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਸਭ ਲੋਕ ਬਸੰਤੀ ਰੰਗ ਦੇ ਕਪੜੇ ਪਹਿਨਦੇ ਹਨ। ਪਤੰਗ ਉਡਾਉਣ

ਦੇ ਸ਼ੋਕੀਨ ਅਸਮਾਨੀ ਟਾਕਰਿਆਂ ਤੇ ਪੇਚੇ ਪਾ-ਪਾ ਕੇ ਇੱਕ ਦੂਜੇ ਦੀ ਗੁੱਡੀ ਲੁੱਟਣ ਦੀ ਖੇਡ ਖੇਡਦੇ ਹਨ । ਹਕੀਕਤ ਰਾਏ ਦੀ ਸ਼ਹੀਦੀ ਨੇ ਇਸ ਦਿਨ ਦੀ ਮਹੱਤਤਾ ਹੋਰ ਵਧਾ ਦਿੱਤੀ ਹੈ । ਏਸ ਬਾਲ ਦੀ ਸ਼ਹੀਦੀ ਨੇ ਸੋਨੇ ਵਿੱਚ ਤੁਰਬਾਨੀ ਦੇ ਰੱਤੇ ਖੂਨ ਦੀ ਲਾਲੀ ਘੋਲ ਕੇ ਹੋਰ ਰੰਗੀਨ ਵੀ ਬਣਾ ਦਿੱਤੀ ਹੈ । ਕਿਵੇਂ ਇਕ ਬਾਲਕ ਨੂੰ ਮਜ਼ਹਬੀ ਜਨੂੰਨੀਆਂ ਨੇ ਛੋਟੀ ਜਿਹੀ ਗੱਲ ਪਿਛੇ ਜਾਨੋ ਮਾਰਿਆ ਇਹ ਦਰਦ ਭਰਿਆ ਕਿੱਸਾ ਭੀ ਬਸੰਤ ਦੇ ਨਾਲ ਜੁੜਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ।

ਹੌਲੀ

ਕਹਾਣੀ ਹੈ, ਪ੍ਰਹਿਲਾਦ ਦੀ ਭੂਆ ਹੋਲਕਾ ਦੇ ਕਾਲੇ ਫਾਰਨਾਮੇ ਕਰਕੇ ਇਹ ਹੌਲੀ ਨਾਮ ਪਿਆ ਹੈ । ਆਪਣੇ ਭਾਈ ਹਰਨਾਖਸ਼ ਦੇ ਪੁੱਤਰ ਪ੍ਰਹਿਲਾਦ ਨੂੰ ਮਾਰ ਮੁਕਾਉਣ ਦੀ ਵਿਉਂਤ ਵਿੱਚ ਹੋਲਕਾ ਸਹਾਈ ਹੋਈ । ਪ੍ਰਹਿਲਾਦ ਨੂੰ ਸਾੜਨ ਤੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਬਚਾਉਣ ਲਈ ਇੱਕ ਜਾਦੂ ਦਾ ਕੜਾ ਪਾ ਕੇ ਬਾਲ ਪ੍ਰਹਿਲਾਦ ਨੂੰ ਗੋਦੀ ਵਿੱਚ ਲੈ ਕੇ ਅੱਗ ਵਿੱਚ ਬੈਠ ਗਈ । ਅੱਗ ਦੇ ਲਾਝੂਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਪ੍ਰਹਿਲਾਦ ਤਾਂ ਓਵੇਂ ਜਿਵੇਂ ਬਚ ਨਿਕਲਿਆ, ਪਰ ਹੋਲਕਾ, ਸਮੇਤ, ਜਾਦੂ ਦੇ ਕੜੇ ਦੇ ਹੋਲਾਂ ਵਾਂਗ ਭੁੱਜ ਕੇ ਵਿਚੇ ਦਗਧ ਹੋ ਗਈ, ਇਸ ਮਾਨਤਾ ਕਰਕੇ ਤਿਉਹਾਰ ਨੂੰ 'ਹੌਲੀ' ਆਖਦੇ ਹਨ ।

ਕੀ ਇਸ ਘਟਨਾ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਇਹ ਦਿਨ ਨਹੀਂ ਮਨਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ ? ਕੇ ਇਹ ਘਟਨਾ ਏਵੇਂ ਵਰਤੀ ? ਏਨ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਸ਼ਨਾਂ ਦਾ ਕੋਈ ਢੁਕਵਾਂ ਉੱਤਰ ਲੱਭਣਾ ਮੁਸ਼ਕਲ ਹੈ । ਸਿਆਣੇ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਵਿਚਾਰ ਹੈ ਪਹਿਲੇ ਲੋਕ ਜੋ ਅਗਨੀ ਪੂਜਾ ਸਨ । ਸਿਆਲਾਂ ਦੀਆਂ ਠੰਢਾਂ ਨੂੰ ਵਿਦਾ ਕਰਨ ਲਈ ਹੌਲੀ ਮਨਾਈ ਜਾਂਦੀ ਸੀ । ਉਸ ਵੇਲੇ ਦੇ ਲੋਕ ਅਗਨੀ ਪੂਜਾ ਨੂੰ ਹੀ ਰੱਬ ਦੀ ਪੂਜਾ ਸਮਝਦੇ ਸੀ । ਜਾਪਦਾ ਹੈ ਇਹ ਤਿਉਹਾਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਮਿਆਂ ਵੇਲੇ ਪ੍ਰਚੱਲਤ ਹੋਇਆ । ਕਿਰਸਾਨ ਏਨੀ ਦਿਨੀਂ ਛੋਲਿਆਂ ਦੇ ਬੂਟਿਆਂ ਨੂੰ ਭੁੰਨ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਟਾਂਟਾਂ, ਕਣਕਾਂ ਦੀਆਂ ਬੱਲੀਆਂ ਨੂੰ 'ਹੋਲਾਂ' ਕਹਿਣਾ ਦਾ ਵੀ ਕੋਈ ਅਰਥ ਹੈ ? ਹੌਲੀ ਤੋਂ ਹੋਲਾਂ (ਅੱਗ ਵਿੱਚ ਭੁੰਨੇ ਦਾਣਿਆਂ ਨੂੰ ਹਲੁਲ ਕਰਨ) ਹੋਲਕਾਂ ਦੇ ਪਿਛੋਕੜ ਦੀ ਸਾਂਝ ਦੀ ਵੱਖਰੀ ਗਾਥਾ ਹੈ ।

ਹੌਲੀ ਨੂੰ ਇਕ ਦੂਜੇ ਉਤੇ ਰੰਗ ਪਾਉਣ ਦੇ ਤਮਾਸ਼ੇ ਤੇ ਹੋਰ ਖੁਲੀ ਖਿੱਚ-ਧੂਹ ਹੁੰਦੀ ਹੈ । ਇਹ ਖਰ-ਮਸਤੀ ਹਰ ਵਰ੍ਹੇ ਵਧਦੀ ਆਈ ਹੈ । ਕਹਿੰਦੇ ਕਿਸ਼ਨ ਜੀ ਗੋਪੀਆਂ ਨਾਲ ਇਸ ਦਿਨ ਮਨ ਭਾਉਂਦੇ ਢੰਗਾਂ ਨਾਲ ਹੌਲੀ ਖੇਡਦੇ ਹੁੰਦੇ ਸੀ । ਜਿਸ ਕਾਰਨ ਭਾਰਤ ਦੇ ਕਈ ਇਲਾਕਿਆਂ, ਖਾਸ ਕਰ ਉੱਤਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਦੇ ਮਥਰਾ ਤੀਰਥ ਦੇ ਨੇੜੇ ਵਧੇਰੇ ਅੱਖ-ਮਚੌਲੀ ਤੇ ਛੇਤਛਾਤ ਵਾਲੀ ਹੌਲੀ ਖੇਡੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ।

ਮੇਰੇ ਪਿੰਡ ਵਿੱਚ ਤਾਂ ਇਹ ਵੱਧ ਤੋਂ ਵੱਧ ਦਿਉਰ ਭਰਜਾਈ ਦਾ ਤਿਉਹਾਰ ਹੈ । ਜੁਆਨ ਭਾਬੀਆਂ, ਦਿਉਰਾਂ ਨੂੰ ਛੇਤਦੀਆਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਉਤੇ ਰੰਗ ਡੋਲਦੀਆਂ ਹਨ । ਦਿਉਰ ਭਾਬੀਆਂ ਦੇ ਘਰੂਟ ਭਰਦੇ ਛੇਤਖਾਨੀਆਂ ਕਰਦੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਉਤੇ ਰੰਗ ਪਾਉਂਦੇ ਇਕ ਦੂਜੇ ਦੇ

ਕਪੜੇ-ਲੀੜੇ ਰੰਗ ਛੱਡਦੇ ਹਨ । ਪੂਰਬ ਵਲੋਂ ਆਈ ਹੋਈ ਹੌਲੀ ਦੇਧਰ ਆਪਣੇ ਕਸੂਤੇ ਰੰਗਾਂ ਤੋਂ ਪਾਕ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ । ਉਂਝ, ਮੇਰਾ ਪਿੰਡ ਅਜੇਹੇ ਖਰੂਦਾਂ ਤੋਂ ਮੁਕਤ ਹੈ ।

ਇੱਕ ਦੋ ਸਿਆਣੇ ਬੂਢੇ ਆਪਣੇ ਉਪਦੇਸ਼ਾਂ ਨਾਲ ਹੌਲੀ ਸਾੜਨ ਦਾ ਆਹਰ ਵੀ ਕਰ ਲੈਂਦੇ ਹਨ । ਗੋਹੇ ਇਕੱਠੇ ਕਰਕੇ ਧੂਣੀ ਲਾ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਕਿ, ਚਲੋ ਹੋਣ ਦਿਉ ਹੋਲਕਾ ਨੂੰ ਇਸ ਵਿਚ ਭਸਮ, ਸਹੁਰੀ ਨੇ ਪ੍ਰਹਲਾਦ ਭਗਤ ਨੂੰ ਸਾੜਨ ਲਈ ਆਪਣੇ ਭਰਾ ਦੀ ਮਦਦ ਕੀਤੀ ਸੀ ।’

ਵੈਸਾਖੀ

‘ਆਈ ਮੇਖ ਕੱਚੀ ਪਿਲੀ ਨਾ ਦੇਖ’

ਵੈਸਾਖੀ ਦਾ ਤਿਉਹਾਰ ਕਈ ਪੱਖਾਂ ਤੋਂ ਪਵਿੱਤਰ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਇਸ ਦਿਨ ਗੁਰੂ ਦਖਸਣਾਂ ਦਾ ਮਹਾਤਮ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਵਰਨਣਯੋਗ ਹੈ । ਵਿਸਾਖਾ ਨਵੰਤਰ ਵਾਲੀ ਪੂਰਨਮਾਸ਼ੀ ਕਰਮ ਧਰਮ ਦੇ ਪ੍ਰੇਮੀਆਂ ਲਈ ਕਈ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਦਾਨ ਪੁੰਨ ਵਰਤ ਪੂਜਾ ਦੇ ਮਹਾਤਮਾ ਵਾਲੀ ਮੰਨੀ ਜਾਂਦੀ ਹਨ । ਇਸ ਦਿਨ ਨਵੰਤਰਾਂ ਦੀ ਗ੍ਰਹਿ ਦਿਸ਼ਾ ਦਾ ਪੰਥ ਬਦਲਦਾ ਹੈ । ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਲਈ ਇਹ ਦਿਨ, ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਖੇਡਿਆਂ ਦਾ ਹੈ । ਨੱਚਣ ਕੁੱਦਣ ਦੇ ਚਾਉ ਪੂਰੇ ਕਰਨ ਦੇ ਉਤਸਵ ਇਸ ਦਿਨ ਬੜੇ ਜੋਸ਼ ਨਾਲ ਰਚੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਇਨ੍ਹਾਂ ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਪਿਛੇ ਫਸਲਾਂ ਦੇ ਪੱਕਣ ਦਾ ਹੁਲਾਸ ਇੱਕ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਉਸ ਤੋਂ ਵੱਧ ਕਣਕਾਂ ਦੇ ਪੱਕ ਜਾਣ ਦੀਆਂ ਖੁਸ਼ੀਆਂ । ਇਸ ਦਿਨ ਪਿਛੋਂ ਜ਼ੋਰ ਸ਼ੋਰ ਨਾਲ ਵੱਢਣੀਆਂ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ । ਮੌਸਮੀ ਵਿਗਿਆਨ ਬਾਰੇ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਇਹ ਦਿਨ ਕਣਕ ਪੱਕ ਜਾਣ ਦਾ ਸੰਦੇਸ਼ ਹੈ । ਇਸ ਪਿਛੋਂ ਕੱਚੀ ਪੱਕੀ ਦੇਖਣ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ । ਜਾਣੀ ਸਾਰੀਆਂ ਹੀ ਕਣਕਾਂ ਪੱਕ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ । ਏਸੇ ਲਈ ਲੋਕ ਵਾਕ ਹੈ :-

‘ਫਸਲਾਂ ਦੀ ਮੁੱਕ ਗਈ ਰਾਖੀ, ਓਏ ! ਜੱਟਾ ਆਈ ਵਿਸਾਖੀ ।’

ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਇਸ ਦਿਨ ਦੂਰ ਨੇੜੇ ਕਿਸੇ ਧਾਰਮਿਕ ਸਥਾਨ ਜਾਂ ਮੰਨੇ ਹੋਏ ਮਹਾਪੁਰਖ ਦੀਆਂ ਸਮਾਯਾਂ ਉਤੇ ਮੇਲੇ ਲਗਦੇ ਹਨ । ਇਹ ਮੇਲੇ ਸਧਾਰਨ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ । ਇਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਵਰ੍ਹੇ ਭਰ ਦੀ ਤਿਆਰੀ, ਗਿੱਧੇ ਪਾਉਣ ਦੀਆਂ ਸਾਲ ਪਹਿਲਾਂ ਤੋਂ ਹੀ ਪ੍ਰੈਕਟਰਸਾਂ ਕਰਨੀਆਂ ਅਰੰਭੀਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ ।

ਜਿਵੇਂ ਕੁੜੀਆਂ ਤੀਆਂ ਵਿੱਚ ਖੁਲ ਖੇਡਦੀਆਂ ਹਨ । ਮੁੰਡੇ ਇਸ ਦਿਨ ਮਨਚਲੀਆਂ ਕਰਦੇ ਹਨ । ਭੰਗੜੇ ਗਿੱਧੇ ਨਾਚ ਝੁੰਮਰਾਂ ਪਾ-ਪਾ ਕੇ ਨਚਦੇ ਹਨ । ਧਾਰਮਿਕ ਤੌਰ ਤੇ ਇਹ ਦਿਨ ਕਈ ਪੱਖਾਂ ਤੋਂ ਮਹੱਤਤਾ ਰਖਦਾ ਹੈ । ਖਾਲਸਾ ਪੰਥ ਦੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ ਏਸੇ ਦਿਨ ਰਚਨਾ ਕੀਤੀ ਸੀ, ਅਨੰਦਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਇਕ ਉੱਚੀ ਟਿੱਬੀ ਜਾਂ ਪਹਾੜੀ ਉਤੇ ਕ੍ਰਿਪਾਨ ਦੀ ਧਾਰ ਹੇਠਾਂ ਦੀ ਲੰਘਾ ਕੇ ਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਪਰਖ ਕੀਤੀ ਸੀ । ਪਹਿਲਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪਾਹੁਲ ਦਿੱਤੀ ਫਿਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਆਪ ਪਾਹੁਲ ਲੈ ਕੇ ਆਪੋ ਗਰ ਚੇਲਾ ਦੇ ਵਾਕ ਸੱਚੇ ਕੀਤੇ ।

ਪੰਜਾ ਸਾਹਿਬ (ਜੋ ਹੁਣ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਵਿੱਚ ਹੈ) ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਪਟਨੇ ਸਾਹਿਬ ਤੇ ਦੇਸਾਂ ਵਿਦੇਸ਼ਾਂ ਤੱਕ ਉਸ ਤੋਂ ਅੱਗੇ ਕਲਕੱਤੇ ਤੱਕ ਇਹ ਪ੍ਰਤੱਗਿਆ ਦਾ ਦਿਨ ਮਨਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ, ਅਸਾਡਾ ਸਭੋ ਕੁਝ ਗੁਰੂ ਦਾ ਹੈ ।

ਭਾਵੇਂ ਲੀਡਰਸ਼ਾਹੀ ਨੇ ਇਸ ਧਾਰਮਿਕ ਦਿਨ ਦੀ ਮਹੱਤਤਾ ਰਾਜਸੀ-ਕਰਨ ਕਰਕੇ ਧਾਰਮਿਕ ਪੱਖੋਂ ਮੱਧਮ ਪਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ । ਪਰ ਲੋਕਾਂ ਦੀਆਂ ਭੀੜਾਂ ਨੇ ਇਸੇ ਦਿਨ ਦੇ ਮੇਲਿਆਂ ਨੂੰ ਭਰਪੂਰ ਰੌਣਕ ਦਿੱਤੀ ਹੋਈ ਹੈ । ਭਾਵੇਂ ਆਤਮ ਸਮਰਪਣ ਦੀ ਥਾਂ ਇਹ ਮਨ ਪ੍ਰਚਾਵਿਆਂ ਦਾ ਵੱਡਾ ਪੁਰਬ ਬਣ ਕੇ ਰਹਿ ਗਿਆ ਹੈ । ਇਸ ਦਿਨ, ਮੇਰੇ ਪਿੰਡ ਦੇ ਲੋਕ ਸਰਧਾ ਨਾਲੋਂ ਕੁਝ ਵੱਧ ਹੀ ਸਮਰਥਾ ਵਰਤਕੇ ਇਹ ਦਿਨ ਮਨਾਉਂਦੇ ਹਨ । ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਧਾਰਮਿਕ ਉਤਸਵ-ਖਾਲਸੇ ਦੀ ਸਿਰਜਨਾ ਦਾ ਦਿਨ ਜਾਣਕੇ ।

ਵਰਤ

ਮੇਰੇ ਪਿੰਡ ਵਿਚ ਵਰਤ ਆਦਮੀ ਵੀ ਰਖਦੇ ਹਨ ਤੇ ਤੀਵੀਆਂ ਵੀ । ਆਦਮੀ ਖਾਸ-ਖਾਸ ਮੌਕਿਆਂ ਤੇ ਹੀ ਵਰਤ ਰਖਿਆ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਉਹ ਭੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਨਹੀਂ ਭਾਵੇਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸੇਹਤ ਲਈ ਚੰਗੇ ਭੀ ਹਨ । ਆਮ ਤੌਰ ਤੇ ਪੂਰਨਮਾਸੀ, ਇਕਾਦਸ਼ੀ ਜਾਂ ਮੰਗਲਵਾਰ ਦੇ ਵਰਤ ਰੱਖੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਸਵਾਣੀਆਂ ਦਾ ਕੋਈ ਹਫ਼ਤਾ ਵਰਤਾ ਬਿਨ੍ਹਾਂ ਨਹੀਂ ਲੰਘਦਾ, ਇਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਇੱਛਾ ਤੇ ਨਿਰਭਰ ਹੈ, ਕੋਈ ਵਰਤ ਰੱਖੇ ਜਾਂ ਨਾ । ਪੂਰਨਮਾਸੀ ਲੰਘਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਸੱਤੇ ਆ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਸੱਤੇ ਗਈ ਨੌਮੀ ਜਾਂ ਦਸਮੀ ਇਕਾਦਸ਼ੀ ਤੇ ਫਿਰ ਮੱਸਿਆ । ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਰਤਾਂ ਦਾ ਚੱਕਰ ਚਲਦਾ ਹੀ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ । ਵਰਤਾਂ ਨਾਲ ਹਿੰਦ ਦੀ ਪੁਰਾਤਨ ਫਿਲਾਸਫੀ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰ ਕੋਈ ਗੂੜੀ ਸਾਝ ਹੈ ।

ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਪਾਸੋਂ ਜਦੋਂ ਵੀ ਕੋਈ ਭੁੱਲ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਸੀ ਤਾਂ ਵਰਤ ਰੱਖ ਕੇ ਉਸ ਦਾ ਪਛੋਤਾਵਾ ਕਰ ਲੈਂਦੇ ਸਨ । ਜਦੋਂ ਸਰਕਾਰ ਨਾਲ ਟੱਕਰ ਲੈਣੀ ਹੁੰਦੀ ਉਦੋਂ ਵੀ ਮਰਨ ਵਰਤ ਰਖ ਲੈਂਦੇ ਸੀ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਇਸ 'ਆਪਾ ਵਾਰਨ' ਵਾਲੇ ਹਥਿਆਰ ਸਾਹਮਣੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਨੇ ਕਈ ਵਾਰ ਹਥਿਆਰ ਸੁੱਟੇ । ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਨੇ ਵਰਤ ਜਾਂ ਮਰਨ ਵਰਤ ਨੂੰ ਵਹਿਮਾਂ ਭਰਮਾਂ ਦੇ ਦਾਇਰੇ ਵਿਚੋਂ ਕੱਢ ਕੇ ਉੱਚੀ ਸੁੱਚੀ ਥਾਂ ਤੇ ਬੈਠਾ ਦਿੱਤਾ ਸੀ, ਪਰ ਸਾਡੇ ਲੋਕ ਹਨ ਕਿ, ਇਸ ਦੇ ਪੁਰਾਣੇ ਸੰਸਕਾਰਾਂ ਵਿਚੋਂ ਨਿਕਲਦੇ ਹੀ ਨਹੀਂ । ਹਾਂ, ਇਹ ਚੰਗੀ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਸਾਡੇ ਵਰਤ 'ਬੋੜ੍ਹਾ ਸਵੈ ਬੋੜ੍ਹਾ ਹੀ ਖਾਵੇ' ਦੇ ਅਸੂਲਾਂ ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਦੀ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਦਿੰਦੇ ਹਨ, ਹਫ਼ਤੇ ਵਿੱਚ ਬੰਦਾ ਇੱਕ ਵਾਰ ਭੁੱਖਾ ਰਹਿ ਲਵੇ ਤਾਂ ਉਸ ਦਾ ਸਰੀਰ ਸਾਧਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਸੰਜਮ ਵੀ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਪਰ ਇਹ ਗੱਲ ਵਰਤ ਰਖਣ ਵੇਲੇ ਸਾਹਮਣੇ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ--। ਵਰਤ ਤਾਂ ਕਈ ਹੋਰ ਗੱਲਾਂ ਨੂੰ ਮੁੱਖ ਰੱਖ ਕੇ ਰੱਖੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਕੁਝ ਵਰਤ, ਸੁੱਖਣਾ ਲਾਹੁਣ ਲਈ ਰੱਖੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਨੇੜੇ ਦੇ ਤੀਰਥ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਵੱਡੇ ਵੱਡੇ ਦੀ ਸਮਾਧ ਉਤੇ ਜਨਾਨੀਆਂ ਪ੍ਰਤੱਗਿਆ ਕਰ ਆਉਂਦੀਆਂ ਹਨ ਤੇ ਉਸ ਦੀ ਪਾਲਣ ਲਈ ਵਰਤ ਰਖਦੀਆਂ ਰਹਿੰਦੀਆਂ ਹਨ । ਕਈ ਵਰਤ ਕੁਵੱਲੇ ਭੀ ਹੁੰਦੇ ਹਨ । ਸੱਸ ਜੇ ਨੂੰਹ ਨਾਲ ਗੁੱਸੇ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਸੁਖਦੀ ਹੈ: 'ਜੇ ਮੇਰੀ ਨੂੰਹ ਨੂੰ

ਤਾਪ ਚੜ੍ਹ ਜਾਏ' ਤਾਂ ਵਰਤ ਰੱਖਾਂ । ਜੇ ਖੁਸ਼ੀ ਹੋਵੇ ਤਾਂ-‘ਜੇ ਮੇਰੀ ਨੂੰਹ ਦਾ ਬੁਖਾਰ ਟੁੱਟ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਵਾਲਿਆਂ ਬਾਬਿਆਂ ਤੇਰੇ ਨਾਉਂ ਉਤੇ ਸੱਤ ਪੁੰਨਿਆਂ ਦੇ ਵਰਤ ਰੱਖਾਂ । ਇਹ ਬਾਬਾ ਅਦਿੱਖ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਜਾਂ ਇਉਂ ਕਹਿ ਲਵੇ ਨਿਰਾਕਾਰ ਬ੍ਰਹਮ ਜਿਹਾ ਲੋਕ-ਰੱਬ ਜੀਅ ਸਰਸਰੇ ਲਈ ਅਜੇਹੀਆਂ ਮੰਨਤਾਂ ਮੰਨਣੀਆਂ ਜੀਵਨ ਦੇ ਅੰਗ ਰਹੇ ਤੇ ਰਹਿਣਗੇ ।

ਜਿਹੋ ਜਿਹੀ ਕਰਾਮਾਤਾਂ ਵਾਲੇ ਸਿੱਧ ਪੁਰਖਾਂ ਤੋਂ ਵਸਤੂ ਮੰਗੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਉਨੇ ਹੀ ਕਰਤੇ ਤੇ ਜ਼ਿਆਦਾ ਦਿਨਾਂ ਦੇ ਵਰਤ ਰੱਖੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ।

ਕਈ ਵਰਤ ਰੱਖਣ ਵਾਲੀਆਂ ਇਸ ਖਿਆਲ ਨਾਲ ਰੱਖਦੀਆਂ ਹਨ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਇਸ ਦਿਨ ਦਾ ਅੰਨ ਜਲ ਸੁਰਗਾਂ ਵਿੱਚ ਵਸਦੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਿੱਤਰਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲ ਜਾਵੇਗਾ ਵਿਚਾਰੇ ਖਬਰੇ ਕਦੋਂ ਤੁ ਦੇ ਭੁੱਖੇ ਭਾਣੇ ਹਾਥੜੇ ਫਿਰਦੇ ਹੋਣਗੇ ।

ਕਈ ਸਵਾਣੀਆਂ ਇਸ ਲਈ ਵਰਤ ਰੱਖਦੀਆਂ ਹਨ ਕਿ ਵਰਤ ਰੱਖਣ ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਅਗਲੀ ਦਰਗਾਹ ਵਿੱਚ ਸਾਧਨਾਂ ਤੇ ਤਪ ਦੀ ਪੂੰਜੀ ਜਮ੍ਹਾਂ ਹੁੰਦੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ਜਦੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਨ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਕਾਮਨਾ ਉਠਦੀ ਹੈ ਉਸ ਪੂੰਜੀ ਦੇ ਸੂਦ ਨਾਲ ਉਹ ਪੂਰੀ ਹੁੰਦੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ ਤੇ ਮਰਨ ਪਿਛੋਂ ਅੱਗੇ ਜਾ ਕੇ, ਅਖੇ! ਪੂਰੇ ਦਾ ਪੂਰਾ ਫਲ ਮਿਲ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਵਰਤ ਰੱਖਣ ਵਿੱਚ ਵੀ ਕਈ ਭੇਦ ਹਨ । ਇੱਕ ਅਜਿਹੇ ਵਰਤ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਸਾਰਾ ਦਿਨ ਅੰਨ ਪਾਣੀ ਮੂੰਹ ਨਹੀਂ ਲਾਇਆ ਜਾਂਦਾ । ਦੂਜੀ ਕਿਸਮ ਦੇ ਕਈ ਸੌਖੇ ਵਰਤ ਵੀ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਲੂਣ ਤੇ ਅੰਨ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਦੂਜੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਵਿਚੋਂ ਜਿਵੇਂ, ਗੰਨੇ ਚੂਪਣੇ, ਪਾਣੀ ਪੀ ਲੈਣਾ ਭੰਗ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ, ਪੂਰਨਮਾਸੀ ਜਾਂ ਏਕਾਦਸ਼ੀ ਦੀ ਕਥਾ ਦਾ ਮਹਾਤਮ ਸੁਣ ਕੇ ਦੁਪਹਿਰਾਂ ਨੂੰ ਦੁੱਧ ਪੀਣ ਨਾਲ ਵੀ ਵਰਤ ਨਹੀਂ ਟੁੱਟਦਾ । ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਵਰਤਾਂ ਦੀ ਵਾਰਤਾ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੈ :—

ਕਰਵੇ (ਕਰੂਏ) ਦਾ ਵਰਤ

ਕਰੂਏ ਦੇ ਵਰਤ ਸਮੇਂ ਕੁਆਰੀਆਂ ਕੁੜੀਆਂ ਲਈ ਖਾਣ ਪੀਣ ਦੀਆਂ ਸ਼ਰਤਾਂ ਨਰਮ ਰੱਖੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ । ਸ਼ਾਇਦ ਇਸ ਕਾਰਨ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਏਸ ਤਜਰਬੇ ਸਮੇਂ ਪਹਿਲਾਂ ਪਹਿਲ ਅੱਖ ਨਾ ਹੋਵੇ । ਇਹ ਵਰਤ ਵਿਆਹੀਆਂ ਕੁੜੀਆਂ (ਸੁਹਾਗਣਾਂ) ਖਾਸ ਤੌਰ ਕੇ ਰੱਖਦੀਆਂ ਹਨ, ਇਸ ਦਾ ਫਲ ਪਤੀ ਲਈ ਚਿਰੰਜੀਵਤਾ ਦੀ ਕਾਮਨਾ ਹੋਣ ਕਾਰਨ ਸੁਖਕਾਰੀ ਸਮਝਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਵਰਤਾਂ ਵਾਲੇ ਦਿਨੀਂ ਕੁੜੀਆਂ ਨੂੰ ਆਮ ਤੌਰ ਤੇ ਸਹੁਰਿਆਂ ਤੋਂ ਪੇਕੇ ਲਿਜਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਜੇ ਸਹੁਰੀ ਹੋਣ ਤਾਂ ਉਥੇ ਹੀ ‘ਸਰਘੀ ਦਾ ਬੋਹੀਆ’ ਭੇਜ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਸਹੁਰੀ ਸੱਸ ਤੇ ਪੇਕੀ ਮਾਂ ਇਸ ਵਰਤ ਲਈ ਪੂਰੀਆਂ ਇਹਤਿਆਤਾਂ ਵਰਤਦੀਆਂ ਹਨ । ਵਰਤ ਦਾ ਫਲ, ਮਾਂ ਦੇ ਪੁੱਤ ਤੇ ਸੱਸ ਦੇ ਸੁਖੀ-ਲੱਧੇ ਜਵਾਈ ਦੀ ਚਿਰੰਜੀਵਤਾ ਤੇ ਮੰਗਲ ਕਾਮਨਾ ਲਈ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ਅੱਜ ਕਲ ਦੀਆਂ ਮਾਡਰਨ ਸਵਾਣੀਆਂ ਭਾਵੇਂ ਘਰ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਫੁੱਟਾਂ ਅੱਖ ਨਾ ਦੇਖ ਸੁਖਾਂਦੀਆਂ ਹੋਣ, ਉਹ ਸਗੋਂ ਵੱਧ ਚੜ੍ਹਕੇ ਇਹ ਗੀਤ ਨਿਭਾਉਂਦੀਆਂ ਹਨ । ਪਿਛੇ ਜਿਹੇ ਅਖਬਾਰਾਂ ਵਿੱਚ ਛਪਿਆ ਸੀ ਕਿ ਇੱਕ

ਸ਼ਹਿਰੀ ਸਵਾਣੀ ਬਣ ਠਣ ਕੇ ਕਿਸੇ ਧਰਮ ਅਸਥਾਨ ਵਲ ਪੂਜਾ ਕਰਨ ਚੱਲੀ, ਤਾਂ ਸਹਿਮੇ ਹੋਏ ਪਤੀ ਨੇ ਪੁੱਛ ਕੀਤੀ ? 'ਅੱਜ ਬੜੀ ਤਿਆਰੀ ਖਿੱਚੀ ਹੈ ਭਾਗਵਾਨੇ ਕਿਧਰ ਦੀ ਤਿਆਰੀ ਹੈ । ਉਸ ਨੇ ਅੱਗੋਂ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ- 'ਤੈਨੂੰ ਅੱਗ ਲਾਉਣ ਚਲੀ ਹਾਂ ।' ਮਾਪਿਆਂ ਦਾ ਗਲ ਪਾਇਆ ਠੀਕਰ, ਨਾ ਟੁੱਟਦਾ ਨਾ ਗਲੋਂ ਲਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਤੇਰੀ ਚਿੰਨ੍ਹਜੀਵਤਾ ਲਈ ਵਰਤ ਰਖਿਐ । ਤੇਰੇ ਲਈ ਪੂਜਾ ਕਰਨ ਚਲੀ ਹਾਂ ।' ਪਤੀ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਨੂੰ ਗਲ ਸਮਝ ਨਾ ਆਵੇ, ਨਿੱਤ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਜੁਤਮਜੁੱਤੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਅੱਜ ਮੇਰੀ ਦੀਰਘ ਉਮਰ ਲਈ ਵਰਤ ਰੱਖੀ ਬੈਠੀ ਹੈ ? ਸਹੇਲੀਆਂ ਉਤੇ ਰੋਹਬ ਪਾਉਣ ਲਈ ਇਹ ਕਸ਼ਟ ਉਠਾਉਣਾ ਹੀ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਕਿ, ਮੈਂ ਵੀ ਕਿਸੇ ਨਾਲੋਂ ਪਤੀ ਵਰਤਾ ਘੱਟ ਨਹੀਂ ।

ਵਰਤ ਵਾਲੇ ਦਿਨ ਸਵੇਰੇ ਤਾਰਿਆਂ ਦੀ ਛਾਵੇ ਪਹਿਰ ਦੇ ਤੜਕੇ ਮਿੱਠੀਆਂ ਰੋਟੀਆਂ ਦੀ ਚੂਰੀ ਕੁੱਟ ਕੇ ਰੱਜ-ਰੱਜ ਕੇ ਖਾਧੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ਸ਼ਾਮਾਂ ਨੂੰ ਜਦੋਂ ਭੁੱਖਣ ਭਾਣੀਆਂ ਦਾ ਜੀਅ ਉਕਤਾਉਣ ਲੱਗ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਖੇਤਾਂ ਜਾਂ ਟਿੱਬਿਆਂ ਉੱਤੇ ਖੇਲੁਣ ਮੱਲੁਣ ਚਲੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ ਤਾਂ ਕਿ ਭੁੱਖ ਦਾ ਦੁੱਖ ਕੁਝ ਚਿਰ ਭੁੱਲ ਜਾਵੇ ਫਿਰ ਘਰੀ ਆ ਕੇ ਕਰੂਏ (ਕੋਰੇ ਕੁੱਜੇ) ਵਟਾਉਂਦੀਆਂ ਹਨ ।

ਕਈ ਕੰਧਾਂ ਉੱਤੇ ਘੁਗੂ-ਘਾਂਗੜੇ ਕੱਢਣ ਦੀ ਕਲਾ ਦੇ ਕੰਮ ਲੱਗ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ । ਸੱਤਾਂ ਭਾਈਆਂ ਤੇ ਸੱਤੇ ਭਾਈਆਂ ਦੀਆਂ ਵਹੁਟੀ (ਭਰਜਾਈਆਂ) ਤੇ ਇੱਕ ਕੁੜੀ ਦੀਆਂ ਤਸਵੀਰਾਂ-ਬਣਾਉਂਦੀਆਂ ਰਹਿੰਦੀਆਂ ਹਨ । ਜਿਸਦੀ ਕਥਾ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੈ :-

ਇੱਕ ਰਾਜੇ ਦੀ ਬੇਟੀ ਸੀ । ਉਸ ਦਾ ਨਾਂ ਸੀ ਵੀਰੋ । ਉਹਦੇ ਸੱਤ ਭਰਾ ਸਨ । ਜਦੋਂ ਉਹਦੇ ਸੱਤ ਭਰਾ ਸਨ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਉਹਦੇ ਵਿਆਹ ਤੇ ਬੜਾ ਦੇਣ ਲੈਣ ਦਿੱਤਾ । ਭੈਣ ਭਰਾਵਾਂ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਪਿਆਰੀ ਸੀ । ਪਹਿਲੇ ਕਰੂਏ ਨੂੰ ਉਹਨੂੰ ਪੇਕੀ ਲੈ ਆਏ । ਵੀਰੋ ਨੇ ਆਪਣੇ ਪਤੀ ਦੀ ਲੰਮੀ ਉਮਰ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਵਰਤ ਰਖਿਆ । ਰਾਜੇ ਦੀ ਧੀ ਪਹਿਲਾਂ ਕਦੇ ਭੁੱਖੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਰਹੀ, ਜਦੋਂ ਭੁੱਖ ਨਾਲ ਉਹਦੇ ਖੋਲ੍ਹੇ ਸੁੱਕਣ ਲੱਗੇ ਤੇ ਆਂਦਰਾਂ ਕੁਰਲਾਉਣ ਲੱਗੀਆਂ ਤਾਂ ਵਿਚਾਰੀ ਬੇਹੋਸ਼ ਹੋਣ ਵਾਲੀ ਹੋ ਗਈ । ਸੱਤਾਂ ਵੀਰਾਂ ਦੀ ਇੱਕੋ-ਇੱਕ ਭੈਣ ਦੇ ਗਲ ਪੈਂਦੇ ਦੇਖ ਕੇ ਝੋਲ ਨਾ ਹੋਈ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਜੁਗਤੀ ਕੱਢੀ, ਵਈ ਹੋਵੇ ਨਾ ਤਾਂ ਕਿਉਂ ਨਾ ਪਹਿਲਾਂ ਈ ਚੰਦ ਚੜ੍ਹਾ ਕੇ ਭੈਣ ਦਾ ਵਰਤ ਤੁੜਵਾ ਲਈਏ । ਦੋ ਭਾਈਆਂ ਨੇ ਕਿਹਾ ਤੁਸੀਂ ਇਹਨੂੰ 'ਗੱਲੀ' ਲਾਈ ਰੱਖੋ, ਅਸੀਂ ਦੂਰ ਜਾ ਕੇ ਪੁਲਿਆਂ ਦੀ ਅੱਗ ਮਚਾਵਾਂਗੇ, ਤੁਸੀਂ ਕਹਿ ਦੇਣਾ 'ਅੱਹ ਚੰਦ ਚੜ੍ਹ ਆਇਆ ।' ਇਉਂ ਸਾਡੀ ਭੈਣ ਵਰਤ ਖੋਲ੍ਹ ਲਏਗੀ ਤੇ ਭੁੱਖ ਦੇ ਦੁੱਖ ਤੋਂ ਬਚ ਜਾਵੇਗੀ ।

ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਏਵੇ ਹੀ ਕੀਤਾ । ਕੁੜੀ ਨੇ ਅੱਗ ਦਾ ਚਾਨਣ ਦੇਖ ਕੇ ਚੰਦ-ਚੜ੍ਹਨ ਦੇ ਭੁਲੇਖੇ, ਵਰਤ ਖੋਲ੍ਹ ਲਿਆ । ਕਰਨੀ ਰੱਬ ਦੀ ਇਹੋ ਜਿਹੀ ਵਰਤੀ, ਵਈ ਉਸ ਕੁੜੀ ਦੇ ਘਰ ਵਾਲੇ ਦੇ ਪਿੰਡੇ ਦੇ ਸਾਰੇ ਲੂੰ ਸੂਈਆਂ ਬਣ ਕੇ ਖੜ ਗਏ ਤੇ ਪਤੀ ਸੁਰਛਾ ਖਾ ਕੇ ਡਿੱਗ ਪਿਆ ।

ਵੀਰੋ, ਨਾਲੇ ਰੋਵੇ ਤੇ ਨਾਲੇ ਸੁਈਆਂ ਕੱਢੇ । ਸੁਈਆਂ ਕੱਢਦੀ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਇਕ ਸਾਲ ਲੰਘ ਗਿਆ । ਫੇਰ ਕਰੁਣੇ ਦਾ ਵਰਤ ਆਇਆ । ਉਸ ਨੂੰ ਸਿਆਣਿਆਂ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ ਵਈ ਤੇਰਾ ਵਰਤ, ਅੱਧ ਵਿੱਚ ਟੁੱਟ ਕਰਕੇ ਤੇਰੇ ਘਰ ਵਾਲੇ ਨਾਲ ਇਹ ਮਾੜੀ ਗੱਲ ਹੋਈ ਹੈ, ਹੁਣ ਜਦੋਂ ਮੁੜ ਕੇ 'ਕੁਆ' ਆਇਆ ਫਿਰ ਵਰਤ ਰੱਖੇਗੀ ਤਾਂ ਇਹ ਰੋਗ ਦੂਰ ਹੋਵੇਗਾ ? ਆਉਂਦੇ ਸਾਲ ਭਾਈ, ਉਸ ਨੇ ਪੂਰਾ ਕਰੂਆ ਰੱਖਿਆ, ਜਦੋਂ ਚੰਦ ਚੜ੍ਹਨ ਤੇ ਵਰਤ ਖੋਲ੍ਹ ਕੇ ਆਪਣੇ ਘਰ ਵਾਲੇ ਦੇ ਪਿੰਡੇ ਤੇ ਹੱਥ ਫੇਰਿਆ ਤਾਂ, ਭੈਣੇ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਸੁਲਾਂ ਕਿਧਰ ਗਈਆਂ ? ਉਹ ਦਾ ਪਤੀ ਰਾਮ-ਰਾਮ ਕਰਦਾ ਉਠ ਕੇ ਬੈਠ ਗਿਆ । ਉਹ ਕਹਿੰਦਾ ਅੱਜ ਤਾਂ ਬੜੀ ਗੂੜੀ ਨੀਂਦ ਆਈ ਸੀ । ਵੀਰੋ ਨੇ ਸਾਰੀ ਗੱਲ ਦੱਸੀ ਤਾਂ ਉਹ ਹੈਰਾਨ ਤੇ ਖੇਸ਼ਾਨ । ਓਦਣ ਤੋਂ ਭਾਈ ਸਭ ਵਿਆਹੀਆਂ ਕੁੜੀਆਂ ਪੂਰਾ ਵਰਤ ਰਖਦੀਆਂ ਨੇ, ਘਰ ਵਾਲੇ ਭਾਈ ਇਹਦਾ ਚੰਗਾ ਫਲ ਹੁੰਦੇ ।

ਸਰਧੀ ਬ੍ਰਾਹਮਣੀ ਨੇ ਜਦੋਂ ਸਾਰੀ ਕਹਾਣੀ ਸੁਣ ਉਠੀ ਤਾਂ ਕੁੜੀਆਂ ਦੇ ਮਨ ਇੰਨੇ ਵਰਗੇ ਪੱਕੇ ਹੋ ਜਾਣੇ ਕਿ ਚਲੇ ਹੁਣ ਤਾਂ ਘੜੀ ਪਲ ਨੂੰ ਚੰਦ ਚੜ੍ਹਨ ਵਾਲਾ ਹੀ ਐ । ਵਿਚਾਲੇ ਵਰਤ ਤੋੜ ਕੇ ਘਰ ਵਾਲੇ ਦੇ ਸਾਹਿਬ ਉਤੇ ਕੰਡੇ ਕਾਹਨੂੰ ਉਗਾਉਣੇ ਹਨ ।

ਇਕ ਹੋਰ ਕਥਾ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੱਸੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ :-

—ਇੱਕ ਰਾਜੇ ਦੇ ਸੱਤ ਪੁੱਤਰ ਤੇ ਇੱਕ ਪੁੱਤਰੀ ਸੀ । ਪੁੱਤਰੀ ਦਾ ਨਾਉਂ ਬੀਝਲ ਬੇਟੀ ਸੀ । ਉਸ ਦੀਆਂ ਸੱਤਾਂ ਭਰਜਾਈਆਂ ਨੇ ਕਰਵਾ ਚੌਥ ਦੇ ਦਿਨ ਵਰਤ ਰਖਿਆ ਬੀਝਲ ਬੇਟੀ ਆਪਣੇ ਭਾਈਆਂ ਦੀ ਪਿਆਰੀ ਭੈਣ ਸੀ, ਸੱਤੇ ਭਾਈ ਉਸ ਨੂੰ ਖਵਾਏ ਬਿਨਾਂ ਰੋਟੀ ਨਹੀਂ ਖਾਂਦੇ ਸਨ ।

ਇਸ ਵਰਤ ਵਾਲੇ ਦਿਨ ਜਦੋਂ ਭਾਈ ਰੋਟੀ ਖਾਣ ਭੈਣ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਬੀਝਲ ਬੈਠੀ ਨਾ ਵੇਖੀ ਤਾਂ ਉਸ ਦਾ ਕਾਰਨ ਪੁੱਛਿਆ ? ਉਸ ਨੇ ਕਿਹਾ ਮੇਰਾ ਵਰਤ ਹੈ, ਮੈਂ ਚੰਦ ਨਿਕਲੇਗਾ ਤਾਂ ਰੋਟੀ ਖਾਵਾਂਗੀ ?

ਭਾਈਆਂ ਨੇ ਕਿਹਾ, ਜੇ ਚੰਦਰਮਾ ਇਸ ਪਵੇ ਤਾਂ ਰੋਟੀ ਖਾ ਲਵੇਗੀ ? ਉਸ ਨੇ ਕਿਹਾ, ਹਾਂ । ਭਾਈਆਂ ਨੇ ਇੱਕ ਪਉੜੀ ਇੱਕ ਛਾਨਟੀ ਲੈ ਲਈ । ਭੈਣ ਨੂੰ ਦੂਰ ਖੜੀ ਕਰ ਦਿੱਤਾ । ਭਾਈਆਂ ਨੇ ਪਉੜੀ ਉੱਤੇ ਚੜ੍ਹਕੇ ਅੱਗ ਮਚਾ ਦਿੱਤੀ । ਛਾਨਟੀ ਵਿੱਚੋਂ ਦੀ ਭੈਣ ਨੂੰ ਬਨਾਉਣੀ ਚੰਦ ਦਿਖਾ ਕੇ ਹੈਰਾਨ ਕਰ । ਏਨਾ ਕਿ ਦੇਖ ਚੰਦ ਚੜ੍ਹ ਆਇਆ ਹੈ । ਚੰਦ ਨੂੰ ਅਰਘ ਦੇਣ ਪਿਛੋਂ ਜਦੋਂ ਬੀਝਲ ਭੈਣੀ ਭਾਈਆਂ ਨਾਲ ਰੋਟੀ ਖਾਣ ਬੈਠੀ, ਤਾਂ ਪਹਿਲੀ ਬੁਰਕੀ ਵਿੱਚੋਂ ਮੱਖੀ ਨਿਕਲੀ । ਦੂਜੀ ਬੁਰਕੀ ਵਿੱਚੋਂ ਵਾਲ ਨਿਕਲਿਆ । ਜਦ ਤੀਜੀ ਬੁਰਕੀ ਤੋੜੀ ਤਾਂ ਉਸ ਦੇ ਪਤੀ ਮਰਨ ਦੀ ਖਬਰ ਕਿਸੇ ਨੇ ਸੁਣਾ ਦਿੱਤੀ । ਪਤੀ ਦੇ ਮਰਨ ਦੀ ਦੁੱਖ ਭਰੀ ਖਬਰ ਸੁਣ ਕੇ ਬਿਹਬਲ ਬੀਝਲ ਬੇਟੀ ਰੋਟੀ ਰੋਟੀ ਸਹੁਰਿਆਂ ਦੇ ਰਾਹ ਦੂਰ ਪਈ ਤੇ ਸਹੁਰੀਂ ਜਾ ਕੇ ਕੁੜੀ ਨੇ ਆਪਣਾ ਮੁਰਛਤ ਹੋਇਆ ਪਤੀ ਇੱਕ ਵਗੂ ਕਿਧਰੇ ਦੱਬਣ ਫੁੱਕਣ ਤੇ ਰੋਕ ਦਿੱਤਾ । ਜਦੋਂ ਦੂਜੇ

ਵਰ੍ਹੇ ਕਰੂਆਂ ਚੌਥ ਆਇਆ ਤਾਂ ਉਸ ਨੇ ਫੇਰ ਵਰਤ ਰਖਿਆ । ਉਹ ਜਦੋਂ ਕਰੂਏ (ਕੁੱਜੇ) ਵਟਾਉਣ ਲੱਗੀਆਂ ਤਾਂ ਪਹਿਲੀ ਨੇ ਕਿਹਾ, ਸੱਤ ਭਾਈਆਂ ਦੀਏ ਭੈਣੇ ਕਰੂਆ ਲੈ ਲੇ । ਦੂਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ-ਵਰਤ ਤੋੜਨੀਏ ਕਰੂਆ ਲੈ-ਲੇ । ਤੀਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ, 'ਖਾਣ ਸੂਰੀਏ ਲੈ ਕਰੂਆ ।' ਪੰਜਵੀਂ ਨੇ ਕਿਹਾ-'ਨਕਲੀ ਚੰਦ ਵੇਖਣ ਵਾਲੀਏ ਕਰੂਆ ਲੈ ਲੇ । ਛੋਟੀ ਨੇ ਕਿਹਾ, 'ਲੈ ਮੈਤੋਂ ਵੀ ਗਿਣਤੀ ਪੂਰੀ ਕਰਵਾ ਲੈ ਕੜਮੀਏ ਖਸਮ ਨੂੰ ਖਾਣੀਏ ।'

ਛੇ ਭਰਜਾਈਆਂ, ਦੀਆਂ ਇਉਂ ਲੂਤੀਆਂ ਲਗਾਉਣ ਤੋਂ ਉਹ ਅੰਦਰੋਂ ਮੱਚ ਉਠੀ । ਉਸ ਨੇ ਛੇਆਂ ਸੁਹਾਗਣਾਂ ਨੂੰ ਕਿਹਾ, ਕਿਵੇਂ ਮੇਰਾ ਸੁਹਾਗ ਬਖਸ਼ੋ । ਜਦੋਂ ਉਸ ਦਾ ਕਿਵੇਂ ਵੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਪਿੱਛਾ ਨਾ ਛੱਡਿਆ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਤੇਰੀ ਸੱਤਵੀਂ ਭਰਜਾਈ ਹੀ, ਜਿਸ ਦੇ ਸਣ ਦੇ ਵਾਲ ਤੇ ਮੋਟੇ ਮੋਟੇ ਹਾਥੀਆਂ ਜਿਹੇ ਦੰਦ ਨੇ, ਜੇ ਤੂੰ ਉਸ ਤੋਂ ਸੁਹਾਗ ਭਾਗ ਮੰਗੇਗੀ ਤਾਂ ਗੱਲ ਪੂਰੀ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ । ਕੁੜੀ ਸਤਵੀਂ ਭਰਜਾਈ ਕੋਲ ਗਈ । ਭਰਜਾਈ ਕਾਹਦੀ ਸੀ ਨਿਰੀ ਚੁੜੇਲ । ਉਸ ਚੰਡਾਲਣੀ ਨੇ ਪਹਿਲਾਂ ਤਾਂ ਕੁੜੀ ਨੂੰ ਖੂਬ ਡਰਾਇਆ ਤੇ ਮਾਰਿਆ, ਬੜੇ ਬੜੇ ਦੰਦਾਂ ਨਾਲ ਕੱਟਿਆ, ਪਰ ਜਦੋਂ ਕੁੜੀ ਆਪਣੇ ਨਿਸ਼ਚੇ ਤੇ ਦ੍ਰਿੜ ਹੀ ਰਹੀ ਤਾਂ ਉਸਨੇ ਆਪਣੀ ਚੀਚੀ ਦੀ ਉਂਗਲੀ ਕੱਟ ਕੇ ਕੁੜੀ ਦੇ ਪਤੀ ਦੇ ਮੂੰਹ ਵਿੱਚ ਪਾਈ ਕੁੜੀ ਦਾ ਪਤੀ, ਭਗਵਾਨ ਦਾ ਨਾਮ ਲੈਂਦਾ ਉਠ ਕੇ ਬੈਠ ਗਿਆ ।

ਇੱਕ ਕਹਾਣੀ ਹੋਰ ਹੈ, ਅਖੇ ! ਜਦੋਂ ਆਪਣੇ ਪਤੀ ਦੇ ਪਿੰਡੇ ਤੋਂ ਸੂਈਆਂ ਕੱਢਦੀ ਬੱਥ ਗਈ । ਉਸ ਨੇ ਨੌਕਰਾਣੀ ਨੂੰ ਇਸ ਸੇਵਾ ਉਤੇ ਲਗਾ ਦਿੱਤਾ । ਉਸ ਨੇ ਹਿੰਮਤ ਕਰਕੇ ਸੂਈਆਂ ਕੱਢ ਕੇ ਪਤੀ ਨੂੰ ਬਰ ਨੌਂ ਕੀਤਾ ਤਾਂ ਪਤੀ ਦੇਵ ਨੇ ਨੌਕਰਾਣੀ ਨੂੰ ਹੀ ਪਤਨੀ ਸਮਝ ਕੇ ਉਸ ਨਾਲ ਮੋਹ ਪਾ ਲਿਆ । ਭੈਣ ਲਈ ਨਵਾਂ ਪਿੱਟਣਾ ਪੈ ਗਿਆ । ਵਰ੍ਹੇ ਭਰ ਪਿਛੇ ਵਰਤ ਦਾ ਦਿਨ ਆਇਆ । ਨੌਕਰਾਣੀ ਨੇ ਵੀ ਵਰਤ ਰੱਖਣਾ ਸੀ, ਪਤੀ ਦੀ ਪਤਨੀ ਨੇ ਵੀ ਸਾਰੇ ਫਰਜ਼ ਨਿਭਾਏ ਤੇ ਆਪਣੀ ਸਿਦਕ ਦਿਲੀ ਬਾਰੇ ਦਸਿਆ । ਪਤੀ ਨੇ ਸਾਰੀ ਗੱਲ ਪੁੱਛੀ ਤਾਂ ਉਸ ਨੇ ਦੱਸੀ, ਰਾਜੇ ਨੇ ਫਿਰ ਉਸ ਨੂੰ ਪਟਰਾਣੀ ਬਣਾ ਲਿਆ ।'

ਇਹੋ ਜਿਹੀਆਂ ਫਿਲਤ ਮਿਲਤ ਕਥਾਵਾਂ ਸੁਣਦੀਆਂ ਭੁੱਖੀਆਂ ਭਾਣੀਆਂ ਖਾਣ ਨੂੰ ਤਰਸਦੀਆਂ ਲਈ ਮਸਾਂ ਮਸਾਂ ਚੰਦ ਉਚਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ਵਰਤ ਖੋਲ੍ਹਣ ਲਈ ਕੀਤੀ ਤਿਆਰ ਸਮੱਗਰੀ ਨਾਲ ਕਰੂਏ ਵਟਾ ਕੇ ਪਤੀ ਲਈ ਮੰਗਲ ਕਾਮਨਾ ਕਰਦੀਆਂ ਤੇ ਸੁਹਾਗ ਭਾਗ ਮਾਨਣ ਦੀਆਂ ਸੁਹਾਵਣੀਆਂ ਗੀਤਾਂ ਨਾਲ ਵਰਤ ਪੂਰਾ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ । ਕਈ ਕੁਆਰੀਆਂ ਕੁੜੀਆਂ ਇਸ ਖਿਆਲ ਨਾਲ ਕਿ, ਆਖਰ ਸਾਡਾ ਵੀ ਤਾਂ ਕੋਈ 'ਵਰ' ਹੋਵੇਗਾ ਹੀ ਅਰਧ-ਗੁਪਤ ਪਤੀ ਦੇਵ ਦੀ ਚਿਰੰਜੀਵਤਾ ਲਈ ਵਰਤ ਰਖ ਲੈਂਦੀਆਂ ਹਨ । ਇਹ ਵਰਤ ਜਿਤਨਾ ਵੱਡਾ ਤੇ ਧੂਮ ਧੜਾਕੇ ਵਾਲਾ ਹੈ ਉਨਾ ਹੀ ਸਖਤ ਵੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ਮੂੰਹ ਹਨੇਰੇ ਖਾਧੇ ਅੰਨ ਦੇ ਭੋਰੇ ਤੇ ਪਾਣੀ ਦੀ ਚੂਲੀ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਸਾਰਾ ਦਿਨ ਕੱਟਣਾ ਸੌਖੀ ਜਿਹੀ ਘਾਲਣਾ ਨਹੀਂ । ਕਦੇ ਕਦੇ ਸੁੱਕੇ ਬੁੱਲ੍ਹਾਂ ਉਤੇ ਗੀਤਾਂ ਦੀਆਂ ਧੁਨਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਬੁੱਲ੍ਹਾਂ ਤੇ ਲਬਰਿਸ ਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਪਹਿਲਾਂ ਅਰਘ ਸਮੇਂ ਅਰਧ-ਲੋਕਵਾਕ ਜਿਹਾ ਟੋਟਾ ਗਾਉਂਦੀਆਂ ਹਨ:—

ਸਿਉ ਦੇਉ ਘਰ ਬਾਰ ਬਾਲ ਚੰਦਾ ਅਰਘ ਦੇਇ ।

ਜਿਉ ਲਾੜੇ ਘਰ ਬਾਰ, ਹਥ ਫੜੀ ਸਿਰ ਧਰੀ ।

ਸੁਹਾਗਣ ਭਾਗਣ ਅਰਘ ਦੇ, ਚੁਬਾਰੇ ਚੜ੍ਹੀ ਅਰਘੀ ਦੇਹ ।

ਅਤੇ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ੀ ਗਏ ਮਾਹੀ ਦੀ, ਜਿਸ ਦੀਆਂ ਸੁੱਖਾਂ ਮਨਾਉਣ ਲਈ ਇਹ ਵਰਤ ਰਖਿਆ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਯਾਦ ਆ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ਗੀਤ ਦੇ ਇੱਕ ਸੁਆਲ ਵਿੱਚ ਸਹੁਰਿਆਂ ਤੋਂ ਪੁੱਛ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਮੇਰੇ ਕੰਤ ਨੂੰ ਕਿਥੇ ਟੋਰਿਆ ਹੈ ? ਅੱਗੋਂ ਜਵਾਬ ਮਿਲਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਤਾਂ ਤਖਤ ਹਜ਼ਾਰੇ ਬੈਠਾ ਚਉਪਟ ਖੇਡਦਾ ਹੈ, ਕਿਸੇ ਲਾਮ ਉਤੇ ਬੋੜਾ ਗਿਆ ਹੈ: ਖਸਮਾਂ ਨੂੰ ਖਾਏ ਚਉਪਟ ਉਹ ਤਾਂ ਲਾਮ ਤੇ ਜਾਣ ਤੇ ਭੀ ਮਾੜਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੇ ਉਸ ਦੇ ਜੀਵਨ ਸਾਥੀ ਨੂੰ ਵਿਛੋੜਿਆ ਹੈ । ਪਰ ਇਹ ਤਾਂ ਇੱਕ ਟਾਲੂ ਤੇ ਬੇਵਸੀ ਦਾ ਬਹਾਨਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ:—

ਇੱਕ ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਾਂ ਆਪਣੇ ਸਹੁਰੇ ਅੱਗੇ,

ਪੁੱਤ ਕਿਹੜੀ ਗਲੇ ਨੌਕਰ ਟੋਰਿਆ ਵੇ ਹੇ ।

ਆ ਜਾ ਬਹਿ ਜਾ ਨੂੰਹੇ ਲੈ ਲਾ ਰਾਜ ਮੇਰਾ ।

ਪੁੱਤ ਤਖਤ ਹਜ਼ਾਰੇ ਚਉਪਟ ਖੇਡਦਾ ਵੇ ਹੇ ।

ਇੱਕ ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਾਂ ਆਪਣੀ ਸੱਸ ਅੱਗੇ ।

ਪੁੱਤ ਕਿਹੜੀ ਗਲੇ ਨੌਕਰ ਟੋਰਿਆ ਵੇ ਹੇ ।

ਆ ਜਾ ਬਹਿ ਜਾ ਨੂੰਹੇ ਲੈ ਲੈ ਲਾਲ ਨੀ ਪੀਹੜਾ,

ਪੁੱਤ ਤਖਤ ਹਜ਼ਾਰੇ ਚਉਪਟ ਖੇਡਦਾ ਵੇ ਹੇ ।

ਯਕੀਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਇੱਕ ਦਿਨ ਉਸ ਦਾ ਜੀਵਨ-ਸਾਥੀ ਆਵੇਗਾ । ਮਨ ਪਰਚਾਵੇ ਲਈ ਸੁੰਦਰ ਖਿਆਲਾਂ ਦੀ ਕਲਪਨਾ ਦੇ ਪੰਛੀ ਉਡਾਏ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਉਸ ਦਿਨ ਘਰ ਬਾਰ ਸਵਾਰਿਆ ਤੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਸਿੰਗਾਰਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ—

ਉੱਚੀ ਤਾਂ ਟਾਹਲੀ ਤੋਤਾ ਵੇ ਬੈਠਾ ਸਿੰਘਾ,

ਕੇਹੜੀ ਵੇ ਬੋਲੀ ਬੋਲੇ ਵੇ ਹੇ ।

ਉਡਿਆ ਵੇ ਲੋਕਾ, ਖੰਭ ਸਵਾਰੇ ।

ਰਸ ਭਿੰਨੜੀ ਬੋਲੀ ਬੋਲੇ ਵੇ ਹੇ ।

ਬਾਗੀ ਵੇ ਬਰਸੀ ਖੱਟ ਘਰ ਆਏ

ਕਾਹੇ ਦੀ ਕਰਾਂ ਰਸੋਈ ਵੇ ਹੇ ।

ਰਸੋਈ ਵਿੱਚ ਚਿੱਟੇ-ਚਿੱਟੇ ਚਾਵਲ,

ਗਾਈ ਤੇ ਮੱਝੀ ਦਾ ਸਿੰਘਾ ਦੁਧ ਵੇ ਹੇ ।

ਬਾਗੀ ਦੇ ਵਰਸੀ ਖੱਟ ਘਰ ਆਏ ।

ਕਾਹੇ ਦਾ ਵੇਸ ਲਵਾਨੀਆਂ ਵੇ ਹੇ ।

ਹਰਾ ਹਰਾ ਵੇ ਪੀਲਾ ਦੁਪੱਟਾ,

ਦਰਿਆਈ ਸਿੰਘਾ ਵੇ ਪੀਲਾ ਦੁਪੱਟਾ,
ਨਰਮੇ ਦਾ ਵੇਸ ਲਵਾਨੀਆ ਵੇ ਹੇ ।
ਚਿੱਟੀ-ਚਿੱਟੀ ਰੂੰ ਦਾ ਸੂਤਰ ਕੱਤਿਆ,
ਨਵਾਰ ਦਾ ਪਲੰਘ ਲਵਾਨੀਆ ਵੇ ਹੇ ।

ਅਜੇਹੇ ਗੀਤਾਂ ਦੀ ਧੁਨ ਵਿੱਚ ਚੰਦ ਦੇ ਚੜ੍ਹਨ ਦਾ ਸਮਾਂ ਨੇੜੇ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸ ਪ੍ਰਥਾਏ ਨਵੀਂ ਵਾਕ-ਰਚਨਾ ਉਤਰਨ ਲਗ ਪੈਂਦੀ ਹੈ ।

‘ਵੇ ਚੜ੍ਹ ਚੰਦਾ ਆਇਆ

ਜਾਈਆ ਬੈਠੀਆਂ ਭੁੱਖੀਆਂ ਕਿਉਂ ਚਿਰ ਲਾਇਆ ।

ਜੇ ਵਰਤ ਤੀਜ ਦਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਚੰਦ ਪਹਿਲਾਂ ਚੜ੍ਹ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਜੇ ਤੀਜ ਤੇ ਚੌਥ ਇਕੱਠੀਆਂ ਹੋਣ ਚੰਨ ਪਛੜ ਕੇ ਚੜ੍ਹਦਾ ਹੈ । ਅੱਜ ਕਲ੍ਹ ਦੇ ਵਿਗਿਆਨੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਇਹ ਪੁਰਾਤਨ ਕਾਲ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਤੋਂ ਚਲੀ ਆਉਂਦੀ ਚੰਦਰਮਾ ਦੀ ਪੂਜਾ ਹੈ । ਧਰਮਾਂ ਦੇ ਹੁਪਸਾਨ ਹੋਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਲੋਕ ਚੰਦ-ਤਾਰੇ, ਸੂਰਜ, ਦਰਿਆਵਾਂ, ਅੱਗ, ਧਰਤੀ ਦੀ ਹੀ ਪੂਜਾ ਕਰਿਆ ਕਰਦੇ ਸੀ, ਇਹ ਚੰਦ ਨੂੰ ਅਰਘ ਦੇਣਾ ਉਸ ਵੇਲੇ ਦੀ ਰੀਤ ਹੈ । ਦਿਨ ਦੇ ਤੀਜੇ ਪਹਿਰ ਇੱਕ ਵਿਚਕਾਰਲੀ ਰਸਮ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਕਰੂਏ ਵਟਾਉਣ ਦੀ ਮਿੱਟੀ ਦੇ ਕੁੱਜੇ ਠੂਠੀਆਂ ਵਿੱਚ ਖੰਮਣੀਆਂ ਨਾਲ ਸਿੰਗਾਰੀਆਂ ਘਰੋਗੀ ਚੀਜ਼ਾਂ, ਠੂਠੀਆਂ ਗੁੜ, ਚੌਲ, ਗੁਆਰੇ ਦੀਆਂ ਫਲੀਆਂ, ਚਿੱਭੜ ਕੋਈ ਵੀ ਫਲ, ਘਰੋਗੀ ਕਪਾਹਾਂ ਵਿੱਚ ਹੋਇਆ ਖੀਰਾ, ਮਤੀਰਾ, ਕਰੇਲਾ ਜਾਂ ਕੇਲਾ ਉਤੇ ਰਖਕੇ ਆਪਣੀ ਸੱਸ ਨੂੰ ਭੇਟਾ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਸੱਸ ਸੁਹਾਗਣ ਹੋਣ ਦੀ ਅਸੀਰਵਾਦ ਦਿੰਦੀ ਹੈ । ਕਰੂਏ, ਭਰਾਵਾਂ ਦੀਆਂ ਭੈਣਾਂ ਦੀ ਭੇਟਾ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ;

ਲੈ ਭਾਈਆਂ ਦੀ ਭੈਣ ਕਰਵੜਾ,

ਲੈ ਸਰਬ ਸੁਹਾਗਣ ਕਰਵੜਾ,

ਕਰਵੜਾ ਵਟਾਇਆ, ਜੀਵੰਦਾ ਝੋਲੀ ਪਾਇਆ,

ਕੱਤੀ ਨਾ ਅਟੇਰੀ ਨਾ, ਘੁੰਮ ਚਰਖੜਾ ਫੇਰੀ ਨਾ,

ਬਾਹਰ ਪੈਰ ਪਾਈ ਨਾ, ਸੁੱਤੇ ਨੂੰ ਜਗਾਈ ਨਾ ।

ਭੁੱਗੇ ਦਾ ਵਰਤ

ਦੂਜਾ ਮਹਾਨ ਵਰਤ ਪੋਹ ਦੇ ਮਹੀਨੇ ਭੁੱਗੇ ਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ਪੋਹ ਮਹੀਨੇ ਤਿਲਾਂ ਵਿੱਚ ਗੁੜ ਪਾ ਪਾ ਕੁੱਟ ਕੇ ਪਿੰਨੀਆਂ ਬਣਾਈਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ । ਇਹ ਪਿੰਨੀਆਂ ਸੰਧਾਰੇ ਨਾਲ ਕੁੜੀਆਂ ਨੂੰ ਸੁਹਾਗੀ ਭੇਜੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਨਿਆਣੇ ਸਿਆਣੇ ਆਪ ਵੀ ਰਲ ਮਿਲ ਕੇ ਖਾਂਦੇ ਹਨ । ਸਿਆਲ ਵਿੱਚ ਤਿਲ ਕਿਸੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਭੀ ਖਾਣੇ ਸੇਹਤ ਲਈ ਲਾਭਵੰਦੇ ਹੀ ਮੰਨੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਸਿਆਲ ਦੇ ਛੋਟੇ ਦਿਨ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸ਼ਗਨ ਨਿਮਿੱਤਿਆ ਨਾ ਹੋਣ ਕਾਰਨ ਵਰਤ ਸਭੇ ਕੁੜੀਆਂ ਹੀ ਰਖ ਲੈਂਦੀਆਂ ਹਨ । ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਇਹ ਵਰਤ ਵੀਰਾਂ ਲਈ ਚੰਗਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ।

ਇਹ ਹਨ ਉਹ ਤਿਥਾਂ ਤੇ ਤਿਉਹਾਰ ਜਿਹੜੇ ਪਿੰਡ ਦੇ ਸਧਾਰਨ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਸਾਦੀ-ਮੁਰਾਦੀ ਜਿੰਦਗੀ ਦੇ ਖਾਕੇ ਵਿੱਚ ਆਪਣੇ ਵੰਨ-ਸੁਵੰਨੇ ਰੰਗ ਭਰ ਕੇ ਮੇਰੇ ਪਿੰਡ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਜਿੰਦਗੀ ਨੂੰ ਸੁਆਦੀ ਬਣਾਉਣ ਦਾ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਹਨ ।

ਘਰ ਵਾਲੇ ਦੀਆਂ ਭੈਣਾਂ, ਵਹੁਟੀ ਦੀਆਂ ਨਣਦਾਂ ਵਿੱਚ ਕੁਝ ਚਖਾ ਮੁੱਖੀ ਭੀ ਚਲਦੀ ਹੈ । ਕਰੂਏ ਦਾ ਸੰਧਾਰਾ ਲੈ ਕੇ ਆਏ ਭਾਈ ਨੂੰ ਜੇ ਨਵ-ਵਿਆਹਤਾ ਉਡੀਕਦੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸ ਦੀ ਨਣਦ ਕਟਾਖਸਾ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਕਸਰ ਨਹੀਂ ਛੱਡਦੀ । ਉਸ ਦੇ ਬੋਤੇ ਲਈ ਆਖਦੀ ਹੈ : 'ਤੇਰੇ ਬੋਤੇ ਨੂੰ ਤੂੜੀ ਤੇ ਤੇਰੇ ਭਰਾ ਨੂੰ ਸੁੱਕੀ ਸ਼ੱਕਰ ਪਾਵਾਂਗੀ ।

'ਤੇਰੇ ਵੀਰ ਨੂੰ ਤੂੜੀ ਦੀ ਪੰਡ ਪਾਵਾਂ ਖੁਰਲੀ ਤੇ ਬੰਨ ਭਾਬੀਏ ।
ਉਸ ਨੂੰ ਅੱਗੋਂ ਜਵਾਬ ਸੁਣਨਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ :

'ਤੇਨੂੰ ਪਾਵਾਂਗੀ ਸ਼ੱਕਰ ਦੇ ਰੋੜੇ, ਤੇ ਵੀਰ ਨੂੰ ਖੁਆਵਾਂ ਮੱਖਣੀ ।

ਵੀਰ ਨੂੰ ਪਰੌਠੇ ਜੌੜੇ, ਤੇਨੂੰ ਦੇਉ ਸੁੱਕੀ ਚਟਣੀ ।

ਨਣਦ ਫਿਰ ਤਾਹਨਾ ਮਾਰਦੀ ਹੈ :

'ਜਿਵੇਂ ਤੁਰਦਾ ਬਾਗੜੀ ਬੋਤਾ, ਨੀ ਲੰਮੇ ਗੋਡੇ ਤੇਰੇ ਵੀਰ ਦੇ ।

ਭੈਣ ਦਾ ਜਵਾਬ ਹੁੰਦਾ ਹੈ :

'ਨਾ ਕਰ ਟਿੱਚਰਾਂ ਕੁਪੱਤੀਏ ਨਣਦੇ, ਨੀ ਲੰਮੇ ਗੋਡੇ ਤੇਰੇ ਵੀਰ ਦੇ ।

ਭੈਣ ਦਾ ਜਵਾਬ ਹੁੰਦਾ ਹੈ :

'ਨਾ ਕੱਦ ਘੁੰਤਰਾਂ ਕੁਪੱਤੀਏ ਨਣਦੇ, ਵੀਰ ਮੇਰਾ ਪੱਟ ਦਾ ਲੱਛਾ ।

ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵੀਰ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਇਹ ਦਿਨ ਬੜੇ ਦਰਦਨਾਕ ਦੁਖਾਂ ਭਰੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਤੋਂ ਸੱਖਣੇ ਉਦਾਸੀ ਤੇ ਨਿਰਾਸ਼ਾ ਭਰੇ ।

ਰੱਬਾ ਦਿੱਤਾ ਨਾ ਵੀਰ ਇੱਕ ਮੈਨੂੰ ਭੈਣ ਕੋਲ ਆਵੇ ਸੱਜ ਕੇ ।

ਵੀਰ ਚਲਕੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਆਏ ਭੈਣਾਂ ਵਡ ਭਾਗਣੀਆਂ

ਇਉਂ ਦੁੱਖਾਂ ਸੁੱਖਾਂ ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਤੇ ਗ਼ਮੀਆਂ ਦੇ ਬਿਆਨਾਂ ਅਤੇ ਚੋਹਲ ਤੇ ਚੁਟਕੀਆਂ ਦੇ ਮਹਾਉਲ ਵਿੱਚ ਇਹ ਵਰਤ ਲੰਘ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਦੂਜੇ ਦੀ ਉਡੀਕ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ਅੰਤਰ ਭਾਵਨਾ ਦੀ ਜੋਤੀ ਜਗਦੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ ।

ਗੁਰਪੁਰਬ

ਗੁਰਪੁਰਬ ਮਨਾਉਣੇ ਮੇਰੇ ਪਿੰਡ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਖਾਸ ਕਰ ਸੰਗਤ ਦਾ ਇੱਕ ਸੁਭ ਉਤਮ ਹੈ । ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਚਾਅ ਅਤੇ ਉਤਸ਼ਾਹ ਨਾਲ ਮਨਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਕੱਤੇ ਦੀ ਪੂਰਨਮਾਸ਼ੀ ਨੂੰ ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਅਖੰਡ ਪਾਠ ਕਰਕੇ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦਾ ਗੁਰਪੁਰਬ ਮਨਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਅਖੰਡ ਪਾਠ ਲਈ ਸਮੱਗਰੀ ਹਰ ਘਰ ਵਿਚੋਂ, ਜਿੰਨੀ-ਜਿੰਨੀ ਸਰਦੀ ਪੁੱਜਦੀ ਕੋਈ ਦੇ ਸਕੇ ਖੁਦ ਪਹੁੰਚਾਈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ਸਵਾ ਸੇਰ ਸੀਧੇ ਵਾਲੀ ਦੇਗ ਦਿੱਤੇ ਬਿਨਾਂ ਤਾਂ ਕੋਈ ਘਰ ਹੀ ਭਾਵੇਂ ਰਹਿ ਜਾਂਦਾ ਹੋਵੇ । ਭੋਗ ਵੇਲੇ ਹਰ ਘਰ ਦਾਣਿਆਂ ਦੀ ਪਰਾਤ,

ਬਾਟੀ ਜਾਂ ਬਾਲੀ ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਮੱਥਾ ਟੇਕਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਸਮਝਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਪੂਰਨਮਾਸੀ ਦੀ ਰਾਤ ਨੂੰ ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਦੇ ਬਨੇਰਿਆਂ ਅਤੇ ਕਈ ਵੱਡੇ ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਘਰਾਂ ਉਤੇ ਵੀ ਦੀਵੇ ਜਗਾਏ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਕਿਉਂਕਿ ਪੂਰਨਮਾਸੀ ਦੀਵਾਲੀ ਪਿਛੋਂ ਛੇਤੀ ਹੀ ਆ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਇਸ ਦਿਨ ਦੀਵੇ ਭੀ ਬਾਲੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਇਸ ਲਈ ਛੋਟੇ-ਛੋਟੇ ਬੱਚੇ ਤੇ ਪੁਰਾਣੇ ਬੁੱਢੇ ਬੁੜੀਆਂ ਇਸ ਗੁਰਪੁਰਬ ਨੂੰ ਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਦੀਵਾਲੀ ਦਾ ਖਿਤਾਬ ਵੀ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ।

ਪੋਹ-ਸੁਦੀ ਸਤਮੀ ਦੇ ਦਿਹਾੜੇ ਏਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦਾ ਗੁਰਪੁਰਬ ਮਨਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਮੇਰੇ ਪਿੰਡ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਚਾਰਕ ਨਾ ਕੋਈ ਬਾਹਰੋਂ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਨਾ ਕੋਈ ਪਿੰਡ ਵਿੱਚ ਉਪਜਿਆ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਪਿੰਡ ਦਾ ਸ਼ਬਦੀ ਜਥਾ ਹੀ ਸਭੋ ਕੁਝ ਸਤਕਾਰ ਪਿਆਰ ਨਾਲਕਰਦਾ ਹੈ । ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਪੁਰਬ ਉਤੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ ਕੁਝ ਪੁਰਾਣੀਆਂਕਵਿਤਾਵਾਂ ਗਾਈਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ । ਜਿਵੇਂ :—

ਬੇਰੀ ਹੇਠ ਬੈਠੇ ਗੁਰੂ ਬੇਰੀ ਵੀ ਨਿਹਾਲ ਹੋਈ,
ਗੀਠੇ ਵਲ ਡਿੱਠਾ ਗੀਠਾ ਮਿੱਠਾ ਹੋਏ ਜਾਂਵਦਾ ।
ਅੰਬ ਤੇ ਅਨਾਰ ਮਰਦਾਨਾ ਤੋੜ ਖਾਵਦਾ ।

ਅਕਾਂ ਦੀਆਂ ਕਕੜੀਆਂ ਦੇਖ ਕੇ ਨਿਹਾਲ ਹੋਈਆਂ ਹਨ ।
ਦਸਮੇਸ ਪੁਰਬ ਉਤੇ ਇਹੋ ਜਿਹੇ ਕਬਿੱਤ ਵੀ ਪੜ੍ਹੇਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਗੁਰੂ ਦੀ ਜੇ ਲੋੜ ਹੋਵੇ ਗੁਰੂ ਵੀ ਅਜੇਹਾ ਹੋਵੇ, ਜੈਸਾ ਦਸਮੇਸ ਮਾਤਾ ਗੁਜਰੀ ਦਾ ਲਾਲ ਜੋ ਵਾਰ ਪ੍ਰਵਾਰ ਚਾਰੇ ਬੱਚਿਆਂ ਕੁਹਾਏ ਦੇਵੇ ਦੇਸ ਕੌਮ ਉਤੋਂ ਕੁਰਬਾਨ ਬਾਲ ਜੀ ।

ਜਾਂ 'ਜੇ ਨਾ ਹੋਤੇ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸੁੰਨਤ ਹੋਤੀ ਸਭ ਕੀ ।' ਆਦਿ ਪੁਰਾਣੇ ਜਮਾਨੇ ਦੇ ਕਵੀਆਂ ਦੇ ਬੈਂਤ ਤੇ ਛੰਦ ਸੁਭਾ-ਸ਼ਾਮ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਕੀਰਤਨ ਪਿਛੋਂ ਗਾ ਕੇ ਗੁਰੂ ਕਿਆਂ ਦੀਆਂ ਯਾਦਾਂ ਮਨ ਲੈਂਦੇ ਹਨ ।

ਤੀਜਾ ਗੁਰਪੁਰਬ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਦੀ ਸ਼ਹੀਦੀ ਦਾ ਮਨਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਇਸ ਦਿਨ ਚੰਦੂ ਦੀ ਨੂੰਹ ਦਾ ਵਿਰਲਾਪ, ਕਿ ਕਿਵੇਂ ਉਸ ਦੇ ਸਹੁਰੇ, ਪਾਪੀ ਚੰਦੂ ਨੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਕਸ਼ਟ ਦਿਵਾਏ, ਤੱਤੀਆਂ ਰੇਤਾਂ ਸਿਰ ਵਿੱਚ ਪਵਾਈਆਂ ਉਬਲਦੀਆਂ ਦੇਗਾਂ ਵਿੱਚ ਉਬਾਲੇ ਅਤੇ ਉਸ ਦੀ ਨੂੰਹ ਨੇ ਕਿਵੇਂ ਬੁਰਾ ਮਨਾਇਆ ? ਦਿਲੀ ਦਰਵਤਾ ਨਾਲ ਸੁਣਾਏ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਗੁਰਪੁਰਬ ਦੇ ਦਿਨਾਂ ਵਿੱਚ ਪਿੰਡ ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਕਿਸਮ ਦੀ ਅਜੇਹੀ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਹੋਣ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਜਿਹੜੀ ਕਿਸੇ ਦਾ ਦਿਲ ਦੁਖਾਵੇ ਆਪਣੇ ਵੱਲੋਂ ਇਹ ਦਿਹਾੜੇ ਪੂਰਨ ਸੁਖ ਸ਼ਾਂਤੀ ਦੇ ਲੰਘਾਉਣ ਦੀ ਕੋਈ ਕਸਰ ਬਾਕੀ ਨਹੀਂ ਛੱਡੀ ਜਾਂਦੀ । ਮੇਰੇ ਛੋਟੇ ਜਿਹੇ ਪਿੰਡ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਢੋਅ-ਮੇਲ ਤੇ ਦੀਵਾਨ ਜਿੰਨੇ ਕੁ ਭੀ ਹੁੰਦੇ ਹਨ । ਉਹ ਹੋਰਨਾਂ ਨਾਲੋਂ ਪਿਛੇ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਕਈਆਂ ਨਾਲੋਂ ਚੰਗੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ—ਜੈਸਾ ਵਿਤ ਹੋਇ ਤੈਸੇ ਵਰਤੋਂ ਆਪਣਾ ਬਲ ਨਹੀਂ ਹਾਰੇ' । ਦਾ ਵਰਤਾਰਾ ਵਾਹਵਾ ਵਰਤਦਾ ਹੈ ।

ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦੇ ਤਿਉਹਾਰ

ਮੇਰੇ ਪਿੰਡ ਵਿੱਚ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦੇ ਭਾਵੇਂ ਦਸ ਕੁ ਘਰ ਹਨ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮੁਸਲਮਾਨ

ਮਜ਼ਹਬ ਦੀਆਂ ਗਹਿਰਾਈਆਂ ਬਾਰੇ ਬਹੁਤਾ ਪਤਾ ਨਹੀਂ । ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਪੀਰਾਂ-ਫਕੀਰਾਂ ਨੂੰ ਮੰਨਣ ਵਾਲੇ ਵੀ ਹਨ, ਪੱਕੇ 'ਦੀਨੀ' ਮੇਮਨ ਵੀ । ਪੀਰਾਂ-ਫਕੀਰਾਂ ਨੂੰ ਮੰਨਣ ਲਈ ਮਲੇਰ ਕੋਟਲੇ ਦਾ ਹੇਦਰ ਸ਼ੇਖ, ਜਗਰਾਵਾਂ ਦਾ ਮੋਹਕਮ ਦੀਨ ਆਸ ਪਾਸ ਨਵੇਂ ਬਣੇ ਪੀਰਖਾਨਿਆਂ ਨੂੰ ਭੀ ਮੰਨਿਆਂ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਜਿਥੇ ਮਜ਼ਾਉਰਾ ਨੇ ਹਰੇ ਝੰਡੇ ਲਾ ਕੇ ਮਸ਼ਹੂਰੀ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਹੋਵੇ ਕਿ ਇਹ ਪੀਰ ਬੜੇ ਮੁਅਜਜ਼ਿਆਂ (ਕਰਾਮਾਤਾਂ) ਦਾ ਮਾਲਕ ਹੈ, ਲੋਕ ਉਧਰੇ ਵਹੀਰਾਂ ਪਾ ਦਿੰਦੇ ਹਨ । ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਥਾਨਕ ਪੀਰਾਂ ਨੂੰ ਮੰਨਣ ਵਾਲੇ ਬਹੁਤੇ ਪ੍ਰੇਮੀ ਸਧਾਰਨ ਕਿਸਮ, ਦੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ । ਦੇਖਣ ਨੂੰ ਪੇਂਡੂ ਹਿੰਦੂ ਜਿਹੇ ਪਰ ਅੰਦਰੋਂ ਬੇਮਜ਼ਹਬੇ ਯਾਨੀ ਪੱਕੇ ਸੈਕੂਲਰ । ਮੇਰੇ ਪਿੰਡ ਦੇ ਸੁੰਦਰ ਭਰਾਈ ਨੇ, ਧੌਕਲ ਵਾਲੇ ਪੀਰ ਦੀ ਕਾਫੀ 'ਸੰਗਤ' ਬਣਾ ਲਈ ਸੀ । ਉਹ ਜੁੰਮੇਰਾਤ ਰੋਟ ਪਕਾਉਂਦਾ, ਛੋਲਿਆਂ ਵਾਲੇ ਛਣਕਦੇ ਚਿਮਟੇ ਨਾਲ ਧਮਾਲਾਂ ਪਾਉਂਦਾ ਸਿਰ ਹਿਲਾਉਂਦਾ ਫਰਾਟੇਦਾਰ ਫੂਕਾਂ ਮਾਰਦਾ । ਨਗਾਰੇ ਦੇ ਸ਼ਰਧਾਲੂਆਂ ਨੂੰ ਪੂਰੀਆਂ ਰਸਮਾਂ ਨਾਲ ਸੰਗ ਲੈ ਕੇ ਜਾਂਦਾ ਸੀ । ਜਿਸ ਵਰ੍ਹੇ ਇਹ ਯਾਤਰਾ ਨਾ ਹੋ ਸਕੇ ਉਸ ਵਰ੍ਹੇ ਪਿੰਡ ਵਿੱਚ ਹੀ ਉਤਸਵ ਰਚ ਲੈਂਦਾ ਸੀ । ਧਰਤੀ ਲਿਪਕੇ ਗੋਹਿਆਂ ਦੀ ਅੱਗ ਨਾਲ ਤਪਾ ਕੇ, ਉਸ ਉਤੇ ਗੁੜ ਦਾ ਮਿੱਠਾ ਰੋਟ ਘੱਟੋ-ਘੱਟ ਦੋ ਉਂਗਲ ਮੋਟੇ ਬਰ ਵਾਲਾ ਪਕਾਉਂਦਾ । ਫਿਰ ਦੰਦਲ ਦਾਤੀ ਨਾਲ ਰੋਟ ਨੂੰ ਵੱਢ ਕੇ ਛੋਟੇ ਛੋਟੇ ਟੁਕੜੇ ਕਰਕੇ ਘਰੋਂ ਘਰੀਂ ਵੰਡਿਆ ਜਾਂਦਾ । ਲਾਲਾਂ ਵਾਲੇ ਦੇ ਗੀਤ ਗਾ ਕੇ ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਉਸ ਤੋਂ ਪੁੱਤਰਾਂ (ਲਾਲਾਂ) ਦੀ ਦਾਤ ਮੰਗਦੇ ਹਨ । ਬਾਝ ਪਰਿਵਾਰ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਬੱਚੇ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ, ਨਿਰਸੰਤਾਨ ਹੋਣ ਕਾਰਨ, ਉਹ ਵਧੇਰੇ ਸ਼ਰਧਾ ਨਾਲ ਇਸ ਯੱਗ ਵਿੱਚ ਸ਼ਰਧਾ ਨਾਲ ਸ਼ਾਮਿਲ ਹੋਣਾ ਆਪਣਾ ਫਰਜ਼ ਸਮਝਦੇ ਹਨ ।

ਮਲੇਰ ਕੋਟਲੇ ਦਾ ਹੇਦਰ ਸ਼ੇਖ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਏਸ ਇਲਾਕੇ ਦਾ ਲੋਕਪ੍ਰਿਯ ਪੀਰ ਹੈ । ਇਥੇ ਲੋਕੀਂ ਹਰ ਇਕਾਦਸ਼ੀ ਨੂੰ ਧਾ ਕੇ ਪੁੱਜਦੇ ਹਨ । ਹਾੜ੍ਹ ਮਹੀਨੇ ਨਿਮਾਣੀ ਇਕਾਦਸ਼ੀ ਨੂੰ ਵੱਡਾ ਜੋੜ ਮੇਲ ਜੁੜਦਾ ਹੈ । ਪ੍ਰੇਮੀ ਸੈਂਕੜੇ ਬੱਕਰੇ ਇਸ ਦਿਨ ਪੀਰ ਨੂੰ ਚੜਾਉਂਦੇ ਹਨ । ਇਨ੍ਹਾਂ ਆਪੇ ਸਿਰਜੇ ਪੀਰਾਂ ਫਕੀਰਾਂ ਨੇ ਭੋਲੇ ਭਾਲੇ ਲੋਕ ਭੰਬਲਭੂਸੇ ਪਾ ਰੱਖੇ ਹਨ । ਪਿੰਡ ਦੇ ਤਕੀਏ ਵਾਲੇ ਸਾਈਂ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ, ਸਖੀ ਸਰਵਰ ਤੱਕ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਲਈ ਸਭ ਪੀਰ ਰੱਬੀ ਰੂਪ ਹਨ । ਕਹਿੰਦੇ ਜਗਰਾਵਾਲੇ ਮੋਹਕਮ ਦੀਨ ਨੇ ਇੱਕ ਉਠਣੀ (ਬੋਤੀ) ਸਿਖਾਈ ਹੋਈ ਸੀ । ਸਿਖਾਈ ਹੋਈ ਬੋਤੀ ਪਿੰਡ ਦੇ ਘਰਾਂ ਅਗਿਉਂ ਦੀ ਲੰਘ ਕੇ ਪੀਰ ਲਈ ਗਜ਼ਾ ਮੰਗ ਕੇ ਲਿਆਉਂਦੀ । ਬੋਤੀ ਦੇ ਗਲੇ ਨੂੰ ਦੋ ਡੋਲੂ ਬੰਨ੍ਹੇ ਜਾਂਦੇ, ਲੋਕ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਭੋਜਨ ਪਾਈ ਜਾਂਦੇ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਡੋਲੂਆਂ ਵਿਚਲਾ ਭੋਜਨ ਹੀ ਪੀਰ ਖਾਂਦਾ ਹੁੰਦਾ । ਬੋਤੀ ਦਾ ਇਉਂ ਕਰਨਾ ਲੋਕਾਂ ਵਿੱਚ ਪੀਰ ਦੀ ਪ੍ਰਤੱਖ ਕਰਾਮਾਤ ਮੰਨੀ ਜਾਂਦੀ ਸੀ । ਉਸ ਪੀਰ ਦੀ ਯਾਦ ਵਿੱਚ ਰੋਸ਼ਨੀ ਨੂੰ ਬੇਹਤਾਸ਼ਾ ਖਲਕਤ ਜੁੜਦੀ ਹੈ । ਮੇਰੇ ਪਿੰਡੋਂ ਭੀ ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । 1947 ਪਿਛੋਂ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦੇ ਚਲੇ ਜਾਣ ਤੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪੀਰਾਂ ਦੇ 'ਮਜ਼ਾਵਰ' (ਚੇਲੇ) ਸਗੋਂ ਵੱਧ ਗਏ ਹਨ । ਜਿਥੇ ਕੋਈ ਨਾ ਕੋਈ ਵੇਹਲੜ ਮੁਖੀਆ ਬਣ ਕੇ ਇੱਕ ਕਬਰ ਬਣਾ ਕੇ ਗੁਜਰਾਨ, ਵਾਹਵਾ ਸੰਖ ਨਾਲ ਚਲਾ

ਲੈਂਦਾ ਹੈ । ਪੱਕੇ 'ਦੀਨੀ' ਮੁਸਲਮਾਨ, ਇਉਂ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ, ਉਹ ਅੱਲਾਂ ਤੇ ਰਸੂਲ ਨੂੰ ਮੰਨਦੇ ਹਨ । ਈਦਾਂ ਮਨਾਉਂਦੇ ਹਨ ਈਦ-ਉਲ-ਫਿਤਰ ਤੇ ਈਦ ਉਲ ਅਜਹਾ ਜਾਂ ਬਕਰੀਦ ਬਾਰੇ ਪੱਕੀ ਤਰਾਂ ਅਤਾ ਪਤਾ ਰਖਦੇ ਹਨ ।

ਮਹੀਨਾ ਭਰ ਦੇ ਰੋਜ਼ਿਆਂ ਪਿਛੋਂ (ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਰਮਜ਼ਾਨ ਦਾ ਮਹੀਨਾ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ) ਪਹਿਲਾਂ ਈਦ ਮਨਾਈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ਇਹ ਵੱਡੀ ਈਦ ਹੈ । ਹਰ ਮੁਸਲਮਾਨ ਲਈ ਰੋਜ਼ੇ ਰੱਖਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਇਸ ਲਈ ਇਹ ਮਹੀਨਾ ਪਵਿੱਤਰ ਸਮਝਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਹਰ ਮੁਸਲਮਾਨ ਨੂੰ ਰੋਜ਼ੇ ਰੱਖ ਕੇ ਪਵਿੱਤਰ ਹੋਣ ਦਾ ਸੰਦੇਸ਼ ਹੈ । ਦਸਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਏਸ ਮਹੀਨੇ ਮੁਹੰਮਦ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਖੁਦਾ ਵੱਲੋਂ 'ਕੁਰਾਨ' ਉਤਰੀ ਸੀ । ਜੇ ਕਿਸੇ ਨੇ ਆਪਣੀ ਕਮਾਈ ਵਿਚੋਂ ਜਕਾਤ (ਆਮਦਨ ਦਾ ਚਾਲੀਵਾਂ ਹਿੱਸਾ) ਨਾ ਦਿੱਤਾ ਹੋਵੇ । ਉਸ ਨੂੰ ਇਸ ਈਦ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ, ਪਵਿੱਤ੍ਰ ਹੋਣ ਲਈ ਇਹ 'ਦਸਵੰਧ' ਦੇਣੀ ਲਾਜ਼ਮੀ ਹੈ ।

ਦੂਜੀ ਈਦ (ਈਦ ਉਲਜਹਾ) ਕੁਰਬਾਨੀ ਦਾ ਤਿਉਹਾਰ ਜਾਂ ਬਕਰੀਦ ਹੈ । ਜਿਸ ਈਦ ਨੂੰ ਹਰ ਮੁਸਲਮਾਨ ਪ੍ਰਤੀ ਹੁਕਮ ਹੈ । ਉਹ ਈਦ ਵੇਲੇ ਮੱਕੇ ਦਾ ਹੱਜ ਕਰੇ । ਇਸ ਈਦ ਵਾਲੇ ਦਿਨ ਹਰ ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਬੱਕਰਿਆਂ, ਦੁੱਬਿਆਂ ਦੇ ਭੇਡਾਂ ਜਿਹੇ ਜਾਨਵਰਾਂ ਦੀ ਕੁਰਬਾਨੀ ਦੇਣ ਦੀ ਗੀਤ ਹੈ । ਉਠ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਬੈਲਾਂ, ਗਾਦੀਆਂ, ਭੇਡਾਂ, ਬੱਕਰੀਆਂ ਖਾਸ ਕਰ ਦੁੱਬੇ ਕੁਰਬਾਨੀ ਲਈ ਉਚੇਰੇ ਤੌਰ ਤੇ ਪਾਲੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਇਸ ਦਿਨ ਹਲਾਲ ਕੀਤੇ ਜਾਨਵਰਾਂ ਦਾ ਮਾਸ ਦੇ ਟੁਕੜਿਆਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦਿ ਦੇ ਤੌਰ ਤੇ ਵੰਡਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਇਸ ਕੁਰਬਾਨੀ ਵਾਲੀ ਈਦ ਦੇ ਪਿਛੋਕੜ ਵਿੱਚ ਕਹਾਣੀ ਹੈ; ਅਖੇ: ਇਬਰਾਹੀਮ ਨੂੰ ਖੁਦਾ ਦਾ ਹੁਕਮ ਹੋਇਆ ਕਿ ਉਹ ਆਪਣੇ ਪੁੱਤਰ ਦੀ ਕੁਰਬਾਨੀ ਦੇਵੇ । ਇਬਰਾਹੀਮ ਲਈ ਇਹ ਇਮਤਿਹਾਨ ਐਥਾ ਸੀ-ਪਰ ਅੱਖਾਂ ਦੇ ਪੱਟੀ ਬੰਨ੍ਹ ਕੇ ਪੁੱਤਰ ਨੂੰ ਹਲਾਲ ਕਰਨ ਲਗਾ ਤਾਂ ਉਸ ਦੀ ਥਾਂ ਖੁਦਾ ਨੇ ਦੁੱਬਾ ਭੇਜ ਕੇ, ਇਬਰਾਹੀਮ ਦਾ ਪੁੱਤਰ ਬਚਾ ਦਿੱਤਾ ।

ਉਸ ਵੇਲੇ ਤੋਂ ਇਹ ਕੁਰਬਾਨੀ ਦੇਣੀ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਈ । ਕੁਰਬਾਨੀ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਜਾਨਵਰ ਦਾ ਅੰਗ ਭੰਗ ਨਾ ਹੋਵੇ । ਉਹ ਸਿੰਛਾ ਸਮੇਤ ਹੋਵੇ, ਉਸ ਦੀਆਂ ਲੱਤਾਂ-ਬਾਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕੁਝ ਟੁੱਟਿਆਂ ਨਾ ਹੋਵੇ, ਅੱਖੋਂ ਕਾਣਾ ਅਤੇ ਲੱਤੋਂ ਲੁੰਝਾਂ ਨਾ ਹੋਵੇ । ਪਹਿਲਾਂ ਇਸ ਕੁਰਬਾਨੀ ਲਈ ਗਊਆਂ ਹੀ ਕੁਰਬਾਨ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਸਨ, ਪਰ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਦਰਜਾ ਦੁੱਬੇ ਦੀ ਕੁਰਬਾਨੀ ਦਾ ਰਿਹਾ ਹੈ । ਅਰਬ ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ 'ਬਕਰਾ' ਗਊਆਂ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਇਸੇ ਤੋਂ ਕਹਿੰਦੇ ਨੇ 'ਬਕਰੀਦ' ਨਾ ਪਿਆ ਹੈ ।

ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਵਿੱਚ ਦੋ ਵੱਡੇ ਫਿਰਕੇ ਹਨ, ਇੱਕ ਸੁੰਨੀ, ਦੂਜਾ ਸੀਆ । ਸੀਆ ਮੁਸਲਮਾਨ 'ਅਲੀ' ਨੂੰ ਭੀ ਖਲੀਫਾ ਮੰਨਦੇ ਹਨ, ਜਿਸ ਦੀ ਯਾਦ ਵਿੱਚ ਉਹ ਤੀਜੀ ਈਦ ਮਨਾਉਂਦੇ ਹਨ । ਮੱਕੇ ਮਦੀਨੇ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਤਲਾ ਹੈ ਉਸ ਦਾ ਨਾਮ 'ਗਦੀਰ' ਹੈ । ਮਾਨਤਾ ਹੈ ਇਸ ਤਲਾ ਦੇ ਕੰਢੇ ਮੁਹੰਮਦ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਅਲੀ ਨੂੰ ਖਲੀਫਾ ਥਾਪਿਆ ਸੀ, ਇਸ ਈਦ ਨੂੰ 'ਮੀਲਾਦ' ਵੀ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਚੰਗੀ ਅਬਾਦੀ ਵਾਲੇ ਨਗਰਾਂ ਤੇ ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਵਿੱਚ ਹਸਨ ਹੁਸੈਨ ਦੇ ਪਿਆਸੇ ਮਰ ਜਾਣ ਤੇ ਸੋਗ ਭਰੇ ਜਲੂਸ-ਤਾਜੀਏ-ਕੱਢੇ ਜਾਂਦੇ

ਹਨ । ਸੁੰਨੀ ਮੁਸਲਮਾਨ ਤਾਜੀਏ ਕੱਢਣ ਦੇ ਵਿਰੋਧੀ ਹਨ । ਉਸ ਕਾਰਨ ਕਈ ਵਾਰ ਸੁੰਨੀਆਂ ਅਤੇ ਸੀਆਂ ਵਿੱਚ ਝਗੜੇ ਵੀ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ।

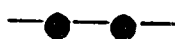
ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਇਹ ਦਿਨ ਕਿਸੇ ਨਾ ਕਿਸੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਮਨਾਉਂਦੇ ਹੀ ਹੁੰਦੇ ਹਨ । ਕਈ ਹੋਰ ਛੋਟੇ ਵੱਡੇ ਤਿਉਹਾਰ ਵੀ ਮਨਾਉਂਦੇ ਹਨ 'ਈਦ ਦੇ ਚੰਨ ਵਾਂਗ ਉਡੀਕ' ਦਾ ਮੁਹਾਵਰਾ ਅਬਾਹੁਰੀ ਰੰਗ ਭਰਦਾ ਹੈ ਜਦੋਂ ਮੁਸਲਮਾਨ ਈਦਾਂ ਚੰਨ ਦਿਸ਼ਟ ਤੋਂ ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਮਨਾਉਂਦੇ, ਰੋਜ਼ੇ ਖੋਲਕੇ ਕੁਝ ਖਾਂਦੇ ਪੀਂਦੇ ਹਨ ।

ਮੇਰੇ ਪਿੰਡ ਵੱਡੀ ਚੜ੍ਹਤ ਨਾਲ ਤੀਜੇ ਚੌਥੇ ਵਰ੍ਹੇ ਜੇਠ ਹਾੜ ਦੇ ਮਹੀਨੇ ਸੁਨਤਾਂ ਕਰਨ ਕਰਾਉਣ ਦਾ ਉਤਸਵ ਰਚਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਜਦੋਂ ਛੋਟੀ ਉਮਰ ਦੇ ਮੁੰਡਿਆਂ ਦੇ 'ਖਤਨੇ' ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਇਸ ਰਸਮ ਲਈ ਇਹ ਖੁਸ਼ਕ ਮਹੀਨੇ ਸ਼ਾਇਦ ਇਸ ਲਈ ਚੁਣੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਜਖਮ ਛੇਤੀ ਹੀ ਸੁੱਕ ਕੇ ਠੀਕ ਹੋ ਜਾਣ ਵੱਡਾ ਤਿਉਹਾਰ ਈਦ ਹੀ ਹੈ । ਈਦ ਦਾ ਦਿਨ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਲਈ ਏਨੀਆਂ ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਲੈ ਕੇ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸਭ ਪਰਵਾਰਾਂ ਦੇ ਮੁਰਝਾਏ ਚੇਹਰੇ ਜਗਮਗਾ ਉਠਦੇ ਹਨ ਜਿਵੇਂ ਬੁਝੇ ਬਲਬਾਂ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਦਮ ਰੌਸ਼ਨੀ ਆ ਗਈ 'ਹੋਵੇ' ।

ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਿਆਹਾਂ ਦਾ ਘੱਟ ਹੀ ਪਤਾ ਚਲਦਾ ਹੈ, ਜਦੋਂ ਆਪਸ ਵਿੱਚ ਨੇੜੇ ਦੇ ਸਬੰਧੀਆਂ ਦੇ ਧੀਆਂ ਪੁੱਤਾਂ ਨੇ 'ਅੰਨੀ ਕਾਣੀ ਕਬੂਲ' ਦੇ ਬੋਲੇ ਨਾਲ ਚੁੱਪ ਚੁਪੀਤੇ ਕਾਜ਼ੀ 'ਨਿਕਾਹ' ਪੜ੍ਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਈਦ ਦੇ ਅੱਗੋਂ ਪਿਛੋਂ ਭੀ ਮਿੱਤਰਾਂ ਤੇ ਸਬੰਧੀਆਂ ਵਿੱਚ ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਵੰਡੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ । ਹਿੰਦੂ ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਘਰਾਂ ਵਿੱਚ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਵਲੋਂ ਸੁੱਕੀਆਂ ਰਸਦਾਂ ਭੇਜੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ । ਦੋਵੇਂ ਪਾਸਿਆਂ ਤੋਂ ਵਧਾਈਆਂ ਦਿੱਤੀਆਂ ਤੇ ਲਈਆਂ ਜਾਣ ਦੀ ਖੁਸ਼ੀ ਸਾਂਝੀ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ।

ਮੇਰੇ ਪਿੰਡ ਦੇ ਕਿਸੇ ਮੁਸਲਮਾਨ ਨੂੰ 'ਕੁਰਾਨ' ਪੜ੍ਹਨੀ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੀ ਸੀ । ਮੁਨਸ਼ੀ ਰੰਘੜ ਦਾ ਕਿਸੇ ਤਰਾਂ ਇੱਕ ਕੁਰਾਨ ਪੜ੍ਹਨ ਵਾਲੀ 'ਕੁਰਾਨ ਬੀਵੀ' ਨਾਲ ਵਿਆਹ ਹੋ ਗਿਆ । ਉਹ ਹਰ ਜੁੰਮੇ ਵਾਲੇ ਦਿਨ ਨਮਾਜ਼ ਵੀ ਪੜ੍ਹਦੀ ਕੁਰਾਨ ਦਾ ਪਾਠ ਭੀ ਕਰਦੀ । ਪਿੰਡ ਦੀਆਂ ਤੀਵੀਆਂ ਦੇਖ-ਦੇਖ ਕੇ ਕੁਰਾਨ ਹੁੰਦੀਆਂ ਤੇ ਸਿੱਖਿਆ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕਰਦੀਆਂ । ਉਸ ਦੇ ਧਾਰਮਿਕ ਆਚਰਣ ਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਇਹ ਪਿਆ-ਪਿੰਡ ਦੀਆਂ ਸਵਾਣੀਆਂ ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਜਾ ਕੇ, ਭਾਵੇਂ ਫੱਕਾ ਕੁ ਹੀ ਦੇਣੇ ਚੜ੍ਹਾਉਣ, ਸੇਵਾ ਕਰਨ ਦਾ ਸੁਭ ਕੰਮ ਕਰਨ ਲੱਗ ਪਈਆਂ । ਆਪਣੇ ਧਰਮ ਵੱਲ ਵਧੇਰੇ ਰੁਚੀ ਰੱਖਣ ਲੱਗੀਆਂ ।

ਮੇਰੇ ਪਿੰਡ ਦੇ ਅੱਧੇ ਕੁ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦੇ ਘਰ ਘੁਮਿਆਰਾਂ ਦੇ ਹਨ । ਜੋ ਦਿਨ ਰਾਤ ਕੰਮ ਧੰਦਾ ਗੱਧਿਆਂ ਉਤੇ ਭਾੜੇ ਢੋਣ ਵਿੱਚ ਲੱਗੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ । ਨਾਲ ਹੀ ਭਾਂਡੇ ਘੜ ਘੜ ਕੇ ਆਵੀਆਂ ਚੜ੍ਹਾਉਣ ਦੇ ਪਕਾਉਣ ਦਾ ਕੰਮ ਭੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਰਨਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ਅਜਿਹੇ ਸਮਿਆਂ ਉਤੇ ਉਹ ਵੀ ਜਰਦਾ ਪਲਾਉ ਬਣਾ ਕੇ ਆਪਣੇ ਬਾਲ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਨਾਲ ਖੁਸ਼ੀ ਸਾਂਝੀ ਕਰ ਲੈਂਦੇ ਹਨ । ਮੇਰੇ ਪਿੰਡ ਵਿੱਚ ਮਜ਼ਹਬ ਦਾ ਤੁਅੱਲਕ ਸਮਝ ਨਾਲ ਨਹੀਂ, ਵਿਸ਼ਵਾਸਾਂ ਉਤੇ ਹੈ: ਖੁਦਾ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਬਣਾਈ ਰਖੇ ਤੇ ਉਹ ਖੁਸ਼ ਰਹਿਣ ।

ਤੀਆਂ

ਤੀਆਂ ਤੀਜ ਦੀਆਂ ਵਰ੍ਹੇ ਦਿਨਾਂ ਨੂੰ ਫੇਰ

ਤੀਆਂ ਦੀ ਤਿਆਰੀ

ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਹਰ ਇੱਕ ਪਿੰਡ ਵਿੱਚ ਤੀਆਂ (ਤੀਜ) ਜਾਂ ਸਾਵਿਆਂ (ਹਰਿਆਲੀ) ਦਾ ਤਿਉਹਾਰ ਧੂਮ-ਧੜਾਕੇ ਨਾਲ ਮਨਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਤੀਆਂ; ਜਿਹਾ ਕੁ ਨਾਮ ਤੋਂ ਪ੍ਰਗਟ ਹੈ ਇਸਤਰੀਆਂ-ਤੀਵੀਆਂ-ਖਾਸ ਕਰ ਜੁਆਨ ਕੁੜੀਆਂ ਦੇ ਹੱਸਣ ਖੇਡਣ ਦਾ ਉਤਸਵ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਗਰਮੀਆਂ ਪਿਛੋਂ ਸਾਵਣ ਦੇ ਮੀਂਹਾਂ ਵਿੱਚ ਸੁੱਕੀ ਧਰਤੀ ਉਤੇ ਹਰਿਆਲੀ ਉਪਜਦੀ ਹੈ। ਸਾਵਣ ਦੀ 'ਤੀਜ' ਨੂੰ ਤੀਆਂ ਦਾ ਆਰੰਭ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜੋ ਪੰਦਰਾਂ ਦਿਨ ਮਨਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਤੀਆਂ ਨੂੰ ਸਹੁਰਿਆਂ ਤੋਂ ਕੁੜੀਆਂ ਨੂੰ ਪੇਕੇ ਲੈ ਆਉਣ ਦਾ ਰਿਵਾਜ ਪੁਰਾਣਾ ਹੈ। ਮਹਿਮੂਦ ਗਜ਼ਨਵੀ ਦੇ ਜ਼ਮਾਨੇ ਦਾ ਇਕ 'ਸ਼ਾਇਰ' ਦੀ ਲਿਖਤ ਹੈ:

'ਅੰਮਾ ਮੇਰੇ ਬਾਬਾ ਜੀ ਥੋਂ ਭੇਜੋ ਕਿ ਸਾਵਣ ਆਇਆ।

ਬੇਟੀ ਤੇਰਾ ਬਾਬਾ ਬੁਢੜਾ ਕਿ ਸਾਵਣ ਆਇਆ'।

ਇਹ ਵਰਿਮ ਵੀ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਪਿੰਡਾਂ ਦੇ ਲੋਕ 'ਵਿਚਾਰ' ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸਾਉਣ ਮਹੀਨੇ ਨਵ-ਵਿਆਹੀਆਂ ਦਾ ਖਾਵੰਦਾ ਤੋਂ ਦੂਰ ਰਹਿਣ। ਇਸ ਪਿੱਛੇ ਸ਼ਾਇਦ ਇਹ ਛੁਪੀ ਭਾਵਨਾ ਇਹ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਅਗਲੇ ਵਰੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਜਨਮ ਕੱਤੇ ਦੇ ਮਹੀਨੇ ਵਿੱਚ ਨਾ ਹੋਵਣ, ਕੱਤੇ ਵਿੱਚ ਕਿਰਸਾਣਾਂ ਨੂੰ ਕੰਮ ਬਹੁਤ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਕੱਤੇ ਦੇ ਮਹੀਨੇ ਮੁੰਡੇ ਦੇ ਜਨਮ ਉੱਥੇ ਵੀ ਮਾੜਾ ਮੰਨਦੇ ਹਨ।

ਹਰ ਪਿੰਡ ਵਿੱਚ ਤੀਆਂ ਮਨਾਉਣ ਵਾਲੀ ਥਾਂ ਮੁਕੱਰਰ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਤੀਆਂ ਵਾਲਾ ਟੋਭਾ, ਤੀਆਂ ਵਾਲਾ ਬਰੋਟਾ, ਤੀਆਂ ਵਾਲਾ ਖੂਹ, ਆਦਿ ਨਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਥਾਵਾਂ ਨਾਲ ਜੁੜੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਪਿੰਡ ਵਿੱਚ ਉਥੇ ਖੜ੍ਹੇ, ਗੁੱਖਾਂ ਬਿਰਛਾਂ ਦੀ ਵੀ ਅਹਿਮ ਥਾਂ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

ਇਹ ਯਾ ਤੇ ਗੁੱਖ ਤੀਆਂ ਦੀ ਚੁੱਪ-ਗਾਥਾ ਆਪੋ ਆਪਣੇ ਢੰਗਾਂ ਨਾਲ ਦਸਦੇ ਹਨ। ਟੋਭਾ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ; ਮੈਂ, ਪਿੰਡ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਇਕ ਲੋੜ ਹਾਂ, ਜਿਥੇ ਡੰਗਰਾਂ ਪਸ਼ੂਆਂ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਪੰਛੀਆਂ ਤੱਕ ਮੇਰੇ ਕੰਢੇ ਆ ਕੇ ਤਿਪਤ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਜੋ ਨਜ਼ਾਰਾ ਕੁੜੀਆਂ ਚਿੜੀਆਂ ਦਾ ਮੇਰੇ ਕੰਢਿਆਂ ਉਤੇ ਛਟਕਦੀਆਂ ਪੰਜੇਬਾਂ ਤੇ ਝਾਂਜਰਾਂ, ਚਮਕਦੇ ਸੱਗੀ ਫੁੱਲ

ਤੇ ਗਹਿਣਿਆਂ ਦੀ ਚਮਕ ਝਲਕਾਉਂਦੀ ਹੈ, ਉਸਦੀ ਚਮਕ ਦਮਕ ਆਪਣੀ ਹੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਜੁਆਨ ਮੁਟਿਆਰਾਂ ਅੱਡੀਆਂ ਮਾਰ ਕੇ ਜਿਵੇਂ ਮੇਰੇ ਕੰਢੇ ਪੋਲੇ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ, ਉਹ ਮੇਰੇ ਲਈ ਮਿੱਠੀਆਂ ਟਕੋਰਾਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਸਗੋਂ ਕਈ ਗੁੱਝੀਆਂ ਪੀੜਾਂ ਦੂਰ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ ।

ਬਰੋਟੇ ਦਾ ਕਹਿਣਾ ਹੈ, ਬਰੋਟੇ-ਬੋਹੜ-ਤਾਂ ਹੋਰ ਵੀ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਇਹ ਮੇਰੇ ਤੀਆਂ ਵਾਲੇ ਬੋਹੜ ਦੇ ਭਾਗ ਹਨ ਜਦੋਂ ਮੇਰੇ ਟਾਹਣਿਆਂ ਨਾਲ ਪੀਘਾਂ ਪਾ ਕੇ ਮਸਤ ਤੇ ਅਲੜੂ ਜੁਆਨੀਆਂ ਅਸਮਾਨ ਛੋਹਦੀਆਂ, ਪੀਘਾਂ ਚੜ੍ਹਾਉਂਦੀਆਂ ਹਨ, ਮੇਰਾ ਪੱਤ ਪੱਤ ਉਦੋਂ ਨਸ਼ਿਆ ਉਠਦਾ ਹੈ ਜਦੋਂ ਗੀਤਾਂ ਦੇ ਤਾਲ ਨਾਲ ਟਾਹਣੀ ਤੇ ਪੱਤੇ ਖੜਕਦੇ ਹਨ । ਭਾਵੇਂ ਪੀਘ ਦੇ ਹੁਲਾਰਿਆਂ ਨਾਲ ਕੁੜੀਆਂ ਮੇਰੀਆਂ ਪਲੁੰਝੜਾਂ ਭੀ ਸੂਤ ਸੁਟਦੀਆਂ ਹਨ । ਉਦੋਂ ਝੰਜੋੜਾ ਵੀ ਆਉਂਦਾ ਹੈ, ਜਦੋਂ ਕਹਿੰਦੀਆਂ ਹਨ, ਇਹ ਤਾਂ ਸੱਸ ਦੀ ਗੁੱਤ ਪੁੱਟ ਸੁਟੀ ਹੈ, ਖਸਮਾਂ ਨੂੰ ਖਾਣੀਓ ਟਾਹਣੀਆਂ ਤਾਂ ਮੇਰੀਆਂ ਸੂਤਦੀਆਂ ਹੋ । ਗੁੱਸਾ ਸੱਸ ਦਾ ਨਾਮ ਲੈ ਕੇ ਕੱਢਦੀਆਂ ਹੋ ?

‘ਮੋਰ’ ਆਪਣੀ ਥਾਂ ਪੈਲਾਂ ਪਾਉਂਦੇ, ਸੁੰਦਰ ਖੰਭ ਫੈਲਾਉਂਦੇ, ਦਿਲ ਖਿਚਵੀਆਂ ਹੋਕਾਂ ਲਾਉਂਦੇ ਹਨ । ਕਾਲੇ ਬਦਲਾਂ ਵਿੱਚ ਚਿੱਟੇ ਚਿੱਟੇ ਬਗਲੇ ਉਡਦੇ, ਪਾਣੀਆਂ ਦੇ ਕੰਢੇ ਡੱਡਾਂ ਬੈਠੇ ਖਾਂਦੇ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਰੰਗ ਰੂਪ ਮਾਨ ਸਰੋਵਰ ਦੇ ਮੋਤੀ ਖਾਣੇ ਹੰਸਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਮਾਤ ਪਾਉਂਦੇ ਹਨ ।

ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਖੂਹ ਕਦੇ ਕਿਸੇ ਕੋਲ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦਾ, ਪਿਆਸੇ ਖੂਹ ਕੋਲ ਪੁਜਦੇ ਹਨ । ਖੂਹ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਮੇਰੇ ਚੁਬੱਚੇ (ਔਲੂ) ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਮਣ ਪਾਣੀ ਹੰਘਾਲਦੇ ਹਨ, ਜਨਤਾ ਦੇ ਨਹਾਉਣ ਲਈ ਬਣਾਏ ਗਏ ਕੁੰਡ, ਖੂਹ ਦੀ ਭੋਂਟੀ ਉਤੋਂ ਲਮਕਦੇ ਬੋਕੇ ਤੇ ਡੋਲ, ਹਲਟੀ ਤੇ ਹਲਟੀ ਦੀਆਂ ਟਿੰਡਾਂ ਦੇ ਵਾਰੇ ਵਾਰੀ ਭਰ ਕੇ ਆਉਣਾ ਆਪ ਖਾਲੀ ਹੋਕੇ ਚੁਬੱਚੇ ਨੂੰ ਭਰ ਜਾਣਾ, ਬੜੀ ਪਰਉਪਕਾਰੀ ਸਿੱਖਿਆ ਮਿਲਦੀ ਹੈ ਖੂਹ ਉਤੇ ਸਭੇ ਕੁਝ ਸਭਨਾਂ ਲਈ ਆਪਣੇ ਲਈ ਕੁਝ ਵੀ ਨਹੀਂ ਇਹ ਖੂਹ ਦਾ ਦਰਸ਼ਨ ਹੈ । ਵਧੇਰੇ ਸੁਹਾਵਣੇ ਦਿਨ ਉਦੋਂ ਆਉਂਦੇ ਹਨ ਜਦੋਂ ਮੇਰੀਆਂ ਮੋਂਟਾਂ ਉਤੇ ਤੀਆਂ ਲੱਗਣ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ । ਮੇਰੇ ਬਲੇ ਤੱਕ ਦਾ ਪਾਣੀ ਮੋਂਟਾਂ ਉਪਰ ਨੂੰ ਚੜ੍ਹਕੇ ਮਹਿੰਦੀ ਰੰਗੇ ਪੈਰਾਂ ਨੂੰ ਛੋਹਣ ਲਈ ਉਛਾਲੇ ਖਾ ਉਠਦਾ ਹੈ । ਇਹ ਕੁੜੀਆਂ ਦਾ ਰੋਮਾਂਚਕ ਮੇਲਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਨਵੇਂ ਕਪੜੇ ਗਹਿਣੇ ਪਾਉਣੇ ਦਾ ਤਿਉਹਾਰ ਮੈਨੂੰ ਭੀ ਨਵਾਂ ਜੀਵਨ ਦਿੰਦਾ ਹੈ । ਹਰ ਮੂੰਹ ਉਤੇ ਤਾਂ ਮੇਰਾ ਨਾਮ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਤੀਆਂ ਵਾਲਾ ਖੂਹ ।

ਆਉਂਦੇ ਜਾਂਦਿਆਂ ਦੇ ਇਕ ਲਸੂੜੇ ਦਾ ਦਰਖੱਤ ਆਪਣੀਆਂ ਲਸੂੜੀਆਂ ਦੀਆਂ ਗਿਟਕਾਂ ਇਉਂ ਰਿਪਕਾ ਦਿੰਦਾ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਜੋਕਾਂ ਰਿੰਬੜੀਆਂ ਹੋਣ । ਨਿਮ ਦੀਆਂ ਨਮੋਲੀਆਂ ਦੇ ਪਕਣ ਦੀ ਰੁਤ ਭੀ ਤਾਂ ਇਹੋ ਹੈ । ਤੀਆਂ, ਭੈਣਾਂ-ਅੰਦਰ ਵੀਰ ਪਿਆਰ ਨੂੰ ਏਨੀ ਦਿਨੀਂ ਹੀ ਸਿਖਰਾਂ ਤੇ ਪਹੁੰਚਾਉਂਦੀਆਂ ਹਨ । ਭੈਣਾਂ, ਵੀਰਾਂ ਨੂੰ ਉਡੀਕ-ਉਡੀਕ ਕੇ ਜਦੋਂ ਬੱਕ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ, ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਨੋ-ਭਾਵਾਂ ਦੇ ਬੁਖਾਰਾਤ ਗੀਤ ਧੁਨਾਂ ਬਣਕੇ ਵਾਕ ਰੂਪ ਧਾਰਨ ਕਰ ਲੈਂਦੇ ਹਨ ।

ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਿਨਾਂ ਵਿੱਚ ਭੈਣਾਂ ਨਿੱਤ ਆਪਣੇ ਪੇਕੇ ਘਰ ਦੇ ਰਾਹ ਦੇਖਦੀਆਂ ਔਸੀਆਂ ਪਾਉਂਦੀਆਂ
ਕਾਗ ਉੜਾਉਂਦੀਆਂ, ਪਾਣੀ ਦੀਆਂ ਲਹਿਰਾਂ ਤੇ ਚੰਦ ਦੀਆਂ ਰਿਸਮਾਂ ਰਾਹੋਂ ਵੀਰੇ ਨੂੰ ਬੁਲਾਉਂਦੀਆਂ
ਰਹਿੰਦੀਆਂ ਹਨ:

* ਔਸੀ ਮਾਤਾ ਰਾਹ ਦੇਹ, ਰਾਹ ਦੇਹ ਜਾਂ ਬਾਹ ਦੇਹ ।

* ਉਡ ਉਡ ਕਾਵਾਂ, ਕੁਟ ਚੂਰੀ ਪਾਵਾਂ,
ਜੇ ਮੇਰਾ ਵੀਰਨ ਆਉਂਦਾ ਹੋਵੇ ।

* ਲਹਿਰੇ ਨੀ ਲਹਿਰੇ, ਜਾਓ ਪੇਕੜੇ ਮੇਰੇ,
ਵੀਰੇ ਨੂੰ ਸੱਦ ਲਿਆਉਣਾ ਨੀ ।

* ਚੰਨਾ ਵੇ ਚੰਨਾ ਓਹਲੇ ਹੋ ਨਾ, ਵੇ ਹਾੜੇ ਕੱਢਾਂ,
ਤੇਰੀ ਲੋਅ ਨਾਲ, ਕਿਸੇ ਨੇ ਜਾਣਾ ਨੀ,
ਮੇਰੇ ਵੀਰ ਨੂੰ, ਦੇਖੋ ਬੁਲਾਉਣਾ ਨੀ ।

ਜੇ ਕਿਧਰੇ ਰਾਹ ਵਿੱਚ ਧੂੜ ਉਡਦੀ ਦਿੱਸ ਪਏ ਤਾਂ ਵੀਰ ਦੇ ਬੋਝੇ ਦਾ ਖਿਆਲ
ਆਉਂਦਾ ਹੈ । ਕਾਹਲੀ ਪੈ ਕੇ ਕਹਿੰਦੀ ਹੈ:

‘ਉਡਦੀ ਧੂੜ ਦਿੱਸੇ, ਬੋਝਾ ਵੀਰ ਦਾ ਨਜ਼ਰ ਨਾ ਆਵੇ ।’

ਸਾਉਣ ਦੀਆਂ ਕਾਲੀਆਂ ਘਟਾਂ ਵਿੱਚ ਜੇ ਬੋਝਾ ਆਉਂਦਾ ਦਿੱਸ ਪਏ ਤਾਂ ਉਸ ਦੇ
ਬਿਆਨ ਲਈ ਉਪਮਾਂ ਲੱਭਣੀ ਸੌਖੀ ਜਿਹੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ ?

ਜਿਉਂ ਕਾਲੀਆਂ ਘਟਾਂ ਵਿੱਚ ਬਗਲਾ ਬੋਝਾ ਮੇਰੇ ਵੀਰਨ ਦਾ ।

* ‘ਹੱਥ ਛਤਰੀ ਰੁਮਾਲ ਪੱਲੇ ਸੇਵੀਆਂ,
ਨੀ ਔਹ ਵੀਰ ਮੇਰਾ ਕੁੜੀਓ ।’

ਬੋਝਾ ‘ਮਾਰੂਬਲ ਦਾ ਜਹਾਜ਼’ ਨਹੀਂ ਰਹਿ ਜਾਂਦਾ ਸੁਭ ਸਗਨਾਂ ਦਾ ਚਿੰਨ-ਪੇਕਿਆਂ ਦੇ
ਦੂਤ ਦਾ ਕੰਮ ਕਰਦਾ ਹੈ ।

ਤੇਰੇ ਬੋਝੇ ਨੂੰ ਗੁਆਰੇ ਦੀਆਂ ਫਲੀਆਂ ਤੈਨੂੰ ਵੀਰਾ ਦੁਧ ਦਾ ਛੰਨਾਂ ।

ਵੀਰ ਦਾ ਬੋਝਾ ਪੁਜਣ ਤੋਂ ਭੈਣ ਦੀ ਚਾਲ ਬਦਲ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਗੌਰਵ ਵਧ ਜਾਂਦਾ
ਹੈ। ਠਰੰਮਾ ਤੇ ਤਾਣ ਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ‘ਜਿੰਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹੁੰਦੇ ਨੇ ਭਾਈ ਵੇਲੇ ਸਿਰ ਆ ਰੀ
ਜਾਂਦੇ ਨੇ ।’ ਜਦੋਂ ਦੇਖਿਆ ‘ਵੀਰ ਦਾ ਬੋਝਾ ਮੱਲ ਵਾਂਗੂੰ ਪੱਥ ਚੱਕਦੀ ।’ ਸੱਧਰਾਂ ਨਾਲ
ਭਰਿਆ ਮਨ ਭਾਵ-ਭਿੰਨੇ ਗੀਤਾਂ ਦੀਆਂ ਧੁਨਾਂ ਰਾਹੀਂ ਰਸੀਲੇ ਢੰਗ ਨਾਲ ਹੌਲਾ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ
ਹੈ: ‘ਬੋਝਾ ਬੰਨ੍ਹ ਦੇਹ ਸਰਵਣਾਂ ਵੀਰਾ, ਮੁੰਨੀਆਂ ਰੰਗੀਨ ਗੱਡੀਆਂ ।’

ਪਰ ਭਰਾ ਲਈ ਬੋਝਾ ਬੰਨ੍ਹਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਆਪਣੀ ਭੈਣ ਨੂੰ ਮੱਥਾ ਟੇਕਣਾ, ਸੁਖ
ਸਾਂਦ ਪੁਛਣੀ ਤੇ ਦੱਸਣੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ । ਇਸ ਲਈ ਬੋਝੇ ਦੀ ਮੁਹਾਰ ਜਿਥੇ ਕਿਤੇ
ਵੀ ਥਾਂ ਲੱਭੇ, ਉਥੇ ਫਸਾ ਕੇ ਪਹਿਲਾਂ ਵੱਡੀ ਭੈਣ ਨੂੰ ਮੱਥਾ ਟੇਕਣ ਦੀ ਰਸਮ ਪੂਰਾ ਕਰਦਾ
ਹੈ—‘ਮੱਥਾ ਟੇਕਦਾ ਅੰਮਾਂ ਦੀਏ ਜਾਈਏ, ਬੋਝਾ ਭੈਣੇ ਫੇਰ ਬੰਨ੍ਹ ਲੂੰ ।

ਭੈਣ; ਸੱਸ ਤੋਂ ਅੱਖ ਬਚਾ ਕੇ ਆਪਣੀਆਂ ਸਹੇਲੀਆਂ, ਆਂਢਣਾਂ ਗੁਆਂਢਣਾਂ ਦੀ ਸੁੱਖ
ਸਾਂਦ ਪੁਛਦੀ ਪੁਛਾਉਂਦੀ ਜਦ ਮਾਂ ਬਾਰੇ ਗੱਲ ਚਲਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਕੁੜੀ ਦੇ ਬੁੱਲ੍ਹ ਡੁਸਕਣ

ਲੱਗ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਵੀਰ ਬੜੇ ਮਾਣ ਤੇ ਮੋਹ ਨਾਲ ਭੈਣ ਦੇ ਸਿਰ ਤੇ ਆਪਣਾ ਹੱਥ ਰੱਖ ਕੇ ਚੁਪ ਕਰਾਉਂਦਾ ਹੈ:

‘ਭੈਣਾਂ ਹੋਦੀਆਂ ਨੂੰ ਵੀਰ ਵਿਰਾਉਂਦੇ, ਸਿਰ ਉਤੇ ਹੱਥ ਰੱਖ ਕੇ ।’

ਕਾੜ੍ਹਣੀ ਵਿੱਚ ਕੜ੍ਹੇ ਸਣੇ ਮਿਲਾਏ ਦੁਧ ਦਾ ਛੰਨਾ ਲਾਹ ਕੇ ਵੀਰ ਨੂੰ ਪਿਆਉਣ ਲਈ ਵਖਰੇ ਕੋਨੇ ਵਿੱਚ ਲੈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਤੇ ਪੇਕੇ ਘਰ ਦੇ ਸੁਖ ਸੁਨੇਹੜੇ ਪੁੱਛਣ ਦੀ ਲੜੀ ਮੁੜ ਆਰੰਭ ਲੈਂਦੀ ਹੈ ।

—‘ਬੁੱਘੇ ਕੀ “ਹਰਨਾਮੀ ਦਾ ਕੀ ਹਾਲ ਹੈ ? ਨੌਧੇ ਕੀ ਬਹੂ ਨੂੰ ਹਾਲੇ ਉਸ ਦੇ ਪੇਕਿਆਂ ਤੋਂ ਲੈਣ ਤਾਂ ਨੀ ਆਏ ? ਮੇਰਾ ਉਸ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਨੂੰ ਬੜਾ ਜੀਅ ਕਰਦੈ ! ਮਿੰਦਰੇ ਦਾ ਵਿਆਹ ਕਦੋਂ ਦਾ ਰੱਖਿਐ ? ਘੁਮਾਰਾਂ ਦੀਆਂ ਕੁੜੀਆਂ ਕਦੇ ਆਪਣੇ ਘਰੇ ਨੀ ਆਈਆਂ ? ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਪਿੰਡੋਂ ਆਈ ਸੀ, ਸੁੱਖੁ ਕੀਆਂ ਕੁੜੀਆਂ ਨੇ ਗਲੀਚਾ ਲਾਇਆ ਹੋਇਆ ਸੀ, ਕਦੇ ਦਾ ਲਹਿ ਗਿਆ ਹੋਵੇਗਾ ? ਮਾ ਕੱਤਦੀ ਸੀ, ਕੀ ਆਪਣੇ ਗਲੀਚਿਆਂ ਦਾ ਸੂਤ ਤਿਆਰ ਹੋ ਗਿਆ ?” ਭਾਬੀ ਨੇ ਕਿੰਨਾ ਕੂ ਸੂਤ ਅਟੇਰਿਆ ਹੈ ?

ਇਨ੍ਹਾਂ ਅਨੇਕ ਕਿਸਮਾਂ ਦੇ ਵਿਕੋਲਿੱਤਰੇ ਸੁਆਲਾਂ ਦੇ ਕਈ ਸਰਦੇ ਬਣਦੇ ਜਵਾਬ ਤਾਂ ਅਗੋਂ ਭਰਾ ਦੇ ਛੱਡਦਾ ਹੈ ਪਰ ਜਦ ਭੈਣ ਦਾ ਸਵਾਲ-ਨਾਮਾ ਮੁੱਕਦਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਅੰਤ ਨੂੰ ਖਿੱਝ ਕੇ ਭਰਾ ਲਈ ਇਹੋ ਹੀ ਆਪਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ, “ਹੁਣ ਕੱਲ ਨੂੰ ਤੂੰ ਉਥੇ ਈ ਚਲੀ ਚਲਣਾ ਹੈ ਜਾ ਕੇ ਆਪ ਵੇਖ ਲਵੀਂ, ਮੈਨੂੰ ਕਿਹੜਾ ਸਾਰੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਦਾ ਪਤਾ ਰਹਿੰਦੈ ।’ ਪਰ ਭੈਣ ਆਪਣੀ ਲੜੀ ਜਾਰੀ ਰੱਖਦੀ ਹੈ । ਬਾਕੀ ਘਰ ਦਿਆਂ ਦਾ ਹਾਲ ਚਾਲ ਪੁਛਦੀ ਪੁਛਦੀ ਵੀਰ ਤੇ ਉਸ ਦੀ ਵਹੁਟੀ ਤੇ ਆਪਣੇ ਭਤੀਜੇ ਭਤੀਜਿਆਂ ਦਾ ਹਾਲ ਪੁੱਛਣ ਦੀ ਵਾਰੀ ਆ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ਇਹ ਸਾਰੀ ਵਿਆਖਿਆ ਦੀ ਯਾਦ ਤਾਜ਼ਾ ਰੱਖਣ ਲਈ ਗੀਤਾਂ ਵਿਚ ਬੰਨ੍ਹ ਕੇ ਸੰਭਾਲਿਆ ਹੋਇਆ ਵਰਣਨ, ਇਉਂ ਗਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ—

“ਸਾਵਣ ਆਇਆ ਨੀ ਸੱਸੀਏ

ਸਾਵਣ ਆਇਆ,

ਇਕ ਤਾਂ ਆਇਆ ਮੇਰਾ

ਅੰਮੀ ਦਾ ਜਾਇਆ,

ਚੜ੍ਹਦੇ ਸਾਵਣ ਮੇਰਾ ਵੀਰ ਨੀ ਆਇਆ

ਆ ਜਾ ਵੇ ਵੀਰਾ

ਸੱਸ ਨਿਨਾਣ ਮੁੱਖ ਮੋੜਿਆ,

ਆ ਜਾ ਵੀਰਾ ਚੜ੍ਹ ਉੱਚੀ ਅਟਾਰੀ

ਮੇਰੇ ਕਾਨ੍ਹ ਉਸਾਰੀ,

ਦੇ ਜਾ ਵੀਰਾ ਮੇਰੀ ਮਾਂ ਦੇ ਸੁਨੇਹੜੇ ।

ਮਾਂ ਤਾਂ ਤੇਰੀ ਭੈਣੇ ਪਲੰਘੇ ਬੈਠਾਈ ਪਲੰਘੋ ਪੀੜੇ ਬਿਠਾਈ,

ਸਾਬ ਅਟੇਰਨ ਸੂਹੀ ਰੰਗਲੀ ਰਾਮ ।

ਆ ਵੇ ਵੀਰਾ ਹੜੀਏ ਉੱਚੀ ਅਟਾਰੀ,
 ਮੇਰੇ ਕਾਨ੍ਹ ਉਸਾਰੀ, ਮੇਰੀ ਭਾਬੇ ਦੇ ਦੇਹ ਸੁਨੇਹੜੇ ਰਾਮ ।
 ਭਾਬੇ ਤਾਂ ਤੇਰੀ ਬੀਬਾ ਗੀਗੜਾ ਜਾਇਆ,
 ਨੀ ਤੇਰਾ ਭਤੀਜੜਾ ਜਾਇਆ,
 ਉਠਦੀ ਬਹਿੰਦੀ ਦਿੰਦੀ ਲੋਰੀਆਂ ਰਾਮ ।
 ਆ ਵੇ ਵੀਰਾ, ਚੜ੍ਹ ਉੱਚੀ ਅਟਾਰੀ,
 ਮੇਰੇ ਕਾਨ੍ਹ ਉਸਾਰੀ, ਮੇਰੀਆਂ ਸਰੀਆਂ ਦੇ ਦੇਵੇ ਸੁਨੇਹੜੇ ਰਾਮ ।
 ਸਰੀਆਂ ਤਾਂ ਤੇਰੀਆਂ ਭੈਣੇ ਛੋਪ ਨੀ ਪਾਏ,
 ਵੇਹੜੀ ਚਰਖੇ ਨੀ ਡਾਹੇ,
 ਤੂੰ ਹੀ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਣ ਬੈਠੀ ਦੂਰ ਨੀ, ਰਾਮ ।
 ਚਲ ਵੇ ਵੀਰਾ ਚਲੀਏ ਮਾਂ ਦੇ ਕੋਲੇ,
 ਸਾਡੀਆਂ ਸਖੀਆਂ ਕੋਲੇ,
 ਚੁਕ ਭਤੀਜੜਾ ਲੋਰੀ ਦੇਵਾਂਗੀ ਰਾਮ ।"

ਪੇਕਿਆਂ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਕਰਦੀ ਕਰਦੀ ਨੂੰ 'ਸਹੁਰਾ ਦੇਸ' ਬਿਗਾਨਾ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਪੇਕਿਆਂ ਦੀ ਅਪਣਤ, ਤੇ ਬਾਦ ਝੱਟ ਜੀ ਕਾਹਲਾ ਪੈਣ ਲਾ ਦਿੰਦੀ ਹੈ । ਜੀਅ ਵਿਚ ਮੁੜ ਮੁੜ ਆਉਂਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਕਿਹੜਾ ਵੇਲਾ ਆਵੇ ਜਦੋਂ ਪੇਕਿਆਂ ਨੂੰ ਟੁਰ ਚੱਲਾਂ—

ਜਾਂਦੇ ਵੀਰ ਦਾ ਬੋਤਾ ਸਿਆਤਾ ਆਉਂਦੇ ਵੀਰ ਦਾ ਖੇਸ ।

ਵੀਰਾ ਮੈਨੂੰ ਲੈ ਚਲ ਵੇ ਖੜੀ ਬਿਗਾਨੇ ਦੇਸ ।

ਫਸਲਾਂ ਦੇ ਕੰਮ ਕਾਜ, ਜਾਂ ਬੀਮਾਰੀ ਕਾਰਨ ਤੀਆਂ ਦੇ ਦਿਨੀਂ ਜੇ ਕਿਸੇ ਦਾ ਵੀਰ ਪੇਕਿਆਂ ਤੋਂ ਨਾ ਬਹੁੜੇ ਤਾਂ ਝਟ ਤਾਹਨੇ ਮੇਹਣੇ ਮੇਹਣੇ ਪੈਣ ਲਗ ਜਾਂਦੇ ਹਨ:

* ਬਹੁਤਿਆਂ ਭਰਾਵਾਂ ਵਾਲੀਏ, ਤੈਨੂੰ ਤੀਆ ਨੂੰ ਲੈਣ ਨਹੀਂ ਆਏ ।

* ਸੱਸ ਮਾਰਦੀ ਗਲੀ ਵਿੱਚ ਤਾਹਨੇ ਤੀਆਂ ਨੂੰ ਨਾ ਆਇਆ ਵੀਰ ਨਾ ।

ਇਹ ਤਾਹਨੇ ਵੀਰ ਦੀ ਉਡੀਕ ਵਿਚ ਤੀਬਰਤਾ ਦਾ ਹੋਰ ਗੂਹੜਾ ਰੰਗ ਘੋਲਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਭਾਵੇਂ ਸੱਸ ਨੂੰ ਇਸ ਦਾ ਜਵਾਬ (ਮੂੰਹ ਵਿਚ ਗੁਣ ਗੁਣਾ ਕੇ) ਦੇਣਾ ਹੀ ਪੈਂਦਾ ਹੈ:

ਸੱਸੇ ਬਘਿਆੜ ਮੂੰਹੀਏ, ਤੇਥੋਂ ਡਰਦੇ ਲੈਣ ਨਹੀਂ ਆਏ ।

ਅਜੇਹੀ ਦਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਵੀਰ ਦੀ ਉਡੀਕ ਹੋਰ ਟੁੰਬੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ :—

* ਕੇਰਾ ਆ ਵੇ ਭੈਣ ਦੇ ਵਿਹੜੇ, ਤੈਨੂੰ ਦੇਖੇ ਚੰਦ ਚੜ੍ਹ ਜੇ !

* ਵੀਰ ਮੇਰਿਆ ਅੰਮਾਂ ਦਿਆ ਜਾਇਆ, ਤੈਨੂੰ ਦੇਖੇ ਚੰਦ ਚੜ੍ਹਦਾ ।

ਕਈ ਬਦਕਿਸਮਤ ਭੈਣਾਂ, ਵੀਰਾਂ ਬਾਹਰੀਆਂ ਵੀ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕੌਮਲ ਜਜ਼ਬਿਆਂ ਵਿਚ ਵੀਰ ਦੀ ਅਣਹੋਂਦ ਦੇ ਸੱਲ ਝੱਲਣੇ ਸੌਖੇ ਨਹੀਂ ਰਹਿ ਜਾਂਦੇ । ਇਸ ਲਈ ਉਹ ਆਪਣੀਆਂ ਦਰਦ ਭਰੀਆਂ ਵਿਲਕਣੀਆਂ ਵਿਚ ਵੀਰ-ਪ੍ਰਾਪਤੀ

ਦੀ ਸਾਧਨਾਂ ਨੂੰ ਕੁਝ ਅੰਦਰ ਤੇ ਕੁਝ ਬਾਹਰ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰ ਕੇ ਮਨ ਤੋਂ ਬੋਝ ਲਾਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ:

‘ਭੈਣਾਂ ਰੋਦੀਆਂ ਪਿਛੋਕੜ ਖੜ੍ਹ ਕੇ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਘਰ ਵੀਰ ਨਹੀਂ ।’

‘ਇਕ ਵੀਰ ਦੇਈਂ ਵੇ ਰੱਬਾ, ਸਹੁੰ ਖਾਣ ਨੂੰ ਬੜਾ ਚਿੱਤ ਕਰਦਾ ।’

ਇਕ ਵੀਰ ਤੇ ਸਬਰ ਨਹੀਂ, ਇਸ ਲਈ ਇਕ ਤੋਂ ਦੋ ਤੇ ਫਿਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਨਾਲ ਨਾਲ ਅਹੁਦੇ ਵੀ ਮੰਗੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਅਹੁਦੇ ਪਟਵਾਰੀ ਤੇ ਮੁਨਸ਼ੀ ਦੇ ਹੀ ਕਿਉਂ ਨਾ ਹੋਣ, ਸ਼ਾਇਦ ਇਸਤੋਂ ਉੱਚੇ ਅਹੁਦਿਆਂ ਦੀ ਓਦੋਂ ਕਲਪਣਾ ਵੀ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਸੀ :

ਦੋ ਵੀਰ ਦੇਈਂ ਵੇ ਰੱਬਾ,

ਮੇਰੀ ਸਾਰੀ ਉਮਰ ਦੇ ਮਾਪੇ ।

ਦੋ ਵੀਰ ਦੇਈਂ ਵੇ ਰੱਬਾ,

ਇਕ ਮੁਨਸ਼ੀ ਤੇ ਇਕ ਪਟਵਾਰੀ ।

ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਇਉਂ ਸੱਧਰ ਪੂਰੀ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਆਪਣੇ ਵੀਰਾਂ ਲਈ ਪਿਆਰ ਵੀ ਅਨੋਖਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਲਾਡਲਾ ਵੀਰ ਹਰ ਰੂਪ ਵਿਚ ਉਪਮਾ ਯੋਗ ਲੱਗਦਾ ਹੈ:—

ਅੱਡੀ ਮਾਰੇ ਮਦਰੱਸਾ ਖੋਲੇ,

ਵੀਰ ਮੇਰਾ ਪੜਲਾ ਜਿਹਾ

ਵੀਰ ਮੇਰਾ ਨੀ ਗੁਲਾਬੀ ਫੁੱਲ ਵਰਗਾ,

ਧੁੱਪ ਵਿਚ ਭੋ ਮਿਟਦਾ ।

ਪੱਗਾਂ ਖੱਟੀਆਂ ਤੇ ਵੇਖਣ ਜੱਟੀਆਂ,

ਦੋਵੇਂ ਵੀਰ ਘੋੜੀਆਂ ਉਤੇ ।

ਪੱਗਾਂ ਖੱਟੀਆਂ ਤੇ ਵੇਖਣ ਜੱਟੀਆਂ

ਔਹ ਵੀਰ ਮੇਰਾ ਕੁੜੀਓ ।

ਪੱਗਾਂ ਕਾਲੀਆਂ, ਲੱਗਣ ਪਿਆਰੇ,

ਵੀਰ ਦਲੇ ਮੱਸਿਆ ਨੂੰ ।

ਕੰਨੀ ਨੱਤੀਆਂ ਸੰਧੂਰੀ ਸਿਰਸਾਵਾ,

ਔਹ ਵੀਰ ਮੇਰਾ ਕੁੜੀਓ ।

ਮੇਰਾ ਵੀਰ ਨੀ ਜਮਾਤੀ ਠਾਠੇਦਾਰ ਦਾ,

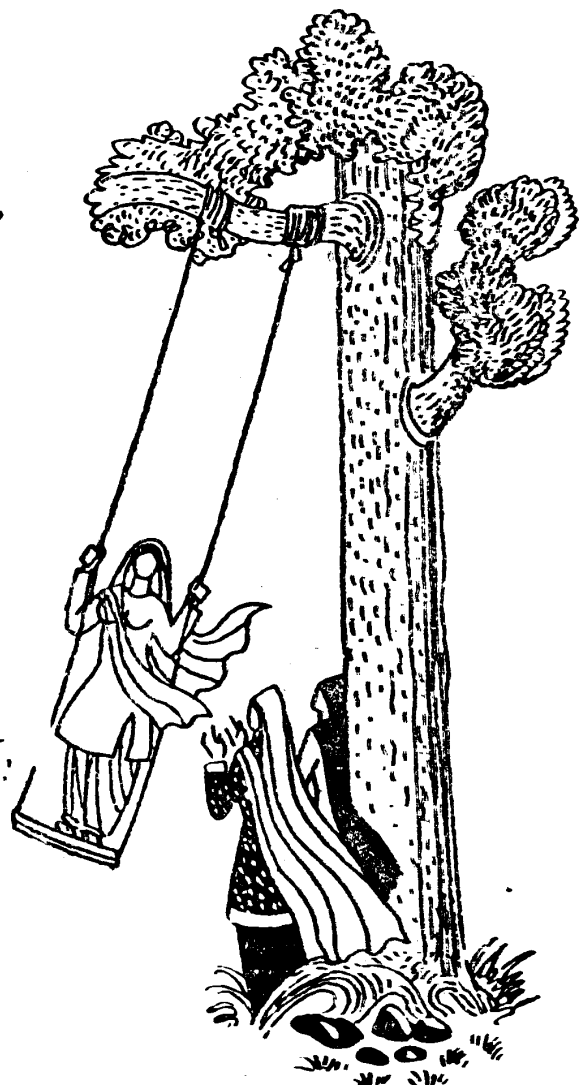
ਸੰਮਾਂ ਵਾਲੀ ਡਾਂਗ ਦੱਖਦਾ ।

ਤੈਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਭੁਖੀ ਰੱਜ ਜਾਵਾਂ,

ਸੁੰਦਰ ਸਰੂਪ ਵੀਰਨਾ ।

ਜਿਥੇ ਵੱਜਦੀ ਬੱਦਲ ਵਾਂਗ ਗੱਜਦੀ,

ਕਾਲੀ ਡਾਂਗ ਮੇਰੇ ਵੀਰ ਦੀ ।

ਇਹੋ ਜਿਹੇ ਲਾਡਲੇ ਵੀਰਾਂ ਤੋਂ ਕਿਉਂ ਨਾ ਆਸ ਰੱਖੀ ਜਾਵੇ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲ ਰੇਵੀਏ ਚਾਲ ਚਲਣ ਵਾਲੇ ਅਜਿਹੇ ਬੋਤੇ ਰੱਖੇ ਹੋਣ, ਜਿਹੜੇ ਧਰਤੀ ਉਤੇ ਟੁਰਦੇ ਇਉਂ ਜਾਪਣ ਜਿਵੇਂ ਪਾਣੀ ਉਤੇ ਹੰਸ ਤਰ ਰਹੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ :-

ਜਿਹੜਾ ਡੰਡੀਆਂ ਹਿਲਣ ਨ ਦੇਵੇ,

ਬੋਤਾ ਉਹ ਲਿਆਈਂ ਵੀਰਨਾ ।

ਜਿਸ ਕੁੜੀ ਨੂੰ ਤੀਆਂ ਦੇ ਦਿਨੀਂ ਪੇਕੀਂ ਨਾ ਲਿਆਂਦਾ ਹੋਵੇ, ਉਸ ਨੂੰ ਤੀਆਂ ਦੇ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਈ ਸਹੁਰਾ ਸੰਧਾਰਾ ਭੇਜਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਉਸ ਸੰਧਾਰੇ ਵਿਚ ਜੇ ਬਹੁਤਾ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਕੁੜਤੀ, ਸੁੱਬਣ ਦਾ ਤਿਉਰ, ਗੁੜ ਦੇ ਗੁਲਗੁਲੇ, ਜਾਂ ਚੌਲ ਸ਼ੱਕਰ, ਇਕ ਰੁਪਿਆ, ਤੀਆਂ ਦੇ ਸੰਧਾਰੇ ਦਾ ਬੰਧੇਜ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ !

ਜਿਹੜੀਆਂ ਕੁੜੀਆਂ ਅਣ-ਮੁਕਲਾਈਆਂ, ਵਿਆਹਾਂ ਪਿਛੋਂ ਹਾਲਾਂ ਪੇਕੇ ਘਰ ਹੀ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸੰਧਾਰਾ ਸਹੁਰਿਆਂ ਤੋਂ ਆਉਂਦਾ ਹੈ । ਸਹੁਰਿਆਂ ਦੇ ਸੰਧਾਰੇ ਵਿਚ ਤੇੜ ਸਿਰ ਦੇ ਕਪੜਿਆਂ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ, ਇਕ ਸੂਤ ਦੀ ਰੰਗੀਲੀ ਤੇ ਝੂਟਣ ਵਾਲੀ ਪੀਘ ਭੇਜੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ਸਰਦੇ ਪੁਜਦੇ ਸਹੁਰੇ ਤੇ ਕਈ ਆਪਣਾ ਫੋਕਾ ਰੋਅਬ ਜਮਾਉਣ ਵਾਲੇ ਸ਼ੌਕੀਨ ਮੰਗ ਤੰਗ ਕੇ ਇੱਕ ਅੱਧਾ ਗਾਇਣਾ, ਖਾਸ ਕਰ ਕੇ ਨੱਕ ਦਾ ਲੱਗ ਜਾਂ ਤੀਲੀ, ਸੁਹਾਗ ਭਾਗ ਮਾਨਣ ਦੀ ਸਧਰ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਭੇਜ ਛੱਡਦੇ ਹਨ । ਤੀਆਂ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਇਉਂ ਸਹੁਰਿਆਂ ਪੇਕਿਆਂ ਦੇ ਰਸਮ ਰਿਵਾਜ ਪੂਰੇ ਕਰਦਿਆਂ ਨੂੰ ਸਾਉਣ ਦੀਆਂ ਕਾਲੀਆਂ ਘਟਾਂ ਵਾਂਗ ਸ਼ੁਕਦਾ ਤੀਆਂ ਦਾ ਤਿਉਹਾਰ ਆ ਪੁੱਜਦਾ ਹੈ ।

ਤੀਆਂ ਦੇ ਚੋਹਲ ਮਹਿੰਦੀ

ਸਾਉਣ ਬਖਤਾਵਰਾ, ਤੂੰ ਕੁੜੀਆਂ ਦੇ ਕਰਦੈਂ ਮੇਲੇ ।

ਤੀਆਂ ਦਾ ਅਰੰਭਕ ਦਿਨ, ਤੀਜ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ, ਦੂਜ ਮਹਿੰਦੀ ਵਾਲਾ ਦਿਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ਇਸ ਦਿਨ ਰਾਤ ਨੂੰ ਸੌਣ ਲੈ ਕੀ ਬੁੱਢਾ ਕੀ ਬਾਲ, ਸਭ ਦੇ ਹੱਥ ਮਹਿੰਦੀ ਨਾਲ ਰੰਗ ਦਿਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । 'ਰਗੜੀ ਜੋ ਹੈ, ਬੋੜੀ ਬੋੜੀ ਸਾਰੇ ਈ ਲਾ ਲਵੇ, ਗਰਮੀ ਤੋਂ ਚੰਗੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ', ਇਹੋ ਆਖਦਿਆਂ ਬਦੀਆਂ ਦੇ ਪੈਰਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਥੱਪ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ਕੁੜੀਆਂ ਅਤੇ ਨਿਕੇ ਨਿਕੇ ਬਾਲ, ਸੂਹਣ ਜਾਂ ਰੜਕੇ ਦੇ ਤੀਲੇ ਲੈ ਕੇ ਹੱਥਾਂ ਉਤੇ ਟਿਮਕਣੇ ਲਗਾਉਂਦੇ ਤੇ ਕਈ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮੀਨਾਕਾਰੀ ਕਰਦੇ ਹਨ । ਸਾਉਂ ਮੁਟਿਆਰਾਂ ਤੇ ਸਿਆਣੀਆਂ ਜਨਾਨੀਆਂ ਹਥੇਲੀ ਵਿਚ ਵੱਡਾ ਸਾਰਾ ਚਟਾਕ ਲਾ ਕੇ ਹੀ ਸ਼ਗਨ ਪੂਰਾ ਕਰ ਲੈਂਦੀਆਂ ਹਨ । ਮਹਿੰਦੀ ਰਗੜਨ ਵੇਲੇ ਉਸ ਵਿਚ ਕੋਲੇ ਪਾ ਲਏ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਜੋ ਰੰਗ ਪੀਲਾ ਜ਼ਰਦ ਹੋਣ ਦੀ ਥਾਂ ਕੁਝ ਕਲੱਤਣ ਮਾਰਦਾ ਰਹੇ ਤਾਂ ਕਿ ਉਤਰਨ ਵੇਲੇ ਭੱਦਾ ਮਲੂਮ ਨਾ ਹੋਵੇ । ਇਸ ਰੰਗ ਨੂੰ 'ਕੋਕੀਆਂ ਪੈ ਗਈਆਂ' ਆਖਦੇ ਹਨ । ਮਹਿੰਦੀ ਦਾ ਚਰਚਾ ਤੀਆਂ ਦੇ ਗਿੱਧੇ ਵਿਚ ਖੂਬ ਜੋਸ਼ ਨਾਲ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ :

‘ਮਹਿੰਦੀ ਮਹਿੰਦੀ ਸਭ ਜਗ ਕਹਿੰਦਾ,

ਮੈਂ ਵੀ ਆਖ ਦਿਆਂ ਮਹਿੰਦੀ ।

ਰਾਗਾਂ ਦੇ ਵਿਚ ਸਸਤੀ ਵਿਕਦੀ,
 ਹੱਟੀਆਂ ਦੇ ਵਿਚ ਮਹਿੰਗੀ ।
 ਘੋਟ ਘਾਟ ਕੇ ਹੱਥਾਂ ਨੂੰ ਲਾ ਲਈ,
 ਫੋਲਕ ਬਣ ਬਣ ਲਹਿੰਦੀ ।
 ਮਹਿੰਦੀ ਸ਼ਗਨਾਂ ਦੀ—
 ਧੌਤਿਆਂ ਕਦੇ ਨਾ ਲਹਿੰਦੀ ।

* * *

ਜਿਵੇਂ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਦੀ ਕਾਰਖਾਨੇ ਵਿਚ ਹਾਜ਼ਰੀ ਲਗਦੀ ਹੈ, ਪਿੰਡ ਵਿਚ ਸਿਰ ਕੱਢ ਕਹਾਉਂਦੀਆਂ ਮਰੈਲੂਣ, ਕੁੜੀਆਂ ਇਸ ਦਿਨ ਸ਼ਾਮ ਤਕ ਨਾ ਆਈਆਂ ਹੋਣ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਗੈਰ ਹਾਜ਼ਰੀ ਅਨੁਭਵ ਕਰਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਾਪਿਆਂ ਦੇ ਘਰ ਜਾ ਕੇ ਪੁਛ-ਪੜਤਾਲ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ :

‘ਤਾਈ ਹਾਲੇ ਮਿੰਦਰੋ ਨੀ ਆਈ । ਦੂਜੀ ਕਹਿੰਦੀ ਹੈ :—ਨੀ ਉਹਦੀ ਸੱਸ ਬੜੀ ਭੈੜੀ ਹੈ । ਲੈ ਦੇਖ ਲੋ ਕੁੜੇ ! ਤੀਆਂ ਨੂੰ ਜਾਏ ਵੱਢਿਆਂ ਦੀ ਨੇ ਆਉਣ ਨੀ ਦਿੱਤਾ ।’ ਹੋਰ ਬੋਲਦੀ ਹੈ, ‘ਸੱਸ ਤਾਂ ਸੁੱਖ ਨਾਲ ਬਬੇਰੀ ਚੰਗੀ ਐ ਉਸ ਦੀ ਨਣਦ ਬਹੇਲ ਹੈ । ਉਸ ਨੇ ਜਰੂਰ ਕੋਈ ਕਜੀਆ ਖੜਾ ਕੀਤਾ ਹੋਵੇਗਾ । ਤੀਜੀ ਕੋਲ ਖੜੀ ਨਣਦ ਉਤੇ ਗੁੱਸਾ ਝਾੜ ਦਿੰਦੀ ਹੈ ।

‘ਨੀ ਚਾਚੀ ਧੰਨੋ, ਇਹ ਕੀ ਕੀਤਾ ਨੀ, ਤੁਸੀਂ ਐਤਕੀ ਭਾਗਵੰਤੀ ਨੂੰ ਕੋਈ ਲੈਣ ਨੀ ਭੇਜਿਆ । ਇਹ ਜਾਏ ਖਾਣੇ ਦੇ ਕੰਮਾਂ ਨੇ ਨਾ ਮੁੱਕਣਾ, ਇਹੀ ਚਾਰ ਦਿਨ ਕੁੜੀਆਂ ਦੇ ਮਿਲਣ ਗਿਲਣ ਦੇ ਹੁੰਦੇ ਨੇ, ਜੇ ਹੁਣ ਨਾ ਆਈ ਫੇਰ ਕਦੋਂ ਆਉ ? ਦੱਸ ਕਿਥੇ ਐ ਮੇਰਾ ਚਾਚਾ, ਮੈਂ ਲੜਾਂ ਉਹਦੇ ਨਾਲ ।’

ਕੁੜੀਆਂ ਦੀਆਂ ਮਾਵਾਂ ਤੇ ਘਰ ਦੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਮੁਰੈਲਣਾ, ਜਾਣੀ ਲੀਡਰ ਕੁੜੀਆਂ ਨੂੰ ਕਈ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਬਹਾਨਿਆਂ ਨਾਲ ਟਾਲਦੇ ਹਨ । ਜਿਵੇਂ— ‘ਤੇਰਾ ਤਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ, ਉਸ ਨੇ ਕਿਹਾ ਸੀ ਐਤਕੀ ਮਹਿੰਦਰ ਸਿਉਂ ਤੋਂ ਜਾ ਨਹੀਂ ਹੋਣਾ, ਮੱਕੀ ਵਿਚ ਬਿਆਧ ਖੜਾ ਹੈ, ਜੋ ਵੇਲੇ ਸਿਰ ਗੁੱਡੀ ਨਾ, ਤਾਂ ਸਾਰੇ ਨਿਆਈ ਵਾਲੇ ਖੇਤ ਦੀ ਜਾਹ ਜਾਦੀ ਹੋ ਜਾਵੇਗੀ । ਅਸੀਂ ਕਿਹਾ, ‘ਪ੍ਰਾਹੁਣੇ ਨੂੰ ਈ ਭੇਜ ਦੇਵੇ, ਚਾਰ ਦਿਨ ਨਾਲੇ ਮਿਲ ਗਿਲ ਜਾਊ ਨਾਲੇ ਮਿੰਦਰੋ ਨੂੰ ਛੱਡ ਜਾਊ ।’ ਬੱਸ ਅੱਜ ਦਾ ਈ ਇਕਰਾਰ ਸੀ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਈ ਨੇ । ਖਬਰੋਂ ਕਿਤੇ ਰਾਹ ਵਿਚ ਨੇੜੇ ਹੀ ਆਉਂਦੇ ਹੋਣ ।

ਦੂਜੀ ਆਖਦੀ ਹੈ, ‘ਕਬੀਲਦਾਰੀ ਦੇ ਭਾਈ ਹਜ਼ਾਰ ਕਜੀਏ ਹੁੰਦੇ ਨੇ । ਮੁੰਡਾ ਸੌ ਕੰਮ ਛੱਡ ਕੇ ਵਿਚੋਂ ਦੀ ਲੈਣ ਗਿਆ ਸੀ, ਅਗੋਂ ਕਹਿੰਦੇ ਉਹਦੀ ਪਤੀਹਸ ਦੇ ਗੋਦੀ ਪੰਜਾਂ ਦਿਨਾਂ ਦਾ ‘ਗੀਗਾ’ ਹੈ । ਬਾਹਰ ਵਧਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਨਹੀਂ ਭੇਜ ਸਕਦੇ । ਹੁਣ ਨਿੱਤ ਅੱਖਾਂ ਪਾੜ ਪਾੜ ਉਡੀਕਦੇ ਹਾਂ— ਆਪੇ ਕੋਈ ਛੱਡ ਕੇ ਜਾਊ ।’

ਤੇ ਚਾਚੀ ਧੰਨੋਂ ਜਵਾਬ ਦਿੰਦੀ ਹੈ:

—‘ਜੀਉਂਦੇ ਰਹਿਣ ਲਿਆਉਣ ਵਾਲੇ ਉਹਦੇ ਤਿੰਨ ਵੀਰ । ਅਸੀਂ ਤਾਂ ਬਬੇਰਾ ਜੋਰ ਤਾਇਆ ਸੀ, ਪਰ ਉਹਦੇ ਸਹੁਰੇ ਨਾ ਮੰਨੇ । ਭਾਗਵੰਤੀ ਦੇ ਸੁਖ ਨਾਲ ਮਸਾਂ ਦਿਨ ਫਿਰੇ

ਨੇ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸਿਆਣੇ ਤੋਂ ਤਵੀਤ ਕਰਾਇਆ ਹੋਇਆ ਹੈ । ਉਸ ਨੇ ਕਿਹਾ ਭਾਗਵੰਤੀ ਪਿੰਡ ਦੀ ਜੂਹ ਨਾ ਟੱਪੇ । ਅਣ-ਸਰਦੀ ਮੂਹਰੇ ਭਾਈ ਕਿਸੇ ਦਾ ਕੀ ਜੋਰ ਹੈ । ਸੁਖ ਨਾਲ ਆਉਂਦੀਆਂ ਤੀਆਂ ਨੂੰ ਜ਼ਰੂਰ ਆਉ— ਰੱਬ ਉਸ ਨੂੰ ਭਾਗ ਲਾਵੇ ।

ਕਈ ਪਰਾਹੁਣੇ ਬੜੇ ਚਾਅ ਨਾਲ ਤੀਆਂ ਦੇਖਣ ਆਉਂਦੇ ਨੇ । ਕਿ— ‘ਚਲੋ ! ਸਹੁਰੀ, ਚਾਰ ਦਿਨ ਸਾਲੀਆਂ ਨਾਲ ਹੱਸ ਖੇਲੁ ਆਵਾਂਗੇ ।’ ਇਹੋ ਜਿਹੇ ਹਾਤੂ ਸ਼ੁਕੀਨਾਂ ਨਾਲ ਕਈ ਵਾਰ ਬਹੁਤ ਬੁਰੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ।

ਇੱਕ ਪ੍ਰਾਹੁਣਾ, ਜੋ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਵਧੇਰੇ ਹੀ ਫੰਨੇ ਖਾਂ ਕਹਾਉਂਦਾ ਸੀ, ਇੱਕ ਵਾਰੀ ਸ਼ਰਾਬ ਪੀ ਕੇ ਤੀਆਂ ਵਿਚ ਜਾ ਵੜਿਆ । ਕੁੜੀਆਂ ਨੇ ਉਸ ਦਾ ਚੁੰਢੀਆਂ ਨਾਲ ਅਜੇਹਾ ਹਾਲ ਕੀਤਾ, ਜਿਵੇਂ ਬਾਬੇ ਬੰਦੇ ਨੂੰ ਜਲਾਦਾਂ ਨੇ ਜੰਬੂਰਾਂ ਨਾਲ ਕੋਹ ਸੁਟਿਆ ਸੀ ।

—‘ਘਰੋਂ ਤੀਆਂ ਦੇਖਣ ਤਾਂ ਆ ਗਿਆ, ਦਸ ਵੇ ਕੁੜੀਆਂ ਲਈ ਲਿਆਇਆ ਕੀ ਹੈ ? ਨੱਚਣ ਵਾਲੀ ਕੁੜੀ ਦੇ ਸਿਰ ਉੱਤੇ ਹੀ ਦਸਾਂ ਦੀ ਭਾਨ ਵਾਰ ਕੇ ਨਾ ਸੁੱਟੀ ਤਾਂ ਤੂੰ ਕਿਸੇ ਤੀਵੀਂ ਦਾ ਪੁੱਤ ਨਹੀਂ ਖੋਤੀ ਦਾ ਹੋਵੇਗਾ ?’ ਨਾਲ ਈ ਤਾਲ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਿਆ:

‘ਜੀਜਾ ਵਾਰ ਦੇ ਦੁਆਨੀ ਖੋਟੀ,

ਵਿੱਚ ਤੇਰੀ ਸਾਲੀ ਨੱਚਦੀ ।

ਦੁਜੀਆਂ ਜਵਾਬ ਦਿੰਦੀਆਂ ਜਾਣ :

‘ਜੀਜੇ ਨੇ ਮਾਂ ਵਾਹੀ, ਮੈਂ ਵਾਰੀ ਫੁਲਕਾਰੀ ।’

ਜੀਜਾ ਸਾਹਿਬ ਕੁਝ ਬਹੁਤੀ ਹੀ ਅਮੀਰੀ ਦਿਖਾਉਣ ਲੱਗੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਰੁਪਏ ਵਾਰਨੇ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤੇ । ਉਹ ਰੁਪਏ ਵਾਰ ਵਾਰ ਸੁਟਦਾ ਜਾਵੇ ਤੇ ਨੱਚਣ ਵਾਲੀਆਂ ਕੁੜੀਆਂ ਬਦਲਦੀਆਂ ਜਾਣ । ਜਦੋਂ ਚੌਦਾਂ ਪੰਦਰਾਂ ਕੁੜੀਆਂ ਉੱਤੇ ਦੀ ਡੇਢ ਕੁ ਸੌ ਰੁਪਏ ਦੇ ਪੈਸੇ ਸੁਟ ਕੇ ਖੀਸੇ ਖਾਲੀ ਕਰ ਬੈਠਾ ਤਾਂ ਚੁਸਤੀ ਸੁੱਤੀ ਵਈ ਕਿਉਂ ਨਾ ਕਿਸੇ ਜੁਆਨ ਕੁੜੀ ਨਾਲ ਛੇੜਖਾਨੀ ਕਰ ਕੇ ਇਸ ਦਾ ਬਦਲਾ ਚੁਕਾਵਾਂ ? ਇਕ ਕੁੜੀ ਨੂੰ ਛੇੜਨ ਦੀ ਦੇਰ ਸੀ— ਬਸ ਫੇਰ ਕੀ ਸੀ ਮਸਤ ਜੁਆਨੀਆਂ ਦੀ ਅਣਖ ਜਾਗ ਪਈ, ਕੁੜੀਆਂ ਲੰਗੂਰਾਂ ਵਾਂਗ ਛਾਲਾਂ ਮਾਰ ਕੇ ਆ ਪਈਆਂ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਪਿੰਡੇ ਦੇ ਘਰੂਟ ਤੇ ਦੰਦੀਆਂ ਵੱਢ ਵੱਢ ਕੇ ਉਹ ਬੁਰਾ ਹਾਲ ਕੀਤਾ ਕਿ ਥਾਂ ਥਾਂ ਖੂਨ ਸਿੱਮ ਆਇਆ । ਉਸ ਦੀ ਵਿਆਹਦੜ ਦੇ ਘਰ ਜਾ ਕੇ ਦੱਸਣ ਤੋਂ, ਪ੍ਰਾਹੁਣੇ ਦੇ ਸਹੁਰੇ ਤੀਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਮੰਜੇ ਉੱਤੇ ਪਾ ਕੇ ਘਰ ਲੈ ਕੇ ਗਏ ।

ਜਦੋਂ ਪਿੰਡ ਦੀ ਖੁੰਢ-ਕੌਸਲ ਨੇ ਇਹ ਗੱਲ ਸੁਣੀ ਤਾਂ ਕਈ ਆਖਣ ‘ਚੰਗਾ ਹੋਇਆ’ ਭਾਈ, ਨੌਧੇ ਕੇ ਪਰਾਹੁਣੇ ਦੀ ਜਾਨ ਬਚ ਗਈ । ਲੱਗੋਵਾਲ ਦੀ ਗੱਲ ਸੁਣੀ ਹੈ, ਓਥੇ ਤਾਂ ਕਹਿੰਦੇ ਪਰਾਹੁਣੇ ਨੂੰ ਕੁੜੀਆਂ ਨੇ ਖਿੱਚ ਧੂਹ ਕੇ ਇਕ ਵਾਰੀ ਇਉਂ ਬਾਖੋ-ਚੌੜ ਕਰਦਿਆਂ ਜਾਨੋਂ ਈ ਮਾਰ ਦਿਤਾ ਸੀ । ਭੂਤਰੀਆਂ ਕੁੜੀਆਂ ਬੁਰੀ ਬਲਾ ਹੁੰਦੀਆਂ ਨੇ ।

ਇਸ ਪਿਛੋਂ ਤੀਆਂ ਦੇਖਣ ਦੇ ਸ਼ੁਕੀਨ ਹੁਣ ਜੇ ਇਨ੍ਹੀਂ ਦਿਨੀਂ ਆਉਂਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਘਰ ਦੇ ਵਿਹੜੇ ਜਾਂ ਦਲਾਨ ਵਿਚ ਈ, ਗਲੀਚਿਆਂ ਉੱਤੇ ਵਿਛੀਆਂ ਕੱਢੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਚਾਦਰਾਂ

ਤੇ ਸਿਰਹਾਣਿਆਂ ਉਦਾਲੇ ਉੱਸਲ-ਵੱਟੇ ਭੰਨ ਕੇ ਗੁਜ਼ਾਰਾ ਕਰ ਲੈਂਦੇ ਹਨ । ਵੱਧ ਤੋਂ ਵੱਧ ਸ਼ੀਸ਼ਿਆਂ ਜੜੀ ਕਰੋਸ਼ੀਏ ਨਾਲ ਬੁਣੀ ਰੰਗਦਾਰ ਡੰਡੀ ਵਾਲੀ ਪੱਖੀ ਦੇ ਸਿਲਮੇ ਸਤਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਹਵਾ ਵਿਚ ਘੁਮਾ ਛਡਦੇ ਹਨ । ਆਪਣੀ ਕੱਢਵੀਂ ਨੋਕਦਾਰ ਜੁੱਤੀ ਦਾ ਮੁਜ਼ਾਹਰਾ ਕਰਨ ਲਈ (ਜਿਸ ਦੇ ਪਹਿਲਾਂ ਦੀ ਸਿਲਾਈ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਤੰਗ ਹੋਣ ਤੋਂ ਰੂ ਦੇ ਫੰਬੇ ਦੇ ਦੇ ਕੇ ਅੱਡੀਆਂ ਤੇ ਛਾਲੇ ਪੈਣ ਤੋਂ ਬਚਾਓ ਕੀਤਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ) ਸ਼ਾਮ ਨੂੰ ਸੱਥ ਵਲ ਧਰਤੀ ਹੂੰਝਵਾਂ ਭੋਝਾ ਪਾ ਕੇ ਇਕ ਅੱਧਾ ਗੇੜਾ ਸੱਥ ਵਲ ਮਾਰ ਛਡਦੇ ਹਨ ।

‘ਬਾਬਾ ਜੀ ਸਾਸਰੀ ਅਕਾਲ’ ਕਹਿ ਕੇ ਆਪਣੀ ਝੱਕ ਖੋਲਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਜੋ ਅਗੇ ਨੂੰ ਆਉਣ ਜਾਣ ਵੇਲੇ ਸਿਆਣ-ਗਿਆਣ ਪੈ ਜਾਵੇ ।

ਸਥ ਵਿੱਚ ਬੈਠੇ ਬੁੱਢੇ, ਸੰਗ-ਖੋਲਣ ਲਈ ਵਾਕਫੀ ਕਰਾਉਂਦੇ ਹਨ—‘ਤੂੰ ਨੀ ਜਾਣਦਾ ਪਾਲੀ ?’ ਇਹ ਵੱਡੇ ਘਰ ਕੇ ਨੱਥਾ ਸਿਉਂ ਕਾ ਪਰਾਹੁਣਾ ਹੈ— ‘ਹਾਂ ਬੈਠ ਭਾਈ ਪਰਾਹੁਣਿਆਂ ਮੀਂਹ ਪਾਣੀ ਦਾ ਹਾਲ ਚਾਲ ਸੁਣਾ । ਫਸਲ ਚੰਗੀ ਐ । ਸਾਉਣੀ ਬਿਜਾ ਕੇ ਐਵੇਂ ‘ਕੰਮ ਸੁਕ-ਪਕਾ ਈ ਐ ।’ ਏਧਰ ਤਾਂ ਐਤਕੀ ਮੀਂਹ ਗੱਡਵਾ ਨਹੀਂ ਪਿਆ ਗਿਲ ਨਾਲ ਗਿਲ ਹੀ ਰਲੀ ਹੈ । ਬੋਡੇ ਬੰਨੀ ਦੱਸ ਕੀ ਹਾਲ ਚਾਲ ਹੈ ।

‘ਤੂੰ ਆਪਣੀ ਕੁੜਮਣੀ ਦੀ ਸੁਖ ਸਾਂਦ ਪੁੱਛ, ਤੈਨੂੰ ਫਸਲ ਦੀ ਪਈ ਹੈ— ਕੋਲ ਬੈਠਾ ਸੰਤਾ ਸਿਉਂ ਗੱਲ ਵਿਚ ਰੋਮਾਂਸ ਦਾ ਰੰਗ ਭਰ ਛਡਦਾ ਹੈ ।

‘ਕੁੜਮਣੀ ਆਪਣੀ ਰਾਮ ਗਊ ਵਰਗੀ ਐ, ਢੁੱਠ ਉਤੇ ਮੱਖੀ ਨੀ ਬੈਠਣ ਦਿੰਦੀ । ਤੂੰ ਇਉਂ ਕਹਿ ਵਈ ਕੁੜਮ ਦਾ ਹਾਲ ਪੁੱਛ । ਦੇਖ ਭਾਈ ਪ੍ਰਾਹੁਣਿਆਂ ! ਸਾਡੇ ਭਰਾ ਨੂੰ ਆਖ ਦੇਵੀਂ, ਹਿਸ਼ਤੇਦਾਰੀਆਂ ਤੇ ਭਰਪੱਨ ਹੱਡਾਂ ਤੇ ਰਗੜ ਕੇ ਲਾਉਣ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ । ਜੇ ਕੰਮ ਧੰਦੇ ਨੇ ਵਾਹਲਾ ਈ ਦੱਬਿਆ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਵੇਲੇ ਕੁਵੇਲੇ ਅਸੀਂ ਮਦਦ ਲਈ ਤਿਆਰ ਹਾਂ ।’ ਸਾਡੀ ਸਾਸਰੀ ਕਾਲ ਵੀ ਕਹਿ ਦੇਣੀ ।

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਟਿੱਚਰਾਂ ਦੀ ਬੁਛਾੜ ਦੀ ਮਾਰ ਤੋਂ ਬਚਦੇ ਹੋਏ ‘ਪਰਾਹੁਣਾ ਸਾਹਿਬ’ ਫਿਰ ਆਪਣੇ ਸਜੇ ਧਜੇ ਸਿੰਘਾਸਨ (ਮੰਜੀ) ਤੇ ਆ ਬਿਰਾਜਮਾਨ ਹੁੰਦੇ ਨੇ ।

ਸ਼ਾਮ ਨੂੰ ਤੀਆਂ ਤੋਂ ਵਿਹਲੀਆਂ ਹੋ ਕੇ ਮਨਚਲੀਆਂ ਕੁੜੀਆਂ ਰਲਕੇ ਪਰਾਹੁਣਾ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਆ ਟੱਕਰਦੀਆਂ ਹਨ— ‘ਦੇਖੋ ਨੀ ਕਿਵੇਂ ਅੱਖਾਂ ਟੱਡ ਟੱਡ ਦੇਖਦਾ ਐ, ਜਿਵੇਂ ਇਸ ਨੇ ਕੋਈ ਕੁੜੀ ਈ ਦੇਖੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ ।’ ਇਉਂ ਲਗਦਾ ਹੈ ਏਸਦੇ ਘਰ ਮਾਂ ਭੈਣ ਈ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ ।’

‘ਨੀ ਭੈਣ ਤਾਂ ਸੀਗੀ, ਪਰ ਬਹੇਲ, ਲੁੱਚੀ ਖਬਰੈ ਕਿਥੇ ਨਿਕਲ ਗਈ, ਇਹ ਸਮਝਦਾ ਲੋਕਾਂ ਦੀਆਂ ਕੁੜੀਆਂ ਵੀ ਇਹੋ ਜਿਹੀਆਂ ਹੋਣੀਆਂ ਨੇ ਤਾਹੀਂ ਤਾਂ ਏਥੇ ਆ ਕੇ ਸ਼ਕੀਨੀਆਂ ਛਾਂਟਣ ਲਗਿਐ ।

‘ਦੇਖੋ ਨੀ ਕਿਵੇਂ ਮੁਤਰ ਮੁਤਰ ਝਾਕਦੈ, ਜਿਵੇਂ ਸੂਰਜ ਚੜ੍ਹੇ ਤੇ ਉੱਲੂ ਡੋਰਾ ਭੋਰਾ ਹੋਇਆ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ।’

‘ਇਹਦੇ ਗਲ ਕੰਢਲਾਂ ਦੇਖੋ ਨੀ ਜਿਵੇਂ ਕਾਲੂ ਕੁੱਤੇ ਦੇ ਗਲ ਵਿਚ ਰਿਤਕਣੇ ਦਾ ਕਲੀਢਲ ਫਸਿਆ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ।’

‘ਝਾਕਣੀ ਦੇਖੋ ਨੀ— ਜਿਵੇਂ ਰੋਹੀ ਵਿਚੋਂ ਫੜ ਕੇ ਲਿਆਂਦਾ ਬਿੱਜੂ ਬੈਠਾ ਹੋਵੇ ।’

‘ਪਹਿਲਾਂ ਅਕਲ ਤਾਂ ਸਿੱਖ ਲੈਣੀ ਸੀ ਪਈ ਬਿਗਾਨੀਆਂ ਧੀਆਂ ਨਾਲ ਕਿਵੇਂ ਗੱਲ ਕਰੀਦੀ ਹੈ, ਜਰਾਬਾਂ ਅੜਾਈਆਂ ਨੇ ਜਿਵੇਂ ਹੁਣੇ ਵਲੈਤ ਪਾਸ ਕਰਕੇ ਆਇਆ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ਭਾਈ ਨੂੰ ਉਂ ਭਾਵੇਂ ਕਾਲਾ ਅੱਖਰ ਮਹਿ ਜੇਡਾ ਲੱਗੇ ਪਰ ਜੇਬ ਵਿੱਚ ‘ਪੈਨ’ ਟੰਗਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ।

—‘ਪਰਾ ਹੋ ਜੋ ਨੀਂ ਵਿਹੜਾ ਖਾਲੀ ਕਰੋ ! ਪਰਾਹੁਣੇ ਨੇ ਉੜਾ ਆੜਾ ਪਾਉਣੈ ।’

—‘ਨਾ ਨੀ ਇਉਂ ਨਾ ਕਹੋ ਨੀ । ਸੁਖ ਨਾਲ ਬਬੇਰਾ ਪੜ੍ਹਿਆ ਲਿਖਿਐ । ਅੜੀਏ ਸੁਣਿਆ ਹੈ, ਕਹਿੰਦੇ ਸਾਧਾਂ ਦੇ ਡੇਰੇ ਤੋਂ ਜਦੋਂ ਕਾਕਾ ਜੀ ਮੁਹਾਰਨੀ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਆਏ ਤਾਂ ਘਰੇ ਆਉਂਦੇ ਨੂੰ ਸਾਰਾ ਕੁਝ ਭੁੱਲ ਗਿਆ । ਕਹਿੰਦੇ ਉੜਾ ਤੇ ਆੜਾ ਤਾਂ ਯਾਦ ਰਹੇ ਅਗੇ ਪਾੜਾ ਜੀ ਲੱਗੇ ਹੁੱਤੜਾਂ ਭੇੜਨ— ਜਾ ਕੇ ਮਾਂ ਕੋਲੇ ਡੁਸਕਣ ਲੱਗੇ ਮਾ ਇਹ ਜਿਹੜੀ ਗਾਂ ਵਾਂਗੂੰ ਪੂਛ ਚੁੱਕੀ ਖੜ੍ਹੀ ਦੇ ਇਹ ਦਸੀਂ ਕੀ ਹੁੰਦੀ ਐ । ਭਾਈ ਜੀ ਨੂੰ ਈੜੀ ਪੜ੍ਹਨੀ ਨਾ ਆਵੇ । ਦੇਖੋ ਨੀ ਕਿਵੇਂ ਮੁਤਰ ਮੁਤਰ ਝਾਕਦੇ ਜਿਵੇਂ ਰੋਹੀ ਤੋਂ ਫੜ ਕੇ ਲਿਆਂਦਾ ਬਣਮਾਨਸ ਹੁੰਦਾ ।

‘ਹੈ ਨੀ— ਇਉਂ ਨਾ ਕਹੋ ਨੀ ! ਇਹਦੀ ਮੜਕ ਵਲ ਤਾਂ ਦੇਖੋ ! ਪਰਾਹੁਣੇ ਨੂੰ ਭਾਈ ਸਾਂਭ ਕੇ ਰਖਿਓ ਕਿਧਰੇ ਕੋਈ ਯੂਸਫ ਸਮਝ ਕੇ ਖੂਹ ਵਿਚ ਈ ਵੱਢ ਕੇ ਸੁੱਟ ਨਾ ਦੇਵੇ । ਵਈ ਇਹ ਬਲਾ ਸੋਹਣੈ ।

ਛੱਡ ਨੀ ਯੂਸਫ ਦੇ ਨਾਉਂ ਨੂੰ ਲੀਕ ਨਾ ਲਾਓ— ਇਹਦੇ ਮੂੰਹ ਵਲ ਤਾਂ ਵੇਖ; ‘ਮੂੰਹ ਨਾ ਮੱਥਾ ਜਿੰਨ ਪਹਾੜੋਂ ਲੱਥਾ ।’ ਨਾ ਨੀ ਨਾ ਸਹੇੜਨ ਵਾਲਿਆਂ ਦੀ ਵੀ ਤਾਂ ਲਾਜ ਰੱਖ । ਉਨਾ ਮੁੰਡਾ ਦੇਖਿਆ ਸੀ ਕੁੜੀ ਨੂੰ ਭੋਂਦੂ ਨਹੀਂ ਲੱਭਿਆ ਸੀ ।

ਜੇ ਇਹੋ ਜਿਹੇ ਵੇਲੇ ਪਰਾਹੁਣੇ ਦੇ ਸਹੁਰੇ ਚਾਂਡਲੀਆਂ ਕੁੜੀਆਂ ਨੂੰ ਹਟਾਉਣ ਜਾਂ ਘੂਰਨ ਅਗੋਂ ਉਹ ਆਪਣੇ ਗੀਤ ਦੀ ਲੈ ਛੇੜ ਦਿੰਨੀਆਂ ਹਨ:—

‘ਵੇ ਨਾ ਝਿੜਕੀਂ ਵੇ ਚਾਚਾ,

ਚਾਚ ਦਿਨ ਕੁੜੀਆਂ ਦਾ ਤਮਾਸ਼ਾ ।

ਵੇ ਨਾ ਝਿੜਕੀਂ ਵੇ ਵੀਰਾ,

ਇਹ ਤਾਂ ਕੁੜੀਆਂ ਦਾ ਰਵੀਰਾ ।

ਨੀ ਨਾ ਝਿੜਕੀਂ ਨਾ ਮਾਏ,

ਸਾਵਣ ਦੇ ਦਿਨ ਆਏ ।

ਅਗੋਂ ਪਰਾਹੁਣਾ ਸਾਹਿਬ ਵੀ ਆਪਣੀਆਂ ਦਿਮਾਗੀ ਚਤੁਰਾਈਆਂ ਦੀ ਖਾਜ ਵਾਂਗ ਖੁਰਚ ਖੁਰਚਾਈ ਕਰਕੇ ਸਿਰ ਖੁਰਕਦੇ ਹੋਏ ਇਸ ਵੇਲੇ ਪ੍ਰੀਖਿਆ ਸਮਝ ਕੇ, ਜਵਾਬੀ ਹਮਲਾ ਖੋਲ੍ਹ ਦਿੰਦੇ ਹਨ:

ਮੈਂ ਤਾਂ ਇਹ ਦੇਖਦਾ ਸੀ ਵਈ ਤੁਹਾਡੇ ਹਾਣ ਦੇ ਮੁੰਡੇ ਪਿੰਡ ਜਾ ਕੇ ਲੱਭਾਂ ਤੇ ਸਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਇਕੋ ਦਿਨ ਈ ਵਿਆਹ ਕੇ ਲੈ ਜਾਈਏ । ਤੁਹਾਡੇ ਵਰਗੀਆਂ ਬਾਂਦਰੀਆਂ ਨੂੰ ਸਾਡੇ ਪਿੰਡ ਦੇ ਮੁੰਡਿਆਂ ਬਿਨਾਂ ਹੋਰ ਕੀਹਨੇ ਝੱਲਣੈ ।

—‘ਅੱਖਾਂ ’ਚੋਂ ਗਿੱਡ ਪੁੰਝ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ ਅਖੇ ਨਾਉਂ ਨੂਰ ਭਰੀ ।’ ‘ਛੱਜ ਤਾਂ ਬੋਲੇ ਪਰ ਭਲਾ ਜੀ ਛਾਨਣੀ ਕੀ ਬੋਲੇ ਜੀਹਦੇ ਵਿਚ ਸੌ ਛੇਕ ਨੇ— ਆਪਣੇ ਮੂੰਹ ਦੇ ਪਹਿਲਾਂ ਮਾਤਾ ਦੇ ਦਾਗ ਤਾਂ ਦੇਖ ਲੈ, ਜਿਵੇਂ ਟਿੱਬੇ ਤੇ ਮੀਂਹ ਪਿਆ ਹੁੰਦਾ ਐ ।’ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਹੋਰ ਕੁੜੀ ਵੱਲ ਮੂੰਹ ਕਰਕੇ ਕਹਿੰਦਾ ਐ ।

‘ਪਹਿਲੇ ਇਸ ਹੀਰ ਮਿਜਾਜਣ ਦਾ ਬੂਥਾ ਤਾਂ ਦੇਖੋ ।’ ‘ਚਾਰ ਦਿਨ ਤਾਂ ਕਹਿੰਦੇ ਨੇ ਭੇਡ ਦੇ ਲੇਲੇ ਤੇ ਵੀ ਜੁਆਨੀ ਆ ਜਾਂਦੀ ਐ, ਤੁਹਾਡੇ ਵੱਸ ਦੀ ਗੱਲ ਨੀ । ਖੁਲੀਆਂ ਫਿਰਦੀਆਂ ਰਿਹਾਂ ਢਾਂਡੀਆਂ ਦੇ ਸਿੰਗਾਂ ਨੂੰ ਰੱਸੇ ਪਾ ਕੇ ਕੱਟ ਢਿੱਡ ਪੜਵਾਏ ।’

‘ਗੱਲਾਂ ਤਾਂ ਬਬੇਰੀਆਂ ਆਉਂਦੀਆਂ ਨੇ ਪਰ ਭਾਈ ਡਰ ਲਗਦੈ । ਦੇਖੋ ਤਾਂ ਸਾਰੀਆਂ ਈ ‘ਬੀਆ’ ਪਾਸ ਫਿਰਦੀਆਂ ਨੇ— ਗੱਲਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕਿਧਰੇ ਗਲਤੀਆਂ ਈ ਨਾ ਫੜੀ ਜਾਣ ।’

—‘ਚਲੋ ਚਲੀਏ ਕੁੜੇ ! ਘਰਾਂ ਨੂੰ ! ਇਹੋ ਜਿਹੀਆਂ ਸ਼ਕਲਾਂ ਦੇਖ ਕੇ ਤਾਂ ਰਾਤ ਨੂੰ ਸੁਪਨਿਆਂ ਵਿੱਚ ਡਰ ਲੱਗਣ ਲੱਗ ਜਾਂਦੇ, ਰੱਬ ਖੈਰ ਈ ਕਰੇ ।’ ‘ਚਲ ਛੱਡੋ ਨੀ ਹੁਣ ਤਾਂ ਬਬੇਰੀ ਛਿੱਟੀ-ਪਤਲੀ ਹੋ ਗਈ ਐ, ਵਿਚਾਰੇ ਦੀ, ਭੋਲੂ ਕਿਧਰ ਹੋ ਈ ਨ ਪਵੈ ਫਿਰ ਸਾਡੀ ਭੈਣ ਨੂੰ ਗੋਦੀ ਵਿੱਚ ਲੈ ਕੇ ਵਿਗਾਉਣਾ ਪਊ ।’ ਆਪਣੇ ਮੂੰਹ ਆਏ ਵਾਰਤਾਲਾਪ ਖਤਮ ਕਰਕੇ ਕੁੜੀਆਂ ਆਪੋ ਆਪਣੇ ਘਰਾਂ ਨੂੰ ਦੁੜੰਗੇ ਮਾਰਦੀਆਂ ਰਵਾਨਾ ਹੋ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ । ਪਰਾਹੁਣਾ ਸਾਹਿਬ ਮੁਤਰ ਮੁਤਰ ਦੇਖ ਕੇ ਬਹਿ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ਤੇ ਬਾਣੀ ਦੇ ਬਾਣਾ ਦੇ ਘਾਅ ਚੱਟੀ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ।

ਕੁੜੀਆਂ ਵਲੋਂ ਤੀਆਂ ਵਿੱਚ ਅਜੇਹੇ ਤਮਾਸ਼ੇ ਦੇਖਾਉਣ ਵਾਲੇ ਕਾਰਨਾਮਿਆਂ ਤੋਂ ਅਗੇ ਵੱਧ ਕੇ ਅਜੇਹੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਅਤੇ ਗੀਤਾਂ ਦੇ ਨਾਂ ਉਤੇ ਗੰਦੇ ਬੋਲ, ਬੋਲੇ ਜਾਂਦੇ ਤੇ ਬਖੇੜੇ ਖੜ੍ਹੇ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਦੇਖ ਕੇ ਸੰਨ ੧੮੮੦ ਵਿੱਚ ਸਮਾਜ ਸੁਧਾਰ ਜਥੇਬੰਦੀਆਂ ਵਲੋਂ ਤੀਆਂ ਲਗਾਉਣੀਆਂ ਹੀ ਬੰਦ ਕਰ ਦਿੱਤੀਆਂ ਸੀ ਉਸ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤਾ ਹਿੱਸਾ ਸਿੰਘ ਸਭੀਆਂ ਨੇ ਪਾਇਆ । ਕੁੜੀਆਂ ਨੇ ਵਿਆਹ ਸ਼ਾਦੀਆਂ ਤੇ ਹੋਰ ਥਾਵਾਂ ਉਤੇ ਗਿੱਧੇ ਵਿੱਚ ਗੁੱਸਾ ਕੱਢਣ ਲਈ ਸਿੰਘ ਸਭੀਆਂ ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਪਿੜ ਮਘਾਉਣੇ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਨਾਲ ਹੀ ਦੁਰਸੀਸਾ ਦੇਣ ਲਗੀਆਂ:

ਮਰ ਜਾਣ ਸਿੰਘ ਸਭੀਏ ਜਿੰਨ੍ਹਾਂ ਤੀਆਂ ਤੇ ਗਿੱਧੇ ਬੰਦ ਕੀਤੇ ।

ਮੁਕ ਗਏ ਘੜੇ ਦੇ ਦਾਣੇ ਬਣ ਗਏ ਸਿੰਘ ਸਭੀਏ ।

ਵੰਗਾਂ ਅਤੇ ਮਹਿੰਦੀ

ਤੀਆਂ ਦੇ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਵੰਗਾਂ ਚੜ੍ਹਾਉਣੀਆਂ, ਤੀਆਂ ਦੀ ਤਿਆਰੀ ਅਤੇ ਹਰ ਸਿੰਗਾਰ ਦੀ ਅਰੰਭਕ ਰਸਮ ਸਮਝੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਵੰਗਾਂ ਚੜ੍ਹਾਉਣ ਵਾਲੇ ਦੇ ਹੱਕੇ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਸੁਣਦੀ ਹੈ— ‘ਵੰਗਾਂ, ਚੜ੍ਹਾ ਲਉ ਵੰਗਾ, ਕਾਲੀਆਂ ਪੀਲੀਆਂ ਵੰਗਾਂ। ਹਰੀਆਂ ਵੰਗਾਂ ਚੜ੍ਹਾ ਲਓ। ਸੂਹੀਆਂ ਵੰਗਾਂ, ਰਬੜ ਦੀਆਂ ਵੰਗਾਂ, ਕੱਚ ਦੀਆਂ ਵੰਗਾਂ, ਸਤ-ਰੰਗੀਆਂ ਲਹਿਰੀਦੇਦਾਰ ਵੰਗਾਂ, ਬਲੌਰੀ ਵੰਗਾਂ.....ਤਾਂ ਝੱਟ ਕੁੜੀਆਂ ਦੇ ਝੁਰਮਣ

ਚੁੜੀਆਂ ਵਾਲਿਆਂ ਉਦਾਲੇ ਜੁੜ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲ ਪੈਸੇ ਨਾ ਹੋਣ ਉਹ ਕੋਠੀ ਵਿਚੋਂ ਆਪਣੀਆਂ ਬਾਟੀਆਂ ਤੇ ਛੋਟੇ ਬਠਲੀਆ ਜਾ ਝੋਲੀਆਂ ਵਿਚ ਹੀ ਦਾਣੇ ਪਾ ਲਿਆਉਂਦੀਆਂ ਹਨ।

‘ਵੇ ਭਾਈ ਚੁੜੀਆਂ ਵਾਲਿਆ ਏਨੇ ਕੁ ਦਾਣਿਆਂ ਦੀਆਂ ਦੱਸੀਂ ਕਿੰਨੀਆਂ ਕੁ ਚੁੜੀਆਂ ਆਉਣਗੀਆਂ।’

‘ਦਾਣੇ ਕਾਹਦੇ ਨੇ ਤੇ ਵੰਗਾਂ ਕਿਹੜੀਆਂ ਚੜ੍ਹਾਉਣੀਆਂ ਨੇ।’

ਬੋੜ੍ਹਾ ਜਿਹਾ ਜੋਖ ਹਾੜ੍ਹ ਕੇ ‘ਚੋਰਾਂ ਦਾ ਮਾਲ ਤੇ ਲਾਠੀਆਂ ਦੇ ਗਜ਼’ ਵਾਂਗ ਜਿੰਨੀਆਂ ਕੁ ਨਾਲ ਅਗਲੀ ਦੀ ਅੱਧੀ ਕੁ ਖੁਸ਼ੀ ਜਿੱਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੋਵੇ, ਚੁੜੀਆਂ ਵਾਲਾ ਚੁੜੀਆਂ ਚੜ੍ਹਾ ਕੇ ਦਾਣੇ ਆਪਣੀ ਬਗਲੀ ਵਿਚ ਮਿਧਾ ਲੈਂਦਾ ਹੈ।

ਚੁੜੀਆਂ ਚੜ੍ਹਾਉਣ ਵੇਲੇ ਜਿਹੜੀਆਂ ਇੱਕ ਚੁੜੀ ਦੇ ਟੁੱਟ ਜਾਣ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਟੋਟੇ ਚੁਕ ਕੇ ਦੋਵੇਂ ਹੱਥਾਂ ਵਿਚ ਮਟਕਾ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ‘ਭੰਨ’ ਤੋੜਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਵਡਿਆਂ ਟੋਟਿਆਂ ਵਿਚੋਂ ਜੋ ਛੋਟਾ ‘ਭੰਨ’ ਟੁੱਟਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਨੂੰ ਕਹਿੰਦੀਆਂ ਹਨ ਇਹ ਮੇਰੇ ਵੀਰੇ ਦਾ ਪਿਆਰ ਹੈ।..... ‘ਇਹ ਮੇਰੀ ਮਾਂ ਦਾ ਪਿਆਰ ਹੈ,....ਇਹ ਮੇਰੀ ਭੈਣ ਦਾ ਪਿਆਰ ਹੈ.....ਇਉਂ ਆਖ ਕੇ ਸਨੇਹੀਆਂ ਦੇ ਆਪਣੇ ਪ੍ਰਤੀ ਪਿਆਰ ਦਾ ਦਿਖਾਵਾ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ‘ਲੈ ਹੁਣ ਪੱਸ ਦਾ ਪਿਆਰ ਵੀ ਦੇਖੋ ਨੀ’ ਇਹ ਕਹਿਕੇ, ਜਦੋਂ ਚੁੜੀਆਂ ਦਾ ਟੋਟਾ ਕੋਲੇ ਖੜੀਆਂ

ਕੁੜੀਆਂ ਆਪਣੀ ਹਿਦਾਇਤਾਂ ਅਨੁਸਾਰ, ਸਿੱਧੀ ਰੇਖ ਦੇਖ ਵਿਚ ਕੜਕਾਉਂਦੀਆਂ ਹਨ ਤਾਂ ਆਮ ਤੌਰ ਉਤੇ ਪਿਆਰ ਦੀ ਪਰਖ ਦਿਖਾਉਣ ਵਾਲੀ ਕੁੜੀ ਨੂੰ ਪੱਕੀ ਢੀਠ ਬਣ ਕੇ ਹੀ ਵਕਤ ਲੰਘਾਉਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ । ਜੇ ਵਿਚੋਂ ਟੋਟਾ ਬਰੀਕ ਟੁੱਟੇ ਜ਼ਾਂ, 'ਲੈ ਨੀ ਤੂੰ ਐਵੇਂ ਈ ਵਿਗੋਦੀ ਰਹਿੰਦੀ ਐਂ —ਤੇਰੀ ਸੱਸ ਤਾਂ ਤੈਨੂੰ ਬਥੇਰਾ ਪਿਆਰ ਕਰਦੀ ਐ ।'

ਜੇ ਭੰਨ ਮੋਟਾ ਟੁੱਟ ਜਾਵੇ ਤਾਂ— 'ਦੇਖੋ ਨੀ ਬਣੀ ਫਿਰਦੀ ਸੀ ਸੱਸ ਨੂੰ ਪਿਆਰੀ ਭਾਵੇਂ, ਅਗਲੀ ਜੁੱਤੀ ਤੋਂ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸਿਆਣਦੀ.....' ਠੋਸਾ ਦਿਖਾ-ਦਿਖਾ ਕੇ ਉਸ ਨੂੰ ਠਿੱਠ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ । ਜਿਵੇਂ ਕੁੜੀਆਂ ਵਿੱਚ ਰੂਹਾਂ ਦੇ ਮਨੋਭਾਵਾਂ ਦੀ ਝਲਕ ਵਜਦੀ ਹੋਵੇ ।

ਸੱਸ ਦੇ ਪਿਆਰ ਦੀ ਇਸ ਅਨੋਖੀ ਜਾਂਚ ਪੜਤਾਲ ਵਿੱਚ ਕੱਚ ਦੀ ਇਸ ਦੁਧਾਰੀ ਤਲਵਾਰ ਦੇ ਵਾਰ ਹਰ ਹਾਲਤ ਝੱਲਣੇ ਹੀ ਪੈਂਦੇ ਹਨ । ਰੰਗ ਭੂਮੀ ਰਚੀ ਜੇ ਇਸੇ ਤਮਾਸ਼ੇ ਲਈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ।

ਕੁੜੀਆਂ ਚੜ੍ਹਾਉਣ ਵਾਲੇ, ਕਈ ਵਾਰੀ ਤੀਆਂ ਵਿੱਚ, ਜਿਥੇ ਕਵਿਤਾ ਤੇ ਸੰਗੀਤ ਘੁਲ ਮਿਲ ਕੇ ਝੁੰਮਰਾ ਪਾ ਰਹੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਪੁੱਜ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਕਿਉਂ ਨਾ ਵਣਜਾਰੇ ਨਾਲ ਵੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਰੰਗਾਂ ਵਿਚ ਹੀ ਗਲਬਾਤ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ —

'ਆ ਵਣਜਾਰਿਆ ਬਹਿ ਵਣਜਾਰਿਆ ਕਿਥੇ ਨੇ ਤੇਰੇ ਘਰ ਵੇ ।

ਪਿੰਡ ਦੀਆਂ ਕੁੜੀਆਂ, ਵਿਚ ਤੀਆਂ ਦੇ, ਕਿਉਂ ਫਿਰਨਾਂ ਦਰ ਦਰ ਵੇ ।

ਚਾੜ੍ਹ ਬਲੌਰੀ ਵੰਗਾਂ ਮੇਰੇ ਤੇਰੀ ਝੋਲੀ ਪਾਵਾਂ ਜਰ ਵੇ ।

ਭੀੜੀ ਵੰਗ ਬਚਾ ਕੇ ਚਾੜ੍ਹੀ ਮੈਂ ਜਾਊਂਗੀ ਮਰ ਵੇ ।

ਕੋਲੇ ਬੋਤਲ ਦੇ— ਮਘਦੇ ਚਿੰਗਾੜੇ ਧਰ ਵੇ ।

ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਵੀਣੀਆਂ ਪਤਲੀਆਂ ਹੋਣ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਵੰਗਾਂ ਦੀ ਛਣਕਾਟ ਮਨ ਦੇ ਕਈ ਨਵੇਂ ਪੁਰਾਣੇ ਭਾਵਾਂ ਨੂੰ ਛਣਕਾਉਂਦੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ:—

ਵੀਣੀ ਪਤਲੀ ਵੰਗਾਂ ਮੋਕਲੀਆਂ

ਇਹ ਵੰਗਾਂ ਮੇਰੀ ਮਾਂ ਨੇ ਚੜ੍ਹਾਈਆਂ

ਰੱਖਾਂ ਕਲੇਜੇ ਲਾ, ਵੰਗਾਂ ਮੋਕਲੀਆਂ....

ਇਹ ਵੰਗਾਂ ਮੇਰੀ ਸੱਸ ਨੇ ਚੜ੍ਹਾਈਆਂ

ਰੱਖਾਂ ਅੱਖਾਂ ਨਾਲ ਲਾ, ਵੰਗਾਂ ਮੋਕਲੀਆਂ....

ਜੇ ਸੱਸ ਪ੍ਰਤੀ ਗੁੱਸਾ ਕੱਢਣਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਧਾਰਨਾ ਬਦਲ ਜਾਂਦੀ ਹੈ :

ਇਹ ਵੰਗਾਂ ਮੇਰੀ ਸੱਸ ਨੇ ਚੜ੍ਹਾਈਆਂ

ਭੰਨਾਂ ਬਮਲੇ ਦੇ ਨਾਲ— ਵੰਗਾਂ ਮੋਕਲੀਆਂ....

ਨੀ ਤੂੰ ਸੁਣ ਪੁਤਰੇ ਦੀ ਮਾਂ,

ਆਕਰੇ ਅਥਰੋਂ ਪੁਤਰੇ ਦੀ ਮਾਂ,

ਆਪਣੇ ਪੁਤਰੇ ਨੂੰ ਸਮਝਾ

ਸਾਡੀ ਵੀਣੀ ਗਿਆ ਮਰੋੜ— ਵੰਗਾਂ ਮੋਕਲੀਆਂ.....

ਜਾਂਦੂ ਮੁੱਕਰ ਗਿਆ ਮੁਕਰਾਨ

ਸਾਡੀ ਵਖਤਾਂ ਦੇ ਵਿਚ ਜਾਨ

ਪੱਲਾ ਛੁਡਾ ਕੇ ਨਿਕਲ ਗਿਆ

ਵੀਣੀ ਪਤਲੀ, ਵੰਗਾਂ ਮੋਕਲੀਆਂ....

ਤੀਆਂ ਦੇ ਦਿਨਾਂ ਦੀ ਸਜਾਵਟ ਲਈ ਚੁੜੀਆਂ ਚੜ੍ਹਾਉਣ ਨਾਲ ਈ ਸੁਕੀਨੀ ਪੂਰੀ ਨਹੀਂ ਹੋ ਜਾਂਦੀ । ਸਿਰਾਂ ਦੀ ਗੁੰਦ-ਗੁੰਦਾਈ ਦੀ ਕਲਾ ਵੀ ਪੂਰ ਚੜ੍ਹਦੀ ਹੈ । ਕੇਸੀ ਨਾ ਕੇ, ਨਵੀਆਂ ਨਵੀਆਂ ਕਿਸਮਾਂ ਦੇ ਸਿਰ ਗੁੰਦਵਾਏ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਕਈਆਂ ਦੇ ਸਿਰ ਨੈਣਾਂ ਗੁੰਦਦੀਆਂ ਹਨ ਤੇ ਕਈਆਂ ਦੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਮਾਵਾਂ ! ਯਕੀਨਨ ਨੈਣਾਂ, ਸਿਰ-ਗੁੰਦਾਈ ਲਈ ਵਧੇਰੇ ਹੁਨਰਵੰਦ ਸਮਝੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ । ਨੈਣਾਂ ਨੂੰ ਵਿਆਹ ਸ਼ਾਦੀ ਉਤੇ ਲਾਗ ਤੇ ਵਰ੍ਹੇ ਪਿਛੋਂ ਬੰਧੇਜ ਅਨੁਸਾਰ ਬੰਨ੍ਹੇ ਹੋਏ ਦਾਣੇ, ਪਠੇ-ਤਬੇ ਤੇ ਨੀਰਾ ਚਾਰਾ ਹੀ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਇਸ ਕਰਕੇ ਉਸ ਬਾਰੇ ਪਿਆਰ ਸਤਿਕਾਰ ਦੀ ਥਾਂ ਰੋਅਬ ਨੇ ਮੱਲ ਲਈ ਹੈ । ਕਈ ਵਾਰ ਨਾਇਣਾ ਨਾਲ ਵਿਹਾਰ ਬੇ ਤਕੱਲਫ਼ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ :—

‘ਸਿਰ ਗੁੰਦ ਦੇ ਕੁਪੱਤੀਏ ਨੈਣੇ

ਉਤੇ ਪਾ ਦੇ ਡਾਕ ਬੰਗਲਾ ।’

ਅਗੋਂ ਨੈਣਾ ਕੇਹੜਾ ਸਤ-ਬਚਨੀਆਂ ਹੀ ਗੁੰਦੀਆਂ ਹਨ, ਅਲੁੜਾਂ ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਖੂਬ ਸਿੱਝਣਾ ਔਂਦਾ ਹੈ: ਉਹ ਜਵਾਬ ਦਿੰਦੀਆਂ ਹਨ:—

‘ਸਾਥੋਂ ਡਾਕ ਬੰਗਲਾ ਨੀ ਪੈਂਦਾ

ਉਤੇ ਪਾਵੂੰ ਮੋਰ ਘੁੱਗੀਆਂ ।’

ਕਦੇ ਕਦਾਈਂ ਇਹ ਸੇਵਾ ਮਾਵਾਂ ਨੂੰ ਕਰਨੀ ਪੈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਕਹਿੰਦੇ ਨੇ ਆਪਣੇ ਹੱਥੀ ਕਦੇ ਆਪਣਾ ਸਿਰ ਨਹੀਂ ਗੁੰਦਿਆ ਜਾਂਦਾ । ਜਦੋਂ ਕਿਤੇ ਮਾਂ ਸਿਰ ਗੁੰਦਦੀ ਹੈ, ਉਸ ਲਈ ਦਿਲੀ-ਭਾਵਾਂ ਦੇ ਵੱਖਰੇ ਸੰਦੂਕ ਖੋਲ੍ਹੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ :

‘ਪਹਿਲ ਜੁਆਨੀ ਦੀਆਂ ਗੁੰਦੀਆਂ ਨੇ ਮੇਢੀਆਂ

ਗੁੰਦੀਆਂ ਨੇ ਦਰਦਾਂ ਵਾਲੀ ਮਾਂ ।

ਇਕ ਵਾਰੀ ਗੁੰਦੀਆਂ ਮੇਰੀ ਦਰਦਾਂ ਵਾਲੀ ਮਾਂ

ਇਕ ਵਾਰੀ ਗੁੰਦੀਆਂ ਮੇਰੀ ਭੋਲੜੀ ਮਾਂ ।

ਘੜ ਸੁਨਿਆਰਿਆਂ ਕੰਨਾਂ ਦੇ ਕਾਂਟੇ

ਪਹਿੰਨਾਂ ਮਾਹੀ ਦੇ ਚਾਅ !’

ਕਈ ਵਾਰੀ ਮਾਂ ਸਿਰ ਗੁੰਦਣ ਤੋਂ ਡਰ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ਜੁਆਨੀ ਦੇ ਦਿਨਾਂ ਵਿੱਚ ਸਿਰ ਦੇ ਵਾਲ, ‘ਵਾਲ’ ਬੋੜੇ ਰਹਿ ਜਾਂਦੇ ਨੇ, ਉਹ ਤਾਂ ਕਾਲੇ ਨਾਗ ਬਣ ਗਏ ਹੁੰਦੇ ਹਨ । ਵਿਹੁਲੇ ਡੰਗ ਮਾਰਨ ਵਾਲੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਗਾਂ ਨੂੰ ਕੰਠ ਹੱਥ ਲਾਵੇ:

‘ਵਾਲ ਗੋਰੀ ਦੇ ਬਿਸੀਅਰ ਕਾਲੇ
ਡਰਦੀ ਮਾਂ ਵੀ ਨਾ ਗੁੰਦੇ ।’

ਕਈ ਸੁਕੀਨਣਾਂ ਆਪਣੇ ਸਿਰਾਂ ਦੇ ਵਾਲਾਂ ਨੂੰ ਮੋਮ ਲਾ ਕੇ ਗੁੰਦਾਉਂਦੀਆਂ ਹਨ ਤਾਂ
ਜੁ ਉਹ ਲਿਸ਼ਕਣ ਵੀ ਖਿਲਰਨ ਤੋਂ ਇਕ ਥਾਂ ਜੰਮੇ ਵੀ ਰਹਿਣ :

‘ਬਿਸ਼ਨ ਕੌਰ ਨੇ ਕੀਤੀ ਤਿਆਰੀ

ਹਾਰ ਸ਼ਿੰਗਾਰ ਲਗਾਇਆ ।

ਮੋਮ ਵਾਲ ਕੇ ਗੁੰਦੀਆਂ ਪੱਟੀਆਂ

ਅਖੀਂ ਕੱਜਲਾ ਪਾਇਆ ।

ਚੱਬ ਦੰਦਾਸਾ ਵੇਖਿਆ ਸ਼ੀਸ਼ਾ

ਚੜ੍ਹਿਆ ਰੂਪ ਸਵਾਇਆ

ਸਿਪਾਹੀਆਂ ਤੱਕ ਲੈ ਵੇ—

ਮੇਰੇ ਜੋਬਨ ਦਾ ਹੜ੍ਹ ਆਇਆ ।’

ਕਾਲੀ ਲੋਗਤੀ ਦੀ ਤਾਂ ਸਧਾਰਨ ਤੋਂ ਸਧਾਰਨ ਕੁੜੀ ਨੂੰ ਵੀ ਲੋੜ ਪੈਂਦੀ ਹੈ, ਪਰ
ਜੇ ਲਾਲਾ ਜੀ ਭਾਅ ਮਹਿੰਗਾ ਕਰ ਦੇਣ ? ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਤੋਪਾ ਭੀ ਵਿਚੇ ਭਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ

‘ਅੱਗ ਲੱਗ ਜਾਏ ਕਿਰਾੜਾ ਤੇਰੀ ਹੱਟ ਨੂੰ

ਵਿਚੇ ਮਚੇ ਕਾਲੀ ਲੋਗਤੀ ।’

ਜਦੋਂ ਘਰੇ ਕਲੇਸ਼ ਪੈ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ‘ਵਈ ਜਿੰਨੇ ਦੀ ਆਉਂਦੀ ਹੈ, ਆਵੇ ! ਲੋਗਤੀ
ਦੇ ਪਰਾਂਦੇ ਬਿਨਾਂ ਸਿਰ ਤਾਂ ਅਣ-ਗੁੰਦਿਆ ਵਾਂਗ ਹੀ ਹੈ, ਘਰ ਦੇ ਪਏ ਅੱਖੇ ਹੋਣ ਤੇ
ਸੜ ਕ੍ਰਿਝ ਕੇ ਆਖਣ : ਉਠਦੀ ਜੁਆਨੀ ਦੀਆਂ ਲਹਿਰਾਂ ਨੂੰ ਕੌਣ ਝਲੇ’

‘ਕਾਲੀ ਲੋਗਤੀ ਵਸਣ ਨਾ ਦੇਵੇ ਚੰਗੇ ਭਲੇ ਵਸਦੇ ਸੀ ।’

ਬੋੜੀ ਜਿਹੀ ਲੋਗਤੀ ਨਾਲ ਸਾਰੇ ਕੰਮ ਬੋੜੇ ਚਲ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਸਿਰ ਤਾਂ ਇਕ ਬਹਾਨਾ
ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਲੋਗਤੀ ਨਾਲ ਕਵਾਈ ਵੀ ਤਾਂ ਕਰਨੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਪਹੁੰਚੀਆਂ ਵੀ ਬੰਨ੍ਹਣੀਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ
ਹਨ ।

ਕੱਢਣਾ ਦਿੱਲੀ ਦਰਵਾਜ਼ਾ ਪੱਚੀਆਂ ਦੀ ਲਿਆਂਦੇ ਲੋਗਤੀ ।

ਜਿੰਨਾਂ ਚਿਰ ਚੌਕ-ਚੰਦ ਸਿਰ ਉਤੇ ਨਾ ਪਾਏ ਜਾਣ ਜਿਹਾ ਸਿਰ ਗੁੰਦਿਆ ਜਿਹਾ ਨਾ:

ਚੌਕ ਘੜਾ ਕੇ ਦੇ ਗਿਆ ਨੀ ਫੁੱਲ ਤੇ ਹੈ ਨਹੀਂ ਪੱਲੇ ।

ਹਾਰ ਘੜਾ ਕੇ ਦੇ ਗਿਆ ਨੀ, ਜੁਗਨੀ ਹੈ ਨਹੀਂ ਪੱਲੇ ।

ਬਾਂਕਾਂ ਘੜਾ ਕੇ ਦੇ ਗਿਆ ਨੀ, ਮੁੰਦਰੀ ਹੈ ਨਹੀਂ ਪੱਲੇ ।

ਇਨ੍ਹਾਂ ਜੋਗੀਆਂ ਨੇ ਕੀ ਕੇਹੜੇ ਪੱਤਣ ਮੱਲੇ ।

ਜਦੋਂ ਚੌਕ ਮਿਲ ਗਿਆ ਫੁੱਲ ਕਿਹੜਾ ਪਿਛੇ ਰਹਿ ਜਾਣੇ ਸੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਬਨਾਉਣ
ਦੀ ਸਾਈ ਜੁ ਦਿੱਤੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ:

‘ਚੌਕ ਘੜਾ ਕੇ ਦੇ ਗਿਆ ਪੁੱਤ ਸਰੂਰੇ ਦਾ ।

ਫੁੱਲਾਂ ਦੀ ਲਾਜ ਵੇ ਰੱਖੀ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਤੇਰੇ ਲੜ ਲਾਈ ।’

ਸਿਰ ਉਤੇ ਪਈ ਬਘਿਆੜੀ ਕਿਹੜਾ ਘਟ ਚਮਕਾਂ ਛੱਡਦੀ ਹੈ ਉਸ ਦਾ ਲਿਸਕਾਰਾ ਵੀ ਅੱਖਾਂ ਨੂੰ ਚੁੰਧਿਆ ਦਿੰਦਾ ਹੈ:

ਤੇਰੀ ਗੁੱਤ ਤੇ ਬਘਿਆੜੀ ਚਮਕੇ ਰੇਸ਼ਮੀ ਦੁਪੱਟੇ ਵਾਲੀਏ ।

ਗੁੱਤ ਉਤੇ ਗਹਿਣਿਆਂ ਦਾ ਇਕੱਠ ਕੀ ਹੋਇਆ ? ਸਮਝੋ ਕੋਈ ਵੱਡੀ ਕਚਹਿਰੀ ਦੀ ਲੱਗ ਗਈ । ਇਸ ਕਚਹਿਰੀ ਵਿਚ ਜੋ ਜੋ ਫਰਜ਼ ਇੱਕ ਇੱਕ ਗਹਿਣੇ ਨੂੰ ਭੁਗਤਾਉਣੇ ਪਏ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਨਿਯੁਕਤੀ ਦੇ ਵੇਰਵੇ, ਤੀਆਂ ਵਿਚ ਜੁੜੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਕੁੜੀਆਂ ਦੇ ਘੁੰਤਰੀ ਦਿਮਾਗ ਵਧੇ ਵਧ ਪਦਵੀਆਂ ਉਤੇ ਜਿਵੇਂ ਪਤੇ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਵੇਰਵਾ ਗੀਤਾਂ ਵਿਚ ਇਉਂ ਗਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ:—

‘ਤੇਰੀ ਗੁੱਤ ਤੇ ਕਚਹਿਰੀ ਲਗਦੀ ਦੂਰੋਂ ਦੂਰੋਂ ਆਉਣ ਝਗੜੇ ।

ਸੱਗੀ ਫੁੱਲ ਨੀ ਸੈਸ਼ਨ ਜੱਜ ਤੇਰੇ, ਕੈਠਾ ਤੇਰਾ ਮੁਹਤਮ ਹੈ ।

ਵਾਲੇ ਡੰਡੀਆਂ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਡਿਪਟੀ, ਨੱਤੀਆਂ ਤੇ ਨਾਇਬ ਬਣ ਗਈਆਂ ।

ਜ਼ੈਲਦਾਰ ਨੀ ਮੁਰਕੀਆਂ ਤੇਰੀਆਂ, ਸਫੈਦ ਪੋਸ਼ ਬਣੇ ਗੋਖੜੂ ।

ਨੱਕ ਮਛਲੀ ਮੇਖ ਤੇ ਕੋਕਾ ਇਹ ਨੇ ਸਾਰੇ ਛੋਟੇ ਮਹਿਕਮੇ ।

ਤੇਰਾ ‘ਲੌਂਗ’ ਕਰੇ ਸਰਦਾਰੀ, ਬਾਏਦਾਰ ‘ਨੁਕਰਾ’ ਕਰੇ ।

ਚੌਕੀਦਾਰਨੀ ਬਣੀ ਬਘਿਆੜੀ, ਤੀਲੀ ਬਣੀ ਟਹਿਲਦਾਰਨੀ ।

ਕੰਢੀ ਹੱਸ ਦਾ ਪੈ ਗਿਆ ਝਗੜਾ, ਤਵੀਤ ਉਗਾਹੀ ਨੂੰ ਚਲੇ ।

‘ਬੁੰਦੇ’ ਬਣ ਗਏ ਵਕੀਲ ਵਲੈਤੀ, ‘ਚੌਕ ਚੰਦ’ ਨਿਆਂ ਕਰਦੇ ।

ਦਫਾ ਤਿੰਨ ਸੌ ਆਖਦੇ ਬੱਤੀ, ‘ਕੈਠੀ’ ਨੂੰ ਸਜਾ ਬੋਲ ਗਈ ।

ਹਾਰ ਦੇ ਗਿਆ ਜਮਾਨਤ ਪੂਰੀ, ਕੈਠੀ ਨੂੰ ਛੁਡਾ ਕੇ ਲੈ ਗਿਆ ।

‘ਛਾਪ’ ਬਣ ਕੇ ਪਟਵਾਰੀ, ਹਿੱਕ ਵਾਲੀ ਮਿਣਤੀ ਕਰੇ ।

ਤੇਰਾ ਚੂੜਾ ਰਸਾਲਾ ਪੂਰਾ, ਬਾਜੂ ਬੰਦ ਬਿਗੜ ਗਏ ।

ਪਰੀ ਬੰਦ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਗੋਰੇ, ਫੌਜ ਦੇ ਵਿਚਾਲੇ ਸਜਦੇ ।

ਤੇਰੀ ਜੁਗਨੀ ਘੜੇ ਦਾ ਪੁਰਜਾ, ਜੰਜੀਰੀ ਤਾਰ ਬੰਗਲੇ ਦੀ ।

ਪੈਰੀ ਝਾਂਜਰਾ ਤਾਰ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ, ਮਿੰਟਾਂ ‘ਚ ਦੇਣ ਖਬਰਾਂ ।

ਤੋਰੇ ਤੋੜੇ ਦੇਣ ਮਰੋੜੇ, ਆਸ਼ਕ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ।

ਬਾਕਾਂ ਤੇਰੀਆਂ ਮਾਰਦੀਆਂ ਹਾਕਾਂ; ਖਰਚਾ ਨੂੰ ਬੰਦ ਕਰ ਦੇ ।

ਜੈਨਾ ! ਨੀ ਜੈਨਾ— ਝੂਠੇ ਫੈਸ਼ਨ ਤੋਂ ਕੀ ਲੈਣਾ !’

ਗਹਿਣਿਆਂ ਨੂੰ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਮੁਤਾਬਕ ਪਦਵੀਆਂ ਦੇਣੀਆਂ ਆਪਣੇ ਜਮਾਨੇ ਦੇ ਹਾਕਮ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਾਮ ਇਸ ਗੀਤ ਬਿਨਾਂ, ਬੱਝਵੇਂ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਹੋਰ ਕਿਧਰੇ ਸ਼ਾਇਦ ਹੀ

ਮਿਲਣ ! ਸਾਉਣ ਮਹੀਨਾ ਜੇਹੜਾ ਇਤਨੇ ਹਾਰ ਸਿੰਗਾਰਾਂ ਦੇ ਢੋਅ ਮੇਲ ਜੋੜਦਾ ਹੈ ਚਰਚਾ ਦਾ ਸਥਾਨ ਰੱਖਦਾ ਹੈ, ਵਿਛੜੀਆਂ ਕੁੜੀਆਂ ਦੇ ਮੇਲੇ ਕਰਾਉਂਦਾ ਹੈ, ਕਿਉਂ ਨਾ ਚੰਗਾ ਲਗੇ, ਅਤੇ ਇਸ ਪਿਛੋਂ ਵਿਛੋੜਨ ਵਾਲੀ ਭਾਦੋਂ ਨੂੰ ਘਿਰਣਾ ਤੇ ਕਰੋਧੀ ਭਰੇ ਮਨੋ ਭਾਵਾਂ ਨਾਲ ਯਾਦ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ।

ਸੌਣ ਵੀਰ ਕਠੀਆਂ ਕਰੇ, ਭਾਦੋਂ ਚੰਦੜੀ ਵਿਛੋੜੇ ਪਾਵੇ ।

ਭਾਦੋਂ ਕਟਕ ਚੜ੍ਹੀ, ਕੁੜੀਆਂ ਦੇ ਪੈਣ ਵਿਛੋੜੇ ।

‘ਤੀਆਂ ਸੌਣ ਦੀਆਂ ਭਾਦੋਂ ਦੇ ਮੁਕਲਾਵੇ ।

ਤੀਆਂ ਦਾ ਗਿੱਧਾ

ਗਿੱਧਿਆ ਪਿੰਡ ਵੜ ਵੇ ਲਾਂਭ ਲਾਂਭ ਨਾ ਜਾਈ ।

ਮੇਰੇ ਪਿੰਡ ਦੀਆਂ ਕੁੜੀਆਂ-ਚਿੜੀਆਂ ਲਈ ਤੀਆਂ ਦਾ ਗਿੱਧਾ, ਦਿਲੀਭਾਵਾਂ ਦੇ ਗੁੱਝੇ ਗੱਚ ਕੱਢਣ ਦਾ ਇਕ ਗਹਿ-ਗੱਡਵਾਂ ਘਰੇਲੀ ਉਤਸਵ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ਗਿੱਧੇ ਵਿੱਚ ਹੱਥਾਂ ਦੇ ਚਟਾਕੇ ਤੇ ਪੈਰਾਂ ਦੀ ਅੱਡੀ ਦੀ ਥਾਪ, ਤੱਕ ਸਾਰਾ ਜੁੱਸਾ ਗੂੰਦਾ ਹੋ ਕੇ ਬੇਖੌਫ ਨਾਗ ਵਾਂਗ ਮਲੂ ਰਿਹਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ਧਰਤੀ, ਅਹਿਲ ਜੁਆਨੀਆਂ ਦੀਆਂ ਅੱਡੀਆਂ ਦੀਆਂ ਠੋਕਰਾਂ ਨਾਲ ਜਿਵੇਂ ਕੰਬ ਉੱਠਦੀ ਹੈ ਵਾਯੂ ਮੰਡਲ ਵੀ ਹੱਥਾਂ ਦੇ ਪਟਾਕਿਆਂ ਤੇ ਗੀਤਾਂ ਦੀਆਂ ਗੂੰਜਾਂ ਨਾਲ ਭਰ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ।

‘ਅੱਜ ਕੁੜੇ ਕਿਹੜੀ ਮੁਰੈਲਣ ਬਣੁੰਗੀ ।’ ਜਿਸ ਦਾ ਮੁਰੈਲਣ ਬਣਨ ਜਾ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਬਨਾਉਣ ਨੂੰ ਜੀਅ ਕਰਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਅਮ ਤੌਰ ਤੇ ਪਹਿਲਾਂ ਉਹੋ ਹੀ ਗੱਲ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਦੀ ਜਾ ਕਰਾਉਂਦੀ ਹੈ ।

—‘ਜੇ ਮੇਰੀ ਮੰਨਦੀਆਂ ਹੋ ਮੈਂ ਤਾਂ ਏਹੀ ਕਹਿਨੀਆਂ ਵਈ ਦੇਸੇ ਨੂੰ ਮੁਰੈਲਣ ਬਣਾਓ । ਸੱਸ ਕੋਲੋਂ ਬਬੇਰੀਆਂ ਪਰੋਸਵੀਆਂ ਖਾ ਖਾ ਕੇ ਆਈ ਐ । ਜੇਹੜਾ ਬੋਲੇ ਓਹੋ ਕੁੰਡਾ ਖੋਲ੍ਹੇ ।’

‘ਅੱਜ ਤਾਂ ਕੁੜੇ ‘ਫੜੂਹਾ’ ਪਾਵਾਂਗੀਆਂ ।’ ਦੂਜੀ ਆਖਦੀ ਹੈ ।

‘ਜੇ ਫੜ੍ਹਾ ਪਾਉਣੈ ਤਾਂ ਭਾਈ ਕੂੜੇ ਕੀ ਨਾਮੋ ਨੂੰ ਮੁਰੈਲਣ ਬਣਾ ਦਿਓ ਜੇ ਜਾਏ
ਵੱਢੇ ਦੀ ਧਰਤੀ ਦਾ ਬੱਲਾ ਪੋਲਾ ਨਾ ਕਰ ਦੇਵੇ ।’ ਬੜੀ ਜਾਨ ਹੈ ਉਸਦੇ ਵਿੱਚ ।

ਇਉਂ ਸਰਸਰੀ ਜਿਹੇ ਸਲਾਹ ਮਸਵਰੇ ਨਾਲ ਇਕ, ਦੋ, ਮੁਖੀ ਕੁੜੀਆਂ ਨੂੰ ਚੁਣ ਕੇ
ਬਾਕੀ ਦੀਆਂ ਨੱਚਣ ਵਾਲੀਆਂ ਨੂੰ ਅੱਖ ਹੇਠਾਂ ਰੱਖ ਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਕਿ, ਜਦੋਂ ਉਹ
ਬੱਕ ਜਾਣ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਨੱਚਣ ਲਈ ਅੱਗੇ ਝੋਕ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ । ਜੁਆਨੀਆਂ
ਨੇ ਇਸ ਸਭਿਆਚਾਰਕ, ‘ਗੀਤ-ਮੰਡਲ’ ਦੇ ਅਖੰਡ ਜਾਪ ਨੂੰ ਨਿਰਵਿਘਨ ਸਮਾਪਿਤ ਕਰਨ
ਦੀ ਜੋ ਪਾਰੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ।

ਜਿਉਂ ਜਿਉਂ ਗਿੱਧਾ ਮੱਘਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਨੱਚਣ ਵਾਲੀਆਂ ਕੁੜੀਆਂ ਆਪਣੇ ਆਪ
ਬਦਲਦੀਆਂ ਰਹਿੰਦੀਆਂ ਹਨ, ਇਉਂ ਜੋਤ ਤੋਂ ਜੋਤ ਗਿੱਧੇ ਦੀ ਲਾਟ ਮਚਦੀ ਰਹਿੰਦੀ
ਹੈ ।

ਪਿਤ ਵਿੱਚ ਗਿੱਧੇ ਦਾ ‘ਮੰਗਲਾਚਰਨ’ ਆਪਣੀਆਂ ਸਹੇਲੀਆਂ ਜਾਂ ਪਿੰਡ ਦੀਆਂ ਕੁੜੀਆਂ
ਦੀ ਸੋਭਾ, ਸੱਸ ਦੀ ਬਦਖੋਈ, ਦਿਲ ਲੱਗੀਆਂ ਦੀਆਂ ਰਮਜ਼ਾਂ ਭਰੇ ਗੀਤ, ਖਾਸ ਮਜ਼ਮੂਨ
ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਇਸਤਰੀ ਦੇ ਦਬੇ-ਘੁੱਟੇ-ਗੁੱਸੇ ਗਿਲੇ, ਵੇਦਨਾ, ਖੁਸ਼ੀਆਂ
ਵਿਅੰਗ ਅਤੇ ਦੁਖ-ਸੁਖ ਘੁਲ ਮਿਲ ਕੇ ਝਲਕ ਰਹੇ ਹਨ । ਗਿੱਧੇ ਦੇ ਆਰੰਭਕ ਮੰਗਲਾਚਰਨ
ਵਾਲੇ ਗੀਤਾਂ ਵਿੱਚ ਸਾਉਣ ਦੇ ਮਹੀਨੇ ਅਤੇ ਗਿੱਧੇ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ-ਜ਼ਕਾਰ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ
ਕਰਨਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ:

ਸੌਂਕ ਨਾਲ ਗਿੱਧੇ ਵਿਚ ਆਵਾਂ ।
ਬੋਲੀ ਪਾਵਾਂ ਸਗਨ ਮਨਾਵਾਂ
ਸਾਉਣ ਦਿਆ ਬਦਲਾ ਵੇ
ਮੈਂ ਤੇਰਾ ਜਸ ਗਾਵਾਂ ।
ਸਾਉਣ ਮਹੀਨੇ ਘਾਹ ਹੋ ਚਲਿਆ
ਰੱਜਣ ਮੱਝੀਆਂ ਗਾਈਂ,
ਗਿੱਧਿਆ ਪਿੰਡ ਵੜ ਵੇ
ਲਾਭ ਲਾਭ ਨਾ ਜਾਈਂ ।

ਕਈ ਘਰੇ ਬੈਠੀਆਂ ਕੁੜੀਆਂ ਉੱਤੇ, ਜਿਹੜੀਆਂ ਕਿਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਗਿੱਧੇ ਵਿੱਚ ਆਈਆਂ
ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀਆਂ, ਕਰਾਰੀਆਂ ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਆਪਣੇ ਦਿਲ ਦੀ ਤਰਜਮਾਨੀ ਕਰਨ ਵਾਲੀਆਂ
ਚੋਟਾਂ ਲਾਈਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ:

ਚਿੱਟੀ ਕਣਕ ਦੇ ਮੰਡੇ ਪਕਾਵਾਂ
ਨਾਲੇ ਤੜਕਾਂ ਵੜੀਆਂ
ਗਿੱਧਾ ਸਾਉਣ ਦਾ ਹਾਕਾਂ ਮਾਰੇ,
ਮੈਂ ਵਗਾਰ ਵਿਚ ਫੜੀਆਂ
ਗਿੱਧੇ ਦੇ ਪਿਤ ਵਿਚ ਕੀਕਣ ਜਾਵਾਂ
ਘਰ ਧੰਦੇ ਵਿਚ ਮੜੀਆਂ

ਪੱਟਤੀ ਕਬੀਲਦਾਰੀ ਨੇ
ਤਾਹਨੇ ਦੋਦੀਆਂ ਖੜੀਆਂ
ਮੇਰੇ ਹਾਣ ਦੀਆਂ
ਗਿੱਧਾ ਪਾ ਘਰ ਮੁੜੀਆਂ

ਸਾਵਣ ਦੀਆਂ ਝੜੀਆਂ ਜੁਆਨੀਆਂ ਦੀਆਂ ਅੜੀਆਂ ਸਾਹਮਣੇ ਆ ਖੜਦੀਆਂ ਹਨ
ਪਰ ਅੱਲੜਾਂ ਨੂੰ ਕੀ ਪ੍ਰਵਾਹ, ਵਰ੍ਹਦੇ ਮੀਹਾਂ ਵਿਚ ਜੋ ਹੋਏ ਸੋ ਹੋਏ:—

ਆਇਆ ਸਾਵਣ ਦਿਲ ਪ੍ਰਚਾਵਣ

ਝੜੀ ਲੱਗ ਗਈ ਭਾਰੀ ।

ਝੂਟੇ ਲੈਂਦੀ ਮਰੀਆਂ ਭਿੱਜ ਗਈ

ਨਾਲੇ ਰਾਮ ਪਿਆਰੀ

ਕੁੜਤੀ ਹਰੇ ਦੀ ਭਿੱਜੀ ਵਰੀ ਦੀ

ਨੱਥਿਆਂ ਦੀ ਫੁਲਕਾਰੀ ।

ਹਰਨਾਮੀ ਦੀ ਸੁੱਬਣ ਭਿੱਜਗੀ

ਬਹੁਤੇ ਗੋਟੇ ਵਾਲੀ ।

ਜੰਨਤੇ ਦੀਆਂ ਭਿੱਜਗੀਆਂ ਮੇਢੀਆਂ

ਗਿਣਤੀ 'ਚ ਪੂਰੀਆਂ ਚਾਲੀ ।

ਭੱਜ ਕੇ ਕੁੜੀਆਂ ਪਿੰਡ ਜਾ ਵੜੀਆਂ

ਮੀਹ ਨੇ ਘੇਰ ਲਈਆਂ ਕਾਹਲੀ ।

ਪੀਂਘ ਝੂਟਦੀ ਸੱਸੀ ਡਿੱਗ ਪਈ

ਨਾਲੇ ਨੂਰੀ ਨਾਭੇ ਵਾਲੀ ।

ਸਾਮੋ ਕੁੜੀ ਦੀ ਝਾਂਜਰ ਗੁਆਚੀ

ਆ ਰੱਖੀ ਨੇ ਭਾਲੀ

ਭਿੱਜ ਗਈ ਲਾਜੋ ਵੇ ਬਹੁਤੇ ਹਰਖਾਂ ਵਾਲੀ

ਸਾਉਣ ਦਿਆ ਬੱਦਲਾ ਵੇ

ਹੀਰ ਭਿੱਜਗੀ ਸਿਆਲਾਂ ਵਾਲੀ ।

ਤੀਆਂ ਦੇ ਦਿਨੀਂ 'ਸਾਵਣ' ਕੋਈ ਮਹੀਨਾ ਨਹੀਂ ਰਹਿ ਜਾਂਦਾ, ਇਹ ਤਾਂ ਨਿਤ-ਦੇਵਤੇ
ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਸਾਕਾਰ ਹੋਇਆ, ਕੁੜੀਆਂ ਨੂੰ ਗਿੱਧਾ ਪਾਉਣ ਲਈ ਸ਼ੈਨਤੋਂ ਮਾਰਨ ਵਾਲਾ
ਚੰਚਲ ਕਾਨ੍ਹ ਬਣ ਚੁੱਕਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ਮੇਰੇ ਪਪੀਹਿਆਂ ਦੀਆਂ ਹੂਕਾਂ ਤੇ ਭੂਕਾਂ ਮਾਰਕੇ ਗਜਦੇ
ਕਾਲੇ ਬਦਲਾ ਬਿਜਲੀ ਦੇ ਨਾਲ ਹੋਰ ਲੋਹਤੇ ਮਾਰ ਜਾਂਦੇ ਹਨ:

ਸਾਵਣ ਦੀਆਂ ਘਟਾਂ ਨੂੰ ਮੇਂਘ-ਘੱਟਾਂ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜਾਂ ਕਾਲੀਆਂ ਘਟਾਂ ਜੋ ਗਰਮੀ
ਦੀ ਤਪਸ਼ ਘਟਾਉਣ ਲਈ ਘਿਰ ਘਿਰ ਤੇ ਚੜਕੇ ਆਉਂਦੀਆਂ ਰਿੰਮ-ਝਿੰਮ ਵਰ੍ਹਦੀਆਂ ਤਪਸ਼
ਦੇ ਗਰਮਾਏ ਤਨ ਮਨ ਨੂੰ ਠੰਢਾ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ:—

ਛਮ ਛਮ ਪੈਣ ਫੁਹਾਰਾ

ਬਿਜਲੀ ਦੇ ਨਿਅਾਰੇ

ਆਓ ਕੁੜੀਓ ਗਿੱਧਾ ਪਾਓ
ਸਾਨੂੰ ਸੌਣ ਸੈਨਤਾ ਮਾਰੇ ।
ਫੇਰ ਕਦੋਂ ਨੱਚੋਗੀਆਂ
ਜਦੋਂ ਤੀਆਂ ਦੇ ਲੰਘੇ ਦਿਹਾੜੇ ।

ਕੁੜੀਆਂ ਲਈ ਤੀਆਂ ਇਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਜ਼ਾਦੀ ਦੇ ਦਿਨ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਿਨਾਂ ਵਿੱਚ ਉਹ ਨਿਸੰਗਤਾ ਨਾਲ ਖੁੱਲ੍ਹ ਕੇ ਨਚਦੀਆਂ ਟੱਪਦੀਆਂ ਅਜ਼ਾਦੀ ਮਾਨਣ ਦੀ ਚਰਚਾ ਕਰਨੀ ਵੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਸਮਝਦੀਆਂ ਹਨ :

ਭਿੱਜ ਗਈ ਰੂਹ ਮਿਤਰਾ !
ਸ਼ਾਮ ਘਟਾਂ ਚੜ੍ਹ ਆਈਆਂ ।

ਪ੍ਰੀਤਾਂ ਵਿੱਚ ਭਿੱਝੀ ਹੋਈ ਰੂਹ ਵਿੱਚੋਂ ਸਾਵਣ ਦੀਆਂ ਸ਼ਾਮ ਘਟਾਂ ਵਿੱਚ ਬੋਲਦੀ ਕੋਇਲ ਨੂੰ ਹਥ ਤੇ ਚੋਗਾ ਚੁਗਾਉਣ ਤੱਕ ਦੀਆਂ ਜਾਦੂਗਰੀ-ਰੀਝਾਂ ਉਮਲ ਆਉਂਦੀਆਂ ਹਨ:

ਪ੍ਰੀਤਾਂ ਦੀ ਮੈਨੂੰ ਸੱਧਰ ਬਬੇਰੀ
ਲਾ ਕੇ ਤੇ ਤੋੜ ਨਿਭਾਵਾਂ
ਨੀ ਕੋਇਲੇ ਸੌਣ ਦੀਏ
ਤੇਨੂੰ ਹੱਥ ਤੇ ਚੋਗ ਚੁਗਾਵਾਂ ।

ਮਨਾਂ ਦੀਆਂ ਘੁੰਢੀਆਂ ਖੋਲ੍ਹ ਕੇ ਇਉਂ ਦਿਲਾਂ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਲੈਣ ਦੇਣ ਦਾ ਵਪਾਰ ਗੀਤਾਂ ਦੇ ਬੋਲਾਂ ਰਾਹੀਂ ਚੱਲ ਪੈਂਦਾ ਹੈ:

ਹਾੜ ਮਹੀਨੇ ਬੋਲਣ ਚਿੜੀਆਂ, ਸੌਣ ਮਹੀਨੇ ਕੋਇਲਾਂ
ਦਿਲ ਤੋਲੇ ਤੂੰ ਝੁਕਦੇ ਪਲੜੇ, ਮੈਂ ਝੁਕਦੇ ਨਾ ਤੋਲਾਂ,
ਗਿੱਧੇ ਵਿੱਚ ਤੈਂ ਲਾਈ ਛਹਿਬਰ, ਕਿਵੇਂ ਮੈਂ ਤੇਨੂੰ ਮੋਹ ਲਾਂ,
ਸੁਣ ਲੈ ਗੀਰੇ ਨੀ, ਦਿਲ ਦੀਆਂ ਘੁੰਡੀਆਂ ਖੋਲ੍ਹਾਂ ।

ਦਿਲ ਦੀਆਂ ਘੁੰਡੀਆਂ ਖੋਲ੍ਹਣ ਨਾਲ ਕੀ ਗੱਲ ਸਾਹਮਣੇ ਆਉਂਦੀ ਹੈ? ਗੈਰ ਹਾਜਰ ਮਾਹੀ ਦੀ ਯਾਦ । ਬੋਲਾਂ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ੀ ਗਏ ਮਾਹੀ ਦੀ ਤੜਫਾ ਰਹੀ ਯਾਦ ਦੇ ਬਿਰਹੜੇ ਸੁਰੂ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ? ਕੋਇਲਾਂ ਦੀ ਬੋਲੀ ਭਾਵੇਂ ਕਿੰਨੀ ਮੋਹਣੀ ਹੋਵੇ, ਪਰ ਇਸ ਵਿੱਚ ਬਿਰਹਨ ਦੇ ਦਰਦ ਨੂੰ ਵਧਾਉਣ ਵਾਲੀ ਹੁਕ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੋਰ ਹੈ ਕੀ ? ਉਸ ਨਾਲੋਂ ਤਾਂ ਕਾ ਦਾ ਬੋਲਣਾ ਚੰਗਾ ਲਗਦਾ ਹੈ ਜਿਸਦੇ ਬੋਲਣ ਨਾਲ ਕਿਸੇ ਦੇ ਆਉਣ ਦਾ ਸੁਭ ਸ਼ਗਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ:

ਝਾਵਾਂ ਝਾਵਾਂ ਝਾਵਾਂ,
ਜੁੱਤੀ ਮੇਰੀ ਮਖਮਲ ਦੀ ਮੈਂ ਡਰਦੀ ਨਾ ਪੈਰੀਂ ਪਾਵਾਂ,
ਨੀ ਪੁੱਤ ਮੇਰੇ ਸਹੁਰੇ ਦਾ; ਲੱਗੀ ਲਾਮ ਤੇ ਲੁਆ ਨਾਵਾਂ,
ਜਾਂਦਾ ਹੋਇਆ ਦੱਸ ਨਾ ਗਿਆ, ਚਿੱਠੀਆਂ ਕਿਧਰ ਨੂੰ ਪਾਵਾਂ,
ਕੋਇਲਾਂ ਕੂਕਦੀਆਂ, ਕਿਤੇ ਬੋਲ ਵੇ ਚੰਦਰਿਆ ਕਾਵਾਂ ।

‘ਕਾਵਾਂ ਦੇ ਹੱਥੀਂ ਸੁਨੇਹੇ’ ਗੀਤਾਂ ਦਿਆਂ ਬੋਲਾਂ ਵਿੱਚ ਭੇਜੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਕਿੰਨੀ ਮਿੱਠੀ

ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਇਹ ਕਲਪਨਾ ਕਿ, ਕਾਂਉ ਜਾਵੇਗਾ ਤੇ ਸਾਡੇ ਢੋਲਣ ਨੂੰ ਸਨੇਹਾ ਦੇ ਆਵੇਗਾ ? ਤੇ ਕਲਪਨਾ ਦਾ ਇਹ ਵੇਦਨਾ-ਵਿੰਨ੍ਹ ਚਿਤਰ ਕਿੰਨਾ ਪਿਆਰਾ ਲਗਦਾ ਹੈ:

ਚੁੰਝ ਤੇਰੀ ਵੇ ਕਾਲਿਆ ਕਾਵਾਂ ਸੋਨੇ ਨਾਲ ਮੜ੍ਹਾਵਾਂ ।

ਜਾ ਆਖੀਂ ਮੇਰੇ ਢੋਲ ਸਿਪਾਹੀ ਨੂੰ ਨਿੱਤ ਮੈਂ ਔਸੀਆਂ ਪਾਵਾਂ ।

ਜਿਹੜੀਆਂ ਫਸਲਾਂ ਜਾਂਦਾ ਹੋਇਆ ਬੀਜ ਗਿਆ ਸੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਰਾਖੀ ਕਰਨੀ ਵੀ ਸੁੱਤੀਆਂ ਕਲਾਦੇ ਜਗਾਉਣ ਵਾਲੀ ਅਤੇ ਸੁਆਦ ਦੇਣ ਵਾਲੀ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ? ਬੰਨ੍ਹੇ ਉੱਤੇ ਚੜ੍ਹਦੀ ਉਤਰਦੀ ਨੂੰ ਪਈਆਂ ਝਰੀਟਾਂ ਦਾ ਕੋਈ ਘੱਟ ਦੁੱਖ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ, ਪਰ ਢੋਲ ਦੇ ਪ੍ਰਦੇਸੀ ਚਲੇ ਜਾਣ ਦੀ ਛੋਟੀ ਜਿਹੀ ਝਰੀਟ ਸਦਾ ਤਾਜ਼ੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ :—

ਮਾਰੀ ਮੇਰੇ ਦਾ ਪੱਕਿਆ ਬਾਜਰਾ, ਤੁਰ ਪਈ ਗੋਪੀਆਂ ਫੜ ਕੇ ।

ਖੇਤ ਵਿੱਚ ਜਾ ਕੇ ਹੁਕਰ ਮਾਰੀ, ਸਿਖਰ ਮਨ੍ਹੇ ਤੇ ਚੜ੍ਹ ਕੇ ।

ਉਤਰਦੀ ਨੂੰ ਆਈਆਂ ਝਰੀਟਾਂ, ਚੁੰਨੀ ਪਾਟ ਗਈ ਫਸ ਕੇ ।

ਵੇ ਟੁਰ ਪ੍ਰਦੇਸ ਗਿਓਂ ਦਿਲ ਮੇਰੇ ਵਿੱਚ ਵਸ ਕੇ ।

ਆਖਰ ਫਸਲਾਂ ਪੱਕ ਜਾਂਦੀਆਂ ਤੇ ਯਾਦਾਂ ਬੱਕ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ । ਪੱਕੀਆਂ ਤੇ ਰਸੀਆਂ ਫਸਲਾਂ ਦੀ ਰਾਖੀ ਰੱਖਣ ਦੇ ਦੋ ਹੀ ਵੱਡੇ ਲਾਭ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਬਾਜਰੇ ਦੀ ਰਾਖੀ ਤੇ ਸਜਣਾ ਫਬਵਾਂ:—

ਬਾਜਰਾ ਤਾਂ ਜਾਡਾ ਹੋ ਗਿਆ ਚਾਬੂ,

ਮੂੰਗੀ ਆਉਂਦੀ ਫਲਦੀ ।

ਪਹਿਨ ਪੱਚਰ ਕੇ ਆ ਗਈ ਖੇਤ ਵਿਚ

ਠੁਮਕ ਠੁਮਕ ਪੱਥ ਧਰਦੀ ।

ਸਿਫਤਾਂ ਸੋਹਣੇ ਦੀਆਂ

ਬੈਠ ਮਾਨ੍ਹੇ ਤੇ ਕਰਦੀ ।

ਜਦੋਂ ਵਿਚੋਂ ਦੀ 'ਡਬਰੇ' ਤੇ ਚਿੜੀਆਂ ਜਦੋਂ ਭਰਿਆਂ ਸਿੱਟਿਆਂ ਨੂੰ ਚੁੰਡਣ ਦਾ ਦਾਅ ਲਾ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਦਿਲ ਧੜਕਣ ਲਗ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । 'ਹੀਰ' ਸਮਝ ਕੇ ਬਾਜਰਾ ਚੱਬਣ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਕਰਾਹ ਤੇ ਠੋਕਰਾਂ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ:

ਖੇਤ ਤਾਂ ਆਪਣਾ ਡਬਰਿਆਂ ਖਾ ਲਿਆ

ਮੇਰਾ ਕਾਲਜਾ ਧੜਕੇ,

ਸਾਰੇ ਜੋਰ ਦਾ ਮਾਰਾਂ ਗੋਪੀਆ

ਹੇਠ ਤੂਤ ਦੇ ਖੜ੍ਹ ਕੇ ।

ਸੋਰਣੀ ਹੀਰੇ 'ਨੀ !

ਦੇ ਦੇ ਬਾਜਰਾ ਮਲ ਕੇ ।

ਅਗੋਂ ਜਵਾਬ ਮਿਲਦਾ ਹੈ:

ਐਤਕੀ ਤਾਂ ਬਾਜਰਾ ਮੈਂ ਮਲ ਦੇਵਾਂ ਪਰ ਨੂੰ ਕੱਠ ਚਬਾਊ ।

ਸੈਦਾ ਖੇੜਾ ਆਜੂ ਇਕ ਦਿਨ ਛੱਡ ਕੇ ਕਦੇ ਨਾ ਜਾਊ ।

ਕੂੜਾ ਤੇਰਾ ਦਾਹਵਾ ਜੁਆਨਾ ਸਾਡੇ ਦੇ ਨੇ ਰਾਹ ।

ਕੁੜੀਆਂ ਆਖਦੀਆਂ ਪਰ ਨੂੰ ਤੇਰਾ ਵਿਆਹ ।

ਅਜੇਹੀਆਂ ਮੂੰਹ ਤੇ ਦਿਲ ਦੀਆਂ ਮਜ਼ਬੂਤ ਕੁੜੀਆਂ ਨੂੰ ਖਿੜ ਕੇ ਕੋਈ ਪਿਆ ਆਪੇ
ਚੁਪੇ ਗਨੇ ਚੰਬ ਕੇ ਸਿਟੇ ਰਾਖੀ ਖੋਲੀ ਕਰਦੀ

ਹੀਰ ਸਿਆਲਾਂ ਦੀ ਅਲੁਕ ਬਛੇਰੀ ਪਲਦੀ ।

ਪਰ ਉਹ ਆਪਣੇ ਮੈ-ਭਰੋਸੇ ਦੀ ਪੱਕੀ ਨਿਕਲਦੀ ਹੈ । ਸ਼ਹਿਰਨਾਂ ਵਾਂਗ ਢਿਲੜ ਨਹੀਂ
ਕਿ ਸਾਈਕਲ ਦੀ ਨਕਲੀ ਜਿਹੀ ਟੱਕਰ ਹੋ ਗਈ ਤੇ ਅੱਖਾਂ ਲੜ ਗਈਆਂ । ਉਹ ਆਪਣੇ
ਪਿਆਰ ਨੂੰ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸੱਜਣ ਦੀ ਅਮਾਨਤ ਸਮਝ ਕੇ ਸੰਭਾਲ ਕੇ ਰਖਦੀ ਹੈ ।

ਨੌਕਰਾਂ ਨਾਲ ਵਿਆਹ, ਤੀਆਂ ਵਿਚ ਇਕ ਮਸਲਾ ਇਹ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ, ਮਾਪੇ ਧੀਆਂ
ਨੌਕਰਾਂ ਨੂੰ ਕਿਉਂ ਦੇ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ? ਨੌਕਰਾਂ ਨੇ ਤਾਂ ਫੌਜ ਵਿਚ ਨੌਕਰੀਆਂ ਕਰਨੀਆਂ ਹੋਈਆਂ,
ਅਜ ਕਿਤੇ ਤੇ ਕੱਲ ਕਿਸੇ ਮੁਹਿੰਮ ਉੱਤੇ, ਪਿਛੋਂ ਅਲੱਗ ਜੁਆਨੀਆਂ ਦੀ ਸਾਰ ਕੱਟ
ਲਵੇ ? ਮੁਟਿਆਰਾਂ ਦੀ ਇਹ ਵਿਆਪੀ ਹੋਈ ਪਰ ਛੁਪੀ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਗਿੱਧੇ ਦੇ ਬੇਲਾਂ ਰਾਹੀਂ
ਤੀਆਂ ਦੇ ਪਿਤਾ ਵਿਚ ਬੇ ਝਿਜਕ ਹੋ ਕੇ ਪ੍ਰਗਟ ਹੁੰਦੀ ਹੈ:

ਨੌਕਰ ਨੂੰ ਨਾ ਦੇਈਂ ਬਾਬਲਾ ਹਾਲੀ ਪੁਤ ਬਥੇਰੇ ।

ਨੌਕਰ ਪੁੱਤ ਤਾਂ ਘਰ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦੇ ਵਿੱਚ ਪਰਦੇਸਾਂ ਡੇਰੇ ।

ਨੌਕਰ ਨਾਲੋਂ ਐਵੇਂ ਚੰਗੀ, ਦਿਨ ਕੱਟ ਲਊਂ ਘਰ ਤੇਰੇ ।

ਮੈਂ ਤੈਨੂੰ ਵਰਜ ਰਹੀ ਦੇਈਂ ਨਾ ਬਾਬਲਾ ਫੇਰੇ ।

ਹੁਣ ਜਮਾਨਾ ਬਦਲ ਗਿਆ ਹੈ । ਫੌਜ ਵਿੱਚ ਡਰਤੀ ਹੋਣਾ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਰਖਵਾਲੀ ਦਾ
ਫਰਜ਼ ਅਦਾ ਕਰਨਾ ਹੈ । ਜਦੋਂ ਫਰੰਗੀ ਦਾ ਰਾਜ ਸੀ ਉਦੋਂ ਫੌਜਾਂ ਗੁਲਾਮੀ ਦੀਆਂ ਕੁੜੀਆਂ
ਪੱਕੀਆਂ ਕਰਨ ਲਈ ਵਰਤੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਸੀ । ਇਸ ਕਾਰਨ ਫੌਜਾਂ ਵਿਰੁੱਧ ਜੋ ਪੰਜਾਬ
ਦੀਆਂ ਮੁਟਿਆਰਾਂ ਵਿੱਚ ਗੁੱਸਾ ਉਛਲ ਕੇ ਕੰਢੇ ਤੋੜ ਕੇ ਵਗਿਆ, ਉਹ ਦੇਸ਼ ਦੀਆਂ ਮੁਟਿਆਰਾਂ
ਦੀ ਬੇ-ਵਸੀ ਅਤੇ ਸਦੀਵੀ ਵੇਦਨਾ ਨੂੰ ਸਦਾ ਸੰਭਾਲੀ ਰਖੇਗਾ :

ਸੁਣ ਵੇ ਫਰੰਗੀਆਂ ਸੱਧਰਾਂ ਮੇਰੀਆਂ ਮੈਂ ਤੈਨੂੰ ਆਖ ਸੁਣਾਵਾਂ ।

ਛੁਟੀ ਦੇ ਦੇ-ਮੇਰੇ ਢੋਲ ਸਿਪਾਹੀ ਨੂੰ ਧਾ ਗਲਵਕੜੀ ਪਾਵਾਂ ।

ਖੰਡ ਮਖਣਾਂ ਦੇ ਪਲੇ ਮਾਹੀ ਨੂੰ ਰਫਲ ਨਾ ਕਟੇ ਫੜਾਵਾਂ ।

ਫਰੰਗੀਆਂ ਤਰਸ ਕਰੀ, ਤੇਰਾ ਜੱਸ ਗਿੱਧਿਆਂ ਵਿਚ ਗਾਵਾਂ ।

ਗਿੱਧੇ ਵਿੱਚ ਇਸ ਚੀਜ਼ ਦੀ ਵੀ ਹੁੱਬ ਨਹੀਂ ਲੁਕਾਈ ਜਾਂਦੀ ਕਿ ਆਪਣੇ ਢੋਲ ਸਿਪਾਹੀ
ਲਈ ਦਿਲ ਦੀ ਤੜਫਨਾ ਕਿਉਂ ਹੈ ਤੇ ਉਸ ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਲਈ ਜੋ ਕੁਝ ਕਰਨਾ ਦਰਕਾਰ
ਹੈ ਉਸ ਲਈ ਮਨ ਕਿਵੇਂ ਕਾਹਲਾ ਪੈ ਗਿਆ ਹੈ:—

ਚਿੱਟਾ ਕਾਗਜ਼ ਕਾਲੀ ਸਿਆਹੀ ਗੂੜ੍ਹੇ ਅੱਖਰ ਪਾਵਾਂ ।

ਲਿਖ ਪਰਵਾਨਾ ਮਾਹੀ ਤਾਈਂ ਸੱਧਰਾਂ ਕੁੱਲ੍ਹ ਸੁਣਾਵਾਂ ।

ਭੁਲ ਜਾਣ ਦੁਖ ਨਵੇਂ ਪੁਰਾਣੇ, ਜੇ ਮੁੜ ਦਰਸ਼ਨ ਪਾਵਾਂ ।

ਆ ਜਾ ਸਿਆਹੀਆ ਵੇ ਹਰਦਮ ਸ਼ਗਨ ਮਨਾਵਾਂ ।

ਢੋਲ ਸਿਪਾਹੀ ਨੂੰ ਕਿੰਨੇ ਤਰਸੇਵੇਂ ਨਾਲ ਉਡੀਕਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਅਤੇ ਉਸ ਨਾਲ ਵਿਆਹ ਕਰ ਦੇਣ ਵਾਲਿਆਂ ਵਿਰੁੱਧ ਗੁੱਸੇ ਦਾ ਕਿਵੇਂ ਇਜ਼ਹਾਰ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ? ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਜੇਹੀਆਂ ਵੱਡੀਆਂ ਛੋਟੀਆਂ ਲੜਾਈਆਂ ਦਾ ਸਮਾਂ ਲੰਘ ਗਿਆ ਹੈ, ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਰਦ ਦੀਆਂ ਚੀਸਾਂ ਹਾਲਾਂ ਵੀ ਮੁਟਿਆਰਾਂ ਦੇ ਦਿਲਾਂ ਵਿਚੋਂ ਉਠ ਰਹੀਆਂ ਹਨ:—

- * ਦੁਆਬੇ ਦੀ ਮੈਂ ਜੰਮੀ ਜਾਈ ਜੰਗਲ ਵਿਚ ਵਿਆਹੀ ।
ਤਾਰੇ ਵਿਛੁੰਨੀ ਕੁੰਜ ਮੈਂ ਭੈਣੇ ! ਜੰਗ ਨੂੰ ਗਿਆ ਮੇਰਾ ਮਾਰੀ ।
ਹਰ ਦਮ ਨੀਰ ਵਗੇ ਮੇਰੀ ਅੱਖੀਂ, ਆਉਣ ਦੀ ਚਿੱਠੀ ਨਾ ਪਾਈ ।
ਆ ਜਾ ਸਿਪਾਹੀਆ ਵੇ, ਮੈਂ ਜਿੰਦੜੀ ਘੋਲ ਘੁਮਾਈ ।
- * ਜਿਥੇ ਜੈ ਕੁਰੇ ਤੂੰ ਬਹਿ ਜਾਂਦੀ ਚਾਨਣ ਚਾਰ ਚੁਫੇਰੇ ।
ਬਾਬਲ ਤੇਰੇ ਨੇ ਕੁਝ ਨਾ ਵੇਖਿਆ ਸੁੱਟਿਆ ਪਰੇ ਪਰੇ ।
ਨਾ ਤਾਂ ਜੈ ਕੁਰੇ ਵਸ ਕੁਝ ਤੇਰੇ ਸੀ, ਨਾ ਵਸ ਸੀਗਾ ਮੇਰੇ ।
ਬਚੜੇ ਖਾਣੇ ਨੇ ਦੇ ਤੇ ਸਿਪਾਹੀ ਨੂੰ ਫੇਰੇ ।

ਜੁਆਨੀ ਦੀਆਂ ਚੜ੍ਹ ਰਹੀਆਂ ਸਿਖਰ ਦੁਪਹਿਰਾਂ ਦੇ ਵੇਲੇ ਗਮਾਂ ਦੀ ਤਪਸ਼ ਘੱਟ ਤੰਗ ਨਹੀਂ ਕਰਦੀ ? ਜੇਬਨ ਦੇ ਵਪਾਰੀ ਲੱਦੇ ਜਾਂਦੇ ਦੇਖ ਕੇ ਗਮ ਅਬੋਲ ਨਹੀਂ ਰਹਿ ਸਕਦਾ:

ਗਮ ਨੇ ਖਾ ਲੀ ਗਮ ਨੇ ਪੀ ਲੀ, ਗਮ ਦੀ ਬੁਰੀ ਬਿਮਾਰੀ ।
ਗਮ ਤਾਂ ਹੱਡਾਂ ਨੂੰ ਇਉਂ ਖਾ ਜਾਂਦਾ ਜਿਉਂ ਲੱਕੜ ਨੂੰ ਆਰੀ ।
ਕੋਠੇ ਚੜ੍ਹ ਕੇ ਵੇਖਣ ਲਗੀ ਲੱਦੇ ਜਾਣ ਵਪਾਰੀ ।
ਛੁੱਟੀਆਂ ਲੈ ਮੁੰਡਿਆ ਹਥ ਬੰਨ੍ਹ ਅਰਜ਼ ਗੁਜ਼ਾਰੀ ।

ਜਦੋਂ ਗਮ ਸੁਣਨ ਵਾਲੀਆਂ ਅੰਕ ਸਹੇਲੀਆਂ ਵੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਫਿਰ ਗਮ ਅੰਦਰੋਂ ਅੰਦਰ ਨਾ ਘੁਲੇ ਤਾਂ ਹੋਰ ਕੀ ਕਰੇ:

ਲੱਛੀ ਬੰਤੀ ਉਠ ਗਈਆਂ ਸੌਹਰੀਂ, ਕੀਹਨੂੰ ਹਾਲ ਸੁਣਾਵਾਂ
ਬਿਨਾਂ ਬਸੰਤਰ ਭੁੱਜ ਗਈਆਂ ਹੱਡੀਆਂ, ਚਰਖੇ ਤੰਦ ਨਾ ਪਾਵਾਂ
ਸਹੁਰੀਂ ਜਾ ਕੇ ਅੰਦਰ ਵੜ ਜਾਂ, ਅੱਗ ਦਾਜ ਨੂੰ ਲਾਵਾਂ,
ਚਿੱਠੀਆਂ ਬੇਰੰਗ ਭੇਜਦਾ, ਕਿਹੜੀ ਛਾਉਣੀ ਲੁਆ ਲਿਆ ਨਾਮਾ ।
ਚੜ੍ਹਦੇ ਛਿਪਦੇ ਸੋਚਾਂ ਸੋਚਦੀ, ਗਮ ਪੀਵਾਂ ਗਮ ਖਾਵਾਂ ।
ਜਾਂਦਾ ਹੋਇਆ ਦੱਸ ਨਾ ਗਿਆ, ਚਿੱਠੀਆਂ ਕਿਧਰ ਨੂੰ ਪਾਵਾਂ ।

ਪਰਾਏ ਦੇਸ ਦੀ ਨੌਕਰੀ ਤਾਂ ਭਾਵੇਂ ਕਿੰਨੀ ਹੀ ਚੰਗੀ ਹੋਵੇ ਮੁਢੋਂ ਹੀ ਬੇ-ਪਸੰਦ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ਜੇ ਨੌਕਰੀ ਬਿਨਾਂ ਸਰਦਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਬੰਦਾ ਫਿਰ ਆਪਣੇ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਰਖਿਆ ਲਈ ਆਪਣੇ ਹੀ ਮੁਲਖ ਦੀ ਫੌਜ ਵਿਚ ਕਰੇ :—

ਜੇ ਮੁੰਡਿਆ ਤੈਂ ਨੌਕਰ ਜਾਣਾ ਦੂਜੇ ਦੇਸ਼ ਨਾ ਜਾਣਾ ।
ਦੂਜੇ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਬੁਰੀ ਨੌਕਰੀ, ਵੇਲੇ ਟੁੱਕ ਨਾ ਬਿਆਣਾ ।
ਖੜ੍ਹੇ ਬੈਠੇ ਦਾ ਪਹਿਰਾ ਰੱਖਦੇ ਪਏ ਦਾ ਪਸੰਦ ਨਾ ਔਣਾ ।
ਤਿੰਨੇ ਤਿੰਨ ਵੇਲੇ ਕਰਾਉਣ ਪਰੇਟਾਂ, ਬਾਂਦਰ ਵਾਂਗ ਟਪੋਣਾ ।
ਨੌਕਰ ਨਾ ਜਾਈਂ ਵੇ, ਆਪਣਾ ਦੇਸ਼ ਨੀ ਬਿਆਉਣਾ ।

ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਗਭਰੂਆਂ ਨੂੰ ਦੂਜੀਆਂ ਨਾਰਾਂ ਭਰਮਾ ਲੈਂਦੀਆਂ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਬਾਰੇ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ 'ਘਰ ਦੀ ਖੁਰਲੀ ਉਤੇ ਤਾਂ ਵੰਡ-ਵਡੋਵਾਂ ਵੀ ਚੰਗਾ ਨੀ ਲਗਦਾ ਦੂਜਿਆਂ ਦੀ ਖੁਰਲੀ ਦੇ 'ਖੋਰ' ਨੂੰ ਵੀ ਪਸ਼ੂ ਵਾਂਗ ਭਜ ਭਜ ਪੈਂਦੇ ਹਨ ।' ਅਜੇਹੇ 'ਅਲਬੇਲਿਆਂ' ਨੂੰ ਦਿਤੀਆਂ ਸਮਝਾਉਤੀਆਂ ਤੀਆਂ ਦੇ ਪਿਤਾਂ ਵਿਚ ਗੀਤਾਂ ਰਾਹੀਂ ਪ੍ਰਗਟਾਈਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ:

ਸਸੜੀਏ ਸਮਝਾ ਲੈ ਪੁੱਤ ਨੂੰ, ਘਰ ਤੋਂ ਰਾਤ ਨਾ ਆਵੇ,

ਘਰ ਦੀ ਨਾਰੀ ਬੁਰਛੇ ਬਰਗੀ, ਨਿਤ ਝਿਉਰੀ ਦੇ ਜਾਵੇ,

ਘਰ ਦੀ ਸੱਕਰ ਬੂਰੇ ਵਰਗੀ, ਗੁੜ ਚੋਰੀ ਦਾ ਖਾਵੇ ।

ਵਰਜ ਕਪੱਤੇ ਨੂੰ ਸ਼ਰਮ ਰਤਾ ਨਾ ਖਾਵੇ ।

ਜੇ ਮੁੰਡਿਆਂ ਨੂੰ ਬਿਗਾਨੀਆਂ ਨਾਰਾਂ ਨਾਲ ਖੁਲ੍ਹਾਂ ਮਾਨਣ ਦੀ ਚੇਟਕ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਕਈ ਜਨਾਨੀਆਂ ਵੀ ਤਾਂ ਪਿਛੇ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦੀਆਂ ਜੇ ਕੰਤ ਉਂਝ ਹੀ 'ਬਰ ਹਰ ਕੰਪੋ ਬਾਲਾ' ਵਾਂਗ ਡੋਲਦਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਹੋਰ ਕਰਨ ਭੀ ਵੀ ਕੀ ? ਆਪਣੀ ਵਫਾ ਆਪਣੇ ਕਿਸੇ ਪਿਆਰੇ ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਕਰ ਦਿੰਦੀਆਂ ਹਨ:

ਆ ਵੇ ਯਾਰਾ ਜਾਹ ਵੇ ਯਾਰਾ ਰੱਖਾਂ ਕੰਤ ਤੋਂ ਪਿਆਰਾ ।

ਕੰਤ ਮੇਰੇ ਨੇ ਕੁਝ ਨਾ ਦੇਖਿਆ, ਤੈਂ ਰਸ ਲੈ ਲਿਆ ਸਾਰਾ ।

ਕੰਤ ਤਾਂ ਮੇਰਾ ਬਰ ਬਰ ਕੰਬੇ, ਜਿਉਂ ਬੋਤਲ ਵਿਚ ਪਾਰਾ ।

ਰਾਤੀਂ ਧਾੜ ਪਈ, ਲੁੱਟ ਲਿਆ ਤਖਤ ਹਜ਼ਾਰਾ ।

ਜਿਸ ਪਿਓ ਨੇ ਰੁਪਈਆਂ ਪਿਛੇ ਇਹ 'ਸਰੋੜ' ਸਰੋੜੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਇਹ ਉਸੇ ਦੀਆਂ ਕਰਤੂਤਾਂ ਦਾ ਫਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ਉਸ ਬਾਰੇ ਮੰਦਭਾਵਨਾ ਪ੍ਰਗਟਾਉਣ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੋਰ ਕੀਤਾ ਭੀ ਕੀ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ:

ਬਦਲੇ ਮੇਰੇ ਲੈ ਲਏ ਬਾਬਲਾ, ਬੁਢੜੇ ਨਾਲ ਵਿਆਹੀ ।

ਬੋਹਲ ਲੈ ਕੇ ਅੰਦਰ ਧਰ ਲਿਆ,

ਮੈਂ ਕਿਉਂ ਰਿਖਾ ਚੜ੍ਹਾਈ ।

ਗੋਰੇ (ਨੇੜੇ) ਤੇਰੇ ਅੱਕ ਬਬੇਰਾ ਜੇ ਨਾ ਫੀਮ ਬਿਆਈ ।

ਦਮੇ ਨਾਲ ਉਹ ਖਊ ਖਊ ਕਰਦਾ,

ਮੈਂ ਜਿਉਂਦੀ ਤੜਫਾਈ ।

ਭਲਕੇ ਉਠ ਜੁਗਾ ਬਣ ਸਿਵਿਆਂ ਦਾ ਰਾਹੀ ।

ਤੀਆਂ ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਕਿਸੇ ਦਿਨ ਵੰਗਾਂ ਚੜ੍ਹਾਉਣ ਵਾਲਾ ਵਣਜਾਰਾ ਵੀ ਆ ਫੇਰੀ ਪਾਉਂਦਾ ਹੈ । ਜੇ ਨਣਦ ਤੇ ਸੱਸ ਦੀ ਮਰਜ਼ੀ ਨਾ ਹੋਵੇ ਕੀ ਵੰਗਾਂ ਚੜ੍ਹਾਈਆਂ ਦੀ ਨਾ ਜਾਣ ? ਪਰ ਜੇ ਵੰਗਾਂ ਚੜ੍ਹਾਉਣ ਵਿਚ 'ਮਨ-ਮਤ' ਵਰਤੀ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਸੱਸ ਤੇ ਨਿਨਾਣ ਵਲੋਂ ਸ਼ੀਮਾਨ ਜੀ ਨੂੰ, ਸਿਖਾ ਕੇ ਗਲ ਪਾ ਦਿਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਉਸ ਵੇਲੇ ਤਾਂ ਭਾਊ ਹੁਰੀਂ ਸੋਚਦੇ ਨਹੀਂ, ਪਿੱਛੋਂ ਅੰਦਰ ਵੜ ਵੜ ਕੇ ਮੁੱਠੀਆਂ ਵਿਚ 'ਪੈਂਡ' ਫੜਾਉਂਦੇ ਫਿਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਲੈ ਰੁਸ ਨਾ, ਹੁਣ ਕਦੇ ਸੁੱਚੀਆਂ ਵੰਗਾਂ ਚੜ੍ਹਾ ਲਵੀਂ ਜਾ ਇਸ ਸੋਨੇ ਦੀਆਂ ਬਣਵਾ ਲਵੀਂ:—

ਗਲੀ ਗਲੀ ਵਣਜਾਰਾ ਆਇਆ
 ਤੁਸੀਂ ਵੰਗੜੀਆਂ ਲਵੋ ਚੜ੍ਹਾ ।
 ਸੱਸ ਕੋਲੋਂ ਪੁੱਛਿਆ
 ਨਨਾਣ ਕੋਲੋਂ ਪੁੱਛਿਆ,
 ਨਨਾਣ ਕੋਲੋਂ ਪੁੱਛਿਆ
 ਕਿਸੇ ਨਾ ਦਿੱਤੀਆਂ ਚੜ੍ਹਾ ।
 ਬਾਹਰੋਂ ਆਇਆ ਹੱਸਦਾ ਖੇਡਦਾ,
 ਭਾਬੇ ਨੇ ਦਿੱਤਾ ਸਿੱਖਾ ।
 ਅੰਦਰ ਵੜਿਆ ਡੰਡਾ ਫੜਿਆ,
 ਵੰਗੜੀਆਂ ਕੀਤੀਆਂ ਫਨਾਹ ।
 ਇਕ ਪੈਂਡ ਤੇਰਾ ਮੈਂ ਕੀ ਸਿਰ ਮਾਰਾ
 ਭਾਬੇ ਦੀਆਂ ਪੱਕੀਆਂ ਖਾਹ ।
 ਭਾਬੇ ਦੀਆਂ ਪੱਕੀਆਂ ਬਬੇਰੀਆਂ ਖਾਧੀਆਂ,
 ਹੁਣ ਤੇਰੀਆਂ ਦਾ ਚਾ ।
 ਐਧਰ ਨਾ ਜਾਈਂ ਓਧਰ ਨਾ ਜਾਈਂ,
 ਮੁੜ ਪੈ ਪਿਛਲੇ ਰਾਹ ।

ਅਜਿਹੀਆਂ ਅੜੀਆਂ ਝੜੀਆਂ ਕਰਕੇ ਚੜ੍ਹਾਈਆਂ ਵੰਗਾਂ ਦੀ ਕਿੰਨੀ ਖੁਸ਼ੀ ਹੁੰਦੀ
 ਹੈ ? ਵੰਗਾਂ ਦੀ ਛਣਕਾਰ ਨਾਲ ਹੀ ਮੂੰਹ ਤੇ ਹਾਸਾ ਆ ਛਣਕਦਾ ਹੈ:

ਸਬਜ਼ ਚੜ੍ਹਾ ਲੀਆਂ ਵੰਗਾਂ ਨੀ,
 ਮੇਰੀਆਂ ਸਾਵੀਆਂ ਪੀਲੀਆਂ ਵੰਗਾਂ ।
 ਇਹ ਵੰਗਾਂ ਮੇਰੀ ਮਾਂ ਨੇ ਚੜ੍ਹਾਈਆਂ,
 ਪਾਉਂਦੀ ਮੂਲ ਨਾ ਸੰਗਾਂ ।
 ਇਹ ਵੰਗਾਂ ਮੇਰੇ ਸਹੁਰੇ ਚੜ੍ਹਾਈਆਂ,
 ਸੰਗਦੀ ਮੂਲ ਨਾ ਲੰਘਾਂ ।
 ਇਹ ਵੰਗਾਂ ਮੇਰੀ ਸੱਸ ਨੇ ਚੜ੍ਹਾਈਆਂ,
 ਹੱਸਦੀ ਹੱਸਦੀ ਲੰਘਾਂ ।

ਫੜ੍ਹਾ— ਤੀਆਂ ਵਿਚ ਹੱਲੇ ਦਾ ਗੀਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਫੜ੍ਹਾ । ਇਸ ਵਿਚ ਇੱਕ ਕੁੜੀ ਜ਼ਰ
 ਨਾਲ ਨੱਚਦੀ ਤੇ ਦੂਜੀਆਂ ਉਸ ਨਾਲ ਗਿੱਧੇ ਦੀਆਂ ਥਾਪਾਂ ਦਿੰਦੀਆਂ ਹਨ । ਇਹੋ ਜਿਹੇ
 ਨਾਟਕੀ ਗੀਤਾਂ ਵਿਚ ਕੁਝ ਹੋਰ ਕਰਾਰੇ ਸਵਾਲਾਂ ਜਵਾਬਾਂ ਦੇ ਵੀ ਦਖਲ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਤੇ
 ਗੁੱਝਾ ਰੋਮਾਂਸ ਕਈ ਰੂਪਾਂ ਵਿੱਚ ਫੁੱਟ ਫੁੱਟ ਕੇ ਵਗਦਾ ਹੈ :

ਮੇਰੇ ਪੀੜ ਹੁੰਦੀ ਐ, ਵੇ ਮੇਰੇ ਪੀੜ ਹੁੰਦੀ ਐ ।
 ਨੀ ਤੇਰੇ ਕਿਥੇ ਹੁੰਦੀ ਐ, ਨੀ ਤੇਰੇ ਕਿਥੇ ਹੁੰਦੀ ਐ ।

ਵੇ ਮੈਂ ਕਿਥੇ ਕਿਥੇ ਦੱਸਾਂ, ਨਾਲੇ ਰੋਵਾਂ ਨਾਲੇ ਹੱਸਾਂ ।
 ਮੰਜੀ ਲੈ ਪਛਵਾੜੇ ਨੱਸਾਂ, ਮੇਰੇ ਪੀੜ ਹੁੰਦੀ ਐ ।
 ਨੀ ਤੂੰ ਸੁੰਢ ਖਾ ਲੈ ਨੀ, ਜਵੈਣ ਫੱਕ ਲੈ ਨੀ,
 ਨੀ ਤੂੰ ਸੋਡਾ ਪੀ ਲੈ ਨੀ, ਨੀ ਤੂੰ ਸਰਬਤ ਪੀ ਲੈ ਨੀ,
 ਮੇਰੀ ਗੋਰੀਏ ਅਰਾਮ ਆ ਜਾਊ ।
 ਨੀ ਤੇਰੇ ਕਿਥੇ ਹੁੰਦੀ ਐ.....
 ਮੇਰੇ ਪੀੜ ਹੁੰਦੀ ਐ, ਵੇ ਮੇਰੇ ਪੀੜ ਹੁੰਦੀ ਐ,
 ਵੇ ਮੈਂ ਸੁੰਢ ਖਾਦੀ ਸੀ, ਸੁੰਢ ਜਵੈਣ ਖਾਧੀ ਸੀ,
 ਸੋਡੇ ਦੀ ਬੋਤਲ ਪੀਤੀ ਸੀ,
 ਜੁਫੇ ਦਾ ਸਰਬਤ ਪੀਤਾ ਸੀ,
 ਫਿਰ ਵੀ ਪੀੜ ਹੋਰ ਹੁੰਦੀ ਐ ।
 ਨੀ ਤੇਰੇ ਕਿਥੇ ਹੁੰਦੀ ਐ,
 ਵੇ ਮੇਰੇ ਐਥੇ ਹੁੰਦੀ ਐ ।
 ਕਲੇਜੇ ਵਿੱਚ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ।

ਵਿਆਹੀਆਂ ਤੋਂ ਆਪੋ ਆਪਣੇ ਘਰਾਂ ਦੀਆਂ ਮੰਜਾਂ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਸੁਣ ਕੇ, ਨਵੇਂ ਨਵੇਂ
 ਪਿਆਰਾਂ ਦੇ ਚਾਵਾਂ ਤੇ ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਦੇ ਰੰਗਾਂ ਵਿਚ ਮਸਤ ਸਹੁਰੀਂ ਆਈਆਂ ਕੁੜੀਆਂ ਦੀ ਬਾਂਕੀ
 ਸ਼ਾਨ ਦੇਖ ਕੇ ਅਣ-ਮੁਕਲਾਈਆਂ ਕੁੜੀਆਂ ਦੇ ਸਹੁਰੀਂ ਜਾਣ ਨੂੰ ਦਿਲ ਕਾਹਲੇ ਪੈ ਜਾਂਦੇ
 ਹਨ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਿਸ਼ੰਗ ਭਾਵ ਵੀ ਗਿੱਧੇ ਵਿਚ ਪ੍ਰਗਟ ਹੁੰਦੇ ਹਨ:—

ਮਾਏ ਨੀ ਮੇਰਾ ਅੱਜ ਮੁਕਲਾਵਾ ਟੋਰ ਦੇ ।
 ਜੇ ਮਾਏ ਤੈਥੋਂ ਦਾਜ ਨਾ ਸਰਦਾ, ਸਾਨੂੰ 'ਅੰਗੀ' ਦੇ ਨਾਲ ਟੋਰ ਦੇ ।
 ਮਾਏ ਨੀ ਅੱਜ ਮੁਕਲਾਵਾ ਟੋਰ ਦੇ !
 ਜੇ ਮਾਏ ਤੈਥੋਂ ਚੂੜਾ ਨਾ ਸਰਦਾ, ਵੰਗਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਸਾਨੂੰ ਟੋਰ ਦੇ ।
 ਜੇ ਮਾਏ ਤੈਥੋਂ ਮੰਜਾ ਨਾ ਸਰਦਾ, ਮੰਜੀ ਦੇ ਨਾਲ ਸਾਨੂੰ ਟੋਰ ਦੇ ।
 ਮਾਏ ਨੀ ਸਾਡਾ ਅੱਜ ਮੁਕਲਾਵਾ ਟੋਰ ਦੇ ।
 ਜੇ ਮਾਏ ਨੀ ਤੈਥੋਂ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਸਰਦਾ, ਗੜਵਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਸਾਨੂੰ ਟੋਰ ਦੇ ।
 ਮਾਏ ਨੀ ਤੈਥੋਂ ਇਹ ਵੀ ਨਾ ਸਰਦਾ, ਰਾਂਝੇ ਦੇ ਨਾਲ ਸਾਨੂੰ ਟੋਰ ਦੇ ।
 ਮਾਏ ਨੀ ਸਾਡਾ ਅੱਜ ਮੁਕਲਾਵਾ ਟੋਰ ਦੇ ।

ਦਿਲੀ ਗੁੱਸੇ ਤੇ ਅੰਦਰ ਮੱਚਦੀ ਗੁੜੀ ਭਾਹ ਨਾਲ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ:

* ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਦੀਆਂ ਗਈਆਂ ਮੁਕਲਾਵੇ ਮੇਰਾ ਬਾਪੂ ਵਿਆਹ ਨਾ ਕਰੇ ।

ਤੇ ਜੇ ਮੁਕਲਾਵੇ ਜਾਣ ਤੋਂ ਮੁੰਡਾ ਪਹਿਲਾਂ ਵਾਂਗ ਖੁੰਢਾਂ ਤੇ ਬੈਠਾ ਪਰਾਈਆਂ ਨਾਰਾਂ
 ਨੂੰ ਈ ਦੇਖਦਾ ਰਹੇ ਤਾਂ ਆਪਾ-ਵਿਰੋਧ ਵਿਚ ਤਨੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੀਆਂ ਹੂਕਾਂ ਹਿਟਕੋਰਿਆਂ
 ਦੇ ਗੀਤ ਬਣ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ:

ਨੂ ਧੋ ਮੁੰਡਾ ਖੁੰਢਾਂ ਤੇ ਬਹਿੰਦਾ,

ਅੱਧੀ ਰਾਤੀ ਘਰ ਆਉਂਦਾ ਨੀ ।

ਸਾਡਾ ਨਿੱਜ ਮੁਕਲਾਵਾ ਆਉਂਦਾ ਨੀ ।

ਗਿੱਧੇ ਦੀਆਂ ਬੋਲੀਆਂ ਦੀਆਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਲੰਮੀਆਂ ਤੁਕਾਂ ਤੇ ਅਖੀਰ ਦੀ ਤੁਕ ਉਤੇ ਤੋੜਾਂ ਝਾੜਨ ਵਾਲੀਆਂ ਬੋਲੀਆਂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਇੱਕ ਤੁਕੀਆਂ ਬੋਲੀਆਂ ਨੂੰ ਵਧੇਰੇ ਜ਼ੋਰ ਨਾਲ ਗਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ:

ਕਦੇ ਕਦੇ ਸ੍ਰੀ ਮਾਨ ਜੇਠ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਕੇ ਵੀ ਮੂੰਹ ਕਰਾਰਾ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜਿਸਦਾ ਆਮ ਤੌਰ ਤੇ ਅਣਚਾਹਿਆ ਚੇਹਰਾ ਹੀ ਦਿਖਾਉਂਦੀਆਂ ਹਨ:—

ਧੇਲੇ ਦੀ ਮੈਂ ਰੂੰ ਕਰਾਈ,

ਓਹੀ ਚੜ੍ਹ ਗਈ ਛੱਤੇ,

ਨੱਚੇ ਨੀ ਮੇਰੇ ਹਾਣ ਦੀਓ ।

ਮੇਰਾ ਜੇਠ ਪੂਣੀਆਂ ਕੱਤੇ

ਨੱਚੇ ਨੀ ਮੇਰੇ ਹਾਣ ਦੀਓ ।

ਤੀਆਂ ਦੇ ਮਘੇ ਹੋਏ ਗਿੱਧੇ ਦੇ ਪਿਤ ਵਿਚ ਇਕੋ ਜਿਹੀਆਂ ਮੁਟਿਆਰਾਂ ਇਕ ਬੋਲੀ ਪਿਛੋਂ ਉਸੇ ਮਜ਼ਮੂਨ ਦੀ ਦੂਜੀ ਬੋਲੀ ਬੋਲ ਕੇ ਲੜੀਦਾਰ ਬੋਲੀਆਂ ਨਾਲ ਖੂਬ ਰੰਗ ਜਮਾਉਂਦੀਆਂ ਹਨ । ਇਨ੍ਹਾਂ ਬੋਲੀਆਂ ਵਿਚ ਪਹਿਲ ਸੱਸ ਨੂੰ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ਸੱਸਾਂ ਦਾ ਜੋ ਰੰਗ ਰੁੜੀਆਂ ਤੀਆਂ ਵਿਚ ਖਿੜਾਉਂਦੀਆਂ ਹਨ ਉਸ ਤੋਂ ਤਾਂ ਇਉਂ ਮਲੂਮ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਸੱਸ ਕੋਈ ਵੀ ਚੰਗੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ । ਕੋਈ ਮਨਚਲੀਆਂ ਮੁਟਿਆਰਾਂ ਪੀਘ ਦੀ ਲੰਮੀ ਹੀਘ ਚੜ੍ਹਾ ਕੇ ਬੋਹੜ ਜਾਂ ਪਿੱਪਲ ਦੀ ਕਿਸੇ ਟਾਹਣੀ ਦੇ ਪੱਤਿਆਂ ਨੂੰ ਸੂਤਾ ਮਾਰ ਕੇ ਬੜੇ ਮਾਣ ਨਾਲ ਆਖਦੀਆਂ ਹਨ, 'ਆਹ ਪੱਟ ਲਿਆਂਦਾ ਸੱਸ ਦਾ ਚੁੰਡਾ', ਇਨ੍ਹਾਂ ਅਣਭੋਲ ਜੁਆਨੀਆਂ ਨੂੰ ਕੀ ਪਤਾ ਕਿ ਕੁਝ ਵਰ੍ਹਿਆਂ ਨੂੰ ਆਪ ਵੀ ਕਿਸੇ ਦੀਆਂ ਸੱਸਾਂ ਬਣ ਜਾਣਾ ਹੈ । ਉਦੋਂ ਕਿਸੇ ਨੇ ਬੋਡੇ ਚੁੰਡੇ ਜਾਂ ਗੁਤਾ ਨੂੰ ਹਥ ਪਾਕੇ ਖਿਚਿਆ ਫਿਰ ਪਤਾ ਲੱਗੁ ਤਾਂ ਕੀ ਪੂਰਨੇ ਪਾਉਂਦੀਆਂ ਰਹੀਆਂ ਹੋ ।

ਜੁਆਨੀ ਦੇ ਜੋਸ਼ ਵਿਚ ਸੱਸਾਂ ਲਈ ਜੋ 'ਸ਼ਰਧਾਂਜਲੀਆਂ' ਪੇਸ਼ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ ਉਸ ਗੁਲਦਸਤੇ ਦੇ ਰੰਗ ਬਰੰਗੇ ਫੁੱਲ ਦੇਖੋ ਕਿੰਨੇ ਕਾਰਿਆਵੰਨੇ ਹਨ:—

- * ਮੇਰੀ ਸੱਸ ਮੁਕਲਾਵੇ ਆਈ, ਬਾਪੂ ਵਾਰ ਪਾਣੀ ਦਾ ਛੰਨਾ ।
- * ਸੱਸ ਮਰਜੇ ਨਿਨਾਣ ਸਹੁਰੇ ਤੁਰ ਜਾਏ, ਆਪਾਂ ਦੋਵੇਂ ਮੇਲੇ ਚਲੀਏ ।
- * ਸੱਸੇ ਤੇਰਾ ਧੰਨ ਕਾਲਜਾ, ਹੀਰਾ ਪੁਤ ਨੀ ਲਾਮ ਨੂੰ ਟੋਰਿਆ ।
- * ਸੱਸੇ ਵੇਖ ਨੀ ਜੁਆਨੀ ਮੇਰੀ ਭਰਤੀ ਤੋਂ ਪੁਤ ਮੋੜ ਲੈ ।
- * ਤੇਨੂੰ ਫੇਰ ਜੁਆਨੀ ਆਵੇ, ਸੱਸੇ ਨੀ ਤੂੰ ਸੁੱਖ ਬੱਕਰਾ ।
- * ਮੁੰਡਾ ਲੱਭਾ ਮੁੰਗਫਲੀ, ਸੱਸ ਟੱਕਰੀ ਭਰਾਵਾਂ ਪਿੱਟੀ ਬੱਕਰੀ ।
- * ਤੇਰੀ ਆਈ ਮੈਂ ਵੇ ਮਰਾਂ, ਮੇਰੀ ਆਈ ਤੋਂ ਮਰੇ ਤੇਰੀ ਮਾਂ ।

- * ਤੈਨੂੰ ਸੱਸ ਦੇ ਮਰੇ ਤੋਂ ਪਾਵਾਂ ਨੀ, ਸੁਥਣੇ ਸੂਫ਼ ਦੀਏ ।
- * ਸੱਸ ਮਰੀ ਦੀ ਮੰਜ਼ਲ ਨਹੀਂ ਜਾਣਾ ਸਹੁਰੇ ਦਾ ਬਬਾਨ ਕੱਢਣਾ ।
- * ਸੱਸ ਪਿਟਣੀ ਪੰਜੇਬਾਂ ਪਾ ਕੇ, ਲੋਕੀ ਭਾਵੇਂ ਨਿੰਦਿਆ ਕਰੇ ।

ਸੱਸ ਦੇ ਹੋਰ ਕੁਬੇਲ ਤਾਂ ਸਾਰੇ ਜਰੇ ਜਾ ਸਕਦੇ ਨੇ, ਪਰ ਜਦੋਂ ਸੱਸ ਵੀਰ ਨੂੰ ਮੰਦਾ ਬੋਲਦੀ ਹੈ ਉਦੋਂ ਦਿਲ ਨੂੰ ਚੁੰਢੀ ਭਰੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ:

ਸੁਣ ਨੀ ਸੱਸੇ ਐਤਵਾਰੀਏ, ਵਾਰ ਵਾਰ ਸਮਝਾਵਾਂ,
ਜਿਹੜਾ ਤੇਰਾ ਲੀਰ ਪਰਾਂਦਾ, ਸੰਦੂਕ ਸਣੇ ਅੱਗ ਲਾਵਾਂ ।
ਜਿਹੜੀ ਤੇਰੀ ਸੇਰ ਪੰਜੀਰੀ, ਵਿਹੜੇ ਵਿੱਚ ਖਿੰਡਾਵਾਂ ।
ਗਾਲੂ ਭਰਾਵਾਂ ਦੀ ਮੈਂ, ਮੁੜ ਕੇ ਕਦੇ ਨਾ ਖਾਵਾਂ ।

ਕਈ ਵਾਰ ਕੁੜਮ ਕੁੜਮਣੀ ਦੀ ਅਜੇਹੀ ਬਣ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਧੀ ਦਾ ਪਿਉ ਉਸ ਦੀ ਸੱਸ ਨੂੰ ਮੰਦੇ ਬੋਲ ਬੋਲਣ ਤੋਂ ਹਟਕਣ ਲੱਗ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਧੀ ਭਾਵੇਂ ਉਸ ਦੀ ਕਿੰਨੀ ਔਖੀ ਰਹੇ, ਪਰ ਉਸ ਦੀ 'ਪਿਆਰੀ' ਕੁੜਮਣੀ ਨੂੰ ਤੱਤੀ ਵਓ ਨਾ ਲੱਗੇ । ਤੀਆਂ ਦੇ ਗਿੱਧੇ ਵਿਚ ਅਜਿਹੇ ਠਰਕੀ ਬਾਬਲਾਂ ਦੇ ਪੜਦੇ ਵੀ ਪਾੜ ਦਿੱਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ:—

ਪੀੜ੍ਹੇ ਉਤੇ ਬਹਿ ਜਾ ਬਾਬਲਾ, ਤੈਨੂੰ ਸਹੁਰਿਆਂ ਦਾ ਹਾਲ ਸੁਣਾਵਾਂ ।
ਬਾਪੂ ਤੇਰੀ ਕੁੜਮਣੀ ਨੇ, ਗੋਰੇ ਰੰਗ ਦੀ ਕਦਰ ਨਾ ਪਾਈ ।
ਚਾਹੇ ਬਾਪੂ ਮੈਂ ਮਰਜਾਂ, ਚਾਹੇ ਮਰਜੇ ਕੁੜਮਣੀ ਤੇਰੀ ।
ਤੂੰ ਧੀਏ ਅੱਜ ਮਰ ਜਾ, ਜਗ ਜੀਵੇ ਨੀ ਕੁੜਮਣੀ ਮੇਰੀ ।
ਜੇ ਬਾਪੂ ਮੈਂ ਮਰ ਗਈ, ਕੀ ਲਗੇਗੀ ਕੁੜਮਣੀ ਤੇਰੀ ।

ਜਦੋਂ ਸੱਸਾਂ ਦੀ ਚੜ੍ਹ ਮੱਚਦੀ ਹੈ ਉਹ ਵੀ ਨੂੰਹਾਂ ਨੂੰ ਗਿੱਲੇ ਮੱਕੀ ਦੇ ਦਾਣਿਆਂ ਦਾ ਆਟਾ ਪੀਹਣ ਲਾ ਛਡਦੀਆਂ ਹਨ, ਅਜੇਹੇ ਵੇਲੇ ਕਈ ਵਾਰੀ ਸੱਸ ਨਾਲ ਬਣਾ ਕੇ ਰੱਖਣ ਲਈ ਵੀ ਸੋਚਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ:—

* ਜੇ ਮੈਂ ਜਾਣਦੀ ਚੱਕੀ ਦਾ ਪੁੜ ਭਾਰਾ ਸੱਸ ਨਾਲ ਪ੍ਰੀਤ ਰੱਖਦੀ ।
ਪਰ ਸੱਸ ਨੇ ਵੀ ਤਾਂ ਆਪਣੀ ਮੁਖਤਿਆਰੀ ਛਾਂਟਣੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ:
'ਆਪ ਸੱਸੀ ਪਲੰਘ ਤੇ ਬਰੇ ਸਾਨੂੰ ਮਾਰਦੀ ਚੱਕੀ ਵਲ ਸੈਨਾਂ ।'
ਪਰ ਵਿਹਲੀਆਂ ਬੈਠੀਆਂ ਨਣਦਾਂ ਦੇਖ ਕੇ 'ਝਲ' ਵੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀਆਂ :—
'ਅਸੀਂ ਚੱਕੀ ਨਹੀਂ ਪੀਸਣੀ, ਕਿਉਂ ਨਾ ਪੀਹਣ ਸੱਸੀ ਦੀਆਂ ਜਾਈਆਂ ।'

ਅੰਦਰੇ ਅੰਦਰ ਇਹ ਗੁੱਸੇ ਦੀ ਜਵਾਲਾ ਧੁਖਦੀ ਕਦੇ ਕਿਸੇ ਚੁਗਲੀ ਦੇ ਝੋਕੇ ਨਾਲ ਜਦੋਂ ਭਾਂਬੜ ਕੱਢ ਲੈਂਦੀ ਹੈ, ਤਾਂ ਸਾਰੀਆਂ ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਦੀਆਂ ਕਰੂੰਬਲਾਂ ਝੁਲਸੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ, ਜਦੋਂ ਸੱਸ ਦਾ ਚੁਕਿਆ ਚੁਕਾਇਆ ਘਰਵਾਲਾ ਕੁਟ ਕੁਟਾਪੇ ਉਤੇ ਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ :—

ਆਪੇ ਚੱਕੀ ਪੀਰੀ ਜਾਊਗੀ ਜਦੋਂ ਡਾਂਗ ਨੀ ਸੰਮਾਂ ਵਾਲੀ ਖੜਕੀ ।
ਅੱਧੀ ਰਾਤ ਮਾਰ ਪਈ, ਭੰਨ ਸੁੱਟੀਆਂ ਮਲੂਕ ਜਿਹੀਆਂ ਵੱਖੀਆਂ ।
ਨਾਲੇ ਸਾਡਾ ਲੱਕ ਭੰਨਿਆ, ਨਾਲੇ ਮਛਲੀ ਦੇ ਪੱਤਰੇ ਤੋੜੇ ।

ਨਾਲੇ ਮੁੰਡਾ ਪੱਤ ਚੁਗਦਾ, ਨਾਲੇ ਪੁਛਦਾ ਕਿਥੇ ਕਿਥੇ ਵੱਜੀਆਂ ।
 ਇਕ ਹੱਥ ਹੰਝੂ ਪੁੰਝਦਾ, ਦੂਜੇ ਨਾਲ ਨੀ ਪਲੇਸਦਾ ਹੱਡੀਆਂ ।
 ਨੀ ਚਿੰਤਾ ਨਾ ਕਰ ਗੋਰੀਏ, ਦਿਨ ਚੜ੍ਹਦੇ ਨੂੰ ਲੋਂਗ ਘੜਾ ਦਉਂ ।
 ਅੱਗ ਝੰਗੇ ਤੇਰੇ ਲੋਂਗ ਨੂੰ, ਦਿਨ ਚੜ੍ਹਦੇ ਨੂੰ ਵੀਰ ਬੁਲਾ ਦੇ ।
 ਗੁੱਸਾ ਗਿਲਾ ਭੁੱਲ ਗੋਰੀਏ, ਦਿਨ ਚੜ੍ਹੇਗਾ ਸਥਾਤ ਵੰਡ ਲੈਣੀ ।

ਛੋਟੇ ਦਿਉਰ ਦਾ ਰੋਮਾਸ ਗਿੱਧੇ ਦਾ ਖਾਸ ਸੁਆਦਲਾ ਅੰਗ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ਜੇਠ ਨੂੰ ਕੇਵਲ ਇਤਨੇ ਕਸੂਰ ਬਦਲੇ ਕਿ, ਉਹਦੇ ਮਾਹੀ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਜੰਮਿਆ ਹੋਣ ਕਰਕੇ, ਕਿ ਉਮਰੋਂ ਵੱਡਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਇਤਨੇ ਕੁ ਕਸੂਰ ਦੀ ਕਈ ਭਾਂਤੀ ਕਰੜੀ ਤੇ ਸਖਤ ਸਜ਼ਾ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ਪਹਿਲਾਂ ਤਾਂ ਜੇਠ ਨੂੰ ਮੂੰਹ ਦਿਖਾਉਣਾ ਈ ਪਾਪ ਸਮਝਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਜੇਠ ਲਈ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਉਹ ਜਦੋਂ ਘਰੇ ਆਵੇ, ਛੋਟੀ ਭਾਬੀ ਨੂੰ ਨੰਗੇ ਮੂੰਹ ਨਾ ਦੇਖੇ, ਇਸ ਕਰਕੇ ਆਪ ਹੀ 'ਖੰਘੂਰੇ' ਦੇ ਸੰਕੇਤ ਨਾਲ ਆਪਣੇ ਪ੍ਰਤੀ ਕੌੜਾ ਫਰਜ਼ ਯਾਦ ਕਰੇ ਤੇ ਕਰਾਵੇ । ਦਿਉਰ ਲਈ ਪਿਆਰ, ਜੇਠ ਲਈ ਇਹ ਸਖਤ ਵਤੀਰਾ, ਘਰੋਗੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਤੱਕ ਹੀ ਮਹਿਦੂਦ ਨਹੀਂ, ਇਹ ਕੁੜੀਆਂ ਤੇ ਗਿੱਧੇ ਦੇ ਭਾਵਾਂ ਦੇ ਇਜ਼ਹਾਰ 'ਚ ਵੀ ਸ਼ਾਮਲ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ :—

- * ਲੈ ਡੋਰੀਆ ਗੰਢੇ ਦੇ ਪੱਤ ਵਰਗਾ, ਰੋਟੀ ਲੈ ਕੇ ਦਿਉਰ ਦੀ ਚੱਲੀ ।
- * ਅਗੇ ਜੇਠ ਬੱਕਰਾ ਹਲ ਵਾਹੇ, ਰੋਟੀ ਲੈ ਕੇ ਆਵਾਂ ਕਿਥੋਂ ਦੀ ।
- * ਅਸੀਂ ਜੇਠ ਨੂੰ ਲੱਸੀ ਨੀ ਦੇਣੀ, ਦਿਉਰ ਭਾਵੇਂ ਦੁੱਧ ਪੀ ਲਵੇ ।
- * ਮੇਰੇ ਜੇਠ ਦੇ ਪੁੱਠੇ ਦਿਨ ਆਏ, ਕਿੱਕਰਾਂ ਨੂੰ ਪਾਵੇ ਜੱਫੀਆਂ ।
- * ਮੇਰੇ ਚੰਦਰੇ ਜੇਠ ਦੇ ਛੋਲੇ, ਕਦੇ ਨਾ ਕਿਹਾ ਸਾਗ ਤੋੜ ਲੈ ।

* * *

- * ਦਿਉਰਾ ਤੈਨੂੰ ਧੁੱਪ ਲਗਦੀ, ਮੱਚਦਾ ਕਲੇਜਾ ਮੇਰਾ ।
- * ਪੁਛਦਾ ਦਿਉਰ ਖੜਾ, ਤੇਰਾ ਕੀ ਦੁਖਦਾ ਭਰਜਾਈਏ ।
- * ਟੁਟ ਗਈ ਦਿਉਰ ਦੀ ਢੂਹੀ, ਜਦੋਂ ਦੀ ਮਰੀ ਲੋਹੀ ਬੱਕਰੀ ।
- * ਮੇਰੀ ਬੱਕਰੀ ਚਾਰ ਲਿਆ ਦਿਉਰਾ, ਮੈਂ ਨਾ ਤੇਰਾ ਹੱਕ ਰੱਖਦੀ ।
- * ਦੇਖੀ ਦਿਉਰਾ ਭੰਨ ਨਾ ਦੇਈ, ਮੇਰੀਆਂ ਪੱਟੀਆਂ ਦੇਖਣ ਦਾ ਸੀਸਾ ।
- * ਘੁੰਡ ਕੱਢ ਕੇ ਸਲਾਮੀ ਪਾਵਾਂ ਵਿਆਹ ਕਰਵਾ ਲੈ ਦੇਵਰਾ ।
- * ਪਿੰਡ ਲੰਘ ਕੇ ਕਲਿੰਗੜੀ ਪਾਈ ਦਿਉਰ ਭਾਬੀ ਮੇਲੇ ਨੂੰ ਚਲੇ ।

ਦਿਉਰ ਵਲ ਵਧੇਰੇ ਤਵੱਜੋਂ ਕੇਵਲ ਇਸ ਕਰਕੇ ਹੀ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਕਿ ਉਹ ਦਿਲ ਦਾ ਜਾਨੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਸਗੋਂ ਵੇਲੇ ਸਿਰ ਉਸ ਨੂੰ ਪੁਰਕਾਰ ਕੇ ਗਹਿਣੇ ਗੱਟੇ ਦੀ ਖਾਹਸ਼ ਪੂਰੀ ਕਰੀ ਜਾਂ ਕਰਾਈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ:—

- * ਅਲੜ੍ਹ ਦਿਉਰ ਤਾਂ ਕੁੜੀਓ ਮੇਰਾ,
 ਆਇਆ ਪਾਣੀ ਲਾ ਕੇ ।
 ਠੰਢਾ ਤੱਤਾ ਤੈਨੂੰ ਪਾਣੀ ਲਿਆ ਦਿਆ,

ਬੱਠਲ ਦੇ ਵਿੱਚ ਪਾ ਕੇ ।
 ਵਿਚ ਵਿਹੜੇ ਦੇ ਡਾਹ ਦਿਆਂ ਪਟੜਾ,
 ਝਾਵਾਂ ਕੋਲ ਰਖਾ ਕੇ ।
 ਵਿਚ ਸਾਬਾਤ ਦੇ ਡਾਹਦਿਆਂ ਮੰਜੀ,
 ਉਤੇ ਦਰੀ ਵਿਛਾ ਕੇ ।
 ਤੱਤੀਆਂ ਤੇਨੂੰ ਲਿਆਵਾਂ ਰੋਟੀਆਂ,
 ਖੰਡ ਘਿਓ ਖੂਬ ਰਲਾ ਕੇ ।
 ਹਸਦੈ ਭਾਬੇ ਨੂੰ ਦਾਲ ਤੜਕਵੀਂ ਖਾ ਕੇ ।

ਸਾਵੇ ਸਾਵੇ ਸਾਵੇ,
 ਡੰਡੀਆਂ ਕਰਾ ਦੇ ਮਿੱਤਰਾ,
 ਜਿਹਦੇ ਵਿਚ ਦੀ ਮੁਲਕ ਲੰਘ ਜਾਵੇ ।
 ਸਾਵੇਂ ਸੋਨੇ ਦਾ ਭਾਅ ਸੁਣ ਕੇ, ਮੁੰਡਾ ਪੱਲਾ ਝਾੜਦਾ ਆਵੇ ।
 ਸਾਵੇ, ਜੰਨ ਘੁਮਿਆਰਾਂ ਦੀ, ਵਿਚ ਗਧਾ ਹਿਣਕਦਾ ਆਵੇ ।
 ਸਾਵੇ, ਗਧੇ ਤੋਂ ਘੁਮਾਰੀ ਡਿਗ ਪਈ, ਮੇਰਾ ਹਾਸਾ ਨਿਕਲਦਾ ਜਾਵੇ ।
 ਓ ਭਾਬੀ ਦਿਉਰ ਬਿਨਾਂ, ਫੁੱਲ ਵਾਂਗੂੰ ਕੁਮਲਾਵੇ ।

* * *

ਤੀਆਂ ਦੇ ਦਿਨ ਥੋੜ੍ਹੇ ਰਹਿ ਗਏ, ਮੀਂਹ ਪਏ ਕਿਣ ਮਿਣ ਕਾਣੇ ।
 ਸੀਸ ਗੁੰਦਾ ਲੋ ਪਾ ਲੋ ਡੋਰੀ, ਰੰਗ ਲਉ ਸੂਰੇ ਬਾਣੇ ।
 ਤੀਆਂ ਵੇਖਣ ਆਉਣ ਪ੍ਰਾਹੁਣੇ, ਬਣ ਕੇ ਇੰਦਰ ਰਾਣੇ ।
 ਅੜੀਓ ਪਰਸੋ ਨੂੰ, ਅਸੀਂ ਗੁੜ ਦੇ ਪੂੜੇ ਖਾਣੇ ।

ਆਖਰ ਤੀਆਂ ਦੀ ਵਿਦਾਇਗੀ ਦਾ ਦਿਨ ਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਤੀਆਂ ਦੀ ਵਿਦਾਇਗੀ
 ਕੋਈ ਸੁਭਾਵਕ ਰਸਮ ਨਹੀਂ । ਇਸ ਦਿਨ ਤੀਆਂ ਇਕ ਮੇਲੇ ਦਾ ਰੂਪ ਧਾਰ ਜਾਂਦੀਆਂ
 ਹਨ । ਕੁੜੀਆਂ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਅਧ-ਖੜ ਜਨਾਨੀਆਂ ਤੇ ਛੋਟੇ ਛੋਟੇ ਮੁੰਡੇ ਵੀ ਇਸ ਦਿਨ
 ਦੀਆਂ ਤੀਆਂ ਵਿੱਚ ਜਾ ਸ਼ਾਮਲ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ।

ਇਕ ਕੁੜੀ ਨੂੰ ਲਾੜੀ, ਦੂਜੀ ਨੂੰ ਲਾੜਾ ਬਣਾ ਕੇ ਚੰਗੇ ਵਿਆਹ ਵਾਲਿਆਂ
 ਦੀਆਂ, ਪੂਰੀਆਂ ਰਸਮਾਂ ਗੀਤਾਂ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ । ਜੰਵ ਦੇ ਢੁਕਾਓ ਵੇਲੇ ਕੁੜੀਆਂ
 ਦੀ ਇਕ ਢਾਣੀ ਮੂੰਹ ਨਾਲ ਵਾਜੇ ਵਜਾਉਂਦੀ ਜੰਵ ਮੂਹਰੇ ਨੱਚਦੀ ਟੱਪਦੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ।
 ਢੁਕਾ ਹੋਣ ਵੇਲੇ ਪੈਸਿਆਂ ਟੱਕਿਆਂ ਦੀ ਥਾਂ ਠੀਕਰੀਆਂ ਦੇ ਗੋਲ ਮੋਲ ਬਣਾਏ ਟਹੂਆਂ
 ਦੀ ਸਿੱਟ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ।

ਵਿਆਹ ਦੀਆਂ ਰਸਮਾਂ ਪਿਛੋਂ ਜੰਵ ਦੀ ਵਿਦਾਇਗੀ ਵੇਲੇ ਪੈਸਿਆਂ ਦੀ ਥਾਂ ਠੀਕਰੀਆਂ
 ਤੇ ਰੋੜ 'ਸ਼ਗਨਾਂ ਭਰੇ' ਡੋਲੇ ਉਤੋਂ ਦੀ ਸੁੱਟੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਇਨ੍ਹਾਂ ਠੀਕਰੀਆਂ ਨੂੰ ਹੱਲੇ
 ਨਾਲ ਚੁਗਣ ਨੂੰ 'ਤੀਆਂ ਲੁੱਟਣਾ' ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ।

ਕੁੜੀਆਂ ਦੀ ਇਕ ਢਾਣੀ ਡਾਂਗਾ ਤੇ ਹਥਿਆਰ ਲੈ ਕੇ ਡਾਕੂਆਂ ਵਾਂਗ ਜੰਵ ਦਾ ਰਾਹ

ਰੋਕਣ ਲਈ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਤਿਆਰ ਖੜੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ । ਜੰਵ ਤੋਂ ਡੋਲਾ ਖੋਹ ਲੈਣਾ, ਜਾਂ ਲੁੱਟ ਮਚਾ ਦੇਣੀ, ਇਹ ਤੀਆਂ ਦੀ ਅੰਤਮ ਰਸਮ ਹੈ ।

ਇਸ ਰਸਮ ਪਿਛੋਂ ਆਪੋ ਆਪਣੇ ਪਹਿਲੇ ਸਾਊ ਵੇਸ ਵਿਚ ਮਹੱਲੇ ਬੀਹੀ ਦੀਆਂ ਕੁੜੀਆਂ ਜੋਟੀਆਂ ਬਣਾ ਕੇ ਨਗਰ ਖੇੜੇ ਨੂੰ ਵਸਦੇ ਰਹਿਣ ਦੀਆਂ ਅਸੀਸਾਂ ਦੇ ਗੀਤ ਗਾਉਂਦੀਆਂ ਘਰਾਂ ਨੂੰ ਟੁਰ ਪੈਂਦੀਆਂ ਹਨ :—

ਸੁਖ ਵਸਦੀ ਵੇ ਬਾਬਾ ਬੋਡੀ ਨਗਰੀ, ਜੀ, ਸੁਖ ਵੱਸਦੀ ।

ਬੋਡੇ ਹੱਥ ਕਟੋਰਾ, ਬੋਡੇ ਮੁਖ ਜਲੇਬੀ,

ਬੋਡੇ ਸਿਰ ਪਰ ਕਲਗੀ, ਸਜਦੀ ਜੀ, ਬਾਬਾ ਸੁਖ ਵਸਦੀ ।

ਦੂਜੀ ਢਾਣੀ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਗਾਉਂਦੀ ਹੈ :

ਖੜੋਤੀ ਕੁੜੀਏ ਚੁਕ ਲਿਆ ਸੜਕ ਤੋਂ ਪਾਈਏ ।

ਮਾਪਿਓ ਵੇ ! ਬੋਡੇ ਰਾਜ ਦੇ ਉਤੋਂ,

ਅਸੀਂ ਖੇਡ ਕੇ ਘਰਾਂ ਨੂੰ ਆਈਏ ।

ਮੇਰਾ ਪਿੰਡ ਮਲੇਰ ਕੋਟਲਾ ਰਿਆਸਤ ਵਿਚ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਓਥੇ ਜ਼ਮੀਨ ਦਾ ਮਾਮਲਾ ਪੰਜਾਬ ਤੋਂ ਚੰਗੁਣਾ ਵੱਧ ਸੀ, ਸ਼ਾਇਦ ਇਸੇ ਕਰਕੇ ਇਸ ਵੇਲੇ ਦੇ ਇਕ ਗੀਤ ਵਿਚ ਇਸ ਬਾਰੇ ਕਰਤਾ ਰੋਸ ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਰਿਹਾ ਹੈ :—

ਖੜੋਤੀ ਕੁੜੀ ਦੀ ਚਾਂਦੀ ਦੀ ਬਘਿਆੜੀ

ਗੁਣੇ ਲਮਕਣ ਵਾਰੋਵਾਰੀ

ਆ ਜਾਓ ਵੇ ਵੀਰੋ ਹਲ ਛੱਡ ਕੇ

ਬੋਤੋ ਮਾਮਲਾ ਮੰਗੇ ਪਟਵਾਰੀ

* ਖੜੋਤੀ ਕੁੜੀਏ ਚੱਕ ਲਿਆ ਬਜ਼ਾਰ ਵਿਚੋਂ ਦੇਹਣਾ,

ਵੀਰ ਦੇ ਕਮੀਜ ਕੁੜਤਾ,

ਬੈਠਾ ਲੱਗਦਾ ਸਭਾ ਵਿਚ ਸੋਹਣਾ ।

ਖੜੋਤੀ ਕੁੜੀਏ ਚੱਬ ਲੈ ਕੜਾਕੇਦਾਰ ਰਿਉੜੀ,

ਅਸੀਂ ਕਿਹੜਾ ਨਿੱਤ ਆਵਣਾ,

ਚਚਾ ਖੋਲ੍ਹ ਦੇ ਮੱਥੇ ਦੀ ਤਿਉੜੀ ।

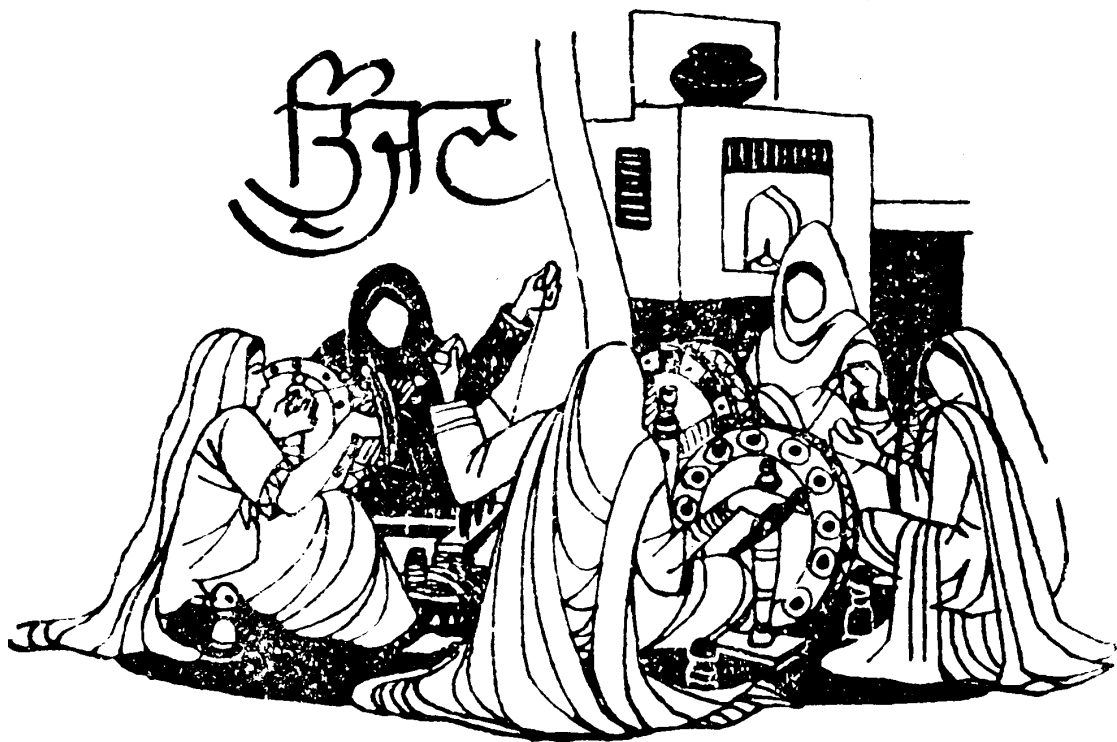
ਖੜੋਤੀ ਕੁੜੀਏ ਭਿਉਂ ਬੱਠਲਾਂ ਵਿਚ ਦਾਣਾ,

ਤੀਵੀਆਂ ਦਾ ਰਾਜ ਹੋ ਗਿਆ,

ਚੱਕੀ ਛੁਟ ਗਈ ਚੁਲ੍ਹੇ ਨੇ ਛੁਟ ਜਾਣਾ ।

ਇਉਂ ਤੀਵੀਆਂ ਦੇ ਰਾਜ ਹੋ ਜਾਣ ਦੇ ਸੁਨਹਿਰੀ ਭਵਿੱਖ ਦੀ ਕਲਪਨਾ ਵਿਚ ਕੁੜੀਆਂ ਦਾ ਰੰਗ-ਰਲੀਆਂ ਮਨਾਉਂਦਾ ਇਹ ਮੇਲਾ ਹਰ ਸਾਲ ਆਉਂਦਾ ਤੇ ਪੁਰਾਣੀਆਂ ਯਾਦਾਂ ਨੂੰ ਟੁੰਬਦਾ ਨਵੀਆਂ ਸਾਂਝਾਂ ਜਗਾ ਕੇ ਲੰਘ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਕੀ ਕਦੇ ਤੀਵੀਆਂ ਦਾ ਰਾਜ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ ? ਜਿੰਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਅਧੀ ਦੁਨੀਆ ਹੈ ?

* * *

ਜਿਸ ਪਤਣ ਅਜ ਪਾਣੀ ਵਗਦਾ ਫੇਰ ਨਾ ਵਗਣਾ ਭਲਕੇ
ਬੇੜੀ ਦਾ ਪੂਰ ਤਿਉੜ ਦੀਆਂ ਕੁੜੀਆਂ ਮੁੜ ਨਾ ਬੈਠਣ ਰਲ ਕੇ ।

ਤਿਉੜ ਦਾ ਸਰਲ ਜਿਹਾ ਅਰਥ ਹੈ ਤੀਵੀਆਂ ਦਾ ਆਗਣ, ਵੇਹੜਾ ਜਾਂ ਵਿਹੜੇ ਵਿੱਚ ਤੀਵੀਆਂ ਦਾ ਇਕੱਠ । ਜਿਥੇ ਬੈਠ ਕੇ ਇਸਤਰੀਆਂ ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਜਵਾਨ ਕੁੜੀਆਂ ਚਰਖੇ ਚਲਾਉਣ ਸੂਤ ਕੱਤਣ ਤੇ ਅਟੇਰਣ ਦਾ ਕੰਮ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ ।

ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਰਹੱਸਵਾਦੀ ਸੂਫੀ ਕਵੀ ਆਪਣੀ ਅਧਿਆਤਮਕ ਸਾਂਧਨਾਂ ਨੂੰ ਨਿੱਕਾ ਤੇ ਸੋਹਣਾ ਸੂਤ ਕੱਤਣ ਦੀ ਉਪਮਾ ਦੇਂਦੇ ਹਨ । ਨਾਲੋਂ ਨਾਲ ਗੁੱਝੀਆਂ ਰਮਜਾਂ ਭੀ ਸੁੱਟ ਦੇ ਰਹੇ ਹਨ, ਕਿ ਤੇਰੇ ਜੀਵਨ ਦੇ 'ਦਿਨ ਚਾਰ' ਮੁੜਕੇ ਨਹੀਂ ਆਉਣੇ 'ਛੇਤੀ ਛੇਤੀ ਆਪਣੀਆਂ ਪੂਣੀਆਂ ਕੱਤ ਲੈ, ਬੀਤਿਆ ਵਕਤ-ਮੁੜ ਨਹੀਂ ਆਉਦਾ ਹੁੰਦਾ, ਆਪਣੇ ਸੁਭ ਕੰਮਾਂ ਦੀ ਤਾਣੀ ਛੇਤੀ ਬਣਾ ਲਓ । ਆਪਣੇ ਆਪੇ ਨੂੰ ਕੱਜਣ ਦਾ ਏਹੋ ਹੀ ਵੇਲਾ ਹੈ:—

‘ਰਾਤੀ ਕੱਤੇ ਰਾਤੀ ਅਟੇਰੇ ਗੋਸ਼ੇ ਲਾਇਉ ਤਾਣਾ ਖੁੰਜੇ ।

ਟਿਕ ਜੁ ਤੰਦ ਅਵਲਾ ਪੈ ਗਿਆ ਸਾਹਿਬ ਮੂਲ ਨ ਭਾਣਾ
ਜਾਂ; ਕੁਝ ਕੱਤ ਕੁੜੇ, ਕੁਝ ਵੱਟ ਕੁੜੇ ਛਲੀ ਲਾਹ ਭਰੋਟੇ ਅੱਟ ਕੁੜੇ ।

ਜੇ ਪੂਣੀ ਪੂਣੀ ਕੱਤੇਗੀ ਤਾਂ ਨੰਗੀ ਮੂਲ ਨਾ ਵੱਤੇਗੀ ।

ਇਹ ਵਾਕ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਜੀ ਦੇ ਸਮਕਾਲੀ ਸਾਹ ਹੁਸੈਨ ਦੇ ਹਨ । ਪੁਰਾਣੇ ਵੀ ਹਨ, ਅਧਿਆਤਮਕ ਸਿਖਿਆ ਨਾਲ ਭਰਪੂਰ ਵੀ ਹਨ ।

ਵਾਰਸ ਸਾਹ ਨੇ, ਯਥਾਰਥੀ ਰੰਗ ਵਿੱਚ ਤ੍ਰਿੰਝਣਾ ਦੀ ਹੋਂਦ-ਅਣਹੋਂਦ ਦੇ ਨਜ਼ਾਰੇ ਵੇਰਵੇ ਨਾਲ ਦਿੱਤੇ ਹਨ । ਪਹਿਲੀ ਨਜ਼ਰੇ ਵਾਰਸ ਨੇ ਪਿੰਡ ਵਿੱਚ ਆਪਣੇ ਮੁੱਖ ਪਾਤਰ ਰਾਝੇ ਦੇ ਮੂੰਹੋਂ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿੱਚ ਤ੍ਰਿੰਝਣ ਦੀ ਅਣਹੋਂਦ ਨੂੰ ਉਜੜੇ ਪਿੰਡ ਨਾਲ ਤੁਲਨਾ ਦੇ ਕੇ ਗੁੱਸਾ ਝਾੜਿਆ ਹੈ:— ‘ਆ ਵੜੇ ਹਾਂ ਉਜੜੇ ਪਿੰਡ ਅੰਦਰ ਕੋਈ ਕੁੜੀ ਨਾ ਤ੍ਰਿੰਝਣ ਚੜਾਉਂਦੀ ਹੈ ।’ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸੁੰਦਰ ਵੇਰਵਿਆਂ ਵਾਲੇ ਪਿੰਡ ਦੀ ਉਦਾਸੀ ਦਾ ਕੀਤਾ ਵਰਣਨ, ਜਿਵੇਂ ਹੀਰ ਦੀਆਂ ਸਖੀਆਂ ਸਹੇਲੀਆਂ ਅਤੇ ਖੁਦ ਹੀਰ ਦੀ ਅਣਖ ਨੂੰ ਚੁੰਢੀ ਭਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ:—

ਜ਼ਰਾ ਦੇਖੋ ਅਲਬੇਲੇ ਫਕੀਰ (ਰਾਝੇ) ਦੀ ਤੱਬਾ (ਗੁਹ) ਨੂੰ ਖਿੜਾਉਣ ਲਈ ਤ੍ਰਿੰਝਣ ਦਾ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਕਿਵੇਂ ਦਰਸਾਇਆ ਹੈ:

‘ਚਲ ਯੋਗੀਆਂ ਅਸਾਂ ਵਿਖਾਉਂਦੇ ਹਾਂ ਜਿਥੇ ਤ੍ਰਿੰਝਣੀ ਛੋਹਰੀਆਂ ਗਾਉਂਦੀਆਂ ਨੇ ।
ਲੈ ਕੇ ਜੋਗੀ ਨੂੰ ਆਣ ਵਿਖਾਲਿਓ ਨੀ, ਜਿਥੇ ਵਹੁਟੀਆਂ ਚਰਖੇ ਚਲਾਉਂਦੀਆਂ ਨੇ ।
ਇਕ ਨਚਦੀਆਂ ਮਸਤ ਮਲੰਗ ਹੋਕੇ ਇਕ ਚੂਹੜੀਆਂ ਦੇ ਸਾਂਝ ਲਾਉਂਦੀਆਂ ਨੇ ।
ਇਕ ਦਮਕੜਿਆ ਨਾਲ ਘਸਾਉਣ ਚਰਮੱਖ ਇਕ ਮਾਲੂ ਤੇ ਮਾਲੂ ਚੜਾਉਂਦੀਆਂ ਨੇ ।
ਤੁੰਦ ਨਿਕਲੀ ਤੱਕਲਿਓ ਤੋੜ ਕੇ ਤੇ ਇਕ ਦੂਜੀ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਹਸਾਉਂਦੀਆਂ ਨੇ ।
ਇਹੋ ਜਿਹੇ ਨਜ਼ਾਰੇ ਦੇਖ ਕੇ ਕਵੀ ਤੇ ਰਾਝੇ ਦਾ ਮਨ ਮੰਨ ਜਾਂਦਾ ਹੈ:—

ਤੁਸੀਂ ਸੋਹੋ ਤ੍ਰਿੰਝਣਾ ਵਿੱਚ ਪਰੀਆਂ, ਜਿਵੇਂ ਤਰਕਸਾ ਦੇ ਵਿੱਚ ਕਾਨੀਆਂ ਨੇ ।

* * *

ਵਰ੍ਹੇ ਲੰਘ ਗਏ, (੧੯੫੮ ਵਿੱਚ) ਮੈਂ ਭੀ ਆਪਣੇ ਪਿੰਡ ਜਾਕੇ, ਆਪਣੇ ਘਰ ਦੀ ਸਥਾਤ ਵਿੱਚ ਤ੍ਰਿੰਝਣ ਲਗਾਉਣ ਦਾ ਆਹਰ ਕੀਤਾ ਸੀ । ਜਿਸ ਤ੍ਰਿੰਝਣ ਦੇ ਮਹੱਤਤਾ ਵੱਡੇ ਵੱਡੇ ਫਕੀਰਾਂ ਤੇ ਕਵੀਆਂ ਨੇ ਕਸੀਦੇ ਗਾਏ ਹਨ, ਦੇਖਿਆ ਤਾਂ ਜਾਵੇ ਇਹ ਕਿਹੋ ਜਿਹਾ ਰੰਗੀਨ ਅਤੇ ਰੋਣਕ ਭਰਿਆ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਦ੍ਰਿਸ਼, ਕੁੜੀਆਂ ਦੀ ਪੰਚਾਇਤ ਦਾ । ‘ਮੇਲਾ ਮੇਲੀਆਂ ਨਾਲ ਤ੍ਰਿੰਝਣ ਸਹੇਲੀਆਂ ਨਾਲ ।’ ਮੈਂ ਆਪਣੀ ਇਹ ਭਾਵਨਾ ਪਿੰਡ ਜਾਕੇ ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤੀ ਹੀ ਸੀ, ਇਕ ਅਵਾਜ਼ ਸੁਣੀ: ਨਹੀਂ ਪੁੱਤ, ਤ੍ਰਿੰਝਣ ਕਿਸੇ ਦੇ ਘਰੇ, ਲੱਗਣਾ ਚੰਗਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ, ਕਹਿੰਦੇ ਨੇ ਜਿਸ ਦੇ ਘਰ ਲਗੇ ਉਜਾੜ ਹੀ ਭਾਲਦਾ ਹੈ । (ਪਿਛੋਂ ਉਜਾੜ ਜੋ ਵਰਤ ਜਾਂਦੀ ਹੈ) ਮੇਰੀ ਭਰਮਾਂ ਦੀ ਮਾਰੀ ਮਾਂ ਕੋਲੋਂ ਪੁਰਾਤਨ ਪਰੰਪਰਾ ਵਾਲੀ ‘ਸਿਆਣਪ ਘੋਟੇ’ ਬਿਨਾਂ ਰਿਹਾ ਨਾ ਗਿਆ । ‘ਓਧਰ-ਮੇਰੀ ਚਾਵਾਂ ਭਰੀ ਭੈਣ ਨੇ ਆਪਣੀਆਂ ਸਹੇਲੀਆਂ, ਤ੍ਰਿੰਝਣ ਦੀਆਂ ਕੁੜੀਆਂ ਨੂੰ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਸੁਨੇਹਾ ਪਹੁੰਚਾ ਦਿੱਤਾ ਹੋਇਆ ਸੀ ।

ਦੇਖਦਿਆਂ ਦੇਖਦਿਆਂ ਹੀ ਘਰ ਦੀ ਦਲਾਨ ਵਿੱਚ ਘਰੋਗੀ ਮੇਲਾ ਲਗ ਗਿਆ । ਢਾਕ ਉਤੇ ਚੁੱਕੇ ਚਰਖੇ ਤੇ ਹਥਾਂ ਵਿਚ ਬੋਹਟੀਆਂ ਬੋਹੀਏ (ਜਿਹੜੇ ਕਾਨਿਆਂ, ਕਾਗਜ਼ਾਂ ਤੇ ਗੱਤੇ ਤੋਂ ਕੁੱਟ ਕੁੱਟ ਕੇ ਬਣਾਏ ਹੁੰਦੇ ਸਨ) ਕਈ ਰਕਾਨਾਂ ਫੁੱਲਾਵਾਲੀਆਂ ਕਤਣੀਆਂ ਲੈ ਕੇ

ਸਾਡੇ ਘਰ ਆ ਪਹੁੰਚੀਆਂ । ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦੇਖ ਕੇ ਇਕ ਲੋਕ-ਵਾਕ ਦੀ ਤੁਕ ਯਾਦ ਆਈ:—

ਹੱਥ ਪੂਣੀਆਂ ਢਾਕ ਤੇ ਚਰਖਾ ਚੱਲੀਆਂ ਕੱਤਣੇ ਨੂੰ ।

ਇਕ ਘੇਰੇ ਵਿਚਾਲੇ ਛੱਜ ਵਿਚ ਛੋਪ ਪਾ ਕੇ ਗੋਹੜੇ ਜਾਂ ਪੂਣੀਆਂ ਰੱਖੇ ਗਏ । ਕਿਸੇ ਦੀਆਂ ਚਿੱਟੀਆਂ ਪੂਣੀਆਂ, ਕਿਸੇ ਦੀ ਫੁਟਾਂ ਦੀ ਕਪਾਹ ਤੇ ਕਿਸੇ ਦੀ ਵੜੇਵਿਆਂ ਦੇ ਭੰਨ ਵਾਲੀ ਸਗੁੱਧੜੀ ਹੁੰ ਦੀਆਂ ਪੂਣੀਆਂ, ਕਿਸੇ ਦਾ ਲੋਗੜ, ਕਿਸੇ ਦੀ ਖਾਕੀ ਕਪਾਹ ਦੇ ਗੋਹੜੇ, ਗੱਲ ਕੀ ਸਭ ਕਿਸਮ ਦੀਆਂ ਪੂਣੀਆਂ ਦੇ ਗੱਡੇ ਉਤੇ ਜੋਟੇ ਬਣਾ ਕੇ ਇਕ ਦੂਜੇ ਗੁੱਡੇ ਉਤੇ ਗੁੱਡਾ ਜੋਟੇ ਬਣਾ ਕੇ ਚਿਣ ਲਏ । ਇਸ ਪਿਛੋਂ ਕਾਰਜ ਆਰੰਭ ਕਰਨ ਦਾ ਐਲਾਨ ਹੋ ਗਿਆ । ਚਲੋ ਨੀ ਛੋਪ ਤਾਂ ਪੈ ਗਿਆ, ਬੈਠੋ ਹੁਣ ਆਪੋ ਆਪਣੀ ਪੀੜੀ ਉਤੇ, ਨਾਲੇ ਇਹ ਫੈਸਲਾ ਭੀ ਕਰ ਲਵੋ । ਦੂਜੀਆਂ ਸਾਹਮਣੇ ਗੁੱਡੇ ਕੌਣ ਸੁੱਟੇਗੀ ? ਇਸ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਦਾ ਉੱਤਰ ਪਲੋ ਪਲੀ ਲੱਭ ਕੇ, ਸਮੁੰਹਕ ਐਲਾਨ ਹੋ ਗਿਆ 'ਪ੍ਰੀਤੋ ਦਾ ਹੱਥ ਕਾਹਲਾ ਹੈ, ਨਾਲੇ ਏਹੋ ਅੱਜ ਕੱਲ ਬਣਦੀ ਤਣਦੀ ਛੋਹਲੀ ਮੁਟਿਆਰ ਹੈ, ਇਹ ਆਖ ਕੇ, ਇਕ ਮੁਰੈਲਣੁ ਕੁੜੀ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਛੱਜ ਰੱਖ ਦਿੱਤਾ । ਮੁਰੈਲਣੁ ਆਪਣੇ ਹਿੱਸੇ ਦਾ ਦੂਜੀਆਂ ਨਾਲੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਕਤ ਕੇ ਸਾਰੀਆਂ ਕੁੜੀਆਂ ਸਾਹਮਣੇ ਉਹਨਾਂ ਦੀਆਂ ਪੂਣੀਆਂ ਦੇ ਗੁੱਡੇ ਸੁੱਟੀ ਜਾਂਦੀ । ਕਿਸੇ ਦਾ ਚਰਖਾ, ਰੰਗੀਨ ਮੁੰਨੀਆਂ ਵਾਲਾ ਕਿਸੇ ਦਾ ਅੱਧ-ਪੁਰਾਣਾ, ਕਿਸੇ ਦੇ ਫੱਟਾ ਉਤੇ ਸੀਸਿਆਂ ਦੀ ਜੜ੍ਹਤ, ਚਲੋ ਜੇ ਚੰਨਣ ਦੇ ਨਹੀਂ ਟਾਹਲੀ ਨਿੰਮ ਦੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਚਰਖਿਆਂਦੀ ਲਕੜੀ ਹੁੰਦੀ ਹੀ ਹੈ ਜਦੋਂ ਸਾਰੇ ਚਰਖੇ ਇਕ ਸੁਰ ਵਿੱਚ ਗੂੰਜੇ ਤਾਂ ਵਾਯੂ ਮੰਡਲ ਵਿਚ ਜੋਸ਼ੀਲੀ, ਪਰ ਜੋਗੀ ਦੀ ਬੀਨ-ਧੁਨੀ ਵਾਂਗ ਰਸੀਲੀ ਘੂਕਰ ਨੇ ਇਕ ਤਸਵੀਰ ਰੂਪਮਾਨ ਕਰ ਦਿਤੀ :

‘ਮੇਰੀ ਕੱਤਣੀ ਫੁਰਾਟੇ ਮਾਰੇ, ਪੂਣੀਆਂ ਦੇ ਸੱਪ ਬਣ ਗਏ ।’

ਚਰਖਿਆਂ ਦੀ ਘੂਕਰ ਦੀ ਗੂੰਜ ਇਕ-ਰੱਸ ਛਿੜ ਗਈ । ਪਲੀ ਪਲੀ ਕਰ ਕੇ ਇਕੱਠੇ ਕੀਤੇ ਸਰ੍ਹੋਂ ਦੇ ਤੇਲ ਦੇ ਧੀਮੇ ਮੱਚਦੇ ਦੀਵੇ ਦੀ ਲੋਅ ਸਾਹਮਣੇ ਦੀਵਟ ਕੋਲ ਮੈਂ ਵੀ ‘ਬਾਬੂ’ ਬਣ ਕੇ ਬੈਠ ਗਿਆ ।

‘ਹੱਛਾ ਵਈ’, ਸੁਣਾਓ ਅਜ ਤਿੰਵਣ ਦੇ ਗੀਤ ਜਿੰਨੇ ਤੁਹਾਨੂੰ ਆਉਂਦੇ ਨੇ ।’ ‘ਨਾ ਭਾਈ ਤੂੰ ਤਾਂ ਲਿਖ ਲੇਂਗਾ ।’ ਕੁੜੀਆਂ ਵਿਚੋਂ ਇੱਕ ਜਣੀ ਨੇ ਇਉਂ ਕਿਹਾ, ਜਿਵੇਂ ਗੀਤ ਲਿਖ ਕੇ ਮੈਂ ਕੋਈ ਬੁਧ-ਖੂਨ ਕਰ ਦੇਣਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ।

‘ਲਿਖਣਾ ਕੋਈ ਮਾੜੀ ਗੱਲ ਨਹੀਂ । ਕਿਤਾਬਾਂ ਵਿਚ ਨਾਉਂ ਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਜੋ ਸਾਰੇ ਬਾਵਾਂ ਤੇ ਪੜ੍ਹਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ।’ ਮਸਾਂ ਤਰਲੇ ਕਰ ਕਰ ਕੇ ਕੁੜੀਆਂ ਦਾ ਮਨ ਠੀਕ ਕੀਤਾ । ਇਤਨੇ ਨੂੰ ਠਾਹ ਕਰਦੀ ਡਾਂਗ ਵਾਂਗ ਅਵਾਜ਼ ਸਿਰ ਉਤੇ ਪਈ :—

ਜੋਗੀ ਉਤਰ ਪਹਾੜੋਂ ਆਇਆ ਚਰਖੇ ਦੀ ਗੂੰਜ ਸੁਣ ਕੇ ।

ਦੂਜੀ ਕੁੜੀ ਨੇ ਜਦੋਂ ਸਰਮੀਲਾ ਜਿਹਾ ਮੂੰਹ ਪਰੇ ਨੂੰ ਕਰ ਕੇ, ਸੰਗ ਦਾ ਬੱਰ ਤੋੜਕੇ ਇਹ ਗੀਤ ਗਾਇਆ, ਤਾਂ ਇਉਂ ਮਲੂਮ ਹੋਇਆ ਜਿਵੇਂ ਗੀਤ ਦੀ ਚੁੰਝ, ਅਣੀਆਲੇ ਤੀਰ

ਵਾਂਗ ਸਿੱਧੀ ਕਾਲਜੇ ਵਿੱਚ ਆ ਲਗੀ ਹੋਵੇ:-

ਪੂਰ ਬੇੜੀ ਦਾ ਤਿੰਵਣ ਦੀਆਂ ਕੁੜੀਆਂ, ਸਬੱਬ ਨਾਲ ਹੋਣ ਕੱਠੀਆਂ ।

ਇੱਕ ਕੁੜੀ ਨੇ ਅਮਰ ਹਕੀਕਤਾਂ ਭਰਿਆ ਇਹ ਟੱਪਾ ਕੀ ਗਾਇਆ, ਸਾਰੀਆਂ ਦੇ ਭੂਤ; ਭਵਿੱਖ ਨੂੰ ਸਾਹਮਣਿਓ ਦੀ ਲੰਘਾ ਕੇ ਸਭਨਾਂ ਦੇ ਮਨ ਯਰਕਾ ਦਿਤੇ । ਤੀਜੀ ਨੇ—
'ਹਰ ਚਰਖੇ ਦੇ ਗੇੜੇ, ਯਾਦ ਕਰਾਂ ਵੀਰਨ ਨੂੰ ।' ਗਾਇਆ । ਮੈਨੂੰ ਇਹ ਗੀਤ ਸੱਕੀ ਲਗਿਆ, ਪਰ ਪਿੰਡ ਦੀ ਪਰ੍ਹੇ ਵਿੱਚ ਕੁੜੀਆਂ ਅੰਦਰ ਬੈਠਿਆਂ 'ਵੀਰਨ' ਕਹਿਣਾ ਹੀ ਫਬਦਾ ਸੀ । ਕੀ ਪਤੈ ਅਸਲ ਗੀਤ ਏਹੋ ਹੀ ਹੋਵੇ ? 'ਮਿਤਰਾਂ ਨੂੰ ਯਾਦ ਕਰਾਂ' ਵਾਲਾ ਟੱਪਾ ਯਾਰਾਂ ਮਿਤਰਾਂ ਨੇ ਹੀ ਵਰਤਣਾਂ ਅਰੰਭਿਆ ਹੋਵੇ । ਇਹੋ ਜਿਹਾ ਈ ਸੁਧੀ-ਕਰਣ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਇਕ ਹੋਰ ਟੱਪਾ ਮੇਰੇ ਕੰਨਾਂ ਨੇ ਸੁਣਿਆ :-

'ਜਦੋਂ ਯਾਦ ਵੀਰਨ ਦੀ ਆਈ ਕਤਣੀ ਤੇ ਲੁਟਕ ਪਈ ।'

ਪਰ ਨਾਲ ਦੇ ਟੱਪੇ ਨੇ ਗੱਲ ਨਿਖਾਰ ਦਿਤੀ :-

ਚਰਖਾ ਮੈਂ ਆਪਣਾ ਕੱਤਾਂ, ਤੰਦ ਤੇਰਿਆਂ ਦੁਖਾਂ ਦੀ ਪਾਵਾਂ ।

ਤਿੰਵਣ ਮਘ ਪਿਆ । 'ਸ਼ਾਵਾ ਘੂਕਰ ਚਰਖੇ ਦੀ ।' ਕਹਿਣ ਕਹਾਉਣ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਨਾ ਰਹੀ । ਇਹ ਗੀਤ ਤਾਂ ਜਿਵੇਂ ਚਰਖਿਆਂ ਦੀ ਘੂਕਰ ਵਿਚ ਆਪੂੰ ਹੀ ਗੂੰਜ ਬਣਿਆ ਫਿਰ ਰਿਹਾ ਸੀ ।

ਚੀਕੇ ਚਰਖਾ ਬਿਸ਼ਨੀਏ ਤੇਰਾ, ਲੋਕਾਂ ਭਾਣੇ ਮੋਰ ਕੂਕਦਾ ।

ਇਹ ਤੁਕ ਪੇਸ਼ ਕਰ ਕੇ ਮੈਂ ਕਿਹਾ— ਇਹੋ ਜਿਹੇ ਗੀਤ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਆਉਂਦੇ ਨੇ ਪਹਿਲ ਚਰਖੇ ਦੇ ਉਹ ਗੀਤ ਸੁਣਾਓ । ਜਿਵੇਂ ਇਕ ਟੱਪਾ ਹੋਰ ਗਾਉਂਦੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ: —

'ਕਿਸੇ ਅੱਖੀਆਂ ਦਾ ਤੀਰ ਚਲਾਇਆ, ਕਤਣੀ ਦੀ ਤੀਲ ਟੁੱਟ ਗਈ ।'

ਇਹ ਕਿਤੇ ਕੁੜੀਆਂ ਦਾ ਗੀਤ ਹੈ ਇਹੋ ਜਿਹੀਆਂ ਤਾਂ ਮੁੰਡੇ ਬੋਲੀਆਂ ਪਾਉਂਦੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਕੁੜੀਆਂ ਦੇ ਗੀਤ ਹੋਰਵੇਂ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ।' ਇਕ ਕੁੜੀ ਨੇ ਮੇਰੀ ਗਲਤੀ ਨੂੰ ਦਰੁਸਤ ਕਰਦਿਆਂ ਕਿਹਾ ।

'ਚਲੋ ਜਿਵੇਂ ਕੁੜੀਆਂ ਦੇ ਹੁੰਦੇ ਨੇ ਓਹੋ ਹੀ ਸੁਣਾ ਦਿਓ :-'

'ਪਹਿਲਾਂ ਕੱਤਣੀ ਦੇ ਸੁਣਾਓ ਨੀ । ਜੀਹਨੂੰ ਜੇਹੜਾ ਜੇਹੜਾ ਯਾਦ ਆਉਂਦੈ ਸੁਣਾਈ ਜਾਵੇ' ਇਹ ਕਹਿਣ ਵਾਲੀ ਕੁੜੀ ਨੇ ਹੁੰਘਾਰਾ ਭਰਦਿਆਂ ਕਿਹਾ, ਫੇਰ ਕਹੋਗੀਆਂ 'ਜੇਹੜਾ ਬੋਲੇ ਉਹੀ ਕੁੰਡਾ ਖੋਲ੍ਹੇ', ਪਹਿਲਾਂ ਮੈਥੋਂ ਹੀ ਜਿਹੜੇ ਚਾਰ ਟੱਪੇ ਚੇਤੇ ਹਨ ਸੁਣ ਲਵੋ':

ਕੱਤਣੀ ਦੀ ਤੀਲ ਟੁੱਟ ਗਈ ਖੰਭ ਸਿਟ ਜਾ ਕਲੈਹਰੀਆ ਮੋਰਾ ।

ਕੱਤਣੀ ਬਨਾਉਣੀ ਹੈ, ਤੂੰ ਲਗ ਮੋਰਾਂ ਦਾ ਪਾਲੀ ।

ਇਸਦੇ ਜਵਾਬ ਵਿਚ ਢੁਕਦਾ ਗੀਤ ਸਾਹਮਣੇ ਚਰਖੇ ਵਾਲੀ ਨੇ ਗਾ ਕੇ ਮੋੜਾ ਦਿਤਾ:

—ਅੱਗ ਲੱਗੇ ਕੱਤਣੀ ਨੂੰ, ਜੀਉਂਦੇ ਮੋਰ ਦਾ ਪਾਪ ਨੀ ਲੈਣਾ ।

ਇਕ ਹੋਰ ਢੁਕਵਾਂ ਅਵਾਜ਼ਾਂ ਅਇਆ :-

ਕਰ ਮੋਰਾਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਜੇ ਕੱਤਣੀ ਬਨਾਉਣੀ ਹੈ ।

ਆਮ ਤੌਰ ਤੇ ਕੱਤਣੀ, ਸਰਕੜੇ, ਮੁੰਜ ਜਾਂ ਕੁਣਕ ਦੀਆਂ ਤੀਲਾਂ ਦੀ ਬਣਾਈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਪਰ ਸਭ ਤੋਂ ਵਧੀਆ ਮੋਰ ਦੇ ਖੰਥਾਂ ਦੀ ਹੁੰਦੀ ਸੀ । ਕੀ ਮੁਟਿਆਰਾਂ ਦੇ ਘੇਰੇ ਵਿਚ ਪਈ 'ਕੱਤਣੀ' ਕੱਤਣੀ ਹੀ ਰਹਿ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ? ਨਹੀਂ ! ਨਹੀਂ !! ਕੱਤਣੀ ਤਾਂ ਇਕ ਪਟਾਰੀ ਬਣ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਤੇ ਉਸ ਵਿੱਚ ਪਈਆਂ ਪੂਣੀਆਂ ਫਰਾਟੇ ਮਾਰਦੇ ਸੱਪ :—

ਮੇਰੀ ਕੱਤਣੀ ਚੋਂ ਪੈਣ ਫੁੰਕਾਰੇ

ਪੂਣੀਆਂ ਦੇ ਸੱਪ ਬਣ ਗਏ ।

ਜਦੋਂ ਕੋਈ ਅਲੁੜ ਆਪਣੇ ਹੱਥਾਂ ਨਾਲ ਕੱਤਣੀ ਵਿੱਚ ਪੂਣੀਆਂ ਪਾਉਂਦੀ ਹੈ, ਸੋਹਲ ਹਥਾਂ ਦੀ ਛੋਹ ਪਿਛੋਂ, ਉਹ ਨਿਰਜਿੰਦ ਜਿਹੀ ਨਰਮ ਹੁੰਦੀਆਂ ਪੂਣੀਆਂ ਨਹੀਂ ਰਹਿ ਜਾਂਦੀਆਂ, ਓਥੇ ਤਾਂ ਕੁਝ ਹੋਰ ਹੀ ਤਮਾਸ਼ਾ ਬਣ ਗਿਆ ਹੁੰਦਾ ਹੈ:—

ਹੀਰ ਬੰਗਾਲਣ ਨੇ ਸਪ ਧੂ ਕੇ ਪਟਾਰੀ ਵਿੱਚ ਪਾਏ ਬੰਗਾਲਣ ਤੇ ਹੀਰ ਦਾ ਕੀ ਮੇਲ ? ਬੰਗਾਲਣ ਤੇ ਭਾਵ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜਾਦੂ ਗਰਨੀ ।

'ਤੂੰ ਉਹ ਕਿਉਂ ਨੀ ਬੋਲੀ ਪਾਉਂਦੀ ਨੀ ਜੇਹੜੀ ਵਿੱਚ ਕੱਤਣੀ ਅੰਦਰ ਪਏ ਲੱਡੂਆਂ ਦੀ ਗੱਲ ਆਉਂਦੀ ਹੈ— 'ਛੱਡ ਨੀ ਪਰੇ ਫੇਰ ਓਹੋ ਗੱਲਾਂ' । ਜੇ ਬੋਨੂੰ ਸੰਗ ਲਗਦੀ ਐ ਤਾਂ ਬੋਲੀ ਮੈਂ ਪਾ ਦਿੰਦੀ ਹਾਂ'— ਆਖਦੀ ਹੋਈ ਛੋਪ ਦੀ ਮਰੈਲੁਣ ਕੁੜੀ ਨੇ ਮੂੰਹ ਵਿਚੋਂ ਲਈ ਤੰਦ ਜੋੜ ਕੇ ਨਿਸੰਗਤਾ ਨਾਲ ਕਿਹਾ :

ਮੇਰੀ ਕੱਤਣੀ ਨਸੀਬਾਂ ਵਾਲੀ, ਭਰੀ ਰਹਿੰਦੀ ਲੱਡੂਆਂ ਦੀ ।

ਮੇਰਾ ਚਰਖਾ ਬੋਲੀਆਂ ਪਾਵੇ ਕੱਤਣੀ ਕਬਿੱਤ ਜੋੜਦੀ ।

— 'ਲੈ ਹੁਣ ਮੈਤੋਂ ਵੀ ਸੁਣੇ ।' ਕੋਲ ਬੈਠੀ ਗਲੋਟੇ ਅਟੇਰ ਰਹੀ ਇਕ ਵੱਡ ਉਮਰੀ ਸੁਆਣੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਮੂੰਹੋਂ, ਢੁਕਦਾ ਇਕ ਟੱਪਾ ਸੁਣਾਉਦਿਆਂ ਕਿਹਾ :

ਧੀਏ ਚੱਜ ਨਾ ਵੱਸਣ ਦੇ ਤੇਰੇ, ਕੱਤਣੀ 'ਚ ਪਈਆਂ ਰਿਉੜੀਆਂ ।

ਅੰਮਾਂ ਫਿਰ ਇਉਂ ਵੀ ਤਾਂ ਹੈ :

'ਸੱਸੇ ਮੇਰੀਆਂ ਕਰੇ ਤਕੜਾਈਆਂ, ਆਪਣੇ ਤੂੰ ਦਿਨ ਭੁੱਲਗੀ ।'

ਲੈ ਸੁਣੇ ਲੋ ਨੀ ਕੇਹੜਾ ਜਮਾਨਾ ਆ ਗਿਆ ਹੈ 'ਇਟ ਚੱਕਦੀ ਨੂੰ ਹੈ ਨਾ ਪੱਥਰ ਤਿਆਰ' ਵਾਲੀ ਗੱਲ । ਚੰਗਾ ਭਾਈ ਗਾਹਾਂ ਨੂੰ ਮੈਂ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਆਖਦੀ ।

ਤਾਈ ! ਇਹ ਕਿਤੇ ਗੁੱਸੇ ਹੋਣ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਹੈ । ਐਵੇਂ ਮੂੰਹੋਂ ਨਿਕਲ ਗਈ ਸੀ, ਜੇ ਤੈਨੂੰ ਬੁਰੀ ਲਗਦੀ ਐ ਤਾਂ ਭਾਈ ਮਾਫੀਆਂ ਦੇ ਦੇ'

'ਪਰੇ ਵਿਚ ਗੁੱਸਾ ਕਾਹਦੈ ਭਾਈ, ਮੇਰੀ ਜਬਾਨ 'ਚੋਂ ਐਵੇਂ ਨਿਕਲ ਗਿਆ ਸੀ, ਖੇਡੋ ਮੱਲੋ, ਸੁਖ ਨਾਲ ਬੋਡੇ ਦਿਨ ਨੇ । ਏਹੀ ਤਾਂ ਕੁੜੀਆਂ ਚਿੜੀਆਂ ਦੇ ਚਾਰ ਦਿਨ ਹੱਸਣ ਖੇਡਣ ਦੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ।' ਬੁੱਢੀ ਮਾਈ ਨੇ ਮਾਪਿਆਂ ਵਾਲਾ ਫਰਜ਼ ਪੂਰਾ ਕਰਦਿਆਂ ਕਿਹਾ :—

ਅੰਦਰੋਂ ਅੰਦਰ ਮਾਮਲਾ ਵਧਦਾ ਗਿਆ ਤਾਂ ਸੱਸਾਂ ਦੀ ਨਿੰਦਿਆ ਦਾ ਜਿਵੇਂ ਬੁੜੀ ਤੋਂ ਉਸੇ ਵੇਲੇ ਬਦਲਾ ਲੈਣਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਵਡੇਰੀਆਂ ਸਵਾਣੀਆਂ ਉਤੇ ਤਕੜਾ ਹਮਲਾ ਖੋਲ ਦਿੱਤਾ ।

‘ਚਰਖੇ ਦਾ ਗੀਤ ਗਾਓ ਨੀ, ਜਿਹੜਾ ਤੀਆਂ ਨੂੰ ਕੁੜੀ-ਧੀ ਨੇ ਗਾਇਆ ਸੀ ।’ ਇਕ ਕੁੜੀ ਨੇ ਦੂਜੀਆਂ ਵਲ ਇਸਾਰਾ ਕਰਕੇ ਕਿਹਾ :—

‘ਪਿਛੋਂ ਬੋਲ ਵੀ ਚੱਕੋਗੀਆਂ ?’ ਕੁੜੀ ਨੇ ਦੂਜੀਆਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਗੀਤ ਦੀ ਸੁਰ ਵਾਂਗ ਉਗੀਸਦਿਆਂ ਹੁਲਾਰਾ ਦਿੱਤਾ :

‘ਤੂੰ ਗਾ ਤਾਂ ਸਹੀ ਇਕ ਵਾਰ’, ਮੈਨੂੰ ਵੀਰ ਦੀ ਸਹੁੰ ਜੋ ਧਮੱਚੀ ਨਾ ਪੱਟ ਦੇਈਏ’—ਇਸ ਹੱਲਾ ਸ਼ੇਰੀ ਪਿਛੋਂ, ਸੁਝਾਉ ਦੇਣ ਵਾਲੀ ਕੁੜੀ ਨੇ ਆਪਣੀ ਭਰਵੀਂ ਸੁਰ ਤੇ ਚਰਖੇ ਦੇ ਹਥੜੇ ਨੂੰ ਤਾਲ ਵਿੱਚ ਘੁਮਾਇਆ, ਪੂਰੀ ਦੇ ਤੰਦ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ ਗੀਤ ਦੀ ਤੰਦ ਵੀ ਛੋਹ ਦਿੱਤੀ :—

ਕਾਰੀਗਰ ਨੂੰ ਦਿਉ ਵਧਾਈ, ਚਰਖਾ ਜੀਹਨੇ ਬਣਾਇਆ ।

ਰੰਗਲੇ ਮੂੰਹੇ ਰੰਗੀਨ ਗੁੱਡੀਆਂ ਵਿਚ, ਗੋਲ ਮਝੇਰੂ ਪਾਇਆ ।

ਮੇਖਾਂ ਲਾਈਆਂ ਵਿਚ ਸੁਨਹਿਰੀ, ਹੀਰਿਆਂ ਜੜਤ ਜੜਾਇਆ ।

ਬੀੜੀਆਂ ਦੇ ਨਾਲ ਖਰੇ ਦਮਕੜਾ, ਤਕਲਾ ਫਿਰੇ ਸਵਾਇਆ ।

ਕੱਤ ਲੈ ਕੁੜੀਏ ਨੀ, ਤੇਰੇ ਵਿਆਹ ਦਾ ਲਾਗੀ ਆਇਆ ।

ਅਖੀਰਲੀ ਤੁਕ ਉਤੇ ਸਾਰੀਆਂ ਕੁੜੀਆਂ ਨੇ ਉਹ ਤੋੜਾ ਝਾੜਿਆ ਕਿ ਘਰ ਦੀ ਛਤ ਨੂੰ ਕਾਬਾ ਛਿੜ ਗਿਆ । ਦੂਜੀ ਕੁੜੀ ਨੇ ਇਸਦਾ ਤੋੜਾ ਠੰਢਾ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੀ ਰੋਣੇ ਭੋਣੇ ਚਰਖੇ ਦਾ ਸਤੋਤਰ ਅਰੰਭ ਕਰ ਦਿੱਤਾ :

ਚਰਖਾ ਮੇਰਾ ਰੋਣਾ ਭੋਣਾ, ਵਿਚ ਸੋਨੇ ਦੀਆਂ ਮੇਖਾਂ,

ਮਾਂ ਮੇਰੀ ਦੀਆਂ ਯਾਦਾਂ ਆਵਣ, ਜਦ ਚਰਖੇ ਵਲ ਵੇਖਾਂ ।

ਮਾਂ ਮੇਰੀ ਨੇ ਚਰਖਾ ਦਿੱਤਾ, ਪੀੜੀ ਕਰਾ ਦੇ ਤੂੰ ।

ਵੇ ਸਾਰੀ ਰਾਤ ਕੱਤਿਆ ਕਰੂੰ, ਕੱਤਿਆ ਕਰੂੰ ਤੇਰੀ ਰੂੰ ।

‘ਭੇਜੋ ਨੀ ਏਹਦੇ ਸਹੁਰੀ ਸੁਨੇਹਾ, ਉਹ ਕੱਤਣ ਵਾਲੀ, ਰੂੰ ਮੁਕਲਾਵੇ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਏਥੇ ਈ ਭੇਜ ਦੇਣ ।’

ਦੂਜੀਆਂ ਕੁੜੀਆਂ ਨੇ ਸਾਈਆਂ ਦੀ ਨਵੀਂ ਵਿਆਹੀ ਸਰੀਫਾਂ ਨੂੰ ਠੱਠਾ ਕੀ ਕੀਤਾ ਵਿਚਾਰੀ ਸਰਮ ਨਾਲ ਗੁੱਛਾ ਮੁੱਛਾ ਹੋ ਗਈ ।

‘ਇਹ ਤਾਂ ਗੀਤ ਸੀ । ਇਸ ਵਿੱਚ ਹੋਰ ਕੇਹੜੀ ਗੱਲ ਐ । ਚਲੋ ਹੁਣ ਨਹੀਂ ਗਾਉਂਗੀ ।’ ਸਰੀਫਾਂ ਨੇ ਇਹ ਕਹਿ ਕੇ, ਰੋਸੇ ਨਾਲ ਚੁੱਪ ਵੱਟ ਲਈ ।

‘ਫੋਟ ਨੀ ਜਾਏ ਖਾਣੀਓ ! ਇਹ ਤਾਂ ਸੱਚੀ ਈ ਗੁਸਾ ਕਰ ਗਈ । ਨਾਲ ਦੇ ਚਰਖਿਆਂ ਵਾਲੀਆਂ ਕੁੜੀਆਂ ਨੇ ਕੁਤ੍ਰ-ਕੁਤਾਰੀਆਂ ਕਢ ਕੇ ਮਸਾਂ ਮਸਾਂ ਉਹਦੇ ਮੁਰਝਾਏ ਮੂੰਹ ਉਤੇ ਮੁਸਕਰਾਹਟ ਲਿਆਂਦੀ ।

‘ਤੁਸੀਂ ਆਪਣੀਆਂ ਲੜਾਈਆਂ ਫੇਰ ਲੜ ਲੈਣੀਆਂ ਮੈਨੂੰ ਅੱਜ ਚੱਜ ਨਾਲ ਤ੍ਰਿਝਣ ਦੇ ਗੀਤ ਸੁਣਾਓ ।’ ਮੈਂ ਕੁੜੀਆਂ ਦੇ ਹਾਸੇ ਠੱਠੇ ਦੇ ਵਗ ਰਹੇ ਵਹਿਣ ਵਿੱਚ ਅੜਿੱਕਾ ਡਾਹੁੰਦਿਆਂ ਕਿਹਾ :

‘ਸਾਡੇ ਕਿਹੜਾ ਲਿਖ ਕੇ ਰਖੇ ਹੋਏ ਨੇ ਜਿਹੜਾ ਯਾਦ ਆਉਂਦੇ ਸੁਣਾਈ ਜਾਂਦੀਆਂ
ਹਾਂ । ਇਕ ਅਲਗਰਜ ਜਿਹੀ ਕੁੜੀ ਦੇ ਇਹ ਲਫਜ਼ ਮੇਰੇ ਕੰਨਾਂ ਤੱਕ ਪੁਜਦਿਆਂ ਹੀ,
ਦੂਜੀ ਕੁੜੀ ਦੇ ਮੂੰਹੋਂ ਨਿਕਲਿਆ ਗੀਤ, ਆਪਣੇ ਖੰਭ ਫੜ-ਫੜਾਉਂਦਾ ਉਡਦੇ ਪੰਛੀ ਵਾਂਗ
ਸਿਰ ਉੱਤੇ ਦੀ ਲੰਘਦਾ ਮਾਲੂਮ ਹੋਇਆ:—

ਇਸ ਦੇਸ ਦਾ ਚੰਦਰਾ ਖਾਣੀ ਚੰਦਰੀ ਜਿਹੀ ਇਹ ਥਾਂ ।

ਛਾਵੇਂ ਬਹਿ ਕੇ ਕੱਤਣ ਲਗੀ ਮੇਰੀ ਚੁੰਢੀ ਲੈ ਗਿਆ ਕਾਂ ।

ਕਾਵਾਂ ਕਾਵਾਂ ਚੁੰਢੀ ਦੇ ਜਾਹ, ਲੈ ਕੇ ਰਬ ਦਾ ਨਾਂ ।

ਚੁੰਢੀ ਤੇਰੀ ਤਾਂ ਦੇਊਂ ਹੀਰੇ, ਜੇ ਦੱਸੋਂ ਮਾਰੀ ਦਾ ਨਾਂ ।

ਜੇਹੜਾ ਮੇਰੇ ਦਿਲ ਦਾ ਵਾਲੀ, ਗਾਂਝਾ ਉਹਦਾ ਨਾਂ ।

ਚੁੰਢੀ ਦੇ ਜਾ ਵੇ ! ਮੈਂ ਬੁਲਬੁਲ ਤੂੰ ਕਾਂ ।

ਇਸ ਗੀਤ ਦੀ ਅਖੀਰਲੀ ਧਾਰਨਾ ਦੀ ਤੁਕ ਉਤੇ ਵੀ ਕੁੜੀਆਂ ਨੇ ਦੂਹਰਾ ਤਾਲ
ਦੇ ਕੇ ਰੋਣਕ ਬੰਨ੍ਹੀ । ਤੇ ਤਿੰਵਣ ਕੋਲ ਬੈਠੀ ਗਲੋਟੇ ਅਟੇਰਦੀ, ਸਾਡੀ ਸਿਆਣੀ ਗਵਾਂਢਣ
ਨੇ ਕੁੜੀਆਂ ਨੂੰ ਵੰਗਾਰਿਆ ਕਿਹਾ, ਫੇਰ ਆਖੋਗੀਆਂ ਇਸਤੋਂ ਭੀ ਕੋਲ ਬੈਠੀ ਤੋਂ ਰਹਿ ਨਹੀਂ
ਹੁੰਦਾ । ਉਹ ਗੀਤ ਵੀ ਗਾਉ ਭੈੜੀਓ ਜਿਹਦੇ ਵਿੱਚ ਚਰਖੇ ਨੂੰ ਤਿੰਵਣ ਦਾ ਸਰਦਾਰ ਕਿਹਾ
ਗਿਆ ਹੈ :—

ਉਹ ਗੀਤ ਤਾਂ ਭਾਈ ‘ਘੁਕਰੋ ਨੂੰ ਆਉਂਦੇ !’ ਇਕ ਕੁੜੀ ਨੇ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ ।
‘ਚੰਗਾ ਫਿਰ ਉਹ ਗਾ ਕੇ ਸੁਣਾਏ ! ਬੁੜੀ ਨੇ ਪੂਰਾ ਵਾਰਾ ਸਾਰਾ ਲੈਣ ਲਈ ਕਿਹਾ ।

ਇਹ ਤਾਂ ਬੁੜੀਆਂ ਦਾ ਗੀਤ ਐ, ਅਸੀਂ ਕੁੜੀਆਂ ਮਾਨੀਆਂ ਕਾਹਨੂੰ ਗਾਈਏ ਕੁੜੀਆਂ
ਨੇ ਬੁੜੀ ਦੇ ਹੁਣੇ ਹੁਣੇ ਕਹੇ ਵਾਕਾਂ ਦਾ ਲਾਭ ਉਠਾਇਆਂ ਕਿਹਾ :—

‘ਨਾ ਕੁੜੇ, ਇਉਂ ਨੀ, ਆਪਾਂ ਦੋਵੇਂ ਜਣੀਆਂ ਹੀ ਗਾਉਂਦੀਆਂ ਹਾਂ । ਇਹ ਕਹਿ ਕੇ
ਦੋਵਾਂ ਬੁੱਢੀਆਂ ਨੇ ਮਿਲਵੀਂ ਸੁਰ ਕੱਢ ਕੇ ਲੰਮੀ ਹੇਕ ਵਿੱਚ ਇਸ ਗੀਤ ਦਾ ਰਸ-ਭਿੰਨਾ
ਅਲਾਪ ਆਰੰਭ ਦਿਤਾ :

ਚਰਖਾ ਤਾਂ ਮੇਰਾ ਤਿੰਵਣਾ ਦਾ ਸਰਦਾਰ ਨੀ ਮਾਏ ।

ਜਿਨ੍ਹੇ ਤਾਂ ਬੀੜਿਆਂ ਨੀ ਚਰਖਾ ਮੇਰਾ,

ਓਹ ਤੋਂ ਜਾਵਾਂ ਬਲਿਹਾਰ ਨੀ ਮਾਏ !

ਚਾਚੀ ਨੇ ਬੰਨ੍ਹੀਆਂ ਚਰਮਖਾਂ,

ਵਡੀ ਭਾਬੀ ਨੇ ਦਿੱਤਾ ਤਕਲਾ ਸਵਾਰ ਨੀ ਮਾਏ ।

ਤਰਖਾਣਾਂ ਨੇ ਘੜਿਆ ਸੀ ਚਰਖਾ ਮੇਰਾ,

ਤਿੰਵਣਾ ਦਾ ਸਰਦਾਰ ਨੀ ਮਾਏ ।

ਚਾਚੀ ਨੇ ਸੀਤੀਆਂ ਗੁੱਡੀਆਂ, ਸੁਨਿਆਰੇ ਨੇ ਘੜਿਆ ਸੀ ਹਾਰ ।

ਕੋਂਣ ਖੇਲ੍ਹੇਗੀ ਗੁੱਡੀਆਂ, ਮੇਰਾ ਕੋਂਣ ਪਹਿਨੇਗੀ ਹਾਰ ।

ਕੌਣ ਕੱਤੂ ਮੇਰਾ ਚਰਖਾ ਨੀ, ਮਾਏ ਤਿੰਵਣਾਂ ਦਾ ਸਰਦਾਰ ।

‘ਭਤੀਜੀਆਂ ਖੇਲੁਣ ਗੁੱਡੀਆਂ, ਮੇਰੀ ਭੂਆ ਪਹਿਨੇਗੀ ਹਾਰ ।

ਭਾਬੇ ਕੱਤੇਗੀ ਚਰਖਾ ਮੇਰਾ,

ਇਹ ਤਿੰਵਣਾ ਦਾ ਸਰਦਾਰ ਨੀ ਮਾਏ ।

‘ਨੀ ਇਕ ਗੀਤ ਹੋਰ ਵੀ ਤਾਂ ਗਾਉਂਦੀਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ ਜੀਹਦੇ ਵਿਚ ਛੋਪ’ ਦੇ
ਮੇਲ ਵੀ ਆਉਂਦੇ ਨੇ’ ਇੱਕ ਕੁੜੀ ਨੇ ਨਵੇਂ ਗੀਤ ਦੀ ਯਾਦ ਦਿਲਾਉਂਦਿਆਂ ਕਿਹਾ— ‘ਸੁਣਾ
ਸ਼ੀਬੀ ਰਾਣੀ ਬੜੀ ਸਿਆਣੀ ਹੈ ।’ ਮੇਰੇ ਕਹਿਣ ਦੀ ਦੇਰ ਸੀ ਇਕ ਵਾਰ ਤਾਂ ਕੁੜੀ ਲਾਜਵੰਤੀ
ਵਾਂਗ ਕੁਮਲਾ ਗਈ । ‘ਭਾਈ ਬਹੁਤਾ ਇਉਂ ਨਾ ਕਹੋ ਮੈਨੂੰ ਸੰਗ ਲੱਗਦੀ ਹੈ, ਜਦੋਂ ਮੇਰਾ
ਮਨ ਮੰਨਿਆ ਮੈਂ ਆਪੇ ਈ ਸੁਣਾ ਦੇਉਂ—ਬੋੜੀ ਜਿਹੀ ਚੁੱਪ ਪਿਛੋਂ ਉਸ ਕੁੜੀ ਨੇ ਗੀਤ
ਦੀ ਸੁਰ ਹੌਲੀ ਹੌਲੀ ਉਚੀ ਕਰ ਦਿਤੀ :

ਛਜ ਭਰ ਪਾਉਨੀਆਂ ਪੁਣੀਆਂ, ਪਾਉਨੀਆਂ ਨੂੰ ਤੇ ਵੀਹ,

ਕੱਤਣ ਵਾਲੀਆਂ ਭਾਬੀਆਂ ਮੈ ਪਰਦੇਸਣ ਧੀ ।

ਦੂਰੋਂ ਆਈ ਸੀ ਚੱਲ ਕੇ ਮੈਂ ਦਰ ਵਿੱਚ ਰਹੀ ਖਲੋ ।

ਭਾਬੀਆਂ ਸੁਖ ਨਾ ਪੁਛਿਆ ਵੀਰਾਂ ਨਾ ਪੁਛੀ ਗੱਲ ।

‘ਗੀਤ ਤਾਂ ਕੁੜੇ ਬਲਾ ਸੋਹਣਾ ਸੀ, ਤੂੰ ਕਿਥੇ ਗੋਦੜੀ ਵਿਚ ਲਾਲ ਲੁਕੀ ਬੈਠੀ
ਰਹੀ । ਹੁਣ ਹੋਰ ਵੀ ਸੁਣਾ । ਤੇਰੇ ਨਾਨਕਿਆਂ ਵੰਨੀ ਗੀਤ ਹੋਰਵੇ ਵੀ ਗਾਉਂਦੀਆਂ
ਹੋਣਗੀਆਂ । ਇਕ ਕੁੜੀ ਨੇ ਚਰਖੇ ਦਾ ਹਥੜਾ ਠੱਲ੍ਹਦਿਆਂ, ਗੀਤ-ਗਾਇਕਾ ਨੂੰ ਭਰਵੀਂ
ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਕੀਤੀ ।

‘ਮੈਨੂੰ ਤਾਂ ਐਸੇ ਇਕ ਦੋ ਈ ਆਉਂਦੇ ਨੇ, ਡੁੱਬ ਜਾਣਾ ਚੇਤਾ ਕੇਹੜਾ ਸਾਰੀਆਂ ਗੱਲਾਂ
ਯਾਦ ਰਖਦਾ ਹੈ, ਜੇਹੜਾ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਸੁਣ ਲਵੋ :—

ਢਲ ਪਰਛਾਵੀਂ ਚਰਖਾ ਡਾਹਿਆ, ਛੱਲੀਆਂ ਲਾਹੀਆਂ ਚਾਰ,

ਨੀ ਨਣਦੇ ਇੰਜ ਬੋਲੇ ਜਿਵੇਂ ਬੋਲੇ ਸਰਕਾਰ ।

ਢਲ ਪਰਛਾਵੀਂ ਚਰਖਾ ਡਾਹਿਆ, ਪੁੱਠੀ ਸਿੱਧੀ ਤੰਦ,

ਨੀ ਨਣਦੇ ਇਉਂ ਬੋਲੇ ਜਿਉਂ, ਬੋਲੇ ਖਾਨ-ਸਮੰਦ ।

ਢਲ ਪਰਛਾਵੀਂ ਚਰਖਾ ਡਾਹਿਆ ਛੱਲੀਆਂ ਕੱਤੀਆਂ ਚਾਰ,

ਨੀ ਨਣਦੇ ਇਉਂ ਬੋਲੇ, ਜਿਵੇਂ ਵਰ੍ਹਿਆਂ ਦੀ ਬੀਮਾਰ ।

‘ਕਈ ਨਣਦਾਂ ਤਾਂ ਭੈਣੇ ! ਬੜੀਆਂ ਸ਼ੈਤਾਨ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ । ਅੱਗੇ ਤਾਂ ਨਣਦ-
ਭਰਜਾਈ ਦਾ ਝੋਟੇ ਵਾਲਾ ਖੋਰ ਹੁੰਦਾ ਸੀ, ਤਾਂ-ਹੀ ਤਾਂ ਚਰਖੇ ਦੇ ਗੀਤਾਂ ਵਿਚ ਨਣਦਾਂ
ਦੀ ਛਿੱਦੀ-ਪਤਲੀ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹਾ ।’

ਉਹ ਘਰ ਨਹੀਂ ਵਸਣਾ ਜਿਥੇ ਨਣਦਾਂ ਦੀ ਸਰਦਾਰੀ ।

ਜਿਥੇ ਨਣਦਾਂ ਦਾ ਵੱਸ ਚਲਦਾ ਹੈ ਉਹ ਕੇਹੜਾ ਘਟ ਗੁਜ਼ਾਰਦੀਆਂ ਹਨ । ਨਣਦ
ਭਰਜਾਈ ਦੇ ਗੀਤ ਦੋਵੇਂ ਪਾਸਿਆਂ ਦੇ ਈ ਮਿਲਦੇ ਹਨ :—

ਕਾਠ ਕਾਠ ਚਰਖਿਆ, ਵੇ ਕਾਠ ਕਾਠ ਗੁੱਡੀ,
ਤੋਰ ਕੇ ਨਨਾਣ ਨੂੰ, ਭਰਜਾਈਆਂ ਪਾਈ ਲੁੱਡੀ ।
ਕਾਠ ਕਾਠ ਚਰਖਿਆ ਵੇ, ਰੱਖਾਂ ਤੈਨੂੰ ਡਾਹ,
ਫਿਰ ਛਿਮਾਹੀ ਆਣ ਦੇ ਧੀਆਂ ਦੇ ਇਹ ਰਾਹ ।

ਜਿਥੇ ਭਰਜਾਈਆਂ ਦੀ ਚਲਦੀ ਹੈ, ਉਥੇ ਉਹ ਵੀ ਘਟ ਨਹੀਂ ਕਰਦੀਆਂ, ਆਪਣੇ
ਲੱਗਦੇ ਦੇ ਨਿੱਤ ਕੰਨ ਭਰ ਭਰ ਕੇ ਭਰਾਵਾਂ ਨੂੰ ਭਰਾਵਾਂ ਦੇ ਉਲਟ ਕਰ ਦਿੰਦੀਆਂ ਨੇ
ਕਦੇ ਮਾਰ ਕੁਟ ਵੀ ਕਰਾ ਬੈਠਦੀਆਂ ਹਨ । ਇਹੋ ਜਿਹੀਆਂ ਨਨਾਣਾਂ ਦੀਆਂ ਸ਼ਿਕਾਇਤਾਂ
ਲੋਕ ਵਾਕਾਂ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰੇਰੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਹਨ :—

ਜੇਹੜੀ ਤਾਂ ਤੇਰੀ ਭੈਣ ਵੇ, ਸਾਡੀ ਨਣਦ ਵੇ ਸਾਨੂੰ ਬਹੁਤ ਸਤਾਵੇ ।
ਦਬ ਦੇ ਦੋਦੀ ਕੱਤਣ ਨੂੰ ਸਾਥੋਂ ਨਿਕਾ ਕਤਾਵੇ ।

ਅਜ ਕਲ ਤਾਂ ਭਾਈ ਨਣਦ-ਭਾਬੀ ਦੀ ਕਿਤੇ ਬਹੁਤੀ ਲੜਾਈ ਨੀ ਸੁਣੀ । ਉਹ
ਜ਼ਮਾਨੇ ਬਦਲ ਗਏ । ਹੁਣ ਤਾਂ ਜਦੋਂ ਕੋਈ ਨਵੇਂ ਗੀਤ ਜੋੜੇਗਾ ਨਣਦ-ਭਰਜਾਈ ਦੇ ਪਿਆਰ
ਦੇ ਭਾਵੇਂ ਹੋਣ । ਇਹ ਕਹਿ ਕੇ ਇਕ ਕੁੜੀ ਨੇ ਨਣਦ ਭਰਜਾਈ ਦੇ ਰਿਸ਼ਤੇ ਵਿਚ ਹੋ
ਰਹੇ ਸੁਧਾਰਾਂ ਬਾਰੇ ਦੱਸਿਆ ।

ਲੋਕ-ਗੀਤਾਂ ਦੇ ਪਾਰਖੂ ਆਖਦੇ ਹਨ ਗੀਤ ਪਹਾੜਾਂ ਦਿਆਂ ਵੱਟਿਆਂ ਵਾਂਗ ਲੋਕਾਂ ਦੀ
ਜੀਭ ਤੇ ਘਸ ਘਸ ਕੇ ਕੂਲੇ ਹੋਏ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਇਹ ਗੱਲ ਗ਼ਲਤ ਹੋਵੇ ਜਾਂ ਦਰੁਸਤ,
ਪਰ ਜੇ ਸੱਜ ਤੇ ਲੈਅ ਲੰਮੀ ਹੋਕ ਦੇ ਗੀਤਾਂ ਦੇ ਗਾਉਣ ਵਿੱਚ ਹੈ ਇਸ ਬਾਰੇ ਕੂਲੇ
ਹੋਣ ਦੀ ਗੱਲ ਮੰਨ ਲੈਣ ਵਿੱਚ ਉੱਕਾ ਹੀ ਸੰਦੇਹ ਨਹੀਂ । ਕਿੰਨੇ ਹੀ ਕਰੋੜਾਂ ਕੌਮਲ ਬੁਲ੍ਹਾਂ
ਤੇ ਜੀਭਾਂ ਦੀ ਕੌਮਲਤਾ ਇਨ੍ਹਾਂ ਗੀਤਾਂ ਦੀ ਲੈਅ ਨੂੰ ਪਾਲਸ ਕਰ ਗਈ ਹੈ । ਜੇ ਇਨ੍ਹਾਂ
ਧੁਨਾਂ ਦੀ ਸੰਭਾਲ ਨਾ ਕੀਤੀ ਗਈ ਤਾਂ ਪਿਆਨ ਰੱਖਣ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ ਅਸੀਂ ਕਿਤਨੀਆਂ
ਸਦੀਆਂ ਦੀਆਂ ਪੁਰਾਣੀਆਂ ਲੋਕ-ਸੁਰਾਂ ਗੁਆ ਬੈਠਾਂਗੇ ।

ਗਾਏ ਜਾ ਰਹੇ ਗੀਤ ਦੀ ਲੰਮੇ ਹੋਕ ਦੀ ਮੰਡਲਾਂ ਦੀ ਧੁਨੀ, ਹਾਲਾਂ ਨੀਲੇ ਅਸਮਾਨ
ਵਿਚ ਸੁੰਨ ਰੂਪ ਹੋਈ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਕਿ ਕੋਲ ਬੈਠੀ ਦੂਜੀ ਗੁਆਂਢਣ ਦੇ ਗਲੋਟਿਆਂ ਵਾਲਾ,
'ਤੋੜ' ਤਸਲੇ ਵਿੱਚੋਂ ਤਾਲ ਦੇਣ ਲਗ ਪਿਆ । ਉਹ ਸਿਆਣੀ ਬੁੱਢੀ ਆਪਣੀਆਂ ਦੋਹੜੀਆਂ
ਦੀ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਤਿੰਵਣ ਵਿੱਚ ਕੱਤ ਰਹੀ ਸੀ, ਨਾਨੀ ਲਗਦੀ ਸੀ ਬੋਲੀ—

'ਲੈ ਚੋਪ ਵਾਲੇ ਸੂਤ ਦਾ ਗੀਤ ਸੁਣੋ ਨੀ, ਮੈਂ ਵੀ ਤੁਹਾਨੂੰ ਸੁਣਾਵਾਂ ।' ਇਹ ਆਖਦਿਆਂ
ਹੀ ਉਸ ਨੇ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਮਿੰਨਤ ਖੁਸ਼ਾਮਦ ਤੋਂ ਗੀਤ ਦੀ ਹੋਕ ਨਾਲ ਸਭਨਾ ਦਾ ਪਿਆਨ
ਆਪਣੇ ਵਲ ਖਿੱਚ ਲਿਆ । ਚਰਖਿਆਂ ਦੀ ਘੂਕਰ ਮੱਧਮ ਹੋ ਗਈ, ਪੂਟੀਆਂ ਫੜਨ
ਵਾਲੇ ਪੋਟਿਆਂ ਵਿੱਚ ਤੰਦ ਹੌਲੇ ਤੇ ਲੰਮੇ ਹੋ ਗਏ, ਲੰਮੀਆਂ ਲੰਮੀਆਂ ਤੰਦਾਂ ਦੇ ਨਾਲ
ਨਾਲ ਇਸ ਗੀਤ ਦੀ ਗੂੰਜ ਨਾਲ ਹੱਥਾਂ ਪੈਰਾਂ ਦੇ ਲੰਮੇ ਤਾਲ ਵੀ ਮਚਲਣ ਲੱਗ ਪਏ:

ਬਾਬਲ ਕਾਜ ਰਚਾਇਆ, ਸਭ ਪ੍ਰਵਾਰ ਬੁਲਾਇਆ
ਪਾਏ ਬੇਟਾ ਬੁਲਾਵੇ, ਸਾਹਾ ਧੁਰ ਪਹੁੰਚਾਵੇ ।

ਪਹਿਲੀ ਚਿੱਠੀ ਮੇਰੀ ਨਾਨਕੜੇ, ਬਾਬਲ ਕਾਜ ਰਚਾਇਆ ।

ਕੱਤ ਨੀ ਨਾਨੜੀਏ ਸੂਤ ਤਾਣਾ, ਨਾਨੇ ਠੋਕ ਬਣਾਇਆ

ਸਰਹਿੰਦ ਤੋਂ ਲਿਆਂਦੀ ਮਜੀਠ ਨੀ, ਸੂਹਾ ਚੋਪ ਰੰਗਾਇਆ ।

ਕਢ ਨੀ ਅੰਮੜੀਏ 'ਚੋਪ' ਕੁੜੇ ਨੀ ਜੇਹੜਾ ਸੂਤ ਕਤਾਇਆ ।

—'ਮੇਰੀ ਨਾਨੀ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਈ ਪਈ ਹੈ ।' ਇਕ ਚਤਰ ਕੁੜੀ ਨੇ ਸਰਮਿੰਦਗੀ ਤੋਂ ਬਚਾਉਣ ਦਾ ਹੱਲ ਕਢ ਕੇ ਕਿਹਾ ।

'ਇਹ ਕੇਹੜੀ ਗੱਲ ਹੈ । ਜੇ ਮੈਂ ਅੱਜ ਦੇਬੇ ਆਈ ਵੀ ਸੀ ਤਾਂ ਗਾ ਲਿਆ, ਨਾਲੇ ਨਾਨਕ ਛੱਕਾਂ ਨਾਨੀਆਂ ਬਿਨਾਂ ਕੌਣ ਪੂਰਦਾ ਹੈ ।' 'ਚਲੋ ਛੱਡੋ ਨੀ ਇਹ ਰੌਲਾ, ਹੋਰ ਕਰੋ ਕੋਈ ਗੱਲ । ਐਵੇਂ ਗੱਲੀ ਨਾ ਪੈ ਜਾਇਆ ਕਰੇ ।' ਦੂਜੀ ਬੁੱਢੀ ਗੁਆਂਢਣ ਨੇ ਫਿਰ ਆਪਣੀ 'ਸਿਆਣੀ' ਰਾਏ ਦਿਤੀ ।

'ਤਾਈ ਤੈਨੂੰ ਦੱਸ ਭਲਾ ਕਾਹਦੀ ਕਾਹਲੀ ਸੀ, ਭੋਲਾਂ ਨੂੰ ਝੱਟ ਸਹੁਰੀ ਤੋਰ ਦਿੱਤਾ । ਅਗਲਿਆਂ ਨੂੰ ਇਕ ਦੋ ਗੇੜੇ ਤਾਂ ਮਾਰ ਲੈਣ ਦਿੰਦੀ । ਹੁਣ ਕੱਲੀ ਬੈਠੀ ਡੁਸਕਦੀ ਰਹਿੰਦੀ ਐਂ । ਇਹੋ ਜਿਹੀਆਂ ਮਾਵਾਂ ਬਾਰੇ ਈ ਤਾਂ ਗੀਤ ਹੈ:—

ਤ੍ਰਿੰਵਣਾਂ ਦੇ ਵਿੱਚ ਕੱਤਣ ਸਹੇਲੀਆਂ,

ਗੁੱਡੀਆਂ ਨਾਲ ਗੁੱਡੀਆਂ ਜੋੜ ।

ਹੁਣ ਕਿਉਂ ਰੋਦੀ ਹੈਂ, ਧੀਆਂ ਨੂੰ ਸਹੁਰੀ ਟੋਰ ।

'ਨਾ ਕਰਾਉ ਨੀ ਮਾੜੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਯਾਦ । ਕਿਸੇ ਦੇ ਦੁੱਖਾਂ ਨੂੰ ਐਵੇਂ ਈ ਨਹੀਂ ਫੋਲੀਦਾ । ਧੀਆਂ ਆਪਣੇ ਘਰ ਹੀ ਸੋਭਦੀਆਂ ਨੇ ।' ਪਰ ਵਿਗੋਚਾ ਵੀ ਤਾਂ ਬੁਰਾ ਪਾ ਜਾਂਦੀਆਂ ਨੇ ।' ਹੱਥ ਦਾ ਅਟੇਰਨ ਰੋਕ ਕੇ ਚੰਦੇ ਬੁੜੀ ਨੇ ਹਿਟਕੋਰਾ ਲੈਦਿਆਂ ਕਿਹਾ ।

ਮੈਂ ਤਾਂ ਕਹਿੰਦੀ ਆਂ ਧੀਆਂ ਦਾ ਕਿਤੇ ਵੀ ਘਰ ਨਹੀਂ । ਪੇਕੇ ਕਹਿੰਦੇ ਨੇ, ਆਪਣੇ ਘਰ ਜਾਊਗੀ, ਸਹੁਰੀ ਜਾਂਦਿਆਂ ਅਗੇ ਸੱਸ ਪੈਰ ਨਹੀਂ ਲੱਗਣ ਦਿੰਦੀ । ਸੱਸ ਦੀ ਦੁਖਾਈ, ਸੱਜ-ਵਿਆਹੀ ਇਕ ਕੁੜੀ ਨੇ ਗੱਲ ਦੀ ਨੁਹਾਰ ਸੱਸਾਂ ਦੇ ਮਜ਼ਮੂਨ ਵਲ ਨੂੰ ਮੋੜਦਿਆਂ ਕਿਹਾ : ਸੱਸ ਬਾਰੇ ਕੁੜੀਆਂ ਦੀ ਸਭਾ ਮਾੜੀ ਜਿਹੀ ਤੀਲੀ ਲਗਣ ਨਾਲ ਸੁੱਕੇ ਬਰੂਦ ਵਾਂਗ ਭੜਕਦੀ ਹੈ ।

ਅੱਗੇ ਸੱਸ ਬਘਿਆੜੀ ਟੱਕਰੀ ਮਾਂਪਿਆਂ ਨੇ ਰੱਖੀ ਲਾਡਲੀ ।

'ਤੇਰੀ ਸੱਸ ਤਾਂ ਕੁੜੇ ਬੜੀ ਚੰਗੀ ਐ । ਸੱਸ ਤਾਂ ਬੰਤੋ ਦੀ ਬਹੇਲ ਸੁਣੀਦੀ ਐ । ਏਹਨੂੰ ਵੀ ਤਾਂ ਜਾਣਾਂਗੀਆਂ, ਜੇ ਪਹਿਲੇ ਹੱਲੇ ਈ ਤਕਲੇ ਵਾਂਗ ਸਿੱਧੀ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ! ਨਹੀਂ ਇਸ ਦੀ ਹੈਕੜ ਅਸੀਂ ਕਦੀ ਨੀ ਮੰਨਣੀ ।' ਇਕ ਕੁੜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ।

'ਸੱਸਾਂ ਸਾਰੀਆਂ ਇਹੋ ਜਿਹੀਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਨੇ ਜਿਵੇਂ ਕਹਿੰਦੇ ਨੇ, ਮਿਰਗਾਂ ਵਿਚ ਕੋਈ ਕਮਚਾਲਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ । ਅਖੇ ਠੂਹਿਆਂ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਨੇ ਪੁੱਛਿਆ, 'ਬੋਡੇ ਵਿਚੋਂ ਕੇਹੜਾ ਵਧ ਜ਼ਹਿਰੀਲਾ ਹੈ ?' ਉਹ ਕਹਿੰਦੇ, 'ਕਿਸੇ ਦੀ ਪੂਛ ਨੂੰ ਹੱਥ ਲਾ ਵੇਖੋ ।' ਸੱਸਾਂ ਬਾਰੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਚਰਚਾ ਛਿੜੀ ਦੇਖ ਕੇ ਮੈਨੂੰ ਭੀ ਇਸ ਮਜ਼ਮੂਨ ਬਾਰੇ ਗੱਲ ਚਲਾਉਣ ਦੀ ਫੁਰ

ਆਈ । 'ਸੱਸਾਂ ਬਾਰੇ ਬੋਲੀਆਂ ਤਾਂ ਫਿਰ ਤੁਹਾਨੂੰ ਬਹੁਤ ਆਉਂਦੀਆਂ ਹੋਣਗੀਆਂ— ਕੁੜੀਆਂ ਸੱਸਾਂ ਬਾਰੇ ਕੀ ਰਵਾਂ ਰੱਖਦੀਆਂ ਹਨ, ਕੁਝ ਉਹ ਵੀ ਸੁਣਾਵੋ ?'

'ਪੀਤੋ ਨੂੰ ਭਈ ਬਾਹਲੀਆਂ ਆਉਂਦੀਆਂ ਨੇ ।'

'ਤੈਨੂੰ ਕੇਹੜਾ ਘੱਟ ਆਉਂਦੀਆਂ ਨੇ, ਤੂੰ ਕਿਉਂ ਨੀ ਗਾਉਂਦੀ ।'

'ਲੈ ਜੇਹੜੀ ਮੈਨੂੰ ਆਉਂਦੀ ਹੈ ਮੈਂ ਗਾ ਦੇਂਦੀ ਹਾਂ, ਫੇਰ ਆਪਣੀ ਵਾਰੀ ਚੁੱਪ ਨਾ ਕਰੀ ?' ਬੰਤੋ ਨੇ ਭਾਨੇ ਨੂੰ ਪ੍ਰੇਰਦਿਆਂ ਕਿਹਾ:

'ਕਿਉਂ ? ਚੁੱਪ ਕਿਉਂ ਕਰਨੈਂ, ਲੈ ਪਹਿਲਾਂ ਮੈਤੋਂ ਹੀ ਸੁਣ ਲੈ ਜਿਹੜੀਆਂ ਯਾਦ ਹਨ: ।'

ਮੇਰੀ ਸੱਸ ਦੇ ਚਮਕਦੇ ਵਾਲੇ, ਬਾਪੂ ਮੈਨੂੰ ਸੰਗ ਲਗਦੀ ।

ਉਹਨੇ ਆਪਣੇ ਸ਼ੌਂਕ ਨੂੰ ਪਾਏ, ਤੈਨੂੰ ਕਾਹਦੀ ਸੰਗ ਕੁੜੀਏ ।

'ਤੈਨੂੰ ਕੁੜੇ ਕਾਹਤੋਂ ਸੰਗ ਲੱਗਦੀ ਹੈ' ਪਏ ਚਮਕਣ । ਸੰਗ ਤਾਂ ਓਦੋਂ ਲੱਗਦੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਜਦੋਂ ਨਵੀਂ ਵਿਆਹੀ ਦੂਜੀ ਸੱਸ ਘਰੇ ਆਵੇ ਅਗੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਇੱਕ ਨੂੰਹ ਵਰ੍ਹਿਆਂ ਤੋਂ ਵੱਸ ਰਸ ਰਹੀ ਹੋਵੇ । ਨਾ ਭਾਈ ਇਹੋ ਜਿਹੇ ਵੇਲੇ ਉਂ ਚੁੱਪ ਕਰਨਾ ਵੀ ਔਖਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ :—

ਮੇਰੀ ਸੱਸ ਮੁਕਲਾਵੇ ਆਈ, ਬਾਪੂ ਮੈਨੂੰ ਸੰਗ ਲਗਦੀ ।

ਮੱਥਾ ਟੇਕ ਕੇ ਗੱਡੀ ਚੋਂ ਲਾਹ ਲੈ, ਤੈਨੂੰ ਸੰਗ ਕਾਹਦੀ ਕੁੜੀਏ ।

'ਬਾਪੂ ਵੀ ਜਾਏ ਖਾਣਾ ਕੋਈ ਸੌਂਕੀ ਬੰਦਾ ਈ ਹੋਵੇਗਾ, ਵਈ ਚਲੇ ਨਵੀਂ ਕੁੜਮਣੀ ਨਾਲ ਹੱਸਾਂ ਖੇਡਾਂਗੇ । ਨਹੀਂ ਤੇ ਧੀਆਂ ਨੂੰ ਅਗਲੇ ਪਹਿਲਾਂ ਈ ਸੱਸੋਂ ਬਾਹਰਾ ਘਰ ਲਭਦੇ ਹਨ ।' ਕੁੜੀਆਂ ਨੇ ਆਪਣੀ ਅਲੋਚਨਾ ਕਰਦਿਆਂ ਕਿਹਾ ।

'ਇਹੋ ਜਿਹੀਆਂ ਦੁਹਾਜੂ ਤਿਹਾਜੂ ਬਾਵਾਂ ਤੇ ਸੱਸਾਂ ਬਬੇਰੇ ਹਾਲ ਕਰਦੀਆਂ ਨੇ, ਜੇ ਕਿਧਰੇ ਬੁੜ੍ਹੇ ਨਾਲ ਵਿਆਹੀਆਂ ਜਾਣ, ਫੇਰ ਤਾਂ ਨਹੋਰੇ ਭਰੇ ਗੀਤਾਂ ਦੀ ਸਾਰੀ ਹੀ ਪਟਾਰੀ ਖੁਲ੍ਹ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ਤਾਹੀਂ ਤਾਂ ਸੱਸਾਂ ਦੇ ਕੁੜੀਆਂ ਨੇ ਟੋਟਕੇ ਜੋੜੇ ਹੋਏ ਨੇ :—

* 'ਸੁਨਿਆਰਿਆ ਵੇ ਮੇਰੀ ਨੱਥ ਘੜ ਦੇ ਉਤੇ ਤਾਂ ਪਾ ਦੇ ਮੋਰਨੀਆਂ,
ਵੇ ਮੈਂ ਸੱਸ ਮੁਕਲਾਵੇ ਟੋਰਨੀ ਆਂ ।'

* 'ਮੇਰੀ ਸੱਸ ਨੇ ਬਾਣੀਆ ਕੀਤਾ, ਭਾਂਡੇ ਭਾਂਡੇ ਪਈਆਂ ਰਿਉੜੀਆਂ ।'

* 'ਮੂਹਰੇ ਬਾਣੀਆ ਮਗਰ ਸੱਸ ਮੇਰੀ ਛਮਾਂ ਛਮਾਂ ਚੜ੍ਹੇ ਪਉੜੀਆਂ ।'

* 'ਤੇਰੀ ਮਾਂ ਨੇ ਬਾਣੀਆ ਕੀਤਾ, ਆਪਾਂ ਦੇਵੇਂ ਖੰਡ ਫੱਕੀਏ ।'

* 'ਇਕ ਪੁੱਤ ਜੰਮ ਸੱਸੀਏ, ਨੀ ਮੈਂ ਲੌਢਾ ਦਿਉਰ ਖਿਲਾਵਾਂ ।'

* 'ਧੀਆਂ ਗੋਰੀਆਂ ਪੁੱਤਾਂ ਦੇ ਰੰਗ ਕਾਲੇ, ਕਿਥੋਂ ਲਿਆਈ ਬੀ ਸੱਸੀਏ ।'

* 'ਮੇਰੀ ਸੱਸ ਨੇ ਚੰਗਿਆੜਾ ਪੁੱਤ ਜੰਮਿਆ, ਨਾਂ ਧਰਿਆ ਅੱਗ ਮੱਚਣਾ ।'

* 'ਮੇਰੀ ਸੱਸ ਨੇ ਕਲਹਿਣਾ ਪੁੱਤ ਜੰਮਿਆ, ਸੇਵੀਆਂ ਦੀ ਪਿੱਛ ਮੰਗਦਾ ।'

ਇਹੋ ਜਿਹੀਆਂ ਅਤਬ ਸੱਸਾਂ ਜੇ ਮੱਕੀ ਦੇ ਟੁੱਕ ਦਾ ਖੰਨਾ ਟੁਕੜਾ ਖਿੱਚ ਕੇ ਨੂੰਹ

ਦੇ ਮਾਰ ਕੇ ਬਾਂਹ ਭੰਨ ਦੇਣ, ਤਾਂ ਕੀ ਅਲੋਕਾਰ ਗੱਲ ਹੈ ?

‘ਮੇਰੀ ਸੱਸ ਨੇ ਮੱਕੀ ਦਾ ਟੁੱਕ ਮਾਰਿਆ, ਡੌਲੇ ਕੋਲੋਂ ਬਾਂਹ ਭੰਨਤੀ ।’

‘ਕਿਉਂ ਨੀ ਭੋਲਾਂ, ਕੋਈ ਸੱਚੀ ਗੱਲ ਵੀ ਐ, ਕਿ ਉੱਥੀਂ ਵਿਚਾਰੀ ਸੱਸ ਦਾ ਗੁੱਡਾ ਬੰਨ੍ਹੀ ਫਿਰਦੀ ਹੈ ।’

‘ਮੈਂਤੋਂ ਕੀ ਪੁਛਦੀਆਂ ਹੋ, ਇਹ ਤਾਂ ਜੇਹੜਾ ਕੁੜੀਆਂ ਦਾ ਵਿਹਾਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਗੀਤਾਂ ਵਿਚ ਪੂਰਾ ਕਰ ਲੈਂਦੀਆਂ ਹਨ ।’ ਪੀਤੋਂ ਨੇ ਚਰਖੇ ਦੇ ਹਥੜੇ ਨੂੰ ਜ਼ੋਰ ਨਾਲ ਘੁਮਾ ਕੇ ਨਿੱਕਾਂ ਤੰਦ ਕੱਢਦਿਆਂ ਕਿਹਾ । ‘ਲੈ ਹੁਣ ਤੂੰ ਵੀ ਸੁਣਾ ।’ ‘ਜੇਹੜੇ ਮੈਨੂੰ ਆਉਂਦੇ ਨੇ ਮੈਂਤੋਂ ਸੁਣ ਲਵੋ’, ਆਖ ਕੇ ਭੋਲਾ ਜਿਹਾ ਮੂੰਹ ਕਰਕੇ ਕੁੜੀ ਨੇ ਗੀਤਾਂ ਦੀ ਉਹ ਛਹਿਬਰ ਲਾਈ ਕਿ ਸਾਰਾ ਤਿੰਵਣ ਹਾਸਿਆਂ ਦੀ ਗੂੰਜ ਨਾਲ ਛਟਕ ਉਠਿਆ :—

‘ਸੱਸ ਦੇ ਪੰਜਾਹ ਕੁੜੀਆਂ, ਮੱਥਾ ਟੇਕਦੀ ਨੂੰ ਬਾਰਾਂ ਵੱਜ ਜਾਵੈ ।’

‘ਸੱਸ ਨੇ ਸੰਦੂਕ ਜੰਮਿਆ, ਹੁਣ ਦੇਉਗੀ ਧੀਆਂ ਦੇ ਮੁਕਲਾਵੇ ।’

‘ਅਸੀਂ ਸੱਸ ਦਾ ਸੰਦੂਕ ਬਨਾਉਣਾ, ਛੇਤੀ ਛੇਤੀ ਵਧ ਕਿੱਕਰੇ ।’

‘ਗੱਡਾਂ ਭਰਿਆ ਨੰਦਣ (ਲੰਦਨ) ਨੂੰ ਜਾਵੇ, ਸੱਸੀਆਂ ਕੁਪੱਤੀਆਂ ਦਾ ।’

‘ਜੇ ਮੈਂ ਜਾਣਦੀ ਸੱਸਾਂ ਦੀ ਮੰਡੀ ਲਗਦੀ, ਸੱਸ ਨੂੰ ਵੜੇਵੇਂ ਚਾਰਦੀ:’

‘ਸੱਸ ਰਾਮ ਗਊ ਛੱਡ ਦੇਣੀ, ਗਲ ਵਿਚ ਪਾ ਕੇ ਖੰਮਣੀ ।’

‘ਹੈ ਨੀ, ਜੁਆਨੀਉਂ ਜਾਣੀਏ ! ਬਹੇਲੇ, ਤੈਂ ਤਾਂ ਸੱਸਾਂ ਦਾ ਉੱਥੀ ਨਤੋਆ ਕੱਢ ਦਿਤਾ ? ਕਿਤੇ ਸਾਰੀਆਂ ਸੱਸਾਂ ਇਹੋ ਜਿਹੀਆਂ ਬੋੜੇ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ । ਤੇਰੀ ਮਾਂ ਨੇ ਵੀ ਤਾਂ ਕਿਸੇ ਦੀ ਸੱਸ ਬਣਨਾ ਹੈ ।’ ਨਾਲੇ ਜਦੋਂ ਦਿਨ ਆਏ ਤੂੰ ਨਾ ਬਣੀ ?

‘ਮੈਂ ਕਿਤੇ ਕਹਿਨੀਆਂ ਮੇਰੀ ਮਾਂ ਕਿਸੇ ਦੀ ਸੱਸ ਨਾ ਬਣੇ, ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਜਿਹੋ ਜਿਹੀ ਅਗਲੀ ਵਰਤੂਗੀ, ਓਹੋ ਜਿਹੀਆਂ ਉਹ ਕਹਾ ਲਊ ।’

‘ਛੱਡੋ ਨੀ ਗੱਲਾਂ, ਪੀਤੋਂ ਤੋਂ ਸੁਣਨ ਦਿਉ ਹੁਣ ਦੋ ਚੋਂਦੀਆਂ ਚੋਂਦੀਆਂ । ਸੱਸ ਸੰਦੂਕ ਦੇ ਓਹਲੇ ਕੁੱਟਣ ਵਾਲੀ ਬੋਲੀ, ਦਸ ਨੀ ਪੀਤੋਂ, ਕਿਵੇਂ ਪਾਉਂਦੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ:—

ਕਿਉਂ ਤੈਂ ਸੱਸ ਕੁਟਣੀ ਹੈ ? ਲੈ ਤਾਂ ਕਰ ਲੈ ਯਾਦ:—

‘ਬਾਪੂ ਨਿੰਮ ਦਾ ਕਰਾ ਦੇ ਘੋਟਣਾ, ਸੱਸ ਓਹਲੇ ਮੈਂ ਸੰਦੂਕ ਦੇ ਕੁੱਟਣੀ ।’

‘ਮੇਰੇ ਸੋਟੇ ਨੂੰ ਲਵਾ ਦੇ ਘੁੰਗਰੂ, ਸੱਸ ਮੁਸਟੰਡੀ ਕੁੱਟਣੀ ।’

‘ਕਿੱਕਰਾਂ ਵੀ ਲੰਘ ਆਈ, ਬੇਰੀਆਂ ਵੀ ਲੰਘ ਆਈ,

ਲੰਘਣਾ ਰਹਿ ਗਿਆ ਤੂਤ,

ਜੇ ਮੇਰੀ ਸੱਸ ਮਰ ਜਾਵੇ, ਦੂਰੋਂ ਮਾਰਾਂ ਕੂਕ ।’

‘ਪਟਮੇਲੀ ਪੈਣੀਏ, ਹਾਲ ਸੱਸ ਦਾ ਤੈਂ ਕੀ ਦੇਖਿਆ ਹੈ । ਕੱਟ ਲੈਣ ਦੇ ਚਾਰ ਦਿਨ ਵਿਚਾਰੀ ਨੂੰ । ਨਾਲੇ ਚੰਗੀਆਂ ਸੱਸਾਂ ਦੇ ਫਾਇਦੇ ਵੀ ਬੜੇ ਹੁੰਦੇ ਨੇ, ਨੂੰਹਾਂ ਨੂੰ ਨਾ ਫਿਕਰ ਨਾ ਫਾਕਾ, ਸਾਰੀ ਕਬੀਲਦਾਰੀ ਆਪੇ ਚਲਾਉਂਦੀਆਂ ਹਨ । ਕੋਲ ਬੈਠੀ ਗਲੋਟੇ ਅਟੇਰਦੀ ਬੁੱਢੀ ਨੇ ਸੱਸਾਂ ਦੇ ਹੱਕ ਵਿਚ ਹਾਅ ! ਦਾ ਨਾਹਰਾ ਮਾਰਿਆ ।

ਮੈਂ ਕਿਤੇ ਆਪ ਦੀ ਸੱਸ ਨੂੰ ਕਹਿੰਦੀ ਆਂ, ਉਹ ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਦੇਖ ਦੇਖ ਜੀਉਂਦੀ ਐ । ਇਹ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਨੇ ਜਿਹੜੀਆਂ ਜਾਏ ਖਾਣੀਆਂ ਅਗਲੀਆਂ ਨੂੰਹਾਂ ਨੂੰ ਦੇਖ ਨੀ ਹੰਘਦੀਆਂ ।' ਕਈ ਕਪੜੀਆਂ ਤਾਂ ਸਾਰਾ ਦਿਨ ਬਾਂਦਰੀ ਵਾਂਗ ਟਪਾਉਂਦੀਆਂ ਰਹਿੰਦੀਆਂ ਨੇ, ਕੁੜੀ ਨੇ ਪੁਜ਼ੀਸ਼ਨ ਸਾਫ ਕੀਤੀ । ।

ਇਹਦੀ ਸੱਸ ਤਾਂ ਰੋਜ਼ ਪੁਛਦੀ ਰਹਿੰਦੀ ਐ— 'ਮੇਰੀ ਸਿਉਨੇ ਵਰਗੀਏ ਧੀਏ ! ਤੇਰਾ ਵੀਰ ਕਦੋਂ ਆਉਂਗਾ ?' ਮਜ਼ਾਲ ਐ ਮੱਥੇ ਵੱਟ ਪਾਏ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਬਾਰੇ ਮਾੜੀਆਂ ਗਾਲਾਂ ਜੋੜਦੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਨੇ, ਉਹ ਸੱਸਾਂ ਹੋਰ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ । ਦੂਜੀ ਕੁੜੀ ਨੇ ਗਵਾਹੀ ਪਾ ਕੇ ਗੱਲ ਪੱਕੀ ਕੀਤੀ ।

ਇਸਨੇ ਤਾਂ ਪਤਾ ਨੀ ਭੈਣੇ ! ਜਾਂਦੀ ਨੇ ਈ ਸੱਸ ਦੇ ਕੀ ਸਿਰ ਪਾ ਲਿਆ ਐ, ਦੇਖੋ ਕਿਵੇਂ ਸੱਸ ਦੇ ਗੁਣ ਗਾਉਣ ਲੱਗੀ ਹੋਈ ਐ ।' ਜੇਹੜੀਆਂ ਅਗਲੀਆਂ ਦੇ ਵੀਰਾਂ ਨੂੰ ਦੇਖ ਨਹੀਂ ਸੁਖਾਈਆਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕੋਈ ਕਿਵੇਂ ਭੁੱਲ ਸਕਦਾ ਹੈ । ਇਕ ਜਣੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਭਰਾ ਨਾਲ ਕੀਤੇ ਬੁਰੇ ਵਰਤਾਉ ਤੋਂ ਦੁਖੀ ਹੋਈ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਨਵੀਂ ਪੂਟੀ ਵੀ ਲਾ ਲਈ ਤੇ ਸੱਸ ਦੇ ਟੱਪਿਆਂ ਵਿੱਚ ਕੁੱਝ ਹੋਰ ਨਵੇਂ ਟੱਪੇ ਵੀ ਛੋਹ ਲਏ :

ਸੱਸੇ ਤੇਰੀ ਮਹਿੰ ਮਰ ਜੇ, ਮੇਰੇ ਵੀਰ ਨੂੰ ਸੁੱਕੀ ਖੰਡ ਪਾਈ ।

ਸੱਸ ਚੰਦਰੀ ਦੇ ਰੁਦਨ ਸੁਣਾਵਾਂ, ਕੋਲੇ ਹੋ ਕੇ ਬਹਿ ਜਾ ਵੀਰਨਾ ।

ਜਦ ਵੀਰ ਪਰਾਹੁਣਾ ਆਇਆ, ਹੱਟੀਆਂ ਦੀ ਖੰਡ ਮੁੱਕ ਗਈ ।

ਜਦ ਸੱਸ ਦਾ ਭਤੀਜਾ ਆਇਆ, ਖੰਡ ਦੀਆਂ ਆਈਆਂ ਬੋਰੀਆਂ ।

ਖੱਟੀ ਲੱਸੀ ਤੇ ਮੱਕੀ ਦਾ ਦਲੀਆ, ਓਹਲੇ ਬਹਿ ਕੇ ਖਾ ਲੈ ਵੀਰਨਾ ।

ਅੱਡ ਹੋਊਂਗੀ ਪਕਾ ਦੁੰ ਦੁੱਪੜਾਂ, ਖਾ ਲੈ ਵੀਰ ਚੁੱਪ ਕਰਕੇ ।

ਅੱਗੇ ਪਾਉਂਦੀ ਢਾਈ ਚੁਲੀਆਂ, ਜਾਏ ਵੱਢੀ ਨੇ ਛੰਨਾ ਭਰ ਪਾਇਆ ।

'ਦੇਖੋ ਭਾਈ, ਜੇ ਵੀਰ ਦੇ ਗੀਤ ਗਾਉਣੇ ਨੇ ਤਾਂ ਐਵੇਂ ਸੱਸਾਂ ਨੂੰ ਨਾ ਵਿਗੋਵੇ, ਫੇਰ ਸਿਧੇ ਵੀਰ ਦੇ ਗੀਤ ਈ ਗਾਵੇ, ਨਾਲੇ ਦੇਖੀ ਜਾਊ ਕੇਹੜੀ ਦੂਜਿਆਂ ਨਾਲੋਂ ਵਧਦੀ ਹੈ' ਇਕ ਹੋਰ ਕੁੜੀ ਨੇ ਸੰਜੀਦਾ ਜਿਹਾ ਸੁਝਾਉ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ।

'ਚਲੋ ਫਿਰ ਦੇਖੀ ਜਾਊ, ਵੀਰ ਦੇ ਗੀਤ ਮੈਨੂੰ ਵੀ ਬਥੇਰੇ ਆਉਂਦੇ ਨੇ, ਇਕ ਚੁਪ-ਚੁਪੀਤੀ ਤੇ ਸਾਊ ਜਿਹੀ ਕੁੜੀ ਵੀ ਬੋਲ ਉਠੀ । ਫੈਸਲਾ ਕਰਨ ਪਿਛੋਂ ਸਾਰੀਆਂ ਆਪੋ ਆਪਣੇ ਥਾਵਾਂ ਤੇ ਸੁਚੇਤ ਹੋ ਕੇ ਵੀਰ ਦੇ ਗੀਤਾਂ ਦੇ ਟਾਕਰੇ ਦੀ ਦੌੜ ਵਿਚ, ਚਰਖਿਆਂ ਨੂੰ ਜੋਰ ਨਾਲ ਘੁਕਾਉਣ ਲਗ ਪਈਆਂ । ਬਸ ਫੇਰ ਕੀ ਸੀ, ਜਿੰਨੀਆਂ ਤੁੰਦਾਂ ਓਨੇ ਗੀਤ:—

ਵੀਰ ਮੇਰੇ ਨੇ ਸੰਧਾਰੇ ਭੇਜੇ, ਕੱਤਣੀ ਚਾਂਦੀ ਦੀ ।

ਮੇਰਿਆ ਵਡਿਆ ਕਬੀਲਦਾਰਾ ਵੀਰਨਾ, ਸਿੱਟਵਾਂ ਨਾ ਪਾਈ ਚਾਦਰਾ ।

ਧੀ ਜੰਮ ਪਈ ਜਮਾਈ ਵਾਲਾ ਹੋ ਗਿਆ, ਟਸਰੀ ਨਾ ਬੰਨ੍ਹ ਵੀਰਨਾ ।

ਮੇਰਾ ਵੀਰ ਧਣੀਏ ਦਾ ਬੂਟਾ, ਆਉਂਦੇ ਜਾਂਦੇ ਲੈਂਦੇ ਵਾਸਨਾ ।

ਚੁਕੇ ਰੜਕੇ ਹੂੰਝ ਲਓ ਮੋਤੀ, ਏਥੋਂ ਦੀ ਮੇਰਾ ਵੀਰ ਲੰਘਿਆ ।

ਮੇਰੇ ਵੀਰ ਦੀ ਮੇਮ ਨੇ ਆਉਣਾ, ਸੜਕਾਂ ਸਾਫ਼ ਕਰੇ ।
 ਠੰਢੀ ਸਰਦ ਕੋਠੜੀ ਖੋਲ੍ਹੋ, ਅੱਜ ਮੇਰਾ ਵੀਰ ਆਉਗਾ ।
 ਵੀ। ਵਿਆਹ ਲੈ ਵੇ ਜੰਗਲ ਦੀਆਂ ਜਾਈਆਂ, ਖਟੇ ਮਿਠੇ ਪਾਉਣ ਘੱਗਰੇ
 ਤੈਨੂੰ ਨੱਤੀਆਂ ਬਹੁ ਨੂੰ ਫੁੱਲ ਪਾਵਾਂ, ਵਿਆਹ ਕਰਵਾ ਲੈ ਵੀਰਨਾ ।
 ਤੇਰਾ ਸੋਨੇ ਦੀ ਜੰਜੀਰਾਂ ਵਾਲਾ ਕੁੜਤਾ, ਕੋਹੜੇ ਕੀਲੇ ਟੰਗਾਂ ਵੀਰਨਾ ।
 ਮੇਰੇ ਵੀਰ ਦੇ ਜਲੇਬੀ ਜੂੜਾ, ਖਾ ਲਿਆ ਨਜ਼ਰਾਂ ਨੇ ।
 ਤੇਰੀ ਹਰ ਵੇਲੇ ਬਦਨਾਮੀ, ਨੰਗੇ ਜੂੜੇ ਵਾਲੇ ਵੀਰਨਾ ।
 ਵੀਰ ਆਇਆ ਨਾ ਸਕੂਲੋਂ ਛੁੱਟੀ ਲੈ ਕੇ, ਫੁਲਕਿਆਂ ਦੀ ਤਹਿ ਸੁੱਕ ਗਈ ।
 ਹੱਥ ਛੱਤਰੀ ਸੂਏ ਦੀ ਆਏ ਪਟੜੀ, ਅੱਧ ਵੀਰ ਮੇਰਾ ਕੁੜੀਓ ।
 ਕਾਲੀ ਡਾਂਗ ਤੇ ਗੰਡਾਸੀ ਮੇਰੇ ਵੀਰ ਦੀ, ਨਦੀਉਂ ਪਾਰ ਦਿਸਦੀ ।
 ਜਿਥੇ ਲੱਗਦੀ ਬੱਦਲ ਵਾਂਗੂੰ ਗੱਜਦੀ, ਕਾਲੀ ਡਾਂਗ ਮੇਰੇ ਵੀਰ ਦੀ ।
 ਦਾਰੂ ਪੀ ਕੇ ਨਾ ਬਗਾਨੇ ਪਿੰਡ ਜਾਈਏ, ਕੁੜੀਆਂ ਨੇ ਕੇਸ ਪੱਟ ਤੇ ।
 ਕਾਲੀ ਘਟ ਵੇ ਬਨੇਰੇ ਕੋਲੋਂ ਮੁੜਗੀ, ਵੀਰ ! ਕੁਝ ਪੁੰਨ ਕਰਦੇ ।
 ਸਣੇ ਬਲਦ ਗੱਡਾ ਪੁੰਨ ਕੀਤਾ, ਵੀਰ ਮੇਰੇ ਧਰਮੀ ਨੇ ।
 'ਇਉਂ ਵੀਰਾਂ ਦੇ ਗੀਤ ਨਹੀਂ ਮੁਕਦੇ, ਕੁੜੀਆਂ ਚਿੜੀਆਂ ਵਿਚਾਰੀਆਂ ਕੋਲ ਹੋਰ ਹੁੰਦਾ
 ਵੀ ਕੀ ਹੈ ? ਵੀਰਾਂ ਦਾ ਧਰਵਾਸਾ ਤੇ ਵੀਰਾਂ ਦਾ ਭਰਵਾਸਾ !

'ਇਕ ਪੁਰਾਣਾ ਗੀਤ ਮੈਨੂੰ ਵੀ ਯਾਦ ਆ ਗਿਆ ।' ਮੇਰੀ ਮਾਂ ਤੋਂ, ਜਿਹੜੀ ਆਪਣੇ
 ਬਚਪਨ ਸਮੇਂ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਚੰਗੀ ਗੀਤ-ਗਾਇਕ ਦੱਸਿਆ ਕਰਦੀ ਸੀ— ਆਪਣਾ
 ਡੁਲ੍ਹਦਾ ਮਨ ਸੰਭਾਲਿਆ ਨਾ ਗਿਆ । ਲੈ ਜੋਗਿੰਦਰ ਕੁਰੇ ਤੂੰ ਲੱਗ ਮੇਰੇ ਨਾਲ— ਕਹਿ
 ਕੇ ਉਸ ਨੇ ਬੈਠਵੀ ਲੈਅ ਵਿਚ ਦਿੱਲੀ ਦੀ ਲੁੱਟ ਵਾਲਾ ਇਤਿਹਾਸਕ ਗੀਤ ਆਰੰਭ ਕਰ
 ਦਿਤਾ :

ਕੱਤਦੀ ਕੱਤਦੀ ਭੈਣਾਂ ਨੀ ਮੇਰੀ ਪੂਣੀ ਹੱਲੀ,
 ਮੈਨੂੰ ਦੇਉ ਵਧਾਈਆਂ ਨੀ ਮਾਹੀ ਨੇ ਦਿੱਲੀ ਮੱਲੀ ।
 ਕੱਤਦੀ ਕੱਤਦੀ ਭੈਣਾਂ ਮੇਰੀ ਪੂਣੀ ਛੁੱਟੀ,
 ਮੈਨੂੰ ਦਿਓ ਵਧਾਈਆਂ ਨੀ, ਸੋਹਣੇ ਨੇ ਦਿੱਲੀ ਲੁੱਟੀ ।
 ਕੱਤਦੀ ਕੱਤਦੀ ਭੈਣਾਂ ਮੇਰਾ ਮੋਢਾ ਫੁਲਿਆ,
 ਮੈਨੂੰ ਦਿਉ ਵਧਾਈਆਂ ਨੀ, ਜਾਨੀ ਅਟਕੋ ਚਲਿਆ ।

ਗੀਤ ਦੀ ਧੁਨ ਮੱਧਮ ਹੁੰਦੀ ਹੁੰਦੀ ਅਲੋਪ ਹੋ ਗਈ । ਜਿਵੇਂ ਹਰ ਪੁੱਤ ਆਪਣੀ
 ਮਾਂ ਦੀਆਂ ਲੋਰੀਆਂ ਵਿਚ ਆਪਣਾ 'ਆਪਾ' ਭੁੱਲ ਕੇ ਸੌ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਮੇਰਾ ਵੀ ਉਹੋ ਹਾਲ
 ਹੋਇਆ । ਇਸ ਪਿਛੋਂ ਕੁੜੀਆਂ ਨੇ ਕਿਹੜੇ ਕਿਹੜੇ ਗੀਤ ਗਾਏ । ਕਿਹੋ ਜਿਹੀਆਂ ਬਾਤਾਂ
 ਤੇ ਬੁਝਾਰਤ ਪਾ ਕੇ ਜਗਰਾਤਾ ਕੱਟਿਆ ਕਿਵੇਂ ਛੋਪ ਕੱਤਿਆ ? ਜੇ ਨੀਂਦ ਨਾ ਆਉਂਦੀ
 ਤਾਂ ਤਹਾਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਵੀ ਕੁਝ ਦੱਸ ਦਿੰਦਾ ?

ਭਾਗ ਦੂਜਾ

ਜਣਨੀ ਜਣੈ ਤਾਂ ਭਗਤ ਜਨ ਕੈ ਦਾਤਾ ਕੈ ਸੂਰ
ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਜਣਨੀ ਬਾਂਝ ਰਹੇ ਕਾਹੇ ਗਵਾਵੈ ਨੂਰ ।

ਮੇਰੇ ਪਿੰਡ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਜੀਵਨ ਇਕ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ, ਰਿਵਾਜਾਂ ਤੇ ਰਸਮਾਂ ਵਿੱਚ, ਮਾਲਾ ਦੇ ਮਣਕਿਆ ਵਾਂਗ ਪਰੋਇਆ ਹੋਇਆ ਚਲਦਾ ਹੈ ।

ਰਸਮਾਂ ਤੇ ਗੀਤਾਂ ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਦਾ ਇਹ 'ਕਾਰਜ-ਕਰਮ' ਜਦੋਂ, ਜੀਵ ਜੰਮਿਆਂ ਵੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਉਦੋਂ ਤੋਂ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਕੇ ਜਿੰਨਾ ਚਿਰ ਜੀਵ ਦੇ ਸਿਵੇ ਉਤੇ ਸੁਆਹ ਦੀ ਆਖਰੀ ਚੁਟਕੀ ਤੱਕ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ—ਨਹੀਂ ! ਨਹੀਂ ! ਸਿਵੇ ਵਾਲੀ ਥਾਂ ਦਾ ਬੱਲਾ ਤੱਕ ਘਰੋੜਿਆ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦਾ, ਉਸ ਤੋਂ ਪਿਛੋਂ ਤੱਕ ਵੀ ਇਹ ਸੇਵਾ ਚਲਦੀ ਹੈ । ਫੂਕਣਵਾਲੀ ਥਾਂ ਦੀਵਾ ਜਗਾ ਜਗਾ ਕੇ ਸਾਵਧਾਨੀ ਨਾਲ ਇਹ ਫਰਜ਼ ਨਿਭਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ।

ਵਿਅੱਕਤੀ ਨੇ ਜਿੰਨੀ ਅਸਲ ਉਮਰ ਜੀਵੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਉਸ ਨੂੰ ਰਸਮਾਂ ਤੇ ਗੀਤਾਂ ਰਾਹੀਂ ਦੂਹਰੀ ਕੈਦ ਵਾਂਗ, ਘੱਟੋ ਘੱਟ ਡਿਉਢਾ ਜੀਵਨ ਜ਼ਰੂਰ ਜੀਵਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ।

ਰਸਮਾਂ ਤੇ ਗੀਤਾਂ ਦਾ ਗਿਆਨ ਰੱਖਣ ਵਾਲੀਆਂ ਬੁਢੀਆਂ, ਇਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਿੰਡ ਦੀ "ਰੈਫਰੈਂਸ ਬੁੱਕ" ਵਾਂਗ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪੁੱਛੇ ਪਤਤਾਲੇ ਬਿਨਾਂ ਕੋਈ ਕੰਮ ਕਰਨਾ ਸਹੀ ਨਹੀਂ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ । ਇਨ੍ਹਾਂ ਬੁਢੀਆਂ ਦੀ ਥਾਂ ਲੈਣ ਵਾਲੀਆਂ ਅੱਧ-ਖੜ੍ਹ ਜਨਾਨੀਆਂ ਨਾਲੋਂ ਨਾਲ ਭਵਿੱਖ ਦੀ ਗਰੈਸਲ ਕਰਨ ਵਾਂਗ, ਆਪਣੀ ਸਿਆਣਪ ਦੀ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨੀ ਹਰ ਗਲੀ ਮੁਹੱਲੇ, ਸਮੇਂ ਮੁਤਾਬਕ ਚਲਦਿਆਂ, ਫਿਰਦਿਆਂ, ਸਿਨਮਿਆਂ ਵਾਂਗ, ਖੁਦ ਜਾ ਜਾ ਕੇ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕਰਦੀਆਂ ਰਹਿੰਦੀਆਂ ਹਨ ।

ਇਨ੍ਹਾਂ ਬਾ-ਖਬਰ ਹਸਤੀਆਂ ਨੂੰ ਜਦੋਂ ਵੀ ਇਹ ਖਬਰ ਮਿਲਦੀ ਹੈ ਕਿ 'ਫਲਾਣਿਆਂ ਦੀ ਬਹੁ ਮਾਂ ਬਣਨ ਵਾਲੀ ਹੈ', ਤਾਂ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਦੇਰੀ ਦੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਘਰ ਜਾ ਬਹੁਤਦੀਆਂ

ਹਨ । ਇੱਕ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਦੂਜੀ ਤੇ ਫਿਰ ਤੀਜੀ ਬਣਨ ਵਾਲੀ ਮਾਂ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਘਰਦਿਆਂ ਨੂੰ ਇੰਨੀਆਂ ਰੱਖਾਂ ਤੇ ਇਹਤਿਆਜ਼ਾਂ ਦੱਸਦੀ ਹੈ ਕਿ ਇਕ ਵਾਰ ਤਾਂ ਜਣਨੀ ਇਉਂ ਸੋਚਣ ਲੱਗ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਬੱਚੇ ਦਾ ਜੰਮਣਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਔਖਾ ਨਹੀਂ, ਜਿੰਨਾ ਦਿਮਾਗ ਉਤੇ ਪਾਏ ਇਸ ਨਵੇਂ ਬੋਝ ਤੋਂ ਛੁਟਕਾਰਾ ਪਾਉਣਾ ਔਖਾ, ਰੱਬ ਖੈਰ ਕਰੇ । ਫਿਰ ਵੀ ਜਿਤਨਾ ਸਰਦਾ ਬਣਦਾ ਦਿਸੇ ਤੇ ਜਿੰਨੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਦਿਲ ਉਤੇ ਅਸਰ ਕਰ ਜਾਣ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਲਈ ਉਪਾਉ ਦੇ ਨਿਰੰਤਰ ਯਤਨ ਅਰੰਭ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਇਕ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਦੂਜੇ ਭਰਮ ਦੀ ਨਵਿਰਤੀ, ਦੂਜੇ ਪਿਛੋਂ ਤੀਜੇ, ਸਿਆਣੇ ਦੇ ਦਸੇ 'ਗੁਰ' ਵਰਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ।

ਗਊਆਂ ਨੂੰ ਪੇੜੇ ਦੇਣੇ, ਮੱਸਿਆ ਦੀ ਸੁੱਖਣਾ, ਇਕਾਦਸ਼ੀ ਦੇ ਵਰਤ, ਕੀੜੀਆਂ ਦੇ ਭੈਣ ਤੇ ਤਿਲ-ਚੌਲੀ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਨਿੱਕੇ ਨਿੱਕੇ ਪੁੰਨਾਂ ਧਰਮਾਂ ਵਿਚੋਂ ਇੱਕ ਅੱਧਾ ਸੁਭ ਕੰਮ ਨਿਤਾ-ਪ੍ਰਤੀ ਸੁਭਾ ਸ਼ਾਮ ਜ਼ਰੂਰ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ।

—'ਸੁਣਿਐ ਸੁਖ ਨਾਲ ਬੋਝੀ ਬਹੁ ਦਾ ਪੈਰ ਭਾਰੀ ਐ'—'ਸੁਣ ਬਹੁ, ਅੱਜ ਕਲ੍ਹ ਦੀਆਂ ਕੁੜੀਆਂ ਵਿਚਾਰ ਨਹੀਂ ਕਰਦੀਆਂ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਗੱਲਾਂ ਦਾ ਆਪ ਨੂੰ ਹੀ ਖਿਆਲ ਰੱਖਣਾ ਚਾਹੀਦੈ, ਇਹੋ ਜਹੇ ਵੇਲੇ ਸੌ ਇਲ-ਬਲਾ ਆ ਚਿੰਬੜਦੀ ਹੈ, ਪੂਰਾ ਪੂਰਾ ਧਿਆਨ ਰੱਖਣਾ ।' ਆਪਣੀ ਸਿਆਣਪ ਘੋਟਣ ਲਈ, ਕੋਈ ਨਾ ਕੋਈ ਅੱਧ-ਖੜ ਜਿਹੀ ਜਨਾਨੀ, ਭੋਲੇ ਭਾਉ ਹੀ ਅਗਲਿਆਂ ਦੇ ਘਰਦਿਆਂ ਦੇ ਮਨਾਂ ਉਤੇ ਪੱਥਰ ਰੱਖ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ।

“ਝੀੜੀ ਵਾਲੇ ਸੰਤ ਆਖਦੇ ਹੁੰਦੇ ਸੀ, ਗਰਭਵਤੀ ਦੀ ਚੁੰਨੀ ਦੇ ਪੱਲੇ ਨੂੰ ਕੱਚੇ ਦਾਣਿਆਂ ਦਾ ਫੱਕਾ ਬੰਨ੍ਹ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ । ਜੇ ਕੋਈ ਭੂਤ ਪ੍ਰੇਤ ਆ ਵੀ ਪਵੇ ਤਾਂ ਅੰਨ ਭਗਵਾਨ ਨੂੰ ਦੇਖ ਕੇ ਆਪੇ ਈ ਛੱਡ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ।”

“ਨੀ ! ਨਹੀਂ ਇਉਂ ਨਹੀਂ, ਅਸੀਂ ਤਾਂ ਭਾਈ ਸਿਆਣੀਆਂ ਬੁੜੀਆਂ ਤੋਂ ਇਉਂ ਸੁਣਿਐ, ਵਈ ਜੇਹੜੇ ਭੂਤ ਪ੍ਰੇਤ ਕੱਚਾ ਜੀ ਖਾਣ ਨੂੰ ਭਾਉਂਦੇ ਫਿਰਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਨੇ, ਉਹ ਬੰਨ੍ਹਿਆ ਅਨਾਜ ਦੇਖ ਕੇ ਕੱਚੇ ਜੀਅ ਨੂੰ ਛੱਡ ਜਾਂਦੇ ਨੇ ।” ਦੂਜੀ ਸਿਆਣੀ ਜਨਾਨੀ ਆਪਣੇ ਭਾਵ-ਅਰਥ ਹੋਰ ਸਮਝਾ ਕੇ ਨਵੀਂ ਵਿਤ-ਉਤਪਤੀ ਕੱਢ ਦਿਖਾਉਂਦੀ ਹੈ :—

“ਗੱਲ ਸੁਣ, ਬੀਬੀ ਰਾਣੀ ! ਇਹੋ ਜਿਹੇ ਦਿਨ ਰੱਬ ਸਭ ਨੂੰ ਦਿਖਾਵੇ, ਤੀਵੀਆਂ ਮਾਨੀਆਂ ਲਈ ਤਾਂ ਸੁਖਾਂ ਸੁਖਦਿਆਂ ਨੂੰ ਇਹ ਦਿਨ ਆਉਂਦੇ ਹਨ, ਹੁਣ ਤੂੰ ਪਹਿਲਾਂ ਵਾਗ ਅਲੂੜ ਨਹੀਂ ਰਹੀ । ਪੰਜਾਂ ਛੇਆਂ ਮਹੀਨਿਆਂ ਨੂੰ ਸੁੱਖ ਨਾਲ ਬਾਲ ਗੋਦੀ ਖੇਡਣ ਵਾਲਾ ਹੈ । ਸਿਆਣਿਆਂ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਐਸੇਂ ਭੁੰਜੇਂ ਨਹੀਂ ਸੁੱਟੀਦੀਆਂ ।” ‘ਸਿਆਣੇ ਦਾ ਬੋਲਿਆ ਤੇ ਔਲਿਆਂ ਦੇ ਖਾਧੇ ਦਾ ਪਿਛੋਂ ਸੁਆਦ ਆਉਂਦਾ ਹੁੰਦੈ ।’ ਲੰਘਦੀ ਕਰਦੀ, ਕਦੇ ਕਿਸੇ ਦੇ ਭੁੱਲ ਕੇ ਵੀ ਢਲਦੇ ਪਰਛਾਵੇਂ ਵਲ ਦੀ ਨਾ ਲੰਘੀ । ਕੀ ਪਤੈ ਕਦੋਂ ਕੇਹੜੀ ਜਾਏ-ਖਾਣੀ ਦਾ ਭੈੜਾ ਪਰਛਾਵਾਂ ਪੈ ਜਾਵੇ ।’

‘ਦੇਖ ਬਹੁ, ਕੰਨ ਕਰਕੇ ਸੁਣੀ । ਮੈਂ ਤੈਨੂੰ ਦਸਦੀ ਆਂ, ਉਹ ਜੇਹੜੀ ਹੈ ਨਾ ਨੀਵੀਂ ਬੀਹੀ ਵਾਲੇ ਨੱਥੂ ਕੀ ਬਹੁ, ਜੀਹਦੇ ਨਾਲ ਤੇਰਾ ਬੈਠਣ ਉੱਠਣ ਹੈ, ਉਸ ਤੋਂ ਬਚ ਕੇ

ਰਹੀ । ਜੇ ਤੈਥੋਂ ਸਿਰ ਫੁਲਾਉਣਾ ਚਾਹੇ, ਜੁਆਂ ਦਿਖਾਉਣ ਆਵੇ, ਕੋਈ ਬਹਾਨਾ ਲਾ ਦੇਵੀ, ਸੋ ਬਹਾਨੇ ਬੰਦੇ ਕੋਲ ਹੁੰਦੇ ਹਨ । ਬਸ ਕਿਵੇਂ ਵੀ ਹੋਵੇ, ਭਾਵੇਂ ਤੋੜ ਕੇ ਜਵਾਬ ਈ ਦੇਣਾ ਪਵੇ, ਉਸ ਦਾ ਸਿਰ ਨਾ ਫੋਲੀ । ਇਨ੍ਹੀ ਦਿਨੀਂ ਕਿਸੇ ਦਾ ਗਿੱਲਾ ਸਿਰ ਦੇਖਣਾ ਮਾੜਾ ਹੁੰਦਾ ਏ । ਮੈਂ ਤਾਂ ਕਹਿੰਦੀ ਆਂ ਕਿਸੇ ਦਾ ਵੀ ਸਿਰ ਨਾ ਦੇਖੀ । ਇਹ 'ਮਹਾਮਾਈ' ਬਿਨਾ ਕਿਸੇ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਅਤੇ ਇਵਜ਼ਾਨੇ ਦੇ ਆਪਣਾ ਫਰਜ਼ ਆਪੁੰ ਹੀ ਪੂਰਾ ਕਰ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ।

'ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਥੋਡੇ ਨਾਲ ਬੀੜੀ (ਸਾਂਝ) ਹੈ ਨਾ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਬਹੁ-ਕਚੀਲ ਮਰੀ ਸੀ, ਬੰਦਿਆਂ ਦੇ ਕੰਮ ਬੰਦਿਆਂ ਨਾਲ ਹੋਂਦੇ ਨੇ, ਤੀਵੀਆਂ ਦੇ ਤੀਵੀਆਂ ਨਾਲ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਤੀਵੀਆਂ ਨਾਲ ਥੋਡਾ ਵਰਤ-ਵਰਤਾਰਾ ਰੱਖਣਾ ਚੰਗਾ ਨਹੀਂ । ਉਹ ਜਿਹੜੀ ਹੈ ਨਾ ਮੋਮੋਠਗਣੀ ਨੰਦੇ, ਜੀਹਦੇ ਨਾਲ ਤੂੰ ਰੋਜ਼ ਘੁਲ-ਮਿਲ ਕੇ ਗੱਲਾਂ ਕਰਦੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ— ਭਾਵੇਂ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਤੋਂ ਪੁੱਛ ਲਵੀ, ਉਸ ਦਾ ਪਹਿਲਾ ਪੁੱਤ ਅਠਰਾਹਾ ਮਰਿਆ ਸੀ । ਬੀਬੀ ਰਾਣੀ ਤੂੰ ਤਾਂ ਆਪ ਬਬੇਰੀ ਸਿਆਣੀ ਐਂ, ਬੱਸ ਬਚ ਕੇ ਰਹੀਂ । ਮੈਂ ਕਹਿੰਦੀ-ਆਂ ਚੰਗੀ ਗੱਲ ਦੇਹੋ ਈ ਐ ਪਈ ਅੰਦਰ ਚੁੱਪ ਕਰਕੇ ਪਈ ਰਿਹਾ ਕਰ, ਜੇਹੜੀ ਆਵੇ ਅਗਲੀ ਨੂੰ ਆਖ ਦਿੱਤਾ, ਮੇਰਾ ਤਾਂ ਜੀਅ ਰਾਜੀ ਨਹੀਂ, ਥੋੜ੍ਹੇ ਦਿਨਾਂ ਨੂੰ ਪੇਕੀ ਚਲੀ ਜਾਣੈਂ । ਐਵੇਂ ਦੰਦਾਂ 'ਚ ਜੀਭ ਐ ਇਹੋ ਜਹੇ ਵੇਲੇ ਜੇਹੜਾ ਵੀ ਬੱਚਾਓ ਹੋ ਜਾਏ ਉਹ ਥੋੜ੍ਹਾ ਹੀ ਹੁੰਦੈ, ਐਵੇਂ ਕਿਸੇ ਦੇ ਫੰਧੇ ਵਿੱਚ ਨਾ ਫਸ ਜਾਵੀਂ ।

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਿੰਡ ਦੀ ਲਾਈ-ਬੁਝਾਈ ਕਰਨ ਵਾਲੀ, ਫਫਾ-ਕੁੱਟਣੀ, ਗਰਭ-ਵਤੀਆਂ ਨੂੰ ਉਪਦੇਸ਼ ਦੇ ਕੇ, ਆਪਣਾ ਠਰਕ ਝਾੜ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ।

—'ਸੁਣ ਵੇ ਕਰਤਾਰਿਆ, ਕਿਧਰੋਂ ਤਵੀਤ ਕਰਾਇਐ ਕਿ ਉਈ ਬੇ-ਮੁਹਾਰੇ ਉਠ ਵਾਂਗ ਮੂੰਹ ਚੁੱਕੀ ਫਿਰੀ ਜਾਨੈਂ ।' ਵਧੇਰੇ ਹਮਦਰਦੀ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਇਕ ਹੋਰ ਸੁਆਣੀ ਬੇ-ਤਕੱਲਫੀ ਦੇ ਸਾਰੇ ਬਰ ਤੋੜਦੀ ਹੋਈ ਬਹੁ ਦੇ ਖਾਵੰਦ ਨੂੰ, ਜਿਥੇ ਮਿਲੇ ਗਾਹ ਖਹਿੜੇ ਵਿੱਚ ਈ ਰੋਕ ਲੈਂਦੀ ਹੈ । ਦੇਖੀਂ ਵੇ ਗੱਲ ਸੁਣੇ ਬਿਨਾ ਨਾ ਜਾਈਂ, ਵੇ ਬਸ, ਭੇਰਾ ਕੁ ਚਿਰ ਖੜ੍ਹ ਕੇ ਇੱਕ ਗੱਲ ਸੁਣ ਜਾਹ ।

'ਚੰਦੋ ! ਕੀ ਦੋਸਾਂ ਕੰਮ ਈ ਨਹੀਂ ਖਹਿੜਾ ਛੱਡਦੇ । ਮਾਂਗੇਵਾਲ ਵਾਲਾ ਝਿਉਰ ਕਹਿੰਦੇ ਬੜਾ ਸਿਆਣੈ, ਦੀਵਾਲੀ ਨੂੰ ਹਰ ਸਾਲ ਸਿਲੇ ਕੱਢਦੈ, ਕੋਈ ਵੀਹ ਮਿੱਥੇ ਜਗਾਏ ਹੋਣੇ ਨੇ, ਉਂ ਕਹਿੰਦੇ ਤਬੀਤ ਭਾਈ ਜੀ ਰੂਤ ਸਿੰਘ ਦਾ ਵੀ ਪੱਕਾ ਹੁੰਦੈ; ਅਖੇ, ਉਸ ਨੇ ਵੀ ਸ਼ਹੀਦ ਵਸ ਕੀਤੇ ਹੋਏ ਹਨ । ਜਿਵੇਂ ਕਹਿੰਦੇ ਹੁੰਦੇ ਨੇ 'ਘਰ ਦਾ ਜੋਗੀ ਜੋਗੜਾ ਬਾਹਰਲਾ ਜੋਗੀ ਸਿੱਧ' ਮਖਿਆ ਕਿਸੇ ਨੇੜੇ ਤੋੜੇ ਦੇ ਸਿਆਣੇ ਉੱਤੇ, ਘਰ ਦਿਆਂ ਦਾ ਅੰਮਨਾ ਨਹੀਂ ਬੱਝਣਾ, ਨਾ ਕਿਸੇ ਨੇ ਫਿਰ ਪੱਥ-ਪ੍ਰੇਜ ਰਖਣਾ ਹੈ, ਮੈਂ ਸੋਚਿਆ ਸੀ ਕਿਉਂ ਨਾ ਕਾਲੇ ਬੂਲੇ ਵਾਲੇ ਸਿਆਣੇ ਤੋਂ ਓਹੜ-ਪੋਹੜ ਕਰਾ ਲਈਏ । ਸੰਤੀਏ ! ਉਥੇ ਘੱਲ ਵਿੱਚ ਉਂ ਜਾ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ ।'

ਆਪਣੀ ਸਫਾਈ ਪੇਸ਼ ਕਰਦੇ ਸ੍ਰੀ ਮਾਨ ਜੀ ਛਿੱਬੇ ਪੈ ਕੇ 'ਸਿਆਣੀ ਸਵਾਣੀ' ਤੋਂ

ਖਹਿਤਾ ਛੁਡਾਉਣ ਲਈ ਬਹਾਨਿਆਂ ਦੀ ਸੰਗਲੀ ਮੇਲ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ।

‘ਛੱਡ ਵੇ ਪਰੇ, ਦੇਹਦੇ ਨਾਲੋਂ ਹੋਰ ਕਿਹਤਾ ਕੰਮ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ । ਜਾਹ ਤੁਹ ਪਹਿਲਾਂ ਕਿਸੇ ਸਿਆਣੇ ਵੱਲ, ਫੇਰ ਕੋਈ ਦੂਜੀ ਗੱਲ ।’ ਜੇ ਕਿਸੇ ਤੋਂ ਯੰਤਰ-ਮੰਤਰ ਤਵੀਤ-ਧਾਗਾ ਕਰਾਉਣ ਵਿਚ ਦੇਰੀ ਹੋ ਗਈ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਚੁੱਕਾਂ ਤੇ ਤੁੱਖਨਾ ਦੇ ਦੇ ਕੇ ਸਾਰੇ ਦੇ ਸਾਰੇ ਕੰਮ ਛੁਡਾ ਕੇ, ਅਗਲੇ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਵਸੀ-ਕਰਨ-ਮੰਤਰ ਵਾਲੇ ‘ਸਿਆਣੇ’ ਕੋਲ ਭੇਜਣ ਦੇ ਫੈਸਲਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਕਰਫੀਉ ਲਾਉਣ ਨਾਲੋਂ ਵੀ ਸਖਤ ਹੁਕਮਾਂ ਨਾਲ ਸਭ ਕੰਮ ਧੰਦੇ, ਵਿਵਰਜਤ ਕਰ ਦਿਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਜਠੇਰਿਆਂ ਦੀ ਪੂਜਾ, ਮਟੀਆਂ ਨੂੰ ਮੱਥੇ ਟੇਕਣੇ, ਸਮਾਧਾਂ ਦੀਆਂ ਪ੍ਰਕਰਮਾਂ, ਘਰ ਆਏ ਮੰਗਤੇ ਨੂੰ ਖੈਰ ਤੋਂ ਖਾਲੀ ਨਾ ਮੋੜਨਾ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਿਨਾਂ ਦੇ ਖਾਸ ਕਰਮ ਮੰਨੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਹਰ ਮੰਗਤੇ ਨੂੰ ਗਜਾ ਜਾ ਖੈਰ ਦੇਹਲੀਆਂ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਪੈਰ ਰਖ ਕੇ ਪਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਜੂ ਉਸ ਦਾਨ ਦਾ ਫਲ ਨਾ ਘਟੇ ।

ਹੋਰ ਤਾਂ ਹੋਰ, ਸੱਸ ਤੇ ਨਣਦ ਜੇਹੜੀਆਂ ਪਹਿਲਾਂ ਬਹੁ ਦੇ ਹਰ ਕੰਮ ਵਿਚ ਵਿਰੋਧੀ ਬਣ ਬਣ ਕੇ ਅਤਿੱਕੇ ਪਾਉਣ ਤੇ ਤਸੀਹੇ ਦੇਣ ਵਿਚ ਲੱਗੀਆਂ ਰਹਿੰਦੀਆਂ ਹਨ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਆਪਣੇ ਸੁਭਾਵਕ ਸੁਭਾਉ ਵਾਲੀ ਸਖਤੀ ਛੱਡ ਕੇ ਬਹੁ ਦੇ ਸਾਰੇ ਰਸਮ-ਰਿਵਾਜ ਨਿਭਾਉਣ ਵਿਚ ਵਧ ਚੜ੍ਹ ਕੇ ਹਿੱਸਾ ਪਾਉਂਦੀਆਂ ਹਨ । ਜੇ ਕੋਈ ਕਰਮ-ਧਰਮ ਦੀ ਗੱਲ ਰਹਿ ਜਾਵੇ, ਤਾਂ ਉਸ ਬਹਾਨੇ ਬਹੁ ਨੂੰ ਸਗੋਂ ਸਖਤ ਤਾੜਨਾ ਦਾ ਸਾਮ੍ਹਣਾ ਕਰਨਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ । ਬਹੁਦੀਆਂ ਭੁੱਲਾਂ ਨੂੰ ਸੁਆਰਨ ਲਈ ਸੱਸਾ ਘੁਰੀਆਂ ਵਟਣ ਲਗ ਜਾਂਦੀਆਂ ਨੇ ।

ਤਿੰਨਾਂ ਮਹੀਨਿਆਂ ਪਿੱਛੋਂ, ਗਰਭਵਤੀ ਬਹੁ ਦੇ ਨਣਦ ਸੁਰਮਾ ਪਾ ਕੇ ਅੱਖ ਸਲਾਈ ਦੀ ਰਸਮ ਕਰ ਦੇਂਦੀ ਹੈ । ਜਿਸ ਦਾ ਇਕ ਮਤਲਬ ਇਹ ਭੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਹੁਣ ਬਹੁ ਨੇ ਬੱਚਾ ਜੰਮਣ ਤਕ ਸੁਰਮਾ ਨਹੀਂ ਪਾਉਣਾ । ਤਾਂ ਜੂ ਕੋਈ ਸੋਹਣੀ ਅੱਖ ਦੇਖ ਕੇ ਇਲ ਬਲਾ ਪਿਛਾ ਨਾ ਕਰੇ !

ਪੇਕੇ ਘਰ, ਧੀ ਦੇ ਗਰਭਵਤੀ ਹੋਣ ਦਾ ਸੰਕੇਤ—ਮਿੱਠਾ ਬੋਰੀਆਂ ਘੱਲ ਕੇ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਜਵਾਬ ਵਿਚ ਪੇਕਿਆਂ ਤੋਂ ਇਕ ਸੰਧਾਰੇ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਚੌਲ ਤੇ ਸ਼ੱਕਰ ਭੇਜੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਉਦੋਂ ਹੀ ਪੇਕਿਆਂ ਦਾ ਲਾਗੀ ਪੁੱਛ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ‘ਕੁੜੀ ਨੂੰ ਕਦੋਂ ਲੈਣ ਆਈਏ ?’

‘ਬੱਸ ਆਹ ਮਹੀਨਾ ਦੋ ਮਹੀਨੇ ਹੋਰ ਰਹਿਣ ਦੇਵੇ, ਫਿਰ ਜਦੋਂ ਜੀ ਕੀਤਾ ਲੈ ਜਾਣਾ’, ਆਖ ਕੇ ਸਹੁਰੇ ਆਪਣੀ ਮਨਸ਼ਾ ਤੇ ਦਿਨਾਂ ਦਾ ਅਤਾ ਪਤਾ ਦੱਸ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ।

ਸਤਵੇਂ ਕੁ ਮਹੀਨੇ ਸਹੁਰਿਆਂ ਤੋਂ ਪੂਰੇ ਜਸ਼ਨ ਨਾਲ ਗਰਭ-ਵਤੀ ਬਹੁ ਨੂੰ ਵਿਦਾ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਸਾਰੇ ਸ਼ਗਨ-ਵਿਚਾਰ, ਪੂਰੇ ਕਰਕੇ, ਖੋਪੇ ਦਾ ਗੁੱਟ, ਮਿਸ਼ਰੀ ਦੇ ਕੂਜੇ, ਖੰਮਣੀਆਂ, ਨਾਲ ਲਪੇਟ ਕੇ ਬਹੁ ਦੀ ਝੋਲੀ ਵਿਚ ਪਾ ਦਿੰਦੀਆਂ ਹਨ ।

ਪਿੱਛੋਂ ਦੂਰ ਛੱਡਣ ਗਈਆਂ ਆਂਢਣਾਂ-ਗੁਆਂਢਣਾਂ ਦੇ ਬਹੁ ਦੇ ਪੈਰੀਂ ਹੱਥ ਲਾਉਣ ਅਤੇ ‘ਅੰਮਾ ਮੱਥਾ ਟੇਕਦੀ ਆਂ’ ਦੇ ਜਵਾਬ ਵਿੱਚ, ਜੇ ਅੰਦਰੋਂ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਮੂੰਹ-ਰੱਖਣ ਲਈ, ਬਾਹਰੋਂ ਹੀ ਸਹੀ, ‘ਦੁੱਧੀ-ਪੁੱਤੀ ਫਲੇਂ, ਹੱਥ ਕੌੜੀ ਵੇਲ ਵਾਂਗ ਵਧਾਏ, ਇਕ ਤੋਂ ਇਕੀਸ ਕਰੇ ।

ਸੱਤ ਪੁਤੀ ਹੋਵੇ, ਦੀਆਂ ਅਸੀਸਾਂ ਦਿੰਦੀਆਂ ਮੁੜ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ । ਪਿੰਡ ਦੇ ਗਲੀ ਮੱਧਲੇ ਵਿਚ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਮਹੱਤਤਾ ਰੱਖਣ ਵਾਲੀਆਂ ਬੁੜੀਆਂ ਵਾਸਤੇ ਬਹੁ ਨੂੰ 'ਸੰਬੋਧਨ ਕਰਨ ਦਾ ਖਾਸ ਸਮਾਂ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਜੁ ਉਸ ਨੂੰ ਸਾਰੇ 'ਵਿਚਾਰ' ਸਮਝਾ ਦੇਣ ।

ਸਿਆਣੀਆਂ ਕਹਾਉਣ ਵਾਲੀਆਂ ਬੁੱਢੀਆਂ ਆਪਣੇ ਬਿਨਾਂ ਦੰਦਾਂ ਤੋਂ ਬਣੂਏ ਵਰਗੇ ਖਾਲੀ ਮੂੰਹਾਂ ਵਿਚ ਜੀਭਾਂ ਫੇਰ ਫੇਰ ਕੇ, ਬਹੁ ਨੂੰ ਮੁੜ-ਘਿੜ ਸਮਝਾਉਂਦੀਆਂ ਹਨ: 'ਦੇਖ ਬੀਬੀ ! ਜਿਥੇ ਵੀ ਚੌਰਸਤਾ ਆਵੇ, ਦੂਰ ਦੀ ਵਲ ਕੇ ਲੰਘ ਜਾਵੀਂ ।'—'ਦੇਖ ਬਹੁ ਰਾਣੀ, ਖਿਆਲ ਰੱਖੀ, ਕਈ ਬਹੇਲਾਂ ਚੌਰਸਤੇ ਵਿਚ ਟੁਟੇ ਕਰ ਜਾਂਦੀਆਂ ਨੇ ।—ਫੇਰ ਕਹੋਗੀ ਕਿ ਕਿਸੇ ਸਿਆਣੀ ਬੁੜੀ ਨੇ ਦਸਿਆ ਨਹੀਂ ਸੀ ?' ਉਸ ਪਿਛੋਂ ਦੂਜੀ, ਆਪਣਾ 'ਪ੍ਰਵਚਨ' ਉਚਾਰਨਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੰਦੀ ਹੈ,—'ਦੇਖ ਬਹੁ ਰਾਣੀ ! ਜਦੋਂ ਸੂਰਜ ਗ੍ਰਹਿਣ ਲੱਗੇ ਕਿਸੇ ਕੰਮ ਧੰਦੇ ਨੂੰ ਹੱਥ ਨਾ ਲਾਈ, ਸੂਰ ਦੀ ਅੱਟੀ ਪੈਰ ਵਿਚ ਪਾ ਕੇ ਚੁੱਪ ਕਰਕੇ ਅੰਦਰ ਪੈ ਜਾਈਂ । ਜੇਹੜਾ ਸਾਹਸੀ-ਗੰਧੀਲੇ ਨੂੰ ਸਰੇ ਬਣੇ ਇਸ ਪੁੰਨ ਧਰਮ ਵੇਲੇ ਹੱਥ ਲਾ ਕੇ ਦਾਨ ਕਰਾ ਦੇਵੀਂ । ਗ੍ਰਹਿਣ ਵੇਲੇ ਜੇ 'ਰੱਖ' ਨਾ ਰੱਖੀ ਜਾਵੇ, ਤਾਂ ਬੱਚਾ ਗ੍ਰਹਿਣਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ।' ਦੇਖਿਆ ਫਲਾਣਿਆਂ ਦੇ ਕਿਵੇਂ ਪਿੰਗਲਾ ਪੁੱਤ ਜੰਮਿਆ ਸੀ ! ਪੈਰ ਪਿਛਾਹਾਂ ਨੂੰ ਗੋਡੇ ਅਗਾਹਾਂ ਨੂੰ, ਇਹੋ ਜਿਹੇ ਗ੍ਰਹਿਣਿਆਂ ਦੇ ਲੱਛਣ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ।

'ਇਨ੍ਹਾਂ ਗ੍ਰਹਿਣਾਂ ਵੇਲੇ ਤਾਂ ਲੋਕ ਮਹੀਆਂ ਗਾਈਆਂ ਵੀ ਕਿੱਲਿਆਂ ਤੋਂ ਖੋਲ੍ਹ ਦਿੰਦੇ ਨੇ । ਕੋਲ ਖੜ੍ਹੀ ਦੂਜੀ 'ਜੂਨੀਅਰ' ਵਿਚਾਰਵਾਨ ਆਪਣੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦੀ ਹੋਰ ਧੌਸ ਜਮਾ ਦਿੰਦੀ ਹੈ ।

'ਕਿਸੇ 'ਸ਼ਿਲੇ ਚਲੀਰੇ' ਵਾਲੀ ਜਨਾਨੀ ਕੋਲ ਨੀ ਜਾਣਾ, 'ਕਰਤੇ' ਥਾਉਂ ਦੀ ਲੰਘਣਾ, ਵੱਡਿਆਂ ਵਡੇਰਿਆਂ ਨੂੰ ਯਾਦ ਰੱਖਣਾ', ਸਾਰੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਦਾ 'ਸੰਖੇਪ' ਕਰਕੇ ਖੰਮੁਟੀ (ਮੌਲੀ) ਵਿਚ ਲਪੇਟਿਆਂ ਸ਼ਗਨਾਂ ਵਾਲਾ ਖੋਪੇ ਦਾ ਗੁੱਟ, ਤੇ ਲੱਡੂਆਂ ਦਾ ਜੋੜਾ ਜਾਂ ਗੁੜ ਦੀ ਰੋੜੀ ਝੋਲੀ ਵਿਚ ਪਾ ਕੇ ਪਿਆਰ ਨਾਲ ਸਿਰ ਪਲੋਸ ਕੇ, ਸੱਸ ਵਲੋਂ ਬਹੁ ਰਾਣੀ ਸਹੁਰਿਆਂ ਨੂੰ ਵਿਦਾ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ।

ਪੇਕੇ ਘਰ ਸਹੁਰਿਆਂ ਨਾਲੋਂ ਵੀ ਵੱਧ ਇਹਤਿਆਜ਼ ਰੱਖੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ । ਜਣੇਪੇ ਲਈ ਘਰ ਦੀ ਉਹ ਸਥਾਤ (ਕਮਰਾ) ਜਿਸ ਦਾ ਮੂੰਹ ਚੜ੍ਹਦੇ ਵਲ ਹੋਵੇ, ਬਨਾਉਣ ਵਿਚ ਕਾਣ ਨਾ ਹੋਵੇ, ਚੁਣੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ਕੁੱਤੇ ਬਿੱਲੀ ਦਾ ਖਾਸ ਤੌਰ ਤੇ ਬਚਾਉ ਰੱਖਿਆਂ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਜੁ ਕੋਠੇ ਦੀ ਛੱਤ ਉਤੋਂ ਦੀ ਵੀ, ਕੋਈ ਭੈੜੀ ਚੀਜ਼ ਨਾ ਲੰਘੇ । ਬੱਚਾ ਜੰਮਣ ਵੇਲੇ ਇਤਨਾ ਹਨੇਰਾ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕਿਸੇ ਜਨਾਨੀ ਦਾ ਪਰਛਾਵਾਂ ਤਕ ਜਣਨੀ ਉਤੇ ਨਾ ਪਵੇ ।

ਜਣਨੀ ਦੇ ਮੰਜੇ ਹੇਠਾਂ ਜੰਤਰ-ਮੰਤਰਾਂ ਵਾਲੇ ਤਬੀਤ ਅਤੇ ਮੰਤਰ ਪੜ੍ਹਾ ਕੇ 'ਕਰਾਇਆ ਹੋਇਆ' ਪਾਣੀ ਢੱਕ ਕੇ ਰੱਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਲੋਹੇ ਦੀ ਦੰਦਲ ਦਾਤੀ ਤੇ ਜਿੰਦੇ, ਸਰ੍ਹੋਂ, ਕਣਕ ਜਾਂ ਚੌਲਾਂ ਦੇ ਦਾਣੇ, ਮੰਜੇ ਦੀ ਦੰਣ ਦੇ ਸੰਘੇ ਨਾਲ ਬੰਨ੍ਹ ਦਿੰਦੇ ਹਨ, ਤਾਂ ਕਿ ਜੇ ਕੋਈ ਇੱਲ-ਬਲਾ ਪਵੇ, ਤਾਂ ਲੋਹਾ ਬੰਨ੍ਹਿਆ ਦੇਖ ਕੇ ਡਰ ਜਾਵੇ । ਲੂਣ ਤੇ ਮਾਂਹ, ਜਣਨੀ ਦੇ ਸਿਰ ਉਤੋਂ ਦੀ ਦਾ ਕੇ ਦਾਈ ਨੂੰ ਦਿੱਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਬੱਚਾ ਜੰਮਣ ਤੋਂ ਜੇ

ਮੁੰਡਾ ਹੋਵੇ, ਤਾਂ ਬੂਰੇ ਅੱਗੇ ਸਰੀਰ ਦੇ ਪੱਤਿਆਂ ਦੀ ਮਾਲਾ ਪਰੋ ਕੇ, ਲਟਕਾਈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਜੁ ਲੰਘਦੇ ਜਾਂਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਪਤਾ ਲੱਗ ਜਾਵੇ ਕਿ ਕੋਈ ਉੱਚੀ 'ਬੋਲ' ਨਾ ਮਾਰੇ । ਅਖੇ ! ਸ਼ਿਲੇ ਵਿਚ ਜਨਾਨੀ ਨੂੰ 'ਬੋਲ' ਪੈਣ ਦਾ ਬੜਾ ਡਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ਕਈ ਸਿਆਣੇ ਘਰੀ ਬੱਚਾ ਜੰਮਣ ਸਾਰ ਕੌਲਿਆਂ ਨੂੰ ਗਿੱਲੀ ਮਿੱਟੀ ਦਾ ਬੋਬਾ ਚਮੋੜ ਦਿੰਦੀਆਂ ਹਨ, ਕਹਿੰਦੇ ਫਿਰ ਕਿਸੇ ਦੇ 'ਬੋਲ' ਪੈਣ ਦਾ ਡਰ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦਾ । ਪਹਿਲਾ ਬੱਚਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਜਣਨੀ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਤੂੰ ਕੋਠੇ ਦੀਆਂ ਕੜੀਆਂ ਗਿਣ ! ਲੋਕ-ਵਿਚਾਰ ਹੈ ਕਿ ਜਿੰਨੀਆਂ ਉਹ ਕੜੀਆਂ ਗਿਣੇ ਉਨੇ ਹੀ ਬੱਚੇ ਜੰਮਦੇ ਹਨ । ਇਕ ਵਾਰੀ ਇਕ ਅਣ-ਜਾਣ ਕੁੜੀ ਜਿਉਂ ਗਿਣਤੀ ਕਰਨ ਲੱਗੀ ਉਸ ਨੇ ਸੌ ਤਕ ਕੜੀਆਂ ਗਿਣ ਦਿੱਤੀਆਂ, ਉਸ ਨੂੰ ਵਿਚੋਂ ਬਬੇਰਾ ਕਹਿਣ ਕਿ, ਬਸ ਕਰ, ਪਰ ਉਹ ਹਟੇ ਹੀ ਨਾ । ਜਦੋਂ ਉਸ ਨੂੰ ਕੜੀਆਂ ਗਿਣਨ ਦੇ ਅਰਥ ਸਮਝਾਏ ਗਏ ਤਾਂ ਉਹ ਗਸ਼ੀ ਖਾ ਕੇ ਢਹਿ ਪਈ, ਕਿ ਹਾਏ ! ਮੈਂ ਹੁਣ ਇੰਨੇ ਬੱਚੇ ਕਿਵੇਂ ਜੰਮਾਂਗੀ ? ਮਹਿਕਮਾ ਸੰਤਾਨ ਸੰਜਮ ਨੂੰ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਰਸਮ ਛੇਤੀ ਹਟਾਏ !

ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਗੁੜ੍ਹਤੀ ਦੇਣੀ, ਇਕ ਖਾਸ ਰਸਮ ਹੈ । 'ਲਿਆਉ ਭਾਈ ਦਿਵਾਉ ਜਿਸ ਤੋਂ ਗੁੜ੍ਹਤੀ ਦਿਵਾਉਣੀ ਹੈ ?' ਦਾਦੀ ਦੇ ਇਸ ਐਲਾਨ ਪਿਛੋਂ, ਟੱਬਰ ਦੇ ਚੰਗੇ ਗੁਣਾਂ ਵਾਲੇ ਜੀਆਂ ਦੀ ਪਰਖ-ਪੜਤਾਲ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ।

'ਮੁੰਡੇ ਦੀ ਭੂਆ ਤੋਂ ਦਿਵਾਓ, ਤਰਸਦੀ ਨੇ ਸੁੱਖ ਨਾਲ ਮਸਾਂ ਆਹ ਦਿਨ ਵੇਖਿਐ ।'

'ਦੇਖਿਓ ਕਿਧਰੇ ਇਹ ਕਾਰਾ ਕਰ ਦਿੰਦੇ । ਉਹ ਕੋੜੀ ਵੀ ਤਾਂ ਸਾਰਾ ਦਿਨ ਸੜਦੀ ਭੁਜਦੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ ।' ਕੋਲੋਂ ਬੈਠਾ ਬੁੜ੍ਹਾ ਭਾਨੀ ਮਾਰ ਛੱਡਦਾ ਹੈ ।

'ਗੁੜ੍ਹਤੀ ਕਿਤੇ ਛੋਟੀ ਜਹੀ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ । ਜੇਹੜਾ ਜੀਅ ਗੁੜ੍ਹਤੀ ਦੇਵੇਗਾ, ਬੱਚੇ ਦਾ ਉਸ ਜਿਹਾ ਹੀ ਸੁਭਾਉ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ।' ਸੋਚ ਵਿਚਾਰ ਪਿਛੋਂ ਇਕ ਸ਼ੀਲ-ਸੰਤੋਖੀ ਗੁਣਵੰਤ ਬੰਦੇ ਜਾਂ ਤੀਵੀਂ ਨੂੰ ਇਸ ਰਸਮ ਲਈ ਢੁਣਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ।

ਕੋਰੇ ਚੱਪਣ ਵਿੱਚ ਦੀਵੇ ਦੀ ਬੱਤੀ ਜਿਹੀ ਰੂੰ ਦੀ ਪੂਣੀ ਨਾਲ ਬੱਕਰੀ ਦਾ ਦੁੱਧ ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਚੁੰਘਾਕੇ ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਗੁੜ੍ਹਤੀ ਦੇ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ਜਨਮ-ਪੱਤਰੀ ਬਣਾਉਣ ਵਾਲੇ, ਬੱਚੇ ਦਾ ਜਨਮ ਦੇ ਸਮੇਂ, ਅਸਮਾਨ ਉਤੇ ਕੇਹੜੇ ਕੇਹੜੇ ਸਿਤਾਰੇ ਘੁੰਮ ਰਹੇ ਸੀ, ਬੱਚੇ ਦੇ ਕੋਲ ਉਸ ਵੇਲੇ ਕੌਣ ਸਨ, ਕਿਧਰ ਨੂੰ ਮੰਜੇ ਦਾ ਸਿਰਹਾਣਾ ਦੇ ਦਾਉਣ ਸੀ, ਨਛੱਤ੍ਰਾਂ ਨੂੰ ਘੋਖ ਕੇ ਬੜੇ ਧਿਆਨ ਨਾਲ ਨੋਟ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਤਾਂ ਕਿ ਟੇਵੇ ਜਾਂ ਕੁੰਡਲੀ ਬਣਾਉਣ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਗਲਤੀ ਨਾ ਰਹਿ ਜਾਵੇ ।

ਮੁੰਡਾ ਜੰਮਣ ਦੀ ਖਬਰ ਸੁਣ ਕੇ ਆਂਢੀ-ਗੁਆਂਢੀ ਵਧਾਈਆਂ ਦੇਣ ਆਉਂਦੇ ਹਨ । ਲਾਗੀ ਵਧਾਈਆਂ ਦਾ ਦਿਵਜਾਨਾ ਲੈਣ ਲਈ ਹਰੇ ਘਾਹ ਜਾਂ ਦੱਭ ਦੀਆਂ ਗੁੱਟੀਆਂ ਕਰਕੇ ਵਿੱਚ ਵਧਾਈਆਂ ਦੀ ਹਰਿਆਲੀ ਟੰਗਣ ਪੁੱਜ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਜੜ ਹਰੀ ਰਹੇ । ਘਰ ਵਲ ਆਉਂਦੇ ਜਾਂਦੇ ਨੂੰ ਗੁੜ੍ਹ ਵੰਡਦੇ ਮੂੰਹ ਮਿੱਠਾ ਕਰਾਉਂਦੇ ਹਨ । 'ਪ੍ਰਭਾ ਨੂੰ ਵਧਾਈਆਂ' ਦੋਹੜੇ ਪੌਤੇ ਜੀਉਣ, ਵੇਲ ਵਧੇ, ਧੀਆਂ ਧਿਆਣੀਆਂ, ਦੁੱਧੀ ਪੱਤੀ ਫਲਣ— ਦੀਆਂ ਅਸੀਸਾਂ ਦੀਆਂ

ਝੜੀਆਂ ਲਾਉਣ ਲਈ ਪੁੱਜ ਜਾਂਦੇ ਨੇ ਅਗਲੇ ਦੇ ਘਰ ਦਾ ਸਜਰਾ-ਨਜਬ, ਕੈਰੋ-ਪਾਡਵਾ ਤੱਕ ਮਿਲਾ ਕੇ ਜਿਉਂ ਗਿਣਨਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਨਾ :—

ਸਾਡੇ ਪਿੰਡ ਦਾ ਪੁੰਨਾ ਮਿਰਾਸੀ ਇਹੋ ਜਿਹੀਆਂ ਖਬਰਾਂ ਉਡੀਕਦਾ ਹੀ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ । ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਤਾੜ ਰਖਦਾ ਕਦੋਂ ਕੁ ਕਿਸੇ ਦੇ ਘਰ ਬੱਚਾ ਜਮਣਾ ਹੈ ਘਰ ਵਧਾਈਆਂ ਵਾਲਾ ਹੋਣ ਤੋਂ ਝੱਟ 'ਕਲਸੀਆਂ' ਪਿੰਡ ਤੋਂ ਪੁੱਜ ਜਾਣਾ । ਹਥ ਵਿਚ ਮੋਟਾ ਸੋਟਾ ਲੈ ਕੇ ਬੂਹਾ ਆ ਮੱਲਣਾ ।

'ਬੋਧਾ ਸੋਧੇ ਦਾ, ਸੋਧਾ ਗੋਧੇ ਦਾ, ਗੋਧਾ ਧੰਨੇ ਦਾ, ਧੰਨਾ ਮੰਨੇ ਦਾ', ਨਵੇਂ ਮੁੰਡੇ ਜੰਮੇ ਨੂੰ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਕਰਕੇ ਹੀ ਤਾਣ ਤੋੜਨੀ ।

ਵਧਾਈਆਂ ਪਿਛੋਂ ਉਸ ਨੇ ਪਿੰਡ ਦੀ ਵੱਡੀ ਬੀਰੀ ਵਿੱਚੋਂ ਦੀ ਆਪਣੀ ਫੇਰੀ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਨੀ ਤੇ ਆਪਣੇ ਟੱਪੇ ਗਾ ਕੇ ਸਾਰੇ ਪਿੰਡ ਵਿੱਚ ਮੁੰਡੇ ਜੰਮਣ ਦੀ ਸੁਭ ਖਬਰ ਗਾਉਂਦਿਆਂ ਧਾਉਂਦਿਆਂ ਪਹੁੰਚਾ ਦੇਣੀ ।

ਭਾਵੇਂ ਅਗਲੇ ਦੇ ਘਰ ਦੇ ਬੂਹੇ ਅਗੇ ਹੀ ਖੂਹ ਕਿਉਂ ਨਾ ਹੋਵੇ, ਝਿਉਰੀ ਇਨ੍ਹੀਂ ਦਿਨੀਂ, ਜ਼ਰੂਰ ਪਾਣੀ ਭਰਨ ਆਉਂਦੀ ਹੈ । ਨੈਣ ਦਾ ਕੰਮ ਘਰਦਿਆਂ ਨੂੰ ਰੋਟੀਆਂ ਪਕਾ ਕੇ ਖਵਾਉਣੀਆਂ, ਜਣਨੀ ਨੂੰ, ਜੋ ਵੀ ਉਹ ਖਾ ਸਕਦੀ ਹੋਵੇ, ਲਾਪਸੀ, ਆਦਿ ਬਣਾ ਕੇ ਦੇਣਾ ਇਕ ਨੀਅਤ ਕਰਮ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ।

ਜੇ ਮੁੰਡਾ ਦਾਦਕੀ ਜੰਮੇ, ਤਾਂ ਮੁੰਡੇ ਦੀ ਕੁਆਰੀ ਭੂਆ, ਜੇ ਕੁਆਰੀ ਕੁੜੀ ਕੋਈ ਨਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਸ਼ਰੀਕੇ ਦੇ ਘਰਾਂ ਵਿੱਚੋਂ, ਨਾਨਕੇ ਜੰਮੇ ਤ ਮਾਸੀ ਤੋਂ 'ਦੁੱਧੀਆਂ' ਧੁਆਉਣ ਦੀ ਰਸਮ ਕਰਾਈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ਕੋਰੀ ਨੂਠੀ ਵਿੱਚ ਹਲਦੀ ਦੀ ਗੱਠੀ ਬੋੜੀ ਜਿਹੀ ਘਸਾ ਕੇ, ਵਿੱਚ ਚਾਂਦੀ ਦਾ ਰੁਪਿਆ ਜਾਂ ਕੋਈ ਟੁੰਮ ਰੱਖ ਕੇ ਚੌਲ ਘੋਲ ਲਏ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਅਖੰਡ ਪਾਠ ਦੇ ਕੁੰਭ ਦਾ ਪਾਣੀ, ਜਾਂ ਗੰਗਾ-ਜਲੀ ਲੈ ਕੇ (ਕਦੀ ਪੁਰਾਣੇ ਖਿਆਲਾਂ ਵਾਲੀਆਂ ਗਊਆਂ ਦਾ ਮੂਤਰ ਵੀ ਵਰਤਦੀਆਂ ਹਨ) ਹਰੇ ਘਾਹ ਦੀ ਜੂੜੀ ਨਲ ਦੁੱਧੀਆਂ ਧੋਤੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ । ਇਸ ਮਿਹਨਤਾਨੇ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਯਥਾਸ਼ਕਤ-ਪੁਰਾਣੇ ਇੱਕ ਰੁਪਏ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ 'ਮਹਿੰ, ਗਾਂ ਤਕ' 'ਮੁੰਮਾ ਧੁਆਈ' ਵੀ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ਹਫਤੇ ਪਿਛੋਂ ਉਸ ਕਮਰੇ ਦੀਆਂ ਦੇਹਲੀਆਂ ਤੋਂ ਜਣਨੀ ਨੂੰ ਅੰਦਰੋਂ ਬਾਹਰ ਲਿਆਉਣਾ 'ਬਾਹਰ ਵਧਾਉਣ'-ਦੀ ਇਕ ਖਾਸ ਰਸਮ ਹੈ ! ਇਸ ਦਿਨ ਤੀਕ ਜਣਨੀ ਤੇ ਬੱਚੇ ਦੀ ਬਹੁਤ ਰਾਖੀ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ਜਣਨੀ ਨੂੰ ਮੰਜੇ ਤੇ ਇਕੱਲੀ ਨਹੀਂ ਛੱਡਦੇ । ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਦੇਹਲੀਆਂ ਤੋਂ ਅੰਦਰ ਹੀ ਰਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਸ਼ਿਲੇ ਦੇ ਦਿਨਾਂ ਵਿੱਚ ਦਿਨ-ਰਾਤ ਦੀਵੇ ਦੀ ਅਖੰਡ ਜੋਤ ਜਗਦੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ, ਤਾਂ ਜੁ ਅੱਗ ਨੂੰ ਦੇਖ ਕੇ ਕੋਈ ਮਾੜੀ ਚੀਜ਼ ਨਾ ਆਵੇ । ਅੱਠਵੇਂ ਅਤੇ ਅਠਾਰ੍ਹਵੇਂ ਦਿਨ ਹੀ ਨਹੀਂ, ਅਠਵੇਂ ਅਠਾਰ੍ਹਵੇਂ ਮਹੀਨਿਆਂ ਤੇ ਵਰ੍ਹਿਆਂ ਤਕ ਵੀ ਖਾਸ ਖਿਆਲ ਰੱਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਅਖੇ, ਇੰਨ੍ਹੀਂ ਦਿਨੀਂ ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਭੈੜੀਆਂ ਰੂਹਾਂ ਦੇ ਪੈ ਜਾਣ ਦਾ ਡਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ।

'ਬਾਹਰ ਵਧਾਉਣ' ਵਾਲੇ ਚੰਗੇ ਮਾੜੇ ਦਿਨਾਂ ਦਾ ਖਾਸ ਧਿਆਨ ਰੱਖਦੇ ਹਨ, 'ਵਾਰ' ਅਰਥਾਤ-ਸ਼ੁਕਰ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਇਸ ਦਿਨ ਮੁੰਡਾ ਜੰਮਣ ਪਿਛੋਂ ਬਾਹਰ ਵਧਾਉਣਾ ਚੰਗਾ, ਕੁੜੀ

ਜੰਮੇ ਤਾਂ ਮੰਦਾ ਸਮਝਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਅਖੇ ! 'ਵਾਰ' ਨੂੰ ਕੁੜੀਆਂ ਆ ਕੇ ਹੋਰ ਬਾਰ (ਬੂਹਾ) ਮੱਲਣਗੀਆਂ, ਜਾਣੀ ਲੜਕੀਆਂ ਵੱਧ ਜੰਮਣਗੀਆਂ ਤੇ ਜੇ ਮੁੰਡੇ ਵਧੇਰੇ ਜੰਮਣ ? ਫਿਰ ਰੱਬ ਤੋਂ ਹੋਰ ਲੈਣਾ ਹੀ ਕੀ ਹੋਇਆ ? -ਨੰਗੇ ਪੁੱਤ ਚੋਰਾਂ ਨਾਲ ਖੇਡਣ ।

ਸਤਵੇਂ, ਨੌਵੇਂ, ਗਿਆਰ੍ਹਵੇਂ, ਜਿਸ ਦਿਨ ਚੰਗਾ 'ਦਿਨ' ਆ ਜੁੜੇ, ਮੁੰਡੇ ਦੀ ਮਾਂ ਨੂੰ ਬਾਹਰ ਵਧਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । 'ਬਾਹਰ ਵਧਾਉਣ' ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਜਣਨੀ ਨੂੰ ਨੁਹਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਪੁਰਾਣੇ ਖਿਆਲਾਂ ਦੇ ਲੋਕ ਪਹਿਲੇ ਦਿਨ ਨੁਹਾਉਣ ਵਾਲੇ ਪਾਣੀ ਵਿਚ, ਹਰੀ ਮੇਥੀ ਜਾਂ ਹਰੇ ਚਾਰੇ ਨੂੰ ਉਬਾਲ ਕੇ ਨਵਾਉਂਦੇ ਹਨ ।

ਜਿਸ ਥਾਂ ਪਟੜਾ ਡਾਹ ਕੇ ਨਹਾਉਣਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਬ੍ਰਾਹਮਣੀ ਜਾਂ ਨੈਣ, ਉਸ ਥਾਂ ਉੱਤੇ ਲੀਕਾਂ ਕੱਢ ਕੇ ਚੌਕ ਪੂਰ ਦਿੰਦੀ ਹੈ । ਪੂਰੇ ਹੋਏ ਚੌਕ ਉਤੇ ਨਹਾ ਕੇ ਏਥੇ ਹੀ ਕਪੜੇ ਬਦਲੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਪਹਿਲਾ ਝੰਗਾ, ਕਿਸੇ ਘਰ ਦੇ ਭਲੇ ਜੀਅ ਦੇ ਪੁਰਾਣੇ ਕਪੜੇ ਕੱਢ ਕੇ ਸਿਲਾਉਂਦੇ ਹਨ । ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਘਰ ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਨਵਾਂ ਰੁਮਾਲ ਦੇ ਕੇ ਪੁਰਾਣਾ ਰੁਮਾਲਾ ਲਿਆ ਕੇ ਬੱਚੇ ਦਾ ਪਹਿਲਾ 'ਝੰਗਾ' ਉਸ ਦਾ ਸਿਲਾ ਕੇ ਪਾਉਂਦੇ ਹਨ ।

ਜਣਨੀ ਦੇ ਬੂਹਿਓਂ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ, ਦੋਹਾਂ ਕੌਲਿਆਂ ਉਤੇ ਤੇਲ ਚੋਅ ਕੇ ਬਚਦਾ ਤੇਲ, ਸੱਜੇ ਕੋਲੇ ਉਤੇ ਡੌਲ੍ਹ ਦਿਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਸਤ ਨੌਂ ਜਾਂ ਗਿਆਰਾਂ, (ਟੌਕ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਰੱਖਣੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ) ਮੰਝਿਆਂ ਉਤੇ ਤਕੜਾ ਸਾਰਾ ਕੜਾਹ ਰੱਖ ਕੇ ਜਣਨੀ ਦੀ ਝੋਲੀ ਵਿਚ ਉਲੱਦ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਨਾਲ ਹੀ ਉਸ ਨੂੰ ਸਮਝੌਤੀ ਦਿਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਜਿੰਨਾ ਰੱਜ ਕੇ ਖਾਵੇਗੀ, ਉਨ੍ਹੀ ਹੀ ਮੁੰਡੇ ਦੀ ਨੀਤ ਭਰੇਗੀ, ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਲੋਕ ਮੁੰਡੇ ਨੂੰ 'ਸਿਲੇ ਦਾ ਭੁੱਖਾ' ਹੀ ਕਹਿਣਗੇ ? ਉਸ ਵਿਚਾਰੀ ਨੇ ਉਸੇ ਵੇਲੇ ਕਿੰਨਾ ਕੁ ਖਾ ਸਕਣਾ ਹੋਇਆ, ਇਕ ਦੋ ਬੁਰਕੀਆਂ, ਇੱਕ ਗੋਡੇ ਉਤੇ ਬਾਲੀ ਧਰ ਕੇ ਪਿਛੋਂ ਰਹਿੰਦਾ ਦਾਈ ਦੇ ਪੱਲੇ ਪਾ ਦਿੰਦੀ ਹੈ ।

ਜਣਨੀ ਇਸ ਵੇਲੇ ਕਿਸੇ ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਜੁੱਤੀ ਪਾ ਕੇ, ਜਿਹੜੀ ਵਾਹ ਲਗਦੀ ਨੈਣ ਆਪਣੇ ਨਾਈ ਦੀ ਹੀ ਤਿਆਉਂਦੀ ਹੈ— ਗੁੱਤ ਨੂੰ ਖੰਮੂਣੀ ਬੰਨ੍ਹ ਕੇ ਫੁਲਕਾਰੀ ਵਿੱਚ ਲਪੇਟੀ ਦੇਹਲੀਓਂ ਬਾਹਰ ਆ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ਬਾਹਰ ਆਉਣ ਵੇਲੇ ਸੂਰਜ ਦੀ ਚਮਕ ਦੇ ਬਚਾਓ ਤੇ ਪਹਿਲਾਂ ਚੰਗੇ ਬੰਦੇ, ਮੱਥੇ ਲੱਗਣ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਖਾਸ ਤੌਰ ਤੇ ਕੀਤਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ਜੇ ਕੁੜੀ ਜਣੇਪੇ ਵੇਲੇ ਪੇਕੇ ਗਈ ਹੋਵੇ, ਤਾਂ ਬੀਰੀ-ਵਿਹੜੇ ਅੰਦਰ, ਜੇ ਸਹੁਰੀ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਸੱਚੇ ਪਿੰਡ ਦੇ ਘਰੀਂ, ਦੋ ਦੋ ਮੰਡੇ ਤੇ ਇਕ ਇਕ 'ਗਲੋਲੀ' ਜਾਂ 'ਗੋਲੀ' ਕੜਾਹ ਦੀ ਪਿੰਨੀ ਹੁੰਦੀ ਐ, ਕੜਾਹ ਮੰਡਿਆ ਉਤੇ ਧਰ ਕੇ ਆਂਢ ਗੁਆਂਢ ਫੇਰਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ।

ਜਣਨੀ ਦੇ ਬਾਹਰ ਵਧਣ ਦੀ ਖਬਰ ਸੁਣ ਕੇ ਪਿੰਡ ਦੇ ਲਾਗੀ-ਜੋਗੀ ਵਧਾਈਆਂ ਲੈਣ ਲਈ ਵਹੀਰਾਂ ਪਾ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ! ਚਮਾਰ ਲਾਲ-ਲਾਲ ਖੱਲ ਦੇ ਨਿੱਕੇ ਨਿੱਕੇ ਮੌਜੇ, ਤੇ ਦਾਈ, ਨਿੱਕੇ ਨਿੱਕੇ ਚਾਂਦੀ ਦੇ ਘੁੰਗਰੂਆਂ, ਨਾਲ ਇਕ ਕਾਲਾ ਨਜ਼ਰਬੱਟੂ ਪਾਉਂਦੀ ਹੈ, ਮੁੰਡੇ ਦੇ ਚਾਂਦੀ ਦੀ ਤੜਾਹੀ ਸੁਨਿਆਰੀ ਪਾ ਕੇ ਆਪਣਾ ਬਣਦਾ ਲਾਗ-ਜਾਂ ਲਗਾਨ ਲੈ ਲੈਂਦੀ ਹੈ ।

ਜਣਨੀ ਦੇ ਟੁਰਨ-ਫਿਰਨ ਜੋਗੀ ਹੋ ਜਾਣ ਤੋਂ, ਚੰਗਾ ਦਿਨ ਦੇਖ ਕੇ ਮੂੰਹ-ਹਨੇਰੇ ਬਾਹਰ ਜੰਗਲ ਪਾਣੀ ਲਿਜਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਜਿਸ ਭਾਂਡੇ ਵਿੱਚ ਪਾਣੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਵਿਚ ਕੋਈ ਲੋਹੇ ਦਾ ਟੁਕੜਾ ਪਾ ਲੈਂਦੀਆਂ ਹਨ ਤੇ ਬਾਹਰੋਂ ਆਉਣ ਵੇਲੇ ਘਾਹ ਜਾਂ ਦੱਭ ਪੁਟ ਲਿਆਉਂਦੀਆਂ ਹਨ । ਇਨ੍ਹਾਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਨੂੰ ਨਵ-ਜੰਮੇ ਮੁੰਡੇ ਦੇ ਸਿਰਹਾਣੇ ਰੱਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ।

ਜੇ ਜਣਨੀ ਪੇਕੇ ਘਰ ਹੋਵੇ, ਇਸ ਖ਼ਬਰ ਦੀ ਖੁਸ਼ੀ ਸਾਂਝੀ ਕਰਨ ਲਈ, ਖੰਮੂਟੀਆਂ ਬੰਨ੍ਹ ਕੇ ਸਹੁਰਿਆਂ ਨੂੰ ਗੁੜ ਦੀ ਭੇਲੀ ਭੇਜੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ਸਹੁਰਿਆਂ ਅਤੇ ਪੇਕਿਆਂ ਵਿਚੋਂ ਜਿਸ ਨੂੰ ਵੀ ਭੇਲੀ ਪੁੱਜੇ, ਇਹ ਫਿਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਫਰਜ਼ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਛੇਤੀ ਹੀ ਜਣਨੀ ਨੂੰ ਪੰਜੀਰੀ ਕਰਕੇ ਭੇਜਣ । ਸਰਦੇ ਪੁੱਜਦੇ ਘਰ ਪੰਜੀਰੀ ਵਿੱਚ ਸੁੱਕੇ ਮੇਵੇ ਪਾਉਂਦੇ ਹਨ । ਆਮ ਲੋਕ ਮੇਥੇ ਤੇ ਹੋਰ ਸਿਹਤ ਲਈ ਲਾਭਵੰਦ ਵਸਤਾਂ, ਕਤੀਰਾ ਗੁੰਦ ਜਿਹੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਰਲਾ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ।

ਕਈ ਵਾਰ ਸਹੁਰੇ ਪੰਜੀਰੀ ਨਾਈ ਹੱਥ ਭੇਜ ਦਿੰਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਅੱਜ ਕਲ ਵਾਹ ਲੱਗਦੀ ਘਰ ਦਾ ਮੋਹਰੀ ਜੇ ਜਣਨੀ ਦੇ ਘਰ ਵਾਲਾ ਘੁੱਟੂ ਮੇਲ ਹੀ ਹੋਵੇ ਤਾਂ, ਨਾਈ ਦੇ ਨਾਲ ਮੁੰਡੇ ਦਾ ਦਾਦਾ ਆਪ ਆਉਂਦਾ ਹੈ, ਕਿ ਚਲੋ ਇਸ ਬਹਾਨੇ ਛੋਟਾ ਜਿਹਾ ਪੋਤਾ ਵੀ ਦੇਖ ਆਵਾਂਗੇ । ਨਾਈ ਨੂੰ ਇਸ ਲਈ ਨਾਲ ਲਿਜਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਖ਼ਬਰ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਨੂੰ 'ਲਾਗ' ਤੇ ਕੁੜਤੀ-ਲੀੜਾ, ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਘਰੋਂ ਦਿੱਤਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਅਗਲੇ ਸਾਡੇ ਨਾਈ ਨੂੰ ਵੀ ਉਹੋ ਜਿਹਾ ਹੀ ਦੇਣ ! ਅਖੇ ! ਇਹ ਪੁਰਾਣੀ ਰਸਮ ਹੈ ।

ਇਉਂ ਪੰਜੀਰੀ ਹਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੁੱਚੀ ਰੱਖ ਕੇ, ਬੜੇ ਧਿਆਨ ਨਾਲ ਲਿਜਾਈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ਲੈ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਸਮਝਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । "ਇਸ ਸੱਗਾ-ਰੱਤੀ ਸ਼ਿਲੇ ਦੀ ਚੀਜ਼ ਨੂੰ ਸੌ ਥਿੱਜ ਪੈਂਦੀ ਹੈ । ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਵਿਚ ਲੋਹਾ ਰੱਖ ਦਿੱਤਾ ਹੈ । ਪਰ ਮਾੜੇ ਥਾਉਂ ਨਾ ਰੱਖਿਓ !" ਘਰ ਦੀ ਬੜੀ ਬਹੂ ਜਾਂ ਕਾਕੇ ਦੀ ਦਾਦੀ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਆਪਣੇ ਵਲੋਂ ਪੰਜੀਰੀ ਲੈ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਤਾਕੀਦ ਕਰਕੇ ਟੋਰਦੀ ਹੈ ।

ਪੰਜੀਰੀ ਜਣਨੀ ਨੂੰ ਖੁਵਾਉਣੀ ਉਤਨੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ, ਜਿੰਨੀਆਂ ਰਸਮਾਂ ਪੂਰੀਆਂ ਕਰਨੀਆਂ । ਪਹਿਲਾਂ ਵੱਡੇ ਵਡੇਰਿਆਂ ਦੇ ਨਾਂ ਦੀ ਵਖਰੀ ਕੱਢ ਕੇ ਨਿਆਣਿਆਂ ਵਿੱਚ ਵੰਡੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ਫਿਰ ਤਕੜੀ ਸਾਰੀ ਦਾਈ ਨੂੰ ਦੇ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ (ਜਿਵੇਂ ਦਾਈ ਨੂੰ ਵੀ ਬੱਚਾ ਜੰਮਣ ਵੇਲੇ ਕੋਈ ਸੰਕਟ ਸਹਿਣਾ ਪਿਆ ਹੋਵੇ) ਉਸ ਪਿਛੋਂ ਪਰਾਂਤ ਵਿੱਚ, ਆਪਣੀ ਤੇ ਸਹੁਰਿਆਂ ਵਲੋਂ ਆਈ, ਪੰਜੀਰੀ ਪਾ ਕੇ ਆਂਢ-ਗੁਆਂਢ ਬੋੜੀ-ਬੋੜੀ ਦਿਖਾਈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਦਿਖਾਵਾ ਜੁ ਕਰਨਾ ਹੋਇਆ ।

‘ਜੋ ਸਰਦਾ ਬਣਦੈ ਅਗਲਾ ਕਿਹੜਾ ਕਸਰ ਛਡਦੈ ਭਾਈ ।’

‘ਆਹ, ਸਹੁਰਿਆਂ ਤੋਂ ਆਈ ਐ । ਬਬੇਰਾ ਕੁਝ ਵਿੱਚ ਪਾਇਐ, ਆਹ ਜਿਹੋ ਜਿਹੀ ਸਾਡੇ ਸਰਦੀ ਪੁਜਦੀ ਸੀ, ਅਸੀਂ ਸੇਰ ਕੁ ਆਟਾ ਕੱਚਾ-ਭੁੰਨਾ ਕਰ ਦਿਤਾ ਹੈ ।’

ਨਿਮਰਤਾ ਕੀ ਦਿਖਾਉਂਦੀ ਹੈ ਆਪਣੇ ਘਰ ਲਈ ਮੋੜਵੀ ਕੀਰਤੀ ਲਈ ਬੂਰੇ ਵੀ ਖੋਲ੍ਹਦੀ ਚੱਲੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ।

—ਲੈ ਭੈਣੇ, ਤੁਹਾਡੇ ਵਰਗੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਕਿਥੇ ਬਣਨਾ ਸੀ । ਮੈਨੂੰ ਤਾਂ ਭੈਣੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਆਟਾ ਕੱਚਾ ਰਹਿ ਗਿਆ ਮਲੂਮ ਹੁੰਦੇ । ਦੇਖਿਓ ਕਿਧਰੇ ਦੁਆਈਆਂ ਦੇ ਲਾਲਚ ਪਹਿਲਾਂ ਅੱਲੇ ਧੌਂਡੀ ਇਹ ਨਾ ਖੁਆ ਬੈਠਿਓ, ਜੇ ਖਾਣੀ ਹੀ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਪੰਦਰਾਂ ਵੀਹਾਂ ਦਿਨਾਂ ਪਿਛੋਂ ਆਪੇ ਖਾਧੀ ਜਊ । ਓਦੋਂ ਇਕ ਵਾਰ ਕੜਾਹੀ ਚੜ੍ਹਾ ਕੇ ਸੇਕ ਜਰੂਰ ਲਵਾ ਲੈਣਾ ।

‘ਕੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਕੱਲੀ ਪੰਜੀਰੀ ਈ ਭੇਜੀ ਐ, ਦਾਈ ਤੇ ਨੈਣ ਨੂੰ ਕਪੜਾ-ਲੀੜਾ ਨੀ ਭੇਜਿਆ ? ਸੁੱਖ ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕੁੜਤੀ-ਸੁੱਥਣ ਦਾ ਤਿਉਰ ਦੇਣਾ ਬਣਦਾ ਸੀ ।’ ਗੁਆਂਢਣ ਝਟ ਟਕੋਰ ਲਾ ਦਿੰਦੀ ਹੈ ।

‘ਹਾਂ ਭੈਣੇ, ਲੀੜੇ ਵੀ ਭੇਜੇ ਨੇ, ਮਖਿਆ ਕੀ ਘਰ ਘਰ ਚੁੱਕੀ ਫਿਰਨੈ, ਦਾਲਾਂ ਵੇਲੇ ਸਭਨਾ ਨੂੰ ਇਕੱਠੇ ਈ ਦਿਖਾ ਦੇਵਾਂਗੇ ।’

‘ਬੜਾ ਚੰਗਾ ਹੋਇਆ ਭਾਈ ! ਬਬੇਰਾ ਕੁਝ ਐ, ਰੱਬ ਇਸ ਜੀਅ ਨੂੰ ਭਾਗ ਲਾਵੇ, ਸਭ ਕੁਝ ਵਿਚੇ ਈ ਆ ਗਿਆ । ਇਹ ਤਾਂ ਚਾਰ ਦਿਨ ਦੀ ਵਾਹ ਵਾਹ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਹੋਰ ਕਪੜੇ-ਲੀੜੇ ਕਿਹੜਾ ਮੁੰਡੇ ਨੇ ਜਾਂ ਮੁੰਡੇ ਦੀ ਮਾਂ ਨੇ ਓਦੋਂ ਈ ਪੌਣੇ ਹੁੰਦੇ ਨੇ ।’ ਇਸ ਵੇਲੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਵਾਲਾਂ ਜਵਾਬਾਂ ਵਿੱਚ ਤਰਜਮਨੀ ਕਰਨਾ ਜਰੂਰੀ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਸਿਆਣੀਆਂ ਸੁਆਉਣੀਆਂ ਕਿਵੇਂ ਚੁਪ ਰਹਿਣ ?

ਸ਼ਾਮਾਂ ਨੂੰ ਮੰਜਿਆਂ ਉਤੇ ਫੁਲਕਾਰੀਆਂ ਵਿਛਾ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਉਤੇ ਆਏ ਲੀੜਿਆਂ-ਕਪੜਿਆਂ ਦੀ ‘ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨੀ’ ਲਾਈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ਘਰ ਵਾਲੇ ਆਪਣੇ ਵਲੋਂ ਵੀ ਜੋ ਦੋ ਚਾਰ ਕਪੜੇ-ਲੀੜੇ ਭੇਜਣੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਉਹ ਦਿਖਾਵੇ ਲਈ ਮੰਜੇ ਉਤੇ ਸਜਾ ਦਿੰਦੇ ਹਨ । ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਦਾ ਨਾਮ ‘ਸੂਸ਼ਕ’ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ।

‘ਆਹ ਤਾਂ ਭਾਈ ਸਹੁਰਿਆਂ ਤੋਂ ਆਏ ਹਨ ਤੇ ਆਹ ਚਾਰ ਤਿਉਰ, ਜਿਹੜੇ ਸਾਥੋਂ ਸਰੇ-ਪੁੱਜੇ, ਅਸੀਂ ਦੇ ਭੇਜੇ ਹਨ । ਆਹ ਸੱਸ ਨੂੰ ਘੱਗਰੇ ਦਾ ਤਿਉਰ ਐ । ਇੱਕ ਕੁੜੀ ਦੀ ਪਤੀਸ਼ ਨੂੰ ਕੁੜਤੀ-ਸੁੱਥਣ ਦਾ । ਚਾਰ ਤਿਉਰ ਕੁੜਤੀ-ਸੁੱਥਣ ਦੇ ਨਣਦਾਂ ਨੂੰ ਦਿਤੇ ਹਨ । ਇਹ ਭੈਣ ਨੂੰ ਹਰੀ ਸੂਸੀ ਤੇ ਸਲਵਾਰ ਦਾ ਜੋੜਾ, ਜੋੜ ਦਿਤਾ ਹੈ । ਲਾਗੀਆਂ ਨੂੰ ਵੱਖਰੇ ਥਾਨ ਭੇਜੇ ਨੇ । ਸੱਤ ਹੋਰ ਕੁੜਤੀ-ਲੀੜੇ ਭੀ ਭੇਜੇ ਹਨ, ਪਈ ਜੀਹਨੂੰ ਦੇਣਾ ਹੋਵੇ ਆਪੇ ਦੇ ਲੈਣ । ਅਸੀਂ ਆਪਣੇ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰਾਂ ਦਾ ਕਿਸੇ ਤੋਂ ਨੱਕ ਬੋੜ੍ਹੇ ਵਢਾਉਣੈ ? ਅਸੀਂ ਤਾਂ ਮਰਿਆਂ ਨੂੰ ਵੀ ਮੰਨਿਆ ਹੈ । ਆਹ ਮੁੰਡੇ ਦੇ ਦਾਦੇ ਦਾ ਖੇਸ ਅਤੇ ਪੜਦਾਦੇ ਨੂੰ ਡੱਬੀਆ ਵਾਲਾ ਚਾਦਰਾ ਹੈ ।’

ਦੇਖਣ ਵਾਲੀਆਂ ਬੁੜੀਆਂ ਜਿੰਨਾ ਚਿਰ ਅਗਲੇ ਦੇ ਘਰ ਰਹਿੰਦੀਆਂ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਚਿਰ ਇਕ ਦੂਜੀ ਤੋਂ ਅਗੇ ਹੋ ਹੋ ਕੇ ਖੂਬ ਮਚਕਾਂ ਮਚਕਾ ਕੇ ਤਰੀਫਾਂ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ:

‘ਭਾਈ ਬਬੇਰੇ ਸੋਹਣੇ ਨੇ, ਕਿਸੇ ਦੀ ਕੀ ਰੀਸ ਐ । ਜਿਹੜਾ ਸਰਦਾ ਬਣਦਾ ਅਗਲਾ

ਆਪ ਈ ਕਸਰ ਨਹੀਂ ਛੱਡਦੇ ।' ਜਦੋਂ ਆਪ ਕਰਨਾ ਪੈਂਦੇ ਓਦੋਂ ਪਤਾ ਲਗਦਾ ਹੈ । ਅਗਲੀਆਂ ਕੁਹਟੀ ਮਾਰ ਪਿਛੋਂ ਬਬੇਰੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਬਣਾਉਂਦੀਆਂ ਹਨ । ਕੋਲੋਂ ਦੂਜੀ ਆਖਦੀ ਹੈ— ਸ਼ਰੀਕ ਤਾਂ ਭਾਈ ਲੀਕ ਲਾਉਂਦੇ ਹੀ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ । ਜਿੰਨਾ ਸੂਸਕ ਸਾਡੇ ਆਇਆ ਸੀ ਕੀਹਦੇ ਆਉਣੇ? ਪਰ ਕਈ ਫੇਰ ਵੀ ਪਿਛੋਂ ਗੱਲਾਂ ਬਣਾਉਣ ਤੇ ਲੱਗੀਆਂ ਰਹੀਆਂ । ਕੋਲੋਂ ਬੈਠੀ ਦੂਜੀ, 'ਰਕਾਨ' ਆਪਣੇ ਨਿੱਜੀ ਹਵਾਲੇ ਨਾਲ ਵਾਰਤਾ ਨੂੰ ਅੱਗੇ ਟੋਰ ਲੈਂਦੀ ਹੈ ।

ਜਿੰਨਾ ਕੁਛ ਵੀ ਆਇਆ ਬਬੇਰਾ ਸੋਹਣੇ । ਰੱਬ ਸਭਨਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਦਿਨ ਦਿਖਾਵੇ, ਲੈਣ ਦੇਣ ਦਾ ਤਾਂ ਆਉਣ ਜਾਣ 'ਸੁੱਖ ਨਾਲ' ਹੁੰਦਾ ਹੀ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ । ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮੂੰਹ ਆਈਆਂ ਗੱਲਾਂ ਆਖੀ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ, ਪਰ ਜਿਉਂ ਹੀ ਇਹ 'ਦਰਸ਼ਕ ਸਵਾਣਈਆਂ' ਦੇ ਜੱਥੇ ਅਗਲਿਆਂ ਦੇ ਘਰੋਂ ਨਿਕਲਦੇ ਹਨ, ਝੱਟ ਤਿੱਖੀ ਨੁਕਤਾਚੀਨੀ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ:

'ਕਿਉਂ ਭੈਣੇ ਦੇਖ ਲਿਆ ਦਿਖਾਵਾ, ਕਿਵੇਂ ਅਗਲੀਆਂ ਦਿਖਾਉਣ ਨੂੰ ਮਰਦੀਆਂ ਹਨ । ਨਾਨੀਆਂ ਦਾਦੀਆਂ ਵੇਲੇ ਦੇ ਸੰਦੂਕਾਂ ਵਿੱਚ ਰਖੇ-ਰਖਾਏ ਪੁਰਾਣੇ-ਸਰ੍ਹੂਣੇ ਲੀੜਿਆਂ ਦੇ ਤਿਉਰ ਜੋੜ ਛੱਡੇ ਨੇ, ਏਦੂੰ ਤਾਂ ਬੰਦਾ ਨਾ ਈ ਦੇਵੇ, ਇਹ ਵੀ ਕੋਈ ਕਪੜੇ ਲੀੜੇ ਨੇ । ਏਦੂੰ ਤਾਂ ਚੱਕੀਆਂ ਦੇ ਪਰੇਲੇ ਵੀ ਚੰਗੇ ਹੁੰਦੇ ਨੇ । 'ਅੱਜ ਕਲ ਦੇ ਜਮਾਨੇ ਵਿਚ 'ਸੂਸੀ' ਤੇ ਸਲਾਰੀ ਨੂੰ ਕਿਹੜਾ ਪੁਛਦੇ ! ਜੋੜ ਦਿਤੇ ਤਿਉਰ ? ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਦਿਖਾਉਣ ਵਲੋਂ ਕੀ ਬੁਝਿਆ ਪਿਆ ਸੀ ?

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਛੋਟੇ ਗੁੱਟਾਂ ਵਿਚ ਸਵਾਣਈਆਂ ਵੱਖੋ ਵੱਖਰੀਆਂ ਟੋਲੀਆਂ ਬਣਾ ਕੇ ਆਪਣੀ ਪੜਚੋਲ ਰਾਹੀਂ ਸਭ ਚੀਜ਼ਾਂ ਬਾਰੇ ਨਿਰਸੰਕੋਚ ਰਾਵਾਂ ਪ੍ਰਗਟਾਉਂਦੀਆਂ ਆਪੋ ਆਪਣੇ ਗਲੀਆਂ ਮਹੱਲਿਆਂ ਵਿਚੋਂ ਦੀ ਮਚਾਕੇ ਮਾਰਦੀਆਂ ਘਰਾਂ ਨੂੰ ਟੁਰ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ

ਛੇਤੀ ਛੇਤੀ ਤੌਰ ਯੱਕੇ ਨੂੰ, ਮੈਂ ਭਤੀਜੇ ਦੀ ਛਟੀ ਤੇ ਜਾਣਾ ।

ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਵਿੱਚ ਧੂੰਮ ਧਾਮ ਨਾਲ ਜਿਵੇਂ ਮੁੰਡਣ ਜਾਂ ਨਾਮ ਸੰਸਕਾਰ ਦੇ ਉਤਸਵ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਮੇਰੇ ਪਿੰਡ ਮੁੰਡਾ ਜੰਮਣ ਤੋਂ ਵਰ੍ਹੇ ਦੇ ਅੰਦਰ ਅੰਦਰ, ਸਰਦੇ ਪੁੱਜਦੇ ਘਰ ਵੱਡਾ ਜਸ਼ਨ 'ਮੁੰਡੇ ਦੀ ਛਟੀ' ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਕਰਦੇ ਹਨ ।

'ਛਟੀ' ਵਾਲੇ ਦਿਨ ਸਾਰੇ ਸਾਕਾਂ ਨਾਤਿਆਂ ਨੂੰ ਸੱਦ ਬੁਲਾ ਕੇ ਕੁਲ ਵਧਣ ਦੀਆਂ ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਮਾਣੀਆਂ ਅਤੇ ਵਧਾਈਆਂ ਮਨਾਈਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ ।

ਆਉਣ ਵਾਲਿਆਂ ਸਾਕ ਸਕੀਰੀਆਂ ਵਿਚੋਂ ਮੁੰਡੇ ਦੇ ਨਾਨਕੇ ਆਪਣੀ ਧੀ (ਮੁੰਡੇ ਦੀ ਮਾਂ) ਲਈ ਇਕ ਦੋ ਨਿਕੀਆਂ ਮੋਟੀਆਂ ਟੁੰਬਾਂ ਜ਼ਰੂਰ ਲੈ ਕੇ ਆਉਂਦੇ ਹਨ । ਮੁੰਡੇ ਦੇ ਕੰਨਾਂ ਲਈ ਲੂਲੂ, ਸਿਰ ਗੁੰਦਣ ਲਈ ਸੱਗੀ ਤੇ ਫੁੱਲ— ਦੋਵਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇਕ-ਮੱਥੇ ਨੂੰ ਟਿੱਕਾ, ਹੱਥਾਂ ਨੂੰ ਕੰਗਣ ਅਤੇ ਪੈਰਾਂ ਲਈ ਪਾਉਂਟੇ ਇਹ ਟੁੰਬਾਂ ਛਟੀ ਉਤੇ ਨੇੜੇ ਸਾਕ ਸੰਬੰਧੀ ਪਾਉਂਦੇ ਹਨ । ਇਨ੍ਹਾਂ ਟੁੰਬਾਂ ਵਿਚੋਂ ਨਾਨਕਿਆਂ ਵਲੋਂ ਇੱਕ ਸੋਨੇ ਦਾ ਟਿੱਕਾ ਤੇ ਚੂੜਾ ਤੇ ਹੱਥਾਂ ਨੂੰ ਚਾਂਦੀ ਦੇ ਕੰਗਣ ਜਾਂ ਪੈਰਾਂ ਨੂੰ ਪਾਉਂਟੇ ਇਕ ਚਾਂਦੀ ਤੇ ਇਕ ਸੋਨੇ ਦੀ ਟੁੰਮ ਪਾਉਣ ਦਾ ਵਿਹਾਰ ਹੈ । ਸਿਰ ਲਈ ਟੋਪਾ, ਨਾਲ ਇੱਕ ਝੱਗਾ-ਦੁਪੱਟਾ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਪਹਿਲਾਂ ਖੱਦਰ ਦਾ ਪਰਨਾ ਹੁੰਦਾ ਸੀ ਹੁਣ ਸ਼ਹਿਰੀ ਲੋਕ ਛੋਟੇ ਛੋਟੇ ਤੌਲੀਏ ਲੈ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

ਮੁੰਡੇ ਦੀ ਮਾਂ (ਆਪਣੀ ਧੀ) ਲਈ ਕੁੜਤੀ ਤੇ ਸੁਥਣ, ਉਪਰ ਲਈ ਫੁਲਕਾਰੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼

ਤਿਉਰ ਜੋੜ ਕੇ ਲਿਆਉਂਦੀ ਹੈ । ਸਰਦੇ ਪੁਜਦੇ ਭਾਗਵਾਨ ਘਰ ਕੁੜੀ ਨੂੰ ਸੱਤ ਕਪੜੇ, ਮੁੰਡੇ ਨੂੰ ਪੰਜ ਜਾਂ ਸੱਤ ਝੱਗੇ-ਦੁਪੱਟੇ, ਲਾਗੀਆਂ ਨੂੰ ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਨੈਣ, ਦਾਈ, ਝਿਉਰੀ ਨੂੰ ਕੁੜਤੀ ਲੀੜੇ ਘਟੋ ਘਟ ਲੈਣ ਤੇ ਦਾਈ ਨੂੰ ਦੇ ਤਿਉਰ, ਦੂਜਿਆਂ ਲਾਗੀਆਂ ਲਈ ਇੱਕ ਇੱਕ ਰੁਪਿਆ ਭੇਂਟ ਲੈ ਕੇ ਆਉਂਦੇ ਹਨ । ਮੁੰਡੇ ਦੇ ਪਿਤਾ, ਤਾਏ, ਚਾਚੇ, ਜਾਂ ਦਾਦੇ ਨੂੰ ਖੱਦਰ ਦਾ ਥਾਨ ਜਾਂ ਖੇਸ ਹੋਵੇ ਜਾਂ ਫਿਰ ਖੱਦਰ ਦੇ ਬੁਣੇ ਚਾਦਰੇ ਦੇ ਦਿੰਦੇ ਹਨ । ਭਾਵੇਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਘਰ ਦੀ ਕੋਈ ਮਹਿੰ, ਗਾ ਵੇਚਣੀ ਜਾਂ ਕੋਈ ਖੇਤ ਹੀ ਗਹਿਣੇ ਪਾਉਣਾ ਪਵੇ ਇਹ ਦੇਣ-ਲੈਣ ਦੀ ਰਸਮ ਵੱਧ ਚੜ੍ਹ ਕੇ ਪੂਰੀ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ।

ਜੇ ਇਸ ਰਸਮ ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਕਸਰ ਰਹਿ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਫਿਰ ਨਣਦਾਂ ਨੂੰ ਸਾਰੀ ਉਮਰ ਲਈ ਤਾਹਨੇ ਦੇਣ ਵਾਸਤੇ ਇੱਕ ਅਜੇਹਾ ਨੁਕਤਾ ਲੱਭ ਪੈਂਦਾ ਹੈ, ਜੇਹੜਾ ਹਰ ਵੇਲੇ ਬਹੁ ਦੀ ਹੇਠੀ ਕਰਦੇ ਰਹਿਣ ਦਾ ਕਾਰਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ:

‘ਲੈ ਦੇਖ ਕੁੜੇ ! ਬੋਲਣ ਨੂੰ ਮਰਦੀ ਐ । ਪਹਿਲਾਂ ਆਪਣੇ ਮਾਂਪਿਆਂ ਵੰਨੀ ਤਾਂ ਝਾਕੇ, ਮਸਾਂ ਮਸਾਂ ਮੁੰਡੇ ਦਾ ਮੂੰਹ ਦੇਖਿਆ ਸੀ, ਕੀ ‘ਸੂਸ਼ਕ’ ਦੀਆਂ ਚਾਰ ਲੀਰਾਂ, ਉਹ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸਰੀਆਂ । ਅਸੀਂ ਕੇਹੜਾ ਟੁੰਮਾਂ ਦੇ ਭੁੱਖੇ ਸੀ ।’

‘ਕਿਉਂ ਨਾ ਬੋਲੇ ਭਾਈ, ਇਹ ਬਹੁ ਰਾਣੀ, ਮੁੰਡਾ ਨਾਨਕਿਆਂ ਦੇ ਕੰਗਣ ਪਾ ਕੇ ਜੋ ਖੇਡਦਾ ਐ । ਮੈਂ ਤਾਂ ਕਹਿੰਦੀ ਆਂ ਦੇਦੂੰ ਤਾਂ ਅਗਲੀ ਚੱਪਟੀ ਵਿੱਚ ਨੱਕ ਡੁਬੋ ਕੇ ਮਰ ਜਾਵੇ । ਉਂ ਲੋਕ ਨਕੌੜੇ ਕੱਢੀ ਫਿਰਦੇ ਨੇ । ਦੇਣ ਲੈਣ ਵੇਲੇ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਿਥੇ ਮਰ-ਖੱਪ ਜਾਂਦੇ ਨੇ, ਹੁਣ ਵਰਤ-ਵਰਤਾਰਾ ਸੁੱਝ ਪਿਆ ।’ ਜਦੋਂ ਜੀ ਕਰਦੇ ਠਾਹ ਬੂਹੇ ਤੇ ਆ ਖੜ੍ਹਦੇ ਨੇ । ਸਾਡੇ ਘਰ ਆਹ ਆਇਆ ਹੈ ਸਾਡੀ ਇਹ ਚੀਜ਼ ਸੋਹਣੀ ਹੈ ।

ਇਹਨਾਂ ਤਾਹਨਿਆਂ ਮੋਹਣਿਆਂ ਤੋਂ ਬਚਣ ਲਈ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਚਤਰ ਬਹੁਆਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਆਪਣੇ ਮਾਂਪਿਆਂ ਨੂੰ ਤਾੜਨਾ ਕਰ ਰਖਦੀਆਂ ਹਨ ਕਿ ਕਿਤੇ ਅਜੇਹੇ ਵੇਲੇ ਉਸ ਦਾ ਚੁੰਡਾ ਨਾ ਪੁਟਵਾਉਣ । ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਾਪੇ ਘਰੋਂ ਕੁਝ ਕਮਜ਼ੋਰ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਉਥੇ ਆਨਿਆ-ਬਹਾਨਿਆਂ ਨਾਲ ਆਪਣਿਆਂ ਸਹੁਰਿਆਂ ਅਤੇ ਘਰ ਵਾਲੇ ਤੋਂ ਵੀ ਚੋਰੀ-ਛਿਪੇ, ਹੌਲੀ ਹੌਲੀ ਕੁਝ ਨਾ ਕੁਝ ਪੇਕੀਂ ਭੇਜਦੀਆਂ ਰਹਿੰਦੀਆਂ ਹਨ ਤਾਂਕਿ ਜੇ ਹੋਰ ਨਹੀਂ, ਜਿੰਨਾ ਕੁ ਅਜੇਹੇ ਵੇਲੇ ਲਈ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਲਈ ਮਾਂਪਿਆਂ ਨੂੰ ਮੂੰਹ ਲੁਕਾਉਣਾ ਨਾ ਪਵੇ ।

ਨਾਨਕਿਆਂ ਤੋਂ ਦੂਜੇ ਦਰਜੇ ਉਤੇ ਮੁੰਡੇ ਨੂੰ ਟੁੰਮ-ਟਾਕੀ ਲਿਆਉਣ ਦਾ ਫਰਜ਼ ਮੁੰਡੇ ਦੀ ਭੂਆ ਤੇ ਮਾਸੀਆਂ ਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ਮਾਸੀਆਂ— ਮੁੰਡੇ ਦੀ ਮਾਂ ਦੀਆਂ ਭੈਣਾਂ ਤੇ ਭੂਆ— ਮੁੰਡੇ ਦੇ ਪਿਉ ਦੀਆਂ ਭੈਣਾਂ— ਕੁੱਝ ਨਾ ਕੁਝ ਲੈ ਕੇ ਆਈਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ । ਇਸ ਲਈ ਦੋਵਾਂ ਪਾਰਟੀਆਂ ਵਿੱਚ ਕਈ ਵਾਰ ਚੰਗਾ ਟਾਕਰਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਜਿੰਨੀ ਸਮਰਥਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਖਬਰ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਨਾਈ ਤੋਂ ਪਤਾ ਕਰਕੇ ਕਿ, ਦੂਜੀ ਕੇਹੜੀ ਟੁੰਮ ਲੈ ਕੇ ਆਉਣ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਕਰਦੀ ਸੀ, ਉਹ ਇਕ ਦੂਜੀ ਤੋਂ ਵੱਧ ਚੜ੍ਹ ਕੇ ਅਗਲੀ ਦਾ ‘ਨੱਕ ਵੱਢਣ’ ਦੇ ਉੱਦਮ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ ।

ਜੇ ਭੂਆਂ ਵਿਚੋਂ ਕਿਸੇ ਦੀ ਚੀਜ਼ ਘੱਟ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਬਹੁ ਨੂੰ ਬਹਾਨਾ ਲੱਭ ਜਾਂਦਾ ਹੈ—
ਸਾਡੇ ਸਾਕ ਨਾਤਿਆਂ ਤੋਂ ਤਾਂ ਜੇਹੜਾ ਸਰਿਆ-ਬਣਿਆ ਕੋਈ ਕਸਰ ਨਹੀਂ ਛੱਡੀ, ਇਹ
ਤਾਂ ਕਾਕੇ ਦੀਆਂ ਭੂਆਂ ਦੇ ਦਿਲ ਕਰੜੇ ਨੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸਦੁੱਕਾਂ ਨੂੰ ਹਵਾ ਵੀ ਨਹੀਂ ਲੱਗਣ
ਦਿਤੀ, ਇਹੋ ਜਿਹੀਆਂ ਸ਼ੁਮਣੀਆਂ ਦੇ ਬੋਢੇ ਲੀੜੇ-ਕਪੜਿਆਂ ਨੂੰ ਟਿੱਡੀਆਂ ਦੀ ਟੁੱਕ ਜਾਂਦੀਆਂ
ਹਨ ।

ਮਾਸੀਆਂ ਦੀ ਕਮਜ਼ੋਰੀ ਦਾ ਬੋਝ ਮੁੰਡੇ ਦੀ ਮਾਂ ਦੇ ਸਿਰ ਆ ਪੈਂਦਾ ਹੈ । ਕਾਕੇ ਦੀਆਂ
ਭੂਆਂ (ਬਹੁ ਦੀਆਂ ਨਣਦਾਂ) ਝੱਟ ਬਹਾਨਾ ਲੱਭ ਕੇ ਸੁਣਾ ਦਿੰਦੀਆਂ ਹਨ ਮੈਨੂੰ ਤਾਂ ਨਾਈ
ਨੇ ਦਸਿਆ ਸੀ; ਅਖੇ ! ਸੁਣੀਏ ਟਿੱਕਾ ਤਾਂ ਮੁੰਡੇ ਦੀ ਪੁਆਧ ਵਾਲੀ ਮਾਸੀ ਲੈ ਕੇ ਆਉਂਗੀ
ਜੇ ਮੈਨੂੰ ਪਤਾ ਹੁੰਦਾ ਵਈ ਉਹਨੇ ਚਾਂਦੀ ਦੇ ਕੰਗਣਾਂ ਨਾਲ ਦੀ ਡੰਗ ਟਪਾ ਦਣਾ ਐ
ਤਾਂ ਮੈਂ ਪਿਛੇ ਕਿਉਂ ਹੱਟਦੀ । 'ਸੁਖ ਨਾਲ ਮੁੰਡਾ ਨੰਗੇ ਮੱਥੇ ਕੀ ਖੇਡਦਾ ਚੰਗਾ ਲੱਗੁ
ਕੁੜੇ ।' ਸਿਆਉਨੇ ਦੇ ਪੱਤਿਆਂ ਵਾਲਾ ਟਿੱਕਾ ਜ਼ਰੂਰ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ ।

ਛਟੀ ਲਈ ਸਾਕ ਸਕੀਰੀਆਂ ਵਲੋਂ ਮੁੰਡੇ ਨੂੰ ਆਈਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਉਤੇ ਜੋ ਟੀਕਾ-ਟਿੱਪਣੀ
ਕਰਨੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਪਹਿਲਾਂ ਉਸ ਉਤੇ ਘਰ ਦੀਆਂ ਸਵਾਣੀਆਂ, ਵਰਕਿੰਗ ਕਮੇਟੀ ਵਾਂਗ ਮਸੌਦਾ
ਤਿਆਰ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ । ਫਿਰ ਉਹਨਾਂ ਗੱਲਾਂ ਦੀ ਇਕ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਦੂਜੀ, ਬੀਹੀ-ਵੇਹੜੇ
ਦੱਸ ਕੇ ਚਰਚਾ ਫੈਲਾਉਂਦੀ ਹੈ, ਵਈ ਸ਼ਰੀਕੇ ਸਾਹਮਣੇ ਕਿਸੇ ਆਪਣੇ ਟੱਬਰ ਵਿਚੋਂ ਹੀ
ਅਬਾ-ਤਬਾ ਮੂਹੋਂ ਨਾ ਨਿਕਲ ਜਾਵੇ ।

ਪਹਿਲਾਂ ਘਰੋਗੀ ਕਮੇਟੀ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਵਿਚਾਰ ਕਰਨ ਵੇਲੇ ਤਾਂ ਸਭ ਨੂੰ ਹੱਕ ਹੁੰਦਾ
ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਖੁਲ੍ਹੀ ਰਾਏਜ਼ਨੀ ਕਰ ਸਕਣ, ਓਦੋਂ ਇਕ ਦੂਜੀ ਨਾਲ ਭੇੜ ਵੀ ਹੋ ਜਾਂਦੇ
ਹਨ 'ਤੈਥੋਂ ਕੀ ਸਰਿਆ ਨੀ' ਬਬੇਰਾ ਘਰ ਟੁਰਦਾ ਸੀ, ਜਾਏ-ਖਾਣੀ, ਇਕ ਕਪਾਹ ਦੀ
ਪੰਡ ਦੀ ਮੁੰਡੇ ਦੇ ਨਾਉਂ ਤੋਂ ਵੇਚ ਛਡਦੀ ।'

'ਆਪਣੀ ਅਕਲ ਬਿਗਾਨੀ ਮਾਇਆ, ਭੈਣੇ ! ਏਵੇਂ ਦੀ ਲਗਦੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਪਹਿਲਾਂ
ਪਤਾ ਹੁੰਦਾ ਵਈ ਲੈਣ-ਦੇਣ ਕਰ ਕੇ ਇਉਂ ਮੂੰਹ ਭੇੜੇ ਪੈਣੇ ਨੇ, ਤਾਂ ਅੱਖੀ ਸੱਖੀ ਹੋਰ
ਕਿਧਰੋ ਖੂਹ-ਖਾਤਾ ਪੁੱਟ ਲੈਂਦੀ, ਪਰ ਹੁਣ ਤਾਂ ਜਿਹੜਾ ਸਰਿਆ ਬਣਿਆ ਏਸੇ ਨੂੰ ਭੈਣੇ,
ਸਹੰਸਰ ਗੁਣਾ ਸਮਝੋ ! ਰੱਬ ਦੇਣ ਲੈਣ ਦੇ ਦਿਨ ਲਿਆਵੇ, ਜਦੋਂ ਜੀ ਕਰਦਾ ਬੰਦਾ ਆਪਣੀ
ਹੁੱਬ ਪੂਰੀ ਕਰ ਲੈਂਦਾ ਹੈ ।' ਘਰੋਗੀ ਫੈਸਲਿਆਂ ਪਿਛੋਂ ਤੇ ਕੁੱਝ ਨੇੜੇ ਦੀਆਂ ਜਨਾਨੀਆਂ
ਨੂੰ ਖਾਸ ਤੌਰ ਤੇ ਉਚੇਰੇ ਸਲਾਹਕਾਰਾਂ ਵਾਂਗ ਸੱਦ ਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਜੁ ਉਹ ਗਰਮ
ਹੋ ਰਹੀ ਗੱਲ ਬਾਤ ਵਿਚ ਨੰਡੀ-ਡੋਈ ਫੇਰਦੀਆਂ ਰਹਿਣ ।

ਮੀਟਿੰਗ ਪਿਛੋਂ 'ਮੁਜਾਲ ਐ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕੋਈ ਆਪਣੇ ਸਾਕ-ਨਾਤੇ ਤੇ ਸਕੀਰੀਆਂ
ਬਾਰੇ ਲੋਕਾਂ ਸਾਹਮਣੇ ਮੰਦੀ ਗੱਲ ਕਰੇ । ਸਗੋਂ ਅੰਤਰਿੰਗ ਕਮੇਟੀ ਵਿੱਚ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਵਿਰੋਧ
ਕੀਤਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਦੀ ਵੱਧ ਸੋਭਾ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ । 'ਹੈ ਨਾ ਲੋਕ ਰਾਜਨੀਤੀ
ਦਾ ਕਮਾਲ !'

ਘਰ ਵਾਲੇ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਸਾਕ-ਸਕੀਰੀਆਂ ਵਿੱਚ ਇਹੋ ਜਿਹੇ ਸਮਿਆਂ ਲਈ ਸੋਚ ਸਮਝ ਕੇ ਲੈਣ-ਦੇਣ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਅੱਗੇ ਨੂੰ ਜਿਸ ਕਿਸੇ ਨਾਲ ਜਿਹੇ ਜਿਹੇ ਤਰੀਕੇ ਮੁਜਬ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਸਾਕਾ ਸਕੀਰੀਆਂ ਨਾਲ ਵਰਤਣਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਸਭ ਗੱਲਾਂ ਪਹਿਲਾਂ ਧਿਆਨ ਵਿੱਚ ਰੱਖ ਕੇ, ਛੁੱਟੀ ਵਾਲੇ ਦਿਨ ਦਾ ਪਤਾ ਦੇਣ ਵਾਲੇ, ਨਾਈ ਨੂੰ ਸੰਕੇਤ ਦੇ ਦਿੰਦੇ ਹਨ— ‘ਦੇਖ ਭਾਈ ਰਾਜਾ ! ਤੂੰ ਸਾਰੇ ਰਿਸ਼ਤੇ ਨਾਤਿਆਂ ਵਿਚ ਜਾਣਾ ਹੈ, ਜਿਹੜੀ ਟੁੰਮ ਟਾਕੀ ਅਗਲੇ ਨੇ ਲੈ ਕੇ ਆਉਣੀ ਹੋਵੇ ਨਾਲੋ-ਨਾਲ ਉਸ ਦੀ ਖਬਰਦਾਰੀ ਕਰਦੇ ਰਹਿਣਾ । ਫਲਾਣਿਆਂ ਫਲਾਣਿਆਂ ਵਲ ਆਪਣੀਆਂ ਇਹ ਚੀਜ਼ਾਂ ਗਈਆਂ ਹੋਈਆਂ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਗਿਆਨ ਸਦਾ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਜੁਗਤਾਂ ਵਰਤ ਕੇ ਕਰਾ ਦਿਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ।

ਨਾਨਕਿਆਂ ਦਾ ਸੋਨੇ ਦਾ ਟਿੱਕਾ ਜਾਂ ਸੱਗੀਫੁੱਲਾਂ ਵਿਚੋਂ ਇੱਕ ਚਾਂਦੀ ਦੀ ਟੁੰਮ ਦਾ ਰਵੀਰਾ (ਰਿਵਾਜ) ਹੈਗਾ ਈ, ਓਧਰ ਛੋਟੀ ਕੁੜੀ ਖਹਿੜਾ ਕਰਦੀ ਐ, ਵਈ ਮੈਂ ਤਾਂ ਲੂਲ੍ਹਾਂ ਪਾਉਣੀਆਂ ਨੇ । ਕੰਗਣ ਤੇ ਪੋਟੇ ਮੁੰਡੇ ਦੀਆਂ ਮਾਸੀਆਂ ਪਾ ਦੇਣ, ਇਉਂ ਸਾਰਿਆਂ ਪਾਸਿਆਂ ਤੋਂ ਰੱਲ ਮਿਲ ਕੇ ਸੁੱਖ ਨਾਲ ਬਥੇਰਾ ਕੁਝ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ ।’ ਪਰ ਕੋਈ ਸਾਕ-ਨਾਤਾ ਵਿੱਤੋਂ ਬਾਹਰ ਨਾ ਜਾਵੇ । ਪਰ ਜੇ ਇੰਤੇ ਹੋਏ ਹਨ ਉਹ ਤਾਂ ਲੈਣੇ ਹੀ ਹੋਏ । ਅੱਗੇ ਨੂੰ ਕਹਿ ਦੇਵੀਂ, ਸਾਡੀ ਵਾਹਲਾ ਭਾਰ ਸਿਰ ਚੜ੍ਹਾਉਣ ਦੀ ਮਰਜ਼ੀ ਨਹੀਂ । ਕੱਲ ਨੂੰ ਮੂੰਹ ਛਿੱਕੇ ਪੈਂਦੇ ਫਿਰਨਗੇ । ਹੁਣੇ ਤੋਂ ਹੀ ਸੋਚ ਸਮਝ ਕੇ ਅਗਲਿਆਂ ਦੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਕਿਉਂ ਨਾ ਰੱਖੀਏ, ਨਾਲੇ ਸਭ ਨੂੰ ਕਹਿਣਾ, ਬਹੁਤੀ ਖੇਚਲ ਨਹੀਂ ਕਰਨੀ, ਪਰ ਆਉਣ ਸਾਰੇ ਜਣੇ ਬਰ ਜ਼ਰੂਰ ।’

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ‘ਦਿਨ’ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਦੂਤ ਨੂੰ ਸਮਝਾ ਦਿਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਨੇ ਕਿਹੋ ਜਿਹੀ ਗੱਲ ਕਿਹੜੇ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰ ਨਾਲ ਕਿਸ ਲੈਅ ਵਿੱਚ ਕਰਨੀ ਹੈ । ਅਗੋਂ ਉਹ ਵੀ ਚਤਰ ਰਾਜ-ਦੂਤਾਂ ਵਾਂਗ ਆਪਣੇ ਫਰਜ਼ ਪੂਰੇ ਜੌਹਰ ਦਿਖਾ ਕੇ ਭੁਗਤਾਉਂਦਾ ਹੈ ।

ਨਾਈ ਅਗਲਿਆਂ ਦੇ ਘਰ ਜਾ ਕੇ, ਦਿਨ ਦੱਸਣ ਪਿਛੋਂ ਚਾਹ-ਪਾਣੀ ਪੀਣ ਜਾਂ, ਰੋਟੀ ਖਾਣ ਵੇਲ, ਕਿਸੇ ਨਾ ਕਿਸੇ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਟੋਹਾ-ਟਾਹੀ ਕਰਨ ਲਈ ਗੱਲ ਟੋਰ ਲੈਂਦਾ ਹੈ:—

“ਦੇਖ ਭਾਈ ਬੀਬੀ, ਮੈਨੂੰ ਮਿੱਠਾ ਬੰਦਾ ਨਾ ਪਾਈਂ । ਹੁਣ ਸੁੱਖ ਨਾਲ ਬੋਝੇ ਖਰਚ ਸਿਰ ਉਤੇ ਆ ਖੜਾ ਹੈ, ਮੈਨੂੰ ਤਾਂ ਚੁਲ੍ਹੇ ਪਕਦੀਆਂ ਦੋ ਟਿੱਕੀਆਂ ਸੁਆਹ ਝਾੜ ਕੇ ਫੜਾ ਛੱਡ, ਖੰਡ-ਘਿਉ ਖਾ ਕੇ ਮੇਰੇ ਕੋਹੜਾ ਬਣ ਵਧਣੇ ਨੇ ।” ਇਹ ਤਾਂ ਨਿੱਤ ਹੀ ਖਾਈਦਾ ਹੈ ।

‘ਨਾ ਵੇ ਭਾਈ ! ਖਰਚ ਦੀ ਗੱਲ ਤੋਂ ਕੀ ਕਹੀ, ਅਸੀਂ ਤਾਂ ਸੁੱਖਾਂ ਸੁੱਖ ਕੇ ਇਹ ਦਿਨ ਦੇਖਿਆ ਹੈ । ਨਾਲੇ ਪੇਕਿਆਂ ਦਾ ਤਾਂ ਕੁੱਤਾ ਮਾਨ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ, ਤੂੰ ਤਾਂ ਸਾਡੇ ਪਿੰਡ ਦਾ ‘ਰਾਜਾ’ ਹੋਇਆ, ਮੇਰੇ ਬਾਪੂ ਨੂੰ ਕਹਿ ਦੇਵੀਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ (ਜਾਣੀ ਆਪਣੇ) ਘਰ ਰੱਬ ਨੇ ਵਥੇਰਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ, ਜੇ ਸੌ-ਪੰਜਾਹ ਇਹੋ ਜਹੇ ਵੇਲੇ ਖਰਚ ਹੋ ਜਾਵੇ ਕੋਈ ਟੋਟਾ ਨੀ

ਪੈਣ ਲੱਗਾ । ਨਿਕਲ ਲੈਣ ਦਿਓ ਸਗੋਂ ਖੱਟਾ ਖੂਨ । ਇਹ ਸੁੰਮ ਉਂ ਕਿਤੇ ਖਰਚ ਵੀ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ । ਸੱਗੀ ਫੁੱਲ ਮੈਂ ਲੈ ਕੇ ਆਉਂਦੀ, ਹੋਰ ਚੀਜ਼ਾਂ ਜਿਸ ਕਿਸੇ ਨੇ ਲਿਆਉਣੀਆਂ ਹੋਣ, ਉਹ ਆਪਣੀ ਪਹੁੰਚ ਦੀਆਂ ਲੈ ਆਉਣ, ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਈ ਉਤੇ ਆਪਣੇ ਸਹੁਰਿਆਂ ਦੀ ਭਾਗਵਾਨੀ ਦਾ ਰੋਹਬ ਵੀ ਬਿਠਾ ਦਿੰਦੀ ਹੈ ਤੇ ਆਪਣੀਆਂ ਹੱਦੋਂ ਵਧੀਆਂ ਗੀਤਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਗਟਾਉ ਵੀ ਕਰ ਦਿਖਾਉਂਦੀ ਹੈ ।

ਜਿਹੜੀਆਂ ਸਵਾਣੀਆਂ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵੀ ਨਾ ਖੁੱਲ੍ਹਣ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ 'ਰਾਜਾ ਜੀ' ਦੂਜੇ ਢੰਗ ਨਾਲ ਟਕੋਰ ਕੇ ਉਧੇੜ ਲੈਂਦੇ ਹਨ:

“ਦੇਖ ਭਾਈ ਬੀਬੀ ? ਉਂ ਤਾਂ ਜਿਵੇਂ ਅਗਲੇ ਦੀ ਮਰਜ਼ੀ ਹੁੰਦੀ ਏ ਓਹ ਕਰਦੈ, ਪਰ ਕੱਲ ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਟੁਰਿਆ, ਘਰ ਦੇ ਗੱਲਾਂ ਕਰਦੇ ਸੁਣੇ ਸੀ, ਕਹਿੰਦੇ ਸਾਰਿਆਂ ਪਾਸਿਆਂ ਤੋਂ ਸੁਨੇਹੇ ਆ ਗਏ ਹਨ, ਪਰ ਇਕ ਰੋਤੇ ਵਾਲੀ ਕੁੜੀ ਵੰਨੀਉਂ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਆਇਆ । ਤੂੰ ਭਾਈ ਕਿਸੇ ਢੰਗ ਨਾਲ ਪਤਾ-ਸੁਤਾ ਭਿਜਵਾ ਦੇਵੀਂ । ਵਰਤਦਿਆਂ ਦੇ ਸਾਕ ਤੇ ਵਾਹੁੰਦਿਆਂ ਦੀਆਂ ਭੋਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ । ਨਾਲੇ ਟੂੰਮ-ਟਾਕੀ ਦਾ ਤਾਂ ਪਹਿਲਾਂ ਈ ਪਤਾ ਲੱਗ ਜਾਏ ਤਾਂ ਚੰਗਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ । ਆਪਣੇ ਚੌਧਰੀਆਂ ਦੇ ਮੁੰਡੇ ਦੀ ਛਟੀ ਨੂੰ ਸਾਰੇ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰ ਟਿੱਕੇ ਈ ਕਰਵਾ ਲਿਆਏ ਸੀ । ਜੋ ਸਭ ਵੱਖੋ ਵੱਖਰੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਕਰਾਉਂਦੇ ਤਾਂ ਮੌਕੇ ਤੇ ਹੈਰਾਨੀ ਨਾ ਹੁੰਦੀ ? ਨਾਲੇ ਪਾਉਣ ਵਾਲੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਟੂੰਮਾਂ ਵੀ ਜੁੜ ਜਾਂਦੀਆਂ, ਪਰ ਕੌਣ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਸਮਝਾਏ ? ਕਿਸੇ ਨੇ ਪਹਿਲਾਂ ਗੱਲ ਵੀ ਜੋ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਸੀ ।”

ਕਈ ਜਨਾਨੀਆਂ ਤਾਂ ਏਨੀ ਕੁ ਛੇੜ-ਛਾੜ ਕੀਤੀਆਂ ਹੀ, ਆਪਣਾ ਮਨ ਤੇ ਸਮਰੱਥਾ ਦੱਸ ਦਿੰਦੀਆਂ ਹਨ, ਜਿਹੜੀਆਂ ਇਉਂ ਵੀ ਨਾ ਖੁੱਲ੍ਹਣ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ— ‘ਦੇਖੀਂ’ ਭਾਈ, ਦੇਣ, ਲੈਣ ਪਿਛੇ ਕਿਤੋਂ ਆਉਣੋਂ ਈ ਨਾ ਰਹਿ ਜਾਵੀਂ । ਰੱਬ ਸਭ ਦੀ ਪੀੜੀ ਵਧਾਵੇ, ਤੰਗੀ ਤੁਰਸੀ ਸਭ ਤੇ ਆਉਂਦੀ ਹੈ । ਚੰਗੇ ਮੰਦੇ ਵੇਲੇ ਆਉਂਦੇ ਜਾਂਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਤਾਂ ਸਭ ਢੱਕ-ਢਕਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਕਿਸੇ ਵੇਲੇ ਸਿਰ ਬੰਦੇ ਦੇ ਜਾਣ ਤੋਂ ਖੁੰਝ ਜਾਣਾ ਅਗਲਾ ਕਦੇ ਭੁਲਾਉਂਦਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ । ਰੱਬ ਚੰਗੇ ਦਿਨ ਦਿਖਾਵੇ । ਮੌਕੇ ਸਿਰ ਜ਼ਰੂਰ ਪੁੱਜ ਜਾਵੀਂ ।”

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹਫਤੇ ਦੇ ਅੰਦਰ ਸਭਨਾਂ ਲਈ ਦੂਰ-ਨੇੜੇ ਦੇ ਸਾਰੇ ਸਾਕ-ਨਾਤਿਆਂ ਨੂੰ ਦਿਨ ਦਿੰਦਾ ਦਿੰਦਾ ਨਾਈ ਸਾਰਿਆਂ ਦੇ ਮੂੰਹ ਹੀ ਹਵਾ ਸੁੰਘ ਲਿਆਉਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਸਾਰੇ ਨੋਟ ‘ਕੰਪੋਅਰ’ ਕਰ ਕੇ ਆਪਣੀ ਮੂੰਹ ਜ਼ਬਾਨੀ ਦੀ ਯਾਤਰਾ-ਰਿਪੋਰਟ, ਘਰ ਵਾਲਿਆਂ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਪੇਸ਼ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ।

ਮੋਟੀਆਂ ਮੋਟੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਤਾਂ ਨਾਈ ਸੰਝ ਸਵੇਰੇ ਟੱਬਰ ਵਿੱਚ ਚਲਦਾ ਫਿਰਦਾ ਈ ਦੱਸ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਸ ਨੂੰ ਖਿਆਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਨਿੱਤ ਕਿਸੇ ਚੀਜ਼-ਵਸਤ ਦੀ ਲੋੜ ਪੈਂਦੀ ਹੈ, ਇਹ ਵੀ ਕਿ ਘਰ ਦੇ ਸਾਰੇ ਜੀਆਂ ਨਾਲ ਬਣੀ ਰਹੇ ਤਾਂ ਚੰਗਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ— ਪਰ ਵਿਚਲੀਆਂ ਖਾਸ ਗੱਲਾਂ, ਉਹ ਖਾਸ ਖਾਸ ਮੌਕੇ ਲੱਭ ਕੇ— ਮਾਸੀਆਂ ਦੀ ਕਮਜ਼ੋਰੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਭੈਣ (ਮੁੰਡੇ ਦੀ ਮਾਂ) ਨੂੰ, ਭੂਆ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ, ਮੌਕਾ ਤਾੜ ਕੇ ਮੁੰਡੇ ਦੀ ਦਾਦੀ

ਮਾਂ ਨੂੰ ਸਮਝਾ ਦਿੰਦਾ ਹੈ । ਤਾਂ ਜੋ ਸਾਕ-ਨਾਤੇ ਇਕੱਠੇ ਹੋਣ ਵੇਲੇ ਕਿਸੇ ਕਾਰਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਨਮੋਸ਼ੀ ਦਾ ਮੂੰਹ ਵੇਖਣਾ ਵੀ ਪਵੇ ਤਾਂ ਉਸ ਦਾ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਇਲਾਜ ਸੋਚ ਲੈਣ।

ਸਾਰਿਆਂ ਪਾਸਿਆਂ ਤੋਂ ਚੰਗੇ ਸੁਖ-ਸੁਨੇਹੇ ਪੁੱਜਣ ਤਦ ਤਾਂ ਘਰ ਵਿੱਚ ਹਾਲਾਤ ਠੀਕ-ਠਾਕ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਜੇ ਮੁੰਡੇ ਦੀ ਮਾਸੀ ਜਾਂ ਭੂਆ ਵਿਚੋਂ ਕੋਈ ਹੱਥ ਦੀ ਤੰਗੀ ਕਾਰਨ ਲਾਚਾਰ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਮਾਸੀਆਂ ਨੂੰ ਮੁੰਡੇ ਦੀ ਮਾਂ, ਤੇ ਭੂਆ ਨੂੰ ਮੁੰਡੇ ਦੀ ਦਾਦੀ, ਕਿਸੇ ਨਾ ਕਿਸੇ ਬਹਾਨੇ ਆਪ ਰੁਪਈਏ ਭਿਜਵਾ ਦਿੰਦੀਆਂ ਹਨ ਕਿ, ਦੇਖਣਾ ਕਿਤੇ ਮੌਕੇ ਸਿਰ ਸਾਡਾ ਨੱਕ ਨਾ ਵਢਵਾ ਦੇਣਾ ! ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤਿਆਰੀ ਕਰਦਿਆਂ ਨੂੰ 'ਛਟੀ' ਵਾਲਾ ਬੰਨ੍ਹਿਆ ਦਿਨ ਆ ਪੁੱਜਦਾ ਹੈ ।

'ਛਟੀ' ਵਾਲੇ ਦਿਨ ਆਮਤੌਰ ਤੇ ਪਹਿਲਾਂ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਭੋਗ ਪਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਵਾਕ ਲੈਣ ਵਾਲੇ ਭਾਈ ਜੀ ਤੋਂ ਤੁਕ ਦਾ ਪਹਿਲਾ ਅੱਖਰ ਪੁੱਛ ਕੇ ਉਸ ਅੱਖਰ ਉਤੇ ਮੁੰਡੇ ਦਾ ਨਾਉਂ ਰਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਪਹਿਲਾਂ ਬਹੁਤੇ ਲੋਕ ਇਹ ਨਾਉਂ ਜਿਸ ਦਿਨ ਕੁੜੀ ਮੁੰਡਾ ਜੰਮਿਆ ਹੋਵੇ—ਮੰਗਲ, ਬੁਧ, ਵੀਰ, ਜਾਂ ਮਹੀਨੇ ਨਾਲ 'ਸਿੰਘ' ਪਦ ਲਾ ਲੈਂਦੇ ਸੀ । ਕੁੜੀਆਂ ਦੇ ਬੁੱਧਾਂ, ਸੁੱਧਾਂ, ਮੰਗਲਾਂ, ਵੀਰੋ ਨਾਮ ਰੱਖ ਲੈਂਦੇ ਹੁੰਦੇ । ਕਈ ਮੁੰਡੇ ਨੂੰ ਤਕੜਾ ਬਨਾਉਣ ਦੀ ਕਲਪਨਾ ਨਾਲ ਕਿੱਕਰ ਸਿੰਘ, ਬਿੱਕਰ ਸਿੰਘ, ਕੁੱਢਾ ਸਿੰਘ, ਬਲੀ, ਅਰਜਨ, ਭੀਮ ਸੈਨ, ਛੋਟੇ ਕੱਦ ਵਾਲਿਆਂ ਦੇ ਨਿਕਾ ਜਾਂ ਛੋਟਾ ਸਿੰਘ ਗੀਢਾ, ਗੀਠਾ, ਮਧੂ, ਸਰੀਰਕ ਅੰਗਾਂ ਦੀ ਬਣਤਰ ਦੇ ਮੁਤਾਬਕ, ਮਿੱਡਾ, ਫਿੱਨਾ, ਕਾਣੂ, ਟੀਗਾ, ਆਦਿ ਨਾਂ, ਜੋ ਘਰ ਦੇ ਆਪ ਦੀ ਰੱਖ ਲੈਣ ਤਾਂ ਚੰਗਾ ਨਹੀਂ ਫਿਰ ਆਂਢੀ-ਗੁਆਂਢੀ ਤੇ ਖੇਡਣ ਵਾਲੇ ਹਾਣੀ ਆਪਣੇ ਕੁਢਬੇ ਨਾਮ ਆਪੇ ਰੱਖ ਦੇਂਦੇ ਹਨ ।

ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪੁੱਤਰਾਂ ਦੀ ਘਾਟ ਹੋਵੇ ਉਹ ਮਾਪੇ ਇਸ ਕਰਕੇ ਕਿ ਕਿਧਰੇ ਨਜ਼ਰ-ਫਜ਼ਰ ਨਾ ਲੱਗ ਜਾਵੇ, ਮੁੰਡੇ ਦਾ ਨਾਂ ਜਾਣ ਬੁੱਝ ਕੇ ਕੂੜਾ, ਬੂੜਾ, ਬੁੜਾ ਆਦਿ ਨਾਂ ਰੱਖ ਛੱਡਦੇ ਹਨ । ਪਰ ਅਜ ਕਲ ਤਾਂ ਮੇਰੇ ਪਿੰਡ ਵਿਚ ਵੀ ਤੀਹਰੇ ਤੀਹਰੇ ਨਾਂ ਰੱਖਣ ਲੱਗ ਪਏ ਹਨ । ਇਕ ਥਾਂ ਦੀ ਗੱਲ ਇਕ ਮੁੰਡੇ ਦਾ 'ਨਾਉ' ਧਰਨ ਲਈ ਭਾਈ ਜੀ ਨੇ ਪਹਿਲਾ ਅੱਖਰ ਦੱਸ ਕੇ ਪੁੱਛਿਆ ਕਿ 'ਦਸੋ ਭਾਈ ਇਸ ਅੱਖਰ ਨਾਲ ਲੱਗਦਾ ਕਿਹੜਾ ਨਾਉਂ ਰੱਖਣਾ ਹੈ ?'

“ਬਹੁਤਾ ਕੀ ਸੋਚਦੇ ਹੋ, ਅਜ ਕੱਲ ਤਾਂ ਤੁਕ ਦੇ ਮਗਰ ਦੀ ਸਿੰਘ ਲਾਉਣ ਦਾ ਰਿਵਾਜ ਚਲ ਰਿਹਾ ਹੈ । ਬਥੇਰੇ ਵੱਡੇ ਵੱਡੇ ਨਾਉਂ ਰੱਖੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਸੋਚ ਕੇ ਨਾ ਰੱਖਿਓ । ਇਕ ਬਾਹਰੋਂ ਆਏ ਖੁਲ-ਖੁਲਾਸੇ ਫੌਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ।

ਛਟੀ ਵਾਲੇ ਦਿਨ ਦੁਪਹਿਰਾਂ ਦੀ 'ਰੋਟੀ' ਕੜਾਹ ਜਾਂ ਲੱਭੂਆਂ ਦੀ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ਕਈ ਸਰਫੇ-ਹੱਥੇ ਚੌਲਾਂ ਦੀ 'ਦੇਗ' ਉਬਾਲ ਲੈਂਦੇ ਹਨ । ਇੱਕ ਲੱਪ ਚੌਲਾਂ ਦੀ ਉਤੇ ਮੁਠੀ ਸੱਕਰ ਦੀ ਪਾ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਦੋ ਦੋ ਮੰਡਿਆਂ ਉਤੇ ਲੱਪ-ਲੱਪ ਚੌਲ ਤੇ ਹਿਸਾਬ-ਸਿਰ ਦੀ ਸੱਕਰ ਬਰੂਰ ਕੇ ਸਾਰੇ ਘਰਾਂ ਵਿਚ ਪਰੋਸੇ ਫੇਰ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ।

“ਇਹ ਰਾਮ ਦਿੱਤੇ ਕਿਆਂ ਦੀ ਮੁੰਡੇ ਦੀ ਛਟੀ ਦੇ ਚੌਲ ਨੇ, ਅੰਮਾਂ ।” ਪਿੰਡ ਵਿਚ

ਪਰੋਸੇ ਫੇਰਦੀ ਨੈਣ, ਨਾਲ ਹੀ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕਰ ਆਉਂਦੀ ਹੈ । ਜੇ ਕੜਾਹ ਕੀਤਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਚੌਲਾਂ ਦੀ ਥਾਂ ਮੰਡਿਆਂ ਉਤੇ ਹਿਸਾਬ-ਸਿਰ ਦਾ ਬਣਦਾ ਉਸ ਦਾ ਛਾਂਦਾ ਵੰਡ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । “ਵੱਡਾ ਹੋਵੇ ਜਵਾਨੀਆਂ ਮਾਏ, ਰੱਬ ਸਭਨਾਂ ਦੀ ਵੇਲ ਵਧਾਏ, ਇਹ ਚੀਜ਼ਾਂ ਕਿਹੜਾ ਰੱਜਣ ਨੂੰ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ, ਬਸ ਸ਼ਗਨ ਹੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ” —ਇਹਨਾਂ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਧੁਨ ਗੁਣ-ਗੁਣਾਉਂਦੀ ਪਿਛਲੇ ਘਰ ਤੋਂ ਅਗਲੇ ਘਰ, ਨੈਣ ਇਹ ਪਰੋਸੇ ਦੇਣ ਵੇਲੇ ਕਹਿੰਦੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਜੇ ਨੈਣ ਉਮਰ ਦੀ ਜੁਆਨ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਉਸ ਦੀਆਂ ਝਾਜਰਾਂ ਦੀ ਛਣਕਾਹਟ ਗਲੀਆਂ ਵਿੱਚ ਘਰਾਂ ਦੇ ਵੇਹੜਿਆਂ ਵਿੱਚ ਆਪਣਾ ਵੱਖਰਾ ਰੰਗ ਖਿੜਾਉਂਦੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ।

ਰੋਟੀ ਵੇਲੇ ਮੁੰਡੇ ਦੀ ਮਾਂ ਸੁੱਭਰ ਜਾ ਫੁਲਕਾਰੀ ਦੀ ਬੁੱਕਲ ਮਾਰ; ਕਾਕੇ ਨੂੰ ਕੁੱਛੜ ਚੁੱਕ ਕੇ ਇੱਕ ਪਾਸੇ ਰਕਾਨ ਬਣ ਕੇ ਬੈਠ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਜਿਥੇ ਆਏ ਗਏ ਸੰਗੀ-ਸਾਕ ਕਾਕੇ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਨਾਲੇ ਨਾਲ ਮੁੰਡੇ ਨੂੰ ਸਿਰਵਾਰਨਾ ਦਿੰਦੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਵਿੱਚ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਬੁਲ੍ਹਾ ਤੇ ਠੇਲ੍ਹਾ, ਜਾਂ ਉਂਗਲਾਂ ਲਗਾ ਕੇ, ਕੋਈ ਗੱਲਾਂ ਤੇ ਹਲਕੀ ਜਿਹੀ ਚੁੰਢੀ ਭਰ ਕੇ ਛੇੜ-ਛਾੜ ਕਰ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜੋ ਕਿਸੇ ਤੋਂ ਸਰਦਾ ਬਣਦਾ ਹੈ— ਘੱਟੋ ਘੱਟ ਇਕ ਰੁਪਿਆ ਮੁੰਡੇ ਦੀ ਵਧਾਈ ਦਾ ‘ਦਰਸ਼ਨ-ਭੇਟ’ ਜਰੂਰ ਦਿੰਦੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ।

“ਸੁੱਖ ਨਾਲ ਬਖੇਰਾ ਸੋਹਣਾ ਐਂ । ਦੇਖ ਕੇ ਭੁੱਖ ਲਹਿੰਦੀ ਹੈ, ਦੇਖੋ ਕਿਵੇਂ ਮਾਂ ਵਾਂਗ ਨੱਕ ਚੜ੍ਹਾਉਂਦੇ”, ਮੁੰਡੇ ਦੇ ਪਿਉ ਦੇ ਅੰਗ-ਸਾਕ, ਉਸ ਦੀਆਂ ਹਰਕਤਾਂ ਦਾ, ਆਮ ਤੌਰ ਤੇ ਮੁੰਡੇ ਦੀ ਮਾਂ ਦੀਆਂ ਆਦਤਾਂ ਦਾ ਨਰੀਖਣ ਕਰਕੇ ਸੰਕੇਤ ਦਿੰਦੇ ਹਨ । ਮੁੰਡੇ ਦੀ ਮਾਂ ਦੀਆਂ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰ-ਦੇਖੋ ਨੀ ਪਿਉ ਵਰਗਾ ਖਚਰਾ ਕਿਵੇਂ ਹੁਣੇ ਤੋਂ ਸਿਆਣਾ ਕੱਢਣ ਲਗਿਆ ਹੈ, ਮੈਂ ਕਹਿਨੀਆਂ ਇਹਨੇ ਆਪਣੇ ਪਿਉ ਦੀਆਂ ਇਲਤਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇਕ ਨੂੰ ਵੀ ਨਹੀਂ ਛਡਣਾ, ਇਹ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਚਖਾ-ਮਖੀਆਂ ਨਾਲ ਇਸ ਸਮੇਂ ਨੂੰ ਚੁਲਬਲਾ ਤੇ ਮਨੋਰੰਜਕ ਬਣਾਉਂਦੀਆਂ ਹਨ ।

ਮੁੰਡੇ ਨੂੰ ਵਧਾਈ ਦੇ ਰੁਪਏ ਦੇਣ ਵੇਲੇ ਨਵੇਂ ਨਵੇਂ ਬਣੇ ਪਰਾਹੁਣੇ ਆਪਣੀ ਵੱਖਰੀ ਠੁੱਕ ਦਿਖਾਉਂਦੇ ਹਨ— ਪਹਿਲਾਂ ਤਾਂ ਉਹ ਦਸ ਦਸ ਰੁਪਏ ਦੇ ਨੋਟ ਡੱਬਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕੱਢ ਕੇ ਦਿਖਾਉਂਦੇ ਹੁੰਦੇ ਸੀ, ਹੁਣ ਜਦੋਂ ਦੇ ਕਣਕ ਤੇ ਨਰਮਾ ਮਹਿੰਗੇ ਹੋਏ ਹਨ, ਸੌ ਸੌ ਦੇ ਨੋਟ ਫੋਕੀ ਜਹੀ ਬੇ-ਪ੍ਰਵਾਹੀ ਨਾਲ ਨੋਟ, ਉਂਗਲਾਂ ਵਿਚ ਮਰੋੜਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ । ਭਾਵੇਂ ਵਧਾਈ ਦੇ ਇਹ ਰੁਪਏ (ਜੁਆਈਆਂ) ਪਰਾਹੁਣਿਆਂ ਦੇ ਆਮ ਤੌਰ ਤੇ ਰੱਖੇ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦੇ, ਪਰ ਫਿਰ ਵੀ ਪਰਾਹੁਣੇ ਦਾ ਸਿਰ ਵਾਰਨਾ ਦੇਣ ਅਤੇ ਘਰਦਿਆਂ ਦੇ ਮੋੜਨ ਦਾ ਵਾਰਤਾਲਾਪ ਬੜਾ ਦਿਲਚਸਪ ਹੁੰਦਾ ਹੈ:

“ਅੰਮਾਂ ਜੀ, ਆਹ ਮੇਰਾ ਵੀ ਤਿਲ-ਫੁਲ ਕਬੂਲ ਕਰ ਲਓ, ਮੈਂ ਵੀ ਤਾਂ ਕਾਕੇ ਦਾ ਕੁਛ ਲਗਦਾ ਹਾਂ ।” ਕਹਿ ਕੇ ਪਰਾਹੁਣਾ ਸਾਹਿਬ ਸੌ ਦਾ ਨੋਟ ਤੇ ਇਕ ਰੁਪਿਆ ਉਤੇ ਰਖਕੇ ਇੱਕਤ੍ਰ ਸੌ ਬਣਾ ਕੇ ਕਾਕੇ ਦੇ ਝੱਗੇ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਥਾਂ ਫਸਾ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ।

“ਬਸ ਭਾਈ ਪਰਾਹੁਣਿਆਂ ਤੋਂ ਦੇ ਦਿਤੇ, ਸਾਨੂੰ ਆ ਗਏ, ਸਾਡੇ ਬਾਹਲਾ ਭਾਰ ਸਿਰ

ਤੇ ਨਹੀਂ ਚੜ੍ਹਾ ਹੁੰਦਾ, ਸਗਾ-ਹੱਤੇ ਸਾਕਾ ਦੇ ਵੀ ਭਲਾ ਕਦੇ ਕੋਈ ਰੁਪਏ ਰਖਦਾ ਹੁੰਦੇ ? ਜੇ ਸਗਨ ਕਰਨਾ ਈ ਹੈ ਤਾਂ ਇਕ ਗੁਪਿਆ ਬਹੁਤ ਹੈ ?”

—“ਰੱਖ ਲਉ ਸੌ ਦਾ ਨੋਟ, ਬਬੇਰੀ ਮੂੰਗਫਲੀ ਹੋਈ ਐ । ਪਰਾਹੁਣੇ ਨੇ ਕੇਹੜਾ ਨਿਤ ਨਿਤ ਆਖਣੇ । ਸਹੁਰੀ ਭੇਜਣ ਵੇਲੇ ਖਬਰੈ ਮਾਸੀ ਨੇ ਇਹੋ ਜਿਹੇ ਇੱਲ੍ਹਾਂ ਦੇ ਫੰਘਾਂ ਵਰਗੇ ਨੀਲੇ ਨੀਲੇ ਕਿੰਨੇ ਕੁ ਨੋਟ ਦਿੱਤੇ ਹੋਣੇ ਨੇ । ਰਾਤ ਲਈ ਵੀ ਬਚਾ ਲਈ ਓਏ ! ਰਾਠ ਬਣਿਆ ਫਿਰਦੈ’ । ਅਜ ਕੜ ਤਾਂ ਇੱਕ ਇੱਕ ਬੋਤਲ ਦਸਾਂ ਦੀ ਹੋ ਗਈ ਐ ।” ਕੋਲ ਬੈਠਾ ਇੱਕ ਅਧ-ਖੜ ਜਿਹਾ ਵੈਲੀ ਬੰਦਾ ਸੰਝਾਂ ਨੂੰ ਪਰਾਹੁਣੇ ਤੋਂ ਸਰਾਬ ਪੀਣ ਦੀ ਸੁਣੋਤ, ਬਹਾਨੇ ਨਾਲ ਹਵਾ ਵਿੱਚ ਸੁੱਟ ਛੱਡਦਾ ਹੈ । ਬੇਸ਼ਕ ਪਰਾਹੁਣਾ ਭਾਵੇਂ ਸਰਾਬ ਨਾ ਵੀ ਪੀਂਦਾ ਹੋਵੇ ।

“ਇਹ ਬੋਡੀਆਂ ਮੁੰਡਿਆਂ-ਖੁੰਡਿਆਂ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ, ਤੁਸੀਂ ਆਪ ਜਾਣੋ, ਸਾਡਾ ਏਹਨਾਂ ਨਾਲ ਕੋਈ ਲਾਗਾ-ਦੇਗਾ ਨਹੀਂ । ਲੈ, ਭਾਈ ਪਰਾਹੁਣਿਆਂ ਤੇਰੇ ਖਰਚ ਸੁੱਖ ਨਾਲ ਹੋਰ ਬਬੇਰਾ ਹੈ । ਸਾਨੂੰ ਤਾਂ ਇਕੋਤਰ ਸੌ ਈ ਆ ਗਿਆ ।” ਇਕ ਸੌ ਇਕ ਰੁਪਏ ਵਿਚੋਂ ਬੁੜ੍ਹੀ ਇਕ ਰੁਪਈਆ ਰੱਖ ਕੇ ਬਾਕੀ ਵਾਪਸ ਕਰ ਦਿੰਦੀ ਹੈ ।

“ਬੇਬੇ ਆਹ ਵੀ ਤਾਂ ਇਕੋ ਈ ਐ, ਗਊ ਦੀ ਸਹੁੰ ਜਿਵੇਂ ਤੂੰ ਕਰਦੀ ਐਂ ਮੇਰਾ ਦਿਲ ਰਾਜੀ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ ।” ਸੌ ਰੁਪਏ ਦੇ ਨੋਟ ਨੂੰ ਫੜ ਕੇ ਪਰਾਹੁਣਾ ਇੱਕ ਵਾਰ ਰਸਮੀ, ਪਰ ਨਾਂਦੀ ਤਾਂਘ ਫਿਰ ਪਰਗਟ ਕਰਦਾ ਹੈ— “ਅੱਜ ਕੱਲ੍ਹ ਰੁਪਈਆ ਹੈਗਾ ਈ ਕੀ, ਰੁਪਈਆ ਦੇਣ ਦਾ ਬੰਧੋਜ ਤਾਂ ਉਦੋਂ ਹੁੰਦਾ ਸੀ ਜਦੋਂ ਇਕ ਰੁਪਈਏ ਦੀ ਬੋਰੀ ਕਣਕ ਦੀ ਆਉਂਦੀ ਹੁੰਦੀ ਸੀ, ਹੁਣ ਇਕ ਬੋਰੀ ਦਾ ਦੋ ਸੌ ਵੱਟਿਆ ਜਾਂਦੇ । ਮਸਾਂ ਮਸਾਂ ਇਹ ਚੰਨ ਜਿਹਾ ਮੂੰਹ ਦੇਖਿਆ, ਰੁਪਈਆਂ ਸੌਹਰਿਆਂ ਦੀ ਕੇਹੜੀ ਗੱਲ ਐ ।” ਪਰਾਹੁਣਾ ਆਪਣੀ ਨਵੀਂ-ਨਵੀਂ ਅਮੀਰੀ ਤੇ ਆਰਥਕ ਖੁਸ਼ਹਾਲੀ ਦਾ ਰੋਹਬ ਬਿਠਾਉਣ ਦਾ ਫਿਰ ਇਕ ਹੋਰ ਦੌਰ ਮਲਕੜੇ ਜਿਹੇ ਚਲਾ ਛੱਡਦਾ ਹੈ ।

“ਨਾ ਭਾਈ, ਸਭ ਗੱਲਾਂ ਰਾਹ ਸਿਰ ਦੀਆਂ ਹੀ ਠੀਕ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ, ਆਹ ਸਾਭ ਆਪਣਾ ਇਹ ਮੂਰਤਾਂ ਵਾਲਾ ਕਾਗਜ਼ ਜਿਹਾ, ਐਵੇਂ ਕਿਧਰੇ ਮੁੰਡੇ ਦੇ ਹੱਥੋਂ ਪਾਟ ਈ ਨਾ ਜਾਵੇ । ਜਾਏ-ਖਾਏ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਨੇ ਕਿਹੋਂ ਜਿਹੇ ਕਾਗਜ਼ੀ ਰੁਪਈਏ ਬਣਾਏ ਨੇ, ਵਈ ਨਾ ਕੋਈ ਧਰਤੀ ਵਿੱਚ ਦਬ ਕੇ ਰੱਖ ਸਕੇ, ਨਾ ਕੋਈ ਆਲੇ-ਵਿੱਚ ਕੁੱਜੇ ਵਿੱਚ ਢੱਕ ਸਕੇ, - ਦੁਨੀਆਂ ਦਾ ਸੁਇਨਾ ਖਿੱਚਣ ਲਈ ਕੀ ਬਹਾਨੇ ਘੜੇ ਨੇ ਕੁੜੇ ! ਪਹਿਲਾਂ ਸੋਨੇ ਦੇ ਪੌਂਡ ਹੁੰਦੇ, ਮਲਕਾਂ ਦੇ ਚਾਂਦੀ ਦੇ ਰੁਪਏ ਹੁੰਦੇ ਸੀ ਹੁਣ ਚਾਂਦੀ-ਸੋਇਨਾਂ ਤਾਂ ਅਖੀਂ ਦੇਖਣ ਨੂੰ ਮਸਾ ਕਿਤੇ ਬਿਆਉਂਦੇ ।” ਪਰਾਹੁਣੇ ਦੇ ਜਵਾਬ ਵਿੱਚ ਬੁੜ੍ਹੀ ਆਪਣੀ ਵਾਕਫੀ ਤੇ ਸਿਆਣਪ ਦਸਦੀ ਹੋਈ ਗੱਲ ਨੂੰ ਅੰਤਮ ਛੋਹ ਦੇ ਦਿਤੀ ।

ਇੰਨਾ ਰੁਪਈਆਂ ਦਿਖਾਉਣ ਵਾਲਿਆਂ ਸ਼ੌਕੀਨਾਂ ਦੇ, ਜੇ ਕਿਧਰੇ ਵਧੇਰੇ ਹੀ ਜ਼ੋਰ ਲਾਉਣ ਤੋਂ ਪੰਜ ਦਸ ਰੱਖ ਲਏ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਸਰੀਕਣਾ ਝੱਟ ਕੰਨਾ-ਵਾਟੀ ਕਰਨਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੰਦੀਆਂ ਨੇ: ਛੱਟੀ ਦੇ ਭੁਖੇ ਹੀ ਰਹੇ ।

“ਲੇ ਨੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਤਾਂ ਪਹਾਹੁਣੇ ਦੇ ਵੀ ਰੱਖ ਲਏ, ਬਹੁ ਬੜੀ ਖੋਟੀ ਨੀਤ ਵਾਲੀ ਨਿਕਲੀ ਕੁੜੇ ! ਵਈ ਜੇਹੜੇ ਆਉਂਦੇ ਨੇ ਆਈ ਜਾਣ ।” ਐ ਕਿਤੇ ਘਰ ਬੱਝ ਜਾਉ

“ਨੀ ਨਹੀਂ, ਬਹੁ-ਬਹੁ ਦੀ ਦੇਖੇ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਪੁਗੱਦੀ, ਸਾਰੇ ਸਾਕ-ਨਾਤੇ ਦੇ ਰੁਪਈਏ ਬੁੜੀ ਨੇ ਆਪ ਫੜੇ ਨੇ, ਬੁੜੀ ਨੂੰ ਈ ਹਾਬੜਾ ਲੱਗਿਆ ਹੋਇਆ ਐ; ਵਈ ਕਿਵੇਂ ਚਰ ਛਿੱਲੜ ਜੋੜ ਹੋਰ ਵਧਾ ਜਾਵਾਂ । ਤੂੰ ਨੀ ਜਾਣਦੀ ਉਸਦੀ ਬੜੀ ਭੁੱਖੀ ਨੀਤ ਹੈ ।”

“ਮੈਂ ਤਾਂ ਕਹਿੰਦੀ ਆ ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਕਿਸੇ ਜੀਅ ਨੂੰ ਕਬੀਲਦਾਰੀ ਦਾ ਉੱਈ ਪਤਾ ਨਹੀਂ, ਭਾਵੇਂ ਬੁੜੀ ਹੋਵੇ ਚਾਹੇ ਬਹੁ, ਕਦੇ ਪਹਾਹੁਣਿਆਂ ਦੇ ਰੁਪਈਏ ਵੀ ਰਖੀਦੇ ਨੇ ? ਕੀ ਲਾਲਚ ਵਧਿਆ ਕੁੜੇ ।”

ਇਸ ਵੇਲੇ ਚਮਾਰ, ਛੋਟੇ ਜਿਹੇ ਮੌਜਿਆਂ ਦਾ ਜੋੜਾ ਤਿੱਲੇ ਨਾਲ ਕੱਢੇ ਲੈ ਆਉਂਦਾ ਹੈ । ਤਰਖਾਣ ਇੱਕ ਗੁਲੀ-ਡੰਡਾ ਜਾਂ ਲੱਕੜ ਦੇ ਇੱਕ ਡਕਰੇ ਨੂੰ ਸੱਲ ਕੇ ਬਣਾਇਆ ਹੋਇਆ ਦੋ ਮੋਛੇਦਾਰ ਪਹੀਆਂ ਵਾਲਾ ਗੱਡਾ । ਨੈਣ; ਤੜਾਗੀ, ਘੁਮਾਰੀ ਮਿੱਟੀ ਦੇ ਛੋਟੇ ਛੋਟੇ ਜਿਹੇ ਖੋਲ੍ਹਣ ਵਾਲੇ ਕੁੱਜੇ ਜਾਂ ਮਿੱਟੀ ਦੇ ਖਿਡਾਉਣੇ ਸੁਨਿਆਰ ਤੜਾਗੀ ਲਈ ਨਿੱਕਾ ਜਿਹਾ ਚਾਂਦੀ ਦਾ ਘੁੰਗਰੂ ਇੱਕ ਡੋਰ ਵਿੱਚ ਪੁੱਕੇ ਕੇ ਲੱਕ ਨੂੰ ਲਿਆ ਬੰਨ੍ਹਦਾ ਹੈ । ਹੋਰ ਜਾਤਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਜਿਹੜੀਆਂ ਹਥ-ਕਿਰਤਾਂ ਵਾਲੇ ਅਜੇਹੇ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਕਰਦੀਆਂ ਉਹ ਬਾਹਰੋਂ ਹਰਾ ਘਾਹ ਲੈ ਕੇ ਘਰਦਿਆਂ ਤੇ ਮੁਖੀਆਂ ਤੇ ਸਾਕਾਂ-ਸਬੰਧੀਆਂ ਦੇ ਦੱਭ ਟੁੰਗਕੇ ਵਧਾਈਆਂ ਦਾ ਸੁਭ ਸਗਨ ਲੈ ਆਉਂਦੀਆਂ ਹਨ । ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ, ਜੇ ਕਿਸੇ ਦਾ ਅਜੇਹੇ ਉਤਸਵਾਂ ਵਿੱਚ ਅੰਦਰ-ਹੱਥ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਹ ਨੈਣ ਤੇ ਨਾਈ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਜਿਹਨਾਂ ਨੂੰ ਸਭ ਮਖੌਲ ਕਰਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਨੇ-- ‘ਰਾਜਾ ਤਾਂ ਦੇਖੋ ਲਓ ਬੁਲਾਇਆਂ ਨਹੀਂ ਬੋਲਦਾ, ਭਾਈ ‘ਅੰਦਰ-ਹਥ’ ਜੋ ਹੋਇਆ ।’ ਲੁਟ ਲੈ ਮੌਜਾ ਪਿਆਰਿਆ ਇਹ ਛਿਨ ਮੁੜ ਮੁੜ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੇ ।

‘ਕੋਠੀ ਨੂੰ ਹੱਥ ਨਾ ਲਾਈ ਘਰ-ਬਾਰ ਤੇਰਾ । ਸਾਡਾ ਤਾਂ ਜਜ਼ਮਾਨੇ ਇਹੋ ਹਾਲ ਹੈ । ਬਾਹਲੀਆਂ ਮੁਖਤਿਆਰੀਆਂ ਤੋਂ ਕੀ ਲੈਣਾ ਹੈ । ਚੰਗਾ ਐ ਜਿਹੜੀ ਘੜੀ ਸੁਖ ਦੀ ਲੰਘ ਜਾਵੇ ।’ ਨਾਈ ਮਾਅਰਫਤ ਦਾ ਰੂਹਾਨੀ ਉਪਦੇਸ਼ ਦਿੰਦਾ ਸਭਨਾਂ ਦੀਆਂ ਬੋਲੀਆਂ ਝੱਲੀ ਜਾਂਦਾ ਵੀ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਧੀਰਜ ਵਿਚ ਰੱਖਦਾ ਹੈ ।

ਆਏ ਗਏ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰਾਂ ਨੂੰ ਰੋਟੀ ਖੁਆਉਣ ਲਈ ਦੋ ਤਿੰਨ ਪਰੀਹੇ, ਜੋ ਵੀ ਪਕਵਾਨ ਘਰ ਦਿਆਂ ਨੇ ਤਿਆਰ ਕਰਾਏ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਵਰਤਾਉਣ ਲਗ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਪਹਿਲਾਂ ਆਦਮੀਆਂ ਨੂੰ, ਫੇਰ ਸੁਆਣੀਆਂ ਨੂੰ ਪੰਗਤਾਂ ਲਵਾ ਕੇ ਰੋਟੀ ਖਵਾਈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ਰੋਟੀ ਖਾਣ ਵੇਲੇ ਤੱਕ ਕਈ ਪਹਾਹੁਣੇ ਵਧਾਈ ਮਨਾਉਣ ਲਈ ਇੱਕ ਦੋ ਬੋਤਲਾਂ ਦਾ ਸਾਕਾਂ-ਸਬੰਧੀਆਂ ਵਿੱਚ ਕਈ ਵਾਰ ਮਾਰੂ ਤੇ ਜਹਿਰੀਲਾ ਕੌੜਾ ਛਾਂਦਾ ਵਰਤਾ ਦਿੰਦੇ ਹਨ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਕਈ ਪਰੀਹੇ ਰੋਟੀ ਖੁਆਉਂਦੇ ਹੀ ਲੜ-ਖੜਾਉਣ ਲੱਗ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਕਈ ਰੋਟੀ ਖਾਣ-ਖੁਆਉਣ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ ਝੱਟ ਪਿੱਛੋਂ ਮੂਧੇ ਹੋ ਡਿਗਦੇ ਹਨ । ਜੁੜੇ ਹੋਏ ਸਬੰਧੀਆਂ ਦੇ ਰੋਟੀ ਖਾਂਦਿਆਂ ਵੇਲੇ ਅਧ-ਖੜ ਤੇ ਕੁਝ ਸਿਆਣੀ ਉਮਰ ਦੀਆਂ ਸੁਆਣੀਆਂ, ਲੰਮੀ

ਹੇਕ ਨਾਲ ਵਧਾਈ ਦੇ ਗੀਤਾਂ ਦੀ ਧੁਨੀ ਛੋਹ ਲੈਂਦੀਆਂ ਹਨ:—

‘ਨੀ ਤਾਈ ! ਕੀਹਦੇ ਨੇ ਘਰ ਮੰਡਲ ਵੱਜਿਆ’ ਵਾਲਾ ਗੀਤ ਤੂੰ ਬੜਾ ਵਧੀਆ ਗਾਉਂਦੀ ਹੁੰਦੀ ਸੀ, ਅੱਜ ਗਾਓ, ਮੈਨੂੰ ਬੜਾਸੋਹਣਾ ਲਗਦੇ ।’

‘ਲੇ ਦਾਈਆਂ-ਮਾਈਆਂ ਵਾਲਾ’ ਕਿਹੜਾ ਘੱਟ ਹੈ ।’ ਅਗੋਂ ਦੂਜੀ ਜਵਾਬ ਦਿੰਦੀ ਹੈ । ਪਰ ਗਾਉਣ ਵਾਲੀਆਂ ਵੀ ਤਾਂ ਨਾਲ ਦੀਆਂ ਚਾਹੀਦੀਆਂ ਹਨ ।

‘ਨੀ ਚਾਚੀ ਬੰਤੋ ! ਨੀ ਬੋਲੀਏ, ਸੁਣਦੀ ਕਿਉਂ ਨੀ, ਜਿਵੇਂ ਕੰਨਾਂ ’ਚ ਸਿੱਕਾ ਢਾਲਿਆ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ।’ ‘ਮੈਂ ਕਹਿੰਦੀ ਹਾਂ ‘ਹਰਿਆ ਨੀ ਭਾਗੀ ਭਰਿਆ’ ਵਾਲਾ ਗੀਤ ਕਿਉਂ ਨੀ ਗਾਉਂਦੀਆਂ ?’ ਉਹ ਗਾਓ ਤਾਂ । ਨਾਲੇ ਵੇਲੇ ਦੇ ਬੋਲ ਨੇ ਨਾਲੇ ਉਂ ਚੰਗਾ ਲਗਦੇ।

ਇਕ ਅਤਬ ਜਿਹੀ ਰਕਾਨ ਆਪਣਾ ਵੱਖ ਰੋਹਬ ਜਮਾਉਂਦੀ ਹੋਈ ਹੋਰ ਕਤਕਵੀ ਸਿਫਾਰਸ਼ ਕਰ ਦਿੰਦੀ ਹੈ ।

“ਮੈਂ ਤੇ ਚਾਚੀ ਧੰਨੋ ਤਾਂ ਸੋਹਲੜੇ ਗਾਵਾਂਗੀਆਂ ।”

ਨੀ ਕੁਝ ਗਾਵੋ ਤਾਂ ਸਹੀ ਕਿ ਵਕੀਲਾਂ ਵਾਂਗ ਬਹਿਸਾਂ ਹੀ ਕਰੇਗੀਆਂ ?

‘ਪੁਤਾਂ ਦੀਆਂ ਮਾਵਾਂ ਦੇ ਵਡੇ ਵਡੇ ਮਾਣ’ ਵਾਲਾ ਈ ਗਾਵੋ, ਵਕਤ ਤਾਂ ਵੇਖਿਆ ਕਰੋ ਕੁੜੇ ਕੇਹੜਾ ਹੈ; ! ਈਦ ਪਿਛੋਂ ਤੰਬਾ ਚੁੱਕੀ ਫਿਰਿਓ ।’ ਦਾਦੀ ਦੀ ਫਰਮਾਇਸ਼ ਨਾਲ ਗੀਤ-ਸਮਾਗਮ ਅਰੰਭ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ: ਮੰਡਲ ਦੇ ਵਾਜਿਆਂ ਦੀ ਧੁਨੀ ਗੂੰਜ ਉਠਦੀ ਹੈ । ਅਧੀ ਅੱਧੀ ਰਾਤੀ ਤੇ ਪਿਛਲਾ ਈ ਪਹਿਰਾ, ਕਿਸ ਘਰ ਮੰਡਲ ਵੱਜਿਆ ।

ਅੱਧੀ ਅੱਧੀ ਰਾਤੀ ਤੇ ਪਿਛਲਾ ਈ ਪਹਿਰਾ, ਭਾਬੇ ਘਰ ਮੰਡਲ ਵੱਜਿਆ ।

ਗੋਰੀ, ਰਾਜੇ ਦੀ ਨਗਰੀ ਤੇ ਵੱਸੇ ਸਾਰਾ ਦੇਸ,

ਮੈਂ ਕੀ ਜਾਣਾਂ ਕੀਹਦੇ ਨੀ ਮੰਡਲ ਵੱਜਿਆ

ਵੀਰਾ ! ਭੈਣ ਤੁਹਾਡੀ ਗਾਉਂਦੀ ਏ ਗੀਤ, ਨਾਮ ਤੁਹਾਡਾ ਜੀ ਲੈਂਦੀ ਏ,

ਗੋਰੀਏ, ਵੱਡੇ ਵੀਰੇ ਘਰ ਜੰਮਿਆ ਏ ਲਾਲ,

ਉਸ ਘਰ ਮੰਡਲ ਨੀ ਵੱਜਿਆ ।

‘ਬੀਬਾ, ਕਾਹੇ ਦਾ ਮੰਡਲ, ਕਾਹੇ ਦੀ ਡੋਰ, ਕਾਹੇ ਦੇ ਕਾਰਨ ਵੱਜਿਆ ?’

‘ਗੋਰੀਏ, ਸੋਨੇ ਦਾ ਮੰਡਲ, ਰੇਸ਼ਮ ਦੀ ਡੋਰ, ਨੈਣਾਂ ਦੇ ਕਾਰਨ ਸੀ ਵੱਜਿਆ ।

‘ਬੀਬਾ, ਭੰਨ ਸੁਟਾਂ ਮੰਡਲ, ਕਰਾਂ ਟੁਕੜੇ ਚਾਰ, ਮੈਂ ਘਰ ਮੰਡਲ ਨ ਵੱਜਿਆ ।

‘ਗੋਰੀਏ, ਨਾ ਭੰਨ ਮੰਡਲ, ਨਾ ਕਰ ਟੁਕੜੇ ਚਾਰ, ਕਰਮਾਂ ਦੀ ਸੇਤੀ ਨੀ ਵੱਜਿਆ ।’

—ਸਿੱਟਾ ਕੱਢਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਚੰਗੇ ਕਰਮਾਂ ਦੇ ਫਲ ਇਹ ਵਧਾਈਆਂ ਦੇ ਮੰਡਲ ਜਾਂ ਘੜਿਆਲ ਵਜਦੇ ਨੇ ।

ਇਸ ਪਿਛੋਂ ਦੂਜਾ ਗੀਤ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ:—

ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਪੁੱਤਰ ਅਭਿਲਾਸੀਆਂ ਦੀਆਂ ਕਾਮਨਾ ਤੇ ਨਿਰਾਸ਼ਤਾ ਘੁਲੀਆਂ ਮਿਲੀਆਂ ਹੋਣ ਦਾ ਪ੍ਰਗਟਾਉ ਹੁੰਦਾ ਹੈ :

'ਬੀਬਾ, ਪੁਤਰਾਂ ਦੀਆਂ ਮਾਵਾਂ ਦੇ ਵੱਡੇ ਵੱਡੇ ਮਾਣ,
 ਮੈਂ ਵੇ ਕਿਸੇ ਦੀ ਕੀ ਲੱਗਦੀ ।'
 'ਗੋਰੀਏ, ਪੁਤਰਾਂ ਦੀਆਂ ਮਾਵਾਂ ਦੇ ਵੱਡੇ ਮਾਣ,
 ਮੈਂ ਵੇ ਕਿਸੇ ਦੀ ਹੀ ਲੱਗਦੀ ।'
 'ਗੋਰੀਏ, ਪੁਤਰਾਂ ਦੀਆਂ ਮਾਵਾਂ ਦੇ ਮੈਲੇ ਮੈਲੇ ਵੇਸ,
 ਤੇਰੇ ਉਪਰ ਸੋਹਵੇ ਨੀ ਕਾਸ਼ਨੀ ।
 'ਬੀਬਾ, ਲਾਹ ਸੱਟਾਂ ਸੂਰੇ ਤੇ ਕਰਾਂ ਮੈਲਾ ਵੇਸ,
 ਪੁੱਤਰ ਲਿਆ ਦਿਓ ਜੀ ਮੁੱਲ ਦਾ ।'
 'ਗੋਰੀਏ ਗੀਸੀਂ ਕੱਤਿਆ ਦੀ ਜਾਂਦਾ ਸੂਤ,
 ਗੀਸੀਂ ਪੁੱਤ ਨਹੀਂ ਜੰਮਦੇ ।'
 'ਵੇ ਤੂੰ ਚੱਲ ਮੇਰੇ ਕੋਤਾ ਚਲੀ ਬਜ਼ਾਰ, ਪੁੱਤਰ ਲਿਆਈਏ ਜੀ ਮੁੱਲ ਦਾ ।'
 'ਗੋਰੀਏ, ਹੱਟੀਂ ਵਿਕੇ ਮਸਰਾਂ ਦੀ ਢਾਲ,
 ਪੁੱਤ ਹੱਟਾਂ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਵਿਕਦੇ ।'
 'ਗੋਰੀਏ, ਇੱਕ ਲੱਖ ਦਿਆਂ ਲੱਖ ਚਾਰ,
 ਪੁੱਤਰ ਹੱਟਾਂ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਵਿਕਦੇ ।'
 'ਗੋਰੀਏ, ਗੀਸੀਂ ਗੀਸੀਂ ਕੱਤਿਆ ਤਾਂ ਜਾਵੇ ਨਿਕੜਾ ਸੂਤ,
 ਗੀਸੀਂ ਪੁੱਤਰ ਨੀ ਜੰਮਦੇ ।'

ਲੰਮੀ ਹੇਕ ਤੇ ਬੈਠਵੀਂ ਸੁਰ ਰਾਹੀਂ ਇੱਸ ਗੀਤ ਨੂੰ ਦੋ ਟੋਲੀਆਂ ਵਿੱਚ ਹੋ ਕੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨ-
 ਉਤਰ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਜਦੋਂ ਵੈਰਾਗ ਭਰੀ ਮਿੱਠੀ ਅਵਾਜ਼ ਵਾਲੀਆਂ ਸਿਆਣਈਆਂ ਸੁਆਣੀਆਂ
 ਆਪਣੇ ਅਨੁਭਵੀ ਰਸ ਵਿਚ ਗੂੰਨ ਕੇ ਗਾਉਂਦੀਆਂ ਹਨ ਤਾਂ ਸਾਰੇ ਪਾਸੀਂ ਕਾਕੇ ਜੰਮਣ
 ਦੀਆਂ ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਦਾ ਹਲਾਸ ਉਛਾਲੇ ਮਾਰਨ ਲੱਗ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਧੀਮੀਆਂ ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਦਾ ਵਾਯੂ-
 ਮੰਡਲ ਤੇ ਅੰਬਰੀ ਰਸ ਦੀ ਫੂਹਾਰ ਵਰਨ ਲਗ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ਗੀਤ ਦੀ ਸਮਾਪਤੀ ਪਿਛੋ,
 ਜਿਸ ਦੀ ਅਵਾਜ਼ ਬਰਕਦੀ ਹੋਵੇ ਉਹ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਵਿਚੋਂ ਹਟਾ ਲੈਂਦੀ ਹੈ । 'ਪਤਾ
 ਨੀ ਭੈਣੇ ਕੀ ਹੋ ਗਿਆ, ਮੇਰਾ ਤਾਂ ਜਾਏ-ਖਾਣਾ ਸੰਘ ਦੀ ਸੂਤ ਨੀ ਆਉਂਦਾ— ਨੀ
 ਭੋਲਾਂ ! ਮੇਰੀ ਥਾਂ ਤੂੰ ਲਗ ਜਾ ਨੀ । ਪਹਿਲਾਂ ਹੁਣ 'ਦਾਈਆਂ ਅਤੇ ਮਾਈਆਂ' ਵਾਲਾ
 ਗੀਤ ਗਾਇਓ ਕੁਝੇ ।' ਮੈਂ ਵੀ ਵਿਚੇ ਲੱਗ ਜਾਵਾਂਗੀ । ਵਿਚੋਂ ਹੱਟਣ ਵਾਲੀ ਆਪਣੀ
 ਪਸੰਦ ਪੂਰਨ ਦੀ ਸਿਫਾਰਸ਼ ਵੀ ਕਰ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ਸਹਿ ਬੋਲ ਦਾ ਭਰੋਸਾ ਵੀ ਦੇ ਦਿੰਦੀ
 ਹੈ ।

ਹਰਿਆ ਨੀ ਮਾਏ, ਹਰਿਆ ਨੀ ਭੈਣੇ, ਹਰਿਆ ਨੀ ਭਾਗੀਂ ਭਰਿਆ ।
 ਜਿਤ ਦਿਹਾੜੇ ਮੇਰਾ ਹਰਿਆ ਨੀ ਜੰਮਿਆ, ਸੋਈ ਦਿਹਾੜਾ ਭਾਗੀਂ ਭਰਿਆ ।
 ਜੰਮਦੜਾ ਹਰਿਆ ਪੱਟ ਨੀ ਵਲ੍ਹੇਟਿਆ, ਕੁੱਛੜ ਦਿਓ ਇਨ੍ਹਾਂ ਮਾਈਆਂ ।
 ਦਿਓ ਮਾਈਆਂ ਤੇ ਦਾਈਆਂ ਨਾਲੇ ਸਕੀਆਂ ਭਰਜਾਈਆਂ,

ਹੋਰ ਚਾਚੇ ਤਾਏ ਦੀਆਂ ਜਾਈਆਂ ।

ਕੀ ਕੁਝ ਦਿੱਤਾ ਇਨ੍ਹਾਂ, ਦਾਈਆਂ ਤੇ ਮਾਈਆਂ,

ਕੀ ਕੁਝ ਸਕੀਆਂ ਭਰਜਾਈਆਂ ?

ਪੰਜ ਰੁਪਏ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾਈਆਂ ਤੇ ਮਾਈਆਂ, ਸੁੱਚੇ ਤੇਵਰ ਭਰਜਾਈਆਂ ।

—‘ਕਿੱਥੇ ਐ ਮੁੰਡੇ ਦੀ ਮਾਂ ! ਲਿਆਓ ਉਹਨੂੰ ਦੇਧਰ ਸਾਡੇ ਵਲ, ਦੱਸੀਏ ਅੱਜ ਕਿੰਨੇ
ਸੁੱਚੇ ਤਿਓਰ ਓਹਦੇ ਵੰਨੀ ਹੋ ਗਏ ਨੇ ।’

ਭਰਜਾਈਆਂ ਆਪਣੀ ਹੇਕ ਵਿਚ ਗਾਈ ਜਾ ਰਹੀ ਇੱਕ ਤੁਕ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ ਬਹਾਨੇ ਨਾਲ
ਇੱਕ ਵਾਰ ਸਾਰੇ ਪਚੱਘ ਨੂੰ ਹਲੂਣਾ ਦੇ ਦਿੰਦੀਆਂ ਹਨ ।

‘ਸੁੱਚੇ ਤਿਓਰ ਕਿਤੇ ਭਰਜਾਈਆਂ ਨਾਲੋਂ ਪਿਆਰੇ ਨੇ ! ਅੱਜ ਤਾਂ ਜਿਹੜੀ ਚੀਜ਼ ਮੂੰਹੋਂ
ਮੰਗਣੀਐ ਲੈ ਲਵੋ’, ਕੋਲ ਬੈਠੀ ਇਕ ਖੁਰਾਟ ਜਨਾਨੀ ਭਰਜਾਈਆਂ ਦੀ ਗੱਲ ਦੀ
ਪ੍ਰੇਰਤਾ ਤੇ ਮੁੰਡੇ ਦੀ ਮਾਂ ਵਲ, ਮਸਕੀਨ ਅੱਖ ਨਾਲ ਝਾਕ ਕੇ ਉਹਦੇ ਫਰਜ਼ ਯਾਦ
ਕਰਵਾਉਂਦੀ ਹੈ ।

‘ਤੁਸੀਂ ਆਓ ਨੀ ਕੁੜੀਓ ਇੱਧਰ । ਉਂ ਸਾਰਾ ਸਾਰਾ ਦਿਨ ਗੁਣ-ਗੁਣ ਕਰਦੀਆਂ ਰਹਿੰਦੀਆਂ
ਹੈ । ਸੋਹਲੇ ਗਾਓ ਸੁਖ ਨਾਲ ਕਾਕੇ ਦੇ, ਅੱਜ ਕਲ ਦੀਆਂ ਨੂੰ ਹੋਰ ਟੱਪਣਾ-ਨੱਚਣਾ
ਬਬੇਰਾ ਕੁਝ ਆਉਂਦਾ, ਪਰ ਚੱਜ ਦੇ ਗੀਤ ਨੀ ਆਉਂਦੇ !’ ਇਸ ਵੰਗਾਰ ਨਾਲ ਦੋ ਚਾਰ
ਮੁਟਿਆਰਾਂ, ਜਿਥੇ ਖੇਸਾਂ ਦੌੜਿਆਂ ਦੀ ਵਿਡਾਈ ਅਤੇ ਪਖਲੀਆ ਉਤੇ ਨਾਲ ਹੀ ਇਕ ਦੋ
ਮੰਜਿਆਂ ਉਤੇ ਇਹ ਜਮਘਟਾ ਲਗਿਆ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਕੋਲ ਬੈਠ ਕੇ ਇਹ ਨਵੀਨ ਸੁਰ
ਛੇੜ ਲੈਂਦੀਆਂ ਹਨ:—

ਅੰਡਣ ਖਜੂਰਾਂ ਮੈਂ ਲਾਈਆਂ ਮਨ ਮੇਰਤਿਆ,

ਮੈਂ ਘਕ ਕੰਮ ਜ਼ਰੂਰ, ਵੀਰਾਂ ਘਰ ਸੋਹਲਤੇ ।

ਮਾਈ ਮੇਰੀ ਨੇ ਭਾਜੀ ਘੱਲੀ ਮਨ ਮੇਰਤਿਆ,

ਪੇਕੇ ਤਾਂ ਜਾਣਾ ਜ਼ਰੂਰ ਵੀਰਾਂ ਘਰ ਸੋਹਲਤੇ ।

ਦੇਈ ਨੀ ਸੱਸੇ ਝੱਗਾ ਟੋਪੀ ਸੱਸੂ ਮੇਰਤੀਏ,

ਮੈਂ ਪੇਈਅਤੇ ਜਾਣਾ ਜ਼ਰੂਰ ਵੀਰਾਂ ਘਰ ਸੋਹਲਤੇ ।

ਲੇ ਲੇ ਨੀ ਨੂੰਹੋਂ ਝੱਗਾ ਟੋਪੀ, ਸੱਸੂ ਮੇਰਤੀਏ,

ਆਪਨਤੇ ਘਰ ਰਾਜ, ਦਿਓਰਾਂ ਘਰ ਸੋਹਲਤੇ ।

ਪੀੜੀ ਵੇ ਦਿਓਰਾ ਘੋੜੀ ਦਿਓਰਾ ਮੇਰਤਿਆ,

ਮੈਂ ਪੇਕੀਅਤੇ ਜਾਣਾ ਜ਼ਰੂਰ ਵੀਰਾਂ ਘਰ ਸੋਹਲਤੇ ।

ਵਡੀ ਭੈਣ ਨੇ ਸੱਦਾ ਦਿਤਾ ਵੀਰਾਂ ਮੇਰਤਿਆ,

ਛੋਟੀ ਤੇ ਆਈ ਜ਼ਰੂਰ ਵੀਰਾਂ ਘਰ ਸੋਹਲਤੇ ।

ਮੁੰਡੇ ਦੀਆਂ ਸਕੀਆਂ ਤੇ ਆਂਢ ਗੁਆਂਢ ਤੋਂ ਲਗਦੀਆਂ ਭੂਆਂ ਗੀਤ ਕੀ ਗਾਉਂਦੀਆਂ

ਹਨ, ਢੰਗ ਨਾਲ ਮੁੰਡੇ ਦੀ ਛਟੀ ਤੇ ਆਉਣ ਦੀ ਸਾਹੀ ਵਾਰਤਾ ਹੀ ਦਸ ਦਿੰਦੀਆਂ ਹਨ । ਇਤਨੀ ਦੇਰ ਨੂੰ ਅਧ-ਖੜ ਜਨਾਨੀਆਂ ਦੇ ਚਾਓ ਫਿਰ ਮਚਲ ਆਉਂਦੇ ਹਨ, 'ਲੋ ਨੀ ਇਕ ਗੀਤ ਸਾਡੇ ਵੀ ਯਾਦ ਆ ਗਿਆ, ਕਹਿ ਕੇ ਉਹ ਆਪਣਾ ਗੀਤ ਬੈਠਵੀ ਸੁਰ ਵਿੱਚ ਆਪੇ ਹੀ ਛੋਹ ਲੈਂਦੀਆਂ ਹਨ:—

‘ਧੰਨ ਤੇਰੀ ਮਾਂ ਭਲੀ ਵੇ ਮਹਾਰਾਜ, ਜਿਨ ਤੂੰ ਬੇਟੜਾ ਜਾਇਆ ।

ਧੰਨ ਤੇਰੀ ਚਾਚੀ ਵੇ ਭਲੀ ਮਹਾਰਾਜ, ਜਿਨ ਤੇਰਾ ਛੇਜ ਰਖਾਇਆ ।

ਧੰਨ ਤੇਰੀ ਭੈਣ ਭਲੀ ਵੇ ਮਹਾਰਾਜ, ਜਿਨ ਤੈਨੂੰ ਕੁਛੜ ਖਿਡਾਇਆ ।

ਧੰਨ ਤੇਰੀ ਮਾਮੀ ਭਲੀ ਵੇ ਮਹਾਰਾਜ, ਜਿਨ ਤੇਰਾ ਸੋਹਲੜਾ ਗਾਇਆ ।’

ਇਕ ਅਵਾਜ ਵਿਚੋਂ ਉਠਦੀ ਹੈ ।

‘ਘਰ ਨੰਦ ਦੇ ਮਿਲਣ ਵਧਾਈਆਂ’ ਗਾਉ ਕੂੜੇ !’

‘ਇਹ ਤਾਂ ਬੁੜੀਆਂ ਦੇ ਗਾਉਣ ਦਾ ਗੀਤ ਹੈ, ਅਸੀਂ ਤਾਂ ਨਣਦ ਦੇ ਭਾਬੇ ਰਲ ਬੈਠੀਆਂ ਵਰਗੇ ਗੀਤ ਗਾਵਾਂਗੀਆਂ ।’

‘ਉਹਦੇ ਵਿੱਚ ਫੁਲ-ਚਿੜੀਆਂ ਵੀ ਆਉਂਦੀਆਂ ਨੇ । ਤੈਨੂੰ ਇਹ ਕਿਸੇ ਨੇ ਕਰਾ ਕੇ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਦੇਣੀਆਂ, ਖੁਸ਼ੀ ਨੂੰ ਫੁੱਲੀਂ ਫਿਰ ।’ ਵਿਚੋਂ ਦੀ ਕੁਝ ਸਵਾਣੀਆਂ ਤਾਹਨਾ ਮਾਰ ਦਿੰਦੀਆਂ ਹਨ ।

‘ਕਦੇ ਤਾਂ ਕਹਾਉਣਗੇ ਈ, ਮੈਂ ਕਿਹੜਾ ਕਾਹਲੀ ਹਾਂ ਜਦੋਂ ਬਨਣਗੀਆਂ ਉਦੋਂ ਸਹੀ । ‘ਚੰਗਾ ਸੁਣਾਓ ਭਾਈ ਗੀਤ’ ਛੋਟੀ ਜਿਹੀ ਬਹਿਸ ਪਿਛੋਂ ਕਾਕੇ ਦੀਆਂ ਭੂਆਂ ਇਸ ਗੀਤ ਦੀ ਹੇਕ ਅਰੰਭ ਕਰ ਦੇਂਦੀਆਂ ਹਨ:—

ਨਣਦ ਤੇ ਭਾਬੀ ਰਲ ਬੈਠੀਆਂ, ਜੀਆ ਕੀਤੇ ਸੂ ਕੌਲ ਕਰਾਰ ।

ਜੇ ਘਰ ਜੰਮੇਗਾ ਗੀਗੜਾ ਨੀ, ਬੀਬਾ ਦੇਵਾਂਗੀ ਫੁਲਚਿੜੀਆਂ ।

ਅੱਧੀ ਅੱਧੀ ਰਾਤੀਂ, ਪਿਛਲਾ ਈ ਪਹਿਰ, ਭਾਬੇ ਨੇ ਗੀਗੜਾ ਜੀ ਜੰਮਿਆ ।

ਲੈ ਦੇਹ ਨੀ ਭਾਬੇ ਫੁਲ-ਚਿੜੀਆਂ, ਅੜੀਏ ਪੂਰਾ ਹੋਇਆ ਈ ਕਰਾਰ ।

ਨਾ ਤੇਰੇ ਬਾਪ ਘੜਾਈਆਂ ਨੀ ਬੀਬੀ, ਨਾ ਤੇਰੇ ਵੱਡੜੇ ਵੀਰ,

ਫੁਲ-ਚਿੜੀਆਂ ਬਾਦਸ਼ਾਹਾਂ ਦੇ ਵਿਹੜੇ, ਬੀਬਾ ਸਾਡੇ ਨਾ ਫੁਲ-ਚਿੜੀਆਂ ।

ਤੇਵਰਾਂ ਵਿਚੋਂ ਤੇਵਰ ਚੰਗੇਰਾ, ਪੀਆ ਸੋ ਮੇਰੀ ਨਣਦੀ ਨੂੰ ਦੇਹ,

ਤੇਵਰ-ਬੇਵਰ ਘਰ ਰਖ ਬੀਬੀ, ਮੈਂ ਲੈਣੀਆਂ ਫੁਲ-ਚਿੜੀਆਂ ।

ਗਹਿਣਿਆਂ ਵਿਚੋਂ ਗਹਿਣਾ ਆਰਸੀ, ਵੇ ਪੀਆ ਸੋ ਮੇਰੀ ਨਣਦੀ ਨੂੰ ਦੇਹ,

ਆਰਸੀ-ਪਾਰਸੀ ਰੱਖ ਛੱਡ ਭਾਬੇ, ਨੀ ਮੈਂ ਲੈਣੀਆਂ ਫੁਲ-ਚਿੜੀਆਂ ।

ਮੱਝਾਂ ਦੇ ਵਿਚੋਂ ਬੂਰੀ ਚੰਗੇਰੀ ਪੀਆ, ਸੋ ਮੇਰੀ ਨਣਦੀ ਨੂੰ ਦੇਹ,

ਕਾਲੀਆਂ-ਬੂਰੀਆਂ ਘਰ ਰੱਖ ਭਾਬੇ, ਮੈਂ ਤਾਂ ਲੈਣੀਆਂ ਫੁਲ-ਚਿੜੀਆਂ ।

ਗੁੱਸੀ ਗੁੱਸੀ ਨਣਦੀ ਔਹ ਗਈ ਵੇ ਪੀਆ, ਲੰਘ ਗਈ ਦਰਿਆ ।

ਦਰਾਣੀਆਂ ਜੇਠਾਣੀਆਂ ਪੁੱਛਣ ਲੱਗੀਆਂ, ਵਧਾਈ ਦਾ ਕੀ ਮਿਲਿਆ ਈ ।

ਅੜੀਓ ਵੀਰ ਤਾਂ ਮੇਰਾ ਰਾਜੇ ਦਾ ਨੌਕਰ, ਭੈਣੋ ! ਭੈਣ ਗੁੱਠੜੀ ਮਨਾਈ ।

ਥਾਲ ਭਰਿਆ ਸੁਚੇ ਮੋਤੀਆਂ ਨੀ ਭੈਣੇ, ਉਪਰ ਫੁਲ-ਚਿੜੀਆਂ ।

ਲੈ ਨੀ ਬੀਬੀ ! ਦੇ ਅਸੀਸਾਂ ਅੜੀਏ, ਪੂਰਾ ਤੇ ਹੋਇਆ ਈ ਕਰਾਰ ।

ਭਾਈ ਭਤੀਜਾ ਮੇਰਾ ਜੁਗ ਜੁਗ ਜੀਵੇ, ਮੇਰੀ ਭਾਬੇ ਦਾ ਅੱਲ੍ਹੜ ਸੁਹਾਗ ।

‘ਦੇਖੋ ਨੀ ਕਿੰਨੀ ਜਿੰਦਾਂ-ਪਿੱਟੀ ਸੀ । ਹੋਰ ਕੋਈ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਸੁਣੀ, ਜਦੋਂ ਉਸ ਨੂੰ ਮਹਿੰ ਮਿਲਦੀ ਸੀ, ਹੋਰ ਗਹਿਣੇ ਮਿਲਦੇ ਸੀ, ਫੁਲ-ਚਿੜੀਆਂ ਤੇ ਈ ਅੜੀ ਰਹੀ । ਕਿਥੇ ਫੁਲ-ਚਿੜੀਆਂ, ਕਿਥੇ ਲਵੇਰੀਆਂ ? ਬਾਹਲੀਆਂ ਹੋਣਗੀਆਂ ਤਾਂ ਪੱਚੀਆਂ ਤੀਹਾਂ ਪੰਜਾਹਾਂ ਦੀਆਂ ਬਣ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹੋਣਗੀਆਂ ।’

ਇਕ ‘ਕਮਲੀ ਨੇ ਸਹੁਰੀ ਜਾਂ ਕੇ ਕਿਵੇਂ ਮੁੰਡਾ ਲੁਕੋਇਆ । ਕਹਿੰਦੀ ਲੋਕ ਐਸੇ ਹੀ ਕਹੀ ਜਾਂਦੇ ਮੇਰੇ ਤਾਂ ਕੁੜੀ ਜੰਮੀ ਐ, ਉਸਦਾ ਭੇਦ ਕਿਵੇਂ ਖੁਲ੍ਹਿਆ ?’ ਗੱਲ ਲੁਕੇ ਕੇ ਕਿਵੇਂ ਰਖੀ ਇਹ ਵੀ ਇੱਕ ਕਿੱਸਾ ਹੈ ।

‘ਖਬਰੇ ਭਾਈ ਕਿਹੜੇ ਸਮਿਆਂ ਦਾ ਗੀਤ ਹੈ । ਤੁਸੀਂ ਕੁਝ ਗਾਓ ਨੀ ਕੁੜੀਓ ।’ ਕੁਆਰੀਆਂ ਕੁੜੀਆਂ ਦੀ ਟੋਲੀ ਵਲ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕਰਕੇ, ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਟੁੰਬ ਛੱਡਦੀ ਹੈ । ‘ਅੰਨ੍ਹਾ ਕੀ ਭਾਲੇ ਦੇ ਅੱਖੀਆਂ ।’ ਕੁੜੀਆਂ ਨੂੰ ਇਸ਼ਾਰਾ ਮਿਲਿਆ ਨਹੀਂ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਧਮੱਚੀ ਚੁੱਕੀ ਨਹੀਂ: ਲਓ ਫਿਰ ਸੁਣੋ ਕਿਵੇਂ ਗੀਤਾਂ ਵਿੱਚ ਹੱਲਾ ਬੋਲੀ ਦਾ ਹੈ :—

ਚੰਦ ਚੜ੍ਹਿਆ ਬਾਪ ਦੇ ਵਿਹੜੇ, ਵੀਰ ਘਰ ਪੁੱਤ ਜੰਮਿਆ ।

ਪੁੱਤ ਵੀਰ ਦਾ ਭਤੀਜਾ ਮੇਰਾ, ਨਿਹੰ ਜੜ੍ਹ ਮਾਪਿਆਂ ਦੀ ।

ਪੱਗ ਪਾੜ ਕੇ ਬਣਾ ਲੈ ਪੋਤੜੇ, ਗੱਡੀ ਦੇ ਵਿਚ ਪੁੱਤ ਜੰਮਿਆ ।

ਛੇਤੀ ਛੇਤੀ ਟੋਰ ਯੱਕੇ ਨੂੰ, ਮੈਂ ਭਤੀਜੇ ਦੀ ਛਟੀ ਤੇ ਜਾਣਾ ।

ਬਾਪੂ ਮੱਝੀਆਂ ਦੇ ਸੰਗਲ ਫੜਾਵੇ, ਵੀਰ ਘਰ ਪੁੱਤ ਜੰਮਿਆ ।

ਬੂਰੀ ਮੱਝ ਦੇ ਉਦਾਲੇ ਹੋਈ, ਚੱਕ ਕੇ ਭਤੀਜੇ ਨੂੰ ।

ਟਿੱਕਾ ਲਿਆਉਣਗੇ ਜੰਗੀਰ ਤੇਰੇ ਨਾਨਕੇ, ਸੱਗੀ-ਫੁੱਲ ਭੂਆ ਲਿਆਉਗੀ ।

ਕੁਝ ਮੰਗ ਲੈ ਵੀਰ ਦੀ ਭੈਣੇ, ਵੀਰ ਘਰ ਪੁੱਤ ਜੰਮਿਆ ।

ਬਿਨ ਪਉੜੀਓ ਚੁਬਾਰੇ ਚੜ੍ਹ ਜਾਵਾਂ, ਚੱਕ ਕੇ ਭਤੀਜੇ ਨੂੰ ।

ਵੀਰਾ ਤੇਰੇ ਮੰਦਰਾਂ ਵਿਚੋਂ, ਅੱਜ ਮੁਸ਼ਕ ਚੰਦਨ ਦੀ ਆਵੇ ।

ਛੱਡੋ ਨੀ ਪਰੇ ਕੀ ਧੰਮਾ-ਚੱਕੀ ਲਾਈ ਐ ! ਕੋਈ ਸੋਹਣੀ ਜਿਹੀ ਲੋਰੀ ਦੇ ਕੇ ਕਾਕੇ ਨੂੰ ਸੁਲਾ ਦੇਵੋ, ਫਿਰ ਪ੍ਰਾਹੁਣੀਆਂ ਨੂੰ ਟੋਰਨ ਦਾ ਆਹਰ-ਪਾਹਰ ਕਰੀਏ ।

ਮੁੰਡੇ ਦੀ ਨਾਨੀ, ਦਾਂਦੀ ਜਾਂ ਭੂਆ ਕਾਕੇ ਨੂੰ ਫੜ ਕੇ ਆਪਣੀ ਬਬਲੀ ਜੰਬਾਨ ਨਾਲ ਇਕ ਦੋ ਲੋਰੀਆਂ ਦੇਂਦੀ, ਨਾਲ ਹੀ ਮੁੰਡੇ ਨੂੰ ਕੁੱਛੜ ਲੈ ਕੇ ਨੀਂਦ ਦਾ ਪੰਘੂੜਾ ਝੁਟਾਉਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਦੀ ਹੈ:

ਲੋਰੀ ਲੱਕੜੇ ਉਂ ਉਂ, ਤੇਰੀ ਮਾ ਸਦੱਕੜੇ ਉਂ ਉਂ ।

ਲੋਰਮ ਲੋਰੀ ਦੁਧ ਕਟੋਰੀ, ਪੀ ਲੈ ਨਿੱਕਿਆਂ ਲੋਕਾਂ ਤੋਂ ਚੋਰੀ ।

ਲੋਰੀ ਦੇਨੀ ਆਂ ਚੜ੍ਹ ਕੇ ਚੁਬਾਰੇ, ਨਿੱਕੇ ਦੀ ਮਾਂ ਪਈ ਅਰਜ਼ ਗੁਜਾਰੇ ।
 ਨਿੱਕੇ ਵਹੁਟੀ ਮੈਂ ਢੁੰਡ ਕੇ ਲੱਭੂੰ, ਪੈਰੀਂ ਪਹੁੰਚੀਆਂ ਵਾਹਵਾ ਫੱਥੂ ।
 ਲੋਰੀ ਲੱਕੜੇ ਉਂ ਉਂ, ਤੇਰੀ ਮਾਂ ਸਦੱਕੜੇ ਉਂ ਉਂ ।
 ਹੁਟੇ ਮਾਟੇ ਖੰਡ ਘਿਉ ਖਾਟੇ,
 ਸੋਨੇ ਦਾ ਗੱਡਾ ਚਾਂਦੀ ਦੀ ਪਿੰਜਣੀ,
 ਪਵਾ ਕੇ ਕਾਕੇ ਨੂੰ ਉਤੇ ਬਿਠਾ ਦੇ ।
 ਮਾਈਓ ਭੈਣੇ ! ਮੀਹ ਹਨੇਰੀ ਆਈ ਦੇ,
 ਭਾਂਡੇ ਟੀਡੇ ਸਾਂਭ ਲਉ,
 ਦੁੱਧ ਦਾ ਛੰਨਾ ਪਿਆਲ ਦਿਉ,
 ਕਾਕੇ ਦਾ ਬੋਦਾ ਵੱਡਾ ਹੋ ਗਿਆ ।

ਖੁਸਰਿਆਂ ਦੀ ਆਮਦ

ਮੁੰਡਾ ਜੰਮਣ ਦੀ ਖਬਰ ਮਿਲਣ ਪਿਛੋਂ ਜੇ ਕਿਧਰੇ ਮੁੰਡੇ ਦੀ ਛਟੀ ਦਾ ਪਤਾ ਲੱਗ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਓਸ ਦਿਨ ਢੋਲਕੀ ਛੈਣੇ ਲੈ ਕੇ ਖੁਸਰਿਆਂ ਦਾ ਜੱਥਾ ਆ ਪਹੁੰਚਦਾ ਹੈ । ਕਈ ਜਠਾਨੀਆਂ ਖੁਸਰਿਆਂ ਤੋਂ ਆਪਣੇ ਮੁੰਡੇ ਨੂੰ ਇਸ ਲਈ ਲੁਕੋ ਕੇ ਰਖਦੀਆਂ ਹਨ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਕਾਕਾ ਜੇ ਕਿਧਰੇ ਖੁਸਰੇ ਜਿਹਾ ਨਿਕਲ ਆਇਆ, ਖੁਸਰੇ ਪਛਾਣ ਕਰਕੇ ਵੱਡੇ ਹੋਏ, ਪਾਲੇ-ਪਲੋਸੇ ਨੂੰ ਕਿਧਰੇ ਧੱਕੇ ਨਾਲ ਦੀ ਨਾ ਲੈ ਜਾਣ । ਖੁਸਰੇ ਵੀ ਇਕ ਵਾਰ ਤਾਂ ਮੁੰਡੇ ਦੀ ਖੁਸ਼ੀ ਉਤੇ ਇਉਂ ਟੁੱਟ ਕੇ ਪੈਂਦੇ ਹਨ ਜਿਵੇਂ ਮੁੰਡਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਆਪਣਾ ਹੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ।

ਖੁਸਰੇ, ਮੁੰਡੇ ਨੂੰ ਚੁੱਕ ਕੇ ਲੋਰੀਆਂ ਦੋਂਦੇ, ਨੱਚਦੇ ਟੱਪਦੇ, ਘੁੰਮਰਾਂ ਪਾਉਂਦੇ ਆਪਣੇ ਅਰਧ-ਜਨਾਨੇ ਤੇ ਮਰਦਾਵੇਂ ਬੋਲਾਂ ਨਾਲ ਅਜਿਹਾ ਰੰਗ ਬੰਨ੍ਹਦੇ ਹਨ ਕਿ ਮੁੰਡਾ ਭਾਵੇਂ ਕਿੰਨਾ ਚੀਂ-ਚੀਂ ਕਰੇ, ਪਰ ਉਹ ਬਾਕੀਆਂ ਦੇ ਜ਼ਰੂਰ ਢਿੱਡੀ ਪੀੜਾਂ ਪਾ ਦਿੰਦੇ ਹਨ । ਖੁਸਰੇ ਆਦਮੀ ਤੇ ਇਸਤ੍ਰੀ ਦੀ ਜਾਤ ਤੋਂ ਵਿਲੱਖਣ ਤਾਂ ਹੁੰਦੇ ਹੀ ਹਨ ਮਜ਼ਹਬ ਵਲੋਂ ਨਾ ਹਿੰਦੂ ਸਮਝੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਨਾ ਮੁਸਲਮਾਨ । ਭਾਵੇਂ ਪਿੰਡਾਂ ਦੇ ਆਮ ਸਧਾਰਨ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਵੀ ਇਹੋ ਹਾਲ ਹੈ । ਬਹੁਤੇ ਹਿੰਦੂ, ਮੁਸਲਮਾਨ ਪੀਰਾਂ ਨੂੰ ਮੰਨਦੇ ਹਨ, ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਜੇ ਕਿਸੇ ਦੇ ਮੁੰਡਾ ਨਾ ਹੁੰਦਾ ਹੋਵੇ ਪੀੜੀ ਔਤ ਜਾ ਰਹੀ ਹੋਵੇ, ਤਾਂ ਹੈਦਰ ਸ਼ੇਖ ਜਾਂ ਸਖੀ ਸਰਵਰ ਦੀ ਚੌਂਕੀ ਭਰਨ ਹੀ ਭਗਤੀ ਤੇ ਕਰਤੀ ਸਾਧਨਾ ਵਿੱਚ ਜੁਟ ਪੈਂਦੇ ਹਨ, ਕਹਿੰਦੇ ਨੇ ਏਨਾਂ ਪੀਰਾਂ ਫਕੀਰਾਂ ਦੀ ਮੰਨਤਾਂ ਮੰਨਣ ਨਾਲ, ਮਨ ਦੀਆਂ ਮੁਰਾਦਾਂ ਪੂਰੀਆਂ ਹੋ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ ।

ਇੱਕ ਪੀਰ ਦਾ ਨਾਉਂ ਹੀ 'ਲਾਲਾਂ ਵਾਲਾ' ਈ ਪਾਇਆ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਅਖ਼ੇ ! ਇਹ ਪੀਰ ਲਾਲ (ਪੁੱਤ) ਬਖਸ਼ਦਾ ਹੈ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਭੇਡ ਚਾਲ ਦੇਖਕੇ ਮਹਾਤਮਾਂ ਦਾਦੂ ਦੇ ਵਾਕ ਯਾਦ ਆਉਂਦੇ ਹਨ:

ਦਾਦੂ ਦੁਨੀਆ ਬਾਵਰੀ ਰਹੀ ਉਤਕੀ ਉਤ
 ਜੇ ਖੁਦ ਜਾ ਗੋਰੀ ਸੁਤੇ ਉਨਸੇ ਮਾਗੈ ਪੂਤ ।

ਖੁਸਰੇ ਦੇਧਰਲੇ ਉਧਰਲੇ ਚੁਟਕਲੇ ਖੁਸ ਗਪੀਆਂ ਤੇ ਹੋਰ ਗੀਤਾਂ ਤੇ ਛੋਟੇ ਕਿਸਮ ਦੇ ਬੋਲਾਂ ਨਾਲ, ਲਾਲਾਂ ਵਾਲੇ ਦਾ ਗੀਤ, ਖਾਸ ਤੌਰ ਤੇ ਗਾਉਂਦੇ ਹਨ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਵਧਾਈਆਂ, ਲੋਰੀਆਂ ਤੇ ਮੁਲਤਾਨ ਦੇ ਸੁਲਤਾਨ ਤੋਂ ਪੁੱਤ ਮੰਗਣ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਪੁੱਤਰ ਦੇਣ ਦੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਵੀ ਨਾਲੋਂ ਨਾਲ ਚਲਦੀਆਂ ਹਨ:—

ਦੇਵਾਂ ਲੋਰੀਆਂ ! ਮਾਵਾਂ ਪੁੱਤ ਜੇ ਪਿਆਰੇ ।

ਲਾਲਾਂ ਵਾਲਿਆਂ ਦੇਹ ਮੈਨੂੰ ਬੱਚੜਾ ਮੋਹਰਾਂ ਵੰਡਦੀ ਆਵਾਂ ।

ਪਹਿਲਾਂ ਕਰਾਂ ਸਲਾਮ ਪੀਰ ਦਾ ਫਿਰ ਚਸਮੇ ਤੇ ਨੁਵਾਂ ।

ਦੇਵਾਂ ਲੋਰੀਆਂ.....ਭੈਣਾਂ ਵੀਰ ਪਿਆਰੇ—

ਦੇਹ ਪੁੱਤਾਂ ਦੇ ਦਾਨ, ਤੇਰੇ ਲਗਦੇ ਰਹਿਣ ਦੀਵਾਨ ।

ਮੇਰੀ ਮੁਸਕਲ ਕਰ ਅਸਾਨ, ਝੰਡੇ ਝੂਲਣ ਅੱਧ-ਅਸਮਾਨ ।

ਦੇਵਾਂ ਲੋਰੀਆਂ.....ਪੁੱਤ ਮਾਵਾਂ ਨੂੰ ਪਿਆਰੇ—

* * *

ਦਾਨੀ ਜੱਟੀ ਅਰਜ ਕਰੇਂਦੀ, ਸਰਵਰ ਜੀ ਦੇ ਅੱਗੇ ।

ਦੁੱਧ ਵੀ ਦੇਨਾ ਏ, ਪੁੱਤ ਵੀ ਦੇਨਾ ਏ, ਬਾਲ ਖਿਡਾਉਂਦਾ ਏ ਗੋਦ ।

ਮੈਂ ਲੜ ਫੜਿਆ ਪੀਰਾ ਤੇਰਾ, ਸੁੱਕੀ ਡਾਲੀ ਨੂੰ ਫਲ ਲੱਗੇ ।

ਚਲੋ ਪੀਰ ਦੀ ਜ਼ਿਆਰਤ ਜਾਣਾ, ਸੇਵਾ ਦਾ ਫਲ ਲੱਗੇ ।

ਦੇਵਾਂ ਲੋਰੀਆਂ.....ਪਿਉਆਂ ਪੁੱਤ ਜੇ ਪਿਆਰੇ—

ਜੱਟਾਂ ਖੇਤ ਜੋ ਪਿਆਰੇ, ਮਾਵਾਂ ਪੁੱਤਰ ਪਿਆਰੇ,

ਭੈਣਾਂ ਵੀਰਨ ਪਿਆਰੇ, ਦੇਵਾਂ ਲੋਰੀਆਂ

ਅਫਲ ਜਾਂਦੀ ਨੂੰ ਕੋਈ ਫਲ ਲੱਗੇ ।

ਇਤਨੇ ਨੂੰ ਮੁੰਡੇ ਦੀ ਮਾਂ ਕਾਕੇ ਨੂੰ ਖੁਸਰਿਆਂ ਤੋਂ ਫੜ ਕੇ ਆਪਣੀ ਲੋਰੀ ਨਾਲ ਬਾਪੜੇ ਦਿੰਦੀ ਮਿੱਠੀ-ਮਿੱਠੀ ਹੂੰਗਰ ਨਾਲ ਬੱਕੇ ਟੁਟੇ ਤੇ ਭਮੱਤਰੇ ਕਾਕੇ ਨੂੰ ਗੂੜ੍ਹੀ ਨੀਂਦੇ ਸੁਲਾ ਦਿੰਦੀ ਹੈ:—

ਸੌ ਜਾ ਮੇਰੇ ਪੁੱਤਾ, ਛੇਤੀ ਨਾਨਕਿਆਂ ਨੂੰ ਜਾਵਾਂਗੇ ।

ਝੱਗਾ ਚੁੰਨੀ ਲਿਆਵਾਂਗੇ ।

ਨਾਨੀ ਦਿੱਤਾ ਪਿਉ,

ਜੀਵੇ ਮੇਰਾ ਪਿਉ ।

ਜੀਵੇ ਮੇਰੀ ਮਾਂ

ਲਾਲ ਨੂੰ ਲੋਰੀਆਂ ਦੇਵਾਂ ।

ਖੁਸਰੇ,— ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਦੇ ਗੀਤਾਂ, ਲੋਰੀਆਂ ਦਾ ਇਹ ਉਤਸਵ ਪੂਰੇ ਜ਼ੋਰ ਨਾਲ ਆਪਣੇ ਚੁਲਬੁਲੇ ਮਖਾਉਲ, ਰਾਗ ਰੰਗ ਦੀਆਂ ਸੁਆਦਲੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਦੇ ਫੁੱਲ ਖਿੜਾ ਕੇ, ਚੰਗੀ ਜੇਬ ਗਰਮ ਕਰਕੇ ਹੀ ਨਿਕਲਦੇ ਹਨ । ਕਈ ਵਾਰੀ ਇਕ ਦੋ ਸੂਟ, ਤਨ ਦੇ ਹੋਰ ਕਪੜੇ

ਸਾਰਿਆਂ ਦੇ ਨਹੀਂ, ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਦੇ ਤਾਂ ਲੈ ਹੀ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਵਧਾਈ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਕੋਈ ਸੁਮ ਪਠਾ ਦਿਖਾਵੇ ਤਾਂ ਅੜ ਕੇ ਬੈਠ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਝਗੜਾ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਖੁਸ਼ਰਿਆਂ ਦੀ ਉਗਰਾਹੀ ਦੇ ਜਬਰੀ ਢੰਗ ਬੜੇ ਭੈ ਭੀਤ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਆਪਣੀ ਮੰਗ ਨਾ ਪੂਰੀ ਹੋਣ ਤੇ ਝਜੂ ਪਾ ਕੇ ਬਹਿ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਸਤਾਉਣ ਦੇ ਕਈ ਤਰੀਕੇ ਵਰਤ ਕੇ ਚਾਕੂਆਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਕਲੇਜੇ ਵਿੱਚ ਮਾਰਨ ਦੇ ਡਰਾਵੇ ਦੇ ਕੇ ਆਪਣੀਆਂ ਮੰਗਾਂ ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਲਈ ਸਤਿਆਗ੍ਰਹਿ ਸਾਇਦ ਇਹਨਾਂ ਦੀ ਹੀ ਕਾਢ ਹੈ । ਬਿਗੜੀ ਬਨਾਉਣ ਲਈ ਕੋਈ ਸਿਆਣਾ ਵਿੱਚ ਪੈ ਕੇ ਗੱਲ ਨਜਿੱਠ ਦਾ ਹੈ, ਖੁਸ਼ਰਿਆਂ ਦੇ ਡਰਾਉਣੇ ਸਾਕਿਆ ਦੀਆਂ ਖਬਰਾਂ ਸੁਣਾ ਕੇ ਘਰ ਦਿਆਂ ਨੂੰ ਹੋਲੀ-ਹੋਲੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਗੱਲ ਮੰਨਣ ਲਈ ਤਿਆਰ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । 'ਚੁਪ ਕਰ ਕੇ ਜੋ ਮੰਗਦੇ ਨੇ ਦੇ ਦੇਵੇ ਇਹ ਕਮਜਾਤ ਬੜੀ ਮਾੜੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਏਨਾਂ ਤੋਂ ਹੱਥ ਹੀ ਬਚਾਏ ।'

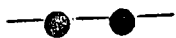
ਇਕ ਖੁਸ਼ਰੇ ਨੇ ਸੁਨਾਮ ਦੇ ਬਾਣੀਆਂ ਨੂੰ ਤੰਗ ਕਰ ਕੇ ਆਪਣਾ ਲਗਾਨ, ਇਕ ਪੈਸੇ ਦੀ ਥਾਂ ਦੋ ਪੈਸੇ ਉਗਰਾਹੁਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਬਾਣੀਏ ਹੋਏ ਸੁੰਮਾਂ ਦੇ ਬਾਪੂ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕਚਹਿਰੀ ਵਿੱਚ ਜਾ ਅਰਜ਼ੀ ਦਿੱਤੀ, ਇਕ ਖੁਸ਼ਰਾ ਸਾਨੂੰ ਲੁਟਦਾ ਹੈ । ਤਹਸੀਲ ਦਾਰ ਨੇ ਸੁਖਰੇ ਨੂੰ ਕਚਹਿਰੀ ਵਿੱਚ ਤਲਬ ਕੇ ਪੁਛਿਆ, ਕਿਉਂ ਵਈ ਤੂੰ ਏਨੇ ਲੋਕ ਕਿਉਂ ਤੰਗ ਕੀਤੇ ਨੇ ਆਪਣੇ ਬੱਧੇ, ਬੰਧੇਜ ਤੋਂ ਵਧ ਕਿਉਂ ਵਸੂਲ ਦਾ ਹੈ ?

ਸੁਖਰੇ ਨੇ ਕਿਹਾ— ਹਜ਼ੂਰ ਇਕ ਪੈਸਾ ਤਾਂ ਮੈਂ ਖੁਸ਼ਰੇ ਦਾ ਲੈਣਾ ਹੀ ਹੋਇਆ, ਦੂਜਾ ਪੈਸਾ ਜੱਟ ਖੁਸ਼ਰੇ ਹੋਣ ਦਾ ਲੈਂਦਾ ਹੈ ।' ਤਹਿਸੀਲਦਾਰ ਲਗਾ ਏਧਰ ਓਧਰ ਝਾਕਣ । ਉਸ ਨੇ ਕਿਹਾ ਜੱਟ ਖੁਸ਼ਰੇ ਨੂੰ ਇਕ ਪੈਸਾ ਹੋਰ ਦੇਣਾ ਦਸ ਕਿੱਥੋਂ ਦਾ ਰਿਵਾਜ ਹੈ ।

ਖੁਸ਼ਰੇ ਨੇ ਕਿਹਾ— ਜਦੋਂ ਰਿਵਾਜ ਬਣੇ ਸੀ ਜੱਟਾਂ ਵਿੱਚ ਖੁਸ਼ਰੇ ਦੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ ਸੀ । ਮੈਂ ਪਹਿਲਾ ਜੱਟ ਖੁਸ਼ਰਾ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਜੱਟ ਖੁਸ਼ਰਿਆਂ ਦਾ ਮੋਢੀ ਹਾਂ । ਮੇਰੀ ਵੀ ਕੋਈ ਔਕਾਤ ਹੈ । ਜੁੱਲੀ ਚੁੱਕ ਬੋੜੇ ਹਾਂ ।

ਗੱਲ ਵਧਦੀ ਨੂੰ ਠੱਲ ਪਾਉਣ ਲਈ ਤਹਿਸੀਲ ਦਾਰ ਨੇ ਬਾਣੀਆਂ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਇਸ ਨਾਲ ਜਿਵੇਂ ਤੁਹਾਡੀ ਮਰਜ਼ੀ ਹੈ ਨਿਪਟ ਲਵੋ ਇਹ ਬਿਗੜਿਆ ਹੋਇਆ ਮੂੰਹ ਫੱਟ ਖੁਸ਼ਰਾ ਵੀ ਹੈ ਜਟ ਵੀ ।' ਮੇਰੇ ਪਾਸੋਂ ਇਸ ਨਾਲ ਹੋਰ ਮਗਜ਼ ਖਪਾਈ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ।'

—ਖੁਸ਼ਰਿਆਂ ਨੂੰ ਟੋਰ ਕੇ ਘਰ ਦੇ ਵੇਹਲੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ । ਆਏ ਸੰਬੰਧੀਆਂ ਨੂੰ ਮਰਿਆਦਾ ਅਨੁਸਾਰ ਜੋ ਕਪੜੇ ਲੀੜੇ ਜਵਾਬੀ ਤਿਉਰ ਦੇਣੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਦੇ ਕੇ ਵਿਦਾ ਕਰ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ।

ਕੋਈ ਚੰਦਰਾ ਮਾਰਦਾ ਭਾਨੀ ਦੇ ਸਿਰ ਜੁੜਦਿਆਂ ਨੂੰ ।

ਵਿਆਹ ਸ਼ਾਦੀ ਦੀ ਤਿਆਰੀ

ਵਿਆਹ ਸ਼ਾਦੀ ਵੇਲੇ ਮੇਰੇ ਪਿੰਡ ਦੇ ਲੋਕੀਂ ਆਮ ਹਾਲਤਾਂ ਨਾਲੋਂ ਵਧੇਰੇ ਪ੍ਰਸੰਨਚਿਤ ਤੇ ਚੇਤੰਨ ਹੁੰਦੇ ਹਨ । ਪ੍ਰਸੰਨ ਇਸ ਲਈ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਦੇ ਚਾਰ ਦਿਹਾੜੇ ਦੇਖਣੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਉਹ ਇਹੋ ਵਿਆਹ ਸ਼ਾਦੀ ਵਾਲੇ ਦਿਨ ਹੀ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਜਦੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਨ ਉਤਸ਼ਾਹ ਨਾਲ ਨੱਕੋ ਨੱਕੋ ਭਰੇ ਛਲਕਦੇ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਇਸ ਖੁਸ਼ੀ ਦੇ ਨਸ਼ੇ ਦੀ ਮਸਤੀ ਵਿੱਚ ਅਗਲੇ ਪਿਛਲੇ ਆਰਥਿਕ ਸ਼ੋਕਤਿਆਂ ਦੇ ਸਭ ਗ਼ਮ ਭੁੱਲ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਚੇਤੰਨ ਇਸ ਕਰਕੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਵਿਆਹ ਸ਼ਾਦੀ ਵੇਲੇ ਕਿਸੇ ਰਸਮ-ਰਿਵਾਜ ਦੀ ਉਲੰਘਣਾ ਹੋਣ ਨਾ ਰਹਿ ਜਾਵੇ । 'ਐਵੇਂ ਨਿੱਕੀਆਂ ਨਿੱਕੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਤੋਂ, ਪਿਛੇ ਲੋਕਾਂ ਤੋਂ ਦੰਦ-ਕਬਾ ਕਿਸ ਲਈ ਕਰਵਾਉਣੀ ਹੈ ? ਪਹਿਲਾਂ ਈ ਸੋਚ ਸੋਚ ਪੈਰ ਧਰੋ ਭਾਈ' ।

ਵਿਆਹ ਸ਼ਾਦੀ ਦੇ ਰਸਮੋ-ਰਵਾਜ ਨਿਭਾਉਣ ਲਈ ਘਰ ਦੀਆਂ ਸਵਾਣੀਆਂ ਤੇ ਗਲੀ ਮਹੱਲੇ ਦੀਆਂ ਖੋਚਰੀ ਬੁੜਿਆਂ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਇੱਕ ਅੱਧ 'ਵਿਚਾਰਵਾਨ', ਇਸਤ੍ਰੀ ਸ਼ਾਕ-ਸ਼ਕੀਰੀ ਤੋਂ ਭੂਆ, ਮਾਸੀ ਜਾਂ ਨਾਨੀ-ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਸੱਦ ਲਈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਕਿ, ਕੋਈ ਰਸਮ-ਰਵਾਜ ਭੁੱਲ-ਭੁਲੇਖੇ ਰਹਿ ਨ ਜਾਵੇ ਸਮੇਂ-ਸਮੇਂ ਉਹ ਦਸਦੀ ਰਹੇ । ਸਾਰਾ ਨਿਰ-ਵਿਘਨ ਸਮਾਪਤ ਕਰਨ ਲਈ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਹਿਲਾਂ ਤੋਂ ਹੀ ਸਕੀਮ ਤਿਆਰ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ਕਿਸ ਦਿਨ ਸਾਰੇ ਦਾ ਆਰੰਭ ਹੋਣਾ ਹੈ, ਕਿਸ ਦਿਨ ਸੀਧਾ (ਸਮੱਗਰੀ) ਲਿਆਉਣਾ ਅਤੇ ਕਿਸ ਦਿਨ ਆਟਾ ਪਿਹਾਉਣਾ ਜਾਂ ਚੱਕੀਆਂ ਲਾਉਣੀਆਂ ਹਨ, ਸਭ ਤਰੀਕਾਂ ਪਾਧੇ ਦੀ ਪੱਤਰੀ ਵਾਰ ਕੇ 'ਦਿਨ ਧਰਨ' ਪਿਛੋਂ ਮੁਕੱਰਰ ਹੋ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ, ਤਾਂ ਕਿ ਕਿਸੇ ਢਿੱਲ ਕਾਰਨ ਅਖੀਰਲੇ ਦਿਨਾਂ ਵਿੱਚ ਈ ਸਾਰੇ ਕੰਮ ਇਕੱਠੇ ਨਾ ਹੋ ਜਾਣ ।

ਵਿਆਹ ਸ਼ਾਦੀ ਦੀਆਂ ਰਸਮਾਂ:

ਜਿਸ ਦਿਨ ਮੁੰਡੇ ਦੇ ਹੱਥ ਰੁਪਈਆ ਤੇ ਗੁੜ ਧਰਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਉਸੇ ਦਿਨ ਤੋਂ ਰੀਤਾਂ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ । 'ਮੰਗਣਾ' ਵਿਆਹ ਸ਼ਾਦੀ ਦੀਆਂ ਰੀਤੀ ਰਿਵਾਜਾਂ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਕੜੀ ਹੀ ਸਮਝੋ । ਮੁੰਡੇ ਦਾ ਮੰਗਣੇ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਹੱਥ ਰੁਪਈਆ ਧਰਨ ਵਾਲੇ ਦਿਨ, ਇਕ ਤਕੜੀ ਖੁਸ਼ੀ ਵਾਲਾ ਮੌਜ਼ਾ ਮੇਲਾ ਰਚਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ।

ਕੁੜੀ ਵਾਲਿਆਂ ਦੇ ਦਿੱਤੇ ਹੋਏ ਦਿਨ ਉਤੇ, ਖਾਸ ਖਾਸ ਸਾਕ ਸੰਬੰਧੀ, ਇਕ ਦਿਨ ਲਈ ਇਕੱਠੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ । ਧੀ ਵਾਲਿਆਂ ਵੱਲੋਂ ਲਾਗੀ ਤੇ ਸਿਆਣਾ ਪੁਰਖ ਸ਼ਗਨ ਦਾ ਰੁਪਈਆਂ ਲੈ ਕੇ ਆਉਂਦਾ ਹੈ । ਓਹ ਭਰੀ ਪੰਚਾਇਤ ਵਿਚ ਮੁੰਡੇ ਦੀ ਹਥੇਲੀ ਤੇ ਰੁਪਈਆ ਧਰ ਕੇ ਮੂੰਹ ਵਿੱਚ ਸ਼ੱਕਰ ਜਾਂ ਗੁੜ ਦੀ ਰੋੜੀ (ਸਹਿਰਾਂ ਵਿਚ ਛੁਹਾਰਾ) ਪਾ ਕੇ ਸਿਰ ਪਲੋਸਦਾ ਹੋਇਆ 'ਲੈ ਭਾਈ ਕਾਕਾ ਅੱਜ ਤੋਂ ਸਾਡਾ ਹੋ ਗਿਆ ਐ— ਦਾ, ਐਲਾਨ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ । 'ਸਾਡੇ' ਪਾਸ ਲੈਣ ਦੇਣ ਨੂੰ ਕੁਝ ਨਹੀਂ, ਧੀ ਨੂੰ ਤਿੰਨ ਕਪੜਿਆਂ ਤੋਂ ਵੱਧ ਹੋਰ ਕੁਝ ਦੇਣ ਦੀ ਪਰੋਖੋਂ ਨਹੀਂ । ਜਿਹੌਂ ਜਿਹੀ ਦਾਲ ਰੋਟੀ ਚੁੱਲੇ ਤੇ ਪੱਕਦੀ ਹੈ ਖੁਆ ਕੇ ਧੀ ਦਾ ਡੌਲਾ ਤੌਰ ਦੇਵਾਂਗੇ । ਆਹ ਦਿਨ ਸਾਰੇ ਦਾ ਨਿਕਲਿਆ ਹੈ ਪੰਜ ਆਦਮੀ ਜਾ ਕੇ ਫੇਰੇ ਲੈ ਆਉਣ !

ਆਪਣੇ ਖਾਸ ਵਿਲੱਖਣ ਢੰਗ ਨਾਲ ਰੁਪਈਆ ਧਰਨ ਆਇਆ ਨਾਈ, ਪ੍ਰੋਹਤ ਨਾਲ ਘਰ ਦਾ ਸਿਆਣਾ ਆਦਮੀ ਵਿਆਹ ਦੀ ਰੰਗ-ਭੂਮੀ ਨੂੰ ਸਾਧਾਰਨ ਜਿਹੇ ਦੋ ਵਾਕਾਂ ਵਿੱਚ ਹੀ ਅੱਖਾਂ ਅੱਗੇ ਦੀ ਲੰਘਾ ਦਿੰਦਾ ਹੈ । ਜਿਸ ਕਿਸੇ ਨੇ ਰੁਪਈਏ ਲੈ ਕੇ ਬੀੜੀ-ਵੱਟੇ ਜਾਂ ਤਬਾਦਲੇ ਦਾ ਸਾਕ ਕੀਤਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਦਾਜ ਵਿਚ ਭਾਰੀ ਜੰਝ ਮੰਗਾਉਣੀ ਤੇ ਮੂਹਰੀਆਂ ਦੇਣੀਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ, ਉਹ ਵੀ, ਸਾਕ ਕਰਨ ਵੇਲੇ ਏਸੇ ਢੰਗ ਨਾਲ ਗੱਲ ਬਾਤ ਕਰਦੇ ਹਨ । 'ਧੀਆਂ ਵਾਲਿਆਂ ਦਾ ਸਿਰ ਸਦਾ ਈ ਨੀਵਾਂ ਹੁੰਦਾ ਆਇਆ ਹੈ ਜੀ । ਅਸੀਂ ਤਾਂ ਹਾਂ ਈ ਗਰੀਬ ।'

—ਜਿਹਨੇ ਧੀਆਂ ਦੇ ਦਿੱਤੀਆਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਹੋਰ ਪਿੱਛੇ ਰਖਿਆ ਕੀ ਹੈ ? ਧੀਆਂ ਧਿਆਣੀਆਂ ਸਭ ਦੀਆਂ ਇਕੋ ਜਿਹੀਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ । ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਹਸਦਿਆਂ ਖੇਡਦਿਆਂ ਨਿਭਾਏ ਚੰਗੇ ਸਾਕ ਕਿਹੜੇ ਧਰੇ ਪਏ ਹੁੰਦੇ ਨੇ ।' ਪਿੰਡ ਦੀ ਪੰਚਾਇਤ ਵਿਚੋਂ ਇਕ ਮੁੱਖੀ ਚੌਧਰੀ ਜਵਾਬ ਵਿਚ ਸਾਕ ਦੀ ਪ੍ਰਵਾਨਗੀ ਤੇ ਸਾਂਝ ਪੱਕੀ ਹੋ ਜਾਣ ਦੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਗਟਾ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ।

ਮੰਗਣਾ ਤੇ ਉਸ ਦੀਆਂ ਰਸਮਾਂ:

ਮੰਗਣੇ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਰੀਤ ਤੇ ਅਗਲੇ ਸਾਰੇ ਕਾਰਜ ਚਲਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਮੰਗਣੇ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਦੋਵੇਂ ਧਿਰਾਂ ਮਿਲਕੇ ਰਿਸ਼ਤੇ ਦਾ ਪੱਕ ਠੱਕ ਜ਼ਰੂਰ ਕਰ ਲੈਂਦੀਆਂ ਹਨ, ਇਸ ਪੱਕ ਠੱਕ ਨੂੰ 'ਠਾਕਾ' ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਵੱਡੀ ਰਸਮ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਮੰਗਣੇ ਦੀ । ਜਾਣੀ ਲੜਕੇ

ਨੂੰ ਲੜਕੀ ਵਾਲਿਆਂ ਵੱਲੋਂ ਆਪਣੇ ਲਈ 'ਮੰਗਣਾ' ਕਿ, ਇਹ ਸਾਡਾ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ !
 ਵਿਆਹ ਸ਼ਾਦੀ ਵਾਂਗ ਰਸਮਾਂ ਜਿਸ ਦਿਨ ਮੁੰਡੇ ਦੇ ਹੱਥ ਰੁਪਈਆ ਤੇ ਗੁੜ ਧਰਿਆ ਜਾਂਦਾ
 ਹੈ ਉਸੇ ਦਿਨ ਤੋਂ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ । ਹਰ ਚੰਗੀ ਗੱਲ ਅਤੇ ਗੀਤ ਪਿਛੋਂ ਮੁੰਹ
 ਮਿੱਠਾ ਕਰਨਾ ਤੇ ਕਰਾਉਣਾ ਸੁਭਾਵਕ ਜਿਹੀ ਮਰਿਯਾਦਾ ਬਣੀ ਹੋਈ ਹੈ । ਉਸ ਲਈ ਸੁਲੱਭ
 ਤੇ ਮਿੱਠੀ ਚੀਜ਼ ਗੁੜ ਹੈ ਜਿਸਦੀ ਅਜੇਹੇ ਸਮਿਆਂ ਤੇ ਖਾਸ ਵਰਤੋਂ ਹੁੰਦੀ ਹੈ । ਮੁੰਡੇ ਦਾ
 ਹੱਥ ਰੁਪਈਆਂ ਧਰਨ ਵੇਲੇ ਦਿਨ ਇਕ ਚੰਗਾ ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਵਾਲਾ ਮੌਜ ਮੇਲਾ ਬਣਾ ਲਿਆ
 ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਮੁੰਡੇ ਵਾਲੇ ਆਪਣੇ ਰਿਸਤੇ ਨਾਤੇ ਵਾਲਿਆਂ ਤੇ ਸਰੀਕੇ ਤੇ ਸਕੀਰੀਆਂ ਨੂੰ
 ਭੀ ਬੁਲਾ ਲੈਂਦੇ ਹਨ । ਚੰਗੇ ਘਰਾਣਿਆਂ ਵਿੱਚ ਇਸ ਵੇਲੇ ਪਿੰਡ ਦੇ ਮੁਖੀਏ ਭੀ ਜੁੜੇ
 ਹੋਏ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ।

ਪੱਕੇ ਕੀਤੇ ਦਿਨ ਉਤੇ ਕੁੜੀ ਵਾਲਿਆਂ ਵੱਲੋਂ ਲਾਗੀ ਪ੍ਰੇਰਤਾ ਜਾਂ ਨਾਈ ਸ਼ਗਨ ਦਾ
 ਰੁਪਈਆ ਲੈ ਕੇ ਆਉਂਦਾ ਹੈ । ਉਸ ਨਾਲ ਘਰ ਦਾ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਵਿਅਕਤੀ ਭੀ ਨਾਲ
 ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ਭਰੀ ਪੰਚਾਇਤ ਵਿੱਚ ਚੌਕੀ ਉਤੇ ਬਠਾਏ ਮੁੰਡੇ ਦੀ ਹਥੇਲੀ ਉਤੇ ਚਾਂਦੀ ਦਾ
 ਰੁਪਈਆ ਧਰ ਕੇ ਉਸ ਦੇ ਮੂੰਹ ਵਿੱਚ ਸ਼ੱਕਰ ਜਾਂ ਗੁੜ ਦੀ ਰੋੜੀ (ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਵਿੱਚ ਛੁਹਾਰਾ)
 ਪਾ ਕੇ ਸਿਰ ਪਲੇਸਦਾ ਹੋਇਆ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ, "ਦੇਖੋ ਜੀ ! ਕਾਕਾ ਅੱਜ ਤੋਂ ਸਾਡਾ ਹੋ ਗਿਆ
 ਐ, ਆਹ ਪੰਚਾਇਤ ਬੈਠੀ ਹੈ ਅਸੀਂ ਗਰੀਬ ਬੰਦੇ ਹਾਂ । ਧੀ ਨੂੰ ਤਿੰਨ ਕਪੜਿਆਂ ਤੋਂ
 ਵੱਧ ਹੋਰ ਕੁਝ ਦੇਣ ਦੀ ਪਰੋਖੇ ਨਹੀਂ । ਅੱਗੋਂ ਮੁੰਡੇ ਵਾਲਿਆਂ ਦਾ ਕੋਈ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧ ਸਿੱਖੀ
 ਸਿਖਾਈ ਰਟੀ-ਰਟਾਈ ਮੁਹਾਰਨੀ ਬੋਲ ਦਿੰਦੈ, 'ਜੀ ਜਿਸ ਨੇ ਧੀ ਹੀ ਦੇ ਦਿੱਤੀ ਉਸ ਨੇ
 ਬਾਕੀ ਰੱਖਿਆ ਹੀ ਕੀ ਹੈ । ਸਾਰੇ ਧੀਆਂ ਭੈਣਾਂ ਵਾਲੇ ਹਾਂ ਸਭਨਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਬੁੱਕਲ
 ਵਿੱਚ ਝਾਤੀ ਮਾਰਕੇ ਕਬੀਲਦਾਰੀ ਕਿਉਂਟਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ । ਜੇ ਵਿਆਹ ਤੱਟਾ ਫੱਟ ਕਰਨਾ
 ਹੋਵੇ ਤਾਂ, ਆਖ ਆਉਂਦਾ ਹੈ 'ਆਹ ਦਿਨ ਸਾਰੇ ਦਾ ਨਿਕਲਿਆ ਹੈ ਪੰਜ ਆਦਮੀ ਜਾ
 ਕੇ ਫੇਰੇ ਲੈ ਆਉਣੇ । ਜੇ ਕੁਝ ਸਮਾਂ ਠਹਿਰਕੇ ਵਿਆਹ ਕਰਨਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਹੋਰ ਢੰਗ ਨਾਲ
 ਗਲ ਕਰਦਾ ਹੈ— ਕੁੜੀ ਮਟਿਆਰ ਹੈ ਜਦੋਂ ਚਾਹੇਗੇ ਵਿਆਹ ਕਰ ਦੇਵਾਂਗੇ । ਸਾਡੇ ਵੱਲੋਂ
 ਕੋਈ ਘੱਲ ਨਹੀਂ ।

ਆਪਣੇ ਖਾਸ ਵਿਲੱਖਣ ਢੰਗ ਨਾਲ ਆਇਆ ਮੁੱਖੀਆ ਵਿਆਹ ਦੀ ਰੰਗ-ਭੂਮੀ ਨੂੰ
 ਸਧਾਰਨ ਜਿਹੇ ਕਰੇ ਦੋ ਵਾਕਾਂ ਵਿੱਚ ਦੀ ਲੋਕਾਂ ਅਗੋਂ ਰਸਮੀ ਬੋਲ ਆਖ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ।

ਜਿਸ ਕਿਸੇ ਨੇ ਰੁਪਈਏ ਦੇ ਕੇ ਵੱਟੇ ਸੱਟੇ, ਜਾਣੀ ਤਬਾਦਲੇ ਦਾ ਸਾਕ ਕੀਤਾ ਹੁੰਦਾ
 ਹੈ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਬੋਲੀ ਰਤਾ ਕੁ ਹੋਰ ਹੁੰਦੀ ਹੈ । ਵਿਆਹ ਆਪਾਂ ਕਰਨਾ ਹੀ ਹੋ ਜਦੋਂ
 ਸਰਿਆ ਪੁਜਿਆ ਕਰ ਦੇਵਾਂਗੇ । ਆਖਰ ਭਾਈ ਵਿਆਹ ਦਾ ਕਾਰਜ ਹੈ । ਸੌ ਕਿਸਮਾਂ
 ਦੀ ਤਿਆਰੀ ਕਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਹੁੰਦੀ ਹੈ । ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਵਿਆਹ ਵਿੱਚ ਭਾਰੀ ਜੰਵ ਮੰਗਾਉਣੀ,
 ਤੇ ਮੂਹਰੀਆਂ ਦੇਣੀਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ, ਉਹ ਸਾਕ ਕਰਨ ਵੇਲੇ ਵੱਖਰੇ ਤਰੀਕੇ ਵਰਤਦੇ
 ਹੋਰ ਤਰਾਂ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਬਾਤਾਂ ਕਰਦੇ ਹਨ:—

‘ਧੀਆਂ ਵਾਲਿਆਂ ਦਾ ਸਿਰ ਸਦਾ ਈ ਨੀਵਾਂ ਹੁੰਦਾ ਆਇਆ ਜੀ ਅਸੀਂ ਤਾਂ ਹਾਂ ਈ ਗਰੀਬ, ਜਿਵੇਂ ਚਾਹੋਗੇ, ਵਿਤ-ਵਾਦਰ ਅਨੁਸਾਰ ਕਰ ਲਵਾਂਗੇ। ਤੁਹਾਡੇ ਜਿਹੇ ਬਖਤਾਵਰਾਂ ਦੀ ਕੀ ਰੀਸ ਹੈ। ਲੋਕ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਧੀਆਂ ਧਿਆਣੀਆਂ ਸਭ ਦੀਆਂ ਇਕੋ ਜਿਹੀਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਪਿੰਡ ਦੀ ਪੰਚਾਇਤ ਵਿੱਚੋਂ ਇਕ ਮੁੱਖੀ ਚੌਧਰੀ ਜਵਾਬ ਵਿੱਚ ਸਾਕ ਦੀ ਪ੍ਰਵਾਨਗੀ ਤੇ ਪ੍ਰਵਾਰਕ ਸਾਂਝ ਪੱਕੀ ਹੋ ਜਾਣਦੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ।

ਮੰਗਣੀ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ, ਧੀ ਵਾਲੇ ਮੁੰਡੇ ਦੇ ਆਂਢੀਆਂ ਗੁਆਂਢੀਆਂ ਤੋਂ ਪੂਰਾ ਬੌਰ ਪਤਾ ਲੈਂਦੇ ਹਨ, ਘਰ, ਜ਼ਮੀਨ ਕਿਹੋ ਜਿਹੀ ਹੈ, ਕਿੰਨਾਂ ਕੁ ਗੁਜ਼ਾਰਾ ਹੈ, ਰਿਸ਼ਤੇ ਨਾਤਿਆਂ ਨਾਲ ਵਰਤ ਵਰਤਾਯਾ ਕਿਵੇਂ ਹੈ? ਕੁਝ ਨਿਘੋਚੀ ਤੇ ਪੁਰਾਣੇ ਖੋਚਰੀ ਹੋਰ ਤਰੀਕੇ ਵਰਤ ਕੇ ਵੀ ਆਪਣੀ ਬੁਧੀ ਤੇ ਖਾਨਦਾਨ ਦੀ ਧੌਸ ਜਮਾਉਂਦੇ ਹਨ:—

ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਜ਼ੋਰ ਏਸ ਗੱਲ ਤੇ ਲਾਉਂਦੇ ਹਨ ‘ਭੰਨਾ ਖੋਟਾ’ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਖਾਸ ਤੌਰ ਤੇ ਪਿਉ ਦਾਦੇ ਦੇ ਵਿਆਹਾਂ ਦੀ ਪੁਛ ਪੜਤਾਲ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਖਰੇ ਖੋਟੇ ਭੰਨਦੀ ਪਰਖ ਆਮ ਤੌਰ ਤੇ ਇਕ ਗੱਲ ਨਾਲ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਤੌਰ ਤੇ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿਧਰੇ ਕਿਸੇ ਨੇ ਕੁੜੀ ਰੁਪਏ ਲੈ ਕੇ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਵਿਆਹੀ, ਜਾਂ ਆਪ ਕਿਸੇ ਮੁੰਡੇ ਦੇ ਰੁਪਏ ਦੇ ਕੇ ਸਾਕ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਲਿਆ?

ਛੋਟੀਆਂ ਜਾਤੀਆਂ ਦੇ ਲੋਕ ਅਜਿਹੀਆਂ ਢੁੱਚਰਾਂ ਵਧੇਰੇ ਭੇੜਦੇ ਹਨ, ਪਹਿਲਾਂ ਦੇਖ ਲਵੋ ਭਾਈ ਕਿਸੇ ਦੇ ਘਰ ਤੇ ਸਾਕ ਸਬੰਧਾਂ ਵਿੱਚ ਕਿਧਰੇ ਜਾਤ ਪਾਤ-ਤੋੜ ਕੇ ਕੋਈ ਸ਼ਾਦੀ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਗਈ, ਗੋਤ ਪੂਰੇ ਚਾਰ-ਦੋ ਦਾਦਕਿਆਂ ਦੇ ਦੋ ਨਾਨਕਿਆਂ ਦੇ — ਰੱਖਣੇ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹਨ। ਜੇ ਇਕ ਗੋਤ ਵੀ ਮਿਲ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ‘ਗੋਤ ਭੰਨ ਕੇ ਸਾਕ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ, ਕਦੇ ਆਪਣੇ ਘਰ ਦੇ ਖੂਨ ਵਿੱਚ ਖੂਨ ਵੀ ਮਿਲਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ?’ ਵਿਆਹ ਸ਼ਾਦੀਆਂ ਉਤੇ ਖਰਚ ਵਰਚ ਚੰਗਾ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਘਰਾਣਿਆਂ ਦਾ ਖਾਸ ਮਹੱਤਵ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਜੀ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮੁੰਡੇ ਤਾਂ ਜੰਮਦੇ ਹੀ ਮੰਗੇ ਵਿਆਹੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਚਲਦੇ ਘਰ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਮੁੰਡੇ ਦੇ ਦਾੜ੍ਹੀ ਆ ਜਾਣ ਤੋਂ ਫਿਕਰ ਪੈ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਹੁਣ ਇਸ ਬੁੱਢ-ਬਲੁੱਟ ਨੂੰ ਕੌਣ ਧੀ ਦੇਉ? ਨਾਲੇ ਪੁੰਨ ਦਾ ਸਾਕ ਤਾਂ ਫਿਰ ਕਿਤੇ ਵੀ ਨਹੀਂ ਹੋਣਾ? ਕਿਧਰੇ ਪੈਸੇ ਦੇ ਕੇ ਹੀ ਰਿਸ਼ਤਾ ਨਾ ਲੈਣਾ ਪਵੇ। ਵਿਆਹ ਦੀ ਉਮਰ ਨਹੀਂ ਲੰਘਣ ਦੇਣੀ। ਨਾਲੇ ਕੀ ਪਤਾ ਕਦੋਂ ਕੋਈ ਭਾਨੀ ਮਾਰ ਆ ਟੱਕਰੇ। ਭਾਨੀ ਮਾਰ ਤਾਂ ਕੁੱਲਾਂ ਗਾਲ ਦੇਂਦੇ ਹਨ ਭਾਨੀ ਮਾਰ ਤੋਂ ਰਿਸ਼ਤੇ ਨਾਤੇ ਲੈਣ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਜਿੰਨਾ ਚਿਰ ਪੱਕਾ ਢੋਅ ਮੇਲ ਨਾ ਜੁੜੇ ਭੂਤਾਂ ਵਾਂਗ ਡਰਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਇਉਂ ਪੂਰੇ ਸਚੇਤ ਰਹਿ ਕੇ ਕਾਜ ਅੰਗੰਭਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਮੰਗਣਾ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਦਿਨ ਵਿਚੋਲਾ, ਜੇ ਲੋੜ ਸਮਝੇ, ਧੀ ਵਾਲਿਆਂ ਦੇ ਨਾਈ ਜਾਂ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਵਿੱਚੋਂ ਇਕ ਨੂੰ ਨਾਲ ਲੈ ਆਉਂਦਾ ਹੈ। ਅਖੇ ਵੱਡੇ ਘਰਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਇੱਜ਼ਤ ਵਾਲੀ ਰੀਤ ਕਰਨੀ ਹੀ ਸੋਭਦੀ ਹੈ। ਕਈ ਥਾਈਂ ਧੀ ਦਾ ਪਿਓ ਜਾਂ ਚਾਚਾ ਤਾਇਆ

ਹੋਵੇ, — ਉਹ ਵੀ ਨਾਲ ਲੈ ਆਉਂਦੇ ਹਨ । ਮੁਕੱਰਰ ਦਿਨ ਤੇ ਪਿੰਡ ਦੇ ਸ਼ਰੀਕਾਂ, ਨੇੜੇ ਦੇ ਰਿਸਤੇਦਾਰਾਂ ਦਾ ਛੋਟਾ ਜਿਹਾ ਮੰਗਲਮਈ ਸਮਾਗਮ ਰਚਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਪਿੰਡ ਦੀ ਪੰਚਾਇਤ ਸੱਦ ਕੇ ਭਰੀ ਸਭਾ ਵਿੱਚ ਵਿਚੋਲਾ ਸਾਹਿਬ, ਧਿਮਕੇ ਦੀ ਧੀ ਦਾ ਅਮਕੇ ਦੇ ਮੁੰਡੇ ਨਾਲ ਰਿਸਤਾ ਕਰ ਦੇਣ ਦਾ ਐਲਾਨ ਕਰ ਦਿੰਦੇ ਹਨ । ਉਸ ਪਿਛੋਂ ਧੀ ਵਾਲਿਆਂ ਦਾ ਕੋਈ ਬਜ਼ੁਰਗ ਜਾਂ ਲਾਗੀ ਅਦਬ ਪਿਆਰ ਨਾਲ ਉਠ ਕੇ ਮੁੰਡੇ ਦੇ ਹੱਥ ਵਿੱਚ ਰੁਪਈਆ ਫੜਾ ਕੇ ਉਸ ਦੇ ਮੂੰਹ ਵਿੱਚ ਗੁੜ ਦੀ ਕੁਝ ਥਾਈਂ ਸ਼ੱਕਰ ਦੀ ਰੋੜੀ ਪਾ ਕੇ ਸਿਰ ਪਲੋਸ ਦਿੰਦਾ ਹੈ, ਦੇਖੋ ਜੀ, 'ਆਹ ਸਾਰੀ ਸਾਂਝੀ ਪੰਚਾਇਤ ਸੁਣਦੀ ਐ ਸਾਡੇ ਕੋਲੋਂ ਧੀ ਦੇ ਡੋਲੇ ਬਿੰਨਾਂ ਹੋਰ ਕੁੱਝ ਨਹੀਂ ਸਰਨਾ । ਪੰਜ ਬੰਦੇ ਆ ਜਾਣ ਦਾਲ ਰੋਟੀ ਖਾ ਕੇ ਚਾਰ ਭਮਾਲੀਆਂ ਲੈ ਆਉਣ ।' ਪ੍ਰੰਪਰਾ ਮੁਤਾਬਕ ਧੀ ਵਾਲਾ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਗਰੀਬ ਦਸਦਾ ਹੈ । 'ਸਭ ਹੀ ਧੀਆਂ ਭੈਣਾ ਵਾਲੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਸਭਨਾਂ ਨੇ ਧੀਆਂ ਟੋਰਨੀਆਂ ਨੂੰ ਹਾਂ ਲਿਆਉਣੀਆਂ ਹਨ । ਅਸੀਂ ਚੌਧਰੀ ਜੀ ਨਿਵ ਕੇ ਚੱਲਾਂਗੇ ।' ਇਤਨੇ ਨੂੰ ਜ਼ਨਾਨੀਆਂ ਵਧਾਈਆਂ ਦੇ ਗੀਤ ਛੋਹ ਲੈਂਦੀਆਂ ਹਨ । ਮੁੰਡੇ ਦੇ ਪਿਓ ਦਾ ਗੀਤ ਦੀ ਤੁਕ ਵਿੱਚ ਨਾ ਲੈ ਕੇ ਵਧਾਈਆਂ ਦੀ ਸੁਰ ਛੇੜ ਲਈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ:

'ਵਧਾਈਆਂ ਗੰਧੂ ਤੈਨੂੰ, ਵਧਾਈਆਂ ਵੇ ।

ਤੇਰੇ ਆਕ ਨੂੰ ਤੇਰੇ ਸਾਕ ਨੂੰ ਤੇਰੇ ਬੁਢੜੇ ਬਾਪ ਨੂੰ ਵਧਾਈਆਂ ਵੇ ।'

ਓਧਰ ਨਾਲੋਂ ਨਾਲ ਸਿਰ ਵਾਰਨਾ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਮੁੰਡੇ ਦੇ ਸਿਰ ਉੱਤੇ ਦੀ ਇਕ ਇਕ ਚਾਂਦੀ ਦਾ ਰੁਪਈਆ ਵਾਰ-ਵਾਰ ਕੇ ਝੋਲੀ ਵਿੱਚ ਪਾਈ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਉਸ ਵੇਲੇ ਰੁਪਈਆਂ ਦਾ ਵੇਰਵਾ ਤਿਆਰ ਕਰਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਸਭਨਾਂ ਦੇ ਨਾ ਦਿੱਤੀ ਰਕਮ ਵਹੀ ਉਤੇ ਲਿਖੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਲਿਖਣ ਵਾਲੇ ਭਾਵੇਂ ਲੰਡਿਆਂ ਵਿੱਚ ਹੀ ਲਿਖੇ ਇਕ ਰੁਪਈਆ ਲਿਖਾਈ ਦਾ ਗੀਤ ਮੁਤਾਬਕ ਜ਼ਰੂਰ ਲੈਂਦਾ ਹੈ । ਫਿਰ ਸਾਰੇ ਨਿਊਂਦੇ ਦੇ ਬਾਰੇ ਪਤਤਾਲ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ਕਿੰਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਨਿਊਂਦਾ ਮੋੜਵਾਂ ਆਇਆ ਤੇ ਕਿਸ ਨੇ ਨਵਾਂ ਨਿਊਂਦਾ ਸਿਰ ਚੜ੍ਹਾਇਆ ਹੈ । ਜਿੰਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਗੱਲ ਮੁਕਾਉਣੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਤੁਸੀਂ ਤਾਂ ਬੱਸ ਸਾਮਾ ਹੀ ਨਿਊਂਦਾ ਮੋੜਿਆ ਹੈ, 20 ਸਾਲ ਪਹਿਲਾਂ ਤੇ ਹੁਣ ਦਾ ਹਿਸਾਬ ਵੀ ਇਕੋ ਰਖਿਆ ਹੈ । ਉਦੋਂ ਤਾਂ ਚੰਨਣ ਸਿੰਘਾਂ ਰੁਪਈਏ ਦਾ ਘਿਉ ਪੰਸੇਰੀ ਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ । ਹੁਣ ਰੁਪਏ ਦਾ ਦੋ ਸੇਰ ਹੈ । ਕੁਝ ਤਾਂ ਦੇਖਣਾ ਪਾਖਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ? ਨਿਊਂਦੇ ਅਤੇ ਸਿਰ ਵਾਰਨੇ ਦੀ ਰਸਮ ਭਾਈਚਾਰੇ ਦੇ ਸਿਆਣੇ ਸੰਬੰਧੀਆਂ ਵਲੋਂ ਵਿਆਹ ਵਿੱਚ ਇਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਹਾਇਕ ਹੋਣ ਲਈ ਸਿਆਣਿਆ ਨੇ ਚਲਾਈ ਸੀ । ਕੋਈ 'ਕੋਲੋਂ ਆਖ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਤੂੰ ਏਹੋ ਗਨੀਮਤ ਸਮਝ ਸਾਮੇ ਰੁਪਈਏ ਆ ਗਏ ਨੇ । ਕਈਆਂ ਦੇ ਤਾਂ ਇੰਨੇ ਚਿਰ ਵਿੱਚ ਟੱਬਰ ਈ ਖਤਮ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਇਉਂ ਗੱਲ ਆਈ ਗਈ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ਮੰਗਣੇ ਦੀ ਰਸਮ ਦੇ ਖਰਚ ਉਤੇ ਭਾਵੇਂ ਵਧੇਰੇ ਤਰੱਦਦ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ, ਪਰ ਫਿਰ ਵੀ ਕਈ ਮੰਗਣੇ ਉਤੇ ਵਿਆਹ ਜਿੰਨ੍ਹਾਂ ਖਰਚ ਕਰ ਦੇਂਦੇ ਹਨ । ਪਿੰਡ ਵਿੱਚ ਪਰੋਸਾ

ਜਾਂ ਗੁੜ ਦੀ ਰੋੜੀ ਤੇ ਨਾਈ ਨੂੰ ਲਾਗ ਦੇ ਤਿਉਰ, ਸੈਰ ਸ਼ੱਕਰ, ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ਵਿਦਾਇਗੀ ਦਾ ਵਿਚੋਲੇ ਨੂੰ ਖੇਸ ਜਾਂ ਬਾਨ, ਭੇਟ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਆਏ ਹੋਏ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰਾਂ ਤੇ ਕਬੀਲੇ ਨੂੰ ਘੱਟੋ ਘੱਟ ਇਕ ਸੈਰ ਸ਼ੱਕਰ-ਚੋਲ ਜਾਂ ਕੜਾਹ, ਜੋ ਆਮ ਤੌਰ ਤੇ ਗੁੜ ਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਦੀ ਰੋਟੀ ਖੁਆਈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ਵਿਚੋਂ ਕੋਈ ਕੋਈ ਅਵਾਜ਼ ਉਠਦੀ ਹੈ ਜਿੰਨਾ ਮਰਜ਼ੀ ਖਰਚ ਹੋ ਜਾਵੇ, ਇਹ ਦਿਨ ਕਿਹੜਾ ਨਿੱਤ ਨਿੱਤ ਆਉਂਦੇ ਹਨ ਕਈ ਸ਼ੱਕੀਨ ਲੋਕ ਸਾਮਾਂ ਨੂੰ ਝੁੱਗਾ ਚੌੜ ਕਰਨ ਲਈ ਸ਼ਰਾਬ ਦੀਆਂ ਬੋਤਲਾਂ ਦੇ ਡੱਟ ਖੋਲ੍ਹ ਕੇ ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਮਨਾਉਂਦੇ ਹਨ ।

ਖਰਮਸਤੀ ਵਿੱਚ ਕਈ ਵਾਰੀ ਤੇ ਲੱਤਾਂ ਬਾਹਾਂ ਭੀ ਤੋੜ ਲੈਂਦੇ ਹਨ । ਜਿੰਨ੍ਹਾਂ ਟੱਬਰਾਂ ਵਿੱਚ ਸ਼ਰਾਬ ਵਰਤੀ ਨਾ ਜਾਵੇ ਉਹ ਭਲਮਾਣਸੀ ਵਾਲੇ ਤਰੀਕਿਆਂ ਨਾਲ ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਮਨਾ ਕੇ ਆਸ ਪਾਸ ਚੰਗੇ ਵਰਤਾਵੇ ਦੀਆਂ ਸਾਂਝਾ ਜੋੜ ਕੇ ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਦੇ ਸੁੱਖ ਵੰਡਦੇ ਹਨ । ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੋਣ ਵਾਲੇ ਬਹੁਤੇ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਵਿੱਚ ਨਾ ਕੁੜੀ ਨੂੰ ਪਤਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮੁੰਡਾ ਕਿਹੋ ਜਿਹਾ ਹੈ ਨਾ ਮੁੰਡੇ ਨੂੰ ਕੁੜੀ ਬਾਰੇ ਕੋਈ ਗਿਆਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ਇਥੋਂ ਤੱਕ ਕਿ ਜੇ ਸਾਕ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਕੋਈ ਜਬਰਦਸਤ ਵਿਚੋਲਾ ਆ ਟੱਕਰੇ ਤਾਂ ਕੁੜੀ ਮੁੰਡਾ ਤਾਂ ਵੱਖ ਰਹੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਾਪੇ ਵੀ ਦੇਖਣ ਪਾਖਣ ਤੋਂ ਕੋਰੇ 'ਰਹਿ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਸ਼ੁਕਰ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ, ਪੁਰਾਣੇ ਜਮਾਨੇ ਵਾਂਗ, ਨਿਆਣੀਆਂ ਕੁੜੀਆਂ ਨੂੰ ਗੋਦੀ ਚੁੱਕ ਕੇ ਫੇਰੇ ਦੇ ਕੇ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਥਾਂ ਗੱਡੀ ਵਿੱਚ ਗੁੜ੍ਹ ਦੀ ਭੇਲੀ ਭੇਜ ਦੇਣ ਦੀ ਰੀਤ ਹਟ ਗਈ ਹੈ । ਇਹੋ ਜਿਹੀਆਂ ਥਾਵਾਂ ਉਤੇ ਵਿਚੋਲੇ ਰਿਸ਼ਤੇ ਨਾਤੇ ਵਿਚੋਂ ਹੀ ਹੁੰਦੇ ਹਨ । ਜੋ ਆਪਣੇ ਜ਼ੋਰ ਨਾਲ ਸ਼ਗਨ ਲੈਕੇ ਜਾਣ ਦਾ ਪ੍ਰਣ ਪਾਲਕੇ ਹੀ ਹਟਦੇ ਹਨ ।

ਇਹ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰ, ਵਿਚੋਲੇ, ਬੜੇ ਹੱਮੇ ਨਾਲ ਆਖਦੇ ਹਨ ਕਿ, 'ਮੈਂ ਤਾਂ ਇਸ ਕੁੜੀ ਦਾ ਸਾਕ ਲੈ ਕੇ ਹੀ ਜਾਣਾ ਹੈ, ਭਾਮਾਂ ਕੁੜੀ ਨੂੰ ਖਾਤੇ ਵਿੱਚ ਸੁੱਟਾਂ ਭਾਮਾਂ ਖੂਹ ਵਿੱਚ ਤੇ ਅਗੋਂ ਸਾਕ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਭੀ ਕਹਿ ਛੱਡਦੇ ਹਨ' ਅਸੀਂ ਕੁੜੀ ਦਾ ਸਾਕ ਫਲਾਣਾ ਸਿੰਘ ਦੇ ਮੂੰਹ ਨੂੰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਭਾਮਾਂ ਕੁੜੀ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਖੂਹ ਟੋਭੇ ਵਿੱਚ ਦੀ ਸੁੱਟ ਦੇਵੇ । (ਵਾਹ: ਉਦੇ ਨੂੰਹਾਂ ਧੀਆਂ ਦੇ ਰਖਵਾਲਿਓ)

ਦੋਵੇਂ ਧਿਰਾਂ ਵਲੋਂ ਵਰਤੀ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ 'ਸ਼ਬਦਾਵਲੀ' ਹੁੰਦੀ ਭਾਵੇਂ ਇਕ ਦੂਜੇ ਉਤੇ ਡੂੰਘੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਦਾ ਇਜ਼ਹਾਰ ਹੈ, ਪਰ ਬਹੁਤੀ ਵਾਰੀ ਭਾਣਾ ਅਜੇਹਾ ਵਰਤ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕੁੜੀ ਸੱਚ ਮੁੱਚ ਹੀ ਖੂਹ ਖਾਤੇ ਵਿੱਚ ਸੁੱਟ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ਕਾਕਾ ਜੀ ਅਜੇਹੇ ਭੋਂਟੂ ਨਿਕਲਦੇ ਹਨ ਕਿ ਖੂਹ ਖਾਤੇ ਭੀ ਮਾਤ ਪਾ ਛੱਡਦੇ ਹਨ ।

ਕਈ ਜਨਾਨੀਆਂ ਆਪਣੇ ਜੰਮਣ ਵਾਲੇ ਬੱਚਿਆਂ ਬਾਰੇ ਪਹਿਲਾਂ ਈ ਧਾਰ ਲੈਂਦੀਆਂ ਹਨ ਕਿ, ਜੇ ਮੇਰੇ ਮੁੰਡਾ ਹੋਇਆ ਤੇ ਫਲਾਣੀਏ ਤੇਰੇ ਕੁੜੀ ਹੋਈ, ਜਾਂ ਇਹਦੇ ਕੁੜੀ ਤੇ ਉਹਦੇ ਮੁੰਡਾ ਹੋਇਆ, ਜਿਵੇਂ ਇਕ ਲੋਕ ਅਖਾਣ ਆਉਂਦਾ ਹੈ— ਕੁੜੀ ਪੇਟ ਕਣਕ ਖੇਤ ਆ ਜੁਆਈਆਂ ਮੰਡੇ ਖਾਹ, ਜੰਮਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਈ ਦੋਹਾਂ ਦਾ ਗਲ-ਨਰਤ ਕਰ ਢਿੰਦੀਆਂ ਹਨ । ਰਿਸ਼ਤਾ ਕੁੜੀ ਮੁੰਡੇ ਦਾ ਬੋੜਾ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਇਹ ਤੇ ਆਪਣੀਆਂ ਪੁਰਾਣੀਆਂ

ਸ਼ਤੇਦਾਰੀਆਂ, ਲਿਹਾਜ਼ਾਂ ਤੇ ਲਾਭਾਂ ਦੀ ਭਖ ਰਹੀ ਸੂਣੀ ਉਤੋਂ ਦੀ ਮੁੰਡੇ ਕੁੜੀ ਦੀ ਅਹੁੜੀ ਦੇਣੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ । ਕੁੜੀ ਕਿਹੋ ਜਿਹੀ ਭੈਰੀ ਕਾਨੀ ਲੰਗੀ ਲੂਲੀ ਹੋਵੇ, ਮੁੰਡੇ ਨਾਲ ਰੰਗ ਰੂਪ ਸੁਭਾਉ ਮਿਲਣਾਂ ਤਾਂ ਵੱਡੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਹਨ ਉਮਰ ਦੇ ਭੀ ਭਾਵੇਂ ਅੱਧੇ ਵੱਧ ਦੇ ਫਰਕ ਹੋਣ 'ਘਰ ਆਈ ਕੰਜਕਾਂ ਮੋੜਣੀ ਮਾੜੀ' ਸਮਝ ਕੇ ਚੁੱਪ ਕਰਕੇ ਸਭੇ ਕੁਝ ਜਰ ਲੈਂਦੇ ਹਨ ਕੁੜੀਆਂ ਵਾਲਿਆਂ ਨੇ ਤਾਂ 'ਕੁੜੀ ਦਾ ਮਾਲ ਚਾਰ ਦਿਨ ਅਗੋਂ ਜਾਂ ਪਿਛੋਂ ਆਖਰ ਕੁੜੀ ਉਤੇ ਸੁਟਣਾ ਹੀ ਹੋਇਆ । ਕਿਉਂ ਨਾ ਮੁਫਤ ਦਾ ਕਿਸੇ ਸਾਕ ਸਬੰਧੀ ਦੇ ਸਿਰ ਅਹਿਸਾਨ ਕਰਕੇ ਉਸ ਦੀ ਖੁਸ਼ੀ ਹਾਸਲ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ ?

'ਭਾਵੇਂ ਸੌ ਤਦਬੀਰਾਂ ਕਰੋ ਜਿਥੇ ਸੰਜੋਗ ਹੁੰਦੇ ਨੇ ਉਹ ਜੁੜ ਕੇ ਹੀ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ । 'ਇਹ ਵਾਕ ਸਾਕ ਸਬੰਧ ਕਰਨ ਵੇਲੇ ਹੀ ਨਹੀਂ, ਸਗੋਂ ਸਾਰੀ ਉਮਰ ਤੰਗੀ ਤੁਰਸੀ ਗੁੱਸੇ-ਗਿਲੇ, ਝਗੜੇ-ਝਾਜੇ ਤੇ ਤੋੜ-ਵਿਛੋੜੇ ਵੇਲੇ' ਹਰ ਮਸਾਲੇ ਪਿਪਲਾ-ਮੂਲਾ ਵਾਲੇ ਨੁਸਖੇ ਦਾ ਕੰਮ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ।

ਕੁਝ ਵਰ੍ਹੇ ਪਹਿਲਾਂ ਰਿਸ਼ਤੇ ਕਰਨ ਦੀ ਸਾਰੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਪਿੰਡ ਦੇ ਪ੍ਰੋਹਤ ਜਾਂ ਨਾਈ ਦੇ ਹੱਥ ਹੁੰਦੀ ਸੀ ਉਦੋਂ ਉਹ ਦੋਵੇਂ ਧਿਰਾਂ ਦੇ ਬੜੀਆਂ ਜੁਗਤਾਂ ਨਾਲ ਵੇਅ ਮੇਲ ਕਰਾਉਂਦੇ ਸਨ । ਕੇਵਲ ਕੁਝ ਚੀਜ਼ਾਂ ਤੇ ਲੀੜਾ-ਕਪੜਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹਿੱਸੇ ਵਿੱਚ ਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ । ਹੁਣ ਭੀ ਪੁਰਾਤਨ ਸੰਸਕਾਰਾਂ ਮੁਤਾਬਕ ਜਿਥੇ ਜਿੰਨਾਂ ਦਾਅ ਲੱਗੇ ਇਹ 'ਰੱਬੀ ਜੀਉੜੇ' ਹੱਥ ਮਾਰ ਲੈਣ ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਬੁਰਾ ਨਹੀਂ ਸਮਝਿਆ ਜਾਂਦਾ । ਅਖੇ ਇਉਂ ਕਰਨਾ ਇੰਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਹੱਕ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ਭੋਲੀਆਂ ਮਾਈਆਂ ਕਹਿੰਦੀਆਂ ਹਨ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚਾਰਿਆਂ ਦੇ ਕਿਹੜੇ ਹਲ ਚਲਦੇ ਹਨ । ਹੁਣ ਜੇ ਸਾਕ ਕਰਨ ਕਰਾਉਣ ਦੇ ਪੂਰੇ ਅਧਿਕਾਰ ਇਨ੍ਹਾਂ 'ਮਹਾਨੁਭਾਵਾਂ' ਦੇ ਹੱਥਾਂ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਰਹੇ ਤਾਂ ਅੱਧ-ਪਚੱਧ, ਕਈ ਥਾਈ ਫਿਰ ਵੀ ਆਪਣੀ ਪੂਰੀ ਕਲਾ ਵਰਤ ਲੈਂਦੇ ਹਨ ।

ਕੁੜੀ ਦੇ ਪੈਸੇ ਲੈ ਕੇ ਵਿਆਹ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ, ਬੀੜੀ ਵੱਟੇ ਦੇ ਸਾਕਾਂ ਵਿੱਚ ਕਈ ਵਾਰੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪਹਿਲਾਂ ਜਿਹੇ ਹੀ ਅਹਿਮ ਫਰਜ਼ ਭੁਗਤਾਉਣੇ ਪੈਂਦੇ ਹਨ । ਹੁਣ ਘੀ ਦੀ ਪੈਸੇ ਲੈਣ ਤੇ ਦੇਣ ਦੀ ਰੀਤ ਦੀ ਥਾਂ ਮੁੰਡਿਆਂ ਵਾਲਿਆਂ ਵਲੋਂ ਪੈਸੇ ਲੈਣ ਦੀ ਰੀਤ ਜ਼ੋਰ ਫੜ ਰਹੀ ਹੈ । ਰੱਬ ਖੇਰ ਕਰੇ ਵਿਆਹੀਆਂ ਕੁੜੀਆਂ ਨੂੰ ਸਾੜਨ ਤੱਕ ਜਾਣ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਸੁਮੱਤ ਬਖਸ਼ੇ ।

ਜਿਥੇ 'ਲੋਈ (ਗਰਮ ਚਾਦਰ) ਤੇ ਚੰਗਾ ਤਿਓਰ ਮਿਲਣ ਦੀ ਆਸ ਹੋਵੇ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਮੁੰਡਾ ਭਾਵੇਂ ਸੱਟਕੇ ਦਾ ਮਾਰਿਆ ਹੋਵੇ, ਸ਼ੈਤਾਨ ਵਿਚੋਲੇ ਤੇ ਲਾਗੀ ਆਪਣਾ ਹੁਨਰ ਜ਼ਰੂਰ ਵਰਤਦੇ ਰਹਿੰਦੇ-ਹਨ:— ਬੁੜਮਾਈ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਦੇਰ ਨੀ ਲਾਉਣੀ ਚਾਹੀਦੀ, ਗੁਜ਼ਰੇ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਸਾਕਾਂ ਦਾ ਘਾਟਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਤਾਂ ਕਈ ਸਾਕ ਨਿੱਤ ਆਉਂਦੇ ਨੇ, ਪਹਿਲਾਂ ਆਪਣੇ ਪਿੰਡ ਦੇ ਈ ਤਿਨ ਚਾਰ ਘਰ ਤਿਆਰ ਬੈਠੇ ਹਨ । ਫਿਰ ਪਛਤਾਉਣਾ ਨਾ ਪਵੇ'— ਅਜੇਹੇ ਭਾਸ਼ਨ ਝਾੜ ਕੇ ਘਰ ਵਾਲਿਆਂ ਦੇ ਸਿਰ ਅਜੇਹੀ ਭੌਰੀ (ਜਾਦੂ) ਪਾਉਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ 'ਨਾਂਹ' ਕਰਨੀ ਔਖੀ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ।

ਕੁਝ ਥਾਵਾਂ ਉਤੇ ਜਿਥੇ ਕੁੜੀ ਦਾ ਬਾਪ ਕੁੱਝ ਠਰਕੀ ਜਿਹਾ ਹੋਵੇ ! ਉਥੇ ਰੋਮਾਸ ਦੇ ਫੁੱਲ ਖਿੜਾ ਦਿੱਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, 'ਮੁੰਡਾ ਤਾਂ ਜਜਮਾਨ ਹੋਰ ਥਾ ਵੀ ਚੰਗਾ ਮਿਲ ਸਕਦਾ ਹੈ ਫਿਰ ਤੁਰ ਕੇ ਕਿਧਰੋਂ ਲੱਭ ਲਵਾਂਗੇ, ਪਰ ਜਿਹੜਾ ਏਥੇ ਕੁੜਮ-ਕੁੜਮਣੀ ਦਾ ਜੋੜ ਜੁੜਿਆ ਹੈ ਉਹੋ ਜਿਹਾ ਸੁਹਾਣਾ ਜੋੜ ਕਿਧਰੋਂ ਨਹੀਂ ਮਿਲਣਾ । ਕੁੜੀ ਦੀ ਸੱਸ ਇਨੀ ਸੋਹਣੀ ਸੁਨੱਖੀ ਹੈ ਵਈ ਦੇਖ ਕੇ ਭੁੱਖ ਲਹਿੰਦੀ ਹੈ ।' ਜਿਵੇਂ ਰਿਸ਼ਤਾ ਕੁੜੀ ਮੁੰਡੇ ਦਾ ਨਹੀਂ, ਕੁੜਮ ਕੁੜਮਣੀ ਦਾ ਜੋੜਨਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ਜਿਥੇ ਧੀ ਦਾ ਪਿਉ ਕੁਝ ਹੁਸਨ-ਪ੍ਰਸਤ ਹੋਵੇ ਉਥੇ ਇਹੋ ਜਿਹੇ ਨਜ਼ਾਰੇ ਦਿਖਾ ਛਡਦੇ ਹਨ, ਕੁੜੀ ਦੀ ਮਾਂ ਨੂੰ ਮੋਹਣ ਲਈ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ: 'ਘਰ ਇਹੋ ਜਿਹਾ ਹੈ ਵਈ ਹਵੇਲੀ ਅਵਾਜ਼ ਨਾਲ ਗੂੰਜਦੀ ਹੈ । ਦੋ ਕੰਧਾਂ ਤਾਂ ਚੁੱਨੇ ਗੱਚ ਨੇ, ਚਿੱਟੇ ਬਨੇਰੇ ਪਿੰਡ ਤੋਂ ਦੋ ਕੋਹ ਵਾਟ ਦੂਰੋਂ ਹੀ ਚਿਲਕਦੇ ਦਿਸਣ ਲੱਗ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਇਹ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਵਈ ਕੁੜੀ ਕੰਧਾਂ ਤੇ ਬਨੇਰੇ ਲਿਪਦੀ ਪੋਚਦੀ ਰਹੇਗੀ ।' ਕੁੜੀ ਦੀ ਮਾਂ ਨੂੰ ਭਰਮਾਉਣ ਲਈ ਧੀ ਦੇ ਸੁਖਾਂ ਦੇ ਪੱਕੇ ਹੱਲ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਹੋਲੇ-ਹੋਲੇ ਦਸ ਕੇ ਭਰਮਾਉਂਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ।

—'ਇਹੋ ਜਿਹੇ ਭਾਗਵਾਨ ਘਰ ਚੰਗੇ ਭਾਗਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲਦੇ ਹਨ, ਰੱਬ ਸਾਡੇ ਜਜਮਾਨਾਂ ਨੂੰ ਕਮਾਉਂਦੇ ਧਾਉਂਦੇ ਰੱਖੇ, ਅਸੀਂ ਖਾਂਦੇ ਪੀਂਦੇ ਰਹੀਏ (ਪ੍ਰੇਰਤ ਜਾਂ ਨਾਈ) ਆਪਣੀ ਸਦਭਾਵਨਾ, ਜਦੋਂ ਭੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮੌਕਾ ਮਿਲੇ ਆਪਣੇ ਖਿਆਲ ਪ੍ਰਗਟਾਉਂਦੇ ਹੋਏ ਕਿਸੇ ਨਾ ਕਿਸੇ ਘਰ ਵਿਆਹ ਮੰਗਣੀ ਦੇ ਸੁਗਲ ਰਚਾਈ ਰੱਖਦੇ ਹਨ । ਮੁੱਖ ਧੰਧਾ ਜੋ ਇਹੋ ਹੋਇਆ ?

ਏਨੇ ਯਤਨਾਂ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆ ਪੂਰੀ ਸਾਵਧਾਨੀ ਵਰਤਦਿਆਂ ਨੂੰ ਭੀ ਕਿਸੇ ਨਾ ਕਿਸੇ ਪਾਸਿਉਂ ਚੋਰਾਂ ਤੇ ਧਾੜਵੀਆਂ ਵਾਂਗ ਕੋਈ ਭਾਨੀਮਾਰ ਭੀ ਆਪਣੇ ਜੌਹਰ ਆ ਦਿਖਾਉਂਦਾ ਹੈ । ਉਸ ਦੀਆਂ ਕਲਾ-ਬਾਜੀਆਂ ਵਿਚੋਲਿਆਂ ਅਤੇ ਸਾਕ ਸੰਬੰਧ ਜੋੜਨ ਵਾਲੀ ਸਾਰੀ ਸਹਾਇਕ ਮੰਡਲੀ ਨੂੰ ਅਜੇਹੀ ਬੌਖਲਾਹਟ ਵਿਚ ਪਾ ਦਿੰਦੀਆਂ ਹਨ ਇਕ ਵਾਰ ਤਾਂ ਸਭਨਾਂ ਸੰਬੰਧੀਆਂ ਦੇ ਹੱਥ-ਪੈਰ ਫੁੱਲ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ।

ਭਾਨੀਮਾਰ

ਭਾਨੀ ਮਾਰ ਸਾਡੇ ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ ਇਕ ਵਰਿੱਤਰ ਹਸਤੀ ਹੈ । ਹੱਥਾਂ ਉਤੇ ਸਰੋਂ ਜਮਾ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਪੱਤੇ-ਬਾਜ਼, ਮੌਲਕ ਸੋਚਾਂ ਦਾ ਪੁਤਲਾ, ਚੁਸਤੀ ਦਾ ਬਾਦਸ਼ਾਹ, ਢੁਕਵੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਦੀ ਸੋਝੀ ਦੇ ਕਮਾਲ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਅਨੁਭਵੀ ਭਾਨੀ ਮਾਰ, ਨਾਲੋਂ ਚਤਰ ਸੁਜਾਨ ਕੋਈ ਹੋਰ ਵਿਰਲਾ ਮਨੁੱਖ ਸ਼ਾਇਦ ਹੀ ਕਿਧਰੋਂ ਲੱਭੇ । ਜੁੜ ਰਹੇ ਸੰਬੰਧਾਂ ਵਿੱਚ ਭਾਨੀ ਮਾਰ ਬਿੱਜ ਵਾਂਗੂੰ ਅਸਮਾਨੋਂ ਆ ਡਿੱਗਦਾ ਹੈ । ਉਸ ਨੂੰ ਪਤਾ ਲੱਗ ਜਾਵੇ ਕਿ

ਫਲਾਣਿਆਂ ਦੇ ਮੁੰਡੇ ਨੂੰ ਅਮਕੀ ਥਾਂ ਤੋਂ ਸਾਕ ਹੋਣ ਲਗਿਆ ਹੈ, ਭਾਨੀ ਮਾਰ ਸਾਹਿਬ ਰਾਤੋ ਰਾਤ ਟਿਕਾਣੇ ਉਤੇ ਜਾ ਠਹਿਕਦੇ ਹਨ । ਇਹ ਚਾਤਰ-ਕਿਸੇ ਆਨੇ ਬਹਾਨੇ ਨਾਲ ਆਪਣੀ ਗੱਲ ਸੁਰੂ ਕਰਕੇ, ਓਦੋਂ ਹੀ ਪਤਾ ਲਗਦਾ ਹੈ ਜਦੋਂ ਨਿਸ਼ਾਨਾ ਫੁੰਡ ਦਿਖਾਉਂਦੇ ਹਨ:—

‘ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਤੁਸੀਂ ਸਾਕ ਕਰਨ ਲਗੇ ਹੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਭੰਨ ਤਾਂ ਕਈ ਪੁਸਤਾਂ ਤੋਂ ਖੋਟਾ ਹੈ, ਮੁੰਡੇ ਦੇ ਦਾਦੇ ਨੇ ਪੂਰਬਣੀ ਮੁੱਲ ਲਿਆਕੇ ਘਰ ਵਸਾਇਆ ਸੀ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਨੱਕੜਦਾਦਾ ਵਿਆਹਿਆ ਈ ਹੋਇਆ ਨਹੀਂ ਸੀ । ਸ਼ਰੀਕੇ ਵਿਚੋਂ ਲਗਦੇ ਭਰਾ ਦੇ ਮਰਨ ਤੋਂ ਉਸਦੀ ਤੀਵੀ ਉਤੇ ਜ਼ੋਰ ਜਬਰ ਨਾਲ ਉਈ ਚਾਦਰ ਪਾ ਲਈ ਸੀ । ਇਹ ਤਾਂ ਕੁੜੀਆਂ ਦੇ ਗਿਣ ਗਿਣ ਕੇ ਪੈਸੇ ਲੈਂਦੇ ਰਹੇ ਹਨ ।’ ‘ਘਰ ਦੀ ਜੱਦੀ ਜ਼ਮੀਨ ਕੰਮ ਸਾਰਨ ਜੋਗੀ ਵੀ ਨਹੀਂ । ਗਹਿਣੇ ਦੀ ਜ਼ਮੀਨ ਕਾਹਦੀ ਮਾਲਕੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ? ਉਸ ਨੂੰ ਤਾਂ ਭਮਾਂ ਅਗਲਾ ਭਲਕੇ ਛੁਡਵਾ ਲਵੇ ?’ ਅੱਗੇ ਬੋਡੀ ਮਰਜ਼ੀ ਐ, ਪਰ ਇਸ ਨਾਲੋਂ ਤਾਂ ਕੁੜੀ ਨੂੰ ਖੁਹ ‘ਚ ਧੱਕਾ ਦੇਣਾ ਚੰਗਾ, ਮੈਂ ਤਾਂ ਏਧਰੋਂ ਦੀ ਲੰਘਿਆਂ ਸੀ ਜਾਂਦੇ ਜਾਂਦੇ ਮੈਨੂੰ ਗੱਲ ਸੁੱਝ ਪਈ ਕਿ ਇਹ ‘ਉਪਕਾਰ’ ਹੀ ਕਰ ਜਾਈਏ । ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਕੁੜੀ ਸਾਰੀ ਉਮਰ ਦੁਖ ਭੋਗੇਗੀ । ਤਸੀਹੇ ਸਹੇਗੀ ।

ਕਈ ਭਾਨੀ ਮਾਰ, ਜਿਵੇਂ ਚਾਣਕਯ ਨ ਪਾਟਲੀ ਪੁੱਤਰ ਦੇ ਨੰਦ ਖਾਨਦਾਨ ਨੂੰ ਤਬਾਹ ਕਰਨ ਦੀ ਸੌਹ ਪੂਰੀ ਕਰਕੇ ਬੋਦੀ ਖੋਲੀ ਸੀ, ਪ੍ਰਤਿਗਿਆ ਕਰ ਲੈਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਪਿੰਡ ਵਿੱਚ ‘ਫਲਾਣਿਆਂ’ ਦੇ ਸਾਕ ਨਹੀਂ ਹੋਣ ਦੇਣਾ’ । ਇਸ ਮਨੋਰਥ ਲਈ ਪੂਰੇ ਚੇਤਨ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ । ਪਤਾ ਲੱਗਣ ਤੇ ਉਹ ਓਹ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਚਾਲਾਂ ਚਲਦੇ ਹਨ ਜੋ ਸਮਝੀਆਂ ਨਾ ਜਾਣ । ਸਾਕ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਦੇ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰਾਂ, ਹੋਰ ਸਾਕ ਸੰਬੰਧੀਆਂ ਨੂੰ ਆਪਣੀਆਂ ਕਲਿਪਤ ਪਰ ਪ੍ਰਭਾਵੀ ਗੱਲਾਂ-ਕਥਾਂ, ਨਾਲ ਇਉਂ ਭੁਚਲਾਉਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਰਿਸ਼ਤੇ ਦਾ ਰੁਪਈਆ ਧਰਨ ਦੇ ਦਿਨ ਧਰੇ-ਧਰਾਏ ਅਤੇ ਬੰਨ੍ਹੇ ਬੰਨ੍ਹਾਏ ਰਹਿ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਜੇ ਭਾਨੀ ਮਾਰ ਦੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਤਦਬੀਰਾਂ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਵੀ ਕਿਸੇ ਦਾ ਰਿਸ਼ਤਾ ਹੋ ਜਾਵੇ, ਤਾਂ ਪਤਾ ਲੱਗਣ ਤੇ ਕਿ, ਫਲਾਣੇ ਨੇ ਭਾਨੀ ਮਾਰੀ ਸੀ’.....ਭਾਨੀ ਮਾਰਾਂ ਦੇ ਘਰ ਦੇ ਬਾਰ ਮੁੰਹਰਿਓਂ ਲੰਘਦਿਆਂ ਆਨਿਆਂ ਬਹਾਨਿਆਂ ਨਾਲ ਬੁੜੀਆਂ ਤੇ ਆਦਮੀ, ਖੰਘੂਰਾ ਮਾਰ ਕੇ ਲੰਘਦੇ ਹੋਏ ਕਸਵੇਂ ਬੋਲਾਂ ਵਿੱਚ ਆਖਦੇ ਹਨ: ‘ਭਾਨੀ ਮਾਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਕੰਜਰਾਂ ਨੇ ਤਾਂ ਬਬੇਰਾ ਜ਼ੋਰ ਲਾ ਵੇਖਿਆ ਹੈ ਇਹ, ਤਾਂ ਸਾਡੇ ਕਰਮ ਈ ਬਲੀ ਸੀ’, ਗੱਲ ਸਿਰੇ ਚੜ੍ਹ ਗਈ ।’ ਆਉਂਦੇ ਜਾਂਦੇ ਇਹੋ ਜਿਹੇ ਨਿਹੋਰੇ ਦਿੰਦੇ ਬੋਲੀਆਂ ਮਾਰਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ । ਸਵਾਣੀ ਕਹਿੰਦੀ ਹੈ—

—‘ਬੁੜੀਆਂ ! ਸ਼ਾਡੀ ਤਾਂ ਰੱਬ ਨੇ ਸੁਣ ਲਈ, ਸਾਕ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ, ਮੈਂ ਤਾਂ ਕਹਿੰਦੀ ਹਾਂ, ਜਿਹੜੇ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਘਰ ਵਸਦੇ ਦੇਖ ਨੀ ਸੁਖਾਂਦੇ, ਪਹਿਲਾਂ ਰੱਬ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਬੇੜੀ ਬਹਾਵੇ ।’ ਇਉਂ ਆਖ ਕੇ ਭਾਨੀ ਮਾਰਾਂ ਦੇ ਸਤਾਏ ਹੋਏ ਲੋਕੀਂ ਤੇ ਜਨਾਨੀਆਂ ਆਪਣਾ ਗੁੱਸਾ ਕੱਢਦੀਆਂ ਰਹਿੰਦੀਆਂ ਹਨ । ਜਿਸ ਦਿਨ ਇਹੋ ਜਿਹਾ ਮੰਦਾ ਬੰਦਾ ਮਰ ਜਾਏ ਤਾਂ

ਕੁਝ ਚਿਰ ਅਫਸੋਸੇ ਜਿਹੇ ਮੂੰਹ ਬਨਾਉਣ ਪਿਛੋਂ ਹੌਲੀ ਹੌਲੀ ਇਕ ਦੂਜੇ ਨੂੰ ਸੱਥ ਵਿੱਚ ਬੈਠੇ ਬੰਦੇ ਆਖਣ ਲੱਗ ਜਾਂਦੇ ਹਨ: 'ਹੁਣ ਪਿੰਡ ਦਾ ਕੋਈ ਮੁੰਡਾ ਕੁਆਰਾ ਨਹੀਂ ਰਹਿਣਾ, ਭਾਨੀ ਮਾਰ ਜੋ ਮਰ ਗਿਆ ਹੈ' ।

'ਚੁਪ ਕਰੋ ਬਈ, ਹੌਲੀ ਹੌਲੀ ਗੱਲਾਂ ਕਰੋ, ਹਾਲੇ ਸਿਵਾ ਤਾਂ ਠੰਢਾ ਹੋ ਲੈਣ ਦਿਓ । ਕੋਈ ਵੱਡੀ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਵਈ ਉਹ ਦੀ ਰੂਹ ਸਿਵੇ 'ਚੋਂ ਹੀ ਉਠਕੇ ਟੁਰ ਪਏ' ਭਾਨੀ ਮਾਰ ਬੁਰੀ ਬਲਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ਜੇ ਉਸਦੀ ਹਵਾ ਨੇ ਵੀ ਸੁਣ ਲਿਆ, ਓਸਨੇ ਕਿਧਰੋਂ ਵਾਅ ਵਰੋਲਾ ਬਣਕੇ ਆ ਘੇਰਨਾ ਹੈ ।'

ਸਭਾ ਵਿੱਚ ਬੈਠੇ, 'ਕੁਝ ਕਹਿੰਦੇ ਨੇ ਤੁਸੀਂ ਭਾਵੇਂ ਸ਼ਰਤ ਲਾ ਲਵੋ, ਉਹ ਹੁਣ ਪ੍ਰੇਤ ਬਣੇਗਾ । ਪਿੰਡ ਦੇ ਜਿੰਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮੁੰਡਿਆਂ ਨੂੰ ਸਾਕ ਆਇਆ ਕਰਨਗੇ ਓਸਨੇ ਕੁੜੀਆਂ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਸੁੱਤਿਆਂ ਪਿਆ ਹੀ ਸੁਫਾਨਿਆਂ ਵਿੱਚ ਜਾ ਡਰਾਇਆ ਕਰਨੇ, ਵਈ ਸਾਡੇ ਪਿੰਡ ਸਾਕ ਕਿਉਂ ਕਰਨ ਲੱਗੇ ਓ, ਏਨ੍ਹਾਂ ਕੰਗਾਲਾਂ ਦੇ ਘਰ ਤਾਂ ਚੁਹੇ ਭੁੱਖੇ ਮਰਦੇ ਨੇ,

ਛੱਡ ਪਰੇ ਯਾਰ । ਮਰਨ ਖਪਣ ਦਿਓ । ਇਹੋ ਜਿਹੇ ਮਾੜੇ ਆਦਮੀ ਦੀ ਤਾਂ ਗੱਲ ਕਰਨੀ ਵੀ ਚੰਗੀ ਨਹੀਂ, ਬੱਸ ਹੁਣ ਇੰਨਾ ਧਿਆਨ ਰੱਖੋ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਨੂੰ ਚੰਦਰੀ ਫਿਟਕ ਨਾ ਲੱਗ ਜਾਵੇ । ਪਰ ਉਸ ਦਾ ਜਾਨਸ਼ੀਨ ਤਾਂ ਕੋਈ ਨਾ ਕੋਈ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਬਣ ਬੈਠਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਇਉਂ ਭਾਨੀ ਮਾਰਾਂ ਦੀ ਜੋਤ ਤੋਂ ਜੋਤ ਜਗਦੀ ਅਤੇ ਪੀੜ੍ਹੀ ਚਲਦੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ ਤੇ ਉਹ ਪਿੰਡ ਦੇ ਨਾਂ 'ਰੋਸ਼ਨ' ਜਾਣੀ ਕਿ 'ਮਸਾਹੂਰ' ਕਰਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ।

ਭਾਨੀ ਮਾਰ ਦੀ ਰਜ਼ਾਮੰਦੀ ਜਾਂ ਇਛਾਵਾਂ ਵਿਰੁੱਧ ਸਾਕ ਨਾਤਾ ਹੋ ਜਾਣਾ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਅਣਖ ਨੂੰ ਇੱਕ ਵੰਗਾਰ ਹੁੰਦੀ ਹੈ । ਇਕ ਵਾਰੀ ਭਾਨੀ ਮਾਰਾਂ ਦੇ ਸਾਰਾ ਜ਼ੋਰ ਲਾਉਣ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਇਕ ਮੁੰਡੇ ਨੂੰ ਸਾਕ ਹੋ ਗਿਆ । ਭਾਨੀ ਮਾਰਾਂ ਦੀ ਬੁੜ੍ਹੀ ਨੇ ਮਰਦਾ ਨੂੰ ਖਿੱਝ ਕੇ ਕਿਹਾ, "ਤੁਸੀਂ ਤਾਂ ਬਖੇਰਾ ਜ਼ੋਰ ਲਾ ਕੇ ਦੇਖ ਲਿਆ ਹੈ । ਹੁਣ ਮੈਂ ਕੋਈ ਅਕਲ ਦੁੜਾਉਂਦੀ ਹਾਂ, ਜੇ ਸਾਕ ਸਿਰੇ ਚੜ੍ਹ ਗਿਆ ਤਾਂ ਆਪਾਂ ਤਾਂ ਸ਼ਰੀਕੇ ਵਿੱਚ ਮੂੰਹ ਦਿਖਾਉਣ ਜੋਗੇ ਨਹੀਂ ਰਹਿਣਾ ।" ਹਰੇਕ ਦੇ ਤਾਹਨੇ ਸੁਣਨੇ ਪੈਣਗੇ । ਸਗਾਈ ਵਾਲੇ ਘਰ ਪੁਜੀ ਤੇ ਭਰੀ ਪੰਚਾਇਤ ਵਿਚੋਂ ਦੀ ਲੰਘਦੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਖਾਸ ਅੰਦਾਜ਼ ਵਿੱਚ ਕਿਹਾ—ਵਧਾਈਆਂ ਹੋਣ ਚੇਤੂ, ਬੜਾ ਚੰਗਾ ਹੋਇਆ ਮੁੰਡਾ ਮੰਗਿਆ ਗਿਆ ਹੈ । ਚਾਂਦੀ ਦਾ ਰੁਪਈਆ ਕੱਢ ਕੇ ਭਰੀ ਸਭਾ ਵਿੱਚ ਓਸਨੇ ਸਿਰ ਉਤੋਂ ਦੀ ਰੁਪਈਆ ਘੁੰਮਾ ਕੇ ਸਿਰ ਵਾਰਨਾ ਕਰਦੀ ਅਸੀਸ ਦੇਣ ਲਗੀ, 'ਜੀਉਂਦਾ ਰਹਿ ਮੇਰਾ ਪੁੱਤ ਜੁਆਨੀਆਂ ਮਾਣੇ ਜਿਵੇਂ ਭਾਈ ਮੰਗਿਆ ਗਿਆ ਹੈ, ਇਵੇਂ ਜਿਵੇਂ ਹੁਣ ਤੇਰੀ ਮਿਰਗੀ ਵੀ ਹਟ ਜਾਉਗੀ ।' ਇਹ ਕਹਿੰਦੀ ਹੋਈ ਮੁੰਡੇ ਦੀ ਝੋਲੀ ਰੁਪਈਆ ਪਾ ਕੇ ਭਰੇ ਇਕੱਠ ਵਿੱਚ ਦੁਬਧਾ ਦੀ ਚਿੰਟਗ ਸੁੱਟ ਕੇ ਚਲਦੀ ਬਣੀ ।

ਕੁੜੀ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਉਸ ਦੇ ਬੋਲਾਂ ਤੇ ਸ਼ੱਕ ਪੈ ਗਿਆ, ਕਿ ਮੁੰਡੇ ਨੂੰ ਜ਼ਰੂਰ ਮਿਰਗੀ ਪੈਂਦੀ ਹੋਣੀ ਹੈ, ਧੀ ਵਾਲੇ ਝੱਟ ਕੂਕ ਉਠੇ, ਦੇਖੋ ਜੀ, ਸਾਡੇ ਨਾਲ ਹੋਇਆ ਧੋਖਾ । ਸਾਨੂੰ

ਇਸ ਬੀਮਾਰੀ ਦੀ ਗੱਲ ਤੁਸੀਂ ਪਹਿਲਾਂ ਨਹੀਂ ਦੱਸੀ, ਸਾਡਾ ਰੁਪਈਆ ਮੋੜ ਦੇਵੋ ।' ਅਸੀਂ ਆਪਣੀ ਧੀ ਦੇ ਗਲ ਮੋਇਆ ਸੱਪ ਨਹੀਂ ਪਾਉਣਾ ।'

ਮੁੰਡੇ ਵਾਲੇ ਬਬੇਰਾ ਕਹਿਣ ਕਿ ਇਹ ਤਾਂ 'ਭਾਨੀ ਮਾਰ' ਦੀ ਬੁੜੀ ਸੀ, ਜਿੰਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਕੰਮ ਜੁੜਦੇ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਵਿੱਚ ਬਿਗਾੜ ਪਾਉਣਾ ਹੈ, ਪਰ ਧੀ ਵਾਲੇ ਨਾ ਮੰਨੇ ਤੇ ਬੁੜ ਬੁੜ ਕਰਦੇ ਟੁਰ ਗਏ, 'ਸਾਨੂੰ ਪਹਿਲਾਂ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਦਸਿਆ' ਗਾਲਾਂ ਕੱਢਦੇ ਰਿਸ਼ਤਾ ਤੋੜ ਗਏ.....' ਉਹ ਆਖਣ ਇਹ ਸਾਕ ਹੁਣ ਕਿਵੇਂ ਸਿਰੇ ਚੜ੍ਹ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜਦੋਂ ਮੁੰਡੇ ਨੂੰ ਮਿਰਗੀ ਉਠਦੀ ਹੈ, ਕੁੜੀ ਨੂੰ ਪਹਿਲਾਂ ਈ ਰੰਢੇਪਾ ਕਿਉਂ ਸਹੇੜੀਏ ?

ਪਿਛੋਂ ਮੁੰਡੇ ਵਾਲੇ ਉਸ ਬੁੜੀ ਦੇ ਉਦਾਲੇ ਹੋ ਗਏ ਕਲਮੂੰਹੀਏ 'ਤੂੰ ਇਹ ਕੀ ਕੀਤਾ ਨੀ' ? ਸਾਡੇ ਘਰ ਆਏ ਸਾਕ ਨੂੰ ਕਿਉਂ ਭਾਨੀ ਮਾਰੀ ? ਉਹ ਕਹੇ ਮੈਂ ਤੋਂ ਤਾਂ ਐਵੇਂ ਸਭਾਉਕੀ ਗੱਲ ਮੂੰਹੋਂ ਨਿਕਲ ਗਈ ਸੀ । ਮੈਂ ਕਿਹੜਾ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਲਾ ਕੇ ਕਹੀ ਸੀ, ਜਿਵੇਂ ਲੋਕ ਅਖਾਣ ਕਹਿੰਦੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਮੇਰੇ ਮੂੰਹੋਂ ਉਹ ਨਿਕਲ ਗਿਆ । ਜੇ ਮੈਨੂੰ ਪਤਾ ਹੁੰਦਾ ਵਈ ਧੀ ਵਾਲੇ ਇਉਂ ਕਰਨਗੇ ਤਾਂ ਮੈਂ ਨਾ ਕਹਿੰਦੀ ?

ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਬਾਣੀਆਂ ਦੇ ਇਕ ਮੁੰਡੇ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ: ਇੱਕ ਪਿੰਡ ਦੇ ਸ਼ਾਹ ਦੂਜੇ ਪਿੰਡ ਮੁੰਡਾ ਦੇਖਣ ਆਏ । ਜਿਵੇਂ ਸਿਆਣੇ ਧੀ ਵਾਲੇ ਆਮ ਤੌਰ ਤੇ ਕਰਦੇ ਹੁੰਦੇ ਨੇ, ਪਿੰਡ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਇੱਕ ਦੋ ਬੰਦਿਆਂ ਨੂੰ ਪੁੱਛਿਆ, 'ਬਈ ਲੱਖੂ ਸ਼ਾਹ ਦਾ ਕਿਹੋ ਜਿਹਾ ਕੰਮ ਹੰਦਾ ਚਲਦਾ ਹੈ, ਸ਼ਾਹੀ ਬਣਾਉਤੀ ਚੰਗੀ ਹੈ ?' ਨਾਲ ਹੀ ਪਤਾ ਕਰ ਲਿਆ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਰੀਕੇ ਵਿੱਚ ਕਿਹੜੇ ਕਿਹੜੇ 'ਸ਼ਾਹ' ਨੇ ਤੇ ਉਸ ਦਾ ਵਿਰੋਧੀ ਕਿਹੜਾ ਹੈ । ਪੁਛਦੇ ਪੁਛਦੇ ਬਾਣੀਏ ਦੇ ਸਰੀਕਾਂ ਵਿੱਚ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡੇ ਵਿਰੋਧੀ ਦੇ ਘਰ ਜਾ ਵੜੇ । ਪਰੰਪਰਾ ਅਨੁਸਾਰ ਜੇ ਅਗਲੇ ਦਾ ਸਰੀਕ, ਮੁੰਡੇ ਦੇ ਘਰ ਵਾਲਿਆਂ ਬਾਰੇ ਕੋਈ ਗੱਲ ਮਾੜੀ ਨਾ ਕਹੇ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਚੰਗਾ ਘਰ ਸਮਝਣ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਝਿਜਕ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦੀ । ਕਿਉਂਕਿ ਹਰ ਕਿਸੇ ਬਾਰੇ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਵਿਰੋਧੀ ਦਲੀਲਾਂ ਤੇ ਵਾਕਿਆਤ ਤਾਂ ਸਰੀਕਾਂ ਦੇ ਹੀ ਦੱਸਣੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ।

—'ਸ਼ਾਹ ਜੀ ! ਤੁਹਾਡੇ ਪਾਸੋਂ ਕੀ ਲੁਕਾਉਣਾ ਹੈ, ਲੱਖੂ ਸ਼ਾਹ ਦਾ ਮੁੰਡਾ ਵੇਖਣ ਆਏ ਹਾਂ । ਤੁਸੀਂ ਦੱਸੋ ਘਰ ਕਿਹੋ ਜਿਹਾ ਹੈ । ਮੁੰਡੇ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਕੱਜ ਜਾਂ ਬੁਰਿਆਈ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ।' ਚਾਲ-ਚਲਣ ਚੰਗਾ ਹੈ ਕਿ ਮੰਦਾ ।

—'ਆਓ ਸ਼ਾਹ ਜੀ ! ਜਿੰਨੇ ਪੈਰ ਸਾਡੇ ਪਿੰਡ ਵਲ ਨੂੰ ਧਰੇ ਨੇ ਸਾਡੇ ਸਿਰ ਮੱਥੇ ਉਤੇ । ਪਹਿਲਾਂ ਚਾਹ ਪਾਣੀ ਦੀ ਗੱਲ ਕਰੋ, ਧੀ ਦੇ ਕੱਚੇ-ਰਿਸ਼ਤੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਪਿੰਡ ਦੀ ਕਿਸੇ ਚੀਜ਼ ਦੇ ਖਾਣ ਪੀਣ ਦਾ ਕੋਈ ਡਰ ਸਿਆਣੇ ਨਹੀਂ ਮੰਨਦੇ । ਬੈਠੋ ਤੇ ਜੀਅ ਸਦਕੇ ਪੁੱਛੋ ਜੋ ਪੁੱਛਣਾ ਹੈ, ਜਿਹਾ ਸਾਡਾ ਮੁੰਡਾ ਜਿਹਾ ਲੱਖੂ ਸ਼ਾਹ ਦਾ, ਅਸੀਂ ਸਾਰੇ ਪਿੱਛੋਂ ਇਕੋ ਢੰਗ ਨਾਲ ਹੀ ਹਾਂ ।' ਦੇਵੀ ਦੀ ਸਹੁੰ, ਸਾਡਾ ਕੋਈ ਆਪਸ ਵਿੱਚ ਬਟਿਟ ਵੀ ਨਹੀਂ ।

'ਘਰ ਕਿਹੋ ਜਿਹਾ ਹੈ ? ਘਰ ਬਾਰੇ ਤਾਂ ਪੁੱਛਣ ਦੀ ਲੋੜ ਈ ਨਹੀਂ । ਦਸ ਦਸ

ਕੋਹ ਸ਼ਾਹੀ ਬਣਾਉਤੀ ਚਲਦੀ ਹੈ ।' ਘਰ ਬਾਰੇ ਬਾਣੀਏ ਨੂੰ ਪਤਾ ਸੀ ਕਿ ਇਸ ਸੰਬੰਧੀ ਜੇ ਕੁਝ ਆਖਿਆ ਤਾਂ ਅਸਰ ਨਹੀਂ ਕਰੇਗਾ, ਇਸ ਲਈ ਗੱਲ ਉਥੇ ਹੀ ਮੁਕਾ ਦਿੱਤੀ ਮੁੰਡਾ ? 'ਮੁੰਡਾ ਬਬੇਰਾ ਸਿਆਣਾ ਤੇ ਸੁਨੱਖਾ ਹੈ ਜਿਹੋ ਜਿਹੇ ਬਾਣੀਆਂ ਦੇ ਮੁੰਡੇ ਹੁੰਦੇ ਨੇ ਸੋਹਣਾ ਐ । ਬੱਸ ਐਵੇਂ ਭੋਰਾ ਕੁ ਗੱਲ ਐ, ਭਾਵੇਂ ਉਸਨੂੰ ਆਦਤ ਸਮਝ ਲਵੇ ਭਾਵੇਂ ਨੁਕਸ । ਨਾਲੇ ਬੇ-ਨੁਕਸ ਤਾਂ ਜੀ ਰਬ ਦਾ ਨਾਉ ਹੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ਛੋਟੇ ਮੋਟੇ ਨੁਕਸ ਕਿਸ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ ।'

'ਕੀ ਨੁਕਸ ਐ ਸ਼ਾਹ ਜੀ ।' ਧੀ ਵਾਲੇ ਨੇ ਕੰਨ ਚੁੱਕ ਕੇ ਧਿਆਨ ਨਾਲ ਪੁੱਛਿਆ, ਵਈ ਕਿਧਰੇ ਮੁੰਡਾ ਕੋਈ ਅੰਗ ਭੰਗ ਹੀ ਨਾ ਹੋਵੇ ਕੋਈ ਗੁੱਝੀ ਬਿਮਾਰੀ ਨਾ ਹੋਵੇ । 'ਨੁਕਸ ਤਾਂ ਜੀ ਮੰਨਣ ਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਿਥੋਂ ਆਦਤ ਪੈ ਗਈ ਹੈ । ਮੁੰਡਾ ਨਿੱਤ ਰੋਟੀ ਨਾਲ ਗੰਢਾ ਜਰੂਰ ਮੰਗ ਕੇ ਲੈਂਦਾ ਹੈ ।' ਗੱਲ ਸੁਣ ਕੇ ਧੀ ਵਾਲੇ ਦੇ ਸਾਹ ਵਿੱਚ ਸਾਹ ਆਇਆ ਕਿ ਚਲੋ ਕੋਈ ਵੱਡੀ ਜਹਿਮਤ ਨਹੀਂ । 'ਸ਼ਾਹ ਜੀ ! ਇਹ ਕੀ ਮਾੜੀ ਗੱਲ ਹੈ । ਗੰਢੇ ਤਾਂ ਆਪਾਂ ਸਾਰੇ ਈ ਖਾ ਲੈਂਦੇ ਹਾਂ ?' ਧੀ ਵਾਲੇ ਨੇ ਹੈਰਾਨੀ ਨਾਲ ਕਿਹਾ ?

—ਸਰੀਕ ਨੇ ਲੀਕ ਲਾਉਣ ਲਈ ਫਿਰ ਦੂਜਾ ਪੈਂਤੜਾ ਖੋਡਿਆ :

'ਲਉ ਜੀ ਮਾੜੀ ਗੱਲ ਤਾਂ ਮੈਂ ਵੀ ਨਹੀਂ ਕਰੀ । ਇਹ ਤਾਂ ਐਵੇਂ ਇੱਕ ਨੁਕਤੀ ਹੈ । ਬੀਜ ਦਾ ਦਾਣਾ ਕਿਹੜਾ ਦਰਖਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਦੇਖਣ ਨੂੰ ਐਵੇਂ ਭਰਾ ਕੁ ਦੀ ਹੁੰਦੇ, ਜਦੋਂ ਫੈਲਦਾ ਹੈ ਫਿਰ ਪਤਾ ਲਗਦਾ ਹੈ । ਆਪੋ ਆਪਣੀ ਅਕਲ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਮੈਂ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਬਾਣੀਆਂ ਦੇ ਮੁੰਡੇ ਨੂੰ ਗੰਢਾ ਸੁਆਦ ਲਗਾਕੇ ਨਹੀਂ ਖਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ । ਰੱਬ ਸਬੱਬੀ ਕਦੇ ਕਦਾਈਂ ਮਿਲ ਜਾਏ ਤਾਂ ਮਾੜਾ ਵੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ । ਜਿਹੜੀ ਗੱਲ ਸਿਆਣੇ ਦੱਸ ਗਏ ਨੇ ਮੈਂ ਤਾਂ ਉਹੋ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਅਗੇ ਤੁਸੀਂ ਮਾਲਕ ਹੋ ?

ਖੁਦ ਬਬੇਰੇ ਸਿਆਣੇ ਹੋ, ਗੱਲ ਵਿੱਚੋਂ ਹੋਰ ਹੈ, ਜਿਹੜਾ ਅੱਜ ਸੁਆਦ ਨਾਲ ਗੰਢਾ ਖਾਂਦਾ ਹੈ ਕੱਲ੍ਹ ਨੂੰ ਇਵੇਂ ਨਹੀਂ ਕਰੇਗਾ ਮੈਨੂੰ ਨਿੱਤ ਦਾਲ ਤੜਕਵੀਂ ਦੇਵੇ ? ਦਾਲ ਤੜਕਵੀਂ ਖਾਣ ਲੱਗ ਪਿਆ ਫਿਰ ਕਰੇਗਾ ਮਾਸ-ਮੱਛੀ ਦਾ ਵੀ ਕੋਈ ਹਰਜ ਨਹੀਂ । ਮਾਸ ਖਾਣ ਲੱਗ ਪਿਆ, ਫਿਰ ਕਰੇਗਾ ਦਾਰੂ ਦੇ ਪੈਂਗ ਬਿਨਾਂ ਹਜ਼ਮ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ । ਜਦੋਂ ਦਾਰੂ ਪੀਣ ਲੱਗ ਪਿਆ ਤਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦੀਆਂ ਨੂੰਹਾਂ ਧੀਆਂ ਤਾੜ ਕੇ ਸ਼ਾਹੀ ਬਣਾਉਤੀ ਕਰੂ, ਫਿਰ ਇਹ ਬੋੜੇ ਦੇਖਣਾ ਹੈ ਕਿ ਇਥੋਂ ਪੈਸੇ ਮੁੜਨਗੇ ਕਿ ਨਹੀਂ ? ਬੰਦਾ ਤੀਵੀਏ ਪਿਆ ਘਰ ਘਾਟ ਤੋਂ ਗਿਆ । ਫਿਰ ਇਹੋ ਜੇਹਿਆ ਦਾ ਕਿਸੇ ਵੇਸਵਾ ਦੇ ਘਰ ਆਉਣ ਜਾਣ ਵੀ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਜੇ ਕਿਤੇ ਘਰ ਵਿੱਚ ਇਹੋ ਜਿਹਾ ਪੁੱਤ ਮੁਖੀ ਬਣ ਜਾਵੇ ਫਿਰ ਘਰ ਨੇ ਕੀ ਵਸਣਾ ਹੋਇਆ ? ਕੀ ਸ਼ਾਹੀ ਬਣਾਉਤੀ ਚੱਲਣੀ ਹੋਈ ? ਸਾਰੀ ਉਮਰ ਵਿਆਹੀ ਕੁੜੀ ਨੂੰ ਘਰੇ ਦੇਜਖ ਤੇ ਕਲੇਸ਼ । ਬੰਦਾ ਸ਼ਰਾਬੀ ਕਬਾਬੀ ਹੋ ਕੇ ਆਪ ਰਾਈ ਬਾਗੀ ਚੜ੍ਹਿਆ ਰਹਿੰਦੇ, ਧੀ ਘਰੇ ਕਰਮਾਂ ਨੂੰ ਪਿਟਦੀ ਰੋਟੀ ਕੁਰਲਾਂਦੀ ਦਿਨ ਕਟਦੀ ਹੈ । 'ਕਲੇਸ਼ ਦਾ ਮੂੰਹ ਕਾਲਾ'.

ਸਿਆਣੇ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਆਖ ਗਏ ਹਨ । ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਤਾਂ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਬੰਦਾ ਪਹਿਲਾਂ
ਈ ਸੌ ਵਾਰ ਸੋਚੇ ।

‘ਫਿਰ ਪਛਤਾਏ ਕਿਆ ਬਣੇ ਜਬ ਚਿਤੀਆ ਚੁਗ ਗਈ ਖੇਤ’ ।

ਸਰੀਕ ਨੇ ਬਾਤ ਦਾ ਬਤੰਗਤ ਅਜੇਹੇ ਹੁਨਰ-ਮਈ ਢੰਗ ਨਾਲ ਬਣਾ ਕੇ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ
ਕਿ ਸਾਕ ਕਰਨ ਆਏ ਲਾਲਿਆਂ ਦੀ ਗਾਇ ਬਦਲ ਦਿੱਤੀ ।’

ਇਉਂ ਭਾਨੀ ਮਾਰ ਆਪਣੇ ਕੰਮ ਦੇ ਵੱਡੇ ਮਾਹਿਰ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਕੀ ਮਜ਼ਾਲ ਹੈ ਕੋਈ
ਰਿਸ਼ਤਾ ਨਾਤਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮਰਜ਼ੀ ਦੇ ਬਗ਼ੈਰ ਹੋ ਜਾਵੇ, ਇਸ ਕਰਕੇ ਕਈ ਜਾਣਕਾਰ ਉਨ੍ਹਾਂ
ਨਾਲ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਗੱਠ ਲੈਂਦੇ ਹਨ.....ਸੁੰਦਰਾ ! ਮੁੰਡੇ ਨੂੰ ਕੋਈ ਸਾਕ ਨਾਤਾ ਈ ਨਹੀਂ
ਹੁੰਦਾ, ਕੋਹੜੀ ਤੂੰ ਹੀ ਕਰ ਕਿਧਰੋਂ ਉਪਰਾਲਾ ਬਬੇਰਾ ਫਿਰਦਾ ਤੁਰਦਾ ਰਹਿੰਦੈ । ਜੇ ਭਾਨੀ
ਮਾਰ ਦੀ ਆਤਮਾ ਵਿੱਚ ਵਿਕਾਸ ਕਰ ਰਹੀ ਵਿਚੋਲਾ ਬਣਨ ਦੀ ਸੋਝੀ ਦੇ ਖੰਭ ਹਾਲਾ
ਉੱਗ ਰਹੇ ਹੋਣ ਤਾਂ ਉਸਦਾ ਰਵੱਈਆ ਅਜੇਹੇ ਵੇਲੇ ਉਸਾਰੂ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ।

‘ਤੂੰ ਮੈਨੂੰ ਇਉਂ ਦੱਸ ਬਈ ਕਦੋਂ ਮੁੰਡੇ ਨੂੰ ਦੇਖਣ ਵਾਲੇ ਆਉਂਦੇ ਹਨ, ਜੋ ਮੋੜ ਰੇ
ਤੇਰੇ ਘਰ ਨਾ ਵਾੜ ਦੇਵਾਂ’ ਛੇਤੀ ਹੀ ਪਤਾ ਕਰਕੇ ਸਾਰੀ ਵਿਧ ਬਣਾ ਲਈ ਜਾਂਦੀ
ਹੈ । ਜਿਸ ਰਾਹੋਂ ਮੁੰਡਾ ਦੇਖਣ ਵਾਲੇ ਆਉਂਦੇ ਹੋਣ ਉਸ ਰਾਹ ਉਨ੍ਹੀਂ ਦਿਨੀਂ ਉਹ ਕਿਸੇ
ਨਾ ਕਿਸੇ ਕੰਮ ਦੇ ਬਹਾਨੇ ਫਿਰ ਘਿਰ ਕੇ ਦਾਅ ਲਾਉਂਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ । ਇਨ੍ਹਾਂ ਚਤੁਰ
ਪੁਰਖਾਂ ਕੋਲ ਸ਼ਿਕਾਰ ਫਸਿਆ ਨਹੀਂ ਤੇ ਗਲ ਮੁਰੰਡਿਆ ਨਹੀਂ ।

‘ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਤੁਸੀਂ ਚੱਲੇ ਹੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਕੋਈ ਬਹੁਤ ਚੰਗਾ ਕੰਮ ਨਹੀਂ । ਐਵੇਂ ਭਰਮ
ਧਰਮ ਈ ਐ । ਮੁੰਡਾ ਤਾਂ ਮੈਂ ਬੋਨੂੰ ਦੱਸਦਾ ਹਾਂ ।’ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਪਿੰਡ ਵਿਚ ਤੜੀ
ਵੀ ਹੈ । ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਕ ਪਾਸੇ ਆਪਣਾ ਭਾਨੀ ਮਾਰਨ ਵਾਲਾ ਕੰਮ ਕਰ ਲੈਂਦਾ ਹੈ,
ਨਾਲ ਹੀ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਵਿਚੋਲਗੀ ਲਈ ਵੀ ਰਾਹ ਪਾੜ ਲੈਂਦਾ ਹੈ । ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਧਦਾ
ਵਧਦਾ ਤਜਰਬਾ ਕਈ ਵਾਰੀ ਤਾਂ ਭਾਨੀ ਮਾਰਾਂ ਨੂੰ ਪੱਕੇ ਤੌਰ ਤੇ ਵਿਚੋਲੇ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ
ਵੀ ਬਦਲ ਦੇਂਦਾ ਹੈ, ਫਿਰ ਵੀ ਕਈ ਭਾਨੀ ਮਾਰ ਆਪਣੇ ਕਸਬ ਨਾਲ ਅਟੁੱਟ ਸਿਦਕ
ਪਾਲਦੇ ਹੋਏ ਭਾਨੀਆਂ ਮਾਰਨ ਦੇ ਖੇਤਰ ਤੋਂ ਅਗੇ ਜਾਣਾ ਉੱਥੇ ਵੀ ਪਸੰਦ ਨਹੀਂ
ਕਰਦੇ । ਕਹਿੰਦੇ ‘ਜਿੰਨਾ ਕਿਸੇ ਚੀਜ਼ ਨੂੰ ਵਿਗਾੜਨਾ ਸੌਖਾ ਹੈ, ਉੱਨਾ ਸੰਵਾਰਨਾ ਨਹੀਂ’ :-

‘ਗੰਢੇਦਿਆਂ ਛੇ ਮਾਹ ਤੜੇਦਿਆਂ ਇਕ ਖਿਨੋ ।’

ਇਸ ਲਈ ਭਾਨੀ ਮਾਰ ਆਪਣਾ ਸੌਖਾ ਤੇ ਸੁਆਦਲਾ ਕੰਮ ਆਮ ਤੌਰ ਤੇ ਹੱਡਾਂ
ਨਾਲ ਈ ਨਿਭਾਉਂਦੇ ਹਨ । ਅੱਜ ਕੱਲ੍ਹ ਰਿਸ਼ਤੇ ਨਾਤੇ ਦਾਰਾਂ ਤੇ ਵਿਚੋਲਿਆਂ ਤੋਂ ਗੱਲ
ਅਗਾਂਹ ਲੰਘ ਗਈ ਹੈ । ਬਹੁਤੀ ਥਾਂ ਕੁੜੀ ਮੁੰਡੇ ਘਰਦਿਆਂ ਨੂੰ ਭੀ ਨਹੀਂ ਪੁਛਦੇ ।

ਪਹਿਲਾਂ ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ ਭਾਨੀਮਾਰ ਦੀ ਖੂਬ ਚੜ੍ਹਤ ਹੁੰਦੀ ਸੀ । ਕਵੀਸ਼ਰਾਂ ਨੇ ਇਨ੍ਹਾਂ
ਦੀਆਂ ‘ਕਰਤੂਤਾਂ’ ਦੇ ਕਿੱਸੇ ਜੋੜ ਰਖੇ ਸੀ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮੇਲਿਆਂ ਮੁਸਾਹਬਿਆਂ ਵਿੱਚ, ਕਿੱਸੇ
ਜੋੜਨ ਵਾਲੇ ਈ ਖੁਦ ਗਾ ਕੇ ਸੁਣਾਉਂਦੇ ਹੁੰਦੇ, ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਮਨ ਵੀ ਪਰਚਾਇਆ
ਜਾਂਦਾ ਨਾਲੇ ਨਾਲੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਸੁਸਿਖਸਤ ਵੀ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਸੀ ਕਿ ਇਹੋ ਜਿਹੇ ‘ਭਲੇ ਮਾਣਸਾਂ’

ਤੋਂ ਜਿਵੇਂ ਬਚਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਲੋਕੋਂ ਬਚ ਕੇ ਰਹੋ। ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਮੂੰਹਾਂ ਉਤੇ ਚੜ੍ਹੇ ਫਿਕਰੇ ਉਹ ਗਾਉਂਦੇ ਫਿਰਦੇ— ਉਂ ਤਾਂ ਕੰਮ ਮੁੰਡੇ ਦਾ ਬਹੁਤ ਮੋਟਾ ਹੈ।

ਸਭ ਤੋਂ ਮਸ਼ਹੂਰ ਕਿੱਸਾ 'ਭਾਨੀਮਾਰਾਂ ਦੀ ਕਰਤੂਤ' ਦੇ ਦੋ ਪੈਸੇ ਨੂੰ ਤੇ ਜਗਰਾਉ ਤੇ ਛਪਾਰ ਆਦਿ ਮੇਲਿਆਂ ਵਿੱਚ ਮਿਲਦਾ ਹੁੰਦਾ। ਮਿੱਤਰ ਛੰਦ ਵਿੱਚ ਇਕ ਕਵੀ ਨੇ ਮਿਤ੍ਰਤਾ ਪਾਲਣ ਵਾਲਿਆਂ ਦੀਆਂ ਕਾਲੀਆਂ ਚਿੱਟੀਆਂ ਕਰਤੂਤਾਂ ਦੀ ਸਰਲਤਾ ਨਾਲ ਖੂਬ ਖਾਕਾ ਖਿਚਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ:—

ਇਕ ਪਿੰਡ ਜਾ ਕੇ ਨਾਈ, ਲਗਾ ਕਰਨ ਸਗਾਈ,

ਕਿਸੇ ਪੁਛ ਬੈਠਾ ਭਾਈ, ਕਿੰਨਾ ਕੁ ਗੁਜ਼ਾਰਾ ਹੈ,

ਕੰਮ ਮੈਨੂੰ ਉਣਾ ਦਾ ਸੁਣਾ ਦੇ ਸਾਰਾ ਹੈ।

ਏਸੇ ਨਾਮ ਉਤੇ ਭਾਨੀ ਮਾਰਾਂ ਦੀ ਕਰਤੂਤ ਦੇ ਦੂਜੇ ਕਿਸੇ ਵਿੱਚ ਚੰਦ ਸਿੰਘ ਕਵੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਆਸ ਪਾਸ ਵਰਤਦੀਆਂ ਸਮਾਜਕ ਕਰਤੂਤਾਂ, ਭਾਨੀ ਮਾਰ ਦੀਆਂ ਦਲੀਲਾਂ ਦਾ ਚੰਗਾ ਜਚਵਾਂ ਵੇਰਵਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ:

- * ਖੋਲੇ ਸਾਇਰ ਦਿਲ ਵਾਲੀ ਘੁੰਡੀ, ਚਲਦੀ ਏਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਹੈ ਹੁੰਡੀ।
ਬਕਰੀ ਤੇ ਗਾਂ ਫਿਰੇ ਲੁੰਡੀ, ਉਹ ਦੀ ਚਾਹ ਬਿਆਉਗੀ।
ਕਰ ਜਾਹ, ਸਾਕ ਬੇਸ਼ੱਕ ਬੀਬੀ ਤੇਰਾ ਜੱਸ ਗਾਉਗੀ।
ਪੁਛ ਪਟਵਾਰੀ ਕੋਲੋਂ ਭਾਈ, ਧਰਤੀ ਛੇ ਬਿਘੇ ਨਾਹੀ।
ਦੱਭ ਸਰਕੜਾ ਤੇ ਕਾਹੀ, ਚੂਹਿਆਂ ਦੀ ਖਾਧੀ ਹੈ।
ਕੀ ਪੁਛ ਦੇ ਤੂੰ ਰਾਜਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਗੁਜ਼ਾਰਾ ਆਦੀ ਹੈ।
- * ਟੁਟੇ ਮੰਜੀ ਖੁਲ੍ਹੇ ਸੰਘੇ, ਪਾਟੇ ਜੁੱਲੇ ਕੀਲੀਆਂ ਤੇ ਟੰਗੇ।
ਧੀ ਧਿਆਣੀ ਕੰਮ ਲੱਗੂ ਚੰਗੇ, ਬੈਠੀ ਟਾਕੀਆਂ ਲਗਾਉਗੀ।
ਕਰਜਾ ਸਾਕ ਬੇ ਸ਼ੱਕ ਬੀਬੀ ਤੇਰਾ ਜੱਸ ਗਾਉਗੀ।
ਘਰ ਵਿੱਚ ਛੰਨਾ ਨਾ ਕੋਈ ਥਾਲੀ, ਗੁੰਨਣ ਆਟਾ ਵਿੱਚ ਕਨਾਲੀ।
ਪੈਂਦੇ ਭੁੰਜੇ ਲੈ ਪਰਾਲੀ, ਮੰਜਿਆਂ ਦੀ ਬਰਬਾਦੀ ਹੈ।
ਕੀ ਪੁਛਦੇ ਤੂੰ ਰਾਜਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਗੁਜ਼ਾਰਾ ਆਦੀ ਹੈ।
ਦਾਣੇ ਲਿਆਉਣ ਕਰ ਬੁੱਤੇ, ਧਿਆਣੀ ਪੂੜੇ ਖਾਉਗੀ।
ਕਰਦੇ ਸਾਕ ਜਾ ਨਿਸੰਗ ਧੀ ਤੇਰਾ ਜੱਸ ਗਾਉਗੀ।

ਭਾਨੀ ਮਾਰਾਂ ਦੀ ਅਕਲ ਦੀ ਚੱਕੀ ਕਈ ਵਾਰ ਬੜਾ ਮਹੀਨ ਪਹਿੰਦੀ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਕਿਸੇ ਖਾਂਦੇ ਪੀਂਦੇ ਬੇ ਨੁਕਸ ਚੰਗਾ ਘਰ ਵਾਲਿਆ ਦੀ ਭੰਡੀ ਦੇ ਆਪਣੇ ਜੌਹਰ ਦਿਖਾਉਣੇ ਹਨ, ਇਸ ਕਲਾ ਦਾ ਪਤਾ ਸਿੱਟੇ ਤੋਂ ਨਿਕਲਣ ਤੋਂ ਹੀ ਲਗਦਾ ਹੈ। ਜਾਹਰਾ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਚੁਗਲੀ ਖਰੂਵੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਇਥੇ ਗੁਝੀਆਂ ਰਮਜਾਂ ਦੀ ਲੋੜ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। 'ਕਾਕਾ ਬਹੁਤ ਸੁੰਦਰ ਤੇ ਘਰ ਦਾ ਕੰਮ ਬਹੁਤਾ ਵਧੀਆ ਹੈ ਏਨਾ ਕੁ ਸੁਣਿਐ ਰਾਤ ਨੂੰ ਮੁੰਡੇ ਨੂੰ ਅੰਧਰਾਤਾ ਹੋ ਜਾਂਦੇ। ਇਹ ਐਸੀ ਬਿਮਾਰੀ ਹੈ ਬੰਦਾ ਨ ਅੰਨਾ ਸੁਜਾਖਾ, 'ਅਵਲ ਤਾਂ ਰਾਤ ਦੇ ਧੰਧੁਕਾਰੇ

ਵਿੱਚ ਕੁਝ ਦਿਸਦਾ ਹੀ ਨਹੀਂ, ਜੇ ਦਿਸਦੈ ਤਾਂ ਇਕ ਦੇ ਦੋ ਬੰਦੇ ਦਿਸਣ ਲੱਗ ਪੈਂਦੇ ਨੇ ।' ਭਾਨੀਮਾਰ ਕਹਿਣਗੇ, ਕਦੇ ਕਦੇ ਪੇਟ ਵਿੱਚ ਬੀਲ੍ਹਾ ਉਠਦੈ, ਇਹ ਮਰਜ਼ ਦਿਸਣ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੀ ਪਰ ਹੈ ਬੜੀ ਮਾੜੀ ਬਿਮਾਰੀ । ਬੰਦੇ ਦੇ ਕੜੀਏ ਹੱਥ ਪੁਆ ਦਿੰਦੀ ਹੈ । ਚੇਹਰੇ ਦਾ ਰੰਗ ਪੀਲਾ ਹੋਵੇ- ਭਾਨੀ ਮਾਰ ਕਹਿਣਗੇ ਧਾਤ ਦੀ ਬਿਮਾਰੀ ਹੈ, ਮਰਦਉ ਪੂਟੇ ਨਾਲ ਇਸ ਬਿਮਾਰੀ ਦਾ ਜਾਨੀ ਵੈਰ ਹੈ । ਕਦੇ ਖਾਨਦਾਨੀ ਲਾਗ ਵਾਲੀਆਂ ਬਿਮਾਰੀਆਂ ਦੀ ਗੱਲ ਛੋਹ ਲੈਂਦੇ ਨੇ-ਸੰਗ੍ਰਹਣੀ, ਬੜੀ ਮਾੜੀ ਬਿਮਾਰੀ ਹੈ, ਇਕ ਵਾਰੀ ਖਾਨਦਾਨ ਵਿੱਚ ਝੜ ਜਾਵੇ ਕੁਲਾਂ ਤਬਾਹ ਕਰ ਦਿੰਦੀ ਹੈ । ਹੁਣ ਤਾਂ ਡਾਕਟਰ ਵੀ ਪਹਿਲਾਂ ਪੁਛਦੇ ਨੇ, ਤੇਰੇ ਬਾਪ ਦਾਦੇ ਨੂੰ ਤਾਂ ਇਹ ਰੋਗ ਨਹੀਂ ਸੀ ?' ਸਾਹ ਚੜ੍ਹਨਾ ਤਾਂ ਸਿੱਧੀ ਦਿਲ ਦੀ ਬਿਮਾਰੀ ਦੀ ਅਲਾਮਤ ਹੈ, ਰੱਬ ਭਾਈ ਸਭਨਾਂ ਨੂੰ ਸੁਖ ਦੇਵੇ । ਚੰਗਾ ਹੋਇਆ ਪਹਿਲੇ ਪੁੱਛ ਲਿਆ । ਮੈਂਬੇ ਵੀ ਲਕੋ ਨਹੀਂ ਰਖਿਆ ਗਿਆ । ਦੋ ਖਾਨਦਾਨਾਂ ਦੀ ਕਿਸਮਤ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ । ਕੋਈ ਗੱਲ ਮਾੜੀ ਲੱਗੇ ਮਾਖਤਾ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ ਇਸਤਰਾਂ ਭਾਨੀਮਾਰ ਆਪਣੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮਾਇਆ ਦੇ ਜਾਲ ਵਿਛਾਕੇ ਸ਼ਿਕਾਰ ਫਸਾਉਂਦੇ ਤੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਕਿਸਮਤ ਨਾਲ ਖੇਲਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ।

ਵਿਚੋਲਾ:—

ਕਿਸੇ ਦਾ ਮੁੰਡਾ ਕਿਸੇ ਦੀ ਧੀ ਰਲ ਮਿਲ ਖਾ ਗਏ ਸੱਕਰ ਘੀ ।

ਵਿਆਹ ਸ਼ਾਦੀ ਦੇ ਕਾਰਜ ਵਿੱਚ ਹਿੱਸਾ ਪਾਉਣ ਵਾਲਾ ਇਕ ਅਦਭੁੱਤ ਪਾਤਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਵਿਚੋਲਾ । ਭਾਨੀ ਮਾਰ ਦਾ ਉਲਟਾ ਰੂਪ । ਜੋ ਉਹ ਭਾਨੀ ਮਾਰ ਦੇ ਅਹੁਦੇ ਤੋਂ ਤਰੱਕੀ ਕਰਕੇ ਇਸ ਪਦਵੀ ਤੱਕ ਪੁਜਿਆ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਉਹ ਅੱਧਾ ਵਿਚੋਲਾ ਤੇ ਅੱਧਾ ਭਾਨੀਮਾਰ ਹੋ ਨਿਬੜਦਾ ਹੈ । ਜਿਹੜੇ ਸਾਕ ਨਾਤੇ ਉਸ ਨੇ ਕਰਵਾਉਣੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਉਸ ਦਾ ਕੰਮ ਉਸਾਰੂ ਤੇ ਜਿਹੜਾ ਰਿਸ਼ਤਾ ਕੋਈ ਹੋਰ ਕਰਾਏ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਢਾਹੁ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ਖੈਰ ! ਕੁਝ ਵੀ ਹੋਵੇ ਸਮੁੱਚੇ ਤੌਰ ਤੇ ਵਿਚੋਲਗੀ ਇਕ ਉਸਾਰੂ ਕਰਤੱਵ ਹੈ ਜਿਸ ਨੂੰ ਜਣਾ ਖਣਾ ਨਹੀਂ ਨਿਭਾ ਸਕਦਾ । ਸਿਆਣੇ ਵਿਚੋਲੇ ਨੂੰ ਪਤਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਭਾਨੀ ਮਾਰ ਨੇ ਕਿਸ ਦੁਖਦੀ ਥਾਂ ਤੇ ਕਿਸ ਅੰਹੁਰ ਉਤੇ ਹੱਥ ਰਖਣਾ ਜਾਂ ਉਂਗਲ ਲਾਉਣੀ ਹੈ । ਉਸ ਸ਼ੰਕੇ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਨ ਲਈ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਕੀ ਤਦਬੀਰਾਂ ਸੋਚ ਰਖੀਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ ।

ਜੇ ਮੁੰਡੇ ਤੇ ਸ਼ਰਾਬ ਪੀਣ ਦਾ ਇਲਜ਼ਾਮ ਹੋਵੇ ਵਿਚੋਲਾ ਸੋਚੀ ਵਿਚਾਰੀ ਵਿਧੀ ਨਾਲ ਕੱਟ ਸੁੱਟਦਾ ਹੈ । ਮੁੰਡੇ ਉੱਤੇ ਦਾਰੂ ਪੀਣ ਦਾ ਇਲਜ਼ਾਮ ਹੋਵੇ । ਇਹ ਵਿਚੋਲਾ ਇਕ ਵਾਰੀ ਦਾਰੂ ਦੀ ਬੋਤਲ ਪਹਿਲਾ ਹੀ ਮੰਗਾ ਕੇ ਰਖ ਲੈਂਦਾ ਹੈ । ਦੋ ਚਾਰ ਬੰਦਿਆਂ ਵਿੱਚ ਬੈਠ ਕੇ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਰੋ ਬਈ ਮੂੰਹ ਕੌੜਾ ਹੁਣ ਗਲ ਕਿਸੇ ਪਾਸੇ ਨਿਬੜੇ ਮੁੰਡੇ ਦਾ ਪਿਉ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਸਾਡੇ ਤੇ ਕੋਈ ਜੀਅ ਏਸਨੂੰ ਹੱਥ ਨਹੀਂ ਲਾਉਂਦਾ, ਉਂ ਤੁਸੀਂ ਕਹਿੰਦੇ ਹੋ ਹੋਰ ਲੈ ਆਉਂਦਾ ਹਾਂ । ਵਿਚੋਲਾ ਦਾਰੂ ਦੀ ਬੋਤਲ ਭੀ ਮੰਗਾ ਲੈਂਦਾ ਹੈ । ਬਣਨ ਵਾਲਾ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰ ਮੁੰਡਾ, ਸਭਨਾਂ ਨੂੰ ਪਿਆਉਂਦਾ ਰਹੇਗਾ, ਜਦੋਂ ਵਿਚੋਲਾ ਉਸ ਨੂੰ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਤੂੰ ਵੀ ਆਪਣਾ ਹਿੱਸਾ ਪਾ ਲੈ, ਤਾਂ, ਕਾਕਾ ਜੀ ਬਣਾ ਸਵਾਰ ਕੇ, ਕਹਿੰਦੇ ਨੇ ਮੈਂ ਤਾਂ ਕਦੇ ਮੂੰਹ ਨੂੰ ਨਹੀਂ

ਲਾਈ । ਵਿਚੋਲਾ ਕਰੇਗਾ, ਆਫਰੀਨ ਕੇ, ਕਾਕਾ ਤੇਰੇ ਇਹ ਮੂੰਹ ਨੂੰ ਨਾ ਲੱਗੇ ਤਾਂ ਹੀ ਠੀਕ ਹੈ, 'ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਖਸਮਾਂ ਨੂੰ ਖਾਣੀ 'ਛੂਟਤੀ ਨਹੀਂ ਮੂੰਹ ਨੂੰ ਲਗੀ ਹੋਈ ।'

ਜੇ ਕੋਈ ਜ਼ਮੀਨ ਘੱਟ ਹੋਣ ਬਾਰੇ ਸ਼ੱਕ-ਸਕੂਕ ਪੈਦਾ ਕਰੇ ਤਾਂ ਵਿਚੋਲਾ ਧੀ ਵਾਲੇ ਦਾ ਲੜਕੇ ਨਾਲ ਮੇਲ-ਮਿਲਾਪ ਸਿੱਧਾ ਖੇਤਾਂ ਵਿੱਚ ਕਰਾਉਣ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕਰ ਲੈਂਦਾ ਹੈ । ਘਰੇ ਪਤਾ ਚਲਦਾ ਹੈ, ਕਾਕਾ ! ਨਿਆਈ ਵਾਲੇ ਖੇਤ ਹੈ ਕਿ ਮੈਰੇ ਵਾਲੇ, ਫਿਰ ਸਾਕ ਕਰਨ ਆਏ ਨੂੰ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਨਾਲੇ ਬਾਹਰ ਖੇਤਾਂ ਵਿੱਚ ਫਿਰ ਤੁਰ ਆਉਂਦੇ ਹਾਂ ਨਾਲੇ ਮੁੰਡੇ ਨੂੰ ਉਥੇ ਹੀ ਖੇਤਾਂ ਵਿੱਚ ਮਿਲ ਲੈਂਦੇ ਹਾਂ । ਇਹ ਜ਼ਮੀਨ ਕਿੰਨੀ ਹੈ ? ਦਾ ਉੱਤਰ ਹੁੰਦਾ ਐ ਕਿ ਸਾਰੇ ਖੇਤ ਈ ਆਪਣੇ ਹਨ—ਏਹੋ ਹੀ ਦਿਖਾ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਅਜੇਹੇ ਸੁਘੜ ਪ੍ਰਬੰਧ ਸਿਆਣੇ ਵਿਚੋਲੇ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਭਾਨੀ ਮਾਰ ਦੇ ਪੈਰ ਨਹੀਂ ਲਗਦੇ ।

ਦੋਹਾਂ ਧਿਰਾਂ ਦੀਆਂ ਤੱਤੀਆਂ ਠੰਢੀਆਂ ਸੁਣਨ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਜੁਲਾਹੇ ਦੀ ਨਲੀ ਵਾਂਗ ਏਧਰੋ ਉਧਰ, ਉਧਰੋ ਇਧਰ ਫਟਾ-ਫਟ ਘੁੰਮ-ਘੁਮਾਈ ਕਰਕੇ ਭਾਨੀਮਾਰਾਂ ਦੇ ਫੈਲਾਏ ਮੰਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਦੂਰ ਕਰਨ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ, ਦੋਹਾਂ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰਾਂ ਵਿੱਚ ਸਤਿਕਾਰ ਤੇ ਪਿਆਰ ਪੈਦਾ ਕਰਨਾ ਭੀ ਵਿਚੋਲੇ ਦਾ ਕੰਮ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਜੋ ਪਿੰਡ ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਚੰਗੇ ਸਲੀਕੇ ਵਾਲੇ ਵਰਤਾਉ ਨਾਲੋਂ ਆਰਥਿਕ ਰੋਹਬ ਬਿਠਾਉਣ ਕਾਰਨ ਵਧੇਰੇ ਉਪਜਦਾ ਹੈ ।

ਕਹਿੰਦੇ 'ਹੰਸਾਂ ਨਾਲ ਹੰਸ ਉਡਦੇ ਹਨ, ਬਗਲੇ ਬਗਲਿਆਂ ਨਾਲ' ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਿਹੇ ਜਿਹੀ ਕਿਸਮ ਦਾ ਨਾਤਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਉਹੋ ਜਿਹੇ ਵਿਚੋਲੇ ਆ ਬਹੁੜਦੇ ਹਨ । ਬੇਸ਼ੱਕ ਅੱਜ ਕੱਲ੍ਹ ਇਹ 'ਸੰਸਥਾ' ਦਮ ਤੋੜ ਰਹੀ ਹੈ ਪਰ ਫਿਰ ਵੀ ਕਈ ਥਾਂ ਦੇਖਣ ਵਿੱਚ ਆਇਆ ਹੈ ਕਿ ਹਾਲੇ ਵੀ ਧੀਆਂ ਦਾ ਪੈਸਾ ਲੈਣ ਵਾਲਿਆਂ ਦਾ ਬੀਜ ਨਾਸ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ । ਪੈਸੇ ਲੈਣ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਜ਼ਿਆਦਾ ਚਤਰ ਵਿਚੋਲੇ ਦੀ ਲੋੜ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਨਿੱਤ ਸੌਂਦਾ ਜੋ ਚੜ੍ਹਾਉਂਦੇ ਰਹਿਣਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ਕਈ ਵਾਰ ਇਹੋ ਜਿਹੀ ਦਲਾਲੀ ਦੀ ਫੀਸ ਪਹਿਲਾਂ ਦੀ ਮੁਕੱਰਰ ਕਰ ਲੈਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸਾਕ ਕਰਾਉਣ ਦਾ ਸਾਰਾ ਰੁਪਈਆਂ ਏਨਾ ਲਵਾਂਗੇ । ਨਾਤੇ ਦੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਪੂਰੀ । ਇਸ ਵਿਚੋਂ ਭਾਵੇਂ ਮੈਂ ਸੌ ਰੁਪਏ ਭਾਵੇਂ ਦੋ ਸੌ । ਕੁੜੀ ਵਿੱਚ ਕਜ ਹੋਵੇ ਅੰਨ੍ਹੀ ਕਾਣੀ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਪੱਕੀ । ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪੱਕੀ ਗੱਲ ਕਰਕੇ ਵਿਚੋਲਾ ਕਾਰਜ ਸਿਰੇ ਚੜ੍ਹਾਉਣ ਦੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਓਟ ਲੈਂਦਾ ਹੈ ।

ਇਕ ਸਮਾਂ ਸੀ, ਜਦੋਂ ਚਲਾਕ ਵਿਚੋਲੇ ਵਰ੍ਹਾ ਵਰ੍ਹਾ ਮੁੰਡੇ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਲਾਰੇ ਲਾਕੇ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਬਹਾਉਂਦੇ ਰਹਿੰਦੇ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਲੋੜ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ, 'ਕਿਧਰੋਂ ਕੋਈ ਸਾਕ ਲਿਆਵੇ ਤੇ ਮੁੰਡਾ ਵਿਆਹਿਆ ਜਾਵੇ, ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਕਿਧਰੇ ਘਰ ਦੀ ਢੇਰੀ ਦਾ ਅੰਤ ਹੀ ਚਲੀ ਨ ਜਾਵੇ । ਖੁਸ਼ਾਮਦਾਂ ਕਰਦਿਆਂ ਸੁਖਣਾਂ ਸੁਖਦਿਆਂ ਨੂੰ ਕਿਵੇਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਘਰ ਨੂੰਹ ਆਵੇ ਇਉਂ ਵੇਲੇ ਵਧਣ ਦੀ ਇੱਛਾ ਬੜਾ ਕੁਝ ਕਰਾਉਂਦੀ ਹੈ ।

ਜਿੰਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਾਕ ਨਾ ਹੁੰਦਾ ਹੋਵੇ ਮੁੰਡਾ 30 ਸਾਲ ਉਤੇ ਦੀ ਉਮਰ ਲੰਘਦਾ ਦਿਸੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਘਰ ਮਰਦ, ਸਵਾਣੀਆਂ ਸਿਆਣੇ ਵਿਚੋਲੇ ਦੇ ਘਰ ਉਸ ਦੇ ਨਿੱਕੇ ਮੋਟੇ ਕੰਮ

ਕਰਕੇ ਆਉਣ ਜਾਣ ਕਰ ਲੈਂਦੇ ਹਨ । ਹੌਲੀ ਹੌਲੀ ਪਹੁੰਚ ਹਾਸਲ ਕਰਕੇ ਆਪਣੀ ਸਮਰੱਥਾ ਤੇ ਲੋੜ ਸਮਝਾਉਂਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ, 'ਅਸੀਂ ਤਾਂ ਜੀ ਇਤਨਾ ਕੁ ਖਰਚ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਾਂ' । ਸੰਤਾ ਸਿਆਂ ਤੂੰ ਹੀ ਐਖੇ-ਸੱਖੇ ਕਿਧਰੋਂ ਮੁੰਡੇ ਨੂੰ ਨਾਤਾ ਕਰਾ ? ਇਉਂ ਰਿਸ਼ਤੇ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਲਈ ਵਿਚੋਲੇ ਨੂੰ ਮਨੋਵਿਗਿਆਨਤਾ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਪ੍ਰੇਰਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਕਈ ਰੋਟੀ ਟੁੱਕ ਦਾ ਖਰਚ ਦੇਣ ਦੇ ਗੁੱਝੇ ਇਸ਼ਾਰੇ ਨਾਲ ਸਿਆਣਪ ਵਰਤਦੇ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ— ਬਾਈ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਪਤਾ ਨਾ ਲੱਗੇ, ਵਈ ਰੁਪਈਏ ਦੇ ਕੇ ਵਿਆਹ ਕੀਤਾ ਹੈ । ਲੋਕ ਪੁੰਨ ਦਾ ਸਾਕ ਹੋਇਆ ਹੀ ਸਮਝਣ । ਆਪਣੀ ਸਾਕ ਸ਼ਕੀਰੀ, ਸ਼ਰੀਕੇ ਜਾਂ ਘਰਾਂ ਵਿਚੋਂ ਭਰੋਸੇਯੋਗ ਵਿਚੋਲਾ ਲੱਭ ਲੈਂਦੇ ਹਨ । ਅਗੋਂ ਨਾਤਾ ਵੀ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰਾਂ ਵਿਚੋਂ ਲੱਭਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਇਹ ਸਾਕ ਲਿਆਉਣ ਵਾਲੇ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰ ਵਿਚੋਲੇ, ਧੀ ਵਾਲਿਆਂ ਦੇ ਘਰੋਂ ਜਾ ਬੈਠਦੇ ਹਨ, ਜਿੰਨਾ ਚਿਰ ਉਹ ਸ਼ਗਨ ਦਾ ਰੁਪਈਆ ਨਾ ਲੈ ਆਉਣ, ਸੁਬਰਿਆਂ ਵਾਂਗ ਭਾਵੇਂ ਸੌ ਤਰੀਕਿਆਂ ਨਾਲ ਆਪਣੀ ਜਾਨ ਨੂੰ ਦੁਖਾਉਣਾ ਪਵੇ ਵਿਚੋਲਣ ਬੂਹੇ ਤੋਂ ਉਠਦੀ ਨਹੀਂ । 'ਮੈਂ ਤਾਂ ਬੋਝੇ ਬੂਹੇ ਅਗੇ ਐਤਕੀਂ ਜਾਨ ਦੇਣ ਆਈ ਹਾਂ । ਭੂਆ ਭਤੀਜੀ ਦਾ, ਭੈਣ ਆਪਣੀ ਭੈਣ, ਜਾਂ ਆਂਢਣਾਂ ਗੁਆਂਡਣਾਂ ਰਿਸ਼ਤਾ ਬੜੇ ਜ਼ੋਰ ਨਾਲ ਜ਼ਿਮੇਵਾਰੀਆਂ ਚੁੱਕ ਕੇ ਲਿਆਉਂਦੀਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ । ਕੁੜੀ ਹਾਣ ਦੀ ਹੋਵੇ ਜਾਂ ਛੋਟੀ ਇਸ ਦਾ ਫਿਕਰ ਨਹੀਂ ।' ਵਿਚੋਲਿਆਂ ਨੂੰ ਤਾਂ ਰਿਸ਼ਤਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ । ਲੋਕ ਗੀਤਾਂ ਵਿੱਚ ਇੰਨ੍ਹਾਂ ਸਬੰਧਾਂ ਦਾ ਚੰਗੇ ਤੌਰੇ ਭਰੇ ਹੋਏ ਮਿਲਦੇ ਹਨ, ਜੋ ਢੁਕਵੇਂ ਸਮਿਆਂ ਤੇ ਗਾਏ ਭੀ ਜਾਂਦੇ ਹਨ:-

* ਸੂਆ ਸੂਆ, ਸਾਕ ਭਤੀਜੀ ਦਾ ਲੈ ਕੇ ਆਈ ਭੂਆ ।

* ਘਰੇ ਦਿਉਰ ਪਟਵਾਰੀ ਮੇਰਾ, ਬਾਪੂ ਵੇ ਮੈਂ ਆਈ ਸਾਕ ਨੂੰ ।

ਜੇ ਜੀਜਾ ਸਾਕ ਲੈ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਕੁੜੀ ਦੀ ਸਹੁਰੇ ਘਰ ਵਿੱਚ ਹੋਰ ਤਕੜੀ ਧਿਰ ਬਣ ਗਈ ਸਮਝੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ:-

* ਜੀਜਾ ਜੇਠ ਤੇ ਨਾਲ ਵਿਚੋਲਾ, ਪੈਰੀਂ ਹੱਥ ਲਾ ਦੇ ਕੁੜੀਏ ।

'ਬਾਰੀ ਬਰਸੀ ਖਟਣ ਗਿਆਂ ਸੀ, ਖੱਟ ਕੇ ਲਿਆਂਦਾ ਗਲਾਸ ।

* ਹੁਣ ਕਿਉਂ ਰੋਂਦੀ ਦੇ ਜਦੋਂ ਜੀਜਾ ਲੈ ਗਿਆ ਸਾਕ ।'

ਕਦੇ ਕਦਾਈਂ ਅਲੋਕਾਰੀ ਘਟਨਾਵਾਂ ਵੀ ਵਰਤ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ । ਇਕ ਚੰਗੀ ਜ਼ਮੀਨ ਵਾਲੇ ਘਰ ਕੁੜੀ ਵਿਆਹੀ ਗਈ । ਦੋ ਕੁੜੀਆਂ ਜੰਮਣ ਪਿਛੋਂ ਉਸ ਦਾ ਘਰ ਵਾਲਾ ਕਿਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮਰ ਗਿਆ । ਸ਼ਰੀਕਾਂ ਨੇ ਬੋਲੀਆਂ ਮਾਰਨੀਆਂ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤੀਆਂ ਇਹ ਹੁਣ ਸਭੋਂ ਕੁਝ ਆਖਰ ਨੂੰ ਸਾਡਾ ਸ਼ਰੀਕਾਂ ਦਾ ਹੈ । (ਉਦੋਂ ਕੁੜੀਆਂ ਨੂੰ ਜਾਇਦਾਦ ਦੇ ਹਿੱਸੇ ਵਾਲਾ ਕਾਨੂੰਨ ਨਹੀਂ ਸੀ ਬਣਿਆ) ਉਸ ਰੰਡੀ ਹੋਈ ਮੁਟਿਆਰ ਅੰਦਰੋਂ, ਤਾਹਨੇ ਸੁਣ ਸੁਣ ਸੁੱਤੀ 'ਹੋਈ ਕਲਾ' ਜਾਗ ਪਈ । ਸਹੁਰੇ ਦੀ ਉਮਰ ਠੀਕ ਹੀ ਸੀ, ਨੂੰਹ ਨੇ ਕਿਹਾ, ਬਾਬਾ ਤੂੰ ਹੋ ਤਕੜਾ । ਨੂੰਹ ਸਹੁਰੇ ਦਾ ਤਾ ਕਚੀਹੁਰਾ ਕਰਾਉਣ ਨਾਲੋਂ ਮੈਂ ਤੇਰੀ ਵਿਚੋਲਣ ਬਣਕੇ ਪੇਕਿਆਂ ਤੋਂ ਆਪਣੀ ਭੈਣ ਦਾ ਸਾਕ ਲੈ ਕੇ ਮੁੜਾਂਗੀ । ਜਾਏ ਖਾਣੇ ਸ਼ਰੀਕਾਂ ਨੂੰ ਜੇ ਮੈਂ ਲੋਹੇ ਦੇ ਚਣੇ ਨਾ ਚਬਾਏ ਤਾਂ ਮੇਰਾ ਵੀ ਕੋਈ ਜਿਉਣ ਨਹੀਂ ।' ਪੇਕੀਂ ਜਾ ਕੇ ਰੋ ਪਿੱਟ

ਕੇ ਆਪਣੀ ਛੋਟੀ ਭੈਣ ਦਾ ਸਹੁਰੇ ਨੂੰ ਸਾਕ ਲੈ ਆਈ । ਸਹੁਰੇ ਦਾ ਵਿਆਹ ਨੂੰ ਹੇ ਕੀਤਾ, ਉਸ ਦੀ ਭੈਣ ਦੇ ਬੱਚੇ ਹੋਏ ਕੁਲ ਚਲ ਪਈ, ਵੇਲ ਵਧੀ । ਸ਼ਰੀਕ ਲੱਗੇ ਅੱਖੇ ਹੋ ਕੇ ਕਰਿਝੱਟ ਤੇ ਬੋਲੀਆਂ ਮਾਰਨ, ਉਨਾਂ ਨੇ ਇੱਕ ਟੋਟਕਾ ਬਣਾ ਲਿਆ:—

ਨੂੰਹ ਸਹੁਰੇ ਦੀ ਸਾਲੀ, ਬਾਬਾ ਪੋਤਰਿਆਂ ਦਾ ਮਾਸੜ,

ਘਰ ਦਾ ਘਰ ਵਿੱਚ ਸਰਗਿਆ ਨੀ,

ਬਾਬਾ ਬਖਤੌਰ ਗੋਲ ਮਸ਼ਕਰੀ ਕਰ ਗਿਆ ਨੀ ।’

ਕਈ ਮੁੰਡਿਆਂ ਦੀ ਬਣਦੀਆਂ ਠਣਦੀਆਂ ਮਾਵਾਂ ਆਪਣੇ ਕਿਸੇ ਦਿਉਰ ਜਾਂ ਜੇਠ ਹੋਰ ਉਚੀਂ ਨੀਵੀਂ ਥਾਂ ਲਗਦੇ ਪਿੰਡ ਦੇ ਠਰਕੀ ਬੰਦੇ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਨਖਰੀਲੇ ਛਲਾਵੇ ਦੇ ਕੇ ਵੀ ਵਿਚੋਲਾ ਬਨਾਉਣ ਦਾ ਕੰਮ ਲੈਂਦੀਆਂ ਰਹੀਆਂ ਹਨ ।

‘ਮਖਿਆ ਜੀ ! ਗੁੰਨੂ ਦੇ ਤਾਇਆ, ਤੁਸੀਂ ਅੱਜੇ ਦੇਬੇ ਈ ਫਿਰਦੇ ਓ, ਵਿਚੋਂ ਜਾ ਕੇ ਨਿਬੇੜ ਆਉਂਦੇ ਕੰਮ । ਫਿਰਿਆ ਟੁਰਿਆ ਬਿਨ੍ਹਾਂ ਸਾਕ ਨਾਤੇ ਬਣਦੇ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ । ਮੁੰਡੇ ਦੇ ਨਿੱਤ ਦਾਹੜੀ ਵਧਦੀ ਆਉਂਦੀ ਹੈ, ਫੇਰ ਕਿਧਰੇ ਪੇਸ਼ੇ ਈ ਨਾ ਦੇਣੇ ਪੈਣ । ਕਿਸੇ ਭਾਨੀ ਮਾਰ ਨੂੰ ਪਤਾ ਲੱਗ ਗਿਆ ਉਂ ਸਾਰੀ ਕੀਤੀ ਕੱਤਰੀ ਵਿੱਚ ਖੇਹ ਪੈ ਜਾਵੇਗੀ । ਹੁਣ ਗੱਲ ਕੱਚੀ ਨਾ ਰਹਿਣ ਦੇਵੇ, ਜੀ । ਕੋਈ ਗੱਲ ਮੇਰੀ ਵੀ ਤਾਂ ਮੰਨਿਆ ਕਰੋ ।’ ਮੁੰਡੇ ਦੀ ਮਾਂ ਆਪਣੀ ਢਲ ਰਹੀ ਜਵਾਨੀ ਦਾ ਨਖਰਾ ਦਿਖਾਉਂਦੀ ਕਿਸੇ ਬੋਲਦੇ-ਚਾਲਦੇ ਪੁਰਖ ਨੂੰ ਜਦੋਂ ਨਖਰੀਲੇ ਅੰਦਾਜ਼ ਵਿੱਚ ਕਹਿੰਦੀ ਹੈ ਉਸ ਦੀ ਕੀ ਮਿਸਾਲ ਉਹ ਅਗੋਂ ਹੀਲ ਹੁੰਜਤ ਕਰੋ ?

ਗਊ ਦੀ ਸਹੁੰ ! ਅੱਜ ਜਾਣ ਦੀ ਸਲਾਹ ਤਾਂ ਪੱਕੀ ਸੀ, ਪਰ ਸਮਝ ਨਹੀਂ ਪਈ ਕਿਵੇਂ ਘਰਦਿਆਂ ਨੂੰ ਪਤਾ ਲੱਗ ਗਿਆ । ਜਿਉਂ ਰਾਤ ਨੂੰ ਕੰਮ ਗਿਣਾਉਣ ਲੱਗੇ ਮੈਨੂੰ ਤਾਂ ਉਈਂ ਭਮੱਤਰ ਦਿੱਤਾ । ਜਾਣ ਦੀ ਗੱਲ ਈ ਪੁੱਠੀ ਪੈ ਗਈ । ਤੂੰ ਐਵੇਂ ਫਿਕਰ ਨਾ ਕਰਿਆ ਕਰ, ਧੰਨ ਕੁਰੇ ਜੇ ਸਾਕ ਨ ਹੋਇਆ ਤਾਂ ਬਦਨਾਮੀ ਸਾਡੀ ਐ ਕਿ ਤੇਰੀ ? ਪਰ ਜਿਥੇ ਮੈਂ ਸੋਚਿਆ ਹੈ, ਕੁੜੀ ਬਸ ਨੇਰੇ ਘਰ ਦਾ ਦੀਵਾ ਹੈ । ਨਾਲ ਹੀ ਗੁੱਝੀ ਟਕੋਰ ਮਾਰ ਕੇ ਆਖਦਾ ਹੈ: ਸਮੇਂ ਸਿਰ ਚੜ੍ਹਤ ਤੇਰੀ ਵੀ ਬੜੀ ਸੀ, ਲੋਕੀ ਗਲੀਆਂ ਮਹੱਲਿਆਂ ਵਿਚੋਂ ਲੰਘਦੀ ਦੇਖ ਕੇ ਮੂੰਹ ‘ਚ ਉਂਗਲਾਂ ਲੈਂਦੇ ਹੁੰਦੇ, ਪਰ ਹੁਣ ਤੂੰ ਆਪਣੀ ਨੂੰਹ ਵੀ ਦੇਖੀ, ਜੇ ਉਸ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਫਿੱਕੀ ਨਾ ਪੈ ਜਾਵੇ ।

‘ਮੇਰੀ ਨਵੀਆਂ ਮੁਟਿਆਰਾਂ ਨਾਲ ਕੀ ਟਾਕਰਾ ਕਰਦੇ ਓ ਜੀ ! ਉਂ ਮਾੜੀ ਮੋਟੀ ਵਟਤ ਜਿਹੜੀ ਹੈ, ਗੁਜ਼ਾਰੇ ਜੋਗੀ ਚੰਗੀ ਹੈ । ਕੰਮ ਧੰਦਾ ਕਰਦਿਆਂ ਹੱਡ ਪੈਰ ਹਿਲਦੇ ਰਹਿਣ ਨਾਲ ਬੰਦਾ, ਮੂੰਹ ਚਿਤ ਲਗਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ । ਉਂ ਚੌਹ ਜੁਆਕਾਂ ਪਿਛੋਂ ਵਿਚਾਰੀ ਤੀਵੀਂ ਮਾਨੀ ਦਾ ਰਹਿ ਵੀ ਕੀ ਜਾਂਦਾ ਹੈ’ । ‘ਚਲੋਂ ਜੀ ਦੇਬੇ ਸਭਨਾਂ ਦੀ ਦੇਵੇਂ ਜਿਵੇਂ ਦਿਨ ਕੱਟੀ ਹੁੰਦੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ । ਦੁਨੀਆਂ ਵਿੱਚ ਜੁਨ ਗੁਜ਼ਾਰੇ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੋਰ ਹੈ ਵੀ ਕੀ ?

‘ਛੱਡ ਪਰੇ, ਇਹੋ ਜਿਹੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ‘ਚੋਂ ਆਪਾਂ ਕੀ ਲੈਣਾ ਹੈ, ਬਸ ਮੇਰੀ ਇਕੋ ਮੰਨ, ਇਹ ਚਿੰਤਾ ਸਹੁਰੀ ਦਿਖਾ ਬਰਾਬਰ ਹੁੰਦੀ ਐ । ਅੰਦਰੋਂ ਅੰਦਰ ਬੰਦੇ ਨੂੰ ਘੁਣ ਵਾਗ ਖਾ

ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ਏਸ ਵਰ੍ਹੇ ਦੇ ਅੰਦਰ ਅੰਦਰ ਤੈਨੂੰ ਨੂੰਹ ਤੋਂ ਪਾਣੀ ਵਾਰ ਕੇ ਨਾ ਪਿਆਇਆ ਤਾਂ ਮੇਰਾ ਜ਼ਿੰਮਾ ।

‘ਗੁੰਨੂ ਦੇ ਤਾਇਆ ! ਸੋਹਣੀਆਂ ਬਹੂਆਂ ਦੀ ਕਿਹੜਾ ਛਾਉਂ ਬੈਠਣਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਕੋਈ ਕੱਜ ਨਾ ਹੋਵੇ । ਸਿੱਧੀ ਪੱਧਰੀ ਭਲੀ ਕੁੱਖ ਦੀ ਧੀ ਜਿਸ ਘਰ ਆਉਂਦੀ ਐ, ਆਪੇ ਵਾਰੇ ਨਿਆਰੇ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਨਾਲੋਂ ਬੋਡੇ ਹੁੰਦੇ ਮੈਨੂੰ ਕਾਹਦੀ ਚਿੰਤਾ ਹੈ । ਅਸੀਂ ਕਿਸੇ ਦਾ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਭੁਲਾਉਣ ਵਾਲੇ ਨਹੀਂ । ਸਾਰੀ ਉਮਰ ਅਹਿਸਾਨ ਯਾਦ ਨਾ ਰਖਿਆ ਤਾਂ ਜੋ ਮਰਜ਼ੀ ਆਵੇ ਆਖਣਾ । ਹੁਣ ਤੁਸੀਂ ਜਿੱਦਣ ਜਾਣਾ ਹੋਇਆ ਮੈਨੂੰ ਪਹਿਲਾਂ ਦੱਸ ਦੇਣਾ । ਮੈਂ ਵੀ ਘਰਦੀਆਂ ਕੁਝ ਚੀਜ਼ਾਂ ਓਦਲਣ ਸ਼ਹਿਰੇ ਲੈ ਆਉ, ਗੁੰਨੂ ਦੇ ਪਿਓ ਦਾ ਤਾਂ ਘਰ ਦੇ ਕੰਮ ਦੀ ਖਹਿੜਾ ਨਹੀਂ ਛਡਦੇ । ਮੈਂ ਵੀ ਸੀਰੇ ਨਾਲ ਓਦਣ ਬੋਡੇ ਨਾਲ ਸ਼ਹਿਰ ਨੂੰ ਚਲੀ ਚਲੂੰ’ । ਚੰਗਾ ਸਾਕ ਕਿਤੇ ਕਿਤ ਲੱਭਦੈ, ਓਹਦੇ ਲਈ ਕੁਝ ਓਹੜ ਪੋਹੜ ਕਰਨਾ ਈ ਪੈਂਦੇ ।

ਸਿਆਣੀ ਸਵਾਣੀ ਛੇਤੀ ਨਾਲ ਕਾਰਜ ਕਰਾਉਣ ਦੀ ਅਜੇਹੀ ਗੁੱਝੀ ਚਾਬੀ ਦਿੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਵਿਚੋਲਾ, ਸਾਹਿਬ ਜਪਾਨੀ ਖਿਡਾਉਣੇ ਵਾਂਗ ਬੁੜ੍ਹਕਣ ਲੱਗ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ।

‘ਏਦੂੰ ਕੀ ਚਾਹੀਦੇ, ਇਹ ਤਾਂ ਧੁਰ ਦਾ ਸਾਬ ਹੋਇਆ । ਨਾਲੇ ਗੱਲਾਂ ਬਾਤਾਂ ਕਰਦੇ ਚਲਾਂਗੇ । ਇਉਂ ਰਲ ਕੇ ਵਾਟ ਛੇਤੀ ਮੁੱਕ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ਤੂੰ ਸ਼ਹਿਰ ‘ਚੋਂ ਸੌਦਾ ਲੈ ਲਈਂ, ਮੈਂ ਏਨੇ ਨੂੰ ਅੱਗੇ ਤਿੰਨ ਚਾਰ ਕੋਹ ਧੀ ਵਾਲਿਆਂ ਦੇ ਪਿੰਡ ਜਾ ਆਉਂ ?’

—ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਕੀ ਐ, ਜੋ ਮਰਜ਼ੀ ਹੈ ਭੌਂਕੀ ਜਾਣ, ਮੈਂ ਕਿਸੇ ਦਾਦੇ ਮੰਗਾਉਣ ਦੇ ਛਿੱਤਰ ਨਹੀਂ ਮਾਰਦੀ । ਏਹੇ ਕਹਿਣਗੇ ਨਾ, ਫਲਾਣੀ ਕੱਲ ਸ਼ਹਿਰ ਵਿੱਚ ਸੈਲ ਕਰਦੀ ਫਿਰਦੀ ਸੀ । ਬਹੁਤਾ ਹੋਇਆ ਨਾਲ ਬੋਡਾ ਨਾ ਨਾਲ ਲਾ ਲੈਣਗੇ, ਕਹਿ ਲਵੇ ਜਿਸ ਨੇ ਜੋ ਮਰਜ਼ੀ ਹੈ । ਹੌਸਲੇ ਭਰਿਆ ਉੱਤਰ ਸੁਣ ਕੇ—ਚੰਗਾ ਫਿਰ ਪਰਸੋ ਸ਼ਹਿਰ ਚਲਾਂਗੇ,’ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਉਸੇ ਵੇਲੇ ਪੱਕਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ‘ਜੇ ਲੋੜ ਪਈ ਸ਼ਹਿਰ ਲਿਆ ਕੇ ਤੇਰੀ ਕੁੜਮ ਕੁੜਮਣੀ ਨਾਲ ਵੀ ਗੱਲ ਕਰਾ ਦੂੰਗਾ ।’ ਵਿਚੋਲਾ ਤਕੜਾ ਹੋਵੇ ਗੱਲ ਆਪੇ ਸਿਰੇ ਲੱਗਾ ਦਿੰਦਾ ਹੈ । ਕਿਸੇ ਨਾ ਕਿਸੇ ਰਿਸ਼ਤੇ ਵਿਚੋਂ ਸਾਕ ਲਿਆ ਕੇ ਦੂਹਰੀ ਤੀਹਰੀ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰੀ ਵੀ ਜੋੜ ਲੈਂਦਾ ਹੈ ।

* * *

ਇਕ ਵਾਰੀ ਇਕ ਵਿਚੋਲੇ ਨੇ ਅਜੇਹੀ ਤਰਕੀਬ ਵਰਤੀ ਉਸਦੀ ਕਰਤੂਤ ਦਾ ਦਸ ਦਸ ਕੋਹ ਤਰਾਹ ਪੈ ਗਿਆ । ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਵਿਚੋਲਿਆਂ ਦੇ ਕਰਾਏ ਹੋਏ ਸਾਕਾਂ ਉਤੋਂ ਇਤਬਾਰ ਹੀ ਚੁੱਕਿਆ ਗਿਆ । ਇਸ ਚਤਰ ਵਿਚੋਲੇ ਨੇ ਆਪਣੇ ਕਸਬਨੂੰ ਨਿਪੁੰਨਤਾ ਦੀ ਹੱਦ ਤੋਂ ਭੀ ਉਪਰ ਜਾਕੇ ਇਸ ਹੁੰਨਰ ਨੂੰ ਬਦਨਾਮੀ ਦੇ ਘਰ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚਾ ਦਿੱਤਾ ।

ਉਸ ‘ਮਹਾਂ ਵਿਚੋਲੇ’ ਨੇ ਦਸ ਪੰਦਰਾਂ ਕੋਹ ਲੰਘ ਕੇ ਜਾਣਾ, ਕਿਸੇ ਦਾ ਚੰਗਾ ਬਣਦਾ ਤਣਦਾ ਘਰ ਤਾੜ ਕੇ ਪਿੰਡੋਂ ਬਾਹਰ ਲੋਕਾਂ ਤੋਂ ਪੁੱਛ ਗਿੱਛ ਕਰਨੀ, ਏਥੇ ‘ਭਾਈ ਕਿਸੇ ਚੰਗੇ ਘਰ ਦਾ ਕੋਈ ਵਿਆਹੁਣ ਵਾਲਾ ਮੁੰਡਾ ਵੀ ਹੈ ?’ ਪਹਿਲਾ ਅਗਲਿਆਂ ਦੇ ਗੋਤ

ਪਤਾ ਕਰਨੇ ਕੰਮ ਧੰਦਾ ਜਾ ਪੁਛਣਾ, ਨਾਲ ਹੀ ਪੁੱਛ ਕਰਨੀ ਕਾਕਾ ਜੀ ਨੂੰ ਕਿੰਨੀ ਕੁ ਜ਼ਮੀਨ ਆਉਂਦੀ ਹੈ - ਪ੍ਰਸ਼ਨੋਤਰੀ ਅਰੰਭ ਕਰ ਦੇਣੀ ।

ਫਿਰ ਪੁਛਣਾ, ਕਾਕੇ ਦੀ ਕਿੰਨੀ ਉਮਰ ਹੈ । ਕਿਧਰੇ ਰਿਸਤੇ ਦੀ ਗੱਲ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਚਲਦੀ? ਘਰ ਜ਼ਮੀਨ ਅਤੇ ਮੁੰਡੇ ਵਲੋਂ ਸਾਰੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਇਕ ਤੋਂ ਵੱਧ ਚੰਗੀਆਂ ਦੱਗਣ ਤਾਂ ਉਸਨੇ ਓਥੇ ਹੀ ਡੇਰੇ ਜਮਾ ਲੈਣੇ । ।

ਮੁੰਡੇ ਵਾਲਿਆਂ ਦੀ ਇਹ ਕਮਜ਼ੋਰੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕੋਈ ਕਿਧਰੋਂ ਸਾਕ ਨਾਤਾ ਕਰਨ ਕਰਾਉਣ ਵਾਲਾ ਮਦਦਗੀਰ ਦਿਸੇ ਉਸੇ ਦੀ ਟਹਿਲ ਸੇਵਾ ਤੇ ਖੁਸ਼ਾਮਦ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੰਦੇ ਹਨ । ਇਸ ਪ੍ਰਤਿਭਾਸ਼ਾਲੀ ਵਿਚੋਲੇ ਨੇ ਇਸ ਕਮਜ਼ੋਰੀ ਦੇ ਕਈ ਥਾਈਂ ਫਾਇਦੇ ਉਠਾਏ । ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਕਹਿਣਾ ਮੇਰੇ ਭਾਈ ਦੀ ਧੀ ਹੈ, ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਧੀ, ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਨਿੱਜ ਦੇ ਹੋਰ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰ ਦੀ ਮੁਟਿਆਰ ਧੀ ਦੇ ਸਾਕ ਦੀ ਮ੍ਰਿਗ - ਜਲੀ, ਦਿਖਾਕੇ ਠੱਗਦਾ ਰਿਹਾ । ਕਿਸੇ ਤੋਂ ਪੰਜ ਸੌ ਕਿਸੇ ਤੋਂ ਵੱਧ ਘੱਟ ਰੁਪਈਆ, ਕਿਸੇ ਥਾਂ ਤੋਂ ਬਲਦ, ਮਹਿੰ ਗਾਂ ਊਠ, ਕੋਈ ਪਸ਼ੂ, ਹੋਰ ਫੇਰ ਨਾਲ ਇਕੱਠੇ ਕਰ ਲਏ । ਜਿਥੋਂ ਚੰਗਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਬਣੇ ਦੇ ਚਾਰ ਦਿਨ ਚੰਗਾ ਮਿੱਠਾ ਬੰਦਾ ਖਾ ਕੇ ਅਗਲੇ ਦੀ ਸਬਾਤ ਵਿੱਚ ਚਾਰ ਡੰਗ ਅੰਗੜਾਈਆਂ ਭੰਨ ਕੇ ਬਿਸਮ ਆਉਣਾ । ਕਦੇ ਕਦੇ ਕਿਸੇ ਬੰਦੇ ਨੂੰ ਨਾਲ ਲੈ ਜਾਣਾ ਕਿ ਇਹ ਸਾਡਾ ਲਾਗੀ ਹੈ । ਸਾਰੇ ਕਾਜ ਤਾਂ ਇਸੇ ਨੇ ਕਰਨੇ ਹਨ । ਮਖਿਆ ਇਕ ਵਾਰੀ ਪਰਚੋ ਪੁਆ ਆਈਏ ।

ਖਿੱਚ ਪਾਤ ਕੇ ਐਤਕੀਂ ਨਾਲ ਲਿਆਇਆ ਹਾਂ । ਅਜੇਹੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਪੱਤੇਕਾਜ਼ੀ ਨੂੰ ਮੁੱਖ ਰਖਕੇ ਅਰਧ, ਲੋਕ ਕਵੀ, ਕਿੱਸੇਕਾਰਾਂ ਨੇ ਛੰਦ ਬਣਾਇਆ ਹੋਇਆ ਹੈ:

ਕਿਸੇ ਦਾ ਮੁੰਡਾ ਕਿਸੇ ਦੀ ਧੀ, ਰਲ ਕੇ ਖਾ ਗਏ ਸੱਕਰ ਘੀ ।

ਜਿਥੋਂ ਪੰਜ ਸੱਤ ਸੌ ਰੁਪਈਆਂ ਸੌਖ ਨਾਲ ਟੋਰਿਆ ਜਾ ਸਕੇ ਉਥੇ ਝੱਟ ਪੱਟ ਪੰਚਾਇਤ ਸੱਦ ਕੇ 'ਲਉ ਜੀ ਆਹ ਫੜੋ ਰੁਪਈਆ, ਐਤਕੀ ਅਸੀਂ ਪਿੰਡ ਤੋਂ ਮਿੱਥ ਕੇ ਹੀ ਆਏ ਹਾਂ ।' ਜਿਥੋਂ ਤੱਕ ਮੁੰਡੇ ਵਾਲਿਆਂ ਦੇ ਪਤਿਆਉਣ ਦਾ ਸਵਾਲ ਹੋਵੇ ਉਹ ਸਾਰੇ ਖੇਖਨ ਕਰਨੇ, ਇਹ ਮੇਰੀ ਆਪਣੀ ਭੈਣ ਦੀ ਧੀ ਦਾ ਸਾਕ ਹੈ, ਜਾ ਕਹਿਣਾ ਸਕੀ ਸਾਲੀ ਦਾ (ਆਪਣੀ ਸਕੀ ਧੀ ਦਾ ਰਿਸ਼ਤਾ ਤਾਂ ਉਹ ਕਈ ਥਾਂ ਨਿਰਸੰਕੋਚ ਕਰਦਾ ਤੇ ਤੋੜਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ) । ਪਿੰਡ ਪੰਚਾਇਤ ਨੂੰ ਸੱਦ ਕੇ ਰੁਪਈਆ ਹਥ ਧਰ ਆਉਣਾ, ਤੇ ਬੈਲੀ ਲੈ ਆਉਣੀ ।

ਉਸ ਪਿਛੋਂ ਨੇੜੇ ਦੇ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰਾਂ ਵਾਂਗ ਜਾਣ ਆਉਣ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਲੈਣਾ । ਪੱਕੇ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰਾਂ ਵਾਂਗ ਅਗਲਿਆਂ ਦੇ ਜੁਆਕਾਂ ਲਈ ਕੁਝ ਫੁੱਲ ਪਤਾਸੇ ਜਾਂ ਮਿੱਠਾਈ ਲੈ ਜਾਣੀ । ਜੇ ਕੋਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਘਰ ਕੁੜੀ-ਕੱਤਰੀ ਹੋਵੇ, -ਜਿਹੌਂ ਜਿਹੀ ਸਾਡੀ ਧੀ ਉਹੋਂ ਜਿਹੀ ਬੋਡੀ, ਦੀ ਸਾਂਝ ਦੱਸ ਕੇ, ਉਸ ਨੂੰ ਚਾਂਦੀ ਦਾ ਰੁਪਈਆ ਦੇ ਆਉਣਾ । ਜਦੋਂ ਅਗਲਿਆਂ ਨੇ ਵਿਆਹ ਦੀ ਗੱਲ ਕਰਨਾ 'ਐਤਕੀ' ਹਾੜੀ ਈ ਕੁਛ ਨਹੀਂ ਲੱਗੀ ਜੇ ਫਸਲ ਚੰਗੀ ਹੁੰਦੀ ਕੁੜੀ ਦੀ ਮਾਂ ਅੱਗੇ ਬਿਮਾਰ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ, ਚਾਰ ਭਮਾਲੀਆ ਦੇ ਦੇਣੀਆਂ ਸੀ ਹੁਣ ਬੋੜਾ

ਜਿਹਾ ਹੋਰ ਸਸਤਾਓ—ਦੇ ਬਹਾਨੇ ਲਾ ਦੇਣੇ । ਨਾਲ ਹੀ ਹੋਰ ਸੁਆਲ ਖੜੇ ਕਰ ਛੱਡਣੇ, ਔਤਕੀ ਡੰਗਰ ਵੱਢੇ ਵੱਲੇ ਵੀ ਔਖੇ ਹਾਂ, ਇਕ ਬਲਦ ਦਾ ਕੰਨਾ ਮਤਾੜੁ ਗਿਆ । ਸਮਾਂ ਆਉਣ ਦਿਉ, ਵਿਆਹ ਦਸਾਂ ਦਿਨਾਂ ਵਿੱਚ ਕਰ ਦੇਵਾਂਗੇ । '

—'ਧੀਆਂ ਤਾਂ ਕਿਸ ਰਾਜੇ ਰਾਣੇ ਤੋਂ ਵੀ ਘਰੇ ਨਹੀਂ ਰਖੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ।' ਜੋ ਬਹਾਨਾ ਚੱਲਣਾ ਚਲਾ ਕੇ, ਬਿਨ੍ਹਾਂ ਕਿਸੇ ਪੱਕੇ ਇਕਰਾਰ ਦੇ ਜੋ ਦਾਉ ਲੱਗਣਾ ਉਹ ਹੋਰ ਮਾਠ ਲੈਣਾ, 'ਦੁਖ ਸੁਖ ਵੇਲੇ ਕੰਮ ਆਉਣ ਲਈ ਤਾਂ ਬੰਦਾ ਸਕੀਰੀਆਂ ਗੰਢਦਾ ਹੈ— ਦੇ ਧੰਨਵਾਦੀ ਭਾਵਾਂ ਨਾਲ, ਮਿਲੀ ਵਸਤੂ ਪ੍ਰਵਾਨ ਕਰਦਿਆਂ ਛੇਤੀ ਫੇਰੇ ਹੋਣ ਦੀ ਢਾਲ ਦੇ ਕੇ ਚੰਗੀ ਲਵੇਰੀ ਜਾਂ ਬਲਦ ਹੱਕ ਦਿਆਉਣਾ । ਪਿੰਡ ਆ ਕੇ ਰੋਹਬ ਪਾਉਣਾ । ਖਰੀਦ ਬੈਠੇ ਹਾਂ, ਪਰ ਲਵੇਰੀ ਮਿਲੀ ਮਹਿੰਗੀ ਐ । ਬਲਦਾਂ ਦੇ ਮੁੱਲ ਵੀ ਬਹੁਤ ਚੜ੍ਹ ਗਏ ਨੇ ।'

ਜੇ ਕਿਸੇ ਥਾਂ ਸ਼ੱਕ ਪੈਣ ਤੇ ਵਧੇਰੇ ਈ ਪਿੱਛਾ ਕਰਨਾ ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਨਾਲ ਲਿਜਾ ਕੇ ਕਿਸੇ ਥਾਂ ਪਾਬੀਆਂ ਪਬਦੀ, ਕਪਾਹ ਚੁਗਦੀ, ਪਾਣੀ ਭਰਦੀ ਕਿਸੇ ਦੀ ਮੁਟਿਆਰ ਕੁੜੀ ਦਿਖਾ ਲਿਆਉਣੀ, 'ਜੀ ਇਸ ਲੜਕੀ ਦਾ ਰਿਸ਼ਤਾ ਤੁਹਾਡੇ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ' । ਨਾਲ ਹੀ ਆਪਣੀ ਧੀ ਕਹਿਕੇ ਕੋਈ ਕੁੜੀ ਦਿਖਾ ਕੇ ਨਿਸਚੇ ਕਰ ਦੇਣਾ ਕਿ 'ਜੇ ਕੋਈ ਮੁਕਰਿਆ ਤਾਂ ਮੇਰੀ ਇਹ ਧੀ ਤਾਂ ਹਾਲਾਂ ਘਰੇ ਅਣਵਿਆਹੀ ਹੈ, ਫਿਰ ਮੈਂ ਬੋਨੂੰ ਏਸ ਦੇ ਫੇਰੇ ਦੇ ਦਿਆਂਗਾ ? ਘਰ ਦੀ ਮੁਰਗੀ ਦਾਲ ਬਰੋਬਰ ।

ਇਉਂ ਚਾਰ ਪੰਜ ਸਾਲ ਉਸ ਦੀ ਵਿਤੋਲਗੀ ਤੇ ਹੋਰ ਫੇਰੀ ਦੀ ਖੱਟੀ ਕਮਾਈ ਖੂਬ ਚੱਲੀ । ਜਿੰਨ੍ਹਾਂ ਥਾਵਾਂ ਤੇ ਉਸ ਨੇ ਆਪਣੀ ਧੀ ਵਿਆਹੁਣ ਦੇ ਵਾਹਦੇ ਕੀਤੇ ਹੋਏ ਸੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕਿਸੇ ਨੇ ਉਸ ਦੇ ਪਿੰਡ ਜਾ ਕੇ ਪਤਾ ਕੀਤਾ ਤਾਂ ਪੋਲ ਖੁਲ੍ਹੀ, ਉਹ ਵਿੱਟਰ ਬੈਠੇ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਅੜਕੇ ਕਿਹਾ— 'ਅਸੀਂ ਤਾਂ ਏਸੇ ਮਹੀਨੇ ਦਾ ਵਿਆਹ ਲੈਣਾ ਹੈ । ਚਾਰ ਪੰਜ ਸਾਲ ਛਿੱਲ ਚੰਗੀ ਲੁਹਾ ਚੁੱਕਾ ਹਾਂ । ਲਾਰੇ ਲੱਪਿਆ 'ਚ ਹੋਰ ਸਮਾਂ ਹੁਣ ਨਹੀਂ ਲੰਘਾ ਹੁੰਦਾ ।

ਉਸ ਨੇ ਸਿਆਣਪ ਪਰ ਨਿਸ਼ੰਗਤਾ ਨਾਲ ਵਿਆਹ ਜੋਗਾ ਖਰਚਾ ਵਰਚਾ ਲੈ ਕੇ ਦਿਨ ਦੇ ਦਿੱਤਾ । ਉਸੇ ਦਿਨ ਹੀ ਦੂਜੀ ਥਾਂ, ਜਿਥੇ ਕਲਪਤ ਕੁੜੀ ਹੋਰ ਪਿੰਡ ਮੰਗੀ ਹੋਈ ਸੀ— ਜਾ ਪਹੁੰਚਿਆ, ਕਿ 'ਦੇਖੋ ਜੀ ! ਧੀ ਮੈਂ ਮੰਗੀ ਤਾਂ ਤੁਹਾਡੇ ਸੀ, ਪਰ ਲੋੜ ਵੇਲੇ ਇੱਕ ਹੋਰ ਥਾਂ ਤੋਂ ਕੁਝ ਰੁਪਈਆ ਲੈ ਬੈਠੇ ਸੀ, ਉਥੇ ਮਲੂਵੀ ਜਿਹੀ ਜੀਭ ਨਾਲ ਕੁੜੀ ਦੇ ਨਾਤੇ ਦੀ ਗੱਲ ਵੀ ਹੋ ਗਈ ਸੀ, ਹੁਣ ਉਹ ਬੰਦਾ ਗਲ੍ਹ ਈ ਪੈ ਗਿਆ ਹੈ, ਕਿ ਫਲਾਣੇ ਦਿਨ ਜੰਝ ਚੜ੍ਹਾ ਕੇ ਲਿਆਉ, ਦੇਖੁੰਗਾ ਕਿਵੇਂ ਫੇਰੇ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦੇ ? ਆਪਣੀ ਇੱਜ਼ਤ ਦਾ ਮਾਮਲਾ ਹੈ, ਉਸ ਦਿਨ ਕਿਵੇਂ ਰਲ ਮਿਲਕੇ ਗੱਲ ਦਾ ਬੰਨ੍ਹ-ਸੁਭ ਕਰ ਲਈਏ, ਫੇਰ ਮੈਂ ਜਾਣਾ ਤੇ ਮੇਰਾ ਕੰਮ ?'

ਮੁੰਡੇ ਵਾਲਿਆਂ ਦੀ ਅਣਖ ਨੂੰ ਇਸ ਨਾਲੋਂ ਹੋਰ ਵੱਡੀ ਵੰਗਾਰ ਕੀ ਹੋ ਸਕਦੀ ਸੀ ? ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮੰਗ ਕੋਈ ਹੋਰ ਵਿਆਹ ਕੇ ਕਿਵੇਂ ਲੈ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ? ਉਨ੍ਹਾਂ ਗੱਲ ਸੁਣੀ ਤੇ ਗੁੱਸੇ ਵਿੱਚ ਆ ਕੇ ਕਿਹਾ, ਚੰਧਰੀ, 'ਹੈ ਤਾਂ ਮਾੜੀ ਗੱਲ ਤੂੰ ਸਾਨੂੰ ਪਹਿਲਾਂ

ਦੱਸਣਾ ਸੀ । ਖੈਰ ਚੰਗਾ, ਹੋਇਆ ਹੁਣ ਵੀ ਵੇਲਾ ਸੰਭਾਲਣ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕਰ ਲਿਆ ਹੈ । ਤੂੰ ਪੰਜ ਸੌ ਰੁਪਈਏ ਹੋਰ ਲੈ ਜਾਹ, ਰਿਸ਼ਤਾ ਆਪਾਂ ਹੁਣ ਟੁੱਟਣ ਨਹੀਂ ਦੇਣਾ ।

ਇਸ ਪਿਛੋਂ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤੀਜੇ ਥਾਂ ਜਾ ਗੱਲ ਕੀਤੀ । ਤੀਜੇ ਥਾਂ ਵਾਲੇ ਹੋਰ ਕੁਝ ਦੇਣ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਤਟਾ-ਫਟ ਨਾ ਕਰ ਸਕੇ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਉਥੇ ਦੀ ਜਵਾਬ ਦੇ ਆਇਆ, 'ਸੱਚੀ ਗੱਲ ਬੋਨੂੰ ਦੱਸ ਦਿੱਤੀ ਹੈ ਮੇਰੀ ਮਜਬੂਰੀ ਹੈ, ਜੇ ਉਹ ਹੁਣ ਕੁੜੀ ਵਿਆਹ ਕੇ ਲੈ ਗਏ ? ਮੈਂ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਣਾ । ਨਿਯਤ ਤਾਰੀਖ ਉਤੇ ਦੋਵੇਂ ਜੰਝਾਂ ਵਾਜੇ ਵਜਾਉਂਦੀਆਂ ਆ ਢੁੱਕੀਆਂ ।

ਪਿੰਡ ਦੇ ਲੋਕ ਪੁੱਛਣ ਭਾਈ ਇਹ ਕਿੰਨਾਂ ਦੇ ਜੰਝ ਆਈ ਹੈ । ਇੱਕ ਜੰਝ ਕਰੇ, ਅਸੀਂ ਫਲਾਣਿਆਂ ਦੇ ਢੁੱਕਣਾ ਹੈ, ਉਹੋ ਗੱਲ ਦੂਜੀ ਕਹਿਣ, ਜੰਝਾਂ ਨੂੰ ਸਦਾ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਮੌਜ ਨਾਲ ਆਪਣੇ ਖੇਤ ਵਿੱਚ ਹਲ ਵਾਹ ਰਿਹਾ ਦੇਖ ਕੇ, ਲੋਕੀਂ ਹੈਰਾਨ ! ਰਾਤ ਪੈ ਗਈ । ਦੋਵੇਂ ਜੰਝਾਂ ਭੁੱਖਣ-ਭਾਣੀਆਂ ਸ਼ਾਹਸੀਆਂ ਦੇ ਡੇਰੇ ਵਾਂਗ ਪਿੰਡ ਦੇ ਟੋਭਿਆ ਉਤੇ ਡੇਰੇ ਲਾ ਬੈਠੀਆਂ । ਪਤਾ ਲਗਣ ਤੋਂ ਕਿ ਇਹ ਜਾਵੀਂ ਭੀ ਉਸੇ ਮਾਰ ਉਤੇ ਹਨ ਇਕ ਜੰਝ ਵਾਲੇ, ਦੂਜੀ ਦੀ ਰਾਖੀ ਰੱਖਣ ਲੱਗ ਪਏ ਕਿ ਧੀ ਵਾਲਾ ਬੰਦਾ ਕਿਧਰੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਵਿਚੋਂ ਦੀ ਕੁੜੀ ਨਾ ਤੋਰ ਦੇਵੇ ।

ਦੋਵਾਂ ਜੰਝਾਂ ਵਾਲਿਆਂ ਨੇ ਆਪੋ ਆਪਣੇ ਵਲੋਂ ਧੀ ਵਾਲੇ ਦੇ ਘਰ ਬੰਦੇ ਭੇਜਣੇ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤੇ । ਜਿਹੜੀ ਹੋਣੀ ਸੀ ਉਹ ਹੁਣ ਹੋ ਗਈ ਹੈ ਹੁਣ 'ਫੇਰੇ' ਸਾਨੂੰ ਨਾ ਮਿਲੇ ਤਾਂ ਸਾਡਾ ਤਾਂ ਸਾਰੇ ਜਹਾਨ ਸਾਹਮਣੇ ਨੱਕ ਵੱਢਿਆ ਜਾਏਗਾ' । ਚੰਗਾ 'ਕੰਪੀਟੀਸ਼ਨ' ਕਰਾਉਣ ਪਿਛੋਂ ਬਾਅਦ ਇਕ ਹਜ਼ਾਰ ਰੁਪਏ ਤੋਂ ਇਕ ਜੰਝ ਨਾਲ ਗੱਲ ਮੁਕਾ ਲਈ । ਦੂਜੀ ਧਿਰ ਨੂੰ ਇਹ ਆਖ ਕੇ— 'ਮੈਂ ਹੁਣ ਫੈਸਲਾ ਕਰ ਲਿਆ ਹੈ ਵਈ ਕੁੜੀ ਦੇ ਫੇਰੇ ਪੁਆਧ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਈ ਦੇਣੇ ਹਨ— ਗੱਲ ਮੁਕਾ ਦਿੱਤੀ । ਦੂਜੀ ਜੰਝ ਵਾਲੇ ਝਗੜਾ ਕਰਨ ਲਈ ਰੌਲਾ ਪਾਉਣ ਲੱਗੇ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦੂਜਿਆਂ ਨੇ ਇਹ ਆਖ ਕੇ ਦਬਕਾ ਦਿੱਤਾ ਨਾਲ ਦੇ ਪਿੰਡ ਬਾਣਾ ਹੈ, ਜਦੋਂ ਧੀ ਵਾਲਿਆਂ ਦੀ ਮਨਸ਼ਾ ਸਾਡੇ ਨਾਲ ਹੈ, ਅਸੀਂ ਹੁਣੇ ਬਾਣਾ ਚੜ੍ਹਾ ਲਿਆਉਂਦੇ ਹਾਂ । ਇਹ ਸੁਣ ਕੇ ਦੂਜੀ ਜੰਝ ਵਾਲੇ ਲੱਗੇ ਡਿੱਬਰੇ ਮੂੰਹਾਂ ਨਾਲ ਤੌਰ ਭੌਰ ਹੋਏ, ਇਕ ਦੂਜੇ ਦੇ ਮੂੰਹਾਂ ਵਲ ਦੇਖਣ । ਫੇਰਿਆਂ ਤੇ ਕੌਰਿਆਂ ਤੇ ਬੈਠ ਕੇ ਪਰੋਸਵੀ ਰੋਟੀ ਖਾਣ ਦੀ ਥਾਂ ਸੋਚਣ ਲੱਗੇ ਹੁਣ ਭੁੱਖਣ ਭਾਣੇ ਠਾਣੇ ਜਾ ਕੇ ਬੈਠਣਾ ਹੈ ਕਿ ਆਪਣੀ ਰਹਿੰਦੀ ਪਤ ਅਤੇ ਜਾਨ ਬਚਾਉਣੀ ਹੈ ।

ਜਿਸ ਜੰਝ ਨੂੰ ਫੇਰੇ ਦੇਣ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਭਰੋਸੇ ਵਿੱਚ ਲੈਦਿਆਂ ਧੀ ਵਾਲੇ-ਉਰਫ ਵਿਚੋਲੇ ਨੇ ਕਿਹਾ— 'ਹੁਣ ਇਉਂ ਕਰੋ । ਜੇ ਆਪਾਂ ਏਥੇ ਘਰੇ ਫੇਰੇ ਕੀਤੇ ਤਾਂ ਝਗੜਾ ਵਧ ਜਾਣ ਦਾ ਡਰ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਤੁਸੀਂ ਲਾੜੇ ਸਮੇਤ ਪੰਜ ਸੱਤ ਬੰਦੇ ਲੈ ਕੇ ਬਾਹਮਣ ਨਾਲ ਮਾਗੇਵਾਲ ਰਾਹ ਕੋਲੋਂ ਖੜੀ ਪਿਪਲੀ ਹੇਠਾਂ ਪਹੁੰਚ ਜਾਵੋ । ਓਧਰੋਂ ਮੈਂ ਕੁੜੀ ਲੈ ਆਉਂਦਾ ਹਾਂ, ਉਥੋਂ ਹੀ ਫੇਰੇ ਦੇ ਕੇ ਕੁੜੀ ਨੂੰ ਬੰਡੇ ਨਾਲ ਡੋਲੇ ਵਿੱਚ ਪਾ ਕੇ ਤੋਰ ਦੇਵਾਂਗੇ । ਤੁਸੀਂ ਦਿਨ ਚੜ੍ਹਦੇ ਨੂੰ ਪਿੰਡ ਦੇ ਨੇੜੇ ਪਹੁੰਚ ਜਾਵੋਗੇ, ਪਿਛੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਮੈਂ ਆਪੇ ਸਮਝ ਲਵਾਂਗਾ ।

ਜੰਝ ਵਾਲੇ ਮੰਨ ਗਏ । ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਝਟ-ਪਟ ਪਿਪਲੀ ਹੇਠਾਂ ਗੱਡੀ ਬੇਦੀ ਨਾਲ ਲਿਜਾ ਕੇ ਮੁੰਡੇ-ਕੁੜੀ ਦੇ ਫੇਰੇ ਕਰਾਉਣ ਦਾ ਕਾਰਜ ਪੂਰਾ ਕੀਤਾ । ਪਿਛੋਂ ਖੁਸ਼ੀ ਖੁਸ਼ੀ ਮੋੜਾ ਪਾ ਲਿਆ, ਚਲੇ ਬਾਈ ਹੁਣ ਕੰਮ ਮੁਕਿਆ ਛੇਤੀ ਕਰੋ ਦਿਨ ਚੜ੍ਹਦੇ ਨੂੰ 'ਬਹੂ' ਨੂੰ ਪਿੰਡ ਦੇ ਨੇੜੇ ਲੈ ਚੱਲੀਏ । ਖੁਸ਼-ਗੱਪੀਆਂ ਮਾਰਦੇ, ਹੱਥਾਂ ਵਿੱਚ ਛਿੱਤਰ ਫੜਕੇ ਤਿੱਤਰ ਹੋ ਗਏ । ਧੀ ਵਾਲੇ ਉਥੋਂ ਈ ਪਾਧੇ ਨੂੰ 'ਲਾਗ' ਦੇ ਕੇ ਆਪਣੇ ਗਰ ਪੈ ਗਏ । ਜਾੜੀਆਂ ਨੂੰ ਜਿੱਤ ਦੀ ਖੁਸ਼ੀ ਅਜਿਹੀ ਚੜ੍ਹੀ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਰਸਤੇ ਵਿੱਚ ਸ਼ਰਾਬ ਦੀਆਂ ਕਈ ਬੋਤਲਾਂ ਮਿੱਥਾ ਸੁੱਟੀਆਂ । ਨਸ਼ੇ ਵਿੱਚ ਆਏ ਉਛਲ ਉਛਲ ਕੇ ਲਗੇ ਪਚਾਕੇ ਮਾਰਨ ।

ਇਕ ਦੂਜੇ ਨੂੰ ਕਹਿਣ— 'ਬਾਈ ਭਾਵੇਂ ਰੁਪਈਏ ਕਿੰਨੇ ਲੱਗ ਗਏ, ਖੱਜਲ ਖੁਆਰ ਵੀ ਬੜੇ ਹੋਏ ਹਾਂ । ਪਰ ਏਸ ਵਿਆਹ ਦਾ ਸੁਆਦ ਬੜਾ ਆਇਆ ਹੈ, ਉਹ ਭੈਂਦੂ ਦੇਖਦੇ ਹੋਣਗੇ ਵਈ ਧੀ ਵਾਲਿਆਂ ਦਾ ਨਾਈਂ ਕਦੋਂ ਫੇਰਿਆਂ ਨੂੰ ਸੱਦਣ ਆਉਂਦਾ ਹੈ' । ਆਏ ਸੀ ਜੰਵ ਬੰਨ੍ਹ ਕੇ ਬਹੂ ਦੇ ਫੇਰੇ ਲੈਣ ? ਪਤਾ ਲਗੇ ਗਾ ਜਦੋਂ ਖਾਲੀ ਹੱਥੀ ਮੁੜੇ।

ਦੂਜਾ ਕਹੇ— ਚਾਚਾ ਬੜੇ ਛੋਟੇ ਦੀ ਪਰ੍ਹੇ ਐ, ਬਹੂ ਦੇਖੋ ! ਸਾਲੀ ਕੋਠੇ ਜਿੱਡੀ ਐ, ਆਪਣਾ ਕੋਹੜੀ ਭੱਜੂ ਤਾਂ ਉਸ ਦੇ ਮੋਢੇ ਮੋਢੇ ਵੀ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ ।

ਤੀਜਾ ਕਹੇ— 'ਫੇਰਿਆਂ ਤੇ ਤੁਰਦੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਦੇਖੀ ? ਅਲਕ ਬਛੇਰੀ ਵਾਂਗੂੰ ਕਿਵੇਂ ਪੱਥ ਚੁੱਕਦੀ ਸੀ । 'ਨਾ ਭਾਈ ਮੰਨਣਾ ਪਊ, ਇੰਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕਰਮ ਈ ਬਲੀ ਨੇ, ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਰਗੜੇ ਜਾਣੇ ਸੀ ਰਾਤ' ।

ਇਉਂ ਗੱਪਾਂ ਮਾਰਦਿਆਂ, ਟੁਰੇ ਜਾਂਦਿਆਂ ਨੂੰ ਕੁਝ ਦਿਨ ਚੜ੍ਹ ਆਇਆ । ਵਿਚੋਂ ਇਕ ਸਿਆਣੇ ਬੰਦੇ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਜੰਝ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਸਿਆਣਾ ਬੰਦਾ ਵੀ ਹੈ ? ਸਾਰੇ ਪਿੰਡਾਂ ਦੇ ਢੋਰ ਈ ਇਕੱਠੇ ਹੋਏ ਹੋਏ ਨੇ । ਗੱਡੀ ਵਿੱਚ ਬੈਠੀ ਸੰਗਦੀ ਬਹੂ ਨੇ ਕਿਹੜਾ ਬੋਲਣਾ ਹੈ, ਉਸ ਵਿਚਾਰੀ ਨੂੰ ਪਾਣੀ ਧਾਣੀ ਤਾਂ ਪੁੱਛ ਲਵੇ । ਕਿਹੜਾ ਨਾਲ ਨੈਣ ਬੈਠੀ ਹੈ ? ਵਈ ਉਸ ਨਾਲ 'ਗੁਰਬਤ' ਕਰਦੀ ਹੋਊ ।

ਇਹ ਸੁਣਦਿਆਂ ਹੀ ਸਾਰੀ ਜੰਝ ਆਪਣੀ ਗਲਤੀ ਉਤੇ ਅਫਸੋਸ ਕਰਨ ਲੱਗੀ । 'ਜਾਹ ਓਏ ਭੱਜੂ—'ਬਾਦਰਾਂ ਨੂੰ ਬਨਾਤ ਦੀਆਂ ਦੇਪੀਆਂ ।' ਅਖੇ । ਮੈਨੂੰ ਕੋਕੋ ਲੈ ਦਿਉ, ਤੇਰੇ ਵਰਗਾ ਗਲ ਘੁਟ ਕੇ ਈ ਮਾਰ ਦੇਵੇ, ਤੂੰ ਆਪ ਜਾ ਕੇ ਪੁੱਛ, 'ਕੋਈ ਹਾਜਤ ਤਾ ਨਹੀਂ ।' ਹੱਥ ਵਿੱਚ ਦੁੱਧ ਦਾ ਗਲਾਸ ਲੈ ਕੇ ਗੱਲ ਕਰੀ ਓਏ । ਪਹਿਲੀ ਵਾਰੀ ਬਹੂ ਕੋਲ ਖਾਲੀ ਹੱਥ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦੇ ਹੁੰਦੇ ?

ਦੁੱਧ ਦੇ ਗਲਾਸ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕੀਤਾ ਗਿਆ । ਧੜਕਦੇ ਦਿਲਾਂ ਨਾਲ ਲਾੜਾ ਜੀ ਆਪਣੀ ਪਹਿਲੀ ਮਿਲਣੀ ਦੀ ਸੰਗ ਦੇ ਬੋਝ ਹੇਠਾਂ ਦਬਿਆ, ਘੁੱਟਿਆ ਵੱਟਿਆ ਜਦੋਂ ਗੱਡੀ ਦੇ ਉਛਾਤ ਦਾ ਪੱਲਾ ਚੁੱਕ ਕੇ ਸ਼ਰਮਾਉਂਦਾ ਸ਼ਰਮਾਉਂਦਾ ਬੋਲਿਆ— 'ਮਖਿਆ ਲੈ ਦੁੱਧ ਦਾ ਘੁੱਟ ਪੀ ਲੈ' ਮਲਕੜੇ ਜਿਹੇ ਕਾਕਾ ਜੀ ਅੰਦਰ ਝਾਕੇ ਤਾਂ ਗੱਡੀ ਵਿੱਚੋਂ ਕੁਰੱਖਤ ਜਿਹੀ ਅਰਧ-ਮਨੁੱਖੀ ਅਵਾਜ਼ ਸੁਣ ਕੇ ਧੜਕ ਕੇ ਔਹ ਪਏ ।

'ਮੈਂ ਬੋਡੀ ਬਹੂ ਬਹੂ ਕੋਈ ਨਹੀਂ, ਮੈਂ ਤਾਂ ਬੋਡਾ ਚਾਚਾ ਹਾਂ । ਦਾਦੇ ਮੁਗਾਉਣੇ ਨਾ ਹੋਣ, ਏਥੇ ਰੰਨਾ ਭਾਲਦੇ ਫਿਰਦੇ ਨੇ, ਛਾਲ ਮਾਰ ਕੇ ਛਣਕ ਦੀਆਂ ਪੰਜੇਬਾਂ ਤੇ ਮਲੰਮੇ

ਦੇ ਸੱਗੀ ਫੁੱਲਾਂ ਨਾਲ ਗੁੰਦੇ ਸਿਰ ਵਾਲਾ, ਖੁਸਰਾ ਗਡੀਓ ਉਤਰ ਕੇ ਰਾਹ ਦੀ ਉੱਚੀ ਭੜੀ (ਬੰਨੇ ਉਤੇ) ਉਤੇ ਜਾ ਖੜ੍ਹਾ, ਲੱਗਾ ਸਾਰੀ ਜੰਵ ਨੂੰ ਹੱਥ ਤੇ ਹੱਥ ਮਾਰ ਕੇ ਠੋਸੇ ਦਿਖਾ ਦਿਖਾ ਕੇ ਮੂੰਹ ਆਈਆਂ ਆਖਣ, 'ਸਾਲੇ ਮੇਰੇ ਪਿਉ ਦੇ ਨਾ ਨਾਂ ਹੋਣ, ਅਖੇ ਬਹੁ ਵਿਆਹ ਕੇ ਲੈ ਚਲੇ ਹਾਂ,' ਲੱਭੀ ਹੈ ਕਲਾਵੰਤੀ ।'

ਖੁਸਰਾ ਓਏ ! ਖੁਸਰਾ ਓਏ ।' ਦੀ ਝੱਟ ਸਾਰੀ ਜੰਝ ਵਿੱਚ ਦੁਹਾਈ ਫਿਰ ਗਈ, ਅੱਗੋਂ ਖੁਸਰੇ ਦਾ ਠਿੱਠ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਪ੍ਰਵਚਨ ਜਾਰੀ ਸੀ— 'ਲੈ ਚਲੇ ਮੈਨੂੰ ! ਪਤੰਦਰ ਜੰਮੂ ਬੋਡੇ ਘਰ ਜਾ ਕੇ ਜੋੜੇ । ਸਾਲੇ ਬਹੁ ਦੇ ਹੋਏ ਨੇ । ਜੇ ਬੋਡੀਆਂ ਰੰਨਾਂ ਨਾ ਕਢਵਾ ਕੇ ਛੱਡਾਂ । ਜਦੋਂ ਖੁਸਰੇ ਨੇ ਮੁੜ ਮੁੜ ਠੋਸਾ ਦਿਖਾਉਂਦਿਆਂ ਚੋਂਦੀਆਂ ਚੋਂਦੀਆਂ ਗਾਲ੍ਹਾਂ ਨਿਸੰਗਤਾ ਨਾਲ ਸੁਣਾਈਆਂ— ਸਾਰੇ ਜਾੜੀ ਸੁੰਨ ਹੋ ਗਏ ।

—'ਲੁੱਟ ਲਏ ਓਏ ਸਹੁਰੇ ਕੰਜਰਾਂ ਨੇ, ਮਾਰੇ ਗਏ ਓਏ'—ਦੀ ਕੁਰਲਾਹਟ ਮੱਚ ਗਈ । ਜਾੜੀਆਂ ਦੇ ਰੌਲੇ ਵਿੱਚੋਂ, ਅੱਧੇ ਕਹਿਣ, ਲੈ ਚਲੇ ਇਸ ਨੂੰ ਪਿੰਡ, ਸਾਂਝੀ ਸੀਰੀ ਦਾ ਈ ਕੰਮ ਕਰਾਵਾਂਗੇ, ਕੁਝ ਕਹਿਣ 'ਹੈ ਤਾਂ ਸਾਲਾ ਤੀਵੀਂ ਵਰਗਾ ਈ ਦੇਖੀ ਜਾਊ ਇਕ ਵਾਰ ਦਿਖਾਵਾ ਤਾਂ ਪੂਰਾ ਹੋ ਜਾਊ, ਪਰ ਮੁੰਡੇ ਦੇ ਪਿਉ ਨੇ ਤਿੰਨ ਚਾਰ ਖੁਸਰੇ ਦੇ ਲੱਤਾਂ ਮਾਰ ਕੇ ਰੋਂਦੇ ਪਿੱਟਦੇ 'ਭਗਤ' ਨੂੰ ਗੱਡੀ ਵਿੱਚੋਂ ਪਰੇ ਵਗਾਹ ਸੁਟਿਆ । ਖੁਸਰਾ ਗਾਲ੍ਹਾਂ ਕੱਢਦਾ ਹੱਥ ਤੇ ਹੱਥ ਮਾਰੇ ਠੋਸੇ ਦਿਖਾਵੇ ਮਟਕ ਚਾਲ ਚਲਦਾ ਮਾਰ ਕੁੱਟ ਲਈ ਉਭਰੀਆਂ ਡਾਗਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਛਲਾਂਗਾ ਮਾਰਦਾ ਭੱਜ ਕੇ ਆਪਣੇ ਰਾਹ ਪਿਆ ।

X X

ਮੁੱਲ ਦੇ ਵਿਆਹ ਕਰਾਉਣ ਵਾਲਿਆਂ ਦੀ ਦੁਰਗਤੀ ਇਸ ਨਾਲੋਂ ਵੀ ਵੱਧ ਹੁੰਦੀ ਰਹੀ ਹੈ । ਬੇਸ਼ਰਮ ਧੀ ਵਾਲਿਆਂ ਦੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਅਤੇ ਹੋਰ ਫੇਰੀ ਦੇ, ਕਿੱਸੇ ਛਾਪੇ ਤੇ ਗਾਏ ਜਾਂਦੇ ਰਹੇ ਹਨ । ਛੋਟੀ ਉਮਰ ਦੀਆਂ ਕੁੜੀਆਂ ਨੂੰ ਪੈਸੇ ਲੈ ਕੇ ਕਿਵੇਂ ਬੁਢਿਆਂ ਨਾਲ ਵਿਆਹੁੰਦੇ ਰਹੇ । 'ਕਿੱਸਾ ਧੀ ਬੇਚਾਂ ਦਾ', 'ਧੀਆਂ ਦਾ ਵਣਜ' ਤੇ ਹੋਰ ਕਈ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਸੰਗ ਲੋਕ-ਕਵੀਆਂ ਨੇ ਤੁਕ ਬੰਦੀਆਂ ਕਰਕੇ ਇਸ ਰੀਤ ਦੀ ਚੰਗੀ ਭੰਡੀ ਕੀਤੀ ਹੈ:-

ਮੁੱਲ ਦੇ ਵਿਆਹ ਦੀ ਨਾ ਜਾਇਓ ਜੰਵ ਜੀ ।

ਰੰਨ ਖਸਮ ਅੰਦਰ ਬਹਿ ਰੁਪਈਏ ਚਿਣਦੇ ।

ਬਾਹਰ ਜਾਨੀ ਢਿਡੋ ਭੁਖੇ ਤਾਰੇ ਗਿਣਦੇ ।

ਲਾੜੇ ਹੋਰੀ ਫਿਰਨ ਬਚਾਉਂਦੇ ਚੰਮ ਜੀ ।

ਮੁੱਲ ਤੇ ਵਿਆਹ ਦੀ ਨਾ ਜਾਇਓ ਜੰਵ ਜੀ ।

X X

ਪੁੰਨ ਦਾ ਸਾਕ ਕਰਾਉਣ ਵਾਲਾ ਵਿਚੋਲਾ, ਪਿੰਡ ਵਿੱਚ ਖਾਸ ਕਿਸਮਾਂ ਦੇ ਆਦਰ ਭਾਉ ਦਾ ਪਾਤਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ਵਿਆਹ ਸ਼ਾਦੀ ਦੇ ਜੀਵਨ-ਨਾਟਕ ਦੇ ਮੁੱਖ ਪਾਤਰ ਲਾੜਾ ਤੇ ਲਾੜੀ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਫਿਰ ਵੀ ਕੁਝ ਲਏ ਦਿੱਤੇ ਬਿਨਾਂ ਮੁੰਡੇ ਵਾਲਿਆਂ ਦਾ ਪਾਣੀ ਵੀ ਨਾ ਡੁਲ੍ਹਣ ਦੇਣ, ਅਤੇ ਧੀ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਘਰਾਣੇ ਦਾ ਮੁੰਡਾ ਲੱਭ ਕੇ ਦੇਣ ਦਾ ਦਾਅਵੇਦਾਰ 'ਵਿਚੋਲਾ' ਸਮਾਜ ਦਾ ਅਹਿਮ ਬੰਮ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਵਿਆਹ ਦੀ ਤਿਆਰੀ ਵੇਲੇ ਦੋਵੇਂ ਧਿਰਾਂ

ਵਿਚੋਲੇ ਤੋਂ ਪੁਛੇ ਬਿਨਾਂ ਪੈਰ ਨਹੀਂ ਪੁੱਟਦੀਆਂ ।

—‘ਜੇਵੇਂ ਮਾਣ ਤਾਣ ਦੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ਵਿਚੋਲੇ ਵਿਚਾਰੇ ਨੇ ਕਿਹੜਾ ਵਿਚੋਂ ਕੁਝ ਖੱਟਣਾ ਕਮਾਉਣਾ ਐ’ । ਕਈ ਥਾਈਂ ਤਾਂ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸੁਭਾਵਿਕ ਵਾਯੂਮੰਡਲ ਵਿੱਚ ਗੱਲ ਨਿਭਦੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ਵਿਚੋਲਾ ਆਪਣਾ ਉਕਰ-ਆਦਰ ਹੁੰਦਾ ਵੇਖਕੇ ਖੁਸ਼ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ । ਜਿਥੇ ਵਿਚੋਲੇ ਤੇ ਸਬੰਧੀਆਂ ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਗੱਲੋਂ ਫਿੱਕ ਪੈ ਜਾਵੇ, ਵਿਚੋਲੇ ਨੂੰ ਖਿਆਲ ਹੋਵੇ ਕਿ ਉਸ ਦੇ ਰੁਤਬੇ ਦਾ ਮੁਨਾਸਬ ਸਨਮਾਨ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ, ਉਸ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਦੋਵੇਂ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰ ਸਿੱਧੀ ਗੱਲਬਾਤ ਕਰਨ ਲੱਗ ਪਏ ਹਨ— ਓਧਰ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰਾਂ ਨੂੰ ਖਿਆਲ ਹੋ ਜਾਵੇ ਕਿ ਵਿਚੋਲਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਖਿਆਲਾਂ ਦੀ ਸਹੀ ਤਰਜਮਾਨੀ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ, ਉਥੇ ਕਈ ਵਾਰ ਵਿਆਹ ਵਿੱਚ ‘ਬੀ’ ਦਾ ਲੇਖਾ ਪੈਣ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਬਣ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ਅਜੇਹੇ ਵੇਲੇ ਵਿਚੋਲੇ ਦੀ ਚੁੱਪ ਵੀ ਇੱਕ ਵਿਰੋਧ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਵਿਚੋਂ ਉਲਟੀ ਚੱਕੀ ਵੀ ਘੁੰਮਾਉਣ ਲੱਗ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ।

ਘਰ ਦੇ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ— ‘ਜੇ ਵਿਚੋਲੇ ਨੂੰ ਗੱਲਬਾਤ ਵਿੱਚ ਨਾ ਪੁਛੇ ਤਾਂ ਲੋਕ ਲਾਜ ਮਾਰਦੀ ਹੈ ਕਿ ‘ਬੱਸ ਸਾਕ ਹੋਣ ਦੀ ਦੇਰੀ ਸੀ, ਇੰਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਤਾਂ ਵਿਚੋਲੇ ਨੂੰ ਉਸੇ ਵੇਲੇ ਮੱਖਣ ਵਿਚੋਂ ਵਾਲ ਵਾਂਗ ਕੱਢ ਦਿੱਤਾ’ । ਜੇ ਉਸ ਨੂੰ ਕੁਝ ਪੁਛਦੇ ਹਾਂ ਤਾਂ ਅੱਗੋਂ ਭਰੇ ਪੀਤੇ ਵਿਚੋਲੇ ਨੂੰ ਗੁੱਸਾ ਕੱਢਣ ਲਈ ਖੁਦ ਮੌਕਾ ਦੇਣਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਘੁਟੀ ਬੱਟੀ ਜਿਹੀ ਸਕਲ ਬਣਾ ਕੇ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ:— ‘ਜਿਵੇਂ ਮਰਜ਼ੀ ਹੈ ਕਰ ਲਓ ਅੱਗੇ ਕਿਹੜਾ ਮੈਨੂੰ ਪੁੱਛ ਕੇ ਹੀ ਸਾਰੇ ਕਾਰ-ਵਿਆਹ ਕੀਤੇ ਹਨ’ । ਘਰ ਦੇ ਆਖਦੇ ਹਨ, ‘ਤੈਥੋਂ ਕਿਹੜੀ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਪੁੱਛੀ, ਭਲਾ ਜੇ ਇਕ ਗੱਲ ਤੇ ਅਗਲਿਆਂ ਦਾ ਸਿੱਧਾ ਸੁਨੇਹਾ ਆ ਗਿਆ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਕੀ ਕਰਦੇ । ਧੀ ਵਾਲਿਆਂ ਦੀ ਨਾ ਮੰਨੋ ਤਾਂ ਉਂ ਮਾਰੀ ਦੇ ਹਾਂ, ਵਿਚੋਲੇ ਦੀ ਨਾ ਮੰਨੋ ਤਾਂ ਵੱਖਰਾ ਕਜ਼ੀਆ ਖੜਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ’ । ਮੁੰਡੇ ਵਾਲੇ ਇਸਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਦੇ ਭੁਲਾਵੇ ਦੇ ਕੇ ਮੌਕਾ ਲੰਘਾਉਣਾ ਚੰਗੀ ਸਿਆਣਪ ਵਰਤੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ।

ਪਰ ਵਿਚੋਲੇ ਨੇ ਇਕ ਸਾਕ ਬੋੜੇ ਕਰਾਉਣਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ਅਗੇ ਨੂੰ ਵੀ ਤਾਂ ਉਸ ਦੀ ਲੋੜ ਪੈਣੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ । ਇਸ ਲਈ ਭੂਤ-ਭਵਿੱਖ ਅਤੇ ਵਰਤਮਾਨ ਵਿੱਚ ਕੰਮ ਆਉਣ ਵਾਲੀ ਮਿਲਾਪੜੀ ਸ਼ਕਤੀ ਨੂੰ ਮੱਦੇ ਨਜ਼ਰ ਰਖਦਿਆਂ ਹੋਇਆ ਵਿਚੋਲੇ ਨਾਲ ਹਰ ਕੀਮਤ ਤੇ ਬਣਾ ਕੇ ਰੱਖਣ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਗੁਪਤ ਪ੍ਰਗਟ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਕੰਮ ਕਰਦੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ । ਜਿਹੜੇ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰ ਸਾਰਾ ਕੁਝ ਹੀ ਵਿਚੋਲੇ ਉਤੇ ਨਿਰਭਰ ਕਰ ਦੇਂਦੇ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਜੇ ਕਿਧਰੇ ਕਿਸੇ ਚਲਾਕ ਵਿਚੋਲੇ ਦਾ ਵਾਹਵਾਸਤਾ ਪੈ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਖੁਆਰ ਕਰਨ ਦੀ ਵੀ ਹੱਦ ਮੁਕਾ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ।

ਇਕ ਵਾਰੀ ਇੱਕ ਵਿਚੋਲਾ ਧੀ ਵਾਲਿਆਂ ਤੋਂ ‘ਸਾਰੇ’ ਦਾ ਦਿਨ ਤਾਂ ਲੈ ਆਇਆ, ਉਸ ਦੀ ਪੁੱਛ ਗਿੱਛ ਨਾ ਹੋਈ ਤੇ ਭਲੇ ਮਾਣਸ ਨੇ ਅੱਧਾ ਸਮਾਂ ਦਿਨ ਦਸਦਿਆਂ ਦਸਦਿਆਂ ਇਸੇ ਉਡੀਕ ਵਿੱਚ ਲੰਘਾ ਦਿੱਤਾ, ‘ਜਦੋਂ ਇਹ ਮੁੰਡੇ ਵਾਲੇ ਮੇਰਾ ਮਾਣ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ ਫਿਰ ਮੈਂ ਵਿਆਹ ਦਾ ਦਿਨ ਕਿਉਂ ਛੇਤੀ ਦਸਾਂ, ? ਪਤਾ ਉਦੋਂ ਲੱਗਿਆ ਜਦੋਂ ਸਾਰੇ ਦੀ ਤਿੱਬ ਵਿੱਚ ੧੦ ਦਿਨ ਰਹਿ ਗਏ । ਇੰਨੇ ਸਮੇਂ ਵਿੱਚ ਕੀ ਟੂੰਮ-ਤਗਾਦਾ ਤੇ ਲੀੜਾ ਕਪੜਾ

ਬਣੇ ਤੇ ਕੀ ਵਿਆਹ ਦੀ ਤਿਆਰੀ ਹੋਵੇ ? ਵਧੀਆਂ ਵਿਆਹ ਹੋ ਜਾਣ ਦੀ ਖੁਸ਼ਨੁਮਾ ਸਮੱਗਰੀ ਇਕੱਠੀ ਕਰਨ ਦਾ ਸਮਾਂ ਤਾਂ ਵਿਚੋਲਾ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਆਪਣੀ ਮਾਣ ਅਭਿਲਾਸ਼ਾ ਦੀ ਧੁਕਦੀ ਧੂੰਈ ਉਤੇ ਧੂੜੁ ਕੇ ਹੀ ਮੁਕਾ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ।

ਕਈ ਵਾਰ ਜੇ ਵਿਚੋਲਾ ਦਿਆਲੂ ਹੋ ਜਾਵੇ, ਜਿਸ ਧਿਰ ਦੀਆਂ ਕਮਜ਼ੋਰੀਆਂ ਢੱਕਣੀਆਂ ਹੋਣ ਅਜਿਹੀਆਂ ਢੱਕਦਾ ਹੈ ਕਿ, ਕੀ ਮਜ਼ਾਲ ਧੂੰਆਂ ਨਿਕਲ ਜਾਵੇ । ਵਿਚੋਲੇ ਦੀਆਂ ਇਹੋ ਜਿਹੀਆਂ ਮੇਲ-ਮਿਲਾਪ ਤੇ ਪਰਦੇ ਢੱਕਣ ਦੀਆਂ ਕਾਰਗੁਜ਼ਾਰੀਆਂ ਦੇਖ ਕੇ ਹੀ ਤਾਂ ਬਾਬੇ ਨਾਨਕ ਦੇ ਘਰ ਵਿਚੋਲੇ ਦੀ ਉਪਮਾ ਦੇ ਕੇ ਵਡਿਆਇਆ ਹੈ:-

‘ਵਿਛੜਿਆਂ ਮੇਲੇ ਪ੍ਰਭੂ ਹਰਿ ਦਰਗਹਿ ਕਾ ਵਸੀਠ ।

ਵਿਚੋਲਿਆਂ ਦੀ ਕਾਰਗੁਜ਼ਾਰੀ ਦੇ ਚੰਗੇ ਮੰਦੇ ਪੱਖ ਗੁੰਝੇ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦੇ ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਕੁੜੀਆਂ ਤੋਂ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਜਦੋਂ ਭੀ ਮੌਕਾ ਮਿਲਦਾ ਹੈ, ਤਿੰਝੁਣਾ ਜਾਂ ਤੀਆਂ ਵਿੱਚ ਜਾਂ ਵਿਆਹ ਸ਼ਾਦੀਆਂ ਸਮੇਂ, ਵਿਚੋਲੇ ਦੇ ਚੰਗੇ ਮੰਦੇ ਕਾਰਨਾਮਿਆਂ ਨੂੰ ਭੀ ਸਵਾਦ ਲਾ ਲਾ ਕੇ ਗਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਲੋਕ ਗੀਤਾਂ ਵਿੱਚ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਿਸੰਗਤਾ ਨਾਲ ਵਿਚੋਲੇ ਦਾ ਸਰਵਾਗੀ ਚਰਿੱਤਰ ਚਿਤ੍ਰਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਉਸੇ ਦੀਆਂ ਕਰਤੂਤਾਂ ਨੂੰ ਹਰ ਪੱਖ ਉਘਾੜਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਉਹ ਵਖਰਾ ਕਾਂਡ ਹੈ । ਸਿੱਠਣੀਆਂ ਤੇ ਬੋਲੀਆਂ ਦਿਆਂ ਟੱਪਿਆਂ ਦੋਹਿਆਂ ਤੇ ਹੋਰਿਆਂ ਵਿੱਚ ਵਿਚੋਲੇ ਚੰਗੀ ਭੁਗਤ ਸਵਾਰੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ।

ਜਦੋਂ ਭੀ ਮੌਕਾ ਮਿਲਦਾ ਹੈ, ਤਿੰਝੁਣਾ ਜਾਂ ਤੀਆਂ ਵਿੱਚ, ਵਿਆਹਾਂ ਸ਼ਾਦੀਆਂ ਸਮੇਂ ਵਿਚੋਲੇ ਦੀ ਬਦਖੋਈ ਹੀ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ।

ਨੋਟ—ਏਸ ਐਡੀਸ਼ਨ (1994) ਤੱਕ ਜ਼ਮਾਨਾ ਬਹੁਤ ਬਦਲ ਗਿਆ ਹੈ । ਪਹਿਲਾਂ 1940-50 ਦੇ ਕਰੀਬ ਮੁੰਡੇ ਸਕੂਲਾਂ ਵਿੱਚ ਪੜ੍ਹਨ ਲੱਗੇ । ਪਰ ਕੁੜੀਆਂ ਉਸ ਸਮੇਂ ਬਹੁਤੀਆਂ ਅਣਪੜ੍ਹ ਹੁੰਦੀਆਂ । ਇਕ ਪੜ੍ਹੇ ਲਿਖੇ ਮੁੰਡੇ ਨੇ ਵਿਆਹ ਪਿਛੋਂ ਘਰ ਵਾਲੀ ਨੂੰ ਪੁਛਿਆ ‘ਭਲੀਏ ਲੋਕੇ ਚਰ ਅੱਖਰ ਵੀ ਉਠਾਉਣੇ ਆਉਂਦੇ ਨੇ’ ਅਗੋਂ ਉਸ ਸਹਿਮੀ ਹੋਈ ਨੇ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ ਜੀ ਏਹੋ ਜਹੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਤੋਂ ਤਾਂ ਅੱਜ ਹੀ ਮਾਫੀਆਂ ਦੇ ਦੇਵੋ ।

ਹੁਣ ਕੋਠ ਕੁੜੀ ਨੂੰ ਪੁੱਛ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜਦੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮੁੰਡਿਆਂ ਨਾਲੋਂ ਵਧੇਰੇ ਪੜ੍ਹਨ ਦੀਆਂ ਖਬਰਾਂ ਮਖਬਰ ਵਿਚੋਂ ਨਿਤ ਆਉਂਦੀਆਂ ਹਨ ।

* * *

ਸੁੱਚੇ ਮੋਤੀ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਪੁੰਨ ਕੀਤੇ,
ਰੱਬ ਨੇ ਮਿਲਾਈਆਂ ਜੋੜੀਆਂ ।
'ਐਵੇਂ ਦੇ ਕਲਬੂਤ ਬਣਾਏ,
ਤੇਰੀ ਮੇਰੀ ਇਕ ਜਿੰਦੜੀ ।'

ਵਿਆਹ

ਮਨੁੱਖੀ ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਵਿਆਹ, ਹੁਲਾਸ ਵਿਲਾਸੀ ਅਤੇ ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਦਾ ਸਭ ਤੋਂ ਅਹਿਮ ਮੌਕਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਜਿਥੋਂ ਫਰਜ਼ਾਂ, ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀਆਂ ਦੇ ਰਾਹ ਉਤੇ ਟੁਰਨ ਲਈ ਪਹਿਲੀ ਅਲਬੇਲੀ ਤਬੀਅਤ ਵਾਲੇ ਸਭ ਰੰਗ-ਢੰਗ ਪੱਕੇ ਦਰਖਤ ਦੇ ਫਲਾਂ ਤੇ ਪੱਤਿਆਂ ਵਾਂਗ ਝੜ ਝੜ ਕਿਰਨੇ ਆਰੰਭ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਜੀਵਨ-ਬਿਛ ਨੂੰ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਦੇ ਆਪ ਮੁਹਾਰੇ ਵਗਦੇ ਜੀਵਨ ਵਹਿਣ ਨੂੰ ਇਕ ਸੁਰ ਤੇ ਬੋਝਵੇਂ ਸਾਂਝੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ-ਚੱਲਣ ਦੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਨਵੇਂ ਸਬਕ ਸਿਖਾਉਂਦੀ ਹੈ । ਨਵੇਂ ਖਿਆਲਾਂ ਦੇ ਨਿਸਾਰ ਨਿਕਲਨੇ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਵਿਆਹ ਤੋਂ ਥੋੜ੍ਹੇ ਦਿਨਾਂ ਪਿਛੋਂ ਹੀ, ਇਹ ਲੋਕ-ਵਾਕ ਸੱਚਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ—

ਜਿੰਦ, ਗੁੱਡੀਆਂ ਦੇ ਖੇਡਣ ਵਾਲੀ, ਦੱਬ ਲਈ ਕਬੀਲਦਾਰੀ ਨੇ ।

ਵਿਆਹ ਕੋਈ ਸਾਧਾਰਣ ਜਿਹੀ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ, ਇਹ ਇਕ ਮੰਨਿਆ ਹੋਇਆ ਮਹਾਂ ਸੰਸਕਾਰ ਹੈ । ਜੀਵਨ ਦਾ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਪੜਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੇ ਤਿੰਨ ਚਾਰ ਪੀੜ੍ਹੀਆਂ ਉਤੇ ਡੂੰਘੇ ਅਸਰ ਪਾਉਂਦੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ । ਇਕੱਲੇ ਮੁੰਡੇ ਵਾਲੇ ਘਰ ਦੀ ਹਾਲਤ ਵਲ ਹੀ ਦੇਖੋ; ਦਾਦਾ ਪਿਉ, (ਜੇ ਜੀਉਂਦਾ ਹੋਵੇ) ਵਿਆਹਦੜ ਅਤੇ ਨਵੀਂ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਣ ਵਾਲੀ ਪੀੜ੍ਹੀ ਦੇ ਲੋਕ, ਹੋਣ ਵਾਲੇ ਵਿਆਹ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵਾਂ ਤੋਂ ਬਚ ਨਹੀਂ ਸਕਦੇ ? ਖਾਸ ਕਰ ਉਸ ਹਾਲਤ ਵਿਚ, ਜਦੋਂ ਸਾਡਾ ਪੇਂਡੂ ਸਮਾਜ ਪੁਰਾਤਨ ਕਬੀਲਿਆਂ ਦੇ ਸੰਗਠਤ ਤਰੀਕਿਆਂ ਵਿੱਚ ਬੰਨਿਆ ਆ ਰਿਹਾ ਹੈ ਜਿਸ ਤੋਂ ਕਈ ਪੀੜ੍ਹੀਆਂ ਤਕ ਟੱਬਰ ਇਕੋ 'ਇਕਾਈ' ਬਣਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਨਵੇਂ ਸੰਜੋਗਾਂ ਦੇ ਚੰਗੇ ਮੰਦੇ ਅਸਰਾਂ ਦਾ ਭਵਿੱਖ ਉਤੇ ਭਰਪੂਰ ਅਸਰ ਪਾਉਂਦਾ ਹੈ ।

ਜਦੋਂ ਵਿਆਹ ਦੇ ਇਤਨੇ ਦੂਰ-ਰਸ ਅਸਰ ਪੈਣ ਦੀਆਂ ਸੰਭਾਵਨਾਵਾਂ ਹੋਣ ਤਾਂ ਕਿਉਂ ਨਾ ਇਹ ਕਾਰਜ ਪੂਰੀ ਸੋਚ ਵਿਚਾਰ ਨਾਲ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ । ਚੰਗੇ ਮੌਸਮ, ਸੁਭ ਲਗਨ,

ਕਿਉਂ ਨਾ ਵਿਚਾਰੇ ਜਾਣ, ਹਰ ਕਿਸਮ ਦੀਆਂ ਲੋਕ ਸਿਆਣਪਾਂ ਟੁਣਕਾਈਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਯੋਜਨਾਂ ਦੀ ਸਿੱਧੀ ਲਈ ਜੋਤਿਸ਼-ਵਿਦਿਆ ਦੀਆਂ ਭਵਿੱਖਤ ਟੋਹਾਂ ਦਾ ਵੀ ਪੂਰਾ ਪੂਰਾ ਲਾਭ ਉਠਾਉਣ ਲਈ ਘੋਰ ਪ੍ਰੀਸ਼ਰਮ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਇਹ ਜੋਤਿਸ਼-ਵਿਦਿਆ— ਜੇ ਇਸ ਵਿਚ ਸੱਚੀ ਮੁੱਚੀ 'ਕੁੱਝ' ਅਰਥ ਹੈ ਸੀ, ਤੇ ਹੈ, ਤਾਂ ਅਜੇਹੇ ਅਨਾੜੀ ਪਾਧਿਆਂ ਦੇ ਹੱਥ ਚਲੀ ਗਈ ਹੈ ਕਿ ਓਥੇ ਇਹ ਲਾਭਵੰਦੀ ਹੋਣ ਦੀ ਥਾਂ ਅਨੇਕਾਂ ਹਾਨੀਆਂ ਭਰੀ ਬਣ ਗਈ ਹੈ। ਕਈ ਵਾਰ ਇਕ ਹਾਸੇ ਹੀਣਾ ਮਖੌਲ ਬਣ ਕੇ ਰਹਿ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਬਾਰੇ—"ਜਿਹੋ ਜਿਹੀ ਫੱਤੋ ਵਿਚਾਰੀ, ਉਹੋ ਜਿਹੇ ਰਲ ਗਏ ਉਤੋ ਪੁਜਾਰੀ"—ਵਾਲੇ ਲੋਕਵਾਕ ਸੱਚੇ ਸਿੱਧ ਹੋ ਰਹੇ ਹਨ।

ਪਾਂਧੇ ਦੀ ਪੱਤਰੀ ਵਿਚੋਂ ਲਗਨ ਕਢਾਉਣ ਲਈ ਕਈ ਵਾਰ ਤਾਂ ਸਮੁੰਦਰ ਵਿਚੋਂ ਮੋਤੀ ਲੱਭ ਕੇ ਲਿਆਉਣ ਵਾਲਿਆਂ, ਮਰ-ਜੀਵਤਿਆਂ ਨਾਲੋਂ ਵੀ ਵੱਧ ਘਾਲਣਾ ਘਾਲਣੀ ਪੈਂਦੀ ਹੈ। ਅਤੇ ਪਾਂਧਾ ਜੀ ਵੀ ਇਸ ਮੌਕੇ ਨੂੰ ਵੱਧ ਤੋਂ ਵੱਧ ਸੂਝ ਨਾਲ ਵਰਤਦੇ ਹਨ।

ਸਾਹਾ ਕਢਾਉਣ ਦੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਆਮ ਤੌਰ ਉਤੇ 'ਪੁੱਤ ਵਾਲਿਆਂ' ਦੇ ਸਿਰ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਜੇ ਦੋਵੇਂ ਧਿਰਾਂ 'ਵਿਚਾਰਵਾਨ' ਹੋਣ ਤਾਂ ਧੀ ਵਾਲੇ ਇਕ ਪਾਸਿਓਂ, ਪੁੱਤਰ ਵਾਲੇ ਦੂਜੇ ਪਾਸਿਓਂ ਕਈ ਸਾਰੇ ਕਢਵਾ ਭੇਜ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਆਪਣੇ ਪਾਂਧੇ ਤੋਂ ਪੁੱਛ ਲਵੋ, ਜਿਹੜਾ ਸਾਹਾ ਸੁੱਧ ਬੈਠਦਾ ਹੈ ਉਹੋ ਦਿਨ ਰੱਖ ਲਵਾਂਗੇ।

ਸਾਹਾ ਕਢਾਉਣ ਲਈ ਪੰਡਤ ਜੀ ਨੂੰ ਘਰੇ ਸੱਦਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਲੋੜੀਂਦੀ ਸਮੱਗਰੀ, ਚਾਂਦੀ ਦਾ ਡਬਲ ਰੁਪਈਆ, ਤਾਂਬੇ ਦੇ ਟਕੇ (ਜਿਹੜੇ ਪਹਿਲਾਂ ਅੱਧ ਅੱਧ ਛਟਾਕ ਤਾਂਬੇ ਦੇ ਧੇਲੇ ਹੁੰਦੇ ਸਨ) ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਉਤੇ ਬਾਲੀ ਵਿੱਚ ਚੌਲ-ਹਲਦੀ ਆਦਿਕ ਸਮੱਗਰੀ, ਵਿੱਧੀ-ਵਤ ਪਰੋਸੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

ਵਿਆਹਾਂ ਲਈ ਸਮਝੇ ਜਾਂਦੇ ਚੰਗੇ ਮਹੀਨਿਆਂ ਅਤੇ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਪੰਡਤ ਜੀ ਨੇ ਕਈ ਸਾਰੇ ਸੋਧਣੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਇਹ ਸਮਝ ਕੇ ਵਈ, 'ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮੇਰੇ ਤਾਈਂ ਮਸਾਂ ਕੰਮ ਪਿਆ ਹੈ, ਕਿਉਂ ਨਾ ਆਨੇ ਬਹਾਨੇ ਲਾ ਕੇ ਇੱਕ ਦੋ ਫੇਰੇ ਪੁਆ ਕੇ ਆਪਣਾ ਮਹੱਤਵ ਵਧਾ ਲਵਾਂ ? ਇਹ ਕਹਿ ਕੇ— ਕਿ—"ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਪੰਜ ਸੱਤ ਸਾਰੇ ਹੋਰ ਵੀ ਸੋਧਣ ਵਾਲੇ ਨੇ। ਨਾਲ ਇਕੋ ਦਿਨ ਵਿੱਚ ਤਾਂ ਸਾਰੇ ਕੰਮ ਹੋਣੇ ਰਹੇ, ਸਾਰੇ ਕੇਹੜਾ 'ਸੁਖ ਨਾਲ' ਨਿੱਤ ਨਿੱਤ ਸੋਧੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਜੇ ਬੰਦਾ ਕੰਮ ਕਰੇ ਤਾਂ ਚੱਜ ਨਾਲ ਜੀਅ ਲਾ ਕੇ ਕਰੇ, ਤੁਸੀਂ ਉਂ ਅਤਾ-ਪਤਾ ਲਿਖਾ ਜਾਵੇ ਪੱਤਰੀ ਦੇਖ ਭਾਲ ਰਖਾਂਗਾ।" ਪੰਡਤ ਜੀ ਆਪਣੇ ਕੰਮ ਦੇ ਧੀਰਜ ਨਾਲ ਸੁੱਚੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਰਨ ਦੀ ਆਪੂੰ ਹੀ ਸਲਾਘਾ ਕਰਕੇ, ਵਧੇ ਹੋਏ ਰੁਝੇਵੇਂ ਵੀ ਦੱਸਦੇ ਹਨ ਆਪਣੇ ਮੂੰਹੋਂ ਮੀਆਂ ਮਿਨ੍ਹਾਂ ਬਣਨ ਦਾ ਕੰਮ ਭੀ ਸਹਿਜ ਨਾਲ ਕਰ ਲੈਂਦੇ ਹਨ।

ਇਕ ਦੋ ਤਰੀਖਾਂ ਪਾਉਣ ਪਿਛੋਂ ਫਿਰ ਇੱਕ ਸੁਭ-ਦਿਨ ਨੂੰ ਨਾ ਹੋ ਲੰਮਾ ਤਿਲਕ ਮੱਥੇ ਉਤੇ ਖਿੱਚ ਕੇ ਮਲਮਲ ਦੀ ਚਿੱਟੀ ਪੁਸ਼ਾਕ, ਟੰਗਵੀਂ ਧੋਤੀ ਸਜਾ ਕੇ, 'ਮੂੰਹ ਵਿਚ ਰਾਮ ਰਾਮ ਤੇ ਬਗਲ ਵਿਚ 'ਪੱਤਰੀ' ਲੈ ਕੇ, ਹੁਲਾਰੇ ਖਾਂਦੇ, ਆਪਣੀਆਂ ਲੱਕੜ ਦੀਆਂ

ਖੜਾਵਾਂ ਕੱਢ ਲੈਂਦੇ ਹਨ । ਓਸ ਦਿਨ ਪੈਰਾਂ ਵਿਚ ਸਜਾ ਕੇ ਫਟ-ਫਟਾਉਂਦੇ, ਵਿਆਹ ਕਢਾਉਣ ਵਾਲਿਆਂ ਦੇ ਘਰ ਆ ਸੁਭਾਇਮਾਨ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ।

ਵਿਆਹ ਕਢਾਉਣ ਵਾਲੇ ਚੌਰ ਪੂਰਨ ਜੋਗੀ ਥਾਂ ਨੂੰ ਗੋਕੇ ਗੋਹੇ ਦੀ ਤਲੀ ਨਾਲ ਲਿੱਪ-ਪੌਚ ਸਭ ਸਮੱਗਰੀ ਤਿਆਰ ਕਰਕੇ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਉਡੀਕ ਰਹੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਪੰਡਤ ਜੀ ਦੀ ਆਮਦ ਪਿੱਛੋਂ ਸਾਰੇ ਘਰ ਵਿੱਚ ਚੁੱਪਾਂ ਛਾ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ ।

ਪੱਤਰੀ ਲੈ ਕੇ ਆਪਣੇ ਏਧਰੋਂ ਓਧਰ, ਓਧਰੋਂ ਏਧਰ, ਆਟੇ ਦੀਆਂ ਚਾਰ ਕੁ ਲਕੀਰਾਂ ਭੁੱਕ ਕੇ ਪੰਡਤ ਜੀ ਪੱਤਰੀ ਖੋਲ, ਆਪਣੇ ਆਸਣ ਉਤੇ ਸਸ਼ੋਭਤ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਆਰੰਭਕ ਜਾਪ ਵਾਸਤੇ ਥੋੜੇ ਜਿਹੇ ਬੁੱਲ੍ਹ ਫੁਰਕਾਉਣ ਪਿੱਛੋਂ ਕਾਰਜ ਸਿੱਧੀ ਲਈ ਚੰਗੇ ਸੰਗੀਤ ਪ੍ਰਬੀਨ ਰਾਗੀ ਵਾਂਗ ਹੱਥਾਂ ਦੀਆਂ ਉਂਗਲੀਆਂ ਮਟਕਾਉਣ ਲੱਗ ਪੈਂਦੇ ਹਨ:

‘ਬ੍ਰਿਸਚਕ, ਧਨ, ਮਕਰ, ਕੁੰਭ, ਮੀਨ । ਸਿੰਘ, ਬ੍ਰਿਸਚਕ, ਕੁੰਭ, ਮੀਨ, ਮਕਰ ।’ ਰਾਸ਼ੀਆਂ ਦੇ ਨਾਮ ਦੁਹਰਾਉਣ ਪਿੱਛੋਂ— ਹੈਰਾਨੀ ਨਾਲ ਪੁੱਛਦੇ ਹਨ—‘ਕੁੜੀ ਮੁੰਡੇ ਦਾ ਕਿਧਰੇ ਨਾਉਂ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਬਦਲਿਆ ਹੋਇਆ ਵਈ ਪਹਿਲਾਂ ਕੋਈ ਹੋਰ ਹੋਵੇ, ਰਾਸ਼ੀ ਠੀਕ ਨਹੀਂ ਬੈਠਦੀ ।’ ਇਹ ਆਖ ਕੇ ਇਕ ਵਾਰੀ ਤਾਂ ਪਾਂਧਾ ਜੀ ਘਰ ਦਿਆਂ ਦੇ ਕਾਲਜੇ ਹੌਲ ਪਾ ਦੇਂਦੇ ਹਨ ।

ਦਹਿਲੇ ਹੋਏ ਮਨਾਂ ਨਾਲ ਘਰ ਦੇ ਯਾਦ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਪਹਿਲਾਂ ਕਿਧਰੇ ਕੁੜੀ ਮੁੰਡੇ ਦਾ ਕਿਸੇ ਵੇਲੇ ਕੋਈ ਹੋਰ ਨਾਉਂ ਤੇ ਨਹੀਂ ਸੀ ? ਫਿਰ ਇਕ ਤਰਾਂ ਦੀ ਸ਼੍ਰੀਕਿਰਤੀ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਪੰਡਤ ਜੀ ਦੇ ਜੋਤਸ਼ ਦੀ ਸਚਾਈ ਨੂੰ ਪਹੀਟੇ ਲਾ ਦੇਂਦੇ ਹਨ: “ਪਾਂਧਾ ਜੀ ਪਹਿਲਾਂ ਮੁੰਡੇ ਨੂੰ ਲੋਕ ਹਾਸੇ ਠਠੇ ਨਾਲ ‘ਕਾਲੂ’ ਕਹਿੰਦੇ ਹੁੰਦੇ ਸੀ, ਤੇ ਆਪਣੀ ਬੀਬੀ ਨੂੰ ਹਾਣ ਦੀਆਂ ਕੁੜੀਆਂ ‘ਟੀਰੋ’ ਆਖ ਦਿੰਦੀਆਂ ਸੀ, ਜੇ ਇਹੇ ਜਿਹੇ ਨਾਵਾਂ ਦਾ ਵੀ ਫਰਕ ਪੈ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਪੁਰਾਣੇ ਨਾਵਾਂ ਤੇ ਈ ਸਾਹਾ ਕੱਢ ਕੇ ਦੇਖ ਲਵੋ ।’ ਘਰ ਵਾਲੇ ਸ਼ਰਮਸ਼ਾਰ ਹੋਏ ਹੋਏ ਬੀਤੇ ਸਮਿਆਂ ਦੇ ਭੁੱਲੇ-ਭੁਲਾਏ ਗੁੱਝੇ ਭੇਤ ਵੀ ਖੋਲ੍ਹ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ।

ਪੰਡਤ ਜੀ ਮੁਸਕਰਾਉਂਦੇ ਹੋਏ ਆਖਦੇ ਹਨ: “ਸਾਹਾ ਤਾਂ ਅਸਲ ਵਿਚ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨਾਵਾਂ ਤੇ ਈ ਠੀਕ ਜੁੜਦਾ ਹੈ । ਪਰ ਆਪਾਂ ਲਿਖਣ ਵਿੱਚ ਇਹ ਨਹੀਂ ਲਿਆਉਣੇ । ਨਾਲੇ ਜੇ ਮੁੰਡੇ ਵਾਲਿਆਂ ਦੇ ਘਰ ਬੀਬੀ ਦਾ ਇਹ ਬਚਪਨ ਦਾ ਨਾਉਂ ਲਿਖ ਕੇ ਭੇਜ ਦਿੱਤਾ “ਉਹ ਕਿਧਰੇ ਸੱਚ ਦੀ ਨਾ ਮੰਨ ਜਾਣ, ਇਸ ਲਈ ਆਪਣੀ ਇੱਜ਼ਤ ਆਪਣੇ ਹੱਥ ਰਖਣੀ ਹੀ ਠੀਕ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ।” ਪੰਡਤ ਜੀ ਘਰ ਵਾਲਿਆਂ ਦੀ ਅਣ-ਭੋਲਤਾ ਉਤੇ ਮਖੌਲ ਉਡਾਉਂਦੇ ਮਿੱਠੀ ਮਸਕਰੀ ਕਰਦੇ ਫਿਰ ਪੱਤਰੀ ਦੇ ਵਰਕੇ ਪਲਟਣ ਲੱਗ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ।”

ਗੰਭੀਰ-ਚਿੱਤ ਹੋ ਪੱਤਰੀ ਵਾਚ ਕੇ, ਪੰਡਤ ਜੀ ਢਿਲੇ ਜਿਹੇ ਬੁੱਲ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਫਿਰ ਹੌਲੇ ਜਿਹੇ ਆਖ ਦਿੰਦੇ ਹਨ, ‘ਸਾਹਾ ਸੁਭ ਘਰ ਬੈਠਦਾ ਦਿੱਸਦਾ ਨਹੀਂ ।’ ਵਿਆਹ ਕਢਾਉਣ ਵਾਲਿਆਂ ਦੇ ਦਹਿਲੇ ਦਿਲ ਹੋਰ ਕੰਬਣ ਲੱਗ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਘਰ ਦਾ ਮੁਖੀਆ ਕੁਝ ਚੇਤੰਨ ਹੋਕੇ ਪੰਡਤ ਜੀ ਨੂੰ ਝੰਝੋੜਨ ਲਈ ਹਲੂਣਾ ਦਿੰਦਾ ਆਖਦਾ ਹੈ: ‘ਪਾਂਧਾ ਜੀ ਕੀ ਗੱਲ ਐ ਪੈਰ ਪੈਰ ਤੇ ਕਿਉਂ ਵਿਘਨ ਪੈਂਦੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਪਹਿਲਾਂ ਪੱਤਰੀ ਦੇਖਣ ਦਾ ਯੋਗ ਨਹੀਂ

ਸੀ ਬਣਦਾ ਹੁਣ ਹੋਰ ਅੜੰਗੇ ਖੜ੍ਹੇ ਹੋ ਗਏ ਨੇ । ਉਦੋਂ ਹੀ ਅਫਸੋਸ ਮੂੰਹ ਨਾਲ ਅੰਤਰ-
ਖਿਝਾਹਟ ਭਰਿਆ ਕੁੜੀ ਦਾ ਪਿਉ ਜ਼ਰਾ ਕੁ ਖਿੱਚਵੇਂ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਆਖਕੇ— “ਚੰਗਾ ਪਾਂਧਾ
ਜੀ ਫਿਰ ਅਗਲੇ ਸਮੇਂ ਨੂੰ ਵਿਆਹ ਕਰਲਵਾਂਗੇ ।” ਪਾਂਧੇ ਨੂੰ ਉਸ ਦੇ ਹੱਥੋਂ ਫਾਬੀ ਸਾਮੀ
ਨਿਕਲ ਜਾਣ ਦਾ ਖਦਸ਼ਾ ਖੜਾ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ, ਪਾਂਧਾ ਜੀ, ਜੇਹੜੇ ਸਹੇ ਦੀਆਂ ਤਿੰਨੋਂ
ਈ ਟੰਗਾਂ ਸੱਚ ਮਨਾਉਣ ਉਤੇ ਅਤੇ ਬੈਠੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਝੱਟ ਚੌਥੀ ਟੰਗ ਵੀ ਮੰਨ ਲੈਂਦੇ
ਹਨ । ਪਰ ਲੰਗੜੀ ਤੇ ਅਣ-ਹੋਈ ਜਿਹੀ ।

“ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਬੋਦੀ ਵਾਲੇ ਤਾਰੇ ਦਾ ਦਿਖਾਈ ਦੇਣ ਦਾ ਵੀ ਡਰ ਹੈ । ਮੰਗਲ
ਕਰੋਪੀ ਦੇ ਘਰ ਹੈ ? ਕਿਧਰੇ ਮੁੰਡਾ ਮੰਗਲੀਕ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ?” ਮੰਗਲੀਕ ਦੇ ਅਰਥ ਹੁੰਦੇ
ਹਨ ਕਿ, ਮੁੰਡੇ ਦਾ ਕੁੜੀ ਦੇ ਜੀਵਨ ਉਤੇ ਮਾਰੂ ਅਸਰ ਪੈਂਦਾ ਹੈ । ਪਾਂਧਾ ਜੀ ਗਾਹਕਾਂ
ਨੂੰ ਟਿਕਾਉਣ ਲਈ, ਕਿ ਅਗਲੇ ਵਰ੍ਹੇ ਨੂੰ ਖਬਰੇ ਕੱਢ ਜੀਵੇ ਮਰੇਗਾ, ਸਾਹਾ ਠੀਕ ਨਾ
ਨਿਕਲਣ ਦੇ ਕਾਰਨਾਂ ਤੋਂ ਕੁੜੀ ਨੂੰ ਬਚਾ ਕੇ ਸਭ ਮੰਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਮੁੰਡੇ ਦੇ ਸਿਰ ਮੜ੍ਹ
ਦਿੰਦੇ ਹਨ ।

“ਜੇ ਤਾਂ ਪੰਡਤ ਜੀ ਕਿਸੇ ਛੋਟੇ ਮੋਟੇ ਉਪਾਉ ਤੇ ਕਿਸੇ ‘ਗ੍ਰੈਹਾਂ ਦੀ ਮਾੜੀ ਮੋਟੀ ਚੜ੍ਹਤ-
ਭੇਟ ਨਾਲ ਲਗਨ ਸ਼ੁੱਧ ਨਿਕਲ ਸਕਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਪਾਉ ਸੋਚ ਲਵੋ, ਜਿਥੇ ਧੀ ਪੁੰਨ ਦੀ
ਦੇਣੀ ਹੈ, ਹੋਰ ਵੀ ਖਰਚ ਵਰਚ ਜਰ ਲਵਾਂਗੇ । ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਸਾਡੀ ਵੱਡੀ ਬੁੜ੍ਹੀ ਕਹਿੰਦੀ
ਸੀ । ਸਾਹਾ ਬੇ-ਨੁਕਸ ਕਢਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ।” ਘਰ ਵਾਲੇ ਵਿਆਹ ਫੇਰ ਕਰਨ ਦੇ ਪਹਿਲੇ
ਖਿਆਲ ਦੀ ਹੋਰ ਵਿਆਖਿਆ ਕਰਕੇ ਪੰਡਤ ਨੂੰ ਸੋਚੀ ਪਾ ਛੱਡਦੇ ਹਨ ।

“ਮੈਂ ਕੀ ਕਰਾਂ, ਦੱਸ ਦਿਨਾਂ ਤੋਂ ਲੱਗਿਆ ਹੋਇਆ ਹਾਂ ਕਿਧਰੋਂ ਗ੍ਰੈਹਾਂ ਦਾ ਢੋਅ-ਮੇਲ
ਵੀ ਜੁੜੇ, ਰਾਸ਼ੀਆਂ ਦੇ ਮੇਲ ਨਾ ਮਿਲਣ, ਤਾਰੇ ਵਾਲੇ ਦਿਨ ਨਿਕਲ ਪੈਣ, ਮੁੰਡਾ ਮੰਗਲੀਕ
ਹੋਵੇ ਫਿਰ ਲਗਨ ਦੱਸੋ ਕਿਵੇਂ ਬਣੇ ?” ਪਾਂਧਾ ਜੀ ਵਾਪਰ ਰਹੀਆਂ ਮੁਸ਼ਕਲਾਂ ਦਾ ਇਜ਼ਹਾਰ
ਕਰਕੇ ਆਪਣੀ ਮਿਹਨਤ ਮੁਸ਼ੱਕਤ ਤੇ ਵਫਾ ਦੀ ਇਕ ਵਾਰੀ ਠੁੱਕ ਬੰਨ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ।

“ਜੋੜ ਤਾਂ ਪਾਂਧਾ ਜੀ ਜਿਹੜਾ ਜੁੜਨਾ ਸੀ ਹੁਣ ਜੁੜ ਚੁਕਿਆ ਹੈ । ਕੁੜੀ ਨੂੰ ਹੋਰ
ਥਾਵੇਂ ਮੁੜ ਮੰਗਣੇ ਰਹੇ । ਦੇਖੀ ਜਾਊ ਜਿਹੜੀ ਹੋਵੇਗੀ ਤੁਸੀਂ ਦੇਖ ਲਵੋ ਕਿਸੇ ਦਿਨ ਸਾਹਾ
ਸੂਤ ਵੀ ਬੈਠਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸਾਰੇ ਈ ਦਿਨ ਮਾੜੇ ਹਨ ?” ਘਰਦਿਆਂ ਨੂੰ ਵਹਿਮਾਂ ਦੀ “ਗੋਲਕਾਰ”
ਤੋਂ ਨਿਕਲਣ ਲਈ ਤਾਂਘੜਦਿਆਂ ਦੇਖ ਕੇ ਪੰਡਤ ਜੀ ਤਾੜ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਹੁਣ ਸਾਹਾ
ਸੋਧਿਆਂ ਹੀ ਕੰਮ ਚਲੇਗਾ, ਨਹੀਂ ਕਿਧਰੇ ਇਹ ‘ਸਿੰਘ ਸਭੀਆਂ’ ਦੇ ਈ ਧੱਕੇ ਨਾ ਚੜ੍ਹ
ਜਾਣ, ਵਈ ਚਲੇ, ਨਾ, ‘ਹਿੰਗ ਲੱਗੇ ਨਾ ਫਟਕੜੀ’ ਅਨੰਦ ਦੀ ਪੜ੍ਹਾ ਦਿੰਦੇ ਹਾਂ ।”

“ਆਹ ਇਕ ਸਾਹਾ ਜੁੜਦਾ ਹੈ । ਪਰ ਓਦਨ ਤਾਰਾ ਡੁੱਬਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ । ਤਾਰੇ
ਡੁੱਬੇ ਹੋਏ ਦੇ ਸਾਰੇ ਦਾ ਤਾਂ ਫਿਰ ਕੋਈ ਨਾ ਕੋਈ ਉਪਾਉ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਇਹ ਜਿਹੜੇ
ਪਹਿਲੇ ਸਾਰੇ ਦੇ ਕਰੜੇ ਦਿਨ ਨਿਕਲੇ ਸੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਇਹ ਸੁਭ ਹੈ । ਕੀ ਕਰੀਏ ਜਜਮਾਨ
ਸਾਹਾ ਸੋਧਣਾ- ਜਿਵੇਂ ਤੁਸੀਂ ਸਮਝਦੇ ਹੋਵੋਗੇ— ਸੌਖਾ ਜਿਹਾ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ । ਤਿੰਨਾਂ
ਮੁਸ਼ਤਾਂ ਦੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਚੁੱਕਣੀ ਪੈਂਦੀ ਹੈ ।” ਪੰਡਤ ਜੀ ਕੁੱਝ ਕੁ ਝੜਾ ਵਿਚ ਝੜਾ ਫਸਾਉਂਦੇ

ਹੋਏ ਨਾਲੋਂ ਨਾਲ ਆਪਣੀ ਵਲੋਂ ਕੀਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਡੂੰਘੀ ਮਿਹਨਤ ਤੇ ਖੋਜ ਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਵੀ ਬਿਠਾਉਂਦੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਜੁ ਘਰ ਵਾਲੇ ਇਹ ਸਮਝਣ ਕਿ, ਜੇ ਪਾਂਧਾ ਜੀ ਦੇਨਾ ਜੋਰ ਨਾ ਲਾਉਂਦੇ ਤਾਂ ਸ਼ਾਇਦ ਸਾਹਾ ਨਿਕਲਦਾ ਈ ਨਾ ।

‘ਇਕ ਅਤਿੱਕਾ ਬੋੜੋ ਐ । ਆਹ ਇਕ ਹੋਰ ਸਾਹਾ ਨਿਕਲਦਾ ਸੀ, ਦੇਖੋ ਬ੍ਰਿਹਸਪਤ ਸਿੰਘ ਰਾਸ਼ੀ ਦੇ ਘਰ ਬੈਠਾ ਹੈ, ਇਹਦਾ ਕੋਈ ਉਪਾਉ ਈ ਨਹੀਂ ਬਣਦਾ । ਐਧਰ ਸਿੰਘਤਾਂ ਪਈਆਂ ਹੋਈਆਂ ਨੇ, ਨਾਲ ਈ ਪੰਚਕਾਂ ਦਾ ਮਾੜਾ ਅਸਰ ਪੈਂਦਾ ਹੈ, ਇਹ ‘ਸਿੰਘਤਾਂ’ ਦੂਰ ਕਰਨੀਆਂ, ਤਾਂ ਰਾਜੇ ਅਮੀਰਾਂ ਦਾ ਕੰਮ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ਚਲੋ ਆਪਾਂ ਇਸ ਪਾਸੇ ਕਾਹਨੂੰ ਟੁਰੀਏ । ਅਸਲ ‘ਜੋਗ’ ਤਾਂ ਉਸੇ ਪਹਿਲੇ ਦਿਨ ਵਾਲਾ ਸੂਤ ਰਹੇਗਾ । ਨਾਨਕਿਆਂ ਦਾਦਕਿਆਂ ਪੇਕਿਆਂ ਸੌਹਰਿਆਂ ਕੁੜੀ ਮੁੰਡੇ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਜਿੰਨਾ ਸੁਭ-ਲਗਨ ਇਸ ਦਿਨ ਦਾ ਫਲਦਾਇਕ ਬੈਠਦਾ ਹੈ, ਇਹ ਭਾਗਾਂ ਨਾਲ ਈ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਜੁੜਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਜੇ ਤਾਰਾ ਡੁੱਬਿਆ ਨਾ ਹੁੰਦਾ ਹੋਰ ਵੀ ਚੰਗਾ ਹੁੰਦਾ । ਹੁਣ ਬੱਸ ਬੋੜੇ ਜਿਹੇ ਇਹਦੇ ਉਪਾਉ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ.....!’ ਪੰਡਤ ਜੀ ਘਰ ਵਾਲਿਆਂ ਸਾਹਮਣੇ ਗੁੱਝੀ ਬੁਝਾਰਤ ਪਾ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ।

‘ਪਾਂਧਾ ਜੀ ਹੋਰ ਸਾਰੇ ‘ਯੋਗ’ ਠੀਕ ਨੇ ਤਾਂ ਇਹੋ ਦਿਨ ਦੇਖ ਲਵੋ, ਜਿਹੜਾ ਸਰਦਾ ਬਣਦਾ ਹੈ ਉਪਾਉ ਕਰ ਲਵਾਂਗੇ ।’ ਕਾਹਲੀ ਪਈ ਕੁੜੀ ਦੀ ਮਾਂ ਦੇ ਮੂੰਹੋਂ ‘ਸੁਤੇ-ਸਿੱਧ’ ਦੀ ਇਹ ਵਾਕ ਨਿਕਲ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਘਰਦਿਆਂ ਦੇ ਤਾਰਾ ਡੁੱਬਿਆ ਕੱਢਣ ਦਾ ਹੁੰਪਾਰਾ ਭਰਨ ਤੋਂ ਪੰਡਤ ਜੀ ਇਕ ਦਮ ਚੁਕੰਨੇ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਹੁਣ ਹੋਰ ਪੱਟੂ ਕਿਵੇਂ ਪਾਇਆ ਜਾਵੇ ?

‘ਹੁਣ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਮੂੰਹੋਂ ਕਹਿੰਦਾ ਚੰਗਾ ਈ ਨਹੀਂ ਲੱਗਦਾ: ਸਭ ਨੂੰ ਪਤਾ ਈ ਐ ਵਈ ਤਾਰਾ ਡੁੱਬੇ ਹੋਏ ਦਾ ਕੀ ਯਤਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ?’ ਪੰਡਤ ਜੀ ਗੱਲ ਪੱਕੀ ਠਹਰਾਉਣ ਲਈ ਫਿਰ ਪਲਟਾ ਦੇ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ।

‘ਦੇਖੋ ਪਾਂਧਾ ਜੀ ਤਾਰੇ ਡੁੱਬੇ ਹੋਏ ਨੂੰ ਕੱਢਣ ਦਾ ਬਹੁਤਾ ਭਾਰ ਤਾਂ ਅਸਾਥੋਂ ਚੁੱਕਿਆ ਨਹੀਂ ਜਾਣਾ, ਜਿਹੜਾ ਸਰਦਾ ਬਣਦਾ ਹੈ ਕੰਜਕਾਂ ਦੇ ਵਿਆਹ ਵਿੱਚ ਜ਼ਰੂਰ ਹਿੱਸਾ ਪਾ ਦੇਵਾਂਗੇ । ਇਕ ਗਾਂ ਖੜੀ ਹੈ ਤੁਸੀਂ ਹੱਕ ਲੈ ਜਾਣੀ, ਸੱਜਰ ਸੂਈ ਵੀ ਹੈ, ਹਾਲੇ ਦੁੱਧ ਪੀ ਲਵੋ ਫੇਰ ਵੇਚ ਵੱਟ ਕੇ ਜਿਹੜੇ ਰੁਪਏ ਬਣੇ ਕੰਨਿਆਂ ਦੇ ਵਿਆਹ ਉਤੇ ਲਾ ਦੇਣੇ ।’ ਘਰ ਵਾਲੇ ਇਉਂ ਕਹਿ ਕੇ ਸਾਹਾ ਕੱਢਣ ਦਾ ਕੁਝ ਭਾਰ ਚੁਕਣਾ ਓਟ ਲੈਂਦੇ ਹਨ ।

ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਜੇ ਜਜਮਾਨ, ਬ੍ਰਾਹਮਣਾਂ ਦੀ ਕੁੜੀ ਦਾ ਆਪਣੇ ਖਰਚੇ ਨਾਲ ਵਿਆਹ ਕਰ ਦੇਣ ਤਾਂ ਤਾਰੇ ਡੁੱਬੇ ਹੋਣ ਦਾ ਕੋਈ ਮਾੜਾ ਅਸਰ ਨਹੀਂ ਪੈਂਦਾ । ਜਾਂ ਸਿੰਘਤਾਂ ਦਾ ਮਾੜਾ ਅਸਰ ਫਿਰ ਵਿਆਹ ਦਾ ਪੂਰੇ ਖਰਚ ਦਿਤਿਆਂ ਦੂਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ।’ ਇਸ ਮੰਨੇ ਪਰਮੰਨੇ ਉਪਾਉ ਵਲ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਸਾਹਾ ਸੁਧਾਉਣ ਵਾਲੇ ਪੰਡਤ ਜੀ ਨਾਲ ਕਾਰਮ ਲੈਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਉਹ ਉਸ ਦੀ ਧੀ ਦੇ ਵਿਆਹ ਰੂਪੀ ਮਹਾਂਯੋਗ ਵਿਚ ਕਿਤਨਾ ਹਿੱਸਾ ਪਾਉਣਗੇ ।

ਪਾਧਾ ਜੀ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਘਰ ਇੱਕ ਅੱਧ ਕੰਜਕਾਂ (ਕੁੜੀ) ਇਨ੍ਹਾਂ ਕਾਰਨਾਂ ਕਰਕੇ ਜਾਣ ਬੁਝ ਕੇ ਅਣ-ਵਿਆਹੀ ਰੱਖੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਇਸ ਉਪਾਉ ਦਾ 'ਇਕਗਰਨਾਮਾ' ਹੋਣ ਪਿਛੋਂ ਕੁਝ ਹੋਰ ਮਾਨਣ ਲਈ ਨਵਾਂ ਰਾਹ ਖੋਲ੍ਹਣ ਵਾਸਤੇ ਖੋਜ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੰਦੇ ਹਨ । 'ਜੇ ਜਜਮਾਨ ਇਨ੍ਹਾਂ ਧੀਆਂ ਧਿਆਣੀਆਂ ਦਾ ਫਿਕਰ ਨਾ ਕਰਨ ਤਾਂ ਹੋਰ ਕੌਣ ਕਰੇ ? ਇਹ ਕੁਆਰੀਆਂ ਕੰਜਕਾਂ ਜਿਹੀਆਂ ਅਸਾਡੀਆਂ ਤਿਹੀਆਂ ਤੁਹਾਡੀਆਂ । ਧੀਆਂ ਘਰੇ ਬੈਠੀਆਂ ਦੇ ਦੁੱਖ ਮਾਪੇ ਹੀ ਜਾਣਦੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਕੁੜੀ ਦੀ ਦਿਨ ਬਦਿਨ ਉਮਰ ਵੱਡੀ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ, ਕੁਝ ਕਰਮਾਂ ਦਾ ਫੇਰ ਈ ਐਸਾ ਹੈ ਪਹਿਲੇ ਕਿਧਰੇ ਸੰਜੋਗ ਨਹੀਂ ਸੀ ਬਣਦਾ । ਖਬਰੇ ਵਿਚਾਰੀ ਦੇ ਭਾਗਾਂ ਵਿੱਚ ਕੀ ਮੰਦਾ-ਚੰਗਾ ਲਿਖਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ।'

ਅਸਰਚਜ-ਮਈ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਆਖਦੇ ਆਖਦੇ ਪੰਡਤ ਜੀ ! ਨਾਲੋਂ ਨਾਲ ਪੱਤਰੀ ਦੇ ਪੱਤਰੇ ਉਲਟਦੇ ਫਿਰ ਡੂੰਘੀ-ਖੋਜ ਵਿਚ ਜੁੱਟ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । 'ਜਿਹੀ ਬੋਡੀ ਧੀ ਜਿਹੀ ਸਾਡੀ ।' ਸੁਖੀ ਵਸੇ ਰਸੇ, ਇਸ ਨੂੰ ਸੌ ਗੁਣਾਂ ਅਸਾਡੀਆਂ ਅਸੀਸਾਂ ਲੱਗਣ, ਪਾਧਾ ਜੀ ਅਸੀਸਾਂ ਦਿੰਦੇ ਪੱਤਰੀ ਨੂੰ ਫਿਰ ਗਹੁ ਨਾਲ ਵਾਚਣ ਲੱਗ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, 'ਚੇਤ ਭਾਦੋਂ, ਕੱਤੇ, ਪੋਹ ਦੇ ਸਾਰੇ ਉਂ ਚੰਗੇ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ, ਲਗਨ ਨੂੰ ਸੁਭ ਮਹੀਨਿਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕੱਢਿਆਂ ਹੀ ਕੰਮ ਬਣਨਾ ਹੈ । ਅੱਛਾ ਹੁਣ ਇਉਂ ਕਰੋ, ਇਹ ਜਿਹੜਾ ਸਾਹਾ ਪੋਹ ਦੇ ਪਿਛਲੇ ਪੱਖ ਬੈਠਦਾ ਹੈ, ਇਸ ਨੂੰ ਮਾਘ ਦੇ ਮਹੀਨੇ ਵਿਚ ਲੈ ਚਲਦੇ ਹਾਂ । ਬਸ ਬੋਤਾ ਜਿਹਾ ਸਿੰਘਤਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕੱਢਣਾ ਪੈਣਾ ਹੈ । ਇਕ ਸੇਰ ਗੁੜ, ਪੰਜ ਸੇਰ ਕਾਲੇ ਮਾਂਹ, ਸਵਾ ਮਣ ਸਤਨਾਜਾ, ਲੋਹੇ ਦੇ ਬਰਤਨ ਵਿਚ ਪਾ ਕੇ, ਕੰਜਕਾਂ ਦੇ ਹੱਥ ਲਵਾ ਕੇ ਕਿਸੇ ਅਧਿਕਾਰੀ (ਜਾਣੀ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਨੂੰ) ਪੁੰਨ ਕੀਤਿਆਂ ਵਿਆਹ ਮਾਘ ਮਹੀਨੇ ਦਾ ਈ ਠੀਕ ਬੈਠ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ।'

ਘਰ ਵਾਲੇ ਮਾਘ ਮਹੀਨੇ ਦਾ ਵਿਆਹ ਠੀਕ ਬੈਠਦਾ, ਦੇਖ ਕੇ ਵਈ 'ਇਸ ਮਹੀਨੇ ਕੀਤਾ ਕੰਨਿਆਦਾਨ ਸਹੰਸਰ ਗੁਣਾਂ ਫਲਦਾ ਹੈ, ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਝਿਜਕ ਦੇ ਝੱਟ— ਬਿੰਦ ਵਿਚ ਸਾਰੀ ਸਮੱਗਰੀ ਲਿਆ ਕੇ, 'ਲੈ ਭਾਈ ਬੀਬੀ ! ਲਾ ਸਭ ਕਾਸੇ ਨੂੰ ਹੱਥ ਤੇਰੀਆਂ ਬਲਾਈ ਦੂਰ ਹੋਣ ।' ਕੁੜੀ ਦੇ ਹੱਥਾਂ ਨੂੰ ਛੁਹਾ ਕੇ ਸੁੱਚੇ ਹੱਥੀਂ ਪਾਧਾ ਜੀ ਦੇ ਘਰ ਭੇਜਣ ਲਈ ਇੱਕ ਪਾਸੇ ਰੱਖ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ।

ਓਧਰੋ ਪਾਧਾ ਜੀ ਇਕ ਕਾਗਜ਼ ਉਤੇ ਲੀਕਾਂ ਵਾਹੁੰਦੇ ਹੋਏ, ਹਲਦੀ ਜਾਂ ਕੇਸਰ ਦੀਆਂ ਉਂਗਲਾਂ ਛੁਹਾ ਕੇ, ਚਾਰਖਾਨਿਆਂ ਜਿਹਾ ਨਕਸ਼ਾ ਕਾਗਜ਼ ਉਤੇ ਲੀਕ ਲੈਂਦੇ ਹਨ । ਫਿਰ ਸਾਰੇ ਦੀ ਤਿੱਬ ਸੁਣਾ ਕੇ— ਜੇ ਇਸੇ ਦਿਨ ਭੇਜਣੀ ਹੋਵੇ— ਉਦੋਂ ਹੀ ਸਾਰੇ ਚਿੱਠੀ ਵੀ ਤਿਆਰ ਕਰ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ।

'ਏਕਮ ਤੋਂ ਲਗਨ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਪੰਚਮੀ ਦਾ ਮਹੂਰਤ, ਚੰਦੋਂ ਦੀ ਰੋਟੀ, ਪੁੰਨਿਆਂ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਰਾਤ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਪਹਿਰ ਦੀਆਂ ਦੋ ਘੜੀਆਂ ਬੀਤਣ ਦੇ ਫੇਰੇ ਹਨ । ਜਿਸ ਕਿਸੇ ਤੋਂ ਮਰਜ਼ੀ ਹੈ ਪੁੱਛ ਲਵੋ, ਜੇ ਇਹੋ ਜਿਹਾ ਸਾਹਾ ਜੇ ਕਿਸੇ ਦਾ ਵੀ ਨਿਕਲਿਆ ਹੋਵੇ ! ਆਖਦੇ ਹੋਏ ਇਕ ਵਾਰੀ ਤਾਂ ਪੰਡਤ ਜੀ ਅਜਿਹਾ ਰੋਹਬ ਜਮਾਉਂਦੇ ਹਨ, ਜਿਵੇਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸਾਹਾ ਨਹੀਂ, ਟੱਬਰ ਨੂੰ ਦੋਜ਼ਖ ਵਿਚੋਂ ਕੱਢ ਦੇਣ ਦੀ ਕਰਾਮਾਤ ਕਰ ਦਿਤੀ ਹੋਵੇ ।

‘ਆਹ ਜਿਹੜਾ ਮਾਘ ਦਾ ਸਾਹਾ ਨਿਕਲ ਆਇਆ ਹੈ, ਮੈਂ ਤਾਂ ਕਹਿੰਦੀ ਹਾਂ ਇਹ ਮੇਰੇ ਮਨ ਦੀ ਗੱਲ ਹੋ ਗਈ ।’ ਕੁੜੀ ਦੀ ਮਾਂ ਮਾਘ ਦੇ ਮਹੀਨੇ ਸਾਹਾ ਨਿਕਲਣ ਦੀ ਖੁਸ਼ੀ ਦੀ ਤਾਬ ਨਾ ਝੱਲਦੀ ਹੋਈ ਪਾਂਧਾ ਜੀ ਦੀ ਮਿਹਨਤ ਦੀ ਦਾਦ ਵੀ ਦਿੰਦੀ ਹੈ ਤੇ ਮਨ ਦੀ ਖੁਸ਼ੀ ਵੀ ਮਾਣਦੀ ਹੈ ।

‘ਮੇਰਾ ਇਸ ਵਿੱਚ ਕੀ ਹੈ ਮੁੰਡੇ ਕੁੜੀ ਦੇ ਕਰਮ ਦੀ ਚੰਗੇ ਨਿਕਲੇ ਨੇ, ਹੁਣ ਦੋਵੇਂ ਚੰਗੀ ਵਾਣ ਰਸਣ । ‘ਉਪਾਉ’ ਕਰਨ ਲਈ ਤਾਂ ਕੋਈ ਤਿਆਰ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ । ਫਿਰ ਕਹਿੰਦੇ ਨੇ ਦੋਹਾਂ ਦੀ ਬਣਦੀ ਨਹੀਂ । ਬਣੇ ਕਿਵੇਂ ?’ ਪੰਡਤ ਜੀ ਆਪਣੀ ਸਮੱਗਰੀ ਉਤੇ ਨਿਗਾਹ ਫੇਰ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕੀਤੇ ਦਾਨ ਨੂੰ, ਇਕ ਵਾਰੀ ਤਾਂ ਸਹੰਸਰ ਗੁਣਾਂ ਫਲ ਰਿਹਾ ਜਚਾ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ।

‘ਪਾਂਧਾ ਜੀ, ਗਊ ਹੁਣੇ ਬਾਹਰੋਂ ਚਰ ਕੇ ਆਉਣੀ ਹੈ, ਭਰੇ ਥਣੀ ਸਿੱਧੀ ਤੁਹਾਡੇ ਘਰ ਭੇਜ ਦਿਆਂਗੇ । ਇਹ ‘ਬਚਨ’ ਹੋ ਜਾਣ ਪਿਛੋਂ ਪਾਂਧਾ ਜੀ ਆਪਣੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਸਮੱਗਰੀ ਘਰ ਦੇ ਸੁੱਚੇ ਹੱਥਾਂ ਵਾਲੇ ਬੰਦੇ ਦੇ ਸਿਰ ਉਤੇ ਚੁਕਾ ਕੇ ਵਾਪਸੀ ਪਾ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ।

ਸਾਰੇ ਚਿੱਠੀ ਲਿਖੀ ਜਾਣ ਪਿਛੋਂ, ਜਿਵੇਂ ਘਰ ਦਿਆਂ ਉਤੇ ਇਕ ਦਮ ਕੰਮਾਂ ਦੇ ਪਹਾੜ ਡਿੱਗ ਪੈਂਦੇ ਹਨ । ਉੱਥੇ ਤਾਂ ਪਿਛਲਿਆਂ ਛਿਆਂ ਮਹੀਨਿਆਂ ਤੋਂ ਈ ਮੁਖੀ ਸਵਾਣੀ ਵਲੋਂ ਘਿਉ ਜੋੜਨ ਲਈ, ਮੁੰਡੇ ਕੁੜੀਆਂ ਦਾ ਦੁੱਧ ਦਹੀਂ ਤੇ ਘਰਦਿਆਂ ਦੀਆਂ ਰੋਟੀਆਂ ਚੋਪੜਨੀਆਂ ਹਟਾ ਕੇ ਸਭ ਸਮੱਗਰੀ ਵਿਆਹ ਲਈ ਇਕੱਤਰ ਕੀਤੀ ਜਾਣੀ ਆਰੰਭੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ । ਪਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਤਾਂ ਪ੍ਰਵਾਰ ਦੇ ਮੁਖੀ ਬੰਦੇ ਵਿਆਹ ਦੇ ਕੰਮਾਂ ਵਿਚ ਬਿਲਕੁਲ ਹੀ ਬੈਠਲ ਕੇ ਪਾਗਲਾਂ ਜਿਹੇ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ।

—‘ਕੁੜੇ ਸੁਣਿਐ !’ ਬੋਡੇ ਮਾਘ ਦਾ ਸਾਹਾ ਨਿਕਲਿਆ ਹੈ ।’ ਭੈਣੇ, ਇਹ ਤਾਂ ਬੜੀ ਚੰਗੀ ਗੱਲ ਹੋਈ । ਵਧਾਈਆਂ ਹੋਣ ਪ੍ਰੀਤਮ ਕੁਰੇ !’ ਗੁਆਂਢਣਾਂ ; ਜਿਹੜੀਆਂ ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਮੱਤੇ ਤੁਰੇ ਜਾਂਦੇ ਪਾਂਧੇ ਤੋਂ ਉਸ ਦੀ ਕਾਰ-ਗੁਜ਼ਾਰੀ ਬਾਰੇ ਪੁੱਛ ਲੈਂਦੀਆਂ ਹਨ, ਝੱਟ ਵਧਾਈਆਂ ਦੇਣ ਪੁੱਜ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ ।

‘ਭੈਣੇ ਹੁਣ ਵਿਹਲ ਕਿਥੇ, ਘਰ ਨੂੰ ਨਿਤ ਕਰੋਲੇ ਦੇਣੇ ਪੈਂਦੇ ਹਨ, ਭਲੇ ਵੇਲੇ ਰੱਖੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਕਿਹੜਾ ਵੇਲੇ ਸਿਰ ਯਾਦ ਆਉਂਦੀਆਂ ਨੇ । ਉਂ ਸਾਹਾ ਮਾਘ ਮਹੀਨੇ ਦਾ ਚੰਗਾ ਸੋਹਣਾ ਨਿਕਲ ਆਇਆ ਹੈ, ਨਾ ਕਿਸੇ ਪਾਸੇ ਲਾਗ ਨਾ ਠਾਗ, ਰੱਬ ਸਭਨਾਂ ਦੇ ਕਾਰਜ ਰਾਸ ਕਰੇ ।’ ਘਰ ਵਾਲੀ ਸੁਆਣੀ ਆਈਆਂ ਜਨਾਨੀਆਂ ਨਾਲ ਗੱਲ ਬਾਤ ਕਰਦੀ ਸਨਮਾਨ ਪੂਰਵਕ ਪੇਸ਼ ਆਉਣ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ ਆਪਣੇ ਵਧੇ ਹੋਏ ਰੁਝੇਵਿਆਂ ਵਲ ਵੀ ਇਸ਼ਾਰੇ ਕਰ ਦਿੰਦੀ ਹੈ ।

—‘ਮੈਂ ਤਾਂ ਇਸ ਲਈ ਕਹਿਣ ਆਈ ਹਾਂ ਕਿ ਜਿਹੜਾ ਕੰਮ ਪੰਦਾ ਮੇਰੇ ਗੋਚਰਾ ਹੋਵੇ ਭਾਮਾਂ ਅੱਧੀ ਰਾਤੀ ਸੱਦ ਲਈ, ਇਹ ਵਿਆਹ ਸ਼ਾਦੀ ਦੇ ਕੰਮ ਸਾਰਿਆਂ ਦੇ ਸਾਂਝੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ।’

—‘ਭੈਣਾਂ ਭਾਈਆਂ ਦੇ ਪਰਤਾਪ ਕਰਕੇ ਈ ਸਾਰਾ ਕੁਝ ਹੋਣਾ ਹੈ, ਨਹੀਂ ਇਕੱਲਾ ਬੰਦਾ

ਕੀ ਕਰਨ ਜੋਗਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ।' ਆਖ ਕੇ ਅਗੋਂ ਉਹ ਸੁਆਣੀ ਵੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਦਿਤੀ ਔਫਰ ਸੁਵੀਕਾਰ ਕਰ ਲੈਂਦੀ ਹੈ ।

—‘ਅੰਮਾਂ ਮੱਥਾ ਟੇਕਦੀ ਹਾਂ !’ ਬੀਹੀ ਬੇੜੇ ਲੰਘਦੀ ਆਪ ਤੋਂ ਵੱਡੀ ਥਾਂ ਲਗਦੀਆਂ ਜਨਾਨੀਆਂ ਨੂੰ ਸਤਿਕਾਰ ਕੀ ਭੇਟ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਅੰਦਰੋਂ ਸੁਤੀਆਂ ਸੁਰਾਂ ਜਗਾ ਦਿੰਦੀਆਂ ਹਨ, ਸਿਆਣੀ ਸੁਆਣੀ ਅੱਗੇ ਅਸੀਸਾਂ ਦੀ ਝੜੀ ਲਾ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ‘ਜਿਉਂਦੀ ਵੱਸਦੀ ਰਹੁ, ਰੱਬ ਦੇਹਤੇ ਪੋਤੇ ਦੇਵੇ, ਸਤ ਪੁਤੀ ਹੋਵੇ, ਨੈਣ ਪ੍ਰਾਣ ਨਰੋਏ ਰਹਿਣ, ਅਸੀਸਾਂ ਸੁਣਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਈ, ਆ ਜਾ ਕੁੜੇ ! ਦੋ ਘੜੀ ਬੈਠ ਜਾਹ !’ ਜਵਾਬ ਵਿੱਚ ਰਕਾਨ ਬਣ ਕੇ ਧੀ ਦੀ ਮਾਂ ਆਖਦੀ ਹੈ:— ‘ਅੰਮਾਂ ! ਹੁਣ ਮੈਨੂੰ ਬੈਠਣਾ ਕਿਥੇ !’ ਸੁਖ ਨਾਲ ਅੱਜ ਬੀਬੀ ਦਾ ਸਾਹਾ ਨਿਕਲ ਆਇਆ ਹੈ । ਮਾਘ ਦੀ ਪੰਚਮੀ ਦਾ ਮਹੂਰਤ, ਚੰਦੇ ਦੀ ਰੋਟੀ, ਪੁੰਨਿਆਂ ਦੇ ਫੇਰੇ ਨੇ ।’ ਇਕੋ ਸਾਹੇ ਸਾਰਾ ਕੁਝ ਦੱਸ ਕੇ ਅਧੇ ਗੋਤੇ ਵਿਚ ਗਲੀ ਮਹੱਲੇ ਵਿਚ ਉਸੇ ਦਿਨ ਵਿਆਹ ਦੀ ਚਰਚਾ ਫੈਲਾ ਦਿੰਦੀ ਹੈ । ਜਿੰਨਾਂ ਦੇ ਘਰ ਕੋਲੋਂ ਚੁਪ ਕਰਕੇ ਲੰਘੇ ਉਹ ਆਪ ਬੁਲਾ ਲੈਂਦੀਆਂ ਹਨ: ਨੀ ਕੀ ਹੋਇਆ ਧੰਨ ਕੁਰੇ ਏਨੀ ਕੀ ਕਾਹਲ ਆਪਣੇ, ਕੋਲੋਂ ਦੀ ਲੰਘੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਸੁਖ ਨਾਲ ਸੁਣਿਆ ਹੈ, ਧੀ ਦਾ ਸਾਹਾਂ ਧਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ । ਫਿਰ ਇਸਦੇ ਜਵਾਬ ਵਿੱਚ ਚਕਰ ਚਲਦਾ ਹੈ, ਲੈ ਭੈਣੇ ਮੈਂ ਤਾਂ ਦਸਣੋਂ ਈ ਭੁਲ ਗਈ ਸੀ ਵੇਹਲੇ ਬੈਠਣ ਦੇ ਦਿਨ ਹੁਣ ਕਿਥੇ ? ਤਾਂ ਸਾਹੇ-ਬਧੀ ਧੀ ਨੂੰ ਘਰੋਂ ਟੋਰੇ ਕੇ ਈ ਸੁਖ ਦਾ ਸਾਹ ਮਿਲੇਗਾ ।

ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਔਲਾਦ ਨਾ ਹੋਵੇ, ਪਰ ਹੋਣ ਸਰਦੇ ਪੁਜਦੇ ਘਰ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਔਤਾਂ ਦੀ ਬੇ-ਅਰਬ ਜਾਂਦੀ ਮਾਇਆ ਖਰਚ ਕਰਾਉਣ ਲਈ ਸਿਆਣੇ ਪਾਧੇ ਕਈ ਹੋਰ ਜੁਗਤਾਂ ਵਰਤ ਲੈਂਦੇ ਹਨ । ‘ਬੰਦਾ ਹੱਥੋਂ ਦਾਨ ਨਾ ਕਰੇ ਤਾਂ ਮਰ ਕੇ ਗਤੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ । ਪੁੱਤ ਤਾਂ ਹੁੰਦਾ ਹੀ ਇਸ ਲਈ ਹੈ ਕਿ ਮਰਨ ਪਿਛੋਂ— ‘ਪੂ’— ਜਾਣੀ ਨਰਕਾਂ ਤੋਂ ਰੱਖਿਆ ਕਰੇ ! ਮਰੇ ਬੰਦੇ ਪਿਛੋਂ ਪਿਤਰ-ਪੂਜਾ ਕਰਕੇ ਪਾਰ ਨਿਸਤਾਰਾ ਕਰਾਏ । ਇਸ ਲਈ ਜਜਮਾਨ, ਤੁਹਾਨੂੰ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਕੋਈ ਉਪਾਉ ਢੂੰਡ ਕੇ ਪੁੰਨਦਾਨ ਕਰਾ ਛੱਡੋ ।’

ਅੱਗੋਂ ਉਪਾਉ ਪੰਡਤਾਂ ਨੇ ਖੁਦ ਹੀ ਢੂੰਡ ਰਖੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ । ‘ਤੁਹਾਡੇ ਹੱਥੋਂ ਧੀ ਦਾ ਪੁੰਨ-ਦਾਨ ਕਰਨਾ ਲਿਖਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ । ਇਹ ਦੱਸ ਕੇ, ਪਾਧਾਂ, ਕਿਸੇ ਗਾਂ ਦੀ ਵੱਛੀ ਦਾ ਢੱਟੇ ਨਾਲ, ਪਿੱਪਲੀ ਦਾ ਪਿੱਪਲ ਤੇ ਛੱਪੜੀ ਦਾ ਟੋਭੇ ਅਤੇ ਤੁਲਸੀ ਦਾ ਠਾਕਰਾਂ ਨਾਲ ਵਿਆਹ ਰਚਾ ਦਿੰਦੇ ਹਨ । ਇਨ੍ਹਾਂ ਨਕਲੀ ਵਿਆਹਾਂ ਦੀਆਂ ਰਸਮਾਂ ਦੂਜੇ ਵਿਆਹਾਂ ਦੀਆਂ ਰਸਮਾਂ ਨਾਲੋਂ ਵੀ ਵੱਧ ਧਿਆਨ ਨਾਲ ਨਿਭਾਈਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ, ਔਤ ਜਾਂਦੇ ਸੁੰਮ ਦੇ ਰੁਪਏ ਖਰਚਾਉਣ ਲਈ ‘ਮੌਤ ਟੈਕਸ’ ਵਸੂਲਣ ਨਾਲੋਂ ਹੈ ਸੀ ਨਾ ਪੁੰਨ ਦਾਨ ਕਰਾਉਣ ਦਾ ਵਧੀਆ ਤਰੀਕਾ ।

ਕਈ ਰਾਜਿਆਂ ਦੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਸੁਣਦੇ ਰਹੇ ਹਾਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਜਾਨਵਰਾਂ, ਕੁੱਤੀ-ਬਿੱਲੀ ਜਾਂ ਘੋੜੀ ਘੋੜੇ ਦੇ ਵਿਆਹ ਸਮੇਂ ਭਾਰੀ ਖਰਚ ਕਰਕੇ ਜਸ਼ਨ ਮਨਾਏ ।

ਪਾਧਿਆਂ ਦੀਆਂ ਇਹੋ ਜਿਹੀਆਂ ਕਾਰਗੁਜ਼ਾਰੀਆਂ ਦੇਖ ਕੇ ਹੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ, ਬਾਰੇ ਵਿਰੋਧੀ

ਸੁਧਾਰਕ, ਸਿੰਘ ਸਭੀਆਂ ਨੇ ਇਹੋ ਜਿਹੇ ਟੱਪੇ ਜੋੜ ਛੱਡੇ ਸਨ:

ਨੌਂ ਗ੍ਰਹਿ ਨੇ ਬੈਲ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ, ਸਾੜੁ ਸਤੀ ਹੈ ਖੇਤੀ ।

ਪੱਤਰੀ ਇਨ ਕੀ ਬੜੀ ਸ਼ਿਕਾਰਨ, ਮਾਰ ਲਿਆਵੇ ਛੇਤੀ ।

‘ਇਨ ਧਰੇ ਜਾਣ ਪਿਛੋਂ ਵਿਚੋਲੇ ਰਾਹੀਂ, ਮੁੰਡੇ ਵਾਲਿਆਂ ਦੇ ਘਰ ‘ਉਡਦੀ’ ਖਬਰ ਦੇ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਕਿ ਵਿਆਹ ਮਾਘ ਦੀ ਪੁੰਨਿਆਂ ਦਾ ਨਿਕਲ ਆਇਆ ਹੈ । ਆਉਂਦੇ ਬੁਧਵਾਰ ਨੂੰ ਲਗਨ ਦੀ ਚਿੱਠੀ ਭੇਜਾਂਗੇ, ਟੱਬਰ ਦੇ ਵੱਡੇ ਛੋਟੇ ਜੀਅ ਘਰੇ ਰਹਿਣ । ਜੇ ਸਾਹਾ ਆਪਣੇ ਪਾਧੇ ਨੂੰ ਦਿਖਾਉਣਾ ਹੋਵੇ ਬੇਸ਼ਕ ਵਿਖਾਲ ਲੈਣ ।’ ਪਰ ਅਜਿਹੇ ਚੰਗੇ ਮਹੀਨੇ ਤੇ ਸੁਭ ਦਿਨ ਦੇ ਸਾਹੇ ਨੂੰ ਦਿਖਾਉਣ ਦੀ ਲੋੜ ਵੀ ਕੀ ਰਹਿ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ? ਮੁੰਡੇ ਦੇ ਵਿਆਹ ਦਾ ਪਤਾ ਲੱਗਣ ਤੋਂ ਸਾਰੇ ਟੱਬਰ ਦੇ ਜੀਆਂ ਦੇ ਮੂੰਹਾਂ ਤੇ ਰੌਣਕਾਂ ਆ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ । ‘ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਮੁੰਡਿਆਂ ਖੁੰਡਿਆਂ ਨੂੰ ਜੰਵ ਲਿਜਾਣਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਹੁਣੇ ਹੀ ਕਹਿ ਦੇਵੋ ਬਈ !’ ਘਰ ਦੇ ਉਸੇ ਵੇਲੇ ਜਾਵੀਆਂ ਨੂੰ ਲੈ ਜਾਣ ਲਈ ਸੁਨੇਹੇ ਭੇਜ ਦਿੰਦੇ ਹਨ, ‘ਦੇਖੋ ਬਈ ਫਿਰ ਨਾ ਕਹਿਣਾ ਕਿ ਪਹਿਲਾਂ ਦੱਸਿਆ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਆਪਣੇ ਲੀੜੇ ਕਪੜੇ ਹੁਣੇ ਤੋਂ ਸਮਵਾ ਲਵੋ, ਭਾਵੇਂ ਹਾਲੇ ਪੱਕਾ ਪਤਾ ਤਾਂ ਆਇਆ ਨਹੀਂ ਬਈ ਅਸਵਾਰੀਆਂ ਕਿਤਨੀਆਂ ਜਾਣੀਆਂ ਹਨ, ਪਰ ਦਸ ਪੰਦਰਾਂ ਤਾਂ ਸਮਝੋ ਫਿਰ ਵੀ ਆਪਣੇ ਨੱਕ ਲਈ ਲਿਚੱਲਣੀਆਂ ਈ ਪੈਣੀਆਂ ਹਨ, ਹੁਣੇ ਤੋਂ ਆਪਣੀਆਂ ਸਵਾਰੀਆਂ ਵੀ ਸ਼ਿੰਗਾਰਨ ਦੇ ਪ੍ਰਬੰਧ ਤੇ ਨਿਹਾਰੀਆਂ ਚਾਰਨ ਲਗ ਜਾਣ ।’

ਜੰਵਾਂ ਚੜ੍ਹਨ ਵਾਲੇ ਸ਼ੰਕੀਨ ਮੁੰਡੇ ਓਸ ਦਿਨ ਤੋਂ ਤਿਆਰੀਆਂ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੰਦੇ ਹਨ । ਆਪੋ ਆਪਣੀਆਂ ਸਵਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਉਚੇਚੀਆਂ ਨਿਹਾਰੀਆਂ ਚਾਰਨੀਆਂ ਅਰੰਭ ਹੋ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ । ਇਨ੍ਹਾਂ ਜਾਵੀਆਂ ਵਿਚੋਂ ਕਈ ਇਸ ਖਿਆਲ ਨਾਲ ਕਿ ਪਿੰਡ ਵਗਲਣ ਵੇਲੇ ਜੇ ਮੇਰੀ ਸਵਾਰੀ ਤੇਜ਼ ਰਹੀ ਉਸ ਪਿੰਡ ਦੇ ਮੁੰਡੇ ਕੁੜੀਆਂ ਨੇ ਫੇਰ ਜਿੰਨਾ ਚਿਰ ਜੰਵ ਓਥੇ ਰਹੀ ਧਿਆਨ ਨਾਲ ਮੈਨੂੰ ਹੀ ਦੇਖਣਾ ਹੈ ? ਜੰਵ ਵਿਚ ਜਾ ਕੇ ਜਿਸ ਗੱਭਰੂ ਵਲ ਕੁੜੀਆਂ ਦੀਆਂ ਨਿਗਾਹਾਂ ਖਿਚਵੀਆਂ ਉੱਠਣ ਉਸ ਨਾਲੋਂ ਹੋਰ ਕੰਠ ਸੁਭਾਗਾ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ? ਕਈ ਮੁੰਡੇ ਇਸ ਗੱਲ ਕਰਕੇ ਵੀ ਬਣਨ ਠਨਣ ਉਤੇ ਜ਼ੋਰ ਲਾਉਂਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਵਈ ਕੀ ਪਤਾ ਓਥੇ ਕਿਸੇ ਦੇ ਆਪਾਂ ਈ ਪਸੰਦ ਆ ਜਾਈਏ ? ਫੇਰ ਵਿਆਹ ਹੋਣ ਵਾਲੇ ਮੁੰਡੇ ਦੀ ਬਹੂ ਨੂੰ ਵਿਚੋਲਣ ਦੀ ਬਣਾ ਲੈਣ ਕਿ, ਸਾਡੀ ਕੁੜੀ ਦਾ ਫਲਾਣੇ ਮੁੰਡੇ ਨੂੰ ਸਾਕ ਕਰਾ ਦੇਹ । ਜਾਂ ਵਿਆਹ ਵਾਲਿਆਂ ਦੇ ਘਰ ਹੋਰ ਕੁੜੀ ਹੋਈ ਤਾਂ ਉਸੇ ਨਾਲ ਈ ਗੱਲ ਬਣ ਜਾਵੇ ।’ ਜੰਵ ਚੜ੍ਹਨ ਵਾਲੇ ਬਹੁਤੇ ਅਣ-ਵਿਆਹੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਜਿੰਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਉਮਰ ਢਲਣ ਲਗਦੀ ਹੈ ਉਹ ਵਧੇਰੇ ਜ਼ੋਰ ਨਾਲ ਤਿਆਰੀ ਪਿੱਚਦੇ ਹਨ । ਇਹ ਤਿਆਰੀ ਮੁੰਡਿਆਂ ਵਲੋਂ ਆਪਣੇ ਜਾਣੇ ਤਾਂ ਸੋਹਣਾ ਬਣਨ ਲਈ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ਪਰ ਆਪਣੀਆਂ ਸ਼ਕਲਾਂ ਪਹਿਲਾਂ ਨਾਲੋਂ ਭੀ ਬਿਗਾੜ ਲੈਂਦੇ ਨੇ, ਕੋਈ ਦਾੜੀ ਕਟਵਾ ਕੇ ਛੋਟੀ ਕਰਾਉਂਦਾ ਹੈ, ਕੋਈ ਖਤ ਕਢਾਉਂਦਾ ਹੈ, ਕੋਈ ਮੋਚਨੇ ਨਾਲ ਸੇਲੀਆਂ ਪੱਟ ਕੇ ਤਿਖੀਆਂ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਕਈ ਦਾੜੀ ਵਿਚੋਂ ਜੇ ਧੌਲੇ ਚੁਗਣ ਦੀ ਗੀੜ ਲਾ ਲਾ ਕੇ, ‘ਸੁੰਦਰ ਸਰੂਪ’ ਸਵਾਰਦੇ ਹੈ ।

ਸ਼ਗਨ ਭੇਜਣ ਵਾਲੇ ਦਿਨ ਪੰਚਾਇਤ ਜੋੜੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ਪੰਜੀ ਸੱਤੀ ਘਰੀ ਨਾਈ ਸੱਦਾ ਦੇ ਆਉਂਦਾ ਹੈ, 'ਬਾਬਾ ਵਿਆਹ ਵਾਲਿਆਂ ਦੇ ਘਰ ਦੋ ਘੜੀਆਂ ਆਇਓ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸ਼ਗਨ ਭੇਜਣਾ ਹੈ, ' ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜੁੜੀ, ਪਿੰਡ ਦੀ ਪੰਚਾਇਤ ਦੀ ਛੋਟੀ ਜਿਹੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸਬ-ਕਮੇਟੀ ਵਿੱਚ ਘਰ ਵਾਲੇ ਆਪਣਾ ਪ੍ਰਸਤਾਵ ਰਸਮੀ ਜਿਹੀ ਪ੍ਰਵਾਨਗੀ ਲਈ ਅਦਬ ਨਾਲ ਰੱਖ ਦੇਂਦੇ ਹਨ, ਜਿਸ ਦਾ ਇਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਾਧੇ ਵਲੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਈ 'ਆਰਡੀਨੈਂਸ' ਜਾਰੀ ਹੋ ਚੁਕਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ।

ਸਾਹੇ ਚਿਠੀ ਭੇਜਣਾ:

ਘਰ ਦਾ ਮੁਖੀ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਨਗਰ ਖੇੜੇ ਦੇ ਸਹਾਰੇ ਸਾਹਾ ਵਿੱਢ ਬੈਠੇ ਹਾਂ ਜੀ, ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਕੰਮ ਰਾਸ ਕਰੇ । ਸਿਆਣੇ ਸਮਝ ਕੇ ਤੁਹਾਨੂੰ ਖੇਚਲ ਦਿਤੀ ਹੈ, ਬਈ ਜਿਹੜੀ ਗੱਲ ਪੰਚਾਇਤ ਨੇ ਕਹਿਣੀ ਐ ਉਹ ਲਗਨ ਭੇਜਣ ਵੇਲੇ ਆਖ ਭੇਜੀਏ, ਸੌ ਗੱਲਾਂ ਕਹਿਣ ਸੁਣਨ ਵਾਲੀਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਨੇ, ਕੋਈ ਰਹਿ ਨਾ ਜਾਵੇ ।' ਘਰ ਵਾਲੇ ਇਹ ਆਖ ਕੇ ਸਾਰੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਪੰਚਾਇਤ ਦੇ ਮੋਢਿਆਂ ਤੇ ਸੁੱਟ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ।

'ਆਪੋ ਆਪਣੀ ਪੁੱਜਤ ਦੀ ਗੱਲ ਵੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਪਰ ਨਾਲੇ ਸਿਆਣੇ ਕਹਿੰਦੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ 'ਚਾਦਰ ਦੇਖ ਕੇ ਪੈਰ ਪਸਾਰਨੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ'—ਜਿੰਨੀ ਜੰਵ ਮੰਗਾਉਣੀ ਹੈ ਉਹ ਦੱਸ ਦੇਵੇ । ਜਿਹੜੀਆਂ ਪੰਜ ਸੱਤ ਸਵਾਰੀਆਂ ਅਗਲਿਆਂ ਨੇ ਲਿਆਉਣੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਉਹ ਲਈ ਆਉਣਗੇ, ਸਵਾਰੀਆਂ ਦੀ ਸੰਭਾਲ ਲਈ ਪਿੰਡ ਦੇ ਕਈ ਘਰ ਸੁਖ ਨਾਲ ਬੋਡਾ ਭਾਰ ਵੰਡਾਉਣ ਨੂੰ ਤਿਆਰ ਹਨ । ਇਕ ਸਿਆਣਾ ਬਹਿਸ ਦਾ ਆਰੰਭ ਕਰਦਾ ਹੋਇਆ ਗੱਲ ਦੇ ਅਸਲ ਮੁੱਦੇ ਵਲ ਆਉਣ ਲਈ ਜ਼ੋਰ ਪਾ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ।

ਇੱਕ ਅਰਧ-ਸੁਧਾਰਕ ਜਿਹਾ ਵਿਚੋਂ ਹੀ ਬੋਲ ਪੈਂਦਾ ਹੈ । 'ਮੈਂ ਤਾਂ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਪੰਝੀ ਆਦਮੀ ਜੰਵ ਦੇ ਕਹਿ ਭੇਜੋ, ਇਕ ਰੱਬ ਇਕ ਗੱਡਾ, ਹੋਰ ਸਵਾਰੀ ਦੀ ਲੋੜ ਹੋਵੇ, ਇਕ ਅੱਧੀ ਗੱਡੀ ਲਈ ਆਉਣ, ਬਾਕੀ ਉਠ ਘੋੜੇ ਦੀਆਂ ਪੰਜ ਸਤ ਸਵਾਰੀਆਂ ਬਬੇਰੀਆਂ ਨੇ ?' ਪੰਚਾਇਤ ਵਿਚੋਂ ਦੂਜਾ ਸਿਆਣਾ ਆਪਣੀ ਗਏ ਵੀਚਾਰ ਲਈ ਜੁੜੇ ਹੋਏ ਲੋਕਾਂ ਅਗੇ ਰੱਖ ਦੇਂਦਾ ਹੈ ।

'ਦੇਖ ਲਓ ਭਾਈ ! ਵਿਆਹ ਨਿੱਤ ਨਿੱਤ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ, ਕਹਿਣਾ ਤਾਂ ਸੁਚਾ ਸਿੰਘ ਦਾ ਠੀਕ ਹੈ ਇਸ ਨਾਲੋਂ ਵਧ ਬੰਦੇ ਨਹੀਂ ਲਿਆਉਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਸਾਡਾ ਤਾਂ ਕਹਿਣਾ ਬਣਦਾ ਹੈ ਪਰ ਅਸੀਂ ਸਭ ਜਾਣਦੇ ਹਾਂ ਕਿੰਨਾ ਕਹੀ ਜਾਵੇ ਅਗਲੇ ਕਰਦੇ ਮਨ ਭਾਉਂਦੀ ਹਨ । ਕਲ ਨੂੰ ਫਿਰ ਇਹ ਨਾ ਕਹਿਣ ਅਸੀਂ ਆਪਣੇ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰ ਨੂੰ ਵੀ ਘਰੇ ਛੱਡ ਕੇ ਆਏ ਸੀ, ਪੰਜਾਂ ਦਸਾਂ ਬੰਦਿਆਂ ਦੇ ਵਾਧੇ ਘਾਟੇ ਦਾ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ, ਇਥੇ ਦੋ ਦਿਨ ਫਿਰ ਫਿਰਾ ਕੇ ਉਹ ਟੁੱਕ ਭੰਨ ਜਾਣਗੇ ।' ਤੀਜਾ ਸਿਆਣਾ ਆਪਣੇ ਖਿਆਲਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਗਟਾਉ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ।

'ਕਿਰਪਿਆ ! ਇਉਂ ਤਾਂ ਗੱਲਾਂ ਵਿਚੋਂ ਗੱਲਾਂ ਨਿਕਲਦੀਆਂ ਹੀ ਰਹਿੰਦੀਆਂ ਨੇ, ਫਿਰ ਕਹਿਣਗੇ ਸਾਡਾ ਪਹਿਲਾ ਵਿਆਹ ਹੈ, ਜੇ ਪਿੰਡ ਵਿਚੋਂ ਘਰ ਘਰ ਦਾ ਇਕ ਇਕ ਜੀ

ਨਹੀਂ ਲਿਜਾਣਾ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਸ਼ਰੀਕੇ ਦੇ ਘਰਾਂ ਨੂੰ ਕਿਵੇਂ ਛੱਡ ਸਕਦੇ ਹਾਂ ? ਪਹਿਲਾਂ ਅਗਲਿਆਂ ਦੇ ਮੂੰਹ ਦੀ ਗਲ ਵੀ ਤਾਂ ਸੁੰਘਣੀ ਸੀ । ਇਕ ਹੋਰ 'ਮਹਾਂ ਸਿਆਣਾ', ਆਪਣੀ ਸੱਚਮੁਚ ਸਿਆਣੀ ਰਾਏ ਦੇ ਕੇ ਸਭ ਦੀ ਤਵੱਜੋਂ ਆਪਣੇ ਵਲ ਖਿੱਚ ਲੈਂਦਾ ਹੈ ।

'ਇਨ੍ਹਾਂ ਘਰ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਤਾਂ ਪੁੱਛ ਲਵੋ, ਆਹ ਵਿਚੋਲਾ ਵੀ ਬੈਠਾ ਹੈ, ਭਾਂ ਕਿਸੇ ਦੇ ਘਰ ਦਾ ਵਿੱਤ-ਵਾਦਰ ਪਿੰਡ ਤੋਂ ਭੁੱਲਿਆ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ, ਪਰ ਇਹੋ ਜਿਹੇ ਸਮਿਆਂ ਤੇ ਅਗਲੇ ਦੀ ਹੁੱਬ ਵੀ ਤਾਂ ਕੰਮ ਕਰਦੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ । ਕਰਜ਼ੇ ਚੁੱਕ ਕੇ ਵੀ ਤਾਂ ਲੋਕ ਆਪਣੀ ਐਠ ਬਨਾਉਣ ਲਈ ਵਿਆਹ ਕਰਦੇ ਹਨ । 'ਹੱਛਾ ! ਤੁਸੀਂ ਦੱਸੋ ਭਾਈ ਅਗਲਿਆਂ ਦੀ ਕੀ ਗੱਲ ਹੈ, ਵਿਚੋਲਾ ਕੀ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਤੁਸੀਂ ਵਿਆਹ ਤੇ ਕਿੰਨਾ ਕੁ ਖਰਚ ਕਰਨਾ ਹੈ ਸਾਰਿਆਂ ਪੰਚਾਇਤੀ ਮੁਖੀਆਂ ਵਲੋਂ ਇਕ ਸਾਂਝਾ ਜਿਹਾ 'ਸਵਾਲਨਾਮਾ' ਘਰ ਵਾਲਿਆਂ ਦੇ ਅੱਗੇ ਰੱਖ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ।

'ਮੁੰਡੇ ਵਾਲਿਆਂ ਬਾਰੇ ਸਭ ਨੂੰ ਪਤਾ ਈ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਵਈ ਅਗਲੇ ਤਾਂ ਵਧ ਤੋਂ ਵਧ ਜੰਵ ਲਿਆਉਣ ਨੂੰ ਕਹਿੰਦੇ ਈ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਆਪਾਂ ਆਪਣਾ ਘਰ ਵੀ ਤਾਂ ਦੇਖਣਾ ਹੈ । ਜਿਹੜਾ ਪੰਚਾਇਤ ਫੈਸਲਾ ਕਰੇਗੀ ਮਨਾਉਣ ਵਿੱਚ ਜ਼ੋਰ ਲਾਵਾਂਗੇ' ਵਿਚੋਲਾ ਓਥੇ ਮੁੰਡੇ ਵਾਲਿਆਂ ਪ੍ਰਤੀ ਹਮਦਰਦੀ ਦਸ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਕੁੜੀ ਵਾਲਿਆਂ ਦੀ ਪੁੱਜਤ ਦਾ ਹਾਥ ਲੈਣ ਲਈ ਭੀ ਰਮਜ਼ ਸੁੱਟ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ।

ਜਿਵੇਂ 'ਚੇਤੂ' ਦਾ ਪਿਓ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਮੈਂ ਤਾਂ ਕਹਿੰਦੀ ਆਂ, ਇਹ ਗੱਲ ਠੀਕ ਹੈ । ਆਹ ! ਸਾਡਾ ਬੈਠਾ ਹੈ ਏਹ ਤੋਂ ਪੁੱਛ ਲਵੋ ।' ਕੁੜੀ ਦੀ ਮਾਂ ਜੋ ਇਕ ਪਾਸੇ ਪੰਚਾਇਤ ਤੋਂ ਸ਼ਰਮਾਉਂਦੀ ਲੰਮਾ ਘੁੰਡ ਕੱਢੀ ਬੈਠੀ ਸਾਰੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਧਿਆਨ ਨਾਲ ਸੁਣ ਰਹੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਗੱਲਾਂ ਸੁਣਕੇ ਜਿਸ ਦੀ ਰਾਏ ਉਸਨੂੰ ਪਸੰਦ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਉਸ ਪਾਸੇ ਝੁਕਾਉ ਰਖ ਕੇ ਆਪਣੇ ਸੁਝਾਉ ਦੱਸ ਦਿੰਦੀ ਹੈ ।

'ਏਥੇ ਜੀ ਆਪਣੇ ਕੋਲ ਤਾਂ ਕੰਨਿਆ ਦਾਨ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੋਰ ਕੁਝ ਨਹੀਂ, ਪਰ ਇਹ ਓਹਲਾ ਰੱਖਣ ਦੀ ਵੀ ਕੋਈ ਲੋੜ ਨਹੀਂ, ਵਈ ਵਿਆਹ, ਬਸ ਲਗਦੀ ਆਪਾਂ ਚੰਗਾ ਈ ਕਰਨਾ ਹੈ । ਨਾ ਏਨਾ ਮਾੜਾ ਕਿ, ਅਗਲੇ ਸਾਰੀ ਉਮਰ ਕੁੜੀ ਨੂੰ ਤੁੱਖਣਾ ਦੇਂਦੇ ਰਹਿਣ, ਨਾ, ਏਥੇ ਏਨਾ ਕੁਝ ਬਾਫਰ ਆਇਆ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਵਈ ਸਿਟਦੇ ਫਿਰੀਏ, ਬੱਸ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੁ ਖਰਚ ਕਰਨਾ ਹੈ ਜੀਹਦੇ ਨਾਲ ਨੱਕ-ਬੁੱਲ੍ਹ ਰਹਿ ਜਾਵੇ ।' ਕੁੜੀ ਦਾ ਪਿਓ ਲੁਕਵੇਂ ਜਿਹੇ ਢੰਗ ਨਾਲ ਆਪਣੀ ਹੁੱਬ ਤੇ ਪੁੱਜਤ ਦਸ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ।

'ਸਿੱਟਾ ਤਾਂ ਭਾਈ ਕਿਹੜਾ ਫਿਰਦੈ ਨਾਲੇ ਏਥੇ ਕਿਹੜਾ ਔਤਾਂ ਦੀ ਮਾਇਆ ਆਈ ਹੋਈ ਹੈ ? ਸਭ ਜਾਣਦੇ ਨੇ ਵਈ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਲਾਣੇ ਨੇ ਕਿੰਨੀ ਜਾਨ ਮਾਰ ਮਾਰ ਕੇ ਚਾਰ ਪੈਸੇ ਜੋੜੇ ਨੇ । ਪਰ ਦਿਨ ਹਾਤ ਕੰਮ ਵੀ ਤਾਂ ਏਨਾ ਸਮਿਆਂ ਲਈ ਕਰੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਵਿਆਹ-ਸ਼ਾਦੀ ਸਮੇਂ ਆਪਣਾ ਹੋਸਲਾ ਦੱਸਿਆ ਜਾਵੇ । ਆਪਣੀ ਤਾਕਤ ਦਿਖਾਈ ਜਾਵੇ । ਜੰਵ ਦੇ ਆਦਮੀ ਤੀਹ ਕਰੋ ਤਾਂ ਵੱਧ ਤੋਂ ਵੱਧ ਚਾਲੀ ਪੰਜਾਹ ਬੰਦੇ ਆ ਜਾਣਗੇ । ੧੦ ਸਵਾਰੀਆਂ ਆਖ ਦੇਵੋ, ਦੋ ਚਾਰ ਵੱਧ ਆ ਗਈਆਂ ਤਾਂ ਜੰਵ ਦੀ ਸ਼ਾਨ

ਈ ਬਣਨੀ ਐ । ਨਾਲੇ ਸਵਾਰੀ ਉਹੋ ਹੀ ਲਿਆਏਗਾ ਜਿਸ ਨੇ ਤਿੰਨ ਚਾਰ ਸੌ ਪਹਿਲਾਂ
ਖਰਚਿਆ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ਦੋ ਰਬ, ਦੋ ਗੱਡੇ ਮੰਗਵਾ ਲਵੋ, ਗੱਡੀ ਦੀ ਗੱਲ ਵਿਚੋਂ ਛੱਡੋ, ਜੇ
ਲੋੜ ਪਈ ਤਾਂ ਆਪੇ ਲੈ ਆਉਣਗੇ । ਅੱਜ ਕਲ ਗੱਡੀ ਕਿਹੜਾ ਮੰਗਾਉਂਦਾ ਹੈ, ਜਦੋਂ
ਪਿੰਡ ਪਿੰਡ ਰਬ ਹੋ ਗਏ ਨੇ । ਕਈ ਥਾਂ ਜੰਵਾਂ ਮੋਟਰਾਂ ਤੇ ਚੜ੍ਹਣ ਵੀ ਲਗ ਪਈਆਂ
ਨੇ ।' (ਰੱਬਾਂ ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਹੁਣ ਮੋਟਰਾਂ ਵੱਧ ਹੋ ਚਲੀਆਂ ਹਨ ।) ਪਰ ਮੋਟਰਾਂ ਦਾ ਉਹ
ਮੁਆਦ ਨਹੀਂ ਜਿਹੜਾ ਰੱਬ ਗਡਿਆਂ ਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ! ਚਲੇ ਸਾਰੀ ਗਲ ਮੁੱਕੀ ਹੁਣ ਸਾਰੇ
ਚਿੱਠੀ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕਰੋ ।'

ਲੈ ਵਈ ਰਾਜਾ, ਹੁਣ ਪੰਚਾਇਤ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਤੈਂ ਸੁਣ ਲਈਆਂ ਹਨ, ਹਰ ਗੱਲ
ਪੱਕੀ ਕਰ ਕੇ ਆਈ: 'ਵਈ ਪੰਚਾਇਤ ਨੇ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਹੈ ਜੇ ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਦੀ ਉਲੰਘਣਾ
ਕੀਤੀ ਤਾਂ ਸਾਰੇ ਪਚੱਘ ਦੇ ਭਲੇ ਮੂੰਹਾਂ ਤੋਂ ਬੁਰੇ ਪੈਣਗੇ । ਜੇ ਤਾਂ ਇਹ ਪੰਚਾਇਤ ਪਾਧੇ
ਤੋਂ ਚਿੱਠੀ ਲਿਖਾਉਣ ਵੇਲੇ ਜੁੜੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸੇ ਵੇਲੇ ਲਗਨ ਦੀ ਚਿੱਠੀ ਵਿੱਚ ਸਭ
ਗੱਲਾਂ ਲਿਖਵਾ ਦਿੰਦੇ ਹਨ । ਜੇ ਪਿਛੋਂ ਕਿਸੇ ਦਿਨ ਸਾਹਾ ਭੇਜਣ ਲਈ ਉਚੇਚਾ ਇਕੱਠ
ਕੀਤਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸ ਲਗਨ ਦੀ ਚਿੱਠੀ ਨਾਲ ਇਹ 'ਹਦਾਇਤ ਨਾਮਾ' ਹੀ ਧੀ ਵਾਲਿਆਂ
ਵਲੋਂ ਨਾਲ ਭੇਜ ਦਿਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । (ਕਈ ਬਹੁਤੇ ਚਾਵਾਂ ਵਾਲੇ, ਜਿੰਨਾਂ ਦੇ ਕੁਝ ਰੁਪਈਏ
ਵਧੇਰੇ ਹੀ ਉਛਾਟੇ ਖਾ ਰਹੇ ਹੋਣ, ਘਰ ਫੂਕ ਤਮਾਸ਼ਾ ਦੇਖਣ ਲਈ ਸਾਰੇ ਦੀ ਚਿੱਠੀ ਨਾਲ
ਸਰ੍ਹੋਂ ਦੇ ਦਾਣਿਆਂ ਦੀ ਮੁੱਠੀ ਬੰਨ੍ਹ ਕੇ ਭੇਜ ਦਿੰਦੇ, ਜਿਸ ਦਾ ਮਤਲਬ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜਿਤਨੀ
ਮਰਜ਼ੀ ਹੈ ਅਣਗਿਣਤ ਬੰਦਿਆਂ ਦੀ ਜੰਵ ਚਲੀ ਆਵੇ ।) ਫੈਸਲੇ ਤੋਂ ਪਿਛੋਂ ਚਿੱਠੀ ਲਿਖੀ
ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਪਾਧਾ ਜੀ, ਚੱਪਣੀ ਉੱਪਰ ਹਲਦੀ ਦੀ ਗੱਠੀ ਘਸਾ ਕੇ ਚਾਰੇ ਪਾਸੀਂ
ਚਰਖੀਆਂ ਜਿਹੀਆਂ ਖਿੱਚਦੇ ਹੋਏ 'ਓਮ' ਲਿਖ ਕੇ ਹੇਠਾਂ ਇਕ ਯੰਤਰ ਵਾਂਗ ਲਕੀਰਾਂ ਵਾਹ
ਕੇ ਸਜਾ ਫਬਾਕੇ ਲਿਖਦੇ ਹਨ:—

'ਲਿਖ ਤੁਮ ਪੰਚਾਇਤ ਸਰਬੱਤ ਪਿੰਡ ਬਾਲੇਵਾਲ ਦੀ । ਵਾਸਤੇ ਰੁਲੀਆ ਸਿੰਘ ਦੇ
ਸਾਰੇ ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ । ਸਾਰੀ ਪੰਚਾਇਤ ਅਤੇ ਪਰਿਵਾਰ ਵਲੋਂ ਦੋਵੇਂ ਹੱਥ ਜੋੜ ਕੇ ਸਤਿ ਸ੍ਰੀ
ਅਕਾਲ ਬੁਲਾਈ ਵਾਚਣੀ ਜੀ । ਅੱਗੇ ਜੋਗ ਸਰਬੱਤ ਪੰਚਾਇਤ ਪਿੰਡ ਮਿਠੇਵਾਲ ਦੀ ਘਰ
ਸਾਧੂ ਸਿੰਘ ਦੇ ਚਿੱਠੀ ਪਹੁੰਚੇ ਜੀ । ਸਾਰੀ ਪੰਚਾਇਤ ਨਗਰ ਖੇੜੇ ਨੂੰ ਸਭ ਦੀ ਸਤਿ ਸ੍ਰੀ
ਅਕਾਲ ਬੁਲਾਈ ਪ੍ਰਵਾਨ ਹੋਵੇ ਜੀ । ਅਗੇ ਸੂਰਤ ਅਹਿਵਾਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਰੁਲੀਆ
ਸਿੰਘ ਦੀ ਲੜਕੀ- 'ਮਲਕੀਤੋ'-ਮਲਕੀਤ ਕੌਰ-ਦਾ 'ਲਗਨ' ਸਾਧੂ ਸਿੰਘ ਦੇ ਪੁੱਤਰ ਬੁੱਕਣ
ਸਿੰਘ ਨਾਲ ਮਾਘ ਦੀ ਪੁੰਨਿਆ ਦਾ ਨਿਕਲਿਆ ਹੈ । ਚੌਦੇ ਦੀ ਰੋਟੀ ਹੈ, ਪੁੰਨਿਆ ਦੀ
ਰਾਤ ਨੂੰ ਪਹਿਲੇ ਪੱਖ ਦੀਆਂ ਦੋ ਘੜੀਆਂ ਰਾਤ ਰਹਿੰਦੀ ਦੇ ਫੇਰੇ ਨੇ, ਸੋਧੇ ਹੋਏ ਲਗਨ
ਦਾ ਸ਼ਗਨ ਪਰਵਾਨ ਕਰਨਾ ਜੀ । ਅਸੀਂ ਧੀ ਵਾਲੇ ਗਰੀਬਾਂ ਦਾ ਤੁਹਾਡੇ ਭਾਗਵਾਨਾਂ ਨਾਲ
ਕੋਈ ਟਾਕਰਾ, ਨਹੀਂ ਜੀ । ਗਰੀਬੀ ਦਾਅਵੇ ਨਾਲ ਹਬ ਬੰਨ੍ਹ ਕੇ ਬੇਨਤੀ ਹੈ ਲੜਕੇ ਦੇ
ਨਾਲ ਘਰ ਦੇ ਚਾਰ ਬੰਦੇ ਆ ਕੇ ਭਮਾਲੀਆਂ ਲੈ ਜਾਣਾ । ਜੰਵ ਦੇ ਬੰਦੇ ੩੦ ਤੋਂ ਵੱਧ
ਨਾ ਹੋਣ । ਸਾਡੇ ਵਿਚ ਹੋਰ ਬਹੁਤਿਆਂ ਦੀ ਸੰਭਲਣ ਦੀ ਪਰੋਖੇ ਨਹੀਂ ਹੈ ਜੀ । ਦੋ ਰਬ

ਇਕ ਗੱਡਾ ਪੰਜ ਸਵਾਰੀਆਂ ਲਿਆਉਣੀਆਂ । ਸਾਡੇ ਘਰ ਕਿਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਟੁੰਮ ਤਗਾਦਾ ਨਾਲ ਲੈ ਕੇ ਨਾ ਆਉਣਾ ਜੀ ।'

—'ਇਹ ਕਾਹਨੂੰ ਲਿਖਦੇ ਓ, ਜਦ ਅਗਲਿਆਂ ਨੇ ਏਨੀ ਜੰਵ ਬੰਨ੍ਹ ਕੇ ਆਉਣਾ ਹੈ ਲਿਆਉਣ ਦਿਓ ਚਾਰ ਨੱਕ ਕੰਨ ਜੋਗੀਆਂ, ਕੀ ਜਾਨ ਨਿਕਲਣ ਲਗੀ ਐ ਬਥੇਰੇ ਡਾਂਡੇ ਖਾਂਡੇ ਵਾਲੇ ਬੰਦੇ ਕਹੀਦੇ ਨੇ ।' ਕੁੜੀ ਦੀ ਮਾਂ ਕੋਲ ਬੈਠੀ ਬੋਲ ਪੈਂਦੀ ਹੈ । ਉਹ ਤਾਂ ਮੈਂ ਆਪੇ ਕਮਲੀ ਹੋਈ ਜਦੋਂ ਮੇਰੀ ਮਰਜ਼ੀ ਨਹੀਂ ਚੱਲਣੀ ਪਰ ਵੇਲੇ ਸਿਰ ਢਿੱਡ ਦੀ ਗੱਲ ਕਹਿਣੇ ਵੀ ਨਹੀਂ ਰਿਹਾ ਜਾਂਦਾ । ਘਰਵਾਲਾ ਭੂਤਰੀ ਸਵਾਣੀ ਨੂੰ ਚੁੱਪ ਕਰਾਉਂਦਾ ਆਖਦਾ ਹੈ, ਕਰੋ ਜੀ ਚਿੱਠੀ ਪੂਰੀ, ਕਰੀ ਜਾਣ ਦਿਓ ਏਹ ਨੂੰ ਆਪਣੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ।

'ਤੂੰ ਚੁੱਪ ਵੀ ਕਰ ਚਿਠੀ ਵਿੱਚ ਐਵੇਂ ਖੁੱਲ੍ਹ ਨਹੀਂ ਪਾਈਦਾ ਹੁੰਦਾ, ਲਿਖਦੇ ਏਵੇਂ ਜਿਸੇ ਹੁੰਦੇ ਨੇ ਤੂੰ ਜਿਹੜਾ ਕਹਿਣਾ ਹੈ ਉਹ ਵਿਚੋਲੇ ਨੂੰ ਮੂੰਹ ਜ਼ਬਾਨੀ ਆਖ ਦੇਈਂ ।' ਘਰ ਵਾਲਾ ਆਪਣੀ ਸਵਾਣੀ ਨੂੰ ਸਮਝਾ ਕੇ, ਹੱਛਾ ! ਪਾਧਾ ਜੀ ਦੱਸੋ ਕੀ ਲਿਖਿਆ ਹੈ:- ਆਖ ਕੇ ਚਿੱਠੀ ਪੂਰੀ ਕਰਾਉਣ ਵਲ ਵਿਰ ਸਭ ਦੀ ਤਵੱਜੋ ਖਿੱਚ ਲੈਂਦਾ ਹੈ ।

'ਸਾਡੇ ਘਰ ਬਿਨਾਂ ਲਾਵਾਂ ਵਾਲੇ ਕਪੜਿਆਂ ਦੇ ਹੋਰ ਕੁਝ ਨਾ ਲਿਆਉਣਾ ਜੀ ।' 'ਲੈ ਫੇਰ ਉਹੀ ਗੱਲਾਂ ਫੇਰ ਕਹੋਗੇ ਤੀਵੀਂ ਮਾਨੀ ਦੀ ਜ਼ਬਾਨ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦੀ । ਲਿਆਉਣ ਦਿਉ ਜਿਹੜੀਆਂ ਬਰਾਸ਼ੁਰੀਆਂ ਲਿਆਉਂਦੇ ਨੇ—ਹਾਂ ਇਹ ਬੇਸ਼ੱਕ ਲਿਖ ਭੇਜੋ ਵਈ ਕੋਈ ਪੁਰਾਣੀ ਬਰਾਸ਼ੁਰੀ ਦੇ ਤਿਉਰ ਤਿੰਨ ਪੀੜੀਆਂ ਤੋਂ ਬਣੇ ਬਣਾਏ ਨਾ ਚੁੱਕੀ ਆਉਣੇ, ਜਿਹੜਾ ਕਪੜਾ ਲੀੜਾ ਲਿਆਉਣੈ ਨਵੇਂ ਲੋਟ ਦਾ ਲੈ ਕੇ ਆਉਣੇ । ਹਰੀਸ਼ੇਲ ਦਾ ਇਕ ਘੱਗਰਾ ਜ਼ਰੂਰ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ । ਅਜ ਕੱਲ ਕਾਲੀ ਸੂਫਦੇ ਘੱਗਰਿਆਂ ਨੂੰ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਸਿਆਣਦਾ ਜੇ ਇਹ ਗੱਲਾਂ ਲਿਖਣੀਆਂ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਮੂੰਹ ਜ਼ਬਾਨੀ ਕਹਾ ਭੇਜੋ । ਹੋਰ ਸਚ ਝੂਠ ਜੇਹੜਾ ਮਰਜ਼ੀ ਹੈ ਲਿਖੀ ਜਾਵੇ ਮੇਰੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕੰਨਾਂ ਤੱਕ ਜ਼ਰੂਰ ਅਪੜਾਉਣੀਆਂ ਪੈਣਗੀਆਂ ਮਜ਼ਮੂਨ ਹੋਰ ਅੱਗੇ ਚਲਦਾ ਹੈ :- 'ਹੋਰ ਏਥੇ ਸਭ ਰਾਜ਼ੀ ਖੁਸ਼ੀ ਹਨ, ਬੋਡੇ ਸਾਰੇ ਪਰਿਵਾਰ ਦੀ ਸਦਾ ਸੁਖ ਨੰਦ ਮੰਗਦੇ ਹਾਂ ਜੀ । ਬੋੜਾ ਲਿਖਿਆ ਵਾਹਲਾ ਕਰ ਕੇ ਜਾਨਣਾ ਜੀ । ਸਾਰੇ ਨਗਰ ਖੇੜੇ ਤੇ ਪਰਿਵਾਰ ਵਲੋਂ ਅਗੇ ਸਾਰੇ ਨਗਰ ਖੇੜੇ ਨੂੰ ਸਤਿ ਸ੍ਰੀ ਅਕਾਲ ਤੇ ਰਾਮ ਰਾਮ ।'

ਲਗਨ ਲੈ ਕੇ ਜਾਣ ਵਾਲੇ 'ਲਾਗੀ' ਦੇ ਘਰੋਂ ਟੁਰਨ ਵੇਲੇ ਚੰਗੇ ਸ਼ਗੁਨਾਂ ਦਾ ਖਾਸ ਖਿਆਲ ਰਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਕਿ ਇਸ ਦੇ ਘਰੋਂ ਬਾਹਰ ਪੈਰ ਧਰਨ ਵੇਲੇ ਕੋਈ ਛਿੱਕ ਨਾ ਮਾਰੇ, ਕੁੱਤੇ ਘਰੋਂ ਕੱਢ ਦਿਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਕਿ, ਕਿਧਰੇ ਇਹੋ ਹੀ ਕੰਨ-ਖੀੜਕੇ ਦਾ ਡੰਡੂ ਸ਼ੁਰੂ ਨਾ ਕਰ ਦੇਣ, ਘਰ ਦਾ ਇੱਕ-ਅੱਧਾ ਜੀਘ, ਬੀਹੀ-ਵਿਹੜੇ ਗੇੜਾ ਮਾਰ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਅਗੇ ਮੱਥੇ ਲਗਣ ਵਾਲੀ ਕੋਈ ਕੁਸ਼ਗਨ ਵਾਲੀ ਚੀਜ਼ ਤੇ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੀ ਜਾਂਦੀ ? 'ਲਾਈਨ ਕਲੀਅਰ' ਹੋਣ ਦਾ ਸਿੰਗਨਲ ਮਿਲਣ ਤੋਂ ਜਦੋਂ ਘਰੋਂ ਨਾਈ ਤੇ ਵਿਚੋਲਾ ਟੁਰਦੇ ਹਨ, ਅਗੇ ਨਿਕਲਦਿਆਂ ਨੂੰ ਘਰ ਦੀ ਜਾਂ ਸਰੀਕੇ ਵਿਚੋਂ, ਕੋਈ ਜਨਾਨੀ ਪਾਣੀ ਦਾ ਭਰਿਆ ਘੜਾ ਲੈ ਕੇ ਮਿਲਦੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਦਾ ਆਮ ਤੌਰ ਤੇ ਪਹਿਲਾਂ ਤੋਂ ਪਰਬੰਧ ਕੀਤਾ ਹੁੰਦਾ

ਹੈ । ਪਿੰਡ ਦੀ ਜੂਹ ਤਕ ਘਰ ਦਾ ਇਕ ਮੋਹਰੀ ਬੰਦਾ ਲਗਨ ਲੈ ਕੇ ਜਾਣ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਛੱਡਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਮੁੜ-ਘਿੜ ਆਖਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ— ਇੰਨੀ ਜੰਬ ਆਵੇ, ਇੰਨੀਆਂ ਸਵਾਰੀਆਂ ਆਉਣ, ਨਾਲ ਹੀ ਹੋਰ ਗੱਲਾਂ ਕਰਦਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਆਪਾ ਵਿਆਹ ਤੇ ਵਿੱਤੋ-ਬਾਹਰ ਖਰਚ ਇਸ ਲਈ ਕਰਨਾ ਹੈ ਕਿ, ਉਹ ਕਿਧਰੇ ਵਿਆਹ ਉਤੇ ਸਾਡੇ ਵਲੋਂ ਘੱਟ ਖਰਚ ਹੋਣ ਦੇ ਬਹਾਨੇ ਕੁੜੀ ਨੂੰ ਚੰਗਾ ਤਗਵਾਨ ਘਟ ਨਾ ਪਾਉਣ ! ਤੂੰ ਬੇਸ਼ੱਕ ਕੁੜੀ ਦੀ ਮਾਂ ਦਾ ਨਾਉਂ ਲੈ ਕੇ ਆਖ ਦੇਵੀ ਕਿ, ਉਸਨੇ ਹੱਸ ਬੰਦ ਤੇ ਜੜਾਊ ਕੜਿਆਂ ਬਿਨਾਂ ਰਾਜੀ ਨਹੀਂ ਹੋਣਾ । ਇਹ ਵੀ ਕਹਿ ਦੇਣਾ ਜਦੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਵਿਆਹ ਤੇ ਸਾਰਾ ਜੋਰ ਲਾਉਣਾ ਹੈ, ਕੋਈ ਕਸਰ ਨਹੀਂ ਛੱਡਣੀ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸ਼ਰੀਕੇ ਵਿਚ ਨੱਕ ਰਖਣਾ ਹੁਣ ਤੁਹਾਡੇ ਹਥ ਈ ਹੈ । ਜੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਹੱਸ ਬੰਦ ਪਾ ਦਿਤੇ ਤਾਂ ਭਵਾਂ ਖੜ੍ਹੇ ਪੈਰ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕਰਨਾ ਪਵੇ, ਆਪਾ ਇੱਕ ਦੋ ਮੁਹਰੀਆਂ ਭੀ ਦੇ ਦੇਵਾਂਗੇ ਗਲੂ ਨੂੰ ਕੰਢਲਾ ਵੀ ਪਾ ਛੱਡਾਂਗੇ !

ਧੀ ਵਾਲਿਆਂ ਦਾ ਵਿਆਹ ਉਤੇ ਖਰਚ ਕਰਨ ਦਾ ਪ੍ਰਤੀਕਰਮ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮੁੰਡੇ ਵਾਲੇ ਕੁੜੀ ਨੂੰ ਵੱਧ ਤੋਂ ਵੱਧ ਟੁੰਮਾਂ ਪਾਉਣ, ਜਿਸ ਦਾ ਅਸਰ ਉਸ ਦੇ ਨੱਕ ਕੰਨ ਤੇ ਧਾਸ ਗਹਿਣੇ-ਟੁੰਮਾਂ-ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਧੀ ਦੇ ਭਵਿੱਖ ਉੱਤੇ ਡੂੰਘਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ।

ਨਾਈ, ਲਗਨ ਦੀ ਚਿੱਠੀ ਲੈ ਕੇ ਪਹਿਲਾਂ ਵਿਚੋਲੇ ਦੇ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰਾਂ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਸਾਂਝੀ ਠਾਹਰ ਵਾਲਿਆਂ ਦੇ ਘਰ ਕੁਝ ਬਿੱਸਮਣ (ਅਰਾਮ) ਲਈ ਬੈਠ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਏਥੇ ਹੀ ਪੁੱਤ ਵਾਲਿਆਂ ਦਾ ਨਾਈ ਉਸ ਦੇ ਸਵਾਗਤ ਲਈ ਪੁੱਜ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ! ਪੁੱਤ ਵਾਲਿਆਂ ਦਾ ਨਾਈ ਝਟਾ-ਪਟ ਵਿਆਹ ਵਾਲੇ ਦਾ ਘਰ ਦਸ ਕੇ ਪਿੰਡ ਦੀ ਪੰਚਾਇਤ ਦੇ ਮੁਖੀਆ ਨੂੰ ਸੱਦਾ ਦੇ ਦਿੰਦਾ ਹੈ— “ਰੂੜ ਸਿੰਘ ਕੇ ਮੁੰਡੇ ਕਾ ਲਗਨ ਆਇਆ ਹੈ ਬੋੜੀ ਜਿਹੀ ਦੇਰ ਉੱਥੇ ਚਲਿਓ ਤਾਇਆ, ਸਾਰੇ ਦੀ ਚਿੱਠੀ ਲੈਣੀ ਹੈ ।”

ਸਾਰੇ ਦੀ ਚਿੱਠੀ ਲੈਣ ਲਈ ਜਦੋਂ ਪਿੰਡ ਦੇ ਮੁਖੀ ਜੁੜਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਧੀ ਵਾਲਿਆਂ ਦੇ ਨਾਈ ਨੂੰ ਵੀ ਸੱਦਾ ਪਹੁੰਚ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਹੁਣ ਪਹੁੰਚ ਜਾਵੇ, ਆਮ ਤੌਰ ਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਪੁੱਤ ਵਾਲਿਆਂ ਦਾ ਨਾਈ ਨਾਲ ਲੈ ਕੇ ਹੀ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ।

• ਨਾਈ, ਸਾਰੇ ਨਗਰ ਖੇੜੇ ਦੇ ਚੌਧਰੀਆਂ ਨੂੰ— ਜਿਹੇ ਜਿਹੇ ਉੱਘੇ ਬੰਦੇ ਦੇਖਦਾ ਹੈ, —ਰਾਮ ਰਾਮ ਜਾਂ ਸਤਿ ਸ੍ਰੀ ਅਕਾਲ ਆਖ ਕੇ ਭਾਈਚਾਰਾ ਬਰਾਦਰੀ ਦੇ ਇਕੱਠ ਵਿਚ ਬੈਠ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਉੱਧਰ ਕਿਸੇ ਚਿੱਠੀ ਪੜ੍ਹਨ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਖੋਜ ਕੇ ਲਿਆਂਦਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਜੋ ਇਹੋ ਜਿਹੀਆਂ ਵਿਆਹ ਸ਼ਾਦੀਆਂ ਦੀਆਂ ਚਿੱਠੀਆਂ ਪੜ੍ਹਨ ਦਾ ਅਭਿਆਸੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ਜੇ ਪਿੰਡ ਦਾ ਪਾਂਧਾ ਈ ਪੜ੍ਹਿਆ ਮਿਲ ਜਾਵੇ ਫਿਰ ਚਿੱਠੀ ਪੜ੍ਹਨਾ ਉਸ ਦਾ ਬੁਨਿਆਦੀ ਹੱਕ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ਜਿਸ ਦੀ ਪੜ੍ਹਾਈ ਦਾ ੧) ਰੁਪਇਆ ਲਾਗ ਦਾ ਲੈਂਦਾ ਹੈ । ਖੈਰ ! ਚਿੱਠੀ ਭਾਵੇਂ ਕੋਈ ਪੜ੍ਹੇ ਉਸ ਦਾ ਇਹ ਹੱਕ ਮੰਨਿਆ ਹੀ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਖਾਸ ਤੌਰ ਤੇ ਗੁੜ ਦੀ ਰੋੜੀ ਨਾਲ ਮੂੰਹ ਮਿੱਠਾ ਕਰਾਉਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ । ਸਾਰੇ ਦੀ ਚਿੱਠੀ ਖੋਲ੍ਹਣਾ ਭੀ ਇਕ ਰਸਮ ਹੈ । ਸਗਨਾਂ ਵਾਲੀਆਂ ਵਸਤਾਂ— ਚਾਰ ਟਕੇ, ਚੌਲ, ਸੱਕਰ, ਹਲਦੀ ਦੀਆਂ ਗੱਠੀਆਂ— ਨਾਲ ਸਿੰਗਾਰੀ ਬਾਲੀ, ਪੁੱਤ ਵਾਲੇ ਸਭਾ ਵਿਚ ਰਖ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਜਿਸ ਵਿਚ ਧੀ ਵਾਲਿਆਂ

ਦਾ ਨਾਈ ਖੰਮਣੀਆਂ ਵਿੱਚ ਲਪੇਟੀ ਚਿੱਠੀ ਅਗੇ ਰੱਖ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ।

ਚਿੱਠੀ ਪੜ੍ਹਨ ਵਾਲਾ ਬੜੇ ਅਦਬ ਨਾਲ ਖੰਮਣੀਆਂ ਖੋਲ ਕੇ ਤਹਿਆਂ ਸੁਲਝਾਉਂਦਾ ਹੋਇਆ ਅਦਬ ਨਾਲ ਚਿੱਠੀ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਸੁਣਾ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ।

“ਕੋਈ ਹੋਰ ਮੂੰਹ ਜ਼ਬਾਨੀ ਗੱਲ ਰਾਜਾ ਜੀ ।” ਘਰ ਵਾਲੇ ਚਿੱਠੀ ਸੁਣਨ ਪਿਛੋਂ ਅਦਬ ਨਾਲ ਪੁੱਛਦੇ ਹਨ ।

“ਬੱਸ ਜੀ ਚਿੱਠੀ, ਵਿਚ ਸਾਰਾ ਕੁਝ ਲਿਖਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ । ਬਾਕੀ ਸਾਡੇ ਪਿੰਡ ਦੀ ਸਾਰੀ ਪੰਚਾਇਤ ਨੇ ਨਗਰ ਦੀ ਪੰਚਾਇਤ ਨੂੰ ਪਹਿਲਾਂ ਰਾਮ ਰਾਮ ਬੁਲਾਈ ਹੈ । ਇਸ ਪਿਛੋਂ ਨਾਈ ਚਿੱਠੀ ਦੀ ਸਾਧਾਰਨ ਜਿਹੀ ਵਜ਼ਾਹਤ ਆਰੰਭ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ।

“ਜਿਹਨੇ ਕੰਨਿਆਂ ਦੇ ਦਿਤੀ ਉਹਨੇ ਬਾਕੀ ਕੀ ਰੱਖਿਆ । ਹੁੰਗਾਰਿਆਂ ਵਿੱਚ ਗਲ ਚਲਦੀ ਹੈ । ਰਾਜਾ ਜੀ, ਜਿਵੇਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕਿਹਾ ਹੈ ਆਪਾਂ ਓਵੇਂ ਈ ਕਰਾਂਗੇ । ਪੁੰਨ ਦੇ ਰਿਸ਼ਤੇ, ਫਿਰ ਘਰਾਣੇ ਵਾਲਿਆਂ ਦੇ ਭਾਗਾਂ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਮਿਲਦੇ ਹਨ । ਵਾਧੂ ਜੰਵ ਦੀ ਆਪਾਂ ਕੀ ਹੇਤੁ ਹੱਕਣੀ ਹੈ ਵਈ ਆਪਾਂ ਓਥੇ ਬਾਹਲੇ ਬੰਦਿਆਂ ਦਾ ਗਾਹ ਚਲਾਉਣੇ— ਘਰ ਵਾਲਾ ਉਥੋਂ ਦੀ ਸਭਾ ਵਿਚ ਮਿਲੀਆਂ ਹਦਾਇਤਾਂ ਨੂੰ ਪੂਰਿਆਂ ਕਰਨ ਦੀ ਓਸੇ ਵੇਲੇ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਓਟ ਲੈਂਦਾ ਹੈ ।

‘ਘਰ ਜੇ ਚਾਰ ਬੰਦੇ ਵਧ ਚਲੇ ਗਏ ਘਾਬਰਨ ਦੀ ਕਿਹੜੀ ਗੱਲ ਹੈ ਵਿਚੋਲਾ ਬਬੇਰਾ ਤਕੜਾ ਹੈ ਆਪੇ ਸਾਡਾ ਸੰਭਾਲੀ ਹੋ ਜਾਊ ।’ ਕੋਲ ਬੈਠਾ ਕੋਈ ਕੂਹਣੀਮਾਰ ਸ਼ਰੀਕ ਆਪਣੀ ਛੁਰਲੀ ਛੱਡ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ।

“ਟੂੰਮ ਤਗਾਦੇ ਵਲੋਂ ਕਹਿ ਦੇਵੀ ਰਾਜਾ ਅਸੀਂ ਕੋਈ ਕਸਰ ਨਹੀਂ ਛੱਡਣੀ । ਜਿਹੜਾ ਸਰਿਆ ਬਣਿਆਂ ਬਬੇਰਾ ਜ਼ੋਰ ਲਾਵਾਂਗੇ ।” ਸਾਡੇ ਵੀ ਸਰਦਾਰਨੀ ਨੇ ਸਾਰੇ ਟੱਬਰ ਨੂੰ ਖਿਚ ਰੱਖਿਆ ਹੈ । ਕਹਿੰਦੀ ਹੈ ਪਹਿਲਾ ਵਿਆਹ ਹੈ ਪੂਰੇ ਜ਼ੋਰ ਨਾਲ ਕਰਨਾ ਹੈ ।

“ਟੂੰਮਾਂ ਤੇ ਚੌਧਰੀ ਜੀ ਤੁਹਾਡੇ ਘਰ ਈ ਆ ਜਾਣੀਆਂ ਨੇ, ਓਥੇ ਤਾਂ ਦੋ ਘੜੀਆਂ ਦਾ ਸੋਹਜ ਤੇ ਤੁਹਾਡੀ ਆਭਾ ਈ ਹੈ । ਸਾਨੂੰ ਤਾਂ ਬੱਸ ਤੁਹਾਡੀ ਸ਼ੋਭਾ ਦੀ ਈ ਲੋੜ ਹੈ । ਨਾਲੇ ਸੁੱਖ ਨਾਲ ਦੇਖ ਕੀ ਘਾਟਾ ਹੈ । ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨੇ ਬਬੇਰਾ ਕੁੱਝ ਬਖਸ਼ਿਆ ਹੈ, ਧਰ ਧਰ ਭੁੱਲੀਦਾ ਹੋ । ਚੰਗੇ ਘਰ ਕਿਹੜਾ ਗੁੱਝੇ ਰਹਿੰਦੇ ਨੇ । ਵਿਆਹ ਸਾਦੀਆਂ ਵੇਲੇ ਈ ਤਾਂ ਪਤਾ ਲਗਦੈ ਕਿ ਘਰ ਵਿੱਚ ਕਿੰਨੀ ਕੁ ਬਿੰਧਿਆਈ ਹੈ । ਨਾਲੇ ਚਲਦੇ ਘਰਾਂ ਦੇ ਤਾਂ ਭਾਂਡਿਆਂ ਦੀ ਘਰੋੜੀ ਵੀ ਮਾਣ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ, ਫਿਰ ਨਾਈ ਤੇ ਵਿਚੋਲੇ ਨੂੰ ਵੱਖਰਾ ਕਰਕੇ ਹੋਰ ਗੁੱਝੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਪੁੱਛੀਆਂ ਦੱਸੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ । ਚੰਗੇ ਮਿਠੇ ਬੰਧੇ ਤੇ ਤਤਕਵੀਂ ਦਾਲ ਸਬਜ਼ੀ ਨਾਲ ਨਾਈ ਨੂੰ ਰੋਟੀ ਖੁਆਈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ਜੇ ਟੂੰਮਾਂ ਬਾਰੇ ਅਗੋਂ ਕੋਈ ਇਸ਼ਾਰਾ ਨਾ ਮਿਲੇ ਤਾਂ ਕਿਸੇ ਨਾ ਕਿਸੇ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਨਾਈ ਗੱਲ ਤੋਰ ਲੈਂਦਾ ਹੈ ਕਿ “ਅਸਾਡੇ ਚੌਧਰੀ ਨੇ ਤਾਂ ਕੁੱਝ ਨਹੀਂ ਕਿਹਾ, ਪਰ ਕੁੜੀ ਦੀ ਮਾਂ ਬਹੁਤ ਮਾਖੜੇ ਵਾਲੀ ਹੈ । ਵੱਡੇ ਛੋਟੇ ਦੀ ਘਰੋਂ ਐ ਘਰ ਵਿਚ ਚਲਦੀ ਉਸੇ ਦੀ ਹੈ । ਉਹ ਕਹਿੰਦੀ ਸੀ, ਜੇ ਹੱਸ ਬੰਦ ਤੇ ਕੜੇ ਲੈ ਕੇ ਨਾ ਆਏ ਤਾਂ ਮੇਰਾ ਤਾਂ ਸ਼ਰੀਕੇ ਵਿਚ ਕੱਖ ਨਹੀਂ ਰਹਿਣਾ ।”

ਰੋਟੀ ਵੇਲੇ ਮੁੰਡੇ ਦੀ ਮਾਂ ਇਕ ਪਾਸਿਓਂ ਆਪਣੀਆਂ ਗੁੱਝੀਆਂ ਰਮਜ਼ਾਂ ਸੁੱਟਣ ਦਾ ਮੌਕਾ ਲੱਭ ਲੈਂਦੀ ਹੈ । 'ਹੱਸ ਬੰਦ ਤਾਂ ਕੇਹੜੀ ਗੱਲ ਹੈ, ਜਿਹੜੀ ਗੱਲ ਚੌਧਰਾਣੀ ਕਰੇਗੀ ਉਹੋ ਪੂਰੀ ਕਰਾਂਗੇ, ਪਰ ਇਹ ਦੇਖ ਲਵੋ ਫਿਰ ਉਹੋ ਜਿਹੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਨੂੰ ਉਹੋ ਜਿਹੇ ਹੋ ਕੇ ਈ ਮਿਲਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ । ਅਸੀਂ ਤਾਂ ਜੀ ਚੰਗਾ ਘਰਾਣਾ ਦੇਖਿਆ ਹੈ, ਨਹੀਂ ਸਾਕਾਂ ਵਾਲੇ ਤਾਂ ਬਬੇਰੇ ਫਿਰਦੇ ਸੀ । ਕੋਈ ਕਹਿੰਦਾ ਸੀ ਮੁੰਡੇ ਨੂੰ ਕੰਢਲਾ ਤੇ ਘੋੜੀ ਦੇਵਾਂਗੇ, ਕੋਈ ਕਹਿੰਦਾ ਸੀ ਪੰਜ ਤੁਰਦੀਆਂ ਮੂਹਰੀਆਂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੋਰ ਜੋ ਸਰਿਆ ਬਣਿਆ ਉਹ ਵੀ ਬੇਸ਼ੱਕ ਲੈ ਲਵੇ । ਅਸੀਂ ਤਾਂ ਜੀ ਘਰਾਣੇ ਦੀ ਧੀ ਵੇਖੀ ਹੈ ਤੇ ਇਕ ਆਹ ਵਿਚੋਲੇ ਦੀ ਸ਼ਹਿਦੀ । ਜੇ ਬੰਦਾ ਦੇਣ-ਲੈਣ ਦੇ ਮਗਰ ਜਾਏ ਤਾਂ ਬਾਹਲਾ ਮੂੰਹ ਖੋਲ੍ਹੇ ਤੋਂ ਜਿਵੇਂ ਜ਼ਿਆਦੇ ਆਖਦੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਅੱਡੇ ਹੋਏ ਮੂੰਹ 'ਚ ਮੱਖੀਆਂ ਹੀ ਪੈਂਦੀਆਂ ਹਨ- ਓਹੋ ਹਾਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਵਈ ਇਉਂ ਲੋਭੀਆਂ ਨੂੰ ਚੀਜ਼ਾਂ ਵਸਤਾਂ ਤਾਂ ਮਿਲ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ । ਚੰਗੇ ਸਾਕ ਨਹੀਂ ਜੁੜਦੇ ।

—“ਦੇਣ-ਲੈਣ” ਵਿਚ ਕੀ ਪਿਆ ਹੈ, ਇਹ ਤਾਂ ਸਭ ਦਿਖਾਵੇ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ । ਸਾਕ ਤਾਂ ਲੱਭੀਦਾ ਹੈ ਆਪਸ ਵਿੱਚ ਭਰੱਪਣ ਪਾਉਣ ਲਈ । ਜੇ ਫਿੱਕ ਈ ਪਾਉਣਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਭਾਮਾਂ ਕੋਈ ਕਿਸੇ ਗਲੋਂ ਤੜਿੰਗ ਹੋ ਜਾਵੇ । ਵਿਚੋਲਾ ਆਪਣਾ ਫਰਜ਼ ਪੂਰਾ ਕਰਦਾ ਹੋਇਆ ਮਿੱਠਾ ਪੌਚਾ ਵੇਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ । ਨਾਈ ਸਭ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਧਿਆਨ ਨਾਲ ਸੁਣਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਜੁ ਇਸ ਵੇਲੇ ਵਰਤੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ‘ਟੋਨ’ ਦੀ ਅਗੇ ਠੀਕ ਰੀਪੋਰਟ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕੇ ! ਲਗਨ ਦੇਣ ਆਏ ਨਾਈ ਨੂੰ ਇੱਕ ਰੁਪਈਆ ਵਿਦਾਇਗੀ ਦਾ, ਇਕ ਰੁਪਈਆ ਪੰਚਾਇਤੀ ਰਾਹ-ਦਾਰੀ ਦਾ, ਇਕ ਕਪੜਾ, ਖੇਸ, ਚਾਦਰਾ ਜਾਂ ਬਾਨ, ਇਸ ਵੇਲੇ ਜ਼ਰੂਰ ਦਿੱਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਇਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਚਲਦੇ ਘਰਾਂ ਵਾਲੇ ਜਾਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਵਿਆਹ ਆਦਿ ਦੇ ਚੰਗੇ ਵਿਹਾਰ ਕਰਨ ਦਾ ਰੋਹਬ ਜਮਾਉਣਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਪੰਜ-ਸੱਤ ਜਾਂ ੧੧) ਰੁਪਈਏ ਹੋਰ ਦੇ ਕੇ ਰਾਜਾ ਜੀ ਇਹ ਲਾਗ ਲੂਗ ਵਿਚ ਨਹੀਂ, ਇਹ ਤਾਂ ਰਾਜਾ ! ਸਾਡੀ ਹੁੱਬ ਦੇ ਨੇ, ਆਖ ਕੇ ਨਾਈ ਨੂੰ ਤੋਰ ਦਿੰਦੇ ਹਨ । ਪੁੰਨ ਦੇ ਸਾਕਾਂ ਵਿਚ ਨਾਈ ਨੂੰ ਆਮ ਤੌਰ ਤੇ ਹਿਦਾਇਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਕਿ, ਉਹ ਮੁੰਡੇ ਵਾਲਿਆਂ ਤੋਂ ਕੋਈ ਚੀਜ਼ ਨਾ ਲਵੇ ਜਿਹੜੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਉਹ ਦਿੰਦੇ ਹੋਣਗੇ, ਅਸੀਂ ਐਥੇ ਆਏ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਘਰੋਂ ਦੇ ਦੇਵਾਂਗੇ, ਧੀ ਵਾਲਿਆਂ ਦੇ ਇਸ ਭਰੋਸੇ ਤੇ ਚਲਦਾ ਹੋਇਆ ਜੇ ਹੋਰ ਚੀਜ਼ਾਂ ਮੋੜ ਦੇਵੇ ਤਾਂ ਇਕ ‘ਵਿਦਾਇਗੀ’ ਤੇ ਦੂਜੇ ‘ਰਾਹਦਾਰੀ’ ਦੇ ਇਕ ਇਕ ਰੁਪਏ ਦਾ ਫਿਰ ਵੀ ਹੱਕਦਾਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ਅਖੇ ! ਇਹ ਪੰਚਾਇਤੀ ਚੀਜ਼ਾਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ । ਇਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਕੁੜੀ ਦੇ ਘਰਦਿਆਂ ਦਾ ਕੀ ਲਾਗਾ ਦੇਗਾ । ਨਾਈ ਨੂੰ ਇਹ ਵਸਤਾਂ ਫੜਾਉਂਦੀ ਵੀ ਪੰਚਾਇਤ ਹੈ !

ਨਾਈ, ਸਾਰੇ ਦਾ ਦਿਨ ਕੀ ਦੇ ਆਉਂਦਾ ਹੈ, ਅਗਲਿਆਂ ਨੂੰ ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਦੇ ਮੰਦਰਾਂ ਦੇ ਬੂਰੇ ਖੋਲ੍ਹ ਆਉਂਦਾ ਹੈ । ਇਸੇ ਦਿਨ ਤੋਂ ਦੁਪਹਿਰੀ ਤੇ ਸ਼ਾਮਾਂ ਨੂੰ ਦੋਹੀਂ ਘਰੀਂ ਲੋਕ-ਗੀਤਾਂ ਦੇ ਸੰਮੇਲਨ ਲਗਣੇ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ‘ਘੋੜੀਆਂ’ ਤੇ ਦੂਜੇ ਲੰਮੇ

ਸੁਹਾਗ ਦੇ ਗੀਤ ਗਾਉਣੇ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਜੀਵਨ ਦੇ ਰੋਮਾਂਸ ਅਤੇ ਰੰਗ-ਰਤਿਆਂ ਦੀਆਂ ਕਥਾ-ਕਹਾਣੀਆਂ ਵਾਲੇ ਗੀਤ ਗਾਏ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਹਾਸੇ ਠੱਠੇ ਦਾ ਮਾਹੌਲ ਰਚਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਜੇ ਕੁਝ ਫਿਕਾ ਮਾਹੌਲ ਲਗੇ ਤਾਂ ਆਡਣਾਂ ਗੁਆਂਢਣਾਂ ਆਕੇ ਰੰਗ ਭਰ ਦਿੰਦੀਆਂ ਹਨ । 'ਐਂ ਕਿਉਂ ਬੈਠੇ ਓ ਜਿਵੇਂ ਕੁੜੀ ਦੱਬ ਕੇ ਆਏ ਹੁੰਦੇ ਹੋ । ਕੁੱਝ ਖੇਡੋ ਨੀ ਕੁੜੀਓ । ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਪਤਾ ਲੱਗੇ ਏਨਾਂ ਦੇ ਘਰ ਵਿਆਹ ਹੈ ।

ਗੰਢਾਂ ਦੇਣੀਆਂ

ਵਿਆਹ ਸਾਦੀਆਂ ਵਿਚ ਇਕ ਵੱਡਾ ਕੰਮ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਨਾਈ ਰਾਹੀਂ ਸਾਕ ਨਾਤੇ ਨੂੰ ਤਿੱਬ (ਤਾਰੀਖ) ਦਾ ਪਤਾ ਦੇਣਾ, ਅਰਥਾਤ ਗੰਢਾਂ ਕੇਜਣੀਆਂ । ਲਿੱਪੀਆਂ ਦੇ ਖੋਜੀ ਦੱਸਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜਦ ਅੱਖਰ ਨਹੀਂ ਬਣੇ ਸੀ, ਲੋਕੀਂ ਗੱਲਾਂ ਯਾਦ ਰੱਖਣ ਲਈ ਆਪਣੇ ਪਰਨੇ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਰੱਸੀ ਨੂੰ ਗੰਢਾਂ ਪਾ ਲੈਂਦੇ ਸੀ, ਤਾਂ ਜੁ ਉਸ ਨੂੰ ਦੇਖ ਕੇ ਗੱਲ ਯਾਦ ਆ ਜਾਏ, ਕਿ ਇਹ ਗੰਢ ਜਿਸ ਗੱਲ ਕਰਕੇ ਦਿੱਤੀ ਸੀ, ਉਹ ਇੰਕਰਾਰ ਪੂਰਾ ਹੋਇਆ ਹੈ ਕਿ ਨਹੀਂ ? ਵਿਆਹ-ਸਾਦੀ ਦੇ ਦਿਨਾਂ ਦੀਆਂ ਤਿੱਬਾਂ ਦੱਸਣ ਲਈ ਨਾਈ ਅਗਲਿਆਂ ਘਰ ਵਾਲਿਆਂ ਦੇ ਕਿਸੇ ਮੁਖੀ ਜੀਅ ਦੇ ਸਾਢੇ ਜਾਂ ਪਰਨੇ ਨੂੰ ਜ਼ਰੂਰ ਗੰਢਾਂ ਪੁਆ ਕੇ ਹੀ ਆਉਂਦੇ ਹੋਣਗੇ ਤਾਂ ਜੁ ਮੁਕੱਰਰ ਦਿਨ ਤੇ ਉਹ ਵਿਆਹ ਵਿੱਚ ਆਉਣਾ ਨਾ ਭੁੱਲਣ । ਅਗਲਿਆਂ ਨੂੰ ਖੁਦ ਵੀ ਯਾਦ ਰੱਖਣ ਲਈ, ਕਿ ਕਿਥੇ ਕਦੋਂ ਜਾਣਾ ਤੇ ਕਿਹੜੀ ਤਿੱਬ ਅਗੇ ਦੱਸਣੀ ਹੈ, ਗੰਢ ਪਾਉਣ ਦੀ ਲੋੜ ਪੈਂਦੀ ਹੋਵੇਗੀ । ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਅਹਿਜੇ ਮੌਕਿਆਂ ਉਤੇ ਜਦੋਂ ਇਕ ਨਾਈ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਕਈ ਕਈ ਜਜਮਾਨਾਂ ਦੇ ਵਿਆਹਵਾਂ ਦੀਆਂ ਤਿੱਬਾਂ ਇਕੋ ਚੱਕਰ ਵਿਚ ਦੱਸਣ ਦੀ ਲੋੜ ਆ ਵਾਪਰਦੀ ਹੋਵੇਗੀ, ਤਾਂਕਿ ਇਕ ਲਾਣੇ ਦੀ ਤਿੱਬ ਕਿਧਰੇ ਦੂਜੇ ਦੇ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰਾਂ ਨੂੰ ਨਾ ਦੱਸੀ ਜਾਵੇ । ਇਉਂ ਨਾਈ ਜ਼ਰੂਰ ਗੰਢਾਂ ਰਾਹੀਂ ਯਾਦਾਂ ਪੱਕੀਆਂ ਕਰਕੇ ਘਰੋਂ ਫੁਰਦਾ ਤੇ ਅੱਗੇ ਗੰਢਾਂ ਪਵਾ ਕੇ ਹੀ ਆਉਂਦਾ ਹੋਵੇਗਾ । ਮੇਰੇ ਪਿੰਡ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਯਾਦਾਂ ਦੀ ਸੰਭਾਲ, ਗੰਢਾਂ ਤੇ ਘੋਗਾ ਲਿਪੀਆਂ ਦੇ ਜਮਾਨੇ ਦੀ ਇਹ ਪੁਰਾਣੀ ਰੀਤ, (ਮੇਰੇ ਵੇਲੇ) ਹੁਣ ਤਕ ਪ੍ਰਚਲਤ ਹੈ, ਆਮ ਤੌਰ ਤੇ ਨਾਈ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਚਿੱਠੀ-ਚਿੱਠੀ ਦੇ ਹੀ ਸਾਰਾ ਕੰਮ ਮੂੰਹ ਜਬਾਨੀ ਭੁਗਤਾ ਆਉਂਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਦੇ ਕਈ ਵਾਰ ਗਲਤ ਨਤੀਜੇ ਵੀ ਨਿਕਲ ਰਹੇ ਹਨ ।

ਤਿੰਨ ਚਾਰ ਵਰ੍ਹਿਆਂ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਮੇਰੇ ਪਿੰਡ ਦਾ ਮੰਤੂ ਨਾਈ ਇਕ ਵਿਆਹ ਦੀਆਂ ਗੰਢਾਂ ਦੇਣ ਗਿਆ, 'ਚੌਦੇ ਦੀ ਰੋਟੀ, ਪੁੰਨਿਆਂ ਦੇ ਫੇਰੇ, ਏਕਮ ਨੂੰ ਜੰਵ ਦੀ ਵਿਦਾ-ਵਦਾਈ', ਦੇ ਮੁਕੱਰਰ ਅੱਖਰਾਂ ਵਿਚ ਸੂਚਨਾ ਦੇਣ ਦੀ ਥਾਂ ਭੁਲੇਖੇ ਨਾਲ ਕੁਝ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰਾਂ, ਖਾਸ ਕਰ ਨਾਨਕਿਆਂ ਨੂੰ 'ਪੁੰਨਿਆਂ ਦੀ ਵਿਦਾ-ਵਿਦਾਈ ਚੌਦੇ ਦੇ ਫੇਰੇ, ਤਿਰਾਉਸੀ ਦੀ ਰੋਟੀ ਦੱਸ ਆਇਆ ।' ਏਸੇ ਤਾਰੀਖ ਨੂੰ ਨਾਨਕਾ ਮੇਲ ਓਥੇ ਪੁਜ ਗਿਆ ।

ਵਿਆਹ ਵਾਲੇ ਘਰ ਨਾ ਬਾਈ, ਨਾ ਧਾਈ, ਅੰਤ ਨੂੰ ਜਦੋਂ ਖੋਜ ਕੱਢੀ ਕਿ ਇਕ ਦਿਨ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਨਾਨਕਾ ਮੇਲ ਕਿਉਂ ਆ ਗਿਆ ਹੈ ! ਉਨ੍ਹਾਂ ਹੌਲੀ ਕੁ ਦੇ ਕੇ ਜਦੋਂ ਪਤਾ ਕੀਤਾ, ਤਾਂ ਨਾਨਕਿਆਂ ਨੇ ਕਿਹਾ, 'ਅਸੀਂ ਤਾਂ ਜਿਵੇਂ ਗੰਢਾਂ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਨਾਈ ਕਹਿ

ਕੇ ਆਇਆ ਸੀ ਉਸੇ ਦਿਨ ਆਏ ਹਾਂ ।' ਜਦੋਂ ਨਾਈ ਨੂੰ ਪੁਛਿਆ ਤਾਂ ਉਸ ਨੇ ਭੋਲਾ ਜਿਹਾ ਮੂੰਹ ਬਣਾ ਕੇ ਕਿਹਾ, 'ਗਲਤੀ ਹੋ ਗਈ ਹੋਊ, ਬੰਦਾ ਭੁੱਲਣਹਾਰ ਹੈ ।' ਨਾਲੇ ਮੈਂ ਤਾਂ ਕਈ ਵਾਰੀ ਕਿਹਾ ਹੈ ਵਈ, ਇਹ ਵਿਆਹ ਸ਼ਾਦੀ ਦੀਆਂ ਗੰਢਾਂ, ਦੇਣੀਆਂ ਅੱਖੀਆਂ ਹਨ, ਮੈਨੂੰ ਤਾਂ ਜਦੋਂ ਕਿਸੇ ਦੀ ਸੁਣਾਉਣੀ (ਮੌਤ ਦੀ ਖਬਰ) ਦੇਣੀ ਹੋਵੇ ਉਦੋਂ ਘੱਲਿਆ ਕਰੋ, ਬੰਦਾ ਇਕ ਗੱਲ ਵਿੱਚ ਸਭ ਕੁਝ ਮੁਕਾ ਦੇਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਫਲਾਣਾ, 'ਅਮਕੇ ਦਿਨ ਮਰਿਆ ਸੀ, ਧਿਮਕੇ ਦਿਨ ਵਾਹਰਾ ਹੈ, ਵਿਆਹ ਦੀਆਂ ਵੀਹ ਗੱਲਾਂ ਅਗਲਾ ਕਿਵੇਂ ਸਾਰੀਆਂ ਯਾਦ ਰੱਖੇ ?'

'ਮੁਰਦਾ ਬੋਲੇ ਖੱਫਣ ਪਾੜੇ, ਕਾਹਨੂੰ ਇਸ ਨਿਭਾਗੇ ਨੂੰ ਛੇੜਦੇ ਹੋ, ਕੋਈ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਜੇ ਮੇਲ੍ਹ ਇਕ ਦਿਨ ਪਹਿਲਾਂ ਆ ਗਿਆ ਹੈ, ਕੰਮ ਧੰਦਾ ਕਰਾ ਦੇਵੇਗਾ, ਇਹ ਕੋਹੜੀ ਨਾਈ ਤਾਂ ਮਰਗਾਂ ਦੀਆਂ ਸੁਣਾਉਂਦੀਆਂ ਦੇਣ ਦਾ ਕੰਮ ਹੀ ਭਾਲਦਾ ਹੈ ।' ਘਰ ਦੇ ਇਕ ਸਿਆਣੇ ਬੰਦੇ ਨੇ ਵਿਚ ਪੈ ਕੇ ਮਸਾਂ ਮਸਾਂ ਗੱਲ ਨਿਪਟਾਈ । ਕੀ ਪੁਰਾਣੀਆਂ ਗੀਤਾਂ ਨਿਭਾਉਣੀਆਂ ਖੰਡੇ ਦੀ ਧਾਰ ਤੇ ਚਲਣ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ ਸੀ ?

ਵਿਆਹ ਤੋਂ ਦਸ ਪੰਦਰਾਂ ਦਿਨ ਪਹਿਲਾਂ ਸਾਰੇ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰਾਂ ਦੇ ਘਰੀਂ ਜਾ ਕੇ ਨਾਈ ਗੰਢਾਂ ਦੇ ਆਉਂਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਗੰਢਾਂ ਦੇਣ ਦਾ ਕੰਮ ਆਮ ਤੌਰ ਤੇ ਉਹ ਪੈਦਲ ਟੁਰ ਫਿਰ ਕੇ ਹੀ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਕਈ ਵਾਰੀ ਕੋਈ ਕੋਈ ਨਾਈ ਘੋੜੀ ਵੀ ਰੱਖ ਲੈਂਦਾ ਸੀ । (ਅੱਜ ਕੱਲ੍ਹ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਨਾਈਆਂ ਨੇ ਸਾਈਕਲ ਰੱਖ ਲਏ ਹਨ) ਪਰ ਮੇਰੇ ਪਿੰਡ ਦਾ ਮੰਤੂ ਨਾਈ ਹਾਲਾਂ ਵੀ ਪੈਦਲ ਹੀ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਜਿਸ ਘਰ ਨਾਈ ਗੰਢ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਅਗੋਂ ਉਹ ਵਾਟ ਦਾ ਪੈਂਡਾ ਦੇਖ ਕੇ ਪਹਿਲਾਂ ਚੁਆਨੀ ਤੋਂ ਛੇ ਆਨੇ, ਅੱਠ ਆਨੇ, ਬਾਰਾਂ ਆਨੇ ਰੁਪਇਆ ਦਿੰਦੇ ਸਨ, ਹੁਣ ਚੀਜ਼ਾਂ ਮਹਿੰਗੀਆਂ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਸਾਰੇ ਹੀ ਤਕਰੀਬਨ ਇਕ ਰੁਪਇਆ ਨਾਈ ਨੂੰ ਮਿਹਨਤਾਨੇ ਵਜੋਂ ਦੇ ਦਿੰਦੇ ਹਨ । ਖਾਸ ਖਾਸ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਵਾਲੇ ਸਾਕ, ਮਾਸੀ, ਨਾਨਕੇ, ਭੂਆਂ, ਵਿਚੋਂ ਜਿਸ ਦਾ ਜੀਅ ਵਧੇਰੇ ਹੀ ਗੀਝ ਪਵੇ, ਨਾਈ ਨੂੰ ਖੱਦਰ ਦਾ ਥਾਨ, ਚਾਦਰਾ ਜਾਂ ਖੇਸ ਦੀ ਤਹਿ ਮਾਰ ਕੇ ਉਸ ਉਤੇ ਰੁਪਇਆ ਰੱਖ ਦਿੰਦੇ ਹਨ, ਜੋ ਨਾਈ ਲਈ ਵੱਡੇ ਮਾਣ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਹੁੰਦੀ ਹੈ । ਗੰਢ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਨਾਈ ਨੂੰ ਮਿੱਠਾ ਬੰਧਾ ਪਾ ਕੇ ਰੋਟੀ ਖੁਆਉਣੀ, ਆਉਂਦੇ ਨੂੰ ਪਹਿਲਾਂ ਸਣ-ਮਲਾਏ ਦੁੱਧ ਦਾ ਛੰਨਾ, ਜਿਸ ਦੀ ਥਾਂ ਅੱਜ ਕੱਲ੍ਹ ਚਾਹ ਲੈ ਰਹੀ ਹੈ, ਬੜੀ ਸੁਭਾਵਕ ਜਿਹੀ ਸੇਵਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ । ਇਸਨੂੰ ਲੱਸੀ ਪਾਣੀ ਦੀ ਸੇਵਾ ਸਮਝਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ।

ਨਾਈ ਆਪਣੀ ਟਹਿਲ ਸੇਵਾ ਵੱਲ ਧਿਆਨ ਮਾਰ ਕੇ, ਜਿੰਨੀ ਕਿਸੇ ਨੇ ਵੱਧ ਕੀਤੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਉਤਨੇ ਕੁ ਵੱਧ ਜ਼ੋਰ ਨਾਲ ਆਖਦਾ ਹੈ— 'ਵਿਆਹ ਉਤੇ ਬੱਚਾ ਬੱਚੀ, ਜੀਓ ਜੀਅ ਆਇਓ, ਟੱਬਰ ਦਾ ਕੋਈ ਜੀਅ ਘਰ ਨਾ ਰਹੇ । ਉਹ ਕਹਿੰਦੇ ਸੀ ਵਈ, ਇਹ ਗੱਲ ਜ਼ੋਰ ਨਾਲ ਆਖਣੀ ।' ਕਈ ਥਾਂਈਂ ਜਿੰਨਾ ਵਲ ਟੂੰਮ-ਤਗਾਦਾ, ਨਿਓਦਰਾ-ਭਾਜੀ, ਵਿਆਹ ਵਾਲਿਆਂ ਦਾ ਅਗਲੇ ਵਲ ਬਣਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਦਾ ਵੇਰਵਾ ਦੱਸਣਾ ਵੀ ਉਸ ਦੀ ਸਿਆਣਪ ਹੁੰਦੀ ਹੈ । ਨਾਈ ਜਚਵੇਂ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਸਭ ਕੁਝ ਦੱਸਦਾ ਹੈ ਦੇਖੋ ਭਾਈ,

‘ਕੋਈ ਸਾਕਾਂ ਨਾਲੋਂ ਟੁੱਟ ਕੇ ਵੱਡਾ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੁੰਦਾ, ਐਖ ਸੌਖ ਆਉਂਦੀ ਤੇ ਲੰਘ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਸਾਕ ਨਾਤੇ ਨਾਲ ਟੁੱਟ ਕੇ ਨਹੀਂ ਬੈਠਣਾ ਚਾਹੀਦਾ । ਅਗਲਿਆਂ ਦਾ ਤੁਹਾਡੇ ਵਲ ਨਿਕਲਦਾ ਹੈ ਉਹ ਤਾਂ ਦੇਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਹੀ, ਤੇ ਅਗੇ ਨੂੰ ਵਰਤ ਵਰਤਾਵਾ ਜਾਰੀ ਰੱਖਣਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸ ਤੋਂ ਦਸ ਪੰਦਰਾਂ ਵੱਧ ਨਿਉਂਦਾ ਪਾਉਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ । ‘ਖਬਰੇ ਕਿੰਨੇ ਵਰ੍ਹਿਆਂ ਪਿੱਛੋਂ ਦਿਨ ਆਇਆ ਹੈ ਹੁਣ ਮੂੰਹ ਨਹੀਂ ਲੁਕੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ, ਵਰਤਦਿਆਂ ਦੇ ਸਾਕ ਵਾਹੁੰਦਿਆਂ ਦੀਆਂ ਭੁਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ ।’ ਆਦਿਕ ਵਾਕਾਂ ਰਾਹੀਂ ਸਾਂਝਾਂ ਜਿਉਂਦੀਆਂ ਰਖਣ ਦੀ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਵੀ ਦੇ ਆਉਂਦਾ ਹੈ । ਨਾਈ ਆਪਣੀ ਖੰਮਣੀ (ਮੌਲੀ) ਨੂੰ ਪਾਈਆਂ ਗੰਢਾਂ, ਜਿਥੋਂ ਜਿਥੋਂ ਲੰਘਦਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਖੋਲ੍ਹਦਾ ਹੋਇਆ ਚਾਰ ਪੰਜਾਂ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਸਾਰੇ ਸਾਕ ਨਾਤਿਆਂ ਦੀ ਖਬਰ ਸਾਰ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਲੋਂ ਪਾਏ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਟੁੰਮ-ਤਗਾਦੇ ਤੇ ਵਿਆਹ ਤੇ ਖਰਚ ਵਰਚ ਕਰਨ ਦੀ ਸੂਹ ਕੱਢ ਕੇ, ਵਿਆਹ ਵਾਲਿਆਂ ਅਗੇ ਆਪਣੀ ਗੀਪੋਰਟ ਪੇਸ਼ ਕਰਾਕੇ ਗੰਢਾਂ ਦੇਣ ਦਾ ਫਰਜ਼ ਪੂਰਾ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ।

ਚੱਕੀਆਂ ਲਾਉਣੀਆਂ

ਵਿਆਹ ਤੋਂ ਸੱਤ, ਨੌਂ ਜਾਂ ਗਿਆਰਾਂ ਦਿਨ ਪਹਿਲਾਂ ਚੱਕੀਆਂ ਲਾਉਣ ਦੀ ਰਸਮ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਇਹ ਰਸਮ, ਵਿਆਹ ਦਾ ਇਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਆਰੰਭਕ ਮਹੂਰਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਸਮੇਂ ਦਾ ਗੀਤ ਗਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ :-

“ਸੱਤ ਸੁਹਾਗਣਾਂ ਸੱਤ ਗੱਲੇ ਚੱਕੀ ਹੱਥ ਲੁਆ ।”

ਗਲੀ ਗੁਆਂਢ ਤੇ ਸ਼ਰੀਕੇ ਦੇ ਘਰਾਂ ‘ਚੋਂ ਸੱਤ ਸੁਹਾਗਣਾਂ ਸੱਦ ਕੇ ਸੱਤਾਂ ਤੋਂ ਹੀ ਚੱਕੀ ਵਿਚ ਗੱਲ੍ਹਾ ਪੁਆਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਇਸ ਰਸਮ ਲਈ ਆਮ ਤੌਰ ਤੇ ਮਾਂਹਾਂ ਦੀ ਦਾਲ ਚੁਣੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਪਹਿਲਾਂ ਸੱਤ ਜਣੀਆਂ ਉੱਖਲੀ ਵਿਚ ਪਾ ਕੇ ਛਲਕਦੀਆਂ ਤੇ ਛੱਜ ਨਾਲ ਛੱਟਦੀਆਂ ਹਨ । ਛੱਜ ਵਿਚ ਤਾਂ ਭਾਵੇਂ ਵਾਰੇ ਵਾਰੀ ਛੱਟ ਲੈਣ ਪਰ ਛਲਕਣ ਵੇਲੇ ਮੂਹਲੇ ਨੂੰ ਸੱਤੇ ਸੁਹਾਗਣਾਂ ਆਪਣੇ ਹੱਥ ਲਾਉਣੇ ਚੰਗਾ ਸ਼ਗਨ ਤੇ ਆਪਣਾ ਫਰਜ਼ ਸਮਝਦੀਆਂ ਹਨ । ਆਂਢ ਗੁਆਂਢ ਦੇ ਘਰਾਂ ਤੋਂ ਸੱਤ ਚੱਕੀਆਂ ਇਕੱਠੀਆਂ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ । ਇਹ ਚੱਕੀਆਂ ਆਮ ਤੌਰ ਤੇ ਵਿਆਹ ਵਾਲਿਆਂ ਦੀ ਚਮਾਰੀ ਜਾਂ ਚਮਾਰ ਚੁੱਕ ਕੇ ਲਿਆਉਂਦੇ ਹਨ । ਸੱਤ ਚੱਕੀਆਂ ਇੱਕ ਸਥਾਤ (ਵੱਡੇ ਕਮਰੇ ਵਿਚ) ਬੀਤ ਕੇ ਸੱਤੇ ਜਣੀਆਂ, ਇਕ ਇਕ ਚੱਕੀ, ਵਿਚ ਸੱਤ ਸੱਤ ਮੁੱਠੀਆਂ ਦਾਣਿਆਂ ਦੀਆਂ ਪਾ ਕੇ, ਪਹਿਲਾਂ ਇਕੱਠੀਆਂ ਪੀਹਣਾ ਆਰੰਭਦੀਆਂ ਹਨ, ਫਿਰ ਇਕ ਇਕ ਚੱਕੀ ਨੂੰ ਇੱਕ ਇੱਕ ਜਣੀ ਸੰਭਾਲਦੀ ਹੋਈ, ਸੱਤ ਸੱਤ ਮੁੱਠੀਆਂ ਪਾ ਕੇ, ਜੇ ਵੱਧ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਸੱਤ ਗੋਤੇ ਜ਼ਰੂਰ ਦਿੰਦੀ ਹੈ । ਇਉਂ ਵਿਆਹ ਵਿਚ ਖਰਚ ਹੋਣ ਵਾਲੇ ਆਟੇ-ਕੋਟੇ ਲਈ ਸਹਯੋਗ ਆਰੰਭ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਪਹਿਲਾਂ ਮਾਂਹ ਦੀ ਦਾਲ ਦੀਆਂ ਵੜੀਆਂ ਟੁੱਕਦੀਆਂ ਹਨ, ਪਹਿਲੀ ਵੜੀ ਵਿਚ ਬੋੜੀ ਜਿਹੀ ਦੱਭ ਤੇ ਖੰਮੁਣੀ ਪਾ ਦਿੰਦੀਆਂ ਹਨ, ਅਖੇ ! ਇਹ ਸੁਭ ਸ਼ਗਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਚੱਕੀਆਂ ਲੱਗਣ ਪਿੱਛੋਂ ਸ਼ਰੀਕੇ ਦੀਆਂ ਸੁਆਣੀਆਂ ਜਿੰਨੀ ਜਿੰਨੀ ਅਗਲਿਆਂ ਦੇ ਸਿਰ ਵੀਹੜੀ ਚੜ੍ਹੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ— ਸਵਾ ਮਣ, ਇਕ ਮਣ, ਤੀਹ ਜਾਂ ਵੀਹ ਸੇਰ ਪੀਹਣ, ਜੁਖਵਾ ਲੈਂਦੀਆਂ

ਹਨ, ਪਹਿਲਾਂ ਤਾਂ ਸਭ ਵਿਆਹ ਵਾਲਿਆਂ ਦੇ ਘਰ ਵਿਚ ਹੀ ਗੀਤਾਂ ਦੀ ਗੂੰਜਾਰ ਵਿਚ ਪੀਹਣ ਆਉਂਦੀਆਂ ਸਨ, ਫਿਰ ਦਾਣੇ ਘਰੀਂ ਲਿਜਾ ਕੇ ਆਟਾ ਦੇ ਜਾਂਦੀਆਂ ਸੀ । ਅੱਜ ਕੱਲ੍ਹ ਰਸਮੀ ਚੱਕੀਆਂ ਲਾਉਣ ਪਿਛੋਂ ਵਿਆਹ ਵਾਲੇ ਆਪ ਹੀ ਮਸ਼ੀਨ ਜਾਂ ਨੇੜੇ ਦੇ ਘਰਾਣੇ ਤੋਂ ਇਕੋ ਦਿਨ ਇਕੱਠਾ ਆਟਾ ਪਿਹਾ ਲਿਆਉਂਦੇ ਹਨ ।

ਚੱਕੀਆਂ ਲਾਉਣ ਵਾਲੇ ਦਿਨ; ਮੱਕੀ, ਕਣਕ ਜਾਂ ਛੋਲਿਆਂ ਦੀਆਂ ਬੱਕਲੀਆਂ ਵੰਡੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਤੇ ਨਾਲੇ ਗੀਤ ਗਾਏ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ।

ਕਿਥੋਂ ਲਿਆਂਦੀ ਚੱਕੀ ਨੀ ਰਾਣੀਏ ਕਿਥੋਂ ਲਿਆਂਦਾ ਹੱਥਾ ।

ਧੁਰ ਲਹੌਰੋਂ ਚੱਕੀ ਲਿਆਂਦੀ ਪਟਿਆਲਿਓਂ ਲਿਆਂਦਾ ਹੱਥਾ ।

ਗੀਤ ਵਿਚ ਵੈਸੇ ਹੀ ਪੂਰਬ-ਪੱਛਮ ਦਾ ਮੇਲ ਕਰਾਉਣ ਲਈ ਲਾਹੌਰ ਤੇ ਪਟਿਆਲੇ ਦੇ ਨਾਂ ਭਰ ਦਿੱਤੇ ਹਨ, ਜਾਂ ਇਉਂ ਸਮਝੋ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਦੀ ਸ਼ੌਹਰਤ ਦਾ ਨੇਜਾਇਜ਼ ਲਾਭ ਉਠਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ, ਨਹੀਂ ਲਾਹੌਰ ਵਿੱਚ ਕਿਹੜੀ ਪੱਥਰਾਂ ਦੀ ਖਾਣ ਸੀ ਤੇ ਪਟਿਆਲੇ ਹੱਥਿਆਂ ਦਾ ਕਿਹੜਾ ਕਾਰਖਾਨਾ ?

ਚੱਕੀਆਂ ਲਾਉਣ ਵੇਲੇ ਇਹ ਗੀਤ ਖਾਸ ਠਰੁਮੇ ਤੇ ਲੰਮੀ ਹੋਕ ਨਾਲ ਗਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ:

ਚਹੂੰ ਮੋਠੀ ਚਾਰ ਚਾਵਲੀ ਰਲ ਮਿਲ ਕਾਜ ਰਚਾਇਆ,

ਇਸ ਵੱਡੇ ਪਰਿਵਾਰ ਨੇ ਰਲ ਮਿਲ ਕਾਜ ਸੁਹਾਇਆ,

ਚਹੂੰ ਭਾਈ ਚਹੂੰ ਭੈਣੀ ਰਲ ਮਿਲ ਕਾਜ ਰਚਾਇਆ,

ਮੀਂਹ ਵੀ ਆਇਆ ਵਾਅ ਵੀ ਆਈ ਕਣੀਆਂ ਕਿਧਰੋਂ ਆਈਆਂ ।

ਮੀਂਹ ਵੀ ਆਇਆ ਕਣੀਆਂ ਵੀ ਆਈਆਂ ਰੁਤ ਸੁਹਾਣੀ ਆਈ ।

ਚਹੂੰ ਮੋਠੀ ਚੌਹ ਚਾਵਲੀ ਰਲ ਮਿਲ ਕਾਜ ਰਚਾਇਆ,

ਇਸ ਵੱਡੇ ਪਰਿਵਾਰ ਨੇ ਰਲ ਮਿਲ ਕਾਜ ਰਚਾਇਆ ।

ਵੱਖੋ ਵੱਖਰਿਆਂ ਗੁਆਂਢਣਾਂ ਤੇ ਸ਼ਰੀਕੇ ਨੇ ਜਿਹੜੇ ਦਾਣੇ ਪੀਹਣ ਲਈ ਲਏ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਪੰਜ ਦਿਨ ਪਹਿਲਾਂ ਵਿਆਹ ਵਾਲਿਆਂ ਦੇ ਘਰ ਆਟਾ ਪਹੁੰਚਾਉਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ 'ਕੋਠੀਆਂ ਆਟੇ' ਦੀ ਇਕ ਰਸਮ ਕਾਇਮ ਕਰ ਲਈ ਹੈ, ਸਭ ਸੁਆਣੀਆਂ, ਜੇ ਇਸ ਵਿਧਾਨ ਵਿੱਚ ਨਵੇਂ ਜ਼ਮਾਨੇ ਦੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਸੋਧਾਂ ਮੁਤਾਬਕ ਘਰੀਂ ਦਾਣੇ ਲਿਜਾ ਕੇ ਨਾ ਵੀ ਪੀਹਣ ਤਾਂ, ਆਪਣੇ ਘਰਾਂ ਵਿਚੋਂ ਬਾਲੀਆਂ ਜਾਂ ਪਰਾਤਾਂ ਵਿਚ ਪੰਜ ਦਸ ਸੇਰ ਆਟਾ ਵਿਆਹ ਵਾਲੇ ਘਰ ਦੀ ਕੋਠੀ ਵਿੱਚ ਪਾ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ । ਕੀ ਨਾਲ ਹੀ ਇਸ ਵੇਲੇ ਮਾਈਆਂ ਦੀ ਪੰਜੀਰੀ, ਜੇ ਚੰਗੀ ਨਾ ਬਣਾਈ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੋਵੇ ਕੱਚੇ ਭੁੰਨੇ ਗੁੜ-ਆਟੇ-ਦੀਆਂ ਰੋੜੀਆਂ ਜਿਹੀਆਂ ਬਣਾ ਕੇ ਦੇ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ, ਇਉਂ ਕੋਠੀ ਆਟਾ ਪੈ ਜਾਣ ਦੀ ਗੱਲ ਵੀ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਤੇ ਗਲੀ ਮਹੱਲੇ ਦੀ ਸਾਂਝ ਭਿਆਲੀ ਵੀ ?

ਪਿੰਡ ਪਿੰਡ ਪਹਿਲਾਂ ਘਰਾਸ ਫਿਰ ਆਟੇ ਦੀਆਂ ਮਸ਼ੀਨਾਂ ਲੱਗ ਜਾਣ ਕਰਕੇ ਅੱਗੇ ਜੋ ਸਹਿਕਾਰੀ ਢੰਗ ਨਾਲ ਵਿਆਹ ਲਈ ਆਟੇ ਦਾਲ ਦੀ ਸਮੱਗਰੀ ਇਕੱਤਰ ਹੁੰਦੀ ਸੀ

ਅੱਜ ਕੱਲ ਉਹ ਇਕ ਗੀਤ ਬਣ ਕੇ ਰਹਿ ਗਈ ਹੈ । (ਹੁਣ ਸ਼ਾਇਦ ਉਹ ਵੀ ਨਾ ਰਹੇ) ਫਿਰ ਵੀ ਵਿਚਾਰਵਾਨ ਤੇ ਸਨਾਤਨੀ ਗੀਤਾਂ ਨਿਭਾਉਣ ਵਾਲੇ ਘਰਾਂ ਵਿਚ ਇਹ ਗੀਤ ਚਲਦੀ ਹੈ, ਮਾਹਾਂ ਦੀ ਥਾ ਚੱਕੀ ਵਿੱਚ ਜੋ ਤੇ ਹਲਦੀ ਮਿਲਾ ਕੇ ਵਟਨਾ ਪੀਹ ਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਇਹ ਰਸਮ ਵਾਹ ਲਗਦੀ ਪਾਂਧਾ ਜੀ ਚੱਕੀ ਦੀ ਘੂਕਰ ਦੀ ਧੁਨੀ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ ਮੰਤਰ-ਪਾਠ ਦੀਆਂ ਧੁਨਾਂ ਮਿਲਾ ਕੇ ਆਪਣੀ ਨਿਗਰਾਨੀ ਵਿਚ ਕਰਾਉਂਦੇ ਹਨ । ਜਾਂ ਇਉਂ ਕਰੋ, ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਿਆਹ ਦਾ ਉਦਘਾਟਨ ਪਾਂਧਾ ਜੀ ਹੀ ਖੁਦ ਕਰਦੇ ਹਨ । ਮਹੂਰਤ ਪਿਛੋਂ ਸਰ੍ਹੋਂ ਦੇ ਤੇਲ ਦੀਆਂ ਕੜਾਹੀਆਂ ਬੀੜੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ, ਚੁਰਾ ਉਤੇ ਕੜਾਹੇ ਬੀੜ ਕੇ ਪਕਾਉੜੇ ਤਲੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਫਿਰ ਓਥੇ ਹੀ ਮੋਤੀ ਚੂਰਾਂ ਦੇ ਲੱਡੂ ਵੱਟਣੇ ਅਰੰਭ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਵਿਆਹ ਦੇ ਇਸ ਮਹੂਰਤ ਜਾਂ ਉਦਘਾਟਨ ਹੋਣ ਪਿਛੋਂ ਦੁਪਹਿਰਾਂ ਸ਼ਾਮਾਂ ਨੂੰ ਗਲੀ-ਮਹੱਲੇ ਦੀਆਂ ਕੁੜੀਆਂ ਤੇ ਸੁਆਣੀਆਂ ਜੁੜ ਕੇ ਸੁਰਾਗ ਦੇ ਗੀਤ ਗਾਉਂਦੀਆਂ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਮੰਤਵ, ਇਸਤਰੀ ਪੱਖੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਛੋਟੇ, ਕਾਲੇ ਜਾਂ ਬੁੱਢੜੇ ਪਤੀ ਸਹੇੜਨ ਵਾਲੇ ਮਾਂਪਿਆਂ ਤੇ ਵਿਚੋਲਿਆਂ ਦੀ ਖਬਰ ਲੈਣ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ, ਇਸਤਰੀ ਜਾਤੀ ਦੇ ਸਮੇਂ ਸਮੇਂ ਦੇ ਪਿਆਰ, ਪ੍ਰੀਤ-ਵਿਛੋੜੇ ਦੀ ਚਰਚਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਵਰ ਲੱਭਣ ਦੀਆਂ ਗੀਤਾਂ ਤੇ ਜਿੰਦਗੀ ਤੇ ਅਨੇਕ ਭਾਂਤੀ ਹਾਵਾਂ ਭਾਵਾਂ ਦੁਖਾਂ ਸੁਖਾਂ ਨੂੰ ਹੁਮਾਂਚਕ ਢੰਗ ਨਾਲ ਬਿਰਹੋ-ਭਿੰਨੇ ਵਰਨਣ ਰਾਹੀਂ ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ।

ਲੰਮੀਆਂ ਹੇਕਾਂ ਦੀਆਂ ਧੁਨਾਂ ਵਿਚ ਟਿਕੀ ਰਾਤ ਤੇ ਕਈ ਵਾਰ ਮੱਘਦੇ ਦੁਪਹਿਰਿਆਂ ਵਿੱਚ ਇਹ ਗੀਤ ਅਜਿਹੀ ਬੈਠਵੀਂ ਲੈਅ ਵਿਚ ਗਾਏ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਹੇਕ ਦੀ ਲੈਅ ਦੀ ਧੁਨੀ ਵਿਚ ਸ਼ਾਂਤੀ ਤੇ ਸੰਗੀਤ ਭਰਿਆ ਸੁੰਦਰ ਵਾਯੂ-ਮੰਡਲ ਆਪ ਹੀ ਰਚ ਲੈਣ ਦੀ ਭਰਵੀਂ ਸਮਰੱਥਾ ਆ ਜਾਂਦੀ ਹੈ:

ਲੰਬੀਏ ਨੀ ਲੰਬੀਏ, ਛੈਲ ਛਬੀਲੇ, ਲਾਲ ਖੰਜੂਰੇ
 ਕਿਨਿ ਵਰ ਟੋਲਿਆ ਨੀ ਦੂਰੇ ਹੇ-ਹੇ-
 ਬਾਬਲਾ ਤਾਂ ਮੇਰਾ ਦੇਸਾਂ ਦਾ ਰਾਜਾ, ਪੰਚਾਂ ਦਾ ਮੋਹਰੀ,
 ਓਨ ਵਰ ਟੋਲਿਆ ਨੀ ਦੂਰੇ ਹੇ-ਹੇ-
 ਲੰਬੀਏ ਨੀ ਲੰਬੀਏ ਛੈਲ ਛਬੀਲੇ, ਲਾਲ ਖੰਜੂਰੇ,
 ਓਨ ਵਰ ਟੋਲਿਆ ਨੀ ਦੂਰੇ ਹੇ-ਹੇ-
 ਵੀਰਨ ਤਾਂ ਮੇਰਾ ਦੇਸਾਂ ਦਾ ਰਾਜਾ, ਪੰਚਾਂ ਦਾ ਮੋਹਰੀ,
 ਜਿਨ ਵਰ ਟੋਲਿਆ ਨੀ ਦੂਰੇ ਹੇ-ਹੇ-
 ਵਿਆਹ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਕੁੜੀਆਂ ਵਿੱਚ— ਸ਼ਾਇਦ ਅਣਭੋਲਤਾ ਕਾਰਨ— ਵਿਆਹ ਨਾ ਕਰਾਉਣ ਦੀ ਰੁਚੀ ਵੀ ਕਿਤੇ ਕਿਤੇ ਗੁਪਤ ਪ੍ਰਗਟ ਰੂਪ ਵਿਚ ਕੰਮ ਕਰਦੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ:

‘ਚਿੱਤ ਸਾਧਨੀ ਹੋਣ ਨੂੰ ਕਰਦਾ, ਲੈ ਦੇ ਮਾਏ ਗੇਰੂ ਰੰਗੀਏ ।’

-ਗੀਤ ਤੇ ਟੱਪੇ ਇਸ ਅਵਸਥਾ ਬਾਰੇ ਦਸਦੇ ਹਨ ।

ਕੁੜੀ ਕਹਿੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਵਿਆਹ ਕਰਾਉਣ ਨਾਲੋਂ ਤਾਂ ਸਾਧਨੀ ਬਣ ਜਾਣਾ ਚੰਗਾ, ਅੰਦਰੋਂ

ਭਾਵੇਂ ਕੁਝ ਵੀ ਭਾਵ ਹੋਣ ਪਰ ਉਤੋਂ 'ਉਤੋਂ' ਤਾਂ ਇਹ ਵੈਰਾਗ ਸਾਧੂਆਂ ਦੀ ਸੰਗਤ ਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪ੍ਰਤਖ ਹੈ । ਵਿਛੋੜੇ ਤੇ ਵੈਰਾਗ ਸਾਰੇ ਦੁਖ ਭੁੱਲਕੇ ਭੀ ਇੱਛਾ ਪੂਰੀ ਕਰਨ ਲਈ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਬੜੇ ਜ਼ੋਰ ਨਾਲ ਗਾਇਆ ਤੇ ਭਾਵਨਾ ਨੂੰ ਪ੍ਰਗਟਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ:

ਮਾਏ ਨੀ ਸਾਲੂ ਰੰਗਾ ਦੇ ਰੰਗ ਖਾਸ ਦਾ ।
ਅਸੀਂ ਜਾਣਾ ਸਾਧੂਆਂ ਦੇ ਨਾਲ ਨੀ ਵੇ ਹੇ,
ਸਾਧੂ ਗੁਮਾਨੀ ਬੜੀ ਦੂਰ ਦੇ,
ਧੀਏ ਸਾਧਾਂ ਨੇ ਪੌਣੇ ਭਗਵੇ ਨੀ,
ਤੂੰ ਤਾਂ ਪੌਣ ਨਾ ਜਾਣੇ,
ਸਾਧ ਗੁਮਾਨੀ ਬੜੀ ਦੂਰ ਦੇ ।
ਮਾਏ ਜੁੱਤੀ ਸੁਆਏ ਨੀ ਲੁੱਕਦੀ,
ਅਸੀਂ ਜਾਣਾ ਨੀ ਸਾਧਾਂ ਦੇ ਨਾਲ,
ਸਾਧੂ ਗੁਮਾਨੀ ਬੜੀ ਦੂਰ ਦੇ ਵੇ ਹੇ—,
ਨੀ ਤੂੰ ਪੌਣ ਨਾ ਜਾਣੇ ਤੁਰਨ ਨਾ ਜਾਣੇ,
ਸਾਧਾਂ ਨਾਲ ਜਾਣਾ ਛੋੜ ਦੇ,
ਸਾਧ ਗੁਮਾਨੀ ਬੜੀ ਦੂਰ ਦੇ ।

ਪਰ ਸਾਧਾਂ ਨਾਲ ਕੌਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ? ਨਾ ਹੀ ਇਹ ਗੀਤ ਸੁਣ ਕੇ ਸਾਧ ਆਪਣਾ ਮਨ ਭਰਮਾਉਂਦੇ ਹਨ । ਸਾਧਾਂ ਨੂੰ ਸੁਆਦਾਂ ਨਾਲ ਕੀ, ਚੰਗੇ ਸਾਧ ਤਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਲੱਭਿਆਂ ਵੀ ਹੱਥ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੇ । ਕਾਦਰ ਯਾਰ ਨੇ ਐਵੇਂ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਕਿਹਾ:—

‘ਯੋਗੀ ਗਏ ਨਾ ਬਹੁਤਦੇ ਸੁੰਦਰਾਂ ਨੂੰ,
ਸਾਧੂ ਹੁੰਦੇ ਨਾ ਕਿਸੇ ਦੇ ਮਿੱਤ ਮੀਆਂ ।’

ਹਾਂ ! ਇਹ ਵੱਖਰੀ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਜੇ ਸਾਧਣੀ ਬਣਨ ਦੇ ਡਰਾਉਣੇ ਭਾਵਾਂ ਨੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਗੀਤਾਂ ਨੂੰ ਜਨਮ ਦਿਤਾ ਹੋਵੇ । ਏਨਾਂ ਵਿੱਚ ਵੀ ਕੋਈ ਗੁੱਝੀ ਰਮਜ਼ ਹੈ । ਇਕ ਜਮਾਨਾ ਸੀ ਜਦੋਂ ਵੇਹਲਤ ਲੋਕ ਸਾਧ ਬਣ ਕੇ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਗੁਜ਼ਾਰ ਦਿੰਦੇ ਸਨ, ਭਾਵੇਂ ਇਸਤ੍ਰੀ ਦਾ ਤਰਸੇਵਾਂ ਸਾਰੀ ਉਮਰ ਦੁਖ ਦਿੰਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ । ਕਿਸੇ ਸੁੰਦਰੀ ਦੇ ਸਾਧਾਂ ਦੇ ਡੇਰੇ ਵਿਚੋਂ ਲੰਘ ਜਾਣ ਤੇ ਜੋ ਹਾਲ ਏਨਾ ਤਿਆਗੀਆਂ ਵੈਰਾਗੀਆਂ ਸਾਧਾਂ ਦਾ ਹੁੰਦਾ, ਉਸ ਦੇ ਝਲਕਾਰੇ ਸਾਡੇ ਸਾਹਿੱਤ ਵਿੱਚ ਬੜੇ ਰੰਗੀਨ ਮਿਲਦੇ ਹਨ । ਕਾਦਰ ਯਾਰ ਨੇ ਅਜੇਹੇ ਸਾਧਾਂ ਦੇ ਡੇਰੇ ਦੀ ਤਸਵੀਰ ਦੋ ਲਾਈਨਾਂ ਵਿੱਚ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਖਿੱਚੀ ਹੈ :—

ਜਦੋਂ ਹਰ ਸ਼ਿੰਗਾਰ ਲਗਾਇਕੇ ਤੇ, ਰਾਣੀ ਸੁੰਦਰਾਂ ਨੇ ਪਾਇਆ ਇੱਕ ਫੇਰਾ ।
ਗੋਰਖ ਨਾਥ ਤੇ ਪੂਰਨ ਕਾਇਮ ਰਹੇ ਬਾਕੀ ਡੋਲਿਆ ਸਾਧ ਦਾ ਕੁੱਲ ਡੇਰਾ ।

ਇੱਕ ਅਵਸਥਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਮਨੋਭਾਵਾਂ ਦੇ ਜਾਗਣ ਦੀ । ਜਿੰਨਾਂ ਦੀ ਉਮਰ ਵਿਆਹ ਕਰਾਉਣ ਦੀ ਗੀਝ ਐਵੇਂ ਹੀ ਲੰਘ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਜਾਂ ਲੰਘ ਜਾਣ ਦਾ ਡਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ਉਹ ਬਸੰਤ ਰੁੱਤ ਦੇ ਖੇੜੇ ਤੇ ਕਣਕਾਂ ਦੇ ਨਿਸਾਰ ਦੀਆਂ ਉਪਮਾ ਦੇ ਕੇ ਆਪਣੇ ਮਨੋਭਾਵ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਦੀਆਂ ਰਹਿੰਦੀਆਂ ਹਨ :

‘ਕਣਕਾਂ ਨਿਸਰੀਆਂ ਧੀਆਂ ਕਿਉਂ ਵਿਸਰੀਆਂ ਨੀ ਮਾਏ’

‘ਮੇਰੇ ਹਾਣ ਦੀਆਂ ਗਈਆਂ ਮੁਕਲਾਵੇ,
ਸਾਡਾ ਬਾਪੂ ਵਿਆਹ ਨਾ ਕਰੇ !’

ਬਾਬਲ ਤੇਰਾ ਪੁੰਨ ਹੋਵੇ

ਪੁਰਾਣੀ ਗੀਤ ਅਨੁਸਾਰ ੧੨ ਵਰ੍ਹਿਆਂ ਦੀ ਕੁੜੀ ਵਰ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦੇ ਯੋਗ ਸਮਝੀ ਜਾਂਦੀ ਸੀ, (ਹੁਣ ੧੮ ਵਰ੍ਹਿਆਂ ਦੀ ਭੀ ਛੋਟੀ ਮੰਨੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ) ਛੋਟੀ ਉਮਰ ਦੀਆਂ ਕੁੜੀਆਂ ਦੇ ਵਿਆਹ ਕਰਨੇ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿੱਚ ‘ਉਤਮ ਦਾਨ’ ਮੰਨੇ ਜਾਂਦੇ ਸਨ, ਮੁਟਿਆਰ ਹੁੰਦੀ ਕੁੜੀ ਲਈ, ਜੇ ਉਸ ਦਾ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਵਿਚੋਲੇ ਸਾਕ ਨਾ ਲੈ ਗਏ ਹੋਣ, ਵਰ ਦੀ ਖੋਜ ਅਰੰਭ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, (ਛੋਟੀ ਉਮਰ ਦੇ ਵਿਆਹ ਕੱਲ ਤੱਕ ਇਕ ਸਮਾਜਕ ਸਮੱਸਿਆ ਰਹੀ ਹੈ)

ਕੁੜੀ ਨੂੰ ਵੱਡੀ ਉਮਰ ਦੀ ਹੋਣ ਦੇਣਾ ਸਾਡੇ ਦੇਸ ਵਿਚ ਪਾਪ ਸਮਝਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ, ਅਖੇ ! ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚਾਰੀਆਂ ਨੇ ਕਿਹੜਾ ਮੂੰਹ ਪਾੜ ਕੇ ਆਖਣਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਵਈ ਸਾਡਾ ਵਿਆਹ ਕਰ ਦੇਵੋ । ਧੀਆਂ ਅਤੇ ਗਊਆਂ ਦੀ ਤਾਂ ਜਿਵੇਂ ਜ਼ਬਾਨ ਹੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ ।

ਧੀਆਂ ਅਤੇ ਗਊਆਂ ਦਾ ਜੋਰ ਕੀ ਹੈ ਸਦਾ ਰਾਮਾ

ਲੋਕ ਕਵੀ ਦਾ ਕਥਨ ਏਹੋ ਅਵਸਥਾ ਨਿਰੂਪਣ ਕਰਦਾ ਹੈ ।

ਜਦੋਂ ਸਾਡੇ ਬਜ਼ੁਰਗ, ਘਰਾਂ ਤੇ ਨਗਰਾਂ ਦੀ ਥਾਂ ਜੰਗਲਾਂ ਵਿੱਚ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ, ਉਦੋਂ ਕੁੜੀਆਂ ‘ਵਰ ਪ੍ਰਾਪਤੀ’ ਦੀਆਂ ਸ਼ਰਮਾਕਲ ਗੀਤਾਂ ਜ਼ਰੂਰ/ਕਿਸੇ ਦਰੱਖਤ ਦੇ ਉਹਲੇ ਖੜ ਕੇ ਜਾਂ ਉਸਨੂੰ ਸਾਥੀ ਸਮਝਕੇ ਪ੍ਰਗਟਾਉਂਦੀਆਂ ਹੋਣਗੀਆਂ । ਜਿਸ ਤੋਂ ਤੁਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਾਪੇ, ਗੰਧਰਵ ਜਾਂ ਸੁਅੰਬਰੀ ਵਿਆਹ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਪੁੱਛ ਗਿੱਛ ਕਰਦੇ ਹੋਣਗੇ, ਜਾਂ ਉਹ ਆਪ ਹੀ ਵਿਆਹ ਕਰ ਲੈਂਦੀਆਂ ਹੋਣਗੀਆਂ । ਇਕ ਲੋਕ ਗੀਤ ਵਿਚ ਉਸ ਦਰੱਖਤ ਨੂੰ ਚੰਦਨ ਦਾ ਬਿਰਛ ਕਲਪ ਕੇ -ਕੀ ਪਤਾ ਕਿਤੇ ਚੰਦਨ ਦਾ ਬਿਰਛ ਹੋਵੇ ਹੀ-ਇਸ ਅਵਸਥਾ ਦੇ ਕੌਮਲ ਭਾਵ ਬੜੇ ਭਰਵੇਂ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿਚ ਬੰਨ੍ਹੇ ਹੋਏ ਹਨ:

* ਬੇਟੀ ਚੰਦਨ ਦੇ ਉਹਲੇ ਤੂੰ ਕਿਉਂ ਖੜੀ !

ਮੈਂ ਤਾਂ ਖੜੀ ਸਾਂ ਬਾਬਲ ਜੀ ਦੇ ਪਾਸ,

ਕਰਾਂ ਅਰਦਾਸ ਬਾਬਲ ਵਰ ਲੋੜੀਏ ।

ਜਾਈਏ ਕਿਹੋ ਜਿਹਾ ਵਰ ਲੋੜੀਏ ?

ਬਾਬਲ, ਜਿਉਂ ਤਾਰਿਆਂ ਵਿਚੋਂ ਚੰਨ,
ਚੰਨਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕਾਨ੍ਹ, ਕਨ੍ਹਈਆਂ ਵਰ ਲੋੜੀਏ !

* ਭੈਣੇ ਚੰਦਨ ਦੇ ਉਹਲੇ ਕਿਉਂ ਖੜੀ,
ਮੈਂ ਖੜੀ ਵੀਰਾ ਜੀ ਦੇ ਪਾਸ,
ਕਰਾਂ ਅਰਦਾਸ ਵੀਰੇ ਵਰ ਲੋੜੀਏ !
ਨੀ ਭੈਣੇ ਕਿਹੋ ਜਿਹਾ ਵਰ ਲੋੜੀਏ ?
ਵੇ ਵੀਰਾ ਜਿਉਂ ਬੀਰਾਂ ਵਿਚ ਬੀਰ,
ਰਾਮ ਚੰਦਰ ਵਰ ਲੋੜੀਏ !

* ਧੀਏ ਚੰਨਣੇ ਦੇ ਉਹਲੇ ਕਿਉਂ ਖੜੀ,
ਮੈਂ ਤਾਂ ਖੜੀ ਸਾਂ ਮਾਮੇ ਜੀ ਦੇ ਪਾਸ,
ਕਰਾਂ ਅਰਦਾਸ, ਮਾਮਾ ਵਰ ਲੋੜੀਏ !
ਨੀ ਬੇਟੀ ਕਿਹੋ ਜਿਹਾ ਵਰ ਲੋੜੀਏ ?
ਮਾਮਾ ਜੀ ਜਿਉਂ ਦੁਨੀਆਂ ਵਿਚ ਦਾਨੀ,
ਹਰੀਸ਼ ਚੰਦਰ ਵਰ ਲੋੜੀਏ !

ਜਾਈਏ ਨੀ ਮੈਂ ਵਰ ਲਿਆਂਦਾ ਟੋਲ ਕੇ ।

ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਇਕ ਹੋਰ ਗੀਤ ਗਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਚੰਗੇ ਰੱਜੇ ਪੁੱਜੇ
ਤੇ ਸੁਨੱਖੇ ਵਰ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਲਈ ਬਿਨੈ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ:—

ਵੇ ਬਾਬਲ ਇਕ ਮੇਰਾ ਕਹਿਣਾ ਕੀਜੀਏ,
ਮੈਨੂੰ ਰਾਮ ਰਤਨ ਵਰ ਦੀਜੀਏ ।
ਜਾਈਏ ਨੀ ਮੈਂ ਆਂਦਾ ਵਰ ਟੋਲ ਕੇ,
ਜਿਉਂ ਰੰਗ ਕੁਸੰਭਾ ਘੋਲ ਕੇ ।
ਜਾਈਏ ਰਾਮ ਰਤਨ ਸਿਰ ਸਿਹਰਾ,
ਜਿਉਂ ਬਾਗਾਂ ਵਿਚ ਖਿੜੇ ਕਿਉੜਾ ।

ਜਿਉਂ ਜਿਉਂ ਕੁੜੀਆਂ ਦੇ ਵਰ ਆਪ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਖੁੱਸਦੀ ਗਈ, ਮਾਪਿਆਂ
ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਵਧਦੇ ਗਏ, ਕੁੜੀਆਂ ਦੇ ਵਰ ਪਰਾਪਤੀ ਦੇ ਅਮਲ ਬੇਨਤੀਆਂ ਦਾ ਰੂਪ
ਧਾਰਦੇ ਗਏ । ਉਸ ਜਮਾਨੇ ਦੇ ਭਾਵਾਂ ਦਾ ਨਿਰੂਪਣ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਬਾਬਲ ਤੋਂ 'ਚੰਗਾ ਚਲਦਾ
ਘਰ' ਚੰਗੀ ਸੱਸ ਤੇ ਮੁਖੀ ਸਹੁਰੇ ਦੀ ਮੰਗ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ, ਇਹੋ ਜਿਹੇ ਗੀਤਾਂ ਰਾਹੀਂ
ਉਹ ਭਾਵ ਪ੍ਰਗਟਾਏ ਜਾਂਦੇ ਹਨ:

ਦੇਈਂ ਵੇ ਬਾਬਲਾ ਓਸ ਘਰੇ, ਜਿਥੇ ਦਰਜ਼ੀ ਸੀਵੇ ਪੱਟ,
ਇੱਕ ਪਾਵਾਂ ਇੱਕ ਰੰਗਾਵਾਂ ਵੇ ਮੇਰਾ ਵਿੱਚ ਸੰਦੂਖਾਂ ਦੇ ਹੱਥ,
ਬਾਬਲ ਤੇਰਾ ਪੁੰਨ ਹੋਵੇ !
ਦੇਵੀਂ ਵੇ ਬਾਬਲਾ ਓਸ ਘਰੇ, ਜਿੱਥੇ ਘਾਤਤ ਘੜੇ ਸੁਨਿਆਰ,

ਇੱਕ ਲਾਹਵਾਂ ਦੂਜੀ ਪਾਵਾਂ ਵੇ, ਮੇਰਾ ਡੱਬਿਆਂ ਦੇ ਵਿਚ ਹੱਥ,
ਨਿੱਤ-ਲਾਵਾਂ ਹਰ ਸਿੰਗਾਰ ਬਾਬਲ ਤੇਰਾ ਪੁੰਨ ਹੋਵੇ !
ਤੇਰਾ ਹੋਵੇ ਵੱਡਤਾ ਜਸ ਬਾਬਲ ਤੇਰਾ ਪੁੰਨ ਹੋਵੇ !

ਧਰਮੀ ਬਾਬਲ ਤੋਂ ਚੰਗੇ ਵਰ ਦੇ ਨਾਲ ਚੰਗਾ ਘਰ ਵੀ ਮੰਗਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ,
'ਚੰਗਾ ਘਰ ਟੋਲੀਂ ਬਾਬਲਾ ਕਿਤੇ ਲਿੱਪਣੇ ਨਾ ਪੈਣ ਬਨੇਰੇ ।'

ਨਾਲੇ ਚੰਗੇ ਸਾਕ ਸਬੰਧੀ ਵੀ ਹੋਣ, ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਸੱਸ, ਸੌਹਰਾ ਚੰਗਾ ਲਭਣ ਲਈ
ਵਧੇਰੇ ਆਜਜ਼ੀ ਪ੍ਰਗਟਾਈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ਕੁੜੀਆਂ ਨੂੰ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਫਿਕਰ ਵੀ ਰਹਿੰਦਾ
ਹੈ ਕਿਧਰੇ ਕਰੁੱਤੇ ਮਹੀਨੇ ਵਿਆਹ ਨਾ ਰੱਖਿਆ ਜਾਵੇ । ਸਾਉਣ ਮਹੀਨੇ ਵਰੁੱਦੇ ਮੇਘਲਿਆਂ
ਵਿਚ ਬਣਾਏ ਪਕਵਾਨਾਂ ਦੇ ਬੁਸ ਜਾਣ ਤੇ 'ਸ਼ਾਮ' ਜੀ ਦੇ ਕਪੜੇ ਭਿੱਜ ਜਾਣ ਦਾ ਡਰ
ਕਿਤਨਾ ਮਿੱਠਾ ਮਿੱਠਾ ਭੈ ਦਿੰਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ?—

ਮੈਂ ਤੈਨੂੰ ਆਖਿਆ, ਮੇਰੇ ਬਾਬਲਾ, ਸੁਣ ਧਰਮੀਆਂ,
ਵੇ ਸਾਵਣ ਕਾਜ ਨਾ ਰਚਾਈ ।
ਸਾਵਣ ਵਗਾਏ ਜੀ ਕੋਈ ਮੇਘਲੇ ਜੀ, ਵਾਰੀ ਮੇਘਲੇ
ਭਿੱਜ ਜਾਂਦੇ ਸ਼ਾਮ ਜੀ ਦੇ ਕਪੜੇ ਹਰੇ ਰਾਮ ਜੀ ।
ਕੋਈ ਝੁੱਲੀਓ ਵੇ ਦਖਣੀ ਵਾ, ਵੇ ਸੁਣ ਧਰਮੀਆਂ,
ਸੁੱਕ ਜਾਂਦੇ ਸ਼ਾਮ ਜੀ ਦੇ ਕਪੜੇ, ਹਰੇ ਰਾਮ ਜੀ ।
ਕੋਈ ਝੁੱਲੀਓ ਵੇ ਡੱਖਣੀ ਵਾ, ਵੇ ਸੁਣ ਧਰਮੀਆਂ,
ਸੁੱਕ ਜਾਂਦੇ ਸ਼ਾਮ ਜੀ ਦੇ ਕਪੜੇ, ਹਰੇ ਰਾਮ ਜੀ ।

ਸਲੋਨੀ ਬੇਟੀ ਦੇ ਵਰ-ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦੇ ਯੋਗ ਹੋਣ ਤੇ ਇਕੱਲਾ ਉਸ ਦੇ ਵਿਆਹ ਦਾ
ਫਿਕਰ ਹੀ ਨਹੀਂ ਉਸਦਾ ਘਰ ਸੋਹਣਾ ਬਣਾਉਣ ਤੇ ਹਵੇਲੀਆਂ ਉਸਾਰ ਚਮਕਾ ਕੇ ਆਉਣ
ਜਾਣ ਵਾਲਿਆਂ ਉਤੇ ਆਪਣੀ ਵਡਿੱਤਣ ਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਰੋਹਬ ਜਮਾਉਣਾ ਉਸ ਤੋਂ ਵੀ
ਪਹਿਲੀਆਂ ਲੋੜਾਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ:

ਉੱਚੇ ਉੱਚੇ ਮਹਿਲਾਂ ਪੁਆਵੇ ਛਤਾਵੇ ਰਾਜੇ ਰਾਣੀਆਂ,
ਹਰਿਆ ਹਰਿਆ ਗੋਰਾ ਮੰਗਾਵੇ ਲਿਆਵੇ ਰਾਜੇ ਰਾਣੀਆਂ,
ਚਿੱਟੇ ਚਿੱਟੇ ਚਾਵਲ ਪਿਹਾਵੇ, ਚਿਤਾਵੇ ਰਾਜੇ ਰਾਣੀਆਂ ।
ਉੱਚੇ ਚੜ੍ਹ ਸੁੱਤਾ ਬੀਬੀ ਦਾ ਬਾਬਲ ਕਾਹੇ ਤੈਨੂੰ ਨੀਂਦ ਪਈ ।
ਨੀ ਮੈਨੂੰ ਨੀਂਦ ਮੁੰਨੀਂਦੇ ਕਿਹੀ ਮੈਨੂੰ ਚਿੰਤ ਪਈ ?
ਮੇਰੇ ਘਰ ਬੈਠੀ ਕੁਆਰੀ ਸਲੋਨੀ ਬੇਟੀ ਵਰ ਮੰਗਦੀ ।

ਵਿਆਹ ਕਰਨ ਲਈ ਚੌਮਾਸੇ ਪਿਛੋ ਅੱਸੂ ਤੇ ਮੱਘਰ ਦੇ ਦੋ ਮਹੀਨੇ ਅਜੇਹੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ
ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਕੀਤਾ ਸੁਹਾਉਣੀ ਰੁੱਤ ਦਾ ਸਾਹਾ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਅੱਸੂ ਦੇ ਮਹੀਨੇ ਵਿਚ
ਗੁਲਾਬੀ ਨੰਡ ਪੈਣ ਕਰ ਕੇ ਪੱਕੇ ਹੋਏ ਪਕਵਾਨ ਤਰੱਕਦੇ (ਖਰਾਬ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ) ਦੁੱਧ ਸੁੱਧ
ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਦਹੀਂ ਫਿਟਦਾ ਨਹੀਂ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਭੱਲੇ ਪਕੌੜੀਆਂ ਪਾ ਕੇ ਵਿਆਹ ਦੀ ਟਿਕ

ਰੋਟੀ ਲਈ ਸੁਆਦਲੀ ਚੀਜ਼ (ਚਾਟ) ਜਾਂ 'ਬੁੰਦੀ' ਬਣਾਈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ:-

ਮੈਂ ਤੈਨੂੰ ਆਖਦੀ ਬਾਬਲਾ ਮੇਰਾ ਅੱਸੂ ਦਾ ਕਾਜ ਰਚਾ ।

ਅੰਨ ਨਾ ਤਰੱਕੇ ਕੋਠੜੀ, ਤੇਰਾ ਦਹੀਂ ਨਾ ਆਮਲਾ ਜਾਹ ।

ਵੇ ਬਾਬਲ ਮੈਂ ਬੇਟੀ ਮੁਟਿਆਰ ।

ਵਸਦੀਆਂ ਦੇ ਪੈਰੀਂ ਬਾਬਲਾ ਝਾਂਜਰਾਂ ਛਣਕਾਰ ਪੈਂਦਾ ਜਾ,

ਵੇ ਬਾਬਲ ਮੈਂ ਬੇਟੀ ਪਰਨਾ, ਵੇ ਧਰਮੀ ਬਾਬਲਾ ।

ਛੱਟੀਦੀਆਂ ਛੱਜਾਂ, ਛੁਲਕਦੇ ਮੋਹਲਿਆਂ ਦੇ ਤਾਨਿਆਂ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ, ਚਲਦੀਆਂ ਚੱਕੀਆਂ ਦੀਆਂ ਘੂਕਰਾਂ ਤੇ ਮਿੱਠੀਆਂ ਸੁਰਾਂ ਵਿਚ ਚੰਗੇ ਮੌਸਮਾਂ ਦੇ ਵਿਆਹ, ਦਾ ਗੁਠਾਨੁਵਾਦ ਹੁੰਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ । ਪਰ ਅੱਸੂ ਦੇ ਮਹੀਨੇ ਵਿੱਚ ਹਾੜੀ (ਛੋਲਿਆਂ ਤੇ ਗੋਭੀ ਦੀ) ਬਿਜਾਈ ਦੀ ਵੱਤਰ, ਤੇ ਕਣਕ ਬੀਜਣ ਲਈ ਜ਼ਮੀਨ ਵਾਹੁਣ ਦਾ ਜ਼ੋਰ ਹੋਣ ਕਰਕੇ, ਕਈ ਸ਼ਾਕ-ਸੰਬੰਧੀ ਪੁਜਣ ਤੋਂ ਅਸਮਰੱਥ ਹੁੰਦੇ ਹਨ । ਭਾਵੇਂ ਕੋਈ ਬਹਾਨਾ ਘੜਨ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਫੋਕਾ ਰੋਸਾ ਹੀ ਕਿਉਂ ਨਾ ਦਿਖਾਉਣਾ ਪਵੇ । ਇਹ ਗੱਲਾਂ ਧਿਆਨ ਵਿਚ ਰਖ ਕੇ, ਮੱਘਰ ਵਿਚ ਵਿਆਹ ਕਰਨ ਦੀ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਜ਼ੋਰ ਨਾਲ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ।

ਮੈਂ ਤੈਨੂੰ ਬਾਬਲ ਆਖ ਰਹੀ, ਆਹੋ ਵੇ ਬਾਬਲ,

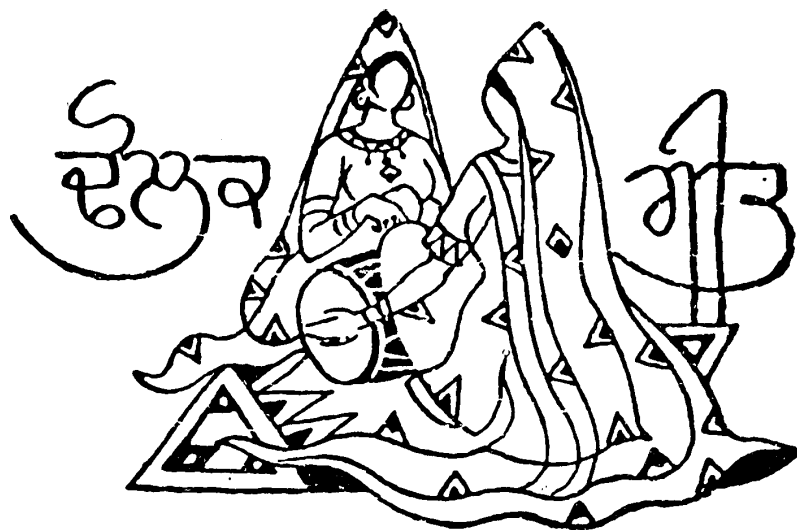
ਮੱਘਰ ਕਰੀਓ ਵਿਆਹ ।

ਭੱਤ ਨਾ ਵਸੇ ਤੇਰਾ ਗੋਤ ਨਾ ਹੁੰਸੇ

ਆਹੋ ਰੇ ਬਾਬਲ ਦੜੀਂ ਨਾ ਆਮਲਾ ਹੋਏ ਰੇ !

ਕੁੜੀਆਂ ਆਖਰ ਰਵਾਇਤੀ ਤੌਰ ਤੇ ਸ਼ਰਮਾਕੁਲ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ, ਆਪਣੇ ਵਿਆਹ ਬਾਰੇ ਮਨ ਦੀਆਂ ਕਿੰਨੀਆਂ ਦੁ ਗੱਲਾਂ ਦੱਸਣ ? ਜੋ ਘਰ ਦੇ ਕਰਦੇ ਹਨ ਝੱਲੀ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ । ਪਰ ਲਾਭ ਦੀਆਂ ਸਖੀਆਂ ਸਹੇਲੀਆਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਨ ਦੇ ਭਾਵਾਂ ਨੂੰ ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਗੀਤਾਂ ਵਿਚ ਪ੍ਰਗਟਾ ਪ੍ਰਗਟਾ ਕੇ ਕੁਆਰੀਆਂ ਦੀਆਂ ਇਛਾਵਾਂ ਸਮੂਹਿਕ ਤੌਰ ਤੇ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਦੀਆਂ ਰਹਿੰਦੀਆਂ ਹਨ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਭੀ ਪ੍ਰਚੰਡ ਕਰਨ ਦਾ ਇਹ ਇੱਕ ਢੁੱਕਵਾਂ ਸਮਾਂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ਜਦੋਂ ਉਹ ਬਾਬਲ ਨੂੰ ਧੀਆਂ ਦੇ ਪੁੰਨ ਲਈ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਦੀਆਂ ਹਨ।

ਸਿਰ ਗੁੰਦ ਦੇ ਕਪੱਤੀਏ ਨੈਣੇ, ਉਤੇ ਪਾ ਕੇ ਡਾਕ ਬੰਗਲਾ ।

ਢੋਲਕੀ ਦੇ ਗੀਤ ਵਿਆਹ ਤੋਂ ਪਹਿਲੇ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਖਾਸ ਦਰਜਾ ਰਖਦੇ ਹਨ । ਕੁੜੀਆਂ ਚਿੜੀਆਂ ਇਕੱਠੀਆਂ ਹੋ ਕੇ ਇੱਕ ਮੰਡਲੀ ਬਣਾ ਬੈਠਦੀਆਂ ਹਨ, ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕੋ ਜਣੀ ਢੋਲਕੀ ਫੜ ਲੈਂਦੀ ਹੈ ਦੂਜੀ ਰੋੜਾ, ਦੋਵੇਂ ਅਜੇਹੇ ਤਾਲ ਨਾਲ ਥਾਪ ਤੇ ਟੁਣਕਾਰ ਦਿੰਦੀਆਂ ਹਨ ਕਿ ਜਾਂਦੇ ਰਾਹੀਆਂ ਦੇ ਦਿਲ ਧੜਕਣ ਲਗ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਫੜਕਵੀਆਂ ਸੁਰਾਂ ਵਿਚ ਸੁਰੀਲੇ ਸੰਘਾਂ ਵਿਚੋਂ ਖਿਚਾਂ ਪਾਉਣ ਵਾਲੀ ਅਵਾਜ਼ ਨਿਕਲਦੀ ਹੈ:—

ਪਿਪਲ ਦੇ ਪੱਤਿਆ ਵੇ ਕੇਹੀ ਖੜ ਖੜ ਲਾਈ ਹੈ ।

ਪਤ ਝੜੇ ਪੁਰਾਣੇ ਵੇ ਰੁੱਤ ਨਵਿਆਂ ਦੀ ਆਈ ਹੈ ।

ਇਸ ਪਿਛੋਂ ਦੂਜੀ ਢਾਣੀ ਆਪਣਾ ਗੀਤ ਛੋਹ ਲੈਂਦੀ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਬਚਪਨ ਦੇ ਵਿਆਹ ਦਾ ਵਿਰੋਧ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ਛੋਟੀ ਉਮਰ ਦੇ ਬੱਚੇ ਦੇ ਪਾਲਣ ਸੰਭਾਲਣ ਦੇ ਅਨਾੜੀਪਣੇ ਵਿੱਚ ਲੰਘ ਜਾਣ ਦਾ ਭੀ ਜ਼ਿਕਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ।

ਦੋ ਤਾਰੇ ਲਟਕਣ ਵੇ ਰਾਂਝਣਾ ਦੂਰ ਮਹਿਲ ਦੀ ਮੋਰੀ ।

ਉਹ ਏਦਾਂ ਜਾਪਣ ਵੇ ਰਾਂਝਣਾ ਜਿਉਂ ਹੰਸਾਂ ਦੀ ਜੋੜੀ ।

ਮੋਰੀ ਉਮਰ ਨਿਆਣੀ ਵੇ ਰਾਂਝਣਾ ਬਾਲ ਪਿਆ ਮੋਰੀ ਝੋਲੀ ।

ਮੈਂ ਚਾਉ ਨਾ ਜਾਣਾ ਵੇ ਰਾਂਝਣਾ ਦੇ ਸਕਾਂ ਨ ਲੋਰੀ ।

ਕਿਉਂ ਬਾਂਹ ਮਰੋੜੀ ਵੇ ਰਾਂਝਣਾ ਨੇਹੁੰ ਨਾ ਲਗਦੇ ਜੋਰੀ ।

ਵਿਆਹ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਪੰਦਰਵਾੜੇ ਵਿਚ ਇੰਨ੍ਹਾਂ ਗੀਤਾਂ ਦੀਆਂ ਧਾਰਨਾ ਨਿੱਤ ਨਵੇਂ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਉਠਦੀਆਂ ਦੁਪਹਿਰਾਂ ਤੇ ਸ਼ਾਮਾਂ ਦੇ ਸਮਿਆਂ ਵਿਚ ਨਿੱਤ ਨਵਾਂ ਰੰਗ ਭਰਦੀਆਂ ਰਹਿੰਦੀਆਂ ਹਨ । ਪਰ ਅਸਲੀ ਜੋਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਬਿਰਹੇ ਭਰੇ ਭਾਵਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਗਟਾ ਉਤੇ ਜੋ ਇਹਨਾਂ ਦਿਨਾਂ ਵਿੱਚ ਵਿਆਹੀ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਕੁੜੀ ਦੇ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਕਰਕੇ ਗਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਸਖੀਆ

ਦੇ ਮਨਾਂ ਵਿਚ ਮਚਲਦੇ ਦਰਦਾਂ, ਵਿਛੋੜਿਆਂ ਜੁਆਨੀ ਦੇ ਹੁਲਾਸ ਚਿੱਤ੍ਰੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ । ਸਭ ਕਿਸਮ ਦੀਆਂ ਸਵਾਣੀਆਂ ਦੀਆਂ ਸੁਹਾਉਣੀਆਂ ਸਭਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਭਾਗ ਲੈ ਰਹੀਆਂ ਉਮਰਾਂ ਹੰਢਾ ਚੁੱਕੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਅਗੋਂ ਦੀ ਬੀਤਿਆ ਜਮਾਨਾ ਲੰਘਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ:—

ਅੰਬਾਂ ਹੇਠ ਖਲੋਤੀਏ ਅੰਬਾਂ ਦਾ ਝੜ ਪਿਆ ਬੂਰ ।

ਅੰਬ ਪੱਕੇ ਰਸ ਚੋ ਪਿਆ ਗੋਰੀ ਦਾ ਰਸੀਆ ਦੂਰ ।

ਪਾਂਧਾ ਪੁਛਣ ਮੈਂ ਚੱਲੀ ਸੱਠ ਸਹੇਲੀਆਂ ਜੋੜ,

ਕੱਢੀ ਵੇ ਪਾਂਧਿਆ ਪੱਤਰੀ ਕੱਦ ਘਰ ਆਵੇ ਢੋਲ ।

ਪਾਂਧੇ ਤਾਂ ਕੱਢੀ ਪੱਤਰੀ ਮੂੰਹੋਂ ਬੁਲੇਦਾ ਬੋਲ,

‘ਏਡੀ ਕਿਉਂ ਹੋਈ ਉਦਾਸ ਗੋਰੀਏ ਬਾਰੀ ਵਰ੍ਹੀ ਤੇਰੇ ਕੋਲ ।’

ਅੱਗ’ ਲਾਵਾਂ ਪਾਂਧਾ ਤੇਰੀ ਪੱਤਰੀ ਵੇ, ਨਦੀ ਦੇ ਰੁੜ੍ਹਾਵਾਂ ਤੇਰਾ ਬੋਲ ।

ਪਾਂਧਾ ਪੁਛਣ ਮੈਂ ਚੱਲੀ ਬਾਲੀ ‘ਚ ਪਾ ਤੰਬੋਲ ।

ਕੱਢੀ ਵੇ ਪਾਂਧਿਆ ਪੱਤਰੀ ਕੱਦ ਘਰ ਆਵੇ ਢੋਲ ।

ਪਾਂਧੇ ਨੇ ਤਾਂ ਕੱਢੀ ਪੱਤਰੀ ਮੂੰਹੋਂ ਬੋਲਦਾ ਬੋਲ ।

ਐਡੀ ਕਿਉਂ ਹੋਈ ਉਦਾਸ ਗੋਰੀਏ ਕਲ ਦੁਪਹਿਰੀ ਤੇਰੇ ਕੋਲ ।

ਸੋਨੇ ਜੜਾਵਾਂ ਤੇਰੀ ਪੱਤਰੀ ਵੇ ਪਾਂਧਾ ਜਤਤ ਜੜਾਵਾਂ ਤੇਰੇ ਬੋਲ ।

ਮੋਤੀ ਖਿਲਾਰਾਂ ਉਹਨਾਂ ਰਾਹਾਂ ਤੇ ਜਿੰਨੀ ਰਾਹੀਂ ਆਵੇਗਾ ਢੋਲ ।

ਲਾੜਾ ਕੋਈ ਅਣ-ਬੁਲਾਇਆ ਅਜਨਬੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ । ਉਸ ਦੇ ਘਰ ਲਗਨ ਕਢਾ ਕੇ ਸਗਨਾਂ ਦੀ ਚਿੱਠੀ ਭੇਜੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਇਹ ਕੁੜੀ ਦੇ ਮਾਪਿਆਂ ਦੀ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਆਪਣੀ ‘ਬੰਨੇ’ ਦੀ ਭੇਜੀ ‘ਸੱਦ’ ਸਮਝਦਾ ਹੈ । ਜੇ ਉਹ ਆਪ ਇਉਂ ਨਾ ਵੀ ਸਮਝਦਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਗੀਤ ਗਾਉਣ ਵਾਲੀਆਂ ਸਿਆਣੀਆਂ ਸੁਆਣੀਆਂ ਇਉਂ ਸਮਝ ਕੇ ਵਿਆਹੁਲੀ ਕੁੜੀ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਕੁਤ-ਕੁਤਾਰੀਆਂ ਪੈਦਾ ਕਰ ਦਿੰਦੀਆਂ ਹਨ:

ਬੰਨੇ ਨੇ ਭੇਜੀਆਂ ਚੀਰੀਆਂ ਤੂੰ ਵਾਚੰਦੜਾ ਘਰ ਆਉ ਬੰਨਾ ।

ਭਲਾ ਤੂੰ ਲਟਕੰਦੜਾ ਆਉ ਬੰਨਾ ।

ਮੇਰਾ ਰਾਉ, ਰਜਾਈ ਦਾ ਆਉ ਬੰਨਾ ।

ਕਿਧਰੋ ਆਵਾਂ ਬੰਨੇ ਮੇਰੀਏ,

ਕੀ ਲਟਕੰਦੀਏ ਨੀ ਵੇਸ ਰਵਾਲੀਏ,

ਛਟਕੰਦੇ ਨੀ ਚੂੜੇ ਵਾਲੀਏ ।

ਬੰਨਾ ਮੈਂ ਤੇਰਾ ਸਾਹਾ ਸੁਧਾਇਆ ਬੰਨਾ,

ਮੇਰਾ ਰਾਉ, ਰਜਾਈ ਦਾ ਜੀਵੇ ਬੰਨਾ ।

ਸਾਹਾ ਸੁਧਾਵੇ ਮੇਰਾ ਬਾਬਲ,

ਪਾਂਧੇ ਦੇ ਜਾਵੇ ਮੇਰਾ ਬਾਬਲ,

ਤੂੰ ਲਟਕੇ ਸਿਰ ਛਤਰ ਝੁੱਲੇ,

ਮੁਖ ਪਾਨ ਚਬੋਟਤਾ ਆਉ ਬੰਨਾ ।

ਮੇਰਾ ਰਾਉ ਰਜਾਦੀ ਦਾ ਜੀਵੇ ਬੰਨਾ ।

ਘਰ ਆਉ ਬੰਨਾ ਘਰ ਆਉ ਬੰਨਾ ।

ਭਾਵੇਂ ਬਾਬਲ ਨੇ ਜੋ ਕੁਝ ਕਰਨਾ ਸੀ ਉਹ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਫੇਰ ਵੀ ਇਕ ਪੱਕੀ ਅਰਜ਼ੀ ਸਮੂਹਿਕ ਬੋਲਾਂ ਤੇ ਗੀਤਾਂ ਦੇ ਬੰਦਾਂ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਬਾਬਲ ਦੇ ਪੇਸ਼ ਹੁੰਦੀ ਹੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਮਿਆਂ ਦੀ ਉਸ ਵਿਵਸਥਾ ਦਾ ਵੇਰਵੇ ਭਰਿਆ ਨਿਰੂਪਣ ਦੇਨੂੰ ਬੋਲਾਂ ਵਿੱਚ ਸੰਬੋਧਿਤ ਹੈ, ਜਦੋਂ ਧੀਆਂ ਲਈ ਲਾਏ ਵਾਲੇ ਘਰਾਣੇ, ਲੱਭਣੇ ਵੱਡੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਮੰਨੀ ਜਾਂਦੀ ਸੀ ਸੱਸ ਦੇ ਬਹੁਤੇ ਪੁੱਤਾਂ ਦੀ ਕਾਮਨਾ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਸੀ ਘਰ ਵਿੱਚ ਮੱਝਾਂ ਗਾਈਆਂ ਦਾ ਖੁੱਲ੍ਹਾ ਦੁੱਧ ਮੰਗਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ ਤਾਂ ਜੁ ਚਾਟੀਆਂ ਅਤੇ ਰਿੜਕਣੇ ਮਧਾਣੀਆਂ ਦੀ ਘਨਘੋਰ ਪਵੇ: ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਚੱਕੀਆਂ ਪੀਹਣ ਤੇ ਦਾਣਾ ਚਲਣ ਦੀ ਘੂਕਰ ਉਠੇ :-

‘ਦੇਵੀਂ ਵੇ ਬਾਬਲ ਉਸ ਘਰੇ, ਜਿਥੇ ਹੱਸਣੀ ਖੇਡਣੀ ਸੱਸ,

ਧੋਵਾਂਗੀ ਆਂਢਣ ਪੋਚਾਂਗੀ ਚਉਕਾ, ਜੀਉਤਾ ਵਲਾਵਾਂਗੀ ਨਿੱਤ,

ਬਾਬਲ ਤੇਰਾ ਪੁੰਨ ਹੋਵੇ ।

ਦੇਵੀਂ ਵੇ ਬਾਬਲਾ ਉਸ ਘਰੇ, ਜਿਥੇ ਸੱਸ ਦੇ ਬਾਹਲੜੇ ਪੁੱਤ,

ਇਕ ਮੰਗੀਏ, ਇਕ ਵਿਆਹੀਏ, ਵੇ ਮੈਂ ਸਾਦੀਆਂ ਵੇਖਾਂ ਨਿੱਤ,

ਬਾਬਲ ਤੇਰਾ ਜੱਸ ਹੋਵੇ ।

ਦੇਵੀਂ ਵੇ ਬਾਬਲਾ ਓਸ ਘਰੇ, ਜਿਥੇ ਬੂਰੀਆਂ ਝੋਟੀਆਂ ਸੱਤ,

ਇਕ ਰਿੜਕਾਂ, ਇਕ ਜਮਾਂਵਦੀ ਵੇ, ਮੇਰਾ ਚਾਟੀਆਂ ਦੇ ਵਿਚ ਹੱਥ,

ਬਾਬਲ ਤੇਰਾ ਪੁੰਨ ਹੋਵੇ, ਤੇਰਾ ਹੋਵੇ ਵਡੇਰਾ ਜੱਸ ।

ਦੇਵੀਂ ਵੇ ਬਾਬਲਾ ਓਸ ਘਰੇ, ਜਿਥੇ ਤੜਕੇ ਚਕੀਆਂ ਦੀ ਗੂੰਜ

ਨੀਦਾਂ ਕਰਨ ਉਹਗਾੜੀਆਂ ਅਲੜਾ ਰੱਜ ਰੱਜ ਸਾਉਣ ।

ਵੇ ਬਾਬਲ ਤੇਰਾ ਪੁੰਨ ਹੋਵੇ ।

ਜਿਉਂ ਜਿਉਂ ਵਿਆਹ ਦਾ ਦਿਨ ਨੇੜੇ ਆਉਂਦਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਦਿਲਾਂ ਦੇ ਮਹਿਰਮ ਦੀ ਉਡੀਕ ਤਿੱਖੀ ਹੁੰਦੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ਬਿਰਹੇ ਦੀਆਂ ਕਸਕਾਂ ਡੂੰਘੀਆਂ ਹੋ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ । ਪੱਕੇ ਅੰਬਾਂ ਵਾਂਗ ਭਖੀ ਹੋਈ ਜੁਆਨੀ ਦੀ ਵਧੀ ਹੋਈ ਵਿਆਕੁਲਤਾ ਨੂੰ ਵਿਆਹਦੜ ਕੁੜੀ ਦੀਆਂ ਸਖੀਆਂ ਸਹੇਲੀਆਂ ਸਭ ਤੋਂ ਤਿੱਖੀ ਨੀਝ ਨਾਲ ਦੇਖ ਰਹੀਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ, ਬਿਰਹੇ ਵੇਦਨਾ ਦੀ ਇਸ ਤੀਬਰਤਾ ਨੂੰ ਉਹ ਆਪਣੇ ਮਨੋ-ਭਾਵਾਂ ’ਚ ਗਾਉਂਦੀਆਂ ਤੇ ਇਸ ਅਵਸਥਾ ਦਾ ਸੱਚਾ ਪ੍ਰਗਟਾ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ, ਇਕ ਵਾਰੀ ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਸੁਣਨ ਲਈ ਉਡਦੇ ਪੰਛੀ ਭੀ ਖੰਭ ਫੜਕਾਉਣੇ ਠਹਿਰ ਜਾਂਦੇ ਹਨ:-

ਰਾਹ ਜਾਂਦਿਆਂ ਵੇ ! ਪੀਲੂ ਖਾਂਦਿਆਂ ਵੇ

ਆਖੀਂ ਢੋਲਣ ਨੂੰ ਜਾ, ਦਾਖਾਂ ਪੱਕੀਆਂ ਵੇ

ਆਸਾਂ ਰਖੀਆਂ ਵੇ ਢੋਲਾ ਮੁੜ ਘਰ ਆ !

ਰਾਹੀਆ ਰਾਵਲਾ ਵੇ,
 ਚੰਨਾ ਸਾਵਲਾ ਵੇ ਸਾਡਾ ਲੱਥਾ ਨਾ ਚਾੱਅ,
 ਅੰਬੀ. ਬੂਰ ਪਿਆ ਢੋਲਾ,
 ਦੂਰ ਗਿਆ ਮੈਨੂੰ ਤੱਤੀ ਨੂੰ ਨਾ ਤਾਂ,
 ਰੋਦੀ ਛੋੜ ਗਿਆ ਮੁਖ ਮੋੜ ਗਿਆ,
 ਰਾਹੇ ਜਾਂਦਿਆਂ ਵੇ ਸਾਡੀ ਪੈਜ ਰੱਖੀਂ ਵੇ ਹਾ ।

'ਅੰਬ ਲਗੇ ਫਲ ਡਾਲੀਆਂ, ਚੂਪਣ ਵਾਲਾ ਰਸੀਆ ਦੂਰ ।' ਦੀ ਹਾਲਤ ਵਧੇਰੇ ਚਿਰ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦੀ । ਛੇਤੀ ਹੀ ਕਲਪਣਾ ਦੇ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਪੀਆ-ਮਿਲਾਪ ਦੀ ਵਿਵਸਥਾ ਮਿਥ ਲਈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਤੇ ਇਹ ਮਿਲਾਪ ਵਿੱਚ: 'ਪੱਕੀਆਂ ਦਾਖਾਂ' ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਮੋਰ ਜਾਂ ਤੋੜਿਆਂ ਦੇ ਟੁਕੇ ਜਾਣ ਦਾ ਡਰ ਉੱਡ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਸੋਹਣੇ ਸ਼ਾਮ ਜੀ ਦੀਆਂ ਰਾਹਾਂ ਤੋਂ ਲਗੀਆਂ ਧੂੜਾਂ ਲਾਹੁਣ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਸੋਹਣੇ ਕੇਸ ਧੋਣ ਲਈ, ਆਦਰ ਤੇ ਚਾਵਾਂ ਸਹਿਤ ਸੇਵਾਵਾਂ ਹਾਜ਼ਰ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ:—

ਦਾਖਾਂ ਬੂਰੀਆਂ ਵੇ ਟੁਕ ਟੁਕ ਸੁੱਟਦੇ ਤੋਤੇ ਮੋਰ ।
 ਦਾਖਾਂ ਪੱਕੀਆਂ ਵੇ ਉਡ ਉਡ ਬਹਿੰਦੇ ਤੋਤੇ ਮੋਰ ।
 ਕੋਰੇ ਕੋਰੇ ਕਰਵੇ ਵੇ ਦਹੀਂ ਮੈਂ ਜਮਾਂਦੀ ਆਂ,
 ਆਹ ਲੈ ਫੜ ਨ੍ਹਾ ਲੈ ਜੀ ਸ਼ਾਮਾ ? ਤੇਰੇ ਕਾਲੇ ਕਾਲੇ ਸੋਹਣੇ ਕੇਸ ।
 ਉਰਲੇ ਕੋਠੇ ਮੈਂ ਖੜੀ ਪਰਲੇ ਕੋਠੇ ਤੂੰ, ਵੇ ਸ਼ਾਮਾ ਤੇਰੇ ਸੋਹਣੇ ਕੇਸ ।
 ਧੁੱਪੇ ਧੁੱਪੇ ਤੂੰ ਫਿਰੇਂ ਤੇ ਛਾਵੇਂ ਛਾਵੇਂ ਮੈਂ,
 ਚੰਨਣ ਚਿਰਾ ਕੇ ਵੇ ਉਹਦਾ ਕੰਘਾ ਬਣਾਂਵਦੀ ।
 ਆਹ ਲੈ ਫੜ ਵਾਹ ਲੈ ਸ਼ਾਮਾਂ, ਵੇ ਤੇਰੇ,
 ਕਾਲੇ ਕਾਲੇ ਸੋਹਣੇ ਕੇਸ ।

ਸ਼ਾਮ ਸਲੋਨੇ ਨਾਲ 'ਮਿਲਾਪ' ਸਾਧਾਰਨ ਤੇ ਸਾਦੇ ਜਿਹੇ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਕਰਾਇਆ ਜਾਂਦਾ, ਇਸ ਲਈ ਇੱਕ ਨਾਟਕੀ ਢੰਗ ਰਚਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਅਰੰਭਕ ਹਥੋ-ਪਾਈ ਨੂੰ ਖਾਸ ਥਾਂ ਦਿਤੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ । ਆਖਰ ਦੋਹਾਂ ਪਾਸਿਆਂ ਦੇ ਬੇ-ਕਾਬੂ ਹੋਏ ਜਜ਼ਬਿਆਂ ਦਾ ਮੇਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਕਿਸੇ ਅੰਤਰ-ਘੋਲ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਕਿਵੇਂ ਹੋਵੇ ? ਬਾਹਰ ਦੀ ਛੇੜ-ਛਾੜ ਤਾਂ ਉਸ ਦਾ ਪ੍ਰਗਟਾਵਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਕੁਤ ਕੁਤਾਣੀਆਂ ਤਾਂ ਅੰਦਰੋਂ ਮਚਲਦੀ ਰੂਹ ਵਿਚੋਂ ਉਠਦੀਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ :-

ਸੱਗੀ ਭਾਰੀ ਜੀ ਫੁਲ ਸਾਡੇ ਹਲਕੇ,
 ਜੀ ਤੁਸੀਂ ਆ ਜਾਣਾ ਗੱਡੀ ਤੇ ਚੜ੍ਹ ਕੇ ।
 ਗੱਡੀ ਉਤਰਦਿਆਂ ਦਾ ਘੋੜਾ ਹਿਣਕੇ,
 ਜੀ ਜੂਹੇ ਵੜਦਿਆਂ ਦਾ ਟੌਰ ਫਰਕੇ,
 ਖੇੜੇ ਵੜਦਿਆਂ ਦੀ ਜੁੱਤੀ ਜੀ ਮੜਕੇ,

ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਵੜਦਿਆਂ ਦਾ ਚਾਦਰਾ ਦਮਕੇ,
 ਡਿਉਵੀ ਵੜਦਿਆਂ ਦਾ ਕੰਠਾ ਜੀ ਚਮਕੇ,
 ਜੀ ਤੁਸੀਂ ਬਹਿ ਜਾਣਾ ਪਲੰਘਾਂ ਤੇ ਚੜ੍ਹ ਕੇ,
 ਜੀ ਅਸੀਂ ਲਿਆਈਏ ਦੁੱਧ ਤੱਤਾ ਕਰ ਕੇ,
 ਜੀ ਤੁਸੀਂ ਪੀ ਜਾਵੋ ਦੋਵੇਂ ਹੱਥੀਂ ਫੜ ਕੇ,
 ਜੀ ਆਪਾਂ ਬਹਿ ਜਾਈਏ 'ਗੁਰਬਤ' ਕਰ ਕੇ,
 ਸੱਗੀ ਭਾਰੀ ਜੀ ਫੁੱਲ ਸਾਡੇ ਹਲਕੇ ।

ਵਰ ਪ੍ਰਪਤੀ ਦੇ ਭਾਵਾਂ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਅੱਲ੍ਹੜ ਜੁਆਨੀਆਂ ਦੀ 'ਗੁਰਬਤ' (ਸਾਂਝ-ਭਿਆਲੀ) ਕਰਕੇ ਬੈਠਣ ਤੱਕ ਦੇ ਮਨੋ-ਭਾਵ, ਵਿਆਹ ਦੀ ਆਮਦ ਦੇ ਦਿਨਾਂ ਦੀ ਭੇਟਾ ਹੁੰਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ਤੇ ਦਿਨ-ਬ-ਦਿਨ ਵਿਆਹ ਦੀ ਤਿੱਬ ਨੇੜੇ ਆਉਂਦੀ ਆਉਂਦੀ, ਇਕ ਦਿਨ ਚੜ੍ਹਦੇ ਸੂਰਜ ਦੀਆਂ ਸੁਨਹਿਰੀ ਕਿਰਨਾਂ ਨਾਲ ਆ ਢੁੱਕਦੀ ਹੈ । ਇਉਂ ਜੀਵਨ ਰੁਸਨਾਉਣ ਵਾਲਾ ਸਮਾਂ, ਪ੍ਰਵਾਰ ਦੁਆਲੇ ਘੁੰਮਰਾਂ ਪਾਉਂਦਾ ਪਾਉਂਦਾ ਆਪਣੇ ਨਵੇਂ ਨਵੇਂ ਰਸ-ਰੰਗ ਝਰਦਾ ਸਭ ਪਾਸੇ ਜਿਵੇਂ ਇਕ ਦਮ ਛਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਇਸ ਮੇਲ ਨੂੰ ਕਈ ਵਾਰ ਗਿੱਧੇ ਦੇ ਪਿਤ ਵਿਚ ਕਈ ਵਾਰ ਰਾਤਾਂ ਨੂੰ ਹੋਰ ਉਤਸਵਾਂ ਅੰਦਰ ਇੰਝ ਕੱਢਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ:-

ਉਠ ਪਿਆ ਜੀ ਮੇਰੇ ਦਰਦ ਕਾਲਜੇ,
 ਪਾ ਦਿਉ ਨੀ ਮੇਰੇ ਮਾਹੀਏ ਨੂੰ ਚਿੱਠੀਆਂ ।
 ਜਾ ਪਹੁੰਚੀ ਚਿੱਠੀ ਵਿਚ ਨੀ ਕਚਹਿਰੀ,
 ਪੜ੍ਹ ਲਈ ਨੀ ਮਾਹੀ ਪੱਟਾਂ ਉਤੇ ਧਰ ਕੇ ।
 ਛੁਟ ਗਈਆਂ ਨੀ ਹੱਥੋਂ ਕਲਮ ਦਵਾਤਾਂ,
 ਝੁੱਲ ਪਈ ਨੀ ਹਨੇਰੀ ਚਾਹ ਚੁਫੇਰੇ ।
 ਟੁਰ ਪਿਆ ਨੀ ਜਾਨੀ ਮਿਖਰ ਦੁਪਹਿਰੇ,
 ਆ ਗਿਆ ਨੀ ਮਾਹੀ ਵਿਚ ਤਬੇਲੇ ।
 ਆ ਮਾਹੀ ਸਾਡੀ ਨਬਜ਼ ਜੁ ਫੜ ਲਈ,
 ਦਸ ਗੋਰੀਏ ਕਿਥੇ ਦਰਦ ਕਲੇਜੇ ।
 ਮਿਟ ਗਿਆ ਜੀ ਮੇਰੇ ਦਰਦ ਕਲੇਜੇ ।

ਇਸ ਗੀਤ ਦੇ ਕਾਵਿ ਰੂਪ ਤੋਂ ਵਾਰੇ ਵਾਰੇ ਜਾਣ ਨੂੰ ਜੀਅ ਕਰਦਾ ਹੈ ਜਿਸਦੀ ਚਾਲ ਜਿਵੇਂ ਸਿਰ ਖਿੰਡੀ ਛੰਦ ਦੀ ਭੀ ਮਾਂ ਹੁੰਦੀ ਹੈ । ਨਾਲ ਹੀ ਟੁਣਕਾਰ ਸੰਗੀਤਮਈ ਭੀ ।

ਆਕਰਸ਼ਕ ਮਾਹੀ ਕਚਹਿਰੀ ਵਿਚ ਲੱਗਿਆ ਅਫਸਰ ਜੇ ਬਾਬੂ ਹੁੰਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਚਿੱਠੀ ਇਕੋ ਇਕ ਵਸੀਲਾ ਸੀ ਬਿਰਹੇ ਦੀ ਹੂਕ ਪਹੁੰਚਾਣ ਦਾ । ਮਿਲਾਪ ਨਾਲ ਕਲੇਜੇ ਦੀ ਪੀੜਾ ਮਿਟ ਜਾਣ ਦੇ ਇਸ ਤੋਂ ਉਤਮ ਦਿਲੀ ਭਾਵ ਹੋਰ ਵਾਕਾਂ ਵਿਚੋਂ ਬੱਝੇ ਹੋਏ ਸ਼ਾਇਦ ਹੀ ਮਿਲਣ । ਜਿੰਨਾ ਵਿਚ ਕਲੇਜੇ ਦਾ ਦਰਦ ਸ਼ਾਂਤ ਹੁੰਦਾ ਛਪਾਇਆ ਗਿਆ ਹੋਵੇ ।

ਦਿਉਰ ਭਾਬੀ

ਦਿਉਰਜ਼ ਦਿਉਰਜ਼ ਕਰ ਰਹੀ, ਤੂੰ ਮੇਰੇ ਬੁਲਾਇਆ ਬੋਲ ।
ਮੈਂ ਤੇਰੇ ਤੇ ਇਉਂ ਘੁੰਮਾਂ, ਜਿਉਂ ਲਾਟੂ ਉਤੇ ਡੋਰ ।

ਦਿਉਰ, ਭਾਬੀ ਦੇ ਪ੍ਰੇਮ ਪਿਆਰ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਨਵੇਂ ਜ਼ਮਾਨੇ ਵਿਚ, ਅਲੋਪ ਹੋ ਰਹੀਆਂ ਹਨ । ਹੁਣ ਜਦ ਕਿ ਘਰਾਣਾ ਛੋਟਾ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ, ਪ੍ਰਵਾਰਕ ਜੀਵਨ, ਕਾਰੋਬਾਰੀ ਕਾਰਨਾਂ ਕਰਕੇ ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਜੀਵਨ ਦੀ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਵਿੱਚ ਢਲ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਇਹ ਗੱਲਾਂ ਬੇਸ਼ਕ ਨਾ ਰਹਿਣ, ਪਰ ਸਾਡਾ ਪੇਂਡੂ ਜੀਵਨ ਦਿਉਰ ਭਾਬੀ ਦੀਆਂ ਰੋਮਾਂਸ ਨਾਲ ਗੁੱਧੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਤੋਂ ਖਾਲੀ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ । ਦਿਉਰ ਖਿੱਲਰੇ ਘਰ ਦਾ ਖਿਡਾਉਣਾ, ਤੇ ਜੀਅ ਪਰਚਾਵਾ ਰਿਹਾ ਹੈ । ਨਿੱਕੀਆਂ ਨਿੱਕੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਦੇ ਗੁੱਸੇ ਗਿਲਿਆਂ ਦੇ ਲਹਾਉ ਚੜ੍ਹਾਉ ਦੇ ਬਹਾਨੇ ਬਣਾ ਕੇ ਘਰੋਂਗੀ ਜੀਵਨ ਦੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਰੰਗ-ਤਮਾਸ਼ੇ ਇਸ ਅਨੋਖੀ ਤੇ ਰੋਮਾਂਟਕ ਹਸਤੀ ਉਦਾਲੇ ਘੁੰਮਦੇ ਰਹੇ ਹਨ, ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਤਾਂ ਇਸ ਦੀ ਪੁੱਛ-ਗਿੱਛ ਆਰਥਕ ਕਾਰਨਾਂ ਕਰਕੇ ਵੀ ਹੁੰਦੀ

ਰਹੀ ਹੈ । ਭਾਬੀਆਂ ਲਈ ਦਿਉਰ ਇਕ ਗਹਿਣਾ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਰਿਹਾ ਹੈ:—

‘ਛੋਟਾ ਦਿਉਰ ਭਾਬੀਆਂ ਦਾ ਗਹਿਣਾ ਪੱਟਾਂ ਵਿਚ ਖੇਲਦਾ ਫਿਰੇ ।’

ਮੇਰਾ ਦਿਉਰ ਬੜਾ ਟੁੱਟ ਪੈਣਾ ਹਸਦੀ ਦੇ ਦੰਦ ਗਿਣਦਾ ।

ਜੇ ਓਧਰ ਬਹੁ ਦੀ ਭੈਣ-‘ਸਾਲੀ, ਅੱਧੇ ਘਰ ਵਾਲੀ’ ਕਹੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਏਧਰ ਦਿਉਰ ਦੂਜਾ ਵਰ ਸਮਝਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੋਵੇਂ ਥਾਈਂ ਵਰਤ ਵਰਤਾਰਾ ਚਟਖਾੜਿਆਂ ਵਾਲਾ ਰਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਆਰਥਕ ਕਾਰਨਾਂ ਤੇ ਕੁੜੀਆਂ ਦੀ ਘਾਟ ਕਾਰਨ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿੱਚ ਕੱਲ ਤੱਕ ਇਹ ਸਮਾਜਕ ਰੀਤ ਬਣੀ ਆਈ ਹੈ ਕਿ ‘ਜੱਟ ਦਾ ਇਕ ਵੱਡਾ ਪੁੱਤ

ਵਿਆਹਿਆ ਜਾਣ ਤੇ ਸਾਰੇ ਮੁੰਡੇ ਵਿਆਹੇ ਸਮਝੇ ਜਾਂਦੇ ਸਨ । ਅਜਿਹੇ ਮੱਕਿਆਂ ਤੇ ਲੋਕ ਇਹ ਕਹਿ ਕੇ ਕੰਮ ਚਲਾ ਲੈਂਦੇ ਸਨ ਕਿ 'ਪੰਜਾਂ ਪਾਂਡਵਾਂ ਦੀ ਦਰੋਪਤੀ ਵੀ ਤਾਂ ਇਕੋ ਹੀ ਵਹੁਟੀ ਸੀ ।' ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਪਹਾੜੀ ਇਲਾਕਿਆਂ ਸ਼ਿਮਲੇ ਤੋਂ ਪਾਰ ਇਹ ਤਰੀਕਾ ਹਾਲਾਂ ਵੀ ਪ੍ਰਚਲਤ ਹੈ ।

ਕਈ ਭਰਜਾਈਆਂ, ਜਦੋਂ ਮਸਤੇ ਹੋਏ ਦਿਉਰ ਦੇ ਅਯੋਗ ਤੌਰ ਤਰੀਕਿਆਂ ਦੀ ਘਰ ਵਾਲੇ ਕੋਲ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ ਤਾਂ ਅਗੋਂ ਉਹ ਚੁੱਪ ਕਰਾ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ, 'ਜੇ ਉਹ ਬੋਲ-ਚਾਲ ਪਿਆ, ਤਾਂ ਕੀ ਹੋਇਆ, ਕੱਲ੍ਹ ਨੂੰ ਜਦੋਂ ਅੱਧੀ ਜ਼ਮੀਨ ਵੰਡਾ ਕੇ ਅੱਡ ਹੋ ਗਿਆ ਫਿਰ ਤੇਰੇ ਜੁਆਕਾਂ ਨੂੰ ਦੱਸ ਕੀ ਆਵੇਗਾ ?

ਇਹ ਗੀਤ ਰਿਵਾਜ ਸਾਡੇ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿੱਚ ਹਰ ਪਿੰਡ ਅਮਲੀ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਮਿਲਦੇ ਹਨ । ਇਥੋਂ ਤੱਕ ਕਿ ਵੱਡੇ ਭਰਾ ਦੀ ਬਹੂ, ਵਾਹ ਲਗਦੀ ਜੇ ਦਿਉਰ ਵਿਆਹ ਕਰਾਉਣਾ ਵੀ ਚਾਹੇ ਹੋਣ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦੀ, ਸਗੋਂ ਵੱਧ ਤੋਂ ਵੱਧ ਰੁਕਾਵਟ ਪਾਉਂਦੀ ਹੈ । ਜੇ ਦਿਉਰ ਦਾ ਵਿਆਹ ਹੋ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਉਸਦੀ ਚਤਰਾਈ ਤੇ ਸਿਆਣਪ ਦਾ ਇਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਿਵਾਲਾ ਨਿਕਲਿਆ ਸਮਝਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ।

ਕਈ ਭਰਜਾਈਆਂ ਵਿਆਹੇ ਹੋਏ ਦਿਉਰਾਂ ਦੀਆਂ ਵਹੁਟੀਆਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਪੁਰਾਣੇ 'ਕਰਤੱਬਾਂ' ਤੇ ਲੂਣੀਆਂ ਲਾ ਕੇ ਘਰੋਂ ਕਢਵਾ ਦਿੰਦੀਆਂ ਹਨ । ਕਈ ਅਜਿਹੀਆਂ ਵੀ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ ਕਿ ਜੇ ਦਿਉਰ ਵਿਆਹ ਕਰਾਉਣ ਲਈ ਕਿਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਬਹਾਨੇ ਲਾ ਕੇ ਘਰ ਬਾਰ ਵੰਡਵਾ ਕੇ ਅੱਡ ਹੋ ਕੇ ਵਿਆਹ ਕਰਾਉਣ ਦੀ ਸਕੀਮ ਬਣਾਉਂਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਉਹ ਸਿਰੇ ਨਹੀਂ ਚੜ੍ਹਨ ਦਿੰਦੀਆਂ ।

ਪਿਛਲੇ ਵਰ੍ਹਿਆਂ ਦੀ ਈ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਮੇਰੇ ਨੇੜੇ, ਸਮਝੋ ਮੇਰੇ ਪਿੰਡ ਵਿੱਚ ਹੀ ਅੱਡ ਹੋਣ ਲਈ ਛੋਟੇ ਭਾਈ ਨੇ ਇਕੱਠ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਸੀ, ਕਿ ਮੇਰੀ ਘਰ, ਜ਼ਮੀਨ, ਗੱਡਾ, ਬਲਦ, ਸਭ ਚੀਜ਼ਾਂ ਵੰਡਵਾ ਦੇਵੇ । ਉਸ ਦੀ 'ਭਰਜਾਈ' ਭਰੇ ਇਕੱਠ ਵਿੱਚ ਆਈ ਤੇ ਦਿਉਰ ਦੇ ਅੱਡ ਹੋਣ ਦੀ ਸਕੀਮ ਦੀ ਅਜੇਹੇ ਜ਼ੋਰ ਨਾਲ 'ਪ੍ਰੋਤ੍ਭੂਤਾ' ਕੀਤੀ ਕਿ ਉਸ ਦੀ ਸਾਰੀ ਕੀਤੀ ਕੱਤਰੀ ਉਤੇ ਉਸੇ ਵੇਲੇ ਪਾਣੀ ਫਿਰ ਗਿਆ ? ਉਸ ਨੇ ਕਿਹਾ : 'ਜੀ ਪੰਚਾਇਤੇ ! ਇਸ ਨੂੰ ਕਹੋ ਜੇ ਅੱਡ ਹੋਣਾ ਹੈ ਤਾਂ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੋਵੇ, ਆਹ ਆਪਣੇ ਅੱਧੇ ਨਿਆਣੇ ਵੀ ਵੰਡ ਕੇ ਪੱਲੇ ਪਾ ਲਵੇ, ਜਿਹੜੇ ਮੇਰੇ ਪਾਲਣ ਨੂੰ ਜਣ ਕੇ ਸਿਟ ਗਿਆ । ਜਦੋਂ ਘਰ ਜ਼ਮੀਨ ਨਾ ਰਹੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦੱਸੋ ਕਿਥੋਂ ਰੋਟੀ ਖੁਆਕੇ ਪਾਲਾਂਗੀ ।' ਇਸ 'ਮਹਾ-ਮੰਤਰਕ ਸਾਹਮਣੇ ਕੌਣ ਦਲੀਲ-ਬਾਜ ਜਵਾਬ-ਭੇੜ ਸਕਦਾ ਸੀ, ਭਾਵੇਂ ਉਥੇ ਅਫਲਾਤੂਨ ਹੀ ਕਿਉਂ ਨਾ ਹੁੰਦਾ । ਸਭਾ ਵਿਚ ਬੈਠੇ ਕੱਠੇ ਹੋਏ ਲੋਕ 'ਨਿਸੰਗ ਬੋਲ' ਸੁਣ ਕੇ ਇੱਕ ਇੱਕ ਕਰਕੇ ਉਠ ਗਏ ਤੇ ਭਰਜਾਈ ਬੇ-ਸ਼ਰਮ ਹੋਏ ਖੜੇ ਦਿਉਰ ਨੂੰ ਬਾਰੋ ਫੜ ਕੇ ਸਭਾ ਵਿਚੋਂ ਘਰ ਨੂੰ ਲੈ ਗਈ । 'ਹੁਣ ਅੱਡ ਹੋਣ ਲਗਿਆ, ਇਹ ਭੱਦਰਕਾਰਾ ਕਰਨਾ ਸੀ ਪਹਿਲਾਂ ਕਰਦਾ ।' ਇਹ ਘਟਨਾਵਾਂ ਸਾਡੇ ਆਰਥਕ ਤੇ ਉਸ ਕਾਰਨ ਸਦਾਚਾਰਕ ਪਿਛਵਾੜੇ ਉਤੇ ਬੜਾ ਜ਼ੋਰਦਾਰ ਵਿਅੰਗ ਹਨ ਕਿ ਘਰ ਜ਼ਮੀਨ ਵੰਡੇ ਜਾਣ ਦੇ ਡਰ ਤੋਂ

ਸਾਡੇ ਸਮਾਜ ਵਿਚ ਖਾਵੰਦ ਤੇ ਦਿਉਰ ਦੇ ਗਿਸ਼ਤੇ ਕਿਵੇਂ ਸਾਂਝੇ ਚਲਦੇ ਰਹੇ ਹਨ ? ਕਈ ਘਰਾਣਿਆਂ ਵਿੱਚ, ਜਿਥੇ ਮੁੰਡੇ ਬਹੁਤੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਭਾਵੇਂ ਵੱਡਾ ਮੁੰਡਾ ਕਿਹੋ ਜਿਹਾ ਹੋਵੇ, ਕੋਝਾ, ਕਮਲਾ, ਸਾਧਾਰਨ— ਪਰ ਵਿਆਹ ਫਿਰ ਵੀ ਵੱਡੇ ਦਾ ਹੀ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਤੇ ਕਾਨੂੰਨੀ ਤੌਰ ਤੇ ਉਲਾਦ ਵੀ ਉਸੇ ਦੀ ਹੀ ਮੰਨੀ ਜਾਂਦੀ ਸੀ । ਉਂਵ ਵਿਆਹ ਤੋਂ ਦੂਜੀ ਵਾਰੀ ਬਹੁ ਨੂੰ ਸਹੁਰਿਆਂ ਤੋਂ ਲੈਣ ਲਈ ਭਾਵੇਂ ਦਿਉਰ ਹੀ ਖਾਵੰਦ ਦੀ ਥਾਂ ਕਿਉਂ ਨਾ ਅਪੜੇ ? ਕਿਉਂਕਿ ਪਿਛੋਂ ਸਾਰੀਆਂ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀਆਂ ਓਸੇ ਨੇ ਹੀ ਨਿਭਾਉਣੀਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਸਨ ।

ਦਿਉਰ ਭਾਬੀ ਦੇ ਇਸ ਯਥਾਰਥੀ ਗਿਸ਼ਤੇ ਨੂੰ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਗੀਤਾਂ ਵਿੱਚ ਸਮੇਂ ਸਮੇਂ ਤੋਂ-ਬਧ ਕੀਤਾ ਗਇਆ ਹੈ, ਵਿਆਹ ਤੋਂ ਪਹਿਲੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਅੰਦਰ ਕੁੜੀ ਤੇ ਮੁੰਡੇ ਦੇ ਘਰਾਂ ਵਿੱਚ ਵਿਆਹ ਦੀਆਂ ਘੋੜੀਆਂ ਤੇ ਸੁਹਾਗ ਦੇ ਬਹਾਨੇ ਅਜਿਹੇ ਰੋਮਾਂਚਕ ਜੀਵਨ ਦੀਆਂ ਰਸੀਲੀਆਂ ਯਾਦਾਂ ਭੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਗੀਤਾਂ ਰਾਹੀਂ ਅੱਗੇ ਲਿਆ ਕੇ ਰਹੱਸਮਈ ਭਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਗੱਜ ਕੇ ਗਾਈਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ ।

ਰਿੰਨੀ ਸੀ ਮਸਰਾ ਦੀ ਦਾਲ ਨੀ ਮਾਏ, ਜੀ ਕੋਈ ਪ੍ਰਾਹੁਣਾ ਨੀ ਆਵੇ ।

ਹੋਰਨਾਂ ਦੇ ਆ ਗਏ ਨੇ ਕੰਤ ਨੀ, ਮਾਏ ਮੇਰਾ ਕਿਉਂ ਆਇਆ ਨੀ ਦੇਵਰ ।

ਦੇਵਰ ਨਾਲ ਨਾ ਤੋਰ ਨੀ ਮਾਏ ਦੇਵਰ ਦੀਆਂ ਨੀ ਅੱਖਾਂ ਗਹਿਰੀਆਂ ।

ਏਡੇ ਬੋਲ ਨਾ ਬੋਲ ਨੀ ਧੀਏ, ਘਰ ਆਏ ਸੱਜਣ ਨਾ ਮੋੜ ਨੀ ਧੀਏ,

ਨਾਲ ਘੱਲੂੰ ਛੋਟੇ ਵੀਰ ਨੂੰ ।

ਲੰਘ ਚਲੀ ਬਾਬਲ ਦੀ ਦੇਸ ਨੀ ਧੀਏ, ਵੀਰ ਨੇ ਘੋੜਾ ਨੀ ਮੋੜਿਆ,

ਨਿੱਕੀ ਨਿੱਕੀ ਕਣੀ ਦਾ ਮੀਂਹ ਵਰ੍ਹੇ ਨੀ ਮਾਏ

ਦੇਵਰ ਤਾਂ ਤੰਬੂ ਨੀ ਤਾਣਦਾ ।

‘ਤੰਬੂਆਂ ਅੰਦਰ ਆ ਨੀ ਭਾਬੋ, ਤੇਰੇ ਭਿੱਜੂਗੇ ਸੂਹੇ ਦੀ ਸੋਸ਼ਨੀ ।’

‘ਤੰਬੂਆਂ ਦੇ ਅੰਦਰ ਨਾ ਆਵਾਂ ਦਿਉਰਾ,

ਭਾਵੇਂ ਭਿੱਜਣ ਕੰਨਾਂ ਦੀਆਂ ਬਾਲੀਆਂ ।’

‘ਕੈ ਲੱਖ ਦਾ ਤੇਰਾ ਹਾਰ ਨੀ ਭਾਬੋ, ਕੈ ਲੱਖ ਦੀਆਂ ਬਾਲੀਆਂ ।’

‘ਦਸ ਲੱਖ ਦਾ ਮੇਰਾ ਹਾਰ ਵੇ ਬੀਬਾ, ਦਸ ਲੱਖ ਦੀਆਂ ਵੇ ਮੇਰੀਆਂ ਬਾਲੀਆਂ ।

‘ਜਦ ਜਾ ਰਹੀ ਸੀ ਸਹੁਰੇ ਦੇਸ ਨੀ ਮਾਏ, ਮੂਰਖ ਮੱਝੀਆਂ ਸੀ ਚਾਰਦਾ ।’

‘ਕੀ ਤੈਨੂੰ ਚੜ੍ਹਿਆ ਸੀ ਤਾਪ ਵੇ ਕੰਤਾ, ਕੀ ਤੈਨੂੰ ਲੜਿਆ ਸੀ ਨਾਗ ।’

ਛੋਟਾ ਵੀਰ ਸੀ ਕਿਉਂ ਤੋਰਿਆ ?

‘ਨਾ ਮੈਨੂੰ ਚੜ੍ਹਿਆ ਸੀ ਤਾਪ ਨੀ ਲਾਡੋ, ਨਾ ਮੇਰੇ ਲੜਿਆ ਸ਼੍ਰੀ ਨਾਗ

ਛੋਟਾ ਵੀਰ ਸੀ ਨੀ ਲਾਡਲਾ ।’

ਲਾਡ ਕਰੇ ਮਾਵਾਂ ਨਾਲ ਵੇ ਕੰਤਾ, ਲਾਡ ਕਰੇ ਭੈਣਾਂ ਨਾਲ ਕੰਤਾ,

ਸਾਡਾ ਤਾਂ ਜਾਣੇ ਖੋਸਤਾ ਸਾਡਾ ਤਾਂ ਲਗੇ ਸਰੀਕ ਵੇ ਕੰਤਾ ।

ਦਿਉਰ ਤੋਂ ਬੀਚ-ਬਚਾਉ ਦਾ ਕੋਮਲ ਜਿਹਾ ਸਰੀਕਾ ਵਾਲਾ ਗਿਸ਼ਤਾ ਦਿਖਾਉਣ ਵਾਲੇ

ਗੀਤਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਿਉਰਾਂ ਦਾ ਵੀ ਵੇਰਵੇ ਨਾਲ ਵਰਨਣ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਜੋ ਭਾਬੀ ਨੂੰ ਭਰਮਾਉਣ ਲਈ ਹਾਵ ਭਾਵ ਵਰਤਦੇ ਹਨ ਤੇ ਅਗੋਂ ਭਾਬੀਆਂ ਕਿਵੇਂ ਅਜੇਹੀਆਂ ਦਿਉਰਾਂ ਦੇ ਵੱਸ ਆਉਣ ਤੋਂ ਬਚਦੀਆਂ ਹਨ, ਇਹ ਗੱਲਾਂ ਵੀ ਗੀਤਾਂ ਵਿੱਚ ਆਖੀਆਂ ਮਿਲਦੀਆਂ ਹਨ । ਪਰ ਸਾਰੀਆਂ ਭਾਬੀਆਂ ਇਕੋ ਜਿਹੀਆਂ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀਆਂ । ਕਈ ਆਪਣੀ ਪਤੀਬਰਤਾ ਵਾਲੀ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹਤਾ ਪੂਰੇ ਜ਼ੋਰ ਨਾਲ ਦਿਖਾਉਣ ਦੀਆਂ ਕਸਰਾਂ ਕੱਢ ਦਿੰਦੀਆਂ ਹਨ । ਦੇਵਰ ਸਾਹਿਬ ਜੇ ਦੇਸ਼ ਨਿਕਾਲ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਘਰੋਂ ਬਾਹਰ ਤਾਂ ਹੋ ਗੀ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ।

ਵਿਆਹ ਦੇ ਗੀਤਾਂ ਵਿੱਚ ਕੰਤ-ਪ੍ਰਤੀ ਵਫਾ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹ ਕਰਨੀ ਪਹਿਲੀ ਪ੍ਰਤੱਗਿਆ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਜੁ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਕੁੜੀਆਂ ਮੁੰਡਿਆਂ ਦੇ ਵਿਆਹਾਂ ਉਤੇ ਗੀਤ ਗਾਏ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਚਰਿੱਤ੍ਰ ਤੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਪੱਕਾ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਸਹਾਇਕ ਹੋਣ । ਕੰਤ ਦੀ ਗ਼ੈਰ-ਹਾਜ਼ਰੀ ਵਿੱਚ ਵਹੁਟੀ ਦਾ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਘਰੇ ਨਹਿਰਾਉਣਾ, ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਕੰਤ ਦਾ ਛੋਟਾ ਭਰਾ, ਦਿਉਰ ਹੀ ਕਿਉਂ ਨਾ ਹੋਵੇ ਉਹ ਹਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਰੱਦ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਇਹ ਸੰਬਿਆ ਗੀਤਾਂ ਵਿੱਚ ਮੁੜ-ਘਿੜ ਪੱਕੀ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ:

‘ਰਾਜੇ ਦੇ ਦੋ ਨੋਕਰ ਆਏ ਮਹਿਲੀ ਮੰਗਦੇ ਜੀ ਡੇਰਾ ।’

‘ਡੇਰਾ ਤੁਹਾਨੂੰ ਨਾ ਜੀ ਦੇਵਾਂ, ਸਿਆਮ ਨਹੀਂ ਘਰ ਮੇਰਾ ।’

‘ਸਿਆਮ ਤੇਰੇ ਦਾ ਲੱਗਾਂ ਛੋਟਾ ਭਾਈ ਤੇਰਾ ਲੱਗਾ ਨੀ ਦੇਵਰ ।’

‘ਚੁੱਕਾਂ ਚਰਖਾ ਮਾਂਜਾਂ ਭਾਂਡੇ, ਰੋਸ਼ਨ ਕਰਾਂ ਜੀ ਰਸੋਈ ।’

ਦੇਖ ਕੇ ਮੈਨੂੰ ਭਾਬੀ ਨੀ ਐਵੇਂ ਬਦਲ ਨ ਤੇਵਰ ।

‘ਰੋਟੀ ਅਸੀਂ ਰਾਜੇ ਦੇ ਖਾਈਏ ਆ ਸਵੀਦ ਘਰ ਤੇਰੇ ।’

‘ਰੰਗਲਾ ਮੰਜੜਾ ਚਿੱਟੜਾ ਵਿਛੋਣਾ, ਡਾਹ ਨੀ ਧਰੀ ਵਿੱਚ ਵੇਹੜੇ ।’

‘ਟੁੱਟੜੀ ਮੰਜੜੀ ਬਾਣ ਪੁਰਾਣਾ, ਡਾਹ ਜੀ ਧਰਾਂ ਪਿਛਵਾੜੇ ।’

‘ਹੱਥੀਂ ਸਾਡੇ ਸੋਨੇ ਦੀਆਂ ਛਾਪਾਂ ਲਾਹ ਨੀ ਪਾਈਏ ਹੱਥ ਤੇਰੇ ।’

‘ਛਾਪਾਂ ਤੁਹਾਡੀਆਂ ਨਾ ਜੀ ਪਾਵਾਂ ਸ਼ਾਮ ਨਹੀਂ ਘਰ ਮੇਰੇ ।’

ਸਾਰੇ ਸਮੇਂ ਇਕੋ ਜਿਹੇ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ । ਕਈ ਮੌਕਿਆਂ ਤੇ ਜਦੋਂ ਪੀਆ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਗਿਆ ਹੀ ਨਾ ਬਹੁੜੇ, ਬਹੁਾਂ ਵਰ੍ਹੇ ਲੰਮੀਆਂ ਉਡੀਕਾਂ ਕਰਦਿਆਂ ਨੂੰ ਲੰਘ ਜਾਣ, ਛੋਟੇ ਦਿਉਰ ਦੀ ਘਾਲਣਾ ਅਤੇ ਲੰਮਾ ਕੜਾਪਾ ਜੇ ਦਿਉਰ ਭਾਬੀ ਦਾ ਮੇਲ ਕਰਾ ਦੇਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਆਖਰ ਇਹ ਗੱਲ ਕਿੰਨੀ ਕੁ ਅਣਹੋਣੀ ਕਹੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ ?

ਮੁੱਦਤਾਂ ਬਾਅਦ ਲਾਮ ਤੋਂ ਘਰ ਆਇਆ ਕੰਤ ਖਿਆਲ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮੇਰੀ ‘ਬੰਨ’ ਦੇ ਜੋਬਨ ਨੂੰ ਪਿਛੋਂ ਕਿਸ ਨੇ ਛੇੜਿਆ ਨਹੀਂ ? (ਉਹ ਵੀ ਕਿੱਤਾ ਸਿਆਣਾ ਹੋਵੇਗਾ ਜੋ ਬਹੁਾਂ ਵਰ੍ਹਿਆਂ ਪਿਛੋਂ ਉਹੋ ਜਿਹੀ ਨਾਰ ਮਿਲਣ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਖਿਆਲ ਬਣਾਉਂਦਾ ਰਿਹਾ ।) ਘਰ ਵਾਲੇ ਕੋਲ ਸੱਚੇ ਸੱਚ ਦੱਸਣ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਕੋਈ ਚਾਰਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦਾ । ਕੰਤ ਦੇ ਚੜ੍ਹੇ ਹੋਏ ਜੋਸ਼ ਨੂੰ, ਕਿ ਮੈਂ ਆਪਣਾ ਭਰਾ ਮਾਰ ਦੇਣਾ ਹੈ । ਕਿਵੇਂ ਮਨੋਵਿਗਿਆਨਕ ਟੁੰਬ ਨਾਲ ਦਲੀਲਾਂ ਦੇਕੇ ਭੜਕੇ ਹੋਏ ਕੰਤ ਦੇ ਕ੍ਰੋਧ ਨੂੰ ਠੰਢਾ ਕਰ

ਕੇ ਦਿਉਰ ਨੂੰ ਭਾਬੀ ਬਚਾਉਂਦੀ ਹੈ । ਇਸ ਸਿਆਣਪ ਉਤੇ ਸਾਰੇ ਦਿਉਰ ਭਾਬੀਆਂ ਨੂੰ
ਸਦਾ ਸ਼ਬਾਸ਼ੇ ! ਦਿੰਦੇ ਰਹਿਣ ਤਾਂ ਉਹ ਫਰਜ਼ ਹੀ ਪੂਰਾ ਕਰਦੇ ਹੋਣਗੇ:—

ਬਾਗ਼ੀ ਬਰਸੀ ਆਇਆ ਕਿ ਆ ਲੱਥੋ ਅੰਬਾਂ ਤਲੇ,
ਛੋਟੀ ਭੈਨੜੀ ਦੇ ਮਨ ਦਾ ਵੀਰਨ ਮੇਰੇ ਆਉ ਘਰੇ ।
ਚਲ ਬੀਬੀ ਮੈਂ ਆਇਆ, ਆਪਣੀ ਭਾਬੇ ਜੀ ਨੂੰ ਖਬਰ ਕਰੋ,
ਨਾਜੋ ਨੂੰ ਖਬਰ ਕਰੋ ।
ਲਾ ਲਵੇ ਹਾਰ ਸ਼ਿੰਗਾਰ ਮਹਿਲੀਂ ਦੀਵਾ ਜਾਲ ਜੀ ਧਰੇ ।
'ਕਿੱਥੇ ਛੱਡਾਂ ਘੋੜਾ ਕਿੱਥੇ ਹਥਿਆਰ ਮੇਰੇ,
ਕਿੱਥੇ ਉੱਤਰਾਂ ਆਪ ਕਿੱਥੇ ਲੱਥਣ ਪਹਿਰੇਦਾਰ ਨੀ ਮੇਰੇ ?'
'ਬਾਗ਼ੀ ਛੱਡੋ ਘੋੜਾ ਕੀਲੇ ਟੰਗਾਂ ਹਥਿਆਰ ਜੀ ਤੇਰੇ,
ਮਹਿਲੀਂ ਉਤਰੋ ਆਪ ਡਿਉਢੀ ਪਹਿਰੇਦਾਰ ਤੇਰੇ ।
'ਮੈਂ ਲੈਨੂੰ ਪੁੱਛਾਂ ਗੋਰੀਏ ਰੰਗ ਤੇਰਾ ਪੀਲਾ ਕਿਉਂ ਹੋਇਆ ਵਿਸਾਰ,
ਤੇਰੀ ਮੰਜੀ ਦੀ ਢਿੱਲੀ ਨਵਾਰ ਜੋਬਨ ਤੇਰਾ ਕਿਨ ਛੇੜਿਆ ?
ਬੀਹਨੇ ਤੇਰੀ ਪਕੜੀ ਨੀ ਬਾਂਹ ਕੀਹਨੇ ਤੇਰਾ ਅੰਤ ਲਿਆ ।'
'ਮੈਂ ਜੋ ਤੈਨੂੰ ਦਸਦੀ ਨੌਕਰਾ ਹਰਨੀ ਨੂੰ ਮਿਰਗ ਪਿਆ,
ਥੋਡਾ ਛੋਟਾ ਵੀਰ ਸ਼ੈਤਾਨ, ਬੜਾ ਬੇਈਮਾਨ ਉਹਨੇ ਮੇਰਾ ਅੰਤ ਲਿਆ ।'
ਪੰਜੇ ਲਿਆਵੇ ਕਪੜੇ ਪੰਜੇ ਲਿਆਵੇ ਹਥਿਆਰ ਮੇਰੇ,
ਕੋਈ ਲਿਆਵੇ ਛੋਟਾ ਵੀਰ ਉਹਨੂੰ ਅਸੀਂ ਮਾਰ ਦਈਏ ।'
'ਛੋਟਾ ਵੀਰ ਨਾ ਮਾਰੀਏ ਭਾਈਆਂ ਦੀ ਬਾਂਹ ਭੱਜ ਜਾਹ,
ਮਾਰੀਏ ਘਰ ਦੀ ਨਾਰ ਵਿਆਹ ਹੋਰ ਕਰਵਾ ਲਈਏ ।'
'ਘਰ ਦੀ ਨਾਰ ਨਾ ਮਾਰੀਏ ਕਿ, ਰੂਪ ਚੰਗੇਰੜੀਆਂ,
ਜੇਹੜੀ ਜਣ ਜਣ ਦੇਵੇਗੀ ਲਾਲ ਕਿ ਬਾਹਾਂ ਬਬੇਰੜੀਆਂ ।'
'ਸ਼ਾਬਾਸ਼ੇ ਭਾਬੇ ਮੇਰੀਏ ਤੈਂ ਸਾਨੂੰ ਰੱਖ ਲਿਆ,
ਸ਼ਾਬਾਸ਼ੇ ! ਵੱਡਿਆ ਭਾਈਆ, ਜੀਹਨੇ ਕਹਿਣਾ ਮੰਨ ਲਿਆ ।'

ਕੀ ਇਹ ਗੀਤ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਤੁਸੀਂ ਇਸ ਗੀਤ ਦੀ ਅਗਿਆਤ ਗਾਇਕਾ ਨੂੰ
ਸ਼ਾਬਾਸ਼ੇ ! ਨਹੀਂ ਦੇਵੋਗੇ, ਜਿਸ ਨੇ ਇਕ ਉਲਝਣ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ ਗੀਤ ਦੀ ਸੁਚੱਜੀ ਰਚਨਾ
ਕੀਤੀ ਤੇ ਸਾਰੇ ਮਸਲੇ ਨੂੰ ਅੰਤ ਵਿੱਚ ਨਾਟਕੀ ਛੋਹ ਨਾਲ 'ਠੀਕ ਠਾਕ' ਕਰਾਰ ਦਿਵਾਉਣ
ਦੇ ਨਾਲੇ ਨਾਲ ਮੁੜ ਪ੍ਰਵਾਰਕ ਸਾਂਝਾਂ ਦੀ ਮਮਤਾ ਨੂੰ ਉਭਾਰਿਆ । ਸ਼ਾਬਾਸ਼ੇ ! ਇਨ੍ਹਾਂ ਖਿਆਲਾਂ
ਦੀਆਂ ਜਨਮ-ਦਾਤੀਆਂ ਤੇ ਗਾਇਕ ਪੰਜਾਬਣਾਂ ਦੇ ਸਦ ਸਦ ਸ਼ਾਬਾਸ਼ੇ !

ਓਧਰ ਅਜਿਹੇ ਹੀ ਫੌਜ ਵਿੱਚ ਗਏ ਇੱਕ ਪੂਰਬੀਏ ਦੀ ਗੱਲ ਸੁਣਾਉਂਦੇ ਹਨ
ਕਿ ਉਸ ਨੇ ਕਈਆਂ ਵਰ੍ਹਿਆਂ ਪਿਛੋਂ ਜਦ ਘਰ ਫੇਰੀ ਪਾਈ ਤਾਂ ਅਗੋਂ ਸੁਖ ਨਾਲ ਘਰ
ਵਿਚ ਰੋਣੇ ਭੋਣੇ ਖੇਲਣ; ਉਸ ਨੇ ਦੇਖ ਕੇ ਪੁਛਿਆ, 'ਇਨ ਕਨਕਊਏ ਕੈਂ ਕੈ' । ਵਹੁਟੀ

ਨੇ ਜਵਾਬ ਦਿਤਾ, 'ਪ੍ਰਭੂ ਦੀਏ ਤੈ ਕੇ ।' ਉਸ ਦੇ ਖਾਵੰਦ ਨੇ ਕਿਹਾ, 'ਧੰਨ ਹਮਾਰੇ ਕਰਮਾ ।' ਤਾਂ ਵਹੁਟੀ ਨੇ ਢੁਕਵਾਂ ਜਵਾਬ ਦਿਤਾ— 'ਏਕ ਲੜਕੀ ਖੇਲੇ ਘਰ ਮਾ ।' ਫੌਜੀ ਖਾਵੰਦ ਨੇ ਕਿਹਾ, 'ਧੰਨ ਹਮਾਰੇ ਭਾਗਾ ।' ਵਹੁਟੀ ਨੇ ਜਵਾਬ ਦਿਤਾ, 'ਅੱਸੂ ਕੀ
ਘਰੋਂ ਬਾਹਰ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਸ੍ਰੀ ਮਾਨ ਜੀ ਦੀ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮਿੱਟੀ ਪਲੀਤ ਕੀਤੀ ਹੈ ਦੇਨਾਂ ਕੱਬਕੜਾਂ ਨੇ । ਪਰ ਇਹ ਗੱਲਾਂ ਸਾਡੇ ਲੋਕ-ਜੀਵਨ ਦਾ ਅੰਗ ਰਹੀਆਂ ਹਨ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਕੀ ਦੋਸ਼ ? ਦਮੜਾ ਖੋਟਾ ਆਪਣਾ ਬਾਣੀਏ ਨੂੰ ਕੀ ਦੋਸ਼ ! ਸਮਾਜ ਹੀ ਅਜੇਹਾ ਹੀ ਹੁੰਦਾ ਸੀ । ਪਰਿਵਾਰ ਵੀ ਅਜੇਹੇ ਹੁੰਦੇ ਸੀ ।

ਜਮਾਨਾ ਆ ਗਿਆ ਹੈ ਜਦੋਂ ਇਹੋ ਜਿਹੀਆਂ ਹਕੀਕਤਾਂ ਹਾਸੋ-ਹੀਣੀਆਂ ਸਮਝੀਆਂ ਜਾਣਗੀਆਂ ਨਾਲ ਹੀ ਝੂਠੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਤੇ ਅਣਹੋਣੀਆਂ ਗੱਪਾਂ ਭੀ ।

ਦਿਉਰ ਨਾਲ ਹੱਸਣ ਖੇਡਣ ਦਾ ਤੇ ਭਲਾ ਰਾਹ ਹੋਇਆ, ਪਰ ਜੇ ਦਿਉਰ ਸ਼ੈਤਾਨੀ ਤੇ ਜ਼ੋਰ ਨਾਲ ਧੱਕਾ ਕਰਨਾ ਚਾਹੇ ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਖੋਸ਼ਤਿਆਂ ਦੇ ਖੜਕਣ ਦਾ ਵੀ ਤਾਂ ਪਤਾ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ । ਜੇ ਭਰਜਾਈ ਹੱਸ ਕੇ ਗੱਲ ਕਰ ਲੈਂਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਇਸ ਦਾ ਇਹ ਮਤਲਬ ਬੋੜੇ ਹੋਇਆ ਕਿ ਦਿਉਰ ਸ਼ੈਤਾਨ ਲਈ ਸਭ ਖੁੱਲ੍ਹਾਂ ਹੋ ਗਈਆਂ ?

ਅਜਿਹੀ ਘਟਨਾ ਦਾ ਇਕ ਗੀਤ ਵਿਚ ਬੜਾ ਘੋਖਵਾਂ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਕੀਤਾ ਹੈ :-

ਏਧਰ ਡੋਰਾ ਓਧਰ ਡੋਰਾ ਵੇ ਦਿਉਰਾ, ਖੂਹ ਨੂੰ ਰਸਤਾ ਕੇਹੜਾ,
ਵੇ ਸਾਡੇ ਹਾਣ ਦਿਆ ।

ਲੱਜ ਵਡੇਰੀ, ਖੂਹੀ ਵਡੇਰੀ, ਵੇ ਦਿਉਰਾ, ਚੀਰੋ ਦਾ ਪੱਲਾ ਉਡਾਈ,
ਵੇ ਸਾਡੇ ਹਾਣ ਦਿਆ ।

ਪੋਚਾ ਫੇਰਾਂ ਭਾਂਡੇ ਮਾਂਜਾਂ ਵੇ ਦਿਉਰਾ, ਅਜ ਰਸੋਈ ਘਰ ਮੇਰੇ,
ਵੇ ਸਾਡੇ ਹਾਣ ਦਿਆ ।

ਅੱਜ ਰਸੋਈ ਮੇਰੀ ਰਾਜੇ ਡੇਰੇ ਨੀ ਭਾਬੀ, ਆਣ ਸਵੂੰ ਘਰ ਤੇਰੇ,
ਵੇ ਸਾਡੇ ਹਾਣ ਦਿਆ ।

ਚੁੱਪ ਕਰ ਭਾਬੇ ਚੁੱਪ ਕਰ ਨਾਜੋ, ਨੀ ਅੜੀਏ ਦਿਉਰ ਘਰੀਂ ਬੁਲਾਇਆ
ਨੀ ਸਾਡੇ ਹਾਣ ਦੀਏ ।

ਹੱਥ ਵਿੱਚ ਮੇਰੇ ਅੱਲੀਆਂ ਛਮਕਾਂ, ਨੀ ਭਾਬੇ ਲਾਹਾਂ ਪਾਸੇ ਤੇਰੇ,
ਨੀ ਸਾਡੇ ਹਾਣ ਦੀਏ ।

ਹੱਥ ਵਿੱਚ ਮੇਰੇ ਮਖਮਲ ਜੋੜਾ, ਵੇ ਦਿਉਰਾ ਮਾਰਾਂ ਵਿੱਚ ਸਿਰ ਤੇਰੇ
ਵੇ ਸਾਡੇ ਹਾਣ ਦਿਆ ।

ਇਉਂ ਕਈ ਵਾਰੀ ਦਿਉਰ ਨਾਲ 'ਚੰਗੀ' ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਫਿਰ ਵੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਦਿਉਰ ਭਾਬੀਆਂ ਦੀ ਕਮਜ਼ੋਰੀ ਹੈ । ਇਸ ਕਰ ਕੇ ਜਿਵੇਂ, ਆਖਦੇ ਹਨ, ਹਾਣ ਨੂੰ ਹਾਣ ਪਿਆਰਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਗੱਲ ਵੀ ਏਥੇ ਆ ਢੁਕਦੀ ਹੈ, ਪਰ ਇਕ ਦੂਜੀ ਗੱਲ ਸਮਾਜਕ ਰੀਤ ਕਰ ਕੇ ਵੀ ਹੈ । ਆਮ ਤੌਰ ਤੇ ਕੁੜੀ ਤੋਂ ਲਾੜਾ ਜੇ ਵਧੇਰੇ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਦੋ ਸਾਲ ਤੋਂ

ਪੰਜ ਸਾਲ ਤਕ ਦਾ ਵੱਡਾ ਚੁਣਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਜਿੰਨੀ ਕੁ ਵਹੁਟੀ ਛੋਟੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਦਿਉਰ ਵੀ ਲਾੜੇ ਤੋਂ ਛੋਟਾ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਦਿਉਰ-ਭਰਜਾਈ ਦਾ ਹਾਣ ਪ੍ਰਮਾਣ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਫਿਰ ਹਾਣ ਪ੍ਰਮਾਣ ਜੁੜਦੇ ਨੇ ਕੋਈ ਕੀ ਕਰੇ !

ਭਾਬੀਆਂ ਦੀ ਦਿਉਰ ਨਾਲ ਬਣਾ ਕੇ ਰੱਖੀ ਸਾਂਝ ਕਈ ਵਾਰੀ ਬੜੇ ਕੰਮ ਆਉਂਦੀ ਹੈ, ਜਦੋਂ ਕਦੇ ਘਰ ਦੇ ਸਾਰੇ ਜੀਅ ਵੈਰੀ ਬਣ ਜਾਣ ਕਿ, 'ਇਸ ਨੂੰ ਘਰ ਨਹੀਂ ਰੱਖਣਾ' ਅਤੇ 'ਲਾਈ ਲੱਗ' ਘਰ ਵਾਲਾ ਵੀ ਹਮੀ ਨਾ ਭਰੇ, ਬਹਾਦਰ ਦਿਉਰ ਅਜਿਹੇ ਵੇਲਿਆਂ ਤੇ ਵੰਗਾਰ ਪਾ ਕੇ ਠੱਲੂ ਪਾ ਦੇਂਦੇ ਹਨ 'ਮੇਰੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਕੌਣ ਹੈ ਇਸ ਨੂੰ ਘਰੋਂ ਕੱਢਣ ਵਾਲਾ ?'

'ਸ਼ਾਬਾਸ਼ ! ਉਸ ਦਿਉਰ ਦੇ ਜੀਹਨੇ ਮੁੜ ਘਰ ਵਸਾ ਲਿਆ ।'

ਦਿਉਰ ਚੰਗਾ ਹੋਵੇ ਜਾਂ ਮਾੜਾ, ਕਾਲਾ ਹੋਵੇ ਜਾਂ ਗੋਰਾ, ਇਹ ਅਜਿਹੇ ਰੰਗੀਨ ਵਿਸ਼ਵਾਸਾਂ ਦਾ ਮਾਲਕ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਨੂੰ ਪਿਆਰ ਭਰੀਆਂ ਯਾਦਾਂ ਦਾ ਪਾਤਰ ਹੀ ਤਸਲੀਮ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ— ਜਦੋਂ ਕਿ 'ਵਰ' ਦੇ ਨਿਕੇ ਮੋਟੇ ਕੱਜ ਵੀ ਝੱਲੇ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦੇ:

ਕਾਲਾ ਦਿਉਰ ਕੱਜਲੇ ਦੀ ਧਾਰੀ ਅੱਖੀਆਂ 'ਚ ਪਾ ਰੱਖਦੀ ।

ਅਸੀਂ ਜੇਠ ਨੂੰ ਲੱਸੀ ਨਹੀਂ ਦੇਣੀ ਦਿਉਰ ਭਾਵੇਂ ਦੁੱਧ ਪੀ ਲਵੇ ।

ਵਰ ਸਹੇੜਨ ਵਿੱਚ ਜੇ ਮਾਪੇ ਬੇ-ਪ੍ਰਵਾਹੀ ਵਰਤਣ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਬਾਰੇ ਤਿੱਖੇ ਵਿਅੰਗ ਕੱਸੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਕਾਲੇ, ਮਧਰੇ ਤੇ ਟੀਰੇ, ਭੈਂਗੇ ਵਰਾਂ ਬਾਰੇ ਗੀਤਾਂ ਰਾਹੀਂ ਮਾਪਿਆਂ ਦੇ ਇਸ ਗੁਨਾਹ ਦੀ ਚੰਗੀ ਮਿੱਟੀ ਕੁੱਟੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ।

ਵਿਆਹ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਗਾਏ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਗੀਤਾਂ ਵਿੱਚ ਸਭ ਤੋਂ ਅਹਿਮ ਮਸਲਾ 'ਵਰ ਕਿਹੋ ਜਿਹਾ ਹੈ ?' ਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ਸਭਨਾਂ ਨੂੰ ਸੋਹਣੇ ਤੇ ਹਾਣ ਦੇ ਵਰ ਰੱਬ ਨੇ ਕਿਸੇ ਹੱਟੀ ਵਿੱਚ ਘੜ ਕੇ ਬੋੜੇ ਰਖੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ? ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਿਆਹ ਹੋ ਚੁਕੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕਈਆਂ ਦੇ ਵਰ ਕਿਸੇ ਨਾ ਕਿਸੇ ਨੁਕਸ ਵਾਲੇ ਹੁੰਦੇ ਹੀ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਬਾਰੇ ਦੂਜੀਆਂ ਕੁੜੀਆਂ ਤਾਹਨੇ ਦਿੰਦੀਆਂ ਹਨ । ਇਕ ਕਾਣੀ ਦਾ ਸੋਹਣਾ ਸੁਨੱਖਾ ਪਰ ਲੱਤੋ ਲੰਡਾ ਲਾੜਾ ਜੰਵ ਲੈ ਕੇ ਆਇਆ, ਕੁੜੀਆਂ ਨੇ ਘੋੜੀ ਚੜ੍ਹੇ ਲਾੜੇ ਨੂੰ ਦੇਖ ਕੇ ਕਿਹਾ:

'ਸੋਹਣਾ ਵਰ ਪਾਇਆ ਕੀ ਕਾਣਚੋ ।'

ਨਾਲ ਹੀ ਲਾੜੇ ਦਾ ਕੋਈ ਸ਼ਰੀਕ ਖੜਾ ਸੀ ਉਸ ਨੇ ਝੱਟ ਉੱਤਰ ਦਿੱਤਾ:

'ਘੋੜੀਓਂ ਲਹੇਗਾ ਤਾਂ ਜਾਣਸੋ ।'

ਇਕ ਵਾਰ ਲਾੜੇ ਦੀ ਇੱਕ ਅੱਖ ਕਾਣੀ ਦੇਖ ਕੇ ਕਿਸੇ ਨਿਘੋਰਣ ਨੇ ਬੋਲੀ ਮਾਰੀ:

ਲਾੜਾ ਤਾਂ ਇਕ ਅੱਖੋਂ ਗੁੱਲ ਦੇ ।

ਜਵਾਬੀ ਹਮਲਾ ਹੋਇਆ —

ਵਹੁਟੀ 'ਬਿਲਕੁਲ' ਐਂ । ਭਾਵ ਉਸ ਨੂੰ ਅੰਧਰਾਤਾ ਹੈ ।

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹੋਰ ਨੁਕਸਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਵਿਆਹ ਸ਼ਾਦੀਆਂ ਵੇਲੇ ਭਰੀ ਸਭਾ ਵਿੱਚ ਨੰਗਾ ਕਰਨ ਤੋਂ ਸੰਕੋਚ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ:

ਛਮਾ ਛਿਲਾ ਟਾਟਾ ਟਾਟਾ ।

ਕੁੜੀ ਗੰਜੀ ਤੇ ਲਾੜਾ ਕਾਣਾ ।

ਜੇ ਕਿਸੇ ਦੀ ਠੋਡੀ ਉਤੇ ਬੋੜੇ ਹੀ ਵਾਲ ਹੋਣ, ਅਰਥਾਤ ਖੋਜਾ ਹੋਵੇ ਉਸ ਬਾਰੇ ਗੀਤਾਂ ਵਿੱਚ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ:

ਧੰਨਾ ਸਿਉਂ ਸਾਡਾ ਬਖਤਾਵਰ, ਗੱਲਾਂ ਕਰੇ ਸੁਲੱਖਣੀਆਂ ।

ਠੋਡੀ ਦੇ ਉਤੇ ਦੋ ਢਾਈ ਵਾਲ, ਹੜਵਾਂ ਉਸ ਦੀਆਂ ਸੱਖਣੀਆਂ ।

ਹੇ ਰੱਬਾ ਤੂੰ ਖੋਰ ਕਰੀ, ਢਾਈ ਵਾਲ ਨ ਉਖੇੜ ਖੜੀਂ ।

ਜੇ ਕਿਸੇ ਕੋਝੇ ਮੁੰਡੇ ਨੂੰ ਸੋਹਣੀ ਵਹੁਟੀ ਮਿਲ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਬੋਲ ਉਠਦੇ ਹਨ:—

‘ਮੁੰਡਾ ਰੋਹੀ ਦੀ ਕਿੱਕਰ ਦਾ ਜਾਤੂ,

ਵਿਆਹ ਕੇ ਲੈ ਗਿਆ ਤੂਤ ਦੀ ਛਟੀ ।’

ਸੋਹਣੀ ਵਹੁਟੀ ਮਿਲਣੀ ਲਾੜੇ ਦੇ ਪਿਛਲੇ ਕਰਮਾਂ ਦਾ ਫਲ ਭੀ ਸਮਝੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ:

‘ਮੁੰਡਾ ਪਿਛਲੇ ਜਨਮ ਦਾ ਸਾਧੂ,

ਤਾਹੀਂ ਸੋਹਣੀ ਬਹੁ ਮਿਲ ਗਈ ।’

ਵਿਆਹੀਆਂ ਕੁੜੀਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਭੈੜਾ ਵਰ ਮਿਲਣ ਦੇ ਗੁੱਸੇ ਦੀ ਚਰਚਾ ਹਰ ਪੱਧਰ ਤੇ ਚਲਦੀ ਹੈ, ਅਣ-ਵਿਆਹੀਆਂ ਦਾ ਮਾਪਿਆਂ ਨੂੰ ਸਮੇਂ ਸਿਰ ਸੁਚੇਤ ਕਰਨ ਲਈ ਲਗਨ ਪੁੱਜਣ ਤੋਂ ਵਿਆਹ ਤੱਕ ਦਾ ਅਜੇਹਾ ਸਮਾਂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਉਹ ਆਪਣੇ ਦਿਲੀਭਾਵ ਜ਼ੋਰ ਨਾਲ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰ ਸਕਣ ।

ਕੁੜੀ ਵਾਲਿਆਂ ਦੇ ਘਰ ਖਾਸ ਤੌਰ ਤੇ ਅਜੇਹੇ ਗੀਤ ਗਾਏ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਤਾਂ ਕਿ ਜਿਸ ਕੁੜੀ ਦਾ ਵਿਆਹ ਧਰਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਜੇ ਉਸ ਦਾ ਵਰ ਚੰਗਾ ਹੈ ਤਾਂ ਮਾਣ ਕਰਨ, ਜੇ ਮਾੜਾ ਹੈ ਤਾਂ ਸ਼ਰਮ ਖਾਣ, ਇਸ ਤੋਂ ਦੂਜੀਆਂ ਅਣ-ਵਿਆਹੀਆਂ ਕੁੜੀਆਂ ਦੇ ਮਾਧੇ ‘ਧੀਏ ਕੰਨ ਕਰ, ਨੂੰਹੋਂ ਕੰਮ ਕਰ !’ ਦੇ ਕਥਨ ਅਨੁਸਾਰ ਅੱਗੇ ਨੂੰ ਹੋਸ਼ ਕਰਨ ! ਪੁਰਾਣੇ ਸਮਿਆਂ ਵਿੱਚ ‘ਵਰ’ ਟੋਲਣ ਦੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਨਾਈਆਂ ਬ੍ਰਾਹਮਣਾਂ ਦੇ ਸਿਰ ਹੁੰਦੀ ਸੀ, ਇਸ ਕਰਕੇ ਹੁਣ ਤੱਕ ਇਨ੍ਹਾਂ ਬਾਰੇ ਕਰੜਾ ਸਲੋਕ ਪੜ੍ਹਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ :

ਨਾਈਆ ਵੇ ਤੇਰੇ ਬੱਚੇ ਮਰਨ, ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਦੀ ਜੜ੍ਹ ਜਾਇ ।

ਪੰਜ ਵਰ੍ਹਿਆਂ ਦਾ ਛੋਕਰਾ, ਦਿੱਤਾ ਝੋਲੀ ਪਾਇ:

ਗਲੀਓਂ ਗਲੀ ਖਿਡਾਂਵਦੀ, ਲੋਕੀਂ ਕਹਿਣ ਭਰਾਇ ।

ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਤੇ ਨਾਈ ਪਿਛੋਂ ਜਿਉਂ ਜਿਉਂ ਰਿਸ਼ਤਾ-ਨਾਤਾ ਕਰਨ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਮਾਪਿਆਂ ਨੇ ਸੰਭਾਲਣੇ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੇ, ਤੇ ਇਸ ਨੇਕ ਕੰਮ ਵਿੱਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਵੀ ਜਦੋਂ ਭਰਿਸ਼ਟਾਚਾਰ ਲਿਆਉਣ ਦੀ ਰਾਹ ਫੜ ਲਈ ਤਾਂ ਕੁੜੀਆਂ ਨੇ ਆਪਣੀਆਂ ਮਹਿਫਲਾਂ ਵਿੱਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਬਦਲੇ ਵੀ ਗਿਣ ਕੇ ਲੈਣੇ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿਤੇ:

‘ਧੀਆਂ ਗੋਰੀਆਂ ਜੁਆਈ ਤੇਰੇ ਕਾਲੇ, ਬਾਪੂ ਵੇ ਬਦਾਮੀ ਰੰਗਿਆ ।’

ਭਾਵੇਂ ਅੱਗੋਂ ਬਾਪੂ ਦਾ ਜਵਾਬ ਵੀ ਮਾਕੂਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈ:

‘ਪੁੱਤ ਬਖਤਾਵਰਾਂ ਦੇ ਕਾਲੇ, ਦੇਖੀਂ ਧੀਏ ਨਿੰਦ ਨਾ ਦਈਂ ।’

‘ਲੜ ਬਖਤਾਵਰਾਂ ਦੇ ਲਾਈ ਅੱਗੇ ਤੇਰੇ ਭਾਗ ਬੱਚੀਏ ।’

ਕਈ ਮਾਧੇ ਬਖਤਾਵਰ ਘਰ ਲੱਭਣ ਦੇ ਲਾਲਚ ਤੇ ਕਈ ਰਿਸ਼ਤੇ ਨਾਤੇਦਾਰਾਂ ਨੂੰ ਸਾਕ ਦੇਣ ਦੀ ਕਾਹਲ ਵਿੱਚ, ਜੁਆਨ ਕੁੜੀਆਂ ਨੂੰ ਛੋਟੀ ਉਮਰ ਦੇ ਨੀਂਗਰਾਂ ਦੇ ਲੜ ਲਾ ਦਿੰਦੇ ਸਨ, ਅਖੇ ! ‘ਅਖੇ ਜੀ ਦਿਨ ਪੈਣ ਨਾਲ ਆਪੇ ਗੱਭਰੂ ਹੋ ਜਾਊ ।’ ਅਜੇਹੇ ‘ਬਖਤਾਵਰ’ ਘਰ ਲੱਭਣ ਵਾਲਿਆਂ ਦੀ ਸਹੇੜ ਨਾਲ ਵੀ ਖੂਬ ਚਹੇਡਾਂ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ;

* ‘ਬਾਬਲ ਵੇ ਸੁਣ ਬਾਬਲ ਵੇ, ਜੋੜੀ ਜੋੜ ਕੇ ਜੋੜ ਨਾ ਜੋੜਿਓਈ ।’

* ਇਕ ਵਰ ਛੋਟਾ ਦੂਜਾ ਰੰਗ ਕਾਲਾ, ਕੰਡਾ ਫੁੱਲ ਦੇ ਨਾਲ ਚਮੋੜਿਓਈ ।’

* ਦਾੜੀ ਪੱਟ ਦੁੰ ਵਿਚੋਲਿਆ ਤੇਰੀ ਜੇ ਮੈਨੂੰ ਦੁੱਖ ਦੇਣਗੇ ।’

“ਜੋੜੀਆਂ ਜੱਗ ਬੋੜੀਆਂ ਗਲ ਨਰੜ ਵਧੇਰੇ ।” ਸਿਆਣੇ ਐਵੇਂ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਆਖ ਗਏ । ਬਹੁਤੇ ਮਾਧੇ ਚੰਗੇ ਘਰ ਲੱਭਦੇ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸਨ । ਕੁੜੀ ਦਾ ਮੁੱਲਵੱਟਣ ਲਈ, ਜਿਥੋਂ ਵੱਧ ਰੁਪਈਏ ਮਿਲਦੇ ਹੋਣ, ਬੁਢਿਆਂ ਠੇਰਿਆਂ ਨਾਲ ਵਿਆਹ ਦਿੰਦੇ ਸੀ । ਅਜੇਹਿਆਂ ਲਾਲਚੀ ਮਾਪਿਆਂ ਵਿਰੁਧ ਕੁੜੀਆਂ ਆਪਣੀ ਸਭਾ ਅੰਦਰ ਜ਼ੋਰਦਾਰ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿੱਚ ‘ਰੋਸ-ਪੱਤਰ’, ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਕੇ ਅਜੇਹੇ ‘ਬਾਬਲ’ ਤੇ ‘ਅੰਬੜੀ’ ਦੀ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮਿੱਟੀ ਕੁੱਟਦੀਆਂ ਹਨ, ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਇਹ ਦੱਸ ਕੇ ਕਿ, ਕੁੜੀ ਦੇ ਫੇਰਿਆਂ ਉਤੇ ਬੈਠਣ ਵੇਲੇ ਭੈੜੇ ਲਾਤੇ ਨੂੰ ਦੇਖ ਕੇ ਮਾਂ ਨਾਲ ਕੀ ਬਚਨ ਬਿਲਾਸ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ? ਕੁੜੀ ਫੇਰੇ ਲੈਣ ਤੋਂ ਨਾਹ ਨਾਹ ਕਰਦੀ ਹੋਈ ਕਿਵੇਂ ਘੂਰੀਆਂ ਝੱਲਦੀ ਹੈ, ਇਹ ਵੀ ਸੁਣਨ ਵਾਲੇ ਵਾਕ ਹਨ:

ਬ੍ਰਾਹਮਣਾਂ ਦੇ ਮੁੰਡੇ ਨੇ ਚੌਕ ਪੂਰਿਆ,

ਮਾਂ ਨੇ ਧੀ ਨੂੰ ਲਾਵੀਂ ਬੈਠੀ ਮੁੱਕਾ ਹੁਰਿਆ ।

ਮੈਨੂੰ ਮਾਏ ਕਾਹਨੂੰ ਅੱਜ ਸਗੋਂ ਘੂਰਦੀ,

ਆਪਣੇ ਹਾਠ ਦਾ ਵਰ ਦਿਤਾ ਨੀ ਧੀ ਨੂੰ ਟੋਲ ਨੀ ।

ਧੀਏ ਨੀ ਧੀਏ, ਕਾਹਨੂੰ ਮੰਦਾ ਬੋਲਦੀ,

ਸੀ ਬੁਢੇ ਦਾ ਸਯੋਗ, ਨਿੱਕਾ ਕਿਥੋਂ ਟੋਲਦੀ ।

ਬੁਢਾ ਨਾਰ ਨੂੰ ਬੁਲਾਵੇ, ਨਾਰ ਨਹੀਂ ਓ ਬੋਲਦੀ,

ਜੇ ਬੋਲੇ ਤਾਂ ਅੱਧ ਮੋਏ ਸੱਪ ਵਾਂਗ ਵਿਸ ਘੋਲਦੀ ।

ਇਸ ਖਿਆਲ ਨਾਲ ਕਿ, ਕਿਸੇ ਕੁੜੀ ਨੂੰ ਕਿਧਰੇ ਸੱਚੀ ਮੁੱਚੀ ਹੀ ਫੇਰਿਆਂ ਉਤੇ ਇਹ ਕੌੜਾ ਫਰਜ਼ ਅਦਾ ਕਰਨਾ ਹੀ ਨਾ ਪਵੇ, ਸੰਭਲ ਸੰਭਲ ਕੇ ਚਲਣ ਲਈ ਨਿੱਤ-ਜੀਵਨ ਦੇ ਕੰਮਾਂ ਧੰਦਿਆਂ ਵਿਚੋਂ ਉਦਾਹਰਣ ਦੇ ਦੇ ਕੇ ਬੇਨਤੀਆਂ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ:

ਮਿੱਟੀ ਦਾ ਹਾਰਾ ਪੱਥਰੀਏ ਨੀ ਮਾਏ ਮੇਰੀਏ,

ਮੁੜ ਮੁੜ ਦੇਨੀ ਏਂ ਵਾਰ, ਬੁਢਾ ਵਰ ਦੇਂਦੀਏ ।

ਮਿੱਟੀ ਦਾ ਹਾਰਾ ਡਿਗ ਪਿਆ ਮਾਏ ਮੇਰੀਏ,

ਬੁਢੜਾ ਆ ਗਿਆ ਹੇਠ, ਬੁਢਾ ਵਰ ਦੇਂਦੀਏ ।

ਲੈ ਕੇ ਬੁਢਾ ਵਰ ਤੁਰ ਪਈ ਮਾਏ ਮੇਰੀਏ,
ਹੋਕਾ ਦਿਆਂ ਨੀ ਬਜ਼ਾਰ, ਬੁਢਾ ਵਰ ਦੇਂਦੀਏ ।
ਕੋਈ ਦੇ ਦਿਉ ਦਮਤੀ ਕੋਈ ਕੌਡਾਂ ਚਾਰ,
ਹਾਏ ਨੀ ਭੈਣੋਂ ! ਨੀ ਕੋਈ ਲੈ ਲਏ ਉਧਾਰ ।
ਏਸ ਬੁਢੇ ਨੂੰ ਮੈਂ ਵੇਚ ਦੇਨੀ ਆਂ ।

ਬੁਢੇ ਪਤੀ ਦਾ ਇਸ ਨਾਲੋਂ ਜ਼ੋਰਦਾਰ ਵਿਰੋਧ ਗੀਤਾਂ ਦੀ ਕੌਮਲ ਬੋਲੀ ਵਿੱਚ ਹੋਰ ਕੀ
ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ?

ਕਾਲੇ ਤੇ ਬੁਢੇ ਪਤੀ ਬਾਰੇ ਕਈ, ਗੀਤਾਂ ਦੀ ਅਜੇਹੀ ਲੈਅ ਚੁਣ ਲੈਂਦੀਆਂ ਹਨ,
ਜਿਸ ਤੋਂ ਇਉਂ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਕਿ, ਕੁੜੀਆਂ ਨੂੰ ਨਾ-ਪਸੰਦ 'ਵਰ' 'ਪ੍ਰਿਯ' ਨਹੀਂ ਕਿਸੇ ਥਾਂ
ਦਾ ਪ੍ਰੇਤ ਦਿੱਸਦਾ ਹੈ । ਜਾਂ ਜਿਵੇਂ ਕਿਧਰੋਂ ਅਚਨਚੇਤੀ ਕੋਈ ਮਾਰ ਕੇ ਖਾ ਜਾਣ ਵਾਲੀ
'ਬਲਾ' ਪ੍ਰਗਟ ਹੋ ਗਈ ਹੈ:-

ਹਾਏ ਨੀ ਮਾਂ ਕਾਲਾ ! ਬੂ ਨੀ ਮਾਂ ਕਾਲਾ,
ਮੈਂ ਕਾਲੇ ਨਾਲ ਮੰਗੀ, ਮੈਂ ਸੌ ਮਣ ਭੁੱਬਲ ਵੰਡੀ,
ਹਾਏ ਨੀ ਮਾਂ ਕਾਲਾ । ਬੂ ਨੀ ਮਾਂ ਕਾਲਾ ।
ਕਾਲਾ ਅੰਦਰ ਵੜਿਆ, ਮੇਰਾ ਡੰਗਰ ਵੱਛਾ ਡਰਿਆ,
ਹਾਏ ਨੀ ਮਾਂ ਕਾਲਾ ! ਬੂ ਨੀ ਮਾਂ ਕਾਲਾ ।
ਕਾਲੇ ਸੇਜ ਵਛਾਈ, ਉਤੇ ਸੌ ਮਣ ਭੁੱਬਲ ਪਾਈ ।
ਹਾਏ ਨੀ ਮਾਂ ਕਾਲਾ, ਬਹੁੜੀ ਨੀ ਮਾਂ ਕਾਲਾ,
ਕਾਲੇ ਦੇ ਦੋ ਪੁੱਤ ਜਾਏ, ਉਹ ਮੈਂ ਗਲੀਆਂ ਵਿੱਚ ਰੁਲਾਏ ।
ਹਾਏ ਨੀ ਮਾਂ ਕਾਲਾ, ਬੂ ਨੀ ਮਾਂ ਕਾਲਾ ।

ਜੇ ਮਾਵਾਂ ਅਜੇਹੀ ਖੌਫਨਾਕ ਧਮਾਕਿਆਂ ਵਾਲੀ ਸੁਰ ਵਿੱਚ ਵੀ ਕੁੜੀਆਂ ਦੇ ਗੀਤ
ਸੁਣ ਕੇ ਪੱਥਰ ਬਣੀਆਂ ਰਹਿਣ ਤਾਂ ਫਿਰ ਇਸ ਲਾ-ਇਲਾਜ ਮਰਜ਼ ਦਾ ਦਾਰੂ ਕਿਥੋਂ
ਲੱਭੇ ? ਹਾਂਡੀ ਉਬਲੇਗੀ ਤਾਂ ਆਪਣੇ ਕੰਢੇ ਹੀ ਸਾੜੇਗੀ ।' ਇਸ ਕਥਨ ਵਾਂਗ ਜਦੋਂ ਕੌਮਲ
ਭਾਵਾਂ ਵਾਲੀਆਂ ਕੁਆਰੀਆਂ ਗੀਤਾਂ ਮਸਲੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ ਤੇ 'ਭਾਣਾ ਮਿੱਠਾ ਕਰਕੇ ਮੰਨਣ'
ਦਾ ਹੀ ਇਕ ਰਾਹ ਰਹਿ ਜਾਂਦਾ ਹੈ:

ਸੋਨੇ ਦੀ ਮੇਰੀ ਆਰਸੀ, ਸ਼ੀਸ਼ਾ ਜੜਿਆ ਗੁਜਰਾਤ ।
ਮੂਰਖ ਪੱਲੇ ਪੈ ਗਿਆ, ਲਾਵਾਂ ਵਾਲੀ ਰਾਤ ।
ਸੁੱਕਾ ਫੁੱਲ ਗੁਲਾਬ ਦਾ, ਮੇਰੀ ਝੋਲੀ ਆਣ ਪਿਆ ।
ਚੰਗੀ ਭਲੀ ਮੇਰੀ ਜਾਨ ਨੂੰ, ਝੋਰਾ ਆਣ ਪਿਆ ।

ਮਾਈਆਂ ਤੇ ਵਟਣਾ

ਵਿਆਹ ਤੇ ਮਹੂਰਤ ਵਾਲੇ ਦਿਨ ਤੋਂ ਕੁੜੀ ਮੁੰਡਾ ਮਾਈਏਂ ਪੈ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਮਾਈਆਂ
ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਪੰਜੀਰੀ ਨਾਨਕਿਆਂ ਦੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਜੇ ਚੰਗਾ ਵਧੀਆ ਘਰ ਦਾ ਦੇਸੀ ਘਿਉ,

ਬਦਾਮ, ਖੋਪਾ, ਦਾਖਾਂ, ਕਾਲੀਆਂ ਮਿਰਚਾਂ ਪਾ ਕੇ ਚਾਰੇ ਮਗਜ਼ਾਂ ਤਿਹਾਉਲੇ ਦੀ ਬਣਾਈ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਮਾਸੀਆਂ ਭੂਆਂ ਵੀ ਵਧੀਆ ਪੰਜੀਰੀ ਭੇਜਦੀਆਂ ਹਨ, ਸ਼ਰੀਕੇ ਜਾਂ ਆਂਢ-ਗੁਆਂਢ ਤੋਂ ਗੁੜ ਤੇ ਆਟਾ ਕੱਚ-ਭੁੰਨਾ ਜਿਹਾ ਕਰਕੇ 'ਮਾਂਈਆਂ ਦੀ ਪੰਜੀਰੀ' ਤਿਆਰ ਕਰ ਲੈਂਦੀਆਂ ਹਨ, ਇਹ ਸਾਰੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਇਸ ਲਈ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਲਾੜਾ ਜਾਂ ਲਾੜੀ ਵਿਆਹ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਚੰਗਾ ਚੋਖਾ ਖਾ ਕੇ ਨਰੋਈ ਸਿਹਤ ਬਣਾ ਲੈਣ । ਸੁੱਕੀ ਸ਼ੱਕਰ ਦੀ ਪੰਜੀਰੀ ਨਾਲ ਕਿੰਨੀਆਂ ਕੁ ਸੇਹਤਾ ਬਣਦੀਆਂ ਹੋਣਗੀਆਂ, ਰਬ ਜਾਣੇ ! ਬਿਲਕੁਲ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਿਵੇਂ ਕੁਸ਼ਤੀ ਦਾ ਦਿਨ ਬੰਨ੍ਹਿਆ ਹੋਣ ਤੋਂ ਦੋਵੇਂ ਪਾਰਟੀਆਂ ਆਪੋ ਆਪਣੇ ਪਹਿਲਵਾਨਾਂ ਨੂੰ ਨਿਹਾਰੀਆਂ ਚਾਰ ਰਹੀਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ । ਕੁੜੀ ਨੂੰ ਉਸ ਦੀਆਂ ਸਹੇਲੀਆਂ, ਮੁੰਡੇ ਨੂੰ ਉਸ ਦੇ ਹਾਣੀ ਤੇ ਭਰਜਾਈਆਂ ਛੇੜ ਛਾੜ ਕਰਦੀਆਂ ਰਹਿੰਦੀਆਂ ਹਨ: 'ਮਾਂਈਆਂ ਦੱਬ ਕੇ ਖਾ ਲਵੀਂ ਵੇ ! ਫੇਰ ਨਾ ਅਗਲੀ ਕਹੇ ਭਾਬੀਆਂ ਨੇ ਏਹਦੇ ਮੂੰਹ ਤੇ ਅਬਰੋ ਈ ਨਹੀਂ ਆਉਣ ਦਿਤੀ ।'

—'ਕੁਝ ਕਸਰਤ ਵੀ ਕਰਿਆ ਕਰ ਓਏ ਹਾਜ਼ਮਾ ਦਰੁਸਤ ਰਹੇ । ਅੱਗੋਂ ਸੁਣਿਐ ਬਹੁ ਬਾਰ ਵਿੱਚ ਦੀ ਸਿਰ ਨਿਵਾ ਕੇ ਲੰਘਾਉਣੀ ਪੈਂਦੀ ਹੈ । ਦੇਖੀਂ ਕਿਧਰੇ ਪਹਿਲੇ ਦਿਨ ਦੀ ਛੱਪਾ ਪਵਾ ਬੈਠੇਂ ।' ਆਉਂਦੇ ਜਾਂਦੇ ਲਾੜੇ ਨੂੰ ਹਾਣੀ ਮੁੰਡਿਆਂ ਦੀਆਂ ਟਕੋਰਾਂ ਲਗਦੀਆਂ ਰਹਿੰਦੀਆਂ ਹਨ ।

'ਨੀ ਸੁਣਿਐ ਪਰਾਹੁਣਾ ਮੁਗਦਰ ਚੁਕਦੈ, ਨਾਲੇ ਘੁਲਦੈ । ਐਵੇਂ ਨਾ ਸੁੱਕੇ ਟੁੱਕੜ ਭੰਨਦੀ ਰਿਹਾ ਕਰ । ਮੈਂ ਹੋਵਾਂ ਤਾਂ ਪੰਜੀਰੀ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਚੀਜ਼ ਨੂੰ ਮੂੰਹ ਵੀ ਨਾ ਲਾਵਾਂ । ਓਥੇ ਐਵੇਂ ਨਾ ਮਸ਼ਕਰੀਆਂ ਕਰਾਈਂ । ਘੱਗਰਾ ਪਾ ਕੇ ਟੁਰਦੀ ਨੇ ਲੱਕ ਨੂੰ ਤਿੰਨ ਵਲ ਪਾ ਕੇ ਪਿੰਡ ਦੀਆਂ ਬਹੂਆਂ ਦੇ ਜੇ ਕਾਲਜੇ ਹੌਲ ਨਾ ਪਾਇਆ ਤਾਂ ਨਵੀਂ ਬਹੂ, ਜਿਹੀ ਸਹੁਰੇ ਗਈ ਜਿਹੀ ਨਾ ?' ਕੁੜੀਆਂ ਆਪਣੀ ਸਖੀ ਨੂੰ ਵੰਗਾਰਦੀਆਂ ਹਨ ।

ਮਾਂਈਏ ਪਏ ਮੁੰਡੇ ਕੁੜੀ ਨੂੰ ਪਿੰਡੋਂ ਬਾਹਰ ਤਾਂ ਉੱਕਾ ਈ ਨਹੀਂ ਨਿਕਲਣ ਦਿੰਦੇ । ਪਿੰਡ ਦੇ ਮੰਨੇ ਜਾਂਦੇ 'ਭੂਤਾਂ ਪਰੇਤਾਂ' ਵਾਲੀ ਕਰੜੀ ਥਾਂ ਤੇ ਸਿਵਿਆਂ ਵਲ ਜਾਣ ਤੋਂ ਵੀ ਪੂਰੀ 'ਰੱਖ' ਰੱਖੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ।

'ਬਚਾਓ ਰੱਖਿਓ ਭਾਈ ਮੁੰਡਾ ਸਾਰੇ ਬੰਨ੍ਹਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ।'

'ਕੁੜੇ ਐਵੇਂ ਨਾ ਕੁੜੀਆਂ-ਕੱਤਰੀਆਂ ਨਾਲ ਚੰਗੇ ਮੰਦੇ ਥਾਂ ਫਿਰੀ ਜਾਇਆ ਕਰ, ਹੁਣ ਸੁਖ ਨਾਲ ਮਾਂਈਏ ਪਈ ਹੋਈ ਏਂ ।' ਸਾਰੇ ਬੰਨ੍ਹੇ ਹੋਏ ਮੁੰਡੇ ਕੁੜੀ ਨੂੰ ਸੰਭਲ ਸੰਭਲ ਕੇ ਜੀਵਨ-ਮਾਰਗ ਤੇ ਟੁਰਨ ਦੀ ਜਾਚ ਵਿਆਹ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਦੇਣੀ ਹੀ ਆਰੰਭ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ਕੁੜੀ ਮੁੰਡਾ ਜਿੰਨਾ ਚਿਰ ਵਿਆਹ-ਵਾਲੇ ਦਿਨ ਦੇ ਨਵੇਂ ਕਪੜੇ ਨਾ ਪਾ ਲੈਣ, ਤਨ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਕਪੜੇ ਬਦਲਨ ਨਹੀਂ ਦਿਤੇ ਜਾਂਦੇ । ਅਖੇ, ਇਉਂ ਕਰਨਾ ਮਾੜਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ਵਿਆਹ ਦੇ ਕਪੜੇ ਪਾਉਣ ਵੇਲੇ ਪੁਰਾਣੇ ਕਪੜੇ ਕਿਉਂਕਿ ਨੈਣ ਜਾਂ ਨਾਈ ਨੂੰ ਦਿਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਜਾਪਦਾ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਪੁਰਾਣੇ ਕਪੜੇ ਨਾ ਬਦਲਣ ਦੀ ਪਿਰਤ ਏਸ ਸੁੰਮ-ਪੁਣੇ ਨੇ ਹੀ ਪਾਈ ਹੈ ਕਿ ਕਿਧਰੇ ਨਾਈ ਨੂੰ ਚੰਗੇ ਕਪੜੇ ਨਾ ਚਲੇ ਜਾਣ । ਸਰਦੇ ਪੁਜਦੇ ਘਰਾਂ ਵਾਲੇ ਨਵੇਂ ਕਪੜੇ ਹੀ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ।

ਵਿਆਹ ਤੋਂ, ਜੇ ਸੱਤ ਤੇ ਪੰਜ ਡੰਗ ਨਾ ਹੋ ਸਕੇ ਤਾਂ ਤਿੰਨ ਡੰਗ ਪਹਿਲਾਂ ਵੱਟਣਾ ਮਲਣਾ ਜ਼ਰੂਰ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਵਿਹੜੇ ਵਿੱਚ ਚੌਕੀ ਡਾਹ ਕੇ ਵਿਆਹਦੜ ਨੂੰ ਉਸ ਉਤੇ ਬਿਠਾ ਲੈਂਦੇ ਹਨ, ਵਿਆਹਦੜ ਦੇ ਪੈਰਾਂ ਦੀਆਂ ਤਲੀਆਂ ਹੇਠ ਕੁਝ ਪੈਸੇ ਰੱਖ ਦਿੰਦੇ ਹਨ । ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਜਿਸ ਦਿਨ ਕੋਰੀ ਠੂਠੀ ਵਿੱਚ ਵੱਟਣਾ ਪਾ ਕੇ ਪਹਿਲਾਂ 'ਸਿਰ ਦਾ ਸੁਹਾਗ ਭਾਗ ਬਣੇ ਰਹਿਣ' ਵਾਲੀ 'ਲਿਟ' ਨੂੰ ਛੁਹਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਠੂਠੀ ਵਿੱਚ ਨੈਣ ਲਈ ਵੱਖਰੇ ਪੈਸੇ ਪਾਏ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਆਂਢਣਾਂ ਗੁਆਂਢਣਾਂ, ਸ਼ਰੀਕਣਾਂ ਪੈਸੇ ਅਤੇ ਮਾਂ ਚਾਚੀ ਦਾ ਇਕ ਰੁਪਈਆ ਪਾਉਂਦੀ ਹੈ । ਇਹ ਪੈਸੇ ਕੁੜੀਆਂ ਨੂੰ ਇਸ ਰਸਮ ਵੇਲੇ ਸੱਦ ਕੇ ਲਿਆਉਣ ਦੀ ਸਮਝੋ ਮਿਹਨਤ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ਜਵਾਂ ਤੇ ਛੋਲਿਆਂ ਦੇ ਆਟੇ ਵਿੱਚ ਮਿਲਾਈ ਹਲਦੀ ਨੂੰ ਤੇਲ ਵਿੱਚ ਗੁੰਨ ਕੇ ਵੱਟਨਾ ਤਿਆਰ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਵੱਟਨੇ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਛੋਹ ਭਰਜਾਈ ਲਾਉਂਦੀ ਹੈ । ਵਿਧਵਾ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ— ਜਿਹੜੀਆਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਆਮ ਤੌਰ ਤੇ ਇਸ ਵੇਲੇ ਮੂੰਹ ਨਹੀਂ ਦਿਖਾਉਂਦੀਆਂ— ਸਭ ਸ਼ਰੀਕਣਾਂ ਆਪਣੇ ਹੱਥਾਂ ਨਾਲ ਵੱਟਨਾ ਲਾਉਂਦੀਆਂ ਹਨ । ਮੁੰਡੇ ਦੀਆਂ ਭਰਜਾਈਆਂ ਮੁੰਡੇ ਨੂੰ ਦੱਬ ਕੇ ਰਗੜੇ ਲਾਂ ਲਾਂ ਕੇ ਆਖਦੀਆਂ ਹਨ, 'ਲਾਹ ਦਿਓ ਨੀ ਜਨਮਾਂ ਜਨਮਾਂ ਦੀ ਮੈਲ, ਸਾਡੀ ਭੈਣ ਦੇਖੋ ਕਿ ਇਹ ਚਮੜੀ ਉਪਰਲੀ ਹੈ ਕਿ ਹੇਠਲੀ ।' ਫੁਲਕਾਰੀ ਦੀਆਂ ਕੰਨੀਆਂ ਫੜੀਆਂ ਖੜੀਆਂ ਕੁੜੀਆਂ ਦਾ ਤਕੜਾ ਟੋਲਾ ਇਹ ਅਜੀਬ ਤਮਾਸ਼ਾ, ਤੇ ਸ਼ਗਨ ਦਾ ਸਮਾਂ ਦੇਖਣ ਲਈ ਜੁੜਿਆ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ਨਾਲੋਂ ਨਾਲ ਇਸ ਸਮੇਂ ਦੇ ਗੀਤ ਆਰੰਭ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ:—

ਵੋ ਵੋ ਕਿ ਵਟਨਾ ਕਟੋਰੇ ਦਾ,

ਜਿੰਦ ਨੀ ਮਲੋਦੀਆਂ ਸੱਤ ਜਣੀਆਂ,

ਕਿ ਆਹਸੋ ਸਾਹਣੀਆਂ ।

ਵੋ ਵੋ ਕਿ ਭਾਣਜਾ ਮਾਮੇ ਦਾ ।

ਭਤੀਜਾ ਚਾਚੇ ਦਾ, ਜਿੰਦ ਨੀ.....।

ਵੋ ਵੋ ਕਿ ਚਾਦਰ ਚਿੜੀਆਂ ਦੀ ।

ਜਿੰਦ ਨੀ ਕਿ ਰੋਣਕ ਕੁੜੀਆਂ ਦੀ ।

ਵੋ ਵੋ ਨੀ ਇੱਟ ਚੁਬਾਰੇ ਦੀ ।

ਕਿ ਗੋਗੜੇ ਭਾਰੇ ਦੀ ।

ਜਿੰਦ ਨੀ ਕਿ ਮਲੋਦੀਆਂ ਦੋ ਜਣੀਆਂ

ਕਿ ਦਿਓਰ ਜੀਠਾਨੜੀਆਂ ।

ਵੋ ਵੋ ਕਿ ਸਾਵਣ ਕਿਉਂ ਆਇਆ ?

ਜਿੰਦ ਨੀ ਕਿ ਬੂੰਦਾਂ ਪਾਵਣ ਨੂੰ,

ਵੋ ਵੋ ਕਿ ਦਿਲ ਪਰਚਾਵਣ ਨੂੰ ।

ਕਿ ਵਟਨਾ ਕਟੋਰੇ ਦਾ ।

ਵਾਹ ਵਾਹ ਕਿ ਸੂਰਤ ਪਤਲੇ ਦੀ, ਜਿੰਦ ਨੀ.....

ਵਾਹ ਵਾਹ ਪਰਾਲੀ ਧਾਨਾਂ ਦੀ,
 ਵਾਹ ਵਾਹ ਕਿ ਵਟਨਾ ਕਟੋਰੇ ਦਾ ।
 ਜਿੰਦ ਨੀ ਮਲੇਂਦੀਆਂ ਦੇ ਜਣੀਆਂ ।
 ਵਾਹ ਵਾਹ ਕਿ ਸਕੀਆਂ ਭੈਨਣੀਆਂ,
 ਜਿੰਦ ਨੀ ਕਿ ਆਮੋ ਸਾਹਮਣੀਆਂ ।
 ਵਾਹ ਵਾਹ ਕਿ ਦਿਓਰ ਜਠਾਨਣੀਆਂ,
 ਜਿੰਦ ਨੀ ਕਿ ਵਟਨਾ ਕਟੋਰੇ ਦਾ ।
 ਵੇ ਵੇ ਕਿ ਵਟਨਾ ਕਟੋਰੇ ਦਾ ।

ਜੇ ਕੁੜੀ ਦੇ ਵਟਨਾ ਮਲਣਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਇਹ ਗੀਤ ਗਾਉਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ 'ਵਟਨਾ ਮੈਂ ਨੀ ਮਲਦੀ' ਦਾ ਇਨਕਾਰੀ ਗੀਤ ਗਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਜਿਸ ਦੇ ਇਨਕਾਰ ਵਿੱਚ ਵਟਨਾ ਮਲਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਉਹ ਮਾਪਿਆਂ ਤੋਂ ਇਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਰ ਦੇ ਚੰਗੇ ਹੋਣ ਦੀ ਤਸੱਲੀ ਹਾਸਲ ਕਰਨੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਸਮਝਦੀ ਹੈ । ਕੁੜੀਆਂ ਦੀ ਇਕ ਟੋਲੀ ਗੀਤ ਦੀ ਇਕ ਸਵਾਲੀਆ ਤੁੱਕ ਕਹਿੰਦੀ ਹੈ, ਦੂਜੀਆਂ ਉਸ ਦਾ ਉੱਤਰ ਦਿੰਦੀਆਂ ਹਨ :—

ਵਟਨਾ ਮੈਂ ਨੀ ਮਲਦੀ ਸ਼ਾਵਾ !
 ਕਿਉਂ ਕੁੜੀਏ ਤੂੰ ਕਿਉਂ ਨਾ ਮਲਦੀ ਸ਼ਾਵਾ !
 ਦਾਦੇ ਦੀ ਸਹੁੰ ਬਾਬੇ ਦੀ ਸਹੁੰ, ਤੇਰੀ ਸਹੁੰ ਮੈਂ ਨਾ ਕਰਦੀ,
 ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਬਦਨਾਮੀ ਕੋਲੋਂ ਅੰਦਰੋਂ ਅੰਦਰ ਡਰਦੀ ।
 ਵਟਨਾ ਮੈਂ ਨੀ ਮਲਦੀ !
 ਇਕ ਵਟਨਾ ਦੂਜਾ ਜਵਾਂ ਦਾ ਆਟਾ ਪੀਠਾ ਚੱਕੀ ਭਲੇਰੀ,
 ਜਾਂ ਵਟਨੇ ਦਾ ਵੇਲਾ ਹੋਇਆ ਝੁੱਲ ਪਈ ਹਨੇਰੀ ।
 ਵਟਨਾ ਮੈਂ ਨੀ ਮਲਦੀ ਸ਼ਾਵਾ !
 ਬਾਬਲ ਵਰ ਕਿਹੋ ਦਿਤੋਈ ਮਧਰਾ ਮੈਂ ਨਾ ਭਾਵੇ,
 ਚੜ੍ਹ ਕੋਠੇ ਤੇ ਦੇਖਣ ਲੱਗੀ ਗੀਹਟਾ ਰਿੜ੍ਹਦਾ ਆਵੇ,
 ਵਟਨਾ ਮੈਂ ਨਹੀਂ ਮਲਦੀ ।
 ਬਾਬਲ ਵਰ ਕਿਹੋ ਦਿਤੋਈ, ਮੈਂ ਨਾ ਮੇਰਾ ਜਿਹਾ,
 ਦਸ ਪਕਾਵਾਂ ਵੀਹ ਪਕਾਵਾਂ ਟੁੱਕ ਨਾ ਰਹਿੰਦਾ ਬੇਹਾ,
 ਬਾਬਲਾ ਵਰ ਕਿਹੋ ਦਿਤੋਈ ਮੈਂ ਨਾ ਮੇਰਾ ਹਾਣੀ,
 ਜੀਉਂਦਿਆਂ ਦੀਆਂ ਹੱਡੀਆਂ ਸਾੜੇ ਮੋਇਆ ਨਾ ਦੌਂਦਾ ਪਾਣੀ,
 ਵਟਨਾ ਮੈਂ ਨਾ ਮਲਦੀ ਸ਼ਾਵਾ !
 ਕਿਉਂ ਕੁੜੀਏ ਤੂੰ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਮਲਦੀ,
 ਨਾ ਭੈਣੇ ਵਟਨਾ ਮੈਂ ਨੀ ਮਲਦੀ ।

ਦੋ ਕੁ ਦਿਨ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਟਨਾ ਮਲ ਮਲ ਕੇ ਪਿੰਡੇ ਤੋਂ ਮੈਲ ਲਾਹੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ,

ਤੀਜੇ ਦਿਨ ਵਟਨਾ 'ਨੁਈ ਧੋਈ' ਰਸਮ ਦੀ ਸ਼ੁਕਲ ਅਖਤਿਆਰ ਕਰ ਲੈਂਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਨਾਲ ਕਈ ਹੋਰ ਰਸਮਾਂ ਸਮਿਲਤ ਹੋ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ ।

ਨੁਈ ਧੋਈ ਚਾਰੇ ਕੁੜੀ ਦੀ ਹੋਵੇ ਚਾਰੇ ਮੁੰਡੇ ਦੀ ਉਸ ਪਿਛੋ ਗਿੱਲਾ ਵੇਹੜਾ ਦੇਖ ਕੇ ਮਿੱਠੀ ਸੁਰ ਵਿੱਚ ਇਹ ਰਸ-ਭਿੰਨਾ ਗੀਤ ਹੇਕਾ ਲਾ ਕੇ ਗਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ:

ਆਂਡਣ ਚਿੱਕਤ ਕਿੰਨ ਕੀਆ ਵੇ ਕਿਨ ਡੋਲਿਆ ਪਾਣੀ ।

ਦਾਦੇ ਦਾ ਪੱਤੜਾ ਨੁਤੜਾ ਵੇ ਉਹਨੇ ਡੋਲਿਆ ਪਾਣੀ ।

ਮਾਮੇ ਦਾ ਭਾਣਜਾ ਨੁਤੜਾ ਵੇ ਉਹਨੇ ਡੋਲਿਆ ਪਾਣੀ ।

ਭੂਆ ਭਤੀਜੜਾ ਨੁਤੜਾ ਵੇ ਉਹਨੇ ਡੋਲਿਆ ਪਾਣੀ ।

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜੇ ਕੁੜੀ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਭਤੀਜੜੀ, ਮੁੰਡਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਭਤੀਜੜਾ, ਭਾਣਜਾ ਜਾਂ ਪੋਤੜਾ, ਆਖ ਆਖ ਕੇ ਲਾੜੇ ਪ੍ਰਤੀ ਸਮਰਪਤ ਇਹ ਗੀਤ ਗਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ।

ਸ਼ਾਂਤ ਨੁਈ ਧੋਈ ਤੇ ਨਿਉਂਦਾ

ਵਿਆਹ ਦਾ ਪਹਿਲਾ ਦਿਨ, ਸ਼ਰੀਕੇ ਦੇ ਸੰਬੰਧੀਆਂ ਨੂੰ ਰੋਟੀ ਦੇਣ ਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ਮੁੰਡੇ ਦੀ ਜੰਵ ਚੜ੍ਹਨ ਤੋਂ ਇਕ ਦਿਨ ਪਹਿਲਾਂ, ਕੁੜੀ ਦੀ ਜੰਵ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਦਿਨ, ਵਰਤ ਵਰਤਾਰਾ ਰੱਖਣ ਵਾਲੇ ਸਾਕਾਂ ਸੰਬੰਧੀਆਂ ਨੂੰ ਰੋਟੀ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ਇਸੇ ਦਿਨ ਵਟਨਾ ਮਲਣ ਪਿਛੋ ਮੁੰਡੇ ਨੂੰ ਨਹਾਉਣ ਵਾਲੀ ਚੌਂਕੀ ਉਤੋਂ ਮਾਮਾ ਚੁੱਕ ਕੇ ਲਾਹੁੰਦਾ ਹੈ । (ਕਿਸੇ ਨਿਆਣੇ ਮੁੰਡੇ ਨੂੰ ਕਦੇ ਚੌਂਕੀ ਤੋਂ ਚੁੱਕ ਕੇ ਲਾਹਿਆ ਹੋਣਾ ਹੈ) ਲਾਹੁਣ ਵਾਲੇ ਬੰਦੇ-ਮਾਮੇ-ਦੀ ਜੁੱਤੀ ਨਾ ਭਿੱਜੇ, ਇਸ ਬਚਾਉ ਲਈ ਪੈਰਾਂ ਹੇਠਾਂ ਠੂਠੀਆਂ ਧਰ ਲਈਆਂ ਹੋਣਗੀਆਂ,, ਹੁਣ ਇਹ 'ਚੌਂਕੀਓਂ ਲਾਹੁਣ' ਤੇ 'ਠੂਠੀਆਂ ਭੰਨਣ' ਦੀਆਂ ਪੱਕੀਆਂ ਰਸਮਾਂ ਹੀ ਬਣ ਗਈਆਂ ਹਨ । ਪਾਧਾ ਇਸ ਦਿਨ ਸ਼ਾਸਤੀ ਵਾਚਨ, ਤਥਾ ਸ਼ਾਂਤੀ ਪ੍ਰਕਰਣ ਦੇ ਮੰਤਰਾਂ ਨਾਲ, ਵਿਆਹ ਦਾ ਯੱਗ ਨਿਰਵਿਘਨ ਸਮਾਪਿਤ ਹੋਵੇ, ਵਾਹਵਾ ਸ਼ਾਂਤੀ ਪ੍ਰਕਰਣ ਪੜ੍ਹਦਾ ਤੇ ਸ਼ਾਂਤੀ ਕਰਮ ਕਰਾਉਂਦਾ ਹੈ । ਕੁਝ ਵੀ ਹੋਵੇ ਪਰ ਇਸ ਰਸਮ ਨੂੰ ਸ਼ਾਂਤੀ ਪਾਉਣ ਵਾਲੀ ਖਿਆਲ ਕਰਕੇ ਕਈ ਵਾਰ ਤਾਂ ਇਹ ਦਿਖਾਵਾ ਏਥੋਂ ਤੱਕ ਅਗੇ ਵਧਿਆ ਦਿੱਸਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮੱਘਰ ਤੇ ਮਾਘ ਦੇ ਦਿਨਾਂ ਵਿੱਚ ਵੀ ਕੁੜੀ ਮੁੰਡੇ ਦੇ ਨਾਨਕਿਆਂ ਤੇ ਦਾਦਕਿਆਂ ਨੂੰ ਠੰਢਾ ਸ਼ਰਬਤ ਘੋਲ੍ਹ ਕੇ ਪਿਆਉਂਦੇ ਤੇ ਪੱਖਾ ਝੱਲਦੇ ਹਨ । ਜਿਸ ਤੋਂ ਲੋਕ ਇਹ ਸਮਝਣ ਲਗ ਪਏ ਹਨ ਕਿ ਇਹ 'ਸ਼ਾਂਤ', ਸ਼ਾਂਤੀ ਕਰਮ ਦੀ ਰਸਮ ਏਸ ਕਰ ਕੇ ਟੁਰੀ ਹੈ ਕਿ ਥੱਕੇ ਟੁੱਟੇ ਦੂਰੋਂ ਆਏ ਨਾਨਕਿਆਂ ਨੂੰ ਗਰਮੀਆਂ ਵਿੱਚ ਮਿੱਠਾ ਪਾਣੀ ਤੇ ਪੱਖਾ ਝੱਲਣ ਦੀ ਪੁਰਾਣੇ ਸਮੇਂ ਲੋੜ ਪੈਂਦੀ ਸੀ । ਦਸਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ 'ਸ਼ਾਂਤ' ਜਿਸਦਾ ਪੂਰਾ ਨਾਮ ਸ਼ਾਂਤੀ ਕਰਮ ਹੈ, ਵਿਆਹ ਵਾਲੇ ਘਰ ਪਿੰਡ ਤੇ ਇਲਾਕੇ ਵਿੱਚ, ਭਵਿੱਖ ਵਿੱਚ ਵਰਤਣ ਵਾਲੀਆਂ ਘਟਨਾਵਾਂ, ਦੁਰਘਟਨਾ ਝਗੜੇ ਅੱਕੜਾਂ ਦੇ ਨਿਵਾਰਣ ਲਈ ਅਨੇਕਾਂ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਉਪਾਉ ਕਰਾਏ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ।

ਸਵੇਰ ਤੋਂ ਹੀ ਨਾਨਕਿਆਂ ਦਾ ਰਾਹ ਦੇਖਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । 'ਹਾਲਾਂ ਤੱਕ ਮਾਮਾ ਪਤਾ ਨੀ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਪੁੱਜਿਆ ?' ਹੈਰਾਨੀ ਨਾਲ ਆਖ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਫੌਰੀ ਲੋੜ ਮਹਿਸੂਸ

ਕਰਾਈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ਮਾਮਾ ਮਾਮੀ ਭੁੱਖਣ-ਭਾਣੇ ਵਾਹੋ-ਦਾਈ ਭੱਜੇ ਆਉਂਦੇ ਹਨ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਫਿਕਰ ਜੁ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ, ਵਿਆਹ ਵਾਲੇ ਘਰ ਵਿੱਚ ਵਰਤੀ ਅਸਾਤੀ ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਉਹ ਨਹੀਂ ਪੁੱਜਣੇ 'ਸ਼ਾਂਤ' ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗੀ ? ਉਨ੍ਹਾਂ ਚਿਰ ਕਿਸੇ ਨੇ ਰੋਟੀ ਟੁੱਕ ਨੂੰ ਹੱਥ ਜੋ ਨਹੀਂ ਲਾਉਣਾ ਹੁੰਦਾ । ਮਾਮੇ ਦੇ ਪਹੁੰਚਦਿਆਂ ਹੀ ਉਸ ਦੇ ਨਿਰਨੇ ਕਾਲਜੇ ਹੋਣ ਦਾ 'ਨਿਰਣਯ' ਕਰ ਕੇ ਪੰਡਤ ਜੀ ਆਪਣੇ ਪੂਰੇ ਹੋਏ ਚੌਂਕ ਤੇ ਟੋਕਾ-ਟਾਕੀ ਦੀ ਪੂਜਾ ਕਰਾ ਹਵਨ ਕਰਦੇ ਹਨ । ਕੁਝ ਟਕੇ ਆਪ, ਬਾਕੀ ਬ੍ਰਾਹਮਣ, ਨਾਈ, ਮਿਰਾਸੀ, ਚਮਾਰਾਂ ਨੂੰ ਪੁੰਨ ਕਰਾ ਕੇ ਚੌਂਕ ਪੂਰਦੇ ਹੋਏ ਹਵਨ ਵਿੱਚ ਘਿਉ ਦੀਆਂ ਅਹੁਤੀਆਂ ਪਾਉਂਦੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਓਧਰ ਕੁੜੀਆਂ ਕਹਿ ਰਹੀਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ ।

‘ਸ਼ਾਂਤ ਦੇ ਵੇਲੇ ਬ੍ਰਾਹਮਣਾਂ ਮੰਗ ਮੰਗ ਵਰਿਓ ਈ ।’

‘ਘਿਉ ਬਖੇਰਾ ਬ੍ਰਾਹਮਣਾਂ ਸਰਫਾ ਨਾ ਕਰਿਓ ਈ ।’

ਜੇ ਕੁੜੀ ਦੀ ‘ਸ਼ਾਂਤ’ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਜਿਸ ਚੌਂਕ ਉਤੇ ‘ਸ਼ਾਂਤ’ ਦਾ ਹਵਨ ਕੀਤਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਉਸ ਉਤੇ ‘ਬੇਦੀ’ ਗੱਡ ਕੇ ਕੁੜੀ ਦੇ ਫੇਰੇ ਦੇਣੇ ਵਧੇਰੇ ਚੰਗੇ ਮੰਨੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ?

‘ਨਾਈ ਧੋਈ ਕਰਾਉਣ’, ਜਾਣੀ ਮੁੰਡੇ ਕੁੜੀ ਨੂੰ ਨਹਾਉਣ ਪਿਛੋਂ ਮਾਮਾ ਚੌਂਕੀ ਤੋਂ ਲੱਭੂ ਨਾਲ ਮੂੰਹ ਜੁਠਲਾ ਕੇ ਗੋਦੀ ਚੁੱਕ ਕੇ ਲਾਹੁੰਦਾ ਹੈ । ਚੌਂਕੀਓਂ ਲਾਹੁਣ ਵੇਲੇ ਪੈਰ ਠੂਠੀਆਂ ਤੇ ਰੱਖੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਜੇ ਠੂਠੀਆਂ ਭਾਰ ਨਾਲ ਨਾ ਢੁੱਟਣ ਤਾਂ ਉਹ ਜ਼ੋਰ ਦੀ ਅੱਡੀ ਮਾਰ ਕੇ ਭੰਨ ਦਿੰਦਾ ਹੈ । ‘ਠੂਠੀਆਂ ਭਨਾਈ’ ਦਾ ਘੁਮਾਰ ਜਾਂ ਘੁਮਾਰੀ ਨੂੰ ਇਕ ਉਚੇਰਾ ਰੁਪਈਆ ਦਿਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਮੁੰਡੇ ਦੇ ਗਿੱਲੇ ਪਿੰਡੇ ਨੂੰ ਉਸ ਉਤੇ ਤਾਣੇ ਹੋਏ ਚੰਦੋਦੇ ਦੇ ਕੱਪੜੇ ਨਾਲ ਪੁੰਝਦੇ ਹਨ । ‘ਸ਼ਾਂਤ’ ਪਿਛੋਂ ਮਾਮਾ ਤਿੱਲੜੀ ਰੱਸੀ ਨਾਲ ਚਾਰ ਠੂਠੀਆਂ ਬੰਨ੍ਹ ਕੇ ਲਮਕਾ ਦਿੰਦਾ ਹੈ । ਇਸ ਨੂੰ ‘ਤਣੀ ਬੰਨ੍ਹਣਾ’ ਆਖਦੇ ਹਨ । ‘ਤਣੀ ਬੰਨ੍ਹਣ’ ਦੀ ਐਲਾਨੀਆਂ ਸੂਚਨਾ ਬੂਹੇ ਦੇ ਸੱਜੇ ਕੋਲੇ ਨਾਲ ਸੱਤ ਵਾਰੀ ਗੋਹਾ ਮਿੱਟੀ ਫੇਰ ਕੇ ਉਸ ਉਤੇ ਥਾਪਾ ਲਾ ਕੇ ਕਰ ਦਿਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਤਾਕਿ ਆਂਢੀਆਂ ਗੁਆਂਢੀਆਂ, ਆਉਂਦੇ ਜਾਂਦਿਆਂ ਨੂੰ ਪਤਾ ਲੱਗ ਜਾਵੇ । ਵਿਆਹ ਵਾਲੇ ਘਰ ਨੂੰ ਮਸਕੂਲਿਆਂ ਦਾ ਕੇਂਦਰ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਸ਼ਾਸਤਰ ਵੇਤਾ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਲਾੜੇ ਦੇ ਸਿਰ ਉੱਤੇ ਚਾਦਰਾਂ ਜਾਂ ਫੁਲਕਾਰੀਆਂ ਦਾ ਛਾਇਆ ਇਸ ਲਈ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਇੱਕ ਪੁਰਾਣੇ ਜਮਾਨੇ ਦੇ ਮੰਡਪ ਦਾ ਹੀ ਰੂਪ ਹੈ । ਕੋਈ ਸੁਭ ਕੰਮ ਅਣ-ਕਜਿਆ ਕਰਨਾ ਠੀਕ ਨਹੀਂ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ । ਤਣੀ ਬੰਨ੍ਹੀ ਨਹੀਂ ਫਿਰ ਸਾਰਾ ਟੱਬਰ ਚਾਂਭਲਿਆਂ ਨਹੀਂ । ਦੂਰ ਨੇੜੇ ਦੇ ਨਵੇਂ ਤੇ ਪੁਰਾਣੇ, ਭਾਬੀਆਂ ਦਿਉਰਾਂ ਤੇ ਜਾਲੀਆਂ ਸਾਲਿਆਂ ਦੇ ਰਿਸ਼ਤੇ ਜਾਗ ਪੈਂਦੇ ਹਨ । ਦਿਉਰ, ਭਾਬੀਆਂ ਦੇ ਘਰੂਟ, ਭਰਜਾਈਆਂ, ਦਿਉਰਾਂ ਦੇ ਆਉਂਦੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਠੇਡਾ ਜਾਂ ਗੋਡਾ ਮਾਰ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ । ਹਾਸੇ ਠੱਠੇ ਮਖੌਲਾਂ ਟਿੱਚਰਾਂ ਦੀ ਤਾਂ ਜਿਵੇਂ ਮਦਹੋਸੀ ਆ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ‘ਕੋਈ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਕੁਛ ਕਹਿ ਸੁਣ ਲਵੋ, ਸਿਆਣੇ ਆਖ ਗਏ ਨੇ ਤਣੀ ਬੰਨ੍ਹੀ ਤੇ ਕੋਈ ਸੰਗ ਭੇਖ ਤੇ ‘ਡਰ’ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ।

ਇਸ ਇਕ ਵਾਕ ਦੀ ਰੋਸ਼ਨੀ ਵਿੱਚ ਦੁਪਹਿਰੀ ਹੀ ਹਨੇਰੇ ਪੈ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਸ਼ਾਂਤ ਕਰਾਉਣ ਲਈ ਮਾਮਾ ਭਾਵੇਂ ਦਿਨ ਚੜ੍ਹਦੇ ਨੂੰ ਹੀ ਆ ਜਾਵੇ, ਫਿਰ ਵੀ ਗੀਤਾਂ ਵਿੱਚ ਕੁੜੀਆਂ ਉਸ

ਨੂੰ ਪਛਤ ਕੇ ਆਇਆ ਕਹਿੰਦੀਆਂ ਹਨ । ਜੇ ਮੁੰਡੇ ਦੀ ਮਾਂ ਵਿਚ ਕੁਝ ਮੜਕ ਹੋਵੇ
ਤਾਂ ਇਹ ਗੀਤ ਉਹ ਕੁੜੀਆਂ ਨਾਲ ਆਪ ਰਲ ਕੇ ਗਾਉਂਦੀ ਹੈ :

ਸਾਂਤ ਦਾ ਵੇਲਾ ਹੁਣ ਹੋਇਆ ਵੀਰਾ ਕਿੱਥੇ ਹੋਈ ਵੀਰਾ ਢਿੱਲ

ਕੀ ਵੀਰਾ ਭਾਬੋ ਨੇ ਬਰਜਿਆ ?

ਵੇਲੇ ਦੇ ਵੇਲੇ ਹਾਜਰ ਹੁੰਦੇ ਮਾਂ ਦੇ ਜਾਏ ਨਾਨੀ ਦੇ ਜਾਏ,

ਕਿਵੇਂ ਵੇ ਹੋਈ ਵੀਰਾ ਢਿੱਲ ।

ਕੀ ਤੇਰੀ ਗੱਡੀ ਜਰਖਲੀ ਵੇ ਵੀਰਾ ਕੀ ਤੇਰੇ ਬੈਲ ਮਚੱਲ,

ਕੀ ਵੀਰਾ ਭਾਬੋ ਨੇ ਵਰਜਿਆ ?

ਨਾ ਭੈਣੇ ਭਾਬੋ ਨੇ ਵਰਜਿਆ ਨਾਹੀ ਹੋਈ ਮੈਨੂੰ ਢਿੱਲ,

ਟਕੇ ਵਿਹਾਜਣ ਭੈਣੇ ਮੈਂ ਗਿਆ ਓਥੇ ਹੋਈ ਮੈਨੂੰ ਢਿੱਲ ।

ਨਾਨਕਿਆਂ ਦਾਦਕਿਆਂ ਮਾਮਿਆਂ ਚਾਚਿਆਂ ਤਾਇਆਂ ਦੇ ਮੇਲ-ਮਿਲਾਪ ਨੂੰ ਦੇਖ ਕੇ
ਇਸ ਮੌਕੇ ਦੇ ਇੱਕ ਹੋਰ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਗੀਤ ਦੀ ਧੁਨ ਵਿਚੋਂ ਹੀ ਉਠ ਖੜ੍ਹਦੀ ਹੈ:

ਵੇ ਪਿੱਪਲਾ ਜੇ ਤੂੰ ਆਪ ਵੱਡਾ ਪਰਵਾਰ ਵੱਡਾ,

ਪਤਿਆਂ ਨੇ ਛਹਿਬਰ ਲਾਈ ।

ਪਿੱਪਲਾਂ ਟਾਹਣਿਆਂ ਤੋਂ ਬਾਝ ਤੈਂ ਵੀ ਸਰਦਾ ਨਾਹੀ,

ਪਤਿਆਂ ਨੇ ਛਹਿਬਰ ਲਾਈ ।

ਜੇ ਬਾਬਲ ਤੂੰ ਆਪ ਵੱਡਾ, ਪਰਵਾਰ ਵੱਡਾ,

ਭਾਈਆਂ ਤੋਂ ਬਾਝ ਤੈਨੂੰ ਸਰਦਾ ਨਾਹੀ ।

ਜੇ ਪਿੱਪਲਾ ਤੂੰ ਆਪ ਵੱਡਾ ਪਰਵਾਰ ਵੱਡਾ,

ਪਤਿਆਂ ਤੋਂ ਬਾਝ ਤੈਨੂੰ ਸਰਦਾ ਨਾਹੀ ।

ਸਾਂਤ ਹੁੰਦਿਆਂ, ਨਾਈ ਹੋਈ ਕਰਦਿਆਂ ਕਰਾਉਂਦਿਆਂ ਨੂੰ ਨਾਨਕਾ ਮੇਲ ਖੌਰੂ ਪਾਉਂਦਾ
ਬੰਬੀਹਾ ਬੁਲਾਉਂਦਾ ਆ ਪਹੁੰਚਦਾ ਹੈ । ਨਾਨਕੇ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਵਿਆਹ ਦੀ ਤਕਰੀਬਨ ਅੱਧੀ
ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਆਪਣੇ ਉਤੇ ਓਟੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਗਹਿਣੇ ਕਪੜੇ ਮੰਜੀ ਬਿਸਤਰੇ ਤੇ ਤਿਉਰ, ਥਾਨ,
ਗੱਡੇ ਵਿੱਚ ਭਰਕੇ ਇਕ ਜਲੂਸ ਜਿਹਾ ਬਣਾ ਲੈਂਦੇ ਹਨ, ਕੁੜੀਆਂ ਤੇ ਸਵਾਣੀਆਂ ਇਸ
ਜਲੂਸ ਦੇ ਅੱਗੇ ਅੱਗੇ ਬੰਬੀਹਾ ਬੁਲਾਉਂਦੀਆਂ ਪਿੰਡ ਵਿੱਚ ਵੜਦੀਆਂ ਗਾਉਂਦੀਆਂ ਹਨ:

ਆਹੋ ਜੀ ਬੰਬੀਹਾ ਬੋਲੇ !

ਖੜੋਤੀ ਕੁੜੀ ਦੇ ਬਾਰ ਨੀ ਬੰਬੀਹਾ ਬੋਲੇ,

ਸਿਖਰ ਦੁਪਹਿਰੇ ਬੋਲੇ ਨੀ ਬੰਬੀਹਾ ਬੋਲੇ,

ਬਣ ਬੋਲੇ ਬਣ-ਵਾਸ ਨੀ ਬੰਬੀਹਾ ਬੋਲੇ,

ਬੰਬੀਹਾ ਰਾਤੀਂ ਬੋਲੇ, ਤੇ ਬੋਲੇ ਪ੍ਰਭਾਤ ਨੀ, ਬੰਬੀਹਾ ਬੋਲੇ !

ਬੰਬੀਹੇ ਨੂੰ ਹੋ ਗਿਆ ਦੁਪਹਿਰਾ,

ਸਾਡੀ ਜਿੰਦ ਫਸੀ ਵਿੱਚ ਕਹਿਰਾ,

ਜੀ ਬੰਬੀਹਾ ਬੋਲੇ, ਆਹੋ ਜੀ ਬੰਬੀਹਾ-ਬੋਲੇ ।

ਬੰਬੀਹੇ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਲੰਘਦੀ ਕਰਦੀ ਮਾੜੀ ਮੋਟੀ ਜਾਣ ਪਛਾਣ ਵਾਲੀ,-ਜਾਂ ਜਿਸ ਦਾ ਨਾਂ ਆਉਂਦਾ ਹੋਵੇ (ਘਟੇ ਘੱਟ ਆਪਣੇ ਪਿੰਡ ਦੀਆਂ ਕੁੜੀਆਂ ਦੇ ਨਾਵਾਂ ਦਾ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪਤਾ ਹੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ), ਗੀਤਾਂ ਵਿੱਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਨਾਉਂ ਪਾ ਪਾ ਕੇ ਗਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਨਾਉਂ ਪਾਉਣ ਦੀ ਥਾਂ ਕਈ ਵਾਰੀ ਖੜੋਤੀ ਕੁੜੀਏ ਦੀ 'ਟੈਕਨੀਕਲ ਟਰਮ' ਵਰਤ ਕੇ ਕੰਮ ਸਾਰ ਲੈਂਦੀਆਂ ਹਨ:—

ਜਾਂਦੀ ਕੁੜੀਏ ਭਿਉਂ ਬੱਠਲਾਂ ਵਿੱਚ ਦਾਣਾ,
ਜੱਟਾ ਵੇ ਤੇਰੀ ਜੂਨ ਬੁਰੀ ਹਲ ਛੱਡ ਕੇ ਚਰੀ ਨੂੰ ਜਾਣਾ ।
ਖੜੋਤੀ ਕੁੜੀਏ ਚਿਉਕਣੀ ਮਿੱਟੀ ਦੇ ਹਾਰੇ,
ਵਈ ! ਦੁੱਧ ਦਾ ਗਲਾਸ ਡੁਲ੍ਹ ਗਿਆ,
ਸਾਰਾ ਟੱਬਰ ਚਿੰਘਿਆੜਾਂ ਮਾਰੇ ।
ਖੜੋਤੀ ਕੁੜੀਏ ਤੜਕੇ ਉਠ ਕੇ ਤੇ ਝੋ ਲੈ ਚੱਕੀ,
ਮਾਸੜ ਨੇ ਮਾਸੀ ਲਾਡਲੀ ਰੱਖੀ,
ਸਿਰ ਮੁੰਨ ਕੇ ਵਿਚਾਲੇ ਬੋਦੀ ਰੱਖੀ ।
ਖੜੋਤੀ ਕੁੜੀ ਦੀ ਰਿਝਦੀ ਖੀਰ ਵਿੱਚ ਡੋਈ,
ਵਈ ਛਤਿਆਂ ਦੀ ਮਾਂ ਰੋਵੇ ਮੇਰੇ ਪੁੱਤ ਦੇ ਬਹੁ ਨਾ ਕੋਈ ।
ਖੜੋਤੀ ਕੁੜੀਏ ਫੁਲਕਾ ਰਾੜ੍ਹ ਲੈ ਕੋਲੇ ਤੇ ਕੋਲਾ ਧਰ ਕੇ,
ਗੋਭੀ ਦੀ ਦਾਲ ਬਦਲੇ ਥਾਣੇਦਾਰ ਤੇ ਦਰੋਗਾ ਲੜ ਪੈ ।
ਖੜੋਤੀ ਕੁੜੀਏ ਚੱਬ ਲੈ ਕੜਾਕੇਦਾਰ ਰਿਉੜੀ,
ਅਸੀਂ ਕੇਹੜਾ ਨਿਤ ਆਵਣਾ ਖੋਲ੍ਹ ਦੇਹ ਮੱਥੇ ਦੀ ਦਿਉੜੀ ।
ਖੜੋਤੀ ਕੁੜੀਏ ਚੱਕ ਲਿਆ ਬਜ਼ਾਰ ਵਿਚੋਂ ਪੇੜਾ,
ਨੀ ਅਸੀਂ ਕੇਹੜਾ ਨਿਤ ਆਵਣਾ,
ਅਜ ਲੱਗ ਗਿਆ ਸਬੱਬ ਨਾਲ ਗੇੜਾ ।

ਨਾਨਕਾ ਮੇਲ ਪਹੁੰਚਣ ਤੋਂ ਜਿਵੇਂ ਦੋ ਨਦੀਆਂ ਮਿਲਾ ਕੇ ਦੋ ਦਰਿਆਵਾਂ ਦਾ ਪਾਣੀ ਇਕ ਦਮ ਦੂਣਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਵਿਆਹ ਦੀਆਂ ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਦੇ ਸੰਗਮ ਨਾਲ ਇਕੱਠ ਦਾ ਪ੍ਰਵਾਹ ਕੰਢਿਆਂ ਉੱਤੇ ਦੀ ਛਲਕਣ ਲਗ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਅਗੋਂ ਦਾਦਕਿਆਂ ਦੀਆਂ ਚਤਰ ਸਵਾਣੀਆਂ ਝੁੰਡ ਬਣਾ ਕੇ ਨਾਨਕੇ ਮੇਲ ਦਾ ਵਿਅੰਗ ਮਈ ਗੀਤਾਂ ਵਿੱਚ ਸੁਆਗਤ ਕਰਦੀਆਂ ਗਾਉਂਦੀਆਂ ਹਨ:

ਕਿੱਥੋਂ ਆਈਆਂ ਵੇ, 'ਬਚਨਿਆਂ' ਤੇਰੀਆਂ ਨਾਨਕੀਆਂ ।
ਪੀੜੀ ਸੀ ਪਿੱਛ ਜੰਮੇ ਸੀ ਰਿੱਛ,
ਖੇਡਾਂ ਪਾਵਣ ਆਈਆਂ ਵੇ ਬਚਨਿਆਂ ਤੇਰੀਆਂ ਨਾਨਕੀਆਂ ।
ਖਾਣਗੀਆਂ ਲੱਡੂ ਜੰਮਣਗੀਆਂ ਡੱਡੂ,

ਟੋਭੇ ਨੁਵਣ ਆਈਆਂ ਵੇ 'ਬਚਨਿਆ' ਤੇਰੀਆਂ ਨਾਨਕੀਆਂ ।

ਅਗੋਂ ਨਾਨਕੀਆਂ, ਆਪਣੀ ਪਹਿਲੀ ਹੀ ਸੁਰ ਵਿੱਚ ਗਾਉਂਦੀਆਂ ਆਉਂਦੀਆਂ ਇਸ ਵੇਲੇ
ਦੇ ਟੱਪਿਆਂ ਤੇ ਆ ਪਹੁੰਚਦੀਆਂ ਹਨ: ਦਾਦਕੀਆਂ ਵਿਚੋਂ ਕਿਸੇ ਇਕ ਸਵਾਣੀ ਦਾ ਨਾਂ
ਪਾ ਕੇ ਗਾਉਂਦੀਆਂ ਹਨ:

ਖੜੋਤੀ ਬਚਨੀ ਦਾਗੀਏ ਭੱਠ ਭੁਨਾ ਲੈ ਠੀ ਡੋਲੇ,

ਚਿਰਾਂ ਦਿਆਂ ਵਿਛੜਿਆਂ ਦੇ ਅੱਜ ਹੋ ਗਏ ਨੇ ਸਬੱਬ ਨਾਲ ਮੇਲੇ ।

ਆਪਣੀ ਪਹਿਲੀ ਸੁਰ ਤੋੜ ਕੇ ਦਾਦਕੀਆਂ ਨਾਨਕੀਆਂ ਨੂੰ ਜਵਾਬ ਦਿੰਦੀਆਂ ਹਨ:

ਕਿਥੇ ਗਈਆਂ ਵੇ ਧੰਨਿਆਂ ਤੇਰੀਆਂ ਦਾਦਕੀਆਂ ।

ਖਾਧੇ ਸੀ ਮਾਂਹ, ਜੰਮੇ ਸੀ ਕਾਂ,

ਕਾਂ ਕਾਂ ਕਰਦੀਆਂ ਵੇ ਤੇਰੀਆਂ ਦਾਦਕੀਆਂ ।

ਖਾਧੇ ਸੀ ਖਜੂਰ, ਜੰਮੇ ਸੀ ਸੂਰ ।

ਸੂਰਾਂ ਦੇ ਗਈਆਂ ਵੇ ਤੇਰੀਆਂ ਦਾਦਕੀਆਂ ।

ਖਾਧੇ ਸੀ ਖੀਰੇ, ਜੰਮੇ ਸੀ ਹੀਰੇ,

ਸਰਾਫਾਂ ਦੇ ਗਈਆਂ ਵੇ ਤੇਰੀਆਂ ਦਾਦਕੀਆਂ ।

‘ਕਿਤੇ ਨੀ ਗਈਆਂ ਦਾਦਕੀਆਂ, ਜਾਏ ਖਾਣੇ ਦੀਓ ! ਕਿਉਂ ਆਪਣੀ ਮਿੱਟੀ ਆਪ
ਪੁੱਟਣ ਲਗੀਓ’ ਵਿਚੋਂ ਈ ਮੁੰਡੇ ਦੀ ਮਾਂ ਅਗੇ ਵੱਧ ਕੇ ਸਾਂਝੇ ਬੋਲਾਂ ਨਾਲ ਠੱਲ ਪਾ ਦੇਂਦੀ
ਹੈ ।

‘ਨਾਨਕੇ, ਮੇਲ ਨੂੰ ਛੇਤੀ ਰੋਟੀ ਖੁਲਾਉ ਭਾਈ ਬੜੇ ਦੂਰੋਂ ਚੱਲ ਕੇ ਆਇਆ ਹੈ ।
ਨਿੱਕੇ ਨਿਆਣੇ ਭੁੱਖੇ ਹੋਣਗੇ ।’ ਇਕ ਸਿਆਣੇ ਦੇ ਇਹ ਕਹਿਣ ਪਿਛੋਂ ਛੇਤੀ ਛੇਤੀ ਹੱਥ
ਮੂੰਹ ਧੋ ਧੁਆ ਕੇ ਰੋਟੀ ਖਾਣ ਲਈ ਪੰਗਤ ਲਗ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ਇਹ ਦੇਖ ਕੇ ਕਿ ਸਾਰੀਆਂ
ਨਾਨਕੀਆਂ ਹੁਣ ਰੋਟੀ ਖਾ ਰਹੀਆਂ ਹਨ, ਦਾਦਕੀਆਂ ਵਿਚੋਂ ਚੁਲਬੁਲੀਆਂ ਜ਼ਨਾਨੀਆਂ ਜਿਥੇ
ਖੜ੍ਹੀਆਂ ਬੈਠੀਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ (ਪਰ ਜਿਥੋਂ ਅਵਾਜ਼ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੁਣੇ) ਸਿੱਠਣੀਆਂ ਦੇਣ
ਲਗ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ:

ਭਜਨੋਂ ਨੀ ਤੇਰਾ ਢਿੱਡ ਬੜਾ ਹਟਕੂਣਾ

ਨੀ ਤੂੰ ਖਾਂਦੀ ਸਭਨਾਂ ਤੋਂ ਦੂਣਾ ।

ਇਸ ਪਿਛੋਂ ਹੋਰ ‘ਭਾਵ-ਆਤਮਕ’ ਸ਼ਬਦਾਵਲੀ ਵਿੱਚ ‘ਸੁਆਗਤ-ਪੱਤਰ’ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਜਾਂਦੇ
ਨੇ,

ਛੱਜ ਓਹਲੇ ਛਾਨਣੀ ਪਰਾਤ ਓਹਲੇ ਤਵਾ ਓਏ ।

ਨਾਨਕਿਆਂ ਦਾ ਮੇਲ ਆਇਆ ਸੂਰੀਆਂ ਦਾ ਰਵਾ ਓਏ ।

ਛੱਜ ਓਹਲੇ ਛਾਨਣੀ ਪਰਾਤ ਓਹਲੇ ਗੁੱਛੀਆਂ,

ਨਾਨਕਿਆਂ ਦਾ ਮੇਲ ਆਇਆ ਸੱਭੇ ਰੰਨਾਂ, ਲੁੱਚੀਆਂ ।

ਛੱਜ ਓਹਲੇ ਛਾਨਣੀ ਪਰਾਤ ਓਹਲੇ ਛੱਜ ਓਏ,

ਨਾਨਕਿਆਂ ਦਾ ਮੇਲ ਆਇਆ ਗਾਉਣ ਦਾ ਨਾ ਚੱਜ ਓਏ ।

ਵੇਲੇ
ਨਾ
ਨਾਨਕੇ ਮੇਲ ਦੇ ਰੋਟੀ ਪਿਛੋਂ ਦੂਜੇ ਗਿਸ਼ਤੇ ਨਾਤੇ ਵਾਲਿਆਂ ਤੇ ਸ਼ਰੀਕੇ ਦੇ ਬੰਦਿਆਂ
ਨੂੰ ਰੋਟੀ ਟੁੱਕ ਖੁਆ ਕੇ ਨਿਉਂਦਾ ਲੇਣ ਲਈ ਦੌਲੇ ਤੇ ਗੱਡਿਆਂ ਦੀਆਂ ਪੱਖਲੀਆਂ ਚਾਦਰਾਂ
ਵਿਛਾ ਦਿਤੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ, ਜਿਥੇ ਪਿੰਡ ਦੀ ਪੰਚਾਇਤ ਆਏ ਮੇਲ ਦੇ ਮੁਖੀਆਂ ਦੀ
ਸਭਾ ਲਗ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਉਧਰ ਨਾਨਕਿਆਂ ਦਾਦਕਿਆਂ ਦੀਆਂ ਸਵਾਣੀਆਂ, ਜੰਵ ਦੀ ਤਿਆਰੀ
ਕਰਦੀਆਂ ਇਸ ਵੇਲੇ ਦੇ ਗੀਤ ਛੋਹ ਦਿੰਦੀਆਂ ਹਨ:

ਵੀਰੇ ਦੇ ਸ਼ਗਨ ਮਨਾ ਰਹੀਆਂ ।
ਲਿਆਵੇ ਨੀ ਲਿਆਵੇ ਚੰਦਨ ਦੀ ਚੌਂਕੀ,
ਵੀਰੇ ਨੂੰ ਲਿਆਵੇ ਜੰਮੂ ਦਾ ਮੋਤੀਆ,
ਵੀਰੇ ਨੂੰ ਸੇਹਰੇ ਪਹਿਨਾ ਰਹੀਆਂ ।
ਲਿਆਵੇ ਨੀ ਲਿਆਵੇ ਬਾਗਾਂ ਦਾ ਮੋਤੀਆ,
ਵੀਰੇ ਨੂੰ ਸੇਹਰੇ ਪਹਿਨਾ ਰਹੀਆਂ ।
ਲਿਆਵੇ ਨੀ ਲਿਆਵੇ ਦਿੱਲੀ ਦੀਆਂ ਮੋਹਰਾਂ,
ਵੀਰੇ ਨੂੰ ਨਿਉਂਦਗ ਪਾ ਰਹੀਆਂ ।

ਕੁੜੀ ਦਾ ਵਿਆਹ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਨੁਈ ਧੋਈ ਤੇ ਸ਼ਾਂਤ ਵੇਲੇ ਨਾਨਕਿਆਂ ਦਾ ਲਿਆਂਦਾ
ਸੁੱਭਰ ਕੁੜੀ ਉਤੇ ਪਾ ਕੇ ਚੌਂਕੀਓ ਲਾਹਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਵੇਲੇ ਮਾਮਾ ਗਊ ਦਾਨ
ਕਰਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਕਮ ਅਜ ਕਮ ੧।) ਸਵਾ ਰੁਪਇਆ ਗਊ ਦਾਨ ਦਾ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਨੂੰ
ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਜਿਸ ਤੋਂ ਪਤਾ ਚਲਦਾ ਹੈ ਕਿਸੇ ਵੇਲੇ ੧।) ਸਵਾ ਰੁਪਇਆ ਹੀ ਗਊ ਦਾ
ਮਸਾਂ ਮੁਲ ਹੋਵੇਗਾ। ਕੁੜੀਆਂ ਗੀਤ ਤੇ ਟੱਪੇ ਛੋਹ ਲੈਂਦੀਆਂ ਹਨ:

ਫੁੱਲਾਂ ਭਰੀ ਦੰਗੇਰ ਇਕ ਫੁਲ ਤੋਰੀ ਦਾ,
ਏਸ ਵੇਲੇ ਜ਼ਰੂਰ ਮਾਮਾ ਲੋੜੀ ਦਾ ।

ਸਾਰੇ ਸਾਕ-ਸਬੰਧੀ ਤੇ ਸ਼ਰੀਕੇ ਵਾਲੇ ਕੁੜੀ ਦੇ ਵਿਆਹ ਨੂੰ ਨਿਉਂਦਾ ਜੰਵ ਟੋਰਨ ਵਾਲੇ
ਦਿਨ, ਜਾਂ ਦੋ ਇਕ ਦਿਨ ਅੱਗੋਂ ਲੈ ਲੈਂਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਮੁੰਡੇ ਦੇ ਵਿਆਹ ਵੇਲੇ ਜੰਵ ਚੜ੍ਹਨ
ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਨਿਉਂਦਾ ਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਲੋਕ ਨਿਉਂਦੇ ਉਤੇ ਬੈਠ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਨਿਉਂਦਾ
ਲੈਣ ਵੇਲੇ ਰੁਪਈਏ ਖੋਟੇ ਖਰੇ ਪ੍ਰਖਣ ਲਈ ਪਿੰਡ ਦਾ ਸੁਨਿਆਰ ਬੁਲਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ,
(ਫਿਰ ਨੋਟ ਚਲਣ ਕਰਕੇ ਟੁਣਕਾਉਣ ਦੀ ਥਾਂ ਨੋਟਾਂ ਦੀਆਂ ਗਿਣਤੀ ਕਰ ਕੇ ਪੁੜੀਆਂ
ਬੰਨ੍ਹ ਦਿੰਦਾ ਹੈ) ਪਿੰਡ ਦਾ ਬਾਣੀਆਂ ਜਾਂ ਪਾਧਾ ਨਿਉਂਦਾ ਲਿਖਣ ਲਈ ਆਉਂਦਾ ਹੈ।
ਨਿਉਂਦੇ ਵਾਲੀ ਪੁਰਾਣੀ ਵਹੀ ਖੋਲ੍ਹ ਕੇ ਉਸ ਉਤੇ ਪਹਿਲਾਂ ਹਲਦੀ ਦੀਆਂ ਲੀਕਾਂ ਖਿੱਚ
ਖਿੱਚ ਕੇ ਜੋ ਪੇਂਡੂ ਕੇਸਰ ਸਮਝਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਚੌਲਾਂ ਦੇ ਦਾਣੇ ਭੁੱਨ ਕੇ ਅਰੰਭ ਵਿੱਚ ਯੰਤਰਾਂ
ਵਾਂਗ ਲੀਕਾਂ ਵਾਹੁੰਦਾ ਹੈ, 'ੴ' ਜਾਂ 'ਓਮ' ਲਿਖ ਕੇ ਰਕਮ ਲਿਖਣੀ ਅਰੰਭ ਕਰਦਾ ਹੈ:

ਪਹਿਲਾਂ ਲਿਖਾਓ ਭਾਈ ਨਾਨਕਿਆਂ ਦਾ ਕੀ ਲਿਖਾਉਣਾ ਹੈ ?

ਜੇ ਨਾਨਕਿਆਂ ਨੇ ਲਿਖਾਉਣਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਹ ਇਸ ਵੇਲੇ ਇੱਕੀ ਇਕੱਤੀ ਜਾਂ
ਇਕਵੰਜਾ, ਜਿੰਨੇ ਰੁਪਈਏ ਪਾਉਣੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਲਿਖਵਾ ਦੇਂਦੇ ਹਨ। ਜੇ ਨਾ ਲਿਖਵਾਉਣਾ

ਹੋਵੇ, (ਜਿਵੇਂ ਕਈ ਵਾਰੀ ਕੁੜੀ ਦੇ ਵਿਆਹ ਉਤੇ ਆਮ ਤੌਰ ਤੇ ਨਾਨਕੇ ਜੋ ਗਹਿਣਾ-ਗੱਟਾ ਕਪੜਾ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਉਸ ਨੂੰ ਲੈਣ ਦੇਣ ਦੀਆਂ ਰਸਮਾਂ ਤੋਂ 'ਗਹਿਤ' ਕਰਨ ਲਈ, ਕਿ ਇਹ ਨਿਪਟ ਪੁੰਨ-ਦਾਨ ਸਮਝਿਆ ਜਾਵੇ, ਗੜਵੇ ਵਿੱਚੋਂ ਲੱਪ ਪਾਣੀ ਪਾਕੇ ਚੁਲੀ ਡੋਲ੍ਹ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ।) ਇਸਨੂੰ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਨਾਨਕਿਆਂ ਨੇ ਤਾਂ ਭਾਈ 'ਚੁਲੀ ਛੱਡ ਦਿੱਤੀ ਹੈ ।' ਦੂਜੇ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰਾਂ ਲਈ, ਜੋ ਵਿਆਹ ਵਾਲਿਆਂ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ੧੧) ਰੁਪਈਏ ਨਿਉਂਦੇ ਦੇ ਪਾਏ ਹੋਣ ਤਾਂ ਇੱਕੀ, ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਇੱਕੀ ਦੇ ਜਵਾਬ ਵਿੱਚ ਇਕੱਤੀ ਪਾਉਣੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ:

ਪਿੰਡਾਂ ਵਿੱਚ ਇਕ ਨਿੱਕੀ ਕਹਾਣੀ ਪ੍ਰਚੱਲਤ ਹੈ ਕਿ, ਇੱਕ ਪਿੰਡੋਂ ਦੇ ਭੈਣਾਂ ਵਿਆਹ ਗਈਆਂ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇਕ ਗਰੀਬ ਸੀ ਦੂਜੀ ਅਮੀਰ: ਗਰੀਬ ਭੈਣ ਚਤਰ ਸੀ ਉਸ ਨੇ ਕਿਹਾ, 'ਭੈਣੇ ! ਮੈਂ ਗਰੀਬ ਹਾਂ ਆਪਾਂ ਰਲ ਮਿਲ ਕੇ ਇੱਕੀ ਪਾ ਦੇਵੀਏ ।' ਉਸ ਨੇ ਕਿਹਾ, 'ਉਹ ਕਿਵੇਂ ਪਵੇਗੀ ?' "ਤੂੰ ੨੦" ਰੁਪਏ ਪਾ ਦੇਹ ਬਾਕੀ ਵਿੱਚ ਮੈਂ ਰਲਾ ਦਿੰਦੀ ਹਾਂ, ਇਉਂ ਰਲ ਮਿਲ ਕੇ ਆਪਾਂ ਦੋਵੇਂ ੨੧ ਪਾ ਦੇਵਾਂਗੀਆਂ ?" ਮਤਲਬ ਨਿਉਂਦੇ ਦੀ ਇੱਕੀ ਪਾਉਣੀ ਬੜੀ ਵੱਡੀ ਗੱਲ ਹੁੰਦੀ ਸੀ, ਭਾਵੇਂ ਉਸ ਲਈ ਕੋਈ ਜੁਗਤ ਵਰਤੀ ਜਾਵੇ । ਜਾਂ ਫਿਰ ਅੱਖਿਆਂ ਸੌਖਿਆਂ ਭੁਗਤਾਨ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ।

ਨਿਉਂਦੇ ਦੇ ਨਕਦ ਰੁਪਈਆਂ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਸਾਕਾਂ-ਸਬੰਧੀਆਂ ਵਲ ਟੁੰਮਾਂ ਪਾਈਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ ਉਹ ਵੀ ਇਸੇ ਵੇਲੇ ਵਹੀਆਂ ਤੇ ਲਿਖੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ । ਨਿਉਂਦੇ ਉਤੇ ਬੈਠੇ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰ, ਰੁਪਈਏ ਤੇ ਟੁੰਮਾਂ, ਵਿਚਾਲੇ ਪਈ ਥਾਲੀ ਜਾਂ ਪਰਾਤ ਵਿੱਚ, ਖਰੇ ਖੋਟੇ ਪਰਖ ਕੇ ਧਰੀ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ।

"ਲਓ ਜੀ ਇਹ ਸਾਡੇ ਸਾਰੇ ਮੋੜਵੇਂ ਹਨ ।" ਜਿਸ ਨੇ ਵਰਤ-ਵਰਤਾਰਾ ਖਤਮ ਕਰਨਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਉਹ ਆਪਣੇ ਵਲ ਬਣਦਾ ਨਿਉਂਦਾ ਪਾ ਕੇ ਹੋਰ ਵਾਧੇ ਦਾ ਨਹੀਂ ਪਾਉਂਦਾ । ਕਈ ਦੋ ਚਾਰ ਰੁਪਈਏ ਵੱਧ ਪਾ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਚਲੋ ਏਨੇ ਵਰ੍ਹਿਆਂ ਦਾ ਸੂਦ ਹੀ ਸਹੀ । ਮਾਮੇ ਮੁਰਕੀਆਂ, ਕੋਕਰੂ, ਕਾਂਟੇ, ਕੋਕਾ, ਨੱਥ, ਚੂੜਾ, ਸੁਹਾਗ ਦੀਆਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਟੁੰਮਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਜਿਤਨੀਆਂ ਵੀ ਪਾ ਸਕਣ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵੱਟੇ ਅੱਗੋਂ ਨੂੰ ਟੁੰਮਾਂ ਦੀਆਂ ਟੁੰਮਾਂ ਪੁਆਉਣ ਵਾਲੇ ਨਾਨਕੇ ਆਪਣੀਆਂ ਲਿਖਵਾ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ।

ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ, ਨਾਨਕਿਆਂ ਵਲੋਂ ਐਲਾਨ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜਿਹੜਾ ਸਰਿਆ ਬਣਿਆ ਹੈ, ਪੰਜ ਭਾਂਡੇ ਤੇ ਦੋ ਤਿਉਰ ਕੁੜਤੀ ਸੁੱਥਣ ਦੇ ਤੇ ਹੋਰ ਲਕ-ਤਕਾ ਜੋ ਬੁੜੀਆਂ ਦਾ ਵਿਹਾਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਉਹ ਵੀ ਲਿਆਏ ਹਾਂ ।' ਨਾਨਕਿਆਂ ਵਲੋਂ ਇਕ ਜਟਾ ਭਰੀ ਸਭਾ ਵਿੱਚ ਆਪਣੀ 'ਦੇਣ' ਦਾ ਗੌਰਵਮਈ ਰੋਹਬ ਜਮਾ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ।

ਮਾਸੀਆਂ ਜਾਂ ਭੂਆ ਵਿੱਚੋਂ ਕੰਨਾਂ ਦੀਆਂ ਵਾਲੀਆਂ ਤੇ ਸਿੰਗ ਤਬੀਤਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਜੋ ਜੋ ਟੁੰਮਾਂ ਪਹਿਲਾਂ ਗਿਣੀਆਂ ਮਿੱਥੀਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ ਉਹ ਪਾ ਦਿੰਦੀਆਂ ਹਨ । ਇਉਂ ਨਿਉਂਦੇ ਦਾ ਸਾਰਾ ਲੈਣ-ਦੇਣ ਖਰਾ ਕਰ ਕੇ ਕਿ, ਅੱਗੋਂ ਨੂੰ ਕਿਸ ਨੇ ਹੁੱਥ ਨਾਲ ਵਰਤਣਾ ਹੈ ਤੇ ਕਿਸ ਨੇ ਖੰਭ ਸੰਕੋਚ ਲਏ ਹਨ, ਦੇਖ ਪਰਖ ਕੇ ਹਾੜ ਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ: ਸੁਨਿਆਰ

ਗਿਣਤੀ ਕਰਕੇ ਰੁਪਈਏ ਤੇ ਟੁੰਮਾਂ ਸੰਭਾਲ ਦਿੰਦਾ ਹੈ, ਬਾਣੀਆਂ ਜਾਂ ਪਾਧਾ ਵਹੀ ਤੋਂ ਜੋੜ, ਜੋੜ ਕੇ ਹਿਸਾਬ ਸਮਝਾ ਦਿੰਦਾ ਹੈ । ਦੋਵਾਂ ਨੂੰ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਇੱਕ ਰੁਪਈਆ ਲਿਖਾਈ ਤੇ ਖੋਟੇ ਖਰੇ ਦੇਖਣ ਦਾ ਮੁੰਡੇ ਦਾ ਬਾਪ ਦੇ ਦਿੰਦਾ ਹੈ 'ਚਲੋ ਭਾਈ ਕਰੋ ਜੰਵ ਦੀ ਤਿਆਰੀ' ਸੁਭਵਾਕ ਕਹਿੰਦਾ ਹੋਇਆ ਝੋਲੀ ਭਰ ਕੇ, ਉਠ ਖੜ੍ਹਦਾ ਹੈ ।

ਜੰਵ ਦੀ ਤਿਆਰੀ

ਮੇਰੇ ਪਿੰਡ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਲਈ ਜੰਵ ਚੜ੍ਹਨਾ ਛੋਟੀ ਜਿਹੀ ਗੱਲ ਨਹੀਂ । ਇਹ ਉਹਨਾਂ ਲਈ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਖੁਸ਼ੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਲਈ ਪੂਰੀ ਤਿਆਰੀ ਖਿੱਚੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ਕਹਿੰਦੇ ਪੁਰਾਣੇ ਸਮਿਆਂ ਵਿੱਚ ਵਿਆਹ ਅੱਜ ਕਲ ਵਾਂਗ ਨਹੀਂ ਸਨ ਹੁੰਦੇ, ਇਕ ਕਬੀਲੇ ਦੇ ਲੋਕ ਦੂਜੇ ਕਬੀਲੇ ਦੀ ਕੁੜੀ ਜ਼ੋਰ ਜਬਰ ਨਾਲ ਚੁੱਕ ਲਿਆਉਂਦੇ ਸਨ ਤੇ ਇਸੇ ਨੂੰ ਵਿਆਹ ਹੋਇਆ ਸਮਝਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ । ਮੇਰੇ ਪਿੰਡ ਵਿੱਚ ਨਵੇਂ ਜ਼ਮਾਨੇ ਦੀ ਰੋਸ਼ਨੀ ਘੱਟ ਪਹੁੰਚਣ ਕਰਕੇ, ਜਦੋਂ ਲੋਕ ਜੰਵ ਚੜ੍ਹਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਪੁਰਾਣੇ ਸਮੇਂ ਦੇ ਇਕ ਕਬੀਲੇ ਦਾ ਦੂਜੇ ਉਤੇ ਧਾਵਾ ਬੋਲਣ ਦੀ ਤਸਵੀਰ ਅੱਖਾਂ ਅਗੇ ਆ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ਪਿੰਡ ਦੇ ਤਕੜੇ ਨਰੋਏ ਮੁੰਡੇ ਜੰਵ ਜਾਣ ਲਈ ਧਿਆਨ ਨਾਲ ਛਾਟੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲ ਜੋ ਵੀ ਹਥਿਆਰ, ਗੰਡਾਸੀ ਤੇ ਛਵੀ ਹੋਵੇ, ਉਸਨੂੰ ਨਾਲ ਲੈ ਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਵਧੀਆ ਤੇ ਛੋਹਲੀਆਂ ਸਵਾਰੀਆਂ, ਉਠ, ਘੋੜੇ, ਇਸ ਮੌਕੇ ਤੇ ਪਹਿਲਾਂ ਤੋਂ ਹੀ ਤਿਆਰ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਸੱਚ ਤਾਂ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਲੋਕ ਵਧੀਆ ਉਠ ਘੋੜੇ ਰਖਦੇ ਹੀ ਜੰਵਾਂ ਵਿੱਚ ਰੋਹਬ ਪਾਉਣ ਲਈ ਸਨ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਖਰੀਦ ਤੇ ਸੰਭਾਲ ਵੇਲੇ ਇਹ ਗੱਲ ਮੁਖ ਰੱਖੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਚਲੋ ਜੇ ਕੁੱਝ ਰੁਪਏ ਵਧ ਲਗਦੇ ਹਨ ਪਏ ਲੱਗ ਜਾਣ, ਕਿਸੇ ਜੰਵ-ਮੰਵ ਵੇਲੇ ਤਾਂ ਕੰਮ ਆਵੇਗਾ ਹੀ ? ਗੱਭਰੂ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਗੱਲਾਂ ਦੇ ਕੰਠਿਆਂ, ਕੰਨਾਂ ਦੇ ਤੁੰਗਲਾਂ, ਛਾਤੀ ਨੂੰ ਜੰਜੀਰੀ ਲਾ ਕੇ ਰੰਗ-ਬਰੰਗੇ ਕਪੜੇ ਪਾ ਕੇ, ਸਿਰ ਉੱਤੇ ਮਾਵੇ ਤੇ ਅਭਰਕ ਨਾਲ ਲਿਸ਼ਕਦੇ ਟੌਰੇ ਵਾਲੇ ਸਾਫ਼ਿਆਂ ਨਾਲ ਸਜਦੇ ਹਨ । ਸਵਾਰੀਆਂ ਉਤੇ ਬੀੜੀਆਂ ਪਿੱਤਲ ਦੇ ਕੋਕਿਆਂ ਨਾਲ ਚਮਕਦੀਆਂ ਕਾਠੀਆਂ ਉਤੇ, ਆਪਣੀਆਂ ਲਿਸ਼ਕਦੀਆਂ ਛਵੀਆਂ ਤੇ ਗੰਡਾਸੀਆਂ ਲੈ ਕੇ ਜਦੋਂ ਬੈਠਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਇਉਂ ਲਗਦਾ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਬੀਰਤਾ ਅਤੇ ਸ਼ਿੰਗਾਰ ਦੇ ਦੋਹਾਂ ਦੇਵਤਿਆਂ ਨੇ ਅੱਜ ਇੱਕ ਰੂਪ ਧਾਰਨ ਕਰ ਲਿਆ ਹੈ ।

ਲਾੜੇ ਦੇ ਸ਼ਿੰਗਾਰਨ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਵੀ ਕਸਰ ਬਾਕੀ ਨਹੀਂ ਰਹਿਣ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ । ਲਾੜੇ ਜਿੰਨਾ ਹੀ ਸਿਰਵਾਲੇ ਨੂੰ ਸ਼ਿੰਗਾਰਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਸਿਰਵਾਲਾ ਆਮ ਤੌਰ ਤੇ ਲਾੜੇ ਦਾ ਛੋਟਾ ਭਰਾ ਭਾਈ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ਜੇ ਮਾਂ ਜਾਇਆ ਛੋਟਾ ਭਾਈ ਨਾ ਮਿਲੇ ਤਾਂ ਮਾਸੀ ਭੂਆ ਦੇ ਪੁੱਤਾਂ ਜਾਂ ਸਰੀਕੇ ਦੇ ਘਰਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕਿਸੇ ਮੁੰਡੇ ਨੂੰ ਚੁਣ ਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਸਿਰਵਾਲੇ ਦੇ ਅਰਬ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਸਿਰ-ਵਾਲਾ, ਜਾਣੀ ਸਾਈਂ । ਇਸੇ ਕਰ ਕੇ ਵਿਆਹਿਆ ਹੋਇਆ ਛੋਟਾ ਭਰਾ ਵੀ ਸਿਰਵਾਲਾ ਨਹੀਂ ਬਣਾਇਆ ਜਾਂਦਾ । ਜੇ ਲਾੜੇ ਨੂੰ ਚੰਗਾ ਮੰਦਾ ਹੋ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਉਸ ਪਿਛੋਂ ਵਹੁਟੀ ਦਾ ਖਾਵੰਦ ਕੌਣ ਹੋਵੇ ? ਸਿਰਵਾਲਾ ਇਸ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਦਾ ਇਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉੱਤਰ ਹੀ ਸਮਝੇ ।

ਸਿਰਵਾਲਾ ਦੂਜੇ ਅਰਥਾਂ ਵਿੱਚ ਵਹੁਟੀ ਦਾ ਦੇਵਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ਦੇਵਰ-‘ਦੁਯਵਰ’ ਜਾਣੀ ‘ਦੂਜਾ ਵਰ’ । ਇਹ ਗੀਤ ਦਸਦੀ ਹੈ ਕਿ ਪਹਿਲਾਂ ਜਦ ਵਿਆਹ ਖੜਕੇ ਦੜਕੇ ਦੇ ਜ਼ੋਰ ਜਬਰ ਨਾਲ ਹੁੰਦੇ ਸਨ ਉਸ ਵੇਲੇ ਇਹਤਿਆਜ਼ ਲਈ ਕਿ ਜੇ ਕਿਧਰੇ ‘ਲਾੜਾ’, ਲੜਾਈ ਭੜਾਈ ਵਿੱਚ ਮਾਰਿਆ ਜਾਵੇ ਫਿਰ ਕੀ ਬਣੇ ? ਉਸ ਦਾ ਹਲ ਸਿਆਣਿਆਂ ਨੇ— ਅਜ ਕਲ ਦੇ ਚੋਣਾਂ ਵਿੱਚ ਰੱਖੇ ਜਾਂਦੇ ਕਵਰਿੰਗ ਕੈਂਡੀਡੇਟਾਂ ਵਾਂਗ ਸਿਰਵਾਲਾ ਸੋਚਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ । ਨੁਈ ਧੋਈ ਵਾਲੇ ਦਿਨ ਸਿਰਵਾਲੇ ਦੇ ਵੀ ਵੱਟਣਾ ਮਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਇਸਨੂੰ ਵੀ ਚੌਂਕੀ ਤੋਂ ਲਾੜੇ ਵਾਂਗ ਚੁੱਕ ਕੇ ਮਾਮਾ ਲਾਹੁੰਦਾ ਹੈ ।

ਲਾੜੇ ਤੇ ਸਿਰਵਾਲੇ ਦੇ ਨੁਉਣ ਦੇ ਪਾਣੀ ਨਾਲ ਵਿਹੜੇ ਵਿੱਚ ਚਿੱਕੜ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਕਿੰਨਾ ਅਨੁਪਮ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਉਹ ਚਿੱਕੜ ਜਦੋਂ ਇਸ ਨੂੰ ਕੁੜੀਆਂ ਇਸ ਗੀਤ ਰਾਹੀਂ ਦਰਸਾਉਂਦੀਆਂ ਹਨ:

ਆਂਛਣ ਚਿੱਕੜ ਕਿਨਿ ਕੀਆ ਵੇ ਕਿਨ ਡੋਲਿਆ ਪਾਣੀ ।

ਭਾਬੀ ਦਾ ਦੇਵਰ ਨੁਤੜਾ ਨੀ ਓਨਿ ਡੋਲਿਆ ਪਾਣੀ ।

ਆਂਛਣ ਚਿੱਕੜ ਕਿਨਿ ਕੀਆ ਵੇ ਕਿਨ ਡੋਲਿਆ ਪਾਣੀ ।

ਚੌਂਕੀ ਉਤੋਂ ਉਤਰ ਕੇ ਮਾਮੇ ਦੀ ਲਿਆਂਦੀ ਪੁਸ਼ਾਕ ਪਹਿਨ ਕੇ ਹੱਥ ਵਿੱਚ ਟਕੂਆ (ਸਫਾਜੰਗ) ਜਾਂ ਤਲਵਾਰ ਫੜਾ ਕੇ ਲਾੜਾ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਜੰਵ ਚੜ੍ਹਨ (ਜੰਗ ਚੜ੍ਹਨ ਲਈ ਨਹੀਂ) ਲਈ ਤਿਆਰ ਬਰ ਤਿਆਰ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਕਪੜੇ ਲੀੜੇ ਪਹਿਨਾਏ ਜਾਣ ਤੋਂ ਜਦ ਤਕ ਆਂਢਣਾਂ ਗੁਆਂਢਣਾਂ ਦਾ ਚੰਗਾ ਜਮ-ਘਟਾ ਜੁੜ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਪੂਰੀ ਤਿਆਰ ਹੋ ਕੇ ਭਰਜਾਈ ਅਗੇ ਆ ਕੇ ਸੁਰਮਾ ਪਾਉਂਦੀ ਹੈ । ਨਾਲ ਹੀ ਇਸ ਸਮੇਂ ਨੂੰ ਕਾਵਿ-ਮਈ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਉਹ ਖਾਸ ਹੁੱਥ ਦੱਸਦੀ ਲੰਮੀ ਹੇਕ ਵਿੱਚ ਹੇਅਰੋ ਲਾਉਂਦੀ ਹੈ:-

ਪਹਿਲੀ ਸਲਾਈ ਵੇ ਦਿਉਰਾ ਰਸ ਭਰੀ ਦੂਜੀ ਗੁਲ ਅਨਾਰ ।

ਤੀਜੀ ਸਲਾਈ ਤਾਂ ਪਾਵਾਂ ਜੇ ਮੋਹਰਾਂ ਦੇਵੇਂ ਚਾਰ ।

ਸੀਸਾ ਸੁਰਮਾ ਦੋ ਜਣੇ, ਵੇ ਦਿਉਰਾ ਦੋਵੇਂ ਸਕੇ ਭਰਾ ।

ਇਕ ਪਾਈਏ ਇਕ ਦੇਖੀਏ ਤੈਨੂੰ ਨਵੀਂ ਬੰਨ ਦਾ ਚਾ ।

ਹੇਅਰਿਆਂ ਦੀਆਂ ਅਲੌਕਿਕ ਧੁਨਾਂ ਵਿੱਚ ‘ਨਵੀਂ ਬੰਨ’ ਦੇ ਚਾਅ ਦੀ ਸ਼ਰਮ ਦੀ ਸੰਗ ਦਾ ਨੱਪਿਆ ਲਾੜਾ ਆਪਣਾ ਮੂੰਹ ਹੋਰ ਨੀਵਾਂ ਕਰ ਲੈਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਓਧਰੋਂ ਨੈਣ ਲਾੜੇ ਸਾਹਮਣੇ ਸੀਸਾ ਕਰ ਦਿੰਦੀ ਹੈ । ‘ਦੇਖ ਲੈ ਵੇ ਸੁਰਮਾਂ ਕਿਵੇਂ ਧਾਰੀਆਂ ਬੰਨ੍ਹ ਕੇ ਤੇਰੀ ਭਾਬੀ ਨੇ ਗੀਤਾਂ ਲਾਅ ਲਾਅ ਪਾਇਆ ਹੈ ।’ ਭਾਬੀ ਦੇ ਕਹਿਣ ਨਾਲ ਲਾੜਾ ਪੰਜ ਜਾਂ ਸੱਤ ਰੁਪਏ— ਇਕ ਰੁਪੈ ਤੋਂ ਵਧ— ਭਰਜਾਈ ਦੇ ਹੱਥਾਂ ਉਤੇ ‘ਸੁਰਮਾ ਪੁਆਈ’ ਰਖ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਇੱਕ ਰੁਪਿਆ ਨੈਣ ਨੂੰ ‘ਸੀਸਾ ਦਿਖਾਈ ਦਾ’ ਦੇ ਕੇ ਰਸਮ ਪੂਰੀ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ਜੰਵ ਚੜ੍ਹਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਲਾੜੇ ਨੇ ਪਿੰਡ ਦੇ ਧਾਰਮਿਕ ਅਸਥਾਨਾਂ, ਗੁਰਦੁਆਰੇ, ਸਾਧਾਂ ਦੇ ਡੇਰੇ, ਪੰਡਤਾਂ ਦੇ ਮੰਦਰਾਂ, ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦੇ ਤਕੀਏ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਵਡੇ ਵਡੇਰਿਆਂ ਜਠੇਰਿਆਂ ਦੀ ਮੰਨ ਮੰਨਾਈ ਵੀ ਤਾਂ ਕਰਨੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਲਾੜਾ ਸਾਹਿਬ ਸਿਰ ਉਤੋਂ ਤਣੇ ਚੰਦੋਏ ਜਾਂ ਉਸ ਦੀ

ਥਾਂ ਕਿਸੇ ਵਧੀਆ ਕੱਢੀ ਪੱਲੇਦਾਰ ਫੁਲਕਾਰੀ ਦੇ ਪ੍ਰਛਾਵੇਂ ਹੇਠ ਕੁੜੀਆਂ ਮੁੰਡਿਆਂ ਦੇ ਜਲੂਸ ਨਾਲ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰੀਆਂ ਥਾਵਾਂ ਤੇ ਵਾਰੋ ਵਰੀ ਹਾਜ਼ਰੀ ਭਰਨ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਇਨ੍ਹਾਂ 'ਧਰਮ ਅਸਥਾਨਾਂ' ਦੀ ਯਾਤਰਾ ਤੇ ਟੁਰਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਲਾੜੇ ਦੇ ਸਿਰ ਸਿਹਰਾ ਬੰਨ੍ਹਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਕਈ ਸਿਹਰੇ ਤਾਂ ਪਤਲੀਆਂ ਤਾਰਾਂ ਵਾਲੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਕਈ ਬਲਦਾਂ ਦੇ ਮਖੋਰਨੇ ਵਾਂਗ ਇਤਨੇ ਸੰਘਣੇ ਤੇ ਭਾਰੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਲਾੜੇ ਨੇ ਜੋ ਕੁਝ ਅੱਗੇ ਦੇਖਣਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਘੁੰਡ ਕੱਢਣ ਵਾਲੀ ਬਹੁ ਵਾਂਗ ਸਿਹਰਾ ਹੱਥ ਨਾਲ ਉਠਾ ਕੇ ਹੀ ਵੇਖ ਸਕਦਾ ਹੈ । ਸਿਹਰਾ ਬੰਨ੍ਹਣ ਵੇਲੇ ਇਸ ਸੁਭ 'ਰੀਤ' ਦਾ ਗੀਤ ਕੁੜੀਆਂ ਮਿੱਠੀ ਸੁਰ ਵਿੱਚ ਗਾਉਂਦੀਆਂ ਹਨ:—

ਪੁੱਛਦੀ ਪੁੱਛਦੀ ਮਾਲਣ ਨਗਰੀ ਵਿੱਚ ਆਈ,

ਸ਼ਾਦੀ ਵਾਲਾ ਘਰ ਕਿਹੜਾ ?

ਉੱਚੇ ਉੱਚੇ ਤੰਬੂ ਤੇ ਜ਼ਰਦ ਕਨਾਤਾਂ,

ਹਸਤਿ ਝੂਲੇ ਦਰਬਾਰ ਨੀ ਹੋ.....।

ਨੀ ਆ ਮੇਰੀ ਮਾਲਣ ਬੈਠ ਬਗੀਚੇ,

ਕਰ ਕੋਈ ਸਿਹਰੇ ਦਾ ਮੁੱਲ ਨੀ ਹੋ.....।

ਤੂੰ ਬੰਨ੍ਹ ਸਿਹਰਾ ਮੇਰੇ ਨਿਜਾਇਆ ਬਾਬਲਾ,

ਤੂੰ ਬੰਨ੍ਹ ਪੁੱਤਰ ਦੇ ਮੱਥੇ ਨੀ ਹੋ.....।

ਲੈ ਮੇਰੀ ਮਾਲਣ ਬੰਨ੍ਹ ਨੀ ਸਿਹਰਾ,

ਬੰਨ੍ਹ ਮੇਰੇ ਲਾਲ ਜੀ ਦੇ ਮੱਥੇ ਨੀ ਹੋ.....।

ਸਿਹਰਾ ਬੰਨ੍ਹਦਿਆਂ ਨੂੰ ਘੋੜੀ ਆ ਪੁੱਜਦੀ ਹੈ, ਕਈ ਵਾਰ ਇਹ ਰਸਮ ਲਾੜੇ ਨੂੰ ਇਕ ਵਾਰ ਘੋੜੀ ਤੇ ਚੜ੍ਹ ਕੇ ਸਮੇਂ ਦੇ 'ਗੀਤ ਪਾਠ' ਪਿਛੋਂ ਹੀ ਪੂਰੀ ਹੋਈ ਸਮਝ ਲੈਂਦੇ ਹਨ । ਕਦੇ ਕਦੇ ਜੰਡੀ ਦੇ ਟੱਕ ਲਾਉਣ ਤਕ ਲਾੜੇ ਨੂੰ ਘੋੜੀ ਤੇ ਲਿਜਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਘੋੜੀ ਚੜ੍ਹਾਉਣਾ ਇਕ ਜ਼ਰੂਰੀ ਰਸਮ ਹੈ ਜੋ ਲਾੜੇ ਦੀਆਂ ਭੈਣਾਂ ਦੇ ਇਸ ਮੌਕੇ ਦੇ ਗੀਤਾਂ ਨਾਲ ਪੂਰੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ:

ਘੋੜੀ ਤਾਂ ਤੇਰੀ ਵੇ ਚੰਨਾ, ਸੁਹਣੀ ਉੱਤੇ ਸਜੇ ਕਾਠੀ ਹਾਰ,

ਮੈਂ ਵਾਰੀ ਵੇ ਚੰਨਾ, ਕਾਠੀ ਲੱਖ ਤੇ ਹਜ਼ਾਰ ।

ਚੜ੍ਹ ਕੇ ਬਾਗਾਂ ਵਿੱਚ ਜਾਈਂ ਚੋਟ ਨਗਾਰਿਆਂ ਤੇ ਲਾਈਂ,

ਧੀ ਠਾਠੇਦਾਰ ਦੀ ਵੀ ਵਿਆਹੀ, ਛਾਤੀ ਅੰਬੜੀ ਦੀ ਠਾਰ ।

ਉਠ ਨੀ ਰਵੇਲ ਘੋੜੀ ਬਾਬੇ ਵਿਹੜੇ ਜਾਹ,

ਘੋੜੀ ਚੁਗਦੀ ਹਰਿਆ ਘਾਹ, ਬਾਬੇ ਦੇ ਮਨ ਸ਼ਾਦੀਆਂ ਦਾਦੀ ਦੇ ਮਨ ਚਾ ।

ਘੋੜੀ ਪਈ ਸਵੱਲੜੇ ਰਾਹ ।

ਜਿਉਂ ਹੀ ਲਾੜਾ ਘੋੜੀ ਚੜ੍ਹਨ ਦੇਹਲੀਆਂ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲਦਾ ਹੈ ਭੈਣ ਝੱਟ ਉਸ ਦਾ ਰਸਤਾ ਰੋਕ ਲੈਂਦੀ ਹੈ: 'ਬਾਰ ਹੁਕਾਈ' ਦਾ ਇਕ ਰੁਪਈਆ ਜਿੰਨਾ ਚਿਰ ਨਾ ਮਿਲੇ ਲਾੜਾ ਅਗੇ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦਾ । ਇਸ ਪਿਛੋਂ ਜਿਸ ਜਿਸ ਥਾਂ ਮੰਦਰ ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਵੱਡੇ

ਵਡੇਰਿਆਂ ਦੀਆਂ ਸਮਾਧਾਂ ਤੇ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਹਰ ਥਾਂ ਕੁੜੀਆਂ ਘੋੜੀਆਂ ਦਾ ਨਵੇਂ ਤੋਂ ਨਵਾਂ ਗੀਤ ਗਾਉਂਦੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ । ਸਭ ਰਸਮਾਂ ਪੂਰੀਆਂ ਕਰਕੇ ਜਦ ਲਾੜਾ ਰੱਬ ਵਲ ਨੂੰ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਉਸ ਵੇਲੇ ਲਾੜੇ ਦੀ ਚੜ੍ਹਤ ਤੇ ਫਬਣ ਨੂੰ ਬੜੇ ਬੜੇ ਭਰਵੇਂ ਭਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਗਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਜੰਵ ਤੁਰਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਲਾੜੇ ਨੇ ਜੰਡੀ ਨੂੰ ਟੱਕ ਲਾਉਣ ਦੀ ਰਸਮ ਵੀ ਪੂਰੀ ਕਰਨੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਜਿਉਂ ਹੀ ਵਿਆਹਦੜ ਦਾ ਜਲੂਸ ਜੰਡੀ ਵਲ ਨੂੰ ਟੁਰਦਾ ਹੈ, ਮਨਚਲੀਆਂ ਕੁੜੀਆਂ ਇਸ ਸਮੇਂ ਦਾ ਗੀਤ ਛੋਹ ਲੈਂਦੀਆਂ ਹਨ:

ਜੇ ਤੂੰ ਚੜ੍ਹਿਆ ਘੋੜੀ ਵੇ, ਤੇਰੇ ਨਾਲ ਭਰਾਵਾਂ ਜੋੜੀ ਵੇ ।

ਜੇ ਤੂੰ ਵੱਢੀ ਜੰਡੀ ਵੇ, ਤੇਰੀ ਮਾਂ ਨੇ ਸ਼ੱਕਰ ਵੰਡੀ ਵੇ ।

ਜੇ ਤੂੰ ਲਈਆਂ ਲਾਵਾਂ ਵੇ, ਤੇਰੇ ਕੋਲ ਖੜੋਤੀ ਗਾਵਾਂ ਵੇ ।

ਲਾੜੇ ਦੇ ਵੇਸ ਦਾ ਪੂਰਾ ਵਰਨਣ ਯੋਗ ਚਿੱਤਰ ਜੋ ਨਵੇਂ ਪਹਿਰਾਵਿਆਂ, ਕੋਟਾਂ ਪੈਂਟਾਂ, ਕਾਰਾਂ ਮੋਟਰਾਂ ਨੇ ਸਥਿਰ ਨਹੀਂ ਰਹਿਣ ਦਿੱਤਾ ਤਾਂ ਇਸ ਗੀਤ ਨੇ ਸੰਭਾਲ ਰਖਿਆ ਹੈ:

ਘੋੜੀ ਸੋਹਦੀ ਕਾਠੀਆਂ ਨਾਲ,

ਕਾਠੀ ਡੇਢ ਤੇ ਹਜ਼ਾਰ,

ਉਮਰਾਵਾਂ ਦੀ ਤੇਰੀ ਚਾਲ,

ਮੈਂ ਵਾਰੀ ਵੇ ਮਾਂ ਦਿਆ ਸੁਰਜਨਾ

ਵਿੱਚ ਬਾਗਾਂ ਦੇ ਜੀ ਤੁਸੀਂ ਆਓ,

ਚੋਟ ਨਗਾਰਿਆਂ ਤੇ ਲਾਓ,

ਖਾਣਾ ਰਾਜਿਆਂ ਦਾ ਖਾਓ,

ਮੈਂ ਬਲਿਹਾਰੀ ਵੇ ਮਾਂ ਦਿਆ ਸੁਰਜਨਾ ।

ਸੈਲ ਨਵਾਬਾਂ ਦੇ ਘਰ ਢੁੱਕਣਾ,

ਵੱਡੇ ਸਰਦਾਰਾਂ ਘਰ ਢੁੱਕਣਾ,

ਉਮਰਾਵਾਂ ਦੀ ਤੇਰੀ ਚਾਲ,

ਵਿੱਚ ਸਰਦਾਰਾਂ ਤੇਰਾ ਬੈਠਣਾ,

ਚੀਰਾ ਤੇਰਾ ਵੀ ਮੱਲਾਂ !

ਸੋਹਣਾ ਸਜਦਾ ਕਲਗੀਆਂ ਦੇ ਨਾਲ,

ਕਲਗੀ ਡੇਢ ਤੇ ਹਜ਼ਾਰ ਮੈਂ ਵਾਰੀ,

ਵੇ ਬਲਿਹਾਰੀ ਮਾਂ ਦਿਆ ਸੁਰਜਨਾ ।

ਕੰਠਾ ਤੇਰਾ ਵੇ ਮੱਲਾ ਸੁਹਣਾ,

ਬਣਦਾ ਜੁਗਨੀਆਂ ਦੇ ਨਾਲ,

ਜੁਗਨੀ ਡੇਢ ਤੇ ਹਜ਼ਾਰ,

ਮੈਂ ਬਲਿਹਾਰੀ ਵੇ ਮਾਂ ਦਿਆ ਸੁਰਜਨਾ ।

ਜਾਮਾ ਤੇਰਾ ਵੇ ਮੱਲਾ ਸੁਹਣਾ,

ਬਣਦਾ ਭਾਈਆਂ ਦੇ ਨਾਲ,
 ਭਾਈ ਡੇਢ ਤੇ ਹਜ਼ਾਰ,
 ਮੈਂ ਬਲਿਹਾਰੀ ਵੇ ਮਾਂ ਦਿਆ ਸੁਰਜਨਾ ।
 ਜੁੱਤੀ ਤੇਰੀ ਵੀ ਮੱਲਾ ਸੁਹਣੀ,
 ਵਾਹਵਾ ਜੜੀ ਤਿੱਲੇ ਨਾਲ,
 ਵਾਰੀ ਸੁਹਣੀ ਤੇਰੀ ਚਾਲ,
 ਮੈਂ ਵਾਰੀ ਵੇ ਬਲਿਹਾਰੀ ਮਾਂ ਦਿਆ ਸੁਰਜਨਾ ।
 ਸੁਰਜਨਾ ਜੀ ਵਿੱਚ ਬਾਗਾਂ ਦੇ ਆਓ,
 ਮੈਂ ਵਾਰੀ ਬਲਿਹਾਰੀ ਜੀ ਮਾਂ ਦਿਆ ਸੁਰਜਨਾ ।

ਦਾਦੀ ਨੈਣ, ਜਾਂ ਮਿਰਾਸਣ ਦੇ ਢੋਲ ਤੇ ਮੂਹਰੇ ਮੂਹਰੇ ਨਚਦੇ ਜਾਂਦੇ ਧੌਂਸਿਆਂ ਦੀ ਗੂੰਜ,
 ਨੌਬਤਾਂ ਦੀ ਟੁਣਕਾਰ ਦੇ ਨਾਲ, ਬੀਨ ਵਾਲੇ ਵਾਜੇ (ਜਿਸ ਦੀ ਥਾਂ ਕਈ ਵਾਰੀ ਬੈਂਡ ਵਾਜੇ
 ਵਾਲੇ ਵੀ ਲੈ ਲੈਂਦੇ ਹਨ) ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਸੁਰਾਂ ਤੇ ਤਾਲਾਂ ਨਾਲ ਇਕ ਸੁਰ ਹੋਇਆ ਇਹ
 ਜਲੂਸ ਪਿੰਡ ਦੇ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਮੂਹਰੇ ਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਜਿਥੇ ਪਿੰਡ ਦੇ ਬੁੱਢੇ ਬਾਲ 'ਜੰਵ ਚੜ੍ਹਦੀ'
 ਦੇਖਣ ਲਈ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਕਾਫੀ ਗਿਣਤੀ ਵਿੱਚ ਜੁੜੇ ਹੋਏ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ।

ਬਾਜੇ ਦੀ ਗੂੰਜਾਰ ਪਾਉਂਦਾ ਲਾੜੇ ਤੇ ਸਿਰਵਾਲੇ ਦਾ ਜਲੂਸ, ਜਦੋਂ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਨੇੜੇ ਢੁੱਕਦਾ
 ਹੈ, ਜੰਵ ਚੜ੍ਹਨ ਲਈ ਤਿਆਰ ਖੜ੍ਹੇ ਗੱਭਰੂਆਂ ਦੇ ਡੌਲੇ ਫਰਕਣ ਲੱਗ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਉਨ੍ਹਾਂ
 ਦੀਆਂ ਘੋੜੀਆਂ, ਸਾਂਢਣੀਆਂ, ਕੁਝ ਤਾਂ ਇਸ ਅਜੀਬ ਕਿਸਮ ਦੇ ਰੰਗ-ਬਰੰਗੇ ਇਕੱਠ ਤੇ
 ਰੌਲੇ-ਰੱਪੇ ਪਹਿਲਾਂ ਦੇਖਿਆ ਨਾ ਹੋਣ ਕਾਰਨ ਏਧਰ ਓਧਰ ਘੁੰਮਣ ਲੱਗ ਪੈਂਦੀਆਂ
 ਹਨ । ਬਾਕੀਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਸਿੱਖੀਆਂ ਸਵਾਰੀਆਂ ਬਾਜੇ ਦੀ ਸੁਰ ਨਾਲ ਆਪਣੇ ਖੁਰ ਮਾਰ ਮਾਰ
 ਕੇ ਤਾਲ ਦਿੰਦੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਤੇ ਮੂੰਹ ਦੇ ਕੰਡਿਆਲੇ ਚੱਬਣੇ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੰਦੀਆਂ ਹਨ ।

ਰੱਬ ਵਾਲਾ 'ਪਾਟੀਆ' ਆਪਣੇ ਬਲਦਾਂ ਨੂੰ ਰੰਗਦਾਰ ਝੁੱਲਾਂ ਨਾਲ ਸਿੰਗਾਰੀ, ਸਿੰਗਾਂ ਨੂੰ
 ਚਾਂਦੀ ਦੀਆਂ ਟੋਪੀਆਂ ਨਾਲ ਮੜ੍ਹਾ ਕੇ ਖਹਿਲਾਰਦਾ ਹੈ । ਸੰਮਾਂ ਵਾਲੀ ਲਿਸ਼ਕਦੀ ਹੱਕਣ
 ਵਾਲੀ ਚੌੜੀ ਜਾਂ ਗੋਲ ਛਾਂਟ ਵਾਲੀ ਪਰਾਟੀ ਵਿੱਚ ਲੋਗਤੀ ਪ੍ਰੋਤੇ ਫੁੱਲਾਂ ਵਾਲੀ ਪਹੁੰਚੀ
 ਨੂੰ ਗੁੱਟ ਵਿੱਚ ਹਿਲਾਉਂਦਾ ਥਾਪੀਆਂ ਦਿੰਦਾ ਆਖਦਾ ਹੈ:—

“ਬੱਗਿਆ ਸ਼ੇਰਾ, ਚੱਲ, ਬੱਸ ਹੁਣ ਫੇਰੇ ਤੇਰੇ ਲੈਣ ਦੇ ਦੀ ਹਨ ।”

ਉਸ ਦਾ ਮਤਲਬ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜੰਵ ਦੀ ਚੜ੍ਹਾਈ ਤੌਰ-ਤਰਾਈ ਵਿੱਚ ਜੋ ਹੁਣ ਤੱਕ
 ਕਵੇਲਾ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ ਜੇ ਜੰਵ ਨੂੰ ਵੇਲੇ ਸਿਰ ਕਿਸੇ ਨੇ ਪਹੁੰਚਾਉਣਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਹ ਹੁਣ
 ਇਹ ਰੱਬ ਵਾਲੇ ਦੇ ਬਲਦ ਹੀ ਹਨ ।

ਰੱਬ ਦੇ ਆਸ ਪਾਸ ਪਲਾਂ ਵਿੱਚ ਮੇਲਾ ਲੱਗ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਰੱਬ ਉਤੇ ਬੈਠਣ ਤੋਂ
 ਪਹਿਲਾਂ ਲਾੜੇ ਨੂੰ 'ਸਲਾਮੀ' ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ਕਿਸੇ ਹਥਿਆਰ ਬੰਦ ਫੌਜੀ ਦਸਤੇ ਦੀ
 ਨਹੀਂ ? ਆਂਢਣਾਂ, ਗੁਆਂਢਣਾਂ, ਸਰੀਕਣਾਂ, ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰਨੀਆਂ ਵਲੋਂ ਸਿਰ ਉਤੋਂ ਦੀ ਘੁਮਾ
 ਘੁਮਾ ਲਾੜੇ ਦੇ ਮੱਥੇ ਨੂੰ ਚਾਂਦੀ ਦੇ ਰੁਪਈਏ ਛੁਹਾ ਛੁਹਾ ਕੇ ਉਸ ਦੀ ਝੋਲੀ ਵਿੱਚ ਪਾਉਂਦੀਆਂ
 ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ ।

ਲਾੜੇ ਦੇ ਦੂਰੋਂ ਨੇੜਿਓਂ ਘਰਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਲੱਗਦੀਆਂ ਭਰਜਾਈਆਂ ਲਈ ਲਾੜੇ ਨਾਲ ਛੱਡਖਾਨੀ ਕਰਨ ਦਾ ਇਹ ਚੰਗਾ ਮੌਕਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ਉਹ ਸਿਰ ਉੱਤੇ ਦੀ ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ ਮਾਰਦੀਆਂ ਘੁਮਾਟੀ ਦੇ ਕੇ ਏਨੇ ਜ਼ੋਰ ਨਾਲ ਲਾੜੇ ਦੇ ਮੱਥੇ ਤੇ ਰੁਪਈਆ ਮਾਰਦੀਆਂ ਹਨ ਕਿ, ਡੂੰਘਾ ਚਟਾਕ ਪੈ ਜਾਵੇ, ਭੈਣਾਂ ਭਰਜਾਈਆਂ ਤੇ ਦੂਜੀਆਂ ਸਵਾਣੀਆਂ ਸਲਾਮੀ ਪਾਉਣ ਵੇਲੇ ਤੋਂ ਰੱਬ ਵਿਚ ਬਹਿ ਕੇ ਤੁਰ ਜਾਣ ਤਕ, ਆਪਣੇ ਦਿਲੀ ਮਨੋਹਰ ਭਾਵਾਂ ਨੂੰ ਹੇਅਰਿਆਂ ਦੀ ਪਿਆਰੀ ਤੇ ਮਧੁਰ ਲੰਮੀ ਧੁਨ ਛੇੜ ਲੈਂਦੀਆਂ ਹਨ:

‘ਕਿਉਂ ਖੜਾ ਵੇ ਵੀਰਾ ਕਿਉਂ ਖੜਾ, ਕਿਉਂ ਖੜਾ ਦਿਲਗੀਰ ।
ਗੱਡਾ ਦੇਣਗੇ ਦਾਜ ਦਾ, ਜੀ, ਕਿ ਤੇਰੇ ਮਗਰ ਲਾਉਣਗੇ ਹੀਰ ।
ਹਰੀਆਂ ਵੇ ਚੜ੍ਹਾਵਾਂ ਚੂੜੀਆਂ, ਵੀਰਾ ਪਲੇ ਲਵਾਵਾਂ ਬੰਦ,
ਸਿਖਰ ਦੁਪਹਿਰੇ ਵੀਰਾ ਤੂੰ ਜੰਵ ਚੜ੍ਹਿਆ, ਕਿ ਤੇਰਾ ਚਿਉਂ ਚਿਉਂ ਪੈਂਦਾ ਰੰਗ ।
ਕੁੜਤਾ ਵੇ ਵੀਰ ਤੇਰਾ ਮੈਂ ਸੀਵਾਂ, ਨਾਲੇ ਕਲੀਆਂ ਰਖਾਂ ਤੰਗ,
ਸਿਖਰ ਦੁਪਹਿਰੇ ਵੇ ਵੀਰਾ ਤੂੰ ਚੜ੍ਹਿਆ, ਜੀ, ਤੇਰਾ ਡੁੱਲ੍ਹ ਡੁੱਲ੍ਹ ਪੈਂਦਾ ਰੰਗ ।
ਜੁੱਤੀ ਵੇ ਤੇਰੀ ਵੀਰਾ, ਮੈਂ ਕੱਢਾਂ, ਜੀ ਸੁੱਚੇ ਤਿੱਲੇ ਦੇ ਨਾਲ ।
ਝੁੱਕ ਝੁੱਕ ਦੇਖਣ ਸਾਲੀਆਂ ਜੀ, ਹੇ, ਵੇ ਕੋਈ ਲੁਕ ਲੁਕ ਦੇਖੇ ਨਾਰ ।

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਭੈਣਾਂ ਦੇ ਹੇਅਰਿਆਂ ਵਿੱਚ ਭਰਜਾਈਆਂ, ‘ਵੀਰ’ ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਥਾਂ ਦਿਉਰ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਕੇ ਕੰਮ ਸਾਰ ਲੈਂਦੀਆਂ ਹਨ, ਤੇ ਕਈ ਲਾਡ ਪਿਆਰ ਰੱਖਣ ਵਾਲੀਆਂ ਭਰਜਾਈਆਂ ਆਪਣੇ ਰੋਮਾਂਸ ਦਾ ਰੰਗ ਵੀ ਵਿੱਚ ਘੋਲ ਦਿੰਦੀਆਂ ਹਨ:—

ਸਿਖਰ ਦੁਪਹਿਰੇ ਵੇ ਦਿਉਰਾ, ਜੰਵ ਚੜ੍ਹਿਆ ਕੋਈ ਧੁੱਪ ਲਗੇਂ ਕੁਮਲਾ ।
ਜੇ ਮੈਂ ਹੋਵਾਂ ਬਦਲੀ-ਕਿ, ਦਿਉਰਾ ਸੋਹਣਿਆਂ, ਸੂਰਜ ਲਵਾਂ ਛਿਪਾ ।
ਤੇਰਾ ਵੇ ਬਲਿਆ ਦਿਉਰਾ, ਇਉਂ ਲੱਗੇ ਜਿਉਂ ਸਰਬਤ ਦੀ ਘੁੱਟ ।
ਇਕ ਭਰੋਂਦੀ ਦੋ ਭਰਾਂ ਵੇ ਦਿਉਰਾ, ਮੇਰੇ ਟੁੱਟਣ ਸਰੀਰੀ ਦੁੱਖ ।
ਗੱਡੀ ਵੇ ਤੇਰੀ ਦਿਉਰਾ ਰੁਣ-ਝੁਣੀ, ਕੋਈ ਬਲਦ ਕਲਹਿਰੀ ਮੋਰ ।

ਛੁੱਟਦਿਆਂ ਹੀ ਉਡ ਜਾਣਗੇ ਤੇ ਕਿ ਜੀ, ਵੇ, ਹੇ ! ਨਵੀਂ ਬੰਨੇ ਦੇ ਕੋਲ ।

ਇਨ੍ਹਾਂ ਹੇਅਰਿਆਂ ਦੀ ਧੁਨ ਵਿੱਚ ਉਦੋਂ ਪਤਾ ਲੱਗਦਾ ਹੈ, ਜਦੋਂ ਰੱਬ ਦੇ ਗੁੰਬਦ ਉੱਤੇ ਦੀ ਛਣਕਦੇ ਪੈਸਿਆਂ ਦੀ ਛਣਕਾਹਟ ਅਰੰਭ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ‘ਬੱਸ ਕਰੋ ! ਜੀ ਬੱਸ ਕਰੋ !!’ ਦੇ ਰੌਲੇ ਤੇ ਪੈਸਿਆਂ ਦੀਆਂ ਵਰ੍ਹਦੀਆਂ ਮੁੱਠੀਆਂ ਦੀ ਲੱਗ ਰਹੀ ਛਹਿਬਰ ਵਿੱਚ ਸੁੱਟਣ ਵਾਲਿਆਂ ਦੇ ਹੱਥ ਫੜਦਿਆਂ ਨੂੰ ਪੰਜਾਂ ਸੱਤਾਂ ਰੁਪਈਆਂ ਦੇ ਟਕੇ; ਨਾਨਾ, ਮਾਮਾ, ਡੁੱਫੜ, ਮਾਸੜ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕੋਈ ‘ਸੋਟ’ ਕਰ ਛੱਡਦਾ ਹੈ । ਕਈ ਬਖਤਾਵਰ ਕਹਾਉਣ ਵਾਲੇ ਇਸ ‘ਸੋਟ’ ਜਾਂ ‘ਸੁੱਟ’ ਵਿੱਚ ਚਾਂਦੀ ਦੇ ਕੰਗਣ ਵੀ ਸੁਟ ਛੱਡਦੇ ਸੀ, (ਇਕ ਵਾਰੀ ਚਾਂਦੀ ਦਾ ਕੰਗਣ ਮੈਨੂੰ ਭੀ ਲੱਭਿਆ ਸੀ) । ਏਨੇ ਨੂੰ ਘੋੜੀ ਵਾਲੇ ਲਗਾਮਾਂ ਖਿੱਚ ਦੇਂਦੇ ਹਨ, ਸਾਵਣੀਆਂ ਤੇ ਉਠਾਂ ਵਾਲੇ ਆਪਣੀਆਂ ਮੁਹਰਾਂ, ਰੱਬ ਵਾਲਾ ਆਪਣੇ ਬਲਦਾਂ ਦੀਆਂ ਰਾਸਾਂ ਕੱਸ ਲੈਂਦਾ ਹੈ । ਹੌਲੀ ਹੌਲੀ ਬਲਦਾਂ ਦੇ ਗਲਾਂ ਵਿੱਚ ਪਾਈਆਂ ਘੁੰਗਰਾਲਾਂ ਦੇ ਘੁੰਗਰੂਆਂ,,

ਘੋੜੀਆਂ ਦੀਆਂ ਝਾਂਜਰਾਂ, ਉਠਾਂ ਦੀਆਂ ਹਮੇਲਾਂ ਦੀ ਛਟਕਾਰ ਗੀਤਾਂ ਤੇ ਵਾਜੇ ਦੀਆਂ ਧੁਨਾਂ
ਆਪਣੀ ਚੜ੍ਹਤ ਦੇ ਰੰਗ ਭਰਦੀਆਂ ਦੂਰ ਪਰੇ ਉਡਦੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਧੂੜਾਂ ਵਿੱਚ ਗੁੰਮ ਹੋ
ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ ।

ਮੁੰਡੇ ਨੂੰ ਜੰਵ ਚੜ੍ਹਾਉਣ ਗਿਆ ਕੁੜੀਆਂ ਚਿੜੀਆਂ ਦਾ ਜਲੂਸ, ਘਰ ਨੂੰ ਆਉਣ
ਵੇਲੇ ਵਧਾਈਆਂ ਦੇ ਗੀਤ ਗਾਉਂਦਾ ਆਉਂਦਾ ਹੈ । ਮੁੰਡੇ ਦੀ ਮਾਂ ਦਾ ਨਾਉਂ ਵਿੱਚ ਪਾ
ਕੇ ਗਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ:

ਵਧਾਈਆਂ 'ਗਿਆਨੋ' ਤੈਨੂੰ ਵਧਾਈਆਂ ਨੀ !

ਵਧਾਈਆਂ ਤੇਰੇ ਓਤ ਨੂੰ, ਤੇਰੇ ਪੋਤ ਨੂੰ, ਤੇਰੇ ਗੋਤ ਨੂੰ,

ਵਧਾਈਆਂ ਨੀ ! ਵਧਾਈਆਂ ਗਿਆਨੋ ਤੈਨੂੰ....।

ਤੇਰੇ ਜਣਦੇ ਨੂੰ, ਤੇਰੇ ਬਣਦੇ ਨੂੰ, ਤੈਨੂੰ ਜੰਮਣ ਗੁੜਤੀ ਦਿੰਦੇ ਨੂੰ,

ਜੀਹਨੇ 'ਗਿਆਨੋ' ਰੱਖਿਆ ਨਾਉਂ ਵਧਾਈਆਂ ਨੀ !

ਘਰ ਪਹੁੰਚ ਕੇ ਆਂਢ-ਗੁਆਂਢ ਤੋਂ ਸੁਕ-ਬਰੂਰੀ ਜਿਹੀ ਆਈ ਪੰਜੀਰੀ ਪਰਾਤ ਵਿੱਚ
ਪਾ ਕੇ 'ਨੈਣ' ਸਭ ਮੇਲ-ਗੇਲ ਨੂੰ ਵੰਡ ਦਿੰਦੀ ਹੈ । ਕਈ ਵਡੇ ਦਿਲ ਵਾਲੀਆਂ ਮਾਵਾਂ
ਲੱਡੂ, ਕਈ ਛੋਲਿਆਂ ਦੀਆਂ ਬੱਕਲੀਆਂ ਵੰਡ ਦਿੰਦੀਆਂ ਹਨ । ਕੁਝ ਵੀ ਚੀਜ਼ ਹੋਵੇ ਇਹ
ਜੰਵ ਚੜ੍ਹਾਉਣ ਗਿਆ ਜਲੂਸ ਵਿਆਹ ਵਾਲੇ ਘਰੇ 'ਮੂੰਹ ਮਿੱਠਾ' ਜਾ ਕਰਾਰਾ ਕਰਾਏ ਬਿਨਾਂ
ਨਹੀਂ ਤੋਰਿਆ ਜਾਂਦਾ । ਤੋਰਿਆ ਵੀ ਕਿਉਂ ਜਾਵੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸਾਰੇ ਵਾਯੂ ਮੰਡਲ ਨੂੰ ਜੋ
ਮਿੱਠਾ ਤੇ ਸੁਆਦਲਾ ਕੀਤਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ।

ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਆਹਾਂ ਉਤੇ ਸੁਕ-ਬਰੂਰੀ ਜਿਹੀ ਪੰਜੀਰੀ ਵਰਤੇ, ਓਥੇ ਕੁੜੀਆਂ ਵਿਗੜ ਖੜੋਦੀਆਂ
ਹਨ । ਆਪਣੀ 'ਗੱਲ' ਗੀਤ ਵਿੱਚ ਗਾਉਂਦੀਆਂ ਆਖਦੀਆਂ ਹਨ :-

ਧਨ ਕੁਰ ਕੁੜੀ ਸਾਨੂੰ ਸੱਦ ਸੱਦ ਲਿਆਵੇ,

ਹੁਣ ਪਾਵੇ ਤਿਉੜੀ ਜੀ, ਅਸੀਂ ਨਹੀਂ ਲੈਣੀ ।

ਘਿਓ ਬਾਝਹੁ ਪੰਜੀਰੀ, ਜੀ ਅਸੀਂ ਨਹੀਂ ਲੈਣੀ ।

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਰ੍ਹੇ ਵਿੱਚ ਮਿੱਟੀ ਪਲੀਤ ਹੋਣ ਤੋਂ ਡਰਦੇ ਮਾਰੇ ਮਾਪੇ ਚੰਗੀ ਸੋਹਣੀ ਪੰਜੀਰੀ
ਜਾਂ ਹੋਰ ਕੋਈ ਚੀਜ਼ ਵੰਡਦੇ ਹਨ ।

ਜੰਵ ਦਾ ਢੁਕਾ

ਜੰਵ ਦਾ ਢੁਕਾ, ਵਿਆਹ ਵਿੱਚ ਇਕ ਦੇਖਣ ਵਾਲੀ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ਪਿੰਡ
ਦੇ ਨੇੜੇ ਪਹੁੰਚ ਕੇ ਚੋਬਰ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਇਕ ਵਾਰੀ ਫਿਰ ਸਿੰਗਾਰਦੇ ਹਨ । ਮੋਢੇ
ਦੇ ਪਰਨਿਆਂ ਤੇ ਰੁਮਾਲਾਂ ਨਾਲ ਕੱਢਵੀਂ ਜੁੱਤੀ ਤੋਂ ਧੂੜ ਝਾੜ ਕੇ ਸੀਸੇ ਨਾਲ ਸਾਫੇ ਬੰਨ੍ਹ
ਕੇ ਟੌਰੇ ਹਵਾ ਵਿੱਚ ਖੁਲ੍ਹੇ ਛੱਡ ਦਿੰਦੇ ਹਨ । ਸਵਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਮੁੜ ਰਾਗੀ ਦੇ ਸਤਾਰ ਸੁਰ
ਕਰਨ ਵਾਂਗ ਟੁਣਕਾ ਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਰੱਬ ਵਾਲਾ, ਭਾਵੇਂ ਉਸ ਦੇ ਬਲਦ ਲੰਮੀਆਂ
ਵਾਟਾਂ ਕਰਕੇ ਕਿੰਨੇ ਹੀ ਥੱਕੇ ਟੁੱਟੇ ਹੋਣ, ਪਿੰਡ ਦੇ ਨੇੜੇ ਆਪਣੇ ਦੇ ਬਲਦਾਂ ਨੂੰ ਇਕ
ਵਾਰੀ ਜ਼ਰੂਰ ਦੱਬਲ ਚਾੜ੍ਹਦਾ ਹੈ । ਬਲਦਾਂ ਦੀਆਂ ਚੌਕੜੀਆਂ ਚੁਕਵਾਉਣੀਆਂ ਉਸ ਦੀ

ਅਣਖ ਦਾ ਸੁਆਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ਜੇ ਬਲਦ ਢੁਕਾ ਵੇਲੇ ਫੁੰਕਾਰੇ ਨਾ ਮਾਰਨ, ਫਿਰ ਪੱਕੀਆਂ ਨਿਹਾਰੀਆਂ ਕਿਹੜੇ ਵੇਲੇ ਲਈ ਹੋਈਆਂ ! ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਗੱਡੇ ਤੇ ਗੱਡੀ ਨੂੰ ਵੀ ਨਾਲ ਹੀ ਨਸਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਜਿਵੇਂ ਅਗਲੇ ਪਿੰਡ ਉਤੇ ਹਮਲਾ ਕਰਕੇ ਫਤਹਿ ਕਰਨਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ।

ਜਿਉਂ ਹੀ ਬਾਜਿਆਂ ਗਾਜਿਆਂ ਨਾਲ ਲਾੜੇ ਦਾ ਰੱਬ ਪਿੰਡ ਦੀ ਹੱਦ ਅੰਦਰ ਦਾਖਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਕਿ ਅਜੀਬ ਕਿਸਮ ਦਾ ਰਾਮ ਰੌਲਾ ਪੈ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । 'ਜੰਵ ਆ ਗਈ ਓਏ ! ਜੰਵ ਆ ਗਈ ਓਏ !' ਪਿੰਡ ਦੇ ਮੁੰਡੇ ਕੁੜੀਆਂ ਰੌਲਾ ਪਾ ਦਿੰਦੇ ਹਨ । ਪਿੰਡ ਦੇ ਨੇੜੇ ਪੁਜਦਿਆਂ ਨੂੰ ਧੀ ਵਾਲਿਆਂ ਦੀ ਪੰਚਾਇਤ ਸੁਆਗਤ ਲਈ ਪਹੁੰਚੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ । ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਧੀ ਵਾਲਿਆਂ ਦਾ ਨਾਈ ਅਗੇ ਵੱਧ ਕੇ ਮੁੰਡੇ ਦੇ ਪਿਉ ਦੇ ਸਿਰ ਉਤੇ ਦੱਭ ਟੁੰਗ ਕੇ 'ਨਿਸ਼ਾਨ ਦੇਹੀ' ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਜੁ ਬਾਕੀ ਲੋਕ ਸਮਝ ਸਕਣ ਕਿ ਇਸ ਜੰਵ ਦਾ ਵੱਡਾ ਸਰਦਾਰ ਕੌਣ ਹੈ । ਪਿੰਡ ਦੇ ਨੇੜੇ ਆ ਕੇ ਜੰਵ ਚੰਗਾ ਤਕੜਾ ਜਲੂਸ ਬਣ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ਪਿੰਡ ਦੇ ਮੁੰਡੇ ਕੁੜੀਆਂ ਗਰੀਬ ਸ਼੍ਰੇਣੀਆਂ ਦੇ ਲੋਕ ਪੈਸੇ ਚੁਗਣ ਲਈ ਪਹੁੰਚ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਕਿਸੇ ਖਾਸ ਹੱਦ ਤੋਂ ਲਾੜੇ ਦਾ ਪਿਉ ਜਾਂ ਉਸ ਦੇ ਫੁੱਫੜ ਤੇ ਮਾਮੇ ਵਿਚੋਂ ਇਕ, ਕਈ ਵਾਰ ਸਾਰੇ ਹੀ ਆਪੋ ਆਪਣੀਆਂ ਗੁਬਲੀਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਟਕੇ ਵਰ੍ਹਾਉਣੇ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੰਦੇ ਹਨ । ਕੁਝ ਵਰ੍ਹੇ ਪਹਿਲਾਂ, ਅੱਧ ਅੱਧ ਛਟਾਕ ਦੇ ਤਾਬੇ ਦੇ ਧੌਲੇ ਸਿੱਟੇ ਜਾਂਦੇ ਸਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਜ਼ੋਰ ਨਾਲ ਵਗਾਹ ਕੇ ਮਾਰਨ ਨਾਲ ਕਈ ਜੁਆਕਾਂ ਦੇ ਸਿਰਾਂ ਵਿੱਚ ਗਲੀਆਂ ਤੇ ਮਘਰੋੜੀਆਂ ਹੋ ਜਾਂਦੀਆਂ ਸਨ । ਉਸ ਪਿਛੋਂ ਤਾਬੇ ਦੇ ਪੈਸੇ, ਦਮੜੀਆਂ ਤੇ ਅਠਿਆਨੀਆਂ ਸਿੱਟਣ ਲੱਗ ਪਏ । ਫਿਰ ਗਲੀ ਵਾਲੇ ਪੈਸੇ ਆ ਗਏ । ਹੁਣ ਜਦ ਤੋਂ ਨਵੇਂ ਪੈਸੇ ਚਲੇ ਹਨ ਇਹ ਪੈਸੇ ਸੁਟਣ ਤੇ ਚੁਗਣੇ, ਬੜਾ ਮੁਸ਼ਕਲ ਕੰਮ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ । ਹਾਲਾਂ ਤਾਂ ਅਜੇਹੇ ਸੁਭ ਸਮਿਆਂ ਤੇ ਸੋਟਾਂ ਕਰਨ ਲਈ ਪੁਰਾਣੇ ਪੈਸੇ ਮਿਲ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਬੋੜੀ ਦੇਰ ਨੂੰ ਜਦੋਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਪੈਸਿਆਂ ਦੀ ਥਾਂ ਕੇਵਲ ਹੌਲੇ ਹੌਲੇ ਨਵੇਂ ਪੈਸੇ ਹੀ ਰਹਿ ਗਏ ਫਿਰ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਇਹ ਪੈਸੇ ਸੁੱਟਣ ਦੀ 'ਪਵਿੱਤ੍ਰ ਪੁਰਾਤਨ' ਰੀਤ ਕਿਤਨਾ ਚਿਰ ਜੀਉਂਦੀ ਰਹਿ ਸਕੇਗੀ ?

ਜੰਵ ਦੇ ਢੁਕਾ ਦਾ ਜਲੂਸ ਪਿੰਡ ਦੀ ਸੱਬ ਜਾਂ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਤੇ ਜੰਵ ਘਰ ਕੋਲ ਪਹੁੰਚ ਕੇ ਸੰਪੂਰਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ਢੁਕਾ ਪਿਛੋਂ ਸਭ ਸਬੰਧੀਆਂ ਨੂੰ ਘਰੋਂ ਘਰੀ ਜਗ੍ਹਾ ਦੇਕੇ, ਸਵਾਰੀਆਂ ਬੰਨ੍ਹ ਦਿਤੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ । ਤਾਂ ਜੁ ਥੱਕੇ ਮਾਂਦੇ ਪਸ਼ੂਆਂ ਦੀ ਸੁਰਤ ਸੰਭਾਲ ਹੋ ਜਾਵੇ ।

ਮਿਲਟੀ ਤੇ ਕੁਆਰੀ ਰੋਟੀ

ਜੰਵ ਦੇ ਡੇਰੇ, 'ਜੰਵ ਘਰ' ਜੋ ਆਮ ਤੌਰ ਤੇ ਪਿੰਡ ਦੀ ਧਰਮਸ਼ਾਲਾ ਨੂੰ ਬਣਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਸਾਰੇ ਜਾਵੀਆਂ ਲਈ ਮੰਜੇ ਤੇ ਬਿਸਤਰੇ— ਜੋ ਅੱਗੇ ਕੁੜੀ ਵਾਲਿਆਂ ਨੇ ਪਿੰਡ ਦੇ ਘਰਾਂ ਤੋਂ ਇਕ ਇਕ ਕਰਕੇ ਇਕੱਠੇ ਕੀਤੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ— ਵਰਤਾਉਣ ਪਿਛੋਂ ਧੀ ਵਾਲੇ ਪਿੰਡ ਦੀ ਪੰਚਾਇਤ ਲੈਕੇ ਮਿਲਟੀ ਕਰਨ ਵੇਲੇ ਪੁੱਤ ਵਾਲੇ ਕੁੜਮ ਨੂੰ ਇੱਕ ਖੇਸ, ਤੇ ਰੁਪਈਆ, ਜਿਸ ਦੀ ਥਾਂ ਕਈ ਚਾਦਰਾਂ ਦਾ ਜੋੜਾ ਜਾਂ ਲੋਈ ਵੀ ਲੈ ਆਉਂਦੇ ਹਨ, ਭੇਟਾ

ਕਰਕੇ, ਦੋਵੇਂ ਗਲਵਕਤੀਆਂ ਪਾਕੇ ਮਿਲਦੇ ਹਨ । ਇਸੇ ਤਰਾਂ ਮੁੰਡੇ ਦਾ ਫੁੱਫੜ ਕੁੜੀ ਦੇ ਫੁੱਫੜ ਨਾਲ, ਨਾਨਾ ਨਾਨੇ ਨਾਲ, ਮਾਮਾ ਮਾਮੇ ਨਾਲ ਮਿਲਦਾ ਹੈ । ਸਾਰੇ ਗਲਵਕਤੀਆਂ ਪਾਉਣ ਪਿਛੋਂ ਇਕ ਦੂਜੇ ਨਾਲ ਅਰੰਭਕ ਸੁਖ ਸਾਂਦ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਕਰ ਕੇ ਜਾਣ ਪਛਾਣ ਕਰ ਲੈਂਦੇ ਹਨ । ਬਾਜੇ ਵਾਲੇ ਇਸ ਮਿਲਣੀ ਦੀ ਖੁਸ਼ੀ ਦੀ ਧੁਨ ਅਲਾਪ ਦਿੰਦੇ ਹਨ । ਕੁੜੀਆਂ ਇਸ ਮੌਕੇ ਨੂੰ ਮੁਖ ਰੱਖ ਕੇ 'ਕੁੜਮੋ ਕੁੜਮੀ ਮੇਲ ਹੋਇਆ ਵਿਚੋਲੇ ਦੀ ਅੱਖ ਵਿੱਚ ਤੇਲ ਚੋਇਆ !' ਦੇ ਬੋਲ ਗਾਉਂਦੀਆਂ ਹਨ । ਅਜ ਕਲ ਸਿੱਖੀ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕਾਰਨ, ਕਈ ਇਸ ਵੇਲੇ ਢੋਲਕੀਆਂ ਛੈਣਿਆਂ ਨਾਲ 'ਆਵਹੁ ਸਜਣਾ ਜੀ ਹਉ ਦੇਖਾ ਦਰਸਨ ਤੇਰਾ ਰਾਮ ।' ਸ਼ਬਦ ਗਾਉਂਦੇ ਜੰਵ ਨੂੰ ਰਿਹਾਇਸ਼ ਵਾਲੀ ਥਾਂ ਤੇ ਲੈ ਆਉਂਦੇ ਹਨ ।

ਰਾਤ ਦੀ ਰੋਟੀ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਫੇਰਿਆਂ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੋਣ ਕਰ ਕੇ ਕੁਆਰੀ ਰੋਟੀ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਕੁੜੀ ਦੇ ਚਾਚੇ ਤਾਏ ਜੇ ਸਰਦੇ ਪੁਜਦੇ ਹੋਣ ਤਾਂ ਉਹਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇਕ ਜਣਾ ਜਾਂ ਸਾਰੇ ਕਲ ਕੇ ਦੇ ਦਿੰਦੇ ਹਨ, ਕੋਈ ਕੋਈ ਇਕੱਲਾ ਵੀ ਇਹ ਸੇਵਾ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ । ਇਹ ਰੋਟੀ ਆਮ ਤੌਰ ਤੇ ਚੌਲ-ਸ਼ੱਕਰ ਦੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ । ਇਸ ਕਰਕੇ ਇਸ ਦਾ ਇਕ ਨਾਂ 'ਕੱਚੀ ਰੋਟੀ' ਵੀ ਹੈ । ਅਜ ਕਲ ਕਈ ਚੌਲਾਂ ਦੀ ਥਾਂ ਲੱਡੂ ਵੀ ਪਾ ਦਿੰਦੇ ਹਨ । ਇਸ ਗਲ ਦਾ ਖਾਸ ਖਿਆਲ ਰਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਰੋਟੀ ਵਿੱਚ ਲੂਣ ਮਿਰਚ ਨਾ ਵਰਤੀ ਜਾਵੇ । ਕਹਿੰਦੇ ਇਹ ਰੋਟੀ ਮਿਠੀ ਹੀ ਰਹਿਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ, ਸਾਕਾਂ ਵਿੱਚ ਅਗੇ ਨੂੰ ਸਦਾ ਮਿਠਾਸ ਰਹੇ, ਇਸ ਲਈ ਲੂਣ ਮਿਰਚ ਵਾਲੀ ਕੋਈ ਚੀਜ਼ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦੇ, ਇਸ ਕਰਕੇ ਇਸ ਪਹਿਲੀ ਰੋਟੀ ਨੂੰ ਮਿੱਠੀ ਰੋਟੀ ਵੀ ਆਖਦੇ ਹਨ । ਰੋਟੀ ਖਾਣ ਵੇਲੇ ਕੁੜੀਆਂ ਜੰਵ ਦੇ ਨੇੜੇ, ਕਿਸੇ ਥਾਂ ਕੋਠੇ ਜਾਂ ਨਾਲ ਲਗਵੀਆਂ ਸਥਾਤਾਂ ਵਿੱਚ ਬੈਠ ਕੇ ਚੰਗੇ ਕਰਾਰੇ ਗੀਤ ਗਾਉਂਦੀਆਂ ਹਨ । ਨਵੇਂ ਸਜਣਾਂ ਦੇ ਘਰ ਆਉਣ ਤੇ ਖੁਸ਼ੀ ਭਰੇ ਗੀਤਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ ਲਾੜੇ ਦੇ ਮਾਂ, ਪਿਉ, ਭੈਣ ਤੇ ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਸ਼੍ਰੀਮਾਨ ਲਾੜੇ ਦੀ, ਜੋ ਜੰਵ ਨਾਲ ਰੋਟੀ ਖਾਣ ਨਹੀਂ ਆਇਆ ਹੁੰਦਾ, ਉਸਦੀ ਗੈਰ-ਹਾਜ਼ਰੀ ਦਾ ਪੂਰਾ ਪੂਰਾ ਲਾਭ ਉਠਾਇਆਂ ਚੰਗੀ ਭੁਗਤ ਸਵਾਰੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ਭਾਵੇਂ ਜਾਂਵੀਆਂ ਵਿੱਚ ਅੱਧੇ ਕੁਆਰੇ ਹੀ ਕਿਉਂ ਨਾ ਹੋਣ, ਜਿਹੜੇ ਕਿ ਜੁਆਨ ਮੁੰਡੇ ਜਾਂਵੀ ਹੋਣ ਕਰ ਕੇ ਹੋਣੇ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹਨ, ਲਾੜੇ ਬਿਨਾਂ ਬਾਕੀ ਸਭ ਵਿਆਹੇ ਦਸ਼ਾ ਕੇ ਲਾੜੇ ਨੂੰ ਅਣ-ਵਿਆਹਿਆ ਹੋਣ ਦੇ ਤਾਹਨੇ ਦਿਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ।

ਪਹਿਲੀ ਰੋਟੀ ਲਈ ਜੰਵ ਜਿਉਂ ਹੀ ਘਰ ਪੁਜਦੀ ਹੈ, ਬੜੇ ਚਾਵਾਂ ਨਾਲ ਸੁਆਗਤ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ:

ਸਾਡੇ ਨਵੇਂ ਸੱਜਣ ਘਰ ਆਏ, ਸਲੋਨੀ ਦੇ ਨੈਣ ਭਲੇ ।

ਸਾਨੂੰ ਕੀ ਕੀ ਵਸਤ ਲਿਆਏ, ਸਲੋਨੀ ਦੇ ਨੈਣ ਭਲੇ ।

ਉਸ ਪਿਛੋਂ ਘਰਦਿਆਂ ਤੇ ਕੁੜੀ ਦੇ ਬਾਬਲ ਨੂੰ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਆਏ ਸੱਜਣਾਂ ਦਾ ਸੁਆਗਤ ਕਰਨ:

ਕੰਚਨ ਕਰਾਨਾ ਚੀਰੇ ਕੋਠੜੀ ਚੰਦਨ ਲਾਵਾਂਗੇ ਬਾਰ

ਜਿਸ ਵਿਚ ਬੀਬੀ ਦਾ ਬਾਬਲ ਸੌ ਵੇ ਰਿਹਾ ।
 ਉਠ ਵੇ ਬਾਬਲ ਸੁਤਿਆ ਸੱਜਣ ਖੜੇ ਬੁਹੇ ਬਾਰ ।
 ਕਰ ਲੈ ਸੱਜਣ ਮੂਹਰੇ ਬੇਨਤੀ ਲੈ ਮੋਹਰਾਂ ਨੌ ਤੇ ਚਾਰ
 ਸਦ ਕੇ ਕੰਨਿਆ ਹਮ ਨੇ ਦੇਈ
 ਹਮਾ ਕੀ ਕੰਨਿਆ ਉਨ ਕੀ ਰਾਧਕਾ ਆਣਗੇ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਮੁਰਾਰ,
 ਲੈ ਜਾਣਗੇ ਰੱਬ ਮੇਂ ਬਹਾਲ ਕੇ ।

ਕੁਆਰੀ ਰੋਟੀ ਹੋਣ ਕਾਰਨ ਲਾੜੇ ਨੂੰ ਇਸ ਰੋਟੀ ਉਤੇ ਫੇਰਿਆਂ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਜੰਵ
 ਦੇ ਡੇਰੇ ਰੋਟੀ ਭੇਜਦੇ ਹਨ । ਕੁੜੀਆਂ ਉਸ ਦਾ ਮੌਜੂ ਉਡਾਉਂਦੀਆਂ ਹਨ :—

ਕੋਠੇ ਉਤੇ ਖਰਖਰਾ ਵਈ ਖਰਖਰਾ,
 ਹੋਰਨਾਂ ਦੇ ਦੋ ਦੋ ਬਹੁਆਂ ਲਾੜਾ ਬੈਠਾ ਤਰਸਦਾ, ਵਈ ਤਰਸਦਾ ।

ਲਾੜੇ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਮਨ-ਕਲਿਪਤ ਵੱਖਰੀ ਪਰ ਚੋਣਵੀਂ, ਅਸਵਾਰੀ ਲੈ ਕੇ ਆਇਆ
 ਦਸ ਕੇ ਹੋਰ ਖਿੱਲੀ ਪਾਈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ :—

ਹੋਰ ਜਾਨੀ ਲਿਆਏ ਉਠ ਘੋੜੇ,
 ਲਾੜਾ ਲਿਆਇਆ ਟੱਟੂ ਨੀ,
 ਨੀ ਮੰਨੋਂ ਦੇ ਜਾਣਾ,
 ਬੇਹੜੇ ਦੀ ਜੜ੍ਹ ਪੱਟੂ ਨੀ, ਮੰਨੋਂ ਦੇ ਜਾਣਾ ।

ਲਾੜੇ ਦੇ ਸੁਆਗਤ ਪਿਛੋਂ ਉਸ ਦੀ ਮਾਂ ਤੇ ਭੈਣ ਦੀ ਦੁਰਗਤ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ
 ਹੈ ।

ਕੁੜੀਆਂ ਆਪਣੀਆਂ ਦੋ ਟੋਲੀਆਂ ਬਣਾ ਕੇ ਲਾੜੇ ਦੀ ਭੈਣ ਬਾਰੇ ਮੂੰਹ-ਆਈਆਂ ਆਖਦੀਆਂ
 ਹਨ— ਇਕ ਟੋਲੀ ਕਹਿੰਦੀ ਹੈ:

ਲਾੜੇ ਦੀ ਭੈਣ ਚੜ੍ਹ ਗਈ ਡੇਕ, ਚੜ੍ਹ ਗਈ ਡੇਕ,
 ਟੁੱਟ ਗਿਆ ਡਾਹਣਾ ਡਿਗ ਪਈ ਹੇਠ, ਡਿਗ ਪਈ ਹੇਠ
 ਪੁੱਛ ਲਉ ਮੁੰਡਿਓ ਰਾਜੀ ਹੈ ?

ਦੂਜੀ ਟੋਲੀ ਜਵਾਬ ਦਿੰਦੀ ਹੈ:—

ਰਾਜੀ ਹੈ ਵਈ ਰਾਜੀ ਹੈ,
 ਸਾਡੇ ਆਉਣ ਨੂੰ ਰਾਜੀ ਹੈ ।
 ਤੁਸੀਂ ਲੈਣੀ ਹੈ ਕਿ ਨਾ ?

ਪਹਿਲੀ ਟੋਲੀ ਜਵਾਬ ਦਿੰਦੀ ਹੈ:

ਨਾ ਜੀ ਨਾ, ਸਾਡੇ ਕੰਮ ਦੀ ਵੀ ਨਾ ।

ਕੁੜੀਆਂ ਦੇ ਜਮਘਟੇ ਵਿੱਚੋਂ ਓਦੋਂ ਹੀ ਪਤਾ ਲਗਦਾ ਹੈ ਜਦੋਂ ਇੱਕ ਹੋਰ ਸੁਰ ਸਰੋਤਿਆਂ
 ਦੇ ਕੰਨਾਂ ਨਾਲ ਆਪਣੇ ਖੰਭ ਮਟਕਾਉਂਦੀ ਲੰਘਦੀ ਮਹਿਸੂਸ ਹੁੰਦੀ ਹੈ:—

ਉਧਲ ਗਈਆਂ ਵੇ ਲਾੜਿਆਂ ਤੇਰੀਆਂ ਦਾਦਕੀਆਂ

ਚੂਹੜੇ ਛਡ ਚਮਿਆਰਾਂ ਦੇ ਗਈਆਂ ਵੇ
ਲਾੜਿਆ ਤੇਰੀਆਂ ਦਾਦਕੀਆਂ ।

ਪਤਾ ਉਦੋਂ ਲਗਦਾ ਹੈ ਜਦੋਂ ਇਕ ਹੱਲੇ ਤੇ ਜੋਸ਼ ਵਾਲੀ ਧਾਰਨਾ ਵਿੱਚ, ਇਸ ਦੇ
ਅਸਲ ਪਾਤਰ, ਕੁੜਮ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ:—

ਸੁਣਿਆ ਨੀ ਮਾਸਤ ਦੇ ਪਿੱਸੂ ਲੜਿਆ ।

ਪਿੱਸੂ ਕਮਲਾ ਦੀਵਾਨਾ,

ਕੁੜਮ ਦੀ ਗੋਗੜ ਤੇ ਲੜਿਆ,

ਓਥੇ ਬੜੀ ਰੇਲ ਚੱਲੀ,

ਓਥੇ ਬੜਾ ਬੰਬਾ ਚਲਿਆ

ਓਥੇ ਬੜਾ ਸ਼ੌਰ ਹੋਇਆ

ਓਥੇ ਵੇਖਣ ਲੋਕ ਆਇਆ

ਨੀ ਕਹਿੰਦੇ ਪਿੱਸੂ ਲੜਿਆ ।

ਲਾੜੇ ਦੇ ਪਿਉ ਦੀ ਦੁਰਗਤੀ ਦਾ ਚੱਕਰ ਹੋਰ ਅਗੇ ਚਲਦਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ:

ਵੇ ਪਿਓ ਤੇਰਾ ਧਿਮਕਾ ਸਿਆਂ ਵੇ ਪੈਂਚਾ ਦਾ ਵੱਡਾ ਪਟਵਾਰੀ ।

ਵੇ ਅਸੀਂ ਵਹਿੰਦਾ ਡਿਠਾ ਵੇ ਭਾਈਆਂ ਦੀ ਪਿਛਵਾੜੀ ।

ਵੇ ਅਸਾਂ ਗੱਲ ਕਰਦਾ ਡਿੱਠਾ ਗੱਲ ਕਰੇ ਨਿਕਾਰੀ ।

ਵੇ ਅਸਾਂ ਚੜ੍ਹਦਾ ਡਿੱਠਾ ਕਰੇ ਖੋਤੇ ਦੀ ਅਸਵਾਰੀ ।

ਵੇ ਅਸਾਂ ਮੰਗਦਾ ਡਿੱਠਾ ਗੱਲ ਬਗਲੀ ਪਾੜੀ ।

ਇਸ ਸਮੇਂ ਲਾੜੇ ਦੀ ਮਾਂ ਨੂੰ ਵੀ 'ਨਜ਼ਰ ਅੰਦਾਜ਼' ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ । ਅਸਲ
ਵਿੱਚ ਓਹੋ ਹੀ ਤਾਂ ਵਿਆਹ ਦੇ ਇਸ ਖੇਲ ਤਮਾਸ਼ੇ ਦਾ ਮੂਲ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੇ ਲਾੜੇ
ਨੂੰ ਜੰਮ ਕੇ ਪਾਲ ਪੋਸ ਕੇ ਅਗਲਿਆਂ ਦੀ ਕੁੜੀ ਵਿਆਹੁਣ ਜੋਗਾ ਕੀਤਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ।
ਕਿਉਂ ਨਾ ਉਸ ਦੇ ਇਹਨਾਂ ਨੇਕ ਕਰਮਾਂ ਦਾ ਫਲ ਦਿਤਾ ਜਾਵੇ:

ਵੇ ਮੇਰਾ ਸਿਉਨੇ ਦਾ ਸ਼ੀਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਰੁਪੇ ਦੀ ਧਾਰੀ ।

ਲਾੜੇ ਦੀ ਅੰਮਾਂ ਨੀ ਫਿਰੇ ਹਾਰੀ ਸ਼ਿੰਗਾਰੀ ।

ਇਹ ਰੂਪ-ਸ਼ਿੰਗਾਰ ਵੇ ਪਾ ਧਰਿਓ ਪਟਾਰੀ ।

ਓਹਦਾ ਜੋਬਨ ਖਿੜਿਆ ਵੇ ਜਿਉਂ ਖਰਬੂਜ਼ੇ ਦੀ ਫਾੜੀ ।

ਵੇ ਇਹਦੀ ਡੁਲ੍ਹ ਨਾ ਜਾਏ ਵੇ ਸੁਰਮੇ ਦੀ ਧਾਰੀ ।

ਲਾੜੇ ਦੀ ਮਾਤਾ ਨੀ ਫਿਰੇ ਹਾਰੀ ਸ਼ਿੰਗਾਰੀ ।

ਲਾੜੇ ਨੂੰ ਇਸ ਦਿਨ ਰੋਟੀ ਕਿਉਂਕਿ, ਉਸ ਦੇ ਨਿਵਾਸ ਅਸਥਾਨ ਉਤੇ ਭੇਜੀ ਜਾਂਦੀ
ਹੈ, ਜਦੋਂ ਜੰਵ ਰੋਟੀ ਖਾਣ ਲਗਦੀ ਹੈ, ਲਾੜੇ ਦੀ ਭੁਖ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਕੇ, ਦੂਜੀ ਜੰਵ ਨੂੰ
ਸ਼ਰਮਿੰਦੀ ਕਰਨ ਲਈ, ਕਿ, ਉਹ ਪੂਰੀ ਸ਼ਾਨ ਸ਼ੌਕਤ ਨਾਲ ਵਾਜਿਆਂ ਗਾਜਿਆਂ ਵਾਲੀ
ਮਨ ਭਾਉਂਦੀ ਜੰਵ ਲੈ ਕੇ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਆਏ, ਸਿੱਠਣੀਆਂ ਸੁਣਾਈਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ:—

ਕੋਰੀ ਤੇ ਤੌੜੀ ਅਸੀਂ ਰਿੰਨੀਆਂ ਗੁੱਲੀਆਂ,

ਭੁੱਖ ਲੱਗੀ ਲਾੜਾ ਕਢਦਾ ਬੁੱਝੀਆਂ ।

ਰੋਟੀ ਭਿਜਾਉਣੀ ਪਈ,

ਨਿਲੱਜਿਓਂ ਲੱਜ ਤੁਹਾਨੂੰ ਨਹੀਂ ।

ਭੇੜੇ ਭੇੜੇ ਤੁਸੀਂ ਕਰਦੇ ਹੋ ਕਾਰੇ,

ਇਨ੍ਹੀਂ ਕਠੂਤੀਂ ਤੁਸੀਂ ਰਹੇ ਕੁਆਰੇ,

ਕਰਤੂਤ ਤੇ ਛਿਪਦੀ ਨਹੀਂ,

ਨਿਲੱਜਿਓਂ ਲੱਜ ਤੁਹਾਨੂੰ ਨਹੀਂ ।

ਸਾਡੇ ਤੇ ਵਿਹੜੇ ਮੁੱਢ ਮਕਈ ਦਾ,

ਦਾਣੇ ਤਾਂ ਮੰਗਦਾ ਉਥਲ ਗਈ ਦਾ,

ਭੱਠੀ ਤਪਾਉਣੀ ਪਈ,

ਨਿਲੱਜਿਓਂ ਲੱਜ ਤੁਹਾਨੂੰ ਨਹੀਂ ।

ਸਾਡੇ ਤਾਂ ਵਿਹੜੇ ਤਾਣਾ ਤਣੀਦਾ,

ਲਾੜੇ ਦਾ ਪਿਉ ਕਾਣਾ ਸੁਣੀਦਾ,

ਐਨਕ ਲਵਾਉਣੀ ਪਈ,

ਵੇ ਨਿਲੱਜਿਓਂ ਲੱਜ ਤੁਹਾਨੂੰ ਨਹੀਂ ।

ਕੁੜੀ ਤਾਂ ਸਾਡੀ ਤਿੱਲੇ ਦੀ ਤਾਰ ਦੇ,

ਮੁੰਡਾ ਤਾਂ ਸੁਣੀਦਾ ਕੋਈ ਘੁਮਾਰ ਦੇ,

ਜੋੜ ਤਾਂ ਜੁੜਦਾ ਨਹੀਂ,

ਵੇ ਨਿਲੱਜਿਓਂ ਲੱਜ ਤੁਹਾਨੂੰ ਨਹੀਂ ।

ਪੈਸਾ ਪੈਸਾ ਸਾਡੇ ਪਿੰਡੋਂ ਜੀ ਪਾਓ,

ਲਾੜੇ ਜੋਗਾ ਤੁਸੀਂ ਵਾਜਾ ਮੰਗਾਓ,

ਜੰਵ ਤੇ ਸੱਜਦੀ ਨਹੀਂ,

ਨਿਲੱਜਿਓਂ ਜੰਵ ਤੇ ਸੱਜਦੀ ਨਹੀਂ ।

ਜੇ ਤੁਸਾਂ ਆਂਦੀਆਂ ਪਿੱਤਲ ਪਰਾਤਾਂ,

ਅਗੇ ਤਾਂ ਸਾਡੀਆਂ ਉਚੀਆਂ ਜਾਤਾਂ,

ਜਾਤ ਵਟਾਉਣੀ ਪਈ,

ਵੇ ਨਿਲੱਜਿਓਂ ਲੱਜ ਤੁਹਾਨੂੰ ਨਹੀਂ ।

ਰੋਟੀ ਖਾਂਦੀ ਜੰਵ ਵਿਚੋਂ ਕੋਈ ਨਾ ਕੋਈ ਨੌਜਵਾਨ ਜਾਂਵੀ ਕੁੜੀਆਂ ਵਲ ਝਾਕ ਪੈਂਦਾ ਹੈ । ਇਹ ਗੁਸਤਾਖੀ ਨਾ ਝੱਲਦੀ ਕੋਈ ਮਾਰੈਲਣ ਕੁੜੀ ਹੇਅਰਾ ਲਾ ਕੇ ਉਸ ਦੀ ਖੂਬ ਦੁਰਗਤ ਬਣਾਉਂਦੀ ਹੈ:

ਛੰਨਾ ਭਰਿਆ ਕਣਕ ਦਾ, ਵਿੱਚੋਂ ਚੁੰਗਦੀਆਂ ਰੋੜ ।

ਕੁੜੀਆਂ ਵੰਨੀ ਝਾਕਦਿਓ, ਤੁਹਾਡੀ ਅੱਖੀਂ ਦੇਵਾਂ ਤੋੜ ।

ਜੰਵ ਵਿੱਚ ਸਾਰੇ ਸਾਬਤ ਸੂਰਤ ਤਾਂ ਹੁੰਦੇ ਹੀ ਨਹੀਂ, ਆਖਰ ਕਾਣਿਆਂ, ਭੋਗਿਆਂ, ਲੰਡਿਆਂ ਨੇ ਵੀ ਤਾਂ ਵਿਆਹ ਸ਼ਾਦੀ ਤੇ ਜਾਣਾ ਆਉਣਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ਇਹਨਾਂ ਲੱਖ-ਨੌਤਰਿਆਂ ਜਾਂ ਸੁਚਾਲਾ ਸਿੰਘਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਜਦੋਂ ਵੀ ਕਿਸੇ ਦਾ ਝਲਕਾਰਾ ਕੁੜੀਆਂ ਤੇ ਵੱਜਦਾ ਹੈ ਕੁੜੀਆਂ ਨੂੰ ਜਿਵੇਂ ਕੋਈ ਕੀਮਤੀ ਚੀਜ਼ ਲੱਭ ਪੈਂਦੀ ਹੈ:—

ਕਾਣਿਆ ਵੇ ਕਜ ਮਾਹਿਆ, ਕਾਹਨੂੰ ਆਇਆ ਸੰਸਾਰ ।

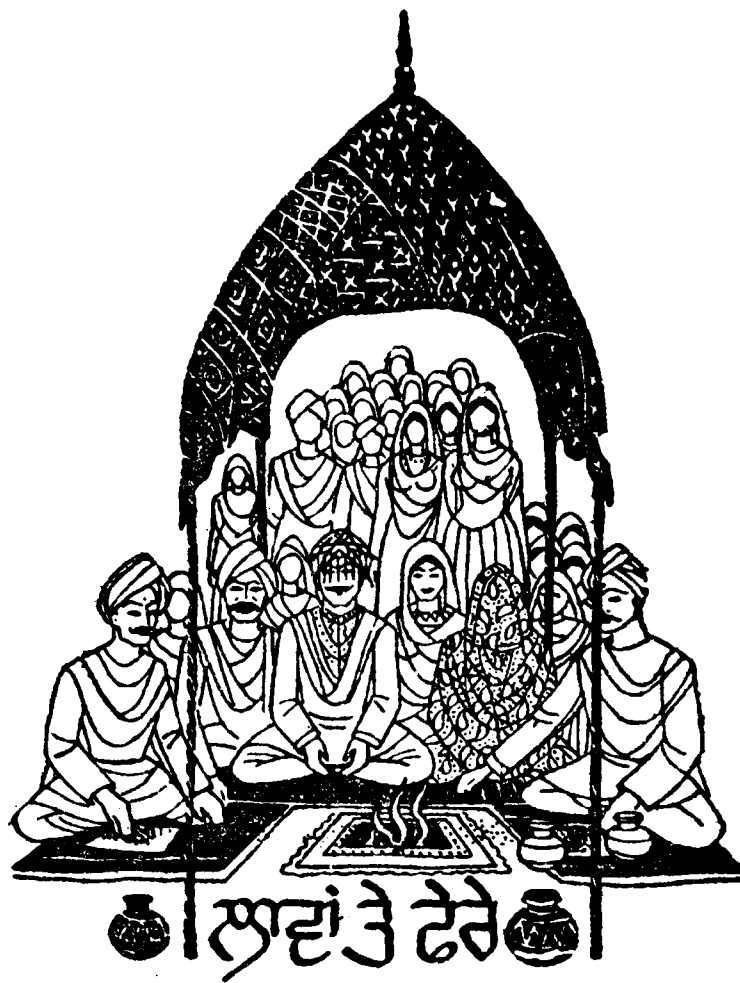
ਹੱਥ ਨਾ ਬੰਨ੍ਹਿਆ ਕੰਡਣਾ, ਤੇਰੇ ਬੂਹੇ ਨਾ ਬੈਠੀ ਨਾਰ ।

ਕਾਣਿਆ ਵੇ ਕੱਜ ਮਾਹਿਆ, ਕਦੀ ਚੱਲੀ ਤੂੰ ਸਾਡੇ ਖੇਤ ।

ਗੰਨਾ ਦੇਵਾਂ ਪੱਟ ਕੇ, ਤੇਰੀ ਅੱਖ 'ਚ ਪਾਵਾਂ ਰੇਤ ।

ਹੇਅਰਿਆਂ ਦੀ ਧੁਨੀ ਦੇ ਮਧੁਰ ਅਲਾਪ ਵਿੱਚ ਰੋਟੀ ਖਾ ਕੇ ਜੰਵ ਟੁਰ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ਕਈ ਵਾਰੀ ਜਾਵੀਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਵੀ ਕੁੱਝ ਚਤਰ ਗਭਰੂ ਹੇਅਰਿਆਂ ਦੇ ਜਵਾਬ ਹੇਅਰਿਆਂ ਵਿੱਚ ਦੇਣ ਲਗ ਪੈਂਦੇ ਹਨ । ਜਿਸ ਨਾਲ ਮੂੰਹ ਜਬਾਨੀ ਇਸ ਮੌਕੇ ਉਤੇ ਕੀਤੀ ਸ਼ਾਇਰੀ ਦਾ ਰਸ-ਰੰਗੀ ਪ੍ਰਗਰਾਮ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ।

ਲਾਵਾਂ ਤੇ ਫੇਰੇ

ਪਿੰਡ ਦੇ ਕੁਝ ਅਜਿਹੇ ਘਰ ਛੱਡ ਕੇ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਸਿਖੀ ਦਾ ਲੇਸ ਤੇ ਖਰਚ ਸੰਜਮ ਨਾਲ ਕਰਨ ਦੀ ਰੁਚੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਦੂਜੇ ਘਰਾਂ ਵਿੱਚ, ਆਮ ਤੌਰ ਤੇ ਲਾਵਾਂ ਦੇ ਫੇਰੇ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਫੇਰਿਆਂ ਤੇ ਲਾਵਾਂ ਲਈ ਪਾਂਧੇ ਵਲੋਂ ਖਾਸ ਤੌਰ ਤੇ ਲਗਨ ਦਾ ਸਮਾਂ ਨਿਸਚਿਤ ਕੀਤਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਲਗਨ ਦੀਆਂ ਗੀਤਾਂ ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਉਤੇ ਖਾਸ ਜ਼ੋਰ ਪਾਂਧੇ ਪੰਡਤਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਰੁਜ਼ਗਾਰ ਚਲਾਉਣ ਲਈ ਪੈਸੇ ਟਕੇ ਉਡਾਉਣ ਵਾਸਤੇ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਬਿਨਾਂ ਖਾਸ ਘੜੀ ਪਲ ਮੁਕੱਰਰ ਕੀਤੇ ਦੇ ਵੀ ਪਹਿਲਾਂ 'ਬ੍ਰਹਿਮ ਲਗਨ' ਵਿੱਚ ਵਿਆਹ ਕੀਤੇ ਹੀ ਜਾਂਦੇ ਸਨ, 'ਬ੍ਰਹਿਮ ਲਗਨ' ਦਾ ਅਰਥ ਸੀ ਕਿ, ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਵੀ ਲਾਵਾਂ ਹੋ ਸਕਣ ਉਹੋ ਘੜੀਆਂ ਠੀਕ ਹਨ। ਪਰ ਇਹ ਤਾਂ ਦਿਨ ਘੜੀ ਪਲ ਤਕ ਵੀ ਕਹਿੰਦੇ ਨੇ ਸੋਚੇ ਵਿਚਾਰੇ ਬਿਨਾਂ ਨਾ ਰੱਖੇ। ਜੇ ਫੇਰਿਆਂ ਦਾ ਵਕਤ ਠੀਕ ਨਿਕਲ ਆਵੇ ਤਾਂ ਫੇਰੇ, ਜੇ ਉਸ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਨਛੱਤਰ ਵਿਘਨ ਪਾਉਂਦੇ ਦੱਸੇ ਜਾਣ ਤਾਂ ਦੋ ਫੇਰਿਆਂ ਵਿੱਚ ਤੀਜੀ ਤੇ ਚੌਥੀ ਲਾਵ ਉਹ ਵਕਤ ਲੰਘਾ ਕੇ ਪਿਛੋਂ ਕਰਾਏ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਅਖੇ ! ਉਹ 'ਫਲੇੜੇ' ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਜਾਣੀ ਅੱਧੇ ਫੇਰੇ ਤੇ ਅੱਧੇ ਫਲੇੜੇ। ਮੁੰਡੇ ਤੇ ਕੁੜੀ ਵਿੱਚੋਂ ਜੇ ਕੋਈ 'ਮੰਗਲੀਕ

ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਪਹਿਲਾਂ ਕਿਸੇ ਦਰਖਤ, ਫਲਾਹੀ ਕਿੱਕਰ, ਪਿੱਪਲ, ਆਦਿ ਨਾਲ ਲਾਵਾਂ ਦਿਵਾ ਕੇ ਜੀਵਨ ਸਾਥੀ ਨਾਲ ਫਿਰ ਫੇਰੇ ਕਰਾਏ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਕਹਿੰਦੇ, ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਰਨ ਨਾਲ ਮੰਗਲੀਕ ਹੋਣ ਦਾ ਸਾਰਾ ਮਾੜਾ ਅਸਰ ਉਸ ਦਰਖਤ ਉਤੇ ਜਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਕਈ ਖੜ-ਸੋਕੜ ਦਰਖਤਾਂ ਬਾਰੇ ਮਿਸਾਲਾਂ ਮਸ਼ਹੂਰ ਹਨ ਕਿ, ਇਸ ਨਾਲ 'ਫਲਾਹੀਆਂ' ਦੀ ਕੁੜੀ ਜਾਂ ਮੁੰਡੇ ਦੇ, ਜੋ ਮੰਗਲੀਕ ਸੀ, ਪਹਿਲਾਂ ਫੇਰੇ ਕੀਤੇ ਸਨ, ਇਸ ਕਰਕੇ ਇਹ ਗੁੱਖ ਹੀ ਦੇਖੋ ਭਾਈ ਖੜਾ ਖੜਾ ਹੀ ਸੁੱਕ ਗਿਆ ਦੇ।

ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਵਿਆਹ ਤਾਂ ਲਾਵਾਂ ਜਾਂ ਫੇਰੇ ਹੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਅਗਲੀਆਂ ਪਿਛਲੀਆਂ ਗੀਤਾਂ ਸਭ ਇਸ ਮੌਕੇ ਨੂੰ ਯਾਦਗਾਰੀ ਤੇ ਸੁਹਾਉਣਾ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਬਣਾਈਆਂ ਗਈਆਂ ਸਨ। ਪਿਛਲੀਆਂ ਗੀਤਾਂ ਵਿੱਚ ਇਸ ਸੁਭ ਸਮੇਂ ਹੋਏ ਕੱਲ ਇਕਰਾਰਾਂ ਨੂੰ ਨਿਭਾਉਣ ਲਈ ਸੁਹਿਰਦਤਾ ਦਾ ਤਾਣਾ ਪੇਟਾ ਉਣਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਕਹਿੰਦੇ ਨੇ ਪੁਰਾਣੇ ਸਮਿਆਂ ਵਿੱਚ ਵਿਆਹਦੜ ਸਿੱਧਾ ਇਸ ਲਗਨ ਮੌਕੇ ਕੁੜੀ ਦੇ ਘਰ ਪਹੁੰਚਦਾ ਸੀ, ਅਗੋਂ ਕੁੜੀ ਉਸ ਨੂੰ ਪਹਿਲਾਂ ਥੱਕੇ ਟੁੱਟੇ ਹੋਏ ਨੂੰ ਬੈਠਣ ਲਈ 'ਆਸਣ' ਦਿੰਦੀ ਸੀ। ਉਸ ਪਿਛੋਂ ਧੂੜਾਂ ਲਿਬੜੇ ਜਾਂ ਤਿਹਾਏ ਲਾੜੇ ਨੂੰ ਪਾਣੀ ਦੇ ਕੇ ਉਸ ਦਾ ਹੱਥ ਮੂੰਹ ਧੁਆਇਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਫਿਰ ਜੋ ਵੀ ਵਧੀਆ ਤੇ ਉੱਤਮ ਚੀਜ਼ਾਂ ਪੁਰਾਣੇ ਜ਼ਮਾਨੇ ਖਾਣ ਲਈ ਹੁੰਦੀਆਂ ਸਨ; ਦੁੱਧ, ਦਹੀਂ ਤੇ ਮਖਿਆਲ ਮਿਲਾ ਕੇ ਘਰ ਆਏ ਮਹਿਮਾਨ ਨੂੰ 'ਮਧੂ-ਪੂਰਕ' ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਦਿੱਤੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਸਨ। ਹੁਣ ਇਹ ਸਭ ਚੀਜ਼ਾਂ ਰਸਮ ਬਣ ਕੇ ਰਹਿ ਗਈਆਂ ਹਨ, ਜੋ ਪੁਰਾਣਿਆਂ ਸਮਿਆਂ ਦੀ ਆਪਣੀ ਉਪਜ ਤੇ ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਇਤਿਹਾਸ ਉਤੇ ਇਕ ਝਾਤੀ ਪੁਆਉਂਦੀਆਂ ਹਨ।

ਫੇਰਿਆ ਲਈ ਚਾਰ ਪਾਸੀਂ ਸੋਟੀਆਂ ਗੱਡ ਕੇ ਬਣਾਈ, ਜਾਂ ਤਰਖਾਣਾਂ ਦੇ ਘਰੋਂ ਚੱਕਵੀਂ ਬੇਦੀ ਲਿਆ ਕੇ, ਜੇਹੜੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਵਿਆਹਾਂ ਲਈ ਪੱਕੇ ਤੌਰ ਤੇ ਬਣਾਈ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਪੂਰੇ ਹੋਏ ਚੌਕ ਤੇ ਪਾਧਾ ਜੀ ਨੇ ਕੁੜੀ ਦੀ ਸ਼ਾਂਤ ਕਰਾਈ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਰਖਵਾ ਲੈਂਦੇ ਹਨ। ਕੁੜੀ ਨੂੰ ਇਕ ਖਾਰੇ (ਟੋਕਰੇ) ਵਿੱਚ, ਜੋ ਚੂੜੀਆਂ ਦੇ ਘਰੋਂ ਲਿਆਂਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਤੇ ਮੁੰਡੇ ਨੂੰ ਤਰਖਾਣਾਂ ਦੇ ਘਰੋਂ ਲਿਆਂਦੀ ਚੌਕੀ ਉਤੇ ਬੈਠਾ ਕੇ ਹਵਨ ਆਰੰਭ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਸਾਰੀ ਸਮੱਗਰੀ ਤਿਆਰ ਹੋਣ ਤੇ, ਜੰਵ ਦੇ ਉਤਾਰੇ ਵਾਲੀ ਥਾਂ ਨਾਈ ਸੱਦਾ ਦੇ ਆਉਂਦਾ ਹੈ। 'ਲਗਨ ਦਾ ਵੇਲਾ ਹੋ ਗਿਆ ਜੀ ਜੰਵ ਫੇਰਿਆਂ ਉਤੇ ਚਲੋ।' ਵਾਜਿਆਂ ਗਾਜਿਆਂ ਨਾਲ ਜੰਵ ਇਸ ਮੌਕੇ ਲਾੜੇ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਹੇਠਾਂ ਕੁੜੀ ਵਾਲੇ ਘਰ ਪਹੁੰਚਦੀ ਹੈ। ਕੁੜੀ ਵਾਲੇ ਜੰਵ ਤੇ ਲਾੜੇ ਤੇ ਪਹੁੰਚਣ ਸਮੇਂ ਗੀਤਾਂ ਦੀਆਂ ਲੰਮੀਆਂ ਧੁਨਾਂ ਤੇ ਮਧੁਰ ਹੇਕਾਂ ਨਾਲ ਸੁਆਗਤ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਟਿਕੀ ਰਾਤ ਨੂੰ ਮੁਟਿਆਰਾਂ ਦੇ ਰੁਸੀਲੇ ਗਲਿਆਂ ਤੋਂ ਨਿਕਲੀਆਂ ਸੁਰਾਂ, ਜਾਂਵੀਆਂ ਨੂੰ ਇਉਂ ਮੁਗਧ ਕਰ ਲੈਂਦੀਆਂ ਹਨ ਜਿਵੇਂ ਘੰਡੇ ਹੇੜੇ ਦਾ ਨਾਦ ਮਿਰਗਾਂ ਨੂੰ। ਇਹ ਗੀਤ ਵੀ ਤਾਂ ਕੋਈ ਸਧਾਰਨ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ। ਘਰ ਆਏ ਸਜਣਾਂ ਦਾ ਸੁਆਗਤ, ਲਗਨ ਦੇ ਸੁਭ ਸਮੇਂ ਦੀ ਚਰਚਾ, ਵਹੁਟੀ ਤੇ ਕੰਤ ਦੇ ਮੇਲ-ਮਿਲਾਪ ਲਈ ਸ਼ਰਮਾਉਂਦੀਆਂ

ਲਲਚਾਉਂਦੀਆਂ ਤਾਂਘਾਂ ਤੇ ਵਿੱਚ ਵਿੱਚ ਹਾਸ-ਰੰਗੀ ਨਹੋਰਿਆਂ ਦੇ ਹੁਲਾਰੇ ਆਪਣੇ ਆਪ
ਵਿੱਚ ਵੰਨ-ਸੁਵੰਨੇ ਰਸ ਰੰਗ ਰਖ ਰਹੇ ਮਨੋ-ਭਾਵ ਹੁੰਦੇ ਹਨ:

ਸੋਨੇ ਦੀਆਂ ਝਿਲ ਮਿਲ ਟੋਪੀਆਂ ਜੀ ਤੁਸੀਂ ਕਾਹਨੂੰ ਆਏ ।

ਬਾਬੇ ਨੇ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਭੇਜਿਆ ਜੀ ਅਸੀਂ ਲਗਨਾ ਨੂੰ ਆਏ ।

ਲਗਨਾਂ ਤੇ ਆਏ ਸੱਜਣਾਂ ਦੀ ਆਉ-ਭਗਤ ਲਈ ਕੁੜੀ ਦੇ ਬਾਬਲ ਨੂੰ ਪੁਕਾਰ ਕੀਤੀ
ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਕਿ, ਉਹ ਬਾਹਰ ਆਵੇ ਤੇ ਲਗਨ ਦੀ ਰਸਮ ਕਰਾਏ:

ਬੇਟੀ ਦਾ ਬਾਬਲ ਬਾਹਰ ਨੂੰ ਆਉ !

ਬਾਹਰ ਤੇਰੇ ਭਰੇ ਤਲਾਉ ।

ਤੇ ਭਰੇ ਤਲਾਉ ਵਿੱਚ ਮਲ ਮਲ ਨਹਾਉ,

ਰੇਸ਼ਮੀ ਧੌਤੀ ਵੇ ਅੱਗੇ ਲਗਾਉ ।

ਸੋਨੇ ਦਾ ਜਨੇਊ ਵੇ ਗਲ ਵਿੱਚ ਪਾਉ,

ਬੇਟੀ ਦੇ ਲਗਨ ਨੂੰ ਰਾਸ ਦਿਵਾਉ ।

‘ਸ੍ਰਾਸਤੀ ਵਾਚਨ’ ਤਥਾ ਸ਼ਾਂਤੀ ਪ੍ਰਕਰਣ ਪਿਛੋਂ ਜਿਉਂ ਹੀ ਪਾਂਧਾ ਵਿਆਹ ਦੀ ਰਸਮ
ਆਰੰਭਦਾ ਹੈ, ਕੁੜੀ, ਮੁੰਡੇ ਨੂੰ ਦੂਰੋਂ ਆਇਆ ਸਮਝ ਕੇ ਬੈਠਣ ਲਈ ਪੱਥਰ ਦੀ ਸਿਲ
ਦਾ ਆਸਣ ਲਾ ਦਿੰਦੀ ਹੈ, ਮੂੰਹ ਧੋਣ ਨੂੰ ਦਿਤਾ ਪਾਣੀ ਏਧਰ ਓਧਰ ਛਿੜਕ ਕੇ, ‘ਪਾਨ
ਗ੍ਰਹਿਣ’ ਕਰਨ ਦੀ ਰਸਮ ਪਿਛੋਂ ਮਧੁ ਪੁਰਕ ਜਾਂ ਮਧੁ ਪਿਆਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਓਧਰ
ਲਾੜਾ ਸਾਹਿਬ ਦੁੱਧ, ਦਹੀਂ, ਦੇ ਇਸ ਘੋਲੂਏ ਦੀਆਂ ਮੂੰਹ ਨਾਲ ਘੁੱਟਾਂ ਭਰ ਰਿਹਾ ਹੁੰਦਾ
ਹੈ, ਏਧਰ ਕੰਨਾਂ ਰਾਹੀਂ ਕੁੜੀਆਂ ਉਸ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਮਧੁਰ ਗੀਤਾਂ ਦੀਆਂ ਛਿਟਾਂ ਵਗ੍ਹਾ ਰਹੀਆਂ
ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ; ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਕੁਝ ਸਿੱਠਣੀਆਂ ਦਾ ਮਸਾਲੇਦਾਰ ਨਵਾਂ ਕਰਾਰ ਪਾ ਕੇ:

ਤੇਰੀ ਮਧੁ ਵਿੱਚ ਮਧੁ ਵਿੱਚ ਵੇ ਬੂਟਾ ਅਰਾਈ ਦਾ ।

ਤੂੰ ਪੁੱਤ ਵੇ ਲਾੜਿਆ ਕਿਸੇ ਜੁਲਾਹੀ ਦਾ ।

ਤੂੰ ਪੁੱਤ ਹੈਂ ਲਾੜਿਆ ਵੇ ਸਾਡੇ ਨਾਈ ਦਾ ।

ਤੇਰੀ ਮਧੁ ਵਿੱਚ ਮਧੁ ਵਿੱਚ ਵੇ ਬੂਟਾ ਧਾਮਣ ਦਾ ।

ਤੂੰ ਪੁੱਤ ਹੈਂ ਲਾੜਿਆ ਵੇ ਸਾਡੇ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਦਾ ।

ਤੇਰੀ ਮਧੁ ਵਿੱਚ ਮਧੁ ਵਿੱਚ ਵੇ ਬੂਟਾ ਗੋਭੀ ਦਾ ।

ਤੂੰ ਪੁੱਤ ਹੈਂ ਲਾੜਿਆ ਵੇ ਕਿਸੇ ਸੁੰਮ ਤੇ ਲੋਭੀ ਦਾ ।

‘ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ-ਮੰਤ੍ਰ’ ਦੇ ਜਾਪ ਅਤੇ ਮੁਢਲੇ ਹਵਨ ਪਿਛੋਂ ਪਾਂਧਾ ਲਾਵਾਂ ਤੇ ਪਹੁੰਚਦਾ
ਹੈ । ਇਕ ਪਾਸੇ ਪੁਤੋਤਿਆਂ ਦਾ, ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਧਿਏਤਿਆਂ ਦਾ ਪੰਡਤ ਹੋ ਕੇ ਦੋਵੇਂ ਲਾਵਾਂ
ਜਾਂ ਫੇਰਿਆਂ ਦੀ ਰਸਮ ਕਰਾਉਣ ਲਈ ਅਗੇ ਆ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ।

ਕੁੜੀ ਮੁੰਡੇ ਦਾ ਜੋ ਰਤਾ ਕੁ ਗੋਡਾ ਇਕ ਦੂਜੇ ਨਾਲ ਖਹਿ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਉਂਜ ਹੀ ਬਹਾਨਾ
ਘੜ ਕੇ ਕੁੜੀਆਂ ਗੀਤ ਛੋਹ ਲੈਂਦੀਆਂ ਹਨ:—

ਗੋਡੇ ਨਾਲ ਗੋਡਾ ਜੋੜ ਦੈਂ ਤੇਰੀ ਢੂਹੀ ’ਚ ਮਾਰਾਂ ਲੱਤ,

ਪਰੇ ਨੂੰ ਹੋ ਜਾ ਵੇ ।

ਤੈਥੋਂ ਆਵੇ ਲੱਟ (ਬੋ) ਪਰੇ ਨੂੰ ਹੋ ਜਾ ਵੇ !

ਮੁੰਡੇ ਦੀ ਚੌਕੀ ਖੱਬੇ ਹੱਥ, ਕੁੜੀ ਦਾ ਖਾਰਾ ਸੱਜੇ ਹੱਥ ਰਖ ਕੇ ਧੀ ਵਾਲਿਆਂ ਦਾ ਕੁਲ-ਪ੍ਰੋਹਤ ਵਿਆਹ-ਪੱਧਤੀ ਪਿਛੋਂ ਗੋਤ੍ਰਚਾਰ ਜਾਂ ਸਾਖਿਆ ਸੁਣਾਉਂਦਾ ਹੈ । ਘਿਏਤੇ ਪੰਡਤ ਪਿਛੋਂ, ਪੁਤੇਤਾ ਪਿਪੜੇ ਪੜ੍ਹਦਾ ਹੈ । ਇਹਨਾਂ ਸਾਖਿਆ ਤੇ ਪਿਪੜਿਆਂ ਦਾ ਆਮ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ, ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਵਿੱਚ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਅਤੇ ਕੁਝ ਅੱਖੀ ਤੇ ਮਲੂਵੀ ਜਿਹੀ ਧੁਨੀ ਨਾਲ ਗਾਏ ਜਾਣ ਕਾਰਨ ਕਿ, ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਸਮਝ ਨਾ ਪਵੇ, ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਲਗਦਾ । ਇਸ ਗੋਤ੍ਰਚਾਰੀ ਸਾਖਿਆ ਦਾ ਮਤਲਬ, ਇਹ ਦੱਸਣਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮੁੰਡਾ ਕੁੜੀ ਦੋਵੇਂ ਉੱਚੇ ਘਰਾਣਿਆਂ ਦੇ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਇਹਨਾਂ ਦਾ ਰਿਸ਼ਤਾ ਠੀਕ ਹੈ । ਇਸ ਪਿੱਛੋਂ ਘਿਏਤਾ ਪੰਡਤ ਕੁੜੀ ਵਲੋਂ ਮੁੰਡੇ ਤੋਂ ਪ੍ਰਣ ਲੈਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਯੱਗ ਕਰਨ ਕਰਾਉਣ ਜਾਂ ਯਾਤਰਾ ਉਤੇ ਜਾਣ ਆਉਣ ਸਮੇਂ ਉਸ ਨੂੰ ਨਾਲ ਰਖਦਾ ਰਹੇਗਾ, ਪਸ਼ੂਆਂ ਆਦਿ ਦੇ ਸੌਦਿਆਂ ਵਿੱਚ ਸਲਾਹ ਮਸ਼ਵਰਾ ਕਰੇਗਾ, ਤਿੱਥਾਂ-ਤਿਉਹਾਰਾਂ ਮੌਸਮਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਗਹਿਣੇ ਕਪੜੇ ਤੇ ਖੁਰਾਕ ਦਿੰਦਾ ਰਹੇਗਾ । ਕਿਸੇ ਇਸਤ੍ਰੀ ਸਾਹਮਣੇ ਉਸ ਬਣਨ ਵਾਲੀ ਪਤਨੀ ਨੂੰ ਬੇਪੱਤ ਨਹੀਂ ਕਰੇਗਾ, ਅੰਤ ਇਹ ਕਿ ਜੁਆਨੀ ਤੋਂ ਬੁਢੇਪੇ ਤਕ ਸੁਖੀ ਰਖੇਗਾ ।

ਪੁਤੇਤਾ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਮੁੰਡੇ ਵਲੋਂ ਕੁੜੀ ਤੋਂ ਬਚਨ ਲੈਂਦਾ ਹੈ ਕਿ 'ਉਹ ਨਾ ਖਾਸ ਲੋੜ ਬਿਨਾਂ ਕਿਧਰੇ ਜਾਏਗੀ ਨਾ ਕਿਸੇ ਸ਼ਰਾਬੀ ਦੇ ਮੂੰਹ ਲਗੇਗੀ ਅਤੇ ਮੁੰਡੇ ਦੇ ਮਾਂਪਿਆਂ ਦਾ ਕਹਿਣਾ ਮੰਨੇਗੀ ।'

ਕੁੜੀ ਮੁੰਡੇ ਵਲੋਂ ਇਹਨਾਂ ਪ੍ਰਸ਼ਨਾਂ ਦੇ ਉੱਤਰ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰੋਹਤ ਹੀ ਦੇ ਕੇ ਹਵਨ ਉਤੇ ਧੂਫ ਪੁਆ ਕੇ ਅਗਨੀ ਦੇਵਤੇ ਸਾਹਮਣੇ ਪ੍ਰਤੱਗਿਆ ਲੈ ਲੈਂਦੇ ਹਨ । ਪੰਡਤ ਇਸ ਵਿਆਹ ਪੜ੍ਹਾਈ ਦਾ; ਲਾੜਾ ਲਾੜੀ ਦੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਬਾਬਲਾਂ ਵਲੋਂ ਟਕੇ ਮਣਸਾ ਕੇ ਮੇਹਨਤਾਨਾ ਨਾਲੋਂ ਨਾਲ ਲੈਂਦਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਬਾਰੇ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਵਿੱਚ ਟਕੋਰ ਕੀਤੀ ਹੈ:

‘ਸਾ ਪੁਤਰੀ ਜਜਮਾਨ ਕੀ ਸਾ ਤੇਰੀ ਏਤਿ ਧਾਨ ਖਾਧੇ ਤੇਰਾ ਜਨਮ ਗਿਆ ।’

ਜਿਹਨਾਂ ਗੱਲਾਂ ਤੇ ਬਚਨਾਂ ਦੀ ਪਾਧੇ ਪ੍ਰਵਾਨਗੀ ਲੈ ਰਹੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਕੁੜੀ ਮੁੰਡੇ ਦੋਹਾਂ ਨੂੰ ਕੁਛ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ । ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਪ੍ਰੋਹਤ ਇਹ ਰਸਮ ਕਰਨ ਲਈ ਪਿਪਰੇ ਪੜ੍ਹ ਰਹੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਕੁੜੀਆਂ ਇਸ ਗਲ ਨੂੰ ਸਮਝਦੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਕਿ ਇਹਨਾਂ ਪ੍ਰੋਹਤਾਂ ਦੀ ਗਲ ਤਾਂ ਸਮਝ 'ਚ ਆਉਂਦੀ ਨਹੀਂ, ਆਪਣਾ ਰਾਗ ਅਰੰਭ ਲੈਂਦੀਆਂ ਹਨ ।

ਕੁੜੀਆਂ ਦਾ ਝੁਰਮਟ ਲਾਵਾਂ ਦੇ ਇਸ ਸਮੇਂ ਨੂੰ ਸੁਹਾਵਣਾ ਬਨਾਉਣ ਲਈ ਚੰਗੇ ਜੋਰ ਨਾਲ ਜੁੜਿਆ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ਜਦੋਂ ਪਾਧਾਂ ਜੀ ਲਾਵਾਂ ਕਰਵਾ ਰਹੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਕੁੜੀਆਂ ਤੇ ਸਵਾਣੀਆਂ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਭਾਵ-ਅਰਥ ਆਪਣੇ ਬੋਲਾਂ ਰਾਹੀਂ ਸਮਝਾ ਰਹੀਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ । ਹਰ ਲਾਵ ਦੇ ਨਾਲ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਨਵੀਂ ਲਾਵ ਸ਼ੁਰੂ ਹੁੰਦੀ ਹੈ । ਜਿਉਂ ਜਿਉਂ ਲਾੜਾ

ਲਾੜੀ ਕਦਮ ਭਰਦੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਲਾਵਾਂ ਦੇ ਗੀਤ ਦੀਆਂ ਧੁਨਾਂ ਤਿਉਂ ਤਿਉਂ ਬਦਲੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ:

ਹਰ ਕੀ ਰੇ ਰਾਮਾ ਪਹਿਲੜੀ ਲਾਵ ਕਿ ਲੀਜੈ ਹਰ ਹਰੇ ।
ਵਰ ਪਾਇਆ ਗੋਬਿੰਦ ਦੀਜੈ ਹਰ ਹਰੇ ।
ਵਰ ਪਾਇਆ ਗੋਬਿੰਦ ਸੁੰਦਰ, ਸ਼ਾਮ ਰੇਲ ਚੜ੍ਹ ਆਇਆ ।
ਸ੍ਰੀ ਗੌਰਜ ਪੂਜਣ ਚਲੀ ਰੇ ਰੁਕਮਣਿ, ਕਾਨ੍ਹ ਜਿਹਾ ਵਰ ਪਾਇਆ ।
ਅਨੰਦ ਹੋਇਆ ਮਨੇ ਅੰਦਰ, ਆਪ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਹਰਿ ਆਪ ਹਰੇ ।
ਮੁਰਾਰ ਜੀ ਖੇਲੇ ਲਾਵ ਪਹਿਲੀ ਦਿਓ ਠਾਕਰ ਹਰ ਹਰੇ ।੧।
ਹਰ ਕੀ ਰਾਮਾ ਦੂਸਰੀ ਲਾਵ ਕਿ ਹਰਿ ਸਿਰ ਸੇਹਰੇ ।
ਲਗੇ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਤੇ ਮੁਰਾਰ, ਚੰਬਾ ਕੇਵੜੇ ।
ਚੰਬਾ ਤੇ ਕੇਵੜਾ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਲੱਗੇ, ਮੁਕਟ ਸਿਰੀ ਮੁਖ ਗਿਰਧਰੇ ।
ਮੁਰਾਰ ਜੀ ਮੁਰਾਰ ਖੇਲੇ ਲਾਵ ਦੂਜੀ, ਦਿਉ ਹਰ ਸਿਰ ਸੇਹਰੇ ।੨।
ਹਰ ਕੀ ਰਾਮਾ ਤੀਸਰੀ ਲਾਵ, ਵੇਦ ਬ੍ਰਹਮਾ ਨਿਤ ਪੜ੍ਹੇ ।
ਨਾਰਦ, ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ, ਗੌਰਿਜ, ਮਹੇਸ਼, ਚਾਰੇ ਆਣ ਖੜ੍ਹੇ ।
ਜਿਉਂ ਪੜ੍ਹੇ ਪੰਡਤ ਵੇਦ, ਬ੍ਰਹਮਾ ਪੜ੍ਹੇ ਪੱਤਰਿਆ ।
ਅਗਨ ਉਪਰ ਦਇਆ ਕੀਤੀ ਚੌਕ ਮੋਤੀ ਪੂਰਿਆ ।੩।
ਹਰ ਕੇ ਰਾਮਾ ਚੌਥੜੀ ਲਾਵ ਕਿ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵਗੁਇਆ ।
ਕੁੰਗੁ ਕਟੋਰਾ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ, ਰੁਕਮਣਿ ਸਿਰ ਪਾਇਆ ।
ਜਾ ਨੰਦਨ ਸਨ ਲਈਆਂ ਲਾਵਾਂ, ਰੁਕਮਣਿ ਸੀਸ ਨਿਵਾਇਆ ।
ਸ੍ਰੀ ਰੁਕਮਣਿ ਤੇ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਦੋਵੇਂ, ਸ਼ਬਦ ਸੋਹਲਾ ਗਾਇਆ ॥੪॥

ਕਈ ਵਾਰੀ ਇਹ ਮੁਸ਼ਕਲ ਸਮਝ ਕੇ, ਜਿਥੇ ਘਰ ਵਾਲੇ ਬੁਰਾ ਨਾ ਮਨਾਉਣ, ਪਾਂਧੇ ਆਪਣੀਆਂ ਲਾਵਾਂ ਸਾਦੀ ਬੋਲੀ, ਪੰਜਾਬੀ ਵਿੱਚ ਸੁਣਾ ਦਿੰਦੇ ਹਨ । ਕਿਸੇ ਸਿਆਣੇ ਪਾਂਧੇ ਨੇ ਜੁਗਾਂ ਮੁਤਾਬਕ ਅਵਤਾਰਾਂ ਦੇ ਵਿਆਹਾਂ ਦੇ ਜਸ ਲਾਵਾਂ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਾਹਵਾ ਜੋੜੇ ਹੋਏ ਹਨ:

ਸਤਿਜੁਗ ਪਹਿਲੀ ਲਾਵ ਸੰਕਰ ਪਾਰਬਤੀ ।
ਬ੍ਰਹਮ ਤਾਂ ਉਚਰੇ ਵੇਦ ਚਾਰੇ ਸਤਿਜੁਗੀ ।
ਬ੍ਰਹਮਾ ਉਚਰੇ ਵੇਦ ਚਾਰੇ ਚੌਕ ਮੋਤੀਅਨ ਪੂਰਿਆ
ਸੁਰ ਸਿੱਧ ਗਣ ਗੰਧਰਬ ਆਏ, ਵਿਆਹ ਦੇਖਣ ਸੂਰਿਆਂ ।
ਸਾਬ ਭੈਰਵ ਗੁਪਤ ਪ੍ਰਗਟ ਸਿੱਧਾ-ਪਤੀ ਗੋਰਖ ਜਤੀ ।
ਬਲਵੰਤ ਬੋਲੇ ਲਾਵ ਪਹਿਲੀ ਦੇਹੋ ਸੰਕਰ ਪਾਰਬਤੀ ।੧।
ਤ੍ਰੇਤੇ ਦੂਜੀ ਲਾਵ ਦਸਰਥ ਨੰਦ ਕੋ ।
ਸੀਤਾ ਦੇਹੁ ਪ੍ਰਨਾਇ ਰਾਜੇ ਰਾਮ ਚੰਦ ਕੋ ।

ਰਾਮ ਸੀਤਾ ਲੈਣ ਲਾਵਾਂ ਸਾਥ ਸਿਰੀ ਰੰਗ ਅਤ ਮਣੀ ।
 ਗੌਰ ਤੁਠੇ ਸੀਆ ਪਾਹੇ ਤਿਹੁ ਲੋਕਾਂ ਇਕ ਧਣੀ ।
 ਭਾਟ ਪ੍ਰਹਿਮਣ ਪੜ੍ਹਨ ਆਏ ਸੀਆ ਰਾਣੀ ਤੇ ਕੰਤ ਕੋ ।
 ਬਲਵੰਤ ਬੋਲੇ ਲਾਵ ਦੂਜੀ ਦੇਉ ਦਸਰਥ ਨੰਦ ਕੋ ।
 ਦੁਆਪਰ ਤੀਜੀ ਲਾਵ ਘਨੋਈਆ, ਰੁਕਮਣੀ ।
 ਗੌਤਮ ਪੜ੍ਹੇ ਵਿਆਹ ਪੂਰਬ ਲਿਖਿਆ ਪਾਈਏ ।
 ਦੇਵ ਆਇਆ ਭਲਾ ਭਾਇਆ ਬਾਤ ਬੂਝਤ ਅਤਿ ਮਣੀ ।
 ਬਲਵੰਤ ਬੋਲੇ ਲਾਵ ਤੀਜੀ ਦੇਉ ਘਨੋਈਆ ਰੁਕਮਣੀ ।
 ਕਲਜੁਗ ਚੌਥੀ ਲਾਵ ਕਲੁ ਕੰਨਿਆ ਵਰੇ ।
 ਹਸ ਹਸ ਦੀਜੈ ਦਾਨ ਜੈਸਾ ਗ੍ਰਹਿ ਸਰੇ ।
 ਹਸ ਹਸ ਦੀਜੈ ਦਾਨ ਭਾਟ ਪਾਧੇ ਕੋ ਦੀਜੀਐ ।
 ਧਰਮ ਕਾਰਜ ਬਹੁਤ ਉਪਜੈ ਅਬੀ ਲਾਹਾ ਲੀਜੀਐ ।
 ਜਾਂਵੀ ਤੇ ਮਾਂਵੀ ਸਭੇ ਬੈਠੇ ਹੰਸ ਜੈਸੇ ਸਰੋਵਰਾ ।
 ਬਲਵੰਤ ਬੋਲੇ ਲਾਵ ਚੌਥੀ ਦੇਉ ਕਲੁ ਕੰਨਿਆ ਵਰਾ ।

ਕਈ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿੱਚ ਪਾਪਿਆਂ ਨੂੰ ਵਿਆਹ ਪੜ੍ਹਾਉਣਾ ਉਂਵ ਵੀ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ
 ਹੁੰਦਾ । ਮੇਰੇ ਪਿੰਡ ਦੇ ਨਾਲ ਲਗਦੇ ਇੱਕ ਪਿੰਡ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ ਅਖੇ: ਇਕ ਵਿਆਹ ਵਿੱਚ
 ਇਕ ਸ਼ੈਤਾਨ ਜਾਂ ਅਨਜਾਣ ਪਾਧੇ ਨੇ ਨਵੀਂ ਕਿਸਮ ਦੀਆਂ ਲਾਵਾਂ ਹੀ ਪੜ੍ਹਨੀਆਂ ਆਰੰਭ
 ਦਿਤੀਆਂ:- ਲੋਕਾਂ ਪਿਛੋਂ ਉਸ ਦੀ ਖੂਬ ਗਤ ਬਣਾਈ ।

ਪਹਿਲੀ ਲਾਵ ਆਟਾ ਛਾਣਦੀਏ,
 ਛਮ ਛਮ ਲੈ ਲੈ ਧੀਏ ਫੇਰੇ ਮਾਪਿਆਂ ਇਆਨੜੀਏ ।
 ਦੂਜੜੀ ਲਾਵ ਆਟਾ ਗੁੰਨਦੀਏ,
 ਛਮ ਛਮ ਲੈ ਲੈ ਫੇਰੇ ਮਾਪਿਆਂ ਪੁੰਨ ਦੀਏ ।
 ਤੀਜੜੀ ਲਾਵ ਤਾਰਾ ਸਿਖਰ ਹੈ,
 ਛਮ ਛਮ ਲੈ ਲੈ ਫੇਰੇ ਮਾਪਿਆਂ ਫਿਕਰ ਹੈ ।
 ਚੌਥੜੀ ਲਾਵ ਤਾਰਾ ਟਹਿਕਦਾ,
 ਛਮ ਛਮ ਲੈ ਲੈ ਧੀਏ ਫੇਰੇ, ਲਾੜਾ ਸਹਿਕਦਾ ।

ਜਾਂ ਤੇ ਕਿਸੇ ਸ਼ੈਤਾਨ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਲਾਵਾਂ ਇਉਂ ਹੀ ਸਿਖਾ ਦਿਤੀਆਂ ਹੋਣੀਆਂ ਹਨ
 ਜਾਂ ਉਸ ਨੇ ਆਪਣੀ 'ਮਨ-ਮੱਤ' ਕਰਨੀ ਮਿਥ ਲਈ ਹੋਣੀ ਹੈ, ਜਿਉਂ ਹੀ ਉਹ ਚੌਥੀ
 ਲਾਵ ਤੇ ਪੁੱਜਿਆ ਵਿਆਹ ਵਾਲੇ ਟੁੱਟ ਕੇ ਗੱਲ ਪੈ ਗਏ ਤੇ ਛਿੱਤਰਾਂ ਨਾਲ ਉਸ ਦੇ
 'ਮੰਤ੍ਰ-ਪਾਠ' ਕਰਨ ਵਾਲੇ 'ਮੁਖਾਰਬਿੰਦ' ਦੀ ਉਹ ਟਹਿਲ ਸੇਵਾ ਕੀਤੀ, ਕਿ ਦੇਖਣ ਪਾਖਣ
 ਲਈ ਇਕ ਦਮ ਚੇਹਰਾ ਦੁੱਗਣਾਂ ਬਣਾ ਦਿਤਾ ।

ਵਿਆਹ ਪੜ੍ਹਾਉਣਾ ਬ੍ਰਾਹਮਣਾਂ ਨੇ ਆਪਣਾ ਜੱਦੀ ਕਿੱਤਾ ਸਮਝ ਕੇ, ਇਸ ਰਸਮ ਰਾਹੀਂ

ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ ਭੈੜਾ ਭ੍ਰਿਸ਼ਟਾਚਾਰ ਫੈਲਾਇਆ ਹੋਇਆ ਸੀ:

ਸਭ ਤੋਂ ਉੱਚਾ ਜਜਮਾਨ ਮੇਰਾ ਪੰਚਾ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਧਾਨ ।

ਗਰੁਆਂ ਦੇਇ ਲਵੇਰੀਆਂ ਮੋਤੀ ਕਰਦਾ ਦਾਨ ।

ਆਦਿਕ ਟੋਟਕੇ ਸੁਣਾ ਕੇ ਕੁੜੀ ਮੁੰਡੇ ਦੇ ਮਾਂਪਿਆਂ ਦੀ ਚੰਗੀ ਛਿਲ ਲਾਹੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ।

ਕਹਿੰਦੇ ਇਕ ਵਿਆਹ ਵੇਲੇ ਪਾਂਧੇ ਨੂੰ ਸਿਆਲ ਦਾ ਮਹੀਨਾ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਰਜਾਈ ਗਦੇਲਾ ਭਰਾਉਣ ਲਈ ਕਪਾਹ ਦੀ ਲੋੜ ਆ ਪਈ । ਕੁੜੀ ਦੇ ਵਿਆਹ ਵਾਲਿਆਂ ਨੇ ਜਦੋਂ ਪੱਤਰੀ ਖੁਲਵਾ ਕੇ ਲਗਨ ਕਢਵਾਇਆ ਤਾਂ ਪੰਡਤ ਜੀ ਨੇ ਉਪਾਉ ਸੋਚ ਕੇ ਕਿਹਾ, 'ਜਜਮਾਨ ! ਹੋਰ ਸਾਰੇ ਗ੍ਰਹਿ ਤਾਂ ਸੂਤ ਆ ਗਏ ਹਨ, ਆਹ ਇੱਕ 'ਕਪਾਹੂ ਦੇਵਤਾ' ਕਰੋਪੀ ਦੇ ਘਰੋਂ ਨਹੀਂ ਟਲਦਾ ।' ਤੇ ਉਸ ਦੀ ਕਰੋਪੀ ਦੂਰ ਕਰਨ ਦਾ ਉਪਾਉ ਦਸਿਆ, ਕਿ ਲਾਵਾਂ ਵੇਲੇ ਵੇਦੀ ਦੀਆਂ ਚੌਰਾਂ ਬੰਮੀਆਂ ਨਾਲ ਧੜੀ ਧੜੀ (ਦਸ ਦਸ ਸੇਰ) ਕਪਾਹ ਰਖਵਾ ਦਿਤੀ ਜਾਵੇ, ਫਿਰ ਕਪਾਹੂ ਦੇਵਤਾ ਨੇ ਕੁਝ ਨੀ ਕਹਿਣਾ । ਫੇਰਿਆਂ ਵੇਲੇ ਵੇਦੀ ਉਦਾਲੇ ਕਪਾਹ ਪਈ ਦੇਖ ਕੇ ਪੁਤੇਤਾ ਪਾਂਧਾ ਇਸ ਨਵੀਂ ਗੀਤ ਉਤੇ ਹੈਰਾਨ ਹੋਇਆ ਲਗਾ ਹੁਜਤਾਂ ਕਰਨ । ਉਸ ਨੇ ਆਪਣੇ ਮੰਤਰ-ਪਾਠ ਵਿੱਚ ਹੀ ਤੁਕ ਮਿਲਾ ਕੇ ਕਿਹਾ:

ਅਸਚਰਜੰ ਵਿਵਾਹੰ ਚੋ ਤਰਫੰ ਕਪਾਹੂੰ ।

ਧੀ ਵਾਲਿਆਂ ਦੇ ਪਾਂਧੇ ਨੇ ਸਾਰੀ ਗੱਲ ਸਮਝਾ ਕੇ ਪੁਤ ਵਾਲਿਆਂ ਦੇ ਪਾਂਧੇ ਨੂੰ ਚੁਪ ਕਰਾਉਣ ਲਈ ਮੰਤ੍ਰ ਪਾਠ ਵਿੱਚ ਕਿਹਾ:-

ਚੁੱਪਿਆਂ ਗੁੜੱਪਿਆਂ, ਅਰਧੋ ਅਰਧ ਸੁਵਾਹੂੰ ।

ਸਿੰਘ ਸਭੀਆਂ ਨੇ ਸਮਾਜ ਸੁਧਾਰ ਲਈ ਜਦੋਂ ਸੁਧਾਰ ਦਾ ਕੰਮ ਅਰੰਭਿਆ ਤਾਂ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਇਹੋ ਜਿਹੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਲੱਭ ਕੇ ਪਾਂਧਿਆਂ ਪੰਡਤਾਂ ਦੀਆਂ ਕਾਰ-ਗੁਜਾਰੀਆਂ ਖੂਬ ਉਛਾਲੀਆਂ। ਇਸੇ ਕਹਾਣੀ ਵਾਂਗ ਇਕ ਹੋਰ ਕਹਾਣੀ ਹੈ ਕਿ ਇਕ ਪਾਂਧੇ ਦੀ ਕੁੜੀ ਦਾ ਵਿਆਹ ਹੁੰਦਾ ਲੋਕ ਵੇਖਣ ਆਏ ਕਿ, 'ਦੇਖੀਏ ਪਾਂਧਾ ਜੀ ਆਪ ਕਿੰਨਾ ਕੁ ਦਾਨ ਪੁੰਨ ਕਰਦਾ ਹੈ ? ਕਹਿੰਦੇ ਪਾਂਧਾ ਜੀ ਨੇ ਟੋਭੇ ਦੀ ਇਕ ਡੱਡ ਫੜ ਲਿਆਂਦੀ । ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਗਰੁ ਪੁੰਨ ਕਰਨ ਦਾ ਸਮਾਂ ਆਇਆ ਤਾਂ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਆਪਣੀ ਮੁੱਠੀ ਵਿੱਚ ਫੜੀ ਹੋਈ ਡੱਡ ਆਪਣੇ ਕੁਲ-ਪ੍ਰੋਹਤ ਦੀ ਗੜਵੀ ਵਿੱਚ ਸੁਟ ਕੇ ਆਖਿਆ:-

'ਗੰਗਾ ਜਲ ਕੀ ਮੋਡਕਾ ਗਰੁਆ ਕਰ ਕੇ ਜਾਨ ।'

ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਉਸ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ, ਮੈਂ ਇਹ ਡੱਡ ਗੰਗਾ ਜੀ ਤੋਂ ਇਸੇ ਵੇਲੇ ਲਈ ਲਿਆਇਆ ਸੀ ਜਿਸ ਦਾ ਪੁੰਨ ਗਰੁ ਨਾਲੋਂ ਵੀ ਵੱਧ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ।

ਕਹਿੰਦੇ ਕਿਸੇ ਲਾੜੇ ਦੇ ਫੇਰਿਆਂ ਵੇਲੇ ਅੰਦਰ ਬੱਟ ਪੈ ਕੇ ਸੂਲ ਹੋਣ ਲੱਗ ਪਿਆ । ਪਾਂਧਾ ਜੀ ਨੇ ਭੱਜ ਕੇ ਦਵਾਈ ਲਿਆ ਦਿੱਤੀ । ਘਰਦਿਆਂ ਨੇ ਇਕ ਰੁਪਈਆ ਦਵਾਈ ਦਾ ਮੁੱਲ ਸਮਝ ਕੇ ਅਦਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ । ਉਸ ਦਿਨ ਤੋਂ ਬ੍ਰਾਹਮਣਾਂ ਨੇ 'ਅੰਦਰ ਬੱਟ' ਲਗਾਨ ਰੁਪਈਆ ਪੱਕਾ ਹੀ ਮੁਕੱਰਰ ਕਰ ਛਡਿਆ ਹੈ, ਵਈ ਕੀ ਪਤਾ ਕਿਸ ਲਾੜੇ

ਦੇ ਕਦੋਂ 'ਅੰਦਰ-ਬੱਟ', ਜਾਣੀ ਸੂਲ ਸੁਰੂ ਹੋ ਜਾਵੇ, ਕਿਉਂ ਨਾ ਦਵਾਈ ਲਈ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਰੁਪਈਆ ਵਸੂਲ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ? ਇਹੋ ਜਿਹੀਆਂ ਕਰਤੂਤਾਂ ਨੇ ਪੰਡਤਾਂ ਪਾਂਧਿਆਂ ਦਾ ਲੋਕਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਸਤਿਕਾਰ ਉਡਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਵਿਆਹ ਵਿੱਚ ਕੁੜੀਆਂ ਦੀਆਂ ਸਿੱਠਣੀਆਂ ਲਈ ਪਾਂਧੇ ਵੀ ਇਕ ਸੁਆਦਲਾ ਮਜ਼ਮੂਨ ਬਣ ਗਏ ਹਨ । ਫੇਰੀਆਂ ਵੇਲੇ ਜੋ ਆਮ ਤੌਰ ਤੇ ਵੇਹੜੇ ਵਿੱਚ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਕੁੜੀਆਂ-ਕੱਤਰੀਆਂ ਆਪਣਾ ਜਮਘਟਾ ਕਿਸੇ ਕੋਠੇ ਉੱਤੇ ਦਰੱਖਤ ਥੱਲੇ ਲਗਾ ਲੈਂਦੀਆਂ ਹਨ ਤੇ ਉਥੋਂ ਵਿਆਹ ਦੀ ਸਾਰੀ ਖੇਡ ਉੱਤੇ ਨਾਲੋਂ ਨਾਲ ਚਲੰਤ ਚਰਚਾ ਕਰਦੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ ।

ਪ੍ਰੇਰਤਾਂ ਦੇ ਕਾਰਨਾਮਿਆਂ ਨੂੰ ਉਘਾੜਨ ਵਾਲੇ ਗੀਤਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ ਕੁੜੀਆਂ ਇਸ ਸਮੇਂ ਨੂੰ ਰੌਚਕ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਕਈ ਤਨਜ਼-ਭਰੇ ਮਜ਼ਮੂਨ ਛੋਹ ਲੈਂਦੀਆਂ ਹਨ:

ਕੁੜਮਾਂ ਦੇ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਨੂੰ ਢਾਹ ਲੈ ਵੇ ਸਾਡਿਆ ਵੇ ਬ੍ਰਾਹਮਣਾਂ ।

ਧੰਨ ਪਾਂਧਾ ਤੇਰੀ ਸਾਖਿਆ ਨੂੰ ਧੰਨ ਤੇਰੇ ਜਜਮਾਨਾਂ ਨੂੰ ।

ਸਾਡੇ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਗੱਲ ਸੋਨੇ ਦੀ ਮਾਲਾ ।

ਕੁੜਮਾਂ ਦੇ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਗਲ ਲੇਡਿਆਂ ਦੀ ਮਾਲਾ ।

ਕੁੜਮਾਂ ਦੇ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਨੂੰ ਢਾਹ ਲੈ ਵੇ ਸਾਡਿਆ ਵੇ ਬ੍ਰਾਹਮਣਾਂ ।

ਫੇਰੀਆਂ ਉੱਤੇ ਸੰਜੋਗ ਜਿਹੋ ਜਿਹੇ ਚੰਗੇ ਮੰਦੇ ਜੁੜੇ ਹੋਣ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਪਤਾ ਜਿੰਦਗੀ ਜੀਉ ਕੇ ਹੀ ਲੱਗਣਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਕੁੜੀਆਂ, ਕੁੜਮਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰੇਰਤ ਨਿੰਦਣ ਲਈ ਲਾਵਾਂ ਪੜ੍ਹਨ ਵੇਲੇ ਹੀ ਆਪਣੇ ਫਤਵੇ ਦੇ ਛੱਡਦੀਆਂ ਹਨ:

ਤੇਰੇ ਪਿੱਪਰੇ ਰਾਸ ਨਾ ਆਏ ਕੁੜਮਾਂ ਦਿਆਂ ਵੇ ਬ੍ਰਾਹਮਣਾਂ ।

ਫਿੱਟ ਪਾਂਧਾ ਤੇਰੀ ਸਾਖਿਆ ਨੂੰ, ਫਿੱਟ ਤੇਰੇ ਜਜਮਾਨਾਂ ਨੂੰ ।

ਜਿਹੜੇ ਤੇਰੇ ਜਿਹਾ ਪ੍ਰੇਰਤ ਲਿਆਏ,

ਵੇ ਕੁੜਮਾਂ ਦਿਆਂ ਵੇ ਬ੍ਰਾਹਮਣਾਂ ।

ਲਾਵਾਂ ਪੜ੍ਹੇ ਜਾਣ ਪਿਛੋਂ ਲਾੜੀ ਤੇ ਲਾੜੇ ਦਾ ਸਥਾਨ ਬਦਲ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । 'ਹਸਤ ਗ੍ਰਹਿਣ' ਦੀ ਰਸਮ ਕਰਉਣ ਪਿਛੋਂ, ਜਿਸ ਦੀ ਥਾਂ ਅੱਜ ਕੱਲ੍ਹ ਪੱਲਾ ਹੀ ਫੜਾ ਦਿੰਦੇ ਹਨ, ਲੜਕੀ ਦਾ ਖਾਰਾ ਸੱਜਿਓਂ ਖੱਬੇ ਹੱਥ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਲਾੜੇ ਦੀ ਚੌਂਕੀ ਸੱਜੇ ਹੱਥ ! ਜਿਸ ਦਾ ਭਾਵ ਇਹ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਹੁਣ ਲੜਕੀ ਲਾੜੇ ਦੀ ਹੈ । ਖਾਰੇ ਬਦਲਣ ਵੇਲੇ ਇਸ ਸਮੇਂ ਦਾ ਗੀਤ ਕੁੜੀਆਂ ਦੇ ਮੂੰਹਾਂ ਤੇ ਆਪ ਮੁਹਾਰੇ ਹੀ ਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ:—

ਖਾਰੇ ਬਦਲ ਗਏ ਬੀਬੀ ਹੋਈ ਹੈ ਪਰਾਈ ।

ਬਾਬਲ ਦੀ ਬੇਟੜੀ ਜੀ ਬੀਬੀ ਹੋਈ ਹੈ ਪਰਾਈ ।

ਚਾਚੇ ਭਤੀਜੜੀ ਜੀ ਬੀਬੀ ਹੋਈ ਹੈ ਪਰਾਈ ।

ਦਾਦੇ ਦੀ ਪੋਤਰੀ ਜੀ ਬੀਬੀ ਹੋਈ ਹੈ ਪਰਾਈ ।

ਮਾਮੇ ਦੀ ਭਾਣਜੀ ਜੀ ਬੀਬੀ ਹੋਈ ਹੈ ਪਰਾਈ ।

ਭਾਈ ਦੀ ਭੈਣੜੀ ਜੀ ਬੀਬੀ ਹੋਈ ਹੈ ਪਰਾਈ ।

ਪਾਂਧੇ ਤੇ ਪੰਡਤ ਨੇ ਆਪਣੀ ਮਿਹਨਤ ਭਰੀ ਕਾਰਗੁਜ਼ਾਰੀ ਦੱਸਣ ਲਈ ਚੌਖਾ ਸਮਾਂ ਲਗਾਉਣਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ਟੱਕੇ ਠਾਹਾਂ ਤਾਹਾਂ ਕਰਨ ਲਈ ਕਈ ਵਾਰ ਹਥੋਂ ਟੱਕੇ ਛਡਾਉਣੇ ਜਾਂ ਪੁੰਨ ਕਰਾਉਣੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ । ਪਾਂਧੇ ਦੀ ਨੀਅਤ ਤਾੜ ਕੇ, ਤੇ ਲਾੜੀ ਦਾ ਉਸ ਤੋਂ ਛੇਤੀ ਖਹਿੜਾ ਛੁਡਾਉਣ ਲਈ, ਕੁੜੀਆਂ ਝੱਟ ਗੀਤ ਛੇਤ ਦਿੰਦੀਆਂ ਹਨ:

ਪਾਂਧਾ ਜੀ ਅਕਟਣ ਮਟਕਣ ਛੋੜੋ
ਪਾਂਧਾ ਜੀ ਖਾਰਿਆਂ ਦੇ ਹੇਠਾਂ ਡੋਡੇ
ਪਾਂਧਾ ਜੀ ਬੈਠਿਆਂ ਦੇ ਰਹਿ ਗਏ ਗੋਡੇ
ਪਾਂਧਾ ਜੀ ਖਾਰਿਆਂ ਦੇ ਹੇਠਾਂ ਰੋੜੀ
ਪਾਂਧਾ ਜੀ ਕੁੜੀ ਹੈ ਸਾਡੀ ਭੋਲੀ
ਪਾਂਧਾ ਜੀ ਖਾਰਿਆਂ ਦੇ ਹੇਠਾਂ ਘੋੜਾ
ਪਾਂਧਾ ਜੀ ਮੁੰਡਾ ਹੈ ਪੱਕਾ ਰੋੜਾ
ਪਾਂਧਾ ਜੀ ਵਕਤ ਹੋ ਗਿਆ ਬਬੇਰਾ
ਪਾਂਧਾ ਜੀ ਹੋਰ ਨਾ ਹੁੰਦਾ ਜੇਰਾ ।

ਪਾਂਧੇ ਨੇ ਆਪਣੇ ਹੋਮ-ਯੱਗ, ਗਣੇਸ਼ ਪੂਜਾ, ਚੌਕ ਪੂਰਨ ਦੀ ਰੀਤ ਪੂਰੀ ਕਰਨੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ । ਉਹ ਬੇਰੀ ਜਾਂ ਪਲਾਹ ਦੀਆਂ ਲਕੜੀਆਂ ਦੀ ਮੱਘਦੀ ਅੱਗ ਉਤੇ ਹੋਰ ਘਿਉ ਸੁੱਟ ਕੇ ਉੱਚੀ ਉੱਚੀ ਮੰਤਰ ਪੜ੍ਹਦਾ ਹੈ । ਜੇ ਇਹ ਮੰਤਰ ਕੁੜੀਆਂ ਤੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਸਮਝ ਵਿੱਚ ਆ ਸਕਣ ਵਾਲੇ ਹੁੰਦੇ ਤਾਂ ਸ਼ਾਇਦ ਧਿਆਨ ਨਾਲ ਸੁਣਨ ਦੀ ਰੀਤ ਪੈ ਜਾਂਦੀ, ਮੰਤਰਾਂ ਦੀ ਭਾਖਾ ਪੁਰਾਣੀ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਤੇ ਕੁਝ ਅੱਧ-ਪੜ੍ਹ ਪੰਡਤਾਂ ਦੇ ਮਲੂਵੀ ਜਿਹੀ ਜੀਭ ਨਾਲ ਗਾਏ ਜਾਣ-ਕਾਰਨ ਸਰੋਤਿਆਂ ਦੇ ਕੁਝ ਪਿੜ-ਪੱਲੇ ਨਾ ਪੈਂਦਾ ਵੇਖ ਕੇ ਮੁਆਦਲੀ ਜਿਹੀ ਖਿੜਾਹਟ ਨਾਲ ਕੁੜੀਆਂ ਪਾਂਧੇ ਦੀ ਭੁਗਤ ਸਵਾਰਨ ਵਾਲੇ ਗੀਤ ਅਰੰਭ ਦਿੰਦੀਆਂ ਹਨ । ਸਮੇਂ ਨੂੰ ਸੁਹਾਉਣਾ ਜੋ ਬਣਾਉਣਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ:—

ਘਿਰਤ ਚੁਰਾ ਲੈ ਪਾਂਧਾ ਵੇ, ਘਿਰਤ ਚੁਰਾ ਲੈ ।
ਪਟਿਆਂ ਨੂੰ ਲਾ ਲੈ ਪਾਂਧਾ ਵੇ, ਪਟਿਆਂ ਨੂੰ ਲਾ ਲੈ ।
ਟੱਕੇ ਚੁਰਾ ਲੈ ਪਾਂਧਾ ਵੇ ਜੇਬ 'ਚ ਪਾ ਲੈ ।
ਆਟੇ 'ਚ ਲੁਕਾ ਲੈ ਪਾਂਧਾ ਵੇ ਆਟੇ 'ਚ ਲੁਕਾ ਲੈ ।

ਪਰ ਪਾਂਧਿਆਂ ਦੇ ਬੋਲੇ ਕੰਨਾਂ ਉਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਤਾਹਨੇ ਮੇਹਣਿਆਂ ਦਾ ਕੀ ਅਸਰ ਪੈਣਾ ਹੋਇਆ ? ਉਹ ਆਪਣੀ ਧੁਨ ਵਿੱਚ ਮਸਤ 'ਕਾਰਜ ਸੰਪੂਰਨ' ਕਰਨ ਲਈ ਮੰਤਰ ਪਾਠ ਦੀਆਂ ਧੁਨਾਂ ਵਿੱਚ ਗੁਆਚੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ । ਉਧਰ ਕੁੜੀਆਂ ਆਪਣੇ ਗੀਤ-ਪਾਠ ਦਾ ਅਗਲਾ ਮੰਤਰ ਅਰੰਭ ਲੈਂਦੀਆਂ ਹਨ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਆਪਣੇ ਪਾਸੇ ਵਾਲੇ ਪਾਂਧੇ ਦੀ ਜਸ-ਵਡਿਆਈ ਕਰਕੇ ਸੋਹਰਿਆਂ ਦੇ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਦੀ ਖਿੱਲੀ ਉਡਾਈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ਜੇ ਵੇਦੀ ਦੁਆਲੇ ਦੋਹੀਂ ਪਾਸੀਂ ਪੰਡਤ ਮੰਤਰ ਉਚਾਰ ਰਹੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਕੁੜੀਆਂ ਵੀ ਘੱਟ ਨਹੀਂ ਕਰਦੀਆਂ ।

ਇਹ ਵੀ ਦੋ ਪਾਰਟੀਆਂ ਬਣਾ ਕੇ ਗਾਉਂਦੀਆਂ ਹਨ । ਇਕ ਪਾਰਟੀ ਸਵਾਲ ਕਰਦੀ ਹੈ
ਦੂਜੀ ਪਾਰਟੀ ਜਵਾਬ ਦਿੰਦੀ ਹੈ:

ਸਾਡਾ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਲਾਡਲਾ ਕੰਨ ਸੋਨੇ ਦਾ ਵਾਲਾ
ਕੁੜਮਾਂ ਦਾ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਲਾਡਲਾ ਕੰਨ ਗੱਡੇ ਦਾ ਪਹੀਆ
ਕੁੜਮਾਂ ਦਾ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਕਿਥੇ ਵਿਆਹਿਆ,
ਕੋਟਲੀ ਜੀ ਕੋਟਲੀ,
ਕੁੜਮਾਂ ਦੇ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਨੂੰ ਕੀ ਕੁਝ ਦੇਈਏ
ਦੇਈਏ ਜੁਆਂ ਦੀ ਪੋਟਲੀ ਜੀ ਪੋਟਲੀ,
ਕੁੜਮਾਂ ਦਿਆ ਵੇ ਬ੍ਰਾਹਮਣਾਂ ਤੂੰ ਮੋਤੀ ਕਰਕੇ ਜਾਣੀ ।
ਕੁੜਮਾਂ ਦਾ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਜੀ ਕਿਥੇ ਵਿਆਹਿਆ ?
ਧੂਰੀ ਜੀ ਧੂਰੀ ।

ਕੁੜਮਾਂ ਦੇ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਨੂੰ ਕੀ ਕੁਝ ਦਿੱਤਾ
ਦਿੱਤੀ ਕੁੱਤੀ, ਥੂਰੀ ਜੀ ਥੂਰੀ ।
ਕੁੜਮਾਂ ਦਿਆ ਵੇ ਬ੍ਰਾਹਮਣਾਂ ਇਸ ਨੂੰ ਝੋਟੀ ਕਰ ਕੇ ਜਾਣੀ ।
ਕੁੜਮਾਂ ਦਾ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਕਿਥੇ ਵਿਆਹਿਆ ?
ਘਨੌਰੀ ਜੀ ਘਨੌਰੀ ।
ਕੁੜਮਾਂ ਦੇ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਨੂੰ ਕੀ ਕੁਝ ਦਿੱਤਾ
ਦਿੱਤੀ ਫੁੱਟੀ ਜੀ ਤੌਤੀ ।

ਕੁੜਮਾਂ ਦਿਆ ਵੇ ਬ੍ਰਾਹਮਣਾਂ ਗਾਗਰ ਕਰਕੇ ਜਾਣੀ ।

ਪਾਧੇ ਨੂੰ ਜਿਸ ਨੇ ਕੁੜੀ-ਮੁੰਡੇ ਦਾ ਗੰਢ-ਚਿਤਰਾਵਾ ਕੀਤਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਨਿੰਮ੍ਹੀ ਨਿੰਮ੍ਹੀ
ਸ਼ਾਬਾਸ ਵੀ ਤਾਂ ਦੇਣੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਪਰ ਕੁੜਮਾਂ ਦੇ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਦੀ ਮੁਫਤ ਦੀ ਤਾਰੀਫ਼ ਕਿਉਂ
ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ:

ਕੁੜਮਾਂ ਦੇ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਨੂੰ ਢਾਹ ਲੈ ਵੇ ਸਾਡਿਆ ਵੇ ਬ੍ਰਾਹਮਣਾਂ,
ਧੰਨ ਪਾਧਿਆਂ ਤੇਰੀ ਸਾਖਿਆ ਨੂੰ ਧੰਨ ਤੇਰੇ ਜਜਮਾਨਾਂ ਨੂੰ,
ਸਾਡਿਆ ਵੇ ਬ੍ਰਾਹਮਣਾਂ ।

ਵਿਆਹ ਦੇ ਫੇਰਿਆਂ ਸਮੇਂ ਹਵਨ ਦੀ ਸੁਗੰਧੀ ਹਾਲਾਂ ਹਵਾ ਵਿੱਚ ਘੁਲੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ,
ਕੁੜੀ ਮੁੰਡਾ ਸੱਤ ਕਦਮ ਧਰੁੱਖ ਵੱਲ ਮੂੰਹ ਕਰਕੇ ਪ੍ਰਤੱਗਿਆ ਦੀ ਟੋਰ ਟੁਰਦੇ ਹਨ । ਉਸ
ਪਿੱਛੋਂ ਕਿਸੇ ਪੱਥਰ ਦੀ ਸ਼ਿਲਾ ਉਤੇ ਜੇ ਹੋਰ ਨਾ ਮਿਲੇ ਚੱਕੀ ਦਾ ਟੁੱਟਿਆ ਪੁਤ ਹੀ ਸਹੀ,
ਬੈਠਾ ਕੇ ਸ਼ਾਇਦ ਸਮਝਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਰਿਸ਼ਤਾ ਹੁਣ ਪੱਥਰ ਵਾਂਗ ਪੱਕਾ ਹੋ ਗਿਆ
ਹੈ ।

ਫੇਰੇ ਹੋਣ ਪਿੱਛੋਂ ਖਾਰੇ ਵਿਚੋਂ ਕੁੜੀ ਨੂੰ ਮਾਮਾ ਗੋਦੀ ਚੁੱਕ ਕੇ ਲਾਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਲਾਹੁਣ
ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਨੂੰ ਵਿਆਹ ਪੜ੍ਹਾਈ ਦੀ ਨਾਨਕਿਆਂ ਵਲੋਂ ਫੀਸ ਜੇ ਵੱਧ ਨਹੀਂ,

ਤਾਂ ਗਾਂ ਪੁੰਨ ਕਰਾਈ ਦਾ ੧) । ਰੁਪਿਆ ਜ਼ਰੂਰ ਦਾਨ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਇਸ ਸਮੇਂ ਕੁੜੀਆਂ
ਗਾ ਰਹੀਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ:

ਵੇਹੜੇ ਵਿੱਚ ਖਾਰਾ ਅੱਡਿਆ
ਖਾਰਿਓ ਉਤਾਰ ਮਾਮਾ ਵੱਡਿਆ
ਹਰ ਨੁਾਈ ਹਰ ਧੋਈ, ਹਰ ਠੰਢੇ ਪਾਣੀਆ
ਦੇ ਮਾਮਾ ਵਹਿੜ ਵੱਡੀ ਪੁੰਨ ਤੇਰਾ ਜਾਣਿਆ ।
ਪੁੰਨ ਤੇਰਾ ਦਾਨ ਤੇਰਾ ਦਿੱਤੜਾ ਦਾਨ ਪਛਾਣਿਆ
ਮਾਮੇ ਦਿੱਤੀ ਵਹਿੜ ਵੱਡੀ,
ਵੇ ਵੀਰਾ ਵਛੜਾ ਵੱਡੀ ।

ਖਾਰਿਆਂ ਤੋਂ ਉਤਾਰਨ ਪਿਛੋਂ ਕੁੜੀ ਨੂੰ ਨਵੇਕਲੀ ਥਾਂ ਪਰੇ ਬਿਠਾ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ,
ਲਾੜੇ ਨੂੰ ਜੰਵ ਨਾਲੋਂ ਵੱਖਰਾ ਕਰਕੇ ਸਾਲੀਆਂ ਆਪਣੀ ਮਹਿਫਲ ਵਿੱਚ ਘੇਰ ਕੇ ਲੈ ਜਾਂਦੀਆਂ
ਹਨ, ਜਿਥੇ ਉਸ ਉਤੇ ਟਿੱਚਰਾਂ ਮਖੌਲਾਂ ਦੇ ਕਰੜੇ ਤੋਂ ਕਰੜੇ ਹਮਲੇ ਖੋਲ੍ਹ ਦਿੱਤੇ ਜਾਂਦੇ
ਹਨ । ਸ਼ਾਇਦ ਇਸ ਲਈ ਕਿ ਕਿਸੇ ਗਲੋਂ ਤਾਂ ਇਸ ਚੁਪ-ਚੁਪੀਤੇ ਦੀ ਅਣਖ
ਜਾਗੇਗੀ ? ਇਉਂ ਆਂਢਣਾਂ, ਗੁਆਂਢਣਾਂ, ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰਨਾਂ ਨਾਲ ਅਰੰਭਕ ਸਿਆਣ ਗਿਆਨ
ਵੀ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਤੇ ਬੋਲਣ ਚੱਲਣ ਲਈ ਸੰਗ ਵੀ ਦੂਰ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ।

ਪਹਿਲਾਂ ਤਾਂ ਲਾੜੇ ਨੂੰ ਪੰਜ ਸੱਤ ਹੇਅਰੇ ਲਾ ਕੇ ਚੰਗਾ ਖੁਸ਼ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ,
ਉਹ ਸਮਝੇ ਜਿਵੇਂ ਸਭਨਾਂ ਕੁੜੀਆਂ ਨੂੰ ਉਸ ਦੀ ਅਨੂਪਮ ਸੁੰਦਰਤਾ ਨੇ ਮੋਹ ਲਿਆ
ਹੈ । ਸਾਲੀਆਂ ਲਈ ਤੇ ਇਹ ਗੱਲਾਂ ਬਹੁਤ ਹੀ ਮਿੱਠੀ ਚੀਜ਼ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ:-

ਜੀਜਾ ਜੀਜਾ ਕਰ ਰਹੀ ਤੂੰ ਮੇਰੇ ਬੁਲਾਇਆ ਬੋਲ,
ਮੈਂ ਤੇਰੇ ਤੇ ਇਉਂ ਘੁਮਾਂ ਜਿਉਂ ਲਾਟੂ ਉਤੇ ਡੋਰ ।
ਤੇਰਿਆ ਵੇ ਬੋਲਿਆ ਜੀਜਾ ਲਿਖ ਧਰਾਂ, ਕੋਈ ਸੱਜੇ ਕੌਲੇ ਦੇ ਨਾਲ ।
ਆਉਂਦੀ ਜਾਂਦੀ ਰਹਾਂ ਵੇਖਦੀ ਗੂੜ੍ਹੇ ਨੈਣਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ।

ਕੋਈ ਚੁਰਚਰੀ ਜਿਹੀ ਸਾਲੀ ਇਸ ਹੇਅਰੇ ਨੂੰ ਵਿਗਾੜ ਕੇ ਦੂਜੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਆਖ ਕੇ ਹੁਣੇ
ਖਿੜਣ ਵਾਲੇ ਅਸਲ ਰੰਗ ਦੀ ਭਮਕੜੀ ਛੱਡ ਦਿੰਦੀ ਹੈ:-

ਤੇਰਾ ਵੇ ਬੋਲਿਆ ਜੀਜਾ ਲਿਖ ਧਰਾਂ,
ਕੋਈ ਸੱਜੇ ਕੌਲੇ ਦੇ ਨਾਲ ।
ਆਉਂਦੀ ਜਾਂਦੀ ਰਹਾਂ ਟਕੋਰਦੀ ਕਿ ਜੀ,
ਕਿਸੇ ਛਿੱਡੇ ਛਿੱਤਰ ਦੇ ਨਾਲ ।

ਫੇਰਿਆਂ ਰਾਹੀਂ ਦਿੱਤੀਆਂ ਪੰਜ ਸੱਤ ਫਲਾਹੁਣੀਆਂ ਪਿਛੋਂ ਓਦੋਂ ਹੀ ਪਤਾ ਲੱਗਦਾ ਹੈ
ਜਦੋਂ ਇਕ ਪਾਸਿਓਂ ਪ੍ਰਸ਼ਨੋਤਰੀ ਦੀ ਅਵਾਜ਼ ਗੂੰਜਣ ਲੱਗ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ਜਵਾਬ ਲਾੜੇ ਵਲੋਂ
ਦੇਣ ਦੀ 'ਖੇਚਲ' ਵੀ ਕੁੜੀਆਂ ਆਪ ਹੀ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ:

ਵੇ ਤੂੰ ਕਾਲਾ ਕਾਲਾ, ਪਿਉ ਦਾ ਸਾਲਾ ਸਾਲਾ,

ਵੇ ਕਾਲਾ ਕਿਸ ਗੁਣੇ ?
 ਮੇਰੀ ਮਾਉ ਗਈ ਲੋਗਾ ਹੇਠ
 ਮਹੀਨਾ ਸੀ ਜੇਠ, ਸੀ ਮੈਂ ਮਾਉ ਦੇ ਪੇਟ
 ਕਾਲਾ ਦੇਸ ਗੁਣੇ !
 ਵੇ ਤੂੰ ਪੀਲਾ ਪੀਲਾ, ਮਾਂ ਦਿਆ ਵੇ ਵਕੀਲਾ,
 ਵੇ ਪੀਲਾ ਕਿਸ ਗੁਣੇ ?
 ਮੇਰੀ ਮਾਉ ਗਈ ਹਲਦੀ ਹੇਠ,
 ਮਹੀਨਾ ਸੀ ਜੇਠ, ਸੀ ਮਾਉ ਦੇ ਪੇਟ,
 ਮੈਂ ਪੀਲਾ ਦੇਸ ਗੁਣੇ !
 ਵੇ ਤੂੰ ਗੋਰਾ ਗੋਰਾ, ਮੱਖਣ ਦਿਆ ਚੋਰਾ ਚੋਰਾ,
 ਵੇ ਗੋਰਾ ਕਿਸ ਗੁਣੇ ?
 ਮੇਰੀ ਮਾਉ ਗਈ ਚੰਭੇ ਹੇਠ,
 ਮਹੀਨਾ ਸੀ ਜੇਠ, ਮੈਂ ਮਾਉ ਦੇ ਪੇਟ,
 ਨੀ ਮੈਂ ਗੋਰਾ ਦੇਸ ਗੁਣੇ ?
 ਵੇ ਤੂੰ ਤਿੱਖਾ ਤਿੱਖਾ, ਵੇ ਮਾਝੇ ਦਿਆ ਸਿੱਖਾ !
 ਵੇ ਤਿੱਖਾ ਕਿਸ ਗੁਣੇ ?
 ਮੇਰੀ ਮਾਉ ਗਈ ਮਿਰਚਾਂ ਹੇਠ,
 ਮਹੀਨਾ ਸੀ ਜੇਠ, ਸੀ ਮੈਂ ਮਾਉ ਦੇ ਪੇਟ,
 ਮੈਂ ਤਿੱਖਾ ਦੇਸ ਗੁਣੇ ।

ਲਾੜੇ ਦੀ 'ਮਾਂ' ਕਿਤਨੀ ਸਤਵੰਤੀ ਤੇ ਧਰਮਾਤਮਾ ਹੋਵੇ, ਲਾੜੇ ਨੂੰ ਮਨ ਆਈਆਂ
 ਕਹਿ ਲੈਣ ਦੀ ਖੁੱਲ ਉਸ ਤੱਕ ਮਿਟਦੀ ਨਾ ਦੇਖ ਕੇ, ਲਾੜੇ ਦੀ ਮਾਂ ਦੇ ਕਲਪਤ ਫੋਲਣੇ
 ਫੋਲ ਕੇ ਵੀ ਨਹੀਂ ਰੱਜਦੀਆਂ—ਲਾੜੇ ਨੂੰ ਹਰ ਪਾਸਿਓਂ ਤੱਤੀਆਂ ਤੱਤੀਆਂ ਭਾਫਾਂ ਛੱਡਦੀਆਂ
 ਜੋ ਸੁਠਾਉਣੀਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ:—

ਨੀ ਮੈਂ ਅੱਜ ਸੁਣਿਆ ਨੀ,
 ਬਾਰੀ ਦੇ ਓਹਲੇ ਵਜੀਰ ਖੜ੍ਹਾ ।
 ਨੀ ਮੈਂ ਅੱਜ ਸੁਣਿਆ ਨੀ,
 ਲਾੜੇ ਦੀ ਅੰਮਾਂ ਦਾ ਯਾਰ ਖੜ੍ਹਾ ।
 ਲਾੜੇ ਦੀਏ ਮਾਏ ਨੀ,
 ਸੁਨਿਆਰ ਨਾਲ ਤੇਰਾ ਪਿਆਰ ।
 ਨੀ ਸੁਨਿਆਰ ਲਿਆਵੇ ਚੂੜੀਆਂ,
 ਸੁਨਿਆਰ ਲਿਆਵੇ ਹਾਰ ।
 ਨੀ ਪਹਿਨ ਲੈ ਪਿਆਰੀਏ ਨੀ,
 ਮੈਂ ਨੀ ਤੇਰਾ ਯਾਰ ।

ਸਿੱਠਣੀਆਂ ਵਿੱਚ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਲਾੜੇ ਦੀ ਭੈਣ ਦੀ ਦੁਰਗਤ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ।
ਸਿੱਠਣੀਆਂ ਦੇਣ ਵਾਲੀਆਂ ਇਹ ਭੁੱਲ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ ਕਿ ਉਹ ਭੀ ਕਿਸੇ ਲਾੜੇ ਦੀਆਂ
ਭੈਣਾਂ ਹਨ ।

ਸਾਡੇ ਵੇਹੜੇ ਮਾਂਦਰੀ, ਵਈ ਮਾਂਦਰੀ ।

ਲਾੜੇ ਦੀ ਭੈਣ ਬਾਂਦਰੀ, ਵਈ ਬਾਂਦਰੀ ।

ਲਾੜੇ ਦੇ ਭੈਣ ਹੋਵੇ ਜਾਂ ਨਾ, ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਉਸ ਨਾਲੋਂ ਵੱਡੀ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਬੇ-ਸ਼ੱਕ ਵਿਆਹੀ
ਜਾ ਰਹੀ ਕੁੜੀ ਦੀ ਮਾਂ ਦੇ ਹਾਠ ਦੀ ਵੀ ਕਿਉਂ ਨਾ ਹੋਵੇ, ਪਰ ਉਸ ਨੂੰ ਵੀ ਬਖਸ਼ਿਆ
ਨਹੀਂ ਜਾਂਦਾ । ਇਹ ਤਸੱਵਰ ਬੰਨ੍ਹ ਕੇ ਕਿ ਸਾਡੀ ਕੁੜੀ ਤਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਹੁਣ ਵਹੁਟੀ ਬਣਾ
ਕੇ ਲੈ ਗੀ ਜਾਣੀ ਹੈ ਉਸ ਦਾ ਬਦਲਾ ਲਾੜੇ ਦੀ ਭੈਣ ਰਾਹੀਂ ਕਿਉਂ ਨਾ ਚੁਕਾਇਆ ਜਾਵੇ,
ਲਾੜੇ ਦੀ ਭੈਣ ਦਾ 'ਗੁਣਾਨੁਵਾਦ' ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ:

ਤਿਲ ਛਟੋਦੜੀਏ ਨੀ ਕੁੜਮੇ ਜੋਰੂ ਛਿਨਾਰੇ ।

ਖਲ ਖਾਂਦੀਆਂ ਮੱਝੀਆਂ ਨੀ ਤੇਲ ਬਲੋ ਚੁਬਾਰੇ ।

ਮਾਂ ਭੈਣ ਦੇ 'ਉਸਤੋਤ੍ਰ' ਪਿਛੋਂ ਫਿਰ ਲਾੜੇ ਦੀ ਵਾਰੀ ਆ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ਜਿਸ ਲਾੜੇ
ਦੇ ਜਸ ਵਿੱਚ ਰਾਮਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਹੋਣ ਦੇ ਪਹਿਲਾਂ ਜ਼ਿਮੀਂ ਅਸਮਾਨ ਦੇ 'ਗੁੜ੍ਹੇ ਨੈਣਾਂ ਦੀਆਂ ਝਾਤਾਂ
ਨਾਲ' ਕੁੰਢੇ ਮੇਲੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਉਸ ਦੇ ਮੂੰਹ ਤੇ ਇਸ ਵੇਲੇ ਪੁੱਠੇ ਤਵੇ ਦੀ ਕਾਲਖ ਹੀ
ਨਹੀਂ ਮਲੀ ਜਾਂਦੀ (ਕਈ ਇਹ ਕਾਰਾ ਵੀ ਕਰ ਦਿੰਦੀਆਂ ਹਨ) ਸਗੋਂ ਜੋ ਮਨ ਵਿਚ ਆਉਂਦਾ
ਹੈ ਮੂੰਹ ਵਿੱਚ ਦੀ ਵਗਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ । ਵੱਧ ਤੋਂ ਵੱਧ ਮੇਹਰਬਾਨੀ ਇਹ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ
ਹੈ ਕਿ ਲਾੜੇ ਨੂੰ ਨਾਂ ਮਾਤਰ ਮਜ਼ਦੂਰੀ ਤੇ ਨੌਕਰ ਰੱਖਣ ਦਾ ਮਾਣ ਬਖਸ਼ਿਆ ਜਾਵੇ :

ਲਾੜਿਆ ਵੇ ਮੇਰਾ ਨੌਕਰ ਲੱਗ ਜਾ ਵੇ,

ਟਕਾ ਮਜ਼ੂਰੀ ਦਿਵਾ ਦਿੰਦੀਆਂ ।

ਮੇਰੇ ਅੰਦਰੋਂ ਸੰਭਰ ਮੇਰੇ ਬਾਹਰੋਂ ਸੰਭਰ,

ਮੇਰੇ ਮਹਿਲੀਂ ਰੜਕਾ ਫੇਰ ਆਈਂ ਵੇ.....

ਟਕਾ ਮਜ਼ੂਰੀ ਦਿਵਾ ਦਿੰਦੀ ਆਂ ।

ਮੇਰੇ ਉਤਲਾ ਧੋ ਮੇਰੀ ਕੁੜਤੀ ਧੋ,

ਚੀਰੇ ਵਾਲੇ ਦੀ ਜਾਕਟ ਧੋ ਲਿਆਈਂ ਵੇ,

ਟਕਾ ਮਜ਼ੂਰੀ ਦਿਵਾ ਦਿੰਦੀ ਹਾਂ ।

ਮੇਰੀ ਮੱਝ ਨਵਾ ਮੇਰੀ ਕੱਟੀ ਨਵਾ,

ਚੀਰੇ ਵਾਲੇ ਦਾ ਘੋੜਾ ਨਵਾ ਲਿਆਈਂ ਵੇ,

ਟਕਾ ਮਜ਼ੂਰੀ ਦਿਵਾ ਦਿੰਦੀ ਹਾਂ ।

'ਛੱਡੋ ਨੀ ਖਹਿੜਾ ਵਿਚਾਰੇ ਪਰਾਹੁਣੇ ਨੂੰ ਕਿਵੇਂ ਬਾਂਦਰੀਆਂ ਵਾਂਗੂੰ ਘੇਰੀ ਖੜੀਆਂ ਨੇ',
ਜਿਵੇਂ ਇਸ ਗਰੀਬ ਦਾ ਏਥੇ ਕੋਈ ਹੁੰਦਾ ਈ ਨਹੀਂ । ਪਰੇ ਹੋ ਕੇ ਖੜੋ ਨੀ ਜੇਹੜਾ ਵਿਹਾਰ
ਕਰਨਾ ਹੈ ਮੂੰਹ ਨਾਲ ਕਰੋ, ਕਿਵੇਂ ਚੁੰਢੀਏਂ ਖਾਣ ਲੱਗੀਆਂ ਨੇ ਮੇਰੇ ਸਾਊ ਪੁੱਤ ਨੂੰ ।'

ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਾਕਾਂ ਨਾਲ, ਚੁੰਢੀਆਂ ਨਾਲ ਕੋਰੇ ਤੇ ਸੂਈਆਂ ਨਾਲ ਵਿੰਨ੍ਹੇ ਜਾ ਰਹੇ ਲਾੜੇ ਨੂੰ ਸੱਸ ਇਉਂ ਬਹੁਤਦੀ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਪ੍ਰਹਿਲਾਦ ਭਗਤ ਨੂੰ ਤੱਤੇ ਬੰਮਾਂ ਨਾਲ ਜੱਫੀਆਂ ਪੁਆਉਣ ਵੇਲੇ ਨਰ ਸਿੰਘ ਅਵਤਾਰ ਬਹੁਤਿਆ ਸੀ ।

“ਹੈਂ ਕੀ ਕਿਹਾ ਨੀ ਤਾਈ । ਇਸਦਾ ਕੋਈ ਕਿਉਂ ਨੀ ਦੇਖੇ, ਹੁਣ, ਏਸ ਦਾ ਕੀ ਨਹੀਂ ? ਸਾਡੀ ਭੈਣ ਜੋ ਆਪਣੀ ਬਣਾ ਲਈ ਹੈ । ਅਸੀਂ ਦੇਹਦੀਆਂ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਲਗਦੀਆਂ ?” ਸਾਲੀਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕੋਈ ਨਵੇਂ ਪਏ ਰਿਸ਼ਤੇ ਦੀਆਂ ਜੁੜ ਰਹੀਆਂ ਤੰਦਾਂ ਦੀ ਸਾਂਝ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਾਉਂਦੀ ਆਖਦੀ ਹੈ ।

—“ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ, ਸਾਲੀ ਤਾਂ ਅੱਧੇ ਘਰ ਵਾਲੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ,” ਜੇ ਲਾੜਾ ਕੁਝ ਚੁਰਚਰਾ ਹੋਵੇ ਕਿਸੇ ਅਜੇਹੀ ਗੱਲ ਉਤੇ ਆਪਣੀ ਬਾਚੀ ਖੇਲ੍ਹ ਲੈਂਦਾ ਹੈ । ਲਾੜੇ ਦੇ ਬੋਲਣ ਦੀ ਦੇਰ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਚਾਂਡਲੀਆਂ ਕੁੜੀਆਂ ਇਕ ਦਮ ਛੱਟ ਦੇ, ਮੀਂਹ ਵਾਂਗ ਟਿਚਕਰਾਂ ਦੀ ਬੁਛਾੜ ਵਰ੍ਹਾ ਦਿੰਦੀਆਂ ਹਨ ।

—“ਲਓ ਨੀ ਕਹਿੰਦੇ ਸੀ, ਏਹਦੇ ਮੂੰਹ ਵਿੱਚ ਤਾਂ ਜੀਭ ਨੀ, ਦੇਖੋ ਕਿਵੇਂ ਚਰਰ ਚਰਰ ਬੋਲਦੈ ।” ਏਸਦੀ ਤਾਂ ਭਾਈ ਚੁਪ ਹੀ ਭਲੀ ਸੀ ।

“ਕਿਉਂ ਨਾ ਬੋਲੇ, ਜੇ ਅੱਜ ਨਾ ਬੋਲੇ ਫਿਰ ਕਦ ਬੋਲੇਗਾ ? ਕੋਠੇ ਜਿਡੀ ਪਲੀ ਪਲੋਸੀ ਜੋ ਮਿਲ ਗਈ ਹੈ । ਪਤਾ ਤਾਂ ਲੱਗਦਾ, ਜੇ ਆਪ ਦੀ ਭੈਣ ਕਿਤੇ ਦੇਣੀ ਹੁੰਦੀ ।”

—“ਸਾਲੀ ਅੱਧੇ ਘਰ ਵਾਲੀ ਤਾਂ ਕਹਿ ਲਿਆ । ਪਹਿਲਾਂ ਘਰ ਵਾਲੀ ਨਾਲ ਤਾਂ ਚਾਰ ਦਿਨ ਚੰਗੇ ਕੱਟ ਕੇ ਦਿਖਾ ।” ਵੱਡਾ ਯੂਸਫ ਬਣਿਆ ਫਿਰਦੈ, ਪਹਿਲਾਂ ਇਹ ਵੀ ਪਤੈ, ਸਾਡੇ ਪਿੰਡ ਦੀ ਕੋਈ ਕੁੜੀ ਤੇਰੇ ਜਿਹਿਆਂ ਨੂੰ ਪੈਰ ਦੀ ਜੁਤੀ ਉਤੋਂ ਦੀ ਵੀ ਛੁਹਾ ਕੇ ਨਾ ਸੁੱਟੇ ।

—“ਹਟਦੀਆਂ ਓ ਕਿ ਨਹੀਂ, ਕੀ ਚਾਂਡਲੀਆਂ ਨੇ ਬਛੇਰੀਆਂ । ਕੁੜੇ ! ਹਟੋ ਪਰੇ ! ਕਿਵੇਂ ਵਿਚਾਰੇ ਨੂੰ ਗਿਲਝਾਂ ਬਣ ਕੇ ਚਿੰਮੜੀਆਂ ਨੇ ।” ਲਾੜੇ ਨੂੰ ਫਿਰ ਕਿਸੇ ਪਾਸਿਓਂ ਸਿਆਣੀ ਅਵਾਜ਼ ਦਾ ਧਰਵਾਸ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਇਨ੍ਹਾਂ ਜਲਾਦਨੀਆਂ ਦੇ ਵਧੇਰੇ ਚਿਰ ਵੱਸ ਨਹੀਂ ਪਿਆ ਰਹੇਗਾ । ਜੇ ਲਾੜੇ ਦੇ ਸਰੀਰ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਕਜ ਹੋਵੇ, ਟੀਰਾ, ਭੈਂਗਾ, ਕਾਲਾ ਹੋਵੇ, ਫਿਰ ਤਾਂ ਇਸ ਵੇਲੇ ਰੱਬ ਵੀ ਰਾਖਾ ਨਹੀਂ ਬਣ ਸਕਦਾ !

“ਅਸੀਂ ਤਾਂ ਓਨਾ ਚਿਰ ਏਥੋਂ ਜਾਣ ਨੀ ਦੇਣਾ ਜਿੰਨਾ ਚਿਰ ਛੰਨਾ ਨੀ ਕੱਢਦਾ ।” ਰਹਿ ਰਹਿ ਕੇ ਗੱਲ ਕਿਸੇ ਸਿਰੇ ਤੇ ਪੁੱਜਣ ਦੇ ਰਾਹ ਟੁਰਦੀ ਹੈ । ‘ਨਾ ਭਾਈ ਅਸੀਂ ਤਾਂ ਪਹਿਲਾਂ ਛੰਦ ਸੁਣਨੇ ਨੇ ?’ ਕੋਈ ਵੰਞ ਪਾ ਕੇ ਦਿਖਾ ਵੇਂ ਕੁਝ ਆਉਂਦਾ ਵੀ ਹੈ ਕਿ ਨੀ । ‘ਕੇਹੜੀ ਕਹਿੰਦੀ ਹੈ ਮੈਂ ਛੰਦ ਪਾਵਾ ? ਮੈਨੂੰ ਛੰਦ ਬਬੇਰੇ ਆਉਂਦੇ ਨੇ ਐਵੇਂ ਨਾ ਸਮਝ ਲੈਣਾ ਵਈ ਇਸ ਨੂੰ ਕੁਝ ਆਉਂਦਾ ਨਹੀਂ । ਜੀਹਦੀ ਮਰਜੀ ਹੈ ਸਿੱਧੇ ਮੱਥੇ ਆ ਟੱਕਰੇ ।’ ਪਰਾਹੁਣੇ ਜਾਂ ਉਸ ਦੇ ਕੋਲ ਖੜ੍ਹਾ ਕੋਈ ਸਾਥੀ ਸਾਲੀਆਂ ਨੂੰ ਗੁੱਝੀ ਗਾਲ ਕੱਢ ਛੱਡਦਾ ਹੈ ।

ਦੇਖੋ ਨੀ ਇਸ ਦਾ ਮੂੰਹ ਕਿਵੇਂ ਖੁਲ੍ਹਿਐ । ਲਗਦੈ ਇਹਦਾ ਮਗਜ ਟਿਕਾਣੇ ਨਹੀਂ

ਰਿਹਾ । ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਉਹ ਟਕੂਏ ਨਾਲ ਛਤੀ ਛੋਹ ਕੇ ਕੁਤੀ ਵਾਲਿਆਂ ਦੇ ਘਰ ਵੀ ਵਿਆਹ ਵਿੱਚ ਲਈਆਂ ਜਾਣ ਵਾਲੀਆਂ ਸਭ ਖੁਲ੍ਹਾਂ ਜਾਇਜ਼ ਕਰਾਰ ਦੇ ਚੁੱਕਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ਜਿਉਂ ਹੀ ਲਾੜਾ ਜੁੱਤੀ ਲਾਹ ਕੇ ਪਲੰਘ ਉਤੇ ਬੈਠਦਾ ਹੈ, ਇਕ ਦਮ ਉਸ ਦੀ ਜੁੱਤੀ ਗਾਇਬ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ਲਾੜੇ ਦੀ ਛੋਟੀ ਸਾਲੀ ਜੁੱਤੀ ਚੁੱਕ ਕੇ ਕਿਧਰੇ ਲੁਕੇ ਆਉਂਦੀ ਹੈ । ਕਈ ਆਪਣੀ ਨਵ-ਵਿਆਹੀ ਭੈਣ ਕੋਲ ਹੀ ਰੱਖ ਆਉਂਦੀਆਂ ਹਨ ਕਿ ਏਥੋਂ ਤਾਂ ਲਾੜੇ ਜਾਂ ਸਿਰਵਾਲੇ ਵਿੱਚੋਂ ਹੁਣ ਕੋਈ ਪਹੁੰਚਣੇ ਰਿਹਾ ? ਪੰਜ ਜਾਂ ਸੱਤ ਰੁਪਏ ਜੁੱਤੀ ਚੁਕਾਈ ਦੇ ਲਏ ਬਿਨਾਂ ਜੁੱਤੀ ਨਹੀਂ ਦਿਤੀ ਜਾਂਦੀ । ਉਤਨਾ ਚਿਰ ਇਸ ਵਿਸ਼ੇ ਉਤੇ ਚਰਚਾ ਮੱਘਦੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ, “ਕੁੜੇ ਬੜਾ ਚਾਅ ਸੀ ਏਨੂੰ ਤਾਂ ਵਿਆਹ ਦਾ, ਲੈ ਕਾਹਲੀ ਵਿੱਚ ਜੁੱਤੀ ਪਾਉਣੀ ਵੀ ਭੁੱਲ ਆਇਆ ਹੈ ।”

—“ਨੀ, ਨਹੀਂ ! ਖਬਰੇ ਕੇਹੜੀਆਂ ਸੁਖਣਾ ਸੁੱਖ ਸੁੱਖ ਕੇ ਆਹ ਦਿਨ ਦੇਖਿਆ ਹੈ ਵਿਚਾਰੇ ਨੇ, ਕਿਤੇ ਸੁੱਖ ਸੁੱਖੀ ਹੋਣੀ ਹੈ ਕਿ, ਜੇ ਵਿਆਹ ਹੋਇਆ ਤਾਂ ਵਿਆਹ ਵਾਲੇ ਦਿਨ ਸਹੁਰੀਂ ਨੰਗੇ ਪੈਰੀਂ ਜਾਊਂਗਾ ।”

—ਕਈ ਵਾਰੀ ਲਾੜੇ ਦੇ ਬਿਠਾਉਣ ਵਾਲੇ ਮੰਜੇ ਜਾਂ ਪਲੰਘ ਨੂੰ ਅਜੇਹੀ ਚਤਰਾਈ ਨਾਲ ਚਾਦਰ ਬੰਨ੍ਹ ਕੇ ਦੋ ਚਾਰ ਕੁ ਕੱਚੀਆਂ ਰੱਸੀਆਂ ਪਾ ਕੇ ਬਿਨਾਂ ਬੁਣਨ ਤੋਂ ਉਤੋਂ ਉਤੋਂ ਸਿਉਂ ਦਿਤਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜਿਉਂ ਹੀ ਲਾੜਾ ਬੈਠੇ ਤਾਂ ਧੜਮ ਕਰਕੇ ਮੂੰਹ ਭਾਰ ਜਾ ਡਿੱਗੇ । ਕਈ ਸਿਆਣੇ ਲਾੜੇ ਆਪਣੇ ਟਕੂਏ ਜਾਂ ਕ੍ਰਿਪਾਨ ਨਾਲ ਵਿਛਾਈ ਦੱਬ ਕੇ ਪਹਿਲਾਂ ਵੇਖ ਲੈਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਕਿਧਰੇ ਉਹ ਇਹ ਤਮਾਸ਼ਾ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਦਿਖਾਉਣਗੇ ? ਕਈ ਅਣਭੇਲਾਂ ਨੂੰ ਓਦੋਂ ਹੀ ਪਤਾ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਜਦੋਂ ਉਹ ਮੂੰਧੇ ਮੂੰਹ ਜਾ ਡਿੱਗਦੇ ਹਨ ਤੇ ਹੇਠਾਂ ਪਈਆਂ ਸੂਲਾਂ ਵਿੰਨ੍ਹ ਸੁਟਦੀਆਂ ਹਨ ।

—ਪਹਿਲਾਂ ਛੰਨਾ ਕਢਾਓ ਨੀ ?

—ਨੈਣ ਜਾਂ ਵੱਡੀ ਸਾਲੀ ਕਾਂਸੀ ਦੀ ਥਾਲੀ ਵਿੱਚ ਤੇਲ ਨਾਲ ਤਰ ਕੀਤਾ ਮੂਧਾ ਰੱਖਿਆ ਛੰਨਾ ਲਿਆ ਕੇ ਅੱਗੇ ਧਰ ਦਿੰਦੀ ਹੈ । ਕਈ ਚਤਰ ਤਾਂ ਉਹ ਛੰਨਾ ਜਿਹੜਾ ਹੱਥਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਤਿਲਕ ਤਿਲਕ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿਸੇ ਜੁਗਤੀ ਭਰੀ ਠੋਕਰ ਨਾਲ ਉਭਾਰ ਕੇ ਕੱਢ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਤੇ ਕਈ ਜਾਣ ਕੇ ਵੀ ਨਹੀਂ ਕੱਢਦੇ । ਨਾ ਕੱਢਣ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਇਕ ਰੁਪਏ ਤੋਂ ਪੰਜ ਰੁਪਈਏ ਤੱਕ ਵੱਡੀ ਸਾਲੀ ਨੂੰ ਜੁਰਮਾਨਾ ਤਾਰਨਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਠਿੱਠ ਹੋਣ ਦੀ ਬੇਸ਼ਰਮੀ ਵੱਖ ਝੱਲਣੀ ਪੈਂਦੀ ਹੈ ।

—“ਜਿਸ ਨੂੰ ਥਾਲੀ 'ਚੋਂ ਛੰਨਾ ਕੱਢਣਾ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ ਉਸ ਨੇ ਕਮਾ ਕੇ ਕੀ ਖੁਆਉਣਾ ਸਾਡੀ ਭੈਣ ਨੂੰ ।” ਖੁੱਲ ਗਿਆ ਪਹਿਲੇ ਦੀ ਦਿਨ ਪਾਜ ।

—“ਨੀ ਜਾਏ ਖਾਣੀ ਮਾਂ ਨੇ ਲਗਦੇ ਭੋਰਾ ਵੀ ਅਕਲ ਨਹੀਂ ਦਿਤੀ । ਜੰਮ ਪੱਥ ਕੇ ਸਾਡੇ ਮੱਥੇ ਆਹ ਘਸੁੰਨ ਜਿਹਾ ਮਾਰ ਛੱਡਿਆ ਹੈ ।”

—“ਅਕਲ ਸ਼ਕਲ ਦੀ ਗੱਲ ਨਾ ਕਰੋ ਨੀ ਅਗਲੇ ਦੇ ਦਿਲ ਤੇ ਚੋਭ ਲੱਗ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ।” ਉਂ ਕਿਤੇ ਦੀਹਦਾ ਨਹੀਂ, ਜੇ ਅਕਲ ਸ਼ਕਲ ਹੁੰਦੀ ਤਾਂ ਕੋਈ ਬੁੱਢ-ਬਲੂਟ ਕਿਉਂ

ਹੋਣ ਦਿੰਦਾ ॥ ਜੇ ਲਾੜਾ ਵੱਡੀ ਉਮਰ 'ਚ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਇਹ ਪੱਖ ਛੋਹ ਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ
ਬੁੱਢਿਆਂ ਦੇ ਬੁੱਢ ਕੰਜਰਾ ਤੇਰੀ ਬਰ ਬਰ ਕੰਬੇ ਦੇਹ ।

ਜਾਂ ਤੂੰ ਹੱਥ ਚੱਕ ਲੈ ਜਾਂ ਫੇਰ ਜੁਆਨੀ ਦੇਹ ।

ਬੁੱਢਿਆਂ ਨੂੰ ਜੁਆਨ ਕੁੜੀਆਂ ਵਿਆਹੁਣ ਦੇ ਦੋ ਹਾਂ ਅਰਥ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜਾਂ
ਤੇ ਮਾਪਿਆਂ ਰੁਖੀਏ ਲਏ ਹਨ ਜਾਂ ਘਰ ਚੰਗਾ ਦੇਖਿਆ ਹੈ । ਪਰ ਆਮ ਤੌਰ ਤੇ ਪਹਿਲੀ
ਗੱਲ ਵਧੇਰੇ ਪ੍ਰਭਾਵਨ ਹੁੰਦੀ ਹੈ । ਰੁਖੀਏ ਦੇ ਕੇ ਵਿਆਹ ਕਰਾਉਣ ਵਾਲੇ ਖੁਦ ਨਿਸ਼ੰਗ
ਹੋਏ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਜਦੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਰਹਿ ਰਹਿ ਕੇ ਛੇੜਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਹ ਵੀ ਕਸਰ
ਮੁਕਾ ਦਿੰਦੇ ਹਨ । ਇਕ ਰੁਖੀਏ ਦੇ ਕੇ ਵਿਆਹ ਕਰਾਉਣ ਵਾਲੇ ਲਾੜੇ ਨੂੰ ਕੁੜੀਆਂ
ਛੇੜਨ ਤੋਂ ਜਦੋਂ ਹੱਟੀਆਂ ਹੀ ਨਾ, ਕਹਿੰਦੀਆਂ ਹੀ ਗਈਆਂ ਹਿੰ ਛੰਦ ਸੁਣੇ ਬਿਨਾਂ ਜਾਣ
ਨਹੀਂ ਦੇਣਾ ਤਾਂ ਉਹ ਅਜੇਹਾ ਮੂੰਹ ਫੱਟ ਨਿਕਲਿਆ । ਕਿ ਸਨਾਟਾ ਪੈਦਾ ਕਰ
ਦਿੱਤਾ :-

ਛੰਦ ਪਰਾਗਾ ਛੰਦ ਪਰਾਗਾ ਮੈਂ ਹਾਂ ਛੱਜੂ ਕੋਟਾਂ ਦਾ ।

ਮੈਂ ਮਰ ਜਾਣੈ ਏਹਨੇ ਉਧਲ ਜਾਣੈ, ਫਿੱਟੇ ਮੂੰਹ ਵਿਚੋਂ ਲੋ ਲੋਕਾ ਦਾ ।

ਜੀ ਬਰਾਂ ਸੌ ਲੇਕਰ ਠਾਰ ਲਿਆ, ਫਿੱਟੇ ਮੂੰਹ ਇਹੋ ਜਿਹੇ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ।

ਆਖ ਕੇ ਵਿਚੋਲਿਆਂ ਤੇ ਘਰ ਵਾਲਿਆਂ ਦਾ ਪਾਜ ਖੋਲ੍ਹ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ।

ਜਿਥੇ ਹਾਣ ਨੂੰ ਹਾਣ ਮਿਲੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਉਥੇ ਮਾਪਿਆਂ ਅਤੇ ਵਿਚੋਲਿਆਂ ਨੂੰ ਧੰਨਵਾਦੀ
ਭਾਵਾਂ ਨਾਲ ਯਾਦ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ:-

ਛੰਦ ਪਰਾਗੇ ਆਈਏ ਜਾਈਏ ਛੰਦ ਪਰਾਗੇ ਕੇਸਰ ।

ਸੱਸ ਤਾਂ ਮੇਰੀ ਪਾਰਬਤੀ ਸਹੁਰਾ ਮੇਰਾ ਪ੍ਰਮੇਸਰ ।

—“ਲਓ ਨੀ ਇਹਦੇ ਮੂੰਹ ਤੋਂ ਤਾਂ ਛੰਦ ਬੜੇ ਰਵਾਂ ਨੇ ਕਿਤੇ ਭੋਰਾ ਵੀ ਨਹੀਂ ਉੱਕਿਆ,
ਹੁਣ ਹੋਰ ਵੀ ਸੁਣਾਉਗਾ ?” ਅਗੋਂ ਪ੍ਰਾਹੁਣਾ ਜਿੰਨੇ ਕੁ ਸਿਖ-ਸਿਖਾ ਕੇ ਆਇਆ ਹੁੰਦਾ
ਹੈ ਉਨੇ ਕੁ ਛੰਦ ਸੁਣਾਉਣ ਲਈ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਬਹਾਨਾ ਭਾਲ ਰਿਹਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ:-

ਚੰਦ ਪਰਾਗੇ ਆਈਏ ਜਾਈਏ ਛੰਦ ਪਰਾਗੇ ਡੋਲਣਾ,

ਬਾਪੂ ਜੀ ਨੇ ਆਖਿਆ ਸੀਗਾ ਬਹੁਤ ਨਾਰੀ ਬੋਲਣਾ ।

—“ਹੱਛਾ ! ਇਹ ਤਾਂ ਬਾਪੂ ਦੇ ਬਚਨਾਂ ਤੇ ਚੱਲਣ ਵਾਲਾ ਕੁੜੇ” “ਵੇ ਦੇਖੀਂ ਕਿਤੇ
ਏਵੇਂ ਜਿਵੇਂ ਸਾਧ ਦੇ ਬਚਨਾਂ ਤੇ ਈ ਨਾ ਰਹੀਂ ।” ਕੋਲ ਖੜ੍ਹੀ ਸਾਲੀ ਡੂੰਘੀ ਟਕੋਰ ਮਾਰਦੀ
ਹੈ । ਪਰ ਪ੍ਰਾਹੁਣੇ ਕੋਲ ਹਾਲਾਂ ਹੋਰ ਜਵਾਬ ਵੀ ਤਾਂ ਹੁੰਦੇ ਹਨ:-

ਛੰਦ ਪਰਾਗੇ ਆਈਏ ਜਾਈਏ ਛੰਦ ਪਰਾਗੇ ਥਾਲ ।

ਦੂਜਾ ਛੰਦ ਤਾਂ ਸੁਣਾਉ ਜੇ ਤੂੰ ਚੱਲੇਂ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ।

ਹੱਛਾ ! ਬੜਾ ਪਰਾਏ ਧਨ ਨੂੰ ਮੂੰਹ ਪਿਆ ਨੀ । ਹਾਲਾਂ ਜੇਹੜੀ ਲਿਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ
ਉਸ ਨੂੰ ਤਾਂ ਸੰਭਾਲ ਲੈ । ਵਿੱਚੋਂ ਇਕ ਕੁੜੀ ਜਵਾਬ ਦਿੰਦੀ ਹੈ । ਪਰ ਉਹ ਛੰਦਾ ਸੰਦੀ
ਜਾਰੀ ਰਖਦਾ ਹੈ:-

ਛੰਦ ਪਰਾਗੇ ਆਈਏ ਜਾਈਏ ਛੰਦ ਪਰਾਗੇ ਆਲਾ ।

ਅਕਲਾ ਵਾਲੀ ਸਾਲੀ ਮੇਰੀ ਸੋਹਣਾ ਮੇਰਾ ਸਾਲਾ ।

“ਕਿਹੜੀ ਸਾਲੀ ਦੀ ਗੱਲ ਐ ਵੇ ! ਅਸੀਂ ਹੋਰ ਸਭ ਬੇ-ਅਕਲਾ ਹੀ ਖੜੀਆਂ ਹਾਂ ?” ਕੁੜੀਆਂ ਹੋਰ ਛੰਦ ਸੁਣਨ ਲਈ ਨਵਾਂ ਸੁਆਲ ਖੜਾ ਕਰ ਦਿੰਦੀਆਂ ਹਨ । ਤੇ ਅਗੋਂ ਪ੍ਰਾਹੁਣਾ ਮਦਾਰੀ ਦੇ ਝੋਲੇ ਵਾਂਗ ਮਨ ਵਿੱਚ ਸੋਚਾਂ ਦੇ ਹੱਥ ਮਾਰ ਮਾਰ ਕੇ ਪਹਿਲਾਂ ਦੀ ਦੇਖ ਰਿਹਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਏਥੇ ਹੁਣ ਕੇਹੜਾ ਤਮਾਸ਼ਾ ਰਚਿਆ ਜਾਵੇ ਤੇ ਜਦੋਂ ਸਿਰ ਉਤੇ ਆਣ ਪੈਂਦੀ ਹੈ ਝੱਟ ਸੁਣਾ ਛੱਡਦਾ ਹੈ:

ਛੰਦ ਪਰਾਗੇ ਆਈਏ ਜਾਈਏ ਛੰਦ ਪਰਾਗੇ ਤੁੰਮਾਂ,

ਸੱਭੇ ਸਾਲੀਆਂ ਸੋਹਣੀਆਂ ਲੋਗੋ ਮੈਂ ਕੀਹਦਾ ਮੂੰਹ ਚੁੰਮਾਂ ।

—“ਇਹਨੂੰ ਤਾਂ ਬੜਾ ਕੁਛ ਆਉਂਦੈ ਕੁਤੇ ! ਸਾਡੀ ਭੈਣ ਨੂੰ ਬੜੀ ਖੁਸ਼ ਰਖੇਗਾ, ਐਵੇਂ ਨੀ ਸੜੀਆਂ ਭੁੱਜੀਆਂ ਹੀ ਸੁਣਾਉਂਦਾ ਰਿਹਾ ਕਰੇਗਾ ?” ਟੁਰਦੀ ਟੁਰਦੀ ਗੱਲ ਆਪਣੇ ਟਿਕਾਣੇ ਉਤੇ ਪਹੁੰਚ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਜਿਥੇ ਪਰਾਹੁਣੇ ਨੇ ਇਹ ਕੁੜੀਆਂ ਦੀ ਅਦਾਲਤ ਵਿੱਚ ਇਕ ਹਲਫੀਆ ਬਿਆਨ ਦੇਣਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ਪਹਿਲਾਂ ਕੁਝ ਝਿਜਕ ਆਉਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਖਬਰੇ ਕਿਹੋ ਜਿਹੀ ਨਿਕਲੇ ਤੇ ਕਿਵੇਂ ਅਉਧ ਵਿਹਾਂਏਗੀ ? ਪਰ ਝੱਟ ਹੀ ਨਵੇਂ ਚਾਅ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸੋਚਾਂ ਤੋਂ ਖਹਿੜਾ ਛੁਡਾ ਕੇ ਲਾੜਾ ਜੀ ਗੱਲ ਫੈਸਲੇ ਵਲ ਲੈ ਆਉਂਦੇ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਅੰਦਰ ਭਵਿੱਖ ਵਿੱਚ ਕੁੜੀ ਨਾਲ ਚੰਗਾ ਵਰਤਾਉ ਕਰਨ ਦਾ ਯਕੀਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ:—

ਛੰਦ ਪਰਾਗੇ ਆਈਏ ਜਾਈਏ ਛੰਦ ਪਰਾਗੇ ਖੀਰਾ,

ਧੀ ਤੁਹਾਡੀ ਦੇਕਣ ਰਖਸਾਂ ਜਿਉਂ ਮੁੰਦਰੀ ਵਿੱਚ ਹੀਰਾ ।

ਛੰਦ ਪਰਾਗੇ ਆਈਏ ਜਾਈਏ ਛੰਦ ਪਰਾਗੇ ਮਹਿਣਾ,

ਬੇਟੀ ਨੂੰ ਸਮਝਾ ਦੇਣਾ ਜੀ, ਕਿ ਆਗਿਆ ਦੇ ਵਿੱਚ ਰਹਿਣਾ ।

‘ਇਕ ਛੰਦ ਹੋਰ ਸੁਣਾ ਵੇ ਚੰਗਾ ਜਿਹਾ:’—

ਜਵਾਬ ਵਿੱਚ ਲਾੜਾ ਮੌਕੇ ਦੀ ਗੱਲ ਹੋਰ ਆਖ ਛੱਡਦਾ ਹੈ:—

ਛੰਦ ਪਰਾਗਾ ਛੰਦ ਪਰਾਗਾ ਵੇਰਨਾ,

ਵਿਆਹ ਮੁਕਲਾਵਾ ਕੱਠਾ ਦੇ ਦਿਉ ਘੜੀ ਘੜੀ ਨਾ ਫੇਰਨਾ ।

“ਬੱਸ ਕਰੋ ਨੀ ਕਿਤੇ ਪਰਾਹੁਣੇ ਨੇ ਕਿਧਰੇ ਚਲੇ ਜਾਣਾ ਹੈ । ਕਲ ਖੱਟ ਵੇਲੇ ਸੁਣ ਲੀਓ ਹੋਰ ਛੰਦ । ਉਤੋਂ ਅੱਧੀ ਰਾਤ ਪੈ ਚੱਲੀ ਐ ।” ਕੁੜੀਆਂ ਦੇ ਝੁਰਮਟੜੇ ਵਿੱਚੋਂ ਸੱਸ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਸਵਾਣੀ ਦੀ ਅਵਾਜ਼ ਆ ਕੇ ਇਸ ਰੰਗ ਵਿੱਚ ਭੰਗ ਕੀ ਪਾਉਂਦੀ ਹੈ, ਸਾਰਾ ਮੇਲਾ ਹੀ ਬਿਝੜ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਪਰ ਇਸ ਆਸ ਤੇ ਕਿ ਕੱਲ ਫੇਰ ਰੰਗ ਜੰਮੇਗਾ ?

“ਲੈ ਅਸੀਂ ਕੀ ਕਹਿੰਦੀਆਂ ਹਾਂ, ਇਹਦੇ ਛੰਦ ਦੀ ਮੁੱਕਣ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਆਏ । ਅਸੀਂ ਸਮਝਿਆ ਜਿੰਨੇ ਵੱਧ ਸੁਣ ਲਵਾਂਗੇ ਪਰਾਹੁਣੇ ਨੂੰ ਅਰਾਮ ਰਹੇਗਾ ਨਹੀਂ ਇਹੋ ਜਿਹੇ ਨਵੇਂ ਸਿਖਾਂਦਰੂਆਂ ਨੂੰ ਭੁੱਲਣ ਦੇ ਡਰ ਤੋਂ ਨੀਂਦ ਵੀ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੀ ਹੁੰਦੀ ।” ਏਨੇ ਤਾਂ ਸਵਾਰਾ

ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਪਾਠ ਵਾਂਗ ਰਾਤ ਨੂੰ ਜਾਪ ਕਰਦੇ ਰਹਿਣਾ ਸੀ ਵਈ ਵੇਲੇ ਸਿਰ ਭੁਲ ਨਾ ਜਾਵਾਂ । ਇਹ ਆਖ ਕੇ ਕੁੜੀਆਂ ਏਸ ਜਸ਼ਨ ਦੀ ਸਮਾਪਤੀ ਕਰ ਦਿੰਦੀਆਂ ਹਨ ।

ਸੱਸ ਸਿਰ ਪਲੇਸ ਕੇ ਲੱਭੂ, ਖੋਪੇ ਦੇ ਗੁਟ ਤੇ ਕਈ ਹੋਰ ਚੀਜ਼ਾਂ ਸਿਰ ਉਤੋਂ ਦੀ ਵਾਰ ਕੇ 'ਜੀਊ ਆਇਆਂ ਨੂੰ' ਆਖ ਕੇ ਅਸੀਸਾਂ ਦਿੰਦੀ ਹੈ: 'ਰਾਜੀ ਬਾਜੀ ਰਹੇ ਮੇਰਾ ਪੁੱਤ ਜੁਆਨੀਆ ਮਾਣੇ, ਅਜ ਵਾਂਗੂੰ ਨਿਤ ਹੱਸਦਾ ਖੇਲ੍ਹਦਾ ਆਵੇ ਤੇ ਹੱਸਦਾ ਖੇਲ੍ਹਦਾ ਜਾਵੇ ।' ਇਹਨਾਂ ਬਚਨਾਂ ਦੇ ਛਾਏ ਤਲੇ ਲਾੜਾ ਹੱਸਦਾ ਖੇਡਦਾ ਵਾਪਸ ਜੰਵ ਘਰ ਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ।

ਵਰੀ ਜਾਂ ਬਰਾ-ਸੂਹੀ

ਵਰ ਵਲੋਂ ਲਾੜੀ ਨੂੰ ਸੂਹਾ ਵੇਸ ਭੇਜਣ ਤੋਂ ਬਰਾ-ਸੂਹੀ ਨਾਂ ਪਿਆ ਜਾਪਦਾ ਹੈ । ਫੇਰਿਆਂ ਜਾਂ ਲਾਵਾਂ ਤੇ ਪਾਉਣ ਲਈ ਕੁਝ ਕੁ ਗਹਿਣੇ ਕਪੜੇ ਪਹਿਲਾਂ ਸੁਹਾਗ ਪਟਾਰੀ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਭੇਜ ਦਿਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਰਹਿੰਦੇ ਕਪੜੇ ਲਾੜੇ ਲਾੜੀ ਨੂੰ ਅਗਲੇ ਦਿਨਾਂ ਵਿੱਚ ਕੰਮ ਆਉਣ ਦੇ ਖਿਆਲ ਨਾਲ ਸਤ, ਨੌਂ, ਗਿਆਰਾਂ, ਤੇਰਾਂ, ਤਿਉਰਾਂ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਤਿਆਰ ਕੀਤੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਬਰਾ-ਸੂਹੀ ਵੇਲੇ, ਸਭ ਚੀਜ਼ਾਂ ਟੋਕਰਿਆਂ ਵਿੱਚ ਸਜਾ ਫਬਾ ਕੇ ਵਾਜੇ ਗਾਜੇ ਨਾਲ ਵਿਆਹ ਵਾਲੇ ਘਰ ਢੋਈਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ । ਅਗੋਂ ਕੁੜੀ ਵਾਲੇ ਆਈਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਦਾ ਪੁਰਜੇਸ਼ ਸੁਆਗਤ ਤੇ ਸ਼ੋਭਾ ਕਰਾਉਣ ਲਈ ਗਲੀ ਮਹੱਲੇ ਦੀਆਂ ਕੁੜੀਆਂ ਤੇ ਸਵਾਣੀਆਂ ਨੂੰ ਸੱਦ ਲੈਂਦੇ ਹਨ । ਭਾਵੇਂ ਬਰਾ-ਸੂਹੀ ਦੇ ਕਪੜੇ ਕਿੰਨੇ ਹੀ ਨਵੇਂ ਹੋਣ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਉਤੇ ਸੁਨਹਿਰੀ ਰੁਪਹਿਰੀ ਗੋਟੇ ਦੀਆਂ ਕਿੰਨੀਆਂ ਅਛੋਹ ਝਲਕਾਂ ਵੱਜਣ, ਸਿਲਮੇ ਸਤਾਰੇ ਵਾਲੇ ਕਪੜੇ ਕਿੰਨੀਆਂ ਹੀ ਨਿਗਾਹਾਂ ਆਪਣੇ ਵਲ ਖਿੱਚਣ, ਪਰ ਗੀਤ ਗਾਉਣ ਵਾਲੀਆਂ ਕੁੜੀਆਂ ਵਲੋਂ ਵਰੀ ਨੂੰ ਪੁਰਾਣੀ ਹੋਣ ਦੇ ਮੋਹਣੇ ਮਾਰੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ:

ਫੁਲ ਝੜੀ ਕੁੜੇ

ਪੁਰਾਣੀ ਲਿਆਂਦੀ ਵਰੀ ਕੁੜੇ

ਖੜਮੱਸ ਕੁੜੇ

ਪੁਰਾਣਾ ਲਿਆਂਦਾ ਹੱਸ ਕੁੜੇ ।

ਪੁਰਾਣੀ ਵਰੀ ਦੀ ਇੰਨੀ ਲੱਜਾ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ ਕਿ ਸੁਣਨ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਸ਼ਰਮਾਂ ਆਉਣ ਲਗ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ:

ਭਾਵੇਂ ਅਗਲੇ ਕਿੰਨੇ ਹੀ ਨਵੇਂ ਨਕੋਰ ਕਪੜੇ ਕਿਉਂ ਨਾ ਲੈ ਕੇ ਆਏ ਹੋਣ ਫਿਰ ਵੀ ਪੁਰਾਣੀ ਤੇ ਅਧੂਰੀ ਵਰੀ ਲਿਆਉਣ ਦੇ ਤਾਹਨੇ ਵਾ ਮੰਡਲ ਵਿੱਚ ਘੁਮਾਟੀਆਂ ਖਾਂਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਅਖੇ ਇਹ ਪੁਰਾਣੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਦੇਖ ਕੇ ਸ਼ਰਮ ਆ ਰਹੀ ਹੈ !

ਮੈਂ ਲਾਜ ਮੋਈ ਮੈਂ ਲਾਜ ਮੋਈ,

ਇਹ ਵਰੀ ਪੁਰਾਣੀ ਲਿਆਏ ਮੈਂ ਲਾਜ ਮੋਈ

ਮੈਂ ਲਾਜ ਮੋਈ ਮੈਂ ਲਾਜ ਮੋਈ

ਇਹ ਕੀ ਕੀ ਵਸਤ ਲਿਆਏ

ਮੈਂ ਲਾਜ ਮੋਈ ਮੈਂ ਲਾਜ ਮੋਈ ।

ਇਹ ਬੁੱਢੇ ਕਾਹਨੂੰ ਆਏ,
 ਮੈਂ ਲਾਜ ਮੋਈ ਮੈਂ ਲਾਜ ਮੋਈ
 ਇਹ ਗੱਭਰੂ ਕਿਉਂ ਨਾ ਲਿਆਏ
 ਮੈਂ ਲਾਜ ਮੋਈ ਮੈਂ ਲਾਜ ਮੋਈ
 ਇਹ ਸਾਰੇ ਆਂਡਲ ਆਏ ।

ਅਜਿਹੇ ਗੀਤਾਂ ਨਾਲ ਇਕ ਵਾਰ ਤੇ ਸਾਰੀ ਕੀਤੀ-ਕੱਤਰੀ ਉਤੇ ਪਾਣੀ ਫੇਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਬਰਾ-ਸੂਰੀ ਵਿੱਚ ਸਹੁਰਿਆਂ ਵਲੋਂ ਘੱਟੋ ਘੱਟ ਪੰਜ ਘੱਗਰੇ ਦੇ ਅਤੇ ਏਨੇ ਕੁ ਹੀ ਕੁੜਤੀ ਲੀੜੇ ਦੇ ਤਿਉਰ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਸੁੱਥਣ ਵੀ ਸ਼ਾਮਲ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਜੋੜੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਪਠਾ-ਮੁੰਦੀ ਤੇ ਸੁਹਾਗ-ਪਟਾਰੀ ਦੀਆਂ ਸਭ ਚੀਜ਼ਾਂ ਰਲਾ ਮਿਲਾ ਕੇ ਦਿਖਾਵੇ ਲਈ ਰੱਖ ਦਿੱਤੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਅਗੇ ਦਿੱਤੀਆਂ ਟੁੰਮਾਂ ਤੇ ਸ਼ਿੰਗਾਰ ਦੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਦਿਖਾਉਣੀਆਂ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ । ਸੱਗੀ ਫੁੱਲ, ਚਾਂਦੀ ਜਾਂ ਸੋਨੇ ਦੀ ਬਘਿਆੜੀ, ਤੇ ਪਰਾਂਦਾ, ਘੜੀ, ਚੂੜੀ ਤੇ ਹੱਸ-ਬੰਦ, ਕੰਨਾਂ ਨੂੰ ੭-੯ ਜਾਂ ਗਿਆਰਾਂ ਡੰਡੀਆਂ, ਬਾਲੇ ਤੇ ਮੁਰਕੀਆਂ ਬੂਜਲੀਆਂ, ਪੈਰਾਂ ਨੂੰ ਪੰਜੇਬਾਂ ਪਟੜੀਆਂ ਤੋਂ ਬਾਂਕਾਂ । ਨੱਕ ਵਾਸਤੇ ਤੀਲੀ, ਮੱਛਲੀ, ਲੋਂਗ । ਪਠਾ-ਮੁੰਦੀ ਵਾਲੇ ਤਿਉਰ ਵਿੱਚ ਆਈ ਕੰਢੀ ਤੇ ਡੰਡੀਆਂ ਸਭ ਹਰੇ ਕਾਗਜ਼ਾਂ ਉੱਤੇ ਥਾਂ ਥਾਂ ਸਜਾ ਕੇ ਥਾਲੀਆਂ ਵਿੱਚ ਰੱਖ ਦਿੱਤੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ । ਇਉਂ ਬਰਾ-ਸੂਰੀ ਦੀ ਰਸਮ ਸੁਹਾਵਣੇ ਗੀਤਾਂ ਵਿੱਚ, ਕਿ 'ਘਰ ਕਿੰਨੀ ਗੁਣੀ ਵਸਦੇ ਹਨ' ਦੀਆਂ ਰਮਜ਼ਾਂ ਮਾਰਦੀ ਸੁਨਹਿਰੀ ਜੜਤਾਂ ਨਾਲ ਝਿਲਮਿਲਾਂਦੀ ਨਿਭਾਈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ:—

ਵੇ ਵਧਾਇਆ ਸੱਜਣਾਂ ਸੁਹਾਵਿਆ ਸੱਜਣਾਂ
 ਇਹ ਘਰ ਕਿਨ੍ਹੀ ਗੁਣੀ ਬਣਦੇ ।
 ਏਹ ਘਰ ਲਿਪਿਆ ਪੋਚਿਆ ਕੁੰਗੂਏ ਛਿੜਕਿਆ
 ਇਹ ਘਰ ਏਹਨੀ ਗੁਣੀ ਬਣਦੇ
 ਜੰਮਣ ਪੁੱਤ ਸੁਪੱਤੜੇ, ਆਵਣ ਨੂੰਹਾਂ ਸੁਹਾਗਣਾਂ,
 ਏਹ ਘਰ ਏਹਨੀ ਗੁਣੀ ਬਣਦੇ ।
 ਜੰਮਣ ਧੀਆਂ ਸੁੰਜੂਈਆਂ, ਆਵਣ ਛੈਲ ਜੁਆਈ !
 ਏਹ ਘਰ ਏਹਨੀ ਗੁਣੀ ਬਣਦੇ ।

ਅਨੰਦ ਕਾਰਜ

ਸਿਖ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨ ਨੇ, ਵਿਆਹ ਦੇ ਲੰਮੇ ਚੌੜੇ ਅਡੰਬਰਾਂ ਨੂੰ ਖਤਮ ਕਰਨ ਲਈ ਇਸ਼ਟ ਦੇਵ ਅਗੇ ਚਾਰ ਲਾਵਾਂ ਤੇ ਪਰਤੱਗਿਆ ਕਰ ਕੇ ਪ੍ਰਮਾਰਥਕ ਸਿਖਿਆ ਹਾਸਲ ਕਰਨ ਦੀ ਜੋ ਸਰਲ ਜਿਹੀ ਰੀਤ ਟੋਰੀ, ਉਹ ਅਨੰਦ ਕਾਰਜ ਦੇ ਨਾਉਂ ਨਾਲ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਹੈ ।

ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨ ਵੇਲੇ ਦਾ ਇਸ ਰੀਤ ਬਾਰੇ ਕੋਈ ਬਹੁ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦਾ ਕਿ ਪਹਿਲਾ ਕਿਵੇਂ ਪੂਰੀ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਸੀ; ਪਰ ਮਹਾਰਾਜੇ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਨੇ ਕਿਉਂਕਿ ਕਈ ਭਾਂਤੇ ਸੁਭਾਂਤੇ ਵਿਆਹ ਕਰਾਏ ਸਨ, ਉਸ ਵੇਲੇ ਇਹ ਰੀਤ ਫੇਰਿਆਂ ਦੀ ਹੀ ਨਕਲ ਬਣ ਗਈ

ਸੀ। ਬਾਬਾ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ; ਜੋ, ਨੌ ਨਿਹਾਲ ਸਿੰਘ ਦੀ ਫੌਜ ਦੇ ਇਕ ਸਿਪਾਹੀ ਸਨ, ਜਦੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਗਰ ਲੋਕ ਲੱਗੇ ਤਾਂ ਅਨੰਦ ਕਾਰਜ ਦੀ ਜੋ ਗੀਤ ਫਿਰ ਪ੍ਰਚਲਤ ਕੀਤੀ, ਉਹ ਫੇਰਿਆਂ ਵਾਂਗ ਹੀ ਸੀ, ਹੁਣ ਤਕ ਨਾਮਧਾਰੀ ਜਾਂ ਕੂਕੇ ਉਹ ਸੰਧੀ ਕਾਲ-ਦੀ ਗੀਤ ਹੀ ਬੇਦੀ ਗੱਡਕੇ ਹਵਨ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਸਿੰਘ ਸਭਾ ਵਾਲਿਆਂ ਨੇ ਬੇਦੀ ਅਤੇ ਹਵਨ ਤੇ ਹੋਰ ਗੀਤਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕੱਟ ਕੇ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਉਦਾਲੇ ਲਾਵਾਂ ਦੇਣ ਉੱਤੇ ਹੀ ਗੱਲ ਖਤਮ ਕਰ ਦਿਤੀ। ਮਸਤੂਆਣੇ ਵਾਲੇ ਸੰਤ ਅਤਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਫੇਰੇ ਫ਼ੀ ਨਹੀਂ ਕਰਾਉਂਦੇ ਸੀ, ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਸਾਹਮਣੇ ਕੁੜੀ ਮੁੰਡਾ ਬਿਠਾਉਂਦੇ, ਪੱਲਾ ਫੜਾ ਕੇ ਲਾਵਾਂ ਦਾ ਪਾਠ ਸੁਣਾ ਕੇ ਅਰਦਾਸਾ ਕਰ ਦਿੰਦੇ ਸੀ ਕਿ ਚਲੋ ਭਾਈ ! ਅਨੰਦ ਕਾਰਜ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਹ ਤਾਂ ਇਕ ਪ੍ਰਤੱਗਿਆ ਤੇ ਅਰਦਾਸ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਅਗਲੇ ਪਿਛਲੇ ਤਾਂ ਸਭ ਕਿਰਿਆ ਕਰਮ ਹੀ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।

ਪਹਿਲਾਂ ਪਹਿਲ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਦੇ ਬ੍ਰਾਹਮਣਾਂ ਵਲੋਂ ਖੂਬ ਮਖੌਲ ਉਡਾਏ ਜਾਂਦੇ ਰਹੇ ਕਿ ਇਹ ਕਿਧਰ ਦਾ ਵਿਆਹ ਹੋਇਆ ? 'ਨਾ ਕੋਈ ਗੀਤ ਨਾ ਰਿਵਾਜ, ਨਾ ਹਵਨ ਨਾ ਦਾਨ, ਪੁੰਨ ਅਖੇ ! ਇਹ ਵੀ ਵਿਆਹ ਹੈ ਜੀ।' ਏਥੋਂ ਤਕ ਕਿ ਅਨੰਦ ਕਾਰਜ ਵਾਲੇ ਵਿਆਹ ਨੂੰ ਕਿਤਨਾ ਚਿਰ ਕਾਨੂੰਨੀ ਮਹੱਤਤਾ ਵੀ ਹਾਸਲ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਮਹਾਰਾਜਾ ਰਿਪਦਮਨ ਸਿੰਘ (ਨਾਭਾ) ਨੇ ਅਨੰਦ ਮੈਰਜ ਬਿਲ ਪੇਸ਼ ਕਰਾਇਆ ਤਾਂ ਕਿਧਰੇ ਅਨੰਦਾਂ ਵਾਲਾ ਵਿਆਹ ਠੀਕ ਸਮਝਿਆ ਜਾਣ ਲੱਗਾ। ਉਸ ਪਿਛੋਂ ਇਸ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਚੱਲਤ ਹੋਣ ਵਿੱਚ ਮੁਸ਼ਕਲਾਂ ਪੇਸ਼ ਆਈਆਂ। ਪਿੰਡਾਂ ਦੇ ਚੌਧਰੀ ਸਨਾਤਨੀ ਗੀਤਾਂ ਵਾਲੇ ਹੁੰਦੇ ਸਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਅਨੰਦ ਕਾਰਜ ਕਰਨ ਦੇ ਰਾਹ ਵਿੱਚ ਸੌ ਅਤਿੱਕੇ ਖੜੇ ਕਰ ਛੱਡੇ। ਮੇਰੇ ਪਿੰਡ ਤੇ ਮੇਰੇ ਹੀ ਤਾਏ ਦੀ ਧੀ ਦਾ ਪਹਿਲਾ ਅਨੰਦ ਕਾਰਜ ਸੀ, ਉਸ ਦੀ ਆਗਿਆ ਹਾਸਲ ਕਰਨ ਲਈ ਹੀ ਸਾਡੇ ਬਜ਼ੁਰਗਾਂ ਦਾ ਚੌਖਾ ਜ਼ੋਰ ਲੱਗਿਆ ਸੀ। ਪਹਿਲਾਂ ਪਹਿਲ ਅਨੰਦ ਕਾਰਜ ਓਹੋ ਹੀ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੁੰਦਾ, ਜਿਸ ਦੇ ਦੋਵੇਂ ਘਰਾਣੇ ਸਿਖ ਹੋਣ ਅਤੇ ਮੁੰਡੇ ਕੁੜੀ ਨੇ ਪਾਹੁਲ ਲਈ ਹੋਵੇ ਅਤੇ ਰਿਸ਼ਤਾ ਸੁੱਚਾ ਜਾਣੀ ਪੁੰਨ ਦਾ ਹੋਵੇ !

ਇਸ ਲਈ ਅਨੰਦ ਕਰਨੇ ਉੱਚੀ ਤੇ ਪੁੰਨ ਧਰਮ ਦੀ ਗੱਲ ਸਮਝੀ ਜਾਂਦੀ ਸੀ। ਉਸ ਪਿਛੋਂ ਇਹ ਗੀਤ ਹੌਲੀ ਹੌਲੀ 'ਸਿੱਖ-ਭਾਈਆਂ' ਦੇ ਧੱਕੇ ਚੜ੍ਹ ਗਈ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਆਹ ਪੜ੍ਹਾਈ ਦਾ ਜੋ ਮਿਲਣਾ ਲੈ ਕੇ ਜਿਸ ਕਿਸੇ ਦਾ ਜਿਵੇਂ ਜੀਅ ਕੀਤਾ ਅਨੰਦ ਕਰਾ ਦਿਤਾ।

ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕੰਮ ਈ ਟਪਾਉਣਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਉਹ ਸਵੇਰੇ ਮੂੰਹ ਹਨੇਰੇ ਹੀ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਸੁੱਤਿਆਂ ਸੁੱਤਿਆਂ 'ਪੱਲੇ ਤੈਂਡੇ ਲਾਗੀ' ਤੇ 'ਅਨੰਦ ਭਇਆ ਮੇਰੀ ਮਾਏ' ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਡੰਗ ਸਾਰ ਲੈਂਦੇ। ਅਖੇ ! ਚਲੋ ਜੀ ਰਸਮ ਈ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਹੋ ਗਈ ! ਅਜੇਹੇ ਅਨੰਦਾਂ ਦੇ ਰਾਗੀ ਵੀ ਚੰਗੇ ਪੈਸੇ ਮੰਗਦੇ ਸਨ।

ਇਕ ਵਾਰੀ ਇਕ ਘਰ ਅਨੰਦ ਖੜ੍ਹਾਉਣ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਪੂਰੀ ਮਾਇਆ ਨਾ ਮਿਲੀ ਤਾਂ ਰਾਗੀ ਗੁੱਸੇ ਹੋ ਗਏ। ਢੋਲਕੀ ਵਾਜੇ ਖੋਲ੍ਹ ਕੇ ਲੱਗੇ ਅਨੰਦ ਉਧੇੜਨ। ਜਦੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਗਾੜ ਕੇ ਤੁਕਾ ਪੜ੍ਹਨੀਆਂ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੀਆਂ। 'ਅਨੰਦ ਨਾ ਭਇਆ ਮੇਰੀ' ਮਾਏ ਕੁੜੀ ਦੀ ਮਾ ਡਰ ਗਈ ਉਸਨੇ ਸਮਝਿਆ ਕਿਧਰੇ ਰਾਗੀ ਏਵੇਂ ਜਿਵੇਂ ਜਿਵੇਂ ਸਾਰੇ ਈ ਅਨੰਦ

ਨਾ ਉਧੇੜ ਦੇਣ, ਡਰਦਿਆਂ ਨੇ ਜੋ ਮੰਗਦੇ ਸੀ ਮੱਥਾ ਟੇਕ ਕੇ ਘਰੋਂ ਟੋਰੇ । ਅਨੰਦ ਨਾ ਹੋਏ ਗਲੋਟੇ ਹੋਏ, ਜਦੋਂ ਕਿਸੇ ਦਾ ਜੀਅ ਕੀਤਾ ਤੰਦ ਫੜ ਕੇ ਉਧੇੜ ਛੱਡੇ ।

ਇਕ ਜੰਗਲ ਵਲ ਦੇ ਪਿੰਡ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ, ਇਕ ਸੂਰਮਾ ਸਿੰਘ ਰਾਗੀ ਨੂੰ ਵਿਆਹ ਕਰਵਾਉਣ ਲੈ ਗਏ । ਸਾਰੇ ਵਿੱਚ ਕੁਝ ਖੋਟ ਸੀ, ਜਾਣੀ ਧੀ ਦੇ ਪੈਸੇ ਲਏ ਹੋਏ ਸਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪੰਝੀ ਰੁਪਏ ਦੇਣੇ ਮਿਥੇ ਗਏ, ਅਨੰਦ ਪੜ੍ਹਾ ਕੇ ਉਹ ਵੀ ਦੇਣ, ਤੋਂ ਖਿਸਕ ਗਏ । ਰਾਗੀ ਸਿੰਘ ਗੱਲ ਕਰਨ ਤਾਂ ਹੋਰ ਟਾਲਾ ਲਾ ਦੇਣ । ਵੱਡੇ ਰਾਗੀ ਨੇ ਕਿਹਾ, 'ਕੋਈ ਡੰਗਰ ਵੱਡਾ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹੈ ?' ਦੂਜੇ ਨੇ ਦਸਿਆ, 'ਉਠ ਖੜਾ ਹੈ ਜੀ ।' ਉਨ੍ਹਾਂ ਉਠ ਤੇ ਕਾਠੀ ਪਾ ਕੇ ਸਾਜ ਉਤੇ ਰੱਖ ਲਏ ਤੇ ਆਪਣੇ ਪਿੰਡ ਆ ਵੜੇ । ਪਿਛੋਂ ਜਦੋਂ ਪਤਾ ਲਗਿਆ ਤਾਂ ਪੱਚੀਆਂ ਦੀ ਥਾਂ ਪੰਜਾਹ ਲੈ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਉਠ ਮੋੜਿਆ, ਰਾਗੀ ਸਿੰਘ ਕਹਿਣ ਜਿਹੇ ਜਿਹੀ ਤੁਸੀਂ ਸਾਡੇ ਨਾਲ ਕੀਤੀ, ਉਹੋ ਜਿਹੀ ਹੁਣ ਥੋੜੇ ਨਾਲ ਹੋ ਗਈ, ਉਠ ਛੱਡ ਦਿੰਦੇ ਹਾਂ । ਪਰ ਅਨੰਦ ਪੜ੍ਹਾਈ ਏਥੇ ਰਖੇ ।

ਪੰਚ ਖੰਡ ਭਸ਼ੋੜ ਵਾਲੇ ਜੋ ਸਿੱਖੀ ਦੀਆਂ ਗੀਤਾਂ ਵਿੱਚ ਕੱਟਰ ਪੰਥੀਏ ਸਨ, ਕੁੜੀ ਦੇ ਨੰਗੇ ਮੂੰਹ (ਸਿਰ ਉਤੇ ਕੇਵਲ ਦਸਤਾਰ ਬੰਧਾ ਕੇ) ਦਿਨ ਚੜ੍ਹੇ ਅਨੰਦ ਕਰਦੇ ਸਨ । ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਅਨੰਦ ਕਾਰਜ ਦੀਆਂ ਰਸਮਾਂ ਵੀ ਕੋਈ ਘੱਟ ਨਹੀਂ ਰਹਿਣ ਦਿੱਤੀਆਂ । ਪਹਿਲਾਂ, ਕੀਤਾ ਲੋੜੀਐ ਕੰਮ, ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਵਿਆਹ ਦੀ ਅਰੰਭਕ ਅਰਦਾਸ, ਫਿਰ ਮਿਲਣੀ, ਉਸ ਪਿਛੋਂ ਵਰ (ਪਤੀ) ਪਰਾਪਤੀ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਫਿਰ ਲਾਵਾਂ ਕਰਾਉਂਦੇ ਹਨ । ਲਾਵਾਂ ਕਰਨ ਵੇਲੇ ਲਾੜਾ ਪੱਲਾ ਫੜ ਕੇ ਪਹਿਲਾਂ ਅੱਗੇ ਟੁਰਦਾ ਹੈ ਲਾੜੀ ਪਿਛੇ ਫਿਰ ਲਾੜੀ ਅੱਗੇ ਲਾੜਾ ਪਿਛੇ । ਪੱਲਾ ਫੜਨ ਵੇਲੇ, 'ਸੱਭੇ ਸਾਕ ਕੂੜਾਵੇ ਡਿਠੇ ਪਲੇ ਤੈਡੇ ਲਾਗੀ ।' ਸ਼ਬਦ ਪੜ੍ਹਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਫਿਰ 'ਵਿਆਹ ਹੋਇਆ ਮੇਰੇ ਬਾਬਲਾ' ਤੇ ਕਾਰਜ ਦੀ ਸੰਪੂਰਨਾ ਵਾਲੇ ਸ਼ਬਦ ਗਾ ਕੇ ਵਿਆਹ ਦੀ ਸਮਾਪਤੀ ਦੀ ਅਰਦਾਸ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ਇਹੋ ਗੀਤੀ ਹੁਣ ਸਿੱਖਾਂ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਵਾਨਤ ਮੰਨੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ।

ਪਿੰਡਾਂ ਵਿੱਚ ਅਜੇਹੇ ਵਿਆਹ ਪੜ੍ਹਾਉਣ ਵਾਲੇ, 'ਸਿੱਖ ਪਾਧੇ' ਕਿਉਂਕਿ ਘੱਟ ਹਨ ਇਸ ਲਈ ਇਹ ਰਸਮ ਪੇਸ਼ਾਵਰ ਭਾਈਆਂ ਨੇ ਚੰਗੀ ਰੰਗੀਲੀ ਬਣਾ ਛੱਡੀ ਹੈ ।

ਮੇਰੇ ਪਿੰਡ ਇਕ ਵਿਆਹ ਉਤੇ ਰਾਏ ਕੋਟ ਦੇ ਸੰਤ ਮਘਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਪ੍ਰੇਮੀਆਂ ਦੇ ਸ਼ਬਦੀ ਜੱਥੇ ਨਾਲ ਦੋ ਸੋਹਣੇ ਸੋਹਣੇ ਗਲਿਆਂ ਵਾਲੇ ਸਕੂਲੀ ਲੜਕੇ ਆਏ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਬਾਜੇ ਤੇ ਖੜ੍ਹ ਕੇ 'ਬਾਬਲ ਦੀ ਸਿਖਿਆ ਸੁਣ ਲੈ ਧੀਏ ਪਿਆਰੀਏ' ਅਜੇਹੀ ਦਰਦਨਾਕ ਸੁਰ ਨਾਲ ਕਵਿਤਾ ਗਾਈ ਕਿ, ਸੁਣਨ ਵਾਲਿਆਂ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਮਮਤਾ ਦੇ ਮੀਂਹ ਵਰ੍ਹ ਗਏ ।

ਇਸ ਸਿਖਿਆ ਪਿਛੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਗਹਿਣਿਆਂ ਵਿਰੋਧੀ ਕਰੜੀ ਕਵਿਤਾ ਗਾਈ:

ਬਦਕਿਸਮਤੀ ਨੂੰ ਕੁੜੀ ਕਿਉਂਕਿ ਗਹਿਣੇ ਪਾਈ ਬੈਠੀ ਸੀ, ਬਸ ਫੇਰ ਕੀ ਸੀ, ਸੁਧਾਰਕ ਕਵਿਤਾਵਾਂ ਦਾ ਕੜ ਪਾਟ ਉਠਿਆ:-

ਲਾਹ ਦੇ ਡੰਡੀਆਂ ਨੀ ਬੀਬੀ ਵਾਸਤੇ ਗੁਰਾਂ ਦੇ !

ਜਦ ਬੀਬੀ ਨੇ ਪਾਏ ਲੋਟਨ,

ਸਹੁਰਿਆਂ ਦਾ ਫੁੱਟ ਗਿਆ ਟੋਟਨ,
 ਬੀਬੀ ਵਾਸਤੇ ਗੁਰਾਂ ਦੇ.....।
 ਜਦ ਬੀਬੀ ਨੇ ਪਾਈ ਸੱਗੀ,
 ਪਹਿਲਾਂ ਈ ਹੋ ਗਈ ਬੱਗੀ,
 ਬੀਬੀ ਵਾਸਤੇ ਗੁਰਾਂ ਦੇ.....।
 ਜਦ ਬੀਬੀ ਨੇ ਪਾਏ ਫੁਲ,
 ਘਰ ਦੇ ਦੀਵੇ ਹੋ ਗਏ ਗੁਲ,
 ਬੀਬੀ ਵਾਸਤੇ ਗੁਰਾਂ ਦੇ.....।
 ਜਦ ਬੀਬੀ ਨੇ ਪਾਈ ਕੰਢੀ,
 ਪਹਿਲਾਂ ਹੋ ਗਈ ਰੰਡੀ,
 ਬੀਬੀ ਵਾਸਤੇ ਗੁਰਾਂ ਦੇ.....।

ਵਿਆਹ ਵਾਲੇ ਧੇਤੇ ਪੁਤੇਤੇ ਬੜੀ ਸ਼ਰਧਾ ਨਾਲ ਸਭ ਕੁਝ ਸੁਣਦੇ ਰਹੇ, ਆਖਰ ਉਹ 'ਕਾਕੇ' ਸੁਧਾਰਕ ਉਪਦੇਸ਼ ਹੀ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ । ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਮਾੜੀ ਗੱਲ ਬੋੜ੍ਹੇ ਸੀ ?

—ਮਾਝੇ ਮਾਲਵੇ ਦੇ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿੱਚ ਅਨੰਦ ਕਾਰਜ ਪੜ੍ਹਾਉਣ ਵਾਲਾ ਕਰਮ ਸਿੰਘ 'ਜੋਗੀ' ਦਾ ਜੱਬਾ ਬੜਾ ਮਸ਼ਹੂਰ ਰਿਹਾ ਹੈ । ਉਸ ਨੇ ਅਨੰਦਾਂ ਲਈ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੀ ਥਾਂ ਆਪਣਾ ਈ ਸ਼ਬਦ ਭੰਡਾਰ ਰਚ ਲਿਆ ਸੀ । ਪਹਿਲਾਂ ਸਹੇਲੀਆਂ ਦੇ ਮਨ ਵਿੱਚ, ਵਈ ਸਖੀ ਦੇ ਵਿਛੋੜੇ ਨਾਲ ਕੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਇਹ ਕਵਿਤਾ ਗਾਉਣੀ, ਫਿਰ ਵੀਰ ਨੂੰ ਭੈਣ ਵਿਛੋੜੇ ਦੇ ਕਾਲਜੇ ਸੱਲ ਕਿਵੇਂ ਪੈਂਦੇ ਹਨ, ਇਹ ਟੋਟਕੇ ਸੁਣਾ ਕੇ ਹੁਆਉਣਾ ਉਸ ਪਿਛੋਂ ਮਾਂ ਵਲੋਂ ਅਸੀਸ ਤੇ ਪਿਤਾ ਵਲੋਂ ਸਿੱਖਿਆ— ਇਕ ਪਾਸੇ ਆਪ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਸਾਰੀਆਂ ਮਾਈਆਂ ਬੀਬੀਆਂ ਨੂੰ ਬੁਲਾ ਕੇ, ਅਜਿਹੀ ਦਰਦਨਾਕ ਧਾਰਨਾ ਗਵਾਉਣੀ ਹੈ ਕਿ, ਕਈ ਵਾਰੀ ਬੁੱਢੇ ਖੱਢੇ ਵੀ ਆਖ ਉਠਦੇ, ਵਈ,, ਜੋਗੀ ਤੋਂ ਤਾਂ ਭਾਈ ! ਸਾਡਾ ਵੀ, ਇਕ ਵਾਰ ਫੇਰ ਅਨੰਦ ਪੜ੍ਹਾਉਣ ਨੂੰ ਜੀਅ ਕਰ ਆਇਆ ਹੈ ? ਜੋਗੀ ਪਤੰਦਰਾ ਬੜੇ ਅਨੰਦ ਪੜ੍ਹਾਉਂਦੇ, ਮਜ਼ਾਲ ਐ ਕਿਸੇ ਪਾਸੇ ਕਸਰ ਰਹਿਣ ਦੇਵੇ ।

'ਜਦੋਂ ਉਹ ਅਨੰਦ ਪੜ੍ਹਾ ਰਿਹਾ ਹੁੰਦਾ ਸਭਾ ਵਿੱਚ ਕੀ ਮਜ਼ਾਲ ਕਿਸੇ ਦਾ ਮੁੰਡਾ ਕੁੜੀ ਕੁਸਕ ਜਾਵੇ, ਸਾਰੀ ਸਭਾ ਉਤੇ ਇਕ ਦੋ ਨੂੰ ਝਿੜਕ ਕੇ ਜਾਂ ਠਿੱਠ ਕਰਕੇ ਅਜੇਹੀ ਦਹਿਸ਼ਤ ਬਿਠਾਉਂਦਾ ਕਿਸੇ ਦੀ ਕੀ ਮਜ਼ਾਲ ਕਿ ਕੋਈ ਚੁੰ ਕਰ ਜਾਵੇ ।

ਛੋਟੇ ਬੱਚੇ ਰੋਣ ਲੱਗਣ ਤਾਂ ਆਖਦਾ ਹੈ, ਲੈ ਆਹ ਵੀ ਨਾਲ ਲੈ ਆਈਆਂ, ਵਈ ਜੋਗੀ ਨੂੰ ਹੁਣੇ ਦਿਖਾ ਲਿਆਈਏ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨੰਦ ਵੀ ਤੈਂ ਈ ਪੜ੍ਹਨੇ ਹਨ । ਭਲਾ ਕੋਈ ਪੁਛੇ ਵਈ ਇਹ ਬੱਚੇ-ਕੱਚੇ ਘਰ ਨਹੀਂ ਛੱਡੇ ਜਾਂਦੇ । ਕੋਈ ਦੀਵਾਨ ਵਿੱਚੋਂ ਉਠੇ ਤਾਂ ਆਖਦਾ ਹੈ ਬਹਿ ਜਾ ਬੀਬੀ ਸੁਣ ਲੈ ਦੋ ਰੱਬ ਦੇ ਘਰ ਦੀਆਂ, ਗੋਰਾ ਕੂੜਾ ਤਾਂ ਨਿੱਤ ਈ ਕਰਨਾ ਹੈ ? ਜੇ ਦੋ ਜਨਾਨੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਕਰਦੀਆਂ ਹੋਣ, ਲਓ ਵਈ ਪਹਿਲਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਸੁਣ ਲਵੋ, ਘਰੋਂ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕੀਹਦੇ ਨਾਲ ਲੜ ਕੇ ਆਈਆਂ ਨੇ ।' ਬਾਜਾ

ਠੱਪ ਕੇ ਚੁੱਪ ਕਰਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਠਿੱਠ ਕਰਨ ਲਈ ਖੜ੍ਹ ਜਾਂਦਾ ।

ਕਿਸੇ ਦੀ ਗੋਦੀ ਬੱਚਾ ਰੋ ਪਏ ਤਾਂ ਆਖਦਾ ਸੀ, ਦੀਹਦੀ ਐ ਬੀਬੀ ਤੇਰੀ ਸੱਗੀ ਐਵੇਂ ਨਾ ਕਾਕੇ ਦੇ ਚੁੰਢੀਆਂ ਵੱਢ, ਨਾਲ ਦੀਆਂ ਨੂੰ ਤੇਰੇ ਸੱਗੀ ਫੁਲਾਂ ਦਾ ਬਬੇਰਾ ਪਤਾ ਐ । ਵਈ ਅੱਜ ਕਸ ਕੇ ਆਈ ਹੈ ।

ਏਵੇਂ ਜਿਵੇਂ ਭਾਈਆਂ ਨੂੰ ਸੋਧਾ ਚਾੜ੍ਹਦਾ ਸੀ, 'ਆ ਗਿਆ ਦੈਤਾਂ ਤੋਂ ਮਲ੍ਹੇ ਮਾਰਦੇ ਵਈ ਚਲੋ ਜੋਗੀ ਦੀਆਂ ਗਿਆਨ ਭਰੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਸੁਣ ਆਈਏ, ਭਾਈ ਜੀ ਨੂੰ ਉਂ ਸੰਗਤ ਵਿੱਚ ਬਹਿਣਾ ਆਉਂਦਾ ਨਹੀਂ ।' ਕਿਵੇਂ ਉਠ ਵਾਂਗ ਗੋਡੇ ਕੱਢੇ ਨੇ । ਪਹਿਲਾਂ ਚਉਕੜੀ ਮਾਰਨੀ ਤਾਂ ਸਿੱਖ ਲੈ । ਇਹੋ ਜਿਹੀਆਂ ਸੁਣ ਕੇ ਫਿਰ ਅਗੋਂ ਬੋਲੇ ਸਾਰੇ ਸਹਿਮ ਭਰੀ ਚੁੱਪ ਵਰਤੀ ਰਹਿੰਦੀ । 'ਜੋਗੀ' ਆਪਣਾ ਕੰਮ ਕਰਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ।

ਅਨੰਦ ਪੜ੍ਹਾ ਕੇ, ਸਾਰੀਆਂ ਸਿਖਿਆ ਸੁਣਾ ਕੇ, ਅੰਤ ਵਿੱਚ ਇਹ ਕਹਿ ਕੇ ਇਕ ਪਾਸੇ ਮਾਈਆਂ ਤੇ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਭਾਈਆਂ ਤੋਂ ਬੜੇ ਹੱਲੇ ਨਾਲ ਗਵਾਉਂਦਾ ਹੁੰਦਾ :

ਕੋਈ ਅਨੰਦ ਪੜ੍ਹਾ ਲਓ ਜੀ ।

ਕਰਮ ਸਿੰਘ ਚਲਿਆ ਜੋਗੀ ਚਲਿਆ ।

ਮਾਈਆਂ ਵਲ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕਰਕੇ ਜਦੋਂ ਜੋਰ ਨਾਲ ਆਖਦਾ ! ਕੋਈ ਅਨੰਦ ਪੜ੍ਹਾ ਲਉ ਨੀ.....।' ਨਾਲ ਹੀ ਬਾਂਹ ਉਲਾਰ ਕੇ ਪੱਲਾ ਫੇਰਦਾ, ਵਈ ਕੋਈ ਰਸਨਾ 'ਪਵਿਤ੍ਰ' ਹੋਣੋਂ ਨਾ ਰਹਿ ਜਾਵੇ । 'ਸਾਰੀ ਸੰਗਤ' ਇਹ ਧਾਰਨਾ ਬੜੇ ਜੋਸ਼ ਨਾਲ ਪੜ੍ਹਦੀ । ਆਪਣੇ ਲਈ ਉਹ ਬੋੜਾ ਏਹੋ ਗਲਾ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੁੰਦਾ ਸੀ, ਉਹ ਤਾਂ ਹੋਰ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਅਨੰਦ ਕਾਰਜਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਦਿੰਦਾ ਸੀ । ਜੋਗੀ ਭਾਵੇਂ ਕਾਫੀ ਬੁੱਢਾ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ, ਪਰ ਉਹ ਆਪਣੀ ਇਹ ਧਾਰਨਾ ਜੁਆਨ ਪ੍ਰਚਾਰਕਾਂ ਨਾਲੋਂ ਵੀ ਵਧ ਜੋਰ ਨਾਲ ਗਾਉਂਦਾ ਰਿਹਾ । ਇਸ ਦੀ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਤੇ ਪ੍ਰਚਾਰ ਨਾਲ ਪਿੰਡੋਂ ਪਿੰਡ ਅਨੰਦ ਪੜ੍ਹਾਉਣ ਦੇ ਦਿਨ ਮਿਲਦੇ ਰਹਿੰਦੇ । ਉਸ ਦੇ ਟਾਕਰੇ ਤੇ ਕਈ ਹੋਰ ਕੀਰਤਨੀਏ ਵੀ ਉਠ ਖੜ੍ਹੇ ਹਨ 'ਪਰ ਭਾਈ ਜੋਗੀ ਦੀਆਂ ਕੀਰਨੇ ਰੀਸਾਂ ਕਰਨੀਆਂ ਨੇ ।' ਉਸ ਨੇ ਤਾਂ ਪੂਰਾਂ ਦੇ ਪੂਰ ਲੰਘਾ ਦਿੱਤੇ । ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਲੋਕ ਉਸ ਦੀ ਸੋਭਾ ਕਰਦੇ ਨਹੀਂ ਬੱਕਦੇ । ਵਈ ਅਨੰਦ ਤਾਂ ਜੋਗੀ ਦੀ ਪੜ੍ਹਾ ਗਿਆ । ਬਾਕੀ ਸਭ ਝੂਠ ।

ਜੰਵ ਬੰਨ੍ਹਣੀ ਤੇ ਛੁਡਾਉਣੀ :

ਕਬਿੱਤਾਂ ਤੇ ਛੰਦਾਂ ਦੇ ਵਾਕ-ਸੂਤਰਾਂ ਰਾਹੀਂ ਜੰਵ ਦਾ ਬੰਨ੍ਹਿਆ ਤੇ ਛੁਡਾਇਆ ਜਾਣਾ ਪੇਂਡੂ ਕਵਿਤਾਈਆਂ ਤੇ ਕਵੀਆਂ ਦੀਆਂ ਚੁੰਝਾਂ ਦੇ ਭੇੜ ਦਾ ਇਕ ਅਦਭੁਤ ਨਜ਼ਾਰਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ਇਸ ਸਵਾਦਲੇ ਵਾਕ ਯੁਧ ਅਗੇ ਤਿੱਤਰਾਂ ਤੇ ਕੁੱਕੜਾਂ ਦੀ ਪਿੜ-ਬੱਝਵੀਆਂ ਲੜਾਈਆਂ ਫਿੱਕੀਆਂ ਪੈ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ । ਜੰਵ ਦਾ ਆਮ ਤੌਰ ਤੇ ਤਿੰਨ ਦਿਨ ਰੱਖਣ ਦਾ ਰਿਵਾਜ ਪ੍ਰਚਲਤ ਰਿਹਾ ਹੈ ਕਈ ਬਖਤਾਵਰ ਘਰ ਚਾਰ ਚਾਰ ਦਿਨ ਭੀ ਰਖਦੇ ਰਹੇ ਹਨ । ਵਿਚਕਾਰਲੇ ਦਿਨ ਸ਼ਾਮ ਦੀ ਰੋਟੀ ਵਧੇਰੇ ਮਹੱਤਵ ਵਾਲੀ ਮੰਨੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ।

ਜਾਂਵੀਆਂ ਵਲੋਂ ਵੀ ਵਿਚਕਾਰਲੀ ਸ਼ਾਮ ਦੀ 'ਖੱਟੀ ਰੋਟੀ' ਦੀ ਬੜੀ ਉਤਕੰਠਤਾ ਨਾਲ ਉਡੀਕ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ਇਸ ਰੋਟੀ ਨੂੰ ਸ਼ਾਇਦ 'ਖੱਟੀ' ਇਸ ਕਰਕੇ ਵੀ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ

ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਵਿੱਚ ਖਾਣ ਲਈ ਚਟ-ਪੱਟੀਆਂ ਖੱਟੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ, ਚਟਨੀ ਤੇ ਦਹੀਂ-ਭਿੰਨੀਆਂ ਪਕੌੜੀਆਂ ਦੀ ਬੂੰਦੀ ਪਰੋਸੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਬੂੰਦੀ ਦਾ ਸਵਾਦ ਜਾਂਵੀ ਖੂਬ ਮਾਣਦੇ ਹਨ । ਇਸ ਬਾਰੇ ਕੁੜੀਆਂ ਗੀਤਾਂ ਵਿਚ ਖਾਸ ਵਰਨਣ ਕਰਦੀਆਂ ਚਟਪਟੇ ਗੀਤਾਂ ਵਿੱਚ ਮਨ ਆਈਆਂ ਆਖ ਰਹੀਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ:—

ਬਾਪੂ ਓਏ ! ਬੂੰਦੀ ਆਈ ਐ,

ਚੁਪ ਕਰ ਸਾਲਿਆ ਮਸਾ ਬਿਆਈ ਐ ।

ਇਹ ਵਿਚਕਾਰਲੀ ਰੋਟੀ ਵਿਆਹ ਦੇ ਮਿੱਠੇ ਰਿਸ਼ਤੇ ਵਿੱਚ, ਕਈ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਖਟੇ-ਮਿੱਠੇ ਰਸਾਂ ਨੂੰ ਸੰਮਿਲਤ ਕਰਨ ਦਾ ਇਕ ਢੁੱਕਵਾਂ ਮੌਕਿਆ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ? ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਖੱਟੀ ਮਿੱਠੀ ਚੱਟਨੀ ਆਦਿ ਦੇ ਤਿੱਖੇ ਸੁਆਦਾਂ ਵਾਲੀ ਹਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੁਆਦਲੀ ਰੋਟੀ ਦੇ ਢੋਅ ਮੇਲ ਜੋੜੇ ਜਾਂਦੇ ਹੈ । ਕਈ ਚੋਚਲੇ ਭੀ ਇਸ ਰੋਟੀ ਵੇਲੇ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ।

ਕੁੜੀਆਂ ਦੀ ਇਕ ਢਾਣੀ ਵਿੱਚੋਂ ਕੋਈ ਮਨਚਲੀ ਤੇ ਬੇ ਝੱਕ ਅੱਗੇ ਵਧ ਕੇ— ਤਰਖਾਣਾ ਤੋਂ ਇਸ ਮੌਕੇ ਲਈ ਉਚੇਚੇ ਤੌਰ ਤੇ ਬਣਵਾਏ ਛੋਟੇ ਜਿਹਾ ਹਲ-ਪੰਜਾਲੀ ਕੱਛ ਵਿੱਚ ਦੇ ਲੈਂਦੀ ਹੈ ਨਾਲ ਹੀ ਉਠਾਂ ਦਿਆਂ ਲੇਡਿਆਂ ਨੂੰ ਰੰਗ ਕੇ ਬਣਾਈ ਮਾਲਾ ਬਣਾ ਕੇ ਫੁਰਤੀ ਨਾਲ ਮੁੰਡੇ ਦੇ ਪਿਉ ਦੇ ਗਲ ਵਿੱਚ ਜਾ ਪਾਉਂਦੀ ਹੈ । ਅੱਖ ਦੇ ਫੋਰ ਵਿੱਚ ਜਦੋਂ ਇਹ ਤਮਾਸ਼ਾ ਖੇਡਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਜਾਂਵੀਆਂ ਵਿੱਚ ਖਿੜ-ਖਿੱਲੀ ਮੱਚ ਉਠਦੀ ਹੈ, ਇਕ ਦੂਜੇ ਦੇ ਮੂੰਹਾਂ ਵਲ ਦੇਖਦੇ ਰਹਿ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਓਧਰ ਕੁੜੀਆਂ ਦਾ ਝੁੰਡ ਕੋਠੇ ਦੇ ਬਨੇਰੇ ਪੋਲੇ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ । ਲੱਕੜ ਦੇ ਮੋਟੇ ਜਿਹੇ ਸੋਟੇ ਨਾਲ ਬੰਨ੍ਹੇ ਹੋਏ ਘੁੰਗਰੂਆਂ ਨੂੰ ਬਨੇਰੇ ਦੀ ਬਟ ਨਾਲ ਮਾਰ ਮਾਰ ਕੇ ਘੁੰਗਰੂਆਂ ਦੀ ਪੈਂਦੀ ਛਣਕਾਰ ਵਿੱਚ ਬਨੇਰਿਆ 'ਤੇ ਬੈਠੀਆਂ ਨੇ ਲੀਰਾਂ ਦੇ ਬੁਧੂ ਜਿਹੀ ਇਕ ਗੁੱਡੀ ਅੱਗੇ ਪਿੱਛੇ ਕਰ ਕੇ ਗਾਉਂਦੀਆਂ ਹਨ:—

ਅੱਧਾ ਮੰਡਾ ਡੂਢ ਜਲੇਬੀ ਦੇ ਦਿਉ ਸਡੀ ਰੱਜੀ ਨੂੰ ।

ਰੱਜੀ ਨੂੰ ਵਈ ਰੱਜੀ ਨੂੰ, ਦੇ ਦਿਉ ਸਾਡੀ ਰੱਜੀ ਨੂੰ ।

ਸ਼ਰਾਬ ਦੀ ਖਾਲੀ ਬੋਤਲ ਵਿੱਚ, ਰੰਗਦਾਰ ਪਾਣੀ ਪਾ ਕੇ— ਜਿਸ ਤੋਂ ਉਹ ਸ਼ਰਾਬ ਹੀ ਲੱਗੇ —ਇਕ ਕੁੜੀ ਆਪਣੀਆਂ ਲੰਮੀਆਂ ਬਾਹਵਾਂ ਵਿੱਚ ਫੜ ਕੇ ਅੱਗੇ ਨੂੰ ਲੁੜਕ ਲੁੜਕ ਕੇ ਗਾਉਂਦੀ ਤੇ ਘੁੰਮਾਉਂਦੀ ਹੋਈ ਗੀਤ ਦਾ ਪਹਿਲਾ ਟੱਪਾ ਮੁੜ ਮੁੜ ਆਖਦੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ, ਦੂਜੀਆਂ ਉਸ ਨਾਲ ਜੁੜਦੀਆਂ ਹੋਰ ਤੁਕਾਂ ਗਾਉਂਦੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ:

ਨੀ ਤੂੰ ਬੋਲ ਬਸੰਤਰੀਏ,

ਨੀ ਕੁੰਡਾ ਖੋਲ੍ਹ ਬਸੰਤਰੀਏ ।

ਦੇਖੋ ਲਾੜੇ ਦੀਆਂ ਚਤੁਰਾਈਆਂ,

ਬੇਬੇ ਵੇਚ ਜਾਗਟਾਂ ਪਾਈਆਂ ।

ਤੱਕੀਏ ਬਹਿ ਕਰਦਾ ਚਤੁਰਾਈਆਂ,

ਚਲਦੀਆਂ ਨਹਿਰਾਂ ਬੰਦ ਕਰਾਈਆਂ,

ਕਿ ਬਾਬੂ ਰੇਲ ਮੇਂ ਬੋਲੇ ।

ਫਰੰਗੀ ਯੱਕੇ ਮੈਂ ਬੋਲੇ,
ਨੀ ਤੂੰ ਬੋਲ ਬਸੰਤਰੀਏ,
ਨੀ ਕੁੰਡਾ ਖੋਲ੍ਹ ਬਸੰਤਰੀਏ ।

‘ਰੱਜੀ’ ਦਾ ਇੰਨਾ ਕੁ ਨਾਟਕ ਖੇਡਦਿਆਂ-ਕਰਦਿਆਂ ਨੂੰ ਪਰੀਹੇ ਜੰਵ ਨੂੰ ਰੋਟੀ ਪਰੋਸ ਦਿੰਦੇ ਹਨ । ਜਾਂਵੀ, ਹਾਣੀਆਂ ਦੀਆਂ ਕਈ ਢਾਣੀਆਂ ਵਿੱਚ ਵੰਡੀਜ ਕੇ ਇਕੱਠਿਆਂ ਬੈਠ, ਇਕੋ ਥਾਲੀ ਜਾਂ ਪਰਾਤ ਵਿੱਚ ਰਲ ਕੇ ਰੋਟੀ ਖਾਣ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਦੋਸਤੀ ਤੇ ਸਾਂਝਾਂ ਦਾ ਰੋਹਬ ਪਾਉ ਪ੍ਰਗਟਾਵਾ ਸਮਝਦੇ ਹਨ । ਕਈ ਹਾਤੂ-ਸੁਕੀਨ ਆਪਣੀਆਂ ਤਿੱਖੀਆਂ ਕੀਤੀਆਂ ਸੇਲੀਆਂ ਦੇ ਕੁੜੀਆਂ ਵਲ ਮੂੰਹ ਕਰਕੇ ਅੱਖ-ਮਟੱਕੇ ਲਾਉਣ ਦੇ ਫੋਕੇ ਫਾਇਰਾਂ ਦੇ ਪੰਦੇ ਵਿੱਚ ਰੁੱਝੇ ਰਹਿਣ ਕਰਕੇ ਰੋਟੀ ਖਾਣੀ ਭੁੱਲ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਸ਼ਾਇਦ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਖਿਆਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਏਨ੍ਹਾਂ ਜਮਾਦਰੂ ਛਤਿਆਂ ਨੂੰ ਮੁੜ ਖਬਰੈ ਕਦੋਂ ਮੁਟਿਆਰਾਂ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨਾ ਦਾ ਸਬੰਧ ਜੁੜੇ । ਪਰਾਤਾਂ ਤੇ ਥਾਲੀਆਂ ਉਤੇ ਇਹ ਢਾਣੀਆਂ ਸਿਰ ਜੋੜ ਕੇ ਬੈਠੀਆਂ ਹੀ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ, ਪਰੀਹਿਆਂ ਦੇ-‘ਹਰੀ ਹਰ ਕਰੋ ਜੀ’ ਕਹਿਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਕੁੜੀਆਂ ਦੇ ਸੁਰ ਹੋਏ ਗਲਿਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕਬੂਤਰਾਂ ਦੀ ਡਾਰ ਵਾਂਗ ਗੁਟਕਦੀ ਗੁਟਕਦੀ ਇਕ ਸੁਰ ਗੂੰਜਦੀ ਹੋਈ ਕੰਨਾਂ ਵਿੱਚ ਕੁਝ ਖਰਵੇ ਪਰ ਪਿਆਰੇ ਬੋਲ ‘ਗੁਣ-ਗੁਣਾਉਂਦੀ ਪ੍ਰਗਟ ਹੁੰਦੀ ਹੈ:-

ਲੈ ਕੇ ਨਾਮ ਗੋਪਾਲ ਦਾ ਬੰਨ੍ਹਾ ਜੰਵ ਮੈਂ ਆਪ ।

ਖੋਲ੍ਹੇ ਬਿਨਾਂ ਜੇ ਖਾਓਗੇ ਖਾਣਾ ਦੇਉ ਸਰਾਪ ।

ਤੁਲਸੀ ਪੂਜਣ ਮੈਂ ਚਲੀ ਸੱਠ ਸਹੇਲੀਆਂ ਨਾਲ ।

ਜਾਂਝੀਓ ਤੁਹਾਨੂੰ ਬੰਨ੍ਹ ਦਿੱਤਾ ਬੰਨ੍ਹ ਤੇ ਬੋਡੇ ਥਾਲ ।

ਫਿਰ ਕਥਿੱਤ ਵਰਗਾ, ਅਧ ਘੜ, ਜਿਹਾ ਕੋਰੜਾ ਛੰਦ ਬੋਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ:

‘ਪਿੱਪਲਾਂ ਦੇ ਪੱਤ ਬੰਨ੍ਹਾਂ ਜਾਂਝੀਆਂ ਦੇ ਹੱਥ ਬੰਨ੍ਹਾਂ,

ਬੰਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰੀ ਜੰਵ ਜੀ ।

ਹੁਣ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਬੋਲਦੇ ਕਿਉਂ ਹੋ ਗਏ ਬੰਦ ਜੀ ।

ਕਿੱਕਰਾਂ ਦੇ ਟਾਹਣੇ ਬੰਨ੍ਹਾਂ ਜਾਂਵੀਆਂ ਦੇ ਖਾਣੇ ਬੰਨ੍ਹਾਂ,

ਬੰਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰੀ ਜੰਵ ਜੀ ।

ਹੁਣ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਬੋਲਦੇ ਕਿਉਂ ਹੋ ਗਏ ਬੰਦ ਜੀ ।

ਗਲੀਆਂ ਦਾ ਮੈਂ ਕੂੜਾ ਬੰਨ੍ਹਾਂ ਜਾਂਵੀਆਂ ਦਾ ਜੂੜਾ ਬੰਨ੍ਹਾਂ,

ਬੰਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰੀ ਜੰਵ ਜੀ ।

ਹੁਣ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਬੋਲਦੇ ਕਿਉਂ ਹੋ ਗਏ ਬੰਦ ਜੀ ।

ਦੀਵੇ ਦੀ ਮੈਂ ਲਾਟ ਬੰਨ੍ਹਾਂ, ਜਾਂਵੀਆਂ ਦੀ ਜਾਤ ਬੰਨ੍ਹਾਂ,

ਬੰਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰੀ ਜੰਵ ਜੀ ।

ਹੁਣ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਬੋਲਦੇ ਕਿਉਂ ਹੋ ਗਏ ਓ ਬੰਦ ਜੀ ।

ਕੁਝ ਇਹੇ ਜਿਹੇ ਵੇਰਵੇ ਵਾਲੇ ਬੋਲਾਂ ਪਿਛੋਂ ਅਖੀਰਲੀਆਂ ਤੁੱਕਾਂ ਗਾ ਕੇ ਆਪਣੇ ਜਾਣੇ

ਇਹ ਮੁਟਿਆਰਾਂ ਸਾਰੀ ਜੰਨ ਦੇ ਬਾਲਾਂ ਵਿੱਚ ਪਾਈ ਰੋਟੀ ਆਪਣੇ ਬੋਲਾਂ ਦੀ ਸੁਖਮ ਸੁਰ ਨਾਲ ਬੰਨੀ ਹੋਈ ਸਮਝ ਲੈਂਦੀਆਂ ਹਨ:

ਬੰਨ੍ਹ ਦਿਤੇ ਸੱਜਣੇ ਬੰਨ੍ਹ ਦਿਤੇ ਪੱਕੇ ਰੱਸੇ ਦੇ ਨਾਲ ।

ਅੱਜ ਦੇ ਬੰਨ੍ਹੇ ਨਾ ਛੁਟੋ ਭਾਵੇਂ ਦੇ ਜਾਉ ਭੈਣ ਦਾ ਸਾਕ ।

ਕਈ ਕਿਸਮਾਂ ਦੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਰੰਗ-ਬਰੰਗੇ ਕੁਢੇਬੇ ਜਿਹੇ ਛੰਦਾਂ ਤੇ ਤੁਕ ਬੰਦੀਆਂ ਵਾਲੇ ਗੀਤਾਂ ਦੇ ਵਾਕਾਂ ਨਾਲ ਦੋ ਚਾਰ ਮਿੰਟਾਂ ਵਿੱਚ ਕਥਿਤ ਤੌਰ ਤੇ ਸਾਰੀ ਜੰਵ ਬੰਨ੍ਹੀ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦੀ ਹੈ । ਜੰਵ ਕੀ ਬੰਨ੍ਹੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਮਾਨੋਂ ਰੋਟੀ ਤੇ ਪਕਵਾਨਾਂ ਅਤੇ ਜਾਵੀਆਂ ਵਿਚਕਾਰ ਇਕ 'ਰਾਮ ਕਾਰ' ਖਿੱਚ ਦਿਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ਜਿਸ ਨੂੰ ਮੇਟੇ ਬਿਨਾਂ ਰੋਟੀ ਪਾਣੀ ਨੂੰ ਹੱਥ ਲਾਉਣਾ ਜਿਵੇਂ ਜ਼ਹਿਰ ਦਾ ਪਿਆਲਾ ਪੀਣਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ਸਭ ਜਾਵੀ ਹੱਥਾਂ ਉਤੇ ਹੱਥ ਧਰ ਕੇ ਇਸ ਉਡੀਕ ਵਿੱਚ ਬੈਠ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜੰਵ ਵਿੱਚੋਂ ਕਦੋਂ ਕਈ 'ਚਤਰਾ ਸੁੱਜਾਨ' ਉਠਦਾ ਹੈ । ਆਪਣੀ ਬਾਲੀ ਵਿੱਚ ਸਾਰੇ ਪਕਵਾਨ ਜੋ ਪਰੋਸੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਪਾ ਕੇ ਬਾਲ ਨੂੰ ਰੇਸ਼ਮੀ ਰੁਮਾਲ ਨਾਲ ਢੱਕ ਕੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਖਾਣਿਆਂ ਦੀ ਆਰਤੀ ਉਤਾਰਕੇ ਇਕ 'ਮਹਾਂਕਵੀ' ਜੰਵ ਖੋਲ੍ਹਣੀ ਅਰੰਭ ਦਿੰਦਾ ਹੈ:

ਪਹਿਲਾਂ ਦੀਸ਼ਵਰ ਦਾ ਮੰਗਲ ਗਾਉਂਦਾ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਕਿਸੇ ਭਗਤੀ ਭਾਵ ਦਾ ਪ੍ਰਸੰਗ ਸੁਨਾਉਣਾ ਹੋਵੇ: ਜਾਂ ਰੱਬੀ ਸੋਭਾ ਦਾ ਅਖਾੜਾ ਲਾਉਣਾ ਹੋਵੇ:—

ਈਸ਼ੁਰ ਰਿਦੇ ਧਿਆ ਕੇ ਗੰਗਾ-ਜਲੀ ਉਠਾਏ ।

ਬੰਧੀ ਖੋਲ੍ਹਾਂ ਜੰਵ ਮੈਂ ਆਦਿ ਗਣੇਸ਼ ਮਨਾਇ ।

ਖੁੱਲ੍ਹ ਗਈਆਂ ਸਭ ਬਾਲੀਆਂ ਖੁੱਲ੍ਹ ਗਿਆ ਜੇ ਨੀਰ ।

ਖੁੱਲ੍ਹ ਗਏ ਜਾਵੀ ਬੈਠੜੇ ਖੁੱਲ੍ਹ ਗਿਆ ਸਕਲ ਸਰੀਰ ।

ਕੋਰੜਾ ਛੰਦ

ਛੁਟੇ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦ ਅਤੇ ਬਾਲ ਬਾਲੀਆਂ ।

ਬੰਨ੍ਹ ਦੇਵਾਂ ਨਾਰਾਂ ਗੋਰੀਆਂ ਤੇ ਕਾਲੀਆਂ ।

ਛੁੱਟ ਗਏ ਲੱਡੂ ਮਠਿਆਈ ਕੁੱਲ ਨੀ,

ਬੰਨ੍ਹਾਂ ਤੇਰਾ ਰੂਪ ਜੋ ਪਰੀ ਦੇ ਤੁੱਲ ਨੀ ।

ਸੁਣ ਲੈ ਤੂੰ ਗੋਰੀਏ ਲਗਾ ਕੇ ਕੰਨ ਨੀ,

ਛੁੱਟ ਗਈ ਜੰਵ ਤੈਨੂੰ ਦਿੱਤਾ ਬੰਨ੍ਹ ਨੀ ।

ਆਲੂ ਤੇ ਕਚਾਲੂ ਛੁਟੀ ਕਲਾਕੰਦ ਨੀ,

ਬੰਨ੍ਹ ਦਿੱਤੇ ਮੇਲਣਾਂ ਦੇ ਪਰੀ ਬੰਦ ਨੀ ।

ਭਾਵੇਂ ਰੋਟੀ ਵਿੱਚ ਲੱਡੂ ਜਲੇਬੀ ਹੀ ਹੋਣ ਪਰ ਕਵੀ ਕੀ ਹੋਇਆ ਜੇ ਵਧੀਆ ਵਧੀਆ ਪਕਵਾਨਾਂ ਦੇ ਨਾਮ ਲੈਕੇ ਆਪਣੀ ਅਕਲ ਦੇ ਜੌਹਰ ਨ ਦਿਖਾਵੇ:

ਦੋਹਰਾ—ਬਰਫੀ ਪੇੜਾ ਅੰਮ੍ਰਿਤੀ ਖੁੱਲ੍ਹੇ ਚੌਲ ਕੜਾਹ ।

ਪੂਰੀ ਭਾਜੀ ਖੁਲ੍ਹ ਗਈ ਖੁੱਲ੍ਹਾ ਜ਼ਰਦ-ਪੁਲਾ ।

ਅਗੋਂ ਧੀਆਂ ਵਾਲਿਆਂ ਦੀ ਪੰਚਾਇਤ ਜੋ ਇਕ ਪਾਸੇ ਜੰਵ ਦੇ ਸੁਆਗਤ ਲਈ ਬੈਠੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਵਿੱਚੋਂ ਇਕ ਦੋ ਬੰਦੇ ਉਠਦੇ ਹਨ, ਬਸ ਜੀ ! ਹੋ ਗਈ ਰਸਮ ਪੂਰੀ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪਤਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਅਗੋਂ ਕਵੀ ਜੀ ਨੇ, ਕੁੜੀਆਂ ਦੇ ਗਹਿਣੇ ਗੱਟਿਆਂ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ ਲੀੜੇ ਕਪੜੇ ਫੋਲਣ ਤੱਕ ਦੀ ਬੇਸ਼ਰਮੀ ਦਿਖਾਉਣੀ ਹੈ: ਕੁੜੀਆਂ ਦੇ ਅੰਗ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨੀ ਦੀ ਵੀ ਤਾਂ ਉਸਨੇ ਪਟਾਰੀ ਖੋਲਣੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ । ਭਲੇ ਮਾਣਸ ਕਵੀ ਤਾਂ ਏਨੀ ਕੁ ਚਖਾਮਖੀ ਕਰ ਕੇ ਕਥਾ ਸਮਾਪਤ ਕਰ ਦਿੰਦੇ ਹਨ: ਪਰ ਜਿੰਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕਿਸੇ ਕਵੀਸਰ ਨੂੰ ਜੰਝ ਸਾਖੀ ਕੰਠ ਕੀਤੀ ਹੋਵੇ ਉਹ ਫਿਰ ਬੈਠਾਇਆ ਭੀ ਔਖਾ ਹੀ ਬੈਠਦੇ ਹੈ:

ਰੋਟੀ ਖਾਓ ਪ੍ਰੇਮ ਸੇ ਖੁਲ੍ਹੇ ਅਸੀਂ ਤਮਾਮ ।

ਸੱਚੇ ਈਸ਼ਵਰ ਸਾਡੇ ਆਣ ਸਵਾਰੇ ਕਾਮ ।

ਜੇ ਉਸ ਨੇ ਕਿਸ਼ੋਰ ਚੰਦ ਬਦੋਵਾਲੀਏ, ਜੀਵਾ ਸਿੰਘ ਛੁਹਾਣਕਿਆਂ ਵਾਲੇ ਤੇ ਭਗਵਾਨ ਸਿੰਘ ਮਰਾਝ ਵਾਲੇ ਦੀਆਂ ਪੱਤਲ ਆਉਂਦੀਆਂ ਚੋਣ ਤਾਂ ਉਹ ਵਿੱਚ ਵਿੱਚ ਆਪਣੇ ਬਣਾਏ ਦੋਹਰੇ ਤੇ ਜੱਟ-ਢੰਗੇ ਸੁਣਾ ਕੇ ਜੰਵ ਕੀ ਖੋਲਦੇ ਹਨ ਇਕ ਅਖਾੜਾ ਈ ਲਾ ਛਡਦੇ ਨੇ । ਜੰਵ ਖੋਲ੍ਹਣ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ ਇਸ ਕਬਿਤੇ ਨੇ ਕੁੜੀਆਂ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹਾਰ-ਸਿੰਗਾਰ ਬੰਨ੍ਹਣੇ ਅਰੰਭੇ ਹੀ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਝੱਟ ਪਿੰਡ ਦੀ ਪੰਚਾਇਤ ਵਿੱਚੋਂ ਸਿਆਣੇ ਬੰਦੇ ਖੜੇ ਹੋ ਕੇ ਜਬਰੀ ਬੈਠਾ ਦਿੰਦੇ ਹਨ; ਪਿੰਡ ਦੀਆਂ ਕੁੜੀਆਂ ਬਾਰੇ ਬਕਵਾਸ ਸੁਣਨ ਦਾ ਕੰਣ ਹੀਆ ਕਰੇ । 'ਬੱਸ ਜੀ ਜੰਵ ਖੁਲ੍ਹ ਗਈ । ਇਹ ਰਸਮ ਹੀ ਕਰਨੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਹੁਣ ਬਹਿ ਜਾਉ ।' ਆਖਦੇ ਹੋਏ ਜ਼ੋਰ ਨਾਲ ਬਾਹਵਾਂ ਤੋਂ ਦਬਾ ਕੇ ਬਿਠਾ ਦਿੰਦੇ ਹਨ । ਸ਼ਰਮ ਦਾ ਮਾਰਿਆ ਜੰਵ ਖੋਲ੍ਹਣ ਵਾਲਾ ਜਿਉਂ ਹੀ ਬੈਠਣ ਲਈ ਗੋਡਾ ਨੀਵਾਂ ਕਰਦਾ ਹੈ ਝੱਟ ਕੁੜੀਆਂ ਦੇ ਜਮਘਟੇ ਵਿੱਚੋਂ ਅਵਾਜ਼ੇ ਆਉਣੇ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ— 'ਭਾਈ ਜੀ ਨੂੰ ਜੇਹੜੀ ਆਉਂਦੀ ਸੀ ਸੁਣਾ ਦਿੱਤੀ ਹੋਰ ਏਹਨੂੰ ਕੇਹੜੇ ਕਬਿੱਤ ਆਉਂਦੇ ਨੇ ?' ਜਾਂਵੀ ਆਖ ਰਹੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ: 'ਅਸੀਂ ਨੀ ਜੀ ਬੰਨ੍ਹੀ ਰੋਟੀ ਖਾਣੀ । ਕੁੜੀਆਂ ਫਿਰ ਤਾਹਨੇ ਦੇਣਗੀਆਂ । ਹੁਣ ਸਾਰੀ ਪੱਤਲ ਸੁਣ ਕੇ ਈ ਬੁਰਕੀ ਨੂੰ ਹੱਥ ਲਾਵਾਂਗੇ ।' ਇਹ ਸਾਰੀ ਉਮਰ ਦੇ ਰਿਸ਼ਤੇ । ਅੱਜ ਫਿੱਕਾ ਨੀ ਪੈਣ ਦੇਣੀ ।

'ਕਰੋ ਵੀ ਨਾ ਹਰੀ ਹਰ ! ਜਦੋਂ ਪੰਚਾਇਤ ਆਖਦੀ ਹੈ ਜੰਵ ਖੁਲ੍ਹ ਗਈ, ਹੋਰ ਹੁਣ ਦੱਸੋ ਬੋਡੇ ਕੇਹੜਾ ਪੈਰੀਂ ਪੈਖੇੜ ਪਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ।' ਇਕ ਅੱਧਾ ਅੜਬ ਜਿਹਾ ਬੰਦਾ ਜੰਵ ਨੂੰ ਆਖ ਵੇਖ ਕੇ ਰੋਟੀ ਖਾਣ ਲਾ ਦਿੰਦਾ ਹੈ । ਮੁੰਡੇ ਦਾ ਬਾਪ ਪਹਿਲੀ ਪੱਤਲ ਉਤੇ ਰੁਪਈਆ ਧਰ ਕੇ ਪਹਿਲਾਂ ਨਵ ਵਿਆਹੀ ਕੁੜੀ, ਜਾਣੀ ਆਪਣੀ ਨੂੰਹ ਨੂੰ ਕਿ ਉਹ ਹੁਣ ਸਾਡੀ ਹੋ ਗਈ ਹੈ ਤੇ ਮੇਰੀ ਭੇਜੀ ਰੋਟੀ ਖਾਏਗੀ ਨਵ—ਪੱਤਲ ਭੇਜਦਾ ਹੈ । ਫਿਰ ਰਬਵਾਨ ਤੇ ਗਾਡੀਏ ਅਤੇ ਗੱਡੇ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਇਸ ਵੇਲੇ ਵੱਖਰੀਆਂ ਪੱਤਲਾਂ ਦਿੱਤੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ । ਪਿੰਡ ਦੀਆਂ ਧੀਆਂ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਵੀ ਰੋਟੀ (ਪਤਲਾ) ਭੇਜ ਕੇ ਸਾਂਝਾ ਜਗਾਈਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ । ਇਹ ਰਸਮਾਂ ਕਰਕੇ ਜਿਉਂ ਹੀ ਜਾਂਵੀ ਲੱਭੂ ਮੂੰਹ ਵਿੱਚ ਪੈਂਦੇ ਹਨ, ਝੱਟ

ਨਿਹੇਰੇ ਭਰੇ ਬੋਲ ਕੰਨਾਂ ਵਿੱਚ ਪੈਣ ਲੱਗ ਜਾਂਦੇ ਹਨ:

ਤੈਨੂੰ ਜੰਵ ਛੁਡਾਉਣੀ ਨਾ ਆਈ ਕੱਚਾ ਹੋ ਕੇ ਬੈਠ ਗਿਆ ।

ਤੈਨੂੰ ਜੰਵ ਛੁਡਾਉਣੀ ਨਾ ਆਈ ਬੱਧੀ ਰੋਟੀ ਖਾ ਵੀ ਗਿਆ ।

ਜੇ ਲਾੜਿਆ ਤੇਰਾ ਹੋਵੇ ਕਬੀਲਾ ਬੱਧੀ ਜੰਵ ਛੁਡਾਵੇ ।

ਜੰਵ ਕੌਣ ਛੁਡਾਵੇ ।

ਜੇ ਲਾੜਿਆ ਤੇਰਾ ਹੋਵੇ ਬਾਪੂ ਬੱਧੀ ਜੰਵ ਛੁਡਾਵੇ ।

ਜੰਵ ਕੌਣ ਛੁਡਾਵੇ ।

ਏਸੇ ਹੀ ਮਜ਼ਮੂਨ ਨੂੰ ਅਗੇ ਚਲ ਕੇ ਬੈਠਵੀਂ ਲੈਅ ਵਿੱਚ ਗਾਉਂਦੀਆਂ ਹਨ:

ਜਾਵੀ ਬੜੇ ਜੀ ਠੇਠਾਂ ਦੇ ਠੇਠ, ਭੈਣਾਂ ਦੇ ਜੇਠ ।

ਬੱਧੀ ਰੋਟੀ ਖਾ ਨੀਂ ਗਏ ।

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵੱਖੋ ਵੱਖਰੀਆਂ ਕੌਮਲ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰੀਆਂ ਦੀਆਂ ਸਾਂਝ ਨੂੰ ਬਾਣੀ ਦੇ ਬਾਣਾਂ ਨਾਲ ਵਿੰਨ੍ਹ ਵਿੰਨ੍ਹ ਕੇ ਪਰੁੰਨ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਰੋਟੀ ਖਾਂਦੇ ਜਾਵੀ ਕੁਝ ਮਿੱਠੀਆਂ ਘੁਰੀਆਂ ਵੱਟਦੇ ਕੁਝ ਆਪਣੇ ਇਸ਼ਕ ਮੁਸ਼ਕ ਦੇ ਭੋਖੜੇ ਦਾ ਪ੍ਰਗਟਾਵਾ ਕਰਦੇ ਅੱਖਾਂ ਟੱਡ ਟੱਡ ਕੁੜੀਆਂ ਵੱਲ ਵੇਖ ਰਹੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ । ਅਗੋਂ ਕੁੜੀਆਂ ਸਮੇਂ ਸਿਰ ਢੁਕਦੇ ਗੀਤ ਕਰਾਰੇ ਢੰਗ ਨਾਲ ਸੁਣਾ ਕੇ ਜਾਵੀਆਂ ਦੀ ਚੰਗੀ ਝੰਡ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ:—

ਸੁਣਿਆ ਨੀ ਗੜੱਪੁ ਆਏ ।

ਆਏ ਜੀ ਗੜੱਪੁ ਆਏ

ਵੱਡੇ ਵੱਡੇ ਬੁਰਕ ਚਲਾਏ ਨੀ ਗੜੱਪੁ ਆਏ ।.....

ਬੁੱਢੜੇ ਖੰਗੜ ਆਏ ਨੀ ਗੜੱਪੁ ਆਏ ।.....

ਮੂੰਹਾਂ ਦੇ ਵਿੱਚ ਸਾਬਤ ਲੱਡੂ ਪਾਏ, ਨੀ ਗੜੱਪੁ ਆਏ ।.....

ਭੁੱਖੜ ਆਂਡਲ ਆਏ ਨੀ ਗੜੱਪੁ ਆਏ ।

ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਹੱਲੇ ਦੀਆਂ ਧਾਰਨਾਂ ਵਾਲੀਆਂ ਖਟ-ਮਿੱਸਾ ਰਸ ਭਰੀਆਂ ਸਿੱਠਣੀਆਂ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ:

ਲਾੜੇ ਦੀ ਮਾਂ ਸਾਡੇ ਆਈ, ਮੂੰਗਫਲੀ ਨਾ ਲਿਆਈ, ਬਾਵੇ ਨੇ ਮਾਰੀ ।

ਹਾਏ ! ਬਾਵਿਆ ਤੈਨੂੰ ਸਬਰ, ਪਵੇ ਤੈਂ ਬੁੱਢੜੀ ਕਿਉਂ ਮਾਰੀ,

ਬਾਵੇ ਨੇ ਮਾਰੀ ।

ਲਾੜੇ ਦੀ ਭੈਣ ਸਾਡੇ ਆਈ, ਮੂੰਗਫਲੀ ਨਾ ਲਿਆਈ, ਬਾਵੇ ਨੇ ਮਾਰੀ ।

ਹੈ ਬਾਵਿਆ ਤੈਨੂੰ ਸਬਰ, ਮਰ ਜਾਏ, ਤੈਂ ਕੰਨਿਆਂ ਕਿਉਂ ਮਾਰੀ,

ਬਾਵੇ ਨੇ ਮਾਰੀ ।

ਲਾੜੇ ਨੂੰ ਤਾਂ ਮੂੰਗਫਲੀ ਨਾ ਲਿਆਉਣ ਦਾ ਗੁੱਸਾ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਨਹੀਂ, ਪਰ ਕੁੜੀਆਂ ਇਸ ਬਹਾਨੇ ਆਪਣੇ ਗੁੱਸੇ ਦਾ ਝੱਸ ਜ਼ਰੂਰ ਪੂਰਾ ਕਰ ਲੈਂਦੀਆਂ ਹਨ । ਇਸ ਮਜ਼ਮੇ ਲਈ ਲਾੜੇ ਦੀ ਭੈਣ ਇਸ ਮਸਕੂਲੇ ਦਾ ਖਾਸ ਨਿਸ਼ਾਨਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ: ਗਾਲ੍ਹਾਂ

ਦੇਣ ਲਈ ਲਾੜੇ ਦੀ ਭੈਣ ਕੁੜੀਆਂ ਲਈ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਿਉਂ ਦੇਨੀ ਦੁਖਦਾਈ ਲੱਗਦੀ ਹੈ (ਜਿਵੇਂ ਉਹ ਆਪ ਕਿਸੇ ਦੀਆਂ ਭੈਣਾਂ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀਆਂ) ਇਸ ਬਾਰੇ ਅਜੀਬ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਬੇ ਮੁਹਾਰੀਆਂ ਕਿਆਸ ਅਰਾਈਆਂ ਕਰਕੇ, ਆਪਣਾ ਚਿੱਤ ਖੁਸ਼ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ: —

ਅੜਿਆ ! ਰੇਤ ਬਰੇਤੜੇ ਖੇਤ ਕੀ ਕੁਝ ਬੀਜਾਂਗੇ ।

ਅਲਸੀ ਦਾ ਬੰਭਾ ਬੰਭਾ ਤੇਲ ਅਲਸੀ ਬੀਜਾਂਗੇ ।

ਲਾੜੇ ਦੀ ਭੈਣ ਨੂੰ ਵੇਚ ਪੀਪੇ ਮੰਗਾਵਾਂਗੇ ।

ਪੀਪਿਆਂ ਦੇ ਖੁਲ੍ਹੇ ਖੁਲ੍ਹੇ ਮੂੰਹ ਢੱਕਣ ਲਗਾਵਾਂਗੇ ।

ਮੇਰੇ ਈਨੂੰ ਦੀ ਲੰਮੀ ਲੰਮੀ ਡੋਰ ਤੇੜੀ ਨਾ ਟੁੱਟਦੀ ।

ਲਾੜੇ ਦੀ ਭੈਣ ਬਹੇਲ ਮੋੜੀ ਨਾ ਮੁੜਦੀ ।

ਨਾਲ ਹੀ ਮੇਲਣਾ ਦੀ ਦੂਜੀ ਢਾਣੀ ਵਲੋਂ ਕਰੀਰ ਦੇ ਬੇਲਣੇ ਵਾਲਾ ਇਸ ਸਮੇਂ ਦਾ ਗੀਤ ਸੁਰੂ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ:

ਕਰੀਰ ਦਾ ਬੇਲਣਾ ਮੈਂ ਬੇਲ ਬੇਲ ਬੱਕੀ ।

ਲਾੜਿਆਂ ਵੇ ਰੋਟੀ ਖਾਂਦੇ ਨੇ ਕੋਲ ਬੋਤਲ ਕਿਉਂ ਨਾ ਰੱਖੀ,

ਜੋ ਲਾੜਿਆਂ ਦੰਮ ਪਾਸ ਨਾ ਤੇਰੇ,

ਆਪਣੀ ਭੈਣ ਨੂੰ ਫਿਰ ਧਰ ਜਾ ਸਾਡੀ ਹੱਟੀ,

ਕਰੀਰ ਦਾ ਬੇਲਣਾ ਮੈਂ ਬੇਲ ਬੇਲ ਬੱਕੀ ।

ਕਿਤਨੇ 'ਭਲੇ' ਕੰਮ ਲਈ ਭੈਣ ਨੂੰ ਹੱਟੀ ਧਰ ਦੇਣ ਦੀ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ? ਨਿਰਾ ਜਾਭਾਂ ਦਾ ਭੇੜ । ਇਸ ਰੋਟੀ ਨੂੰ ਅੰਤਮ ਰੋਟੀ ਸਮਝ ਕੇ ਅਖੀਰਲੇ ਗੀਤਾਂ ਵਿੱਚ ਵਿਦਾਇਗੀ ਦੀ ਰਾਮ ਰਾਮ ਬੁਲਾ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ :—

ਬਾਗੋ ਤਾਂ ਆਈਆਂ ਪੋਰੀਆਂ ਜੀ ਸਾਡੀ ਰਾਮ ਰਾਮ ।

ਬੋਲੋ ਸਾਧੋ ਰਾਮ ਰਾਮ ! ਰਾਮ ਰਾਮ ਸਾਡੀ ਰਾਮ ਰਾਮ ।

ਅਸੀਂ ਇਕ ਦਾਦੇ ਦੀਆਂ ਪੋਤੀਆਂ ਜੀ ਸਾਡੀ ਰਾਮ ਰਾਮ ।

ਬੋਲੋ ਸਾਧੋ ਰਾਮ ਰਾਮ ! ਸਾਡੀ ਰਾਮ ਰਾਮ ।

ਇਕ ਮੇਰਾ ਰਾਮ ਜੀ ਭਲੀ ਕਰੇ ।

ਬੈਠੀ ਜਨੇਤ ਨੂੰ ਖੜ੍ਹੀ ਕਰੇ ।

ਇਹੋ ਜਿਹੀਆਂ ਸਲੂਣੀਆਂ ਸੁਣਦੀ ਹੋਈ ਜੰਵ ਆਪਣੇ ਟਿਕਾਣੇ ਨੂੰ ਤੁਰ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਵਿਆਹ ਦੇ ਕਾਰਜ ਨੂੰ ਮੱਧ ਦਾ ਭੋਗ ਲੱਗ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ।

ਖੱਟ ਮਿਣਸਾਈ:

ਘਰ ਦੀ ਖੱਟੀ ਕਮਾਈ ਵਿੱਚੋਂ ਧੀ ਨੂੰ ਇਕ ਹਿੱਸਾ ਦੇਣਾ ਪੁਰਾਣੀ ਰੀਤ ਹੈ । ਇਸ ਨੂੰ ਪਹਿਲਾਂ ਦਾਨ, ਤੇ ਦਾਤ ਕਹਿੰਦੇ ਸੀ, 'ਹਰਿ ਦੇਵਹੁ ਦਾਨ ਮੈ ਦਾ ਜੋ ।' ਜਿਸ ਪਿਛੇ ਕਈ ਬਾ ਕੁੜੀਆਂ ਦੀਆਂ ਵਿਆਹ ਪਿਛੋ ਜਾਨਾਂ ਤੱਕ ਲੈ ਲਈਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ । ਕੁਝ ਨਵੇਂ ਕਾਨੂੰਨਾਂ ਨਾਲ, ਧੀਆਂ ਨੂੰ ਹੱਕ ਮਿਲਣ ਤੋਂ ਭੀ ਧੀਆਂ ਦਾ ਪੇਕੇ ਘਰ ਤੋਂ ਕੁਝ

ਲੈਣਾ ਚੰਗਾ ਨਹੀਂ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ । ਓਧਰ ਦਾੜ ਵਿਰੋਧੀ ਪ੍ਰਚਾਰ ਨਾਲ, ਬਹੁਤ ਥਾਈਂ ਕੰਮ ਸੁਕ- ਪਕਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ । ਭਾਵੇਂ ਕਾਨੂੰਨ ਕੁੜੀਆਂ ਦੀ ਮਦਦ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਧੀਆਂ ਦੀ ਹਾਲਾਤ ਭੀ ਜਰਨ ਸ਼ਕਤੀ, ਇਉਂ ਕਰਨ ਤੋਂ ਸੰਕੋਚੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ ।

ਪਹਿਲਾਂ ਸਰਦੇ ਪੁਜਦੇ ਘਰਾਂ ਵਿੱਚ ਭਾਗਵਾਨ ਉਸਨੂੰ ਸਮਝਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ ਜਿਸ ਦੇ ਪੁੱਤਰ ਲਈ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਨਾਲ, ਘੋੜੀ ਅਤੇ ੧੦੧, ਰੁਪਏ ਮੋਹਰੀ ਦੇਣ ਦੀ ਗੱਲ ਪੱਕੀ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ । ਕਈ ਵਾਰ ਪੁੱਤਰ ਵਾਲੇ ਮੋਹਰੀਆਂ (ਦਾਜ ਦੇ ਕਾਰਮੇ ਰੁਪਏ ਤੇ ਹੋਰ ਚੀਜ਼ਾਂ) ਦੇ ਲਾਲਚ ਵਿੱਚ ਕੱਚੇ ਰਿਸ਼ਤੇ ਹੀ ਤੋੜ ਛਡਦੇ । ਪਹਿਲਾਂ ਇਹ ਰਿਵਾਜ ਜਗੀਰਦਾਰਾਂ ਦੇ ਘਰਾਂਦਿਆਂ ਵਿੱਚ ਹੁੰਦਾ ਜੋ ਦਾਜ ਵਿੱਚ, ਗੋਲੀਆਂ ਨੌਕਰਾਂ ਵੀ ਵਿਆਹ ਸਮੇਂ ਦਿੰਦੇ ਹੁੰਦੇ । ਆਮ ਜਨਤਾਂ ਵਿੱਚ ਇਹ ਰਿਵਾਜ ਬਾਰ ਦੇ ਮਰਥਿਆਂ ਵਾਲੇ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਲਿਆਂਦਾ, ਫਿਰ ਫੌਜ ਵਿੱਚ, ਨੌਕਰ, ਜਮਾਂਦਾਰ, ਹੋਲਦਾਰ ਅਤੇ ਸੂਬੇਦਾਰਾਂ ਰਾਹੀਂ ਚੱਲਿਆ । (ਇਸਤੋਂ ਉੱਚੀ ਨੌਕਰੀ ਅੰਗ੍ਰੇਜ਼ ਰਾਜ ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਦੇਸੀ ਬੰਦੇ ਨੂੰ ਮਿਲਦੀ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ।) ਰਿਆਸਤਾਂ ਵਿੱਚ ਬੇ ਸ਼ੱਕ ਵੱਡੇ ਰੁਤਬੇ ਕੁਝ ਘਰਾਣਿਆਂ ਨੂੰ ਮਿਲਦੇ ਸੀ ਰਜਵਾੜਿਆਂ ਦੀ ਦੁਨੀਆਂ ਆਪਣੀ ਸੀ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰਾਂ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧ ਜੋੜਨ ਲਈ ਕਈ ਪਿੰਡਾਂ ਦੇ ਸਰਦਾਰ ਕੁੜੀਆਂ ਦੇਣ ਦੀਆਂ ਤਾਘਾਂ ਪਾਲਦੇ ਰਹਿੰਦੇ । ਮੱਧ ਸ਼ਰੇਣੀ ਦੇ ਘਰਾਣਿਆਂ ਦੀ ਇਹ ਗੀਤ ਨੂੰ ਬਹੁਤੇ ਵਿਆਹਾਂ ਸਮੇਂ ਜਿੰਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪੁੰਨ ਦੇ ਵਿਆਹ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਸੀ ਤੇੜ ਸਿਰ ਦੇ ਕੱਪੜੇ ਲੀੜੇ ਦੇ ਕੇ ਪਹਿਲਾਂ ਇਕ ਪਟਾਰ ਵਿੱਚ ਫਿਰ ਸੰਦੂਕ ਵਿੱਚ ਉਸ ਪਿੱਛੇ ਪੇਟੀਆਂ ਵਿੱਚ ਪਾ ਕੇ ਕੰਮ ਚਲਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ।

ਲੇਖਕ ਦੇ ਵੇਖੇ ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ ਦਾਜ ਦੀ ਇਹ ਗੀਤ ਕਈ ਰੂਪ ਧਾਰਦੀ ਰਹੀ ਹੈ ।

ਵਿਆਹ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰਲੇ ਦਿਨ ਖੱਟ ਦੀ ਰਸਮ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ । ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ **ਖੁਰਾ ਦਾ** ਨਾਈ ਪਿੰਡ ਵਿੱਚ ਫੇਰੀ ਪਾਕੇ ਇਸ ਦਾ ਸੱਦਾ ਦਿੰਦਾ ਹੈ— 'ਅਮਕਿਆਂ ਦੇ ਘਰ ਖੱਟ ਦਾ ਦਿਖਾਵਾ ਰੱਖਿਆ ਹੈ ਭਾਈ ਦੇਖ ਆਵੋ !' ਇਸ ਨਾਲ ਲਾੜੇ ਤੇ ਉਸਦੇ ਸੰਬੰਧੀਆਂ ਨੂੰ ਸੱਦਾ ਦਿਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਸੱਦਾ ਭੇਜ ਕੇ ਜੰਨ ਵਿੱਚੋਂ ਚੌਣਵੇਂ ਗੱਭਰੂ ਲਾੜੇ ਨਾਲ ਆਉਂਦੇ । ਇਕੱਲੇ ਲਾੜੇ ਨੂੰ ਮੰਜੇ (ਖਾਟੀ) ਉਤੇ ਬਿਠਾਇਆ ਜਾਂਦਾ । ਹੋਰ ਜਾਂਵੀ ਧਰਤੀ ਉਤੇ ਪੱਖਲੀਆ ਵਿਛੇ ਕਪੜਿਆਂ ਤੇ ਬੈਠ ਜਾਂਦੇ, ਇਕ ਪਾਸੇ ਪਿੰਡ ਦੀ ਪੰਚਾਇਤ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸੁਆਗਤ ਲਈ ਜੁੜੀ ਹੁੰਦੀ । ਮੰਜੇ ਦੀ ਥਾਂ ਚੌਂਕੀ ਡਾਹੀ ਜਾਣ ਲਗੀ । ਇਸ ਗੀਤ ਨੂੰ ਇਸ ਕਰਕੇ ਵੀ 'ਖੱਟ' ਕਹਿਣਾ ਢੁਕਵਾਂ ਜਾਪਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਸਮੇਂ ਕੁੜੀ ਦੇ ਮਾਪਿਆਂ ਨੇ ਆਪਣੀ ਖੱਟੀ ਕਮਾਈ ਵਿੱਚੋਂ ਜੋ ਕੁਝ ਕੁੜੀ ਨੂੰ ਦੇਣਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਉਸ ਨੂੰ ਮੰਜਿਆਂ (ਖਾਟਾਂ) ਉਤੇ ਪਾਕੇ ਦਿਖਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਮੰਜੇ ਦਾ ਨਾਮ ਦਾ ਹੀ ਇਹ ਅਰਥ ਸਮਝ ਲਵੋ ਵਈ ਲਾੜਾ ਕੁੜੀ ਦੇ ਨਾਲ ਹੋਰ ਖੱਟ ਕੇ, ਕੀ ਲਿਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ? ਪਰ ਇਸ ਗੀਤ ਨਾਲੋਂ ਵੀ ਵੱਧ ਖੱਟ ਤੇ ਖੱਟੀ ਰੋਟੀ ਦੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਚਟਪਟੇ ਗੀਤਾਂ ਨਾਲ ਇਹ ਦਿਨ ਤੇ ਸਮੇਂ ਨੂੰ ਗੀਤਾਂ ਦੇ ਠਹਾਕੇ ਵੀ ਕਵਿਤੀਆਂ ਨੇ ਮੂੰਹ ਜੋਰ ਵਗੇ ਬੋਲਾਂ ਵਿੱਚ ਗੂੰਜਦੇ ਸਨ ।

ਦੁਪਹਿਰ ਦੀ ਰੋਟੀ, ਜੋ ਅਮ ਤੌਰ ਤੇ ਕੁੜੀ ਦੇ ਨਾਨਕਿਆਂ ਵਲੋਂ ਪੁੰਨ-ਕਰਮ ਵਿੱਚ

ਹਿੱਸਾ ਪਾਉਣ ਲਈ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਨੂੰ ਛੇਤੀ ਛੇਤੀ ਨਜ਼ਿੱਠ ਕੇ ਝਟਾਪਟ ਵੇਹੜਿਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਜੰਵ ਬੈਠਣ ਵਾਲੇ ਕੌਰੇ ਇਕ ਦਮ ਉਠਵਾ ਕੇ, ਗੱਡਿਆਂ ਦੇ ਬਿੱਢਾਂ ਨੂੰ ਲਾਉਣ ਵਾਲੀਆਂ ਪੱਖਲੀਆਂ ਹੇਠਾਂ ਸੁੱਟ ਕੇ ਉਤੇ ਚਾਦਰਾਂ ਤੇ ਖੇਸ ਵਿਛਾ ਕੇ ਚੌਂਕੀ ਜਾ ਮੰਜਾ ਸਜਾ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ । ਨਾਈ ਦੇ ਸੱਦਾ ਦੇ ਕੇ ਆਉਣ ਤੋਂ ਜੰਵ ਵਾਲੇ ਪੂਰੀ ਸ਼ਾਨ ਸ਼ੌਂਕਤ ਨਾਲ ਸਜਕੇ ਆਉਂਦੇ ਹਨ, ਨਵੇਂ ਨਵੇਂ ਤੇ ਵਧੀਆਂ ਕਪੜੇ ਜੋ ਇਸ ਮੌਕੇ ਲਈ ਹੀ 'ਰੱਖੇ' ਹੁੰਦੇ, ਪਹਿਨ ਕੇ ਪੁੱਜਦੇ ਕਈਆਂ ਵਲੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਅਜੇਹੇ ਕਪੜਿਆਂ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਵੇਲੇ ਸਿਰ ਇਕ ਦੂਜੇ ਨਾਲ ਵਟਾ ਵੀ ਲੈਂਦੇ ਹਨ, ਤਾਂ ਜੁ ਇਉਂ ਨਾ ਲੱਗੇ ਕਿ ਜਾਵੀਆਂ ਕੋਲ ਬਦਲਵੇਂ ਕਪੜੇ ਪਾਉਣ ਜੋਗੇ ਨਹੀਂ । —ਬਾਜੇ-ਗਾਜੇ ਨਾਲ ਕੁੜੀ ਵਾਲਿਆਂ ਦੇ ਘਰ ਜਿਥੇ ਸਵੇਰੇ 'ਬਰਾ ਸੂਰੀ' ਵੇਲੇ ਉਹ ਕਪੜੇ ਲੀੜੇ ਤੇ ਟੁੰਮ ਤਗਾਦਾ ਢਾਂਢਾ ਕੇ ਗਏ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਆ ਪੁੱਜਦੇ ਨੇ । ਜੰਵ ਆਏ ਮੁੰਡਿਆਂ ਨੂੰ, ਕੁੜੀਆਂ ਸਾਹਮਣੇ ਆ ਟੀ ਖੂਬਸੂਰਤੀ ਦਿਖਾਉਣ ਲਈ ਦਿਨ ਦਾ ਸਮਾਂ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਚੰਗਾ ਮੌਕਾ ਹੁੰਦਾ, ਇਸ ਲਾਇਆ ਉਹ ਆਪਣੇ ਹਾਰ-ਸਿੰਗਾਰ ਲਾ ਕੇ ਆਉਂਦੇ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹਾਰ-ਸਿੰਗਾਰਾਂ ਦੀਆਂ ਅਗੋਂ ਦੀਆਂ ਕੀ ਕਦਰ ਪਾਉਂਦੀਆਂ ? ਉਸ ਵੇਲੇ ਜੋ 'ਸੁਆਗਤੀ' ਗੀਤ ਗਾਉਂਦੀਆਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਆਏ ਵਰਨਣ ਇਸ ਸਮੇਂ ਦੀ ਦਸ਼ਾ ਦੀ ਸਭ ਤੋਂ ਪ੍ਰਮਾਣੀਕ ਤੇ ਮੂੰਹ ਬੋਲਦੀ ਸਵੀਰ ਹਨ:—

ਪੰਜ ਦਵੰਜੇ ਆਏ ਨੀ ਬੂ ਪੰਜ ਦਵੰਜੇ,
ਢੋਲ ਸਿਰੇ ਢਮਕੀਰੀ ਢਿੱਡੇ ਪੰਜ ਦਵੰਜੇ ਆਏ ਨੀ,
ਲਾੜਾ ਤੇ ਸਰਬਾਹਲਾ ਦੋਵੇਂ ਭੈਣਾਂ ਨਾਲ ਲਿਆਏ ਨੀ,
ਬੂ ਪੰਜ ਦਵੰਜੇ ਆਏ ।

ਲਾੜੇ ਦੇ ਨਾਲ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਗਭਰੂ ਤਾਂ ਕੁੜੀਆਂ ਤਾੜਨ ਲਈ ਪੁੱਜਦੇ ਹਨ ਅਗੋਂ, ਕੁੜੀਆਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਭੈਣਾਂ ਨਾਲ ਲਿਆਉਣ ਦੇ ਸ਼ਲੋਕ ਸੁਣਾਉਂਦੀਆਂ ।

ਪੇਕਿਆਂ ਸੋਹਰਿਆਂ ਵਲੋਂ ਕੁੜੀ ਨੂੰ ਪਾਏ ਗਏ ਗਹਿਣਿਆਂ ਤੇ ਕਪੜਿਆਂ ਨੂੰ ਮੰਜਿਆਂ ਉਤੇ ਸਜਾ ਫਬਾ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਇਕ ਪਾਸੇ ਪਿੰਡ ਦੇ ਪੰਚ ਬੈਠੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਜਾਵੀ ਆ ਕੇ ਬੈਠਦੇ ਹਨ । ਲਾੜੇ ਨੂੰ ਪਹਿਲਾਂ 'ਖਾਸ' ਤੌਰ ਤੇ ਸੱਜੇ ਮੰਜੇ (ਖਾਟ) ਉਤੇ, ਫਿਰ ਚੌਂਕੀ ਤੇ ਬਿਠਾ ਦਿੰਦੇ ਨੇ, (ਅੱਜ ਕਲ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਇਸ ਰੀਤ ਦਾ ਕੀ ਰੂਪ ਹੈ) ਓਧਰ ਕੁੜੀਆਂ ਵਲੋਂ ਦੂਜਾ 'ਸੁਆਗਤੀ' ਗੀਤ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ :

ਕੁੜੇ, ਕੁੜੀਓ !
ਹਾਂ ਜੀ ਹਾਂ ।
ਏਥੇ ਲਾੜਾ ਵੀ ਆਇਆ,
ਆਇਆ ਜੀ ਆਇਆ ।
ਲੋਹੇ ਦਾ ਡੰਡਾ ਘੜਾ ਰੱਖਦੀ,
ਮੇਰੇ ਚੇਤੇ ਨਾ ਆਇਆ ।
ਉਆਹ ! ਤੇਰਾ ਡੁੱਬ ਜਾਏ ਚੇਤਾ,

ਚੇਤਾ ਪਿਛੇਤਾ

ਫਰੰਗੀ ਦਾ ਰਾਜਾ ਪਠਾਣਾਂ ਦਾ ਠੇਕਾ,

ਭੁੱਕਣੀ ਸੀ ਖੰਡ ਭੁੱਕ ਦਿੱਤਾ ਰੇਤਾ,

ਕੁੜੇ ਕੁੜੀਓ !

ਏਥੇ ਸਿਰਵਾਲਾ ਵੀ ਆਇਆ ?

ਇਸ 'ਗੀਤ ਕਾਵਿ' ਨੂੰ ਦੋ ਪਾਰਟੀਆਂ ਵਿੱਚ ਸੁਆਲਾਂ ਜਵਾਬਾਂ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਜਿੰਨੇ ਕੁ ਜਾਨੀਆਂ ਦੇ ਨਾਵਾਂ ਅਤੇ ਕਾਣਿਆਂ ਭੋਗਿਆਂ ਗੰਜਿਆਂ ਦੀਆਂ ਕਿਸਮਾਂ ਦਾ ਪਤਾ ਲੱਗਿਆ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਆਖ ਕੇ ਗਾਉਂਦੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ । ਕਪੜੇ ਲੀੜਿਆਂ ਉਤੇ ਸਰਸਰੀ ਜਿਹੀ ਝਾਤ ਪਾਉਣ ਪਿਛੋਂ, ਲਾੜੇ ਨੂੰ ਚੌਂਕੀ ਉਤੇ ਬਿਠਾ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਇਸ ਗੀਤ ਵੇਲੇ ਮੌਕੇ ਦਾ ਢੁਕਵਾਂ ਗੀਤ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ।

ਲਾੜਾ ਬੈਠਾ ਤਖ਼ਤ ਹਜ਼ਾਰੇ,

ਵੱਟ ਵੱਟ ਮੁੱਕੀਆਂ ਭਾਈਆਂ ਦੇ ਮਾਰੇ,

ਓਏ ਸਾਲਿਆ ! ਮੇਰੇ ਸਹੁਰੀਂ ਕਿਉਂ ਹੈਂ ਆਇਆ ।

'ਖੱਟ' ਇਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਿਆਹ ਸੰਪੰਨ ਹੋਣ ਦੀ ਰਸਮ ਹੁੰਦੀ ਹੈ । ਇਸ ਲਈ ਕੀ ਹੈਰਾਨੀ ਰਹਿ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਜੇ ਲਾੜਾ ਆਪਣਿਆਂ ਭਾਈਆਂ ਨੂੰ ਸਹੁਰਿਆਂ ਦੀ ਮੇਰ ਜਤਾਵੇ ! ਲਾੜੇ ਨੂੰ ਤਾਹਨੇ ਦਿਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਉਹ ਸਹੁਰੀਂ ਨਾਲ ਭੈਣ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਲਿਆਇਆ ? (ਪਿੰਡਾਂ ਵਿੱਚ ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਵਾਂਗ ਭੈਣਾਂ ਜੰਵ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦੀਆਂ) ਫਿਰ ਵੀ ਲਾੜੇ ਦੀ ਭੈਣ ਬਾਰੇ ਕਲਪਨਾ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਏਥੇ ਆਈ ਤਾਂ ਹੋਈ ਹੈ ਪਰ ਸਾਡੇ ਪਿੰਡ ਦੇ ਮੁੰਡਿਆਂ ਨਾਲ ਹਾੜੀ ਵਢਾਉਂਦੀ ਜਾਂ ਅਵਾਰਾ ਫਿਰਦੀ ਹੈ । ਧੰਨ ਸੁਆਗਤ !

ਵੇ ਭੈਣ ਤੇਰੀ ਲਾੜਿਆ ਸਾਡੇ ਮੁੰਡਿਆਂ ਨਾਲ ਵੇ ਵੱਢਦੀ ਹਾੜੀ ।

ਤੈਂ ਕਿਥੇ ਦੇਖੀ ਨੀ, ਉਹਦੀ ਕੀ ਨਿਸ਼ਾਨੀ ਨੀ,

ਮੈਂ ਓਥੇ ਦੇਖੀ ਨੀ, ਸਾਡੇ ਨੀਵੇਂ ਢਵਾਲੀ ਨੀ ।

ਓਹਦਾ ਉਡੇ ਸੁਨਹਿਰੀ ਨੀ, ਦਾਤੀ ਘੁੰਗਰੂਆਂ ਵਾਲੀ ।

ਏਥੇ ਹੀ ਬੱਸ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ । ਲਾੜੇ ਦੀ ਭੈਣ ਦੀ ਜਿੰਨੀ ਵੱਧ ਤੋਂ ਵੱਧ ਬਦਖੋਈ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੋਵੇ ਉਸ ਵਿੱਚੋਂ ਅੱਗੇ ਹੋ ਹੋ ਕੇ ਸਲਵਾਤਾਂ ਸੁਣਾ ਸੁਣਾ ਕੇ ਸੁਆਦ ਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ:

ਲਾੜੇ ਭੈਣ ਨੂੰ ਦੇਖਣ ਆਏ ਉਹਨੇ ਲਵਾ ਲਏ ਪੜਦੇ,

ਪੜਦੇ ਪੁੜਦੇ ਪਾਤ ਸੁਟਾਂਗੇ ਨੈਣਾਂ ਦੇ ਤਾਰੇ ਤਰਦੇ,

ਨੀ ਨੈਣਾਂ ਦੇ ਤਾਰੇ ।

ਸਿਰ ਤੇਰੇ ਦੀ ਪਿਆਲੀ ਬਣਾਵਾਂ ਸਾਧੂ ਪਾਣੀ ਪੀਂਦੇ ।

ਮੱਥੇ ਤੇਰੇ ਦਾ ਤਵਾ ਬਣਾਵਾਂ ਝੋਲ ਮੰਡਾ ਪੱਕੇ ।

ਢੂਹੀ ਤੇਰੀ ਦੀ ਸੜਕ ਬਣਾਵਾਂ ਰੇਲ ਬੰਬਾ ਚੱਲੇ ।

ਬਾਹਾ ਤੇਰੀਆਂ ਦਾ ਗਜ਼ ਬਣਾਵਾਂ ਪਟਵਾਰੀ ਮਿਣਤੀ ਕਰਦੇ ।

ਲੱਤਾਂ ਤੇਰੀਆਂ ਦਾ ਅੜਾ-ਖੋਟ ਬਣਾਵਾਂ ਜਿਥੋਂ ਦੀ ਲੋਕੀਂ ਲੰਘੇ ।

ਨੀ ਨੈਣਾਂ ਦੇ ਤਾਰੇ ਤਰਦੇ ।

ਗੱਲ ਠੀਕ ਹੀ ਕਹਿੰਦੀਆਂ ਨੇ, ਪੜਦੇ ਪੜਦੇ ਕਿਥੇ ਰਹਿਣ ਦਿਤੇ ਜਾਂਦੇ ਨੇ, ਇਕ ਚੰਮੜੀ ਲਾਹੁਣ ਦੀ ਕਸਰ ਈ ਰਹਿ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ਇਸ ਮੌਕੇ ਘਰ ਆਏ ਲਾੜੇ ਦੀ ਸਾਰਿਆਂ ਪੱਖਾਂ ਤੋਂ ਪੜਚੋਲ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਭਾਵੇਂ ਘਰਦਿਆਂ ਨੇ ਜੋ ਵੀ ਮੁੰਡਾ ਲੱਭਿਆ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਚੰਗਾ ਹੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਕੁੜੀਆਂ ਦੀ ਅਲੋਚਕ ਸਭਾ ਨੇ ਵੀ ਤਾਂ ਆਪਣੀ ਅਲੋਚਨਾ ਕਰਨੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ । ਪਰ ਇਹ ਅਲੋਚਨਾ ਹੁੰਦੀ ਕਾਵਿਕ ਤੇ ਸੰਗੀਤਮਈ ਹੈ:—

ਮਾਏ ਨੀ ਇਕ ਜੋਗੀ ਆਇਆ ਲਾਲ ਦੁਸ਼ਾਲੇ ਵਾਲਾ ।

ਭਿਖਿਆ ਦੇਂਦੀ ਲੈਂਦਾ ਨਹੀਂ ਸੂਰਤ ਦਾ ਮਤਵਾਲਾ ।

ਬਾਬਲ ਵਰ ਇਹ ਕੀ ਦਿਤੇਈ ਪੋਤੜਿਆਂ ਵਿੱਚ ਕਾਲਾ ।

ਭਰਾ ਨਾ ਲੱਗੇ ਭਤੀਜਾ ਨਾ ਲੱਗੇ ਕਿਵੇਂ ਲਗਾਵਾਂ ਢਾਕੇ ?

ਬਾਬਲ ਵਰ ਇਹ ਕੀ ਦਿਤੇ ਈ ਕਾਲਾ ਮੈਂ ਨਾ ਭਾਵੇ,

ਕੋਠੇ ਤੇ ਚੜ੍ਹ ਦੇਖਣ ਲੱਗੀ ਰਾਤ ਪਈ ਜਿਉਂ ਆਵੇ ।

ਬਾਬਲ ਵਰ ਇਹ ਕੀ ਦਿਤੇ ਈ, ਦਿਤਾ 'ਲੰਮਾ ਲੰਮ-ਸੁਲੰਮਾ' ।

ਇਕ ਮੰਜੇ ਤੇ ਸਿਰ ਧਰੇਦਾ, ਦੂਜੀ ਉਤੇ ਜੰਘਾਂ (ਟੰਗਾਂ) ।

ਬਾਬਲ ਵਰ ਇਹ ਕੀ ਦਿਤੇ ਈ, ਚੁਲ੍ਹੇ ਪਿਛੇ ਚੁਲ੍ਹੇਰੀ ।

ਮਾਓ ਪਿਉ ਨੇ ਕੁਝ ਨੀ ਸੋਚਿਆ, ਚੜ੍ਹੀ ਜਵਾਨੀ ਮੇਰੀ ।

ਜੇ ਹਾਣ ਨੂੰ ਹਾਣ ਮਿਲ ਜਾਵੇ ਉਸ ਦੀ ਖੁਸ਼ੀ ਵੀ ਸਾਂਝੀ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ:

ਸੱਸੜੀਏ ਤੇਰੇ ਪੰਜ ਪੁਤ, ਦੋ ਭੰਗੀ ਦੋ ਸ਼ਰਾਬੀ ।

ਜੇਹੜਾ ਸਾਡੇ ਹਾਣ ਦਾ ਉਹ ਖਿੜਿਆ ਫੁੱਲ ਗੁਲਾਬੀ ।

ਕੇਵਲ ਵਰ ਦੀ ਪੜਚੋਲ ਹੀ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ, 'ਨਾਰ ਕਿਹੋ ਜਿਹੀ ਚੰਗੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ' ਤੇ ਜੇ ਮਿਲ ਜਾਵੇ ਉਸ ਦੇ ਔਗੁਣਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਵੀ ਗੁਣ ਕਿਵੇਂ ਲੱਭੀਏ ? ਇਸ ਵਿਸ਼ੇ ਉਤੇ ਵੀ ਵਿਅੰਗ-ਮਈ ਕਟਾਖਸ਼ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ:—

ਮਾਏ ਦੱਸ ਪਈ ਵਿੱਚ ਪੰਚਾ ਵੇ ਨਾਰ ਕੇਹੜੀ ਕੀਜੈ ।

ਸ਼ਾਵਾ ਸ਼ੈਲ ਜਵਾਨੀ, ਜਵਾਨੀ ਬੜੀ ਮਸਤਾਨੀ ।

ਜੇਹੜੀ ਝੱਲੀ ਨੀ ਜਾਨੀ, ਨਾਰ ਗੰਜੀ ਕੀਜੈ ।

ਸਾਰੀਆਂ ਕੁੜੀਆਂ ਸਿਰ ਗੁੰਦਾਇਆ, ਗੰਜੀ ਕੁ ਲਗਿਆ ਸਾੜ ।

ਸ਼ਾਵਾ ਸ਼ੈਲ ਜਵਾਨੀ, ਜਵਾਨੀ ਬੜੀ ਮਸਤਾਨੀ, ਬੁਢੇਪਾ ਬੁਰਾ ਲਾਣਤੀ ।

ਮੈਂ ਕੋਈ ਝੂਠ ਬੋਲਿਆ ?

ਮਾਏ ਦੱਸ ਪਈ ਵਿੱਚ ਪੰਚਾ ਵੇ ਨਾਰ ਕੇਹੜੀ ਕੀਜੈ ?

ਨੀ ਨਾਰ ਕਾਣੀ ਕੀਜੈ ।

ਕਾਲੀ ਵੇ ਪਰਨਾਉਦਿਆਂ ਕੰਤਾ ਤੈਨੂੰ ਬੁਰਾ ਦਿਹਾੜਾ,
ਸਾਰੀਆਂ ਕੁਤੀਆਂ ਕੱਜਲ ਪਾਏ ਕਾਣੀ ਕੁ ਲੱਗਿਆ ਸਾੜਾ,
ਸ਼ਾਵਾ ਸ਼ੈਲ ਜਵਾਨੀ, ਜਵਾਨੀ ਬੜੀ ਮਸਤਾਨੀ, ਬੁਢੇਪਾ ਬੁਰਾ ਲਾਣਤੀ,
ਮੈਂ ਕੋਈ ਝੂਠ ਬੋਲਿਆ ?

ਮਾਧੇ ਦੱਸ ਪਈ ਵਿੱਚ ਪੰਚਾ ਨਾਰ ਕੇਹੜੀ ਕੀਜੈ ?
ਜੀ ਨਾਰ ਮਧਰੀ ਕੀਜੈ ।

ਮਧਰੀ ਵੇ ਪਰਨਾਉਦਿਆਂ ਕੰਤਾ,
ਉੱਚੀ ਜਗ੍ਹਾ ਹੱਥ ਨਾ ਅੱਪੜੇ ਸੱਦੇ ਮਹੱਲਾ ਸਾਰਾ,
ਸ਼ਾਵਾਸ਼ੇ ਜਵਾਨੀ, ਜਵਾਨੀ ਬੜੀ ਮਸਤਾਨੀ ਬੁਢੇਪਾ ਬੜਾ ਲਾਲਚੀ,
ਮੈਂ ਕੋਈ ਝੂਠ ਬੋਲਿਆ ?

ਮਾਧੇ ਦੱਸ ਪਈ ਵਿੱਚ ਪੰਚਾ, ਵੇ ਨਾਰ ਕੇਹੜੀ ਕੀਜੈ ?
ਜੀ ਨਾਰ ਮੋਟੀ ਕੀਜੈ ।

ਮੋਟੀ ਜਿਉਂ ਵੇਹੜੇ ਵਿੱਚ ਚਿੱਕੜ,
ਚੜ੍ਹ ਚੁਬਾਰੇ ਮੋਟੀ ਸੁੱਤੀ ਆਸ਼ਕ ਮਾਰੇ ਛਿੱਤਰ,
ਇਸ ਨੂੰ ਸੁੱਤੀ ਗਹਿਣ ਦਿਓ !

ਸ਼ਾਵਾਸ਼ੇ ਜਵਾਨੀ, ਜਵਾਨੀ ਬੜੀ ਮਸਤਾਨੀ, ਬੁਢੇਪਾ ਬੜਾ ਲਾਲਚੀ ।
ਮਾਧੇ ਦੱਸ ਪਈ ਵਿੱਚ ਪੰਚਾ ਜੀ ਨਾਰ ਕੇਹੜੀ ਕੀਜੈ ?
ਨਾਰ ਪਤਲੀ ਕੀਜੈ ।

ਪਤਲੀ ਕੋਠੇ ਉਤੇ ਚੜ੍ਹਦੀ ਕਾਗਤ ਵਾਂਗੂ ਖੜਕੇ,
ਜੇ ਬਾਹਾਂ ਨੂੰ ਹੱਥ ਲਾਉ ਤਾਂ ਬਿਜਲੀ ਵਾਂਗਰ ਗੜ੍ਹਕੇ,
ਨਾਰ ਗੋਰੀ ਕੀਜੈ ।

ਗੋਰੀ ਵੇ ਪਰਨਾਉਦਿਆਂ ਕੰਤਾ ਤੈਨੂੰ ਅੱਛਾ ਦਿਹਾੜਾ,
ਚੜ੍ਹ ਚੁਬਾਰੇ ਗੋਰੀ ਸੁੱਤੀ, ਜਿਉਂ ਮੱਖਣ ਦਾ ਪੇੜਾ,
ਸ਼ਾਵਾਸ਼ੇ ਜਵਾਨੀ, ਜਵਾਨੀ ਬੜੀ ਮਸਤਾਨੀ, ਬੁਢੇਪਾ ਬੜਾ ਲਾਣਤੀ ।

ਚੜ੍ਹ ਚੁਬਾਰੇ ਗੋਰੀ ਸੁੱਤੀ, ਆਸ਼ਕ ਦਾ ਚੌਥਾ ਫੇਰਾ ਵੇ ਨਾਰ ਗੋਰੀ ਕੀਜੈ ।

ਕੁਤੀਆਂ ਦੇ ਇਸ ਹੱਲੇ ਦੇ ਗੀਤ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਕੁਝ ਸਵਾਣੀਆਂ ਲੰਮੀ ਤੇ ਗੰਭੀਰ
ਸੁਰ ਵਾਲੇ ਗੀਤਾਂ ਦੇ ਬੋਲ ਲੈ ਲੈਂਦੀਆਂ ਹਨ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਮਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਕੀਤੀ ਹੁੰਦੀ
ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਨੇ ਜੋ ਕੁਝ ਬਣਾਇਆ ਹੈ ਉਹ ਹੁਣ ਲਿਆਵੇ ਤੇ ਦਿਖਾਵੇ :—

ਕੱਢ ਦੀ ਅੰਮੜੀ ਕੁਝ ਸਜਿਆ ਸਜਾਇਆ,
ਕੁਝ ਰੱਖਿਆ ਰਖਾਇਆ,
ਮੇਰੇ ਬਾਬਲ ਦਾ ਖੱਟਿਆ, ਮੇਰੇ ਵੀਰ ਦਾ ਕਮਾਇਆ,
ਹੁਣ ਤੇਰਾ ਦੇਣ ਦਾ ਵੇਲਾ ਆਇਆ ।

ਬੰਨ੍ਹੋ ਕਹਾਰੇ ਮੇਰੀ ਡੋਲੀ ਦੀਆਂ ਤਣੀਆਂ,
ਚੰਡੋਲਾਂ ਦੇ ਧਾਗੇ ਮੁਖ ਪਾਨਾਂ ਦੇ ਬੀੜੇ,
ਛੱਡਾਂ ਮੈਂ ਪੈਕੀਆਂ ਗਲੀਆਂ ।

ਖੋਲ੍ਹੋ ਕਹਾਰੇ ਮੇਰੀ ਡੋਲੀ ਦੀਆਂ ਤਣੀਆਂ, ਚੰਡੋਲਾਂ ਦੇ ਧਾਗੇ,
ਮੱਲਾਂ ਮੈਂ ਸਹੁਰੇ ਦੀਆਂ ਗਲੀਆਂ ।

ਮਾਪਿਆਂ ਵਲੋਂ ਘੱਟ ਉਤੇ ਮੁੰਡੇ ਨੂੰ ਕੰਠਾ, ਛਾਪ, ਤੇ ਤਨ ਦੇ ਸਾਰੇ ਕਪੜੇ ਦੂਜੇ
ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰਾਂ ਨੂੰ ਥਾਨਾਂ ਨਾਲ ਤਿਉਰ ਰੱਖੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ।

ਕੁੜੀ ਲਈ ਉਸ ਨੂੰ ਪਹਿਨਣ ਵਾਸਤੇ ਦਿੱਤੇ ਕੱਪੜਿਆਂ ਵਿਚੋਂ ਘੱਟੋ ਘੱਟ— ਪੰਜ
ਘੱਗਰੇ ਵਾਲੇ ਤਿਉਰ, ਸੱਤ ਸੂਟ, ਮੁਕਲਾਵਾ ਨਾਲ ਦਾ ਈ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਦੋ ਰੰਗੀਨ ਪਲੰਘ,
ਸਮੇਤ ਰਜਾਈਆਂ ਗਦੈਲਿਆਂ ਵਾਲੇ ਬਿਸਤਰਿਆਂ ਦੇ ਰੱਖੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ । ਕੁੜੀ ਦੇ ਵਰਤਣ
ਲਈ ਭਾਂਡੇ, ਬਾਲ, ਬਾਲੀਆਂ, ਬਲਟੋਹੀ, ਚਿਲਕਵੀਆਂ ਗੜਵੀਆਂ, ਗਲਾਸ, ਬਾਲਟੀ, ਕੜਾਹੀ,
ਦੁੱਧ ਚੋਣ ਲਈ ਦੋਹਣਾ ਦਿਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕਈ ਚੀਜ਼ਾਂ ਮਾਪਿਆਂ ਦੇ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰ,
ਭੂਆ, ਮਾਸੀ, ਚਾਚੀਆਂ, ਤਾਈਆਂ ਦੀ ਇਕ ਇਕ ਚੀਜ਼ ਰਲਾਈ ਹੁੰਦੀ ਹੈ । ਕਿੰਨੀ ਸਿਆਣੀ
ਰਸਮ ਸੀ ਇਹ ਜਿਸ ਨਾਲ ਨਵੇਂ ਨਵੇਂ ਘਰ ਦਾ ਦੋਵੇਂ ਮਾਪੇ ਬਾਨੂਣੂ ਬੰਨ੍ਹ ਦਿੰਦੇ
ਸਨ । ਸਰਦੇ ਪੁਜਦੇ ਮਾਪਿਆਂ ਵਲੋਂ ਕੁੜੀ ਨੂੰ ਕੁਝ ਟੁੰਬਾਂ ਵੀ ਪਾਈਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ—
ਬਾਲੀਆਂ, ਸਿੰਗ-ਤਵੀਤ, ਮਾਮੇ-ਮੁਰਕੀਆਂ, ਲੌਗ, ਛਾਪ ਆਦਿਕ । ਮਾਮਿਆਂ ਤੇ ਨਾਨਕਿਆਂ
ਵਲੋਂ ਰਲਾ ਮਿਲਾ ਕੇ ਪੰਜ ਜਾਂ ਸੱਤ ਟੁੰਮਾ ਕਰ ਦਿੰਦੇ ਹਨ । ਇਸ ਸਾਰੀ ਸਮੱਗਰੀ ਉਤੇ
ਨਿਗਾਹ ਫੇਰਦੀਆਂ ਸਵਾਣੀਆਂ ਨਿਰਮਾਣਤਾ ਨਾਲ ਗਾਉਂਦੀਆਂ ਹਨ:

ਸੁਣਿਓ ਸੁਣਿਓ ਨਵਿਓ ਕੁੜਮੋ, ਅਰਜ ਬੰਧੀ ਦੀ ਸੁਣਿਓ ਜੀ ।

ਜੇ ਅਸੀਂ ਦਿਤੀਆਂ ਪਾਟੀਆਂ ਲੀਗਾਂ, ਰੇਸ਼ਮ ਕਰਕੇ ਜਾਣਿਓ ਜੀ ।

ਜੇ ਅਸਾਂ ਦਿਤੜੇ ਚਾਂਦੀ ਦੇ ਗਹਿਣੇ, ਸੋਨਾ ਕਰਕੇ ਜਾਣਿਓ ਜੀ ।

ਜੇ ਅਸੀਂ ਦਿਤੀਆਂ ਪਿੱਤਲ ਪਰਤਾਂ, ਅਸੀਂ ਨੀਵੇਂ ਬੋਡੀਆਂ ਉੱਤਮ ਜਾਤਾਂ,

ਸਾਡੀਆਂ ਦਿਤੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਭਾਤਾਂ, ਉੱਤਮ ਕਰਕੇ ਜਾਣਿਓ ਜੀ ।

• ਭਰੀ ਪੰਚਾਇਤ ਵਿੱਚ ਕੁੜੀ ਦਾ ਬਾਪ ਉਠ ਕੇ ਆਖਦਾ ਹੈ 'ਅਸੀਂ ਧੀ ਵਾਲੇ ਗਰੀਬ
ਹਾਂ ਜੀ, ਹੋਰ ਤਾਂ ਸਾਡੇ ਪਾਸੋਂ ਕੁਝ ਸਰਦਾ ਨਹੀਂ, ਇਹ ਪੰਜ ਸੌ ਰੁਪਇਆ 'ਦਾਤ' ਦਾ
ਹੈ ? ਕਈ ਰਿਸ਼ਤੇ ਨਾਤੇ ਵਾਲੇ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਕਾਰਮ (ਮੁਕੱਰਰ) ਲੈਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਦਾਤ ਦਾ ਕਿੰਨਾ
ਦੇਵੋਗੇ ? (ਜੋ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਤੱਕ ਹੁੰਦਾ ਹੈ) । ਕਈ ਗਰੀਬ ਮਾਪੇ ਇਕੋਤਰ ਸੌ ਰੁਪਇਆ ਬਾਲੀ
ਵਿੱਚ ਰੱਖ ਕੇ ਰਸਮ ਪੂਰੀ ਕਰ ਦਿੰਦੇ ਹਨ । ਇਸ ਖਿਆਲ ਨਾਲ ਕਿ ਕੁੜੀ ਦਾ ਪਿਉ
ਕਿਧਰੇ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਮੂੰਹੋਂ 'ਦਾਨ ਦਿਤਾ' ਸ਼ਬਦ ਨਾ ਆਖ ਦੇਵੇ ਅਜੇਹੇ ਵੇਲੇ ਮੂੰਹੋਂ ਆਖੇ
ਸ਼ਬਦ ਮੁੜ ਵਾਪਸ ਨਹੀਂ ਲਏ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹੁੰਦੇ, ਮੁੰਡੇ ਦਾ ਸਾਊ ਪਿਉ ਉੱਠਦਾ ਤੇ ਇਕ
ਰੁਪਈਆ ਚੁੱਕ ਕੇ ਆਖ ਦਿੰਦਾ ਹੈ, ਜੀ ! ਬੱਸ, ਜਿਸ ਨੇ ਧੀ ਦੇ ਦਿਤੀ ਹੋਰ ਬਾਕੀ ਕੀ
ਰੱਖ ਲਿਆ ਹੈ ਸਾਡੇ ਲਈ ਤਾਂ ਇਕ ਰੁਪਈਆ ਹੀ ਇਕੀ ਸੌ ਹੈ ।' ਜੇ ਧੀ ਵਾਲੇ ਨੇ

ਦੇਣੇ ਹੀ ਹੋਣ ਤਾਂ ਉਹ ਝੱਟ ਪਟ ਕਹਿ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ 'ਦਾਨ ਦਿੱਤਾ' । ਫਿਰ ਅਤੀ ਕਰ ਬੈਠਦਾ ਹੈ ਕਿ ਹੁਣ ਤਾਂ ਬਚਨ ਹੋ ਚੁਕੇ ਹਨ । ਕੁੜੀਆਂ ਦੇ ਮਾਪੇ ਆਪਣੀ ਖੱਟੀ ਕਮਾਈ ਦਾ ਦਿਵਾਲਾ ਕੱਢਣ ਲਈ ਇਸ ਵੇਲੇ ਕੀ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ ? ਕਈ, ਸਾਰੀ ਜੰਵ ਨੂੰ 'ਰੁਪਈਆ ਬਾਨ' ਦੇ ਕੇ ਤੋਰਦੇ ਹਨ, ਮੁੰਡੇ ਦੇ ਕੈਠੇ ਤੋਂ ਦਿਲਾਵਾ ਪੰਜ ਜਾਂ ਸੱਤ ਹੋਰ ਮੂਹਰੀਆਂ ਦਿੰਦੇ ਹਨ । ਜੇ ਇਹ ਮੂਹਰੀਆਂ ਗਹਿਣਿਆਂ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਹੋਣ ਤਾਂ 'ਨਕਦ ਮੂਹਰੀਆਂ ਕਹੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ' ਜੇ ਮਹਿ, ਗਊ, ਬਲਦ, ਉਠ, ਪਸ਼ੂਆਂ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਦਿੱਤੀਆਂ ਜਾਣ ਤਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ 'ਤੁਰਦੀਆਂ ਮੂਹਰੀਆਂ ਆਖਦੇ ਹਨ ।

ਨਾਈ, ਬ੍ਰਾਹਮਣ, ਮਿਰਾਸੀ ਇਸ ਵੇਲੇ ਲਈ ਧੀ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਉਗੀਸਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ, ਜਜਮਾਨਾ ਜੇ ਵਿਆਹ ਉਤੇ ਦਾਤ ਚੰਗੀ ਦੇਵੇਗੇ ਤਾਂ ਤੁਹਾਡੇ ਮੁੰਡੇ ਵੀ ਏਵੇਂ ਜਿਵੇਂ ਲੈ ਕੇ ਆਉਣਗੇ । ਦੇਖ ਲੈਣਾ ਜੰਮਣੇ ਨਹੀਂ ਮਿਲਣੇ । ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਸਾਕਾਂ ਵਾਲੇ ਬੂਹੇ ਆ ਬੈਠਿਆ ਕਰਨਗੇ । ਇਹੋ ਜਿਹੇ ਭਾਗਾਂ ਵਾਲੇ ਦਿਨ ਕਿਹੜਾ ਨਿੱਤ ਨਿੱਤ ਆਉਂਦੇ ਹਨ । ਆਦਿਕ ਫਲਾਹੁਣੀਆਂ ਦੇਕੇ ਘਰ ਜ਼ਮੀਨ ਗਹਿਣੇ ਧਰਾ ਛਡਦੇ ਹਨ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮਨਸ਼ਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਜਿੰਨਾ ਵਿਆਹ ਤੇ ਖਰਚ ਵਧ ਕਰਨਗੇ ਉਸੇ ਹਿਸਾਬ ਨਾਲ ਵੱਧ ਲਾਗ (ਕਮਿਸ਼ਨ) ਮਿਲੇਗਾ ? ਭੇਲੀ ਫੁੱਟੇਗੀ ਤਾਂ ਰੋੜੀ ਮਿਲੇਗੀ । ਸਰਦੇ ਪੁੱਜਦੇ ਜਜਮਾਨਾਂ ਦੀ ਸੋਭਾ ਕਰ ਕਰ ਕੇ ਦੂਜਿਆਂ ਨੂੰ ਵੀ ਤਾਂ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਿਆਹ ਕਰਨ ਲਈ ਪ੍ਰੇਰਣਾ ਦੇਣੀ ਸੌਖੀ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ।

“ਧਰਮੀ ਨੂੰ ਧਰਮ ਕਰਦਿਆਂ ਕੋਈ ਹਾਨੀ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੀ ਭਾਵੇਂ ਘਰ ਜ਼ਮੀਨ ਵਿਕ ਜਾਵੇ ਇਕ ਵਾਰੀ ਤਾਂ ਲੋਕਾਂ ਵਿੱਚ ਧੁੰਮ ਪੈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ।”

ਕੁੜੀ ਮੁੰਡੇ ਵਾਲੇ, ਖੱਟ ਉਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਦਿਖਾਵੇ ਕਰਦੇ ਹਨ ਵਈ ਆਪਣੇ ਜਾਣੇ ਤਾਂ ਹੱਦ ਹੀ ਮੁਕਾ ਦਿੰਦੇ ਹਨ । ਧੀ ਵਾਲੇ ਪਿੰਡ ਦੀਆਂ ਜਿੰਨੀਆਂ ਦੇਹਲੀਆਂ, ਜਾਣੀ ਘਰ ਹੋਣ, ਗਿਣਵਾ ਕੇ ਉਤਨੇ ਥਾਲ ਕੌਲੀਆਂ ਗਲਾਸਾਂ ਦੀ 'ਬੇਲ' ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ਇਸ ਨੂੰ 'ਦੇਹਲਾਂ ਮੰਨਣੀਆਂ' ਵੀ ਆਖਦੇ ਹਨ । ਇਕੱਲੇ ਗਲਾਸ ਜਾਂ ਥਾਲੀਆਂ ਵੀ ਦਿੱਤੀਆਂ ਜਾਣ ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਕੇਵਲ 'ਬੇਲ' ਦਿੱਤੀ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ।

ਵਧੇਰੇ ਹੀ 'ਵਿਚਾਰ' ਵਾਲੇ ਧੀ ਦੇ ਮਾਪੇ, ਇੰਨੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਆਪਣੇ ਵਲੋਂ ਲੈ ਕੇ ਪਿੰਡ ਦੀ ਸਾਂਝੀ ਥਾਂ, ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਡੇਰੇ ਜਾਂ ਧਰਮਸਾਲਾ ਵਿੱਚ ਰਖ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਜੁ ਜਿਸ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਵੀ ਵਿਆਹ ਸਾਦੀ ਵੇਲੇ ਲੋੜ ਪਵੇ ਇਹ ਭਾਂਡੇ ਲਿਆ ਕੇ ਵਰਤ ਲਵੇ । ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਮੁੰਡੇ ਵਾਲਿਆਂ ਦੇ ਅਗੋਂ ਮੋੜੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਉਹ ਇਹੋ ਭਾਂਡੇ ਆਪਣੇ ਪਿੰਡ ਦੀ ਸਾਂਝੀ ਥਾਂ ਲਿਆ ਰਖਦੇ ਹਨ । ਇਕ ਵਾਰ ਦਾਨ ਜੁ ਹੋ ਗਿਆ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ।

ਖੱਟ ਉਠਾਉਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਪੰਡਤ, ਜੀ ਪਾਸੋਂ ਇਸ ਦਾਨ ਨੂੰ ਸਹੰਸਰ ਗੁਣਾਂ ਫਲਣ ਲਈ ਮੰਤਰ ਪਾਠ ਕਰਾਉਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ਮੰਤਰ-ਪਾਠ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ ਪਾਂਧਾ ਜੀ ਚੌਲਾਂ ਦਾ ਛਿੱਟਾ ਦਿੰਦੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਅਗਲੇ ਜਨਮ ਇਹ ਪੁੰਨ ਦਾਨ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਚੌਲਾਂ ਵਾਂਗ ਚਮਕੇਗਾ ਤੇ ਹਰਾ ਹੋ ਕੇ ਬਹੱਤਰ ਗੁਣਾਂ ਫਲ ਦੇਵੇਗਾ । ਕੀ ਅਜੇਹੇ ਭਵਿੱਖਤ

ਵਾਕਾਂ ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਲਈ ਪੁੰਨ ਦਾਨ ਕਰਨਾ ਕੋਈ ਮਾੜੀ ਗੱਲ ਹੈ !

ਖੱਟ ਵੇਲੇ ਸਾਲੀਆਂ ਜਾਂ ਕੁੜਮਣੀਆਂ, ਵਿੱਚੋਂ ਦੀ ਅੱਖ ਬਚਾ ਕੇ ਆਪਣੇ ਥਾਂ ਸਿਰ ਲਗਾਏ, ਕੁੜਮਾਂ ਤੇ ਸਾਲੀਆਂ ਲਾੜੇ ਤੇ ਵੱਡੇ ਛੋਟੇ ਭਰਾਵਾਂ ਦੀ ਪਿੱਠ ਉੱਤੇ ਕਦੇ ਲਾਲ ਰੰਗਾਂ, ਕਦੇ ਤਵੇ ਦੀ ਕਾਲਖ ਦਾ 'ਥਾਪਾ' ਲਾ ਦਿੰਦੀਆਂ ਹਨ । ਅਖੇ ਇਹ ਥਾਪੇ ਲਾਉਣਾ ਵੀ ਇੱਕ ਸੁਭ ਗੀਤ ਹੈ । ਸਭਾ ਵਿੱਚ ਬੈਠੇ ਇਕ ਦੂਜੇ ਦੇ ਸਿਰਾਂ ਦੇ ਸਾਫਿਆਂ ਉੱਤੇ ਗੁਲਾਲੀ ਧੂੜ ਦੇਂਦੇ ਹਨ । ਓਧਰ ਕੁੜੀਆਂ ਗੀਤ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦੇਂਦੀਆਂ ਹਨ:

ਕਿਨ ਤੇਰਾ ਮੋਢਾ ਚਿਤਰਿਆ ਮੇਰੇ ਜਾਦੀਤਿਆ,
ਕਿਸ ਤੇਰਾ ਕਾਜ ਰਚਾਇਆ ਸੁਖੀ ਲੱਧਤਿਆ ।
ਬਾਬੇ ਮੋਢਾ ਚਿਤਰਿਆ ਸੁਖੀ ਲੱਧਤਿਆ,
ਤੇਰੇ ਬਾਬਲ ਕਾਜ ਰਚਾਇਆ ਸੁਖੀ ਲੱਧਤਿਆ ।

ਖੱਟ ਵੇਲੇ ਜਿਥੇ ਹੋਰ ਸਭ ਚੀਜ਼ਾਂ ਦੀ ਨਿੰਦ-ਚੰਦ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਹਰ ਗੱਲ ਵਿੱਚ ਮੁਟਿਆਰਾਂ ਸਿੱਠਣੀਆਂ ਦਾ ਸੁਆਦ ਭਰਦੀਆਂ ਹਨ, ਓਥੇ ਸਿਆਣੀਆਂ ਸਵਾਣੀਆਂ ਸਮੁੱਚੇ ਵਿਆਹ ਦੀ ਪੂਰਨਤਾ ਉੱਤੇ ਝਾਤ ਪਾਉਂਦੀਆਂ ਵਿਆਹ ਦੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਗੀਤਾਂ ਦੀ ਤਸਵੀਰ ਅਜੇਹੇ ਭਾਵਕ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿੱਚ ਪਿੱਚਦੀਆਂ ਹਨ ਕਿ ਸਰੋਤਿਆਂ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਹੰਝੂ ਵਗ ਟੁਰਦੇ ਹਨ । ਇਨ੍ਹਾਂ ਹੰਝੂਆਂ ਵਿੱਚ ਵਿਛੜ ਰਹੀ ਧੀ ਦੇ ਵਿਜੋਗ ਦੀ ਭਾਹ ਵੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਪਰ ਉਸ ਨਾਲੋਂ ਵੀ ਵਧ ਇਸ ਕਾਜ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕਰਨ ਲਈ ਜੁੜੇ ਅੰਗਾਂ-ਸਾਕਾਂ ਦੇ ਮੇਲ ਦਾ ਦਿਲ-ਟੁੰਬਵਾਂ ਵਰਨਣ ਝਲਕ ਰਿਹਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਜੋ ਸਾਡੇ ਜੀਵਨ ਦੀਆਂ ਸਾਂਝੀਆਂ ਪ੍ਰਵਾਰਕ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀਆਂ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਾਉਂਦਾ ਆਂਦਰਾਂ ਵਿੱਚ ਸਾਂਝਾਂ ਦਾ ਖੂਨ ਗਰਮ ਕਰ ਕੇ ਦਿਲੀ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਨੂੰ ਨਿਘਿਆਈ ਰਖਦਾ ਹੈ:

ਬਾਬਲ ਕਾਜ ਰਚਾਇਆ ਸਭ ਪ੍ਰਵਾਰ ਬੁਲਾਇਆ ।
ਪਾਂਧੇ ਬੇਟ ਬੁਲਾਵੇ ਸਾਹਾ ਰਾਸ ਸੁਧਾਵੇ ।
ਨਾਈ ਬੇਟਾ ਬੁਲਾਵੇ ਸਾਹਾ ਧੁਰ ਪਹੁੰਚਾਵੇ ।
ਪਹਿਲੀ ਚਿੱਠੀ ਮੇਰੇ ਨਾਨਕੜੇ ਬਾਬਲ ਕਾਜ ਰਚਾਇਆ ।
ਕਤੀ ਨੀ ਨਾਨਕੜੀਏ ਸੂਤ ਕੂੜੇ ਤੂੰ ਆਪ ਸਿਆਲੇ ਦੀ ਰਤੀ ।
ਨਾਨੀ ਸੁਪੱਤੜੀ ਨੇ ਸੂਤ ਕੱਤਿਆ ਨਾਨੇ ਠੋਕ ਬਣਾਇਆ ।
ਸਰਹੱਦ ਤੋਂ ਲਿਆਂਦੀ ਮਜ਼ੀਠ ਨੀ ਪੀਲਾ ਚੋਪ ਰੰਗਾਇਆ ।
ਕਤੀ ਮਾਮੜੀਏ ਚੋਪ ਕੂੜੇ, ਚੂੜੇ ਬਾਲੜੀ ਬਾਹੀ ।
'ਦੂਜੀ ਚਿੱਠੀ ਮੇਰੇ ਸਹੁਰੜੇ ਜੰਝ ਗਹੇਲੜੀ ਆਵੇ ।
ਜਾਨੀ ਆਵੇ, ਮਾਨੀ ਆਵੇ ਨਾਲ ਬੰਨਰਾ ਆਵੇ ।
ਬੰਨਰੇ ਸਿਰ ਮੁਕਟ ਸੋਹੇ ਗਲੇ ਸੋਹੇ ਜੀ ਕੰਢਲਾ ।
ਜੀਉਣ ਸਸੂ ਦੇ ਜਾਏ, ਸੱਸੂ ਰਾਣੀ ਦੇ ਜਾ ਗੱਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਜੀ ਢੋਲਣ ।
'ਹੋਇਆ ਸੈਤ ਦਾ ਵੇਲਾ ਨੀ ਭੈਣੋਂ ਸੈਤ ਦਾ ਵੇਲਾ ।

ਸੈਤ ਕੌਣ ਕੌਣ ਬੈਠੀ ਬੀਬੀ ਸੈਤੀ ਕੌਣ ਕੌਣ ਬੈਠੇ,
 ਬੇਦੀ ਬੈਠੇ ਮੇਰੇ ਚਾਚੜੇ ਬਾਬਲ ਰਾਜੇ ਦੇ ਵੀਰਨ ।
 ਜੀਉਣ ਜੋਗੜੇ ਮੇਰੀ ਦਾਦੀ ਦੇ ਜਾਏ ਗਣੀ ਦਾਦੀ ਦੇ ਜਾਏ ।
 ਬਾਬਲ ਤੇਰੇ ਵੀਰ ਬੈਠੇ ਮਾਂ ਨੀ ਦੇਵਰ ਤੇਰੇ ਜੇਠ ਨੀ ਤੇਰੇ ।
 ਹਰਿਆਵਲੀ ਦੇ ਚਾਚੜੇ ਬੈਠੇ ਤਾਏ ਬੈਠੇ, ਨੀ ਦਮ ਖਰਚਣ ਵਾਲੇ ।
 ਜੀਉਣ ਚਾਚੀ ਦੇ ਜਾਏ ਦਾਦੀ ਗਣੀ ਦੇ ਜਾਏ ।
 ਹੋਇਆ ਖੱਟ ਦਾ ਵੇਲਾ ਨੀ ਭੈਣੇ ਖੱਟ ਦਾ ਵੇਲਾ ।
 ਖੱਟੇ ਕੌਣ ਬੈਠੇ ਬੀਬੀ, ਖੱਟੇ ਕੌਣ ਜੀ ਬੈਠੇ ।
 ਖੱਟੇ ਬੈਠੇ ਮੇਰੇ ਵੀਰ ਅੰਮਾਂ ਗਣੀ ਦੇ ਜਾਏ ।
 ਬਾਬਲਾ ਜੀ ਤੇਰੇ ਪੁੱਤ ਬੈਠੇ ਮਾਂ ਜੀ ਤੇਰੇ ਲਾਡਲੇ ।
 ਹਰਿਆਵਲੀ ਦੇ ਵੀਰ ਬੈਠੇ ਦਮ ਖਰਚਣ ਵਾਲੇ ।
 ਹਰਿਆਵਲੀ ਬੇਟੀ ਹੋਈ ਐ ਪਗਈ ।
 ਹੁਣ ਜੋਰ ਨੀ ਸਾਡੜਾ ਕਾਈ
 ਜੀ ਜੋਰ ਵੀ ਚਲਦਾ ਨਾਹੀ ।

ਮੁਕਲਾਵਾ

ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਆਹ ਵਾਲਿਆਂ ਨੇ ਮੁਟਿਆਰ ਧੀ ਦਾ ਵਿਆਹ ਕੀਤਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਵਿਆਹ ਮੁਕਲਾਵਾ ਇਕੱਠਾ ਈ ਕਰ ਦਿੰਦੇ ਹਨ । ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕੁੜੀ ਛੋਟੀ ਉਮਰ ਵਿੱਚ ਹੀ ਵਿਆਹੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਉਹ ਤਿੰਨ ਜਾਂ ਸੱਤ ਵਰ੍ਹੇ ਪਿਛੋਂ ਮੁਕਲਾਵੇ ਟੋਰਦੇ ਸਨ । ਮੁਕਲਾਵਾ ਕੁੜੀਆਂ ਦੇ ਛੋਟੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਦੇ ਵਿਆਹਾਂ ਕਾਰਨ ਚੱਲਿਆ ਸੀ । ਪੁਰਾਣੀ ਪੀੜ੍ਹੀ ਦੇ ਲੋਕ ਦੱਸਦੇ ਹਨ, ਕਈ ਕੁੜੀਆਂ ਵਧੇਰੇ ਹੀ ਛੋਟੀਆਂ ਹੋਣ ਕਾਰਨ ਵਿਆਹ ਵੇਲੇ ਕੁੜੀ ਦੀ ਥਾਂ ਗੱਡੀ ਵਿੱਚ ਗੁੜ ਦੀ ਭੇਲੀ ਭੇਜ ਦਿੰਦੇ ਸਨ । ਇਨ੍ਹਾਂ ਗੱਲਾਂ ਕਾਰਨ ਕਿ ਛੋਟੀ ਹੁੰਦੀ ਕੁੜੀ ਤਾਂ ਸਹੁਰੇ ਜਾਣ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ, ਮੁਕਲਾਵੇ ਨੂੰ ਇਕ ਛੋਟਾ ਵਿਆਹ ਹੀ ਰਚਾ ਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਕੁੜੀ ਦੀਆਂ ਸਹੇਲੀਆਂ, ਮਹਿੰਦੀ, ਸ਼ੀਸ਼ਾ, ਸੁਰਮਾ, ਕੰਘੀਆਂ ਦਾ ਜੋੜਾ, ਸਾਬਣ ਦੀਆਂ ਟਿੱਕੀਆਂ, ਕੱਤਣੀ, ਮੂਹੜੇ, ਡੋਰੀ-ਪਗਾਂਦੇ, ਨਿੱਕੀਆਂ ਨਿੱਕੀਆਂ ਸੁਗਾਤਾਂ ਪੇਸ਼ ਕਰਦੇ ਸਨ । ਹੁਣ ਇਹ ਸਭ ਚੀਜ਼ਾਂ ਨਾਲਦਿਆਂ ਮੁਕਲਾਵੇ ਵਾਲਿਆਂ ਘਰਾਂ ਵਿੱਚ ਖੱਟ ਵੇਲੇ ਹੀ ਨਿਭਾ ਲਈਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ । ਇਨ੍ਹਾਂ ਸੁਗਾਤਾਂ ਗਹਿਣਿਆਂ, ਕਪੜਿਆਂ ਦੀ ਸੰਭਾਲ ਲਈ ਸੰਦੂਕ ਦਿਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਸੰਦੂਕਾਂ ਉਤੇ ਲੋਹੇ, ਪਿੱਤਲ ਤੇ ਪੰਨਿਆਂ ਨੇ ਲੈ ਲਈ ਹੈ । ਕਈ ਸਰਦੇ ਪੁਜਦੇ ਘਰ ਖੜ੍ਹਵੀਆਂ ਤੇ ਚੱਕਵੀਆਂ ਅਲਮਾਰੀਆਂ ਵੀ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ।

ਸ਼ੀਸ਼ੇ, ਸੁਰਮੇ, ਡੋਰੀ, ਪਗਾਂਦੇ ਦਾ ਜਦੋਂ ਦਿਖਾਵਾ ਦਿਖਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਰਨਣ ਵਾਲੇ ਗੀਤ ਕੁੜੀਆਂ ਦੇ ਮੂੰਹਾਂ ਉਤੇ ਆਪ ਮੁਹਾਰੇ ਹੀ ਮਚਲ ਪੈਂਦੇ ਹਨ:
 ਚੰਦ ਸੂਰਜ ਦਾ ਹੋਇਆ ਝਗੜਾ, ਕੌਣ ਜਿਤੇ ਕੌਣ ਹਾਰੇ ਵੇ ਹੇ ।

ਚੰਦ ਆਖੇ ਮੈਨੂੰ ਸਭ ਜਗ ਦੇਖੇ ਸੂਰਜ ਕਰੇ ਤਪ ਮੇਰਾ ਵੇ ਹੇ ।
 ਸ਼ੀਸ਼ੇ ਤੇ ਸੁਰਮੇ ਦਾ ਪੈ ਗਿਆ ਝਗੜਾ ਕੰਠ ਜਿੱਤੇ ਕੰਠ ਹਾਰੇ ਵੇ ਹੇ ।
 ਸ਼ੀਸ਼ਾ ਕਰੇ ਮੈਨੂੰ ਸਭ ਜਗ ਦੇਖੇ, ਸੁਰਮਾ ਕਰੇ ਰੂਪ ਮੇਰਾ ਵੇ ਹੇ ।
 ਮਹਿੰਦੀ ਤੇ ਮੌਲੀ ਦਾ ਪੈ ਗਿਆ ਝਗੜਾ, ਕੰਠ ਜਿੱਤੇ ਕੰਠ ਹਾਰੇ ਵੇ ਹੇ ।
 ਮਹਿੰਦੀ ਕਰੇ ਮੈਨੂੰ ਸਭ ਜਗ ਲਾਵੇ, ਮੌਲੀ ਕਰੇ ਸ਼ਗਨ ਮੇਰਾ ਵੇ ਹੇ ।

ਖੱਟ ਦੀ ਗੀਤ ਆਮ ਤੌਰ ਤੇ ਜੰਵ ਟੁਰਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਉਸੇ ਦਿਨ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਕਈ ਵਿਆਹਾਂ ਵਾਲੇ ਜੰਵ ਦੀ ਵਿਚਕਾਰਲੀ ਰੋਟੀ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ, ਵਿਚਾਲੜੇ ਦਿਨ ਕਰ ਲੈਂਦੇ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਜੰਵ ਨੂੰ ਚਾਰ ਦਿਨ ਰੱਖਣਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਉਹ ਤੀਜੇ ਦਿਨ ਕਰਦੇ ਹਨ । ਪਿੰਡਾਂ ਵਿੱਚ ਅਜ ਕਲ ਜੰਵਾਂ ਤੀਜੇ ਦਿਨ ਸਵੇਰੇ ਤੋਰੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ, ਜਿਸ ਕਰ ਕੇ ਖੱਟ ਦਾ ਦਿਖਾਵਾ ਵਿਚਾਲੜੇ ਦਿਨ ਕਰਕੇ ਲੀੜੇ ਕਪੜੇ ਸੰਭਾਲ ਕੇ ਤੋਰ ਤੁਰਾਈ ਦਾ ਆਹਰ ਪਾਹਰ ਅਰੰਭ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਇਉਂ ਵਿਆਹ ਮੁਕਲਾਵਾ ਇਕੱਠਾ ਕਰਕੇ, ਕੁੜੀ ਵਾਲੇ ਘਰ, ਸਾਹਾ ਸਮਾਪਤ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ।

ਸਰਦੇ ਪੁੱਜਦੀ ਘਰੀਂ, ਜਾਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ 'ਕਾਕਾ' ਕਾਕੀ ਹਾਲੇ ਜੁਆਨ ਨਹੀਂ ਹੋਏ ਹੁੰਦੇ, ਮੁਕਲਾਵੇ ਪਿਛੋਂ ਦੂਜੀ ਵਾਰ ਲਾੜੀ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ ਆਉਣ ਨੂੰ 'ਦੁਹਾਉਜੇ' ਦਾ ਨਾਂ ਦਿਤਾ ਗਿਆ ਹੈ । ਇਸ ਪਿਛੋਂ ਫਿਰ ਤਿਹਾਉਜੇ ਦੀ ਰਸਮ ਵੀ ਚਲਦੀ ਰਹੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਲਈ ਧੀ ਵਾਲਿਆਂ ਵਲੋਂ ਸਰਦੇ ਬਣਦੇ ਕਪੜੇ ਲੀੜੇ, ਮੁਕਰਰ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਦੇਣੇ ਸੁਭ ਮੰਨੇ ਜਾਂਦੇ ਸੀ । ਸਿੰਘ ਸਭੀਆਂ ਦਾ ਜੋਰ ਪਿਆ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਆਹ ਮੁਕਲਾਵਾ ਇਕੱਠਾ ਹੀ ਕਰਨ ਦੀ ਗੀਤ ਪਾ ਦਿਤੀ । ਦੁਹਾਉਜੇ ਤਹਾਉਜੇ ਨੂੰ ਉਕਾ ਖਤਮ ਕਰ ਦਿਤਾ ।

ਹੁਣ ਨਵੇਂ ਜਮਾਨੇ ਦੇ ਲੋਕ, ਜੋ ਅਦਾਲਤ ਵਿੱਚ ਜਾ ਕੇ ਆਖ ਆਉਂਦੇ ਹਨ 'ਜੀ ਸਾਡਾ ਵਿਆਹ ਹੋਇਆ ਹੋਇਆ ਹੈ', ਤੁਸੀਂ ਰਜਿਸਟਰ ਵਿੱਚ ਨਾਂ ਲਿਖ ਲਵੋ, ਕੀ ਜਾਨਣਗੇ ਕਿ ਵਿਆਹ ਕਿੱਡੀ ਵੱਡੀ ਸਵਾਦਲੀ ਰਸਮ ਹੁੰਦੀ ਸੀ ।

ਕੁੜੀ ਦੀ ਵਿਦਾਈ

ਹਲ ਵਾਹੁੰਗੀ ਛੱਡੁੰਗੀ ਨੱਕੇ ਤੇਰੇ ਕੁਆਰੀ ਘਰੇ ਰਖੀਂ ਬਾਬਲਾ ।

ਕੁੜੀ ਦੀ ਡੋਲੀ ਤੁਰਨ ਸਮੇਂ, ਸੰਜੋਗ-ਵਿਜੋਗ ਦੇ ਭਾਵ ਪ੍ਰਸਪਰ ਇਤਨੇ ਰਸ-ਗੁੱਧ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਪਿਘਲੇ ਮਨਾਂ ਦੇ ਗਿੱਮ ਝਿੱਮ ਵਰੁਦੇ ਹੰਝੂਆਂ ਤੋਂ ਇਹ ਜਾਣਨਾ ਔਖਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਕਿਸ ਅਵਸਥਾ ਦੇ ਸੰਕੇਤ ਹਨ । ਆਖਰ ਹੁੰਦੇ ਤਾਂ ਇਹ ਹੰਝੂ ਹੀ ਹਨ, ਡਲ੍ਹਕਦੇ ਛਲ੍ਹਕਦੇ ਤ੍ਰਿਪ ਤ੍ਰਿਪ ਕਿਰਦੇ ਹੰਝੂ, ਜੋ ਨਵ-ਮੇਲ ਦੀ ਠੰਢਕ ਤੇ ਵਿਛੋੜੇ ਦੇ ਸੋਕ ਦੇ ਟੱਕਰਵੇ ਮੇਲ ਦੇ ਅੰਦਰਲੇ ਵਾਯੂ-ਮੰਡਲ ਵਿਚ ਆਪ-ਮੁਹਾਰੇ ਵਹਿ ਰਹੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ।

ਸਖੀਆਂ ਸਹੇਲੀਆਂ ਨੂੰ ਜਿਉਂ ਹੀ ਇਹ ਆਵਾਜ਼ ਸੁਣਦੀ ਹੈ 'ਕਰੋ ਭਾਈ ਹੁਣ ਡੋਲੀ ਤਿਆਰ' ਧੜਕਦੇ ਦਿਲਾਂ ਨਾਲ ਲਾੜੀ ਕੋਲ ਇਕੱਠੀਆਂ ਹੋ ਕੇ ਗਲਵੱਕੜੀ ਪਾ ਪਾ ਕੇ ਸਹੇਲੀਆਂ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਸੱਜਲ ਹੋ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ, ਬਰਕਦੇ ਗਲਿਆਂ ਦੀਆਂ ਸੁਰਾਂ ਵਿਚੋਂ ਝਰਨਾਟਾਂ ਛੇੜਦੀ ਮੌਕੇ ਦੇ ਗੀਤ ਦੀ ਇਕ ਧੁਨੀ ਨਿਕਲਦੀ ਹੈ :—

ਬੀਬੀ ਦਾ ਮਾਂ ਪਿਉ ਨਿਉਂ ਗਿਆ, ਹੋਰ ਨਿਵਿਆਂ ਨਾ ਕੋਈ ।

ਨਿਉਂ ਗਿਆ ਪਰਬਤ ਪਹਾੜਾਂ ਦਾ, ਹੋਰ ਨਿਵਿਆਂ ਨਾ ਕੋਈ ।

ਬੀਬੀ ਦਾ ਬਾਬਲ ਇਉਂ ਰੋਵੇ, (ਜਿਉਂ) ਘਟ ਸਾਵਣ ਦੀ ਆਈ ।

ਤੂੰ ਕਿਉਂ ਰੈਨਾ ਦੇ ਬਾਬਲਾ ਵੇ, ਜੱਗ ਹੁੰਦੜੀ ਆਈ ।

ਤੁਸੀਂ ਕਿਉਂ ਰੋਵੋ ਮਾਪਿਓ, ਜੱਗ ਹੁੰਦੜੀ ਆਈ ।

ਇਕ ਦਮ ਚਹੁੰ-ਤਰਫੀ ਮਿੱਠਾ ਮਿੱਠਾ ਸੱਨਾਟਾ ਛਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਕੁੜੀਆਂ ਤੇ ਜੁੜੀਆਂ ਸਵਾਣੀਆਂ ਆਪਣੇ ਮਨ-ਤਰੰਗਾਂ ਨੂੰ ਕਾਬੂ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਰੱਖ ਸਕਦੀਆਂ । ਭਖਦੀਆਂ ਤੇ ਢਲਦੀਆਂ ਦੁਪਹਿਰਾਂ ਵੇਲੇ ਜਿਵੇਂ ਕਦੇ ਲੋਅ ਦਾ ਤੱਤਾ ਬੁੱਲ੍ਹਾ ਲੂਹਵੀਂ ਤਪਸ਼ ਵਰ੍ਹਾਂਦਾ ਲੰਘ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਇਸ ਦ੍ਰਵੇ ਹੋਏ ਵਾਯੂ-ਮੰਡਲ ਵਿਚ, ਇਵੇਂ ਜਿਵੇਂ ਇਕ ਹੋਰ ਸੁਰ ਦਿਲਾਂ ਨੂੰ ਚੀਰਦੀ ਉਠ ਪੈਂਦੀ ਹੈ :—

ਗਲੀਆਂ ਤਾਂ ਹੋਈਆਂ ਬਾਬਲ ਭੀੜੀਆਂ, ਮੈਨੂੰ ਆਂਢਣ ਹੋਇਆ ਪ੍ਰਦੇਸ

ਸੌਭ ਬਾਬਲ ਘਰ ਆਪਣਾ, ਧੀ ਚਲੀ ਬਿਗਾਨੇ ਦੇਸ ।

ਦੇਸਾਂ ਦਾ ਰਾਜਾ ਬਾਪ ਛੋੜਿਆ, ਮਾਂ ਮਹਿਲਾਂ ਦੀ ਰਾਣੀ ।

ਪੱਟੀਆਂ ਲਿਖਦੇ ਵੀਰ ਛੱਡੇ,

ਛੋੜਿਆ ਸਭ ਘਰ ਬਾਰ ਵੇ ਸੁਣ ਬਾਪ ਮੇਰੇ !

ਆਲੇ ਤੇ ਭੋਲੇ ਮੇਰੀਆਂ ਗੁੱਡੀਆਂ, ਲੱਥਾਂ ਨਹੀਂ ਖੇਡਣ ਤੇ ਚਾਉ ਵੇ ।

ਸਖੀਆਂ ਸਹੇਲੀਆਂ ਵਿਛੜੀਆਂ, ਮੇਰੇ ਰੋਏ ਨੇ ਭੈਣ ਭਰਾਉ ਵੇ ।

ਇਤਨੇ ਨੂੰ ਡੋਲੀ ਆ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਪਾਲਕੀ ਦੀ ਥਾਂ ਭਾਵੇਂ ਝੀਉਰ ਦੀ ਵਹਿੰਗੀ ਹੀ ਕਿਉਂ ਨਾ ਹੋਵੇ—ਜਿਸ ਵਿਚ ਉਹ ਰੱਬ ਚੜ੍ਹਾਉਣ ਤੱਕ ਬਿਠਾ ਕੇ ਲੈ ਜਾਂਦਾ ਹੈ—ਇਕ ਵਾਰੀ ਤਾਂ ਉਸ ਵਹਿੰਗੀ ਬਾਰੇ ਵੀ ਹੀਰਿਆਂ ਲਾਲਾਂ ਦੀ ਜੜਤ ਜੜੀ ਦਾ ਵਰਣਨ ਆਰੰਭ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ :

ਬੀਬੀ ਤੇਰੀ ਡੋਲੀ ਨੂੰ ਲੱਗੜੇ ਹੀਰੇ, ਤੈਨੂੰ ਵਿਦਾ ਕਰਨ ਤੇਰੇ ਵੀਰੇ ।

ਤੇਰੀ ਡੋਲੀ ਨੂੰ ਲੱਗੜੇ ਰੱਤੇ, ਬੀਬੀ ਤੂੰ ਰੋਵੇਂ ਜੱਗ ਹੱਸੇ ।

ਤੇਰੀ ਡੋਲੀ ਦਾ ਬਾਣ ਪੁਰਾਣਾ, ਨਾ ਰੋ ਬੇਟੀਏ, ਧੀਆਂ ਦਾ ਧਨ ਬਿਗਾਨਾ ।

ਬੀਬੀ ਤੇਰੀ ਡੋਲੀ ਨੂੰ ਲੱਗੜੇ ਛਾਪੇ, ਤੈਨੂੰ ਵਿਦਾ ਕਰਨ ਤੇਰੇ ਮਾਪੇ ।

—ਵਿੱਚ ਇਸ ਗੀਤ ਦੇ ਜਵਾਬੀ ਪ੍ਰਭਾਵ ਆਉਂਦੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ :

ਅੱਜ ਦੀ ਦਿਹਾੜੀ ਡੋਲੀ ਰੱਖ ਲੈ ਨੀ ਮਾਂ, ਰਵਾਂ ਬਣ ਕੇ ਗੋਲੀ ਨੀ ਮਾਂ ।

ਮੇਰੀ ਡੋਲੀ ਨੂੰ ਤੋਰ ਛਿਪਾ ਕੇ ਨੀ, ਧੀਆਂ ਕੱਢਣ ਘਰੋਂ ਹੱਥੀਂ ਮਾਪੇ ਨੀ ਮਾਂ ।

ਮੇਰੀ ਡੋਲੀ ਨੂੰ ਰੱਜ ਕੇ ਵੇਖ ਨੀ ਮਾਂ, ਮੈਂ ਚਲੀ ਬਿਗਾਨੜੇ ਦੇਸ ਨੀ ਮਾਂ ।

ਮੇਰੀ ਡੋਲੀ ਨੂੰ ਰੱਤੜੇ ਹੀਰੇ ਨੀ ਮਾਂ, ਮੈਂ ਚਲੀ ਬਿਗਾਨੜੇ ਦੇਸ ਨੀ ਮਾਂ ।

ਮੇਰੀ ਡੋਲੀ ਨੂੰ ਲੱਗੜੇ ਲਾਚੇ ਨੀ ਮਾਂ, ਮੈਨੂੰ ਵਿਦਾ ਕਰਨ ਸਕੇ ਚਾਚੇ ਨੀ ਮਾਂ ।

ਮੇਰੀ ਡੋਲੀ ਨੂੰ ਚੁਕਦੇ ਕਾਮੇ ਨੀ ਮਾਂ, ਮੈਨੂੰ ਵਿਦਾ ਕਰਨ ਸਕੇ ਮਾਮੇ ਨੀ ਮਾਂ ।

ਮੇਰੀ ਡੋਲੀ ਨੂੰ ਲਗੜੇ ਕਾਮੇ ਨੀ ਮਾਂ, ਮੈਨੂੰ ਵਿਦਾ ਕਰਦੇ ਮਾਪੇ ਨੀ ਮਾਂ ।

ਘਰੋਂ ਉਠ ਰਹੀ ਡੋਲੀ ਵਿਚ ਵਿਦਾ ਕੀਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਧੀ ਨੂੰ ਦੇਖਕੇ, ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਜਾਂ ਪਿਛੋਂ ਵਿਦਾ ਹੋਣ ਵਾਲੀਆਂ ਕੁੜੀਆਂ ਦੇ ਆਪਣੇ ਮਨਾਂ ਦੀ ਹਾਲਤ, ਦਿਲਾਂ ਨੂੰ ਟੁੰਬ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ਇਸ ਦਿਲ ਟੁੰਬਵੀਂ ਵੇਦਨਾ ਨੂੰ ਅਜੇਹੇ ਮਨ-ਕੰਬਾਉ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਗੀਤਾਂ

ਵਿਚ ਗਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ, ਪਬਰੀਲੇ ਮਨ ਵੀ ਸਿੰਮ ਪੈਂਦੇ ਹਨ । ਇਕ ਪਾਸੇ ਕੁੜੀ ਦੇ ਇਹ ਭਾਵ- ਦੱਸ ਕੇ ਕਿ, ਇਸ ਘਰ ਵਿੱਚ ਮੇਰੀਆਂ ਕਿੰਨੀਆਂ ਯਾਦਾਂ ਬੱਝੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਹਨ, ਖੇਡਣ ਵਾਲੀਆਂ ਗੁੱਡੀਆਂ ਦੇ ਤਿੰਝਣਾਂ ਦੇ ਰੰਗ ਤਮਾਸ਼ੇ, ਦੀਆਂ ਯਾਦਾਂ ਦਿਲ ਟੁੰਬਦੀਆਂ ਹਨ ਕੁਝ ਬਹਾਨੇ ਲਾਏ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਕਿ ਇਸ ਘਰੋਂ ਜਾਣ ਨੂੰ ਜੀਅ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ, ਤੇ ਨਾਲੇ ਡੋਲੀ ਕੇਹੜਾ ਭੀੜੇ ਬੂਹਿਆਂ ਵਿਚੋਂ ਸੌਂਪੀ ਹੀ ਨਿਕਲ ਸਕਦੀ ਹੈ, ਪਰ ਅੱਗੋਂ ਬਾਪ ਦਾ ਹਰ ਬਹਾਨੇ ਉਤੇ ਢੁੱਕਵਾਂ ਜਵਾਬ-‘ਜਾਈਏ ਘਰ ਜਾਹ ਆਪਣੇ’ ਵੀ ਨਾਲ ਹੀ ਕੰਮ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ :-

ਤੇਰੇ ਮਹਿਲਾਂ ਦੇ ਵਿਚ ਵਿਚ ਵੇ ਬਾਬਲ ਡੋਲਾ ਨਹੀਂ ਲੰਘਦਾ ।

ਇਕ ਇੱਟ ਪੁਟਾ ਦੁੰਗਾ ਧੀਏ ਘਰ ਜਾਹ ਆਪਣੇ ।

ਘਰੋਂ ਡੋਲੀ ਚੁੱਕਣ ਵੇਲੇ, ਕੁਝ ਉਮਰ ਭਰ ਪਾਲੀ ਪਲੋਸੀ ਕੁੜੀ ਨੂੰ ਟੋਰਨ ਦੇ ਭਾਵਾਂ ਨਾਲ, ਮਾਪਿਆਂ ਦੇ ਮਨ ਛਲਕਦੇ ਹੋਣ ਕਰਕੇ, ਤੇ ਕੁਝ ਕੁੜੀਆਂ ਤੇ ਸਹੇਲੀਆਂ ਦੇ ਵਿਛੋੜਾ ਪੈਣ ਦੀਆਂ ਉਜਾਗਰ ਹੋ ਰਹੀਆਂ ਚੀਸਾਂ ਤੇ ਪ੍ਰੇਮ ਜਲ-ਭਰੇ ਡਲੁਕਦੇ ਨੈਣਾਂ ਕਾਰਣ ਚੰਤਰਫੀ ਅਜੇਹਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਛਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਪੱਥਰ ਮਨ ਵੀ ਲਰਜਾ ਖਾ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਰਹਿੰਦੀ ਕਸਰ ਕੁੜੀਆਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਗੀਤਾਂ ਰਾਹੀਂ ਪੂਰੀ ਕਰ ਦਿੰਦੀਆਂ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਟੁਰ ਰਹੀ ਲਾਡਲੀ ਦੀ ਗਾਥਾ ਦੁਹਰਾਈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿਚ ਮਾਨਸਿਕ ਵੇਦਨਾਂ ਦਾ ਵਰਨਣ ਹੁੰਦਾ ਹੈ :-

ਤੇਰੇ ਮਹਿਲਾਂ ਦੇ ਵਿਚੋਂ ਵੇ ਬਾਬਲ ਡੋਲਾ ਨਹੀਂ ਲੰਘਦਾ ।

ਦੋ ਇੱਟਾਂ ਪੁਟਾ ਸੁੱਟਾਂਗਾ, ਜਾਈਏ ਘਰ ਜਾ ਆਪਣੇ ।

ਤੇਰੇ ਬਾਗਾਂ ਦੇ ਵਿਚ ਵਿਚ, ਬਾਬਲ ਡੋਲਾ ਅੜ ਵੀ ਗਿਆ ।

ਦੋ ਬੂਟੇ ਪੁਟਾ ਸੁੱਟਾਂਗਾ, ਜਾਈਏ ਘਰ ਜਾਹ ਆਪਣੇ ।

ਤੇਰੇ ਮਹਿਲਾਂ ਦੇ ਵਿਚ ਵਿਚ ਵੇ ਬਾਬਲ ਸਾਨੂੰ ਪਿਆਸ ਲੱਗੀ ।

ਰਾਹੇ ਖੂਹ ਲਵਾ ਦਿਉਂਗਾ, ਨੀ ਜਾਈਏ ਘਰ ਜਾਹ ਆਪਣੇ ।

ਤੇਰੇ ਮਹਿਲਾਂ ਦੇ ਵਿਚ ਵਿਚ ਵੇ ਬਾਬਲ ਸਾਨੂੰ ਭੁੱਖ ਵੇ ਲੱਗੀ ।

ਲੜ ਲੜੂ ਬਨ੍ਹਾਂ ਦੇਉਂਗਾ, ਨੀ ਜਾਈਏ ਘਰ ਜਾਹ ਆਪਣੇ ।

ਕਿਸੇ ਵੀ ਬਹਾਨੇ ਨੂੰ ਜਦੋਂ ਕੋਈ ਅਰਥ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਤਾਂ ਜਿਉਂ ਹੀ ਡੋਲੀ ਕਹਾਰਾਂ ਦੇ ਮੋਢਿਆਂ ਤੇ ਉਠਦੀ ਹੈ (ਅੱਗੋਂ ਸਹੁਰਿਆਂ ਦੇ ਪਿੰਡ ਤੱਕ ਸਾਰਾ ਪੰਥ ਡੋਲੀ ਤੇ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਸੀ, ਹੁਣ ਕੁਝ ਕੁ ਲੋਗ ਪਿੰਡ ਦੇ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਤੱਕ ਡੋਲੀ ਲੈ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਬਹੁਤੇ ਉਂਝ ਹੀ ਰੋਂਦੀ ਲੜਖੜਾਂਦੀ ਕੁੜੀ ਨੂੰ ਗੱਲ ਲਾ ਕੇ ਗੱਡੀ ਜਾਂ ਰੱਬ ਵਿਚ ਚੜ੍ਹਾ ਆਉਂਦੇ ਹਨ) ਜਿਵੇਂ ਚਿੜੀਆਂ ਦੀ ਡਾਰ ਵਿਚੋਂ ਕਿਸੇ ਇਕ ਚਿੜੀ ਉੱਤੇ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਜਾਨਵਰ ਦਾ ਹਮਲਾ ਹੋ ਜਾਣ ਤੇ ਸਾਰੀਆਂ ਚਿੜੀਆਂ ਚੀਂ ਚਰਾ ਲਾ ਦਿੰਦੀਆਂ ਹਨ, ਕੁੜੀਆਂ ਇਸ ਵੇਲੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਗਦੇ ਹੰਝੂਆਂ ਵਿਚ ਆਪਣੇ ਗੀਤਾਂ-ਪਰੋਏ ਵਾਕਾਂ ਰਾਹੀਂ ਵੇਦਨਾ ਦੀ ਪੀੜਾ ਦੇ ਗੀਤ ਅਲਾਪ ਕੇ, ਚਿਹਾੜਾ ਪਾ ਦਿੰਦੀਆਂ ਹਨ :-

ਸਾਡਾ ਚਿੜੀਆਂ ਦਾ ਚੰਬਾ ਵੇ ਬਾਬਲ ਅਸੀਂ ਉਡ ਜਾਣਾ ।

ਸਾਡੀ ਲੰਮੀ ਉਡਾਰੀ ਵੇ ਬਾਬਲ ਅਸੀਂ ਦੂਰ ਜਾਣਾ ।
 ਅੱਹ ! ਮੇਰੀਆਂ ਗੁੱਡੀਆਂ ਵੇ ਬਾਬਲ ਅੱਜ ਕੌਣ ਖੇਲੂ ।
 ਮੇਰੀਆਂ ਖੇਡਣ ਪੋਤਰੀਆਂ ਜਾਈਏ ਘਰ ਜਾਹ ਆਪਣੇ ।
 ਮੇਰਾ ਛੁੱਟਾ ਕਸੀਦਤਾ ਵੇ ਬਾਬਲ ਅੱਜ ਕੌਣ ਕੱਢੇ ।
 ਮੇਰੀਆਂ ਕੱਢਣ ਪੋਤਰੀਆਂ ਧੀਏ ਘਰ ਜਾਹ ਆਪਣੇ ।

ਪੁਰਾਣੇ ਨਣਦ-ਭਰਜਾਈ ਦੇ ਕਲਹ-ਕਲੇਸ਼ ਵਾਲੇ ਸੰਸਕਾਰਾਂ ਦੀ ਯਾਦ ਦਿਲਾਉਣ ਲਈ ਹੋਰ ਸਭ ਘਰ ਤੇ ਆਂਢ-ਗੁਆਂਢ ਦੇ ਜੀਅ 'ਮੈਂ ਰੋਵੰਨੀ ਸਭ ਜਗ ਰੁੰਨਾਂ ।' ਦੇ ਵਾਕ ਵਾਂਗ ਰੋਂਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਭਰਜਾਈ ਨੂੰ ਭਾਵੇਂ ਰੋਂਦੀ ਹੀ ਅਣ-ਭਿੱਜ ਕਹਿ ਕੇ ਭੰਡਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ :—

ਗਲੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਭੀੜੀਆਂ, ਮੈਨੂੰ ਆਂਢਣ ਹੋਇਆ-ਪ੍ਰਦੇਸ ।
 ਸਾਂਭ ਬਾਬਲ ਘਰ ਆਪਣਾ, ਤੇਰੀ ਧੀ ਚਲੀ ਪਰਦੇਸ ।
 ਮਾਂ ਰੋਂਦੀ ਦੀ ਅੰਗੀਆਂ ਭਿੱਜ ਗਈ, ਬਾਪ ਦਰਿਆ ਵਗਾਏ ।
 ਵੀਰ ਰੋਵੇ, ਸਾਰਾ ਜੱਗ ਰੋਵੇ ਭਾਬੀਆਂ ਦੇ ਮਨ ਚਾਉ ।

ਜਿਉਂ ਜਿਉਂ ਡੋਲੀ ਅੱਗੇ ਤੁਰਦੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਨਾਲੋਂ ਨਾਲ ਕੁੜੀਆਂ ਦਾ ਜਮ-ਘਟਾ ਆਪਣੇ ਗੀਤਾਂ ਦੀਆਂ ਸੁਰਾਂ ਬਦਲਦਾ ਤੁਰਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਜਦ ਕਦੀ ਪਿਓ ਏਧਰ ਓਧਰ ਲੰਘਦਾ ਦਿਸ ਪਏ, ਝੱਟ ਮੌਕੇ ਸੰਭਾਲਦੀਆਂ ਬਾਬਲ ਦਾ ਮਨ ਪੱਥਰ ਆਖ ਕੇ, ਕਿ, ਧੀ ਘਰੋਂ ਇਸ ਨੇ ਕਿਉਂ ਟੋਰੀ ਹੈ—ਵਾਕਾਂ ਦੇ ਉਹ ਗੁੱਝੇ ਬਾਣ ਵਗਾਏ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਪਿਉ ਬਿਨਾ ਹੋਰ ਕੌਣ ਝਲੇ :—

ਕੀ ਤੇਰੇ ਦਿਲ ਵਿਚ ਆਈ ਵੇ ਬਾਬਲਾ ਕੀ ਤੇਰੇ ਦਿਲ ਵਿਚ ਆਈ ।
 ਕਿਉਂ ਜਾਈ ਪ੍ਰਣਾਈ !
 ਅੰਬੜੀ ਠੰਢੀ ਛਾਂ ਵੇ ਬਾਬਲਾ ਕਿਉਂ ਮੈਥੋਂ ਛੁਟਵਾਈ ।
 ਅੱਖੀਆਂ ਤੋਂ ਓਹਲੇ ਭੇਜ ਵੇ ਬਾਬਲਾ ਕੀ ਤੈਨੂੰ ਮਿਲਿਆ ਈ ।
 ਕੀ ਤੈ' ਖੌਟਿਆ ਕੀ ਤੈਨੂੰ ਮਿਲਿਆ ਕਿਉਂ ਬੇਟੀ ਪਰਨਾਈ ।
 ਖਾਣ ਨੂੰ ਮੰਗਦੀ ਸੀ ਵੇ ਬਾਬਲਾ ਏਸ ਲਈ ਪ੍ਰਣਾਈ ?
 ਤੂੰ ਦੇਸਾਂ ਦਾ ਰਾਜਤਾ ਮੇਰੇ ਬਾਬਲਾ ਤੂੰ ਸਾਗਰ ਦੀ ਨਿਆਈਂ ।
 ਚਿੜੀ ਦੀ ਚੁੰਜ ਭਰ ਲਈ । ਬਾਬਲਾ ਤੈਨੂੰ ਤੋਟ ਕੀ ਆਈ ।
 ਤੈਨੂੰ ਤੋਟ ਕੀ ਆਈ ਵੇ ਬਾਬਲਾ ਕਿਉਂ ਜਾਈ ਪ੍ਰਣਾਈ ।

ਕਿਧਰੇ ਰੋਟੀ-ਟੁੱਕ ਦੇ ਘਾਟੇ ਕਰਕੇ ਬਾਪ ਘਰੋਂ ਕੁੜੀ ਨੂੰ ਥੋੜੇ ਟੋਰ ਰਿਹਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ? ਉਹ ਤਾਂ ਉਸ ਜਗਤ-ਰੀਤ ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਹੀ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਦੀ ਉਸ ਦੀ ਪੀੜ੍ਹੀ ਦਰ-ਪੀੜ੍ਹੀ—ਉਸ ਦੇ ਦਾਦੇ ਪੜਦਾਦਿਆਂ ਤੇ ਇਉਂ ਅੱਗੇ ਤੋਂ ਅੱਗੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪੜਦਾਦਿਆਂ ਨਕੜਦਾਦਿਆਂ ਦੇ ਵੇਲੇ ਤੋਂ ਰੀਤ ਪਈ ਹੋਈ ਹੈ । ਇਸੇ ਪਿਰਤ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਪਹਿਲਾਂ ਕਿਸੇ ਬਾਪ ਦੀ ਕੁੜੀ ਏਵੇਂ ਜਿਵੇਂ ਲਿਆ ਕੇ 'ਬਾਬਲ' ਦੀ ਪਦਵੀ ਦਿਵਾਈ ਹੁੰਦੀ ਹੈ :—

ਧੀਆਂ ਧਨ ਬਿਗਾਨਤਾ ਨੀ ਬੱਚੜੀਏ ਸੋਹਣ ਕੰਤਾਂ ਦੇ ਕੋਲ !

ਬਾਬਲ ਦੇ ਘਰ ਜੁਆਨ ਜੋ ਧੀਆਂ ਸੋਹਦੀਆਂ ਨਾਂਗੀ,
ਮਾਰਨ ਲੋਕੀਂ ਬੋਲ ।

ਧੀਆਂ ਹੀਰੇ ਵਾਂਗਰਾਂ ਨੀ ਧੀਏ, ਸਜਣ ਹਾਰ ਗਲ ਢੋਲ ।

ਸਜਣ ਹਾਰ ਗਲ ਢੋਲ ਨੀ ਬਚੜੀਏ ਪੈਣ ਦਿਲੇ ਵਿਚ ਹੋਲ ।

ਦਿਲ ਤੇ ਪੱਥਰ ਰੱਖ ਨੀ ਮੇਰੀਏ ਬਚੜੀਏ ਧੀਆਂ ਦੇਈਏ ਟੋਰ ।

ਨੈਣੋਂ ਲਹੂ ਵਗੇ ਨੀ ਮੇਰੀ ਬਚੜੀਏ ਦੇਖ ਬਾਬਲ ਦਿਲ ਝੋਲ ।

ਕੁੜੀ ਦੇ ਰੱਬ ਕੋਲ ਪਹੁੰਚਣ ਤੇ ਸਭ ਕੁਝ ਜਾਣਦਿਆਂ ਬੁਝਦਿਆਂ ਮੌਕੇ ਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਅਜਿਹੇ ਜ਼ੋਰਦਾਰ ਅਸਰ ਨਾਲ ਛਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਕੁੜੀ ਨੇ, ਅੱਗੋਂ, ਰੀਝਾਂ ਨਾਲ ਉਡੀਕਦਿਆਂ, ਰਾਹਾਂ ਵਿੱਚ ਅੱਖਾਂ ਵਿਛਾਉਂਦਿਆਂ ਸੁਖਾਂ ਸੁਖਦਿਆਂ ਸਹੁਰਿਆਂ ਤੇ ਸੱਜਣਾਂ ਕੋਲ ਨਹੀਂ, ਜਲਾਦਾਂ ਕੋਲ ਜਾਣਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ਇਸ ਸਮੇਂ ਨੂੰ ਦਰਦ-ਭਿੰਨਾ ਬਣਾਉਣ ਵਿੱਚ, ਜੇਹੜਾ ਕਿ ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਤੇ ਨਵ-ਸੰਜੋਗ ਦਾ ਅਕਹਿ ਸੰਗਮ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਲਾੜੀ ਦੀਆਂ ਸਖੀਆਂ ਸਹੇਲੀਆਂ ਦਾ ਕੰਮ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਸਖੀ ਵਿਛੜਨ ਦਾ ਸੱਲ ਜੋ ਹੁੰਦਾ ਹੈ :—

ਮੈਨੂੰ ਰੱਖ ਲੈ ਅੱਜ ਦੀ ਰਾਤ ਨੀ ਮਾਏ ਰੱਖ ਲੈ ਅੱਜ ਦੀ ਰਾਤ ।

ਵੇਹੜੇ ਬੈਠੀਆਂ ਮੈਂ ਵਿਛੜ ਚਲੀ, ਵਿਛੜ ਚਲੀ ਆਪ ਨੀ,

ਮੈਨੂੰ ਰੱਖ ਲੈ.....

ਕੀਕਣ ਰੱਖਾਂ ਧੀਏ ਮੇਰੀਏ ਮੈਂ ਸੱਜਣ ਸਦਾ ਲਏ ਆਪ ਨੀ,

ਮੈਨੂੰ ਰੱਖ ਲੈ.....

ਵੇਹੜਾ ਭਰਿਆ ਭਾਈਆਂ ਮੈਂ ਵਿਛੜ ਚਲੀ ਆਪ ਨੀ,

ਮੈਨੂੰ ਰੱਖ ਲੈ.....

ਕੀਕਣ ਰੱਖਾਂ ਨਿਨਾੜੀਏ ਮੈਂ ਸੱਜਣ ਸਦਾ ਲਏ ਆਪ ਨੀ,

ਮੈਨੂੰ ਰੱਖ ਲੈ.....

ਕੱਚੇ ਕੋਠਿਆਂ ਤੇ ਕੱਖਾਂ ਕਾਨਿਆਂ ਤੇ ਲਕੜਾਂ ਦਾ ਬਣਿਆ ਪੇਕਾ ਘਰ ਕਿੰਨਾ ਪਿਆਰਾ ਤੇ ਸੁਹਾਉਣਾ ਲੱਗਦਾ ਹੈ, ਇਸ ਦਾ ਇਕ ਲੋਕ ਬੋਲੀ ਵਿਚ ਢੁੱਕਵਾਂ ਵਰਨਣ ਇਉਂ ਮਿਲਦਾ ਹੈ :

ਬਾਪੂ ਤੇਰੇ ਮੰਦਰਾਂ ਵਿਚੋਂ ਸਾਨੂੰ ਮੁਸ਼ਕ ਚੰਦਨ ਦੀ ਆਵੇ ।

ਤੇ ਅੰਤ ਨੂੰ ਏਹੋ ਕਹਿਣਾ ਹੀ ਬਣਦਾ ਹੈ :

ਆਹ ਲੈ ਮਾਏ ਸਾਂਭ ਕੁੰਜੀਆਂ ਧੀਆਂ ਆਪਣੇ ਘਰਾਂ ਨੂੰ ਚਲੀਆਂ ।

ਜਾਵੀਆਂ ਮਾਵੀਆਂ ਦੇ ਜੁੜੇ ਪਚੱਘ ਵਿਚ ਜਿੱਥੇ ਲਾੜਾ ਆਪਣੇ ਸੰਗੀਆਂ ਸਾਥੀਆਂ ਸਮੇਤ ਰੱਬ ਜੁੜਾ ਕੇ, ਲਾੜੀ ਨੂੰ ਲੈ ਜਾਣ ਲਈ ਤਿਆਰ ਖੜ੍ਹਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਗੰਗਾ ਜਮਨਾ ਵਿਚ ਗੁਪਤ ਸੁਰਸ਼੍ਰੁਤੀ ਦੇ ਮੇਲ ਵਾਂਗ ਕੁੜੀਆਂ ਦਾ ਇਹ ਜਲੂਸ ਪਹੁੰਚ ਕੇ ਤ੍ਰਿਬੇਣੀ ਸੰਗਮ ਦਾ ਰਹੱਸ ਪੈਦਾ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ । ਕੁੜੀ ਨੂੰ ਰੱਬ ਉਤੇ ਬੈਠਾਉਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਕੁਝ ਮਿੰਟ ਹੋਰਿਆਂ ਦੀ ਲੰਮੀ ਤੇ ਲਟਕਵੀਂ ਹੋਕ ਨਾਲ ਸਖੀਆਂ ਸਹੇਲੀਆਂ ਕੁੜੀ ਦੀਆਂ ਭੈਣਾਂ ਤੇ

ਭਰਜਾਈਆਂ ਅਜੇਹੇ ਭਾਵ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ ਕਿ ਵੱਡੇ ਵੱਡੇ ਭਾਵਕ ਕਵੀ ਮਾਂਤ ਪੈ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਲਾੜੀ ਦੀ ਭਰਜਾਈ ਆਖਦੀ ਹੈ :—

ਛੰਨਾਂ ਵੇ ਭਰਿਆ ਮਾਸੜਾ ਦੁੱਧ ਦਾ, ਕੋਈ ਘੁਟੀ ਘੁਟੀ ਪੀ ।

ਜੇ ਬੋਡਾ ਪੁੱਤ ਹੈ ਲਾਡਲਾ ਸਾਡੀ ਪੁੱਤਾਂ ਬਰਾਬਰ ਧੀ ।

ਭੈਣ ਆਖਦੀ ਹੈ :—

ਸੂਰੇ ਨੀ ਭੈਣੇ ਤੇਰੇ ਕਪੜੇ ਕਾਲੇ ਕਾਲੇ ਕੇਸ ।

ਧੰਨ ਜਿਗਰਾ ਤੇਰੇ ਬਾਪ ਦਾ ਜੀਹਨੇ ਦਿੱਤੀ ਪਰਾਏ ਦੇਸ ।

ਇਤਨੇ ਨੂੰ ਕੋਈ ਅੰਕ-ਸਹੇਲੀ ਆਪਣੀ ਧੁਨ ਅਲਾਪ ਦਿੰਦੀ ਹੈ :—

ਕਿੱਕਰੇ ਨੀ ਕੰਡਿਆਲੀਏ ਤੇਰੀ ਤੁੱਕੀ ਪੈ ਗਏ ਬੀ ।

ਅੰਕ ਸਹੇਲੀ ਛੱਡ ਕੇ ਮੇਰਾ ਕਿਤੇ ਨਾ ਲੱਗਦਾ ਜੀ ।

ਵਸ ਨਹੀਂ ਭੈਣੇ ਵਸ ਨਹੀਂ, ਨਹੀਂ; ਚਲਾਂ ਮੈਂ ਤੇਰੇ ਨਾਲ ।

ਮਾਪੇ ਦੇਣਗੇ ਗਾਲੀਆਂ ਕੋਈ ਲੋਕੀਂ ਕਰੂ ਜੀ ਵਿਚਾਰ ।

ਵਿਚੋਂ ਇਕ ਕੋਈ ਸਿਆਣੀ ਸਵਾਣੀ—ਕਈ ਵਾਰੀ ਲਾੜੀ ਦੀ ਵੱਡੀ ਭਰਜਾਈ, ਆਪਣੀ ਮਾਪਿਆਂ ਵਾਲੀ ਅਪਣੱਤ ਭਰਦੀ ਹੋਈ ਅਲਾਉਂਦੀ ਹੈ ।

ਕੋਠੇ ਤੇ ਦੋ ਬਤਕਾਂ ਕਰਦੀਆਂ ਬੱਤੋ ਬੱਤ ।

ਧੀਆਂ ਵਾਲਿਆਂ ਦੀ ਬੇਨਤੀ ਕਿ ਜੀ, ਬੰਨ੍ਹ ਖੜੋਤੇ ਹੱਥ ।

ਕਦੇ ਕਦੇ ਕੁੜੀ ਦੀ ਮਾਂ ਅਤੇ ਬਹੁਤੀ ਵਾਰੀ ਮਾਸੀ ਜਾਂ ਮਾਮੀ ਜੰਵ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ 'ਉੱਚੇ' ਕਹਿਕੇ ਆਖਦੀ ਹੈ :—

ਸੱਜਣੇ ਤੁਸੀਂ ਚਲੇ ਘਰ ਆਪਣੇ, ਸਾਡੇ ਨੈਣਾਂ ਦੀ ਅਰਦਾਸ ।

ਮੰਨਿਓ ਸਾਡੀ ਰਾਮ ਰਾਮ ਸਾਡਾ ਚਿਤ ਜੀ,

ਕਿ ਉਚਿਓ ਸੱਜਣੇ ਤੁਹਾਡੇ ਪਾਸ ।

ਸਾਡੀ ਤੁਹਾਡੀ ਰਾਮ-ਸੱਤ, ਨੀ ਭੈਣੋਂ ਨੈਣਾਂ ਦੀ ਅਰਦਾਸ ।

ਹੋ ਜੀ ਅਸੀਂ ਚਲੇ ਘਰ ਆਪਣੇ ।

ਸਾਡਾ ਚਿਤ ਜੀ ਕੁੜਮੋ ਮੇਰਿਓ ਕਿ ਸਦਾ ਤੁਹਾਡੇ ਪਾਸ ।

ਕਈ ਜੰਵਾਂ ਵਿੱਚ ਜਿੱਥੇ ਭਲੇਮਾਣਸ ਤੇ ਸਾਊ ਆਦਮੀ ਹੋਣ, ਇਸ ਪਿੱਛੋਂ ਹੇਅਰਿਆ ਦੀ ਸਮਾਪਤੀ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਪਰ ਜਿੱਥੇ ਜਾਂਵੀ ਚੁਲਬਲੇ ਗਏ ਹੋਣ ਉਥੇ ਦੋਹਾਂ ਪਾਸਿਆਂ ਤੋਂ ਸੁਆਲ ਜਵਾਬ ਅਰੰਭ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਖੁਸ਼ਕਿਸਮਤੀ ਕਰੇ ਜਾਂ ਬਦਕਿਸਮਤੀ ਆਖੇ, ਅਜੇਹੇ ਸੁਹਾਵਣੇ ਸਮਿਆਂ ਉੱਤੇ ਅੱਗੇ ਵੱਧ ਵੱਧ ਕੇ ਬਾਹਾਂ ਉਲਾਰ ਉਲਾਰ ਅੱਖਾਂ ਪਾਤ ਪਾਤ ਕੇ ਦੇਖਣ ਵਾਲੇ ਆਮ ਤੌਰ ਤੇ ਕੋਈ ਨਾ ਕੋਈ ਸਰੀਰ ਵਿਚ ਕੱਜ ਰਖਣ ਵਾਲੇ ਜਾਂਵੀ ਵਿਲੱਖਣ ਹੁੰਦੇ ਹਨ । ਜਿਉਂ ਹੀ ਉਹ ਮਾੜੀ ਮੋਟੀ ਛੇੜਖਾਨੀ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਕੁੜੀਆਂ ਵੱਲੋਂ ਚੰਦੇ ਚੰਦੇ ਉੱਤਰ ਮਿਲਣੇ ਅਰੰਭ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ :—

ਲੰਡਿਆਂ ਵੇ ਕੱਜ ਮਾਰਿਆ ਤੂੰ ਚਲ ਸਾਡੇ ਖੇਤ ।

ਗੰਨਾ ਦੇਵਾਂ ਪੱਟ ਕੇ ਤੇਰੇ ਸਿਰ ਵਿਚ ਪਾਵਾਂ ਰੇਤ ।

* ਆਉਂਦੇ ਜਾਂਵੀ ਇਉਂ ਆਏ ਜਿਵੇਂ ਸਰ੍ਹੋਂ ਦਾ ਖਿੜਿਆ ਖੇਤ ।

ਜਾਂਦੇ ਜਾਂਤੀ ਇਉਂ ਚਲੇ ਜਿਵੇਂ ਉੜ੍ਹੇ ਟਿੱਬਿਆਂ ਦੀ ਰੇਤ ।

* ਬੰਨਾ ਬੰਨੀ ਲੈ ਚਲਿਆ ਕੁਤਮ ਜੀ ਲੈ ਗਏ ਦਾਤ ।

ਜਾਂਵੀ ਪਿੱਛੇ ਪਏ ਫਿਰਨ ਕੋਈ ਨਾ ਪੁੱਛੇ ਬਾਤ ।

ਜਾਂਤੀਆਂ ਦੀ ਅਕਲ ਪਰਖਣ ਲਈ ਵੰਗਾਰ ਪਾਈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਜੇ ਕਿਸੇ ਬੰਦੇ ਵਿੱਚ
ਕੋਰਾ ਅਕਲ ਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਜਵਾਬ ਦੇ ਕੇ ਵਿਖਾਵੇ ।

ਅੱਠ ਕੂਏਂ ਨੂੰ ਪਾੜਛੇ, ਵੇ ਕੁਤਮਾਂ ਤੇ ਪਾਣੀ ਘੁੰਮਣ ਘੇਰ ।

ਜੇ ਤੂੰ ਚਤਰ ਸੁਜਾਨ ਤਾਂ ਦੱਸ ਪਾਣੀ ਕਿਤਨੇ ਸੇਰ ।

ਇਹੋ ਜਹੇ ਸਮਿਆਂ ਵੇਲੇ ਕੰਮ ਆਉਣ ਲਈ ਲਿਆਂਦੇ ਜਾਂਵੀਆਂ ਵਲ ਜਿਉਂ ਹੀ
ਕੁਤਮ ਸਾਹਿਬ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕਰਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਉਹ ਆਪਣਾ ਆਇਆ ਸਫਲ ਬਨਾਉਣ ਲਈ
ਕੰਨ ਵਿਚ ਉਂਗਲੀ ਦੇ ਕੇ ਅਟਕਲ ਪਚੂ ਜਿਹਾ ਕੋਈ ਜਵਾਬ ਦੇ ਛੱਡਦਾ ਹੈ :—

ਨਾ ਅੱਠ ਕੂਏਂ ਨਾ ਨੌ ਪਾੜਛੇ-ਨੀ ਚਤਰੇ ! ਤੇ ਪਾਣੀ ਘੁੰਮਣ ਘੇਰ ।

ਜਿੰਨੇ ਪੱਤੇ ਬਣਵਾਸ ਦੇ ਉੰਨੇ ਪਾਣੀ ਸੇਰ ।

ਬੀਰਬਲ ਦੇ ਧਰਤੀ ਦਾ ਗੱਭਾ ਦੱਸਣ ਵਾਲਾ ਚੁਟਕਲਾ ਏਥੇ ਖੂਬ ਢੁਕਾਇਆ ਜਾਂਦਾ
ਹੈ ਅਖੇ ਜਿਥੇ ਮੇਰਾ ਪੈਰ ਹੈ ਏਹੋ ਗੱਭਾ ਹੈ ? ਵਈ ਨਾ ਕੋਈ ਮਿਣੇ, ਤੇ ਨਾ ਸੱਚ ਝੂਠ
ਦਾ ਨਿਤਾਰਾ ਹੋਵੇ । ਇਤਨੇ ਨੂੰ ਗੱਲ ਭੱਖਦੀ ਭੱਖਦੀ ਕੁਝ ਗਰਮ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ :—

* ਕੜਛਾ ਭਰਿਆ ਅੱਗ ਦਾ ਵੇ ਜੀਜਾ ।

ਉੱਤੇ ਪਾਵਾਂ ਵੇ ਫੂਸ,

ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਮੇਰਾ ਦੋਹਾ ਮੋੜ ਦੇ

ਨਹੀਂ ਫੜ ਝੋਟੇ ਦੀ ਪੂਛ ।

ਵੇ ਅੰਤਾ ਦਿਆ ਸਿਆਣਿਆ ।

* ਹਰੇ ਵੇ ਸਾਫੇ ਵਾਲਿਆਂ ਤੇਰੇ ਸਾਫੇ ਤੇ ਬੈਠੀ ਜੂੰ ।

ਹੋਰਾਂ ਨੇ ਛੱਡੀਆਂ ਗੋਰੀਆਂ ਵੇ ਸਮਝ ਗਿਆਨੀਆਂ,

ਤੇਰੀ ਗੋਰੀ ਨੇ ਛੱਡਿਆ ਤੂੰ ।

ਸ੍ਰੀ ਮਾਨ ਜੀ ਇਹ ਨਹੋਰਾ ਸੁਣ ਕੇ ਆਪਣਾ ਠਰੰਮਾ ਗੁਆ ਬੈਠਦੇ ਹਨ :—

ਨੀ ਹਾਥੀ ਵਰਗੀ ਪਤਲੀਏ ਕੋਇਲ ਵਰਗੀਏ ਲਾਲ ।

ਕੁੱਤੇ ਦੀ ਤੇਰੀ ਭੋਕਣੀ ਗਧੇ ਦੀ ਤੇਰੀ ਚਾਲ ।

ਓਧਰ ਕੁੜੀਆਂ ਲਈ ਵੀ ਇਹ ਨਿਹੋਰਾ ਝਲਣਾ ਔਖਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਉਹਨਾਂ ਵੀ
ਤਾਂ ਆਪਣੀ ਅਕਲ ਦੀ ਦੌੜ ਵਿਚ ਪੂਰੀਆਂ ਉਤਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੀਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ ਤੇ ਨਾਲੇ
ਅਜੇਹੇ ਗੁਸਤਾਖ ਬੰਦੇ ਦੀ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਝੰਡ ਨਾ ਕੀਤੀ ਤਾਂ ਉਹ ਕੀ ਜਾਣੇਗਾ ।

ਗੁੱਸੇ ਵਿੱਚ ਆ ਕੇ ਉਹ ਗੱਲਾਂ ਬਾਤਾਂ ਨਾਲ ਢਾਕੇ ਦੀਆਂ ਜਾਦੂਗਰਨੀਆਂ ਨੂੰ ਵੀ
ਮਾਤ ਪਾ ਦੇਂਦੀਆਂ ਹਨ :—

ਚੁਟਕੀ ਮਾਰਾਂ ਰਾਖ ਦੀ ਤੈਨੂੰ ਖੋਤਾ ਲਵਾਂ ਬਣਾ ।

ਦਸ ਮਣ ਛੋਲੇ ਲੱਦ ਕੇ ਤੈਨੂੰ ਪਾਵਾਂ ਸਿਵਿਆਂ ਦੇ ਰਾਹ ।

ਕੋਲੋਂ ਦੂਜੀ ਇਸੇ ਕਿਸਮ ਦਾ ਹੋਰ ਨਹਿਲੇ ਤੇ ਦਹਿਲਾ ਕੱਢ ਮਾਰਦੀ ਹੈ :—

ਚੁਟਕੀ ਮਾਰਾਂ ਰਾਖ ਦੀ ਵੇ ! ਤੈਨੂੰ ਬੱਕਰਾ ਲਵਾਂ ਬਣਾ ।

ਚੌਂਕੀ ਜਾਵਾਂ ਹੈਦਰ ਸੇਖ ਦੀ ਤੈਨੂੰ ਓਥੇ ਦਿਆ ਚੜ੍ਹਾ ।

ਚੁਟਕੀ ਮਾਰਾਂ ਰਾਖ ਦੀ ਤੈਨੂੰ ਬਾਂਦਰ ਲਵਾਂ ਬਣਾ ।

ਗੱਲ ਵਿੱਚ ਰੱਸਾ ਪਾਇਕੇ ਤੈਥੋਂ ਖੇਢਾ ਲਵਾਂ ਪਵਾ ।

ਅੱਗੋਂ ਜਾਨੀਆਂ ਦੀ ਅਣਖ ਵੀ ਭੱਖ ਉਠਦੀ ਹੈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਭਾਣੇ ਕੁੜੀਆਂ ਨੂੰ ਕਿਧਰੇ
ਜਾਣ ਆਉਣ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ । ਇਸ ਕਰ ਕੇ, 'ਕਾਂਹਨੂੰ ਬੰਨ੍ਹਦੀ ਟਟੀਹਰੀਏ ਦਾਵੇ
ਨਾਲ ਦਰਿਆਵਾਂ ਦੇ ।' ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਬਾਹਰ ਦੀ ਦੁਨੀਆਂ ਦਾ ਕੀ ਪਤਾ ਹੋਣੇ ? ਆਪਣੇ
ਆਪ ਨੂੰ ਗੁਣੀ ਮੰਨ ਕੇ ਜਾਂਵੀ ਬੋਲੀ ਮਾਰਦਾ ਹੈ :—

ਛੱਪੜ ਦੀਏ ਟਟੀਹਰੀਏ ਮੰਦੇ ਬੋਲ ਨਾ ਬੋਲ ।

ਅਸੀਂ ਹੰਸ ਚਲੇ ਘਰ ਆਪਣੇ ਤੂੰ ਬੈਠੀ ਚਿੱਕੜ ਫੋਲ ।

ਨਾਲ ਹੀ ਤਾਹਨਾ ਮਾਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮੇਰੀ ਆਪਣੀ ਵਹੁਟੀ ਬਬੇਰੀ ਸੋਹਣੀ ਹੈ ।
ਮੈਨੂੰ ਤੇਰੇ ਜਿਹੀਆਂ ਦੀ ਖੁਸ਼ਾਮਦ ਕਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ :—

ਉੱਚਾ ਬੁਰਜ ਲਾਹੌਰ ਦਾ ਵਿੱਚ ਤੋਤੇ ਦੀ ਖੋੜ ।

ਰੰਨਾਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਸੋਹਣੀਆਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਝਾਕ ਨਾ ਹੋਰ ।

ਕੁੜੀਆਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਅਭਿਮਾਨੀਆਂ ਨੂੰ ਖੂਬ ਸੁਣਾਉਂਦੀਆਂ ਹਨ ਕਿ ਕਿਧਰੇ ਸੋਹਣੀ ਨੂੰ
ਬਹੁਤੇ ਸਿਰ ਉੱਤੇ ਨਾ ਚੜ੍ਹਾ ਲਵੀਂ (ਹੈ ਕਿ ਨਾ ਘਰ ਦੀਆਂ ਭੇਤਣਾਂ ਲੰਕਾਂ
ਢਾਹੁੰਦੀਆਂ ?)

ਅੱਕ ਦੀ ਨਾ ਖਾਈਏ ਕੁੰਬਲੀ ਵੇ ਬੀਬਾ ! ਸ਼ੇਰ ਦਾ ਨਾ ਖਾਈਏ ਮਾਸ ।

ਨਾਰ ਨਾ ਰਖੀਏ ਲਾਡਲੀ ਕਿ ਜਿਹੜੀ ਮਗਰੋਂ ਕਰੇ ਖਰਾਬ ।

ਨਾਲ ਹੀ ਉਪਦੇਸ਼ ਦੇ ਦੇਂਦੀਆਂ ਹਨ :—

ਨਿੱਕਾ ਜਿਹਾ ਛੋਕਰਾ ਦੇਖਿਆ ਬੜਾ ਉਲੱਥ ।

ਬਿਨ ਬੁਲਾਏ ਨਾਰ ਨੂੰ ਮੂਰਖ ਪਾਉਂਦੇ ਹੱਥ ।

ਪਰ ਉਹ ਤਾਂ ਆਪਣੇ ਮਨ ਦੇ ਭਾਵ ਹੀ ਪਰਗਟ ਕਰਨ ਦੀ ਖੁਸ਼ੀ ਲੈ ਰਿਹਾ ਹੁੰਦਾ
ਹੈ । ਮਲਕੜੇ ਜਿਹੇ ਇਕ ਇਸ਼ਾਰਾ ਉਸਦੇ ਸੁਹਣੱਪ ਵੱਲ ਵੀ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ।

ਰਬ ਦੇ ਕੋਲ ਖੜੋਤੀਏ ਮੂਲੀ ਪਤ ਫੜਾ ।

ਅੱਗ ਲਗ ਨਾ ਜਾਏ ਤੇਰੇ ਰੂਪ ਨੂੰ ਬੋੜਾ ਕਜਲਾ ਪਾ ।

ਅੱਗੋਂ ਕੁੜੀਆਂ ਸ਼ੈਮਾਣ ਨਾਲ ਭਰਿਆ ਨਖਰਾ ਝਾੜ ਦਿੰਦੀਆਂ ਹਨ :

ਖਾਲੀ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਟੱਪੀਏ ਕੋਈ ਖੂਹ ਨਾ ਟੱਪਿਆ ਜਾ ।

ਸੱਕਰ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਫੁੰਡ ਦੇਈਏ, ਪਰ ਰੂਪ ਨਾ ਵੰਡਿਆ ਜਾ ।

ਜਾਵੀਆਂ ਦੀ ਵਜਾਹ-ਕਤਾ ਤੇ ਕਬੱਬੇ ਪਣ ਦਾ ਫਿਰ ਵਰਣਨ ਆਰੰਭ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ :—

ਖਿੜਿਆ ਫੁਲ ਗੁਲਾਬ ਦਾ ਉਹਦੀ ਕੜ੍ਹ ਕੜ੍ਹ ਬਣੇ ਗੁਲਕੰਦ,

ਤੇਰੇ ਨਾਲ ਦੋਹਾ ਕੀ ਲਾਣਾ ਜੀਹਦੇ ਘੁਣਕੀ ਖਾਧੇ ਦੰਦ ।

ਕਿਸੇ ਦੇ ਮਾਤਾ ਦੇ ਦਾਗ ਹੋਣ ਉਸ ਨੂੰ ਕਹਿੰਦੀਆਂ ਹਨ—

ਰੰਗਲੇ ਚੀਰ ਵਾਲਿਆ ਤੇਰੇ ਸਾਢੇ ਤੇ ਬੈਠੀ ਜੂੰ ।

ਤੇਰੇ ਨਾਲ ਦੋਹਾ ਕੀ ਲਾਣਾ ਤੇਰਾ ਖੱਬਰ ਖਾਧਾ ਮੂੰਹ ।

ਅੱਗੋਂ ਜਾਵੀਆਂ ਨੇ ਵੀ ਆਪਣੀ ਆਮਦ ਦੀ ਯਾਦ ਕਾਇਮ ਕਰਕੇ ਜਾਣਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਟੀਰੀ ਅੱਖ ਨਾਲ ਦੇਖ ਕੇ ਉਹ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਦਿਲ ਖਿਚਵੀਆਂ ਅਵਾਜ਼ਾਂ ਕਸਦੇ ਹਨ :—

ਤੇਰੀ ਅਖੀਂ ਨੂਰ ਝਮਕੇ ਮੇਰਾ ਫਿਨਾ ਨੱਕ ।

ਦੇਵੇਂ ਧਿਰਾਂ ਇਕੋ ਜਿਹੀਆਂ ਖਾਤਰ ਜਮਾਂ ਰੱਖ ।

ਕੁੜੀਆਂ ਨੂੰ ਇਹੋ ਜਿਹਿਆਂ ਦੇ ਜਵਾਬ ਦੇ ਦੇਣੇ ਕੀ ਅੱਖੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਇਹ ਤਾਂ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਨਿੱਤ ਦਾ ਦਾਕਸਬ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਚਾਚਿਆਂ ਤਾਇਆਂ ਮਾਵਾਂ ਭਰਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਖੜੀਆਂ ਸ਼ਰਮਾ ਜਰੂਰ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ :

ਅੱਠ ਜਿੰਦੇ ਨੌਂ ਕੁੰਜੀਆਂ ਕੋਈ ਕੁੰਜੀ ਦੀ ਕੁੰਜੀ ਟੋਲ ।

ਹੇਅਰੇ ਬਬੇਰੇ ਜਾਣਦੀ ਮੇਰੇ ਵੀਰ ਖੜੋਤੇ ਕੋਲ ।

ਅੱਗੋਂ ਜਾਵੀ ਵੀ ਸਮਾਪਤੀ ਕਰਨੀ ਮੰਨ ਲੈਂਦਾ ਹੈ :—

ਹੇਅਰੇ ਬਬੇਰੇ ਜਾਣਦਾ ਹੇਅਰਿਆਂ ਦਾ ਲਾਵਾਂ ਢੇਰ ।

ਅੱਜ ਹੈ ਕੰਮ ਜਰੂਰ ਦਾ ਦੋਹੇ ਲਾਵਾਂਗੇ ਫੇਰ ।

ਕੁੜੀਆਂ ਵਿੱਚ ਵੀ ਅਜੇਹਾ ਮੌਕਾ ਸੰਭਾਲਣ ਵਾਲੀਆਂ ਬਬੇਰੀਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ । ਸਭਾ ਵਿੱਚ ਗਰਮੀ ਆਉਂਦੀ ਦੇਖ ਕੇ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਲਾੜਾ ਖੜ੍ਹਾ ਘੁੱਟਿਆ ਵੱਟਿਆ ਦੇਖ ਰਿਹਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਨੂੰ ਵੇਦਾਉਗੀ ਦੀ ਰਸਮ ਕਰਨ ਲਈ ਸੱਸ ਨੂੰ ਮੱਥਾ ਟੇਕਣ ਦੀ ਗੱਲ ਯਾਦ ਕਰਾਈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ :—

ਅੰਗਰ ਵੀ ਦੇਵਾਂ ਤਲੀਆਂ ਜੀਜਾ ਬਾਹਰ ਕਰਾਂ ਛਿੜਕਾ ।

ਮੱਥਾ ਟੇਕਣਾ ਭੁੱਲ ਗਿਆ ਤੈਨੂੰ ਨਵੀਂ ਬੋਨਾਂ ਦਾ ਚਾਅ ।

ਪਰਾਹੁਣਾ, ਸੱਸ ਨੂੰ ਮੱਥਾ ਟੇਕਣ ਲਈ ਅੱਗੋਂ ਵਧਦਾ ਹੈ । ਅੱਗੋਂ ਸੱਸ—‘ਜੁਗ ਜੁਗ ਜੀਵੇਂ ਜੁਆਨੀਆਂ ਮਾਣੇ ਸੁਖੀ ਵਸੋਂ ਰਸੋਂ ।’ ਦੀਆਂ ਅਸੀਸਾਂ ਦੇਂਦੀ ਸਿਰ ਉੱਤੇ ਦੀ ਰੁਪਈਆ ਘੁਮਾ ਕੇ ‘ਲੈ, ਹੋ ਪੁੱਤ ਜਰਾ ਨੀਵਾ ! ਤੇਰਾ ਸਿਰ ਪਲੋਸਾਂ ।’ ਪਰਾਹੁਣੇ ਦੇ ਲੰਮੇ ਹੋਣ

ਦਾ ਕੋਲ ਖੜੀਆਂ ਉੱਤੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪਾਉਂਦੀ ਬੁੱਕਲ ਵਿੱਚ ਸਿਰ ਲੈ ਕੇ ਹੱਥ ਫੇਰਦੀ, ਮੱਥਾ ਚੁੰਮ ਦਿੰਦੀ ਹੈ । ਉਸ ਪਿੱਛੋਂ ਮਾਸੀਆਂ ਭੂਆਂ ਵਿਦਾਉਗੀ ਪਾਉਂਦੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ । ਫਿਰ ਬੀਹੀ ਵੇਹੜੇ ਦੀਆਂ ਸਵਾਣੀਆਂ । ਸਭ ਤੋਂ ਵਧੀਆ ਰੰਗ ਉਦੋਂ ਬੱਝਦਾ ਹੈ ਜਦੋਂ ਵਿਆਹੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਸਾਲੀਆਂ ਸਿਰ ਉੱਤੋਂ ਦੀ ਘੁਮਾ ਕੇ 'ਠਾਹ' ਕਰ ਕੇ ਰੁਪਈਏ ਦੀ ਨੋਕ ਲਾੜੇ ਦੇ ਮੱਥੇ ਵਿੱਚ ਗੱਡ ਦਿੰਦੀਆਂ ਹਨ । ਅਣ-ਵਿਆਹੀਆਂ ਸਾਲੀਆਂ ਇਸ ਮੌਕੇ, ਵਿੱਚੋਂ ਦੀ ਅੱਖ ਬਚਾ ਕੇ ਕਿ—ਉਂ ਤਾਂ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਅਣ-ਵਿਆਹੀਆਂ ਹੋਣ ਕਰ ਕੇ ਸਲਾਮੀ ਪਾਉਣੀ ਬਣਦੀ ਨਹੀਂ—ਤਾਂਬੇ ਦਾ ਪੈਸਾ ਧੋਲਾ ਜਾਂ ਕੋਈ ਗੋਲ ਕੀਤੀ ਠੀਕਰੀ ਫੜ ਕੇ, ਓਦੋਂ ਹੀ ਪਤਾ ਲਗਦਾ ਹੈ ਜਦੋਂ ਪਟੱਕ ਕਰ ਕੇ ਪਰਾਹੁਣੇ ਦੇ ਮੱਥੇ ਵਿੱਚ ਡੂੰਘਾ ਚਿੰਨ੍ਹ ਗੱਡ ਦਿੰਦੀਆਂ ਹਨ ।

ਇਤਨੇ ਨੂੰ ਉੱਚੀ ਉੱਚੀ ਸੁਰ ਵਿੱਚ ਹੋਈ ਕੁੜੀ ਨਾਲ ਨਾਇਣ ਨੂੰ ਰਖਵਾਲੀ ਬਣਾਕੇ ਰਬ ਵਿੱਚ ਬੈਠਾ ਦਿੰਦੀਆਂ ਹਨ । ਰਬ ਦਾ ਪਾਟੀਆ (ਹੱਕਣ ਵਾਲਾ) ਬਲਦਾਂ ਦੀਆਂ ਰਾਸਾਂ ਖਿਚ ਲੈਂਦਾ ਹੈ । ਬਲਦਾਂ ਨੂੰ ਅਜੇਹੇ ਪਹਿਲਾਂ ਭੀ ਕਈ ਅਨੁਭਵ ਹੋਏ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਉਹ ਨਾਰੇ ਝੂਘੇ ਸਿੰਛ ਖੜੇ ਕਰ ਕੇ ਪੂਛਾਂ ਚੁੱਕ ਲੈਂਦੇ ਹਨ ਜਿਵੇਂ ਕੋਤਲ ਘੋੜੇ ਨੱਸ ਰਹੇ ਹੋਣ ।

ਨਵੀਂ ਵਿਆਹੀ ਦੀ ਸੇਵਾ ਸੰਭਾਲ ਲਈ, ਉਸ ਦੀਆਂ ਲੋੜਾਂ ਬੁਝਾਂ ਪੂਰੀਆਂ ਕਰਨ ਲਈ, ਸਹਾਇਕ ਦੇ ਤੌਰ ਉੱਤੇ ਨੈਣ ਨਾਲ ਟੋਰੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ਜੇ ਕੁੜੀ ਛੋਟੀ ਉਮਰ ਦੀ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਨੈਣ ਗੋਦੀ ਵਿੱਚ ਬੈਠਾ ਰਖਦੀ ਹੈ, ਜੇ ਮੁਟਿਆਰ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਲਾੜਾ ਭੀ ਨਾਲ ਹੀ ਸਜਿਆ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਨੈਣ ਨੂੰ ਚੁੰਢੀਏ ਖਾਣ ਲੱਗ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਪਰੇ ਇਕ ਪਾਸੇ ਹੋਵੇ ਤੇ ਆਪਣੀ ਨਵ ਵਿਆਹੀ ਨੂੰ ਦੇਖ ਪਾਖੇ । ਕਈ ਨੈਣਾਂ ਚੁਰਚਰੀਆਂ ਅਤੇ ਜੁਆਨ ਹੁੰਦੀਆਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਸੰਭਾਲ ਦੀ ਬਣ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਜਿੰਨ੍ਹਾਂ ਬਾਰੇ ਇੱਕ ਲੋਕ ਬੋਲੀ ਵਿਚ ਬੜੀ ਕਰਾਰੀ ਗੱਲ ਕਹੀ ਹੋਈ ਮਿਲਦੀ ਹੈ :—

ਧੰਨ ਹੀਆ ਨਾਈਆਂ ਦਾ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੈਣ ਜੱਟਾਂ ਨਾਲ ਤੋਰੀ ।

ਇਸ ਸਮੇਂ ਇਕ ਕੁੜੀ ਹੇਅਰ ਲਾ ਕੇ ਵਿਦਾਈ ਦੇ ਅੰਤਮ ਵਾਕ ਹਵਾ ਵਿੱਚ ਵਗਾਰ ਸੁੱਟਦੀ ਹੈ :—

ਦੋ ਕਬੂਤਰ ਰੰਗਲੇ ਚੁਗਦੇ ਨਦੀਉ ਪਾਰ ।

ਸਾਡੀ ਭੈਣ ਨੂੰ ਇਉਂ ਰਖਿਉ ! ਕੀ ਜੀ, ਸੁਣਦੇ ਓ ?

ਜਿਉਂ ਫੁੱਲਾਂ ਦਾ ਹਾਰ ।

* ਕੋਠੇ ਉਤੇ ਕੋਠੜੀ ਹੇਠ ਤਪੇ ਤੰਦੂਰ ।

ਗਿਣ ਗਿਣ ਲਾਵਾਂ ਰੋਟੀਆਂ ਖਾਣ ਵਾਲੇ ਜਾਣਗੇ ਦੂਰ ।

* ਟੁਰ ਚਲੇ ਸਾਜਨ ਟੁਰ ਚਲੇ ਵੇਖ ਮਾਰ ਕੇ ਝਾਤ ।

ਸੂਰਜ ਘਰ ਨੂੰ ਉਠ ਚਲਿਆ ਚੜ੍ਹੀ ਹੈ ਆਉਂਦੀ ਰਾਤ ।

ਰਬ ਦਾ ਪਾਟੀਆ ਜਦੋਂ ਬਲਦਾਂ ਦੀਆਂ ਰਾਸਾਂ ਖਿਚਦਾ ਹੈ, ਓਧਰ ਲਾੜੇ ਦਾ ਪਿਉ ਆਪਣੇ ਹੱਥ ਪੈਸਿਆਂ ਵਾਲੀ ਬੈਲੀ ਵਿੱਚ ਪਾ ਲੈਂਦਾ ਹੈ । ਫੁੰਕਾਰੇ ਮਾਰਦੇ ਭਜੂ ਭਜੂ ਕਰਦੇ

ਰਬ ਦੇ ਬਲਦ ਆਪਣੇ ਖੁਰਾਂ ਦੀਆਂ ਟਾਪਾਂ ਧਰਤੀ ਨਾਲ ਖੜਕਾ ਕੇ ਜਦੋਂ ਸਿਰ ਝੁੰਡਲਾਉਂਦੇ ਮਖੇਰਨੇ ਬਖੇਰਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਗਲਾਂ ਵਿਚ ਪਾਈਆਂ ਘੁੰਗਰਾਲਾਂ ਤੇ ਹਮੇਲਾਂ ਛਣਕਣ ਲਗ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ । ਨਾਲ ਹੀ ਰਬ ਉੱਤੋਂ ਦੀ ਵਰੁਦੇ ਪੈਸਿਆਂ, ਚੁਆਨੀਆਂ, ਅਠਿਆਨੀਆਂ, ਰੁਪਈਆਂ ਦੀ ਛਣਕਾਰ ਪੈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ਇਸ ਮੌਕੇ ਸੌ ਰੁਪਏ ਦੇ ਪੈਸਿਆਂ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਵੀਹਾਂ ਪੰਝੀਆਂ ਕਈ ਵਾਰੀ ਡੇਢ ਸੌ ਰੁਪਏ ਤਕ ਲਾੜੇ ਲਾੜੀ ਦੇ ਰਬ ਉੱਤੋਂ ਦੀ ਸੁੱਟੇ ਜਾਣੇ, ਬੜੀ ਸਾਦੀ ਜਿਹੀ 'ਸੋਟ' ਕਹੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ਰਬ ਅੱਗੇ ਟੁਰਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਸੋਟ ਹੁੰਦੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ । ਛੋਟੇ ਛੋਟੇ ਕੁੜੀਆਂ ਮੁੰਡੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਪੈਸਿਆਂ ਨੂੰ ਚੁਗਣ ਲਈ ਇਕ ਦੂਜੇ ਤੋਂ ਅੱਗੇ ਵੱਧ ਕੇ ਭੱਜ ਭੱਜ ਪੈਂਦੇ ਹਨ । ਕਈਆਂ ਦੇ ਲੀੜੇ ਫਟ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਹੇਠ ਉੱਤੇ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਧਰਤੀ ਦੀ ਰੇਤ ਵਿੱਚੋਂ ਪੈਸੇ ਢੁੰਡਦੇ ਹਨ ।

ਓਧਰ ਲਾੜੇ ਨੂੰ ਕੁੜੀਆਂ ਇਕ ਪਾਸੇ ਲੈ ਖੜਦੀਆਂ ਹਨ । ਸੁਣਿਆ ਵੇ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਤੂੰ ਆਪ ਨੂੰ ਬੜਾ ਚਤਰ ਕਹਾਉਂਦਾ ਹੈ ਕੋਈ ਇਸ ਵੇਲੇ ਦਾ ਛੰਦ ਵੀ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ? ਅਗੋਂ ਪਰਾਹੁਣਾ ਇਸ ਵੇਲੇ ਲਈ ਜੇ ਛੰਦ ਕੰਠਾਗਰ ਕਰ ਕਰ ਕੇ ਲਿਆਇਆ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ਤੋਤੇ ਵਾਂਗ ਭੁੱਟ ਭੁੱਟ ਸੁਨਾਉਣ ਲੱਗ ਜਾਂਦਾ ਹੈ :—

ਏਦੂੰ ਕੀ ਚਾਹਦੇ ਸਾਲੀਆਂ ਸਾਡੇ 'ਸੰਦ' ਸੁਣਨ । ਸਾਲੀ ਤਾਂ ਅੱਧੀ ਘਰ ਵਾਲੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ । ਸੋਚ ਸਮਝ ਕੇ ਗਲ ਕਰ ਵੇ ਕੀ ਸਾਰੀਆਂ ਈ ਅੱਧੀ ਘਰ ਵਾਲੀਆਂ ਬਣਗੀਆਂ ਫਿਰ ਜਿਹੜੀ ਵਿਆਹੀ ਹੈ ਉਸਦੇ ਹਿੱਸੇ ਤੇਰਾ ਕੀ ਆਵੇਗਾ ?

ਤੈਨੂੰ ਸਾਲੀਆਂ ਹੀ ਪਹਿਲਾਂ ਦਿਸੀਆਂ ਨੇ ਬਹੁ ਤੇ ਲਾਵਾਂ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਵੱਡੇ ਛੋਟਿਆਂ ਦਾ ਵੀ ਕੋਈ ਖਿਆਲ ਆਉਂਦੇ ਜਿੰਨਾਂ ਨੇ ਤੇਰਾ ਘਰ ਵਸਾਇਐ ;

ਲਾੜਾ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਝੱਟ ਯਾਦ ਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਸੱਸ ਸਹੁਰੇ ਦੀ ਸਿਫਤ ਤਾਂ ਮੈਂ ਕੀਤੀ ਹੀ ਨਹੀਂ । ਪਹਿਲਾਂ ਈ ਸਾਲੀਆਂ ਦਾ ਕਿੱਸਾ ਛੇੜ ਲਿਆ ਹੈ । ਆਪਣਾ ਆਪ ਸੰਭਾਲ ਕੇ ਆਪਣਾ ਪ੍ਰਕਰਣ ਮੁੱਢ ਤੋਂ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਦਾ ਹੈ :—

ਛੰਦ ਪਰਾਗੇ ਆਈਏ ਜਾਈਏ ਛੰਦ ਪਰਾਗੇ ਕੇਸਰ ।

ਸੱਸ ਤਾਂ ਮੇਰੀ ਪਾਰਬਤੀ ਸਹੁਰਾ ਮੇਰਾ ਪ੍ਰਮੇਸਰ ।

'ਕੁੜੇ ਛੰਦ ਤਾਂ ਏਹਦੇ ਯਾਦ ਸੀ ਐਵੇਂ ਸਾਲੀਆਂ ਦਾ ਰੋਹਬ ਦੇਖ ਕੇ ਭੁੱਲ ਗਿਆ ਸੀ । ਕੋਈ ਹੋਰ ਵੀ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਪੱਲਾ ਝਾੜ ਬੈਠਾ ਹੈ ?

ਅਗੋਂ ਲਾੜਾ ਜੀ ਅਗਲਾ ਦੋਹਰਾ ਅਰੰਭ ਕਰ ਦਿੰਦੇ ਹਨ—

ਛੰਦ ਪਰਾਗੇ ਆਈਏ ਜਾਈਏ ਛੰਦ ਪਰਾਗੇ ਮੋਰ ।

ਸਹੁਰਾ ਮੇਰਾ ਚੰਦ ਲੱਗੇ ਤੇ ਸੱਸ ਮੇਰੀ ਚਕੋਰ ।

ਹਛਾ ਹੁਣ ਕੋਈ ਕੰਮ ਦੀ ਗਲੁ ਵੀ ਕਰ, ਸਾਡੀ ਕੁੜੀ ਦਾ ਕਿਨ੍ਹਾ ਕੁ ਖਿਆਲ ਰਖੇਗਾ ਸਾਡੀ ਸਭਾ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਤੀਗਿਆ ਕਰ :—

ਛੰਦ ਪਰਾਗੇ ਆਈਏ ਜਾਈਏ ਛੰਦ ਪਰਾਗੇ ਤਾਲਾ,

ਕੁੜੀ ਤੁਹਾਡੀ ਇਉਂ ਰੱਖਾਗਾਂ ਜਿਉਂ ਮੋਤੀਆਂ ਦੀ ਮਾਲਾ ।

ਜੇ ਕਦੇ ਸਾਡੇ ਵਿਚੋਂ ਕਿਸੇ ਦਾ ਓਧਰ ਆਉਣ ਜਾਣ ਹੋ ਜਾਵੇ, ਸਿਆਣੇਗਾ ਵੀ ਕਿ ਮੱਥੇ ਵੱਟ ਪਾ ਕੇ ਲੰਘ ਜਾਵੇਗਾ ?

ਇਹ ਕੀ ਕਿਹਾ, ਆਓ ਕਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਤਾ ਦੇਵੋ, ਮੈਂ ਫੇਰ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਸਾਡਾ ਗਰੀਬਖਾਨਾ ਸੁਹੰਢਣਾ ਹੋ ਜਾਵੇ ।

ਛੰਦ ਪਰਾਗਾ ਛੰਦ ਪਰਾਗਾ ਬਾਲੀਆ

ਸੋਨੇ ਦਾ ਮੈਂ ਮਹਿਲ ਚਿਣਾਵਾਂ ਵਿਚ ਬਿਠਾਵਾਂ ਸਾਲੀਆਂ ।

‘ਹੱਛਾ ! ਏਨਾ ਸੋਨਾ ਆ ਗਿਆ ਏ । ਸਾਡੀ ਭੈਣ ਨੂੰ ਹੱਸ-ਬੰਦ ਤਾਂ ਵਿਚੋਂ ਪੋਲੇ ਈ ਪਾ ਛੱਡੇ ਨੇ, ਵੇ ਉਦੋਂ ਕਿਥੇ ਗਿਆ ਸੀ ਤੇਰਾ ਸੋਨਾ । ਮੈਨੂੰ ਤਾਂ ਤੇਰਾ ਕੰਢਲਾ ਵੀ ਕਿਸੇ ਦਾ ਮੰਗ ਕੇ ਪਾਇਆ ਲਗਦਾ ਹੈ । ‘ਚਲੋ ਨੀ ਹੋਰ ਛੰਦ ਸੁਣੋ । ਸੋਨੇ ਦਾ ਤਾਂ ਪਤਾ ਲਗ ਗਿਆ ਹੈ ਜੇਹੜਾ ਇਹਨਾਂ ਨੇ ਨੀਰੇ ਵਾਲੇ ਕੋਠੇ ਵਿਚ ਘੜਿਆ ਵਿੱਚ ਸੁਣਿਐ ਟੋਏ ਪੱਟਕੇ ਦੱਬਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ।

ਅੱਗੋਂ ਪ੍ਰਾਹੁਣਾ ਸਾਹਿਬ ਆਪਣਾ ਦੂਜਾ ਤੀਰ ਚਲਾ ਦਿੰਦਾ ਹੈ :—

ਛੰਦ ਪਰਾਗੇ ਆਈਏ ਜਾਈਏ ਛੰਦ ਪਰਾਗੇ ਗਹਿਣਾ ।

ਇੱਕ ਨੂੰ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਲੈ ਚਲੇ ਹਾਂ, ਇੱਕ ਸਾਕ ਹੋਰ ਲੈਣਾ ।

‘ਬੜਾ ਵਿਚੋਲਾ ਬਣਨ ਨੂੰ ਜੀਅ ਕਰਦੈ ਹੁਣੇ । ਪਹਿਲਾਂ ਆਪਣੇ ਪਿੰਡ ਦੇ ਮੁੰਡਿਆਂ ਦੇ ਬੂਥਿਆਂ ਵੰਨੀ ਤਾਂ ਦੇਖ, ਚਿੱਥੇ ਭਾਂਡਿਆਂ ਵਾਂਗ ਕਿਹੋ ਜਿਹੀ ਵਜ੍ਹਾ ਕਤਾ ਵਾਲੇ ਨੇ ।’ ਜੇ ਤੈਨੂੰ ਕੁੜੀ ਜੁੜ ਗਈ ਰੱਬ ਦਾ ਸੁਕਰ ਕਰ ।

ਅੱਗੋਂ ਪ੍ਰਾਹੁਣਾ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ —‘ਤੁਹਾਨੂੰ ਕੀਹਨੇ ਪੁਛਣਾ ਹੈ ਸਾਡੇ ਪਿੰਡ ਬਿਨਾਂ, ਹੋਰ ਕਿਧਰੇ ਸਾਡੇ ਪਿੰਡ ਜਿਹੇ ਬਖਤਾਵਰ ਧਰੇ ਨੀ ਪਏ ।’ ਪ੍ਰਾਹੁਣਾ ਆਪਣੇ ਪਿੰਡ ਦੀ ਅਮੀਰੀ ਦਾ ਰੋਹਬ ਬਿਠਾਉਂਦਾ ਹੈ :

ਛੰਦ ਪਰਾਗੇ ਆਈਏ ਜਾਈਏ ਛੰਦ ਪਰਾਗੇ ਖੀਰਾ ।

ਕੁੜੀ ਤੁਹਾਡੀ ਨੂੰ ਇਉਂ ਰੱਖਾਂਗਾ ਜਿਉਂ ਮੁੰਦਰੀ ਵਿਚ ਹੀਰਾ ।

‘ਇਹਨੂੰ ਤਾਂ ਕੁਤੇ ਬੜੇ ਸੋਹਣੇ ਛੰਦ ਆਉਂਦੇ ਨੇ—ਹੋਰ ਸੁਣਾ ਵੇ ਕੋਈ ਚੰਗਾ ਜਿਹਾ ।’ ਸਾਲੀਆਂ, ਕੁੜੀ ਨੂੰ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਰੱਖਣ ਦੇ ਇਕਰਾਰ ਤੇ ਖੁਸ਼ ਹੋ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ । ਜੇ ਲਾੜੀ, ਭਾਈ ਬਾਹਰੀ ਤੇ ਉਸ ਦੀ ਮਾਂ ਬੁੱਢੀ ਨਾ ਹੋ ਗਈ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਲਾੜਾ ‘ਰਮਜ਼-ਭਰੇ’ ਵਾਕ ਅਲਾ ਦਿੰਦਾ ਹੈ :—

ਛੰਦ ਪਰਾਗੇ ਆਈਏ ਜਾਈਏ ਛੰਦ ਪਰਾਗੇ ਆਲਾ ।

ਰੱਬ ਅੱਗੇ ਅਰਦਾਸ ਮੇਰੀ ਇੱਕ ਦੇਇ ਨਿੱਕਾ ਜਿਹਾ ਸਾਲਾ ।

‘ਭਰੋ ਨੀ ਇਹਦਾ ਮੂੰਹ ਖੰਡ ਨਾਲ : ਪ੍ਰਾਹੁਣਾ ਕਿੰਨੀਆਂ ਚੰਗੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਕਰਦਾ ਹੈ ।’ ਕੁੜੀਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਖੜੀ ਕੋਈ ਇੱਕ ਪ੍ਰਾਹੁਣੇ ਦੇ ਕਹੇ ਵਾਕਾਂ ਦੀ ਦਾਦ ਦਿੰਦੀ ਆਖਦੀ ਹੈ । ‘ਇੱਕ ਦੋ ਛੰਦ ਹੋਰ ਸੁਣ ਲਓ ਨੀ ਇਹ ਦਿਨ ਕਿਹੜਾ ਨਿੱਤ ਨਿੱਤ ਆਉਣਾ ਹੈ ?’ ਕੋਈ ਹੋਰ ਚੰਗਾ ਵਾਕ ਕਿਸੇ ਤੋਂ ਪੁਛ ਕੇ ਆਇਆ ਹੋਣੇ ਉਹ ਕਿਤੇ ਢਿੱਡ ਵਿਚ

ਹੀ ਵਟ ਨਾ ਪਾਉਣ ਲਗ ਜਾਵੇ, ਵਿਚੋਂ ਕੋਈ ਹੋਰ ਕੁੜੀ ਫੁਰਮਾਇਸ਼ ਲਾ ਦਿੰਦੀ ਹੈ ।
ਅੱਗੋਂ ਪ੍ਰਾਹੁਣਾ ਸਾਹਿਬ ਵੀ ਉਡੀਕ ਰਹੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਮੌਕੇ ਦੇ ਅੰਤਮ ਛੰਦ ਕਦੋਂ ਬੋਲਾ—

ਛੰਦ ਪਰਾਗੇ ਆਈਏ ਜਾਈਏ ਛੰਦ ਪਰਾਗੇ ਲਹਿਣਾ ।

ਛੇਤੀ ਛੇਤੀ ਟੋਰੋ ਸਾਨੂੰ ਹੋਰ ਨਹੀਂ ਹੁਣ ਰਹਿਣਾ ।

‘ਬੜੀ ਕਾਹਲੀ ਹੋ ਗਈ ਐ ਵੇ ! ਕੀ ਹੋਇਆ ਦੋ ਘੜੀਆਂ ਪਿਛੋਂ ਜਾ ਕੇ ਰੱਬ
ਵਿਚ ਜਾ ਘੁਸੜੀ ।’ ਵਿਚੋਂ ਕੋਈ ਸਾਲੀ ਤਿੱਖਾ ਤਾਹਨਾ ਜੜ੍ਹ ਦਿੰਦੀ ਹੈ । ਪਰ ਪ੍ਰਾਹੁਣਾ
‘ਸਮਾਗਮ-ਸਮਾਪਤੀ’ ਦੇ ਭਾਵਾਂ ਨਾਲ ਭਰਿਆ ਖੜ੍ਹਾ ਮਜਬੂਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਆਪਣੀ
ਲੜੀ ਪੂਰੀ ਕਰਨ ਲਈ ਅੰਤਮ ਛੰਦ ਵੀ ਸੁਣਾ ਦੇਵੇ :

ਛੰਦ ਪਰਾਗੇ ਆਈਏ ਜਾਈਏ ਛੰਦ ਪਰਾਗੇ ਪਿਓ ।

ਸੱਸ ਲੱਗੀ ਅੱਜ ਤੋਂ ਮਾਂ ਮੇਰੀ, ਸਹੁਰਾ ਲੱਗਾ ਪਿਓ ।

ਲਾੜੇ ਦੇ ਇਸ ਨਵੇਂ ਮਾਂ ਪਿਓ ਦੇ ਧਰਵਾਸ ਤੇ ਭਰੋਸੇ ਨਾਲ ਹੁਲਾਰਾ ਖਾਂਦੇ ਸਿਰ
ਨੂੰ ਸੱਸ ਅੱਗੇ ਵੱਧ ਕੇ ਆਪਣੀ ਬੁੱਕਲ ਵਿੱਚ ਘੁੱਟ ਲੈਂਦੀ ਹੈ । ਸਾਲੀਆਂ ਆਪਣੇ ਵਿਛੜ
ਰਹੇ ਜੀਜੇ ਉਤੇ ਕਟਾਖਸ਼ ਤੇ ਪਿਆਰ ਭਰੇ ਹੋਰਿਆਂ ਦੀਆਂ ਸੁਰਾਂ ਛੇੜ ਲੈਂਦੀਆਂ ਹਨ :

‘ਕੋਠੇ ਉਤੇ ਕੋਠੜੀ ਕਿ ਹੇਠ ਤਪੇ ਤੰਦੂਰ ।

ਗਿਣ ਗਿਣ ਲਾਵਾਂ ਰੋਟੀਆਂ ਕਿ ਖਾਣ ਵਾਲੇ ਜਾਣਗੇ ਦੂਰ ।’

‘ਟੁਰ ਚਲੇ ਸਾਜਨ ਟੁਰ ਚਲੇ, ਹੁਣ ਵੇਖ ਮਾਰ ਕੇ ਝਾਤ ।

ਸੂਰਜ ਘਰ ਨੂੰ ਟੁਰ ਚਲਿਆ, ਚੜ੍ਹੀ ਹੈ ਆਉਂਦੀ ਰਾਤ ।’

ਓਧਰ ਸੂਰਜ ਦੂਰ, ਤੇ ਏਧਰ ਜੰਵ ਦੂਰ ਲੰਘੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ । ਸੱਸ ਸਿਰ ਪਲੋਸ
ਕੇ ਲਾੜੇ ਨੂੰ ਡੁਬਕਦੀਆਂ ਅੱਖੀਆਂ ਨਾਲ ਜਿਉਂ ਹੀ ਵਿਦਾ ਕਰਦੀ ਹੈ ਉਹ ਸਾਰੀਆਂ ਕੁੜੀਆਂ
ਤੇ ਸਵਾਣੀਆਂ ਨੂੰ ਹੱਥ ਜੋੜ ਕੇ ਆਖਦਾ ਹੈ ‘ਸਾਸਰੀ ਕਾਲ ਜੀ—ਬੋਲਿਆ ਚਲਿਆ ਮਾਫ
ਕਰਨਾ’, ਇਹ ਆਖ ਕੇ ਰੱਬ ਵਲ ਨੂੰ ਇਕ ਦਮ ਰਵਾਨਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਕੁੜੀਆਂ ਵਿਚੋਂ
ਕੋਈ ਭਰਵੀਂ ਸੁਰ ਨਾਲ ਗਾ ਰਹੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ :—

ਔਹ ਗਏ ਸਾਜਣ ਔਹ ਗਏ ਲੰਘ ਗਏ ਦਰਿਆ ।

ਰੱਜ ਨਾ ਗੱਲਾਂ ਕੀਤੀਆਂ ਮਨੋਂ ਨਾ ਲੱਥੜਾ ਚਾ ।

ਅੱਧ-ਰੱਜੇ ਤੇ ਅੱਧ-ਕੱਜੇ ਚਾਵਾਂ ਵਾਲੀਆਂ ਮੁਟਿਆਰਾਂ, ਮੁੰਡੇ ਦੀ ਮਾਂ ਨੂੰ ਵਧਾਈਆਂ
ਦਿੰਦੀਆਂ ਪਰਤ ਆਉਂਦੀਆਂ ਹਨ :

ਵਧਾਈਆਂ ‘ਅਮਕੀਏ’ ਤੈਨੂੰ ਵਧਾਈਆਂ ਨੀ ।

ਤੇਰੀਆਂ ਇਛੜੀਆਂ ਵਰ ਆਈਆਂ ਵਧਾਈਆਂ ਨੀ ।

ਵਧਾਈਆਂ ਨੂੰ ਲਗਣ ਦੇਟੇ,

ਤੇਰੇ ਜਿਉਣ ਚਾਰੇ ਬੇਟੇ ਵਧਾਈਆਂ ਨੀ ।

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਗੀਤ ਗਾਉਂਦੀਆਂ ਘਰੇ ਆ ਕੇ ਫਿਰ ਆਪੋ ਆਪਣੇ ਘਰਾਂ ਨੂੰ ਰਵਾਨਾ

ਹੋ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ । ਮੇਲਣਾ ਜੇ ਚਾਹੁਣ ਤਾਂ ਰਾਤ ਨੂੰ ਗਿੱਧਾ ਜਾਂ ਕੋਈ ਸਾਂਗ ਰੱਚ ਕੇ
ਆਪਣਾ ਮਨ ਹੌਲਾ ਕਰ ਲੈਂਦੀਆਂ ਹਨ ।

ਡੋਲੀ ਦੀ ਪਹੁੰਚ

ਜੰਵ ਵਿਚ ਗਈਆਂ ਸਵਾਣੀਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕੋਈ ਛੋਹਲੀ ਸਵਾਰੀ, ਘੋੜੀ ਜਾਂ ਸਢਣੀ ਵਾਲਾ
ਆਪਣੇ ਨਾਉਂ ਦੀ ਚਰਚਾ ਕਰਾਉਣ ਲਈ ਕਿ, ਪਿੰਡ ਵਿੱਚ ਪਹਿਲਾਂ ਫਲਾਣੇ ਨੇ ਆ ਕੇ
ਦੱਸਿਆ ਹੈ, ਵਿਆਹ ਵਾਲੇ ਘਰ ਆ ਖਬਰ ਸੁਣਾਉਂਦਾ ਹੈ, ਕਿ 'ਜੰਵ ਅੱਥੇ ਕੁ ਆ ਗਈ
ਹੈ' ਵਿਆਹ ਵਾਲੇ ਘਰ ਉਡੀਕ ਤਾਂ ਪਹਿਲਾਂ ਵੀ ਘੱਟ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ, ਪਰ ਇਹ ਖਬਰ
ਤਾਂ ਜਿਵੇਂ ਭਖਦੇ ਸੋਨੇ ਉਤੇ ਸੁਹਾਗਾ ਆ ਡਿਗਿਆ ਹੋਵੇ । ਕੁਠਾਲੀ ਵਿਚ ਪਿਘਲੇ ਹੋਏ
ਸੋਨੇ ਵਾਂਗ ਘਰ ਦੇ ਸਾਰੇ ਅੰਗ ਸਾਕ ਘੁਲੇ ਮਿਲੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਫਿਰ ਰਹੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ॥
ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਲੱਦੇ ਸਾਰੇ ਜੀਅ ਲਾੜੇ ਲਾੜੀ ਦੇ ਸੁਆਗਤ ਲਈ ਝੱਟ ਪਲ ਵਿਚ ਤਿਆਰ
ਹੋ ਖੜ੍ਹਦੇ ਹਨ । ਨਾਈ ਘਰੀਂ ਜਾ ਜਾ ਸੱਦਾ ਦੇ ਜਾਂਦਾ ਹੈ—'ਚਲੋ ਭਾਈ ! ਬਹੁ ਨੂੰ
ਲਾਹ ਲਿਆਓ । ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਮੂਹਰੇ ਰਬ ਆਇਆ ਖੜ੍ਹਾ ਹੈ ।' ਪਿੰਡ ਦੀਆਂ ਕੁੜੀਆਂ, ਨਾਨਕ
ਛੱਕ ਦੀਆਂ ਮੇਲਣਾਂ ਗੇਲਣਾ, ਟੋਲੀਆਂ ਬੰਨ੍ਹ ਕੇ ਗੀਤ ਗਾਉਂਦੀਆਂ ਲਾੜੀ ਨੂੰ ਲੈਣ ਲਈ
ਤੁਰ ਪੈਂਦੀਆਂ ਹਨ :

ਨਿੱਕੀ ਨਿੱਕੀ ਬੂੰਦੀ ਵੇ ਨਿਕਿਆ ਮੀਂਹ ਵੇ ਵਰ੍ਹੇ ।
ਵੇ ਨਿੱਕਿਆ ਮਾਂ ਵੇ ਸੁਹਾਗਣ ਤੇਰੀ ਸ਼ੇਰਨ ਕਰੇ ।
ਵੇ ਨਿੱਕਿਆ ਦੰਮਾਂ ਦੀ ਬੋਰੀ ਤੇਰਾ ਬਾਬਾ ਫੜੇ,
ਵੇ ਨਿੱਕਿਆ ਹਾਥੀ ਦੇ ਸੰਗਲ ਤੇਰੇ ਬਾਪ ਫੜੇ ।
ਵੇ ਨਿੱਕਿਆ ਘੋੜੀ ਤੇ ਸੋਹਣਾ ਮੇਰਾ ਵੀਰ ਚੜ੍ਹੇ,
ਭੈਣ ਸੁਹਾਗਣ ਤੇਰੀ ਵਾਗ ਫੜੇ ।
ਪੀਲੀ ਪੀਲੀ ਦਾਲ ਤੇਰੀ ਘੋੜੀ ਚਰੇ,
ਭਾਬੀ ਸੁਹਾਗਣ ਤੈਨੂੰ ਸੁਰਮਾ ਪਾਇਆ,
ਰੱਤਾ ਰੱਤਾ ਡੋਲਾ ਮਹਿਲੀਂ ਆਣ ਵੜੇ ।

ਇਨ੍ਹਾਂ ਗੀਤਾਂ ਵਿੱਚ ਵਿਆਹ ਲਈ ਘੋੜੀ ਚੜ੍ਹਣ ਤੋਂ ਡੋਲੀ ਲੈ ਆਉਣ ਤੱਕ ਦਾ—
ਜਿਸ ਲਈ ਉਹ ਜਾ ਰਹੀਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ—ਖੁਲ੍ਹਾ ਵੇਰਵਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ :

ਜੇ ਤੂੰ ਚੜ੍ਹਦੀ ਘੋੜੀ ਵੇ ਤੇਰੇ ਨਾਲ ਭਰਾਵਾਂ ਜੋੜੀ ਵੇ,
ਚੜ੍ਹ ਜਾਏ ਨੀ ਮਾਂ ਦਾ ਲਾਡਲਾ ਵੇਲਾਂ ਦਿੰਦੀ ਮਾਂ ।
ਜੇ ਤੂੰ ਵੱਢੀ ਜੰਡੀ ਵੇ ਤੇਰੀ ਮਾਂ ਨੇ ਸ਼ੱਕਰ ਵੰਡੀ ਵੇ,
ਚੜ੍ਹ ਜਾਏ ਨੀ....।
ਜੇ ਤੂੰ ਲਈਆਂ ਲਾਵਾਂ ਵੇ ਤੇਰੇ ਕੋਲ ਖੜੋਤੀ ਗਾਵਾਂ ਵੇ,
ਜੇ ਤੂੰ ਲਿਆਂਦੀ ਡੋਲੀ ਵੇ, ਡੋਲੀ ਤੋਂ ਭੈਣ ਵਾਰੀ ਘੋਲੀ ਵੇ,

ਚੜ੍ਹ ਜਾਏ ਨੀ ਮਾਂ ਦਾ ਲਾਡਲਾ ਵੇਲਾਂ ਦਿੰਦੀ ਮਾਂ ।

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਗੀਤ ਗਾਉਂਦੀਆਂ ਕੁੜੀਆਂ ਤੇ ਸਵਾਣੀਆਂ ਦਾ ਇਹ ਜੱਥਾ ਬਹੁ ਨੂੰ ਰਬ ਤੋਂ ਲਾਹੁਣ ਲਈ ਪੁੱਜਦਾ ਹੈ । ਰਬ ਕੋਲ ਜਾ ਕੇ ਲਾੜੇ ਦੀ ਭਰਜਾਈ ਆਪਣੀ ਨਵੀਂ ਬਣੀ ਭੈਣ ਨੂੰ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਸੁਆਗਤ ਦੇ ਚਾਰ ਅੱਖਰ ਆਖਦੀ ਹੈ; ਨਹੀਂ ! ਨਹੀਂ !! ਆਖਦੀ ਨਹੀਂ, ਹੇਰਿਆਂ ਦੀ ਧੁਨ ਵਿੱਚ ਗਾਉਂਦੀ ਹੈ :

ਉਤਰ ਨੀ ਭੈਣੇ ਡੋਲਿਓਂ ਕਿ, ਦੇਖ ਸਹੁਰੇ ਦਾ ਬਾਰ ।

ਕੰਧਾਂ ਚਿੱਤਮ ਚਿੱਤਰੀਆਂ, ਕੋਈ ਕਿ ਜੀ, ਕਲੀ ਚਮਕਦਾ ਵਾਰ ।

ਉਤਰ ਨੀ ਭੈਣੇ ਡੋਲਿਓਂ ਦੇਖ ਸਹੁਰੇ ਦਾ ਬਾਰ ।

ਧੀਆਂ ਨੂੰ ਪਾਉਣ ਕੰਢੀਆਂ ਨੂੰਹਾਂ ਨੂੰ ਨੌਂ ਲੱਖੇ ਹਾਰ ।

ਅੱਜ ਦਾ ਦਿਨ ਮੈਂ ਮਸ਼ਾ ਲਿਆ ਵੀਰਾ ਸੁਖ ਸ਼ੀਰਨੀ ਨਾਲ ।

ਤਨ ਮਨ ਮੇਰਾ ਠਰ ਗਿਆ ਸੀਤਲ ਹੋ ਗਈ ਵੇ, ਵੀਰ ਮੇਰਿਆ ਜਾਨ ।

ਕਣਕ ਫੁੱਲੀ ਜੋ ਛੱਡਰੇ ਵੇ ਕੋਈ ਫੁੱਲਿਆ 'ਸਰੋਂ ਦਾ ਸਾਗ ।'

ਹੋਰਨਾਂ ਦੇ ਮਥੇ ਤਿਉੜੀਆਂ ਵੇ ਵੀਰ ਮੇਰਿਆ ਮੇਰੇ ਵੀਰ ਦੇ ਮੱਥੇ ਭਾਗ ।

ਨਾਲ ਹੀ ਨਵੀਂ ਭਾਬੀ ਸਾਹਮਣੇ ਇਕ ਹੋਰ ਭੈਣ ਦੇ ਸਾਕ ਦੀ ਰਮਜ ਭੀ ਸੁੱਟ ਛੱਡਦੀ ਹੈ ।

ਹੱਥ ਵੀ ਤੇਰਾ ਰੰਗਲਾ ਨੀ ਭਾਬੇ ਚੀਚੀ ਸੋਹੇ ਨੀ ਛਾਪ ।

ਸਾਡੀ ਰੋਟੀ ਤਾਂ ਖਾਈ, ਨੀ ਭਾਬੀ ਮੇਰੀ ਅੰਤੋਂ ਪਿਆਰੀਏ !

ਜੇ ਲਿਆਵੇ ਭੈਣ ਦਾ ਸਾਕ ।

ਭਰਜਾਈ ਦੇ ਮਿੱਠੇ ਸੁਆਗਤੀ ਬੋਲਾਂ ਪਿੱਛੋਂ ਲਾੜੇ ਦੀਆਂ ਭੈਣਾਂ ਆਪਣੀ ਨਵੀਂ ਵਿਆਹੀ ਭਾਬੀ ਨੂੰ ਜੀਓਂ ਆਇਆ ਆਖਦੀਆਂ ਹਨ :—

ਦੋ ਕਬੂਤਰ ਰੰਗਲੇ ਚੁਗਦੇ ਨਦੀਓਂ ਪਾਰ ।

ਉਤਰ ਨੀ ਭਾਬੇ ਡੋਲਿਓਂ ਦੇਖ ਸਹੁਰੇ ਦਾ ਬਾਰ ।

ਆਉਂਦਾ ਵੇ ਵੀਰਾ ਤੂੰ ਸੁਣਿਆ, ਕਿ ਰੋੜੇ ਵਾਲੀ ਢਾਬ ।

ਕਿ ਤੇਰੇ ਹੇਠ ਵਿਛਾਵਾਂ ਰੇਸ਼ਮੀ, ਤੈਨੂੰ ਝੱਲਾਂ ਪੱਖੇ ਦੇ ਵਾਰ ।

ਭੈਣ ਆਪਣੇ ਭਰਾ (ਲਾੜੇ) ਨੂੰ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਕਰ ਕੇ ਨਵੀਂ ਵਿਆਹੀ ਆਈ ਭਰਜਾਈ ਤੇ ਨਾਲ ਆਈ ਨਾਇਣ ਦਾ ਬੜੇ ਚੁਸਤ ਕਟਾਖਸ਼ਾਂ ਵਿਚ ਵਰਨਣ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ :—

'ਜਿੱਦੇ ਵੇ ਵੀਰਾ ਤੂੰ ਜੰਵ ਰੜਿਆ ਤੇਰੀ ਮਾਂ ਨੇ ਚੱਬੀ ਜਵੈਣ ।

ਬਹੁ ਲਿਆਂਦੀ ਵਿਆਹ ਕੇ, ਕਿ ਨਫੇ 'ਚ ਲਿਆਇਆ ਨੈਣ ।'

'ਜਿੱਦੇ ਵੇ ਵੀਰਾ ਤੂੰ ਜੰਵ ਰੜਿਆ ਵਗੇ ਪੁਰੇ ਦੀ ਵਾਅ ।

ਅੱਜ ਕੰਧੀ ਚਾਨਣ ਹੋਇਆ ਤੇਰੀ ਧੰਨ ਜਣੇਂਦੀ ਮਾਂ ।'

'ਹੱਥ ਵੇ ਬੰਨ੍ਹਿਆ ਵੀਰਾ ਕੰਗਣਾ ਕਿ ਡੌਲੇ ਬਾਜੀ ਬੰਦ ।

ਭਾਈਆਂ ਦੇ ਵਿਚ ਇਉਂ ਸੋਹੇ ਜਿਉਂ ਤਾਰਿਆਂ ਵਿਚ ਚੰਦ ।

‘ਭੱਬੀ ਚਿਤਰਣ-ਚਿਤਰੀਏ ਭਰੀਏ ਅਤਰ ਫਲੇਲ ।

ਵੀਰਨ ਫੁੱਲ ਗੁਲਾਬ ਦਾ ਭਾਬੇ ਫੁੱਲਾਂ ਦੀ ਵੇਲ ।’

‘ਭੱਬੀ ਮੇਰੀ ਕੰਚ ਦੀ ਕੋਈ ਵਿਚ ਸਰੋਂ ਦਾ ਸਾਗ ।

ਹੋਰਾਂ ਦੇ ਮੱਥੇ ਤਿਉੜੀਆਂ ਮੇਰੇ ਵੀਰ ਦੇ ਮੱਥੇ ਭਾਗ ।’

ਭਰੇ ਇਕੱਠ ਵਿਚੋਂ ਬਹੁ ਦੀ ਸੱਸ ਅੱਗੇ ਵੱਧ ਕੇ ਪਹਿਲਾਂ ਰਬਵਾਨ ਨੂੰ ਖੰਮੂਟੀ ਨਾਲ ਲਪੇਟੀ ਗੁੜ ਦੀ ਭੇਲੀ ਦਿੰਦੀ ਹੈ— ਜੋ ਉਸ ਦੇ ਬਲਦਾਂ ਨੂੰ ਚਾਰਨ ਲਈ ਭਾੜੇ ਦੀ ਗੱਲ ਕਰਨ ਵੇਲੇ ਤੋਂ ਕਾਰਮੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ—ਫਿਰ ਭੀੜ ਚੀਰਕੇ ਰੱਬ ਦੇ ਸੱਜੇ ਬੁਹੇ ਕੋਲ ਮਾਂ ਪੁੱਜ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ਓਧਰੋਂ ਕੁੜੀਆਂ ਵਿਚੋਂ ਹੇਰਿਆਂ ਦੀਆਂ ਹੋਰ ਧੁਨਾਂ ਉਠ ਰਹੀਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ :—

ਕਿਉਂ ਬੈਠੀ ਨੀ ਭਾਬੇ ਕਿਉਂ ਬੈਠੀ, ਕਿਉਂ ਬੈਠੀ ਦਿਲਗੀਰ ।

ਭੱਬਾ ਪਾਇਆ ਟੁੰਮਾ ਦਾ ਨੀ ਤੇਰੇ ਮੂਹਰੇ ਲਾਇਆ ਵੀਰ ।

ਸੱਸ ਆਪਣੀ ਸ਼ਗਨਾਂ ਨਾਲ ਭਰੀ ਚੀਜ਼ਾਂ ਦੀ ਥਾਲੀ ਲੈ ਕੇ ਜਿਸ ਵਿਚ ਗੁੜ, ਚੌਲ, ਮਧਾਣੀ ਦਾ ਨੇਤਰਾ, ਹਲਦੀ ਦੀ ਗੱਠੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਬਹੁ ਦਾ ਮੂੰਹ ਜੁਠਲਾਉਣ ਲਈ ਅੱਗੇ ਵਧਦੀ ਹੈ । ਰੱਬ ਵਿਚ ਬੈਠੀ ਬਹੁ ਦੇ ਮੂੰਹ ਵਿਚ ਰੱਖਦਾ ਉਛਾੜ ਚੁੱਕ ਕੇ ਘੁੰਡ ਦੇ ਅੰਦਰੋਂ ਹੀ ਮੂੰਹ ਜੁਠਲਾ, ਗਲਵਕੜੀ ਭਰ ਕੇ ਲਾਹ ਲੈਂਦੀ ਹੈ । ਬਹੁ ਦੇ ਰੱਬ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਪੈਰ ਧਰਨ ਦੀ ਦੇਰ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਸਾਰੇ ਪਾਸੇ ਘੋਰ-ਮਸੋਰੇ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ‘ਬਹੁ ਦਾ ਕੱਦ ਤਾਂ ਕੁੜੇ ਬੜਾ ਲੰਮਾ ਹੈ ? ‘ਨਾ ਭਾਈ ਮੈਨੂੰ ਤਾਂ ਮਧਰੀ ਲੱਗਦੀ ਐ, ਸੱਗੀ ਫੁੱਲ ਪਾ ਕੇ ਉੱਚੀ ਅੱਡੀ ਦੀ ਗੁਰਗਾਬੀ ਨਾਲ ਕਿਹੜੀ ਲੰਮੀ ਲੰਝੀ ਨਹੀਂ ਬਣ ਜਾਂਦੀ ?’ ਚਲੋ ਉਂ ਕੰਮ ਚਲਾਊ ਖਾਸੀ ਈ ਐ ।

‘ਚਲੋ ਜਿਹੀ ਜਿਹੀ ਹੈ ਚੰਗੀ ਹੈ । ਉੱਚੀਆਂ ਲੰਮੀਆਂ ਦੀਆਂ ਕਿਹੜਾ ਬੰਮੀਆਂ ਗੱਡਣੀਆਂ ਨੇ, ਸੋਹਣੀ ਸੁਨੱਖੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ।’ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਚਲ ਰਹੀ ਚਰਚਾ ਨੂੰ ਕੁੜੀਆਂ, ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਨਾਨਕੀਆਂ ਦੇ ਗੀਤ ਆਪਣੀਆਂ ਸੁਰਾਂ ਵਿਚ ਅਣ-ਸੁਣੀ ਕੰਠ ਛੱਡਦੇ ਹਨ । ਇਤਨੀ ਦੇਰ ਨੂੰ ਭੈਣ, ਇਕ ਹੋਅਰਾ ਹੋਰ ਲਾਉਂਦੀ ਹੈ :—

ਕਿਉਂ ਖੜੀ ਨੀ ਭਾਬੇ ਕਿਉਂ ਖੜੀ, ਕਿਉਂ ਖੜੀ ਦਿਲਗੀਰ ।

ਲੜ ਫੜ ਪਿੱਛੇ ਲੱਗ ਜਾ ਅੱਗੇ ਲੱਗੇ ਮੇਰਾ ਵੀਰ ।

ਲਾੜਾ ਲਾੜੀ ਦਾ ਪੱਲਾ ਫੜ ਕੇ ਅੱਗੇ ਅੱਗੇ ਟੁਰਦਾ ਹੈ, ਮਗਰ ਮਗਰ ਕਿਸੇ ਜਿਠਾਣੀ ਜਾਂ ਦਿਉਰਾਣੀ ਦੇ ਗਲ ਲੱਗ ਕੇ ਮਲਕ ਮਲਕੜੇ ਲਾੜੀ ਤੁਰਦੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ਕੁੜੀਆਂ ਇਸ ਸਮੇਂ ਦੇ ਗੀਤ ਛੋਹ ਲੈਂਦੀਆਂ ਹਨ :—

ਆਉਂਦੀ ਕੁੜੀ ਨੇ ਬਾਗ ਲਵਾਇਆ

ਵਿਚ ਬਰੇਟਾ ਹੱਲਿਆ ਨੀ,

ਮਾਂ ਦਾ ਸੂਰਮਾ ਬਹੁ ਦੇ ਮੂਹਰੇ ਚੱਲਿਆ ਨੀ ।

ਆਉਂਦੀ ਕੁੜੀਏ ਸੱਚ ਦੇ ਬਚਨ ਹੁੰਦੇ ਗੂੜ੍ਹੇ

ਵਈ ਸੱਗੀਆਂ ਨਿਲਾਮ ਹੋ ਰਹੀਆਂ

ਹੁਣ ਚੱਲ ਪਏ ਜਲੇਬੀ ਜੁੜੇ ।

ਆਉਂਦੀ ਕੁੜੀਏ ਮੁਰਕੀ ਚੁਰਕੀ ਕੋਕਰੂ ਕੰਨਾਂ ਦੇ ਵਾਲੇ

ਵਈ ਨੇਕੀ ਖੱਟ ਜਾਣਗੇ, ਮਿੱਠੀਆਂ ਜਬਾਨਾਂ ਵਾਲੇ ।

ਆਉਂਦੀ ਕੁੜੀਏ ਬੀਜ ਦੇ ਮੱਕੀ ਦੇ ਵੱਢ ਆਲੂ

ਪਹਿਰਾ ਆਇਆ ਕਲਜੁਗ ਦਾ ਸੱਸਾਂ ਕੀਤੀਆਂ ਨੂੰਹਾਂ ਨੇ ਚਾਲੂ ।

ਤੇਜੇ ਕੁੜੀਏ ਵੱਟੀ ਵੱਟੀ ਫਿਰ ਲੈ ਨੀ ਛੋਲਿਆਂ ਦੇ ਸਾਗ ਨੂੰ ਨੀ,

ਬੜਾ ਰੰਗ ਲੱਗ ਗਿਆ, ਰੰਗ ਲੱਗ ਗਿਆ ਬਾਪੂ ਦੇ ਬਾਗ ਨੂੰ ਨੀ ।

ਖੜੋਤੀ ਕੁੜੀਏ ਚੱਕ ਲਿਆ ਬਜ਼ਾਰ ਵਿਚੋਂ ਊਰੇ ।

ਭਾਗਾਂ ਵਾਲਿਆਂ ਦੇ ਅੱਜ ਹੋ ਗਏ ਨੇ ਕਾਰਜ ਪੂਰੇ :

ਕਾਰਜ ਪੂਰੇ ਕਰਦੇ ਹੋਇਆਂ ਜਿਉਂ ਹੀ ਇਹ ਮੇਲੁ ਗੇਲੁ, ਬਹੂ ਨੂੰ ਨਾਲ ਲੈ ਕੇ ਘਰ ਪਹੁੰਚਦਾ ਹੈ, ਅਗੋਂ ਵਿਆਹ ਵਾਲੇ ਮੁੰਡੇ ਤੋਂ ਸੁਆਦਲੇ ਸਵਾਲ ਤੇ ਨਾਲੋਂ ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਉੱਤਰਾਂ ਵਾਲਾ ਗੀਤ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ :

ਕਿਹੀਆਂ ਕੁ ਡਿੱਠੀਆਂ ਸਾਲੀਆਂ ਵੇ ਵੀਰਾ,

ਕਿਹੀ ਕੁ ਡਿੱਠੀ ਸੁ ਨਾਰ ।

ਸਾਲੀਆਂ ਚੰਬੇ ਦੀਆਂ ਡਾਲੀਆਂ ਨੀ ਭੈਣੇ,

ਨੀ ਨਾਰ ਤਿੱਲੇ ਦੀ ਤਾਰ ।

ਕੀ ਕੁਝ ਕਰਨ ਤੇਰੀਆਂ ਸਾਲੀਆਂ ਵੇ ਵੀਰਾ,

ਕੀ ਕਰੇ ਤੇਰੀ ਨਾਰ ।

ਸਾਲੀਆਂ ਕੱਢਣ ਕਸੀਦੜਾ ਨੀ ਭੈਣੇ,

ਕੱਢਦੀ ਨਾਰ ਰੁਮਾਲ ।

ਕੀ ਕੁਝ ਖਾਣ ਤੇਰੀਆਂ ਸਾਲੀਆਂ ਵੇ ਵੀਰਾ,

ਕੀ ਕੁਝ ਖਾਏ ਤੇਰੀ ਨਾਰ ।

ਬਰਫੀ ਪੇੜੇ ਖਾਣ ਸਾਲੀਆਂ,

ਮੇਵੇ ਸੌਗੀ ਖਾਏ ਨਾਰ ।

ਗੀਤ ਗਾਉਂਦੀਆਂ ਹੱਸਦੀਆਂ ਖੇਡਦੀਆਂ, ਨਵੀਂ ਬਹੂ ਦੇ ਘਰੇ ਲਿਜਾਣ ਦੇ ਚਾਵਾਂ ਵਿਚ ਮੁਗਧ ਹੋਈਆਂ ਨੂੰ ਵਿਆਹ ਵਾਲਾ ਘਰ ਛੇਤੀ ਹੀ ਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਵਿਆਹ ਵਾਲੇ ਘਰ ਦੇ ਦੋਵੇਂ ਕੌਲਿਆਂ ਉਤੇ ਮੂਹਰੇ ਹੋ ਕੇ ਪਹਿਲਾਂ ਬਹੂ ਦੀ ਸੱਸ ਤੇਲ ਚੋ ਕੇ ਸਿਰ ਉਤੇ ਦੀ ਪਾਣੀ ਵਾਰ ਵਾਰ ਕੇ ਪੀਂਦੀ ਹੈ । ਕਈ ਮਾਵਾਂ ਦੇ ਪੁੱਤ ਬੇਪ੍ਰਵਾਹੀ ਨਾਲ ਇਹ ਆਖ ਕੇ, ਕਿ ਪੀ ਲੈਣ ਦਿਓ ਅੱਜ ਰੱਜ ਕੇ ।' ਜਿੰਨਾ ਪਾਣੀ ਪੀ ਸਕਦੀ ਹੋਵੇ, ਪਾਣੀ ਪੀਂਦੀ ਜਾਣ ਦਿੰਦੇ ਹਨ । ਘੱਟੋ ਘੱਟ ਸਤ ਘੁੱਟਾਂ ਤਾਂ ਉਸ ਨੇ ਪੀਣੀਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ, ਪਰ ਸਤਵੀਂ ਘੁੱਟ ਮੁੰਡਾ ਉਸਨੂੰ ਪੀਣ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦਾ, ਮੁੰਡਾ ਨਾ ਹਟਾਏ ਤਾਂ ਦਿਰਾਣੀਆਂ ਜਿਠਾਣੀਆਂ ਉਸ ਦੇ ਹਥੋਂ ਪਾਣੀ ਵਾਲਾ ਭਾਂਡਾ ਖੋਹ ਲੈਂਦੀਆਂ ਹਨ । ਕਹਿੰਦੇ, ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਾਣੀ ਵਾਰ

ਕੇ ਮਾਂ ਆਪਣੇ ਨੂੰਹ-ਪੁੱਤ ਦੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਬਲਾਈਆਂ ਆਪਣੇ ਸਿਰ ਲੈਣ ਦੀ ਕੁਰਬਾਨੀ
ਲਈ ਪੇਸ਼ ਕਰ ਰਹੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਤੇ ਪਾਣੀ ਖੋਹਣ ਦਾ ਅਰਥ ਹੈ ਭੈਣਾ ਭਰਾ ਵੀ ਦੁਖਾਂ
ਸੁਖਾਂ ਦੇ ਹਿੱਸੇਦਾਰ ਹਨ । ਕੁੜੀਆਂ ਇਸ ਮੌਕੇ ਦਾ ਗੀਤ ਛੋਹ ਲੈਂਦੀਆਂ ਹਨ :—

ਪਾਣੀ ਵਾਰ ਬੰਨਿ ਦੀਏ ਮਾਏ ਬੰਨਾ ਤੇਰਾ ਕੀ ਲੱਗਦੈ ।

ਹੀਰੇ, ਨੀ ਮੈਂ ਵਾਰ ਵਾਰ ਪਈ ਪੀਵਦੀ ।

ਨੂੰਹੇ ਨੀ ਮੈਂ ਵਾਰ ਵਾਰ ਪਈ ਪੀਵਦੀ ।

ਵਹੁਟੀ ਦੇ ਘੁੰਡ ਪਰ ਘੁੰਡ ਦੀ ਕਿਨਾਰੀ ਪਰ

ਜੰਵਾਂ ਦੇ ਲਾੜੇ ਸਿਰ ਪਰ, ਲਾੜੇ ਤੇ ਸਿਰਵਾਲੇ ਸਿਰ

ਪਾਣੀ ਵਾਰ ਵਾਰ ਪਈ ਪੀਵਦੀ ।

ਪਾਣੀ ਨੀ ਮੈਂ ਵਾਰ ਵਾਰ ਪਈ ਪੀਵਦੀ ।

ਜੇ ਤੂੰ ਆਂਦੜੀ ਵੇ ਮੱਲਾ ਨਵੀਂ ਨਾਰ, ਪਾਰੋ ਹੀ ਪਰਵਾਰ ।

ਮਾਉਂ ਪਾਣੀ ਪੀਤਾ ਵਾਰ,

ਭਾਬੀ ਇਕ ਨਨਾਣਾਂ ਚਾਰ,

ਬੁਰਕੀਆਂ ਦੋਦੀਆਂ ਵਾਰੋ ਵਾਰ ।

ਵੀਰਾ ਨਿੱਕੀ ਜਿਹੀ ਵਹੁਟੀ ਤੇਰੇ ਨਾਲ ਸਜੇ ਖਲੋਤੀ ।

ਜੇ ਤੂੰ ਆਂਦੜੀ ਵੇ ਮੱਲਾ ਨਵੀਂ ਨਾਰ ।

ਬੂਹੇ ਦੇ ਘਰ ਵੜਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ :

ਨਿੱਕੇ ਨਿੱਕੇ ਬਾਲਿਆਂ ਦੀ ਛੱਤ ਮੈਂ ਛੜਾਉਨੀ ਆਂ,

ਉੱਚਾ ਰੱਖਦੀਆਂ ਬਾਰ, ਭਾਬੇ ਆ ਵੜ ਨੀ ਘੁੰਮਦੇ ਲਹਿੰਗੇ ਨਾਲ ।

ਘਰ ਅੰਦਰ ਲਿਜਾ ਕੇ ਲਾੜਾ ਲਾੜੀ ਦੋਹਾਂ ਦਾ ਚੜ੍ਹਦੇ ਪਾਸੇ ਵਲ ਮੂੰਹ ਕਰਾ ਕੇ,
ਕਿ ਨਵੀਂ ਪੀੜ੍ਹੀ ਵਧੇ, ਪੀੜ੍ਹੀਆਂ ਉਤੇ ਬਿਠਾ ਦਿੰਦੇ ਹਨ । ਮੁੰਡੇ ਦੀ ਮਾਂ ਸੱਜ-ਵਿਆਹੀ
ਨੂੰਹ ਨੂੰ ਪਹਿਲਾਂ ਦੁੱਧ ਪਿਆਉਂਦੀ ਹੈ । ਇਤਨੇ ਨੂੰ ਲਾੜਾ ਸਾਹਿਬ ਹੌਲੀ ਕੁ ਦੇ ਕੇ ਖਿਸਕ
ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਕੁੜੀਆਂ ਸਵਾਣੀਆਂ ਵਾਲੇ ਗੀਤ ਛੋਹ ਲੈਂਦੀਆਂ ਹਨ :—

ਉੱਚੀ ਤਾਂ ਟਾਹਲੀ ਤੋਤਾ ਵੇ ਬੈਠਾ ਸਿੰਘਾ ! ਤੋਤਾ ਵੇ ਬੈਠਾ,

ਕੇਹੜੀ ਵੇ ਬੋਲੀ ਬੋਲੇ ਵੇ ਹੇ ।

ਉਡਿਆ ਵੇ ਲੋਕਾ ਖੰਭ ਸਵਾਰੇ, ਖੰਭ ਸਵਾਰੇ,

ਰਸ-ਭਿੰਨੜੀ ਬੋਲੀ ਬੋਲੇ ਵੇ ।

ਬਾਰੀ ਵੇ ਬਰਸੀ ਖੱਟ ਘਰ ਆਏ, ਖੱਟ ਘਰ ਆਏ,

ਕਾਹੇ ਕੀ ਕਰਾਂ ਰਸੋਈ ਵੇ ਹੇ ।

ਘਰ ਤਾਂ ਅਸਾਡੜੇ ਚਿੱਟੇ ਚਿੱਟੇ ਚਾਵਲ ਸਿੰਘਾ, ਚਿੱਟੇ ਜੀ ਚਾਵਲ,

ਗਾਈਂ ਤੇ ਮੱਝੀਂ ਦਾ ਦੁਧ ਜੀ ਵੇ ਹੇ ।

ਮਸਰਾ ਤੇ ਮੂੰਗੀ ਦੀ ਦਾਲ ਵੇ ਸਿੰਘਾ ! ਚਟਣੀ ਵੀ ਰਗੜੀ, ਨਾਲ

ਕਣਕ ਦੇ ਫੁਲਕੇ ਪਕਾਨੀਆਂ ਵੇ ਹੇ ।

ਬਾਗੀ ਵੇ ਬਰਸੀ ਖੱਟ ਘਰ ਆਏ, ਕਾਹੇ ਦਾ ਵੇਸ ਲਵਾਨੀਆਂ ਵੇ ਹੇ ।

ਹਰਾ ਹਰਾ ਲਹਿੰਗਾ ਵੇ ਪੀਲਾ ਦੁਪੱਟਾ ਸਿੰਘਾ, ਪੀਲਾ ਦੁਪੱਟਾ,

ਨਰਮੇ ਦਾ ਵੇਸ ਲਵਾਨੀਆਂ ਵੇ ਹੇ ।

ਬਾਗੀ ਵੇ ਬਰਸੀ ਖੱਟ ਘਰ ਆਏ ਕਾਹੇ ਦਾ ਪਲੰਘ ਵਛਾਨੀਆਂ ਵੇ ਹੇ

ਚਿੱਟੀ ਚਿੱਟੀ ਰੂੰ ਦਾ ਸੂਤਰ ਕੱਤਿਆ,

ਨਵਾਰ ਦਾ ਪਲੰਘ ਵਿਛਾਨੀਆਂ ਵੇ ਹੇ ।

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਰਮਜੀ ਗੀਤਾਂ ਪਿਛੋਂ ਗੱਲ ਫਿਰ ਧੁੰਮ ਧੜਕੇ ਵਾਲੇ ਮੋਹਿਲ ਵਿਚ ਜਾ ਪੁੱਜਦੀ ਹੈ :

ਨਿਕਲ ਸੱਸੜੀਏ ਘਰ ਮੇਰਾ, ਤੇਰਾ ਰੂੜੀ ਉਤੇ ਡੇਰਾ ।

ਲਿਆ ਬਣਜ ਖੱਟ ਬਬੇਰਾ, ਘਰ ਬਾਰ ਹੋਇਆ ਹੁਣ ਮੇਰਾ ।

‘ਨੀ ਪਹਿਲਾਂ ਈ ਕਾਹਨੂੰ ਨੂੰਹ-ਸੱਸ ਦੇ ਚੂੰਡੇ ਹੱਥਾਂ ਵਿਚ ਫੜਾਉਣ ਲੱਗੀਓ ਹੋ ॥ ਮੂੰਹ ਦਿਖਾਈ ਤਾਂ ਹੋ ਲੈਣ ਦਿਉ ।’ ਵਿਚੋਂ ਇਕ ਸਵਾਣੀ ਚਾਵਾਂ ਵਿਚ ਭੁੱਲੀਆਂ ਨੂੰ ਇਸ ਸਮੇਂ ਦੀ ਰਸਮ ਯਾਦ ਕਰਾ ਦਿੰਦੀ ਹੈ । ‘ਮੂੰਹ ਦਿਖਾਈ’ ਦੀ ਰਸਮ ਬਕਾਇਦਾ ਸ਼ਗਨ ਪਾ ਪਾ ਕੇ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਸੱਸ ਆਪ, ਜੇ ਟੁਰਦਾ ਘਰ ਹੋਵੇ, ਇਸ ਸਮੇਂ ਸ਼ਗਨਾਂ ਦਾ ਕੋਈ ਗਹਿਣਾ, ਚਾਂਦੀ ਦੇ ਪੰਜ ਜਾਂ ਸੱਤ ਰੁਪਈਏ ਜਾਂ ਏਨੇ ਕੁ ਲੱਡੂਆਂ ਦੇ ਜੋੜ ਨਾਲ ਖੋਪੇ ਦੇ ਗੁੱਟਾਂ ਨਾਲ ਬਹੁ ਦੀ ਝੋਲੀ ਵਿਚ ਇਕ ਰੁਪਈਆ ਲੈ ਕੇ, ਘੁੰਡ ਉਠਾ ਕੇ ਬੁਲ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਭੇਰਾ ਕੁ ਮਿੱਠੀ ਚੀਜ਼ ਲਾਕੇ ਸਿਰ ਪਲੇਸ ਦਿੰਦੀ ਹੈ । ਉਸ ਪਿਛੋਂ ਆਂਢਣਾਂ ਗੁਆਂਢਣਾ ਘੁੰਟ ਚੁੱਕ ਚੁੱਕ ਕੇ ਮੂੰਹ ਵੇਖਦੀਆਂ ਤੇ ਝੋਲੀ ਵਿਚ ਸ਼ਗਨਾਂ ਦਾ ਇੱਕ ਇੱਕ ਰੁਪਈਆ ਪਾਉਂਦੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ । ‘ਬਬੇਰੀ ਸੋਹਣੀ ਹੈ ਰੱਬ ਭਾਗ ਲਾਵੇ ।’ ਮੂੰਹ ਦੇਖਣ ਵਾਲੀਆਂ ਜ਼ਨਾਨੀਆਂ ਨਾਲੋਂ ਨਾਲ ਆਪਣੀ ਪੜਚੋਲ ਦੇ ਸਿੱਟੇ ਫੁਰਮਾਉਂਦੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ ।

‘ਸੋਹਣਾ ਕੱਦ ਕਾਠ ਹੈ । ਮੂੰਹ ਉਤੇ ਮਾਤਾ ਦੇ ਨਿੱਕੇ ਨਿੱਕੇ ਦਾਗ ਮੈਨੂੰ ਤਾਂ ਭੈਣੇ ਬੜੇ ਸੋਹਣੇ ਲਗਦੇ ਨੇ । ਸੁੱਖ ਨਾਲ ਸੱਜੀ ਗੱਲੁ ਤੇ ਤਿਲ ਵੀ ਹੈ ।’

‘ਬਬੇਰੀ ਬਣਦੀ ਤਣਦੀ ਹੈ । ਰੰਗ ਬਾਹਲਾ ਪਿੱਲਾ ਵੀ ਨਹੀਂ, ਨਾ ਈ ਕਾਲਾ ਹੈ । ਨੱਕ ਵੀ ਸੁੱਖ ਨਾਲ ਬਬੇਰਾ ਲੰਮਾ ਹੈ । ਧੰਨ ਸਿਉਂ ਕੀ ਬਹੁ ਮਿੱਡੇ ਵਰਗੀ ਨਹੀਂ ।’ ਕੁਝ ਸਮਾਂ ਵਸੇ ਰਸੇਗੀ ਆਪੇ ਨਿੱਖਰ ਆਵੇਗੀ ।

‘ਅੱਖ ਤਾਂ ਦੇਖੋ ਕੁੜੇ ਸੁੱਖ ਨਾਲ ਕਿੰਨੀ ਸੋਹਣੀ ਐ । ਦੇਸ ਬਹੁ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਤਾਂ ਮਿਰਗਾਂ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਮਾਤ ਪਾ, ਗਈਆਂ ਹਨ । ਸੇਲੀਆਂ ਦੇਖੋ ਕਿੰਨੀਆਂ ਤਿੱਖੀਆਂ ਕਮਾਣ ਵਰਗੀਆਂ ਨੇ ।’

‘ਵਧਾਈਆਂ ਹੋਣ ਭੈਣੇ ! ਘਰਾਣੇ ਦੀ ਸੋਹਣੀ ਸੁਨੱਖੀ ਨੂੰਹ ਮਿਲ ਜਾਏ ਹੋਰ ਰੱਬ ਤੋਂ ਕੀ ਪੱਥਰ ਲੈਣੇ ਨੇ ।’ ‘ਸੁਖੀ ਵਸੇ ਰਸੇ ਭਾਗ ਲੱਗਣ, ਵੇਲ ਵਧੇ ।’ ਜਾਹਰਾ ਤੌਰ

ਤੇ ਅਸੀਸਾਂ ਤੇ ਸਲਾਘਾਂ ਨਾਲ ਇਕ ਵਾਰ ਤਾਂ ਸਵਾਣੀਆਂ ਘਰ ਵਿਚ ਫੁੱਲਾਂ ਦੀ ਸੁਗੰਧੀ ਖਿਲਾਰ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ । ਸੋਹਣੀ ਬਹੁ ਦੀ ਸੋਭਾ ਸੁਣ ਸੁਣ ਕੇ, ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਰਸਮੀ ਹੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਘਰ ਦੇ ਜੀਅ ਫੁੱਲੇ ਨਹੀਂ ਸਮਝਦੇ ।

ਇਸ ਵੇਲੇ ਬਹੁ ਦੀ ਮਨੋ-ਅਵਸਥਾ ਬੜੀ ਅਜੀਬ ਹੁੰਦੀ ਹੈ । ਉਹ ਉਪਰੋਂ ਕੁੰਗੜੀ ਬੈਠੀ, ਪਰ ਵਿਚੋਂ ਸਾਰੇ ਨਵੇਂ ਪ੍ਰਵਾਰ ਜਿੰਨਾ ਪ੍ਰਸਾਰ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦੀ ਹੈ । ਉਸ ਦੋ-ਚਿੱਤੀ ਵਿਚ ਫਸੀ ਨੇ ਇਕ ਤਾਂ ਆਪਣੀ ਸਿਆਣਪ, ਸਾਊਪੁਣੇ ਅਤੇ ਸੁੰਦਰਤਾ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਝਲਕਿਆਂ ਵਾਲੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਕਾਇਮ ਕਰਨੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਦੂਜਾ ਨਾਲੋਂ ਨਾਲ ਮੂੰਹ ਦੇਖਣ ਵਾਲੀਆਂ ਦਾ ਧਿਆਨ ਵੀ ਰੱਖਣਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕਿਹੋ ਜਿਹੀਆਂ 'ਜਿਣਸਾਂ' ਨਾਲ ਉਸ ਦਾ ਵਾਹ ਵਾਸਤਾ ਪੈਣਾ ਹੈ । ਜਰਾ ਕੁ ਕਿਸੇ ਵਲ ਧਿਆਨ ਨਾਲ ਦੇਖੇ ਤਾਂ ਝੱਟ ਪੜਚੋਲ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ—'ਸੋਭੀ ! ਲੈ ਮੇਰਿਆ ਕਹਿਆ ਪੜ੍ਹਿਆ ਵਿਚਾਰੀ, ਬਹੁ ਨੂੰ ਦੁਰਾਉਂਜੇ ਆਉਣ ਦੇਹ, ਜੈ ਤੈਨੂੰ ਖੁੰਜੇ ਨਾ ਲਾ ਦੇਵੇ । ਦੇਖ ਤਾਂ ਸਹੀ ਕਿਵੇਂ ਅੱਖਾਂ ਪਾੜ ਪਾੜ ਸਭ ਨੂੰ ਨਪੋਚੀ-ਝਾਕਣੀ ਨਾਲ ਦੇਖਦੀ ਹੈ ।'

—'ਤੈਨੂੰ ਈ ਇਉਂ ਦਿਸਦੀ ਹੋਊ, ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਦੇਖਿਆ ਵਿਚਾਰੀ ਸੰਗਦੀ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਵੀ ਉਤਾਰ ਨਹੀਂ ਸੀ ਉਠੀਆਂ । ਦੁਨੀਆਂ ਬਬੇਰੀ ਸਿਆਣੀ ਹੈ ਬਹੁ ਨੂੰ ਖਬਰੇ ਕੀਹਨੇ ਜਾ ਦੱਸਿਆ ਹੋਣੇ ਕਿ ਤੇਰੀ ਇਕ ਦਦੇਹਰ ਇਹੋ ਜਿਹੀ ਹੈ, ਉਹਨੂੰ ਧਿਆਨ ਨਾਲ ਦੇਖ ਲਈ ।' ਸੱਸ ਆਪਣੀ ਸ਼ਰੀਕਣੀ ਜਾਂ ਦਿਉਰਾਣੀ ਜੇਠਾਣੀ ਦਾ ਚੰਗਾ ਠੋਕਵਾਂ ਜਵਾਬ ਦਿੰਦੀ ਹੈ ।

ਛੱਡੋ ਜੀ ਪਰੇ, ਪਿੰਡ ਹਾਲਾਂ ਵਸਿਆ ਨਹੀਂ ਮੰਗਤੇ ਪਹਿਲਾਂ ਈ ਆ ਢੁੱਕੇ ।' ਬਹੁ ਨਾਲ ਗੌਤਕ-ਨਾਲਾ ਸਾਂਝਾ ਕੀਤਾ ਨਹੀਂ ਇਹ ਸ਼ਰੀਕਾ ਪਹਿਲਾਂ ਈ ਬਿੱਢ ਬੈਠੀਆਂ ਹਨ । ਤੁਸੀਂ 'ਬੇਬੇ' ਨੂੰ ਜੁਆਨ ਨੂੰਹ ਘਰ ਆਉਣ ਦੀਆਂ ਵਧਾਈਆਂ ਦੇਵੋ, ਜੀਹਨੇ ਸੁੱਖ ਨਾਲ ਜਿਉਂਦੇ ਜੀਅ ਘਰ ਵਸਦਾ ਰਸਦਾ ਦੇਖ ਲਿਆ ਹੈ ।' ਜੇ ਸੱਸ ਦੀ ਵੀ ਅੱਗੇ 'ਸੱਸ' ਜਿਉਂਦੀ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਖੁਸ਼ੀ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਾਉਣ ਲਈ ਵਧਾਈ ਦੇ ਗੀਤ ਅਰੰਭ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ :

ਵਧਾਈਆਂ ਬੇਬੇ ਤੈਨੂੰ ਵਧਾਈਆਂ ਨੀ

ਤੇਰੇ ਓਤ ਨੂੰ ਤੇਰੇ ਪੋਤ ਨੂੰ ਤੇਰੇ ਗੋਤ ਨੂੰ ਵਧਾਈਆਂ ਨੀ ।

ਗੱਲ ਫੇਰ ਬਹੁ ਦੀ ਹਸਤੀ ਉਤੇ ਆ ਪੁੱਜਦੀ ਹੈ । ਸ਼ਰੀਕਣੀਆਂ ਇਕ ਦੂਜੀ ਨੂੰ ਗੁੱਝਿਆਂ ਇਸ਼ਾਰਿਆਂ ਨਾਲ ਸਮਝਾਉਂਦੀਆਂ ਹਨ : 'ਬਹੁ ਤਾਂ ਕੁਸ਼ ਨੀ ਐਵੇਂ ਕੱਦ ਈ ਲੰਮਾ ਐ । ਮੁਹਾਂਦਰੇ ਤੋਂ ਤਾਂ ਸੂਧੀ ਜਿਹੀ ਈ ਲੱਗਦੀ ਹੈ ।'

ਦੂਜੀ ਆਖਦੀ ਹੈ—'ਨੀ ਤੋਂ ਨਹੀਂ ਦੇਖਿਆ ! ਜਿਹੜਾ ਮੱਥਾ ਝੁੰਗਾ ਹੈ । ਇਹੋ ਜਿਹੀਆਂ ਮਿਸਕ-ਮੀਣੀਆਂ ਬੜੀਆਂ ਕਾਰੇਵੰਨੀਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ । ਤੀਵੀਆਂ ਦਾ ਝੁੰਗਾ ਮੱਥਾ ਬੜਾ ਬੁਰਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ।' ਖਾਨ ਦਾਨਾਂ ਦੀ ਮਿੱਟੀ ਪੁੱਟ ਸੁੱਟ ਦਿੰਦੀਆਂ ਹਨ ।

‘ਠੋਡੀ ਵੀ ਤਾਂ ਡੂੰਘੀ ਹੈ । ਸੁਣਿਆ ਨੀ ਡੂੰਘੀ ਠੋਡੀ ਵਾਲੀਆਂ ਕੀ ਕਾਰੇ ਕਰ ਦਿਖਾਉਂਦੀਆਂ ਹਨ, ‘ਡੂੰਘੀ ਠੋਡੀ ਕੁਲ ਡੋਬੀ ।’

ਤੀਜੀ ਆਖਦੀ ਹੈ—‘ਮੈਨੂੰ ਤਾਂ ਮੂੰਹ ਤੇ ਕੁਆਰੀ ਹੋਣ ਦੀ ਕੋਈ ਹੋਣਕ ਲੱਗੀ ਨਹੀਂ । ਕੁਆਰੀਆਂ ਕੁੜੀਆਂ ਦੇ ਚਿਹਰੇ ਤਾਂ ਦਿਨ ਚੜ੍ਹਦੇ ਦੀ ਲਾਲੀ ਵਾਂਗ ਦੱਗ ਦੱਗ ਕਰਦੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ । ਖਬਰੈ ਭਾਈ ਏਹਨੂੰ ਪਹਿਲਾਂ ਕੀ ਹੋਇਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ?’

‘ਛੱਡ ਨੀ ਪਰੇ ! ਐਵੇਂ ਈ ਕਿਸੇ ਦੀਆਂ ਨੂੰਹਾਂ ਧੀਆਂ ਦੇ ਕਮਾਰ-ਪਾਤਰ ਨਹੀਂ ਪਰਖੀਏ । ਬੰਦੇ ਨੂੰ ਸੌ ਬੀਮਾਰੀਆਂ ਠਮਾਰੀਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ । ਨਾਲੇ ਪੇਕੀ ਕਈ ਮਾਵਾਂ, ਧੀਆਂ ਨੂੰ ਏਨਾਂ ਕੱਸ ਕੇ ਰੱਖਦੀਆਂ ਨੇ, ਬਈ ਉਹ ਉਈ ਉਤਾ ਬਾਚ ਨਹੀਂ ਸਕਦੀਆਂ ।’ ਹੁਣ ਦੇਖੀ, ਤੀਵੀਂ ਤਾਂ ਮਰਦ ਦੇ ਅੰਗ ਨਾਲ ਅੰਗ ਦੇ ਕੋਲੇ ਵਾਂਗ ਮੱਘਦੀ ਹੈ । ਜੇ ਇਕ ਦਮ ਹੋਰ ਦਾ ਹੋਰ ਨਾ ਹੋ ਗਈ ਲਾਲ ਗੁਲਾਲ !

‘ਜੇਹੜੀ ਪੇਕੀ ਖੇਲ੍ਹ ਕੁੱਦ ਕੇ ਮੂੰਹ-ਚਿਤ ਲੱਗਦੀ ਨਾ ਬਣ ਸਕੀ ਉਹਨੇ ਸਹੁਰੀ ਆ ਕੇ ਕੀ ਰੰਗ ਲਾਉਣੇ ਨੇ !’ ਦੂਜੀ ਜਵਾਬ ਦਿੰਦੀ ਹੈ ।

‘ਫੋਟ ਨੀ ! ਛੱਡੋ ਪਰੇ ਕਿਹੋ ਜਿਹੀਆਂ ਗੱਲਾਂ, ਕੀ ਕਚੀਰਾ ਕਰਨ ਲੱਗੀਆਂ ਨੇ । ਮੈਨੂੰ ਤਾਂ ਇਉਂ ਲੱਗਦਾ ਹੈ, ਮੂੰਹ ਆਈ ਗੱਲ ਰੁਕਦੀ ਨਹੀਂ—ਕੀ ਕਰਾਂ ਉਂ ਰੱਬ ਸਭਨਾਂ ਦੀਆਂ ਕੁਖਾਂ ਹਰੀਆਂ ਕਰੇ—‘ਇਹ ਤਾਂ ਪਿੰਡ ਵਿਚ ਦੂਜੀ ‘ਚੰਦੋ’ ਆ ਗਈ ਲੱਗਦੀ ਹੈ ।’ ਇਸ਼ਾਰੇ ਨਾਲ ਵਿਚੋਂ ਕੋਈ ਪਿੰਡ ਦੀ ਕਿਸੇ ਬਾਂਝ ਜਨਾਨੀ ਦਾ ਨਾਂ ਲਾ ਕੇ ਆਪਣੀ ਕੁਲਹਿਣੀ ਗੱਲ ਵੀ ਆਖ ਦਿੰਦੀ ਹੈ ।

‘ਛੱਡੋ ! ਨੀ ਪਰੇ, ਹਾਲੇ ਨਵੀਂ ਬਹੂ ਦਾ ਦੇਖਿਆ ਈ ਕੀ ਹੈ । ਪਹਿਲਾਂ ਈ ਲੱਗੀਆਂ ਨੇ ਕੁਪਿੱਤਾਂ ਪੜ੍ਹਣ । ਤੇਰੀਆਂ ਪਤੰਦਰਨੀਆਂ ਕਈ ਵਾਰੀ ਇਹੋ ਜਿਹੀਆਂ ਜੋੜੇ ਜੰਮਦੀਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ ।’ ਇਕ ਵੱਡੇ ਦਿਲ ਵਾਲੀ ਇਸ ਦੰਦ-ਕਥਾ ਦਾ ਭੋਗ ਪਾਉਂਦੀ ਸਾਰੀਆਂ ਦੀਆਂ ਮੰਦ-ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਨੂੰ ਖਿਆਲੀ ਬਦਲਾਂ ਵਾਂਗ ਉਡਾ ਦਿੰਦੀ ਹੈ । (ਇਹ ਸਭ ਹੁੰਦੇ ਵੀ ਤਾਂ ਖਿਆਲੀ ਪਲਾਅ ਹੀ ਹਨ ।)

‘ਚਲੋ ਕੁੜੇ ਗੋਤਕ ਨਾਲੇ ਉਤੇ ।’ ਗੋਤ ਦੀਆਂ ਸਭ ਜਨਾਨੀਆਂ ਨੂੰ ਰਲ ਕੇ ਇਕ ਪਗਾਂਤ ਵਿੱਚ ਬਹੂ ਨਾਲ ਇਕੱਠਿਆਂ ਖਾ ਕੇ ਉਸ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਗੋਤ ਵਿਚ ਜੁ ਰਲਾਉਣਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ਇਹ ਸਾਂਝਾਂ-ਪਾਊ ਸੁਭ ਰਸਮ, ਪੰਜ ਸੇਰ ਚਾਉਲਾਂ ਦੇ ਮਿੱਠੇ ਪਲਾਉ ਰਾਹੀਂ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ਪਹਿਲਾਂ ਸਭ ਇੱਕ ਇੱਕ ਬੁਰਕੀ ਵਿਚੋਂ ਖਾ ਕੇ ਫਿਰ ਬਹੂ ਨਾਲ ਸਾਂਝੇ ਤੌਰ ਤੇ ਰਲ ਕੇ ਖਾਂਦੀਆਂ ਹਨ । ਗੋਤਕ ਨਾਲੇ ਪਿਛੋਂ ਸਮਝਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਵਈ ਬਹੂ ਹੁਣ ਸਹੁਰਿਆਂ ਦੇ ਗੋਤ ਵਿੱਚ ਰਲ ਗਈ ਹੈ । ਵਹੂਟੀ ਤੇ ਵਰ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਸੁਭ-ਸ਼ਗਨਾਂ ਭਰੀ ਸੁਹਾਗ-ਰਾਤ ਲਈ ਉਚੇਰੇ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਜਿਥੇ ਇਕ ਸਰੋ ਦੇ ਤੇਲ ਭਰੇ ਡੂੰਘੇ ਦੀਵੇ ਦੀ ਨਿੱਮੀ ਨਿੱਮੀ ਮੱਚਦੀ ਜੋਤ ਵਹੂਟੀ ਖਾਵੰਦ ਦੇ ਜੀਵਨ/ਦੇ ਇਕਰਾਰਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਜੁਲਤ ਰੱਖਣ ਦੀ ਗਵਾਹੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਹਾਂ ਜੀ ਅਗਨੀ ਦੇਵਤੇ

ਸਾਹਮਣੇ ਕੀਤੀਆਂ ਪ੍ਰਤੱਗਿਆ ਅਤੇ ਹਨੇਰਿਆਂ ਨੂੰ ਰੁਸਨਾਉਣ ਵਾਲੀ ਧੀਮੀ ਧੀਮੀ ਮੱਚਦੀ ਜੋਤ ਦੀ ਗਵਾਹੀ ! ਅਗਨੀ ਦੇਵਤੇ ਸਾਹਮਣੇ ਪ੍ਰਤੱਗਿਆ ਕਰਨ ਜਿੰਨੇ ਹੀ ਅਰਥ ਰਖਦੀ ਹੈ ।

ਦੂਜੇ ਦਿਨ ਸੂਰਜ ਚੜ੍ਹਦੇ ਨੂੰ ਵਿਆਹ ਆਏ ਮੁੰਡੇ ਖੁੰਡੇ, ਤੇ ਲਾੜੇ ਦੇ ਯਾਰ ਦੋਸਤ ਆ ਇਕੱਠੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, 'ਵਈ ਚਲੋ ਘੁੰਨੇ ਦੀ ਬਹੁ ਦੇਖੀਏ ਉਨ੍ਹਾਂ ਛਟੀਆਂ ਖੇਡਣ ਜਾਣਾ ਹੋਊ । ਛਟੀਆਂ ਖੇਲਣ ਨਾਲ ਇਕ ਤਾਂ ਜਠੇਰਿਆਂ ਦੀ ਵਡੇ-ਵਡੇਰਿਆਂ ਦੀ ਮੰਨ ਮਨਾਈ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਦੂਜੇ ਲਾੜਾ ਲਾੜੀ ਇਕ ਦੂਜੇ ਦੇ ਛਟੀਆਂ ਮਾਰ ਕੇ ਨਿਸੰਗਤਾ ਦਾ ਲੋਕਾਂ ਸਾਹਮਣੇ ਦਿਖਾਵਾ ਕਰ ਦਿਖਾਉਂਦੇ ਹਨ । ਲਾੜਾ ਲਾੜੀ ਦੇ ਚੁੰਨੀ ਤੇ ਦੁਪਟੇ ਦੇ ਲੜਾਂ ਦੇ ਪੱਲਿਆਂ ਦਾ ਗੰਢ-ਜੋੜਾ ਕਰਕੇ ਮੂਹਰੇ ਲਾੜਾ ਤੇ ਪਿਛੇ ਲਾੜੀ ਨੂੰ ਲਾ ਕੇ, ਗੀਤਾਂ ਦੀ ਧੁਨ ਵਿਚ ਇਹ ਜੱਥਾ ਪਹਿਲਾਂ ਵੱਡਿਆਂ ਦੀਆਂ ਸਮਾਧਾਂ ਦੇ ਉਤੇ ਪੁਜਦਾ ਹੈ । ਮੇਲਣਾਂ ਗੀਤ ਗਾ ਰਹੀਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ :

ਆਉਂਦੀ ਕੁੜੀ ਨੇ ਸੁੱਥਣ ਸਵਾਈ, ਘੁਗਰੇ ਨੂੰ ਮੋਚ ਦਿਵਾ ਦਾਰੀਏ,
ਮਨ-ਭਾਉਂਦਾ, ਮਨ ਭਾਉਂਦਾ ਯਾਰ ਹੰਢਾ ਦਾਰੀਏ ।

ਖੜੋਤੀ ਕੁੜੀ ਦੇ ਵੱਡੇ ਵੱਡੇ ਵਾਲੇ ਕੋਲ ਢੱਠਾ ਬੜ੍ਹਕਾਂ ਮਾਰੇ,
ਨੀ ਮੋਗੇ ਦੁੱਧ ਵਿਕਦਾ, ਤੂੰ ਲੈ ਨਵੀਏਂ ਮੁਟਿਆਰੇ ।

ਆਉਂਦੀ ਕੁੜੀ ਜੋਰੇ ਨਿਕਲੀ ਪੰਜੇਬਾਂ ਪਾ ਕੇ
ਮੁੰਡਿਓ ਮਾਰਿਓ ਠੀਕਰੀਆਂ, ਪਰ ਮਾਰਿਓ ਪ੍ਰੀਤਾਂ ਲਾ ਕੇ,
ਬਈ ਮੁੰਡਿਓ ਮਾਰਿਓ ਠੀਕਰੀਆਂ,

ਆਉਂਦੀ ਕੁੜੀ ਨੇ ਵਾਲੇ ਘੜਾ ਲਏ,
ਵਾਲੇ ਘੜਾ ਲਏ ਇਕ ਲੱਖ ਦੇ ਨੀ,
ਅਸੀਂ ਪਾਵਾਂਗੇ, ਅਸੀਂ ਪਾਵਾਂਗੇ,

ਚੱਕਾ ਦੀ ਜ਼ਮੀਨ ਗਹਿਣੇ ਰੱਖ ਕੇ ਜੀ, ਅਸੀਂ ਪਾਵਾਂਗੇ ।

ਮੁੰਡਿਆਂ ਦਾ ਮੇਲਣਾ ਨੇ ਗੀਤਾਂ ਵਿਚ ਤੋਪਾ ਭਰਿਆ ਨਹੀਂ, ਬਾਂਦਰਾਂ ਵਿਚਾਲੇ ਭੇਲੀ ਸੁੱਟਣ ਵਾਂਗ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਢਾਣੀ ਚਾਭਲੀ ਨਹੀਂ ।

'ਦੇਖੋ ਓਏ ਘੁੰਨਾਂ ਕਿਵੇਂ ਬਹੁ ਦੇ ਮੂਹਰੇ ਲੱਗ ਕੇ ਮੜਕ ਨਾਲ ਤੁਰਦੈ, ਏਹ ਭੁੱਲ ਗਿਐ ਵਈ ਕੱਲ੍ਹ ਨੂੰ ਹਲ ਮਗਰ ਫੇਰ ਲੰਮੀਆਂ ਉਲਾਂਘਾ ਭਰਨੀਆਂ ਪੈਣੀਆਂ ਨੇ, ਓਏ ! ਪਰ ਅੱਜ ਕਮਚਾਲਾ ਨਾ ਹੋ ਜਾਵੀਂ । ਰੁਹਾਲ ਚਾਲ ਚਲਨ ਲਈ ਧੀਮਾ ਟੁਰਨੇ ਸਿਖ ਲੈ ।'

'ਇਹ ਹੁਣ ਐਵੇਂ ਨੀ ਮਚਕ ਮਚਕ ਤੁਰਦਾ, ਮੋਢਿਆਂ ਉਤੇ ਕਬੀਲਦਾਰੀ ਦਾ ਟੋਕਰਾ ਜੇ ਆ ਡਿੱਗਿਆ ਹੈ । ਤੂੰ ਏਥੇ ਈ ਐਂ, ਹੁਣ ਦੇਖ ਲਈਂ ਜੇ ਤੀਜੇ ਕੁ ਮਹੀਨੇ ਜੁੱਤੀ ਦੀਆਂ ਅੱਡੀਆਂ ਇਕ ਪਾਸਿਓਂ ਪਿਸਰ ਪਿਸਰ ਕੇ ਫਿਡੀਆਂ ਨ ਹੋਣ ਲੱਗੀਆਂ ?'

‘ਕੀ ਹੋ ਗਿਆ ਓਏ ਕਿਧਰੇ ਪਹਿਲੀ ਰਾਤ ਦੀ ਨਵੀਂ ਬੰਨ ਨੇ ਡੱਬੀ ‘ਚ ਤਾਂ ਨੀ ਪਾ ਲਿਆ । ‘ਯਾਰਾ ਦੋਸਤਾਂ ਵਲ ਰੱਤਾ ਅੱਖ ਚੁੱਕ ਕੇ ਤਾਂ ਦੇਖ, ਲੰਗੋਟੀਏ ਯਾਰ ਕਿਤੇ ਬਹੁਆਂ ਬਿਅੰਣ ਨਾਲ ਅਣਸਿਆਣੇ ਨੀ ਬਣ ਜਾਂਦੇ ਹੁੰਦੇ ?’

ਜਿਥੋਂ ਜਿਥੋਂ ਤੱਕ ਮੁੰਡਿਆਂ ਦੀਆਂ ਵਗਾਹਟੀਆਂ ਪਹੁੰਚ ਸਕਣ, ਉਸ ਦੇ ਹਾਣੀਆਂ ਦੀਆਂ ਢਾਣੀਆਂ ਇਉਂ ਨਾਲੋਂ ਨਾਲ ਅਵਾਜ਼ੇ ਕੱਸਦੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ ।

ਸਮਾਧਾਂ ਉਤੇ ਜਾ ਕੇ ਗਤਕਾ ਖੇਲ੍ਹਣ ਵਾਲਿਆਂ ਵਾਂਗ ਗੋਲ ਪਿਤ ਲੱਗ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਲਾੜਾ-ਲਾੜੀ ਜਠੇਰਿਆਂ ਨੂੰ ਚੂਰਮਾ ਮੱਥਾ ਟੇਕ ਕੇ, ਲਗੇ ਪਿਤ ਵਿੱਚ ਛਟੀਆਂ ਖੇਲ੍ਹਣ ਵਾਸਤੇ ਆ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਘੱਟੋ ਘੱਟ ਲਾੜੇ ਨੇ ਲਾੜੀ ਦੇ ਤੇ ਉਸ ਨੇ ਆਪਣੇ ਵਰ ਦੇ ਸੱਤ ਛਟੀਆਂ ਲਾ ਕੇ ਜ਼ਰੂਰ ‘ਸੋਤ ਲਾਹੁਣੀ’ ਹੁੰਦੀ ਹੈ । ਕੋਲ ਖੜੀਆਂ ਭਰਜਾਈਆਂ ਲਈ ਇਹ ਮੌਕਾ ਆਪਣੇ ਦਿਉਰਾਂ ਨਾਲ ਮੁੜ ਪੁਰਾਣੀਆਂ ਯਾਦਾਂ ਦੁਹਰਾਉਣ ਦਾ ਸੁਮੇਲ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਗੁੱਝਾ ਰੁਮਾਂਸ ਵੀ ਉਘੜ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ।

ਛਟੀਆਂ ਦਾ ‘ਇਕ ਅੱਧਾ ਨੀਲ ਨਾ ਪਿਆ ਤਾਂ ਬਹੁ ਕਿਤੇ ਪੇਕੀ ਜਾ ਕੇ ਭੁੱਲ ਦੀ ਨਾ ਜਾਵੇ ।’ ਦੱਬ ਕੇ ਮਾਰ ਓਏ ਘੱਗਰੇ ਉਤੇ, ਪੋਲੀ ਜਿਹੀ ਮਾਰ ਕੇ ਸ਼ਗਨ ਕਰਨ ਲਗਿਆਂ ਹੈ ।’ ਮੁੰਡੇ ਲਾੜੇ ਨੂੰ ਚੁੱਕਦੇ ਹੋਏ ਦੂਰ ਖੜ੍ਹੇ ਦੰਦ ਕਰੀਚ ਰਹੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ । ਜੇਸ਼ ਨਾਲ ਨਹੀਂ, ਇਸ ਖਿਝਾਹਟ ਨਾਲ ਕਿ ਇਹ ਦਿਨ ਸਾਡੇ ਤੇ ਹਾਲਾਂ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਆਇਆ ?

—‘ਇਹਨੂੰ ਬਹਿੜਕੇ ਨੂੰ ਕੁਛ ਨੀ ਹੋਣ ਲੱਗਿਆ । ਇਕ ਦੋ ਤਾਂ ਦੱਬ ਕੇ ਮਾਰ ਚਾਰ ਦਿਨ ਨਿਸ਼ਾਨੀ ਈ ਬਣੀ ਰਹੇ ।’ ਭਰਜਾਈਆਂ ਲਾੜੀ ਨੂੰ ਤਿੱਤਰ ਬਟੇਰੇ ਲੜਾਉਣ ਵਾਲਿਆਂ ਵਾਂਗ ਉਗੀਸਦੀਆਂ ਹਨ । ਪਰ ਕੀ ਲਾੜਾ ਲਾੜੀ ਆਪਣੀ ਸੁਹਾਗ-ਰਾਤ ਦੇ ਦੁਖ ਸੁਖਾਂ ਦੇ ਇਕਰਾਰ ਪਹਿਲੀ ਪ੍ਰਭਾਤ ਹੀ ਭੁੱਲ ਜਾਣ ? ਉਹ ਸਭ ਦੀਆਂ ਸੁਣਦੇ ਹੋਏ ਆਪਣੇ ਮਨ ਦੀਆਂ ਕਰਕੇ ਰਸਮ ਪੂਰੀ ਕਰ ਦਿੰਦੇ ਹਨ । ਛਟੀਆਂ ਦੇਖਣ ਵਾਲਿਆਂ ਦਾ ਇਹ ਮੇਲਾ “ਮਨ ਕੀ ਮਨ ਮਾਂਹਿ ਰਹੀ” ਦੇ ਮਹਾਂ ਵਾਕਾਂ ਵਿੱਚ ਆਏ ਭਾਵਾਂ ਦੇ ਪਰਛਾਵਿਆਂ ਹੇਠਾਂ ਸਹਿਮਿਆ ਸਹਿਮਿਆ ਖਿੱਲਰ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ।

ਘਰੇ ਆ ਕੇ ਬਹੁ ਨੂੰ ਇਹ ਸਮਝਾਉਣ ਲਈ ਕਿ ਉਸ ਦੇ ਕਿਹੜੇ ਕਿਹੜੇ ਬੰਦੇ ਛੋਟੇ ਵੱਡੇ ਬਾਊ ਲੱਗਦੇ ਹਨ “ਦਿਉਰ ਤੋਂ ਘੁੰਡ-ਚੁਕਾਈ ਦੀ ਰਸਮ ਕਰਾ ਕੇ ‘ਪ੍ਰੀਤਯ’ ਕਰਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਦਿਉਰ ਦਾ ਸਿਰਵਾਲਾ ਤੇ ਦੁਯਵਰ” ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਭਰਾ ਤੋਂ ਦੂਜੇ ਥਾਂ ਨੇੜੇ ਦਾ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਹੱਕ ਵੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਨਵੀਂ ਬਹੁ ਦਾ ਹੋਰਨਾਂ ਸਭਨਾਂ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਮੂੰਹ ਦੇਖੇ । ਇੱਕ ਰੁਪਈਆ ਮੂੰਹ ਦਿਖਾਈ ਦਾ ਦੇ ਕੇ “ਚੁਕ ਭਾਬੀ ਘੁੰਡ ਮੂੰਹ ਦੇਖਾਂ” ਜਦੋਂ ਆਖਦਾ ਹੈ ਸਾਰੇ ਹਾਸੇ ਦਾ ਮਾਹੌਲ ਉਭਰ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ।

ਲੋਕ ਗੀਤਾਂ ਵਿਚ ਠੀਕ ਕਿਹਾ ਹੈ :—

ਛੋਟਾ ਦਿਉਰ ਚਾਭੜਾ ਪਾਵੇ ਭਾਬੀ ਮੈਨੂੰ ਘੁੰਡ ਚੁੱਕ ਦੇ ।

ਜੇ ਬਹੁਤ ਛੋਟਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਉਹ ਮਲਕੜੇ ਜਿਹੇ ਭਾਬੀ ਦੀ ਬੁੱਕਲ ਵਿਚ ਜਾ ਵੜਦਾ ਹੈ । ਜੇ ਦਿਉਰ ਦੀ ਉਮਰ ਛੋਟੀ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਬਹੁ ਆਪੇ ਭੀ ਬੁੱਕਲ ਵਿਚ ਲੈ ਲੈਂਦੀ

ਹੈ । ਜੇ ਕੁਝ ਉਡਾਰ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਛੇਤ ਛਾਤ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ—“ਘੁੰਡ ਚੁਕਾਈ ਦਾ ਚਿਤੀ ਦੀ ਜੀਭ ਵਰਗਾ ਰੁਪਈਆ ਪਹਿਲਾਂ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਮੈਂ ਹੁਣ ਗੋਦੀ 'ਚ ਬੈਠ ਕੇ ਮੂੰਹ ਦੇਖੇ ਬਿਨਾਂ ਮੈਂ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਹਟਣਾ ।” ‘ਜੇ ਕੁਛ ਉਸ ਨੂੰ ਮੁੰਡਿਆਂ ਨੇ ਸਿਖਲਾਇਆ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਆਖੀ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ।’

“ਹਟ ਵੇ ਪਰੇ ਭਾਬੀ ਨੇ ਕਿਤੇ ਫੇਰ ਵਲੈਤ ਚਲੀ ਜਾਣਾ ਹੈ । ਮੂੰਹ ਦੇਖ ਕੇ ਕਿਤੇ ਰੱਜਣਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ਰਸਮ ਕਰਨੀ ਸੀ, ਹੋ ਗਈ ।” ਬਹੁ ਦੀ ਸੱਸ ਜਾਂ ਮੁੰਡੇ ਦੀ ਭੈਣ ਜਾਂ ਵੱਡੀ ਭਰਜਾਈਆਂ ਵਿਚੋਂ ਕੋਈ, ਚਾਭਲੇ ਦਿਉਰ ਨੂੰ ਘੁਰਕ ਕੇ ਸੈਤਾਨੀਆਂ ਕਰਨੇ ਹਟਾ ਦਿੰਦੀਆਂ ਹਨ ।

ਸੈਤਾਨ ਦਿਉਰ, ਭਾਬੀ ਦਾ ਮੂੰਹ ਦੇਖ ਕੇ ਖੀਵਾ ਹੋਇਆ ਵਿਚੇ ਵਿਚ ਗੋਲੇ ਕਬੂਤਰ ਵਾਂਗ ਗੁਟਕ ਰਿਹਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ :

ਮੈਥੋਂ ਹੋਵੇ ਨਾ ਵਡਿਆਈ, ਭਾਬੀ ! ਸੋਹਣੀ ਸੂਰਤ ਦੀ ।

“ਮੇਰੇ ਪਿੰਡ ਦੇ ਨੇੜੇ ਦੇ ਇਕ ਪਿੰਡ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ—ਕਹਿੰਦੇ ਇਕ ਦਿਉਰ ਅਜੇਹਾ ਬੀਚੁਰਿਆ, ਆਖੇ ਮੈਂ ਤਾਂ ਜਦੋਂ ਬੁੜੀਆਂ ਮੂੰਹ ਦੇਖ ਰਹੀਆਂ ਸੀ—ਉਸੇ ਪਹਿਲੇ—ਦਿਨ ਈ ਘੁੰਡ ਚੁਕਾਉਣਾ ਹੈ । ਫੇਰ ਵੀਰਾ ਭਾਬੀ ਨੂੰ ਖਬਰੇ ਕੀ ਸਿਖਾ ਦਿਉਗਾ ?”

ਕਹਿਣ ਸੁਣਨ ਤੇ ਓਸ ਵੇਲੇ ਤਾਂ ਚੁੱਪ ਕਰ ਗਿਆ, ਪਰ ਸੈਤਾਨ, ਜਿਸ ਕਮਰੇ ਵਿਚ ਮੁੰਡੇ ਤੇ ਬਹੁ ਨੇ ਰਾਤ ਨੂੰ ਸੌਣਾ ਸੀ, ਪਹਿਲਾਂ ਈ ਮੰਜੇ ਹੇਠਾਂ ਜਾ ਲੇਟਿਆ ।

ਵਹੁਟੀ ਖਾਵੰਦ ਆਪਣੀ ‘ਗੁਰਬਤ’ ਕਰਦੇ, ਸੰਗ ਭੰਨਣ ਲਈ ਦੇਧਰ ਓਧਰ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ, ਝੂਠੀਆਂ ਸੱਚੀਆਂ ਸੋਹਾਂ ਸੁਗੰਧਾਂ ਚੁੱਕ ਰਹੇ ਸਨ । ਲਾੜਾ ਇਉਂ ਸੁਗੰਧਾਂ ਪਾਉਣ ਲੱਗਾ ਕਿ “ਮੈਂ ਤਾਂ ਗਊ ਦੀ ਸਹੁੰ ਅੱਜ ਤੱਕ ਕਿਸੇ ਬਿਗਾਨੀ ਤੀਵੀਂ ਦਾ ਮੂੰਹ ਭੀ ਨਹੀਂ ਦੇਖਿਆ ।” ਮੰਜੇ ਹੇਠਾਂ ਲੇਟੇ ਹੋਏ ਛੋਟੇ ਮੁੰਡੇ ਤੋਂ ਚੁੱਪ ਨਾ ਰਿਹਾ ਗਿਆ । ਚੁੱਪ ਕਰਦਾ ਵੀ ਕਿਵੇਂ, ਸੱਚ ਤਾਂ ਕਹਿੰਦੇ ਜੀ ਸੌ ਪੜਦੇ ਪਾੜ ਕੇ ਨਿਕਲ ਆਉਂਦਾ ਹੈ । ਤੇ ਫਿਰ ਚੁਰਚਰੇ ਬੰਦੇ ਨੂੰ ਜਦੋਂ ਗੱਲ ਫੁਰੇ ਉਂਵ ਚੁੱਪ ਵੀ ਨਹੀਂ ਰਹਿ ਸਕਦੇ ।

“ਐਵੇਂ ਝੂਠੀਆਂ ਸਹੁੰਆਂ ਕਾਸਤੋਂ ਖਾਏ, ਓਏ ! ਗੱਲ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਰਾਹ ਤੋਰ ਲੈ । ਨੂੰਹ ਧੀ ਵਾਲਾ ਚੂਹੜਾ ਚਮਾਰ ਕੋਈ ਸਾਂਝੀ-ਸੀਰੀ ਸਾਡੇ ਨਾਲ ਰਲਦਾ ਨਹੀਂ, ਦੇਖੋ ਕਹਿੰਦੇ ਮੈਂ ਤਾਂ ਕਿਸੇ ਬਿਗਾਨੀ ਤੀਵੀਂ ਦਾ ਮੂੰਹ ਈ ਨਹੀਂ ਦੇਖਿਆ । ਲੱਗਿਆ ਹਟਵੰਤ ਜਤੀ ਬਣਨ ।”

ਮੁੰਡੇ ਦੇ ਇਹ ਵਾਕ ਉਸ ਮਾਹੌਲ ਵਿਚ ਇਉਂ ਵਰ੍ਹੇ ਜਿਵੇਂ ਕਿਸੇ ਰੰਗ-ਰਾਗ ਹੋ ਰਹੇ ਕਲੱਬ ਵਿਚ ਅਚਾਨਕ ਬੰਬ ਦਾ ਧਮਾਕਾ ਆ ਪਵੇ ।

“ਹੱਤ ਤੇਰੇ ਸੈਤਾਨ ਦੀ ਲੈਨਾਂ ਤੇਰੀ ਹੁਣੇ ਖਬਰ ।” ਲਾੜੇ ਦੇ ਇਹ ਕਹਿਣ ਤੋਂ ਮੁੰਡੇ ਨੂੰ ਪਤਾ ਲੱਗਿਆ ਕਿ ਉਹ ਕੁਥਾਂ ਫਸਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ । ਪਰ ਹਿੰਮਤ ਕਰਕੇ ਕੁੰਡੀ ਖੋਲ੍ਹ ਕੇ ਘਰੋਂ ਬਾਹਰ ਗਲੀਆਂ ਵਿਚ ਭੱਜ ਟੁਰਿਆ । ਜੇ ਉਸ ਨੂੰ ਘਰ ਲੁਕੇ ਕੇ ਨਾ ਰਖਦੇ ਤਾਂ ਇਸ ਦਿਨ ਹੱਡੀਆਂ ਪਸਲੀਆਂ ਜਰੂਰ ਤੁੜਵਾ ਲੈਂਦਾ । ਇਹ ਗੱਲ ਦਸੀ ਵੀ ਉਸ

ਬੰਦੇ ਨੇ ਆਪ ਹੈ ਜੋ ਜੰਗੀਰਦਾਰ ਸਰਦਾਰ ਸੀ ।

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਈ ਵਾਰ ਦਿਉਰ ਸੈਤਾਨੀਆਂ ਨਾਲ ਬਹੁਤ ਬੁਰੇ ਹਾਲ ਕਰਦੇ ਹਨ ॥

ਕੰਗਣਾ, ਖੋਲ੍ਹਣਾ, ਲਾੜੇ ਲਾੜੀ ਦੀਆਂ ਚੁੰਝਾਂ ਦੇ ਭੇੜ ਦੀ ਇਕ ਹੋਰ ਰੰਗੀਨ ਰਸਮ ਹੁੰਦੀ ਹੈ । ਦੁਪਹਿਰ ਦਾ ਰੋਟੀ-ਟੁਕ ਖਾਣ ਪਿਛੋਂ, ਨੈਣ, ਇਕ ਪਰਾਤ ਵਿਚ ਚੌਲ ਹਲਦੀ ਪਾਣੀ ਵਿਚ ਘੋਲ ਦਿੰਦੀ ਹੈ । ਲਾੜੇ ਤੇ ਲਾੜੀ ਦੇ ਵੱਟਣਾ ਮਲਣ ਵਾਲੇ ਦਿਨ ਤੋਂ ਵਿਆਹ ਦਾ ਜੁੱਧ ਜਿੱਤਣ ਲਈ ਜੋ ਗਾਨੇ ਬੰਨ੍ਹੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਪਹਿਲਾਂ ਲਾੜੀ ਲਾੜੇ ਦਾ ਫਿਰ ਲਾੜਾ ਲਾੜੀ ਦੇ ਕੰਗਣੇ ਦੀਆਂ ਗੰਢਾਂ ਖੋਲ੍ਹ ਕੇ ਇਕ ਦੂਜੇ ਦੀ ਜਿੱਤ ਪ੍ਰਵਾਨ ਕਰਦੇ ਹਨ । ਕੰਗਣੇ ਨਾਲੋਂ ਬਹੁਤ ਦੀ ਅੰਗੂਠੀ ਖੋਲ੍ਹ ਕੇ ਜਾਂ ਇਕ ਚਾਂਦੀ ਦਾ ਰੁਪਈਆ, ਨਾਇਣ ਪਾਣੀ ਵਿਚ ਸੁੱਟ ਦਿੰਦੀ ਹੈ । ਉਸ ਗੰਧਲੇ ਪਾਣੀ ਵਿਚੋਂ ਗੋਤੇ ਮਾਰਾਂ ਵਾਂਗ ਫਿਰ ਲਾੜੀ ਲਾੜੇ ਦੀ ਹਿੰਮਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਨੂੰ ਕੌਣ ਪਹਿਲਾਂ ਲੱਭ ਕੇ ਦੇਖ ਰਹੇ ਦਰਸ਼ਕਾਂ ਤੋਂ ਵਾਹ ਵਾਹ ਹਾਸਲ ਕਰੇ ।

ਜਾਂ ਤਾਂ ਲਾੜਾ ਲਾੜੀ ਦੇ ਹੱਥਾਂ ਚੋਂ ਅੰਗੂਠੀ ਤੇ ਰੁਪਈਆ ਜ਼ੋਰ ਨਾਲ ਖੋਹ ਲੈਂਦਾ ਹੈ ਜਾਂ ਭਲਮਾਣਸੀ ਨਾਲ ਹੌਲੀ ਕੁ ਦੇਣੇ ਉਹ ਆਪ ਹੀ ਲਾੜੇ ਵਲ ਖਿਸਕਾ ਦਿੰਦੀ ਹੈ, ਤਾਂ ਜੋ ਉਸ ਦੇ ਸਿਰ ਦੇ ਸਾਈਂ ਨੂੰ ਦਰਸ਼ਕਾਂ ਸਾਹਮਣੇ ਹਾਸੇ ਹੀਣਾ ਨਾ ਹੋਣਾ ਪਵੇ । ਵਹੁਟੀ ਨੇ ਸਾਰੀ ਉਮਰ ਲਾੜੇ ਦੀ ਈਨ ਮੰਨਣ ਤੇ ਉਸ ਲਈ ਕੁਰਬਾਨੀਆਂ ਦੇਣ ਦੀ ਧਾਰਨਾ ਜੋ ਪੱਕੀ ਕਰਨੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ । ਕਿਵੇਂ ਹੋਵੇ, ਚਾਹੇ ਨੈਣ ਹੀ ਅਜੇਹੀ ਸੇਧ ਨਾਲ ਰੁਪਈਆ ਕਿਉਂ ਨਾ ਸੁੱਟੇ ਇਸ ਦਾ ਲਾੜੇ ਦੇ ਹੱਥ ਆਉਣਾ ਈ ਠੀਕ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਖੁਦਾ-ਨਖਾਸਤਾ ਜੇ ਕੁੜੀ ਵੱਧ ਹੀ ਚੇਤੰਨ ਹੋਵੇ ਤੇ ਉਹੋ ਈ ਵਾਰੀ ਵਾਰੀ ਚੁੱਕਦੀ ਜਾਵੇ, ਤਾਂ—“ਏਥੇ ਤਾਂ ਭਾਈ ਹੁਣ ਬਹੁਤਾ ਈ ਹੱਥ ਉਤੇ ਰਹਿਣਾ ਹੈ—ਦੇ ਭਵਿੱਖ ਵਾਕ ਹੋਣੇ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਜਾਣੀ ਲਾੜਾ ਸਾਹਿਬ ਉਮਰ ਭਰ ਲਈ ਵਹੁਟੀ ਦੇ ‘ਬੜੇ ਗੁਲਾਮ ਅਲੀ ਖਾਂ’ ਬਣ ਕੇ ਚਲਣ ਦੇ ਇਕਰਾਰੀ ਹੋਏ ਮੰਨੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ।

ਕੰਗਣੇ ਪਿਛੋਂ ਕਿਸੇ ਆਂਢਣ ਗੁਆਂਢਣ ਦਾ ਛੋਟਾ ਜਿਹਾ ਮੁੰਡਾ ਬਹੁਤ ਨੂੰ ਖਿਡਾਉਣ ਲਈ ਫੜਾ ਦਿੰਦੀਆਂ ਹਨ । ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਕ ਤਾਂ ਬਹੁਤ ਕਬੀਲੇ ਨਾਲ ਰਚ ਮਿਚ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਦੂਜੇ ਇਸ ਦਾ ਅੰਤਰੀਵ ਭਾਵ ਸਪੱਸ਼ਟ ਹੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਨਵੀਂ “ਬਹੁ ਛੇਤੀ ਹੀ ਮੁੰਡਾ ਗੋਦੀ ਖਿਡਾਏ ।” ਵਧੇ ਫੁਲੇ ।

ਤੀਜੇ ਜਾਂ ਚੌਥੇ ਦਿਨ ਜਿਦਿਨ “ਵਾਰ” ਜਾਂ ਦਿਨ ਚੰਗਾ ਬੈਠਦਾ ਹੋਵੇ, ਬਹੁਤ ਦੇ ਸਹੁਰਿਆਂ ਤੋਂ ਲਿਆਏ ਲੀੜਿਆਂ ਦਾ ਦਿਖਾਵਾ ਦਿਖਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਨਾਲ ਹੀ ਚੰਲਾਂ ਦੇ ਆਟੇ ਦੀਆਂ ਮਿੱਠੀਆਂ ਪਿੰਨੀਆਂ, ਵਾਲਾ ਕੋਰਾ ਘੜਾ ਖੋਲ੍ਹ ਕੇ ਵੰਡੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ । ਦਿਖਾਵਾ ਦਿਖਾਉਣ ਲਈ ਜਿਉਂ ਹੀ ਬਹੁਤ ਸੰਦੂਕ ਖੋਲ੍ਹਣ ਲਈ ਅੱਗੇ ਵਧਦੀ ਹੈ, ਮੁੰਡੇ ਦੀ ਭੈਣ, ਜੋ ਪੇਟੀ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਚਉਂਕੜੀ ਮਾਰ ਕੇ ਉਤੇ ਬੈਠ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਜੋ ਸੰਦੂਕ ਤੇ ਅਲਮਾਰੀ ਹੋਵੇ ਉਸ ਦੇ ਨਾਲ ਲੱਗ ਕੇ ਜਿੰਦਾ-ਕੁੰਡਾ ਪਿੱਠ ਪਿਛੇ ਲਕੋ ਕੇ ਖੜ੍ਹ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ਉਸ ਦਾ ਸਾਰਾ ਤਰੱਦਦ ਇਸ ਲਈ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਪੇਟੀ ਜਾਂ ਸੰਦੂਕ, ਮੈਂ ਖੋਲ੍ਹਣਾ ਹੈ ਤੇ ਇਸ

ਦੇ ਮਿਹਤਾਨੇ ਵਜੋਂ “ਸੰਦੂਕ ਖੁਲ੍ਹਾਈ” ਦਾ ਤਿਉਰ ਲੈਣਾ ਹੈ ।

“ਲੈ ਕੱਢ ਲੈ ਜਿਹੜਾ ਤੇਰੇ ਮਨ ਭਾਉਂਦੈ ।” ਆਖ ਕੇ ਬਹੁ ਕੁੰਜੀਆਂ ਨਟਦ ਦੇ ਹੱਥ ਫੜਾ ਦਿੰਦੀ ਹੈ । ਤੇ ਉਹ ਦਿਖਾਵੇ ਲਈ ਕਢੇ ਜਾ ਰਹੇ ਤਿਉਰਾਂ ਵਿਚੋਂ ਜੋ ਪਸੰਦ ਆਵੇ ਛਾਟ ਲੈਂਦੀ ਹੈ । ਕਪੜਿਆਂ ਦੇ ਦਿਖਾਵੇ ਪਿਛੋਂ ਮੁਕਲਾਵੇ ਦਾ ਰਿਵਾਜ ਪਹਿਲੋਂ ਪਹਿਲ ਵਿਆਹ ਦਾ ਇਕ ਭਾਗ ਹੁੰਦਾ ਸੀ, ਵਿਆਹ ਛੋਟੀ ਉਮਰਾਂ ਦੇ ਮੁੰਡੇ ਕੁੜੀਆਂ ਦੇ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਤਿੰਨ ਕੁ ਸਾਲ ਪਿਛੋਂ ਮੁਕਲਾਵਾ ਲਿਆਂਦਾ ਜਾਂਦਾ, ਉਸ ਪਿੱਛੋਂ ਇਕ ਛੋਟੀ ਜਿਹੀ ਰਸਮ ਦੁਰਾਉਂਦੇ ਦੀ ਹੁੰਦੀ ਜਾਣੀ ਦੂਜੀ ਵਾਰ ਜਾਣ ਦੀ । ਫਿਰ ਸਹੁਰਿਆਂ ਤੇ ਹੀ ਕੋਈ ਘਰ ਦਾ ਬੰਦਾ ਆਮ ਤੌਰ ਤੇ ਭਰਾ ਜ ਸਹੁਰਾ ਹੀ ਛੱਡੇ ਜਾਂਦਾ । ਇਕ ਵਾਰ ਕੁੜੀ ਦਾ ਭਰਾ ਸਹੁਰੀ ਛੱਡਣ ਗਿਆ ਤਾਂ ਰਿਵਾਜ ਅਨੁਸਾਰ ਕੁੜੀ ਨੂੰ ਪਿੰਡੋਂ ਬਾਹਰ ਬੈਠਕੇ ਸੁਨੇਹਾ ਭੇਜਿਆ, ਕੁੜੀਆਂ ਜਲੂਸ ਬਣਾ ਕੇ ਬਹੁ ਨੂੰ ਲੈਣ ਆਈਆਂ । ਉਹ ਘੱਗਰਾ ਪਾ ਕੇ ਘੁੰਡ ਕਢਾ ਕੇ ਘੇਰੇ ਵਿੱਚ ਲੈ ਕੇ ਚਲੀਆਂ ਗਈਆਂ, ਨਾਲ ਗਿਆ ਭਾਈ ਸਭੇ ਕੁਝ ਦੇਖਦਾ ਰਿਹਾ । ਵਾਪਸ ਪਿੰਡ ਆਇਆ ਤਾਂ ਉਸਨੇ ਬਾਪ ਨੇ ਪੁਛਿਆ ਭੈਂਦੂਆ ਬੀਬੀ ਨਾਲ ਸੁਖੀ ਸਾਦੀ ਘਰ ਪੁਜ ਗਏ ਸੀ ?

ਕਾਕਾ ਜੀ ਕਹਿਣ ਲਗਿਆ, ਬਾਪੂ ਰਾਹ ਵਿਚ ਤਾਂ ਚੰਗੀ ਭਲੀ ਬੀਬੀ ਰਹੀ, ਓਥੇ ਜਾ ਕੇ ਘਗਰਾ ਪਾਕੇ ਇਕ ਦਮ ਬਹੁ ਬਣ ਗਈ । ਕੁੜੀਆਂ ਵਿੱਚ ਮਜ਼ੇਲਣ ਬਣ ਕੇ ਆਪਣੇ ਘਰ ਵਲ ਨੂੰ ਚੁਪ ਕਰ ਕੇ ਟੁਰ ਗਈ ।

ਨਾਨਕ-ਛੱਕ ਦਾ ਰਿੱਧਾ

ਵਿਆਹ ਵਿਚ ਨਾਨਕੇ ਮੇਲ ਦਾ ਰੰਗ, ਬਹੁਤ ਰੰਗੀਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ਕਿਉਂਕਿ ਨਾਨਕਿਆਂ ਦਾ ਕੁੜੀ ਦੇ ਵਿਆਹ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਵਧਵਾਂ ਹਿੱਸਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ਵਿਆਹ ਵਿਚ ਜਦੋਂ ਵੀ ਨਾਨਕਿਆਂ ਦਾ ਸਿਰੇ ਦੇ ਸਾਕ ਸੰਬੰਧੀਆਂ ਦੇ ਮੇਲ ਦੇ ਇਕੱਠ ਹੋਣ ਦਾ ਨਜ਼ਾਰਾ ਬਝਦਾ ਹੈ । ਮੁਹਾਵਰਾ ਹੈ ; ਜਦੋਂ ਕਦੀ ਕੁੜੀਆਂ ਮੁੰਡੇ ਖੜਮਸੜੀਆਂ ਕਰਨ ਜਾਂ ਇਕੱਠੇ ਹੋ ਕੇ ਕਿਸੇ ਪਾਸੇ ਵਲ ਜਾਣ-ਲੋਕ ਕਹਿੰਦੇ ਨੇ 'ਇਹ ਨਾਨਕਾ ਮੇਲ ਕਿਧਰ ਨੂੰ ਚੱਲਿਆ ਬਈ ।' ਇਸ ਢੰਗ ਮੇਲ ਨੂੰ ਨਾਨਕਾ-ਮੇਲ, 'ਨਾਨਕ-ਛੱਕ' ਦਾ ਨਾਂ ਦੇ ਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਨਾਨਕ-ਛੱਕ ਜਾਂ ਨਾਨਕੇ-ਮੇਲ ਲਈ ਮੁਟਿਆਰ ਮੇਲਣਾ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਚੁਣ ਕੇ ਲਿਆਂਦੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ, ਜਿਵੇਂ ਜੰਵ ਲਿਆਉਣ ਲਈ ਮੁੰਡੇ । ਨਾਨਕਿਆਂ ਦੇ ਸਾਕ ਸ਼ਰੀਕੇ ਵਿਚ ਕੋਈ ਜੁਆਨ ਤੇ

ਅੱਧਖੜ ਨੂੰਹ ਧੀ ਪਿੱਛੇ ਨਹੀਂ ਰਹਿ ਜਾਂਦੀ ! ਇਕ ਦੂਜੀ ਤੋਂ ਵੱਧ ਜੋਸ਼ ਤੇ ਚਾਵਾਂ ਨਾਲ, ਮੇਲ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ । ਤੂੰ ਕਾਕੋ, ਹਾਲੇ ਪੇਕੇ ਨ ਜਾਈਂ ਤੈਨੂੰ ਨਾਨਕ-ਛੱਕ ਪੂਰਨ ਲਈ ਲੈਕੇ ਜਾਣਾ ਹੈ ।' ਆਂਢ ਗੁਆਂਢ ਤੇ ਸ਼ਰੀਕੇ ਵਿਚੋਂ ਚੰਗੇ ਗੀਤ ਗਾਉਣ ਤੇ ਚੰਗਾ ਨੱਚਣ ਵਾਲੀਆਂ ਮੁਟਿਆਰਾਂ ਨੂੰ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ 'ਰੀਜ਼ਰਵ' ਕਰ ਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ।

ਨਾਨਕ-ਛੱਕ ਪੂਰਨ ਵਿੱਚ, ਬੁੜੀਆਂ ਠੇਰੀਆਂ ਦਾ ਕੰਮ ਤੇ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਹਰ ਰਸਮ ਸਮੇਂ ਦੇਣ-ਲੈਣ ਦੀਆਂ ਰਸਮਾਂ ਨੂੰ ਨਿਪੁੰਨਤਾ ਨਾਲ ਪੂਰੀਆਂ ਕਰਨਾ, ਮੁਟਿਆਰਾਂ ਦਾ ਕੰਮ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਬਾਹਰ ਅੰਦਰ ਆਉਣ ਜਾਣ ਵੇਲੇ ਗੀਤਾਂ ਦਾ ਰੰਗ ਬੰਨ੍ਹਣ, ਰਾਤ ਨੂੰ 'ਜਾਗੋ' ਕੱਢਣੀ,

‘ਛੱਜ-ਕੁੱਟਣਾ’ ਬੱਕਰਾ ਬੁਲਾਉਣ ਵੇਲੇ ਪਿੰਡ ਦੀਆਂ ਗਲੀਆਂ ਵਿਚ ਖੜਦੁੱਮ ਪਾਉਣੀ ।
 ‘ਜੇ ਇੱਕ ਵਾਰੀ ਪਿੰਡ ਦੀਆਂ ਗਲੀਆਂ ਵਿਚ ‘ਖੁਰਗੋ’ ਨਾ ਪਈ ਤਾਂ ਨਾਨਕਾ-ਮੇਲ ਕੀ
 ਹੋਇਆ ?’ ਮੁੰਡੇ ਦੀ ਜੰਵ ਟੋਰਨ ਵਾਲੇ ਦਿਨ- ਜੋ ਜੰਵ ਦੀ ਤੋਰ-ਤੁਰਾਈ ਤੇ ਆਏ
 ਮੇਲੇ ਦੀ ਸਾਂਭ-ਸੰਭਾਈ ਵਿਚ ਲੰਘ ਜਾਂਦਾ ਹੈ— ਪਿਛੋਂ ਦੂਜੇ ਦਿਨ ਨਾਨਕ-ਛੱਕ ਦਾ ਪੁੰਨਯ
 ਕਰਮ’ ਅਰੰਭ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਨਾਨਕ ਛੱਕ ਵਿਚ ਆਈਆਂ ਮੇਲਣਾਂ ਦੀਆਂ ਜਿੰਨੀਆਂ ਉਸ
 ਪਿੰਡ ਵਿਚ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰੀਆਂ ਜਾਂ ਸਕੀਰੀਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ ਤੇ ਕਈ ਨਵੀਆਂ ਸਾਂਝਾਂ ਕਾਇਮ
 ਕਰਨ ਲਈ ਕਿ ਫਲਾਂਨੀਆਂ ਦੀ ਕੁੜੀ ਦੀ ਏਥੇ ਨਟਦ ਜਾਂ ਪਤੀਹਸ ਵਿਆਹੀ ਹੋਈ
 ਹੈ ਰਿਸ਼ਤੇ ਖੋਜ ਕੇ ਘਰੇ ਘਰੀ ਜਾ ਕੇ ਪਰੋਸੇ ਦਿੰਦੀਆਂ ਹਨ । ਇਉਂ ਸਮਝਣਾ ਚਾਹੀਏ
 ਕਿ ਪਿੰਡ ਵਿਚ ਛਟਕਦੀਆਂ ਪੰਜੇਬਾਂ ਤੇ ਹੋਰ ਗਹਿਣੇ ਗੱਟੇ ਪਾ ਕੇ ਨਾਨਕੇ ਮੇਲ ਵਲੋਂ
 ਆਪਣੀ ਆਮਦ, ਠਾਠ ਬਾਠ ਤੇ ਹਾਰ-ਸ਼ਿੰਗਾਰ ਦਾ ਇਉਂ ਅਰੰਭਕ ਝਲਕਾ ਦਿਖਾਇਆ
 ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਇਹ ਵੀ ਕਿ, ‘ਇਸ ਨਾਨਕੇ ਮੇਲ ਵਿੱਚ ਕਿੰਨੀਆਂ ਕੁ
 ਬਣਦੀਆਂ ਤਣਦੀਆਂ ਮੇਲਣਾ ਆਈਆਂ ਤੇ ਕਿਹੋ ਜਿਹੇ ਗੀਤ ਗਾਉਣਗੀਆਂ—ਰੇਡੀਓ ਵਾਲਿਆਂ
 ਦੇ ਸਵੇਰੇ, ਸਵੇਰੇ, ਸਾਰੇ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮਾਂ ਦੀਆਂ ਵੰਨਗੀਆਂ ਦਿਖਾਉਣ ਵਾਗ ਨਾਨਕ-ਛੱਕ ਦੇ
 ਗਿੱਧੇ ਲਈ ਪਿੰਡ ਵਿੱਚ ਫੇਰਾ ਪਾ ਕੇ ਸੁੱਤੀਆਂ ਕਲਾ ਜਗਾ ਆਉਂਦੀਆਂ ਹਨ । ਇਕ
 ਤੋਂ ਦੂਜੀ ਗਲੀ ਤੇ ਪਿੰਡੋਂ ਬਾਹਰ ਤੱਕ ਅਗਲੇ ਘਰਾਂ ਮੂਹਰੇ ਨਵੀਆਂ ਨਵੀਆਂ ਕਿਸਮਾਂ
 ਦੇ ਚੌਂਦੇ ਚੌਂਦੇ ਗੀਤ ਗਾਉਂਦੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ ।

‘ਆਉਂਦੀ ਕੁੜੀਏ ਕਾਗਜ਼ਾਂ ਦਾ ਘਗਰਾ ਤੇ ਕੱਚ ਦੀ ਲੌਣ ਲਵਾ ਦਾਰੀਏ,
 ਨੀ ਸਾਡੇ ਬੰਗਲੇ, ਸਾਡੇ ਬੰਗਲੇ ਪਾ ਕੇ ਆ ਦਾਰੀਏ, ਨੀ ਸਾਡੇ ਬੰਗਲੇ ।

ਕਈ ਵਾਰੀ ਗੀਤ ਵਿਚ ਇਉਂ ਨਾਮ ਪਾ ਕੇ ਗਾਉਂਦੀਆਂ ਹਨ—

ਬੰਤੀ ਕੁੜੀਏ ਦਾਰੀਏ, ਭੱਠ ਭਨਾ ਲੈ ਨੀ ਰੋੜੇ ।

ਖਿੱਚੀ ਤੇਰਾ ਮੋਹ ਆਉਂਦਾ, ਹੋਰ ਕੇਹੜਾ ਘਰ ਵਸਦੇ ਬੋੜੇ ।

ਇਕ ਮੇਲਣ ਦੇ ਸਿਰ ਉਤੇ ਪਰਾਤ ਵਿਚ ਪਰੋਸੇ ਜੋੜ ਜੋੜ ਕੇ ਰੱਖੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਤੇ
 ਨਾਲ ਚਾਰ ਪੰਜ ਮੇਲਣਾਂ ਦੂਜੇ ਤੋਂ ਤੀਜੇ, ਫਿਰ ਚੌਥੇ ਘਰ ਜਾਣ ਵੇਲੇ, ਜਿਸ ਮੇਲਣ ਦੀ
 ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਪਹਿਲਾਂ ਉਸ ਦਾ, ਫਿਰ ਦੂਜੀਆਂ ਵਿਚੋਂ ਇੱਕ ਇੱਕ ਦਾ ਨਾਉਂ ਪਾ
 ਕੇ ਗਾਉਂਦੀਆਂ ਹਨ —

‘ਚੰਦਕੁਰ’ ਕੁੜੀਏ ਸਿਰ ਉਤੇ ਟੋਕਰਾ ਨੜਿਆਂ ਦਾ ਨੀ,
 ਕਿਥੇ ਲਾਹੇਗੀ ।

ਕਿਥੇ ਲਾਹੇਗੀ ਨੀ ਇਹ ਪਿੰਡ ਛੱਡਿਆਂ ਦਾ ਨੀ,
 ਕਿਥੇ ਲਾਹੇਗੀ ।

‘ਵੀਰੋ’ ਕੁੜੀਏ ਸਿਰ ਉਤੇ ਟੋਕਰਾ ਨਾਰੰਗੀਆਂ ਦਾ ਨੀ,
 ਕਦੋਂ ਜਾਵੇਗਾ । ਕਦੋਂ ਜਾਵੇਗਾ ਰਾਜ ਫਰੰਗੀਆਂ ਦਾ ਨੀ,
 ਕਿਥੇ ਲਾਹੇਗੀ ਨੀ ਰਾਜ ਫਰੰਗੀਆਂ ਦਾ ਨੀ ।

ਜਾਂਦੀ ਕੁੜੀਏ ਵਿਆਹ ਧਰ ਲਿਆ ਰੁੱਤਾਂ ਚੰਗੀਆਂ ਦਾ ਨੀ,

ਪੰਡ ਮੁੱਕ ਗਏ, ਰਾਜ ਫਰੰਗੀਆਂ ਦਾ ਨੀ ।

ਤੁਰੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਮੇਲਣਾਂ ਨੂੰ ਜੇ ਕੋਈ ਪਿੰਡ ਦਾ ਮੁੰਡਾ ਮਸ਼ਕਰੀ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ,
ਜਾਂ ਜਿਸ ਨੇ ਪਹਿਲੇ ਦਿਨ ਕੋਈ ਛੇੜ ਕੀਤੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਉਸ ਨੂੰ ਸੁਣਾ ਕੇ ਗਾਉਂਦੀਆਂ
ਹਨ—

ਜਾਂਦੀ ਕੁੜੀਏ ਭਿਉਂ ਗੜ੍ਹਵੇ ਵਿਚ ਛੋਲੇ,

ਨੀ ਫੜ ਲੈ ਕੇਸਾਂ ਤੋਂ ਮੁੰਡਾ ਫੇਰ ਨਾ ਬਰਾਬਰ ਬੋਲੇ

ਡੇਰੇ, ਧਰਮਸਾਲਾ, ਜਾਂ ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਕੋਲ ਦੀ ਲੰਘਦੀਆਂ ਮੇਲਣਾਂ ਦਾ ਇਹੋ ਜਥਾ ਚੰਗੀ
ਭਜਨੀਕ ਸ਼ਬਦ-ਮੰਡਲੀ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ—

ਖੜੋਤੀ ਕੁੜੀਏ ਸੱਚ ਦੇ ਬਚਨ ਵਿੱਚ ਰੋਣਾ ।

ਨੀ ਖੂਹ ਦੇ ਚੱਕ ਵਾਂਗੂੰ ਫੇਰ ਨੀ ਜਗਤ ਤੇ ਆਉਣਾ ।

ਨੰਦਕੁਰ ਕੁੜੀਏ, ਪੰਜ ਸਵਾਰੇ ਖੁਲ੍ਹੇ ਪੰਜੇ ਨੀ ਪਾਠੀ ਪੂਰੇ,

ਭਾਗਾ ਵਾਲਿਆਂ ਦੇ ਹੋ ਗਏ ਨੇ ਕਾਰਜ ਪੂਰੇ ।

ਡਾਹ ਪੱਟੜਾ ਤੇ ਬਹਿਕੇ ਪਿੰਡੇ ਨ੍ਹਾ ਲੈ,

ਭਜਨ ਕਰ ਮਹਾਰਾਜ ਦਾ, ਚਿੱਟੇ ਸੋਹਣੇ ਬਸਤ੍ਰ ਪਾ ਲੈ ।

ਮਾਨ ਕੌਰ, ਕੁੜੀਏ ਭਰ ਲਿਆ ਕਣਕ ਦੀ ਥਾਲੀ ।

ਨੀ ਭੋਗ ਪੈਦਾ ਖੰਡ ਪਾਠ ਦਾ ਸੱਦਾ ਦੇ ਗਈ ਝਾਂਜਰਾਂ ਵਾਲੀ ।

ਪਿੰਡ ਦੀਆਂ ਗਲੀਆਂ ਦਾ ਚੱਕਰ ਕੱਟਦੀਆਂ ਨਾਨਕ-ਛੱਕਦੀਆਂ ਮੇਲਣਾ, ਰੋਮਾਂਸ, ਅਣਖ
ਆਜ਼ਾਦੀ ਅਤੇ ਅਧਿਆਤਮਕ ਰੰਗਾਂ ਵਾਲੇ ਨਮੂਨਿਆਂ ਦੇ ਗੀਤਾਂ ਦੀਆਂ ਸੁਰਾਂ ਵੰਨਗੀਅ
ਦਿਖਾਉਂਦੀਆਂ ਝਾਂਜਰਾਂ ਦੀ ਛਣਕਾਰ ਨਾਲ ਸੱਦਾ ਦੇ ਆਉਂਦੀਆਂ ਹਨ । ਅਖੰਡ ਪਾਠ ਦੇ
ਭੋਗ ਉਤੇ ਆਉਣ ਦਾ ਨਹੀਂ, ਵਿਆਹ ਵਾਲਿਆਂ ਦੇ ਘਰੇ ਗਿੱਧਾ ਪਾਉਣ ਦਾ ।

ਜਿਉਂ ਹੀ ਇਹ ਮੇਲਣਾ ਦਾ ਜੱਥਾ ਪਿੰਡ ਵਿਚ ਦੀ ਲੰਘਦਾ ਹੈ, ਖੜ੍ਹੇ ਬੈਠੇ ਮੁੰਡਿਆਂ
ਦੇ ਕਾਲਜੇ ਹੌਲ ਪੈਣ ਲਗ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਉਹ ਸਾਰੇ ਗੁੱਸੇ ਗਿਲੇ ਭੁਲਾ ਕੇ, ਪਿੰਡ ਦੀ
ਅਣਖ ਵੰਗਾਰ ਰਹੀਆਂ ਮੇਲਣਾਂ ਦੇ ਚਕ੍ਰਵਰਤੀ ਘੋੜੇ ਦੀਆਂ ਵਾਗਾਂ ਫੜਨ ਲਈ ਤਿਆਰੀ
ਅਰੰਭ ਲੈਂਦੇ ਹਨ ।

‘ਓਏ ਕਾਣੂ, ਸਾਲਿਆਂ ਕੰਮਾਂ ਨੇ ਨੀ ਮੁਕਣਾ, ਕਈ ਮੇਲਣਾਂ ਤਾਂ ਗਊ ਦੀ ਸਹੂੰ ਦੁਨਾਲੀ
ਵਰਗੀਆਂ ਨੇ ।’

‘ਕਿਥੇ ਮਰ ਗਈ ਓਏ ਬਚਿੱਤਰ ਦੀ ਗਿੱਧੇ ਵਾਲੀ ਢਾਣੀ । ਉਂ ਛਪਾਰ ਦੇ ਮੇਲੇ
ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਮਹੀਨਾ ਮਹੀਨਾ ਦੈੜਾਂ (ਟਿੱਬੇ) ਪੋਲੀਆਂ ਕਰ ਦੇਂਦੇ ਨੇ, ਹੁਣ ਜਦੋਂ ਘਰੇ ਗੰਗਾ
ਆਈ ਹੋਈ ਹੈ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਿਥੇ ਸੌ ਗਏ ਹਨ । ਪਿੰਡ ਦਾ ਸ਼ੌਕੀਨ ਗੱਭਰੂ ਆਪਣਾ
ਹੋਰਵਾ ਹੋਰ ਜ਼ੋਰ ਨਾਲ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਦਾ ਹੈ ।

‘ਮੇਲਣ ਦਾ ਪੱਥ ਤਾਂ ਦੇਖੋ ਕਿਵੇਂ ਮੂਨ ਵਾਂਗੂੰ ਉਠਦਾ ਸੀ । ਮਰ ਗਏ ਓਏ ਜਿਉਂਦੇ

ਈ । ਜੇ ਮੁੰਡਿਆਂ ਵਿਚ ਸੋਥਾ ਹੁੰਦੇ ਤਾਂ ਆਹ ਮੇਲੁ ਆਪ ਦੇ ਪਿੰਡ ਜਾ ਕੇ ਗੱਲਾਂ ਨਾ ਬਣਾਉਂਦਾ, ਵਈ ਉਥੇ ਦੇ ਮੁੰਡੇ ਕਿਸੇ ਕੰਮ ਦੇ ਨੀ ।' ਮੁੰਡਿਆਂ ਵਿਚ ਰੋਟੀ ਵੇਲੇ ਤੱਕ ਸੁਲਾਹ--ਸਫਾਈ ਹੋ ਕੇ ਤਿਆਰੀ ਬੱਝ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਦੁਪਹਿਰਾਂ ਢੱਲਦੇ ਨੂੰ ਸਭ ਨੇ ਆਪੋ ਆਪਣੇ ਸਾਜ, ਤੁੰਬਾ, ਢੋਲਕੀ ਘੁੰਗਰਾਲਾਂ, ਕਾਟੋ, ਸੱਪ ਲੈ ਕੇ ਵਿਆਹ ਵਾਲਿਆਂ ਦੇ ਘਰ ਮੁਹਰਲੀ ਚਊਂਕੜੀ ਉਤੇ ਚਲ ਕੇ ਜੁੜ ਬੈਠਦਾ ਹੈ । ਉਥੋਂ ਸੰਤੋ ਨੈਣ ਨੂੰ ਸੱਦ ਕੇ ਆਖ ਦਿੰਦੇ ਹਨ, 'ਅੰਮਾਂ ! ਮੁੰਡੇ, ਘੁਨੂੰ ਦੇ ਵਿਆਹ ਦਾ ਗਿੱਧਾ ਪਾਉਣ ਆਏ ਬੈਠੇ ਨੇ ਤੂੰ ਮੇਲਣਾਂ ਨੂੰ ਆਖ ਦੇਹ ।' ਰਲ ਕੇ ਗਿੱਧਾ ਪਾਉਣਾ ਹੈ ।

ਅੱਗੋਂ ਮੇਲਣਾਂ ਪਹਿਲਾਂ ਤਾਂ ਇਕ ਦੂਜੀ ਤੋਂ ਕਹਾਉਣ ਲਈ 'ਪਾ ਲੈਣ ਗਿੱਧਾ ਅਸੀਂ ਕਿਹੜਾ ਹਟਾਉਂਦੀਆਂ ਹਾਂ ਵੇਹੜੇ ਵਿਚੋਂ ਚੱਕ ਦਿਉ ਨੀ ਉਰਾ ਪਰਾ ।' ਇਉਂ ਨੀਮ ਰਜਾ ਮੰਦੀ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਦੀਆਂ ਇਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮੁੰਡਿਆਂ ਦਾ ਸੱਦਾ ਪ੍ਰਵਾਨ ਕਰ ਲੈਂਦੀਆਂ ਹਨ । ਨਾਲ ਹੀ ਇਹ ਆਖ ਕੇ : 'ਹੁਣ ਕੁੜੀਆਂ ਮੁੰਡਿਆਂ ਦੇ ਇਕੱਠੇ ਗਿੱਧੇ ਪਾਉਣ ਦਾ ਜਮਾਨਾ ਨਹੀਂ ਰਿਹਾ ।' ਲੋਕ-ਲਾਜ ਦਾ ਪੂਰਾ ਪੂਰਾ ਧਿਆਨ ਰੱਖੇ ਜਾਣ ਦਾ ਯਕੀਨ ਵੀ ਕਰ ਦਿੰਦੀਆਂ ਹਨ । ਪਰ 'ਹਾਂ' ਦੇ ਹੁੰਘਾਰੇ ਭਰਦਿਆ ਹੋਇਆ ।

'ਛੱਡ ਨੀ ਪਰੇ ਇਹੋ ਜਹੀਆਂ ਸ਼ਰਮਾਂ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ । ਤਣੀ ਛੋਹੀ ਤੇ ਸ਼ਰਮ ਸੁਰਮ ਕਾਹਦੀ ਰਹਿ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਹੁਣ ਸਿੱਧੀਆਂ ਹੋ ਕੇ ਨਿਤਰੇ ਮੈਦਾਨ ਵਿਚ । ਪਾ ਨੀ ਮਾਮੀ ਘਗਰਾ !' ਮੁੰਡਿਆਂ ਦੀਆਂ ਭੈਣਾਂ ਤੇ ਹੋਰ ਸਕੀਰੀਦਾਰ ਤੇ ਸ਼ਰੀਕਣਾਂ ਨਾਂਹ-ਨੁੱਕਰ ਕਰਦੀ, ਪਰ ਅੰਦਰੋਂ ਤਿਆਰ, ਮਾਮੀ ਨੂੰ ਗਿੱਧੇ ਲਈ ਸਜਾ ਫਬਾ ਕੇ ਬਾਹਰ ਕੱਢ ਲੈਂਦੀਆਂ ਹਨ ।'

—'ਦੇਖੋ ਭਾਈ, ਜੇ ਬਾਹਲਾ ਈ ਕਹਿੰਦੀਆਂ ਓ ਤਾਂ ਸਗਨ ਪੂਰਾ ਕਰ ਦਿੰਦੀ ਹਾਂ । ਉਂ ਮੇਰੇ 'ਚ ਹੁਣ ਨੱਚਣ ਜੋਗੀ ਤਾਕਤ ਕੋਈ ਨਹੀਂ । ਮੁੰਡੇ ਦੀਆਂ ਭਰਜਾਈਆਂ ਦਾ ਵੀ ਤਾਂ ਨੱਚਣਾ ਬਣਦਾ ਹੈ ।' ਮੁੰਡੇ ਦੀ ਮਾਮੀ ਆਪਣੀਆਂ ਸਹਾਇਕਾਂ ਦੀ ਟੋਹਾ ਟਾਹੀ ਕਰ ਲੈਣ ਦੀ ਰਮਜ਼ ਸੁੱਟ ਦਿੰਦੀ ਹੈ ।

'ਭਰਜਾਈਆਂ ਕਿਵੇਂ ਨੀ ਨੱਚਣਗੀਆਂ ।' ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਤਾਂ ਵੱਡੇ ਵਡੇਰੇ ਵੀ ਨਚਣਗੇ 'ਪਾਉ ਨੀ ਆਪਣੇ ਬਾਣੇ' ਮੁੰਡੇ ਦੀ ਮਾਂ ਤੇ ਚਾਚੀਆਂ ਤਾਈਆਂ, ਭਰਜਾਈਆਂ ਵੀ ਤਾਂ ਇਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੁਕਮ ਹੀ ਚਾੜ੍ਹ ਦਿੰਦੀਆਂ ਹਨ ।

'ਗਿੱਧਾ ਪਾਉਣ ਵਾਲੀਆਂ ਕੁੜੀਆਂ ਨੂੰ, ਲਿਆ ਨੀ ਘੁੰਨੀਏ ਸੱਦ ਕੇ ।' ਵਿਚੋਂ ਇਕ ਅਵਾਜ਼ ਮੁੰਡੇ ਦੀ ਭੈਣ ਨੂੰ ਆਪਣੀਆਂ ਸਖੀਆਂ ਸਹੇਲੀਆਂ ਮੁਟਿਆਰਾਂ ਨੂੰ ਸੱਦਣ ਦੀ ਸੇਧ ਸੁਝਾ ਦਿੰਦੀ ਹੈ ।

ਓਧਰ ਮੁੰਡੇ ਦੀ ਮਾਂ, ਬੂਰੇ ਬੈਠੇ ਮੁੰਡਿਆਂ ਨੂੰ ਇਸ਼ਾਰੇ ਨਾਲ ਸੱਦ ਲਿਆਉਂਦੀ ਹੈ । ਗਿੱਧੇ ਵਾਲੇ ਮੁੰਡੇ, ਜਾਗਟਾਂ, ਟੌਰਿਆਂ ਵਾਲੇ ਸਾਫਿਆਂ, ਢਾਠੀਆਂ ਕੰਢਲਿਆਂ ਨਾਲ ਜਾਂਵੀਆਂ ਨਾਲੋਂ ਵੀ ਵਧ ਸਜ ਫਬ ਕੇ ਪੁੱਜੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ । ਸੱਚ ਤਾਂ ਇਹ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕਈ ਸ਼ੌਕੀਨ ਜੰਵ ਤੇ ਪਿਛੋਂ ਇਸ਼ਕ ਲੜਾਉਣ ਦੀਆਂ ਝਾਕਾਂ ਰੱਖਣ ਵਾਲੇ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਕਿਸੇ ਮੁਟਿਆਰ

ਨਾਲ ਸਨੇਹ ਬਣ ਰਿਹਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਵਧੇਰੇ ਉਤਸ਼ਕ ਹੁੰਦੇ ਹਨ । ਅਜੇਹੇ ਸ਼ੈਤਾਨ, ਗਿੱਧੇ ਦਾ ਰੰਗ ਨੂੰ ਮਾਨਣ ਲਈ ਜੰਵ ਜਾਣ ਤੋਂ, ਜਾਣ ਬੁੱਝ ਕੇ ਕੋਈ ਬਹਾਨਾ ਘੜ ਕੇ ਪਿਛੇ ਰਹਿ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਉਹ ਅਜਿਹੇ ਗਿੱਧੇ ਦੇ ਮੌਕੇ ਖੂਬ ਚੜ੍ਹਤ ਨਾਲ ਪੁੰਜਦੇ ਹਨ ।

ਗਿੱਧਾ ਪੈਣ ਦਾ ਪਤਾ ਲਗਣ ਤੇ ਨਿੱਕੇ ਨਿੱਕੇ ਮੁੰਡੇ ਕੁੜੀਆਂ ਕੋਠਿਆਂ ਦਿਆਂ ਬਨੇਰਿਆਂ ਉਤੇ ਆ ਬੈਠਦੇ ਹਨ । ਦੋ ਕੁ ਘੜੀਆਂ ਵਿੱਚ ਜੁਆਨੀਆਂ ਦਾ ਇਹ ਮੇਲਾ ਦੇਨਾ ਰੈਂਟਕੀਲਾ ਹੋ ਕੇ ਮਘਦਾ ਹੈ ਕਿ ਦੇਖਣ ਸੁਣਨ ਵਾਲਿਆਂ ਦੇ ਸਭ ਗ਼ਮ ਗ਼ਲਤ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ।

ਕੁੜੀਆਂ ਤੇ ਸਵਾਣੀਆਂ ਦੇ ਜੁੜਦਿਆਂ ਕਰਦਿਆਂ ਨੂੰ ਮੁੰਡੇ ਆਪਣੇ ਸਾਜ ਸੁਰ ਕਰ ਕੇ ਦੇਖ ਲੈਂਦੇ ਹਨ, ਨਾਲ ਈ ਆਪਣੀਆਂ ਅਵਾਜ਼ਾਂ । ਗਿੱਧੇ ਦਾ ਮੋਹਰੀ ਨਿਰਦੇਸ਼ਕ (ਡਰੈਕਟਰ) ਵਾਂਗ ਸਭਨਾਂ ਨੂੰ ਸਮਝਾ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਵਈ ਕਿਹੋ ਜਿਹੀਆਂ ਬੋਲੀਆਂ, ਕਿਹੋ ਜਿਹੇ ਇਸ਼ਾਰਿਆਂ ਨਾਲ ਪਾਉਣੀਆਂ ਹਨ, ਤੇ ਬੋਲੀ ਜ਼ਿਆਦਾ ਚੁੱਕਣ ਦਾ ਕਿਹੜਾ ਸੰਕੇਤ ਹੈ । ਗਿੱਧੇ ਦੀਆਂ ਬੋਲੀਆਂ ਆਮ ਤੌਰ ਤੇ ਚੌ-ਤੁਕੀਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ, ਪਰ ਕਈ ਵਾਰੀ ਵਧ ਘਟ ਤੁਕਾਂ ਦੇ 'ਚਉਬੋਲੇ' ਤੇ ਛੱਕੇ ਵੀ ਗਾਏ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਰਾਗੀ ਦੇ ਖਾਸ ਅੰਤਰੇ ਵਾਂਗ ਜਿਸ ਉੱਤੇ ਗਿੱਧੇ ਦੀ ਸੁਰ ਤੋੜੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਉਹ ਬੋਲੀ ਦੀ ਅੰਤਲੀ ਤੁਕ ਹੁੰਦੀ ਹੈ । ਉਸ ਤੁਕ ਨੂੰ ਮੁੜ ਘਿੜ ਕੇ ਆਪਣੇ ਤੁੰਬੇ ਢੋਲਕੀ ਕਾਟੋ ਤੇ ਹੱਥਾਂ ਦੀ ਬਾਧ ਤੇ ਪੈਰਾਂ ਦੀਆਂ ਅੱਡੀਆਂ ਦੀ ਅਜੇਹੀ ਗੱਡਵੀ ਠੋਕਰ ਨਾਲ ਦੁਹਰਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਧਰਤੀ ਗੂੰਜ ਉਠਦੀ ਹੈ ।

ਜੁਆਨੀਆਂ ਦੇ ਇਸ ਰਸ-ਰੰਗ ਰੱਤੇ ਗੋਟਿਆਂ-ਕਿਨਾਰੀਆਂ, ਸਿਤਾਰਿਆਂ, ਭਾਂਤ-ਸੁਭਾਂਤੇ ਬਾਣਿਆਂ ਵਾਲੇ ਵੇਸ, ਤੇ ਲਾਲ ਸੂਰੇ ਰੰਗੇ ਬਾਣੇ, ਭਖਦੇ ਦਮਕਦੇ ਚੇਹਰਿਆਂ ਵਾਲੀਆਂ ਜੁਆਨੀਆਂ ਦੇ ਮਘੇ ਪਿੜ ਨੂੰ ਜੇ ਰਾਜਾ ਇੰਦਰ ਦੇਖ ਲਵੇ, ਜੇਹੜਾ ਕਹਿੰਦੇ ਪਰੀਆਂ ਦੇ ਅਖਾੜੇ ਲਾਉਂਦਾ ਹੈ, ਜਾਂ ਤੇ ਇਸ ਗਿੱਧੇ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਦਰਬਾਰ ਵਿਚ ਲੈ ਜਾਵੇ ਨਹੀਂ ਉਹ ਧਰਤੀ ਉੱਤੇ ਉਤਰ ਆਵੇ ।

ਗਿੱਧੇ ਵਿਚ ਜੋ ਕੁਝ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕੁਦਰਤੀ ਸਹਿਜ ਸੁਭਾ, ਬਿਨਾਂ ਬਨਾਵਟ ਤੋਂ । ਦੇਖੋ ਤਾਂ ਗਿੱਧੇ ਦੇ ਪਿੜ ਵਿਚ ਨਿਰਛਲਤਾ ਨੱਚ ਰਹੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਤੇ ਜੀਵਨ-ਲਹਿਰਾਂ ਉਸ ਦੁਆਲੇ ਝੁਰਮਟ ਪਾ ਕੇ ਤਾਨਾਂ ਦੇ ਰਹੀਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ । ਗਿੱਧਾ ਤਾਂ ਜੁਆਨੀਆਂ ਲਈ ਆਪੋ ਆਪਣੀਆਂ 'ਮੁਖਵਾਕ' ਰਚਨਾਵਾਂ ਉਚਾਰਨ ਦਾ ਇਕ ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਯੱਗ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਦੇ ਨਿਰਵਿਘਨ ਸਮਾਪਤ ਹੋ ਜਾਣ ਦੀ ਜਾਚਨਾ ਨਾਲ ਪਹਿਲਾਂ ਦੇਵੀਆਂ ਦੇਵਤਿਆਂ, ਅੱਲਾ, ਵਾਹਿਗੁਰੂ, ਰੱਬ, ਵਲੀਆਂ, ਅਵਤਾਰਾਂ, ਸਭ ਦੀ ਮੰਗਲ-ਮਈ ਅਰਾਧਨਾ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਸ਼ਕਤੀ, 'ਮਾਤਾ ਸ੍ਰਸਵਤੀ' ਦਾ ਗਾਇਨ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ । ਜਿਸ ਦੇ ਸਭ ਵਕਤਿਆਂ ਦੀਆਂ ਜੀਭਾਂ ਦੀਆਂ ਠੋਕਾਂ ਤੇ ਨਿਵਾਸ ਕਰਨ ਤੋਂ ਕਹਿੰਦੇ 'ਬਾਣੀ' ਵਿਚ ਰਸ ਭਰਦਾ ਹੈ ।

ਗਿੱਧੇ ਦੇ ਵਕਤੇ ਕਿਸੇ ਗ੍ਰੰਥ ਲੇਖਕ ਵਾਂਗ ਅਰੰਭਕ ਮੰਗਲ ਪਿਛੋਂ ਆਪਣੀ ਨਿਰਮਾਣਤਾ ਦੱਸ ਕੇ—ਨਾ ਮੈਂ ਮੇਲਣੇ ਪੜ੍ਹੀ ਗੁਰਮੁਖੀ-ਗਿੱਧੇ ਨੂੰ ਭਾਗ ਲਾਉਣ ਵਾਲੀਆਂ ਮੁਟਿਆਰਾਂ ਦਾ

ਫੁਕਵਾਂ ਵਰਨਣ ਕਰਦੇ ਇਕ ਤੋਂ ਦੂਜੇ ਮਜਮੂਨ ਨੂੰ ਛੋਹਦੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਪਿੰਡਾਂ ਦੇ ਗਭਰੂਆਂ ਨੂੰ ਮਜਹਬੀ ਵਿਤਕਰੇ ਨਹੀਂ ਪੌਹਦੇ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਭ ਅਵਤਾਰ ਤੇ ਗੁਰੂ ਪੀਰ ਸਾਂਝੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ । ਇਸ ਕਰਕੇ ਪਹਿਲੇ ਮੰਗਲ-ਚਰਨ ਵਿੱਚ ਉਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸਾਂਝੀ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਕਰਕੇ ਗਿੱਧਾ ਅਰੰਭ ਕਰਦੇ ਹਨ ।

ਕਿਸੇ ਸਾਧ ਦੇ ਡੇਰੇ ਗੁਰਮੁਖੀ ਦੇ ਚਾਰ ਅੱਖਰ ਪੜ੍ਹਿਆ ਮੁੰਡਾ, ਜਿਸ ਨੇ ਸਾਧਾਂ ਸੰਤਾਂ ਤੋਂ ਅਧਿਆਤਮਕ ਗੱਲਾਂ ਵੀ ਸੁਣੀਆਂ ਸੁਣਾਈਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ । ਸੰਤਾਂ ਦੇ ਬਚਨਾਂ ਉੱਤੇ ਅਮਲ ਕਰਨ ਦਾ ਸੰਸਕਾਰੀ, ਆਪਣੀ ਵਿਦਵਤਾ ਦਾ ਰੰਗ ਘੋਲਦਾ ਹੋਇਆ ਗਿੱਧੇ ਦਾ ਅਰੰਭ ਕਰਦਾ ਹੈ । ਉਸ ਦੇ ਲੰਮੀ ਬਾਂਹ ਖੜੀ ਕਰਨ ਤੋਂ ਸਾਰੇ ਸਾਜ ਇਕ ਦਮ ਬੰਦ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਅੱਖਾਂ ਮੀਚ ਕੇ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਰੂਪ ਹੋਏ ਝੂਮ ਰਹੇ ਗੱਭਰੂ ਗਿੱਧੇ ਵਿਚ ਕਾਮਯਾਬ ਹੋਣ ਦੀ ਅਭਿਲਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਗੁੰਦੇ ਹੋਏ ਵਾਕ ਗਾ ਰਹੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ :—

ਪਹਿਲਾ ਨਾਉਂ ਹਰੀ ਦਾ ਲੈਂਦਾ, ਹੋਰ ਪਿੱਛੋਂ ਕੰਮ ਕਰਦਾ ।

ਡੇਰੇ ਸੋਹਣੇ ਸੰਤਾਂ ਦੇ ਮੈਂ, ਰਿਹਾ ਗੁਰਮੁਖੀ ਪੜ੍ਹਦਾ,

ਜੇਹੜਾ ਫਲ ਕੇਰਾਂ ਬੇਲੋਂ ਟੁੱਟਿਆ, ਮੁੜ ਕੇ ਵੇਲ ਨਾ ਚੜ੍ਹਦਾ ।

ਕਹਿਣਾ ਮੰਨਾਂ ਸੰਤਾਂ ਦਾ, ਮਾੜੇ ਬੰਦੇ ਦੇ ਕੋਲ ਨੀ ਖੜ੍ਹਦਾ ।

ਨਾਉਂ ਸੱਚੇ ਗੁਰੂ ਪੀਰ ਦਾ, ਲੈ ਕੇ ਤੇ ਗਿੱਧੇ ਵਿੱਚ ਵੜਦਾ ।

ਇਹ ਗਿੱਧਾ ਮੁੰਡਿਆਂ ਕੁੜੀਆਂ ਦਾ ਸਾਂਝਾ ਪਿਤਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ਪਿੰਡਾਂ ਦੇ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਕੰਮ ਭਾਈਵਾਲੀ ਬਿਨਾਂ ਸਿਰੇ ਨਹੀਂ ਚੜ੍ਹਦੇ । ਮੰਗਲਾ-ਚਰਨ ਵਿੱਚ ਜਿਥੇ 'ਹਰੀ ਦਾ ਨਾਂ' ਪਵਿਤ੍ਰ ਤੇ ਸੁਭ-ਸ਼ਗਨ ਭਰਿਆ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਉਥੇ ਆਪਣੇ ਕੰਮਾਂ ਨੂੰ ਨਜਿੱਠਣ ਦੀ ਸਕਤੀ ਦੇਣ ਵਾਲੀ 'ਸਾਂਝ ਸਕਤੀ' 'ਭਾਈਵਾਲੀ' ਵਾਲੇ ਕਰਮ ਧਰਮ ਦਾ ਵੀ ਨਾਲ ਨਾਲ ਜਸ ਗਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ :

ਭਾਈਵਾਲੀ ਮੈਨੂੰ ਲਗਦੀ ਪਿਆਰੀ, ਰੋਜ਼ ਗਿੱਧੇ ਵਿੱਚ ਜਾਵਾਂ ।

ਗੁਰੂ ਦਿਆਂ ਸ਼ੇਰਾਂ ਦੇ, ਮੈਂ ਵਧ ਵਧ ਕੇ ਜਸ ਗਾਵਾਂ ।

ਮਨੁੱਖ ਦਾ ਸਾਰਾ ਜੀਵਨ 'ਮਾਤਾ ਧਰਤ ਮਹਤ' ਉੱਤੇ ਨਿਰਭਰ ਹੈ । ਦੇਵਤੇ ਵਲੀ, ਅਵਤਾਰ ਵੀ ਪੂਜਣ ਯੋਗ ਹਨ, ਪਰ ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਸਭ ਦਾ ਦਾਤਾ ਹੋਇਆ ਰੱਬ । ਧਰਤੀ ਤੋਂ ਰੱਬ ਤਕ, ਵਿਚ-ਵਿਚਾਲੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਮਹਾਂਪੁਰਖਾਂ ਦਾ ਦੁਨੀਆਂ ਜਸ ਗਾਉਂਦੀ ਹੈ ਗਿੱਧੇ ਦੇ ਗਭਰੂਆਂ ਤੋਂ ਉਹ ਵੀ ਭੁੱਲੇ ਹੋਏ ਨਹੀਂ :—

ਧਰਤੀ ਜੇਡ ਗਰੀਬ ਨਾ ਕੋਈ, ਇੰਦਰ ਜੇਡ ਨਾ ਦਾਤਾ ।

ਬਰਮਾ ਜੇਡ ਨਾ ਪੰਡਤ ਕੋਈ, ਸੀਤਾ ਜੇਡ ਨਾ ਮਾਤਾ ।

ਲਛਮਣ ਜੇਡ ਜਤੀ ਨਾ ਕੋਈ, ਰਾਮ ਜੇਡ ਨਾ ਭਰਾਤਾ ।

ਨਾਨਕ ਜਿਹਾ ਗੁਰੂ ਨਾ ਕੋਈ, ਜਿਨਿ ਹਰਿ ਕਾ ਨਾਮ ਪਛਾਤਾ ।

ਓਏ ! ਦੁਨੀਆਂ ਮਾਣ ਕਰੇ, ਰੱਬ ਸਭਨਾਂ ਦਾ ਦਾਤਾ ।

ਮੰਗਲਾ ਚਰਨ ਪਿੱਛੋਂ ਗਿੱਧੇ ਦਾ ਮੁਖ ਵਕਤਾ ਧਰਤੀ ਨੂੰ ਨਮਸਕਾਰ ਕਰਦਾ ਮਿੱਟੀ

ਚੁੱਕ ਕੇ ਪਹਿਲਵਾਨਾਂ ਵਾਂਗ ਮੱਥੇ ਨੂੰ ਛੁਹਾਂਦਾ ਹੋਇਆ ਅਦਬ ਨਾਲ ਹੱਥ ਜੋੜ ਕੇ ਫਤਹਿ ਬੁਲਾਉਂਦਾ ਹੈ । ਸਰੋਤਿਆਂ ਵਿੱਚ, ਸੰਭਵ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਈ ਦੇਵੀ, ਹਨੂਮਾਨ, ਹੈਦਰ ਸੇਖ ਦੇ ਮੰਨਣ ਵਾਲੇ ਵੀ ਹੋਣ, ਇਹ ਸਮਝਦਾ ਹੋਇਆ ਕਿ ਇਕ ਵਾਰੀ ਸਾਰੇ ਲੋਕ ਮੰਗਲ ਵਿੱਚ ਜ਼ਰੂਰ ਪਰੋਏ ਜਾਣ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ਾਂ ਵਾਲਿਆਂ ਦਾ ਵੀ ਜਸ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ :—

ਗੁਰੂ ਧਿਆਂ ਕੇ ਮੈਂ ਪਾਵਾਂ ਬੋਲੀ, ਸਭ ਨੂੰ ਫੜੇ ਬੁਲਾਵਾਂ ।

ਦੇਵੀ ਦੀ ਮੈਂ ਕਰਾਂ ਕੜਾਹੀ, ਪੀਰ ਫਕੀਰ ਮਨਾਵਾਂ ।

ਹੈਦਰ ਸੇਖ ਦਾ ਦੇਵਾਂ ਬੱਕਰਾ, ਨੰਗੇ ਪੈਰੀਂ ਜਾਵਾਂ ।

ਹਨੂਮਾਨ ਦੀ ਦੇਵਾਂ ਮੰਨਤ, ਰਤੀ ਫਰਕ ਨਾ ਪਾਵਾਂ ।

ਨੀ, ਮਾਤਾ ਸਰਸੁਤੀਏ, ਮੈਂ ਤੇਰਾ ਜਸ ਗਾਵਾਂ ।

ਇਤਨੇ ਨੂੰ ਦੂਜਾ ਜੁਆਨ ਅੱਗੇ ਵੱਧ ਕੇ ਬੋਲੀ ਦੀ ਲੜੀ ਫੜ ਲੈਂਦਾ ਹੈ । ਜਿਵੇਂ ਪਹਿਲੇ ਨੇ ਰੱਬ ਦੇ ਨਾਮ ਤੋਂ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤਾ ਸੀ, ਦੂਜਾ ਵਕਤਾ ਆਪਣੇ ਪਿੰਡ ਦੇ ਨਾਂ ਦੇ ਜਸ ਦੀ ਸੋ ਸੋ ਕੋਹ ਧੁੰਮ ਪਈ ਦੱਸ ਕੇ ਰੱਬ ਦੇ ਨਾਮ ਨਾਲ ਤੰਦ ਜੋੜਦਾ ਹੋਇਆ ਬੋਲੀ ਪਾਉਂਦਾ ਤੇ ਆਪਣਾ ਗੌਰਵ ਫੁਰਮਾਉਂਦਾ ਹੈ :—

ਨਾਮ ਰੱਬ ਦਾ ਸਭ ਤੋਂ ਚੰਗਾ, ਸਭ ਨੂੰ ਦੇਹੋ ਸੁਹਾਏ ।

ਗਿੱਧੇ 'ਚ ਉਸ ਦਾ ਕੰਮ ਕੀ ਯਾਰੋ, ਜੋ ਰੱਬ ਦਾ ਨਾਉਂ ਭੁਲਾਏ ।

ਸੌ ਸੌ ਕੋਹ ਤੋਂ ਜੁੜੀ ਲੁਕਾਈ, ਗਾਉਂਦੇ ਨੂੰ ਵੇਖਣ ਆਏ ।

ਮਿਰਜ਼ਾ ਖਰਲਾਂ ਦਾ, ਵਧ ਕੇ ਬੋਲੀਆਂ ਪਾਏ ।

ਉਸ ਨੂੰ ਮਾਣ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਦੇਨੀਆਂ ਬੋਲੀਆਂ ਆਉਂਦੀਆਂ ਹਨ ਕਿ ਜੱਗ ਜਹਾਨ ਦੇ ਸਾਰੇ ਕੰਮ ਪ੍ਰਮਾਣੂ ਸ਼ਕਤੀ ਵਾਂਗ ਇਨ੍ਹਾਂ ਗੀਤਾਂ ਨਾਲ ਹੀ ਚਲਾ ਸਕਦਾ ਹੈ :—

ਤਾਰਾਂ ਤਾਰਾਂ ਤਾਰਾਂ ।

ਬੋਲੀਆਂ ਦੇ ਖੂਹ ਭਰਦੂੰ, ਜਿਥੋਂ ਪਾਣੀ ਭਰਨ ਮੁਟਿਆਰਾਂ ।

ਬੋਲੀਆਂ ਦੀ ਸੜਕ ਬੰਨ੍ਹਾਂ, ਜਿਥੇ ਚੱਲਣ ਮੋਟਰ ਕਾਰਾਂ ।

ਬੋਲੀਆਂ ਦੀ ਨਹਿਰ ਵਗੇ, ਜਿਥੇ ਲੱਗਣ ਮੋਘੇ ਨਾਲਾਂ ।

ਜਿਉਂਦਾ ਤੂੰ ਮਰ ਗਇਆ, ਜਦੋਂ ਕੱਢੀਆਂ ਜੇਠ ਨੇ ਗਾਲ੍ਹਾਂ ।

ਪਰ ਨਾਲ ਹੀ ਨਖਰਾ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਬਹੁਤਾ ਬੋਲ ਕੇ ਕੀ ਲੈਣਾ ਹੈ, ਦੁਨੀਆਂ ਵਿੱਚ 'ਬੋਲ ਤੋਲ' ਦੇ ਬੰਦੇ ਪੂਰੇ ਸੂਰੇ ਘੱਟ ਹੀ ਹੁੰਦੇ ਹਨ :—

ਬਾਹਲਾ ਬੋਲਣ ਮਗਜ਼ ਖਪਾਵਣ, ਨਾ ਕੋਈ ਚਲਦਾ ਚਾਰਾ ।

ਬੋਲ ਤੋਲ ਦਾ ਕੋਈ ਨਾ ਪੂਰਾ, ਮੈਂ ਢੂੰਡਿਆਂ ਜੱਗ ਸਾਰਾ ।

ਪੱਥਰੋਂ ਨਿਕਲਦੀ ਧਾਰ ਪ੍ਰਿਥਮੇ, ਬਿਨ ਜਲ ਹੋ ਜਾਏ ਗਾਰਾ ।

'ਚੰਦ ਸਿੰਘ' ਦੇ ਬਾਤਾਂ ਪੁੱਛਦਾ, ਕੀ ਹੈ ਨਾਮ ਤੁਮਾਰਾ ।

ਸਹੇਲੀ 'ਚੰਦ ਕੌਰ' ਦੀ, ਨਾਗ ਮੋਹਲਦਾ ਕਾਲਾ ।

ਗਿੱਧਾ ਪਾਉਣ ਲਈ ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਆਪਣੀ ਢਾਣੀ ਸਮੇਤ ਖੁਦ ਕਿਸੇ ਦੇ ਘਰ ਚੜ੍ਹ

ਕੇ ਆਇਆ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਉਸ ਨੂੰ ਮੇਲਣਾਂ ਦੀ ਮਨੋ-ਅਵਸਥਾ ਦਾ ਪਤਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਕਿਵੇਂ ਗਿੱਧੇ ਦੀ ਤਿਆਰੀ ਖਿੱਚ ਕੇ ਆਈਆਂ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਨਾਂ ਅੰਦਰ ਵੀ ਕਿਹੋ ਜਿਹਾ ਗਿੱਧਾ ਪੈ ਰਿਹਾ ਹੈ :-

ਗਿੱਧਾ ਗਿੱਧਾ ਕਰਦੀ ਮੇਲਣੇ, ਗਿੱਧਾ ਪਉ ਬਬੇਰਾ ।
ਸਾਰੇ ਪਿੰਡ ਦੇ ਮੁੰਡੇ ਸਦਾ ਲੈ, ਲਾ ਕੇ ਬੁੱਢਤਾ ਠੇਰਾ ।
ਅੱਖ ਪੱਟ ਕੇ ਤੇ ਦੇਖ ਮੇਲਣੇ, ਭਰਿਆ ਪਿਆ ਬਨੇਰਾ ।
ਸਬਜ਼ ਕਬੂਤਰੀਆਂ, ਦੇ ਲੈ ਸ਼ੌਂਕ ਨਾਲ ਗੇਤਾ ।

ਮੇਲਣਾਂ ਨੂੰ ਸ਼ੌਂਕ ਦੇ ਗੇਤਾ ਦੇਣ ਦੀ ਵੰਗਾਰ ਪਾ ਕੇ ਇਹ ਵਕਤਾ ਪਿੱਛੇ ਹਟ ਜਾਂਦਾ ਤੇ ਦੂਜਾ ਅੱਗੇ ਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਭਾਵੇਂ ਨਵਾਂ ਆਇਆ ਗਮੰਤ੍ਰੀ ਪੜ੍ਹਿਆ ਲਿਖਿਆ ਤੇ ਆਪਣੀ ਪ੍ਰਸਿੱਧੀ ਦਾ ਘਮੰਡੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ, ਪਰ ਇਸ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਅਣ-ਪੜ੍ਹ ਹੋਣ ਦਾ ਮਾਣ ਜ਼ਰੂਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ਇਕ ਅਣ-ਪੜ੍ਹ ਬੰਦਾ ਸਭਾ ਵਿੱਚ ਆ ਕੇ 'ਮੋਟੇ ਨੇਰੇ' ਜੋੜੀਆਂ ਬੋਲੀਆਂ ਨਾਲ ਜੇ ਰੰਗ ਬੰਨ੍ਹ ਦੇਵੇ ਤਾਂ ਕੀ ਉਹ ਆਪਣੇ ਬੋਲਾਂ ਨੂੰ 'ਅਗੰਮੀ' ਕਹਿਣ ਦਾ ਹੱਕਦਾਰ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ ?

ਨਾ ਮੈਂ ਮੇਲਣੇ ਪੜ੍ਹਿਆ ਗੁਰਮੁਖੀ ਨਾ ਮੈਂ ਬੈਠਾ ਡੇਰੇ ।
ਨਿਤ ਨਵੀਆਂ ਮੈਂ ਜੋੜਾਂ ਬੋਲੀਆਂ ਬਹਿ ਕੇ 'ਮੋਟੇ ਨੇਰੇ'
ਬੋਲ ਅਗੰਮੀ ਨਿਕਲਣ ਅੰਦਰੋਂ ਕੁਝ ਵੱਸ ਨਹੀਂ ਹੈ ਮੇਰੇ ।
ਮੇਲਣੇ ਨੱਚ ਲੈ ਨੀ, ਦੇ ਕੇ ਸ਼ੌਂਕ ਦੇ ਗੇਤੇ ।

ਗਿੱਧਾ ਜਿਸ ਦਿਨ ਜੰਵ ਆਉਣੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਉਸ ਦਿਨ ਵੀ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਕਈ ਵਾਰ ਬਹੁ ਦੇ ਘਰ ਆਉਣ ਤੋਂ ਦੂਜੇ ਦਿਨ ਵੀ ਮਘ ਉਠਦਾ ਹੈ । ਬਹੁ ਦੇ ਘਰ ਆਉਣ ਪਿੱਛੋਂ (ਜੇ ਵਿਚਾਲੜੇ ਦਿਨ ਪਵੇ ਤਾਂ ਬਹੁ ਆਈ ਦੀ ਕਲਪਨਾ ਕਰਕੇ) ਪਹਿਲੀ ਬੋਲੀ ਸਜ-ਵਿਆਹੀ ਨੂੰ ਭੇਟਾ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ :

ਰਾਜ ਦੁਆਰੇ ਬਹਿ ਗਈ 'ਰਾਜੇ', ਰੱਤਾ ਪੀਹੜਾ ਡਾਹ ਕੇ ।
ਕਿਉੜਾ ਛਿੜਕ ਲਿਆ ਆਸੇ ਪਾਸੇ, ਅਤਰ ਫੁਲੇਲ ਰਮਾ ਕੇ ।
ਸੱਗੀ ਤੇ ਫੁੱਲ ਬਖਿਆੜੀ ਸੋਹਦੇ, ਰੱਖੀ ਬਿੰਦੀ ਚਮਕਾ ਕੇ ।
ਕੰਨਾਂ ਦੇ ਵਿੱਚ ਸੱਜਣ ਕੋਕਰੂ, ਵਾਲੇ ਰੱਖੇ ਲਿਸ਼ਕਾ ਕੇ ।
ਬਾਹਾਂ ਦੇ ਵਿੱਚ ਸਜਦਾ ਚੂੜਾ, ਛਾਪਾਂ ਰੱਖੇ ਸਜਾ ਕੇ ।
ਪੈਰਾਂ ਦੇ ਵਿੱਚ ਸਜਣ ਪਟੜੀਆਂ, ਵੇਖ ਲੈ ਮਨ ਚਿੱਤ ਲਾ ਕੇ ।
ਨਵੀਂ ਵਿਆਹੁਲੀ ਦਾ, ਸਭ ਦੇਖਣ ਘੁੰਡ ਉਠਾ ਕੇ ।

ਜਿਸ ਪਿੰਡ ਨੂੰ ਮੇਲਣਾਂ, 'ਛੜਿਆ ਦਾ ਪਿੰਡ' ਕਹਿ ਕੇ 'ਨਿਵਾਜ ਚੁਕੀਆਂ' ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ ਉਥੇ ਮੇਲਣਾਂ ਦੀਆਂ ਢਾਣੀਆਂ ਦੇਖ ਕੇ ਜੇ ਉਸ ਪਿੰਡ ਦੇ ਛੜੇ ਚਾਂਬਲ ਜਾਣ ਤਾਂ ਕੋਈ ਅਚੰਭੇ ਦੀ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ? ਮੇਲਣਾਂ ਨੂੰ ਅੱਖ ਹੇਠਾਂ ਰੱਖ ਕੇ ਛੜਿਆਂ ਦੀ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਦਾ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧ ਲਲਕਾਰਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਕਾਵ-ਮਈ ਬੋਲਾਂ ਵਿੱਚ, ਵੰਗਾਰਦਾ ਹੈ ਭਾਵ ਮਈ ਵੰਗ ਨਾਲ ।

ਇਕ ਪਿੰਡ ਛਤਿਆਂ ਦਾ, ਉਥੇ ਧਾੜ ਰੰਨਾਂ ਦੀ ਜਾਵੇ ।
 ਇਕਨਾਂ ਨੂੰ ਚਾਅ ਚੜਿਆ, ਇਕ ਮਰਨ ਰੰਨਾਂ ਦੇ ਹਾਵੇ ।
 ਇਕ ਛਤਾ ਅੰਦਰ ਗਿਆ, ਉਹ ਦੂਜੀਆਂ ਨੂੰ ਨਾਲ ਲਿਆਵੇ ।
 ਤੱਕ ਤੱਕ ਰੰਨਾਂ ਗੋਰੀਆਂ, ਉਹਦਾ ਕਾਲਜਾ ਬੈਠਦਾ ਜਾਵੇ ।
 ਓਏ ! ਨੱਚਦੀ ਸੋਹਣੀ ਦਾ, ਲੱਗ ਬੋਲੀਆਂ ਪਾਵੇ ।

ਆਖਰ ਗੱਲ ਏਥੇ ਆ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਇਸ ਪੜਾ ਉੱਤੇ ਕਿ ਗਿੱਧੇ ਵਿੱਚ ਕੌਣ ਨੱਚੇ ? ਮੁੰਡਿਆਂ ਨੂੰ ਪਹਿਲਾਂ ਆਪਣੀ ਭਰਜਾਈ ਨੇਚਾਉਣ ਦਾ ਚਾਅ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਦੇ ਨੱਚਣ ਵੇਲੇ ਜੇ ਕੁਝ 'ਮੰਦੇ-ਚੰਗੇ' ਬੋਲਿਆ ਗਿਆ ਤਾਂ ਢੱਕ-ਢੱਕਾ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ ਇਸ ਲਈ ਆਖਦੇ ਹਨ :—

ਪਹਿਲਾਂ ਨਚੁ ਮੁੰਡੇ ਦੀ ਭਾਬੀ, ਫੇਰ ਉਹਦੀ ਮਾਮੀ 'ਸਕੈਣ' ।
 ਨੱਚ ਲੈ ਕਬੂਤਰੀਏ ਕੱਲ ਨੂੰ ਮੇਲ ਨਹੀਂ ਰਹਿਣਾ ।

ਪਿੰਡ ਦੇ ਗਿੱਧਾ ਪਾਉਣ ਵਾਲੇ ਬਹੁਤੇ ਮੁੰਡੇ ਅਣ-ਵਿਆਹੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ । ਕੁੜੀਆਂ ਚਿੜੀਆਂ ਦਾ ਜਮਘਟਾ ਦੇਖ ਕੇ ਉੱਥੇ ਹੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹੌਸ-ਹਵਾਸ ਗੁਆਚ ਰਹੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਤੇ ਜਦੋਂ ਕੁੜੀਆਂ ਨਾਲ ਆਪਣੇ ਮਧੁਰ ਗੀਤਾਂ ਦੇ ਗਾਉਣ ਦੀ ਖੁਲ੍ਹ ਲੈਣ ਦਾ ਸਮਾਂ ਜੁੜਦਾ ਹੈ ਉਦੋਂ ਤਾਂ ਦਿਲ ਉੱਕੇ ਈ ਬੇ-ਕਾਬੂ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਛਤਿਆਂ ਦਾ ਕੋਈ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧ ਹੋਰ ਗੱਲਾਂ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਛਤਿਆਂ ਦੇ ਦੁੱਖਾਂ ਦਾ ਰਾਗ ਅਲਾਪਣਾ ਠੀਕ ਸਮਝਦਾ ਹੈ ।

ਛੜੇ ਛੜੇ ਨਾ ਆਖੋ ਲੋਕੋ, ਛੜੇ ਵਖਤ ਨੂੰ ਫੜੇ ।
 ਅੱਧੀ ਰਾਤੀਂ ਪੀਹਣ ਲੱਗੇ ਪੰਜ ਸੇਰ ਛੋਲੇ ਦਲ੍ਹੇ ।
 ਦਲ੍ਹੇ ਦਲ੍ਹੇ ਕੇ ਜਾ ਛਾਨਣ ਲੱਗੇ, ਆਟਾ ਦੇਹ ਨੂੰ ਲੜੇ ।
 ਛਾਣ ਛੂਣ ਕੇ ਗੁੰਨੁਣ ਲੱਗੇ, ਆਟਾ ਲੇਸ ਨਾ ਫੜੇ ।
 ਅੱਗ ਬਾਲਣ ਦੀ ਜਾਚ ਨਾ ਆਵੇ, ਦਾੜੀ ਅੱਗੋਂ ਸੜੇ ।
 ਝਾੜ ਝੂੜ ਕੇ ਰੱਖੀਆਂ ਪੱਕੀਆਂ, ਚਾਰ ਪ੍ਰਾਹੁਣੇ ਖੜੇ ।
 ਆਉ ਭਰਾਵੇ ਏਹੋ ਖਾ ਲਵੋ, ਏਹੋ ਅਸਾਥੋਂ ਸਰੇ ।
 ਬਾਝੋਂ ਤੀਵੀਆਂ ਦੇ, ਛੜੇ ਰੜੇ ਵਿਚ ਮਰੇ ।

ਨਾਨਕੇ-ਮੇਲ ਉੱਤੇ ਆਪਣੇ ਪਿੰਡ ਤੇ ਮੁੰਡਿਆਂ ਦੀ ਧੌਸ ਵੀ ਜਮਾਉਣੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਕਿਧਰੋਂ ਸਾਕ ਸਕੀਰੀ ਵਿੱਚੋਂ ਕੋਈ ਮੇਲਣ ਕਿਸੇ ਦਾ 'ਕੰਮ' ਈ ਬਣਾ ਦੇਵੇ । ਇਸ ਲਈ ਪਿੰਡ ਦੇ ਮੁੰਡਿਆਂ ਦੇ ਸਾਉ ਤੇ ਭਲੇਮਾਣਸ ਹੋਣ ਦੀ ਗੱਲ ਵੀ ਨਾਲ ਈ ਚਲਾਈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ :— ਤਾਂ ਜੁ ਮੇਲਣਾ ਪਿੰਡ ਦੇ ਮੁੰਡਿਆਂ ਬਾਰੇ ਮੰਦੀ ਰਾਏ ਲੈ ਕੇ ਨਾ ਜਾਣ ।

ਸਾਡੇ ਪਿੰਡ ਦੇ ਮੁੰਡੇ ਸੁਣ ਲ, ਹੈਗੇ ਬੜੇ ਇਨਾਮੀ ।
 ਨਾ ਉਹ ਮਾੜੀ ਬੈਠਕ ਬਹਿੰਦੇ, ਨਾ ਖੱਟਦੇ ਬਦਨਾਮੀ ।
 ਸਿਰ ਮੁੰਡਿਆਂ ਦੇ ਸੋਹਦੀ ਟਸਰੀ, ਗਲ ਵਿਚ ਕਾਲੀ ਗਾਨੀ ।

ਹਰੀ ਛੇਲ ਦਾ ਸੋਹੰਦਾ ਕੁੜਤਾ, ਧੋਤੀ ਮੱਛਰਦਾਨੀ ।
ਦੇ ਸਿਰ ਜੁੜਦਿਆਂ ਨੂੰ, ਕੋਈ ਚੰਦਰਾ ਮਾਰਦਾ ਭਾਨੀ ।
ਦਰਸਨ ਦੇ ਜਾ ਨੀ, ਸਾਰੀ ਉਮਰ ਰਹੂੰ (ਅ) ਸਾਨੀ ।

ਇਤਨੇ ਨੂੰ ਲੰਮਾ ਘੁੰਡ ਕੱਢ ਕੇ ਮੇਲਣਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕੋਈ ਮੁਟਿਆਰ ਗਿੱਧੇ ਵਿੱਚ ਆ
ਧਮਕਦੀ ਹੈ । ਇਹ ਮੁਟਿਆਰ, ਜੇ ਸਕੀ ਮਾਮੀ ਨਾ ਹੋਵੇ ਜਾਂ ਮਾਮੀ ਦੀ ਥਾਂ ਲਗਦੀ ਕੋਈ
ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਰੀਕੇ ਵਿੱਚੋਂ ਟਿੱਕ ਲਈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ਮੁੰਡਿਆਂ ਵੱਲੋਂ ਪਹਿਲੀ ਚੋਟ ਉਸ ਦੇ
ਹੁਸਨ ਲੁਕਾਉਣ ਵਾਲੇ 'ਪਾਪੀ' ਘੁੰਡ ਉੱਤੇ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ :—

ਘੁੰਡ ਦਾ ਏਥੇ ਕੰਮ ਕੀ ਗਿੱਧੇ ਵਿੱਚ, ਏਥੇ ਤੇਰੇ ਹਾਣੀ ।
ਜਾ ਘੁੰਡ ਕੱਢਦੀ ਬਹੁਤੀ ਸੁਹਣੀ, ਜਾਂ ਘੁੰਡ ਕੱਢਦੀ ਕਾਣੀ ।
ਤੂੰ ਤੇ ਮੈਨੂੰ ਦਿਸੇ ਸੁਕੀਨਣ, ਘੁੰਡ 'ਚੋਂ ਅੱਖ ਪਛਾਨੀ ।
ਖੁਲ੍ਹ ਕੇ ਨੱਚ ਗੋਰੀਏ, ਬਣ ਜਾ ਗਿੱਧੇ ਦੀ ਰਾਣੀ ।

ਘੁੰਡ ਦੀ ਗੱਲ ਛਿੜਨ ਤੋਂ ਇਕਲਵਾਂਝੇ ਬੈਠੀ ਵਿਆਹੁਲੀ ਕੁੜੀ (ਜਿਸ ਦਾ ਮੁਕਲਾਵਾ
ਭੀ ਵਿੱਚੇ ਰਲਿਆ ਮਿਲਿਆ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ।) (ਅੱਜ ਕੱਲ ਵਿਆਹ ਮੁਕਲਾਵਾ ਇਕੱਠਾ ਹੀ
ਹੁੰਦਾ ਹੈ) ਗਿੱਧਾ ਪਾ ਰਹੇ ਮੁੰਡਿਆਂ ਦੀ ਅੱਖ ਵਿੱਚ ਕਣ ਪਏ ਵਾਂਗ ਰੜਕ ਮਾਰ ਜਾਂਦੀ
ਹੈ । ਉਸ ਝੁੰਮਰ-ਮਾਟਾ ਮਾਰੀ ਬੈਠੀ ਸੱਜ ਵਿਆਹੀ ਦੀ ਫਬਣੀ ਦਾ ਵਰਨਣ ਕਰਕੇ ਕਿਹਾ
ਜਾਂਦਾ ਹੈ:—

ਨਵੀਂ ਬਹੁ ਮੁਕਲਾਵੇ ਆਈ, ਬਹਿ ਗਈ ਪੀੜਾ ਡਾਹ ਕੇ ।
ਲਹਿੰਗਾ ਕਾਸ਼ਨੀ ਕੁੜਤੀ ਵਰੀ ਦੀ, ਬਹਿ ਗਈ ਚੌਂਕ ਚੰਦ ਪਾ ਕੇ ।
ਪਿੰਡ ਦੀਆਂ ਕੁੜੀਆਂ ਚਾਵਾਂ ਮਤੀਆਂ, ਆਈਆਂ ਹੁੰਮ-ਹੁਮਾ ਕੇ ।
ਨਵੀਏਂ ਵਿਆਹੁਲੀਏ, ਘੁੰਡ ਚੁੱਕ ਮੂੰਹ ਦਿਖਾ ਦੇ ।

ਇਤਨੀ ਦੇਰ ਨੂੰ ਗਿੱਧੇ ਵਿੱਚ ਹੋਰ ਸਖੀਆਂ ਸਹੇਲੀਆਂ ਵੀ ਆ ਪੁੱਜਦੀਆਂ ਹਨ ।
ਗਿੱਧੇ 'ਚ ਪਛੜ ਕੇ ਆਉਣ ਵਾਲੀਆਂ ਇਹ ਨਖਰਿਆਂ ਮੱਤੀਆਂ ਮੁਟਿਆਰਾਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ
ਸਜਣ ਫੱਬਣ ਲਈ ਚੋਖਾ ਸਮਾਂ ਲਾਇਆ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਪਿੜ ਵਿੱਚ ਵੜਦੀਆਂ ਹੀ ਮੁੰਡਿਆਂ
ਦਾ ਧਿਆਨ ਆਪਣੇ ਵਲ ਖਿੱਚ ਲੈਂਦੀਆਂ ਹਨ:

ਬੰਤੋ ਨੇ ਸੱਦੀਆਂ ਸਭ ਸਹੇਲੀਆਂ, ਸਭ ਦੀਆਂ ਨਵੀਆਂ ਪੁਸ਼ਾਕਾਂ ।
ਗਹਿਣੇ ਗੱਟੇ ਸਭ ਦੇ ਸੋਹਦੇ, ਮਛਲੀ ਮਾਰਦੀ ਹਾਕਾਂ ।
ਗਿੱਧੇ ਦੀਏ ਪਰੀਏ ਨੀ, ਕਰ ਸਾਡੇ ਨਾਲ ਬਾਤਾਂ ।

ਇਹ ਮੁਟਿਆਰਾਂ ਇਕ ਦੂਜੇ ਨੂੰ ਪ੍ਰੇਰ ਕੇ ਕਿਵੇਂ ਗਿੱਧੇ ਵਿੱਚ ਲਿਆਉਂਦੀਆਂ ਤੇ ਹਰ
ਸਿੰਗਾਰ ਲਾਉਂਦੀਆਂ ਹਨ ? ਗਿੱਧੇ ਦੇ ਮਨੋ-ਵਿਗਿਆਨੀ ਵਕਤਿਆਂ ਨੂੰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਭੇਤਾਂ ਦੀ
ਮਲੁੰਮੀਆਤ ਵੀ ਘੱਟ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ :—

ਟੁੰਮਾਂ ਪਾ ਕੇ ਆਈਆਂ ਕੁੜੀਆਂ, ਹਾਕ ਸੱਦਾਂ ਨੇ ਮਾਰੀ ।
ਪਹਿਲੇ ਬੋਲ ਨਾਲ ਆ ਗਈ ਨਿੱਕੀ, ਜਰਾ ਨਾ ਆਰ ਸਹਾਰੀ ।

ਕੌਲੇ ਨਾਲ 'ਪੰਜਾਬੋ' ਬੈਠੀ, ਬੋਤੇ ਵਾਂਗ ਸਿੰਗਾਰੀ ।

'ਭੋਲੀ' ਬੈਠੀ ਗੁੱਤ ਕਰਵਾਵੇ 'ਸੁੱਖੀ' ਕਰੇ ਤਿਆਰੀ ।

ਬਿਨ ਮੁਕਲਾਈ 'ਕਾਕੀ' ਫਿਰਦੀ ਕੰਨਿਆਂ ਕੁਆਰੀ 'ਰੂਬੀ' ।

ਦਿਲ ਦੇ ਭੇਤੀ ਨੇ ਦੇ ਲਲਕਾਰਾ ਡੋਬੀ ।

ਹਾਲਾਂ ਕੁੜੀਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕਿਸ ਨੇ ਗਿੱਧੇ ਵਿੱਚ 'ਬਾਚੀ' ਨਹੀਂ ਖੋਲ੍ਹੀ ਹੁੰਦੀ । ਇਸ ਲਈ ਪਹਿਲਾਂ ਮੁੰਡਿਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਹੀ ਕੋਈ ਕੁੜੀ ਦੇ ਬਾਉਂ ਖੜ੍ਹਾ ਹੋ ਕੇ ਆਪਣੇ ਪਿੰਡ ਦੇ ਪਿੱਪਲ ਤੇ ਢਾਬ ਦਾ ਵਰਨਣ ਕਰਕੇ ਅੰਦਰੋਂ ਅੰਦਰ ਸ਼ਰਮ ਦਿਵਾਉਂਦਾ ਹੈ ਵਈ ਕੋਈ ਮੇਲਣ ਵੀ ਬੋਲੀ ਪਾਵੇਗੀ ਕਿ ਉਨਾਂ ਦਾ ਕੰਮ ਵੀ ਮੁੰਡਿਆਂ ਨੂੰ ਕਰਨਾ ਪੈਣਾ ਹੈ ।

ਪਿੱਪਲਾ ਵੇ ਮੇਰੇ ਪੇਕੇ ਪਿੰਡ ਦਿਆ, ਠੰਢੀਆਂ ਤੇਰੀਆਂ ਛਾਵਾਂ ।

ਢਾਬ ਤੇਰੀ ਦਾ ਗੰਧਲਾ ਪਾਣੀ, ਉਤੋਂ ਬੂਰ ਹਟਾਵਾਂ ।

'ਲੱਛੀ' 'ਬੰਤੀ' ਉਠ ਗਈਆਂ ਸਹੁਰੀਂ, ਕੀਹਨੂੰ ਹਾਲ ਸੁਣਾਵਾਂ ।

ਬਿਨਾ ਬਸੰਤਰ ਭੁੱਜ ਗਈਆਂ ਹੱਡੀਆਂ, ਚਰਖੇ ਤੰਦ ਨਾ ਪਾਵਾਂ ।

ਚੜ੍ਹਦੇ ਛਿਪਦੇ ਸੋਚਾਂ ਸੋਚਦੀ, ਗਮ ਪੀਵਾਂ ਗਮ ਪਾਵਾਂ ।

ਚਿੱਠੀਆਂ ਬਰੰਗ ਭੇਜਦਾ, ਕੇਹੜੀ ਛਾਉਣੀ ਲਵਾ ਲਿਆ ਨਾਵਾਂ ।

ਫੌਜੀ ਨਾਲ ਵਿਆਹੀ ਕਿਸੇ ਮੁਟਿਆਰ ਦਾ ਪਤਾ ਲੱਗਣ ਤੋਂ ਕਿ ਉਹ ਵੀ ਗਿੱਧੇ ਵਿੱਚ ਆਈ ਹੋਈ ਹੈ 'ਦਿਲਾਂ ਦਾ ਭੇਤੀ' ਮੁੰਡਾ ਉਸ ਦੀ ਤਾਰੀਫ ਤੇ ਨਾਲ ਹੀ ਫੌਜੀ ਨੂੰ ਖਿੱਚ ਕੇ ਸਲੂਟ ਮਾਰਕੇ ਬੁਲਾਉਣ ਦਾ ਮਖੌਲ ਕਰਦਾ ਹੈ:

ਪੁੰਨਿਆਂ ਦਾ ਚੰਨ ਆਪੇ ਚੜ੍ਹ ਜੂ, ਰੂਪ ਦੀ ਛਹਿਬਰ ਲਾਵੀਂ ।

ਕੁੜੀਆਂ ਸੱਦ ਗਿੱਧੇ ਵਿੱਚ ਲਿਆਈਆਂ, ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਖੂਬ ਮਨਾਵੀਂ ।

ਆਉਂਦੇ ਵੇਲੇ ਨੂੰ ਖਿੱਚ ਕੇ ਸਲੂਟ ਬੁਲਾਵੀਂ ।

ਨੌਕਰ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਵਿਆਹੇ ਹੋਏ ਮੁੰਡੇ ਨੂੰ ਜਾਣ ਵੇਲੇ ਕੀ ਕੀ ਸਦਾਚਾਰਕ ਤਰੀਕੇ ਵਰਤਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ, ਗਿੱਧੇ ਵਿੱਚ ਮੁੰਡੇ ਦੀ ਭੈਣ ਦੀ ਥਾਂ ਇੱਕ ਮੁੰਡਾ ਗਾਉਂਦਾ ਹੈ:-

ਜੇ ਮੁੰਡਿਆਂ ਤੋਂ ਨੌਕਰ ਜਾਣਾ, ਸਹੁਰਿਆਂ ਵਿੱਚ ਦੀ ਜਾਈਂ ।

ਸੱਥ 'ਚ ਤੇਰਾ ਸਹੁਰਾ ਮਿਲੁਗਾ, ਉਸ ਨੂੰ ਫਤੇਹ ਬੁਲਾਈ ।

ਮੁੰਡਿਆਂ 'ਚ ਤੇਰਾ ਸਾਲਾ ਹੋਊਗਾ, ਹੱਥ ਨਾਲ ਹੱਥ ਮਿਲਾਈਂ ।

ਕੁੜੀਆਂ 'ਚ ਤੇਰੀ ਸਾਲੀ ਹੋਊਗੀ, ਓਥੇ ਮੰਜਾ ਡਾਹੀਂ ।

ਅੰਦਰੋਂ ਨਿਕਲੂ ਸਾਲੂ ਵਾਲੀ, ਰੋਂਦੀ ਚੁੱਪ ਕਰਾਈਂ ।

ਚਿੱਠੀਆਂ ਦਰਦ ਦੀਆਂ, ਜਾ ਬੇਦਰਦ ਪਾਈਂ ।

ਨੱਚ ਰਹੀ ਮੇਲਣ ਦੇ ਹੁਸਨ-ਤਾਰੀਫ ਉਤੇ ਲੜੀ ਫਿਰ ਆ ਜੁੜਦੀ ਹੈ:-

ਉਂਗਲਾਂ ਤੇਰੀਆਂ ਨਰਮੇ ਵਰਗੀਆਂ, ਰਬ ਬਰੀਕ ਬਣਾਈਆਂ ।

ਡੌਲਾ ਮੋਟਾ ਵੀਣੀ ਪਤਲੀ, ਮਿਲਵਾ ਮੋਢਾ ਲਾਇਆ ।

ਪੈਰੀਂ ਪੰਜੇਬਾਂ ਹੱਥੀਂ ਪਰੀਬੰਦ, ਵਿੱਚ ਲੋਟਨ ਲਟਕਾਇਆ ।

ਤੀਰ ਵਿਛੋੜੇ ਦਾ ਨਰਮ ਕਾਲਜੇ ਲਾਇਆ ।

ਸੋਹਣੀ ਵਹੁਟੀ ਕਿਸੇ ਛੋਟੀ ਜਿਹੀ ਤਪੱਸਿਆ ਦਾ ਫਲ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ । ਜਿਸਨੂੰ ਇਹੋ ਜਿਹੀ ਕਾਲੇ ਨਾਗ ਵਾਂਗ ਗਿੱਧੇ ਵਿੱਚ ਮੇਲੁਦੀ ਮਿਲ ਜਾਏ ਉਸ ਨੇ ਤਾਂ ਸਮਝੋ ਕਾਲਾ ਨਾਗ ਈਗੜ੍ਹ ਛੱਡਿਆ । ਸੋਹਣੀ ਬਹੁ ਹਾਸਲ ਕਰਨ ਦੀ ਜਿੱਤ, ਕਾਲਾ ਨਾਗ ਮਾਰਨ ਦੀ 'ਜੱਟ ਉਪਮਾ' ਵਿੱਚ ਕਿਹੀ ਢੁਕਵੀਂ ਬੰਨ੍ਹੀ ਹੈ:—

ਗੁਰੂ ਕਿਆਂ ਦੇ ਸਿੱਖ ਖਵਾਲੇ, ਖੇਤ ਪਾਲਦਾ ਢਾਲਾ ।

ਹਨੂੰਮਾਨ ਨੇ ਲੰਕਾ ਢੂਕੀ, ਕਰਕੇ ਬਹਿ ਗਿਆ ਕਾਰਾ ।

ਪੂਰਨ ਵਰਗੇ ਧੁੰਦੀਆਂ ਤਾਪਦੇ, ਲੈ ਕੇ ਨਾਮ ਉਧਾਰਾ ।

ਗੋਰਖ ਵਰਗੇ ਬਣਗੇ ਤਪੀਏ, ਖੋਲ੍ਹੀ ਫਿਰਨ ਭੰਡਾਰਾ ।

ਵਿੱਚ ਪੱਥਰਾਂ ਦੇ ਰੇਲਾਂ ਕੱਢਤੀਆਂ, ਗੋਰਾ ਹੋਸਲੇ ਵਾਲਾ ।

ਕਈ ਪਿੰਡਾਂ ਨੂੰ ਕੱਸੀਆਂ ਫੇਰੀਆਂ, ਕਈਆਂ ਨੂੰ ਦੰਦਾਲਾ ।

ਅੱਖ ਤੇਰੀ ਇਉਂ ਚਮਕੇ, ਜਿਉਂ ਬੱਦਲਾਂ ਵਿੱਚ ਤਾਰਾ ।

ਜੀਹਨੇ ਤੂੰ-ਵਿਆਹਲੀ, ਓਸ ਨੇ ਨਾਗ ਮਾਰ ਲਿਆ 'ਕਾਲਾ' ।

ਸੁੰਦਰੀ ਦੀ ਮਸਤ ਹਾਥੀ ਵਾਂਗ ਝੁਲਾਰੇ ਖਾ ਖਾ ਟੁਰਨ ਵਾਲੀ ਚਾਲ ਢਾਲ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਸੁੰਦਰ ਅੰਗਾਂ ਦਾ ਵੇਰਵੇ ਸਹਿਤ ਵਰਨਣ ਵੀ ਤਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ 'ਮਹਾਂ ਕਵੀਆਂ' ਨੇ ਪਚਾਕੇ ਮਾਰ ਮਾਰ ਕੇ ਕਥਨ ਕਰਨਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ:—

ਝੂਲ ਝੂਲ ਕੇ ਤੁਰਦੀਏ ਰੰਨੇ, ਮਸਤੀ 'ਚ ਲੈ ਹੁਲਾਰੇ ।

ਬੁਲ੍ਹ ਤੇਰੇ ਨੇ ਪਾਨੋਂ ਪਤਲੇ, ਗੱਲਾਂ ਸ਼ੱਕਰ ਪਾਰੇ ।

ਨੈਣ ਤਾਂ ਤੇਰੇ ਕਟੋਰਿਆਂ ਵਰਗੇ, ਸਭ ਨੂੰ ਲਗਣ ਪਿਆਰੇ ।

ਰਹਿੰਦੀਆਂ ਖੁੰਹਦੀਆਂ ਨੂੰ ਪੱਟ ਜਾਂਦੇ ਖਚਰੇ ਕੰਨਾਂ ਦੇ ਵਾਲੇ ।

ਨਿਤ ਦੇ ਸਵਾਲੀ ਨੂੰ, ਨੀ ਨਾ ਝਿੜਕੀ ਮੁਟਿਆਰੇ ।

ਪੁੱਛ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਨੱਚਣ ਵਾਲੀ ਸੁੰਦਰੀ ਆਪਣਾ ਨਾਉਂ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰੇ ਤਾਂ ਜੁ ਉਸ ਦਾ ਨਾਉਂ ਪਾ ਕੇ ਗਿੱਧੇ ਦੀਆਂ ਬੋਲੀਆਂ ਪਾਈਆਂ ਜਾਣ :—

ਸੁਣ ਨੀ ਕੁੜੀਏ ਸੋਨੇ ਜੜੀਏ, ਮੈਂ ਤੇਰਾ ਰੂਪ ਸਲਾਹਵਾਂ ।

ਆਪਣਾ ਨਾਂ ਦੱਸ ਦੇ, ਤੇਰਾ ਜੱਸ, ਮੈਂ ਗਿੱਧੇ ਵਿੱਚ ਗਾਵਾਂ ।

ਗਿੱਧਾ ਮੁਖ ਉਠਦਾ ਹੈ । ਵਿਚਾਲੇ ਮੁੱਛੇ ਦੀ ਮਾਮੀ ਗੋੜਾ ਦੇ ਰਹੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਲਾਭੇ ਖੜੀਆਂ ਕੁੜੀਆਂ ਉਸ ਨੂੰ ਹੱਲਾਸ਼ੇਰੀ ਦੇਣ ਲਈ ਹੱਥਾਂ ਨਾਲ ਗਿੱਧੇ ਦੀ ਤਿੱਖੀ ਥਾਪ ਦਿੰਦੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ । ਹੁਣ ਮੇਲਣਾਂ ਦੀ ਵਾਰੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਆਪਣੇ 'ਮੁਖਾਰਬਿੰਦ' ਤੋਂ ਸੋਹਣੇ ਵਾਕਾਂ ਦੀ ਪੁਸ਼ਪ-ਵਰਖਾ ਕਰਨ । ਕੁੜੀਆਂ ਦੀਆਂ ਕੋਇਲ ਜਿਹੀਆਂ ਆਵਾਜ਼ਾਂ ਸਾਹਮਣੇ ਮੁੰਡਿਆਂ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਪਹਾੜੀ ਕਾਉਂ ਵਾਂਗ ਲਗਣੀ ਹੀ ਹੋਈ । ਪਹਿਲੀ ਬੋਲੀ ਵਿੱਚ ਸ਼ਗਨ ਮਨਾਉਂਦੀਆਂ ਮੇਲਣਾਂ ਮੁੰਡਿਆਂ ਉਤੇ ਆਪਣੀ ਸੁਹਣੀ ਜ਼ਬਾਨ ਦਾ ਰੋਹਬ ਵੀ ਕੱਸ ਛੱਡਦੀਆਂ ਤੇ ਉਸਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਵੀ ਪਾਉਂਦੀਆਂ ਹਨ :—

ਬੋਲੀ ਪਾਵਾਂ ਸਗਨ ਮਨਾਵਾਂ,
 ਚਿੱਠੀ ਆਈ ਬਰਮਾਂ ਤੋਂ, ਮੈਂ ਫੜ ਕੱਤਣੀ ਵਿੱਚ ਪਾਵਾਂ ।
 ਚਿੱਠੀ ਨੂੰ ਮੈਂ ਫੇਰ ਬਾਰ ਲੂੰ, ਪਹਿਲਾਂ ਰੋਟੀ ਖੇਤ ਅਪੜਾਵਾਂ ।
 ਜੰਡੀ ਵਾਲਾ ਖੇਤ ਭੁੱਲ ਗਈ, ਮੈਂ ਰੋਟੀ ਘਰ ਨੂੰ ਆਵਾਂ ।
 ਆਉਂਦੀ ਜਾਂਦੀ ਨੂੰ ਦਿਨ ਢਲ ਜਾਂਦਾ, ਮੁੜ ਪੈਂਦਾ ਪੜਛਾਵਾਂ ।
 ਕੋਇਲਾਂ ਬੋਲਦੀਆਂ, ਕਦੇ ਬੋਲ ਵੇ ਚੰਦਰਿਆ ਕਾਵਾਂ ।

“ਮਾਮੀ ਤੂੰ ਪਾ ਇਕ ਬੋਲੀ ।” ਕੁੜੀਆਂ ਵਲੋਂ ਜ਼ੋਰ ਪਾਉਣ ਤੇ ਨੱਚ ਰਹੀ
 ਮਾਮੀ ਜਦੋਂ ਬੋਲੀ ਪਾਉਣ ਲਗਦੀ ਹੈ, ਗਿੱਧੇ ਦੇ ਮੁੰਡਿਆਂ ਕੁੜੀਆਂ ਦਾ ਧਿਆਨ ਉਸ ਵਲ
 ਇਉਂ ਖਿੱਚਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ ਚੰਦ ਵਲ ਚਕੋਰ ਦਾ ਤੇ ਸੂਰਜ ਮੁਖੀ ਦਾ ਮੂੰਹ ਸੂਰਜ
 ਵਲ :—

ਨਿੱਕੀ ਹੁੰਦੀ ਮੈਂ ਰਹਿੰਦੀ ਨਾਨਕੀ, ਖਾਂਦੀ ਦੁਧ ਮਲਾਈਆਂ ।
 ਤੁਰਦੀ ਦਾ ਲੱਕ ਝੂਟੇ ਖਾਂਦਾ, ਪੈਰੀ ਝਾਂਜਰਾਂ ਪਾਈਆਂ ।
 ਗਿੱਧਿਆਂ 'ਚ ਨਚਦੀ ਫਿਰਾਂ, ਦੇਵੇ ਰੂਪ ਦੁਹਾਈਆਂ ।
 ਗਿੱਧਿਆਂ 'ਚ ਨੱਚਦੀ ਫਿਰਾਂ ।

ਰੂਪ ਦੁਹਾਈਆਂ ਦੇਵੇ ਜਾਂ ਨਾ, ਪਰ ਉਹਦੇ ਬੋਲ ਇਕ ਵਾਰੀ ਜ਼ਰੂਰ ਦੁਹਾਈ ਮਚਾ
 ਦਿੰਦੇ ਹਨ । ਕਦੇ ਕਦੇ ਮੁੰਡੇ ਦੀਆਂ ਭੈਣਾਂ ਸਾਉ ਜਿਹੇ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਆਪਣੀਆਂ ਸਗਨਾਂ
 ਭਰੀਆਂ ਸੱਧਰਾਂ ਵੀ ਪ੍ਰਗਟਾ ਦਿੰਦੀਆਂ ਹਨ :—

ਵੀਰਾਂ ਦੇ ਵਿਆਹ ਆਏ ਕੁੜੀਓ, ਆਓ ਸਗਨ ਮਨਾਈਏ ।
 ਗਿੱਧਾ ਪਾ ਪਾ ਕੇ ਦਿਲ ਦੀਆਂ ਸੱਧਰਾਂ ਲਾਹੀਏ ।

ਇਹ ਵੇਲਾ ਆਪਣੀਆਂ ਚਾਚੀਆਂ ਤਾਈਆਂ ਨੂੰ ਸਿੱਖ-ਮੱਤ ਸਿਖਾਉਣ ਲਈ ਵੀ ਵਰਤਿਆ
 ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ, ਉਹ ਕੁੜੀਆਂ ਲਈ ਠੀਕ ਭਾਂਤ ਦੇ ਵਰ ਲੱਭਣ:—

ਘਰ ਨੀ ਵੇਹਦੀਆਂ, ਦਰ ਨੀ ਵੇਹਦੀਆਂ ਬਦਲਿਆਂ ਖੋਰੀਆਂ ਮਾਵਾਂ ।
 ਨਿੱਕੇ ਜਿਹੇ ਮੁੰਡੇ ਨਾਲ ਵਿਆਹ ਕਰ ਦੇਂਦੀਆਂ,
 ਦੇ ਕੇ ਚਾਰ ਕੁ ਲਾਵਾਂ ।

ਗੰਗਲੀ ਜਵਾਨੀ ਨੂੰ ਖੂਹ ਕੇਹੜੇ ਵਿੱਚ ਪਾਵਾਂ ।

ਨਿੱਕੇ ਕੰਤਾਂ ਦੇ ਦੁੱਖ ਦਾ ਚਰਚਾ; ਗਿੱਧੇ ਵਿੱਚ ਕੁੜੀਆਂ ਦਾ ਅਜਿਹਾ ਲੜੀ ਬੱਝਵਾਂ
 ਵਿਰਲਾਪ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇੱਕ ਵਾਰ ਤੇ ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਵਿੱਚ ਗ਼ਮਾਂ ਦੇ ਗੰਗ ਘੁੱਲ ਜਾਂਦੇ
 ਹਨ । ਮੁੰਡੇ; ਕੁੜੀਆਂ ਦੇ ਇਸ ਦੁੱਖ ਨੂੰ ਅਨੁਭਵ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਭਾਵ ਆਪ
 ਗਾਉਂਦੇ ਗਾਉਂਦੇ ਝੱਟ ਲੜੀ ਅੱਗੇ ਟੋਰ ਲੈਂਦੇ ਹਨ :—

ਜੇਹੜਾ ਮਾਏ ਤੈਂ ਵਰ ਨੀ ਸਹੇੜਿਆ, ਉਹ ਢਾਂਡਿਆਂ ਦਾ ਪਾਲੀ ।
 ਗੱਭਰੂ ਹੋਵੇ ਫੜ ਲੈਂਦੇ ਦਾੜੀ, ਪੱਕੀ, ਧਾਨਾ ਦੀ ਕਿਆਰੀ ।
 ਰੋਦੀ ਮਾਂ ਕੋਲੇ ਕੰਤ ਨਿਆਣੇ ਵਾਲੀ ।

ਇਤਨੇ ਨੂੰ ਕੋਈ ਹੋਰ ਮਨ-ਚਲੀ ਮੇਲਣ, ਚਲ ਰਹੀ ਲੜੀ ਨੂੰ ਛੋਹ ਲੈਂਦੀ ਹੈ:—

ਜੇ ਮਾਏ ਕੁਝ ਦਿਸਦਾ ਹੋਵੇ, ਕਰਾਂ ਹੰਦੇਸਾ ਬੋਤਾ ।

ਖਿਦੋ ਖੁੰਡੀ ਫਿਰੇ ਖੇਡਦਾ ਕਰੇ ਨਾ ਘਰ ਨੂੰ ਮੋਤਾ ।

ਰੇਹੂ ਦਾ ਕਿੱਲਾ ਮਾਲਕ ਮੇਰਾ ਨਹੀਂ ਟਾਲੀਦਾ ਪੋਰਾ ।

ਕੰਤ ਨਿਆਣੇ ਦਾ ਖਾ ਗਿਆ ਹੱਡਾਂ ਨੂੰ ਝੋਰਾ ।

ਛੋਟੇ ਕੰਤਾਂ ਦਾ ਮੰਜ਼ੂਮਨ ਕੀ ਚਲਦਾ ਹੈ, ਛੋਟਿਆਂ ਦੇ ਨਾਲ ਕਾਲਿਆਂ ਬੁੱਢਿਆਂ ਤੁ-
ਸੋਹਣਿਆਂ ਕੰਤਾਂ ਬਾਰੇ ਦੁਖੰਦੇ ਭਾਵਾਂ ਤੇ ਜਿਵੇਂ ਅਚਾਨਕ ਹੱਥ ਟਿੱਕ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਛੋਟੇ
ਪਿਛੋ ਫਿਰ ਕਾਣੇ, ਤੇ ਕਾਲੇ-ਕਲੋਟੇ ਕੰਤ ਦੀ ਗੱਲ ਟੁਰ ਪੈਂਦੀ ਹੈ:—

ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਮੈਂ ਗਈ ਮੁਕਲਾਵੇ, ਪਾ ਕੇ ਸੁਨਹਿਰੀ ਬਾਣਾ ।

ਮਾਲਕ ਮੇਰਾ ਕਾਲ ਕਲੋਟਾ, ਅੱਖੋਂ ਹੈਗਾ ਕਾਣਾ ।

ਖੋਟੇ ਕਰਮ ਕੀ ਸੀਹਰੇ ਮੇਰੇ, ਜਾਂ ਵਰਤਿਆ ਹੱਥ ਦਾ ਭਾਣਾ ।

ਸਹੁਰੀਂ ਨਹੀਂ ਰਹਿਣਾ ਮੈਂ ਪੇਕੇ ਟੁਰ ਜਾਣਾ ।

ਮੁੰਡਿਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਆਪ ਭਾਵੇਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਕਸਵੱਟੀਆਂ ਉਤੇ ਵਿਰਲੇ ਹੀ ਉਤਰਦੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ,
ਪਰ ਕੁੜੀਆਂ ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਹਰ ਗੱਲੇ ਹਮਦਰਦੀ ਜ਼ਰੂਰ ਉਛਲ ਉਛਲ ਕੇ ਪੈਂਦੀ ਹੈ:—

ਅਰਨਾ ਅਰਨਾ

ਰੰਗ ਦੇ ਕਾਲੇ ਦਾ, ਤੂੰ ਗੱਡ ਲੈ ਖੇਤ ਵਿੱਚ ਡਰਨਾ ।

ਆਪਣੇ ਧਾਨ ਬਚਣਗੇ, ਡਰਦਾ ਮਿਰਗ ਨਹੀਂ ਵੜਨਾ ।

ਇਸੇ ਮੰਜ਼ੂਮਨ ਉਤੇ ਦੂਜੀ ਮੁਟਿਆਰ ਆਪਣੇ 'ਇਰਸ਼ਾਦ' ਫੁਰਮਾਉਂਦੀ ਹੋਈ ਕੰਤ ਨਿਆਣੇ
ਦੇ ਦੁੱਖਾਂ ਨੂੰ ਮੋਤ ਘੋਤ ਕੇ ਦੱਸਦੀ ਹੈ:—

ਛੋਟੇ ਨਾਲ ਨਾ ਵਿਆਹੀਂ ਬਾਬਲਾ, ਛੋਟਾ ਕਹਿਰ ਖੁਦਾਈ ।

ਡੰਗਰਾਂ ਦੇ ਵਿੱਚ ਮੰਜਾ ਡਾਹੇ, ਬੜੇ ਜੇਠ ਦਾ ਭਾਈ ।

ਲੇਫ ਤਲਾਈਆਂ ਆਪਣੇ ਲੈਂਦੇ ਓਨੂੰ—ਪਾਟੀ ਦੇਣ ਰਜਾਈ ।

ਬਾਕੀ ਪੀਂਦੇ ਸੋਡਾ ਪਾ ਪਾ, ਉਹਨੂੰ ਦੇਣ ਸਰਦਾਈ ।

੧ ਵਰ, ਘਰ ਛੋਟੇ ਦੇ, ਕੈਦਾਂ ਕੱਟਣੇ ਆਈ ।

ਛੋਟੇ ਤੇ ਕਾਲੇ ਨਾਲੋਂ ਵੱਧ ਦੁੱਖ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਬੁੱਢੇ ਦਾ । ਜਿਸ ਵਿੱਚੋਂ ਜੁਆਨੀ ਵੇਲੇ
ਦੇ ਚਾਵਾਂ ਮਲ੍ਹਾਰਾਂ ਦੀਆਂ ਸੁਰਾਂ ਦੀ ਥਾਂ ਮਾਰੂ ਧੁਨਾਂ ਉਠ ਰਹੀਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ । ਚੰਗੇ
ਭਾਗਵਾਨ ਘਰ ਲੱਭਣ, ਦਾ ਲਾਲਚ ਜਾਂ ਪੈਸੇ ਲੈਣ ਲਈ ਮਾਪਿਆਂ ਦੀਆਂ ਘੋਲੀਆਂ ਕਰਤੂਤਾਂ
ਨੂੰ ਜੇ ਗਿੱਧੇ ਵਿੱਚ ਨਿਸ਼ੰਗਤਾ ਨਾਲ ਨਾ ਨਿਤਾਰਿਆ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਇਹ ਗੰਧਲਾ-ਪਣ ਹੋਰ
ਕਿਥੇ ਦੂਰ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ?

ਛੋਲੇ ਛੋਲੇ ਛੋਲੇ

ਗੱਡੀ ਆਵੇ ਬਣਾ ਦੇ ਕੋਲੇ ।

ਗੱਡੀ ਵਿੱਚ ਮੈਂ ਰੋਵਾਂ, ਯਾਰ ਰੋਵੇ ਕਿੱਕਰਾਂ ਦੇ ਓਹਲੇ ।

ਬੋਲੀ ਨਾ ਬੁਲਾਈ ਕੁੜੀਓ, ਮੇਰੀ ਨਣਦ ਗਲੋਟੇ ਤੇਲੇ ।

ਇਕ ਤੰਦ ਘੱਟ ਪੈ ਗਿਆ, ਮੇਰੀ ਕਤਈ 'ਚ ਰੋਣ ਪਟੋਲੇ ।

ਨਾਰ ਦੁਹਾਜ਼ ਦੀ, ਭਰ ਭਰ ਅੱਖੀਆਂ ਡੋਹਲੇ ।

ਦੁਹਾਜ਼ਾਂ ਤਿਹਾਜ਼ਾਂ ਦੇ ਸਿਰ ਹਿੱਲਣ ਦੀ ਗੱਲ ਤੇ ਇੱਕ ਪਾਸੇ ਰਹੀ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਘੁਣਖਾਧਿਆਂ ਦੇ ਤਾਂ 'ਅੰਗ ਝੜ ਝੜ ਜਾਇ ।' ਵਾਲੀ ਹਾਲਤ ਹੋਈ ਹੁੰਦੀ ਹੈ । ਇਸ ਲਈ ਜਦੋਂ ਉਹ ਕੁੜੀ ਨੂੰ ਸਹੁਰਿਆਂ ਤੋਂ ਲੈਣ ਪੁੱਜਦੇ ਹਨ, ਬਜਾਇ ਇਸ ਦੇ ਕਿ ਕੁੜੀ ਨੂੰ ਖੁਸ਼ੀ ਹੋਵੇ ਸਗੋਂ ਇਤਨਾ ਦੁੱਖ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ 'ਕੂਕਾਂ ਪਈਆਂ ਰਾਹੀਂ !' ਵਾਲੀ ਭਾਵੀ ਵਰਤ ਜਾਂਦੀ ਹੈ :—

ਕੁੜੀਆਂ ਨੇ ਆਣ ਕੇ ਦਸਿਆ ਨੀ ਬੂ ! ਗੱਡੀ ਨਾਲ ਮਝੇਰੂ ਆਇਆ ।

ਧੌਲੀ ਦਾਹੜੀ ਸਿਰ ਹੈ ਹਿਲਦਾ, ਦਮੇ ਦਾ ਪਿਆ ਸੁਕਾਇਆ ।

ਰੋਦੀ ਕੁਰਲਾਂਦੀ ਨੂੰ ਲੈ ਗਿਆ ਫੜ ਕੇ, ਰਾਹ ਵਿੱਚ ਸੋਰ ਮਚਾਇਆ ।

ਨਣਦੀ ਨੇ ਮਿੱਤਰਾਂ ਨੂੰ, ਹੱਥ ਜੋੜ ਕੇ ਸੀਸ ਨਿਵਾਇਆ ।

ਦੁੱਖਾਂ ਦੀਆਂ ਪੂਣੀਆਂ ਅਣ-ਛੇੜ ਪਾਈਆਂ ਰੱਤਾ ਕੁ ਹੱਥ ਲਗਣ ਤੋਂ ਚੁੱਪ ਦੇ ਬੋਲਾਂ ਵਿੱਚ ਬੋਲ ਪੈਂਦੀਆਂ ਹਨ ।

ਇਸ ਜੱਗ ਵਿੱਚ ਜੋ ਸੁੱਖ ਮਿਲਦੇ ਹਨ ਜਦੋਂ ਚਾਹੇ ਉਂਗਲੀਆਂ ਤੇ ਗਿਣ ਲਵੋ, ਪਰ ਦੁੱਖਾਂ ਦਾ ਕਿਸੇ ਨੇ ਕੀ ਪਾਰਾਵਾਰ ਲੈਣਾ ਹੋਇਆ ? ਕੰਤ ਰਾਣ ਪ੍ਰਮਾਣ ਦਾ ਤੇ ਸੋਹਣਾ ਸੁਨੱਖਾ, ਦੇਖਣ-ਪਾਖਣ ਨੂੰ ਸਰਬ ਗੁਣ ਸੰਪੰਨ ਵੀ ਲੱਗੇ, ਪਰ ਪਰਾਈਆਂ ਜਨਾਨੀਆਂ ਨਾਲ ਮੁਲਾਹਜੇ ਗੰਢਦਾ ਫਿਰੇ, ਜਦੋਂ ਘਰ ਦੀ ਨਾਰ ਸੋਹਣੀ ਸੁਨੱਖੀ ਹੋਵੇ, ਤਾਂ ਕੀ ਇਹੋ ਜਿਹੇ ਗ਼ਮਾਂ ਘੁੱਟ ਕੇ ਪੀੜਿਆਂ ਗੁਜ਼ਾਰਾ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ? ਨਹੀਂ । ਆਖਰ ਉਹ ਸਮਾਂ ਆ ਢੁੱਕਦਾ ਹੈ ਜਦ ਇਹ ਗੱਲਾਂ ਪਰ੍ਹਿਆਂ ਵਿੱਚ ਨੰਗੀਆਂ ਕਰਨ ਲਈ ਅੰਗਲੀਆਂ ਨੂੰ ਹੱਡ ਬੀੜੀਆਂ ਕਹਿਣ ਲਈ ਮਜਬੂਰ ਹੋਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ:—

ਕੁਰਸ਼ਾਂ ਦੀ ਮੈਂ ਚਾਂਦੀ ਵੇਰੀਆ, ਧੁਰ ਪਟਿਆਲਿਓਂ ਆਂਦੀ ।

ਸੋਕਣ ਨੇ ਤਾਂ ਚੂੜਾ ਕਰ ਲਿਆ, ਮੈਂ ਰਹਿ ਗਈ ਪਛੁਤਾਂਦੀ ।

ਮੇਰੇ ਹੱਥਾਂ ਦਾ ਦੁੱਧ ਨਾ ਪੀਂਦਾ, ਸੋਕਣ ਪਾਣੀ ਪਿਲਾਂਦੀ ।

ਛੱਡ ਕੇ ਪਾਰਬਤੀ, ਘੁੰਡੀਆਂ ਵੇਚਣੀ ਆਂਦੀ ।

ਬਿਗਾਨੀ ਨਾਰੀ ਘੁੰਡੀਆਂ ਵੇਚਣੀ ਦੀ ਥਾਂ ਭਾਵੇਂ ਕਾਲੀ ਕਲੂਟੀ ਹੀ ਕਿਉਂ ਨਾ ਹੋਵੇ, 'ਆਪਣੀ ਖੁਰਲੀ ਦਾ ਦਾਣਾ ਮੰਦਾ ਤੇ ਬਿਗਾਨੀ ਖੁਰਲੀ ਦਾ ਖੋਰ ਚੰਗਾ ।' ਦੇ ਅਖਾਣ ਵਾਂਗ ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਤਬੀਅਤ 'ਪਰ ਘਰ ਜੋਹਨ' ਲਈ ਪਸ਼ੂ ਵਾਂਗ ਸਦਾ ਚੇਤੰਨ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ । ਲੋਕ ਸਮਝਾਉਂਤੀਆਂ ਦਿੱਤੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ:—

ਉੱਚੀ ਮੋਰੀ ਦਰ ਬਰੋਬਰ, ਦੀਵਾ ਕਿਸ ਵਿਧ ਧਰੀਏ ।

ਚਾਰੇ ਨੈਣ ਕਟਾਵਿਧ ਹੋਏ, ਸਾਹਦੀ ਕੀਹਦੀ ਭਰੀਏ ।

ਨਾਰ ਬਿਗਾਨੀ ਦੀ, ਬਾਂਹ ਨਾ ਮੂਰਖਾ ਫੜੀਏ ।

ਮੁੰਡੇ ਦੀ ਮਾਂ ਆਪਣੀ ਸੱਸ ਨੂੰ ਇਸ਼ਾਰਿਆਂ ਨਾਲ ਕਹਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮੁੰਡਾ ਜੋ

ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਦੀ ਨਹੀਂ ਮੰਨਦਾ ਤਾਂ ਉਹੋ ਹੀ ਧਿਆਨ ਦੇਵੇ:—

ਸਮਝਾ ਲੈ ਬੁਝੀਏ ਪੁਤ ਆਪਣੇ, ਨੂੰ ਨਿੱਤ ਅਵੇਰੇ ਜਾਂਦਾ ।

ਭਰ ਭਰ ਪੀਵੇ ਜਾਮ ਪਿਆਲੇ, ਫੀਮ ਬੁਰਕੀਏ ਖਾਂਦਾ ।

ਘਰ ਦੀ ਸ਼ੱਕਰ ਬੂਰੇ ਵਰਗੀ, ਗੁੜ ਚੋਰੀ ਦਾ ਖਾਂਦਾ ।

ਲੱਗਿਆ ਇਸਕ ਬੁਰਾ, ਬਿਨ ਪੌੜੀ ਚੜ੍ਹ ਜਾਂਦਾ ।

ਮੁੰਡਿਆਂ ਵਲੋਂ ਗਿੱਧੇ ਵਿੱਚ ਗਾਏ ਜਾ ਰਹੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੁੱਖੜਿਆਂ ਵਿੱਚ ਇਕ ਵਾਰੀ ਤੇ ਉਦੋਂ ਸਨਾਟਾ ਛਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜਦੋਂ ਨਵੇਂ ਬਣ ਰਹੇ 'ਵੈਲੀ' ਮੁੰਡਿਆਂ ਸਾਹਮਣੇ, ਕਿਸੇ ਹੋਰ 'ਵੈਲੀ' ਦੀ ਕਾਰ-ਗੁਜ਼ਾਰੀ ਦਾ ਭਾਂਡਾ ਭੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ :—

ਟੁੱਟ ਪੈਣਾ ਤਾਂ ਜੂਆ ਖੇਡਦਾ, ਕਰਦਾ ਅਜਬ ਬਹਾਰਾਂ ।

ਮਾਸ ਸ਼ਰਾਬ ਕਦੇ ਨੀ ਛੱਡਦਾ, ਦੇਖ ਓਸ ਦੀਆਂ ਕਾਰਾਂ ।

ਗਹਿਣੇ ਕਪੜੇ ਲੈ ਗਿਆ ਸਾਰੇ, ਕੂਕਾਂ ਕਹਿਰ ਦੀਆਂ ਮਾਰਾਂ ।

ਜੇ ਆਖਾਂ ਤਾਂ ਸੋਟਾ ਫੇਰੇ, ਦੁੱਖੜੇ ਨਿੱਤ ਸਹਾਰਾਂ ।

ਚੋਰੀ ਯਾਰੀ ਦੇ ਵਿੱਚ ਪੱਕਾ, ਨਿੱਤ ਪਾਵਾਂ ਫਿਟਕਾਰਾਂ ।

ਕਦੀ ਕਦਾਈਂ ਘਰ ਜੇ ਆਏ ਮਿੰਨਤਾਂ ਕਰ ਕਰ ਹਾਰਾਂ ।

ਛੱਡ ਕੇ ਵੈਲਾਂ ਨੂੰ ਲੈ ਲੈ ਤੱਤੀ ਦੀਆਂ ਸਾਰਾਂ ।

'ਵੈਲੀ' ਇਕੱਲੇ ਵੈਲੀ ਹੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ, ਅਮਲੀ ਤੇ ਵੈਲੀ ਬੰਦੇ ਮਖੱਟੂ ਤੇ ਕੰਮ-ਚੋਰ ਵੀ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਪਰ ਘਰ ਵਾਲੀ ਉਤੇ ਰੋਹਬ ਤੇ ਕੁੱਟ-ਕੁਟਾਪਾ ਵੱਧ ਕਰਦੇ ਹਨ । ਚਲੇ ਜੇ ਅਜੇਹੇ ਮੁਸ਼ਟੰਡੇ, ਮੂੰਹ ਸਾਹਮਣੇ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਕਰਨ ਦਿੰਦੇ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਗਿੱਧੇ ਵਿੱਚ ਤਾਂ ਮਿੱਟੀ ਕੁੱਟਣ ਲਈ ਚੰਗੀ ਖੁੱਲ੍ਹ ਮਿਲ ਜਾਂਦੀ ਹੈ:—

ਸੱਸ ਨੂੰ ਇਸ਼ਾਰਿਆਂ ਨਾਲ ਕਹਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮੁੰਡਾ ਜੇ ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਦੀ ਨਹੀਂ ਮੰਨਦਾ ਤਾਂ ਮਾਤਾ ਜੀ ਤਾਂ ਧਿਆਨ ਦੇਣ ।

ਆਖਿਆ ਸੀ ਮੈਂ ਧਾਰ ਕੱਢਣ ਨੂੰ, ਪੁੱਠਾ ਪਿਆ ਭੱਠ ਪੈਦਾ,

ਡਾਂਗ ਚੁੱਕਣ ਦਾ ਕੀ ਰਸਤਾ ਸੀ, ਕੱਤੇ ਬੋਲ ਕਿਉਂ ਕਹਿੰਦਾ ।

ਜੇਹੜੇ ਪਿੰਡ ਦੇ ਲੁੱਚੇ ਲੰਡੇ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਬੈਠਕ ਬਹਿੰਦਾ ।

ਜਾਂਦੂ ਬਿਗੜ ਗਿਆ, ਕਿਉਂ ਵੇਹਲਾ ਹਿੱਕ ਦਹਿੰਦਾ ।

ਜੇ ਕਿਧਰੇ ਚਾਰ ਦਿਨ ਫੌਜ ਜਾਂ ਪੁਲੀਸ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਤਿਲੰਗਾ ਨੌਕਰੀ ਕਰ ਆਇਆ ਹੋਵੇ ਜੇ ਹੋਰ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਪੁਠੀ ਦਾੜੀ ਚਾੜ੍ਹਨੀ ਤਾਂ ਆ ਹੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ਘਰ ਵਾਲੇ ਭਾਵੇਂ ਉਜੜੇ ਉਸ ਦੀ ਸ਼ਾਨ ਵਿੱਚ ਫਰਕ ਨਾ ਪਵੇ; ਆਪਣੀ ਸ਼ਾਨ ਬਣਾ ਕੇ ਜਿਥੇ ਬੰਦੇ ਖੜ੍ਹੇ ਬੈਠੇ ਹੁੰਦੇ ਨ ਵਿਦੇਸ਼ਾਂ ਤੇ ਲਾਮਾਂ ਦੀਆਂ ਗੱਪਾਂ ਭੇੜਨ ਵਿੱਚ ਲੱਗਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ:—

ਦਾੜੀ ਚਾੜ੍ਹ ਕੇ ਬਹਿ ਗਿਆ ਤਕੀਏ, ਕਣਕ ਖਾ ਗਿਆ ਝੋਟਾ ।

ਜੇ ਮੈਂ ਕਿਹਾ ਝੋਟਾ ਮੋੜ ਦੇਹ, ਮੂੰਹ ਕਰ ਲੈ ਝੱਟ ਮੋਟਾ ।

ਮੇਰੇ ਉਤਲੇ ਦਾ, ਘਸ ਗਿਆ ਸੁਨਹਿਰੀ ਗੋਟਾ ।

ਇਹੋ ਜਿਹੇ ਅੜਬ ਕਈ ਵਾਰੀ ਬਹੁਆਂ ਨੂੰ ਕੁੱਟਣ ਦਾ ਬਹਾਨਾ ਹੀ ਭਾਲ ਰਹੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ । ਕਹਿੰਦੇ ਇਕ ਵਾਰੀ ਘਰ ਵਾਲਾ ਬਹੁ ਕੁੱਟਣ ਦਾ ਬਹਾਨਾ ਭਾਲ ਰਿਹਾ ਸੀ । ਸਿਆਣੀ ਬਹੁ ਨੇ ਉਸ ਦਾ ਜਦੋਂ ਕੋਈ ਵੀ ਦਾਅ ਨਾ ਚਲਣ ਦਿੱਤਾ, ਇਕ ਦਿਨ, ਰਾਤ ਨੂੰ ਕੋਠੇ ਉਤੇ ਲੰਮੇ ਪਦੇ ਨੂੰ ਅਜੇਹੀ ਸੁੱਝੀ ਕਿ ਬਹਾਨੇ ਨਾਲ ਬਹੁ ਕੁੱਟ ਕੱਢੀ ।

ਉਸ ਨੇ ਬਹੁ ਨੂੰ ਪੁਛਿਆ 'ਇਹ ਜੋ ਅਸਮਾਨ ਉਤੇ ਚਿੱਟੀ ਚਿੱਟੀ ਲਕੀਰ ਹੈ ਇਹ ਤੈਨੂੰ ਪਤੈ ਹੈ ਇਹ ਕੀ ਹੈ ?'

ਬਹੁ ਨੇ ਕਿਹਾ— 'ਜੀ ਸਿਆਣੇ ਇਹਨੂੰ ਕੁਮਾਰਿਆਂ ਦਾ ਰਾਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਜੇਹੜੇ ਪੁੱਤ ਧੀ ਕੁਮਾਰੇ ਮਰ ਜਾਂਦੇ ਹਨ— ਕਹਿੰਦੇ ਏਥੋਂ ਦੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਈ ਜੂਨਾਂ ਸੁਰਗ ਦੇ ਬੰਦਿਆਂ ਲਈ ਪਾਣੀ ਢੋਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ।' ਜੋ ਕਿਸੇ ਤੋਂ ਸੁਣਿਆ ਸੀ ਉਸਨੇ ਆਖ ਦਿਤਾ:—

ਘਰ, ਵਾਲੇ ਨੇ ਝੱਟ ਬਹੁ ਨੂੰ ਕੁੱਟ ਚਾੜ੍ਹਨੀ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਕਿ 'ਤੈਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਰਾਹ ਹੇਠਾਂ ਮੇਰਾ ਮੰਜਾ ਕਿਉਂ ਡਾਹਿਆ ਹੈ ਤੂੰ ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਮਰਿਆ ਈ ਭਾਲਦੀ ਹੈਂ, ਵੱਢੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਲੰਘਦਿਆਂ ਦੇ ਪੈਰ ਤਿਲਕ ਜਾਣ ਤੇ ਹੇਠਾਂ ਆ ਕੇ ਮੈਂ ਆਪੇ ਮਿਥਿਆ ਜਾਵਾਂ ?' ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮੂੜ੍ਹ ਮਨੁੱਖਾਂ ਦੀ ਏਹੋ ਜਿਹੇ ਕਮਲੇ ਹੋਣ ਦੀ ਗੱਲ ਗਿੱਧਿਆਂ ਵਿੱਚ ਵੀ ਗਾਈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ:

ਆਟਾ ਮੇਰਾ ਗੁੰਨਿਆ ਪਿਆ ਸੀ, ਦਾਲ ਪਈ ਜੀ ਘੋਟੀ ।

ਅੱਗ ਮਚਾ ਕੇ ਤਵਾ ਸੀ ਧਰਿਆ, ਪੱਕਣ ਵਾਲੀ ਸੀ ਰੋਟੀ ।

ਭੂਹਿਓਂ ਹੋਇਆ ਬਾਹਰੋਂ ਆਇਆ, ਲੱਕ ਤੇ ਮਾਰੀ ਸੋਟੀ ।

ਜਾਂਦੂ ਵਿਗੜ ਗਿਆ, ਅਕਲ ਹੋ ਗਈ ਮੋਟੀ ।

ਇਹੋ ਜਿਹੇ ਵੈਲੀਆਂ ਨਾਲ ਜੂਨ ਕੁੱਟਣ ਨਾਲੋਂ ਤਾਂ ਰੰਡੇਪਾ ਚੰਗਾ ! ਫਿਰ ਮਨ ਭਾਉਂਦੇ— ਕਿਸੇ ਦਿਉਰਾਂ ਜੇਨਾਂ— ਚੰਗੇ ਸੁਭਾ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਚੰਗਾ ਕਹਿਣ ਦੀ ਖੁੱਲ੍ਹ ਲਈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ਉਸ ਬਾਰੇ ਮੁੰਡੇ ਗੁੱਝੀਆਂ ਸੁਣਾਉਂਦੇ ਗਾਉਂਦੇ ਹਨ:—

ਅੱਡੀ ਤਾਂ ਮੇਰੀ ਉਠਣੋਂ ਰਹਿ ਗਈ, ਗੂਠੇ ਬਹ ਬਹਿ ਨੁਵਾਂ ।

ਮਾਂ ਨਾਲ ਧੀ ਲੜ ਪੀ, ਹੁਣ ਕੀ ਇਲਾਜ ਬਣਾਵਾਂ ।

ਮਰ ਜੇ ਜੇਕਰ ਕਰ ਲੂੰ ਜੇਠ ਨੂੰ, ਵੈਣ ਕਦੇ ਨਾ ਪਾਵਾਂ ।

ਕਿਸ਼ਨੋ ਦੇ ਮਹਿਲਾਂ ਤੇ, ਸੱਪ ਬਣ ਕੇ ਫਿਰ ਆਵਾਂ ।

ਗਿੱਧੇ ਦੀ ਗੂੰਜ ਸੁਣ ਕੇ ਪਿੰਡ ਦੇ ਤਮਾਸ਼ਬੀਨ— ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਕਈ ਬੁੱਢੇ-ਠੇਰੇ ਲੁਕ ਕੇ ਕੌਲਿਆਂ ਨਾਲ ਲੱਗਕੇ ਬੋਲੀਆਂ ਸੁਣਨ ਦੇ ਆਦੀ ਹੁੰਦੇ ਹਨ— ਹੁੰਮ ਹੁਮਾ ਕੇ ਵਿਆਹ ਵਾਲੇ ਘਰ ਨੂੰ ਵਹੀਰਾਂ ਪਾ ਦਿੰਦੇ ਹਨ । ਮੁਟਿਆਰਾਂ ਵਿੱਚੋਂ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਗਿੱਧੇ ਵਾਲੇ ਮੁੰਡਿਆਂ ਨਾਲ ਅੱਖਾਂ ਦੇ ਤੋਂ ਚਾਰ ਹੋਈਆਂ ਹੋਣ, ਸੌ ਕੰਮ ਛੱਡ ਕੇ ਪੱਜਦੀਆਂ ਹਨ । ਜੰਮੇ ਹੋਏ ਪਿੜ ਵਿੱਚ ਨਵੇਂ ਮਜ਼ਮੂਨ ਨੂੰ ਅਰੰਭਣ ਲਈ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਮੁਖੀ ਦੇ ਅੱਖ-ਇਸ਼ਾਰੇ ਨਾਲ ਜਦੋਂ ਨਵਾਂ ਮੁੰਡਾ ਅਗੇ ਵੱਧ ਕੇ ਬਾਹਰ ਉਲਾਰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਨਵੇਂ ਵਿਸ਼ੇ ਦੀ ਉਡੀਕ ਵਿੱਚ ਸਭ ਪਾਸੇ ਨਿੰਮਰਤਾ ਛਾ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ਉਹ ਫਿਰ ਆਪਣੇ ਮਜ਼ਮੂਨ ਦਾ ਕਿਸੇ ਫੌਜੀ

ਦੀ ਵਹੁਟੀ, ਜਿਹੜੀ ਵਿਆਹ ਵਿੱਚ ਵੱਖਰਾ ਦੀ ਟੋਹਰ ਰੱਖ ਰਹੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਉਸ ਵੱਲ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕਰਕੇ ਬੋਲੀ ਪਾਉਂਦਾ ਹੈ:—

ਬੜਿਆਂ ਬਾਝ ਨਾ ਸੋਹਦੇ ਪਿੱਪਲ, ਫੁੱਲਾਂ ਬਾਝ ਫੁਲਾਹੀਆਂ ।

ਸਗੇ ਫੁੱਲ ਸਿਰਾਂ ਤੇ ਸੋਹਦੇ, ਪੈਰੀਂ ਝਾਂਜਰਾਂ ਪਾਈਆਂ ।

ਸੂਬੇਦਾਰਨੀਆਂ, ਨੱਚਣ ਗਿੱਧੇ ਵਿੱਚ ਆਈਆਂ ।

ਨੌਕਰਾਂ ਦੀਆਂ ਬਹੂਆਂ ਵਾਲਾ ਮਜ਼ਮੂਨ ਛਿੜਿਆ ਨਹੀਂ ਮੁੰਡਿਆਂ ਨੇ ਬੱਕਰੇ ਬੁਲਾਉਣੇ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੇ ਨਹੀਂ । ਬੁੱਲ੍ਹਾਂ ਉਤੇ ਪੁੱਠੇ ਹੱਥ ਧਰ ਕੇ ਫ, ਫ, ਕਰਕੇ ਇਉਂ ਬੁੱਕਦੇ ਹਨ ਜਿਵੇਂ ਜੰਗਲ ਵਿੱਚ ਸ਼ੇਰ । ਨੌਕਰਾਂ ਦੀਆਂ ਬਹੂਆਂ ਪਿੰਡਾਂ ਦੇ ਮੁੰਡਿਆਂ ਲਈ ਇਉਂ ਸਵਾਦਲੀ ਚੀਜ਼ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ ਜਿਵੇਂ ਰੋਟੀ ਨਾਲ ਚਟਨੀ । ਬਾਈ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਛੇੜ ਕੇ ਇਕ ਵਾਰੀ ਕਰਾਰਾ ਸੁਆਦ ਜ਼ਰੂਰ ਦੇਖੋ ਬਣੀ ਫਿਰਦੀ ਹੈ ਨਾਭੂ ਖਾਂ ਦੀ ਗਣੀ :—

ਪਿੰਡਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਪਿੰਡ ਛਾਟਿਆਂ ਪਿੰਡ ਛਾਟਿਆਂ ਕਲਾਲਾ ।

ਉਥੋਂ ਦੀ ਇਕ ਨਾਰ ਸੁਣੀਦੀ, ਉਹਦਾ ਲੈਫਟੀਨੈਂਟ ਘਰ ਵਾਲਾ ।

ਤੁਰਦੀ ਦਾ ਲੱਕ ਨੌਂ ਵਲ ਖਾਵੇ, ਹੁੰਝੇ ਸੜਕ ਗਰਾਰਾ ।

ਰੱਬ ਕਰੇ ਮੇਮ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਟੁੱਟ ਜੇ ਰੇਸ਼ਮੀ ਨਾਲਾ ।

ਇਕ ਪਾਸੇ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਗਿੱਧੇ ਵਿੱਚ ਅਸੀਂ ਮੰਦੇ ਬੋਲ ਨਹੀਂ ਬੋਲਣੇ, ਇਸਤੇ ਮੰਦੇ ਬੋਲ ਹੋਰ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕੀ ਹੁੰਦੇ ਹੋਣਗੇ ? ਪਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਗੱਲਿਆਂ ਨੂੰ ਖਿਆਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ 'ਕੁੰਜ-ਗਲੀ' ਵਿੱਚ ਸਭ ਕੁਝ ਜਾਇਜ਼ ਹੈ । ਜੇ ਕੋਈ ਨਾਉਂ ਕੱਟਿਆ ਫੌਜੀ, ਨੌਕਰਾਂ ਦੀਆਂ ਬਹੂਆਂ ਨੂੰ ਵੰਗਾਰ ਪਾਵੇ ਉਸ ਨੂੰ ਖਿਆਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸ਼ਾਇਦ ਆਪਣੇ ਪੁਰਾਣੇ ਕੰਮ ਦਾ ਹਮ-ਪੇਸ਼ਾ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਫੌਜੀ ਦੀ ਬਹੂ ਦੀ, ਕੰਤ ਦੇ ਭੁਲੇਖੇ ਉਸ ਵਲ ਹੀ ਕਿਵੇਂ ਤਬੀਅਤ ਖਿੱਚੀ ਜਾਵੇ :—

ਸੁਣ ਨੀ ਨੱਚਣ ਵਾਲੀਏ ਮੇਲਣੇ, ਮੈਂ ਤੇਰਾ ਜਸ ਗਾਵਾਂ ।

ਮੰਦਾ ਬੋਲ ਨਾ ਬੋਲਾਂ ਗਿੱਧੇ ਵਿੱਚ, ਵਧ ਕੇ ਬੋਲੀਆਂ ਪਾਵਾਂ ।

ਪਾਲਾ ਸਿੰਘ ਮੇਰਾ ਨਾਉਂ ਮੁਟਿਆਰੇ, ਹੌਲਦਾਰ ਅਖਵਾਵਾਂ ।

ਬਹਿ ਜਾ ਫਿਟ ਫਿਟ ਤੇ, ਤੈਨੂੰ ਛੋਟੀ ਦੀ ਸੈਰ ਕਰਾਵਾਂ ।

ਏਨੇ ਨੂੰ ਸੋਹਣੀਆਂ ਮੁਟਿਆਰਾਂ ਵਲ ਖੁਲ੍ਹ ਮੁਖੁਲ੍ਹੇ ਇਸ਼ਾਰੇ ਹੋਣ ਲੱਗ ਜਾਂਦੇ ਹਨ:—

ਸੁਣ ਵੇ ਪਟੋਲਿਆ 'ਬਾਲਿਆਂ' ਵਾਲਿਆ ਤੈਂ ਪਿੰਡ ਪੱਟਤਾ ਸਾਰਾ ।

ਚੰਗੀ ਚਾਹੁਨੈ ਤਾਂ ਉਠ ਜਾ ਏਥੋਂ, ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਹੋ ਜਾਊ ਕੋਈ ਕਾਰਾ ।

ਤੇਰੇ ਤੇ ਮੈਂ ਆਸ਼ਕ ਹੋ ਗਿਆ, ਜਿਉਂ ਲੱਕੜੀ ਤੇ ਆਰਾ ।

ਇਸ਼ਕ ਤੇਰਾ ਮੇਰੇ ਹੱਡਾਂ ਨੂੰ ਖਾ ਗਿਆ, ਜਿਉਂ ਅੰਬਾਂ ਨੂੰ ਪਾਲਾ ।

ਨੂੰਹੋਂ ਦੀ ਮੈਂ ਸਾਰ ਨਾ ਜਾਣਾ, ਨਾਗ ਛੇੜ ਲਿਆ ਕਾਲਾ ।

ਨਾਗ ਜ਼ਹਿਰੀ ਹੁਣ ਇਉਂ ਡੋਲੇ ਨੀ, ਜਿਉਂ ਬੋਤਲ ਵਿੱਚ ਪਾਰਾ ।

ਤੇਰੀਆਂ ਡੰਡੀਆਂ ਦਾ, ਜੰਦ ਵਰਗਾ ਚਮਕਾਰਾ ।

ਆਪਣੀ ਬਹਾਦਰੀ ਇਹ ਦੱਸੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਕਿ 'ਮੈਨੂੰ ਬੋਲੀਆਂ ਇਤਨੀਆਂ ਆਉਂਦੀਆਂ ਹਨ ਕਿ ਜੇ ਲੋੜ ਪਵੇ ਤਾਂ ਬੋਲੀਆਂ ਨਾਲ ਪੱਕੀਆਂ ਛਾਉਣੀਆਂ ਪਾ ਦੇਵਾਂ' (ਬੋਲੀਆਂ ਨਾ ਹੋਈਆਂ ਇੱਠਾਂ ਦੇ ਭੱਠੇ ਲਾਏ ਹੋਏ ।)

ਤਾਰਾਂ ਤਾਰਾਂ ਤਾਰਾਂ,

ਬੋਲੀਆਂ ਦਾ ਪਿਤ ਬੰਨ੍ਹ ਦਿਆਂ, ਜਿਥੇ ਗਿੱਧਾ ਪਾਉਣ ਮੁਟਿਆਰਾਂ !

ਛਾਉਣੀ ਪਾਵਾਂ ਬੋਲੀਆਂ ਦੀ, ਜਿਥੇ ਫੌਜੀ ਵਸਣ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ।

ਗੱਡਰੂ ਪਾਉਣ ਬੋਲੀਆਂ, ਬੰਨ੍ਹ ਘੁੰਗਰੂ ਨੱਚਣ ਮੁਟਿਆਰਾਂ ।

ਨੱਚਦੀ ਬੰਸੋ ਤੋਂ, ਜਿੰਦੜੀ ਘੋਲ ਕੇ ਵਾਰਾਂ ।

ਬਿਰਹਾ-ਵੇਧੇ, ਰਾਂਝੇ ਦੇ ਵੰਡੇ ਛੋਟੇ ਭਰਾ ਆਪਣੀਆਂ ਹੀਰਾਂ ਨੂੰ ਕੀ ਆਖਦੇ ਹਨ :—

ਬਿਰਹਾ ਬਿਰਹਾ ਸਭ ਕੋਈ ਆਖੇ, ਇਸ ਬਿਰਹਾ ਤੋਂ ਹਾਰੇ ।

ਕੰਨ ਵਿੱਚ ਮੁੰਦਰਾਂ ਪਾ ਕੇ ਆਏ ਪਿਆਰ ਦੇ ਮਾਰੇ ।

ਜਿਉਂ ਕਿੱਕਰਾਂ ਤੋਂ ਫੁੱਲ ਪਏ ਝੜਦੇ ਲਗਦੇ ਬੋਲ ਪਿਆਰੇ ।

ਜਲ ਤੇ ਫੁੱਲ ਤਰਦਾ ਝੁੱਕ ਕੇ ਚੱਕ ਮੁਟਿਆਰੇ ।

ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਕਤਿਆਂ ਦੀਆਂ ਉਪਮਾਵਾਂ ਦੇਖੋ ਕਿਵੇਂ ਸਭ ਅਲੰਕਾਰਾਂ ਅਤੇ ਰਸ ਤੇ ਰੂਪਕ ਪਖੇ ਕਿੰਨੇ ਅਲੰਕਾਰੇ ਹਨ, ਅਖੇ 'ਕਿੱਕਰਾਂ ਦੇ ਫੁੱਲਾਂ ਵਾਂਗ ਬੋਲ ਪਿਆਰੇ ਲਗਦੇ ਹਨ ਤੇ ਤੇਰੀ ਮੇਰੀ ਦੋਸਤੀ ਇਉਂ ਲੱਗ ਗਈ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਟੱਲੀ ਦੇ ਟੁਣਕਦੇ (ਰੋਣੇ) ਦੀ:—

ਤੇਰੀ ਮੇਰੀ ਲੱਗ ਗਈ ਦੋਸਤੀ, ਜਿਉਂ ਟੱਲੀ ਵਿੱਚ ਟੈਣਾ ।

ਅੱਧੀ ਰਾਤ ਤਕ ਗਿੱਧਾ ਚੱਲੂ, ਹਾਲ ਦਿਲਾਂ ਦਾ ਕਹਿਣਾ ।

ਮੈਂ ਕਿਧਰੇ ਤੂੰ ਕਿਧਰੇ ਤੁਰ ਜਾਏਂ,

(ਫਿਰ) ਵੈਰੀਆਂ ਮਿਲਣ ਨਹੀਂ ਦੇਣਾ ।

ਭੁੱਲ ਜਾ ਲੱਗੀਆਂ ਨੂੰ, ਮੰਨ ਕੇ ਅਸਾਡਾ ਕਹਿਣਾ ।

ਲੱਗੀਆਂ ਨੂੰ ਕੌਣ ਭੁਲਾਏ । 'ਗੱਲ ਕਹਿੰਦੀ ਤੂੰ ਮੂੰਹੋਂ ਕੱਢ, ਮੈਂ ਤੈਨੂੰ ਜਗੋਂ ਕੱਢਾਂ' । ਬੇ-ਖਬਰੀ ਸੱਸੀ ਨੂੰ ਕੀ ਪਤਾ ਸੀ ਕਿ ਉਸ ਦੀਆਂ ਲੱਗੀਆਂ ਦੇ ਤਾਂ ਸ਼ਹਿਰੀ ਢੋਲ ਵੀ ਵੱਜ ਗਏ ਹਨ । ਬਸ ਇੰਨਾ ਕੁ ਪਤਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਵਈ ਖੂਹ ਟੋਭੇ ਇਕੱਠੇ ਹੋਣ ਦੀ ਚਰਚਾ ਚੱਲੀ ਹੋਈ ਹੈ :—

ਸੁਣ ਵੇ ਮੁੰਡਿਆਂ ਕੈਠੇ ਵਾਲਿਆ, ਖੂਹ ਟੋਭੇ ਨਾ ਜਾਈਏ ।

ਖੂਹ ਟੋਭੇ ਤੇਰੀ ਹੋਵੇ ਚਰਚਾ, ਚਰਚਾ ਨਾ ਕਰਵਾਈਏ ।

ਜਿਸਦੀ ਬਾਂਹ ਫੜੀਏ, ਸਿਰ ਦੇ ਨਾਲ ਨਿਭਾਹੀਏ ।

ਆਪਣੇ ਇਸ਼ਕ ਦੀ ਚਰਚਾ ਨੂੰ ਕੋਈ ਕੁੜੀ ਮੁੰਡਾ ਵੀ ਪਸੰਦ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ । ਮੁੰਡੇ ਦੀ ਕੁੜੀ ਤੋਂ ਵੱਧ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਕਿ, 'ਢੱਕੀ ਰਿੱਝੇ ਕੋਈ ਨਾ ਬੁੱਝੇ' ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਬਣੀ ਰਹੇ ! ਪਰ ਇਸ਼ਕ ਮੁਸ਼ਕ ਕਦੀ ਛੁਪਾਇਆਂ ਛੁਪਦੇ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ ? ਪਰ ਫਿਰ ਵੀ ਜਿੰਨਾ ਬਚਾਉ ਹੋ ਸਕੇ ਉਹੋ ਚੰਗਾ; 'ਵਾਰਸ ਸਾਹ ਲਕਾਈਏ ਜਗ ਕੋਲੋਂ ਭਾਵੇਂ ਆਪਣਾ ਹੀ ਗੁਤ ਖਾਈਏ ਜੀ ।'

ਸੁਣ ਨੀ ਕੁੜੀਏ ਮਛਲੀ ਵਾਲੀਏ, ਚਰਚਾ ਨਾ ਕਰਵਾਈਏ ।

ਖੂਹ ਟੋਭੇ ਤੇ ਹੋਵੇ ਚਰਚਾ, ਉਹ ਨਾ ਉਕੀ ਕਰਾਈਏ ।

ਵਿੱਚ ਦੀ ਮਿੱਤਰਾਂ ਦੇ, ਸੱਪ ਬਣ ਕੇ ਲੰਘ ਜਾਈਏ ।

ਓਧਰੋਂ ਇਹ ਵੀ ਤਾਂ ਖਤਰਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ— 'ਸੱਪ ਦੀ ਟੋਰ ਨਾ ਟੁਰੀਏ ਜੋਗੀ ਲੋਕ ਫੜ ਲੈਣਗੇ ।' ਨਾਲ ਹੀ ਗੱਲ, ਸੱਪ ਵਾਂਗ ਮੇਲੁਦੀ, ਤੇ ਗਿੱਧੇ ਦੇ ਪਿੜ ਵਿੱਚ ਫੁੰਕਾਰੇ ਮਾਰਦੀ ਮੇਲਣ ਤੇ ਆ ਟੁੱਟਦੀ ਹੈ:—

ਸੁਣ ਨੀ ਮੇਲਣੇ ਤੀਲੀ ਵਾਲੀਏ, ਮਛਲੀ ਨਾ ਭੜਕਾਈਏ ।

ਸਾਡੇ ਪਿੰਡ ਦੇ ਮੁੰਡੇ ਬੁਰੇ ਨੀ, ਨੀਵੀਂ ਪਾ ਲੰਘ ਜਾਈਏ ।

ਚੰਦ ਵਾਂਗੂ ਛਿਪ ਜਾਏਂਗੀ ਬਿਸ਼ਨ ਕੁਰੇ ਭਰਜਾਈਏ ।

ਭਰਜਾਈ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਆਉਣ ਤੇ ਪਹਿਲੇ ਮਜ਼ਮੂਨ ਦੀ ਸਮਾਪਤੀ ਨਾਲ ਅਗਲਾ ਭਰਜਾਈ ਦਾ ਕਿੱਸਾ ਅਰੰਭ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । 'ਨਚਾਓ ਨੀ ਹੁਣ ਕਿਸੇ ਭਰਜਾਈ ਨੂੰ ।' ਨਾਨਕੀਆਂ ਆਪਣੀ ਵਾਰੀ ਮੁੱਕੀ ਸਮਝ ਕੇ ਦਾਦਕੀਆਂ ਨੂੰ ਮੁਖਾਤਬ ਹੋ ਕੇ ਆਖਦੀਆਂ ਹਨ— ਨੱਚ ਨੀ ਕਪੂਰੇ ।

'ਨੀ ਨੱਚਣਾ ਤਾਂ ਵੱਡੀਆਂ ਨਾਲੋਂ ਛੋਟੀਆਂ ਦਾ ਈ ਚੰਗਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ।' ਕਹਿ ਸੁਣ ਕੇ ਧੱਕਮ-ਧੱਕੇ ਵਿੱਚ ਮਾਮੀ ਨੂੰ 'ਦਮ' ਦਿਵਾਉਣ ਲਈ, ਭਾਬੀ ਨੂੰ ਗਿੱਧੇ ਦੇ ਪਿੜ ਵਲ ਧੱਕ ਦਿੰਦੀਆਂ ਹਨ । ਫਿਰ ਉਸ ਦੀ ਆਪਣੀ ਅਣਖ ਦਾ ਮਸਲਾ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਪਹਿਲੀਆਂ ਨਾਲੋਂ ਜ਼ੋਰ ਨਾਲ ਨੱਚੇ । ਭਾਬੀ ਨੂੰ ਗਿੱਧੇ ਵਿੱਚ ਨਚਾਉਣ ਲਈ ਪਹਿਲੀ ਬੋਲੀ ਨਣਦ ਪਾਉਂਦੀ ਹੈ:—

ਗਿੱਧੇ ਵਿੱਚ ਭਾਬੀ ਨੱਚਦੀ ਛੋਟੀ ਨਣਦ ਬੋਲੀਆਂ ਪਾਵੇ ।

ਮੁੰਡਿਆਂ ਨੂੰ ਭਾਬੀ ਨਾਲ ਕਰੜੇ ਹੱਥੀਂ ਸੁਲਝਣ ਦਾ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕਰ ਕੇ ਨਣਦਾਂ ਪਿਛੇ ਹੋ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ:

ਭਾਬੀ ਮੇਰੀ ਨੱਚੇ ਮੁੰਡਿਓ, ਕੱਛੇ ਘੜਾ ਤੇ ਸਿਰ ਉਤੇ ਮਟਕਾ ।

ਅੱਜ ਪਤਾ ਲਗ ਜਾਊਗਾ ਕਿਵੇਂ ਕਿਸ ਨੂੰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਲਟਕਾ ।

ਵਿਸ਼ਾ— ਅਰੰਭ ਕਰ ਕੇ ਕੁੜੀ ਪਾਸੇ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਅਗੋਂ ਮੁੰਡੇ ਜਾਣਨ ਤੇ ਭਰਜਾਈ !

ਨੱਚ ਰਹੀ ਭਾਬੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਗੱਝਿਆਂ ਲਈ ਇਕ ਵਾਰੀ ਤਾਂ 'ਹੀਰ' ਦਾ ਭੁਲਾਵਾ ਦੇ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ਨਾਲ ਹੀ ਇੰਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ 'ਧੀਦੋ' ਵਾਂਗ ਸੱਤ ਭਰਜਾਈਆਂ ਛੱਡ ਕੇ ਹੀਰ ਦੀਆਂ ਮੱਝੀਆਂ ਚਾਰਨ ਦੇ ਤਹਨੇ ਯਾਦ ਆ ਜਾਂਦੇ ਹਨ:

ਮੈਂ ਕੀ ਦੇਣਾ ਤੇਰੇ ਬਾਪ ਦਾ, ਲਾਰਾ ਲਾ ਮੱਝੀਆਂ ਚਰਵਾਈਆਂ ।

ਨਾਲੇ ਅੰਗ ਸਾਕ ਛੱਡਿਆ, ਨਾਲੇ ਸੱਤ ਛੱਡੀਆਂ ਭਰਜਾਈਆਂ ।

ਛੇਕੜ ਦੁਖ ਪਾਵੇਂਗੀ, ਝੂਠੀਆਂ ਭਰੋਂ ਉਗਾਹੀਆਂ ।

ਮੇਰੇ ਆਸ਼ਕ ਨੂੰ ਤੂੰ ਐਮੋਂ ਤੋਹਮਤਾਂ ਲਾਈਆਂ ।

ਟੁੱਟੀਆਂ ਦੋਸਤੀਆਂ, ਰਾਸ ਕਦੇ ਨਾ ਆਈਆਂ ।

ਭਾਬੀਆਂ ਵਲੋਂ ਇਕ ਮੁੰਡਾ ਅਗੇ ਹੋ ਕੇ ਜਵਾਬੀ ਬੋਲੀ ਪਾਉਂਦਾ ਹੈ:

ਜੇ ਮੁੰਡਿਆਂ ਤੋਂ ਝਾਕਾ ਲੈਣਾ, ਬਹਿ ਜਾ ਖੇਤ ਦਾ ਰਾਖਾ !

ਆਉਂਦੀ ਜਾਂਦੀ ਨੂੰ ਹੱਥ ਨਾ ਲਾਈਂ, ਲੋਕ ਕਹਿਣਗੇ ਡਾਕਾ ।

ਕੱਚੀਆਂ ਕੈਲਾਂ ਦਾ ਲੈ ਲੈ ਦਿਉਰਾ ਝਾਕਾ ।

ਭਰਜਾਈਆਂ ਦੇ ਨਾਉਂ ਤਾਂ ਬਬੇਰੇ ਹੋਣਗੇ, ਪਰ 'ਜੈ ਕੁਰ' ਨਾਉਂ ਬੜਾ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਹੋਇਆ ਹੈ । ਜੇ ਨੱਚ ਰਹੀ ਭਾਬੀ ਦਾ ਤੁਕ ਨੂੰ ਭੰਨ ਤੋੜ ਕੇ ਵਿੱਚ ਨਾਉਂ ਪਰੋਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੋਵੇ, ਤਾਂ ਇਸ ਨਾਉਂ ਦੀ ਥਾਂ ਇਸ ਦਾ ਅਸਲ ਨਾਉਂ ਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਨਹੀਂ ਇਸ 'ਜਗਤ ਭਾਬੀ' ਜੈ ਕੁਰ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਉਤੇ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਇਤਰਾਜ਼ ਹੀ ਨਹੀਂ :—

ਆ ਨੀ ਜੈ ਕੁਰੇ ਰੋਟੀ ਖਾ ਲੈ, ਮੈਂ ਨੀ ਬਾਬਲਾ ਖਾਂਦੀ ।

ਨੰਦ ਕੌਰ ਬਾਝੋ ਜੀ ਨਹੀਂ ਲੱਗਦਾ, ਮੈਂ ਸਹੁਰੀਂ ਨਾ ਜਾਂਦੀ ।

ਪੂਰੇ ਬੱਤੀਆਂ ਦੀ ਝਾਂਜਰ ਮੇਰੀ, ਵਿੱਚ ਕੁਰਸਾਂ ਦੀ ਚਾਂਦੀ ।

ਦਿਉਰਾ ਢਿੱਡ ਮਲ ਵੇ, ਜਾਨ ਨਿਕਲਦੀ ਜਾਂਦੀ ।

ਆਖਰ ਮਲਮਲ ਪਹਿਨਣ ਲਈ ਦਿਉਰਾਂ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਹੀਲੇ ਕੁਆਰੇ ਵੀ ਤਾਂ-ਰੱਖਣਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ਜੇ ਦਿਉਰ ਬਰਾਬਰ ਘਰ ਬੰਨ੍ਹ ਕੇ ਬਹਿ ਜਾਵੇ ਉਹ ਚੰਗਾ ਕਿ, ਘਰ ਜ਼ਮੀਨ ਟਿਕੋਣੇ ਰਹਿਣ ਤਾਂ ਚੰਗੇ ।

ਢਿਲੀ ਜਿਹੀ ਗੁੱਤ ਵਾਲੀਏ, ਤੇਰਾ ਨਾਉਂ ਲਿਖਿਆ ਸਰਕਾਰੇ ।

ਏਥੇ ਗੱਡੀ ਮੋੜ ਮੁੰਡਿਆ, ਸਾਨੂੰ ਮਿਲ ਪਏ ਮਿੱਤਰ ਪਿਆਰੇ ।

ਮਿੱਤਰਾਂ ਦੇ ਹਲ ਚਲਦੇ, ਮੇਰਾ ਪੈਰ ਪਿਛਾਹਾਂ ਨੂੰ ਜਾਵੇ ।

ਮਲਮਲ ਲਿਆ ਮੁੰਡਿਆ, ਜਿਹੜੀ ਸੌ ਦੀ ਸਵਾ ਗਜ਼ ਆਵੇ ।

ਮਲਮਲ ਪਹਿਨਦੀਆਂ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਰੱਖ ਲੇ ਦਿਉਰ ਕੁਮਾਰੇ ।

ਲੱਗੀਆਂ ਜੱਗ ਜਾਣਦਾ, ਵੱਜ ਗਏ ਢੋਲ ਨਗਾਰੇ ।

'ਕੋਠੇ ਚੜ੍ਹਦੀ ਨੂੰ ਨਣਦ ਬੋਲੀਆਂ ਮਾਰੇ ।'

ਅੰਤਲੀ ਤੁਕ ਸੁਣ ਕੇ ਕੋਈ ਮੁੰਡਾ ਇਸੇ 'ਪ੍ਰਮਾਦਥਕ' ਭਾਵ ਦੀ ਬੋਲੀ ਛੇੜ ਦਿੰਦਾ ਹੈ:—

ਨਣਦ ਮੇਰੀ ਨੇ ਬੋਲੀ ਮਾਰੀ, ਬਰਛੀ ਮਾਰੀ ਦੂਤਾਂ ।

ਮਰ ਜਾਏ ਤੂੰ ਨਣਦੇ, ਰੱਬ ਸੁਨੇ ਜੇ ਮੇਰੀਆਂ ਕੂਕਾਂ ।

ਘੁੰਡ ਵਿੱਚ ਰੋਣ ਅੱਖੀਆਂ, ਮੇਰੇ ਉਠਣ ਕਲੇਜਿਓਂ ਹੂਕਾਂ ।

ਮਿੱਤਰਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲਣਾ ਸੀ ਕੀ ਚਰਖੀ ਨੂੰ ਫੂਕਾਂ ।

ਮੁੰਡਿਆਂ ਨੂੰ ਕੁੜੀਆਂ ਦੇ ਭਾਵ ਖੁਦ ਗਾ ਗਾ ਕੇ ਵਧੇਰੇ ਰਸ ਆਉਂਦਾ ਹੈ:

ਊਚ ਕੂਚ ਦੀ ਸੁਬਣ ਸੁਆਨੀਆਂ, ਕੰਗਣੀ ਗੁਆਰ ਦਾ ਨਾਲਾ ।

ਖੁਰਲੀ ਢਾਹ ਨੀ ਗਿਆ, ਮੇਰਾ ਬੁਰਛਾ ਦਿਉਰ ਕੁਆਰਾ ।

ਮਤਲਬ ਲੈ ਨੀ ਗਿਆ, ਮੇਰਾ ਬੋਲ ਰਸੀਲੇ ਵਾਲਾ ।

ਮੁੰਡਿਆਂ ਵਲੋਂ ਦਿਉਰ ਦੀ ਮੁਹੱਬਤ ਨੂੰ ਦੇਨਾ ਵਧਾ ਚੜ੍ਹਾ ਕੇ ਦੱਸਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ,

ਅਖੇ ਸਹੁਰੇ ਜਾਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਕੁੜੀ ਪਤਾ ਕਰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਸਹੁਰੀਂ ਦਿਉਰ ਵੀ ਹੈ ਕਿ ਕੰਮ ਸੁੱਕ ਪੁਕਾਈ ਹੈ ? ਜੇ ਅਗੇ ਦਿਉਰ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਮੁਕਲਾਵੇ ਦਾ ਸੁਆਦ ਕੀ ਆਉਣਾ ਹੋਇਆ ? ਗੱਲ ਵੀ ਠੀਕ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਦਿਉਰ ਬਿਨਾਂ ਸਹੁਰੀਂ ਹੋਰ ਕੌਣ ਹੱਸ ਖੇਲੂ ਨੇ ਜੀ ਲਵਾਏ ? ਤੇ ਤੱਤੀਆਂ ਠੰਢੀਆਂ ਸੁਣੇ :—

ਆ ਨੀ ਜੈ ਕੁਰੇ ਪਾਣੀ ਨੂੰ ਚੱਲੀਏ, ਈਸੇ ਹਾਕਰਾਂ ਮਾਰੇ ।

ਖੂਰੀ ਸਾਡੀ ਤੇ ਛੀਟ ਲਿਸ਼ਕਦੀ, ਇਕੋ ਦਾਣਾ ਲਾਈਏ ।

ਖਟੀਆਂ ਜੁੱਤੀਆਂ ਲਹਿੰਗੇ ਚਿਰਮਚੀ, ਉਤੇ ਬਦਾਮੀ ਚਾਹੀਏ ।

ਜਿਸ ਘਰ ਦਿਉਰ ਨਹੀਂ, ਨਿਜ ਮੁਕਲਾਵੇ ਜਾਈਏ ।

ਜੈ ਕੁਰ ਦੇ ਵਿਆਹ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ, ਜੁਆਨੀ ਚੜ੍ਹਨ ਵੇਲੇ ਦੇ ਦਿਨਾਂ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਹਿਸਟਰੀਆਂ ਬੋਲੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ । 'ਵਈ ਕਿਵੇਂ ਉਸ ਦਾ ਵਿਆਹ ਧਰੇ ਜਾਣ ਤੋਂ ਮਿੱਤਰਾਂ ਨੂੰ ਫਿਕਰ ਲੱਗੇ ਕਿ ਇਹ ਕੀ ਭਾਣਾ ਵਰਤਣ ਲੱਗਾ ਹੈ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਭਾਣੇ ਜਿਵੇਂ ਜੈ ਕੁਰ ਦਾ ਵਿਆਹ ਕਦੀ ਹੋਣਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ ।

ਬਾਹੁੰ-ਬਰਸ ਦੀ ਹੋ ਗਈ ਜੈ ਕੁਰੇ, ਸਾਲ ਤੇਰੁਵਾਂ ਚੜ੍ਹਿਆ ।

ਹੁਮ ਹੁਮਾ ਕੇ ਚੜ੍ਹੀ ਜਵਾਨੀ, ਨਾਗ ਇਸ਼ਕ ਦਾ ਲੜਿਆ ।

ਪਿਉ ਉਹਦੇ ਨੂੰ ਪਤਾ ਜੋ ਲੱਗਾ, ਘਰ ਬਾਹਮਣ ਦੇ ਵੜਿਆ ।

ਆਖੇ ਪੰਡਤਾਂ ਬੋਲੁ ਪੱਤਰੀ, ਦਾਨ ਦੇਉਂ ਜੋ ਸਰਿਆ ।

ਮਿੱਤਰਾਂ ਨੂੰ ਫਿਕਰ ਪਿਆ, ਵਿਆਹ ਜੈ ਕੁਰ ਦਾ ਧਰਿਆ ।

ਪਰ ਇਹ ਸਾਰੇ ਇਸ਼ਕ ਤੇ ਰੋਮਾਂਸ ਦੇ ਕਿੱਸੇ ਸਥਾਈ ਚੀਜ਼ਾਂ ਨਹੀਂ, ਵਕਤੀ ਦਿਲ ਬਹਿਲਾਵੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅਲਪ ਸੁਆਦਾਂ ਨੂੰ ਜੁਆਨੀਆਂ ਦੇ ਸਮੇਂ ਵੀ ਨਾਲੋਂ ਨਾਲ ਅਨੁਭਵ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ:— ਆਪਣੀ ਘਰ ਵਾਲੀ ਬਿਨਾਂ ਕਾਹਦੀ ਜੂਨ ਹੈ:

ਬਾਹੁੰ ਸਾਲ ਮੈਂ ਭੇਡਾਂ ਚਾਗੀਆਂ, ਪਾ ਕੇ ਗਲ ਵਿੱਚ ਕੂਹਨਾ ।

ਤੱਤੀਆਂ ਲੋਆਂ ਨੇ ਪਿੰਡਾਂ ਸੁਕਾਤਾ, ਰਹਿ ਗਏ ਹੱਡ ਨਮੂਨਾ ।

ਘਰ ਦੇ ਟੱਬਰ ਬਿਨਾਂ, ਕਾਹਦੀਆਂ ਭਰਾਵੇਂ ਜੂਨਾਂ ।

ਕਈ ਭਰਜਾਦੀਆਂ ਜਦੋਂ ਮੁੰਡੇ ਆਪਣੀਆਂ ਬੋਲੀਆਂ ਦੀ ਲੜੀ ਢਿੱਲੀ ਕਰ ਰਹੇ ਮਲੂਮ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਵਿੱਚੋਂ ਹੀ ਬੋਲ ਉਠਾ ਲੈਂਦੀਆਂ ਹਨ:—

ਨੀ ਮੈਨੂੰ ਦਿਉਰ ਦੇ ਵਿਆਹ ਵਿੱਚ ਨੱਚ ਲੈਣ ਦੇਹ ।

ਨੀ ਮੈਨੂੰ ਅੱਗ ਦੇ ਭਬੂਕੇ ਵਾਂਗੂੰ ਮੱਚ ਲੈਣ ਦੇਹ ।

ਮੈਨੂੰ ਦਿਉਰ ਦੇ ਵਿਆਹ ਵਿੱਚ.....

ਆਖਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਬੱਕਣਾ ਹੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ਜਿਉਂ ਹੀ ਭਾਬੀ ਗਿੱਧੇ ਵਿੱਚੋਂ ਪਾਸਾ ਪਰਤਦੀ ਹੈ, ਮੁੰਡੇ, ਭੋਗ ਦੀ ਰਸਮ ਵਾਂਗ ਧਰਮਾਤਮਿਕ ਭਾਵ ਛੋਹ ਲੈਂਦੇ ਹਨ । ਮੇਲਣਾ, ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਨਾਨਕੀਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਖਾਸ ਕਰ ਮਾਮੀ ਫਿਰ ਅਖਾੜੇ ਵਿੱਚ ਆ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਨਹੀਂ ਉਸ

ਦੀ ਦੂਜੀ ਭਰਜਾਈ ਜਾਂ ਕੋਈ ਹੋਰ ਮੇਲਣ ਗਿੱਧੇ ਦਾ ਰੰਗ ਢਿੱਲਾ ਪੈ ਰਿਹਾ ਦੇਖ ਕੇ ਆ ਬਹੁਤਦੀ ਹੈ ।

ਮੁੰਡੇ ਆਪਣੀਆਂ ਜੁਆਨੀਆਂ ਨੂੰ ਚੰਗੇ ਕਰਮਾਂ ਉਤੇ ਲੱਗਣ ਦੀਆਂ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਤੇ ਆਪਣੀਆਂ ਪ੍ਰੇਮਕਾਵਾਂ ਦੇ ਦਿਲ ਟੁੰਬਣ ਲਈ ਮੌਤ ਦੇ ਪ੍ਰਛਾਵੇਂ ਨੇੜੇ ਦੇ ਭਾਵਾ ਵਾਲੀਆਂ ਬੋਲੀਆਂ ਅਰੰਭ ਲੈਂਦੇ ਹਨ:—

ਹਰਾ ਮੂੰਗੀਆ ਬਨੁਦਾ ਦੋਂ ਮਾਫਾ, ਬਣਿਆ ਫਿਰਦੈਂ ਜਾਨੀ ।
ਭਾੜੇ ਦੀ ਹੱਟ ਵਿੱਚ ਰਹਿ ਕੇ, ਬੰਦਿਆ ਮੌਜ ਬਥੇਰੀ ਮਾਣੀ ।
ਵਿੱਚ ਕਾਲਿਆਂ ਦੇ ਆਏ ਧੌਲੇ, ਆ ਗਈ ਮੌਤ ਨਿਸ਼ਾਨੀ ।
ਬਦੀਆਂ ਨਾ ਕਰ ਵੇ, ਕੈ ਦਿਨ ਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗਾਨੀ ।

ਕਿਧਰੇ ਜੁਆਨੀ ਵਿੱਚ ਬੁਢਾਪਿਆਂ ਦੇ ਭਿਆਨਕ ਨਕਸ਼ੇ ਖਿੱਚ ਖਿੱਚ ਕੇ ਸੋਚ ਸੰਭਲ ਕੇ ਪੈਰ ਧਰਨ ਦੀ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਕਿਧਰੇ ਹਰੀ ਦਾ ਨਾਮ ਜਪਣ ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਦਿਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ:—

ਹਰਿ ਕੇ ਨਾਮ ਦੀ ਫੇਰ ਲੈ ਮਾਲਾ, ਡਿਗਦੇ ਠਣ ਠਣ ਮਣਕੇ ।
ਰੰਗਲੀ ਦੁਨੀਆਂ ਚੋ, ਚਲਣਾ ਮੁਸਾਫਰ ਬਣ ਕੇ ।
ਬਿਨ ਮੁਕਲਾਈ ਕੁੜੀਏ, ਮਾਣ ਲੈ ਪਟੋਲਾ ਬਣ ਕੇ ।
ਬਿਨ ਮੁਕਲਾਈ ਕੁੜੀਏ ।

ਕਿਵੇਂ ਸੁੰਦਰ ਤੇ ਸੋਹਣੇ ਸਰੀਰ ਮੁੜ ਕੇ ਰਾਖ ਦੀ ਢੋਰੀ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ? ਇਸ ਦਾ ਮਨ-ਹਿਲਾਉ ਰੂਪਕਾਂ ਵਿੱਚ ਬੜੇ ਦਿਲ-ਖਿੱਚਵੇਂ ਬੋਲਾਂ ਰਾਹੀਂ ਵਰਨਣ ਕੀਤਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ:—

ਤਿੰਨ ਦਿਨ ਹੋ ਗਏ ਡਿੱਗੀ ਪਈ ਨੂੰ, ਚੌਥੇ ਨੂੰ ਮਰ ਜਾਣਾ ।
ਲਿਆਓ ਲੱਕੜੀਆਂ ਸਿੜੀ ਬਣਾ ਲਓ, ਸਿਵਿਆਂ ਦਾ ਪਾਓ ਬਾਣਾ ।
ਜਾ ਕੇ ਸਿਵਿਆਂ 'ਚ ਲਾਥੂ ਲਾਤਾ, ਲਾਟ ਗਿਰਦਣੀ ਖਾਂਦੀ ।
ਮੌਰ ਗਈ ਸ਼ਾਮ ਕੁਰੇ, ਵਾਹ ਨਾ ਕਿਸੇ ਦੀ ਜਾਂਦੀ ।

ਮਘ ਰਿਹਾ ਇਸ਼ਕ-ਤੰਦੂਰ ਹੁਸਨ ਦੇ ਝਲਕੇ ਨਾਲ ਨੰਢਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ । ਇਉਂ ਤਾਂ ਸਗੋਂ ਉਸ ਅੱਗ ਨੂੰ ਈਧਣ ਹੋਰ ਮਿਲ ਕੇ ਵੱਧ ਭੜਕਾਹਟ ਆਉਣੀ ਹੋਈ, (ਜਿਉਂ ਪਾਵਕ ਈਧਣ ਨਹੀਂ ਧਰਾਏ), ਮਨੁੱਖ ਦੀਆਂ ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾਵਾਂ ਨੂੰ ਸ਼ਾਂਤ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਤਾਂ ਇੱਕੋ ਇੱਕ ਮੌਤ ਦਾ ਅਮਿਟ ਖੰਡ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਗਿੱਧੇ ਦੇ ਜੁਆਨ ਮੁੰਡੇ ਆਪਣੇ ਭੜਕੇ ਹੋਏ ਜਜ਼ਬਿਆਂ ਉਤੇ ਸ਼ਾਂਤੀ ਦਾ ਜਲਾਮਿਤ ਛਿੜਕਣ ਦਾ ਵਾਯੂ-ਮੰਡਲ ਰਚਦੇ ਹਨ:—

ਚਲ ਵੇ ਚੱਲੀਏ ਬਾਹਰ ਨੂੰ ਮਿੱਤਰਾ ! ਦਿਲ ਦਾ ਹਾਲ ਸੁਣਾਵਾਂ ।
ਸੱਸ ਕੁਪੱਤੀ ਮਿਹਣੇ ਮਾਰਦੀ, ਵਿਹੁ ਖਾ ਕੇ ਮਰ ਜਾਵਾਂ ।
ਕੁੜੀਆਂ ਕੋਲੋਂ ਮੰਗਣ ਬਸੰਤ, ਕਿਹੜੇ ਵੈਦ ਤੋਂ ਲਿਆਵਾਂ ।
ਖਸਮ ਮੇਰੇ ਨੇ ਕਰਤੀ ਬਾਲਣ, ਕੀਹਨੂੰ ਰੋਗ ਸੁਣਾਵਾਂ ।
ਇਸ਼ਕ ਤੰਦੂਰ ਤਪੇ, ਮੈਂ ਹੱਡੀਆਂ ਦਾ ਬਾਲਣ ਪਾਵਾਂ ।

ਕੁੰਜੀਆਂ ਇਸ਼ਕ ਦੀਆਂ, ਕਿਹੜੇ ਜੰਦਰੇ ਨੂੰ ਲਾਵਾਂ ।
 ਭਾਈ ਜੀ ਦੇ ਫੁਲਕਿਆਂ ਨੂੰ, ਮੈਂ ਖੰਡ ਦਾ ਪਲੇਬਣ ਲਾਵਾਂ ।
 ਖਾਂਦੀ ਦੀ ਹਿੱਕ ਮੱਚ ਗਈ, ਮੈਂ ਕਿਹੜਾ ਵੈਦ ਮੰਗਾਵਾਂ ।
 ਜਾਗਟ ਲਿਆ ਮਿੱਤਰਾ, ਮੈਂ ਕੁੜਤੀ ਹੇਠ ਦੀ ਪਾਵਾਂ ।
 ਕੁੜਤੀ ਦੀ ਵਿਉਂਤ ਬੁਰੀ, ਹਿੱਕ ਦੇ ਹੇਠ ਗਲਾਵਾਂ ।
 ਕਬਰਾਂ ਉਡੀਕਦੀਆਂ, ਜਿਉਂ ਪੁੱਤਰਾਂ ਨੂੰ ਮਾਵਾਂ ।

ਨੱਚਣ ਵਾਲੀਆਂ ਮੇਲਣਾਂ ਰਾਹੀਂ ਮੁਟਿਆਰਾਂ ਦੀਆਂ ਜੁਆਨੀਆਂ ਨੂੰ ਜਣਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਆਪਣੇ ਹੁਸਨ ਉਤੇ ਐਵੇਂ ਮਾਣ ਨਾ ਕਰਨ, ਇਹ ਰੂਪ-ਰੰਗ ਤਾਂ ਚਾਰ ਦਿਨਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਾਹੁਣਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ਪਰ ਗਵੱਈਆਂ ਨੂੰ ਭੁੱਲ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜੇ ਇਹ ਹੁਸਨ ਜੁਆਨੀ ਏਨੀ ਸਸਤੀ ਹੋ ਜਾਵੇ ਕਿ ਹਰ ਕੋਈ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਸਕੇ ਤਾਂ ਉਹ ਸੁੰਦਰਤਾ ਕੀ ਬਣ ਜਾਵੇ, ਜੋ ਅਲੱਭ ਕਰਕੇ ਹੀ ਚੰਗੀ ਲਗਦੀ ਹੈ । ਇਸ ਮਸਲੇ ਵਿੱਚ ਕੰਜੂਸੀ ਵਰਤਣੀ ਹੀ ਠੀਕ ਹੈ ।

ਸੁਣ ਨੀ ਮੇਲਣੇ ਮਛਲੀ ਵਾਲੀਏ !
 ਮਛਲੀ ਤੇਰੀ ਏਕਣ ਫਬੇ, ਜਿਉਂ ਸੈਜੀ ਵਿੱਚ ਸੈਣਾ ।
 ਗੋਰੇ ਮੁੰਡੇ ਨਾਲ ਕਰ ਲੈ ਦੋਸਤੀ, ਮੰਨ ਲੈ ਭੌਰ ਦਾ ਕਹਿਣਾ ।
 ਲੱਦੀਏ ਰੂਪ ਦੀਏ, ਆਹ ਰੰਗ ਸਦਾ ਨਹੀਂ ਰਹਿਣਾ ।

ਮੌਤ ਨੇ ਕੀ ਕੀ ਕਾਰੇ ਕੀਤੇ ? ਤੇ ਕਿਵੇਂ ਵੱਸਦੇ ਘਰ ਉਜਾੜ ਕੇ ਸੁੰਵਾਂ ਵਰਤਾਈਆਂ ? ਵੱਡੇ ਵੱਡੇ ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਵਿੱਚ ਪਈਆਂ ਬੀਮਾਰੀਆਂ ਨੇ ਜੋ ਬੁਰੇ ਦਿਨ ਦਿਖਾਏ ਉਨ੍ਹਾਂ ਉਤੇ ਝਾਤੀ ਮਾਰ ਕੇ, 'ਹਾਣ ਕੁਮਾਰੇ' ਛੇਤੀ ਲੱਭਣ ਦੀ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ:—

ਮੌਤ ਮੌਤ ਨਾ ਕਰਿਆ ਕਰ ਨੀ, ਦੇਖ ਮੌਤ ਦੇ ਕਾਰੇ ।
 ਪਹਿਲਾਂ ਮੌਤ ਨੇ ਦਿੱਲੀ ਢਾਹੀ, ਫੇਰ ਵੜੀ ਪਟਿਆਲੇ ।
 ਹਰੀ ਕਿਆਂ ਵਾਲੇ ਪੱਤਣ ਲੰਘ ਕੇ, ਨਾਭੇ ਫਿਰ ਗਈ ਸਾਰੇ ।
 ਘਰ ਘਰ ਦੀ ਉਹਨੇ ਲਈ ਤਲਾਸ਼ੀ, ਚੁਗ ਚੁਗ ਗੱਭਰੂ ਮਾਰੇ ।
 ਲੱਭੂ ਮਠਿਆਈਆਂ ਬੀਰੀਏਂ ਰੁਲਾਏ, ਗੰਢੇ ਨਾ ਬਿਆਉਂਦੇ ਭਾਲੇ ।
 ਮਾ ਦੀਏ ਰਾਮ ਕੁਰੇ, ਲੱਭ ਲੈ ਹਾਣ ਕੁਮਾਰੇ ।

ਕਬੂਤਰ ਵਾਂਗ ਹੁਲਾਰੇ ਖਾਂਦੀ ਧੌਣ ਦੇਖ ਕੇ, ਕਿ ਇਹ ਅਖੀਰਲੀ ਬੋਲੀ ਹੈ— ਮੁੰਡਿਆਂ ਦੇ ਮਨ ਉਛਾਲੇ ਖਾ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਸਮਝੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਭਾ ਦੀ ਪਰਲੋ ਹੀ ਆ ਜਾਣੀ 'ਦੀ ਹੈ— ਉਹ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਭਰਵੀਂ ਜ਼ਬਾਨ ਨਾਲ ਗਾਉਂਦੇ ਹਨ:—

ਬਾਂਹੀਂ ਤੇਰੇ ਸੋਹਦਾ ਚੂੜਾ, ਵਿੱਚ ਗਲੀਆਂ ਦੇ ਫਿਰਦੀ ।
 ਇਕ ਦਿਨ ਐਸਾ ਆ ਜੂ ਕੁੜੀਏ, ਲੈਂਦੀ ਸੀੜੀ ਤੇ ਜਾਂਦੀ ।
 ਗੋੜਾ ਦੇ ਕੇ ਭੰਨ ਦੇਓ ਮੱਘੀ, ਕੁੱਤੀ ਪਿੰਨੀਆਂ ਨੂੰ ਖਾਂਦੀ ।
 ਦਿਲ ਦੇ ਪਿਆਰੇ ਲੈਂਦੇ ਲਾਂਬੂ, ਲਾਟ ਗਿਰਦੀਆਂ ਖਾਂਦੀ ।

ਆਉ ਵਿਚੋਲਾ ਲੈ ਜਾਉ ਤੈਨੂੰ, ਸੁਆਹ ਛੱਪੜਾਂ ਨੂੰ ਸਾਚੀ ।

ਨੀ ਕਲਬੂਤਰੀਏ ਸੋਨ ਰੇਤ ਰਲੀ ਜਾਂਦੀ ।

ਸੋਇਨਾ ਰੇਤ ਵਿੱਚ ਰਲੇ ਜਾਂ ਨਾ, ਪਰ ਸੋਨੇ ਵਰਗੀ ਮੇਲਣ ਵੇਹਦਿਆਂ ਵੇਹਦਿਆਂ
ਗਿੱਧੇ ਦੀ ਮੱਧਮ ਹੁੰਦੀ ਘੁੰਮਕਾਰ ਵਿੱਚ ਭੱਜ ਕੇ ਇਕ ਦਮ ਕੋਲ ਖੜੀਆਂ ਸਵਾਣੀਆਂ
ਵਿੱਚ ਜਾ ਰਲਦੀ ਹੈ । ਮੁੰਡੇ ਦੀ ਮਾਂ ਗਿੱਧਾ ਪਾਉਣ ਵਾਲੇ ਕੁੜੀਆਂ ਮੁੰਡਿਆਂ ਦੀ ਝੋਲੀ
ਸਰਦੇ ਪੁਜਦੇ ਲੱਡੂ ਤੇ ਪਕੌੜੇ ਪਾ ਦਿੰਦੀ ਹੈ । ਪੱਲਿਆਂ ਵਿੱਚ ਲੱਡੂ ਪਕੌੜੇ ਪਾਈ, ਫੱਕੇ
ਮਾਰਦੇ, ਗਿੱਧਾ ਪਾਉਣ ਵਾਲੇ ਜੁਆਨ, ਆਪੋ ਆਪਣੇ ਮਜ਼ਮੂਨਾਂ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਉਤੇ ਪਏ ਪ੍ਰਭਾਵ
ਦੇਖਦੇ ਤੇ ਇਹ ਦੱਸਣ ਲਈ ਕਿ ਮੈਂ ਇਹੋ ਜਿਹੀਆਂ ਬੋਲੀਆਂ ਪਾਈਆਂ ਸਨ, ਆਪਣੀਆਂ
ਬੋਲੀਆਂ ਦੇ ਟੱਪੇ ਮੂੰਹਾਂ ਵਿੱਚ ਗੁਣ-ਗੁਣਾਉਂਦੇ ਸਾਜਾਂ ਨੂੰ ਸੰਤੋਖਦੇ ਹੋਏ ਆਪੋ ਆਪਣੇ ਘਰਾਂ
ਨੂੰ ਪਰਤ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਗਿੱਧੇ ਦਾ ਪਿੰਡ ਸ਼ਾਂਤ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ।

ਜਾਗੋ ਆਈ ਹੈ

ਬੇਸ਼ਕ ਨਾਨਕੇ ਮੇਲ ਦਾ ਵੱਡਾ ਕੰਮ ਆਪਣੇ ਵਲੋਂ ਦੇਣ ਵਾਲੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਦਾ ਸਮੇਂ
ਸਮੇਂ ਸਿਰ ਦੇਣਾ ਲੈਣਾ ਤੇ ਗਿੱਧਾ ਪਾਉਣਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਛੋਟੇ ਛੋਟੇ ਰੰਗ ਤਮਾਸ਼ੇ ਉਨ੍ਹਾਂ
ਹੋਰ ਵੀ ਰਚਣੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ।

ਰਾਤ ਨੂੰ ਨਾਨਕੇ ਮੇਲ ਦੀਆਂ ਮੇਲਣਾਂ ਨੇ ਸਾਰੇ ਪਿੰਡ ਨੂੰ ਜਾਗਦੇ ਰੱਖਣ ਦੀ ਜਿਵੇਂ
ਕਸਮ ਪਾਈ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਪਿੱਤਲ ਦੀ ਵੱਡੀ ਸਾਰੀ ਵਲਟੋਹੀ ਤੇ ਆਟੇ ਨਾਲ ਚੌਤਰਫੀਂ ਦੀਵਟਾਂ
ਲਾ ਲਾ ਕੇ ਦੀਵੇ ਜਗਾ ਕੇ 'ਜਾਗੋ' ਬਣਾਈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ਇਕ ਜਟੀ ਦੇ ਸਿਰ ਉਤੇ ਇਸ
'ਸ਼੍ਰੀਮਤੀ ਜਾਗੋ' ਨੂੰ ਚੁਕਵਾ ਕੇ ਗਲੀ ਗਲੀ ਫੇਰਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਹਰ ਘਰ ਤੇ ਵੀਹੀ
ਦੇ ਮੌਤ ਉਤੇ, ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਤੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਘਰ ਅਗਿਉਂ 'ਜਾਗੋ' ਲੰਘ ਰਹੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਉਨ੍ਹਾਂ
ਬੰਦਿਆਂ ਦੇ ਨਾਉਂ ਪਾ ਕੇ ਗਾਉਂਦੀਆਂ ਹਨ:

ਬਚਨਿਆਂ ਵੇ ਜਾਗੋ ਆਈ ਐ ।

ਸਲਾਮੀ ਦੇ ਕੇ ਪਾਈ ਐ ।

ਉਠ ਕੇ ਹੰਭਲਾ ਮਾਰੋ ਜੀ, ਜਾਗੋ ਆਈ ਐ ।

ਚੁੱਪ ਕਰ ਬੀਬੀ ਮਸਾਂ ਸਵਾਈ ਐ ।

ਅੜੀ ਕਰੂਗੀ,

ਐਵੇਂ ਲੜੂਗੀ,

ਲੋਰੀ ਦੇ ਕੇ ਪਾਈ ਐ ।

ਇਸ ਜੋਸ਼ੀਲੇ ਗੀਤ ਦੇ ਨਾਲ ਮੇਲਣਾ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਕੱਚੇ ਘਰਾਂ ਦੇ ਪਰਨਾਲੇ ਜੋ ਲਕੜ
ਦੇ ਬਾਹਰ ਵਧਾਏ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਉਖਾੜ ਦਿੰਦੀਆਂ ਹਨ । ਜਾਗੋ ਦੇ ਨਾਲ ਬੋ ਬੋ ਕਰਕੇ
ਮੁੰਡਿਆਂ ਵਾਂਗ ਬੱਕਰਾ ਬੁਲਾਉਂਦੀਆਂ ਹਨ । ਪਿੰਡ ਦੇ ਨੰਬਰਦਾਰ ਤੇ ਹੋਰ ਮੁਖੀਆਂ ਦੇ ਨਾਉਂ
ਪਾ ਪਾ ਕੇ ਆਖਦੀਆਂ ਹਨ :—

ਚੰਨਣ ਸਿਆਂ ਲੰਬਤਦਾਰ,
 ਇਹਦੇ ਕੋਠੇ ਤੇ ਕੀ ਪਿਆ ਡੋਲੇ,
 ਇਹਦੀ ਭੈਣ ਨੂੰ ਲੈ ਜਾਓ ਤਬੇਲੇ,
 ਛੁਡਾਇਓ ਈ ਨਾ,
 ਥੀਹਰੀ ਬੱਕਰੀ ਆਇਓ ਈ ਨਾ,
 ਬੋਲ ਸਾਡੇ ਬੱਕਰੇ, ਛੇਹ ਛੇਹ ਛੇਹ ।

ਜਾਗੋ ਕੱਢ ਕੇ ਵਿਆਹ ਵਾਲੇ ਘਰ ਜਾਂ ਪਿੰਡ ਦੀਆਂ ਹੱਟੀਆਂ ਭੱਠੀਆਂ ਵਾਲੀਆਂ
 ਥਾਵਾਂ ਤੇ ਛੱਜ ਕੁੱਟਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਪੁਰਾਣਾ ਛੱਜ ਲੈ ਕੇ ਉਸ ਨੂੰ ਘੁੰਗਰੂਆਂ ਵਾਲੇ
 ਸੋਟੇ ਨਾਲ ਕੁੱਟ ਕੇ ਤੀਲਾ ਤੀਲਾ ਕਰ ਦਿੰਦੀਆਂ ਹਨ । ਨਾਲੋਂ ਨਾਲ ਮਸਤੀ ਵਿੱਚ ਗਾ
 ਰਹੀਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ :—

ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਲਦੇ ਬਾਲੇ ਸ਼ਤੀਰੀਆਂ,
 ਤੂੰ ਕਿਉਂ ਪਾਈ ਛੰਨ ਮੁੰਡਿਆ,
 ਤੇਰੀ ਗਤਵੇ ਵਰਗੀ ਰੰਨ ਮੁੰਡਿਆ ।
 ਉੱਚੇ ਟਿੱਬੇ ਮੈਂ ਤਾਣਾ ਤਣਦੀ, ਓਥੇ ਭੁੱਲ ਗਿਆ ਗਲਾਸ,
 ਨਿੱਕੀ ਹੁੰਦੀ ਮਰ ਜਾਂਦੀ,
 ਮੇਰਾ ਜੀਜਾ ਲੈ ਗਿਆ ਸਾਕ ।
 ਪਹਿਲਾਂ ਮੁੰਡੇ ਨੇ ਚੋਰੀ ਕੀਤੀ, ਫੇਰ ਮਾਰ ਲਿਆ ਡਾਕਾ ।
 ਬਾਰਾਂ ਸਾਲ ਦੀ ਕੈਦ ਬੋਲ ਗਈ, ਓਥੇ ਪਿਹਾਇਆ ਆਟਾ ।
 ਮੈਂ ਤੈਨੂੰ ਵਰਜ ਰਹੀ, ਵੇ ਮੁੰਡਿਆਂ ਬਦਮਾਸ਼ਾ ।

“ਮੈਂ ਤੈਨੂੰ ਵਰਜ ਰਹੀ” ਦੀ ਦੂਹਰੀ ਧਾਰਨਾ ਗਾ ਗਾ ਕੇ ਛੱਜ ਦੀਆਂ ਤੀਲਾਂ, ਰੂੰ ਦੇ
 ਫੰਬਿਆਂ ਵਾਂਗ ਉਡਾ ਦਿੰਦੀਆਂ ਹਨ ।

ਨਾਨਕੇ ਮੇਲ ਨੂੰ ਬਣਦੀ ਭਾਜੀ, ਜੋ ਘੱਟੋ ਘੱਟ ਪਕੌੜੇ, ਪੰਜੀਰੀ, ਲੱਡੂ ਰਲਾ ਮਿਲਾ
 ਕੇ ਸਵਾ ਮਣ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਬਹੁ ਦੇ ਪੇਕਿਆਂ ਤੋਂ ਆਏ ਮਾਮਿਆਂ, ਮਾਮੀਆਂ, ਨਾਨੀਆਂ ਨੂੰ
 ਕਪੜੇ ਤੇ ਤਿਉਰ ਦੇ ਕੇ ਵਿਦਾ ਕਰ ਦਿਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਜਿੰਨਾ ਚਿਰ ਨਾਨਕਾ ਮੇਲ ਵਿਦਾ
 ਨਹੀਂ ਹੋ ਜਾਂਦਾ, ਘਰ ਦਿਆਂ ਸਿਆਣਿਆਂ ਜੀਆਂ ਨੂੰ ਫਿਕਰ ਲੱਗਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕਿਧਰੇ
 ਕੋਈ ਭਾਣਾ ਈ ਨਾ ਵਰਤ ਜਾਵੇ । ਮੇਲਣਾ ਹਰ ਵੇਲੇ ਖਰੂਦ ਉਤੇ ਉਤਰੀਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ
 ਹਨ— ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਜਿਸ ਰਾਤ ਜਾਗੋ ਕੱਢੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਪਿੰਡ ਦੇ ਮੁੰਡੇ ਰੱਸੇ ਲੈ ਕੇ ਬੈਠ
 ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਅੱਖ-ਬਚਾ ਕੇ ਕਿਸੇ ਮੇਲਣ ਦੇ ਪੈਰਾਂ ਵਿੱਚ ਅਜੇਹੀ ਤਦਬੀਰ ਨਾਲ ਵਗਾਹ
 ਕੇ ਪੈਖੜ ਪਾਵਾਂਗੇ, ਕਿ ਉਹ ਓਸੇ ਥਾਂ ਖੜੀ ਜੂੜ ਜਾਵੇ । ਇਸ ਲਈ ਨਾਨਕਿਆਂ ਵਿੱਚੋਂ
 ਇਕ ਦੇ ਮੁੰਡੇ ਖੁੰਡੇ ਜੰਵ ਜਾਣ ਤੋਂ ਪਿੱਛੇ ਰਹਿ ਪੈਂਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਜੁ ਅਜੇਹੇ ਵੇਲਿਆਂ ਤੇ
 ਨਾਨਕੇ ਮੇਲ ਦੀ ਬੇ-ਪਤੀ ਹੋਣ ਤੋਂ ਬਚਾਉ ਕਰ ਸਕਣ ।

ਬਹੁ ਆਉਣ ਤੋਂ ਅਗਲੇ ਦਿਨ, ਛਟੀਆਂ, ਕੰਗਣਾਂ, ਖੋਲਣ ਆਦਿ ਰਸਮਾਂ ਹੋਣ ਪਿੱਛੋਂ

ਨਾਨਕਾ ਮੇਲ ਵਾਪਸੀ ਪਾ ਦੇਂਦਾ ਹੈ । ਜਿਵੇਂ ਗੀਤ ਗਾਉਂਦਾ ਆਇਆ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਗੀਤ ਗਾਉਂਦਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ: ਪਰ ਜਾਣ ਵੇਲੇ ਰਮਜ਼ਾਂ ਸੁਟੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ ਕਿ ਸਾਨੂੰ 'ਟਾਹੀ ਦਾ' ਕਿਉਂ ਹੈ, ਨਾਨਕਾ ਮੇਲ ਦਾ ਖਰੂਦ ਹੋਰ ਕੌਣ ਝਲੇ ! ਇਸਦੀ ਵਿਦਾਇਗੀ ਹੀ ਭਲੀ ਸਮਝੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ :—

ਤਾਰਾ ਮੀਰਾ ਗਾਹੀਦਾ ਵਈ ਗਾਹੀਦਾ,
ਪਹਿਲਾਂ ਗੰਢਾਂ ਦੇ ਸਦਾਇਆਂ,
ਹੁਣ ਕਿਉਂ ਜੋਗੀ ਟਾਹੀਦਾ ਵਈ ਟਾਹੀਦਾ ।

ਇਸ ਮੌਕੇ ਦਾ ਇਹ ਖਾਸ ਗੀਤ ਗਾਉਣ ਪਿਛੋਂ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਦਿਨ ਦੀਆਂ ਪਹਿਲੇ ਗੀਤਾਂ ਜਿਹੀਆਂ ਸੁਰਾਂ ਫਿਰ ਟੁਣਕ ਪੈਂਦੀਆਂ ਹਨ :—

ਆਉਂਦੀ ਕੁੜੀਏ ਚੱਕ ਲਿਆ ਬਜ਼ਾਰ ਵਿੱਚੋਂ ਸੋਟੀ,
ਬਈ ਅੱਜ ਸਾਨੂੰ ਕੋਈ ਰੱਖ ਲਓ, ਦੇ ਦੇਉ ਦਾਲ ਨਾਲ ਰੋਟੀ ।
ਬਈ ਅੱਜ ਸਾਨੂੰ ਕੋਈ ਰੱਖ ਲਓ ।
ਆਉਂਦੀ ਕੁੜੀਏ ਚੱਕ ਲਿਆ ਬਜ਼ਾਰ ਵਿੱਚੋਂ ਮਟਕੀ,
ਨੀ ਅੱਜ ਸਾਨੂੰ ਕੋਈ ਰੱਖ ਲੋ,
ਇਕ ਦੇ ਦਿਓ ਕੁਆਰੀ ਲੜਕੀ,
ਜਾਂਦੀ ਕੁੜੀਏ ਰਿਝਦੀ ਖੀਰ ਵਿੱਚ ਡੋਈ,
ਨੀ ਟੁੱਟ ਕੇ ਨਾ ਬਹਿ ਜੀਂ ਬੰਤੀਏ,
ਮਾਪਿਆਂ ਜੇਡਾ ਸਾਕ ਨਾ ਕੋਈ ।

ਇਹੋ ਜਿਹੇ ਮੂੰਹ ਮੱਥੇ ਵਾਲਿਆਂ ਕੋਲ ਦੀ ਲੰਘਦੀਆਂ ਹਨ ਉਹ ਜਿਹੇ ਬੋਲ ਬਦਲਦੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ :—

ਜਾਂਦੀ ਕੁੜੀਏ ਬੀਜ ਦੇ ਮੱਕੀ ਦੇ ਮੁੱਢ ਮੇਥੇ
ਦਾਰੂ ਪੀਣਿਆਂ ਦੇ,
ਘਰ ਵਸਦੇ ਕਿਸੇ ਨਾ ਦੇਖੇ ।
ਜਾਂਦੀ ਕੁੜੀਏ ਚਿੱਟੀ ਚਿੱਟੀ ਚਾਦਰ ਪੱਲੇ ਨਸ਼ਾਦਰ ਪੁਣਦੀ ਸੀ,
ਪਹਿਲੇ ਦਿਨ ਦਾ,
ਪਹਿਲੇ ਦਿਨ ਦਾ ਸ਼ਰਾਬੀ ਸੁਣਦੀ ਸੀ ।

ਜਿਸ ਕਿਸੇ ਦਾ ਘਰ ਵਾਲਾ ਪ੍ਰਦੇਸ ਗਿਆ ਹੋਵੇ ਉਸ ਦੇ ਬੂਰੇ ਅਗੋਂ ਲੰਘਦੀਆਂ ਤਾਨ੍ਹੇ ਦਿੰਦੀਆਂ ਹਨ :—

ਜਾਂਦੀ ਕੁੜੀਏ ਚਿੱਟੀ ਚਾਦਰ ਬੱਲੇ ਪਤਾਸਾ ਭੋਰਿਆ ਨੀ
ਜੱਟ ਕਮਲਾ
ਜੱਟ ਕਮਲਾ ਚੀਨ ਨੂੰ ਤੋਰਿਆ ਨੀ ।
ਆਉਂਦੀ ਕੁੜੀਏ ਮਾਰ ਘੱਗਰੇ ਦੀ ਗੁੱਛੀ,

ਨੀ ਸਭ ਦੁੱਖ ਟੁੱਟ ਜਾਣਗੇ ਜਦੋਂ ਨੌਕਰ ਆ ਗਿਆ ਛੁੱਟੀ ।
 ਜਾਂਦੀ ਕੁੜੀਏ ਭਿਉਂ ਬੱਠਲਾਂ ਵਿੱਚ ਦਾਣਾ,
 ਨੀ ਨਣਦੇ ਤਰਸੇਗੀ,
 ਅਸੀਂ ਹੁੰਦੇ ਦੇ ਬਦਲ ਬਣ ਜਾਣਾ ।
 ਜਾਂਦੀ ਕੁੜੀਏ ਬੋਲਣ ਕਣਕਾਂ ਦੇ ਵਿੱਚ ਬਟੋਰੇ,
 ਬਈ ਰੁਤ ਰੁਤ ਆ ਮਿਲਦੇ, ਮਾਪੇ ਅੱਲ੍ਹੜੇ ਬਾਗ ਦੇ ਮੇਵੇ ।
 ਆਉਂਦੀ ਕੁੜੀਏ ਭਰ ਲਿਆਈਂ ਟੋਕਰਾ ਅਨਾਰਾਂ ਦਾ,
 ਕਿਥੇ ਲਾਹੇਗੀ ਨੀ,
 ਕਿਥੇ ਲਾਹੇਗੀ ਨੀ ਪਿੰਡ ਸਰਦਾਰਾਂ ਦਾ ਨੀ ।
 ਆਉਂਦੀ ਕੁੜੀ ਪੰਜ ਸਵਾਰੇ ਖੁਲ੍ਹੇ ਪੰਜੇ ਨੀ ਪਾਠੀ ਪੂਰੇ ।
 ਭਾਗਾਂ ਵਾਲਿਆਂ ਦੇ ਅੱਜ ਹੋ ਗਏ ਨੇ ਕਾਰਜ ਪੂਰੇ ।

ਨਾਨਕਾ ਮੇਲ ਜਾਂਦਾ ਹੋਇਆ ਆਪਣੀਆਂ ਮਨੋਹਰ ਧੁਨਾਂ ਵਿੱਚ ਟੁੰਬਵੀਆਂ ਚੋਭਾਂ ਵਾਲੇ
 ਅਭੁੱਲ ਵਾਕ ਫਰਮਾਉਂਦਾ ਹੋਇਆ ਵਿਆਹ ਸ਼ਾਦੀ ਦੇ ਮਹਾਨ ਕਾਰਜ ਦੀ ਨਿਰਵਿਘਨ ਸਮਾਪਤੀ
 ਉਤੇ ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਦਾ, ਆਪਣੀਆਂ ਸੁਆਦਲੀਆਂ ਯਾਦਾਂ ਛੱਡ ਕੇ ਦੂਰ ਪਰ੍ਹੇ ਆਪਣੇ
 ਰਾਹਾਂ ਨੂੰ ਟੁਰ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਪਿੰਡ ਦੀ ਜੂਹ ਤੱਕ ਘਰ ਦੇ ਜੀਅ, ਆਦਮੀ ਤੀਵੀਆਂ ਤੇ
 ਨਿਆਣੇ ਇਸ ਰੌਣਕੀਲੇ ਟੌਲੇ ਨੂੰ ਬੜੇ ਤਪਾਕ ਨਾਲ ਛੱਡਣ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਮੁੰਡੇ ਦੀ
 ਮਾਂ ਸਾਰਿਆਂ ਦੇ ਗਲ ਲੱਗ ਕੇ ਭਰੇ ਹੋਏ ਗਲੇ ਤੇ ਡੁਬ-ਡੁਬਾਉਂਦੀਆਂ ਮਮਤਾ ਨਾਲ ਛਲਕਦੀਆਂ
 ਅੱਖਾਂ ਭਰ ਕੇ ਵਿਛੜਦੀ ਹੈ । ਨਾਲ ਹੀ ਘਰੇ ਨੂੰਹ ਆਉਣ ਦੀ ਖੁਸ਼ੀ ਪੇਕਿਆਂ ਦੀ
 ਯਾਦ ਨੂੰ ਬਹੁਤਾ ਚਿਰ ਮਨ ਵਿੱਚ ਟਿਕਣ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦੀ । ਹੁਣ ਸੁੱਖ ਨਾਲ ਉਹ ਆਪ
 ਜੋ ਕਬੀਲਦਾਰ-ਸੱਸ ਬਣ ਗਈ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ।

ਵਿਆਹ ਦਾ ਕਾਰਜ ਸਮਾਪਤ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਘਰ ਵਸਣ ਰਸਣ ਲਗ ਜਾਂਦੇ
 ਹਨ । ਜਿੰਦਗੀ ਦੁਖਾਂ ਸੁਖਾਂ ਵਿੱਚ ਬੀਤਦੀ ਲੰਘਦੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ । ਪਰਵਾਰ ਵਧਦੇ ਫੁਲਦੇ
 ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ । ਆਖਰ ਉਹ ਦਿਨ ਆ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਜਦੋਂ ਸਰੀਰ ਸਥਿਰ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ।
 ਬੁਢਿਆਂ ਦਾ ਤਾਂ ਅੱਗਾਂ ਨੇੜਾ ਆਉਣਾ ਹੀ ਹੋਇਆ, ਕਈ ਜੀਵਨ ਅਧ-ਉਮਰ, ਕਈ
 ਜੋਬਨ ਵਿੱਚ ਹੀ ਕੁਮਲਾ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਜੀਵ ਦੁਖਦਾਈ ਵਿਛੋੜੇ, ਰੋਗ ਸੋਗ ਦੇ ਚਕਰਾਂ
 ਵਿੱਚ ਪੈ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਅੰਤ ਸਮੇਂ ਦੀਆਂ ਰਸਮਾਂ ਅਤੇ ਕਿਰਿਆ ਕਰਮ ਵਧੇ ਵਧੀ ਉਮਰ
 ਦੇ ਪ੍ਰਾਣੀਆਂ ਲਈ ਕਰਨ ਵਾਲੀਆਂ ਅੰਤਮ ਰਸਮਾਂ ਦਾ ਚੱਕਰ ਚਲਦਾ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਉਸ
 ਨੂੰ ਨਿਭਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਜੀਵਨ ਦੇ ਇਸ ਭਾਗ ਨੂੰ ਲੋਕ ਜੀਵਨ ਦੇ ਰੰਗੇ ਬਰੰਗੇ ਤਰੀਕਿਆਂ
 ਨਾਲ ਪੂਰਾ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ।

ਮਰਨ ਸਮੇਂ ਦੀਆਂ ਰਸਮਾਂ

ਸੋਹਣੀ ਜਿੰਦਗੀ ਨੇ ਰਾਹ ਸਿਵਿਆਂ ਦੇ ਪੈਣਾ ।

ਜਿਵੇਂ ਫਰੀਦ ਜੀ ਨੇ ਆਖਿਆ ਹੈ: ਸਭਨੀ ਸਹੁਰੇ ਵੰਵਣਾ ਸਭ ਮੁਕਲਾਵਣ ਹਾਰ । ਮਰਨਾ ਤਾਂ ਸਭਨਾ ਨੇ ਹੈ ਜੇ ਬੰਦੇ ਦੀ ਅਉਧ ਪੂਰੀ ਹੋਣ ਤੇ ਮਰਨਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਉਹ ਮਰਨਾ ਦੁਖਾਂਤ ਨਹੀਂ, ਸਗੋਂ ਵਿਆਹ ਮੁਕਲਾਵਾ ਹੀ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਲਾੜੀ ਮੌਤ ਨਾਲ ਕਹੇ ਜਾਂ ਬਹਿਸ਼ਤੀ ਹੂਰਾਂ ਨਾਲ ਮੇਲ ਹੋਣ ਦੀਆਂ ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਮਨਾਈਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ । ਜਿਸ ਘਰ ਵਿਚ ਉਮਰ ਭੋਗ ਕੇ ਮਰੇ ਬੰਦੇ ਦੀਆਂ ਸਭ ਪਾਸੇ ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਮਨਾਈਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ । ਜਿਸ ਬੰਦੇ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਜੀਵਨ ਯਾਤਰਾ ਸਮੇਂ ਨੇਕ ਕੰਮ ਕਾਰਨ ਜਸ ਖੱਟ ਕੇ ਮਰਨ ਦਾ ਸੁਭਾਗ ਜੁੜਦਾ ਹੈ ਉਸ ਦੇ ਮਰਨ ਤੋਂ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ:—

ਜਦ ਤੂੰ ਆਇਆ ਜਗਤ ਵਿੱਚ ਜੱਗ ਹੱਸੇ ਤੂੰ ਗੋਇ ।

ਐਸੀ ਕਰਣੀ ਕਰ ਗਿਓਂ ਤੂੰਮ ਹੱਸੇ ਜੱਗ ਗੋਇ ।

ਹਾਂ ਭੱਈ ! ਮਰਨਾ ਤਾਂ ਸਭ ਨੇ ਹੈ, ਨੇਕ ਤੇ ਕਰਣੀ ਵਾਲਿਆਂ ਨੇ ਤੇ ਮੰਦ-ਕਰਮੀਆਂ ਨੇ ਵੀ । ਸ਼ਾਇਦ ਇਸ ਲਈ ਇਕ 'ਸਰਬ-ਪ੍ਰਵਾਣ' ਫਾਰਮੂਲਾ ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਬੰਦੇ ਦੇ ਮਰ ਜਾਣ ਪਿਛੋਂ ਉਸ ਦੇ ਔਗੁਣ ਨਾਲ ਹੀ ਸਮੇਟੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਤੇ ਗੁਣ ਜੀਉਂਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ । ਮਰੇ ਬੰਦੇ ਦੇ ਗੁਣਾਂ ਦਾ ਜਿਥੇ ਚਾਰ ਬੰਦੇ ਕਾਣ ਮਕਾਮ ਜੁੜਦੀ ਹੈ, ਵਰਨਣ ਕਰਨਾ ਵਾਜਬ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਉਸ ਦੇ ਕਿਸੇ ਔਗੁਣਾਂ ਨੂੰ ਛੋਹਣਾ ਪਾਪ । ਇਹ ਸਾਡੇ ਸਭਿਆਚਾਰ ਦੀ ਅਪੂਰਵ ਖੂਬਸੂਰਤੀ ਹੈ ਕਿ ਮਰੇ ਬੰਦੇ ਦੇ ਫੋਲਣੇ ਨਹੀਂ ਫੋਲਣੇ, ਮੰਦਾ ਕਰਮ ਸਮਝਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ।

ਮਰਨ ਵੇਲੇ ਹਰ ਬੁੱਢੇ ਦਾ ਆਪਣੇ ਪੁੱਤਾਂ, ਪੋਤਰਿਆਂ ਨੂੰ ਇਹੋ ਫੁਰਮਾਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ,

ਕਿ 'ਅਜੇਹੇ ਕੰਮ ਕਰਿਓ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਮਰਨ ਪਿਛੋਂ ਮੇਰਾ ਜਸ ਹੋਵੇ । ਕਿਧਰ ਮੇਰੇ ਨਾਉਂ ਨੂੰ ਕਲੰਕ ਨਾ ਲਾ ਦਿਓ ।' ਹਰ ਮਰਨ ਵਾਲਾ ਬੁੱਢਾ ਖਿਆਲ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿ, ਉਸ ਨੇ ਸਾਰੀ ਉਮਰ ਨੇਕੀ ਹੀ ਕੀਤੀ ਹੈ । ਕਿਧਰੋਂ ਪੁੱਤ ਪੋਤਰੇ ਮੰਦੇ ਕੰਮ ਕਰ ਕੇ ਮੇਰੇ ਚੰਗੇ ਜੀਉਣ ਉਤੇ ਖੇਹ ਨਾ ਪਾ ਦੇਣ ।

ਕਹਿੰਦੇ ਇਕ ਵਾਰੀ ਇਕ ਕੱਫਨ-ਚੋਰ ਮਰਨ ਲਗਿਆਂ ਇਹੋ ਉਪਦੇਸ਼ ਆਪਣੇ ਪੁੱਤਾਂ ਪੋਤਰਿਆਂ ਨੂੰ ਦੁਹਰਾਵਾ ਰਿਹਾ, ਪੁੱਤਰ ! ਉਹ ਕੰਮ ਕਰਨੇ ਜਿਸ ਨਾਲ ਮੇਰੀ 'ਨੇਕੀ' ਨੂੰ ਲੋਕ ਯਾਦ ਕਰਨ ।'

ਭਾਵੇਂ ਉਸ ਨੇ ਸਾਰੀ ਉਮਰ ਇਕੋ ਹੀ 'ਪਵਿਤਰ' ਕੰਮ ਕੀਤਾ ਸੀ, ਵਈ ਜੋ ਮੋਇਆ ਬੰਦਾ, ਕਬਰਾਂ ਵਿੱਚ ਦੱਬਿਆ ਜਾਣਾ, ਦੂਜੀ ਰਾਤ ਹੀ ਉਸ ਦੀ ਕਬਰ ਪੁੱਟ ਕੇ ਉਸ ਦੁਆਲੇ ਲਪੇਟੇ ਕਪੜੇ, ਮੂੰਹ ਵਿੱਚ ਪਾਇਆ ਰੁਪਈਆ ਕੱਢ ਲਿਆਉਂਦਾ ਰਿਹਾ । ਹੌਲੀ ਹੌਲੀ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਪਤਾ ਲੱਗਣ ਤੋਂ ਉਸ ਦੀ 'ਨੇਕੀ' ਦੀ ਅਜੇਹੀ ਸੁਰੰਧੀ ਫੈਲੀ ਜਿਸ ਰਾਹੋਂ ਉਸ ਨੇ ਲੰਘਣਾ, ਲੋਕਾਂ ਮੂੰਹ ਵੱਟ ਲੈਣੇ, ਕਿ ਇਹ ਮੰਦ-ਕਰਮਾਂ ਮੂੰਹ ਨਾ ਹੀ ਲੱਗੇ ਤਾਂ ਚੰਗਾ ਹੈ । ਕੱਫਨ-ਚੋਰ ਦੇ ਪੁੱਤ ਨੇ 'ਸੋਚ' ਸੋਚੀ ਵਈ ਕਿਹੜਾ ਕੰਮ ਕਰੀਏ ਜਿਸ ਨਾਲ ਪਿਉ ਦੀ ਸ਼ੋਭਾ ਹੋਵੇ ? ਜੇ ਚੰਗਾ ਕੰਮ ਕਰਾਂਗਾ ਤਾਂ ਲੋਕ ਆਖਣਗੇ ਕਿ 'ਮੁੰਡਾ ਤੇ ਚੰਗੇ ਕੰਮ ਕਰਦਾ ਹੈ । ਇਸ ਦਾ ਪਿਉ ਕੱਫਨ-ਚੋਰ ਸੀ ।' ਉਸ ਨੇ ਬਾਪ ਦੀ ਸ਼ੋਭਾ ਦੇ ਲਾਲਚ ਵਿੱਚ ਆ ਕੇ 'ਨੇਕ ਕੰਮ' ਕਰਨ ਦਾ ਇਰਾਦਾ ਤਰਕ ਕਰ ਕੇ ਮੁੜ ਪਿਤਾ ਪੁਰਖੀ ਪੱਕੀਆਂ ਲੀਹਾਂ ਉਤੇ ਤੁਰਨ ਦੀ ਧਾਰ ਲਈ । ਵਾਧਾ ਇਹ ਕੀਤਾ ਕਿ ਉਸ ਦਾ ਪਿਉ ਤਾਂ ਮੁਰਦਿਆਂ ਨੂੰ ਕਬਰਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕੱਢ ਕੇ ਕੱਫਨ ਲਾਹ ਕੇ ਮੁੜ ਦੱਬ ਦਿੰਦਾ ਸੀ । ਉਸ ਨੇ ਮੁਰਦਿਆਂ ਦੀਆਂ ਲਾਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਦਰਖਤਾਂ ਉਤੇ ਟੰਗਣਾਂ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿਤਾ ।

ਬੌੜੇ ਦਿਨਾਂ ਵਿੱਚ ਹੀ ਦਰਖਤਾਂ ਉਤੇ ਲਟਕਦੇ ਕੁਰੰਗਾਂ ਉਦਾਰੇ ਗਿਰਝਾਂ ਦੇ ਭੋਂਟ ਨਾਲ ਪਿੰਡ ਵਿੱਚ ਪਤਾ ਲਗ ਗਿਆ ਕਿ ਇਹ ਕਿਸ 'ਭਲੇ ਬੰਦੇ' ਦਾ ਕਾਰਾ ਹੈ । ਤਰਾਹ ਤਰਾਹ ਕਰਦੇ ਲੋਕ ਪੁਕਾਰ ਉਠੇ 'ਵਈ: ਇਸ ਮੁੰਡੇ ਨਾਲੋਂ ਤਾਂ ਇਹਦਾ ਪਿਉ ਹੀ ਚੰਗਾ ਸੀ, ਘੱਟੋ ਘੱਟ ਮੁਰਦਿਆਂ ਦੇ ਹੱਢ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਸੀ ਰੋਲਦਾ ।

ਕੱਫਨ-ਚੋਰ ਦਾ ਪੁੱਤ ਇਸ ਕਾਮਯਾਬੀ ਉਤੇ ਫੁੱਲਿਆ ਨਾ ਸਮਾਵੇ, ਕਿ 'ਮੇਰੇ ਪਿਉ ਦੀ ਰੂਹ ਤਾਂ ਇਹ ਗੱਲਾਂ ਸੁਣ ਕੇ ਖੁਸ਼ ਹੁੰਦੀ ਹੋਵੇਗੀ ਕਿ ਮੇਰੇ ਪੁੱਤ ਨੇ ਕਿਵੇਂ ਜਾਨ ਹੀਲ ਕੇ ਮੇਰਾ ਜਸ ਫੈਲਾਇਆ ਹੈ ?

ਮੌਤ ਦੇ ਨੇੜੇ ਪਹੁੰਚੇ ਬੁੜ੍ਹੇ ਬੁੱਢੀਆਂ ਜਿਥੇ ਕਿਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਮਿਲਣ ਬੈਠਣ ਹੁੰਦਾ ਹੈ— 'ਆ ਜਾ ਬੁੜ੍ਹਿਆ ਬਹਿ ਜਾਹ, ਬਬੇਰੇ ਸਾਰੀ ਉਮਰ ਕੰਮ ਕੀਤੇ ਨੇ, ਕੰਮ ਤਾਂ ਸਿਵਿਆਂ ਤੱਕ ਬੰਦੇ ਦਾ ਖਹਿੜਾ ਨਹੀਂ ਛੱਡਦੇ ਬੁਢੇ ਬਾਬੇ ਨਿਰਾਸਤਾ ਤੇ ਉਦਾਸੀ ਭਰਿਆ ਮਹੌਲ ਬਣਾ ਕੇ ਬੈਠ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ।

“ਕਾਹਦੇ ਬੈਠੀਏ ਖੁਸ਼ੀ ਸਿਆਂ, ਜਿੰਨਾ ਚਿਰ ਨੈਣ-ਪ੍ਰਣ ਟੁਰਦੇ ਫਿਰਦੇ ਨੇ ਕਿਹੜਾ ਬੈਠਣ ਦਿੰਦਾ ਹੈ । ਘਰ ਦਿਆਂ ਨੂੰ ਇਹੋ ਲਿੱਲ ਲੱਗੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ । ਵਈ ਜਿੰਨਾ ਚਿਰ

ਬੁੜ੍ਹੇ ਸਹੁਰੇ ਦੀ ਚਮੜੀ ਵਿੱਚ ਸਾਹ ਵਗਦੇ ਨੇ ਹੋਰ ਚੰਮ ਕੁੱਟੀ ਜਾਵੇ । ਉਂ ਤੂੰਹੀ ਦੇਖ, ਕੀ ਮੇਰੀ ਉਮਰ ਹੁਣ ਕੰਮ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਹੈ । ਮੇਰੀ ਉਮਰ ਦਾ ਪਹਿਲਾਂ ਪਿੰਡ ਵਿੱਚ ਹੋਰ ਹੈ ਕੇਹੜਾ ! ਦੇਖਦਿਆਂ ਦੇਖਦਿਆਂ ਸਭ ਲੱਦ ਗਏ । ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਇਹ ਮੇਰੇ ਗਲ ਵਿੱਚ ਈ ਕਿਉਂ ਰੱਸੇ ਪੈਣੇ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ । ਅਗੋਂ ਘਰਦਿਆਂ ਦਾ ਸਤਾਇਆ ਹੋਇਆ ਬੁੜ੍ਹਾ ਇਕੋ ਸਾਰੇ ਆਪਣੀ ਦੁੱਖਾਂ ਦੀ ਕਹਾਣੀ ਕਹਿ ਛੱਡਦਾ ਹੈ ।

ਬੁੱਢੀਆਂ ਆਪਣੀਆਂ ਹਾਨਟਾਂ ਕੋਲ ਵੱਖ ਖਿਆਲੀ ਕੜਾਹ ਬਣਾਉਂਦੀਆਂ ਹਨ: ਲੈ ਨੀ ਅੰਮਾਂ ਕੀ ਹੋ ਗਿਆ ਨੀ ਤੈਨੂੰ, ਚਾਰ ਦਿਨਾਂ ਨੂੰ ਜਦੋਂ ਸਿਵਿਆਂ ਦੇ ਰਾਹ ਪੈ ਗਈ, ਉਦੋਂ ਵੀ ਤਾਂ ਘਰ ਦੇ ਕੰਮ ਚਲਣਗੇ ਈ । ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਬੰਦੇ ਨੇ ਵੀ ਸਿਆਣੀਆਂ ਬੁੜ੍ਹੀਆਂ ਕੋਲ ਦੁਖ ਸੁਖ ਫੋਲਣੇ ਹੁੰਦੇ ਨੇ । 'ਬਹਿ ਜਾ ਦੋ ਘੜੀ, ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਤੇਰਾ ਇਹ ਪੈਰ ਚੱਕਰ ਕਦੋਂ ਮਿਟੇਗਾ ।'

ਅੱਗੋਂ ਬੁੜ੍ਹੀ ਇਹ ਸਮਝ ਕੇ ਕਿ ਇਸ ਨੇ ਆਪਣੇ ਘਰ ਦੇ ਭੇਤ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਸਾਂਝੇ ਕਰਨੇ ਹੋਣੇ ਹਨ, ਘਰ ਵਲ ਨੂੰ ਘਿਸਰ ਘਿਸਰ ਕੇ ਟੋਰਦੀ ਜੁੱਤੀ ਘਸੀਟ ਕੇ ਮੁੜ ਉਸ ਕੋਲ ਆ ਬੈਠਦੀ ਹੈ ।

"ਨੀ ਤੈਨੂੰ ਕਾਹਦੀ ਗੱਲ ਦੱਸਾਂ ! ਸਾਡੇ ਤਾਂ ਜਿਹੜੀ ਨਵੀਂ 'ਬਹਿਆ' ਆਈ ਹੈ ਨਾ, ਤੂੰ ਭਾਵੇਂ ਮੈਨੂੰ ਮਾੜੀ ਈ ਕਰੇਂ, ਉਹ ਹੈ ਬਹਿਆਈ— ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਤਾਂ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਉਹਦਾ ਪਿਛਲੇ ਜਨਮ ਦਾ ਕੀ ਵੈਰ ਐ, ਹਰ ਵੇਲੇ ਸੂਈ ਦੇ ਮੂੰਹ ਤੇ ਚੱਕੀ ਰੱਖਦੀ ਹੈ । ਆਹ ਕਰ ਔਹ ਕਰ, ਮਜਾਲ ਐ ਕੰਮ ਮੁੱਕਣ ਦੇਵੇ ।" ਏਦੂੰ ਤਾਂ ਰੱਬ ਨੰਦੇ ਦੀ ਮੌਤ ਈ ਮੈਨੂੰ ਦੇ ਦਿੰਦਾ, ਆਹ ਦਿਨ ਤਾਂ ਨਾ ਵੇਖਦੀ ।" ਪਹਿਲਾਂ ਆਪਣੇ ਘਰ ਦੀ ਨਿੰਦਿਆ ਕਰਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮਰੀ ਬੁੜ੍ਹੀ ਦਾ ਨਾਂ ਲੈ ਕੇ ਸਾਂਝ ਪਾਉਂਦੀ, ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਦਿੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਹੁਣ ਅਗਲੀ ਵੀ ਆਪਣੇ ਘਰ ਦੀਆਂ ਭੇਦ-ਭਰੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਸੁਣਾਵੇ । ਪਰ ਕਈ ਵਾਰ ਏਨੇ ਨੂੰ ਕੋਈ ਹੋਰ ਗੁਆਂਢਣ ਆ ਬਹੁੜਦੀ ਹੈ :-

'ਅੰਮਾਂ ਅੱਜ ਏਧਰ ਕਿਧਰੋਂ ਆ ਗਈ ਕੁੜੇ !' ਸੁਖ ਨਾਲ ਪੁੱਤ ਪੋਤੇ ਖਿਲਾ ਲਏ ਨੇ, ਆਪਣੇ ਘਰਦਿਆਂ ਨੂੰ ਹੁਣ ਕਹਿ ਦੇਹ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਮਰੀ ਨੂੰ ਅੰਦਰੇ ਹੀ ਨਾ ਲੁਕੋ ਛੱਡਿਓ । ਜੇ ਹੰਗਾਮਾ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਪਿੰਡ ਵਿੱਚ ਘਰ ਘਰ ਕੜਾਹ ਮੰਡਿਆਂ ਦਾ ਪਰੋਸਾ ਜ਼ਰੂਰ ਫੇਰਨਾ ।' ਮਰਨ ਵਾਲੀ ਬੁੜ੍ਹੀ ਦੇ ਬੁਝਦੇ ਦੀਵੇ ਦੀ ਸ਼ਰੀਕਣ ਇਕ ਵਾਰੀ ਤਾਂ ਤਕੜੀ ਬੱਤੀ ਉਗੀਸ ਦਿੰਦੀ ਹੈ । 'ਲੈ ਮੈਂ ਕਿਹੜਾ ਭਾਈ ਦੇਖਣ ਆਉਣੈ । ਜਿਵੇਂ ਅੰਗਲਿਆਂ ਦਾ ਜੀਅ ਕਰੇ, ਕਰਦੇ ਫਿਰਨ । ਜੀਹਨੇ ਕਰਨੇ ਆਪਣੇ ਨਕੌੜੇ ਨੂੰ ਕਰਨਾ ਹੈ । ਮਰਿਆਂ ਦੇ ਕੁਛ ਕਿਹੜਾ ਮੂੰਹ ਵਿਚ ਪੈ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਨਹੀਂ ਕਰਨਗੇ ਆਪੇ ਬਦਨਾਮੀ ਝੱਲਣਗੇ ! ਕੀ ਲੋਕ ਨਹੀਂ ਕਹਿਣਗੇ ਕਿ ਬੁੜ੍ਹੀ ਨੇ ਸਾਰੀ ਉਮਰ ਕਿਵੇਂ ਘਰ ਨੂੰ ਕਮਾਇਆ ਹੈ ?' ਖਬਰੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਭੱਦਰ ਕਾਰਾ ਕੀ ਕਰਨਾ ਹੈ ? ਬੁੜ੍ਹੀ ਯਥਾਰਥੀ ਬੋਲ ਸਹਿਜ ਸੁਭਾਓ ਆਖ ਦਿੰਦੀ ਹੈ ।

'ਨਕੌੜੇ ਨੂੰ ਤਾਂ ਅਗਲੇ ਨੇ ਕਰਨਾ ਈ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ਪਰ ਵੱਡੇ ਵਡੇਰਿਆਂ ਦਾ ਡਰ

ਵੀ ਤਾਂ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ । ਮੈਂ ਤਾਂ ਕਹਿੰਦੀ ਹਾਂ ਕਿ ਇਕ ਵਾਰ ਮੂੰਹ ਚੜ੍ਹ ਕੇ ਆਖਦੇ, ਵਈ ਜੇ ਮੇਰੀ ਮਰੀ ਤੋਂ ਕੁਝ ਨਾ ਕੀਤਾ ਤਾਂ ਮੈਂ ਮਰ ਕੇ ਵੀ ਤੁਹਾਡੇ ਘਰ ਦਾ ਖਹਿਤਾ ਨਹੀਂ ਛੱਡਣਾ, ਜੇ ਹੁਣੇ ਤੋਂ ਭੱਜੇ ਨਾ ਫਿਰਨ । ਕਿ ਬੁੜੀ ਕਿਤੇ ਭੂਤ ਬਣਕੇ ਨਾ ਟੱਕਰੇ ।

ਸਰੀਕਣ, ਬੁੜੀ ਨੂੰ ਮਰਨ ਪਿਛੋਂ ਪ੍ਰੇਤ ਬਣ ਕੇ ਘਰਦਿਆਂ ਨੂੰ ਡਰਾਉਣ ਦੀ ਗੱਲ ਸੁਣਾ ਕੇ, ਉਸ ਅੰਦਰ ਲੜਾਉਣ ਲਈ ਚੁਆਤੀ ਲਾ ਦੇਂਦੀ ਹੈ ।

‘ਭਾਈ ! ਰੱਬ ਭੂਤ ਪ੍ਰੇਤ ਤਾਂ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਵੀ ਨਾ ਬਣਾਵੇ । ਖਬਰੇ ਉਦੋਂ ਕਿਹੜੇ ਕਿਹੜੇ ਬੰਦੇ ਵਿੱਚ ਸੁਰਤ ਫਿਰਦੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ ।’ ਅਗੋਂ ਸਿਆਣਪ ਤੇ ਵਿਅੰਗ ਨਾਲ ਬੁੜੀ ਵੀ ਅਜੇਹਾ ਜਵਾਬ ਦਿੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਜੇ ਮੈਂ ਪ੍ਰੇਤ ਬਣੀ ਤਾਂ ਖੈਰ ਤੇਰੀ ਵੀ ਨਹੀਂ ਰਹਿਣੀ ॥

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮੌਤ ਨਦੀ ਦੇ ਕਿਨਾਰੇ ਪੁਜੇ ਬੁੜੇ ਬੁੜੀਆਂ ਨੂੰ ਤਾਨੂੰ ਮੋਹਣੇ ਦੇ ਦੇ ਕੇ ਇਕ ਤਾ ਮਰਨ ਪਿਛੋਂ ਕੁਝ ਖੁਆਉਣ ਪਿਆਉਣ ਦਾ ਬਾਨੂਣੂ ਤੇ ‘ਪੁੰਨਯ ਕਰਮ’ ਵਲ ਪ੍ਰੇਰਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਦੂਜੇ ਮੌਤ ਨੂੰ ਬੂਹੇ ਅਗੇ ਖੜ੍ਹੀ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਾ ਕੇ ਗਲੀਬਾਤੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਰਨ ਲਈ ਮਨ ਤਕੜੇ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ।

ਬੁੜੇ ਬੁੜੀ ਦੇ ਪੈਰ ਸੁੱਜ ਜਾਣੇ ਮੌਤ ਨਿਸ਼ਾਨੀ ਸਮਝੋ ! ਇਹ ਸਮਝ, ਕਿ ਹੁਣ ਬਚਣਾ ਤਾਂ ਹੈ ਨਹੀਂ ਘਰਦਿਆਂ ਵਿਚੋਂ ਖਾਸ ਨਰੋਏ ਦੇ ਪਾਤਰ ਕਿਸੇ ਜੀਅ ਨੂੰ ਸੱਦ ਕੇ ਮਰਨ ਵਾਲੇ ਬੁੜੇ ਵਲੋਂ ਸਮਝਾਉਤੀਆਂ ਦਿਤੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ: ‘ਫਲਾਣਿਆਂ ਸਾਕਾਂ ਨਾਲੋਂ ਟੁੱਟਣਾ ਨਹੀਂ, ਫਲਾਣਿਆਂ ਨਾਲ ਆਪਣਾ ਵਰਤ ਵਰਤਾਵਾ ਚੰਗਾ ਨਹੀਂ ਨਿਭਣਾ, ਖਾਨਦਾਨੀ, ਗਿਆਨ ਦਸਦਾ, ਬੁੜਾ ਹੌਲੀ ਹੌਲੀ ਆਪਣੇ ਮਰਨ ਪਿਛੋਂ ਕੁਝ ਕਰਨ ਦੀ ਗਲ ਛੇਤ ਦਿੰਦਾ ਹੈ । ‘ਮੇਰੇ ਮਰੇ ਤੋਂ ਮੂੰਹ ਨਾ ਲਕੋਇਓ । ਮੈਂ ਕੁਛ ਬੋਝੇ ਪਲਿਓ ਨਹੀਂ ਖਰਚਾਉਣਾ ਇਸ ਵੇਲੇ ਲਈ ਉਮਰ ਭਰ ਜੋੜ ਜੋੜ ਕੇ ਜਿਹੜੇ ਚਾਰ ਛਿੱਲੜ ਦੱਬ ਘੁੱਟ ਕੇ ਰੱਖੇ ਨੇ, ਉਰੇ ਹੋ ਮੈਂ ਤੈਨੂੰ ਕੰਨ ਵਿੱਚ ਦੱਸਾਂ !’

ਬੁੜੇ ਦੇ ਇਹ ਕਹਿਣ ਦੀ ਦੇਰ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਗੱਲਾਂ ਸੁਣਨ ਵਾਲਾ ਪੁੱਤਰ ਸੁਗੰਦਾਂ ਚੁੱਕਣ ਲਗ ਜਾਂਦਾ ਹੈ: ਬਾਪੂ ਭਾਵੇਂ ਤੂੰ ਦੇ ਪੈਸੇ ਨਾ ਦੇਹ, ਤੈਂ ਇਹ ਕੀ ਕਿਹਾ, ਅਸੀਂ ਤਾਂ ਤੇਰੇ ਮਰਨ ਦੇ ਜੇਹੜੇ ਲਗਣੇ ਸੀ, ਭਾਵੇਂ ਖੇਤ ਗਹਿਣੇ ਰੱਖ ਕੇ ਕਿਉਂ ਨਾ ਲਾਉਂਦੇ ਜ਼ਰੂਰ ਹੀ ਲਾਉਂਦੇ, ਤੈਂ ਏਸ ਘਰ ਨੂੰ ਕਿਵੇਂ ਬੰਨ੍ਹਿਆ ਹੈ ? ਕੌਣ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦਾ ਉਸ ਨੂੰ ਪਤਾ ਜੋ ਲੱਗ ਗਿਆ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਵਈ ਬੁੜੇ ਨੇ ਹੁਣ ਧਰੀਆਂ ਲਕੋਈਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਦੱਸਣੀਆਂ ਹਨ । ਮੇਮ ਵਾਂਗ ਪਿਘਲਿਆ ਪੁੱਤ ਬਾਪੂ ਨੂੰ ਜੱਫੀ ਪਾ ਲੈਂਦਾ ਹੈ ਕਿ, ਹੁਣ ਤਾਂ ਪਿਓ ਦਾ ਮੋਹ ਪੂਰਾ ਜਾਗ ਪਵੇ ਤਾਂ ਜੁ ਕਿਧਰੇ ਕਿਸ ਚੀਜ਼ ਦਾ ਲੁਕੇ ਰੱਖ ਕੇ ਹੀ ਨਾ ਮਰ ਜਾਵੇ ।

‘ਬਾਪੂ ਤੂੰ ਇਹ ਕਿਹੋ ਜਿਹੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਕਰਨ ਲਗਿਆ ਹੈ । ਅਸੀਂ ਇਉਂ ਨੀ ਤੈਨੂੰ ਮਰਨ ਦੇਣਾ । ਹਾਲੇ ‘ਭੂਟੇ’ ਦਾ ਵਿਆਹ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ, ਨਾ ‘ਚੰਦੂ’ ਦਾ ਮੰਗਣਾ ਹੋਇਆ ਹੈ । ਇਹ ਦਿਨ ਦੇਖੇ ਬਿਨਾਂ ਤੂੰ ਕਿਵੇਂ ਮਰ ਜਾਵੇਂਗਾ ? ਬੁੜੇ ਦਾ ਪੁੱਤ, ਇਕ ਵਾਰੀ ਤਾਂ ਮੌਤ ਦੇ ਫਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਨੂੰ ਵੀ ਠੱਲ੍ਹਾਂ ਪਾਉਣ ਵਾਲੇ ਵਾਕ ਅਲਾਪ ਛੱਡਦਾ ਹੈ ।

‘ਨਹੀਂ ਪੁੱਤ ! ਮੌਤ ਅਗੇ ਕਿਸੇ ਦਾ ਜ਼ੋਰ ਨਹੀਂ ਚਲਦਾ । ਰਾਉਣ ਨੇ ਕਾਲ ਪਾਵੇ ਨਾਲ ਬੰਨ੍ਹਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ ਉਹ ਵੀ ਨਾ ਰਿਹਾ । ਮੈਂ ਤੈਨੂੰ ਦੱਸਾਂ: ‘ਉਹ ਵਰਾਡੇ ਦੇ ਬੂਹੇ ਵੜਦਿਆਂ ਅੰਦਰ ਹੈ ਨਾ ਇਕ ਆਲ੍ਹਾ, ਤੂੰ ਆਲੇ ਨੂੰ ਹੇਠਾਂ ਨੂੰ ਪੱਟ ਲਈਂ ਉਥੇ ਤਾਂਬੇ ਦੀ ਗਾਗਰ ਦੱਬੀ ਹੋਈ ਹੈ ਵਿੱਚ ਚਾਂਦੀ ਦੇ ਮਲਕਾਂ ਦੇ ਰੁਪਈਏ ਨੇ, ਤੇ ਉਹਦੇ ਵਿੱਚ ਕੁਛ ਚੰਦੇ (੧੯੧੪) ਦੇ ਪੈਂਡ ਵੀ ਹਨ । ਉਦੋਂ ੧੫ ਰੁਪਈਆਂ ਦਾ ਇਕ ਪੈਂਡ ਹੁੰਦਾ ਸੀ । (ਰੁਪਈਆ ਚੰਦ ਪੈਸਿਆਂ ਦਾ ਇਕ ਤੋਲਾ ਚਾਂਦੀ ਦਾ, ਪੁਰਾਣਾ ਇਕ ਪੈਸਾ ਅੱਜ ਕੱਲ ਦੇ ਰੁਪਏ ਨਾਲੋਂ ਵੱਧ ਮੁੱਲ ਦਾ ਹੈ ।) ਹੌਲੀ ਕੁ ਦੇ ਕੇ ਜਦੋਂ ਲੋੜ ਪਈ ਚੁੱਪ ਕਰਕੇ ਕੱਢ ਲਵੀਂ । ਨਾਲੇ ਤੈਨੂੰ ਹੋਰ ਦੱਸਾਂ, ਇਹ ਯਾਦ ਰੱਖੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਜਿੰਨੇ ਮਹੇਸ਼ੇ ਉਤੇ ਲੱਗੇ ਪਹਿਲਾਂ ਲਾ ਕੇ ਫੇਰ ਕਿਧਰੇ ਦਮੜੀ ਖਰਚੀ, ਨਹੀਂ ਫਿਰ ਨਾ ਕਹੀਂ ਘਰ ਦੀ ਕੋਈ ਚੀਜ਼ ਵਧਦੀ ਨਹੀਂ ਜੇ ਇਸ ਗੱਲ ਵਿੱਚ ਕਮੱਕਲੀ ਕੀਤੀ ਮੇਰੀ ਰੂਹ ਸਰਾਪ ਦੇਉ । ਤੁਹਾਡੇ ਘਰ ਨੂੰ ਭਾਗ ਨਹੀਂ ਲਗਣੇ ।

ਇਉਂ ਸਾਰੀ ਉਮਰ ਦੇ ਜੋੜੇ ਹੋਏ ਕਿਸੇ ਕੁੱਜੇ ਵਿੱਚੋਂ ਦੱਬੀ ਰੁਪਈਏ ਦਸਦਿਆ, ਕੁਝ ਮਾਇਆ ਦੇ ਮੋਹ ਤੇ ਕੁਝ ਮੌਤ ਦੇ ਪਾਏ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਵਿਛੋੜੇ ਕਾਰਨ ਬੁੜ੍ਹੇ ਦਾ ਗਲਾ ਭਰ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਉਹਦਾ ਪੁੱਤ ਇਸ ਵੇਲੇ ਤੱਤਾ ਹੋਇਆ ਲੋਹਾ ਸਮਝ ਕੇ— ਕਿ ਬੁੜ੍ਹੇ ਨੇ ਜੇ ਕੁਝ ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਤੋਂ ਲੈਣਾ ਹੈ ਜਾਂ ਕੋਈ ਚੀਜ਼ ਰੱਖੀ ਹੋਈ ਹੈ ਦੱਸ ਦੇਵੇਗਾ ਹੋਰ ਪੁਛਦਾ ਹੈ— ‘ਬਾਪੂ ਉਂ ਤਾਂ ਇਹ ਗੱਲਾਂ ਅਜਿਹੇ ਵੇਲੇ ਕਰਨ ਦੀਆਂ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀਆਂ, ਬੰਦੇ ਨੂੰ ਭਜਨ ਪਾਠ ਵਿੱਚ ਰੂਹ ਲਾਉਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ, ਪਰ ਤੈਂ ਗੱਲ ਛੇੜ ਲਈ ਹੈ ਆਪਾਂ ਜੇ ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਤੋਂ ਲੈਣਾ ਦੇਣਾ ਹੈ ਜਾਂ ਕਿਧਰੇ ਧਰਿਆ ਧਰਾਇਆ ਹੈ ਤਾਂ ਉਹ ਵੀ ਦੱਸ ਦੇਹ ।’

ਕਈ ਜੁਸੀਲੇ ਬੁੜ੍ਹੇ ਤਾਂ ਇਹ ਸੁਣ ਕੇ ਪੁੱਤਰਾਂ ਨੂੰ ਟੁੱਟ ਕੇ ਪੈ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ‘ਅਗਲੇ ਨੂੰ ਮਰਨ ਦੀ ਲੱਗੀ ਹੈ ਤੁਹਾਨੂੰ ਧਰਿਆ ਧਰਾਇਆ ਪੁੱਛਣ ਦੀ ।’ ਪਰ ਧੀਰਜ ਤੇ ਠਰੱਮੇ ਵਾਲਾ ਬਾਪ ਜੋ ਕੁਝ ਪੁੱਤ ਪੁੱਛਦਾ ਹੈ ਦਸਦੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਬੁੜ੍ਹੇ ਨੂੰ ਯਕੀਨ ਕਰਾਉਣ ਲਈ ਕਿ ਉਸ ਦਾ ਮਰਨਾ-ਪਰਨਾ ਅੱਛਾ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ਝੱਟ ਹੀ ਉਸ ਦਾ ਪੁੱਤ ਅਮਲ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ, ‘ਭੂਟੇ ਦੀ ਮਾਂ ਗੱਲ ਸੁਣ ਐਧਰ ਆ । ਇਕ ਤਾਂ ਬਾਹਮਣਾਂ ਦੇ ਮੁੰਡੇ ਨੂੰ ਸੱਦ ਕੇ ਲਿਆਵੇ, ਗੀਤਾ ਜੀ ਨਾਲ ਹੀ ਲਈ ਆਵੇ, ਬਾਪੂ ਨੂੰ ਗੀਤਾ ਦਾ ਪਾਠ ਸੁਨਾਉਣਾ ਹੈ । ਨਾਲੇ ਭਾਈ ਜੀ ਪਾਖਰ ਸਿਉਂ ਨੂੰ ਕਹਿ ਦੇਵੇ, ਉਹ ਇਕ ਪਾਸੇ ਬੈਠਾ ਜਪੁਜੀ ਸਾਹਿਬ ਤੇ ਸੁਖਮਨੀ ਦੇ ਪਾਠ ਕਰੀ ਜਾਵੇ ।’

‘ਲੈ ਤੂੰ ਤਾਂ ਇਉਂ ਕਰਦਾ ਏਂ ਜਿਵੇਂ ਬਾਬੇ ਨੇ ਸੱਚੀ ਮਰ ਜਾਣਾ ਹੋਣਾ ਹੈ :’ ਬੁੜ੍ਹੇ ਦੀ ਨੂੰਹ ਬਾਬੇ ਦਾ ਦਿਲ ਰਖਣ ਲਈ ਇਕ ਵਾਰੀ ਤਾਂ ਇਉਂ ਆਖਦੀ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ‘ਢਹਿ ਜਾਣਿਆ ਬੁੜ੍ਹਿਆ ਤੈਨੂੰ ਪੈ ਜਾਵੇ ਪਲੇਗ ।’ ਪਹਿਲਾਂ ਨਿੱਤ ਉਹ ਉਤਲੇ ਮਨੋਂ ਦੀ ਆਖਦੀ ਰਹੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ।

‘ਮਖਿਆ ਭੈੜਿਆ ਟੱਬਰਾ, ਕੋਈ ਚੱਜ ਦੀ ਗੱਲ ਵੀ ਤਾਂ ਮੰਨਿਆ ਕਰ ।’ ਜਾਹ ਝੱਟ ਪੱਟ ਸਦਵਾ ਦੇਹਾਂ ਨੂੰ, ਆਖ ਕੇ ਬੁੜ੍ਹੇ ਦਾ ਪੁੱਤ ਹੈਰਾਨ ਕੁਝ ਪ੍ਰੇਸ਼ਾਨ ਜਿਹਾ ਹੋ ਕੇ ਉਦਾਸੀ

ਦੇ ਘਰ ਚਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਇਨ੍ਹੇ ਨੂੰ ਬੁੜ੍ਹੇ ਦਾ ਸਾਹ ਲੰਮਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਉਹ ਕਦੇ ਅੱਖਾਂ ਮੀਟਦਾ ਕਦੇ ਪੱਟ ਕੇ ਕਾਫੀ ਚਿਰ ਖੁਲ੍ਹੀਆਂ ਰੱਖਦਾ ਹੈ । ਕਹਿੰਦੇ ਇਸ ਵੇਲੇ ਮਰ ਰਿਹਾ ਬੰਦਾ ਉਸ ਨੂੰ ਲੈਣ ਆਏ ਮੌਤ ਦੇ ਫਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਵਲ ਵੇਖ ਰਿਹਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ।

‘ਬੁੜ੍ਹੇ ਦੀ ਜ਼ਬਾਨ ਤਾਂ ਠਾਕੀ ਗਈ ਲੱਗਦੀ ਹੈ’— ਛੇਤੀ ਹੀ ਉਸ ਦਾ ਪੁੱਤ ਬਬਲਾਂਦੀ ਜ਼ਬਾਨ ਦੇਖ ਕੇ ਬੁੜ੍ਹੇ ਦੇ ਬਿੰਦ ਝੱਟ ਵਿੱਚ ਮਰਨ ਦੀ ਪੇਸ਼ੀਨ ਗੋਈ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ । ਪੈਰ ਠੰਢੇ ਹੋ ਗਏ ਨੇ, ਜਾਨ ਪਹਿਲਾਂ ਲਤਾਂ ਬੰਨੀਓ ਨਿਕਲਦੀ ਹੈ ?’

‘ਘੋਰਤੂ ਵਜਦੇ ਨੂੰ ਝੱਟ ਪੱਟ ਧਰਤੀ ਉਤੇ ਲਿਟਾ ਦਿੰਦੇ ਹਨ । ਕਹਿੰਦੇ ਜੇ ਬੰਦਾ ਚਾਰਪਾਈ ਉਤੇ ਲੇਟਿਆ ਮਰ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਉਸ ਦੀ ‘ਗਤੀ’ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ । ਭੁੱਜੇ ਲਾਹ ਕੇ ਚੜ੍ਹਦੇ ਵਲ ਪੈਰ ਕਰਕੇ (ਮੂੰਹ ਆਪੇ ਹੀ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ) ਵੱਡਾ ਪੁੱਤ ਆਪਣੇ ਮੋਢਿਆਂ ਉਤੇ ਸਿਰ ਰੱਖ ਲੈਂਦਾ ਹੈ । ਧਰਤੀ ਉਤੇ ਲਿਟਾਉਣ ਲਈ ਜਾਂ ਤੇ ਹਰੀ ਕਾਹੀ ਜਾਂ ਉਸ ਗੁੱਤ ਦੀ ਕੋਈ ਵੀ ਫਸਲ ਵੱਢ ਕੇ ਵਿਛਾ ਦਿੰਦੇ ਹਨ, ਕਈ ਪੁਰਾਣੇ ਸਿਆਣੇ ਬੰਦੇ, ਬੱਲੀਆਂ ਵਗੈਰ ਕਣਕ ਦੀ ਪਰਾਲੀ ਸੰਭਾਲ ਰਖਦੇ ਸਨ ਕਿ ਵੇਲੇ ਸਿਰ ਕੰਮ ਆਵੇਗੀ । ਉਹ ਮਰਨ ਵੇਲੇ ਹੇਠ ਵਿਛਾ ਦਿੰਦੇ ਹਨ । ਇਸ ਪਰਾਲੀ ਵਾਰੇ ਹੀ ਆਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ :-

ਹੇਠ ਪਰਾਲੀ ਉਤੇ ਛੱਲੇ ।

ਜਿਹੇ ਜਿਹੇ ਆਏ ਉਹੋ ਜਿਹੇ ਚੱਲੇ ।

ਇਤਨੇ ਨੂੰ ਗੀਤਾ ਦੇ ਅਠਾਰ੍ਹਵੇਂ ਅਧਿਆਏ ਤੇ ਪੰਜ ਗ੍ਰੰਥੀ ਦੀਆਂ ਬਾਣੀਆਂ ਜਪੁਜੀ ਸਾਹਿਬ ਤੇ ਸੁਖਮਨੀ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਪਾਠ ਅਰੰਭ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਕੁਲਪਰੋਹਤ ਜਿਵੇਂ ਇਸ ਮੌਕੇ ਦੀ ਤਾੜ ਵਿੱਚ ਹੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਅਸਮਾਨੀ ਬਿਜਲੀ ਵਾਂਗ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕੇਹੜੇ ਵੇਲੇ ਆ ਬਹੁਤਦਾ ਹੈ । ਉਸ ਨੂੰ ਦੇਖ ਕੇ ਸਭ ਨੂੰ ਯਾਦ ਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ : ‘ਗਉ ਪੁੰਨ ਕਰਾਓ ਵਈਂ । ਬੁੜ੍ਹੇ ਤੋਂ ਪੂਛ ਨੂੰ ਹੱਥ ਲਗਾ ਕੇ— ਜੇ ਬੁੜ੍ਹਾ ਗਾਂ ਦੀ ਪੂਛ ਹੱਥ ਲਾਣ ਦੇ ਯੋਗ ਨ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਘਰ ਦੀ ਚੰਗੀ ਵਹਿੜੀ ਜਾਂ ਲਵੇਰੀ ਗਾਂ ਬਾਹਮਣ ਦੀ ਭੇਟਾ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ਜੇ ਉਹ ਬੇ-ਸੁਰਤ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਸਵਾ ਰੁਪਈਆ ਬੁੜ੍ਹੇ ਦੇ ਹੱਥਾਂ ਨੂੰ ਛੁਹਾ ਕੇ ਬਾਹਮਣ ਨੂੰ ਭੇਟਾ ਕਰ ਕੇ ਗਲੇ ਲਾਹ ਛਡਦੇ ਹਨ ।

ਬਾਹਮਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਬੁੜ੍ਹੇ ਦੀ ਸੁਰਤ ਕਾਇਮ ਹੁੰਦਿਆਂ ਗਉ ਪੁੰਨ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ । ਮਰਨ ਵੇਲੇ ਗਉ ਪੁੰਨ ਕਰਨ ਦਾ ਮਹਾਤਮ ਇਉਂ ਦੱਸਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ, ‘ਜੀਵਨ ਨੂੰ ਮਰਨ ਪਿਛੋਂ ਇਕ ਬੈਤਰਣੀ ਨਦੀ ਵਿੱਚੋਂ ਦੀ ਯਾਮ ਲੰਘਾਉਂਦੇ ਹਨ । ਇਹ ਨਦੀ ਰਾਧ ਤੇ ਪ੍ਰੰ ਦੀਆਂ ਲਾਟਾਂ ਛਡਦੀ ਉਬਲ ਰਹੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ । ਜੇ ਗਉ ਪੁੰਨ ਕੀਤੀ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਨਦੀ ਵਿੱਚੋਂ ਦਗਧ ਹੋ ਰਹੇ ਜੀਵ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਪੂਛ ਫੜਾ ਕੇ ਲੰਘਾ ਲਿਜਾਂਦੀ ਹੈ ।’ ਪਰ ਅਸਲ ਮਨਸ਼ਾ ਇਹ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜੇ ਬੁੜ੍ਹੇ ਦੇ ਹੋਸ਼ ਹਵਾਸ ਕਾਇਮ ਹੁੰਦਿਆਂ ਗਾਂ ਪੁੰਨ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਫਿਰ ਕੇਵਲ ੧ ।) ਸਵਾ ਰੁਪਈਏ ਉਤੇ ਬਾਹਮਣ ਨੂੰ ਟਾਲਿਆ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦਾ । ਬੁੜ੍ਹੇ ਦਾ ਮੂੰਹ ਰਖਣ ਲਈ— ਵਈਂ ਮਰਦਾ ਹੋਇਆ ਇਹ ਨਾ ਸਮਝੇ ਕਿ ਘਰਦਿਆਂ ਨੇ ਖੁਲ੍ਹ ਕੇ ਦਾਨ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ— ਕਈ ਵਾਰ ਚੰਗੀ ਬਹਿੜੀ ਜਾਂ ਗਾਂ ਪੁੰਨ ਕਰਨ ਲਈ ਘਰ ਦੇ ਫਸ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਪਰ ਜੇ ਬਦ-ਕਿਸਮਤੀ ਨੂੰ ਪੰਡਤ ਜੀ ਪਛਤ

ਕੇ ਪੁੱਜਣ, ਜਦੋਂ ਗਾਂ ਦੀ ਪੂਛ ਨੂੰ ਹੱਥ ਛੁਹਾਣ ਦੀ ਬੁਝਾ ਸਮਝੋਂ ਹੀ ਹਾਰ ਚੁਕਿਆ ਹੋਵੇ— ਫਿਰ ਅਫਸੋਸੇ ਮੂੰਹ ਨਾਲ, 'ਜਾਂਦੇ ਚੋਰ ਦੀ ਤੜਾਗੀ ਹੀ ਸਹੀ', ਵਾਲੇ ਵਾਕਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ੧।) ਰੁਪਈਆ ਹੀ ਗਨੀਮਤ ਸਮਝ ਕੇ ਧੰਨਵਾਦ ਸਹਿਤ ਵਸੂਲ ਕਰ ਲੈਂਦਾ ਹੈ । ਗਾ ਪੁੰਨ ਕਰਨ ਪਿਛੇ ਮਰਨ ਵਾਲੇ ਦੇ ਹੱਥ ਲਵਾ ਕੇ ਕੁਛ ਪਾਣੀ ਧਰਤੀ ਉਤੇ ਡੋਹਲ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਹ ਪਾਣੀ ਦੇ ਮਰਨ ਪਿਛੋਂ ਰਾਹ ਵਿੱਚ ਕੰਮ ਆਵੇਗਾ ।

ਕਈ ਬੁਝਿਆਂ ਦਾ ਖਾਸਾ ਚਿਰ, ਇਕ ਰਾਤ ਜਾਂ ਦਿਨ, ਘੋਰਤੂ ਵਜਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ । ਜਾਨ ਨਿਕਲਣੀ ਅੱਖੀ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹੱਥੋਂ ਕਈ ਤਰਾਂ ਦੇ ਪੁੰਨ ਦਾਨ ਕਰਾਉਂਦੇ ਹਨ, ਮਹਾਂ ਦੀ ਦਾਲ ਦੀ ਬਾਲੀ ਕੁਝ ਹੋਰ ਸੀਧਾ ਬਾਧਾ ਬ੍ਰਹਿਮਣ ਨੂੰ ਦਿਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਕਿ ਉਹ ਮਨ ਲਾਕੇ ਕਾਲੇ ਮਹਾਂ ਵਲ ਧਿਆਨ ਕਰਕੇ ਗੀਤਾ ਦਾ ਪਾਠ ਕਰੇ ।

ਇਕ ਗਾਉਣ-ਪਾਣੀ ਦੇ ਸ਼ੋਕੀਨ ਬੁਝੇ ਦੀ ਜਾਨ ਘੰਡੀ ਵਿੱਚ ਇਕ ਰਾਤ ਫਸੀ ਰਹੀ ਬੁਝੇ ਨੇ ਪੂਜਾ ਪਾਠ ਕਰਦੇ ਦੇਖ ਕੇ ਕਿਹਾ— 'ਜਿਹੋ ਜਿਹੀ, ਕਰਨੀ ਉਹੋ ਜਿਹੀ ਭਰਨੀ' ਬੰਦੇ ਦਾ ਕਰਮ ਹੈ, ਮੈਨੂੰ ਏਹ ਪੂਜਾ ਪਾਠ ਨਹੀਂ ਲਗਣੇ ਮੈਂ ਕੇਹੜਾ ਧਰਮੀ ਬੰਦਾ ਹਾਂ । ਇਓਂ ਕਰੋ ਰੁਲਦੂ ਸਾਰੰਗੀ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਲਿਆਵੋ ਉਸਨੂੰ ਕਰੋ ਦੇ ਹੀਰ ਦੀਆਂ ਕਲੀਆਂ ਸੁਣਾ ਦੇਵੇ ਮੇਰੀ ਜਾਨ ਨਿਕਲ ਜਾਵੇਗੀ । ਘਰਦਿਆਂ ਏਸਤਰਾਂ ਹੀ ਕੀਤਾ । ਰੁਲਦੂ ਨੇ ਸਾਰੰਗੀ ਦੀਆਂ ਤਾਰਾਂ ਉਤੇ 'ਬਰੋਜਾ ਮਾਰ ਕੇ ਜਦੋਂ ਗਜ ਫੇਰਿਆ ਬੁਝਾ ਉਠ ਕੇ ਬਹਿ ਗਿਆ, ਫਿਰ ਉਸਨੇ 'ਕਲੀ' ਦੀ ਸੁਰ ਉਠਾਈ, ਓਵੇਂ ਜਿਵੇਂ ਉਚੀ ਬਾਂਹ ਉਠਾਈ । ਕਲੀ ਸਮਾਪਤ ਹੁੰਦੀ ਨਾਲ ਈ ਬੁੱਢਾ ਮੂਧੇ ਮੂੰਹ ਡਿਗ ਪਿਆ । ਦੇਖਿਆ ਤਾਂ ਹੱਥ ਪੈਰ ਠੰਢੇ, ਲੋਕਾਂ ਕਿਹਾ:—ਭਾਈ ਆਪੋ ਆਪਣਾ, ਤਕਾਦ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਚੇਤੂ ਦਾ ਹੀਰ ਦੀ ਕਲੀ ਨੇ ਈ ਬੇੜਾ ਬੰਨੇ ਲਾ ਦਿੱਤਾ । ਜਦੋਂ ਗਮਤ੍ ਨੇ ਤੋੜਾ ਝਾੜਦਿਆਂ ਕਿਹਾ 'ਦਮ ਦਾ ਵਿਸਾਹ ਨਹੀਂ ।' ਬਾਬਾ ਜੀ ਸੁੰਨ ਸਮਾਧੀ ਵਿੱਚ ਗੁੰਮ ਹੋ ਕੇ ਅਗਲੇ ਲੋਕ ਵਿੱਚ ਚਲੇ ਗਏ ।

ਅੰਤ ਨੂੰ ਸਭਨਾ ਉਤੇ ਉਹ ਸਮਾਂ ਆ ਪੁੱਜਦਾ ਹੈ ਜਦੋਂ ਸਾਹਮਣੇ ਵੇਖਦਿਆਂ ਵੇਖਦਿਆਂ ਉਭੇ ਸਾਹ ਲੈਂਦਾ ਪ੍ਰਾਣੀ ਸਦਾ ਲਈ ਅੱਖਾਂ ਮੀਟ ਲੈਂਦਾ ਹੈ । ਉਸ ਦਾ ਪੁੱਤ ਉਸ ਵੱਲ ਉਸ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਤੇ ਮੂੰਹ ਬੰਦ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਜੋ ਮਰੇ ਹੋਇ ਦੇ 'ਅੰਤਮ ਦਰਸ਼ਨ' ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਟੱਡਿਆ ਹੋਇਆ ਮੂੰਹ ਤੇ ਖੁੱਲੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਮੰਦੀਆਂ ਨਾ ਲੱਗਣ । ਬੰਦੇ ਨੇ ਸਾਂਤੀ ਨਾਲ ਹੀ ਅੱਖਾਂ ਮੀਟੀਆਂ ਦਾ, ਦੇਖਣ ਵਾਲੇ ਉਤੇ ਚੰਗਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪਵੇ ।

ਬੁੱਢੇ ਮਰੇ ਦੀ ਆਂਢ ਗੁਆਂਢ ਖਬਰ ਕਰਨ ਲਈ ਘਰ ਦੀਆਂ ਸਵਾਣੀਆਂ ਜੋ ਪਹਿਲਾ

ਹੀ ਤਿਆਰ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ ਲੰਮੇ ਲੰਮੇ ਘੁੰਡ ਕੱਢ ਕੇ ਓਸੇ ਵੇਲੇ ਡੁੰਘੇ ਤੇ ਲੰਮੇ ਵੈਣ ਅਰੰਭ ਦਿੰਦੀਆਂ ਹਨ । ਜਿਉਂ ਜਿਉਂ ਬੀਹੀ ਵੇਹੜੇ ਪਤਾ ਲਗਦਾ ਚਲਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਹਰ ਘਰੋਂ ਇੱਕ ਇੱਕ ਬੁੜੀ ਝੱਟ ਪੱਟ ਘੱਗਰਾ ਪਾਕੇ, ਅਜੇਹੇ ਵੇਲੇ ਲਈ ਰਖੀ ਸਲਾਰੀ ਜਾਂ ਚਾਦਰ ਦਾ ਘੁੰਡ ਕੱਢ, ਤਿਆਰ ਬਰ ਤਿਆਰ ਹੋ ਕੇ 'ਮਰਗ ਵਾਲੇ ਘਰ' ਪਹੁੰਚ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ਇਕ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਦੂਜੀ, ਘਰ ਦੀ ਪ੍ਰਧਾਨ ਜਨਾਨੀ ਦੇ ਗਲ ਲੱਗ ਕੇ ਕੀਰਨੇ ਪਾਉਂਦੀਆਂ ਹਨ । ਇਨ੍ਹਾਂ ਕੀਰਨਿਆਂ ਤੇ ਵੈਣਾਂ ਵਿੱਚ ਦੂਜੀਆਂ ਜਨਾਨੀਆਂ ਵਾਂਗ ਜੇ ਰੋਣਾ ਨਾ ਆਵੇ ਤਾਂ ਰੌਦੂ ਸਕਲ ਬਣਾਉਣ ਦੀ ਕਈ ਜਨਾਨੀਆਂ ਨੂੰ ਐਕਟਰੈਸਾਂ ਨਾਲੋਂ ਵੀ ਵੱਧ ਮੁਹਾਰਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ— ਜੇ ਮਨ ਨਾ ਹੀ ਪਿਘਲੇ, ਤਾਂ ਆਪਣੇ ਘਰ ਦੇ ਕਿਸੇ ਮਰੇ ਨੂੰ ਯਾਦ ਕਰਕੇ ਉਹੋ ਜਿਹਾ ਮਨ ਬਣਾਉਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਕੇ ਅੰਤ ਨੂੰ ਸਫਲ ਹੋ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ । ਕੋਈ ਪ੍ਰਬੀਨ ਤਾਂ ਕਹਿੰਦੇ ਨੇ ਜੇ 'ਰੋਣਾ ਨਾ ਆਵੇ ਤਾਂ ਰੋਦਿਆਂ ਜਿਹਾ ਮੂੰਹ ਤਾਂ ਬਣਾ ਲੈਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ।' ਪਰ ਏਥੇ ਤਾਂ ਅਨੁਭਵੀ ਸਵਾਦੀਆਂ ਨੇ ਸਭਾ ਸੁਹਾਉਣੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ । ਲੰਮੀਆਂ ਸੁਰਾਂ ਵਿੱਚ ਅਜਿਹੇ ਦਿਲ-ਖਿੱਚਵੇਂ ਢੰਗਾਂ ਨਾਲ ਡੁੰਘੇ ਵੈਣ ਪਾਉਂਦੀਆਂ ਹਨ ਕਿ ਪੱਥਰ ਵੀ ਪਿੱਘਲ ਜਾਣ । ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰਹਾਂ ਨੇ ਜਿਉਂਦੇ ਬੁੜ੍ਹੇ ਨੂੰ ਘਰ ਦੇ ਖੁੰਜੇ ਲਾ ਕੇ ਰੱਖਿਆ ਤੇ ਖਾਣ-ਪਹਿਨਣ ਨੂੰ ਸਿੱਟ-ਪਰਸਿਟ ਚੀਜ਼ਾਂ ਦੇ ਕੇ ਮੌਤ ਦੇ ਮੂੰਹ ਵਿੱਚ ਧੱਕਿਆ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਮਰੇ ਪਿਛੋਂ ਵੈਣਾਂ ਵਿੱਚ ਅਜਿਹੇ ਬੋਲ ਕਹਿੰਦੀਆਂ ਹਨ, ਕਿ ਸੁਣਨ ਵਾਲਿਆਂ ਦੀ ਮਮਤਾ ਦੇ ਕਪਾਟ ਖੁਲ੍ਹ ਜਾਂਦੇ ਹਨ :—

ਕਿੱਥੇ ਤੁਰ ਗਿਓਂ-ਪਾ ਕੇ ਲੰਮੀ ਜੁਦਾਈ ਜੀ ।

ਮੇਰਿਆਂ ਦੇਸ਼ਾਂ ਦਿਆਂ ਰਾਜਿਆ ਬਾਬਲਾ ।

ਬੁੱਢੜੇ ਬਾਰੇ, ਤੈਨੂੰ ਟੁਰਨੀਆਂ ਪੈ ਗਈਆਂ ਲੰਮੀਆਂ ਵਾਟਾ ਜੀ,

ਵੇ ਮੇਰਿਆ ਰਾਜਿਆ ਬਾਬਲਾ ।

ਅੱਜ ਤੂੰ ਕਿਉਂ ਭੁੰਜੇ ਪੈ ਗਿਆ ਵੇ,

ਮੇਰਿਆ ਗਦੇਲਿਆਂ ਤੇ ਸੌਣ ਵਾਲਿਆ ਰਾਜਿਆ ਬਾਬਲਾ ।

ਤੇਰੇ ਬਾਝੋ ਰੋਵੇ ਟੱਬਰ ਤੇ ਗਲੀ ਮਹੱਲਾ ਵੇ,

ਮੇਰਿਆ ਸਭਾ ਦਿਆ ਸਿੰਗਾਰ ਬਾਬਲਾ ।

ਅਜ ਮੈਨੂੰ ਉਹ ਦਿਨ ਯਾਦ ਆਉਂਦੇ ਜੀ

ਜਿੰਦਣ ਢੁੱਕਿਆ ਸੀ ਵਿਆਹੁਣ ਤੱਤੜੀ ਨੂੰ ਜੀ,

ਮੈਨੂੰ ਸਹੇੜਨ ਵਾਲਿਆਂ ਦਸਰਬ ਬਾਬਲਾ ।

ਕੀਹਦੇ ਨਾਲ ਖੇਲੁਣਗੇ ਪੋਤੇ ਪੋਤਰੀਆਂ ਜੀ ਤੇਰੇ,

ਕੌਣ ਕਰੇਗਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਲਾਡ ਜੀ ਮੇਰੇ ਧਰਮ ਦਿਆ ਬਾਬਲਾ ।

ਸਾਨੂੰ ਜੱਗ ਜਹਾਨ ਵਸਦਾ ਅੱਜ ਲਗਦਾ ਭਾਂ ਭਾਂ ਕਰਦਾ ਜੀ

ਤੇਰੇ ਬਾਝੋ, ਜੀ ਮੇਰੇ ਧਰਮੀ ਬਾਬਲਾ ।

ਵੈਣਾਂ ਦੀ ਇਹ ਲੜੀ ਉਤਨਾ ਚਿਰ ਵੱਧਦੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਮਰੇ ਹੋਏ ਬੁੜ੍ਹੇ

ਨੂੰ ਨਵਾ ਧੂਆ ਕੇ ਕਪੜੇ ਪੁਆ ਕੇ ਅਰਬੀ ਉਤੇ ਨਹੀਂ ਰੱਖ ਦਿੰਦੇ ।

ਬੁੜੇ ਦੇ ਮਰਨ ਵੇਲੇ ਝੱਟ-ਬਿੰਦ ਵਿੱਚ ਫੁਰਤੀ ਨਾਲ, ਉਸ ਦੀ ਨੂੰਹ, ਮਰੇ ਨੂੰ ਪਹਿਨਾਉਣ ਵਾਲੇ ਕਪੜੇ ਕੱਢਨ ਕੋਰੀ ਖੱਦਰ ਦੀ ਤਾਣੀ 'ਸੰਦੂਕ ਵਿੱਚੋਂ ਕੱਢ ਕੇ ਕੰਧੂਈ ਸੂਈ ਨਾਲੋਂ ਨਾਲ ਸਿਉਂਦੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ਇਸ਼ਾਰਿਆਂ ਨਾਲ ਹੀ ਘਰ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਸਮਝਾ ਦਿੰਦੀ ਹੈ ਵਈ, ਜਿਸ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਚੀਜ਼ ਦੀ ਲੋੜ ਹੋਈ ਐਥੋਂ ਸੰਦੂਕ' ਚੋਂ ਆਪੇ ਲੈ ਲੈਣੀ । 'ਹੁਣ ਆਂਢਣਾਂ ਗਆਂਢਣਾਂ ਆਉਣ ਵਾਲੀਆਂ ਨੇ, ਆਖਣਗੀਆਂ ਬੁੜੇ ਦਾ ਭੋਰਾ ਸੋਗ ਵੀ ਨਹੀਂ ਮਨਾਇਆ ।' ਮੈਂ ਬਹਿ ਕੇ 'ਪੱਲਾ ਪਾਉਂਦੀ' ਹਾਂ । ਜੇ ਬੁੜੇ ਦੇ ਘਰ ਵਾਲੀ ਜਿਉਂਦੀ ਹੋਵੇ ਤੇ ਨੂੰਹ ਕੋਈ ਨਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਇਹ ਫਰਜ਼ ਉਸ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਕਿਸਮ ਦੇ ਵੈਣਾਂ ਵਿੱਚ ਭੁਗਤਾਉਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਉਹ (ਨੂੰਹ ਵਾਂਗ ਉਤਲੇ ਮਨੋਂ ਨਹੀਂ) ਦਿਲੀ ਤੁੰਘਾਈਆਂ ਤੋਂ ਵੈਣ ਪਾਉਂਦੀ ਹੈ:—

ਮੇਰੇ ਜਨਮ ਜਨਮ ਦੇ ਸਾਥੀ ਜੀ,

ਅਜ ਇਕੱਲਿਆ ਹੀ ਕਿੱਧਰ ਨੂੰ ਕਰੀ ਤਿਆਰੀ ।

ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਮੈਨੂੰ ਇਉਂ ਛੱਡ ਕੇ ਜਾਣਾ ਸੀ,

ਜੀ ਮੈਂ ਕੁਝ ਖਾ ਕੇ ਮਰ ਜਾਂਦੀ ਵਿਚਾਰੀ ।

ਤੇਰੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਨਾ ਕੋਈ ਫਿਕਰ ਫਾਕਾ,

ਨਾ ਕੜਾਪਾ ਦੇਖਿਆ ਸੀ ਜੀ ਮੇਰੇ ਸਿਰ ਦਿਆ ਜੀ ਸਾਈਆਂ ।

ਤੀਵੀਆਂ ਦੇ ਵੈਣ ਸੁਣ ਕੇ ਇਤਨੀ ਦੇਰ ਨੂੰ ਆਂਢ ਗਆਂਢ ਤੋਂ ਸਿਆਣੇ ਆਦਮੀ ਆ ਪਹੁੰਚਦੇ ਹਨ । ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਬੈਠਣ ਲਈ ਬੁੜੇ ਦੇ ਮਰਨ ਪਿਛੋਂ ਝੱਟ 'ਸਬਾਤ ਵਿੱਚ' ਪਖਲੀਆਂ ਜਾਂ ਚਾਦਰੇ ਵਿਛਾ ਦਿਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਲੋਕੀ ਆਪਣੀ ਨੇੜਤਾ ਤੇ ਆਖਰੀ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਦੀ ਚਰਚਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੰਦੇ ਹਨ । 'ਮੈਨੂੰ ਤਾਂ ਪਰਸੋਂ ਬੁੜਾ ਡੰਗਰਾਂ ਨੂੰ ਪੱਠੇ ਪਾਉਂਦਾ ਮਿਲਿਆ ਸੀ, ਐਡੀ ਛੇਤੀ ਉਸਨੂੰ ਕੀ ਹੋ ਗਿਆ ?' ਬੈਠਣ ਆਇਆਂ ਬੰਦਿਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇਕ ਗੱਲ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ।

—'ਬਾਈ ਉਂ ਕਹਿੰਦੇ ਨੇ ਮਰੇ ਬੰਦੇ ਦੇ ਗੁਣ ਈ ਯਾਦ ਰਹਿ ਜਾਂਦੇ ਨੇ, ਪਰ ਇਸ ਬੁੜੇ ਦੀ ਤਾਂ ਸੱਚ ਜਾਣੋਂ ਵਡਿਆਈ ਵੀ ਵਾਹਲੀ ਹੈ ।'

—'ਕੀ ਲੇਖਾ ਸੀ ਨੇਕੀ ਦਾ, ਚੱਕੀ ਕਿਹੜਾ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ਬੰਦਾ ਉਹ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਦੇ ਮਰੇ ਤੋਂ ਨੇਕੀ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਚਲਣ, ਮਰਨਾ ਤਾਂ ਸਭ ਨੇ ਈ ਐ ।'

—'ਮੈਨੂੰ ਤਾਂ ਉਹਦੀਆਂ ਮਿੱਠਤ-ਪਿਆਰ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਕਦੇ ਵੀ ਨਹੀਂ ਭੁੱਲਣੀਆਂ । ਜੁੱਦੋਂ ਮਿਲਣਾ ਇਉਂ ਬੋਲਣਾ, ਜਿਵੇਂ ਮੂੰਹ ਵਿੱਚ ਮਿਸਰੀ ਘੋਲੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ।' ਭਾਵੇਂ ਬੁੱਢਾ ਸੁਭਾਉਂ ਮੁਤਾਬਕ ਗਾਲ ਕੱਢ ਕੇ ਹੀ ਗੱਲ ਕਰਦਾ ਹੋਵੇ ।

—'ਮੌਤ ਸਾਹਮਣੇ ਕੀਹਦਾ ਜ਼ੋਰ ਚਲਦੈ ਭਾਈ, ਵਿਚਾਰਾ ਬਥੇਰਾ ਚੰਗਾ ਸੀ ।' 'ਵਰ੍ਹੇ ਦੇ ਵਰ੍ਹੇ ਹੋਰ ਕੱਟ ਜਾਂਦਾ, ਕੁਛ ਘਰ ਦੀ ਕਬੀਲਦਾਰੀ ਦੀਆਂ ਹੋਰ ਗੰਢਾਂ ਸੁਲਝ ਜਾਂਦੀਆਂ ।' ਪੋਤੇ ਪੋਤੀਆਂ ਹੋਰ ਬੱਡੇ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ।'

—ਦੂਜਾ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ: 'ਕਿਵੇਂ ਕਹੋ, ਜੀ ਸਿਆਣੇ ਜੀਅ ਦਾ ਪਹਿਰਾ ਈ ਬੜੀ ਚੀਜ਼

ਹੁੰਦੀ ਹੈ । ਲੈ, ਹੁਣ ਪਹਿਲਾਂ ਬਾਹਰਲੇ ਘਰ ਦੀ ਰਾਖੀ ਦਾ ਹੀ ਕੜਾਖਾ ਪੂਰਾ ਨਹੀਂ ਹੋਣਾ ।' ਬਾੜੇ ਵਿੱਚੋਂ ਡੰਗਰਾਂ ਨੂੰ ਖੋਲ ਕੇ ਕਿਸੇ ਨੇ ਪਾਣੀ ਵੀ ਵੇਲੇ ਸਿਰ ਨਹੀਂ ਪਿਆਉਣਾ । ਬੁੱਢਾ ਬੈਠਾ ਲਲਕਾਰੇ ਮਾਰ ਮਾਰ ਕੇ ਸਾਰੇ ਕੰਮ ਕਰਾਉਂਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ ।

‘ਘਰ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਤਾਂ ਆਪੇ ਪੂਰੀਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਰਹਿੰਦੀਆਂ ਨੇ ।’ ‘ਮੈਂ ਤਾਂ ਇਹ ਆਖਦਾ ਵਈ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਬੈਠਣ ਵਾਲਾ ਬੁੜਾ ਹੋਰ ਦੱਸੋ ਹੁਣ ਚੱਜ ਹਾਲ ਦਾ ਕਿਹੜਾ ਰਹਿ ਗਿਆ । ਕਾਣ ਮਕਾਣ, ਆਏ ਗਏ ਬੰਦਿਆਂ ਨਾਲ ਜਿਵੇਂ ਇਹ ਬੁੜਾ ਮਚਾਕ ਮਚਾਕ ਮੜਕਦਾਰ ਗੱਲਾਂ ਕਰਦਾ ਹੁੰਦਾ ਸੀ ਉਸ ਦੀਆਂ ਕੀ ਗੀਸਾਂ ਨੇ : ਹੋਰ ਤਾਂ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਚੱਜ ਨਲ ਗੱਲ ਵੀ ਨਹੀਂ ਕਰਨੀ ਆਉਂਦੀ ।’ ਪਿੰਡ ਨੂੰ ਬੜਾ ਭਾਰੀ ਵਿਗੋਚਾ ਹੈ । ਭਾਈ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੱਬਰ ਤੇ ਆਏ ਬੰਦੇ ਮਰਨ ਵਾਲੇ ਦੀ ਸ਼ੋਭਾ ਕਰਕੇ ਆਪੋ ਆਪਣੀ ਸਰਧਾਂਝਲੀ ਅਰਪਨ ਕਰਦੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ।

ਜੇ ਕੋਈ ਬੁੜੀ ਮਰੀ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਅਜੇਹੀ ਸਭਾ ਵਿੱਚ ਉਸ ਦੇ ਗੁਣਾਂ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਅਰੰਭ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ‘ਜਿੰਨਾ ਦੇਸ ਬੁੜੀ ਨੂੰ ਕਬੀਲਦਾਰੀ ਦਾ ਪਤਾ ਸੀ ਪਿੰਡ ਵਿੱਚ ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ।’ ਬੜੀ ਸਿਆਣੀ ਸੀ ।’ ਹਰਿਕ ਗਮੀ ਸ਼ਾਦੀ ਵਿੱਚ ਬੀਰੀ ਵੇਹੜੇ ਦੇ ਸਭ ਲੋਕ ਇਸ ਤੋਂ ਪੁੱਛ-ਗਿੱਛ ਕੇ ਕੰਮਾਂ ਨੂੰ ਹੱਥ ਲਾਉਂਦੇ ਸੀ । ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਕਰਦਿਆਂ ਤੇ ਵੈਠ ਪਾਉਂਦਿਆਂ ਦੇ ਰੌਲੇ ਰੱਪੇ ਵਿੱਚ ਬੇਰੀ ਦੀਆਂ ਦੋ ਲੰਮੀਆਂ ਤੇ ਪਿੰਜਣੀ ਜਿਹੀਆਂ ਮੋਟੀਆਂ ਕੈਲਾਂ ਵੱਢ ਕੇ ਪੌੜੀ ਵਾਂਗ ਮੁੰਜ ਦੇ ਬਾਣ ਨਾਲ ਟੰਬੇ ਬੰਨ੍ਹ ਕੇ ਅਰਬੀ ਬਣਾ ਕੇ ਮੁਰਦੇ ਨੂੰ ਉਸ ਉਪਰ ਪਾਉਣ ਦੀ ਤਿਆਰੀ ਕਰ ਲੈਂਦੇ ਹਨ ।

ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਮੁਰਦੇ ਨੂੰ ਦਫ਼ੀ ਨਾਲ ਕੇਸੀ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰਵਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ॥ ਕਪੜੇ ਲੀੜੇ ਪਹਿਨਾਂ ਕੇ ਉਤੋਂ ਦੀ ਖੱਦਰ ਦੀ ਤਾਣੀ ਨਾਲੋਂ ੧੦ ਗਜ਼ ਖੱਦਰ ਲਾਹ ਕੇ ਮੁਰਦੇ ਉਦਾਲੇ ਲਪੇਟ ਦਿੰਦੇ ਹਨ । ਜੇ ਘਰ ਦੇ ਸਰਦੇ ਪੁਰਜੇ ਹੋਣ ਤਾਂ ਉਪਰ ਦੀ ਇਕ ਦੁਸ਼ਾਲਾ ਪਾ ਦਿੰਦੇ ਹਨ । ਨਹੀਂ ਖੱਦਰ ਦੀ ਚਾਦਰ, ਚਾਦਰਾਂ ਤਾਂ ਹਰ ਕੋਈ ਪਾਉਂਦਾ ਹੈ । ਕੱਫਣ ਸਿਉਣ ਲਈ ਵਰਤਿਆ ਜਾਣ ਵਾਲਾ ਧਾਗਾ ਕਿਸੇ ਕੱਫਣ ਵਾਲੇ ਲੀੜੇ ਵਿੱਚੋਂ ਸੂਤ ਕੱਢ ਕੇ ਵਰਤਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਬੱਝਦਾ ਧਾਗਾ ਤੇ ਸਿਉਣ ਵਾਲੀ ਸੂਈ, ਕੱਫਣ ਦੇ ਵਿੱਚ ਹੀ ਟੰਗ ਦਿਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਕਿ, ‘ਇਹ ਹੁਣ ਹੋਰ ਕੰਮਾਂ ਲਈ ਬੇ-ਸ਼ਗਨੀ ਹੋ ਗਈ ਹੈ ।’

ਜੇ ਕੋਈ ਜਵਾਨ ਉਮਰ ਦਾ ਬੰਦਾ ਪਿਛੇ ਮੁਟਿਆਰ ਵਹੁਟੀ ਛੱਡ ਕੇ ਮਰਿਆ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਵਹੁਟੀ, ਸੁਹਾਗ ਦਾ ਲੌਂਗ, ਚੂੜੀਆਂ, ਨੱਥ ਤੇ ਸਾਰੇ ਗਹਿਣੇ ਲਾਹ ਕੇ ਸਿਰ ਖੋਲ੍ਹ ਦਿੰਦੀ ਹੈ । ਫਿਰ ਪਿਛੋਂ ਜਿਤਨਾ ਚਿਰ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਨੂੰ ਸਿਰ ਧਰ ਕੇ ਜਾਂ ਚਾਦਰ ਪਾ ਕੇ ਮੁੜ ਸੁਹਾਗਣ ਨਾ ਹੋ ਜਾਵੇ ਸਿਰ ਨਹੀਂ ਗੁੰਦਾਉਂਦੀ । ਅਖੇ ! ‘ਇਹ ਸਿਰੋਂ ਨੰਗੀ ਹੋ ਗਈ ਹੈ ।’ ਕਈ ਰਹਿੰਦੀ ਉਮਰ ਰੰਢੇਪਾ ਕੱਟਣ ਦਾ ਸਿਰੜ ਪਾਲਦੀਆਂ ਹਨ ।

ਜਿੰਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਮੁੜ ਵਿਆਹ ਕਰਾਉਣਾ ਹੋਵੇ ਉਹ ਸਾਦੇ ਚਿਟੇ ਕਪੜਿਆਂ ਦਾ ਲਿਬਾਸ ਆਮ ਤੌਰ ਤੇ ਪਹਿਨਦੀਆਂ ਹਨ । ਜੇ ਕੋਈ ਬੁੜਾ ਬੰਦਾ ਮਰਿਆ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਵਿਚਲੀਆਂ

ਹੋਰ ਗੱਲਾਂ ਵਲ ਧਿਆਨ ਭਾਵੇਂ ਦਿਤਾ ਜਾਵੇ ਜਾਂ ਨਾ, ਪਰ ਘਰੋਂ ਮੁਰਦਾ ਟੋਰਨ ਵੇਲੇ ਬਹੁਆਂ (ਨੂੰਹਾਂ) ਦੇ ਥਾਂ ਲਗਦੀਆਂ ਵੇਲੇ ਸਿਰ ਜ਼ਰੂਰ ਖੋਲ੍ਹ ਲੈਂਦੀਆਂ ਹਨ । ਜੇ ਕੋਈ ਇੰਝ ਨਾ ਕਰੇ, ਉਸਨੂੰ ਦੂਜੀਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕੋਈ ਟੂਕ ਮਾਰਦੀ ਹੈ ਝਾਟੇ ਨੂੰ ਤਾਂ ਅੱਗ ਲਾ ਲੈ ਖੋਲ੍ਹ ਲੈ ।' ਕੁਝ ਅਕਲ ਵੀ ਹੈ ?

ਓਧਰ ਪਿੰਡੋਂ ਬਾਹਰ, ਸ਼ਿਵਿਆਂ ਵਿੱਚ ਇਤਨੀ ਦੇਰ ਨੂੰ ਲਕੜਾਂ ਦੀ ਚਿੱਖਾ ਚਿਣ ਲਈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਲਈ ਲੋਕ ਲੱਕੜਾਂ ਮੋਢਿਆਂ ਤੇ ਸਿਰਾਂ ਉਤੇ ਢੋਂਦੇ ਹਨ । ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਇਸ ਕਰਕੇ ਕਿ ਅਜਿਹੇ ਵੇਲੇ ਕੋਈ ਲਾਗੂ ਨਹੀਂ ਬਣਦਾ ਹੁੰਦਾ, ਸਿਆਣਿਆਂ ਨੇ ਇਕ ਗੱਲ ਪੱਕੀ ਕੀਤੀ ਹੋਈ ਹੈ, 'ਵਈ' ਮੁਰਦੇ ਦੀਆਂ ਲੱਕੜਾਂ ਢੋਣੀਆਂ ਚੰਗੀਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ । ਕਹਿੰਦੇ ਇਉਂ ਕਰਨ ਦਾ ਅੱਗੇ ਜਾ ਕੇ ਫਲ ਮਿਲਦਾ ਹੈ ।' ਸਿਆਣਿਆਂ ਸੱਚ ਆਖਿਆ ਹੈ, ਜਿਸ ਕਿਸੇ ਬੰਦੇ ਨੇ ਲੱਕੜਾਂ ਪਾਉਣ ਦਾ ਹੁਧਾਰ ਸਿਰੇ ਚੜ੍ਹਾਇਆ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਲੋਕ ਉਸ ਦੇ ਫਲ-ਸਰੂਪ ਉਸ ਦੀ ਚਿੱਖਾ ਤੇ ਲੱਕੜਾਂ ਪਾ ਦਿੰਦੇ ਹਨ । ਮਰਨ ਵਾਲਾ ਬੰਦਾ ਭਾਵੇਂ 'ਅਗੇ ਪੁਜਿਆ' ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਉਸ ਨੂੰ ਇਸ ਸੇਵਾ ਦਾ ਫਲ ਦੇਖੇ ਮਿਲਦਾ ਤਾਂ ਸਭ ਲੋਕੀਂ ਅੱਖੀਂ ਦੇਖ ਰਹੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ । ਫਿਰ ਇਹ ਨੇਕ ਕੰਮ ਉਹ ਕਿਉਂ ਨਾ ਕਰਨ ?

ਸਿੜੀ ਦੇ ਨਾਲ ਲਿਜਾਣ ਲਈ 'ਪਿੰਡੇ' (ਚੌਲਾਂ ਦੇ ਆਟੇ ਦੇ ਪਿੰਨੇ) ਤਿਆਰ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਸਕੀ ਨੂੰਹ— ਜਾਂ ਨੂੰਹ ਦੇ ਥਾਂ ਲੱਗਦੀ ਕੋਈ ਬਹੂ— ਪੁੱਠੀ ਚੱਕੀ ਫੇਰ ਕੇ ਪਿੰਨਾ ਲਈ ਸਤਨਾਜਾ ਪੀਹਦੀ ਹੈ । ਸਤਨਾਜਾ (ਮੱਕੀ, ਕਣਕ, ਛੋਲੇ, ਮਾਂਹ, ਮੋਠ, ਜੌਂ) ਜਾਂ ਇਕੱਲੇ ਜੌਂ ਪੀਹ ਕੇ ਕੰਮ ਚਲਾ ਲੈਂਦੀਆਂ ਹਨ । ਚਾਰ 'ਪਿੰਨੇ' ਬਣਾ ਕੇ ਇਕ ਥਾਲੀ ਵਿੱਚ ਰੱਖੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਇਕ ਕੌਲੀ ਘਿਉ ਦੀ, ਸੂਤ ਦਾ ਗਲੋਟਾ ਤੇ ਚਾਰ ਤਾਬੇ ਦੇ ਪੈਸੇ ਹੋਰ ਰੱਖ ਕੇ, ਇਕ ਪਾਣੀ ਦੀ ਮੱਘੀ ਅਤੇ ਇਸ ਸਮੱਗਰੀ ਵਾਲੀ ਥਾਲੀ, ਨਾਈ ਨੂੰ ਫੜਾ ਦਿਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ।

ਮੁਰਦੇ ਨੂੰ ਚਿੱਖਾ ਉਤੇ ਇਸ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਰੱਖ ਕੇ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਉਸ ਦਾ ਮੂੰਹ ਚੜ੍ਹਦੇ ਵਲ ਹੋਵੇ, (ਮੁਸਲਮਾਨ ਛਿਪਦੇ ਵਲ ਕਰਦੇ ਹਨ) ਸਾਰੇ ਜਣੇ ਉਸ ਦੇ ਕੋਲ ਖੜ੍ਹ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਵੱਡੀ ਨੂੰਹ ਜਾਂ ਮੁੰਡਾ, ਬਾਬੇ ਨੂੰ ਗੁੱਪਈਆਂ ਮੱਥਾ ਟੇਕਦਾ ਹੈ । ਇਸ ਰਸਮ ਪਿਛੋਂ ਉਸ ਦੇ ਪੁੱਤ ਭਾਈ ਭਤੀਜਿਆਂ— ਨਿੱਜ ਦੇ ਸਾਕਾਂ ਵਿੱਚੋਂ— ਅਤਿ ਨੇੜੇ ਦੇ ਚਾਰ ਕਾਨ੍ਹੀ ਆਪਣੇ ਮੋਢਿਆਂ ਉਤੇ ਸਿੜੀ ਚੁਕ ਲੈਂਦੇ ਹਨ । ਜੇ ਬੁੜਾ ਪੁੱਤ ਪੋਤਿਆਂ ਵਾਲਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਮੂੰਹ ਵਿੱਚ ਛੋਟੀ ਮੋਟੀ ਸੋਨੇ ਦੀ ਡਲੀ ਜੇ ਪੜ੍ਹ-ਪੋਤਿਆਂ ਵਾਲਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਸਿਉਨੇ ਦੀ ਛੋਟੀ ਜਿਹੀ ਪਉੜੀ ਬਣਵਾ ਕੇ ਉਸ ਉਤੇ ਪੈਰ ਛੁਹਾ ਕੇ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ; ਕਿ ਏਨ੍ਹਾ ਨੇ ਤਾਂ 'ਬੁੜੇ ਨੂੰ ਸੋਨੇ ਦੀ ਪੌੜੀ ਚੜ੍ਹਾਇਆ ਹੈ ।' ਭਾਗਾਂ ਵਾਲਾ ਜੋ ਸੀ, ਜਿਹੜਾ ਪੜਪੋਤਿਆਂ ਨੱਤਿਆਂ ਦਾ ਮੂੰਹ ਦੇਖ ਕੇ ਮਰਿਆ ਹੈ ।

ਜਨਾਨੀਆਂ ਇਸ ਵੇਲੇ ਸ਼ਿਵਿਆ ਜਾ ਜਿਥੋਂ ਤੱਕ ਅਰਥੀ ਨਾਲ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ ਅਦਬ ਵਿੱਚ ਖੜ੍ਹ ਕੇ ਰੋਂਦੀਆਂ ਪਿੱਟਦੀਆਂ ਹਨ । ਰਸਤੇ ਵਿੱਚ ਜਿਥੋਂ ਦੀ ਅਰਥੀ ਲੰਘਦੀ ਹੈ,

ਆਉਂਦੇ ਜਾਂਦੇ ਬੰਦੇ ਜੁੱਤੀਆਂ ਲਾਹ ਕੇ ਇਸ ਰੱਬ ਦੇ ਜਾ ਮਹਾ ਮਾਤਾ 'ਮਿੱਟੀ' ਦੇ ਘਰ ਜਾ ਰਹੇ ਜੀਅ ਦੇ ਸਤਿਕਾਰ ਵਿੱਚ ਖੜ੍ਹ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ।

ਅਰਬੀ ਦੇ ਮੂਹਰੇ ਸਮੱਗਰੀ ਵਾਲਾ ਨਾਈ, ਉਸ ਪਿਛੋਂ ਕਾਨੂੰਆਂ ਦੀ ਚੁੱਕੀ ਹੋਈ ਅਰਬੀ, ਉਸ ਪਿਛੋਂ ਪਿੰਡ ਦੇ ਲੋਕ 'ਰਾਮ ਨਾਮ ਸੱਤ ਹੈ, ਰਾਮ ਨਾਮ ਸੱਤ ਹੈ', ਜਾਂ ਸਤਿਨਾਮ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀ ਧੁਨ ਲਾਉਂਦੇ ਟੁਰਦੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਸਿੱਖੀ ਪ੍ਰਭਾਵ ਵਾਲੇ ਪ੍ਰਵਾਰਾਂ ਵਿੱਚ ਢੋਲਕੀਆਂ ਛੈਣਿਆਂ ਨਾਲ ਸ਼ਬਦ-ਕੀਰਤਨ ਕਰਦੇ ਹਨ :—

ਸਾਢੇ ਤਿੰਨ ਹੱਥ ਧਰਤੀ ਤੇਰੀ ਬਾਹਲੀਆਂ ਜੰਗੀਰਾਂ ਵਾਲਿਆ ।

ਜੀਹਨੇ ਕਾਲ ਪਾਵੇ ਨਾਲ ਬੰਨ੍ਹਿਆ ਦੁਨੀਆਂ 'ਚ ਉਹ ਵੀ ਨਾ ਰਿਹਾ

ਨਾਂਗੇ ਆਵਨ ਨਾਂਗੇ ਜਾਣਾ, ਜਗਤ ਮੈਂ ਝੂਠੀ ਦੇਖੀ ਪ੍ਰੀਤ ।

ਅੰਤਮ ਸਮੇਂ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਪੜ੍ਹਦੇ ਹਨ । ਕਈ ਵਾਰੀ ਅਰਬੀ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ ਜਨਾਨੀਆਂ ਵੀ ਸਿਵਿਆਂ ਤੱਕ ਆਪਣਾ ਜਲੂਸ ਬਣਾ ਕੇ ਰੋਂਦੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਤੇ ਕਈ ਵਾਰੀ ਘਰੋਂ ਬਾਹਰ ਹੋ ਕੇ ਹੀ 'ਅਲਵਿਦਾ' ਆਖ ਦਿੰਦੀਆਂ ਹਨ ।

ਘਰੋਂ 'ਅਲਵਿਦਾ' ਕਹਿਣ ਵਾਲੀਆਂ, ਸੰਸਕਾਰ ਕਰਕੇ ਮੁੜ ਆਉਣ ਤੱਕ ਰੋਂਦੀਆਂ ਤੇ ਵੈਠ ਪਾਉਂਦੀਆਂ ਹਨ । ਨਾਲ ਗਈਆਂ ਰਸਤੇ ਦੇ ਪੜਾ ਉਤੇ, ਖੜੀਆਂ ਸਵਾਣੀਆਂ ਲਾਬੂ ਲਗਾਉਣ ਵੇਲੇ ਤੱਕ ਏਨੇ ਜ਼ੋਰ ਨਾਲ ਰੋਂਦੀਆਂ ਹਨ ਕਿ ਝੱਲ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਸ਼ਾਇਦ ਇਹ ਕਿ ਮੁਰਦੇ ਨੂੰ ਇਹ ਖਿਆਲ ਰਹੇ ਕਿ ਉਸ ਦੀ ਜੁਦਾਈ ਦਾ ਦੁੱਖ ਭਾਰੀ ਹੈ ਪਿਛੇ ਘਰਦਿਆਂ ਅਤੇ ਸ਼ਰੀਕੇ ਨੂੰ ਬੜਾ ਅਸਹਿ ਧੱਕਾ ਲੱਗਿਆ ਹੈ ।

ਸਿਵਿਆਂ ਤੋਂ ਬੋੜੀ ਦੂਰ ਉਰੇ ਅਰਬੀ ਭੁੰਢੇ ਰੱਖ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ਅਰਬੀ ਰੱਖਣ ਵਾਲੀ ਥਾਂ, ਸੰਭਰ ਕੇ ਪਾਣੀ ਦੇ ਛਿੱਟਿਆਂ ਨਾਲ ਪਹਿਲਾਂ ਸਵੱਛ ਕੀਤੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ । ਮੁਰਦੇ ਦੇ ਪੈਰ ਅਗੇ ਤੇ ਸਿਰ ਪਿਛੇ ਵਲ ਕਰ ਦਿਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਸਿਰ ਵੱਲ ਲੱਗੇ ਕਾਨੂੰ ਪੈਰਾਂ ਵਾਲੇ ਪਾਸੇ ਜਾ ਖੜ੍ਹਦੇ ਹਨ ਤੇ ਪੈਰਾਂ ਵਾਲੇ ਪਾਸੇ ਦੇ ਸਿਰ ਵਲ । ਇਹ ਇਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਿਵੇਂ ਮੁਰਦੇ ਨੂੰ ਚੋਰ-ਭੁਲਾਈ ਦੇਣੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਕਹਿੰਦੇ ਉਹ ਮੁੜ ਕੇ ਕਿਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਕਾਨੂੰਆਂ ਦੇ ਕੰਨਿਆਂ ਉਤੇ ਬੈਠ ਕੇ ਵਾਪਸ ਘਰ ਹੀ ਨਾ ਪੁੱਜ ਜਾਵੇ ।

ਕਈ 'ਵਿਚਾਰ' ਵਾਲਿਆਂ ਦੇ ਪਿੰਡੀ ਤਾਂ (ਪਿੰਨੀ) ਨਾਈ ਨੂੰ ਇਕ ਪਿੰਨ ਰਸਤੇ ਵਿੱਚ ਇਕ ਘਰ ਦੇ ਬੂਹੇ, ਦੂਜਾ ਦਰਵਾਜ਼ੇ, ਤੀਜਾ ਸਿਵਿਆਂ ਤੇ ਪਿੰਡ ਦੇ ਦਰਮਿਆਨ ਧਰਦਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਆਮ ਲੋਕੀ ਚਾਰੇ ਪਿੰਨ ਮਸਾਣਾਂ ਦੇ ਨੇੜੇ ਦਿੰਦੇ ਹਨ । ਅਰਬੀ ਰੱਖਣ ਵਾਲੀ ਥਾਂ ਸਿੜੀ ਦੇ ਚਾਰੇ ਪਾਸੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਚਾਰ ਚਾਰ ਤਾਂਬੇ ਦੇ ਪੈਸੇ ਰੱਖ ਕੇ ਸਿਵਿਆਂ ਵਾਲੇ ਪਾਸੇ ਮੱਘੀ ਭੰਨੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ਅਖੇ ! ਇਸ ਵੇਲੇ ਭੰਨੀ ਮੱਘੀ ਦਾ ਪਾਣੀ ਤੇ ਇਹ ਪਿੰਨ, ਮੋਏ ਬੰਦੇ ਨੂੰ ਅਗਲੇ ਲੋਕ ਵਿੱਚ ਖਾਣ ਪੀਣ ਨੂੰ ਬੋੜੇ ਬੋੜੇ ਕਰ ਕੇ ਮਿਲਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ।

ਇਹ ਰਸਮ ਬਣੀ ਤਾਂ ਇਸ ਲਈ ਲੱਗਦੀ ਹੈ ਕਿ ਮਸਾਣਾਂ ਦੇ ਪਿੰਡੋਂ ਦੂਰ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਕਈ ਵਾਰੀ ਮੁਰਦਾ ਭਾਰੇ ਕੱਦ ਦਾ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਕਾਨੂੰਆਂ ਦੇ ਥਕ ਜਾਣ ਕਰਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ

ਨੂੰ ਰਸਤੇ ਵਿੱਚ ਬਿਸਰਾਮ ਕਰਨਾ ਪੈਂਦਾ ਸੀ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਮੁਰਦੇ ਦਾ 'ਬਿਸਰਾਮ' ਕਰਾਉਣ ਦੇ ਬਹਾਨੇ ਕਾਨੀ ਦਮ ਮਾਰ ਕੇ ਆਪਣੇ ਮੋਢੇ ਬਦਲ ਲੈਂਦੇ ਸਨ । ਪਰ ਹੁਣ ਪਿੰਡਾਂ ਦੇ ਵਧ ਜਾਣ ਕਰਕੇ ਅਤੇ ਮਸਾਣਾਂ ਦੇ ਨੇੜੇ ਹੋ ਜਾਣ ਤੋਂ ਵੀ, ਜਿਥੋਂ ਇਹ ਵਾਟ ਬਹੁਤੀ ਦੂਰ ਵੀ ਨਹੀਂ ਪੈਂਦੀ ਅਰਬੀ ਦੇ ਕਾਨੀ ਬਦਲਨ ਦੀ ਇਹ 'ਅਰਧ ਮਾਰਗੀ ਵਿਸਰਾਮ' ਦੀ ਇਕ ਪੱਕੀ ਰਸਮ ਬਣ ਗਈ ਹੈ । ਜਿਸ ਨੂੰ 'ਸਾਹ' ਜਾਂ 'ਬਿਸਰਾਮ' ਦੇਣਾ ਵੀ ਆਖਦੇ ਹਨ ।

ਜੇ ਮੁਰਦੇ ਦੀ ਲਾਸ਼ ਨੇ ਘਰ ਹੀ ਲੱਭਣਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਉਸ ਨੇ ਘੜੀ ਪਲ ਨੂੰ ਪੁੱਜ ਹੀ ਜਾਣਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਜੇ ਮਤਲਬ ਇਹ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਵਿੱਚੋਂ 'ਰੂਹ' ਵੱਸ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਕੀ ਰੂਹ ਅੰਨ੍ਹੀ ਹੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ? ਜਾਂ ਇਤਨੀ ਅਨਜਾਣ ਕਿ ਜਿਥੇ ਇਕ ਜਨਮ ਗਲੀਆਂ ਮਹੱਲਿਆਂ ਦੀ ਖਾਕ ਛਾਣੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਇਸ ਤਰਾਂ ਦੀਆਂ ਲੁਕਣ-ਮੀਚੀਆਂ ਨਾਲ ਉਹ ਆਪਣਿਆਂ ਟਿਕਾਣਿਆਂ ਨੂੰ ਭੁੱਲ ਜਾਏਗੀ ?

ਜਿਸ ਅਰਬੀ ਨਾਲ ਤੀਵੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਨੇ ਉਹ ਇਸੇ ਅਰਧ-ਮਾਰਗ ਉਤੇ ਬੈਠ ਕੇ ਰੋਣ ਪਿੱਟਣ ਲੱਗ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ । ਤੀਵੀਆਂ ਨਾਲ ਹੋਣ ਤਾਂ ਪਿੰਨ ਦੇਣ ਵੇਲੇ ਇਕ ਰਸਮ ਨੂੰਹ ਤੋਂ ਵੀ ਕਰਾਈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਉਹ ਚੌਥਾ ਪਿੰਨ ਚੁਕ ਕੇ ਪਹਿਲੇ ਵਾਲੀ ਥਾਂ ਰੱਖ ਦੇਂਦੀ ਹੈ । ਕਾਨੀ ਬਦਲ ਕੇ ਜਦ ਅਰਬੀ ਨੂੰ ਚਿਖਾ ਉਤੇ ਰੱਖਣ ਲਈ ਟੁਰਦੇ ਹਨ, ਇਹ ਨਜ਼ਾਰਾ ਐਸਾ ਵੈਰਾਗ ਮਈ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਵੈਰੀਆਂ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਵੀ ਸਜਲ ਹੋ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ । ਫਰੀਦ ਜੀ ਦੇ ਵਾਕ— 'ਦੇਖੋ ਬੰਦਾ ਚਲਿਆ ਚਹੁੰ ਜਣਿਆਂ ਦੇ ਕੰਨ ।' ਆਪਣੇ ਆਪ ਹੀ ਯਾਦ ਆ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ।

ਜਿਸ ਦੀ ਚਿਖਾ ਬੀੜੀ ਹੁੰਦੀ 'ਰਾਮ ਰਾਮ, ਸਤਿਨਾਮ ਵਾਹਿਗੁਰੂ' ਦੀਆਂ ਧੁਨਾਂ ਵਿੱਚ ਅੰਗ ਸਾਕ ਸਨੇਹੀ, ਅਰਬੀ ਤੋਂ ਚੁਕ ਕੇ ਮੁਰਦੇ ਦੇ ਹੱਥ ਦੀ ਪਿੰਨ ਹੇਠਾਂ ਨੂੰ ਦੱਬ ਕੇ ਕਿ ਕਿਧਰੇ ਮੱਚਣ ਵੇਲੇ ਬਾਹਾਂ ਉਤਾਰਾਂ ਨੂੰ ਖੜੀਆਂ ਨਾ ਹੋ ਜਾਣ— ਲਾਸ਼ ਚਿਖਾ ਉਤੇ ਰੱਖ ਦਿੰਦੇ ਹਨ । ਅਸਲ ਗੱਲ ਨੂੰ ਲੁਕਾਉਣ ਲਈ ਕਿਹਾ ਇਹ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਿੰਨ ਪਿਛੇ ਬਾਹਾਂ ਕਰਨ ਨਾਲ ਪ੍ਰਾਣੀ ਅਗਲੀ ਜੂਨ ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਹੱਥਾਂ ਨਾਲ ਦੁਖ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦਾ । (ਚਲੋ ਮੰਨ ਲੈਂਦੇ ਹਾਂ ਪਈ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦਾ ਹੋਵੇਗਾ ਪਰ ਭੂਤ ਬਣ ਕੇ ਕੀ ਕਰਦਾ ਹੈ ?)

ਵੱਡਾ ਪੁੱਤ ਕੱਢਨ ਵਿੱਚ ਲਪੇਟੇ ਮੂੰਹ ਉਦਾਲਿਓਂ ਇਕ ਹੱਥ ਨਾਲ ਗੰਢਾਂ ਖੋਲ੍ਹ ਕੇ ਮੁਰਦੇ ਦੇ ਅੰਤਮ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਲਈ ਮੂੰਹ ਨੰਗਾ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ । ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਨ ਪਿਛੋਂ ਉਸ ਦੇ ਮੂੰਹ ਵਿੱਚ ਚਾਂਦੀ ਦਾ ਗੁੱਪਈਆ (ਜੇ ਸੋਨਾ ਮੋਤੀ ਪਾਉਣ ਦੀ ਗੁੰਜਇਸ਼ ਨਾ ਹੋਵੇ) ਪਾ ਕੇ ਫਿਰ ਢੱਕ ਦਿੰਦਾ ਹੈ । ਫਿਰ ਆਸ ਪਾਸ ਪਈਆਂ ਲਕੜੀਆਂ ਚੁੱਕ ਚੁੱਕ ਕੇ ਲਾਸ਼ ਉਪਰ ਚਿਣੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ । ਮਰੇ ਬੰਦੇ ਦੇ 'ਚਾਲੇ' ਆਇਆ ਹਰ ਆਦਮੀ ਲਕੜਾਂ ਨੂੰ ਚੁਕਵਾਉਣ ਵਿੱਚ ਮੱਦਤ ਕਰਕੇ 'ਹੱਥ ਸਫਲੇ' ਕਰਦਾ ਹੈ । ਲਾਸ਼ ਤੇ ਚਿਖਾ ਦੇ ਵਿੱਚ-ਵਿਚਾਲੇ ਇਕ ਦੋ ਸਰਕੜੇ ਦੇ ਪੂਲੇ ਜਾਂ ਘਾਹ ਫੂਸ ਦੇ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਜੋ ਅਗਨੀ ਦੇਵਤਾ

ਸਾਰੇ ਪਾਸੀ ਇਕ ਦਮ ਫੇਰੀ ਪਾ ਕੇ ਪ੍ਰਾਣੀ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਲਪੇਟ ਵਿੱਚ ਲੈ ਲਵੇ ।

ਵੱਡਾ ਪੁੱਤ ਇਕ ਲੰਮੀ ਜਿਹੀ ਪੁਲੀ ਨੂੰ ਅੱਗ ਲਾ ਚਿਖਾ ਦੇ ਘਾਹ ਫੂਸ ਵਾਲੀਆਂ ਥਾਵਾਂ ਤੋਂ ਗੇੜਾ ਦੇ ਕੇ ਲਾਥੂ ਲਾ ਦਿੰਦਾ ਹੈ । ਚਾਲੇ ਆਏ ਆਦਮੀ ਕੁਛ ਦੇਰ ਦੂਰ ਬੈਠ ਕੇ ਅਫਸੋਸ ਕਰਦੇ 'ਵਿਛੜੀ ਰੂਹ ਨੂੰ ਰੱਬ ਸੁਰਗਾਂ ਵਿੱਚ ਵਾਸਾ ਦੇਵੇ' ਦੀਆਂ ਸੁਭ ਕਾਮਨਾ ਕਰਦੇ ਹਨ । ਸਿਖੀ ਮਰਿਆਦਾ ਪਾਲਣ ਵਾਲੇ ਜਪੁਜੀ ਦਾ ਪਾਠ ਕੀਰਤਨ ਕਰਦੇ ਤੇ ਕੀਰਤਨ ਸੋਹਲਾ ਪੜ੍ਹਦੇ ਹਨ ।

ਚਿਖਾ ਨੂੰ ਲੱਗੀ ਭੜਕ ਰਹੀ ਅੱਗ, ਮੁਰਦੇ ਵਿੱਚ ਖੂਨ ਤੇ ਚਰਬੀ ਹੋਣ ਕਾਰਨ ਦੇਖਦਿਆਂ ਦੇਖਦਿਆਂ ਮਘ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ਚਿਖਾ ਵਿੱਚੋਂ ਕਢੇ ਇਕ ਟੰਬੇ ਜਾਂ ਸਿੜੀ ਦੀ ਇਕ ਬਾਹੀ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ— 'ਜਿਸ ਦਾ ਟੈਕਨੀਕਲ ਨਾਂ 'ਟੰਬੇ' ਦੀ ਅਪਭ੍ਰੰਸ਼ ਬਣ ਕੇ 'ਟਾਬਲ' ਬਣ ਗਿਆ ਹੈ— ਅਰਬੀ ਉਤੇ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਨਿਭਾਉਣ ਵਾਲਾ ਬੰਦਾ, ਸੜ ਰਹੇ ਮੁਰਦੇ ਦੇ ਸਿਰ ਵਿੱਚ ਮਾਰ ਕੇ 'ਕਪਾਲ ਕਿਰਿਆ' ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ । ਨਾਂ, ਤੋਂ ਤਾਂ ਇਹ ਰਸਮ ਇਉਂ ਲਗਦੀ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਮੁਰਦੇ ਨੂੰ 'ਕਪਾਲ-ਮੋਚਨ' ਤੀਰਥ ਦੀ ਯਾਤਰਾ ਲਈ ਤੋਰਨਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਗੱਲ ਇਹ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਸਿਰ ਦੀ ਖੋਪਰੀ ਕਾਠੀ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਛੇਤੀ ਛੇਤੀ ਮੱਚਦੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕੀਤਿਆਂ ਉਸ ਦੇਹੀ ਦਾ ਮੱਚਣਾ ਸੁਖੱਲਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ।

'ਕਪਾਲ ਕਿਰਿਆ' ਕਰਨ ਪਿਛੋਂ ਸਮਝ ਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮੁਰਦਾ ਹੁਣ ਇਕੋ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸ਼ਾਹ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ । ਚਾਲੇ ਆਏ ਸਭ ਆਦਮੀ ਏਧਰੋਂ ਓਧਰੋਂ ਡੱਕੇ ਚੁਕ ਕੇ ਤੋੜਦੇ ਹੋਏ ਮੱਚਦੀ ਚਿਖਾ ਤੇ ਸੁਟਦੇ ਬਿਨਾਂ ਪਿਛੇ ਦੇਖੇ ਮੁੜ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ।

ਡੱਕੇ ਤੋੜਨ ਦੇ 'ਭਾਵਾਰਥ' ਇਹ ਦਸੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਅਜ ਤੋਂ ਸਭਨਾਂ ਦਾ ਇਸ ਬੰਦੇ ਨਾਲੋਂ ਸਾਡਾ ਰਿਸ਼ਤਾ ਖਤਮ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ ।

ਕਈ ਵਾਰ ਇਸ ਵੇਲੇ ਹਵਾ ਦੇ ਵਾਉ ਵੌਰੋਲ ਘੁਮਾਟੀ ਖਾਂਦਾ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਲੋਕ ਸਮਝਦੇ ਹਨ ਦੇਖੋ ਮੁਰਦੇ ਵਿੱਚੋਂ ਜਾਨ ਨਿਕਲ ਕੇ ਕਿਵੇਂ ਅਸਮਾਨਾ ਨੂੰ ਉਡੀ ਹੈ ।

ਸਾਇੰਸ ਵਾਲਿਆਂ ਨੇ ਮਰਨ ਵੇਲੇ ਅਤੇ ਮਰਨ ਪਿਛੋਂ ਵਜਨ ਕਰ ਕੇ ਦਸਿਆ ਹੈ, ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਮਰਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਅਤੇ ਪਿਛੋਂ ਵਜਨ ਵਿੱਚ ਕਾਫੀ ਫਰਕ ਪੈ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ।

ਰਾਹ ਵਿੱਚ ਆਉਂਦੇ ਖੂਹ ਟੋਭੇ ਉਤੇ, ਚਾਲੇ ਗਏ ਬੰਦੇ, ਜੇ ਜਨਾਨੀਆਂ ਵੀ ਜਾਣ ਤਾਂ ਉਹ ਵੀ— ਅਵਲ ਤੇ ਨੁਕੇ ਹੀ ਪਿੰਡ ਵੜਦੇ ਹਨ, ਨਹੀਂ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਸੁੱਚਾ ਕਰਨ ਲਈ ਮੂੰਹ-ਹੱਥ ਤਾਂ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੀ ਧੋ ਕੇ ਆਉਂਦੇ ਹਨ :—

ਮਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਦੇ ਘਰੇ ਜਾਂ ਸੱਬ ਵਿੱਚ ਆ ਕੇ ਕੁਝ ਚਿਰ ਵਿਛੜੇ ਪ੍ਰਾਣੀ ਦੀਆਂ 'ਸਿੰਮਰਤੀਆਂ' ਤਾਜ਼ਾ ਕਰਨ ਪਿਛੋਂ 'ਕਰੋ ਚਾਚਾ ਕੰਮ ਡੰਗਰ ਵੱਢੇ ਦਾ ਵੇਲਾ ਹੈ' ਆਖ ਕੇ ਘਰ ਦਾ ਮਰੈਲੀ ਸਭ ਨੂੰ ਛੁੱਟੀ ਦੇ ਦਿੰਦਾ ਹੈ । ਪਰ ਜਿਉਂ ਜਿਉਂ ਪਤਾ ਲਗਦਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਪਿੰਡ ਦੇ ਲੋਕ ਉਸ ਦੇ ਘਰੇ ਵਿਛੀ ਫੂਹੜੀ ਉਤੇ ਦੁੱਖ ਵੰਡਾਉਣ ਆਉਂਦੇ ਜਾਂਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ । ਦਸ਼ਾਹੀ (ਦਸਹਿਰੇ) ਤੱਕ ਘਰੇ ਮੁਕਾਣਾ ਕਾਣਾ ਤੇ ਰਿਸ਼ਤੇ ਨਾਤੇ ਦਾਰਾਂ ਦਾ ਆਉਣ ਜਾਣ ਅਰੰਭ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ।

ਧਾਰਮਕ ਕਰਣੀ ਵਾਲੇ ਬੰਦੇ ਆਪਣੇ ਮਰਨ, ਪਿਛੋਂ ਇਹ ਹਿਦਾਇਤ ਦੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਮਰੇ ਨੂੰ ਦਾਗ ਦੇ ਕੇ ਨਹਿਰ ਜਾਂ ਦਰਿਆ ਵਿੱਚ ਰੋੜ੍ਹ ਦੇਣਾ, ਅਖੇ ! ਇਹ ਸਰੀਰ ਕਿਸੇ ਜੀਵ ਦੇ ਖਾਣ ਦੇ ਕੰਮ ਤਾਂ ਆਵੇਗਾ । ਪਰ ਕੀ ਉਹ ਪਾਣੀ ਗੰਦਾ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ?

ਈਸਾਈ, ਮੁਸਲਮਾਨ ਆਦਿ ਮੁਰਦੇ ਨੂੰ ਕਬਰ ਬਣਾ ਕੇ ਦੱਬਦੇ ਹਨ । ਕਹਿੰਦੇ ਕਿ ਆਮਤ ਵੇਲੇ ਸਭਨਾਂ ਕਬਰਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਬੰਦੇ ਜੀਉਂਦੇ ਉਠ ਬੈਠਣਗੇ । (ਜੇ ਏਨੇ ਬੰਦਿਆਂ ਦੇ ਖੜ੍ਹਨ ਬੈਠਣ ਲਈ ਧਰਤੀ ਉਤੇ ਥਾਂ ਰਹਿ ਗਈ ਤਾਂ ਸ਼ਾਇਦ ਇਹ ਗੱਲ ਸੱਚੀ ਹੀ ਹੋ ਜਾਵੇ ।) ਪਰ ਏਨੀ ਵਧੀ ਅਬਾਦੀ ਨੂੰ ਕਿ ਆਮਤ ਬਿਨਾ ਸਮੇਟ ਭੀ ਕੌਣ ਸਕੇਗਾ ।

ਮਰਨ ਵਾਲੇ ਬੰਦੇ ਬਾਰੇ, ਉਸ ਦਾ ਕਿਰਿਆ-ਕਰਮ ਕਈ ਵਾਰ ਜਿਹੇ ਜਿਹਾ ਬੰਦਾ ਤੇ ਉਸਦਾ ਟੱਬਰ ਹੋਵੇ, 'ਵਾਹਰੇ' ਤੇ ਉਸ ਤੋਂ ਪਿਛੋਂ ਤੱਕ ਵੱਖੋ ਵੱਖਰੀਆਂ ਰਸਮਾਂ ਕਰਕੇ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਪੁਰਾਤਨ ਗੀਤਾਂ ਮੰਨਣ ਵਾਲੇ ਸਨਾਤਨੀ ਖਿਆਲਾਂ ਦੇ ਬਾਹਮਣਾਂ-ਬਾਣੀਆਂ ਦੇ ਘਰਾਂ ਵਿੱਚ ਇਹ ਰਸਮਾਂ ਵਧੇਰੇ ਬਰੀਕੀ ਤੇ ਤਕੜਾਈ ਨਾਲ ਮਨਾਈਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ ।

ਹਿੰਦੂਆਂ ਵਿੱਚ ਮਰਨ ਵਾਲੇ ਦਾ ਵੱਡਾ ਪੁੱਤ ਬਾਕਾਇਦਾ ਮੂੰਹ ਸਿਰ ਮੁੰਡਾਕੇ ਜਨੇਊ ਪਹਿਨ ਕੇ ਤਿੰਨ ਪਰਨਿਆਂ ਵਿੱਚ ਲਿਪਟ ਕੇ ਸੰਨਿਆਸੀਆਂ ਜਿਹਾ ਬਣ ਕੇ 'ਕਰਮੀ ਧਰਮੀ' ਬਿਠਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਉਸ ਦਾ ਧਰਮ ਹੁੰਦਾ ਹੈ 'ਦਸ਼ਾਹੀ' ਤਕ ਬਾਹਰ ਫੂਹੜੀ ਤੇ ਅਫਸੋਸ ਕਰਨ ਆਦਿ ਨਾਲ ਗੱਲਾਂ ਬਾਤਾਂ ਕਰਨੀਆਂ ਤੇ ਰਾਤ ਨੂੰ ਘਰ ਵਾਲਿਆਂ, ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਘਰ ਵਾਲੀ ਤੋਂ ਵੱਖਰੇ ਥਾਂ ਭੁੰਢੇ ਜਾ ਕੇ ਸੌਣਾ । ਉਹ ਚਮੜੇ ਦੀ ਜੁੱਤੀ ਨਹੀਂ ਪਹਿਨਦਾ । ਦੋਨੋਂ ਵੇਲੇ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰਕੇ ਪਿਤਰ-ਪੂਜਾ ਕਰਦਾ ਗਰਤ ਪੁਰਾਣ ਦਾ ਪਾਠ ਸੁਣਦਾ ਤੇ ਪੁੰਨ ਕਰਮ ਕਰਦਾ ਹੈ ।

ਉਸ ਦੇ ਕਰਮ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਪਹਿਲੇ ਦਿਨ ਰਾਤ ਨੂੰ ਮਸਾਣਾ ਵਿੱਚ ਕੋਰਾ, ਪਰ ਬੰਦਾ ਘੜਾ ਸਿਵੇ ਕੋਲ ਰੱਖ ਕੇ ਆਉਣਾ (ਕਈ ਛੋਟੇ ਗਲੀ ਵਾਲੇ ਕੁੱਜੇ ਦਰਖਤਾਂ ਨੂੰ ਬੰਨ੍ਹ ਦਿੰਦੇ ਹਨ) ਰਾਤ ਨੂੰ ਜਾਪ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਬਾਹਮਣ ਨੂੰ ਨਾਲ ਲੈ ਕੇ ਸਿਵਿਆਂ ਦੇ ਰਾਹ ਵਿੱਚ ਜੋਤ ਜਗਾਉਂਦੇ ਹਨ । ਇਨ੍ਹਾਂ ਜੋਤਾਂ ਦੇ ਦੀਵੇ ਏਨੀ ਵਿੱਥ ਨਾਲ ਮਚਾਏ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਦਸਵੇਂ ਦਿਨ ਹਨੇਰੇ ਵਿੱਚ ਭੀ ਸਿਵੇ ਉਤੇ ਪੁੱਜਿਆ ਜਾ ਸਕੇ ! ਕਹਿੰਦੇ ਕਿਰਿਆ-ਕਰਮ ਤੱਕ, ਮਰਿਆ ਪ੍ਰਾਣੀ ਹਾਲਾ ਯਮ ਲੋਕ ਦੇ ਰਾਹ ਵਿੱਚ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਜਦੋਂ ਯਮ ਉਸ ਨੂੰ ਪਿਆਸਾ ਮਾਰਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਇਹ ਬੁੰਦ ਬੁੰਦ ਕਿਰਦਾ ਪਾਣੀ ਪਿਆਸ ਬੁਝਾਉਂਦਾ ਤੇ ਜਦੋਂ ਕੁੰਭੀ ਨਰਕ ਦੀਆਂ ਹਨੇਰੀਆਂ ਗਲੀਆਂ ਵਿਚੀਂ ਲਿਜਾਂਦੇ ਹਨ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀਵਿਆਂ ਦੀਆਂ ਜੋਤਾਂ ਦਾ ਚਾਨਣਾ ਓਥੇ ਸਹਾਈ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ।

ਜੁਆਨ ਕੁੜੀ ਮੁੰਡਾ ਮਰਨ ਤਾਂ ਸਿਵਾ ਨੰਢਾ ਹੋਣ ਤੱਕ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਪੂਰੀ ਰਾਖੀ ਰੱਖੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਕੋਈ ਤੰਤ੍ਰੀ ਸਿਵਾ ਨ ਜਗਾ ਲਵੇ ਜੁਆਨ ਉਮਰ ਦੇ ਬੰਦੇ ਬੰਦੀਆਂ ਨੂੰ ਸਿਵਾ ਜਗਾਉਣ ਵਾਲ ਪ੍ਰੇਤ ਬਣਾ ਕੇ ਆਪਣੇ ਵਸ ਕਰ ਲੈਂਦੇ ਤੇ ਮਨਮਰਜੀ ਦੇ ਕੰਮ ਕਰਾਉਂਦੇ ਨੇ । ਸਿਵੇ ਵਿੱਚੋਂ ਇਕ ਹੱਡੀ, ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਕੰਗਰੋੜ ਦੀ, ਦੂਰ ਪਰੇ ਬਾਹਰ ਸੁੱਟੀ

ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਰਨ ਨਾਲ ਕਹਿੰਦੇ ਫਿਰ ਜਾਣੂ ਟੂਣੇ ਵਾਲੇ ਸਿਵਾ ਨਹੀਂ ਜਗਾ ਸਕਦੇ । (ਵਿੱਚ ਇਕ ਹੱਡੀ ਜੋ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ, ਪੂਰਾ ਬੰਦਾ ਕਿਵੇਂ ਬਣੇ) ਸਿਵਿਆਂ ਦੇ ਨੇੜੇ ਜਿਥੇ ਅਰਬੀ ਲਈ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਕੁਝ 'ਸਿਆਣੇ' ਸਿਵਿਆਂ ਦੀ ਸੁਆਹ ਵਿੱਚੋਂ ਬੋੜੀ ਜਿਹੀ ਵਿਛਾਕੇ ਉਤੇ ਟੋਕਰੀ ਮੁਧੀ ਮਾਰ ਦਿੰਦੇ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਖਿਆਲ ਮੁਤਾਬਕ ਮਰਿਆ ਹੋਇਆ ਪ੍ਰਾਣੀ ਅਗੋਂ ਜਿਸ ਜੂਨ ਪੈਂਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਦੇ ਸੁਆਹ ਉਤੇ ਲੱਗੇ ਪੈਰ ਚਿੰਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਿਸ਼ਾਨ ਪੈ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਜੇ, ਕੋਈ ਨਿਸ਼ਾਨ ਕੁੱਝ ਦਿਨ ਨਾ ਦਿਸਣ ਵਿੱਚ ਆਵੇ ਤਾਂ ਸਮਝ ਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਪ੍ਰਾਣੀ ਆਪਣੇ ਚੰਗੇ ਮੰਦੇ ਕੰਮਾਂ ਦਾ ਫਲ ਭੁਗਤਣ ਲਈ ਹਾਲਾ ਸੁਰਗ ਵਿੱਚ ਜਾਂ ਨਰਕ ਵਿੱਚ ਘੁੰਮ ਰਿਹਾ ਹੈ । ਕਰਮ ਫਲ ਭੋਗਣ ਪਿਛੋਂ ਹੀ ਕਿਸੇ ਜੂਨ ਵਿੱਚ ਪਵੇਗਾ । ਕੁਝ ਸਿਆਣੇ ਸੁਆਹ ਉਤੇ ਭੁੰਡਾਂ ਜਾਂ ਕੀੜੇ ਕੀੜੀਆਂ ਦੇ ਘੁੰਮ ਘੁਮਾਈ ਦੀਆਂ ਲੀਕਾਂ ਦੇ ਅਰਥ ਕਢ ਕੇ, ਧਰਵਾਸਾ ਦੇ ਕੇ ਅਗਲੀ ਜੂਨ ਦਾ ਪਤਾ ਦਿੰਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ।

ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਇਕ ਭਲੇ, ਜੁਆਨ ਬੰਦੇ ਦੀ ਮਾਂ ਮਰ ਗਈ ਉਸਦਾ ਪੁੱਤਰ ਸਿਵਿਆਂ ਵਿੱਚ ਸਵੇਰੇ ਸਵੇਰੇ ਨਿਤ ਜਾਣ ਲੱਗਾ ਕਿ ਕਿਵੇਂ ਪਤਾ ਚਲੇ ਕਿ ਮਾਂ ਕਿਸ ਜੋਨੀ ਵਿੱਚ ਗਈ ਹੈ ।

ਇਕ ਦਿਨ ਸਵੇਰੇ ਸਵੇਰੇ, ਇਹ ਮਾਤਾ ਦਾ ਭਗਤ ਸਿਵਿਆਂ ਵਿੱਚ ਗਿਆ । ਸਿਵੇ ਦੇ ਨਾਲ ਲਗਦੀ ਇਕ ਝਾੜੀ ਹੇਠਾਂ ਛੋਟੀ ਜਿਹੀ ਕਤੂਰੀ ਗਲੁੰਡੀ ਮਾਰੀ ਬੈਠੀ ਦੇਖੀ । ਨੇੜੇ ਗਿਆ ਤਾਂ ਕਤੂਰੀ ਉਠ ਕੇ ਨੱਸ ਪਈ, ਮਾਤਾ ਭਗਤ, ਪ੍ਰੇਮੀ ਨੂੰ ਪੱਕਾ ਯਕੀਨ ਹੋ ਗਿਆ ਕਿ ਇਹ ਕਤੂਰੀ ਮੇਰੀ ਮਰੀ ਹੋਈ ਮਾਂ ਹੈ । ਉਸ ਨੇ ਹਾਲ ਪਾਹਰਿਆ ਕਰਦਿਆਂ ਕਤੂਰੀ ਦਾ ਪਿਛਾ ਕੀਤਾ —

ਬੰਦਾ, ਰੋ ਰੋ ਕੇ ਧਾਹਾਂ ਮਾਰੇ ਤੇ ਪੁਕਾਰੇ, ਹਾਏ ਮਾਂ ਤੂੰ ਏਸ ਜੂਨ ਵਿੱਚ ਕਿਉਂ ਪੈ ਗਈ, ਮੈਂ ਤਾਂ ਕੋਈ ਉਪਾਉ ਤੇਰੇ ਚੰਗੀ ਜੂਨ ਪੈਣ ਦਾ ਨਹੀਂ ਛੱਡਿਆ । ਕਤੂਰੀ ਦਾ ਪਿੱਛਾ ਕਰਕੇ ਆਖਰ ਉਸ ਨੂੰ ਫੜ ਲਿਆ । ਪਿਆਰ ਨਾਲ ਅਲੋਸਦਿਆਂ ਪਲੋਸਦਿਆਂ ਘਰੇ ਲੈ ਆਇਆ । ਘਰ ਵਾਲੀ ਭਾਗਵਾਨ ਨੂੰ ਇਕ ਪਾਸੇ ਬੈਠਾ ਕੇ ਗੱਲ ਸਮਝਾਈ, ਮੈਂ ਰੋਜ਼ ਸਿਵੇ ਨੂੰ ਦੇਖਣ ਜਾਂਦਾ ਸੀ ਅਜ ਮਾਂ ਲੱਭ ਪਈ, ਪਰ ਮੈਨੂੰ ਦੇਖ ਕੇ ਭੱਜ ਗਈ ਸੀ, ਮਸਾਂ ਮਸਾਂ ਪਿਛਾ ਕਰਕੇ ਫੜੀ ਹੈ । ਹੁਣ ਇਹ ਤੇਰਾ ਕੰਮ ਹੈ ਇਸ ਨੂੰ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਰਖੇ ਤੇ ਸੇਵਾ ਕਰੇ ।

ਹਿਦਾਇਤਾਂ ਅਧੀਨ ਮਾਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਹੋਣ ਲੱਗੀ । ਹਰ ਰੋਜ਼ ਚੰਗੀਆਂ ਤੌਰਾਂ ਚੰਗੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਬਣਾਕੇ ਪਰੋਸੀਆਂ ਜਾਣ ਲੱਗੀਆਂ । ਇਕ ਹਵਾਦਾਰ ਕਮਰਾ ਉਸ ਲਈ ਨੀਅਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ । ਆਉਂਦੇ ਜਾਂਦੇ 'ਮਾਤਾ ਭਗਤ' ਜੀ ਮਾਤਾ ਨੂੰ ਮੱਥਾ ਟੇਕ ਕੇ ਖਬਰ ਸਾਰ ਲੈਂਦੇ ਤੇ ਸੇਵਾ ਦਾ ਸੁਭਾਗ ਪਰਾਪਤ ਕਰਦੇ । ਦਿਨ ਪਾਕੇ ਚੰਗਾ ਚੌਖਾ ਖਾਂਦਿਆਂ, ਕਤੂਰੀ ਮਾਂ ਮੁਟਿਆਰ ਹੋ ਗਈ । ਇਕ ਦਿਨ ਕਿਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇੱਕ ਕੁੱਤਾ ਪਹੁੰਚ ਕਰਕੇ, ਉਸਦੇ ਕਮਰੇ ਵਿੱਚ ਦਾਖਲ ਹੋ ਗਿਆ । ਕੁੱਤੀ ਕੁੱਤਾ ਲਾਡ-ਪਿਆਰ ਕਰਨ ਲੱਗੇ । 'ਮਾਤਾ ਭਗਤ' ਜੀ ਦੀ ਪਤਨੀ, ਆਪਣੀ 'ਭੂਤ-ਪੂਰਵ' ਸੱਸ ਨੂੰ, ਬਾਲ ਪਰੋਸ ਕੇ ਉਸਦੇ ਕਮਰੇ ਵਿੱਚ

ਲੈ ਕੇ ਗਈ ਤਾਂ ਅਗੋਂ ਇਕ ਦੀ ਥਾਂ ਦੋ ਦੇਖ ਕੇ ਹੈਰਾਨ ਹੋ ਗਈ । ਕੁੱਤੇ ਕੁੱਤੀ ਦੀਆਂ ਹਰਕਤਾਂ ਦੇਖਕੇ ਘੁੰਡ ਕੱਢ ਕੇ ਮੁੜ ਆਈ ।

ਮਾਤਾ ਭਗਤ ਨੇ ਪੁੱਛਿਆ, ਕੀ ਗੱਲ ਹੈ, ਤੂੰ ਸਾਰਾ ਖਾਣਾ ਵਾਪਸ ਲੈ ਆਈ ਹੈ, ਕੀ ਮਾਂ ਜੀ ਨੇ ਖਾਧਾ ਨਹੀਂ ? ਘਰ ਵਾਲੀ ਨੇ ਸ਼ਰਮਾਕਲ ਜਿਹੇ ਮੂੰਹ ਤੋਂ ਘੁੰਡ ਹਟਾ ਕੇ ਕਿਹਾ, ਮਾਤਾ ਜੀ ਅੱਜ ਇਕੱਲੇ ਨਹੀਂ ਸਹੁਰਾ ਸਾਹਿਬ ਭੀ ਆਏ ਹੋਏ ਨੇ । ਮਾਤਾ ਭਗਤ ਨੇ ਜਾ ਕੇ ਦੇਖਿਆ ਤਾਂ ਉਸ ਦਾ ਸਾਹ ਗੁੰਮ ਹੋ ਗਿਆ । ਸ਼ਾਇਦ ਦੇਸ਼ ਡਰ ਕਾਰਨ ਕਿ ਜੇ ਮਾਤਾ ਜੀ ਕੁਝ ਦਿਨ ਹੋਰ ਦੇਬੇ ਰਹੀ, ਤਾਂ ਉਸ ਦੇ ਪ੍ਰਵਾਰ ਵਿੱਚ ਭਾਰੀ ਵਾਧਾ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ । ਭਰਾ ਤੇ ਭੈਣਾਂ ਇਕ ਦਮ ਅਧੀ ਦਰਜਨ ਵੇਹੜੇ ਵਿੱਚ ਖੇਲੁਣਗੇ ਮਾਤਾ ਭਗਤੀ ਤੋਂ ਜੀ ਉਕਤਾ ਜਾਣ ਤੇ ਜਾਂ, ਆਉਂਦੇ ਦਿਨਾਂ ਵਿੱਚ ਭੈਣ ਭਰਾਵਾਂ ਦੀ ਜਾਏਦਾਦ ਵਿੱਚ ਹਿੱਸੇਦਾਰ ਬਣ ਜਾਣ ਦੇ ਡਰ ਤੋਂ, ਘਰ ਦੇ ਬੂਹੇ ਖੋਲ੍ਹ ਦਿਤੇ । ਕੁੱਤੀ ਆਪਣੇ ਦੋਸਤ ਨਾਲ ਜਿੱਧਰ ਮੂੰਹ ਆਇਆ ਰਾਹ ਪਈ ।

* * *

ਸਿਵਿਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਉਠਕੇ, ਜਾਂ ਕੋਈ ਜਾਦੂ ਗਰ ਉਠਾਕੇ, ਮਰੇ ਪ੍ਰਾਣੀ ਦਾ ਦੁਰਪ੍ਰਯੋਗ ਨਾ ਕਰੇ ਕਈ ਇਹਤਿਆਤਾ, ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਪਖਾਂ ਤੋਂ ਖਾਸ ਤੌਰ ਤੇ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ।

ਜਣੇਪੇ ਦੇ ਚਿਲੀਚੇ ਦੇ ਦਿਨਾਂ ਵਿੱਚ ਮਰੀ ਕਚੀਲ ਇਸਤ੍ਰੀ ਦੀ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਖੜਕਦਾਰੀ ਤੁੱਧੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ਉਸ ਦੀ ਅਰਬੀ ਉਠਾਉਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਘਰ ਦੇ ਚਾਰੇ ਖੂੰਜਿਆਂ ਵਿੱਚ ਕਿੱਲ ਗੱਡੇ ਜਾਂਦੇ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਪੈਰਾਂ ਵਿੱਚ ਵੀ ਮੇਖਾਂ ਠੋਕੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ । ਤਾਂ ਜੁ ਉਹ ਮੁੜ ਕੇ ਘਰੇ ਨਾ ਆ ਜਾਵੇ । ਘਰੋਂ ਅਰਬੀ ਲਿਜਾਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਸੱਤਾਂ ਖੂਹਾਂ ਦਾ ਪਾਣੀ ਤੇ ਸਤਨਾਜੇ ਉਤੇ ਮੰਤਰ ਪੜ੍ਹਵਾ ਕੇ ਕਚੀਲ ਮਰੀ ਜਨਾਨੀ ਦੇ ਘਰ ਵਾਲਾ, ਇਹ ਬਿਗਾਨੀ ਜੂਹ ਵਿੱਚ ਦੱਬ ਕੇ ਆਉਂਦਾ ਹੈ । ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਰਨ ਨਾਲ ਕਹਿੰਦੇ ਉਹ ਪਿਛੇ ਰਹੇ ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਕੁੱਛ ਨਹੀਂ ਆਖਦੀ, ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਛੇਤੀ ਹੀ ਮਾਰ ਕੇ ਭੀ ਆਪਣੇ ਪਾਸ ਲੈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ਉਸ ਦੀ ਸੁਰਤ ਜੋ ਬੱਚੇ ਵਿੱਚ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ।

ਸਭ ਤੋਂ ਪੱਕਾ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਤੇ ਭਰਮ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਮਰਨ ਵਾਲੇ ਦੀ ਜਿਸ ਚੀਜ਼ ਵਸਤੂ ਵਿੱਚ ਸੁਰਤ ਰਹਿ ਜਾਵੇ ਉਸ ਦਾ ਧਿਆਨ ਉਹਦੇ ਮਰਨ ਤੋਂ ਵੀ ਨਹੀਂ ਮਰਦਾ, ਸਗੋਂ ਉਹ ਉਸ ਚੀਜ਼ ਦਾ ਮਰ ਕੇ ਵੀ ਪਿੱਛਾ ਕਰਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ।

ਇਹ ਗੱਲ ਭਗਤ ਤਿਲੋਚਨ ਜੀ ਨੇ ਵੀ ਆਖੀ ਹੈ:—

ਅੰਤ ਕਾਲ ਜੋ ਲੱਛਮੀ ਸਿਮਰੈ ਐਸੀ ਚਿੰਤਾ ਮਾਹਿ ਜੇ ਮਰੈ ।

ਸਰਪ ਜੋਨਿ ਵਲ ਵਲ ਹੋਏ ਆਉਤਰੈ ।

ਰੋਹੀਆਂ ਵਿੱਚ ਦੁਪਹਿਰਾਂ ਨੂੰ ਕਹਿੰਦੇ ਜੋ ਕਈ ਥਾਈਂ 'ਪਾਣੀ ਪਾਣੀ' ਦੀ ਅਵਾਜ਼ ਉਠਦੀ ਸੀ । ਇਸ ਅਵਾਜ਼ ਨੂੰ ਲੜਾਈਆਂ ਵਿੱਚ ਮਰੇ, ਜਾਂ ਉਥੇ ਟੁਰੇ ਜਾਂਦੇ ਪਿਆਸੇ ਮਰ ਗਏ ਬੰਦਿਆਂ ਦੀਆਂ ਰੂਹਾਂ ਦਾ 'ਹਾੜ' ਬੋਲ ਰਿਹਾ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ।

ਇਸ ਲਈ ਜੇਰ ਦਿਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਮਰਨ ਵਾਲੇ ਬੰਦੇ ਦਾ ਚਿੰਤ ਸਾਰਿਆ ਪਾਸਿਆਂ ਤੋਂ ਮੌੜ ਕੇ ਰੱਬ ਨਾਲ ਲਗੇ । ਅੰਤ ਵੇਲੇ ਧਰਮ ਗ੍ਰੰਥਾਂ ਦੇ ਪਾਠ ਸੁਣਾਉਂਦੇ ਪੁੰਨ ਦਾਨ

ਕਰਨੇ ਤੇ ਉਸਤੋਂ ਕਰਾਉਣੇ ਜ਼ਰੂਰੀ ਮੰਨੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਤਾਂ ਕਿ ਮਰਨ ਵਾਲੇ ਦੀ ਸੁਤਾ (ਸੁਰੰਤ) ਚੰਗੇ ਪਾਸੇ ਲਗੇ । ਤੇ ਫਿਰ ਵੀ ਇਹ ਸਮਝ ਕੇ ਉਸ ਦੀ ਕਿਧਰੇ ਕਿਸੇ ਚੀਜ਼ ਵਿੱਚ ਅਕਾਖਿਆਂ ਨਾ ਰਹਿ ਗਈ ਹੋਵੇ । ਮਰਨ ਤੋਂ ਪਿਛੋਂ ਕਈ ਤਰਾਂ ਦੇ ਗ੍ਰੰਥਾਂ ਦੇ ਜਾਪ ਪੁੰਨ ਕਰਮ ਘਰ ਵਾਲਿਆਂ ਵਲੋਂ ਕਰਾਏ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਅੱਜ ਕੱਲ੍ਹ ਬਹੁਤੇ ਲੋਕ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਪਾਠ ਅਰੰਭ ਕਰਵਾ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਜਿਸ ਦਾ ਦਸਵੇਂ ਦਿਨ ਭੋਗ ਪਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਪਹਿਲਾ ਗਰਤ ਪੁਰਾਣ ਆਦਿਕ ਦੇ ਪਾਠ ਕਰਾਏ ਜਾਂਦੇ ਸੀ ਜੋ ਹੁਣ ਭੀ ਜੋ ਹਿੰਦੂਆ ਦੇ ਘਰਾਂ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਚਲਤ ਹਨ ।

ਫੁੱਲ ਚੁਗਟੇ

ਚਿਖਾ ਚੜ੍ਹਾਉਣ ਤੋਂ ਤੀਜੇ ਦਿਨ ਪਿਛੋਂ ਮਰਨ ਵਾਲੇ ਬੰਦੇ ਦੇ ਫੁੱਲ ਚੁਗੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਲੱਕੜ ਦੀ ਇਕ ਛੋਟੀ ਜਿਹੀ ਫਹੁੜੀ ਤੇ ਚਾਰ ਕਿਲੀਆਂ ਬਣਵਾ ਕੇ ਦੁੱਧ ਦੇ ਕਟੋਰੇ ਤੇ ਕਪੜੇ ਦੀ ਫੁੱਲ ਧਾਉਣ ਲਈ ਸਿਉਂਤੀ ਅਤੇ ਬੈਲੀ ਇਕ ਕੱਚੇ ਧਾਗੇ ਦੇ ਗਲੋਟੇ ਫੁੱਲ ਚੁਗਣ ਸਮੇਂ ਨਾਈ ਨਾਲ ਲੈ ਕੇ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਫੁੱਲ ਚੁਗਣ ਲਈ ਵੱਡੇ ਪੁੱਤ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਨਾਲ ਲੱਗੇ ਚਾਰੇ ਕਾਨ੍ਹੀ, ਜੋ ਹੋ ਸਕੇ ਤਾਂ ਇਕ ਦੋ ਨੇੜੇ ਦੇ ਸਾਕ ਸੰਬੰਧੀ ਹੋਰ ਰਲ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਸਿਵੇ ਦੀ ਫੋਲਾ-ਫਾਲੀ ਕਰਕੇ ਹੱਡੀਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਫੁੱਲ— ਮੂੰਹ ਦੇ ਦੰਦ, ਛਾਤੀ ਦੀ ਪਸਲੀਆਂ, ਹੱਡੀਆਂ ਵਿੱਚੋਂ 'ਪੁਤਲੀ' ਲੱਭੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ਦੋ ਪੋਟਿਆਂ ਨਾਲ ਕੋਲੀ ਵਿੱਚ ਲਿਆਕੇ ਦੁੱਧ ਵਿੱਚ ਧੋ ਕੇ ਜਿਸਦਾ ਪਹਿਲਾ ਸਿਵੇ ਨੂੰ ਛਿੱਟਾ ਭੀ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਥਾਲੀ ਵਿੱਚ ਪਾ ਲੈਂਦੇ ਹਨ ਸਿਵੇ ਦੀ ਸੁਆਹ ਪਿੰਡ ਦੇ ਟੋਭੇ, ਜਾਂ ਨਾਲ ਵਗਦੇ ਕਸੀ ਤੇ ਸੂਏ ਵਿੱਚ ਰਾਖ ਨੂੰ ਰੋੜ੍ਹ ਆਉਂਦੇ ਹਨ । ਫੁੱਲ ਚੁਗਣ ਪਿਛੋਂ ਸਿਵੇ ਦੇ ਚਾਰੇ ਖੁੰਜੀ ਕਿਲੀਆਂ ਗੱਡ ਕੇ ਗਲੋਟੇ ਦੇ ਕੱਚੇ ਧਾਗਿਆਂ ਦੇ ਗੋੜੇ ਦੇ ਦਿੰਦੇ ਹਨ । ਫੁੱਲਾਂ ਵਾਲੀ ਬੈਲੀ ਨੂੰ— ਜੋ ਮਰਦ ਲਈ ਚਿੱਟੀ ਤੇ ਇਸਤ੍ਰੀ ਦੇ ਫੁੱਲਾਂ ਲਈ ਲਾਲ ਹੁੰਦੀ ਹੈ— ਉਸ ਵੇਲੇ ਨਾਲ ਦੇ ਦਰਖਤ ਉਤੇ ਟੰਗ ਆਉਂਦੇ ਹਨ, ਤਾਂ ਜੁ ਘਰੇ ਜਾ ਕੇ ਨਹਾ ਧੋ ਰੋਟੀ ਟੁੱਕ ਖਾ ਕੇ ਫੁੱਲ ਪਾਉਣ ਜਾਣ ਵਾਲਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਓਥੋਂ ਹੀ ਬਾਹਰੋਂ ਬਾਹਰ ਦੀ ਲੈ ਜਾਵੇ ।

ਜਿਸ ਬੰਦੇ ਨੇ ਫੁੱਲ ਪਾਉਣ ਜਾਣਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਉਹ ਘਰੋਂ ਹੀ ਹਰਿਦੁਆਰ ਤਕ ਦੀਆਂ ਰੋਟੀਆਂ ਜਾਂ ਪੰਜੀਰੀ ਲੈ ਕੇ ਟੁਰਦਾ ਹੈ । ਸਿਵਿਆਂ ਵਿੱਚ ਉਸ ਨੂੰ ਵਿਦਾ ਕਰਨ ਲਈ ਘਰ ਦੇ ਖਾਸ ਖਾਸ ਬੰਦੇ ਆਉਂਦੇ ਹਨ । ਦਰਖਤ ਉਤੇ ਟੰਗੀ ਪੋਟਲੀ ਲਾਹ ਕੇ ਸਿਵੇ ਉਦਾਲੇ ਸੱਤ ਗੋੜੇ ਕੱਢ ਕੇ, ਦੋ ਪੈਸੇ ਭਾੜੇ ਦੇ ਓਥੇ ਸੁੱਟ ਕੇ ਮਰਨ ਵਾਲੇ ਦਾ ਨਾਉਂ ਲੈ ਕੇ ਪੁਕਾਰਦਾ ਹੈ—“ਆਂ ਭੰਗਤਿਆ ਹੁਣ ਹਰਿਦੁਆਰ ਨੂੰ ਚਲੀਏ ।” ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਖੇ ! ਮਰੇ ਬੰਦੇ ਦੀ ਰੂਹ ਫੁੱਲ ਪਾਉਣ ਵਾਲੇ ਦੇ ਨਾਲ ਟੁਰ ਪੈਂਦੀ ਹੈ । (ਮਸਾਣ ਕੇਸਰ ਕਿਆਰੀਆਂ ਬੋੜੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਖੁਸ਼ਬੂਆਂ ਲੈਂਦੀ ਰੂਹ ਓਥੇ ਹੀ ਫਿਰਦੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ) ਰਸਤੇ ਵਿੱਚ ਜਿਥੇ ਫੁੱਲ ਪਾਉਣ ਵਾਲੇ ਨੇ ਪਿਸ਼ਾਬ ਜਾਂ ਟੱਟੀ ਆਦਿ ਜਾਣਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਪਾਣੀ ਦੇ ਕੰਢੇ ਖੜ੍ਹੇ ਕਿਸੇ ਦਰਖਤ ਨਾਲ ਫੁੱਲਾਂ ਵਾਲੀ ਪੋਟਲੀ ਟੰਗ ਦਿੰਦਾ ਹੈ । ਰੋਟੀ ਜਾਂ

ਪੰਜੀਰੀ ਖਾਣ ਵੇਲੇ ਪਹਿਲਾਂ ਮਰੇ ਬੰਦੇ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਕੱਢ ਕੇ ਆਖਦਾ ਹੈ 'ਲੈ ਹੁਣ ਰੋਟੀ
 ਖਾ ਲੈ ਭਗਤਿਆਂ, ਆਪਾਂ ਅੱਧ 'ਚ ਅੱਪੜ ਗਏ ਹਾਂ।' ਗੱਲ ਕੀ ਹਰਿਦੁਆਰ ਤੱਕ ਇਸ
 ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਸ ਪੋਟਲੀ ਵਿੱਚ ਬੰਦਾ ਬੰਨ੍ਹਿਆ ਸਮਝ ਕੇ ਗੱਲਾਂ ਕਰਦਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਦੋਵੇਂ
 ਜਣੇ ਰਲ ਕੇ ਸਫਰ ਕਰ ਰਹੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਪਹਿਲਾ ਇਹ ਯਾਤਰਾ ਪੈਦਲ ਚਲਦੀ
 ਸੀ। ਫਿਰ ਰੇਲਾਂ ਚਲਣ ਤੋਂ ਰੇਲਾਂ ਤੇ ਬੱਸਾਂ ਵਿੱਚ 'ਰੂਹਾਂ ਯਾਤਰਾ' ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ।
 ਰੇਲ ਗੱਡੀ ਉਤੇ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਕਈ ਵਹਿਮੀ ਤਾਂ ਟਿਕਟ ਵੀ ਦੇ ਲੈਂਦੇ ਹਨ, ਜੇਹੜੇ
 ਟਿਕਟ ਨਹੀਂ ਲੈਂਦੇ ਉਹ ਗੱਡੀ ਚੜ੍ਹਨ ਵੇਲੇ ਕੁਝ ਪੈਸੇ ਭਾੜੇ ਦੇ ਸਮਝ ਕੇ ਉੱਥੇ ਹੀ
 ਭੁੰਢੇ ਸੁੱਟ ਦਿੰਦੇ ਹਨ।

ਹਰਿਦੁਆਰ ਪਹੁੰਚਦਿਆਂ ਨੂੰ ਪੰਡੇ ਗਿਰਝਾਂ ਵਾਂਗ ਆ ਚਿੰਮੜਦੇ ਹਨ।

—'ਜਜਮਾਨ ਦੇ ਕੇਹੜੀ ਥਾਂ ਘਰ ਨੇ।' ਅਗਲੇ ਨੇ ਘਰ ਦੱਸੇ ਨਹੀਂ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ
 ਉਸ ਪਿੰਡ ਦੇ ਕਿੰਨੇ ਸਾਰੇ ਮਰੇ ਬੰਦੇ ਗਿਣਾਏ ਨਹੀਂ। 'ਧਾਲੀਵਾਲਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਹੈ ਕਿ ਚਹਿਲਾਂ
 ਵਿੱਚੋਂ ਜਾ ਗਿਲਾ ਵਿੱਚੋਂ?' 'ਹਾਲੇ ਵਰ੍ਹਾ ਨੀ ਹੋਇਆ ਓਥੋਂ ਦਾ ਸਰਵਣ ਸਿੰਘ ਆਪਣੇ
 ਬਾਪੂ ਦੇ ਫੁੱਲ ਪਾ ਕੇ ਗਿਆ ਹੈ?' ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਰੇਖ ਵਿੱਚ ਮੇਖ ਮਾਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਅਣ-
 ਜਾਣ ਆਦਮੀ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਕੁਲ-ਪ੍ਰੋਹਤ ਦੀ ਸਿਆਣ ਕਰਨੀ ਔਖੀ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਕੋ
 ਕੁਲ ਦੇ ਅੱਗੇ ਕਈ ਪ੍ਰੋਹਤ ਬਣ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਗੁਜ਼ਾਰਾ ਇਸੇ ਕੰਮ ਤੋਂ ਈ ਚਲਦਾ ਹੋਣ
 ਕਰਕੇ ਮਜ਼ਬੂਰ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਫੁੱਲ ਪਾਉਣ ਆਇਆ ਜੋ ਵੀ 'ਮੁਰਗਾ' ਫਸੇ ਉਸ ਦੀਆਂ
 ਹੱਡੀਆਂ ਬੋਟੀਆਂ ਚੁੰਡਣ ਤੱਕ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਇਹ ਕੁਲ-ਪ੍ਰੋਹਤ।

'ਏਨੇ ਟੱਕੇ ਰਾਹਦਾਰੀ ਦੇ, ਏਨੇ ਕੁਲ-ਪ੍ਰੋਹਤ ਨੂੰ, ਏਨੇ ਫੁੱਲ ਪੁਆਈ ਦੇ, ਇਤਨੇ
 ਕੁ ਹਰਕੀ ਪੌੜੀ ਦੇ ਨੁਉਣ ਦੇ, ਇਤਨੇ ਮਰੇ ਜੀਵ ਨਮਿੱਤ 'ਦਾਨ'। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵੇਰਵੇ
 ਗਿਣਾ ਕੇ ਤੇ ਦਾਨ ਕਰਾਉਂਦੇ ਹਨ, ਸਭ ਕੁਝ ਦੇਖ ਕੇ ਫੁੱਲ ਪਾਉਣ ਗਏ ਬੰਦੇ ਦੀ
 ਇਕ ਵਾਰੀ ਤੇ ਹੋਸ਼ ਗੁੰਮ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਤੇ ਜੇਬ ਖਾਲੀ।

ਗੰਗਾ ਜੀ ਵਿੱਚ ਕਾਹਲੀ ਕਾਹਲੀ ਫੁੱਲ ਤਾਰਦੇ ਆਪਣੇ ਨਿੱਤ ਦੇ ਰਟੇ ਮੰਤਰਾਂ ਦੇ
 ਪਾਠ ਕਰਦੇ ਚੋਰ ਧਿਆਨੇ ਦੇਖ ਰਹੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਕਿਧਰੇ ਕੋਈ ਹੋਰ ਪ੍ਰੋਹਤ ਕਿਸੇ ਦੂਜੇ
 ਪਾਂਧੇ ਨੇ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਫਸਾ ਲਿਆ! ਫੁੱਲਾਂ ਦੀ ਰਸਮ ਪਿਛੋਂ ਸਰਦਿਆਂ ਪੁੱਜਦਿਆਂ ਜਜਮਾਨਾਂ
 ਤੋਂ ਮਰ ਗਏ ਜੀਵ ਨਮਿੱਤ ਖੀਰ ਕੜਾਹ ਜਾਂ ਇਹੋ ਜਿਹਾ ਕੋਈ ਦੇ ਸਕੇ 'ਭੋਜਨ' ਤੇ
 ਉਸ ਦੇ ਖਾਣ ਦੀ 'ਦੰਦ ਘਸਾਈ' ਵੱਖ ਲਈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

ਫੁੱਲ ਪਾਉਣ ਲਈ ਪਹਿਲਾਂ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਤੇ ਨਾਈ ਭੇਜੇ ਜਾਂਦੇ ਸਨ, ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਇਸ
 ਕੰਮ ਵਿੱਚ ਵੀ ਜਦੋਂ 'ਭਿਸ਼ਟਾਚਾਰ' ਲੈ ਆਂਦਾ ਤਾਂ ਲੋਕ ਫੁੱਲ ਆਪ ਲੈ ਕੇ ਜਾਣ ਲੱਗ
 ਪਏ। ਪਹਿਲੇ ਲੋਕੀ ਪੈਦਲ ਜਾਂਦੇ ਸਨ, ਫੁੱਲ ਆਪ ਲੈ ਕੇ ਜਾਣ ਵਾਲਿਆਂ ਨਾਲ ਕਈ
 ਅਜੀਬ ਘਟਨਾ ਵਾਪਰ ਜਾਂਦੀਆਂ ਸਨ, ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਫੁੱਲ ਲੈ ਜਾਣ ਵੇਲੇ ਜਾਂ ਤੇ ਹੰਢੇ
 ਵਰਤੇ ਬੰਦੇ ਲੱਭਦੇ ਸਨ ਜਾਂ ਫਿਰ ਖਾਸ ਹਿਦਾਇਤਾਂ ਦਿੱਤੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਏਨਾਂ ਗੱਲਾਂ
 ਦਾ ਓਥੇ ਪੁਜ ਕੇ ਜ਼ਰੂਰ ਖਿਆਲ ਰਖੀਂ।

ਕਈ ਸ਼ੁੰਮਾਂ ਦਾ ਮਖੌਲ ਉਡਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਅੰਦਰਲੀ ਖਾਹਸ਼ ਮਰ ਕੇ ਵੀ ਨਹੀਂ ਮਰਦੀ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਫੁੱਲ ਖਰਚ ਦੇ ਡਰੇ ਗੰਗਾ ਜੀ ਨਾ ਲਿਜਾਏ ਜਾਣ ! ਇੱਕ ਨਿੱਕੀ ਕਹਾਣੀ ਅਜੇਹੇ ਸ਼ੁੰਮਾਂ ਦੀ ਬੜੇ ਸੁਆਦ ਨਾਲ ਸੁਣਾਈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ :

‘ਕਹਿੰਦੇ ਇਕ ਸ਼ੁੰਮ ਬੁੜ੍ਹੇ ਨੂੰ ਉਸ ਦੇ ਪੁੱਤ ਪੋਤੇ ਦੇ ਜ਼ੋਰ ਲਾਉਣ ਤੇ ਵੀ ਕਿ, ਬਾਬਾ ਤੂੰ ਇਕ ਵਾਰੀ ਗੰਗਾ ਨਾ ਆ ।’ ਪਰ ਉਹ ਇਤਨਾ ਸ਼ੁੰਮ ਸੀ ਕਿ ਘਰਦਿਆਂ ਦੇ ਜ਼ੋਰ ਲਾਉਣ ਤੋਂ ਵੀ ਗੰਗਾ ਨਾਉਣ ਨਾ ਗਿਆ: ਸਗੋਂ ਅਗੋਂ ਜਵਾਬ ਦਿੰਦਾ ਕਿ, ‘ਤੁਸੀਂ ਮੈਨੂੰ ਜਿਉਂਦੇ ਨੂੰ ਗੰਗਾ ਭੇਜਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹੋ ਮੈਂ ਤਾਂ ਮਰੇ ਨੇ ਵੀ ਨਹੀਂ ਜਾਣਾ । ਮੈਨੂੰ ਤਾਂ ਆਪਣੇ ਪਿੰਡ ਦਾ ਟੋਭਾ ਹੀ ਗੰਗਾ ਹੈ ।’

ਉਸ ਸ਼ੁੰਮ ਦੇ ਮਰਨ ਤੋਂ ਘਰ ਦਿਆਂ ਨੇ ਸੋਚ ਵਿਚਾਰ ਕੇ, ਬਈ ਬੁੜ੍ਹੇ ਨੇ ਜਿਉਂਦੇ ਤਾਂ ਕੋਈ ਪੁੰਨ ਦਾਨ ਕੀਤਾ ਨਹੀਂ ਮਰੇ ਦੇ ਈ ਫੁੱਲ ਗੰਗਾ ਪਹੁੰਚਾ ਦੇਈਏ, ਇਕ ਬਾਹਮਣ ਨੂੰ (ਜਿਵੇਂ ਪਹਿਲਾਂ ਤਰੀਕਾ ਸੀ) ਪੂਰੀ ਮਾਣ ਮਰਿਆਦਾ ਨਾਲ ਤਿਆਰ ਕਰਕੇ ਫੁੱਲ ਪਾਉਣ ਲਈ ਟੋਰਿਆ । ਪਰ ਨਾਲ ਹੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਖਿਆਲ ਰਿਹਾ ਕਿ ਬੁੜ੍ਹਾ ਜਿਵੇਂ ਕਹਿੰਦਾ ਸੀ ਮੈਂ ਮਰਕੇ ਭੀ ਗੰਗਾ ਨਹੀਂ ਜਾਣਾ ਕਿਤੇ ਸੱਚੀ ਹੀ ਗੰਗਾ ਜੀ ਦੇ ਰਾਹ ਵਿੱਚ ਨਾ ਰਹ ਜਾਵੇ; ਜਾ ਉਸ ਦੇ ਫੁੱਲਾਂ ਨੂੰ ਰਾਹ ਵਿੱਚ ਹੀ ਕੋਈ ਅਹੁਰ ਸਹੁਰ ਨਾ ਹੋ ਜਾਵੇ, ਇਸ ਲਈ ਇੱਕ ਪੁਰਾਣੀ ਰੇਸ਼ਮੀ ਥੈਲੀ ਬਾਹਮਣ ਨੂੰ ਨਾਲ ਦੇ ਦਿੱਤੀ, ਕਿ ਤੂੰ ਫੁੱਲ ਇਸ ਦੀ ਅੰਦਰਲੀ ਜੇਬ ਵਿੱਚ ਪਾ ਕੇ ਲਿਜਾਈਂ । ਕਰਨਾ ਰੱਬ ਦਾ ਕੀ ਹੋਇਆ ਕਿ ਰਸਤੇ ਵਿੱਚ ਕੁੱਝ ਦੂਰ ਜਾ ਕੇ ਬਾਹਮਣ ਨੂੰ ਅਜੇਹਾ ਸੂਲ ਉਠਿਆ ਕਿ ਉਹ ਘੋੜੀ ਜੋ ਉਸਦੇ ਸਟੇਸਨ ਤੋਂ ਮੋੜ ਦੇਣੀ ਸੀ ਉਤੋਂ ਚੜ੍ਹਿਆ ਡਿਗ ਪਿਆ, ਉਸ ਦੀ ਘੋੜੀ, ਆਪਣੇ ਹੱਠੇ ਨਾਲ ਬੰਨ੍ਹੇ ਹੋਏ ਬੁੜ੍ਹੇ ਦੇ ਫੁੱਲਾਂ ਸਮੇਤ ਵਾਪਸ ਪਿੰਡ ਨੂੰ ਦੌੜ ਆਈ ।

—ਕੁਦਰਤੀ ਬੁੜ੍ਹੇ ਦੇ ਪੁੱਤਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਘੋੜੀ ਅਗੇ ਰਾਹ ਵਿੱਚ ਆਉਂਦੀ ਦੇਖ ਕੇ ਹੈਰਾਨ ਹੋ ਗਏ ਕਿ ਇਹ ਤਾਂ ਸੱਚੀ ਹੀ ਬੁੜ੍ਹਾ ਗੰਗਾ ਜਾਣ ਤੋਂ ਮੁੜ ਆਇਆ ਹੈ ? ਐਵੇਂ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਹਿੰਦਾ ਮੈਂ ‘ਮਰ ਕੇ ਵੀ ਗੰਗਾ ਨਹੀਂ ਜਾਣਾ ।’ ਬੁੜ੍ਹੇ ਦੇ ਪੁੱਤ ਨੇ ਘੋੜੀ ਤੋਂ ਫੁੱਲ ਲਾਹ ਕੇ ਕਹਿੰਦੇ ਫਿਰ ਪਿੰਡ ਦੇ ਨਾਈ ਹੱਥ ਫੁੱਲ ਭੇਜੇ । ਰਸਤੇ ਵਿੱਚ ਬੁੜ੍ਹੇ ਦੀ ਧੀ ਦਾ ਪਿੰਡ ਆਉਂਦਾ ਸੀ । ਬੁੜ੍ਹੇ ਦੀ ਧੀ ਨੇ ਨਾਈ ਦੀ ਚੰਗੀ ਟਹਿਲ ਸੇਵਾ ਕੀਤੀ । ਨਾਈ ਨੇ ਇਹ ਦੇਖ ਕੇ ਬਈ ਦੋ ਦਿਨ ਮਿੱਠਾ ਥੰਦਾ ਏਥੇ ਹੋਰ ਛੁੱਕ ਲੈਂਦੇ ਹਾਂ, ਘਰੇ ਕਹਿ ਦੇਵਾਂਗੇ ‘ਫੁੱਲ ਪਾ ਆਏ ਹਾਂ’, ਅੱਗਾ ਪਿਛਾ ਦੇਖ ਕੇ ਫੁੱਲਾਂ ਵਾਲੀ ਗੁਬਲੀ ਰੂੜੀ ਉਤੇ ਵਗਾਹ ਮਾਰੀ । ਆਪ ਚਾਰ ਪੰਜ ਦਿਨ ਰੂੜੀ ਦੇ ਘਰ ਅਰਾਮ ਦੇ ਦਿਨ ਕੱਟ ਕੇ ਵਾਪਸ ਆ ਗਿਆ ।

ਬੜੇ ਦਿਨਾਂ ਪਿਛੋਂ ਬੁੜ੍ਹੇ ਦਾ ਪੁੱਤ ਰੋਹ ਦੀ ਢੋਆ-ਢੁਆਈ ਵਿੱਚ ਮਦਤ ਕਰਨ ਲਈ ਰੂੜੀ ਦੇ ਸਹੁਰੀਂ ਗਿਆ । ਉਸਨੇ ਜਦੋਂ ‘ਰੋਹ’ (ਖਾਦ) ਦੀ ਟੋਕਰੀ ਭਰਨ ਲਈ ਪਹਿਲੀ ਕਰੀ ਚਲਾਈ ਉਸੇ ਥੈਲੀ ਦੀ ਬੰਨ੍ਹੀ ਗੁਬਲੀ ਤੇ ਜਾ ਪਈ । ਥੈਲੀ ਦੇਖ ਕੇ ਮੁੰਡੇ ਨੇ ਟੋਹਾ ਟਾਹੀ ਕੀਤੀ ਤਾਂ ਵਿੱਚ ਉਹੋ ਫੁੱਲਾਂ ਵਾਲੀ ਅਸਲੀ ਪੋਟਲੀ ਨਿਕਲੀ ।

‘ਜਾਹ ਓਏ ਬੁਝਿਆ ਤੂੰ ਆਪਣੀ ਜਿੰਦ ਤੋਂ ਨਾ ਹਟਿਆ’ ਆਖ ਕੇ ਮੁੰਡੇ ਨੇ ਪੋਟਲੀ ਆਪ ਚੁੱਕ ਲਈ ਕਿ ਹੁਣ ਮੈਂ ਤੇਰੇ ਫੁੱਲ ਆਪ ਦੀ ਗੰਗਾ ਪਾ ਕੇ ਆਵਾਂਗਾ ?

ਜਾਂਦਾ ਜਾਂਦਾ ਉਹ ਹਰਿਦੁਆਰ ਦੇ ਨੇੜੇ ਪੁੱਜ ਗਿਆ। ਆਪਣੀਆਂ ਰੋਟੀਆਂ ਵਾਲਾ ਪਰਨਾ ਤੇ ਫੁੱਲਾਂ ਦੀ ਗੁਥਲੀ ਦਰੱਖਤ ਨਾਲ ਬੰਨ੍ਹ ਕੇ ਸੁਚੇਤੇ ਹੋਣ ਲੱਗਾ ਤਾਂ ਬਾਂਦਰ ਦੀ ਇਕ ਟੋਲੀ ਨੇ ਰੋਟੀਆਂ ਅਤੇ ਬੂੜੇ ਦੇ ਫੁੱਲਾਂ ਵਾਲੀ ਪੋਟਲੀ ਉਤੇ ਹੱਲਾ ਬੋਲ ਦਿੱਤਾ। ਬੂੜੇ ਦੇ ਪੁੱਤ ਦੇ ਦੇਖਦਿਆਂ ਦੇਖਦਿਆਂ ਹੀ ਰੋਟੀਆਂ ਦੀ, ਬੁਰਕੀ ਬੁਰਕੀ ਕਰਕੇ ਬਾਂਦਰ ਉੱਥੇ ਉਡਾ ਗਏ ਤੇ ਫੁੱਲਾਂ ਵਾਲੀ ਪੋਟਲੀ ਲੀਰਾਂ ਕਰਕੇ ਬੂੜੇ ਦੇ ਫੁੱਲ, ਸੁਆਹ ਤੇ ਹੱਡੀਆਂ ਦੇਧਰ ਓਧਰ ਖਿੰਡਾ ਸੁੱਟੀਆਂ।

ਬੂੜੇ ਦਾ ਪੁੱਤ ਨਿਰਾਸ਼ ਹੋਇਆ ਸੋਚੇ ਹੁਣ ਕੀ ਕਰਨਾ ਹੈ ਉਸਨੇ ਸੋਚਿਆ ਤੀਰਥ ਤੇ ਆਏ ਹੋਏ ਹਾਂ ਚਲੋ ਆਪ ਹੀ ਨ੍ਹਾ ਚਲੀਏ— ਗੰਗਾ ਜੀ ਦੇ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰਕੇ ਜਦੋਂ ‘ਗੰਗਾ-ਜਲ’ ਲੈ ਕੇ ਘਰ ਪੁੱਜਿਆ ਤਾਂ ਘਰਦਿਆਂ ਨੇ ਚਾਵਾਂ ਨਾਲ ਪੁਛਿਆ, ‘ਭਾਈ ! ਬਾਪੂ ਦੇ ਫੁੱਲ ਪਾਉਣ ਦੀ ਗੱਲ ਕਿਵੇਂ ਰਹੀ ?’ ਉਸਨੇ ਕਿਹਾ: ਭਾਈ ਸੁਣ ਲਵੋ ‘ਬਾਪੂ ਜਿੰਦ ਦਾ ਪੱਕਾ ਸੀ। ਐਵੇਂ ਬੋੜੇ ਕਹਿੰਦਾ ਸੀ ਵਈ ਕਿੰਨ੍ਹਾਂ ਜੋਰ ਲਾ ਲਇਓ ਮੈਂ ਮਰ ਕੇ ਵੀ ਗੰਗਾ ਨਹੀਂ ਜਾਣਾ।’ ਇਹ ਕਹਿ ਕੇ ਸਾਰੀ ਕਹਾਣੀ ਸੁਣਾ ਦਿੱਤੀ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਿੰਡਾਂ ਦੇ ਸੁੰਮਾਂ ਤੇ ਪਿੰਡਾਂ ਬਾਹਰ ਨਾ ਜਾਣ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਇਹੋ ਜਿਹੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਸੁਣਾ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਖੂਬ ਜਿੱਚ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਕਿ ਉਹ ਕਿਵੇਂ ਗੰਢੇ ਪੈਸਾ ਖੋਲ੍ਹਣ ? ਕੋਈ ਚੰਗਾ ਕੰਮ ਕਰਨ ਪਿੰਡ ਤੋਂ ਬਾਹਰਲੀ ਦੁਨੀਆਂ ਦੇਖਣ, ਤੀਰਥਾਂ ਉਤੇ ਜਾਣ। ਪਰ ਅਜੇਹੇ ਕਿਰਪਨ ਤੇ ਸੁੰਮ ਲੋਕ ਵੀ ਜਿੰਦ ਦੇ ਪੱਕੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।

ਆਪਣੇ ਤਾਂ ਖੇਤ ਦੀ ਭਾਈ ਤੀਰਥ ਨੇ, ਅਤੇ ਪਿੰਡ ਦੀ ਮਿੱਟੀ ਵਿੱਚ ਦੀ ਮਿੱਟੀ ਹੋਣਾ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡਾ ਧਰਮ ਹੈ। ਤੇ ਇਹ ਧਰਮ ਪਾਲਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ।

ਸਿਆਪਾ

ਮੁਰਨੇ ਪਰਨੇ ਦੀਆਂ ਰਸਮਾਂ ਤੇ ਵਿਛੜੇ ਬੰਦੇ ਦੀ ਹੈਸੀਅਤ ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਉਸਦੀ ਉਮਰ, ਬੁਢੀ ਜਾਂ ਜਵਾਨ ਅਨੁਸਾਰ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ । ਬੁੱਢੇ ਬੰਦਿਆਂ ਦੀਆਂ ਰਸਮਾਂ ਸੱਭ ਤੋਂ ਦਿਲ ਚਸਪ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ । ਉਸਦੇ ਮਰਨ ਦਾ ਹੰਗਾਮਾ ਤੇ ਕਿਰਿਆ ਕਰਮ ਭਿੰਨ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਜੋ ਪੂਰੀ ਉਮਰ ਭੋਗ ਕੇ ਭਰਿਆ ਪ੍ਰਵਾਰ ਛੱਡ ਕੇ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਬੁੱਢੇ ਦੇ ਮਰਨ ਦੀ 'ਸੁਨਾਉਣੀ' 'ਨਿੱਜ ਦੇ' ਸਾਰੇ ਸਾਕਾਂ ਸਬੰਧੀਆਂ ਨੂੰ ਦੇਣ ਲਈ ਨਾਈ ਖਾਸ ਤੌਰ ਤੇ ਭੇਜਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਉਹ ਜਾ ਕੇ ਆਖਦਾ ਹੈ:

‘ਬੁੜ੍ਹਾ ਬੁਧਵਾਰ ਨੂੰ ਸੁਆਸ ਛੱਡ ਗਿਆ ਸੀ, ਜੁੰਮੇ (ਸ਼ੁਕਰਵਾਰ) ਨੂੰ ਫੁੱਲ ਚੁਗਣੇ ਹਨ, ਆਉਂਦੇ ਜੁੰਮੇ ਦੀ ‘ਦਸ਼ਾਰੀ’ (ਦਸਹਿਰਾ) ਡੋਲ੍ਹਣੀ ਹੈ । ਓਸੇ ਦਿਨ ਦੀ ਕਹਿੰਦੇ ਨੇ ਹੰਗਾਮਾ ਕਰਕੇ ਪਿੰਡ ਦਾ ਭਾਰ ਸਿਰ ਉਤੋਂ ਲਾਹ ਦੇਣਾ ਹੈ ।’ ਨਾਈ ਨੂੰ ਜੋ ਕੁਝ ਦੱਸਿਆ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਸਭ ਸਾਕਾਂ ਸਬੰਧੀਆਂ ਨੂੰ ਦੱਸ ਆਉਂਦਾ ਹੈ । ਕਈ ਵਾਰੀ ਨੇੜੇ ਦੇ ਸਾਕਾਂ ਸਬੰਧੀਆਂ—ਬੁੜ੍ਹੇ ਦੀ ਕੁੜੀ, ਜਾਂ ਭੈਣ ਨੂੰ ਜੇ ਉਹ ਪਹੁੰਚ ਸਕੇ ਫੂਕਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਭੀ ਸੱਦ ਲੈਂਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਅੰਤ ਵੇਲੇ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰ ਲੈਣ ਨਿੱਜ ਦੇ ਸਾਕਾਂ ਸਬੰਧੀਆਂ ਵਿਚੋਂ ਲਭ ਲਾਉਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ, ਜੇ ਕੋਈ ਨਾ ਪੁੱਜ ਸਕੇ ਤਾਂ ਬਹੁਤੇ ਸਬੰਧੀ ਫੁੱਲ ਟੋਰਨ ਵੇਲੇ ਹੁਰ ਪਹੁੰਚ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ।

ਇਸ ਪਿਛੋਂ ਹਰ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰੀ ਤੇ ਪਟੜੀ ਫੇਰ (ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਪਿੰਡਾਂ ਦੀ ਜ਼ਮੀਨ ਵ ਹੱਦ ਉਸ ਪਿੰਡ ਦੀ ਹੱਦ ਨਾਲ ਲੱਗਦੀ ਹੋਵੇ) ਦੇ ਵਰਤ ਵਰਤਾਵੇ ਵਾਲੇ ਜਾਨੇ ਮਾਂ ਲੋਕ, ਮਨੁੱਖ ਤੇ ਜਨਾਨੀਆਂ ਸਮੇਤ ਬੁੜ੍ਹੇ ਦੀ ਮਕਾਣ ਤੇ ਪਰਚਾਉਣੀ ਕਰਨ ਆਉਂਦੇ ਹਨ ।

ਮਕਾਣਾਂ

ਪਿੰਡਾਂ ਦੀਆਂ ਜਨਾਨੀਆਂ ਲਈ ਆਪਣੇ ਦਿਲ ਦੇ ਗੱਚ ਕੱਢਣ ਦੇ ਦੋ ਕੇ ਆਉਂਦੇ

ਹਨ, ਇਕ ਪਿੰਡ ਦੀ ਕਿਸੇ ਗਲੀ ਮਹੱਲੇ ਦੀ ਸ਼ਰੀਕਣ ਨਾਲ ਲੜਾਈ ਕਰਨੀ, ਦੂਜਾ ਮਕਾਣ ਜਾਣਾ । ਜੇ ਮਕਾਣ ਬੁੜ੍ਹੇ ਦੀ ਹੋਵੇ ਫਿਰ ਦਿਲ ਖੋਲ੍ਹ ਕੇ ਮਸ਼ਕੂਲੇ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ॥ ਤਮਾਸੇ ਰਚੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ।

ਕਈ ਸਿਆਣੀਆਂ ਸਵਾਣੀਆਂ ਵਿਆਹ ਜਾਣ ਨੂੰ ਉਤਨੀ ਮਹਾਨਤਾ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦੀਆਂ ਜਿੰਨੀ ਮਕਾਣ ਜਾਣ ਨੂੰ । ਵਿਆਹਾਂ ਵਿੱਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਆਪਣੇ ਮਨੋ-ਭਾਵਾਂ ਦੇ ਠੀਕ ਉਜਾਗਰ ਹੋਣ ਦਾ ਮਹਾਉਲ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ । ਮਕਾਣ ਜਾਣ ਲਈ ਅੱਵਲ ਤੇ ਇੱਕ ਦੋ ਬਾਣੇ, ਹਰਿਆਵਲੀ ਸਲਾਰੀ ਜਾਂ ਚਿੱਟੀ ਚਾਦਰ ਤੇ ਪਹਿਨਣ ਵਾਲੇ ਕਪੜਿਆਂ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਭਰਵੇਂ ਲਹਿੰਗੇ ਵੱਖ ਰੱਖੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਕਿ ਇਹ ਕਿਸੇ ਕਾਣ-ਮਕਾਣ ਵੇਲੇ ਕੰਮ ਆਉਣਗੇ । ਘੱਟੋ ਘੱਟ ਮਕਾਣ ਜਾਣ ਵੇਲੇ ਕਪੜੇ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਧੋ ਲੈਂਦੀਆਂ ਹਨ । ਕਈ ਦੂਜੀਆਂ ਗੁਆਂਢਣਾ ਤੋਂ ਵੀ ਕਪੜੇ ਲੀੜੇ ਮੰਗ ਲੈਂਦੀਆਂ ਹਨ: 'ਅੰਮਾਂ ਮੇਰਾ ਘੱਗਰਾ ਜਾਏ ਖਾਣਾ' ਬਾਹਲਾ ਦੀ ਭਾਰਾ ਹੈ, ਮਖਿਆ ਕਿਥੇ ਚੱਕੀ ਫਿਰ੍ਹੂ, ਤੂੰ ਆਪਣਾ ਈ ਜਾਲੀ ਦੀ ਲੈਣ ਵਾਲਾ ਦੇ ਛੱਡ ।' 'ਲੈ ਜਾ ਭਾਈ ! ਸਾਭ ਕੇ ਰੱਖੀ, ਮੈਂ ਵੀ ਆਉਣ ਜਾਣ ਲਈ ਈ ਰੱਖਿਆ ਹੋਇਆ ਏ ।' ਉਹ ਵੀ ਏਨ੍ਹੀ ਦਿਨੀਂ ਸਧਾਰਨ ਜਿਹੀ ਹਿਦਾਇਤ ਪਿਛੋਂ ਬੇ ਝਿੜਕ ਦੇ ਦਿੰਦੀਆਂ ਹਨ । ਮਕਾਣ ਤੇ ਜਾਣ ਵੇਲੇ ਪਿੰਡ ਦੀਆਂ ਜਨਾਨੀਆਂ ਵਿੱਚ ਜਿੰਨੀ ਭਾਈਵਾਲੀ ਬਣ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਜੇ ਇਹ ਸਦਾ ਬਣੀ ਰਹੇ ਤਾਂ ਇਹੋ ਜਨਾਨੀਆਂ ਪਿੰਡਾਂ ਨੂੰ ਹੀ ਸੁਰਗ ਬਣਾ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ ।

"ਅੰਮਾਂ ਤੂੰ ਰੋਟੀਆਂ ਨਾ ਪਕਾਈਂ ਮੈਂ ਸਾਡੀ ਬਹੂ ਨੂੰ ਕਹਿ ਦਿਤਾ ਹੈ ਓਹੋ ਚਾਰ ਦੁੱਪੜਾਂ ਹੋਰ ਥੱਪ ਦੇਊਗੀ ।" ਆਖ ਕੇ ਜੁਨੀਅਰ ਗੁਆਂਢਣ ਸਿਆਣੀ ਬੁੜ੍ਹੀ ਦਾ ਆਦਰ ਮਾਣ ਵੀ ਰੱਖ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸ ਦੀ ਅਜੇਹੇ ਵੇਲਿਆਂ ਤੇ ਸ਼ਗਿਰਦੀ ਕਰਨ ਲਈ ਵੀ ਵਾਯੂ-ਮੰਡਲ ਰੱਚ ਲੈਂਦੀ ਹੈ, ਤਾਂ ਕਿ ਉਹ ਰਾਹ ਵਿੱਚ ਵੈਣ ਤੇ ਮਰਨੇ ਪਰਨੇ ਦੀਆਂ ਹੋਰ ਗੱਲਾਂ ਸਿਖਾਉਂਦੀ ਜਾਵੇ ।

ਮਕਾਣ ਜਾਣ ਲਈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਬੁੜ੍ਹੀਆਂ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਪੈਰ ਖਿਚਾਈ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਬੋਲ ਨਾਲ ਹੀ ਸਿਰਾਂ ਉਤੇ ਘੱਗਰੇ ਰੱਖ ਕੇ ਪਿੰਡੋਂ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲ ਪੈਂਦੀਆਂ ਹਨ । "ਘੱਗਰਿਆਂ ਦੀਆਂ ਗਲੁੰਡੀਆਂ ਦੇ ਵਿੱਚ ਜੁੱਤੀਆਂ, ਜੇ ਦੂਰ ਦੀ ਵਾਟੇ ਜਾਣਾ ਹੋਵੇ, ਨਾਲ ਈ ਇਕ ਪਾਸੇ ਰੋਟੀਆਂ ਵਾਲਾ ਪੋਠਾ ਬੰਨ੍ਹ ਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਮਕਾਣ ਵੇਲੇ ਘੱਗਰਾ ਅੱਗੇ ਜਾ ਕੇ ਪਿੱਟ-ਪਿਟਾਏ ਵੇਲੇ ਪੱਟਾਂ ਦੇ ਹੱਥ ਮਾਰਨ ਦੇ ਤੇ ਸੱਟਾ ਲਗਣ ਦੇ ਬਚਾਉ ਦਾ ਸਾਧਨ ਹੀ ਨਹੀਂ, ਬਲਕਿ ਰਸਤੇ ਵਿੱਚ ਸਭ ਚੀਜ਼ਾਂ ਸੰਭਾਲ ਕੇ ਲਿਜਾਣ ਲਈ 'ਸਟੋਰ' ਦਾ ਕੰਮ ਵੀ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ।

ਰਾਹ ਵਿੱਚ ਕਈ ਟੋਲੀਆਂ ਵਿੱਚ ਵਿਚਾਰ ਚਰਚਾ ਚਲ ਪੈਂਦੀ ਹੈ । ਇਕ ਦੂਜੀਆਂ ਨਾਲ ਆਪਣੇ ਘਰ ਦੀਆਂ, ਨੂੰਹਾਂ ਦੀਆਂ, ਗੁਆਂਢਣਾਂ ਦੀ ਬਹੂ ਦੀਆਂ, ਚੁਗਲੀਆਂ ਕਰ ਕਰ ਕੇ ਨਿਹਾਲੇ ਨਿਹਾਲ ਹੋ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ ।

"ਕੱਢ ਲੈ ਤੇਰੇ ਮਨ ਵਿੱਚ ਅੱਜ ਜਿਹੜੀਆਂ ਡੁਢ ਵਰ੍ਹੇ ਦੀਆਂ ਘੁੱਟੀ ਬੈਠੀ ਹੈਂ, ਜੇ

ਜਾ ਕੇ ਤੇਰੀ ਨੂੰਹ ਨੂੰ ਭੋਰਾ ਭੋਰਾ ਨਾ ਦੱਸਾਂ ।” ਨਾਲ ਜਾ ਰਹੀ ਇਕ ਨਿਰਾਅਖਰ ਭੱਟਾਰੀਆ ਗੁਆਂਢਣ, ਆਪਣੀ ਹੋਂਦ ਦਸਣ ਲਈ ਬੁੜੀ ਉਤੇ ਟੋਕ ਕਰ ਦਿੰਦੀ ਹੈ ।

“ਤੂੰ ਦੱਸ ਦੇਈਂ ਜਿਹੜੀਆਂ ਦੱਸਣੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਲਾ ਲਈ ਲੂਤੀਆਂ ਜੋ ਤੈਥੋਂ ਲਗਣ, ਤੇਰੇ ਜਿਹੀਆਂ ਲਾਈ ਬੁਝਾਈ ਕਰਨ ਵਾਲੀਆਂ ਦਾ ਕਿਸਨੂੰ ਨੀ ਪਤੈ ।” “ਹੁਣ ਦਸਦੀਆਂ ਮੂਹਰੇ ਜਾਂਦੇ ਤੇਰੇ ਖਸਮ ਨੂੰ ਵਈ ਇਹ ਤੀਵੀਂ ਰੱਖੀ ਐ ਕਿ ਸੂਰੀ ।”

“ਸੂਰੀ ਹੋਵੇਗੀ ਤੇਰੀ ਧੀ, ਜਾਂ ਤੂੰ । ਜਦੋਂ ਅਗਲਾ ਸੱਚੀ ਗੱਲ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਫੇਰ ਝੱਲ ਵੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ ।” ਅਗੋਂ ਉਹ ਕੜਕ ਪੈਂਦੀ ਹੈ । ਮੇਰਾ ਖਸਮ ਲਾਈ ਲਗ ਨਹੀਂ ਤੇਰੇ ਕਰੇ ਤੇ ਡੰਡਾ ਚੁੱਕੀ ਫਿਰੇ ।

“ਮੂੰਹ ਸੰਭਾਲ ਕੇ ਬੋਲ ਨੀ ਵਾਹਲਾ ਈ ਚਾਂਭਲੀ ਫਿਰਦੀ ਐਂ, ਤੇਰੇ ਵਰਗੀਆਂ ਗਧੀਆਂ ਦੀ ਮੈਨੂੰ ਕੋਈ ਪ੍ਰਵਾਹ ਨਹੀਂ ।” ਉਹ ਹੋਰ ਅੱਗੇ ਵਧ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ਕਈ ਵਾਰ ਇਹ ਲੜਾਈ ਚੰਗੀ ਮਘ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ਸਿਆਣੀਆਂ ਸਵਾਣੀਆਂ ਬੀਚ ਬਚਾ ਕਰਾ ਕੇ ਸ਼ਾਂਤੀ ਵਰਤਾ ਦਿੰਦੀਆਂ ਹਨ ।

ਕਈ ਵਾਰ ਹਾਸੇ ਠਠੇ ਤੇ ਗੱਲਾਂ ਬਾਤਾਂ ਨਾਲ, ਮਕਾਣ ਦੇ ਰੋਦੂ ਵਾਯੂ-ਮੰਡਲ ਵਿੱਚ ਇਉਂ, ਵਿਚ-ਵਿਚਾਲੇ ਹੋਰ ਕਲੇਸ਼ ਵੀ ਖੜਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਨਾਲ ਦੀਆਂ ਜਨਾਨੀਆਂ ਮਕਾਣ ਦੀ ਏਕਤਾ ਕਾਇਮ ਰੱਖਣ ਲਈ ਗੱਲ ਨੂੰ ਠੀਕ ਪਾਸੇ ਲੈ ਜਾਂਦੀਆਂ ਨੇ । ਲੋਕ ਐਵੇਂ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਕਹਿੰਦੇ ਤੀਵੀਆਂ ਦੇ ਰਲ ਕੇ ਭੀ ਟੁਰ ਨਹੀਂ ਸਕਦੀਆਂ, ਕੁਝ ਸ਼ਰਮ ਕਰੋ ਨੀ ਚਾਰ ਕਦਮ ਮਿਲ ਕੇ ਨਹੀਂ ਚਲ ਹੁੰਦਾ । ਲਗੀਆਂ ਨੇ ਜਾਭਾ ਦਾ ਭੇੜ ਕਰਨ ।

“ਤੇਰੇ ਕੀ ਬੁੜੀ ਨੇ ਗੋਲੀ ਮਾਰੀਐ ਨੀ । ਨਾਲੇ ਅਗਲੇ ਨੂੰ ਪਹਿਲਾਂ ਛੇੜਦੀ ਹੈ ਨਾਲੇ ਫਿਰ ਅੱਖੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ।” ਮਕਾਣ ਦੀਆਂ ਮੈਂਬਰ ਦੇ ਹਿੱਸਿਆਂ ਵਿੱਚ ਵੰਡੀਆਂ ਜਾਣ ਪਿੱਛੋਂ ਤੱਕੜਾ ਭਾਰੂ ਜਥਾ ਵੱਡੀ ਸਵਾਣੀ ਵਲ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿੱਚੋਂ ਇਕ ਜਨਾਨੀ, ਟੋਕਣ ਵਾਲੀ ਨੂੰ ਸਿਖ-ਮੱਤ ਦਿੰਦੀ ਆਂਖਦੀ ਹੈ ।

“ਗੱਲ ਬੰਦਾ ਰਾਹ ਮਿਰ ਦੀ ਝੱਲਦਾ ਹੁੰਦੈ, ਭੈਣੇ ਪਰ ਆਪਾਂ ਤਾਂ ਸਾਰੀਆਂ ਹੀ ਸਿਆਣੀਆਂ ਹਾਂ, ਭਲਾ ! ਇਹ ਦਸੋ ! ਕਿ ਬੁੜੀ ਦਾ ਕਿਤੇ ਇਉਂ ਕਹਿਣਾ ਬਣਦਾ ਸੀ ।” ਬੁੜੀ ਦੇ ਵਿਰੋਧੀ ਧੜੇ ਦੀ ਜਨਾਨੀ ਆਪਣੀ ਨਿਰਪੱਖਤਾ ਦਿਖਾਉਂਦੀ ਹੋਈ ਨਾਲ ਹੀ ਗੁੱਝੀ ਝਾੜ ਪਾਉਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਦੀ ਹੈ ।

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪੰਜਾਂ ਸੱਤਾਂ ਘੜੀਆਂ ਵਿੱਚ ਠੰਢੀਆਂ-ਸੀਲੀਆਂ ਹੋ ਕੇ ਫਿਰ ਉਵੇਂ ਜਿਵੇਂ ਗੱਲੀਂ ਲੱਗ ਕੇ ਟੁਰ ਪੈਂਦੀਆਂ ਹਨ । ਜਿਵੇਂ ਬੋਲ ਬੁਲਾਰਾ ਹੋਇਆ ਹੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ।

“ਭਾਈ ਕੀ ਕਰੀਏ, ਗੱਲੀਂ ਲੱਗੇ ਬਿਨਾਂ ਵਾਟ ਕੇਹੜਾ ਮੁੱਕਦੀ ਹੈ ।” ਰਾਹ ਵਿੱਚ ਕੀਤੀ ਨਿੰਦਿਆ ਚੁਗਲੀ ਨੂੰ ਇਉਂ ਆਖ ਕੇ ਇਕ ਵਾਰੀ ਤਾਂ ਸਭ ਕੁਝ ‘ਠੀਕ ਠਾਕ’ ਕਰਾਰ ਦੇ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਜੇ ਕਰ ਮਕਾਣ ਵਿੱਚ ਤੀਵੀਆਂ ਮਨ ਦੇ ਭਾਵ ਨਾ ਕੱਢਣ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਿਹੋ ਜਿਹੀ ਪੀੜਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅੰਦਰ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦੀ ਰਹੇ ।

ਪਿੰਡ ਦੇ ਨੇੜੇ ਪਹੁੰਚ ਕੇ ਆਦਮੀਆਂ ਦੀ ਟੋਲੀ ਪਹਿਲਾਂ ਅੱਗੇ ਵਧ ਕੇ ਪਿੰਡ ਜਾ ਕੇ ਮਰਨ ਵਾਲੇ ਦੇ ਘਰ ਦੇ ਨੇੜੇ ਕਿਸੇ ਚੌਗਾਨ ਵਿੱਚ ਵਿਛੀਆਂ ਫੂਹੜੀਆਂ ਉਤੇ ਜਾ ਬੈਠਦੇ ਹਨ । ਹੌਲੀ ਕੁ ਦੇ ਕੇ ਇਕ ਅੱਧਾ ਬੰਦਾ— ਜੋ ਨਾਲ ਨਾ ਗਿਆ ਹੋਵੇ ਤਾਂ, ਕਿਸੇ ਰਾਹੀਂ ਸੁਨੇਹਾ ਭਿਜਵਾ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਫਲਾਨਿਆਂ ਦੇ ਘਰੇ ਆਖ ਦੇਣਾਂ, ਸਵਾਜਪੁਰੇ ਵਾਲੀ ਮਕਾਣ ਆਈ ਹੈ ਨਾਲ ਬੁੜੀਆਂ ਵੀ ਆਈਆਂ ਨੇ ।

ਇਸ ਸੁਨੇਹੇ ਦੀ ਖਬਰ ਪਿੰਡ ਦੀਆਂ ਬੁੜੀਆਂ ਵਿੱਚ ਅੱਗ ਵਾਂਗ ਫੈਲ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ॥ ਪਿੰਡ ਦੀਆਂ ਬੁੜੀਆਂ ਜੋ ਇਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਹਿਲਾਂ ਦੀ ਅੰਦਰੋਂ ਤਿਆਰੀ ਖਿੱਚੀ ਉਡੀਕ ਰਹੀਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ, ਮਰਾਸਣ ਜਾਂ ਨਾਇਣ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਸੱਦੇ ਨਾਲ ਈ ਸਿਆਪੇ ਲਈ ਮਰਗ ਵਾਲੇ ਘਰ ਪੁੱਜ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ ।

ਪਿੰਡ ਦੇ ਨੇੜੇ ਪੁੱਜ ਕੇ, ਆ ਰਹੀਆਂ ਜਨਾਨੀਆਂ ਘੱਗਰੇ ਤੇ ਜੁੱਤੀਆਂ ਝਾੜ ਦੇ ਕਿਸੇ ਖੂਹ ਤੋਂ ਹੱਥ ਮੂੰਹ ਧੋ ਕੁਰਲੀਆਂ ਕਰ ਕਰ ਕੇ ਗਲੇ ਸਾਫ ਕਰਨ ਪਿੱਛੋਂ ਫੌਜੀ ਦਸਤਿਆਂ ਵਾਂਗ ਅੱਗੇ ਪਿਛੇ ਲਾਈਨਾਂ ਬਣਾ ਕੇ ਤੁਰ ਪੈਂਦੀਆਂ ਹਨ । ਪਿੰਡੋਂ ਦੂਰ ਗੀਹਰਸਲ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਵਾਂਗ, ਜਿਸ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਦੀ ਸੁਰ ਜਿਸ ਨਾਲ ਮਿਲਦੀ ਹੋਵੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਜੋਟੇ ਬਣਾ ਦਿਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਨੇੜੇ ਦੀ ਅਸਲ ਸਾਂਝ ਰੱਖਣ ਵਾਲੀ ਜਨਾਨੀ ਮਕਾਣ ਦੇ ਮੂਹਰੇ ਲੱਗ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਬਾਕੀ ਉਸ ਦੇ ਪਿਛੇ । ਜਿੰਨੀਆਂ ਕੁ ਦਾ ਰਾਹ ਜਾਂ ਗਲੀ ਵਿੱਚ ਸੌਖਿਆਂ ਟੁਰਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੋਵੇ, ਦੋ ਤੋਂ ਚਾਰ ਚਾਰ ਤਕ ਦੀਆਂ ਕਤਾਰਾਂ ਬੰਨ੍ਹ, ਲੰਮੇ ਘੁੰਡ ਕੱਢ ਕੇ ਤੁਰ ਪੈਂਦੀਆਂ ਹਨ ।

ਪਹਿਲਾਂ ਧੀਮੀ-ਮਧੁਰ ਜਿਹੀ ਸੁਰ ਵਿੱਚ..... ਪੱਕੇ ਰਾਗੀਆਂ ਵਾਂਗ ਹਾਂ.....ਹਾਂ.....ਹਾਂ.....ਹੂੰ.....ਹੂੰ.....ਹੂੰ.....ਕਰਦੀਆਂ ਕਰਦੀਆਂ ਅਲਾਪ ਕਰਦੀਆਂ ਹੀ ਕਾਫੀ ਪੈਂਡਾ ਤਹਿ ਕਰ ਲੈਂਦੀਆਂ ਹਨ । ਮਕਾਣ ਵਿਚ ਆਈ ਪਿੰਡ ਦੀ ਧੀ ਹੋਣ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਨੂੰਹਾਂ ਵਾਂਗ ਘੱਗਰਾ ਪਾ ਕੇ ਚਲਦੀ ਹੈ, ਪਹਿਲਾ ਵੈਣ ਓਹੋ ਸੁਰ ਬੰਨ ਕੇ ਪਾਉਂਦੀ ਹੈ:—

ਤੇਰੇ ਬਿਨਾਂ ਅੱਜ ਸੱਖਣੇ ਦਿਸਦੇ ਪਿੰਡ ਦੇ,

ਖੂਹ ਟੋਭੇ ਵੇ ਮੈਨੂੰ ਜਣਨ ਵਾਲਿਆ ਬਾਬਲਾ ।

ਪਿਛਲੀਆਂ ਜਨਾਨੀਆਂ ਆਪਣੀ ਧੁਨ ਇਸ ਵੈਣ ਦੀ ਸੁਰ ਨਾਲ ਸੁਰ ਮਿਲਾਉਣ ਲਈ ਗਲੇ ਠੀਕ ਕਰ ਲੈਂਦੀਆਂ ਹਨ, ਪਰ ਵੈਣ ਮੂਹਰਲੀ ਜਨਾਨੀ ਹੀ ਪਾਉਂਦੀ ਹੈ । ਜਦੋਂ ਉਹ ਪਿੰਡ ਦੇ ਪਿੱਪਲ ਦੀਆਂ ਚੌਕੜੀਆਂ ਕੋਲ ਦੀ ਲੰਘਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਅਗਲੇ ਵੈਣ ਦਾ ਅਲਾਪ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੰਦੀ ਹੈ ।

ਪਿੱਪਲਾਂ ਦੀਆਂ ਚੌਕੜੀਆਂ ਅੱਜ ਪਈਆਂ ਸੁੰਨੀਆਂ ਸੁੰਨੀਆਂ ਵੇ,

ਪਿੰਡ ਦੇ ਮਰੈਲੀ ਮੇਰੇ ਸਭਾ ਸਜਾਉਣ ਵਾਲਿਆ ਬਾਬਲਾ ।

ਇਤਨੇ ਨੂੰ ਪਿੰਡ ਦਾ ਦਰਵਾਜ਼ਾ ਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਜਿਥੋਂ ਦੀ ਲੰਭ ਕੇ ਮਕਾਣ ਨੇ ਮਰਗ ਵਾਲੇ ਘਰ ਪਹੁੰਚਣਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ਦਰਵਾਜ਼ਾ ਲੰਘਦੀ ਕੁੜੀ ਆਪਣੀ ਦਰਦਨਾਕ ਸੁਰ ਨਾਲ ਨਵਾਂ ਕੀਰਨਾ ਪਾਉਂਦੀ ਹੈ:—

ਵੱਸਦਾ ਨਗਰ ਖੇੜਾ ਅੱਜ ਸੁੰਨਾ ਸੁੰਨਾ ਹੋ ਗਿਆ ਜੀ,
ਰੋਂਦੀ ਧੀ ਅੱਜ ਆ ਵੜੀ ਦਰਵਾਜੇ ਜੀ,
ਮੇਰਿਆ ਪੈਰਾਂ ਦਿਆ ਮੋਹਰੀ ਬਾਬਲਾ ।

ਜਿਸ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਉਂ ਧੀ ਦੀ ਚਾਵਾਂ ਨਾਲ ਡੋਲੀ ਤੋਰੀ ਸੀ,
ਅੱਜ ਓਸ ਦਰਵਾਜੇ ਵੜਦੀ ਮਾਰਾਂ ਲੰਮੀ ਧਾਰੀਂ ਵੇ ਮੇਰਿਆ ਬਾਬਲਾ ।

ਗਲੀਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਦੀ ਵੈਣ ਪਾਉਂਦੀ ਮਕਾਣ ਦਾ ਜਾਂਦਾ ਜਲੂਸ ਜਦੋਂ ਘਰ ਅੱਗੇ ਪਹੁੰਚਦਾ
ਹੈ ਤਾਂ ਅਗੋਂ ਪਿੰਡ ਦੀ ਮਿਰਾਸਣ ਜਾਂ ਨਾਇਣ ਦੀ ਰੇਖ ਦੇਖ ਵਿੱਚ ਖੜੀਆਂ ਟਰੇਡ ਜਨਾਨੀਆਂ
ਇਨ੍ਹਾਂ ਵੈਣਾਂ ਦੀ ਸੁਰ ਨਾਲ ਅੰਦਰੋਂ ਆਪਣੇ ਅਲਾਪ ਦੀ ਹਾ ! ਹਾ ! ਹਾ ! ਸੁਰ ਰਲਾ
ਦਿੰਦੀਆਂ ਹਨ: ਧੀ ਆਪਣੀਆਂ ਚਾਚੀਆਂ, ਤਾਈਆਂ ਤੇ ਮਾਂ ਨੂੰ ਸੰਬੋਧਨ ਕਰ ਕੇ ਵੈਣ
ਅਲਾਪਦੀ ਹੈ:—

ਮੇਰੀ ਅੰਬੜੀ ਅੱਜ ਕਿਵੇਂ ਧਾਰੀਂ ਰੋਂਦੀ ਹੈ,
ਸਾਰੇ ਟੱਬਰ ਦਿਆ ਬੰਨ੍ਹ ਵੇ,
ਕੁਰਸੀਆਂ ਤੇ ਬਹਿਣ ਵਾਲਿਆ ਮਰੈਲੀ ਬਾਬਲਾ ।

ਇਉਂ ਆਖਦੀ ਕੁੜੀ ਆਪਣੀ ਰੰਡੀ ਹੋਈ ਬੁੱਢੀ ਮਾਂ ਦੇ ਜਜ਼ਬਿਆਂ ਨੂੰ ਟੁੰਬ ਕੇ ਜੁਆਨੀ
ਦੀਆਂ ਯਾਦਾਂ ਜਗਾ ਦਿੰਦੀ ਹੈ:

ਜੇ ਸੱਸ ਮਰੀ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਉਸ ਬਾਰੇ ਨੂੰਹਾਂ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵੈਣ ਪਾਉਂਦੀਆਂ ਹਨ:
ਹਾਏ ਮਾਏ ਨੀ ! ਮੇਰੀ ਧਰਮ ਦੀਏ ਮਾਏ,
ਮੈਂ ਚਾਰ ਚੁਫੇਰੇ ਵਾਜਾਂ ਦੇ ਕੇ ਬੱਕੀ ਨੀ ।
ਤੇਰੀ ਕਿਧਰੇ ਵਾਜ ਨਾ ਆਈ ਨੀ,
ਨੀ ਮੇਰੀਏ ਧਰਮ ਦੀਏ ਅੰਬੜੀਏ ।

ਅਲਾਹਟੀਆਂ

ਦੋਹਾਂ ਪਾਸਿਆਂ ਦੀਆਂ ਜਨਾਨੀਆਂ ਆਹਮੋਂ ਸਾਹਮਣੇ ਆਪਣੇ ਪੈਂਤੜੇ ਗੱਡ ਕੇ ਖੜ੍ਹ
ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ । ਵੈਣਾਂ ਦੀ ਸੁਰ ਛੱਡ ਕੇ ਪਿੰਡ ਦੀ ਨੈਣ, ਜਾਂ ਏਸੇ ਲਈ ਆਈ ਮਰਾਸਣ
ਅਗੇ ਆ ਖੜਦੀ ਹੈ ਸਭਨਾ ਨੂੰ ਇਕ ਸੁਰ ਕਰਕੇ ਅਗਲੇ ਹੱਲੇ ਦਾ ਸੰਕੇਤ ਕਰ ਦਿੰਦੀ
ਹੈ । ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਜਨਾਨੀਆਂ ਦੀ ਸੁਰ ਨਾ ਮਿਲੇ, ਵਿੱਚੋਂ ਅਣਜਾਣ ਪੁਣੇ ਨਾਲ ਉੱਚੀ ਤੇ ਵੱਖਰੀ
ਧੁਨ ਕੱਢ ਲੈਣ, ਉਸ ਨੂੰ ਨਾਲ ਦੀਆਂ ਜਨਾਨੀਆਂ ਕੂਹਣੀਆਂ ਮਾਰ ਕੇ— ਆਪਣੇ ਵਾਂਗ
ਖਾਸ ਤੌਰ ਤੇ 'ਤਿਆਰ-ਬਰ-ਤਿਆਰ' ਖੜ੍ਹਨ ਦੇ ਅੰਦਾਜ਼ ਵਿੱਚ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਫਰਕ ਪਾਏ
ਦੇ— ਸਮਝਾ ਦਿੰਦੀਆਂ ਹਨ । ਜੇਹੜੀਆਂ ਇਹ ਸਮਝ ਕੇ ਵੀ ਠੀਕ ਨਾ ਹੋਣ, ਉਨ੍ਹਾਂ
ਨੂੰ 'ਸਿਆਪੇ ਦੀ ਨੈਣ' ਘੂਰ ਕੇ ਪਿਛੇ ਕਰ ਦਿੰਦੀ ਹੈ । ਕਈ ਮਕਾਣ ਦੀਆਂ ਜਨਾਨੀਆਂ
ਇਸ ਗੱਲ ਨੂੰ ਏਨੀ ਵੱਡੀ ਬੇਇਜ਼ਤੀ ਸਮਝਦੀਆਂ ਹਨ ਕਿ ਪਿਛੇ ਹਟਾਈ ਜਨਾਨੀ ਇਕ
ਦਮ ਸੁੰਨ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ ਗਰਕ ਹੋਣ ਲਈ ਧਰਤੀ ਵੇਹਲ ਨਾ ਦਿੰਦੀ ਹੋਵੇ । ਸਭਨਾ
ਦੀ ਨਿਗਾਹ ਵਿੱਚ ਕੁੱਢਰ ਜੋ ਬਣ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ।

ਸਭ ਦੀਆਂ ਆਵਾਜ਼ਾਂ ਇਕ-ਸੁਰ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਫੌਜੀਆਂ ਦੇ ਪਰੇਡ ਦਾ ਨਰੀਖਣ ਕਰਨ ਵਾਂਗ ਠੀਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਖੜ੍ਹਨ ਉਤੇ, ਕਮਾਂਡਰ ਵਾਂਗ ਮਰਾਸਟ ਝਾਤ ਮਾਰ ਕੇ ਆਪਣੀਆਂ ਅਲਾਹੁਣੀਆਂ ਦਾ ਗਾਇਨ ਅਰੰਭ ਲੈਂਦੀ ਹੈ । ਉਸ ਦੇ ਮਗਰ ਮਗਰ ਦੋਵੇਂ ਧਿਰਾ ਇਕ-ਸੁਰ ਨਾਲ ਧਾਰਨਾ ਦਾ ਬੰਦ ਮੁੜ ਆਖਦੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ । ਪਹਿਲੀ ਅਲਾਹੁਣੀ ਵਿੱਚ ਬੁੜ੍ਹੇ ਦੇ ਮਰਨੇ ਦਾ ਵਿਰਤਾਂਤ ਦਿਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ:—

ਹਾਂ ਜੀ ਸੱਦਿਓ ਸੁਘੜ ਤਰਖਾਣ,
 ਹਾਂ ਜੀ ਤੇਰਾ ਤਿਆਰ ਕਰੇ ਬਿਬਾਣ ।
 ਹਾਂ ਜੀ ਫੌਜੀ ਘੋੜ ਸੁਆਰ,
 ਹਾਂ ਜੀ ਲੱਗਾ ਡੇਢ ਹਜ਼ਾਰ ।
 ਹਾਂ ਜੀ ਚੌਰੀ ਕਰਦੇ ਪੋਤੇ ਜਾਣ ।
 ਹਾਂ ਜੀ ਬੁਢੜਾ ਬੱਕੀ ਤੇ ਸਵਾਰ ।
 ਹਾਂ ਜੀ ਲੱਗੇ ਚਾਰੀ ਪਾਵੇ ਪੋਤਰੇ,
 ਹਾਂ ਜੀ ਪੰਜਵਾਂ ਸਤਿਗੁਰ ਆ ਗਿਆ ਨਾਲ ।
 ਹਾਂ ਜੀ ਤੈਨੂੰ ਗੁਰੂ ਲੰਘਾਵੇ ਪਾਰ
 ਹਾਂ ਜੀ ਤੈਨੂੰ ਹਰ ਹਰ ਕਰਦੇ ਲੈ ਚੱਲੇ
 ਹਾਂ ਜੀ ਤੈਨੂੰ ਸੁਰਗ ਪੁਰੀ ਦੇ ਰਾਹ ।
 ਹਾਂ ਜੀ ਤੈਨੂੰ ਉਤਾਰਿਆ, ਗੰਗਾ ਅਧ-ਵਿਚਕਾਰ,
 ਹਾਂ ਜੀ ਤੈਥੋਂ ਮੋਤੀ ਦਿਤੇ ਵਾਰ ।
 ਹਾਂ ਜੀ ਤੈਥੋਂ ਸੋਨਾ-ਚਾਂਦੀ ਅੰਬਾਰ
 ਹਾਂ ਜੀ ਤੇਰਾ ਵਡਾ ਦਿਲ ਦਰਿਆ
 ਹਾਂ ਜੀ ਤੈਨੂੰ, ਖੁਲ੍ਹ ਗਏ ਸੁਰਗ ਦੁਆਰ ।

ਮੂਹਰੇ ਮੂਹਰੇ ਨਾਇਣ ਅਲਾਹੁਣੀ ਦੀ ਇਕ ਇਕ ਤੁਕ ਆਖਦੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਨਾਲੋਂ ਨਾਲ ਸੁਰ ਵਿੱਚ ਸੁਰ ਮਿਲਾਉਂਦੀਆਂ ਜਨਾਨੀਆਂ ਇਕੱਲੀ ਤੁਕ :—

‘ਮੇਰਿਆ ਰਾਜਿਆ ਤੂੰ ਅਮੀਰ ।’

ਆਖ ਕੇ ਤੋੜਾ ਝਾੜੀ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ । ਇਕ ਵਾਰੀ ਦੁਹੱਬੜ ਪੱਟਾਂ ਉਤੇ, ਦੂਜੀ ਵਾਰੀ ਛਾਤੀਆਂ ਤੇ ਤੀਜੀ ਵਾਰੀ ਮੂੰਹ (ਗੱਲ੍ਹਾਂ ਜਾਂ ਪੁੜ ਪੁੜੀਆਂ) ਤੇ ਤਬਲਾ ਵਜਾਉਣ ਵਾਲੇ ਵਾਂਗ ਅਜੇਹੀ ਲੈ ਤਾਲ ਤੇ ਸੁਰ ਵਿੱਚ ਹੱਥ ਮਾਰਦੀਆਂ ਹਨ ਕਿ ਮਜ਼ਾਲ ਦੇ ਅੱਖ ਦੇ ਫੋਰ ਜਿੰਨਾ ਵੀ ਫਰਕ ਪੈ ਜਾਵੇ ।

ਮਰਨ ਵਾਲਾ ਜੇ ਜੁਆਨ ਬੰਦਾ ਆਪਣੀ ਵਹੁਟੀ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਮਰਿਆ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਉਸ ਦੇ ਸਹੁਰਿਆਂ ਪੇਕਿਆਂ ਦੀਆਂ ਦੂਹਰੀਆਂ ਮਕਾਣਾਂ (ਏਧਰੋਂ ਓਧਰ ਤੇ ਓਧਰੋਂ ਏਧਰ) ਏਨੇ ਜ਼ੋਰ ਨਾਲ ਸਿਆਪਾ ਪਿੱਟਦੀਆਂ ਹਨ ਕਿ ਕਈ ਕਈ ਦਿਨ ਸਿਆਪੇ ਵਾਲੀਆਂ ਜਨਾਨੀਆਂ ਦੇ ਮੂੰਹ, ਛਾਤੀਆਂ, ਲੱਤਾਂ ਅਤੇ ਸਾਰੇ ਸਰੀਰ ਵਿੱਚ, ਇਹ ਨਵੀਂ ਕਵਾਇਦੀ ਰਸਮ ਕਰਕੇ

ਹੱਡ-ਭੰਨਣੀ ਲੱਗੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ ।

ਇਕ ਵਾਰੀ ਇਕ ਰੰਡੀ ਹੋਈ ਧੀ ਦੀ ਮਾਂ ਨੇ ਵੈਣ ਪਾਇਆ ਕਿ ਸੋਚ ਵਿਚਾਰੀ ਵੀ
ਖੰਡ-ਖੁਹਾ ਬੈਠੀ, ਉਸ ਦੇ ਬੋਲ ਸਨ :—

ਤੈਂ ਕਿਉਂ ਝੋਲੀ ਪੁਆਇਆ ਜੀ ਰੰਢੇਪਾ

ਓਥੇ ਹੋਰ ਦਾਤਾਂ ਬਬੇਰੀਆਂ ਸੀ ਨੀ ਧੀਏ ਮੇਰੀਏ ।

ਮੰਗ ਲੈਂਦੀ ਵਿਹੁ ਮਾਤਾ ਤੋਂ ਸਦਾ ਸੁਹਾਗ ।

ਸਿਆਪੇ ਦਾ ਅਲਹੁਣੀ ਵਿੱਚ ਜੁਆਨ ਦੀ ਦਰਦਨਾਕ ਮੌਤ ਤੇ ਅੰਤ ਨੂੰ ਉਸ ਦੇ
ਗੁਣਾਂ ਤੇ ਸੋਹਣੇ ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਅੱਖਾਂ ਸਾਹਮਣਿਓਂ ਇਉਂ ਲੰਘਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸੁਣਨ
ਵਾਲੀਆਂ ਕੰਧਾਂ ਵੀ ਰੋ ਉਠਣ :

‘ਮੁੱਛ ਅਜੇ ਨਾ ਫੁੱਟੀ ਸ਼ੇਰਾ ਸੀ ਸਰੂ ਜਿਹਾ ।’

ਮਗਰ ਜਨਾਨੀਆਂ ਪਿੱਟਦੀਆਂ ਆਪਣੇ ਪਟਾਕ ਪਟਾਕ ਵੱਜਦੇ ਦੁਹੱਬੜਾਂ ਦੀ ਸੁਰ ਨਾਲ
ਆਖਦੀਆਂ ਹਨ:—

ਹਾਏ ਹਾਏ ਸ਼ੇਰਾ ਸਰੂ ਜਿਹਾ ।

ਮਿਰਾਸਣ ਟੱਪੇ ਲਾਉਂਦੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ:

ਲੁਟੀ ਲੁਟੀ ਨੀ ਹਾਏ ਮਾਏ ਸ਼ੇਰਾ ਸਰੂ ਜਿਹਾ ।

ਰੋਵੇ ਚੂੜੇ ਵਾਲੀ ਬੈਠੀ ਸ਼ੇਰਾ ਸਰੂ ਜਿਹਾ ।

ਓਹਦੀ ਚੂੜੇ ਵਾਲੀ ਬਾਂਹ ਖਾਲੀ

ਉਹਦਾ ਟੁਰ ਗਿਆ ਸਿਰ ਦਾ ਵਾਲੀ, ਸ਼ੇਰੂ ਸਰੂ ਜਿਹਾ ।

ਰੋਣ ਬਿਗਾਨੇ ਸੱਕੇ, ਸ਼ੇਰੂ ਸਰੂ ਜਿਹਾ ।

ਜੁਆਨ ਮੁੰਡੇ ਦਾ ਸਿਆਪਾ ਪਿੱਟਣ ਵਾਲੀਆਂ ਜਨਾਨੀਆਂ ਜੇ ਹੱਥ ਹੌਲੇ ਹੌਲੇ ਹੀ
ਮਾਰਨ ਤਾਂ ਮਿਰਾਸਣ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਝੱਟ ਤਾੜਨਾ ਕਰ ਦਿੰਦੀ ਹੈ— ‘ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਿੱਟੋ ਨੀ,
ਜੁਆਨ ਮੁੰਡੇ ਦਾ ਸਿਆਪਾ ਹੈ, ਰੋਟੀਆਂ ਬੱਪਣ ਬੋੜੇ ਆਈਆਂ ਹੋ ।’ ‘ਹਾਏ ਹਾਏ ਸ਼ੇਰਾ
ਸਰੂ ਜਿਹਾ ।’ ਆਪਣੀ ਗੱਲ ਨੂੰ ਫਿਰ ਬੋਲਾ ਵਿੱਚ ਹੀ ਰਲਾ ਦਿੰਦੀ ਹੈ । ਮੁਟਿਆਰ ਕੁੜੀ
ਤੇ ਨੂੰਹ ਮਰਨ ਦਾ ਵੀ ਘੱਟ ਸੋਗ ਨਹੀਂ ਮਨਾਇਆ ਜਾਂਦਾ । ਉਸ ਦੀ ਮੋਰ ਜਿਹੀ ਧੌਣ
ਤੇ ਲੰਮੇ ਵਾਲਾਂ ਦਾ ਵਰਨਣ ਕਰਕੇ ਅਲਾਹੁਣੀ ਕੀ ਕਹਿੰਦੀ ਹੈ ਇਕ ਸੁੰਦਰੀ ਦੀ ਅਲੰਕਾਰਕ
ਤਸਵੀਰ ਹੀ ਖਿੱਚ ਦਿਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ :—

ਸੋਹਣੀ ਛੈਲ ਛਬੀਲੀ, ਧੀਏ ਮੋਰਨੀਏ ।

ਤੇਰੇ ਲੰਮੇ ਲੰਮੇ ਵਾਲ, ਨੀ ਧੀਏ ਮੋਰਨੀਏ ।

ਗਈ ਜਹਾਨੋ ਖਾਲੀ ਧੀਏ ਮੋਰਨੀਏ ।

ਤੈਨੂੰ ਕੀ ਹੋਇਆ ਕੀ ਹੋਇਆ ਧੀਏ ਮੋਰਨੀਏ ।

ਤੈਨੂੰ ਮਾਰੂ ਝੋਲਾ ਮਰ ਗਿਆ, ਧੀਏ ਮੋਰਨੀਏ ।

ਹਾਏ ਹਾਏ ਧੀਏ ਮੋਰਨੀਏ ।

ਪਹਿਲੇ 'ਬੋਲ' ਮਿਰਾਸਣ ਜਾਂ ਨੈਣ ਆਖਦੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ਅੰਤਲਾ ਟੱਪਾ ਨਾਲੋਂ ਨਾਲ ਦੋਵਾਂ ਪਾਸਿਆਂ ਦੀਆਂ ਜਨਾਨੀਆਂ ਆਖਦੀਆਂ ਹਨ ।

ਭਰਾ ਦੇ ਮਰਨ ਤੇ ਜੇ ਭੈਣ ਮਕਾਣ ਲੈ ਕੇ ਆਈ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਉਸ ਦੇ ਨਾਲ ਆਈ ਨੈਣ ਉਹਦੇ ਵਲੋਂ ਹੋ ਕੇ ਅਲਾਹੁਣੀ ਕਹਿੰਦੀ ਹੈ:—

ਪੱਟੀ ਭੈਣ ਵੇ ਭਾਈ ! ਹਾਏ ਹਾਏ ਪੱਟੀ ਭੈਣ ਵੇ ਭਾਈ ।

ਪਹਿਲੀ ਤੁਕ ਸਾਰੀਆਂ ਜਨਾਨੀਆਂ ਆਖੀ ਜਾ ਰਹੀਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ । ਜਦ ਉਹ ਹੋਰ ਟੱਪੇ ਆਖ ਕੇ ਰਹਾ ਵਾਲੀ ਤੁਕ ਉਤੇ ਤੋੜੇ ਝਾੜਦੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ : ਫਿਰ ਉਹ ਸਭ ਬੋਲਦੀਆਂ ਹਨ:—

ਤੇਰੀਆਂ ਚਿੱਕੜ ਵਿੱਚ ਪੱਥਲੀਆਂ,

ਕੂੰਜਾਂ ਵਿੱਛੜ ਡਾਰੋ ਚੱਲੀਆਂ,

ਤੇਰਾ ਕੁੰਮਿਆ ਨਾਲ ਵਾਪਾਰ

ਤੇਰਾ ਭਾਈਆਂ ਨਾਲ ਵਿਹਾਰ

ਤੇਨੂੰ ਤਾਪ ਇਰਾਦੇ ਦਾ ਚੜ੍ਹਿਆ

ਤੇਰਾ ਲੱਥਾ ਈ ਚੌਕੇ ਦੇ ਵਿਚਾਰ

ਹਾਏ ਹਾਏ ਪੱਟੀ ਭੈਣ ਵੇ ਭਾਈ,

ਪੱਟੀ ਭੈਣ ਵੇ ਭਾਈ ।

ਤੇਰੇ ਹੱਥ ਨੂੰ ਬਾਜ ਪਿਆ,

ਤੇਰੀ ਮਘੀ ਹੋਈ ਰਹਿ ਗਈ ਖੇਢ ।

ਤੇਰੀ ਜੁਆਨਾਂ ਵਿੱਚ ਘੁੰਮਕਾਰ ।

ਪੱਟੀ ਭੈਣ ਵੇ ਭਾਈ ! ਪੱਟੀ ਭੈਣ ਵੇ ਭਾਈ ।

ਇਸ ਪਿਛੋਂ ਇਕ ਦਮ ਸਿਆਪੇ ਵਿੱਚ ਤੇਜੀ ਆ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ਟੁੱਟ ਟੁੱਟ ਪੈਂਦੀ ਮਿਰਾਸਣ ਜੋਰ ਜੋਰ ਨਾਲ ਹੱਥ ਘੁੰਮਾਉਂਦੀ, ਵਿੱਚੋਂ ਦੀ ਇਕ ਇਕ ਟੱਪਾ ਆਖ ਕੇ, ਜਿਵੇਂ ਅੰਤਰੇ ਉਤੇ ਜਾ ਕੇ ਚੰਗੇ ਗਵੱਈਏ ਤੇ ਜੋੜੀ ਵਾਲੇ ਵਿਚਕਾਰ 'ਠੀਕ' ਤੇ ਜੋਰਦਾਰ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਤਾਲ ਦੇਣ ਦੀ ਠਣੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਓਵੇਂ ਹੀ ਨਾਇਣ ਤੇ ਮਿਰਾਸਣ ਮਕਾਣ ਵਾਲੀਆਂ ਜਨਾਨੀਆਂ ਦਾ ਕਿਸੇ ਇਮਤਿਹਾਨ ਲੈਣ ਵਾਲੇ ਵਾਂਗ, ਸਿਆਪਾ ਪੂਰੇ ਜੋਰ ਨਾਲ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਾ ਦਿੰਦੀ ਹੈ । ਇਹ ਚਲੰਤ ਸਿਆਪਾ ਬੜੀ ਤੇਜੀ ਨਾਲ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ :—

ਹਾਏ ਹਾਏ ਮੌਤ ਚੰਦਰੀ ਓਏ ? ਹਾਇਆ ਹਾਏ ਹਾਏ ।

ਹਾਏ ਹਾਏ ਮੌਤ ਭੈੜੀ ਓਏ ! ਹਾਇਆ ਹਾਏ ਹਾਏ ।

ਹਾਏ ਸਬਾਤ ਸੁੰਝੀ ਓਏ ! ਹਾਇਆ ਹਾਏ ਹਾਏ ।

ਹਾਏ ਕਰ ਗਈ ਖਾਲੀ ਓਏ ! ਹਾਇਆ ਹਾਏ ਹਾਏ ।

ਹਾਏ ਭਰੀ ਹੋਈ ਬਾਲੀ ਓਏ ! ਹਾਇਆ ਹਾਏ ਹਾਏ ।

ਹਾਏ ਹਾਏ ਖਾਣਿਆਂ ਵਾਲੀ ਓਏ ! ਹਾਇਆ ਹਾਏ ਹਾਏ ।

ਹਾਏ ਹਾਏ ਉਸਦੇ ਰਹਿਣੇ ਦੇ ! ਹਾਇਆ ਹਾਏ ਹਾਏ ।

ਹਾਏ ਹਾਏ ਉਸਦੇ ਬਹਿਣੇ ਦੇ ! ਹਾਇਆ ਹਾਏ ਹਾਏ ।

ਹਾਏ ਹਾਏ ਉਸ ਦੇ ਕਹਿਣੇ ਦੇ ! ਹਾਇਆ ਹਾਏ ਹਾਏ ।

ਨਾਇਣ ਦੇ ਟੱਪਿਆਂ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ ਮਕਾਣ ਵਾਲੀਆਂ ਜ਼ਨਾਨੀਆਂ ਤਾਲ ਮਿਲਾਉਂਦੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ ਤੇ ਸਿਆਪਾ ਗਿੱਧੇ ਦਾ ਰੰਗ ਫੜ ਲੈਂਦਾ ਹੈ ।

ਨਿੱਕੇ ਤੇ ਇਕਲੌਤੇ ਬਾਲ ਮਰਨ ਦਾ ਕਲੇਜੇ ਸੱਲ ਕੋਈ ਘੱਟ ਡੂੰਘਾ ਨਹੀਂ ਲਗਦਾ, ਉਸਦੀਆਂ ਬਚਪਨ ਦੀਆਂ ਗੀਤਾਂ ਨੂੰ ਅਲਾਹੁਣੀਆਂ ਵਿੱਚ ਗੁੰਦ ਕੇ ਪਿਟਦੀਆਂ ਇਉਂ ਆਖਦੀਆਂ ਅਲਾਪ ਦੀਆਂ ਹਨ :—

ਹਾਇਆ ਲਾਲ, ਮੇਰਾ ਲਾਲ ਗੋਪਾਲ ।

ਉਹਦਾ ਪੰਘੂੜਾ ਲਾਲ, ਹਾਏ ਪੰਘੂੜਾ ਲਾਲ ।

ਓਹਦੀ ਜੋੜੀ ਲਾਲ, ਹਾਏ ਹਾਏ ਘੋੜੀ ਲਾਲ ।

ਓਹਦੀ 'ਵੰਨੀ' ਲਾਲ, ਹਾਏ ਹਾਏ 'ਵੰਨੀ' ਲਾਲ ।

ਓਹਦੀ ਹਲੀਮੀ ਲਾਲ, ਹਾਏ ਹਲੀਮੀ ਲਾਲ ।

ਹਾਏ ਨੀ ਟੁਰ ਗਿਆ ਲਾਲ, ਹਾਏ ਨੀ ਟੁਰ ਗਿਆ ਲਾਲ ।

ਸਭ ਤੋਂ ਸੁਆਦਲਾ ਨਜ਼ਾਰਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕੁੜਮੱਤ ਦਾ । ਜੋ ਬੁੜ੍ਹੇ ਦੇ ਮਰਨ ਤੋਂ ਜਿਥੇ ਉਸ ਦੇ ਕੁੜੀਆਂ ਮੁੰਡੇ ਵਿਆਹੇ ਹੋਏ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਓਥੋਂ ਜੁੜ ਕੇ ਆਉਂਦੀ ਹੈ । ਕੁੜਮੱਤ ਕੇਵਲ ਆਖਣ ਨੂੰ ਹੀ ਮਕਾਣ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਪਰ ਇਸ ਵਿੱਚ ਕਈ ਗੱਲਾਂ ਵਿਆਹ ਵਾਲੀਆਂ ਹੀ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ । ਕੁੜਮੱਤ ਆਈਆ ਸਵਾਣੀਆਂ ਪਿੰਡੋਂ ਬਾਹਰ ਈ ਬੁੜ੍ਹੇ ਦਾ ਨਕਲੀ ਜਿਹਾ ਬਥਾਨ ਬਣਾ ਕੇ ਉਸ ਉੱਤੇ ਖਿੱਲਾਂ ਸੁੱਟਦੀਆਂ ਤੇ ਖਿੱਲੀਆਂ ਪਾਉਂਦੀਆਂ ਆਉਂਦੀਆਂ ਹਨ । ਸਿਆਪੇ ਵਿੱਚ ਦੋਵਾਂ ਪਾਸਿਆਂ ਤੋਂ ਇਕ ਦੂਜੀ ਧਿਰ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਤਾਹਨਿਆਂ ਵਾਲੇ ਵੈਣ ਸੁਣਾਏ ਜਾਂਦੇ ਤੇ 'ਬੋਲ' ਬੋਲੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਕਈ ਚਲਾਕ ਸਵਾਣੀਆਂ 'ਕੁੜਮੱਤ' ਦੇ ਸੋਹਣੇ ਮਖੌਲ ਉਡਾਉਂਦੀਆਂ ਹਨ । ਕਿਸੇ ਆਦਮੀ ਨੂੰ ਘੱਗਰਾ ਪਵਾ ਕੇ ਆਖਦੀਆਂ ਹਨ, 'ਸਾਡੀ ਮਰੇਲੁਣ ਬੁੜ੍ਹੀ ਤਾਂ ਕੁੜਮੱਟੀ ਨਾਲ ਮਿਲ ਕੇ ਪੱਲਾ ਪਾਊ ।' ਇਸ ਕੰਮ ਲਈ ਕਈ ਬੰਦਿਆਂ ਨੂੰ ਪੰਜ ਸੱਤ ਵੈਣ ਵੀ ਸਿਖਾਏ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਉਸਨੂੰ ਵੈਣ ਪਾਉਣ ਲਈ ਬੋੜੇ ਮਿਲਾਉਣਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਉਸ ਨੇ ਤਾਂ ਬਹਾਨੇ ਨਾਲ ਕੁੜਮੱਟੀ ਨੂੰ ਜੱਫੀਆਂ ਪਾ ਕੇ ਚੁੰਡੀਆਂ ਵੱਢਣੀਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ । ਸਿਆਪਾ ਕਰਾ ਰਹੀਆਂ ਨੈਣਾ ਵੀ ਕਈ ਵਾਰੀ ਆਪਣੇ ਚਮਤਕਾਰ ਦਿਖਾ ਦਿੰਦੀਆਂ ਹਨ । ਘਰੇ ਕਿਸੇ ਚੀਜ਼ ਦੀ ਲੋੜ ਹੋਵੇ, ਘਰ ਦਾ ਬੰਦਾ ਆਵੇ ਤਾਂ ਗਲ ਸਮਝਾ ਕੇ ਸਿਆਪੇ ਦੇ ਬੋਲਾਂ ਵਿੱਚ ਹੀ ਦਸ ਦਿੰਦੀਆਂ ਹਨ, ਆਲੇ ਦੇ ਵਿੱਚ ਰੋਟੀਆਂ, ਕੌਲੀ ਦੇ ਵਿੱਚ ਬੋਫੀਆ, ਵੇ ਚੁਕ ਕੇ ਖਾ ਲਈ । ਮੁੰਡਿਆ ਘਰ ਨੂੰ ਜਾਹ ।

ਅਖੀਰਲੀ ਤੁੱਕ ਪਹਿਲਾ ਵਾਂਗ ਜੋ ਵੀ ਉਸਨੇ ਕਹੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਪੂਰਨੇ ਸਰਧਾ ਨਾਲ ਸਿਆਪੇ ਵਿੱਚ ਖੜੀਆਂ ਉਵੇਂ ਬੋਲੀ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ ।

ਦਿੱਲੀ-ਲਾਹੌਰ ਤੇਰੇ ਘਰ ਘੋੜੇ, ਪਾਖਰਾ ਸੂਬਿਆ ਦਿਲੀ ਨਵਾਬ ਤੇਰੇ
ਘਰ ਲਾਭੇ ਦੀਵਾਨ ਜੀ ਦੇਇ ਧੀਆਂ ਨੂੰ ਭਰ ਦਾਨ:—ਨੂੰਹਾਂ ਨੂੰ ਜੰਜੀਰ ।
ਸੂਬਿਆਂ ਧੀਆਂ ਪਾਵਨ ਚੁੜੇ ਨੂੰਹਾਂ ਦੇ ਗਲ ਹਾਰ ।

ਜੀ ਸੂਬਿਆ ਤੂੰ ਮੇਰੀਆਂ ਦਿੰਦਾ ਵੱਛੀਆਂ ਧੋਰੀ ਧੌਲੇ ਤੇ ਸਾਵੇ ਸੂਬਿਆ !

ਦੂਰੋਂ ਆਉਂਦੇ ਮੰਗਦੇ ਸੁਣ ਕੇ ਤੇਰੀ ਸੋਅ

ਤੂੰ ਭੁਖਿਆਂ ਦੇ ਪੇਟ ਭਰੇ ਨੰਗਿਆਂ ਨੂੰ ਦੇਵੇ ਕੱਪੜੇ

ਸਦੇ ਤਾਂ ਜਾਂਦੇ ਪੁੱਤ ਨੂੰ ਗੋਡਾ ਦੇਣੇ ਆ

ਪਾਣੀ ਲਿਆਵੇ ਗੰਗ ਦਾ ਸੂਬੇ ਲਉ ਉਠਾ ।

ਖਫਣ ਲਿਆਓ ਜਰੀਦਾ ਮੇਰੇ ਸੂਬੇ ਲਓ ਪਹਿਨਾ

ਮੰਜਲੀ ਮੰਜਲੀ ਲੈ ਚਲੇ ਹੋਰ ਵੱਡਾ ਘਰਵਾਰ

ਜਾ ਉਤਾਰਿਆ ਰੰਗ ਮੇ ਦੰਮਾ ਦੀ ਕਰੈ ।

ਮੇਵਾ ਪਾਵੇ ਤੋਲਵਾ ਸੂਬਿਆ ਦਿਲੀ ਦਰਬਾਰ

ਪੁਤਾ ਢਾਹਾਂ ਮਾਰੀਆਂ ਨੂੰਹਾਂ ਖਿਲਾਰੇ ਕੇਸ

ਮਰ ਵੀ ਜਾਤਾ ਜੀਣ ਵੀ ਜਾਤਾ

ਰਾਜੇ ਦਾ ਸੁਰਗ 'ਚ ਵਾਸ ।

ਸੂਬਿਆਂ ਜੀ ਤੂੰ ਦਿੱਲੀ ਦਾ ਨਵਾਬ

ਸਿਆਪਾ ਕਰਨ ਵਾਲੀਆਂ ਮਿਰਾਸਟਾਂ ਅਜੇਹੇ ਵੇਲੇ ਅਲਾਹੁਟੀਆਂ ਵਿੱਚ ਹਾਸ-ਰਸ ਦਾ
ਖਾਸ ਰੰਗ ਭਰ ਦਿੰਦੀਆਂ ਹਨ:—

ਬੁੱਢੜਾ ਤਾਂ ਬਹਿੰਦਾ ਕੁਰਸੀ ਡਾਹ

ਹਾਏ ਨੀ ਬੁਢੜਾ ਮਰ ਨੀ ਗਿਆ,

ਬੁਡੜੀ ਰੰਡੀ ਕਰ ਨੀ ਗਿਆ ।

ਬੁੱਢੜਾ ਸੀ ਪੀਂਦਾ ਲਿਪਟਨ ਦੀ ਚਾਹ,

ਹਾਏ ਨੀ ਬੁਢੜਾ ਮਰ ਨੀ ਗਿਆ,

ਮਾਸੀ ਰੰਡੀ ਕਰ ਨੀ ਗਿਆ ।

ਸਾਡੇ ਬੁੜ੍ਹੇ ਨੂੰ ਗਿਆ ਸੰਭਾਲ,

ਹਾਏ ਨੀ ਬੁਢੜਾ ਮਰ ਨੀ ਗਿਆ,

ਬੁੱਢੀ ਸੁਹਾਗਣ ਕਰ ਨੀ ਗਿਆ ।

ਸਿਆਪਾ ਕਰਦੀਆਂ ਦਾ ਘੰਟੇ ਅੱਧੇ ਘੰਟੇ ਵਿੱਚ ਜਦ ਨਾਇਣ ਆਪਣਾ ਦਮ ਟੁੱਟਦਾ
ਦੇਖਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪੱਲਾ ਪਾਉਣ ਦਾ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕਰ ਦਿੰਦੀ ਹੈ । ਫਿਰ ਇਕ ਦੂਜੀ
ਨਾਲ ਗਲ ਮਿਲਕੇ ਝੁੰਮਰ-ਮਾਟਾ ਮਾਰ ਕੇ ਲੰਮੇ ਕੀਰਨੀ ਪੈ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ । ਜੇ ਅੰਤ
ਗਈ ਕੁੜੀ ਦੀ ਮਕਾਣ ਆਈਆਂ ਹੋਣ ਤਾਂ ਆਖਦੀਆਂ ਹਨ

ਕੁੜੀ ਆਈ ਤੇ ਕੁੜੀ ਟੁਰ ਪਈ ਏ, ਕੁੜਾ ਦੁਨੀਆਂ ਤੇ ਪੰਧ ਕੀਤੇਈ,

ਪੁੱਤਰਾਂ ਬਾਝ ਦੁਨੀਆਂ ਤੇ ਕਾਹਦਾ ਫੇਰਾ, ਨੀ ਪੱਟੀ ਨੀ ਧੀਏ ।

ਜੇ ਅਧ-ਖੜ ਜਿਹਾ ਬੰਦਾ ਪਿਛੇ ਟੱਬਰ ਟੀਹਰ ਛੱਡ ਕੇ ਮਰਿਆ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਉਸ ਲਈ ਵਖਰਾ ਵੈਣ ਹੁੰਦਾ ਹੈ:—

ਪੱਟੀ ਨੀ ਧੀ ਬੱਚੀਏ, ਰੱਸਾ ਅੱਧੋ ਟੁੱਟਾ ਚਾ ਜਹਾਜ਼ ਦਾ,

ਵੇ ਨਿਕੜਿਆਂ ਦੇ ਛੱਡਣ ਵਾਲਿਆ ਸੋਹਣਿਆ,

ਸਾਡੀ ਬੇੜੀ ਗਿਆ ਫੁੱਲਾ ਵੇ ।

ਧੋਬੀ ਵੇ ਧੋਵੇ ਕਪੜੇ, ਮਾਲਣ ਲਿਆਈ ਫੁੱਲ ਜੀ,

ਪੁੱਤਰਾਂ ਨੂੰ ਚਾੜ੍ਹ ਘੋੜੀ ਵੇ,

ਜਵਾਨੀ ਦੀਆਂ ਛੱਡੀਆਂ ਲਗਰਾਂ ਵਾਲਿਆ ।

ਤੇਰੀ ਨੂੰਹ ਪਈ ਮੰਗੇ ਵੇ ਸਿਰ ਦਾ ਸਾਲੂ,

ਪੱਟੀ ਧੀ ਵੇ ਸਾਡੀ ਜੰਨਾ ਬੰਨ੍ਹ ਟੁੱਕਣ ਵਾਲਿਆ ਜਾਨੀਆਂ ।

ਕਹਿੰਦੇ ਮਾਵਾਂ ਧੀਆਂ ਦਾ ਇਕ ਪੜਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ਪਰ ਇਹ ਪੜਦਾ ਬੁੱਢੇ ਵਾਰੇ ਜੰਮੀਆਂ ਧੀਆਂ ਨਾਲ ਨਹੀਂ, ਜੁਆਨੀ ਵੇਲੇ ਜੰਮੀਆਂ ਧੀਆਂ ਨਾਲ ਖੁੱਲ੍ਹਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਉਮਰ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਬਹੁਤਾ ਫਰਕ ਨਹੀਂ ਰਹਿ ਜਾਂਦਾ । ਜੇ ਅਜਿਹੀ ਮਾਂ ਮਰ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਧੀਆਂ ਉਸ ਦੇ ਕਹਿਰਾਂ ਭਰੇ ਦੁੱਖ ਰੋਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਮੀਂਹ ਵਰ੍ਹਾ ਦਿੰਦੀਆਂ ਹਨ

ਮਾਵਾਂ ਧੀਆਂ ਦੀ ਦੋਸਤੀ ਟੁੱਟੀ ਕਹਿਰਾਂ ਦੇ ਨਾਲ,

ਪੱਟੀ ਧੀ ਨੀ ਮੇਰੀ ਅੱਬੜੀਏ ।

ਲਿਖ ਕੇ ਘੱਲਾ ਕਾਗਜ਼ੀ ਕੋਈ ਸੂਹਾ ਅੱਖਰ ਪਾ ਨੀ,

ਕਦੇ ਆਉਣ ਦਾ, ਪੱਟੀ ਧੀ ਨੀ ਅੱਬੜੀਏ ।

ਸਾਵਣ ਪਿਆ ਵੱਸੇ ਰੁੱਤ ਆਪਣੀ ਮੈਂ ਵਰਸਾ ਦਿਨ ਤੇ ਰਾਤ ਨੀ,

ਪੱਟੀ ਧੀ ਨੀ, ਮੇਰੀਏ ਅੱਬੜੀਏ ।

ਨੂੰਹ ਦੇ ਮਰਨ ਤੋਂ ਸੱਸਾਂ ਆਪਣੇ ਵੈਣਾ ਵਿੱਚ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਰੁਦਨ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ:—

ਹਾਏ ਹਾਏ ਨੀ ਮੇਰੀਏ ਬਾਗਾਂ ਦੀਏ ਕੋਇਲੇ ।

ਨੀ ਤੂੰ ਕੁਛ ਵੀ ਉਮਰ ਨਾ ਪਾਈ ਨੀ

ਕਿਥੇ ਉਡ ਗਈ ਮਾਰ ਉਡਾਰੀ ਨੀ,

ਮੇਰੇ ਬਾਗਾਂ ਦੀਏ ਕੋਇਲੇ ।

ਨੀ ਤੂੰ ਇਕ ਪਲ ਸੁਖ ਦਾ ਸਾਹ ਨਾ ਲਿਆ ਨੀ,

ਤੂੰ ਕਿਸ ਮਾਂ ਤੱਤੜੀ ਜਾਈ ਨੀ,

ਬਾਗਾਂ ਦੀਏ ਕੋਇਲੇ ।

ਨੀ ਤੈਂ ਨਾ ਹਾਲੇ ਗੀਗਾ ਗੋਦੀ ਖਿਡਾਇਆ ਨੀ

ਨਾ ਦੇਹਲੀ ਭਾਗ ਲਾਇਆ ਨੀ,

ਨੀ ਮੇਰੀਏ ਬਾਗਾਂ ਦੀਏ ਕੋਇਲੇ ।

ਇਹ ਕੀਰਨੇ ਝੀਣੀ ਬਾਣ ਕੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ । ਡਾਰੇ ਵਿਛੜੀ ਕੁੰਜ ਦੀਆਂ ਦਰਦ-ਭਿੰਨੀਆਂ ਪੁਕਾਰਾਂ ਹੀ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ, ਜੋ ਉਡਦੇ ਪੰਛੀਆਂ ਨੂੰ ਠੱਲ੍ਹ ਲੈਣ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਰਖਦੀਆਂ ਹਨ । ਪਲਾ ਪਾਉਣ ਵਾਲੀਆਂ ਜਨਾਨੀਆਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਘਰ ਦਾ ਕੋਈ ਜੀਅ ਮਰਿਆ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਰਿਸ਼ਤੇ ਦੀ ਨੇੜਤਾ ਵਾਲੀ 'ਖਾਸ ਜਨਾਨੀ' ਨਾਲ ਵਾਰੋ ਵਾਰੀ ਗਲ੍ਹੇ ਲੱਗ ਕੇ ਹਿਟਕੋਰੇ ਭਰਦੀਆਂ ਰੋਦੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ । ਵਾਰੋ ਵਾਰੀ ਸਾਰੀਆਂ ਦੇ ਗਲ ਮਿਲਣ ਪਿਛੋਂ ਬਾਹਰੋਂ ਆਈ ਮਕਾਨ ਵਿੱਚੋਂ ਘਰ ਵਾਲੀਆਂ ਦਾ, ਅਤੇ ਘਰ ਆਈ ਮੁਕਾਨ ਦੀਆਂ ਜਨਾਨੀਆਂ ਦੀਆਂ, ਗਲ੍ਹੇ ਪਈਆਂ ਬਾਹਰਾਂ ਛੁਡਾਉਂਦੀਆਂ ਹਨ । ਇਸ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ 'ਪੱਲਾ ਛੁਡਾਉਣਾ' । ਜਿਵੇਂ ਸ਼ੇਰ ਉਤੇ ਚੜ੍ਹਣ ਨਾਲੋਂ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਸ਼ੇਰ ਤੋਂ ਉਤਰਨਾ ਵਧੇਰੇ ਔਖਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ਸਿਆਪਾ ਸਮੇਟਣਾ ਵੀ ਸੌਖਾ ਨਹੀਂ । ਇਕ ਅੱਧ ਵਾਰੀ ਕਹਿਣ ਤੇ ਹੀ ਜੇ ਕੋਈ ਜਨਾਨੀ ਪੱਲਾ ਛੱਡ ਦੇਵੇ ਰੋਣੇ ਹਟ ਜਾਵੇ; ਪਿਛੋਂ ਗੱਲਾਂ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ:—ਨੀ ਉਹ ਤਾਂ ਬਹਾਨਾ ਈ ਭਾਲਦੀ ਸੀ ।' ਉਹਨੂੰ ਕਾਹਦਾ ਦੁੱਖ ਸੀ, ਕਈਆਂ ਨੂੰ ਜੱਗ ਜਹਾਨ ਵੀ ਰੱਖਣਾ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ ।' ਝੱਟ ਚੁਪ ਕਰਕੇ ਦੜ ਵੱਟ ਗਈ ।

ਰੋਦੀਆਂ ਦਾ ਪੱਲਾ ਛੁਡਾ ਕੇ ਗੱਲਾਂ ਬਾਤਾਂ ਦਾ ਮਾਹੌਲ ਰੱਖਣ ਲਈ ਕਈ ਸਿਆਣੀਆਂ ਅਨੁਭਵੀ ਜਨਾਨੀਆਂ ਦੀ ਲੋੜ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਜੋ ਮੌਕੇ ਨਾਲ ਢੁਕਵੀਂ ਗੱਲ ਆਖ ਸਕਣ ਅਤੇ ਨਾਲੋਂ-ਨਾਲ ਪਰਚੇਵਾ ਵੀ ਪਾਈ ਰੱਖਣ ।

ਉਹ ਰੋਣ ਤੋਂ ਹਟਣੇ ਝਿੜਕਦੀ ਨੂੰ ਆਖਦੀਆਂ ਹਨ 'ਛੱਡ ਵੀ ਹੁਣ ਜੋ ਹੋਣਾ ਸੀ ਸੋ ਹੋ ਗਿਆ, ਵਾਹਲਾ ਰੋਇਆਂ ਕੀ ਬਣਨਾ ਹੈ । ਰੋਣ ਨਾਲ ਕੇਹੜਾ ਬੰਦਾ ਵਾਪਸ ਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਜਦੋਂ ਚੁਪ ਕਰਾਉਣ ਲਈ ਇਉਂ ਆਖਦੀਆਂ ਹਨ, ਰੋਣ ਵਾਲੀ ਜਨਾਨੀ, ਜਿਵੇਂ ਭਰਿਆ ਭਾਂਡਾ ਹੱਥ ਲਾਇਆਂ ਛਲਕ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਫਿਰ ਇਕ ਦਮ ਉੱਚੀ ਉੱਚੀ ਰੋ ਕੇ ਡੁਲ੍ਹ ਪੈਂਦੀ ਹੈ । ਨਾਲੇ ਹੌਲੀ ਹੌਲੀ ਡੁਸਕਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਧੀਮੀ ਕਰਦੀ ਕਰਦੀ ਜਦੋਂ ਡੁਸਕਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਪ੍ਰਸ਼ਨੋਤਰੀ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ 'ਕੀ ਬੀਮਾਰੀ ਸੀ' ਅੰਤ ਵੇਲਾ ਕਿਹੋ ਜਿਹਾ ਸੀ ।' ਮਕਾਨ ਆਈਆਂ ਜਨਾਨੀਆਂ ਗੱਲੀਂ ਲਾਉਣ ਲਈ ਸੁਆਲ ਅਰੰਭ ਦਿੰਦੀਆਂ ਹਨ । ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਿੰਡ ਦੀਆਂ ਸਿਆਣੀਆਂ ਤੇ ਘਰ ਵਾਲੀਆਂ ਜਨਾਨੀਆਂ ਨਾਲੋਂ ਨਾਲ ਸਰਦੇ ਬਣਦੇ ਜਵਾਬ ਦਿੰਦੀਆਂ, ਗੱਲੀਂ ਲੱਗ ਪੈਂਦੀਆਂ ਹਨ ।

ਮਰੇ ਬੰਦੇ ਦੀ ਉਸਤਤੀ ਕਰਕੇ ਉਸ ਦੇ ਚੰਗੇ ਕੰਮਾਂ ਤੇ ਓਹਦੇ ਬੈਠਣ ਉਠਣ ਹਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਲੀਕੇ ਦੀ ਪ੍ਰਸੰਸਾ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ।

'ਕੁਤਮਤ' ਆਈਆਂ ਜਨਾਨੀਆਂ ਬੁੜ੍ਹੇ ਦੇ ਹੰਗਾਮੇ ਦਾ ਕੜਾਹ ਤੇ ਲੱਭੂ ਜਲੇਬੀਆਂ ਖਾ ਕੇ ਸ਼ਾਮ ਨੂੰ ਗਿੱਧੇ ਦਾ ਪਿੜ ਮਘਾ ਲੈਂਦੀਆਂ ਹਨ: ਕਈ ਵਾਰ ਗਾਉਣ ਵਾਲੇ ਕਵੀਸਰ ਸੱਦੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਕਦੇ ਨਕਲੀਏ ਵੀ ਮਨ ਪਰਚਾਉਣ ਲਈ ਲਿਆਂਦੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ।

ਓਧਰ ਸਾਰੇ ਪਿੰਡ ਨੂੰ ਰੋਟੀ ਕਰਕੇ ਬੁੜ੍ਹੇ ਦਾ 'ਨਾਉਂ ਵੱਡਾ' ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ।' ਉਸ ਦਿਨ ਪਿੰਡ ਦੇ ਕਿਸੇ ਘਰ ਜਵਾ ਨਹੀਂ ਚੜ੍ਹਦਾ. ਸਭ ਨੇ ਰੋਟੀ ਬੁੜ੍ਹਾ ਮਰਨ

ਵਾਲੇ ਘਰੇ ਜੋ ਖਾਣੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ । ਕਈ ਬੁੜ੍ਹੇ ਇਹ ਭੀਤਾਂ ਆਪ ਜਿਉਂਦੇ ਜੀਅ ਵੀ ਕਰ ਲੈਂਦੇ ਹਨ ।

ਖੀਰ, ਕੜਾਹ, ਲੱਡੂ, ਸ਼ੈਲੀਆਂ ਪਰਾ ਕੇ ਬੁੜ੍ਹੇ ਦਾ ਮਰਨਾ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਵਿਆਹ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਚੌਲਾਂ ਦੇ ਘਾਟੇ ਦੇ ਜਾਂ ਰਾਹ ਦੇ ਵੱਡੇ ਵੱਡੇ ਲੱਡੂ ਬਣਾ ਕੇ ਆਸ ਪਾਸ ਦੇ ਪਿੰਡਾਂ ਦੀਆਂ ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਵਿੱਚ ਇਉਂ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਵਹਿੰਗੀ ਉਤੇ ਰੱਖ ਕੇ ਗਦੌੜਾਂ ਦੇਰਨ, ਨਾਲ ਦੇ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿੱਚ ਭੇਜ ਦਿੰਦੇ ਹਨ । ਜੋ ਗਵਾਹੀ ਪਿੰਡਾਂ ਦੇ ਮੁਖੀਆ ਲੰਬਤਦਾਰਾਂ ਦੇ ਘਰ ਉਹ ਲੱਡੂ ਦੇ ਕੇ ਲੋੜੀਂਦੀ ਸੂਚਨਾ ਭੀ ਦੇ ਆਉਂਦਾ ਹੈ । 'ਇਹ ਗਦੌੜਾ, ਲੰਬਤਦਾਰ ਕਿਸਨੇ ਫੇਰਿਆ ? ਕੋਈ ਪੁਛਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਅਗੇ ਉਹ ਸਾਰੀ ਵਿਥਿਆ ਕਹਿ ਸੁਣਾਉਂਦਾ ਹੈ । ਉਹ ਮਿਠੇ ਵਾਲ ਸੀਨਾ ਇਹ ਭਲਾ ਆਦਮੀ ਡਾਡੇ ਖਾਡੇ ਵਾਲਾ ਉਹ ਪਿਛਲੇ ਦਿਨੀਂ ਮਰ ਗਿਆ । ਨਾਈ ਕਹਿੰਦਾ ਸੀ ਚੰਘੜੀ ਜੀ ਮਹੇਸੇ ਵਾਲੇ ਦਿਨ ਜਰੂਰ ਆਇਓ ਨਾਲ ਮਨ ਪ੍ਰਚਾਵੇ ਦੇ ਰੰਗ ਢੰਗ ਹੋਏ ਨੇ ਗਮੰਤ੍ਰੀ ਅਲਗੋਜਿਆ ਵਾਲੇ ਵੀ ਸਦੇ ਹੋਏ ਨੇ । ਸੁਆਦ ਆ ਗਿਆ ਮਰਨ ਦਾ । ਇੱਕ ਵਾਰੀ ਪਟੜੀ ਫੇਰ ਗਲਾਂ ਟੋਰ ਦਿੱਤੀਆਂ ਨੇ । ਕੋਈ ਆਪਣੇ ਪਿੰਡ ਵੀ ਚੱਜ ਦਾ ਬੰਦਾ ਮਰੇ ਤਾਂ ਬੀੜੀ ਲਾਹੀਏ !

ਸੁਖ ਨਾਲ ਬੁੜ੍ਹੇ ਤਾਂ ਏਥੇ ਭੀ ਚੰਗੇ ਕਹਿੰਦੇ ਕਹਾਉਂਦੇ ਲਾਇਆ ਵਾਲਿਆ ਦੇ ਮਰਨ ਵਾਲੇ ਦਨ, ਪਰ ਇਹੋ ਕਿਸਦਾ 'ਹੋਸਲ' ਕੋਈ ਓਹੜ ਪੋਹੜ ਵਾਲਾ ਘਰ ਈ ਕਰਦੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ । ਜਿਵੇਂ ਰਾਜੇ ਦੇ ਪੁੱਤ ਨੂੰ ਗੱਦੀ ਬਿਠਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ, ਪਹਿਲਾਂ ਰੁਪਈਆ-ਪੱਗ, ਸਹੁੰਦਿਆਂ ਵਲੋਂ ਫਿਰ ਦੂਸਿਆਂ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰਾਂ ਤੇ ਭਾਈਚਾਰੇ ਵੱਲੋਂ ਦੇ ਦੇ ਕੇ ਉਸ ਦਿਨ ਤੋਂ ਬੁੜ੍ਹੇ ਦੇ ਵੱਡੇ ਪੁੱਤ ਨੂੰ ਗੱਦੀ ਦਾ ਵਾਰਸ ਮੰਨ ਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ।

ਸਾਮ ਨੂੰ ਪਿੰਡ ਦੀ ਸੱਭ ਵਿੱਚ ਨਕਲੀਏ, ਭੰਡ, ਗਾਉਣ ਵਾਲੇ— ਜਿਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਸਮੇਂ ਲਟੇ ਉਚੇਰਾ ਸੱਦਿਆ ਹੁੰਦਾ ਹੈ— ਆਪਣੇ ਅਖਾੜੇ ਗੱਡ ਲੈਂਦੇ ਹਨ । ਜਿਹਨਾਂ ਵਿੱਚ ਉਹ, ਜੋ ਜੀ ਆਏ ਤੇ ਜੇਹੜਾ ਗਾਉਣ ਪਿੰਡ ਦੇ ਲੋਕ ਖਾਸਕਰ ਮੁੰਡੇ ਪਸੰਦ ਕਰਨ, ਗਾ ਕੇ ਰੰਗ ਬੰਨ੍ਹਣ: ਜੇ ਤਾਂ ਬੁੱਢਾ ਜੀਉਂਦਾ ਆਪ ਮਹੇਸ਼ਾ ਕਰੇ ਤਾਂ ਉਹ ਆਪਣੀ ਮਰਜੀ ਨਾਲ ਗਾਉਣ ਵਾਲੇ ਸੱਦਦਾ ਹੈ । ਕੁਝ ਵੀ ਹੋਵੇ ਉਸ ਦੀ ਪਸੰਦ ਮੁੱਖ ਰੱਖੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ਖੋ ਭਾਟੀ ! ਬੁੱਢਾ ਸਾਰੀ ਉਮਰ ਸਿਆਣਪ ਸਿਖਾਉਂਦਾ ਰਿਹਾ, ਉਸਦੇ ਮਹੇਸੇ ਉਤੇ ਇਸ਼ਕ ਮੁਸ਼ਕ ਵਾਲੇ ਗਮੰਤ੍ਰ ਨਹੀਂ ਸਜਦੇ, ਗਾਉਣ ਵਾਲੇ ਉਹ ਮੰਗਾਵੇ ਜੇਹੜੇ ਮਨ ਪ੍ਰਚਾਵਾ ਕਰਨ ਨਾਲ ਸਿਆਣਪਾ ਦੇ ਉਪਦੇਸ਼ ਵੀ ਦੇਣ । ਹੀਰ ਰਾਂਝੇ, ਸੋਹਣੀ ਮਹੀਵਾਲ ਦੇ ਆਸ਼ਕ, ਇਹ ਗੱਲਾਂ ਮਰਗ ਤੇ ਚੰਗੀਆਂ ਨਹੀਂ ਲਗਦੀਆਂ ਪਰ ਇਸ ਬਿਨਾ ਹੋਰ ਚਾਰਾ ਵੀ ਕੀ ਰਹਿ ਜਾਂਦਾ, 'ਚਲੋ ਤਾਇਆ ਇਕ ਦੇ ਸਾਡੇ ਵਰਗਿਆਂ ਦੇ ਪਸੰਦ ਦੇ 'ਛੰਦ' ਵੀ ਵਿੱਚ ਲਵਾ ਦੇਹ, ਤੇਰੀ ਗੱਲ ਮਨਜ਼ੂਰ ਹੈ । ਓਇ ਸਭ ਕੁਛ ਵਿੱਚੋਂ ਹੀ ਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤੂੰ ਫਿਕਰ ਨਾ ਕਰ ਏਹ ਕਵੀਸ਼ਰ ਬਣੇ ਸਿਆਣੇ ਹੁੰਦੇ ਨੇ ਏਨ੍ਹਾਂ ਸਭਨਾਂ ਨੂੰ ਖੁਸ਼ ਰੱਖਣਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ਰੁਪਈਏ ਵੀ ਤਾਂ ਜੁਆਨਾਂ ਨੇ ਹੀ ਦੇਣੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ।

ਇਉਂ ਰੰਗ-ਤਮਾਸਿਆਂ ਵਾਲਾ ਦਿਨ ਬਣਾ ਕੇ ਬੁੜ੍ਹੇ ਦਾ ਹੰਗਾਮਾ ਜਾਂ ਮਹੋਸ਼ਾ ਕਰਦੇ
ਨਾਉਂ ਵੱਡਾ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਸਭ ਅੰਗ ਸ਼ਾਕ ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਮਨਾਉਂਦੇ ਫੁਲੇ ਨਹੀਂ ਸਮਾਉਂਦੇ । ਇੰਨੇ
ਵਿੱਚ ਦਰਬਾਰ ਚੱਲ ਪੈਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਬੁੜ੍ਹੇ ਦਾ ਮਰਨਾ ਤਾਂ ਏਹੋ ਜਿਹਾ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ ਵਾਕ
ਪਹਿਲਾਂ ਪਿੰਡ ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਘਰ ਤੋਂ ਇਹੋ ਜਿਹਾ ਹੋਇਆ ਹੀ ਨਹੀਂ ।

ਹਸੀਦਿਆਂ ਖਲੀਦਿਆਂ ਖਾਵੀਦਿਆਂ ਪੈਨੀਦਿਆਂ ਵਿੱਚੇ ਹੋਵੇ ਮੁਕਤ ॥
ਦੇ ਵਾਕ ਸਿੱਧ ਹੋਣ ਵਾਲਾ ਇਹ ਨਜ਼ਾਰਾ ਬੁੜ੍ਹੇ ਦੇ ਅੰਤਮ ਸੰਸਕਾਰਾਂ ਦੀ 'ਸਮਾਪਤੀ'
ਨਾਲ ਸੁਭਮ-ਸੁਤ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ।

ਵਾਰਤਿਕ ਦੇ ਮੈਦਾਨ ਵਿੱਚ ਝੰਡਾ

ਈਸ਼ਰ ਚਿੱਤਰਕਾਰ

ਧਨੀ ਰਾਮ 'ਚਾਤ੍ਰਕ' ਨੇ ਕਿਹਾ ਸੀ: 'ਚੱਲ ਨੀ ਪ੍ਰੇਮੀਏ ਵਸਾਖੀ ਚਲੀਏ ।' ਤੇ ਮੈਂ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ— ਆਓ, ਵੇਖੀਏ ਹੀ ਨਹੀਂ— ਆਓ 'ਮੇਰਾ ਪਿੰਡ' ਪੜ੍ਹੀਏ !

ਮੇਰੇ ਵਰਗੇ ਪਿੰਡ ਵਿੱਚ ਜੰਮੇ, ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਵਿੱਚ ਪਲੇ, ਸਰਕਾਰੀ ਨੌਕਰੀ ਵਿੱਚ ਗਲੇਫੇ ਬੰਦੇ ਦੀ ਬੜੇ ਚਿਰ ਤੋਂ ਰੀਝ ਸੀ ਕਿ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿੱਚ ਵੀ ਕੋਈ ਅਜੇਹੀ ਪੁਸਤਕ ਹੋਵੇ ਜਿਹੜੀ ਸਾਨੂੰ ਆਪਣੇ ਲੋਕ-ਜੀਵਨ, ਆਪਣੀ ਪਰੰਪਰਾ ਤੇ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤੀ ਦਾ— ਆਪਣੇ ਜੀਉਂਦੇ-ਜਾਗਦੇ ਪੰਜਾਬ ਦਾ— ਭਰਵਾਂ ਆਕਾਰ ਦਰਸਾ ਸਕੇ ਜਿਵੇਂ ਚਾਰਲਸ ਡਿਕਨਜ਼ ਦੇ 'ਪਿਕਵਿਕ ਪੇਪਰਜ਼' ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਉਸ ਸਮੇਂ ਦੇ ਇੰਗਲਿਸ਼ਤਾਨ ਦੀ ਝਾਕੀ ਮਿਲ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ।

ਪਹਿਲਾ ਪੰਨਾ ਖੋਲ੍ਹਦਿਆਂ ਹੀ 'ਮੇਰਾ ਪਿੰਡ' ਜੋ ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਹਰ ਪੰਜਾਬੀ ਦਾ ਪਿੰਡ ਹੈ, ਸਾਕਾਰ ਹੋਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਪੁਸਤਕ ਦੇ ਵੱਖ ਵੱਖ ਅਧਿਆਇ ਪਾਠਕ ਨੂੰ ਸਮਾਂ-ਯਾਤਰੀ (Time-Traveller) ਬਣਾ ਦੇਂਦੇ ਹਨ । ਸਮੇਂ ਤੇ ਸਥਾਨ ਦੀਆਂ ਗਲੀਆਂ ਤੇ ਬਿਰੀਆਂ-ਪੱਤੀਆਂ ਵਿੱਚ ਲੰਘਦਾ ਹੋਇਆ ਪਾਠਕ ਆਪਣੇ ਸਦੀਵੀ ਤੇ ਆਦਿ-ਜੁਗਾਦੀ ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਪਹੁੰਚ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਇਥੇ ਸੱਤ ਅੱਠ ਵਰ੍ਹੇ ਹੋਏ, ਗਿਆਨੀ ਗੁਰਦਿਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦਾ ਚਿਹਨ-ਚੱਕਰ ਮੈਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕਾਵਿ-ਪੁਸਤਕ 'ਭਾਵਾਂ ਦੇ ਦੇਸ', ਵਿੱਚ ਦੇਖਣ ਦਾ ਅਵਸਰ ਮਿਲਿਆ ਸੀ । ਹੁਣ 'ਮੇਰਾ ਪਿੰਡ' ਲਿਖ ਕੇ ਤਾਂ ਗਿਆਨੀ ਜੀ ਨੇ ਵਾਰਤਕ ਦੇ ਮੈਦਾਨ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਅਜੇਹਾ ਝੰਡਾ ਝੁਲਾ ਦਿਤਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੂੰ 'ਜੁਗੋਂ ਜੁਗ ਟੱਲ' ਕਰੇ ਬਿਨਾਂ ਨਹੀਂ ਰਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ।

'ਮੇਰਾ ਪਿੰਡ' ਸਚਿਤ੍ਰ ਕਰਨ ਸਮੇਂ ਮੈਂ ਇਸ ਰਚਨਾ ਦਾ ਜੋ ਰਸ ਮਾਣਿਆ ਉਸ ਸਦਕਾ ਮੈਂ ਲੋੜ ਨਾਲੋਂ ਵਧੇਰੇ ਮੁੱਲ ਪਾ ਲਿਆ ਹੈ । ਇਹ ਪੁਸਤਕ ਬਾਲ ਜਾਂ ਬਾਲਗ ਹਰ ਪੱਧਰ ਦੇ ਪਾਠਕ ਦੇ ਗਿਆਨ ਤੇ ਸੁਹਜ-ਸੁਆਦ ਵਿੱਚ ਇਕੋ ਜਿਹਾ ਵਾਧਾ ਕਰੇਗੀ । ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਲੋਕ-ਜੀਵਨ ਬਾਰੇ ਇਹ ਆਪਣੀ ਭਾਂਤ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਸਫਲ 'ਤੇ ਗੰਭੀਰ ਰਚਨਾ ਹੈ ।

ਦੇਵ ਨਗਰ, ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ

੩੧-੧-੬੧

ਈਸ਼ਰ ਚਿੱਤ੍ਰਕਾਰ

ਲੋਕ-ਪਰੰਪਰਾ ਦਾ ਨਵਾਂ ਜਨਮ

‘ਮੇਰਾ ਪਿੰਡ’ ਦੇ ਵਿਦਵਾਨ ਤੇ ਰਸਿਕ ਲੇਖਕ ਗਿਆਨੀ ਗੁਰਦਿਤ ਸਿੰਘ ਨੇ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਆਤਮਾ ਨੂੰ ਮੂਰਤੀਮਾਨ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਸਾਡੀ ਅਗਵਾਈ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਇਹ ਕਿਸੇ ਇਕ ‘ਮਿਠੇ ਵਾਲ’ ਦੀ ਗੱਲ ਨਹੀਂ, ਹਰ ਪਾਠਕ ਗਿਆਨੀ ਗੁਰਦਿਤ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਹੀ ਗਰਾਈਂ ਮੰਨ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਟਿਸ ਚਿਰ-ਕੁਆਰੀ ਰਚਨਾ ਦਾ ਹਸ ਮਾਣ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਇਹ ਕੋਈ ਉਪਨਿਆਸ ਨਹੀਂ, ਪਰ ਇਸ ਵਿੱਚ ਜਨਮ-ਸਮੇਂ ਦੇ ਸੋਹਲੜਿਆਂ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਮਰਨ-ਸਮੇਂ ਦੇ ਵੈਠ-ਕੀਰਨਿਆਂ ਤੱਕ ਅਨੰਤ ਪ੍ਰਾਣੀਆਂ ਦੀ ਨੀਵਨ-ਗਾਥਾ ਕਿਸੇ ਉਪਨਿਆਸ ਤੋਂ ਵੀ ਕਿਤੇ ਵਧੇਰੇ ਅਨੰਦ-ਮਈ ਜਾਪਦੀ ਹੈ। ਲੇਖਕ ਦੀ ਲੰਮੀ ਰਚਨਾ ਦੇ ਸਿਰ-ਸਦਕੇ ਅਸੀਂ ਆਪਣੇ ਮੂਹਰੇ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਮਿੱਟੀ-ਘੱਟੇ ਵਿੱਚ ਰੁਲ ਰਹੇ ਅਖਾਣ-ਮੁਹਾਵਰੇ ਹੀ ਨਹੀਂ, ਸਗੋਂ ਵਹਿਮਾਂ-ਭਰਮਾਂ, ਰਸਮਾਂ ਰਿਵਾਜਾਂ ਤੇ ਲੋਕ-ਗੀਤਾਂ ਨੂੰ ਲੋਕ-ਸੰਸਕਾਰਾਂ ਦੇ ਚੌਖਟੇ ਵਿੱਚ ਸਾਹ ਲੈਂਦੇ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦੇ ਹਾਂ। ਜਿਵੇਂ ਕਿਸੇ ਟੈਲੀਵਿਜ਼ਨ ਸੈੱਟ ‘ਤੇ ਸਾਡੇ ਲੋਕ-ਜੀਵਨ ਦਾ ਚਲ-ਚਿਤ੍ਰ ਆਪਣਾ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੋਵੇ।

ਜੀਵਨ ਤੋਂ ਸਾਰੇ ਡਰ-ਭਉ ਤੇ ਸੰਤਾਪ-ਸੰਕੋਚ ਲਾਹ ਕੇ ਲਿਖੀ ਗਈ ਇਸ ਵਾਰਤਕ ਦੀ ਕਵਿਤਾ ਵਰਗੀ ਲੈਅ ਹੈ, ਤੇ ਗੱਲ-ਬਾਤੀ ਸ਼ੈਲੀ ਆਪਣੀ ਸਮੁੱਚੀ ਪੈਰੋ-ਬਹਾਦਰੀ ਤੇ ਈਮਾਨਦਾਰੀ ਨਾਲ ਪ੍ਰਵਾਨ ਹੋ ਕੇ ਨਿਤਰਦੀ ਹੈ। ਤਾਹੀਓਂ ਇਹ ਵਾਰਤਕ-ਸ਼ੈਲੀ ਰਚਨ ਦੀ ਸੌਂਹ ਖਾਂਦੀ ਜਾਪਦੀ ਹੈ ਕਿ ਅਜੋਕੀ ਵਾਰਤਕ ਪੁਰਾਤਨ ਜਨਮ ਸਾਖੀ ਤੋਂ ਵੀ ਉਤਾਹ ਅਗੇ ਲੰਘ ਕੇ ਵੀ ਉਸੇ ਵਾਂਗ ਹੌਲੀ-ਫੁੱਲ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ।

ਮੈਂ ਗਿਆਨੀ ਗੁਰਦਿਤ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ‘ਮੇਰਾ ਪਿੰਡ’ ਦੇ ਸਫਲ ਤੇ ਸਿਰਕੱਢ ਵਾਰਤਕ-ਲੇਖਕ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਅੱਜ ਗਲ ਲਗ ਕੇ ਮਿਲਣ ਦਾ ਚਾਹਵਾਨ ਹਾਂ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸੱਜਰੀ ਰਚਨਾ ‘ਮੇਰਾ ਪਿੰਡ’ ਦੇ ਪੰਨਿਆਂ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬੀ ਲੋਕ-ਜੀਵਨ ਤੇ ਲੋਕ-ਪਰੰਪਰਾ ਨੇ ਨਵਾਂ ਜਨਮ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤਾ ਹੈ।

DELIGHTFUL ESSAYS

'MERA PIND' by Giani Gurdit Singh is a collection of delightful essays on various aspects of village life in the Eastern Punjab. The book gives us a lively picture of pastoral life, written in delectable prose, studded with aphorisms, anecdotes, proverbs and songs. The one thing that will give 'Mera Pind' a long lease of life, if not immortality, is the fact that the author has used the Punjabi language as it is spoken by the common people. The Punjabi of 'Mera Pind' is fullblooded, rugged and masculine.

(Khushwant Singh)

ਇਤਿਹਾਸਕ ਮਹੱਤਵ

ਗਿਆਨੀ ਗੁਰਦਿਤ ਸਿੰਘ ਦਾ ਮਿੱਠੇਵਾਲ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਮਾਲਵੇ ਦਾ ਪਿੰਡ ਮਾਲਵਾ ਗਣਰਾਜ ਦੀ ਕਹਾਣੀ ਬੜੀ ਘਣੀ ਪਾਣਿਨੀ ਦੇ ਜਮਾਨੇ (ਈਸਾ ਦੇ ਜਨਮ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ) ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਕਾਲੀਦਾਸ ਦੇ ਜਮਾਨੇ (ਲਗ ਪਗ ੪੦੦ ਈ:) ਟਟੋਲੀ ਗਈ ਏ। ਮਾਲਵਾ ਤੋਂ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਹੋਰ ਗਣਰਾਜਾਂ ਭਾਰਤ ਦੇ ਸਭਿਆਚਾਰ ਵਿਚ ਜਿਹੜੀ ਖਾਸ ਦੇਣ ਪਾਈ ਉਹਦੀ ਇਕ ਝਾਤੀ ਸ੍ਰੀ ਕਾਂਸ਼ੀ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦ ਜਾਇਸਵਾਤ ਆਪਣੀ ਅਮਰ ਰਚਨਾ 'ਹਿੰਦੂ ਪੌਲਟੀ' (੧੯੧੩-੧੪) ਵਿਚ ਦਿਤੀ ਸੀ। ਮਾਲਵੇ ਦਾ ਸਮਾਜੀ-ਜੀਵਨ ਸ਼ੁਰੂ ਉਹ ਸਭਿਆਚਾਰ ਹੀ ਨਹੀਂ, ਇਹ ਠੀਕ ਹੈ। ਮਸਾਲ ਦੇ ਤੌਰ ਤੇ ਸਤਵੀਂ ਸਦੀ ਈਸਵੀ ਦੇ ਚੀਨੀ ਯਾਤਰੀ ਯੁਆਨ ਚੁਵਾਯ ਯਾਤਰ-ਵੇਰ ਤੋਂ ਪਤਾ ਲਗਦਾ ਏ ਕਿ ਉਸ ਜਮਾਨੇ ਵਿਚ ਮੱਧ ਏਸ਼ੀਆ ਵਿਚ ਵਸ ਗਏ ਹੂਨ ਲੋਕਾਂ ਵਿਚ ਸਿਆਪੇ ਦੀ ਰਸਮ ਸੀ। ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਯੁਆਨ ਚਵਾਯ ਨੇ ਉਸ ਰਸਮ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਵੀ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ। ਹੂਨਾਂ ਦੀ ਈ ਇਕ ਸ਼ਾਖ ਤੁਰਕ ਅਖਾਈ। ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਸਿਆਪੇ ਦੀ ਰਸਮ ਹੂਨਾਂ ਤੁਰਕਾਂ ਦੀ ਲਿਆਂਦੀ ਹੋਈ ਈ ਜਾਪਦੀ ਹੈ। ਪਰ ਇਹਦੇ ਵਿਚ ਤੱਕ ਨਹੀਂ ਕਿ ਮਾਲਵੇ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਅੱਜ ਦੇ ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਵੱਡਾ ਹਿੱਸਾ ਪੁਰਾਣੇ ਮਾਲਵੇ ਦੇ ਸਭਿਆਚਾਰ ਦਾ ਹੈ। ਗਿਆਨੀ ਗੁਰਦਿਤ ਸਿੰਘ ਨੇ ਅੱਜ ਦੇ ਮਾਲਵੇ ਦਾ ਚਿੱਤਰ ਸਾਨੂੰ ਦਿਖਾ ਦਿਤਾ ਏ। ਇਸ ਲਈ ਇਤਿਹਾਸ ਦੇ ਖੋਜੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਬੜੇ ਰਿਣੀ ਰਹਿਣਗੇ।

ਧੜਕਦਾ ਸੋਹਜ, ਮਲੂਕ ਕਲਾ ਦ੍ਰਿਸ਼

ਕਦੀ ਕਿਸੇ ਵਿਦਵਾਨ ਨੇ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਪ੍ਰਕਿਰਤੀ ਹੋਰ ਵੀ ਸੋਹਣੀ ਲੱਗਣ ਲੱਗ ਪੈਂਦੀ ਹੈ ਜਦੋਂ ਉਸਦਾ ਚਿਤ੍ਰਣ ਕਿਸੇ ਕਲਾ-ਕਿਰਤ ਵਿਚ ਹੋਵੇ। ਬਣ-ਖੰਡ ਵਿਚ ਪਈ ਪ੍ਰਕਿਰਤੀ ਆਪਣੇ ਬਾਹਰਲੇ, ਇੰਦਿਆਵੀ ਸੁਹੱਪਣ ਦਾ ਹੀ ਝਲਕਾਰਾ ਦੇਂਦੀ ਹੈ; ਪਰ, ਕਿਸੇ ਕਲਾ-ਕਿਰਤ ਵਿਚ ਪਈ ਪ੍ਰਕਿਰਤੀ, ਕਲਾਕਾਰ ਦੀ ਦਿੱਬ ਕਲਪਨਾ ਦੇ ਸੰਜੋਗ ਨਾਲ, ਆਪਣੇ ਸੁਹੱਪਣ ਦੇ ਹੇਠ ਲੁਕੀ ਅਰਥ-ਗੰਭੀਰਤਾ ਦੀ ਤਹਿ ਦਰ ਤਹਿ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਦੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਕੁਝ ਇਸੇ ਪਰਕਾਰ ਦੀ ਗੱਲ 'ਮੇਰਾ ਪਿੰਡ' ਪੜ੍ਹਨ ਦੇ ਬਾਅਦ ਮੈਂ ਕਹਿਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ। ਕੋਈ ਪਿੰਡ ਵੀ ਏਨਾ ਹੁਸੀਨ, ਏਨਾ ਸਜੀਵ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ ਜਿੰਨਾ 'ਮੇਰਾ ਪਿੰਡ' ਦੇ ਪੰਨਿਆਂ ਵਿਚ ਅੰਕਿਤ ਹੈ। ਗਿਆਈ ਗੁਰਦਿੱਤ ਸਿੰਘ ਦੀ ਸਮਰੱਥ ਕਲਪਨਾ ਦੇ ਸੰਜੋਗ ਨਾਲ 'ਕੱਚਿਆਂ ਕੋਠਿਆਂ' ਦਾ ਪਿੰਡ ਮਿੱਟੀ-ਗਾਰੇ ਦਾ ਨਹੀਂ ਨਿਰੀ ਮਹਿਕ ਦਾ ਬਣਿਆ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਤੁਸੀਂ ਮਿਠੇਵਾਲ ਜਾਉ, ਤੁਹਾਨੂੰ ਉਹ ਸਭ ਕੁਝ ਮਿਲੇਗਾ, ਜਿਸਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਇਸ ਪੁਸਤਕ ਵਿਚ ਹੈ, ਪਰ ਇਸ ਪੁਸਤਕ ਦੀ ਮਹਿਕ, ਉਸਦੀ ਮਿੱਠੀ ਨਿਝੱਕ ਮਾਨਵਤਾ, ਉਸਦੀ ਕਰੁਣ, ਕੋਮਲ ਕਲਾਕਾਰੀ ਉਸ ਪਿੰਡ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਮਿਲੇਗੀ। ਮਿਠੇਵਾਲ ਦਾ ਸਹਾਰਾ ਲੈ ਕੇ ਲੇਖਕ ਨੇ ਆਪਣੀ ਹੀ ਮਲੂਕ ਸ਼ਖਸੀਅਤ ਦਾ ਪ੍ਰਗਟਾਉ ਕੀਤਾ ਹੈ।

ਵਸਤੂ ਅਤੇ ਵਿਅਕਤੀ ਦੇ ਜਿਸ ਦੁਰਲੱਭ ਸੁਮੇਲ ਦੀ ਗੱਲ ਸਾਡੇ ਕਲਾ-ਪਾਠਕ ਕੀਤਾ ਕਰਦੇ ਹਨ ਉਹ 'ਮੇਰਾ ਪਿੰਡ' ਦੇ ਵੇਰਵੇ ਵਿਚ ਵੀ ਹੈ ਤੇ ਸਮੂਹਕ ਭਾਵ ਵਿਚ ਵੀ। ਮੈਂ ਇਸ ਪੁਸਤਕ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਨ ਦੀ ਸਿਫਾਰਸ਼ ਇਸ ਲਈ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ ਕਿ ਇਸ ਵਿਚ ਪਾਠਕਾਂ ਨੂੰ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਪਿੰਡਾਂ ਬਾਰੇ ਬਹੁ-ਮੁੱਲੀ ਵਾਕਫੀਅਤ ਮਿਲੇਗੀ; ਮੈਂ ਤਾਂ ਇਸ ਪੁਸਤਕ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਨ ਦੀ ਸਲਾਹ ਇਸ ਲਈ ਦੇ ਰਿਹਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਸ ਵਿਚ ਪਿੰਡ ਦਾ ਸੁਹਜ, ਸਿੰਗਾਰ ਤੇ ਪਿਆਰ ਇਕ ਜਿਉਂਦੀ, ਧੜਕਦੀ ਸ਼ਖਸੀਅਤ ਬਣ ਕੇ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋਇਆ ਹੈ। 'ਮੇਰਾ ਪਿੰਡ' ਪੇਂਡੂ ਪੰਜਾਬ ਦੀਆਂ ਗੀਤਾਂ, ਰਸਮਾਂ, ਵਹਿਮ ਭਰਮਾਂ ਦਾ ਗਾਈ ਬੁਕ ਨਹੀਂ, ਇਹ ਤਾਂ ਕਿਸੇ ਆਸ਼ਿਕ-ਨਜ਼ਰ ਬਾਣੀ ਵੇਖਿਆ ਗ੍ਰਾਮ-ਸੁੰਦਰਤਾ ਦਾ ਮੋਹਕ ਕਲਾ-ਦ੍ਰਿਸ਼ ਹੈ। ਦ੍ਰਿਸ਼ ਅਤੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦੀ ਅਭੇਦਤਾ ਇਸ ਪੁਸਤਕ ਦੀ ਖਾਸ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾ ਹੈ।

ਇਸ ਪੁਸਤਕ ਦੀ ਪੱਕੀ, ਪੀਠਦਾਰ, ਪੇਂਡੂ ਬੋਲੀ ਦੀ ਪ੍ਰਸੰਸਾ ਹੋਵੇਗੀ, ਅਜੇਹਾ ਮੇਰਾ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਹੈ, ਪਰ ਮੈਂ ਇਸ ਦੇ ਪੇਂਡੂ ਰੂਪ ਤੋਂ ਵੀ ਵਧ ਇਸਦੇ ਕਲਾਤਮਕ ਰੂਪ ਵਲ

ਸੰਕੇਤ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ । ਇਸ ਪੁਸਤਕ ਵਿਚ ਬੋਲੀ, ਭਾਵਾਂ ਤੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਦੀ ਵਾਹਨ ਮਾਤਰ ਨਹੀਂ । ਵਿਚਾਰਾਂ ਨੂੰ ਪਾਠਕਾਂ ਤਕ ਪਹੁੰਚਾਉਣ ਦਾ ਸਾਧਨ ਬਣ ਸਕਣਾ—ਬੋਲੀ ਦਾ ਇਹ ਕਰਤਵ ਬਹੁਤ ਹੀਣ ਪੱਧਰ ਦਾ ਹੈ । ਕਲਾਤਮਕ ਪੱਧਰ ਤੇ ਬੋਲੀ ਆਪ ਭਾਵ, ਵਸਤੂ ਅਬਵਾ ਚਰਿਤਰ ਬਣ ਜਾਂਦੀ ਹੈ—ਤੇ 'ਮੇਰਾ ਪਿੰਡ' ਦੀ ਬੋਲੀ ਇਸੇ ਕਲਾਤਮਕ ਪੱਧਰ ਦੀ ਹੈ । ਇਸ ਪੁਸਤਕ ਵਿਚ ਵਿਚਾਰ ਨਹੀਂ, ਚਰਿਤ੍ਰ ਅੰਕਿਤ ਹੈ, ਇਸੇ ਲਈ ਜ਼ਰੂਰੀ ਸੀ ਕਿ ਇਸਦੀ ਬੋਲੀ ਵਾਹਨ ਨਾ ਬਣ ਕੇ ਚਰਿਤ੍ਰ ਦਾ ਪ੍ਰਤੀਕ, ਅਬਵਾ ਚਰਿਤ੍ਰ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਮਾਨ ਰੂਪ ਬਣੇ । 'ਮੇਰਾ ਪਿੰਡ' ਦਾ ਪੇਂਡੂ ਚਰਿਤ੍ਰ ਨਾ ਕੇਵਲ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀ ਬੋਲੀ ਵਿਚ ਪ੍ਰਗਟ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ, ਸਗੋਂ ਕਿਸੇ ਵੀ ਹੋਰ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀ ਬੋਲੀ ਵਿਚ ਜੀ-ਥੀ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ । ਇਹ ਵਿਸ਼ੇ ਅਤੇ ਬੋਲੀ ਦੀ ਅਨੁਕੂਲਤਾ ਦਾ ਨਹੀਂ ਅਭੇਦਤਾ ਦਾ ਕਰਿਸ਼ਮਾ ਹੈ । ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਤੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਦੀ ਅਭੇਦਤਾ ਵਾਂਗ ਹੀ ਵਿਸ਼ੇ ਤੇ ਪ੍ਰਗਟਾਵੇ ਦੀ ਅਭੇਦਤਾ ਇਸ ਪੁਸਤਕ ਦੀ ਨਿਖੜਵੀਂ ਸ਼ਾਨ ਹੈ । ਪੇਂਡੂ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਇਸ ਕਲਾਪੂਰਨ ਝਾਕੀ ਦਾ ਮੈਂ ਸੁਆਗਤ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ।

ਖਾਲਸਾ ਕਾਲਜ, ਦਿੱਲੀ-੫

੨੧-੩-੬੧

ਹਰਿਭਜਨ ਸਿੰਘ

ਐਮ.ਏ., ਪੀ.ਐਚ. ਡੀ.

ਇਕ ਵਿਅੰਗ ਭਰੀ ਵੰਗਾਰ

ਗਿਆਨੀ ਗੁਰਦਿੱਤ ਸਿੰਘ ਦੀ ਰਚਨਾ 'ਮੇਰਾ ਪਿੰਡ' ਇਕ ਬਹੁਤ ਹੀ ਰੋਚਕ ਪਾਠ ਦਾ ਭੰਡਾਰ ਹੈ। ਇਸ ਵਿਚ ਅਸਾਡੇ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਪਿੰਡਾਂ ਦੀ ਪੁਰਾਤਨਤਾ ਦਾ ਇਕ ਅਤਿ ਪ੍ਰਭਾਵਕ ਚਿਤਰ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਕੇ ਅਸੀਂ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਇਕ ਵਿਚਿਤਰ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਆ ਗਏ ਪ੍ਰਤੀਤ ਕਰਦੇ ਹਾਂ, ਜਿਹੜਾ ਬਹੁਤ ਹਦ ਤੱਕ ਅਸਾਡਾ ਆਪਣਾ ਦੇਸ਼ ਹੈ, ਪਰ ਹੁਣ ਪਰਾਇਆ ਵੀ ਹੋ ਰਹਿਆ ਹੈ। ਗਿਆਨੀ ਜੀ ਦਾ ਆਪਣਾ ਜਨਮ ਦਾ ਪਿੰਡ 'ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ' ਗਿਆਨੀ ਜੀ ਨੇ ਆਪ ਇਸ ਦਾ ਮੂੰਹ ਮੱਥਾ ਉਲੀਕਦੇ ਹੋਏ ਦਸਿਆ ਹੈ, ਕੁਝ ਸਥਾਪਨਾ ਨਾਲੋਂ ਵਧੇਰੇ ਪੁਰਾਤਨਤਾ ਦਾ ਗਰੀਬੀਆਂ ਹੋਇਆ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਇਹ ਗੱਲ ਸੱਚੀ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ ਕਿ 'ਬੋੜੇ ਚਿਰ ਨੂੰ ਜਦੋਂ ਭਾਰਤ ਦੇ ਮਾਰੇ ਪਿੰਡ ਵਾਸੀਆਂ ਤੇ ਨਵੀਆਂ ਕਿਸਮਾਂ ਦੇ ਬਣ ਗਏ, ਉਦੋਂ ਬਾਹਰਲੇ ਸੈਲਾਨੀਆਂ ਨੂੰ, ਜਿਵੇਂ ਹੁਣ ਨਵੇਂ ਪਿੰਡ ਦਿਖਾਏ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਪੁਰਾਣਾ ਭਾਰਤ ਦਿਖਾਉਣ ਲਈ ਤਾਂ ਮੇਰਾ ਪਿੰਡ ਪਹਿਲੇ ਨੰਬਰ ਤੇ ਹੋਵੇਗਾ।' ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਪੁਰਾਤਨਤਾ ਜਿਸ ਦਾ ਚਿਤਰ ਗਿਆਨੀ ਜੀ ਨੇ ਇਥੇ ਬੜੀ ਸੁਹਿਰਦਤਾ ਤੇ ਸੁਘੜਤਾ ਨਾਲ ਦਿਤਾ ਹੈ, ਹੁਣ ਖਤਮ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ। ਅਸਾਡੇ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਵੀ ਹੁਣ ਮਰਨੇ ਪਰਨੇ, ਵਿਆਹ, ਸ਼ਾਦੀ, ਪੂਜਾ ਪਾਠ, ਦੀਆਂ ਗੀਤਾਂ ਤੇ ਹੋਰ ਸਮਾਜਕ ਵਿਵਹਾਰ ਬਦਲ ਰਹੇ ਹਨ, ਤੇ ਨਵੀਨਤਾ ਦਾ ਸਭਨਾਂ ਪਾਸਿਆਂ ਤੋਂ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ ਤੇ ਤੀਖਣ ਗਤੀ ਨਾਲ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਸ਼ਾਇਦ ਇਸ ਪੁਸਤਕ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਕੇ ਅਸਾਡੇ ਉਤੇ ਹਾਸ ਰਸ ਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਹੋਣ ਦਾ ਇਕ ਕਾਰਣ ਤੇ ਮੁਖ ਕਾਰਣ, ਇਹ ਵੀ ਹੈ ਕਿ ਅਸਾਨੂੰ ਪਤਾ ਹੈ ਅਸੀਂ ਹੁਣ ਇਸ ਪੁਰਾਤਨਤਾ ਤੇ ਅਦਿਦਤਾ ਵਿਚੋਂ ਲੰਘ ਚੁੱਕੇ ਹਾਂ, ਤੇ ਇਹ ਸਭ ਕੁਝ ਅਸਾਨੂੰ ਆਪਣੇ ਬਚਪਨ ਦੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਵਾਕਰ ਹਸਾਉਣਾ ਲਗਦਾ ਹੈ।

ਪਰ ਨਾਲ ਹੀ ਇਹ ਅਸਾਡੇ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਰਾਜ-ਪ੍ਰਬੰਧ ਤੇ ਵੀ ਇਕ ਵਿਅੰਗ-ਭਰੀ ਤਾਤਨਾ ਹੈ। ਕੀ ਅਸਾਡੇ ਰਾਜ ਅਧਿਕਾਰੀ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਅਸਾਡੇ ਪਿੰਡ ਹੁਣ ਹੋਰ ਬਹੁਤਾ ਚਿਰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਬਣੇ ਰਹਿਣ? ਇਹ ਇਕ ਵੰਗਾਰ ਹੈ ਜੋ ਇਹ ਪੁਸਤਕ ਅਸਾਡੇ ਰਾਜ-ਪ੍ਰਬੰਧ ਨੂੰ ਤਾਤਨਾ ਕਰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਉਠ ਰਹੀਆਂ ਪੀੜ੍ਹੀਆਂ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਨਿਰਣਾ ਕਰਨ ਨੂੰ ਉਤਾਵਲੀਆਂ ਹਨ ਕਿ ਅਸਾਡੇ ਰਾਜ-ਪ੍ਰਬੰਧ ਸਾਨੂੰ ਕਿੰਤਨੀ ਛੇਤੀ ਤੇ ਕਿਸ ਹਦ ਤਕ ਇਸ ਅਦਿਦਤਾ ਵਿਚੋਂ ਕਢਦਾ ਹੈ।

ਮਾਡਲ ਟਾਊਨ,

ਲੁਧਿਆਨਾ

੧੩-੩-੧੯੬੧

ਸੰਤ ਸਿੰਘ ਸੇਖੋਂ

ਸੰਦਲੀ ਸ਼ਰਬਤ ਦਾ ਗਲਾਸ

ਨਾਨਕ ਸਿੰਘ

ਭਾਵੇਂ ਚੋਟੀ ਉਮਰ ਹੀ ਪ੍ਰਸਥਿਤੀਆਂ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਆਪਣੇ ਪਿੰਡ 'ਚੋਂ ਘਸੀਟ ਕੇ ਸ਼ਹਿਰੀ ਵਾਤਾਵਰਨ ਵਿੱਚ ਲਿਆ ਸੁਟਿਆ ਸੀ, ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਗਲੀਆਂ ਵਿੱਚ ਮਾਣੀ ਹੋਈ ਬਾਲ ਵਰੇਸ ਦੇ ਸੁਪਨੇ ਹਾਲੀ ਤੱਕ ਵੀ ਕਈ ਵੇਰਾਂ ਰਾਤੀਂ ਸੁਤਿਆਂ ਆਉਂਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਨੇ। ਸ਼ਾਇਦ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਨਵੀਂ ਰਚਨਾ 'ਮੇਰਾ ਪਿੰਡ' ਪੜ੍ਹਨ ਦਾ ਮੌਕਾ ਮਿਲਿਆ ਤਾਂ ਨਵੇਂ ਸਿਰੇ ਆਪਣੀ ਜਨਮ ਭੂਮੀ ਦੀਆਂ ਯਾਦਾਂ ਮੇਰੇ ਅੰਦਰ ਮਚਲ ਉਠੀਆਂ।

ਵੈਸੇ ਤਾਂ ਕਦੀ ਨਾ ਕਦੀ ਕੁਝ ਨਾ ਕੁਝ ਐਸਾ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਗੋਚਰ ਹੁੰਦਾ ਹੀ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਰਾਹੀਂ ਪੰਜਾਬ ਨੂੰ ਦਰਸਾਣ ਦਾ ਯਤਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੋਵੇ, ਪਰ ਜੋ ਕੁਝ ਮੈਨੂੰ ਇਸ ਕਿਤਾਬ ਵਿੱਚੋਂ ਲੱਭਾ, ਹੋਰ ਕਿਤੇ ਨਹੀਂ ਲੱਭਾ। ਜਿਸ ਦੇ ਮੇਰੀ ਸਮਝ ਵਿੱਚ ਕਿ ਨਹੀਂ ਕਈ ਕਾਰਨ ਨੇ।

ਪਹਿਲਾ ਇਹ ਕਿ, ਗਿਆਨੀ ਜੀ ਨੇ ਜਿੰਨੀ ਡੂੰਘਾਈ ਨਾਲ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਪੇਂਡੂ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਨੂੰ ਕੁਦ ਤੱਕਿਆ ਹੈ ਉੰਨੀ ਹੀ ਡੂੰਘਾਈ ਤੇ ਵਿਸਥਾਰ ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਪਾਠਕਾਂ ਨੂੰ ਦਿਖਲਾਉਣ ਦਾ ਸਫਲ ਯਤਨ ਕੀਤਾ ਹੈ।

ਦੂਜੀ ਸਿਫਤ ਇਸ ਕਿਤਾਬ ਵਿੱਚ ਪਾਈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਲੇਖਕ ਦਾ ਮਿੱਠਾ, ਚੁਲਬੁਲਾ ਤੇ ਲਟਕਾਂ ਭਰਿਆ ਲਿਖਣ ਢੰਗ। ਪੜ੍ਹਨ ਲਗਿਆਂ ਦਿਲ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸਾਰੀ ਦੀ ਸਾਰੀ ਕਿਤਾਬ ਨੂੰ ਸੰਦਲੀ ਸ਼ਰਬਤ ਦੇ ਗਲਾਸ ਵਾਂਗ ਇਕੋ ਡੀਕ ਨਾਲ ਪੀ ਜਾਈਏ।

ਤੇ ਜੇਹੜੀ ਮੈਨੂੰ ਇਸ ਵਿੱਚ ਸਭ ਤੋਂ ਅਨੁਪਮ ਮਹਾਨਤਾ ਦਿਸੀ ਉਹ ਹੈ ਇਸ ਦੀ ਮਟਕਾਂ ਭਰੀ ਬੋਲੀ।

ਲੇਖਕ ਨੇ ਨਿਰਾ ਕਿਸੇ ਇਕ ਦੁੱਕਾ ਪੱਖ ਤੋਂ ਨਹੀਂ ਬਲਕਿ ਹਰ ਪੱਖ ਤੋਂ ਪੰਜਾਬ ਦਾ ਪੇਂਡੂ ਜੀਵਨ ਸਾਡੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਗੋਚਰ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਜਿਹਾ ਕਿ ਪੇਂਡੂ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਆਮ ਰਹਿਣੀ ਬਹਿਣੀ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਬੋਲਣ ਤੇ ਲਿਖਣ ਢੰਗ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਇਸਟ ਉਪਾਸਨਾ ਦੇ ਤਰੀਕੇ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਰਸਮਾਂ ਰਿਵਾਜਾਂ ਵਿੱਚ ਪਹੁੰਚਾ ਜੀਵਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕਲਾਤਮਿਕ

ਝੁਕਾਉ । ਜਨਮ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਮ੍ਰਿਤੁ ਤੱਕ ਦੇ ਮੌਕਿਆਂ ਉਤੇ ਕਰੇ ਤੇ ਗਾਏ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਗੀਤ ਤੇ ਅਖਾਣ । ਇਸ ਸਭ ਕਾਸੇ ਨੂੰ ਲੇਖਣ ਦੇਡੀ ਸੁਘੜਤਾ ਨਾਲ ਅੰਕਿਤ ਕਰੀ ਗਿਆ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਬਹੁ ਭਾਂਤੀ ਮਣਕਿਆਂ ਦੀ ਮਾਲਾ ਪੌੜੀ ਗਈ ਹੋਵੇ ।

ਜੇ ਕਦੀ ਮੈਂ ਨਿਰੀ ਕਿਤਾਬ ਹੀ ਪੜ੍ਹਬਾ ਹੁੰਦੀ ਤਾਂ ਮੇਰੀ ਕਲਪਨਾ ਦਾ ਗੁਰਦਿੱਤ ਸਿੰਘ ਉਦੂੰ ਵੱਖਰਾ ਹੁੰਦਾ ਜਿਹੜਾ ਮੈਂ ਵੇਖ ਚੁੱਕਾ ਹਾਂ । ਕਾਲੀ ਭੌਰ ਦਾਹੜੀ ਵਾਲੇ ਉਸ ਗੁਰਦਿੱਤ ਸਿੰਘ ਦੇ ਬਜਾਇ ਮੈਂ ਇਹੋ ਖਿਆਲ ਕਰਦਾ ਕਿ ਸਤਰਾਂ ਅੱਸੀਆਂ ਵਰ੍ਹਿਆਂ ਦਾ ਬੁੱਢਵਰੇਸ ਹੋਵੇਗਾ, ਕੋਈ ਜਿਸ ਨੇ ਆਪਣੇ ਅੱਧੀ ਕੁ ਸਦੀ ਦੇ ਨਿਰੰਤਰ ਪੁਰਸਾਰਥ ਨਾਲ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਪੇਂਡੂ ਜੀਵਨ ਦੇ ਸਾਗਰ ਵਿੱਚੋਂ ਇਤਨਾ ਵੱਡਾ ਤੇ ਕੀਮਤੀ ਜ਼ਖੀਰਾ ਵਿਰੋਲ ਕੱਢਿਆ ਹੈ ।

ਪ੍ਰੀਤ ਨਗਰ

ਨਾਨਕ ਸਿੰਘ

੧੨-੨-੬੧

ਅਜੋਕੇ ਭਾਰਤੀ ਸਾਹਿਤ ਭੰਡਾਰ ਵਿਚ ਅਦੁੱਤੀ ਸ਼ਾਹਕਾਰ

ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਵਿਚ ਮੇਰੇ ਪਰਮ-ਮੀਤ ਪੰਡਤ ਹਜ਼ਾਰੀ ਪ੍ਰਸਾਦ ਦ੍ਰਿਵੇਦੀ ਜੀ ਰਾਹੀਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਹੇਠ ਕਿਸੇ ਜ਼ਮਾਨੇ ਮੈਂ ਸ਼ਾਂਤੀ ਨਿਕੇਤਨ ਦੇ ਹਿੰਦੀ ਵਿਭਾਗ ਵਿਚ ਕੰਮ ਕਰਦਾ ਸਾਂ, ਮੇਰੀ ਮੁਲਾਕਾਤ ਗਿਆਨੀ ਗੁਰਦਿੱਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨਾਲ ਹੋਈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਅਮੋਲ ਪੁਸਤਕ 'ਮੇਰਾ ਪਿੰਡ' ਪੜ੍ਹਨ ਨੂੰ ਮਿਲੀ। ਜੋ ਮੇਰੀ ਨਾਚੀਜ਼ ਰਾਏ ਵਿਚ ਅਜੋਕੇ ਭਾਰਤੀ ਸਾਹਿਤ ਭੰਡਾਰ ਦਾ ਇਕ ਅਦੁੱਤੀ ਸ਼ਾਹਕਾਰ ਹੈ।

ਮੈਨੂੰ ਇਸ ਪੁਸਤਕ ਨੇ ਮੋਹਤ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਮੈਨੂੰ ਇਹ ਜਾਣ ਕੇ ਅਪਾਰ ਖੁਸ਼ੀ ਹੋਈ ਕਿ ਇਸ ਪੁਸਤਕ ਦੇ ਲਿਖਣ ਤੇ ਛਪਵਾਣ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀ ਪ੍ਰੇਰਣਾ ਸ੍ਰ: ਪਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਕੈਰੋਂ ਦੀ ਸੀ। ਇਕ ਰਾਜਨੀਤਕ ਨੇਤਾ ਸਾਹਿਤਕਲਾਂ ਦਾ ਇਤਨਾ ਉੱਤਮ ਦਰਜੇ ਦਾ ਪਾਰਖੂ ਅਤੇ ਸਹਿਯੋਗੀ ਹੋਵੇਗਾ, ਇਸ ਗਲ ਦੀ ਮੈਨੂੰ ਅਪਾਰ ਖੁਸ਼ੀ ਹੈ।

[ਕੈਰੋਂ ਅੰਕ ਕੌਮੀ ਏਕਤਾ ਦਾ ਸਫਾ 12]

ਬਲਰਾਜ ਸਾਹਨੀ ਇਕ ਪੱਤਰ ਵਿੱਚ :- ਬਸ ਇਤਨਾ ਹੀ ਆਖਕੇ ਬਸ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਤੁਸਾਂ ਕਮਾਲ ਕੀਤੀ ਹੈ..... ਇਹ ਕਿਤਾਬ ਪੰਜਾਬ ਦਾ ਜੁੱਗ ਬਦੋਲੇਗੀ, ਇਸ ਨੇ ਮੇਰੀ ਪਿਆਸਾ ਦੂਰ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਹੈ। ਮੈਨੂੰ ਆਪਣਾ ਵਤਨ ਪਿਆਰਾ ਲੱਗਣ ਲੱਗ ਪਿਆ ਹੈ। ਜੇ ਪੰਜਾਬੀ ਜਿਹੀ ਬਦਕਿਸਮਤ ਮਾਂ ਦੀ ਕੁੱਖੋਂ, ਅੱਜ ਵੀ ਤੁਹਾਡੇ ਜਿਹਾ ਲਾਲ ਪੈਦਾ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਕਿਸੇ ਨਾ ਕਿਸੇ ਦਿਨ ਮੇਰੇ ਜਿਹਾਂ ਦਾ ਇਬਾਰਤ ਲਿਖਣ ਦੇ ਕਾਬਲ ਹੋ ਜਾਣਾ ਬਹੁਤ ਵੱਡੀ ਕਰਾਮਾਤ ਹੋਵੇਗੀ।

[ਬਲਰਾਜ ਸਾਹਨੀ]

Punjabi Belles-letter

This is one of the most absorbing books which have appeared in Punjabi during the last few years. It brings in prose throbbing with enthusiasm, the entire panorama of the most romantic and picturesque aspects of rural Panjab, and a phase of our culture which after thousands of years is now machine age, and the rising tide of political and democratic consciousness. Feelings, passions, customs and attitudes which have characterised our ancestors for numerous generations, described here with delight and gusto in imaginative writing, make a deeply nostalgic appeal to the heart which is truly touched by the vision of a past, now in the very last lap of its existence. Here is hoary Hinduism, as practised and understood in the Punjab countryside, with superficial aspects of Sikhism, superimposed on it, and both invested with that primitive joy in the life of nature which made our ancestors both wise and simple, happy and responsible. The author has been able to put across not only its colour and form, but also its spirit, and that deep philosophy of life, which has seeped into the very soul of even the most untutored and least critical Indian. This is the art and miracle of this book, which as the reader goes through its pages, simulates with delight and extracts its need of praise.

Here is the entire milieu of a village in the Malwa tract of the Punjab, a region which is not lush green, yet is fertile and rich; which is Hindu as much as Sikh, unlike the centre of the south of state, and which while absorbing enough of the reforming spirit of Sikhism, has yet retained a great deal of that hoary paganism without which life grows drab and colourless. This region had

beautiful customs and manners; it has songs and dance, furtive, romantic and beautiful customs and manners; it has songs and dance, furtive, romantic and beautiful chivalry and loyalty. It has manly heroism as well as deep feminine tenderness. Its songs express more deeply perhaps than anywhere in India the immortal bond of affection between brother and sister and between mother and daughter. They express yearning and love in words which are

wonder
so squ
cry ou
of the
the da
in its s
or aca

Th
the m
Granth
throug
and th
music
or in t
of the
find a
and s
whole
will fi
as we
in cor
in his
types
these

T
to its
needl

Sirsa
Febru

wonderful in their balanced suggestiveness, love which is neither so squeamish as to be lost in remote symbol, nor so bold as to cry out shame on the human animal. And the rhythm and tilt of the songs of this region is passionate and blood-warming, like the dance movement of its village belles. This is folk art, beautiful in its simplicity, yet not the less alive for being devoid of classical or academic polish.

The author, one of the top writers of Punjabi and perhaps the most penetrating research student on the sikā scripture, the Granth Sahib, has brought alive his subject not only with encyclopaedic thoroughness, but also in prose which is living like the dances and the songs of which it is the narrative. It contains more folk music and commentary thereon than has so far appeared in Punjabi, or in the other Indian language for the matter of that. As a narrative of the life, mind and art of a section of the Indian people it should find a place among other distinguished writings on the same subject, and should be brought over to the people of our country as a whole in translation as much as is practicable. The Indian reader will find in its pages what is peculiar to this part of the Punjab, as well as that kinship which binds the people of India as whole in common bonds of one culture and outlook. Here is the peasant in his strength and weakness, and here are the various peasant types with their lovable characteristics. No reader can fail to love these people whose life and art is revealed in these pages.

The book is eloquently illustrated with drawings, which add to its value. Its dust jacket is beautiful, illustrative of the pretty needle work of rural Punjab.

Sirsa
February 15, 1961

(Sd.) Gurbachan Singh Talib
(*The Tribune, March, 1961*)

ਕੁਝ ਲੇਖਕ ਬਾਰੇ

ਗਿਆਨੀ ਗੁਰਦਿੱਤ ਸਿੰਘ ਦਾ ਜਨਮ ੨੫ ਫਰਵਰੀ ੧੯੨੩, ਪਿਤਾ ਸ੍ਰ: ਹੀਰਾ ਸਿੰਘ, ਮਾਤਾ ਨਿਹਾਲ ਕੌਰ, ਪਿੰਡ ਮਿੱਠੇਵਾਲ, ਰਿਆਸਤ ਮਲੇਰਕੋਟਲਾ ਵਿਖੇ ਹੋਇਆ।

ਪੜ੍ਹਾਈ ਦੇ ਸਾਰੇ ਸਾਧਨਾਂ ਤੋਂ ਦੂਰ ਪਿੰਡ ਦੇ ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਦੀ ਪੁਰਾਣੀ ਰੀਤ ਅਨੁਸਾਰ ਆਰੰਭਕ ਪੋਥੀਆਂ ਪੜ੍ਹਕੇ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਪਾਠ ਕੀਤਾ। ਪੇਂਡੂ ਘਰੇਲੂ ਧੰਦਿਆਂ ਦੇ ਨਾਲ ਸਾਧੂਆਂ ਸੰਤਾਂ ਗੁਣਵਾਨਾਂ ਤੋਂ, ਨੀਤੀ ਭਾਖਾ, ਪਿੰਗਲ ਤੇ ਕਾਵਯ ਦੇ ਸਬੰਧਤ ਗ੍ਰੰਥ ਪੜ੍ਹੇ। ਫਿਰ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਤੇ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਦੇ ਅਰਥ ਪੜ੍ਹੇ। ਗੁਰ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸੂਰਜ ਆਦਿਕ ਗ੍ਰੰਥ ਵੀ ਵਿਚਾਰੇ।

੧੯੪੪-੪੫ ਵਿਚ ਲਾਹੌਰ ਤੋਂ ਗਿਆਨੀ ਪਾਸ ਕੀਤੀ। ਖੋਜ ਦੀ ਲਗਨ ਵਿੱਚ ਘਰ ਬਾਰ ਛੱਡ ਕੇ ੧੯੪੩ ਤੋਂ ੪੭ ਤੱਕ ਅਣਵੰਡੇ ਦੇਸ਼ ਦਾ ਪੰਜਾ ਸਾਹਿਬ ਤੋਂ ਪਟਨਾ, ਬਨਾਰਸ ਤਕ ਦਾ ਭਰਮਣ ਕੀਤਾ। ਧਰਮ ਸਥਾਨਾਂ ਦੇ ਤੇਜ਼ੇ ਖਾਨਿਆਂ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਲਾਹੌਰ, ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ, ਪਟਿਆਲਾ ਦੀਆਂ ਲਾਇਬਰੇਰੀਆਂ ਅਤੇ ਕਾਂਸ਼ੀ ਦੀ ਨਾਗਰੀ ਪ੍ਰਚਾਰਣੀ ਸਭਾ ਦੀ 'ਲਾਇਬਰੇਰੀ' ਘੋਖੀ। ਉਘੀਆਂ ਇਤਿਹਾਸਕ ਰਿਆਸਤੀ ਹਸਤੀਆਂ ਅਤੇ ਨਾਭੇ ਪਟਿਆਲੇ ਸਿਖ ਘਰਾਣਿਆਂ ਵਿਚ ਹੱਥ ਲਿਖਤਾਂ, ਬੀੜਾਂ ਤੇ ਪੁਸਤਕਾਂ ਦੀ ਖੋਜ ਕੀਤੀ। ਨਿਵਾਸ ਲਾਹੌਰ ਤੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਰਿਹਾ।

੧੯੪੭ ਦੇ ਆਰੰਭ ਵਿਚ ਪਟਿਆਲੇ ਵਿਚ ਨਿਵਾਸ ਕੀਤਾ। 'ਪ੍ਰਕਾਸ਼' ਅਖਬਾਰ, ਪਹਿਲਾਂ ਸਪਤਾਹਕ ਫਿਰ ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਕੱਢਿਆ ਜੋ ੧੯੫੬ ਤੱਕ ਪਟਿਆਲੇ ਤੋਂ ਫਿਰ ੧੯੭੪ ਤੋਂ ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ, ਫਿਰ ੧੯੭੦ ਤੋਂ ਪਟਿਆਲੇ ਤੋਂ ਸਪਤਾਹਕ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ੧੯੭੯ ਤੱਕ ਜਾਰੀ ਰਿਹਾ। ਮਾਸਕ ਪੱਤਰ 'ਜੀਵਨ ਸੰਦੇਸ਼' ਪਟਿਆਲੇ ਵਿੱਚ ਕੱਢਿਆ ਜਿਸ ਦੇ 'ਪੰਜਾਬੀ ਅੰਕ, ਤੇ ਸਿੱਖ ਇਤਿਹਾਸ ਅੰਕ, ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਮੰਨੇ ਗਏ। ਪੰਜਾਬੀ ਬੋਲੀ, ਗੁਰਮੁਖੀ ਲਿਪੀ, ਆਦਿ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਬਾਰੇ ਨਿਬੰਧ ਲਿਖੇ ਤੇ ਮਾਸਕ ਪੱਤਰਾਂ ਵਿਚ ਛਾਪੇ। ਪਟਿਆਲੇ ਵਿਚ ਪੰਜਾਬੀ ਮਹਿਕਮੇ ਦੀ ਕਾਇਮੀ ਲਈ ਮੁੱਖ ਮਤਰੀ ਤੇ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਵਿਚਕਾਰ ਪੈ ਕੇ ਪੰਜਾਬੀ ਮਹਿਕਮੇ ਦੀ ਕਾਇਮੀ ਲਈ ਸਾਰਥਕ ਕੰਮ ਕੀਤਾ। ਧਰਮ ਅਰਥ ਬੋਰਡ ਦਾ ਜਨਰਲ ਸਕੱਤਰ ੧੯੪੩-੪੪ ਤੱਕ ਰਿਹਾ। ੧੯੫੦ ਵਿਚ ਪੁਰਾਤਨ ਪੁਸਤਕ, 'ਅਮਰਨਾਮਾ' ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਕੀਤਾ। ਕਈ ਲੇਖ ਗੁਰੂ ਬਾਣੀ ਤੇ ਪੁਰਾਣੇ ਸਾਹਿਤ ਬਾਰੇ ਮਾਸਕ ਪੱਤਰਾਂ ਲਈ ਲਿਖੇ।

੧੯੫੮-੫੯, ਵਿਚ 'ਮੇਰਾ ਪਿੰਡ' ਦਾ ਭਾਗ ਪਹਿਲਾ ਲਿਖਿਆ ਤੇ ਪੁਸਤਕ ਛਪਦੇ ਛਪਦੇ ੧੯੬੦ ਵਿਚ ਤਿੱਥ ਤਿਉਹਾਰ ਤੇ 'ਮੇਰੇ ਪਿੰਡ ਦਾ ਜੀਵਨ' ਨੂੰ ਯੂਨੈਸਕੋ ਅਵਾਰਡ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਏ। ੧੯੫੬ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬ ਕੌਸਲ ਦਾ ਮੈਂਬਰ ਬਣਿਆ- ਕੌਸਲ ਵਿੱਚ ਤਖਤ ਦਮਦਮਾ ਸਾਹਿਬ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਦਾ ਮਤਾ ਰੱਖਕੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਦੀ ਕਾਇਮੀ ਤੱਕ ਸਾਰਥਕ ਕੰਮ ਕੀਤਾ। ਦੋ ਸਾਲ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਘੁੰਮ ਫਿਰ ਕੇ ਲੋਕ ਕਹਾਣੀਆਂ ਇਕੱਤਰ ਕੀਤੀਆਂ, ਜਿਸ ਦੀਆਂ ਤਿੰਨ ਜਿਲਦਾਂ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਭਾਗ ਨੇ ਛਾਪੀਆਂ।

੧੯੭੩ ਵਿਚ ਸਿੰਘ ਸਭਾ ਲਹਿਰ ਦੀ ਯਾਦ ਮਨਾਉਣ ਲਈ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਕਮੇਟੀ ਵੱਲੋਂ ਸਿੰਘ ਸਭਾ ਸਤਾਬਦੀ ਕਮੇਟੀ ਦਾ ਕੰਮ ਆਪਣੇ ਜ਼ਿੰਮੇ ਲੈ ਕੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਨਿਵਾਸ ਕੀਤਾ। ਪਹਿਲਾਂ ਭਾਰਤ ਭਰ ਵਿਚ ਪ੍ਰਚਾਰ ਵਹੀਰ ਚਲਾਏ ੧੯੭੩ ਵਿਚ ਜਨਰਲ ਸਕੱਤਰ ਅਤੇ ੧੯੮੩ ਤੋਂ ੧੯੯੨ ਤੱਕ ਕੇਂਦਰੀ ਸਿੰਘ ਸਭਾ ਦੀ ਪ੍ਰਧਾਨਗੀ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਸੇਵਾ ਕੀਤੀ। ਦਰਜਨਾਂ ਸਮਾਗਮ ਅਤੇ ਵਿਚਾਰ ਸੰਮੇਲਨ ਭਾਰਤ ਦੇ ਵੱਡੇ ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਅਤੇ ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਮੁਖ ਥਾਮਾਂ ਉੱਤੇ ਕੀਤੇ, ਸਿੰਘ ਸਭਾ ਪੱਤ੍ਰਿਕਾ ਰਿਸਾਲੇ ਦੇ ਮਹੱਤਵ ਪੂਰਨ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਅੰਕ ਕੱਢੇ। ਸਿਧਾਂਤਕ ਇਤਿਹਾਸਕ ਮਸਲਿਆਂ ਉੱਤੇ ਵਿਚਾਰ ਸਮਾਗਮ ਕੀਤੇ ਗਏ। ਇਤਿਹਾਸ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਜਿਲਦ, ਜੀਵਨ ਭਰ ਦੀ ਖੋਜ ਦਾ ਹਿੱਸਾ, ਭਗਤ ਬਾਣੀ ਦਾ ਇਤਿਹਾਸ ਛਾਪਿਆ। ਜਿਸ ਦਾ ਦੇਸ਼ ਵਿਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਸੁਆਗਤ ਹੋਇਆ। ਇੰਗਲੈਂਡ ਅਮਰੀਕਾ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਕਮੇਟੀ ਵੱਲੋਂ ਨਮਾਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ੨੦ ਤੋਂ ਵਧੀਕ ਜੀਵਨੀਆਂ ਲਿਖੀਆਂ ਕਈ 'ਸਿੰਘ ਸਭਾ ਪੱਤ੍ਰਿਕਾ' ਵਿੱਚ ਛਾਪੀਆਂ। 'ਸਿੰਘ ਸਭਾ ਪੱਤ੍ਰਿਕਾ' ਦੇ ਪੁਸਤਕਾਂ ਜਿਹੇ ਅੰਕ ਕੱਢੇ ਤੇ ਕਈ ਦਰਜਨਾਂ ਲੇਖ ਲਿਖੇ।

Life as Culture history of Malwa

—by Jaspal Singh

"MERA PIND" by Giani Gurdit Singh is a veritable culture museum in words. The book is now running its fifth revised and enlarged edition, a rare feat for a punjabi book. It begins as an autobiography, assumes the character of a biography of his village Mitthawal and ultimately turns out to be the story of the people in eastern Malwa and southern Puad.

Culture is the total life activity of a community that has come into existence as a result of human intervention in the processes of nature. Whether man confronts nature as an antagonistic force or co-exists with it as a compatible whole, the material consequence is the same—that is, the creation of a third mediatory structure which appears as a transformation of objective environment in terms of human needs, urges and drives.

Since culture is the total life activity of people, it encompasses material as well as conceptual ambit of existence. Material culture appears as a diachronic unfolding of civilisation in terms of its acquisitions and the conceptual aspect pertains to the communicational strategies of the community, which are mostly symbolic in nature. It is the later aspect of culture that Gurdit Singh tries to present in intimate details.

The book has two neat divisions. The first part is autobiographical but it also takes into account dominant beliefs of the village folks, their devotion for sadhus and saints, their recre-

ational activities during long summer afternoons and also during winter nights when by a bonfire epical and puranic tales get a delightful oral rendering by an elderly member of the community. This part also deals with the superstitions and ritualistic misgivings indulged in by the people.

Festivals and other auspicious days and celebrations are painted in vivid details. The girls' festival of "Teean" is described in all its variegated colours. "Giddha"-a vigorous dance by the village damsels-is presented with wild abandon, manifested through the bold imagery used in songs accompanying it. "Teean" is a festival of the rainy season. It begins on the third day of Sawan month and is celebrated for 15 days. After the scorching heat of the summer, the first showers of the rainy season are a welcome relief, sending young marriageable girls into rapturous singing, dancing and swinging.

The girls wear beautiful clothes and deck their bodies with ornaments for the dancing and swinging sessions. "Shauq naal giddha vich awan/boli pawan shagan manawan/saun dia baddla ve/ main tera jas gawan/saun mahine ghah ho chalia/ rajjan majhian gain/giddhia pind ver ve/ lambh lambh na jain. (I join the giddha group with zest and zeal and sing songs in gay abandon in the festivities. O the cloud of the rainy season, I sing to your glory. Fine green grass has sprouted in the pastures for our cattle to graze. May the dancing spirit possess my village. Let it not pass by it.)

The month of Sawan arrives at the village as a dancing god. Nature-its flora and fauna-is in a dancing mood. The atmosphere is enchanted with the dance of peacocks and the songs of the rain-birds and koels. This is the time when you long to be among your dear ones. The girls whose lovers are fighting their battle in distant lands, feel the pangs of separation. "He is on the front as the war goes on. She does not know his whereabouts to send a message. The koels sing full-throated plaintive songs of separation. But she longs to hear the cawing of the crow." The outpouring of joys and sorrows, desires and carvings, agony

ecstasy, in
all the en
another pla
ter during
men's ya
de hanks
rijan" Sin
smally be
er parent
ere they
mes. "W
s, her ey
And tho
ien- "Ch
spin the
hile the
heels p
era/Lok
peacock
women
yarn) b
creatur
the mo
this se
In fa
domin
alien a
time th
strugg
detest
Du
invari
bride
noda
and

and ecstasy, in the folk songs with appropriate dance measures enthrall the entire village.

Another place where women, and more so unmarried girls, gather during nights is called the "Trinjan". Literally it means a "women's yard" or a place where women gather to spin and make hanks of yarn in a group. While spinning the girls in "Trinjan" sing songs of joy and sorrow. The married women normally become nostalgic while remembering their lives at their parental villages where they had a little more freedom and where they did not have to work as hard as at their marital homes. "When she recalled the affectionate care of her brothers, her eyes welled up and she bent on the spinning wheel.

And those young women whose lovers are away, pine for them- "Charkha main apna katan, tanderian dukhan di pawan" (I spin the yarn of your grief as I work on my wheel). In a short while the spinning session rises to a crescendo. The spinning wheels produce a rhythmic drone. "Cheeke charkha Bishnie tera/Lokan bhane mor kuukda" (People take it for a call of the peacock when your spinning wheel squeaks). But the elderly women (who have come to the spinning session for reeling the yarn) blurt out the bitter truth: "The daughter is a homeless creature." The parents pray for her easy life at the in-laws. But the mother-in-law there does not let her settle down in peace. In this sense the daughter is an alienated being.

In fact, from the very beginning a struggle for power and dominance begins. The entire family structure at the in laws is alien and even antagonistic for the new entrant (bride). By the time the bride settles down and learns to dominate, an other struggle begins-now she herself has to play the role of the detested mother-in-law.

During these long spinning sessions mothers-in-law are invariably at the butt end of lampooning. The songs by new brides lay bare the tensions in the kinship system with all the nodal points vividly emphasised, exhibiting the semantic pulls and pushes of the structural forces. The folk mind presents a

holistic view of life. Three stages of human life—childhood, youth and old age—have their respective rituals, rites and ceremonies to be performed at different occasions.

Conception, not the birth, is considered to be the genesis of life. There are many rituals associated with the prenatal development of the human organism. Myth and reality here have a dialectical relation.

There are rituals and rites for every occasion through which the community tries to conceptually organise its universe. They are transmitted from generation to generation, which helps in the perpetuation of the mythic structure. The mythical and the empirical sustain each other.

There are many rituals which are performed for a normal birth. Eclipses of the sun and the moon have to be especially kept in mind and the poor low caste menials have to be offered generous alms. Similarly, all "hard" places in the village have to be avoided and sometimes worshipped for helping a normal delivery. After the birth, many rituals are performed for the well being of the new-born.

As soon as the baby is a little older, the mother and the child are given sumptuous gifts in the form of "shushak" which is carried to the in-laws place. Aunts of the child also give costly gifts, especially to a male child.

When the child grows into a youth, it is the time of his/her engagement and eventual marriage. The roles of the mediator (*vichola*) in arranging the matches and that of the trouble-makers and the disrupter (*bhani-maar*) are hilariously presented with an intimate knowledge of both these institutions. It seems the author must have performed such duties during his long innings as a public man.

you
noni

esis
dev
ha

whi
. Th
elps
nd ti

orm
cia
fere
ave
orm
ew

chi
ich
cosi

s/h
diat
ubl
pr
ons.
ngh

The first part of the document is a letter from the Secretary of the
 Board of Education to the Board of Directors of the
 Board of Education. The letter is dated 1911 and is
 addressed to the Board of Directors of the Board of
 Education. The letter is signed by the Secretary of the
 Board of Education.

B- 4674

ਮੇਰਾ ਪਿੰਡ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਦੀ ਨਿਗਾਹ ਵਿਚ

* ਵਿਦਵਾਨ ਲੇਖਕ ਨੇ ਇਸ ਪੁਸਤਕ ਵਿਚ ਪੇਂਡੂ ਜੀਵਨ ਦਾ ਹੂ-ਬ-ਹੂ ਚਿਤਰ ਪਿੱਚਣ ਦਾ ਕਾਮਯਾਬ ਯਤਨ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਪੰਜਾਬ ਪਰਾਂਤ ਦੇ ਪੇਂਡੂ ਜੀਵਨ ਦੀ ਵਾਸਤਵਕਤਾ ਨੂੰ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰ ਕੇ ਪੰਜਾਬੀ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤੀ ਦੀਆਂ ਸੋਹਣੀਆਂ ਝਾਕੀਆਂ ਵਿਖਾਈਆਂ ਹਨ।

(ਭਾਈ ਜੋਧ ਸਿੰਘ)

* ਇਹ ਕਿਤਾਬ ਇਕ ਜਾਣਕਾਰੀ ਹੈ, ਇਕ ਚੋਹਲ ਹੈ, ਇਕ ਸੁਆਦ ਹੈ। ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਅਲੋਪ ਹੋ ਰਹੇ ਅਸਲ ਜੀਵਨ ਦੀ ਮਨਾਂ ਉਤੇ ਉੱਕਰੀ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਰੰਗੀਨ ਤਸਵੀਰ ਹੈ। ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਸਮਝਣ ਲਈ ਇਹ ਕਿਤਾਬ ਗਾਈਡ ਹੈ।

(ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਕੈਰੋ)

* ਇਹ ਰਚਨਾ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਮੈਂ ਹੈਰਾਨ ਰਹਿ ਗਿਆ ਹਾਂ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕਿੰਨਾਂ ਕੁਝ ਦੇਖਿਆ ਹੈ, ਕਿੰਨਾਂ ਕੁਝ ਸੁਣਿਆ ਹੈ, ਕਿੰਨਾਂ ਕੁਝ ਸਮਝਿਆ ਹੈ। ਗਿਆਨੀ ਜੀ ਤੇਮਰ ਵਿਚ ਮੇਰੇ ਨਾਲੋਂ ਛੋਟੇ ਹੋਣ ਕਾਰਨ ਮਿਲਨ ਲੱਗਿਆਂ ਹੱਥ ਮੇਰੇ ਗੋਡਿਆਂ ਵਲ ਨਿਵਾਇਆ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਇਹ ਰਚਨਾ ਪੜ੍ਹਕੇ ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਨਾਲੋਂ ਅਕਲ ਵਿੱਚ ਕਿੰਨਾ ਹੀ ਵਡਾ ਵੇਖ ਕੇ ਪ੍ਰਣਾਮ ਕਰਦਾ ਹਾਂ।

(ਗੁਰਬਖਸ਼ ਸਿੰਘ ਪ੍ਰੀਤਲੜੀ)

* ਲੇਖਕ ਨੇ ਹਾਮੀ ਤਾਂ ਕੇਵਲ ਆਪਣੇ ਪਿੰਡ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਾਉਣ ਦੀ ਭਰੀ ਹੈ, ਪਰ ਅਸਲ ਵਿਚ ਪੰਜਾਬ ਭਰ ਦੀ ਪੇਂਡੂ ਸਭਿਅਤਾ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਜੁਗੋ ਜੁਗ ਪੁਰਾਣੇ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਸੁਭਾਅ ਦੀ ਵਿਸਤ੍ਰੁਤ ਜੀਵਨੀ ਹੈ। ਇਹ ਕਿਤਾਬ ਕਾਹਦੀ ਹੈ ਇਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਗ੍ਰਾਮ ਵੇਦ ਹੈ। ਜਾਂ ਇਉਂ ਕਹਿ ਲਉ ਇਕ ਜਟ ਪੁਰਾਣ ਹੈ।

(ਪ੍ਰੀਤਮ ਸਿੰਘ)

* ਕਿਤਾਬ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਪਿੰਡਾਂ ਦੀ ਸੁੱਚੀ ਬੋਲੀ ਦਾ ਸੁਆਦ ਆਇਆ ਤੇ ਇਉਂ ਜਾਪਿਆ ਕਿ ਛਣਕਦੀ ਬੋਲੀ ਵਿਚ ਲਿਖਣ ਵਾਲਾ ਵੀ ਕੋਈ ਹੈ। ਇਹ ਇਕ ਲਾ-ਜਵਾਬ ਤੇ ਬੇਮਿਸਾਲ ਕਿਤਾਬ ਹੈ। ਪੇਂਡੂ ਜੀਵਨ ਬਾਰੇ ਸੂਝ, ਖੋਜ ਤੇ ਪਿਆਰ ਨਾਲ ਲਿਖਿਆ ਹੈ।

(ਮਹਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਰੰਧਾਵਾ)

* ਵਾਰਤਕ ਦੇ ਮੈਦਾਨ ਵਿਚ ਅਜਿਹਾ ਝੰਡਾ ਝੁਲਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਜਿਸ ਨੂੰ ਜੁਗੋ ਜੁਗ ਅਟੱਲ ਕਿਹੋ ਬਿਨਾਂ ਨਹੀਂ ਰਹਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਬੜੇ ਚਿਰਾਂ ਤੋਂ ਰੀਝ ਸੀ ਕਿ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਚ ਵੀ ਕੋਈ ਅਜਿਹੀ ਪੁਸਤਕ ਮਿਲੇ ਜਿਹੜੀ ਸਾਨੂੰ ਆਪਣੇ ਲੋਕ ਜੀਵਨ ਆਪਣੀ ਪ੍ਰੰਪਰਾ ਤੇ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤੀ ਨਾਲ ਜੋੜੇ।

(ਈਸ਼ਵਰ ਚਿਤਰਕਾਰ)

* ਗਿਆਨੀ ਜੀ ਨੇ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਆਤਮਾ ਨੂੰ ਮੂਰਤੀਮਾਨ ਕਰ ਕੇ ਸਾਡੀ ਅਗਵਾਈ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਮੈਂ ਲੇਖਕ ਨੂੰ ਸਫਲ ਵਾਰਤਕ ਲੇਖਕ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਗਲ ਲਗ ਕੇ ਮਿਲਣ ਦਾ ਚਾਹਵਾਨ ਹਾਂ। ਮੇਰਾ ਪਿੰਡ ਦੇ ਪੰਨਿਆਂ ਵਿਚ ਪੰਜਾਬੀ ਲੋਕ ਜੀਵਨ ਤੇ ਲੋਕ ਪ੍ਰੰਪਰਾ ਨੇ ਨਵਾਂ ਜਨਮ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤਾ ਹੈ।

(ਦੇਵਿੰਦਰ ਸਤਾਰਬੀ)

* ਮੈਨੂੰ ਇਸ ਕਿਤਾਬ ਨੇ ਮੋਹਤ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਇਹ ਕਿਤਾਬ ਪੰਜਾਬੀ ਦਾ ਜੁਗ ਬਦਲੇਗੀ। ਇਸ ਨੂੰ ਮੇਰੀ ਪਿਆਸ ਦੂਰ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਮੈਨੂੰ ਆਪਣਾ ਵਤਨ ਪਿਆਰਾ ਲਗਣ ਲਗ ਪਿਆ ਹੈ।

(ਬਲਰਾਜ ਸਾਹਨੀ)

* ਜੇ ਕੁਝ ਇਸ ਕਿਤਾਬ ਵਿਚੋਂ ਲਭਿਆ ਹੈ ਹੋਰ ਕਿਤੇ ਨਹੀਂ ਲਭਿਆ। ਪੜ੍ਹਨ ਲੱਗਿਆਂ ਦਿਲ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸੰਦਲੀ ਸ਼ਰਬਤ ਦੇ ਗਲਾਸ ਵਾਂਗ ਇਕੋ ਡੀਕ ਨਾਲ ਪੀ ਜਾਈਏ।

(ਨਾਨਕ ਸਿੰਘ)

* ਮੇਰਾ ਪਿੰਡ ਪੜ੍ਹਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਕਹਿਣਾ ਪਏਗਾ ਕਿ ਕੋਈ ਵੀ ਪਿੰਡ ਏਨਾ ਹੁਸਨ ਸੰਜੀਵ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਮੇਰਾ ਪਿੰਡ ਦੇ ਪੰਨਿਆਂ ਵਿਚ ਅੰਕਤ ਹੈ। ਇਹ ਪਿੰਡ ਕੋਚੇ ਕੋਠਿਆਂ ਮਿੱਟੀ ਗਾਰੇ ਦਾ ਨਹੀਂ, ਨਿਰੀ ਮਹਿਕ ਦਾ ਬਣਿਆ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਲੇਖਕ ਨੇ ਪਿੰਡ ਦਾ ਸਹਾਰਾ ਲੈ ਕੇ ਆਪਣੀ ਮਲੂਕ ਸ਼ਖਸੀਅਤ ਦਾ ਪ੍ਰਗਟਾਉ ਕੀਤਾ ਹੈ।

(ਡਾ. ਹਰਿਭਜਨ ਸਿੰਘ)

* ਇਸ ਪੁਸਤਕ ਵਿਚ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਪਿੰਡਾਂ ਦੀ ਪੁਰਾਤਨ ਦਾ ਇਕ ਅਤੀ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਚਿਤਰ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਜਿਸ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਅਸੀਂ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਵਚਿਤ੍ਰ ਸਾਧਾਰ ਵਿਚ ਆ ਗਏ-ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦੇ ਹਾਂ ਅਤੇ ਨਾਲ ਹੀ ਰਾਜ ਪ੍ਰਬੰਧ ਉਤੇ ਇਕ ਵੰਗਾਰ ਹੈ ਜਿਹੜਾ ਬਹੁਤ ਹੱਦ ਤੱਕ ਸਾਡਾ ਆਪਣਾ ਹੀ ਹੈ।

(ਸੰਤ ਸਿੰਘ ਸੇਖੋਂ)